„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

upc

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **737** ■ 5-11 aprilie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Știm tot, nu știm nimic“

pagina **3**

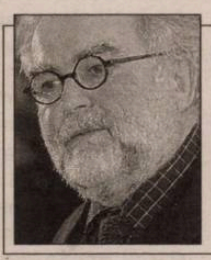

GEORGE BANU

„Arta ca experiență“

pagina **15**

Interviu cu
COSTICĂ BRĂDĂȚAN

paginile **20-21**

Ecranul la putere

„Nu e nici o diferență între a trăi și a te uita la televizor.“
ANDY WARHOL

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Alex. Leo ȘERBAN

Frivolități

Mesaj mînios de la o duduie cu nume dubios, enervată că am scris, în nu'ș ce articol, „Dzeu" în loc de „Dumnezeu" – și că, în general, folosesc „&"... Mi-ar fi fost foarte simplu să-i explic cu adevărat de ce recurg la aceste prescurtări (pentru economie: salvez fix 5 caractere, plus pauzele), dar am preferat să fac băşcălie. După care – ca după orice accident existențial – mă gîndesc, ceea ce la mine înseamnă a-mpinge băşcălia la absurd, că mi-ar plăcea să fac un număr la *D.v.* despre o temă Mare, Grrhavă (ce știu eu... Viața! Moartea! Impozitele!), care să fie, de la un capăt la altul, în stenograme!! (Nu rîdeți, vă rog, sînt serios.) Lăsîndu-l pe „Mihai Eminescu" la o parte, vă dați seama cîte chestii s-ar putea spune în numărul acela?! Dar într-o carte!? Critica *rațiunii pure* ar putea intra în același volum cu *Critica rațiunii impure* – gîndiți-vă, numai! (Domnu' Liiceanu, vă rog, aveți contabili!) Economie de hîrtie, deci mai puțini copaci tăiați; economie de lumină la citit, deci nu-știu-cîți gigakilowați mai puțin; economie de mișcări la întorsul paginilor, deci mai mult confort; economie, economii... În aceeași ordine de idei, ținînd cont că am inaugurat această rubrică, acum mai bine de-un an jumate, scriind împotriva folosirii lui „ca și" (mă rog, ca să fiu sincer, „ca &" nu m-ar deranja, doar că el nu se vede în varianta orală), mă simt dator să spun că sînt, tot mai mult, favorabil renunțării la prepoziția „pe" din acuzativul „pe care". Nu doar fiindcă tot mai puțină lume, începînd cu premierul, o folosește – deși e și ăsta un semn; adevăratul motiv este că tre' să (s)pui o vocabulă în plus în contexte în care, oricum, toată lumea înțelege ce vrei și fără acel „pe"! Cred că este o tendință generală (= globală) spre simplificarea vocabularului și, mai ales, a gramaticii (economie, economie, *remember?)* și că vor supraviețui acele culturi care vor ști să se adapteze. Limbile cu o gramatică greoaie (germana, franceza, româna...) vor fi, tot mai mult, parazitate de împrumuturi – ați ghicit! – englezești, iar dacă nu vor accepta această „grefă" vor deveni „limbi moarte". Cam așa văd eu tendința. Am zis „tendința"? *Sorry* – trend-ul! (...)

(apărut în *Dilema veche*,
nr. 92, 20 octombrie 2005)

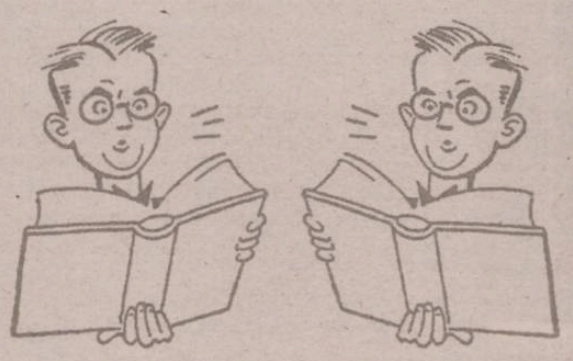

Dilema veche vă propune

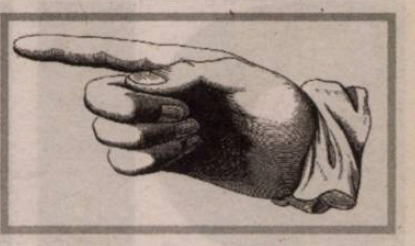

■ Mihai Șora, cuvînt către tineri: „Dar biblioteca virtuală, biblioteca aceea care stă în cîțiva centimetri pătrați și poate fi plimbată oriunde, care poate fi luată în bagaj cum iei un pieptene ori periuța de dinți, ei bine, această bibliotecă este privilegiul, formidabilul cîștig al generației de azi. Dacă faci ca paginile marilor cărturari ai lumii să ajungă din tabletă între circumvoluțiunile tale, dacă deschizi bine ochii, învățînd ceva din ceea ce citești, nu vei fi niciodată un om fără rost. Și vei descoperi că nu există salvare individuală în absența omeniei, că tu însuți ești parte a țării tale, că trebuie să pui umărul la ridicarea ei și că apar momente, în istorie, cînd – dacă mintea și umărul tău nu sînt prezente – țara aceea care este țara ta se prăbușește" – integral pe Facebook, martie, 2018. Venerabilul Mihai Șora va susține o conferință, pe 15 aprilie, în cadrul seriei inițiate la Teatrul Național din București. N-ar trebui ratată. (Marius Chivu)

■ Un reportaj de Sorana Stănescu, despre doctori și credința în Dumnezeu, din cel mai recent număr *DoR:* http://www.decatorevista.ro/doctori-si-dumnezei. (Cristina Ștefan)

■ Dacă acest număr al revistei noastre tot apare cu o zi înainte de Vinerea Mare, recomand consistenta biografie *Ecaterina cea Mare. Portretul unei femei* (Editura ALL) de Robert K. Massie, unul dintre cei mai faimoși biografi americani de azi. Cartea este de referință, fiind amplu recenzată în reviste precum *The New York Times Book Review, Newsweek* sau *The Washington Times.* (Marius Chivu)

■ A apărut primul volum din corespondența lui Dostoievski, *Scrisori I (1837-1859)* la Editura Polirom, traducere de Leonte Ivanov. O reconstituire a unei lumi și intimitatea unui personaj fabulos. (Ana Maria Sandu)

■ Numărul din martie al revistei timișorene *Orizont* cuprinde un amplu interviu acordat de Vasile Popovici despre Virgil Ierunca. O evocare pe cît de afectuoasă și de emoționată, pe atît de lucidă a acestui mare intelectual român, care, de la microfonul Europei Libere, a ținut sus standardul cultural al României în deceniile în care România singură, îngenuncheată, nu mai putea să și-l respecte. Rar ne mai aducem aminte de Virgil Ierunca și de Monica Lovinescu, ceea ce spune totul despre noi, cei de acum. Salut din acest colț de pagină al *Dilemei vechi* apariția acestui interviu, excelent realizat de Alexandra Mănescu. (Sever Voinescu)

■ „Un tip cu un defect în materie de fotbal: nu mă pot concepe altcumva decît în vîrf. Ca jucător sau antrenor, nu sînt capabil să fac ceva la nivel scăzut. Nu pot să gîndesc decît într-o singură direcție. Tot mai sus. Spre cît mai bine cu putință. Iată de ce, pînă la urmă, a trebuit să mă opresc." Nu-i așa că citatul pare interesant? E din prefața autobiografiei lui Johan Cruyff, (tradusă la editura Publica în 2017), cunoscutul fotbalist și antrenor olandez care „s-a oprit" în urmă cu doi ani. (Andrei Manolescu)

■ Între 18 și 22 aprilie se desfășoară la București Festivalul Internațional de Film Cinepolitica. În competiție sînt filme recente pe teme sociale și politice – e, într-un fel, un festival al actualității fierbinți din Europa și din lume. Programul poate fi consultat la adresa www.cinepolitica.ro (Matei Martin)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Unde ni sunt vorbitorii?**
- **Soljenițîn**
- **Kitsch**
- **Vecinătăți**
- **Mircea Horia Simionescu**

album dilematic Bogdan Comșa

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Radu PREDA ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.600
Tipărit la Tipomedia

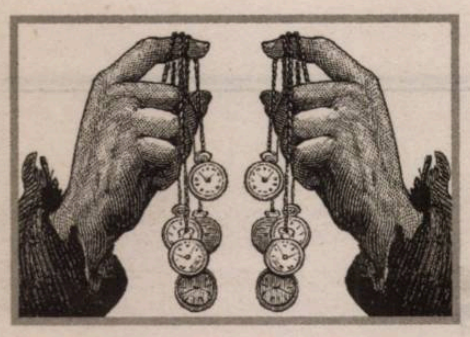

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Știm tot, nu știm nimic

Sînt pline ziarele și emisiunile de televiziune de „știri-bombă“, „răsturnări de situație“ revelatoare, „dezvăluiri“ radicale, „analize“ subtile, scenarii, mărturisiri „cutremurătoare“ etc. S-ar zice că „transparența“ a atins cote unice: sîntem orbiți de atîta lumină, asfixiați de atîta informație, eliberați de povara dubiilor, a subteranelor indescifrabile, a „secretului“ pecetluit pe veci. Știm tot. Eu, unul, mă declar, totuși, mai neștiutor ca niciodată. Pot, la o adică, să am unele „convingeri“, să presupun cîte ceva, să tatonez, timid, într-o direcție sau alta. Dar certitudini nu pot să (mai) am. Mi se pare, mai degrabă, că tot ce mi se spune îmi amplifică ignoranța în loc să o dizolve sau, măcar, să o diminueze. În fapt, dezvăluirile *voalează*, „comunicarea“ torențială mă amuțește, „știrile-bombă“ nu fac să explodeze nebuloasa contextuală, cu obscurele ei conspirații indescifrabile, ci îmi dinamitează *mie* creierii, mă lasă lat dinaintea unui morman de ipoteze care nu prea țin laolaltă. Simt instalîndu-se, tot mai confortabil, în măruntaiele mele, „dilemele“ cetățeanului turmentat…

Carevasăzică: există sau nu „statul paralel“? E totuna cu „încrengătura“ Coldea-Kövesi, respectiv SRI-DNA? Dl Ghiță cam asta sugerează. Dar atunci de ce era el, Ghiță, atît de prieten cu dl Coldea (concedii și chefuri comune etc.)? Și de ce petrecea cu dna Kövesi? De naiv ce era sau de „paralel“ ce era? Dar, pînă la urmă, cine e băiatul ăsta inconsistent, șmecherașul ăsta de doi bani, capabil, totuși, să facă din neantul propriu o „prezență“ mediatică ubicuă? La rîndul lui, dl Dragnea apare și dînsul ba ici, ba colo. Ba tranșînd porci cu băieții răi, ba victimă a malversațiunilor lor. E dl Dragnea „paralel“ cu dl Tăriceanu sau e pe aceeași linie cu el? Care linie? Linia patrioților sabotați (de sorosiști) sau linia unui stat paralel, paralel și cu statul propriu-zis, dar și cu ce cred unii că e „statul paralel“! În fond, cîte „state paralele“ există? Pînă la urmă, fiecare partid și fiecare politician echivalează statul paralel cu „dușmanul“. De curînd, a apărut și ideea (democratică?) potrivit căreia statul paralel e, pur și simplu, *opoziția,* care nu lasă guvernul să guverneze. Madam Firea declară că, între zidurile primăriei, un fel de stat paralel s-a constituit prin alianța consilierilor nepesediști împotriva marelui ei proiect de reinventare a Bucureștiului. Una peste alta, oriîncotro te uiți, vezi numai fasciculе de linii paralele și nici un drum limpede și eficient. Ca să nu mai spun că e greu de înțeles cum se face că un partid de guvernămînt „susținut de popor“, un președinte al Camerei Deputaților uns (neglijent) cu toate unsorile și un președinte al Senatului care are aerul că înțelege tot (și încă ceva pe deasupra) nu sînt în stare să țină în frîu „statul paralel“, „forțele ostile“, sabotorii calificați, preocupați strict de năruirea patriei. Păi, dacă nu sînt în stare, să plece! Să lase pe alții la butoane. Sau poate, dacă actualul stat paralel e atît de viguros și performant, ar fi înțelept să facem o rocadă: să instalăm statul paralel la guvernare și să invităm statul propriu-zis la un stagiu de funcționalitate „paralelă“, ca să-și facă mîna, să-și lucreze nițeluș mușchii…

N-am loc să inventariez toate întrebările cărora li se dau, zilnic, puzderie de *răspunsuri* și nici o *lămurire*. În definitiv, „serviciile“ fac *și* treabă bună sau sînt fundamental vicioase? Sînt ele anti-PSD (drept care, între altele, stimulează și pilotează manifestațiile de stradă din ultimul an)? Sau, dimpotrivă, manipulează protestele, fie ca să le compromită (reușind, astfel, să consolideze imaginea guvernului), fie, mai rău, ca să le transforme în unelte inconștiente ale „străinilor“ care lucrează la dezmembrarea țării?

La orizont, întrevăd un pic de speranță.

Mai sînt și alte „mărunțișuri“. Anchete prelungi nu reușesc să clarifice prompt împrejurări evidente (în principiu). E dl Tăriceanu vinovat de mărturie mincinoasă? E dl Dragnea implicat în afacerea „Tel Drum“ (și în altele, din Teleorman pînă-n Brazilia)? Dacă da, să ni se prezinte integral probele și domnii cu pricina să tragă consecințele faptelor lor..Dacă nu, să nu ne mai „distrăm“ la infinit cu suspiciuni și subînțelesuri. O altă întrebare (pe care nu o pun pentru prima dată) ar fi: de unde a avut dl Dragnea fonduri pentru a-și construi ditamai vila hollywoodiană în inima Alexandrei? Dar cu protocoalele astea zgomotos desecretizate cum e, de fapt? Sînt ele „scandaloase“, grave încălcări ale statului de drept (cum zic unii), sau sînt apă de ploaie, simple „aranjamente“ birocratice nesemnificative (cum zic alții)? Dl Băsescu crede că anticorupția e ceva bun sau că se cam exagerează? Dna Kövesi a fost sau nu la șprițuri cu Ghiță? Ș.a.m.d.

În general, scena politică și cea mediatică sînt rupte în două: de o parte unii care vorbesc incontinent, mult, agitat, confuzionist, de cealaltă parte unii care vorbesc mai puțin decît ar trebui (îi includ aici pe dl președinte Iohannis și pe dna Kövesi). Aflu tot felul de lucruri care nu mă interesează („mică istorie“, bîrfe de alcov, știri „rupătoare“, *breaking,* care nu rup nimic) și nu aflu nimic clarificator despre lucrurile importante care mă interesează. Mă umplu de invidie comentatori ca Ion Cristoiu, sau Alina Mungiu-Pippidi, care par să știe și să priceapă tot! Eu, din contra, sînt lemn! Cum spuneam: cetățeanul din mine e tot mai turmentat…

P.S. La orizont, întrevăd un pic de speranță: (re)intrarea pe scenă a dlui Cioloș. Poate ne va livra un pic de normalitate. Sper să-și găsească echipa de care are nevoie.

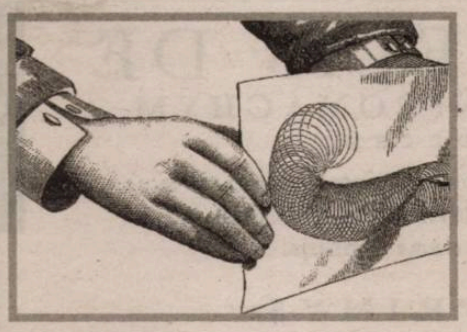

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Trenul paralel

Cine spune că nu există „stat paralel“? Există, doar că nu-i acolo unde se uită unii. Ca să vă explic: fie, așadar, două trenuri care, făcînd manevre într-o gară mai importantă, se deplasează un timp pe șine paralele: pasagerii unui tren defilează ca la cinema pe dinaintea noastră, care sîntem în celălalt tren. Cei din trenul paralel trec prin fața noastră, pe rînd, în compartimentele lor – preocupați de ale lor. Îi vedem, putem să le facem semne cu mîna: cînd și cînd ne fac și ei semne într-o doară și cam asta-i tot. Nu putem însă comunica direct cu ei.

Și de fapt ne-am dori-o mult, căci întîmplarea face că, în cazul nostru, cei din trenul paralel sînt și stăpînii gării și ai tuturor trenurilor, inclusiv ai trenului nostru. Din trenul lor, ei dirijează întreg traficul; după cum cred de cuviință, măresc sau micșorează viteza trenului nostru. Ei vor da semnalul să plecăm definitiv din gară, cînd va fi să fie asta. Tot ei ne trimit controlorii să ne verifice biletele și să ne și amendeze la nevoie. Amenzile tot cresc și mai apar și alte taxe suplimentare: pentru exces de bagaje, pentru un loc la geam, pentru supliment de viteză, pentru că au pus un vagon-restaurant, pentru încălzire, pentru răcire. Despre multe taxe am aflat abia după ce trenul a pornit. Pe altele le schimbă la fiecare macaz. În general, nu ne simțim prea confortabil și ni s-a promis mai mult. Am vrea să le spunem ceva despre trenul nostru: e cam vechi, are unele canapele rupte, toaletele sînt murdare, aglomerația e prea mare. S-au vîndut multe bilete în picioare, ceea ce ni s-a spus la început că e interzis. Dar cel mai grav e că trenul nostru merge prea încet. Ni s-a promis altceva cînd am cumpărat biletele, dar orarul pe care tot cei din trenul paralel l-au întocmit și ni l-au dat la plecare nu e respectat deloc. Va întîrzia rău la destinație și asta nu ne convine. Căci noi avem treabă și ținem să ajungem la timp. Dar nu putem schimba lucrurile și nici nu reușim să protestăm cu efect: aproape toate geamurile care dau spre trenul paralel sînt închise. Vociferăm, dar nu ne aud; gesticulăm supărați, dar nu ne bagă în seamă. Scriem afișe mari și le lipim pe întreg geamul, dar ei parcă dinadins se întorc cu spatele și nu le citesc. Par foarte precupați de treburile lor, pe cît putem să ne dăm seama: unii joacă cărți și cîștigă serios, alții pierd și își smulg părul din cap, alții se ceartă, alții fumează, alții se servesc cu cîte o vodcă sau altceva, dar foarte mulți dorm. Trenul lor, de altminteri, e altfel decît al nostru: e de lux și canapelele se pare că sînt atît de moi, încît te îmbie la a le explora prin somn. Uneori însă, pe cît putem să vedem, sînt treziți brusc. Șeful gării vine printre ei și le dă cîte un ghiont, pe față, ca să vedem și noi. Se plimbă dintr-un compartiment în altul și pare să-i trezească mereu din somn pe cei care dorm. Iar după ce pleacă, cei mai mulți fac o schimbare majoră în viața lor: își schimbă poziția în care dorm. Totuși, din cînd în cînd, trenul lor face o scurtă oprire și unul dintre ei e dat jos pe peron sau chiar în plin cîmp.

Lucrul cel mai neplăcut e că circulă printre noi un zvon sumbru: unii pretind că trenul nostru are o problemă, cică linia e stricată la ieșirea din gară, astfel încît nu vom mai pleca prea curînd din gara unde ne aflăm. Trenul va face în continuare manevre nu se știe cîte ceasuri, ori poate chiar zile. Mai rău: se spune că șefii din trenul paralel ar fi decis că trenul nostru trebuie să o ia înapoi pe o anumită distanță pînă la o haltă prin care am trecut cu mult înainte, iar de acolo să fim dirijați pe un alt traseu, ca să ocolim linia ferată stricată din față și astfel, chipurile, să răzbatem către dorita destinație. Întorsul nu ne convine din multe motive și nu în ultimul rînd din cauză că gara aia era păcătoasă rău: plină de hoți liberi pe peron, care se suiau în trenurile care treceau și îi prădau pe călători la vedere; abia cu greu am scăpat de ei. Se zice că mulți s-au suit în trenul paralel.

Dar degeaba am tot protestat împotriva acestei intenții, iarăși vociferînd, iarăși și iarăși punîndu-ne toți la geamuri, dînd din mîini și scriind afișe, iarăși și iarăși făcînd semne disperate cu pălăriile și șepcile. Cei din trenul paralel nu ne-au luat în seamă: au defilat liniștiți pe lîngă noi de la dreapta la stînga – compartiment după compartiment –, văzîndu-și de ale lor. Atîta doar, din cînd în cînd, cîte unul, chiar șeful lor cîte o dată, ne-a salutat ceremonios, ne-a zîmbit, dar destul de des s-a și încruntat la noi. Ah, altfel ar fi stat lucrurile dacă *ei* ar fi călătorit chiar în trenul nostru și nu într-unul paralel!

…Iată, acum ne urnim din nou, dar, vai, o luăm înapoi, nu înainte! Și ce-i mai îngrijorător, de data aceasta nu pare a fi o manevră, căci trenul nostru începe să prindă viteză. Acum filmul cu trenul paralel ne e pus din nou pe dinaintea ochilor, dar invers – vagoanele lui luxoase ne trec pe dinainte de la stînga la dreapta – iar pe pasagerii din el îi zărim fie nepăsători, fie adormiți la loc, pesemne că după o vodcă și o gustare. Cu siguranță, călătoria lor e plăcută. Nu și a noastră, a celor care călătorim în trenul de rînd. Căci se pare că sîntem duși îndărăt în gara aceea urîtă, pe care o credeam de mult depășită, cu pungașii care abia ne așteaptă pe peron…

Nu, nu vom accepta asta! Vom trage semnalul de alarmă și vom opri trenul.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Binili învinge

Da, băi, că de asta Dragnea este cel mai puternic om din România și megaprofesionista Viorica Vasilica este premier.

Binili din ceruri, tătucu', ăla învinge sigur!

Sigur, boieru', că doar toți preoții ăia securiști din toate merțanele alea de săraci, toți pedofilii ăia meseriași de taie și spînzură prin bisericile noastre sînt spumele binilui!

Ca să nu mai vorbim de trecut, unde ne-am umplut de bine. Dej, Ceaușescu, Iliescu, Constantinescu, Băsescu au fost cu toții harul lui Dumnezeu pe pămîntul rudelor, apropiaților și „udrelor" lor.

Mitică Dragomir, Vanghelie, Năstase, Vadim Tudor, Becali, Codrin, Olguța, Mazăre, Borcea, Udrea, Dan Voiculescu și Ghiță sînt toți învingători în ochii majorității românilor.

Binili sînt madam Pelinel și Bianca Drăgușanu, Gâdea și Ciuvică.

Binili nu învinge. Înving șmecherii, cei care fac banu' și pot să plătească un Chirieac, un Roșca Stănescu, un Badea, un Luju sau un Ciutacu. Ani buni, Dan Diaconescu a fost învingătorul cel mai șmecher. Mafioți pe care îi doare în paișpe de binili oricui în afară de al lor, familia lui Cosma de sfinți și sfinte, cuvioasa lui Pandele sînt exemple de învingăreți.

Și, da, bre, ne pișăm pe el de vot. Da, mă, fie vine Iisus să mă convingă, fie îmi bag picioarele și mă duc la grătar, că oricum votul meu nu contează și odată și odată tot vine binili și ne ia cu forța.

Dar stai, că nici de Iisus nu am fi siguri, că doar e cam evreu și prea fanatic. Buddha e un pic cam gras și galben, iar de Mahomed, deși nu știm nimic despre el, ne e teamă, că am auzit de teroriști.

Noi sîntem hipsteri și ne doare în dos, băi, nu ne „manipulește" nimeni!

Deci clar ne pișăm pe el de vot cu toții, că noi sîntem hipsteri și ne doare în dos, băi, nu ne „manipulește" nimeni!

E drept că, dacă ar veni nenea sau tanti aia de care ne place nouă, da, mă, dacă ar veni aia din cărți, dacă s-ar reîncarna vreun personaj istoric sau vreun ciumec din filme, băi, ne-am repezi la vot de numa'-numa'. Dar ei nu vor!

Dar las', că învinge binili. Nu în viața asta, dar o să învingă!

Uite așa ar trebui să ne lăsăm și de mîncat și de făcut copii. Nu o să învingem, dar cine știe, frățică, în viața de după o să ne umplem de bini.

Uite la tanti Firea. A purtat ea cuvîntul unui turnător mai mic, dar mare șef de bancă apoi, al unui turnător mai mare și mai șmecher cu antene și, uite, de atît de mult bini s-a ajuns și ea. Ei, da, își spală păcatele dînd banii noștri unde trebuie: la Catedrala Neamului, băi!

Și odată ce avem Catedrala Neamului o folosim ca antenă, ca să poată Dani facilita oricărui cocalar cu lanț de aur, tricou Versace și mașină de fițe să vorbească mai ușor cu Dumnezeu. Că doar de asta costă cît să rezolvăm cu sărăcia în tot Bucureștiul!

Ei, și cum, mă, să ne înscriem noi în partide? Nu e, frățică, cooleanu să fii în partide! Îi lăsăm pe oamenii ăia de treabă de tip Ciordache, Bădălau, Codrin să își facă treaba, nu ne murdărim noi.

Și nici la USR sau la tehnocrații de la România 100 nu ne băgăm, că nu sînt perfecți ca noi, să moară „dujmanii"!

Binili nici măcar nu a prea existat în ecuația cîștigului pe la noi pe aici. Ei, și dacă avem chef ca binili ăsta să învingă vreodată, nu o să funcționeze nicicînd așteptînd să ne pice din cer. Binili începe cu noi făcînd ceva bun pentru alții. Nu pentru familia noastră sau pentru familiile rudelor noastre. Pentru cei care au nevoie să vadă că binili nu e furt și nici șmechereală.

Binili ține de politică. De vot. Iar pișatul poate să ajute la sterilizarea unor răni, dar în nici un caz la bine.

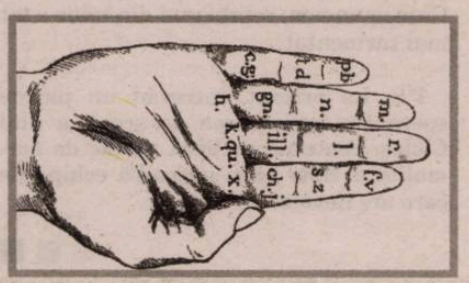

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Onestitate academică

Am aflat recent niște întîmplări din viața profesorului de Etică, Negu Copilan, demne de tot interesul. Mi-a atras atenția, mărturisesc, un incident inexplicabil legat de acest filozof al moralei și, curios din fire cum sînt, am făcut cîteva mici investigații. Incidentul se referă la numirea lui Copilan – absolut justificat, judecînd după numeroasele sale atribute intelectuale –, de către Rectorat, în funcția de decan al Facultății de Metafizică Spontană și, aproape instantaneu (nici măcar a doua zi, ci chiar în ziua validării lui în Senat, ba chiar pe parcursul ședinței senatoriale respective!), revocarea sa de urgență. Ce se întîmplase? Se răzgîndise subit profesorul și își dăduse demisia? Făcuseră administratorii vreo greșeală birocratică și nu puteau să o rezolve decît prin reluarea procesului de numire de la început? Senatorii universitari se arătară parcimonioși cu informațiile, așa încît, întîlnindu-l, la un moment dat, pe protagonist, l-am întrebat direct care fusese cauza preluării celui mai scurt mandat decanal din, probabil, întreaga istorie academică a umanității. A zîmbit și mi-a spus, am avut sentimentul, cu profundă duioșie: „Domnule profesor, am fost victima a ceea ce se cheamă îndeobște *defect ocupațional*, un reflex profesional necontrolat…"

Fostul decan a simțit că erau necesare explicații suplimentare și de aceea a adăugat: „Nu s-a întîmplat prima oară, dar, admit, acum a fost cel mai spectaculos. Știți prea bine, eu predau chestiuni legate de morală. Or, nu pot fi etician la catedră și ipocrit în viața de zi cu zi! Prin urmare, în pragul oricărui tip de compromis social la care mă expune viața, voit/știut în prealabil, însă nedigerat suficient cerebral, cel mai adesea totuși nevoit/neștiut, mi se activează, salutar, *creierul moral* și, ca să o zic pe aia dreaptă, mă apucă năbădăile. Așa l-am plesnit peste bot, în seara de 23 decembrie 1989, pe noul prefect – *emanat* din Revoluție – al orașului, atunci cînd, uitînd contextul, insul s-a adresat răsculaților adunați acolo, din automatism, evident, dar la fel de eronat, cu apelativul *tovarăși*. Am fost ulterior alungat, drept pedeapsă, din toate structurile urbane de conducere, deși am intrat primul în Prefectură, printre tancuri și milițieni! Tot așa mi-am fugărit decanul prin Universitate, cînd l-am auzit, la deschiderea anului școlar, că trebuie *să fim mai flexibili* cu devierile unor cadre didactice, întrucît, în fond, *oameni sîntem* cu toții. L-am prins, desigur, și *l-am făcut neom* pentru cîteva săptămîni. Am fost suspendat, aflîndu-mă la un pas de concediere…"

Mereu s-a tras scaunul de sub mine, mereu am fost faultat, vai, grobian.

Negu Copilan a luat o scurtă pauză de meditație (o pauză de *metafizică spontană*, pesemne!). Apoi, a continuat: „Mă rog, am acționat identic și în alte împrejurări similare, plătind, după legea vaselor comunicante, un preț extrem de mare. În cazul de față, nu mi-am imaginat nici o secundă faptul că acest surprinzător *creier moral* va găsi iarăși rațiuni de manifestare. Mă înscrisesem la concursul de decan din proprie inițiativă și, culmea, fără speranțe semnificative. Cei doi contracandidați erau indivizi de calitate profesională și, nu vă ascund, mă gîndeam sincer că măcar unul dintre ei ar putea fi mai bun administrator decît mine. În plus, ambii aveau relații excelente cu actuala conducere a Universității, șansele lor – pînă și pe acest palier al deciziei subiective – părînd mult mai consistente ca ale mele. Uluitor însă, am fost eu declarat cîștigător și, în consecință, numit oficial decan la ședința de Senat la care vă referiți! A fost, în felul său, un episod unic în existența mea. Mereu s-a tras scaunul de sub mine, mereu am fost faultat, vai, grobian. Nu-mi venea să cred că mi se acordase credit, că eram, ultimativ, onorat cu o asemenea misiune nobilă – de a fi decanul Facultății de Metafizică Spontană! Vedeți totuși, misterioase sînt mințile noastre…"

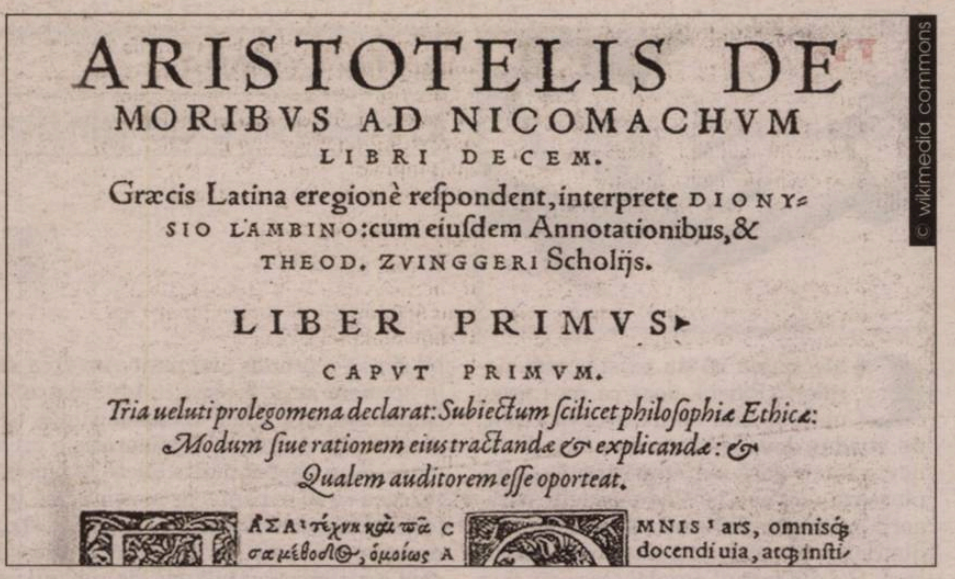

© wikimedia commons

Profesorul a revenit după o altă clipă meditativă: „Cînd mi s-a oferit cuvîntul pentru a mă adresa, în noua calitate, comunității, ceva straniu s-a petrecut în conștiința mea. Unii ar spune că li s-a pus o pîclă pe creier. Nu, nu este așa! Dimpotrivă, parcă mi s-a deschis creierul deodată și *am văzut lucrurile cu o claritate divină*. Deși m-am dus setat să-mi exprim gratitudinea, m-am trezit elaborînd o diatribă – timp de o oră și jumătate, în fața unui Senat paralizat de spaimă – împotriva racilelor învățămîntului românesc, *ai cărui exponenți demonici se aflau chiar acolo, în frunte cu rectorul și prorectorii trădători!* Mizerabili, javre și nemernici au fost – vă rog să mă credeți! – cele mai politicoase cuvinte pe care le-am folosit…" „Bine", am întrebat îngrozit, „și, pe lîngă revocare, nu v-au trimis și la Comisia de Etică?" „Pardon!?", a strigat Negu cu un ton diferit. „Sugerați cumva că eu, filozof al moralei, trebuie să merg la Comisia de Etică?" Ochii îi luceau nebunește. Am făcut stînga-împrejur și am luat-o la goană cu Copilanul dezlănțuit în urma mea…

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Andrei VORNICU

Ce lasă aici cei care pleacă „dincolo“

În urmă cu cîțiva ani, o amică a fost călcată pe trecerea de pietoni, în București, și a murit pe loc. Era de aceeași vîrstă cu mine, de azi în cîteva luni ar fi împlinit 29 de ani. Îi împrumutasem două enciclopedii de film pe care n-am mai apucat să le recuperez. N-am mai apucat să recuperez nici numeroasele ieșiri la povești care nu s-au produs din lipsă de timp sau alte motive triviale. De curînd, am dat din nou de ea pe Facebook. Profilul ei s-a conservat temporal, atins pe ici-colo de cîte o intruziune din prezent, vreun comentariu nostalgic al unei cunoștințe. Mi s-a părut stranie imaginea unei pagini Facebook încremenite în timp, cu imagini vechi de cîțiva ani, puține poze de profil, iar cea mai recentă, captată în miezul paginii ca o insectă în chihlimbar. În frenezia deseori halucinantă a activității rețelei de socializare, paginile celor care își accesează rar profilurile par a se șterge din memoria colectivă. Dar paginile celor care au murit rămîn în mediul virtual ca niște cripte din pixeli în care defunctul și-a lăsat lucrurile la vedere, conform ritmului personal, fără preparative de plecare, la fel cum încăperile părăsite dezvăluie un muc de țigară într-o scrumieră, o pată de cafea pe masă, un semn de carte căzut sub pat.

Ceea ce m-a frapat cu adevărat a fost faptul că, la celălalt capăt al canalului, emisia a fost întreruptă pentru totdeauna. Opțiunea de *chat* este încă activă, dar orice mesaj s-ar propaga în gol, fără nici un ecou, aproape ca o profanare a unei tăceri sacre. Faptul că poți citi întregul istoric al conversațiilor cu fostul proprietar al respectivului profil, că îi poți scrie unei persoane decedate, dar care nu îți va mai răspunde, mă tulbură într-un mod indescriptibil. La fel de tare mă tulbură și gîndul că, pe măsură ce va trece timpul, lista foștilor utilizatori de Facebook va crește, fără ca respectivele pagini să dispară, și că printre ei se vor număra tot mai mulți prieteni apropiați, colegi și foști colegi de studii sau de muncă, rude, și, finalmente, cei care contabilizează în mod involuntar toate aceste dispariții.

La cererea unei rude apropiate a defunctului, Facebook poate șterge pagina acestuia (procedură, totuși, destul de complicată) sau o poate transforma într-una memorială. Amica mea călcată de mașină are o astfel de pagină, dar un alt prieten, de două ori mai în vîrstă decît mine la momentul prematurului său deces în urmă cu doi ani, are în continuare una obișnuită, cu foarte puțini prieteni, vizitată de cîte un îndurerat atunci cînd rețeaua de socializare anunță ziua de naștere a respectivului. Acel moment mi se pare cel mai ironic și cel mai tragic în același timp, dar îmi dau seama că întreruperea mascheză o continuitate, fiindcă cei care au părăsit această lume nu încetează să populeze planeta mică, stranie și deseori de neînțeles care este propriul nostru suflet.

Citeam de curînd un articol descoperit de o prietenă, în care autorul povestea cum tatăl lui, cînd îmbătrînise și îl lăsaseră puterile, fusese cazat de către familie, în pofida protestelor, într-un așezămînt pentru vîrstnici. Bătrînul n-a făcut față dorului mistuitor de casă, pe care a iubit-o și în curtea din fața căreia își petrecea cea mai mare și mai plăcută parte a timpului, și s-a stins la cîteva luni după ce-a fost extras din elementul său. Casa a fost scoasă la vînzare și, la scurt timp, autorul articolului a fost atenționat de fratele său că pe link-ul cu Google Street View atașat ofertei imobiliare se putea vedea clar tatăl lor dispărut, capturat cu acuratețe în fața casei sale dragi, în hainele sale obișnuite, suspendat într-un prezent continuu. Descoperirea a emoționat puternic rudele bătrînului decedat, care l-au mai putut vedea o vreme pe fostul lor tată și bunic ducînd o efemeră și statică existență virtuală, dar una cu atît mai prețuită.

M-am gîndit atunci la agenda telefonică în care figurează numerele unor persoane, mai mult sau mai puțin dragi sau apropiate, care au trecut la cele veșnice, și mi-am dat seama că senzația e aceeași. Parcă mi-a și fost teamă să mă ating de respectivele numere și le-am lăsat să dispară de la sine, așa cum o fac cele din telefoanele schimbate sau care se pierd sau se fură. Am simțit că, formînd numărul respectiv, nu voi auzi un sunet în gol sau tonul telefonului închis sau al numărului suspendat, ci că voi trage indiscret cu urechea în lumea de dincolo și voi fi penalizat pentru ireverență.

E limpede că tehnologia multiplică variantele de legături interumane și lasă tot atîtea urme și moșteniri emoționale. În același timp, superficializează unele legături pînă cînd moartea interlocutorului virtual ar coincide cu sistarea activității unei poze de profil cu un anumit număr de reacții și comentarii, atașată unui istoric de imagine și conținut intangibil. Dar pentru alții, aceste nume de profil vor fi avut o istorie fizică și vor fi lăsat în urmă copii, nepoți și strănepoți, proiecte neterminate, planuri neîncepute, obiecte, locuri de muncă, camere părăsite, pahare pe jumătate golite și, poate, jurnale fără punct la urmă.

Am fost norocos pînă în prezent și nu am adunat în lista de Facebook prea multe nume cărora viața le-a dat *ignore*. Nu am în memoria telefonului mobil prea multe numere la care să nu mai răspundă nimeni. Nu am avut de-a face cu testamente, cu moșteniri, cu bunuri abandonate fără preaviz de către foști proprietari, cu oameni dragi a căror invocare să se mute iremediabil la timpul trecut.

Nu vreau să devin excesiv de sentimental, deși am o înclinație incomodă, dar irepresibilă spre patetism. Știu că va veni pentru fiecare în parte acel moment în care viața îi va da *unfriend*. Speranța mea e că există ceva după acel moment, și că așa-zisa viață după moarte nu ne va da *block*. Pînă atunci, ar fi înțelept să ne dăm *like* la fiecare zi a vieții noastre și să îi iubim pe cei care ne sînt alături. Și poate că atunci, după ce va veni și momentul lor să plece, dacă le vom scrie un mesaj sau îi vom apela, vom vedea literele compunînd treptat un răspuns sau o voce conturîndu-se la celălalt capăt, și ne vor anunța că dincolo nu e chiar așa de rău – nu e rău, de fapt, deloc.

***Andrei Vornicu** este jurnalist cultural.*

Publicitate

De marți, 10 aprilie
volumul I

De luni, 16 aprilie
volumul II

adevărul
îți prezintă

SAGA MAFIEI AMERICANE

preț pachet ziar + 1 carte
17,99 lei

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

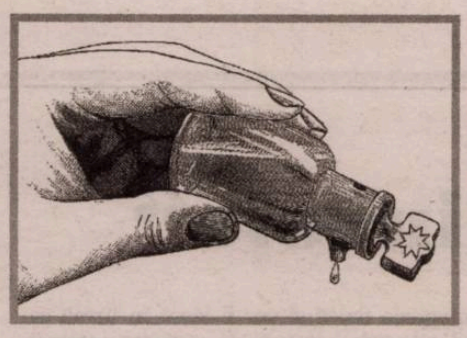

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Țăranul și dicționarele

Termenii care desemnează persoanele născute sau trăind în mediul rural au căpătat în mai multe limbi sensuri figurate peiorative. Stigmatizarea socială se produce de pe poziția de autodeclarată superioritate a orășeanului pentru care locuitorul de la țară e inferior: needucat, sărac, muncind din greu pentru bani puțini, lipsit de confortul modern. În cultura română, stereotipul social depreciativ al *țăranului* (sau al *ciobanului)* coexistă cu idealizarea sămănătoristă și tradiționalistă a satului.

Dicționarele generale înregistrează în mod obișnuit sensul secundar în care se reflectă stereotipul negativ; în franceză, termenul *paysan* este definit (în *Trésor de la langue française informatisé)* ca „persoană de la țară care trăiește din cultivarea pământului și creșterea animalelor", dar și ca „persoană care nu cunoaște uzanțele vieții citadine"; dicționarul precizează că, spre deosebire de sinonimele sale parțiale *(cultivateur, éleveur, agriculteur),* „care desemnează o profesie", *paysan* „desemnează o condiție de viață, cu conotații adesea depreciative". În mod similar, dicționarele curente italienești consemnează sensul peiorativ al cuvîntului *contadino* („persoană cu comportament needucat, aspru și grosolan", în Zingarelli). În engleză, definiția substantivului *peasant* cuprinde trăsături explicit negative chiar în sensul de bază – „mic proprietar sărac sau muncitor agricol cu statut social scăzut" –, cărora li se adaugă, cu marca „informal", sensul depreciativ „persoană ignorantă, nepoliticoasă, lipsită de rafinament" *(Concise Oxford Dictionary).*

Surprinzător, cel mai răspîndit dintre dicționarele românești actuale manifestă o precauție exagerată, ignorînd cu totul sensul peiorativ al cuvîntului *țăran;* un sens desigur injust, ca al oricărui stereotip social, dar cît se poate de real din punctul de vedere al uzului lingvistic. În DEX, *țăranul* este definit exclusiv ca „persoană care locuiește în mediul rural, avînd ca ocupație principală agricultura și creșterea animalelor; persoană care face parte din țărănime; sătean". Omisiunea uzului peiorativ și raportarea inutilă la o categorie socială („persoană care face parte din țărănime") sînt urme ale subtextului ideologic și ale redactării prudente din perioada comunistă. Într-adevăr, definiția actuală este aproape identică cu cea din prima ediție a *Dicționarului explicativ*, din 1975: „persoană care locuiește în mediul rural și care își cîștigă existența îndeletnicindu-se nemijlocit cu cultivarea pămîntului și creșterea animalelor; persoană care face parte din țărănime; sătean".

Faptul că sensul depreciativ era deja înregistrat în dicționarele noastre mai vechi dovedește că omisiunea din DEX este intenționată. În 1879, la I. Costinescu, în *Vocabular român-francez,* definiția cuvîntului *țăran* cuprindea și sensul „rustru, grosian, puțin civil" *(rustru* fiind o adaptare a franțuzescului *rustre);* în același dicționar e cuprinsă construcția *miroase a țară,* cu explicația „are defectele oamenilor de la țară cu care a trăit" și traducerea *„(il) sent le terroir".* În *Dicționarul universal* al lui Șăineanu (ediția a VI-a, 1929) țăranul este „om de la țară" și (figurat) „om grosolan". Scriban *(Dicționaru limbii românești,* 1939) oferea și un exemplu de utilizare a sensului peiorativ: „om necioplit, mojic: *nu fi țăran!"*

Nu toate dicționarele românești actuale manifestă reticență față de înregistrarea sensului depreciativ al cuvîntului. În *Dicționarul limbii române* (DLR, Litera Ț, 1994) apare sensul „om lipsit de educație, de maniere; mojic", cu o formulare care va fi preluată, cu mici modificări, de *Noul dicționar universal* (NDU, 2006) și de *Dicționarul explicativ ilustrat* (DEXI, 2007); acesta din urmă ilustrează definiția prin enunțul „Nici măcar nu știe să mănînce cu cuțitul și furculița: *e un țăran".* În *Dicționarul de argou* al lui G. Volceanov (2007) sînt incluse construcțiile *a fi țăran / de la țară,* „a fi bădăran / mojic; a fi răuvoitor". Internetul oferă mii de exemple ale uzului peiorativ; de exemplu, formula *băi, țărane* trimite atît la insulte directe și la bancuri, cît și la numeroase comentarii metalingvistice, sociologice și antropologice. Limba actuală produce și dezvoltări dezambiguizante pentru sensul figurat, cum ar fi expresia *țăran de oraș* („a fi țăran e o mîndrie, a fi *țăran de oraș* ca tine, aia e rușinea supremă", gsp.ro). Răspîndirea sensului peiorativ e dovedită și de sensul negativ al derivatelor *țărănoi, țărănos, țărănie.*

Definițiile de dicționar ale termenilor care denumesc categorii sociale sînt în mod evident dependente de ideologii și sensibilități istorice. Excesul pedagogic în tratarea termenului *țăran* poate fi ilustrat de dicționarul latinist al lui Laurian și Massim (1876), din care reproduc mai jos un fragment, cu ortografia actualizată. Nu numai că definiția nu cuprinde sensul peiorativ, dar exemplele elogioase sînt inutil extinse, doar de dragul mesajului persuasiv: *„țăranii* sînt baza țării; *țăranii* duc o viață simplă, însă laborioasă; *țăranii* noștri sînt de o frugalitate rară, ei mîncă mai numai cereali, legumine și poame, lapte, caș și ouă, foarte rar mîncă carne, și cu toate acestea-s mai sănătoși decît urbanii".

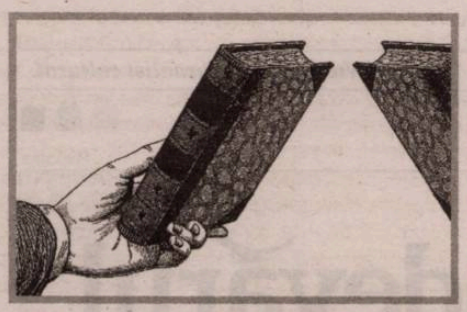

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Funia de argint, vasul de aur

Dana vine să mă întrebe unde-l poate găsi pe Elytis. Știu despre ce e vorba: volumul cu coperți albastre, pe care l-am cumpărat în studenție, de la „Eminescu", vizavi de facultate. După ce ne-am căsătorit, am constatat că avem, împreună, două exemplare. Pe unul l-am dat. Nu mai știu cui, nu mai știu pe care. Dar cred că mai știu unde stă în raft exemplarul rămas.

Dana pleacă să-l caute, eu îmi reiau activitatea de week-end recent inaugurată: navigarea pe Facebook. Nu reușesc să înțeleg cum curg postările și asta mă enervează teribil. Pare să nu aibă nici o logică, nici o ordine și totul se schimbă de la un minut la altul. Mă simt ca și cum aș fi prins într-un labirint pervers, care își modifică în permanență, cu de la sine putere, configurația. Ca într-o povestire SF pe care am citit-o mai demult, și am văzut apoi un film pe aceeași temă, *The Cube,* cred – o povestire despre un imobil construit cvadrimensional, cred că-i zicea „teseract", care te făcea iremediabil prizonierul lui. Noroc că la computer există soluția salvatoare *Escape* și, dacă nici asta nu mai funcționează, pentru cine are norocul să folosească un desktop, scosul din priză.

Mă satur de navigat – am găsit, printre altele, o postare simpatică, despre nu știu ce studiu garantat științific prin care se constată că oamenii care uită mai mult sînt mai inteligenți – și mă duc în camera cealaltă, la Dana. Sînt curios: ce voia cu poeziile lui Odysseas Elytis? Căuta o chestie care-i bîntuia memoria, dar și-a dat seama că nu era din poetul grec, ci din Mircea Cărtărescu. Îmi citește, de pe mobil, „Mica elegie". Căuta, de fapt, refrenul: „...pînă nu se rupe funia de argint, pînă nu se sfărîmă vasul de aur..." Să fie din Eclesiast? iPhone-ul ne dă dreptate.

Încerc să mă întorc la Facebook, dar nu mai am nici un chef. Mi-am adus aminte că le dădusem studenților de la masteratul de Teoria și practica editării, unde țin un curs despre lectură și cititori, să rezolve pînă marți un test numit „Labirintul" – un test neomologat nicicînd și niciunde, bricolat pe vremea studenției mele, acum vreo patru decenii, pe cînd făceam parte dintr-un grup de „poetică experimentală".

„Labirintul" e de fapt o alcătuire cît se poate de ordonată, cu 90 de căsuțe dreptunghiulare așezate ca un tabel pe șiruri și coloane, și un traseu marcat prin săgeți. Nu ai cum să ratezi ieșirea. Mai mult chiar, sînt indicate prin numere crescătoare intersecțiile la care trebuie să te oprești și să te uiți împrejur. Iar în jurul fiecărei intersecții se află patru căsuțe. Și în fiecare căsuță e cîte o „imagine", de genul „tumultul orașului", „vuietul de valuri", „zvon de primăvară", „vijelie cumplită", „stejar pribeag" etc.

În fiecare intersecție te gîndești care dintre cele patru imagini împrejmuitoare îți place cel mai mult și bifezi alegerea făcută. Traseul e desenat în așa fel încît, în final, ai imagini pe care le-ai ales de patru, de trei, de două ori, o singură dată sau deloc. Așadar, în final, poți să compui o ierarhie, de la „cel mai mult" la „cel mai puțin".

Vă veți întreba, poate – sper că studenții mei își vor pune această întrebare, pentru că face parte din tema pentru acasă –, la ce ajută toate astea. Ajută, pentru că imaginile printre care te plimbi în labirint nu sînt alese la întîmplare, ci potrivit mai multor criterii diferențiatoare. De pildă, senzorialitatea: unele sînt vizuale („arcul curcubeului"), altele auditive („strigăte ascuțite"), olfactive, tactile, gustative, cinetice sau asociază mai multe simțuri (imagini sinestezice, precum „paloarea ecoului"). Sau, din punct de vedere al construcției semantice, unele sînt simple determinări atributive („zumzet de albine"), altele epitete caracterizante („voce mîngîioasă") sau epitete metaforice („flautul bolnav"), unele sînt metafore banalizate, lexicalizate, numite și „catahreze" („coroană de mesteacăn"), altele metafore propriu-zise („scrumul nopților") sau oximoroni, metafore care asociază termeni contradictorii („crivățul soarelui"). Unele evocă experiențe plăcute, sînt adică „euforice" („grădini de vis"), altele, dimpotrivă, sînt „disforice" („vijelie cumplită") etc. etc. Pe scurt, „labirintul" a fost gîndit pentru a da un fel de „profil al cititorului" în raport cu preferințele acestuia pentru anumite tipuri de imagini, potrivit criteriilor avute în vedere.

Mi-am amintit de „labirint" pentru că nici eu și nici Dana nu am fi ales căsuța cu „vas de aur" – ce crasă banalitate! – și, foarte probabil, nici pe cea cu „funie de argint". Asta ne-a neliniștit, pe cei care lucram în echipa de odinioară, și a declanșat dispute fierbinți în elaborarea testului: de unde putem ști că respondentul a ales o anumită imagine pentru criteriile avute de noi în vedere sau pe cu totul alte considerente, inaccesibile interpretului? De pildă, cineva se poate să fi ales „vijelie cumplită" nu pentru că îi plac imaginile „disforice", ușor de interpretat, cinetice etc., ci pentru că și-a cunoscut iubita într-o excursie în care a dat o furtună zdravănă. Sau, invers, Dana sau eu am fi refuzat să alegem „vasul de aur" nu pentru că am fi fost niște cititori sofisticați, ci pentru că nu citisem „Mica elegie", încă nepublicată la vremea respectivă și poate chiar nescrisă, pentru că Elytis în traducere românească abia intrase în librării, iar Ecleziastul, chiar de l-om fi citit, nu ne atinsese nici o fibră vitală.

Și eu, și Dana citim, cu mare plăcere, de multă vreme. Pe mine, cel puțin, a început să mă frămînte de la un timp încoace următoarea întrebare: ce se întîmplă, în mintea noastră, cu lucrurile pe care le-am citit odinioară? Ai crede că s-au așezat undeva într-un cotlon, ca suvenirurile depozitate în pod în casele de odinioară. Însă mi-e tot mai evident că nu e așa. Textele citite continuă să trăiască în mintea noastră. Circulă pe culoare de care nu avem habar, se ciocnesc de alte amintiri mai vechi sau mai proaspete, se sfîșie în bucăți și se alipesc altor frînturi desprinse în traficul ăsta neîntrerupt și ininteligibil, născînd noi entități, noi „texte" care ne pulsează sub tîmple și pentru care, uneori, simțim nevoia să mergem îndărăt, la raft, pe net, cu neliniștea că ele, deși ni le-am apropriat integral, aparțin, totuși, altcuiva.

Habar n-am cînd și cum se întîmplă lucrurile astea. Poate în timp ce dormim. Poate în timp ce facem cu totul altceva decît ce credem că facem. Am însă senzația că în mintea noastră rulează fără oprire un Facebook mult mai larg și mai adînc decît cel prin care ne-am deprins să navigăm. Un Facebook pentru care, slavă Domnului, nu există *Escape.*

Webografie

Mircea Cărtărescu, *Mica elegie*, http://www.versuri-si-creatii.ro/poezii/c/mircea-cartarescu-6zuopdu/mica-elegie-5zcshud.html#.WsKekntuLcs

Eclesiastul 12:6, http://www.ebible.ro/biblia/romana/cornilescu/eclesiastul/12/

Adina POPESCU

portrete din mers

„Legea patruşpatru“ şi spaţiul public

Zilele trecute, am trăit o mică întîmplare care m-a transportat în timp cu vreo douăzeci de ani în urmă, un semn că nimic nu se schimbă, nimic nu se transformă. După o zi lungă, de fapt prima zi de primăvară autentică, m-am întîlnit, în faţa „magazinului alimentar“ din cartier (ştiţi voi care, că în Bucureşti e unul singur), cu un prieten cu care nu mă mai văzusem de multă vreme. Şi ne-am tot întins la vorbă, pînă cînd unul dintre noi a zis: de ce stăm aici, pe trotuar? Hai mai bine să mergem la o bere! Dar ne-am dat seama că era deja tîrziu ca să bîntuim pe străzi în căutarea unei cîrciumi, aşa că eu mi-am amintit de un părculeţ din apropiere, în spatele blocurilor, un colţ liniştit, anonim al oraşului, în buza unei parcări, cu nişte bănci din piatră şi nişte mese. Aşadar, ne-am luat cîte o bere rece de la frigiderul din magazin şi am poposit în părculeţul complet pustiu. De obicei, aici vara e *full,* pe la mesele din piatră se întîlnesc băieţii din cartier la o caterincă, dar încă nu începuse sezonul. Ne-am continuat conversaţia, admirînd peisajul citadin – blocurile de opt etaje, unele reabilitate termic, altele jupuite, de parcă ar avea rîie, parcarea supraaglomerată unde cîte o maşină clipea din faruri, apoi şoferul claxona isteric cînd descoperea că vreun vecin îi luase locul „plătit la primărie“. În Bucureşti, „spatele blocului“ e identic peste tot, cîteodată nu-mi vine să cred că aici mi-am petrecut o mare parte din copilărie. Pe masă am găsit o pungă goală de seminţe şi un morman de coji, am strîns cojile, am aruncat totul la un coş de gunoi, nu de alta, dar nu aveam unde să ne punem sticlele cu bere. Nici n-am apucat să luăm două guri de bere, cînd lîngă noi s-a înfiinţat „patrula“. De fapt erau trei, toţi trei sub 25 de ani, înalţi şi blonzi, de parcă erau fraţi. „Ce faceţi voi aici?“ „Păi, uite, bem şi noi o bere şi ne bucurăm de primăvară.“ Ne-au cerut să ne legitimăm. Eu am întins buletinul, convinsă că m-am făcut de o amendă, prietenul meu nu-l avea la el, l-au verificat prin staţie. Toată procedura standard a durat vreo cinci minute, timp în care, deşi băieţii s-au comportat politicos, m-am simţit ca un infractor de drept comun şi am retrăit o stare pe care credeam că o uitasem – un amestec de jenă nejustificată, revoltă şi neputinţă, ca atunci cînd eşti prins copiind la teză şi aştepţi verdictul: nota 2. „Mă simt ca la douăj' de ani!“ – am zis, la un moment dat, pufnind în rîs, situaţia era deja un pic ridicolă. „Asta e bine, vă simţiţi mai tînără!“ – mi-a zîmbit unul dintre poliţişti. Adică o jenă dublă, că mai sînt şi o babă pe deasupra, care bea bere „după blocurile gri“! Amicul meu a comentat ceva despre alte capitale europene, mai vestice, şi despre regulile de acolo, însă poliţistul a adăugat: „Noi nu ne facem decît datoria! Ştiţi, legea şaişunu…“ Parcă era legea patruşpatru – am zis eu, scotocind prin străfundurile memoriei. „Nu, nu… e şaişunu, acolo e încadrat consumul de alcool în spaţiul public“, a zis sigur pe el şi mi-a dat înapoi buletinul. „De data aceasta nu vă amendăm, e doar un avertisment verbal. Terminaţi-vă berile şi după aceea vă rog să mergeţi să consumaţi în altă parte!“ Ce să mai consumăm? Am lăsat berile baltă şi ne-am îndreptat fiecare spre casa lui, amuzaţi şi stînjeniţi, în acelaşi timp.

Legea aia patruşpatru sau cum s-o fi numit ea (îi zic aici aşa, la modul general) mi-a bîntuit adolescenţa tîrzie, cea în care nu ne permiteam să mergem în pub-uri şi restaurante, pentru că nu aveam bani, aşa că mergeam în grupuri mici, ca să „consumăm“ cîte ceva, „în natură“. Devenise o expresie: „Bem şi noi ceva în natură?“ Natură însemna Cişmigiu, părculeţul de la Facultatea de Drept, parcul Politehnicii, Grădina Botanică, dar şi tot soiul de scuaruri fără nume, cu bănci izolate sau borduri. Uneori jucam mima, de multe ori vorbeam în şoaptă de frică să nu ne prindă legea patruşpatru. Tresăream la orice foşnet al „naturii“, orice pas ni se părea suspect, oricînd ne puteam trezi cu o lanternă sub nas. Eram doar nişte hipioţi inofensivi, însă, în esenţă, nişte „infractori“. Pe la sfîrşitul anilor '90, o dramă pentru mulţi dintre noi a fost că „au băgat gardieni în Cişmigiu“, iar gardienii au început să-i vîneze pe hipioţi şi pe rockeri ca pe iepuri, legea patruşpatru era deja peste tot.

Apoi, îmi amintesc de şocul pe care l-am avut atunci cînd am ajuns pentru prima oară la Berlin şi am descoperit că toată lumea consumă alcool cu lejeritate în spaţiul public, de la tinerii care îşi pierd vremea în Alexanderplatz la corporatiştii care ies de la muncă şi îşi deschid cîte o sticlă de bere în metrou, beau din ea cu poftă şi cu sete, după ce dau noroc cu colegii lor. Mi s-a părut firesc să fie aşa din moment ce nimeni nu face scandal şi nu-i deranjează pe alţii, însă mi-am dat seama că dacă aş încerca să fac la fel, probabil că s-ar reactiva jena aceea din România, aş arunca priviri suspicioase în jur în căutarea „legii patruşpatru“ care să mă amendeze. Apoi, am vizitat şi alte ţări, mai la sud, cum ar fi Portugalia, unde pieţele nu sînt doar un spaţiu public, ci şi un loc de întîlnire şi de petrecere pînă tîrziu în noapte, fiecare face cam ce-l taie capul atîta timp cît nu reprezintă vreun pericol pentru cei din jur, desigur se bea pe stradă şi pe bordură, sub privirile indulgente ale poliţiei care nu intervine în nici un fel, nu-i strică nimănui cheful doar aşa, ca să-şi manifeste autoritatea, şi atunci ai senzaţia că oamenii ăia sînt acolo în primul rînd pentru siguranţa ta, nu ca să se ia de tine aiurea şi să te considere un potenţial infractor.

Am crescut cu interdicţii şi cu reguli fixe legate de spaţiul public, dintre care poate cea mai stupidă dintre toate a rămas faimoasa „Nu călcaţi iarba!“. Din nou am avut un şoc cînd am văzut pentru prima oară în străinătate, prin anii 2000, oameni care profită de fiecare petec citadin de iarbă nu doar ca să-l calce, dar ca să se întindă pe el, să se relaxeze, să încropească cîte un picnic (şi cu bere, desigur, sau cu cîte o sticlă de vin). La noi, spaţiul public, în loc să ne aparţină – pentru că noi sîntem în fond cei care locuim oraşele, nu autoritatea, nu legile – e un spaţiu încă ostil. Nu prea ne vine să facem nimic acolo, de multe ori doar îl traversăm grăbiţi, în drum spre casele noastre, unde nu mai există nici o interdicţie, noi sîntem cei care facem regulile. Ne refugiem în spaţii private, pe terase şi în baruri, care rămîn clasicele locuri pentru şuete şi petreceri. Ne refugiem şi în parcuri, vara, multe arată precum curţile unor sanatorii, au ceva de cură de recuperare, cu oamenii care lîncezesc pe bănci, nu se întîmplă nimic acolo. Nu simţim strada ca pe un spaţiu viu, ca pe un spectacol, o iubim doar cînd toată lumea pleacă prin vacanţe şi, în sfîrşit, e pustie. Nu ne-a învăţat nimeni cum să ne „folosim“ oraşul ca să ne fie bine şi de multe ori nici n-avem voie s-o facem. Mă gîndesc că interdicţiile astea mărunte nu au nici o legătură, de fapt, cu normalitatea. Doar le-am moştenit şi le ducem mai departe, în vreme ce în alte părţi ale lumii, mai civilizate, orice poate deveni „normal“ atîta timp cît se păstrează în limitele bunului-simţ, iar regulile se impun de la sine. Da, oamenii consumă alcool pe stradă şi în parcuri, dar îşi duc gunoaiele la coş din principiu şi nu pentru că le e frică de vreo lege.

Am trecut din nou prin părculeţul din spatele blocurilor, în duminica de Florii – era o hărmălaie de nedescris, o petrecere ad-hoc între vecini. Părinţi şi copii, bone şi bunici. Unii încropiseră „tradiţionalul“ grătar cu mici, alţii beau bere cu navetele, cei mai mulţi ronţăiau seminţe, „legea patruşpatru“ nu se vedea pe nicăieri. Nu ştim cum să ne împrietenim în mod decent cu spaţiul public, însă uneori, de „sărbătorile legale“, îl ocupăm în mod abuziv şi ne doare la bască.

Eugen ISTODOR

negustori şi **muşterii**

De Florii nu erau locuri prin restaurante

Şi-atunci, ţuşti, Sanda a avut o idee. Haideţi, dragilor, în parc la peşte. Coborîm în rîpa de parc 23 August şi-n fundul lui. Tîrg de peşte. Aşa dezmăţ n-am văzut de mult. Nici la 2 Mai, nici în Vamă. Peşte, fratele meu, peşte! Lufar, hamsie, fructă de mare, ton, guvid, ştiucă şi scrumbie, şi nu ştiu cîte, nu ştiu ce. Eu mă fac ca porcul cînd e vorba de peşte. Şi nebunia mea de a mă mînji, murdări, face ca un drac de la deşte la coate. Că aşa mănînc peştele, aşa-l dezosez, aşa mi-l alint cu deştele. Căci eu am învăţat din *Crai* şi drag mi-e cuvîntul lor:

„Pirgu avea în sînge dorul vieţii de dezmăţare ţigănească de odinioară de la noi, cu dragostele la mahala, chefurile la mănăstiri, cîntecele fără perdea, scîrboşeniile şi măscările. Cu jocul de cărţi ce-i slujea de meserie şi cu boalele lumeşti ce-l istoviseră înainte de vreme, acestea erau singurele lucruri de cari ştia să vorbească, întocmindu-i tot temeiul hazului cu care le încînta celor ce-i preţuiau dobitocia. Şi totuşi pe altcineva nu găsise ca să şi-l facă tovarăş Paşadia care, de altmintreli, îl despreţuia făţiş, jicnindu-l şi umilindu-l fără cruţare de cîte ori se ivea prilejul.

– Vezi, te rog, îmi zise el, nu-l lasă pe vecinul dumitale să se sinucidă; uite-l, înghite cuţitul.

Într-adevăr, plin de zel, Gorică lucra în cega rasol cu cuţitul, tăvălea bucata prin maioneză şi, tot cu cuţitul, o băga adînc în gură. Mă făcui că nu văd, nu aud. Pantazi se aplecă să caute ceva sub masă.

– În preceptele sale, urmă Paşadia, buna creştere elementară glăsuieşte: nici cuţitul în legume şi peşte, nici furculiţa în brînză şi, nici într-un fel, cuţitul în gură. Dar asta de, pentru oameni fini, feciori de boier, nu pentru mitocani, adunătură. Să faci rîmătorul să bea apă din fedeleş!

Pentru Pirgu, care se credea neîntrecut în cunoaşterea obiceiurilor lumei înalte, nu se putea înfruntare mai sîngeroasă. Se reculese însă repede şi-i răspunse ţanţoş lui Paşadia că avea să-l desfiinţeze.

– Să mă slăbeşti cu mofturi de-astea, se răţoi el, că altfel întorc foaia. Ai îmbătrînit nebun…“

Ştiu lume care nu se uită în ochi de peşte, aşa cum e lume care nu ştie cît de dulce e guvidul, aşa cum scrumbia este urîtă de atîta lume. Dar eu, eu nu ştiu altă bucurie decît, ca-n popor, să zac cu peşte-n gură şi să rod de pe os gîndind la soartă şi moarte. Cu usturoi şi mămăligă.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Fetele noastre au ridicat haltere la Izvorani ceva mai bine decît băieţii. Să însemne asta ceva?

Nu ştiu ce înseamnă şi, sincer, nu-mi vine să glumesc cu sportul ăsta. Habar n-avem cum i se învîrt rotiţele şi ce se întîmplă în măruntaiele lui. Oamenii pot fi admirabili. Loredana Toma, vedeta sutelor de kilograme urcate în micul ei cer, e o bucată de om de care poţi prinde drag. Dar halterele au atîtea probleme endemice de dopaj, la noi sau aiurea, încît tinzi să-i consideri pe cei de acolo mereu cantonaţi într-un soi de carantină morală. Loredana visează la Japonia. Şi noi, la cireşii înfloriţi. Există însă două lumi greu reconciliabile. Cea a oamenilor acestui sport, care merg înainte indiferenţi la munţii de „cadavre“ pe care îi lasă în urmă, şi restul populaţiei care priveşte – dacă priveşte – performanţele cu fracţiile de tonă săltate deasupra capului ca pe un film la mall. Te poate emoţiona, dar cînd totul s-a terminat ştii că e o ficţiune. Nu ne opreşte nimeni să spunem poveşti la nesfîrşit, dar adevărul e că sportul, în drumul lui centenar printre dictaturi pe care le-a mîngîiat pe cap şi democraţii de care a profitat, a reuşit să nască nişte copii bizari pe care acum nu-i mai poate repudia, pentru că şi copiii au făcut copii, iar nepoţii, strănepoţi. Halterele ar trebui să fie unul dintre cele mai frumoase sporturi, venit din antichitatea în care dacă puteai ridica o stîncă însemna că eşti cel mai tare, nu cel mai şmecher. Vremurile s-au schimbat şi astăzi isteţimea de a o apuca pe scurtături e la mare preţ. Dar şi asta vine cu un cost. Iar obiceiul ăluia negru cu care faci un pact de succes e să-ţi ia la schimb sufletul. Care nu are preţ. Aşa că putem visa cu toţii la ce vrem. Eu visez ca simpatica Loredana să aibă un somn liniştit. Şi băieţii? Treaba lor.

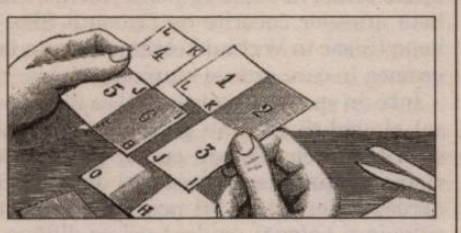

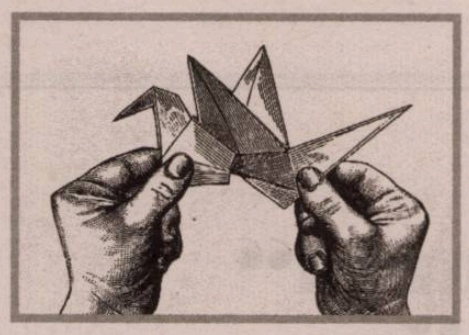

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Misterioasa întunecare a cerului

E o poveste pe care mi se pare că trebuie s-o împărtășesc săptămîna asta, mai puțin luminată, ca să-i spun așa, cea în care ne amintim mereu de „întunecarea" celor care au ajuns să-l răstignească pe Hristos.

Mă aflam pe aeroportul J.F. Kennedy de la New York și așteptam să mă îmbarc în cursa Tarom care, pe vremea aceea, zbura direct la București, fără escală. Fiind ziua plecării, simțeam deja o ușoară depresie din cauza despărțirii de fabulosul oraș american. Știam că de reîntîlnirea cu binecunoscutul București mă mai separa doar un zbor cu avionul de vreo opt ore, interesant și el, și la care mă gîndeam cu o oarecare curiozitate, chiar dacă nu mai era la fel de plin de necunoscut și suspans ca drumul de la dus.

Pe potriva gîndurilor mele parcă, un nor foarte negru apăruse la orizont. Mi se părea dintr-odată că imensele geamuri ale aeroportului care dădeau spre locurile de parcare ale avioanelor ar fi căpătat o tentă fumurie, ceea ce mai devreme nu observasem. Oamenii din jurul meu nu păreau să dea atenție acestui lucru. Trei copii, probabil frați, se jucau liniștiți cu niște cuburi colorate, doi îndrăgostiți se priveau intens în ochi ținîndu-se de mînă, un negru cu degetele lungi ale mîinii întinse peste muchia geamantanului său roșu lucios sforăia netulburat în scaunul lui, cu capul în bărbie, iar o turcoaică cu basma era cufundată în lectura unei cărți. Parcă-parcă, un domn cu ochelari privea mai cu atenție norul acela care începuse să acopere întregul cer. O furtună teribilă părea iminentă. Am întrebat-o pe doamna profesoară care mă condusese la aeroport dacă acolo, în apropierea Atlanticului, chiar departe de tropice fiind, nu cumva uneori erau furtuni mai neobișnuite. Mi-a răspuns uimită că, din cîte știa ea, nu.

În plină zi
părea că se face noapte.

În difuzoare, o voce anunța întîrzieri ale unor curse. Taromul nostru nu era menționat printre ele, dar ora de îmbarcare tocmai fusese depășită și nimeni nu părea să se impacienteze. Un vînt năprasnic se stîrnise afară. Am văzut cum hamalii care mînuiau mașinuțele cu bagaje se țineau cu mîinile de șepci, să nu le zboare. Dintr-odată un fulger lung a brăzdat cerul. Au urmat un altul și un altul, parcă tot mai puternice. Enormele geamuri au început să se umple aproape fără zgomot de picături. Cu totul și cu totul straniu era însă întunericul din ce în ce mai accentuat. În plină zi părea că se face noapte. Negrul sforăia în continuare, copiii se jucau, îndrăgostiții își vorbeau cu fețele apropiate la cîțiva centimetri. O ușoară panică m-a cuprins. Mi se întuneca mie privirea sau poate... mințile? Doar domnul cu ochelari părea să-mi împărtășească într-o oarecare măsură îngrijorarea. M-am apropiat de el și l-am întrebat ce crede despre fenomenul cu pricina. M-a privit cu o expresie rătăcită, ca unul care nu înțelegea ce-i spun. Nu știa englezește sau eu nu vorbisem destul de clar? Mi-a venit în minte Eugen Ionescu: „Dar cum poate cineva să se facă rinocer? E ceva de negîndit!" Totuși nu era un teatru absurd, afară, în plină realitate și în plină zi, se făcea noapte. Iar în interior, oamenii se manifestau ca și cum așa ceva s-ar fi petrecut în fiecare zi. M-am mai liniștit cînd doamna profesoară a admis că într-adevăr era ceva în neregulă, iar în sala de așteptare s-au aprins luminile. Era ca un fel de atestare a obiectivității fenomenului la care asistam.

Cineva citea un ziar, aruncînd din cînd în cînd și cîte o privire interesată pe geam. În titlul articolului am zărit cuvintele *„Partial Sunlight Eclipse"*. Dumnezeule, asta era! Nu urmărisem deloc știrile, nu știam că urma să se întîmple așa ceva. Oamenii de pe aeroport, călători de prin toată lumea, aflați între două avioane, păreau la fel de neinformați și, în plus față de mine, indiferenți. Din pricina schimbărilor bruște de temperatură pe care le cauza, eclipsa era însoțită de furtuni și de alte fenomene atmosferice. Așa mi-am explicat totul.

Decolarea a întîrziat multe ore. După ce în sfîrșit a plecat, avionul a intrat totuși în raza furtunilor, iar turbulențele nemaipomenite m-au făcut să înțeleg pentru totdeauna importanța centurilor de siguranță, dar și ce mult contează vocea calmă a unui comandant. În timpul zborului, soarele a apus de-adevăratelea, pentru ca, vreo două ore mai tîrziu, să răsară de undeva dinspre Polul Nord, grație traseului ortodromic al avionului și direcției de zbor spre est. Apariția unui soare roșiatic în plină noapte a fost un alt fenomen excepțional. Dar era explicabil și în capul meu se făcuse oricum lumină. Am rămas însă cu ideea că, uneori, nici în situații foarte speciale, oamenii nu prea înțeleg ce li se întîmplă.

ready made

„Deci acest popă din Dobrăcinești cu hula și șcandela ce face cătră oameni pre delaturi ce și prin satul meu tot deauna oumblă rășnind ca un leu pre la toate casele, și la crăcimă și în toate locurile ori la botezuri ori la pretrecanii zăcînd că ma f... în suflet și în șapte suflete cu beseareca mea [...]."

Dr. Gheorghe Alexici,
Pagini din trecut. Cum s'a propoveduit unirea în părțile bihorene?, Sibiiu, 1903

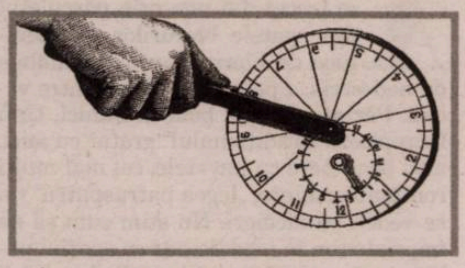

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Albine puternice pentru un stat puternic

O singură dată s-a întîmplat să se descopere o prisacă în timpul unei săpături arheologice. Zecile de stupi găsiți în campaniile din 2004-2007, în Valea Iordanului, la Tel Rehov, sînt cei mai vechi din lume și singurii descoperiți vreodată în Orientul Apropiat înainte de vremea lui Alexandru Macedon. S-au mai găsit ici-colo, în Iberia pre-romană și în Grecia, vase din ceramică folosite ca stupi, de forme neobișnuite (o vreme li se dăduse în publicațiile anglosaxone numele cilindrului în care îți lași umbrela cînd intri în magazin). Dar ele nu erau în poziția lor originală și nici în grup. E drept că alte asemenea vase apărute în săpătură cu siguranță n-au fost recunoscute ca stupi, mai ales că nu s-a gîndit nimeni să vadă dacă există vreun reziduu de ceară înăuntrul lor.

Prisaca a fost distrusă în jurul anului 900 î.Hr., adică puțin după datele întrucîtva convenționale ale domniei lui Solomon (arheologic, epoca fierului „IIA"). Ea a funcționat deci într-o vreme în care Tel Rehov era unul din cele mai mari orașe din Israel. Fără să fie menționat în Biblie, apare totuși în surse egiptene, inclusiv în lista orașelor cucerite de faraonul Shoshenq (Șișac în Vechiul Testament) cam în vremea în care arde și stupina noastră.

Într-un spațiu descris inițial ca un „subsol al clădirii H" s-au găsit deci, pe trei șiruri paralele, fiecare cu cel puțin trei rînduri suprapuse, cîteva zeci de cilindri aproape identici de lut nears (amestecat cu paie și balegă), evident goi pe dinăuntru. Fiecare avea un mic orificiu de 3-4 cm la un capăt (pe unde intră și ies albinele – adică urdinișul) și un capac cu mîner în centru la partea cealaltă (pe unde intră și iese, ca să zic așa, apicultorul). Pentru cititorii mei prisăcari, curioși cu ce specificații tehnice lucrau omologii lor levantini, fiecare cilindru are cam 80 cm lungime, 44 cm în diametru, cu pereții groși de 4 cm. În doi dintre stupi mai erau încă faguri.

Mierea e pomenită de cincizeci și ceva de ori în Vechiul Testament. Pînă de curînd se credea că această miere era de fapt doar o chestie dulce produsă din curmale și smochine. De albinărit nu e vorba nicăieri, iar mierea e menționată explicit doar de două ori ca fiind „de albine", de ambele dăți fiind vorba de albine sălbatice. După campaniile de la Tel Rehov, metafora biblică, frecventă, a țării „unde curge lapte și miere" începe să sune altfel.

Asta nu înseamnă că *know-how*-ul stupilor de-acolo era local – foarte probabil, era egiptean. Stupi de felul ăsta sînt atestați într-adevăr în Egipt în perioade diferite, unii cu un mileniu și jumătate înainte de stupii biblici (de pildă, la Templul Soarelui al lui Niuserre din dinastia a cincea). În Egipt, albina era lucru mare. Mierea, pe lîngă faptul că era singurul îndulcitor, apărea în nenumărate rețete medicale și în tot atîtea ritualuri. Ceara se folosea pentru turnat bronzuri, pentru pictură, mumificare, producția de ambarcațiuni, înmănușarea lamelor de unelte și, esențial, aranjarea perucilor; din epoca ptolemeică, și pentru tăblițele pentru scris. Există patru imagini din arta Egiptului care ilustrează albinăritul în Orientul antic (singurele dovezi arheologice legate de asta, pînă la descoperirea de la Tel Rehov). Cilindri de aceleași dimensiuni pe post de stupi sînt comuni și azi în satele palestiniene (unii decorați cu reliefuri!), unde uneori se fac din ele adevărate ziduri, ca și în unele sate ale druzilor din Israel, și bineînțeles în Egiptul contemporan, unde o continuitate de 3500 de ani e un fleac.

Ebizar că se țineau într-un spațiu urban dens construit aproximativ un milion de albine? Este nițel, dar nu prea mult. Analogii etnografice din Orient arată că merge și-așa. În plus, incomod sau nu, prisaca trebuia să fie în siguranță, nu undeva pe cîmp: conform reconstrucției, erau aici cel puțin 100 de stupi, și fiecare putea să producă 3-5 kg de miere pe an (și 0,5 kg de ceară), o avuție, ce mai.

Iar aici toate rapoartele publicate despre această extraordinară descoperire fac un pas foarte interesant, discursul fiind cam așa: organizarea unei activități atît de specializate, ca și capacitatea de a forța populația să tolereze atîtea albine în centrul orașului presupun o autoritate centrală foarte robustă, cu implicații pentru felul în care trebuie să înțelegem monarhia israelită. E multă frumusețe în saltul acesta logic de la polen la guvern, dar și, se-nțelege, primejdii.

La descoperirea de la Tel Rehov s-a adăugat foarte recent încă una, publicată anul trecut. Într-o mare casă aristocratică etruscă de lîngă Mantova (pe la 500 î.Hr. – adică epoca fierului italiană) s-au găsit niște faguri arși, aparent prinși într-un cadru din lemn de brad. (Notez aici, fără să caut vreo explicație, că în aceeași cameră-atelier s-au mai găsit și sute de rămurele de coral.) În sine, fagurii ăștia poate n-ar fi mare lucru, dar analiza polenului dinăuntru, combinată cu cunoștințele despre peisajul Lombardiei antice, dovedesc că acolo etruscii practicau un senzațional albinărit nomad. Știubeiele bătrînești pluteau cu barca ușurel, ca pe pluta lui Huckleberry Finn, iar albinele obțineau polenul din flori acvatice și din viile de pe malurile fluviului Pad, producînd o miere de viță-de-vie, pare-se, complet necunoscută azi. Cînd barca se afunda parcă prea mult în apă, unul din etrusci zicea, conform surselor antice: apăi, io gîndesc că, de-amu, îs plini ăști stupi. No hai cu ei și-om mere la Mantova...!

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Poveste cu Nobel literar (I)

Peste două săptămîni, revista noastră va publica un Dosar dedicat memoriei scriitorului rus Aleksandr Soljenițîn, de la a cărui moarte se vor împlini, în august, 10 ani și de la a cărui naștere se vor împlini, în decembrie, 100 de ani. Va fi un Dosar extrem de interesant, nu vreau să anticipez acum nimic din conținutul său, dar cred că e bine să reamintesc, celor care au știut-o, sau să istorisesc, celor care nu știu, cum a luat Soljenițîn premiul Nobel pentru literatură și ce i s-a întîmplat din această cauză.

Așadar, pe 8 octombrie 1970, Academia Suedeză a anunțat că premiul Nobel pentru literatură se acordă lui Aleksandr Soljenițîn, „pentru forța etică cu care a continuat inepuizabilele tradiții ale literaturii ruse". Lumea era în plin Război Rece. URSS era condusă cu mînă de fier de teribilul Leonid Brejnev, iar Aleksandr Soljenițîn era într-un moment foarte delicat al propriei vieți. Firesc, după anunțul de la Stockholm, toți ochii s-au întors spre Kremlin: ce va face acum guvernul sovietic?

Ca să înțelegem mai bine de ce lumea întreagă a privit imediat după acest anunț spre inima puterii sovietice, trebuie să ne amintim contextul. URSS avea o relație extrem de intensă și de accidentată cu premiile Nobel. Cineva va trebui să scrie, la un moment dat, istoria relației dintre Soviete și Nobelul literar, căci este una dintre cele mai importante povești culturale ale secolului trecut – eu voi puncta, aici, doar cîteva repere care ne vor ajuta să înțelegem mai bine cazul lui Soljenițîn. Așadar, între 1918 și 1991, cinci scriitori ruși/sovietici au primit mult rîvnita cunună literară suedezo-norvegiană: Ivan Bunin (1933), Boris Pasternak (1958), Mihail Șolohov (1965), Aleksandr Soljenițîn (1970) și Iosif Brodski (1987). În cazurile Bunin și Brodsky, guvernul sovietic nu prea avea ce face pentru că cei doi scriitori se găseau în exil la data acordării premiului. În cazul celorlalți trei, însă, poveștile sînt de-a dreptul palpitante, avînd sensuri care depășesc cu mult simpla istorie literară.

Cu Pasternak, totul a pornit de la o carte pe care cenzura sovietică i-a respins-o cînd autorul a depus-o spre publicare, în 1957: capodopera *Doctor Jivago*. Autorul, care se afla într-o relație politică proastă cu autoritățile, a cedat insistenței unui amic, a acceptat ca acesta să treacă manuscrisul pitit în bagajul său în Italia, pentru a fi publicat acolo. Succesul romanului a fost instantaneu și fulminant. Un an mai tîrziu, Pasternak a primit Nobelul. Este de adăugat că numele lui era în discuția juriului Nobel pentru a fi premiat încă din 1946, dar povestea publicării și succesul enorm al lui *Jivago* au fost decisive. Kremlinul, furios că romanul respins de propriul aparat ideologic a apărut, totuși, cu ovații în Occident, nu a permis autorului să participe la festivitatea de decernare a premiului. În presa sovietică a vremii s-a livrat doar teza oficială, că trecerea manuscrisului *Jivago* peste graniță, publicarea, succesul și premiul Nobel sînt, de la cap la coadă, o operațiune CIA și MI6 prin care se urmărea ponegrirea glorioasei Uniuni. Abia în 1988, urmașii scriitorului au putut primi, într-o ceremonie, însemnele nobeliarde, în numele tatălui lor care decedase la trei ani după acordarea premiului.

Acum, e momentul pentru un alt detaliu important care se va regăsi și în cazul Soljenițîn. În anii Războiului Rece, guvernele suedeze au fost printre cei mai blînzi, înțelegători și concilianți occidentali în raporturile politice cu sovieticii. Poate din cauza înclinației spre socialism a societății suedeze (pentru decenii, socialiștii suedezi au cîștigat alegerile în țara lor), poate pentru că au ei o vocație a neutralității, fapt este că, imediat după episodul Pasternak, a apărut zvonul că guvernul suedez a început, discret și eficient, să explice ici-colo, unde trebuie, că nu e bine ca Nobelul literar să devină prilej de dihonie, că nu trebuie băgată literatura în cele politice și că, dacă se poate, juriul ar trebui să facă un gest prietenesc către URSS, mai ales că marea literatură sovietică/rusă e plină de talente. Astfel, șapte ani mai tîrziu, cînd s-a anunțat că premiul Nobel pentru literatură pe anul 1965 se acordă lui Mihail Șolohov, cerurile estice s-au înseninat. Șolohov era unul dintre scriitorii oficiali ai regimului, fusese prieten cu Stalin, prieten cu Hrușciov mai apoi, iar imensul său roman *Pe Donul liniștit,* care a impresionat juriul Nobel, era exact literatura cea mai bună pe care o putea produce comunismul. Evident, Mihail Șolohov a mers la ceremonie, ambasada sovietică de la Stockholm a fost onorată să facă toate aranjamentele, sovieticii și suedezii s-au îmbrățișat sub semnul marii literaturi. Ei bine, de-abia se reparase relația dintre Academia suedeză și cultura sovietică în 1965, că cinci ani mai tîrziu Academia a zbîrcit-o iar: de data asta cu Aleksandr Soljenițîn. Acesta e contextul istoric-cultural. La fel de important pentru a înțelege povestea acestui Nobel este momentul biografic în care premierea l-a surprins pe scriitor.

În 1970, Aleksandr Soljenițîn avea 49 de ani și trecea printr-unul dintre cele mai dificile momente ale relației sale cu regimul sovietic. Anul 1970 era foarte prost pentru scriitor. Mai întîi, a fost dat afară din Uniunea Scriitorilor, ceea ce însemna că nu mai putea publica nimic. Imediat după aceea i s-a retras dreptul de ședere la Moscova. Trebuia să plece spre Urali. Și toate acestea în timp ce soția lui aștepta primul lor copil. Cu locuința va rezolva, mutîndu-se în garajul vilei violoncelistului Mstislav Rostropovici, care l-a găzduit imediat, cu o generozitate și un curaj uimitoare pentru acea vreme. Rostropovici va avea ceva necazuri de pe urma gestului său, inclusiv o interdicție de a mai cînta în concerte pentru șase luni, care s-ar fi prelungit fără îndoială dacă David Oistrah și Sviatoslav Richter nu s-ar fi solidarizat cu colegul lor. Altfel, pentru Soljenițîn, acest nou episod de prigoană nu era ceva neobișnuit. Omul fusese anchetat la Liubianka cîteva luni de zile în 1945, apoi făcuse opt ani de Gulag și fusese, după eliberare, interzis de atîtea ori. De data asta, însă, lucrurile vor evolua într-un fel cu totul neașteptat.

Ce s-a întîmplat mai departe, săptămîna viitoare.

PUBLICITATE

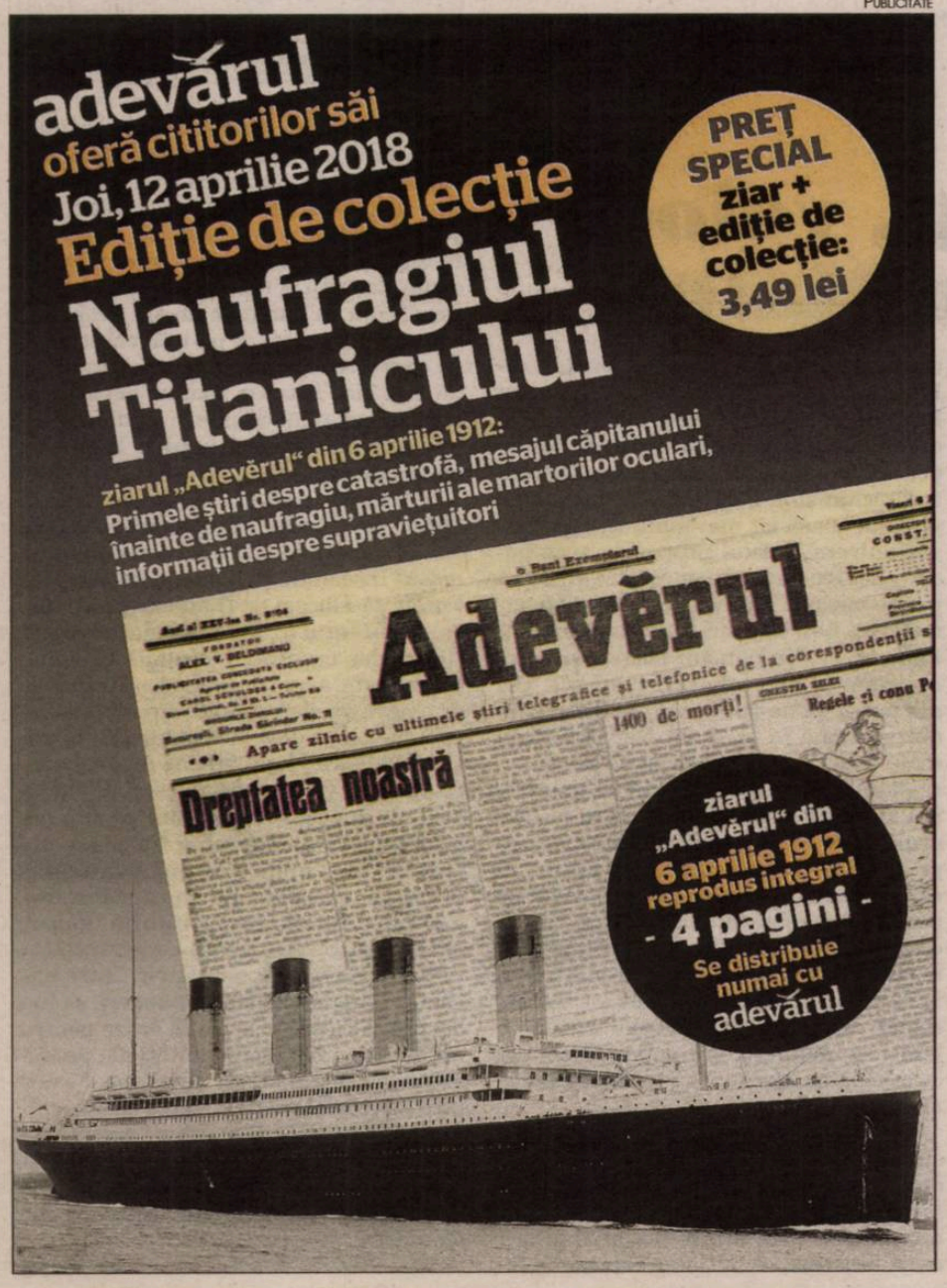

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Bluză de sărbătoare

Se ia o pînză de mărimea 92 x 73 centimetri și se fixează pe șevalet. Culorile de ulei sînt pregătite. Al Doilea Război Mondial tocmai a izbucnit. Henri Matisse este gata de *luptă*.

Începe să lucreze la una dintre cele mai apreciate opere ale sale și sigur la cea mai cunoscută carte de vizită a iei românești în lume: tabloul *La Blouse roumaine*. Sau, așa cum mai figurează în descrierea de la Centrul Pompidou din Paris: *Jeune fille: la blouse roumaine; La blouse paysanne*; *La Blouse paysanne roumaine*.

Indiscutabil unul dintre cele mai frumoase obiecte vestimentare românești (discutabil totuși modul în care a fost readusă în atenția publicului și cum este folosită în diferite contexte), faptul că imaginea iei a impresionat unul dintre cei mai mari pictori ai lumii în așa măsură încît să îi ofere un loc individual în opera sa rămîne un fapt care sugerează cum arta face istorie. Dar și viceversa, întrucît unii specialiști spun că Matisse a pictat celebra lucrare exact în acea perioadă – începutul celei de-a doua conflagrații mondiale – pentru a estompa cumva griul războiului cu veselia și optimismul pe care le insuflă *bluza românească*. Plauzibil.

Matisse mai folosise diferite elemente ale bluzei tradiționale românești în tablourile sale, însă în plan secundar. Se pare că darul pe care l-a primit de la bunul său prieten Theodor Pallady (cei doi au fost colegi la Academia de Arte Frumoase din Paris, iar după aceea au păstrat o strînsă prietenie), o colecție de ii tradiționale din România, l-a marcat și l-a inspirat decisiv.

Ne întoarcem în atelierul lui Matisse din Nisa unde, în aprilie 1940, opera *La Blouse roumaine* a fost finalizată. După șase luni de muncă, pictorul a izbutit să redea armonia, culoarea și starea pe care i le-a transmis bluza românească. A surprins evoluția muncii sale în unsprezece fotografii care relevă efortul de simplificare a lucrării, efort ce a condus în final la îmbinarea de linii și culori pe care a dorit-o. Cum (aproape) orice tablou are o muză, aceasta apare și în istoria de față, doar că la un moment dat... dispare. Lydia Delectorskaya, muza lui Matisse, o rusoaică cu 40 de ani mai tînără decît el, l-a părăsit în timp ce artistul lucra la tablou. De aceea, parte din munca pictorului a fost și să ascundă trăsăturile caracteristice fostului său model.

A rezultat un portret în linii simple al unei femei care poartă o fustă albastră cu pliuri ample și o bluză albă cu mîneci bufante pe care apar motivele tradiționale românești. Fond roșu.

Henri Matisse a donat țării noastre două crochiuri ale tabloului *La Blouse roumaine,* păstrate astăzi în condiții speciale în tezaurul Muzeului Național de Artă al României. Martore că istoria continuă.

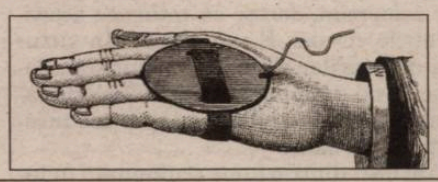

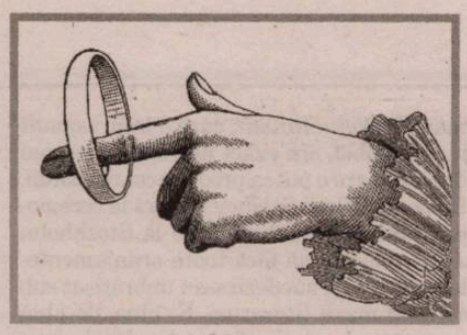

Selma IUSUF

legende **urbane**

A dărui și a primi

„Tatăl nostru, Care ești în ceruri, sfințească-Se numele Tău, vie împărăția Ta, fie voia Ta, precum în cer așa și pe pământ. Pîinea noastră cea de toate zilele, dă-ne-o nouă astăzi și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri. Și nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăvește de cel rău...“

Stă pe spate, culcat direct pe trotuarul încă ud de la ploaia asta de primăvară rece și-i dă înainte cu rugăciunea bolborosită. Disting cuvintele pentru că o știu. Altminteri n-aș fi înțeles nimic din șirul monoton de sunete neterminate care se înghit unele pe altele înainte de a se isprăvi.

Îl cunosc bine. E homeless-ul străzii noastre, stă pe aici de vreo doi ani și nu s-ar da dus în vreun adăpost oricît de frig ar fi. Acum e mai bine, se dezmorțește totul pe afară, au apărut mierlele care-i dau cu cîntatul încă din zori, castanii din curtea vecinului au niște muguri mari, grași, gata să se deschidă. Toată iarna a dus-o pe afară, lîngă gura unei centrale care scotea un abur toxic, vicios, dar cald.

Sigur că e rufos, e murdar, cu haine de căpătat puse unele peste altele, un pulovăr întărit de slin, un palton de damă prea strîmt, ghete mototolite. Are o barbă înspicată, nu pare foarte în vîrstă, dar la ei nu poți să știi niciodată. Sub tot jegul și slinul ăla ar putea fi un bărbat frumos.

Stă culcat cît e de lung pe trotuar și-i dă înainte cu Tatăl. Ține mîinile încrucișate pe piept ca mortul pe catafalc și e singur în toată nebunia asta a lui. Mă apropii și-i pun niște bani în mîini. Apucă banii, deschide un ochi, se uită la mine și apoi îi azvîrle cumva nervos lîngă el. Nu prea departe însă, cît să fie la îndemînă, să nu-i zboare vîntul cumva. Gestul m-a uimit întrucîtva, deși îl știam cît de morocănos e, dar, na, cine se așteaptă ca un biet amărît ca el să fie și simpatic? M-am îndepărtat cu un rest de mirare în cap și în ochi, mă gîndeam că poate nu se face să-l întrerupi pe om din rugăciune, și nu se face, cînd îl aud: „...cea de toate zilele / Dă-ne-o nouă astăzi... Auzi, da' niște țigări ai?“ Aveam, cum să nu am, m-am întors plină de solicitudine și i-am dat vreo trei-patru din pachet. Le-a luat și pe alea, le-a pus pe piept, „...și ne iartă nouă greșelile...“

Omul a primit ce aveam eu de dat. Mă gîndeam apoi cît de mult mi-a trebuit mie să învăț a primi ceva cu oarecare grație. Pînă de curînd orice gest de mărinimie al vreunui cunoscut sau necunoscut era întîmpinat cu oarecare teamă, cu un iz de neîncredere; n-aș fi meritat eu așa ceva. Iar mulțumirile erau peste măsură. Exagerate. Temenele orientale, insistență în a-mi arăta recunoștința. Simțeam că trebuie ca omul ăla să știe pe deplin cît de mult îi mulțumesc. Probabil că sfîrșeam prin a-l face să se simtă de-a dreptul prost. Între timp m-am mai educat. Primesc cu mare recunoștință, dar am învățat să mulțumesc decent.

Mi-am adus apoi aminte de sperietura pe care a tras-o o femeie la metrou atunci cînd m-am repezit să-i iau geanta grea din mînă ca s-o ajut să urce scările. O fi crezut biata că vreau s-o agresez, să-i fur papornița aia imens de grea din mînă, căci, Dumnezeule, nu știu ce cără acolo, dar părea să fie toată casa lumii înghesuită în ea. Ați observat cum o mărinimie gratis, din senin, un gest bun către un oarecare e privit inițial cu teamă? Dar de ce m-o ajuta omul ăsta? Ce interes o avea, ce-o fi la mijloc? Gestul ăsta bun al lui m-o îndatora pe viitor?

Puțină lume știe să primească. Trebuie să fie acolo o cale curată, cu două sensuri, în a dărui și în a primi. Știam să dăruiesc, am învățat să primesc. Nu-mi mai pun atîtea întrebări și nici nu-l înec pe omul ăla cu milioane de mulțumiri. Homeless-ul meu morocănos n-avea ce să dea, dar avea ce primi. Și n-avea cum s-o facă altfel.

A mai fost un tip care a avut de dat, despre care lumea credincioasă zice că s-a întrupat în dăruire. L-a luat lumea de nebun – așa se întîmplă întotdeauna –, omul și-a văzut de treabă și a dat tot ce avea de dat. Cîțiva au primit, majoritatea nu, încă. Tipul ăsta se numește Iisus, o să învie acuș, în cîteva zile. Eu, una, pot să primesc măcar o poveste frumoasă.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

25 / best of...

„De acolo, din Chefalonia, plecase pe la 1915 bunicul Spiru. Au venit toți frații la Brăila să se umple de bani. Bunicul a murit sărac și frații lui s-au întors săraci în insulă după cîțiva ani. Dar înainte să plece erau plini de speranțe. Tatăl lor care era primar în sat, cînd și-a văzut toți feciorii porniți să plece în România, le-a spus, unde vă duceți, aici avem pămînt, avem măslini, avem mare cîtă vrem, sînteți marinari... Feciorii, ca și cînd nu l-ar fi auzit. Atunci, străbunicul chefalonit le-a adus supremul argument, unde vă duceți veți fi străini, iar cînd vă veți întoarce acasă tot străini veți fi. Doamne, Dumnezeule, și feciorii iar n-au clipit. (...) În vremurile care vin, cred că acest gen de lucruri n-or să mai conteze. Oamenii vor pleca de acasă, besmetici, care încotro. Se vor simți acasă cînd vor mînca chifteaua lui McDonald's, adică peste tot. Viitorul, ca viitorul, dar ce facem acum? Ne resemnăm de acum? Încerc să mă resemnez, dar nu pot. Stau aici și îi aștept. Unii au plecat demult. La ce să se întoarcă? Tranziția este grea, nimeni nu stă să le facă loc. Case, terenuri înapoi? Nu le primim nici noi. Cine poate să le ceară să lase mult-puținul strîns acolo pentru nimicuri care îi așteaptă aici? Ce poți să faci este să te adresezi celor care se află pe picior de plecare. Îmi vine să le strig, stai, domnule, nu pleca! Nu vezi că stau și cutare și cutare? Dau nume sonore. Răspunsul previzibil este... treaba lor! Caut o vorbă memorabilă să i-o spun celui care vrea să plece, ceva de genul celei spuse de străbunicul feciorilor săi, caut o vorbă care să-i urmărească toată viața și să o lase moștenire, cum a făcut bunicul Spiru, nepoților săi...“

Irina Nicolau, „Hai acasă!“, în suplimentul *Vineri*, ianuarie 1998

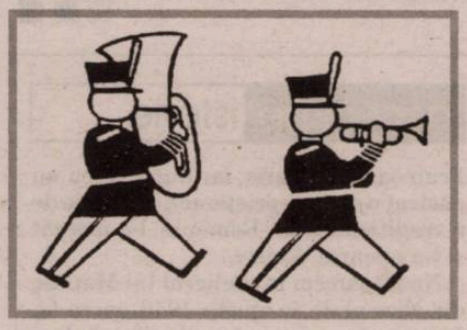

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Încolonați, voioși, intrăm în Matrix

Azi, drepturile consumatorului ni se par ceva absolut normal. E o zonă în care zburdăm căpiați, odată ce-am scăpat din curtea de plimbare a comunismului. Ce ființă umană nu freamătă de bucurie, de satisfacție, atunci cînd mai primește cîte un drept de a avea sau de a face ceva? Înainte de 1989, și ani buni după aceea, ascultam cu gurile căscate cum ne povesteau alții că, prin alte țări, poți să duci marfa înapoi la magazin. Ni se părea că sînt povești de pe alte planete. Cum să duci înapoi lucrurile cumpărate? Cum să te răzgîndești sau să nu-ți mai placă ceva? Aici, la noi, compatriotul sau compatrioata de dincolo de tejghea ți-ar fi dat cu marfa-n cap. Să ne amintim un pic cum era prin anii '80, cînd stăteam la cozi, cu orele, să primim un pachet de unt, un kil de zahăr, de făină sau de mălai, o juma' de litru de ulei, niște gheare de pui, o biată pîine sau orice altceva ar fi hotărît Partidul că meritam să căpătăm, de la înălțimea societății socialiste multilateral dezvoltate. I-ar fi trecut prin cap vreunuia dintre noi să meargă înapoi la magazin și să spună ceva de felul „Tovarășe lucrător comercial, doresc să returnez această sticlă cu ulei. E cam rînced. În virtutea drepturilor mele de consumator, doresc să-mi schimbați marfa cu una de calitate!“? Mai degrabă, așa ceva era începutul unui banc.

Am ieșit dintr-o lume scufundată în întuneric, în frig, în foame, după ce fumam „la greu“ țigări din care scoteam bucăți de lemn, mai lungi și mai groase decît o scobitoare, și beam o băutură neagră, pe post de cafea. În primii ani de după 1989, descopeream fascinați legendarele băuturi răcoritoare pe care le vedeam prin filme. Apoi chioșcurile de la care puteai să-ți cumperi o pizza, un sandvici cald sau clătite cu ciocolată. Făceam un eveniment al zilei din ieșirea la un astfel de chioșc. În loc de societatea socialistă multilateral dezvoltată, în loc de hrana „spirituală“, începeam să dăm și noi, din ce în ce mai concret, de societatea de consum. Pe urmă au apărut „non-stopurile“, „buticurile“, lumea noastră s-a umplut de culoare și de o nouă deznădejde. Culoarea era, de fapt, o explozie de chestii noi, o isterie de a descoperi orice definiție a libertății prin toate simțurile de care dispuneam. Iar deznădejdea venea la pas, odată cu abundența ofertei, atunci cînd constatai că „se găsesc de toate“, dar nu poți să-ți permiți să ai tot ce se odihnește în noile vitrine luminate multicolor. De multe ori, pentru noi, democrația și libertatea au însemnat apariția puzderiei de magazine, a tarabelor, a simplului fapt că te poți duce la magazin, oricînd ai chef, să-ți cumperi ce vrei tu. Partea proastă e că, pentru destul de mulți dintre noi, libertatea și democrația au cam rămas cu definițiile tot pe-acolo.

Cel mai strident, lucrurile astea se văd cînd ieșim fericiți „la iarbă verde“, urlînd să se-audă în toată galaxia și lăsînd în urmă munții de semne non-biodegradabile ale prosperității noastre. Dar se pot vedea mai ales la marile sărbători, la Crăciun și la Paști, cînd nevroza de a pune pe masă cît mai mult ocupă întregul univers. E felul nostru de a ne bucura de libertate și democrație. Ai ce să pui pe masă? Poți să-njuri liniștit guvernul? Sau poți să-njuri liniștit pe oricine? Păi, atunci, din punctul nostru de vedere, trăim în libertate și democrație. Ceam putea să ne dorim mai mult? Venim dintr-o lume în care am fost umiliți în toate felurile, mai ales printr-o înfometare planificată, dar susținută de un arsenal ideologic vast. Adică eram cu burțile goale, însă cu „nivelul ideologic“ aproape de cotele maxime ale „entuziasmului revoluționar“. O manevră îngrozitor de perversă. O tehnică de anulare a ființei, o tactică repetată ani în șir, care a produs modificări profunde în interiorul fiecăruia dintre noi. E cît se poate de normal ca, atunci cînd scapi din modelul acesta de lume, să manifești în comportament tot ce te măcina mai tare în trecut. Mîndria rănită și foamea.

Vedem lumea cu o anumită cruzime a supraviețuitorului. Și dăm foarte ușor dintr-o extremă în alta. Un exemplu cît se poate de transparent e cel al cîinilor comunitari. Unii dintre noi ar face orice să-i salveze, ceilalți i-ar extermina fără cea mai mică remușcare. O continuă suspiciune și o neliniște lăuntrică atotbiruitoare fac în așa fel încît să nu ne putem concentra pe o problemă, ci pe preocuparea de a vedea cine are altă părere decît a noastră, pentru a ne identifica un dușman. Cum ne-am găsit adversarul, cum ne luminăm un pic. Problema care ne influențează pe toți, chestiunea pe care ar trebui să o rezolvăm, ca să ne fie mai bine tuturor, rămîne departe, în urmă. Ceea ce ne împunge pe dinăuntru e să știm cine și de ce parte e. Restul nu mai contează.

Există mall-uri și hypermarketuri? Înseamnă că stăm foarte bine ca societate. Avem ce să punem pe masă? Înseamnă că trăim în democrație. Putem să-l facem pe Dumnezeu partenerul și garantul urilor, invidiilor și resentimentelor noastre? Înseamnă că trăim în libertate. Avem dreptul să ne bucurăm de o nevroză, de o nevoie imposibil de reprimat. Aceea de a face indigestie la orice sărbătoare. După cum ne putem bucura din plin și de obsesia nestăvilită de a găsi un dușman responsabil pentru absolut tot ce nu merge bine. Ce ne-am putea dori mai mult? Și avem, mai presus de toate, drepturi ale consumatorului. Putem să ducem cumpărăturile înapoi, să luăm altceva în loc, să cerem socoteală pentru anumite nepotriviri între etichetă și produs, să facem plîngeri, să fim despăgubiți, să ni se ceară scuze pentru eventualele disfuncționalități ale produselor. Lucruri bune în sinea lor. Firești pentru o societate civilizată. Dar nu suficiente. Pentru că, încetul cu încetul, bucuria de a avea drepturi ale consumatorului aruncă în uitare nevoia de a avea drepturi ale cetățeanului. Drepturi ale omului.

Anca MANOLESCU

Poate ajută ironia...

Stau pe o stradă liniștită, un privilegiu astăzi, nu scutit totuși de neplăceri. Acum cîtăva vreme, se adunau, de niciunde, o droaie de adolescenți fără căpătîi care jucau fotbal. Comunicau prin răcnete și înjurături groase, monotone; izbeau cu mingea în garduri de zăngăneau geamurile casei și piuia alarma tuturor mașinilor. N-a folosit la nimic să le spun să înceteze: vorbindu-le întîi, apoi țipînd ca să mă audă, să mă ia în seamă. Dădeau din umeri. Păreau că se miră de o asemenea pretenție. Habar n-aveau că, în spațiul comun al orașului, nu ai dreptul să-i împroști pe ceilalți cu vacarmul plin de murdării verbale care te locuiește. Ajunsesem să stau în fiecare zi cu spaima că voi auzi bufniturile, că vor fi iar în fața casei, că va trebui din nou să chem Poliția care, cu o lăudabilă promptitudine, îi îndepărta. Dar ei reveneau netulburați peste cîteva zile. Nu-mi mai puteam desprinde gîndul de la „situație".

Ceva era totuși ciudat. La suprafață, mintea îmi vîjîia de gînduri exasperate, insuportabile, obsesive; îmi doream ca acei tineri să dispară din preajmă, să nu mai știu de existența lor pe lume. Mai înăuntrul gîndului, izbuteam să nu mai

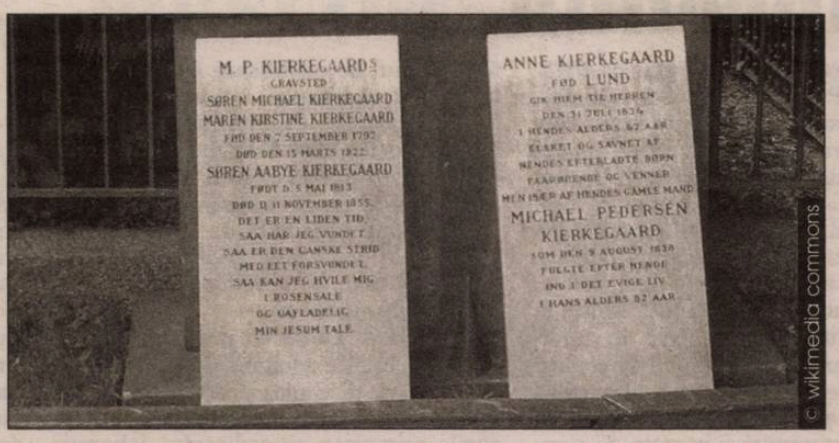

© wikimedia commons

leala revărsată a mentalului superficial, cum poți obține o oarecare influență a celui dinăuntru asupra celui din afară?

Să aplic considerațiile spirituale, învățămintele religiei? A le folosi *direct,* „zis și făcut", nu-mi stă în putere. Nu izbutesc să proiectez așa ușor „cerul" principiilor peste „pămîntul" meu mental. De pildă, în imediatul situației de mai sus, „iubirea de aproapele" îmi era, cu o brutală evidență, dificilă, ba de-a dreptul imposibilă. Atunci principiile ar fi, poate, de cuplat cu niște manevre ajutătoare, care să pregătească, să ușureze, să mijlocească aplicarea lor?

Există șansa să apară o ordine, fie ea chiar încordată.

fiu așa de exclusivistă; mă rugam să li se limpezească mințile, comportamentul. Problema era că cele două niveluri mentale nu comunicau. La etajul superficial, eram traumatizată, nevricoasă, îndîrjită; la un etaj mai jos, izbuteam de bine, de rău să obțin un anumit calm, o atitudine mai răbdătoare, care spera într-o revenire la civilitate. La nivelul de suprafață eram acaparată, sufocată de problemă. La nivelul celălalt, aveam puțină distanță față de fenomen. Dar cele două niveluri nu aveau legătură unul cu altul. Funcționau simultan, însă fiecare în legea lui.

Cum de eram, mental, așa de divizată? Așa de acut „dedublată"? Cum de nivelul superficial era de o agitație incontrolabilă, pe cînd celălalt abia dădea un semn? Asta era mai grav decît scandalul de pe stradă. Mai persistent decît jocul descreierat din preajmă. În fond, chiar dacă nu din cauze așa urîte, *distribuția necoordonată, ba chiar contradictorie* a mentalului meu – și, îndrăznesc să spun, a mentalului nostru – e curentă. Cu partea din afară mă agăț, cvasi-automat, de relieful imediatului: nu numai treburi, griji ori tabieturi cotidiene, ci și tot calabalîcul conjuncturalului, tot felul de mărunte reacții, opinii, proiecte, aranjamente, interese. Le tot învîrt în minte, prinsă în rotirea lor. În gîndul dinăuntru, unde se ajunge mai greu, mai rar, e mai multă liniște. Există șansa să apară o ordine, fie ea chiar încordată. Lucrurile se așază pe o scară calitativă, se lasă privite în distanță, sînt puse mai la locul lor. Cum poți face să comunice cele două niveluri? Cum poți articula cele două regimuri? Cum poți resorbi vînzoleala revărsată a mentalului superficial, cum poți obține o oarecare influență a celui dinăuntru asupra celui din afară?

Ar fi nevoie întîi să realizezi din plin calitatea *aparent* masivă și totuși precară, perisabilă a imediatului care ne acaparează. Cum faci să te dezlegi de el, să-l asumi, desigur, dar dintr-un punct ceva mai clarvăzător? Simone Weil spune undeva că, oricît de doritor ai fi de detașare, nu merge să tai legătura mentalului față de conjunctural, față de „lume". Trebuie, mai degrabă, să încerci să o subțiezi...

La asta e foarte bună ironia. Ironia față de împrejurări și față de tine însuți.

Pe de o parte, ea pune în cauză atașamentul *simplist* față de lucruri, fie ele banale sau chiar oricît de nobile. Dezumflă judecățile de suprafață, stîrnește neîncrederea față de ele. Te împinge să-ți pui cevă întrebări, să percepi policromia a ceea ce ți se întîmplă și se întîmplă lumii. Ironia e un bun instrument al distanței reflexive. Chiar în domeniul credinței, ea nu e de respins, ba dimpotrivă, căci se cuplează cu finețea, cu realismul, cu îndrăzneala judecății. Deosebește ceea ce e orientare adecvată de foarte lumești categorii cărora li s-a lipit o falnică etichetă religioasă (sisteme de putere, ideologii și demagogii, suspine și convenții „sacralizate", înfățișate ca drumul cel mai drept spre cer). Părintele Scrima o menționa printre trăsăturile care alcătuiau atmosfera cercului de la Antim: „El era locul unei deschideri spre altă lume, deja prezentă: fără emfază, fără miraculisme; eram toți destul de lucizi, ironici... și mai ales dotați cu discernămînt, ceea ce era foarte necesar pe atunci dată fiind confuzia care se manifesta în domeniul credinței și continuă să se manifeste și astăzi." Cînd nu devine mecanică, ironia e un suport pentru luciditate, pentru „deosebirea duhurilor".

Pe urmă, ironia nu te lasă să te crezi centrul realului. Pune umbra unui dubiu asupra importanței tale „supreme". Te desprinde cu blîndețe de *ego* – al tău, ca și al celorlalți –, de acel centru particularizant care vede lumea potrivit unei geometrii piezișe, parțiale, mărginite. Te atrage mereu într-un punct din care cea ce e periferic și mai cu seamă *relativ* în tine, în ceilalți, în „achizițiile" tale de cunoaștere se zărește mai bine, e pus la locul cuvenit în țesătura largă a lumii. Ironia dezumflă relativul care se ia drept absolut. Potrivit lui Kierkegaard, ea „e sănătate în măsura în care salvează sufletele din capcanele relativului; e boală în măsura în care nu poate sesiza absolutul decît sub forma nimicului". Poate să existe, desigur, un exces, o pulsiune atotdizolvantă a ironiei. Dar pînă acolo, e de folosit puterea ei de a subția legătura care ține mentalul fixat pe relativ. Să ne înțelegem: a subția această legătură nu înseamnă a te dezinteresa de relativ, a-l expedia ca neimportant, iluzoriu, a-ți părăsi responsabilitățile față de el. Nicidecum. Înseamnă a nu te lăsa acaparat de el, a nu-l pune în locul realității tari. Înseamnă a aduce mentalul superficial sub controlul mentalului de adîncime.

Kierkegaard dezvoltă teza potrivit căreia ironia lui Socrate e un proces de-a lungul căruia, prin șiruri nesfîrșite de alternative, gîndirea „dă înapoi", „se retrage" din nivelurile relativului spre infinit. Spre infinitul lăuntric și spre infinitul de sus. Dar Socrate nu a părăsit grija față de cetate, iar Kierkegaard nu a părăsit grija față de credința contemporanilor. Dimpotrivă, amîndoi au cutremurat conștiințele cu verbul, cu ironia lor.

Kierkegaard ajunge să dea ironiei socratice o funcție spirituală, metafizică. Deocamdată, aș încerca să folosesc ironia măcar pentru a-mi „retrage" gîndul din relativul cel mai brut, mai neliniștitor, mai virulent, care ne înconjoară. O fi posibil? Cu neîncetatele atacuri ale PSD asupra Justiției și a statului de drept, cu găinăria deșănțată ajunsă pe post de politică, nu e deloc ușor...

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Anticariatul epifanic

Revista aceasta își spune „veche" și afișează un motto al Maestrului: „Sînt vechi, domnule!" Îmi plac mult vechiturile... De cîte ori deschid o pagină dintr-un autor antic, sub calda copertă a colecției „Guillaume Budé" (Les Belles Lettres), sînt uimit mai întîi de contactul cu un personaj care a trăit, precum magul pitagoreic Publius Nigidus Figulus (citat și de Matila C. Ghyka) în veacul premergător creștinismului. Aproape nu mai conteză ce-mi transmit fragmentele conservate de feluriți compilatori eruditi de mai tîrziu. Important e că mă aflu față în față cu o figură străveche, de om ca și mine, care a gîndit – în limbajul său epocal – teme încă prezente pe propriul meu portativ mental, din secolul 21. Ador, de asemenea, rezistența obiectelor de anticariat. Exilat în garajul meu (cu scandaloasă neglijență) se află un dulap cu o ușă, din nuc, executat probabil în Viena perioadei Biedermeier. Îl privesc cu o venerație vinovată, ori de cîte ori îmi scot la plimbare bicicleta, care reproduce un model britanic, *handmade,* cu pneuri albe și cadru negru, fabricat inițial prin anii '30. Nimic nu mă încîntă mai mult decît accesoriile Art Déco, strămutate pînă la noi: vreun ceas rectangular de soiul faimosului *Reverso,* sau o brichetă din alamă, cu decorațiuni amintind turla Clădirii Chrysler, îmi provoacă reverii demne de *Marele Gatsby* și mă transpun afectiv în tablourile Tamarei de Lempicka. Pasiunea anticară n-a căpătat în cazul meu expresii colecționistice, dar îi prețuiesc teribil pe toți cei care adună sistematic orice serie de obiecte vechi, de la timbre și machete auto pînă la pendule, gramofoane, discuri de vinil, cutii de chibrituri, flori de mină, gravuri, hărți sau cărți. Sub aerul lor decrepit palpită milioane de amprente asociate într-un dans vital. Toate au de spus o poveste mută, plină de personaje grăitoare, al căror glas îngînă refrene inefabile. Colecția rămîne deschisă, pentru că tu însuți ești „piesa" care nu va face niciodată parte din ea.

Asemenea caselor în care locuim, obiectele noastre de colecție le-au supraviețuit primilor proprietari și s-ar putea prea bine să ne supraviețuiască. Există în substratul lor material obstinația elementului neanimat, care știe să învingă uzura temporală, predîndu-ne o binevenită lecție de înțelepciune. Cel amorezat de „vechituri" nu e doar, sau neapărat, un spirit paseist, dispus să idealizeze tot ce l-a precedat. Comerțul imaginar cu trecutul prilejuiește asumarea unor vieți paralele, căci multiplică realitatea imediată, conferindu-i o vertiginoasă adîncime specular. A cerceta iubitor trecutul – rezumat în arheologia obiectelor pe care ni le-a transmis – implică dragostea față de viața însăși, nicicînd redusă la clipa prezentă, ci mai degrabă cufundată în fluviul indistinct al temporalității. Ce-i drept, e tot mai dificil să te opui duratei accelerate pe care o parcurgem, ca subiecți ai modernității tîrzii. Uzura morală a obiectelor tehnologice (devenite proteze ale suportului nostru somatic) o dovedește din plin: dacă descoperi, pe un fund de sertar, vreun telefon mobil din 2001, ai impresia că profanezi un mormînt faraonic. Studioșii se simt anacronici dacă citează în bibliografia lor titluri mai vechi de cinci ani. În timpul ce ni s-a dat, un secol pare un mileniu și un deceniu, un secol. Resimțim, pe multe căi, presiunea noutății instantaneu demodate. Nici tradiționala „generație" (acoperind cîndva ciclul maturizării individuale și al procreației) nu mai operează convingător: ești matur la 12 ani și suferi de obsolescența obiectivă a fiecărei vîrste, sub paradoxul decalajului anticipat. Însuși faptul că te consideri „la zi" e amenințat de reconfigurarea fluidă a gusturilor și de transformarea convulsivă a simbolurilor aferente. A te declara propriul contemporan reprezintă deja un pariu pierdut. Subcultura de nișă, prin refugiul filozofic într-o defazare programatică, pare să ofere singura formulă de recuperare a unui cadru existențial stabil. A fi cu bună știință „vechi" înseamnă a nu te mai simți în permanență desuet.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

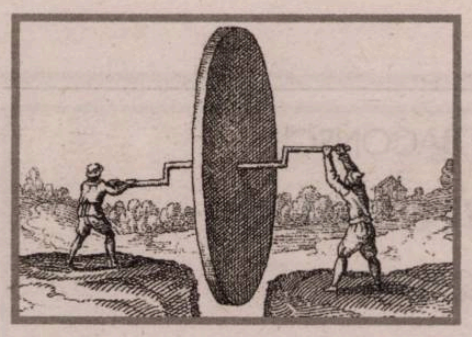

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Uniți, Salvăm. Împreună, Divizăm

Ceea ce Dacian Cioloș și apropiații săi au făcut săptămîna trecută e o banală operațiune de PR. Au căutat un prilej oarecare (depunerea la tribunal a actelor pentru înființarea partidului Mișcarea România Împreună) pentru a ocupa un timp spațiul rezervat discuțiilor politice. Au reușit. Pentru cîteva ore, politica românească a însemnat doar Cioloș. Însă după ce entuziasmul sprijinitorilor fostului premier s-a mai potolit și, odată cu el, și remarcele sarcastice la adresa branding-ului MRÎ (sau Împreună, cum le place membrilor să spună), rămîn întrebările.

Prima dintre ele, cea fundamentală, dacă vreți, ține de rostul noului partid. Soluția cărei probleme este MRÎ? Răspunsul banal, dar insuficient ar fi că viitorul partid e răspunsul la proasta guvernare a actualei coaliții PSD-ALDE. Însă aceeași pretenție o au cam toate partidele de opoziție, deci apariția unuia nou nu face decît să complice un pic calculele, negocierile și decizia electoratului non-pesedist. Altă variantă pe care am auzit-o în diverse forme ar fi că MRÎ ar putea rezolva cumva problema absenteismului, a nereprezentării și blazării electoratului. Acesta poate fi un răspuns, însă el e bazat mai degrabă pe speranță și pe o analiză relaxată a compoziției electoratului românesc, a intereselor sale directe și a căilor de a ajunge la el.

E MRÎ esențial în rezolvarea problemelor generate de incapacitatea manifestă a actualei Opoziții de a inspira și de a proiecta încredere? E clar că PNL, USR și PMP nu reușesc să entuziasmeze. Ăsta nu e neapărat un lucru rău, însă doar cu rațiune și fără pic de emoție nu se pot cîștiga alegeri. Iar dacă Dacian Cioloș poate genera ceva, atunci acel ceva e emoția. Dovadă stau reacțiile generate de ultimele sale apariții publice. Însă dacă ne uităm un pic înapoi, vedem că același Dacian Cioloș a fost folosit la ultimele parlamentare pe post de candidat de premier al unei prezumtive coaliții PNL-USR. De acel proiect s-a ales, ca să fiu politicos, praful. În urma lui au rămas doar recriminări și regrete. Și o oarecare stînjeneală. A, și încă ceva: unul dintre cele mai bune scoruri obținute vreodată de PSD. Răspunsul aici ar fi că dl Cioloș poate ajuta, dar nu e esențial. În același timp, apariția Mișcării România Împreună pe buletinul de vot poate provoca daune de durată prezumtivilor parteneri ai MRÎ. Parteneri fără de care, trebuie spus, MRÎ nu va ajunge niciodată la guvernare.

Care e diferența dintre MRÎ și USR? Ambele structuri sînt compuse din oameni care fac primii pași în politica formală. Ambele sînt controlate de membri ai Guvernului Cioloș. Ambele sînt pro-occidentale și ambele sînt situate ideologic undeva la centru (nu că ar conta teribil de mult lucrul ăsta). Răspunsul e totuși pozitiv. Diferențele există. Ca să dau doar un exemplu, MRÎ și Dacian Cioloș se feresc de o poziție clară cu privire la referendumul de modificare a Constituției în sensul redefinirii noțiunii de familie. USR rămîne singurul partid care se opune acestei idei. Asta face cumva din USR unicul partid liberal al României. MRÎ preferă un soi ambiguitate conservatoare, mai apropiată de PNL decît de USR. Cele două sînt diferite, iar MRÎ, deși mai nou, e, paradoxal, mult mai aproape de *mainstream*.

Care e relația cu președintele României? Ambiguă. Ca și în alte cazuri, dl Cioloș preferă ceața. Nu e clar dacă există o coordonare cu cercurile apropiate președintelui Iohannis (tind să cred că da) și care ar fi rostul acestei apropieri. Cert e că nu l-am auzit pe dl Cioloș criticîndu-l pe Klaus Iohannis. Aici, MRÎ comite o mică fraudă în raport cu propriii susținători. Mă gîndesc mai ales la aceia dintre ei exasperați de placiditatea actualului președinte și de relaxarea cu care dl Iohannis acceptă tot felul de trocuri și tranzacții duse sub patronajul sau în numele său.

Care e relația cu PSD? Poate părea nelalocul ei o astfel de întrebare, dat fiind că MRÎ încearcă din greu să ocupe spațiul anti-PSD. Totuși, merită amintit în context faptul că guvernul care a administrat România în 2016 a fost mai degrabă cabinetul Cioloș-Dîncu decît Cioloș. Spun asta atît din perspectiva importanței lui Vasile Dîncu în economia acelei structuri, cît și pentru că, pe fond, acel guvern era dominat la nivelul secund de membri de partid sau apropiați ai PSD. O amintire ușor neplăcută pentru partizanii fără rezerve ai dlui Cioloș, însă relevantă în context. Așadar, rămîne de lămurit această relație. Ar guverna oare MRÎ alături de PSD presupunînd că actualul partid de guvernămînt ar avea, să zicem, altă conducere? Gîndiți-vă bine la un răspuns înainte să vă enervați sau să zîmbiți neîncrezător.

* * *

Așa cum arată în acest moment, eforturile politice ale fostului premier Cioloș și ale apropiaților săi seamănă mai mult cu acelea ale unuia dintre nenumăratele partide de dreapta de prin anii '90 care își disputau puritatea ideologică și antipedeserismul. Ca să înțelegem încotro merge MRÎ trebuie să ne amintim ce s-a întîmplat cu antenumitele partide. Cele mai radicale sau inabile au dispărut, iar cele pragmatice au fuzionat între ele într-un soi de federație de interese ale dreptei, cunoscută îndeobște sub numele de PNL.

În ceea ce îl privește pe Dacian Cioloș, domnia-sa nu a fost și nu va fi niciodată liderul unui partid antisistem. Cred, de altfel, că nici nu încearcă așa ceva. Din contra, pare să vrea să promoveze un soi de variantă curată a aranjamentului administrativo-politic curent. Nu sînt însă sigur că și-a făcut calculele corecte.

Cît despre MRÎ, am început acest text întrebînd: soluția cărei probleme este acest viitor partid? Am să încerc și o întrebare suplimentară: ar fi existat Mișcarea România Împreună fără Dacian Cioloș? Sînt sigur că nu. Trageți dumneavoastră concluziile.

***Teodor Tița** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

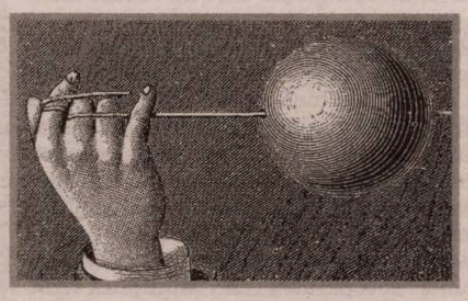

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Franța, Franța, mi-ai trezit speranța...

„Speranță pentru suburbii", așa se numește o fundație care și-a propus să ofere o șansă la educație tinerilor săraci care locuiesc la periferiile marilor orașe. Școlile private incluse în această rețea, lansată în 2012, au o presă destul de bună. Faptul că au putut păstra în sistemul de învățămînt niște tineri aflați în „eșec școlar", în prag de abandon, e un semn al utilității sociale a programului. Un program care a pornit de la niște nevoi sociale reale: sărăcia produce sărăcie și educația e elementul esențial care poate schimba acest curs vicios. Rata de abandon școlar e foarte ridicată în special în zonele periferice, sărace, iar statul nu a găsit peste tot mijloacele adecvate de a interveni. Fundația „Espérance Banlieues" a deschis prima școală la Montfermeil, lîngă Paris; au urmat alte zece instituții deschise în cinci ani. Școlile din rețea au un statut independent: ele nu sînt obligate să respecte programa școlară adoptată la nivel național. Atît materia predată, cît și metodele didactice sînt dezvoltate de angajații acestei fundații.

Școlile funcționează după un model familial și sînt structurate precum o locuință ceva mai mare: adulți și copii, profesori și elevi împart acest spațiu, mănîncă la aceeași masă, își petrec mult timp împreună. Numărul redus de elevi din fiecare clasă (15) permite o supraveghere atentă și mai ales o îndrumare personalizată a fiecărui elev. Totul pentru a crea „un climat educativ exigent, simplu, bine ordonat". E, probabil, prea devreme pentru a măsura impactul acestei instituții alternative de educație. Ceva speranțe se pare că există: rețeaua, care cuprinde zece școli, se laudă cu un procent de reușită la examenul pentru DNB (absolvenții de gimnaziu) de 75%. E sub cota de reușită a școlilor publice. Dar, dacă avem în vedere faptul că majoritatea elevilor înscriși la aceste școli sînt cei care au abandonat sistemul public (sau poate invers: școlile publice i-au abandonat), atunci putem vorbi de o performanță notabilă.

Educația civică insistă mai degrabă asupra iubirii pentru familie și pentru națiune decît pe valorile sociale și democrație.

Însă tot mai multe personalități ale mediului de învățămînt atrag atenția asupra problemelor care se ascund dincolo de această fațadă. Inspectorul Paul Devin merge chiar pînă la a avertiza, într-un articol preluat de mai multe ziare, că aceste școli reprezintă „un pericol public". E o organizare inspirată de mișcările pionierești, cu ierarhii bine stabilite și un lider autoritar în fața căruia răspund unitățile inferioare; apoi, uniforma obligatorie, în culori diferite pentru băieți și pentru fete, ceremonia de ridicare a drapelului, intonarea imnului, acordarea de medalii celor mai merituoși sau mai ascultători etc. Apoi, atrage atenția profesorul, ar fi de evaluat și metodele simpliste, rudimentare de predare: silabisirea, învățarea pe de rost a tablei înmulțirii, listele de cuvinte, predarea istoriei în mod cronologic. Pentru profesori e, probabil, mai simplu, mai confortabil să reducă la minimum materia predată – și pretențiile. Însă aceste metode didactice nu îl învață pe elev nici ce să facă cu informația reținută, nici să gîndească independent. Pînă la urmă, nivelul acestor elevi este foarte scăzut: cu sau fără diploma obținută la finalul gimnaziului, tot știu mult prea puțin.

Dincolo de toate, se vede aici un proiect ideologic „derivat din morala creștină reacționară", mai spune Paul Devin. Valorile pe care le transmit aceste școli pun sub semnul egalității morala catolică și republicanismul. Educația civică insistă mai degrabă asupra iubirii pentru familie și pentru națiune decît pe valorile sociale și democrație. Iar salutul drapelului ține loc de civism. Pe fondul nivelului oricum scăzut și mai ales în contextul în care școala nu le cultivă în nici un fel spiritul critic, ci doar obediența și respectul față de ierarhii, există riscul îndoctrinării. Școlile „Espérance Banlieues" – private, independente – sînt finanțate din bani publici. Ceea ce, spun mai mulți profesori într-o petiție adresată ministrului Educației, e ilegal.

Coordonator: Matei MARTIN
Dosar realizat cu sprijinul UPC

Ecranul la putere

Texte și opinii de:

- Radu Pavel GHEO (scriitor)

„Creșterea și descreșterea televiziunii mele“

- Bogdan BUCUREI (Head of CVP & content UPC CEE)

„Principalul avantaj pe care îl oferă tehnologia este posibilitatea de a controla conținutul“ – interviu

- Iulian COMANESCU (analist media)

„Partidul și televiziunea“

- Florin DUMITRESCU (textier și om de publicitate)

„Tranziția. O (scurtă) pauză de publicitate“

- Marius CONSTANTINESCU (jurnalist cultural)

„Merge MGS-ul“

argument

Curat digitalizare!

Trăim într-o lume plină de ecrane. Trăim într-o ecranocrație. Filozoful Gilles Lipovetsky și criticul de film Jean Serroy analizează, într-o carte iconică intitulată *Ecranul global,* care sînt consecințele sociale și culturale ale acestei nemaiîntîlnite proliferări a imaginii. Nu și-au imaginat, în 2007, cînd a apărut cartea, că punctul culminant al acestei revoluții digitale avea să se producă deabia cîțiva ani mai tîrziu, odată cu multiplicarea telefoanelor smart, cu miniaturizarea computerelor, cu răspîndirea tot mai mare a televizoarelor plate și cu funcții inteligente și, *last but not least,* cu extinderea fractalică a rețelelor de socializare. Dar au intuit bine sensurile acestei revoluții. Pe de o parte, amatorii de cinema s-au transformat în consumatori. Sociologic, e o mutație importantă, căci presupune conștientizarea unor nevoi specifice de consum și abandonarea perspectivei idealiste asupra cinema-ului ca obiect de artă. A doua transformare importantă e legată de diferențierea tot mai difuză dintre creatori și consumatori: de vreme ce aproape oricine poate produce și difuza film(e) cu ajutorul noilor tehnologii, sîntem, cu toții, deopotrivă producători și spectatori. În fine, a treia mutație: cele două medii cu funcții pînă nu demult distincte, ecranul-informație și ecranul-divertisment tind și ele să fuzioneze. Semnalul TV și Internet vin, de multă vreme, pe același cablu, acum ambele încep să se și vadă pe același ecran.

Abundența surselor e, evident, un avantaj cîștigat prin progres tehnologic. Dar cît de mult contează, la scara umanității, acest progres? Accesul la informație și la cultură înseamnă cetățeni mai buni și oameni mai instruiți?

Eu, unul, merg pe mîna lui Andy Warhol, care, optimist și totodată ironic, punea semnul egalității între viața reală și realitatea televizuală. Are dreptate, măcar în parte. Altfel decît viața reală, lumea de pe ecran poate fi schimbată. Printr-o apăsare de buton a telecomenzii. Sau printr-un click de mouse. Curat digitalizare! (**Matei Martin**)

BARBURISME

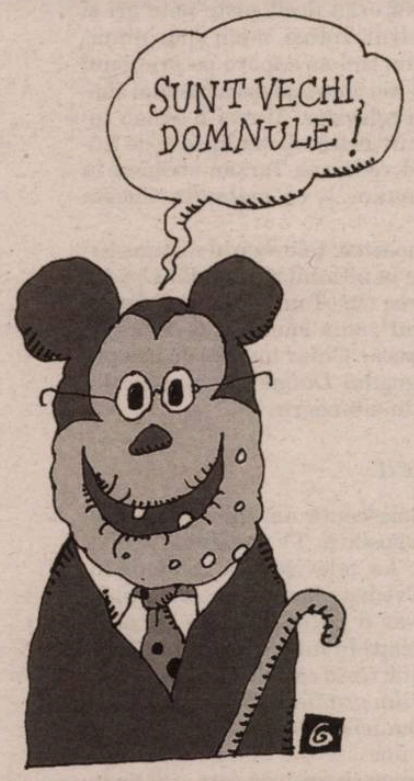

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători!

Dar nu acum.
Emisiunea *Timpul prezent*
va fi reluată joia viitoare.

Radu Pavel GHEO

Creșterea și descreșterea televiziunii mele

La mine în sat erau unii oameni mai înstăriți care aveau televizoare. Pe vremea aceea televizoarele erau niște lăzi de lemn cu un geam bombat în partea din față – o fereastră-minune lucioasă în care vedeai oameni dintr-o altă lume făcînd lucruri fermecătoare sau ciudate. Lada asta lăcuită se punea pe o măsuță, undeva într-o cameră unde se aduna familia seara sau duminica după-amiaza, iar deasupra lăzii se întindea un macrameu alb, frumos, cu un colț coborît estetic, ca un breton, peste sticla ferestrei numite ecran. Acolo îi vedeam cîteodată, după-amiaza, pe Tarzan, omul junglei, pe Stan și Bran cum cîntă la pian sau fac alte tîmpenii de care rîdeau și bătrînii, pe Charlie Chaplin sau pe michimaușii desenați care își dădeau cu ciocane în cap.

Și da, era altă lume, oricine putea să-și dea seama. Uite, Chaplin, de exemplu, cu mustața și bastonul subțire și pantofii ăia mari – Chaplin nu vorbea niciodată. Mișca din buze, dar în loc de vorbe se auzea muzică și pe ecran apăreau numai cînd și cînd niște cuvinte scrise pe fond negru. De fapt, totul era în alb și negru, nu ca în lumea normală. Nici măcar ca la cinema, unde oamenii erau mai mari și aproape întotdeauna colorați. Ce-i drept, se zicea că există și televizoare în culori. Adică nu chiar televizoare, dar exista o sticlă specială, greu de procurat, pe care o puneai în fața ferestrei cu imagini și atunci ea le colora. Într-o zi, unul dintre prietenii mei ne-a chemat pe mine și alți cîțiva copii la el acasă, unde am intrat sfioși în camera cu televizorul – pe vremea aia televizorul avea camera lui. Acolo, pe masă, era pusă o bucată de geam verzui, înalt de vreo patru palme, care stătea în fața ecranului, sprijinită pe un fel de picioare late. Prin sticla aia înaltă am văzut atunci un episod din *Tarzan,* dar n-a fost unul colorat, nu era acolo nimic roșu și galben și verde, cum știam că e jungla. Nu erau decît niște pete gri și verzi-albăstrui. Totuși, n-am spus nimic, fiindcă știam că l-aș supăra pe prietenul meu și dup-aia cine știe dacă mă mai chema la el la televizor. Ai mei n-aveau televizor și nu voiam să mă lipsesc de bucuria de a-l vedea pe Tarzan strigînd în zare „Auuuuuu…“, cu maimuța Cheeta pe umăr.

În casa noastră, televizorul a ajuns tîrziu, cam pe la ultimul episod din *Om bogat, om sărac* (cu „Tom boxiorul și Falconetti chiorul“, cum spunea un cîntec de copii din epocă). Chiar înainte de începutul mitologicului *Dallas*. O minune din altă lume, în alb-negru.

Evadarea

În preadolescență am descoperit televiziunea iugoslavă: TV Beograd 1 și TV Beograd 2. La televizor „la români“ nu mai puteai vedea nimic – sau, oricum, nimic din ce-ar fi putut interesa un puști dornic să scape în lumea largă, luminoasă și colorată. Cred că TVR încă mai difuza *Floarea din grădină*, muzică populară pe placul bunicilor, dar nu era tocmai ce ne doream noi.

Televiziunea iugoslavă era într-adevăr altă lume: acolo era Occidentul, Occidentul optzecist și adolescentin, interzis nouă, celor de dincoace de graniță. Am descris în *Noapte bună, copii!* o scenă cu niște băiețandri care urmăresc un film pornografic pe TV Beograd 2 într-o noapte de vară, undeva într-un sat de frontieră. Ficționalizată cum e ea, scena pornește de la o realitate greu de imaginat astăzi. Probabil că televiziunea iugoslavă era la ora aceea (dacă nu cumva a fost dintotdeauna) singura televiziune de stat – sau bugetară, cum am zice azi – care difuza noaptea tîrziu filme pornografice *hard*. Ceea ce pentru un adolescent tînjitor din România anilor '80 chiar era mare lucru.

„O carte care apare la televizor e o carte amenințată. Căci televiziunea o transformă în spectacol.“

JEAN D'ORMESSON

Dar nu era numai asta – nu, deloc. Plăcerea sitcom-urilor ușurele atunci am dobîndit-o, cu *Cheers, Family Ties*, *Alf*, *'Allo, 'Allo* sau *Black Adder,* un miniserial cu Rowan Atkinson înainte de a deveni Mr. Bean. Tot acolo am văzut *Odiseea spațială 2001*, *Decameronul* lui Pasolini, și acolo am pierdut *Ultimul tango la Paris*, fiindcă în noaptea cu pricina am dormit și probabil că am fost singurul din sat care a făcut-o. A doua zi pînă și uica Pătru povestea ce făceau unul cu una prin Paris, cum se tăvăleau și el o freca prin nu știu ce locuri cu un pachet de unt, mai mare rușinea, cînd la noi untul se dădea pe cartelă. Și mai era muzica, erau videoclipurile epocii, „Like A Virgin“ al Madonnei, pe care l-am văzut în anul lansării, Duran Duran cu „Wild Boys“, Spandau Ballet, Michael Jackson, David Bowie…

Atunci, în anii '80, TV Beograd era tot o fereastră spre altă lume, lumea adevărată, vie, lumea libertății, a muzicii și distracției fără griji. O lume foarte colorată, măcar că era tot în alb-negru. Patru-cinci prieteni ne adunam noaptea, cînd totul se liniștea, stăteam pe întuneric în camera televizorului, ne uitam, rîdeam, povesteam însuflețiți și îmbrățișam lumea aceea. Nu puteam fi acolo, dar o puteam vedea. Ședeam pe margine și chibițam, dar chiar și așa, neștiuți de ei, cei liberi și frumoși de dincolo de ecran și de granița închisă a României, participam. Din amărăciunea asta de țară, participam.

„Internetul nu e tocmai cel mai bun loc pentru a-ți face noi prieteni. Dar poate fi de ajutor ca să-ți cultivi prietenii pe care îi ai deja.“

MARK ZUCKERBERG

Entertainment-*ul*

Au venit Revoluția din Decembrie 1989, libertatea și perioada de glorie a televiziunii. Atunci, în anii '90, televiziunea părea să fie veșnică. Dar, pînă una-alta, era liberă. Și căpătase și culori, odată cu televizoarele aduse din străinătate, majoritatea *second hand,* dar *străine* – iar pe atunci cuvîntul ăsta avea încă greutate în aur.

A fost o epocă haotică, gălăgioasă, veselă și încrîncenată, luminoasă și sumbră – o epocă romantică, așa cum poate fi romantismul în România. Fără reguli, fără restricții: calul scăpase din frîu și voia să se zbîntuie o vreme. Televizorul a devenit vatra casei, în fața lui se adunau familiile și de-acum stătea deschis aproape permanent, ziua și o bună parte din noapte, ca să compenseze anii pierduți în comunism.

Din anii aceia îmi amintesc un post TV local – parcă TV Timișoara '89 sau ceva asemănător – care ilustra bine spiritul epocii. Emitea, cred, vreo douăzeci de ore pe zi. Oricum, avea program ori de cîte ori deschideam televizorul. Eram student, aveam timp berechet și, indiferent dacă îmi beam cafeaua de dimineață, veneam de la cursuri, ieșeam în Complexul Studențesc, mergeam la cină sau stăteam la o bere pînă noaptea tîrziu, el, postul acela, era tot acolo și emitea, emitea. Materiale proprii avea puține, făcute amatoricește, dar cu pasiune și cu un entuziasm ce compensau orice. Restul timpului de emisie era umplut cu filme și muzică de pe casete video VHS, din cele aduse din străinătate în anii comunismului și strînse, poate, de la toți prietenii redactorilor, ca să aibă ce băga pe post: cînd un film american dublat în germană, cînd un șir de videoclipuri muzicale ce se derulau parcă în buclă, cînd nu știu ce documentar tradus din *off* de o voce ezitantă. Orice, la orice oră. (Nu și filme indecente, totuși.) Cui îi păsa la vremea aceea de *copyright?* Era ca un fel de televiziune pirat de cartier, făcută de prieteni pentru prieteni, doar de dragul de-a face televiziune.

Era ca un fel de televiziune pirat de cartier, făcută de prieteni pentru prieteni, doar de dragul de-a face televiziune.

Studenție, revoluție, TV. *Entertainment,* asta a fost. S-a încheiat în vara lui 1994, odată cu campionatul mondial de fotbal din Statele Unite și cu marea victorie împotriva Argentinei din zilele examenelor noastre de licență. De-acum urma să începem chestia aia despre care părinții ne vorbeau cu majusculă: Viața. Iar în România începea să nu mai fie nici multă veselie, nici mult romantism.

După 1994 a urmat, nu știu cum, dezvrăjirea: posturile TV se înmulțeau și se profesionalizau, dar farmecul de odinioară pierise nu știu unde. Era de vină vîrsta mea, era de vină vîrsta televiziunii, nu mai știu. Televiziunea însemna acum știrile de seară, după orele de muncă, uneori un film de noapte, cînd și cînd un meci de fotbal (dar ce-ar mai fi putut egala gloria și bucuria din vara lui 1994?). Sigur, a mai fost și istoricul serial *Seinfeld,* care mi-a reînviat plăcerea sitcom-urilor și-a rîsului de douăzeci de minute. Și, o vreme, filme de calitate – unele din ele se reiau și acum, după douăzeci de ani.

Au mai trecut cîțiva ani: șapte, opt, zece. Cînd și cînd, mai pierdeam cîte o noapte la televizor, în amintirea vremurilor de odinioară, dar cu o privire amorțită, fixată pe o lume colorată plictisitor. Parcă înțelegeam o replică citită nu mai știu unde: „Poftim, o sută de posturi TV și nimic la care să te uiți!“ Între timp în viața noastră au intrat computerul, DVD-urile și, imediat după ele, Internetul. Acolo sînt acum toate știrile, acolo sînt și filmele, orice filme, acolo e pînă și trecutul meu televizual, cu sitcom-urile anilor '80, cu muzica și imaginile de-atunci, cu Chaplin și *Odiseea spațială 2001*… Acolo e totul.

Azi stau în fața televizorului mai puțin decît în adolescență, la televiziunea iugoslavă. Dreptunghiul negru-lucios, lat și plat, odrasla lăzii de lemn cu fereastră de pe vremuri, a rămas să-i fascineze mai departe pe părinți și bunici. Noi am trecut la un alt nivel. Iar dacă avem pusee nostalgice, urmărim emisiuni TV de pe vremuri direct pe YouTube.

***Radu Pavel Gheo** este scriitor. Cea mai recentă carte a sa,* Disco Titanic, *a apărut la Editura Polirom, în 2016.*

„Principalul avantaj pe care îl oferă tehnologia este posibilitatea de a controla conținutul"

interviu cu Bogdan BUCUREI

România e țara europeană cu cel mai mare consum TV din Europa. „Ce semnificație are acest fapt în plan economic, social, cultural?" l-am întrebat pe ***Bogdan Bucurei****, Head of CVP & Content UPC CEE (Europa Centrală și de Est).*

Cum s-a produs trecerea de la televiziunea unică la o piață de televiziune dezvoltată, cum e cea de azi?

E clar că această trecere s-a produs în timp și că, la un moment dat, România a devenit interesantă pentru furnizorii internaționali de TV. Ei au ales România în primul rînd pentru dimensiunea pieței. Sîntem a doua țară ca mărime din Europa Centrală și de Est, după Polonia. Mai întîi s-au lansat canale precum Discovery sau HBO. E suficient să vină unii dintre cei mari pentru ca și ceilalți să-i urmeze. Dar, pe lîngă dimensiunea țării, mai există un avantaj al acestei piețe: românii chiar iubesc televiziunea. Avem, de departe, cel mai mare consum TV din Europa. Sîntem fruntași în Europa și la numărul de televizoare în gospodărie. Această tendință poate fi explicată prin creșterea ecomomică destul de anevoioasă a României. Oamenii văd, prin intermediul ecranului, acea lume pe care nu o cunosc și la care, altminteri, nu au acces.

Care ar fi profilul consumatorului de televiziune din România? Prin ce e diferit telespectatorul român de telespectatorii din alte țări europene?

Diferă în primul rînd numărul de ore petrecute în fața televizorului. Românii se uită la televizor cam cinci ore și jumătate pe zi. Media europeană este de trei ore.

Au devenit mai exigenți, în timp, acești consumatori? Cer mai mult de la posturile la care se uită?

Target-ul comercial, publicul urban cu un statut social mai elevat scade. Este un fenomen explicabil: el presupune trecerea de la o experiență de tip *lean back* spre o perspectivă *lean forward*. Publicul comercial va căuta, activ, experiențe noi. Aceasta e audiența cea mai exigentă.

Ce anume face diferența între o companie furnizoare sau alta? Cum decide consumatorul?

Piața e foarte dezvoltată, am ajuns la stadiul de maturitate. Și mă refer inclusiv la serviciile oferite de diferiții operatori. Pînă la urmă, ceea ce contează este calitatea și modul în care tratezi clientul. În România, oamenii investesc mulți bani în televizoare. Și e firesc ca atunci cînd ai un televizor performant să îți dorești și o calitate foarte bună a semnalului. Un element clar de diferențiere pentru UPC este calitatea serviciilor.

Spre ce se îndreaptă acum această piață?

Piața se dezvoltă în zona de digital. Canalul unic a însemnat și ofertă unică. Serviciile de cablare analogice au avansat către digital și, de la digital, care înseamnă calitate *high definition* (HD), se îndreaptă către interactivitate. Clienții vor să dețină controlul în felul în care urmăresc programele TV. Noi am introdus acum doi ani funcția *Replay*. Clientul poate să se uite oricînd la programele preferate care au fost difuzate în ultimele șapte zile. E un progres important. Pînă acum, timpul era împărțit în repere constante: ora plecării la serviciu, ora la care îți iei copilul de la școală, orele de activități casnice etc. Acum, timpii sînt mai fluizi: oamenii își pot verifica, pe tot parcursul zilei, contul de Facebook, sau se pot uita la știri, sau comunică între ei. Nu mai avem aceleași perioade fixe dedicate unor activități anume; televiziunea trebuie și ea să urmărească acest nou stil de viață. Asta e calea pe care se dezvoltă industria noastră, mai ales în segmentul de divertisment. Principalul avantaj pe care îl oferă acum tehnologia e posibilitatea de a controla conținutul. Iar noi, furnizorii de programe, trebuie să livrăm conținutul unde și cînd vor consumatorii.

Dacă îmi amintesc bine, în anii '90 ne conectam la Internet prin cablul de telefon, prin sistem dial-up. *Cum s-a ajuns la adoptarea tehnologiei de acum, cu acces la rețea prin același cablu care aduce și semnalul TV?*

Mai întîi a fost dezvoltarea conținutului. La început erau doar niște pagini de text relativ anoste. Apoi au apărut jocurile, simpluțe, și acelea. Apoi, paginile ceva mai elaborate care includeau imagini… Apoi, dacă vă mai amintiți, a apărut mIrc, acea rețea de comunicare – așa a început și povestea Internet Café-urilor, din nevoia oamenilor de a socializa. Odată cu dezvoltarea conținuturilor și definirea unor noi nevoi a apărut cererea pentru conexiuni mai puternice. Și așa s-a ajuns la cablul coaxial, prin care transmitem atît semnalul TV, cît și Internet. Dar povestea merge mai departe: miniaturizarea echipamentelor (laptopuri, tablete, telefoane tot mai performante etc.) a produs nevoia unor conexiuni fără fir. Așa a apărut WiFi.

Apropo: într-o lume fără fir, care mai e viitorul cablului?

Cablul are și va avea întotdeauna sens. Sigur, pentru utilizatorul final, e mai puțin important. Dar la nivelul industriei, cablul rămîne un element esențial. Pînă și companiile de telefonie mobilă transportă semnalul, de la un sit la altul, prin cablu. Infrastructura fixă rămîne imperativă pentru traficul mare de date. 92% din consumul de Internet este *wireless*. Am avut recent o întîlnire cu cîțiva elevi de liceu și i-am întrebat cum văd ei viitorul Internetului. Le-a fost greu să înțeleagă ce e acela un cablu de *ethernet*. Utilizarea la nivelul clientului final e, într-adevăr, *wireless*, dar cum ajunge Internetul la fiecare client este o necunoscută. Inclusiv tehnologia 5G presupune tot niște situri cablate de unde se retransmite semnal *wireless*. Pînă unaalta, UPC nu mai vinde Internet fix fără să fie și *wireless*. Orice client care cumpără un produs de Internet de la noi primește și echipament pentru WiFi.

România e una dintre țările cu cea mai mare viteză de transfer pe Internet. Ce consecințe are asta în plan social și cultural?

Conform unui studiu pe care l-am realizat în urmă cu cîțiva ani, expansiunea Internetului *broadband* în România poate genera beneficii importante pentru economie. La momentul respectiv (2014), contribuția *broadband*-ului în economie era estimată la 3,5 miliarde de euro. Există însă un impact și în plan social. De pildă, munca de acasă: pentru că există o conexiune bună la Internet, s-au creat premisele pentru o serie întreagă de job-uri *work-from-home*.

Revoluția Gutenberg, revoluția digitală… Ce mai urmează?

Am ajuns la un nivel de maturitate în modul în care oamenii interacționează cu conținutul. Pasul următor este adopția de masă. Avem încă decalaje importante. Penetrarea, la scară largă, a serviciilor complexe – asta ar trebui să urmeze. Raportat la celelalte țări din Europa, încă avem de recuperat. Evident, dacă este să comparăm București cu Praga sau Budapesta, nu vom constata diferențe. Dar în zona rurală este încă loc de dezvoltare. Unul din două televizoare care se vînd în România sînt *smart TV*. Rata de penetrare pînă acum este de 20%. Și se estimează că pînă în 2023 se va ajunge la aproximativ 60%. Aceste echipamente noi aduc după ele alte nevoi de conținut.

Democratizarea accesului la informație, accesul la sute de canale TV și la Internet de mare viteză înseamnă și că românii sînt mai informați, mai educați?

Noi oferim acces la o diversitate de surse, precum CNN, Russia Today, Bloomberg, Deutsche Welle sau Euronews. Totodată, oferim acces și la Internet, unde fiecare își caută și își validează sursele de informare. Există, deci, toate premisele pentru ca oricine să fie bine informat.

Românii sînt cei mai mari consumatori de televiziune din Europa. Și cei mai „mici" consumatori de carte. Se spune că televiziunea și Internetul sînt dușmanii cărții. Pot deveni și prieteni ai cărții?

Asta depinde de fiecare individ. Omul tinde să fie comod, să aibă totul la îndemână. Cred că și noi, cînd eram la școală, preferam să ne uităm la filmul *Ion* în loc să citim romanul lui Rebreanu. Și televiziunea, și Internetul oferă acest confort de a învăța fără efort. Dar, să știți, asta poate fi un lucru bun. Dacă vedem o penetrare destul de mare a vorbitorilor de engleză, acest lucru se datorează și privitului la televizor: cum, la noi, filmele sînt subtitrate (nu dublate), eu aș pune măcar parțial învățarea limbii englezе pe seama succesului unor seriale americane. Nu mai vorbesc de vorbitorii de italiană și de spaniolă din țară, de cei care n-au învățat limba la școală, ci în fața televizoarelor. Avem o diaspora importantă în Italia și în Spania, iar cei rămași în țară, cei care, eventual, se pregătesc să plece, urmăresc posturile TV italiene și spaniole. Televiziunea unește cumva românii de pretutindeni, dincolo de granițe.

Ce citiți cînd nu vă ocupați de afaceri?

Acum citesc *The Culture Map*, de Erin Meyer, o carte despre diferențele de cultură și despre modul în care cultura influențează organizațiile și afacerile. Noi, la UPC, avem acum o structură regională, avem o singură companie care acoperă Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria și România, lucrez deci cu o echipă răspîndită în toate aceste țări, într-un mediu intercultural destul de complex. Nu am conștientizat atît de mult acest element cultural decît acum, cînd am de-a face cu el. Cartea lui Erin Meyer m-a ajutat să înțeleg procesele de adoptare a deciziilor și structurile ierarhice în funcție de cultura fiecărei țări.

a consemnat Matei MARTIN

„Unul din două televizoare care se vînd în România sînt smart TV. *Rata de penetrare pînă acum este de 20%. Și se estimează că pînă în 2023 se va ajunge la aproximativ 60%."*

„Există toate premisele pentru ca oricine să fie bine informat."

Iulian COMANESCU

Partidul și televiziunea

Felul cum s-a democratizat audiovizualul românesc arată că tehnologiile sînt deasupra oamenilor și a intențiilor politice și că mașinațiunile unui om sau ale unui partid ajung să se întoarcă împotriva acelorași, prin forța biților de calculator și a undelor radio. Dar victoria lui Heinrich Hertz asupra lui Ion Iliescu a fost una cu urmări triste.

Ca să vedem că e așa, ajunge să facem un exercițiu darwinist, pornind de la rădăcina arborelui evolutiv. Ea se numește desigur TVR, acel TVR care dobîndea în 1989 o aură simbolică, în chip de centru de putere în timpul Revoluției, pentru a deveni, imediat, o dezamăgire uriașă pentru noi, cei tineri pe vremea aceea și anticomuniști atunci ca și acum, din motive de casete încuiate în fișete în loc să fie difuzate și de ceață care nu permitea transmisia mitingurilor anti-FSN.

Arborele începe să se ramifice de-abia de prin 1992, odată cu apariția Consiliului Național al Audiovizualului și a legii pe care acesta trebuia să o aplice. Conjurat azi, inclusiv de intelectuali de marcă, să facă ordine în mizeria de pe televiziunile așa-zise de știri, el, CNA-ul, a fost încă de la începuturi un factor frenator pentru piața TV. Cei care cer decizii radicale și puteri sporite pentru CNA ar trebui să țină cont de faptul că, pînă în prezent, această instituție controlată de politic chiar prin legea de funcționare împarte licențe „cui trebuie", chiar dacă licențele nu mai sînt nici atît de puține, nici atît de dorite ca pe vremuri.

Pe atunci, CNA-ul avea în grijă trei licențe naționale, dintre care două erau deja la TVR, și o mulțime de licențe locale. A treia licență națională ar fi trebuit să revină unui post privat, dar a fost păstrată pînă cînd a ajuns să nu mai valoreze două parale. Ultima dată cînd am auzit de ea, se făceau niște teste pentru digitalizare, pe un așa-numit Canal 54.

Ca să înțelegeți cum stăteau lucrurile în acei ani, prin 1996 sau 1997, pe cînd lucram la PRO TV, ne-am trezit în redacția de la matinal cu o reporteră nouă, total incompetentă. Am aflat apoi că e nepoata fesenistului Titus Raveica, primul președinte al CNA, și că trebuie să o suportăm. Am auzit că în ziua de azi e pe la emisiunea lui Mihai Gâdea: fiecare primește ce merită, pînă la urmă.

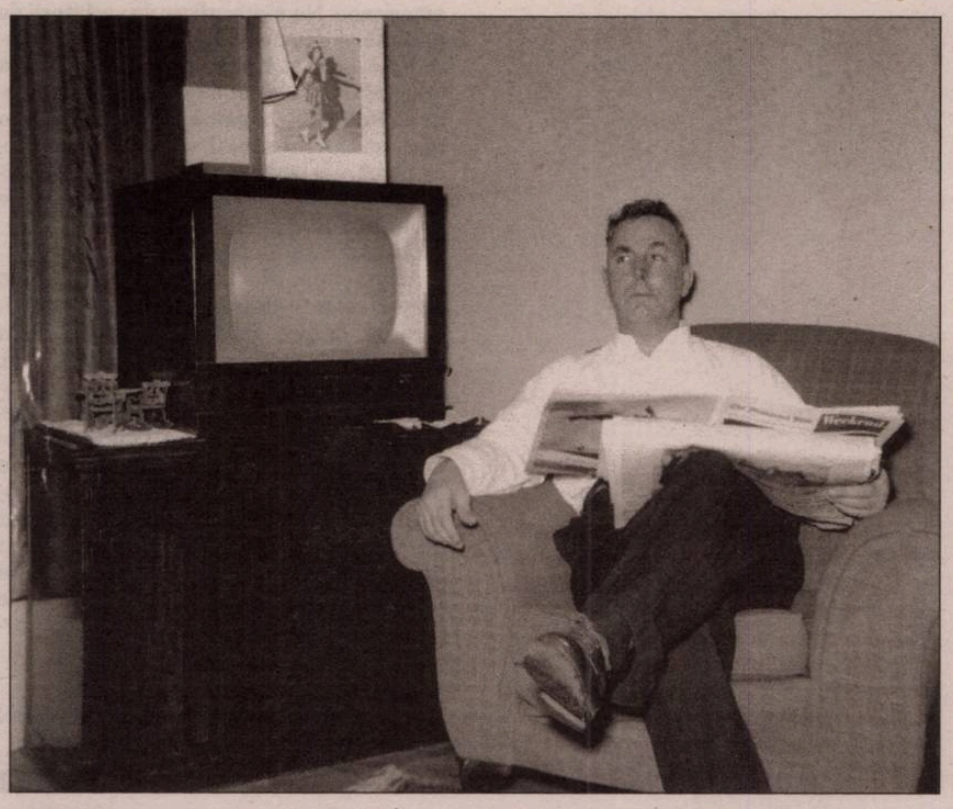

„La televizor, fiecare cuvînt trebuie să fie util."

BERNARD PIVOT

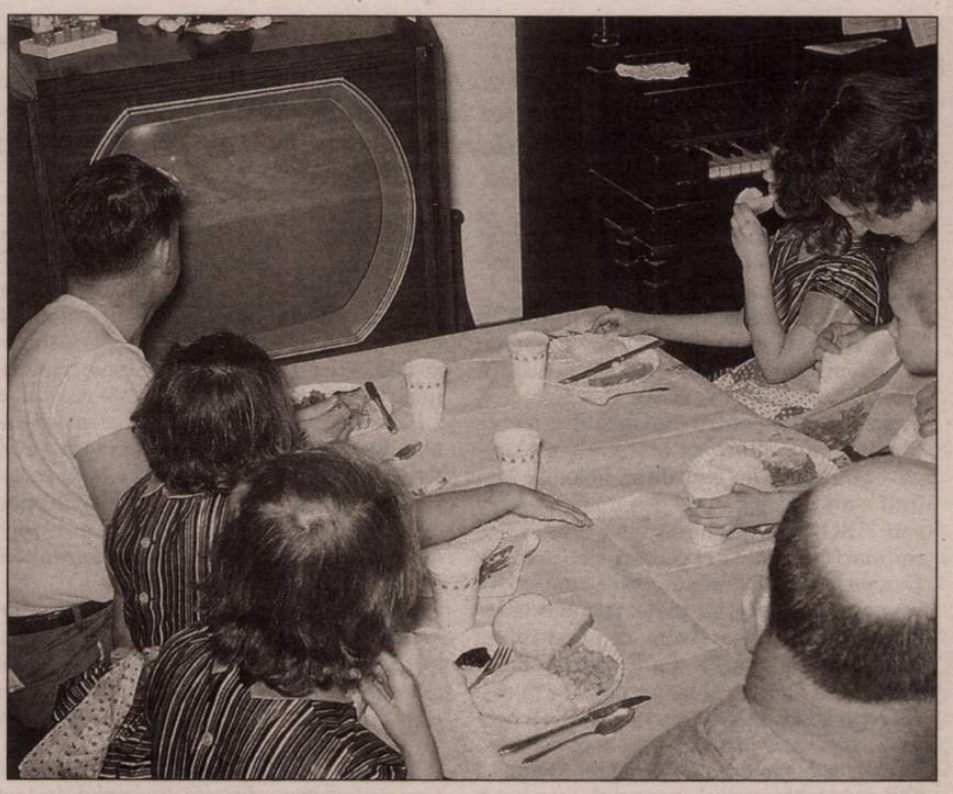

Și-atunci, cum de avem televiziuni private naționale ca PRO TV sau Antena 1? Dacă ați prins anii '90, vă amintiți cum PRO TV-ul anunța pompos lansarea „stației locale" din Tîrgu Mureș sau Sinaia. Cu alte cuvinte, PRO TV-național a fost un conglomerat de licențe locale. Multe, cîteva zeci, la fel ca și Antena 1. Despre Adrian Sârbu și Dan Voiculescu se pot spune multe, mai puțin faptul că au fost primiți cu brațele deschise în spectrul radio, de FDSN-ul/PDSR-ul acelor ani.

Astăzi, dreptul la liberă exprimare nu mai e o problemă. Problema e excesul de exprimare, pe care nu-l poți rezolva prin restricții legale.

În 1993 a apărut Tele 7 abc, în 1994, Antena 1, iar în 1995, PRO TV. În paralel, din lipsa licențelor naționale, a banilor și a *know-how*-ului în materie de televiziune, în România se extindea un alt fenomen: cablul. Care a început de regulă ca inițiative ale unor mici întreprinzători capabili să dea filme de VHS întregii scări de bloc, dintr-o debara. Ulterior, întreprinzătorii s-au aglutinat în companii în toată puterea cuvîntului, care s-au numit Kappa sau Astral (cel de-al doilea a înghițit-o pe prima, pentru a fi preluat, la rîndul lui, de gigantul global pe nume UPC).

Cablul satisfăcea în primul rînd nevoia de *entertainment* a publicului românesc, dar mai realiza ceva: ducea eficient orice stație autohtonă, cu relevanță politică (și eventual propagandistică), din locul în care emitea (Bucureștiul, mai ales) în livingul telespectatorului, situat oriunde în România.

Înapoi pe piața TV propriu-zisă, anii 2005-2007 au însemnat o explozie de posturi TV, din motive de diminuare a investiției de pornire, datorită progresului tehnologic. Campionii au fost un Sorin Ovidiu Vântu sau Dan Voiculescu (care avea la un moment dat vreo șapte-opt posturi TV), dar fantome gen Zeus TV a lui Luis Lazarus sau Giga TV a lui Gheorghe Ștefan-Pinalti ne mai bîntuie încă. Gunoiul benign, gen TV H, sau malign, gen Inedit TV de astăzi sînt moștenitoarele directe ale acelor vremuri. Așa am ajuns la o piață audiovizuală fragmentată și la pachete de bază care oferă în jur de 100 de canale TV pentru cîțiva euro. Plus o țară în care televiziunea se consumă prin cablu – cu totul diferit față de alte țări, de la Marea Britanie la Republica Moldova, unde televiziunile emit și sînt recepționate mai ales prin bătrîna antenă terestră. Tipul de licență (locală, națională, de emisie terestră sau numai de cablu) a început să nu mai conteze, iar tentativa FDSN/PDSR/PSD de a gîtui piața TV s-a întors împotriva lui, fiindcă evoluția tehnologică a generat segmente de piață noi, imposibil de anulat – fie și numai prin restricții legale. Partidul a vrut să ne dea prea puțină televiziune, dar noi, telespectatorii, ne-am ales cu prea multă.

În 2012, la aniversarea de 20 de ani, CNA-ul se lăuda cu 750 de televiziuni și 3.727 de rețele de cablu. Habar n-am cîte posturi mai avem în 2018, dar în mod evident, piața TV din România e democratizată pînă-n pînzele albe, din punctul de vedere al emitenților de mesaj. Pentru noi, pretențioșii, cel mai bun post TV din România începe însă să fie Netflix, mai ales că mai nou difuzează și showuri cu relevanță, precum cel al lui David Letterman.

Astăzi, dreptul la liberă exprimare nu mai e o problemă. Problema e excesul de exprimare, pe care nu-l poți rezolva prin restricții legale. Acesta duce la ceea ce Alvin Toffler numea *information overload*, iar David Shenk, *data smog*. Vreți să scăpați de el? Mergeți pe Internet, pe recorder.ro. Și faceți un exercițiu mental: ce televiziune din România ar găzdui o emisiune cu astfel de reportaje?

***Iulian Comanescu** este analist media.*

Mircea VASILESCU

A citi sau a „da click"? Aceasta-i întrebarea?

S-a mai nuanțat oarecum, dar continuă. Mă refer la falsa dispută pe tema „Internet *vs* carte", susținută de pe poziții radicalmente opuse și însoțită de lamentări duios-nostalgice. În cultura noastră, disputa a avut loc cam pe sponci, fără substanță, și a fost mai degrabă o etalare de idei de-a gata. În Occident a început la fel, dar ulterior s-a nuanțat și s-a adaptat, pe măsură ce apocalipticii care anunță sfîrșitul culturii și integrații-progresiști care aplaudă democratizarea ei –, ci despre a găsi soluții la noua realitate tehnologică.

Dar subiectul e și mai vechi: după apariția tiparului, Martin Luther se plîngea că „multitudinea de cărți este un mare rău; nu există o cale de a limita această febră a scrisului". În plină expansiune a tiparului în secolul al XIX-lea

Acum e rîndul nostru să găsim răspunsul potrivit pentru a ne organiza.

au apărut cărți și studii serioase despre acest subiect. La noi, cărțile cu pricina nu sînt luate în seamă exact de cei care deplîng „moartea culturii scrise", dar știu precis că „Internetul este un vid planetar" și că trebuie protestat (neo-maiorescian?) „în contra direcției online în cultura română".

O dispută asemănătoare avusese loc pe tema televiziunii, cînd aceasta ajunsese în fiecare casă, pe la începutul anilor '60: și atunci,unii au crezut că „va muri cultura" și că următoarea generație nu va mai citi cărți, iar alții au lăudat progresul tehnic care va oferi maselor accesul la cultură. Umberto Eco i-a denumit atunci „apocaliptici" și „integrați" și a semnalat, într-o carte apărută în 1964 (cu idei perfect valabile și azi), că „problema e prost pusă": nu e vorba despre două tabere opuse – (perfecționat între timp de niște tehnologii care la vremea lor erau percepute *tot ca fiind revoluționare),* Edgar Allan Poe observa că „enorma multiplicare a cărților în fiecare ramură a cunoașterii este un mare rău al epocii noastre, pentru că reprezintă unul dintre cele mai serioase obstacole în fața unei informări corecte". Amîndoi aveau dreptate: apariția tiparului a prilejuit posibilitatea de a da drumul în lume din ce în ce mai multor cărți proaste, inutile, superficiale, pline de vorbe goale ș.a.m.d.; iar dezvoltarea la scară industrială a tiparului a multiplicat prostiile, dar a și sporit posibilitățile de a spune – sub învelișul nobil al cărții – neadevăruri. În definitiv, romanele erotice s-au tipărit cu o sută de ani înaintea revistelor științifice, iar almanahurile și cărțile populare despre boli și leacuri au coexistat – și *coexistă încă,* inclusv online

„Televiziunea nu cunoaște noaptea. E ziua perpetuă."

JEAN BAUDRILLARD

– cu studiile științifice pe aceeași temă.

Exemplele le dădea Clay Shirky – profesor la Universitatea din New York – într-o polemică din 2010 cu Nicholas Carr, organizată de *Wall Street Journal,* care a publicat două articole față în față, *„Does The Internet Make You Dumber?"* (Carr) și *„Does The Internet Make You Smarter?"* (Shirky), astfel încît cititorii să se poată edifica. Nicholas Carr publicase o carte în care susținea cu argumente solide că Internetul „prostește", ne face superficiali, pentru că fugim de la un site la altul, nu mai știm să medităm la ce am citit, nu ne mai concentrăm asupra profunzimilor unui text, ne pierdem capacitatea de abstractizare. Carr dă, în carte *(Superficialii. Efectele Internetului asupra creierului uman,* Editura Publica, 2012), exemple de studii făcute de neurologi serioși de la Harvard și alte universități care descriu efectele „navigării pe net" asupra creierului uman. Clay Shirky crede că sîntem într-o perioadă de început a noilor tehnologii și că se vor găsi reguli pentru a le face cît mai folositoare: „Societățile alfabetizate au devenit alfabetizate investind resurse extraordinare, în fiecare an, învățîndu-i pe copii să citească. Acum e rîndul nostru să găsim răspunsul potrivit pentru a ne organiza felul în care folosim uneltele digitale". Căci lumea digitală aduce un „surplus cognitiv" *(Cognitive Surplus: Creativity and Generosity in a Connected Age,* Penguin Books, 2010). E adevărat, pe Internet există o mulțime de lucruri bune de aruncat, căci conținuturile media sînt create de „oameni care nu au habar de standardele profesionale și practicile din media". Totuși, a decreta „moartea culturii" din cauza instrumentelor digitale înseamnă a exprima premisa că nu vom reuși să ducem la capăt „alfabetizarea digitală" la fel de bine cum am reușit cu alfabetizarea „cealaltă". A crede că trecutul a fost glorios, iar viitorul digital e sumbru înseamnă a crede că tinerii de azi „nu vor fi capabili să inventeze norme culturale pentru Internet, așa cum făcuseră intelectualii secolului al XVIII-lea pentru cultura tipărită".

Ceea ce e de admirat, după gustul meu, la polemica între Nicholas Carr și Clay Shirky este felul cumpănit în care etalează bunele și relele Internetului. Unul e mai sceptic, celălalt mai optimist, dar nici unul nu neagă uriașul potențial de cunoaștere oferit de lumea digitală. În fapt, astăzi în lume se citește mai mult ca oricînd, inclusiv datorită Internetului. Nu numai pentru că mediul online asigură accesul la un număr tot mai mare de cărți și reviste, dar și pentru că e un bun mijloc de a promova cititul printre tineri. Chiar plătind costurile superficialității (cum spune Carr), Internetul a readus scrisul și cititul în centrul activităților umane (spune Shirky), pentru un număr tot mai mare de oameni. Problema e cum va avea loc, de acum înainte, alfabetizarea digitală de masă. Căci, deocamdată, în timp ce intelectualii se „ceartă" pe tema „Internetul omoară cultura", marele dușman rămîne tot televiziunea, care-și „exportă" tot mai mult conținutul și stilul (bazat pe entertainment lejer) în mediul online. Așa încît răspunsul e simplu: nu, Internetul nu e opozabil cărții și nu omoară lectura (și cultura în genere). Ca să discutăm cu adevărat despre asta, mai întîi trebuie să închidem televizorul.

PUBLICITATE

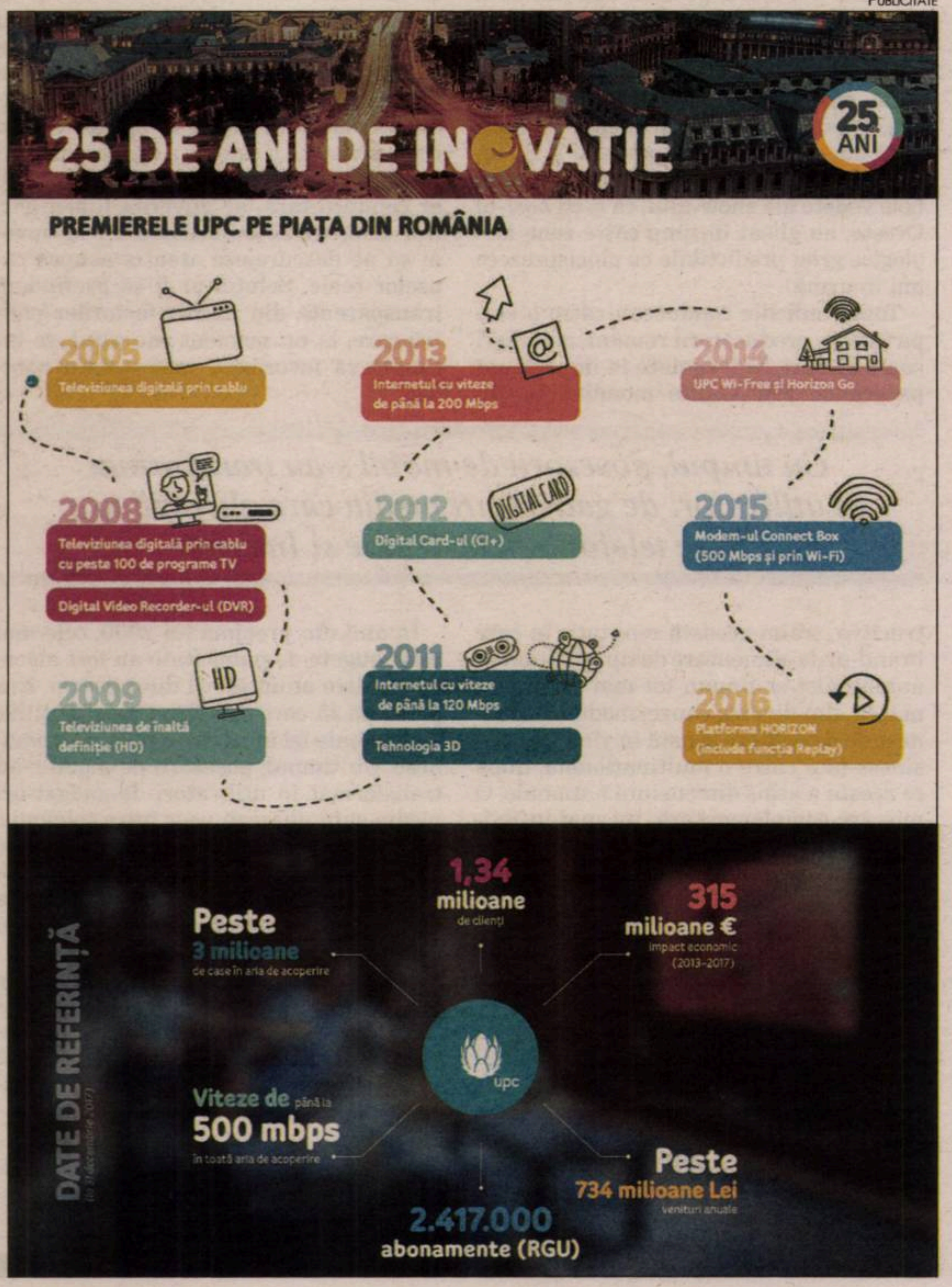

Florin DUMITRESCU

Tranziția. O (scurtă) pauză de publicitate

În anii '90 și la începutul anilor 2000, românii au trăit trecerea de la totalitarism la democrație și, deopotrivă, tranziția de la o piață de desfacere pauperă de tip etatist la belșugul societății de consum.

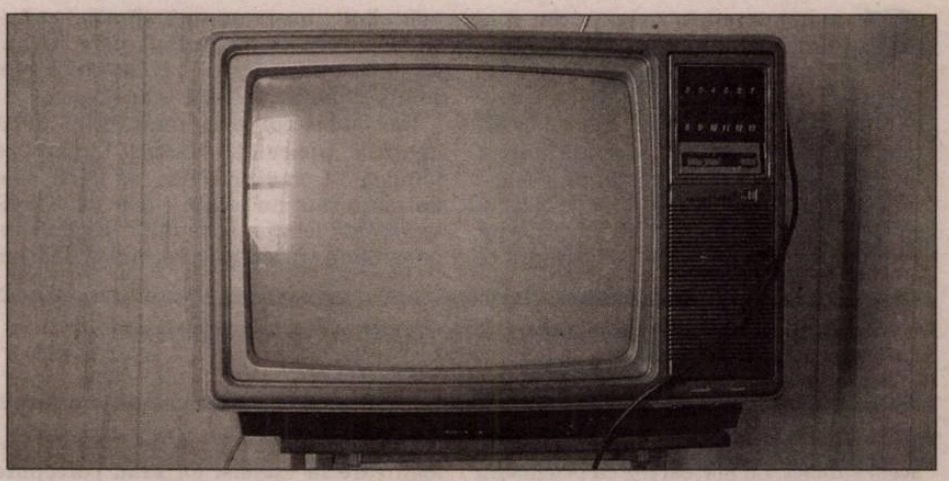

Bulimia consumistă (termenul lui Vintilă Mihăilescu) în fața rafturilor pline și bogat sortimentate coincide cu disfagia cauzată de pluralismul politic, de infinitele dezbateri democratice care se dovedesc un sport nou pentru consu-cetățenii României (la fel de novici în fața ofertelor politice și comerciale deopotrivă). Ce rol a jucat televiziunea în tot acest proces? Analizele de pînă acum au vizat zona politică, decupată din contextul de ansamblu. Da, întreaga epopee transmisă în direct a Revoluției, a execuției cuplului tiranic și a coagulării noilor structuri de putere s-a realizat pe calea televiziunii, ba poate chiar *datorită* ei.

Cu perspectiva pe care o avem azi, înțelegem că televiziunea avea să joace un rol mai important decît acela de tribună politică. Cîteva borne ale evoluției televizuale (amintite oarecum de-a valma și cu asumatul risc al unor eventuale omisiuni) ar fi: lupta pentru o televiziune alternativă (așa-zicînd „independentă") față de TVR, moda recepției prin satelit, lansarea unor canale comerciale, expansiunea televiziunii prin cablu, cu îndelunga perioadă de lotizare a pieței de către concurenții majori, măsurătoarea audiențelor prin *peoplemeter,* nișarea, digitalizarea, intrarea în parteneriate și trusturi multinaționale de media-IT&C. Vorba aceea: globalizare.

Toată această dinamică are – în parte – legătură cu transformările politice, dar în mod cert este legată de intrarea pe piața românească a multinaționalelor majore din domeniul bunurilor de larg consum (FMCG), în tandem cu firmele de media și publicitate partenere. Acestea aveau să fie vadurile fluxurilor mediatic-comerciale care aveau să vascularizeze *oikos*-ul (piața, în dimensiunea ei holistic-socială) din România, în decursul anilor '90 și în perioada imediat următoare. Iar televiziunea a fost mediul predilect, dacă nu chiar copleșitor ca importanță, care a permis creșterea și confluirea acestor fluxuri în actualul sistem mediatic-comercial, un sistem al „marilor clienți", hegemonic, nivelator și uniformizant din punct de vedere cultural.

Tratarea, fie și sumară, a globalizării/occidentalizării intensive din anii '90 (și ulteriori) nu poate rata „stația" PRO TV: canalul care oferea vehiculul optim campaniilor publicitare așa-zicînd „aspiraționale" (cu fericire convențională, dramatizată clișeistic în situații străine de contextul românesc al vremii) ale multinaționalelor FMCG, dar și al unor campanii de comunicare „strategică" precum PRO NATO sau Generația PRO. Hedonism, ludicitate, *entertainment* autoreferențial, exaltarea spiritului tînăr și (chipurile) independent, ipostazierea ideală a ceea ce s-ar putea numi „visul occidental" sînt valorile care ar putea defini PRO-ul ca pol al occidentalizării în România.

Complementar, Antena 1 ar putea fi privită ca pol al recuperării tradițiilor, chiar al tendințelor nostalgice. Pe Antena 1, Adrian Păunescu avea spațiu practic nelimitat în talk-show-uri informale, deseori transformate în monologuri-recital. Mai tîrziu, un show emblematic, *Folclorul contraatacă*, avea să definească un întreg val de reacțiune socio-

„Nu știu nici să cînt, nici să dansez, nici să joc comedii. Ce puteam deveni altceva, în afară de moderator de televiziune?"

DAVID LETTERMAN

al-culturală față de occidentalismul excesiv, alienant pentru mulți telespectatori tradiționaliști. Îi revine în principal lui Marius Tucă meritul de a fi comodificat pe deplin rigoarea anticomunistă a opiniei publice din anii '90 și de a fi lansat, cu toată forța unui trust media în spate, recuperarea paseistă a vremurilor „bune" și, prin intermediul unor invitați *en verve* precum Mircea Dinescu, curentul „gusturilor românești" (astăzi încă în plină vigoare).

Bineînțeles, aceasta ar fi o schemă foarte sumară și lipsită de nuanțe. Teleaștii PRO TV au știut, la fel de bine, să forjeze un soi de patriotism modern (mișcare care l-a avut ca vîrf de lance pe Radu Anton Roman) și chiar să instituie ritualuri național-populare, precum obiceiul de a mînca fasole de 1 Decembrie. În schimb, Antena 1 a izbutit să contraatace divertismentul PRO TV, elaborat și atent regizat, cu matinalul cuplului Teo și Mircea, cvasi-improvizat, în răspăr cu etica național-conformistă a postului și de un umor deseori absurd (de remarcat că ambele vedete ale show-ului, ca și co-*host*-ul Oreste, au glisat în timp către zone ideologice greu predictibile cu cincisprezece ani în urmă).

Toate indiciile conduceau către o etapă în care producătorii români, mai mari sau mai mici, să îi egaleze în importanță pe granzii FMCG-ului mondial. Și, întrucîtva, trăim această realitate, în care brand-urile alimentare de tip tradițional-autohtonist se impun tot mai mult. Numai că, din diverse cauze, modelul românesc de dezvoltare constă în vinderea business-ului către o multinațională, după ce acesta a atins dimensiuni naționale. O mișcare complementară, tot mai întîlnită și pe piața noastră, constă în adaptarea la gustul și cultura locale a unor produse și brand-uri globale (glocalizare), fenomen care mimează tradiția culinar-alimentară, în realitate fagocitînd-o (Săptămînile Românești de la McDonald's, Piața Lidl etc.).

Succesul crescînd al televiziunilor de știri a părut o revenire a „spectacolului politicii" de la începutul anilor '90. Și, tot ca în anii '90, a revenit suspiciunea că se poate „minți poporul cu televizorul". Ani de zile s-a vorbit de PUR/PC ca despre un partid al Antenei 3, care folosește pîrghia televiziunii pentru negocieri politice. Da, există pericolul ca o televiziune publică să servească unei propagande partinitoare, să manipuleze în scopul sprijinului politic al unui partid sau al unui candidat. Dar, în viziunea mai complexă care include și interesul comercial, lucrurile pot fi văzute și altfel: întreținerea unui scandal politic poate avea ca țintă, poate mai însemnată decît vreo miză electorală, obținerea punctelor de rating atît de prețioase în negocierea unui *deal* sau a unui *rebate* convenabil cu agențiile de media.

Eșecul experimentului OTV disuadează ipoteza unei construcții televizuale de tip șmen politic: înainte să fie închis pe căi legale, postul rămăsese practic fără surse de publicitate importantă, din cauză că nici formatul, nici conținuturile nu aveau darul să îi îmbie pe marii *spender*-i.

Atrasa în peisajul mediatic linii de forță exclusiv comerciale, a susține teza că marii clienți din FMCG, petrol, *banking, retail* sau farmaceutice dictează legea în audiovizualul românesc este o cale de a alimenta teorii conspiraționiste, cum că multinaționalele ar conduce țara, ar guverna lumea etc. Dar exagerările eventuale nu s-ar cuveni să ne descurajeze atenția asupra cauzelor reale. Soluția ar fi să pretindem transparență din partea factorilor politici care, la un moment sau altul, se întîmplă să favorizeze vreun mare *spender*.

Cu timpul, posesorii de mobil s-au transformat în utilizatori de gadget-uri media care glisează ușor între telefonie, televiziune și Internet.

În anii din preajma lui 2000, cele mai mari bugete de publicitate au fost alocate de către anunțătorii din telecom. Era perioada în care cele două mari entități de telefonie își împărțeau publicul românesc. Cu timpul, posesorii de mobil s-au transformat în utilizatori de gadget-uri media care glisează ușor între telefonie, televiziune și Internet. În acest sens, o altă viziune panoramică asupra istoriei recente ar putea arăta că tranziția din societățile est-europene a coincis cu revoluția comunicațională.

Trăim ultimii ani ai televiziunii de tip *broadcasting,* înainte de completa digitalizare. Ne așteaptă un viitor mai democratic? Sau mai bogat în opțiuni? E de așteptat oare, din partea consucetățenilor, o nouă revoluție?

Florin Dumitrescu *este textier, publicitar, doctor în socio-antropologie. Cea mai recentă carte publicată:* Dodii, *Nemira, 2016.*

Mihail-Valentin CERNEA

Profesorul Internet și viciile sale

Cursuri online gratuite pentru orice materie sau abilitate practică, canale de YouTube dedicate subiectelor științifice, baze de date doldora de articole științifice accesibile în orice moment cercetătorilor de pe întreaga planetă, blog-uri și publicații pentru omul de știință (naturală sau umanistă) din fiecare dintre noi. Această enumerare ne indică, la prima vedere, că democratizarea accesului la informație înlesnită de ubicuitatea conexiunilor la Internet a avut efecte exclusiv pozitive cînd vine vorba de deschiderea publicului larg, dar și a celui specializat, la rezultatele cercetărilor științifice și la educație în general. Avem, practic, răspunsul la orice întrebare de natură științifică în buzunar. Atîta vreme cît smartphone-ul are semnal, bineînțeles.

Cu toate acestea, și aici, precum și-n alte sfere ale vieții, Internetul este o sabie cu două tăișuri. Dată fiind dificultatea înregimentării unor bune standarde de calitate a informației și ușurința cu care se formează monopoluri de distribuție în online, această democratizare nu dă roadele la care am fi putut spera. Acest lucru este vizibil dacă privim ascensiunea politică a partidelor populiste sau a mișcărilor anti-vaccinare din ultimii ani. O analiză mai atentă a exemplelor de mai sus ne va arăta că nu toate efectele lor sînt în fapt pozitive.

O diplomă obținută pe Coursera nu asigură, încă, expertiza reală într-un domeniu.

Chiar și cu tot binele pe care-l fac, cursurile online nu au mijloacele necesare pentru a garanta că informația a fost bine însușită de către cei ce beneficiază de ele sau că „studenții“ lor vor participa și la restul cursurilor necesare pentru aprofundarea corespunzătoare a materiei în cauză. O diplomă obținută pe Coursera nu asigură, încă, expertiza reală într-un domeniu.

Pentru orice clip de pe YouTube în care sînt popularizate noțiuni fundamentale de fizică cuantică, biologie evoluționistă sau sînt analizate cu atenție evenimente istorice importante, există zeci de producții video artizanale ce promovează varii pseudoștiințe ca modele relevante de înțelegere „alternativă“ a mediului înconjurător sau stupide teorii ale conspirației și mistificări ale adevărurilor istorice.

Deși bazele de date digitalizate care înmagazinează secole de cercetare științifică sînt, de obicei, la cîteva click-uri distanță de orice amator de cunoaștere, monopolul cîtorva edituri importante în acest domeniu ridică granițe monetare insurmontabile de către cercetători independenți sau de către cercetători din universități sau laboratoare cu bugete mici (de exemplu, cercetătorii din țări în curs de dezvoltare, precum România). De multe ori, aceștia sînt nevoiți să apeleze la site-uri precum SciHub ca să pirateze articolele indispensabile în munca lor de zi cu zi. „Descarcă acest articol pentru doar 40 de euro“ este, probabil, o expresie prezentă în multe coșmaruri ale cercetătorilor din lumea largă.

Publicațiile web de popularizare a științei (fie că vorbim de blog-uri, fie de reviste mai serioase), deși multe, nu sînt, din păcate, și cele mai accesate. Publicul tinde și pe Internet către tabloide și articole despre „cercetătorii britanici“, iar această propensiune către senzațional tinde să aibă două efecte perverse. În primul rînd, publicațiile generaliste vor evita subiectele științifice deoarece acestea nu generează îndeajuns de multe click-uri. În al doilea rînd, în căutarea de audiență, publicațiile specializate tind să senzaționalizeze articolele care ar trebui să prezinte pe înțelesul tuturor rezultatele cercetărilor științifice. Mai rău, această tabloidizare pune presiuni și pe cercetătorii înșiși de a produce rezultate cît mai spectaculoase pentru a se asigura că vor fi publicați (rata de acceptare în jurnalele științifice a articolelor ce reiau experimente deja făcute – un mijloc fundamental de verificare în orice știință – a scăzut îngrijorător în ultimii ani în favoarea „noului“ cu orice preț).

Mai trebuie să și vrei...

Putem, deci, discerne o anomie ce apare odată cu democratizarea digitală a educației, dată de diversitatea poate prea mare a surselor posibile de informare. Nu toate resursele educaționale disponibile pe net sînt de calitate, iar responsabilitatea dificilă de a le diferența cade pe umerii celor care aleg să se educe în online. Să fie vina Internetului sau vina noastră pentru aceste efecte secundare negative? Un studiu recent al unor cercetători de la prestigioasa Massachusetts Institute of Technology pe utilizatorii Twitter pare să indice că nu sîntem simple victime ale celor ce propagă falsități pe Internet, ci participanți activi în acest viciu al spațiului virtual: pe Twitter, informațiile false tind să se propage mult mai ușor decît informațiile adevărate – o știre falsă are cu 70% mai multe șanse să fie împărtășită de către utilizatorii Twitter decît una adevărată și ajunge sub ochii a 1500 de oameni de șase ori mai repede. Aceasta nu înseamnă că democratizarea accesului la educație prin Internet e un fenomen negativ – faptul că pot viziona un curs de introducere în fizica fluidelor de la Universitatea din Oxford în timp ce aștept metroul la Grozăvești este fără îndoială una dintre minunile lumii contemporane. Mai avem însă un drum lung de parcurs pînă cînd vom putea asigura accesul tuturor la o educație de calitate. Internetul doar deschide acest drum.

***Mihail-Valentin Cernea** este doctor al Facultății de Filozofie, Universitatea din București, în domeniul filozofiei științei. Activează și în cadrul Asociației Române de Filozofie Practică.*

Epoca „hiper“

În secolul XXI totul este hiper: modernitatea e hipermodernitate; consumul e hiperconsum; individualismul a devenit hiperindividualism; iar cinema-ul – ați ghicit – e hipercinema! Conceptele și paradigmele se schimbă hiperrapid. În ce relație este hipermodernitatea cu modernitatea și postmodernitatea?

La sfîrșitul anilor '70, în Europa și în Statele Unite ale Americii se vorbea despre postmodernitate; eu însumi am folosit acest concept. Postmodernitatea presupune, pe de o parte, uzura avangardei concomitent cu scăderea credibilității perspectivelor revoluționare și, pe de altă parte, o societate care funcționează într-o logică a prezentului: consumerismul, divertismentul, televiziunea. Această societate centrată pe timpul prezent e postmodernă, căci modernismul era o societate revoluționară care privea spre viitor. Postmodernitatea a fost un termen la modă. Însă mi-am dat seama că acest concept nu mai acoperea întru totul realitatea în care trăiam. Există trei principii fundamentale ale modernității: tehno-știința, piața liberă, democrația și drepturile omului. Aceste trei principii au devenit planetare; ele structurează funcționarea lumii contemporane. Altfel spus, ceea ce modernitatea a inventat în Europa se generalizează acum, ba chiar a devenit un principiu organizator al lumii contemporane. Iată de ce cred că trebuie să vorbim nu de postmodernitate, ci de hipermodernitate. Adică de o exacerbare a principiilor fundamentale, congenitale, ale modernității.

Ce urmează după acest „hiper“?

Hipermodernitatea poate căpăta relieфuri și figuri diferite. Să ne gîndim, de pildă, la consumerism. Trăim într-o societate hiperconsumeristă, însă – după cum știți – folosirea excesivă a resurselor are efecte devastatoare asupra mediului înconjurător. Va trebui să inventăm tehnologii curate, ecologice, va trebui să producem mai multă energie regenerabilă. Rămînem în hiperconsumerism, dar vom căuta un echilibru planetar.

În Ecranul global *vorbiți despre lumea contemporană, care e din ce în ce mai dominată de ecrane. Ce semnifică-ție are această multiplicare a ecranelor?*

Nu sîntem decît la început... Există două ecrane: ecranul-informație și ecranul-divertisment. Multă vreme, singurul ecran era cel de cinema. Astăzi computerul e omniprezent. Pe computer, utilizatorul e activ; la cinema, spectatorul e contemplativ. Pe computer, utilizatorul caută informația sau creează mesaje. În lumea ecranelor sîntem într-o lume a hiperabundenței. Și trebuie să ne găsim repere. Rolul școlii este, și aici, hotărîtor. Ecranul permite oamenilor un acces nelimitat la informații. Fără informația de bază, fără cultură, această informație nu folosește la nimic.

(fragment dintr-un interviu publicat în Dilema veche, *nr. 253, 22 decembrie 2008)*

***Gilles Lipovetsky** este filozof și sociolog, profesor la Universitatea din Grenoble. Împreună cu Jean Serroy a publicat cartea* Ecranul global *(Editura Polirom, 2008).*

Marius CONSTANTINESCU

Merge MGS-ul!

Pentru mine, televiziunea a fost mai întîi un loc. Nu o idee și, cu atît mai puțin, sursa de unde se întîmplau cele cîteva ore chinuite de *Telejurnal* + *„Cîntarea României“* + *Gala desenului animat* din primăvara mea timpurie de telespectator. Televiziunea era Televiziunea Română, clădirea îmbrăcată în gresie azurie, greu de cartografiat la scară infantilă, cu lifturi cu liftiere (mi se părea cea mai minunată meserie!), cu bufet cu indiene (astăzi proaspete, astăzi mai bine nu) și cu platouri imense în care se făceau farmece din decoruri, lumini și oameni. „Haide, Marijanca!“, striga regizoarea cu vocea gîjîită de țigări și de așteptare. Iar Marijanca, o voce din plafonul cu grile de reflectoare, decreta: „Atenție, merge MGS-ul!“ Camerele își începeau mișcările lente, actorii sau cîntăreții își începeau replicile sau *playback*-ul, monitorul regizoarei începea să înșire o poveste cu sens.

Dacă m-ar fi întrebat cineva, în acei ani și chiar după, ce înseamnă, pentru mine, televiziunea, cel mai probabil aș fi răspuns: oameni. Oameni mulți, oameni obosiți, storși și cu pielea îngălbenită de prea mult stat în camere fără ferestre. Studiouri, redacții, grupuri de montaj. Sînt locurile în care mă dumiream ce vine înainte și ce vine după vrăjitoria aia din platou, unde totul era frumos, chiar dacă repetat la infinit. Oameni pe care îi vedeam la televizor, în fața cărora mă bîlbîiam de emoție (nu vreți să știți cum m-am înroșit cînd am cunoscut-o pe Cristina Țopescu), uneori simpatici, alteori isterici (că nu terminaseră postprocesarea sau că nu aveau mașină cu care să plece la filmare – mai tîrziu aveam să le înțeleg panicile), oameni care niciodată nu stăteau. Aveau o vorbă bună și, mulți dintre ei, un zîmbet, dar păreau mereu cu piciorul în blocstart.

Am crescut în televiziune. În clădire, în locurile ei speciale și printre oamenii ei. Dar telespectator nu am devenit decît mai tîrziu și nu neapărat al emisiunilor pe care le vedeam născîndu-se sub ochii mei. Cînd am început să consum televizor intens, referința mea era alta. Mă bucuram că nu eram un novice, că învățasem să recunosc o *chroma key* și un montaj pe muzică, că aveam ABC-ul învățat în TVR. Dar puștiul de paisprezece-cincisprezece ani trăia pe doze grele de MTV, care tocmai intrase în oferta proaspăt apărutelor firme de televiziune prin cablu. Siglă, program, concept, stare la care nu avusesem acces decît pe casete video cu videoclipuri copiate jalnic din punct de vedere tehnic sau furăciuni cu logo-ul acoperit difuzate prin emisiunile de weekend ale postului național. Inconștient, iubeam televiziunea de la bun început, pentru că, alături de culisele Operei, reprezenta cea mai minunată lume în care vietuiam. Conștient, însă, am început să iubesc televiziunea atunci, cînd m-am lipit de M-ul ăla mare și gras, care sălta, se descompunea, se lichefia în ID-uri de post creative. Nu doar că adoram ideea de clip muzical. Și astăzi, un vis la care nu am renunțat este să fac eu însumi unul, din postura de realizator. Îmi plăcea acel limbaj vizual nou, măcinat, colorat, *fast-forward,* pe care îl vedeam reprodus în toate celelalte aspecte ale vieții mele de adolescent pe care îl luase viața pe dinainte. Nu aveai cînd să te plictisești, nu avea cum să nu îți placă.

De atunci am vrut să fac televiziune. Așa. Cum s-ar spune, decupat pe muzică. Să duc vria aia de cadre ferfenițite, de fil-

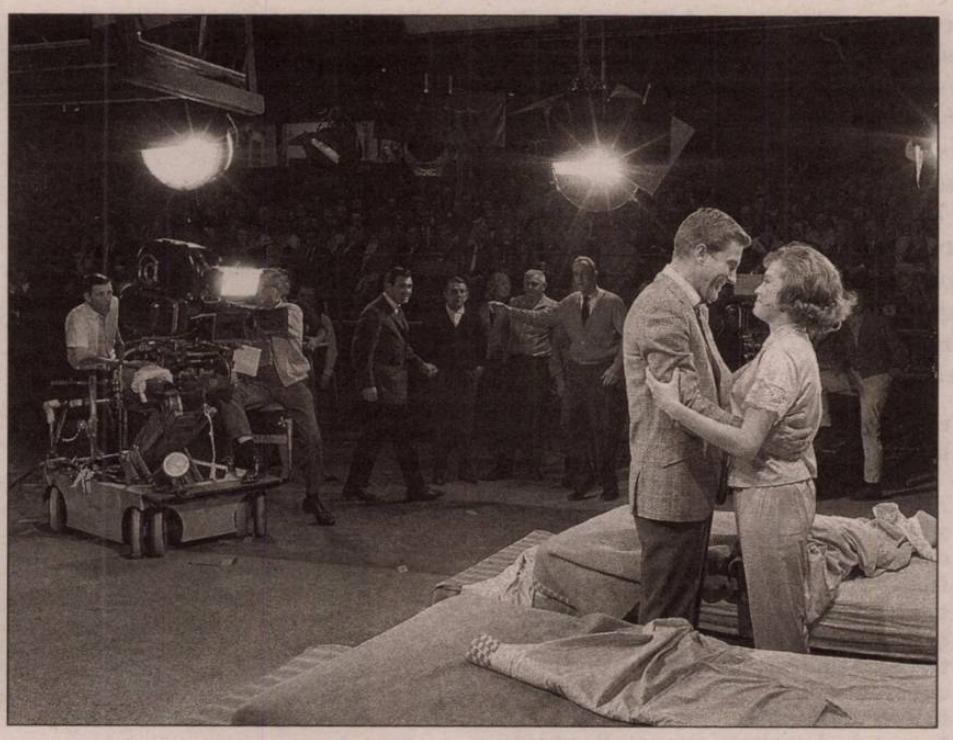

mări bălăngănite, de fotografii cu mișculici în ele, de vorbit despre lucruri mari în mîneci scurte și cu inscripții pe piept în ceea ce visam să fac. Dar nu a fost zis și făcut. Aș fi fost vulnerabil. Și am învățat. Mai întîi să privesc, apoi să ascult, mai tîrziu să încerc, în final să întreb și, că doar n-o cădea cerul pe mine, să cer.

„Televiziunea îi face mai inteligenți pe oamenii care n-au acces la cultură și îi abrutizează pe cei care se cred mai cultivați.“

UMBERTO ECO

Bună seara, doamnelor și domnilor, sînt Marius Constantinescu, realizator de televiziune. Treizeci și nouă de ani, lucrez în televiziune de pe la douăzeci. Fac emisiuni culturale. Cu toate acestea, nu mă veți auzi niciodată că fac (pentru că nu cred în) cultură la televizor. Cultura ți-o faci acasă, în primul rînd. A, sigur, la școală, la facultate, la academie, în muzeu, în avion, pe stradă, în bibliotecă, în sala de concert, de teatru sau de cinema, în bucătărie, în croitorie sau în magazin, în parc sau în fața computerului, oriunde. Oriunde găsești stimulii pe care să îi crești în tine astfel încît să răspundă acelei dorințe de a fi întreg. Și oriunde te hrănești la prima mînă, nu cu intermediar. Televizorul e doar un portal. El te ghidonează, te trimite, te atîță, îți dă pe la nas. E *teasing,* e *menu dégustation,* e *sampling*. E *bate șaua să priceapă iapa*. Îți propune oameni, idei, locuri, feluri de a vedea și de a gîndi pe care, mai departe, să le cauți, să le adîncești, să le întorci pe față și pe dos. Pare paradoxal că spun asta tocmai eu, un ins care aproape toată viața s-a legat de televiziunea culturală (și de TVR Cultural, ca să spulberăm orice ambiguitate), cineva care propovăduiește necesitatea ofertei culturale la televizor și care continuă să creadă că a face emisiuni cu artă despre arte este, încă, unul dintre argumentele de netăgăduit ale televiziunii publice. Dar televizorul, după mintea mea, ar trebui să deschidă o lume, nu să fie el însuși una. Eu îl văd ca pe fereastra de care te poți folosi ca să fugi de un cotidian prea rutinat, care nu te mai trage de mînecă și te face să uiți ce te definește. Și atunci vin eu, televizorul, și îți amintesc că îți place să citești, că o simfonie lipește cioburile, că zece minute într-un muzeu pot fi exact piesa lipsă de care aveai nevoie. Îți amintesc că există o lume imediat accesibilă care te întregește ca om și arareori te dezamăgește. Pot lua, pentru asta, toate formele. Stă în viclenia și în cameleonismul meu miza seducției tale. Datoria mea este să găsesc limbajele, costumele, cheile pentru a te ține mereu atent la ceea ce te bucură. Pentru asta pot să îți servesc fărîme de fotograme *à la* MTV, formate zgubilitice și nervoase ca un graffiti sau un talk-show care se așază calm ca mîna pe claviatura alb-neagră a pianului. Totul ca să te țin în priză și să nu uiți ce e mai bun în tine.

Am crescut în televiziune.
În clădire, în locurile ei speciale și printre oamenii ei.

Așa văd eu dinamica televiziunii culturale. O entitate fluidă, șerpuitoare, complet neîntepenită în statutul ei și, mai ales, deloc îmbibată de importanța actului pe care îl oficiază. Că nu oficiază nimic, nu e nici templu, nici tribună. E pașaport. Toată lumea merge peste tot cu buletinul. Doar cînd buletinul se dovedește neputincios îți dai seama de importanța pașaportului, care, deocamdată, te duce cel mai departe și cel mai bine.

Marius Constantinescu *este jurnalist cultural. Recent a publicat volumul* Rosé, *editura Nemira, 2018.*

Miercuri & Joi

Nu aveam nici un fel de părere despre televizorul meu. Era doar un obiect util, un produs maro, un produs oarecare, cam scump totuși. Ocupă prea mult spațiu și e inestetic. Își găsește cu greu locul într-o cameră de bonă, e imposibil de controlat de cineva care practică *feng shui* și dă o stare de neliniște pentru că semnifică ceva. Mereu ceva. Atît pentru sine, cît și pentru ceilalți. Organizarea spațiului vital din jur, la burghezi *colțul televizorului;* uneori îi sînt destinați patru pereți, dar întotdeauna atenție la distanță, un soi de baricade, invazie tolerată în centrul căminului, situație sub control. În unele case ecranul tronează în capul mesei, unde Jean-Pierre Pernaut ia prînzul. Instalare în centru sau într-un colț al încăperii, dar ce încăpere. Amenajare în cuplu, este o decizie importantă: unde se pune televizorul.

O problemă spinoasă, ca și cum ați stabili de cîte ori pe lună veți cina la mama ta. Pentru că, de cînd erai mic și pînă acum, în orice familie există tata, mama și televizorul. Orfan sau avînd părinți foarte grijulii, trebuie să te acomodezi cu sau fără. Televizor. Complexul lui Oedip, complexul Iocastei, ce se întîmplă cu Creon? Și atunci. Care-i de fapt locul televizorului? Cînd e conectat la cablu. Cînd nu-i decît aparatul în sine. Cînd nu-i disponibil și nici la dispoziția cuiva. Cînd e treaz, cînd fabrică și difuzează un discurs nesfîrșit, din adîncul cubului său urît sau de o platitudine *high-techiană*. Fereastra deschisă spre o realitate a lumii. O realitate mai obscură și mult mai mare decît cea a vecinilor mei sau a întregii clădiri. Unde să pui gura iadului, la Sunnydale, la albastrul Paris, unde să așezi televizorul și oare se murdărește mocheta? În seara asta pe M6: „Și împotriva contaminării, Danielle e înarmată cu șiretlicuri“.

(Chloé Delaume,
Locuiesc în televizor, traducere
din limba franceză de Mioara
Izverna, Editura ART, 2007)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Lecții pentru adulți

În general, o viață începută cu statutul de copil abandonat de familie și lăsat în grija statului sau a organizațiilor nonguvernamentale nu este una care să-ți lase prea multă încredere în semeni, în umanitate, în noroc sau în solidaritate. Oricît de îndestulătoare ar fi, o viață trăită din primii ani pînă la tinerețe într-un centru de plasament nu prea reușește, de regulă, să-ți ofere argumente solide cu privire la „șansele egale" pe care fiecare om le are în față. Și totuși.

L-am cunoscut bine pe Lucian Mustață, pe vremea cînd lucram într-o organizație de protecție a copiilor aflați în dificultate. O organizație susținută financiar de organizația-mamă aflată în străinătate, al cărei program era să ofere copiilor un trai decent, în absența familiei naturale. Lucian era unul dintre zecile de copii care se străduiau – care mai mult, care mai puțin – să creadă că își vor găsi drumul dincolo de porțile instituției în care creșteau. Lucian a reușit. A reușit, chiar înainte de a părăsi instituția, cînd eforturile lui se concentrau mai curînd în zona asumării responsabilităților care vin la pachet odată cu adolescența și mai apoi tinerețea. Mi-l aduc aminte, cel mai adesea, ori învățînd pentru școală, ori în lungi dialoguri cu adulții, dialoguri în care răsăreau des întrebările lui: „cum, de ce, cînd, de ce nu așa, de ce nu altfel, ce se întîmplă dacă" etc.

Cum spuneam, o astfel de viață, care începe cu nesiguranță, incertitudine, insecuritate, ar putea să te lase indiferent față de cei din jur, absorbit doar de preocuparea reușitei proprii. Lucian, acum în vîrstă de 27 de ani, a realizat lucruri cu adevărat impresionante, și pentru el, dar și pentru comunitatea ale cărei nevoi le știe prea bine, din proprie experiență. A pornit de la nevoile lui fundamentale: nevoia de familie, de părinți care să îl crească bine, și nevoia de modele care să îl ghideze pe drumul lui de tînăr adult. A inițiat, deci, două proiecte: primul, un site, „Note despre viață", în care oameni care au reușit se întîlnesc cu cei care simt nevoia să cunoască asemenea oameni, să învețe de la ei cum să treacă peste greutăți, eșecuri, descumpăniri. O altfel de rețea de socializare, una în care important nu e să îți faci prieteni și să obții *like*-uri, ci să prezinți sau să găsești fapte de viață, idei, sfaturi utile. Iată ce spune Lucian despre propriul site: „Ideea mi-a venit de cînd eram pe băncile facultății și mi-am dat seama că îmi doresc să citesc ce sfaturi mi-ar da oamenii care chiar au o anumită experiență de viață. Cum să învăț inteligent și cum să aflu

E un fel absolut uimitor de a ierta.

aceste idei chiar de la ei. Cred că *Note despre viață* va fi cu adevărat apreciată peste 100 de ani, cînd oamenii vor citi despre părerile bunicilor și străbunicilor lor, vor vedea valorile lor și modul lor de viață."

Al doilea proiect generos al lui Lucian este „Școala pentru părinți". O școală în care psihologi, psihiatri, profesori predau cursuri gratuite pentru părinți. Lucian se ocupă să găsească sponsori pentru școala lui. „Cînd privești din exterior, viața unui copil instituționalizat pare foarte tristă. Tristețea este însă infinit mai mare decît acesta lasă să se vadă, în parte și pentru că un astfel de copil nu știe cum să-și exprime sentimentele. Nu știe să-și manifeste iubirea sau atașamentul sau stările de spirit conflictuale, de furie sau de frică. Am realizat de-a lungul timpului că singura șansă pe care o au copiii instituționalizați sau cei care provin din medii defavorizate este educația corespunzătoare. Doar așa pot deveni și ei adulți responsabili", afirmă Lucian Mustață.

Ar fi putut, odată ajuns la maturitate, stăpîn pe destinul lui, să lase în urmă definitiv poverile purtate în copilărie sau adolescență. Ar fi putut, deci, „să privească înapoi cu mînie" către adulții care l-au abandonat, către traiul „instituționalizat", către indiferența statului. Dar a ales să transforme tot ceea ce a trăit pe propria piele în ajutor pentru cei care vor trăi la rîndul lor, pe propria piele, abandonul și indiferența. E un fel absolut uimitor de a ierta. Și, paradoxal, o declarație de iubire pentru părinți.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Liniște nespectaculoasă

Sînt zile, și chiar perioade mai lungi de timp din viețile noastre, în care, cel puțin aparent, nu se întîmplă nimic senzațional. În care lucrurile merg, într-un mod neașteptat, pur și simplu de la sine. În care cele din jur, natură și semeni, concură la un soi de așezare calmă pe un făgaș neclar precizat, dar instinctiv corect.

Un prieten apropiat îmi tot repetă că momentele puțin spectaculoase sînt, de fapt, cele mai importante și, pînă la urmă, cele mai multe pe care le trăim. Eu, una, n-am înțeles asta decît foarte tîrziu, după ce am fost, ani, adepta filozofiei existențiale (dacă-i putem spune așa) opuse: voiam ca totul să fie un vîrtej, să se petreacă la viteză maximă. Să fi văzut lumea de sus și din mișcare, dacă s-ar fi putut, dintr-un fel de carusel (poate precum cel din *Mary Poppins),* astfel încît să mă fi putut bucura, mereu, de două plăceri: cea a învîrtitului perpetuu, a mișcării fără de sfîrșit, și a privitului continuu al lumii, mereu al unei alte părți a ei.

Conform acestei „ideologii", aveam puțină răbdare în diverse situații și eram adepta deschisă a principiului plăcerii cu orice preț. De pildă, cînd am fost într-un fel de lună de miere la Sinaia, cu alesul meu de atunci, voiam, în fiecare clipă, să se-ntîmple ceva senzațional. Era însă pe vremea lui Ceaușescu, și senzaționalul era limitat și drastic circumscris temporal. Așa că mai tot ce puteam face erau drumețiile locale și ieșitul, serile, prin barurile hotelurilor, care nici ele nu erau deschise chiar toată noaptea. Țin minte că, după ce am făcut vreo două asemenea drumeții și am băut primul meu coniac într-unul din deja menționatele baruri, mi s-a părut că nu mai e nimic de făcut pe acolo (pe vremea aia, Peleșul nu cred că se vizita, nici Pelișorul, și nici vila Enescu). Așa că am plecat cu vreo săptămînă mai repede înapoi la București, în civilizație.

Același principiu al plăcerii-șuvoi și al vieții agitate era cel care mă împingea în lungi vacanțe consumeriste, în care scopul fiecărei zile era să ne bucurăm de cîte ceva, fie că era vorba de o vată de zahăr, o porție de hamsii uleioase, dar gustoase, cu cartofi prăjiți, un dat în umbrelițe sau o tură cu trăsura prin Neptun. După ce consumam sacul de mici plăceri, țin minte că, atunci cînd mă întorceam acasă, aproape nu puteam duce trecerea. Trecerea de la agitație și „acțiune" la liniște și rutină. Trecerea de la plăcere cu orice preț (oricît de insignifiantă) la monotonia, pînă la urmă, a realității. Două-trei zile, după toate întoarcerile, mă apuca o depresie de readaptare la cotidian.

Pe scurt, nu puteam accepta reintegrarea în șuvoiul cenușiu de zi cu zi, cu una, cu două. Poate tocmai de asta, de cîte ori mă-ntorceam din vacanțe, mai începeam cîte un masterat: aveam nevoie de ceva nou și ieșit din comun (de fapt, respectivele cursuri nu mă interesau pînă la capăt, îmi plăcea doar veșnicul lor reînceput).

A trecut timpul și nu știu cum se face că, așa deodată (de fapt, treptat), șuvoiul plăcerilor a devenit cenușiu, iar cel cenușiu și cotidian de altădată a început să se lumineze, să devină măcar de-un galben pal. Timpul plăcerilor și al vacanțelor, al senzaționalului cu orice preț a alunecat, treptat, spre statutul de timp secundar și nu neapărat necesar. Frica de monotonie a dispărut și a ieșit la iveală o realitate: monotonia aia era, de fapt, viața mea. Pe care se pare că, pînă atunci, nu eram pregătită s-o accept așa cum era: și anume ca pe o lungă față de masă cenușie, prin ale cărei cusături mai sclipea, din cînd în cînd, cîte un punct galben-luminos – momentele cu adevărat fericite.

Cînd momentele alea sînt cu adevărat fericite, galbenul lor devine auriu și se transferă pe toată lungimea țesăturii. Partea cea mai interesantă e însă că, și în perioadele dintre punctele luminoase, cenușiul în sine al pînzei nu mai e atît de monoton: în țesătura lui, în care trăiești evenimentele aparent plicticoase ale existenței cotidiene, încep să se întrevadă contururi și chiar desene. Plictiseala se diminuează pentru că, în monotonia de zi cu zi, încerci să descifrezi aceste contururi. Uneori îți iese, alteori nu. Dar efortul în sine face ca demersul cotidian să fie interesant și, oximoronic de-a dreptul, palpitant în anumite momente: în cele în care descoperi că, de fapt, șuvoiul ăla de plăceri și carusele e inclus în cel de zi cu zi, îți apare acolo la tot pasul, cînd te aștepți mai puțin.

Dacă începi să vezi lucrurile așa, nu te mai plictisești. Mai radical spus, nu mai vezi ce-i plictiseala. Nu mai ai atîta nevoie de schimbare și nici de mișcare: fluxul vieții de zi cu zi ți le oferă pe toate, doar ochi să ai pentru ele. Plăcerea și monotonia se amestecă, confortabil, într-o liniște nespectaculoasă. Liniștea firescului, dar și a mirării de zi cu zi. Plictiseala devine, pur și simplu, un concept depășit. Iar principiul plăcerii nu-ți mai apare drept salvator.

Adrian MUREȘAN

„Doamne, iartă-mă că sînt român...“

– obsesii cioraniene în anul Centenarului –

Pentru creștini, Cioran reprezintă o piatră de poticnire. O cauză pierdută. Tocmai de aceea poate că pe unii i-a surprins întrucîtva cartea lui Ion Vartic, apărută în 2011 la Editura Polirom și țesută în jurul unui Cioran „naiv și sentimental“. „Aveam nouă sau zece ani. M-au dus la Sibiu, într-o șaretă. Stăteam în spate, pe paie. Am zărit cupola uneia dintre bisericile orașului. Mi s-a strîns inima. Mă smulgeau din paradisul acestui sat natal pe care îl adoram.“ Iată un decupaj din *Caietele* lui Cioran, care poate să pară neobișnuit pentru publicul larg, scoțînd la iveală una dintre reveriile fundamentale ale scriitorului: copilăria petrecută la Rășinari. Fără îndoială, înăuntrul stilului care l-a consacrat a rămas tot timpul ceva dintr-un copil care șochează adulții. Enigma sa, scrie mai departe Vartic, este aceea specifică firilor sentimentale, care se visează adesea reincluse în sînul unei lumi din care au fost excluse cîndva: „Cu cît s-a apropiat mai mult de moarte, cu tot atît s-a cufundat mai profund în plasma acestei reverii“. Se pare că nu dorea să revadă România *și* pentru a nu ucide definitiv o lume care, nealterată și atemporală, supraviețuia astfel mereu tînără în mintea lui.

Este probabil greu de închipuit un discurs, în anul Centenarului, venit din partea celui care a scris cîndva *Schimbarea la față a României,* acum, cînd pășunismele și reclamele comerciale la tot felul de produse devenite peste noapte „tricolore“ circulă fără acte în regulă, prin intersecții și vitrine. Însă la fel de greu de imaginat este ca acel verb al său, odată ispitit, să nu pătrundă și prin încăperile sentimentale și paradoxale ale memoriei. El, pentru care de apreciat erau în primul rînd indivizii care au ratat totul în viață; el, care s-a azvîrlit brusc în genunchi, într-un acces dostoievskian, în fața unor amici sosiți să-l viziteze în garsoniera sa pariziană, atunci cînd i s-a cerut să semneze pe două exemplare din cartea sa, *Revelațiile durerii,* murmurînd înainte: „Doamne, iartă-mă că sînt român“; el, care, ținînd să clarifice faptul că nu a fost niciodată un apologet al sinuciderii, a adăugat imediat că „Viața este suportabilă exclusiv cu ideea că o poți părăsi cînd vrei“.

Poate că de aceea, pentru unii, Cioran funcționează mai degrabă ca o terapie prin inversare, ca o vitalitate a resemnării, cum sugera, între alții, și Horia Pătrașcu, ca o *pildă* din seria Kafka – Ionesco, în care personajul vizat ești *tu însuți:* ele, personajele, s-au dus pe apa sîmbetei, tu, însă, stai în colț citind ori privind. Închizi apoi cartea, ieși din aburul ei și viața merge *mai departe*. Fără însă ca tu să fi rămas același ori aceeași.

Puțini oameni îndrăznesc a scrie ori a vorbi deschis despre rușinea de a fi român, în deplină cunoștință de cauză, la modul asumat și sincer. Este, firește, un sentiment care poate surveni intermitent în ecuație, însă, deși mulți dintre noi – îndrăznesc a paria – l-au resimțit cel puțin o dată în viață, doar cîțiva au avut curajul să o și recunoască. Există rușini și rușini, scria Mihai Zamfir într-un editorial recent din *România literară* (nr. 1-2/2018), însă rușinea de a aparține comunității istorice a propriului popor pare a fi, de departe, cel mai greu de suportat.

Unii poate că au resimțit-o atunci cînd niște cetățeni români ar fi terorizat și jupuit lebedele care își făceau veacul pe un lac vienez (faptul că, între timp, s-ar fi dovedit falsă informația are, din păcate, prea puțină relevanță acum, cînd răul mediatic a fost produs și efectele răspîndite). Inventarul rațiunilor ori declicurilor acestor stări este, practic, mai larg decît s-ar putea crede. Poate că alții au resimțit acest complex sentiment cu ocazia mineriadelor, invers proporțional cu mîndria nebună resimțită în primele zile cînd s-a putut striga din toți rărunchii „Olé, olé, olé, olé / Ceaușescu nu mai e!“, ori cînd, în chip paradoxal, ne-am putut striga *în sfîrșit* nefericirea, după decenii întregi de tăcere.

Unii simt probabil că rușinea le dă tîrcoale din cauza guvernanților care ne conduc. Este, pînă la urmă, o judecată paradoxală, terapeutică, *cioraniană:* un fel de a refuza dictonul conform căruia „fiecare țară își are guvernanții pe care îi merită“. Un fel de a continua *să respiri,* să negi această judecată, condamnînd viața alături de niște politicieni corupți, în condițiile unei scandaloase indiferențe colective, ale unei majorități țintuite în scaunele ori pe canapelele din fața televizoarelor. Poate că în clipele acelea nu mai vrei să știi de circumstanțe, nu mai vrei să crezi în alibiuri. Uiți, poate, pînă și faptul că unii dintre ei sînt la rîndul lor victime ale sistemului, pensionari duși cu zăhărelul de Partidul instalat ciclopic în sediile a două sau trei sau patru televiziuni așa-zise independente, amăgiți nu doar cu promisiuni și cu pixuri gratuite, ci și cu *news alert*-urile unui jurnalism ieftin.

În editorialul amintit, profesorul Zamfir mărturisește că a încercat acest greu de suportat sentiment într-un moment anume, bine înfipt în memoria sa. Este vorba de data de 7 octombrie 1994, cînd Regele Mihai ateriza pentru o oră pe Aeroportul Otopeni, și cînd Guvernul, Președinția, SRI-ul, sute de soldați, înalți funcționari, polițiști în uniformă și în civil s-au mobilizat cu toții, în chip ridicol, împotriva unui singur om, neînarmat și pașnic. Autorul editorialului afirmă, în final, concesiv și întrucîtva optimist, că „rușinea de a fi român“ i-a fost ștearsă, în chip paradoxal, tot de către Regele Mihai, prin atitudinea sa demnă fără ostentație, în mijlocul „mizeriei minuțios pregătite“.

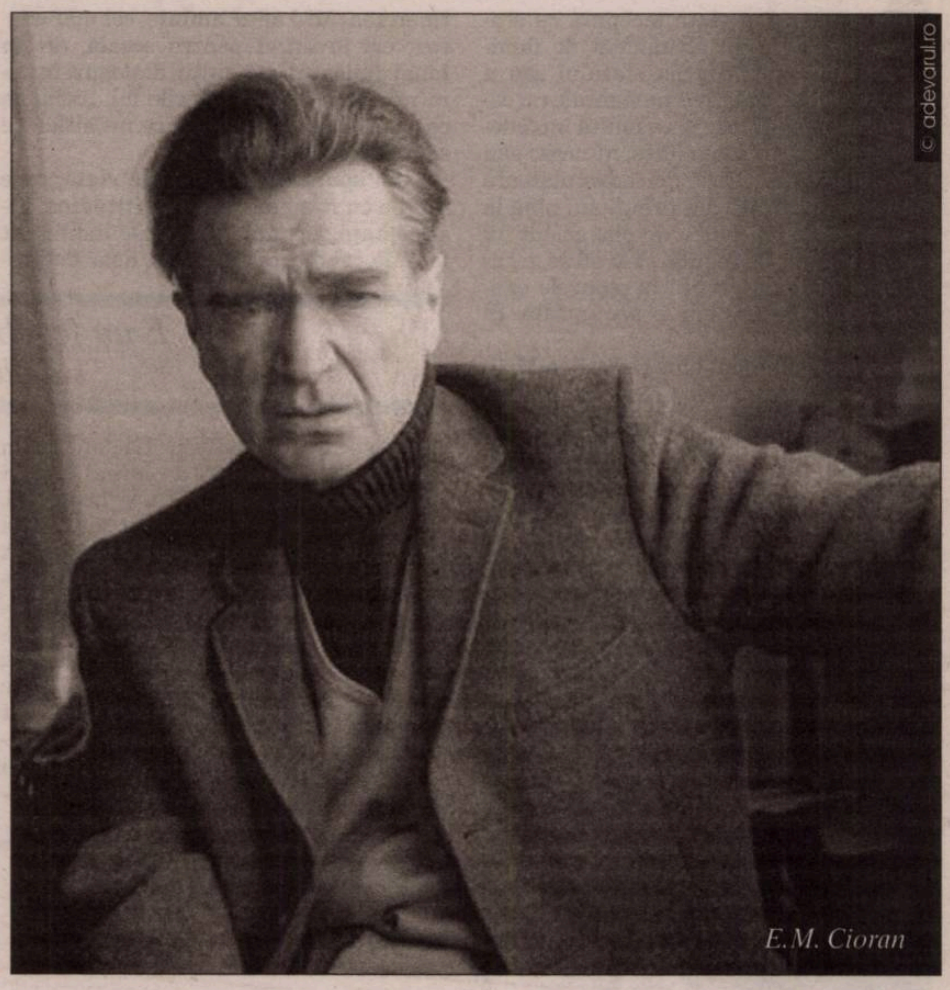

E.M. Cioran

Pentru unii, Cioran funcționează mai degrabă ca o terapie prin inversare.

Cum poți să fii român?

Un straniu sentiment duce mai departe, însă, acest raționament și continuă să pună bețe în roate. Este oare îmbucurător, mă întreb, faptul că tocmai acei români cu sînge așa-zis „străin“, ori aparținînd altor etnii, sînt cei care ne aduc aminte cel mai des de faptul că trebuie și că *merită* să fim mîndri că sîntem români? Neluînd aici în calcul figurile naționalismului indigest, vom observa că, indiferent că aparțin dinastiei de Hohenzollern, precum Mihai I, ori dinastiei britanice, precum prințul Charles (care nu pierde nici un prilej de a face reclamă Transilvaniei peste tot unde merge), ori evreității asimilate de la noi (amintesc aici doar cazul N. Steinhardt), sau, pentru a coborî în cultura de masă, sportivilor aromâni care au făcut cunoscută România în toată lumea (cuplul Halep-Hagi, de pildă), aceștia par a reprezenta, în chip paradoxal și la tot pasul, avangarda susținătorilor necondiționați ai mîndriei de a fi român. Ceea ce dă cu totul peste cap celebrul și pripitul diagnostic al lui Nae Ionescu cu privire la ce înseamnă a fi cu adevărat un (bun) român. De menționat aici, fără vreo intenție de prozelitism politic, și figura simpatică a unei franțuzoaice care vorbește bine românește, pe numele ei Clotilde Armand, și care se încăpățînează să ne asigure, într-o antologie recent apărută la Editura Humanitas, că există cu adevărat multiple bucurii de a trăi în România.

Să fie oare acesta un fenomen universal ori doar un aspect particular, specific românesc? Unii cred că am avut mereu noroc cu străinii, cel puțin în istoria noastră modernă, alții atît așteaptă: să le spui de străini sau de Lucian Boia, că îi și vezi ascuțindu-și săbiile. Tot ceea ce contează pentru ei este să le poată da peste nas maghiarilor ori să își poată rosti nestingheriți aberațiile conspiraționist-triumfaliste, în lumea aceasta condusă, nu-i așa, de uneltirile secrete ale evreilor și ale americanilor. Și totuși, se pare că zorii modernizării s-au suprapus, pentru noi, cu Regulamentele Organice ale rușilor, cu infuzia ideilor franco-germane, cu chemările latine ale Romei, continuînd mai apoi cu dinastia regală, cu misiunile militare franceze ș.a.m.d. Inapetența pentru tragic și eternul spirit tranzacțional specifice românității nu fac decît să reactualizeze, pînă la urmă, spusele lui Cioran: nu există o ființă mai *umană* decît românul, și tocmai aici e nenorocirea. În fapt, o *falsă* și *amînată* nenorocire, cîtă vreme, în lectura aceluiași moralist, fenomenul autodisprețului național capătă, pe lîngă inerentele deficiențe, și alte surprinzătoare semnificații: „Nu este popor care să-și priceapă mai bine deficiențele și care să simtă o mai rară voluptate de a și le mărturisi la fiecare ocazie. Este o autodenigrare colectivă, un «scuipat în sîn» general, o amarnică luciditate a soartei noastre...“ Atît cu un secol *înainte,* în lumea lui Caragiale, cît și la aproape un secol *după* momentul cînd apăreau aceste rînduri din volumul *Schimbarea la față a României*, lucrurile nu erau și nu sînt semnificativ altele. Dimpotrivă, această euforie a naufragiului perpetuu se menține în imediata noastră actualitate. Scenariul se repetă la nesfîrșit și nu poți să nu te întrebi uneori: „De unde-au răsărit, dom'le, alde Cuza, Maiorescu, Eminescu, Noica? Par în definitiv atît de neromâni din fire!...“

Convivialitatea rămîne, firește, una dintre trăsăturile cele mai nobile ale noastre, însă mult prea adesea este consumată cu scopul inventarului (cvasiterapeutic?) al tuturor relelor. Dacă nu mă înșel, chiar Andrei Pleșu remarca, într-un interviu, cu privire la voluptatea caragialiană a conaționalilor de a-și îneca amarul la o bere, faptul că respectiva bere nu are *cu adevărat* gust dacă unul dintre interlocutori nu valorifică la un moment dat, pe parcursul discuției, cu voce grav-baritonală, unul din celebrele dictonuri: „În ce hal am ajuns, dom'le... “ sau „Ca la noi la nimenea!“

Cum poți să fii român? Iată o întrebare la care cele mai creditabile răspunsuri par a proveni mereu *din afară*. De meditat astfel, încă o dată, atît asupra semnificațiilor adînci ale diasporei, dar și asupra răsturnării *exemplare* de care a avut parte celebra și orgolioasa butadă a lui Nae Ionescu, în tentativele sale de a defini cu maximă grijă limitele accesului la românitate și la deplina ei înțelegere.

***Adrian Mureșan** este eseist și critic literar, doctor în filologie al Universității din București.*

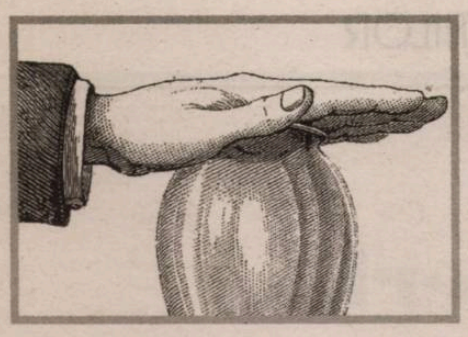

George BANU

scena lumii

La Maison rouge sau arta ca experiență

La Maison rouge, „Casa roșie“ – această denumire evocă un loc însingerat, un loc „macbethian“ bîntuit de apariții, un refugiu periculos. Numele ales acum cîțiva ani pentru un nou spațiu parizian consacrat unor expoziții neobișnuite îmi evocă de fiecare dată „casa“ din *Neînțelegerea* lui Camus, casa situată în pustietate, izolată, unde fiul ce revine pentru a-și regăsi mama și sora va fi ucis dintr-o inadvertență. Un spațiu propice crimei. Un spațiu unde asasinatele sînt posibile și insecuritatea este permanentă. *La Maison rouge* din Paris, alături de Bastilia, confirmă, pe plan estetic, presentimentul de fiecare dată reactualizat că aici sîntem confruntați cu mărturiile extreme ale artei: nu opere, ci experiențe. Experiențe produse de artiști bolnavi psihic, cu expresii „dincolo de artă“, cu manifestarea durerii în ce are ea mai insuportabil. *La Maison rouge* e un loc al excesului. Azi mă gîndesc cu tristețe că acest loc exemplar va dispărea în 2018, prin decizia lui Antoine de Galbert, care l-a creat. De ce? Poate din convingerea că trebuie să se pună capăt unei aventuri radicale care nu se poate eterniza și nici domestici: nimic mai străin acestui spațiu decît temperarea angajării. Aici, mai mult ca oriunde, îmi amintesc de celebra frază biblică citată de Grotowski: „Pentru că nu ești nici cald, nici rece, ci călduț, te vomit“. *La Maison rouge* a fost un loc incendiar unde jăraticul n-a fost niciodată stins.

Înainte de a se închide sîntem invitați la două experiențe unice, două manifestări care, dincolo de o identitate personală, dezvăluie amploarea unei tragedii colective a unui popor, a unei rase. Artistul, anonim sau individual, se constituie în mesager al comunității căreia îi aparține. Și tocmai această asociere între un destin colectiv și o operă personală tulbură acum, căci, fără protecții, arta se convertește în experiență biografică dublă, a artistului și totodată a privitorului. Cînd am părăsit *La Maison rouge* am răsfoit un album cu instalații moderne inspirate de Marcel Duchamp și, privindu-le, după mărturiile tragice al căror martor fusesem, am înțeles de ce le detest: opere sterile, neutre, opere unde artistul se protejează și cultivă distanța securizantă.

Cum să nu-mi pară indecent de reci și „inteligente“ – le știu argumentele! – în raport cu opera unei pictorițe rome, Ceija Stojka (1933-2013), revelată acum, artistă care, copil fiind, a trăit infernul lagărelor de concentrare? Ea restituie mai întîi amintirile „boeme“ ale poporului său în împrejurimile Vienei grație unor imagini ludice și luminoase – o exaltare a vieții nomade și comunitare –, unde energia cromatică și simplitatea aparițiilor o afiliază marilor pictori naivi, de la Douanier Rousseau la artiștii din școala sîrbă. Copaci în floare, cîmpii înverzite, dansuri și muzică… Timpul de altădată. Un proustianism paradiziac. Apoi intervin reprezentările lagărelor cu svastici emblematice și corbi care înnegresc orizontul, ca în ultimul tablou al lui Van Gogh: prezența iminentă a morții. Acestor imagini, pe spatele operelor, Ceija Stojka le adaugă adevărate poeme ale martiriului îndurat din partea soldaților germani care „urlau încît și lui Satan i s-ar fi făcut frică“, iar polițistele pudrate și blonde impuneau inumane constrîngeri umilitoare: cuvintele se asociază imaginilor. Împreună, ele atestă oroarea trăită. Și cum să rămîi insensibil la povestea fetiței Ceija,

Se afirmă astfel un raport violent între dereglarea cosmică și tragedia istorică.

căreia mama ei îi arată ascunderea printre morți ca soluție de salvare sau, mai teribil încă, la amintirea soldaților americani în lacrimi, îngroziți de amploarea masacrului nebănuit pe care-l descoperă tragic surprinși, soldați derutați pe care supraviețuitorii din lagăre îi consolau? Dar artista de azi se revoltă cînd află că pe locul unui lagăr de odinioară se construiește un complex alimentar, și atunci ea își imploră „morții“ să se trezească pentru ca nemții să nu-i uite.

Pe de altă parte, pictorița romă propune imagini mai puțin epice, imagini emblematice, imagini sintetice al căror impact are puterea unui șoc, ca în pînza unde coexistă o iluminare stranie a lumii și un braț pe care observăm cifra tatuată a prizonierului. Se afirmă astfel un raport violent între dereglarea cosmică și tragedia istorică. Sau cum să nu citez ochiul ce se deschide îngrozit pentru a explora masacrul uman? Supraveghere cosmică. Nu divină, ci doar manifestare simbolică a nevoii de încredere că cineva „vede“ ce se petrece între oameni.

În sălile vecine de la *Maison rouge* sîntem invitați la întîlnirea cu o figură inedită, *Păpușa neagră,* și ea o expresie a durerii, dar difuză, asociată condiției subalterne, devalorizante a comunităților negre din America. Păpușa e un dublu oferit copilului care se identifică cu ea și o transformă în partener de coexistență ludică. În lume s-a impus imperialismul păpușii albe, valorizată și difuzată planetar, încît a sfîrșit prin a se constitui în partenerul electiv al fetițelor de oriunde. Și totuși, descoperim aici, a existat și o păpușă neagră, păpușa concepută și cusută de dădace care se proiectau pe ele însele în aceste forme primitive, arhaice, aproape mitice. Ele sînt o expresie a unor femei adulte ce-și afirmau identitatea în mod secret, anonim: păpuși ale excluderii. Și cum să nu le resimțim tragedia aflînd care le-a fost soarta, căci toate au fost marginalizate, uitate, sacrificate: în testele la care au fost supuși copiii, pînă și fetițele negre alegeau „păpușa albă“ ca *alter ego.* Alienare angajată de la cea mai fragedă vîrstă.

Privesc lumea păpușilor negre și îi resimt energia subterană, căci ele nu sînt decorative, ci dimpotrivă, încărcate cu o energie străină păpușilor albe. Adevărate expresii rituale exilate într-o lume albă, dar identificabile ici și colo în vechi fotografii de familie care le-au păstrat urma. Și cum să nu rămîn nemișcat, îndelung, în fața unei păpuși „mascate“ – păpușa albă cu obraji roz și zîmbet pe buze, care se dismulează în spatele unei măști de păpușă neagră? Imagine ce pare împrumutată din *Negrii* de Jean Genet, dar aici totul e invers: păpușa albă tinde să se ascundă sub masca neagră și nu invers, ca personajele din piesa celebră. Lor le semăna Michael Jackson, care, negru fiind, voia să se „albească“. Mai simpatică îmi e păpușa de la *Maison rouge.*

În fața acestor tablouri și păpuși reunite am resimțit impactul artei ca experiență. Așa cum, cîteva zile mai devreme, văzînd ultimul spectacol semnat de Peter Brook, *Prizonierul,* mi s-a revelat că doar asemenea întîlniri se convertesc în amprente defintive, numai ele nu se uită. Și poate de aceea m-am gîndit – și, sper, l-am înțeles din nou, mai bine, mai adînc – la Artaud, cel care a visat la spectacol ca la un „eveniment unic“. La *Maison rouge* auzeam ecoul profețiilor strangulate.

P.S. O coincidență: *La Maison Victor Hugo* a organizat o expoziție de artă brută, artă a bolnavilor ce își caută o șansă de acces la lumină prin desen și culoare. Rațiunea naufragiată se revelează aici ca un univers fascinant tocmai pentru că e lipsit de repere. Și totodată ca un apel la salvare – pasageră! – prin artă. Naziștii aveau să-i ucidă fiindcă erau „nedemni“ de societatea ariană și sănătoasă pe care o proiectau.

George Banu *este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

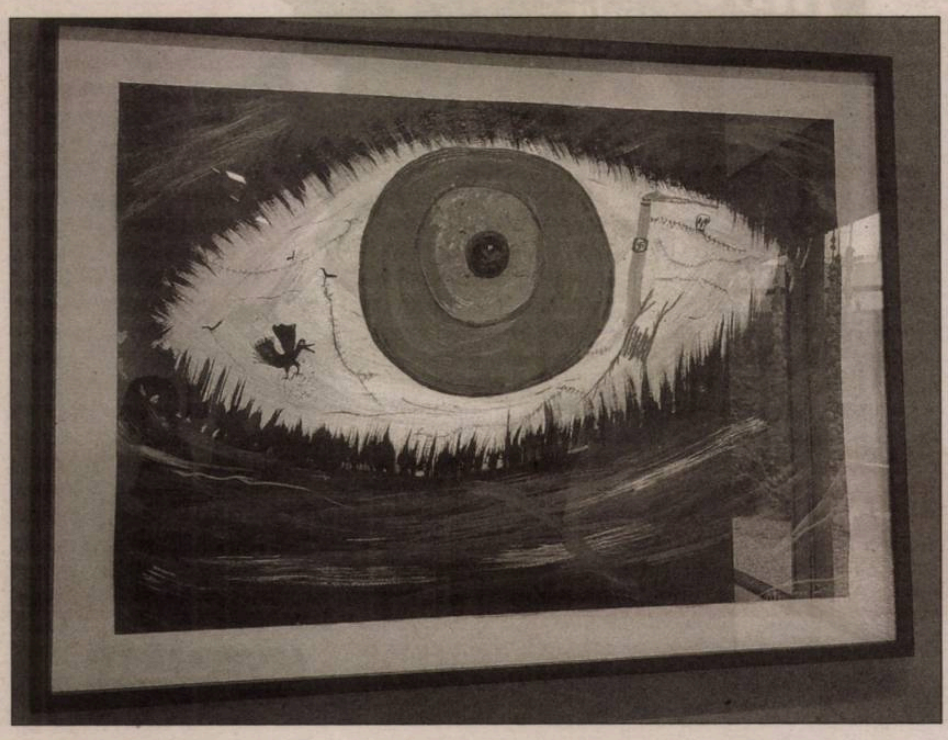

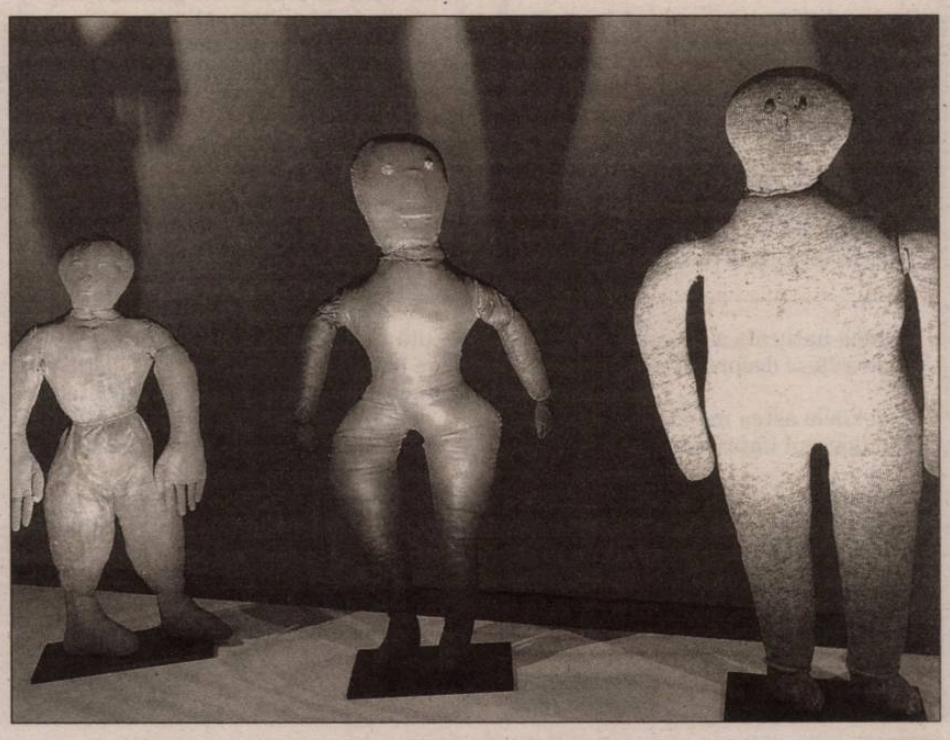

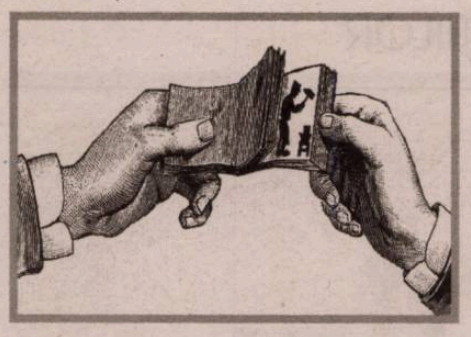

Marius CHIVU

feed**book**

Poezia e la tineri

● ***LicArt 17*** **– Poeziile nominalizate la Festivalul Național de Arte pentru Liceeni, ediția a XVII-a, Clubul „Nouă ne pasă!“, www.licart.ro.**

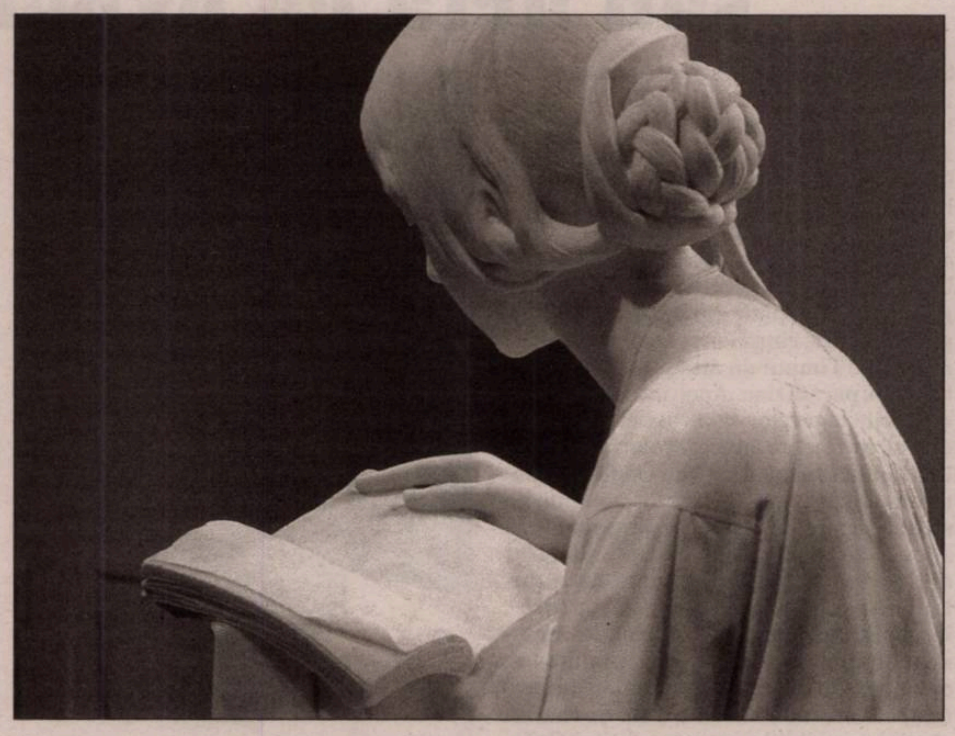

Sînt deja șaptesprezece ani de cînd Radu Herjeu coordonează Festivalul Național de Arte pentru Liceeni (poezie și fotografie) și am avut onoarea să fiu invitat și anul acesta să fac parte din juriu, de data aceasta alături de Florin Iaru, Răzvan Țupa și Paul Cernat. În primul rînd trebuie să spun că, pentru cineva ca mine, dezamăgit și îngrijorat de calitatea învățămîntului românesc încăput de ani buni numai pe mîna unor miniștri fără viziune, chiar incompetenți sau, cum se întîmplă acum, de-a dreptul agramați, ceea ce se întîmplă în timpul acestui festival este dătător de speranțe. Nici măcar școala, în demersul ei de a produce analfabeți funcțional pe bandă rulantă, ușor manipulabili politic, nu poate altera sau deturna chiar toate talentele care-i trec pragul.

E greu de crezut cum, în condițiile în care la sfîrșitul școlii un procent frisonant de mare de absolvenți nu sînt în stare să citească și să comenteze liber un text de proză sau de poezie, la acest festival condus de Radu Herjeu, cu un entuziasm de admirat după atîta vreme, s-au înscris anul acesta, după 12 săptămîni de concurs, nu mai puțin de 912 liceeni cu un total de 2454 de texte. În ceea ce mă privește, știu și am tot scris în ultimii ani că poezia este superputerea literaturii române contemporane care produce anual o cantitate neverosimilă de cărți bune și foarte bune de poezie, dar cu toate astea am rămas impresionat de nivelul de interes și de energia cu care liceenii de azi scriu poezie. În placheta realizată în regim propriu – *LicArt 17*, o mică antologie care ar fi putut fi editată de oricare dintre editurile care publică poezie la noi – se regăsesc cele șaizeci de poezii nominalizate, iar juriul din care am făcut parte a desemnat, în cele din urmă, zece poeme finaliste ce pot fi citite pe site-ul www.licart.ro și din care reproduc mai jos, aproape la întîmplare, două dintre ele.

Mihnea Bâlici, Costel Onofraș, Alexandra Turcu, Amalia Cernat, Deniz Otay, Alexandru Văsieș, Cosmina Moroșan sau Olga Ștefan sînt cîteva nume, pentru a le da numai pe acestea, care înseamnă deja ceva în poezia tînără de azi, toți fiind cîștigătorii ultimelor ediții ale acestui minunat festival. În momentul în care scriu textul de față însă, cei trei cîștigători ai ediției de anul acesta nu au fost încă anunțați, finaliștii fiind prinși în ultimul program al festivalului, și anume la Palatul Mogoșoaia, pentru o serie de *workshop*-uri. Oricare dintre cei zece tineri poeți finaliști ar putea și ar merita să cîștige, de aceea țin să le trec numele aici, în ideea că nu peste multă vreme vom mai auzi de ei și, cu siguranță, îi vom citi cu cărți: Andrei Rusu (Colegiul Național Iași), Antonia Mihăilescu Petru și Teodora Vlădianu (ambele de la Colegiul „Petru Rareș“, Suceava), Elena Boldor (Colegiul „Emanuil Gojdu“, Oradea), Giulia Măriuț (Colegiul „Vasile Alecsandri“, Bacău), Ioan Coroamă (Liceul „Vasile Alecsandri“, Iași), Luca Ștefan Ouatu (Liceul „Grigore Moisil“, Iași), Maria-Alexandra Barbu (Colegiul „Spiru Haret“, Tulcea), Mădălina Gheorghe (Colegiul „Nicolae Titulescu“, Pucioasa) și Tudor Pop (Colegiul „Vasile Lucaciu“, Baia Mare). (Aș remarca aici, în paranteză, extraordinara reprezentare a liceelor moldovene, dar și incredibila lipsă a liceelor oltenești și bănățene, două regiuni istorice care, din păcate, par să însemne tot mai puțin în peisajul cultural actual.)

Întîlnirea mea cu cei zece tineri poeți finaliști, în cadrul a ceea ce s-a vrut un *workshop*, a fost mai impresionantă decît mi-aș fi imaginat. M-am bucurat să vorbim pur și simplu despre scris și despre cărți sau să aflu ce autori îi interesează (de la clasicii Nietzsche și Kafka, la colegii mei de generație Ana Maria Sandu și Bogdan-Alexandru Stănescu), descoperind eu însumi nume de care nu auzisem, unii traduși în română (precum Banana Yoshimoto sau Erlend Loe), alții încă nu. Ce să mai zic, mă bucur că Festivalul Național de Arte pentru Liceeni a rezistat atîta vreme prilejuindu-mi întîlnirea cu acești minunați tineri poeți, pe care abia aștept să-i ascult citind prin festivaluri și să le găsesc cărțile în librării.

Tudor POP

the form of a steak / light hole

colace de salvare flamingo spații
gonflabile unde afunzi călcîie la
timp

fiecare dimineață se adună în
mici obiecte atinse la vinovăție

cînd mîinile tale amintesc
de cele mai cool playlisturi

(de ajuns în scroll degetul

cu editaj strident) & intenționat
e foarte frumoasă noua ta poză

---

ordinea naturală a lucrurilor:
să povestesc despre ce contează

că în zilele astea mă identific
cu puloverul împrumutat

& tu ești
acolo
întinzi pe față
ce e într-o brățară

neon spartă

Mădălina GHEORGHE

The world is ours

e o minciună a bunicilor că seara se
nasc marile păcate,
dorința ne caută și în mijlocul zilei,
nouă, generației *the world is ours,* ne
vibrau cărnile în întuneric
cînd ne jucam de-a mama și tata,
iar frica de celălalt ne ghemuia inimile în hîrtii mîzgălite
cu semnăturile noastre.
e o minciună a bunicilor că seara se
nasc marile păcate

în lipsa luminii uităm că sîntem
claustrofobi,
că avem celule cancerigene ce se măresc la soare,
nu ne vede nimeni mîinile murdare,
nu ne mai ascundem umbrele.
uităm de durerile de stomac,
de bătăile alor noștri.
uneori fugim de casă & ne îmbătam
cu restul de vin din sticla tatălui.
e o minciună a bunicilor că seara se
nasc marile păcate
noi ne-am născut în întuneric & cei
mai fericiți sîntem cînd apune
soarele
* în întuneric ne cunoaștem,
* în întuneric ne iubim,
* seara nu ne mai vedem în oglindă.

PUBLICITATE

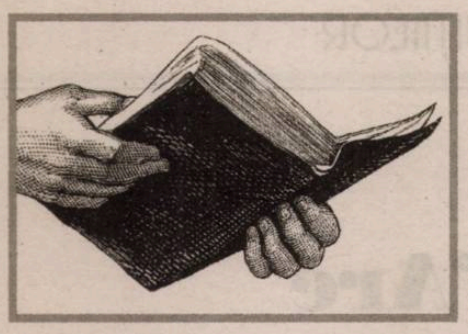

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

In articulo mortis

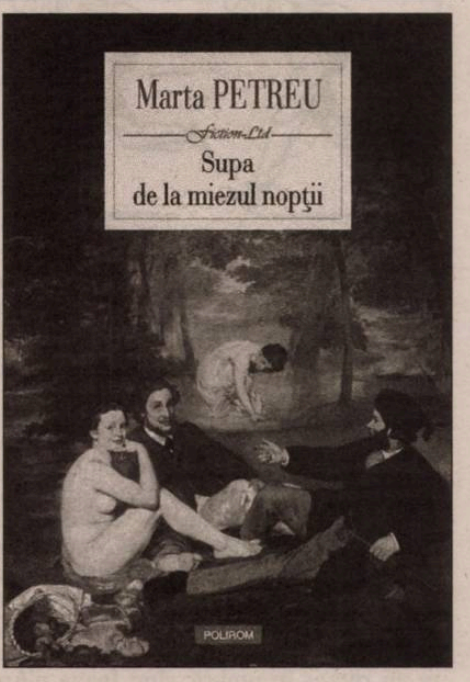

● **Marta Petreu, *Supa de la miezul nopții*, Polirom, 2017.**

Către finalul acestui roman, epuizată de decepții, protagonista, fostă studentă la Arte, încearcă să dea o definiție sofisticată și speculativă a tragicului. Se încurcă însă în cuvinte și abandonează, nu înainte de a conchide, totuși, că nu-i vorba de o noțiune abstractă, ci de „ceva ce li se întîmplă unor oameni" și că imaginația ei, peste măsură de bogată, a făcut-o să poată intra în pielea tuturor celor pe care și-a îngăduit să-i cunoască îndeaproape. Sînt doar cîteva rînduri, nu-

După traumă, normalitatea e definitiv pierdută.

tate *en passant*, într-o carte care nu duce lipsă de centri de tensiune de diferite coloraturi și intensități. Dacă nu i-ar fi aparținut Martei Petreu, poate că nici nu le-aș fi băgat de seamă. Numai că nu-mi iese din minte cum, în urmă cu cîțiva ani, într-un volum de eseuri, autoarea reconstituia, dintr-o replică oarecare desprinsă din cel mai cunoscut și mai citit roman al lui Rebreanu, un întreg program estetic: și anume, afirmația descumpănită a Anei cum că toți (absolut toți!) au dreptate era pusă în relație cu felul în care Hegel definea tragicul ca fenomen existențial. Nici mai mult, nici mai puțin.

Nu-i o coincidență și nu-i un accident: stă mărturie, de altfel, jurnalul prozatorului, în paginile căruia aceeași observație vine să completeze șantierul *Răscoalei*.

În atari condiții, nu mai e cazul să ne întrebăm care e nivelul de complexitate al *Supei de la miezul nopții*. Există aici un continuu joc al palierelor culturale. În virtutea lui, aluziile medicale intră în rezonanță cu anumite bucăți din muzică, mai cu seamă din zona operei; în virtutea lui, un capitol-anamneză poate fi raportat, așa cum face Ion Vartic pe coperta a patra, la un tablou al lui Hans Baldung Grien; tot așa, lumea viselor pre-

monitorii, calculate cu precizie psihanalitică, se lasă compensată de un formidabil simț al peisajului concret, împînzit de aiuritoare clasoare botanice; alteori, regimul regional transilvan al limbajului, în care Marta Petreu excelează atunci cînd vrea (o știm din precedentul roman, *Acasă pe cîmpia Armaghedonului)*, are parte la rîndul lui de contrapunctul înalt al rarităților, pe care se sprijină chiar titlul. Nu spun despre acesta decît că provine din franceză, dintr-o expresie cu etimologie pe cît de metaforică, pe-atît de clar specializată*: bouillon d'onze heures.*

În sfîrșit, se poate glosa larg și provocator pornind de la sugestiile pe care *Supa de la miezul nopții* le oferă. Dar acestea sînt, la urma urmelor, simple tehnicalități, care amplifică sau estompează electrizanta mărturie pe care stă romanul. Aceasta, indiferent cîte voci vin s-o confirme și s-o continue, e una singură și aparține Todorei: o femeie deja matură, aflată sub spectrul morții (și aici Marta Petreu are buna intuiție de a nu reproduce o fișă clinică) după ani și ani în care s-a aflat sub spectrul torturii. Abia ieșise din adolescență cînd i s-a înscenat o farsă cinică menită s-o rupă de tînărul cu care flirta și s-o arunce, violent, în brațele unui fante trecut, măcinat de complexe și de obsesii. Prin acest Marcu, literatura română face un pas în plus pe calea ororii: pe lîngă el, geloșii masochiști ai lui Camil Petrescu sau Anton Holban sînt chiar acceptabili. Căsătoria devine un instrument de tortură, inclusiv intelectuală, căci Todora e obligată să-și întrerupă studiile și să elimine din vestimentație și comportament orice accesoriu care ar putea-o face atrăgătoare. Pînă și formulele de alint funcționează „în amonte" față de feminitatea proaspetei soții, care e împinsă îndărăt, spre o vîrstă asexuată. Sînt pagini pur și simplu îngrozitoare, în realismul lor.

După traumă, normalitatea e definitiv pierdută. Revenirea la pictură e doar un debușeu care deschide o posibilitate de exprimare, nu de exorcizare. Adulterul nu-i procură alte satisfacții decît pe aceea a revanșei față de Marcu. În schimb, conduce la certuri ireversibile în familie. Din anii '70 pînă la începuturile tranziției, numai nedumeriri și devoalări. Revelații ale meschinăriei. Urmează boala, cu suma ei de ezitări, de negocieri și de tratamente miraculoase, de speranțe întreținute artificial și de prelungiri. Cu, în fine, preparativele unei sinucideri. Acesta e punctul în care Marta Petreu o fixează pe Todora, lăsînd-o să fie crudă cu ea și cu ceilalți și să aibă dreptate în locul tuturor.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

Tereza-Brîndușa PALADE

Nevroza creatoare?

În viziunea lui Freud, creațiile unui artist sînt expresia unui conflict nevrotic nerezolvat, de obicei de natură sexuală. Freud încearcă să elimine astfel misterul din jurul inspirației artistice și să concedieze orice instanță spirituală – Muză, divinitate – care ar contribui la fenomenul creației. Arta devine un simplu mecanism de apărare față de efectele neplăcute ale nevrozei și un mod acceptabil social de a transpune energia rezultată din propria obsesie sau anxietate. Sursa primară a inspirației este, pentru Freud, libidoul, a cărui energie e sublimată în interpretări complexe, ajustate la cultura în care a evoluat artistul.

Ar rezulta de aici, la limită, că efectul unei terapii psihanalitice ar fi nu numai vindecarea de nevroză, prin identificarea sursei primare a emoției negative, de obicei în copilăria timpurie, ci și suprimarea inspirației artistice. Să fie oare așa?

De curînd am citit romanul lui Arthur Koestler *Arrival and Departure (Sosire și plecare),* publicat pentru prima oară în 1943. Eroul romanului, un tînăr partizan comunist de origine burgheză, rezistă eroic torturilor după ce este arestat și anchetat de poliția politică fascistă, fără a divulga nimic. Este totuși eliberat și ajunge într-o țară neutră (Neutralia), care e un loc intermediar – aici oamenii soseau din Europa dominată de fascism și plecau în alte direcții, de multe ori în exil în America. Intenția lui fermă este să se întoarcă în Europa și să continue să lupte împotriva fascismului. Cade însă bolnav și nu își mai poate folosi un picior. Atunci este psihanalizat în manieră freudiană de o prietenă și o compatrioată care împărțea cu el un apartament. Psihanalista reușește să-l „vindece" și, în urma terapiei, își schimbă planurile și decide să emigreze în America, unde se afla și iubita lui, pe care o cunoscuse în Neutralia și care plecase deja către noua patrie. În final, își urmează totuși datoria de a

Nu orice spirit rebel este și un rebel al spiritului.

merge să lupte în Europa, se înțelege că tot împotriva fascismului. Așadar, personajul lui Koestler este „vindecat" clinic, dar terapia nu îl poate „amputa" de o rebeliune și o chemare mai înaltă. Oare nu la fel se poate întîmpla și cu un poet sau un artist rebel? Practic, din teza freudiană s-ar deduce că orice „vindecare" de o nevroză elimină și resortul de a te angaja într-o acțiune rebelă (artistică, socială etc.). Dar dacă motivația mai înaltă a eroului, artistului sau poetului persistă și în urma terapiei, fără a depinde efectiv de oscilații psihice sau impulsuri libidinale?

Forța unui artist revoltat ar putea să rezide mai curînd într-o rebeliune față de convenții sau moduri obișnuite de a descrie realitățile, dublată de încrederea că poate capta mai fidel prin artă miezul lor incandescent – real sau imaginar. Din furia în fața încremenirii în convenții de exprimare plate se poate naște, de pildă, opera unui Hieronymus Bosch (un eretic și un rebel oficial), care dă un chip artistic, spiritualizat și dinamic chiar și hidoșeniei pure. Altfel, există cu siguranță destui nevrozați care nu produc opere de artă... La fel cum există și artiști care nu sînt rebeli – dar sînt oare cu toții nevrozați?

De unde vine totuși pasiunea unor artiști de a vedea ceva ieșit din comun, miraculos aproape, țîșnind din banalitate? Am văzut că un asemenea artist se revoltă în fața unui limbaj care „aplatizează" lumea. Dar energia lui provine de multe ori dintr-o dorință de „expansiune" a propriului sine, care nu e neapărat de natură obsesională – dintr-o sete de a „traduce" lumea diferit, prin limbaje sau simboluri neconvenționale. Pornind desigur de la o viziune, chiar dacă incompletă, fracturată, confuză. Dar e o viziune *vie* pentru el, așa cum propria lui viață i se pare mai vie decît a altora și propria moarte mai ireală sau improbabilă. Impulsul care stă la baza acestei expansiuni a viziunii sale nu are neapărat o natură libidinală – așa cum e facil să îl numești pur și simplu narcisism. Există și o „rebeliune a spiritului" pe care Freud și epigonii săi par să o omită sau să o oblitereze.

Dar aici s-ar cuveni adăugate niște nuanțe. Nu orice spirit rebel este și un rebel al spiritului. Un rebel al spiritului este cineva care se eliberează mai întîi de relațiile false cu oamenii, cu natura sau cu artefactele din jur, pentru a renaște pe un „tărîm mai viu al experienței umane". De multe ori asta presupune și renunțarea la fraternități care produc înregimentări – chiar și fraternitățile revoluționare perpetuează niște clișee.

Artistul e totuși, prin excelență, cineva care nu se refuză pe sine celorlalți. Dimpotrivă, dacă e autentic, el se dăruiește celorlalți. Cu modul său unic de a vedea lumea, cu individuația sa. Dăruirea de sine e ironică în cazul artistului renegat, care se străduiește, prin arta sa, să cunoască o lume care nu îl acceptă. Dar este artistul obsedat de o „respingere" din partea lumii un nevrotic care se sforțează să cucerească lumea, din cauza unui complex psihanalizabil? Artistul renegat poate fi chinuit, exaltat, straniu – dar și el are de jerfit o ofrandă mai înaltă. Sigur că „vitalitatea artistică" e uneori hrănită de libido, ca de un combustibil. Dar individuația artistului, revolta lui creatoare și dăruirea de sine pornesc de obicei de la ceva mai misterios. În ce îi privește pe artiștii anonimi – *street artists,* pictori murali ocazionali, artiști incognito –, ei contestă, bineînțeles, mitul romantic al geniului artistic individual. Dar uneori și „fluxul" artistic anonim se naște dintr-o rebeliune a spiritului, chiar dacă identitățile sînt *undercover*. Nici teza lui Freud, nici teoriile sociologice ale identității nu pot să oblitereze acest fenomen.

***Tereza-Brîndușa Palade** este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.*

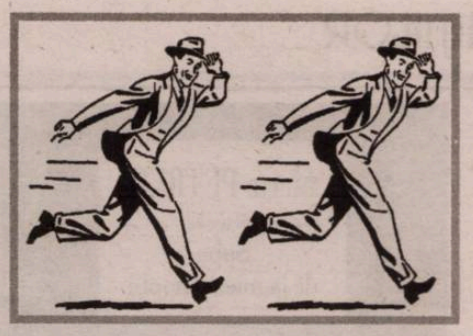

Victor MOROZOV

dilematograf

Mica Jeanne d'Arc

● ***Jeannette, l'enfance de Jeanne d'Arc / Jeannette, copilăria Ioanei d'Arc* (Franța, 2017), de Bruno Dumont.**

În cuvintele lui Bruno Dumont, Ioana d'Arc este figura mitologică centrală a Franței. Însă interesul cineastului nu îmbrățișează în *Jeannette* aura monumentală a personajului – documentată în repetate rînduri, cele mai cunoscute exemple aparținînd lui Carl Dreyer sau Robert Bresson. Dumont optează pentru o narațiune care să pună în valoare întocmai fragmentele din viața eroinei care au rămas în umbră: cînd Ioana d'Arc nu era decît Ioana, o copilă dintr-un cătun izolat din Lorena secolului al XV-lea, care se ocupa cu păstoritul.

Jeannette (proiectat în deschiderea Bucharest International Experimental Film Festival) vorbește așadar despre anii de formare a viitoarei conducătoare de trupe. Subiectul filmelor lui Dreyer și Bresson, procesul (și destinul) aproape hristic al Ioanei d'Arc, pica la fix în contextul orientării catolice a celor doi cineaști. Dumont însă e ateu, el vizează altceva: să dea personajul jos de pe soclu, să-i înlăture aura și să-l umanizeze. În acest scop, francezul se bazează pe două texte ale lui Charles Péguy, în care scriitorul, deși creează operă dramatică, fuzionează proză și poezie. E o intuiție interesantă a lui Dumont, căci versul liber al lui Péguy se dovedește propice *by default* ambianței lirice care cadrează povestea. Pentru a da un echivalent cinematografic poeziei, cineastul francez, care își continuă reconfigurarea estetică începută cu miniseria *P'tit Quinquin* și continuată cu *Ma Loute* – în care deturna convențiile burlescului – recurge în *Jeannette* la *musical;* dar nu e vorba doar de un gest gratuit sau de o nouă provocare stilistică. Comedia muzicală, în versiunea Dumont, n-are prea multe în comun cu marile coregrafii hollywoodiene. Filmul nu e o experiență facilă: mare parte din dans se sprijină pe gesturi reduse la minimalism pur, care păstrează un rest din acrobațiile majoretelor sau din *headbanging*. E evident că logica burlescă a regizorului, pe care o exploata savuros în precedentul *Ma Loute,* nu s-a stins – de aceea, suprapunerea pieselor compuse de artistul Igorrr, variațiuni rock sau electronice, și a cuvintelor încărcate de speranță și evlavie ale Ioanei n-ar trebui să mire.

Însă spre deosebire de *Ma Loute,* unde caricatura era subliniată în fel și chip, *Jeannette* pare mai reținut; parodia există în continuare, dar nu mai alunecă atît de ușor în ridicol – iar efectele comice se limitează fie la behăitul inopinat al unei oi din apropiere, fie la prezența aproape incongruentă a unchiului Ioanei, un tînăr stîngaci care tot alunecă sau cade de pe cal. Dumont documentează două perioade din copilăria Ioanei, dar, în comparație cu piesa lui Péguy *Le Mystère de la charité de Jeanne d'Arc,* întinerește personajul cu cîțiva ani. Cineastul are fler cînd vine vorba de tineri debutanți (a demonstrat-o în *Ma Loute,* unde a dirijat un minunat și ambiguu cuplu de adolescenți), dar în acest caz e dezlănțuit: Ioana-cea-de-8-ani (Lise Leplat Prudhomme, o revelație) e, grație danturii inegale și privirii pline de candoare, o prezență atașantă; în cele mai bune momente ale filmului uităm că o avem în față pe viitoarea Ioana d'Arc și ne încredem în șarmul păstoriței conștiincioase care își iubește țara cu patos. Al doilea pasaj ilustrat în film survine cîțiva ani mai tîrziu, cînd Ioana își ia destinul în mîini: Jeanne Voisin, la rîndul ei debutantă, reușește să inspire personajului delicatețe, șarm și hotărîre. Împreună, cele două actrițe încarnează două avataruri greu de uitat.

În aparență, filmul mizează pe o austeritate a mijloacelor, însă pare că niciodată Dumont nu s-a regăsit mai generos ca în povestea tinerei. Înainte să fie un film despre copilăria Ioanei d'Arc, *Jeannette* e un film al lui Bruno Dumont: îi poartă patina inconfundabilă. Cineastul își continuă munca în Nordul natal al Franței în care a filmat de la început (cu mici excepții, dintre care cea mai notabilă e povestea nihilistă de amor din *Twentynine Palms,* turnată în America); opera lui – nici pe departe atît de eclectică pe cît s-ar putea crede – poate fi reactualizată ca un amplu documentar despre evoluția (sau – din fericire – încremenirea) unei regiuni din Franța „profundă". Într-adevăr, peisajul natural din *Jeannette* e paradiziac, iar planurile lungi ale filmului integrează bogăția reliefului; și, chiar dacă ținutul nu are nimic de-a face cu Lorena în care a copilărit Ioana, puțin contează, atîta timp cît filmul nu se plasează nicidecum într-o logică realistă. La fel ca în alte creații dumontiene *(Hors Satan* se ocupa cu o serie de minuni dintr-o zonă rurală; în *Ma Loute* anumite personaje levitează), și în *Jeannette* sacrul penetrează subit constructul narativ: o măicuță se dedublează, anumite figuri religioase apar deasupra unui pîrîu, camera filmează de la mare altitudine, ca un echivalent al privirii demiurgice.

Universul filmului, care înglobează firesc sacrul și bizarul (unchiul Ioanei face rap), e ceva mai ermetic decît *Ma Loute;* acesta din urmă pare un film mai „plin". Fabula, în *Jeannette,* e epurată, redusă la cîteva elemente disonante. Am spus că filmul nu se preocupă de logica realistă, dar parcă nicăieri în filmografia lui Dumont elemente ca behăitul oii, curgerea unui pîrîiaș limpede, fluctuația luminii naturale sau vocea tremurîndă a unei copile (căci regizorul a dorit sunet în priză directă, și nu playback) nu ne-au izbit cu atîta forță. Filmul e traversat de astfel de indicii subtile ale vieții care pulsează neîntrerupt; și pot să pariez că, văzîndu-le, pînă și unui teoretician scrupulos al realismului cinematografic ca Siegfried Krakauer i-ar fi scăpat un zîmbet.

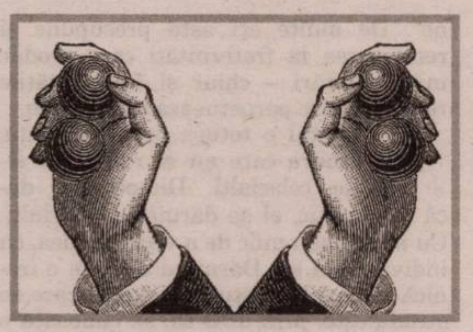

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

O manieră teatrală

● **LABtrio, *Nature City,* OutNote Records, 2017.**

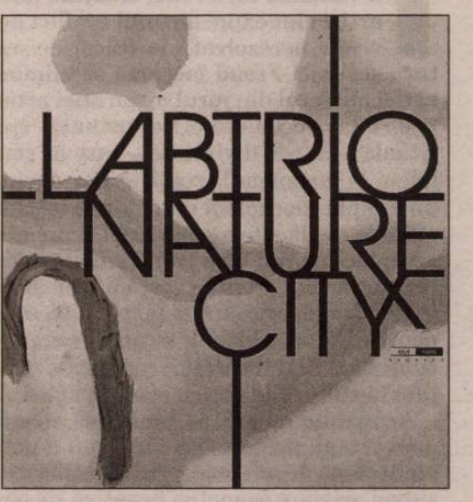

Belgienilor precoci LABtrio – Lander Gyselinck (tobe), Bram De Looze (pian) și Anneleen Boehme (bas) – li se alătură pe acest album Johann Sebastian Bach cu două compoziții și cu inspirația generală de a încerca un soi de „jazz de cameră". Preluările după Bach sînt un extras din *Variațiunile Goldberg* și fuga din *Preludiu și fugă în B Minor,* bucăți considerate algoritmice, deci atractive pentru jazz-ul academic-demonstrativ, răstălmăcite aici într-o cheie tehnică aparte, poate greu de digerat de către filarmoniștii de consum.

Grupul tînăr (toți au sub 30 de ani) se prezintă într-o manieră experimentală de sorginte academică. Nu avem mai nimic din imixtiunile populiste de pop-rock din jazz-ul tînăr european (cu care și LABtrio au cochetat cîndva). Zona în care trioul dorește să-și valideze muzica e destul de departe de spațiul pop și de festivalurile menite să deschidă apetitul pentru jazz la un public cît mai larg. Muzica de cameră e hibridizată aici cu experimente ritmic-spastice ce amintesc de Philip Glass și de pionierii minimalismului. Nu e vorba, totuși, de un album minimalist, ci de unul care optează să fie ceva mai aerisit pentru a se expune analizei tehnice fără vreun dubiu de rezervă. E un material pe care autorii săi îndrăznesc să-l considere perfect, încît să nu aibă nevoie de vreo ornamentare.

Cu acest al treilea album, LABTrio aniversează zece ani de activitate și o oarecare agitație generată din postura de tinere speranțe. Biografiile îi prezintă pe membri drept academiști formați în școli belgiene (Conservatorul din Antwerp), olandeze (Conservatorul Regal din Haga) și newyorkeze (New School for Jazz and Contemporary Music). Nu sînt multe urme de obrăznicie sau aventură în CV-urile acestora, și acelea care sînt au mai mult manifestări declarative – tobosarul Gyselinck mai vorbește despre influențe electro și hip-hop, are chiar unele proiecte personale în direcțiile respective, însă acestea nu prea transpiră pe *Nature City*. Grupul se află la vîrsta la care își promovează încă portofoliul într-o manieră studențească, listînd festivaluri pe la care au fost, profesori pe care i-au avut, citate din cei care i-au elogiat ocazional. E aici o precaută dorință de validare, de a bate la uși care e important să se deschidă. Și există toate șansele ca acestea să se deschidă. Albumul prezintă un trio constituit în jurul pianului, fără ca bateria și basul să fie reduse la statutul de acompaniatori pentru orgoliul unui lider. Adesea nici măcar nu e clar că pianul e liderul – motivul pentru care etichetăm trupa drept „piano trio" e absența unei etichete adecvate pentru ingeniozitatea cu care bateria și basul iau adesea fața pianului (bateristul are de fapt cele mai multe compoziții proprii).

Instrumentele discută într-o manieră teatrală – par a fi personajele unei piese de teatru de păpuși, petrecînd unele momente la marginea scenei, monologînd în timp ce celelalte personaje se retrag temporar sau bodogănesc altceva între ele. Conceptul LABtrio pare inspirat de acel tip de interactivitate planificată dramaturgic, cu solo-uri cvasi-deconectate unele de altele, cu piese ce se prezintă ca juxtapuneri de „momente" și prea puțin ca teme muzicale conduse de un instrument, împărtășite de celelalte. Temporizarea intrărilor și ieșirilor din scenă a celor trei muzicieni, *timing*-ul, e găselnița exploatată aici de trupă pentru a obține acel efect dramaturgic. E vorba așadar de o concepție mai mult structurală decît melodică, eschivîndu-se cu succes de la o rețetă „piano trio" previzibilă.

***LABtrio** vor concerta în data de 31 mai în cadrul Green Hours Jazz Fest din București.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

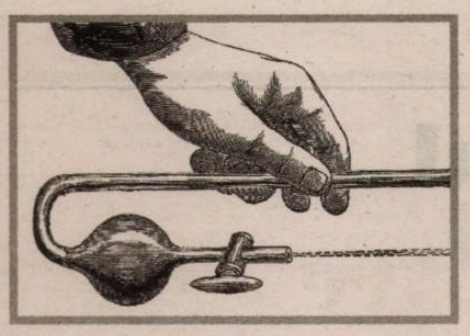

Oana STOICA

rosencrantz & co

Richamlet Vodă

● ***Viforul*, de Barbu Ștefănescu Delavrancea, regie, scenografie, video: Alexandru Dabija, dramaturg: Mașa Dinescu, coregrafie: Florin Fieroiu, regizor secund: Patricia Katona, asistent regie: Teodora Petre, asistent scenografie: Ioana Iliescu, regia tehnică: Marcel Bălănescu. Cu: Marius Manole, Ana Ciontea, Afrodita Androne, Rodica Ionescu, Ilona Brezoianu, Alexandra Sălceanu, Dorin Andone, Dragoș Ionescu, Marius Rizea, Alexandru Voicu, Emilian Mârnea, Mihai Calotă, Eduard Adam, George Pîștereanu, Ionuț Toader, Mihai Munteniță. Teatrul Național București.**

© F. Ghioca/TNB

O docu-ficțiune istorică, contextualizată prin mărturii reale, despre obsesia pentru putere a unui conducător prea tînăr.

La 100 de ani de la moartea lui Barbu Ștefănescu Delavrancea, Alexandru Dabija dă un suflu nou piesei *Viforul* (1909) din *Trilogia Moldovei*. Ștefăniță (1506-1527), fiul lui Bogdan al III-lea, nepotul lui Ștefan cel Mare și oaia neagră a dinastiei Mușatinilor, înscăunat la 11 ani, sub regența boierului Luca Arbore, a avut timp pînă la 21 ani, cînd i s-au încheiat și domnia, și viața, să parcurgă dramele conducătorului, trecînd prin bătălii, intrigi de curte și de alcov. S-a confruntat cu opoziția boierilor, a căror putere, în sistemul politic bicefal al acelor timpuri, contrabalansa puterea domnitorului, și a trecut la represiuni sîngeroase împotriva lor. Delavrancea pornește de la fapte reale certe, dar include și controverse sau neclarități, pe care le ficționalizează. Rezultatul este o docu-ficțiune care conține acțiuni istorice și interpretări posibile asupra lor, o formulă dramaturgică valabilă pentru toate narațiunile din *Trilogia Moldovei* a căror aparență de veridicitate a făcut ca, de-a lungul timpului, ele să înlocuiască, în percepția publică, adevărul istoric (de exemplu, Oana, fiica nelegitimă a lui Ștefan cel Mare, este un personaj inventat, care a fost perceput adeseori ca fiind real).

Textul este datat stilistic, cu o construcție dramaturgică încărcată și o limbă învechită, astfel că pentru reprezentarea scenică era necesar să fie de/reconstruit. În calitate de dramaturg (în sensul occidental al cuvîntului, ca acela care organizează materialul dramatic special pentru o anume viziune regizorală), Mașa Dinescu a concentrat narațiunea, subliniind scenele cu influență shakespeariană (pentru care existau toate ingredientele: caractere malefice, comploturi de putere, iubiri tragice) astfel încît apar fantomele victimelor care îl bîntuie pe ucigaș din *Richard al III-lea*, nebunia Ofeliei/Oanei sau otrăvirea din *Hamlet* etc. Patina istorică a fost eliminată la nivelul limbajului și al acțiunilor – ambele ies din sfera veridicității istorice și intră într-o zonă neutră, atemporalitatea universalizează povestea –, dar a fost reintrodusă prin fragmente de cronici istorice reale (de Ion Neculce, Dimitrie Cantemir sau texte populare). Mai mult, „istoria" de pe scenă este înregistrată în timp real, adică Ștefăniță arhivează și propria sa versiune. A fost creat astfel un construct dramaturgic postmodern: o docu-ficțiune istorică, contextualizată prin mărturii reale, despre obsesia pentru putere a unui conducător prea tînăr.

Alexandru Dabija deconstruiește perspectiva istorică și dincolo de text, în spectacol. Practic, scena este goală, cu cîteva elemente de mobilier și recuzită (masă, bănci, topoare, stema Moldovei realizată ca un negativ al reprezentării iconice a lui Ștefan, adică doar mustața și coroana etc.). Pe un ecran rulează imagini cu Ștefăniță și apropiații lui, un fel de frăție de palat, tovărășie de beție, intrigi și cuceriri amoroase de ambe sexe. Tronul Moldovei, acoperit cu o pînză, are forma unui falus (lupta lui Ștefăniță este mai degrabă pentru favorurile unui conte polonez decît pentru țară, iar ascunderea tronului ține de memoria intimidantă a lui Ștefan pe care tînărul voievod nu o suportă). Bisexualitatea lui Ștefăniță cel real nu este dovedită (este deseori confundat cu Ștefăniță Lupu, a cărui bisexualitate este menționată explicit în cronici), în schimb, în spectacol, vulnerabilitatea personajului se bazează și pe orientarea sa sexuală incertă și neasumată. Ștefăniță este un personaj multiplu agresat și care se transformă, la rîndul său, în agresor: obligat de mic să poarte o povară mare (conducerea țării), i se anulează copilăria, ajunge un domnitor cu temperament adolescentin, instabil și necopt; comparat constant cu bunicul său legendar, dezvoltă un complex de inferioritate care îi susține impulsivitatea; forțat la o căsătorie nedorită (din rațiuni politice), își găsește refugii în homosexualitate. Marius Manole creează un Ștefăniță fragil prin nestăpînirea propriei persoane, impulsiv, preocupat intens de sine, incapabil de diplomație politică, copilăros și iresponsabil, în egală măsură crud și intrigant, dar și profund uman. Un amestec între cruzimea lui Richard al III-lea și slăbiciunile unui Hamlet dubitativ. Dabija și Manole relativizează personajul, îi refuză o singură culoare. Ștefăniță este un tip tonic, cu un umor mușcător, dar poate fi și profund dezagreabil, depresiv sau violent. Se poate empatiza cu el, dar poate fi și detestat. Ca prieteni ai domnitorului, Marius Rizea și Alexandru Voicu sînt și ei duali, pot fi gregari și hedoniști, dar și asasini cu sînge rece. Naratorul, funcție imaginată în scenariu, este atribuită unui personaj din textul original, Unguru (Mihai Munteniță), adică străinului, celui care are distanța privirii. Aici apare un contrapunct: comentariul obiectiv (citatele din cronici) al naratorului este teatralizat, are un anume ludic, în timp ce ficțiunea (piesa) este scoasă din registrul desuet al patosului și remontată în cel contemporan, al firescului. În general, distribuția masculină funcționează bine în sensul acestui joc natural, în schimb cea feminină (dublă distribuție pe toate rolurile) este neuniformă, cu unele stridențe (Afrodita Androne în rolul Oanei este mult prea teatrală în raport cu stilul de joc general).

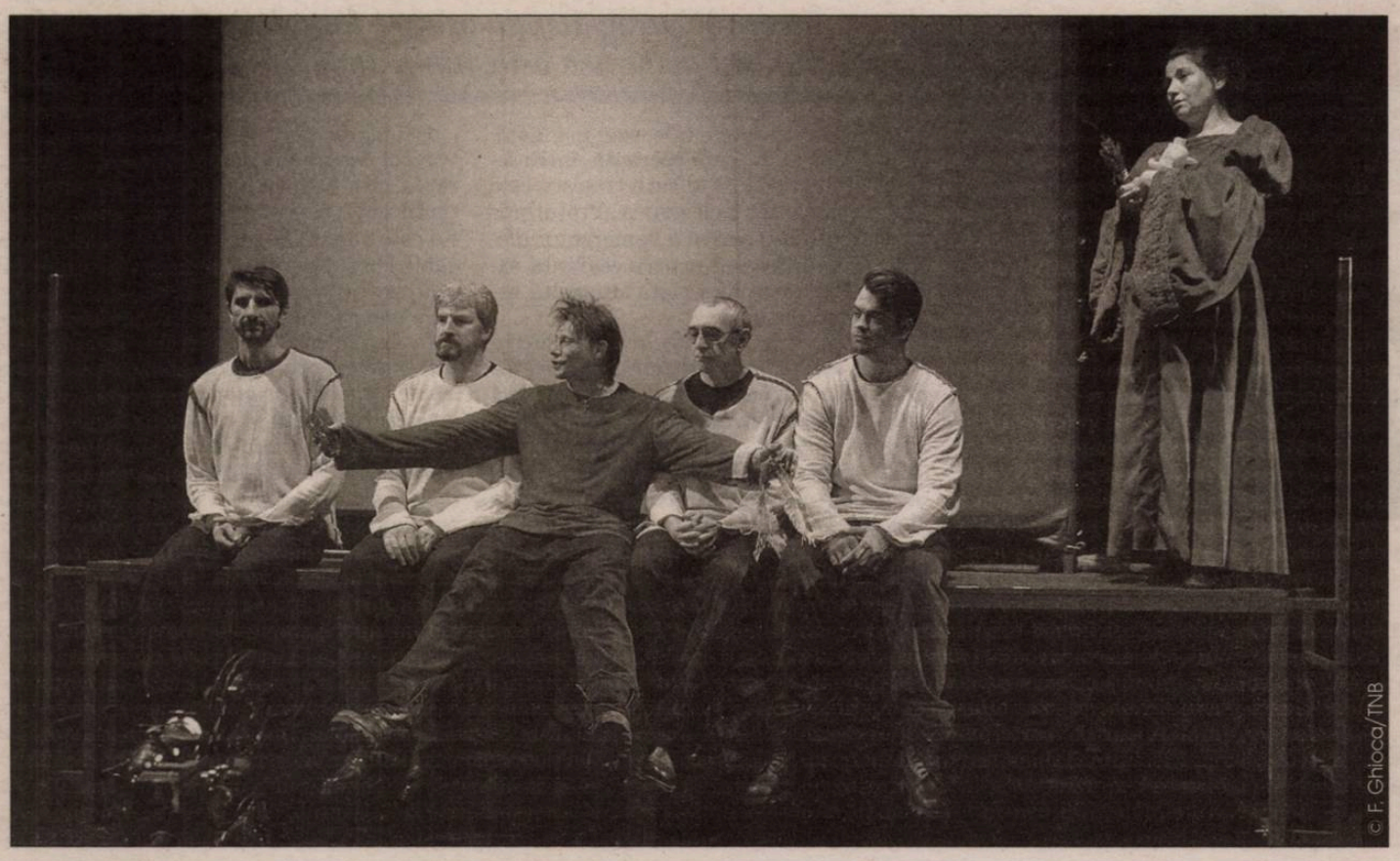
© F. Ghioca/TNB

Acest material dramaturgic de sorginte shakespeariană, reconfigurat postmodern, este decriptat cehovian de Dabija care construiește, cu finețe, relații și caractere. De exemplu, se respectă regula pistolului lui Cehov: la începutul spectacolului sînt aduși în scenă saci cu nuci pentru parastasul lui Ștefan cel Mare, dar la final, după moartea lui Ștefăniță, nucile vor folosi (se subînțelege) pentru coliva de la înmormîntarea acestuia. Ca de obicei, Dabija știe să citească scenic, cu o logică impecabilă, un text de teatru, reușind să facă, în cazul de față, dintr-o piesă datată, un spectacol actual. În unele privințe, chiar acut actual.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Umorul este ingredientul unei bune ars moriendi

– interviu cu Costică BRĂDĂŢAN –

Domnule Brădățan, sînteți în România pentru lansarea cărții dumneavastră A muri pentru o idee. Despre viața plină de primejdii a filozofilor, *apărută la Editura Humanitas. Ați scris această carte în engleză și ați publicat-o, în Anglia și în America, în 2015. Traducerea în română este prima traducere a cărții?*

Nu, este a cincea. A mai fost tradusă în olandeză, vietnameză, italiană, turcă și, iată, în română. Traducerea în chineză urmează să apară în cîteva luni, din cîte înțeleg. Vor urma și altele…

Înseamnă că povestea pe care o spuneți în/cu această carte este perfect comprehensibilă în orice cultură…

Totuși, nu chiar la fel. În America, această carte a fost receptată ca o lucrare mai curînd academică, a fost discutată ca atare, s-a vorbit despre modul în care tratez tema, despre analiza filozofică pe care o fac, dar miza existențială a poveștii din carte s-a pierdut uneori. Poate pentru că cei care au discutat-o nu au avut niciodată acces la o experiență istorică de acest tip – să ajungi să te sacrifici pentru ideile tale. Dar în alte părți, în Vietnam sau în Turcia, de pildă, acum în România, țări care au trecut prin tragedii istorice recente, cartea este percepută și în alt registru. Mulți s-au recunoscut în problematica etică descrisă în carte. Mi se pare că tipul de percepție a cărții este diferit în țările acestea care au trecut printr-o istorie traumatizantă.

Cartea urmărește filozoful ca pe un dansator pe sîrmă, spuneți dvs. De fapt, urmăriți eforturile unor filozofi de a pune în acord ceea ce spun cu ceea ce fac. Chestiunea este interesantă în general, nu doar în cazul filozofilor. Ce credeți că ne poate spune nouă, oameni care nu ne ocupăm neapărat cu filozofia, această poveste cu filozofi?

Sigur că această problema etică a raportului dintre vorbă și faptă este importantă pentru oricine, dar cînd vine vorba despre filozofi ea capătă o intensitate în plus. Tensiunea raportului dintre ceea ce spui și ceea ce faci este mai mare sau ar trebui să fie mai mare în cazul filozofilor. Asta duce spre o viață periculoasă, căci efortul de a acorda fapta la gînd este remarcabil cînd acest acordaj se simte ca o obligație pe care ți-o impui singur. La urma urmei, filozofii sînt cei care vorbesc cetății despre etică și tot ei sînt cei dintîi expuși judecății etice. Sau, cel puțin, așa ar trebui să fie. Pe de altă parte, nu te-ai aștepta ca un filozof să ducă o viață periculoasă. Filozoful este om al bibliotecii, al cărților, cu capul în nori, este mai degrabă o figură fragilă, blajină, care trece pe lîngă duritatea vieții. Cum să te aștepți ca filozofii să trăiască periculos și să moară spectaculos? Ei bine, exact acest contrast între reprezentarea curentă pe care o avem despre ei și situațiile radicale în care ajung adesea ca urmare a lucrurilor pe care le profesează m-a interesat în această carte. În alt plan, încerc să atrag atenția asupra faptului că nimic nu e inocent pe lumea asta, nimic nu e lipsit de pericol. Orice faptă pe care o faci sau vorbă pe care o zici te poate duce într-o bună zi într-o situație-limită, în care, eventual, ești împins să plătești cu viața. Se poate pleca de la ceva minor, de la o decizie pe care o iei sub puterea unei conjuncturi trecătoare – de pildă, dacă să colaborezi sau nu cu o putere totalitară – și, în funcție de decizia pe care o iei și pe care, repet, o poți socoti minoră, s-ar putea ca după un timp să ajungi să plătești cu viața. În fine, mă mai interesează și o anomalie a lumii de azi. În lumea filozofică actuală contează în primul rînd un singur tip de coerență, coerența operei sau chiar a unui singur text. În filozofie, ești judecat după acest unic criteriu: dacă ceea ce publici are coerență sau nu, dacă ideile pe care le comunici „se leagă", dacă nu există discrepanțe ori rupturi în raționamentul tău filozofic. Și ești un filozof slab dacă nu ești în stare să construiești, pas cu pas, argumente solide, cu probe și cu întemeieri la tot pasul. Cealaltă coerență, cea mare, dintre gîndirea ta și faptele tale, este neglijată. Or, eu cred că această coerență, între ceea ce scrii și modul în care trăiești, este mai importantă decît prima. Prețul pus pe coerența interioară a demersului filozofic și dezinteresul pentru coerența exterioară, a textului cu viața autorului, este un simptom grav.

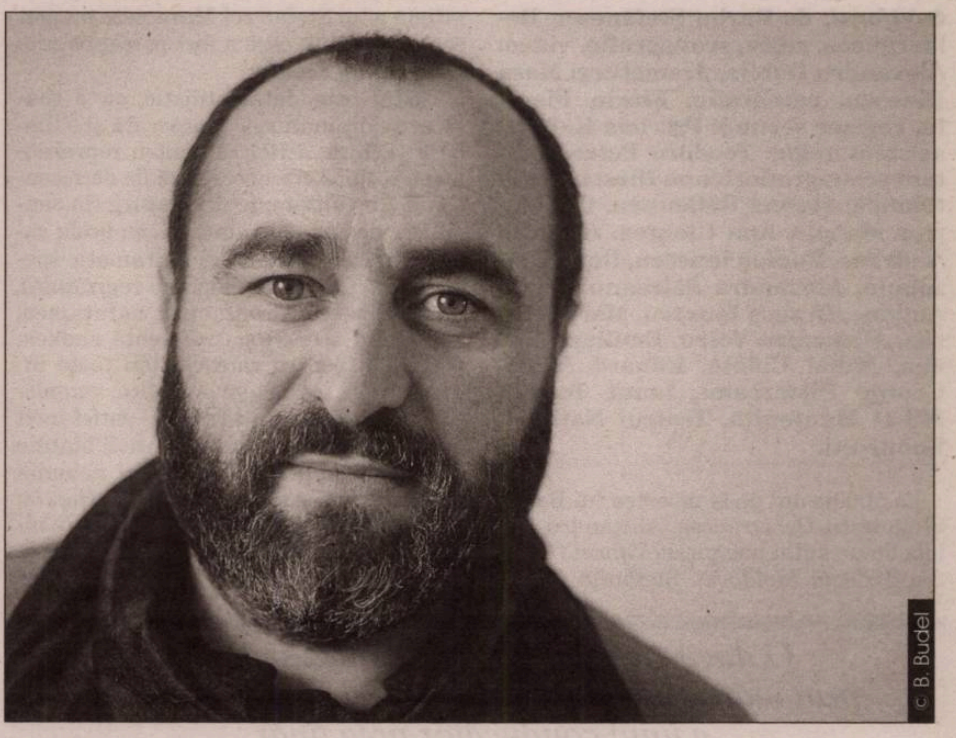

Dacă lucrurile stau așa în lumea filozofilor de azi, remarc imediat un dezechilibru. Trăim o vreme în care opinia publică este tot mai exigentă cu anumite categorii profesionale, precum politicienii, medicii, preoții etc. Orice mică abatere comportamentală a acestor oameni, adusă la cunoștința publicului, dărîmă cariere. Un preot este judecat pentru păcatele lui cu mult mai intransigent decît un laic, de pildă. Ceea ce ni se pare cumva firesc. În cazul politicienilor, judecata publică nemiloasă se poate referi și la fapte petrecute cu mult timp în urmă, cînd „păcătosului" nici prin cap nu-i trecea că va ajunge, să zicem, președinte de țară. Într-o asemenea poziție ești judecat nemilos pentru tot ce ai făcut în viața ta. Cum de la filozofi e altfel?

În filozofie există un tip de cazuri aparte. Cazul Heidegger, de pildă. Un detaliu de biografie, precum aderarea la partidul nazist, e scos în evidență și pus în discuție, dar, în final, ajunge să fie văzut ca un accident biografic și atît. Prestigiul omului e știrbit, dar opera în sine pare să stea în picioare. În contextul mai mare, cel al operei acestui filozof, momentul de derapaj etic apare ca un detaliu. E ca și cum lumea nici nu se așteaptă ca filozoful să trăiască conform filozofiei sale și, ca atare, nici nu-l sancționează cînd îl surprinde în delict. Ca să revin frontal la întrebarea dvs. acum, aveți dreptate, lumea poate fi mult mai exigentă cu categoriile pe care le-ați enumerat decît cu filozofii. Și tocmai cu filozofii ar trebui să fie mai exigentă pentru că ei se ocupă de etică și de întemeierea ei, ei raționalizează și explicitează coduri etice pe care le aplică altora, așa că ei ar trebui să fie primii care le respectă și ar trebui judecați cel mai strict.

Opera unui filozof poate fi minată de viața lui?

> *„Încerc să atrag atenția asupra faptului că nimic nu e inocent pe lumea asta, nimic nu e lipsit de pericol."*

Heidegger pare să fi trecut testul. Dar vorbim despre un test în ochii lumii. Părerea mea este că, se vede sau nu, dacă un filozof trăiește altfel decît scrie, opera lui este minată de un viciu interior ireparabil. Forța unei gîndiri nu stă doar în cuvintele rostite sau scrise, ci și în modul în care trăiește filozoful-autor.

În cartea dvs. e vorba despre moarte. Cazuistica pe care o citați, cu Socrate cel dintîi, este a unor morți spectaculoase și spuneți că modul în care se moare luminează, de fapt, viața care se încheie, propunînd un fel de evaluare à rebours, *și asta e cea care rămîne. Totuși, majoritatea oamenilor nu mor eroic, nici măcar spectaculos. Dacă nu e scandalos ce spun, majoritatea oamenilor mor banal. Ce să înțelegem, că dacă nu avem șansa unei morți pe tipicul socratic am ratat viața?*

Caracterul spectaculos al morților la care mă refer este dat de martiraj. Există o dimensiune publică a acestor morți, mai ales că multe s-au și petrecut în circumstanțe speciale. Dar asta este, să zic așa, partea oarecum anecdotică a cărții. De fapt, cartea mea se învîrte în jurul ideii de filozofie ca „pregătire pen-

PUBLICITATE

Poveștile politicienilor și oamenilor de cultură români care au înfăptuit marele ideal național în 1918 și care au sfârșit tragic în temnițele comuniste

Un nou serial marca **„Weekend Adevărul"** **în fiecare vineri**

tru moarte". Important e să știi că vei muri și să te pregătești pentru asta. Nu e doar o pregătire sufletească, ci un fel de a făptui și de a gîndi atît timp cît ești viu, astfel încît să lași în urma ta această coerență despre care am vorbit. Demersul meu pleacă de la Socrate, de la dialogul pe care el îl poartă cu apropiații lui într-o celulă înainte să bea cucuta la care fusese obligat prin decizia cetății, dar ce spune el acolo trece dincolo de zidurile închisorii și e valabil pînă la urmă pentru orice fel de a muri, după cum e valabil pentru orice fel de viață. Cartea are mai multe planuri care dialoghează între ele, iar unul dintre aceste registre, care practic străbate cartea de la un capăt la altul, este legat de această *ars moriendi* – să știi cum să mori. Mai presus de toate, nu trebuie să mori ca alții, trebuie să-ți mori propria-ți moarte.

Credeți că moartea unui autor îi revalorizează opera?

Mi se pare că moartea poate servi ca operă sau ca invitație de revalorizare a operei. Altfel nu-mi explic de ce un om care a murit acum 25 de secole fără să fi scris nimic a devenit aproape un mit, un reper prim în gîndirea lumii. Fără acea moarte, Socrate nu ar fi însemnat mare lucru. Faptul că a fost dispus să moară pentru ideile lui a dat valoare enormă ideilor sale.

Oamenii, în general, își ratează moartea?

Asta era obsesia Simonei Weil. Cel mai mare pericol nu e să ratezi viața, ci să ratezi moartea – spunea ea. Nu ne e cu totul clar ce a vrut să spună cu asta. În orice caz, din perspectiva unui om religios, ratarea morții există ca problemă de prim rang pentru că, astfel, intri pe un drum care nu te duce nicăieri. Dar și din perspectiva unui ateu, problema ratării morții contează – e doar marele finiș, n-are cum să nu conteze. Dacă ateul e un om reflexiv, îi pasă cum moare pentru că și el ține la impresia pe care o lasă, la urmele pe care le lasă în lume, căci și asta e o formă de nemurire. Chiar această preocupare pentru modul în care murim dă, în cele din urmă, un fel de sens morții.

Cartea este, spuneți dvs., „povestea încleștării filozofului cu moartea". Ce are filozoful împotriva morții, de ce nu o acceptă, de ce e o „încleștare" între filozof și moarte?

Relația dintre filozof și moarte este, de fapt, un proces. Ca orice om, nici filozoful nu este din prima zi împăcat cu moartea. În final, mulți filozofi s-au împăcat cu moartea, nu au mai avut nimic împotriva ei, dar interesant este drumul pînă la această situare. Ideile despre moarte evoluează în mintea oricărui om odată cu viața pe care trăiește, dar filozoful trăiește această evoluție mai intens, căci ideile sînt chiar viața lui. Mie îmi pare că acest proces este o încleștare și pentru că are loc o luptă cu propriul corp, care e dominat de instinctele vitale. Îmi amintesc de acea scenă memorabilă din filmul lui Ingmar Bergman, *A șaptea pecete*, unde Moartea vine la Antonius Block, îl întreabă „Ești gata să mori?" și el răspunde: „Da, sînt pregătit, mie nu mi-e frică, doar corpului meu îi e". Corpul trebuie îmblînzit, pregătit pentru moarte. Acolo e încleștarea.

Încheiați cartea anunțîndu-ne că veți scrie o alta cu tema „lumea ca farsă". De ce ați simțit nevoia să anunțați că vă gîndiți la această temă la finalul unei cărți despre moarte?

Am în intenție să scriu o carte despre lumea ca farsă, dar această carte va mai trebui să aștepte puțin, căci am acum, în șantier, alte două proiecte, unul despre eșec și celălalt despre conformism. Mi s-a părut, însă, potrivit să anunț, la capătul unei cărți despre moarte, că mă gîndesc la una despre lume ca farsă. Am simțit că o asemenea carte viitoare va plasa într-un anume context această carte abia terminată. Deocamdată *simt* acest proiect crescînd în mine, fără să-l fi conceptualizat îndeajuns.

Ideea lumii ca farsă vi se pare că rezolvă încleștarea cu moartea?

Tatonez de mult această idee. Mi se pare că dacă cineva ar exista deasupra noastră, chiar dacă ar rîde de noi și ne-ar juca feste, asta ar fi totuși o veste bună. Înseamnă că nu sîntem singuri, ceea ne e rău deloc. Iar vestea bună nu e doar că nu sîntem singuri, ci și că, dacă se rîde de noi, și noi putem răspunde întorcînd rîsul, ca să zic așa. Dialogul acesta poate să pară ciudat, admit, dar este un dialog cu autorul farsei, ceea ce nu-i de ici, de colo.

„«Da, sînt pregătit, mie nu mi-e frică, doar corpului meu îi e.»"

Gîndul celor mai mulți oameni despre moarte este îndoliat. Moartea este, mereu, cu suferință. Suferi cînd cineva apropiat moare, după cum și cel care moare suferă gîndindu-se că moartea sa va aduce suferință celor apropiați. E posibilă înseninarea gîndului morții?

Pot fi soluții. Îmi amintesc de un film superb, *Invaziile barbare*, regizat de Denys Arcand, în care un om bolnav de cancer se pregătește să moară și modul în care o face este în același timp dramatic și comic. Rîsul îndulcește tragedia morții, care este absolut copleșitoare. Umorul este tămăduitor dacă vine de la cel care urmează să moară. Orice altă sursă de umor într-un caz ca acesta este cel puțin de prost gust. Însă, dacă cel care se pregătește să moară o face și cu seriozitate, dar și cu umor, atunci termenii întregii povești se schimbă nu doar pentru el, ci și pentru toți cei din jurul său. Umorul este un ingredient al unei bune *ars moriendi*. Mă gîndesc iarăși la modelul socratic al morții, de unde ironia nu a lipsit nici în cea din urmă secundă – vezi trimiterea misterioasă, dar simpatică la cocoșul lui Asklepios.

Cartea dvs. se referă exclusiv la oameni cu operă, oameni care au lăsat lucruri importante în patrimoniul umanității și spuneți că subîntinde o anumită pedagogie a morții, propunînd o ars moriendi. *Dar cît de folositoare este această pedagogie pentru cineva care nu are o operă? În fond, cei mai mulți cititori ai dvs. sînt oameni care nu au și nici nu vor avea vreodată o operă…*

Chiar dacă moartea este în titlul cărții mele, aceasta vorbește mai mult despre viață. Tocmai din perspectiva morții, eu propun un mod de existență etică, responsabilă, atentă. Alegerile mici pot să aibă efecte mari. A turna ori nu? A sări în apărarea cuiva mai slab sau nu? A fugi sau a rămîne într-o anumită situație? Asemenea decizii pot avea consecințe extrem de serioase. Astfel oamenii care, cum spuneți, în majoritatea lor, nu au operă precum filozofii mei, își pot face operă din propria biografie.

Vă mulțumesc, domnule Brădățan.

Și eu vă mulțumesc.

a consemnat Sever VOINESCU

PUBLICITATE

PUBLICITATE

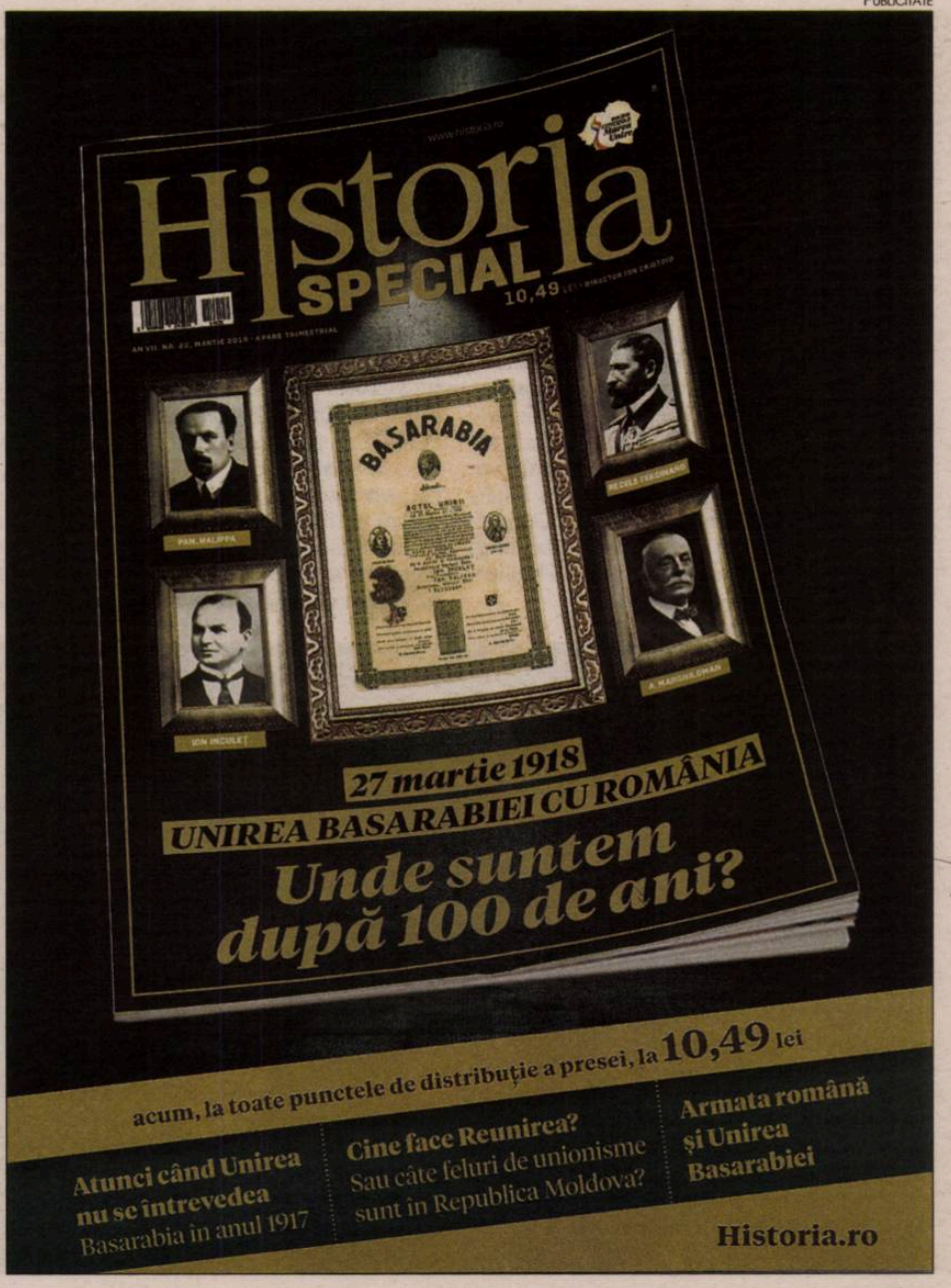

Emanuel CONȚAC

De la Moarte la Înviere

– avatarurile teologice și politice ale sărbătorii centrale a creștinismului –

Paștele, sărbătoarea de căpătîi a creștinismului, a parcurs un drum foarte lung de la momentul instituirii sale de către Iisus pînă la complexul eveniment liturgic prăznuit astăzi, după o rînduială strictă, în Biserica răsăriteană. În cursul celor două milenii care despart „primul Paște" de sărbătoarea pe care o cunoaștem în forma ei prezentă s-au produs și cîteva mutații semnificative, atît de ordin teologic, cît și „onomastic" *(i.e.* schimbări care țin de numele evenimentului). În textul de mai jos mă voi opri la cele din prima categorie, cu precizarea că un subiect atît de amplu ar necesita o analiză mult mai largă.

Potrivit *Învățăturii de credință creștină ortodoxă,* Paștele este „Sărbătoarea Învierii Domnului, cea mai veche și mai mare sărbătoare creștină" (București, EIBMBOR, 2008, p. 310). Totuși, nu trebuie uitat că la originea Paștelui, în înțeles creștin, stă un eveniment care are în centru nu învierea, ci moartea lui Iisus, prezentată de cei patru evangheliști ca împlinire a unui legămînt nou pe care îl încheie Dumnezeu cu poporul Său. Potrivit primelor trei Evanghelii, în timpul *pesach*-ului evreiesc, Iisus ia o pîine pe care o frînge și o împarte ucenicilor, spunînd: „Acesta este trupul meu". (De notat că, deși Mîntuitorul va fi folosit o azimă, autorii biblici evită cuvîntul *azymon* și folosesc grecescul *artos,* termenul generic pentru pîine.)

Celălalt element pomenit de evangheliști este paharul cu „rodul viței" pe care Iisus, în Marcu și Matei, îl prezintă drept „sîngele" Său, „care se varsă pentru mulți" („spre iertarea păcatelor", precizează Matei). Ambele Evanghelii conțin o secvență care de regulă nu este redată literal în versiunile moderne ale Bibliei: „Acesta este *sîngele* meu al *legămîntului"* sau „sîngele meu, de legămînt" (Mat. 26:28; Marcu 14:2, *s.n.*). Evanghelistul Luca, mai sensibil la chestiuni de stil și motivat în egală măsură de considerente apologetice, a reformulat declarația lui Iisus, astfel că, la Ultima Cină, El spune: „Acest pahar este noul *legămînt în sîngele* meu care se varsă pentru mulți" (Luca 22:20, *s.n.*). Probabil fiindcă vizează un public mai larg, Luca vrea să evite impresia că la euharistie se bea sînge (acuzație anticreștină care de altfel nu va întîrzia să apară în mediul păgîn). Indiferent care va fi fost forma exactă a declarației lui Iisus, ea pune în relație două elemente – „sînge" și „legămînt" – care evocă un evantai larg de evenimente și pasaje din istoria biblică veterotestamentară.

Din acest buchet de referințe mă voi opri la trei. Prima dintre ele provine din cartea Exodului (cap. 12), potrivit căreia Paștele (ebr. *pesah)* presupune jertfirea unui animal tînăr (miel sau ied) pentru a marca iminenta ieșire a israeliților din Egipt – „casa robiei". În virtutea unui proces de transfer semantic, mielul sacrificat ritual de Pesah ajunge să poarte numele sărbătorii. Dacă vrei să spui, în limbaj biblic, că înjunghii mielul pascal, spui că „înjunghii *pesah*-ul" (Ex. 12:21) – sau *pasha,* în cazul în care interlocutorul este un evreu elenofon din Alexandria Egiptului. În cartea Exodului (cap. 24) găsim o altă temă teologică importantă: legămîntul pe care îl încheie Dumnezeu cu fiii lui Israel la Sinai. Potrivit uzanței veterotestamentare, legămîntul era în mod tipic însoțit de o jertfă, adică de „vărsare de sînge". În toiul ceremoniei pe care o îndeplinește, Moise ia o parte din sîngele jertfei și îi stropește pe israeliți, iar apoi solemnizează actul cu următoarele cuvinte: „Iată *sîngele legămîntului* pe care l-a rînduit Domnul pentru voi" (Ex. 24:8).

Expresia „sîngele legămîntului" reapare în pericopele euharistice din Marcu și Matei, cu deosebirea că Iisus introduce un element suplimentar – adjectivul „nou" – care evocă o temă specifică profetului Ieremia: „instituirea unui legămînt nou" (Ier. 31:31). Așadar, citită în lumina acestor reflectoare veterotestamentare, episodul de la Cina cea de Taină capătă următoarea semnificație: Iisus este Mielul Pascal care se aduce pe sine ca jertfă pentru a inaugura Noul Legămînt anunțat de profeții din vechime. Sîngele Lui are valențe ispășitoare, în acord cu principiul conform căruia iertarea de păcate nu este posibilă fără sînge (Evr. 9:22; cf. Lev. 17:11).

Nu este întîmplător că aceeași înțelegere a sacramentului instituit de Iisus se regăsește și în epistolele apostolului Pavel, apostolul care traduce mesajului hristic pentru un public de limbă greacă. La aproape două decenii de la Paștele serbat de Hristos și ucenicii lui, Pavel citează cuvintele euharistice (păstrate într-o variantă similară celei din Luca) și adaugă: „Ori de cîte ori mîncați din pîinea aceasta și beți din paharul acesta, vestiți *moartea Domnului* pînă va veni El" (1 Cor. 11:26, *s.n.*). Acestui nucleu – Paștele ca rememorare a morții lui Iisus – i s-a adăugat mai tîrziu, în mod natural, sărbătoarea Învierii. Precum se știe, faptul că învierea lui Iisus a avut loc în prima zi a săptămînii, adică duminica, a făcut ca aceasta să cîștige preeminență în raport cu celelalte zile, ducînd la fixarea ei ca zi liturgică în calendarul bisericesc, în defavoarea sabatului, care era ziua de închinare nu doar a sinagogii, ci și a comunităților iudeo-creștine din primul secol d.Hr.

© wikimedia commons

În bisericile din Asia Mică, sărbătoarea Paștelui a urmat calendarul evreiesc. Episcopii „asiatici" au folosit următorul raționament: dacă Iisus a fost răstignit în ziua de 14 Nisan (cum reiese din Evanghelia după Ioan), Paștele creștin ar trebui să fie ținut anual pe această dată, în conformitate cu tradiția ioanină, indiferent în ce zi din săptămînă ar fi căzut sărbătoarea. În plus, deoarece pericopele evanghelice despre Paștele sărbătorit de Iisus conțin și o anticipare a întoarcerii Mîntuitorului („Adevărat vă spun că nu voi mai bea din rodul viței *pînă în ziua cînd îl voi bea nou în Împărăția lui Dumnezeu",* Marcu 14:25, *s.n.*), era firesc ca în primul secol, cînd așteptarea *parousiei* era extrem de intensă, creștinii să postească de Paște pentru a-l putea întîmpina cu vrednicie pe Cel care făgăduise că se va întoarce. Postul avea o lungime variabilă (o zi, două sau mai multe, în funcție de rîvna și puterile credincioșilor), dar se încheia fără excepție în seara zilei de 14 Nisan, cînd urma o euharistie menită să comemoreze jertfa lui Iisus. Creștinii „asiatici" care serbau Paștele în tandem cu evreii au fost porecliți *quartodecimani* (de la numeralul latinesc *quattuordecim,* „paisprezece").

Comunitățile creștine din alte zone aveau tradiții diferite. Cînd biserica din Roma a căutat să marcheze diferența în raport cu iudaismul, Paștele s-a prelungit pînă în duminica ulterioară zilei de 14 Nisan, avînd ca punct culminant sărbătoarea Învierii lui Iisus. Din *Istoria bisericească* a lui Eusebiu știm că, în preajma anului 155, episcopul Policarp al Smirnei a avut o discuție în contradictoriu cu episcopul Anicet al Romei, pe marginea felului în care trebuie sărbătorit Paștele. Nici unul dintre ei n-a reușit să-l convingă pe interlocutor să-și schimbe practica, fiindcă ambii nutreau convingerea profundă că tradiția pe care o reprezintă este cea originară. În ciuda disensiunilor, Anicet l-a invitat pe Policarp să oficieze euharistia și apoi cei doi ierarhi s-au despărțit în pace.

La sfîrșitul aceluiași secol, diferența nu a mai fost tolerată, iar dezbaterea a luat o turnură polemică. Victor I, primul papă vorbitor de latină, și-a propus să rezolve problema lipsei de uniformitate, mai ales că la Roma locuiau numeroși credincioși din Asia Mică ale căror tradiții pascale făceau notă discordantă cu practica din biserica romană. Episcopul Romei n-a ezitat să facă uz de influența sa pentru a-i determina pe „disidenți" să renunțe la o tradiție care părea iudaizantă și să se ralieze la cutuma apuseană. Deși cronologia lui Eusebiu *(Ist. bis.* 5.23) este cam vagă, reținem că au fost organizate numeroase sinoade regionale în urma cărora s-a stabilit că „taina învierii din morți a Domnului nu poate fi sărbătorită decît duminica". Bisericile din Asia Mică au refuzat să se conformeze, invocînd autoritatea apostolilor Ioan și Filip ori prestigiul unor episcopi precum Policarp al Smirnei (martir proeminent) și Meliton al Sardesului.

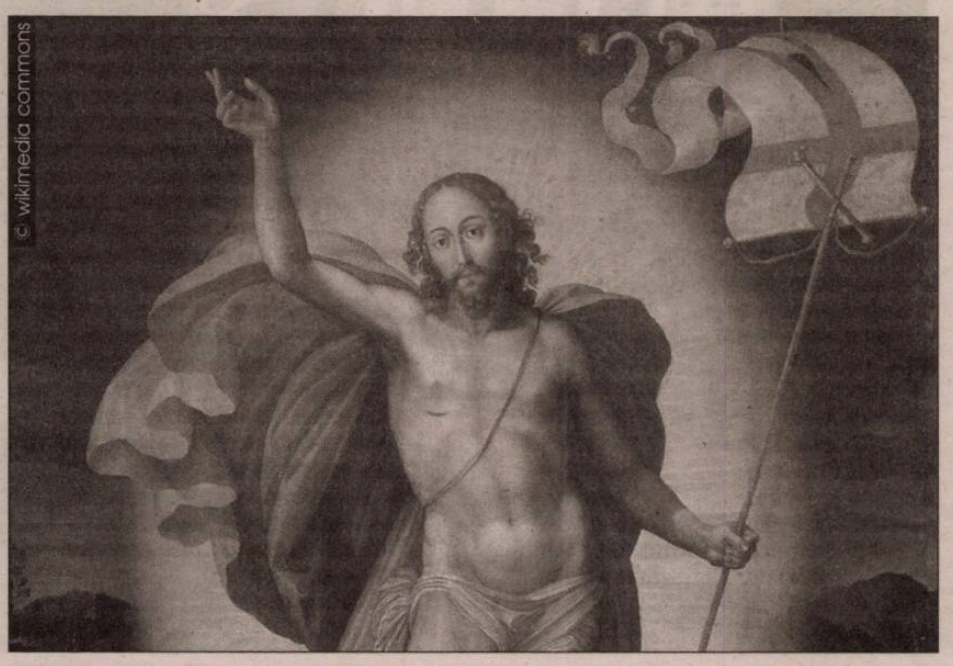
© wikimedia commons

Episcopul Romei nu s-a lăsat impresionat și a excomunicat bisericile „paisprezeciste", pe motiv de heterodoxie, creînd stupoare în rîndul colegilor săi. Irineu, episcopul de Lugdunum, reprezentantul diecezelor din Galia, era de acord că Paștele trebuie să cadă duminica, dar nu vedea cu ochi buni dorința pontifului de la Roma de a ajunge la uniformitate cu prețul excomunicării fraților de credință. În orice caz, tabăra quartodecimană a continuat să facă opoziție. Policrate, episcopul de Efes, cea mai proeminentă figură a disidenței, îi scria papei că obiceiul pascal din Asia, fiind de origine apostolică, respectă „canonul credinței". În final, citînd o spusă a Apostolului Petru, Policrate adăuga: „Trebuie să ascultăm mai degrabă de Dumnezeu decît de oameni".

Problema a continuat să tulbure apele bisericești și în următorul secol. Deși se afirmă că ea a fost tranșată la Niceea, în cadrul primului sinod ecumenic (325 d.Hr.), canoanele oficiale nu fac nici o referire la chestiunea quartodecimană sau la sărbătoarea pascală. S-a păstrat, în schimb, o scrisoare în care împăratul Constantin cerea distanțarea Bisericii de practicile iudaice și sărbătorirea sincronă a Paștelui de către toate bisericile. Constantin îi invita pe episcopi să constate „cît de scandalos și nepotrivit este ca în cuprinsul acelorași zile unii să fie în timpul postului, iar alții în toiul ospețelor" (Eusebiu, *Viața lui Constantin,* 3.18.5). Totuși, problema era departe de a fi rezolvată, fiindcă, pînă la computul lui Dionisie Exiguul, Alexandria și Roma au folosit modalități de calcul diferite în stabilirea datei Paștelui.

***Emanuel Conțac** este conferențiar universitar la Institutul Teologic Penticostal din București și coordonator al colectivului de revizuire a Bibliei Cornilescu (EDCR). Cea mai recentă carte publicată:* Noul Testament de la Bălgrad (1648) și Reforma. Studiu istorico-filologic.

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Cu spatele la viitor

Ultimele evoluții din politica noastră nu au făcut decît să-i surprindă pe foarte mulți dintre analiștii sociali. Schimbarea de către PSD a două guverne proprii, calitatea extrem de joasă a unor oameni ce ocupă fotolii ministeriale, dar și atmosfera socială generală ne duc cu gîndul la o singură întrebare: cît de jos s-a coborît și cît de jos se mai poate merge? În context, comentariile au devenit din ce în ce mai acide, dacă nu chiar deznădăjduite. Observ de mult timp analizele despre țara noastră și mărturisesc că cele mai multe sînt departe de cunoașterea realităților românești. Sînt cîteva lucruri pe care trebuie să le știi atunci cînd scrii despre o țară. Trebuie s-o cunoști bine și să scrii despre ea cu dragoste și cu înțelegere, fără răutate. Nu poți emite judecăți de valoare dacă nu știi istorie, economie, antropologie, psihologie socială. Și, mai presus de toate, analizele trebuie să fie atente și răbdătoare. Nu ne putem pierde răbdarea cu semenii noștri și cu țara noastră. Este bine că cei mai mulți dintre noi avem sentimentul că scriitura noastră va salva lumea și că, dacă scriem despre țara noastră, atunci această scriitură ne va salva țara. În același timp, dacă lumea și țara nu se mișcă în direcția pe care o imaginăm noi, atunci ne pierdem răbdarea, trecînd spre un excepționalism defetist, demobilizator, semnalat și de către Vintilă Mihăilescu (vezi *De ce este România astfel? Avatarurile excepționalismului românesc,* Editura Polirom, Iași, 2017, pp. 66-69). Pentru ca părerile noastre să fie valabile trebuie să avem cunoaștere, caracter și să renunțăm la ideea că vom schimba repede, acum, pe loc, lumea în care trăim. Meseria aceasta este grea pentru că efectul său, acumularea culturală, se face în timpi foarte îndelungați. Poți doar să speri că tot mai mulți oameni te vor citi și că timpul va valida ceea ce spui. Trebuie să încetăm a mai fi mesianici. Să ne facem pur și simplu datoria. Cuvîntul care construiește este marea noastră armă. Cred că dacă s-ar face o statistică am constata cu stupefacție că sîntem poporul care-și înjură cel mai des țara. Poate și din această cauză o părăsim cu viteza aceasta. România este așa cum este și punct. Evident că în timpi mai mult sau mai puțin lungi poate fi și altfel. Asta se va întîmpla doar în măsura în care cultura română va evolua și va alimenta civilizația cu suflul necesar acumulării. În ansamblu însă, neștiința și frustrările ne alimentează nerăbdarea.

Marea eroare în care ne aflăm este aceea de a crede că acumularea socială (în economie, politică, morală) este liniară și predictibilă. Dacă o privire la scara istoriei ne dezvăluie o evoluție cu tendință pozitivă, de acumulare civilizațională, pe termene scurte evoluțiile pot fi contradictorii. Adică nu este obligatoriu ca răul de ieri să se transforme în binele de azi, iar binele de azi să devină mai binele de mîine. Lucrurile sînt infinit mai complicate. Dacă privim în trecut vom înțelege cîte ceva. De asemenea, dacă vom privi la experiențele statelor puternice, iarăși vom înțelege cîte ceva. Observăm că în civilizațiile sofisticate organizarea socială și nivelul de cooperare între oameni sînt complexe. Există deci o legătură directă între baza culturală a unei națiuni și exprimarea sa socială. Una dintre explicațiile care încearcă să facă lumină în determinismul acumulărilor civilizaționale este fundamentată pe ceea ce numim darwinism social, sau evoluționism social, sau evoluționism cultural. Claude Lévi-Strauss este unul dintre filozofii socialului care aduce unele clarificări. Vorbind despre acumulările culturale și de civilizație, arată: „Repetăm că toate acestea nu au ca scop negarea realității unui progres al umanității, ci ne invită să ni-l imaginăm cu mai multă prudență. Dezvoltarea cunoștințelor despre preistorie și a arheologiei are tendința de a etala în spațiu forme de civilizație pe care ni le-am fi imaginat mai degrabă eșalonate în timp. Acest lucru implică două aspecte: mai întîi că «progresul» (dacă acest termen mai este potrivit pentru a desemna o realitate foarte diferită de aceea căreia i-a fost aplicat inițial) nu este nici necesar, nici continuu; el apare prin salturi și ricoșeuri sau prin mutații, cum ar spune biologii. Aceste salturi și ricoșeuri nu înseamnă o deplasare continuă în aceeași direcție; ele sînt precum mișcările calului în jocul de șah, care poate înainta, dar numai cu salturi în direcții diferite. Omenirea în progres nu seamănă deloc cu o persoană urcînd pe o scară, adăugînd cu fiecare mișcare a sa o nouă treaptă la cele deja cucerite; ea evocă mai degrabă un jucător ale cărui șanse sînt jucate cu mai multe zaruri și care, de fiecare dată cînd le aruncă, le poate vedea împrăștiindu-se pe masă, dînd tot atîtea calcule posibile. Ceea ce cîștigă la o aruncare poate oricînd să piardă la următoarea, căci numai foarte rar istoria este cumulativă, adică rareori rezultatele se pot aduna pentru a da o combinație favorabilă" *(Rasă și istorie,* Editura Fides, Iași, 2001, p. 36).

> *Progresul nu este unul liniar, ci dimpotrivă, evoluțiile sociale seamănă foarte mult cu cele din biologie.*

În sinteză, putem arăta că progresul umanității, în ansamblu, este unul clar și vizibil. Însă nu este nici necesar și nici continuu. Cînd se manifestă, progresul nu este unul liniar, ci dimpotrivă, evoluțiile sociale seamănă foarte mult cu cele din biologie, adică au la bază saltul și mutația, în interiorul unei ciclicități. Ce a fost Grecia în istorie și ce mai înseamnă azi Grecia? Să mai vorbim și despre Roma Antică în comparație cu Italia de azi? Fără a fi liniară, cu asta sîntem cu toții de acord, dezvoltarea socială are propriile sale legi, în acord cu legile universale care guvernează universul fizic și biologic în care trăim cu toții. Marea noastră provocare este să cunoaștem aceste legi și să ne conformăm acțiunii lor. Știm că evoluționismul social are un fundament cultural. Oamenii sînt ființe mult mai complexe decît plantele și animalele, ei caută să înțeleagă universul în care trăiesc și să-l modeleze. România se supune acestor reguli. Evoluțiile sociale sînt determinate de oameni și de către modul în care ei cooperează. Se formează în adîncul sistemelor sociale tendințe date de către o masă critică de păreri, convingeri și percepții. De exemplu, acum pare că sîntem din nou într-o epocă a gardurilor, a izolaționismului și a patriotismului găunos. Ne luptăm cu această tendință și putem s-o influențăm. Numai că lupta trebuie dusă cu calm și chiar cu sentimentul că un mic război pierdut nu înseamnă să ne descurajăm. Civilizația pare că se așază pentru o bucată de vreme într-un loc, după care, după reguli numai de ea știute, se mută în altă parte. Fenomenele sociale, tocmai pentru că sînt rezultatul interacțiunii umane, al cooperării sociale, sînt subiective și caracterizate de discontinuitate. În cercetarea fenomenului social, experimentul este imposibil. Fenomenul social nu este predictibil. (Vezi Nassim Nicholas Taleb, *Lebăda neagră, impactul foarte puțin probabilului,* Editura Curtea Veche, București, 2010.)

România nu face excepție de la regula de evoluție socială enunțată de către savantul citat. Putem spune că, temporar, mergem cu spatele la viitor și cu fața la trecut. Din această cauză, pașii ne sînt nesiguri. Este o poziționare nefirească, dar obiectivă dacă vom lua în calcul întunericul comunist din care venim. Dorim să devenim mari peste noapte, dar uităm cît de mici am fost în trecutul apropiat. Ideea că cineva, un lider mesianic, ne va aduce cu fața spre viitor este una eronată. Doar acumularea de ordin cultural și maturizarea noastră pot produce mișcări favorabile în zona civilizației. De aceea este nevoie de bani mulți și de un efort cultural enorm. Din păcate, și aici sîntem într-un ușor impas dacă vom ține cont că însăși o bună parte din elita culturală nu mai crede și nu mai servește valorile perene care au construit civilizația modernă. Cît de departe se poate merge cu degradarea despre care vorbeam la început? În economie există o lege care spune că bogăția și sărăcia sînt infinite. Tot așa este și în acest caz. Se poate ajunge oricît de jos. România a mai avut, timp de un deceniu, un om nebun ca prim-ministru. Este vorba despre Dimitrie Alexandru Sturza, despre care se spune că plîngea și lătra în ședințele de guvern.

Ce putem face? Nu trebuie „să ne supărăm pe sat" și nici să devenim negativiști pe motiv că țara nu ne ascultă și nu merge acolo unde vrem noi și cu viteza pe care am dori-o noi. Nerăbdarea nu ajută la nimic. Să ne facem pur și simplu datoria și să vorbim. Să explicăm cu calm, să ne facem ascultați și efectele se vor vedea, chiar dacă nu în timpii pe care ni i-am dori. Avem avantajul că ceea ce vorbim și scriem rămîne și servește și celor din viitor. Acumularea de tip social nu numai că este neliniară și ciclică, dar mai are și dezavantajul că se produce în termeni cronologici foarte largi, pe mai multe generații. Generația Revoluției Române din decembrie 1989, cu toate minusurile pe care le vedem, nu a fost indiferentă față de idealul de modernizare a României. Poate că nu mai reușim să-i vedem, dar s-au făcut pași importanți. Chiar dacă avem tendința de a considera că s-a pierdut mult, s-a și avansat mult. Pariul cu istoria nu-l cîștigăm în cîțiva ani. Sîntem obligați să pregătim următoarea mișcare a calului pe tabla de șah și s-o impunem ca fiind favorabilă, în acord cu tendința de ansamblu a civilizației de a merge înainte, de a ne încadra în acel „progres al umanității" despre care vorbește Lévi-Strauss.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Târgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

PUBLICITATE

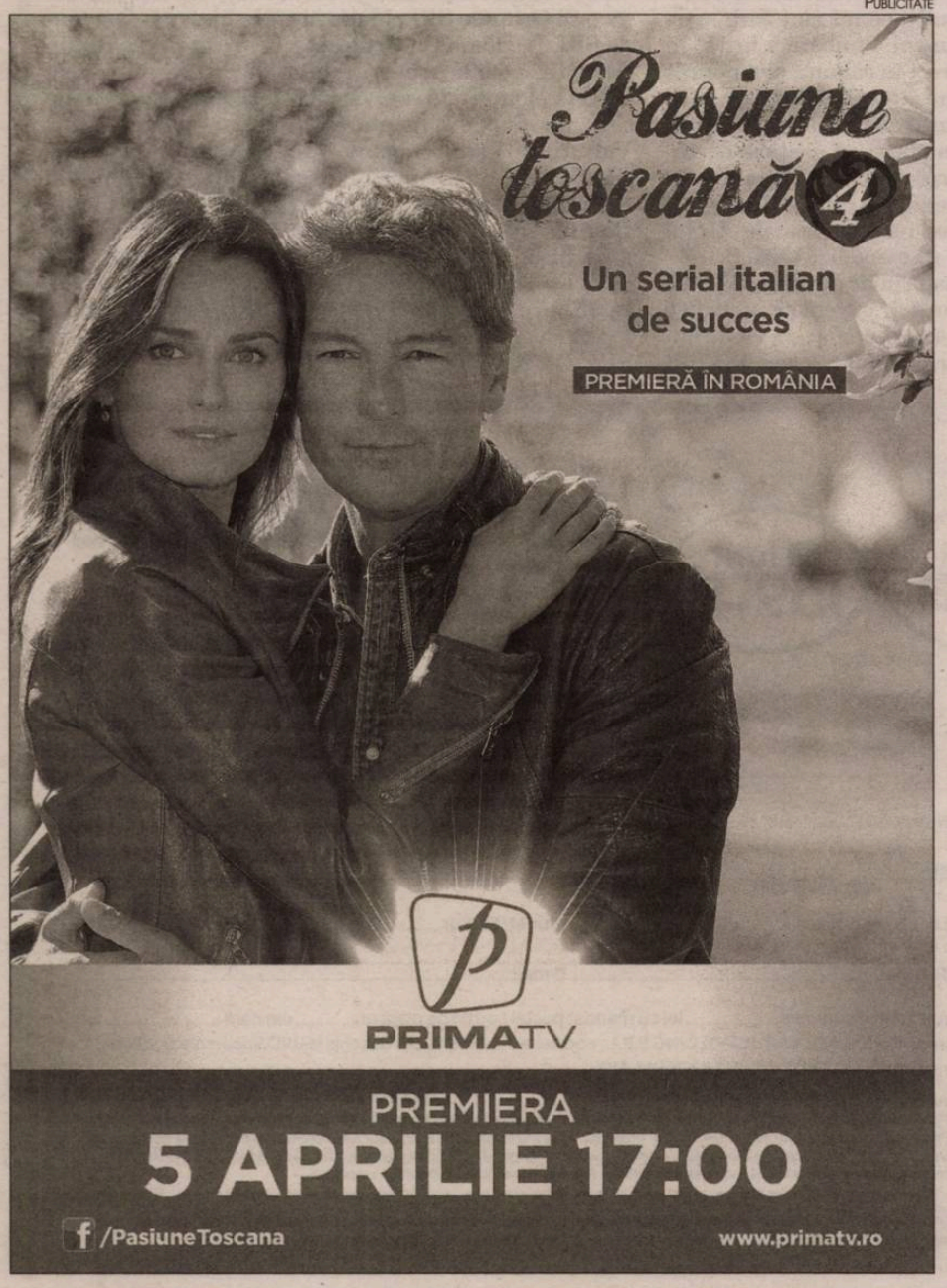

Cu ochii-n 3,14

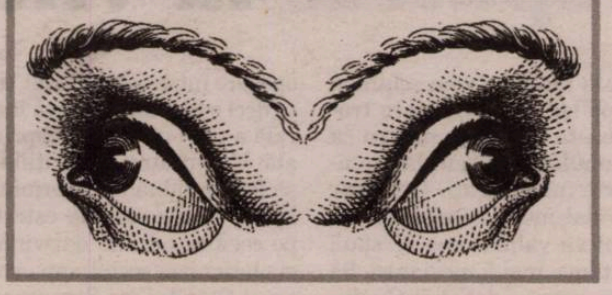

UNDE NE SÎNT LUCRURILE ADÎNCI CARE CONSUMĂ LEGENDE ÎN FIECARE ZI?

■ O mașină de teren împotmolită pe cîmp a fost „tractată“ de niște vaci. Unde ne sînt boii? (**D. C.**)

■ Precum se știe, consumul excesiv de alcool dăunează grav sănătății, dar lucrurile nu erau la fel de limpezi în privința consumului de apă. Ne-a lămurit, nu demult, Cosmin Contra (antrenorul echipei naționale de fotbal), care a avertizat: „Să nu ne îmbătăm cu apă caldă“. (**D. S.**)

■ Calea Floreasca din București s-a umplut de gropi adînci. Dacă plouă, va deveni o cale navigabilă. (**D. C.**)

■ Din rezultatele finale ale recensămîntului din 2011 aflu că numărul romîncelor căsătorite (4.868.826) este mai mare decît numărul românilor căsătoriți (4.818.357). Mai exact, peste 50.000 de concetățene au declarat că au soț, fără ca vreun concetățean să spună același lucru. Sigur, explicații factuale există: unele romînce sînt căsătorite, dar nu cu bărbați români, apoi aflăm că pentru aproape 10.000 de români informația privind starea civilă nu a fost disponibilă (asta înseamnă că nu au vrut să spună sau au fost de negăsit, acasă și în scripte). Totuși, eu tind să cred că unii (mai ales bărbații) sînt căsătoriți legal, dar tot nu le vine să creadă – sînt într-un soi de negare maritală. Cu atît mai mult cu cît același recensămînt potrivește exact numerele cînd e vorba de persoanele „care trăiesc în uniune consensuală“: 372.767 de bărbați și fix 372.767 de femei. Așadar, românii care consumă „uniune consensuală“ știu perfect de bine ce consumă, în vreme ce printre românii care consumă „căsătorie“ există încă unele incertitudini cu privire la ce li se întîmplă. Și încă o observație care va fi sigur luată ca fiind sexistă, ceea ce îmi dă un motiv în plus să o fac: se dovedește încă o dată că imaginarul feminin este mult mai deschis spre căsătorie decît cel masculin… (**S. V.**)

■ Unele alăturări de străzi din București continuă să ne uimească: strada purtînd numele matematicianului Gheorghe Țițeica din București se învecinează cu (sau nu e departe de), printre altele, străzile Vrîncioaia, Amidonului, Vidin, Aromei, Maiorului, Pepelea, Intrarea Tăciunelui. Un amestec neașteptat de simțuri, legende și războaie. (**I. P.**)

■ Cifre: un studiu recent spune că miliarde de viruși cad din cer pe Pămînt în fiecare zi, ceea ce duce la o medie de 800 de milioane de viruși pe fiecare metru pătrat de sol. (**M. C.**)

ÎN STICLELE DE VIAȚĂ LUNGĂ, ÎN CARE REALITATEA S-A CULCAT CERÎND ÎNDURARE?

■ Inundații în Teleorman! (**A. M.**)

■ Aflu, de la PRO TV, că „un urs a intrat în mai multe case, a băut afinată, apoi a adormit sub un molid“. Pentru a preveni alte incidente, poate că pe sticlele de afinată ar trebui să scrie, la loc vizibil: „A nu se păstra la îndelaba ursilor“. (**M. M.**)

■ Jessie Galan, cea mai în vîrstă femeie din Scoția (109 ani), a dezvăluit secretul longevității sale: pentru o viață lungă, mîncați terci de ovăz dimineața și evitați bărbații. Simplu, nu? (**C. Ș.**)

■ În primele două luni ale anului s-a înregistrat un deficit de 0,6%. Asta, în condițiile în care ținta de deficit pe tot anul este de 3% din PIB. Descumpănit de această veste, ministrul Finanțelor le-a cerut angajaților fiscului să rămînă la serviciu pînă rezolvă chestiunea. E un simptom al lumii nebune în care trăim: o lume în care realitatea trebuie musai să se conformeze planurilor politice și nu, cum ar fi firesc, politica să se adapteze la realitate. (**M. M.**)

■ „Este vorba despre un urs de talie medie, recidivist, care și anul trecut a intrat în casele localnicilor și a făcut pagube însemnate, să nu mai vorbim de spaima pe care o bagă în oameni. Sîmbătă a intrat în două case locuite, s-a dus direct în cămară și a mîncat ce a găsit, de la zahăr și bomboane pînă la carne pusă la păstrat în untură“, a declarat Benke József. *Pour la bonne bouche,* ursul sătul s-a tratat cu „o sticlă de afinată“, a mai relatat directorul Asociației Zetelaka és Társai. Apoi, au povestit sătenii, s-a dus pe deal și s-a culcat sub primul molid care i-a ieșit în cale. Ursul ăsta petrecăreț îi cam imită pe oameni. (**A. M. S.**)

■ O invitație către doamna primar general al bătrînei noastre capitale europene s-ar cuveni să includă o raită pe jos (n-aș zice *per pedes apostolorum,* că ne împotmolim cu totul), sau cu tramvaiul 32, sau, mă rog, cu limuzina proprie, dar oricum o vizită a Bulevardului Regina Maria din București. Să vadă domnia-sa cu ochii proprii cum arată, în anul Centenarului, una dintre arterele centrale ale Bucureștiului care poartă numele Reginei Europei de acum un secol. Case de patrimoniu ajunse la disperare, clădiri jeluindu-și destinul și cerînd îndurare, detalii de admirabilă arhitectură urbană aruncate în mormanele acoperite de zoaiele de zăpadă și nămol ale echinocțiului din acest an. Un spectacol al dezolării și nesimțirii ajunse la paroxism, al delăsării și indiferenței, al neputinței și incapacității de a dura ceva concret, o mostră elocventă a ceea ce înseamnă dezinteres față de țară și de istoria ei. Și de crasă incultură. Halal! (**R. M.**)

ÎN CAZ DE AFECȚIUNE, UN COMENTARIU REZUMĂ O PARTE DIN PROBLEMELE FINANCIARE?

■ Toate planurile de evacuare în caz de incendiu din clinica în care am petrecut cîteva zile sînt semnate de specialista în prevenirea și stingerea incendiilor Ana Lumânare. Foc! (**M. P.**)

■ „Dacă Dumnezeu există, trebuie că nutrește neobișnuit de multă afecțiune față de gîndaci, ținînd seama că a creat 350.000 de specii.“ J.B.S. Haldane, genetician. (**M. C.**)

■ Un *chef* italian, Carlo Cracco, a scandalizat întreaga Italie: a creat o pizza Margherita „sănătoasă“. Adică a făcut blatul din cereale și grîu integral, a pus multe roșii și puțină brînză. Un comentariu pe Twitter rezumă întreaga revoltă: „De cîte ori Cracco face o Margherita sănătoasă, un napolitan se sinucide“. (**S. G.**)

■ „Am toată încrederea că echipa care am venit vor găsi soluții și cred că cu aceste soluții veți rezolva o parte din problemele care le aveți.“ Vasilica Viorica Dăncilă, prim-ministru. (**M. C.**)

■ *(urmare din numărul trecut)* Uzina De Carte SRL, Tactic Unic SRL, Triunghiulporcului SRL, Carnivor Media SRL, Mariev Maria Ieftenește Viața SRL, CL 3 Berze SRL, Cusurgiii Production SRL, Atelierul Cu Ștaif SRL, Obiecte Legături Servicii Oferte O.L.S.O. SRL, Parchet By Turcitu SRL, Meșterii Casei Nonstop Și Oriunde SRL, Metazid SRL, Plafar Inima Verde SRL-D, Dume De Mestecat SRL, Arta Sacră Bizantină SRL, Cheile Armistițiului 2008 SRL, Spița Veselă SRL-D, Hoinarii De Serviciu SRL-D, Furtunuri Group SRL, Producție Urgentă SRL, Teslavseinstein SRL, Vulturii Și Puii Company SRL, Sincere Condoleanțe SRL, Fragil SRL, Amicii Parteneri SRL, Cel Mai Bun & Cel Mai Nou SRL, All Însurăței SRL, Cătina Planta De Aur SRL, Tosicile Aristocrate SRL, Casa De Imagine SRL, Postmodern SRL-D, Îngeri Pierduți SRL, Ochi De Tigru Prod SRL, Creditescu Soluții Financiare SRL, Totul Despre Frig Impex SRL, Arta Nu Mușcă PR & Events SRL, Răboj Trans SRL, Cum Vrem Noi SRL. (**D. S.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **738** ■ 12-18 aprilie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Trei cuvinte ale Părintelui Scrima“

pagina **3**

MATEI MARTIN

„Victoria lui Viktor“

pagina **12**

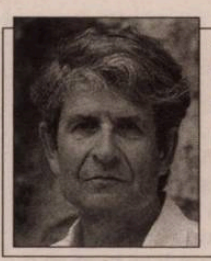

Interviu cu LIONEL DUROY

pagina **14**

Unde ni sunt vorbitorii?

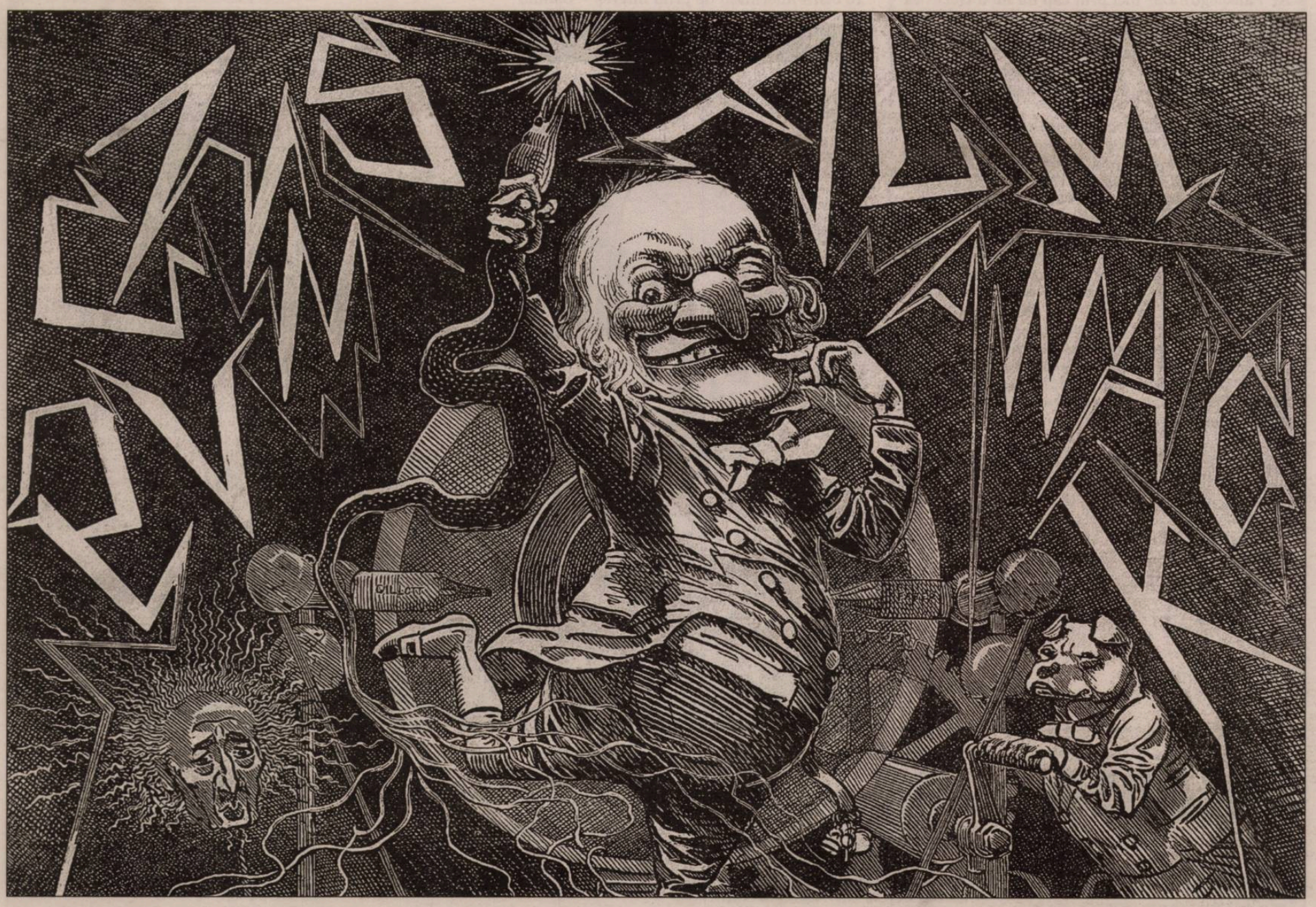

„Elocința este lumina ce face să strălucească inteligența.“

CICERO

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

George PRUTEANU

Scandalul Eminescu

Faptele sînt următoarele: numărul 265 al *Dilemei* a fost consacrat lui Eminescu. Redacția a invitat un număr de literați foarte cunoscuți și un număr de literați mai puțin cunoscuți să spună ce înseamnă Eminescu pentru ei și, în genere, cum li se pare că e văzut și prizat astăzi poetul. Textele care au rezultat au provocat un lanț de reacții, caracterizabile, în linii mari, prin nota comună de dezaprobare mergînd pînă la indignare (Ion Rotaru, Leonida Lari, Fănuș Neagu, Eugen Simion, Adrian Păunescu ș.a.). S-au rostit/scris vorbe grele, ca „blasfemie", „demolarea valorilor naționale" sau „conspirație bine concertată împotriva lui Eminescu". Cazul e suficient de interesant pentru a-i dedica această cronică literată de tranziție.

Am citit cu mare luare-aminte numărul cu pricina, din care, întîmplător, rubrica mea lipsea deoarece eram plecat din țară. Aș minți să spun că nu m-au frapat unele propoziții, de o nonșalanță dusă pînă la obrăznicie. (Precizez că acestea nu se găsesc în articolele semnate de N. Manolescu, I.B. Lefter, M. Cărtărescu, Z. Ornea sau în interviul acordat de Al. Paleologu). Dar nici prin cap nu mi-a trecut că azi, în 1998, ele ar putea fi obiect de „scandalizare" a opiniei literare. Ținînd seama de caracterul lor superficial (simple „impresii", nu studiu argumentat) și de prea puțina autoritate a semnatarilor, un *guarda e passa* și o ridicare din umeri mi s-ar fi părut îndeajuns. (...)

N. red.: *Din nefericire, relațiile redacției noastre cu dl George Pruteanu nu sînt de natură – iată – să favorizeze un dialog direct (cum ar fi normal în acest caz). Dl Pruteanu ne trimite de fiecare dată textul său printr-un intermediar – facem această precizare și pentru a arăta că distinsul senator, chiar și cînd se află în țară, nu are deloc de-a face cu „temele"* Dilemei. *Dacă am fi putut discuta direct cu dl Pruteanu, l-am fi lămurit că numărul respectiv al* Dilemei *nu punea în discuție valoarea poetului, ci mitologizarea lui. În legătură cu chestiunea în cauză s-au pronunțat, cu acea ocazie, și nume sonore, și altele mai puțin cunoscute (numai că este mult mai „prudent" să polemizezi doar cu cele din urmă). Însă cum dialogul nu poate să aibă loc, publicăm textul dlui Pruteanu, în virtutea deschiderii noastre către cele mai diverse opinii.*

(apărut în *Dilema* nr. 269, 27 martie 1998)

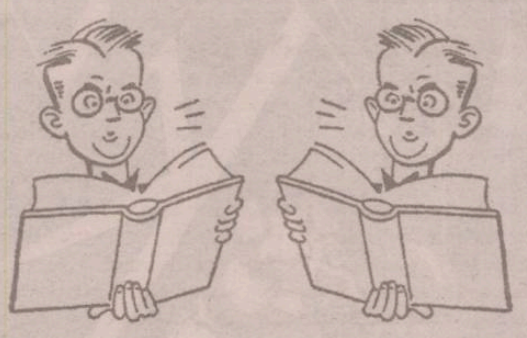

Dilema veche vă propune

■ Asociația Română pentru Cultură, Educație și Normalitate, pe scurt ARCEN, redeschide, începînd de vineri, 13 aprilie, plimbările ghidate prin București. E a noua ediție a programului care se numește „Cu bastonul prin București". Există trei trasee care se vor face în această primăvară: „Bucureștiul mahalalelor" (zona Calea Moșilor, Hristo Botev, Stelea Spătarul, Sf. Vineri), „Bucureștiul evreiesc" (zona Matei Basarab, Romulus, Anton Pann, Maximilian Popper) și „Cartierul Cotroceni". Important de știut este și că aceste plimbări cu ghid sînt gratuite. (Andrei Manolescu)

■ *Zuleiha deschide ochii* – un excelent roman de debut (Guzel Iahina, traducere de Luana Schidu, Humanitas,), care descrie viața unei tinere gravide după ce soțul i-a fost ucis, iar ea a fost deportată într-o colonie de muncă din Siberia anilor 1930, nevoită să se adapteze unei noi realități culturale, religioase și socio-politice. (Cristina Ștefan)

■ Biblioteca virtuală Avocatnet.ro continuă să publice, pentru descărcare, documente utile ce nu ar trebui să lipsească din portofoliul contribuabilului care dorește să fie informat corect și obiectiv cu privire la noutățile legislative. Pot fi descărcate toate documentele publicate pînă în prezent. În plus, Avocatnet .ro oferă informații de prim interes cetățenesc și civic celor interesați de bunul mers al oricăror organisme sau pur și simplu asociații spre care merge banul public. (Ruxandra Mihăilă)

■ Dintr-un interviu realizat de *The New York Times* cu Yuval Noah Harari, istoric, autor al volumului *Homo deus. Scurtă istorie a viitorului,* apărut recent și la noi, la Editura Polirom: „În loc să formuleze viziuni semnificative pentru unde va fi omenirea în 2050, ei reambalează fantezii nostalgice despre trecut. E un fel de competiție: cine poate privi mai departe înapoi în trecut. Trump vrea să se întoarcă în anii '50, Putin vrea, practic, o întoarcere în Imperiul Țarist, iar Statul Islamic – în Arabia secolului șapte." Citiți mai multe la adresa https://www.nytimes.com/2018/03/19/world/europe/yuval-noah-harari-future-tech.html. (Cristina Ștefan)

■ Vi se pare că e timpul să vă apucați de un regim de slăbit? Pînă una-alta, răsfoiți cartea Rebeccăi Harrinton, *Comand la fel,* traducere de Luminița Corneanu (Editura Baroque Books & Arts, 2016). Autoarea încearcă tot felul de diete ale vedetelor (Elizabeth Taylor, Marilyn Monroe, Madonna, Greta Garbo etc.) și scrie cu umor despre senzații și efecte. N-o să pierdeți în greutate, dar măcar o să vă amuzați. (Ana Maria Sandu)

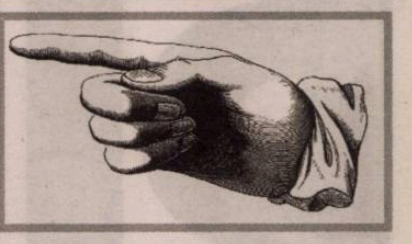

■ „Uneori, glumesc că atunci cînd eram eu la facultate, oamenii luau droguri ca să evadeze. Acum, oamenii iau droguri ca să revină cu picioarele pe pământ" – spune un medic neurolog în *Take your pills,* documentarul Netflix despre abuzul de Adderall în SUA. Medicamentul, prescris pentru deficitul de atenție, e folosit acum la scară largă drept stimulent pentru performanță, de la studenți pînă la oameni de afaceri și chiar sportivi. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Soljenițîn**
- **Kitsch**
- **Vecinătăți**
- **Mircea Horia Simionescu**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.700
Tipărit la Tipomedia

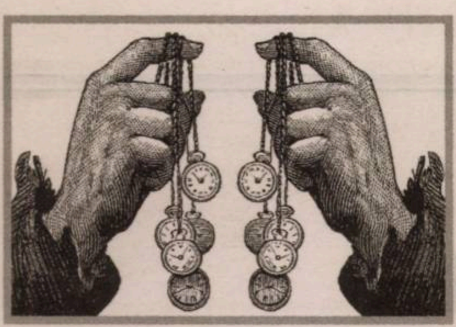

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Trei cuvinte ale Părintelui Scrima

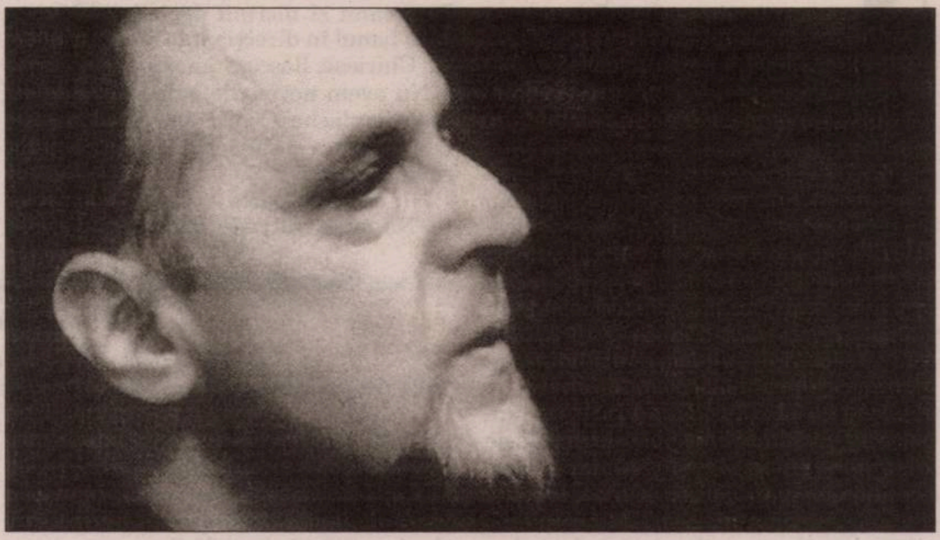

În preajma sărbătorii pascale, îmi amintesc, uneori, de cîteva „înțelepciuni“ pe care le datorez Părintelui Andrei Scrima. E un mod de a rămîne în dialog cu dînsul și de a retrăi regretul că n-am apucat să-l întreb tot ceea ce aveam de întrebat. Acum, fiindcă ne aflăm sub semnul Învierii, îmi revine în minte modul apăsat în care P. Scrima rostea numele Domnului în versiunea: „Dumnezeu *Cel Viu*“. Evident, „Cel *Veșnic* Viu“, „Cel *Nemuritor*“, „Cel fără încetare și integral *Prezent*“. Dar: „Viu“ ca o *Persoană,* nu – cum încearcă să-l „raționalizeze“ inteligența modernă – ca un „principiu“, ca o „energie“, ca o instanță nebuloasă (de tipul „trebuie să fie ceva, undeva, în infinit“). Pe de altă parte, „Persoană“, nu *„Personalitate“!* Adică nu întrupare cvasi-administrativă a unei „autorități“ prepotente, care distribuie sever pedepse și iertări și care trebuie „omagiat“ cu un amestec de teamă și lingușeală, cum procedăm, adesea, cu „autoritățile“ lumești. „Viu“, pentru că Își trăiește nu doar viața Sa, ci și pe aceea a creaturii Sale. Ne-a făcut „după chipul și asemănarea Sa“, dar, ca să ne facă părtași la eternitatea Sa, a acceptat să Se facă și El, prin Întrupare, după chipul și asemănarea *noastră*. Adică să asume și experiența suferinței, a limitei, a morții. Iisus, Fiul lui Dumnezeu, trece prin toate astea și ne ajută, astfel, să le integrăm „vieții“, vieții depline, în toată bogăția, patosul și misterul ei. „Dumnezeu Cel Viu“ înseamnă, așadar, o instanță care nu Se mulțumește cu *absolutul* vieții Sale, ci vrea să includă în plenitudinea Sa și *precaritatea* vieții noastre: se identifică, sacrificial, cu „viața“ omului, pentru a îngădui omului pe care l-a creat să se identifice cu viața Sa, să fie *preluat* în metabolismul veșniciei.

Un alt cuvînt folosit de P. Scrima, cu un vădit subton polemic, era cuvîntul *„ortopraxie“,* desemnînd un soi de proastă înțelegere a „ortodoxiei“. E de la sine înțeles că ritualul, faptele bune, respectul soroacelor sacre și al tradiției, pe scurt „lucrarea“ neîncetată, aplicată, harnică, în orizontul credinței constituie, laolaltă, un *sine qua non* al vieții religioase. Dar sînt cam mulți aceia care reduc trăirea duhovnicească la executarea zelos mecanică a cîtorva gesturi și se socotesc îndreptățiți, în mod vanitos, să se creadă cu un picior în Rai, strict pe baza unei discipline funcționărești. A face fapte bune trăgînd cu ochiul la recompensa finală, a lupta aprig pentru o dușcă de apă sfințită, a defila pios dinaintea moaștelor și a păzi, conștiincios și mulțumit de sine, „regulamentele“ vieții „îmbisericite“ nu e, neapărat, o garanție de desăvîrșire lăuntrică. Credința – o vedem mai ales în preajma sărbătorilor – alunecă, prea des, în gesticulație de suprafață, în „conformitate“ superstițioasă, în procedură de tip magic, prin care se negociază umil cu Dumnezeu, în vederea obținerii unor beneficii imediate sau transcendente. Se mizează pe o „culegere“ de binefaceri, dar o culegere *fără re-culegere,* fără discernămînt. Misterul ajunge un simplu cod al „bunelor maniere“, „ascultarea“ autentică devine o interesată *captatio benevolentiae,* un fel de a te gudura, lucrativ, pe lîngă cei mari sau, direct, pe lîngă „Cel Mai Mare“. Ortodoxia se dispensează de „doxă“: îi e de ajuns „ortopraxia“…

În sfîrșit, o a treia temă mereu invocată de Părintele Scrima era legată de căderea într-un păcat pe care îl socotea extrem de grav: *păcatul instalării*. E păcatul celor pentru care „credința“ este suspensia interogativității, a căutării, a treziei spirituale. Au *adevărul* la butonieră, au *viața* veșnică asigurată, nu mai au nevoie de *„cale“*. Pot adormi liniștiți, în confortul îndreptățirii de sine. Au înțeles, știu, sînt posesorii unei sacoșe de certitudini, de natură să facă din orice tatonare, din orice criză interioară, din orice insomnie, pură pierdere de vreme. Despre ei spunea Cioran că se comportă ca *„les nouveaux riches de l'Absolu“*. Au ajuns în posesia unei mari averi, dar se comportă ca niște parveniți. Din nefericire – o spun nu fără teama de a-mi sminti semenii –, există mulți preoți care, fără să-și dea seama, sînt prea „bine așezați“ ca să mai poată înțelege tulburarea „oamenilor obișnuiți“: sînt edificați, sînt aproape sfinți (chiar dacă, mîndri de propria lor „virtute“, invocă adesea, retoric, „păcatele“ proprii). Au răspunsuri gata făcute la orice întrebare, se irosesc în predici previzibile, repetă, cu voce standardizată în cheia evlaviei feciorelnice, aceleași sentințe și „îndrumări“ pe care le-am auzit cu toții de mii de ori și din care, tocmai de aceea, nu ne mai alegem cu nimic. Un nou „limbaj de lemn“ bîntuie prin ograda Bisericii noastre. Și o nouă specie de „activiști“, pentru care nu persuasiunea adevărată, nu compasiunea sinceră, nu „împreuna-căutare în același întuneric“ (altă expresie folosită, nu o dată, de P. Scrima) contează, ci postura triumfalistă, superior pedagogică, oficiul suveran al salvatorului de suflete, dăscăleala plină de platitudini, irosirea Cuvîntului în cuvinte, sentimentalismul de romanță „eschatologică“. Acestor inși fericiți, „rezolvați“ duhovnicește, le-ar prinde bine să recitească *Psalmii, Cartea lui Iov, Eclesiastul* și multe alte texte biblice, în care, pe lîngă glasurile glorificării, ale devotamentului, ale slujirii și nevoințelor de tot soiul, se aude și glasul tulburării lăuntrice, al speranței șubrezite, al „îndrăznelii“ de a sta de vorbă, riscant, cu Dumnezeu. Credința e, esențialmente, „a fi pe cale“, a căuta, a aștepta marea întîlnire, a nu moțăi suficient, în convingeri de împrumut. Adică a refuza orice „instalare“, a te confrunta, dramatic, cu singurătatea imanenței *(xeniteia),* a avea mereu în minte și în inimă pasajul din *Evanghelia după Marcu,* 9, 24: „Cred, Doamne, ajută necredinței mele!“ Restul e protocol…

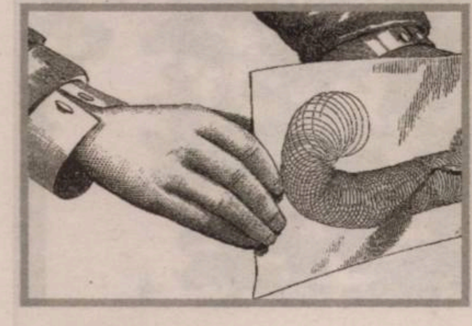

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Purcelul lui Pyrrhon

Găsesc, undeva în Montaigne *(Eseuri,* Cartea I, cap. XL), o anecdotă despre filozoful Pyrrhon. O amplific puțin și îi atîrn o morală nouă.

Se spune că, odată, mai mulți călători se aflau pe un vas, pe mare, cînd a izbucnit o furtună teribilă. Fiindcă vasul se legăna puternic, lua apă și trosnea din toate încheieturile, călătorii erau agitați și îngroziți, temîndu-se de un naufragiu. O pereche de proaspăt-însurățeii se lamenta că va trebui să moară, deși abia de gustase din plăcerile iubirii și ale vieții împreună. Un alt călător lăcrima că n-o să-și mai vadă copiii care vor rămîne orfani, un altul era disperat că abia își clădise cu multe sacrificii o casă, în care nu va mai putea locui. Era și un cămătar printre ei, care era distrus la gîndul că datornicii lui vor scăpa fără să mai plătească datoriile. Nu lipsea nici un preot care îi sfătuia pe oamenii din jur să se gîndească la Dumnezeu, să-și mărturisească păcatele cît mai repede și complet, căci în mod evident furtuna era semnul mîniei Domnului împotriva lor. Mai era acolo și un om politic din opoziție, care cerea socoteală căpitanului și amenința că, dacă va scăpa cu viață, va depune în Parlament o moțiune împotriva guvernului care permisese ca vase atît de fragile să iasă pe mare. Suspecta, în plus, și o afacere murdară cu lemn de construcție de calitate inferioară. Apăru însă chiar atunci un alt politician, de la putere, care îl acuză pe primul împreună cu întreaga opoziție de a fi la originea tuturor nenorocirilor din ultimul timp; el dădu asigurări că se va înființa o comisie parlamentară care va studia toate livrările de lemn de construcție pentru nave din ultimul deceniu, dovedind că deficiențele au la bază o conspirație malefică plătită de forțe străine. La care o doamnă cu concepții ecologiste îi acuză pe toți politicienii, indiferent de partid și de ideologie, de a fi responsabili pentru încălzirea globală, care, mai mult ca orice altceva, ar explica fenomenul extrem numit furtună.

În mijlocul acestei agitații și sfade, deloc mai mică decît cea a mării, se ivi deodată filozoful Pyrrhon, aflat întîmplător pe vasul respectiv. El, spune Montaigne, „arăta celor pe care îi vedea cel mai înspăimîntați din jurul lui și îi încuraja cu exemplul unui purcel, care, deși aflat pe vas, nu se sinchisea deloc de furtună“. Iar Montaigne încheie anecdota întrebînd retoric: „Vom îndrăzni deci să zicem că acest avantaj al rațiunii, în legătură cu care noi facem atîta caz și datorită căruia ne socotim stăpîni și împărați ai restului creaturilor, a fost pus în noi pentru a ne chinui? La ce bun cunoașterea lucrurilor, dacă din cauza ei devenim mai lași? Dacă din cauza ei pierdem pacea și liniștea, unde am ajunge fără ele? Și ce-ar fi, în cazul cînd cunoașterea ne pune într-o condiție mai rea decît pe purcelul lui Pyrrhon?“

„Acest avantaj al rațiunii a fost pus în noi pentru a ne chinui?“

Din cîte am auzit, furtuna s-a încheiat după un timp cu bine și fără ca nava sau vreun călător să pățească vreun accident. Pasagerii s-au liniștit, s-au înveselit și, în chip firesc, făcîndu-li-se foame după atîtea spaime, s-au pus pe un ospăț. Sărmanul purcel a fost sacrificat, alături de alte ființe asemănătoare lui pentru a astîmpăra apetitul „împăraților creaturilor“ de pe navă. Filozoful nostru însă s-a ales cu o dojană serioasă: „Se poate, domnule Pyrrhon, să ne vii cu exemple așa de tîmpite? Să ne vrei porci? Zău așa, cîtă neobrăzare!“

Nu înțeleseseră oamenii că pe timpul furtunii li se dăduse să învețe nu din exemplul unui purcel, ci din acela al lui Pyrrhon.

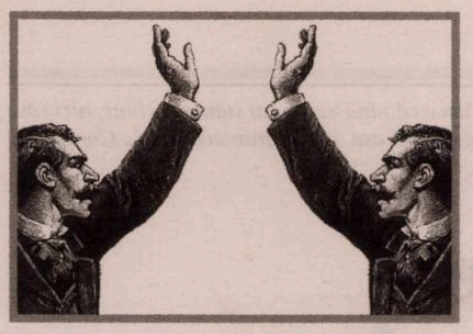

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Noi, fraierii

Nu avem așteptările voastre. Nu vrem căsoaiele și averile voastre nesimțite, afacerile voastre corupte, vacanțele exotice sau chefurile voastre grotești, unde mafioți, oameni politici și servicii secrete se întîlnesc la băute.

Nu avem aceleași frici. Nouă nu ne este teamă că vreun fost „coleg" o să ne toarne la DNA pentru ceea ce am făcut. Nu ne este teamă că un fost prieten sau o fostă nevastă o să vorbească despre afacerile noastre cu statul sau că „prietenul" judecător sau procuror o să fie prins. Nu sîntem nici martori, nici turnători, nici acuzați în vreun proces. Nu sîntem șantajabili.

Nu am împrumutat bani, nu am chefuit și nu am fost în cîrdășie nici cu Voiculescu, nici cu Ghiță și nici cu Vântu, și nici nu avem acțiuni în afacerile vechilor sau noilor servicii secrete. Nu avem de ce să ne ținem banii ascunși sub saltele, prin certificate la purtător sau prin conturi *off-shore,* pentru că nu am înșelat, nu am furat și nici nu am primit șpagă.

Nu avem teama permanentă a unor iluștri mediocri de tip Bădălau, Oprișan, Tăriceanu și nici nu depindem de cum bate banul în direcția lui Ciutacu, Ciuvică, Chirieac, Roșca Stănescu și alții.

Nu avem nevoie de oameni ca Nicolicea, Ciordache, Codrin sau Șerban Nicolae pentru a ne rezolva „problemele de comunicare".

Nu am fost parte a elitelor comuniste. Nu am avut rude miniștri în timpul lui Ceaușescu sau tați generali de Securitate ori de armată. Nu depindem de finanțările „băieților deștepți", nici de lipsa cumplită de coloană vertebrală a unor slugi cu titlu de jurnaliști.

Noi sîntem proștii
care v-au făcut pe voi foarte bogați.

Nu avem experiența voastră. Nu știm cum se transformă șpaga de la Tel Drum în vile și cocotieri în Brazilia. Nu am făcut investiții nici în Costa Rica și nici în Madagascar. Nu depindem nici de consultanții din Israel și nici de tăcerea lui Hrebenciuc sau a lui Grindeanu.

Copiii noștri nu sînt multimilionari fără să facă nimic și nici nu stau cu frica în sîn că va veni ziua în care vor fi prinși. Nu au motive să stea să se roage prin biserici din Italia și nici să fie miruiți pentru a fi feriți de lege. Libertatea noastră nu depinde de felul în care schimbăm legile și nici de un procuror sau judecător, oricît de corupți și de mîrlani ar fi ei.

Nu am fost garantați de Vanghelie și nici de baronii locali. Nu ne-am pus rudele în poziții nemeritate și nici „nu am învățat" schema magică prin care șoferi, secretare sau orice subaltern supus și mediocru pot ajunge secretari de stat, miniștri sau, de ce nu, prim-ministru.

Nu apărem la televiziunile controlate de foștii securiști sau de oamenii „ajutați" de Năstase sau de Iliescu.

Noi sîntem proștii care v-au făcut pe voi foarte bogați. Cei care, prin indiferența noastră, v-am confirmat că mîrlanii șmecheri și guralivi pot să conducă guverne, ministere, agenții și orice altă instituție controlată de stat.

Noi am muncit pe rupte și am încercat să stăm cît mai departe de politică pentru că ne-a fost și scîrbă, și frică de împroșcători profesioniști de rahat mediatic pe care îi plătiți direct sau indirect.

Se prea poate să rămînem proștii voștri. Să continuăm să ne imaginăm că nu avem cum să schimbăm un sistem atît de putred precum cel pe care l-ați creat. Să ne amăgim cu plecarea în altă țară în momentul în care ne săturăm. S-ar putea ca noi să nu vă putem opri din a vă continua opera: aceea de a face din corupție, din nepotism și din nesimțire o normalitate a politicii românești.

Dar e din ce în ce mai puțin probabil.

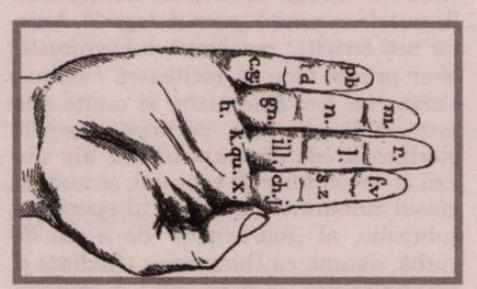

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Ginkgo Biloba

Colegul meu, Dioclețian Blană, a venit deunăzi la Catedră cu o falcă-n cer și cu una-n pămînt. „Am îmbătrînit, omule!", a strigat el disperat. „Nu-mi mai amintesc nimic. Sînt amnezic. Chestiunea a scăpat de sub orice control. Mă fac, pur și simplu, de rîs la cursuri. Auzi! Să spun eu adineauri studenților: *prozatoarea aia urîțică, celebră mai ales pentru personajul ăla feminin rebel, care nu acceptă convențiile unei societăți patriarhale; cum o chema, pentru numele lui Dumnezeu?* Charlotte Brontë cumva? mă întreabă o fată isteață din primul rînd, al cărei nume, desigur, nu-l mai reținn. Charlotte Brontë!!! am urlat de s-au cutremurat pereții. *Și pe eroină?* am continuat cu același ton scelerat, băgîndu-i pe toți în sperieți. Jane Eyre! au țipat în cor. *Jane Eyre,* mînca-i-aș eu ficații ei de radicală!!! Îți dai seama ce am ajuns? Un ramolit nătîng. La doar cincizeci și trei de ani! Trebuie să mă îndop, de urgență, cu Ginkgo Biloba! Să mă iau la trîntă cu Nea Alzheimer. Să mă internez la Neurologie sau, mai curînd, direct la Psihiatrie!", a conchis Blană extrem de afectat. „Ei, nu pare chiar atît de tragic!", am încercat să-l consolez. „Cu siguranță, îmbătrînim și nu mai avem flexibilitatea neurală din tinerețe. Cîte un lapsus rămîne circumscris normalității. Obosiți, stresați, supraaglomerați cu informații, mai dăm rateuri din cînd în cînd. Ce poți să faci? Aștepți să-ți treacă. Culmea, cînd pîcla amnezică ți se ridică de pe creier și îți amintești detaliul bucucaș, aproape că nu-l mai recunoști. Trăiești starea de *Unheimlich* freudian. Ceea ce-ți era odinioară familiar devine, deodată, nefamiliar. Complicatele circuite cerebrale! Repet, tuturor ne joacă feste!" „Lasă-mă, bătrîne, cu teoria! *Eu nu mai sînt eu!* Mă aflu în cădere liberă. Uite, aseară, de pildă, nu-mi puteam reactualiza și pace în memorie numele actorului ăla care l-a jucat, de cîteva ori, pe James Bond. M-am dus turbat la nevastă-mea și am întrebat-o: *cum îi zice irlandezului ăla frumușel...?* N-am apucat să termin că au și luat-o istericalele. Ce irlandez? Nu ți-e rușine?! a zbierat la mine. Tocmai venise de la un simpozion unde tradusese, simultan, ore în șir și unde participaseră mulți profesori irlandezi. Habar n-am ce o fi înțeles, cu mintea ei epuizată, din sintagma mea – *irlandezul frumușel* –, dar a ieșit un scandal monstru și, bineînțeles, s-a cărat la maică-sa... Ironic, nici acum nu-mi amintesc numele fătălăului respectiv!"

„Pierce Brosnan?", am întrebat cu jumătate de gură.
„Pierce Brosnan!!!", a răcnit Blană.

„Pierce Brosnan?", am întrebat cu jumătate de gură. „Pierce Brosnan!!!", a răcnit Blană. „Mînca-i-aș eu ficații lui de maimuțoi! Este clar: sînt varză! M-am transformat în insul ăla dintr-un roman SF... Romanul scris de autorul ăla bărbos, slinos, cu privire cretinoidă. Personajul ăla, măi, care-și scrie întreaga viață pe bilețele și le lipește pretutindeni prin casă, pentru că uită tot ce i se întîmplă!" Nu știam la ce se referea și, ca atare, văzîndu-i fizionomia deznădăjduită, am decis să deturnez discuția: „N-are importanță! Repet, lapsusul constituie a doua natură a omului postindustrial. Nu te îngijora! În loc să te panichezi în asemenea momente, ideal ar fi să te gîndești la altceva, să vorbești despre altceva. Vei vedea că, încet-încet, informațiile ți se vor reactualiza în memorie de la sine.

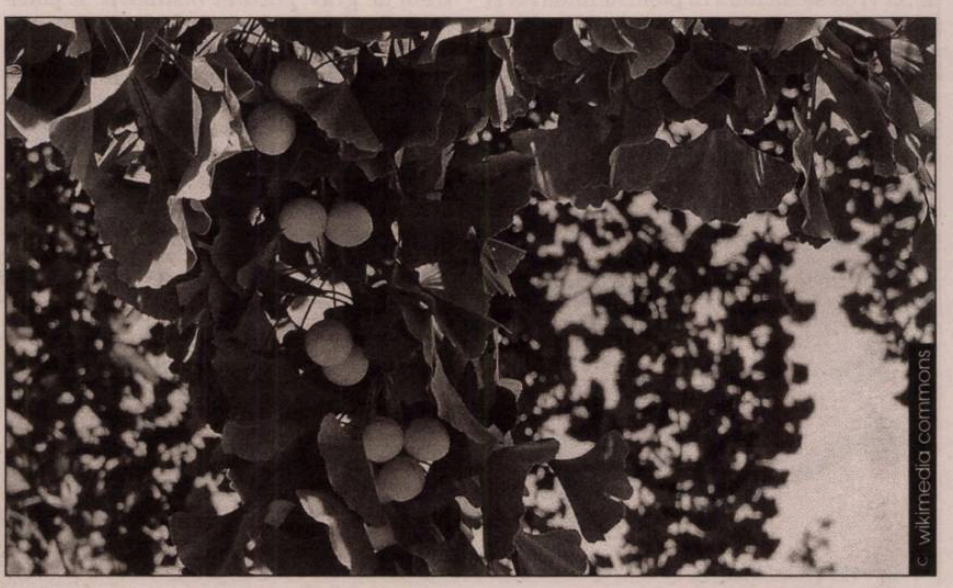

Simplu!" „Ba nu e simplu deloc!", s-a răstit Dioclețian Blană. „Află că am încercat deja asta într-o conversație cu socru-meu care este, la rîndu-i, lovit de senilitate de mai mulți ani. Deși strălucit în junețe (a lucrat ca inginer de aviație!), acum se dovedește mai prost ca o cizmă de zilier. Discutam cu el săptămîna trecută despre modul tradițional de preparare a mititeilor românești. Amîndoi uitaserăm însă cîte feluri de carne se pun în compoziție. Am zis să schimbăm subiectul, că poate ieșim din blocaj. Am dat-o pe politică. Sîntem de stînga, ne-am înțeles mereu foarte bine la capitolul ăsta. Încercam deci să-i spun ceva despre ăla care a vrut să introducă legea aia (nu-mi aminteam numele și denumirea, cum nu mi le amintesc nici în prezent!!!) în Parlament. Pe fondul ezitărilor mele, bătrînul a dezvoltat impresia – nu prea realizez cum! – că aș fi schimbat tabăra ideologică și aș fi, subit, de dreapta. Prin urmare, fără avertisment, mi-a împușcat o mamă de bătaie de m-a lăsat lat. Seniluț-seniluț, dar, fizic vorbind, verde ca un brăduț! Voi accepta de aceea realitatea: sînt terminat. Am devenit o caricatură. Numai bună, aș adăuga, pentru tabletele colegului ăla al nostru care scrie săptămînal la revista aia faimoasă, fondată de filozoful format în grupul ăla de la munte, din jurul filozofului celuilalt, venit din interbelic..." *„Dilema veche,* Pleșu, Păltiniș, Noica...", am înșiruit dintr-o suflare. „Așa, așa! Da, da!", s-a luminat Blană pentru o clipă. Și-a reluat apoi tirul precizărilor: „Colegul ăla cu nume sinistru, de asasin..." „Cuțitaru?", am întrebat îngrozit. „Ăsta, da, da, ăsta!", a vociferat întunecat. „Mînca-i-aș eu ficații lui de așa-zis universitar!"

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Să privim realist victoria FIDESZ

Rar se întîmplă ca un rezultat electoral previzibil, precum victoria lui Viktor Orbán în alegerile parlamentare desfășurate duminică în Ungaria, să fie atît de comentat în presa internațională. Sînt însă foarte importante semnificațiile acestei victorii – și mai ales dimensiunile ei, cele date de scorul real și cele reflectate în numărul de locuri din Parlament.

Premierul maghiar Viktor Orbán a declarat că victoria sa „decisivă" reprezintă „o oportunitate de a apăra Ungaria". Iar cuvîntul „apărare" pare să fi fost unul fundamental pentru asigurarea victoriei FIDESZ.

Comunicatorii partidului au știut să inducă teama în rîndul electoratului și să ridice miza alegerilor, pe care le-au prezentat ca fiind hotărîtoare pentru viitorul Ungariei: ori FIDESZ, ori haosul generat de valul de migranți. Sigur, migranții nu se mai află la frontiere, dar sînt încă proaspete amintirile de acum trei ani, cînd o jumătate de milion de refugiați au tranzitat țara. Și discursul a funcționat.

Aplauzele pentru victoria liderului de la Budapesta au fost fi rave în rîndul *mainstream*-ului european, ceea ce a făcut să se audă și mai bine mesajul de satisfacție al liderului extremei drepte franceze, Marine Le Pen, sau, de ce nu, glasul președintelui pro-rus de la Chișinău, Igor Dodon.

Ce urmează acum? Pentru *The Guardian,* realegerea lui Orbán reprezintă o provocare majoră pentru UE. Cu toate acestea, este greu de întrevăzut că Bruxelles-ul va risca tocmai acum vreo acțiune majoră contra Budapestei, cu un Viktor Orbán reconfirmat la urne, într-un mod atît de strălucit. De altfel, mulți observatori europeni consideră că președintele Jean-Claude Juncker rămîne reticent în a deschide o confruntare cu Orbán.

Să nu uităm că FIDESZ face parte din Partidului Popular European, familia politică dominantă a Uniunii Europene, din care face parte însuși președintele Comisiei, Jean-Claude Juncker. Dar și cancelara Angela Merkel. Nici cele mai clare derapaje ale Budapestei de la valorile europene (cum ar fi legile împotriva Universității Central-Europene sau atacurile la independența Justiției), nici scandalurile de corupție din jurul lui Viktor Orbán, nici atitudinea Ungariei în criza refugiaților nu au generat vreo reacție pe linie politică din partea popularilor europeni împotriva colegilor lor din Ungaria.

Dimpotrivă, PPE a lăsat mereu impresia că îl protejează pe Orbán în fața multor critici. Prilej pentru socialiștii europeni să reacționeze sarcastic după anunțarea rezultatelor la alegerile de duminică, numindu-le o victorie împotriva Uniunii Europene, cu ștampila PPE.

Publicația europeană *Politico* vorbea, în contextul postelectoral ungar, despre „Noii comuniști de la Budapesta și Varșovia". Noii lideri naționaliști, spune publicația, par să se inspire din aceleași manuale ca și predecesorii lor – cu paternalismul discursului lor și cu obsesia dușmanilor externi.

Orbán intră în vechile mantre marxiste pe care le-a învățat în școală atunci cînd cheamă la o „societate bazată pe muncă" și la reindustrializarea Ungariei, și avertizează asupra pericolului „speculațiilor".

„Noii comuniști de la Budapesta și Varșovia".

La fel ca FIDESZ, PiS a capitalizat frustrările postcomuniste – avansul economic neuniform și un anumit eșec de pînă acum, în a ajunge din urmă Occidentul. Pur și simplu, în Polonia, aspirațiile avansează mai repede decît schimbările.

Trebuie să privim însă cu multă luare-aminte aceste realități. Pentru că, da, este o realitate menținerea discrepanțelor Est-Vest, chiar și în cazul statelor membre considerate pînă acum ceva timp drept „elevii-model ai integrării".

Desigur, Ungaria și Polonia au progresat enorm de la aderarea la Uniunea Europeană. Cu toate acestea, inegalitățile persistă. Mai rău, s-au acumulat diferențe mari de dezvoltare între regiuni sau între urban și rural – cu consecințe vizibile deja asupra hărților electorale, nu doar în aceste două țări, ci și în România.

Nu cumva politicieni precum Orbán și Kaczynski s-au priceput mai bine decît alții să capitalizeze politic aceste tensiuni interne? Nu cumva am fost prea optimiști crezînd că doar simplul acces la piața unică va garanta dezvoltarea rapidă a statelor foste comuniste, va aduce bunăstare pentru toți și va contribui la consolidarea capitalului local?

Evident că toate acestea s-au întîmplat, într-o bună măsură. Toți est-europenii, fie ei polonezi, unguri, români sau bulgari, o duc mai bine de cînd cu aderarea la UE și infinit mai bine decît vecinii lor care nu au aderat. Dar oare oamenii apreciază situația în raport cu realitățile și cu statisticile sau cu percepțiile proprii?

Ar fi o mare greșeală să simplificăm lucrurile și să expediem victoria FIDESZ doar pe terenul populismului, naționalismului și, eventual, al amestecului rusesc. O fi fost și ceva din toate acestea, dar cauzele pot fi cu mult mai profunde și merită analizate cu atenție de aici înainte.

În orice caz, acum, la cald, putem spune un singur lucru: problema central-europeană e o problemă a Uniunii Europene și trebuie tratată ca atare.

PUBLICITATE

De marți, 10 aprilie
volumul I

De luni, 16 aprilie
volumul II

adevărul
îți prezintă

SAGA MAFIEI AMERICANE

preț pachet ziar + 1 carte
17,99 lei

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

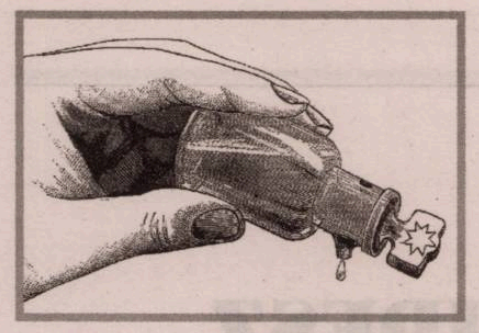

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Analfabetizare

S-a rîs cu poftă, acum cîteva săptămîni, atunci cînd o avocată le-a declarat reporterilor de televiziune că un politician cunoscut, clientul ei, a cerut eliberarea condiționată din închisoare pentru că ar fi prestat activități în folosul public, ținîndu-le deținuților cursuri de *analfabetizare*. Și s-a rîs pe bună dreptate: nu doar pentru că situația descrisă printr-o confuzie involuntară ar fi fost absurdă, ci și pentru că descrierea se potrivea de fapt cu mai multe dintre bănuielile publicului. Cele mai bune jocuri de cuvinte și cele mai spectaculoase lapsusuri comice sînt acelea în care un scenariu, la prima vedere neașteptat, își găsește o motivare în temerile sau obsesiile noastre mai mult sau mai puțin secrete. Surpriza comică a *cursurilor de analfabetizare* leagă fire adînci ale suspiciunii, confirmînd ceea ce mulți optimiști bine informați gîndesc astăzi despre politicieni, despre seriozitatea motivelor de scurtare a pedepsei, ba chiar și despre învățămîntul național.

Sintagma *cursuri de analfabetizare* are deci toate șansele să rămînă în memoria colectivă, unde s-a instalat destul de bine în ultimul timp și formula tehnică *analfabetism funcțional*. De fapt, termenul *analfabetizare* circulă de mai multă vreme, chiar dacă dicționarele noastre generale nu-l înregistrează; format prin analogie, pornind de la elemente deja existente ale aceleiași familii lexicale *(alfabetizare* și *analfabet),* termenul este perfect acceptabil, dacă e folosit în sens figurat și ironic. În sensul propriu, e cam greu de imaginat cum și de ce ar putea fi cineva învățat să uite alfabetul; în sens ironic, cuvîntul denumește însă un proces de infantilizare, de scădere a nivelului intelectual și cultural: „o sarabandă a politicilor de *analfabetizare* funcțională a liderilor și viitorilor lideri autohtoni" (informatorulmoldovei.ro); „proces de *analfabetizare* și deznaționalizare" (jc.md); „învățămîntul se îndreaptă spre un proces de *analfabetizare*" (jurnalulbtd.ro) etc. Alte cuvinte din aceeași familie lexicală aveau deja sens figurat; acesta este cel mai bine fixat la *analfabet,* pentru care dicționarul academic nota deja în 1913 accepția peiorativă „ignorant; incult", reluată și de DEX.

Analfabetizare se folosește însă și într-un mod nepotrivit, în locul termenului *analfabetism*. Forma de abstract verbal (cu terminația *-izare)* conține ideea de proces, inadecvată atunci cînd intenția este de a se vorbi pur și simplu de o stare de lucruri, în sens propriu, ca în exemplele „potrivit UNESCO, România e pe locul doi în Europa ca *nivel de analfabetizare*" (monitorulcj.ro); „la nivelul comunei Grănicești nu există copii neșcolarizați, *rata de analfabetizare* fiind zero" (comunagranicesti.ro); „Comisia Europeană (...) a trimis în Peninsulă o echipă de specialiști «pentru a găsi modalități de îmbunătățire a *gradului de analfabetizare*»" (romania-actualitati.ro).

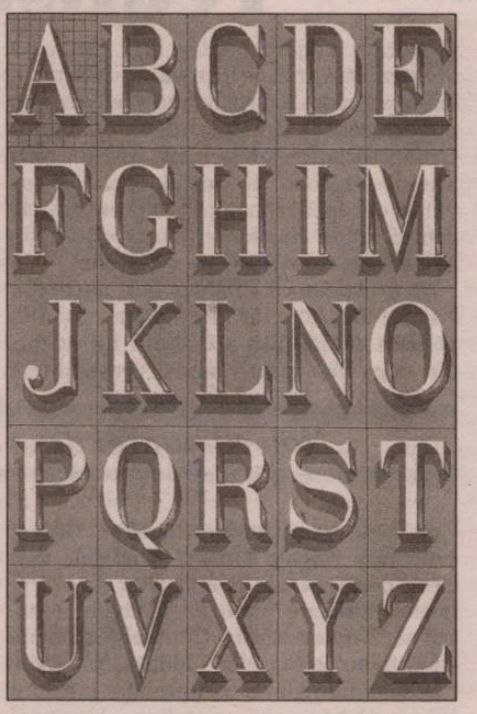

În acest caz, pentru improprietatea semantică nici măcar nu putem da vina pe traduceri. Ultimul exemplu citat trimitea la un comunicat de presă al Comisiei Europene, din categoria documentelor disponibile în toate limbile Uniunii. Traducătorii în română procedaseră foarte corect, alegînd termenul *alfabetizare* pentru procesul pozitiv și pentru rezultatul său – *„alfabetizarea* ne poate ajuta să creăm economii puternice", „experți în *alfabetizare*", „creștere a nivelurilor de *alfabetizare*" –, dar *analfabetism* pentru starea negativă, de insuficiență: „combaterea *analfabetismului*", *„analfabetismul* împiedică creșterea economică". Soluții similare se găsesc și în versiunile în alte limbi, care recurg tot la cuvintele cu îndepărtată sursă grecească: în italiană *(alfabetizzazione* și *analfabetismo),* spaniolă *(alfabetización* și *analfabetismo),* germană *(Alphabetisierung* și *Analphabetismus)* etc. Engleza își folosește termenii proprii, de sursă latină – *literacy* și *illiteracy* –, iar versiunea franceză oferă o soluție mixtă – *alphabétisation* și *illetrisme* (deși dicționarele – de exemplu, *Trésor de la langue française informatisé* – cuprind și cuvîntul *analphabétisme).*

Lapsusul care produce o confuzie – adesea foarte periculoasă! – între un termen și antonimul său este destul de întîlnit în oralitate, în vorbirea mai puțin supravegheată. Confuzia între *alfabetizare* și *analfabetizare* nici măcar nu e nouă. Ilie Rad citează un exemplu similar, din presa de dinainte de 1989: „astfel, într-un număr din *Dobrogea nouă,* s-a scris că, pe lîngă o anumită școală, funcționează «și un curs de analfabetizare»" *(Cum se scrie un text științific,* ediția a doua, 2008, p. 235).

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

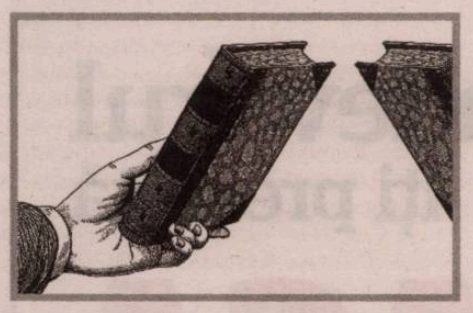

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Vasilica, Olguța și cîinele

De cînd s-a lansat Mișcarea România Împreună s-a reactivat pe net o discuție veche, despre cum e cu „dreapta" și cu „stînga" în politică. Am mari rezerve privind relevanța acestei distincții *hic et nunc*. Cam peste tot tradiționala distribuire simetrică a opțiunilor politice a intrat în criză. La noi, „extremismul de centru" – vorba lui Radu Cosașu – pare să fi fost farul călăuzitor al tuturor partidelor, mișcărilor, alianțelor ș.a.m.d.

Ar trebui, totuși, să existe ceva care diferențiază partidele între ele – altminteri chiar n-ar avea nici un sens să părăsim o dată la patru ani tihna căminului ca să mergem să dăm cu ștampila.

Le diferențiază, fără doar și poate, persoanele din prim-plan. Numai că, chiar și în intervalul scurt al unui exercițiu electoral, liderii de ieri cad peste noapte în hăul anonimatului sau devin, nu o dată, opozanți ai celor cu care nu demult se afișau braț la braț. Dacă nici ideologiile și nici liderii nu dau nota distinctivă, atunci ce?

Un partid e un organism care gîndește. Bine sau rău, logic sau ilogic, structurat sau haotic, cert e că gîndește. De obicei, la scorurile electorale, dar asta, iarăși, contează mai puțin. Așa e cu gînditul: odată ce te-ai apucat, nu mai știi cînd și unde o să te oprești. Cred, așadar, că un partid se definește prin ceea ce se aude din gîndirile sale. Mai exact, prin felul în care își argumentează deciziile.

Înainte de Paște, de pildă, s-a discutat aprins despre salariile și pensiile anticipate. Că s-a spus despre cele dintîi că ar fi căzut în responsabilitatea fiecărui ministru în parte, nu e de mirare. Atîta vreme cît gîndești, poți și să te răzgîndești. Pînă mai ieri era vorba despre disciplina de monolit a partidului. Azi aflăm că fiecare ministru e liber să facă ce-l taie capul.

Mai interesantă mi s-a părut argumentația legată de pensii. Întîi de toate, ni s-a spus, era timpul prea scurt ca să se facă toate calculațiile necesare. E de înțeles, funcționarii de la pensii sînt și ei oameni, au și ei dreptul la tihna sărbătorilor. S-a adăugat însă și un alt argument, mult mai spectaculos: grija față de pensionarii înșiși. Aceștia, ne-au explicat într-un glas și doamna premier, și doamna ministră a Muncii, dacă și-ar fi primit pensia înainte de Paște, ar fi urmat să se bucure de următoarea tranșă abia peste vreo șapte săptămîni. Tradus pe românește, asta va să zică îngrijorarea partidului pentru cei care, văzîndu-se cu banii în mînă, i-ar fi azvîrlit pe drob și cozonaci și-ar fi rămas apoi muritori de foame. Ideea că cineva ar putea să-și chivernisească banii, mai bine sau mai rău, ca să-și cumpănească micile bucurii cu marile necazuri, nu intră în discuție. Ideea că toți oamenii își chivernisesc banii, cu mai mult sau mai puțin succes, de la cel sărac lipit la miliardar, și că asta e, în fond, treaba lor, modul lor de a trăi, e complet străină gîndirii pesediste.

Mi-am adus aminte de un caz similar, pe care l-am comentat în mai multe rînduri: programul de succes „Cornul și laptele". M-am întrebat din capul locului și mă întreb și acum de ce inițiativa atît de necesară de a sprijini copiii din familii nevoiașe s-a transformat într-o blagoslovenie generală din partea guvernanților. Nu era mai firesc ca banii alocați să fie îndreptați în totalitate și exclusiv către cei care au nevoie de susținere financiară măcar pentru a avea parte de o hrană decentă? Răspunsul pesedist a fost că s-ar crea astfel o discriminare care i-ar pune într-o postură neplăcută pe copiii săraci. Aha. Nu conversii sau iPhone-urile colegei sau colegului, nici mașina care vine să-i aducă zilnic pe unii la poarta școlii și să-i ducă îndărăt acasă, nici pozele de la schi din Tirol de pe Facebook, ci amărîtul de corn cu lapte le-ar fi deschis dinainte copiilor fereastra cruntei realități: „Dumnezeule, sînt sărac! Ce rușine!" Mai rămîne doar să se reglementeze vîrsta legală începînd de la care cineva are dreptul să afle că e mai sărac decît alții.

Îi putem despovăra de libertatea alegerii, de calvarul înțelegerii lumii în care trăiesc.

Mai nou – și despre asta am scris! –, guvernanții au găsit și soluția magică pentru a-i face pe elevi să le fie cît de cît drag de școală: învățămînt obligatoriu de 15 clase. Vorba ceea: „Dacă-i ordin, cu plăcere!"

Cam așa sună grija pesedistă față de oameni: îi putem despovăra de libertatea alegerii, de calvarul înțelegerii lumii în care trăiesc, de bătaia de cap de a-și folosi propriile resurse după o chibzuială proprie.

Le putem oferi în schimb beculețul roșu care se aprinde din cînd în cînd și, dacă salivează cum trebuie, vor primi și recompensa așteptată.

Ce crede partidul despre oameni și despre felul în care ei trăiesc? Întrebați-l pe Pavlov sau pe cîinele lui înțelept.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

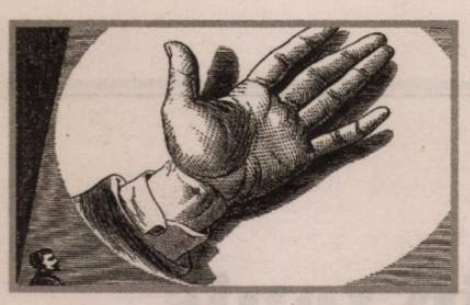

Adina POPESCU

portrete din mers

Sentimentul de apartenență

După mai bine de un an, am încheiat corespondența publicată pe siteul nostru cu scriitorul german de origine română Jan Cornelius, de fapt un dialog între Est și Vest, cu o discuție legată de apartenență: Cine sîntem? Cărui loc aparținem?

Dragă Jan,

Mă întrebi: a cui sînt, cui aparțin? E o întrebare la care aș fi răspuns mult mai ușor și cu mai multă dezinvoltură în urmă cu 10-15 ani, la o vîrstă la care sentimentul de apartenență nu mi se părea deloc important. Însă pînă pe la 30-35 de ani ești oricum ca o frunză smulsă și purtată de vînt, dintr-o parte în alta, de viața în sine, ca să te mai întrebi, în toată această zbuciumată călătorie, unde e locul tău pe lume. Trăiești pur și simplu sau, mai degrabă, te lași trăit. Ți se întîmplă exact toate lucrurile pe care le lași să ți se întîmple, fără să te gîndești la un trecut sau un viitor. Însă la un moment dat ceva se schimbă – îți dorești să aparții. Să aparții unei case, unei familii, să faci parte dintr-o mare națiune sau, dimpotrivă, dintr-o comunitate minusculă a unei insule cu o populație de 200 de locuitori. Poți aparține, de fapt, și unui vîrf de munte cu condiția ca acesta să te reprezinte, să-l simți cumva al tău. Dar aproape niciodată dorința de a aparține nu apare în primii ani de tinerețe, cînd tînjești să te rupi, să fii în altă parte.

La tine poate este mai simplu și mai complicat în același timp. Ai plecat acum 40 de ani din România, în plină Epocă de Aur, comunistă, ai fugit de fapt din România pentru că apartenența ta era clar compromisă. Trăiești de 40 de ani în Germania, vorbind și exprimîndu-te atît în română, cît și în germană, gîndind pe rînd sau poate simultan în două limbi diferite. Călătorești *aici* și *acolo*. Poți scrie la fel de bine în ambele limbi. Anumite lucruri își găsesc sens pentru tine doar în germană, altele, precum înjurăturile, de pildă, îți sînt mai la îndemînă, dezamorsează o stare de nervi, doar în limba română. Tu ai trăit timp de 40 de ani suspendat între două lumi, ești oricum rupt în două, fără să vrei, s-a întîmplat așa și este o chestiune care ține de destin. La mine, lucrurile ar trebui să fie, cel puțin teoretic, destul de clare – dintotdeauna am aparținut unei singure lumi care se numește România. Timpul pe care mi l-am petrecut în afara hotarelor țării nu însumează mai mult de trei luni din viața mea. Totuși, mă tot gîndesc la destin…

În anul 1980, la începutul comunismului crunt românesc de tip Kim Ir Sen pe care nu-l prevedea nimeni, cei doi frați ai tatălui meu și-au depus o cerere de azil politic în Statele Unite. Aveau amîndoi un pic peste 20 de de ani, absolviseră Facultatea de Arhitectură, le plăceau motocicletele și tînjeau după libertate. L-au întrebat pe taică-miu: nu vrei să depui și tu cerere împreună cu noi? Însă Anton, la 32 de ani, era deja într-o altă fază a existenței, mai ezitantă și mai precaută, avea deja un copil de crescut, în plus, o mamă ipohondră, în curs de îmbătrînire – Dacă tu pleci, eu cui rămîn? –, nu-și mai permitea să rişte. A spus pas. Frații au reușit să plece abia în 1985, printre ultimii cărora li s-au aprobat cererile fără să aibă nici un fel de rude în SUA, însă au fost cinci ani pe muchie, plini de șicane din partea Securității și de privațiuni, din arhitecți au devenit simpli muncitori într-o fabrică, au trăit într-o nesiguranță totală etc. Au avut noroc că au reușit să plece. Însă acum mă gîndesc: părinții mei ar fi plecat în America atunci cînd eu aș fi avut șapte ani, limba s-ar fi lipit de mine ca un timbru de scrisoare, aș fi scris în această minunată limbă universală căreia nu-i mai trebuie traducere, mi-ar fi adus recunoaștere și bani chiar dacă aș fi fost doar o scriitoare mediocră, de serie C sau D, aș fi putut trăi bine-mersi din cărți pentru copii. Dar oare aș fi fost aceeași Adina? Adina cea din America ar fi fi avut vreo legătură cu mine cea de acum? Totuși, mă gîndesc deseori ce s-ar fi întîmplat dacă tatăl meu ar fi depus cerere de azil politic atunci, în 1980. Aveam un drum trasat, un destin trasat, trebuia ca el să se abată doar un pas, pentru ca eu să mă pomenesc pe un cu totul alt drum. Însă îl pot acuza pe tatăl meu, care pînă la 32 de ani nu văzuse nici o altă țară în afară de România, că nu putea să vadă dincolo de zidurile unei pușcării? O pușcărie în care, de bine, de rău, își găsise un rost și o libertate personală – mergea pe munte, înnopta la Babele la priciuri, cărîndu-mă pe mine în spate, cînta la chitară și scria poezii, mergea în sejur la Venus sau la Neptun, unde găsea Pepsi și țigări străine… oare eu, să fi fost în locul lui, n-aș fi făcut la fel?

Mi-am mai pus și întrebarea dacă cei doi frați au fost/sînt într-adevăr mai fericiți în America decît ar fi fost în România. I-am cunoscut relativ tîrziu, aveam aproape 30 de ani, iar ei erau unchii mei „americani“, oarecum exotici, care se întorceau la origini. Nostalgici după anumite locuri, după anumite gusturi – cum ar fi cel al papanașilor de la Robinson, din Predeal, calculînd mereu prețurile în dolari, cumpărînd cele mai ieftine beri de la supermarket și bucurîndu-se de oferta neașteptată, înjurînd România după două zile, întrebîndu-se dacă e *safe* să scoată camera video în Piața Obor, comentînd la nesfîrșit administrația Bush, apoi Obama, apoi Trump. Mi-am dat seama că acești oameni, dincolo de orice legătură de sînge, îmi erau complet străini. Așa cum și ei erau total străini de România, în afara unei limbi de origine pe care întîmplător încă o mai vorbeau. Era singura „ață“ care îi mai trăgea aici și care le dădea o falsă apartenență.

În schimb, m-am simțit mult mai apropiată, de-a lungul timpului, de sîrbi, croați, cehi, polonezi, bulgari etc., chiar și turci, stabiliți în România sau doar în trecere, care chiar dacă nu cunoșteau limba română, abia dacă rupeau cîteva cuvinte, totuși ne înțelegeam între noi, împărtășeam aceeași stare de spirit. Poate că apartenența e mai mult decît un loc, e pur și simplu o stare de spirit.

În ultima vreme nu se mai vorbește de emigrație, și pe bună dreptate – nimeni nu-și mai ia toate catrafusele ca să se mute definitiv într-o altă țară și să închidă toate ușile în urma lui. În schimb, se vorbește despre migrație și *relocation*, despre faptul că poți fi egiptean și să faci studii la Londra, după care să-ți găsești un job la Berlin la o companie care te trimite frecvent în Orientul Mijlociu sau în China, pînă cînd îți vei găsi o soție acolo pe care s-o aduci în Europa și, în cele din urmă, să vă stabiliți împreună în Olanda sau în Danemarca. Cred că ăsta e viitorul apartenenței, de nicăieri și totuși de undeva, ceea ce e minunat. Îmi amintește pe undeva de filmul lui Andrei Ujică *Out of present*, în care totul se întîmplă undeva deasupra Pămîntului, pe stația orbitală, dincolo de schimbări politice, de căderea comunismului, de (re)împărțirea unor teritorii.

Iar dacă mă întrebi, dragă Jan, cui aparțin, eu ți-aș răspunde că mi-aș dori tare mult să trăiesc atît la București, cît și la New York, să fiu măcăr un singur an *based in Havana*, să fug iarna pînă în sudul Spaniei și să caut răcoarea fiordurilor din Suedia în timpul caniculei din sud… mi-aș dori să cuprind toate aceste experiențe ca să-mi dau seama dacă aparțin măcar uneia dintre ele. Însă pînă să fac toate astea, într-o a cincspea viață posibilă, eu îți voi răspunde că aparțin Căii Moșilor. E o stradă cam urîtă din București, cu blocuri socialiste, dar aici am copilărit – iar în spatele ei sînt străzi cu magnolii, cireși, duzi, corcoduși, salcîmi care își revarsă florile de prin curți, în a doua zi de Paști, iar dacă ar fi să vii pînă aici ne-am plimba împreună pe toate aceste străduțe, ți-aș spune pe unde trece tramvaiul 16 și de unde se ia troleul 66 spre centru, dacă vrei agitație, iar dacă nu vrei, ne-am învîrti în cerc pînă cînd cerul ar începe să se întunece și se așeze deasupra noastră ca un coviltir, cu senzația că e foarte aproape, iar deasupra noastră am vedea cum decolează avioane spre New York, Berlin, Madrid, poate și Havana, cu escală la Frankfurt.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Odă guvidelui

Se dedică lui Mirel

Nu știu cum guvidele a ajuns să semnifice prostia. Dar dacă așa s-a ajuns, dulce e prostia. Guvidele e burtos față de hamsie. Este un mitocan, vorba aia. E ca mine. Hamsia e generoasă, mitutică, fandosită. În ulei se topește cît zici pește. Guvidele e direct, durează, se lăfăie. Doamne, ce dulce este mocofanul! Și se topește în gură cum altul nu.

Trebuie să-l înghiți ca să-l înțelegi. Trebuie să-l rozi, să-l scuturi ca să-l iubești. M-am lovit de multe ori de dizgrația guvidelui. Și mese de neam prost, și de aia, de hamsie. Mereu am scos guvidele la bătaie și i-am luat apărarea fără limite, fără pudoare. Și mi-am luat-o. Bre, opriți focul să coboare guvidele, ce dulce, ce carne fragedă, ce forme apetisante! Și mi-am luat-o. Cum? Guvidele? Ce guvide? Nu-i cunoscut. Nu-i vedetă. Unde vezi tu că e pe la restorante? Nu-i! Hamsia a devenit bio, a devenit scoică, e-n toate alea de fițe. Unde-i guvidele? Unde? Apăi, zic, de vă luați după din astea, guvidele e discret, are experiența vieții. Și să știți că are de cîștigat, că de cade mai jos decît e, nu cade de sus. E dizgrațiat, dar cînd dă o coadă de opinie, lumea se minunează că n-are dinți, nu rupe, gentil, te-așteaptă să-ți înghiți fudulia. Guvidele e pește de așteptare, de tînjeală, de uimire.

Ce-i de lipsit din guvide? De-i prăjit ca lumea, eu îl rod de la cap la coadă, afară de osul lui din spate, care-mi rămâne în măsele. Pentru asta respect eu guvidele, pentru osul ăla. De ce-l respect pentru os? Pentru că am lăcomie mare cît mă murdăresc și mă îndîrjesc cu mocofanul. Și el îmi spune: bre, oprește-te! Ia osul! Am o nestăpînire cînd dinții clefăie guvidele, o inconștiență. Dacă moartea va să vină și vine, guvide să arate. Eu și guvidele – e întîlnirea dintre doi mitocani bravi, cu burtică și dulci. Și fără minte.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Dan Petrescu e mai ambițios decît Nicolae Dică?

Dan Petrescu nu e un tip ambițios. E un tip bolnav de ambiție. Se zice că asta e amprenta marilor caractere în sport. În orice fel de sport. În fotbal sau în cine scuipă mai aproape de zid. Într-o zi, Dan Petrescu, jucînd tenis cu un jurnalist, s-a înfuriat la culme cînd acestuia i-a sunat telefonul din motive urgente, fapt care a dus la întreruperea partidei (și poate a unui *game* cîștigător) vreme de cîteva minute. Drept care, cînd celălalt a închis telefonul, Petrescu l-a luat pe al lui și s-a făcut că intră într-o conversație. „Dacă tot e să vorbim la telefon, păi să vorbim!“, ar fi zis el. Asta ar defini, în termenii maidanului, un „ofticos“. Dar cu Dan Căpitan de Plan nu te poți juca. Orice întrecere e, pentru el, caz de viață și de moarte. Nu la propriu, dar nici departe. Omul e o rachetă construită pentru a reuși. Fotbalul pare a fi doar un scop pentru el. Important e să ajungă primul la finiș, chiar dacă se tîrăște peste linia de sosire. Important e ca adversarul lui să cadă lat cu o secundă înainte. CFR, echipa pe care o antrenează acum, a fost alcătuită în acest scop, ca o rachetă intercontinentală, fără nimic estetic, dar mortal de eficient. Deocamdată, schema a mers, pînă la egalul cu Astra și victoria rivalei FCSB. De acum devine interesant. De acum vom vedea dacă deviza lui, „Nu mă interesează să fac spectacol, mă interesează cele trei puncte“, va funcționa în sensul dorit. Celălalt, Dică, nu-și poate permite să spună asta, deși poate că o gîndește. Pentru că lui nu i s-ar ierta. Lui i s-a dat pe mînă o echipă care trebuie să cîștige un alt meci, cel al sufletelor, în duelul cu Steaua deocamdată cea adevărată. Dar asta s-ar putea să-i folosească. După cum a spus Low, selecționerul Germaniei, „în ziua de azi nu mai poți cîștiga jucînd constant urît“. Pun pariu că există cîțiva cetățeni care îl urăsc de moarte pentru vorbele astea.

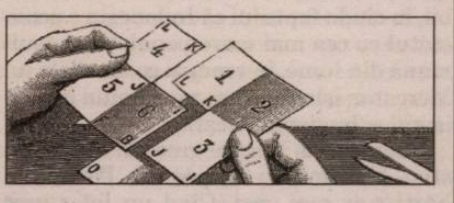

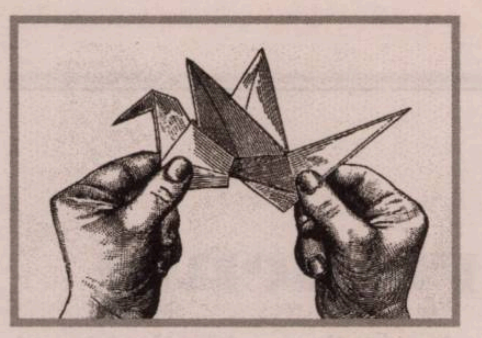

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Părinții celebri din tenis

Dacă la fotbal, în afară de jucători sau antrenori, celebre pot deveni și nevestele sau iubitele jucătorilor, la tenis, de foarte multe ori, celebri devin părinții competitorilor. Cei care i-au ghidat de-a lungul vieții, i-au antrenat și încă îi mai antrenează, i-au „chinuit" de mici copii și poate încă îi mai „chinuie". Un soi de nebuni care au făcut totul pentru ca odraslele să devină mari campioni.

Tatăl lui Andre Agassi, fost boxer, e doar unul dintre exemplele mai pregnante, descris chiar de fiul său în celebra poveste a vieții sale scrisă împreună cu scriitorul J.R. Moehringer: „Violent din fire, tatăl meu se pregătește mereu de luptă. Boxează permanent cu umbra lui. Ține un mîner de topor în mașină. Pleacă de acasă cu o mînă de sare și piper în fiecare buzunar, în caz că apare vreo bătaie de stradă și trebuie să orbească pe cineva". Și dacă tot vorbim de tatăl lui Agassi, nu e de uitat episodul în care acesta era gata-gata să se ia la bătaie cu la fel de năbădăiosul Peter Graf, cuscrul său, tatăl campioanei germane Steffi Graf. Motivul? O dispută legată de *reverul* acesteia. Ei bine, știm că după ce a ajutat-o să devină campioană, Peter Graf era să-și bage fiica și în bucluc, administrîndu-i banii cîștigați din tenis într-un mod dubios.

În orice caz, probabil că într-un sport în care psihicul contează enorm, în care pe teren ești absolut singur în fața celor mai importante decizii, un gen de competiție în care de obicei n-ai colegi, ci doar adversari, contează foarte mult să te poți lăsa pe mîna cuiva foarte apropiat, care să te antreneze, să te trateze cu duritatea pe care doar un părinte și-o mai poate permite, să te împingă bine montat în „luptă" și, eventual, să te poată obloji după aceea, așa cum tot doar un părinte o poate face. Acești tați și aceste mame par a fi de multe ori cel puțin la fel de ambițioși ca odraslele lor.

Unii au mers pînă acolo încît și-au programat copiii să devină campioni încă înainte de a se naște, cum e cazul lui Richard Williams, tatăl faimoaselor surori. În cazul altui mare campion, Nadal, „paternitatea" în ale tenisului a fost lăsată pe seama unchiului Tony, care s-a purtat cu el mult mai dur decît ar fi fost în stare părinții. Tony își permitea să spună despre nepotul său, ajuns primul în lume, că încă mai are de învățat în ale tenisului. Și Rafael accepta vorbele unchiului. Tony Nadal a fost inspirat spre o carieră personală în tenis după ce l-a văzut pe Ilie Năstase cîștigînd turneul de la Barcelona în 1972. N-a reușit el însuși, dar și-a făcut nepotul campion. Campioana care l-a inspirat pe Richard Williams să-și facă fetele tenismene era și ea româncă. Aflînd suma pe care Virginia Ruzici o primise într-o săptămînă în 1978, anul cîștigării Roland Garros-ului, Williams i-a spus soției sale: „Trebuie să mai facem doi copii și să-i transformăm în mari stele ale tenisului". Venus și Serena, concepute după acest plan, au ajuns să cîștige din tenis sume incomparabil mai mari decît Virginia Ruzici. Dar, dincolo de bani, Serena e conștientă că „a fost născută" pentru tenis. Ce nebunie! Atît tatăl lui Agassi, cît și tatăl Serenei au spus la toată lumea, încă de cînd copiii lor erau foarte mici, că aceștia vor deveni cei mai buni din lume. Dar există nenumărați alți părinți deveniți celebri de pe urma copiilor lor campioni. Piotr Wozniacki, de exemplu, tatăl Carolinei, cel care vine mereu pe teren s-o sfătuiască și s-o încurajeze pe fiica sa în limba polonă, spre disperarea comentatorilor din toată lumea, care nu pot traduce nimic. Caroline a fost sfătuită de nenumărate ori să-și ia un antrenor „adevărat". Cînd a făcut-o, pentru o perioadă scurtă de timp, nu i-a mers bine, așa că a revenit la tatăl, său despre care a spus că îi datorează toată cariera ei. Justin Henin, în schimb, s-a despărțit de tatăl ei, pe care n-a mai vrut să-l vadă timp de șapte ani. O despărțire cu vorbe grele – „Dacă pleci, nu mai ești fiica mea!" –, situație care demonstrează, la rîndul ei, intensitatea și pasiunea existentă în relațiile dintre asemenea campioni și cei care i-au împins în arenele „cu lei".

Mama lui Andy Murray e de asemenea faimoasă, chiar dacă a renunțat de mult să-și mai antreneze fiii. Pe chipul ei se citește însă întreaga ambiție pe care a reușit s-o transmită copiilor. Un alt părinte care se remarcă e Sergio Giorgio, nonconformistul pletos și încărunțit care o antrenează pe fiica sa Camila Giorgio. Ei bine, și despre el s-a spus că n-ar fi în stare să pună în valoare întregul potențial competitiv al fiicei sale. Înainte de a fi tată și antrenor, tipul a luptat în insulele Falkland împotriva englezilor și are o experiență de viață cu totul specială.

În cele mai multe cazuri, e vorba de niște părinți extrem de ambițioși cu copiii lor, foști sportivi și ei de obicei, care însă n-au obținut prea mari rezultate. De multe ori, probabil, acești oameni au tendința să-și ia revanșa pentru propriile nereușite, prin intermediul copiilor. Tendința asta, adesea dezavuată de psihologi, pare că în unele situații speciale poate deveni o formulă cîștigătoare. Dar nu poți să nu te gîndești și cîți părinți „nebuni", care-și muncesc din greu copiii visînd să-i scoată campioni, eșuează. Cluburile de tenis sînt pline de ei.

■■■

ready made

„Mecanismul oftatului se explică astfel: o inspirație adîncă și prelungită, însoțită de o ușoară contracție a coardelor vocale; din această cauză, coloana de aier inspirată, cînd trece peste coardele vocale, produce un zgomot destul de apreciat."

dr. P. Robescu, „Pentru ce oftăm, pentru ce căscăm, pentru ce sughițăm?", în *Adevărul,* Anul 49, No. 15.671, Joi, 14 Februarie 1935

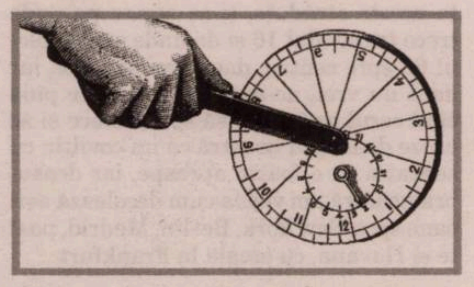

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Ne vedem pe hartă

De ce-i nordul sus pe hartă, și nu jos sau, ca să mă exprim cu cuvintele mele, la stînga? În ultimii ani s-a tot vorbit nu despre absența unui motiv științific pentru această alegere, absență care e evidentă, ci despre măsura în care această alegere, născută ideologic, perpetuează o ideologie. Cam toate limbile valorizează, în mici metafore cotidiene, susul față de jos, deci ce e mai la nord pe hartă ne va apărea mai important. Hărțile din secolul al XVI-lea ale lui Mercator, care impun practic prezența nordului în susul hărții, nu sînt neapărat o declarație de dispreț față de sud și consfințesc poate, pur și simplu, faptul că în emisfera nordică e mai mult uscat și mai multă lume, și deci se face mai mult grătar. Pe de altă parte, felul în care sînt orientate și centrate hărțile n-are cum să nu influențeze percepția importanței relative a statelor. Că hărțile ar fi putut fi azi altfel, e clar. Multe hărți creștine medievale aveau estul (adică Paradisul) sus. Multe din cele islamice aveau sudul sus, dat fiind că se orientau către Mecca, față de care mare parte din lumea musulmană se afla mai la nord (ceea ce e încă valabil, în ciuda faptului că Indonezia e acum statul cu cea mai mare populație musulmană din lume, în vremea ce, în zilele lui Mercator, islamul încă nu domina hinduismul și budismul local).

Cum arătau hărțile grecești antice nu știm. Nici una nu s-a păstrat. Povești cu hărți s-ar mai găsi. Cînd un lider grec din Milet încearcă să-l convingă pe regele Spartei să îi dea o mînă de ajutor împotriva perșilor, el vine pregătit, spune Herodot (V, 49), cu o hartă pe o tăbliță de bronz, pe care arată tacticos: uite, aici sînt ionienii, apoi lidienii, dincolo frigienii... (Exact ca la curs.) Eu pun pariu că regele spartan se uita la hartă și, în loc să îi stea mintea la tratate diplomatice, se gîndea numai: nu mi-o dă mie? La asta se adaugă un episod din viața lui Socrate (păstrat, ce-i drept, într-o sursă mult mai tîrzie, Aelianus, *Var. Hist.*, III, 28) care ni-l înfățișează pe filozof dedîndu-se la mișcări cartografice. Pe scurt, Socrate îl

E cea mai veche hartă geologică din lume.

duce pe Alcibiade, care se umfla mereu în pene pentru că avea proprietăți funciare fără număr, undeva în oraș, unde era expusă o hartă a lumii. Pe acea hartă, Alcibiade reușește, de bine, de rău, să identifice Attica, dar, evident, nu și propriile terenuri, tocmai bine pentru ca Socrate să poată comenta că deci se lăudase cu ceva ce nici măcar nu era o parte a lumii.

Cum despre hărțile romane am vorbit altădată, aș mai da cîteva exemple de hărți vechi din Orient. Cu vestul sus e, de pildă, o hartă akkadiană de pe o mică tăbliță de lut (cît buzunarul de la cămașă), veche de aproape patru milenii și jumătate, găsită în nordul Irakului. Apar acolo așezări, rîuri, munți (cei din urmă ca un fel de solzi), dar și dimensiuni de ogoare și de parcele. După inscripție, e posibil să fie vorba de locația unei garnizoane a unor trupe venite din Ebla, din nordul Siriei. Cu sudul sus e o hartă egipteană veche de mai bine de trei milenii, o fișie îngustă de papirus lungă de aproape trei metri descriind o zonă din deșertul egiptean, între Nil și Marea Roșie, unde erau mine de aur și cariere de unde se scotea o anume gresie verzuie, la mare preț. Dacă n-aveai statui făcute din gresia aia *sine qua non,* te oprea lumea pe stradă și-ți zicea: săracule! În mijlocul papirusului este o stelă ovală cu numele faraonului, mai sus templul lui Amon și patru clădiri descrise (cu patos reținut) drept „casele unde se spală aurul". Mai sînt indicate un rezervor de apă, distanțe, simboluri și un fel de legendă. E cea mai veche hartă geologică din lume și cea mai veche hartă de interes topografic în general. Sînt desenați și copaci pe ea, anume – normal – tamarinzi.

Încă două hărți de lut al căror nord nu e clar. Mai întîi, o hartă a cetății Nippur (1200 î.Hr.), cu descrieri în sumeriană și akkadiană: numele cetății, templul cel mai important, templul mai mic, apoi un fel de întins Cișmigiu local, în fine, rîul Eufrat (care în antichitate era imediat lîngă cetate, dar azi e mult mai departe). Porțile din zidurile cetății sînt marcate, ca și șanțurile de fortificație. Canalul central de pe hartă e de identificat cu cel care împarte încă ruinele în două pe situl de azi. E drept că arheologii au descoperit templul cel mare altundeva decît apare pe harta făcută de poporul care a făcut templul. Ar fi o exagerare să numim asta o problemă? Nu.

Pe o faimoasă hartă babiloniană a lumii *(mappa mundi)* de la 600 î.Hr., lumea e o stea cu șapte vîrfuri, ceea ce dovedește o putere de observație ieșită din comun. Acest Babilon mitologic se află în interiorul unui „rîu cu ape amare" (așa e descrisă în cuneiforme această mare). Orașul, un dreptunghi prelung, e împărțit în două de Eufrat și se învecinează, între alții, cu asirienii la est și cu chaldeenii la sud-vest, desenați ca niște cerculețe. O linie curbă undeva sînt munții Zagros, iar cîteva linii drepte reprezintă un triumf birocratic asupra mlaștinilor din sudul orașului.

Aici închid muzeul și îmi iau rămas bun. În buzunarul de la cămașă? Nimic. A, da, tăblița de lut. Ca să vezi. Poftiți. Și bucățelele astea mici.

■■■

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Poveste cu Nobel literar (II)

Știm, din mărturii ulterioare prăbușirii URSS, că, încă înainte de 1970 și de acordarea premiului Nobel, cazul Soljenițîn se discuta recurent la cel mai înalt nivel, direct în Politburo. Ce facem cu el? – se întrebau liderii sovietelor. Anunțul Academiei Suedeze din octombrie 1970, prin care lumea afla oficial că Soljenițîn a primit Nobelul literar, a fost văzut imediat de Kremlin ca o mare oportunitate de a scăpa de el. I se va permite să meargă la ceremonia de decernare și nu va mai fi primit înapoi. Ducă-se! Doar că Soljenițîn nu era omul care să accepte să fie alungat așa din țara lui. N-a acceptat să plece în lipsa unei asigurări oficiale că va fi primit înapoi.

La Moscova, pe fondul iritării autorităților, care percepeau acordarea acestui premiu unuia ca Soljenițîn drept un act politic ostil pus la cale de CIA și MI6, ambasadorul suedez se simte prins între ciocan și nicovală. Suedia nu vrea nici să strice relația cu Rusia, dar nici să fie criticată în Occident pentru atitudinea ei, așa că diplomatul optează pentru o soluție „diplomatică": organizează el o ceremonie la Ambasadă, în cadrul căreia lui Soljenițîn i se va înmîna premiul, dar ceremonia va fi privată, fără presă și fără relatări ulterioare. Soljenițîn refuză această variantă – este de acord cu ceremonia de la Ambasada Suediei din Moscova, dar să fie o ceremonie publică, cu presă internațională și discursuri libere. Altfel, spune el, ar fi o umilință. Așa că nu se mai organizează nimic la Moscova. La Stockholm, un scurt mesaj de acceptare a premiului și o rapidă referire la drepturile fundamentale ale omului, venite de la Soljenițîn, vor fi citite în decembrie 1970, la banchetul de acordare a premiului Nobel, în absența laureatului.

Nu trece mult timp și apare în această poveste a Nobelului acordat lui Soljenițîn un personaj care se va dovedi a fi esențial: Stig Fredrikson. Venit la Moscova la începutul anului 1972, pentru a fi corespondent la fața locului al agenției suedeze de știri TT *(Tidningarnas Telegrambyrå)*, Fredrikson avea 27 de ani și, spre deosebire de cei mai mulți compatrioți de-ai săi, nu avea iluzii cu privire la adevărata natură a regimului sovietic. Imediat după ce s-a instalat în noul lui birou, Fredrikson a aflat că secretarul permanent al Academiei Suedeze plănuia să vină el însuși la Moscova ca să-i decerneze premiul Nobel ostracizatului Soljenițîn. Deși trecuse un an de la ceremonia fără laureat de la Stockholm, juriul Nobel nu se dădea bătut: trebuia găsită o cale ca Soljenițîn să primească public laurii celui mai important premiu literar al lumii. Evident, Soljenițîn nu știa prea multe despre această dorință a secretarului Academiei. În acest context, Fredrikson a reușit să afle adresa la care locuia Soljenițîn și s-a dus să-l viziteze pentru a-i spune ce se pune la cale și a-l întreba cum ar vrea să fie ceremonia. Soljenițîn s-a arătat sceptic cu privire la posibilitatea organizării unei asemenea festivități și a avut dreptate – peste cîteva zile, Academia de la Stockholm a fost anunțată că URSS nu acordă viză de intrare secretarului. Cu acea ocazie, Fredrikson și Soljenițîn au stabilit că e bine să se întîlnească regulat, în secret.

De aici începe o aventură demnă de romane polițiste, cu întîlniri prin gări și pasaje subterane, cu semne, parole și coduri, cu soțiile celor doi care își plimbau copiii prin parcuri și, făcîndu-se că îi aranjează, se aplecau una spre cealaltă și pasau mesaje scrise dintr-un cărucior în altul. Totodată, Fredrikson și Soljenițîn au stabilit și un plan de urgență. Obiceiul lor era să se întîlnească clandestin cam o dată pe lună. Data și locul întîlnirii se stabileau de la o întîlnire la următoarea. Totuși, dacă Soljenițîn va simți cumva că se apropie arestarea lui, va suna la biroul TT. Cum secretara biroului moscovit al agenției era sigur agentă KGB și trăgea cu urechea la toate convorbirile telefonice ale suedezilor din agenție, convenția era ca Soljenițîn să pretindă că a greșit numărul – la acea vreme, rețeaua de telefoane de la Moscova era haotică, iar fenomenul „Ați greșit numărul" era foarte frecvent. Așadar, un telefon greșit nu era deloc suspect. Ei bine, dacă Soljenițîn va suna la telefonul lui Fredrikson din agenție și va pretinde să vorbească cu un anume tovarăș X de la spălătoria Y, i se va spune că a greșit numărul, dar Fredrikson va ști că e semnalul „Urgent, mi se pregătește ceva!" și va merge de îndată într-un punct de întîlnire deja stabilit, unde Soljenițîn îi va povesti totul.

Începînd cu primăvara lui 1972, relațiile dintre Soljenițîn și tînărul jurnalist suedez devin tot mai apropiate, iar disidentul capătă deplină încredere. Emoționant în această relație este că Fredrikson acceptă că rolul de „cărăuș" de informații și texte soljenițiene spre Occident implică o restrîngere profesională serioasă. Știe că nu va putea fi el cel care dă lumii ca știre ceea ce va afla de Soljenițîn. Ar fi fost immediat descoperit. Așa că decide să dea mai departe, altor colegi de la agențiile occidentale de știri acreditate la Moscova, informațiile de la Soljenițîn, ca fiind „dintr-o sursă sigură". Admirabil este că șefii lui Fredrikson de la Stockholm, puși la curent de acesta cu privire la legătura lui cu Soljenițîn, acceptă acest sacrificiu profesional pentru o cauză morală superioară. Mă întreb: cîți ar mai face-o astăzi?

Fredrikson spune că, din aprilie 1972 pînă în februarie 1974, a avut cam douăzeci de întîlniri clandestine cu Soljenițîn, prilej cu care acesta i-a dat diferite texte pe care suedezul le-a scos în Occident. Printre acestea a fost și faimosul discurs de acceptare a Nobelului literar, pe care Soljenițîn l-a scris îndelung, între 1971 și 1972. Un text de nouă pagini care a fost fotografiat pagină cu pagină de Soljenițîn însuși. Cele nouă negative au fost rulate și introduse în nișa de baterii a unui banal aparat de radio cu care Fredrikson a luat avionul spre Suedia. Negativele au fost developate, apoi transcrise și astfel a putut apărea discursul de acceptare în presa internațională, în august 1972. Conducerea URSS a fost furibundă. Evident, după această operațiune, Fredrikson s-a temut să mai scoată alte materiale ale lui Soljenițîn peste graniță, căci se aștepta la o serioasă întărire a supravegherii scriitorului. Totuși, nu l-a putut lăsa pe disident baltă, mai ales că au venit vremuri și mai grele. Astfel, Fredrikson a găsit o altă cale de a scoate textele lui Soljenițîn peste graniță: acestea erau duse de el însuși la Ambasada Norvegiei, care, mult mai curajoasă decît Ambasada Suediei, le scotea spre Oslo cu valiza diplomatică.

O dată reper a acestei povești este septembrie 1973 – atunci a sunat telefonul de pe biroul lui Stig Fredrikson și o voce pe care suedezul a recunoscut-o imediat a întrebat dacă poate să vorbească cu tovarășul X de la spălătoria Y. Restul, săptămîna viitoare.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Britannia – puțină istorie (de) la bord

O zi ploioasă de aprilie, mai exact a șaisprezecea din anul 1953, pe vasul de croazieră Britannia. Regina Elisabeta a II-a a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord tocmai inaugura noul iaht, al optzeci și treilea construit de la Carol al II-lea al Angliei încoace. Urcăm la bord preț de cîteva rînduri.

Iahtul (retras în prezent din serviciul regal, localizat în Edinburgh și deschis vizitei publicului) este decorat în stil scandinav, „cu linii simple, luminoase, fără pretenții, cu scaune și paturi simple și confortabile. Nu există roșu-închis, nici poleială aurită, nici stejar masiv sau modele puternic accentuate. Biroul reginei, luminat de o lampă simplă, este mic și impersonal" (Andrew Marr, *Regina Elisabeta a II-a. Portret intim).*

Britannia era locul unde suverana se putea relaxa pe deplin – uneori se descălța și mergea în picioarele goale prin încăperile iahtului –, dar era și spațiul unde se derulau numeroase episoade oficiale. Unul dintre acestea a fost și dineul pe care regina Elisabeta a II-a l-a organizat în cinstea președintelui rus Boris Elțîn. Britannia era ancorat la Sankt Petersburg.

Pe parcursul serii, una dintre observațiile șefului de stat rus s-a referit la vinul oferit, care, deși de o calitate foarte bună, era servit în pahare destul de mici. Această realitate „dură" de la bordul iahtului regal nu prea îi dădea de ales lui Boris Elțîn, trebuia să ceară constant să i se umple paharul. Nu era numai constant în acțiunea sa, ci și foarte evident, inclusiv în ochii și în urechile gazdei.

La un moment dat – nu știm după cîte pahare mici de vin bun –, președintele rus a întrebat-o pe regină dacă ar fi bine ca el să rămînă pe poziții la următoarele alegeri prezidențiale. Deși regina este foarte precaută în ceea ce privește comentariile politice, a profitat de context și a strecurat un răspuns aluziv: „Domnule președinte, judecînd după ceea ce îmi spuneți, sînt sigură că veți rămîne pe poziții".

Seara a continuat zgomotos, cu un pumn izbit în masă de Elțîn, menit să capteze atenția comesenilor la discursul despre Rusia pe care urma să îl țină (în ciuda faptului că, prin tradiție, la asemenea dineuri nu se rosteau discursuri).

Pe de altă parte, cu ceva timp înainte, în 1991, regina a găzduit pe Britannia o recepție pentru toți președinții Statelor Unite ale Americii care erau în viață la acel moment. Cum li s-or fi părut paharele de vin lui Jimmy Carter și lui Ronald Reagan?

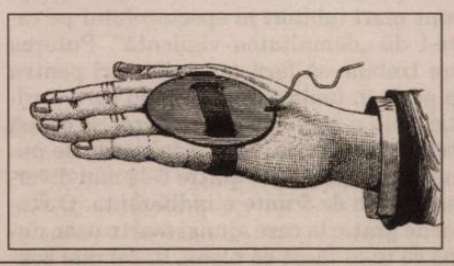

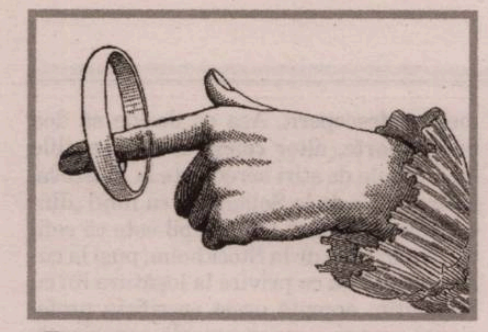

Selma IUSUF

legende **urbane**

Transformări

În ultima vizită pe la ai mei... stați, nu ultima, că sună cumva definitiv, reiau. În cea mai recentă vizită pe la ai mei, la obișnuita masă de prînz de duminică, mi-a dat taică-miu un soi de coperțică mică de plastic albastru. Arăta exact ca o copertă veche de caiet de școală, dar redusă la dimensiunile unui timbru. În coperțica aia, băgate în niște buzunare de plastic transparent, două fotografii. Eu la paișpe și tot eu la, probabil, douăzeci de ani.

Cea făcută la paișpe ani era prima poză de buletin. Arăt ca un morcov crud fugit de acasă. N-are nici o treabă cu culorile, poza e desigur alb-negru, are de-a face cu unghiurile și cu ciufuleala din cap – un șomoiog de frunze, o coadă prinsă înalt în vîrful creștetului din care scapă fire răzlețe. Mă uit la cine mi-o fi făcut poza cu niște ochi speriați, mai rotunzi decît mi-i amintesc. Gura tricoului a alunecat cîș, într-o parte, de parcă fix în acel moment cineva m-a tras de mînă din mijlocul unui joc sau al unei alte activități teribil de dinamice. Părul, cum ziceam, scapă în toate părțile dintr-o coadă de cal și arăt ca un extraterestru cu mai multe antene. Fața e luuungă, un oval interminabil, și gura supărată.

Țin bine minte că nu-mi plăcuse deloc prima poză de buletin. Și că era sigur o fotografie pe care nu puteam s-o modific cu pixul. Am găsit multe altele desenate pînă la nerecunoaștere prin albumele de familie sau aruncate de-a valma în cutii laolaltă cu alte poze ale nunților unor necunoscuți. Uite fotografia clasică pe care o făcea fiecare copil în clasa întîi. Erai pus să stai frumos în bancă, cu Abecedarul și cu penarul curat orînduite, și să te uiți fix în cameră. Mulți stau în poziția aia clasică de osîndit – mîinile frumos la spate, spatele drept. În poza de clasa întîi mie mi-au scăpat cumva mîinile pe bancă și-mi frămînt un deget. Fotografia e mîzgălită cu pixul. Mi-am făcut o mustață mică de Hitler. Mi-am făcut alte pupile, amîndouă apropiate de șaua nasului în așa fel încît sînt sașie. Din buza de sus am scos doi colți ascuțiți de animal. Din părul scurt prins în bentița cu pampoane albe, am desenat din pix o pereche de cozi groase, împletite. Semn de neacceptare inconștientă a persoanei care eram. Un pic mai tîrziu însă, am înfrumusețat fotografiile. N-a mai fost mustață, au fost niște gene lungi, desenate tot din pix. A fost o rochie lungă de prințesă, cu mijlocul încorsetat-inel desenată peste tricoul și pantalonii scurți. Cosițele desenate lung, în cozi sau bucle învoalte, au rămas.

Transformările nu se limitau doar la reprezentările mele în diverse fotografii. Se revărsau asupra păpușilor care n-aveau cum să fie așa de frumoase în starea în care mi le cumpăra maică-mea de la magazin. Păpușile erau fardate violent cu carioci, li se făcea manichiura – unghiile ștanțate în plastic erau colorate succesiv cu mai multe culori –, părul era coafat în fiecare zi în funcție de stare și de inspirație, pînă cheleau aproape de tot sărmanele. Rămîneau zone pe capetele alea de plastic goale, cu șiruri egale de găuri din care ieșea odinioară părul lor pe care îl găseam a fi superb, galben ca aurul.

Au urmat, desigur, transformările operate în imaginile din manuale. Lupte între turci și Ștefan cel Mare în care și unii, și ceilalți, în loc de paloșe grozave, ridicau – habar n-am – buchete mari de margarete și, în momente de inspirație obraznică, falusuri imense. Niște răniți culcați într-o rînă, în reprezentările Războiului de Independență, beau lasciv ceaiuri din cești desenate meticulos cu carioca.

Realitatea trebuia neapărat transformată. Peste conturul normal trebuia așezat altul, violent artificial, violent altfel. Din neacceptări din astea s-a transformat omenirea în bine și în rău. Cu mine, lucurile s-au mai liniștit. Nu mai pun nici măcar filtre în pozele de Instagram. Nu mai vreau păr imposibil de lung, l-am tăiat de bunăvoie și p-ăsta pe care îl aveam. Unghiile revin la culori normale, hainele cumpărate rămîn nealterate și ele. Singura transformare care se cere chinuitor a fi făcută e nevoia de a pune iar și iar literatură peste viață. Așa e cînd creștem, bănuiesc.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

25 / best of...

„Am ajuns, prima oară, în București pe la vîrsta de 16 ani, venind din Botoșanii mei liceali. Era toamnă tîrziu și totul m-a fascinat. Mi se părea o minunăție ieșită parcă din cărțile pe care le tot citeam. Și la toate au pus capac afișele care anunțau un spectacol de operetă cîntat de nimeni altul decît de Ion Dacian. Visul de a asista la un astfel de spectacol nu era, pentru mine, realizabil. Venisem cu treburi, însoțit și cu banii numărați. Dar spectacolul străzii, cu tramvaie, automobile, cu vitrinele strălucitoare și pline de mărfuri atrăgătoare, tot acel vuiet, totul mă uluia și priveam năuc în toate părțile, neputîndu-mi reveni. De la Gara de Nord, spre zece dimineața, nimerisem în acest furnicar care mă uluia efectiv. Persoana care mă însoțise mă privea uimită și mie aproape că-mi pierise graiul. Am realizat, instantaneu, că micul Paris e o realitate de netăgăduit și că mie mi-a fost hărăzit să-l contemplu aievea. Depășise tot ceea ce credeam despre un mare oraș, o mare capitală și, de aceea, nu-mi mai reveneam din uimire. Amintirea aceea de atunci, a primului contact cu Bucureștiul tentacular, dădea la o parte tot ce citisem (ah, povestioarele sămănătoriste și, mai ales, romanul lui Cezar Petrescu București, orașul prăbușirilor!), în locul imaginilor de nenorociri inventate scriptic rămînea realitatea unui oraș fascinant.

Am mai fost de cîteva ori în București. Dar acea primă impresie, aproape halucinantă, n-am retrăit-o niciodată.

Apoi, în 1951, mi-a fost dat să ajung student la București.“

Zigu Ornea, „Bucureștiul de altădată“, în *Dilema,* nr. 455, noiembrie, 2001

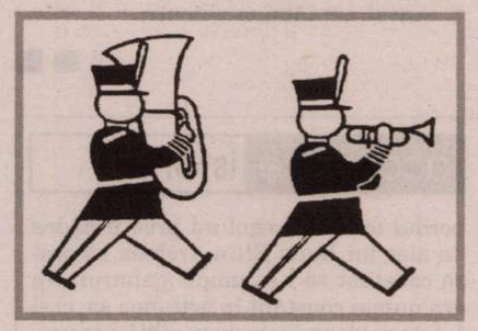

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Nu vrei nimic? Atunci ce vrei?

Minunată vorbă! O splendoare! O dovadă supremă a năucirii care ne lovește atunci cînd suspiciunile nu se adeveresc. Dacă cineva se pune pe treabă și face ceva, fie pentru el însuși, fie pentru mai mulți, înseamnă că „are un interes“. Înseamnă că „ascunde el ceva“. Adică, „de ce s-o fi găsit tocmai el/ea“ să facă un lucru pe care, „dacă aveam chef, îl puteam face oricare dintre noi“? Imediat ni se activează un motoraș interior, un malaxor care ia la-nvîrtit toate gîndurile ascunse prin cele mai umbroase cotloane ale minții. Și-și face apariția un soi de rușine care se dă doamnă și pretinde că e un fel de demnitate, îmbrăcată frumos în vigilență. Cu cît e mai caricatural ce se-ntîmplă în momentele astea, cu atît e mai plin de efecte spectacolul „demnității vigilente“.

Există spații geografice în care orice formă de putere politică, orice formă de autoritate administrativă, orice fel de instituție publică pot dormi ceva mai liniștite decît în alte locuri. Iar asta se-ntîmplă pentru că locuitorii acelor spații sînt mari iubitori ai spectacolului pe care-l dă „demnitatea vigilentă“. Puterea nu trebuie să facă mari eforturi pentru a pune în umbră orice individ care o critică sau o trage la răspundere. Se ocupă cetățenii de asta. Iar modalitățile de punere în umbră sînt dintre cele mai diverse. La loc de frunte e indiferența. O stare de grație la care ajungi foarte ușor, după ce te-ai făcut că plouă, în cel mai convingător mod cu putință. Pur și simplu, nu vezi, nu auzi, nu vorbești. Nici nu mai trebuie să te consumi, să irosești energia cu care ai alimenta luminile de pe scena pe care-ți joci „demnitatea vigilentă“. Te odihnești, te simți bine, te întorci pe partea cealaltă, și-ți spui – după ce fața ți-a fost invadată de un surîs mai senin decît cerul limpede al unei dimineți de primăvară – că „aici nici n-ai cu cine, nici n-ai de ce, pentru că, oricum, n-are nici un rost, lucrurile tot la fel rămîn“.

Iar dacă ești nevoit să faci și efort, atunci orizontul se face vînăt și, cît ai zice „interes“, începe furtuna. Asta pentru că există oameni care fac lucruri atît de bune, de curate și de durabile, încît e foarte greu să-i pui în umbră, chiar dacă ai senzația că i-ai înecat în indiferență. Ei bine, cu ăia trebuie să te lupți puțin. Nu-i poți lăsa de capul lor, să arate că există și alt fel de demnitate decît cea din spectacolul tău. Aici, deja, ne supărăm foarte tare și simțim că se-ngroașă gluma. E cazul să ne suflecăm mînecile și să ne punem un pic pe treabă. „Ia să vedem noi ce interes are ăla, de e așa vocal și activ, într-o chestie despre care noi am zis că, oricum, n-are rost. Ia să găsim ce-l mînă pe el în luptă! Că nu se poate să nu fie ceva la mijloc. Dacă nu vrea nimic, atunci ce vrea? Dacă nu-i iese nimic din chestia asta, atunci ce interes are?“

„Sau trebuie să fii cu capu'. Să fii dus. Rătăcit. Căpiat. Adică la ce bun să te-apuci să-ți distrugi viața, alergînd după nu știu ce hîrtii ale nu știu cărei instituții? Ești lovit de streche? Ce te interesează pe tine să urmărești traseul unor bani publici? Ce treabă ai tu, dacă muntele de bani ajunge sau nu la un spital? E treaba statului, nene! Tot ei între ei rămîn. Nu e treaba ta. Și ce te bagi? Te pricepi? Ești de meserie? Nu ești? Atunci ce interes ai? Împotriva cui ești, de te trezești tu, așa, din senin, să verifici chestii? Sau ce te-apuci tu să ridici porcăriile alea de drone, să vezi cum mai stau lucrările la nu știu care fragmentel de autostradă? Înseamnă că ești băgat în ceva. Sau nu ești sănătos la cap. La ce bun să te-apuci să urmărești, de tîmpit, pe benzina ta și pe timpul tău, un ditamai camionu' încărcat cu lemne? E lemn din pădurea lu' tac-tu? Nu? Atunci vezi-ți, nene, de treabă! Plus că treaba asta cu tăierile ilegale de pe aici, de pe la noi, cică e cam cu cîntec. Deci sînt niște chestii așa de complicate, că nu le mai descîlcește nimeni. Mai bine o lași așa, că oricum nu se schimbă nimic.“

„Și hai s-o lăsăm mai moale și cu șlagăru' ăsta de sărbători. Că sînt o groază de copii săraci, maltratați, părăsiți prin sate de-alea, de ți-e greață de ele. Să nu-i facă, mă, nene! I-ai făcut? Crește-i, vere! Spală-te cu ei pe cap! Toată ziua o ținem langa cu copiii. Ba că-s săraci, ba că-s bătuți, ba că-s nu știu cum. Și ce vrei, nene? Să-i iau eu acasă? Să-i cresc eu? Că, oricum, or să iasă exact ca nenorociții care i-au făcut. O dată pe an dau haine. Deci chiar dau. Ce vrei să fac mai mult? Plus că habar n-am dacă hainele alea ajung la ei. Acuma ce-o să fac? Să fac poliție, să urmăresc pe unde umblă zdrențele alea? Nu vezi că toată lumea dă haine? Da' tot degeaba. Că nu se rezolvă nimic. Din ăia nu mai scoți oameni. Că, cică, să le faci case, să-i dai la școală, să faci cumva să nu mai stea în bordeiele alea de animale. Păi, și cine dă bani de case? Că le strică dup-aia, de nu le mai recunoști. Deci își bat joc de ele într-un hal fără de hal. Și cine sînt ciudații ăia care zic ei că se ocupă de copii? Ce crezi că sînt? Niște pedofili sau de-ăia cu organe. Nu vezi că lumea s-a prostit de tot? Ce-ți trebuie să te bagi? Și dacă intri-n vorbă cu de-ăștia cu ajutoare, pe urmă nu mai scapi de ei. Vin și-ți cer și-n anu' următor. Poate n-am, frate! Poate n-am chef să-ți mai dau. Nu?! Că poate mai am și eu niște probleme. Poate tre' să dau la doctor sau ceva. Sau cutare. Ce crezi? Că asta cu măritu' de salariu rezolvă ceva? Tot tre' să le dai. Că altfel nu te bagă-n seamă.“

Da, încrederea poate fi uneori înșelată, călcată în picioare, batjocorită. Dar ce preferăm? Să lipsească, făcîndu-ne mai „demni“ și mai „vigilenți“? Sau să acceptăm că tocmai fragilitatea ei ne face din ce în ce mai oameni? Oameni civilizați.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Petre GURAN

Bizantinistică/bizantinologie și bizantinism (II)

In memoriam
Nicolae Șerban Tanașoca

Tensiunea inerentă alegerii între o patrie geografică, cum era pentru aromâni Elada, unde însă în secolul al XIX-lea diferențele naturale ale unui proces etnogenetic lung și complex nu se puteau exprima, și o patrie de electiune, care venea în întîmpinarea unei aspirații identitare, dar oferea inevitabil tot peisajul unei societăți care se căuta și se zămislea cu greu, presărat de neîmpliniri și neputințe, a produs la Nicolae Ș. Tanașoca energia căutării acelui Bizanț care avea vocația să rezolve aceste tensiuni. Astfel, el a ajuns să construiască un concept pe care l-a numit *bizantinism*. În studiul său *Bizanțul și românii,* N.Ș. Tanașoca identifică două tipuri de *bizantinism*. Întîi vine un *bizantinism* propriu-zis, care „se referă la trăsăturile specifice imprimate unor realități umane de diferite naturi – politice, culturale, de civilizație – de o formațiune istorică, Imperiul Bizantin". Bizantinismul, văzut din interiorul cronologic al universului său, pare paradoxal: ortodoxia este apărată de pontiful roman (sinodul al IV-lea ecumenic, sinoadele al VI-lea și al VII-lea, adică în disputa monothelită și iconoclasm), limba administrației și a armatei este încă latina (cel puțin pînă la sfîrșitul secolului VI), etnia este sublimată de unitatea religioasă și culturală a Imperiului, de aspirația însăși la afirmarea universalității ființei umane exprimată prin universalitatea organizării politice. Această preocupare de a schița un portret al Bizanțului mai autentic și mai generos se înscrie tocmai în aspirația de a exonera „patria" de denaturările polemice, de caricaturizarea unei istoriografii necinstit pătimașe (aici îi avea în vedere în mod special pe Dumitru Drăghicescu și Eugen Lovinescu) și de amalgamarea care se produsese în mentalitatea comună între Bizanț și fanarioți. Bizantinismul trebuia privit ca esență, ca experiență de viață acumulată în expresia culturală, a unei realități istorice, cu bunele și relele ei, dar mai ales cu deplina demnitate a unei societăți care urmărea un ideal, „creștin și european", în schimb trebuia respins sensul figurativ al *bizantinismului* folosit în limba franceză și împrumutat și în limba română, prin care se conotează un mediu al intrigii sau al subtilităților inutile și frivole.

Al doilea tip de *bizantinism,* pe care N.Ș. Tanașoca îl considera mai puternic legat de ființa națională românească, era cel ecleziastic, prin care înțelegea „organizarea administrativă a Bisericii din cuprinsul Imperiului Bizantin în dioceze, eparhii și parohii, aflate inițial sub autoritatea patriarhiilor, iar mai tîrziu, pe măsura restrîngerii teritoriale a Bizanțului, sub jurisdicția Patriarhiei ecumenice din Constantinopol, devenită treptat supremul scaun arhieresc al Imperiului, iar pe de altă parte, formele particulare ale cultului creștin și ale vieții monahale, specifice acestei Biserici, și literatura teologică datorată fiilor ei". Pentru N.Ș. Tanașoca, *bizantinismul* ecleziastic este spațiul propriu-zis al întîlnirii românilor cu Bizanțul. Acesta este un fapt, nu o evaluare. Important pentru N.Ș. Tanașoca este ca acest fapt să nu fie exploatat polemic, mai ales pentru a îndepărta românii și România de azi de o nouă vocație politică, cea a apartenenței la Uniunea Europeană. Da, *bizantinismul* este o trăsătură a civilizației românești, care se regăsește nu numai în plan religios, ci și în cel cultural și artistic, dar această trăsătură nici nu se opune, nici nu diminuează vocația politică europeană a României. Astfel sună concluzia unei vieți de cercetare în bizantinistică, dar și de implicare în viața publică și politică a României post-comuniste.

În activitatea sa dedicată renașterii valorile politice românești de dinaintea instaurării comunismului, N.Ș. Tanașoca s-a remarcat la conducerea ziarului *Liberalul* ca unul dintre apărătorii legitimității politice și istorice a monarhiei în România. Atașamentul său față de monarhie poate să-și găsească o explicație și în dragostea lui pentru Bizanț, deși cu maximă probitate istorică releva caracterul modern și național al monarhiei românești, ca expresie a voinței naționale de a fonda un nou corp politic pe principiile și modurile proprii de funcționare ale democrației. În acest sens, cu maximă acuitate istorică, N.Ș. Tanașoca a remarcat că ultima expresie a *bizantinismului* politic se leagă de o derogare de la principiile guvernării democratice. Este vorba despre încoronarea lui Alexandru Ioan Cuza la Constantinopol de către patriarhul ecumenic în biserica patriarhală conform ceremonialului bizantin, practicat de domnii fanarioți și de domnii Principatelor române de dinainte de Unire. Această încoronare a avut loc în iunie 1864, cu ocazia vizitei lui Alexandru Ioan Cuza la sultan, în urma loviturii de stat din 2 mai 1864, care instaura un regim personal autoritar al domnitorului. Acest tip de regim, care avea ca scop în mod paradoxal accelerarea reformelor modernizatoare, se vedea legitimat prin apelul la bizantinism.

Conceptualizarea unui *bizantinism* cultural sau istoric începe în alte națiuni est- și sud-est europene încă din secolului al XIX-lea prin poziționarea pentru sau împotriva trecutului bizantin, în contextul construcțiilor naționale din Balcani și din Imperiul Rus. Este interesant de relevat că, în dezbaterea ideologică și istoriografică de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, în Rusia apar în tabăra simpatizanților Bizanțului două concepte înrudite, greu de redat în traducere românească, *vizantizm* și *vizantinizm*, primul folosit de diplomatul și eseistul Konstantin Leontiev, al doilea de istoricul I.I. Sokolov. Alegerea fiecăreia din cele două forme lingvistice este aleatorie, totuși există diferențe. *Vizantizmul* lui Leontiev este o opțiune culturală recomandată societății din vremea lui, prin care aceasta trebuie să îmbrățișeze și să se identifice cu ceea ce a rămas viu încă din Bizanț, anume Marea Biserică a lui Hristos, adică Patriarhia ecumenică și viața monastică răsăriteană. Poziția lui Leontiev are un element de noutate, avînd în vedere, pe de o parte, că, în aceeași epocă, Vladimir Soloviov se exprimă critic la adresa trecutului bizantin în *Rusia și Biserica universală,* iar, pe de altă parte, că politica oficială a Rusiei de sprijinire a Bulgariei în contextul conflictului ecleziastic dintre Biserica bulgărească și Patriarhia ecumenică se inspira din teoria geopolitică a panslavismului. Astfel, pentru Leontiev, apelul la Bizanț, împotriva panslavismului care ajunsese să fie promovat în mod păgubos de politica oficială a Imperiului Rus, este un mod de a lărgi viziunea imperială rusească dincolo de frontierele incerte ale panslavismului. Bizanțul este universalitatea specifică a Rusiei. *Vizantinizmul* lui I.I. Sokolov privește mai degrabă un aspect socio-religios intern al Rusiei, anume relația dintre Imperiu și Biserică. El definește esența Bizanțului în echilibrul și parteneriatul dintre cele două, așa cum apar în *Epanagoga* lui Fotie (secolul IX). Astfel, *vizantinizmul* său este o critică a subjugării Bisericii de către puterea imperială rămasă în vigoare de la reformele lui Petru cel Mare.

Raportat la aceste concepte istoriografice cu puternice implicații ideologice în vremea lor, *bizantinismul* lui N.Ș. Tanașoca este un demers științific modern, care nu caută decît să replaseze reconstituirea istoriografică în spațiul și timpul ei proprii. Dimensiunea subiectivă a conceptului lui N.Ș. Tanașoca transpare doar într-o discretă notă nostalgică a scrisului istoric. Nici Bizanțul, nici romanitatea balcanică nu mai puteau fi chemate la viață în formele din trecut, fiindcă tipul antropologic al societăților românești, grecești sau general sud-est europene contemporane nu mai are, din experiența umană și intelectuală a lui N.Ș. Tanașoca, fibra oamenilor din trecut. De altfel, N.Ș. Tanașoca se considera chiar pe sine un om din trecut pierdut în prezent, dar cauza majoră a acestei schimbări antropologice el o identifica în dezastrul moral și social al regimurilor totalitare care au bîntuit secolul al XX-lea. În cazul României, comunismul distrusese orice capacitate de a invoca în mod inteligent și sensibil trecutul. Caricatura istoriografică a național-comunismului aruncase un blam asupra disciplinei istorice. Astfel, realitățile bizantine pe care le-a descris N.Ș. Tanașoca, cu maximă acribie, dar și nesfîrșită simpatie, *bizantinismul* viguros și ecumenic al primelor secole, *bizantinismul* ecleziastic și rafinat al Țărilor Române, *bizantinismul* romanic și cultural al vlahiilor sud-dunărene au fost tot atîtea patrii imaginate, pe care le-a ridicat către cititorul contemporan ca pe o oglindă în care acesta să-și citească neajunsurile și neputințele. Scopul ultim al scrisului istoric, în cea mai frumoase tradiție a antichității, este să construiască din acțiunile înaintașilor o lecție de morală. N.Ș. Tanașoca a întruchipat, în scrisul său istoric, acest ideal clasic.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

„Voi cine spuneți că sînt?"

O pledoarie

Nu mai este surprinzător ca în preajma marilor sărbători creștine să apară știri despre descoperiri care aplică lovituri fatale celor două milenii de credință. Dar nici că în marea lor parte aceste „descoperiri" sînt, de fapt, vechi, dacă nu chiar falsuri. Dincolo de dezbaterea științifică, greu accesibilă publicului, problema pe care o lasă să se întrevadă aceste „știri" e mai degrabă legată de contestarea autenticității temeiurilor credinței și de mai vechiul obicei de a-ți înveșmînta opțiunea în dovezi palpabile. Cu alte cuvinte, această știință critică a originilor creștinismului ne spune că dacă putem vorbi, totuși, despre Iisus, atunci trebuie să admitem că Iisus cel istoric a fost mitologizat.

Unui astfel de climat răspunde cartea lui Brant Pitre apărută în 2017 la Humanitas: *Fiul lui Dumnezeu? Pledoarie pentru Isus,* în frumoasa traducere a Tatianei Niculescu. Compusă riguros și energic, cu fluența unui documentar, cartea constituie o pledoarie pentru autenticitatea Evangheliilor și înțelegerea înrădăcinării profunde a creștinismului în iudaism. Teza sa este că pentru a-l înțelege pe Iisus ca Fiu al lui Dumnezeu trebuie să cunoaștem ce credeau și așteptau contemporanii săi. Punctul de intersecție rămîne întotdeauna Vechiul Testament: prin el se prezintă Iisus ca Dumnezeu, prin el contemporanii îl înțeleg sau nu, îl acceptă sau îl resping tocmai pentru că refuză ceea ce înțeleg, și anume că felul în care El invocă Scriptura, de pildă Psalmul 109 sau Daniel 7, 13, are sensul vertiginos de a-i indica dumnezeirea. Argumentația lui Pitre amintește de o imagine a lui Hristos răstignit dintr-un manuscris din secolul al XI-lea aflat la Biblioteca Vaticană, în care trupul său este format din litere care constituie enunțuri: Hristos este Cuvîntul devenit văzut, este vizibilitatea textului într-o persoană – sursa, împlinirea sensului și exegeza acestuia.

Volumul e și o autobiografie intelectuală, pentru că autorul a traversat deșertul îndoielilor și al metodelor critice pentru a putea pune în lumină, cu instrumentele aceleiași critici, valoarea istorică și probantă a textelor Noului Testament. Pitre reușește să ofere în același timp o introducere în dezbaterea contemporană asupra autenticității Evangheliilor și o demonstrație în favoarea tezei că ele sînt documente credibile, asemănătoare biografiilor antice, că teoria anonimatului este neplauzibilă, neexistînd nici un manuscris anonim, ci dimpotrivă o coerentă tradiție a atribuirii textelor, și că teoriile privitoare la datarea Evangheliilor pot fi ușor răsturnate în sprijinul unei datări mai timpurii dacă se pornește de la dovezile interne ale Noului Testament.

Nucleul cărții e un răspuns dat celor care, considerînd Evanghelia după Ioan o contribuție speculativă tîrzie, văd în Evangheliile sinoptice povestea unui evreu singular care nu s-ar fi crezut niciodată Dumnezeu. Or, Pitre propune înțelegerea afirmațiilor lui Iisus despre sine din perspectiva profeților și, în genere, a felului de a vorbi al tradiției iudaice despre Dumnezeu. Sînt pagini convingătoare pentru o asemenea metodă, care ne prezintă de ce modul în care Iisus potolește furtuna și poruncește mării este un indiciu al dumnezeirii în mentalitatea iudaică, cum poate fi înțeles *semnul lui Ionà,* ce înseamnă autoidentificarea lui Iisus ca „Fiul Omului", cît de adînc este sensul jertfei pe cruce din perspectiva structurii sacrificiale a Templului sau de ce, în timpul agoniei, Iisus rostește începutul Psalmului 21, invocînd textul profetic despre ceea ce avea loc sub ochii celor care îl priveau.

Brant Pitre nu ocolește nici o dificultate a mărturiei Evangheliilor, însă apelează la onestitate și discernămînt: există argumente în sprijinul afirmației că Evangheliile se bazează pe mărturii oculare, așa cum există o permanentă țesătură de trimiteri implicite ale lui Iisus care transmit că este Dumnezeu, iar a ne face că nu există nu ține deloc de metoda istorică. Cartea e o demonstrație care merită să fie parcursă: va fi reconfortantă pentru cei ce cred; va fi utilă pentru sceptici, punîndu-i în fața onestității pe care și-o revendică; și nici pentru cei ce nu cred nu ar putea rămîne fără ecou ca lecție de dialog și moderație. O pledoarie care îndeamnă la citirea textului biblic ca un itinerariu către răspunsul la întrebarea lui Hristos: „Voi cine spuneți că sînt?"

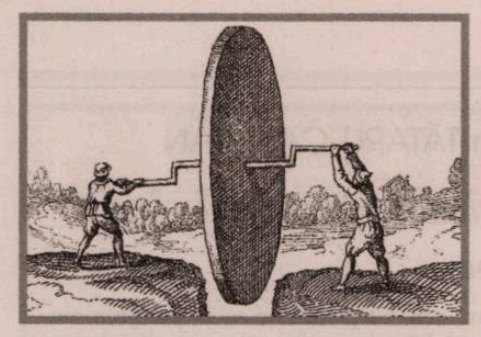

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Lecții ungurești pentru Opoziția română

Puține au fost dubiile legate de rezultatul alegerilor de duminica trecută din Ungaria. Partea asupra căreia observatorii, mai mult sau mai puțin atenți, au avut dispute a fost diferența de scor cu care coaliția FIDESZ-KDNP va cîștiga.

O parte, deloc mică, a comentariatului românesc și străin estima că Opoziția de toate culorile va reuși să ocupe mai multe locuri în Parlament, oferind astfel imaginea unui Viktor Orbán vlăguit și pe cale de a ieși din istorie. Rezultatul n-a confirmat însă aceste așteptări, iar victoria coaliției conduse de Orbán a fost atît de categorică încît ea poate fi comparată doar cu valul care a măturat partidele clasice franceze în primăvara anului trecut. Orbán însă, spre deosebire de Emmanuel Macron, se află în pragul celui de-al patrulea mandat (al treilea consecutiv) la vîrful puterii în țara sa și nu promite nimic nou. Din contra, în interior, liderul FIDESZ promite să conserve aranjamentul actual, iar în plan extern să continue permanenta sa gîlceavă cu Bruxelles-ul.

Înainte de a vedea ce pot învăța democrații români din alegerile ungurești, trebuie să trecem în revistă contextul. Victoria lui Orbán este neîndoielnică, însă, dacă vrem să înțelegem mai bine termenii în care s-a purtat bătălia politică, trebuie să ne închipuim un meci de fotbal desfășurat pe un teren în pantă, iar echipa cîștigătoare a jucat permanent în terenul aflat la înălțime.

În cei opt ani de cînd se află neîntrerupt la putere, Orbán și-a continuat opera centralizatoare începută în primul său mandat (1998-2002), beneficiind, de această dată, de un context intern total diferit. Opoziția discreditată, haotică și neputincioasă nu a mai putut opri tendințele autoritariste ale fostului bursier Soros. Instituțiile ungare au căzut una cîte una în mîinile apropiaților FIDESZ. Curțile au devenit oarbe la corupția din rîndurile Puterii, dar tot mai atente la aceea din rîndurile Opoziției. Contractele publice sînt de două feluri, acordate clienților Puterii sau inexistente. Presa din Ungaria, dacă vă puteți imagina așa ceva, e într-o stare mult mai gravă decît cea românească. Viktatorului i se mai opun cît de cît credibil doar cîteva instituții de presă, dintre care prea puține cu influență reală în toate colțurile țării. Atît de serioasă e situația presei ungare încît guvernul american anunța anul trecut că a lansat un soi de fond de ajutorare menit să educe și să echipeze jurnaliști unguri. Cumva similar cu programele care se desfășoară în țările proaspăt ieșite din război sau dictatură.

Între timp, agenția ungară de presă MTI rămîne, din păcate, sursa principală de știri pentru media ungurești și nu se dă în lături de la a publica petarde convenabile guvernului, în timp ce orice iz critic a dispărut de mulți ani. (În treacăt fie spus, MTI are și un serviciu în limba română, numai bun de urmărit pentru oricine are chef să testeze ridicolul din presa altora.)

Ungurii, ca mulți alți est-europeni, au devenit mai cinici, mai puțini atenți la timpurile istorice și mai preocupați de viața de zi cu zi. S-a petrecut în Ungaria o tranzacție pe model rusesc. Ordine și prosperitate contra pîine. Iar Orbán a livrat. A livrat împreună cu salata obișnuită de naționalism, xenofobie foarte inabil mascată și o permanentă hărțuire retorică la adresa Comisiei Europene. „Cosmopoliții" din alte timpuri sînt acum europeni.

Privind dinspre România, putem extrage un manual de ratare pentru cei care se pregătesc de noul ciclu electoral. Altfel spus, pentru a asigura perpetuarea PSD la putere încă o tură e suficient să procedeze asemeni Opoziției maghiare:

– să creeze o mulțime de partide incapabile să identifice dușmanul comun;

– să renunțe la apărarea instituțiilor sau să nu găsească strategiile corecte pentru protejarea lor;

– să asiste pasivi la îngenuncherea presei independente;

– să continue să fie mai preocupați de mici nuanțe inutile de ordin ideologic sau orgolii mărunte de foști viitori conducători de țară;

– să continue să creadă că e suficient să nu fii celălalt;

– să nu aibă *storytellers* suficient de abili încît să creeze o narațiune inspirată și *posibilă;*

– să continue să lupte pentru a cîștiga alegerile de acum patru sau opt ani;

– să continue să creadă în *Deus ex machina.* Că au să fie salvați de Comisia Europeană, Soros, instanțe sau de cine știe ce dezastru la nivelul Puterii imposibil de anticipat înainte de alegeri;

– să alimenteze, din disperare sau prostie, tot felul de curente izolaționiste, excepționaliste sau de-a dreptul extremiste.

Deși se afirmă adesea că în Ungaria a cîștigat discursul anti-refugiați și anti-Bruxelles, cred că realitatea din teren e un pic diferită. Ungurul de rînd nu își pierde somnul gîndindu-se la sirieni rătăciți pe drumul spre Germania. Nu vorbește despre Juncker la cină și nu e preocupat clivajul liberalism-iliberalism.

Coaliția învingătoare din Ungaria nu e aceea dintre Orbán și Kremlin (așa cum se spune adesea), ci aceea dintre corupție și lipsa unei alternative coerente. Rușii cel mult profită.

Un scenariu care în aprilie 2018 e foarte posibil, ba chiar probabil, și la est de Tisa. Totuși, înainte de a deplînge fatalist-mioritic ghinionul românesc, poate mai e timp pentru *influencer*-ii vizibili și mai puțin vizibili ai Opoziției românești să tragă concluziile necesare.

Justificările post-alegeri sînt dizgrațioase și inutile. Problema, în cazul României, ca și al Ungariei, de altfel, e că, în lipsa unor variante viabile la Puterea actuală, coaliția de guvernare tinde natural să acapareze tot mai mult din stat și din societate. Atît de mult încît la un moment dat le va ocupa cu totul.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

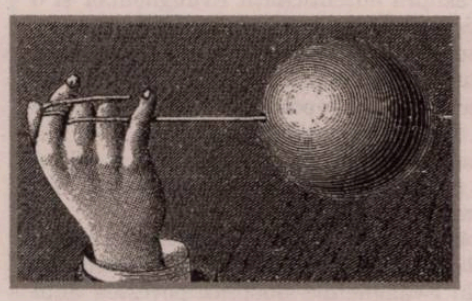

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Victoria lui Viktor

Al treilea mandat consecutiv de premier și al patrulea din cariera sa politică: Viktor Orbán a cîștigat la scor alegerile de duminica trecută din Ungaria. A obținut mai mult decît a sperat: partidul său, FIDESZ, dispune de o majoritate de două treimi în Dietă, ceea ce îi permite să guverneze fără să mai facă vreo alianță. Această victorie se datorează unei mobilizări fără precedent a electoratului. Factorul-cheie a fost confiscarea dezbaterii electorale prin recursul la o temă unică: pericolul pe care îl reprezintă imigranții pentru Ungaria (și critica implicită ori explicită a politicilor Uniunii Europene de adoptare a unor cote obligatorii de refugiați pentru fiecare stat membru). Tema a divizat puternic, dar a atras, pînă la urmă, cea mai mare parte a voturilor de partea lui Orbán. La alegerile din 2010 și la cele din 2014, prezența relativ scăzută la vot a avantajat ascensiunea FIDESZ. Atunci, pe fondul unei mobilizări scăzute a Opoziției, Viktor Orbán a reușit să cîștige alegerile. Duminica trecută, prezența foarte numeroasă la vot a dat, pentru cîteva ore, speranțe Opoziției, care a crezut că a reușit să-și mobilizeze electoratul. S-a văzut, pînă la urmă, că formidabila prezență la vot se datorează tot discursului promovat de liderul populist: Orbán a reușit să aducă la urne cetățeni altminteri pasivi politic. Discursul xenofob și antieuropean a fost convingător mai ales pentru electoratul din mediul rural. La Budapesta, marea majoritate a populației a votat anti-Orbán. O lecție importantă: mobilizarea puternică la vot nu e întotdeauna un semn bun pentru democrație.

Poate e timpul ca și Uniunea Europeană să reacționeze la derivele antieuropene al noului (vechi) premier al Ungariei.

Sînt multe explicații pentru victoria lui Viktor Orbán. Cultural și istoric, discursul suveranist, xenofob și antieuropean a prins bine pe fondul unui anume complex național de inferioritate, cultivat și speculat de FIDESZ. Vreme de secole, ceea ce numim astăzi Ungaria a fost un cîmp de luptă disputat între Imperiul Habsburgic și Imperiul Otoman. Au urmat, în secolul al XX-lea, colaborarea cu Hitler și, după cel de-al Doilea Război Mondial, influența sovieticilor și căderea Cortinei de Fier. Istoria acestei țări e și o istorie a supunerii și a umilinței. Democrație și suveranitate înseamnă, pentru Viktor Orbán, autodeterminare. Inclusiv în relația cu Bruxelles.

Dar „inamicii" poporului maghiar sînt numeroși și ușor de depistat. Ei au tot fost arătați cu degetul în ultimii ani și mai ales în ultimele săptămîni ale campaniei electorale. UE (pentru promovarea austerității în timpul crizei economice din 2008-2010, dar și pentru politicile de primire a refugiaților musulmani în timpul crizei umanitare din 2015); NATO (pentru scuturile antirachetă instalate în Europa de Est și pentru tensiunile cu Rusia); ONG-urile (pentru că sînt pro-europene); George Soros (inamicul perfect pentru Orbán, căci e liberal, progresist, pro-atlantist și evreu, pe deasupra).

Mai grav e că, în Ungaria, democrația liberală pare că și-a epuizat resursele: o alternativă democratică la FIDESZ e dificil, dacă nu imposibil de întrevăzut în viitorul apropiat. Partidele democratice, slabe și destrămate, nu au avut nici o șansă la ultimele alegeri. Pe locul al doilea în preferințele electoratului e Jobbik. Cum ar veni, un partid aparținînd dreptei radicale e singurul care poate, într-un fel, să se opună populiștilor de dreapta...

Urmează orbánizarea Europei? – se întreabă, cu teamă, unii comentatori. Cu un an înaintea alegerilor pentru Parlamentul European din 2019, victoria lui Viktor Orbán reprezintă și un semnal de încurajare pentru partidele populiste de dreapta din Europa. Pînă nu demult, se spera în găsirea unei soluții europene comune la problema migrației. Odată cu realegerea lui Orbán, așa-numitul grup de la Vișegrad (Polonia, Cehia, Slovacia și Ungaria) se consolidează.

Poate e timpul ca și Uniunea Europeană să reacționeze la derivele antieuropene al noului (vechi) premier al Ungariei. De pildă, sancționînd, la Bruxelles, discursul naționalist, xenofob, extremist al lui Orbán. Din grupul Partidului Popular European fac parte atît partide de centru-dreapta precum CDU/CSU și Les Républicains, cît și FIDESZ – o asociere tot mai incomodă, ca să nu spun incompatibilă.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Unde ni sunt vorbitorii?

Texte și opinii de:

- Theodor PALEOLOGU

„Retorica trebuie învățată în școli" – interviu

- Marian POPESCU (profesor al Universității din București)

„Vorbirea în public, democrația și Dezvoltarea personală"

- Ioana COSTA (profesoară la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București)

„Rem tene, verba sequentur"

- Ioan STANOMIR (profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)

„Un scurt excurs istoric"

- Adrian STĂNICĂ (cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie și Geoecologie Marină)

„Șase categorii de vorbitori"

argument

Prost-cuvîntătorii

Cum se vorbește astăzi în public observăm cu toții. Nu doar la televiziune, nu doar în Parlament, nu doar în adunările publice, ci și la ședințele sau prezentările unor companii, ba chiar și în fața instanțelor de judecată sau la predicile din Biserică. Este acesta un efect al proastei calități a învățămîntului din ultima vreme? Este oglinda felului în care gîndesc cei care ajung în postura de a ține discursuri? Să fie doar impresia că înainte existau vorbitori mai buni, o simplă tendință, adică, de idealizare a trecutului? Cei care se pricep spun totuși că degradarea discursului public din ultima vreme e evidentă.

Lucru știut încă din Antichitate, vorbirea în public poate avea două fețete. Scopul oratorului poate fi acela de a scoate în evidență binele și adevărul după cum poate fi și acela de a manipula auditoriul în sens rău sau doar de a se afla în treabă. Venind mai către zilele noastre, ne putem gîndi la un exemplu de tip Churchill *versus* Hitler. Unul încerca să atragă atenția asupra unui pericol iminent, celălalt își smintea populația.

Trecînd însă la societatea românească, neîncrederea înrădăcinată de multă vreme în profunzimea ei a făcut de multe ori ca vorbitorii în public să fie priviți cu rezervă, ascultătorii întrebîndu-se ce vor de fapt, aceștia de la ei. Mai rare au fost discursurile care să înflăcăreze cu adevărat mulțimile și să spargă barierele suspiciunii ori ale detașării cinice din partea auditoriului, indiferent de intențiile bune sau mai puțin bune ale vorbitorului.

Se pare însă că azi, la nivel politic cel puțin, întrebarea *„ne vorbește frumos pentru că într-adevăr are intenții bune sau pentru că vrea să ne păcălească?"* e deja depășită. Prea mulți vorbitori nici măcar nu mai par că vor să convingă pe cineva printr-un discurs (nici n-ar putea să spere la așa ceva, avînd în vedere foarte scăzutele lor posibilități de exprimare). De obicei, nu ne mai punem problema scopului bun sau rău al vorbitorului, ci doar problema incoerenței și agramatismului din discursul acestuia. E vremea în care tupeul bate persuasiunea. Mesajul pe care reușesc să-l transmită politicienii care domină scena în prezent e de genul: nu vrem să vă convingem că e bine ce facem, ci facem astfel „pentru că putem".

Așa cum respectarea regulilor de politețe poate da seamă despre gradul de civilizație la care o societate a ajuns la un moment dat, grija față de cum se vorbește în public poate fi relevantă pentru calitatea democrației dintr-o țară. Degradarea felului de a vorbi în public poate fi un simptom. Cauzele sînt de descoperit. Efectele încep să se vadă. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Marian POPESCU

Vorbirea în public, democrația și Dezvoltarea personală

În școală, am trecut și eu, ca foarte mulți, prin chinul vorbirii în public. Lucrurile s-au complicat mai tîrziu, cînd am început să vorbesc în public (la o sesiune științifică, într-o discuție organizată după un spectacol etc.). Realizam că, dincolo de *ce* vreau să spun – și încă nu stăpîneam asta! –, ar trebui să dau atenție și lui *cum* vreau să spun și, încă de la început, să îmi pun problema: ce *vreau*, de fapt, cu ce urmează *să spun (în) public*. Dar *nimic din toată școlaritatea mea* (16 ani plus patru ani la doctorat) *nu mă pregătise pentru așa ceva!* Pentru a vorbi bine în public. Nimic.

Mi-am dat seama tîrziu – dar nu prea tîrziu! Iar unele idei de mai jos le-am afirmat și pe blog-ul meu – cît de importantă este Vocea dacă o vezi ca instrument al Vorbirii. Dacă te ocupi de ea și de tine. Adică și de Voce/Vorbire, dar și de dezvoltarea ta *ca persoană*. Știam mai demult, de la actorii profesioniști, ce înseamnă să îți educi vocea corespunzător cerințelor rolului și ale propriei prezențe scenice. De fapt, pentru *a comunica oral bine cu publicul și în public.* Sînt sisteme educaționale care au inclus de foarte mult timp în designul curricular practica actelor vorbirii, a discursului verbal și, în general, a formelor Vorbirii în public. Englezii, americanii, francezii au deja o lungă istorie în acest sens.

Să înveți să vorbești bine poate fi o marcă a persoanei care ești, un ID, ca și amprenta digitală sau vocea. Recunoaștem, adesea, persoanele după voce. Cazul actorilor și actrițelor sau al celor care apar și vorbesc mult în public, precum politicienii, moderatorii TV, profesori, preoți/predicatori este special pentru că Vocea nu e numai un instrument al Vorbirii în public. Dacă ești antrenat, educat să vorbești *bine* în public, asta nu se reflectă numai în exterior (recunoașterea celorlalți, cu unele avantaje, beneficii), ci, mai ales, în *interior:* buna vorbire în public construiește solid propria personalitate, uneori în moduri miraculoase, de nebănuit, la început. Îți dă siguranța de a fi în public după ce ai cîștigat confruntarea cu *emoțiile* (negative), cu lipsa ta de concentrare pe *propria prezență în public.*

Cei vechi știau acest lucru. Politicianul de succes era și Oratorul de succes. Modul de lucru și influența lui Demostene, de pildă, au fundamentat pedagogia actului vorbirii în public. Figurile-cheie, în lumea veche, sînt, astfel, Politicianul (numit, de fapt, retor) și Actorul. Atît de mult au gîndit educarea vorbirii, încît au conceput și au practicat pe scară largă exerciții prin care erau formați tinerii pentru gîndirea discursului, vorbirea și comunicarea lui. Într-un celebru tratat al lui Aelius Theon, din secolul V, *Progymnasmata,* exercițiile sînt atît de minuțios elaborate, încît acoperă nu numai structura și părțile componente ale discursului, ci și tehnicile de livrare în public a vorbirii. Isocrate scria, de altfel, că vorbirea este „ghidul tuturor acțiunilor noastre".

În Statele Unite, în Europa occidentală, modernitatea, pregătită în acest sens de tratate și practici medievale și renascentiste ale Artei vorbirii, introduce, mai ales după secolul al XVIII-lea, cînd parlamentarismul cere buni vorbitori în public, o preocupare curriculară tot mai insistentă de educare a vorbirii în public, mai ales de la clasa a V-a în sus. Evaluări, rapoarte ale asociațiilor de profil, ale structurilor guvernamentale din Educație indică faptul că Vorbirea în public este o disciplină fundamentală. Între democrație și Vorbirea în public există – cum cărți, studii apărute tot mai frecvent după 1900 o arată – o legătură indisolubilă. O bună construcție a ideilor ce urmează a fi spuse în public, dar și exersarea tehnicilor de „livrare" a discursului public devin preocupări constante în sistemele educaționale din Vest. Copiii (fără handicap) care nu reușesc să articuleze ideea, să o rezume, să sintetizeze un context al ideii, să o exprime oral, să vorbească unui public sînt adulții care, în poziții de decizie, vor avea slabe performanțe. S-a observat și s-a analizat de mult acest lucru. Practicile dedicate copiilor cu diverse handicapuri presupun o dificultate în plus, unde specialități medicale, psihologice sînt chemate pentru a determina *progresul acestor copii*. Vorbirea în public este, de fapt, ca factor educator, ca practică sau terapeutică, o cale a dezvoltării personale. Ea nu numai că dă siguranța prezenței propriei persoane în public, dar, de multe ori, construiește și *autoritatea* celor spuse. Cuvintele au greutate. Idei bune s-au topit în neantul cuvintelor nepregătite, îngălate, al construcției deficitare a discursului oral.

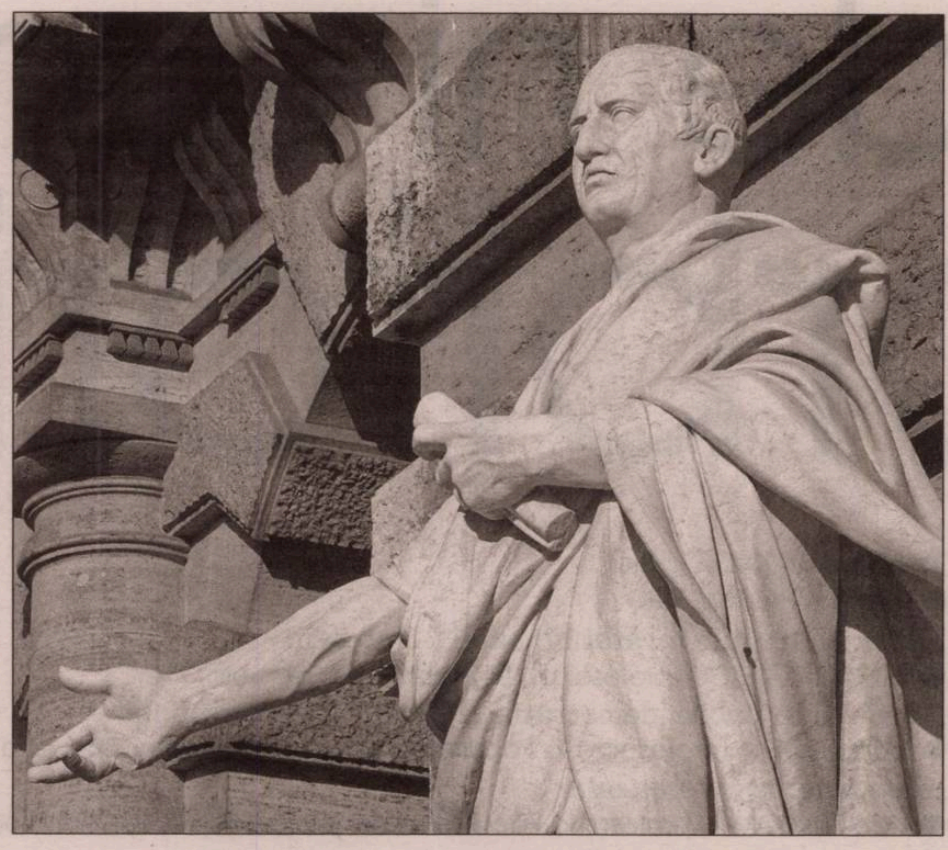

„Am toată încrederea că echipa care am venit vor găsi soluții și cred că cu aceste soluții veți rezolva o parte din problemele care le aveți."

VIORICA DĂNCILĂ,
prim-ministru, în prima sa vizită de lucru în județul Dîmbovița

„Elocință. Arta de a convinge verbal proștii că albul este culoarea care pare să fie. Include și darul de a face orice culoare să pară albă."

AMBROSE BIERCE

Mi-a atras atenția, mai demult, una dintre contradicțiile – aparente – semnalate de exegeza Bibliei, care se referă la Moise. Prima caracterizare a sa, înainte de fuga în Egipt, cînd era tînăr și era un lider al comunității, e că el „era tare în vorbe și în fapte". Dar cînd, după patruzeci de ani, Dumnezeu îi cere să ducă Cuvîntul Său, Moise e speriat și îi spune Lui că el era bîlbîit și că fratele lui, Aron, e un bun vorbitor. Lider mai tînăr, vorbirea sa avea atunci autoritatea poziției, era „tare" (dar nu un bun vorbitor); mai tîrziu, cînd nu mai era lider, deficiența de vorbire îl arată neîncrezător în misiunea dată. Dar Dumnezeu îi dă Autoritatea Sa. Pentru că El, spun unii experți, folosește mai degrabă slăbiciunile noastre decît puterile noastre. Or, vorbirea în public este, pentru foarte mulți, o vulnerabilitate. Numai educarea, exersarea ei pot da forța de a transmite și a face primit mesajul.

Curios, pe măsură ce noile tehnologii facilitează comunicarea, chiar și prin voce, nu numai prin text și imagine, actul vorbirii în public nu mai este considerat ca structurant pentru personalitatea umană. El devine, prin *carnavalizare*, un *act al spectacolului cotidian.* Dacă Vocea este subiect de studiu și practică în mediile profesionale ale Artelor spectacolului, de pildă, sau, pe o scară mai redusă, în media audiovizuale (speaker-ii, prezentatorii, moderatorii), și pe una și mai redusă în alte medii (Biserica, de pildă, în cazul predicării), ea nu mai este considerată, cu excepția țărilor care consideră Vorbirea în public și educarea Vocii drept o valoare educațională mare, o coroană de pus pe capul tînărului care intră în lume. Acolo unde, însă, Vorbirea în public a fost cultivată cu constanță, condiția civică, calitatea actului politic, structura sferei publice au fost și sînt benefice pentru performanța socială a persoanelor. Noi sîntem încă la stadiul în care spunem despre cineva care vorbește legat (nu contează substanța, structurarea ideii) că „are cuvintele la el". Putem, oare, cita vreun discurs public care a lăsat urme în ultimele decenii la noi?

Funcții ale Vorbirii în public precum predicatorul, speaker-ul, purtătorul de cuvînt, profesorul, comentatorul, moderatorul sînt, la noi, de pildă, lipsite de cultura, antrenamentul specific, formarea în mediul profesional corespunzător care să permită performanța. De fapt, lipsește o *ramă educațională, pe toată scala curriculară,* care să dea Vorbirii în public locul meritat. Vedem, auzim cum frazarea aiurea, accentul pus greșit (prompterul, deh!), lipsa de structură a frazei (în cazul talk-show-urilor) sînt la ordinea zilei. Vorbim de multe ori prost pentru că am devalorizat actul vorbirii. Unul dintre cei vechi scria că Vorbirea trebuie văzută „ca oricare altă ocupație". Noi ne ocupăm foarte puțin cu asta pentru că... vorbim.

Șterg cu limba română podeaua unei democrații.

Cred că mediile profesionale, de la școală la medicină, ar putea beneficia de o restructurare a curriculei pentru a da consistență capacităților de comunicare publică. E dureros, trist să vezi/auzi zilnic cum persoane publice, politice sau nu, șterg cu limba română podeaua unei democrații îngălate cum e a noastră.

Mi-ar plăcea să putem include în pachetele curriculare ale Școlii românești cursuri de Dicție, de Mișcare, de Vorbire în public (ceva s-a întreprins în acest sens, dar e foarte-foarte puțin), de Respirație, de Expresivitate scenică. Ar fi bine, cred, să acordăm mai multă atenție pentru Dezvoltarea personală în școli și facultăți. Toată lumea ar cîștiga.

***Marian Popescu** este profesor al Universității din București, conduce Centrul pentru Integritate Academică (integritate@g.unibuc.ro) al acesteia, este autor de cărți despre artele spectacolului, expert în politici culturale și comunicare publică. (www.marianpopescu.arts.ro).*

Horia Vicenţiu PĂTRAŞCU

Funcţia falică a limbajului verbal

„Femeile vorbesc mult“... O judecată deopotrivă de fapt şi de valoare, asupra temeiurilor căreia nu ne-am întrebat prea mult. De ce femeile au fost asociate cu vorbăria nesfîrşită, cu trăncăneala, cu radio-şanţul, cu cicăleala şi cu bîrfirea? Ipoteza de la care pornim în cercetarea de faţă este că acest fenomen se datorează unei pervertiri a oralităţii în scopurile asociate în mod normal genitalităţii masculine. Stadiul oral reprezintă o primă formă de satisfacere, narcisică, a sexualităţii. Stadiul oral se asociază ingerării exteriorităţii, transformării în substanţă proprie a alterităţii – în forme suave, prin suptul bebeluşului, şi în forme agresive, în faza sadică a acestui stadiu, prin muşcarea sînului. Stadiul oral se manifestă îndeobşte, în mod firesc şi primar, prin supt-muşcat-înghiţit şi de aceea valenţele sale genitale ne pot rămîne ascunse.

Oralitatea însă poate fi şi chiar este folosită ca expresie a funcţiei genitale de penetraţie prin scuipare şi prin vorbire. Nu întîmplător, multe dintre miturile cosmogonice amintesc expectorarea ca act cu valenţe generative. Copiii băieţi îşi manifestă sexualitatea genitală mai întîi în mod oral, prin scuiparea adversarului. La fel cum la alte animale superioare actul mimării penetrării adversarului de acelaşi sex joacă rolul transmiterii intenţiei de dominare a acestuia, scuiparea lui exprimă simbolic aceeaşi funcţie, este o „încălecare“ a lui de la distanţă. Oprobriul public se manifestă prin scuiparea celui dovedit ca agent al infamiei, este o violare simbolică a acestuia.

Dar ce se întîmplă cu vorbirea? Are şi vorbirea acest rol de exprimare a intenţiei de penetrare? După cîte se pare, da. Ea este mai întîlnită la femei întrucît – dată fiind frustrarea provocată de absenţa penisului (invidia de penis) – ele încearcă să o compenseze printr-o penetrare auriculară a partenerului sexual, a soţului sau a iubitului. E o revanşă simbolică, o compensare a pasivităţii din timpul actului sexual. În vorbire, în vorbărie, femeia devine agent, devine activă, este ea acum cea care-l domină, verbal, pe cel care o domină sexual. De obicei, bărbatul ştie instinctiv acest lucru şi deseori vedem o stare deosebită, uimitoare, de pasivitate a cîte unui bărbat, de altfel foarte activ şi masculin. El ştie că e bine să o „lase“ să vorbească, să o „asculte“, să o lase să se descătuşeze pentru a nu produce, altfel, o acumulare prea mare de frustrare care riscă apoi să răbufnească în accese isterice sau în acte de rebeliune. În familia tradiţională, bărbatul vorbeşte puţin şi ascultă mult. Cuvîntul lui are însă valoare de literă de lege, pe cînd rostirea femeii nu depăşeşte valoarea unei simple trăncăneli sau vorbării.

În familia tradiţională, copiii şi femeile tind să vorbească mult şi foarte mult tocmai dat fiind rolul lor sexual activ absent, respectiv extrem de redus. Desigur, femeile vorbesc mult şi între ele – şi se ceartă şi mai des – întrucît fiecare aşteaptă de la celălalt interlocutor să joace rolul de „ureche“ pasivă, penetrată de şuvoiul de emisii verbale. În cazurile fericite, fiecare va şti cum să alterneze rolul pasiv cu cel activ în acest act al comunicării, comunicare ce simbolizează, de fapt, dorinţa de penetrare.

E foarte interesant să întîlnim acelaşi comportament oral-genital în două regimuri politice diferite: în democraţie şi în dictatură. Dictatorul are o mare predispoziţie către satisfacerea orală a intenţiei de penetrare. Discursurile lungi, de ore în şir, decretele, declaraţiile şi proclamaţiile trîmbiţate peste tot, dorinţa de a fi citat şi prezent în orice alt text, indiferent de cît este acesta de nepolitic (dorinţa de penetrare a oricărui alt text), glasul tunător, gesticulaţia pregnantă, amplificată (mişcările mîinii în sus şi în jos, înainte şi înapoi) sînt exprimări simbolice ale mişcărilor de penetrare sexuală. Desigur, locvacitatea dictatorilor poate fi însoţită de o mediocritate a performanţelor sexuale sau, dimpotrivă, de o hiperactivitate sexuală. Acest lucru nu este foarte important, întrucît în discuţie este o pervertire a funcţiei orale în scopuri genitale. Dictatorul a descoperit că poate penetra (şi) cu gura, cu verbul, cu logosul urechile şi creierii supuşilor săi şi nu contenește să o facă, încît într-o dictatură asistăm la ceea ce se poate numi un viol exercitat de un singur om, de liderul suprem, asupra a milioane de oameni. Or, o asemenea performanţă nu poate fi împlinită decît în acest mod acustic. Oricît de mare ar fi cheful libidinal al dictatorului, el nu poate acoperi sfere atît de vaste. Sexualitatea dezlănţuită, orgiastică este, în acelaşi timp, eterică, fără contact sexual. Orice altă vorbire care nu este encomiastică, orice vorbire care nu este pur elogioasă, orice vorbire care nu se mulţumeşte să fie *reproductivă,* să repete, elogios, cuvintele şi numele dictatorului este grav sancţionată. Supravegherea supuşilor este drastică: nimeni nu are voie nu doar să spună nimic împotriva lui, dar nimic *în afara cuvîntului lui*. Cine îndrăzneşte să iasă de sub acest viol acustic riscă să sufere un viol real şi *total:* carnea lui, trupul lui va fi penetrat de ţepuşe, cleşti, sule, bice şi în cele din urmă de glonţ sau de sabie. Conducătorul suprem are dreptul ultimei nopţi: dreptul de a dezvirgina însăşi viaţa supuşilor săi, de a-i face să sîngereze pînă la moarte, pînă la desfiinţare.

Dictatorul a descoperit că poate penetra (şi) cu gura.

„Eu gîndesc că vorbesc destul de băbeşte, ca să mă înţeleagă orişicine.“

ION LUCA CARAGIALE

„Elocinţa este puterea de a transpune un adevăr într-un limbaj perfect inteligibil pentru persoana căreia îi vorbeşti.“

RALPH WALDO EMERSON

La polul opus, regimurile democratice se întemeiază pe recunoaşterea aceleiaşi funcţii falice a vorbirii. Oamenii politici ştiu că, dacă le dau voie să vorbească oamenilor din popor, aceştia îşi vor consuma energia activă în acest mod deviat şi simbolic. O manifestaţie democratică are toate ingredientele unei „revoluţii“, mai puţin acţiunea. Este o revoluţie sonoră, fonică, o revoluţie redusă la zgomot, este doar zvonul şi zarva unei revoluţii. După care lumea pleacă liniştită acasă. Nici acest zgomot nu este uşor suportabil şi deseori oamenii politici cedează tentaţiei de a înăbuşi violent chiar aceste proteste „paşnice“. Fondul nostru ancestral, inconştientul nostru recunoaşte instinctiv potenţialul „penetrator“ al cuvîntului (in-juria – „a încălca dreptul cuiva“) şi tinde să reacţioneze agresiv. În democraţiile „consolidate“ însă, oamenii politici sînt destul de subtili ca să înţeleagă nu doar faptul că acest gen de proteste sînt inofensive, dar să le recunoască utilitatea în sensul reducerii tensiunii sociale. Ei acţionează precum bărbatul tradiţional şi înţelept în faţa femeii vorbăreţe. O ascultă, o lasă să vorbească şi merge mai departe pe drumul lui. Tace şi face.

Cea mai evidentă manifestare a funcţiei genitale a vorbirii este, desigur, înjurătura. Înjurătura arată cu claritate că limbajul verbal poate fi folosit în scopul satisfacerii simbolice a unei sexualităţi active ca urmare a frustrării rezultate dintr-o pierdere sau dintr-o situaţie de dominare. În înjurătură apar termenii activităţii sexuale masculine, chiar dacă înjurătura este folosită de femei. Acestea din urmă folosesc expresii vulgare în care-şi arogă şi exhibă o sexualitate masculină, un rol sexual activ, masculin. Nu există înjurături care să facă trimitere la rolul sexual pasiv al femeii, tocmai pentru că înjurătura este compensarea simbolică a acestuia sau a pasivităţii în general şi în diferite contexte. Prin înjurătură ne luăm revanşa în mod simbolic, „încălecăm“ oral pe cel care ne-a încălecat la propriu, îl „posedăm“ metaforic pe cel care ne-a luat în posesie.

Revenind puţin la dictatori: oamenii puternici, cei mai puternici oameni ai lumii, cei care au pîinea şi cuţitul, vorbesc la fel de mult ca aceia mai slabi? Nu putem şti dacă şi ce adîncă frustrare au ei de compensat prin lungile şi sonorele lor demonstraţii verbale de forţă... Ne mulţumim aici să sesizăm doar funcţia falică a vorbirii. Ea poate fi exercitată deopotrivă ca o compensare a frustrării produse de un rol pasiv, dar poate fi şi un *alt canal de manifestare* a potenţei, a puterii, a forţei active. Nu doar un om slab, ci şi un om puternic poate apela la funcţia falică a vorbirii, a limbajului. Fiecare din alte raţiuni şi cu alte scopuri.

Horia Vicenţiu Pătraşcu *este doctor în filozofie al Universităţii „Al. I. Cuza“ din Iaşi şi cadru didactic la Universitatea Politehnică din Bucureşti. Cele mai recente cărţi publicate:* Pustiul binelui. Eseuri filozofice *(Editura Eikon, 2017) şi* Idealul valah. Sondări în psihologia abisală a poporului român *(Ideea Europeană, 2017).*

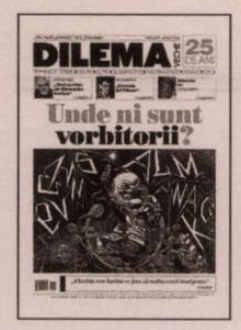

Retorica trebuie învățată în școli

interviu cu Theodor PALEOLOGU

E justificată impresia că discursul public s-a degradat sau e doar tendința noastră de a idealiza ce se întîmpla în trecut?

Categoric, impresia e corectă. Lumea în general se gîndește la politicieni, dar problema e în toate domeniile, fie că vorbim de avocatură ori de predicația preoților, e o degradare generală și asta se poate vedea și la conferințe, la colocvii. Majoritatea covîrșitoare a vorbitorilor sînt plicticoși, nu reușesc să se facă ascultați. Din acest motiv, în unele situații se aruncă, de fapt, bani pe fereastră. Unii organizează conferințe pentru a promova propriul business și nu reușesc, pentru că nu pot livra un discurs interesant, captivant sau măcar agreabil. Pe mine mă interesează foarte mult și domeniul predicației, dar, în ani de zile, din multele predici pe care le-am auzit, cred că le pot număra pe cele bune pe degetele de la o mînă.

Care ar fi explicația acestei degradări?

Nu se mai învață retorică. Putem să-i luăm pe rînd: avocații nu învață retorică la facultate (eu am predat la un moment dat un curs opțional pentru anul patru, dar atunci e mult prea tîrziu, cursul ar trebui început din anul doi, făcut pe parcursul mai multor ani și nu opțional, pentru că este fundamental pentru această meserie); preoții nu învață retorică (au un curs de omiletică, dar care nu e deloc suficient, pentru că nu învață deloc fundamentele retoricii); profesorii nu învață să vorbească și cîți nu citesc un curs plicticos și nu reușesc să se facă ascultați de studenții sau de elevii lor... Sînt țări în lume în care se face mai multă retorică. De ce vorbește Obama bine și Iohannis prost? Pentru că Obama a mers la o școală unde se învăța retorică. Iohannis n-a învățat retorică și nici nu vrea să învețe acum, pentru că i se pare că le știe pe toate. Dau exemplul ăsta pentru că îl avem la îndemînă, dar este valabil pentru foarte mulți alți vorbitori. Sigur, sînt și excepții. Dar știți, în țara orbilor, chiorul e rege. Dacă cineva vorbește ceva mai bine decît ceilați, se impune. Nu se poate spune că retorica n-ar fi utilă, numai și dacă luăm cazul lui Crin Antonescu. El nu are nici un fel de altă calitate decît aceea că vorbește mai bine decît alții. Asta l-a dus departe, poate mult prea departe avînd în vedere restul bilanțului său.

Ar trebui învățată retorica încă din școli?

Categoric! Și așa se și făcea. Învățămîntul cu asta a început. Sofiștii din secolul al V-lea î.Hr. predau retorică. Asta se învăța în primul rînd în „școlile" din antichitate. Pun cuvîntul între ghilimele pentru că uneori învățămîntul acesta nu era deloc formalizat. Erau învățători ambulanți care își găseau ucenicii în diferitele cetăți în care se instalau pentru o vreme. E cazul lui Protagoras, al lui Gorgias și al altor mari profesori de retorică de atunci. Cazul lui Isocrate e interesant pentru că el creează o școală de retorică în Atena, ca o instituție permanentă.

Aveți aici, la Casa Paleologu, o școală în care predați și retorică. Cine vine la aceste cursuri și de ce?

Cursurile de retorică sînt într-adevăr printre cele mai importante la Casa Paleologu. Sînt mai multe: cel de introducere în retorică, retorica adaptată la context sau atelierele specifice despre utilizarea emoției ori a imaginilor în discurs, cursuri de improvizație și analize ale unor mari oratori. Am avut de asemenea un curs despre predicație și discursul motivațional. Oferta e foarte largă și

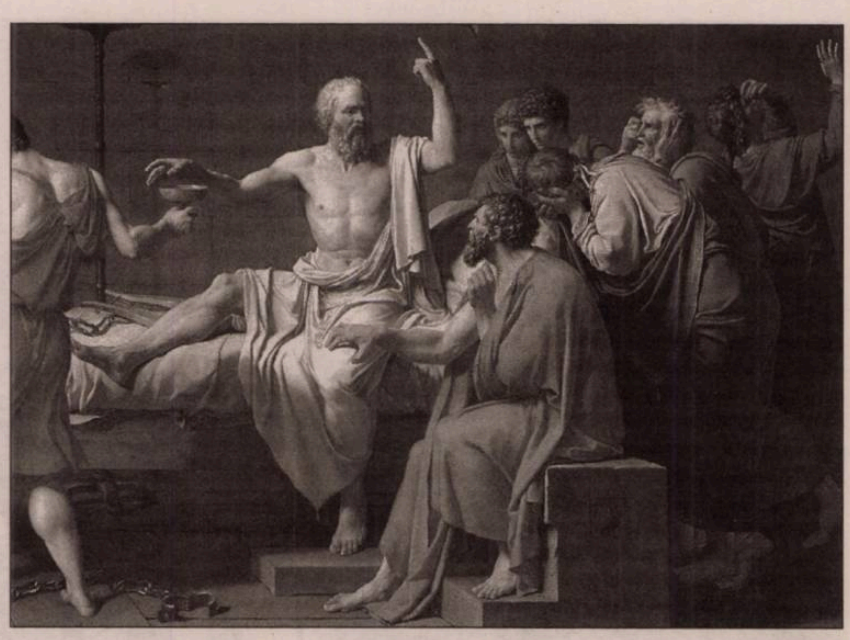

„Recunosc că am avut probabil și bîlbe și cuvinte stîlcite și greșeli gramaticale, în general datorate emoției și dorinței de a argumenta cu pasiune. Nu neg că am făcut în trecut astfel de greșeli, nu sînt onorante pentru un rector, cu atît mai puțin pentru un ministru. Să ne uităm totuși. Cine nu greșește? Găsim vreo personalitate publică căreia să-i analizăm dicursurile publice din ultimii trei ani și să nu găsim nici un dezacord? Am văzut intervenții care mă criticau și erau pline de dezacorduri. Afirm cu tărie că în calitatea de ministru al Educației trebuie să am un limbaj perfect. Mă voi strădui să-l am."

VALENTIN POPA,
ministrul Educației

cei care vin provin din domenii foarte variate. Sînt avocați, oameni care lucrează în domeniul corporatist, funcționari publici, medici, programatori... de toate. Politicieni au fost doar cîțiva.

Își imaginează că, dacă au ajuns *deja politicieni, nu mai au nevoie să învețe să vorbească?*

Unii vor să învețe și e de salutat lucrul ăsta. Am avut cîțiva de la PNL, cîțiva de la USR. Poate or mai fi fost și alții, dar nu m-am prins eu că aveau și activitatea asta. E mai surprinzător că tocmai politicienii sînt mai puțin reprezentați la cursurile astea, dar, probabil, e simptomatic pentru o anumită închidere a lumii politice.

În ce măsură credeți că retorica a fost compromisă de către vorbitorii de rea-credință, care au încercat să-i păcălească, să-i manipuleze pe oameni, și au indus ideea că la mijloc ar fi doar ceea ce, colocvial, se numește „abureală"? A apărut și expresia: „a face din vorbe pe cineva". Oamenii au început să devină mefienți față de cei care vorbesc mult și bine?

Pe de-o parte, problema asta e veche de cînd reflecția asupra retoricii. La Platon, avem două dialoguri care vorbesc despre asta, și anume *Gorgias* și *Phaidros*. Ambele sînt despre retorică și formează un diptic. În *Gorgias* avem o critică a retoricii, în care Socrate spune că e o „curvăsăreală" (atenție, ăsta e termenul real în dialogul lui Gorgias, nu „găteală", așa cum apare într-o traducere foarte pudibondă, în română). Pentru Socrate, un anumit tip de retorică, aceea care manipulează masele, este o formă de prostituție. Avem multiple exemple de retorică manipulatorie pe care Socrate sau Platon ar considera-o prostituție. Dar asta nu înseamnă că nu există și o retorică bună, tot la Platon, în *Phaidros,* unde este descrisă acea retorică ce „dă sufletului aripi", care este un instrument esențial pentru cunoașterea adevărului. Revenind mai aproape de noi, există într-adevăr această neîncredere românească față de „abureală" , față de cei care „te fac din vorbe" și care folosesc cuvinte mari. Aici trebuie să observăm, însă, că de vină nu sînt numai cei care vorbesc. Și publicul se lasă dus de nas.

Cererea și oferta?

Sigur că da. În democrație, conducătorii sînt reprezentativi, cum e turcu', și pistolu', cum e auditoriul, așa e și oratorul. E vorba de acea noțiune pe care Aristotel o numește *ethos*. Etosul nu este doar credibilitatea, imaginea, reputația oratorului, ci și comunitatea de valori dintre orator și public. Or, noi avem o gravă problemă de valori, în societatea românească. Sigur că un vorbitor care invocă patriotismul va fi suspect, pentru că patriotismul e foarte slab în societatea românească, iar cineva care va vorbi despre patrie va fi privit cu neîncredere și, în general, pe bună dreptate. Dar nu este în toate țările la fel. De asemenea, dacă cineva vorbește în România despre cinste va fi suspectat, iar oamenii nici nu vor crede despre el că este cinstit. Eu știu cum e, fiindcă sînt pătit. Uneori acele cuvinte cărora tu le dai un înțeles, pentru alții sînt goale. Tatăl meu are un eseu foarte frumos despre „cuvintele mari". El spune, pe bună dreptate, că ele trebuie umplute. Eu, ca vorbitor, îmi închipui că le umplu, dar dacă oamenii le văd ca goale, vă dați seama că ele așa rămîn. Aici e vorba de relația dintre vorbitori și public. Iar România e bolnavă de neîncredere. Trebuie luate în considerare toate aspectele astea. Dar, sigur, în secolul al XX-lea au existat și oratori faimoși care au avut o acțiune profund nefastă. Mă gîndesc în primul rînd la Hitler sau la Fidel Castro, care au fost vorbitori foarte buni și în același timp niște tirani abominabili.

Deci nu se verifică întotdeauna ceea ce spunea Aristotel, cum că adevărul ar fi mereu mai puternic decît falsul și că de obicei argumentele legate de adevăr cîștigă.

UNDE NI SUNT **VORBITORII**?

Aristotel vorbește despre „verosimil". „Verosimilul" e tema retoricii. Iar verosimilul poate fi și neadevărat. Pe de altă parte, de retorică ai nevoie și atunci cînd susții o cauză bună. Adevărul singur nu iese suficient la iveală, el trebuie susținut prin mijloace demne de adevăr. De aceea spun că retorica nu e deloc demodată, dimpotrivă, efectele absenței ei ne demonstrează cît de urgent este să se învețe retorica încă din școli. Dacă nici măcar în facultățile care produc oameni destinați vorbirii, ca Dreptul sau Teologia, nu se face retorică, ce să ne mai mirăm de ce se întîmplă.

Există și lucruri pe care un orator n-ar trebui să le facă niciodată? Sînt greșeli oratorice frecvente pe care le-ați observat în România?

Aici e de făcut o listă foarte lungă de lucruri de avut în vedere. De exemplu, să nu cadă în clișee și șabloane. Nimic nu este mai ucigător pentru un discurs decît șablonul, formula gata făcută și uzată. Limba de lemn e, de fapt, o formă a acestei clișeizări.

Ca o paranteză, existau și discursuri relativ bune în cadrul sistemului comunist și al limbii de lemn?

Rar, în mod accidental. Discursul lui Ceaușescu din 1968, de la invadarea Cehoslovaciei, e interesant. Dar nu prima intervenție, ci a doua. De ce? Pentru că emoția colectivă l-a luat atunci pe sus pe Ceaușescu care, altminteri, era un vorbitor extrem de plicticos și de neinspirat. Revenind la chestiunea lucrurilor care trebuie neapărat evitate, dincolo de clișee, mai e un mare pericol specific românesc, și anume lipsa de plan. Majoritatea românilor care vorbesc în public nu știu ce or să spună, nu au un plan clar. Și nu există discurs convingător, eficient, fără un plan. Sigur că nu există o rețetă universală, gata făcută, dar fără un plan, fără o structură, riscurile sînt foarte mari. E pelteaua românească pe care o știm prea bine. E un defect pe care-l observă oricine ascultă mai multe discursuri sau prezentări în România, discursuri fără cap și coadă, în care oratorul nu știe cum va termina, povestește lucruri care n-au legătură cu subiectul. Mai există și pericolul de a nu te adapta la public, de a nu-ți cunoaște auditoriul. Mi s-a întîmplat și mie acum cîteva luni, credeam că știu cum e publicul, dar de fapt nu era așa. Aici e de observat că unele trucuri americănești de *public speaking* nu funcționează totdeauna în alt context cultural. Sînt tot felul de cărți care promit soluții simple. Dar nu există soluții simple. Trucurile trebuie adaptate. Totul depinde de context. Am asistat la discursuri în care vorbitorul aplica în mod evident asemenea trucuri, dar le aplica aiurea și se vedea că sînt false. De exemplu, o persoană al cărei mesaj era foarte dur, pe fond, vorbea cu palmele deschise pentru că auzise că asta sugerează incluziune. Dar nu poți să spui „o să vă bag pe toți la închisoare" cu brațele deschise. E total fals. Sau mi-aduc aminte de un alt orator, la o adunare politică în care încerca să interacționeze cu publicul. Și răcnea: „Sînt furios!" Apoi întreba: „Sînteți furioși?" După care îndemna: „Fiți furioși!" Asta e tot o aplicare negîndită a unor trucuri. Încercarea de interacționare cu publicul, îndemnul, exprimarea unei emoții, dar făcută în total contrasens cu adunarea respectivă. Lucian din Samosata, marele satirist, are un text despre un profesor de retorică ce propune genul ăsta de trucuri. Deci încă din Antichitate avem o categorie de *„trainer*-i", cum le spune acum, care promit trucuri rapide. Dar ele nu funcționează decît integrate, eventual, într-o viziune de ansamblu care permite adaptarea la situație. De aceea eu folosesc în mod constant pentru cursurile mele termenul de *retorică*. Nu *public speaking,* nu *story telling* sau alte lucruri de genul ăsta care promit soluții de tip american: *în cinci pași ajungi nu știu ce* sau *în trei etape faci cutare* sau *șapte obiceiuri ale oamenilor de succes*, ci lucruri clasice, vechi, verificate de mii de ani. Mă cheamă Paleologu, nu Neologu...

„Retorica e arta de a spune bine ceea ce nu-i sigur că e adevărat."

UMBERTO ECO

a consemnat Andrei MANOLESCU

Adrian STĂNICĂ

Șase categorii de vorbitori

Stimați participanți,
Putem afirma, fără teama de a greși,
Că de anul trecut pînă acum a mai trecut un an!

Așa își începea discursul un administrator din domeniul mediului acum aproape un sfert de veac. Conferințele odios-hilare ale lui Ceaușescu erau încă vii în memoria oamenilor, mai ales ale unor foști mari activiști, ajunși între timp manageri. E drept, reacția publicului nu mai era la fel. Cel puțin, nu în cazul de mai sus.

De atunci, lumea s-a transformat. Nu știm însă prea bine în ce. În ceea ce îi privește pe vorbitorii în public, așa cum îi vedem *în direct* sau la televiziune, au apărut mai multe modele care nu corespund deloc imaginii clasice. Haideți să vedem împreună cîteva asemenea categorii.

Maratonistul ideilor neterminate e cel care ne glăsuiește rapid, de multe ori rostogolind cuvintele într-o cursă infernală. Acesta începe idei pe care nu le va termina niciodată, deoarece va trece mereu dintr-o poveste în alta, niciodată ajungînd la final cu vreuna. Este aidoma unei gări aglomerate în care vedem oamenii care vin și pleacă în grabă, dar niciodată nu aflăm de unde vin și încotro se duc.

Analfabetul ne explică cum stă treaba, *care* se cuvine să o înțelegem. Acești vorbitori au apărut mai întîi în domeniul divertismentului, apoi din ce în ce mai des în politică (chiar dacă de multe ori cele două categorii se confundă). Sînt cei care umplu de vînătăi gramatica limbii române, în timp ce țin morțiș să ne ridice la nivelul lor. Există și aici două categorii. Pe de o parte, una care este strîns legată de talpa țării. Cuvinte puține, mînuite greoi, dar cu emfază. Pe de altă parte, veselul analfabet care, de regulă, vorbește un soi de romgleză, pentru că, *anyway*, nu și-a însușit niciodată cum trebuie gramatica limbii materne. Sau, cum ar zice unii dintre ei, *whatever*... Un rîs gros și bădărănesc se asortează foarte bine.

Profetul. Evident, cel care nu este recunoscut în țara lui. E cel care are pretenția că ne-a zis de mult ce se va întîmpla, dacă nu va fi ascultat. Ne-a atras atenția. Ne-a zis el nouă. Iar acum, cînd ireparabilul s-a produs, acest Kassandru (mai numeroși decît Kassandrele) îi jelește pe cei care nu l-au băgat în seamă. De multe ori are „satisfacția prostului", cînd se bucură că „nu v-am zis eu că va fi rău?"

Gîngavul peltic, atotcunoscător a ceea ce e omenesc, iar nimic din ce este omenesc nu poate scăpa nemurdărit. Cîteodată captează atenția unei țări întregi, umplîndu-și de salivă partenerii de tribună și inamicii de bale. Domină publicul printr-un stil băștălios. În general, universul a fost creat pentru a îi pregăti venirea.

Antioratorul-somnifer. E cel care își citește cu sîrguință textul pregătit din timp. Se poate bîlbîi, se poate bloca, nu contează, va merge înainte. Nu se abate de la litera scrisă, nu ia nici o pauză, nu are nici o intonație. Are efect zdrobitor atunci cînd e însoțit de un traducător care procedează la fel cu materialul prezentat în altă limbă. La televiziune mai merge, că poți schimba canalul. În conferințe sau adunări, e un pericol real. Iar cei mai afectați sînt cei care, doborîți de somn, încep să mai și sforăie...

Divulgatorul secretelor globale. În contrapondere cu antioratorul există oratorul furtunos, bine exersat, excepțional de bun comunicator al marilor secrete ale omenirii pe care le divulgă oricui, în general pentru sume modice. E cel care a pătruns deja marile mistere ale omenirii, cunoaște conspirația globală și, așa cum zicea Umberto Eco, e cel care știe că sub Pămînt există un alt Pămînt mai mare decît cel dinafară. Tonul său molipsitor servește foarte bine transmiterii unor mesaje pe cît de stupide, pe atît de periculoase... Știe, de exemplu, că firmele de farmaceutice țin bine ascuns secretul ceaiului de doape, care ar vindeca de cancer întreaga planetă... Sărmanul Steve Jobs, cel care avea bani să cumpere aproape toate companiile de farmaceutice, nici nu știa ce simplă ar fi fost vindecarea...

Există, evident, și vorbitorii stîngaci, cei care nu își pot stăpîni emoțiile, sînt cei paralizați de groază, cei care se sufocă atunci cînd vorbesc, sînt cei care privesc peste public, un punct fix, aidoma martirilor creștini din epoca romană. Cei mai mulți dintre aceștia pot însă progresa, pot crește prin exercițiu și voință, depinde pe cine iau ca model.

Am început vorbind despre modelele venite din Epoca de Aur. Crezusem că gesticulația excesivă dispăruse de pe scena politică. Dar asta numai pînă de curînd...

„Elocința continuă plictisește."

BLAISE PASCAL

***Adrian Stănică** este cercetător științific la Institutul Național pentru Geologie și Geoecologie Marină – GeoEcoMar – și jurnalist de știință.*

Cum se vorbea în senatul roman

Marcus Tullius Cicero:

Pînă cînd în sfîrșit, Catilina, vei abuza de răbdarea noastră? Cît timp această furie a ta își va mai bate joc de noi? Pînă unde se va arunca îndrăzneala ta neînfrînată? Oare întru nimic nu te-au făcut să tresari: nici garda de noapte de la Palatin, nici străjile orașului, nici spaima poporului, nici adunările tăcute ale oamenilor cumsecade, nici acest foarte apărat loc unde se ține ședința senatului, nici fața și nici privirile acestor senatori? Nu simți că planurile tale sînt descoperite? Nu vezi că este îngrădită conspirația ta, deoarece o cunosc toți? Cine dintre noi crezi tu că nu știe ce-ai făcut noaptea trecută, ce-ai făcut ieri noapte, unde ai fost, pe cine ai convocat, ce hotărîre ai luat?

O, timpuri, o, moravuri! Senatul își dă seama de acestea, consulul le vede, și el (Catilina) totuși trăiește. Trăiește? Ba mai mult încă, vine chiar în senat, ia parte la discuția publică, notează și însemnează din ochi cînd e rîndul fiecăruia dintre noi să fie ucis. Iar nouă, bărbați puternici, ni se pare că facem destul pentru stat, dacă vom putea înlătura nebunia și armele acestuia. De mult trebuia, o, Catilina, să fii trimis la moarte din ordinul consulului, asupra ta să se abată pacostea, pe care o urzești contra noastră de multă vreme.

Ioan STANOMIR

Un scurt excurs istoric

Arta oratorică este, în vremurile moderne, o fiică a parlamentarismului. În acest spațiu modelat istoric de votul cenzitar și de vocația persuasiunii, oratorul este prezența în jurul căreia se țese legenda. Discursurile sale sînt urmărite, iar în personalitatea lui se simte ceva din fibra majestuoasă a înaintașilor greci sau latini. Cuvîntul își atinge, în acest context unic, poziția sa de maximă expresivitate. Politica de secol XIX este o politică a discursurilor: alocuțiunea publică devine genul care se cere cultivat de toți cei care aspiră la un *cursus honorum*.

România de dinainte de 1914 nu face excepție de la această regulă a centralității elocinței. De la avîntul, uneori ridicol, al pașoptiștilor pînă la rigoarea unor Maiorescu sau P.P. Carp, claviatura stilistică este impresionantă. Inițierea în politică înseamnă inițierea în stilul menit să o exprime. Geniul lui Caragiale a încadrat, neiertător, elanul celor pe care beția de cuvinte îi îndruma spre piscuri de expresivitate involuntară. Dar, dincolo de aceste desene sarcastice, epoca de aur a oratoriei noastre ajunge la capătul ei odată cu Vechiul Regat. Simbolic, cîntecul de lebădă este epoca neutralității și a războiului. În Take Ionescu și în Iorga, patriotismul mesianic își află o întruchipare memorabilă. La finele de an 1918, Unirea cea Mare înseamnă și alocuțiunea lui Iuliu Maniu, dedicată formulării unui întreg program regenerativ: stilul transilvănean al sobrietății atice se regăsea în acele cuvinte istorice rostite la Alba Iulia.

Ca și în Occident, declinul oratoriei este, în România, inseparabil de ascensiunea totalitară. Noile forme în care se toarnă sensibilitatea postbelică preferă, la dreapta ca și la stînga radicală, vorba dură, lătrată, amenințătoare, ce îndeamnă la eliminarea adversarului. Democrațiile, de partea lor, redescoperă, salutar, puterea cuvîntului în libertate, spre a se apăra și spre a se mobiliza. Intervențiile lui Franklin Delano Roosevelt și oratoria romantică a lui Churchill sînt semnele acestei energii a ideilor. Opoziția dintre totalitarism și democrație este și o opoziție dintre două maniere de a imagina discursul public.

„Retorica este forța de a convinge, iar datoria retorului este să vorbească în așa fel încît să convingă."

CICERO

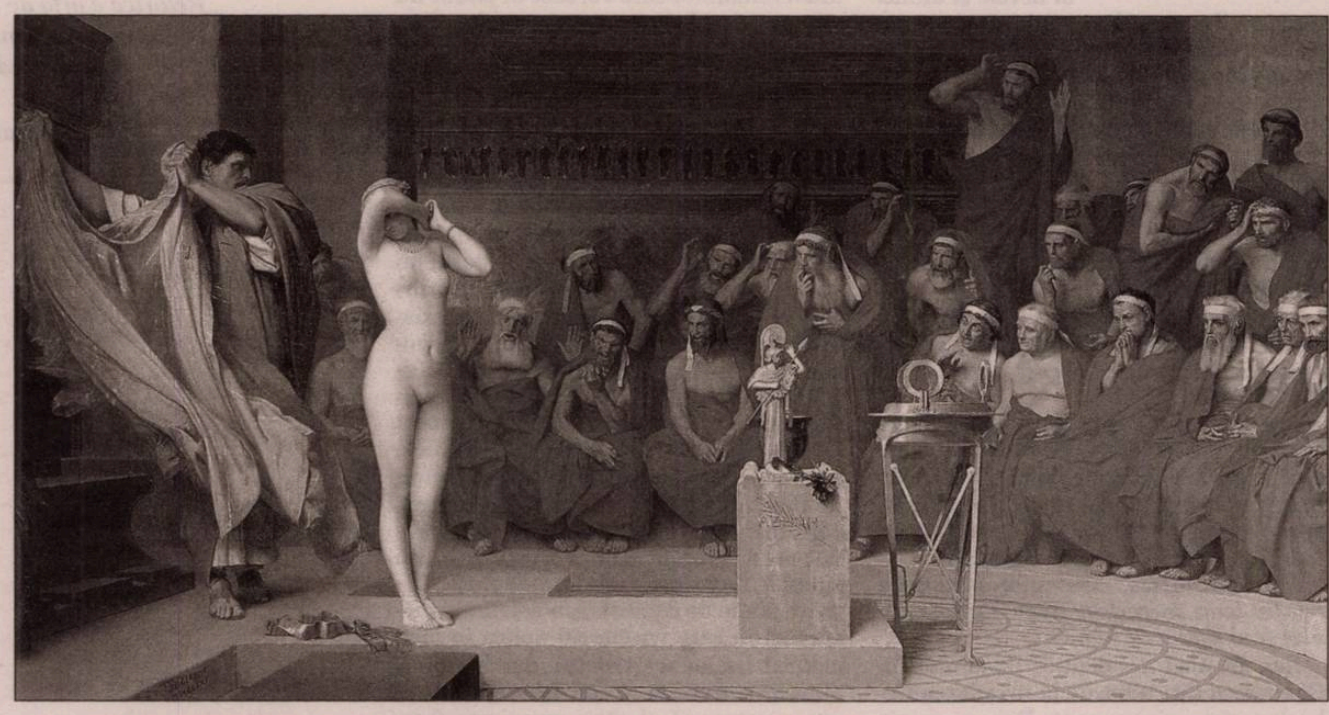

Prin comunism, RPR și RSR intră în vremea discursului ca invitație la crima de stat și delir demagogic. Oratoria comunistă este parte din genul literaturii de partid. Clișeizată și agresivă, ea reduce limba la un set de formule repetate ritual, spre a convoca ura și spre a trezi resentimente. Ambiția lui Nicolae Ceaușescu de a fi un gînditor global este inseparabilă de vigoarea cu care mobilizează imaginarul lingvistic al revoluției: grotescul său este un grotesc stalinist.

Politicienii noștri de astăzi se ivesc pe acest sol istoric curățat de reperele educației clasice și ale eleganței oratorice. Odată cu dispariția celor care, asemeni lui Corneliu Coposu sau Ion Rațiu, duceau mai departe o tradiție, discursul public este îndatorat sintezei de demagogie intelectuală și de primitivism lexical. Cuvîntul nu mai are eleganță, cuvîntul este maltratat, desfigurat, aruncat în frazele ce sînt populate de anacoluturi.

În România anului de grație 2018, oratoria politică este un gen extinct. Postările de pe Facebook au luat locul argumentelor elaborate. Scurte și pline de miez, ele sînt menite a transmite pastila accesibilă electoratului. În platourile Antenei 3 sau ale RTV, limba română este redusă la o emisie verbală incontinentă, în fluxul căreia se pot recunoaște locurile comune ale propagandei de partid. Iar atunci cînd Guvernul României este prezidat de o personalitate pentru care desfigurarea cuvintelor apare ca impuls natural, ciclul istoric al degradării discursului se închide, sub semnul mediocrității intelectuale și al demagogiei. Epitaful de pe piatra tombală a oratoriei este scris prin acest triumf al imposturii, absolut, teribil și aparent de neoprit.

Politicienii noștri de astăzi se ivesc pe acest sol istoric curățat.

Ioan Stanomir *este profesor la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București, specialist în drept constituțional. Cea mai recentă carte a sa este* Rusia, 1917. Soarele însîngerat. Autocrație, revoluție și totalitarism, *Editura Humanitas, 2017.*

Cum se vorbește astăzi în Parlament

Prim-ministrul Viorica Dăncilă, 2 aprilie 2018:

Vă mulțumesc pentru invitația de a da detalii despre creșterea economică record din anul două mii *șaptisprezece* și de a vă arăta felul în care a fost ea utilizată, în mod public, prin intermediul *búgetului*, în folosul cetățenilor și al sectorului privat. Dați-mi voie, înainte de a trece la explicațiile concrete, bazate pe cifrele oficiale, să subliniez importanța pe care eu, personal, dar și colegii mei din guvern o arătăm Parlamentului. Așa cum afirmam și cu ocazia învestiturii, sîntem prezenți în Parlament ori de cîte ori sîntem solicitați și răspundem cu responsabilitate și deschidere la întrebările și interpelările senatorilor și deputaților.

Invitația dvs. este deosebit de importantă și utilă. Am dispus, ca urmare, să se efectueze analize economice detaliate, pentru a vă putea răspunde cît mai argumentat la întrebarea adresată. Mi s-a cerut să explic românilor cum au fost cheltuiți banii din creșterea economică. Sînt convinsă că, în calitate de reprezentanți ai românilor, veți folosi aceste explicații în dezbaterile publice astfel încît activitatea executivului să fie cît mai bine înțeleasă.

Țin să subliniez totodată că pentru mine, ca prim-ministru, criticile aduse guvernului de către opoziția *parlamentală,* și în mod special de către Partidul Național Liberal, reprezintă un element foarte important în evaluarea activității guvernului. Nu ne considerăm infailibili. Aceste critici sînt absolut necesare pentru noi, ba chiar vreau să adaug că la baza unei vieți politice, a unei vieți publice sănătoase, este raportul dintre guvernare și opoziție. Pe această bază trebuie să construim democrația românească și nu pe conflicte interinstituționale care afectează activitatea democratică a instituțiilor publice.

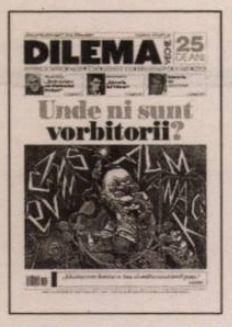

Ioana COSTA

Rem tene, verba sequentur

Oratoria și retorica sînt percepute într-un antagonism care o favorizează pe cea dintîi, trimițînd retorica într-un spațiu al manipulării emoțiilor. Etimologia celor doi termeni însă ne dezvăluie un cuplu lexical greco-latin: *orator* se așază, prin *orare* („a vorbi"), în familia de cuvinte ce-l are în cap pe *os, oris* („gură"), așa cum *rhetor* (împrumutat în latină cu o grafie explicit străină) se află în descendența verbului grecesc al zicerii, *eiro*. Nu altfel putem privi fixarea în direcții semantice divergente a sinonimelor *grammatica* (de la grecescul *gramma*, „literă") și *litteratura* (de la latinescul *littera*) sau *techne* (numind în limba greacă „meșteșugul") și *ars* (echivalentul perfect din spațiul latin), pentru care similitudinea originară de sens este anulată cu timpul de opoziția resimțită spontan între gramatică și literatură sau tehnică și artă.

Ca disciplină didactică, retorica aparținea primului ciclu școlar, *trivium*, alături de gramatică și dialectică (logică): doar prin deprinderea lor, învățăcelul putea accede la etapa următoare *(quadrivium)*, în care se aprofundau muzica, aritmetica, geometrie și astrologie/astronomie. Lucrarea lui Martianus Capella, *Nunta Filologiei cu Mercur,* care a influențat întregul Ev Mediu, o include între cele șapte arte liberale personificate ce iau cuvîntul la banchetul zeilor: retorica este o femeie înaltă, înveșmîntată cu figuri de stil și înarmată. Quintilian alesese celălalt termen, în *Institutio oratoria,* pentru a indica formarea culturală și morală: viitorul orator este educat, din copilărie, pentru a vorbi în fața unui public pe care, prin propria sa *persona* (masca unui rol cu care se identifică), îl conduce spre ținta dorită, îl convinge și, nu mai puțin, îl învață. *Rhetorica ad Herrenium* – pentru a continua parcursul invers în timp –, tratat anonim (atribuit uneori lui Cicero și plasat frecvent alături de manualul lui de oratorie, compus în tinerețe, *De inventione),* s-a bucurat de o popularitate pe care o putem cuantifica prin numărul imens de manuscrise păstrate.

Arte (meșteșuguri) ale vorbirii în public, oratoria și retorica țintesc amîndouă persuasiunea: deosebirea de căpetenie provine dintr-o anume versatilitate a retoricii, care apelează la entimemă – silogism incomplet, bazat pe probabilități –, putînd ajunge la performanța sofiștilor, care susțineau la fel de convingător o opinie și contrarul ei. Într-o formă total degradată, imaginea este cea sintetizată de Titu Maiorescu în articolul din 1897, destinat prin titlu mînuitorilor de vorbe: „Oratorul vorbește pentru a spune ceva, retorul pentru a se auzi vorbind, limbutul pentru a vorbi".

„Sînt oratori care stau cu totul goi sub mantia lor de elocvență."

NICOLAE IORGA

Cu această buclă ajunsă pe la noi, ne putem întoarce la arta antică a cuvîntului și la unul dintre oratorii prolifici ai Romei republicane, atît în domeniul judiciar, cît și în cel deliberativ (al discursurilor rostite în senat): Cato cel Bătrîn (Cenzorul). Nu au ajuns la noi decît fragmente, iar această stare a tradiției manuscrise catoniene pare să spună ceva despre publicul care prefera alt tip oratoric. Se păstrează însă o frază ce i se atribuie: *Rem tene, verba sequentur* („Stăpînește faptele, cuvintele vor veni de la sine").

***Ioana Costa** este profesoară la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine a Universității din București. Cele mai recente traduceri:* Dimitrie Cantemir, Scrierile istorice *(2017),* Scrierile filozofice *(2017)* și Georg Captivus Septemcastrensis. Tratat despre obiceiurile, starea și viclenia turcilor *(2017).*

Cum se vorbea în Parlament în urmă cu aproape un secol și jumătate

Fragmente din discursul lui Titu Maiorescu cu privire la libertatea presei (Ședința Camerei Deputaților din 23 ianuarie/4 februarie 1873).

D-lor deputați, voi avea onoarea de a vorbi în contra articolului 58 din proiectul de față, fiindcă dispoziționea cea nouă, care admite ca măsură preventivă sechestrarea jurnalelor de judecătorul de instrucțiune, îmi pare că este o lovire adusă libertății presei și libertatea presei, fiind înscrisă în Constituțiunea noastră, este prin urmare o lovire indirectă adusă Constituțiunii.

D-lor deputați, în Constituțiunea noastră este înscrisă libertatea presei. Cuvîntul libertate a presei nu e un cuvînt care să fi luat naștere în această latitudine geografică, ci a luat naștere în statele civilizate ale Apusului; și, prin urmare, cînd voim să ne întrebăm ce însemnează libertatea presei pe care o avem în Constituțiune, trebuie să vedem ce se înțelege în acele state, unde ea a luat naștere; și nu este lăsat la arbitrul fiecărui din noi să zică „așa înțeleg eu libertatea presei"; pentru că libertatea presei e una.

La început, presa era sub autoritatea disciplinară a guvernului; dar cu timpul s-a văzut că nu totdeauna cînd se pedepseau jurnaliștii avea guvernul dreptate, ci dimpotrivă; și astfel s-a adoptat principiul de a se lăsa presa liberă, oricît de mare ar fi primejdia acestei libertăți. Libertatea presei va să zică, dar, mai întîi: liberarea ei de sub autoritatea disciplinară a guvernului, a puterii executive, dar nu va să zică niciodată și nicăieri licența presei și impunitatea ei.

Pretutindeni, în orice stat european constituit, sînt legi care pedepsesc ziarele care comit un delict; însă organele care sînt chemate a recunoaște dacă este un delict de presă, aceste organe sînt luate, cînd vorbim de libertatea presei, de sub autoritatea puterii executive. (...) Înțeleg că acest sistem să nu pară rațional, și aș găsi atunci consecvent ca să vină cineva să zică: toată această idee este primejdioasă pentru noi, să o schimbăm. Aceasta va fi o schimbare a Constituțiunii, pe care Constituțiunea o permite pe calea indicată de dînsa pentru revizuire. Dar a veni și a zice: deși în Constituțiune este înscrisă libertatea presei și jurisdicțiunea juraților, totuși voi să introduc prin judecătorul de instrucție o măsură preventivă contra ei, aceasta nu o înțeleg și este o contrazicere. Pentru ce este contrazicere? Pentru că măsura, cum este prevăzută în articolul acesta 58 și în art. 96, este o adevărată aplicare de pedeapsă din partea unor organe neprevăzute în Constituțiune mai înainte de a se constata și judeca delictul din partea organelor prevăzute în Constituțiune. Căci iată ce s-ar întîmpla în practică: un ziarist ar publica un articol și acel articol ar cuprinde ceva, care după părerea judecătorului de instrucție este un delict, de exemplu o incriminare *mala fide* contra guvernului; și judecătorul de instrucție este atunci în drept să sechestreze teascul întreg; să oprească publicarea ziarului și să aresteze pe jurnalist în mod preventiv. Ce drept se dă jurnalistului în privința acestei măsuri? Se zice: jurnalistul poate imediat să facă opoziționе la camera de punere sub acuzare. Jurnalistul va face opoziționе imediat. Dar camera de punere sub acuzare nu este ținută să judece imediat și este foarte cu putință ca ea să ia chestiunea în cercetare mai tîrziu și, astfel, să dureze arestul preventiv două, trei luni și mai departe. (...)

Cum vedeți, d-lor, deși în Constituțiune este scrisă libertatea presei, cu alte cuvinte, că jurnalistul nu va putea fi pedepsit și nici judecat decît de curtea cu juați, prin legea de față se dau mijloace să se închidă, adică în fapt să se pedepsească jurnalistul în mod preventiv și să i se sechestreze jurnalul, ceea ce nu poate fi decît o violare a Constituțiunii.

„Sînt mulți cei care defăimează România, atît în țară, cît și la Bruxelles, cum face Monica Macovei. Spun minciuni despre această țară și de fiecare dată cînd acest lucru se întîmplă, România pierde ceva. Trebuie să facem o lege care să dea dreptul statului român să corecteze aceste lucruri. Cred că ar fi incorect să nu existe o astfel de lege. Vă pare bine ca despre țara noastră să se spună minciuni și să fie defăimată? Eu nu vorbesc de infracțiune, dar ceva trebuie să fie. Toți avem dreptul la libera exprimare, dar cînd tragi linia la apelul de seară, România pierde ceva."

LIVIU DRAGNEA

Acum, d-lor deputați, mărturisesc că nu aparțin acelei opoziționi dintre dv. care, îndată ce găsește o asemenea măsură pusă în lege, admite intenționi rele guvernului, ci sînt convins că guvernul a propus și comisiunea a înăsprit măsurile represive din cele mai patriotice intenții. Eu recunosc că presa a ajuns la noi într-o stare deplorabilă, deși sînt cîteva excepții; recunosc că, de regulă, jurnaliștii nu observă măsura pentru ceea ce este de respectat și pentru ceea ce este de atacat; recunosc că, dacă a fost cineva în țara aceasta care a pus în pericol Constituțiunea, au fost acei care au trecut peste limitele unui atac admisibil și au mers atît de departe încît au atacat instituțiuni ce sînt inviolabile, declarate astfel de Constituțiune și care trebuie să fie puse mai presus de orice. *(Aplauze)* (...)

Va să zică este interesul nostru, nu al unui partid, ci interesul tuturor, ca să scăpăm de acest defect al presei. Dar, d-lor deputați, totul este cum să procedem; căci nu trebuie ca remediul să fie mai rău decît răul ce voim să vindecăm. *(Aplauze)* Răul care există se poate măsura și prin disprețul universal ce l-au deșteptat asemenea organe de publicitate și nimeni nu va putea zice că presa noastră de astăzi este mai respectată decît acea de acum 30 ani, care era lăsată la represiunea guvernului; vina este a presei, care prin defectele ei a comis atîtea greșeli. Recunosc aceasta.

Sînt dar cuvinte în contra presei. Dar cînd va veni guvernul și va zice: iată un jurnalist care a insultat dinastia, a comis un delict, judecătorul de instrucțiune îl va închide, îi va sechestra jurnalul și, după ce l-a ținut închis cîteva luni de zile, îl va trimite înaintea juraților, și apoi juații îl achită: atunci jurnalistul va veni cu mai multă gravitate să arunce aceleași insulte, și eu unul, care sînt dinastic și conservator, n-aș voi să văd guvernul și dinastia tratate așa și amestecate cu idei de injustitie și de arbitrar. *(Aplauze)*

De aceea zic că ar fi mult mai primejdios a se aduce lucrul acolo, decît calomnia de acum (...).

Sorin COSTREIE

Public speaking, private thinking...

Ecumva tautologic să vorbești de *vorbire publică* și *gîndire privată,* căci, prin esența ei, vorbirea este publică, este rostirea a ceea ce gîndim, după cum gîndirea este eminamente privată, este discursul nostru interior. Ambele sînt însă intim legate. Nu putem avea gîndire fără limbaj, după cum nu putem avea nici limbaj fără gîndire. Ambele presupun o anumită sintaxă, adică respectarea unor reguli, fie ele gramaticale sau logice și, cumva, ceea ce spunem este reprezentativ pentru ceea ce gîndim și invers. Problema este ce se întîmplă cu manifestările noastre în spațiul public, în ce fel mai reprezintă ele „gîndirea noastră" și mai ales cum o influențează.

Spațiul public devine din ce în ce mai inadecvat pentru unii dintre noi. Este prea multă zarvă, prea multă bîrfă, prea mult spectacol ieftin. Ne-am obișnuit prea mult ca politicienii să ne mintă, ca vedetele să se prefacă și ca specialiștii la care se face veșnic apel să nu fie, de fapt, decît niște mărunți bufoni de studio. Și totul pornește de la modul în care ni se vorbește, de la faptul că acceptăm ca diverși impostori să ne măcelărească limba și să ne polueze liniștea cotidiană. Mi se pare de-a dreptul absurd să ajungem să ne dorim în mod minimal să avem un ministru al Educației decent, care să vorbească corect limba română, un premier cuplat la lumea contemporană, care să folosească cardul bancar, sau un ministru al Muncii ceva mai consistent logic, care să nu ne mai spună cu seninătate că „dublarea" salariilor poate duce și la reducerea acestora cu 40%. Este vorba aici de o minimă decență și de un *bun-simț* lingvistic și cognitiv, este vorba de a nu mai accepta astfel de derapaje periculoase. Ele sînt periculoase din mai multe motive, dar în principal e grav pentru că ele pregătesc scena pentru ce va să vină. Acceptînd aceste lucruri, acceptăm ca acesta să fie „normalul" pentru copiii noștri, ca viața să ne fie iremediabil monopolizată de astfel de personaje grotești, cu studii îndoielnice, dar cu multe diplome și funcții.

Cerința minimală pentru o gîndire articulată este consistența logică. Acest lucru înseamnă să nu afirmi ceva, cît și negația sa, altfel poți să fii luat drept schizofrenic. În acest sens mi se pare un bun exemplu de schizofrenie politică atitudinea actualilor guvernanți, care acum doi ani criticau acerb, mergînd pînă la a vorbi de trădare de țară, inițiativa guvernului technocrat de a trece contribuțiile sociale de la angajator la angajat, după care, doi ani mai tîrziu, să facă exact acest lucru și să mai și intenționeze să dea o lege pentru a-i putea pedepsi pe cei care defăimează țara. E schizofrenie, e prostie, e doar o șmecherie? E clar că e o inconsistență pe care electoratul a obosit să o mai taxeze ca atare, spunînd că „deh, așa sînt și spun politicienii"... Dar nu e așa, ei sînt cum vrem noi să fie, mai bine zis, cum acceptăm noi să fie. Ar fi minunat să ne vorbească frumos, coerent și clar, dar e minimal să ne vorbească corect și să nu ne mai mintă. Ar fi minunat să avem pentru copiii noștri încă din școala generală o bună pregătire pentru a vorbi în public. Acest lucru nu e ușor, e nevoie de o bună gestionare a afectivității noastre, de acea bună pregătire în a ne cultiva o inteligență emoțională adecvată și stabilă, pentru a ne putea controla afectele și a putea avea o atitudine rațională și critică, atît de necesară pentru a lua decizii corecte și a interacționa civilizat cu semenii noștri.

„Oratorie: atîtea cuvinte de dragul cuvintelor!"

MICHEL DE MONTAIGNE

„Nici mie nu mi-a fost dragă școala, ca la majoritatea dintre voi. Da' nu am avut ce face, tot ca majoritatea dintre voi! Pînă la următoarea vacanță, puneți mîna pe carte, fiți cuminți și nu fumați în budă! Succes!"

LIVIU POP,
fost ministru al Educației

Barbu Ștefănescu Delavrancea, discurs în Parlament, februarie 1898:

„Cînd reformezi învățămîntul unui popor, hotărăști din prezent despre viitorul lui, și ești de pe acum răspunzător de ceea ce prevezi că se va întîmpla, ca o serie de urmări ale unei reforme discutabile.

Ne dăm seama de marea noastră răspundere, iacă de ce se discută cu atîta seriozitate și se ascultă cu atîta cuviință.

Dlor, de la 1864 și pînă astăzi toți am crescut sub imperiul aceleiași legi, modificată puțin, neaplicată în parte. Acestei legi datorăm cultura, conștiința, demnitatea și onoarea de a vorbi în Parlament."

La volan parcă se activează instantaneu „birjarul" din noi.

În trecut, această elocvență era studiată ca atare sub forma retoricii. Aceasta era arta pe care trebuia să o deprindă orice cetățean care tindea să ajungă o figură publică. A vorbi elocvent înseamnă a te exprima frumos, înseamnă, în definitiv, respect pentru interlocutor, pentru gîndirea lui și a ta, și mai ales pentru limba comună care leagă oratorul de publicul său. Retorica era parte componentă a unui fel de ciclu primar prin care trebuia să treacă orice om educat, și anume acel vestit *Trivium* format din retorică, gramatică și logică. Dacă gramatica ne învață să vorbim corect, iar logica să gîndim corect, retorica ne învață să ne exprimăm corect, în sensul de a ne arăta căile prin care putem convinge auditoriul să creadă și să facă ceea ce îi propunem noi.

Aristotel împărțea această artă a persuasiunii în trei componente majore: *logos, ethos* și *pathos*. *Logos*-ul este modul prin care îți convingi auditoriul făcînd apel la rațiune, avînd un discurs cît mai bine articulat și structurat din punct de vedere logic. Convingi astfel prin argumente raționale și printr-o cît mai obiectivă prezentare și discutare a faptelor. *Ethos*-ul este modul de a convinge auditoriul făcînd apel la atitudini morale și discutînd în mod cît mai aplicat și clar fapte etice, comportamente și mentalități. E vorba de acele valori și principii fundamentale de la care nu trebuie să abdicăm, indiferent de context. *Pathos*-ul este modul în care convingi auditoriul făcînd apel la emotivitatea lui. Îți stîrnești auditoriul și îi canalizezi energia afectivă pentru a-l convinge să creadă și mai ales să facă anumite lucruri. Din păcate, observ cu îngrijorare și tristețe că modul predilect prin care devenim convingători astăzi este apelul la afectivitate. Discursul nostru public este din ce în ce mai intransigent cu privire la națiune, străini sau familie, dar și din ce în ce mai permisiv cu privire la corupție, furtișaguri și acea moralitate îndoielnică ce ne intoxică spațiul public. Nu mai vorbesc de acea gîndire rațională și critică a *logos*-ului pierdut printre pițipoancele bine înfipte în viață, pe tocurile lor cît mai înalte, și adînc înșurubate în studiouri de televiziune sau chiar prin guvern. Remarc și disoluția *ethos*-ului sub asaltul „băieților deștepți", penalii și țopîrlanii care ne dau lecții de moralitate și integritate și care vor să ne schimbe atît standardele morale, cît și legile cetății.

De ce atîta pasiune și atîta patos în discursurile și în discuțiile noastre? De ce atîta apel la emotivitate? Dacă ne lăsăm conduși de o gîndire viscerală, de gașcă, riscăm să nu mai vedem principiile și valorile, să nu mai recunoaștem valoarea unor proiecte și angajamente pe termen lung. Stoicii vorbeau nu doar de necesitatea înțelegerii universului printr-un „logos" seren și contemplativ, cît și de un *logos spermatikos,* de o gîndire activă si seminală. Științele cogniției ne arată astăzi că poate unul dintre cele mai iraționale lucruri pe care sîntem înclinați să-l facem este să ne credem ființe pur raționale; iraționalul din noi, afectivitatea noastră, este o parte esențială și definitorie pentru ceea ce sîntem și pentru cum sîntem. Dar acest lucru nu înseamnă nici pe departe să trecem în extrema cealaltă și să ne lăsăm pradă emoțiilor, cu precădere cînd ne exprimăm și interacționăm cu semenii noștri în spațiul public. Trebuie să renunțăm la a mai discuta – ca să nu spun a bîrfi – preponderent oamenii (cum se îmbracă, ce mănîncă, cine cu cine s-a mai cuplat) și să încercăm să ne focalizăm atenția și discursul nostru pe ceea ce ne propun ei, pe argumentele și ideile lor. E simplu, cel puțin în spațiul public, ne trebuie ceva mai multă rațiune și moralitate, și mai puțină pasiune și nesimțire.

Întreaga societate devine o mare mahala, ce parcă se revarsă pe stradă și stă la discuții la portiță. Mai mult, cu toții părem să devenim „șoferi" în traficul acesta nebun și apasător al zilelor noastre. La volan parcă se activează instantaneu „birjarul" din noi. Sîntem plini de nervozitate și frustrare, iar un trafic aglomerat pare că este locul predilect unde toate acestea explodează. Paradoxal, spațiile aglomerate ne fac mai nervoși și necontrolați, iar tendința generală este tocmai de a ne strînge cît de mult și de mulți putem în astfel de spații, cum sînt mallurile, stadioanele, sălile de spectacol. Ne dăm foarte ușor în spectacol în astfel de situații. Sudălmile și injuriile curg, gîndim hormonal și acționăm temperamental. E nevoie de mai puțin *pathos* și de mai mult *logos* și *ethos*.

Sorin Costreie *este prorector al Universității din București și conferențiar la Facultatea de Filozofie.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Comedianți de la vîrste fragede

Am văzut recent un videoclip de cîteva zeci de secunde, care conținea o secvență de familie, filmată, după cîte se pare, de mamă, și încărcată apoi pe YouTube: „eroul" era un copil în lacrimi, necăjit că, deși e primăvară, afară era tot frig. Înduioșător, desigur. Dar complet banal pentru milioane de telespectatori. Astfel de înregistrări sînt la modă de mult timp: vedem, pe diversele canale ale Internetului, tot felul de scene private, din viața curentă a familiei, tot felul de filmulețe care se vor amuzante, drăgălaș duioase: bebeluși certîndu-se între ei sau cu patrupedul familiei, copii care calcă în străchini sau cad (deloc „amuzant") încercînd tot felul de aventuri teribiliste, copii fragezi cărora li se dă să guste pentru prima oară lămîie, spre distracția mapamondului. A făcut vîlvă pe Internet un clip în care doi băieți, mînjiți (și ei, și toată casa) cu acuarele, erau certați, cu camera de filmat în mînă, de tatăl lor care abia reușea să își stăpînească rîsul.

Nu vreau să introduc un discurs de „babă comunistă". Nici nu pot fi atît de ipocrită încît să susțin că, privind la aceste imagini, nu mă opresc locului să le privesc cu inevitabilă tandrețe. Și totuși, cîteva observații ar fi de făcut.

■ S-a vorbit mult, și fără vreun efect, despre limita din ce în ce mai fluidă dintre privat, intim, și public. Că adulții nu o respectă, că sînt hotărîți din ce în ce mai mult să își spele rufele în fața camerei de filmat și să devină celebri cu știri despre partenerii impotenți sau frigizi, ori despre soacrele muribunde, asta e una. Dar mi-e greu să înțeleg de ce ai vrea ca fiul sau fiica ta să „evolueze" în fața aparatului de filmat, cu „lumea întreagă" în sufrageria proprie, „de față" în cele mai intime, obișnuite, momente din viața lui/ei. (Las' că pentru a-l filma nu ai acordul lui, în cele mai multe cazuri, subiectul filmărilor cu pricina abia dacă știe să pășească, necum să aibă discernămînt.) De ce ai vrea ca scene în care un cățel tandru îi trage chiloții în jos să fie privite de un public „global", din Honolulu, Austria sau Buzău? Ca să nu mai vorbesc că aceleași filmulețe, rămase etern în măruntaiele Internetului, vor deveni prilej de amuzament printre viitorii lui colegi de școală sau de birou...

■ Multe dintre videoclipuri nu au nimic spectaculos în ele. Dar absolut nimic: copii care dorm cu un patruped alături, copii zgîriați de pisici, copii care plîng fiindcă labradorul le ia mingea, copii care rîd cînd tatăl face baloane de săpun. Astfel de scene se petrec de milioane de ori zilnic, de sute de ani. Te uiți la ele, televiziunile au grijă să le plaseze la ore de vîrf și să le anunțe cu surle și trîmbițe, ți se înmoaie inima pentru o clipă, după care le uiți în următoarele zeci de secunde. Pentru toți străinii care le privesc nu înseamnă absolut nimic. Mă întreb însă ce efect poate avea tipul acesta de celebritate fulgurantă pentru generațiile de copii care ajung, neîntrebați, pe Internet, nu pentru vreo ispravă interesantă, ci pentru chipul lor drăgălaș, stupefiat, adormit, iritat, contrariat, surprins de părinții neobosiți. Ce tip de „competiție" va naște numărul de *like*-uri obținute pur și simplu pentru că ai vărsat un pahar de apă și l-a lins pisica sau pentru că ai confundat cada cu toboganul? În ce fel va marca „biografia de Internet" relațiile dintre copii, adolescenți, tineri, dar și așteptările pe care le au ei de la societatea care îi medaliază cu emoticoane „empatice"?

■ Multe alte videoclipuri conțin momente cu reală încărcătură emoțională, momente nu înduioșătoare, ci dureroase pentru protagoniști: spre exemplu, clipa în care copiii își revăd părinții plecați pe front sau la lucru, departe, timp îndelungat. Absența părintelui a fost trăită greu de copii: tensiune, frică, amărăciune, toate au făcut parte din timpul petrecut în așteptare. Nu e nimic *„entertaining"* sau edificator cînd ți se arată cum plînge un copil aflat în brațele celui pe care l-a așteptat cu sufletul la gură luni sau ani. Nu e nimic de aplaudat. Nu e nimic „de făcut" în plan public. La fel și în cazul unor copii „certați" actoricește de părinți, doar pentru un moment în plus de amuzament și de pus pe net: ce anume ar trebui să înțeleagă „subiecții" filmării din toată povestea? Dacă au greșit, de ce atunci toată lumea care îi privește, inclusiv părinții, se amuză? Iar dacă nu au greșit, atunci de ce sînt certați?

Cum spuneam, e greu de înțeles de ce ai vrea să faci din viața ta de familie un program de comedie pentru toată lumea. Sper doar ca tipul ăsta de „distracție" să nu țină prea mult, iar adulții să găsească „spectacole" mai interesate, mai „mature", al căror „consum" să-i distreze mai inteligent și cu un spor de discernămînt.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

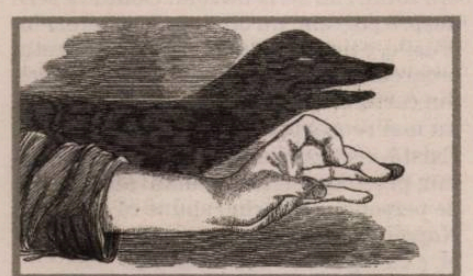

Iaromira POPOVICI

bazar

Aniversări

În copilăria mică, preșcolară, ziua mea de naștere era un eveniment. Și asta pentru că mulți membri ai familiei roiau în jurul meu, fiind singura progenitură. Prin „mulți" înțeleg mama, tata, bunicul, bunica, nașa mea și mama ei. Prea mulți, probabil.

Prea mulți și prea buni: m-au obișnuit cu atenția lor excesivă și am crezut că așa e mereu în viață, cineva se-nvîrte în jurul tău, îți cîntă-n strună și se-ngrijește de nevoile tale. Tu nu trebuie decît să fii fermecător și să nu sari calul, să nu faci vreo prostie ostentativă. Și lumea e țesută din flori albe, de genul celor care cresc prin pomi, primăvara.

Odată începută școala, am văzut că lucrurile nu stau chiar așa. Nu că mi-ar fi fost rău la școală, ci dimpotrivă: mi-a fost chiar bine, mi-am făcut prieteni și am luat note bune (știu cum sună asta). Pe scurt, m-am adaptat. Dar, așa cum spunea tatăl meu, copiii se prostesc, într-un fel, cînd ajung la școală: se văd nevoiți să renunțe la o parte din originalitatea și imaginația lor pentru a se supune unui sistem standardizat. Necesar, evident, dar, într-o mică măsură, și care uniformizează excesiv. Și care te face să vrei să fii în rîndul lumii, chiar și cînd nu e cazul.

În rîndul lumii, pe atunci, era să aduci bomboane la școală cînd era ziua ta. Numai că ziua mea pica mereu în vacanță și eram mereu frustrată din cauza asta. Nu numai pentru că nu puteam să mă perind printre rînduri cu cutia de Kandia, ci și pentru că nu puteam să am parte de „petrecerea standard" pe care o trăiam, aceeași și oarecum alta, pe la colegele mele. Spun „colege" pentru că, pe vremea claselor mici, eram invitată în general de fete, și mai toți ceilalți invitați erau tot fete, cu excepția, cel mult, a unui singur băiat. Fetele se îmbrăcau cu ce

aveau ele mai bun, rochii și fuste pînă deasupra genunchilor și bluze în general albe și scrobite, uneori împrumutate de la mame, și luau loc în sufrageria gazdei, pe canapeaua de un pluș vag alunecos, vag strălucitor, de pe lîngă vitrină. Mama gazdei venea mereu și vorbea cu fetele, le ruga să se „servească" cu sandvișurile cu icre, pastă de pește, cremă de brînză sau cu ouăle ori roșiile umplute. Precum și cu prăjiturelele cu creme de lămîie sau ciocolată, în straturi, *home made*. Muzica mergea pe casetofon și era în general ABBA. Uneori (rareori), gazda avea și o lampă din aceea care-și schimba culorile dacă apăsai pe un buton, care pe atunci mi se părea fulminantă: puteam privi la ea ore întregi (habar n-aveam că acum se poate găsi la Lidl cu un preț de nimic). După cîteva sandvișuri, gazda și mama ei sculau fetele și le îndemnau la dans. Dans care se desfășura reglementar și bine circumscris pe covorul persan din sufragerie în felul următor: se făcea un fel de cerc neregulat, în care fiecare se legăna pe legea ei/lui.

E, eu, una, nu prea mă puteam bucura de asemenea petreceri, din două motive: unul (despre care am mai scris) e că nu aveam sufrageria standard; și al doilea – că ziua mea pica mereu în vacanță. Îi invitam atunci pe prietenii mei din copilărie, care, de fapt, erau mereu mai creativi și mai *fun*, pînă la urmă, decît cei de la școală. În sensul că ei nu urmau aceeași schemă, ne jucam de-a ce voiam fără să mîncăm sandvișuri cu icre și să ne-nghesuim cu toții pe covorul persan (pe care nu-l aveam). Dar, pe vremea aceea, conformismul conta, nu eram mulțumită și-mi doream, cu penibilă consecvență, să fiu la fel ca ceilalți.

Într-un an, cînd cred că ajunsesem prin clasa a opta, deja, ziua mea a picat, în sfîrșit, în timpul școlii. Le-am spus tuturor celor din clasă că e ziua mea, și pe unii i-am invitat, seara, la cofetărie. Cînd am ajuns la școală, în ziua cu pricina, aproape toți copiii din clasă mi-au adus flori. Îmi amintesc pînă azi cît de fericită am fost să mă simt îngropată în marea de zambile duhnind de-a dreptul a primăvară, plus lalele și narcise. După ore, le-am luat pe toate, cum am putut, și am pornit cu ele prin oraș, de pe la Unirii pînă la Romană, unde stăteam pe atunci. A fost propriul meu arc triumfal: mi se părea că toată lumea se uita la mine pe stradă și știa că e ziua mea, care, în sfîrșit, a picat în timpul școlii, și mai știa cît de importantă sînt eu, cu acea ocazie.

Mi-am adus aminte de aniversarea de atunci cu ocazia uneia recente, în care m-am simțit aproape asemănător. Dar în loc de atîtea flori am primit telefoane și mesaje de la oameni din diverse etape și straturi ale vieții. Le-am adunat pe toate în jurul meu, cumva, precum pe zambilele de altădată, m-am înconjurat și m-am înarmat cu ele, pregătindu-mă pentru o vîrstă care, în mod evident, nu mai e cea de 14 ani. Și totuși, ținîndu-le cumva pe toate în echilibru pe umerii mei, ca-ntr-o fabuloasă – dar de fapt simplă – jonglerie, m-am simțit ca atunci cînd mergeam pe stradă cu florile: fericită și pregătită să m-arunc în vîrtejul mai puțin strălucitor al unor ani mai înțelepți, eufemistic spus.

„Mihail Sebastian e dublul meu“

– interviu cu scriitorul Lionel DUROY –

Cînd îmi povestește despre tatăl său, antisemit și rasist, vocea scriitorului ***Lionel Duroy*** *nu trădează nici o emoție. După mai bine de douăzeci de romane care i-au adus premii și succes la public, scriitorul francez e convins că nimic din ce traversează spiritul omenesc nu e de ocolit, iar literatura e singurul spațiu unde totul poate fi spus pînă la capăt. Ororile de nejustificat, iubirile imposibile sînt materia sensibilă a noului său roman,* Eugenia. *O carte tulburătoare în două privințe: un roman istoric care povestește masacrul evreilor în timpul pogromului de la Iași din iunie 1941 și o biografie îndrăgostită, care istorisește viața melancolicului Mihail Sebastian. În filigran,* Eugenia *e de fapt autobiografia unui scriitor umanist: prin admirația pasională pentru dublul său de scriitor, a cărui rațiune de a fi în vremuri terifiante a fost literatura, melancolicul Lionel Duroy se desparte o dată în plus de tatăl antisemit, de ura oamenilor, alegînd iubirea.*

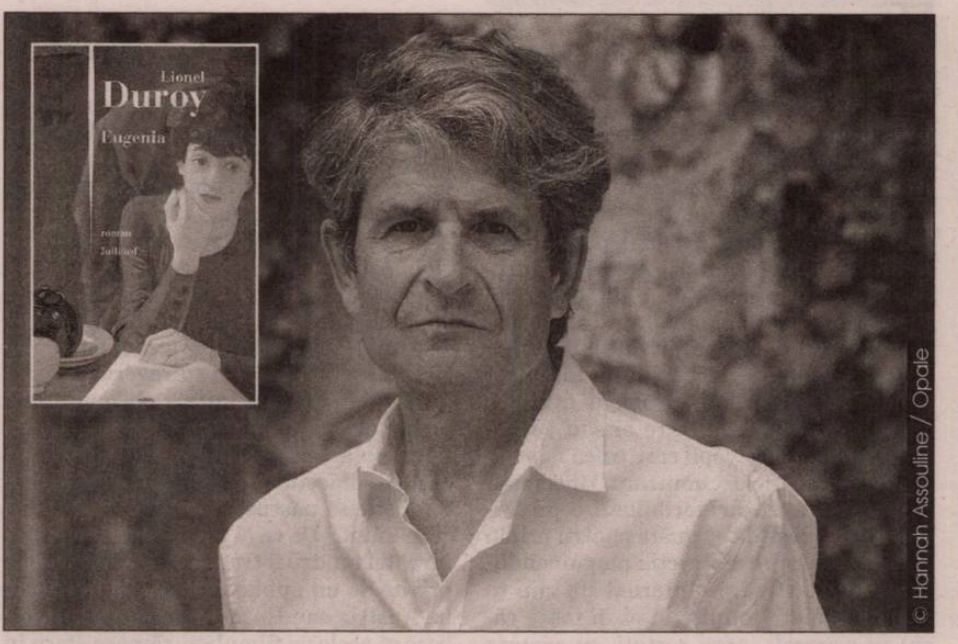

© Hannah Assouline / Opale

E ceva în aerul timpului, în Europa, în Franța, care face ca romanul Eugenia *să pară urgent, profetic. Cum v-ați apropiat de acest subiect – rasismul, antisemitismul, ura de celălalt?*

Lucrez la această carte de doi ani. E o tristă coincidență faptul că apare în librării într-un moment cînd în Franța au loc acte antisemite de o cruzime inimaginabilă. Acum doi ani însă am fost răvășit de gestul jurnalistei din Ungaria care a pus piedică unui refugiat sirian, e un moment determinant în istoria scrierii cărții. Am fost corespondent pentru războiul din Iugoslavia, am văzut ceva orori în viața mea, dar acest gest e de o cruzime și mai mare. Nu sîntem în război. Faptul că niște refugiați bat la porțile unei țări din Europa e pentru mine extrem de emoționant: e ceea ce au trăit părinții noștri cînd au trebuit să ceară refugiu în altă parte în momentul în care Germania invada Franța. Primești refugiați atunci cînd trebuie să-i primești, iar ungurii, ca și francezii, își permit să o facă. Să vezi cum cineva, persoană privată, dar și jurnalist, deci într-o situație privilegiată, pune piedică unui tată care-și poartă copilul în brațe e un gest de o inumanitate absolută. Mi-am spus în acel moment: iată pe cineva care ar fi putut să participe la pogromul de la Iași.

Ce v-a făcut să vă gîndiți la pogromul de la Iași?

Se împlinesc 40 de ani de cînd am citit *Kaputt*, cartea lui Malaparte. Aveam 25 de ani și m-a tulburat profund capitolul care se cheamă *Les chiens de Iași*. Era prima oară cînd aflam despre pogrom. Toată viața am știut că într-o zi o să mă duc în orașul acesta ca să încerc să înțeleg ceva. Gestul jurnalistei ungare m-a decis pe loc. Mi-am zis: asta e, totul o să reînceapă. Inumanitatea celui care-și doboară vecinul. Nu vorbim aici de trupele SS, ci de civili care-și detestă vecinul. Între timp m-am documentat, pe măsură ce apăreau documente publicate de Fundația „Elie Wiesel“. I-am spus editorului meu pe loc: pentru următoarea mea carte plec la Iași.

De ce, pentru a scrie despre pogrom, ați ales viața scriitorului Mihail Sebastian? Cititorul are impresia că inventînd-o pe Eugenia, o tînără îndrăgostită de Mihail Sebastian, vă mărturisiți propria iubire pentru Sebastian…

Exact. Mihail Sebastian e dublul meu. M-a surprins să constat asta. L-am descoperit cu mult timp în urmă. La Paris doar la librăria Gibert găsești cărți de ocazie, de obicei epuizate, eu cumpăram tot ce găseam despre România. Într-o zi am dat peste *Jurnalul* lui Sebastian. A fost o revelație. Din mai multe puncte de vedere. Nu numai pentru ceea ce notează despre pogrom. Întîlnirea mea cu Sebastian este întîlnirea cu un scriitor care are aceeași psihologie ca și mine.

Ce înseamnă acest lucru? Ce fel de scriitor sînteți?

Sînt un melancolic. De pe la 20 de ani, ce mă ține în picioare este încrederea în scris. Am știut dintotdeauna că dacă voi scrie voi ajunge să pot trăi, dar dacă n-aș mai scrie, n-aș vrea decît să mor. E ceva foarte adînc în ființa mea, gîndul că fiecare nouă carte e un răgaz care mi se dă. Timp de doi ani, cît lucrez la o carte, sînt fericit. Cînd o termin, resimt toată melancolia, cît de greu e să trăiești pe lume. Citindu-l pe Sebastian, am regăsit fraze întregi pe care le-aș fi putut scrie eu. Un sentiment incredibil. Pasaje întregi la care îmi spuneam: exact asta gîndesc eu. Melancolia lui Sebastian îmi dădea voie întrucîtva să mă iubesc un pic mai mult, pentru că n-am această iubire de sine. Văzînd că el era ca și mine, conta pe scris ca să poată supraviețui, avea nevoie să se închidă în casă pentru a scrie, pentru a fi lăsat în pace. Trăiesc aceeași relație de iubire cu scrisul ca și Sebastian.

> *„Citindu-l pe Sebastian, am regăsit fraze întregi pe care le-aș fi putut scrie eu.“*

Aș spune că în cazul lui Sebastian e și mai grav. În jurnal, la sfîrșit, nici măcar scrisul nu-l mai iluzionează. Știind cum a murit, e emoționant. Am fost la locul unde a fost strivit de camion. De pe strada Antim, unde locuiau părinții săi, am refăcut parcursul pe jos, pe același traseu pe care a mers în ziua de 29 mai 1945. Avea o geantă, se ducea la universitate, urma să predea cursuri pentru prima oară din nou după ce i-a fost interzis, urma să vorbească despre Balzac. Luase prînzul cu părinții lui și traversa intersecția, ca să ajungă în stația de autobuz. În acel moment a apărut un camion rusesc care nu mai avea frîne. După mărturia unei femei care se îndrepta și ea către stație, Sebastian ar fi fost paralizat de vederea acelui camion care venea spre el, ca un animal surprins de farurile unei mașini, dar era în plină zi. Cînd ai citit jurnalul, într-o anumită măsură moartea sa pare un epilog aproape coerent cu tot ce a trăit. În timpul războiului s-a ascuns și a scris, cu dorința de a supraviețui și, cred, cu dorința totuși de a nu supraviețui. Nu știm cît din moartea sa a fost sau nu un gest voluntar, dar Sebastian era un mare melancolic.

Pentru a reuși acest portret îndrăgostit ați inventat-o pe Eugenia, iubita lui Sebastian. Eugenia e un al doilea dublu.

(rîde) Ați înțeles exact. Sînt conștient că pe de o parte sînt Sebastian, și pe de altă parte sînt, în carte, Eugenia, cu mult mai rezistentă și mai vie decît Sebastian. E încăpățînată, iubește viața, vrea să fie îndrăgostită, vrea să se bată cu dușmanul, în timp ce Sebastian nu ține deloc să-și înfrunte adversarii. Care sînt mediocri, de o mare cruzime, lași, și mă gîndesc aici la marii scriitori contemporani cu Sebastian.

Și Cioran, și Mircea Eliade, și Camil Petrescu sînt personaje în carte. N-aveți nici o milă față de ei…

N-am nici o milă. Cioran l-a dezamăgit complet, la fel și Mircea Eliade. De foarte tînăr nu suport antisemitismul, rasismul, ura gratuită. De asta și revin întruna la gestul jurnalistei din Ungaria. Nu sîntem sfinți, e normal să fim agasați de alți oameni. Dar ura e altceva, ura înseamnă să dorești moartea cuiva. Ce se întîmplă cu un om ca să ajungă la asta?

Aveți un răspuns scriind Eugenia?

Am scris *L'Hiver des hommes* și am scris *Eugenia* ca să caut un răspuns. Vă mărturisesc că am scos din *Eugenia* un capitol întreg. Credeam că așa cum e ea acum, cartea părea terminată. Se termină cu moartea lui Sebastian, rotund, pentru că așa începe, Eugenia află că Sebastian tocmai a fost ucis în accident. Îmi sun editorul și-i spun că am terminat, dar că n-am terminat. Sînt pe cale să scriu o scenă care s-ar întîmpla în 1946-1947, unde Eugenia îl întîlnește pe cizmar. Inventez personajul cizmarului, dar care a existat în istoria pogromului: printre asasini a fost și un pantofar care și-a omorît vecinii evrei cu o bară de fier, copiii inclusiv. După ce citesc, editorii îmi spun: nu merge, e o miză imposibilă. Nu se poate să nu reușesc să o fac pe eroină să se confrunte cu un călău. Un subiect din care făcusem o întreagă carte mai înainte, *L'Hiver des hommes*. Am petrecut o iarnă întreagă discutînd cu criminali de război pentru a încerca să înțeleg cum puteau suporta psihologic faptul de a fi bombardat într-o sîmbătă dimineața o piață din Sarajevo, știind că cei dinăuntru erau în majoritate femei și copii. La nivelul limbajului, nimic nu reieșea. Spun că au avut motive să o facă, justifică tot timpul ceea ce nu se poate justifica pentru că de fapt, dacă n-ar mai reuși să justifice ceea ce nu se poate justifica, ar muri pe loc.

Eugenia e hotărîtă să nu închidă ochii în fața ororilor, e martorul prin care nejustificabilul ajunge la noi în toată cruzimea sa. Cum se scriu astfel de pagini aproape naturaliste?

Dinadins le-am scris. Nu sînt prea multe, totuși. N-am descris ce s-a întîmplat în trenuri: copii pe cale să moară de sete și tatăl care le dă să bea propria urină ca să-i facă să reziste o oră în plus. Am povestit scenele de stradă ale pogromului, pentru că atîta timp cît nu era scris nu puteam înțelege cît de intens violent era totul. Am scris factual. Odată ce scrii despre pogrom, nu ajunge să sugerezi lucrurile, e nevoie să poți atinge cu degetul oroarea absolută. E capitolul cel mai lung din carte, mai bine de douăzeci de pagini, nu mai reușeam să dorm cînd l-am scris. Există însă personaje care mă reconfortau, precum consulul italian. Mă agățam de personajul lui, cînd spune că pleacă la Napoli, iar Eugenia e în stare să plece cu el, e ca o gură de aer proaspăt.

De unde vă vine această încredere totală în literatură?

Eu am învățat să trăiesc din cărți. Am părăsit școala repede, am avut o copilărie frămîntată. Eram foarte prost crescut, în sensul cel mai strict, provenind dintr-o familie numeroasă și săracă. Pe noi nu ne-a crescut de fapt nimeni, sau am fost crescuți așa cum crești niște oi. Ce e viața și ce e lumea am început să conștientizez cînd am început să citesc. Pe la 14-15 ani am început să înțeleg că resimțim cu toții aceleași angoase, iar nenorocirile se află toate descrise în cărți. Nu ne rămîne decît să citim *Idiotul* de Dostoievski sau *Război și pace*, sau altele. Despre ură afli mult mai multe dintr-un roman decît din viață.

Cum ați ales numele Eugenia?

Mi-ar fi plăcut ca una dintre fiicle mele să poarte acest nume. Am ținut o conferință la Iași la Institutul Francez și am cunoscut o doamnă din public, cam de vîrsta mea, ne-am împrietenit. Am rugat-o să-mi spună cum se numeau tinerele în România anilor 1935. Între altele, cu scrisul ei caligrafic, a scris *Eugenia*, diminutiv *Jana*. L-am ales pe loc. Știu de ce. În Eugenia eu aud „ingenuu“, cu sensul de inocent în ale vieții. Eugenia crede că lucrurile încă se mai pot aranja. Ea luptă. Nu și Mihail Sebastian, un mare neliniștit, un melancolic.

a consemnat
Cristina HERMEZIU

Cristina Hermeziu *este jurnalistă și scriitoare. Cea mai recentă carte publicată este* Vedere din Turnul Eiffel, *Editura Junimea, 2017.*

Nicolas TRIFON

Zisele și nezisele Juliei Kristeva, alias Sabina

Recentele știri din presa bulgară nu lasă nici o urmă de dubiu: filoloaga, psihanalista și romanciera Julia Kristeva a colaborat la începutul anilor '70 cu agenții de la Darjavna Sigurnost (Securitatea de Stat). Aceasta nu face din ea o agentă secretă sau o spioană, așa cum au numit-o unele ziare occidentale, ci o informatoare, printre multe altele. Nu sînt documente scrise, o bună parte din arhive au fost de altfel distruse în 1990, ci declarații raportate de agenții Securitatii privind profilul politic al unor interlocutori ai Juliei Kristeva: studenți de la facultatea pariziană la care preda, emigranți bulgari și celebrități intelectuale din anturajul ei, inclusiv propriul ei soț, Philippe Sollers, cu care se căsătorise în 1967. Surprinși de noile focare de tensiune, precum Orientul Apropiat, și de valurile revoluționare de după mai 1968 pe care nu le controlau, serviciile secrete din blocul sovietic căutau să înțeleagă, cu metodele lor... Informațiile astfel recoltate erau de toate soiurile și destul de anodine. Circumstanță agravantă, totuși: Kristeva le transmitea nu din Bulgaria, ci din Franța, unde venise în 1965, cu o bursă acordată de statul francez. Colaborarea a durat între 1971 și 1973, dar „sursa" a fost activată pînă în 1978. Împreună cu Sollers, ea semnase în 1972 o petiție în care critica invadarea Cehoslovaciei în 1968, ceea ce îi va intriga pe corespondenții ei. Aceștia însă atrăseseră deja atenția superiorilor lor asupra faptului că informațiile transmise de Kristeva, *alias* Sabina, născută la Silven, în Bulgaria, în 1941, nu prezentau un interes deosebit.

O strategie de protejare a familiei?

Ar trebui poate reamintită extrema diversitate a situațiilor care se prezentau în perioada comunistă în materie de denunț, de colaborare activă sau pasivă cu organele de securitate, sub presiune sau voluntar, din convingere sau din interes etc. Această diversitate e o sursă inepuizabilă de poluare a relațiilor sociale și politice în fostele țări comuniste. Nu toate cazurile sînt la fel, iar acela al Juliei Kristeva este mai degrabă inofensiv din punct de vedere al consecințelor pe plan uman. Nu la fel stau lucrurile pe plan intelectual și politic, dacă ne gîndim că avem de-a face cu o figură a stîngii intelectuale franceze încă din anii '70, un reper al feminismului nord-american pînă astăzi, pe deasupra o intelectuală distinsă cu Legiunea de Onoare și cu premiile „Vaclav Havel" și „Hannah Arendt".

Aparent este vorba de „o strategie personală de protejare a familiei", declara la radio fosta disidentă anticomunistă Koprinka Cervenkova. Agentul Antonov considera în 1976, probabil pe bună dreptate, că „este evident că vrea să-și aducă părinții, însă acționează în felul ei caracteristic, căutînd să obțină ceva fără să dea nimic la schimb".

Presa și media din Bulgaria atrag atenția asupra pozițiilor de stînga adoptate public de Kristeva în Franța tocmai în perioada în care comunica serviciilor de securitate informații despre persoane din anturaj, și ele tot de stînga.

Un angajament limitat și circumstanțial

În 1974, Kristeva face parte dintr-o delegație de intelectuali francezi de la revista *Tel Quel* condusă de Roland Barthes care fac o vizită în China, țară care tocmai ieșea din așa-zisa revoluție culturală. La întoarcere, ea zugrăvește într-un limbaj sofisticat, amestecînd referințe erudite cu formule-șoc din *Cărticica roșie,* un portret elogios al lui Mao Zedong și al politicii sale. În prefața inedită a celei de-a doua ediții din 2001 a cărții publicate cu această ocazie, ea se va prezenta însă drept o fostă „victimă a comunismului, nicidecum captivată de comunismul chinezesc cum erau tinerii burghezi din Occident". După întoarcerea din China, scrie Qingya Meng, autoare a unei teze susținute în 2017, Kristeva părăsește lupta politică maoistă și se angajează definitiv pe calea psihanalizei. Totul arată că angajamentul său politic a fost limitat și circumstanțial.

„Doamna Kristeva este asociată mișcării teoretice din anii '60-'70. Ea este muza grupului care s-a prevalat de *«modernitate»,* disimulînd în spatele vacarmului și al unor scrieri nu toate neinteresante eternul «Dați-vă la o parte, ca să mă bag eu!» (...) Ea seamănă cu verișoarele lui Proust, paralizate de snobism și mîncate de arivism." Această cronică semnată de criticul literar Angelo Rinaldi în *L'Express* din 15 mai 1976, care poate fi citită azi cu alți ochi, nu a tulburat nicidecum cariera intelectuală a Juliei Kristeva, o carieră marcată, de altfel, de contribuții majore în diverse domenii.

Julia Kristeva, agentă cosmopolită a hienei capitaliste?

Înainte de a avansa o explicație, trebuie luat în considerare felul în care Kristeva prezintă propriul itinerar politic în legătură cu Bulgaria în scrierile sale de după 1989. Dispunem de un text, consultabil pe site-ul ei oficial, care poartă mențiunea: „versiune revăzută și corectată de autoare". Acest interviu acordat revistei *Regards,* nedatat, conține o serie de indicații interesante. În ultimul paragraf, Kristeva omagiază „noua conducere feminină și bulgară" la UNESCO. Textul trebuie deci să dateze din 2009, an în care Irina Bokova a fost numită directoare generală a acestui organism. Membră în conducerea Partidului Socialist (ex-comunist), Bokova este fiica fostului redactor-șef al cotidianului oficial *Rabotnitcesko Delo,* iar *Regards* este o revistă de orientare comunistă, de unde putem deduce că Kristeva a păstrat anumite legături cu circuitele (ex)comuniste. Aflăm, printre altele, din acest interviu, că ea i-a însoțit în deplasările lor în Bulgaria pe primul secretar al Partidului Comunist Francez Waldeck Rochet și pe Iuri Gagarin în calitate de interpretă, și că a publicat în revista Uniunii Scriitorilor, „o revistă de intelectuali, deci destul de elitistă și cu o anumită libertate de ton", o dare de seamă favorabilă despre o antologie apărută în „1963 sau 1964" pe tema „dezghețului" (destalinizării), care a provocat un articol virulent împotriva ei în *Rabotnitcesko Delo,* de genul „Julia Kristeva, agentă cosmopolită a hienei capitaliste". După ce s-a instalat în Franța, nu a reușit să obțină permisiunea pentru ca părinții ei să o viziteze decît grație intervenției ministrului gaullist Chaban-Delmas. „Fiica și ginerele dumneavoastră incită lumea la revoluție, vînd la colț de stradă *La Cause du peuple!",* astfel erau apostrofați părinții de către autorități, relatează Kristeva. În februarie 1989, ea l-a însoțit pe François Mitterrand în cadrul vizitei oficiale la invitația lui Teodor Jivkov. La sfîrșitul aceluiași an, în septembrie, ea revine la înmormîntarea tatălui său, pe care nu reușise să-l aducă la tratament în Franța.

Kristeva poate fi blamată nu atît pentru ceea ce a făcut, cît pentru ceea ce nu a făcut

Unii nu vor ezita să se concentreze pe asocierea dintre colaborarea Juliei Kristeva cu poliția politică din țara ei și pe adeziunea sa la ideile de stînga în Franța, alții vor încerca să disocieze cu orice preț colaborarea de ideile de stînga. Nu vor lipsi nici cei pentru care atît colaborarea, cît și adeziunea la ideile de stînga din anii '70 sînt irelevante, avînd în vedere strălucita carieră ulterioară a autoarei. Aceste trei piste riscă să conducă la concluzii radicale, însă puțin convingătoare.

Kristeva poate fi blamată nu atît pentru ceea ce a făcut, cît pentru ceea ce nu a făcut. A dori să păstrezi legăturile cu propria familie nu e nicidecum condamnabil, chiar dacă mijloacele alese sînt discutabile din punct de vedere moral. De ce oare să nu te alături Partidului Comunist Francez sau maoiștilor, într-o țară ca Franța, chiar atunci cînd provii dintr-o țară comunistă? În schimb, politic și intelectual, nu poți să treci cu vederea ceea ce Kristeva n-a făcut, adică ceea ce ea a refuzat să facă sau a preferat să treacă sub tăcere. Cînd te uiți atent, nu poți să nu constați că ea nu a încercat niciodată să gîndească realitățile și problematica așa-zisului socialism real în timp ce nu și-a cruțat eforturile pentru a scruta metodic contradicțiile Occidentului. Aparent, ea a înlăturat de la bun început orice încercare de a depăși, într-o perspectivă critică, categoriile marxist-leniniste din registrul destalinizării hrușcioviene. În interviul apărut în *Nouvel Observateur,* după ce evocă o adolescență marcată de „raționalitatea marxistă" și se prezintă ca „un pur produs al sistemului socialist care procură enorm de multe avantaje", ea insistă în mai multe rînduri pe seama speranțelor suscitate de „dezgheț". Considerațiile privind lumea pe care a părăsit-o la vîrsta de 25 de ani se opresc aici, la constatarea eșecului „dezghețului", fără precizări suplimentare. Corolarul refuzului de a merge mai departe este trecerea sub tăcere a contradicțiilor proprii „socialismului real". În Franța, chiar și unii dintre comuniști vor arăta mai multă empatie decît Kristeva pentru victimele nedreptăților din blocul sovietic și vor manifesta mai mult interes pentru ciclul de contestări al căror punct de plecare este destalinizarea ratată din 1956 și care va conduce la implozia regimurilor comuniste în 1989.

> *„Ea este muza grupului care s-a prevalat de* «modernitate».*"*

Mai degrabă decît angajamentul politic propriu-zis, limitat, cum am văzut mai sus, ambiguitatea cultivată de Kristeva pe această temă ridică o problemă serioasă. Ea excelează în acest domeniu mobilizînd procedee de o rară subtilitate pentru a împiedica cititorul să-și facă o idee clară nu numai despre parcursul ei politic bulgar, dar și despre felul ei de a concepe disidența, exilul, comunismul, avangarda etc. Jocul cu aceste noțiuni îi permite să se degajeze de responsabilitatea care ar putea decurge din angajamentul politic pe care îl predică cu autoritatea și argumentele unei intelectuale strălucite, mîndră de apartenența la o adevărată elită, botezată de acum înainte avangardă. Acesta este în bună parte motivul pentru care între interviul din 1977 și acela „revăzut și corectat" din 2009 există o oarecare continuitate. De altfel, critica regimului comunist de odinioară în Bulgaria este destul de măsurată în comparație cu sentințele despre „revărsarea nihilistă" care a urmat. Putem totuși cita o excepție, frumosul roman metafizic publicat în 1991 cu titlul *Bătrînul și lupii,* în care e evocată metaforic moartea tatălui ei în condiții teribile. „Regimurile totalitare", comentează Kristeva, „sînt aspectul paroxistic al acestei criminalități subiacentă oricărei societăți, cînd ignoră bărbatul și femeia, la singular."

Cînd ne gîndim la toți acei intelectuali veniți din Est care s-au angajat pe căile unui anticomunism zgomotos, dar și la cei care, din dezgust pentru politică sau din precauție, au refuzat să ia poziție, cum este cazul lui Tzvetan Todorov (care a evoluat în medii profesionale similare cu acelea frecventate de Kristeva), putem spune că angajamentul acesteia din urmă era într-un fel mai curajos, mai nonconformist mai ales, și comporta riscul de a-și pune în pericol cariera. În realitate, a avut loc exact contrariul. Departe de a fi un handicap, angajamentul de stînga a fost un atu pentru o carieră ca aceea a Juliei Kristeva. A reveni asupra unui asemenea angajament în urma schimbărilor intervenite în Est ar fi însemnat pentru ea să se expună criticilor în legătură cu relația întreținută cu propria țară, să bulverseze profilul pe care și l-a construit grație unor merite excepționale. La așa ceva nu era dispusă, cu atît mai puțin cu cît compromisurile pe care unii puteau să i le reproșeze în legătură cu trecutul ei comunizant nu puteau afecta serios notorietatea considerabilă pe care o dobîndise în ultimul timp în SUA. Preocupate mai ales de critica imperialismului propriei lor țări, mediile academice de stînga, public nord-american al Juliei Kristeva, sînt mai puțin permeabile la critica sistemului de tip sovietic. Cît despre Franța, nu putem să nu vedem cum, dacă maoismul a dispărut de mult, dacă influența Partidului Comunist a slăbit simțitor, carierele intelectuale pe care aceste curente politice le-au putut favoriza la un moment dat nu au cunoscut aceleași vicisitudini. Una dintre aceste cariere, aceea a Juliei Kristeva, a fost însă prinsă la rîndul ei din urmă recent de o banală afacere de spionaj.

> *A fost prinsă la rîndul ei din urmă de o banală afacere de spionaj.*

***Nicolas Trifon** este istoric. Împreună cu Matei Cazacu, este autorul cărții* Republica Moldova, un stat în căutarea națiunii *(Editura Cartier, 2017).*

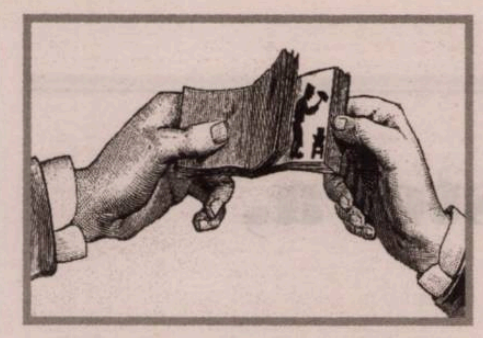

Marius CHIVU

feedbook

Poliția poeziei

Poeta Medeea Iancu a fost recent sancționată contravențional printr-un avertisment scris de Inspectoratul de Poliție din Botoșani, ceea ce înseamnă că va fi amendată în cazul în care recidivează. Dar ce „crimă“ a comis Medeea Iancu? Simplu spus, a citit un poem. Dar iată întreaga poveste, pentru cine n-a aflat-o încă din presă, desprinsă parcă dintr-o proză de Ilf & Petrov.

La începutul anului, pe 15 ianuarie, în cadrul „Zilelor Mihai Eminescu“ de la Botoșani, se decernează Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu“ (al cărui trofeu, apropo, este sfințit la biserică), cea mai importantă distincție pentru poezie de la noi, asta pînă acum trei ani, cînd s-a mînărit votul juriului pentru a se acorda unui poet mediocru. Anul acesta, Gala decernării a fost deschisă de un eveniment al editurii Cartea Românească, ce a decis să-și premieze cîțiva scriitori (situație absurdă, unică în lume, în care o editură își premiază propriile cărți). Printre aceștia s-a numărat și poeta Medeea Iancu. Volumul ei de poezie de anul trecut, *Delacroix este tabu: suita românească* (grafia cu „î“ este intenționată), altfel întru totul remarcabil și, în felul său, unic la noi, merita să devină cunoscut datorită valorii sale artistice și nu din cauza scandalului ce a urmat. Cert e că, date fiind situația și momentul, deopotrivă al evenimentului și al țării, poeta a făcut ce trebuia: a urcat pe scena Casei Tineretului și, în fața unui public alcătuit din personalități politice și culturale locale și naționale (inclusiv Paul Brummell, ambasadorul Marii Britanii), a recitat un poem-manifest inedit, dar în spiritul cărții sale premiate. Publicul din sală a reacționat conform cu propriile gusturi literare și principii morale: unii au vociferat și au apostrofat-o, alții au părăsit sala indignați și ofensați de limbajul explicit al infamului poem (pe care îl puteți citi mai jos), cei mai mulți însă au ascultat.

Gellu Dorian, organizatorul Galei, altfel și el poet, a descris momentul ca fiind „regretabil“; Călin Vlasie, directorul editurii, și acesta poet, a scuzat poemul afirmînd că botoșenenii „nu sînt un public experimental“; iar Antena 1 a făcut un reportaj despre incidentul „poemului cu conținut pornografic și feminist“. Reacțiile pe rețelele sociale au fost, în general, dezaprobatoare, conforme, de altfel, și cu nivelul foarte prost al educației literare dobîndite în școala românească, și cu nivelul scăzut de civilitate din societate, poeta fiind numită „nulitatea“, „scîrboasa feministă“, „degenerata“, „debusolata“, „nefututa“ etc., atunci cînd n-a fost, chipurile, făcută de rîs („ei îi trebuia un dildo negru, nu un premiu“) ori blestemată de-a dreptul („sper să o pedepsească Universul și să rămînă eșuată în sexualitate neîmplinită și nefericire“).

Constrînsă de amploarea mediatică a scandalului, Medeea Iancu și-a apărat poemul „considerat vulgar“ explicîndu-l pe înțelesul tuturor, astfel: „Am citit un manifest feminist împotriva violenței asupra femeilor, a violatorilor și misoginismului. Am folosit în poem cîteva citate din alți poeți și, din punctul meu de vedere, poezia ar trebui să aducă o schimbare pozitivă în viețile noastre. Nu a fost împotriva orașului Botoșani sau a imaginii lui Mihai Eminescu, a fost doar un manifest feminist care ar trebui să ridice semne de întrebare asupra violenței care există în România.“ După cum s-a văzut, reacțiile stîrnite au justificat doar ele necesitatea bietului poem-colaj, nu mai spun de realitatea faptului că trăim într-o cultură misogină, că sîntem o țară cu o incidență enormă a violenței domestice (33.000 de femei bătute fac anual plîngere și peste o sută sînt ucise în bătaie), o țară cu legi blînde pentru violatori (vezi cazul celor șapte violatori vasluieni din 2015, beneficiari între timp ai recursului compensatoriu).

Dar asta n-a fost tot. Un așa-zis scriitor pe nume Ionuț Caragea (un scriitor adevărat știe că literatura se scrie cu *toate* cuvintele unei limbi, nu doar cu cele frumoase, delicate și inofensive) și-a turnat colega de literatură pentru „versuri pornografice și defăimătoare [...] care își bat joc de țara noastră și de valorile noastre naționale“ prin invocarea Articolului 30, punctul 7, din Constituție (cel care spune că „sînt interzise de lege defăimarea țării și a națiunii [...] precum și manifestările obscene, contrare bunelor moravuri“), sesizînd Administrația Prezidențială, care însă a declinat reclamația către Inspectoratul Județean de Poliție Botoșani. Nu insist asupra prezumției de cunoaștere artistică pe care Poliția botoșăneană și-a atribuit-o, din vanitate și/sau prostie, în momentul în care a decis că recitarea unui poem, fie el și cu limbaj explicit, intră sub incidența art. 2, alin. 1 din Legea nr. 61 din 27 septembrie 1991; dar aș ridica aici cîteva întrebări deloc retorice legate de această lege foarte veche, perfect ambiguă și absolut echivocă cel puțin în relația cu actul artistic.

Cum, față de cine și, mai ales, cine este în măsură să considere o operă literară drept „un act obscen“? Ce înseamnă „expresie jignitoare și vulgară“ în (con)textul literar? În ce condiții recitarea unui poem este „de natură să tulbure ordinea și liniștea publică“? Cum își poate argumenta cineva „demnitatea lezată“ în fața unor versuri? Cetățenii, oricine ar fi aceștia, trebuie să fie apărați prin lege de o potențială indignare în fața unui text literar? Și cum se poate cuantifica, moral și legal vorbind, această presupusă/posibilă indignare? Există grade de toleranță în funcție de natura acestei indignări? Cine apără „onoarea instituțiilor publice“ ale țării în fața libertăților artei create de propriii ei cetățeni liberi? Sînt nația/națiunea/neamul, orice ar însemna aceste concepte, mai presus de artă? Și în(tre) ce limite/granițe? Aparent, la aceste întrebări strivitoare, ce țin deopotrivă de etică și filozofie, teorie literară și drept civil, comisarii Viorel Șerbănoiu și Paul Iulian Tapalagă de la Inspectoratul Județean de Poliție Botoșani n-au (avut) nici o problemă să răspundă tranșant în termen de cîteva zile lucrătoare.

„Un poem să fie luat în considerare / trebuie să devină o crimă“ și „Poliția romînă care a învinuit / victima să fie binecuvîntată“, dar „poemul meu e un act de libertate“ ș.a. scria anticipativ Medeea Iancu în cartea sa, una dintre cele mai actuale și mai curajoase, deopotrivă estetic și politic, confesiuni-revoltă publicate vreodată la noi. O carte căreia obscenitatea sancțiunii polițiștilor îi conferă, iată, legitimitate și îi aduce, în mod ironic, un nesperat omagiu.

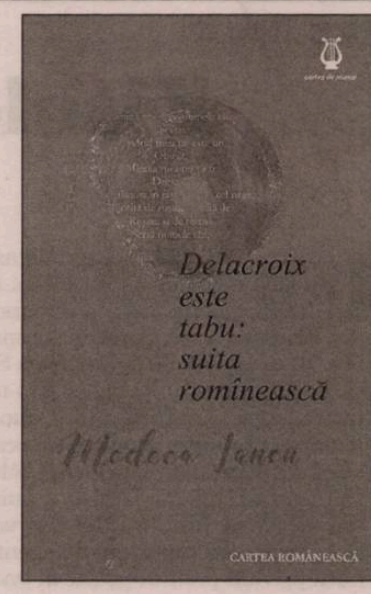

aproape de carte

Medeea IANCU

„Eu sînt tipa pe care ați hărțuit-o, tipa pe care ați numit-o curvă, prostituată
Persoană, persoană, persoană
Eu sînt tipa pe care o urîți, aș fi trebuit să fiu băiat, astfel aș fi lîngă voi
Și dacă un poet ejaculează pe fața unei femei este artă
Și dacă un poet fute o femeie în timp ce doarme este artă, nu viol
Îmi pare rău, nu sînt poemul victimei pe care îl așteptați
Îmi pare rău nu sînt poeta europeană, cool, nu sînt tipa care spune la microfon: eroul este un bărbat
Nu sînt poemul care să te excite, nu sînt poemul în care să mă forțezi
Nu am scris suficient de bine pentru tine, Romînia, nu am fost suficient de cuminte pentru tine, Romînia
Nu am spus nimănui, Romînia
Nu ți-am lăudat suficient violul, Romînia, nu ți-am slăvit eroii, Romînia, nu ți-am citit scriitorii, Romînia
În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului, Amin, Amin, Amin a spus curva
A spus prostituata, a spus mama și fiica
Îmi pare rău, nu m-am sinucis, Romînia, îmi pare rău, nu sînt strofa ta preferată despre sex,
Poemul despre viol ești tu, Romînia, poemul despre hărțuire ești tu, Romînia, poemul despre abuz ești tu, Romînia
Îți introduc penisul meu lung și negru în pîntec, Romînia
Mai știi? Aplaudați. Aplaudați. Aplaudați...
Nu sînt pornografia ta, Romînia, nu voi aștepta întinsă să-mi faci felul
Nu sînt gluma ta despre viol, în literatură nu se discută despre asta, în familie nu se discută despre asta
Și noi fetele așa murim și tu, Romînia, spui mereu: poetul, poetul, poetul“

PUBLICITATE

● William Taubman, *Hrușciov. Omul și epoca sa*, editura Meteor Publishing, București, 2017, 976 de pagini din care 16 cu fotografii, traducere din limba engleză de Dan Criste. Premiul „Pulitzer" pentru biografie, 2003.

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

Ezitările lui Hrușciov

Primul lucru pe care l-am făcut cînd am deschis cea mai recentă biografie în românește a fostului lider al URSS Nikita Hrușciov a fost să caut anul 1956, cînd lagărul sovietic se clătinase serios în urma revoltelor din Ungaria și Polonia. Mă interesa cum explica biograful, politologul american William Taubman, misteriosul „dans al tancurilor" de la Budapesta, cînd Kremlinul a trimis trupe sovietice în capitala ungară cuprinsă de proteste, le-a retras, apoi le-a trimis iar, de data aceasta pentru o intervenție violentă și decisivă.

Versiunea lui Taubman nu diferă cu mult față de ceea ce s-a mai scris. „Hrușciov a trecut brusc, în cazul Ungariei, de la capitulare la baia de sînge. Tot acest episod extraordinar a confirmat faptul că el și colegii lui au fost depășiți de situație, așa cum prevăzuse Stalin", arată profesorul american. Astfel, pe 23 octombrie 1956, Prezidiul sovietic a decis trimiterea tancurilor; pe 30 le-a retras, în condițiile în care bilanțul morților urcase între timp la cîteva sute, atît în rîndul civililor, cît și al militarilor sovietici. „Oricît ar părea de necrezut privind în urmă, conducerea sovietică a optat atunci pentru acceptarea tacită a pierderii Ungariei", afirmă autorul. Dar a doua zi, Hrușciov s-a răzgîndit și a dispus din nou intervenția armată, de această dată ireversibilă. Ce s-a putut întîmpla în decurs de o zi, dacă nu de cîteva ore? A fost vorba, desigur, de un factor subiectiv, și anume firea șovăitoare a lui Hrușciov. Dar Taubman mai menționează și episodul linșării milițienilor și securiștilor care păzeau sediul partidului comunist ungar. Scenele i-ar fi impresionat și pe chinezi, care pînă atunci pledaseră pentru ca „clasa muncitoare maghiară să își rezolve singură problemele". A fost apoi criza Suezului, declanșată exact în acele zile. Liderul sovietic a crezut că americanii și britanicii vor interveni în forță pentru a-și apăra interesele; poate Moscova să se arate slabă și să nu procedeze la fel? Și mai ales a fost teama lui Hrușciov de a-și pierde poziția. El a realizat că defecțiunea Ungariei ar putea atrage, ca într-un joc de domino, și plecarea altor state din lagărul comunist. În final, s-ar fi putut ajunge exact la ceea ce prevăzuse Stalin că se va întîmpla dacă, după el, la conducerea partidului ar accede niște nevolnici: capitaliștii vor fi iarăși vecinii URSS. O perspectivă care nu avea deloc cum să-l avantajeze în lupta sa cu umbra lui Stalin, declanșată în urmă cu jumătate de an odată cu „Raportul secret" privind abuzurile staliniste.

Versiunea politologului William Taubman sugerează că, în pofida atotputerniciei tancurilor, soarta revoluției antisovietice ungare nu a fost mereu clară și că a avut mica ei șansă de reușită. Iar Hrușciov nu a fost conducătorul infailibil al unei represiuni „de oțel", cum ar fi făcut-o probabil Stalin, ci un lider comunist care s-a străduit din răsputeri să stabilizeze o situație care-i scăpase de sub control.

Interesant în biografia scrisă de profesorul american și probabil insuficient subliniat în alte lucrări este episodul polonez al revoltelor din 1956, cînd tancurile sovietice au fost la un pas de a intra și în Varșovia, cu doar cîteva zile înainte de intrarea în Budapesta. Revolta din Polonia era cronică, cea din Ungaria mai degrabă acută. Și în cazul polonezilor, Hrușciov a ezitat. A decis mai întîi să trimită tancurile, pe 20 octombrie, dar s-a răzgîndit în urma rugăminților liderului comunist polonez Wladyslaw Gomulka și ale vicepremierului sovietic Anastas Mikoian. De altfel, arată Taubman, Mikoian a fost singurul care s-a împotrivit și intervenției militare în Ungaria, atît pe 23 octombrie, cît și a doua oară, o săptămînă mai tîrziu.

Atît în Ungaria, cît și în Polonia – răzbate din cartea lui Taubman –, pînă la soluția radicală a tancurilor, revoltele antisistem erau în general tratate cu o rotație a cadrelor. În Polonia a fost propulsat la putere vechiul activist bolșevic Gomulka, acum cu o alură de reformist, iar în Ungaria, în locul „celui mai fidel stalinist", cum se autointitula Mátyás Rákosi, a fost numit la început Ernö Gerö și apoi, în timpul revoluției, Imre Nagy. Nu poți să nu te întrebi ce rotație de cadre ar fi dispus Moscova dacă și la București ar fi avut loc o revoltă proporțională cu cele din Ungaria sau Polonia (pentru că, în 1956, revolte studențești au avut loc și în România, în special la Timișoara). Aici e greu de dat un răspuns. Gheorghiu-Dej scăpase de cel mai „reformist" posibil concurent, Lucrețiu Pătrășcanu, executat în 1954 în urma unui proces înscenat. Din vechea gardă, din care sovieticii tindeau să aleagă, nici Ana Pauker nu se simțea bine, Vasile Luca era în închisoare, iar Teohari Georgescu ajunsese „la munca de jos". Nicolae Ceaușescu nu se afirmase suficient, iar ceilalți lideri comuniști erau cu totul în trena lui Gheorghiu-Dej. Însă în cele din urmă, nu a mai fost cazul, sovieticii nu au ajuns să se confrunte cu dilema unei succesiuni forțate și la București.

În general, cu excepția a trei-patru ocazii, România nu e pomenită în biografia scrisă de Taubman. Numele lui Gheorghiu-Dej nu e deloc menționat. Nu aș vedea-o ca pe o omisiune; pe vremea lui Hrușciov, comunismul românesc nu ajunsese la profilul de mai tîrziu. Dar cartea profesorului Taubman are legătură și cu istoria românilor pentru că vorbește de o epocă și un sistem din care și noi am făcut parte. Autorul a petrecut aproape douăzeci de ani pentru a se documenta și a pune în context toate evenimentele care au jalonat cariera politică a lui Nikita Hrușciov, liderul sovietic văzut deseori drept un fel de precursor al lui Mihail Gorbaciov sau Boris Eltîn. Și nu se poate spune că nu a reușit, cînd o somitate în materie precum Richard Pipes spune că a rezultat „biografia de referință a lui Hrușciov pentru mulți ani de acum înainte".

PUBLICITATE

Poveștile politicienilor și oamenilor de cultură români care au înfăptuit marele ideal național în 1918 și care au sfârșit tragic în temnițele comuniste

Un nou serial marca **„Weekend Adevărul" în fiecare vineri**

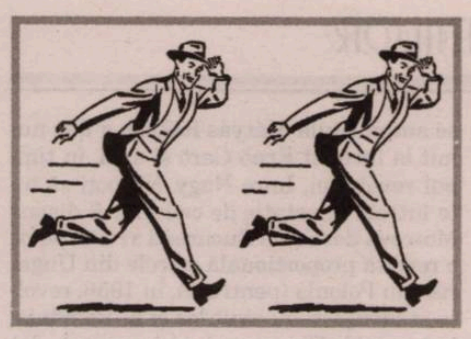

Andreea VLAD

dilematograf

Tablouri vivante

● ***Cu drag, Van Gogh / Loving Vincent*** **de Hugh Welchman și Dorota Kobiela (Marea Britanie – Polonia), 2017.**

Dacă Vincent Van Gògh ar fi visat la cum ar fi dacă s-ar transforma într-o unică pictură, care să îi reprezinte atît spiritul, cît și cele 800 de tablouri pe care le-a pictat de-a lungul scurtei sale vieți fără să vîndă decît unul, probabil că răspunsul l-ar fi aflat la mai bine de un secol de la dispariție. Într-un film tridimensional în cel mai pur sens al cuvîntului, se întîlnesc pictura, animația și cadrele filmate cinematografic, cu actori reali, decoruri și locații reale. *Cu drag, Van Gogh / Loving Vincent* descrie cîteva momente-cheie din partea finală a vieții artistului olandez, fiind și o încercare de reconstituire, de către tînărul Armand Rolin, fiul poștașului din Arles, a ultimelor sale clipe de dinaintea sinuciderii, prin discuții cu oamenii care au interacționat cu acesta.

Inițial scurtmetraj al artistei poloneze Dorota Kobiela, care a depășit o criză personală prin lectura a sute de scrisori ale faimosului olandez, *Loving Vincent* s-a conturat treptat ca un proiect monumental: primul lungmetraj pictat manual integral din istoria cinematografului, în care fiecare cadru este o pictură în ulei. În cifre: 12 picturi pe secundă, 720 de picturi pe minut, o zi de lucru pentru o jumătate de secundă pe marele ecran, 7 ani de muncă. 125 de pictori din 23 de țări (inclusiv România) au pictat, la Gdansk și Wroclaw, nu mai puțin de 65.000 de cadre. Peste 100 de lucrări originale ale lui Van Gogh au fost incluse în film. Etapa inițială, cea a filmării *live action,* a inclus actori ca Saoirse Ronan (Marguerite Gachet, fiica medicului său curant), Douglas Booth (Armand Rolin), Eleanor Tomlinson, Aidan Turner alături de polonezul Robert Gulaczyk în rolul lui Van Gogh. Peste aceste cadre au fost suprapuse apoi tablourile realizate de pictorii selectați în proiect.

Dacă personajul Paterson din filmul al lui Jim Jarmusch asimilează poezia „cuvintelor pictate pe apă", autorii lui *Loving Vincent*, Hugh Welchman și Dorota Kobiela, văd în film tabloul în mișcare ideal, o imensă pînză vivantă, care dă o mărturie contemporană despre vibrația cromatică și tușa atît de recognoscibilă ale lui Van Gogh. Cît despre personajul Van Gogh, cel mai bine îl definește Marguerite Gachet: „Nici un detaliu nu era prea umil sau prea neînsemnat pentru el, pentru că iubea totul".

Cineaștii au simțit întotdeauna o fascinație tainică pentru pictură. Dincolo de multipla influență a acesteia asupra cinematografului la nivel de compoziție a cadrului, lumini sau manieră vizuală, au existat cineaști care au recreat în filmele lor tablouri iconice din istoria artei. Printre cele mai cunoscute exemple: Andrei Tarkovski, care recompune, într-o secvență din *Oglinda,* tabloul *Vînători în zăpadă* al lui Pieter Bruegel cel Bătrîn. Tabloul apare prezentat ca atare, ca o reverență, și într-un scurt cadru din *Solaris*. O altă perspectivă asupra posibilităților picturii pe ecran o oferă în *Culoarea rodiei* de Serghei Paradjanov, care compune măiastre cadre statice, miniaturi picturale în toată regula, inspirate însă nu de un artist plastic, ci de creațiile poetului armean din secolul al XVIII-lea Sayat Nova. Americanul Terry Gilliam, al cărui imaginar fantezist a devenit un brand personal, a reluat în pelicula *Aventurile Baronului Münchhausen* (1988) pictura lui Botticelli *Nașterea lui Venus* (Uma Thurman spre debutul carierei). Mai recent, Lars von Trier face cu ochiul, în *Melancholia*, înspre tabloul prerafaelitului John Everett Millais *Ophelia*. În filmul *Moara și crucea /*

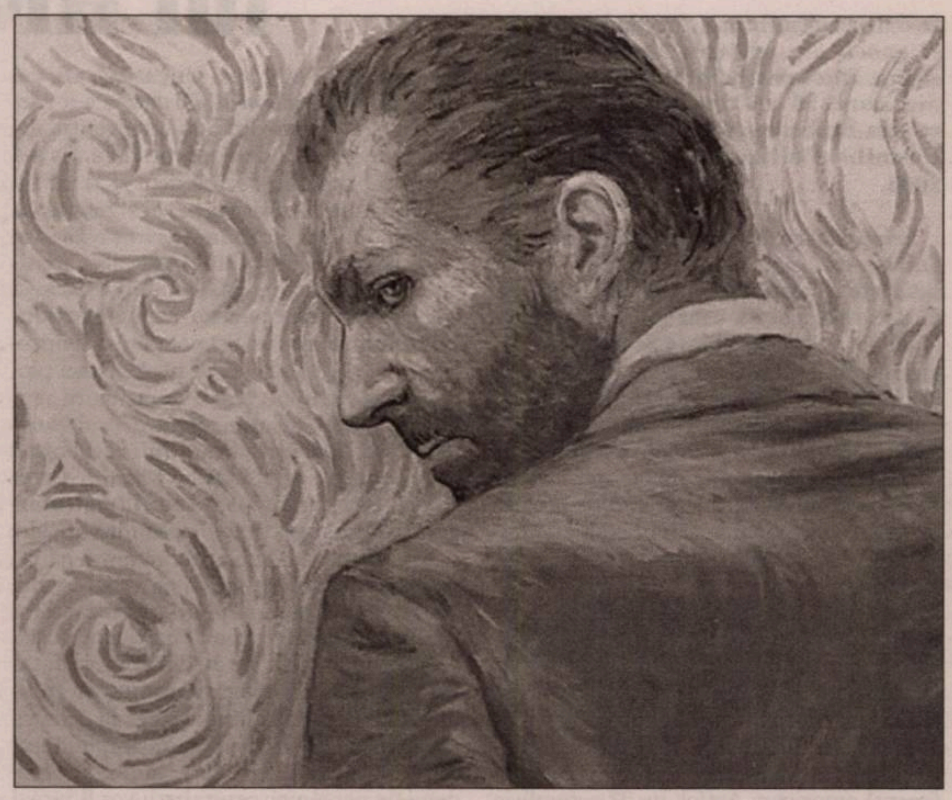

The Mill and the Cross (2011), prin îmbinarea scenelor filmate în mod real cu pictarea digitală a tabloului *Purtarea crucii* al aceluiași Bruegel cel Bătrîn, te simți martor direct al procesului de pictare a acestuia pe pînza peliculei. Printre cele 500 de personaje din tabloul flamandului, pe care regizorul polonez Lech Majewski a dorit să le întruchipeze pe ecran, s-au aflat staruri ca Rutger Hauer în rolul lui Bruegel, Michael York sau Charlotte Rampling.

În *Loving Vincent* (nominalizat la Oscarul pentru animație și cîștigător a numeroase premii internaționale), se trece la un alt nivel și se merge îndrăznet, dar natural, cu acea fluiditate plastică specifică cinema-ului, pe o dublă *mise en abîme*. Pe de o parte, cea a animației pictate manual după cadrele filmate cu actori, pe de altă parte e vorba de perspectiva actorilor reali față de tablourile originare cărora le dau viață, într-o suită armonioasă de tablouri vivante. Efectul de halou te hipnotizează treptat, pînă la strania senzație că ești prezent acolo, ca un abur invizibil printre vibrantele tușe de culoare, simțind însă și „singurătatea goală" pe care i-o atribuie artistului toate personajele intervievate.

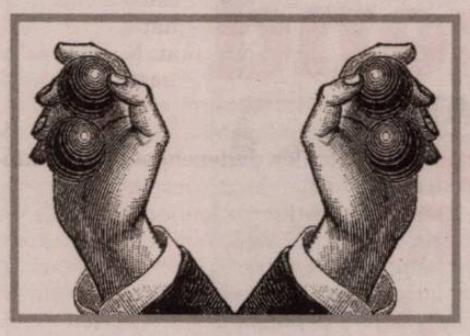

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Fricile lui Alessio Gastaldello

● **Mamuthones, *Fear of the Corner,* Rocket Recordings, 2018.**

„Mascații" din Mamoiada, o municipalitate din Sardinia care adună sub jurisdicția ei cîteva orășele, poartă pe cap baticuri negre, fuchsia sau mov și sînt îmbrăcați în blănuri de oaie. Atîrnate peste ele, pe spate și pe burți, ciorchinele de clopote zăngănind infernal au proprietatea magică de a alunga răul din interiorul comunității. Acești *Mamuthones* sînt devoratorii fricilor comunitare, iar despre frică vorbește și Alessio Gastaldello, liderul trupei italiene care a împrumutat numele „creaturilor" carnavalești, într-un interviu pentru publicația online *The Quietus:* „piesele de pe album se referă la frică. Frică de prezent, de noi situații umane și de noi situații politice; frică de faptul că deciziile politice sînt reprezentarea fricii, dar și frică de eșec sentimental, de singurătate, de a fi împreună cu oameni cu care nu trebuie să fii; frică de a nu-ți găsi locul în lume; fricile și obsesiile personale; frică de a-ți fi frică". Însuși albumul de anul acesta, al treilea LP din discografia grupului Mamuthones, se numește *Fear of the Corner,* iar titlul său – dincolo de a fi un *mashup* între două opere seminale ale istoriei muzicii, *Fear of Music* (Talking Heads) și *On the Corner* (Miles Davis) – se reflectă destul de limpede în *sound*-ul tensionat și caleidoscopic din care este confecționat.

Dacă *Sator,* primul disc al formației lui Gastaldello, lansat în anul 2009, era o afacere ambientală, misticistă și hauntologică, avîndu-și sursa în experimentele krautrock ale unor, să zicem, Popol Vuh, dar și în nălucirile *progressive* ale Pink Floyd-ului lui Syd Barrett, albumul eponim din 2010 își adăuga un strat consistent de abrazivitate rockistă, fără a se depărta prea mult totuși de influențele dintotdeauna ale trupei din Padova.

Parte dintr-o importantă și destul de pestriță scenă recentă a muzicii din Peninsulă, *Italian Occult Psychedelia,* Mamuthones a ajuns, după experiența primelor două albume, să semneze cu Rocket Recordings, casa de discuri engleză care se confundă cu definiția *psych*-ului european modern. Iar *Fear of the Corner* să fie primul LP scos pentru *label*-ul în portofoliul căruia se află *release*-uri ale unor Goat, Gnod, Hey Colossus, Oneida sau Teeths of the Sea.

FotC o rupe serios cu trecutul. Nu trebuie să treacă prea mult timp ca să realizezi asta: *„Cars! The people in the cars!"* Exclamația lui Alessio Gastaldello putea să stea bine-mersi pe iconica compilație *Disco Not Disco,* în acel, astăzi mai îndepărtat decît ar putea părea, an 2000. Pe „Cars", prima piesă a noului album Mamuthones, cuvintele urmează îndeaproape ritmul. Tobele și basul împing totul înainte, într-un infinit tribalist, *motorik*-ul colorîndu-se cu artificiile sintetizatorului. Simți că exercițiul ăsta al repetiției ar putea să nu se termine niciodată, dar o face pînă la urmă, cu o respirație scurtă. Urmează „Show Me", o repriză dance-punk care revizitează fermecător toate clișeele genului, de la sfîrșitul anilor '70 pînă la resurecția douămiistă. Piesa care dă titlul albumului oferă, într-

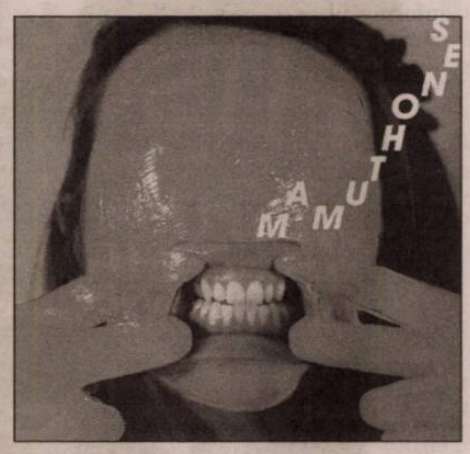

un fel, și soluția alegerii lui, deși e acolo mai mult Byrne decît Davis: „Fear of the Corner" iradiază funk și afrobeat. *„I can dance / In the... / In the sunshine / I can lose / I can lose my control!"* – „The Wrong Side" trăsnește, pînă la un punct, a LCD Soundsystem. Ca și „Alone", cu al ei *groove* perfect. „Simon Choule" se scaldă într-un industrial mai întunecat decît tot ce s-a auzit pînă acum, mîntuit doar de cele patru note isterice ieșite din niște clape, pentru ca totul să se termine cu „Here We Are", apoteoza paranoică, de aproape zece minute, a unui sintetizator încremenit în *drone*: *„Here we are / Face to face / And sound like this!"*

***Paul Breazu** este jurnalist.*

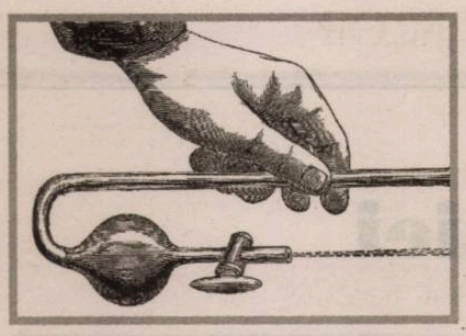

Oana STOICA

rosencrantz & co

Ce ni se spune cînd ni se vorbește

● ***Noi nu, niciodată*, regia: Olivia Grecea, dramaturgia: Petro Ionescu, scenografie: Gabor Zsofi. De/cu: Alexandra Caras, Radu Dogaru, Paula Rotar și Cosmin Stănil. Reactor de creație și experiment, Cluj. Proiect finanțat de AFCN.**

Parte din proiectul „Corp și discurs în media", inițiat de Reactor de creație și experiment din Cluj, spectacolul *Noi nu, niciodată* identifică diferite „rețete" de discurs în spațiul public, de la politic la divertisment, și în spațiul personal, pe verticală, de la părinți/profesori către copii/elevi, și pe orizontală, între actanți de același tip. Structuri discursive manipulatorii sînt prezentate într-o arhitectură dramaturgică ce parcurge istoria postcomunistă a României, văzută din perspectiva a ceea ce ne spunem / ni se spune.

Creat ca un colaj din fragmente de emisiuni TV, cuvîntări politice și enunțuri tipizate din sfera familială sau a școlii, spectacolul demonstrează nu doar prizonieratul auditoriului în cușca discursurilor standardizate, ci și toxicitatea canalelor de comunicare, care provoacă dependență – televiziunea, Internetul, rețelele sociale (adicția de tehnologie pare a fi incurabilă). Sînt cîteva puncte în care toate firele narative converg: imposibilitatea de a distinge între adevăr și manipulare (așa-numita eră post-adevăr), ajustarea comportamentului individual în funcție de discursurile dominante în societate, marginalizarea celor care nu se aliniază standardului, pe scurt, variate forme de inducere și valorizare a obedienței la nivel social. Contextul acestei aserviri subtile a populației este dat de lipsa gîndirii critice: nu știm să analizăm informațiile care ni se oferă, nu le verificăm și nu le dezbatem, nu le extragem din învelișul emoțional (o scenă construită ca teatru-sport, pe principiile improvizației, arată formule de argumentare manipulatorii, unul dintre elementele de bază fiind apelul la emoție). Spectacolul demonstrează incapacitatea generală de reflecție pe marginea unor informații, ca urmare a unui sistem de educație aflat în picaj, care nu oferă instrumentele de navigație într-o realitate complexă.

Decorul (autor Gabor Zsofi) arată ca un platou de televiziune în care cei patru actanți preiau și derulează rapid personaje și situații generice: președinții postrevoluționari ai României, vedete de televiziune și tipologii din masa necritică; manipulatori, voluntari sau involuntari, și manipulați, conștienți de situația lor sau inocenți. Actorii Alexandra Caras, Radu Dogaru, Paula Rotar și Cosmin Stănilă, co-autori ai spectacolului (materialul dramatic la care au contribuit este prelucrat și organizat de Petro Ionescu), joacă pe două coordonate, a adresării directe către spectator, de pe poziție egală cu el, și a caricaturizării, cu măsură, a personajelor și tipologiilor, fără să le ducă în derizoriu, dar suficient cît să obțină detașarea care permite o perspectivă critică asupra acestora. Este un joc excelent, pe muchie, dinamic și (auto)ironic. Regizoarea Olivia Grecea a avut intuiția de a nu plusa excesiv în satiră, lăsînd să se întrevadă potențialul toxic al acestor personaje și situații. De asemenea, tot ei i se datorează componenta ludică a spectacolului, o structură corală, fragmentară, care alternează modalitățile de expresie (povestire/interpretare, muzică *live*, improvizație aparentă etc.) și generează dinamică (chiar dacă există unele lungimi ce puteau fi evitate, precum calupurile din emisiuni TV, care devin repetitive).

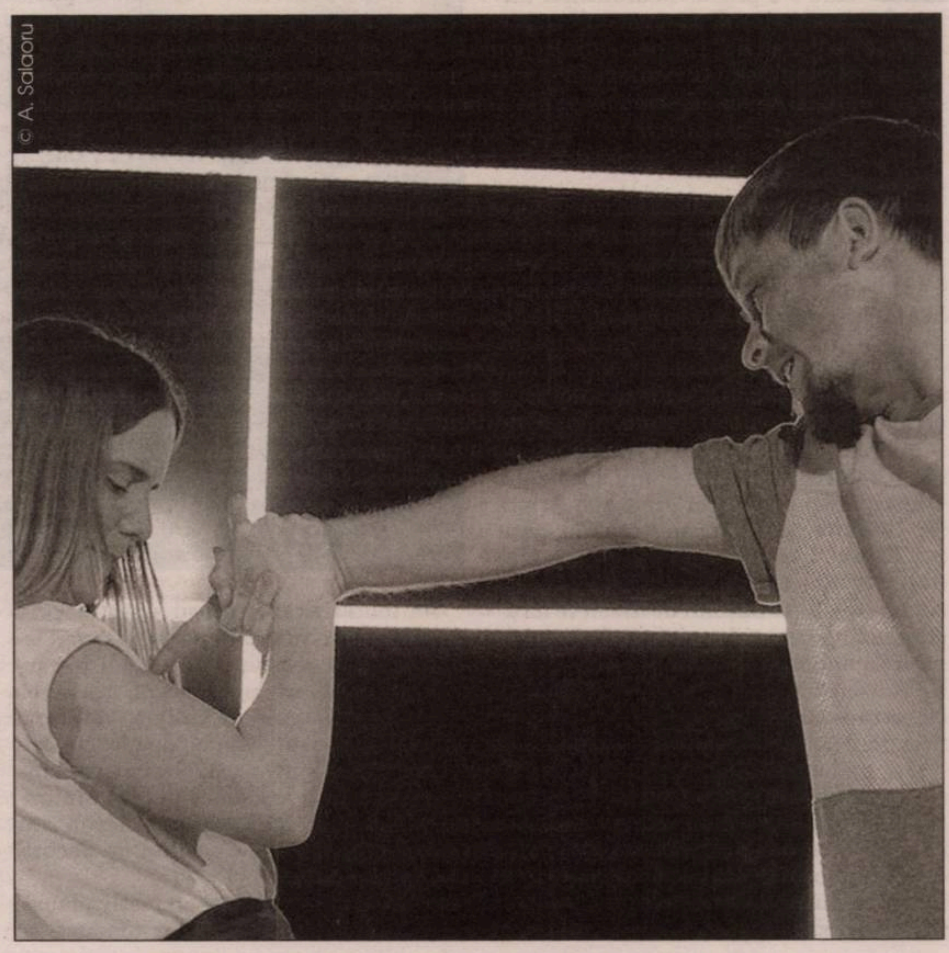

Artiștii independenți ajung să-și reproducă mimetic mijloacele teatrale.

Independent, activitate, precaritate

Reactor este un spațiu clujean deschis în 2014 de doi actori, Oana Mardare și Doru Taloș, și care servește ca loc de practică și reprezentare pentru tineri artiști. Menirea lui este, în primul rînd, utilitară, în condițiile în care absolvenții școlilor de teatru au șanse minime să lucreze în instituții de stat, iar în afara acestora există puține locuri disponibile, fondurile pentru producție se obțin cu greutate, în mare parte prin concursurile de proiecte culturale derulate de AFCN. Efectele Reactorului au fost bune, o serie de spectacole create aici vorbesc despre generația tînără și problemele ei, publicul a fost cîștigat, iar spațiul a devenit important în viața culturală clujeană și cunoscut la nivel național. Se simte acum nevoia trecerii într-o nouă etapă, de dezvoltare a mijloacelor artistice. Spectacolele lor se bazează pe documentarea pe un subiect, organizată ca scenariu sau ficționalizată, cu o spectaculozitate minimalistă *(Detașat* – clivajul dintre miraj și realitate pe piața muncii din Germania din perspectiva muncitorilor români; *Refugii* – evacuările forțate ale persoanelor fără adăpost etc.). Riscul este ca spectacolele să fie estetic asemănătoare, în sfera unui jurnalism performat. Motivul principal care generează această situație – care este vizibilă în mare măsură în întreg teatrul independent – este precaritatea artiștilor independenți, condamnați să își consume energia mai degrabă pentru obținerea fondurilor decît pentru creativitate. În lipsa vreunui mecanism prin care statul să aloce fonduri regulate asociațiilor culturale independente, după o perioadă în care acestea au derulat constant programe benefice pentru comunitate, astfel încît ele să poată avea un minim de predictibilitate în activitate și să se producă o despovărare financiară, artiștii independenți ajung să-și reproducă mimetic mijloacele teatrale. În plus, artiștii de la Reactor sînt foarte tineri și lucrează preponderent unii cu alții, dar pentru dezvoltarea creativă este necesar contactul (și) cu alte personalități, procedee de lucru, viziuni, stiluri. În spectacolele realizate cu regizori invitați precum Dragoș Mușoiu *(M.I.S.A. părut)* și David Schwartz *(Miracolul de la Cluj)*, spectaculosul scenic, fără fie material (căci precaritatea este aceeași), s-a văzut în inventivitatea dramatică. Dar așa cum artiștii de la Reactor și-au construit singuri contextul în care să experimenteze și și-au procurat singuri mijloacele de producție, tot singuri își vor asigura și premisele de dezvoltare creativă. Am încredere în ei.

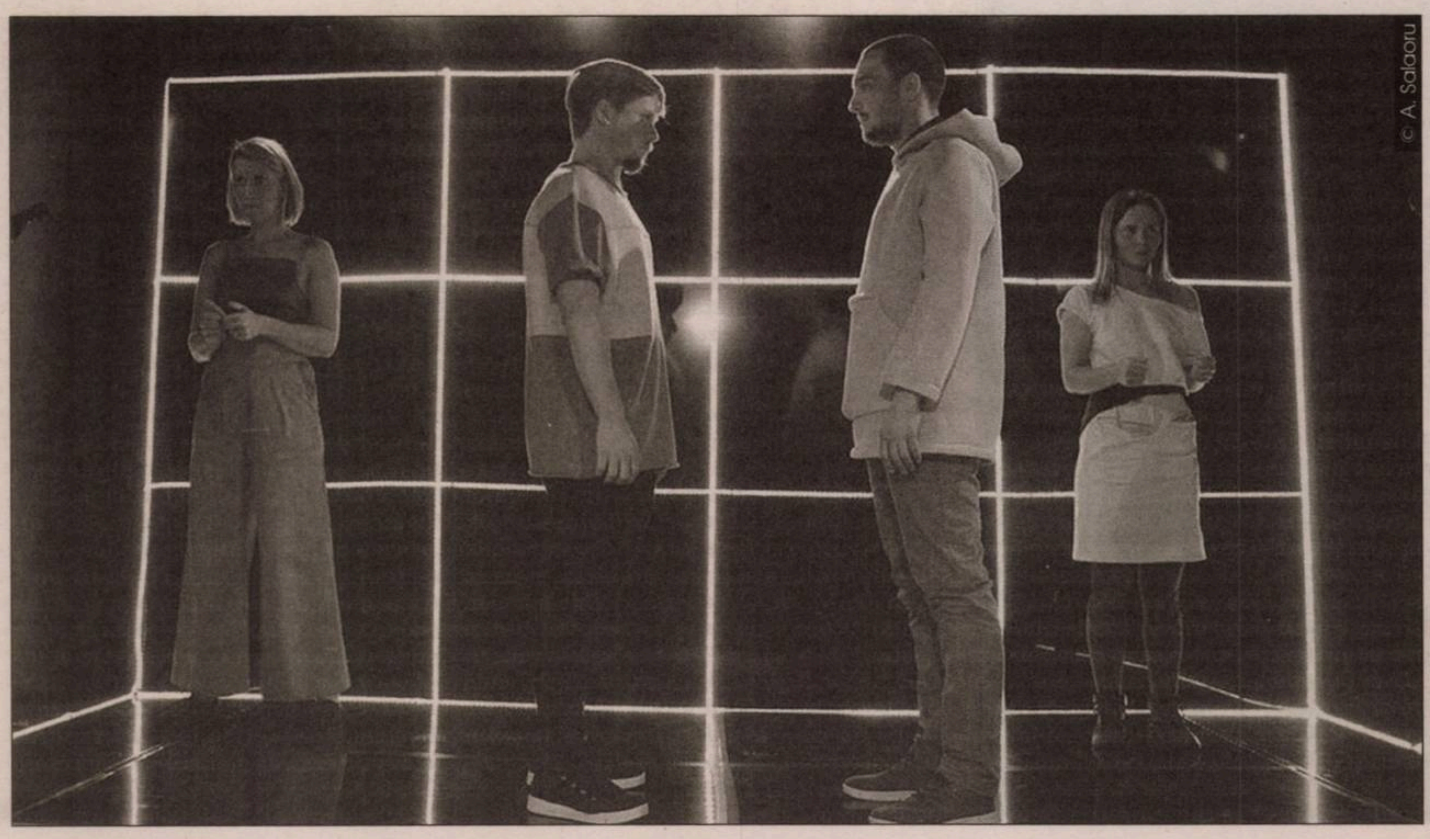

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Petre M. IANCU

Monumentala gafă a Rusiei

Britanicii, anunță o parte din presă, ar fi identificat laboratorul în care s-a produs neurotoxina utilizată în tentativa asasinării ex-agentului rus Skripal și a fiicei sale. Dar, la ONU, Rusia continuă să se dea victimă.

Polițiști britanici în uniforme de protecție investigînd la Salisbury otrăvirea fostului agent rus Skripal și a fiicei sale.

Moscova este pe cale să piardă confruntări decisive. Înainte de orice, e pe punctul de a se vedea pusă la pămînt în luptele de ariergardă, menite, la ONU, la Haga și mai ales în presa și conștiința apuseană, să limiteze pagubele consecutive ale monumentalei gafe comise de serviciile secrete ale lui Putin în dosarul otrăvirii chimice a familiei Skripal.

Miercuri, Kremlinul s-a văzut, de pildă, zdrobit în bătălia sesiunii speciale a Organizației pentru Interzicerea Armelor Chimice, ședință convocată la cererea Rusiei. Londra n-a stat mult pe gînduri înainte să califice drept „perversă" solicitarea Kremlinului de asociere a rușilor la investigațiile privind acuza utilizării la Salisbury, în Anglia, a substanței Noviciok, în speță a unei arme chimice, neurotoxice, de calitate militară, fabricată doar în fosta Uniune Sovietică.

Cu majoritate de voturi, organizația cu sediul la Haga a respins solicitarea lui Putin. Președintele Rusiei aruncă praf în ochii lumii, pretinzînd că orice ex-republică sovietică ar avea acces la arma chimică incriminată, care ar fi fost distrusă de ruși de mult.

Or, tentativa încețoșării situației prin dezinformare rusească pare din capul locului sortită eșecului. În fond, nu oricine, dincolo de un actor statal, are acces la asemenea arme de calitate militară. Nu oricine poate dispune de ele. Nu oricine le poate controla și folosi. Nu oricine îndrăznește să le arunce în luptă în inima unei puteri militare apusene, un stat cu drept de *veto* în Consiliul de Securitate ONU.

Apoi, nu oricine are și un motiv plauzibil, ca Rusia, care, autoritar condusă, se crede obligată să-și instituie, prin frică și intimidare, o autoritate de nezdruncinat asupra spionilor ei. Și nu oricine are capacitatea de a utiliza neurotoxina, o armă-tabu, la mii de kilometri de arsenalul în care s-a păstrat, de laboratorul în care a văzut lumina zilei. Limpede ca această lumină pare deci, prin excludere, că tentativa de asasinare cu gaz neurotoxic a familiei Skripal aparține Rusiei lui Putin. Nimănui altcuiva.

În context, autoritățile britanice, reluate de ziare ca *The Times* și *Sun,* au indicat că ar cunoaște chiar și laboratorul-mamă al neurotoxinei folosite la Salisbury. Ceea ce n-a împiedicat stînga laburistă, din opoziție, condusă de un lider extremist ca Jeremy Corbyn, să revendice strident, la unison cu rusofili de toate culorile politice din vestul Europei, probe irefutabile.

Or, nu în orice situație, informații ultrasensibile, obținute de serviciile secrete, pot fi puse la dispoziția publicului fără să se pericliteze grav viețile unor agenți ori surse de știri.

Concomitent, credibilitatea democrației britanice e, dintotdeauna, solidă. Nu se compară cu aceea, tinzînd spre zero, a dictaturilor și autocrațiilor rusești. În fine, după o lungă serie de asasinate similare, dintre care cel puțin o crimă de același tip comisă cu poloniu radioactiv asupra fostului agent secret rus Alexandr Litvinenko și diverse altele, aproape la fel de răsunătoare, comise în aceeași țară occidentală, credibilitatea regimului Putin a ajuns egală cu zero.

Prin urmare, ponderea zdrobitoare a indiciilor nu permite bunului-simț alte concluzii decît una învinuind și condamnînd Rusia clar și fără echivoc. De altfel, toate conjecturile de acest fel se întemeiază solid și pe suspectele replici ale Moscovei. Care, departe de a se fi arătat din capul locului deschisă și dispusă să coopereze în tentativa depistării eventualilor vinovați, n-a avut de oferit, rînd pe rînd, decît reacții dintre cele mai dubioase. S-a eschivat, s-a închis, a afișat o atitudine de maximă sfidare, pentru ca apoi să vehiculeze, cu tupeu bolșevic, cel mai fantezist *agitprop* avînd, invariabil, drept obiectiv deturnarea atenției generale de la problemele pendinte și răspunderea Moscovei.

E vădit, dacă operațiunea de la Salisbury a fost efectuată, așa cum relevă indiciile, sub auspiciile serviciilor secrete ruse, ori chiar numai din pricina neglijenței lor, că Putin, care le controlează, s-a înșelat grav cu privire la ecoul și consecințele acestei fapte. Cum e posibil?

Hybris-ul dictatorului e faimos. Nemăsurata semeție a unor potentați de felul fostului șef al KGB-ului se cuplează, frecvent, dacă nu sistematic, cu greșeli de calcul datorate neinformării judicioase, precum și inadecvatei aprecieri a unui mănunchi de factori. De pildă, a dinamicii stării de spirit a unor potențiali adversari precum britanicii. Care, ani la rînd, au reacționat și lent, și rezervat la provocările rusești, lăsîndu-și mult timp și loc de bună ziua, în felul tipic al democrațiilor, situate, prin definiție, la antipodul regimurilor iuți la mînie. Or, paharul s-a umplut.

Dacă n-ar fi fost orbit de trufie și de un regretabil șir lung de succese, Putin ar fi înțeles că răbdarea Londrei și a Vestului s-a epuizat. Că, oricît i-ar disprețui și oricît ar părea de slăbiți și izolați de Brexit, englezii sînt departe de o degenerare atît de avansată încît să tolereze la nesfîrșit senzația de a li se controla țara de la Moscova.

Dacă n-ar fi fost prostit de ideologii săi ortodoxist-naționaliști.

În fond, sînt, totuși, urmașii temerarilor care, în pofida tuturor pariurilor, s-au opus cîndva, cu succes, atît „Invincibilei Armade", cît și mașinăriei de război în aparență infailibile a lui Hitler.

E adevărat că Germania, traumatizată și evacuată de pe axul istoriei sale militariste de bătaia soră cu moartea pe care a mîncat-o de la ruși la Stalingrad, se arată în continuare foarte intimidată de Moscova. Dar, dacă n-ar fi fost prostit de ideologii săi ortodoxist-naționaliști, Putin ar fi priceput că Vestul, oricît l-ar desconsidera, oricît de angoasat și infiltrat cu kremlinofili ar fi, nu e dispus, încă, să se sinucidă.

Or, ce altceva decît o sinucidere ar fi fost denunțarea unei elementare nevoi și datorii de solidaritate în NATO și UE, de care-i depinde, esențial, protecția?

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

PUBLICITATE

dilema blog

Cristina ȘTEFAN

Nostalgii

Un muzeu al Daciilor vechi s-ar putea înființa cu ușurință în colțul meu de cartier. Să vă fac turul: în dreapta balconului meu, cît e vara de lungă, doi bărbați în vîrstă joacă table la botul unei Dacii bleumarin. Lîngă parc, o alta, roșie, zace singură, cu cauciucuri dezumflate. În drumul spre supermarket, încă două bijuterii: una verde-smarald, cu tapițerie bej-gălbuie, și la nici douăzeci de pași distanță, alta galben-mușchi, cu scaune verzi. N-ai cum să le ratezi – ambele ies imediat în evidență printre restul mașinilor gri sau negre din parcare. Aproape de bulevard, mai discrete, ne așteaptă o Dacie albă și una cărămizie. Probabil mai sînt zeci asemenea în tot cartierul – într-una dintre ele, roșie, a bunicului meu, mi-am petrecut multe din verile copilăriei.

Pe domnul Florin, proprietarul Daciei galben-mușchi, l-am găsit de curînd dînd zăpada de pe mașină. Am intrat în vorbă cu el și l-am întrebat cîți ani are mașina. „Ehei, probabil are mai mulți ca dumneavoastră. Treizeci și doi!", îmi răspunde rîzînd. Da, are mai mulți ca mine. Îmi arată și mașina verde de vizavi și-mi spune că aceea e și mai în vîrstă, are treizeci și șase, poate chiar spre patruzeci de ani. Ambele au fost, însă, bine îngrijite.

La început, Dacia dlui Florin era mai degrabă de un galben-lămîie; acum, după atîta vreme, s-a mătuit culoarea. A luat-o după trei ani de așteptare, că așa erau vremurile pe atunci, „dădeai buletinul și te puneau pe listă, n-o primeai imediat. Am avut grijă de ea ca de copilul meu. Capota e din tablă, nu din plastic, ca la astea noi care se strică imediat – nu te uita că e zgîriată acum de puștii din parcare, am avut și învelitoare la ea, dar mi-au rupt-o cîinii –, jantele sînt antifurt, am o cheie specială, făcută de mine. I-am făcut rodajul, nu ca acum, cînd mergi numai în oraș cu mașina, i-am pus ulei de calitate. Păi, mașina e ca nevasta, dacă n-ai grijă de ea, te lasă."

Sigur, înainte de '89 erau și unele dezavantaje – benzina se dădea cu rația (un rezervor pe lună), dar se putea face rost din alte părți, spune dl Florin, împrumutai de la unul, dădeai la altul. La fel și cu circulația alternativă de duminică – o săptămînă mașinile cu numere pare, o săptămînă cele impare –, pur și simplu, ieșeai în afara orașului în altă zi. Și a tot mers cu mașina prin toată țara, îmi povestește, la Sovata, la Cheia, la Herculane, o dată pe an la mare, toamna, înainte să înceapă copiii școala, a călătorit și pînă în Germania cu Dacia asta.

Acum iese tot mai rar cu ea, mai mult cînd e vremea frumoasă. „Și parcă nici nu-ți vine să mai pleci cînd faci o oră pînă ieși din oraș, nici nu mai ai unde să faci picnic în afara Bucureștiului", oftează el. E nostalgic după vremurile acelea. Eu – doar după mașină.

PUBLICITATE

rfi ROMÂNIA

VOCILE LUMII
CLUJ-NAPOCA 91.7 FM

Vineri 20 aprilie vino să participi la emisiunile RFI România
în Piața Muzeului din Cluj-Napoca

Emisiuni cu public – intrarea liberă

OVIDIU NAHOI
DECRIPTAJ
14h00

CLUJUL LA CENTENAR –
MESAJ PENTRU ROMÂNIA

Disponibil pe rfi.ro
și LIVE

Parteneri: SINTEZA Revistă de cultură și gândire strategică · Primăria și Consiliul Local Cluj-Napoca · Institut Français vivre les cultures

Carmen M. REINHART

Bani albi pentru zile negre?

Cu mai bine de un deceniu în urmă am efectuat un studiu – împreună cu Graciela Kaminsky de la Universitatea George Washington și cu Carlos Végh, economistul-șef de azi al Băncii Mondiale pentru America Latină și Regiunea Caraibelor – cu privire la politicile fiscale din peste o sută de țări, din timpul perioadei de după război. Concluzia la care am ajuns e că politicile fiscale ale economiilor dezvoltate sînt fie independente de ciclul afacerilor (aciclice), fie se opun direcției acestuia (contraciclice). De asemenea, cheltuielile guvernamentale au contribuit – alături de stabilizatori integrați, precum asigurarea de șomaj – la stabilizarea ciclului economic.

Avantajul politicilor contraciclice este că datoria publică scade, ca parte din PIB, în perioadele de bunăstare. Ceea ce conferă, în caz de recesiune, o marjă bugetară, fără a periclita sustenabilitatea datoriei pe termen lung.

Prin contrast, în cele mai multe economii în curs de dezvoltare, politica fiscală e prociclică: atunci cînd economia se apropie de nivelul de ocupație deplină, guvernul cheltuiește suplimentar. Această tendință duce la o poziție dezavantajoasă atunci cînd, în perioadele mai puțin prospere, e necesar un stimulent financiar din partea statului. Mai mult, ea pregătește terenul pentru temutele măsuri de austeritate, care fac ca perioadele de recesiune să fie și mai grele.

În urma admiterii în zona euro, Grecia a demonstrat în mod convingător că o economie dezvoltată poate fi la fel de prociclică ca una în curs e dezvoltare. În timpul unui deceniu de prosperitate, cu o productivitate apropiată în cea mai mare parte a timpului de potențialul maxim, cheltuielile publice au depășit creșterea, iar datoria publică a crescut periculos *(vezi imaginea 1)*. Pesemne că factorii de decizie politică s-au gîndit că nu e nevoie să pună deoparte bani albi pentru zile negre deoarece, de data aceasta, lucrurile stau altfel și vremea permanent senină e noua normalitate.

Facem un salt înainte, în SUA anilor 2018. Din cîte pot prevedea economiștii, deficitele de mii de miliarde de dolari constituie, la o primă vedere, dovada că arcul politicii fiscale americane ia o curbură greșită. O populație tot mai îmbătrînită ar trebui să economisească resursele pentru viitor, în loc să le cheltuiască în prezent, în folos propriu. Desigur, democrațiile au o lungă tradiție în suprarecompensarea votanților actuali pe spezele generațiilor viitoare, dar amploarea actuală și scopul largheței fiscale sînt în contratimp atît cu tendința, cît și cu ciclul economiei SUA. Cei mai mulți analiști cred că SUA se află aproape de – sau chiar la – potențialul maxim al productivității. Or, în astfel de perioade, stimularea fiscală are un efect direct prociclic.

Ultima rundă de stimulare fiscală a avut loc în 2009, cînd a fost implementat *American Recovery and Reinvestment Act* (legea americană de redresare și noi investiții), ca reacție la Marea Recesiune. Acest stimul a depășit nevoile imediate, nota finală de plată s-a ridicat la 840 de miliarde de dolari, iar beneficiul economic net e încă discutabil. Dar, în pofida acestor imperfecțiuni, legislația a abordat realitatea ciclică, palpabilă a unei rate a șomajului de aproape 10%. Iar faptul că rata șomajului evoluează invers proporțional față de deficitul bugetar federal e consecința firească a practicării unei astfel de politici discreționare.

Grecia, 1987-2007

	Creșterea medie a PIB *per capita*, la final de decadă	Datoria publică totală față de PIB la sfîrșitul perioadei
1997	1.5	96.6
2007	3.9	107.2

SUA vor plăti pentru excesele actuale cu promisiunea unor plăți viitoare.

Scăderea impozitelor din timpul lui Reagan, la începutul anilor 1980, a avut loc într-o perioadă în care rata șomajului se apropia de cotele de după război, economia se afla în recesiune și Rezervele Federale (Fed) combăteau inflația și mențineau dobînzile într-o zonă de maxim înregistrat. Datoria publică brută de 31% din PIB, de atunci, era o nimica toată față de cele 105% de astăzi *(vezi imaginea 2)*.

Cei doi stîlpi principali ai politicii fiscale adoptate după decembrie 2017 contravin principiilor fundamentale anticiclicitate. Legea scăderii impozitelor și a promovării locurilor de muncă din 2017 și Legea bugetară bipartizană din 2018 vor duce la o creștere a deficitului de peste o mie de miliarde de dolari SUA, chiar dacă majoritatea economiștilor prevăd o scădere a ratei șomajului. Marea parte a celor de la Fed se așteaptă, bunăoară, ca rata șomajului să fie cu puțin peste 3,5% în următorii trei ani, adică cu aproape un punct procentual sub rata considerată de ei normală.

Această prognoză a cererii excedentare este o parte importantă a raționamentului în urma căruia Fed a decis creșterea dobînzilor și reducerea propriului bilanț. Rezultatul concret al divergenței dintre politica fiscală și cea monetară va fi o scumpire deloc neglijabilă, de către Fed, a datoriei publice create de această legislație.

Potrivit Centrului pentru un buget federal responsabil, costul dobînzilor va fi componenta bugetară cu cea mai rapidă creștere, ajungînd, pînă în 2028, la 14% din buget.

E adevărat, codul fiscal federal are nevoie acută de îmbunătățiri, iar reforma de anul trecut, mai ales reducerea impozitelor pentru întreprinderile private, ar trebui să sporească productivitatea pe termen lung. Rămîne însă dificil să mizezi pe astfel de beneficii și este puțin probabil ca reforma să-și acopere propriile costuri. O strategie preferabilă ar fi fost mai degrabă cuplarea modificărilor costisitoare ale politicii fiscale cu inițiative de creștere a veniturilor și reducere a cheltuielilor. De fapt, acordul bugetar de anul acesta continuă să se îndrepte în direcția greșită, ceea ce face posibil ca datoria publică să depășească venitul nominal, în decursul următorilor zece ani.

Preocuparea mea pentru îndatorarea publică excedentară e o poveste mai veche, și e prezentă atît în propria activitate de cercetare, cît și în cronologia performanței economice globale. Examinînd, împreună cu Vincent Reinhart și cu Kenneth Rogoff, modele de economii dezvoltate de după războiul napoleonian, am descoperit că perioadele de îndatorare publică crescută coincideau cu lungi perioade de creștere economică slabă. Iar în contextul actual, efectele nocive ale datoriei publice asupra creșterii economice vor înteți vînturile potrivnice deja existente.

Populația îmbătrînită a SUA înseamnă o participare mai scăzută la activitatea pieței și o productivitate mai lentă, astfel încît cheltuielile sociale vor însuma un segment tot mai mare din venitul total. Într-adevăr, Biroul congresional pentru buget prevede creșteri ale cheltuielilor, în raport cu PIB, de aproape cinci puncte procentuale pentru fiecare dintre următoarele două decenii.

Unii politicieni pretind că apetitul investitorilor străini pentru datoria publică a SUA – restul lumii deține aproape o jumătate din totalul bonurilor de trezorerie SUA puse în circulație, în valoare de peste 6000 de miliarde de dolari – protejează America de pericole economice. Surplusurile de cont de capital, care se regăsesc în deficitele de cont curent, au însumat, în perioada 2010-2017, cca. 3300 de miliarde de dolari, față de 8000 de miliarde de dolari – deficitul federal cumulat al SUA.

Aceste rezultate macroeconomice depind însă de decizii politice externe și de oscilațiile costurilor financiare aferente echilibrării piețelor. Actorii unor economii în curs de dezvoltare importante au ales să acumuleze bonuri de trezorerie SUA, deoarece profiturile SUA, chiar dacă mici, sînt mai ridicate decît cele ale altor economii dezvoltate. O abordare comercială conflictuală și o dependență crescută de datoria publică pot afecta, de asemenea, bunul flux al bunurilor, al serviciilor și al capitalului. În plus, SUA vor plăti pentru excesele actuale cu promisiunea unor plăți viitoare, dar stimularea economică ineficientă din prezent nu va asigura generațiilor viitoare resursele necesare pentru a le putea onora.

Bilanțul bugetar federal al SUA și rata șomajului

În procente din PIB și procente

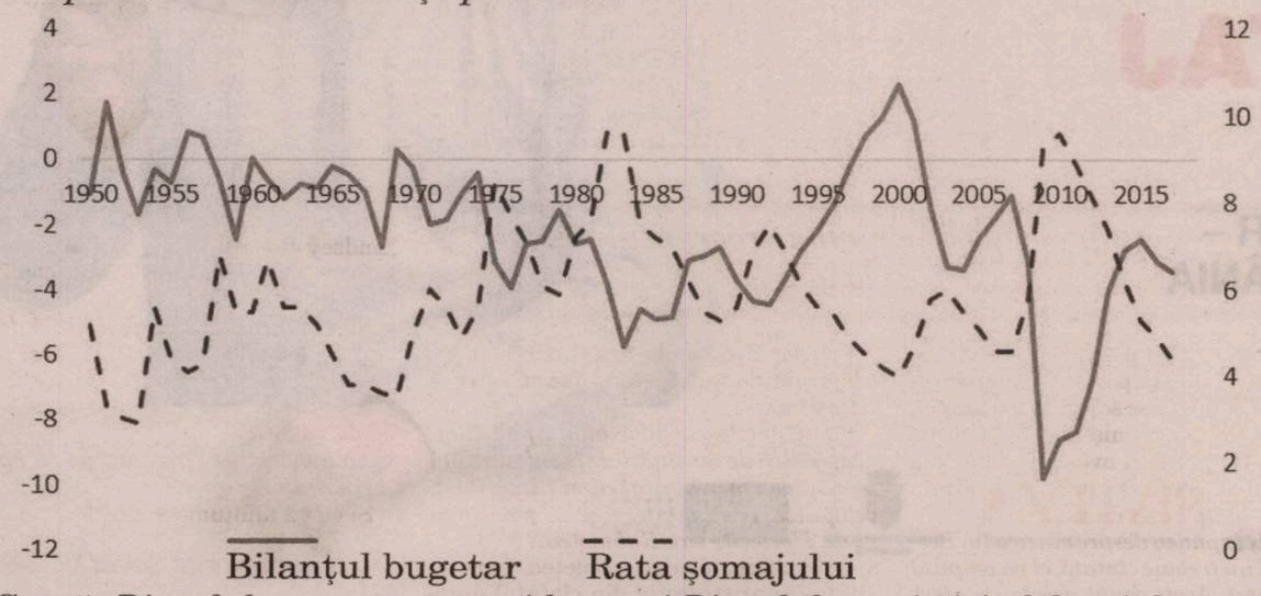

Sursă: *Biroul de management și buget și Biroul de statistici al forței de muncă*

***Carmen M. Reinhart** este profesor al Sistemului Financiar Internațional, la Kennedy School of Government, Universitatea Harvard.*

© Project Syndicate, 2018
www.project-syndicate.org

traducere de Matei PLEȘU

„Ca pianiști, trebuie să ne adaptăm timpului“

– interviu cu Alexandra DARIESCU –

Fondată în 1976, Orchestra de Tineret a Uniunii Europene (EUYO), este și astăzi unul dintre cele mai consistente proiecte culturale paneuropene. Sprijinită financiar și nu numai atît de Parlamentul European, cît și de Comisia Europeană, orchestra are ca președinte onorific de drept pe președintele în funcție al Parlamentului European și ca susținători oficiali pe șefii de state și guverne ai tuturor țărilor membre ale Uniunii. Ideea-forță a constituirii ansamblului este, firește, aceea de a face muzică printr-un efort artistic colectiv al tinerilor muzicieni provenind din toate statele UE. În timp, orchestra a colaborat cu cei mai mari muzicieni ai secolului trecut, de la Herbert von Karajan la Claudio Abbado și de la Mstislav Rostropovici la Daniel Barenboim. Începînd cu 2016, conducătorul muzical al orchestrei este Vasili Petrenko, unul dintre cei mai importanți dirijori europeni ai ultimului deceniu, iar Bernard Haitink, o adevărată legendă a baghetei, este dirijor laureat al ansamblului. Din păcate, prezența românească în această orchestră este mai degrabă discretă – dintre cei 137 de membri ai ansamblului, doar doi sînt români: Daniela Tudor (vioară) și Theodor Andreescu (violă). Printre alumni, alături de sute de nume de muzicieni europeni, mai găsim încă doi români: Ioana Mardare (violă) și Victor Savca (contrabas). Totuși, în istoria cu care orchestra se mîndrește, rămîne la loc de cinste colaborarea ei, la un moment dat, cu genialul Radu Lupu.

Orchestra de Tineret a Uniunii Europene va concerta la București, în sala Ateneului, pe 15 aprilie, începînd cu ora 19, sub bagheta conducătorului ei muzical, Vasili Petrenko. În program: Rahmaninov, cel de-al doilea concert pentru pian și orchestră, și Rîmski-Korsakov, binecunoscuta suită „Șeherezada“. În deschiderea concertului, cvartetul AdMusicam Ensemble va cînta „Rustic cvartet“, compoziție semnată de românul Victor Savca, alumnus al ansamblului și membru al cvartetului.

Solista „Concertului nr. 2“ pentru pian de Rahmaninov va fi ***Alexandra Dariescu,*** *un nume deja foarte cunoscut în arena concertistică internațională. Are 33 de ani, s-a născut la Iași, dar de la 17 ani trăiește la Londra. A studiat la Conservatorul Regal din Manchester și la Conservatorul „Guildhall“ din Londra, a trecut prin stagii de perfecționare cu faimoși maeștri, precum Andras Schiff ori Dimitri Bashkirov, iar acum se află în plină și admirabilă ascensiune, atît din punct de vedere artistic, cît și din punctul de vedere al carierei. Ne-a făcut plăcere să purtăm cu ea următorul dialog.*

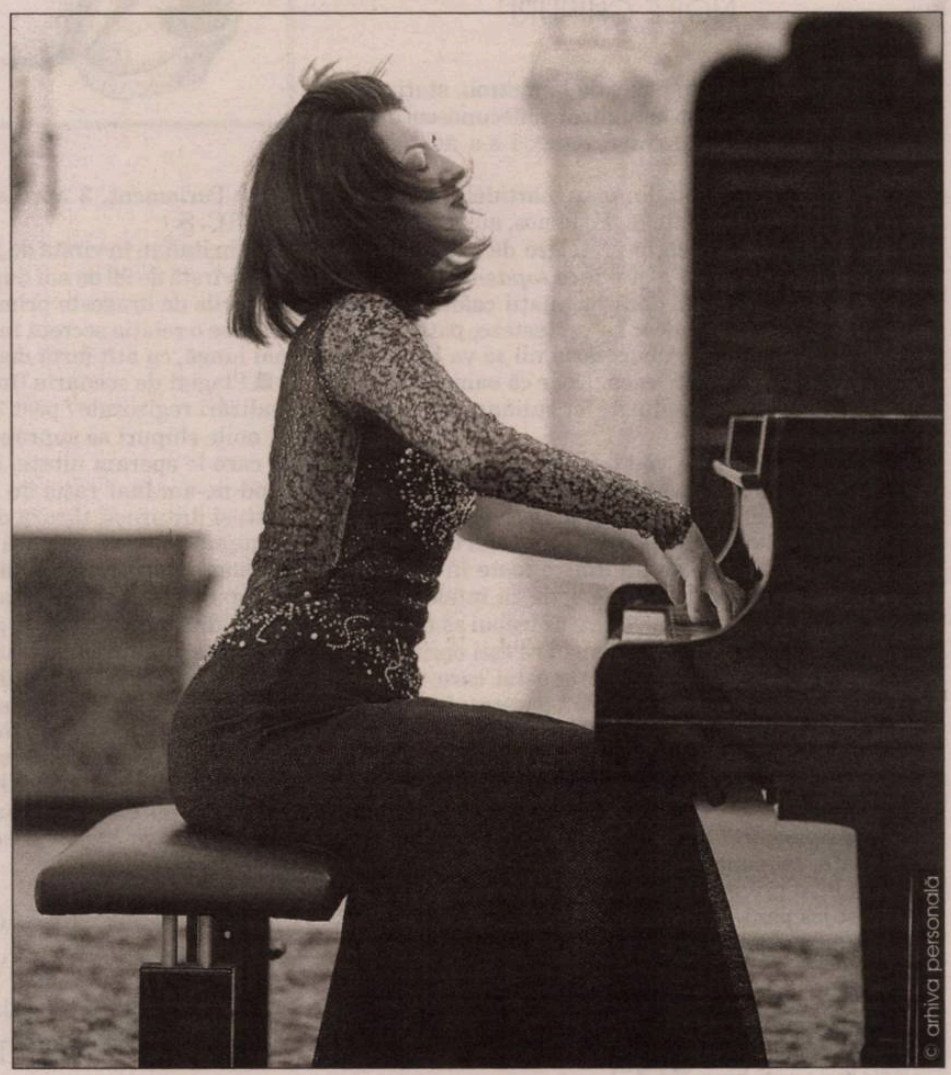

În concertul din 15 aprilie veți cînta Concertul nr. 2 de Rahmaninov. De ce tocmai acest concert? Și, în general, cum vă alegeți repertoriul?

Concertul de Rahmaninov este unul dintre cele mai iubite concerte de pian și este o alegere perfectă pentru seara de 15 aprilie. Este rezultatul pozitiv al compozitorului după o lungă luptă cu interiorul și este victoria forței creative care învinge frica. Fiecare artist trece prin perioade de temeri, de îndoială de sine. Important este să reușești să treci peste aceste piedici interioare și să perseverezi. Într-un fel, aceasta este traiectoria fiecărui tînăr muzician. Din acest punct de vedere, „Concertul al doilea“ de Rahmaninov este o alegere perfectă pentru colaborarea cu EUYO. Repertoriul meu, în general, este ales cu foarte mare grijă, cu o structură și o strategie foarte bine definite pe termen lung. Acum cîteva zile am venit din Canada, unde am cîntat „Concertul nr. 1“ de Ceaikovski. A doua zi după concertul de la București plec în America, cu „Concertul“ de Grieg. Îmi place diversitatea, dar și emoția pe care o trăiesc prin abilitatea de a schimba repertoriul de la o zi la alta.

Sînteți la prima întîlnire pe scenă cu Vasili Petrenko? Cum ați lucrat cu el? Dacă s-a întîmplat să aveți opțiuni interpretative diferite pentru anumite pasaje din concert, cine s-a impus în cele din urmă?

Am cîntat împreună cu maestrul Petrenko și cu orchestra dumnealui, Royal Liverpool Philharmonic Orchestra, „Concertul nr. 2“ de Șostakovici. Vasili este un dirijor pe care îl respect și-l apreciez. Frumusețea muzicii vine din dialogul permanent cu cei cu care colaborezi și de la care înveți pentru a deveni, de fiecare dată, o versiune mai bună a ta.

Sînteți deja socotită drept una dintre cele mai importante pianiste romantice ale generației dumneavoastră. Vă simțiți mai legată de generația căreia îi aparțineți prin vîrstă sau de o anume tradiție?

Tradiția trebuie respectată și urmată. Dar fiecare artist trebuie să aibă propria voce și să prezinte ceva nou și interesant de fiecare dată cînd pășește pe scenă. Sunetul este cel mai important mediu de comunicare. Pianele se schimbă tot timpul, așa că și noi, ca pianiști, trebuie să ne adaptăm timpului. A avea o viziune și a ști ce vrei să comunici publicului rămîn doi dintre stîlpii mei de bază.

„Abilitatea de a schimba repertoriul de la o zi la alta.“

Schnabel spunea despre muzica lui Beethoven că nu trebuie cîntată, ci recompusă de interpret. Aveți genul acesta de abordare în raport cu doi-ul lui Rahmaninov? În general, încercați să transmiteți publicului ce a vrut compozitorul să spună sau socotiți că o compoziție este o provocare pentru afirmarea individualității artistice a interpretului?

După cum spunea unul dintre mentorii mei, Sir Andras Schiff, partitura e Biblia noastră. Trebuie respectat cu sfințenie ce a scris fiecare compozitor în partitură, dar frumusețea muzicii este trăirea diferită a fiecărui interpret și aducerea la viață a notelor de pe hîrtie. Pentru mine, „Concertul al doilea“ de Rahmaninov este bazat pe ce a trăit compozitorul la vremea aceea: lupta continuă de a combate o teamă interioară, un continuu șir de întrebări, dar și un final fericit.

Preferați sala de concert sau studioul de înregistrări?

Ambele. Ceea ce contează sînt inspirația și libertatea. În concert, simți publicul alături de tine în fiecare notă, este un moment care nu va mai putea fi repetat niciodată. În studio, știi că produsul final va rămîne pe vecie.

Preferați recitalul solo sau concertul cu orchestra?

Concertul cu orchestra, unde sînt înconjurată de muzicieni și facem muzică împreună.

Ca să înțelegem mai bine tipul dumneavoastră de sensibilitate pianistică, am să vă pun o întrebare al cărei răspuns developează, cred, multe: cine vă place mai mult, Horowitz sau Rubinstein?

Rubinstein, pentru noblețea, generozitatea și aristocrația din cîntatul dumnealui.

Dacă ați putea călători înapoi în timp și vi s-ar oferi șansa unui unic concert cu unul dintre cei doi mari dirijori Sergiu Celibidache și Herbert von Karajan, pe care l-ați alege?

Pe Sergiu Celibidache.

Ce bucată muzicală pe care n-ați cîntat-o încă în public sau pe disc studiați în această perioadă?

De unde să încep lista? Concertele pentru pian și orchestră de Boulanger și Tailleferre pe care le voi cînta în sezonul următor, precum și integrala preludiilor de Fauré și Messiaen, care vor fi pe următorul meu CD.

Ce va conține și cînd va apărea viitorul dumneavoastră CD?

Noul meu CD va apărea în cîteva zile, mai precis pe 27 aprilie. Se intitulează *The Nutcracker and I, by Alexandra Dariescu*. Acest CD este cel mai special de pînă acum, pentru că este, de fapt, un audiobook. El cuprinde 15 aranjamente pentru pian ale celebrei partituri a lui Ceaikovski și se bazează pe producția mea cu același titlu pentru pian, balerină și animații digitale. Povestea este scrisă de Jessica Duchen, una dintre cele mai apreciate scriitoare britanice, iar Lindsey Russell, cea mai iubită prezentatoare TV de emisiuni pentru copii, este narator.

Sînt sigur că ascultați și altfel de muzică decît cea căreia v-ați dedicat profesional. Ce astfel de preferințe aveți?

Jazz, în primul rînd, dar ascult orice fel de muzică.

Abia aștept să vă ascult pe 15 aprilie. Vă mulțumesc.

Și eu vă mulțumesc mult!

a consemnat Sever VOINESCU

Cu ochii-n 3,14

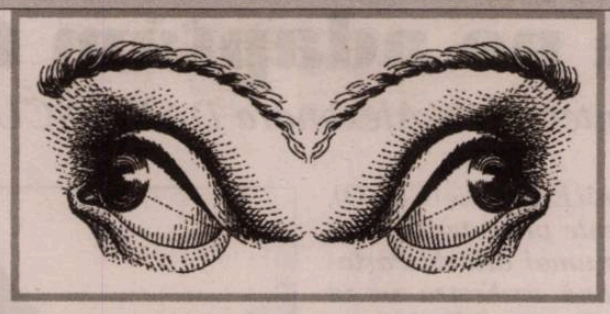

AU DISPĂRUT DE TOT VREMURILE LUNGI. CU CÎT ACEASTĂ CONȘTIENTIZARE E MAI OARBĂ, CU ATÎT FIECARE ÎNȚELEGE MAI GREU NOILE CHIPURI

■ Au dispărut niște bănci de la metrou, stația Unirii. Și tot acolo a fost actualizat binecunoscutul „Nu te mai preocupa, totul va fi bine“: i s-a adăugat un „Cînd?“ (**C. Ș.**)

■ Deputații spanioli din toate partidele politice, cu excepția coaliției de stînga, Podemos, au votat pentru un regulament care să le protejeze de grevă dreptul de a-și bea cafeaua și a-și mînca *tapas*-urile și meniurile preferate. Adică, dacă angajații cafeteriei unde merg deputații se gîndesc să protesteze, patronii trebuie să le garanteze că bucătăria nu se va închide de tot. Nimeni nu încalcă legea. Doar că oamenii politici vor să fie siguri că drepturile lor culinare nu vor fi încălcate. (**A. M. S.**)

■ Mă uit prin ziare, văd televizorul, aud, de la unii și de la alții, ce mai zice zeul Facebook și îmi dau seama că cea de-a noua poruncă a Decalogului („Să nu mărturisești strîmb împotriva aproapelui tău“) este de departe cea mai nesocotită dintre toate în vremurile noastre. Sf. Grigore de Nyssa scrie că înțelesul acestei porunci vetero-testamentare ar trebui să fie pentru creștini ceva mai extins, în sensul că ești oprit să spui public despre un păcat al aproapelui care, însă, nu afectează pe nimeni altul în afara păcătosului. Un apel la discernămînt, dar și la noblețe. Creștinismul este, în fond, o pedagogie a „boieriei“, în termenii lui Steinhardt. Dar cum să știe asta hulitorii zilei? (**S. V.**)

■ Mi-a povestit cineva o scenă de pe un aeroport mare și aglomerat din Germania. O doamnă între două vîrste, cu pantaloni scurți și șlapi, s-a așezat pe un scaun, a privit atentă în stînga și în dreapta, apoi și-a dat jos pantalonii scurți, a scos din valiză o pereche de pantaloni lungi și i-a îmbrăcat. *Fly awaaaay...* (**D. C.**)

■ O femeie din New York și-a împușcat mortal iubitul după ce acesta i-a oferit de 1 aprilie o cutie de inel de logodnă goală. Cu cît dragostea e mai oarbă, cu atît ea țintește mai bine. (**M. C.**)

■ Pe data de 2 aprilie, Guvernul României a fost, conform propriului comunicat, „iluminat în albastru“ pentru a marca Ziua Internațională de Conștientizare a Autismului. Nu putem decît să ne bucurăm de această conștientizare din partea Guvernului. (**A. M.**)

■ „Acesta este adevărul. În cursul anului 2017, adversarii PSD au pus la bătaie un discurs alarmist pentru a contesta acest program (de guvernare – *n.m.*) care, vă spun foarte sincer, nu a făcut deloc bine României“ – Viorica Dăncilă, prim-ministru, discurs citit în Parlament, 3 aprilie 2018. Fiecare înțelege ce vrea. (**C. Ș.**)

■ Un italian în vîrstă de 99 de ani a divorțat de soția lui în vîrstă de 96 de ani după ce i-a descoperit acesteia scrisorile de dragoste primite de la un amant cu care avusese o relație secretă în anii '40. Cu cît dragostea e mai lungă, cu atît iartă mai greu. (**M. C.**)

■ Plagiat de scenariu (între paranteze drepte reactualizări regizorale / post 30): Prin tehnici digitalizate, noile chipuri se suprapun treptat peste contururi pe care le speram uitate. Dar atunci era de Crăciun (cînd ne-am luat rația de libertate), acum sîntem la Paști și fluturașii zboară din floare în floare (dar nu-i putem tipări, ne asigură doamna premier). „Astăzi am luat o importantă hotărîre privind nivelul de trai al populației. Vom majora retribuția cu 200 de lei.“ Ecoul din megafoane cu greu mai face față: Faima noastră și mîndria / PSD-ul, România! „Alo, Tovarăși! Alo! Se-aude?!“ / Nu defăimați! Nu defăimați! Se-aude? [DEX: Faimă – „Renume, reputație (bună sau rea) de care se bucură cineva sau ceva.“] Iliescu judecat pentru sîngele vărsat! [Bățul are două capete.] „Tovarăși, așezați-vă liniștiți la locurile voastre! Se-aude?“ *(Urale și aplauze prelungite, se scandează îndelung „Vom munci și vom lupta, țara o vom apăra!“)* (**R. M.**)

DE ACUM, ȘTIȚI CUI SĂ VĂ ADRESAȚI CÎND UN ÎNCEPUT DE ZI SE MIȘCĂ ÎNCET ÎMPOTRIVA SA, ÎN PAȘI DE DANS

■ În 2001, Biserica Catolică l-a numit pe Sf. Isidor de Sevilla sfîntul protector și patron al Internetului, al internauților și al studenților. De acum știți cui să vă adresați cînd vă pică conexiunea, cînd legătura e slabă sau cînd nu aveți semnal. (**M. P.**)

■ Pe un pahar de cafea scrie: *„Happiness in a cup“*. Cam 330 ml de fericire. Suficient pentru un început de zi. (**M. M.**)

■ În șirul de mașini care se mișcă încet spre semafor, la o oră de vîrf, te mai uiți în oglinda retrovizoare, să-ți omori plictiseala. Și ce vezi? De exemplu, o femeie tînără și frumoasă, într-o mașină scumpă, care-și aranjează puțin machiajul uitîndu-se în oglindă. E chiar stilată, mai rar așa ceva. Și te gîndești că, totuși, mai există eleganță și finețe, nu e chiar așa cum se spune, că lumea e vulgară... Și te mai uiți o dată în oglinda retrovizoare. Și ce vezi? Femeia frumoasă și stilată se scobea cu energie în nas. Și o iei din loc, că între timp s-a făcut verde la semafor. (**D. C.**)

■ Aflînd că Parchetul i-a cerut președintelui Iohannis permisiunea pentru începerea urmăririi penale în dosarul Revoluției din 1989 împotriva sa, fostul prim-ministru post-revoluționar Petre Roman a declarat pentru Antena 3: „Această cerere mă găsește pur și simplu în situația de a fi revoltat“. (**S. V.**)

■ Prin 1518, în luna iulie, în Strasbourg a izbucnit ceea ce s-a numit Ciuma Dansului, în timpul căreia, vreme de o lună de zile, 400 de oameni au dansat încontinuu pînă cînd cei mai mulți dintre ei au murit de infarct, atacuri cerebrale sau, pur și simplu, de epuizare. A muri cu voioșie. Moartea cu antren. A te curăți în pași de dans. (**M. C.**)

NU-I RĂU, DAR GREȘEALA A DEVENIT UN SOI DE ATRACȚIE ÎN GHIVECI

■ Dintre ofertele vestimentare ale unui supermarket îmi atrage atenția un produs care se cheamă „jacheta urbană“: „piesă confortabilă la birou și curajoasă în oraș“. Nu-i rău, dar mă întreb cum o fi jacheta rurală: confortabilă la păscut vitele și de un curaj nebun pe uliță? (**D. S.**)

■ Declarația lui Vali Vijelie: „Soția mea este o femeie care, oricîte greșeli aș face, eu tot o iubesc“ mi-a amintit de versurile, la fel de memorabile, ale unei manele: „Am greșit, dar cine nu greșește; / Ai greșit, greșeala se plătește“. (**M. C.**)

■ N-am văzut niciodată o mai mare aglomerație în restaurantele de pește, și în restaurantele bucureștene în general, decît de Florii. A devenit un soi de Zi Națională a Peștelui. (**I. P.**)

■ În Norvegia s-a inaugurat una dintre cele mai de fițe toalete din lume: amplasată în partea cea mai îngustă a unui fiord, construită sub formă de val, cu pereții din sticlă mată și beton, toaleta a costat peste un milion de euro. Bineînțeles, pe lîngă utilitatea ei de la sine înțeleasă, are avantajul de a fi o atracție turistică. Pe de altă parte, și noi avem asemenea atracții turistice: sînt situate în fundul curții, construite sub formă de groapă și au pereți de lemn. Nu costă mult și neam de neamul turiștilor n-a văzut așa ceva. (**S. G.**)

■ Bărbații din viața mea: rockerul pletos care a intrat în restaurant ținînd în brațe un portocal în ghiveci, plin de fructe. (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C. Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **739** ■ 19-25 aprilie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Andor Horváth şi problema identităţii“

pagina **3**

Răspunsuri primite din Rusia de azi despre Aleksandr Soljeniţîn

LUDMILA ULIŢKAIA EVGHENI VODOLAZKIN MIHAIL ŞÎŞKIN

pagina **V**

Arhipelagul Soljeniţîn

© wikimedia commons

„Iată ce vă doresc: creierul dumneavoastră sceptic-eclectic să primească lumina adevărului!“

A. SOLJENIŢÎN

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei CODRESCU

La brice!

Potrivit hotărîrii mele de An Nou, de a scrie numai lucruri ce au valoare practică și pozitivă, încep prin a propovădui întoarcerea bărbaților la ras. Moda de azi, care reflectă starea națiunii, cere să umbli neras, sau ras pe jumătate. Actori bărboși au oferit bărbaților de pretutindeni pretextul de a-și expune și ei bărbile nerase, dar nu toți bărbații sînt actori. Masculii tineri, care țopăie printre pixelii televizorului, nu seamănă cu mine sau cu tine. Ei sînt o specie aparte, prăsită anume de industria publicității pentru a vinde lucruri. De fiecare dată cînd îmi văd semenii pe stradă îmi vine să le strig: „La bărbier!“ Paradoxal și ironic, de bună seamă, deoarece în tinerețile mele nu mă rădeam neam: iteam mustăți și bărbi mătăsoase ca un ogor mănos. Părul și anii mei tineri erau o provocare aruncată fețelor rase la sînge care conduceau lumea. Cînd m-am alăturat și eu armiei celor rași, nu a fost pentru că eram mai puțin rebel, ci pentru că aveam tot mai puțin păr, iar părul care-mi mai rămăsese se transformase în sîrmă ghimpată.

Tinerii de la TV nu sînt deloc rebeli, nu sînt nici măcar semi-rebeli, așa cum ar sugera obrajii lor țepoși. Scopul lor în viață este să facă bani arătînd lumii o înfățișare care nu ar trebui niciodată luată drept o declarație de principii. Sînt o risipă de păr. Dar și cei mai bătrîni, care ar trebui să știe mai multe, sînt acum acoperiți de tuleie sure, ca niște miriști arse de trestie de zahăr. Drept cine se iau? Forțe speciale care tocmai ce au ieșit din vizuini după atacul unor cîrtițe inamice infiltrate? Poeți care au asudat atîta asupra sonetelor lor de-au stat fără somn săptămîni în șir în mansardele lor ca să șlefuiască vers cu vers din cele trei grame de snagă intelectuală? Ceea ce știm cu siguranță este că bătrînii, ca și tinereii, sînt subjugați de aceeași cultură. Poate că bărbile de trei zile reflectă dorința lor de a ieși din interioarele curate-bec ale minților rase la sînge.

Totuși, nu actorii poartă întreaga vină pentru aceste înfățișări. De bună seamă, obrajii rași reflectă Congresul cel clorotic și pierzător de timp, președintele cel bîlbîit, cenușiul vremurilor. În zilele Războiului Rece, desenate în alb și negru, opțiunile erau mai clare: erai fie polițist, fie beatnik, fie bancher, fie profet, comis-voiajor sau țintă hippie sau camionagiu. Mai tîrziu, aceste categorisiri și-au pierdut sensul. O perioadă, părea că nimeni nu mai deține controlul: camionagiii și-au lăsat plete, iar bancherii mustăți. Apoi lucrurile s-au schimbat iar: războinicii reci au preluat din nou controlul asupra țării și au lăsat slobozi pixelii confuziei. Sîntem acum o națiune total hipnotizată, pe jumătate militarizată, pe jumătate rasă. Bărbați, la bărbier, vă spun! Nici măcar nu vreau să-mi închipui ce se întîmplă cu femeile: lumile împilării și depilării lor sînt numeroase și aiuritoare.

traducere de Ioana AVĂDANI

(apărut în *Dilema veche* nr. 102, 6 ianuarie 2006)

Dilema veche vă propune

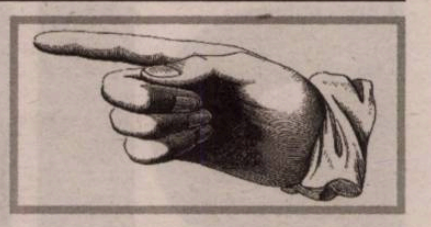

■ Cea de-a XI-a ediție a Festivalului Internațional „Shakespeare“ are loc în perioada 23 aprilie – 6 mai la Craiova. Spectacolul de deschidere este *Poveștile africane ale lui Shakespeare*, regizat de Krzysztof Warlikowski. Dar sînt și altele, minunate, în program. (Matei Martin)

■ Ion Bărbulescu (B'ARG) – *Coadă* (1918), Nicolae Tonitza – *Coadă la pîine* (1919, creion), *Coada la pîine* (1919, ulei), doar trei lucrări dintr-o amplă și bogat documentată expoziție inaugurată la MNAR în august 2017, pentru ca acum ea să fie prezentă, din nou, în catalogul recent apărut sub titlul *Atelier de front. Artiști români în Marele Război 1916-1918*. Depășind limitele strict documentare ale unui catalog de expoziție, avem în față un valoros album de artă care pune la dispoziția publicului larg, la Centenar, o bogată și mai puțin cunoscută latură din creația artiștilor plastici români pentru care Marele Război a însemnat nu doar sursă de inspirație, ci asumarea unui imperativ patriotic. În perspectiva Unirii de acum un secol, „gestul“ de har și credință al acestor artiști-eroi se cuvine reevaluat. Este ceea ce fac, ca suprem omagiu, semnatarii studiilor incluse în volum: Liviu Constantinescu, Alina Petrescu, Adrian-Silvan Ionescu, Elena Olariu, Mariana Vida. (Ruxandra Mihăilă)

■ Impresionantul documentar *Despre tați și fii*, în cadrul festivalului Cinepolitica, joi, 19 aprilie, la Cinema „Elvira Popescu“. Regizorul Talal Derki pătrunde în Califatul Islamic și urmărește felul în care sînt educați băieții dintr-o familie cu tată fundamentalist, învățați de mici să tragă cu arma, în numele lui Allah, pentru a deveni soldați în războiul sfînt. Nici restul programului de festival nu-i de neglijat: www.cinepolitica.ro. (Cristina Ștefan)

■ Mai aveți timp să vă luați bilete la Jazz in Church, măcar la una dintre cele patru seri faine care se anunță între 19-22 aprilie. Vor concerta, la Biserica Luterană din București, printre alții, Seckou Keita, Renaud Garcia-Fons, Mathias Eick, Hakon Aase & Andreas Ulvo și The Bad Plus. Programul complet pe Jazz.ro. (Cristina Ștefan)

■ Seria de concerte marca „One Day“ din clubul Control din București: Caspian (3 mai) și Toy (9 mai), două trupe de post-rock, printre cele mai bune ale momentului, și Warhaus (11 mai), una dintre revelațiile muzicale europene de anul trecut. Sau, dacă preferați jazz-ul rockului, puteți trece în agendă concertele „Jazz Nouveau“, tot din clubul Control: Jojo Mayer (30 aprilie), Kuhnu Fu (7 mai) și, neapărat, Bugge Wesseltoft & Christian Prommer (27 mai). Să nu ziceți că n-ați știut din timp. (Marius Chivu)

■ Dacă recentul Dosar dilematic despre Inteligența Artificială v-a pus pe gînduri, iată două cărți care v-ar putea ajuta să aprofundați această esențială „problemă“ a viitorului umanității: Nick Bostrom, *Superinteligența. Căi, pericole, strategii* (Editura Litera), carte de căpătîi pentru vizionarul Elon Musk, care aspiră să colonizăm Marte; și Cathy O'Neal, *Arme matematice de distrugere* (Editura Nemira), despre cum Big Data crește inegalitățile sociale și amenință democrația, carte nominalizată pentru National Book Award la non-ficțiune. (Marius Chivu)

■ Vineri, 20 aprilie, de la ora 19, lansare Dan Perjovschi – *The Book of Notebooks / Cartea carnetelor*, la Fabrik. Un proiect editorial inedit ce urmărește consemnarea narațiunilor grafice ale lui Dan Perjovschi pornind de la cercetarea arhivei sale ce constă într-un număr de aproximativ 250 de carnete. Începînd cu sfîrșitul anilor '80, carnetele devin un spațiu de lucru, deopotrivă public și privat, unde artistul notează fapte istorice și evenimente cotidiene, situații și momente expoziționale care i-au definit traseul artistic și care, într-un sens mai larg, (re)compun peisajul complex al societății românești și internaționale din ultimii 25 de ani. (Adina Popescu)

■ La Humanitas apare traducerea românească a cărții *Ereticii* de G.K. Chesterton. Nicicînd mai potrivită decît în România de azi, cartea vorbește despre intelectuali îndrăgostiți de propria minte, despre intoleranță culturală și, mai ales, despre efectul devastator al superbiei intelectualilor: imposibilitatea de a distinge între bine și rău. Singurul mod în care te poți opune acestei maladii a sinelui bine cultivat este inteligența. Iar Chesterton știe bine despre ce vorbește, căci el însuși a fost poate cel mai inteligent autor englez de la cumpăna secolelor XIX și XX. (Sever Voinescu)

album dilematic Laura Carmen Cuțitaru

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU
TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.700
Tipărit la Tipomedia

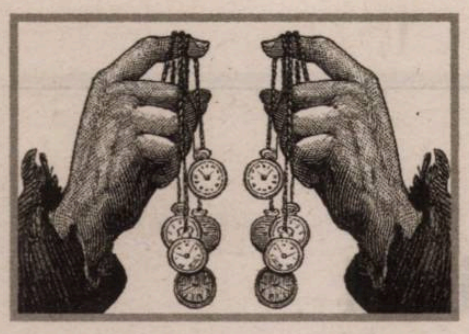

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Andor Horváth și problema identității

În amintirea și în onoarea prietenului meu Andor Horváth

Aflu că săptămîna trecută a murit Andor Horváth. Am ținut mult la el și contam pe un dialog mai îndelungat cu inteligența, cultura și umorul lui. Mă bucur că măcar ne-am reîntîlnit la începutul anului trecut, în jurul unei cărți pe care tocmai o publicase. Am scris, atunci, un text, pe care îl reiau acum, pentru a-l dedica memoriei lui și prieteniei noastre.

Editura Idea Design & Print din Cluj a tipărit de curînd o carte a vechiului meu prieten Andor Horváth, intitulată *Carte de vizită* și subintitulată *În care autorul povestește cum a devenit maghiar*. A fost prilejul unei reîntîlniri pe care mi-o doream de mult. Andor Horváth (Bandi pentru prieteni) mi-a fost secretar de stat la Ministerul Culturii (1990-1991) și mi-a dat, atunci, prilejul să fac experiența directă a disciplinei „imperiale“ *(„K. und K.“)*. Ca înalt funcționar de stat, Bandi avea obiceiul (înnăscut?) să facă tot ceea ce spunea că va face. Era riguros fără ostentație și consecvent cu naturalețe. Simțeam că mă pot bizui pe cuvîntul și pe onoarea lui, ca să nu mai spun că mă amuza umorul lui și mă stimula frumoasa lui cultură umanistă. Odată, în vizită oficială în China, am vizitat împreună „Marele zid“. A privit în jos, pe versantul uriașei construcții, și mi-a spus, mai în glumă, mai în serios: „Andrei, eu mă simt aici cum cred că te simți tu la Sarmizegetusa...“

Cartea de curînd apărută a lui Andor Horváth are, într-un simplificator rezumat, teza următoare: sîntem ceea ce citim, respectiv sîntem modelați de limba și de literatura cu care intrăm în viață. E vorba, în fond, de un *Bildungsroman*, adică de povestea alcătuirii lăuntrice a oricărui om, în contact cu stihia inevitabilă a limbii sale materne și a culturii sale naționale. Eram pregătit să intru în dialog cu un asemenea discurs, de vreme ce crescusem interior eu însumi sub influența lui Constantin Noica. Din fiecare țară – spunea dl Noica – cerul se vede altfel. De aceea, observatoarele astronomice locale trebuie să raporteze unui observator planetar central datele percepției lor, astfel încît, în final, să se poată reconstitui o hartă globală a cerului. Ei bine, limbile sînt „partea noastră de cer“. Prin ele, avem acces la un unghi specific, irepetabil, asupra peisajului sideral. „În alte ceruri să privești, dar sub cerul lumii tale să visezi“, suna îndemnul lui Constantin Noica. Era un ecou tîrziu al unui pasaj din Dimitrie Cantemir: „Din limbi străine să înveți și în limba țării tale să scrii“.

La prima vedere, acest tip de discurs pare o idolatrizare a idiomaticului. În realitate, e vorba, tot cu o expresie a lui Noica, de o „închidere ce se deschide“. Sau, cum ar fi spus Andrei Scrima, de o „centralitate orientată“. Pentru a dialoga, trebuie să fii situat, să ai „o rampă de lansare“, o referință fondatoare, o identitate. Astfel și *numai* astfel începe orice „ieșire în lume“. Cuvîntul, Logosul, cu toată greutatea și cu tot prestigiul lui spiritual, se pune în mișcare numai după ce s-a născut în ieslea, oricît de modestă, a unei definiții locale, a unui început particular. Asta înseamnă, de altfel, „dialog“. Nu, cum se crede adesea, „conversație în doi“ (în ideea că „di“ din „dialog“ are de a face cu „doi“), ci drum al cuvîntului prin sau între (gr. *día)* doi sau mai mulți interlocutori. (Am auzit și profesori universitari vorbind de „trialog“, pentru a se referi la o întîlnire în trei!) Pe scurt: nu poți sta de vorbă cu ceilalți decît ca subiect vorbitor și nu poți fi subiect fără să ai un chip, un temei, o „origine“ identitară. *Cine* vorbește e esențial, iar acest „cine“ trimite spre o sursă, spre o așezare, care e limba în care ai numit pentru prima dată lucrurile și vietățile lumii.

Cartea lui Andor Horváth e o povestire a lecturilor sale, din anii școlarității pînă la maturitate. În subsidiar – o istorie vie a literaturii maghiare. Atent cu cititorul său, autorul adaugă fiecărui capitol o colecție de note istorice lămuritoare, de natură să așeze textele în context. De la lecturi se trece la cunoștințe și de la cunoștințe spre o viziune integratoare asupra lumii. Am învățat multe citind lucrarea prietenului meu. Și m-am bucurat să constat că dialogul dintre mine și el, dintre cultura maghiară și cea română, are o istorie mai veche și mai productivă decît cea care se epuizează în încruntături reciproce. Inevitabil, textele maghiare citate sînt oferite publicului în versiune românească, ceea ce dovedește rîvna, talentul și interesul autentic al traducătorilor autohtoni pentru producția literară a confraților lor maghiari. De la Octavian Goga la Eugen Jebeleanu, de la A.E. Baconsky la Virgil Teodorescu, de la Al. Andrițoiu la Cicerone Theodorescu și Emil Giurgiuca, de la Veronica Porumbacu la Paul Drumaru, George Dan, Aurel Tita și mulți alții, cartea e plină de *ingenium*-ul scriitorilor români. Nu în ultimul rînd, atunci cînd nu există versiuni românești, Andor Horváth însuși își asumă rolul de „intermediar“. A fost, pentru mine, o surpriză și, cum i-am și spus, aștept nerăbdător debutul lui ca poet...

Reîntîlnirea cu Bandi a redeschis galeria reperelor mele maghiare: Karl Kerényi (colaboratorul lui Carl Gustav Jung), mari istorici ai artei ca Arnold Hauser și Charles de Tolnay, minunații Péter Esterházy și Péter Nádas, Agnes Heller, Ferencz Gláz ș.a. Cu asemenea interlocutori, dialogul și construcția intelectuală sînt oricînd posibile. Cu două condiții – spune Andor Horváth: „intenții curate“ și „minte sănătoasă“. Aferim!

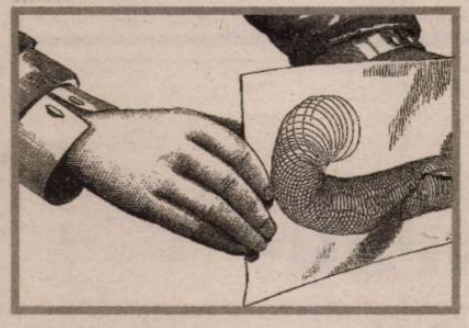

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

„La un click distanță“

Să fie Facebook și șeful lui, Mark Zuckerberg, inamicul public nr. 1 al zilelor noastre? Așa ar putea deduce unii pornind de la audierile de săptămîna trecută din Congresul Statelor Unite. Aici, șeful Facebook și-a cerut scuze publicului pentru a fi fost prea indulgent cu utilizarea imensei cantități de date personale din Facebook de către entități precum Cambridge Analytica, a promis că se va strădui să îndrepte situația în viitor și cam atît.

Pesemne însă că Zuckerberg, dacă e inamicul public, e totuși unul involuntar. Putem să credem că, așa cum spune, și-a dorit să-i facă pe oameni să interacționeze mai bine, mai repede, să-i ajute se izoleze mai puțin. Într-o societate modernă în care socializarea reală e tot mai dificilă, unde înstrăinarea oamenilor unii de alții e tot mai profundă, socializarea virtuală a devenit accesibilă „la un click distanță“. Nu-i puțin. Apoi oamenii pot deveni, prin rețele, mai independenți de mijloacele de informare și de agregare clasice. Își pot afla convergențe și similitudini importante, dincolo de limitările impuse de spațiu. Memorabilele demonstrații anticorupție de la noi din 2017 n-ar fi fost nici pe departe posibile fără Facebook, asta ca să nu mai vorbim despre multe alte mișcări sociale și politice din Occident ori din Orientul Apropiat și Mijlociu. Prin Facebook, foarte mulți oameni s-au eliberat de diferite constrîngeri. Au devenit ei, totuși, mai liberi? Nu neapărat.

Geniul lui Zuckerberg a fost de a promova un viciu individual prea-omenesc la rang de bine social. Nu e, desigur, primul: omul care a inventat moda a făcut același lucru. În fond, capitalismul însuși, așa cum a arătat cîndva Adam Smith, se întemeiează pe viciile noastre personale – mai ales lăcomia și egoismul. Dar „mîna invizibilă“, însumînd aceste vicii, a condus societatea la progrese inimaginabile, transformînd astfel răul moral individual într-un bine colectiv economic și social. Să recunoaștem că, deși înțelegem oarecum mecanismul, ne tulbură această producere a binelui din rău (contrar vechilor metafizici care susțin că binele nu se poate naște decît din bine); uneori ni se pare că-i ceva nelalocul lui aici. Nu întîmplător, destui – socialiști, curente creștine și comuniștii, bineînțeles – au vrut să strice mecanismul acesta. Fără succes.

Ei bine, Facebook e un asemenea mecanism care, bazîndu-se pe Internet, a cultivat poate cel mai comun, mai banal viciu omenesc (socotit totuși un păcat de Biserică) – *bîrfa,* cleveteala, la care se asociază indisolubil, pe de o parte, plăcerea urîtă de a „privi prin gaura cheii“ (voyeurismul) și, pe de altă parte, viciul contrar, exhibiționismul – să te oferi vederii celorlalți, pentru a te grozăvi. Nu mă refer aici la perversiunile propriu-zise, ci iau voyeurismul și exhibiționismul în sensul larg, acela de ingrediente indispensabile oricărei bîrfe, care în fond se rezumă la „Auzi, dragă, ce se spune despre cutare“ și la „Haide să vă spun ce chestie mi s-a întîmplat“. Or, prin Facebook, bîrfa s-a generalizat și a devenit o industrie de mare succes. Nu ne mai bîrfim vecinii doar pe o bancă în parc sau la un colț de masă în cafenea, ci prin invenția lui Zuckerberg: mulțumită ei, dispunem de o mulțime de „prieteni“, de pozele și filmulețele încărcate pe rețea, de *like*-uri, de comentarii, de *share*-urile cu alte bîrfe despre oameni publici, vedete sportive, actori, și așa mai departe. Și bineînțeles, așa cum se întîmplă cu asemenea invenții, ele devin sursă de bani mai ales pentru cei care posedă monopolul mașinii. Iar aici ar fi trebuit să fim atenți: gratuitatea utilizării rețelelor – ceea ce răspunde credinței noastre intime și false că, în general, ni se cuvine mult mai mult decît avem – s-a dovedit înșelătoare. Patronul „cîrciumii unde bîrfeam“ – spre a spune astfel – a aflat ce ne plăcea în timp ce bîrfeam, cum eram îmbrăcați, cum eram încălțați, cam ce vîrstă aveam, ba și dacă aveam copii ori pisici; iar apoi, fără să ne întrebe (dar nici noi nu i-am interzis-o), a vîndut aceste informații, individual vorbind neinteresante, dar colectiv relevante, altora, care vor să ne vîndă cărucioare pentru sugari și hrană pentru pisici. Asta în cazul cel mai bun, desigur.

Așa că să nu ne mai plîngem. Și nici să nu ne punem mari speranțe în promisiunile lui Zuckerberg. E pur și simplu cu neputință ca această splendidă, ori (după voie) satanică mașină de bîrfit la scară globală să mai fie oprită. Duhul scăpat din sticlă nu mai revine înapoi. Ce-i drept, viciile pot să ne facă fericiți; cum spuneam, un bine social se poate naște din însumarea a milioane de mici răutăți individuale. Totuși, chiar dacă poate naște *și* binele, răul nu naște *numai* binele. El ne oferă plăceri și ne îmbogățește, dar plătim un preț, devenim robii lui. Adorăm să-i privim pe ceilalți, ei bine, sîntem și noi priviți, dezgoliți, cartografiați. Poftim să știm ce fac alții? De acord, dar să fim siguri că și noi am devenit obiectul curiozității altora. Locuim cu toții în același Panopticum, fără excepție: dovadă că pînă și Mark Zuckerberg a recunoscut că datele sale personale au ajuns la Cambridge Analytica. Am devenit cu toții niște „profiluri“ pentru diferite organizații, care, spun unii, ajung să ne cunoască mai bine decît ne cunoaștem noi pe noi înșine. (Ceea ce, în fond, nici nu-i așa greu, avînd în vedere cît de puțin reușim în cunoașterea de sine.) Și totuși, parcă mai aveam și „față“, adică adîncime, și nu numai un „profil“ aplatizat cu un singur ochi, și ăla cu pleoapa îngreunată de picoteala rațiunii!

Se pare, ne spun antropologii, că, strînși în jurul focului de tabără, primii inși din specia *homo sapiens* deja îi bîrfeau pe absenți și se lăudau cu propriile isprăvi trecute. De asta au inventat limbajul dublu-articulat – limba – spre a permite referirea la lucruri și persoane absente. Că doar nu era, Doamne iartă-mă, să-i bîrfească pe cei prezenți! La început, deci, a fost bîrfa. Apoi a venit Facebook și bîrfa a devenit globală și „la un click distanță“. În interval, s-au mai consumat, ce-i drept, și alte cîteva întîmplări mediocre: inventarea roții, construcția piramidelor, tiparul, Renașterea, Declarația Drepturilor Omului etc...

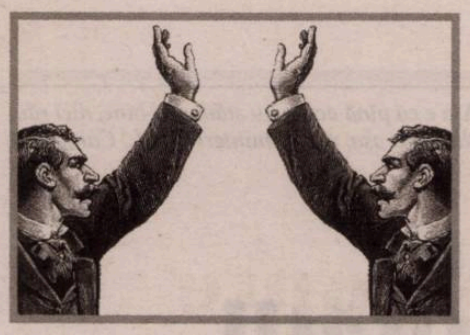

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Jurnal de posibil viitor politician (I)

Cum nu era îndeajuns că am origini cam bronzate, că mă cheamă Ciolan, că am o ditamai problema cu autoritatea și că sînt rîrîit, am zis că mă voi băga în singurul partid al cărui acronim nu pot să îl pronunț – MRÎ.

Am scris afurisenii despre Regele Soare de la Cotroceni, l-am făcut în toate felurile pe șeful doamnei Viorica Vasilica și al omologilor săi cocotieri din Brazilia, am scris despre Trump că e un clovn și am publicat un articol despre Georgia care include urarea de bun-simț: Puie Mutin.

Am scris superafurisenii despre fondurile europene, am cerut și am obținut demisia unui înalt oficial european și mi-am pus în cap o fostă comisară europeană pe care am numit-o „regina EuroNarniei".

Am fost amenințat de doamna Crețu cu un proces. Asta, după ce am demonstrat că e scandalos de necalificată pentru poziția pe care o ocupă. Amenințarea a venit într-un mesaj la fel de stupid ca decizia care o face pe doamna Crețu românca avînd cea mai înaltă poziție la nivel european. Am publicat sute de articole care includ în mod sigur destule tîmpenii.

Am putut să fac asta pentru că nu depind de nimeni financiar și pentru că mai multe riscuri decît mi-am asumat lucrînd în tot felul de ghetouri și zone de conflict nu prea cred că sînt.

Relele nu se opresc aici: m-am contrazis de o grămadă de ori, mă amuză tare argoul din Ferentari și îmi place să îl folosesc, familia mea ar putea să fie subiect de supercomedie, îmi dau seama periodic că sînt un bou, am o gură cam prea mare și mi se par proști oamenii care se iau prea în serios.

Mă irită cei mai mulți dintre jurnaliști, dar îmi plac tare cîțiva supersarcastici care nu au deloc opțiunile mele politice. Elitele Bisericii Ortodoxe mi se par la fel de toxice și penibile ca politicienii noștri. Am scris repetat că SRI și SIE sînt mult prea strîns legate de fosta Securitate și că au nevoie de o reformă radicală. Nu sînt deloc pro-Kövesi, deși cred că avem mare nevoie de un DNA puternic. Cele mai dure lucruri le-am scris despre Voiculescu și Ghiță, iar pe Rareș Bogdan l-am făcut papagal. Gușă mi se pare și el a fi toxic, o medie între Năstase și Vadim Tudor. Și aș mai putea continua așa încă vreo cîteva pagini bune.

Nu am nici o intenție să schimb nimic radical în ceea ce fac sau în ceea ce scriu.

De cînd cu decizia asta de a face în viitor politică, mi se cere să mă poziționez pe lucruri despre care am scris în mod repetat. A mă întreba dacă sînt pro-Coaliția pentru Familie este la fel de stupid precum dacă m-ai întreba dacă sînt un admirator al lui Dragnea. Am scris de o grămadă de ori că am opțiuni liberale, dar că asta nu are nici o legătură cu PNL, nu de alta, dar Bușoi mi se pare a fi de un ridicol absolut.

Nu cred că statul trebuie să aibă vreo treabă cu tipul de amor pe care îl fac adulții în dormitoarele lor. Cred, de asemenea, că violența domestică ar trebui pedepsită foarte dur, cu mulți ani de pușcărie. Cele mai multe convingeri ale mele ar intra pe centru-dreapta europeană, dar am destule idei care sînt percepute a fi de stînga. Cred că România are nevoie de o stîngă puternică și aștept cu mare interes apariția și rezultatele în alegeri ale Demos-ului, mai ales că acolo sînt cîțiva oameni care îmi plac.

Nu mi-am dat seama că, odată declarată intenția mea de a intra în politică, vor fi oameni care se așteaptă să mă castrez intelectual și să am periodic declarații oficiale penibile, într-un limbaj steril sau de lemn.

Nu am nici o intenție să schimb nimic radical în ceea ce fac sau în ceea ce scriu. Am decis că voi intra în politică pentru că nu cred că lucrurile care nu îmi plac se vor schimba doar dacă mă plîng de ele. Pe de altă parte, mi se pare că avem elite politice lipsite de coloană vertebrală și care ar face absolut orice pentru a obține voturi.

Amestecul de lipsă de curaj, populism, mîrlănie, corupție și prostituție intelectuală al politicienilor actuali este motivul principal pentru care cred că avem nevoie de o îndepărtare totală a clicilor care ne conduc.

Oamenii pe care îi știu din viitorul partid îmi sînt nu numai foarte dragi, dar și prieteni. Mă inspiră pentru că sînt mai buni decît mine la multe. Dar asta nu înseamnă că nu ne certăm pe idei.

O bună parte dintre ei sînt oameni blînzi, deloc confortabili cu scandalul și mai ales cu linșajul mediatic de tip „televiziuni de șmecheri". Nu or să meargă prea curînd să le răspundă unor sociopați megaspecialiști la zvîrlit și mîncat de rahat – de tip Ciuvică, Badea, Nicolicea, Nicolae, Codrin, Firea sau Olguța – cu declarații politicoase despre regulile dialogului și nevoia de a ne asculta unul pe celălalt.

Eu nu am deloc intenția să fiu plăcut cu exemplare de felul ăsta.

Despre așteptări exagerate, specialiști pe tot felul de ideologii politice și mesianism, poate într-un articol următor.

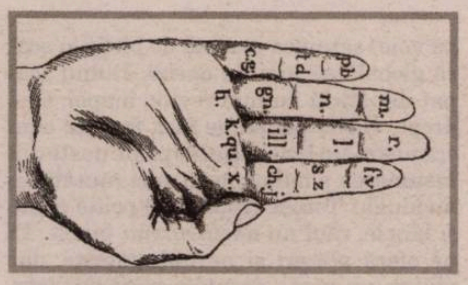

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Reproșuri doctorale

Președinta Senatului Universității, doamna profesor Pavé Amigdala, a spus solemn membrilor distinsului for, la începutul ședinței, înainte de anunțarea ordinii de zi: „Stimați colegi, am primit, la intrarea în sală, o scrisoare din partea colegului nostru comparatist, Ayan Gîlmă, cu mențiunea de *a se citi în plen imediat – urgență maximă!* Nu știu ce conține, însă, din aerul disperat al domnului profesor, am dedus că ar fi vorba despre ceva grav. Dați-mi voie, prin urmare, să lecturez mai întîi acest neașteptat document, după care vom trece la activitățile obișnuite!" S-a lăsat liniște deplină peste vasta încăpere. Pavé Amigdala și-a dres vocea și a parcurs, rar și apăsat, misiva lui Ayan Gîlmă: „Doamnelor și domnilor profesori, dragi prieteni, mă adresez Senatului, întrucît consider această structură instanța supremă de judecată a problemelor instituției noastre. Încurcăturile mele, după cum veți vedea, nu sînt deloc mici. Îndrum doctorate, în domeniul filologic, pe specializarea *literatură universală,* de cincisprezece ani, și am încercat mereu să-mi duc sarcinile de coordonare, cu seriozitate, la bun sfîrșit. De ceva timp, totuși, am sentimentul clar că mi-am pierdut competența supervizării muncii de cercetare. Doctoranzii se arată tot mai nemulțumiți de prestația mea, realitate care mă întristează profund, ajungînd chiar să mă împingă spre depresie. Practic, nu mai am un nivel de comunicare normală cu tinerii cercetători îndrumați de mine. Toți îmi reproșează o imensă inadecvare în eforturile mele de consiliere academică…"

Pavé s-a oprit o secundă din lectură și a privit nedumerită către auditoriu. Senatorii ascultau înmărmuriți, așa încît președinta s-a văzut nevoită să continue: „Vă pot oferi exemple. Precizez totuși că ele nu sînt singurele, dar, petrecîndu-se recent, îmi stăruie viu în amintire. Să iau, de pildă, cazul domnișoarei Pogany! Miha Pogany, doctorandă la Litere în anul al II-lea, m-a apostrofat deunăzi într-un mod surprinzător. Am primit-o în programul doctoral la insistențele dumneaei – aveam, în anul respectiv, aproape toate locurile ocupate și intenționam să nu organizez admitere, pentru a fluidiza intrările și ieșirile din lotul meu de doctoranzi. Nu am reușit. Domnișoara Pogany a fost extrem de convingătoare. Mi-a spus că are deja gîndită teza de la cap la coadă și că va lucra non-stop la elaborarea ei, fără să mă necăjească (exceptînd, desigur, minimele repere bibliografice și corectarea textului pe măsura redactării sale!). Tema (pe care și-o alesese singură și pe care mi-a propus-o cu *pathos,* furnizîndu-mi zeci de informații istorico-literare relevante) era *Sexualitate frustă și trăire autentică la Henry Miller*. Am fost de acord și am admis-o. Imprevizibil, după examen, Miha a dispărut. Nu am mai văzut-o vreme de doi ani (i-am semnat, la secretariatul facultății, periodic, niște documente ciudate, de amînare medicală a proiectului final pentru PPUA și a referatelor obligatorii!). Apoi, pe nepusă masă, m-am trezit cu ea în cabinet. Părea nervoasă. Îmi arunca priviri ucigătoare și își scutura umerii macabru, de parcă ar fi chinuit-o un frison…"

Cum să scrie așa niște porcării? Eram nebun?

Doamna Amigdala a luat, din nou, o scurtă pauză, așteptînd de la senatori aprobarea tacită de merge mai departe. Tăcerea mormîntală a sălii a îndemnat-o să o facă: „S-a apucat să țipe la mine. Ce era asta, *sexualitatea la Henry Miller?!* Ea fusese întotdeauna o femeie serioasă, căsătorită, cu doi copii, apropiată de Biserică și de moralitatea creștină. Cum să scrie așa niște porcării? Eram nebun? Cum de am acceptat să coordonez o astfel de teză? Sufeream de perversitate? Și dacă am acceptat, ei bine, *acum trebuia să o scriu,* că ea nu se va murdări cu un asemenea subiect obscen! Mi-a dat ultimatum: două luni ca să-i fac proiectul și referatele. Ulterior, un an ca să termin lucrarea. În caz contrar, mă va acuza de hărțuire sexuală și de comportament indecent!… Nu vreau să vă reții, însă situația s-a repetat cu asupra de măsură. O altă doamnă – și ea aflată la amînarea amînării – m-a luat la refec pe coridor. Îndrumător sînt eu? Dau sfaturi și trimit oamenii la bibliotecă! Ce e asta? Să pun mai bine osul la treabă și să scriu teza, că de aia mă plătește statul! În sfîrșit, un domn care, la rîndu-i, nu a scris un rînd în doi ani, mi-a răspuns, nonșalant, la întrebarea cînd avea de gînd să-și finalizeze referatele: *Eu să le finalizez?! Parol, monșer, asta este treaba coordonatorului!!! Ce, sîntem în comunism, cu negrișorii care muncesc în secret?!* De aceea, dragi prieteni, am tras concluzia că aș fi impostor. Nu merit demnitatea de îndrumător doctoral. Mai mult, pentru a spăla rușinea de a fi ocupat atîția ani poziția în cauză, am decis, precum vechii generali japonezi învinși în război, să-mi iau viața. Voi sări, chiar în timpul ședinței de Senat, din podul Universității. Să știți că v-am iubit și v-am prețuit enorm. Prof. univ. dr. Ayan Gîlmă." Isterie, nebunie, țipete, tînguieli. Ordine de zi.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

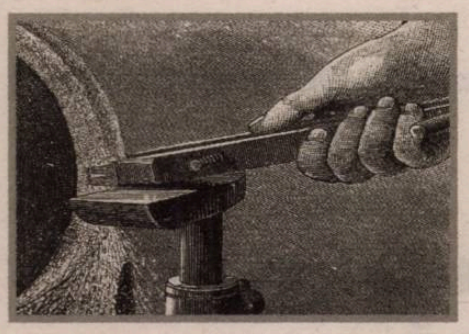

Ovidiu NAHOI

EU și UE

De ce au fost importante alegerile din Muntenegru

Duminică, liderul istoric al Muntenegrului, Milo Djukanovici, susținător ferm al aderării la NATO și Uniunea Europeană, a obținut o victorie din primul tur în alegerile prezidențiale din această mică țară din Balcani, ce numără puțin peste 600.000 de locuitori.

Djukanovici a condus Muntenegrul fără întrerupere timp de un sfert de secol, obținînd independența față de Serbia în 2006 și aderarea la NATO. El a vorbit imediat despre o „victorie a viitorului european al Muntenegrului" și s-a angajat să acționeze pentru apropierea de Uniunea Europeană.

Dar de ce este acest eveniment electoral atît de important pentru Uniunea Europeană, într-o țară a cărei populație nici măcar nu atinge o treime din cea a capitalei României? Să remarcăm mai întîi că, la 5 iunie anul trecut, Muntenegru adera la NATO, după ce primise invitația în noiembrie 2015. Cu aceasta, s-a „închis" și ultima „portiță" de pe litoralul nordic mediteranean, devenit în exclusivitate teritoriu sub controlul Alianței Nord-Atlantice.

Dar drumul spre NATO a fost complicat pentru mica republică ex-iugoslavă. În toamna lui 2016, autoritățile muntenegrene au acuzat o tentativă de lovitură de stat, menită a-l răsturna prin forță pe premierul de atunci, nimeni altul decît președintele ales de acum, Milo Djukanovici, și a deturna țara din drumul spre aderarea la NATO. Tentativa s-ar fi produs exact în ziua alegerilor parlamentare din 16 octombrie. Circa douăzeci de persoane au fost arestate atunci, fiind identificate inițial ca membri ai unor grupări paramilitare sîrbe.

Procurorul special muntenegrean a acuzat implicarea rusească în tentativa de lovitură de stat.

La cîteva zile după aceea, Serbia expulza, la rîndul ei, mai mulți cetățeni ruși, suspectați că ar fi pus la cale tentativa de lovitură de stat din Muntenegru. Potrivit relatărilor presei din Belgrad, rușii ar fi fost prinși avînd asupra lor 120.000 de euro, precum și echipament de decriptare prin care puteau să urmărească tot timpul unde se găsește premierul muntenegrean.

Mai tîrziu, procurorul special muntenegrean însărcinat cu anchetarea cazului a acuzat implicarea rusească în tentativa de lovitură de stat și a cerut autorităților de la Moscova să ancheteze participarea „structurilor" ruse la complot. În Muntenegru, patru cetățeni sîrbi au pledat vinovat și au fost condamnați pentru participare la complot.

Alături de Serbia, Muntenegru este considerat statul cel mai avansat din Balcanii de Vest pe calea aderării la UE. Președintele Comisiei Europene a anunțat că anul 2025 ar putea fi cel în care țările din Balcanii de Vest care se vor dovedi pregătite vor intra în Uniune. Serbia și Muntenegru se află deja în faza negocierilor capitolelor viitoarelor tratate de aderare. De altfel, moneda care circulă astăzi în Muntenegru este euro, și aceasta chiar din primele zile ale declarării independenței, în urma unei operațiuni ale cărei detalii nu au fost descifrate prea bine pînă azi.

După cum au arătat-o și evenimentele din toamna anului 2016, situația din Balcanii de Vest rămîne extrem de complicată, în contextul prezenței în zonă a unor influențe importante din afara Occidentului.

Rusia acționează puternic, mai ales pe filiera ortodoxă, în grupurile naționaliste din Serbia, în entitatea sîrbă din Bosnia sau printre sîrbii din Kosovo. Aderarea la NATO a Muntenegrului a însemnat însă o mișcare cu consecințe neplăcute pentru ruși. Puternic implicați economic în Muntenegru, mai ales în industria turismului, rușii au văzut cum le scapă printre degete un punct strategic de importanță colosală la mările calde. Mai ales că pe litoralul muntenegrean se află cel mai sudic fiord natural al Europei.

Turcia lucrează la rîndul ei intens pe filiera comunităților musulmane din Bosnia, Albania sau Macedonia, dar nu este singură aici. Interesele ei în zona musulmană se ciocnesc de cele ale Arabiei Saudite sau Qatarului.

China este și ea tot mai activă în Balcanii de Vest și mulți oficiali din regiune privesc cu interes spre posibilele investiții chinezești în infrastructură, dar nu numai.

Balcanii de Vest sînt astăzi un complicat ghem de interese și se află într-o situație cu totul diferită față de cea a statelor central și est-europene din perioada de preaderare, cînd influența Occidentului era covîrșitoare. Azi, în Balcanii de Vest, partida pare cu mult mai echilibrată.

Cu atît mai mult este importantă victoria clară a unui pro-occidental declarat, precum Milo Djukanovici. Cel pe care forțe naționaliste, foarte probabil susținute de la Moscova, au încercat să-l răstoarne prin forță acum un an și jumătate revine astăzi, pe baza unui vot popular consistent.

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

De luni, 23 aprilie

De luni, 7 mai

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + 1 carte 14,99 lei

adevărul îți aduce

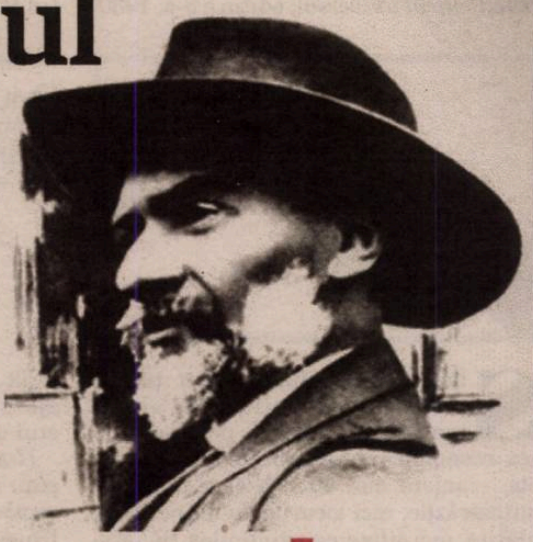

Povestea redeșteptării noastre

proza inedită despre vitejie, datorie, dragoste de neam și țară

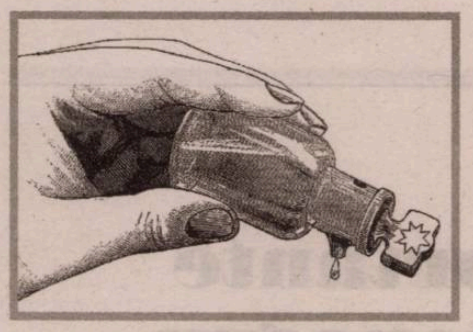

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Stridiile, în dicționare și în strachină

Dicționarele românești din a doua jumătate a secolului al XX-lea, cu grija lor adesea exagerată de a nu încălca exactitatea descrierii de specialitate, ne-au obișnuit cu tonul științific al definițiilor, cuprinzînd o mulțime de detalii tehnice. Cu atît mai surprinzătoare și amuzante ne pot părea definițiile dicționarelor mai vechi, în care informațiile practice se lăsau adesea impregnate de subiectivitate și didacticism. Dicționarul lui A. Scriban, din 1939, este probabil cel mai puțin obiectiv din istoria lexicografiei românești: autorul își manifestă în ortografie sistemul propriu, în răspăr cu normele academice ale epocii, iar în definiții nu doar atitudinile politice (naționaliste), ci și gusturile personale. Un exemplu interesant e definiția cuvîntului *stridie*, la care, după informații destul de imprecise, ținînd mai mult de percepția curentă a vorbitorilor – „un fel de scoică comestibilă din care se scoate sidefu și mărgăritaru" –, sînt oferite detalii despre locurile de cultivare, dar mai ales sfaturi practice și opinii personale despre întrebuințarea culinară: „Se recomandă să nu le mănînci în lunile fără *r* (mai, iuniu, iuliu, august). Ele transmit de multe ori tifosu, și de aceea *e mai bine să nu le mănînci niciodată, că nici nutritive nus, nici foarte gustoase*". Lexicografii contemporani autorului nu erau de aceeași părere, sau se dovedeau mai prudenți. Definiția lui Ion-Aurel Candrea (din secțiunea lingvistică a *Dicționarului enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, din 1931) exprima judecata culinară favorabilă, dominantă: „carnea lor este foarte gustoasă și hrănitoare". Șăineanu (*Dicționarul universal*, ediția a 8-a, 1930) definea succint stridia ca „scoică de mare", iar Al. Resmeriță (1924), ca „scoică de mare cu gust acrișor". Față de aceste definiții evaluative sau laconice, definiția din DEX se străduiește să fie cît mai științifică: „specie de moluscă lamelibranhiată comestibilă, cu valvele inegale, care trăiește fixată pe stînci în mările calde și temperate *(Ostrea edulis)*".

Stridia era deja prezentă în vechile dicționare românești. În dicționarul latin-român al lui Teodor Corbea, redactat cu puțin înainte de 1700 și păstrat în manuscris (editat de Alin-Mihai Gherman), cuvîntul latin *ostrea* e tradus „stridie, scoică de mare", *ostreum* este „stridie sau scoică de stridie (țăstul)", *ostrearia* – „loc de ținut stridiile", *ostreariae* – „loc ca acela unde să adună împreună stridiile și lăcuiesc" etc. În *Lexiconul de la Buda* (1825), *stridea* e, pe scurt, „melciu de mare".

În cea mai veche carte de bucate păstrată (tot în manuscris, de pe la mijlocul secolului al XVIII-lea), *Carte întru carea să scriu mîncările...*, există un întreg capitol despre prepararea stridiilor. Cea mai simplă dintre rețete e aceasta: „Să iei stridiile dupre ce le vei spăla bine, să le pui pe grătar, să le frigi. Deci scoate-le coaja cea deasupra și o dăzlupește dupre didesupt. Deci pune-i piper, zeamă de năramză acră și cu apa lor ce-și lasă, calde, le du la masă".

Stridiile apar și în relatările călătorilor români din secolul al XIX-lea. Dinicu Golescu, în *Însemnare a călătoriei mele* (1826), descrie pescuitul din nord-estul Italiei, alcătuind o listă impresionantă de denumiri: „feliurimea și mulțimea peștelui este nesocotită, din care: sardele, pește roșu, șchilopsar, licurini, heli, midii, *stridii,* raci, căride, scoici, ahivade, ctenii, supii, cracatiță, scatharii, malanurii, rufi, mumgrii, palamide, gufari, peștude, chefali, xifii, barbuni, scorpidii, scumbrii, zmaridii, salahii, calamaruri, paguromane, pagurii, țaganii, petalide, zvurducle, pine, stacoji". Dacă nu cumva traducea pur și simplu un meniu sau o listă de mărfuri, Golescu dovedea o cunoaștere impresionantă a domeniului piscicol și culinar. Mulțimea termenilor desemnînd pești și moluște e probabil, în epocă, și un rezultat al influenței grecești. Un alt călător celebru al literaturii române, Codru Drăgușanu, relatează, în *Peregrinul transilvan* (1865), un prînz luat la Paris, în 1841: „ni se serviră mai întîi *stridie,* un fel de scoice de mare, ce se mănîncă cu piper și suc de lămîie, mai vii și nemestecate. E mîncare foarte delicată, dar pînă m-am învățat cu dînsele am tot icnit o săptămînă".

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, despre stridii vorbesc curent anunțurile publicitare din ziarele vremii („La magasinul Dim. Staicovits au sosit stridii marinate", *Românul,* 1868; „Stridii franceze – garantate proaspete", *Epoca,* 1888; „Stridii și icre proaspete", *România liberă,* 1889), ca și schițele lui Caragiale („Avem stridii, brînzeturi proaspete, ne-a venit o langustă vie", *Politică și delicatețe).* Tot atunci, dicționarul latinist al lui Laurian și Massim (1876) echivala termenul *stridie* prin *ostrie* (adaptare a latinismului *ostrea).* Articolul *ostracă* le prilejuia autorilor un excurs filologic impresionant, în care se explica legătura etimologică între cuvinte din greacă și latină și împrumuturile din română. Termeni greci preluați de latină au influențat româna fie ca împrumuturi tîrzii din limbi romanice *(ostracism),* fie direct din greacă *(stridie, strachină).* Grecescul *óstreon* (preluat în latină – *ostrea,* din care provin franțuzescul *huître*, englezescul *oyster*, italienescul *ostrica)* e din aceeași familie cu *óstrako(n)* și *ostrăkinos* (vasul de lut fiind denumit metaforic după cuvîntul cu sensul „carapace, cochilie"), devenit în română *strachină*. Din aceeași familie lexicală provine și *(o)strídhi,* etimonul grecesc al cuvîntului românesc *stridie*. În fine, cultismele tîrzii *a ostraciza, ostracizare, ostracism* sînt, cum se știe, legate tot de denumirile grecești ale cochiliilor, folosite pentru a scrie numele celui alungat din cetate. Sau, cu explicația lui Teodor Corbea, *„ostracismus...* globire de trimitere în urgie au fost în Athina, cînd între nărod au purtat vas de hîrburi, au purtat fiește-care sentențiia sa de omul cel greșit în oală, o au aruncat și așa l-au trimis apoi în urgie".

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

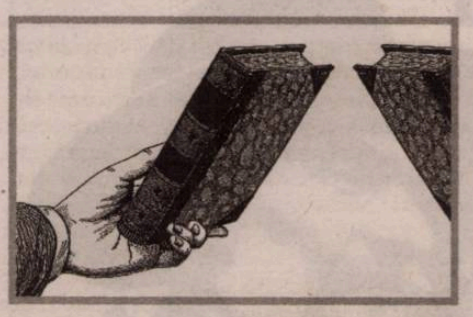

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Despre naștere și moarte

Sănătatea și educația sînt țintele predilecte ale victimizării autohtone. Nu că altele – productivitatea economică, prosperitatea, siguranța etc. – ar sta mai bine. Nu ne prisosesc autostrăzile, nici locurile de muncă bine plătite, nici tihna certitudinilor. Sănătatea și educația în România nu arată, ca nivel de dezvoltare, *altfel* decît celelalte domenii, ci sînt, ca peste tot, *altceva*.

Sînt ignorant în materie de sănătate și sper să ajung să mă pricep cît mai puțin. Dar nu e greu să intuiesc, ca oricine altul, că atunci cînd mai apare la televizor cîte o veste despre un bătrîn pierit pe drumurile dintre spitale sau un copil care-și încheie viața încă din maternitate, avalanșa de comentarii furioase împotriva „sistemului" pierde pe dată frîiele unei analize raționale. La fel se întîmplă și cu incidentele șocante semnalate în școlile românești.

În educație, ca și în sănătate, nu este vorba despre bani, despre strategii, despre proceduri sau altele asemenea. Este vorba, întîi și întîi, despre oameni. De aici începe și aici se întoarce totul.

Avem fiecare de trecut prin două evenimente care ne găsesc complet singuri și neputincioși: nașterea și moartea. Ce bine ar fi să putem întreba: „Nu vrea nimeni să moară în locul meu?" Pot cel mult să merg la medic să-l rog: „Doctore, ajută-mă să mor un pic mai tîrziu. De restul mă ocup eu".

N-avem control asupra nașterilor? Ne stau la dispoziție o puzderie de contraceptive pe de o parte, de metode de a înfrînge sterilitatea, pe de cealaltă parte. Planificarea venirii pe lume a copiilor a devenit practică curentă. Controlăm tot mai bine nașterile, mai puțin una singură: pe a mea. Pe a fiecăruia dintre noi. Nu ne e dat să spunem: „Are cineva de gînd să mă nască odată?"

Trăim într-o lume tot mai asistată. Mi se sparge o țeavă la chiuvetă, chem un instalator. Mă cert cu vecinii pe o bucată de curte, sun un avocat. Mi-a ocupat cineva locul de parcare, chem poliția. Am o neliniște metafizică, mă duc la un preot. Mi se pare viața fără rost, apelez la un terapeut. Vreau un nas mai drept, mă adresez unui chirurg plastician. Diviziunea socială a muncii explodează în *Pagini aurii* și, mai recent, într-o puzderie de site-uri ofertante de servicii. Delegăm altora porțiuni tot mai mari din viețile noastre. Putem și să n-o facem. În fond, e libera noastră alegere. Dar putem?

Nașterea și moartea nu pot fi, încă, delegate. Aici sîntem cel mult asistați: de educație și medicină.

Educația este, simplu spus, o a doua naștere. Un botez îndelung și întortocheat, oficiat de părinți, de prieteni, de gașca de cartier, de cărți, ziare, ecranul TV și marele ecran, de monitorul computerului, de iubit sau iubită, de polițaiul din intersecție, de starea vremii, de doctorul de familie, de rafturile din magazin, de visele pe care reușim să ni le amintim în zori și de cele care rămîn îngropate în uitare. Și, mai important decît orice, e un botez la care oficiem, pe măsură ce înaintează, noi înșine, cei ce sîntem ajutați, apoi îndemnați, apoi ne îndemnăm noi înșine să ne facem oameni.

Am auzit de un studiu din care ar fi reieșit că, din tot acest amalgam, educația formală, cea obținută cu ajutorul instituțiilor specializate, creșă, grădiniță, școală scl., contribuie cam cu zece procente. O veste alarmantă pentru un educator de profesie. Bătălia pentru o amărîtă de zecime poate părea derizorie. Însă tocmai această neputință dă o imensă greutate umilului sprijin pe care școala îl poate oferi celor care încearcă, celor care vor să se nască.

M-am împrietenit în armată cu un personaj excentric, deștept foc și foarte emoțional. După încheierea stagiului ne-am dus fiecare la facultatea lui. N-am mai păstrat legătura unul cu altul. Am auzit că ar fi ieșit șef de promoție sau pe-acolo. Apoi ne-am împrăștiat la slujbe care-ncotro, prin toate ungherele țării, potrivit repartiției. După niște ani ne-am revăzut întîmplător în București. Era la o școală ajutătoare, de logopedie. Am făcut ochii mari. Voluntariase, și nu-i părea rău. „Știi" – mi-a spus – „am fost mai înainte la o școală «normală» și m-am bucurat și eu să simt că fac mintea unor copii să se miște. Dar mai era și Dumnezeu la mijloc, cu ADN cu tot, și părinții, și toate cele. Aici te chinui jumătate de an să faci un copil să pronunțe un «a» și, cînd se întîmplă, te c... pe tine de bucurie. Că fără tine n-ar fi reușit niciodată."

Prietenul meu din armată e acum profesor la un colegiu de vîrf din Capitală. Din cîte am auzit, la fel de excentric și foarte îndrăgit de elevi.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

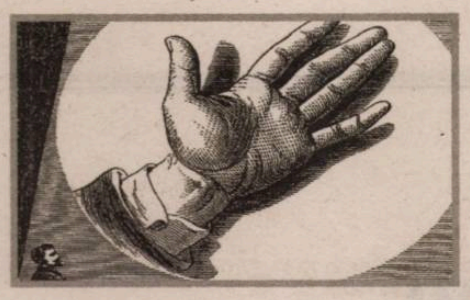

Adina POPESCU

portrete din mers

Unde au dispărut micii comercianți?

La începutul anilor '90, cînd Bucureștiul arăta ca un bazar, iar „centrele comerciale" erau dughenele de la colțul străzii, oricine care avea spirit de întreprinzător și ceva bani puși deoparte putea să-și deschidă o mică afacere. Locatarii blocurilor socialiste, oameni obișnuiți cu slujbe dintre cele mai banale, dar care deveniseră dintr-odată nesigure, în întreprinderi care erau pe butuci, căpătau curaj, luau inițiative și-și scoteau măsuțele pliante în stradă pentru a vinde ceva, orice. Pentru că legile care îi priveau în mod direct pe vînzătorii de acadele și de nasturi erau confuze, iar spăgile rezolvau pe loc problema unui „spațiu comercial", trotuarele se umpluseră de tarabe improvizate, scările de bloc fuseseră împărțite în două (unele mai sînt și astăzi), iar una dintre jumătăți era ocupată de rafturi și de clasicul frigider Arctic, cu bere la rece, garajele se transformau în ateliere auto unde patronul te îmbia și cu o ciorbă de burtă la botul calului, în WC-uri publice se amenajau baruri de noapte.

Unii au rezistat, pentru alții aceasta a fost o unică și irepetabilă aventură de tranziție. E impropriu să spunem că au dat faliment. Le-a mers cît le-a mers, apoi și-au luat din stradă catrafusele, măsuța și scaunele, șlapii chinezești pe care nu reușiseră să-i vîndă și au urcat înapoi, în apartamentele lor de bloc. Și pentru că întreprinderile se închiseseră, au început să-și caute noi ocupații. Au rămas cu vagi regrete și cu o nostalgie după vremurile în care nu trebuia să semneze nici o condica, iar mătușile și șoferii de taxi din intersecție îi salutau cu: „Să trăiți, dom' patron!"

Una dintre primele inițiative private de pe Calea Moșilor, în peisajul gri al magazinelor de stat, dominat de „Fortuna" și de „Mobila", a fost un centru de copiere. Copy cop a avut și prima firmă luminoasă, portocalie, care eclipsa, noaptea, becurile chioare, galbene și îi dădea străzii o aură de Occident. Chiar peste drum, pe trotuar, a apărut taraba familiei Dobrescu – mama, tatăl și doi copii adolescenți. La tarabă stătea de regulă Georgiana, care tocmai terminase liceul și nu avea nici un plan pentru viitor. Pe măsuță se îngrămădeau gume cu surprize, ciocolate și biscuiți turcești, sucuri în cutii de carton prevăzute cu pai. Principala concurența a familiei Dobrescu o reprezenta magazinul arabului, „Alishor", unde copiii stăteau la coadă ca să cumpere Coca-Cola, la doză, căci setea de Pepsi, la sticlă, fusese deja potolită. Tatăl Dobrescu, un ins agitat, cu ochelari cu lentile groase, mergea o dată pe săptămînă, cu Dacia, la en-gros, ca să aducă marfă. De fapt, apariția depozitelor en-gros a fost cea care le-a dat aripi micilor comercianți. Veneau de-acolo fascinați și povesteau despre munții de „de toate" din care puteai să-ți alegi ce-ți doreai. Domnul Dobrescu se întorcea plin de importanță din scurta sa călătorie pînă la marginea Bucureștiului. În urma sa, fiul său adolescent, un vlăjgan de 1,90, cără cu cîrca, din portbagajul mașinii la scara de bloc, saci și cutii. Mi-l amintesc cum odată ducea în spate un sac uriaș plin de pungi cu pufuleți. Afară bătea un vînt puternic, iar sacul era inadmisibil de ușor, se smucea într-o parte și-n alta. Priveam de la balcon și îmi imaginam cum sacul o să-l ridice de la pămînt pe băiat, ca un balon, și cum o să-l poarte deasupra orașului. Un vlăjgan de 1,90 care atîrna nătîng de un sac plin cu pufuleți pînă cînd se transforma doar într-un punct mișcător pe cer.

Doamna Dobrescu fusese deja de două ori în Turcia, își dădea aere de cucoană și se umpluse de aur. Făcea parte dintr-o familie, un clan care își depășise condiția, reușise în afaceri, înflorea. Doar Georgiana rămăsese aceeași: o fată cuminte, tăcută, care privea fără interes strada și număra monedele din cutia de carton, le punea pe categorii.

După o vreme, la cîțiva metri de taraba Dobrescu, pe un loc de parcare al nimănui, a apărut o rulotă veche în care un individ pe la 35 de ani, îmbrăcat mereu într-un trening de fiș, vindea sucuri TEC. Copiii îl porecliseră Păhăruț, pentru că le cerea cu insistență paharele de plastic înapoi, după ce își terminau de băut zeama rece și acidulată, galbenă, verde sau roz. Probabil că le spăla și le refolosea. Afacerea lui Păhăruț s-a dovedit a fi una de succes, iar familia Dobrescu intrase în panică. S-a pus problema achiziționării unei lăzi frigorifice pentru sucurile lor cu pai, însă trecătorii le preferau deja pe cele la pahar.

Georgiana s-a măritat cu un arab, dar n-a avut noroc.

În fiecare dimineață, Păhăruț își prepara licoarea din prafuri, era o întreagă alchimie în dugheana lui, în timp ce îi arunca ocheade Georgianei. Ea, însă, își vedea nepăsătoare de număratul monedelor, iar privirea cu care fixa strada ce devenea de la o zi la alta din ce în ce mai colorată, asemeni sucurilor lui Păhăruț, era parcă mai tristă. Familiei Dobrescu îi mergea prost, la depozitul en-gros apăruseră „șmecherii" care nu se uitau la bani și făceau remarci la mișto cînd treceau pe lîngă Dacia lor veche, burdușită cu saci și cutii. În ziua în care Păhăruț și-a inaugurat mîndru noul său aparat de înghețată, permițîndu-și de-acum să nu le mai ceară puștanilor cornetele înapoi, taraba familiei Dobrescu a dispărut. Ca și cum nici n-ar fi fost.

Au trecut mai bine de douăzeci de ani de atunci. Georgiana s-a măritat cu un arab, dar n-a avut noroc. Era un soț autoritar și abuziv. Și cînd a reușit în cele din urmă să scape de el, a lăsat-o și fără copil, folosindu-se de relațiile și de legile din țara al cărei cetățean era. O telenovelă în toată regula. Ciprian, fratele Georgianei, lucrează astăzi într-o multinațională. Are o fetiță și un Renault Clio. Soții Dobrescu s-au retras undeva la țară, pe lîngă București, poate chiar în apropierea en-gros-ului pe care îl frecventau în anii '90.

În anii comunismului, madam Dinu era atît de faimoasă încît își „împrumutase" numele unității pe care o gestiona. Nimeni nu spunea că dă o fugă pînă la Alimentară, ci șoptea pe un ton conspirativ: „S-au băgat ouă la madam Dinu!" Se zvonea că madam Dinu era putred de bogată, la cîte pachete de unt și cîți pui dăduse ea cunoscuților, pe sub tejghea.

„În spate, la madam Dinu", am trăit experiența primelor cozi, un timp mort despre care nu-mi amintesc nimic, decît începutul și sfîrșitul, momentul în care te așezai la coadă și încercai să aproximezi după mulțimea din fața ta cît va dura, și acela cînd ajungeai în față, la tejghea, murmurul dezamăgit al celor din spatele tău: „N-are rost să mai stăm... oricum nu mai prindem!" N-am văzut-o niciodată pe madam Dinu, doar pe „fetele" ei, palide, dresate să trîntească ușa în nas oamenilor care se încăpățînau să aștepte. Mi-o imaginam foarte grasă, îmbrăcată într-un halat albastru, cu un guler de cîrnați în jurul gîtului, înfășurat așa cum purtau doamnele pe atunci gulerele din cozi de vulpe.

Tîrziu, în anii '90, Alimentarei privatizate și transformate într-un supermarket obscur i se spunea tot „la madam Dinu". Gurile rele ziceau că, de fapt, e tot al ei, mai ales că „fetele", aceleași, îmbătrîneau aici, feliind parizerul și scufundîndu-și mîinile înmănușate în recipientul cu măsline. Însă locul nu mai era atît de popular. Vizavi se deschisese un Mega Image, Alimentara de tip nou care a schimbat brusc și iremediabil viața gospodinelor de pe Calea Moșilor. Au priceput treptat că nu e nevoie să plece acasă cu trei kilograme de carne în sacoșă pentru a-și burdusi congelatorul, pot să cumpere doar două fripturi, într-o caserolă, căci a doua zi le vor găsi tot acolo.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

M-am gîndit și mă vînd

Chiloții, 7 lei, sînt purtați. Dar încă merg. Am 10 perechi. 70 de lei. Tricouri de zece ani încoace. 70 bucata. 20 de tricouri ori 70. 1400. Blugi. 20 de perechi ori 100? Da, 2000. Mănuși iarnă desperecheate și în pereche. 4 perechi ori 100. 400 de lei. Documente ale imperiului meu imobiliar dinaintea crizei. 300 foi ori 3 lei bucata. 900. Ce-ar mai fi? Cămăși. 40 de bucăți, diverse culori. 60 bucata. 2400. Umerașe plastic. 500 x 5? 2500. Caiete scrise de pe la reportaje, 10 bucăți x 900 = 9000. Scaune urîte, dar pe care am stat eu. 9 bucăți ori 100 de lei, că unele încă mai au umbra mea pe ele. 900. Computere stricate, care nu mai merg, dar amprenta degetelor mele încă e pe tastaturi. 1500 lei x 2 = 3000. Colecție cearșafuri vechi, de pe vremea comunismului, dar și mai noi. 40 bucăți x 100? 4000. Oale în care am gătit românește, chinezește, macaronește, vegetarian, friptural, la ospețe mari, la pomeni. 40 bucăți x 90 = 3600. Maiou? Nu am. Papuci? 2 perechi ori 90 lei. 180. Prietenii nu vînd. Degete, nu. Rinichi, nu. Inimă, nu am. Creier, de găină. Nu e cazul. Ah, ciorapi. Desperecheați. 700 bucăți x 9 = 6300. Mașină spălat, unde au dispărut ciorapii. 1 bucată x 9000 = 9000. Farfurii întinse și de ciorbă. 90 bucăți x 20. 1800. Nu-i așa că vă gîndiți să cumpărați? Totul e de vînzare și la tine, și la mine. Vînzarea la mine e supusă unor termene și condiții. Vînd tot odată, nu pe perechi, la bucată, în limita stocului disponibil. Prețurile nu conțin TVA. Mai multe detalii puteți obține contactînd cel mai apropiat partener de viață, o pisică, de exemplu. Oferta este valabilă pînă în data de 30.04.2018. Atenție, însă. Un tinerel din *city* a crezut că-i mîț. Făcînd și proba că e, îl mîngîie. I-au dus la groapă garderoba.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

De ce la un meci a cărui miză era cel mult simbolică, încăierarea dintre suporteri a fost cît se poate de concretă?

Pentru că nu meciul era piua întîi. A fost ca atunci cînd mergi să vezi în Parcul IOR o trupă australiană interpretînd piese de Pink Floyd. Nu e Earls Court sau Pompeii, dar în mintea ta e ca și cum ai fi acolo. Nu contează că muzica e departe de original, carnea ta o transformă în vibrație adevărată. Așa și cu acest surogat Steaua-Rapid. Oamenii au venit ca să se zguduie. Mulți au făcut-o non-violent fizic. Ca întotdeauna, au fost cîțiva, în minoritate, care au stricat petrecerea. Sau petrecerea e fix despre asta? Despre unii care cîntă, mulți care înjură, lozinci șmechere și bătăi ritualice? Probabil. E multă pasiune și multă prostie în falangele tribunelor fotbalistice. Cum pot fi separate? Doar prin inducerea unei frici de moarte. Aceea a deposedării reprezentativității. Adică se va întîmpla atunci cînd echipele vor amenința aceste mase de oameni care tolerează huliganismul cu divorțul. „Nu mai sînteți fanii noștri, vă renegăm!" Acesta ar trebui să fie discursul unanim după ce femei, copii, bătrîni și, în general, inocenți se înecă în propriile scurgeri provocate de gazele lacrimogene. Dar ghiciți ce? Asta nu se va întîmpla. Oamenii din fotbal sînt complici, dacă nu chiar prizonieri. Adevărul trist este acesta: decît să riște a rămîne fără suporteri preferă posibilitatea unor nenorociri. Și cînd se va întîmpla o tragedie, toți își vor băga capul în nisip și nimeni nu va fi vinovat în afară de mîna criminală pe care au antrenat-o decenii de lașitate. Pînă atunci stăm filozofînd sub drobul de sare, ca în Creangă. Căci la noi despre asta e vorba: ori e Creangă, ori e Caragiale. Și din această dilemă (o, cît de veche!) nici că vom ieși. Am zis!

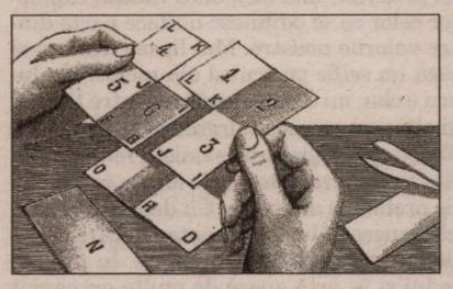

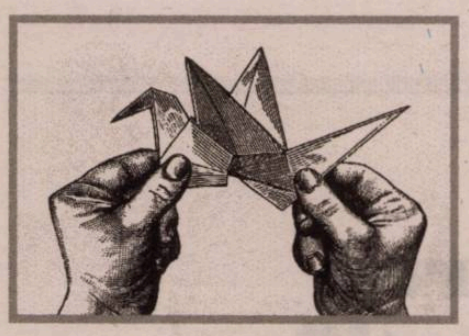

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Curse aeriene

Anularea unei curse *low-cost* de Paști a lăsat o mulțime de călători români blocați pe un aeroport din Roma. Li s-au oferit bilete pentru două zile mai tîrziu. Mi-am adus aminte că am pățit ceva similar la puțin timp după apariția primelor curse *low-cost*. Pe atunci exista o companie care se numea Myair, italienească, destul de renumită pentru neseriozitate (între timp a și dat faliment). Luaserăm bilet dus-întors pentru Paris. La dus totul a fost OK. Zece zile mai tîrziu, la întoarcere însă, ajunși pe Aeroportul Paris-Roissy Charles de Gaulle, am constatat că zborul era anulat. Următorul era abia peste trei zile. Am întrebat în stînga și în dreapta. Nimeni nu știa să ne spună altceva decît că biletele noastre vor fi valabile la cursa de miercuri. Nu exista nici un oficiu Myair în acel aeroport pentru a vorbi cu cineva autorizat. Am consumat tot ce-mi mai rămăsese din bateria mobilului încercînd să vorbesc cu cineva de la companie. În cele din urmă am renunțat. Era duminică seara și nu mai răspundeau decît niște roboți. Cardurile bancare ne erau goale, fiind la sfîrșitul vacanței, iar prin buzunare mai aveam doar cîțiva euro, nu destui cît să ne întoarcem măcar la Paris. Am privit cu groază scaunele de metal din aeroport, imaginîndu-mi cum o fi să stai două zile și trei nopți pe acele scaune, cu un copil de șapte ani.

La un moment dat am observat un domn mai în vîrstă, cu ochelari, care se certa cu funcționarii din aeroport pentru același motiv al anulării zborului către București. Era revoltat. Vorbea românește ca un om plecat de mult timp din țară. Lîngă el era o femeie tînără, româncă get-beget. Ea era cea care trebuia să plece cu acel avion în România, el doar o condusese la aeroport. Femeia susținea și că e însărcinată. Am intrat în vorbă cu cei doi, arătîndu-ne indignarea și în același timp solidaritatea. Bineînțeles, intuisem și o posibilă salvare de la dormitul pe scaunele acelea bej făcute dintr-un fel de plasă metalică. Speram că ne putem împrieteni cu ei. Domnul, amabil, s-a oferit imediat să ne ducă înapoi în Paris cu mașina lui. Înapoi în Paris? OK. Era un pas înainte. Dar ce urma să facem în Paris fără nici un ban? Pe drum, l-am făcut să priceapă situația noastră adevărată. Țin minte că l-am întrebat dacă puteam închiria o cameră de hotel fără să plătim nimic în prima seară. Ne bazam pe faptul că a doua zi puteam primi pe card niște bani din România. Omul a zis că nu știe care sînt procedurile la hotel în asemenea cazuri, dar că pentru o noapte ne putea caza la el acasă. Spre surprinderea noastră, ne-a explicat că nici el nu prea avea bani de mîncare pentru acea seară, dar că dacă doream să punem la un loc mărunțișul nostru cu mărunțișul lui, puteam cumpăra de la un magazin cîte ceva pentru o cină frugală, ca să nu ne culcăm chiar cu burțile goale. Părea un om cu carte, dar se vedea treaba că era cam scăpătat. Am făcut micile cumpărături posibile cu cei cîțiva euro și apoi am mers în micul său apartament, închiriat undeva într-un bloc dintr-o suburbie a Parisului. Ne-a spus că nu avea un pat pentru noi, doar o canapea pentru mamă și copil, iar eu mi-aș fi putut face culcușul pe jos, într-un sac de dormit. M-am gîndit că tot era mai bine decît pe scaunele din aeroport. N-am putut totuși să nu mă întreb ce hram purta acel salvator al nostru. Și mai curioasă mi s-a părut treaba cînd ne-a spus că fusese decorat de președintele Iliescu. Am devenit atent *la tot și la toate*. Încet-încet, discutînd cu el, am aflat că nu era un român emigrat, așa cum crezusem, ci un francez îndrăgostit de țara noastră, care făcuse o serie de lucruri culturale pentru România, motiv pentru care și fusese decorat (n-am să-i spun numele).

În apartamentul lui, pe o masă specială, gazda noastră avea adevărate armate de soldăței de plumb, aranjate în ordine de bătaie. Una era sigur cea a lui Napoleon. Celelalte... nu mai știu exact. Fiul meu a fost vrăjit de minuțiozitatea cu care erau redate acele armate, cu sute sau chiar mii de soldați de toate felurile. Coborînd însă cu privirea pe podea, am văzut niște vălătuci de praf care se mișcau în voia curenților de aer. Părea că nu mai dăduse nimeni pe acolo cu vreun aspirator de luni bune de zile, dacă nu chiar de ani. Un contrast fascinant între ordinea și disciplina de pe masa cu soldăței și mizeria de la numai un metru mai jos.

La masă, francezul nostru ne-a povestit că locuise într-un apartament foarte luxos, aproape de Place de L'Étoile, lîngă Arcul de Triumf. Un divorț îl lăsase fără bani și fără casă. Am dedus că din cauza tinerei femei cu care era. Aș spune că, deși nativă, românească ei era mai slabă decît a lui. Am trecut povestea la capitolul ce poate păți un bărbat de peste 60 de ani.

În fine, am terminat de mîncat și de vorbit, și ne-am culcat. Mi-am întins sacul de dormit printre zburdalnicii vălătuci de praf și am încercat să nu-i respir. Pînă să adorm, am tot comparat în gînd varianta scaunelor de metal din aeroport cu cea a dormitului printre vălătuci. Dar bineînțeles că am apreciat în primul rînd bunele intenții ale celui care-mi oferise această alternativă. Un tip care se dovedea pe cît de inteligent, generos și atent la unele aspecte ale vieții, pe atît de neglijent, dacă nu de-a dreptul indiferent în alte privințe. Un soi tipic de intelectual cu capul în nori.

■■■

ready made

„Ramura sciinței istoriei naturale ce se ocupă cu mineralile se numesce *Mineralogiă;* cea care se ocupă cu vegetalile se numesce *Botanică,* și în fine, aceea care se ocupă cu animalile se numesce *Zoologiă.* – Pentru Omu, ca pentru unu animalu mai perfectu, s'a creatu uă sciință specială numită *Antropologiă.*"

Dumitru Iarcu,
Elemente de istoria naturale, 1864

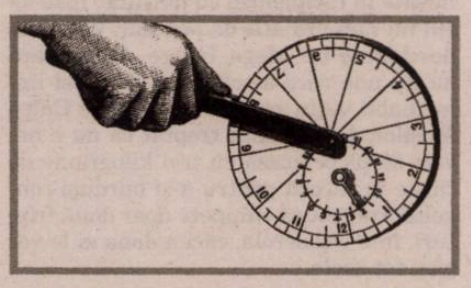

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Traista eroului

Perseu i-a tăiat capul Meduzei. Știu asta, cum știu că Tolstoi e tipul cu războiul și pacea, iar Dostoievski cu crima și pedeapsa.

Dar Perseu e mai mult de-atît. Un erou atipic. Între altele, regele nu-l trimite la Meduza pentru ca apoi, eventual, să-i dea mîna fiicei sale, ci ca să scape de el și să se poată căsători cu maică-sa, Danae. Esențial este însă că el e singurul erou grec care își atinge obiectivele folosind o trusă cu obiecte magice: sandalele înaripate cu care poate zbura, coiful lui Hades, care îl face invizibil, și o traistă pentru ascuns capul tăiat al Meduzei, care avea puterea de a transforma în piatră pe oricine ar fi ridicat privirea asupra lui, cap care devine apoi obiectul magic principal. De la Atena, eroul primește un scut; ghidîndu-se doar după imaginea oglindită, el reușește s-o decapiteze pe Meduza adormită. E posibil ca acest lucru să nu ni se pară prea *fair,* mai ales dacă tăiatul capetelor celor ce se odihnesc nu face parte dintre valorile noastre. Mai lipsea doar să-și facă un *selfie* cu scutul ăla magic. Un lucru e clar, nu e nici o legătură între Perseu și alți eroi serioși și sîrguincioși. Ahile sau Tezeu sînt niște profesioniști, mereu gata de trîntă în variatele sale forme, în funcție de problema din teren. Cît despre Heracle, el muncește din greu pentru fiecare capăt de ață, fără scurtături magice. În miturile lui și în artă apare de multe ori căpiat de efort, gata să spună: „Cu scuze, dar mie mi-ajunge". Cînd vine vorba de Perseu în artă, una din cele mai populare imagini îl arată fugind de surorile Meduzei. Sigur că e un mare talent să eviți pericolele folosind arma fugii, dar printre eroii greci numai Perseu e celebru pentru el.

Odată obținut capul Meduzei (*gorgoneion*-ul), Perseu își continuă aventurile aidoma unuia cu valiza de uraniu prin oraș. Codul lui penal prevede de-acum o singură pedeapsă: scot capul și te-am împietrit. Atlas e neospitalier, gata, stană de piatră. Regele Polydektes e mîrlan – *même jeu*. Cum scena are loc în timpul unei adunări populare pe insula Seriphos, Perseu, care nu umblă cu jumătăți de măsură, împietrește, democratic, pe toată lumea. De-atunci, spun sec mitografii, insula a rămas nelocuită. Un alt episod îl arată pe Perseu tranșînd o ceartă la o nuntă tot așa, scoțînd jucăria și făcîndu-și inamicul și toți nuntașii bolovani. Pentru un tip născut dintr-o ploaie de aur (forma sub care Zeus însuși reușise să se strecoare, dematerializat, în camera subterană a tinerei Danae), ar trebui s-o lase totuși mai moale cu pietrificările.

De fapt, această transcendere permanentă a corporalității către ambele extreme ale spectrului mi se pare mecanismul secret al mitului lui Perseu: puterea lui cea mai caracteristică este să te bage în ciment, ca mafioții, dar, pe de altă parte, el rămîne oarecum diafan, dat fiind că poate deveni invizibil și poate zbura (sandalele lui înaripate apar în artă încă înainte de cele ale lui Hermes). Nu vreau s-o iau pe panta psihanalizei, dar și Andromeda, cea legată de o stîncă în așteptarea monstrului de care eroul nostru, inevitabil, o va salva, îl atrage pe Perseu pentru că îi apare (în piesa lui Euripide) ca o statuie de marmură. Înțeleg că asta e probabil doar o metaforă pentru frumusețe, numai că, în context, e ca și cum ai vorbi de funie în casa spînzuratului (ceva știa Aristofan parodiind celebra *Andromeda).* Povestea e cunoscută: bravul Perseu scoate capul din traistă, împietrește monstrul marin și se căsătorește cu fata. Și el, și ea îsi vor da numele unor constelații – printre foarte puținele a căror origine mitică este menționată înainte de vremea lui Alexandru Macedon, cînd astronomia și astrologia vor deveni mai la modă ca oricînd. Perseu însuși e singurul erou din arta greacă reprezentat cu o coroană de raze, fiind, de altfel, înfățișat așa încă înaintea zeului soarelui, Helios. La rîndul ei, Andromeda este printre foarte puținele eroine pre-elenistice care primesc un nimb, aluzie la imortalitatea ei (de constelație). Imagini cu principalii actanți ai mitului, prefăcuți în constelații, au însoțit probabil literatura astronomică de la cele mai vechi manuscrise; anumite posturi mai contorsionate ale lui Perseu în artă, fără sens la prima vedere, sînt adesea de explicat prin faptul că pictorul a copiat o asemenea imagine didactică a constelației.

Nu sînt sigur că e legitim să postulăm o origine negreacă a unui mit al vechilor greci doar pentru că nu prea seamănă cu celelalte mituri ale lor. Poate că trebuie recunoscut dreptul oricărei mitologii vii la incoerență, la stridențe sau excentricități valabile. Dar e drept că multe elemente din povestea lui Perseu par orientale, începînd cu preeminența magiei. Iar reprezentările lui Perseu triumfător, ridicînd cu o mînă *gorgoneion*-ul (scena cea mai răspîndită din iconografia sa antică), seamănă binișor cu cele ale multor eroi orientali, începînd cu Ghilgameș în lupta cu Humbaba.

Vreau totuși să închei cu traista. Am văzut că Perseu nu prea folosește în mit această husă magică. Cum să nu ți se pară incomod acest „bagă capul, scoate capul" de cîte ori te calcă cineva pe nervi?! Obiectul cred că era detestat însă și de artiști, doritori să dea formă, pe vase și reliefuri, fascinației înspăimîntătoare a capului Meduzei, iar nu să-l arate pe erou mergînd grăbit cu o sacoșă. Așa că ea rămîne adesea goală în artă: capul se află în mînă sau, dacă e totuși dus în traistă, artistul îl face să iasă pe trei sferturi afară. În acest mod, el vinde mai multe vase, iar copilașii săi pot să-și ia o carte cu constelații.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

■■■

Sever VOINEȘCU

axa dus-întors

Final de poveste cu Nobel literar și două întrebări

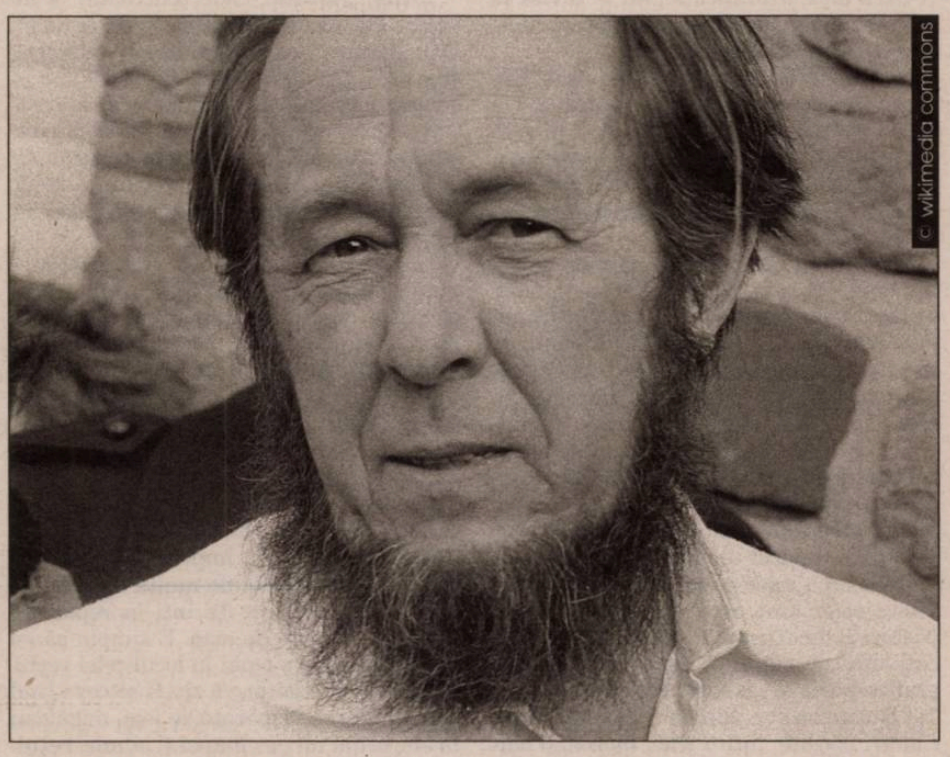

Ce-o fi fost în mintea lui Stig Fredrikson în acea dimineață de septembrie a anului 1973, cînd a primit de la Soljenițîn telefonul care anunța, codat, „E grav, trebuie să ne vedem chiar acum"? Trecuseră aproape doi ani de cînd suedezul, corespondent la Moscova al agenției suedeze de știri TT, devenise cărăușul secret al mesajelor și manuscriselor lui Aleksandr Soljenițîn în Occident. Poate că mica loc clandestinitate se sfîrșea. Poate că cei de la KGB erau decișisă-l aresteze pe scriitor. Poate chiar și pe el. Sigur, cetățenia occidentală și statutul de corespondent de presă îi puteau conferi o anume imunitate, dar Fredrikson nu-și făcea iluzii – în fața KGB nu există imunitate decît, vorba bancului, dacă vrea el.

La acea întîlnire, Soljenițîn i-a dat lui Fredrikson o veste proastă. Scriitorul terminase deja primul volum din *Arhipelagul Gulag* și, prin Fredrikson, manuscrisul ajunsese în Occident. Edituri din Germania, Franța și Italia îl aveau deja și lucrau la traducere. Totuși, din motive personale, Soljenițîn le ceruse să nu publice cartea pînă la semnalul său. Ca să fie sigur că manuscrisul rus al primului volum din *Arhipelag* nu se pierde, Soljenițîn mai făcuse cîteva copii pe care le încredințase unor prieteni de încredere. Unul dintre ei, o doamnă din Leningrad, îngropase manuscrisul în curtea casei. Această doamnă a căzut pe mîna KGB, care a anchetat-o violent. Ea a recunoscut, în cele din urmă, că are manuscrisul, le-a spus ofițerilor și unde l-a ascuns, și cum l-a primit. Întoarsă acasă după anchetă, doamna aceea s-a spînzurat.

Firește, această întrebare a putut să-și găsească răspuns abia după prăbușirea URSS.

Nu înainte de a-l fi anunțat pe Soljenițîn de ceea ce s-a întîmplat. Acum, Soljenițîn era îngrijorat că autoritățile vor folosi cumva acest manuscris împotriva lui și îl roagă pe Fredrikson să transmită imediat editurilor occidentale rugămintea de a publica repede volumul.

La finalul lui 1973, *Arhipelagul Gulag* a apărut simultan în mai multe țări occidentale. E greu de spus acum dacă liderii sovietici au simțit imediat puterea distructivă a acestei bombe editoriale. În timp, sigur au simțit-o. În orice caz, astăzi, este unanim recunoscut că apariția *Arhipelagului* în Vest a fost punctul de întoarcere al atitudinii occidentale față de URSS. Practic, momentul de la care URSS a intrat pe „culoarul morții", începînd să piardă, inexorabil, aliații ideologici și politici pe care îi avea. După apariția *Arhipelagului Gulag,* toate pledoariile prietenilor URSS din Occident, indiferent că erau cinici corupți sau idioți utili, își pierdeau credibilitatea în fața oricui citea măcar 100 de pagini din *Arhipelag.* Argumente de genul „URSS trebuie să existe așa cum există ca să echilibreze cineva puterea americană" ori „URSS a luptat eroic cu Hitler, fără ei nu cîștigam războiul, sacrificiul lor îi îndreptățește să fie acum liderii unui imperiu" sau „URSS este echivalentul moral perfect al SUA" nu mai puteau sta în picioare.

Fie că și-au dat ori nu seama de impactul istoric al apariției *Arhipelagului* în Occident, liderii de la Kremlin au fost, în orice caz, scoși din minți la finele lui 1973 de simpla apariție a cărții. O mai pățiseră cu Soljenițîn și cu un an în urmă cînd, în circumstanțele pe care le-am arătat săptămînile trecute, apăruse în Occident textul conferinței lui de acceptare a Nobelului. Acum, însă, era prea mult. Un ditamai volumul, de sute de pagini, atît de documentat, scris cu atîta precizie și, mai ales, bazat pe sute de surse – nimic din imaginația scriitorului, totul era mărturisit de trăitori –, fusese scos din țară, tradus simultan și publicat deodată în toată lumea! Asta era ceva intolerabil! N-a mai durat mult, și URSS a acționat decisiv împotriva lui Aleksandr Soljenițîn.

Pe 12 ianuarie 1974, Soljenițîn a fost arestat împreună cu toată familia. A doua zi, cu o viteză absolut nespecifică birocrației sovietice, i s-a luat cetățenia sovietică, i s-au dat ceva acte de apatrid, a fost suit cu întreaga lui familie într-un avion și trimis direct în Germania de Vest. Scurt, fără nici un fel de explicație. De altfel, pînă în dimineața expulzării, Soljenițîn habar n-avea ce are de gînd să facă KGB-ul cu el. Așa a început exilul de douăzeci de ani al acestui mare scriitor rus.

Cum ziceam, la finalul poveștii, jurnalistul suedez Stig Fredrikson, cel care a fost „cărăușul clandestin" al lui Soljenițîn pentru doi ani, a rămas cu două întrebări. Prima este, să-i zicem așa, de natură operativă: totuși, a știut sau nu KGB de întîlnirile lor, de modul în care el scotea manuscrisele soljenițîniene spre Occident, de faptul că el era principalul canal prin care lumea liberă afla știri despre Soljenițîn? KGB era o poliție politică dură, care controla tot ce mișca în URSS – chiar așa, un scriitor disident și un jurnalist străin au putut să-i păcălească? Sau, din anumite motive, KGB a permis existența acestei relații? Firește, această întrebare a putut să-și găsească răspuns abia după prăbușirea URSS. Spun „a putut", pentru că, de fapt, nu și-a găsit.

În 1991, Fredrikson l-a întrebat pe Vladimir Bakatin, cel care fusese numit șef al KGB de Gorbaciov după eșecul puciului din august 1991, ce știe serviciul lui despre relația dintre el și Soljenițîn. Bakatin i-a răspuns că, imediat după numirea sa, Gorbaciov i-a cerut să-i aducă tot ce poate găsi în arhivele operative ale KGB despre persecuțiile la care a fost supus Soljenițîn. După ce a căutat, Bakatin a raportat că a găsit o decizie a conducerii KGB din august 1990 de a se distruge absolut tot ce era în arhive despre marele scriitor. De asemenea, găsise procesul-verbal prin care se distrusese dosarul Soljenițîn. Care, atenție, avea 105 volume! 105!!! Explicația pe care Bakatin i-a dat-o lui Fredrikson pentru acest ordin este aceea că, văzînd cum merg vremurile, șefii KGB de dinaintea lui au vrut să șteargă orice urmă de persecuție a lui Soljenițîn ca să nu poată fi nimeni tras la răspundere, la o adică. Poate că KGB-istul l-a mințit pe Fredrikson. Sau poate că nu. Fapt este că întrebarea lui Fredrikson nu are, încă, răspuns.

A doua întrebare are, însă, răspuns. Stig Fredrikson, cu care Soljenițîn a păstrat o prietenească legătură pînă la sfîrșitul vieții, se întreabă cum de a acceptat să fie cărăușul lui, să încalce regulile profesionale de jurnalist corespondent (regula de bază este că jurnalistul nu intervine deloc în fenomenul pe care îl raportează). În fine, dincolo de profesie, cum de a acceptat să riște atît de mult, căci nu putea ști care va fi reacția KGB? Răspunsul pe care și-l dă Fredrikson este că Soljenițîn era un tip imposibil de refuzat: charismatic, simpatic, puternic, talentat, de un curaj nebun și, mai ales, molipsitor.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Mică diplomată de Război Rece

Văzîndu-l pe proaspătul lider sovietic, Iuri Andropov, pe coperta revistei *Time,* din noiembrie 1982, Samantha Smith, o fetiță de zece ani din orașul american Manchester, a întrebat-o pe mama sa: „Dacă oamenilor le este atît de frică de el, de ce nu îi scrie cineva o scrisoare să îl întrebe dacă vrea război sau nu?" „De ce nu o faci chiar tu?" – a fost replica mamei.

Nu a trecut mult timp și ziarul sovietic *Pravda* publica fragmente din scrisoarea pe care mica americancă i-o trimisese lui Andropov. După ce l-a felicitat pentru nouă sa slujbă (Iuri Andropov tocmai devenise secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice) și și-a exprimat îngrijorarea în privința posibilității implicării Statelor Unite ale Americii și ale Uniunii Sovietice într-un război nuclear, domnișoara Smith a trecut direct la întrebarea care o preocupa: „O să optați pentru război sau nu?" Și-a continuat scurta scrisoare pe un ton foarte politicos (și inocent, firește): „Mi-ar plăcea să știu de ce vreți să cuceriți lumea sau, cel puțin, țara noastră".

A trecut o săptămînă, au trecut două, s-a împlinit chiar luna, a început și un nou an, iar Samantha Smith nu primise nici un răspuns de la domnul Andropov. Nu s-a descurajat, ba dimpotrivă, și-a continuat rolul de mic diplomat și, în primăvara anului 1983, i-a scris ambasadorului sovietic din Statele Unite ale Americii, Anatoli Dobrinîn, menționînd: „Credeam că întrebările mele sînt unele bune și că nu ar trebui să conteze că am doar zece ani".

Peste o săptămînă, Samantha a primit un telefon de la Ambasada Uniunii Sovietice prin care i s-a confirmat că va primi răspunsul la scrisoarea sa, ceea ce s-a și întîmplat. Într-un text în limba rusă, însoțit de traducerea în engleză, datat 19 aprilie 1983, Iuri Andropov i-a transmis fetei că „Uniunea Sovietică încearcă să facă tot ce este posibil pentru a evita războiul". După ce, în continuare, i-a expus istoria conflictelor și a relațiilor ruso-americane din ultimele decenii, într-o manieră adaptată vîrstei destinatarului, șeful de stat sovietic a reasigurat-o pe mica „diplomată" că nimeni din țara lui nu își dorește un război, ci dimpotrivă: „Noi vrem pace. Pace pentru noi și pentru toți oamenii de pe planetă. Pentru copiii noștri și pentru tine, Samantha".

În încheierea scrisorii, Iuri Andropov a invitat familia Smith într-o vizită în Uniunea Sovietică. Invitația a fost onorată, iar Samantha Smith a devenit cunoscută (celebră chiar) în epocă drept „cel mai tînăr ambasador al Americii".

Cum era de așteptat, pe uriașul val mediatic au apărut tot felul de suspiciuni și scenarii din seria „trucuri americane de relații publice" sau „instrumente ale propagandei sovietice". Adevărul o fi, poate, undeva la mijloc, dar istoria micii diplomate rămîne, oricum, una interesantă. Mai ales în contextul internațional actual.

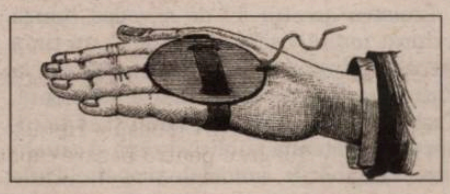

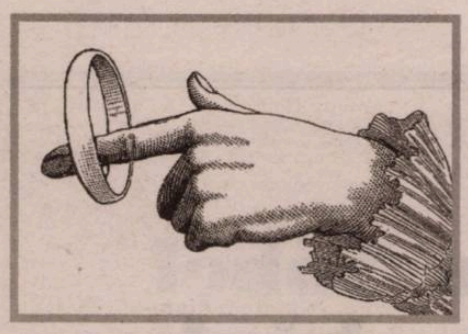

Selma IUSUF

legende **urbane**

Improvizații

– titlu de lucru –

Iar o să povestesc ceva de la metrou. (Așa e, nivelul de sofisticare al fiecăruia are o legătură directă cu anturajul.)

Nu s-a întîmplat nimic spectaculos, era una dintre zilele în care ieși sau intri la metrou, ești obosit sau doar plictisit, în orice caz una din stările care te fac să eviți mecanic mulțimea de oameni din care ești parte. Un punct colorat între alte o mie la fel, o cărămidă de Tetris mustind de mizantropie (cei născuți după '90, *google it).* Peste capetele tuturor răsună anunțul ăla stupid că să nu dai bani la cerșetori. Îl știți, o voce de femeie pe care o simt a avea ochii goi, genul căreia îi citești virgulele în intonație, spune „Aveți dreptul la o călătorie civilizată, bla-bla…" Vocea ei seamănă întru totul cu vocea uneia din actrițele extrem de netalentate din seria de filme cu BD peste care dau de fiecare dată cînd zapez între cele șase sute cincizeci și trei de canale de cablu. De fiecare dată. Divaghez.

Era una dintre zilele alea, așadar. Mă îndrept spre ieșire, către porțile cu uși de sticlă recent instalate. Alea care se deschid leeent și în care bagi cartela invers, spre uimirea fiecărui străin de oraș care habar nu are cît de contraintuitiv e Bucureștiul. În fața celei prin care am vrut să ies era proptit un scaun. Un scaun coborît din anii '70, din cele cu șezut și spătar de placaj vernil rotunjite pe la colțuri, cu bumbi mari de metal – doi pe spătar, patru pe placa șezutului. Scaunul pus acolo era semn că poarta era stricată. N-avea altă semnificație, nu te invita la odihnă, nici măcar la o rememorare afectivă a anilor cînd erai tu mic.

Asta au avut oamenii la îndemînă. Dacă nu era scaunul, se găsea altceva. Un bidon gol de zece litri de apă. O navetă răsturnată, din cele cu care-și marchează teritorial și absolut cîte unii locul de parcare. O găleată cu tot cu mop în ea. Se găsea ceva.

Noi sîntem obișnuiți cu marcaje de genul ăsta. Dacă în locul scaunului puneau o plăcuță pe care să scrie „Defect" atîrnată de-a stînga și de-a dreapta de un lănțișor, m-ar fi încercat precis altă dezamăgire. Sîntem obișnuiți cu semnalizări ingenioase. Un canal lăsat fără capac în care cineva a înfipt o creangă lungă de capătul căreia a legat o pungă albă. Să nu pice, Doamne ferește, cineva acolo. Aceeași pungă albă am văzut-o fluturînd deseori legată de capătul unor țevi care ies mult din remorca unor camioane. Să nu intre vreun șofer tont care vine din spate cu parbrizul lui direct în țevile alea. Afișe făcute din coli rupte pe care scrie în toate grafiile posibile „Atenție, cade tencuiala!". Tot Bucureștiul e plin de asemenea afișe. Clădiri obosite, într-o rînă, balcoane odinioară frumoase mîncate pînă la putreziciune din care se desprind din cînd în cînd elemente decorative, cariatide cărora le cade nasul și li se fărîmițează peplumul de pe piepți direct pe trotuare. Dar, nici o grijă, ne-am asigurat că nu moare nimeni: „Atenție, cade tencuiala!"

Iarna, „Atenție, cade tencuiala!" e înlocuit cu, exact, „Atenție, cad țurțuri!". Sau „turturi", că sîntem lipsiți de diacritice și la scrisul de mînă. Ba, unii văd că au evoluat și au făcut afișe printate, băgate în coperte transparente de plastic, numa' bune să fie refolosite și iarna viitoare. Uite așa ne-am luat de o grijă. Mergeți pe răspunderea dumneavoastră, noi v-am anunțat.

Improvizăm cu geniu. S-a stricat o clanță? Dă-o dracului, o sîrmă petrecută peste două cuie îndoite și e ca nouă, ce vă mai plîngeți atîta? Spitalul „nu are autorizație de securitate la incendiu". Noi v-am anunțat, intrați dacă aveți curaj și vă internați. „Dezinfectăm cu apă" – trebuiau să scrie și asta și nu mai aveam atîtea probleme. E foarte simplu. În casele noastre trebuie că avem fiecare ceva proptit cu altceva. Las' că ține.

Cîteodată, în improvizațiile astea intră extrem de multă imaginație și măiestrie. Te uiți la reparația aia ca la o operă de artă. E simplu să iei o piesă nouă și s-o pui în locul celei vechi. Simplu și plictisitor, vă zic. E altceva cînd combini piese disparate, le legi, migălești la ele, te dai un pas înapoi și admiri rezultatul. E o estetică pură a *steampunk*-ului românesc la mijloc. Iubesc țara asta.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

25 / best of…

„Dragi cititori,

Sînt mai bine de 16 ani de cînd scriu la *Dilema (veche)*... (Este, practic, dublul celei mai lungi relații pe care am avut-o cu cineva!) Am fost de față la nașterea revistei, la aniversările ei succesive, la părăsiri (unele, din fericire, temporare) și regăsiri, la prime-veniri și primeniri, la schimbări și mutări, la bucurii și tristeți, la suișuri și coborîșuri și iar suișuri. Cum se zice la nuntă, «la bine și la greu».

A fost «o mărturisesc fără nici un bemol» cea mai plină experiență profesională pe care am avut-o vreodată. La lansarea *Dilemei,* în ianuarie 1993, Cosașu a spus (memorabil cum îl știm) că o revistă se face dansînd. Ei bine, tot ce mai pot adăuga este că am dansat «dilematic» cît să schimb vreo zece perechi de pantofi. *Dilema* a reușit acest pariu aproape imposibil: să armonizeze «stilurile de dans» diferite ale unor oameni feluriți. Am dansat, fiecare cum am putut și știut, însă pe aceeași muzică. *A dance to the music of time* (este titlul unui roman englezesc) în interpretarea orchestrei dirijate de Andrei Pleșu.

Iar la sfîrșit, o reverență.

Spun, aici, «sfîrșit» pentru că simt că, în ce mă privește, am ajuns la un fel de finiș. Cheful de a dansa mi-a pierit. A intervenit o rutină, o rugină, o insatisfacție (pur personală) legată de meseria de jurnalist. Și chiar de critic de film: am văzut, în ultimii ani, cum acest statut «la care visam, adolescent, nesperînd că visul mi se va împlini» a ajuns să nu mai însemne nimic. Credeam că sîntem utili, noi, criticii de film; îmi dau seama însă tot mai mult că probabil împărțim cu cronicarii de dans calitatea de «cea mai nefolositoare meserie din lume». Asta, văzuți din afară."

Alex. Leo Șerban,
„Cuvînt de rămas-bun", în *Dilema veche,* nr. 299, 4 noiembrie 2009

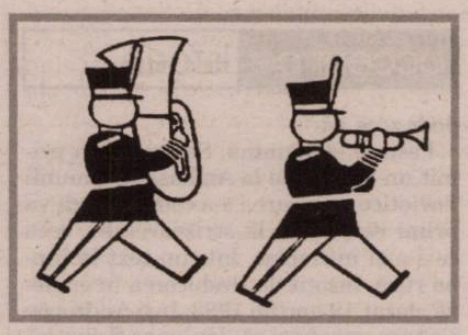

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Facebook, pământ strămoșesc!

O veche vorbă înțeleaptă, din Transilvania, ne spune că „Cel mai bine-n viață îi să ai lucru' tău!". Adică să știi o treabă. Dacă ai nevoie de ceva, nu te duci să ceri. Pentru că, de-aici încolo, lucrurile se complică. Rămîi dator, trebuie să-ntorci cumva serviciul făcut, îți pui un pic orgoliul la bătaie, s-ar putea să fii tratat cu un refuz mai mult sau mai puțin politicos. Și-n plus, cel la care apelezi s-ar putea să aibă treabă cu obiectul respectiv, chiar în momentul în care te duci tu să-l ceri. Prin urmare, e sănătos să ai lucrurile tale, ca să nu fii nevoit să apelezi la alții. Și-atunci, vezi cu ochii cum îți crește gospodăria. Cum nu mai e loc nici în pivniță, nici în hambar, nici în pod de lucrurile care se tot adună. Pentru că mereu ai nevoie de cîte ceva. E atît de candid celebrul banc în care doi ardeleni aleargă spre gară, să prindă trenul, dar rămîn pe peron, uitîndu-se profund dezamăgiți la ultimul vagon, care se îndepărtase deja. Iar unul dintre ei, după o lungă tăcere, specifică farmecului unic al acestui spațiu, rostește legendara cugetare: „No?!… Vez', mă, ce-nsamnă să n-ai lucru' tău?"

Liniștea acestui fel de a vedea lumea a durat multă vreme. Însă, de la un timp încoace, situația s-a complicat. Apa de la fîntîna ta din curte nu mai e suficientă. Trebuie să intri-n rîndul lumii și să te conectezi la rețeaua publică de apă și canalizare. Lumînările, candelele și opaițele tale nu mai fac față nevoilor. Trebuie să intri-n rîndul lumii și să te conectezi la rețeaua publică de curent electric. Soba, cuptorul și plita de gătit au nevoie de mult lemn, trebuie curățate des, durează mult pînă aprinzi focurile, așa că n-ai de-ales, trebuie să intri-n rîndul lumii și să te conectezi la rețeaua publică de gaz. Și toate astea nu mai sînt ale tale. Trebuie să plătești în fiecare lună ca să poți avea parte de ele. De la o bună bucată de vreme, pare că totul se prăbușește, se risipește, fuge la vale. Pentru că posibilitatea de a avea în jur doar „lucrurile tale", așa cum știai de la ai tăi, e din ce în ce mai mică. Apa, gazul, curentul electric sînt ale unora care ți le furnizează doar dacă plătești lunar. Mașina e a unei companii, căreia trebuie să-i plătești o rată. Casa în care stai e a unei bănci, căreia trebuie să-i plătești, la fel, o rată lunară. „Lucrul tău" a devenit un motiv de zîmbet, uneori trist, un subiect de banc, o zicere care ne duce cu gîndul în alte vremuri, peste care se așază, încet, praful.

Există însă și o mișcare de rezistență. Unii oameni nu vor nici în ruptul capului să renunțe la „lucrul lor". Dar, spre deosebire de mișcările de rezistență ale trecutului, acum e foarte scump să faci parte din fenomenul ăsta. E atît de costisitor să mai ai „lucrul tău", încît nici cei care-o duc foarte bine nu-și prea permit așa ceva. E drept, unii foarte încăpățînați încă încearcă. Și investesc foarte mult în a fi independenți și a avea „lucrul lor". Apa lor, energia lor, pămîntul lor, casa lor. Faci o instalație în pămînt, la mare adîncime, cu ajutorul căreia obții căldură. Sapi pînă dai de apă. Instalezi panouri solare. Încerci să fii independent energetic. Să ai „lucrul tău". Dar e foarte scump. Trebuie să stai foarte bine cu banii și cu nervii ca să poți ajunge la performanța de a avea „lucrul tău". Și nici atunci nu ești foarte sigur că definiția acestei sintagme e una la fel de precisă și de simplă, așa cum o știai tu, cu ceva vreme în urmă. Pentru că lucrurile se schimbă acum foarte repede. Definițiile sînt mai fragile decît fluturii aceia care trăiesc o singură zi. Și chiar în povestea cu fluturii încape o mare discuție. Ce-i aia o zi? Cum o măsurăm? Din ce punct de vedere? E atît de multă concretețe… hiperconcretă în jur, că doar cîte o metaforă ne mai aduce, rareori, un pic de viață în obraji.

Eee, iar acum să zicem că ești un geniu. Să presupunem că ai dat lovitura și i-ai driblat pe toți. Ai avut atîția bani, atîta răbdare și stăpînire de sine, că ai ajuns la științifico-fantastica independență energetică. Și nu te-ai retras în munți, în păduri, nu te-ai izolat la un capăt de sat, n-ai fugit pe o insulă din Pacific. Ai reușit performanța colosală de a avea, cumva, „lucrul tău". Dar trăiești printre semenii tăi, te vezi cu ființe umane, ai prieteni cu care ții legătura. Cum faci cu Internetul? Cum faci cu telefonia mobilă? Că, aici, e nenorocire cu definițiile în fiecare secundă. Ziua a devenit o eternitate în care se petrece un univers de lucruri. Domeniul tău de pe Internet, să zicem, e la fel ca acela de pe pământ? E la fel de „lucrul tău"? Dar să presupunem că lăsăm la o parte orice definire. Orice comparație. Cum faci să participi la lume fără să te conectezi la o rețea? Și care e prețul real al acestei conectări?

Și hai să zicem că abandonăm orice altă discuție care teoretizează lucrurile. Plătesc o conexiune la Internet. Intru în lumea aia. Navighez. Aflu tot ce vreau. Cunosc oameni. Schimb păreri. Observ că există și aici lucruri care costă, așa cum există și unele despre care se spune că sînt gratis. Există și în lumea asta a Internetului discuții despre teritorii, drepturi, e la fel ca „în lumea din afară". Și tinde să devină la fel de reală ca aceea „de afară", ba chiar să intre într-o competiție a realității. O pagină de Facebook, bunăoară, pare cît se poate de „lucrul tău". Că e a ta. Nu?! Ai senzația că, dacă ți se spune că e „pagină personală", ești la tine acasă. Ești pe pământul tău strămoșesc. Da, poți să ai senzațiile astea de patriotism și de simț al proprietății. Dar totul se petrece pe teritoriul creației cuiva. E o afacere în care ai intrat, la care participi de bunăvoie. E drept, ți s-a spus că e un gînd nobil, senin, luminos, o invenție care duce la dezvoltarea ființei umane, prin descoperirea noțiunii de comunitate. Dar e lucrul altuia. Al unui om. Teoretic, e gratis. Practic, poate costa multicel.

Anca MANOLESCU

Arnaud Beltrame

Gesturile eroice sînt admirabile. Dar, de obicei, ele ne apar situate *departe,* pe un cer al idealului, de unde ne impresionează cu exemplaritatea lor, cu caracterul lor „nepereche", cu distanța lor față de circumstanțele vieții obișnuite. E uimitor cînd un asemenea act se întîmplă în imediat, într-un supermarket, cînd media îl anunță la jurnalul de știri. E aproape de necrezut ca sacrificiul de sine să dea buzna în cotidian. Militarul francez a luat locul unei ostatice în magazinul ținut sub focul armei de ucigașul jihadist. Și-a dat *deliberat* viața pentru a salva altă viață. Și-a *dat-o:* în cazul lui, cuvîntul are întreaga greutate. Arnaud Beltrame știa că sînt puține șanse să scape de moarte. A intrat neînarmat în clădire. El nu se afla în asalt, în toiul unei intervenții, cînd pericolul e mare, dar există mijloace să fie combătut, evitat. A avut curajul că conteze doar pe puterea cuvîntului și a mîinilor goale în încercarea de a-l neutraliza pe teroristul care făcuse deja cîteva victime. Înainte de ciocnirea armată, el *a hotărît* să asume înfruntarea inegală. Totul, în actul lui, este în același timp eroic și sobru, extrem și cumpănit.

© wikimedia commons

Transportat la spital cu răni foarte grave, locotenent-colonelul Arnaud Beltrame a mai trăit cîteva ceasuri, avînd-o în preajmă pe soția sa. Cei doi plănuiau să facă în curînd cununia catolică. Arnaud Beltrame avea patruzeci și patru de ani. Cu cîțiva ani înainte întîlnise la abația Lagrasse un canonic de care îl legase o prietenie deosebită. Se „convertise" la creștinism, în sensul că trecuse de la un respect comun față de religie la o credință asumată, pregătită, activă. A primit binecuvîntarea apostolică *in articulo mortis* de la părintele Jean-Baptiste. Gestul și moartea lui au avut loc pe 23-24 martie, imediat înaintea Săptămînii Mari. Totul, în actul lui, pare marcat simbolic; apare, în mod uimitor, ca simbol pus în act.

Trecuse de la un respect comun față de religie la o credință asumată, pregătită, activă.

Interpretarea creștină e, desigur, la îndemînă. Dar nu cred că ea trebuie aplicată rapid, doar pe baza analogiilor de primă instanță. S-a vorbit mult și despre devotamentul lui Arnaud Beltrame față de profesie, asumată ca o *misiune,* o datorie înaltă de a proteja oamenii, de a-i salva din pericol. În Irak, în 2005, el izbutise o primejdioasă operație de extragere din Bagdad a unei cetățene franceze, fiind decorat cu Crucea Valorii Militare. Familia, colegii, șefii săi vorbesc despre curajul lui, impulsul de a se angaja, de a risca avînd conștiința clară a primejdiei, despre capacitatea de a stăpîni situațiile încordate, de a asigura solidaritatea echipei. Un profil puternic, ofensiv, generos pe linia meseriei și a onoarei. Un profil de luptător nobil.

Se vorbește de asemenea despre omul de convingeri, slujitor al Republicii, atașat de prestigiul și de istoria Franței. Ovidiu Nahoi, la RFI, vorbește despre „valorile Beltrame": „universalism republican, suveranitate democratică, «jertfă creștină»", întrebîndu-se dacă aceste principii – în jurul cărora Emmanuel Macron încearcă să obțină coeziunea societății – sînt totuși convingătoare pentru toți francezii. Numeroși sînt cei care cer înăsprirea măsurilor împotriva extremismului islamist pe teritoriul francez. În aceeași zi, 23 martie, un marș alb avea loc la Paris, ca protest și alarmă, în urma asasinatului antisemit comis asupra unei bătrîne de optzeci și cinci de ani, supraviețuitoare a Holocaustului.

În opoziție cu pulsiunile de ură – religioasă, etnică, politic-extremistă – tot mai prezente în Europa, Arnaud Beltrame ar putea fi privit ca erou „socio-cultural": simbol sau ideal, încarnat cu prețul vieții, al unei societăți unde onoarea, abnegația, universalismul, libertatea, convivialitatea ar fi lianții. Așa l-a celebrat, în curtea de onoare a Domului Invalizilor, Emmanuel Macron: ca pe un înalt reper mobilizator, un cavaler al valorilor noastre, apt să intensifice în francezi devotamentul față de aceste principii, să-i unească în jurul lor.

Toate aceste dimensiuni de lectură a actului său sînt fără îndoială legitime. Dar acoperă ele calitatea actului în chestiune? Nu depășește această calitate rubricile lor? Nu indică ea *potențialul de noblețe* a umanului pur și simplu? Cei mai buni dintre noi valorifică mult, foarte mult din acest potențial. Există puțini care îl trec *în mod total* în act. Dar există asemenea oameni. Ei au arătat că sacrificiul de sine face parte dintre posibilitățile umanului. În mod concret, deliberat, reflectat s-au depășit pe ei înșiși ca indivizi, ca individualitate. Și-au lărgit destinul prin responsabilitatea totală pentru celălalt.

Apoi, militarul francez și alții asemenea lui au suspendat, prin actul lor, mecanismul forței care e „legea naturală" în această lume. Sigur că într-o lume civilizată, mecanismul forței e „domesticit": acceptăm, în principiu, să respectăm ființa celuilalt, libertatea, drepturile, spațiul lui. Ne supunem legii, apelăm la dialog, la negociere, ne restrîngem pentru a lăsa loc și semenului. Dar chiar și în societățile noastre, rămîne cazul recursului îndreptățit la forță, cînd te afli în legitimă apărare, cînd ripostezi unui atac. Or, în fața forței ucigașe, descreierate de ură, militarul francez a ales să nu răspundă prin forță armată. Prin faptul că s-a substituit voluntar unei victime și prin nerecurgerea la forță, el a făcut prezent un alt regim de raporturi umane decît cel „realist", firesc, general acceptat.

Există într-o asemenea atitudine, într-un asemenea gest, un fel de transcendență care nu e de calificat confesional, cultural, identitar. E prea universal umană pentru a fi situată într-o rubrică anume.

S-a vorbit desigur despre angajarea creștină a lui Arnaud Beltrame. Dar cei care au invocat-o au avut, în general, eleganța de a nu monopoliza, în cont creștin, actul lui. Nu au făcut din el un semn de superioritate creștină față de islam, nici de ascendent față de insul neangajat religios. Au ținut seama de mănunchiul motivațiilor care au decis acest act. Au respectat expresivitatea lui pentru oameni de diferite credințe și convingeri; e de sperat chiar pentru cei purtați de fanatism și ură.

Există, neîndoielnic, în acest act, un filon puternic datorat credinței. Dar dacă credința ar fi mărginită la exemplaritatea socială a gestului, nu am acoperi specificul credinței. Chiar dacă am echivala credința cu sacrificiul de sine și nerecurgerea la forță, ceea ce este extraordinar, nu am atinge încă ceea ce face miezul credinței.

„Nu este iubire mai mare decît să-ți pui viața pentru prietenii tăi", spune Christos. Da, dar o spune în cadrul unui act sacrificial prin care oferă omului o cu totul altă viață decît cea finită, una participativă la propria Lui viață divină. „Prietenii" sînt cei deveniți sensibili la noutatea ei, receptivi față de suflul ei, purtați de dinamica ei, înaintînd în întîlnirea cu Cel care o dăruiește. Arnaud Beltrame are toate datele ca să fie cuprins în această întîlnire.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Pălținiș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Admirația ca delict

Biologii ne spun că sîntem ființe tribal-teritoriale, aflate într-o competiție intraspecifică adesea violentă, așa cum ne confirmă istoria tuturor grupurilor umane, fie ele adunate în hoarde primitive, imperii antice, medievale, moderne, ori în națiuni care se ciocnesc între ele, nu fără a se decima lăuntric, prin partide și grupuri de interese rivale. „Viața e o luptă, deci te luptă!" Regăsim aici viziunea lui Heraclit, gînditorul existenței ca eternă curgere și al războiului ca resort cosmogonic. Toți gînditorii dialectici au mers pe cursul acestei interpretări tragic-realiste, care oglindește fratricidul originar, din povestea lui Cain și Abel. Ea ne face să concepem civilizația ca mecanism de prevenire/vindecare a furiei umane. Pe același fond se țes și filozofiile politice moderne, de la Hobbes încoace: reprezentări pesimiste, pe care doar „bunul sălbatic" (idealizat de Rousseau) le-a mai îndulcit, demonizînd în schimb forța corupătoare a „societății", acea divinitate abstractă a „interesului general", capabilă să convertească agresivitatea anarhică a indivizilor în monopol (statal) al „violenței legitime". Pînă aici, toate urîte și frumoase, dacă ne gîndim că furia umană,produce nu doar crime – domestice sau genocidale –, ci și cultură în sens larg. Am încheiat astfel introducerea unei reflecții pe care aș dori să o dedic de fapt dezbinării paroxistice în care s-a afundat societatea noastră.

Orice observator încă lucid vede că democrația postcomunistă din România e falsă în premise, fragilă în conținut și extenuată prin conflicte exacerbate. Statisticile confesionale indică unul dintre cele mai ridicate grade de religiozitate din UE, în vreme ce peisajul politic, mediatic și cotidian ne livrează un iureș toxic de incivilitate cotropitoare. Sinteza tradițională dintre românitate și ortodoxie se dovedește formal și cantitativ productivă, însă conviețuirea zilnică nu confirmă pretenția creștină, și asta nu pentru că avem o religie „greu de înfăptuit", ci întrucît mulți dintre noi au schimbat ipocrizia dedubării din comunism cu filetismul pios și decorativ al unei „spiritualități" care nu ne împiedică nici să scuipăm pe jos, nici să ne dăm în cap unii altora, sub cele mai virtuoase pretexte. Un rău obscur – exprimat prin resentimente, ură, invidie și apetitul de a-l distruge pe celălalt – domină viața socială, invitîndu-i pe cei care i se opun la exil extern sau intern. Sînt de acord că, pînă la un punct, importăm și reflectăm dezordinea globală. Avem însă și contribuția noastră netă la acest climat isteric: presa tabloidă și mercenarizată, succesul dualismului maniheic (dușman al moderației și al oricărei narațiuni nuanțate), retorica de bîlci din lumea politică (unde cine țipă mai tare și „sare la gît", cum spun titlurile, pare mai eficient), contraselecția valorilor (pe care industria plagiatelor a consolidat-o aparent ireversibil) – iată tot atîtea trăsături strict autohtone ale infernului pe care-l deplîngem, pe măsură ce-l producem.

De situația aceasta sînt responsabile mai cu seamă elitele, care se luptă pentru stima unui public neglijat, încleștîndu-se provincial într-o zîzanie „profesionistă", dincolo de miza firească a accesului la resurse. Opere așezate nu prea mai produce nimeni: trăim din reciclări, copleșiți de impactul concurenței asimetrice cu oferta „străină", și ne divizăm nevrotic între costul supraviețuirii și agenda publică tot mai derizorie. Cu atît mai surprinzătoare devine morfologia urilor care ne separă, fie din clamate divorțuri „ideologice", fie dintr-un soi de micime insurmontabilă. Ne comportăm adesea ca și cum ipotetica *dispariție* a confraților noștri din lumea culturală ne-ar face fericiți, sporindu-ne simultan valoarea personală și creativitatea. De aceea, trăiesc tot mai des cu impresia absurdă că, atunci cînd admir isprăvile intelectuale ale altora, comit un delict inavuabil. Voi continua să-i prețuiesc, din motive de igienă sufletească, dar și pentru că – fără ei – nu pot împlini mai nimic din ceea ce aș putea să concep.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

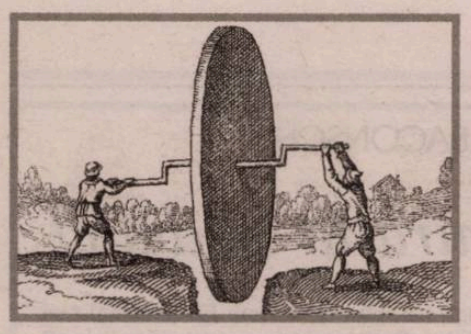

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Un miting mare

Să facem un miting. Unul mare de tot, pentru a cere iertare celor peste 2.500.000 de români care au plecat din țară pentru perioade mai lungi de un an. Pentru ei nu s-a putut crea o societate capabilă să le ofere locuri de muncă, salarii decente sau o locuință care să fi depășit Evul Mediu tîrziu. 12 procente din întreaga populație a țării merită un miting. S-au făcut adunări publice pentru mult mai puțin. Milioanele astea de oameni merită măcar amintiți în acest loc în care unii nu se vor mai întoarce niciodată. Vor crește copii spanioli, italieni sau englezi cu realizările cărora au să se laude urmașii noștri și ai domnului Liviu Dragnea pentru simplul motiv că numele acelor oameni va avea o oarecare rezonanță românească.

Să mai facem un miting. Unul pentru educație. O să avem afișe cu citate tragic-amuzante din premierul României. O să protestăm împotriva doctoratelor plagiate, a academiilor de securiști și a securiștilor academicieni. Vom chema la mitingul ăsta toți profesorii cărora le cerem să educe copiii pentru o lume pe care ei înșiși nu o mai înțeleg. Nu știu dacă se vor aduna un milion de oameni, dar măcar cîțiva părinți furioși tot vor veni.

Am putea organiza un miting pentru medicamente lipsă. Ar putea fi numit „Adunarea pentru Prelungirea Vieții". Am putea chema acolo toate familiile care nu își găsesc odihna umblînd năuce din farmacie în farmacie. Chiar și familiile care nu mai au motive să facă asta. Și pe toți pasagerii curselor de Viena împreună cu farmaciștii din acel oraș. Ar striga cu toții împotriva cinismului. Ar organiza o procesiune purtînd pancarte cu mutrele tuturor miniștrilor Sănătății însoțite de extrase din comunicatele privind frauda de la CNAS. Am organiza și un uriaș festival al medicamentului lipsă. Cu mici afișe la tarabe: „Donez cutie cu medicamente pentru cancer. Neînceputã".

Am putea organiza și cîteva mari mitinguri regionale. La Iași, un mare miting al moldovenilor exasperați. Acolo s-ar cere o dată pentru totdeauna nenorocita aia de autostradă din lipsei căreia Moldova se îndreaptă tot mai mult spre est în loc de vest. La Cluj s-ar putea face un mare miting împotriva Bucureștiului. Nu, nu a orașului, ci a tembelilor care mai agită din cînd în cînd prin televizoare fantoma naționalismului. În secuime s-ar putea protesta împotriva pesedizării jenante a UDMR. La Timișoara s-ar putea face un mare miting împotriva bărbaților care își vopsesc părul și scriu cu majuscule pe Facebook. În Oltenia s-ar organiza un protest masiv împotriva perfectului compus.

În București am putea încerca un miting al tăcerii și prăbușirii. În amintirea orașului care dispare sub ochii noștri în smog, nepăsare și prostie. În așteptarea dezastrului care va veni.

Să facem un miting mare. Unul mare de tot, la care să ne mărturisim neputința, să ne ascundem cinismul nostru mic, dar eficient, și incapacitatea de a vedea oamenii din cauza mulțimii. Am putea să ne adunăm cu toții la un loc și să observăm că avem totuși lucruri în comun. Mai mult decît pașapoartele astea care cer încă vize, mai mult decît conducătorii ăștia care încă mai au tupeul să ceară respect.

Am putea chiar să îi ascultăm dorința lui Liviu Dragnea și să încercăm un miting pentru familie. Pentru toate familiile monoparentale. Și pentru cele nucleare. Și pentru toate celelalte familii, indiferent din cine sînt compuse și ce fel de iubire le-a făcut posibile. Nu doar pentru familia aceea inexistentă din punctajele pe care i le construiesc consultanții liderului PSD. Un miting pentru amante, foste neveste și, cum spune domnul Ponta, actuale membre în consiliile de administrație ale companiilor de stat. Ei bine, de-abia acel miting ar fi cu adevărat relevant. Un miting al familiilor pesediste care nu s-au întemeiat niciodată, dar ce frumos ar fi fost. S-ar numi „Miting împotriva abandonării amantei", dar asta e doar o variantă.

E pentru prima oară cînd simt o oarecare simpatie pentru Coaliția pentru Familie. Cele trei milioane de semnături pe care le-au strîns în încercarea de a obține modificarea Constituției au atras atenția mașinăriei aceleia care transformă orice subiect serios în rumeguș demagogic. A înțeles repede dl Dragnea că numărul acela de semnături e comparabil cu numărul voturilor pentru PSD, dar nu se intersectează întotdeauna.

Piratul care conduce PSD a mai înțeles ceva. Și anume că subiectul va ocupa multe dezbateri publice. Oameni care altminteri ar fi fost atenți la ce se întîmplă cu Justiția sau cu economia își vor ocupa acum timpul cu discuții despre definiția familiei, căsătorie și stil de viață.

În fine, ar mai fi necesar un miting. Unul de solidaritate cu toți oamenii ăia suiți în autobuze și duși la vot, la mitingurile dlui Dragnea sau la tăierile de panglică organizate de cîte un baronet local. Oamenii aceia care se mulțumesc cu puțin, de teamă să nu piardă totul. Oameni care își amorțesc spiritul critic și se fac că nu văd ridicolul. Ei ar merita, măcar o dată, un miting despre ei, nu cu ei.

Acum 30 de ani, în România încă se mai organizau mitinguri mari la ordinul unui politican. Mari de tot, cu mulți participanți. Ordonați, cuminți. După o vreme, participanții au decis că s-a întrecut măsura și au organizat ei înșiși un miting mare. La final, cel care îi chema la ordine a pierdut totul. Ceilalți însă mai sînt aici. Și ei, și familiile lor.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

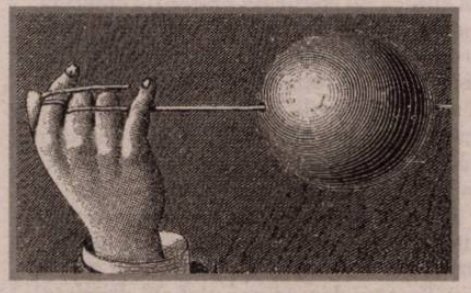

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Criză de încredere: modelul suedez

Odată cu demisia forțată a Sarei Danius din postul de secretar permanent, criza izbucnită la Academia Suedeză intră din faza cronică în stadiul acut. Scandalul mocnește deja de aproape o jumătate de an: în siajul campaniei #metoo, 18 femei l-au acuzat pe soțul poetei Katarina Frostersson, membră a Academiei, de hărțuire sexuală. O vreme, numele celui acuzat nici măcar nu a apărut menționat în clar, presa referindu-se la el doar voalat („o personalitate culturală"). Însă, odată cu începerea anchetei polițienești, numele Jean-Claude Arnault a fost dezvăluit. Co-fondator, alături de soția sa, al centrului cultural Forum, Arnault este acuzat de mai multe fapte de hărțuire sexuală. Printre cele care îl acuză: fiice ale unor membri ai Academiei și angajate ale instituției. Dar învinuirile nu se opresc aici. Se bănuiește că instituția sa ar fi primit, ilegal, finanțări pentru diverse proiecte culturale din partea Academiei. O firmă de audit a găsit, de altfel, mai multe nereguli pe care i le-a semnalat secretarului permanent Sara Danius, dar aceasta nu a întreprins nimic pentru a remedia situația, fiind bănuită, dacă nu de complicitate, atunci cel puțin de bunăvoință față de presupusul infractor.

Apoi, se mai bănuiește că Arnault ar fi contribuit la „scurgerea" unor informații privind scriitorii nobelizați înainte de anunțul oficial, ba chiar că ar fi încercat să influențeze decizia comitetului Nobel pentru literatură. Acuzații grave, mai ales în Suedia, unde integritatea e o virtute inconturnabilă. Și mai ales în cazul premiului Nobel, atît de rîvnit, atît de prestigios, atît de vizibil la nivel mondial.

Însă demisia secretarului general permanent al Academiei nu rezolvă problema. Ba chiar o complică. Conform statutului, pentru a lua decizii, e nevoie de prezența a cel puțin 12 membri (din 18). Membrii Academiei sînt aleși pe viață.

Se va găsi o soluție astfel încît acordarea premiului Nobel pentru Literatură de anul acesta să nu fie amînată?

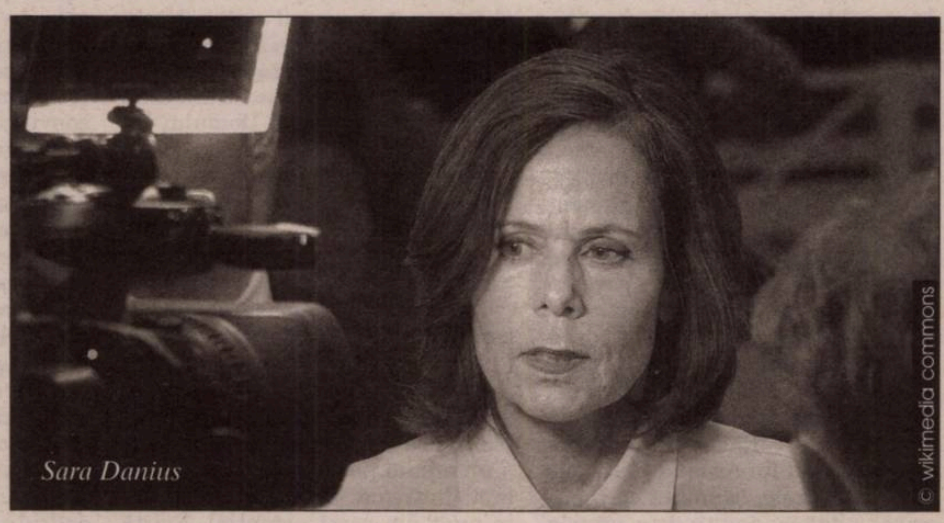

Sara Danius

© wikimedia commons

O eventuală demisie înseamnă doar absența membrului respectiv, nu și vacantarea fotoliului. Demisia Sarei Danius și a altor academicieni (printre care Klas Östergren, Kjell Espmark, Peter Englund) în urma crizei a redus numărul academicienilor cu drept de vot la 11, deci sub pragul regulamentar. Ceea ce pune Academia în imposibilitatea de a mai lua decizii valide.

Dincolo de chestiunea reintrării în legalitate, Academia Suedeză mai are de rezolvat o problemă legată de atribuirea burselor anuale (în valoare totală de 1,6 milioane de euro). Acum, că zeci de autori au adoptat poziții foarte tranșante pro sau contra Academiei, pro sau contra unor membri ai Comitetului Nobel, cum va mai putea garanta instituția imparțialitatea deciziilor în ceea ce privește acordarea acestor burse? Poate e nevoie de un *reset*, de un Comitet Nobel pentru Literatură nou-nouț, cu oameni care nu au făcut parte din vechea structură – sugerează un ziar din Suedia. Dar de ce și-ar ceda locurile din Academie acei membri care s-au ținut departe de tot acest scandal? Singurul care poate media această criză e regele Carl Gustav al Suediei, „patron" al instituției fondate în 1786. Se va găsi o soluție astfel încît acordarea premiului Nobel pentru Literatură de anul acesta să nu fie amînată?

Pe rețelele de socializare, sute de suedezi s-au mobilizat pentru a o susține pe Sara Danius. Ca un fel de replică dată curentului #metoo, susținătorii Sarei Danius pozează în bluze cu guler înalt și lavalieră (imitînd felul de a se îmbrăca al fostului secretar general al Academiei). Printre susținătorii ei se numără și ministra Culturii, Alice Bah Kuhnke. Ea a sugerat că feminismul e o bătălie cotidiană și că, în acest război, nu e nevoie ca tocmai femeile să fie sacrificate, adică îndepărtate din funcții. Poate că academicienii care au votat pentru îndepărtarea Sarei Danius au greșit, printre altele subestimînd simpatia publică de care se bucură, notează *Dagens Nyheter*. Dar și aceste manifestări de simpatie nu fac altceva decît să alimenteze criza de credibilitate...

Arhipelagul Soljeniţîn

Texte şi opinii de:

● Vladimir TISMĂNEANU (profesor la Universitatea Maryland, SUA)
„Celovek est' celovek“
● Alexandru PALEOLOGU
„Smulgerea solzilor de pe ochii noştri“
● Theodor PALEOLOGU (scholarul Casei Paleologu)
„Tata avea dreptate, dar...“
● Armand GOŞU (conferenţiar dr. la Facultatea de Ştiinţe Politice a Universităţii din Bucureşti)
„Acasă. La Moscova“
● Antoaneta OLTEANU (profesor universitar la Facultatea de Limbi şi Literaturi Străine, Universitatea din Bucureşti)
„Obsesia revenirii la clasicism“

argument

Reacţionarul glorios

Cînd a murit Aleksandr Soljeniţîn, în vara lui 2008, Alain Besançon a scris că „oricine îl atacă pe Soljeniţîn riscă să fie ingrat sau meschin“. Lumea, ştim bine, nu duce lipsă de ingraţi şi nici de meschini. *Hélas,* nici de proşti!

Atacurile la adresa autorului *Arhipelagului Gulag* continuă pînă azi. De fapt, întreaga viaţă a acestui mare om a fost însoţită de un nesfîrşit şir de atacuri. De la cele care vizau exterminarea lui fizică (anchetele kaghebiste şi anii de gulag) la cele care vizau exterminarea lui morală. Înainte de căderea URSS, pentru propaganda sovietică el era un trădător, un tip lipsit de talent susţinut ocult de CIA, un duşman al poporului – un reacţionar. După prăbuşirea URSS, pentru propaganda noului progres, el este un naţionalist, un tip lipsit de talent susţinut ocult de Kremlin, un ortodoxist, un panslavist, un antisemit, un antioccidental – un reacţionar. Nu l-au clintit, însă, nici goarnele sovietice din secolul trecut, nici trîmbiţele progresiste ale acestui secol. Soljeniţîn a fost o forţă morală de care s-au izbit şi s-au pulverizat toate genurile de propagandă. Asta îl face, deopotrivă, măreţ şi indezirabil.

Neîndoielnic, umanitatea îi datorează enorm. Meschin este orice atac la adresa lui Soljeniţîn, pentru că anvergura faptelor sale îl pune pe orice contestatar în penibilă inferioritate. De pe ce temei moral îl poate contesta cineva pe Soljeniţîn? Omul acesta este printre cei cinci sau şase trăitori ai veacului XX care au dărîmat comunismul. Tu, oricine ai fi, ce eşti în comparaţie cu asta? Aşa ar gîndi o lume normală. Doar că trăim în alt gen de lume. Lumea a progresat atît de fericit, încît pitpalacii sînt absolut liberi şi feriţi de orice risc să înjure leii. Şi, dacă le atragi atenţia, la rîndul tău eşti pus imediat la colţ, căci pitpalacii au uluitor de mulţi susţinători, iar leii sînt tot mai rari şi tot mai singuri.

Şi totuşi, privind biografia şi literatura acestui gigant, cu imensul respect pe care i-l purtăm, merită să încercăm o evaluare a moştenirii lui, la zece ani de la moarte şi o sută de ani de la naştere. O evaluare aşa cum *Dilema veche* ştie să facă. O evaluare care, de fapt, vorbeşte despre noi înşine mai mult decît despre Soljeniţîn, pentru că locul lui în istorie este definitiv asigurat. El nu mai poate rata nimic; noi, însă, putem rata totul.

În plus, *Dilema veche* dedică acest Dosar lui Aleksandr Soljeniţîn pentru că detestă şi ingratitudinea, şi meschinăria! (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiţi ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu şi Matei Martin. Ne puteţi asculta pe frecvenţele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Vladimir TISMĂNEANU

Celovek est' celovek

Grație lui Aleksandr Isaieivici Soljenițîn, cuvîntul „Gulag“ a intrat în vocabularul curent ca sinonim cu universul concentraționar comunist. Monica Lovinescu scria odată că, dacă ar veni un nou potop și ar trebui alese trei cărți care să exprime catastrofa totalitară, acestea ar fi *Arhipelagul Gulag* de Soljenițîn, *1984* de Orwell și *Zero și infinitul* de Koestler. Într-adevăr, Soljenițîn a fost martorul suprem dintr-un veac al sîrmei ghimpate, al terorii genocidare, al infamiei și cruzimii duse la paroxism. A fost cel care a explicat că totalitarismul (comunist și nazist) ar fi fost imposibil fără monstruosul ingredient ideologic. Datorită lui Soljenițîn, omenirea a aflat ce a însemnat supraviețuirea în lagărele staliniste. Cu un curaj extraordinar, el a ținut piept imensului aparat polițienesc al statului totalitar comunist. Cînd nu au mai știut cum să-l amuțească, cînd campaniile defăimătoare nu mai serveau la nimic, Brejnev, Suslov și Andropov l-au expulzat. Din exil, Soljenițîn a continuat să lupte împotriva minciunii, scriind cu o mistuitoare pasiune și adăugînd mii și mii de pagini epopeii istorice a unei Rusii martirizate. A fost una din marile conștiințe ale veacului douăzeci. A fost în egală măsură un titan al literaturii ruse și mondiale. Premiul Nobel, dezonorat prin decernarea sa unui Șolohov, a fost reabilitat în momentul cînd i s-a acordat lui Soljenițîn. Mai tîrziu, într-o discuție cu Susan Sontag, Iosif Brodsky, el însuși laureat al premiului, insista că tot ce scrisese Soljenițîn despre crimele comuniste era adevărat. Cărțile sale, între care *Primul cerc, Pavilionul canceroșilor, Roata Roșie* (romanul monumental despre război și revoluție), *Vițelul și stejarul, Arhipelagul Gulag* fac parte dintr-un tezaur nemuritor al adevărului și demnității. Soljenițîn însă nu a fost doar creatorul unui complex univers estetic, ci și cel care a adus tema lagărelor în prim-plan, a demonstrat că utopia bolșevică era inseparabilă de distrugerea individului, de malaxarea conștiințelor și de distrugerea valorilor esențiale.

Filozof al acțiunii disidente, Soljenițîn a acuzat comunismul că este o dictatură a minciunii. Pentru el, ca și pentru Berdiaiev ori Șestov, comunismul era înainte de toate o expresie a unui ateism neo-barbar. În 1967, adresîndu-se Uniunii Scriitorilor din URSS, Soljenițîn cerea intelectualilor să refuze minciuna și să trăiască în adevăr. Cuvintele sale au avut un ecou imediat la Praga, unde scriitorii cehoslovaci (Havel, Vaculik, Kohout) și-au exprimat solidaritatea cu marele romancier rus. Conceptul disident al libertății își afla originea în verticalitatea nedezmințită a lui Aleksandr Soljenițîn. Nu este necesar să fii de acord cu toate pozițiile sale – profetismul îl putea duce uneori în direcția unui naționalism rus de orientare autoritară. Important este să i se recunoască umanismul profund și devotamentul inoxidabil pentru cinste și justiție morală.

Trebuie amintit aici momentul 1963 cînd, cu aprobarea lui Nikita Hrușciov, revista *Novîi Mir* a publicat nuvela *O zi din viața lui Ivan Denisovici*. A fost o clipă eliberatoare, o răscruce în istoria spirituală a Europei de Est. Pentru prima dată, într-o publicație oficială sovietică, se scria negru pe alb, cu deplină sinceritate, despre experiența lagărelor staliniste. Se recunoștea, în fine, că sistemul era bazat pe teroare, spaimă și violență. La vremea respectivă, cu excepția Albaniei, România a fost singura țară din Europa

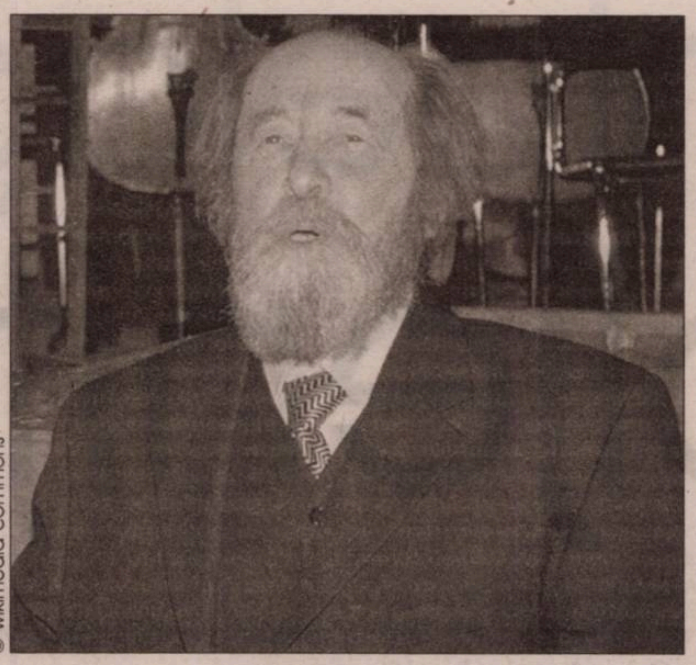
© wikimedia commons

de Est unde nu s-a publicat, în traducere, nuvela lui Soljenițîn. Cei care continuă să exalte „autonomismul“ unor Dej (la sfîrșitul vieții) ori al unui Ceaușescu ar face bine să-și amintească acest episod. *Ivan Denisovici* a schimbat busola literaturii din statele comuniste, a introdus o nouă matrice morală. Întreaga tablă de valori oficială era sfidată de această invitație la adevăr. Pentru că nu a îngenuncheat, pentru că a crezut în primatul spiritului, Soljenițîn a învins un sistem care s-a visat etern. Cum a scris cîndva George Kennan, nu există alt scriitor care să fi făcut atît de mult precum Soljenițîn pentru demascarea despotismului totalitar. A fost supremul martor al acuzării.

Soljenițîn a fost într-adevăr cel care, într-o vreme a înghețului totalitar, a știut cum să țină minte, s-a îndîrjit să nu uite, salvîndu-se pe sine și salvînd demnitatea culturii ruse. Față de Simonov, Fedin, Ehrenburg și Paustovski, Soljenițîn a avut un enorm dezavantaj pe care l-a transformat în șansa sa. A trăit în lagărele staliniste, nu a pactizat cu birocrația, nu a profitat niciodată de pe urma sistemului. Hannah Arendt nu a apucat să scrie despre Soljenițîn. A făcut-o un alt mare filozof politic, Claude Lefort, care a scris o superbă carte, *Un homme en trop* (1975). Înțelegerea totalitarismului, cum nota Roger Scruton, este imposibilă fără referința la Soljenițîn. Pentru el, Răul nu a fost cîtuși de puțin banal. În *Arhipelagul Gulag* avem portretele unora dintre călăii din vîrful piramidei, precum și ale celor care au servit drept echivalentul comunist al lui *Kapo* din lagărele naziste. Soljenițîn a fost, cum a scris cîndva Monica Lovinescu, *zek*-ul (deținutul) paradigmatic, tot așa cum personajul central din nuvela care a zguduit Imperiul Roșu și tot *establishment*-ul de stînga din Vest, *O zi din viața lui Ivan Denisovici,* nu era un veteran bolșevic, precum Rubașov, eroul romanului *Zero și infinitul* de Koestler. Era vorba, de această dată, de un om simplu, de un zek „banal“, de una dintre milioanele de victime ale unui sistem ce se dorea apoteoza Rațiunii în Istorie.

Soljenițîn a șocat intelighenția vestică, dar și pe senilii politbirocrați, prin atacul împotriva lui Lenin. I-a datorat mult lui Hrușciov (cel care a permis publicarea lui *Ivan Denisovici* în 1962), dar nu s-a oprit la poziția hrușciovistă. Critica sistemului la Soljenițîn merge la rădăcinile filozofice ale utopiei totalitare. În acest sens a editat el, în samizdat, un volum clasic intitulat *Dedesubtul molozului,* replică la o celebră colecție de eseuri „Repere“ apărută la începutul secolului XX, coordonată de Nikolai Berdiaiev.

S-a scris în ultima vreme despre naționalismul, ba chiar despre un fel de antisemitism al lui Soljenițîn. Nu pot intra aici în detalii. Trebuie amintit, totuși, că scriitorul a respins categoric acuzația de antisemitism, declarînd: „Antisemitismul este o atitudine nedreaptă, bazată pe prejudecăți împotriva întregului popor evreu. Nu există în opera mea o asemenea atitudine!“ Istoricul american Richard Pipes (el însuși evreu) a negat că ar exista o asemenea înclinație în scrierile lui Soljenițîn, inclusiv în controversata *Două secole împreună*. A explora implicarea unor cadre alogene (evrei, polonezi, gruzini, letoni) în practicile bolșevice nu echivalează cu îmbrățișarea ideologiei antisemite. Cînd acuzații identice au fost aduse volumului *Lenin la Zürich,* marele sovietolog britanic Leonard Shapiro a protestat scriind că nu există nici un fel de obsesie antisemită la Soljenițîn. Rămîne faptul că, mai ales în ultimii ani, pozițiile publice ale acestui apostol al libertății au înclinat spre un anumit autoritarism rusocentric. Dar, cum scria Anne Applebaum, autoarea unei formidabile istorii a Gulagului, bazată de mii de mărturii și documente de arhivă, opera lui a contribuit la recunoașterea drepturilor omului „ca un element legitim al dezbaterilor internaționale și al politicii externe“.

„Celovek est' celovek“ – „Omul este om“, acest principiu etic însemna pentru Soljenițîn că individul nu poate fi umilit de aparatele statale, că demnitatea sa este non-negociabilă, că ea nu poate fi trunchiată și înjosită după cum își doresc funcționarii Răului. Soljenițîn stă sub semnul memoriei și al compasiunii. A fost un scriitor de geniu, recunoscut ca atare de intelectuali atît de diferiți, precum Raymond Aron și Heinrich Böll, Iosif Brodsky și Cornelius Castoriadis, François Furet și Norman Podhoretz, Anna Ahmatova și Andrei Saharov. Prefața traducerii franceze a lui *Ivan Denisovici* a fost scrisă de Pierre Daix, fostul editor al săptămînalului *Les Lettres françaises,* cel care, în anii '50, negase existența lagărelor staliniste. Grație lui Soljenițîn, arhipelagul Gulag a căpătat un loc indelebil pe harta istorică a omenirii. A fost, de fapt, un continent al eroismului și al disperării, al crimei și al supraviețuirii.

Cărțile lui Soljenițîn rămîn în istoria literaturii alături de *Amintiri din casa morților* de Dostoievski și de poemul „Requiem“ al Annei Ahmatova. Citesc despre faptul că numele său nu mai spune mare lucru tinerilor din Rusia, și nu numai. Soljenițîn a protestat împotriva consumerismului idiotizant și a devenit el însuși victima acestui mod de autodistrugere spirituală. Ceea ce nu înseamnă, însă, că vocea sa este sortită să se stingă în neantul abulic al indiferenței. Există un film extraordinar, *Dialoguri cu Soljenițîn,* făcut de Aleksandr Sokurov (fostul asistent al lui Tarkovski, el însuși unul dintre marii regizori ai lumii de azi). Recomand din suflet TVR să-l difuzeze. Este o lecție de filozofie morală și demnitate spirituală.

„Sarcina artistului este aceea de simți mai acut decît ceilalți armonia lumii, de a vedea frumusețile și nenorocirile pe care oamenii le produc acestei ordini și, mai ales, să-i facă pe oameni să cunoască.“

A. SOLJENIȚÎN

Vladimir Tismăneanu *este profesor la Universitatea Maryland, SUA.*

Armand GOȘU

Acasă. La Moscova

Duminică, 3 august 2008, Aleksandr Soljenițîn a murit la reședința sa de la Troițe-Lîkovo, lîngă Moscova. A murit acasă, așa cum a dorit. De altfel, el i-a cerut în repetate rînduri soției, Natalia Dmitrievna Soljenițîna, ca atunci cînd se apropie sfîrșitul, să nu-l trimită la spital, ci să-l lase să moară în patul lui. A doua dorință îndeplinită a fost să moară vara și nu iarna. S-a stins într-o vară caniculară, avîndu-i alături pe soție și pe fiul său, Stepan. A fost lucid pînă în ultima secundă. A plecat senin din această lume, de parcă a decis să ia o pauză pentru că obosise să trăiască, după cum comenta, la cîteva zile după înmormîntare, soția sa.

Pe masa camerei sale de lucru, cu ferestre uriașe, cît să capteze lumina ce-și făcea cu greu drum prin coroana pădurii de mesteacăn, lăsase o scrisoare neterminată și alte zeci de plicuri în care ordonase hîrtii de diferite dimensiuni, încărcate de notițe, scrise ordonat de mînă. Un perete al biroului era plin de astfel de plicuri și dosare, cu mii și zeci de mii de fișe. Un volum uriaș de informație; documentarea pentru cărțile sale. Pe masă stăteau adunate, într-un colț, zeci de creioane ascuțite, unele abia începute, altele minuscule. Toată viața, Soljenițîn a scris cu creionul.

În ultimii ani era tot mai obosit și dezamăgit. Pentru că lucra *doar* opt ore pe zi. După criza de sănătate și operația complicată din 2007 mai folosea doar mîna dreaptă. Era fericit că doctorii i-au salvat mîna dreaptă și nu stînga, astfel încît să mai poată lucra. Însă era departe de programul obișnuit de lucru, de 16 ore la birou, regim pe care l-a practicat multe decenii.

Trupul i-a fost depus la Academia de Științe din Moscova, unde a venit puțină lume să-și ia rămas-bun, poate din cauza ploii, care nu s-a oprit toată ziua. Dar și la Sankt Petersburg, pentru mitingul de comemorare nu s-au strîns nici măcar o sută de oameni. Iar acolo n-a plouat. Seara, l-au îngropat pe Soljenițîn în cimitirul mănăstirii de călugări Donskoi, la ceremonie participînd și președintele Rusiei, Dmitri Medvedev, revenit special din concediu. Mănăstirea Donskoi adăpostește celebra icoană a Maicii Domnului de la Don, pictată de Teofan Grecul. Aceasta a însoțit armata rusă în bătălia de la Kulikovo (1380). În curtea mănăstirii, închisă de bolșevici după lovitura de stat din 1917 și redeschisă abia în 1991, NKVD a săpat o groapă comună unde a aruncat (zeci, sute?) trupuri ale celor uciși în timpul epurărilor staliniste. E un monument acolo, în partea de est, care marchează locul gropii comune, însă e departe de zona centrală a vechiului cimitir, unde a fost îngropat Soljenițîn. Aproape de acesta se află, însă, mormîntul marelui istoric rus Vasili Kliucevski, profesor la Universitatea din Moscova.

Atunci cînd a murit Soljenițîn, autoritățile și prietenii erau în plină pregătire pentru jubileul de 90 de ani, pe care i-ar fi împlinit la începutul lunii decembrie. Erau lucrate filme documentare, pregătite conferințe, medalii, onoruri, volume noi scoase în seria de opere complete. Soljenițîn era perceput ca unul dintre ideologii regimului, cel puțin asta era impresia intelighenției rusești, dar și a publicului. Media controlată de Kremlin și însuși Kremlinul cultivau această idee. Și o cultivă și astăzi, cînd „centenarul Soljenițîn", exportat în toată lumea, pare un veritabil proiect de *„soft power"* rusesc.

Lucrurile n-au stat totdeauna așa. La jubileul de 80 de ani, Soljenițîn a acceptat cea mai înaltă distincție a Academiei Ruse de Științe, Medalia de Aur „Lomonosov", dar a refuzat ordinul „Sf. Apostol Andrei", cu care președintele Boris Elțîn l-a decorat, ceea ce l-a făcut pe unul dintre cei mai respectați intelectuali ruși, medievistul Dmitri Lihaciov, supraviețuitor al Gulagului, prim cavaler al acestui ordin, să afirme că vede în gestul lui Soljenițîn atît o probă de lipsă de educație, cît și una de sinceritate.

Reinserția în lumea culturală rusească de după prăbușirea Uniunii Sovietice a fost o operațiune care nu prea i-a reușit lui Soljenițîn. A pierdut startul din cauza condiționării revenirii sale de publicarea unei bune părți a operei. Ultimii ani ai *glasnost*-iului gorbaciovist erau mult mai complicați decît perioada Hrușciov, atunci cînd, în 1962, *Novîi mir,* avînd susținerea prim-secretarului PCUS care încerca să împingă mai departe destalinizarea, publicase *O zi din viața lui Ivan Denisovici*. Și ce-ar fi putut autorul *Arhipelagului,* operă scrisă cu peste douăzeci de ani în urmă, să spună în plus? De altfel, capitolele din *Arhipelag* publicate în 1989-1990 în *Novîi mir* au trecut neobservate și necomentate, spre dezamăgirea autorului.

În august 1990 i-a fost restituită cetățenia sovietică. După eșuarea puciului din august 1991, Soljenițîn i-a scris lui Elțîn sfătuindu-l să schimbe granițele republicilor sovietice, astfel încît etnicii ruși să se regăsească în Rusia și să nu accepte dictatura Fondului Monetar Internațional. Încă de la începutul reformelor, Soljenițîn s-a plasat în tabăra opozanților lui Elțîn. A criticat revenirea la denumirea de Sankt Petersburg, în loc de Leningrad, cerînd o denumire rusească, Petrograd, nicidecum una cu rezonanță străină. A criticat public, în mai multe rînduri, terapia de șoc și planurile de privatizare.

Întoarcerea lui Soljenițîn în Rusia a fost concepută ca un spectacol. La 27 mai 1994, alături de soția și fiul cel mic, Stepan, scriitorul coboară din avionul american care l-a adus la Magadan, se pune în genunchi și sărută ceea ce el numește „pămîntul sfînt al Rusiei". E întîmpinat aici, ca de altfel peste tot pe unde călătorește, de delegații ale foștilor deținuți politici. Din Estul îndepărtat închiriază un vagon special în care străbate aproape întreaga Rusie, pînă la Moscova. Vagonul rămîne cîte două-trei zile în diferite orașe, unde Soljenițîn planifică opriri, apoi e atașat de alt tren pînă la următoarea stație. O întreagă echipă BBC l-a urmat, încercînd să realizeze un film serial. N-a ieșit nimic, a fost un dezastru.

La 21 iulie, vagonul familiei Soljenițîn, atașat la expresul Beijing-Moscova, ajunge în gara Iaroslav. Pe o ploaie mărunță, în fața cîtorva sute de persoane, dintre care unele venite să-i ceară să plece din Rusia, a ținut un scurt discurs. În dreapta, soția Natalia se uită îngrijorată spre zecile de umbrele care împung cerul. În stînga lui, primarul Lujkov încearcă să liniștească mulțimea. Pentru ambițiosul primar al Moscovei, marele scriitor apărea ca un potențial vehicul politic. În acel moment, mai toată lumea vorbea de intrarea lui Soljenițîn în marea politică, iar o candidatură la președinție era dată ca sigură. La 28 octombrie a ținut un discurs fulminant în Duma de Stat. Unul dintre cele mai antioccidentale, antireformatoare și nostalgic *veliko*-ruse discursuri pronunțate pînă atunci în clădirea de la Ohotnîi Riad. În noiembrie e primit de președintele Elțîn, căruia i-a făcut o serie de reproșuri. Soljenițîn era șocat de inechitatea dramatică ce se instalase în Rusia. Numai că aceasta nu era rezultatul reformelor și al privatizării, cum acuza scriitorul, ci tocmai al lipsei acestora și al însușirii, adesea frauduloase, a proprietăților statului de către o elită cleptocrată.

„Este o lege universală că intoleranța e primul semn al unei educații nepotrivite. O persoană prost educată este nerăbdătoare și arogantă. Adevărata și profunda educație promovează modestia."

A. SOLJENIȚÎN

„Să posezi doar ceea ce poți lua peste tot cu tine: învață limbi străine, călătorește ca să cunoști locuri, fă cunoștință cu mulți oameni. Fie ca memoria să fie valiza ta."

A. SOLJENIȚÎN

În aprilie 1995, Soljenițîn a început o serie de emisiuni de televiziune, în care povestea despre călătoriile sale prin Rusia, despre oameni și necazurile lor, milita pentru consolidarea căzăcimii, deplîngea faptul că Rusia și-a abandonat etnicii în diferite foste republici sovietice. Practic, emisiunea era tot mai critică de la un episod la altul, ceea ce irita Puterea. Cum, în toamna lui 1995, se desfășura campania electorală pentru alegerile parlamentare, iar în primăvara lui 1996 urma să înceapă campania prezidențială, emisiunea lui Soljenițîn, căreia i se reproșa și audiența scăzută, a fost suspendată. Dezamăgit, scriitorul a încercat să încheie socotelile cu actualitatea rusească publicînd *Rossiia v obvale* (tradusă în limba română *Rusia sub avalanșă).*

S-a retras la masa de scris, a revenit la literatură și a publicat cîteva serii de povestiri în *Novîi mir*. Lucra în acel moment cîte 14 ore pe zi, documentînd, printre altele, *200 let vmeste (Două secole împreună. Evreii și rușii înainte de revoluție. 1795-1917,* apărută în limba română, în patru volume), carte pe care o publică în 2001-2002. În jurul acestei cărți izbucnește o polemică foarte dură, formulîndu-se acuzații grave de antisemitism la adresa lui Soljenițîn.

Însă nimic nu mai poate opri steaua lui Soljenițîn, aflată din nou în ascensiune, căci, este tot mai evident, el devine preferatul autorităților ruse. Dar este departe de inima publicului, care-l contestă tot mai vehement, acuzîndu-l de un ego cosmic și de o lipsă totală de empatie. Ales academician, *doctor honoris causa* al Universității din Moscova, deținător a numeroase ordine și medalii, Soljenițîn stîrnește invidie printre scriitori și oameni de cultură. E vizitat acasă de două ori de președintele Vladimir Putin (2000 și 2007), care pare să-l fi anexat și care-l utilizează în acțiuni politice antidemocratice, dînd citate din Soljenițîn.

La rîndul său, tot mai vehement contestat, Soljenițîn i-a acuzat de metode kaghebiste pe cei care se îndoiesc de caracterul lui, dar și de valoarea operei sale. E puternic, toate reflectoarele sînt ațintite asupra lui, așa că plătește vechi polițe. Așteaptă să moară Șalamov, autorul *Povestirilor din Kolîma,* pe care unii critici le consideră peste *Arhipelag* ca valoare literară și mărturie documentară, ca să-l critice pe motiv că ar fi slab din punct de vedere artistic și că ar fi fost lipsit de patriotism în reflectarea sistemului sovietic.

În orice caz, la doi ani de la moartea sa, în august 2010, pe mormîntul din cimitirul Donskoi s-a ridicat o frumoasă cruce de marmură. La ceremonia care a avut loc atunci, în spatele Nataliei Soljenițîna, îngenuncheată în fața crucii, se afla însuși Evgheni Primakov, sprijinit de peretele bisericii, purtînd obișnuiții ochelari cu lentile heliomate.

***Armand Goșu** este conferențiar dr. la Facultatea de Științe Politice a Universității din București.*

2018 – un an pe care Soljenițîn și-l imagina altfel

La Departamentul de Literatură Comparată al Facultății de Litere din cadrul Universității „Babeș-Bolyai“ din Cluj, profesoara Ruxandra Cesereanu predă studenților ei un curs intitulat „Literatură și totalitarism“, în cadrul căruia analizează, printre altele, și faimoasa nuvelă a lui Aleksandr Soljenițîn, O zi din viața lui Ivan Denisovici. *La rugămintea revistei noastre, Ruxandra Cesereanu a solicitat cîtorva dintre studenți cîte un mic text despre această nuvelă, pentru acest Dosar Soljenițîn al* Dilemei vechi. *Mulțumindu-i Ruxandrei Cesereanu, publicăm mai jos patru dintre aceste texte. Modul în care tineri români care, practic, s-au născut la ani buni după căderea comunismului rezonează la povestea blîndului Ivan Denisovici din gulagul lui Stalin este, pentru mine cel puțin, impresionant. Desigur, avem aici și o dovadă că nuvela lui Soljenițîn rămîne puternică peste timp și peste culturi.* **(S. V.)**

■ Adrian Emil RUS

Despre sine ca expresie a umanității

A scrie despre detenția din lagăr fără a-l face un loc al morții, ci dimpotrivă, al vieții, despre munca silnică fără a o detesta, ci a o vedea ca o datorie față de sine, a scrie despre condiția și limitele umane fără a încerca să emoționezi, despre suferința tăcută a celor părăsiți fără a-i face să scoată un strigăt, despre timpul care încremenește fără a-l blestema, a scrie despre toate acestea fără a încerca să faci din ele un elogiu al durerii, ci unul al rezistenței e poate cel mai însemnat aspect al cărții lui Soljenițîn *O zi din viața lui Ivan Denisovici,* ca o mărturie indirectă a unei vieți asumate spre relevarea unui adevăr. Dar mai mult decît adevărul acestei realități a negurii de represiune stalinistă e adevărul simplu al fiecărei existențe care, în contextul de a fi pierdut totul, nu a uitat să rămînă el însuși, căci Ivan, prin felul său de a privi lumea, prin limbajul și gîndul său de om obișnuit, e expresia unei astfel de moralități, a unui mod de-a fi care se caracterizează strict prin păstrarea demnității în fața propriului sine, în care condiția de-a fi înainte de toate om e imperativul existenței. Or, această formă de luptă prin sine e poate cea mai însemnată moștenire pe care a lăsat-o Soljenițîn generațiilor următoare.

■ Ana-Maria BĂCANU

Reverberații identitare

Într-o epocă în care ritmurile sînt dictate de viteza năucitoare de dezvoltare a tehnologiei, generația tînără se poate lăsa ușor purtată de acest curent, făcîndu-se adesea vinovată de ignoranță față de trecut. Într-un fel e de înțeles, avînd în vedere că, pentru a putea ține pasul cu tot ce se petrece, trebuie să te concentrezi pe *repede-înainte,* însă cheia identitară a fiecăruia se descoperă (și) privind înapoi. În această ordine de idei, cartea lui Aleksandr Soljenițîn *O zi din viața lui Ivan Denisovici* este o redută împotriva uitării colective. Societatea de azi se construiește pe sacrificiile secolului trecut, iar acest roman nu face decît să creioneze o moștenire mentală, un construct accesibil oricui dorește să cunoască și să se cunoască. Aceia care nu au trăit pe propria piele tragediile petrecute în comunism cu greu își pot asuma ceva ce le rămîne străin, pe principiul „sătulul nu crede la ăl flămînd“. Tocmai de aceea, Soljenițîn intuiește corect cînd alege să descrie opresiunile din Gulag prin intermediul unui personaj ficțional, deschis aproprierii de către oricare cititor. Acțiunea romanului se concentrează pe o zi într-un lagăr din Rusia sovietică, iar prin abundența detaliilor și comportamentul autentic, filtrate prin imaginarul unui deținut, învestește cititorul la rang de părtaș. Lectura fiind inițiatică, oferă șansa de a trăi o zi ca prizonier, ca muncitor în gerurile unui lagăr, creînd o memorie imposibil de dobîndit altfel pentru generația tînără de acum.

„Ai putere asupra oamenilor atîta timp cît nu le iei chiar tot. Dacă îi jefuiești de absolut tot ce au, ei nu mai sînt în puterea ta; ei devin liberi.“

A. SOLJENIȚÎN

„Doar cei care refuză să urce pe scara unei cariere sînt cu adevărat interesanți. Nimic mai plictisitor decît un om cu carieră.“

A. SOLJENIȚÎN

■ Andreea-Ioana HAGEA

Acum, în 2018

Într-un an 2018 pe care Soljenițîn și-l imagina poate cu totul altfel, cu mai puțină nedreptate, cu mai puțin absurd și incompetență politică, citim probabil *O zi din viața lui Ivan Denisovici* detașați de atmosfera acelui infern care arde molcom și în care sute de mii de oameni și-au trăit o parte sau poate chiar întreaga viață. Ce putem învăța noi, o generație care nici măcar nu era născută atunci cînd Cortina de Fier a căzut? Lecția curajului. Soljenițîn și-a petrecut opt ani din viață în Gulag pentru un comentariu derogatoriu făcut despre Stalin într-o scrisoare, după care a fost exilat. Totuși, a hotărît să publice un roman care, deși se vrea o ficțiune, este o mărturie a tuturor celor a căror voce a fost suprimată. A hotărît că nevoia de adevăr este stringentă. A dedicat acest roman fiecărei secunde de agonie a deținuților, fiecărei dimineți în care și-au adunat toată voința pentru a se ridica din pat și a mai îndura o zi de nonsens. Dar a dedicat romanul și celor care au fost copleșiți sub povara nedreptății pentru ca posteritatea să vadă cum un regim totalitar a afectat toate acele vieți și pentru a face ca acele vieți să nu rămînă doar cîteva rînduri scrise într-un registru.

■ Georgia MORARU

Mesaj de la Soljenițîn

Generația mea uită mult prea ușor că viitorul depinde de acțiunile și deciziile ei prezente, manifestînd o solidaritate de tip ad-hoc pe timp de criză. Astfel, lecția lui Soljenițîn este atît de similară cu aceea a lui Maiorescu – să credem că fondul primează asupra formei –, încît ne poate activa acel simț civic pe care trebuie să îl regăsim pentru a genera o schimbare. Forma poate fi mesajul, dar mesajul este formă doar dacă are puterea de a inspira o întreagă generație să-și cunoască istoria pentru a învăța mereu să nu o repete. Aceasta e moștenirea pe care Soljenițîn a lăsat-o celor ce au venit după el și acesta este mesajul pe care și-a dorit cu încăpățînare și curaj să îl transmită. Și ar fi spre pierderea noastră să nu ne întîlnim cu el, să nu-i cunoaștem limbajul atît de accesibil tuturor prin cartea *O zi din viața lui Ivan Denisovici.*

ALAIN BESANÇON

„Acest războinic a fost capabil să sesizeze punctul strategic în care trebuie atacată bestia. El a înțeles că, de fapt, comunismul nu se bazează înainte de toate pe poliție, nici pe armată, nici pe o birocrație privilegiată, nici pe o castă de profitori și nici măcar pe teroare, ci pe ceva indefinit, pe o formațiune mentală bizară, pe o maladie a gîndirii, pe o perversiune lingvistică. El a numit-o pe numele oficial: *ideologie,* și pe numele său metafizic: *minciună*. Acest spectru imaterial, nul, inept a fost coloana și fundamentul comunismului. El l-a făcut să cadă. Dar capacitatea strategică de a citi imediat inamicul, sesizîndu-i punctele tari și punctele slabe, nu era suficientă. Era de asemenea necesară sănătate fizică, forță, obstinație, capacitatea incredibilă de a rezista în închisoare, în lagăr, de a face față trădărilor. Era necesară rectitudine morală. Era, de asemenea, necesară – o spune chiar el de atîtea ori – credința creștină și asigurările excepționale primite de la Cel de Sus. Toate acestea alcătuiesc ceea ce se numește un mare om. Anticii vorbeau despre sufletul mare, despre *magnanimitate*. Exact asta i se putea citi pe față. L-am întîlnit doar de două ori. Mai întîi cînd a venit pentru prima dată la Paris și i-a șocat pe ziariștii de stînga, a doua oară în 1999, la Moscova. Am fost frapat de statura sa înaltă, de noblețea feței sale și de postura sa majestuoasă. Nimeni altcineva nu mi-a produs o asemnea impresie!“

„Creștin fiind, Soljenițîn participă la ceea ce am putea numi «gîndirea religioasă rusă» care a înflorit în ultimii ani ai Vechiului Regim, dar care vine încă de mai demult. Gogol și Turgheniev au protestat împotriva șerbiei. Tolstoi și Dostoievski sînt «creștini sociali», așa cum fuseseră alții în Anglia și în Franța cu o generație mai înainte. Recitindu-l pe Dostoievski, am fost frapat să văd că anumite teme ale sale au fost preluate de Soljenițîn. Sigur că autorul *Gulagului,* spre deosebire de autorul *Casei Morților,* nu a adorat Puterea care l-a respins. Dimpotrivă, a combătut-o în numele unei idei puternice și concrete a adevărului și a justiției. Nici nu a văzut esența imaginară a unei Rusii transfigurate în «drepturile comune». Și nici nu a urît Occidentul în timpul exilului său. În același timp, nici n-a avut o stimă deosebită pentru el, ceea ce poate fi înțeles, dar nici curiozitatea să-l cunoască mai bine, ceea ce este ceva mai grav. Nici măcar n-a făcut efortul să învețe limba engleză. Dostoievski, provenit din mica nobilime, știa mai multe limbi străine. Soljenițîn, produs al școlii sovietice obișnuite, n-a învățat deloc limbi străine. Era, însă, preocupat să restaureze acea limbă rusă care fusese degradată de limba de lemn comunistă, așa că învățarea englezei era în ochii lui pierdere de timp, de nu chiar o trădare a limbii sale materne – acea limbă sacră. Pe modelul unui Dostoievski călător orb prin Italia și Germania, Soljenițîn aflat în singurătate în Vermont nu se gîndea la nimic altceva decît la Rusia, la istoria ei, la esența ei, la destinul ei, convins că nici un occidental nu o va putea înțelege cu adevărat pentru că nu a suferit în ea, pentru ea, cu ea. E păcat, desigur, că nu a cunoscut istoricii europeni și americani, care au făcut o treabă foarte bună substituindu-se istoricilor ruși, cărora li s-a interzis vreme de 70 de ani să scrie istoria adevărată a țării lor.“

(Prefața la cartea *Alexandre Soljénitsyne – La fin d'un idéologie,* de Daniel J. Mahoney, Editura Fayard, 2008)

Trei întrebări pentru trei scriitori ruși

anchetă literară

Curios să aflu ce mai înseamnă Aleksandr Soljenițîn pentru literatura rusă de astăzi, am rugat trei dintre cei mai de succes scriitori ruși contemporani să răspundă, pentru revista noastră, la trei întrebări. Am ales, firește, trei scriitori ale căror cărți se bucură de mare succes printre cititorii români: Ludmila Ulițkaia, Evgheni Vodolazkin și Mihail Șîșkin. Mulțumesc agenților literari și editurilor care m-au ajutat să dau de ei, precum și dlui Anton Breiner, care, cu amabilitate, a tradus întrebările mele în rusă și răspunsurile scriitorilor în românește.
Cele trei întrebări ale mele au fost:
1) Au trecut zece ani de la moartea lui Aleksandr Isaievici Soljenițîn. Mai înseamnă el ceva pentru literatura rusă de astăzi? Dar pentru societatea rusă?
2) Dar dumneavoastră, personal, cum îl priviți astăzi pe Soljenițîn?
*3) Care dintre cărțile lui vi se pare că rezistă și astăzi? (**S.V.**)*

■ Ludmila ULIȚKAIA

1) Astăzi putem deja să spunem că Soljenițîn a intrat definitiv în canonul literaturii ruse. În tradiția literaturii clasice rusești, scriitorul a fost aproape întotdeauna nu doar autorul unor texte, ci și, în același timp, o persoană publică. În acest sens, Soljenițîn este continuatorul tradiției clasice. Marea sa cercetare cu valoare literară *Arhipelagul Gulag* a avut în epoca sovietică un impact social extrem de mare, dar, din păcate, într-o măsură mult mai mare în Occident decît în patria scriitorului. Mi se pare că în Rusia cărțile sale nu au fost citite suficient de atent – nici atunci, nici acum.

2) A dat dovadă de eroism civic, și acest lucru îmi trezește un respect necondiționat. După revenirea sa din emigrație am fost dezamăgită de încercarea sa de a intra în grațiile Puterii contemporane, precum și de susținerea acordată tendințelor arhaizante și naționaliste.

3) Prețuiesc îndeosebi povestirile sale timpurii – *Casa Matrionei, O zi din viața lui Ivan Denisovici* și altele. O însemnătate imensă o are actul său de curaj scriitoricesc *Arhipelagul Gulag.* Romanele sale timpurii m-au lăsat indiferentă. Una dintre ultimele sale cărți, *Două sute de ani împreună,* mi s-a părut complet inacceptabilă din varii motive – și ideologice, și estetice.

■ Evgheni VODOLAZKIN

1) Mai înseamnă. Majoritatea lucrurilor spuse de el continuă să rămînă actuale. Deosebit de importante, în opinia mea, sînt ideile lui legate de căință – lucrul cel mai dificil pentru oameni. Și totuși, fără căință nu poate exista mișcare înainte. În ceea ce privește importanța lui ca scriitor, el rămîne pînă în prezent un model neegalat de lucru cu materiale istorice: atent, migălos. Descrierea amănunțită a evenimentelor istorice le-a părut multora de prisos, însă el o făcea cu bună știință, pentru a pierde nici un detaliu în explicarea trecutului. Iar dacă vrem să înțelegem evenimentele din 1917, fără *Roata Roșie* nu ne putem descurca.

2) Cu un profund respect. A fost un om de o onestitate ireproșabilă, pentru care literatura s-a contopit cu viața. Pentru el, literatura și viața erau de nedespărțit și le trata cu aceeași seriozitate.

3) Aproape toate: fiecare în felul său. *Roata Roșie* ne explică cum se pregătea și cum s-a produs tragedia din 1917. *O zi din viața lui Ivan Denisovici,* unul dintre cele mai emoționante texte despre lagărele de concentrare, te forțează să-ți amintești cu ce se termină experimentele istorice și cum se răsfrîng asupra celor mai „mici", celor mai „ne-istorici" oameni. Literatura adevărată se deosebește prin faptul că nu are o legătură indisolubilă cu evenimentele care i-au dat naștere. Ea nu este un obiect de unică folosință.

■ Mihail ȘÎȘKIN

1) În Rusia e război civil, deocamdată încă unul rece, în Internet, dar îl vedem deja revărsîndu-se în străzile și piețele orașelor. Și, ca la război, ești de o parte a liniei frontului sau de cealaltă. În ultimii ani am trăit foarte multe dezamăgiri dureroase atunci cînd oamenii pe care îi consideram cumsecade, „normali", deveneau dintr-odată oameni de încredere ai președintelui, semnau scrisori în sprijinul lui Putin, salutau anexarea Crimeii. Și mă întreb: dacă Soljenițîn ar fi trăit pînă în zilele noastre, de partea cui ar fi fost? Aș vrea să cred că s-ar fi situat în opoziție față de regimul banditesc, că ar fi îndemnat la boicotarea alegerilor măsluite, că ne-ar fi zis „să nu trăim în minciună". Dar ceva mă împiedică să afirm asta cu convingere. Îmi vine imediat în minte vorba sa cu privire la țările din Asia Centrală – „pîntecele moale al Rusiei". Rușii sînt bolnavi de virusul unui „patriotism" imperial. Cînd vine vorba de granițele imperiului, omul obișnuit se transformă, ca într-o piesă de Ionesco, într-un rinocer. Și sînt atîția rinoceri care gonesc acum în turme, strivind totul în calea lor, și prin orașele rusești, și prin Internet, și prin „literatura rusă contemporană", încît în minte ți se furișează un gînd trist: e bine că Soljenițîn nu a prins „întoarcerea Crimeii la Patria-Mumă" și nici războiul cu „fasciștii" ucraineni de dragul unei „Pax Russica". Putin l-a decorat pe Soljenițîn, a fost la el în vizită, cita din el cînd trebuie și cînd nu trebuie, și căuta să se folosească în fel și chip de figura marelui bătrîn pentru a se legitima în ochii inteligheției. Mă tem că Soljenițîn ar fi continuat să fie folosit în interesul regimului.

2) Ești un om tînăr, abia ai început să conștientizezi că trăiești și dintr-odată îți dai seama că ai fost trădat de cei mai dragi și apropiați oameni: de părinți și de bunici. Te-ai născut într-o închisoare. Te-ai născut într-o lume a minciunii fără sfîrșit. Aveam pe atunci două vise: să devin scriitor și să călătoresc prin toată lumea. Și dintr-odată am înțeles că ceea ce vreau eu să scriu n-o să se publice niciodată și că nimeni n-o să mă lase vreodată să trec dincolo de gardul de sîrmă ghimpată. Această conștientizare a faptului că trăiesc în lagăr s-a produs și datorită lui Soljenițîn și cărților sale. Țin minte cum prietenii mi-au împrumutat *Arhipelagul Gulag* pentru trei zile. Îl citeam nopțile. Aveam șaisprezece sau șaptesprezece ani. Cum să uiți acea beznă și acea disperare? Dar numele lui Soljenițîn se asocia în primul rînd cu speranța. Pentru că el s-a luptat cu sistemul, practic de unul singur, și a învins. Pentru că afirmația lui – că în URSS se vor întoarce mai întîi cărțile lui, și de-abia apoi și el – reprezenta, de fapt, un simbol de credință. Așa s-a și întîmplat. Asta a fost o victorie a lui, dar și a noastră comună. Întîi s-au întors cărțile, apoi și el. Dar să dărîmi o dictatură s-a dovedit a fi mult mai ușor decît să construiești o democrație. El a avut o singură propunere corectă: totul trebuie să înceapă de la o autoguvernare participativă a cetățenilor. Soljenițîn trăise în Elveția și văzuse cum funcționează cu adevărat un stat democratic. Dar în Rusia nu trăiesc elvețieni. Și s-a întîmplat ce s-a întîmplat: criminalitatea s-a autoorganizat, preluînd puterea la toate nivelurile. Un stat mafiot.

3) Pe vremuri, cărțile lui despre „lagăr" șocau pentru că oamenii nu aveau acces la informație. Dar astăzi, și Wikipedia, și YouTube, și rafturile librăriilor sînt ticsite de informațiile istorice care redau adevărul pe care Soljenițîn visa să-l împărtășească oamenilor. Mă îndoiesc că tinerii au nevoie de cărțile sale astăzi la fel de mult pe cît îmi trebuiau mie atunci. Dar nici să spui că s-au învechit nu poți. Lagărele, sîrma ghimpată, turnurile de pază au dispărut, dar țara continuă să trăiască după legile lagărului: cel puternic își alege priciul, iar cel slab stă la tinetă. S-a întîmplat că, dintr-odată, deținuții au alungat conducerea veche și au ales una proprie. Dar barăcile au rămas. Și viața în ele continuă. În *Roata Roșie,* Soljenițîn încerca să explice cum de s-a întîmplat așa data trecută, de ce încercarea de a construi o democrație în Rusia a dat naștere unei închisori. Și iată că, acum, totul se repetă din nou. Adevăratele cărți nu sînt despre trecut, ci întotdeauna despre viitor.

■ ■ ■

Dar în Rusia nu trăiesc elvețieni.

„Pentru a respinge inumana ideologie comunistă este de-ajuns să fii om. Această respingere este o reacție a sufletelor noastre împotriva celor care vor să ne facă să uităm conceptele de bine și de rău."

A. SOLJENIȚÎN

„Violența poate fi acoperită doar cu minciună, iar minciuna poate fi menținută numai prin violență."

A. SOLJENIȚÎN

„Dar despre ce este mai important în viață și despre înșelătoriile ei ce s-ar putea spune? Dacă vreți, rostesc eu răspunsul chiar acum. Nu urmări ceea ce este iluzoriu – posesiuni și funcții: tot ceea ce obții cu prețul nervilor tăi decenii după decenii și ți se poate confisca într-o noapte. Trăiește cu o superioritate continuă la adresa vieții – nu te teme de nenoroc și nici nu tînji după fericire. În fond, amîndouă sînt la fel: amarul nu durează pentru totdeauna și dulcele nu umple niciodată paharul. E suficient că nu îngheți de frig și că setea și foamea nu-și înfig ghearele în tine. Dacă spinarea nu ți-e ruptă, dacă poți merge pe picioare, dacă poți căra în brațe, dacă amîndoi ochii tăi pot vedea, dacă urechile tale pot auzi, atunci pe cine ai putea să invidiezi de fapt? Și de ce? Să invidiezi pe altul te devorează mai degrabă pe tine însuți. Freacă-te la ochi și curăță-ți inima – prețuiește mai presus de orice pe cei care te iubesc și care-ți vor binele. Nu-i răni, nu-i disprețui și nu te depărta niciodată de ei înfuriat. În fond, nu știi niciodată ce ți se va întîmpla, ar putea fi ultimul tău gest înainte de a fi arestat și așa, înfuriat, vei rămîne în amintirea lor."

Aleksandr SOLJENIȚÎN

■

Alexandru PALEOLOGU

Smulgerea solzilor de pe ochii noștri

În 1995, la editura Anastasia, a apărut cartea lui Aleksandr Soljenițîn, Chestiunea rusă la sfîrșit de secol XX. *Prefața, semnată de Alexandru Paleologu, rămîne și astăzi una dintre cele mai fierbinți declarații de admirație pe care un intelectual român le-a făcut vreodată față de marele rus. Repet, era 1995 – Soljenițîn, marele erou al cauzei anticomuniste, abia revenise în Rusia natală, iar la noi, în Est, apăreau deja primele temeri că Occidentul refuză să empatizeze cu suferința pe care regimurile roșii ne-o produseseră. Regăsind această prefață, m-am gîndit că ar fi interesant dacă aș supune un fragment din ea atenției lui Theodor Paleologu, fiul autorului, la rîndul său unul dintre intelectualii importanți ai țării, care, în plus, predă la școala lui privată un curs despre Soljenițîn. Așadar, textul tatălui, din 1995, primește o replică din partea fiului, în 2018.* **(S. V.)**

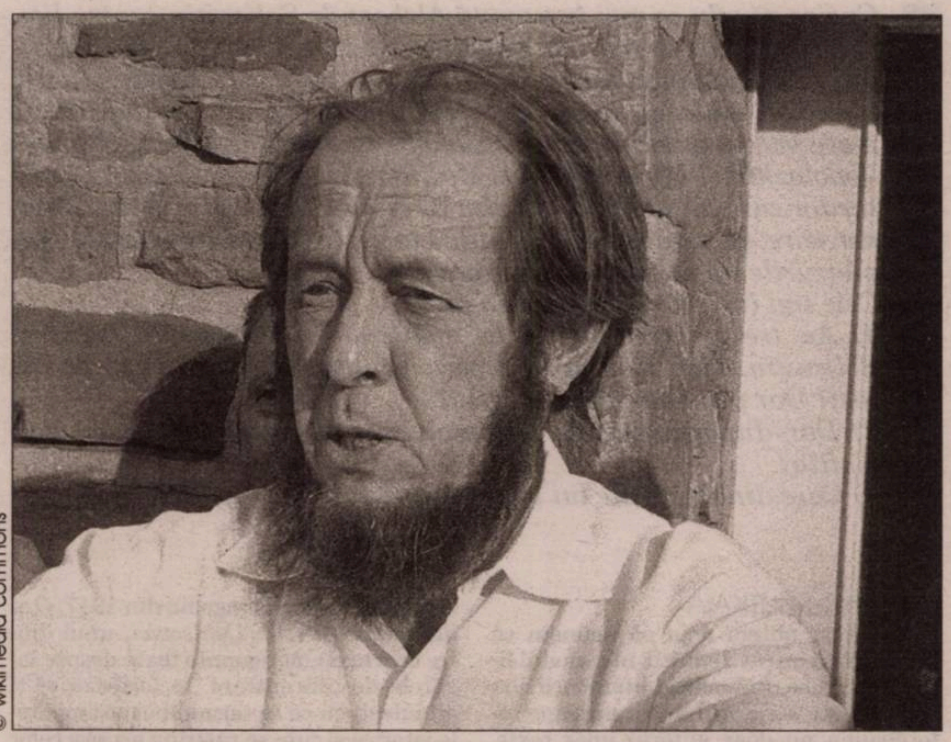
© wikimedia commons

Neputîndu-se contesta geniul lui literar și exemplaritatea lui zdrobitoare în ordine morală, s-au găsit cîteva lucruri care i se impută, nu ca acuze, ci ca niște trăsături rusești nevindecabile: panslavismul și populismul. Avem și noi maimuțoii noștri care, luîndu-se după sloganurile stîngii occidentale, au început să insinueze că o fi Soljenițîn un scriitor mare, dar poate nu chiar așa de mare... Oricum, este incapabil să se dezbare de vechea moștenire a nostalgiei imperiale și a obsesiei panslaviste și expansioniste rusești! La asta se adaugă și populismul. A fi populist este un lucru care te ucide public. Rămîne să vedem ce e populismul, pentru că există într-adevăr un populism odios, pe care îl găsim frecvent în gurile democraților mai mult sau mai puțin de centru-stînga și care înseamnă a vorbi nerușinat în numele poporului, fără a-l cunoaște și fără a-l iubi. Preocuparea lui Soljenițîn pentru poporul rus este perfect întemeiată, căci este poporul lui, pe care îl iubește și-l cunoaște; iar tocmai de aceea el respectă, fără limite, toate popoarele lumii (...). În cartea de față sînt expuse neted cîteva opinii cum ar fi cele despre „Marea Catastrofă Națională a Rusiei", care de două secole viciază prin violență tradițiile ei ortodoxe și naționale. Soljenițîn arată că Rusia nu era o națiune barbară înainte de Petru cel Mare, cum multă lume spune și crede; Rusia era urmașa marelui Imperiu Kievian, care a fost în Evul Mediu, la anul 1000, un mare centru al creștinismului și al civilizației europene. Iar în epoca aceea, unul din regii Franței a fost foarte onorat căsătorindu-se cu o principesă de Kiev. Rusia era descendenta acestei tradiții, deci nu era o țară barbară; era o țară cu anumite obiceiuri barbare care ne par azi brutale, dar, desigur, nu mai puțin brutale decît cele din Occident la acea vreme (...). Mai spune Soljenițîn că „Marea Catastrofă Națională" a fost această reformă bruscă, această violentare cinică adusă de Petru cel Mare. Și mie îmi place imens Petersburgul ca oraș, am recunoscut în el lumea lui Dostoievski, dar a fost o nebunie edificarea lui pe acele mlaștini nordice, o nebunie de tip pre-sovietic... Îmi place să văd portretele cu perucă pudrată și cu horbote la gît și la mîini, cu principi și conți ruși, dar nu erau urîte nici costumele boierești de dinainte și sigur s-ar fi ajuns la un stil de viață european fără să fie necesară atîta violență. Le-a ras bărbile și iată, de atunci, în Occident multă lume poartă bărbi... Ce rost a avut această decizie petroviană pentru bieții boieri ale căror bărbi aveau anumite semnificații de prestigiu social? Poate acestea sînt pentru unii considerații glumețe, dar în total „reforma violentă și sălbatică" – așa o numește Soljenițîn – a lui Petru cel Mare a creat o discrepanță, o ruptură între elita societății și restul societății, ceea ce nu este normal. Iar marii aristocrați ai Rusiei și-au asimilat imediat modele occidentale, cu multă ușurință; au fost poate oamenii cei mai poligloți și mai civilizați ai Europei; au fost mereu preocupați de soarta poporului rus, de ce se întîmpla cu mujicul rus și cu tradițiile rusești. Lucrurile acestea au fost întrerupte de revoluția rusă care a preluat atenția față de popor și a întors-o pe dos în sinistra comedie durabilă a sovietizării, prin pușcărie, prin deportare, prin asasinat, prin celelalte forme de genocid și tortură.

„Să reziști în numele adevărului e nimic. Pentru adevăr, trebuie să stai în închisoare."

A. SOLJENIȚÎN

Această carte este importantă pentru noi, în primul rînd, ca să ne smulgă solzii de pe ochi. Mai întîi, să înțelegem care este mesajul lui Soljenițîn pentru omenire, să nu mai cîrtim ca niște nătărăi că da, sigur, e un mare scriitor, are conștiință, dar este pătimaș și este orbit; sau are valoare morală, dar nu și estetică, cum spune „un scriitor român de la Paris". Atunci vom înțelege mesajul lui Soljenițîn, vom înțelege că acesta este omul – profetul marelui popor de lîngă noi și dacă acest profet va reuși să impună măcar o fărîmă, o sămînță din ideea lui poporului rus și Europei, noi, românii, vom fi salvați de una din marile noastre spaime tradiționale, care este vecinul de la Răsărit. Pentru că, așa cum spune Soljenițîn, Rusia a fost mereu condusă la grandomanie imperială, la amestecul în treburile mondiale care nu aveau cum s-o privească, numai din ambiție și din poftă de influență și putere; Rusia a fost împinsă la o politică cinică și nerușinată pe care națiunea nu o putea nici cunoaște, nici împărtăși. Și arată, ceea ce noi știm, că față de această sinistră înfățișare a politicii imperiale rusești, a expansionismului acestuia nerușinat și tăgăduitor de adevăruri istorice și tăgăduitor, mai ales, de dreptul la viață, există marele, fantasticul potențial intelectual, științific și spiritual al Rusiei, a cărui iradiație o cunoaștem deja de două secole, dar care va fi și mai mare în momentul în care Rusia va renunța la imperiu, atunci cînd va renunța să fie o mare putere. (...) Și așa Rusia este o țară enormă, și așa potențialul ei intelectual este uriaș. Ce-i trebuie rolul de superputere, adică de Căpcăun? Tot din Soljenițîn putem să înțelegem sensul unei replici a personajului principal din filmul lui Tarkovski, *Călăuza:* „Slăbiciunea, fragilitatea înseamnă frăgezime și viață, puterea, asprimea înseamnă rigiditate și moarte". Această sevă parcurge ca o substanță vitală întreaga operă literară și viziunea despre lume a lui Soljenițîn (...). Dacă vom înțelege corect mesajul lui Soljenițîn, dacă avem răbdarea și inteligența să citim ce scrie și ce spune, ținînd seama și de cine este cel ce spune, nu ne vom mai preta la toate răstălmăcirile, la toate ignorațele luate drept certitudini cu care ne adapă intelectualii internaționaliști de la noi și de aiurea. Soljenițîn spune expres și repetat că Rusia trebuie să renunțe la țările anexate care nu sînt de tradiție, de cultură și de istorie comună cu a Rusiei. (...) Așa că aș apostrofa pe cîțiva intelectuali români și străini care, continuînd să ignore sau să falsifice sensul mesajului lui Soljenițîn, nu sînt, de fapt, indiferent de faima lor post-sartriană, decît niște imbecili sau niște mincinoși lipsiți de rușine.

Aș apostrofa pe cîțiva intelectuali români și străini.

„Și cum ne-am mai perpelit în lagăr gîndindu-ne: cum ar fi fost dacă fiecare agent al poliției secrete, cînd pleca de acasă seara ce să aresteze pe cineva, ar fi fost nesigur că se va întoarce viu acasă și ar fi trebuit să-și ia la revedere de la familia lui? Sau dacă, în timpul marilor arestări în masă, ca de exemplu cele din Leningrad cînd au arestat un sfert din oraș, oamenii nu ar fi stat în vizuinile lor, pălind de frică la fiecare zgomot de pași pe scări, la fiecare bufnitură a ușii de la intrare și ar fi înțeles că nu mai au nimic de pierdut și ar fi organizat, curajos, un fel de ambuscadă pe scări cu o mînă de oameni înarmați cu topoare, ciocane, reteveie sau ce mai puteau ei avea la îndemînă? În acest caz, Organele ar fi suferit rapid o criză de ofițeri sau de mijloace de transport și, în ciuda enormei sete de sînge a lui Stalin, mașinăria blestemată ar fi fost gripată și s-ar fi oprit! Dacă... Dacă... Adevărul este că nu iubim libertatea suficient de mult. Și, încă mai mult, nu sîntem conștienți de adevărata situație. Pur și simplu merităm tot ce ni se întîmplă."

Aleksandr SOLJENIȚÎN

Theodor PALEOLOGU

Tata avea dreptate, dar...

În esență, prefața tatei la cartea lui Soljenițîn despre problema rusă este cît se poate de corectă, dar țin să relev cîteva exagerări, inexactități și afirmații discutabile – mici, însă, în raport cu mesajul principal. Evident, aprecierile critice ale unor compatrioți, la care se referă aluziv, sînt inepții izvorîte din ignoranță, lenea de a citi și de a gîndi, din lecturi strict ideologice și din incapacitatea de a-și vedea lungul nasului. E de tot hazul, de pildă, „scriitorul român de la Paris" care opinează că operele lui Soljenițîn au valoare morală, nu și estetică. Te întrebi, firește, dacă a produs măcar o infimă fărîmă din imensele capodopere literare care sînt *Pavilionul canceroșilor, Primul cerc, Roata Roșie*. Mă rog, *passons*...

Și să revenim la acuzația fantezistă cum că Soljenițîn ar fi un imperialist rus. *Chestiunea rusă la sfîrșitul secolului XX* este de la un capăt la altul un rechizitoriu împotriva imperialismului rus dintr-o perspectivă națională rusă, ceea ce-l face cu atît mai prețios. Cei care o țin langa cu imperialistul Soljenițîn sînt fie de o totală rea-credință, fie oameni care-și dau cu părerea în totală necunoștință de cauză (e o meteahnă frecventă printre intelectualii care se simt datori să aibă opinii și judecăți despre orice). Bun, să zicem că *Problema rusă* a apărut abia în 1994. Dar apelul către conducătorii Uniunii Sovietice datează din 1973, iar *Roata Roșie* conține o critică severă a tentațiilor imperiale ruse. Fără a mai vorbi de minunatele eseuri despre autolimitare și responsabilitatea morală a națiunilor, apărute și ele încă din anii '70. Cum rămîne, așadar, cu intelectualii care nu citesc? Sigur, erau ocupați cu altele, dar sincer să fiu, viața literară românească mi se pare de un interes mult mai limitat decît monumentala operă a titanului Soljenițîn. De altminteri, să ne fie clar: nu există nici un „Soljenițîn român"; ăsta-i marketing de proastă calitate, care nu face decît să-i strivească pe „beneficiarii" unor asemenea laude negîndite.

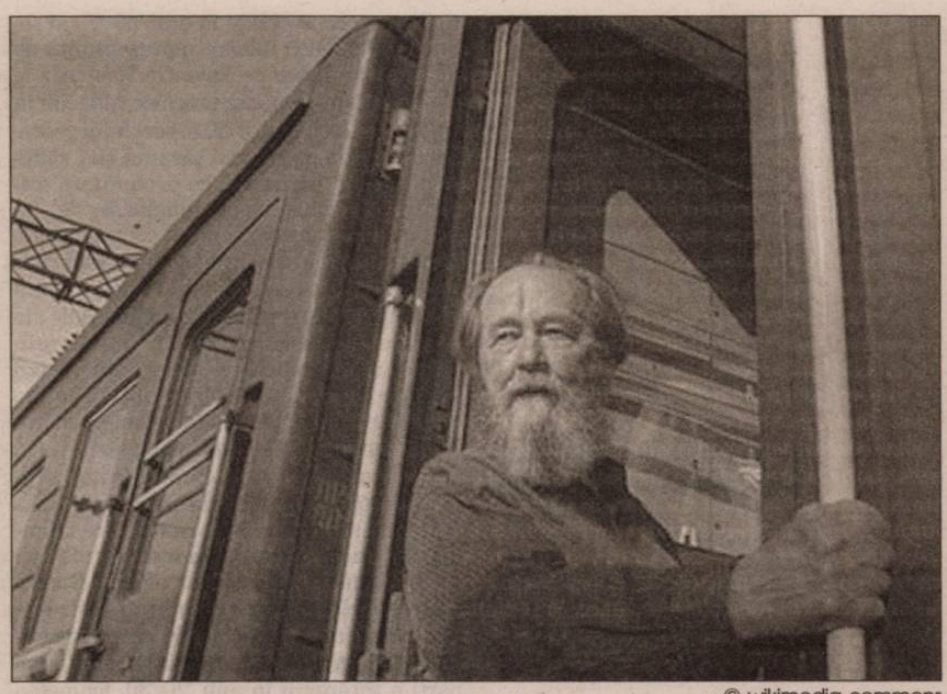

© wikimedia commons

Tot negîndite sînt și alte epitete din lunga listă de etichete lipite lui Soljenițîn în decursul timpului: panslavist, slavofil, populist, reacționar. În primul rînd, ele nu sînt neapărat compatibile între ele (seamănă cu acuzele de la Antena 3 cum că protestatarii din ultima vreme ar fi în același timp anarhiști și naziști). Panslavismul nu este fundamental același lucru cu slavofilia. Ele n-au fost cuprinse într-o vastă sinteză filozofică decît o generație întreagă după apariția slavofiliei, și anume de către Nikolai Danilevski în *Rusia și Europa,* veritabilă biblie a panslavismului (evident, netradusă în română). Desigur, Soljenițîn preia de la slavofili critica reformelor lui Petru cel Mare, dar asupra altor teme, la fel de importante, are vederi diametral opuse. Mă refer în principal la problema *mir*-ului, adică a proprietății colective asupra pămîntului, preamărită de slavofili și combătută de Stolîpin, adevăratul erou politic al lui Soljenițîn. Și cît de panslavist poate fi considerat un gînditor care condamnă în mod repetat aventurile balcanice ale imperiului țarist? În sfîrșit, în context rusesc, termenul de „populism" desemnează un anumit tip de socialism agrarian specific Rusiei și care-și făcuse un țel din asasinarea „reacționarilor" care slujeau monarhia țaristă. Intelectualii care nu citesc ar avea, așadar, nevoie și de un dicționar.

Profeții nu sînt ascultați,
iar inerția se dovedește cea mai redutabilă forță istorică.

„Privind înapoi, văd cum pe toată durata vieții mele conștiente nu am fost capabil să mă înțeleg nici pe mine și nici luptele mele. Ceea ce mi s-a părut pentru atît de mult timp benefic, se dovedește a-mi fi fatal și m-am luptat mereu să merg exact în direcția opusă față de ceea ce îmi era cu adevărat necesar. Dar, la fel cum valurile mării îl dezechilibrează pe înotătorul fără experiență, întorcîndu-l mereu spre țărm, la fel și nenorocul meu m-a întors de fiecare dată, dureros, pe țărmul uscat. Și asta numai din cauza faptului că m-am încăpățînat să o iau pe un drum pe care am vrut mereu să o apuc. Mi-a fost dat să duc cu mine mai departe, din anii de închisoare, în spinarea mea încovoiată, aproape ruptă de greutatea acestei experiențe, următorul lucru: cum de o ființă omenească devine rea sau bună. Îmbătat de succesele tinereții mă simțeam infailibil și, în consecință, eram nemilos. În excesele puterii, am fost un criminal și un opresor. În cele mai rele momente ale mele, eram convins că fac bine și primeam din toate părțile mulțime de argumente că așa e. Cînd colo, a trebuit să ajung să putrezesc în pușcărie ca să simt în mine primele impulsuri ale binelui. Treptat, am început să văd că granița dintre bine și rău nu trece printre țări, nici printre clase sociale, nici printre partidele politice, ci trece direct prin inima omului, prin inima tuturor oamenilor. Iar această graniță se mișcă. În noi, această graniță oscilează cu timpul. Și chiar în inimile copleșite de rău există un cap de pod al binelui. Și chiar în cele mai bune inimi rămîne un colț în care răul nu s-a dezrădăcinat. Și cînd am înțeles aceste lucruri, am început să înțeleg adevărul tuturor religiilor lumii. Ele se luptă cu răul din interiorul omului, din interiorul fiecărui om. Este cu neputință să smulgi cu totul răul din lume, dar este posibil să-l diminuezi în interiorul fiecărui om. Și tot așa, am înțeles falsitatea tuturor revoluțiilor din istorie: ele distrug doar pe unii dintre purtătorii de rău ai vremii respective și, din grabă, eșuează în a face distincție între purtătorii de rău și purtătorii de bine. Iar aceste revoluții ajung să instaureze o moștenire a răului însuși, încă mai amplificat."

Aleksandr SOLJENIȚÎN

„Starea de război în exterior
este mereu o scuză
pentru tirania din interior."

A. SOLJENIȚÎN

Pînă aici sînt în deplin acord cu cele spuse de tata. Mai discutabilă este afirmația despre genealogia kieviană a statului moscovit. Nu, Rusia „nu este urmașa imperiului kievian", așa cum scria puțin prea categoric tatăl meu. Mai exact, Rusia nu este decît parțial și doar unul dintre urmașii Kievului. Îndelungata ocupație mongolă a conferit Moscovei trăsături total diferite de cele ale Kievului. Asta nu implică o judecată de valoare, ci este o simplă constatare. Acei naționaliști ruși care trăiesc doar din mituri afirmă într-adevăr că Rusia e „urmașa imperiului kievian", negînd astfel însăși existența unei națiuni ucrainene distincte. Soljenițîn, de altminteri, nu o neagă, dar spune că își dorește ca aceste două popoare să continue a coexista într-o strînsă uniune. Strînsa uniune pare acum compromisă, dar bine ar fi fost ca lumea să țină cont de avertismentele lui în privința milioanelor de ruși din Crimeea și estul Ucrainei. Patria lor e Rusia, nu există nici un dubiu în această privință. Dar Rusia a semnat un tratat cu Ucraina și grav este că l-a călcat în picioare.

N-o fi fost mai „barbară" Rusia decît statele occidentale din vremea lui Petru cel Mare, dar cu certitudine era mult mai înapoiată din punct de vedere științific, tehnic, economic, administrativ și, de asemenea, mai autoritară în privința mecanismelor de funcționare ale statului. Tocmai pentru a da seamă de aceste diferențe a fost inventat în secolul al XVIII-lea termenul de „despotism", pe care Montesquieu îl opunea celui de monarhie. Partea proastă este că Petru a importat taman acele mecanisme administrative occidentale de natură să amplifice autoritarismul moștenit. Soljenițîn are însă perfectă dreptate atunci cînd relevă elementele de liberalism sau, mai bine zis, de liberalitate din societatea rusă tradițională (negustori, autonomie locală, lupta pentru libertatea de conștiință etc.).

Au trecut 14 ani de la publicarea cărții lui Soljenițîn și 13 de la apariția prefeței tatălui meu. Din păcate, profeții nu sînt ascultați, iar inerția se dovedește cea mai redutabilă forță istorică. Putin a pozat în învățăcel al marelui înțelept, a preluat unele formule de la el, l-a înscris în panteonul marilor patrioți ruși, dar în fond e total străin de spiritul soljenițînian. De aceea, cred că opera lui Soljenițîn e la fel de actuală acum ca și în urmă cu 15, 30 sau 50 de ani.

***Theodor Paleologu** este scholarul Casei Paleologu (www.paleologu.com).*

Antoaneta OLTEANU

Obsesia revenirii la clasicism

Născut în 1918, Aleksandr Isaievici Soljenițîn a încetat din viață în anul 2008, după ce a trăit aproape un secol într-o lume care s-a potrivit prea puțin cu idealurile sale. Copil al revoluției, am putea spune, ironic, a tînjit după o viață mai degrabă dusă în secolul al XIX-lea, în care au trăit și au scris și idolii lui literari, Tolstoi și Dostoievski. Conservatorismul, tradiționalismul, nu numai în literatură, promovarea valorilor creștine l-au urmărit din perioada primelor scrieri literare, apoi în perioada disidenței și, nu în ultimul rînd, în ultimii ani de viață, după ce s-a reîntors în Rusia post-sovietică, unde a încercat să propună modelul unui regim cu nuanțe utopice, dominat de valorile slavofile, naționaliste, care au marcat gîndirea unei mari părți a intelligheției ruse.

Pasiunea sa pentru literatură a venit de timpuriu, în pofida studiilor sale superioare (absolvent al Facultății de Matematică și Fizică de la Rostov), studiind, între 1939-1941, prin corespondență, la Institutul de Istorie, Filozofie și Literatură din Moscova. Cel de-al Doilea Război Mondial l-a deturnat de la pasiunea sa, literatura, făcîndu-l să devină, în urma experienței sale de lagăr începute în anul 1945, unul dintre cei mai mari și mai cunoscuți disidenți ruși. Așa cum se știe, popularitatea lui ca scriitor a fost atinsă tocmai prin publicarea unor proze cu tematică de lagăr, în anul 1962 – *O zi din viața lui Ivan Denisovici*, respectiv 1963 – *Casa Matrionei*, în revista *Novîi mir.* Succesul tînărului autor a venit tocmai pe fondul evenimentelor istorice din URSS de la vremea respectivă: dezghețul inițiat de Nikita Hrușciov, care, la sugestia redactorului revistei *Novîi mir,* Aleksandr Tvardovski, a dat undă verde apariției primelor proze cu tematică de lagăr din istoria URSS. Sigur, în străinătate au mai apărut, înainte de această dată, memoriile unor foști deținuți care reușiseră să evadeze, dar meritul povestirilor, dincolo de talentul scriitorului, constă tocmai în contextul în care au apărut – oficial, în URSS, în perioada sovietică. După aceea au început să apară (peste hotare) multe scrieri cu această tematică, atît ale lui Soljenițîn (romanele *În primul cerc, Pavilionul canceroșilor, Roata Roșie*, inclusiv investigația jurnalistică *Arhipelagul Gulag),* cît și ale altor autori care au căpătat mai apoi și ei celebritatea – Evghenia Ghinzburg, *Destin în bătaia vîntului,* Varlam Șalamov, *Povestiri din Kolîma* ș.a.

Dacă este să apreciem calitatea literară a prozelor lui, evidențiem, fără nici o îndoială, primele menționate, *O zi din viața lui Ivan Denisovici* și *Casa Matrionei*. Puternic tributare concepțiilor epocii, dar și mentorilor săi din secolul al XIX-lea, Tolstoi și Dostoievski, cele două povestiri care au căpătat și ele o parte din celebritatea autorului lor sînt într-adevăr piese bine șlefuite din punct de vedere stilistic, din punct de vedere lexical, Soljenițîn fiind obsedat de fapt de ideea revenirii la acel clasicism al limbii și literaturii ruse din secolul al XIX-lea, la valorile adevărate, perene, ale poporului rus. Aici, în afara impresionantei teme a lagărului, apare un alt element determinant pentru ideologia lui Soljenițîn: promovarea valorilor adevărate, țărănești, a unui înalt moralism care lipsea de-acum societății sovietice intrate în impas, mai ales după grozăviile văzute de autor atît în lagăr (dezumanizarea, redobîndirea trăirilor animalice, lipsa credinței, a moralei), cît și în afara lui, în societatea sovietică „liberă", al cărei om nou se caracteriza tot prin aceleași „valori" menționate mai înainte. Din acest punct de vedere, Soljenițîn se alătură direcției „ruraliștilor", orientare literară consolidată în anii '60-'70 ai secolului al XX-lea (dintre reprezentanții de marcă îi amintim pe Valentin Rasputin și Vasili Șukșin), dar cu puternice rădăcini în tradiționaliștii și anii '50 ai secolului precedent. Aceștia promovau țăranul rus, rădăcina culturii naționale, cu pronunțate trăsături naționale moral-religioase, de care avea atîta nevoie și omul contemporan, aflat în derivă în urma ideologiei și șocurilor la care îl supusese sistemul sovietic. Acum sînt continuate tradițiile fundamentale ale realismului clasic rus, ale lui Tolstoi, prin care se dorea indicarea unei soluții pentru situația din țară – reunirea culturii înalte cu cea populară, idealizînd normele morale și relațiile sociale din Rusia patriarhală, etica creștină, iubirea, Binele, frăția, ecumenicitatea, care trebuia să stea la baza reconstruirii noului stat rus și care trimitea, în ultimă instanță, la mai vechile idei de mesianism, de caracter ales al Rusiei. Leitmotivele acestei proze erau distrugerea gospodăriei agricole de către colectivizare, tragedia anihilării celei mai bune părți a țărănimii în anii '20-'30, foametea apărută la scurt timp după aceste represalii, sărăcirea și înrobirea milioanelor de țărani. În plan ideologic, ea poate fi considerată o literatură alternativă, în care personajul pozitiv nu mai era colhoznicul, ci un om de rînd, păstrătorul memoriei satului patriarhal, opus astfel celui sovietic. Cele două proze ale lui Soljenițîn sînt reprezentative pentru această direcție, blîndul Ivan Denisovici Șuhov, respectiv bătrîna Matriona fiind personaje memorabile, modele de viață pentru mai tinerii lor apropiați.

„Ca să facă rău cu adevărat, omul trebuie să fie convins că face bine."

A. SOLJENIȚÎN

„Poți să trăiești o viață integră. Ia-ți drept motto următoarele vorbe: fie, minciuna poate să intre în lume, dar niciodată prin mine!"

A. SOLJENIȚÎN

Pentru a reveni la tema lagărului, dominantă în prozele sale, putem spune de asemenea că talentul indiscutabil manifestat de tînărul Soljenițîn începe să se dilueze după primele două creații. Pentru mulți cititori și critici literari, cele două nuvele, *O zi din viața lui Ivan Denisovici* și *Casa Matrionei*, au fost modele de scriitură clasică, de concizie, de exprimare autentică, în care personajele principale, oameni simpli, posesori ai unor valori neaoșe, autohtone, nepîngărite de limbajul de lemn și de ideologia pe care o promova, ne îndemnau să ducem o viață adevărată, plină de iubire față de semeni și întru credință, singura cale în care se vedea salvarea, mîntuirea Rusiei viitoare. Din punctul de vedere al elementelor de lagăr, la scurtă vreme Soljenițîn a fost contestat chiar de alți foști deținuți tocmai pentru o anumită idealizare a personajului și vieții de lagăr, pentru simplificarea problemelor cu care s-au confruntat deținuții. Multe dintre memoriile apărute ulterior, printre care se numără și cele menționate, sînt marcate de un grad mai mare de autenticitate, de verosimilitate. Dar prozele lui Soljenițîn nu erau memorii, și proze cu elemente autobiografice, gradul de ficțiune, de stilizare este total diferit. Din punctul de vedere al emoției transmise, mai ales după ce au apărut și alte texte cu această tematică, am putea spune că nu mai sînt la fel de impresionante. Dar, pe de altă parte, nu trebuie să uităm un lucru important: Soljenițîn a fost totuși *primul* scriitor din URSS care a putut să scrie, cu mai puțină cenzurare, pentru prima dată *în* URSS, *oficial*, despre sistemul carceral din imperiu, făcînd asta într-o proză cu mesaj dublu – de redare a unor pagini din viața unor oameni despre care era tabu să se vorbească și, în același timp, de propunere a unui model uman necesar societății sovietice aflate în derivă.

Romanele apărute ulterior în străinătate – *Primul cerc, Pavilionul canceroșilor, Roata Roșie (Krasnoe koleso)* – nu mai confirmă valoarea literară a primelor scrieri. Experiența carcerală dintr-un lagăr de cercetare *(șarașka)* din *Primul cerc* nu este un roman cu o mare valoare artistică; într-o oarecare măsură, *Pavilionul canceroșilor*, inspirat și el din experiența personală a autorului – tratarea unei tumori canceroase în condițiile de lagăr –, cu un accent pus mai mult pe latura psihologică de tradiție dostoievskiană sau chiar tolstoiană *(Moartea lui Ivan Ilici* și problema reevaluării sensului vieții într-un moment de cumpănă al personajelor), poate fi considerat o proză mai compactă, care dispune de o anumită valoare artistică. Apoi, pe urmele *Arhipelagului Gulag*, romanul-epopee *Roata Roșie*, monumental, scris între 1969 și 1991, poate fi considerat un fel de roman istoric, cu adevărat cea mai mare lucrare a vieții sale. Într-adevăr, pe fundalul unui material faptic uriaș, sînt examinate cauzele care au dus la declanșarea revoluției bolșevice (slăbiciunea Puterii, decăderea religiei, radicalismul social), precum și desfășurarea acesteia. Sînt analizate platformele politice și ideologice ale diferitelor partide și grupări, creîndu-se posibilitatea unei istorii alternative a Rusiei. În fapt, așa cum spune autorul, este vorba de o „istorie tragică a faptului că rușii înșiși și-au distrus trecutul și viitorul". La aceste piese ample scriitorul mai adaugă documente istorice în original, proverbe, cîntece, fragmente din ziarele timpului, simulacre de scenarii cinematografice, tocmai pentru a crea un tablou social cît mai amplu pentru aceste momente cruciale din istorie. Ideea caracterului documentar, a folosirii nemijlocite a documentului istoric constituie, în *Roata Roșie*, tocmai principiul structural de bază. Opinia autorului este destul de clar conturată: în revoluție, văzută ca o victorie a Răului, sînt vinovați toți, mai ales Puterea (de unde și critica dură adusă lui Nicolae al II-lea), dar vinovați sînt și oamenii de rînd. Mai mult, cauza catastrofei naționale și morale este văzută de Soljenițîn în înstrăinarea de Dumnezeu, în ignorarea valorilor morale, egoism, dorință de putere, atașamentul față de himerele instaurării „bunăstării generale" pe Pămînt. Revenim astfel la viziunea maniheistă a lui Soljenițîn, după care oamenii de rînd se împart în buni și răi; întrucît nu neapărat oamenii sînt sub timpuri, ci ei sînt cei care fac istoria, tocmai ei trebuie să fie blamați.

Oricum, pentru a fi un moment însemnat în istoria literară a țării sale, un scriitor nu trebuie să fi scris mai multe lucrări elogiate în aceeași măsură. Soljenițîn rămîne însă pentru totdeauna portavocea Dezghețului, demascatorul (chiar dacă prea cuminte) al sistemului represiv din URSS, dar și cel care, în plin realism socialist, a încercat să revitalizeze tradițiile clasice ale literaturii ruse, chiar ale limbii propriu-zise, mult prea marcată de colocvialisme și extrem de departe de ceea ce însemna odinioară limbă literară. Aceste merite rămîn incontestabile și, alături de valoarea recuperatoare a sacrificiilor îndurate de deținuții politici, în *Arhipelagul Gulag*, Soljenițîn rămîne o personalitate importantă a culturii ruse, dar și a celei universale.

***Antoaneta Olteanu** este profesor universitar la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, Universitatea din București.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Un nou tip de alfabetizare

Audierile lui Mark Zuckerberg în Congresul american au produs vîlvă în întreaga lume. Un spectacol „viral", compus din senatori, întrebări, răspunsuri, comentarii, uimiri, statistici și dezvăluiri, spectacol care s-a încheiat cu un spor de notorietate și de avere pentru dl Zuckerberg, cu cîteva urecheli cordiale, cu niscaiva reguli de implementat în utilizarea datelor și cam atît. Așteptările publicului ca această audiere să producă mari revelații despre „subteranele" Internetului și noi reguli de protecție a „consumatorului" de Internet s-au evaporat odată cu plecarea celui audiat din sala Congresului.

Au circulat, pe diverse site-uri și în media, cîteva comentarii interesante despre vinovăția sau nevinovăția fondatorului Facebook, despre „inocența" congresmenilor, despre interesele SUA și ale Europei în gestionarea rețelelor de socializare. În marginea lor, rămîn încă o serie de întrebări și teme de reflecție.

■ Nu se înțelege de ce *abia acum* Congresul american a resimțit rețelele de socializare ca pe un pericol public. De ani întregi, Internetul și căile lui de comunicare au născut revoluții sau le-au aplanat, au „instrumentat" traficul de arme și de ființe umane, au răspîndit informații false, cu efecte dramatice, despre personaje importante sau anonime, adulți sau adolescenți, au făcut loc unei „comunicări" riscante, contribuind la formarea unor grupuri extremiste, respectiv la racolarea unor tineri descumpăniți. De ce ar fi mai îngrijorătoare posibila implicare a Rusiei în alegerile americane decît vulnerabilitatea a milioane de copii, adolescenți, tineri în fața dialogului dintr-odată deschis cu lumea întreagă?

■ Sînt oare chiar atît de inocenți congresmenii americani? Abia acum au aflat de „profiluri false" sau de intenții malefice ascunse în paginile de Facebook sau că Zuckerberg are monopolul asupra rețelelor de socializare? E de mirare căci au văzut și ei, ca și noi, asasinate anunțate în filmulețe devenite virale, „jocuri" care îndeamnă la sinucideri, adolescenți care își plănuiesc atentate în școli prin mesaje amenințătoare etc. Cred doar că aveau nevoie de acest spectacol pentru a-i convinge pe fanii comunicării internautice că libertatea de exprimare și de expunere vine la pachet cu riscuri și că e nevoie de reglementări. Asta, în cel mai bun caz. În cel mai rău, e vorba doar de o luptă politică, desfășurată pe deasupra intereselor comune, de zi cu zi, ale cetățenilor planetei.

■ Spun o banalitate: Facebook-ul e o lume nouă. Cu regulile ei de funcționare, implicite și explicite. În afara unor reglementări de bun-simț, pe care orice stat trebuie să le impună companiei, protecția utilizatorilor depinde în mare măsură de ei înșiși. Copiii au reguli, de mici, pentru intrarea în lumea reală: nu traversează strada singuri pînă la vîrsta la care pot percepe pericolele și știu să respecte normele de trafic, nu intră în conversații cu străinii, nu leagă prietenii la întîmplare, nu intră în case private singuri, nu acceptă invitații la petreceri neadecvate vîrstei și experienței lor. Ei bine, copiii și tinerii de azi vor trebui învățați *și* cu regulile de „conviețuire" în lumea virtuală, la fel de plină de primejdii ca și cea reală. Pentru asta nu e suficient să le interzicem telefonul mobil sau tableta. Cînd vîrsta și preocupările lor cer utilizarea Internetului, a rețelelor de socializare, atunci prezența adulților devine indispensabilă: așa cum la cinci ani i-am învățat să traverseze strada, la zece îi învățăm cum să „traverseze" site-urile, mesajele, tentațiile de pe Internet. Așa cum i-am învățat de mici să nu deschidă ușa străinilor, la vremea adolescenței îi învățăm să n-o deschidă pe cea virtuală necunoscuților etc.

Mark Zuckerberg

© wikimedia commons

Pe scurt, „scandalul Facebook" pare relevant doar în măsura în care personajele aflatele de ambele părți ale baricadei, creatori de site-uri și utilizatori, sînt gata să își asume răspunderea pentru rolul pe care îl au în dezvoltarea Internetului ca instrument benefic sau dimpotrivă. Sîntem toți acolo, în măruntaiele virtuale, fie că avem pagină personală sau nu, așa că am face bine să lăsăm deoparte iritările superficiale și spectacolele inutile. Avem de învățat, noi și copiii noștri, cum să ne folosim discernămîntul și puterea de a ne proteja în lumea virtuală, așa cum am învățat să ne protejăm în lumea reală.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Cu bicicleta, minuscule zboruri

Sînt zile în care pur și simplu te apucă dorul de ducă. Desigur, e primăvară, pomii înfloresc, e ceva în aer. Lucruri cunoscute, dar care încă funcționează. Cînd bate vîntul ăla dinspre Răsărit, vorba lui Mary Poppins, sau măcar o briză care să-ți amintească de el, îți iei bicicleta și o pornești.

Nu fac parte dintre curajoșii care merg cu bicicleta pe carosabil. Ci dintre prudenții, ca să nu spun lașii care merg pe trotuar, pe unde mai sînt benzi pentru biciclete sau unde trotuarele sînt mai late, și prin parcuri. Mi-am făcut niște trasee în funcție de condițiile astea. Odată traseele stabilite și odată pornită la drum, senzația de libertate se instalează automat.

Se instalează în ciuda, uneori, a realității. Pe drumurile astea sînt, din cînd în cînd, și locuri înguste, înțesate de oameni, pe care trebuie să le parcurgi ca să te bucuri, iar, de libertatea spațiilor largi. Sînt precum obstacolele din basme: nu e vorba de mări învolburate ori de munți de netrecut, ci de oameni care se grăbesc de la serviciu spre casă, cu sacoșele lor cuminți, și aleargă, reglementar, după autobuze. În aste cazuri, drumurile libertății se intersectează cu potecile inițiatice. Inițiatice în sensul că, dacă vrei să ai acces civilizat pe ele, fără să-i sperii pe trecători și fără să te simți tu însuți lezat în senzația ta de zbor, trebuie să mergi încet și calm, fără să te simți frustrat. În momentele alea, dezvolți un soi de sentimente calde, de protecție (deși, știu, nimeni nu are nevoie de ele), pentru oamenii pe care-i ferești. Și un soi de îndemînare neștiută de a te strecura printre ei, ca și cum ai trece frontiera pe poteci singuratice în vreun război.

Cînd scapi de strîmtori și probe, poți să-ți iei zborul aproape de-a binelea. E adevărat, atît cît îți permite bicicleta, care e departe de a fi vreun *Chitty Chitty Bang Bang* (e o bicicletă obișnuită, cu roți subțiri, fără supraputeri aparente). După a doua traversare simți că te îndrepți spre libertate, deși drumurile încep cu niște hîrtoape. Dar după hîrtoapele alea încep tufișurile și desișurile, se întrevede un colț de sălbăticie. Sînt locuri, pe la marginea drumului, de unde poți vedea în zare ceva ce poate aduce cu un aproape nesfîrșit. Iar apoi urmează apa, fie că e ea doar Dîmbovița. Dar și aceasta, la anumite ore și din anume unghiuri, e fermecătoare și neașteptată. Fie e idilică pe linia jucăușă, cu cele cîteva rațe ale ei care plutesc gureșe și cei cîțiva pescari ce șușotesc pe margine, în așteptările lor. Fie de-a dreptul dramatică pe la apusuri, cînd în ea se reflectă altfel toate cele, lumini și clădiri laolaltă. În ambele situații, ba chiar și în altele, în care apare pur și simplu mohorîtă, e o plăcere să te vînturi pe malurile ei.

La un moment dat, dai de cam singura terasă de pe malurile ei. Și-ntotdeauna cînd treci pe lîngă ea și-i vezi pe cei cîțiva oameni bînd ceva la butoaiele de afară sau hlizindu-se înăuntru ți se pare că acolo trebuie să fie ceva extraordinar, mare atmosferă. E ca atunci cînd te uiți, în trecere, pe geam, în casele altora ce-ți ies întîmplător în cale, și totul pare un tablou perfect, în care ți-ar plăcea să intri, dar știi că nu ai voie. Interdicția îl face cu atît mai apetisant. E drept că am mîncat și băut ceva acolo, de vreo două ori și, de fapt, nu fost mare lucru. Dar de cîte ori am retrecut cu bicicleta, sentimentul a revenit.

După Dîmbovița, ceva mai departe, te poți pierde prin Parcul Tineretului. Acum mi se pare uriaș și umbros, deși țin minte că, în copilăria mea, era aproape complet lipsit de umbră și nedezvoltat. Odată intrat în parc, ai traseul tău. Din care, la un moment dat, te oprești în fața unor copaci dantelați care se proiectează pe cer. Copacii sînt frumoși în sine, dar hazul, mai bine zis poezia lor, le vine de la mierle. Sînt înțesați cu mierle, care cîntă ca nebunele, non-stop. Concertul lor suav se suprapune, uneori, cu croncănitul ciorilor și ciripitul vrăbiilor. Nu mi se pare că se bruiază unele pe altele, ci că își au rostul toate, așa combinate. Pot sta cu minutele (ca să nu spun cu orele) să le ascult.

Merg mai departe, spre lac, unde o rață cu puii ei aurii iese țanțoșă din apă. Cîțiva gîscani se-nfoaie semiaferați către oamenii de pe margine. Și undeva mai în larg, două-trei lebede plutesc indiferente.

Totul pe fondul exploziei de pomi înfloriți. Și, printre ei, al exploziei de oameni care, brusc, folosesc parcul nu doar poetic, pentru plimbări, ci chiar pentru sport. Am fost uimită să văd cîtă lume de toate vîrstele face sport. Nenumărați semeni de-ai noștri aleargă în adidașii lor roz ori galbeni prin jurul lacului și tot mai mulți dau ture cu biciclete sau trotinete. La care se adaugă veșnicii plimbători de cîini, în general mici, parcă mai vioi ca altădată.

Printre toți acești actanți ai unui tablou devenit, brusc, însuflețit pare firesc să te pierzi, odată cu briza de primăvară. Fără prea multe observații și cuvinte.

Tomás ABRAHAM

Despre imposibilitatea de a fi evreu

– o biografie minimală –

Este unul dintre cei mai importanți intelectuali argentinieni de azi. ***Tomás Abraham*** *(n. 1946, Timișoara) a emigrat împreună cu familia în Argentina în 1948 și și-a petrecut adolescența la Buenos Aires. Între anii 1967 și 1972 a urmat studii de filozofie și sociologie la Paris, lucrînd cu Althusser, Foucault și Deleuze. Și-a început cariera universitară în anul 1983, colaborînd cu universități de pe tot continentul sud-american și din Europa, și este în prezent profesor emerit al Universității din Buenos Aires. Dintre cărțile sale, amintim:* Pensadores bajos *(1987),* Los senderos de Foucault *(1989),* Foucault y la ética *(1989),* La guerra del amor *(1992),* Historias de la Argentina deseada *(1994),* Batallas éticas *(1995),* El último oficio de Nietzsche *(1996),* El último Foucault *(2003),* Fricciones *(2004),* La máquina Deleuze *(2006),* Rorty, el amigo americano *(2010),* Shakespeare, el antifilósofo *(2014),* Mis héroes (Ensayo de admiración) *(2016),* El deseo de revolución *(2017).*

Textul de mai jos reprezintă conferința susținută în cadrul Congresului despre Identitate, Universitatea Reformată „Káspár Károly" din Budapesta, 6 aprilie 2017.

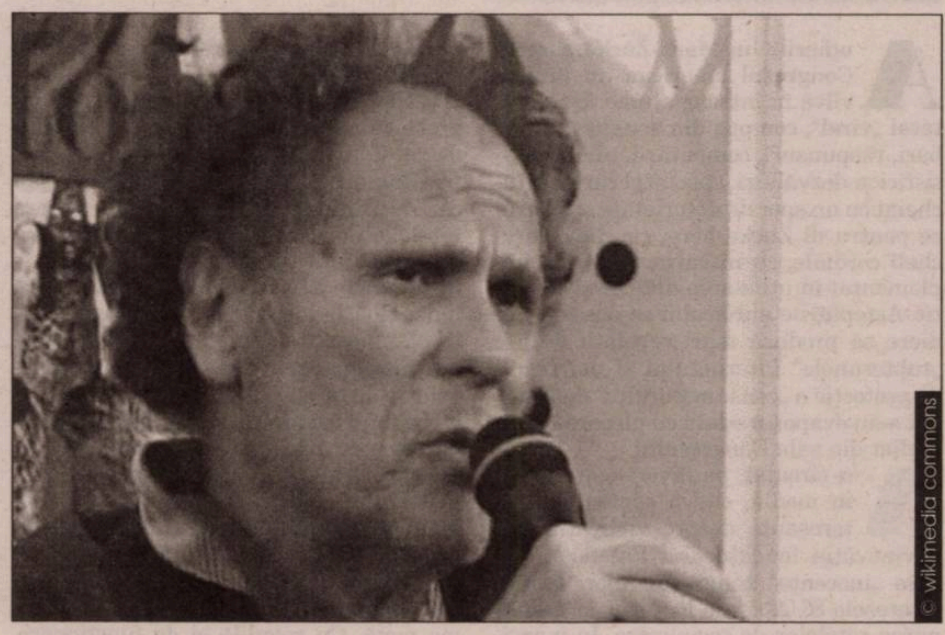

Nu e ușor să fii evreu în Argentina, dar era mult mai dificil să fii evreu în România și în Ungaria. Nu doar dificil, ci chiar imposibil. Eu, la fel ca mama mea, m-am născut în Timișoara. Tatăl meu s-a născut la Sighișoara. Ea are trăsături sîrbești, tatăl meu, o figură mai degrabă germanică. Ei au fost bilingvi, au vorbit maghiară și germană. Nu i-am auzit niciodată vorbind în limba română. Potrivit romanului de familie, primul cuvînt pe care l-am spus a fost *„vonat"*, adică „tren", în limba maghiară. Un cuvînt care, cu o ironie de gust îndoielnic, a fost doar un diagnostic a ceea ce s-a întîmplat cu poporul meu în Europa celui de-al Doilea Război Mondial.

Printr-una dintre acele minuni sau capricii pe care le are soarta, părinții mei, care au trăit în Timișoara, au supraviețuit genocidului. Trenurile care duceau evreii staționau, din cîte mi-au spus, la patruzeci de kilometri de centrul orașului. Tatăl meu a fost trimis la muncă forțată, ambii au trebuit să se supună segregării impuse de autorități, care le restricționau călătoriile, le refuzau accesul în anumite spații, i-au separat de restul comunității naționale, dar le-au salvat viața. Nu același lucru s-a întîmplat cu rudele care au rămas în Transilvania. Au fost ucise de naziști. Ramura paternă, familia Abraham, provenind din satele din jurul orașului Cluj, a dispărut fără urmă. Nu am reușit să aflu cine au fost. Străbunica din partea maternă a fost de asemenea ucisă și nici măcar nu-i cunosc numele.

Părinții mei m-au învățat să vorbesc în limba maghiară și nu în limba germană. Mama nu a vrut să vorbim despre acest lucru, din cauza a ceea ce s-a întîmplat în război, deși lecturile ei erau întotdeauna în limba germană și nu în limba maghiară. Cînd discutau despre o problemă pe care nu doreau să o înțeleg, o făceau în germană. Mi-au rămas în memorie cîteva cuvinte care nu prea mi-au fost de folos în munca mea de profesor de filozofie: *„haiss"*, fierbinte, un avertisment pentru a mînca supa încet; *„fertig"*, un semnal prin care ne-am putea ridica de la masă; *„Kistihand"*, salutul protocolar pe care tatăl meu îl oferea doamnelor; *„schluz"*, pentru a încheia ceea ce făceam, și alte cîteva asemenea cuvinte.

Tatăl meu, la douăzeci și cinci de ani, a decis că stalinismul nu îi oferea un viitor. Avea o mică fabrică de ciorapi, o afacere pe care o moștenise de la mama lui văduvă, însă nu reușea să se descurce doar cu ajutorul ei pentru a întreține casa. Mama a aparținut unei familii burgheze, care a trimis-o la o școală cu internat, unde a învățat bazele limbii franceze, și s-a îndrăgostit la cincisprezece ani de tatăl meu, care în adolescență completa veniturile familiei sale dînd lecții particulare colegilor de liceu și altor doritori, cum era și fratele mamei mele. Așa s-au întîlnit.

Buenos Aires

Numele de familie al mamei mele este Spitzer, ceea ce înseamnă „ascuțitoare", sau ceva asemănător, în limba germană. În 1948 au părăsit România, iar la 13 octombrie, în același an, am ajuns în Buenos Aires. Aveam un an și zece luni, iar părinții mei aveau douăzeci și ceva. Părinții mei nu vorbeau despre România. Nu erau nostalgici. Nu am auzit cuvîntul „refugiat" în casa mea, nici „exilat", am fost imigranți, ca milioane de argentinieni.

Nu este ușor să fii evreu în Argentina, dar este posibil.

Într-o zi, eram deja adult, am descoperit că în certificatul meu de naștere scria că sînt „protestant". Am întrebat care era motivul pentru această nouă identitate și tatăl meu mi-a spus că era o cerință diplomatică, deoarece cota de evrei pe care Argentina era dispusă să o primească fusese deja atinsă. A fost o convertire de afaceri. Dar eu sînt evreu, nu mă îndoiesc de acest lucru. Sigiliul identității este dat de numele meu patern, Abraham, fondatorul monoteismului, iar istoria mi-l dă, din moment ce trăiesc din întîmplare.

Șansa unei nașteri este dată de genetică, deoarece sîntem rodul unei întîlniri între un spermatozoid și un ovul între milioane de adevărate nepotriviri, dar, în cazul meu, șansa este, de asemenea, verificată de faptul că m-am născut puțin mai devreme – m-am născut la trei ani după căsătorie, în mijlocul războiului părinților mei – și, dacă m-aș fi născut la patruzeci de kilometri depărtare de orașul meu, nu aș fi aici să povestesc această biografie minimală.

Am spus la început că nu este ușor să fii evreu în Argentina, dar este posibil. Presupun că această dificultate este universală, cu excepția Israelului și a Manhattan-ului. Familia mea și cu mine am găsit în țara mea, adică Argentina, libertate. Cu alte cuvinte, ospitalitate.

Tatăl meu nu a fost „să facă America", așa cum spune o expresie de un antisemitism vulgar, pe un ton de batjocură, ci ca să scape de România din timpul războiului și de după război, adică de opresiune și rasism. A început să fabrice ciorapi într-un atelier din zona de vest a marelui oraș Buenos Aires, ceea ce a devenit în timp o afacere importantă. Produsele se comercializau într-o zonă în care conviețuiau armeni, sirieni și libanezi catolici și musulmani, evrei așkenazi, sefarzi și galicieni.

Tatăl meu, un om slab și înalt, a fost atașat de viața la țară, în paradisul cărnii de vită. Cînd se întorcea seara acasă cu trenul, mîncam un *„puchero"*, adică un fel de ghiveci, numit în Spania *„cocido"* și în Franța *„pot-au-feu"*, care, în Argentina este o mîncare făcută într-o oală în care fierbe o bucată mare de carne de vită, cîrnați, sîngerete, coadă de vită, șuncă și diverse legume. Înainte de a ajunge să guste cina familială, gulașul sau *„csirkepaprikas"* sau *„töltötkaposzta"* făcut de mama mea – feluri de mîncare care se digeră foarte lent –, trenul staționa într-o gară din vecinătatea Flores, iar el se oprea pentru a mînca o pizza cu mozzarella, pentru gustul bucătăriei naționale ce provine din Italia.

După cum ați observat, am enumerat o serie de identități naționale în această anecdotă, cum ar fi sirienii, libanezi, armenii, galicienii și bascii – aceștia din urmă la fabricile de produse lactate –, italienii, evreii, la care se pot adăuga și japonezii care se ocupau de curățarea și călcarea hainelor în curățătoriile pe care le dețineau și cei care au mers să lucreze în fabrica tatălui meu: slovenii. Aceștia din urmă au emigrat din Iugoslavia lui Tito, mulți au participat la război de partea fascistă, și puteam găsi printre ei chiar și monarhiști. În orice caz, toți simpatizanți naziști, lucrători angajați de un evreu, într-o Argentină peronistă care primea evrei, unii convertiți în acte, alții nu, și naziști, unii deghizați, alții nu.

La această lume pluralistă dintr-o țară care, la recensămîntul din 1914, număra în orașele sale mai populate, precum Buenos Aires, capitală și regiune, și Rosario, mai mulți străini decît băștinași, s-a alăturat propria mea familie cu soția mea, femeie catolică, cu tatăl provenind din Bavaria și mama din Austria. Este soția mea de mai mult de treizeci de ani, pe care am cunoscut-o avînd două fiice dintr-o primă căsătorie cu un bărbat de origine britanică, una născută la Londra și una în Nigeria, dar care are cetățenie germană după mama sa.

Am o fiică dintr-o primă căsătorie cu o argentiniană de origine slavă, cu un tată provenit din Odessa, care a avut deja o fiică pe care am crescut-o ca tată creștin. Și sîntem fericiți. A avea povești diferite și geografii diverse este o binecuvîntare, cel puțin pentru moment și pentru mine.

Cine a fost bunicul meu

Acum cîțiva ani mi-am invitat părinții în România, am fost toți patru, părinții mei, care nu au mai fost aici de o jumătate de secol, soția mea și cu mine. Am ajuns la Budapesta, unde am stat cîteva zile. Am descoperit că nu înțelegeam adulții care vorbeau maghiară, deoarece puținul pe care mi-l aminteam nu era suficient pentru a conversa cu cineva. Maghiara mea este la nivelul copiilor și, conform educației severe primite, pot spune *vă rog, vă mulțumesc, bună dimineața* și *mă scuzați*. Există un cuvînt definitiv pe care nu îl voi uita niciodată: *szemtelen,* greu de tradus, dar este ceva de genul *lipsit de respect* sau *fără rușine.* Culmea lipsei de respect.

Pentru soția mea, care cunoaște limba germană, dar nu maghiara, am propus ca, în orice situație, să spună doar: *„Nem ertem magyarul"* („Nu înțeleg limba maghiară"). În această situație am încercat vinuri bune, am mîncat un gulaș cu viori – ați putea mînca vreodată un gulaș fără vioară? – și ne-am dus la Sinagoga Mare, unde un ghid ne-a spus istoria templului și, la o întrebare despre evreii din timpul războiului, mi-a spus că mulți au murit de foame și de frig, din cauza lipsurilor și a climei. Un fel de calamitate vegetativă. În fața acestei blasfemii, le-am cerut părinților și soției mele să părăsim imediat casa lui Dumnezeu.

Voiam să știu cine a fost bunicul meu, tatăl tatălui meu, despre care părintele meu nu a vorbit niciodată. El a murit bolnav cînd era foarte tînăr și o poruncă maternă misterioasă îi punea sub tăcere chiar și numele. Însă tatăl meu avea un tată și am vrut să știu unde a fost îngropat. Astfel am ajuns în România și la Sighișoara. Am cunoscut orașul natal, Timișoara. Am fost impresionat de sinagogile lui impecabile în exterior și cu lăcat. Sinagogi fără evrei. Am participat la

un Shabat în anexa la o sinagogă închisă, unde am fost ceva mai mult de zece credincioși, cu un rabin numit Neumann pe care tatăl meu l-a recunoscut. Totul era sărac și pustiu.

În Sighișoara, un oraș frumos, am găsit casa copilăriei tatălui meu, și am început să caut mormîntul bunicului meu. Exista un cimitir evreiesc, o sinagogă închisă și doar un evreu în oraș, Erich Răducan, un supraviețuitor de la Auschwitz, pe care în cele din urmă l-am găsit. În perioada de după război, el s-a convertit la creștinism, poate din teama că pogromul nu se va sfîrși niciodată, iar apoi și-a redobîndit identitatea. El a fost responsabil de întreținerea templului. L-a deschis pentru noi, pentru mine și soția mea, în timp ce tatăl meu era cu mama la hotel, amîndoi destul de dezinteresați de acest subiect. Bătrînul a deschis ușile care dădeau în hol și am plîns. Nu am văzut niciodată un templu atît de frumos, locul unde tatăl meu și bunicul meu mergeau la Shabat, cu tăcerea sacrului, curat, cu pereți zugrăviți în culori pastelate – acum revopsite în alb –, desene cu palmieri evocînd Ierusalimul oriental, țesături de culoare bordo, care acopereau altarul, numai evreii lipseau, toți exterminați.

Locul era pregătit pentru o ceremonie frumoasă, dar credincioșii nu erau acolo. Atunci mi-am dat seama că genocidul – nu spun Holocaustul pentru că nu era un sacrificiu, ci o crimă, poate cea mai crudă din istoria omenirii – nu a fost definit doar prin moartea trupurilor, ci și prin eliminarea memoriei lor. Nu mai există ritualuri, cîntece, haine, mese, naziștii și aliații lor au vrut să elimine toate urmele, toate amprentele vieții evreiești. Templul era gol.

Mulțumită bătrînului, am găsit într-un caiet vechi, scris cu stiloul, cerneală neagră și litere gotice, numele bunicului meu, Lázaro, locul mormîntului său. Împreună cu Cora, soția mea, m-am dus la cimitirul evreiesc din Sighișoara și am găsit un haos de morminte împrăștiate, pline de mușchi, astfel încît numerotarea locurilor era prea puțin folositoare. Aveam o spatulă și am răzuit pietrele pînă am reușit să identificăm mormîntul bunicului meu. I-am spus tatălui meu, care s-a uitat la mine neîncrezător, l-am forțat să mă însoțească și, cînd a văzut mormîntul, m-a privit și a spus: „E tatăl meu!“ Și a îmbrățișat piatra.

Am spus că nu e ușor să fii evreu în Argentina. Pe de o parte, din motive istorice, deoarece există o tradiție antisemită de lungă durată, alimentată de un naționalism catolic care avea variate expresii politice. Lunga serie de guverne militare a pus comandanți care simpatizau fascismul italian, precum și Axa din timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

Nu mai este vorba despre istorie, ci despre prezent.

Ca și în alte părți ale lumii, anti-iudaismul este o parte a simțului comun al proștilor, așa cum a spus marele scriitor Imre Kertesz, sau, după cum a notat Marx, antisemitismul este socialismul imbecililor, pentru că nu cunoștea populismul de astăzi. Însă antisemitismul violent care a avut loc în țara mea, ca și în anii '20 ai secolului trecut, cînd au existat pogromuri, și atacurile repetate asupra evreilor din anii '60, cînd organizații precum Tacuara și Garda naționalistă de Restaurare au atacat evreii, un antisemitism care a devenit cunoscut prin captivitatea jurnalistului Jacobo Timerman din timpul ultimei dictaturi militare, acest antisemitism tradițional care a avut loc în ultimii ani a schimbat complet scena cunoscută. Nu mai este vorba despre istorie, ci despre prezent.

Atacul asupra Ambasadei Israelului și sediului comunității evreiești, AMIA, în anii '90, nu numai că iese în evidență prin numărul victimelor și morților, al rudelor îndoliate, dar și prin faptul că nu există suspecți reținuți și nu se știe nimic despre aceste crime colective. Moartea procurorului Alberto Nisman, care a denunțat acordul dintre susținătorii guvernului Kirchner și Republica Iran, o moarte care are toate elementele să ducă cu gîndul către o crimă, despre această moarte nu se știe nimic. Și această realitate menționată este extrem de periculoasă, deoarece oferă dovezi incontestabile că există o legătură locală bine articulată și protejată, care este apărată de cercuri puternice, legate sau nu de puteri sau organizații străine.

În ceea ce privește țara mea, în ciuda acestor atacuri, nu a încetat să fie o țară care primește imigranți, realitate accentuată recent de numeroasele persoane din țările vecine care vin să trăiască aici. Și repet „țara mea“, pentru că este singura pe care o am. Aici am decis să trăiesc, să am o familie și să fiu preocupat de problemele comunității mele. De aceea am adoptat limba spaniolă ca limbă de exprimare, cu ajutorul căreia predau și îmi scriu cărțile. Am fost educat în Franța, în universitățile franceze m-am format și am dobîndit bazele culturale ale activității mele profesionale, în cărțile și sălile de clasă din Franța am găsit primii profesori, în acel ambient am împărtășit dorința de revoluție și o atmosferă de libertate, care a izbucnit în Franța, în luna mai.

Filozofia franceză este o pasiune pe care o am, dar folosesc limba spaniolă din Argentina pentru a o verbaliza. Limba franceză m-a „demaghiarizat“, în măsura în care învățarea unei noi limbi șterge din memorie limba maternă, și în timpul acestui proces o boală veche, o gîngăveală cronică ce m-a afectat cînd am fost copil, s-a vindecat pe măsură ce am învățat limba franceză și m-am dezvățat de limba maghiară. Misterul psiholingvisticii nu a fost dezvăluit, cred, de către specialiști.

M-am întors în Europa, astăzi mă întorc în Ungaria. Valul de imigranți din țările sărace, sfîșiate de război sau cu populații persecutate, foste colonii abandonate în haos sau fragmentate de geografii artificiale în serviciul intereselor imperiale, societăți distruse de bombardamente numit preventive, califate la dispoziția unor mercenari plătiți de state în concurență regională, sînt milioane de oameni care fug de moarte și de foame.

Europa are o problemă reală, dar aceasta nu este reprezentată de imigranți, ci de structura economică și politică de stagnare care nu-i include pe propriii locuitori. Tehnologia îmbunătățește productivitatea, dar elimină forța de muncă. Medicina îmbunătățește calitatea și durata vieții persoanelor, dar nu rezolvă costul fiscal al vîrstnicilor. Tinerii cu diplome își văd orizontul profesional închis. Globalizarea a integrat milioane de noi consumatori pe piața mondială, dar a permis și intrarea muncitorilor necalificați, ceea ce a scăzut salariile. S-a creat o mare putere financiară.

În plus, căderea Zidului s-a încheiat cu un secol în care ideologiile universaliste au dispărut. S-a întîmplat cu comunismul, dar și cu statul bunăstării, adică cu guvernul social-democrat. În anii 1970, după 1967, Războiul de șase zile a pus capăt naționalismului arab, nazismului și ciclurilor de modernizare ale unor țări din regiune, rezultînd o migrare din zonele rurale către orașul cu milioane de locuitori. Această neputință a fost terenul pe care a prins rădăcini predica islamismului, cît și al diferitelor valori care compun progresismul, sfîrșitul marilor povești seculare așa cum afirmă Lyotard, vor face loc unui capitalism sălbatic și, în același timp, unei creșteri a fundamentalismului religios. Ortodoxia este la modă, iar ura tribală manifestată ca pretenții etnice și lupte pentru noi suveranități și autonomii teritoriale și lingvistice se află în prim-planul scenei internaționale.

Întoarcerea

„A se întoarce“ este cuvîntul de ordine, întoarcerea numelor zeului monoteist, trîmbițîndu-i exclusivitatea, acuzînd necredinciosul, stigmatizînd pe cel ce se amestecă cu un altul, care nu îi este vecin, ci străin, numind trădător pe cel care uită mandatul ancestral; această întoarcere la leagănul central este o armă de război. Iluminismul este acuzat pentru că a declarat principiul egalității și fraternității și, prin urmare, inducerea în eroare a minorităților. Hannah Arendt a diferențiat iudaismul de evreitate. Ea spune că, înainte de vremurile emancipatoare ale epocii napoleoniene, evreii erau recognoscibili în identitatea lor. Atît prin obiceiurile lor, cît și pentru funcția pe care o îndeplineau în societate. Aveau locul lor în diaspora. Cu așa-numita „asimilare“, evreul începe să fie căutat în spatele camuflajelor sale care îi dau nume de familie noi, convertirea la creștinism, prezentarea sa în societate ca om cu talente universale. Deci presupusa emancipare inițiază ceea ce știm ca fiind un antisemitism modern bazat pe teorii rasiale, teorii degenerative, o otravă socială care trebuie curățată.

Filozofi precum Jean-Claude Milner afirmă că între 1815 și 1933 existau condiții culturale și politice care să explice ce s-a întîmplat mai tîrziu. El acuză Europa de faptul că a înșelat poporul evreu cu mărul egalității. Hannah Arendt, cel puțin, a ales calea liberală a revoluției nord-americane care garantează exprimarea liberă, *habeas corpus* care protejează indivizii de puterea de stat, precum și dreptul nerestricționat al minorităților de a-și exprima voința. Deci, dacă denunțăm proiectul emancipator născut cu declararea drepturilor universale ale omului, cu fundamentul filozofic bazat pe liberalismul din secolul al XVII-lea, pe contractul social din secolul al XVIII-lea și pe dorința de revoluție din secolul al XX-lea, ce alternative există?

Reveniți la sursele religioase ale monoteismului. Este ceea ce au făcut filozofii care au predicat revoluția culturală în anii '70 și care, după Gulag, au vorbit despre lupta pentru drepturile omului în Europa Centrală, după crimele din Cambodgia și ceea ce s-a întîmplat în Vietnam cu „oamenii bărcilor“, au abandonat maoismul și s-au convertit la iudaismul ortodox ca Benny Lévy, au devenit adepți ai islamului ca Christian Jambet sau ai gnosticismului creștin, precum Guy Lardreau. Toți erau tineri din Mai-ul francez, care au fost dezamăgiți de eșecul idealurilor revoluționare și, pe baza formării lor filozofice în cele mai bune instituții din Franța, și-au argumentat întoarcerea la cuvîntul divin.

Alții care, de asemenea, au lăsat în urmă vechile haine revoluționare nu vor renunța la intensitatea belicoasă și vor opta pentru un democratism al războiului. Sprijină războaiele preventive, bombardarea populației civile justificată prin acele pagube colaterale inevitabile, și o fac pentru că trăim vremuri de război între valorile unui Occident democratic și terorismul fundamentalist al grupurilor criminale.

Există dileme care au uneori un cost dificil de asumat.

Sînt vremuri dificile, nu doar din cauza conflictelor din lume, cu violențe neobișnuite ca intensitate, nu numai pentru că starea noastră de spirit se schimbă pe măsură ce noi primim instantaneu informații despre fiecare eveniment de pe planetă – globalizarea sensibilă ne schimbă, de asemenea, gîndirea –, ci și pentru că nu există soluții perfecte pentru problemele care apar. Consider că un intelectual, oricare i-ar fi profesia, fie că este jurnalist, om de știință, filozof, care nu ocupă un loc cu responsabilitate politică sau o funcție executivă, trebuie să fie prudent.

E ușor să condamni, să denunți și să predici în numele Binelui fără a propune nimic concret. Există dileme care au uneori un cost dificil de asumat. Mi-ar părea frivol să spun că frontierele ar trebui să fie deschise fără nici un fel de controversă sau să susțin că circulația nerestricționată a capitalului ar trebui să corespundă aceleia a persoanelor. Există țări care au probleme structurale grave, care pot fi agravate de presupusele măsuri umaniste și generează acte de violență pe care toată lumea dorește să le evite. Dar ceea ce cred că este necesar este denunțarea tuturor formelor de rasism, condamnarea tuturor tipurilor de strategii demagogice care utilizează prejudecăți vechi pentru a canaliza ura colectivă în căutarea țapului ispășitor; așa cum, de asemenea, trebuie să denunțăm așa-numitul revizionism istoric, care nu este doar o fraudă cognitivă, ci și un act imoral, deoarece caută să reducă la tăcere responsabilitățile pentru masacrele și genocidul din trecutul nostru recent.

Dacă există unii care cred că idealurile emancipatoare nu mai sînt valabile, sau că utopiile vechi de confraternitate au fost o farsă, și care predică o revenire la tradiția religioasă sau etnică, au tot dreptul de a face acest lucru, atîta timp cît nu este începutul unei cruciade inchizitoriale de modă veche. Nu există nici un necredincios al vreunui mandat divin, nici eretici, nici trădători ai vreunei cauze, oricare ar fi ea. Războaiele sau credințele religioase au masacrat o treime din populația europeană pînă la pacea din Westfalia. În numele credinței a existat o campanie de exterminare a populațiilor originare din America. Dacă apărarea Occidentului, a valorilor sale, este interpretată ca o cruciadă, se termină cu un Leviatan, într-un guvern absolut care cere supunerea tuturor în schimbul așa-numitei siguranțe.

Nimeni nu are dreptul să arate cu degetul în numele voinței divine. Nimeni nu are dreptul să separe evreii buni de evreii răi, evreii care afirmă de evreii care neagă, după fidelitatea lor față de o istorie sau o cultură. Eu sînt evreu, m-am născut în România, limba mea maternă este maghiară, casa mea este în Argentina, nu există nici rău, nici bine în asta. Una este ceea ce facem, nu este nici originea, nici nu judecăm prin nume, credință sau ideologie, nici prin identitate sau prin sistemul de identități.

traducere din limba spaniolă
de Luiza CARAIVAN

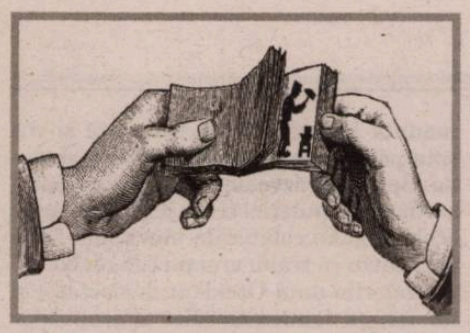

Marius CHIVU

feedbook

Rusia în fărîme

● **Alexandr Soljenițîn, *Povestiri și miniaturi*, traducere de Cecilia Maticiuc, Editura Univers, 2017.**

Succesul și importanța unor romane precum *Arhipelagul Gulag* și *Pavilionul canceroșilor* au făcut ca, în opinia populară, Soljenițîn să fie perceput prin excelență drept autor de romane monumentale dedicate lagărelor comuniste. În realitate, Soljenițîn a scris, într-adevăr, enorm, dar opera lui cuprinde deopotrivă poezie, proză scurtă și teatru, și pe alte teme. Traducătoarea Cecilia Maticiuc semnează o prefață lămuritoare în care-i face un portret foarte bun prozatorului harnic, tenace și perseverent care a fost Soljenițîn: „A scris fără încetare și în orice condiții, pe front, unde era ofițer de artilerie (își făcea însemnări pe carnete, cu gîndul de a le valorifica ulterior: în lagăr, ca deținut politic («scrie» în memorie poeme și piese de teatru); în deportare, într-un sat din Kazahstan, unde e profesor de matematică și de fizică (iar cînd se îmbolnăvește și trebuie să plece la o clinică oncologică în Taşkent, îngroapă în grădină caietele care cuprind tot ce scrisese, pentru a nu ajunge în mîinile autorităților și a-i aduce o nouă condamnare). După debut, urmează doar cîțiva ani de relaxare a cenzurii, de climat oarecum prielnic scrisului și publicării. Curînd, se înăsprește cenzura și îi este confiscată arhiva care cuprindea texte nepublicate (și nepublicabile). Soljenițîn continuă să scrie, lucrează la *Arhipelagul Gulag* în condiții extreme, ascunzîndu-se, retrăgîndu-se cîte două-trei-luni în locuri știute doar de cei apropiați…“

Eterogen, compozit și, inevitabil, inegal, volumul de *Povestiri și miniaturi* recuperează texte din perioada debutului (1958-1963), dar și de mai tîrziu, cînd scriitorul trăia deja în Franța (1996-1999); texte dintre care doar cinci sînt proze în adevăratul sens al termenului, celelalte fiind „miniaturi“, adică secvențe, tablouri, descrieri, poeme în proză, uneori și doar de cîte o jumătate de pagină, numite de autorul însuși „fărîme“ (*„krohotki“*, în original, adică „micuț“). În aceste miniaturi, Soljenițîn se arată un observator delicat al naturii și obiectelor (scrie despre ploaie, noapte și amurg, despre un buștean și un copac, despre o găleată și un clopot, despre o rățușcă, un cățel, un cal sau niște furnici), dar cele mai multe sînt, de fapt, imaginile triste ale degradării Rusiei: sate în paragină, orașe vechi inundate de lacurile de acumulare construite artificial, cimitire transformate în parcări auto, mînăstiri transformate în depozite sau cluburi sătești de dans și cinematografe.

Cea mai consistentă parte din volum o reprezintă însă cele cinci proze scrise în prima jumătate a anilor ’60. Doar două dintre aceste proze au fost acceptate pentru publicare la vremea lor. „Zahar-Kalita“ *(din care redau și fragmentul de mai jos)* este genul de reportaj pe care Gabriel García Márquez l-ar fi putut scrie pentru volumul său *Călătorind prin Europa de Est* (RAO, 2016), în care scriitorul columbian relatează cele cîteva călătorii întreprinse dincolo de Cortina de Fier la jumătatea anilor ’50. Cu talentul său de a portretiza oameni umili și insignifianți, Soljenițîn face din paznicul foarte dedicat al unui amărît de monument, construit pe cîmpia unei bătălii din trecutul rusesc, un personaj deopotrivă tragic și comic, genul de om simplu, patriot sincer, atașat neideologic de un trecut de care nimănui nu pare să-i mai pese, nici măcar autorităților. (Traducătoarea Cecilia Maticiuc observă pertinent că paznicul Zahar face parte din familia unor Ivan Denisovici sau Matriona din nuvela „Casa Matrionei“). Cealaltă proză acceptată pentru publicare la vremea respectivă, „Pentru binele cauzei“, cea mai lungă din volum, începe ca o proză conformistă clasică de glorificare a realizărilor comuniste, dar numai pentru a evolua în direcția opusă, sfîrșind prin a ilustra indiferența și chiar cruzimea factorilor de decizie sovietici cărora, de fapt, nu le pasă de popor, nici măcar de cei care cred în idealul propășirii comuniste. Alte două proze, biografica „Mîna dreaptă“ (în care un domn Lăzărescu sovietic nu este primit într-o clinică de oncologie din cauza unei proceduri absurde de internare) și moralizatoarea „Procesiunea pascală“, respinse de revistele sovietice la vremea respectivă, au ajuns să circule în samizdat, înainte de a fi traduse și publicate în Germania Federală la sfîrșitul anilor ’60. În fine, schița „Ce păcat!“ – în care o femeie este surprinsă de un milițian furînd un ziar vechi unde apare o știre despre tatăl ei, un inginer, de asemenea, din seria eroilor discreți – a apărut abia în 1978 în Franța.

Volumul *Povestiri și miniaturi* este a treia carte de proză scurtă, după „duplexul“ *Casa Matrionei* și *Incident la gara din Kocetovka* (2010) și *Dulceața de caise* (2016), care apare în „Seria de autor“ inițiată de Editura Univers și unde, în ultimii ani, au fost (re)publicate șapte titluri. O serie de autor binevenită, căci la noi opera lui Soljenițîn este cunoscută doar fragmentar prin vîrfurile ei.

aproape de carte

Alexandr SOLJENIȚÎN

Zahar-Kalita

(fragment)

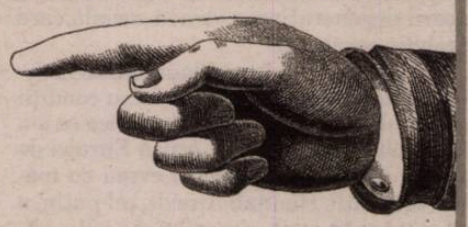

Rușii au cercetat cîmpul de bătălie și au îngropat cadavrele, timp de opt zile.

– Pe unul totuși nu l-au strîns, l-au lăsat acolo, a observat cu reproș un lăcătuș vesel din Novomoskovsk.

Ne-am întors și a fost imposibil să nu izbucnim în rîs. Da, un bogatîr biruit stătea întins pînă în ziua de azi, nu departe de monument. Stătea culcat pe burtă pe pămîntul-mamă, lăsîndu-și pe el capul semeț, mîinile și picioarele falnice aruncate cît erau de lungi, și nu avea pe lîngă el nici scut, nici sabie, în loc de coif – o șapcă jerpelită, iar aproape de mînă – un sac. (Era totuși vizibil că acea pulpană cu tașca în care ținea Cartea de onoare a monumentului nu o mototolise sub pîntec, ci o trăsese dedesubt și o pusese alături pe iarbă.) Și, dacă nu cumva era beat, ci dormea sau medita, era, în felul cum stătea lungit, un fel de tristețe. Asta se potrivea foarte bine cu cîmpia unde avusese loc bătălia. Așa că i s-ar fi putut face o statuie de fontă, să se pună aici. Numai că Zahar, cu toată statura lui, era cam subțirel pentru un bogatîr.

– În colhoz nu vrea să muncească, uite că și-a găsit aici o trebușoară, să se prăjească la soare, a bombănit altcineva.

Dar nouă cel mai mult ne displăcea cum se năpustea Zahar asupra noilor vizitatori, mai ales asupra celor de la care, după cum arătau, aștepta vreo farsă. În timpul zilei, au mai venit cîțiva, iar el, pe zgomotul motoarelor, s-a ridicat, s-a scuturat și a tăbărît amenințător, ca și cum nu el răspundea de monument, ci ei. Înaintea lor și încă mai cu putere decît ei, Zahar se revolta din cauza paraginii monumentului.

– Dar ce credeți voi? a sărit el cu gura, dînd din mîini. Rabd eu cît rabd, dar o să calc peste secția regională de cultură! (Picioarele îi permiteau asta pe deplin.) O să-mi iau un concediu și o să mă duc la Moscova. O să le povestesc tot.

Dar, îndată ce observa că vizitatorii se intimidau și nu-i țineau piept, își lua sacul (îl lua cu importanță, așa cum un șef își ia servieta) și se ducea la o parte ca să moțăie și să fumeze. Umblînd razna de colo-colo, în cursul zilei l-am întîlnit nu o dată pe Zahar. Am observat că șchiopătează de un picior și l-am întrebat de ce. A răspuns mîndru:

– Amintire de pe front.

Și nu l-am crezut.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Ediție de colecție Adevărul de la Proclamarea Regelui Mihai I

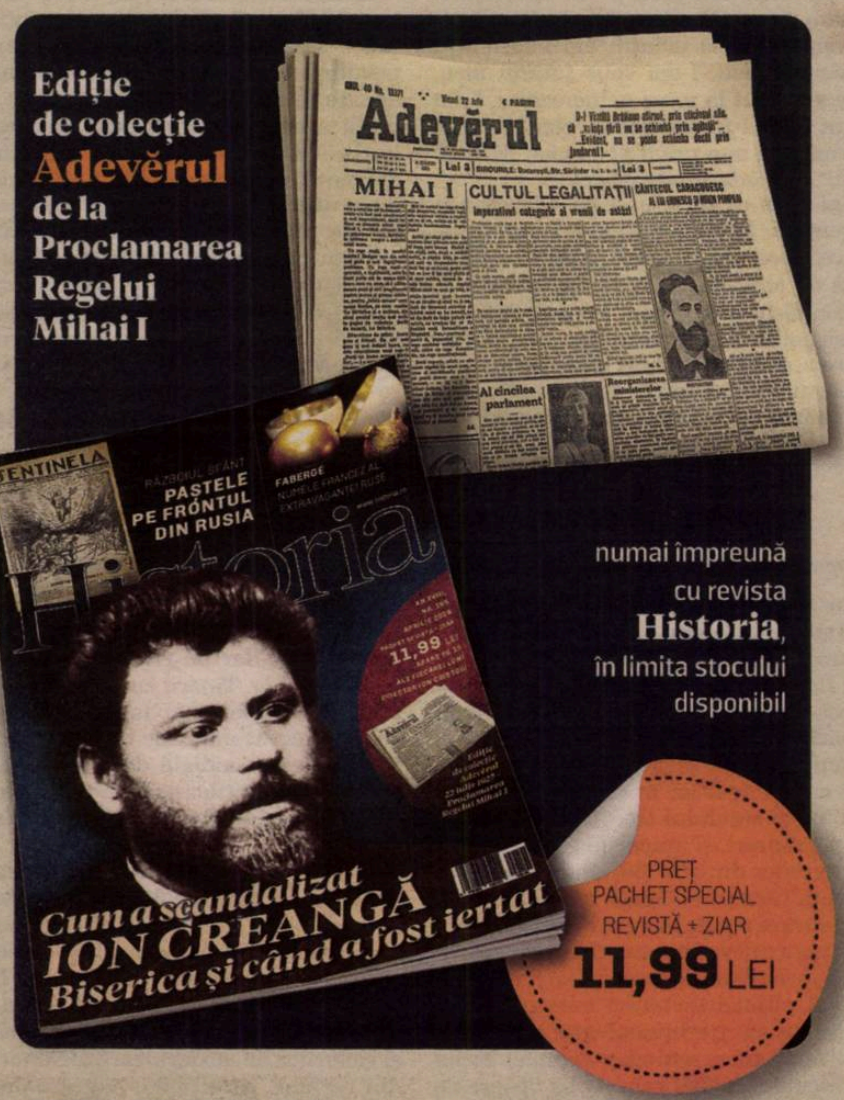

numai împreună cu revista **Historia**, în limita stocului disponibil

PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ + ZIAR **11,99** LEI

EDIȚIA DE APRILIE, la toate punctele de difuzare a presei

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

Visul începe când totul s-a terminat

● **David Mitchell, *Visul numărul 9*, traducere de Mihnea Gafița, Humanitas Fiction, 2018.**

Visul numărul 9 începe cu cîteva scenarii alternative, ca un joc de șah în care sînt exersate deschiderile. Este, dacă vreți, un omagiu adus prozei postmoderne a secolului trecut, din care acum îmi vin în minte *Iubita locotenentului francez* și *Dacă într-o noapte de iarnă un călător*. Deschiderile acestea interșanjabile sînt de fapt cheia de lectură a întregului roman, care n-ar trebui citit liniar, ci ca o rețea de drumuri posibile spre un final suspendat.

Imaginația multiplex a lui Eiji, naște fire narative alternative.

Eiji Miyake își caută tatăl într-un Tokyo halucinant, căutare aparent lipsită de orice șansă de rezolvare. Dat fiind că tînărul Eiji e un antierou aproape ca de manual, bucățică ruptă din John Self al lui Martin Amis (mai puțin la capitolul alcool), obsesia lui de a-și găsi tatăl capătă rolul unei justificări existențiale. Insomniac de mare angajament (poate cele mai frumoase pagini ale acestui roman sînt cele dedicate insomniei), extrem de talentat în a se băga în situații criminale (cum ar fi implicarea *volens nolens* în afaceri ale Yakuza, de unde scapă întotdeauna cu ajutorul unui parodic *deus ex machina*), îndrăgostit nebunește de o pianistă cu ceafa perfectă, Eiji se refugiază adesea în rememorarea unei copilării nefericite trăite alături de sora lui geamănă pe insula Yakushima, locul unde aparent nu se întîmplă nimic, dar care se dezvăluie treptat ca epicentru al unei tragedii bine ascunse în falduriile memoriei. Cartea lui David Mitchell este, pe rînd, apoi alternativ, roman de acțiune, roman „polițist", roman de dragoste și proză cyberpunk, un melanj deloc neobișnuit pentru cine a citit *Atlasul norilor*, însă mai presus de toate e o imersiune melancolică în cultura niponă contemporană, al cărei sincretism oniric nu poate fi redat decît în acest fel. De altfel, Mitchell își presară romanul cu *găuri de iepure*, cu aluzii intertextuale prin care aduce la suprafața textului influențele din cultura pop și din literatură pe care altfel le-am putea doar bănui. În primul rînd, Haruki Murakami, pe care Eiji îl citește în nopțile de insomnie (și a cărui influență se simte mai ales în creionarea relației caste pe care o are cu pianista Ceafă-Perfectă, dar și în spațiul simbolic echilibrat pe care-l acordă muzicii clasice și celei pop-rock), apoi John Lennon,

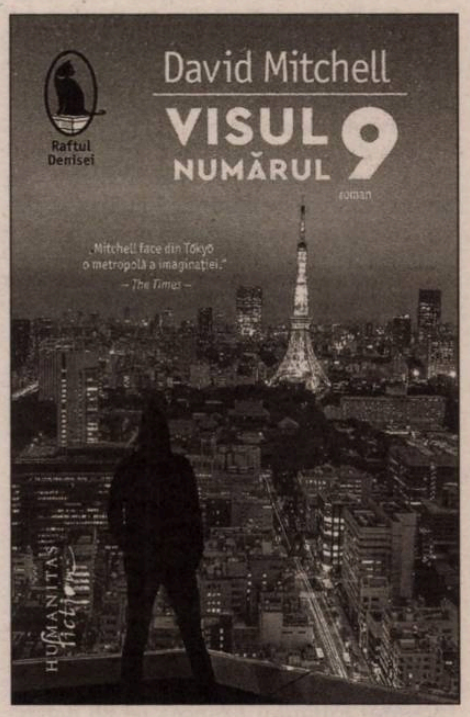

a cărui piesă, „#9 Dream", este un nod de semnificație din care se desprind căi secundare de interpretare și de lectură. De altfel, „#9 Dream", este o buclă, un vîrtej ca un dans al ielelor (Lennon spunea că a visat acel refren indescifrabil și obsedant – *„Ah! Bowakawa, pousse pousse"*), despre care Eiji însuși spune că ar fi înrudit cu „Norwegian Wood", așa că legătura cu Murakami se reface și la nivel declarativ. De altfel, tot ca în *Pădurea norvegiană*, un personaj apropiat naratorului îi scrie dintr-un ospiciu.

Și, dacă deja vi se pare prea mult, Mitchell adaugă aici și jurnalul plin de sensibilitate (dar străbătut de iminența apăsătoare a morții) al unui torpilor kamizake din al Doilea Război Mondial (pilot al unor torpile numite *kaiten*, dirijate manual), dar și poveștile suprarealiste pentru copii ale unei bătrîne scriitoare, care devin, prin acumulare, o lungă și jucăușă, eufonică, rimată meditație asupra literaturii. Imaginația multiplex a lui Eiji, care naște fire narative alternative pentru orice situație reală (reală, oare?) face ca la finalul romanului întrebarea cea mai urgentă să devină dacă nu cumva totul a fost un vis în care cel mai clar conturat, cel mai bine construit personaj a fost orașul în sine, un monstru din metal și sticlă străbătut de „submarinele"-metrou, împînzit de criminalii Yakuza și născător de melancolii insuportabile.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

Publicitate

rfi ROMÂNIA

VOCILE LUMII
CLUJ-NAPOCA 91.7 FM

Vineri 20 aprilie vino să participi la emisiunile RFI România
în Piața Muzeului din Cluj-Napoca
Emisiuni cu public – intrarea liberă

TÂNĂR ÎN EUROPA cu Andreea Pietroșel, 10h00
ESENȚIAL cu Constantin Rudnițchi, 12h00
DECRIPTAJ cu Ovidiu Nahoi, 14h00
CONVERSAȚII cu Cristina Țopescu, 15h00
RURAL cu Cătălin Lența, 17h00

Disponibil pe rfi.ro
și LIVE

Parteneri: SINTEZA Revistă de cultură și gândire strategică · PRIMĂRIA ȘI CONSILIUL LOCAL CLUJ-NAPOCA · INSTITUT FRANÇAIS vivre les cultures

Victor MOROZOV

dilematograf

Două filme de văzut la Festivalul Filmului Francez

● ***Barbara* (Franța, 2017), de Mathieu Amalric.**

În *Barbara,* Mathieu Amalric este Yves Zand, regizor căzut în admirație față de Brigitte (jucată strălucit de Jeanne Balibar), actrița destinată să o încarneze pe cîntăreața Barbara în *biopic*-ul imaginat de Zand. Dar a pune astfel problema înseamnă a întoarce spatele adevăratei esențe a filmului, iar dacă încă din prima frază numele par să se încalece pînă la confuzie, este pentru că Amalric-regizorul se folosește expert de posibilitățile metaficțiunii și ale intertextualității. Cuvinte mari pentru un film vaporos care mizează pe latura diafană, dificil de captat, a (biografiei) cîntăreței; și totuși, *Barbara* nu duce lipsă de ambiție: mare parte din film se bazează pe interpretarea fără cusur a lui Jeanne Balibar (recompensată cu César), prezență deopotrivă electrizantă și enigmatică. Filmul mizează pe aceste trăsături caracteriale (ranforsate de prestația lui Amalric în rolul unui regizoraș harnic, însă lipsit de replică în fața acestor dive absolute – Barbara reală și Barbara din film), dar mai ales pe confuzia dintre personajul real și cel ficțional. Filmul-în-film e doar o fațetă din *Barbara;* s-a tot susținut că rezultatul e mai curînd un *„antibiopic"*, din moment ce Amalric se arată mai interesat de explorări psihologice, de acele mici momente dintre momentele esențiale prinse de obicei în biografii. Pentru realizarea acestui proiect, Amalric (regizorul și personajul-regizor) face apel la două lucrări: cartea lui Jacques Tournier *Barbara ou les parenthèses* și documentarul realizat de Gérard Vergez în timpul unui turneu din 1972 al cîntăreței. Pe toată durata lui, filmul lucrează la combinarea și, în fine, suprapunerea multiplelor straturi de realitate (și mit), document, ficțiune, ficțiune-în-ficțiune; în momente-cheie, Amalric recreează viniete din documentarul lui Vergez, care o surprind delicat pe Barbara în mașină între două concerte, pierdută în propria lume. Principiul funcționează tocmai fiindcă regizorul nu face concesii publicului în ce privește demarcarea materialelor de natură diversă folosite în film; totul conspiră pentru pierderea spectatorului – și pentru ca Jeanne Balibar-Brigitte să devină Barbara. Amalric nu e doar un actor talentat, ci și un regizor cu o sensibilitate artistică interesantă. În *Tournée* interpreta un soi de impresar/producător *over his head* al unei trupe de cabaret burlesc, rudă îndepărtată a regizorului din *Barbara* (nu întîmplător pe amîndoi îi cheamă Zand, chiar dacă prenumele diferă); regăsim ceva din demersurile anxioase ale acelui personaj și aici – acompaniate în acest caz de o chimie improbabilă cu Brigitte/Barbara. Însă în *Tournée*, studiul caracterial al artistului chinuit (care pare să-l intereseze mai mult sau mai puțin pe Amalric) rămînea în definitiv subdezvoltat. *Barbara* este, prin comparație, cel mai ofertant film al său.

Barbara va fi proiectat în cadrul Festivalului Filmului Francez pe 26 aprilie și pe 1 mai.

● ***Pour le réconfort* / *Confort și consolare* (Franța, 2017), de Vincent Macaigne.**

Am inclus *Pour le réconfort* într-un Top 10 al celor mai bune filme de anul trecut, dar nici acum senzația contrariată cu care am rămas după vizionarea lui nu s-a disipat. Filmului i se pot imputa multe: că arată (și se simte) nefinisat pe la încheieturi, că e teatral (în sensul peiorativ al cuvîntului), că toate replicile-i sînt lătrate, și nu rostite. Cred că toți acești factori contribuie decisiv la succesul lui – sau, dacă nu la succes (căci trebuie spus că *Pour le réconfort* e totuși inegal pe durata sa), atunci cu siguranță la crearea unui anume șarm. Filmul aduce cu un bătăuș ingenuu, care nu prea știe cum să-și dozeze violența. Macaigne, ca și Amalric, e mai cunoscut ca actor, însă pentru cei obișnuiți cu distribuțiile sale în comedii franțuzești – prudență: *Pour le réconfort* e departe de eforturile care l-au consacrat ca actor. Macaigne seamănă din punctul ăsta de vedere cu John Cassavetes: s-ar zice că aparițiile sale în filme cu buget substanțial n-ar avea alt scop decît finanțarea unor proiecte de talie mică – intime, personale. Asemănarea nu se oprește aici: Cassavetes (poate cel mai mare cineast independent american) obișnuia – în cele mai bune filme ale sale – să turneze cu o mînă de prieteni în propria casă; filmele lui se bazau pe improvizație, erau ca și inexistente în lipsa forței actorilor și căutau să obțină anumite momente documentare de *vérité,* un adevăr al emoției. Același principiu și pentru Macaigne, care a filmat această poveste cu cîțiva actori din trupa sa de teatru, pe care îi cunoaște bine. Filmul se ia în serios, iar rîsul spectatorului, cînd apare, e stopat în pripă; nu o dată m-am chinuit să disociez mental imaginea lui Macaigne-actorul (în rol de *loser* cu sensibilitate poetică) de cea a regizorului care oferă fără menajament această narațiune ancorată puternic în social. Cineastul neofit optează pentru planuri lungi și un format îngust (1:33), care încadrează și izolează chipul; formația sa teatrală îl face imun la convenții cinematografice. Povestea e simplă: doi frați aparținînd unei familii burgheze au făcut praf banii tatălui, iar acum se întorc dezabuzați în ținuturile natale. Însă realitatea din teren nu e cea la care se așteptau: prieteni resentimentari care-i confruntă pe șleau cu decalajul de clasă, tensiuni sociale care ies în fine la suprafață, acum că toți sînt la fel de vulnerabili. Coloratura la stînga e o evidență, dar filmul e atît de angajat și atît de preocupat să livreze un mesaj despre o stare de fapt, încît nici măcar nu mai pare tezist – doar dezarmant de sincer. Sînt multe momente de *vérité* (urlat, subliniat în fel și chip) în acest film susținut de actorii dirijați de Macaigne; nici o scenă nu se compară însă cu monologul unui om al străzii (care își joacă propriul rol), în parte delirant, în parte hiperlucid. Monolog care demonstrează, ca în piesele lui Shakespeare (de care Macaigne pare vădit influențat), că adevărul s-ar putea să fie în altă parte.

Pour le réconfort va fi proiectat în cadrul Festivalului Filmului Francez pe 29 aprilie.

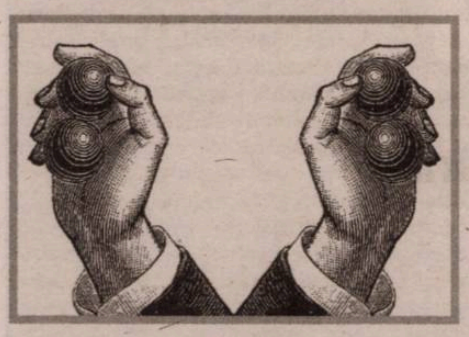

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Doi pedagogi de școală veche

● **The Herbaliser, *Bring Out the Sound**, BBE Records, 2018.**

Cînd, în 1997, The Herbaliser, proiectul muzical creat la începutul anilor '90 de Jake Wherry și Ollie Teeba, lansa cel de-al doilea album, *Blow Your Headphones,* la esențialul *label* independent Ninja Tune, el se conecta unui moment foarte particular în muzica britanică, anii de glorie *mainstream* ai acid jazz-ului și trip hop-ului, chiar atunci cînd aceste scene începeau să se erodeze. Wherry și Teeba aduceau în peisaj, dar și în portofoliul casei de discuri londoneze, pe lîngă fetișul pentru jazz-funk-ul american al anilor '70 și *soundtrack*-urile filmelor de suspans, o apetență formidabilă pentru începuturile hip-hop-ului și o tehnică inovatoare de *sampling.* The Herbaliser reușea, prin intermediul acestei rețete, să devină repede un nume important pentru *sound*-ul alternativ al epocii și să contribuie serios la notorietatea *label*-ului fondat de cei doi membri ai Coldcat. *BYH* suna întunecat, în cel mai frivol mod cu putință, și agreabil, ajungînd chiar să aibă o prestație relativ onorabilă într-un top britanic despre care nu se știu prea multe – UK R&B Albums Chart. Hip-hop fără *MCing* – cu excepția unor intervenții frugale și fugare ale unor Jean Grae, alias What? What?, o vedetă a *underground*-ului newyorkez, Big Ted și Fabian –, albumul acesta s-a clasicizat instantaneu, devenind o sursă foarte convenabilă & confortabilă pentru proiecte care, la destui ani distanță, s-au numit, de exemplu, Gorillaz.

Au trecut de atunci 21 de ani și, odată cu ei, șapte albume de studio, două sesiuni discografice cu o formație instrumentală și trei compilații pe care The Herbaliser și-au perpetuat metoda, cu suișurile *(Something Wicked This Way Comes)* și coborîșurile *(Same As It Never Was)* obligatorii într-o carieră atît de lungă. În martie anul acesta, după o pauză de cinci ani de la ultimul LP, a apărut, la un alt *label* britanic, BBE Records, un nou album, numit *Bring Out the Sound. Single*-ul „Seize the Day", *featuring*-ul

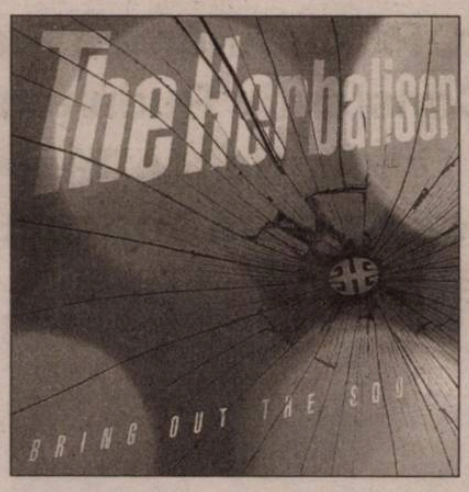

lui Just Jack, nu numai că începe cu o chitară acustică și te trimite fără să stea pe gînduri cîndva între 1996 și 2000, dar ar putea fi oricînd tema centrală a oricărui film din seria *James Bond*, cu ale sale aranjamente orchestrale cinematice și cu *vibe*-ul romanțios, fatal și caramelizat – *„And every little twist of fate / Could be a cause to celebrate"*. The Herbaliser se simte bine astăzi făcînd pop, iar „Over & Over", piesa pe care este invitată vocalista Stac, și „Twenty Years", cu Mark Keds, muzician trecut prin trupe ca Senseless Things, The Wildhearts și Deadcuts, confirmă, dacă mai era nevoie, asta. Dacă, pe de o parte, *Bring Out the Sound* poate fi considerat a fi cel mai pop album din discografia formației, intervențiile lui Rodney P, unul dintre primii artiști hip-hop din Marea Britanie, pe „Like Shaft" (alături de 28luchi) și „Some Things" (alături de Tiece) contrapunctează, oferindu-i albumului aerul acela al muzicii care a îmbătrînit elegant.

*Noul album al The Herbaliser poate fi ascultat gratuit și cumpărat în format digital de pe pagina de Bandcamp a trupei britanice, la adresa theherbaliser.bandcamp.com/album/bring-out-the-sound.

Vineri, 29 iunie, The Herbaliser va concerta la Cluj, în Parcul Central, pe scena principală a Jazz in the Park. Festivalul, care va avea loc între 21 iunie și 1 iulie, are pe afiș nume precum Juan de Marcos & Afro-Cuban All Stars, Richard Bona Group, Nik Bartsch's Ronin, Alfa Mist, Exit Oz, Bill Laurance, Forq și Fanfare Ciocârlia, printre alții. Mai multe informații despre eveniment găsiți pe site-ul dedicat lui, la adresa jazzinthepark.ro.

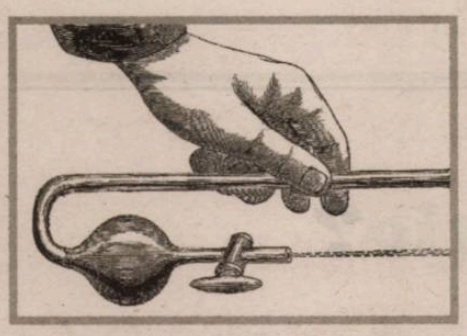

Oana STOICA

rosencrantz & co

Corpuri care nu

● ***Corp urban*, distribuția: Mihaela Drăgan, Zita Moldovan; muzica: Ardeja Fraga; text și regie: Catinca Drăgănescu; mișcare scenică: Paul Dunca; grafică: Veioza Arte. Spectacolul face parte din proiectul „Sasto Vesto!", realizat cu sprijinul Open Society Institute. Compania de teatru Giuvlipen. Centrul de Teatru Educațional Replika.**

Activă de cîțiva ani, Giuvlipen reprezintă un unicat în peisajul teatral autohton: o companie de teatru feminist rom care practică un activism performativ pentru conștientizarea discriminării structurale a romilor. Spectacolele lor *(Cine a omorît-o pe Szomna Grancsa?, albastru/portocaliu, Gajdo Dildo)* abordează rasismul, explicit și latent, din societatea contemporană, și mecanismul și canalele prin care acesta se propagă (precum formulele cotidiene care asociază populația romă cu situații și atitudini reprobabile sau cu personaje negative). Perspectiva din spectacole este feminină/feministă, astfel că la tema rasismului se adaugă și discriminarea de gen, din afara comunității, dar și din comunitate, a cărei cultură perpetuează dominația masculină, căci s-a păstrat tradiția căsătoriilor la vîrste fragede, iar violența domestică are o incidență alarmantă.

Recenta premieră *Corp urban,* prezentată la Centrul Replika și creată de regizoarea Catinca Drăgănescu pe baza unor povești reale ficționalizate, este un pseudo-concert performativ care identifică în patru narațiuni (mai degrabă cînturi decît cîntări, în sensul de diviziuni ale unui poem epic, poveștile prezentate fiind parte din epopeea de sute de ani de discriminare a romilor) o serie de stigmatizări – de gen, vîrstă, boală etc. – care sînt motivate, favorizate sau amplificate de apartenența la rasă. Discriminarea-cadru, cea care vizează etnia, funcționează astfel ca model primar în interiorul căruia există premisele, precum sărăcia sistemică și lipsa educației, care generează alte tipuri de marginalizare. De exemplu, accesul la sistemul medical, de învățămînt sau încadrarea în muncă sînt provocări pentru o persoană de etnie romă, care se confruntă, pe lîngă obstacolele generale (asistența medicală, educația și obținerea unui loc de muncă ridică probleme pentru toată populația României), și cu imaginea clișeistică negativă pe care societatea o are despre ea. Conform unui raport al Comisiei Europene privind incluziunea romilor (2017), jumătate din populația romă din România nu are acces la asigurările medicale de bază, prin urmare nu beneficiază de servicii medicale, iar 63% din etnicii romi tineri nu sînt încadrați în muncă și nu urmează nici un program de educație sau formare profesională. Efectele acestei situații sînt dramatice: invaliditate, mortalitate infantilă, decese în lipsa asistenței medicale sau a uneia inadecvate/insuficiente, sărăcie, prostituție și infracționalitate generală în lipsa locurilor de muncă. Pe scurt, se accentuează precaritatea cu care se confruntă comunitatea romă, ducînd la o izolare drastică a acesteia în raport cu majoritatea.

Pe scurt, se accentuează precaritatea cu care se confruntă comunitatea romă, ducînd la o izolare drastică a acesteia în raport cu majoritatea.

Dintre romi, femeile sînt cele mai vulnerabile, ele sînt victime atît ale discriminării generale, cît și ale propriei comunități. Poveștile din *Corp urban* sînt centrate pe ipostaze esențiale ale femeilor: mame în devenire, tinere la prima relație, vîrstnice. Doar că fiecare dintre aceste povești prezintă versiuni tragice, cu atît mai copleșitoare cu cît, deși ele par cazuri speciale la nivel național, pentru comunitatea romă ele reprezintă „normalitatea": confruntarea gravidelor cu rasismul din sistemul medical, supraviețuirea prostituatelor în condiții de violență și boală, configurarea raporturilor de putere în cadrul cuplului întemeiat pe viol și dominat de agresivitate. În toate cazurile, femeile trebuie „să se descurce", asta însemnînd, de fapt, să supraviețuiască, la propriu, unor situații concrete în care viața le este pusă în pericol. Amenințarea vine dinspre persoane fizice, dar mai ales dinspre sistemele sociale care permit, favorizează și întreține existența acestor situații.

Nu doar femeile rome sînt fragilizate la nivel social. De exemplu, degradarea permanentă a sistemului medical, în toate formele – cu plasarea medicilor și a pacienților pe diferite niveluri de vulnerabilitate, inclusiv prin antagonizarea celor două categorii, ceea ce întreține o stare tensionată – determină stabilirea unor raporturi de subordonare (a pacientului față de medic) și duce la accesul dificil general la asistență medicală, în special al persoanelor sărace, fără asigurări medicale. Dar în cazul romilor, rasismul, regăsit și în sistemul sanitar, poate genera relații de-a dreptul toxice care favorizează asistența medicală selectivă. Ceea ce se conștientizează prin spectacol este că discriminarea etnică devine un factor *suplimentar* în blocarea accesului la servicii sociale.

Regizoarea Catinca Drăgănescu folosește patru povești cu eroine rome cotidiene – două viitoare mame, o prostituată bătrînă și o victimă minoră a unei relații toxice – pentru a configura perspective asupra corpului feminin, altele decît cele stereotipe. Spectacolul implică trei performere, două actrițe și o muziciană, care funcționează împreună într-un „concert" corporal în care muzica și narațiunile se dezvoltă simbiotic cu niște corpuri atletice, intenționat senzuale. Se materializează astfel, corporal și performativ, tema exploatării fizice a femeilor rome, care trebuie să producă, voit sau forțat, plăcere, copii și bani. Corpul feminin rom este prizonier al unor tabuuri culturale, dar rasismul încorsetează nu doar victima, ci și pe agresorul ei. Coregraful Paul Dunca face corpurile să vibreze, să se exprime și să se afirme, să devină vizibile și vocale. Două actrițe charismatice, Mihaela Drăgan și Zita Moldovan, împreună cu muziciana Ardeja Fraga, se transformă în vehicule de idei, narațiuni, atitudini și mentalități, reprezintă imagini, dar și canale de transmisie. Patina muzicală este un actant sonor, care, alături de corpuri și de narațiuni, desenează universul dramatic al unei comunități etnice discriminată cronic. Perspectiva este din interior și în asta rezidă meritul major al producțiilor Giuvlipen: în faptul că face auzite vocile, viziunile, argumentele celor care *nu se aud,* că vizibilizează problematicile romilor dincolo de clișeele adînc înrădăcinate în mentalul colectiv. Și asta e important atît pentru comunitatea minoritară romă, care nu vorbește, cît și pentru majoritatea, care nu aude.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Cine este vinovat de inflație?

Una dintre marile probleme ale regimului comunist a fost foametea. În epocă s-a suferit de foame îndelung și sistematic. Magazinele erau goale și piețele agroalimentare nu-și mai jucau rolul de mult. Se întîmpla așa nu pentru că nu am fi avut și producție agricolă, ci pur și simplu pentru că se exportau multe alimente pentru plata datoriei externe. După Revoluție, atunci cînd le spuneai că au înfometat oamenii, ceaușiștii noștri (oameni care l-au iubit pe Ceaușescu) se apărau cu o scuză de un cinism dureros. Ne răspundeau că lasă, așa cum a fost, nimeni nu a murit de foame. De fapt, de foame nu se moare ca și cum te-ar lovi o mașină, adică imediat. De foame se moare lent și dureros. Personal, am experimentat foamea în căminele studențești ținute în întuneric de către „luminata" epocă despre care tocmai vorbeam. Este dureros să suferi de foame. Foamea dezumanizează. Cine nu a văzut cozile la alimente din epoca respectivă nu știe despre ce vorbesc. Oamenii se călcau literalmente în picioare pentru o bucată de pîine sau de carne.

Cel puțin tot așa de cinică mi s-a părut a fi și declarația președintelui Senatului României, care, chipurile, parafrazîndu-l pe guvernatorul BNR, spune că de inflație nu a murit nimeni. Vedeți, toată pleiada de economiști care au studiat fenomenul pot sta liniștiți. De asemenea, oamenii politici de la noi sau de aiurea pot să nu-și mai facă griji. Domnul cu funcția amintită a descoperit remediul împotriva inflației, și anume liniștea și seninătatea. De inflație, ca și de foame, se moare lent și pe tăcute. Inflația și foamea sînt prietene bune, asta ar trebui să știe cei care cred că pot face și desface inflația la comandă. Inflația este ca un cancer, atunci cînd se instalează, ravagiile pot fi foarte mari, mai ales dacă tratamentul nu intervine din vreme. Între inflație și foame există o strînsă legătură. Dezordinea monetară duce la dezordine economică, iar dezordinea economică duce la foame și instabilitate socială. Inflația a înfometat popoare și a provocat războaie și revoluții. Există cîteva episoade din istoria economică în care inflația a ruinat state. Noi, cei preocupați de fenomenul economic, dăm mereu ca exemplu inflația din Germania de după Primul Război Mondial, cînd salariile erau plătite de trei ori pe zi pentru ca muncitorii să poată să-și cumpere ceva cu banii munciți. Din această cauză, soțiile lor veneau la serviciu, luau banii și apoi fugeau repede cu ei la piață pentru a mai putea cumpăra ceva. Mult mai aproape de noi este exemplul Venezuelei contemporane, care suferă de inflație și de foame. Are un șofer pe post de președinte și este deținătoarea celei mai mari rezerve de petrol din lume.

De fapt, afirmația respectivă nu numai că este în afara oricărei logici economice, dar este, așa cum spuneam, de un cinism nemăsurat. Ea seamănă cu aceea a reginei care, atunci cînd a aflat că poporul nu are pîine, a întrebat de ce nu mănîncă cozonac. Răspunsul la această declarație este pozitiv. Da, de inflație se poate muri. Dacă există un fenomen care să producă o taxare a celui sărac în favoarea celui puternic politic, atunci acesta este inflația. Unii suferă de foame, iar alții acumulează averi pe care le transformă repede în valute și le transferă în afara țării. Declarația respectivă a intervenit în contextul dezbaterii despre cine este vinovat pentru inflația din România, avînd în vedere că aceea pentru luna februarie 2018 a fost cea mai mare din ultimii cinci ani. Și în acest caz, iresponsabilitatea unora este aruncată în spatele altora. Guvernanții arată cu degetul spre BNR, iar BNR, în măsura în care statutul și decența i-o permit, tot atenționează asupra politicilor inflaționiste guvernamentale. Și totuși, cine are dreptate? Pentru a ajunge la vinovați va trebui să aducem cîteva explicații. Ce este inflația și cum poate să apară și să se propage?

Vom începe prin a spune că inflația nu este o simplă creștere a prețurilor, deși există mulți economiști care spun asta, din păcate. Inflația este un dezechilibru în piață, între cererea agregată (venituri, capacitate de cumpărare) și oferta agregată (mărfuri, capacitate de producție), dezechilibru care se manifestă prin creșteri de prețuri, în cazul economiilor libere, sau prin dispariția mărfurilor din magazine, în cazul economiilor etatiste, închise. Nu confundăm, deci, cauzele cu efectele. Cauzele se află în mecanismul fin prin care banii fără valoare proprie (moneda din hîrtie contemporană) din economie se raportează la lumea economiei reale (a mărfurilor și serviciilor) pe care trebuie să o susțină. Este inflație atunci cînd mecanismul este dezechilibrat prin apariția mai multor bani decît necesarul (ceea ce noi numim inflația prin cerere), dar și atunci cînd economia reală intră în contracție (ceea ce noi numim inflația prin ofertă). Totul este interdependență și dinamică. Unele școli de gîndire economică (monetarismul, de exemplu) ne învață că inflația este doar un fenomen monetar. Nu, inflația este mai mult decît un fenomen monetar. Inflația este un fenomen al întregii economii. Inflația intervine atunci cînd lumea mărfurilor și lumea banilor intră într-o asimetrie pronunțată în urma căreia își fac apariția creșterile de prețuri. Odată apărut, fenomenul este extrem de periculos pentru că are tendința de autoalimentare. O astfel de viziune asupra inflației ne arată că nu doar banca centrală poate fi vinovată pentru inflație. Bani în economie gestionează nu numai banca centrală, ci și guvernul.

Acestea fiind spuse, putem reveni la economia noastră din ultima perioadă. Vom proceda la o analiză în urma căreia să ajungem la un diagnostic. Dacă oferta a fost în creștere în ultimii ani, PIB-ul înregistrînd valori pozitive, atunci este clar că „problema" se află în zona cererii. Inflația din economia noastră actuală este o inflație clasică, prin cerere, adică există în piață mai mulți bani decît poate susține oferta. Este clar că cererea a crescut într-un ritm mai rapid decît oferta, iar ecartul, așa cum explicam, s-a dus în creșteri de prețuri. Cine poate fi vinovat pentru această creștere necontrolată a cererii? Doi sînt posibilii vinovați. BNR, prin politica de expansiune monetară, sau Guvernul României, prin politica de expansiune bugetară. Să-i analizăm pe rînd, deși foarte mulți dintre cei care analizează fenomenul inflației din ultima vreme se pronunță în defavoarea Guvernului, fără o analiză. Indicatorul care surprinde caracterul restrictiv sau relaxat al politicii monetare practicate de către BNR este masa monetară în circulație. Observăm, astfel, că în anul 2017, agregatul monetar M2 și agregatul monetar M3 au crescut fiecare cu 11,6% (http://www.bnr.ro/Masa-monetara-M3-si-contrapartida-acesteia-5171.aspx). Cu alte cuvinte, masa monetară, în anul 2017, a crescut cu procentele amintite. Dacă vom ține cont că PIB-ul a crescut cu o cifră în jur de 7%, (http://www.insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/pib_tr4r2017.pdf), atunci rezultă o diferență de 4% care ne arată că politica monetară a BNR a fost una relaxată, în favoarea economiei, ușor expansivă, expansiunea sa încadrîndu-se în cifra despre care vorbește și Milton Friedman, de 4%. Caracterizăm această politică drept fiind una atentă, în acord cu tendința economică de relansare, pe ciclu economic ascendent, de după criza din anul 2008. Să vedem acum ce face Guvernul României. Acesta aduce în economie, în același an, prin îndatorare, aproape 6 miliarde de euro (http://www.zf.ro/eveniment/datoria-publica-a-romaniei-a-crescut-cu-25-miliarde-de-lei-intr-un-an-dar-s-a-redus-ca-pondere-in-pib-cu-0-6-puncte). Chiar dacă nu toți acești bani au intrat în consum, acesta este excesul de cerere care pune presiune pe prețuri. Putem închide analiza noastră spunînd că inflația actuală este una „guvernamentală", dacă o putem numi așa. Este o inflație prin cerere, susținută cu bani împrumutați. Dacă vom lua în calcul și deficitele comerciale, vedem că țara se îndatorează, pune bani în piață și proiturile fug afară. Ne îndatorăm, producem inflație și-i îmbogățim pe alții. Sîntem în mijlocul unui coșmar economic. Trăim o iluzie a bunăstării pe care o vom plăti foarte scump, în condițiile în care o viitoare mare criză politică și economică planetară pare a fi cea a datoriilor publice nesustenabile.

Ce-i de făcut? BNR se află într-o imposibilitate și orice măsură clasică de scumpire a banilor nu poate duce decît la intensificarea inflației. Dacă scumpește banii, reduce oferta agregată și intensifică fenomenul. Atunci inflația prin cerere ar deveni și una prin ofertă (prin costuri). Soluția se află acolo unde sînt cauzele. Trebuie să oprim consumul prin îndatorare și să căutăm un echilibru stabil între consum și investiții, astfel încît cererea din piață să fie acoperită printr-o ofertă internă și economia să crească echilibrat și sustenabil. Pînă una-alta, pentru ca bătaia de joc impusă de populismul politic aflat acum la conducerea țării să fie completă, PSD a votat la ultimul său congres trecerea la moneda unică euro, pînă în anul 2024. Ce bine ar fi dacă economia ar asculta de partide și echilibrele economice ar putea fi realizate de către gospodine aflate în posturi guvernamentale! Tovarășii de acolo trebuie să știe că nu votul lor va aduce moneda euro, ci păstrarea unei economii sănătoase și echilibrate. Inflația este un criteriu de convergență cu moneda unică euro pe care sîntem pe cale a-l rata, tot prin votul lor.

Dorel Dumitru Chiriţescu *este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

PUBLICITATE

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă. Foto medalion: Fototeca online a comunismului românesc

Marinela Vasilica ARDELEAN

Vinarsul, între cultură și consum

Așa cum clopotele bisericii dau timpului o măsură liturgică, umplîndu-l de rost, făcîndu-l pe om să iasă din rînduiala cotidiană și să intre într-o realitate mai presus de aceea care e supusă simțurilor, așa toți cei care pot auzi glasul clopotelor, în zi și în noapte, se pot împărtăși cu sfințenia aromelor angelice care te proiectează într-o lume de vis, dominată de note senzuale și pasionante.

Licoarea angelică la început s-a născut din visul unui cavaler. Diavolul și coșmarurile provocate unui cavaler francez din secolul al XVI-lea au adus pe lume o băutură deosebită, care ia naștere printr-o adevărată alchimie nescrisă, taine cunoscute doar de *maîtres de chai*. Legenda spune că dubla distilare a fost inventată de Chevalier de la Croix Maron, senior de Segonzac. Probabil după mai multe pahare de cognac prost, omul a visat că Diavolul îl băgase într-un cazan pentru a-i fura sufletul. Nobilul a rezistat însă primei fierberi, grație credinței bine ancorate în suflet, așa că Diavolul a trebuit să-l mai treacă o dată prin foc. Cînd s-a trezit, cavalerul s-a gîndit să extragă și el toată esența din „apa vieții" printr-o a doua distilare.

Cavalerul s-a gîndit să extragă și el toată esența din „apa vieții" printr-o a doua distilare.

Cognac în Franța, Divin în Republica Moldova și Vinars în România.

Vinars înseamnă prestanță, maniere alese, mîndrie, naturalețe, blîndețe și empatie. Cît despre ambalarea vinarsului, este evidentă tendința spre lucrări literare, caligrafie admirabilă și, totodată, spre eleganță. Conexiunea dintre cultură și consumul de vin, vinars sau pur și simplu de mîncare a fost mereu una foarte strînsă. Cînd m-am întîlnit pentru întîia oară cu vinarsul Brâncoveanu, știam mai multe despre licoare decît despre domnitorul al cărui nume îl poartă.

La vîrsta de 34 de ani, cînd a fost ales domn, Constantin Brâcoveanu era un tînăr plin de prestanță, cu maniere alese, mîndru, totdeauna plăcîndu-i a fi urmat de o escortă de 30-40 de nobili, dar avînd un caracter natural, blînd, foarte plăcut tuturor. Constantin avusese parte de o „creștere îngrijită" în urma căreia a deprins o caligrafie admirabilă. Avea aplecare „pentru citire, tendința de a îndemna spre lucrări literare, gust pentru lucrările istorice, același simț pentru artă ca unchiul său, stolnicul Cantacuzino. La aproape 40 de ani era deja „stăpîn pe o avere mare", dar și „frumos, isteț, împodobit cu învățătură și versat în afacerile țării".

Prin secolul al XVII-lea se constată o îmbogățire și o diversificare a alimentației. Pe vremea cînd Brâncoveanu se năștea, Vasile Lupu „bea un pocal de bere, căci aceasta era rece", după mai multe pahare cu vin. Boierii erau deprinși „să bea bine, iar vinurile lor se împacă bine cu somnul, fără să îngreuneze capul". La ospețele domnești ale Brâncoveanului se beau „cele mai fine lichioruri pe care le producea Europa", după mărturia lui Maria Del Chiaro, secretarul personal. La un astfel de ospăț, domnul și boierii beau în sănătatea unora și-a altora, stînd cu toții în picioare. În privința alimentației, cea mai preferată pîine era o „pîine albă, franzela", iar cît era caldă era mîncată cu unt. Pe vremea Brâncoveanului era foarte gustată și o mămăligă făcută din mei „foarte bun, negreșit după gustul lor, dar pentru mulți este de negustat".

O licoare în care sînt decantate o multitudine de influențe orientale, balcanice, occidentale și autohtone.

Ospețele boierești și domnești durau foarte mult. Puteau începe după-amiaza și durau pînă în zorii zilei. La ospețe doar oaspeții erau serviți în talere de argint, ceilalți mîncînd din talere de cositor. În Valahia, pînă la Șerban Cantacuzino, nu se folosise în mod curent la masă vesela de argint. În vremea lui Brâncoveanu se introduc noi specialități culinare, și anume obiceiul de a mînca broaște și melci. Se mîncau cu multă plăcere, mai ales în post. Ca desert, foarte apreciați erau cozonacii făcuți cu făină, lapte, zahăr și gălbenușuri de ou. Este epoca pregătirilor culinare în manieră germană, franceză și italiană. Și Brâncoveanu s-a folosit de servitori străini care să-i pregătească fastuoasele ospețe. Apoi, cafeaua și fumatul încheiau orice masă domnească.

Imaginea aulică a domnitorului cu accente imperiale și cu invocarea unor continuități ideale, dar oarecum metaforice cu Bizanțul este reflectată de personalitatea vinarsului Brâncoveanu, de un caracter puternic, dar rafinat, ale cărui calități remarcabile pot fi lăudate și de către neinițiați. Finețea și eleganța buchetului, îmbinate cu gustul catifelat și profund, se bucură de o îndelungată prezență în mintea noastră. O licoare în care sînt decantate o multitudine de influențe orientale, balcanice, occidentale și autohtone, vinarsul Brâncoveanu reușește să ne convingă de capacitatea noastră de a revigora tradiția moștenită în urmă cu trei secole.

***Marinela Vasilica Ardelean** este profesor la Italian Chef Academy.*

PUBLICITATE

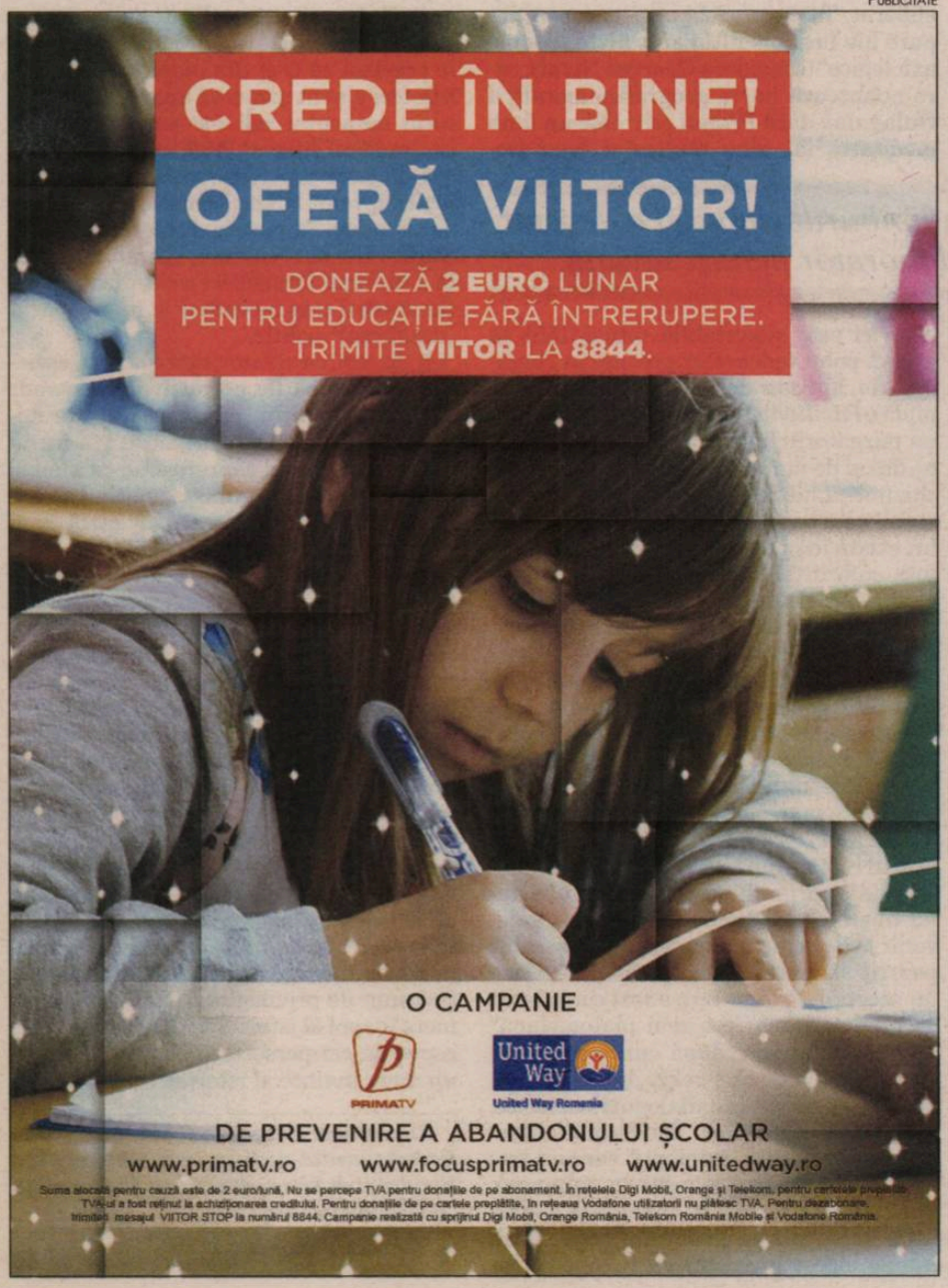

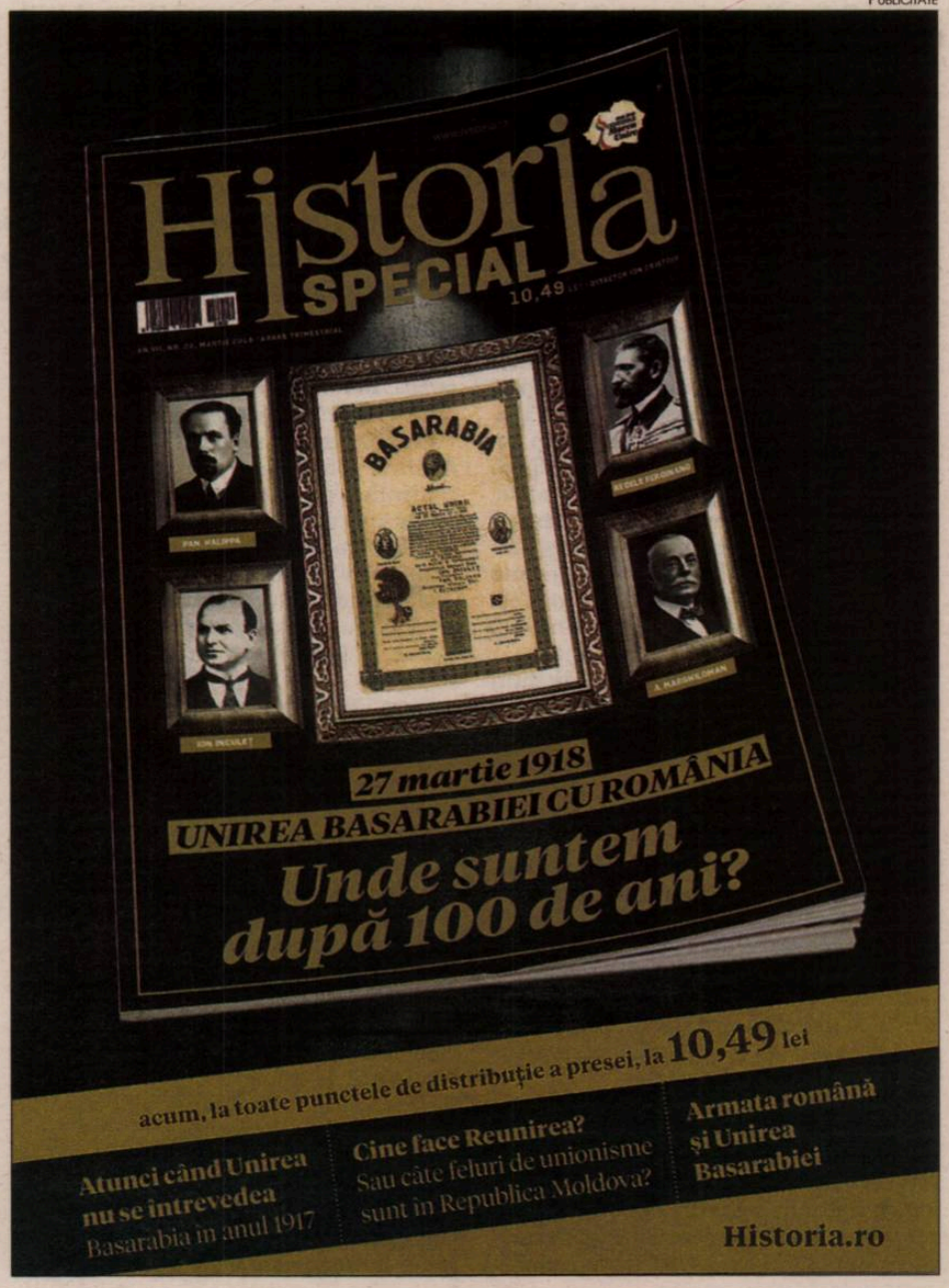

Ruxandra CESEREANU

Istoria soljeniţiană a Gulagului

Datorită lui Aleksandr Soljeniţîn, cuvîntul *Gulag* a trecut dintr-o terminologie birocratic-funcţionărească (Gulag – Direcţia Generală a Lagărelor de Muncă din URSS) într-una simbolică, semnificînd spaţiul prototipal al detenţiei comuniste sub toate formele ei: lagăr de muncă, închisoare, colonie, exilul şi deportarea. Cuvîntul *Gulag* a devenit astfel un termen-efigie.

Imaginea de sinteză a Gulagului, ce îl configurează ca pe un cosmoid, se află în Leviatanul narativ numit *Arhipelagul Gulag*. Calificat drept „poem documentar", „poem didactic despre condiţia umană" sau „tratat dialectic" (după cum îl cataloghează monograful soljenițian Georges Nivat), *Arhipelagul Gulag* s-a ivit dintr-o experienţă colectivă, avînd un caracter testamentar. Călător prin metropola infernală a Gulagului, prin imperiul *zek (zek, zeka, zakliucionîi,* adică „deţinut", în limba rusă), Vergiliu şi Dante la un loc, Soljeniţîn îşi propune să fie martorul pur: în fiecare celulă, baracă, lagăr, el adună poveştile tuturor, ca un colecţionar de destine. *Arhipelagul Gulag* este o lecţie pentru Soljeniţîn însuşi: iniţial marxist, el va ajunge treptat şi cu lentoare metodică – anticomunist.

La construcţia *Arhipelagului Gulag* au participat 227 de foşti deţinuţi, cu amintiri, epistole, memorii; Soljeniţîn a fost dirijorul lor, comentatorul avizat şi cel care a orchestrat structura cărţii. El nu a dorit să facă o selecţie a unor destine alese, dimpotrivă, majoritatea zekilor săi sînt oameni simpli, aruncaţi în abatorul Gulagului şi reduşi aici la condiţia de *zoon*.

Deşi Soljeniţîn proiectează Gulagul ca pe o maşină de înghiţit şi de tocat, ţară a închisorilor, a zidurilor şi a sîrmei ghimpate, viziunea esenţială a scriitorului se fixează pe ideea imperiului apelor tenebroase. Gulagul este „tărîmul celălalt" şi ţara subterană unde valurile de arestări creează o vastă ramificaţie de conducte de scurgere, canale şi tunele, lichidele expulzate fiind sîngele, sudoarea şi urina. Uneori canalele erup la suprafaţă, ivind talazuri de arestaţi: Arhipelagul Gulag este o ţară nămoloasă. Imaginea forfotei şi a valurilor gîlgîind de deţinuţi îl urmăreşte pe Soljeniţîn, făcîndu-l să descrie o mare tumultuoasă şi pestilenţială, o mare umflată (cu fluxuri abundente şi refluxuri sporadice). Pîrîiaşe, rîuri, fluvii se varsă şi ele în această mare stihială, sporind-o. Prezentarea scurgerii umane în canalele Arhipelagului se desfăşoară, după chiar spusele lui Soljeniţîn, precum la un curs de anatomie, unde mai întîi este explicat sistemul circulaţiei sîngelui, apoi al limfei etc.

Unii analişti consideră că Soljeniţîn a scris *Arhipelagul Gulag* nu atît ca să exorcizeze monstruozităţile, cît ca să le înţeleagă în calitatea lui de fost locuitor şi iniţiat al Gulagului, prin aceasta el devenind un *maestru* al morţii (în opinia lui Claude Lefort). *Arhipelagul Gulag* are o structură de puzzle, anumite teme şi motive se reiau contrapunctic (în funcţie şi de aportul celor 227 de colaboratori ai autorului), totuşi pot fi distinse cinci mari capitole: istoria Gulagului, portretul deţinutului ca tip uman (condiţia lui şi martirologia adiacentă), „caste" de deţinuţi, rezistenţa în Gulag, prelungirea Gulagului în libertate.

Considerînd *Arhipelagul Gulag* o operă colectivă, testamentară şi deschisă oricăror completări, Soljeniţîn invită pe toţi cei care au ceva de spus despre Gulag să continue tratatul său şi chiar să-l corecteze. De altfel, el însuşi, după expulzarea din URSS (în 1974), îşi va completa observaţiile şi analizele în cărţi precum *Viţelul şi stejarul* şi în *Invizibilii*. Dacă *Arhipelagul Gulag* are un caracter enciclopedic anticomunist, cruciada aparte a lui Soljeniţîn fiind una de recucerire voluntară a memoriei ruse, altceva vor fi *Viţelul şi stejarul* şi *Invizibilii*, tot opere testamentare, dar despre rezistenţa anticomunistă în libertate. În *Viţelul şi stejarul*, tema centrală este aceea a scrierii literaturii subterane, a camuflării şi uneori chiar a distrugerii ei, Soljeniţîn diferenţiind literatura rusă, în care se include, de literatura sovietică, robită de clişee şi demagogie. Istoria din *Viţelul şi stejarul* este aceea a scriitorului opozant care e silit de propria-i conştiinţă să spună adevărul (spre deosebire de scriitorul oficial, care spune doar micile şi puţinele adevăruri îngăduite). În *Viţelul şi stejarul,* soluţia Soljeniţîn este alta decît aceea a mortificării din *Arhipelagul Gulag:* scriitorul îşi asumă mentalitatea de zek, o ridică la rang moral şi existenţial absolut şi adoptă tactica luptei deschise şi vehemente. Nu pocăinţa în faţa opresorilor şi acuzatorilor duce la libertate, nici mortificarea, ci curajul, fie el chiar catalizat de frică. „Manierele mele sînt cele ale unui ocnaş, ale unui locatar al lagărului [îi scria Soljeniţîn lui Aleksandr Tvardovski, redactorul-şef al revistei *Novîi mir* – n.m.]. Voi spune, fără floricele stilistice, că literaturii ruse îi aparţin nu mai mult decît îi aparţin ocnei româneşti, la ocnă m-am format şi pentru totdeauna. Şi cînd decid să fac un pas de importanţă vitală, trag cu urechea înainte de orice la glasul tovarăşilor mei de ocnă, dintre care unii sînt deja morţi, de boală sau de glonţ, şi aflu precis cum ar fi acţionat ei în locul meu." Şi continuă: „toată viaţa mi-o percep ca pe o treptată ridicare din postura de îngenuncheat, ca pe o treptată evoluţie de la postura celui nevoit să tacă la cea de om care şi-a dobîndit libertatea de a vorbi" *(Viţelul şi stejarul).* În libertate, Soljeniţîn rîvneşte ca din „scriitor subteran", cum a fost, să devină o portavoce, un ţipăt viril al foştilor deţinuţi politici în sclavie, o explozie concentrată: „Voi folosi toată dinamita acumulată începînd de la celulele de la Lubianka, trecînd prin scoaterile la raport în lagărele de stepă în plină iarnă, în numele tuturor celor sugrumaţi, al tuturor celor împuşcaţi, al tuturor celor morţi de foame, al celor morţi de frig!" *(Viţelul şi stejarul).*

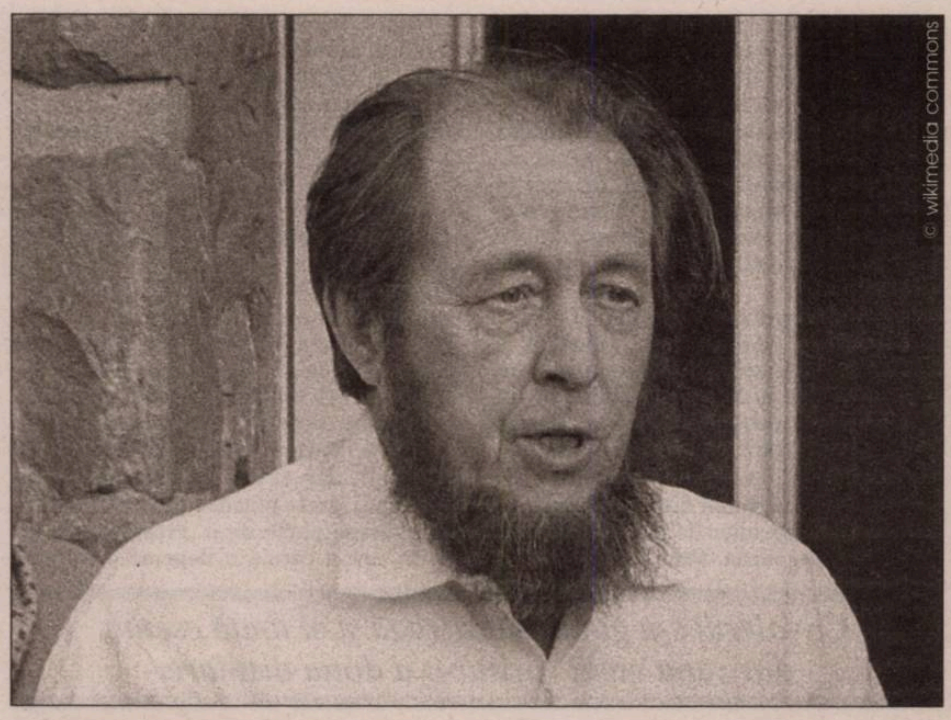
© wikimedia commons

Dacă *Viţelul şi stejarûl* este cartea ofensivei făţişe, *Invizibilii* (cuprinsă, în ediţia românească, în *Viţelul şi stejarul)* este cartea luptei camuflate şi a conspirativităţii prudente în libertate. *Invizibilii* are tot un caracter testamentar, căci aici sînt realizate portretele multor foşti zeki, o parte dintre ei, probabil, prototipuri ale cîtorva personaje soljeniţiene. Ajutoarele lui Soljeniţîn sînt oameni-memorie care acceptă să îi depoziteze manuscrisele, discipoli care i le copiază cu devotament, nu în ultimul rînd străjeri care presimt cînd să le distrugă, dacă pericolul de a fi confiscate de autorităţi este iminent. Şi în *Invizibilii* mentalitatea lui Soljeniţîn este aceea a unui zek, pentru care familia deţinuţilor se bazează pe relaţii mai adînci decît cele de sînge. Spre deosebire de non-zeki (cei care nu au cunoscut Gulagul *de facto),* fostul deţinut politic are o filozofie aspră, realistă şi imuabilă: *„eterne* sînt lagărul, închisoarea, lupta, călăii comunişti, iar viaţa în libertate este o ciudăţenie vremelnică".

„Castelul artelor liberale" din limburile dantești a devenit la Soljeniţîn o închisoare-laborator pentru savanți.

În proza de ficţiune, Soljeniţîn asumă o etapizare stratificată a Gulagului. Infernul concentraţionar va avea diferite nuanţe, de la *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici,* text transparent pînă la simplitate, la *Primul cerc* şi *Pavilionul canceroşilor,* unde culisele istoriei sînt deconspirate simfonic, pe timbre diferite, aparţinînd cînd unui timp carceral, cînd unui timp eliberat. Toate prozele anticoncentraţionare ale lui Soljeniţîn sînt nişte „poeme axiologice" (consideră Georges Nivat), care nuanţează harta geografico-morală a Gulagului: dacă *Primul cerc* este un limb meditativ, iar ziua mujicului Ivan Denisovici este suportabilă totuşi, fără să atingă polul tenebrelor precum în *Povestiri din Kolyma* de Varlam Şalamov (de pildă), *Pavilionul canceroşilor* va explora un purgatoriu hibrid, aproape de libertate, dar şi de marginea infernului. Deşi rechizitoriul lui Soljeniţîn împotriva represiunii este aspru, componenta compasiunii există în opera sa. El teoretizează ştiinţa suferinţei, a renunţării, dar şi speranţa, spre deosebire de Varlam Şalamov, în a cărui proză definitive sînt doar oroarea şi disperarea.

Infernul „bonom" este surprins în *Primul cerc,* roman polifonic, cu multe voci narative, structură pe care autorul a preferat-o şi conceptualizat-o adesea. Primul cerc al infernului nu mai are nimic alegoric, ci este real, personajul emblematic fiind *sclavul liber,* gînditorul încarcerat. În cadrul romanului există mai multe teoretizări ale „primului cerc". „Castelul artelor liberale" din limburile dantești a devenit la Soljeniţîn o închisoare-laborator pentru savanţi. Poate că datorită acestei accepţii, *Primul cerc* a fost considerat ca fiind scrierea „cea mai platoniciană" a scriitorului rus (după cum punctează Georges Nivat), căci zekii „înţelepţi" polemizează în subtile dialoguri socratice, adaptate vremurilor. Închisoarea-laborator adăposteşte „înţelepţi" care nu trebuie torturaţi sau coborîţi în subuman, dar care sînt forţaţi să inventeze aparatură sofisticată în avantajul represiunii (totuşi, acest lucru nu va fi concretizat niciodată, romanul încheindu-se cu dizolvarea închisorii-laborator).

Dacă în *Primul cerc* Soljeniţîn investighează suferinţa spiritelor elevate, a „înţelepţilor" din infernul concentraţionar (a Don Quijoţilor), în *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici* el se apleacă asupra sufletelor simple din detenţia politică, respectiv asupra unui Sancho Panza adaptat la secolul XX. Importanţa crucială a acestui microroman constă nu doar în acceptarea aproape oficială a unei proze despre Gulag, ci şi în calitatea populară a poveştii concentraţionare în sine. Trebuie precizat că *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici* a avut şansa să apară, fiindcă istoria mujicului zek i-a sensibilizat atît pe „mujicul literat" Aleksandr Tvardovski, de la revista *Novîi mir,* cît şi pe „mujicul suprem" Nikita Hruşciov, liderul sovietic ajuns la putere după moartea lui Stalin. Cu alte cuvinte, „ţărănia" socială a lui Ivan Denisovici a catalizat apariţia acestui text incendiar şi nu neapărat „dezgheţul" politic.

Deşi, ca să convingă cenzura sovietică să fie permisivă, Aleksandr Soljeniţîn respinge interpretarea maladiei canceroase, obsesivă în romanul *Pavilionul canceroşilor,* ca simbol pentru molima comunistă, evitînd să admită public că societatea sovietică ar fi un cancer al umanităţii (lagărele fiind „tumori" sociale), interpretarea prohibită este mai mult decît sugerată în roman şi face carieră critică. Pavilionul canceroşilor este o arcă a lui Noe moralist constituită, fiindcă Soljeniţîn alege ca personaje cîte un individ din fiecare clasă şi castă privilegiată sau defavorizată din Patria Revoluţiei. Punctul comun al locuitorilor acestei arce este cancerul (potopitor), maladie fizică, dar şi politică, socială, psihologică. Umanitatea din pavilionul 13 are, aparent, un singur inamic fizic şi metafizic, moartea, dar, în fapt, anxietatea bolnavilor se amplifică odată cu cercetarea conştiinţei lor catalizate de semnele „dezgheţului" hruşciovist, perceput de privilegiaţii regimului ca un mers înapoi al istoriei şi, dimpotrivă, perceput de cei persecutaţi în stalinism ca un mers înainte al istoriei.

***Ruxandra Cesereanu** este profesor la Departamentul de literatură comparată al Facultăţii de Litere, din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj.*

Andreea APOSTU

De la haus la blockhaus

– sau viața pe verticală –

Blocurile nu sînt o invenție comunistă. Înainte de apariția marilor cartiere-dormitor, interbelicii visau și ei la viața pe verticală și o înfăptuiau – li se părea ceva extravagant și profund modern. Deși existau teorii funcționaliste încă de pe-atunci, stilul nu a fost pierdut pe drum, ca în majoritatea proiectelor comuniste, ci a reprezentat una dintre preocupările constante ale arhitecților. Blockhaus-urile interbelice împăcau, în chip strălucit, funcționalul și esteticul. Din păcate, nu existau norme de construcție antiseismice pe vremea aceea, imobilele fiind clădite din cărămidă, nu din beton armat, însă inteligenta lor integrare în spațiul urban, precum și metamorfoza pe care au prilejuit-o Bucureștiului nu pot fi trecute cu vederea.

Pe lîngă marile blockhaus-uri de pe bulevardele Brătianu și Take Ionescu (astăzi Nicolae Bălcescu și Magheru) erau promovate și imobile mai mici, cochete, adaptate vechiului aliniament stradal și cu etaje depărtate succesiv de stradă în partea superioară, pentru a nu o aglomera și pentru a permite luminii soarelui să ajungă pînă la trecători. Horia Creangă remarca, în articolul său din volumul *Către o arhitectură a Bucureștilor,* faptul că parcurile și periferiile Capitalei erau pline de astfel de „realizări", ce țineau, în viziunea lui, de „mișcarea sănătoasă modernă": „Cu ochi de vapor, cu balconașe în fier forjat, cu *bow window*-uri, cu monograma proprietarului în tencuială și cu antena de radio în vîrf".

O să fiți surprinși, dar încă de pe atunci se dorea o sistematizare a mahalalelor și o înlocuire a construcțiilor insalubre cu unele noi, moderne și igienice. Marcel Iancu își imagina, în același volum colectiv, ansambluri de locuințe accesibile, înconjurate de multă verdeață și locuri de odihnă, construite de comune din fondurile proprii și capabile să adăpostească 20-30.000 de suflete: „Contra unei cocioabe cu trei chilii, fără ferestre și fără aer, se va da un apartament de 3 sau 2 camere cu bucătărie și calorifer, spălătorii comune, băi, closete, apă la robinet și grădină minunată". Bine, tot el i-ar fi dus, autoritar, pe cei care refuzau să se mute din cocioabe în noile apartamente, departe de Capitală: „Acei ce vor neapărat să stea în cămașă de noapte Duminica la gardul lor, pe aceia i-aș trimite într-o comună la 20 de km de București".

Ineditul principal al acestor imobile părea să fie traiul pe verticală, cu vecini nu doar în stînga și în dreapta, ci și deasupra și dedesubt. De asemenea, interbelicii erau atrași de peisajul urban miniatural pe care îl puteau admira din aceste blocuri, dacă e să ne luăm după un articol publicat în 1938 în revista *Realitatea ilustrată:* „Iată panorama marilor bulevarde, privită de la al 13-lea etaj. Jos oamenii par furnici, care se mișcă încoace și încolo, în permanentă goană după treburi". Singurul blockhaus cu atît de multe etaje era recentul construit Carlton, care avea să se prăbușească tragic la cutremurul din 1940. Tot cei de la *Realitatea ilustrată* publicau în același an impresiile unui jurnalist german aflat în trecere prin București: „De-a lungul întregului bulevard, unul lîngă celălalt, block-house-urile... Asta este arhitectură americană, căci în toate capitalele europene block-house-urile sînt semănate ici-colo printre clădirile vechi; niciodată nu vezi străzi întregi, mărginite de clădiri una mai înaltă decît cealaltă". Desigur, tonul este ușor exaltat, Capitala fiind departe de aspectul orașelor americane, însă este adevărat că în acea perioadă aveam una dintre cele mai mari concentrații de clădiri moderniste, astăzi aproape criminal neglijate de autorități. Jurnalistul se referea totodată cu precădere la centrul orașului și la bulevardele sale, unde preponderente erau imobilele înalte, în cartiere dominînd, cum am menționat deja, micile construcții cu ochi de vapor și antenă radio în vîrf, despre care scria Horia Creangă.

Conform unui alt articol, publicat cu un an mai devreme în *Realitatea ilustrată*, în 1937, bucureștenii s-ar fi aflat în plin curs de americanizare, autorul adăugînd că aceștia s-au obișnuit repede cu locuirea pe verticală: „Oamenii s'au obicinnuit atît de ușor cu camerele suprapuse ale block-house-urilor de parcă s'ar afla de cînd lumea în ele". Schimbările marchează atît de profund conștiințele, încît ajung și în literatură. În *Nuntă în cer,* cînd merge pentru prima dată acasă la Ileana, protagonistul descrie succint încăperea și peisajul: „Unde stai? îndrăznii eu s-o întreb. Îmi numi un bloc de curînd construit pe bulevardul Brătianu. (...) O cameră mare, lungă, cu fereastră spre bulevard. Se vedeau bine reclamele luminate și se auzea zvonul surd al tramvaielor. M-am dus repede la fereastră – cum fac de altfel, în orice odaie străină în care intru – și am privit în jos. Zăpada părea mai murdară de aici, așa cum se amestecau luminile și farurile automobilelor". Din scurta mențiune că Ileana locuia într-un imobil recent construit pe bulevardul Brătianu, este posibil că acesta să fi fost chiar blocul Carlton, de unde privea și jurnalistul român din 1937 furnicarul bucureștean, cocoțat la etajul al 13-lea.

O descriere amănunțită a interioarelor moderniste apare în *Patul lui Procust,* unde doamna T. îi decorează lui Fred Vasilescu apartamentul cu mobile din lemn scump, fotolii mici și lampă cubice, covoare rotunde de aceeași culoare: „Ceea ce mă încînta era simplitatea geometrică, fumuriul acela lăcuit pe care lunecă privirea... impresia de confort și strict necesar, în cel mai real lux. (...) Treceam amețit dintr-o cameră într-alta... Azi, mobila cubistă s-a generalizat și nu mai face impresie, dar acum patru ani nu erau în București decît extrem de puține locuințe mobilate astfel. Abia dacă începuseră unele bănci. Mie îmi place nespus de mult și cred că e îndreptățită această preferință a mea..." Cucerit de noua modă cubistă, Camil Petrescu nu ezită să afirme, prin vocea personajului său, că va fi considerată mai tîrziu stilul epocii și titlul ei de noblețe.

Interiorul se supunea însă nu numai rigorilor minimaliste ale esteticii timpului, ci și celor ale eficienței și igienei, idealul năzuit find „mașina de locuit", capabilă să satisfacă pe deplin și rapid necesitățile omului. Astfel, ferestrele erau ample, pentru a permite cît mai mult luminii și aerului curat să intre în camere, mobilele erau simple, cu suprafețe netede, care să poată fi ușor șterse de praf, existau încălzire centrală și apă curentă, baie privată și pardoseli ușor de curățat. Coordonatele exterioare și interioare ale blockhaus-urilor erau sintetizate perfect în 1932 în revista *Ilustrațiunea română:*

„În exterior: simplitatea, precizia, claritatea. Volume puține, bine definite. Suprafețe mari plane. Efect arhitectonic obținut prin justă proporționare și echilibrare a acestor elemente. Joc de umbre și de lumini, făcînd inutile ornamentele. *În interior:* planul economic bine chibzuit, tinzînd a realiza pe un minim de suprafață un maxim de confort. Și aci, ornamentele, coloanele, arcurile, au dispărut. Tavane simple, albe, pereți netezi, o zugrăveală sau un tapet discret, dînd un fond liniștit pentru volumele mobilelor. Multă lumină. Cu o perie, în cîteva minute, praful e îndepărtat radical."

Pentru o parte din bucureșteni, începutul anilor '30 trebuie să fi fost un șoc civilizațional: obișnuiți cu viața în clădiri desfășurate pe orizontală, ei au fost nevoiți să se adapteze verticalei și vertijului. În contextul *boom*-ului petrolier de după criza economică, blockhaus-urile au apărut ca ciupercile după ploaie prin cartierele Bucureștiului, din centru pînă la periferie, de pe Brătianu pînă-n dispărutul Uranus sau pe actuala Șosea a Giurgiului. Mari în centru, mici spre margini, aceste clădiri începeau să dea un farmec unitar orașului. Astăzi, din păcate, jocul lor minimalist de linii și volume se năruie cu o viteză înspăimîntătoare sau este mutilat de anvelopări termice și vopseluri neinspirate.

În urmă cu aproape un an și jumătate, am ajuns, printr-o fericită împrejurare, să stau o lună în Katowice, capitala Sileziei poloneze, și am fost surprinsă să descopăr acolo un fascinant patrimoniu interbelic modernist. Și ei trecuseră printr-un *boom* economic în anii '20 și în a doua jumătate a anilor '30, datorat de data asta cărbunelui, care a dus la apariția unor imobile îndrăznețe. Tot plimbîndu-mă prin cartierele orașului, văzînd cum există un ghid online al patrimoniului interbelic și cum, în general, clădirile se aflau într-o stare mult mai bună decît cele de la noi, mi s-a făcut rușine. Acasă, în București, ne batem joc de monumentele istorice moderniste, le vopsim strident și incult, le ascundem sub straturi de polistiren, le închidem balcoanele cu termopan (în Katowice nu am văzut nici măcar un balcon desfigurat astfel). Nu știu dacă ați prins vreodată scurtul răstimp în care blocul Scala este vizibil: vă spun sincer, nu cred că există spectacol mai trist decît fațada înnegrită de timp și coșcovită, străpunsă barbar de un complicat sistem de bare metalice, menit să susțină afișele publicitare.

În decursul inventarului realizat de ARCEN prin „Catalog București" pentru viitorul orașului, m-am minunat și m-am îngrozit la aproape fiecare imobil modernist, văzîndu-i decăderea. Speranța mea ultimă în privința acestui patrimoniu este că inventarul va fi folosit în curînd de autorități și de cei care vor dori să-l restaureze și să-l reinventeze. E păcat să ne martirizăm neîncetat micile bijuterii moderniste interbelice. Horia Creangă scria la sfîrșitul anilor '30: „Cel puțin, cînd e vorba de arta țării noastre și de viitorul orașelor noastre, să nu se mai facă politică. Mai mult ca oricînd, în acest domeniu trebue o continuitate de vederi", observații care se aplică încă perfect astăzi. Ca să aibă o șansă, o memorie, ne trebui o continuitate de vederi și de eforturi – sper ca aceasta să nu rămînă pe veci o „utopie a Bucureștilor".

***Andreea Apostu** este membră ARCEN și doctorandă a Universității din București (Facultatea de Limbi și Literaturi Străine) și a Universității din Poitiers.*

Cu ochii-n 3,14

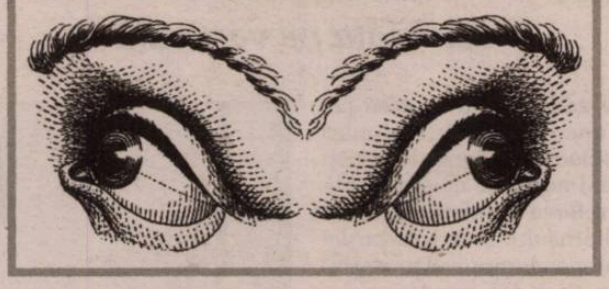

UNEORI NU-I BINE CÎND AMBELE PICIOARE ADUC GRAVE PREJUDICII CELOR PASIONAȚI DE O NOUĂ SCĂDERE ÎNALTĂ

■ Un bărbat din Georgia, SUA, a tras un foc de avertisment către soția sa, după ce aceasta i-a adus altceva de mîncare decît ce-i ceruse el. Uneori nu-i bine cînd dragostea trece prin stomac. (**C. Ș.**)

■ E chinez, are 70 de ani și îi lipsesc ambele picioare de la genunchi în jos. Zilele astea însă, Xia Boyu va încerca să ajungă pe Everest. Dacă va reuși, va fi primul invalid care cucerește cel mai înalt vîrf muntos de pe planetă. (**M. C.**)

■ Faimoasa de-acum lege a defăimării, după care îndelung tînjesc defăimații noștri, ar trebui să includă, ca prim articol, consecințe punitive drastice pentru cei care, zilnic, de la tribunele Parlamentului, dar și din platourile de televiziune sau pur și simplu din fața microfoanelor menite să le ducă faima mai departe, defăimează limba română și aduc astfel grave prejudicii, pe termen nelimitat, imaginii unei țări aflate, cel puțin după primul nivel de reprezentare, într-un acut stadiu de ignoranță. Poate așa n-o vom mai auzi pe doamna premier explicîndu-ne cum e cînd iei „doi-

sprezece salarii“, conluzionînd cu amar și vai: „Acolo este o problemă care e vizibilă cu ochiul liber. Știu că sînt parlamentari care dezinformează. Pentru mine cel mai neplăcut lucru este că ducem de fiecare dată România ca să fie discutată de ceilalți membri.“ Care vor fi fiind „ceilalți membri“ doamna premier nu ne precizează. Oricum, profund gîndit și bine țintit! (**R. M.**)

■ Celor pasionați, ca și mine, de estimări: există mai multe stele în Univers decît fire de nisip pe Pămînt, dar într-un singur fir de nisip sînt mai mulți atomi decît stele în Univers. (**M. C.**)

■ La Sinaia, înainte de Înviere, cea mai mare coadă era la chioșcul de șaorme și hot-dogs din centru. O nouă tradiție pare că se creează. (**I. P.**)

■ Vă mai amintiți cum încerca ministrul Muncii s-o scalde, cînd cu mărirea salariilor, care nu-i chiar mărire, ci poate însemna și scădere? Ei bine, Institutul Național de Statistică tocmai a anunțat o creștere semnificativă a inflației, care a ajuns la 5%. Se pare că aritmetica nu prea ține cont de programul de guvernare. (**M. M.**)

■ O bancă chineză de spermă a dat un anunț publicitar prin care solicita donatori „cu o înaltă calitate ideologică“. Așadar, erau căutați cetățenii cei mai respectuoși cu legea și cu politica Partidului Comunist. E adevărat că, după cîteva zile, anunțul respectiv a fost retras, dar dorința de a perpetua politic specia a rămas. (**A. M. S.**)

ORICE BĂUTURĂ VIITOARE VA PUTEA FI FOLOSITĂ DREPT PĂLĂRIE VIRTUALĂ

■ Poliția din Erie County a decis să aresteze Iarna, citindu-i drepturile pe contul de Facebook. „Ai dreptul să păstrezi tăcerea și să dispari. Orice ninsoare viitoare va putea fi folosită drept probă contra ta.“ Cred că un avocat abil ar putea s-o scape de închisoare pledînd „nebunie temporară“. (**S. G.**)

■ De la 1 iulie vor fi interzise și la noi pungile de plastic. Însă cînd mai cumpărați o băutură la pet, gîndiți-vă că acesta se va dezintegra în natură abia după 450 de ani. (**M. C.**)

■ Bărbații (și femeile) din viața mea: pe peronul de metrou, un domn în vîrstă, elegant, cu trenci negru și pălărie, bărbierit atent, ține de braț o doamnă, care strînge la piept, la rîndul ei, o pisică neagră. (**C. Ș.**)

■ În toată nebunia de acum cu Facebook-ul și cu datele personale, iată ce scrie un utilizator român (pe Facebook, desigur): „Atenție! Au apărut niște derbedei care vă iau poza de pe profil, copiază numele și creează un nou cont pe Facebook. Apoi, cer la prietenii tăi din nou prietenia. Prietenii tăi cred că ești tu și acceptă. Din acel moment pot să scrie și să publice ceea ce vor în numele tău. Dragii mei prieteni, care aveți deja prietenia mea pe Facebook, nu acceptați nici o cerere nouă din partea mea“. Curat schizofrenie virtuală! (**A. P.**)

NU E, TOTUȘI, CHIAR SIGUR CĂ AICI TEAMA DE MOARTE A MURIT DEVREME

■ Mike Hughes are 61 de ani, este șofer de limuzină, autodidact în știința rachetelor și crede că Pămîntul e plat. Nu e, totuși, chiar sigur că „Pămîntul e ca un *frisbee*“ și vrea să se convingă. A construit în garajul său o rachetă din fier vechi propulsată cu aburi, s-a legat de ea și s-a lansat spre spațiu ca să vadă cu ochii lui ce formă are planeta. A atins aproape 500 de metri altitudine și a prins o viteză de peste 500 de km/oră. Apoi a căzut cu o parașută. Norocul lui a fost că avea și o a doua parașută „în caz de ceva“, pe care a deschis-o cînd a văzut că vine prea repede înapoi pe Pămînt. Prudența asta i-a salvat viața. Chiar și așa, izbitura a fost serioasă și Mike Hughes s-a rănit. Superficial, e drept. După o spitalizare de cîteva ore, a putut să se întoarcă acasă. Scrupuloase în datoria lor de informare a cetățenilor, media americane au anunțat și costul total al experimentului: 20.000 de dolari. Costul spitalizării a fost bașca. Și încă ceva: Hughes a anunțat că va candida la următoarele alegeri pentru funcția de guvernator al Californiei. Pe sol sau în aer, tipul merită urmărit – o viață are omul... (**S. V.**)

■ Doi francezi au dezvoltat fonturi după scrisul de mînă al muzicienilor Kurt Cobain, John Lennon, David Bowie, Leonard Cohen și Serge Gainsbourg. Le puteți descărca de aici: www.songwritersfonts.com. Măcar să scrieți ca ei, dacă nu puteți compune în stilul lor. (**M. C.**)

■ Bărbații din viața mea: studentul din autobuz care citește *Tesla. Invențiile mele* în timp ce spune cuiva la telefon că a mers la biserică și a discutat despre teama de moarte. (**C. Ș.**)

■ În ziua de Paști, o femeie de 82 de ani a murit, după ce a fost violată și bătută de un tînăr de 24 de ani în toaleta unei biserici gălățene. Nu știam că bisericile au toalete pentru enoriași. (**M. P.**)

■ Două fete eleve, în metrou vorbind pe limba lor. Și una zice: „M-am culcat super-devreme, gen doispe...“ (**D. S.**)

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **740** ■ 26 aprilie – 2 mai 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„România pitorească...“

pagina **3**

LORIN NICULAE

„Ulise în țesătura topografiilor simbolice“

pagina **21**

ANDREI ȘERBAN

„Oglinda“

pagina **23**

Kitsch? Kitsch!

„Uneori kitsch-ul și coșmarul au aceeași compoziție și folosesc aceleași ingrediente.“

RADU PARASCHIVESCU

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

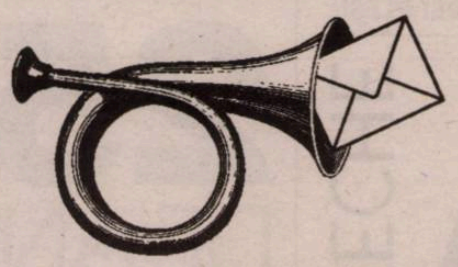

la vremuri noi, dileme vechi

Vintilă MIHĂILESCU

Elogiul mediocrității

Mediocritatea a ajuns un cuvînt de ocară. Dar nu acestei „mediocrități" îi adresez „elogiul" meu, ci acelei căi de mijloc și juste măsuri la care se referea, în vechime, *mediocritas,* și în mod special acelei *aurea mediocritas* despre care vorbea Horațiu. Și iată de ce:

Se vorbește de mult despre cele „două Românii", cel mai adesea cu năduf, opunînd unei Românii harnice, progresiste și avansate o altă Românie, leneșă, înapoiată, retrogradă. Nu cred deloc că lucrurile stau așa. Dar este cert că devenim tot mai mult o țară a extremelor, ceea ce se cheamă *U shape society.* Adică ne dezvoltăm pe extreme: oameni foarte săraci și oameni foarte bogați, zone prospere și zone uitate de Dumnezeu, profesioniști de excepție și oportuniști de profesie, corupți pînă în măduva oaselor și idealiști incurabili etc. În medie, am putea spune, nu stăm nici așa, nici altminteri. Doar că ceea ce lipsește este exact această medie. Or, o societate funcționează după cum îi este, în realitate și nu statistic, această „medie". Iată, mai concret, la ce mă refer.

Măsura unei societăți dezvoltate este dată de clasa ei de mijloc. Măsura unei societăți profund rurale și agrare, precum România, este dată, la rîndul ei, de o clasă de „mijlocași", de agricultori mici și mijlocii. Comunismul le-a distrus pe ambele (atît cît reușiseră să se înfiripe), dar nici postcomunismul nu a reușit să încurajeze refacerea lor. Mai mult, România a cunoscut două tranziții, una urbană, spre capitalism (centrată însă obsesiv pe „atragerea de capital străin"), și alta, rurală, spre „feudalism" (generînd un soi de neoiobăgie, în care 0,6% din proprietari dețin 52% din terenurile agricole ale țării, în timp ce 82% au terenuri de sub 5 hectare, 2,6 milioane de gospodării deținînd sub 1 hectar de pămînt). Iar inegalitățile continuă să se accentueze și să se generalizeze la toate nivelurile: țara are regiuni dezvoltate și regiuni defavorizate; regiunile defavorizate au zone prospere și zone sărace; zonele sărace au orașe mai răsărite și *shrinking cities,* orașe în destrămare; iar acestea au cartiere mizere și o centură rezidențială de vile de lux. România toată este un soi de păpușă rusească a inegalităților. Cu toate acestea, peste două treimi dintre români se consideră „clasă de mijloc", chiar dacă în jur de 45% declară că au venituri doar pentru strictul necesar; este deci mai mult o imagine de status, o visare, o dorință. Clasa noastră de mijloc este firavă și strînsă cu ușa din ambele părți, atît de cei prea bogați ca să accepte concurența, cît și de cei prea săraci pentru a admite diferența.

apărut în *Dilema veche,* nr. 637, 5 mai 2016

Dilema veche vă propune

■ *„Invenit / Sculpsit.* Gravura italiană din secolele XV-XVI", deschisă la MNAR pînă pe 24 iunie. 44 de stampe, majoritatea din colecția Dr. Ion Cantacuzino (1863–1934), semnate de nume celebre, precum Andrea Mantegna, Marcantonio Raimondi, Giorgio Ghisi, Agostino Veneziano sau Lodovico Carracci. Curatori: Dana Crișan și Cosmin Ungureanu. Muzeul anunță și vizite ghidate, susținute de Cosmin Ungureanu, pe 10 și 26 mai, 7 și 23 iunie. Concomitent a fost lansat și catalogul complet al gravurilor italiene din secolele XV-XVI aflate în patrimoniul MNAR; autor Dana Crișan, în colaborare cu Radu Bercea. (Ruxandra Mihăilă)

■ Dacă tot vine week-end-ul prelungit cu 1 Mai, în cazul în care nu plecați din București, puteți merge la Grand Cinema & More din Mall Băneasa, unde cu abonamentul „Unlimited" puteți vedea, la prețul de două filme, toate filmele din program în regim de pînă la cinci proiecții pe zi. Acesta abonament nelimitat este valabil tot anul. Găsiți detalii aici: grandentertainment.ro/grand-cinema-more/grand-unlimited. (Marius Chivu)

■ O carte despre universuri închise: *Citind Lolita în Teheran* (de Azar Nafisi, Polirom). O profesoară iraniană adună șapte studente la un curs particular, unde discută despre literatura interzisă de regimul politic, dar și despre interdicțiile din propriile vieți, de la simplele pete de culoare din îmbrăcăminte, cum ar fi niște banale șosete roz, pînă la machiaj și plimbările fără însoțitor prin oraș. (Cristina Ștefan)

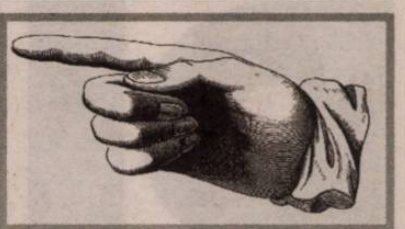

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Vecinătăți**
- **Mircea Horia Simionescu**
- **România neîmblînzită**

Concurs național de eseuri pentru liceeni

Liceeni din toată țara, așteptăm să ne scrieți! Tocmai am lansat un concurs național de eseuri. Le vom selecta pe cele mai îndrăznețe, cele mai originale, cele mai bine scrise. Tema am dat-o noi – „Țara mea". Titlurile eseurilor le dați voi, iar premiile sînt *cool.* Mai multe informații pe concurs.dilemaveche. ro

Lauda de sine

Valeriu Nicolae a fost desemnat cîștigător al premiului internațional „World's Children's Prize". Distincția i-a fost acordată pentru „eforturile sale neobosite de a sprijini copiii extrem de vulnerabili din ghetoul Ferentari". Regina Silvia a Suediei i-a înmînat premiul lui Valeriu Nicolae, care a fost însoțit la festivitate de Rică și Ionuț, doi dintre tinerii pe care i-a ajutat în ultimii ani.

album dilematic Cristina Ștefan

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU
TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.500
Tipărit la Tipomedia

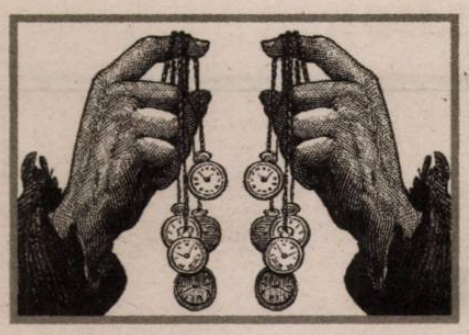

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

România pitorească...

■ *Nu există Rai fără Iad.* Vizavi de casa în care locuiesc s-a deschis, de ceva timp, un fel de magazin („Florens“), care pare florărie, dar e mult mai mult decît atît: propune clienților nu doar „aranjamente florale“, ci și organizări de evenimente *„corporate“*, nunți „ca-n povești“, botezuri „desprinse din basme cu zîne“, petreceri amicale, totul din dorința de a ajuta oamenii „să uite de probleme“, să capete, pe chip, amprenta fericirii. S-ar zice că e vorba de un grup de „misionari“, pregătiți să administreze, la București, o arvună a Raiului. „Creăm pentru zîmbetul vostru!“ – promit, euforic, angajații „Florens“. Și se declară gata să „customizeze“ aranjamentele dorite de clienți (adică de *„customers“*...) și să producă buchete decorative „personalizate ocaziei“ (probabil și „ocazionate persoanei“). Jargonul promoțional e, cum se vede, un amestec de folclor autohton și formulistică multinațională, iar dacă te uiți pe net, vezi ample serii de imagini, cu ornamente florale baroce, scenografii pendulînd între „drăgălaș“ și „princiar“, cu multe, foarte multe culori, tufe înghesuite monumental pe, sub și peste mese, compoziții torențiale, cînd nărăvașe, cînd pretențios calofile, de natură să te lase cu gura căscată, beat de fericire, decis, în mod radical, să nu te mai întorci niciodată acasă, în „lumea“ obișnuită...

Problema pe care o am, ca vecin, este că vreau și eu un pic de Rai: dar Raiul *meu*, nu unul care îmi este azvîrlit – vreau, nu vreau – pe fereastră. Vreau să ascult muzica *mea* sau să nu ascult *nici o* muzică, vreau să citesc în liniște, să moțăi cînd am chef, să stau de vorbă cu cei din jur ș.a.m.d. Or, toate astea se suspendă cînd firma vecină pregătește un chef paradiziac, începînd cu riguroase probe de microfon și terminînd cu ample sonorități de discotecă. Pot înțelege că afacerile sînt afaceri și mă abțin să fac comentarii de gust asupra unora dintre exponate și, în general, asupra „instalației“ țipătoare (la propriu și la figurat) de vizavi. Am dat, totuși, un telefon la centrala firmei, într-o sîmbătă, pe la orele 16. Mi-a răspuns o doamnă foarte politicoasă, care mi-a oferit trei prilejuri de reflecție: 1) legea interzice zgomotul de cartier abia după orele 22,30; 2) pînă acum, nici unul dintre ceilalți vecini n-a formulat vreo plîngere; 3) în curtea firmei au loc activități „creatoare“ perfect legitime. În replică, trei comentarii. 1) Din textul legii, rezultă o imagine suprarealistă despre „liniștea publică“. Ea nu pare legată decît de „executarea“ somnului. Dacă nu dormi, n-ai nevoie de liniște. Dacă scrii, citești, te odihnești după-masă, cazi pe gînduri, vrei să te joci cu nepoții sau să contempli somnul – fără program prestabilit – al unui nou-născut, pretenția de fi scutit de zgomot e un moft. În vecini se pot dezlănțui, legal, toți decibelii unor activități de gașcă veselă. Petrecerea lor devine petrecania ta! 2) Celelalte victime ale parangheliei nu se manifestă. Cu vreo trei am vorbit deja: sînt iritați, ca și mine, dar nu protestează. Așa-i românul! „Un popor de martiri“ – cum zicea deunăzi un mare patriot autohton. Nu se plînge, nu strigă după ajutor. Se resemnează mioritic, se bizuie pe alții, mormăie, relativist, „Asta-i situația!“ 3) Explozie „creatoare“ la „Florens“! OK! Dar cu creativitatea mea cum rămîne, dacă n-am norocul să se exprime prin tapaj de discotecă? (Precizez că n-am scris acest text ca pe o reclamație. E doar o notă de subsol la un discurs, încă nescris, despre buna-cuviință...)

■ *Viitor de aur țara noastră are.* Am atins cele mai înalte culmi ale democrației și descentralizării. Politica externă a țării se decide prompt și nebirocratic pe bază de subtilitate diplomatică teleormăneană. A se slăbi cu Constituția, cu Președinția, cu experții de la Externe, cu Uniunea Europeană etc. Oricine poate, de pildă, să mute ambasade de colo-colo: de la Alexandria la Videle, de la Turnu Măgurele la Islaz, de la Blejești la Salcia. Sau, mă rog, de la Tel Aviv la Ierusalim. Mai ales dacă, în ianuarie 2016, ai căpătat distincția „Compasul Ierusalimului“. Are ceva de spus președintele țării? O avea, dar uite că, dacă o sună pe dna prim-ministru, dînsa n-are telefonul la îndemînă: tocmai participă la „Simfonia lalelelor“, organizată, la Pitești, în onoarea ei: care alegorice trase de tractoare, copilași de grădiniță mărșăluind entuziast sau executînd riscante figuri gimnastice. Doamne ferește de vreo catastrofă, despre care Președinția să vrea să comunice cu Guvernul! Nu merge! Guvernul e la sărbătoarea lalelelor, unde copilașii tocmai sînt învățați să facă „liber“ ceea ce părinții și bunicii lor făceau, la ordin, dinaintea „șefilor“, defilînd țanțoș sub privirile lor duioase.

Guvernul e la sărbătoarea lalelelor.

■ *Românul e născut poet.* Să terminăm cu bombăneala acră! Ne înghesuim toți să demolăm răutăcios făcutele și nefăcutele ministrului Popa (urmașul lui Pop...). Dar l-ați văzut recitînd? Și încă o poezie scrisă chiar de el! S-a întîmplat la ASE: ceva „de suflet“, „haios“, zglobiu, cu glumițe fine („...toate se-mplini-vor dacă un Popă le urează!“), cu rime rare („Istudor“ cu „spor“), cu omagii avîntate adresate ASE-ului și „miilor lui de provocări“, realizate „și intern, dar și extern“. PSD-ul ar putea rămîne în istorie nu numai pentru isprăvile lui politice și administrative, ci și pentru un curent liric, inaugurat – țineți minte? – de Mircea Cosma, fondator al unui clan de inculpați nevinovați și autor al unor versuri omagiale despre Victor Ponta („o galaxie română-n devenire“...). Acum, dl Popa încununează acest efort inaugural. Ceea ce nu înseamnă că nu-și face treaba de ministru. Tocmai a redus locurile de admitere ale celor mai solide universități din țară: București, Cluj, Timișoara. De ce? Avem alte priorități: bioeconomia, econanotehnologia, clima ș.a. Adică, deși sîntem poeți, acordăm prioritate interesului național. Rectorii vizați se înfurie degeaba. A scris vreodată Mircea Dumitru vreo poezie?! A contribuit dînsul la înflorirea limbii române prin formulări originale cum ar fi „celălanți cetățeni“, „această ținut“, „această transfer“, „pamblică“ și cîte și mai cîte?... Pentru a fi mare poet român nu e musai să știi românește. Pentru a fi un bun ministru al Educației – nici atît!

■ ■ ■

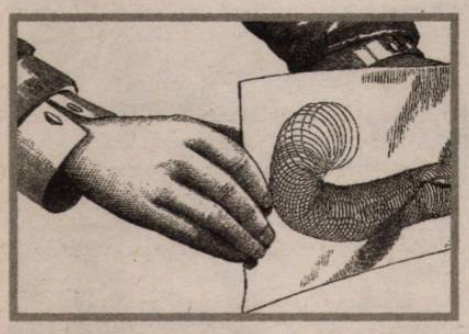

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Coincidențe?

„Nu sînt copil ca să cred în coincidențe“, a rostit, pătruns, dl Dragnea nu demult. Referința era la inflație: au crescut salariile și – ce să vezi – au crescut și prețurile foarte multor bunuri de consum, anulînd aproape creșterile de salarii. Îngrijorător. Noi eram de părere că e vorba despre o lege economică și că, pur și simplu, fiind mai mulți bani pe piață, valoarea lor scade în raport cu cea a mărfurilor. Legea cererii și a ofertei se numește asta. Dar se pare că a invoca legile economice cînd nu ne merge bine reprezintă o dovadă de infantilism; explicația autentică nu e economia de piață, ci conspirația: dl Dragnea e convins că băncile, de conivență cu multinaționalele și, desigur, cu „statul paralel“, s-au înțeles în mod mîrșav să crească prețurile, numai pentru ca să discrediteze politica Guvernului.

Dl Dragnea așadar nu-i un „copil“, dar se pare că e un „primitiv“: vede pretutindeni forțe malefice, duhuri rele șușotind și conspirînd prin toate ungherele țării. Dacă un măr cade din pom și-l pocnește în cap, cauza nu-i legea lui Newton combinată cu o întîmplare, ci blestemul unui inamic, să-i spunem „Soros“, pentru convenință. Iar „Soros“ ăsta, veritabilă reîncarnare a diavolului, a infectat totul – „rîul, ramul“, plus Sănătatea, unde „revoluția fiscală“ a condus, pare-se, la amenințarea cu greva generală.

Ei bine, ne-am hotărît să-i luăm în serios îndemnurile la „maturizare“. Nu vom mai vedea nici noi coincidențe, întîmplări, hazard în diferite locuri și situații. Vom refuza gîndirea leneșă. Vom învăța să nu mai fim „copii“.

De exemplu, n-o să mai credem ceea ce și el, și dl Iordache ne spun mereu, anume că preconizatele modificări în Codurile Penal și de Procedură penală nu au drept scop imediat să-i scoată din bucluc chiar pe dînsul, Dragnea Liviu, cît pe comilitonul său, Tăriceanu Popescu Călin. Noi, în naivitatea noastră, chiar am crezut că dînșii au drept motivație pentru toate aceste schimbări numai binele public și că este numai o coincidență că unele interese private – mici, mărunte, limitate – coincid cu sensul unora dintre modificări. De asemenea, n-o să mai credem că nu există nici o legătură între campania împotriva „protocoalelor SRI“ și iminența unei sentințe în procesul dlui Dragnea, ca și în cazul altor procese cu răsunet. Nu, nu vom mai avea infantilismul să credem – dacă am crezut vreodată – că există o coincidență între faptul că România e guvernată de „penali“ și cel că România e guvernată prost. Și, ca să nu uităm de noutatea zilelor trecute, în decizia dlui Dragnea de a muta sediul ambasadei României de la Tel Aviv la Ierusalim (împotriva deciziilor rezoluțiilor ONU și ale UE) nu vom mai vedea nici un act pragmatic în folosul României, nici o viziune de mare om de stat, nici măcar o coincidență; vom vedea aici doar încercarea de a intra pe sub pielea lui Netanyahu, pentru ca acesta să-i pună „o pilă“ la Trump și astfel să scape și de Kövesi, și de „anticorupție“ în ansamblu. Planul nu-i rău deloc: un condamnat penal conspiră cu un altul care ar putea ajunge oricînd în această situație (Netanyahu), spre a-l convinge pe un al treilea, aflat sub investigația unei procuror special (Mueller). Dacă se realizează, nu-i nici sionism de Teleorman, nici coincidență, ci conspirație pe bune, nu-i așa?

Dl Dragnea ne învață, așadar, să fim suspicioși – semn al maturității, pare-se. Păcat însă că lecția e diferențiată: este suspicios în cazul lucrurilor și întîmplărilor care nu-i convin, care îi deranjează planurile, și ne vrea creduli acolo unde asocierile și faptele îi sînt pe plac sau i-ar putea fi de folos. Trăsătura asta nu-i caracteristică numai dlui Dragnea, nici numai actualei puteri. În general, se observă că așa-numiții „conspiraționiști“ cred cu tărie că numai „ceilalți“, inamicii, urzesc conspirații în umbră, nu și ei înșiși. Conspirația e numai a „celorlalți“, niciodată a lor înșile. Invers, buna intenție e numai proprie, potrivirile, cînd sînt ale lor, sînt numai întîmplări, iar suspiciunile altora la adresa lor sînt considerate absurde.

Pînă una-alta și pînă a lămuri aceste implicații nu tocmai elementare, poate ar fi bine ca dl Dragnea – ca o dovadă supremă că „nu mai este copil“ – să înceapă prin a se întreba dacă repetatele pociri ale limbii române, datorate celei pe care a făcut-o din neant prim-ministrul României, sînt doar efectul școlarității precare ce a „coincis“ cu dna prim-ministru; îi recomandăm să nu fie naiv, crezînd că totul se explică simplu: nu cumva este vorba de ceva mai grav, despre un plan diabolic, neapărat sorosist, de a discredita Guvernul și țara? Mie, unuia, inocența (pentru a vorbi eufemistic) dnei Viorica Vasilica mi se pare de-a dreptul suspectă...

■ ■ ■

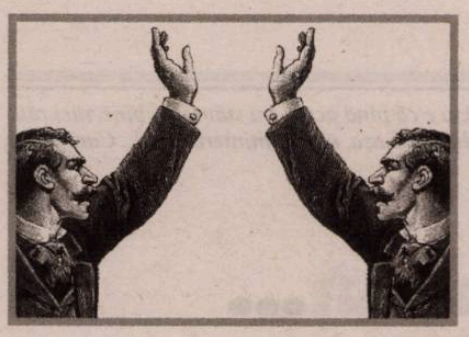

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Cioloș dușmanul

După ce au dovedit că Cioloș este fiul vitreg al lui Soros, Firea – reîncarnarea în același trup magnific a zeiței fertilității, a kitsch-ului și a Sfintei Parascheva, iar Dan Voiculescu – Dalai Lama, comunicatorii PSD-ALDE au decis că Cioloș și-a făcut partid ca să plece la Bruxelles.

Sigur că Julienu' de Zalău trage la țara lui mumă, la Bruxelles! E spion de-al Europei, aia nesimțită, de vrea să sugă sîngele țărișoarei doamnei Shhaideh și să ia cu japca cele 27 de milioane de euro de cheltuială făcute cinstit, la un *part-time,* pe lîngă slujba de bugetar umil al sfîntului de Teleorman, regele cocotierilor brazilieni și protectorul maicii Vasilica Viorica 20-20.

Edrept că Europa ne dă cîteva sute de miliarde, că pe Julien îl cheamă Dacian de la faimoșii întemeietori ai Belgiei și că a fost de departe cel mai bun comisar european pe care l-am avut. Mai e și obsedat să își țină cuvîntul cu orice preț și tot repetă omul că nu are de gînd să plece nicăieri și că vrea să construiască aici o clasă politică nouă cu oameni cinstiți, profesioniști și cu bun-simț. Dar nu ne încurcăm acum în detalii, că doar e clar că un astfel de om nu ține cu glia strămoșească.

Nu, băi, noi credem că studiourile unor televiziuni sînt locurile de unde se guvernează România adevărată! Locurile unde valori de tipul Codrin Ștefănescu, Sorin Roșca Stănescu și Ciuvică își fac veacul. Antonescu, Mănescu (unul dintre cei mai corupți primari ai Bucureștiului) nu sînt importante? Ce contează că nici una nu avea nici un fel de calificare care să justifice prezența sa pe listele pentru alegerile europene? EBA, de pildă, aia mică a lui Băsescu, nu merita ea să fie la Bruxelles?

Doamne ferește să participe Cioloș, că doar e trădare de patrie!

Dacă ne spun Codrin, Codrin ăla pe care pînă și Vadim Tudor îl considera dus cu pluta, Codrin – regele mitomaniei și al nesimțirii – sau alți tăcăniți similari de la televizor că așa e, doar nu sîntem nebuni să nu îi credem. Că doar ce interes ar avea să-l elimine de la următoarea competiție electorală pe cel mai bun candidat posibil din punct de vedere profesional?

Doamne ferește să participe Cioloș, că doar e trădare de patrie! Ce competiție e aia unde se bagă ăia de au dovedit că sînt foarte buni chiar la politici europene?

Listele de Europarlamentare trebuie umplute de toate partidele patrioate numa' de valori. Păi, nevestele lui Ponta, Antonescu, Mănescu (unul dintre cei mai corupți primari ai Bucureștiului) nu sînt importante? Ce contează că nici una nu avea nici un fel de calificare care să justifice prezența sa pe listele pentru alegerile europene? EBA, de pildă, aia mică a lui Băsescu, nu merita ea să fie la Bruxelles?

Oamenii ăștia și-au sacrificat familiile pentru binele țărișoarei! Domnu' Dragnea a pus-o acolo pe tanti Viorica, că doar Parlamentul European avea mare nevoie de o profesoară de liceu industrial capabilă să citească aproape fluent în română. De oameni ca Gigi Becali, Vadim Tudor și un fost ofițer de Securitate – care a votat de 541 de ori consecutiv pozitiv la propuneri legislative, unele care se băteau cap în cap – avem noi nevoie la Bruxelles!

În plus, unde ar mai putea fiul domnului Năstase, fiica domnului Corlățean și nepoata domnului Rus să ajute cu megacompetența lor România adevărată?

Noi avem nevoie ca, în continuare, amicii de paranghelii ai domnului Vanghelie, pilele domnului Tăriceanu, oamenii binefăcătorilor României – Dragnea, Năstase, Iliescu – să umple listele de Europarlamentare.

E drept că gurile rele spun că România ar fi trebuit să fi avut de mult timp o Agenție Europeană, ar fi trebuit să aibă mult mai mulți funcționari europeni în poziții de management superior, ar fi trebuit să aibă un rol mult mai important în negocierea bugetului UE și în stabilirea priorităților politicilor europene. Că sînt în joc sute de miliarde de euro și viitorul nostru în Uniunea Europeană.

Dar de ce ne luăm noi după dujmani? Sîntem noi nebuni să credem că o listă puternică de profesioniști, care știu în detaliu cum funcționează mecanismele europene și care au experiență dovedită, ar putea pune România într-o poziție mult, mult mai puternică decît acum?

Doamne ferește! Noi avem nevoie de gargaragii de televizor, că ei știu cum se face treaba!

Zalăul nu e România!

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

„Traumatologie“ emoțională

A fost vînzoleală mare în urbe în urmă cu o zi. Presa a scris amănunțit cum profesoara universitară Orinella Pulpan, specialistă de renume în terapia șocurilor emoționale, psiholog clinician cu state vechi în domeniu, a fost transportată de urgență la Spitalul de Psihiatrie – în cămașă de forță, pare-se! –, întrucît suferise, vai, o traumă psihică devastatoare. Detaliile straniului eveniment au început să iasă la iveală după mai multe zile, prin intermediul colegilor doamnei Pulpan (de la Facultatea de Psihologie). Înainte de a le expune eu însumi aici, trebuie să fac o precizare tehnică importantă, legată de metodele de tratament practicate, de-a lungul deceniilor, de către Orinella. Redusă la esență, strategia de lucru a vestitei psiholoage era „cui pe cui se scoate“. Adică, pentru exactitate, terapeuta îi administra individului aflat în șoc emoțional un al doilea impact nervos dur – de data aceasta controlat însă –, menit să-l elimine pe primul și, totodată, după legile medicinei homeopatice (axate pe tratarea maladiei prin a-i furniza pacientului, în doze măsurate, elementul patogen declanșator!), să aducă vindecarea. Ca atare, tratamentul ieșea din limitele stricte ale cabinetului și pătrundea în viața personală a bolnavului. După stabilirea clară a condițiilor în care respectivul dobîndise boala, Orinella ticluia un scenariu *horror* demn de mințile regizorale cele mai întunecate ale Hollywood-ului. Insul aflat sub tratament nu știa, desigur, nimic, iar familia sa devenea complice la derularea înscenării terapeutice. Unele dintre cazurile doamnei Pulpan au ajuns publice, datorită imaginației insolite de care dăduseră dovadă.

Bunăoară, unei doamne care avusese impresia că-și zărise soțul sărutîndu-i sora și trăia cu teroarea adulterului partenerului și a divorțului iminent – stare, paradoxal, nemotivată de realitate –, psiholoaga „i-a creat“ o experiență profund tulburătoare. Într-o zi, întorcîndu-se acasă de la serviciu, pacienta și-a găsit bărbatul în pat cu propria ei mamă în vîrstă de 94 de ani, dezbrăcată pînă la scutecul de unică folosință. Ascunsă într-un dulap, Orinella studia atent reacțiile protagoniștilor. De frică și, pesemne, de oroare, soțul, la rîndu-i costumat adamic, tremura ca o piftie, în timp ce bătrîna rînjea știrb la o pictură din apartament, unde observase, s-ar fi spus, ceva interesant. La vederea imposibilei imagini, victima și-a perdut mințile. A înșfăcat de pe perete fix tabloul la care se holba, defazat, biata sa mamă și, pînă să țîșnească, salvator, greoaia Orinella din șifonier, l-a izbit cu sete în țeasta consortului terifiat, producîndu-i, instantaneu, un *KO*. Semnificativ rămîne faptul că femeia s-a vindecat de nevropatie. A comis ea însăși adulterul (odinioară angoasant) și a divorțat.

A luat arma și s-a năpustit asupra intrușilor.

Ajutorul Orinellei a fost neîntîrziat. Într-o noapte, doctorul a auzit zgomote suspecte în sufragerie. A luat arma și s-a năpustit asupra intrușilor. A văzut trei siluete țopăind prin cameră. A tras mai mult focuri fără să ezite. Hoții s-au prăbușit la pămînt. A aprins lumina și le-a smuls cagulele de pe fețe. Grozăvie! „Intrușii“ erau nevasta și cei doi copii ai săi. Plini de sînge pe obraji. Pînă să apară Orinella, pitită după o canapea, și să-i explice că gloanțele fuseseră oarbe, iar sîngele era bulion, medicul a căzut, inert, la pămînt. Omul s-a însănătoșit totuși și s-a profilat pe vînătoare. A promis că, între numeroasele trofee de pe zidurile casei lui, va agăța, la vremea cuvenită, și capul cărnos al doamnei Pulpan. În sfîrșit, recent, lucrurile au degenerat la cabinet. A apărut un coleg de la Facultate, Prometeu Lăbuț, care a cerut tratament. A zis că, în piață, o bătrînă îi zîmbise lasciv, scoțîndu-i limba mare și albicioasă. De atunci se temea cumplit că va viola octogenare și că va deveni o știre de la ora cinci. Înainte ca Orinella să se dezmeticească, Lăbuț i-a aruncat o privire demonică și a strigat la ea: „A mea ești, babo!“ Profesoara a tresărit violent, după care și-a pierdut cunoștința. Au adus-o în simțiri, cu greu, prietenii care așteptau, în liniște, la ușă. Era o farsă pentru cea de-a șaptezeci și cincea aniversare a Orinellei. Din păcate, profesoara nu a mai putut reveni la normalitate. Zbiera că fusese inseminată de Sarsailă și că va naște un copil infernal. A fost luată pe sus și transportată la spital în cămașa de forță.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Costurile populismului și ale incompetenței

Europa Centrală și de Est are toate motivele să se teamă de pierderea unei bune părți a sprijinului financiar, în viitorul buget al Uniunii Europene. Jurnaliști de la *Financial Times* au văzut documentul la care lucrează acum experții Comisiei și care ar urma să fie făcut public în cursul lunii mai.

Proiectul de buget al Comisiei Europene 2021-2027 va marca, se pare, o remodelare dramatică a „politicii de coeziune", care însumează acum 350 de miliarde de euro. Și motivele sînt mai multe. Pe de o parte, în fața Uniunii Europene se ridică provocări noi, la care bugetul trebuie să răspundă, cum ar fi apărarea comună, securizarea frontierelor externe, migrația, noile tehnologii, securitatea cibernetică, lupta împotriva terorismului. Pe de altă parte, plecarea Marii Britanii, contributor net la bugetul comun, va lăsa în urmă o „gaură" estimată de specialiști la circa 12-13 miliarde de euro anual.

După cum spunea comisarul pentru Buget, Günther Oettinger, statele beneficiare ale fondurilor de coeziune ar trebui să se aștepte la reducerea cu 5-10% a alocațiilor pentru acest capitol. Dacă, pînă acum, distribuirea fondurilor de coeziune se baza aproape exclusiv pe produsul intern brut pe cap de locuitor, în viitor se vor introduce criterii mult mai largi, care acoperă practic totul – de la șomajul în rîndul tinerilor la educație, mediu, migrație sau inovare. În plus, Bruxelles-ul intenționează să transfere zeci de miliarde de euro din fonduri UE către cei afectați de criza financiară, cum ar fi Spania și Grecia.

Un alt criteriu pentru distribuirea fondurilor va fi legat de „coeziune și valori". Aceasta, în contextul în care Angela Merkel și Emmanuel Macron au susținut ideea utilizării bugetului UE pentru a oferi sprijin financiar regiunilor care găzduiesc un număr mare de solicitanți de azil, cum ar fi Germania sau Suedia. În urma valului de extindere a UE după 2004, fondurile structurale ale UE au fost puternic orientate spre eliminarea decalajului economic dintre vechile și noile state membre.

Polonia a obținut circa 77 de miliarde de euro din politica de coeziune în perioada bugetară 2014-2020. Ungaria – 22 de miliarde de euro, România – 21,5 miliarde, Slovacia – 14 miliarde. Acești bani au ajutat la marcarea unor progrese vizibile în fiecare dintre noile state membre și au contribuit la ratele înalte de creștere din regiune (capitol la care România este chiar lider la nivel european). Pe de altă parte, noile state membre nu au reușit să anuleze decalajele față de statele din vestul Europei, ceea ce a alimentat discursurile populiste și iliberale din țările Grupului Vișegrad.

Acum, ar fi o mare realizare politică măcar menținerea actualelor alocări și pentru perioada bugetară viitoare. Dar oare o mai probabilă reducere a fondurilor nu va încuraja și mai mult populismul? Aceasta va fi, în orice caz, una dintre temele majore de dezbatere în viitoarea perioadă, la nivel european. Și merită, în același timp, să privim puțin și către Washington, unde, după cum transmite Agenția France Presse, Fondul Monetar Internațional a decis să întărească lupta împotriva corupției prin evaluarea sistematică a fenomenului în țările membre. Acest nou criteriu de evaluare va fi aplicat începînd cu 1 iulie.

De altfel, FMI a condiționat deja eliberarea de fonduri suplimentare pentru Ucraina nu doar de punerea în aplicare a reformelor, ci și de progresele reale în lupta sa împotriva corupției.

Ca o noutate, Fondul va viza și actorii privați, inclusiv corporațiile multinaționale, care se angajează în practici corupte sau contribuie la spălarea banilor. Întrebarea este cît de mult contează toate acestea în modelarea politicilor de la București. Foarte puțin spre deloc, dacă este să privim către semnalele publice lansate de guvernanți. Pe de o parte, banii europeni vor veni, în orice caz, pentru proiecte mai bine integrate în politica generală a Uniunii Europene și nu pentru a răspunde unor nevoi locale, eventual motivate politic. Gîndire europeană, proiecte cu impact european, solidaritate cu statele membre în chestiuni sensibile precum migrația.

Cît privește semnalul de la FMI, este clar că România ar trebui să se doteze de acum înainte cu politici anticorupție mult mai eficiente. (Iar Bucureștiul arată că o ia exact în direcția opusă.)

Iar distanța față de ceea ce se întîmplă cu adevărat în Europa se mărește și ea. Perioada bugetară 2014-2020 a început dezastruos și, date fiind condiționalitățile mai stricte pentru alocarea fondurilor, devine din ce în ce mai greu de crezut că vom reuși măcar să atingem rata de absorbție de 80% din exercițiul financiar 2007-2013. Rezultatul: miliarde de euro, care ar fi putut contribui la dezvoltarea României, vor fi pierdute.

Iar dacă e să ne luăm după declarațiile politice, Uniunea Europeană este văzută în continuare mai degrabă ca o vacă de muls pentru interese financiare locale și prea puțin ca o construcție bazată pe solidaritate și valori.

Ei bine, acestea ne vor costa tot mai scump în viitor.

Acest articol reprezintă o reluare comentată a unor articole din rubrica Revista Presei Internaționale *de la RFI România.*

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

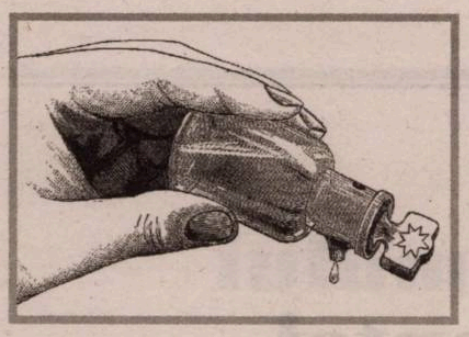

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Avataruri

Evoluțiile semantice ale cuvintelor sînt imprevizibile. Acum mai bine de douăzeci de ani (în 1994), comentam în cronica lingvistică folosirea imprecisă, în stilul publicistic al vremii, a substantivului *avatar*. Sensul primar al cuvîntului preluat de română din franceză, unde fusese introdus în secolul al XIX-lea din sanscrită, se referă la încarnările pămîntești ale divinităților indiene (în formularea din ultimele ediții ale DEX-ului, „nume dat în hinduism reîncarnărilor zeilor"). Edițiile mai vechi din DEX și alte dicționare care le-au imitat propuneau definiția „reîncarnare succesivă a unei ființe", probabil sub influența celui mai cunoscut context cultural care cuprindea cuvîntul, titlul nuvelei fantastice a lui Eminescu, păstrate în manuscris – *Avatarii Faraonului Tlà*. Titlul nu apare însă niciodată în cuprinsul textului eminescian, fiind atribuit de G. Călinescu, editorul manuscrisului.

Oricum, față de sensul inițial mitologic și exotic, cuvîntul a suferit o extindere consemnată în dicționare: „transformare neprevăzută (și chinuitoare) care intervine în evoluția unei ființe sau a unui lucru" (DEX 1996) sau „transformare (adesea în rău) în evoluția unei ființe" (DEX 2009). În uzul publicistic extinderea semantică era și mai mare: se ajunsese ca termenul să se confunde cu *aventură*, ba chiar să devină un substitut (mai elegant!) pentru *necaz*. Două citate din presa anilor '90 merită reproduse: „*avatarurile* la care au fost supuși cei doi le-au vămuit greu forțele și speranța" *(România liberă,* 1993); „cel mai mare *avatar* creat de prezența gîndacilor în casele noastre este reprezentat de bolile pe care aceștia le pot transmite" *(Evenimentul zilei,* 1994). De fapt, extinderea semantică exista de mult în franceză, de unde e foarte posibil să o fi preluat româna. *Trésor de la langue française informatisé* (TLFi) prezintă pe larg apariția în uzul familiar a sensului lărgit și condamnarea sa de către puriști, în prima jumătate a secolului al XX-lea. Pînă la urmă, sensul „necaz, supărare, aventură neplăcută" a fost totuși acceptat de dicționare.

După douăzeci de ani, sensul extins al cuvîntului din română pare să fi dispărut din uz. Ca în atîtea alte cazuri, motivul este, foarte probabil, influența limbii engleze și a terminologiei metaforice a Internetului. Sensul către care alunecase *avatar* în franceză și în română nu există în engleză. În schimb, termenul *avatar* a cunoscut în ultimii ani o mare răspîndire, în engleză și în alte limbi, datorită programelor din Internet și poveștilor cinematografice *(Avatar,* 2009). Vechea extindere semantică a pălit și a bătut în retragere în fața sensurilor moderne și internaționale ale termenului: reprezentare a persoanei în realitatea virtuală, mai ales în jocuri; imagine asociată unui pseudonim etc. Folosirea cuvîntului *avatar* este acum disociată generațional. Vechea utilizare apare încă, în texte ale autorilor mai în vîrstă, dar e total ignorată de generațiile mai noi.

Mai vechile și mai noile extinderi semantice au contribuit la răspîndirea cuvîntului, nu și la fixarea formei sale, ale cărui variante de plural rămân surprinzător de oscilante. Dicționarele noastre au adaptat în genere încadrarea substantivului ca neutru, iar ultima ediție din DOOM a decis în favoarea pluralului în *-uri: avataruri*. Dicționarele mai vechi admiteau totuși și pluralul în *-e,* care continuă să fie destul de folosit („Pe Internet *avatarele* sînt folosite mai ales pe forumuri", giz ro). Există și pluralul în *-i (avatari,* articulat *avatarii),* corespunzînd unei încadrări a substantivului ca masculin („Șarpele și *avatarii* lui", ziarullumina.ro); majoritatea atestărilor sînt literare, ca și pentru forma de neutru plural *avatarii* (articulat *avatariile: „avatariile* cuvîntului", Al. Paleologu), modelată probabil după neutrele livrești în *-iu* (mai vechiul *seminariu-seminarii).*

Atîtor considerații complicate li se poate contrapune simplitatea perfectă a unei definiții de nespecialist (cu ortografia aferentă): „Avatar anseamna ca la yahoo poza ta" (tpu. ro).

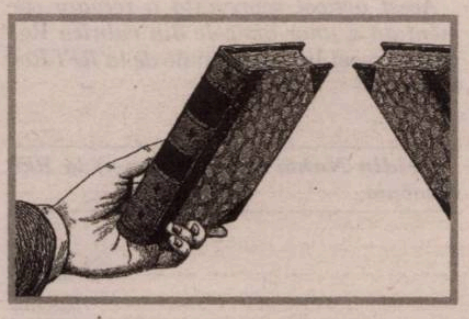

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Alexandru Ioan Cuza și Ferdinand I, chemați la ordine

Acum cîteva săptămîni, un europarlamentar român era chemat la ordine în fața unei „comisii de onoare", sub amenințarea de a i se retrage o decorație primită anterior, ca să-și justifice o serie de declarații politice, considerate defăimătoare la adresa României. Mai nou, ministrul Educației și președintele PSD vor să-i cheme la ordine pe Alexandru Ioan Cuza și pe Ferdinand I.

Alexandru Ioan Cuza este cel ce a decis, în 1863, prin hrisov domnesc, înființarea universității din Iași care azi îi poartă numele și, un an mai tîrziu, a universității din noua capitală a Principatelor unite. Ar fi putut alege, ca reședință, locuri cu o mai puternică rezonanță istorică, precum Suceava*, veche reședință domnească, în Moldova, sau, în Valahia, Tîrgoviște, de asemenea cetate de scaun cu mai bogate înrădăcinări în istorie decît Bucureștiul. Domnitorul și sfătuitorii săi au considerat că, situate în poziții centrale în cele două metropole ale Principatelor Române, cele două universități vor avea șanse sporite de dezvoltare. Decizia acestei poziționări consună cu intenția întemeietoare: aceea de a fonda instituții puternice, capabile să-și îndeplinească misiunea ce li s-a încredințat, de a contribui decisiv la modernizarea societății românești.

Lui Ferdinand I i se datorează (re)înființarea universității din Cluj, pe care astăzi o cunoaștem sub denumirea „Babeș-Bolyai". Și Ferdinand, secondat de *establishment*-ul politic al vremii, ar fi putut face o altă alegere, cu impact simbolic mult mai mare, de a plasa o instituție de învățămînt superior reprezentativă pentru întreg spațiul transilvănean: Alba Iulia. A preferat însă să emită un decret, nr. 4090 din 12 septembrie 1919, în care se stipula „transformarea Universității Regale Maghiare Francisc Iosif, din 1 octombrie 1919, în universitate românească", ce l-a avut ca prim rector pe reputatul filolog Sextil Pușcariu. Clujul se dovedea, prin tradițiile academice și prin dinamica urbei, un loc mult mai potrivit pentru ce se dorea, ca și în cazul Iașiului și al Bucureștiului: o instituție puternică, apță să facă față misiunii pentru care fusese fondată.

De mai multe zile se poartă în spațiul public o dispută aprigă pornită de la decizia Ministerului Educației Naționale de a distribui locurile bugetate pentru anul universitar 2018-2019 în defavoarea unor universități precum cea din București, „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, „Babeș-Bolyai" din Cluj, Universitatea de Vest din Timișoara. Comunitățile vizate și-au exprimat public nedumerirea – adesea conjugată cu o firească indignare – privind motivele pentru care ar fi meritat o atare sancțiune. Ministrul de resort a răspuns, pe diferite căi – comunicat oficial, conferință de presă, declarații ocazionale –, că, dimpotrivă, distribuirea locurilor bugetate este perfect fundamentată. Mai mult chiar: Liviu Dragnea a susținut ferm că alocarea resurselor într-un mod fundamentat în învățămîntul superior românesc în anul acesta ar fi fost o premieră absolută. Nici unul, nici celălalt însă nu au fost capabili pînă acum să explice cît de cît coerent care au fost criteriile avute în vedere – nu mai vorbesc despre metodologii și altele asemenea, întru totul dezirabile în politicile publice.

Ministrul Educației a declarat că nu e vorba despre nici o penalizare a instituțiilor defavorizate, ci de o nouă concepție asupra dezvoltării învățămîntului superior. În ce constă aceasta, n-a aflat încă nimeni. Mai mult, luările oficiale de poziție – deja celebrul comunicat justificativ emis în numele MEN – arată cu totul altceva. Aici se fac precizări, cu titlu de „exemplu", privitoare la una dintre universitățile protestatare, ce nu lasă nici un dubiu că e vorba despre măsuri punitive: „derapaje", incompetență managerială etc. Se mimează o argumentație, se dau cifre – total inexacte sau eronat interpretate –, cu ignorarea unei logici argumentative cerute unui absolvent de opt clase și chiar a unei aritmetici de clasa a IV-a. Lucru care, evident, sporește indignarea cadrelor didactice, deprinse, în virtutea profesiunii, cu rigoarea unei demonstrații sau a unor calculații matematice.

Impactul produs de stupiditatea unor atari justificări, în cel mai bun caz propagandistice, a fost pe măsură. Au fost, cum se întîmplă întotdeauna, și reacții sceptice: „universitățile se ceartă pe parale", „răfuieli politice", „bătălii de orgolii" etc. Ba chiar, un site reputat pentru viziunile stîngiste a publicat un amplu material susținînd că ar fi vorba despre confruntări doctrinare de felul celor care agită de mai multă vreme mediile academice din străinătate, între opțiunile „neoliberale" și cele „social-democrate".

Într-un fel, probabil că cei din urmă au dreptate: există ceva care „fundamentează", ideologic, opțiunea în dispută. Numai că acel „ceva" nu poate să fie făcut public, pentru că nu are nimic de a face cu doctrina social-democrată, ci cu modul inavuabil în care actuala conducere concepe actul guvernării.

E de ajuns să ai doi ochi deschiși în partea superioară a corpului ca să sară în ei aversiunea pesedistă față de orice instituție puternică. PSD-ul vrea DNA slabă, CSM slab, SRI slab, Președinție slabă, CCR slabă, ANI slabă, CNA slab, BNR slabă, companii slabe, bănci slabe... A venit rîndul universităților. PSD vrea instituții docile și servile, care să facă tumbe în fața mai-marilor zilei și să se dea cu capul de asfalt precum fetița din Pitești de la sărbătoarea lalelelor. Unde se va duce toptanul de putere confiscată de la instituții nu e, iarăși, greu de ghicit. Iar dacă universitățile fură de la oamenii politici și de la instituțiile politice din încrederea populației, așa cum arată datele preliminare ale unui sondaj din această primăvară – universități, locul III, după armată și Biserică, cu 61%; Guvern, Parlament și partide, ultimele trei locuri, cu 21%, 13% și respectiv 9% –, trebuie luate măsuri neîntîrziate pentru a pune capăt acestui rapt.

Cei ce le mai stau încă în drum celor de la PSD, vreun Alexandru Ioan Cuza sau vreun Ferdinand I, sînt și ei chemați la ordine, ca să ne lase să serbăm cu fierbinte patriotism anul centenar al României.

P.S. Îmi cer scuze colegilor de la UVT că nu am luat în discuție și situația acestei instituții, și ea membră a Consorțiului „Universitaria". Universitatea de Vest din Timișoara, cu performanțe remarcabile din 1990 încoace, are un trecut întortocheat, greu de rezumat în cîteva rînduri. Deopotrivă șansa și nesansa UVT-ului s-a datorat binecunoscutei aversiuni a lui Nicolae Ceaușescu față de orașul de pe Bega, pe care „l-a pedepsit" scutindu-l de industrializarea forțată destinată altor mari centre universitare, dîndu-i în schimb o instituție de învățămînt superior la început fragilă, aflată mereu în bătaia vînturilor politice. Oricum, cred că ar fi util pentru guvernanții actuali să-l cheme la ordine și pe Ceaușescu. Ar putea avea un schimb util de experiență despre căile de a distruge un învățămînt superior.

* Exista, e drept, un impediment: la acea vreme, Suceava se afla pe teritoriu austriac.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Tovarășa Poștărița și restaurația

– ce le veți spune copiilor voștri? –

1987, martie. Eram în clasa a III-a, proaspătă comandantă de detașament și cu multe responsabilități specifice, cînd secretara de partid a școlii, tovarășa Poștărița, ne-a strîns în hol și ne-a zis: „Elevi! Vom avea în curînd o acțiune pionierească importantă pentru școala noastră, care a fost aleasă dintre multe alte școli din Capitală să participe, cu mîndrie. Cei care sînt la cercul de balet și la cel de gimnastică, de la Casa Pionierilor, să treacă în dreapta!“ Mai multe fete slăbuțe, serafice, s-au îngrămădit în dreapta. Grupul lor, total inconsistent, a dezamăgit-o pe tovarășa Poștărița. „Să treacă și cei de la dansuri populare și sportive!“ Au venit cîteva fete mai masive, dar și cîțiva băieți. „Să li se alăture și toți comandanții de detașamente și de grupe, chiar dacă nu sînt la cercuri!“ Am făcut un pas în dreapta, deja grupul nostru se îngroșase, ne întrebam cu toții ce ni se pregătește. „Copiii care participă la acțiune vor fi scutiți trei zile de la școală!“ – a mai zis tovarășa Poștărița. „Ura! Ura!“ – a exclamat grupul nostru, mai mult ca să le facem în ciudă celor care rămăseseră în stînga, unii dintre ei erau și ei la cercuri – la aeromodelism sau la șah, dar se pare că nimeni nu avea nevoie de ei.

Ne-au luat cu autocarele de la școală și ne-au dus „pe traseu“. Eu am nimerit undeva aproape de Piața Unirii, „la fîntîni“ – tocmai fusese inaugurat Centrul Civic. Ni s-a explicat încă din prima zi că pe acolo vor trece cu mașina tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu, și chiar dacă nu vor trece – asta am surprins într-o discuție dintre o tovarășă instructoare și un tovarăș în costum, probabil un securist –, oricum vor veni să ne filmeze „de undeva, de sus“ cei de la Televiziunea Română pentru emisiunea *Lumea copiilor*. Timp de trei zile, ne-am pregătit temeinic, între orele 8 dimineața și 17. Fetele de la balet și de la gimnastică au primit niște costume kitsch – ceva cu colanți albi și cu un soi de mantie, tot albă – și i-au urcat pe ghizdurile fîntînilor, unde li „s-a predat“ un soi de coregrafie. Noi, ceilalți – comandații de detașament și de grupă, îmbrăcați în pionieri –, am rămas de margine, de-a lungul străzii, și am învățat niște mișcări ample cu mîinile, ba le ridicam deasupra capului, ba le coboram „în coroniță“. În fața noastră, cam la douăzeci de metri, era o instructoare care ne învăța ce să facem – și unu, și doi, și trei, și patru. Aceste indicații le-am auzit vreme de două zile. Nu erau mai mult de 10 grade și, în cămașa de pionier, mi-era frig, pînă și cravata de care eram oarecum mîndră se pleoștise, cît despre șnurul cel auriu de comandantă, căpătase o paloare cenușie. La un moment dat, aveam voie să mergem la niște camioane unde primeam ceva de mîncare, nu mai țin minte ce. Știu doar că în ultima zi, după ce totul s-a terminat, am primit sticle de Pepsi. Și tot în ultima zi, am aflat că „tovarășul“ nu mai trece pe acolo, s-a răzgîndit, în schimb Televiziunea Română era prezentă ca să filmeze performance-ul nostru. S-a difuzat două săptămîni mai tîrziu – m-am uitat la *Lumea copiilor* și am văzut sute de copii executînd acele mișcări identice. Desigur, nu m-am văzut și pe mine, însă am fost acolo, nu-i așa? Tovarășa Poștărița ne-a recompensat pe cei care au participat la acțiune cu o excursie de o zi. Ciudat este că eu, care îmi amintesc în detaliu toată copilăria mea comunistă, nu-mi amintesc nimic despre acea excursie. Este ca și cum aș fi vrut să o șterg în mod voit din memorie, să nu mai am de-a face cu ea. De altfel, și „acțiunea pionierească“ în sine mi-o amintesc destul de vag, însă mi-a explodat pur și simplu în minte atunci cînd am văzut imaginile de la „Simfonia lalelelor“ de la Pitești. M-am gîndit la toți copiii aceia și la tot ridicolul situației. Oare cum își vor aminti, peste ani, copiii de astăzi din Pitești toată această poveste? Mie, uneia, mi-e rușine de ce mi s-a întîmplat în 1987, oare le va fi rușine și lor? Și nu mă refer la fetița de trei ani care s-a dat peste cap în fața unei doamne prim-ministru, la vîrsta aceea nu prea există memorie, mă gîndesc la copiii de 10-12 ani care încep să aibă o conștiință și un simț al ridicolului. Sînt convinsă că au fost „scutiți“ cel puțin trei zile de la școală, că au fost antrenați și dresați, că li s-a spus, ca și nouă, de altfel, că vor veni persoane importante, printre care și prim-ministrul României, ca să asiste la spectacolul lor. Li s-a spus să nu se facă de rîs și să dea tot ce au mai bun. Ceea ce li s-a întîmplat copiilor de la Pitești, fără ca ei s-o știe și pentru care sînt de vină, în primul rînd, cei care i-au angrenat în toată această manifestație „omagială“ – aceste tovarășe Poștărițe ale vremurilor noastre – este o traumă. Este un sluj în fața unor autorități, o încercare jalnică de a fi niște saltimbanci care să-i încînte și care, la un mod educațional, lezează demnitatea umană. Acești copii care au mărșăluit veseli – pentru că sînt copii! – prin fața dnei Dăncilă vor deveni, fără doar și poate, niște adulți obedienți, calpi, tăcuți, ceea ce se cere în orice regim totalitar.

Am crezut că vremurile pe care le-am trăit eu, chiar la o limită a lor, nu se vor mai întoarce niciodată. Dar se pare că noi, ceilalți, ne-am construit un bulă de normalitate, extrem de fragilă și, de fapt, inconsistentă – la fel ca grupul balerinelor pe care tovarășa Poștărița încerca să-l identifice –, iar bula aceasta începe să se spargă. Nu ne mai rămîn decît „fuga“ și reinventarea noastră în țări mai normale, la 40-50 de ani (în acest sens puteți căuta articolul foarte bun al Ralucăi Feher, din *Vice*, care vă poate da niște ponturi).

Voi încheia, aproape în același ton, cu poezia scrisă de ministrul Educației, Valentin Popa, cu ocazia împlinirii a 105 ani de la înființarea ASE: „Se cuvine, dragi prieteni / Ca la ceas aniversar / Să-i cinstim pe aceia care / La ASE fost-au făurari. / Pe acei ce-au pus sămînța, / Și au tras din greu cu spor. (...) Pe toți ce-am împins ștacheta / Spre înalturi, către zări / Ca ASE-ul să răspundă / Miilor de provocări / Care-au îmbinat tradiții / C-un învățămînt modern / Ducînd faima Academiei / Și intern, dar și extern. / Lor, a noastră admirație / Și nu știu dacă contează / Ci că toate se-mplini-vor / Dacă un Popă le urează“.

De ani întregi, eu și colegii mei, scriitori, mergem prin școli și facem ateliere de scriere cu copii, alături de niște profesori deschiși și creativi. Aceste demersuri n-au fost niciodată finanțate și nici măcar promovate de Ministerul Educației. Sînt mai degrabă acțiuni private sau de voluntariat. Oare cum vom reuși noi, o mînă de oameni, în această viață, să le explicăm copiilor cum să nu se exprime într-un limbaj de lemn, din moment ce însuși ministrul Educației le dă acest exemplu? Oare cum putem noi să le vorbim copiilor despre demnitate și democrație, din moment ce alți copii, asemeni lor, le arată noilor guvernanți „talentele“, iar orice directivă venită la școală poate să-i aducă în situația de a face tumbe și a spune poezii în fața doamnelor Dan și Dăncilă? Ce viitor mai au acești copii?

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Căpșuni în luna lui aprilie? PP – Perversa _rimăvară

De fapt, omul, în complexitatea și perversiunea lui, crede că tot ce zboară se mănîncă. Uite cazul căpșunilor. Nu există, dom'le, căpșuni acum. Nu vă mai prostiți la două' de mii kilu'. Asta nu e primăvară. Căpșunile încep prin final de mai-iunie. Atunci e nemurirea lor. După aia încep cireșele. Vișina închide voluptatea. Să încep să ronțăi căpșuni din astea făcute în Turcia, Angana, mama ei de țară care face căpșuni pe vremea asta? Ronțăie! N-ai văzut că nu-i făcută căpșuna, nu ți se pare că ronțăi? Că, pur și simplu, rozi o piele grea, de metal, piele de solzi? Bagi creme, bagi frișcă la tub, gata gustul. Or, nu asta este căpșuna. Căpșuna trage în frăgezime. Iubește fragilitatea. Se topește pe buza de jos. Ți-e fidelă. Gustul îți rămîne în memoria aia atît de trecătoare, vîrful limbii. Acolo parfum, sensibilitate acută. Mai vrei. Acum tu vrei frișcă, zahăr sau vreun sorbet de vanilie făcut din doctorii Oetker. Dar asta nu e căpșună. Pe căpșună trebuie s-o aștepți, să-i vină rîndul. Să vrea și ea să vină. Îmbrățișarea căpșunii nu e fatală, ea vrea, te vede, te știe, dar nu uita, dă-i un minim gest: așteapt-o. De asta realitatea naturii, omenească, a fost luată, capturată de trend-uri ce nu există, ce n-au grijă de noi precum căpșuna. Trend – vine, trece, te folosește. Căpșuna vine, trece, se-ntoarce, nu te uită. Căpșuna e din aceeași plămadă ca tine, cum să fie uitucă, cum să te prostească? Cum să nu se întoarcă la tine? Dar spune, tu ai cunoscut căpșuna adevărată, că dacă nu, n-are rost să ne pierdem în explicații. Dacă tu nu știi despre căpșuna mea, e greu să te conving de ceva ce nu concepe cerul gurii tale. Cerul gurii e plin de căpșuni, de guvizi, de sensibilități infinetizimale, minuni cu nume precis și dînd din coada coacerii la un timp anume. Ales nu de mine, ales de infinetizimala căpșună, de infinitul guvide. Nu-i nimic trend, nu-i nimic pregătit. Uneori căpșuna iese bolnavă din iarnă, uneori n-are chef să se arate. Dar tocmai asta-i povestea, asta-i așteptarea. O halesc sau nu pe căpșună? Mă vrea? Nu mă vrea? Mă trădează? Plus că nu se lasă, căpșuna mea nu face pe megalomana. E timidă. De aia o lovesc mulți, o falsifică. O fac de nimic dacă nu se ivește, dacă are capricii. Cine s-o înțeleagă? Doar așteptarea poate s-o înțeleagă. Tu știi ce-i o căpșună? Ce-i așteptarea? Și, da, pentru Mirel, întrebarea noastră preferată: știi cine-i guvidele?

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Burleanu?

Fotbalul a pierdut fotbalul. Asta e ideea, simplu exprimat. Toată floarea cea vestită a foștilor „mari“, propulsată de importante motoare media, s-a unit împotriva acestui june care a fost făcut în toate felurile timp de aproape patru ani, insultat, tăvălit, comparat cu Stalin și cu personaje de desene animate. Și iată că, de la Sir Alex Ferguson pînă la Mircea Lucescu, de la creatori de opinie și de dihonie pînă la toate partidele politice, valul care urma să înece această rățușcă obraznică a făcut fis. Pentru că toată această lume bună a ratat ținta mesajului aruncat cu asupra măsură peste societatea românească. A fost o campanie pentru publicul larg, care ar fi votat Lupescu, conform sondajelor, în proporție de 90%. Greșeală. Votanți au fost doar 254. Dintre care 66% au mers cu cel care i-a mîngîiat și răzgîiat lunar, le-a dăruit o nouă politică de relație centru-teritoriu (aceea în care nu au mai fost nevoiți să deschidă ușa federației cu capul) și a întărit baza, „talpa“, fotbalului, inclusiv prin înființarea de cluburi care mai apoi l-au susținut la alegeri. Simplu. Ceilalți au promis, Burleanu a făcut. Pare nedrept întrucît el avea pîinea și cuțitul, ceilalți doar vorbele. Dar așa e de cînd lumea. Degeaba le-a transmis, perfect real, Lupescu oamenilor că tot ceea ce capătă nu sînt cadouri, ci exact ceea ce li se cuvine. Meritul lui Burleanu a fost de a înțelege că nu are altă șansă decît să schimbe cultura făcutului cu ochiul. Iar abilitatea lui a fost să lege trecutul epocii Mircea Sandu de Lupescu, care a condus șase ani FRF pe vremea „odiosului“. Demonizarea lui Burleanu într-o parte consistentă a presei a ajutat și ea. Fenomenul Băsescu 2009 sau Trump 2016 s-a verificat, în mic, și aici. Toacă-l pe cetățean la cap îndeajuns de mult timp și fii sigur că va face fix invers! Burleanu nu e o lumină, asta e clar. Dar pentru mulți a fost asimilat unui întuneric mai puțin dens. Lupescu, cu pleiada lui de foste și actuale glorii, asimilați bogaților fotbalului, a născut teama celor mici că ei nu vor mai conta. Reconfirmîndu-l pe Burleanu, ei au transmis acelei părți a Generației de Aur angajate în cursa electorală următorul mesaj: „Vă iubim, dar pînă nu vă vedem cu palmele în țărînă nu vă dăm pămîntul nostru să-l lucrați!“ Iată un vast șantier care începe chiar de azi.

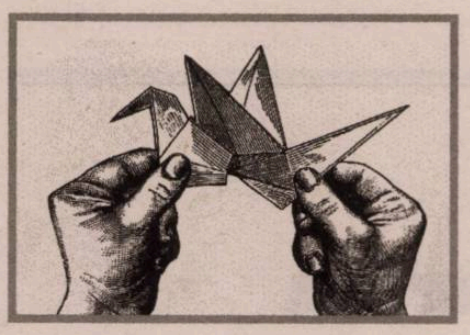

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Un altfel de calendar

Unii dintre noi călătorim în fiecare an într-un spațiu și un timp televizat, legat de turneele importante de tenis din lume. Aș spune că, în tenis, anul începe în Australia. Acolo, în ianuarie, e Cupa Hopman, și tot acolo sînt turneele de la Brisbane, Sydney și Hobart. Dincolo de ce se mai joacă prin China, la Shenzhen, și în turneul de băieți de la Doha, Australia e totuși marele început. Acolo are loc prima adunare și prima mare confruntare a celor mai buni din toată lumea: turneul de Grand Slam de la Melbourne, adică Australian Open. La noi sînt gerurile din miez de iarnă, iar pe ecran vedem oameni în tricouri și pantaloni scurți care se plîng de caniculă. Ne uităm la simpaticul Mats Wilander și nu reușim să ignorăm picioarele fostei tenismane Barbara Schett, la celebra emisiune *Game, Schett and Mats* transmisă de Eurosport. Mai nou, ne bucurăm și suferim în același timp cu Simona Halep și cu al ei antrenor australian Daren Cahill (omul ăsta își cîștigă banii din greu alături de eleva sa). Căldura pe care o vedem în Australia ne aduce aminte că iarna nu-i omniprezentă. Odată ce Australian Open se încheie, începe să se intuiască și ieșirea din perioada frigului. În februarie e turneul din Dubai și cel de la Doha pentru fete. Și acolo e cald. Ne uităm la șeicii din tribune și nu ne abținem de la comentarii despre hainele lor.

Primăvara devreme începe cu imaginile ireale de la Indian Wells: munții aceia deșertici într-un aer ca de cristal. E un turneu plăcut pentru foarte mulți tenismani. Lumea a uitat episodul urît petrecut în 2001, cînd oamenii albi și bogați care umplu tribunele le-au huiduit în cor pe surorile Williams. Simona a reușit și ea să cîștige o dată elitistul turneu. După Indian Wells, avem ocazia să zărim zgîrie-norii din Miami, filmați de pe ultimul rînd al tribunei din Crandon Park, peste golful Biscayne. La noi apar ceapa verde și leurda, iar acolo e de plajă. Cu ochii în televizor, visăm la Miami Beach.

Urmează numele de dans – Charleston –, turneul de fete pe zgura ciudată, verzuie. Totul se mută apoi în bătrîna Europă, pe mai familiara zgură roșie, la Monte Carlo. Terenurile parcă suspendate deasupra Mediteranei albastre, cu iahturile ei luxoase ancorate în larg. Turneul n-are suspans și n-are secrete: cîștigă mereu Nadal. Cu doar trei excepții, a făcut-o din 2005 încoace. Duminică, tocmai a cîștigat din nou. În tribune, desigur, nelipsită, familia princiară de Monaco. La Madrid se pare că, grație patronului Țiriac, româncele se simt bine și au rezultate. Potențialul „cinematografic" al turneului a dipărut odată cu zgura albastră. N-a fost să fie. După Madrid vine Roma. Ce nebunie la Foro Italico, cu statuete romane... Se joacă pînă tîrziu în noapte și spectatorii se zgribulesc. Așa am descoperit că la Roma, în mai, seara, încă nu e foarte cald. Nelipsiți din tribune sînt foștii tenismani Lea Pericoli și Nicola Pietrangeli. Ce nume! Ce personaje! Au peste 80 de ani. Ea a declarat odată că e mai cunoscută pentru hainele pe care le poartă decît pentru tenisul pe care l-a jucat.

Ei bine, după Roma vine cea de-a doua mare încleștare a anului: Roland Garros – French Open. Iarăși apar Mats Wilander și Barbara Schett, plus „comisarul tenisului" John McEnroe. E deja început de vară și ne tratăm cu căpșune. Punctul culminant al sezonului de zgură. La final nu ne întristăm pentru că, imediat, toată atenția se mută către iarbă. Ecranele televizoarelor devin verzi. E turneul de la Halle din Germania, bucuria lui Federer, care l-a cîștigat de nouă ori. Și mai verzi par competițiile din Anglia, de la Eastbourne, Birmingham și, nebunia nebuniilor, Queens, cu palatul de poveste care apare într-o latură a terenului central. În 1973, acolo a cîștigat Năstase. Dar, bineînțeles, toate spectacolele acestea pe iarbă sînt doar niște „biete repetiții" pentru, probabil, cel mai mare spectacol de tenis al anului: imperialul Wimbledon. Se spune că jucătorii care cîștigă turnee de Mare Slem sînt mari campioni, dar în istorie intră doar cine cîștigă Wimbledon-ul. Vara e deja în toi și avem pe aproape un castron de cireșe. Cînd se termină și Wimbledon-ul parcă s-a dus tot anul, deși mai urmează o poveste importantă pe continentul american. Adică lumea se mută iar în America în vederea US Open. Mai înainte însă, nu trebuie să uităm turneul de fete de la București. Vin apoi cele două Rogers Cup, de la Toronto și Montréal, turnee pe care le-au cîștigat și Simona Halep, și Ilie Năstase, și Andrei Pavel. Urmează Cincinnati și ultimul turneu de Mare Slem al anului, pe suprafață *hard:* US Open. Cînd se termină, chiar e toamnă. Prune, pepeni și dovleci. Sîntem obosiți. În tenis, toamna nu-i ca primăvara. Seriei de turnee în China parcă îi lipsește ceva. Poate că e dintr-o lume prea străină nouă sau poate că acolo nu e ceva de care să te legi, ca telespectator. Vine apoi Parisul *indoor* și, la sfîrșit de octombrie, mult așteptatul (în ultimii ani) *masters* al fetelor, de la Singapore, acolo unde tot mai sperăm să cîștige Simona.

Masters-ul băieților, primii opt din lume, *crème de la crème,* de la Londra încheie sezonul. Prin preajma Crăciunului mai sînt doar niște competiții demonstrative, distractive. Merg bine cu mărături. Și, din nou, plugușorul și Australia. Un alt an.

ready made

„Grupurile sanitare. (Closete, lavoare). Acestea trebuesc așezate în apropierea centrelor de atracție, unde vine mult public, și să fie vizibile, fără însă a eși prea mult în evidență. În afară de closetele și lavoarele din clădirile enumerate mai sus, pentru uzul vizitatorilor acelor clădiri, trebuesc amenajate în parc alte grupuri de closete și lavoare, fie distincte, fie în același corp cu adăposturile sau alte clădiri. Sistemul însă, trebue să fie cât mai higienic posibil, și să existe siguranța că nu vor produce miros și muște."

Ing. T. Rădulescu, *Parcuri și grădini,* extras din «Urbanismul» No. 3-4 pe anul 1932

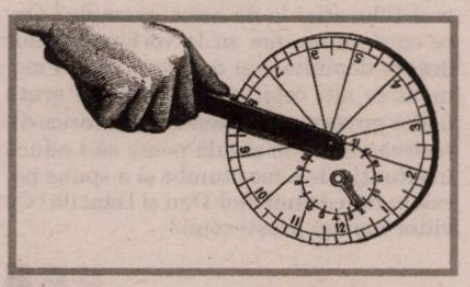

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

O inimă de var

Arheologia înseamnă idei și materiale. Despre idei mai încolo – a fost o iarnă lungă –, dar despre materiale trebuie zis ceva. O importanță zdrobitoare pentru omenire au avut, de exemplu, silexul și argila, fără de care n-ar fi decolat nici un fel de civilizație pe pămîntul ăsta. Poate mai puțin evident, și calcarul merită un mic Oscar. Și el e un material cu cele două proprietăți necesare dacă vrei să schimbi mersul lucrurilor: are ceva magie și e foarte răspîndit în natură.

Care e magia rocilor calcaroase? Sînt ele despletite la apus? Nu. Poți să-ți faci un zid de pivniță cu ele? Da, dar asta poți să faci cu orice altă piatră. Cred că omul a stat multă vreme și s-a gîndit: ce bine ar fi dacă aș putea să iau o piatră, să o transform într-un lichid, s-o torn într-o formă și ea să se facă piatră la loc. Nu de alta, dar ca să pot să dau cu cuțitu-n ea, nu în baltă. Și exact asta se poate face cu calcarul, drept care arheologii întîlnesc mai mereu în săpături mortar, tencuieli și chiar stucatură. Fiecare civilizație veche le folosește altcumva, în fiecare secol alt tip, și pentru fiecare scop altfel.

Omul este un animal cu întrebări în cap, printre care și întrebarea: oare ce se întîmplă dacă pun asta în foc? Calcarul (care nu este decît numele pentru prieteni al carbonatului de calcium) are proprietatea interesantă că, pus pe foc, se încălzește. După ceva vreme pe grătar, spre 1000° C, calcarul fărîmat se transformă în var nestins (oxid de calciu), cu degajare de dioxid de carbon (care, dacă era în bere, ar fi avut numele științific de „bule"). Bulgării de var nestins îi vinzi celui care are chef de construit și care îți aduce la schimb o cherestea, o albină, un ban calp. Zidarul nostru amator ajunge cu ei acasă și acolo, după o vreme și substanțiale presiuni din partea familiei, se hotărăște să se apuce de treabă.

Trebuie început deci cu stingerea varului, care se face – admirăm din nou ingeniozitatea celor vechi – cu apă. Această „stingere" are un nume oarecum bizar. Îți sugerează că gata, ai închis capitolul, cînd ea de fapt este însăși activarea substanței, scoaterea cuiului de la grenadă. Nu mai zic că, prin „stingere", obții o substanță care arde pielea mai rău ca înainte, pentru că varul stins e o bază tare, aproape ca soda caustică. Stingerea varului e un fenomen pe care orice îngeraș de copil care a mers la furat pe un șantier de construcții a avut ocazia să-l admire cu religiozitate. Varul nestins reacționează furios cu apa, care practic începe să fiarbă și nu-și mai dorește decît să sară în ochi. Operațiunea nu e deci lipsită de riscuri și, în plus, apa trebuie bine dozată, ca făina într-un aluat, ca să obții ceea ce vrei. De-asta ideal ar fi ca, pentru un ban calp în plus, să cumperi varul gata stins (o pastă, care se ține însă ferită de aer).

Dacă totul merge bine, rămîi cu o găleată în care se află 15 litri de tehnologie avansată, numită lapte de var (var stins, adică hidroxid de calciu), care, acolo unde-l pui, stă și se usucă cu hărnicie, reconstituind piatra din care provine. Se usucă nu e bine zis – asta sugerează că el s-ar întări prin evaporarea apei, ceea ce nu e corect (la fel se zice și despre picturile în ulei că se usucă greu, cînd de fapt uscarea lor este o polimerizare). Sigur că apa se evaporă, dar, mai important, el absoarbe cu lăcomie – fără exagerare – dioxid de carbon din aer ca să redevină calcar (ocazie cu care se mai formează și niște apă, care se evaporă și ea, căci asta-i soarta grea a apei). Cu materialul din găleată poți acum vărui. Tot cu el, adăugînd nisip sau alte chestii inerte chimic și mult mai ieftine ca varul (oricum, balast fin, nu ca pietrișul din ciment), faci mortar și tencuială. Sau, adăugînd eventual, după gust, praf de marmură și alte bunătăți, îl torni în forme sau îl modelezi ca stuc.

Fără liantul obținut din calcar, istoria arhitecturii ar fi fost alta. E un compromis excelent între soluții tehnice fără carbonați (ipsos – mai friabil) sau cu calcar, dar și cu argilă (ciment – mai dur). Ipsosul e un exemplu mai domol de piatră convertibilă, de vreme ce poți să arzi gips (adică să deshidratezi sulfatul de calciu hidratat) și apoi să-l reconstitui amestecîndu-l cu apă (pentru recristalizare), numai că e mai sfărîmicios, iar gips nu e deloc pe toate drumurile. Cimentul e un exemplu mult mai îndîrjit de o asemenea piatră, provenind din arderea la temperaturi mai mari a unor roci calcaroase, cum ar fi marna, care pe lîngă calcit (carbonatul de calciu) au și argilă ca impurități. Trăiască impuritățile! Argila aia, chit că e doar a zecea parte din amestec sau puțin mai mult, schimbă totul. Într-adevăr, numai și numai datorită ei se formează în cuptor silicați (eh – și aluminați) de calciu, care apoi se vor întări în contact cu apa, și anume mai zdravăn decît varul stins cînd trage dioxidul de carbon din atmosferă. Ah, mirosul acela cînd te întorci obosit acasă și cineva face la cuptor niște marne! Cînd mai adaugă și cenușă vulcanică, așa cum făceau romanii, nu mai zic.

Vă mulțumesc pentru efortul de a urmări acest text dificil.

Vă mulțumesc pentru efortul de a urmări acest text dificil. Înseamnă mult pentru mine și pentru calcar. Ca să închei: calciul e bun, un metal simpatic (așa cum și roșia e de fapt un fruct), iar sub formă de calcar (mortar etc.), contribuie într-o formă sau alta la mai toate construcțiile din antichitate și de mai tîrziu, de la bucătărioarele din Pompei la Marele Zid chinezesc. Dacă însă nu aveți pe moment nimic de construit, nu vă faceți griji pentru el, că are ce face; cu puțin noroc, se va transforma prin metamorfism în marmură, în nici un milion de ani.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Propaganda rusă de pe la noi

La început, ce era în presă mergea și în mediul online (site, blog, Facebook etc.). De la un timp, acceptînd un servilism umilitor care o duce direct în irelevant, presa a devenit ancilară Internetului: tot mai multe lucruri raportate de media noastră sînt preluări, citate ca atare ori nu, din online. Tot mai mult, ce scrie pe Facebook, scrie și la ziar. Fenomenul acesta nu doar că ucide presa, dar mai are un efect malefic: legitimează lăutărismul, subiectivitatea necenzurată, vanitatea ignorantă drept dezbatere publică. Am mai denunțat aici sau prin alte părți iresponsabilitatea omului recent în folosirea cuvintelor. Mediul online, deschis fără pic de cenzură absolut oricui, a contaminat mediul firesc al dezbaterilor publice (televiziune, radio etc.) cu un fel de neobosită euforie a abuzului lexical. Ca să te vadă lumea, trebuie să dai tare! Și repede! În acest context, în zgomotoasa noastră zăpăceală, se discută despre unul dintre cele mai subtile și mai periculoase fenomene pe care le trăim. Și noi, și alții. Este vorba despre perfida propagandă rusească.

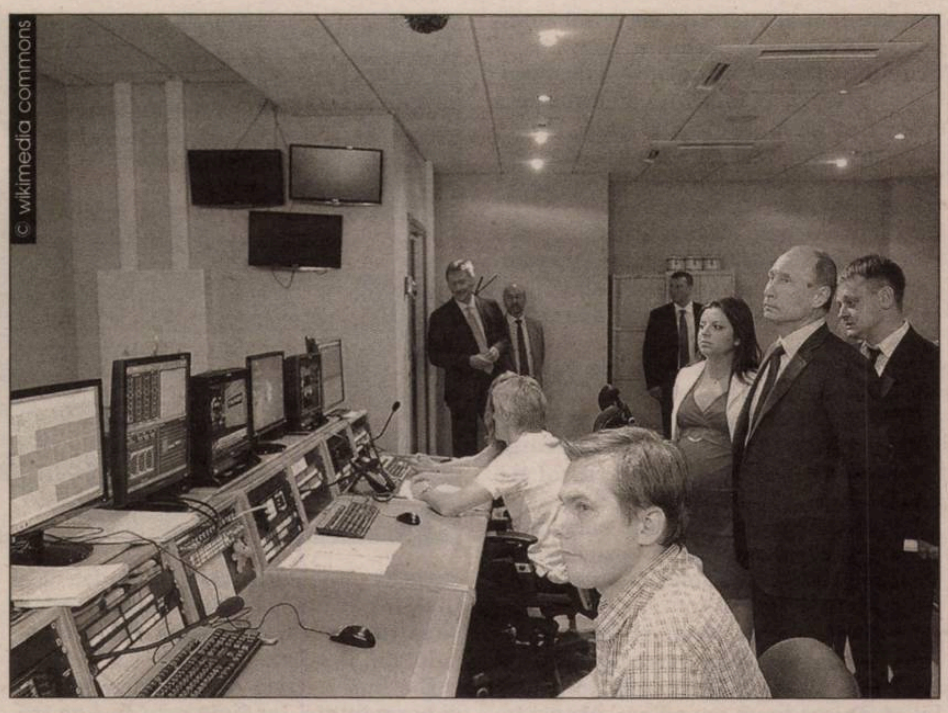

Mai nou, cînd te iei la trîntă cu adversarul, e de rigoare să-l acuzi că face jocul propagandei rusești. Nu contează ce spune, nu contează cine este – te enervează, gîndește altfel decît tine, scrie de pe alte poziții: e „cu rușii"! Între timp, toți semidocții de pe la noi au aflat că există două feluri de unelte ale propagandei rusești: cei „plătiți", conștienți de ceea ce fac, și cei păcăliți, cei care, purtați de autentice emoții, duc mai departe ideile acestei propagande fără să știe bine ce fac, faimoșii idioți utili. Cînd vrei să fii nemilos, îl acuzi pe contraopinent că face parte din prima categorie. Cînd vrei, totuși, să arăți o oarecare înțelegere față de fiara cu care polemizezi, zici că e un „idiot util". O faci pentru că expresia conține cuvîntul „idiot", ceea ce, prin ricoșeu, te postează pe tine în poziția de „deștept". Tu – evident, deștept – te-ai prins care e jocul rușilor și îl combați, adversarul – idiot, desigur – nu s-a prins și a căzut în plasă.

Ca să te vadă lumea, trebuie să dai tare! Și repede!

De cîte ori PSD mai aduce vorba despre referendumul pentru modificarea art. 48 din Constituție (în sensul precizării că, prin soți, se înțelege exclusiv un bărbat și o femeie), încep iarăși polemicile. PSD joacă cinic un joc care nu mi se pare a fi unul pur electoral, cum cred cei mai mulți analiști, ci unul care vizează direct raporturile de putere între partidul care controlează Parlamentul și președintele țării, care i se cam opune. Președintele Iohannis a vorbit despre intenția lui de a organiza un referendum național pe tema Justiției, iar PSD ține la sertar referendumul pe tema căsătoriei pentru a bruia cu el, la nevoie, inițiativa prezidențială. Recent adoptatele modificări la Legea referendumului, prin care președintele este complet scos din procedura de organizare a unui referendum constituțional, asta dovedesc. PSD vrea să aibă totală putere asupra butonului care declanșează referendumul despre căsătorie, urmărind „pe teren" mișcările pe care președintele Iohannis le face în legătură cu referendumul despre Justiție. Să ne gîndim puțin. În ziua în care președintele va anunța că cere referendumul „său", PSD va pune imediat în lucru referendumul căsătoriei. Vă imaginați, desigur, confuzia unei zile în care oamenii sînt chemați să răspundă și la întrebarea despre Justiție a președintelui (acesta va fi un referendum „pe o problemă de interes național"), dar și la întrebarea despre căsătorie (acesta va fi un referendum constituțional), pe două buletine de vot, pentru că nu poți pune întrebări care au consecințe legale diferite pe același buletin de vot. Și gîndiți-vă la campania pentru acel referendum, în care unii vor striga într-o parte a pieței despre corupți și alții, în altă parte a pieței, despre homosexuali. Haos! Cu un efect garantat: prezență minimală și, oricum, confuză la urne.

Simt nevoia să atrag atenția asupra modului foarte politic în care PSD gestionează referendumul despre căsătorie, pentru că toate disputele pe care le aud despre acest subiect devin, așa cum e normal, puternic emoționale și personale. Poporul cu emoțiile, PSD cu politica – asta vreau, de fapt, să spun. Nu e nici Putin, nici „homofobie" și nici măcar un *captatio* electoral – este un joc cinic de putere al actualului PSD cu președintele Iohannis.

Ei bine, ratînd miza strîmtă a acestui joc de-a referendumurile, autorii de Internet se reped la chestii mari precum tradiția, creștinismul, spiritul timpului, umanismul, drepturile omului și dau cu ele de toți pereții. În acest context, de cîte ori aduce PSD vorba despre referendumul pentru modificarea art. 48 din Constituție, părțile cele mai înfierbîntate ajung imediat să se acuze una pe alta de „rusism". Poate că dumneavoastră sesizați că această acuză vine doar dinspre cei care se opun referendumului și înclină spre acceptarea căsătoriei homosexuale către cealaltă. Dar nu este deloc așa. Și în tabăra „tradiționaliștilor" se spune că „progresiștii" sînt un fel de idioți utili ai Moscovei pentru că sînt atît de vehemenți și de jignitori în retorica lor încît nu poți să nu vezi o provocare tipic bolșevică, menită să învrăjbească societatea românească și s-o facă, astfel, și mai vulnerabilă, și mai contradictorie, și mai dezbinată decît este. Unde mai pui că unii dintre cei mai intransigenți susținători ai căsătoriei homosexuale se întîmplă să fie și protestatari ecologiști cînd e vorba de proiecte energetice americane de pe la noi, și pacifiști cînd vine vorba de baze americane în România. Numai cine n-a trăit anii Războiului Rece și nici n-a citit nimic despre acea jumătate de secol nu știe cum lucra KGB-ul prin acest gen de activiști în Occident. Iaca!

Într-un fel, acest gen de excomunicare reciprocă pe motiv de pro-putinism mă liniștește: asta înseamnă că, de fapt, rușii nu au simpatizanți prea mulți pe la noi. În plus, îmi place să văd că vocile acestea stridente, și de-o parte, și de alta, sînt, totuși, minoritare. Flama celor două cauze extreme nu se extinde, oricît ar vrea incendiatorii. Din cîte îmi dau seama, societatea românească în ansamblul ei este mai degrabă placidă în această chestiune. Pe de altă parte, sînt gata să pun pariu că, dacă PSD dă drumul la organizarea referendumului privind căsătoria, rezultatul va fi nul: nu e nici o șansă să se prezinte la urne cam șase milioane de români, cît e necesar pentru validarea rezultatului. Mă bazez pe faptul că cele trei milioane de semnături în sprijinul inițiativei de modificare a Constituției au fost strînse la capătul unei campanii de vreo șase luni de zile. Cum să scoți într-o singură zi șase milioane de „da"-uri dacă ai strîns abia jumătate din acest prag după șase luni? Cred că și PSD știe bine acest lucru. Și, cum spuneam, face politică cinică în continuare, așa cum a dovedit de ani de zile că știe să facă.

Mă opresc aici cu politica și revin, săptămîna viitoare, cu cîteva observații despre fondul chestiunii.

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Întîlnire cu „liderul iubit"

Madeleine Albright: „Odată ajunsă la casa de protocol a președintelui, mi s-a spus să stau pe un covor de un verde aprins, în fața unei picturi murale imense ce înfățișa o furtună pe mare. Kim [Kim Il-sung, liderul Coreei de Nord, 1948-1994] a intrat purtînd obișnuitul său costum kaki. M-a salutat ridicîndu-și ambele mîini și afișînd un zîmbet larg. Purtam tocuri, lucru valabil și pentru el, astfel că eram cam de aceeași înălțime. Nu am putut să nu observ o cameră de luat vederi a nord-coreenilor care trebuie să fi datat din anii '50."

Călătoria secretarului de stat american Madeleine Albright din anul 2000 la Phenian (redată în memoriile sale), care pregătea o viitoare vizită în același loc a președintelui Bill Clinton, avea ca temă centrală programul nuclear nord-coreean. În 1998, Coreea de Nord testase o rachetă numită „Taepo Dang", care avea potențialul să atingă solul american, dacă era dezvoltată.

Aceeași rachetă pe care doamna Albright avea să o vadă spre seară, după întîlnirea de la casa de protocol a președintelui nord-coreean. Pe ecran. Mai exact, în cadrul unui spectacol pe stadion, special organizat pentru șefa diplomației americane. Imediat după proiectarea imaginii cu racheta „Taepo Dang" lansată spre cerul est-asiatic, Kim Il-sung s-a aplecat către Madeleine Albright și, prin intermediul interpretului, i-a spus: „A fost prima noastră lansare a unei rachete – și ultima".

Acest angajament informal avea să îi fie confirmat secretarului de stat Albright a doua zi de către președintele Kim, care a fost de acord ca toate discuțiile dintre ei să fie făcute publice. Experți în domeniu din ambele părți urmau să se întîlnească în zilele următoare pentru a stabili detaliile. Coreea de Nord era de acord să adere la regimul multinațional al Controlului Tehnologiei Rachetelor (dacă și vecinul de la sud ar fi făcut același lucru) și era de acord cu interdicția propusă asupra exporturilor de rachete, cu o condiție: să existe compensații. Mai erau și alte cerințe din partea americană, precum acceptarea publică din partea Coreei de Nord a trupelor americane în Peninsula Coreeană.

Vizita președintelui Bill Clinton la Phenian urma, teoretic, să consolideze și să concretizeze acordul dintre cele două țări. Doar că, pe fondul negocierilor foarte confuze cauzate de criza din Orientul Mijlociu dintre israelieni și palestinieni, Casa Albă a tot amînat vizita în cauză. Pînă într-o zi de ianuarie a anului 2001, cînd Bill Clinton și-a terminat mandatul.

În vara anului 2002, cînd noua administrație Bush părea gata să reia negocierile, exploatînd breșa diplomatică deschisă anterior, Coreea de Nord dobîndise deja capacitatea de a începe un program de îmbogățire a uraniului. A urmat o degradare în etape a situației, cu urmările pe care le știm astăzi.

Cu ce camere video l-or înregistra nord-coreenii pe președintele Donald Trump?

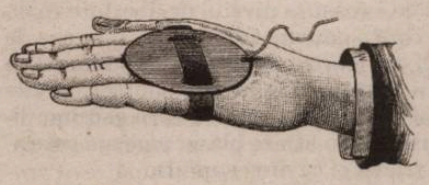

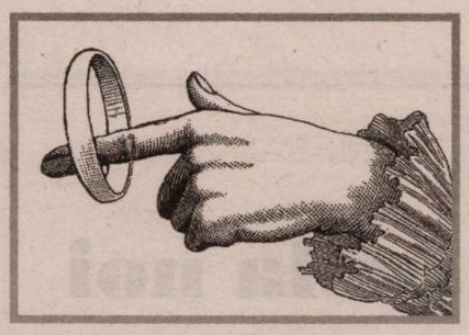

Selma IUSUF

legende **urbane**

Spectaculoasa **ființă umană**

O amintire din copilărie o să-mi rămînă probabil în memorie pînă la moarte. Va rezista cu siguranță în fața tuturor celorlalte, o să stea dreaptă și strălucitoare și în fața unui foarte posibil Alzheimer, o să stea acolo, în mijlocul minții mele făcute cenușă, ca un mic diamant al rușinii.

Eram cu părinții într-un mic sat dobrogean în toiul unei veri uscate. Dobrogea și micile ei sate de tătari – acum aproape total depopulate sau viețuind încă într-o langoare a unei sărăcii lucii – înseamnă case joase, garduri de piatră pusă peste piatră, praf, salcîmi însetați și al dracului de rezistenți, un cer ars, supraexpus și măgari cu o cruce neagră între omoplați.

Mă aflu într-o cotigă trasă de animalul ăsta biblic pe care l-am văzut deseori companion singuratic pe lîngă niște oi, mîncînd cu gura lui catifelată cei mai nasoli ciulini violeți pe care-i naște pămîntul și, în general, stînd pe lîngă ceva.

Mă aflu în cotiga trasă de un măgar. Nu mai știu exact cum am ajuns acolo, cel mai probabil fascinația și dragostea mea fabuloasă și nesmintită pentru orice animal m-or fi făcut să mă cer urcată acolo, pe bancheta îngustă – o scîndură lustruită de atîtea șezuturi. Lîngă mine e una din babele din sat, stăpîna măgarului și a cotigii. Ține niște frîie de piele… piele să fi fost? Nu mai știu. Femeia plesnește de fericire și mă ia pe după umeri în călătoria vieții mele. Îmi dă o parte din hățurile alea într-o mînă și un ditamai ciomagul în alta. „Mînă!“, zice într-o tătară mai lăbărțată decît îmi aminteam de acasă. Măgarul se pornește la drum, dar stăpîna lui, încîntată de musafirul din cotigă și încîntată de încîntarea mea, vrea să-mi arate mai mult. „Dă-i“, zice, și-mi ia mîna cu tot cu ciomag și-l plesnește pe animal peste șale. Măgarul o ia la trap mărunt, ne zgîlțîim în nori de praf alburiu, prin șleauri uscate și peste pietre, inima mea bate tare, un soi de bucurie bezmetică mă cuprinde, „mînă“, zice, „dă-i“, zice, iar eu încep să dau cu sete în măgar.

Dau, iar spatele și șalele bietului animal sună ca o tobă înfundată, dau, iar din spinarea lui se ridică praful la fiecare lovitură. Aleargă într-un trap mărunt, eu văd drumul și o parte din cerul ăla indiferent fix printre urechile lui lungi, mătăsoase și cuminți. „Dă-i“, zice, iar eu dau ca bezmetica, în transă, cu toată cruzimea și puterea aia de copil.

Cînd totul se termină, mă dau jos curent viu. Sinapsele mele scot scîntei, îmi tremură mîinile și picioarele, și probabil că rînjesc ca un om nebun. Atunci tata, care rămăsese în urmă neputincios, m-a luat deoparte și m-a întrebat: „Ce-ai făcut? Cum ai putut să-l lovești așa?“ Și atunci am căzut într-o vale a rușinii. Tot ce făcusem era fundamental opus alcătuirii mele. O alcătuire făcută atunci din niște mîini și picioare subțirele, înnegrite de soare, pline de julituri în diverse stadii de vindecare. O alcătuire făcută din niște sensibilități din cauza cărora aveam probleme la școală. Un copil caraghios, în

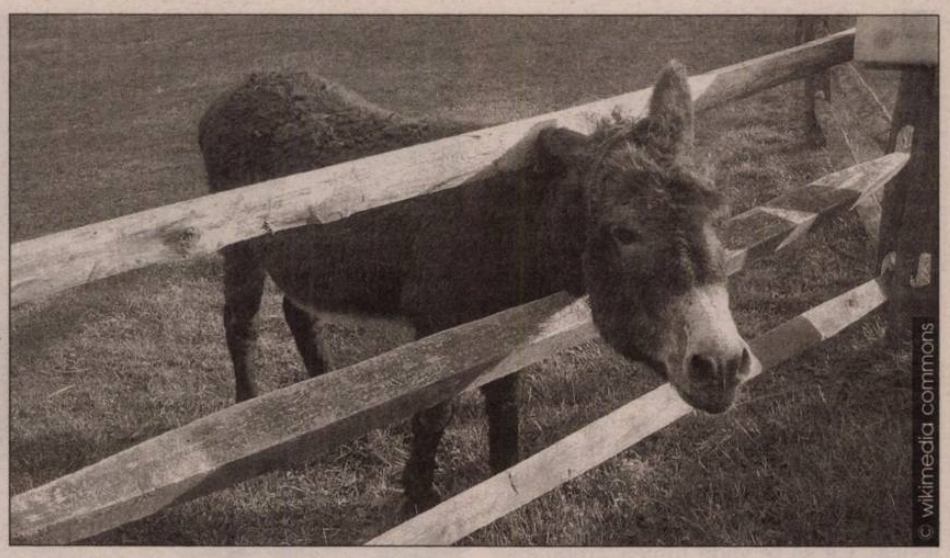

stare să plîngă doar dacă se gîndea că-și iubește părinții și care își dorea cu ardoare să țină un cal în grădina din fața blocului din Berceni.

E o linie extrem de fină între grotesc și normalitate. Iar linia asta fină se trece pe nesimțitelea mai ales sub presiunea celorlalți. A masei. Sub presiunea unor reguli, pentru că așa se face și așa trebuie făcut. Sub presiunea slugărniciei inconștiente. E normal să lovești animalul la mers, că așa se face. E normal să pui copii să facă tumbe pe asfaltul gol, că place lumii. N-am văzut în ultima vreme nimic mai grotesc ca defilarea aia nordcoreeană făcută la Pitești. Ca într-un film moldovenesc cu umorul lui aparte. Mai mult decît fetița aia care stătea în cap direct pe asfalt, a fost anunțul de o veselie tîmpă că urmează la defilare copii de la nu știu ce stabiliment de persoane cu handicap. Coloana dizabilităților o deschidea cineva într-un cărucior cu rotile. Privești prostit cu mîna la gură. Și te gîndești că habar n-ai ce minune ține țara asta încă în echilibru fragil și pe aproape de linia care desparte fin nebunia de normalitate. Eu, ciomăgara de măgari, înțeleg asta tare bine.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

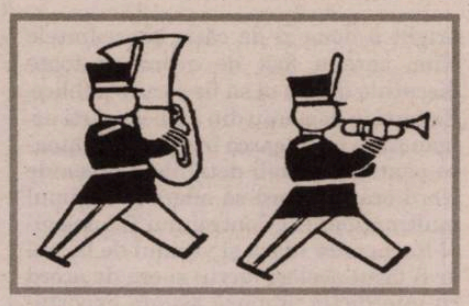

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Nevroza de a fi **liber**

Unii dintre noi credeau că libertatea înseamnă și un soi de seninătate. Ne închipuiam că libertatea vine la pachet cu o continuă stare de euforie, cu ceva ce poate fi numit „fericire“. Nu prea filozofam pe tema libertății. Era un tip de ficțiune în care ne refugiam din calea realității pe care o trăiam. Necunoscîndu-i în mod direct chipul, nelocuind în ea, portretizam libertatea în toate felurile. Așa că putea lua înfățișarea celebrei statui de la New York, a unui pachet de gumă de mestecat, a unui săpun, a unei perechi de „blugi“, a lui Jimmy Page, a unui pachet de țigări. O revistă, o carte, un disc de vinil, o casetă audio sau o bandă de magnetofon, o cutie cu farduri „de firmă“, o ciocolată, o pungă cu cafea, absolut orice venea de-acolo, „de-afară“. Însăși această formulă, „afară“, dovedea cît se poate de clar felul în care arătau lucrurile. Ne simțeam – și eram cu adevărat – închiși într-o lume în care ni se impunea un alt fel de definiție a libertății, total opusă celei de elementar bun-simț, în care credeam noi. Iar felul de a măsura nivelul de libertate reală pe care o puteam trăi închiși în lumea de aici era foarte simplu. Cu cît puteai să ai mai multe elemente din enumerarea de mai sus, a obiectelor cu care asociam libertatea, cu atît te plasai mai sus pe scara trăirii ei ca drog suprem.

După 1989, obiectele din lista asta au început să apară, treptat, în viața noastră. Dar, vreme de ani buni, n-am reușit, după cum nu reușim nici măcar azi, să picăm la învoială măcar asupra unei schițe de definire a libertății. Încă n-am găsit o formulă care să-i mulțumească pe cei mai mulți dintre noi. Din moment ce am trăit într-o lume în care orice formă de ideal era alcătuită din lucruri verificabile prin pipăit, miros, gust, senzație pe piele, așa am pornit să explorăm și lumea nouă în care ne-am trezit după 1989. Cu simțurile. Cu „ce-i în mînă nu-i minciună“. Cu foame și sete de lucruri concrete, pe care le putem aduna, ascunde, depozita, așa cum făceam înainte. Idealurile noastre n-au reușit să prindă un pic de roșeață în obraji și de la aerul venit din lumea unor idei care să ne unească. Cînd sîntem puși în situația de a vizita orice idee care ne-ar putea aduce împreună, ne crispăm dintr-o dată. Brusc, devenim palizi și neliniștiți. Avem senzația că cineva vrea să ne tragă-n piept. Ideile, oricît de simple, ni se par suspecte. Iar a discuta despre ele e perceput ca ceva mai degrabă ridicol. Asta ca adevărată „preocupare serioasă“. Pentru că, altminteri, preferăm să delirăm pe seama lor, ca formă de distracție. O distracție care se pretinde, în schimb, ceva foarte serios.

Alexis de Tocqueville ne avertiza, acum mai mult de o sută optzeci ce ani, că libertatea (una absolut reală) vine la pachet cu o continuă neliniște. Cu o nesiguranță cronică și cu o nevoie imensă de perpetuă putere de adaptare. Libertatea nu vine obligatoriu la pachet cu o huzureală în norul pufos al prosperității. Deși poate să conțină foarte bine și așa ceva. Ea se instalează, de la bun început, cu conștiința faptului că unul dintre principalele pericole la adresa existenței sale e chiar ea însăși. Iar mecanismele de apărare, cele care o țin în viață, conțin nu doar posibilitatea de a te bucura de ea prin intermediul simțurilor, ci și nevoia de a-i asigura statut și siguranță în lumea ideilor. Cu alte cuvinte, libertatea nu trebuie vizitată doar acasă, atunci cînd te pune la masă și-ți dă să mănînci și să bei, ci și atunci cînd ține conferințe. Poate că e plicticos și redundant, poate că de aia sînt mai degrabă goale sălile în care conferențiază. Altminteri, serile în care ne cheamă la cină sînt supraaglomerate.

Fiorul nevrotic instalat în viețile noastre de la ora asta e datorat din ce în ce mai puțin faptului că reflectăm la starea și la condiția libertății. Dimpotrivă, e cauzat de uitarea, darea la o parte sau abandonarea oricărui gînd ar avea legătură cu ea. Locul gol e umplut imediat cu tensiunea ofertelor de ultim minut. Iar tensiunea asta variază în limite extrem de largi, în funcție de poziționarea socială și financiară a fiecăruia. Cel cu bani puțini – dar, deseori, nu atît de puțini încît să sufere de foame – își va călca semenii în picioare, înghesuindu-se turbat la o coadă, la un hipermarket, unde se dau găleți gratis sau se vînd mixere verticale la jumătate de preț. Cel cu bani mulți – mult mai mulți decît are cel care s-a înghesuit la coadă – vede negru în fața ochilor, are o zi proastă, pentru că a pierdut o ofertă de zbor cu 35 de euro pînă la Barcelona. Nu-i trebuia cu orice chip. A mai fost acolo. Sau n-a mai fost. N-are importanță. Dar are o zi îngrozitor de proastă pentru că a ratat o ofertă atît de bună. Cel plasat, cumva, la mijloc, între cei doi, a prins un concediu bun la Roma. E îngrozitor de agitat că n-are cum să bifeze toate obiectivele turistice. A văzut repede Colosseumul, Piața Navona, Fontana di Trevi, Forum Traiani, dar nu apucă să meargă și la Termele lui Caracalla. A văzut totul transpirat, cu mîncărimi de piele, plin de anxietate, de obsesia că minutele din program par un mușuroi de furnici ucigașe, gata să-l devoreze.

N-am pus la socoteală, pînă acum, nimic din ce ne scoate din minți pe toți, unindu-ne sub semnul universal al nevrozei. Nimic din angoasa diferenței. Nimic din prăpastia fricilor și resentimentelor care vin din diferențele de rasă, gen, orientare sexuală, religie, convingere politică, opțiuni estetice și altele, cîte și mai cîte. Cînd le adunăm pe toate, la un loc, chipul nevrozei capătă dimensiuni apocaliptice. Și ți se pare că e foarte natural să zici că libertatea e o prostie care nu merită eforturi atît de mari. Mai bine vine unul cu mînă de fier și face ordine. Și trăim mai liniștiți, cum ne spune el. Pentru unii dintre noi, de-aici începe coșmarul. Pentru alții, un vis frumos.

Petre GURAN

Nevăzutele

Ce altceva este istoria creștinătății dacă nu un lung șir de controverse și chiar conflicte pe adevăruri de credință, de intransigențe împinse pînă la blocajul oricărei comunicări sau pogoräminte prea oportune ca să nu semene cu slăbiciuni sau cu interese de circumstanță, în cele din urmă de războaie în numele credinței, de anateme, excluziuni și persecuții? Cu această acuzație s-au confruntat creștinii în repetate rînduri din partea celor care citesc istoria cu ochiul scrutător al scepticului. Ce poți răspunde? Aceasta este imaginea care se degajă din cronici, din edicte imperiale, din culegerile canonice, din polemicile conciliare, din procesele de anatemizare. Este o istorie a neputințelor, a neajunsurilor, a neînțelegerilor, a tot ceea ce poate fi gîndit sub formă de negație în relațiile dintre oameni. Este istoria unor grupuri umane de varii dimensiuni, de la adunări liturgice la imperii, care s-au numit la un moment dat creștine, dar este mai cu seamă istoria celor care îl pun pe „eu" în față: *eu am dreptate, eu știu mai bine, eu am suferit mai mult, eu am realizat mai mult, eu merit cinstire din partea oamenilor!* Dar cum s-ar scrie o istorie a celui care, cînd primește o palmă, întoarce și celălalt obraz? Crezi că ai dreptate, ești drept-măritor și/sau universal, poftim, spune și crezi ce vrei! Crezi că știi mai bine, ai mai multă carte, ai știință de care nu te îndoiești, mă bucur. Crezi că ai construit cetăți, fortărețe, orașe și catedrale mai multe, mai mari și mai frumoase, te admir. Crezi că meriți cinstea oamenilor, ai și primit-o deja! O istorie a celor care le răspund astfel specialiștilor în „eu" nu este nici măcare o istorie a învinșilor, fiindcă nu se poate scrie.

re povestea acestui eșec? Sau e ceva ce cuvintele nu pot transmite? Cum spui povestea tuturor acelor învinși, schiloditi, disprețuiți și umiliți care au încercat să-L imite pe Dumnezeul lor?

O foarte scurtă galerie de astfel de portrete: aproape toți apostolii și ceilalți ucenici care l-au cunoscut direct pe Iisus au parte de o moarte violentă; Ignatie al Antiohiei traversează triumfal Imperiul Roman către arena în care va fi mîncat de lei; filozoful Iustin, episcopii Foca din Sinope, Clement al Ancirei, Haralambie, Elefterie, Ciprian nu ezită să înfrunte umilirea publică, tortura și moartea; ofițerii de rang înalt Gheorghe, Dimitrie, Theodor, Procopie, Mercurie, Serghie, Vah, Nestor, Polieuct, Mina lasă toate onorurile și aleg tortura pînă la moarte; Tecla, Ecaterina, Pelaghia, Varvara, Agnia (sau Agnesia) și multe alte mucenițe traversează cuștile animalelor, înfruntă cu seninătate roțile dințate, focul, apa, săbiile și alte obiecte de fier parcă în căutarea celei mai dureroase morți. Sinaxarul numără zeci de astfel de cazuri, ale căror nume ne și sună straniu, pentru fiecare zi din calendar. Sînt aceste exemple prea îndepărtate? Atunci ne este la-ndemînă Gulagul și toate închisorile regimurilor totalitare de pe glob, mai proaspete și cu impact emoțional mai puternic execuțiile și torturarea creștinilor în Irak, Siria și restul Asiei, în Egipt, Algeria și restul Africii, măcar pentru a ne asigura de realitatea torturilor, chinurilor, înjosirilor și suferințelor. Cel puțin este limpede că nu vine nimeni în apărarea acestor victime. Ele sînt înconjurate de spectatori amuzați sau de cititori care nu rezistă emoțional lecturii.

Numai o mică parte din ceea ce percepe martorul trece și în cuvinte.

Dacă prin termenul *creștin* am înțelege un ucenic, un imitator al lui Iisus Hristos, adică cel care împlinește poruncile lui Iisus, nu avem o istorie a creștinismului sau a creștinătății, ci eventual o istorie a creștinilor. Acești ucenici există, dar istoria lor nu se poate cuprinde pe de-a-ntregul în cuvinte, ea se percepe cu adevărat pe frecvența ultrasunetelor. Ca gen literar s-a numit hagiografie.

Cu toate acestea, ne interpelează faptul paradoxal că cei care își zic creștini, măcar ca formă culturală, își aduc aminte de viața lui Iisus din Nazaret. În viața sa, totul este atît de contradictoriu, încît pare a converge spre această anihilare istorică. Iisus este din nobilul Betleem, dar crește în umilul Nazaret al Galileii, de neam regal (descendent din David), dar în casa unui tîmplar, apare apoi ca un învățător, deși nu știm de la cine a învățat, propune altora să-i salveze, dar pe sine nu se apără, îi lecuiește pe alții, dar își rabdă rănile, îi învie pe alții, dar nu se dă jos de pe cruce, anunță inaugurarea unei împărății universale și moare pe cruce între doi tîlhari. De ce a fost relevantă pentru omenicreștinătate nu este același lucru cu istoria creștinilor. Aceasta din urmă este de tipul *Sinaxar* sau *Pateric*, povestea fiecărui individ în parte. Ea nu se coagulează într-o poveste colectivă. Nici un caz nu e la fel sau, ca în *Pateric*, nici un răspuns nu este la fel. Fiindcă fiecare răspuns al unui avvă din *Pateric*, dar și fiecare răspuns al lui Dumnezeu către om se adresează unui individ unic și irepetabil, cu un temperament individualizat, cu o experiență de viață proprie, cu o percepție emoțională variabilă a semnalelor exterioare, deci o lectură diferită a timpului și spațiului. Pentru unul e bine să doarmă, cînd pentru celălalt e bine să vegheze, pentru unul e bine să mănînce, cînd pentru altul e bine să ajuneze.

Istoriile creștine de care dispunem sub forma textelor hagiografice înregistrează un fragment infim din viața creștinilor. Sînt mici semnale din lumea de dincolo prin care cei cîțiva sfinți, a căror identitate ajunge să fie cunoscută, se dezvăluie în natura noii lor ființări. Cei rămași în universul fizic percep sub categoria taumaturgicului ființa sfinților, adică îndelunga răbdare, moartea și puterea sfîntului sînt receptate ca supranaturale. Spre exemplu, raportul dintre trupul fizic și trupul spiritual (în alte cuvinte, depășirea parametrilor fizici ai trupului) este ilustrat în text prin vindecare instantanee și miraculoasă a rănilor pricinuite de tortură sau prin suspendarea legilor fizicii (focul nu mai arde). Tipul acesta de documente martirologice au trecut prin cenzura raționalității unor epoci ulterioare care a atenuat taumaturgicul. Ce se întîmplă de fapt? Martorul unei minuni primește și capacitatea de a o percepe și intră astfel în zona de atingere dintre cele două lumi. Numai o mică parte din ceea ce percepe martorul trece și în cuvinte. Cititorul, însă, lipsit de percepția extrasenzorială a martorului, reduce ceea ce citește la nivelul său de experiență. Standardizarea și regularizarea hagiografiei, cele mai notorii fiind în secolul X în Bizanț, cînd apar colecțiile de tip sinaxar, și în secolul al XVI-lea, cînd a început prelucrarea bollandistă a hagiografiei, indică degradarea capacității de a înțelege ce se întîmplă în zona de contact dintre material și spiritual. Rezultatul a fost că viețile sfinților s-au redus la o morală stoică sau la o disciplină ascetică, iar contactul cu lumea de dincolo a fost înghesuit în categoria intelectuală a misticii.

Metamorfozele hagiografice al Sfîntului Gheorghe pînă la limita expulzării din calendarul creștin în Occident ilustrează evanescența nevăzutelor. Papa Ghelasie îl pomenește deja ca fiind dintre acei martiri „al căror nume e pe bună dreptate respectat de oameni, dar ale căror fapte sînt cunoscute doar de Dumnezeu".

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Primul orientalist român: Constantin Georgian

În numărul din octombrie 1876, periodicul savant condus de B.P. Hasdeu *Columna lui Traian* anunța începerea unui curs liber de sanscrită la Universitatea din București. Cel care îl propunea, Constantin D. Georgian, fost student la École des Hautes Études, doctor la Leipzig și membru al Société de Linguistique, se afla la Berlin, unde pregătea ediția critică a unui tratat sanscrit de poetică, *Rasamañjari* al lui Bhanudatta Misra. Era, așa cum îl vedeau marii săi profesori, Abel Bergaigne, Arsène și James Darmesteter, Gaston Paris, Philippe-Édouard Foucaux, Fr. Albrecht Weber, un savant matur și, totodată, pentru cultura română, o speranță de sincronicitate cu tot ce se petrecea major în orientalistica europeană: de la lingvistică la religii comparate. Cursul avea să înceapă în 1877, dar Georgian nu va putea întemeia la Universitate ceea ce competența sa ar fi impus. Va fi suplinitor de latină la Seminarul Central din București, unde îi va avea elevi, printre alții, pe Teodor Iordănescu – care va deveni el însuși orientalist – Simion Mehedinți și Irineu Mihălcescu.

De o discreție pe care doar pasiunea sa pentru studiu o egala, Georgian avea să lucreze traduceri din sanscrită și persană, rămase inedite, să țină prelegeri despre *Importanța studiului limbii sanscrite*, *Locul și importanța literaturii vedice în istoria civilizațiunii* sau *Scepticismul în Persia în secolele al XI-lea și al XII-lea*. Publică, în 1878, *Universalitatea principiilor religiunii creștine. Studiu de religiune comparată* și continuă să trezească în elevii de la Seminar, după cum avea să-și amintească Mehedinți, conștiința că „de aceea erau în bibliotecă și pe la librari cărți latinești, ca să fie cetite, cum cetești dimineața știrile de la gazetă". Se stinge prematur, în 1904, lăsîndu-și biblioteca și arhiva Academiei Române.

În anii '60 este redescoperit de indianistul Arion Roșu, pe atunci bibliotecar la secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române, care va publica în '66, la Berlin, cel dintîi studiu despre opera de predecesor al lui Georgian. După 30 de ani, arhiva este redeschisă și studiată în detaliu de Eugen Ciurtin, discipol al marelui savant Arion Roșu, rezultînd un amplu articol în primul număr al periodicului *Archaeus. Studii de istorie a religiilor – Études d'histoire des religions* (1997). La distanță de încă 20 de ani, Constantin Georgian începe să iasă cu adevărat din uitare: odată cu apariția volumului *Opere asiatice inedite. Paris-Leipzig-Berlin-București, 1872-1904* (I), sub egida Institutului de Istorie a Religiilor al Academiei Române, avem, grație erudiției imbatabile și luxuriante a lui Eugen Ciurtin, cea dintîi ediție critică a operei primului orientalist român. În peste 200 de pagini de studiu introductiv la editarea notelor de curs despre *Importanța studiului limbii sanskrite* și la *Corespondența* lui Georgian (mai ales cu marele românist ceh Jan Urban Jarník), Eugen Ciurtin ne propune o biografie intelectuală pe fundalul constituirii imaginii Asiei în cultura română. Este un tur de forță asupra contextului european al indianisticii și orientalisticii secolului al XIX-lea, unde Georgian se formează în cel mai acurat spirit de cercetare și asceză savantă. Căci acest reprezentant al *„junimii" lingvistice a Leipzigului și a Europei* (p. 53) nu se dedică limbilor asiatice pentru că „ar fi fost atras de o lume fantastică", ci „considerabil mai echilibrat, el este gata – cerebral, filologic, tehnic – să-și asume descoperirile *științifice* ale timpului său, să le ducă mai departe și să le planteze în contextul românesc al epocii" (p. 219). Restituirea pe care ne-o propune Eugen Ciurtin răspunde unor deziderate formulate de mari nume: de la Arion Roșu la Cicerone Poghirc și Dan Slușanschi, care redactase fișe pentru un *Dicționar al orientaliștilor români*. Ediția de față cuprinde mai ales această sinteză așteptată și evaluarea preocupărilor românești de orientalistică de la marele colecționar Constantin Oltelniceanu la primul orientalist român, construită riguros pe ambii versanți: un secol al XIX-lea românesc mai puțin frecventat, pasionat de Asia, văzut dinspre erudiția filologico-istorică europeană. Călători, savanți, biblioteci se intersectează într-o istorie pasionantă a redescoperirii Orientului. Ediția monografică oferită de Eugen Ciurtin e, neîndoios, o împlinire: un act de dreptate, de continuitate culturală rară și, poate, o rupere a nenorocului indianisticii românești de care Eliade îi amintea lui Arion Roșu cu melancolie.

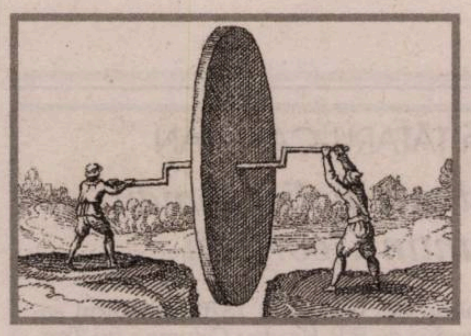

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Ambiții mici și calcule stupide

E greu să te plictisești urmărind evenimentele românești. Partea dificilă intervine de-abia cînd încerci să le pui într-un cadru măcar parțial coerent. România are acest dar bizar de a fi, în același timp, în afara lumii și în interiorul ei. Și nu întotdeauna cele două planuri se suprapun exact.

Să ne uităm, spre exemplu, la bizara discuție privind ambasada României în Israel. Un non-subiect pentru populația României, dar o temă foarte delicată pentru cel puțin o duzină de guverne din acea parte de lume. Ei bine, aici a ales executivul român aflat sub protecția și înaltul patronaj al lui Liviu Dragnea să își facă simțită prezența. Practic, fără să fie obligat, provocat fără să înțeleagă măcar foarte bine ce face, Guvernul a decis să mărească viteza demersurilor privind mutarea ambasadei de la Tel Aviv la Ierusalim. Doar pentru că așa vrea dl Liviu Dragnea.

De la Nicolae Ceaușescu încoace n-a mai fost un lider român așa de interesat de Orientul Mijlociu. E drept, sînt unele diferențe. Ceaușescu se visa un soi de arhitect al păcii și, poate, cîștigător al Nobelului. Liviu Dragnea se visează Ceaușescu, dar fără alte ambiții globale. Un Ceaușescu mai mic și mai pragmatic. Nobelul său e libertatea de a se bucura nestingherit de putere și de beneficiile aferente. Dl Dragnea practică un soi de inconștiență voioasă și, pînă la urmă, dincolo de orice alte considerente, absolut ridicolă.

Semnalul pe care îl transmite România prin anunțul de săptămîna trecută e unul absolut nefericit. Ca o paranteză, la momentul anunțului, s-a întîmplat să mă aflu în compania unor colegi din Orientul Mijlociu care m-au întrebat, cumva neîncrezători, dacă știrea de pe agențiile internaționale de presă e reală. Închipuiți-vă efortul de a le explica acestor oameni care auzeau pentru prima oară de Liviu Dragnea ce e Liviu Dragnea, cum funcționează Liviu Dragnea și de ce Guvernul țării mele a decis brusc să iasă din Europa și să se plaseze undeva în *no man's land*. Nu e chiar ușor.

Totuși, de ce presează dl Dragnea pentru mutarea acelei ambasade? E greu de înțeles. Am văzut că predomină o explicație complexă, un soi de joc al rezonanțelor din care rezultă că Liviu Dragnea încearcă altă cale de strecurat pe la mesele din Washington. Personal, cred că e mai degrabă improbabil. Mult mai aproape de realitate mi se pare cine știe ce tranzacție măruntă și cu puțin cîștigători, ale cărei detalii nu le-am aflat încă. Pentru Washington există întotdeauna căi mai directe de acces, iar dlui Dragnea nu îi lipsesc resursele. Că nu știe să le folosească, că își alege parteneri dubioși sau că aderența sa la comunitatea de valori euro-atlantică e mai degrabă formală, asta e cu totul altă discuție.

Ceea ce știm sigur e că dl Dragnea, în pofida puterii sale în politica românească, e un non-personaj dincolo de Nădlac. Oficialii europeni refuză să îl întîlnească, refuză să-l ia în seamă indiferent ce ar avea de spus și preferă să privească în altă parte, ori de cîte ori Guvernul român are ceva de comunicat. Așa încît amestecul stupid și disruptiv în afacerile Orientului Mijlociu nu face decît să plaseze România în nedoritul rol al unui soi de Domn Goe geopolitic care încearcă să atragă atenția adulților chinuind pisica, spărgînd porțelanurile sau amestecîndu-se neîntrebat în conversație.

Și nu, nu e vorba de răutate din partea partenerilor noștri, ci, mai degrabă, de exasperare. Nu e nici o conspirație, e abandon. România, în pofida dimensiunilor ei, e un pitic european și internațional. Am ajuns aici grație guvernelor și majorităților politice românești care se încăpățînează să nu țină seama nici de sugestii ale partenerilor, nici de propriile promisiuni făcute în exterior.

Am urmărit tentativa președintelui de a repara oalele sparte de dl Dragnea. Lăudabilă și cumva necesară. Dar declarația asta va avea un efect mai mic decît cea a președintelui PSD privind memorandumul adoptat de Guvern. Șocul a fost produs deja. Foarte probabil, singurul efect sesizabil va fi să îl pună pe Liviu Dragnea într-o poziție jenantă în fața Israelului după ce promisiunile sale ferme se vor fi transformat în praf și pulbere.

Sîntem așadar într-un moment în care țările arabe privesc neîncrezătoare spre București, Israelul se întreabă probabil dacă nu cumva românii au luat-o razna și vorbesc pe mai multe voci în același timp, europenii oftează a exasperare, iar Washington-ul urmărește ușor stupefiat haosul și confuzia din mița și nefericita diplomație românească.

Oricine se așteaptă, în atari condiții, la respect sau măcar deferență pentru România și pentru guvernul ei va trebui să aibă teribil de multă răbdare. Senzația de derivă și incoerență pe care o simțim în politica internă are acum și o manifestare cît se poate de clară în cea externă.

În anul centenarului, România nu știe de unde vine și încotro se duce. E prizonieră a unor calcule mărunte și stupide care își vor imprima caracterul, din păcate, asupra anilor care vin.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

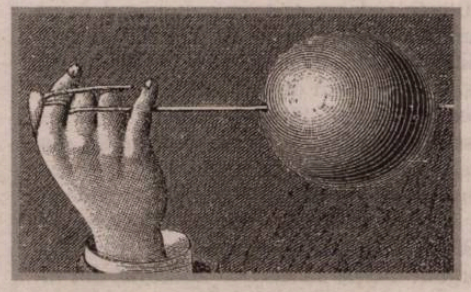

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Sfîrșitul libertății?

Zeci de mii de oameni protestează periodic la Budapesta împotriva guvernului condus de Viktor Orbán. Conform unui raport al OSCE, alegerile au fost corecte. Au existat însă carențe în timpul campaniei electorale, în primul rînd în ceea ce privește respectarea pluralismului: raportul vorbește despre partizanat și despre accesul limitat al Opoziției la emisiunile de dezbatere publică, precum și discursul xenofob promovat de Putere. Aceste carențe nu constituie o bază suficient de solidă pentru a contesta, legitim, rezultatele alegerilor cîștigate la scor de FIDESZ și de Viktor Orbán. Raportul ar trebui citit mai degrabă ca un semnal de alarmă despre starea libertăților. Situația e, într-adevăr, alarmantă. Pe de o parte, o intensificare a discursului xenofob, populist și antieuropean; pe de altă parte, o marginalizare a vocilor minoritare, a perspectivei critice. Pe de o parte, o polarizare puternică pe teme lipsite de obiect (s-a vorbit mult despre pericolul pe care îl constituie refugiații, deși Ungaria e doar țară de tranzit), pe de altă parte, intimidare și demonizare a opoziției de orice fel.

În ultimii ani, numeroase publicații, dar și posturi de radio și de televiziune au intrat sub controlul apropiaților lui Viktor Orbán, luînd o vizibilă orientare progovernamentală, în vreme ce publicațiile de opoziție au dispărut aproape cu totul din peisajul media maghiar. Așa s-a întîmplat, de pildă, acum vreo doi ani, cu *Népszabadság*. Dificultățile financiare nu explică pe deplin închiderea gazetei. Există suspiciuni că publicația de opoziție a fost închisă la comandă politică. În ultimele săptămîni înainte să fie închis, în ziar apăruseră cîteva investigații contondente cu privire la posibile fapte de corupție ale unor membri ai guvernului. Chiar și modul brutal și cumva teatral în care s-a petrecut acest proces de suspendare – fără prea multe explicații, ziariștilor nu li s-a mai permis accesul în redacție – e un indiciu în acest sens. Și *Magyar Nemzet*, unul dintre ultimele ziare de opoziție din Ungaria, și-a încetat recent apariția, la 80 de ani de la înființare. Ziarul, deținut de un fost aliat al lui Viktor Orbán, se afla de mai multă vreme într-o situație economică disperată. Proprietarul companiei de presă a anunțat că va închide și postul Lánchíd Rádió. La fel ca în cazul *Népszabadság*, întreprinderea de presă nu era tocmai profitabilă. Tirajele în continuă scădere și încasările din publicitate insuficiente au diminuat veniturile redacției. Doar publicitatea la companii de stat mai putea garanta subzistența. Evident, cu prețul independenței editoriale. Odată cu ruptura dintre patronatul ziarului și FIDESZ, comenzile de stat au încetat. O cartografiere sumară a concentrării instituțiilor de media arată clar că, în Ungaria, Opoziția controlează doar o părticică infimă din presă. Nu e de mirare că și Reporteri Fără Frontiere a declasat Ungaria în clasamentul libertății presei.

E încă un semn de descurajare pentru micile organizații care (mai) fac opoziție în Ungaria. Și o victorie nemeritată pentru Orbán.

Situația disperată a presei de opoziție se suprapune peste o criză (financiară, în primul rînd) a sectorului non-guvernamental. Odată cu intrarea în vigoare a pachetului de legi „Stop Soros!" promis de Viktor Orbán în campania electorală se vor închide, probabil, numeroase asociații active. Pe de o parte, pentru că vor pierde 25% din finanțările oricum insuficiente; pe de altă parte, pentru că eventualii sponsori privați sînt intimidați de controale din partea autorităților.

În aceste condiții, mă întreb dacă decizia Fundației pentru o Societate Deschisă de a-și muta operațiunile de la Budapesta într-un alt oraș central-european e înțeleaptă. Faptul că, între timp, centrul de greutate e în alte zone de pe glob nu justifică retragerea din state europene unde democrația e amenințată. E încă un semn de descurajare pentru micile organizații care (mai) fac opoziție în Ungaria. Și o victorie nemeritată pentru Orbán.

E momentul să ne amintim de o faimoasă butadă a lui Thomas Jefferson. Baza sistemului nostru politic e reprezentată de opinia publică. Principala noastră misiune e să protejăm dreptul la libera exprimare. Dacă ar fi să decid ce e preferabil între un stat fără libertate de exprimare și libertate de exprimare fără stat, n-aș ezita să prefer a doua opțiune, spunea Thomas Jefferson, la 1786. *Think about it,* Viktor Orbán!

Coordonatoare: Adina POPESCU

Kitsch? Kitsch!

Texte și opinii de:

- Iulian COMANESCU – analist media

„De la vedete și *Bravo, ai stil* la zilele orașului“

- Daria GHIU – critic de artă

„Dulcea adiere a kitsch-ului“

- Stela LIE – grafician și artist vizual

„Cu duioșie“

- Irina DOBRESCU, Oana ISPIR, Mihaela PARASCHIVU, Anca SMĂRĂNDACHE, Mircea POP – artiști vizuali

„Arta decentă e ca rețeta de ciorbă a bunicii“ – anchetă

argument

O etichetă

Eram prin clasa a VI-a cînd, la desen, am primit o temă pentru acasă cu conotații religioase, cred că se întîmpla prin preajma Paștelui. Am pictat cu acuarele pe o coală mare, A3, o icoană a Maicii Domnului, inspirată după una pe care o aveam prin casă și, ca să compensez cumva figura îndurerată, am folosit multe culori vii: veșmîntul, nimbul care era în același timp și galben, și portocaliu etc. Țin minte că eram foarte mîndră de opera mea, la care lucrasem vreo trei zile, și de-abia așteptam să o duc la școală ca să i-o arăt doamnișoarei profesoare. Aceasta era foarte tînără și foarte... artistă, se vedea de la o poștă că nu-i convenea faptul că nimerise în învățămînt și că și-ar fi dorit să fie oriunde în altă parte. A aruncat o scurtă privire icoanei mele, apoi a întors coala și a scris cu un pix roșu și cu litere mari doar atît – *KITSCH*. Nu mi-a pus nici o notă, mi-a zis doar să refac desenul. Pe la 12 ani, cam știam eu ce era kitsch-ul, doar frecventam destul de des bazarul de la Europa, ca să-mi cumpăr blugi turcești Kinataș. Părinții îmi explicaseră în mare termenul și, chiar dacă nu mi l-ar fi explicat, puteam să văd cu ochii mei, anii '90 au fost, în fond, anii românești cei mai plini de kitsch-uri de toate felurile. M-am întors dezamăgită acasă, cu această etichetă care m-a durut ca un stigmat, însă domnișoara profesoară nu mi-a explicat nici un moment de ce lucrarea mea era, de fapt, un kitsch. Așa cum nu ne-a predat nici măcar o oră de istoria artei.

Discutam de curînd cu niște părinți ai zilelor noastre despre kitsch-ul în educație, începînd cu orele de desen, cu felicitările de 8 Martie pentru mama, cu ilustrațiile din anumite manuale, cu serbările școlare și sfîrșind cu orele de religie. Am ajuns la concluzia că există o încurajare și o acceptare a kitsch-ului încă din școală, fiindcă cei mai mulți dintre profesori nu au o educație artistică. Kitsch-ul se transmite ușor de la o generație la alta, poate cel mai ușor, mult mai dificil poate fi să dezbați cu elevii, la clasă, ce mai reprezintă astăzi eleganța și bunul-gust.

Pentru acest Dosar, am stat de vorbă în special cu oameni tineri și foarte tineri – de la scenografi, regizori sau fotografi la arhitecți, artiști vizuali și ilustratori de carte. Intenția a fost, de fapt, o recontextualizare a kitsch-ului și încercarea de afla ce mai înseamnă kitsch-ul în viața de zi cu zi. Nu neapărat doar kitsch-ul urban sau domestic, dar și, de pildă, o atitudine kitsch. Mai nou, există și un muzeu al kitsch-ului, în București, care este vizitat în principal de turiștii străini – unii se regăsesc în kitsch-urile noastre, alții nu, doar pleacă de acolo amuzați. Avem oare kitsch-uri cu specific românesc sau doar împrumutăm și adaptăm nevoii noastre facile de „frumos“ kitsch-uri de prin alte părți ale lumii? În concluzie, respingem kitsch-ul sau îl privim cu îngăduință, uneori chiar cu duioșie? (**Adina Popescu**)

BARBURISME

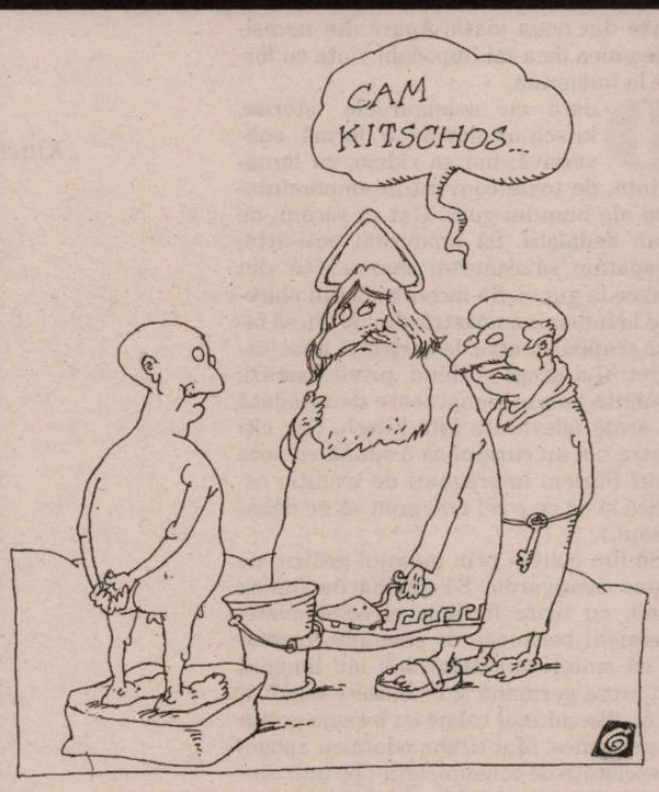

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Daria GHIU

Dulcea adiere a kitsch-ului

Într-o lume de *share*-uri, *copy-paste*-uri și emoticoane, și pe o scenă de artă care stă de atîtea decenii sub semnul lui „am mai văzut asta“, chiar mai putem vorbi despre kitsch? Am metabolizat kitsch-ul într-un proces de continuă reciclare.

În romanul de debut al lui Alessandro Baricco, *Castele de nisip,* se regăsește o scenă care descrie în cel mai poetic, plastic mod felul în care ochiul trebuie să se adapteze, încet-încet și totuși violent de rapid, la noua lume, cîndva la mijlocul secolului al XIX-lea. Este un fragment care surprinde, mai bine ca orice istorie de artă, modernitatea, viteza, minunata lume nouă și imaginile ei fragmentate, explodate, „hipetrofierea văzului și a auzului“. Modernitatea aduce cu ea rapiditatea, comunicarea dincolo de granițele satului tău, noutatea, *celălalt* mai aproape de tine ca niciodată, vestile umblă rapid, trenurile aleargă pe proaspetele șine dintr-un punct în altul, un punct tot mai îndepărtat. Călătorești. Afli. Omul e tot mai mult mașină, lucrurile sînt tot mai mult la îndemîna lui, accesibile. Ca urmare, ai timp mai mult, posibilități mai multe. Odată cu secolul XX, vidul se lărgește, timpul liber crește, crește, se extinde și, alături de el, plictisul. Odată cu el, *entertainment*-ul, tot mai diversificat. Și, iată, kitsch-ul, arta „eficientă“, așa cum o numește Matei Călinescu. Ieftin, popular, gustul noilor clase de mijloc. Gustul societății de consum. Kitsch-ul e modernitatea, răsare din „povara vidului“. E evadarea *plăcută,* la îndemînă, accesibilă. Îmi hrănește propria nevoie – ascunsă sau la vedere – de *frumos*. Un frumos mediu, care să mă facă să mă simt bine, confortabil. Kitsch-ul e drăguț și simpatic, e o aglomerare estetică. Și cu toții îi zîmbim galeș, într-un colț al gurii sau cu toată gura. E dulcea adiere a inutilității. Este produsul revoluției industriale. E parte din noua viață. Apare din necesitatea mea de a-mi împodobi viața cu forme la îndemînă.

Odată cu avangardele istorice, kitsch-ul devine o formă subversivă: hai să rîdem, cu bunăștiință, de toate convențiile împămîntenite ale bunului-gust. Hai să șocăm, ne spun dadaiștii. Să producem anti-artă, să epatăm, să aruncăm „marea artă“ din muzee la gunoi. Să facem artă din obiectele la îndemîna noastră, din puțin, să facem scandal, teatru de varietăți, haos, cabaret. (La drept vorbind, privite astăzi, anumite palate somptuoase de altădată își arată adevărata față kitsch. Dar cîți dintre noi au curajul să o spună cu voce tare? Sîntem impregnați de tradiție estetică și de ea e cel mai greu să ne debarasăm.)

Să fim politici prin mesajul nostru, ne spune avangarda. Să zgîndărim lumea bună, cu toate formele ei academiste! Dadaiștii berlinezi, de exemplu, lucrează cu materialul clientului: iau imagini din presa germană și le folosesc împotriva ei, diseminînd colaje cu mesaje politice puternice. Mai tîrziu, odată cu apogeul societății de consum, iată-i pe unii dintre marii prieteni ai kitsch-ului: arta pop. Da, ei se simt cel mai bine scăldați în kitsch! Dar postmodernismul? Kitsch-ul este una dintre armele și instrumentele lui. E cercetarea lui.

La sfîrșitul anilor '90, începutul anilor 2000, grupul clujean Duo van der Mixt a arhivat, într-un proiect artistic complex intitulat *The Very Best of Red, Yellow and Blue,* toate fragmentele de tricolor prezente în spațiul public clujean din era primarului Gheorghe Funar (1992-2004). De la bănci tricolore, stîlpi tricolori și coșuri de gunoi tricolore, la vitrine concepute tricolor, roșu, galben și albastru, cîrciumi vopsite în cele trei culori, garduri de case, ramele ferestrelor, mingi și cagule tricolore. Ne aflăm, cu această colecție a lor, în mijlocul unei diversități absolut neașteptate. E incredibil cum, de la o formă exacerbată de marcare teritorială a naționalismului și extremismului de către primăria unui oraș multicultural, s-a ajuns la adevărate expoziții „curatoriate“ cu extremă grijă în spațiul public de către omul de rînd. El a intrat, iată, în joc, imediat. Parcă abia aștepta o asemenea temă dată pentru a-și manifesta creativitatea. În *pattern* tricolor. Un fenomen kitsch în toată regula.

Muzeul Kitsch-ului Românesc
© E. Cojocaru

„Kitsch-ul este doar popasul dintre ființă și uitare.“

MILAN KUNDERA

„Kitsch-ul e mult mai periculos decît pare cînd e dus la extrem.“

JOHN CUSACK

Gîndiți-vă, așadar, la kitsch-ul politic, periculos. La kitsch-ul-manipulare. Care nu mai umple lejer, cu aparentă ingenuitate, un timp liber tot mai lung, ci transmite, perfect conștient, semnale periculoase, propagandă, intoleranță, respingere a celuilalt, agresivitate. Dacă analizăm istoria secolului XX, lucrurile stau cu atît mai grav odată ce privim îndelung întreaga artă de propagandă a fiecărui regim totalitar în parte și modul în care ea se folosește, strategic, pentru a se legitima, de anumite forme ale istoriei artei, de exemplu. Dar, în paralel, și de instrumentele omului de rînd. Vine în întîmpinarea lui. Arta de propagandă *vs* arta modernă, devenită „degenerată“, nesănătoasă, ne indică Hitler, pentru noile viziuni politice (vezi celebra expoziție „Entartete Kunst“, München, 1937). Realismul socialist (cu toate calitățile lui estetice) *vs* formalismul în artă, ni se dictează, cît se poate de ferm, din paginile revistei *Arta plastică*, la mijlocul anilor '50. Cum cîntărim calitățile estetice ale unei asemenea arte care servește politicul? Ce este kitsch, ce este artă în ea? Este coerentă estetic, unde apar rupturile? Dar arta oficială a lui Ceaușescu, pictorii lui oficiali? E kitsch? Estetic vorbind, are calități? Ofensează bunul-gust? Kitsch-ul a fost – și continuă să fie! –, în multe puncte de pe glob, instrumentul marilor dictatori. Prin kitsch ajungi, subtil, la mase. Manipularea se ascunde cel mai bine în aceste forme, aparent, nevinovate.

Priviți acum în jurul vostru. Cît de des aveți acea senzație de artificial, de fals, de simulacru, de amestecat, în spațiul public atît de needucat estetic și haotic? La un alt pol, kitsch-ul e tentant, cu siguranță. Trăim sub imperiul lui „drăguț“, „cool“, „simpatic“, sub semnul colorat al lui *„made in China“* (față de care avem cele mai diferite atitudini: fugim / îl căutăm pentru că „dă bine“ / nu putem să îl ocolim din motive financiare). În expozițiile de muzeu cu Ceaușescu pămîntiu, zîmbind tîmp, uneori disproporționat, din pînzele care nu au mai mult de 30-35 de ani, pătrundem astăzi cu încîntare, declanșăm rapid telefonul și ne facem *selfie*-uri, care ajung în secunda doi pe rețele sociale. Odată cu trecerea timpului, asemenea lucrări intră din nou în sfera plăcutului. Înfioară puțin, dar produc rîsul. Nostalgia după anumite aspecte ale comunismului ne face să ne simțim bine, amuzați, în preajma acelor obiecte kitsch de altădată.

Mergem la tîrgul de vechituri și căutăm cu febrilitate acele obiecte de care fugeam pînă mai ieri. Tablourile cu pepeni mai că ne înduioșează: așa că ne fotografiem cu ele, nu? Kitsch-ul atrage în mod inconștient, produce zîmbete, duioșie și, mai mult de atît, dacă acum cîțiva ani nu mărturiseam nimănui un anumit gust pe care îl simțeam îndoielnic, pentru o anume muzică dubioasă, acum îl zic în gura mare, e semn de popularitate: da, kitsch-ul e cool, manelele sînt cool, muzica ușoară, cu acele avataruri kitsch, e cool. Provoacă reacții în lanț, *like*-uri și inimioare. Îmi fac poză „cu maimuța“. Adică cu „kitsch“-ul. Dar, oare, rezultatul nu e și el unul kitsch? Sau ce este el de fapt? E, poate, ironie benefică, în defavoarea kitsch-ului? Cum mai recunoaștem bunul-gust? Mobila stil la comandă, cu găuri minuscule de carii create special în ateliere (timpul nu mai are răbdare!), e bun-gust sau e kitsch? Fotografiile luxului ostentativ sînt bun-gust, sînt kitsch? Cu toții ne construim o identitate pentru ceilalți, cu mai mult sau mai puțin kitsch în ea, cu adevăratul nostru gust sau cu unul de import, la modă.

Dacă kitsch-ul era înainte evadare, acum, aflați într-o continuă evadare, cînd viața e evadare, ce mai poate însemna kitsch-ul? Devine o formă excesiv de difuză. Atunci cînd privește ingenuu către mine, piticul de grădină (exemplul „de manual“ de obiect kitsch) nu îmi vrea răul, dar proliferarea lui s-ar putea să deterioreze orice urmă de educație estetică. Atunci cînd beculețele de Crăciun din oraș îmi zîmbesc naționalist, în forme populare care mai de care mai inconștient ridiculizate, s-ar putea ca, subtil, răul să fie mult mai mare.

Atunci cînd beculețele de Crăciun din oraș îmi zîmbesc naționalist.

***Daria Ghiu** este critic de artă.*

Dan STANCIU

„Gioconda" cu obrajii roz

Cîndva, în vremurile de mult apuse ale vieţii mele de elev, am întîlnit Măiestria şi am privit-o de aproape, *bouche bée* ca oile, uimit şi fermecat. Era la doi paşi, doar un perete ne despărţea. N-aş spune că a fost o revelaţie, deşi putea să fie, nu s-au desferecat deodată pentru mine porţile înţelegerii lăsîndu-mă să deslușesc taina celor de nepătruns şi nu s-au pogorît asupră-mi lumini nemaivăzute, dar (ca s-o zic pe-a dreaptă) a fost ceva care m-a zguduit niţel dacă mai am şi azi în minte clipa aia. Căci, dintre mii de chipuri pe care le-ar fi putut împrumuta spre a-mi ieşi în cale, Măiestria luase înfăţişarea unui vecin de bloc. Năltuţ, cu favoriţi roşcaţi (de nu cumva memoria îmi joacă feste) şi înţolit într-o pereche de pantaloni strîmţi sus şi largi la vale, cum se purtau prin '70. Însă n-aş merge mai departe cu descrierea, fiindcă nu-mi stă în caracter.

Locuiam pe atunci, cu ai mei, pe strada Compozitorilor din frumosul cartier Drumul Taberei, într-un apartament cu patru camere care avea (sublim avantaj locativ) un balcon lung de vreo zece metri. Loc berechet pentru un june dedat artei, sclav cu carnet de note al Liceului „N. Tonitza". Era vară, venise vacanţa de pe unde vine ea, erau departe corvezile şcolare, orele zilei împărţite sinistru între biologie, algebră şi socialism ştiinţific. Dimineaţa, pe la zece, îmi instalam şevaletul pe balcon (ca să nu scald interiorul locuinţei în mirosuri grele de uleiuri şi terebentină), umpleam paleta de culori, cugetam cîteva clipe la ce aveam de gînd să fac şi, plin de rîvnă, de-ai fi zis că eram vreun Luchian dinaintea unor tufănele, mă apucam de treabă. (Fireşte, nici vorbă de niscaiva tufănele ori alte flori sau fructe care să mă inspire, nu eram „naturmortist", pictam numai închipuiri.) Lăsam uşa camerei deschisă, iar de acolo, de pe magnetofonul Grundig care o învîrtea la nesfîrşit, Lucy îşi lua zborul din cerul ei cu diamante şi începea să plutească lin prin aerul călduţ al verii. Azi aşa, mîine la fel, poimîine identic. Şi într-o zi, una dintre ferestrele apartamentului învecinat cu al nostru se deschide şi apare un cap. „Ce faci, vecine, pictezi?", mă întreabă capul. „Pictez", îi spun, deşi mi se părea evident că nu cîntam la acordeon. „Şi eu pictez în timpul liber", adaugă el (de-acum era o conversaţie ca-ntre confraţi). Apoi trece la subiect: „Vii pe la mine să îţi arăt ce fac?". „Vin", zic.

Şi m-am dus. Mi-a deschis uşa, am intrat. M-a invitat să mă aşez într-un fotoliu, m-am aşezat (şi bine am făcut, ce-aveam să văd mi-a înmuiat genunchii). Pe urmă a luat o pînză care era întoarsă cu faţa la perete şi mi-a pus-o dinainte, pe un scaun. Am rămas tablou: era „Gioconda" lui Da Vinci. Poate ceva mai mare (originalul măsoară 77 x 53 cm), cred că avea cam un metru înălţime. Altminteri, o copie desăvîrşită, exact ca în descrierea lui Vasari din *Vieţile pictorilor, sculptorilor şi arhitecţilor*: „Ochii aveau acele lumini şi acele străluciri care se văd tot timpul la cei vii, iar în jurul lor erau acele cearcăne vineţii-roşcate, precum şi firele de păr, care nu pot fi făcute fără o uriaşă îndemînare. [...] Nasul, cu frumoasele lui deschideri trandafirii şi gingaşe, părea să fie viu. Gura, cu întretăierea ei, cu colţurile ei unite cu roşul buzelor, cu carnaţia feţei, nu părea făcută din culori, ci din carne adevărată. Cel care se uita stăruitor la gîtul ei vedea pulsul zvîcnind, şi se poate spune într-adevăr că tabloul acesta fusese astfel pictat încît să-l facă să tremure şi să se teamă pe oricare artist cutezător [...]". N-am idee dacă vecinul meu era cutezător sau ba, însă pe el „Gioconda" nu-l făcuse nici să tremure, nici să se teamă. Chiar dimpotrivă: ca un veritabil artist, pentru care perfecţiunea, oricît de înaltă ar fi, păstrează întotdeauna un grăunte de imperfecţiune aproape insesizabil, îi sporise frumuseţea, colorîndu-i obrajii într-un roz proaspăt şi catifelat.

„Toată arta nu este decît o imitaţie a naturii."

SENECA

„Bunul gust e moartea artei."

TRUMAN CAPOTE

(Paranteză: am citit de curînd despre un studiu apărut în revista *The Scientist*, în decembrie 2005, potrivit căruia expresia de pe figura Giocondei are în compoziţie 83% fericire, 9% dezgust, 6% teamă şi 2% furie, şi mi-am dat seama, abia azi, de uimitoarea măiestrie a vecinului meu: cu un strop de roz, el a redus procentele furiei, temerii şi dezgustului de pe chipul Giocondei, crescîndu-le pe ale fericirii, spre mulţumirea privitorului.)

Revin: cum era normal, mi-am exprimat entuziast admiraţia pentru o asemenea capodoperă, iar gazda mi-a zîmbit, vădit încîntată de aprecierea unui cunoscător. Apoi, fiindcă îmi scăpase un detaliu, m-am uitat mai atent la colţul din dreapta jos al tabloului, unde autorul îşi caligrafiase, cu litere aurii, semnătura: Maximilian Fetiţa. Mi-a spus că lucra la Monetăria Statului ca gravor (grava monede şi medalii) şi că era pasionat de „Gioconda", o picta întruna. Cînd termina o copie, o vindea şi se apuca de alta. I-am zis bravo.

După care eu mi-am văzut de ale mele (în stil „modern", cum a ţinut să-mi spună odată), iar el de ale lui (în stilul „clasic"). Îl mai întîlneam uneori pe alee, îl întrebam în ce stadiu se afla actuala „Gioconda" („lucrez la munţii din fundal" sau „am ajuns la degete", spunea) şi la revedere.

Anii au trecut repede, am abandonat, fără prea mari regrete, pictura de balcon, apoi am plecat de pe strada Compozitorilor pe alte străzi. Dar numele Maximilian Fetiţa mi-a rămas gravat în amintire, mi se părea un nume demn de reţinut. Deunăzi m-am gîndit să-l caut pe net şi am nimerit pe site-ul Societăţii Numismatice Române, unde am dat peste acest anunţ: „Pe 13.09.2014 gravorul Maximilian Fetiţa (1947-2014) a părăsit această lume. A lăsat în urmă opera sa cuprinzînd numeroase insigne, plachete, medalii şi alte piese numismatice realizate la Monetăria Statului. Prin toate acestea, Maximilian Fetiţa va trăi mai departe în amintirea şi inimile colecţionarilor".

Ca un ultim amănunt, poate nu lipsit de semnificaţie, aş adăuga că Maximilian Fetiţa, pictorul „Giocondelor" cu obrajii roz, a murit la 67 de ani, la aceeaşi vîrstă ca Leonardo.

Stela LIE

Cu duioşie

Am început să mă împrietenesc cu kitsch-ul după ce l-am cunoscut pe poetul Cristian Popescu, în anii '90. Adică oricum desenam obiecte casnice, mese cu resturi de la micul dejun, căni, pahare de ouă etc. Dar încă nu ştiam ce fac, iar limbajul plastic era unul serios, profesionist, desenam aşa cum am învăţat. Observasem deja că nu îmi plac atît de mult naturile statice aranjate şi că trebuie să vînezi, să observi momentul cînd singure obiectele se aşază, în legea lor, între ele ca şi cum nu le-ar vedea nimeni.

Cristian Popescu se uita cu înţelegere şi duioşie la kitsch, vedea cît de gingaş poate fi, cît de lipit de sufletul omului. Asta am înţeles eu şi am învăţat să desenez, fără să-mi fie ruşine, obiectele din casa mea, bibelourile, lucrurile de mînă, şi nu mi-am mai bătut capul cu faptul că am o voce mică, potrivită la urma urmei acestor subiecte minore.

Şi am început să şi desenez altfel, mai şleampăt, mai puţin mîndru, poate mai puţin profesionist chiar. Am început să colecţionez obiecte, lucruri de mînă. Să văd lucrurile de mînă, cusăturile, ca pe mesaje pe care nişte femei mi le-au trimis prin timp, artiste *avant la lettre*, săracele (dacă se poate spune aşa). Nu mă mai interesează de mult „marile teme" ale artei, m-am mutat în lumea asta domestică şi kitsch.

Dacă te apropii cu încredere şi interes sincer de obiectele kitsch, barem cele care locuiesc o casă de om, ele îţi povestesc despre vieţile oamenilor care nu mai sînt. Cei care le-au cumpărat, le-au şters de praf, le-au folosit sau le-au pus în vitrine. Mici lucruri mai mult inutile *(Nippsachen)*, dar atît de folositoare!

Am pus şi la şcoala studenţilor, în loc de naturi statice clasice, serioase, veselă din Banat, păretare, bibelouri. M-am gîndit că simt o încurajare în prezenţa lor, hai că viaţa poate fi trăită! Poate că toate aceste obiecte pe care le-am strîns sînt un fel de kitsch *soft*, care mai este şi moştenirea mea bănăţeană (cu ele am venit şi îmi fac locuirea posibilă în Bucureşti).

Dar nu mă refer, atunci cînd mă gîndesc la kitsch, la muzica mitocănească, la treningul din fîş, faţa de masă de muşama, vasele de plastic, în general plasticul de Obor pe care-l consider agresiv. Un kitsch *hard*.

Colecţiile mele sînt kitsch. Dar nu văd de ce m-aş speria. Par să fie artă degradată, artă mică, obiecte care se vor artă şi nu reuşesc să fie, artă accesibilă sau ceea ce ţine loc de artă în căminul mic burghez? Nu ştiu, ele vin peste timp, de la generaţii de oameni (de mic-burghezi, aşa este) pînă la mine. De la rudele mele, de la bunici, de la mătuşi, de la vecine sau de la femei care puteau să-mi fie bunici, mătuşi etc. Cu care empatizez.

„Bunul gust e inamicul creativităţii."

PABLO PICASSO

„Arta care nu e bazată pe sentimente nu este artă."

PAUL CÉZANNE

Am o colecţie mare de lucruri de mînă. Nu sînt cine ştie ce dantele preţioase, mai degrabă sînt exerciţii (am văzut colecţii extraordinare de *„samplers")*, cusături modeste, simple bucăţi de pînză, dar cusute cu atîta grijă şi bucurie. De-a dreptul artistice. Mai am nasturi mulţi din orice nu era plastic, coloraţi şi cu detalii fine. Am căni de porţelan, diverse, mă dau în vînt după cele Villeroy & Boch vechi. E adevărat că aş prefera să nu le cumpăr, ci să vină la mine cu povestea lor cu tot, de la tanti Czundel, de la Mona, de la tanti Puşa.

Chiar şi arta contemporană recunoaşte uneori căldura kitsch-ului şi-i permite accesul în instalaţii, obiecte, desene etc. Atîta vreme cît exprimă adevărul cuiva. O voce mică are un rost, aşa cum artiştii de liga a doua, de planul doi, au un rost. Ei sînt fundalul pe care se văd artiştii mari, cei care modifică peisajul artei în epoca lor, cu temele lor majore, cu vocile lor dramatice. În concluzie, ce să ştiu eu despre kitsch?! Că îmi place kitsch-ul *soft*, cel care îmi face locuirea/viaţa mai uşoară, lucrurile de mînă, obiectele vechi etc. pe care le consider oneste şi modeste. Şi nu îmi place kitsch-ul *hard*, strident şi agresiv, ca manelele sau hipsterii care îşi conduc bicicletele scumpe pe Calea Moşilor, pe trotuar, printre pietoni. Gen.

***Stela Lie** este grafician şi artist vizual.*

Ema COJOCARU

Un selfie cu peștele de pe televizor

Mă gîndesc la kitsch și o imagine îmi apare subit în minte: standurile cu zeci de obiecte destinate turiștilor, care împodobesc toate stațiunile de pe litoral. O abundență de mărfuri ieftine sau la suprapreț, în esență inutile, iar în prim-plan este magnetul de frigider, cel care stă la baza unor colecții la modă în bucătăriile din întreaga lume. De ce mă gîndesc la toate aceste suveniruri și nu la cămașa în culori turbate, găsită la second hand, pe care o păstrez încă în dulap, deși n-am purtat-o niciodată? Sau la tigrul, elefantul și balerina din porțelan care stau și acum în sufrageria părinților, pe pian, fiecare cu mileul lui? Sau la carpeta imensă care acoperă unul dintre pereți, țesută la război de bunica mea, înfățișînd o femeie elegantă, care coase la gherghef, într-o grădină? Vreau să mărturisesc ceva: prima mea creație „artistică" a fost o fustă din ambalaje de dulciuri și chips-uri, asortată cu o pălărie de pai pe care lipisem cutii de suc – am purtat această costumație la petrecerea de absolvire a liceului. Sînt tentată să spun că este cel mai kitschos obiect pe care îl dețin. Pe de altă parte, a fost o alegere deliberată de a crea ceva nostim și atipic, iar kitsch-ul „autentic" trebuie făcut cu toată seriozitatea. Însă kitsch-ul nu este același pentru toți. O doamnă respectabilă, care ține la mare preț bibelourile familiei și mileurile croșetate cu atîta trudă, va fi probabil scandalizată de papucii cu puf purtați pe stradă de o adolescentă. În fond, fiecare generație are kitsch-urile ei, adeseori ireconciliabile.

Am întrebat cîțiva prieteni ce imagine le vine prima oară în minte cînd aud termenul „kitsch". Răspunsurile s-au menținut într-o zonă oarecum familiară: pește pe televizor (probabil, imaginea clișeică a ceea ce înseamnă kitsch), o încăpere încărcată de obiecte și zorzoane nepotrivite, în culori stridente, ceva sclipicios, argintiu sau auriu, tablourile proaste care se vînd prin tîrguri și parcări, culoarea maro și piesele de mobilier din comunism. Am observat un numitor comun: fiecare numește lucrurile care îi repugnă și pe care nu le-ar cumpăra niciodată. Fiecare recunoaște nonvaloarea într-un anumit gen de obiecte, dar, ca în orice chestiune subiectivă, intervin și nuanțele: locul unora e la gunoi, altele trezesc nostalgie și un gen de simpatie, iar cîteva merită păstrate. Desigur, „sondajul" meu nu este cu adevărat relevant: ar fi trebuit să aflu și părerea celor care au acasă o „Răpire din Serai", oare pentru ei ce ar însemna kitsch-ul, în cazul în care cunosc acest termen?

Am impresia că eticheta de „kitsch" nu mai e foarte folosită astăzi, dacă o fi fost vreodată; mai degrabă, s-a translatat într-o analiză intuitivă a valorii și a calității estetice, adaptată fiecărui caracter în parte, cu nuanțele ce țin de educație, mediu și generație. De pildă, cazul meu: am prins zece ani de comunism, am crescut într-o casă cu pian, dar și cu mobilă de proastă calitate, o casă cu mileuri și bibelouri, dar și cu antichități moștenite de la rude și prieteni de familie. Așadar, un amestec de artă și kitsch care s-a imprimat în țesătura personalității mele – de unde și modul meu de a privi lucrurile: un obiect mi se pare urît sau prost executat, pe cînd altul poate avea o nuanță de grotesc sau de ridicol care să mă încînte. S-ar părea că termenul și-a cam pierdut și conotația tăioasă, peiorativă, tocmai pentru că s-a țesut în fibrele cele mai intime ale vieții de zi cu zi – și asta nu de ieri, de alaltăieri. Sîntem înconjurați de kitsch, producem kitsch și mă îndoiesc că vom scăpa vreodată de el. Dacă-i întrebi pe cei cu pretenții intelectuale, vor spune că este o expresie a mediocrității și a sărăciei, a lipsei de educație și de repere ale valorii. Însă lucrurile nu mi se par atît de simple și nu cred că kitsch-ul ține doar de un anumit segment al societății. Cu toții contribuim la o lume mai kitschoasă, adeseori fără să ne dăm seama.

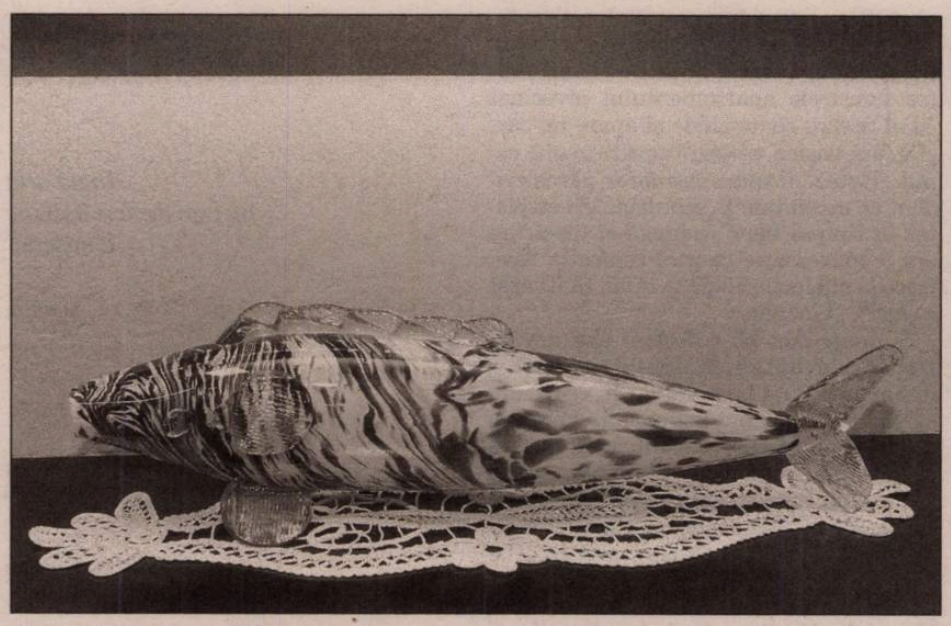

Muzeul Kitsch-ului Românesc
© E. Cojocaru

„Bunul gust nu există! Lucrurile frumoase se fac instinctiv."

EDGAR DEGAS

„Există o linie fină între cenzură, bun gust și responsabilitate morală."

STEVEN SPIELBERG

Să luăm, bunăoară, expresia artistică cea mai la îndemînă: fotografia – care, odată devenită accesibilă oricui are un smartphone, a încetat de mult să mai fie o artă. Ne repugnă ideea de a agăța în sufragerie o carpetă cu cerbi, dar fotografiem orice ne iese în cale, fără o minimă atenție pentru compoziție, subiect sau expunere – și fără a ne întreba dacă interesează pe cineva instantaneele pe care le vărsăm zilnic pe Facebook și Instagram; ne mîndrim chiar cu acel #nofilter, deși tehnologia actuală ne-ar permite să transformăm o imagine proastă într-una acceptabilă. Spun toate astea pentru că sînt fotograf și pentru că am renunțat de multe ori să public o poză care mi se părea mediocră, însă și eu am cochetat nu o dată cu banalitatea. Trăim o exacerbare a banalului, care a devenit posibilă datorită rețelelor de socializare.

Problema e alta: cînd libertatea de exprimare ne creează iluzia că putem fi cu toții artiști și creatori de opinie, cînd modestia devine o raritate, iar standardul calității tot mai scăzut. Probabil că totul se leagă, în fond, de educație. Educarea gustului, a dorinței de perfecționare, a simplității, a capacității de a recunoaște și de a căuta valoarea. Nu kitsch-ul e problema, ci faptul că cedăm în fața nonvalorii și a urîțeniei, a redundanței și a inutilității. Ce-i drept, perfecțiunea poate produce disconfort și uneori ne simțim mai în largul nostru printre lucruri banale, lipsite de însemnătate.

Din acest motiv, cei care vizitează The Museum Of Bad Art (MOBA) din Dedham, Massachusetts, nu se sfiesc să rîdă în hohote în fața exponatelor – ceva ce puțini și-ar permite într-un muzeu serios, chiar dacă unele lucrări de artă contemporană ar putea stîrni și astfel de reacții. La MOBA nu sînt acceptate kitsch-urile deliberate, ci numai lucrările făcute cu toată seriozitatea, în care pasiunea artistului a fost subminată de nivelul priceperii sale. Sînt lucrări cu defecte serioase, fără a fi însă plictisitoare. Directoarea MOBA, Louise Sacco, spune că urîtul poate avea un rol eliberator: urîțenia extremă e mult mai percutantă decît frumusețea extremă, forțîndu-i pe oameni să se gîndească mai profund la ceea ce e greșit.

Kitsch-ul își are celebritățile lui. Sînt numeroase exemple de lucrări artistice denunțate de critici ca fiind kitsch-uri, pe care publicul larg le-a îmbrățișat cu entuziasm. De exemplu, „Femeia verde" a lui Vladimir Tretchikoff, poreclit „Regele kitsch-ului", se numără printre cele mai bine vîndute reproduceri de la mijlocul secolului XX. Sau Elvis pictat pe catifea și copiile după „Cîini jucînd poker" care au avut momentul lor de glorie în sufrageriile americane. Tim Burton are două filme inspirate de viața a doi artiști ai kitsch-ului: *Big Eyes,* despre Margaret Keane, ale cărei picturi de femei și copii cu ochi supradimensionați au avut un mare succes comercial, și *Ed Wood,* despre regizorul și actorul american Edward Davis Wood Jr., care a primit un premiu Golden Turkey și e considerat unul dintre cei mai slabi regizori ai tuturor timpurilor.

***Ema Cojocaru** este fotograf și blogger literar.*

Muzeul Kitsch-ului Românesc
© E. Cojocaru

Iulian COMANESCU

De la vedete și Bravo, ai stil la zilele orașului

La prima vedere, media și politica nu sînt domeniul kitsch-ului, fiindcă nu se ocupă cu frumosul, ci cu adevărul și cu binele, oricît ar zice Platon că totuna e. Pe teren, însă, situația nu e chiar așa: kitsch-ul e pentru ele un adjuvant prețios și o aspirație, în lipsa alteia mai răsărite. Iar aspirația se traduce în formarea strîmbă a opiniei publice, pentru media, dar și în investiția într-un kitsch care se autoproliferează, pentru politic.

■ **Adjuvantul mediatic.** Mai toate definițiile kitsch-ului conțin două note definitorii. Că el, kitsch-ul, e replicabil sau măcar ușor de obținut și, pe de altă parte, e eficient în a crea acel substitut de reacție estetică la receptor. Or, și politica, și media aspiră la mase. Deci, în măsura în care un partid sau o televiziune vrea să fie popular(ă), se va folosi de kitsch. În media, e de găsit mai puțin acolo unde media caută adevărul, cît în funcția de *entertainment*. Și cu asta am ajuns în locul, ușor de intuit, al *talent show*-urilor. Aici, kitsch-ul își face de cap firesc, în *cover*-urile (deci imitațiile, în genere) unor originale muzicale, nici ele, de regulă, piese pop care au schimbat lumea.

Curios, cum am spus-o și altă dată, din acest gen de kitsch, publicul iese cîștigat. Ceea ce pentru mine și pentru dumneavoastră e plicticos sau enervant e, pentru alții, aspirație. Și alternativă benignă la sîngele, asistentele scabroase sau îndrăcirea politică pe care le livrează concurența. În paranteză fie spus, cam așa e cu toată pop-cultura, pînă se găsește vreun Warhol să nemurească supa Campbell: e lipsită de aspirații înalte, dar uneori la modul onest. De aceea nici nu mai vorbim atît de kitsch în ultimele decenii.

Bun, dar de ce televiziunea, mediu preponderent vizual, livrează mai ales kitsch auditiv? O face fiindcă, în TV, imaginea e funcțională, reproducere. Putem vorbi, e drept, de decoruri kitsch sau de „jocuri secunde" ale kitsch-ului, ca *Bravo, ai stil* de la Kanal D. Dar acest gen de vizual nu e prevalent. Televiziunea e cea care pune, de regulă, o imagine cu un autobuz acolo unde e vorba de un autobuz. Altfel spus, o pipă e pe ecran o pipă.

Dacă ținem morțiș să vorbim de kitsch vizual, îl găsim mai ales în filme și seriale. Aici, însă, putem pur și simplu aplica grila din cinematografie, nu are rost să discutăm.

Ducîndu-ne spre alte suporturi media, kitsch-ul o să-l găsim tot acolo unde „se aude": pe posturile FM. Să omori urechile tuturor cu din ce în ce mai ineptele topuri e rețeta cea mai sigură de succes. Dacă faci altceva, publicul se răzbună. De aceea radioul de calitate trăiește doar în zone subvenționate, ca RFI România.

Nu mai insist,
să nu ni se aplece.

■ **Adjuvantul politic.** Media are, cel puțin, scuza că livrează kitsch pentru a fi pe gustul publicului și kitsch-ul nu e cel mai mare păcat posibil al ei. Politicienii, însă, îl promovează activ, iar exemplele sînt cunoscute. De la decorațiunile de sărbători ale Gabrielei Firea, la omniprezentele Zile ale Orașului care bîntuie toate fundurile de România, cu amestecături de muzică *dance* și populară, spre uimirea și rînjetul alegătorului român. Aici, cel mult, am putea remarca sinestezia. Aceea cu gustul și mirosul din micul lui Vanghelie și al oricărui primar cu ambiții. Nu mai insist, să nu ni se aplece.

■ **Aspirația mediatică.** Și media, și politicul sînt domenii ale retoricii, persuasiunii și aspirației. Dincolo de conținuturile (pseudo)estetice pe care le transportă către public ca mai sus, ele formulează și un soi de imperative culturale care creează ori un gust dominant, ori, în cazul politicii, consecințe directe, concrete. Prin 1993, eram șeful unei secții de cultură la un ziar pe nume *Ora*. Aveam vreo 11 reporteri: doi pe carte, doi pe teatru, doi pe muzică și așa mai departe. Cîțiva ani mai tîrziu, vorbeam la telefon cu Ion Lăceanu, la ziarul *Libertatea*. Habar n-am unde e Lăceanu în panteonul muzicii populare (cred că i-am cerut niște rețete) și nici cît de vinovat sînt pentru convorbirea aia. Cert e că secțiile de cultură nu mai existau decît ici-colo. Azi, media ne servește un terci tabloid, referitor mai ales la viața personală a vedetelor, dar presărat și cu judecăți generoase la adresa calităților artistice ale acelorași vedete. Că, altfel, de ce-am vorbi de viața lor personală?

„Orice lucru care nu îi sperie pe copii e de bun gust, după părerea mea."

ELVIS PRESLEY

„Arta înseamnă să vii față în față cu tine însuți."

JACKSON POLLOCK

Acest gen de aspirație către nimic ne duce la lipsa unui mecanism de promovare a valorilor propriu-zise, în media – mai puțin minoritara zonă *high brow*.

■ **Aspirația politică.** Dacă, în media, lipsa de aspirație nu are cum să producă consecințe, în politică, aspirațiile există, iar consecințele sînt foarte concrete și imediate. Și nu e vorba numai de finanțarea centrală a unor proiecte gen „Cartoful în țeapă" de la Palatul Regal. Ci de inițiative care se întind pînă în locuri de care n-ați auzit, ca Băcia, unde primarul a repus în picioare statuia lui Petru Groza, de care se descotorosiseră locuitorii Devei. Problema, aici, e pulsiunea intrinsecă spre kitsch a politicienilor români. Am clasificat luminițele de Crăciun ale Gabrielei Firea la capitolul „adjuvanți" (cinici), dar s-ar putea foarte bine ca ele să fie expresia unei aspirații estetice (vine vorba) genuine, dezinteresate a primăriței.

Nu mai merită să insistăm cu exemplele. E suficient să spunem că prerogativele monumentale ale politicienilor lasă urme de durată în mentalități. Ce-ar fi fost un poet-cocină ca Adrian Păunescu fără bustul cu care nu mai știu care primar s-a chinuit să-l consacre? Cu siguranță, mai puțin. Chiar dacă sînt replici ale omului, statuile asigură nemurirea. De te și întrebi ce fel de stînjeneală vor simți niște urmași ai noștri, ipotetici, atunci cînd se vor uita la poetul-maculatură.

***Iulian Comanescu** este analist media.*

Ileana ZIRRA

Kitsch, kitsch, artă și iar kitsch

Sîntem o mînă mare de oameni care se plîng în mod constant că lucrurile din jurul lor sînt kitsch, prin remarci de genul: de ce și-au transformat unii fațada unei clădiri vechi și frumoase într-o colibă 2D? De ce vinde fata aia tablouri sinistre chiar în Biblioteca Națională? De ce ascultăm la radio numai melodii cu două versuri, fără nici un sens? Și tot așa. Dintr-un punct de vedere critic, cel mai des întîlnit, kitsch-ul, cum este perceput de majoritate, apare dintr-o neconcordanță între ce redă artistul și ce crede că redă. Cum ar fi portretele în cărbune sau în acuarelă care ori desfigurează obiectul de studiu, dar îi adaugă înfloriturі neesențiale, ori înfățișează perfect subiectul, doar în scop decorativ, fără să transmită ceva, susținînd în același timp că acela este *frumosul*. Kitsch-ul este o copie fidelă a artei „frumoase", dar nu ține cont de estetică și de intenție. Am întrebat oameni cu studii artistice despre subiect, încercînd să aflu ce mai considerăm în ziua de azi strident, cu sens sau fără. Așadar, ce este kitsch-ul?

■ Kitsch-ul e acel tablou din casa bunicii. Acel mileu pe care maică-ta nu-l va da, că face parte din zestre, na! Kitsch sînt bibelourile inutile care ocupă spațiul într-o vitrină inutilă, este concepția răsuflată despre frumos. Este obsesia omului pentru confort, iar pentru mine este frica oamenilor de a se detașa de obiectele inutile din viața lor. **Ana Olar** (artist plastic)

■ Prost-gust derivat dintr-o lipsă de cultură vizuală. În timp au existat artiști ce s-au folosit de acest stil pentru a crea lucrări extraordinare, vulgarizînd și încălcînd orice regulă anterior impusă ideii de estetică (vezi *trash*-ul). Legat de domeniul meu preferat: recent a început o nouă epidemie, netratată de doctori încă, fotografia sau, mai bine spus, dorința acerbă de a scoate la suprafață latura artistică a sinelui prin intermediul unei camere fotografice. Problema pe care eu o văd este că acești oameni sînt dispuși să investească sume mari de bani în acest hobby, însă nu au idee dę cum ar trebui să arate o *imagine* (și nu fac referire la partea tehnică). Culori suprasaturate, subiecte folosite și răsfolosite fără nici un fel de doză de imaginație, lipsa compoziției, postprocesare exagerată – totul denotă o lipsă de cultură în acest sens. **Tudor Grădinaru** (fotograf)

■ Mi-e greu să-mi dau cu părerea despre kitsch pentru că s-a scris foarte mult pe marginea acestui subiect. De pildă, una dintre personalitățile culturale pe care le admir, profesorul, criticul și teoreticianul Matei Călinescu, are un capitol extrem de consistent despre kitsch, din punct de vedere estetic, în volumul *Cinci fețe ale modernității. Modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*. Acolo explică atît etimologiile diferite care i-au fost atribuite termenului, cît și diferența dintre kitsch-ul destinat clasei de mijloc și kitsch-ul de lux, precum și felul în care el și-a făcut apariția în muzee, odată cu mișcarea Pop Art, din America anilor '50 etc. Dar cea mai importantă idee pe care am reținut-o de la Matei Călinescu a fost conceptul de „om-kitsch", cu care, recunosc, m-am identificat în trecut. Cred că asupra acestui concept ar trebui să fie purtată o discuție mai amănunțită fiindcă, după spusele lui Matei Călinescu, „omul-kitsch este acela care are tendința de a recepta drept kitsch chiar și operele sau situațiile non-kitsch, este acela care, fără să vrea, transformă în parodie percepția estetică". Dacă refuz să mai vorbesc în numele tuturor și mă rezum la propriile experiențe, am tăria de a accepta că am conștientizat foarte tîrziu că sistemul meu de valori este găunos și, cu atît mai mult, că nici nu-mi aparține, ci că el este format dintr-o sumă de clișee ingurgitate cu inconștiență, timp de aproape două decenii de existență. Tranziția de la subcultură, pseudoartă sau para-estetic, cu alte cuvinte, tranziția de la o mentalitate kitsch la una sănătoasă a avut loc abia în facultate, în cazul meu. **Andreea Ciocîrlan** (regizor)

„Pentru a stabili dacă un obiect este kitsch, este nevoie întotdeauna să iei în considerare scopul său și contextul."

MATEI CĂLINESCU

„Scopul artei este de a dezvălui arta și de a-l ascunde pe artist."

OSCAR WILDE

„Arta nu este un meșteșug, este transmiterea sentimentului pe care artistul l-a simțit."

LEV TOLSTOI

■ *Kitsch Culture* în digital este o ramură nesfîrșită a Internetului, un act *estetic* de reciclare a anilor 2000. Evocă nostalgie comprimată în motive recurente care ajung să nască adevărate iconografii pentru cei care dau *like* la paginile corecte. Din cauza mediului prin care se comunică vedem de fapt o adaptare pictogramică a ceea ce sîntem obișnuiți să identificăm în viața reală drept kitsch, kitchos, kitschy. În sensul că kitsch-ul în general se clasează prin exces și ceea ce am putea numi foarte simplu prost-gust, dar orice act de apreciere (venind de la sine cu o notă de umor sau în mod ironic) generează un atașament care rupe linia de sarcasm asumat și dă formă unei *tackiness nostalgia*. Citate Paris Hilton, părul *ramen* al lui Justin Timberlake din perioada 'N Sync, toate jocurile pe care le pot numi doar copiii anilor '90, Adidas, statui grecești sau romane digitalizate în 3D, *printscreens* cu vechile interfețe pentru Windows sau Mac, *Seinfeld*, o obsesie pentru apa cu vitamine și plante, *glitch*-uri naturale. Toate presărate cu o formă mai mult sau mai puțin avansată a unei melancolii excesive. **Claudia Văduvescu** (studentă la Istoria Artei)

Atunci, kitsch-ul ne salvează de mîndrie în exces? Ne scoate din bula noastră socială? Ne face loc de autoironie?

■ Pericolul kitsch-ului se extinde peste fiecare formă de expresie artistică. Tuturor ne este frică, poate dintr-un elitism egoist, ca în febra creației să nu facem ceva de prost-gust care să nu ne reprezinte și de care să ne fie rușine ulterior. Este o teamă bine întemeiată, avînd în vedere evoluția artei plastice contemporane și renumele controversat pe care aceasta îl deține în societatea noastră. În realitate, kitsch-ul reprezintă un capitol în sine în evoluția lumii moderne, și nici pe departe un element supus ostracizării de anumite grupuri așa-zis intelectuale. Fără existența kitsch-ului, nu am fi cunoscut niciodată cineaști ca Pedro Almodóvar, Werner Herzog sau chiar Steven Spielberg, puternic influențați de pop-art și de clișee pe care au reușit să le manipuleze pentru a-și contura un stil propriu. Fără kitsch nu am avea *Star Wars* și, automat, nu ar exista noțiunea de *blockbuster*. Pînă la urmă, să nu uităm că nu am fi cunoscut această eră a filmelor cu buget imens și cu încasări peste limita bunului-simț fără ca George Lucas să îl fi copiat cu bună-știință pe Akira Kurosawa, folosind premisa din *Kakushi-toride no san-akunin* (1958, tradus în engleză ca *The Hidden Fortress)* pentru a realiza o „telenovelă în spațiul cosmic" (după cum însuși creatorul său o numește afectiv). Indubitabil, *Star Wars* este un kitsch, o copie populistă a unui film net superior din punct de vedere artistic. Dar este al naibii de obsedant și de *„fun to watch"!* **Eugen Dediu** (student la regie de film și televiziune)

■ Dacă stăm să ne gîndim, cred că obiectul kitsch este și el la fel de artă ca toate celelalte reprezentări artistice pentru că are un public căruia i se adresează și pentru că cel care îl cumpără îl consideră artă. Este accesibil unei mase mari prin serializare și nu, nu poate fi ignorat. El definește pentru unele persoane conceptul de Artă. Totodată, trezește stări de plăcere spontane, are poate spirit ludic, dar niciodată nu ridică probleme decît dacă este recontextualizat prin prisma unui demers artistic. Dacă devalorizează arta „reușită" e greu de spus, pentru că atunci se pune întrebarea: ce putem numi artă reușită? Dacă asta ar presupune că reușește să transmită mesajul propus, în cazul kitsch-ului, dacă vinde, „a reușit". Ele se susțin pe același principiu: arta vinde o idee. Fiecare idee generează un sentiment, plăcut sau neplăcut. Practica kitsch-ului printre apropiați, aici referindu-ne la artiști plastici, nu mi se pare o amenințare, cum am mai spus, nu este decît o recontextualizare. **Diana Lemnaru** (artist plastic)

■ Am avut o perioadă în care spuneam „NU" kitsch-ului, prostului-gust, excelor, prea multului lipsit de finețe. Am crescut și trăiesc în țara care are Muzeul Kitsch-ului! E fascinant, e locul unde îmi văd copilăria și tot ce am trăit pînă neam „europenizat" și noi. E interesant cum kitsch-ul îmi trezește nostalgie și, cumva, îmi place, recunosc.

Ca artistă, în performance-uri îmi place să îl recontextualizez, să mă folosesc de el și să îi dau o altă însemnătate. Cred că există o diferență între kitsch și prost-gust: e vorba de măsură și e peste tot. Ieși din casă și privești în jur: kitsch, kitsch, kitsch, kitsch, kitsch, artă și iar kitsch. Cel mai pregnant și supărător se simte în arhitectură: construcții făcute parcă după ce desenam noi în copilărie, cu fix aceleași culori, lipsă de unitate de stil și de a face din orașe ceva valoros, cu mesaj, mister și poveste. Îmi vine în minte un magazin alimentar de la Piața cu Flori din Rahova. Eram la un eveniment „cool" în zonă și m-am dus pînă la magazin după o cafea. Pereții erau plini de poze de sus pînă jos cu membrii familiei la nunți, botezuri, înmormîntări. Vînzătorul era din poveste, cu un maiou gri transpirat rău de tot, cu un lanț gros care îl făcuse să transpire. El mi-a făcut una din cele mai bune cafele, cu frișcă multă și scorțișoară. E o imagine grotescă, dar care are un farmec aparte. Cam așa și părerea mea despre kitsch. Într-o lume care se educă după brand-uri care dețin monopol, e binevehit kitch-ul, are rostul lui... e o notă naturală. **Alina Tofan** (actriță)

Cum era de așteptat, pentru o formă de artă abia apărută în secolul al XIX-lea doar de dragul de a putea vinde lucrări și la case mai mici, termenul, deși popularizat și binecunoscut acum, încă nu are un etalon universal și o definiție clară pentru toată lumea. Cum spunea Eugen Dediu mai sus, există în artă o frică constantă de a nu (de)cădea în kitsch, dar în cazul în care nu creăm fără intenție, substanța nu poate fi falsă, deci rezultatul nu va cădea în derizoriu. Ca notă din punctul de vedere al unui scenograf, în artele care implică mai multe departamente, substanța trebuie controlată pe toate planurile, de aceea poți avea un *setting* frumos la TV, să zicem, gîndit cald, compus cu un sens, pentru o discuție intensă, dar actorii să citească doar *script* și să se simtă superficialitatea. Așa cum scenografia n-o să salveze penibilul din serial sau din emisiune, așa nici o ilustrație frumoasă nu poate salva un poem deșănțat.

***Ileana Zirra** este scenograf.*

Arta decentă e ca rețeta de ciorbă a bunicii

Am întrebat cinci ilustratori de carte și artiști vizuali ce reprezintă kitsch-ul pentru ei și dacă există vreun obiect kitsch pe care l-au îndrăgit sau le-a atras atenția în mod deosebit. ***(A. P.)***

Irina DOBRESCU

Înainte de a arunca piatra, știu că eu am pornit și am continuat pe drumul artistic asumîndu-mi o eventuală atitudine „kitschoasă". Îmi dau seama că, probabil, am „mușchi intelectuali" inadecvați, o mare doză de incultură și de naivitate, și totuși un mare tupeu să abordez orice temă, majoră sau minoră, să încerc să cuceresc – artistic – orice mă atrage. Îmi suspend judecata autocritică în mari etape în procesul artistic, desenez case cu turnulețe și pitici de grădină, îngerași și bombonele roz, peisaje care se vor sublime, schițez povești de dragoste eternă, fără să clipesc. Mă bazez eu pe ceva – anume pe speranța (nebunească!) că bunul gust, „secțiunea de aur", mi-a intrat în ADN, în anii de studii. E un risc pe care mi-l asum, pentru că nu am nimic de pierdut: dacă cumva asta nu se întîmplă, oricum bătălia ar fi pierdută ca artist, pentru că nu poți fi artist acționînd din spirit (auto)critic. Motorul unui artist, cred, e din altă zonă. Nu poți conduce (ca lumea) o mașină cu frîna de mînă trasă.

Vorbind de slăbiciunea mea pentru ceea ce s-ar chema kitsch-ul clasic (mă gîndesc la o imitație a stilului victorian, broderii, bibelouri, cutii vechi de bomboane cu îngerași, mobilă sau porțelanuri încărcate), de fapt, orice lucru care evocă o lume sau o nostalgie, e posibil ca aceasta să vină din anii locuiți între blocuri comuniste, între betoane, linoleum, lifturi sinistre, cu obiecte strict utilitare, cu haine fără formă, fără culoare, pe scurt, într-o lume fără stil și fără farmec.

Mai există și *„le nouveau kitsch"*, lumea de plastic, cu tot ce înseamnă ea – recunosc, la el nu frisonez mai deloc. Mai am unele reminiscențe din copilăria și adolescența mea postdecembristă în care mă emoționam cînd vedeam obiecte roz-siclam, gen agrafe de păr sau abțibilduri, dar, per total, *I'm sober*. Sînt o snoabă desăvîrșită la acest capitol.

Oana ISPIR

Prin facultate consideram a fi kitsch lucruri ce încercau să pară ce nu sînt, cum ar fi „parchetul" laminat, care e un carton ce vrea să treacă drept lemn. Sau poate, mai precis, a minți despre valoarea unui lucru. Dar, cu timpul, lucrurile și împrejurimile au început să acumuleze istorie și semnificații personale, iar aparența lor a devenit tot mai puțin importantă. Azi, aș zice că kitsch-ul ține mai mult de contextul din jurul subiectului decît de materialul folosit. Cutia cu mărgele de plastic a bunicii îmi vine cel mai repede în minte, valoroasă prin faptul că nu aveam acces la ea în copilărie.

În artă, îmi vine greu să mă pronunț, îmi displac lucrările care nu îmi spun nimic, dar știu și că a recepționa un mesaj ține destul de mult de cultura vizuală a privitorului. Singurul caz unde nu am dubii că înțeleg mesajul este atunci cînd răzbate din lucrare plictiseala autorului, aș pune aici o etichetă de kitsch după vechea definiție, pentru încercarea de a pretinde că mesajul are sens, deși nici pentru artist nu are.

În colecția mea de purcei au loc și cei de sticlă, și cei din ceramică, plastic sau hîrtie. Purcelul de gresie din Barcelona nu suferă nici un pic în vecinătatea celui din plastic ce dă din cap.

Mihaela PARASCHIVU

Kitsch-ul, după părerea mea, poate fi destul de greu de definit în cîteva cuvinte. Poate să îți placă sau să îți repugne. Kitsch-ul poate fi o floare de plastic dintr-un cimitir din Șurdești sau un obiect de mobilier, poate fi mușamaua de pe masa pe care mănînci zilnic sau o reproducere de artă. Poți să deschizi un sertar sau un dulap și să găsești o cupă în care ai aruncat tot felul de obiecte, în timp ce făceai ordine, și vei găsi cel puțin un obiect kitsch (un breloc cu Turnul Eiffel, o cană cu Klimt, o sacoșă cu Le Chat Noir etc.). Viața noastră este invadată de astfel de obiecte, pe care le întîlnești la tot pasul. Am cumpărat și eu adeseori, pentru familie sau prieteni, tot felul de suveniruri: magneți de frigider, Colosseum-uri în miniatură și altele, cadouri de prin excursiile în care am fost. „Așa se face! Oamenii se bucură să primească!"

Pe de altă parte, unui colecționar de fiare de călcat, care se duce sîmbăta în tîrgul de la Valea Cascadelor, nu poți să îi spui că ceea ce colecționează este neapărat un kitsch. Obiectul în sine poate să fie „prețios", însă aranjamentul, chiar și arhitectura casei în care este amplasat „ansamblul" de fiare de călcat, poate să îți povestească dacă există o intenție, o căutare în spatele colecției, sau să te trimită cu gîndul la kitsch.

Cînd vine vorba de artă, de domeniul în care lucrez, trebuie să spun că, deși nu este foarte greu de depistat kitsch-ul, există o graniță foarte fină între cele două. Poți să vezi mii de reproduceri de artă, obiecte decorative de prost gust, ilustrații nefericite ș.a.m.d., și să te gîndești că, de cele mai multe ori, rezultatul ăsta vine dintr-o neputință sau dintr-un soi de epatare, că lipsește ceva sau, din contra, are ceva prea mult.

Nu am un obiect kitsch preferat, însă trebuie să recunosc că am avut tendința, uneori, să povestesc, să evoc anumite colțuri de memorie pictînd obiecte kitsch. Nu știu dacă lucrările în sine sînt kitsch doar pentru faptul că acestea conțin un obiect de genul ăsta. De obicei, lucrările fac parte dintr-o serie, există în spatele lor o poveste.

Îmi aduc aminte că am avut și noi cîteva bibelouri în casă, moștenite de la rudele care încetau din viață. Nu le puteam suporta. Și asta pentru că le mai văzusem în altă parte, și în altă parte, și nu înțelegeam de ce trebuie, de exemplu, ca acea doamnă suferindă, cu ochii dați peste cap, cu un coș greu pe umăr, plin cu fructe, să se chinuie printre cărțile din biblioteca tatălui meu. Prin urmare, am scăpat-o de suferință și am trimis-o la gunoi, împreună cu colegii ei: iepurașii, elefantul și restul de doamne emoționate.

Anca SMĂRĂNDACHE

Fără îndoială că este un fenomen pe care îl văd la tot pasul, indiferent de cît de mult îmi displace. Pentru mine, kitsch-ul reprezintă o împrumutare a unor cunoștințe, stiluri sau emoții redate exacerbat, fără discernămînt și rafinament estetic, o cădere în clișee, mult sclipici, un exces de zel, de culoare... Obiectele kitsch sînt acele obiecte care nu îmi transmit talentul, efortul, originalitatea artistului. Cînd spun „kitsch" văd în fața ochilor o încărcătură ornamentală, o încercare superficială de redare a frumosului în detrimentului lucrului bun, bine făcut și de calitate. Fenomenul kitsch e ca un om fără propria imaginație, un înveliș fără miez, fără substanță.

Granița a devenit fină pentru că, din intenția de a șoca cu ceva, se poate intra în kitsch. Extravaganța poate deveni kitsch. Stilul de viață al unor oameni s-a transformat în kitsch. Arta modernă a dus la dezvoltarea kitsch-ului, l-a alimentat și, întrucît arta este subiectivă, fenomenul kitsch poate fi recunoscut de unii, iar de alții nu.

Obiecte kitsch care mi-au atras atenția? Cred că anumite suveniruri (însă acestea cît mai simple) cumpărate sau primite prin călătorii (gen magneți de frigider), dar aici le leg de o amintire și asta le dă pentru mine o valoare. Kitsch-ul în sine apelează de fapt la sentimente și nostalgii. Un alt exemplu cred că ar fi anumite împodobiri, ornamente de Crăciun, pe care le accept și îmi plac pentru simplul fapt că anunță o sărbătoare, scot orașul din monotonia de zi cu zi, sînt o dată pe an și sînt pentru o perioadă de scurtă durată. Unele lucrări ale lui Andy Warhol, despre care mulți au considerat că a făcut o artă kitsch, mie îmi plac.

„Arta nu este ceea ce vezi, ci ceea ce îi faci pe alții să vadă."

EDGAR DEGAS

„Autoconștientizarea este inamicul artei, indiferent dacă este vorba despre teatru, scris, pictură sau însăși trăire, care este cea mai înaltă formă de artă."

RAY BRADBURY

„Kitsch-ul este idealul estetic al tuturor politicienilor, al tuturor mișcărilor politice."

MILAN KUNDERA

Mircea POP

Din punctul meu de vedere, kitsch-ul e strîns legat de percepție, un obiect poate fi considerat kitsch sau nu în funcție de cine îl privește, există expresia *„Beauty lies in the eye of the beholder"*, mi se pare că se poate aplica și în cazul acesta. Trecînd peste asta, dacă vorbim despre creatori, lista de ramificații e destul de lungă, conține cultură vizuală, cunoștințe tehnice, spirit critic, gîndire abstractă, ca să poți scoate un produs la anumite standarde, toate acestea și multe altele trebuie să meargă ca o mașinărie bine lubrifiată. Cînd există lipsuri în procesul de creație, de obicei apar umpluturi neasumate, rezolvări nu tocmai rafinate, exces de detalii care să compenseze, atenție pe lucruri triviale, manierisme, produsul final nu transmite nimic, nu te poartă într-un loc anume. Arta decentă e ca rețeta de ciorbă a bunicii: dacă respecți procesul, gustul ciorbei te va purta cu gîndul la anumite momente din trecut care sînt asociate cu aroma și mirosul respectiv, era și o denumire științifică pentru procesul acesta, îmi scapă, în fine, și cu arta e la fel, dacă e făcută bine, o să-ți transmită o stare, o să te poarte într-un loc anume, pentru o secundă îți schimbă percepția, distorsionează realitatea, kitsch-ul n-are nici o șansă să facă asta.

Nu pot spune că am îndrăgit obiecte kitsch, dar cîteva mi-au atras atenția, pisica aia care mișcă o lăbuță e complet din altă lume, a fost acum ceva timp o expoziție cu vreo 20-30 de pisicuțe din astea puse una lîngă alta pe podea, super-*funny* și absurde. Restul sînt la fel enervante, obiecte produse în masă pentru oameni plictisiți care, în loc să pună cărți în bibliotecă, pun bibelouri, fiecare carte-n plus e un bibelou în minus, dar sub cărți nu prea poți să ai mileuri și așa se creează un *domino effect* de kitsch, care de obicei se termină cu o *Răpire din Serai* deasupra patului sau cu tablouri à la Bob Ross. Partea ciudată ar fi că e *cool* să te pozezi cu *Răpirea*... sau cu mileul, zic oamenii că e ironic pe Instagram, poate așa e.

anchetă realizată
de Adina POPESCU

„Kitsch-ul îmblînzește lucrurile, e gingaș"

interviu cu Cristian LICĂ, kitsch manager

Anul trecut, în mai, s-a deschis, în Centrul Vechi din București, Muzeul Kitsch-ului Românesc. Este un muzeu privat cu peste 200 de exponate care (re)consideră kitsch-ul ca o formă de exprimare creativă și, în același timp, ridicolă și ostentativă. Obiectele expuse sînt împărțite în șapte categorii: Dracula, Religie, Comunism, Design interior, Gipsy, Modern și Make Your Own Kitsch. Am stat de vorbă cu ***Cristian Lică,*** *inițiatorul și directorul acestui muzeu.*

© E. Cojocaru

De ce un muzeu al kitsch-ului românesc?

Pentru că eu însumi sînt un mare fan al kitsch-ului. Încă din adolescență am colecționat tot felul de kitsch-uri. Adică mici bibelouri, mici obiecte cu scop pur decorativ. Kitsch-ul meu preferat era un crucifix cu termometru.

Cînd ne-am hotărît să facem un muzeu al kitsch-ului, ne-am pus în primul rînd întrebarea ce este kitsch-ul de fapt și am identificat două categorii. Una ar fi kitsch-ul de tip creativ, cel de tip *curry,* cum ar fi amestecurile nepotrivite de elemente care doar aparent sînt din aceeași familie. De exemplu, televizorul cu ecranul de sticlă și peștele de sticlă, o combinație pe care se pare că cineva a gîndit-o pentru că amîndouă conțin sticlă și au forme complementare. Contează și forma peștelui care se potrivește cu dreptunghiul televizorului, era nevoie de un element decorativ acolo. Sau Ceaușescu cu sceptrul monarhic. Sînt niște alăturări atît de nepotrivite de elemente. Sau materialismul preoților. Nouă ni se pare că este un kitsch. Atît timp cît tu susții că scopul tău este unul spiritual, iar lucrurile pe care tu le faci nu se referă la viața asta de pe pămînt, atunci de unde tot materialismul ăsta, cu mașini Mercedes și cu tot felul de obiecte din aur?

Aplaudăm acest tip de kitsch, ne plac creațiile noi chiar dacă sînt urîte sau conțin elemente nepotrivite, pentru că aplaudăm, de fapt, creativitatea sub orice formă s-ar manifesta ea. Ulterior putem să analizăm dacă ne place sau nu ne place.

A doua categorie de kitsch este kitsch-ul clișeic: am văzut cum ai pus tu peștele pe televizor, mi-a plăcut, am luat *mema* de la tine, adică am luat această informație culturală de la tine, și anume că e o metodă bună de a-mi decora casa, și așa ajungem la miile de copii după „Gioconda". Tipul acesta de reproducere este un kitsch clișeic.

„Arta nu are alte limite decît neputința artiștilor."

EMILE ZOLA

„Kitsch-ul este artă fără sistem imunitar."

DAVID BERGMAN

Totuși, cum s-a ajuns la ideea unui muzeu?

Așa cum spuneam, am fost pasionat de kitsch-uri, dar am și călătorit foarte mult, în peste o sută de țări, și am văzut peste cinci sute de muzee. Întotdeauna mi-am dorit să fac un muzeu. Și mi-am dorit să fie un muzeu popular. Inițial, tema la care m-am gîndit a fost comunismul, însă mi-am dat seama că e o temă dramatică, o temă grea. Vizitînd un muzeu al comunismului, de cele mai multe ori ieși cu o senzație toxică. Noi am vrut să facem o experiență plăcută, amuzantă pentru public, și atunci am legat-o de pasiunea mea de-o viață. Ne-am mirat, după ce ne-am apucat să facem liste, cîte exponate kitsch puteam găsi. Din fericire, mediul românesc este foarte generos atît în ceea ce privește categoria kitsch-ului clișeic, cît și categoria kitsch-ului creativ. Astfel am ajuns la aceste șapte zone kitsch care există acum în muzeu.

Prima zonă cu care am început este cea legată de Dracula, pentru că noi am ajuns la concluzia că Dracula e cel mai mare kitsch românesc, în sensul că nu a fost niciodată coerent sau tratat în mod unitar. Nu știm cine e Dracula, știm că e un vampir și cam atît. Dracula este un instrument despre care credem noi că ne ajută să ne vindem mai bine turiștilor străini. Pînă în 1989, nu se știa de Dracula, nu era un mit, iar acum a devenit cel mai celebru personaj de origine română, ca să spunem așa, în exteriorul țării, e mai vestit decît Hagi sau decît Ceaușescu. Dar nu există o perspectivă unanimă asupra imaginii acestui personaj, fiecare îl vede în mod diferit.

Apoi, mai sînt zonele de kitsch religios și de kitsch *gipsy,* iar aici noi am încercat să nu lezăm sentimentele nimănui. Oricît de ironici am vrea să fim, noi nu vrem să jignim pe nimeni, încercăm să avem aceleași valori europene pe care le au și vizitatorii noștri. Dar, așa cum spuneam, derapajele foarte mari între misiunea religiei ortodoxe și lucrurile care se întîmplă sînt de fapt atît de amuzante încît nu ne-am putut abține să le aducem în muzeu. De exemplu, am făcut rost de o icoană care plînge și unii oameni au venit să se închine la ea. A fost o doamnă care a venit timp de o săptămînă în fiecare zi. Se strîngeau lacrimile într-un bol și chiar ne-a venit, la un moment dat, ideea să vindem sticluțe mici cu lacrimi ale icoanei.

De asemenea, referitor la zona *gipsy,* diferențele dintre arhitectura țigănească și cea românească sînt atît de mari încît, într-un sat de români, casa țigănească iese în evidență, nu ai cum să o excluzi, asta fără nici o urmă de rasism.

Mai avem o zonă a kitsch-ului comunist unde tematica a fost toată perioada noastră comunistă. Am încercat să îl tratăm ușor amuzant, apropo de limbajul de lemn sau de arhitectura comunistă gen Casa Scînteii sau Casa Poporului. Nu știu dacă putem noi să deținem adevărul în materie de arhitectură, dar aici ne-am luat după specialiștii care au arătat cumva cu degetul în direcția asta. Am încercat să fim în linie cu opinia generală, adică un șemineu electric cu flacără nouă ni se pare kitschos după orice sistem de valori.

Avem zona asta cu decorul unui apartament la sfîrșit de secol XX. Probabil cu toții avem aceleași amintiri vizavi de toate obiectele care decorau casele bunicilor, noi astăzi le numim cu curaj „kitsch", dar să nu uităm că Turnul Eiffel a fost considerat un kitsch la vremea lui, ce căuta un turn de fier în mijlocul unui oraș cosmopolit cum era Parisul secolului al XIX-lea? Trecerea timpului și schimbarea modelor generează noi kitsch-uri. Anul trecut au apărut papucii de puf, ni s-au părut un kitsch creativ fantastic. Cineva spunea că poți să ștergi și praful cu ei. E posibil ca acest trend al papucilor de puf să devină foarte popular, iar nouă o să ne fie jenă că l-am catalogat drept kitsch. Kitsch-uri noi tot apar, avem zona de kitsch modern, cocalarul și pițipoanca sînt preferații noștri, dar mai sînt și toate *fake*-urile astea care se produc, toate genții și toate obiectele, ochelari falși și altele.

Așadar, kitsch-ul are succes?

Eu zic că da. Cred că există doar o iluzie a gusturilor rafinate, deoarece sînt gusturi și atît. Dar cei care vin din zona a ceea ce numim noi gusturi rafinate, cum ar fi muzica simfonică sau jazz-ul, au o foarte mare antipatie față de kitsch și cumva nejustificat pentru că kitsch-ul îmblînzește lucrurile, kitsch-ul e gingaș.

Credeți că există kitsch-uri cu specific românesc?

Cred că kitsch-ul e universal, dar sînt cu siguranță și foarte multe kitsch-uri românești. Ceaușescu a fost un tip foarte kitschos, Dracula – așa cum îl prezintă românii – a ajuns să fie un kitsch. Noi am făcut vara trecută un concurs, se numea „Cele mai mari kitsch-uri ale românilor", iar pe primul loc a ieșit Arsenie Boca. Imaginea lui Arsenie Boca în secolul XXI e foarte kitsch, se regăsește și în pata de igrasie a unei doamne din Berceni care a avut o țeavă spartă și acolo a apărut figura, dar și pe odorizantele de mașină, în cele mai variate locuri, el fiind totuși un simbol care ar trebui să ne îndemne la contemplație, la meditație, și nu la opulență. Așa au votat românii, Arsenie Boca este cel mai mare kitsch, la concurență cu Dracula, cu Ceaușescu, cu dacii – conceptul de daci. Noi, românii, sîntem niște foarte buni propagatori de kitsch-uri, „Răpirea din Serai", de exemplu, nu e nici vorbă o invenție românească, dar a prins foarte bine la români. Există un soi de lipsă de încredere în gusturile proprii, iar gusturile vecinului sînt întotdeauna mai bune, mai confirmate, mai validate, și atunci, în loc să îndrăznesc să îmi cumpăr o altă carpetă, îmi iau și eu tot una cu „Răpirea din Serai", la fel ca toată lumea.

Cum percep turiștii străini Muzeul Kitsch-ului Românesc?

Target-ul nostru, mă rog, planul de afaceri se bazează în mare măsură pe turiști străini, 45% din vizitatori cred că sînt străini. Noi ne-am bucura să vină și cît mai mulți români, însă cei mai mulți dintre români cunosc obiectele astea, „Răpirea din Serai" înseamnă pentru noi toți cam același lucru. Dar și străinii se regăsesc în zonele noastre kitsch, în special cei din țările sudice, se pare că decorurile din copilăria lor sînt similare celor de aici. Pentru străini e o experiență inedită, de o jumătate de oră, diferită de clasicele muzee cu exponate tradiționale, poate fi bifată pe o hartă a orașului. Avantajul mare al acestui muzeu este că e în Centrul Vechi și aproape toți străinii ajung inevitabil în Centrul Vechi, iar aici nu sînt oferte culturale mai deloc. Noi sîntem al patrulea obiectiv din București pe TripAdvisor, după Vila Ceaușescu, Biserica Stavropoleos și Parcul Herăstrău.

a consemnat Adina POPESCU

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Simfonia manelelor

Știu, ziarele și televiziunile au mestecat zile în șir scandalul iscat la sărbătoarea orașului Pitești: pancarte ca la 23 August, guvernanți euforici aplaudînd lalele și defilări omagiale, oameni entuziasmați sau deprimați de perspectiva revenirii unor vremuri pe care le credeau de mult apuse etc. Știu, deci, că încă un comentariu ar putea părea excesiv. Dar secvența cu pricina mi se pare greu de uitat și greu de trecut cu vederea. Și iată de ce cred asta.

■ Da, organizatorii evenimentului au dreptate: fiecare colectivitate are dreptul să își aleagă propriul mod de divertisment, de consolidare a comunității, de exprimare a propriei identități. Orașul Pitești serbează laleaua. Foarte bine. Foarte rău este cînd o sărbătoare comunitară, la care rîzi, cînți și dansezi doar pentru plăcerea de a rîde, cînta și dansa, se transformă într-un spectacol cu dedicație, menit să amuze ștabii „de la centru". E de prost gust. E prea aproape de anii de tristă amintire.

■ Printre cei care au defilat prin fața „înaltelor oficialități" se numărau cadre didactice, persoane cu dizabilități împreună cu însoțitori, părinți, sportivi. Adică exact toți aceia care ar fi trebuit mai degrabă să fie supărați pe doamna prim-ministru, dar supărați rău: pentru salarii mici și școli dărăpănate, pentru lipsa medicamentelor și dezastrul din sistemul medical, pentru lipsa asistenților sociali și pentru drumurile făcute la primării ca să dovedești că ești o persoană cu handicap major, pentru manualele lipsă și pentru sălile de sport insalubre. E stupefiant să vezi cum cei care pînă mai ieri amenințau cu greve zgomotoase, la sărbătoarea lalelei s-au dat peste cap, la propriu, să smulgă aplauze de la cei pe care se pregăteau, cu bune motive, să-i ocărască.

■ A defilat și Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Argeș. Costumată în lalele. Tot prin fața doamnei Viorica Dăncilă și a doamnei Carmen Dan. De ce? Nu știm. (Mă întreb dacă au mai defilat și alte „direcții": spre exemplu, direcția de buget, finanțe, studii, prognoze, sau cea de amenajare a teritoriului. Mă întreb dacă în fiecare an defilează direcțiile Consiliului Județean.)

■ Miniștrii au vorbit la microfon. Din fericire scurt, din nefericire prost și înzorzonat. Citez din discursul doamnei ministru Grațiela Gavrilescu. „Să mai beneficiem în zilele acestea de minunatele raze de soare și de parfumul florilor. Și să uităm de tot ce ne înconjoară, chiar dacă de multe ori lucrurile respective nu sînt tocmai cele mai frumoase." Noi am uita, dar parcă putem?!

■ De fapt, nebunia iscată la Pitești, cu vizite tovărășești, lalele, copii așezați în cap și imn de stat intonat cam cîș seamănă cu nebunia din învățămîntul românesc, ambele iscate de adulți nepăsători: revenirea la Editura Didactică unică, de stat, după ce ani mulți am visat la o piață liberă și la manuale creative, un ministru al Educației care taie locuri din universități fără să-i treacă prin minte să se consulte cu rectorii instituțiilor superioare, salarii despre care nu știm încă dacă au crescut, au scăzut sau au fost tăiate cu totul, școli despre care nu știm dacă au fost desființate sau mai primesc încă elevi etc.

Ar fi putut fi altfel? Sigur: o sărbătoare simplă, fără temenele și fără sulemeneli, fără figuri impuse și trupuri contorsionate. O petrecere cordială, firească, scutită de protocol „festiv", de entuziasm factice, de „figuri impuse". Emotivitatea nu trebuie neapărat să fie neinteligentă, soldățească, lingușitoare. În fond, și stilistica sărbătorii ține de educație. Dar despre ce educație (mai) vorbim? Și despre ce miniștri, despre ce guvernare, despre ce electorat?

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

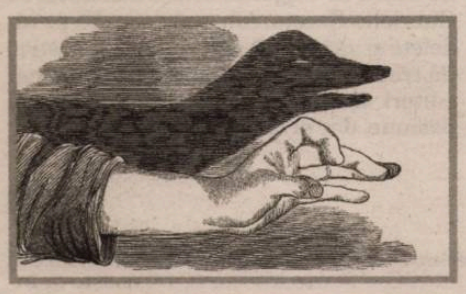

Iaromira POPOVICI

bazar

Surprize și reacții

Nu toate drumurile sînt la fel de idilice sau de lipsite de evenimente precum cel cu bicicleta (despre care tocmai am scris). Uneori, lucrurile nu se leagă deloc și strada, în loc să fie prietenoasă, devine apăsătoare. Alteori, în locul fluxului liniștit, pe drum ți se întîmplă mereu ceva neașteptat.

De pildă, într-o seară, îmi vedeam de drumul obișnuit pe străduțele cu case dintre Romană și Rosetti. Dintr-una din casele de cele mai multe ori frumoase de pe acolo iese demn, dar rapid, un domn în pijama. Dacă mai țin minte bine, pijamaua era albă cu imprimeuri mici. Domnul era în vîrstă și părea respectabil (ce-o mai fi însemnînd asta). Cu pijamaua lui *fancy* cu tot, s-a urcat tacticos în mașină, a închis portiera și dus a fost. Poate avea o treabă urgentă. Poate era urmărit, ca-n filme, și a trebuit să fugă cu ce avea pe el. Poate îl apucase același dor de ducă ce mă apucă pe mine cînd îmi iau bicicleta. Sau poate pur și simplu, lăsînd toată poezia deoparte, plecase să-și cumpere ceva.

„Am venit tocmai de pe partea cealaltă după dvs. ca să vă spun că aveți pană."

Într-o altă azi, trebuia să cumpăr niște cadouri pentru oameni din străinătate: ceva care să fie „tradițional, sau „național" fără să fie neapărat kitsch. Și niște cărți despre România și spiritul ei (dacă o exista așa ceva), care să nu fie nici prea docte, nici prea convenționale. Așa că m-am dus la Cărturești Carusel, pentru că era la îndemînă, îmi place să intru acolo de fiecare dată și e aproape de alte posibile surse de artizanat (da, știu, kitsch). Am intrat, am urcat. Și m-am trezit lîngă un domn subțire, cu păr negru și lung, cu barbă și ochelari. Care avea o chitară și cînta „Ticket to Ride". Cînd voiam să mai iau cîte o carte din raft, domnul respectiv își lărgea spațiul dedicat mișcării scenice și venea tot mai aproape de mine, executînd niște piruete agile. Cînta frumos și se mișca decent, așa că am întrebat-o pe fata de lîngă mine, care filma cu telefonul, cine e. De fapt, cine sînt, pentru că, dacă te uitai cu adevărat în jurul tău, vedeai că la fiecare balcon, ba chiar și jos, era cîte un domn cu cîte un instrument care cînta. Nimerisem în plin concert Robin and the Backstabbers.

Într-o altă zi, în metrou, am asistat la niște scene ce mi s-au părut uluitoare. Deși, în mod normal (raportat la ce normalitate?), nu ar fi trebuit să mi se pară. O femeie tînără cu copil mic s-a urcat în vagonul în care stăteam și eu. Imediat, un tînăr cu barbă a și sărit să-i dea locul, ca și cum ar fi fost cel mai firesc lucru din lume. A făcut totul cu zîmbetul pe buze. La nici cinci minute după acea, în același vagon, cred că o domnișoară s-a ridicat la fel de fără farafastîcuri și de grațios și a lăsat-o să stea în locul ei pe o doamnă mai în vîrstă. Eu am rămas înmărmurită pe scaunul meu de vizavi. Nu mai simțisem așa ceva în aer de... de fapt, niciodată.

E adevărat că spiritul civic poate fi, uneori, și obositor. Într-o altă zi, am plecat, cu aceeași bicicletă, spre parc. Numai că de data asta nimic nu se lega. Bicicleta părea că merge, cel puțin eu înaintam pe ea, dar oamenii din jur se uitau fix și, mi se părea mie, urît la mine. Deodată păream să fiu centrul atenției, dar într-un mod negativ. Am surprins un cuplu șușotind de pe margine în spate și mi-am adus aminte de povestea mamei mele și a prietenei ei în drum spre Cîmpulung Muscel: mai toate mașinile care treceau pe lîngă ele le făceau semne și ele credeau că se întîmplă asta pentru că erau zburlite la păr.

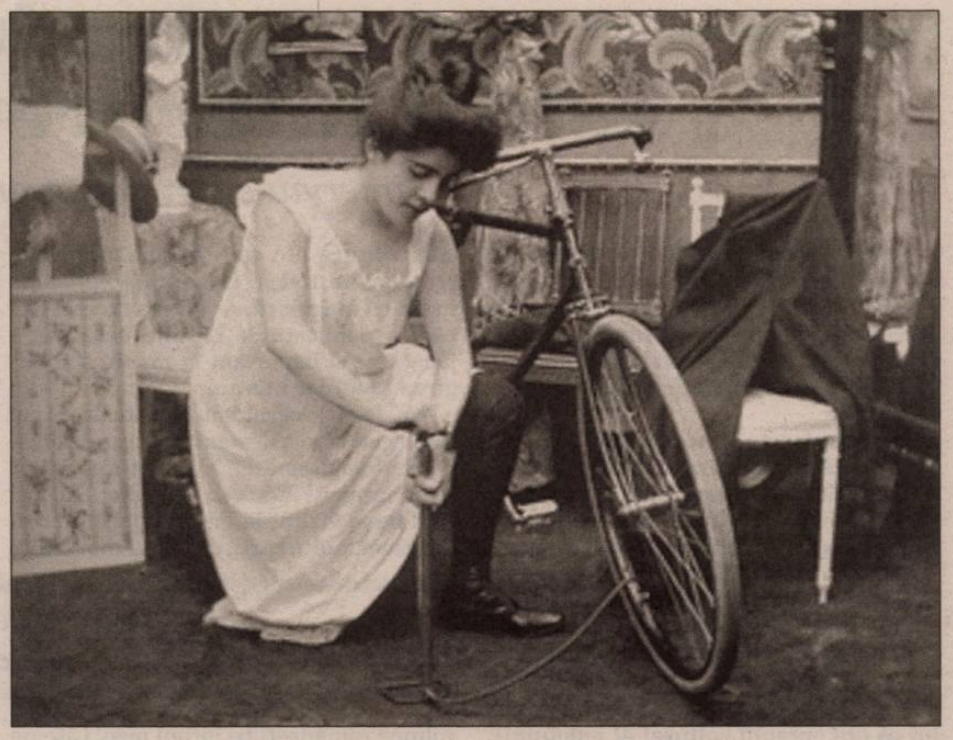

De fapt, din motor ieșea fum, mai aveau puțin și luau foc.

În ce mă privește, am continuat să înaintez cu bicicleta mea. La un moment dat, aproape că a sărit în fața mea un domn precipitat. Era un biciclist serios, profesionist, cu cască și bicicletă adevărată, care mergea pe carosabil. Departe de amatorismul meu. Mi-a spus: „Am venit tocmai de pe partea cealaltă după dvs. ca să vă spun că aveți pană". „Mulțumesc!", i-am răspuns eu. După care, părîndu-mi-se că se uită cumva critic și disprețuitor la mine și la nepriceperea mea, am ținut parcă să mă scuz, în timp ce mă urcam înapoi pe bicicletă: „Acum trebuie să ajung undeva cu ea ca s-o repar, nu?"

Pe tot drumul de întoarcere spre casă m-am simțit mizerabil. Lumea se prăbușise cu susul în jos, deși bicicleta, biata, înainta și așa, cu pana ei cu tot. În postura asta de *failure,* de victimă, să zicem, a propriei nepriceperi, mi se părea că toți se uită cu dispreț la mine (ceea ce, desigur, era departe de adevăr, pentru că celor mai mulți puțin le păsa de mine și habar n-aveau că exist).

Am ajuns cu chiu, cu vai acasă. Am reparat bicicleta cîteva zile mai tîrziu. M-am întors cu aceeași bicicletă în blocul meu fără lift și am început s-o urc încet pe scări pînă la etajul meu. O doamnă în vîrstă și foarte subțire din bloc s-a oprit să mă întrebe dacă nu poate să mă ajute. Apoi a apărut și fiica ei, la fel de subțire, și a început să-mi explice cum ar trebui s-o duc mai ușor. Am tăcut și mi-am urnit mai departe bicicleta, treaptă cu treaptă, agale, dar hotărît. Uneori, singurele soluții sînt doar singurătatea și tăcerea.

Ana Maria SANDU

Două zile la Budapesta

M-am întors la Tîrgul de Carte de la Budapesta după 11 ani. În 2007 fusesem invitată să particip la programul „International First Novel Festival", alături de alți scriitori din Europa. Era prima mea experiență „internațională" de scriitoare. Poate de asta și Tîrgul de Carte, și oamenii cunoscuți atunci mi-au rămas dragi, iar regăsirea, peste ani, m-a bucurat.

Multe s-au schimbat de atunci. Am simțit depresia post-alegeri, de care mi-au vorbit nu numai traducătoarea Gabriella Koszta și actrița Csona Judit (care se apropie de a o suta reprezentație cu spectacolul pe care l-a făcut după *Sînt o babă comunistă* a lui Dan Lungu). Turismul de week-end din capitala Ungariei nu ține cont, însă, de angoasele politice, iar cozile de la intrarea în cluburi și în restaurante erau sîmbătă seara impresionante.

Mi-am amintit rîndul de oameni care așteptau, în 2007, să ia autografe de la Peter Esterhazy și de la Umberto Eco. Acum, în Tîrgul de Carte care se organizează într-o fostă fabrică, cu o peluză imensă în față, oamenii se adunau aproape la fiecare stand pentru ca scriitorii unguri tineri să le semneze cărțile. Am întrebat cine erau autorii, unii erau poeți, alții erau mai cunoscuți de la televizor, fiindcă avuseseră fie cîte o emisiune culinară, alții scriau pentru copii, dar mi s-a părut că instituția autografului a rezistat mai mult decît în alte părți.

Tîrgul de Carte nu e mare, dar e prietenos. Cel mai *cool* cuplu de vizitatori văzut: doi tineri în scaune cu rotile, care se opriseră la cafeneaua cochetă de la etaj ca să bea o limonadă și ea îi citea lui, la ureche, un fragment dintr-un roman.

În vînzoleala de cărți și de oameni, am întrebat-o la un moment dat pe Gabriella Koszta de Ádám Bodor, pe care l-am descoperit cu *Zona Sinistra* datorită lui Filip Florian. La mai puțin de o oră, după ce ne așezaserăm la o terasă, a trecut împreună cu soția lui pe lîngă noi. Cele cîteva minute cît au stat cu noi la masă le-am primit ca pe un cadou. N-am avut curajul să-i spun că, după ce i-am citit romanul, visele mele au fost o vreme contaminate de atmosfera de o stranietate fără margini, de aburul lumii din carte, care nu seamănă cu nimic altceva.

Timpul se suspendă în aceste călătorii scurte. Se împarte în ore în care ai lansări și discuții. Lajos Nagy, interpretul care ne-a acompaniat și la discuția cu Dan Lungu și Alex Goldiș, a fost neobosit. Pune atîta suflet în cum traduce, încît Alex a fost de părere că sigur am părut mai deștepți în ce am spus și am povestit.

Dan Lungu și-a lansat în maghiară romanul *Fetița care se juca de-a Dumnezeu*, iar despre carte a vorbit Dragomán György, un scriitor drag, revăzut și el după niște ani. Întîmplările din turneul electoral pentru funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor din România al lui Dan ne-au făcut să rîdem mult în așteptarea gulașurilor noastre.

Am o slăbiciune pentru orașele văzute noaptea. Budapesta rămîne unul dintre cele mai misterioase. Chiar dacă între mine și ea exista mereu geamul mașinii ghidului perfect, Eunicia Trif, sau al unui tramvai. Mi-am dorit, cu Dan Lungu, să ajungem la un restaurant de pește, despre care ne zisese Agotha Szentannai, dar la care n-am mai reușit să mergem, mai ales pentru jumările de crap. Poate că ăsta e semnul că ne vom întoarce.

Personajul cel mai important, care face ca literatura română contemporană să fie acasă în Ungaria, este traducătoarea Gabriella Koszta. Am stat de vorbă pe îndelete și vă invit să citiți interviul nostru. Să traduci scriitori români și să convingi editori străini să-i publice înseamnă și pasiune, dar și un efort susținut.

„Traducerea este o interpretare profundă"

– interviu cu traducătoarea Gabriella KOSZTA –

Ne-am cunoscut în 2007, la Pécs, cînd eu venisem la Tîrgul de Carte de la Budapesta, în cadrul programului European First Novel. V-am vizitat atunci la Editura Jelenkor. Traduseserăți deja autori români. Ce s-a schimbat de atunci? Și, mai ales, cum?

Îmi aduc foarte bine aminte cînd ai venit la Pécs. Orașul cîștigase titlul de Capitală Culturală Europeană 2010 și Editura Jelenkor pregătise mai multe programe literare. Editura s-a născut în redacția revistei literare cu aceeași nume, care, și înainte de 1989, era deja bine cunoscută și apreciată ca un „atelier" literar contemporan unde au apărut scriitori maghiari care nu erau chiar bine văzuți de puterea politică (în ciuda faptului că era organul cultural al județului), de exemplu Miklós Mészöly, Péter Nádas sau Péter Esterházy. În '93, editura s-a separat de redacție și a devenit independentă. Și-a propus să aibă un program literar mult mai larg, care să integreze literatura contemporană maghiară într-un context cultural european. Cu această idee a pornit colecția „Mică Europa" și ea se focusa pe literaturile contemporane din țările vecine cu Ungaria și din țările mai mici din Europa Occidentală. Am început să colaborăm cu edituri și redacții din țările vecine, cu autorii noștri am participat la tîrguri de cărți și la diferite evenimente culturale în Occident și în Balcani. Era o perioadă foarte fructuoasă, cu toate că editura a avut tot timpul probleme financiare. Fără librării și o rețea de distribuție, nu reușeam, doar din vînzări, să depășim limita critică. Din punct de vedere financiar, editura era ca o livadă care înflorea, dar nu rodea. *Lettre Internationale* în limba maghiară, redactată de Eva Karádi și publicată de Editura Jelenkor, a jucat un rol important în înnoirea și lărgirea relațiilor literare.

Am făcut această mică istorie ca să înțelegeți cum a devenit literatura română contemporană un element important în programul Editurii Jelenkor. Atunci cînd ne-ai vizitat la Pécs, eu încă nu tradusesem multe cărți, dar erau mai multe volume românești pe biroul meu. Citeam mult ca să fiu la curent, jucam cu pasiune rolul lectorului voluntar de literatură română Anamaria Pop, ca un agent dublu pentru literatura română și maghiară, m-a aprovizionat cu cărți românești și a primit de la mine cărți maghiare. Făcusem înainte cîteva traduceri brute, niște piese de teatru, versuri și eseuri, dar nu mă gîndisem serios la traducere. Am tradus doar *De ce iubim femeile* de Mircea Cărtărescu și *Sînt o babă comunistă* de Dan Lungu, dar habar n-aveam cum au ieșit. Știam numai că traducerea literară nu este echivalentă cu traducerea filologică, textul trebuie să sune fireasc în cealaltă limbă. Am făcut și eu cîteva încercări. Editura a avut un traducător excelent de română, pe poetul și scriitorul László Csiki, primul traducător și al lui Cărtărescu, care a trăit o perioadă în București, cunoștea foarte bine și limba, și mediul, și literatura română.

De fapt, profesiunea de traducător de la László Csiki am moștenit-o. Și este o moștenire foarte prețioasă, n-am voie s-o risipesc. În 2008, după moartea lui Csiki, am fost solicitată de Editura Europa să traduc *Dimineața pierdută* a Gabrielei Adameșteanu. A însemnat o mare provocare profesională și cred că de-abia atunci am reușit să trec bariera complexului de inferioritate, pentru că am simțit pentru prima oară și foarte puternic că traducerea literară este profesia cea mai apropiată de profesia mea originală, adică de actorie. Textul se filtrează prin mine, se transformă și redevine viu în limba mea maternă. Adică este vorba despre o interpretare profundă. Această descoperire m-a fascinat și am început să traduc în mod regulat și, întotdeauna, cu mare plăcere.

„Vînzările au scăzut, datoriile au crescut."

Criza economică-financiară din 2008 a avut efecte foarte neplăcute în viața editorială din Ungaria. Vînzările au scăzut, datoriile au crescut, și cînd Pécs a devenit, într-adevăr, Capitală Culturală, nu mai erau surse pentru finanțare, programele s-au blocat, autorii erau nemulțumiți, iar fondatorul Gábor Csordás a încercat să-și vîndă editura. Dar cui? Pînă la urmă, după foarte multe negocieri cu diferite edituri, distribuitori și consorțiuri, după a 20-a aniversare ca editură independentă, în 2013, Editura Jelenkor a fost vîndută. Nu mai putea să funcționeze ca un atelier, făcut din pasiune. Și iarăși s-a dovedit că exigența și calitatea rămîn elementele cele mai valoroase pe piața culturală. Editura a fost cumpărată de Compania Libri, o firmă de librării reorganizată și devenită foarte importantă, cu un director tînăr, perseverent și devotat, cu o cultură literară amplă, Sárközy Bence. Pînă atunci mai cumpărase mai multe edituri de calitate, avea o rețea de distribuție în întreaga țară, un sediu elegant în centrul Capitalei, cu redactori și editori profesioniști, și cu o bază materială sigură. Autorii au avut noroc, editura și-a păstrat nu numai numele Jelenkor, dar și programul inițial și autorii editurii, ceea ce a însemnat o mare satisfacție pentru toți. Redactora-șefă a editurii, Boglarka Nagy, a început cariera de editor la Editura Jelenkor din Pécs, ceea ce înseamnă că putem vorbi despre o continuitate. Și, în sfîrșit, de peste tot, Péter Nádas și alți scriitori porniți din Pécs zîmbesc acum de pe niște afișe uriașe.

În 2011, din motive familiale, a trebuit să mă întorc acasă, la Tîrgu Mureș, ca să le îngrijesc pe mama și pe mătușa mea, de 85 și de 90 de ani. Pentru o perioadă de șapte ani m-am restabilit în Tîrgu Mureș. În această perioadă am tradus, într-adevăr, foarte mult. Cu ajutorul literaturii române m-am consolat și am reușit să supraviețuiesc celor mai mari pierderi din viața mea. Cu recunoștință mă gîndesc la opere și la autori traduși în aceast timp. Printre altele, am tradus *Provizorat* de Gabriela Adameșteanu, *Întoarcerea huliganului* și *Vizuina* de Norman Manea, *Cruciada copiilor* de Flori-

na Ilis, *Orbitor I-II-III* de Mircea Cărtărescu, *Parcursul* de Mariana Gorczyca, *Medgidia, orașul de apoi* de Cristian Teodorescu, *Viața începe vineri* de Ioana Pârvulescu, *Vîrstele jocului* de Claudiu M. Florian, *Fetița care se juca de-a Dumnezeu* de Dan Lungu și ultima a fost cartea ta, *Omoară-mă!*

Periodic văd cifre / statistici în care consumul de carte în Ungaria (raportat la numărul de locuitori) e mult mai mare decît în România. Cum se simte asta pe piața editorială? Și cum „cresteți" cititori?

Se spune că iarba vecinului întotdeauna ți se pare mai verde! Eu nu cunosc statistici, s-ar putea ca vînzările în Ungaria să arate cifre mai bune, nu știu. Dar mie, la FILIT, la Cărturești în București sau la Două Bufnițe din Timișoara mi se pare că literatura în România are foarte mare prestigiu, mai mare decît în Ungaria. Nu știu dacă cifrele vorbesc și despre calitate, despre ce fel de cărți apar. Părerea mea este că, în general, consumul de carte ține de educație și de școală, nu numai de cifre de vînzări. La liceu nici eu nu aveam bani pentru cărți și, totuși, cred că atunci am citit cel mai mult. În biblioteca comunală găseam toate cărțile importante, clasici români, maghiari, ruși, francezi, englezi și în traduceri excelente, și am avut profesori de literatură foarte buni.

De cîteva ori am participat la Atelierele pentru traducători de la Ipotești, organizate de FILIT, și am avut ocazia să ne întîlnim cu profesori de literatură și elevi de liceu din Iași, Botoșani, Suceava. M-a impresionat tare mult cît de pregătiți și curioși sînt elevii, cît de mult citesc și ce profesori devotați se ocupă cu literatura, chiar și în provincie și în părțile mai îndepărtate. Cartea este scumpă, nu toți își permit s-o cumpere, iar dacă devine o necesitate vitală de fiecare zi poate să schimbe împrejurările mult mai mult decît averea propriu-zisă. De exemplu, asta am văzut la Iași. „Creșterea" cititorilor noi începe de la școală primară.

Cum vi se pare că a evoluat piața de carte în ultimii zece ani?

Cred că a evoluat foarte mult. În Ungaria, la Budapesta, dar și în alte orașe, sînt librării imense, cu zeci de mii de cărți, cu coperte cochete, elegante, există o competiție și un *„dumping"* de cărți. E greu să alegi! Și nu prea sînt recomandări corespunzătoare. Acum au apărut e-book-uri și audiobook-uri – cu prețuri rezonabile. Însă viața s-a accelerat în mod exagerat, și părerea mea este că

accelerația nu este deloc avantajoasă pentru cultură, mai ales pentru literatură. Cititul și scrisul – în general, orice artă – necesită timp, relaxare, contemplare, o altă atitudine decît toate celelalte activități. Un *Război și pace* sau un *Orbitor* nu se citesc repede, în felul acesta nici nu are sens. Timpul este foarte prețios și de aceea consumul de cărți a devenit pur și simplu un lux. Dar un lux foarte valoros și deloc lăudăros – fără orgoliu. Un lux spiritual.

„E greu să alegi!
Și nu prea sînt recomandări corespunzătoare."

Dar interesul pentru literatura română?

Mie mi se pare că, în Ungaria, interesul pentru literatura română în ultimii ani a crescut concomitent cu succesul filmului și teatrului românesc. Problema este că aparițiile sînt ocazionale, depind de candidaturi, de gustul editorului și al traducătorului, este dificil să plasezi cărțile într-un context cultural universal sau european mai vast. Sînt cîteva edituri care se ocupă în mod consecvent cu literatura română, participă la candidaturi europene cu programe ample și cu oferte variante. De exemplu, Editura L'Harmattan din Ungaria are o colecție de literatură contemporană europeană foarte elegantă, numită „Undeva în Europa", în cadrul

© M. Cucu

căreia a apărut și volumul II din *Orbitor* (primul a apărut mult mai în urmă, la Editura Jelenkor de altădată, în traducerea lui László Csiki) și sper că în curînd va apărea și volumul III. La edituri ca Noran Libro, Vince, Pont, Scolar, Magvető, aproape în fiecare an apare cîte o carte românească. Aceste edituri de calitate fără surse financiare n-au cum să-și acopere cheltuielile editoriale și de multe ori – nu de bunăvoie! – renunță la cărți care nu sînt sprijinite de ICR sau de Uniunea Europeană. E păcat că nu există o colaborare permanentă și reciprocă între editorii români și maghiari și pentru finanțări comune, și că relațiile editoriale sînt întîmplătoare.

Se publică literatură maghiară contemporană la noi. Attila Bartis e un autor cunoscut și care are un public al lui, de exemplu. Vi se pare că e bine reprezentată, că s-au tradus titlurile / autorii care contează?

„Acum lucrez
la Solenoidul *lui Mircea Cărtărescu."*

Mă bucur pentru succesul lui Attila Bartis în România, este un scriitor cunoscut și apreciat și în Ungaria, ca și György Dragomán, dar cred că totuși literatura maghiară contemporană nu este deloc bine reprezentată în România, aici sînt lipsuri serioase. Ádám Bodor are o singură carte tradusă, dar nu știu dacă este și cunoscut, cu toate că este un scriitor foarte important. Mulți scriitori de un nivel literar incontestabil nu sînt traduși deloc. De exemplu, György Spiro sau Miklós Mészöly. Recunosc că limba maghiară este o limbă grea, nu seamănă cu nici o limbă vecină, însă are o literatură foarte bogată și interesantă. Într-un oraș de pe lîngă Balaton, la Füred, există o casă frumoasă pentru traducători străini, sînt diferite burse, iar la Pécs există un apartament pentru rezidență.

M-am convins de mai multe ori că relațiile personale între scriitori sînt foarte importante. Scriitorii și traducătorii alcătuiesc peste tot o gașcă tainică, ei sînt niște singuratici vulnerabili care se înțeleg între ei și se unesc pentru scopuri nobile și universale. Și, de fapt, literatura – fie că o scrii, o citești, o traduci ori o interpretezi – înseamnă o prietenie familială între oameni străini și necunoscuți.

Pe Mircea Cărtărescu l-ați tradus încă din 2007. Ce le atrage atenția editorilor unguri în cazul autorilor români? Există niște trend-uri?

Inițial, cînd ne pregătiserăm cu programul editorial pentru evenimentele de Capitală Culturală Europeană, am pornit o mică colecție cu volume de proză sau proză scurtă din diferite țări, cu autori importanți din aceeași generație. Primele volume erau *De ce iubim femeile* de Mircea Cărtărescu, un volum al scriitorului belgian Brusselmans și unul de László Márton din Ungaria. Numele colecției a fost „Carte pentru călătorie", cîte un volum de la fiecare autor care s-ar fi putut citi în trenul accelerat între Budapesta și Pécs – spre o Capitală Europeană! Cu ani în urmă apăruseră deja *Nostalgia* și primul volum din *Orbitor* în traducerea lui László Csiki, la care am lucrat ca redactor și am discutat mult despre această proză interesantă și atît de diferită de literatura noastră. M-a tentat pur și simplu, am fost curioasă cum sună ungurește în traducerea mea. Îl știam deja pe Cărtărescu, dar ca poet, cînd în 1996, la Frankfurt, pe raftul Editurii Humanitas, am descoperit *Nostalgia*. Am început s-o citesc și n-am mai putut să mă despart de ea. În anul următor a și apărut la Jelenkor, și a avut mare succes.

Trend-uri nu prea sînt, dar contează editura originală și apariția anterioară la o editură occidentală renumită. Numele editurii este echivalent cu marca scriitorului, și de multe ori editura joacă și rolul agenției literare. De aceea zic eu că colaborările între edituri sînt foarte importante și utile. Precum și întîlnirile organizate și atelierele pentru traducători, unde discutăm probleme practice legate de traducerile noastre, facem recomandări, oferte, circulă informații între noi. Eu am învățat foarte mult de la colegii mei traducători, ei cu toții sînt niște oameni excepționali. Și, cîteodată, chiar este miraculos cum ajungem noi, traducători din țări diferite, la aceiași autori, la aceleași opere și de multe ori la aceleași concluzii.

Care sînt autorii din portofoliul dvs.? Și ce urmează?

Acum lucrez la *Solenoid*-ul lui Mircea Cărtărescu. Nu știu cînd va apărea și o invidiez tare mult pe Antónia Escandell Tur, traducătoarea catalană, cu care am discutat mult la Ipotești despre cartea asta minunată și pe care deja a reușit s-o publice la Barcelona. Aș mai dori să traduc *Pe cîmpia Armaghedonului* de Marta Petreu, aș dori să traduc Matei Vișniec.

Cît a influențat situația politică din Ungaria ce se întîmplă în zona culturală?

Cred că situația politică totdeauna are o influență puternică asupra vieții culturale. Puterea, pentru succese politice sau interese economice, mereu încearcă să manipuleze cetățenii și prin cultură. Dar și politica necesită o anumită cultură, și ea aparține culturii generale a unei țări. În țările postcomuniste, oamenii nu sînt încă obișnuiți cu responsabilitatea personală, le place mai mult să fie conduși de o putere mai puternică decît de ei înșiși. Însă cultura umană universală, după părerea mea, este mai presus de politica actuală, de mici incidente ocazionale.

N-aș vrea să fiu patetică, dar sînt convinsă că și cultura și literatura adevărată se bazează pe libertate, încredere și respect față de om, adică reprezintă conștiința vie a unei societăți. Cu alte cuvinte, literatura de calitate e întotdeauna în stare să repare lucrurile stricate/distruse de politică.

a consemnat Ana Maria SANDU

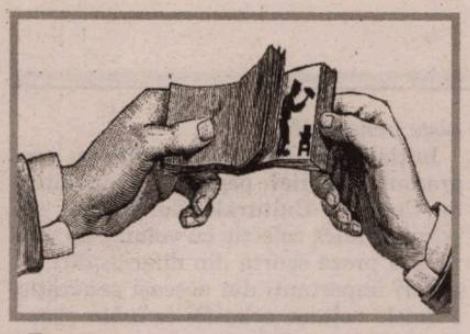

Marius CHIVU

feedbook

Prostie și pedeapsă

În timp ce la Pitești, în cadrul manifestării kitsch numite „Simfonia lalelelor“, copii de grădiniță erau forțați (da, forțați) să facă tumbe, iar alți copii, unii cu dizabilități, erau puși să defileze ca-n Epoca de Aur prin fața agramatei Viorica Dăncilă, douăzeci de elevi ai Colegiului Național „Samuel von Brukenthal“ din Sibiu s-au solidarizat cu studenții, ce protestau în urma reducerii locurilor bugetate pentru licență, master și granturi doctorale și au protestat tăcînd în curtea școlii pentru un sfert de oră. După ce membrii grupului „Vă vedem“ au lăudat atitudinea liceenilor, Inspectoratul Școlar Sibiu a solicitat Consiliului de Administrație al colegiului să-l ancheteze pe profesorul de istorie care a inițiat simbolicul gest civic.

Așadar, Inspectoratul s-au autosesizat, motivînd astfel solicitarea punitivă: „Școala, în toată activitatea ei, are ca principal scop formarea capacităților cognitive și acționale ale elevilor. Așa cum prevede art. 3 din Legea 1/2011, Legea Educației Naționale, «Idealul educațional al școlii românești constă în dezvoltarea liberă, integrală și armonioasă a individualității umane, în formarea personalității autonome și în asumarea unui sistem de valori care sînt necesare pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru dezvoltarea spiritului antreprenorial, pentru participarea cetățenească activă în societate, pentru incluziune socială și pentru angajare pe piața muncii». De asemenea, toate disciplinele din planul cadru, indiferent de clasă, au prevăzut ca principal scop dezvoltarea competențelor, acestea fiind definite ca un sistem integrat de cunoștințe, aptitudini și atitudini. Toate acestea trebuie să se desfășoare cu respectarea prevederilor legale, atît a celor din Legea Educației Naționale, cît și a celor din Legea 272/2004, actualizată în 2016, cu privire la protecția și promovarea drepturilor copilului – art. 27 (alin. 1-3 și 4), art. 51 (alin. 1) și art. 94 (alin. 1). Pentru a clarifica aceste aspecte, ISJ Sibiu a solicitat doamnei director prof. Monica Hay, președinte al Consiliului de Administrație al Colegiului Național «S. von Brukenthal», o convocare a domnului profesor pentru a explica planificarea și proiectarea acestor tipuri de activități, necesitatea și progresul înregistrat de elevi în urma acestui demers didactic, precum și cauza omiterii înștiințării directorului privind desfășurarea acestei secvențe din lecție. De asemenea, în conformitate cu art. 280 din Legea 1/2011, Legea Educației Naționale, decizia de cercetare disciplinară și o eventuală sancționare a cadrului didactic revine consiliului de administrație al unității de învățământ preuniversitar față de care cadrul didactic are obligații contractuale.“

În primul rînd, remarc dimensiunea ironică a situației cauzate de lipsa de judecată critică a Inspectoratului (condus de un anume Ștefan Firu) care invocă legea doar pentru a dovedi că n-o înțelege cîtuși de puțin. O poate citi și, iată, o poate reproduce, dar n-o înțelege. Este exact ceea ce se cheamă analfabetism funcțional, un sindrom, apropo, de care suferă 42% din elevii români care termină stadiul gimnazial al învățământului românesc aflat momentan, probabil, în cea mai proastă perioadă a lui. Căci să invoci „școala, în *toată* activitatea ei“, „formarea capacităților cognitive și *acționale*“, „dezvoltarea *liberă*“, „formarea personalității *autonome* și asumarea unui *sistem de valori*“, „participarea cetățenească *activă* în societate“, „sistemul integrat de cunoștințe, aptitudini și *atitudini*“ (s.m.) ca idealuri educaționale stipulate prin însăși legea învățămîntului, așadar, să invoci asemenea lucruri taman într-o solicitare de lămurire asupra *„necesității* acestui tip de activitate“, urmată de „o eventuală sancționare“ a profesorului de istorie care le-a arătat elevilor, în cel mai practic mod cu putință, ce înseamnă cu adevărat exercitarea democratică a drepturilor civice – ei bine, asta denotă o formă gravă de analfabetism funcțional instituțional. (Remarc și faptul că, deși e în stare să înșire rînduri întregi de articole și alineate de lege, Inspectoratul nu mai are suficientă vlagă și respect pentru a scrie complet și numele colegiului, a lăsat doar „S. von Brukenthal“.)

Directoarea colegiului, Monika Hay, a dat însă o declarație de bun-simț, spunînd că profesorul și elevii n-au părăsit perimetrul unității de învățămînt, deci n-a fost nevoie de acordul conducerii, iar „prin activitatea sa din cadrul orei de istorie, domnul profesor a dorit să le demonstreze elevilor o formă de apărare a drepturilor omului și cetățeanului“. Mai mult, directoarea a subliniat că „așa-zisul protest“ al elevilor n-a fost legat de mișcarea „Vă vedem“, ci de modul de alocare a locurilor bugetate pentru licențe și masterat, multe universități din țară fiind sub-bugetate pentru anul universitar 2018-2019. „Dacă se impune luarea vreunor măsuri ca urmare a acestei acțiuni, asta rămîne de văzut. Vom discuta situația în cadrul consiliului de administrație și vom analiza dacă s-a încălcat vreo reglementare a școlii“, a mai precizat Monika Hay, a cărei atitudine demnă și corectă merită remarcată.

Iată ce a spus și una dintre elevele participante la infama acțiune: „Acel «profesor» este un pedagog din Elveția, care a dorit să petreacă cu noi o oră de istorie diferită de cele cu care sîntem obișnuiți, demonstrîndu-ne că democrația se poate practica, nespecificînd scopul protestului. Astfel, nu am fost manipulați. Protestul nostru poate fi privit ca un experiment social. Desigur, mulți dintre noi au privit acest «experiment» ca o ocazie de a-și exprima opinia față de situația politică.“ Excelent!

În concluzie, un profesor elvețian le arată elevilor ce înseamnă exercitarea democratică a drepturilor civice și Inspectoratul cere lămuriri și sancțiuni. Acesta e rezumatul situației de săptămîna trecută, cînd, o dată în plus, avem imaginea dezastruoasă a felului în care este condus învățămîntul românesc. Și mă întreb: oare ce mai rămîne din idealul educațional al „formării capacităților *cognitive*“, al „dezvoltării *libere*“ și al „formării personalității *autonome*“ etc. cînd, spre exemplu, copiii de grădiniță sînt împărtășiți înainte de micul dejun, iar copiilor din clasele primare li se predă ortodoxismul în școlile ai căror pereți expun zeci de icoane pictate la orele de desen și lucru manual?

Și să nu uităm cazul de anul trecut al Adelei Stan, profesoara de limba și literatura română de la Colegiul Național „Mihai Viteazu“ din Turda, care, după ce le-a recomandat elevilor de clasa a X-a un film cu relația dintre scriitorii simboliști Paul Verlaine și Arthur Rimbaud, a fost acuzată de un părinte că „îndrumă elevii spre homosexualitate prin metode pedagogice subtile“, fiind ulterior sancționată de administrația școlii. Atunci profesoara a trimis o petiție către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, semnalînd „discriminarea de opinie legată de abordarea subiectului homosexualității într-un material didactic auxiliar“ și a atras atenția asupra faptului că profesorii sînt transformați în funcționari lipsiți de personalitate, constrînși să predea mecanic, fără judecăți critice în afara programei școlare. În astfel de cazuri, cînd instituțiile sînt ocupate cu abuzurile, discriminarea și sancționarea, cînd miniștrii de Învățămînt blochează tipărirea manualelor (cum a făcut anul trecut gafeurul în serie Liviu Pop), cine mai deplînge idealul educațional?

La cum arată lucrurile acum, idealul școlii românești este să formeze tineri cu educație religioasă ortodoxistă, dispuși să facă tumbe la propriu, în cadre festive, în fața unor politicieni corupți și agramați, care nu sînt în stare să citească numeralul compus.

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Ediție de colecție Adevărul de la Proclamarea Regelui Mihai I

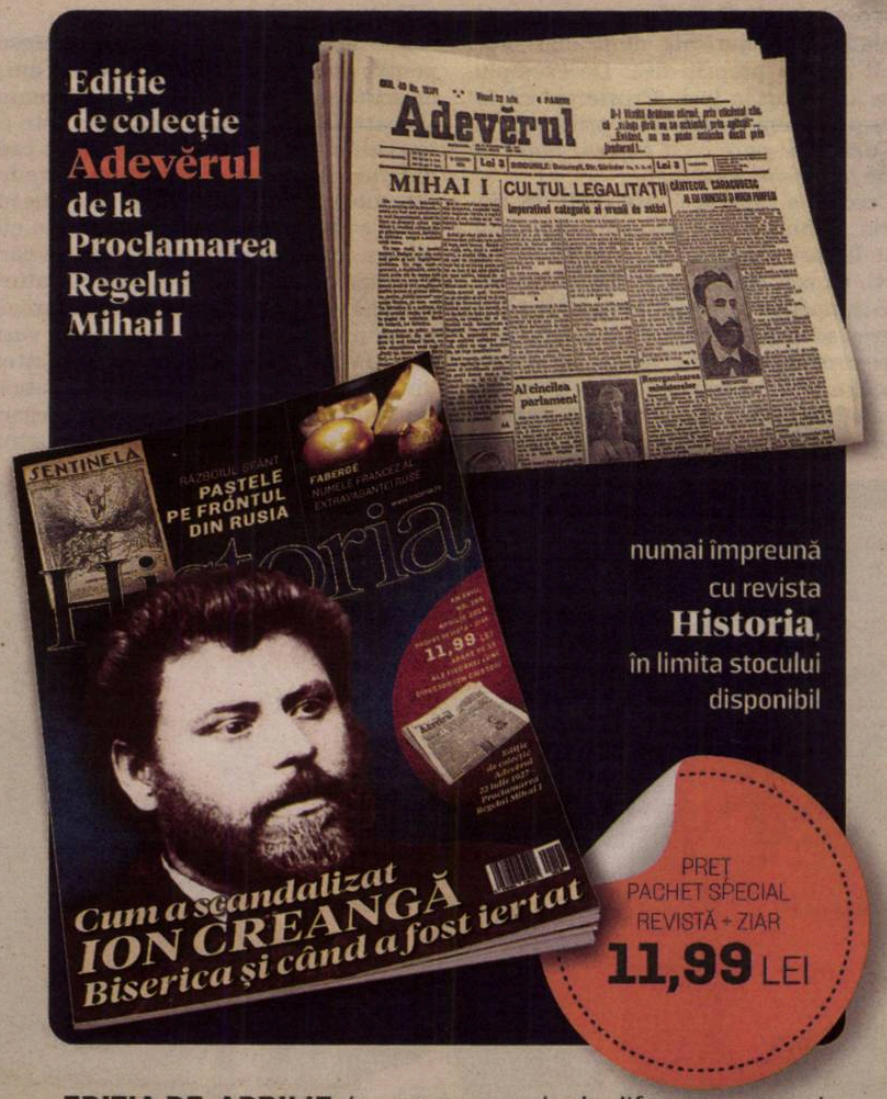

numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ + ZIAR 11,99 LEI

EDIȚIA DE APRILIE, la toate punctele de difuzare a presei

Șerban AXINTE

pe de altă **carte**

Supunere și devorare

● **Dan Dediu, *4,5 litri de sînge, miliardar*, Casa de editură Max Blecher, 2017.**

4,5 litri de sînge, miliardar de Dan Dediu este un volum de debut inegal, cu reușite demne de toată lauda, dar și cu scăderi exasperante, mai ales atunci cînd autorul vrea cu tot dinadinsul să epateze, să fie *cool*, degajînd un aer teribilist, de adolescent întîrziat, ce-și alimentează traume artificiale cînd situațiile existențiale nu par să-i motiveze gesturile. Uneori poetul nu se poate abține să îngrămădească în discursul său tot felul de pasaje superflue, ce fac rău vizibil poemelor. Cu toate acestea, autorul reușește să mențină vii tonul și tensiunea lirică pe tot parcursul cărții. Nu e un paradox. Aceasta este o performanță notabilă în condițiile unui discurs fragmentar, în care piesele de puzzle sînt aruncate neglijent și lăsate în voia unei forțe necunoscute care vine și le reașază în matca lor firească.

După cum spuneam, volumul are reușite ce merită evidențiate. În primul rînd, face parte dintre acele cărți care își creează propria poetică pe măsură ce sînt scrise. În repetate rînduri, Dan Dediu oferă definiții ale poeziei, insolite și percutante: „de fapt ce e poezia, arta? Și tot ce facem noi în viață? / e admirație / [...] / din admirație se naște visul / în creierul uman / războaiele conștiinței pentru un dumnezeu / de fapt e admirație / și în admirație înflorește drama eternă / cînd îl cauți pînă la capăt pe celălalt“ („DMT“). Admirația implică magnetism și atașament emoțional. E o cale spre cunoașterea celuilalt prin explorarea multiplelor fațete ale acestuia în încercarea de a-l căuta „pînă la capăt“.

Poezia lui Dan Dediu degajă o anumită energie. Pare că avem de-a face în fiecare moment cu o supradoză care conduce spre iminente explozii. Aici scriitorul e stăpîn pe situație. Concepe desfășurări ample, pe care atenția trebuie să le exploreze în viteză. O anxietate abia bănuită într-un fragment de poem declanșează tornade de frică în altă zonă. Pe poet pare să-l caracterizeze dicteul controlat de o judecată reevaluatoare. Deși în *4,5 litri de sînge, miliardar* sînt subsumate poeme ale trăirilor intense și contrastante, poetul nu se ferește uneori să conceptualizeze. El se află mereu în căutarea unor definiții. Pare că își asumă lumea (sau propria biografie) pe măsură ce-i găsește o formulare potrivită. Uneori, astfel de definiri și de aproximări capătă expresii admirabile, mai ales în situațiile în care vibrează autentic și componenta existențială: „dragostea, / oh dragostea făcută țăndări în laboratoarele postumanilor / se amestecă la colțul gurii străzii / cînd soarele ca o fantomă îndepărtează / umbrele părinților vindicativi“ („urban“). Zbuciumul interior – o prezență intrinsecă – este dublat de un zgomot de fond continuu. Dan Dediu știe să-și conducă frazele și are dexteritatea timpurilor verbale. Le controlează astfel încît creează temporalități diferite pentru momente unice. Alteori, poetul își proiectează o direcție pe care însă nu o parcurge liniar. Încearcă diferite drumuri pînă să ajungă acolo unde își dorește. Dar asta înseamnă un adaos de perspective, înseamnă explorarea multiplă a unei anumite ipostaze. Creierul joacă un rol foarte important. El fabrică imagini, explozii de pixeli absorbiți de retină.

Componenta erotică a cărții tinde mai mult spre porno. Nu pot spune că există multă vulgaritate aici, dar cea care există se înfiletează în creierul cititorului ca un șurub. Avem de-a face cu o pornografie psihică, mai mult decît vizuală. O tensiune erotică ce dă pe dinafară, iar protagonistul apare ca un *macho* otrăvit de propriile fantasme. Din această zonă își trage cartea și viciile cele mai vizibile. Am vorbit despre ele în sinteză la început. În privința calităților indiscutabile ale volumului, adaug că ele sînt legate de această dimensiune energetică a vieții, în care lucrurile sînt dirijate (sau create) de gînduri. Jocul realităților alternative nu are nimic postuman în el. Dimpotrivă, totul pare că se naște dintr-o dorință de recuperare a umanului, dacă nu cumva chiar a *prea omenescului*. Mi-au plăcut cel mai multe poemele: „DMT“, „urban“, „La revolución del cuerpo“, „în cîmpul meu strîmt de energie și liniște“, „Sîngele rău“ și „muzele care îți lasă firimituri în creier sînt emoții“.

În concluzie, *4,5 litri de sînge, miliardar* constituie un debut mai mult decît onorabil. Dan Dediu este un autor care, în ciuda minusurilor pe care le are în prezent, știe să-și hipnotizeze cititorii, să și-i „supună“ și să-i „devoreze“.

***Șerban Axinte** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* My murderer's chant and other poems (2006-2016), *traducere de Ioana Miron, Editura Vinea, 2017.*

PUBLICITATE

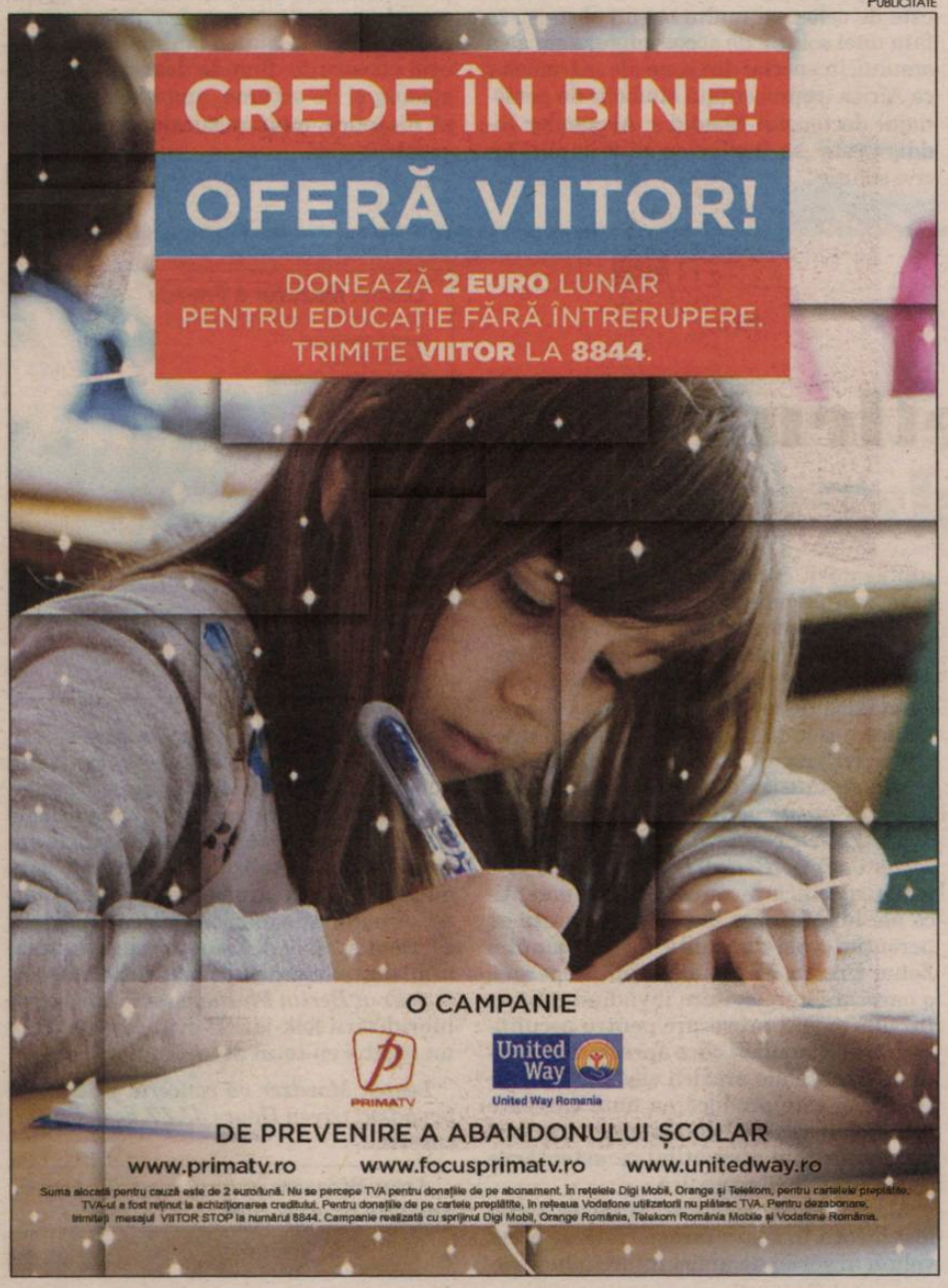

PUBLICITATE

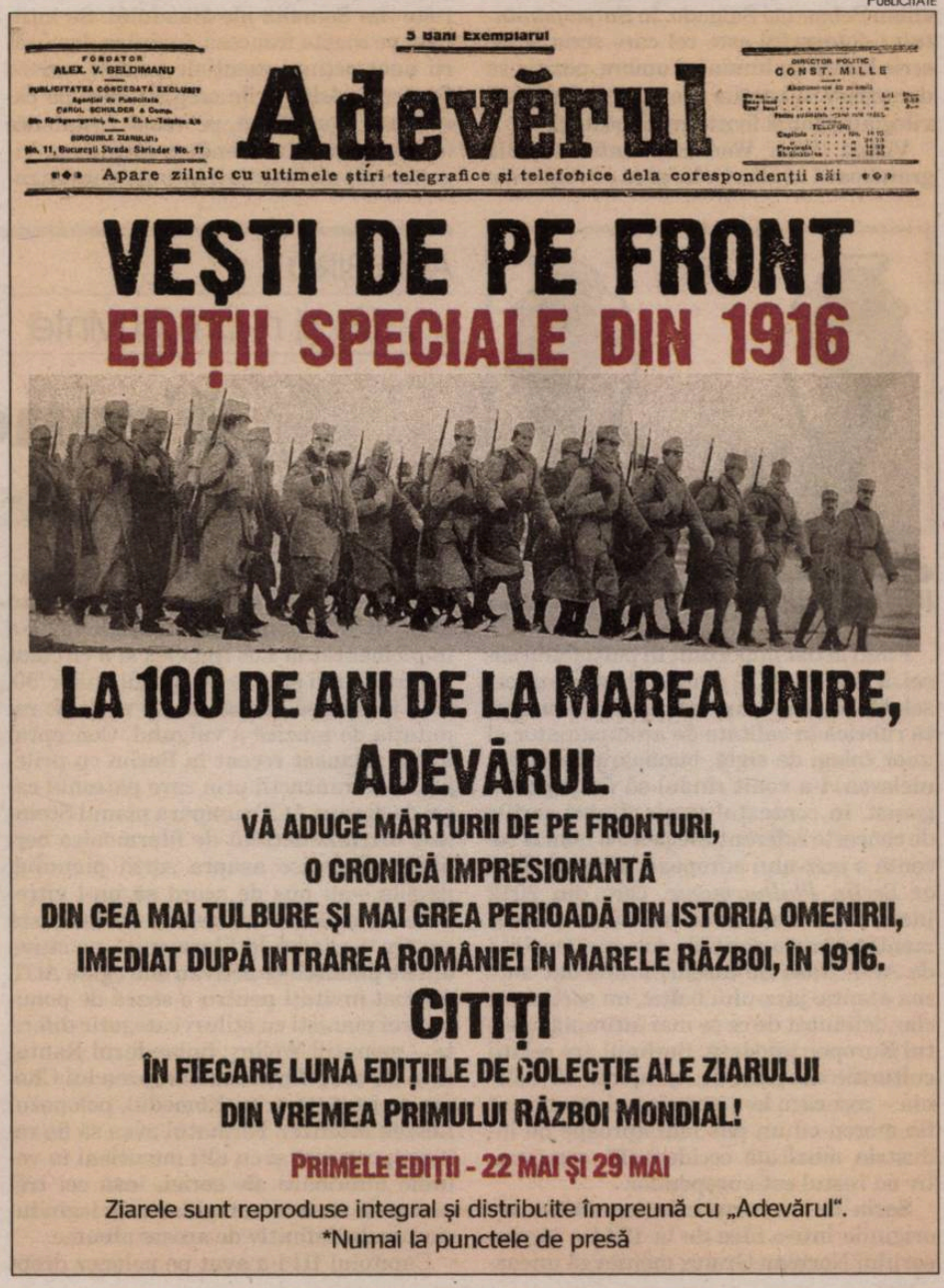

Andreea VLAD

dilematograf

Imposibilitatea unei insule

● ***Submergence* / *Imersiune* (Marea Britanie, 2017) de Wim Wenders.**

„Nici un om nu este o insulă stingheră" – este replica-declarație de intenție a celui mai recent film al veteranului regizor german Wim Wenders, *Imersiune / Submergence,* prezentat în premieră în România în cadrul actualei ediții a Festivalului Dakino. Unul dintre cei mai importanți și originali cineaști contemporani este interesat, pe final de carieră, de poezia abisurilor și de mersul istoriei în contextul unui aparent thriller ecologic. Pariul său este mai provocator decît un simplu film romantic cu două staruri capete de afiș (James McAvoy și Alicia Vikander), și chestionează, printre altele, miza unei identități globale legate mai degrabă de o spiritualitate comună a omenirii decît de puterea diferitelor religii, extremiste sau nu. *Submergence* este, în mod evident, mai accesibil și mai liniar decît marile sale filme din anii '70-'80, care oscilau de la poetica postmodernistă a metafizicului din *Cerul deasupra Berlinului / Wings of Desire,* la căutarea sensului limbajului cinematografic din *The State of Things,* pînă la un realism contemporan stilizat ca în *Paris, Texas*. *Submergence* tratează destul de explicit tematica începutului și sfîrșitului umanității, a resurselor sale inepuizabile de regenerare. Tema regenerării a fost atinsă de cineastul german și în documentarul nominalizat la Oscar *Sarea pămîntului* (2014), o saga rafinată și dramatică a lumii secolului '20 văzută prin ochii fotografului brazilian Sebastião Salgado. În *Sarea pămîntului,* fotograful este cel care scrie și rescrie lumea cu lumini și umbre, poziția sa de martor al istoriei umanității fiind privilegiată, dar și foarte responsabilă.

Vizual, Wim Wenders continuă linia grandioasă a cadrelor largi cu o compoziție fluidă, dinamizată de filmări în unghi ascendent sau unghiuri insolite. Filmul compune și descompune în permanență, prin lumina filtrată și punere în scenă, atmosfera unui acvariu în clarobscur, ai cărui eroi sînt posibilități umane model. Dacă Dani Flanders (Alicia Vikander) este o eminentă cercetătoare care studiază matematica fenomenelor subacvatice, James More (excelentul James McAvoy) este un inginer hidrolog și spion britanic implicat în lupta contra facțiunilor teroriste din Somalia ale Jihadului. Se întîlnesc pe coasta franceză, înaintea demarării unor acțiuni esențiale pentru cariera fiecăruia. Adîncurile crepusculare pe care Dani le studiază, pe vasul L'Atalante (o reverență a lui Wenders către Jean Vigo), corespund căutării inconștientului colectiv al umanității. În abisurile mării se ating înseși limitele vieții, se spune la un moment dat. Ca structură, primul strat oceanic corespunde oricărei amintiri, inclusiv cea a imersiunii originare a botezului. În zona a doua, cea crepusculară, culorile și luminile dispar. Al treilea nivel este și cel mai important, el include tot nevăzutul, „cealaltă lume din lumea noastră", toată viața și regenerarea ei („vreau să uităm că e întuneric în lumea noastră", spune Dani). Pentru James, istoria este de cele mai multe ori un obstacol în fața unei soluții, de aceea singura șansă a omului, în special din zone ale extremelor ca Africa (reprezentată simbolic de personajul doctorului Shadid – Alexander Siddig), este „să îl educi și să îl implici într-o soluție".

„Submergence încearcă să abordeze tema terorismului într-o manieră serioasă și fără prejudecăți. O parte a problemei a fost creată de propria civilizație (...) și este asociată cu dezechilibrele dintre săraci și bogați. Să declarăm război terorismului în 2001 a fost cel mai bun lucru care putea să li se întîmple grupărilor teroriste, noi am creat cu adevărat un monstru", spune Wim Wenders despre filmul său. Însă vulnerabilitatea acestuia, ecranizare după romanul omonim al lui J.L. Ledgard, este chiar multipla sa miză, prin îmbinarea disproporționată a multor niveluri inegal construite: film de dragoste, film de spionaj și de acțiune, ambițioasă premisă filozofică, multiculturală, științifică și geostrategică.

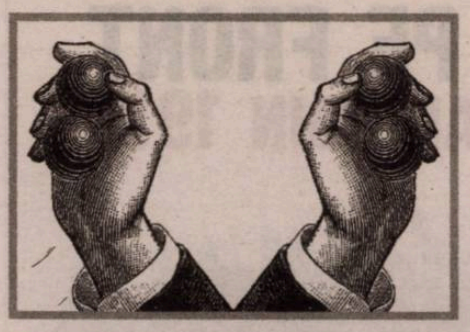

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Freneticul Mozdzer

● **Leszek Mozdzer & Friends, *Jazz At Berlin Philharmonic III,* ACT, 2016.**

Fiind artist important în portofoliul casei de discuri ACT, pianistul polonez Leszek Mozdzer s-a mai intersectat cu această rubrică în calitate de acompaniator al unor colegi de siglă, bunăoară Lars Danielsson. I-a venit rîndul să fie și protagonist, în contextul uneia dintre seriile de concerte referențiale pentru istoria recentă a jazz-ului european, seratele *Jazz at Berlin Philharmonic,* care din 2012 încoace prezintă evenimente *live* documentate într-o serie de colecție îngrijită de ACT. Casa de discuri a acordat adesea atenție jazz-ului baltic, un sortiment clar delimitat de ce se mai întîmplă în estul Europei; totodată, Berlinul are relații culturale deosebit de apropiate cu Polonia – axă care le-a permis polonezilor să fie mereu cu un pas mai aproape de industria muzicală occidentală, comparativ cu restul est-europenilor.

Seria de concerte menționată își are originile într-o idee de la 1944 a impresarului Norman Granz, menită să unească două lumi – jazz-ul perceput pe atunci drept muzică de cîrciumă și clasicismul muzical aristocrat. Ideea originală s-a implementat la Los Angeles și a circulat în jurul lumii pînă la începutul anilor '80, cînd jazz-ul se dezbărase de mult de reputația de muzică a vulgului. Conceptul a fost relansat recent la Berlin cu prilejul unei tranzacții prin care patronul casei de discuri ACT cumpăra pianul Steinway original deținut de filarmonica berlineză. Indecise asupra sorții pianului, părțile s-au pus de acord să nu-l vitregească întru totul, folosindu-se de acesta pentru a găzdui la filarmonică pe cîțiva dintre pianiștii ce activau sub egida ACT. Au fost invitați pentru o seară de pomină trei pianiști cu stiluri categoric diferite – neamțul Wollny, finlandezul Rantala și cel considerat reîncarnarea lui Chopin (ori măcar a lui Komeda), polonezul Leszek Mozdzer. Formatul avea să fie reiterat, remixat și cu alți muzicieni în volume ulterioare ale seriei, însă cei trei aveau să revină cu regularitate legîndu-și numele definitiv de aceste albume.

Capitolul III l-a avut pe polonez drept protagonist, cu o orientare *world music* ceva mai populistă decît pe celelalte capitole, cu accent pe folk-ul est-european și pe jazz-ul polonez influențat de acesta. Ideea originală a lui Granz de-a aduce muzica de cîrciumă în sălile filarmonicilor e reluată acum de pe poziții diferite – cu jazz-ul împărtășind poziția de gazdă cu muzica clasică și cu elementele *world music* invitate să treacă pragul aristocrației. Nu e chiar ideea de bază a seriei *Jazz at Berlin Philharmonic,* ci e ideea specifică a contribuțiilor romantice ale lui Mozdzer la serie, potențate de percuția cvasi-dansantă a israelianului Zohar Fresco. Miza albumului e energia, o oarecare agresivitate invadînd contextul filarmonic, provocare pentru ascultătorii tradiționaliști care apreciază funcțiile relaxante ale muzicii clasice. Conceptul seriei este producerea unui oarecare bruiaj stilistic, păstrînd totodată un nivel de virtuozitate compatibil cu așteptările publicului de filarmonică.

Alături de filarmonică, Mozdzer a mai fost însoțit în seara înregistrată pe acest volum al seriei de amici întorcîndu-i serviciile – Lars Danielsson la bas și violoncel, Zohar Fresco la tobe și cvartetul polonez de coarde Atom String. Deși pianul are o poziție centrală, compozițiile sînt adunate de la toți participanții, inclusiv de la membrii Atom String, care aduc pregnante arome de Kronos Quartet. Amatorii de muzică clasică consideră că, fiind excesiv de frenetic, albumul este unul dintre episoadele mai slabe ale seriei *Jazz at Berlin Philharmonic,* însă fanii hibridizării folk-jazz îl evidențiază drept un capitol cu totul deosebit al colecției.

Leszek Mozdzer va concerta pe 2 iunie în cadrul Green Hours JAZZ Fest din București.

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

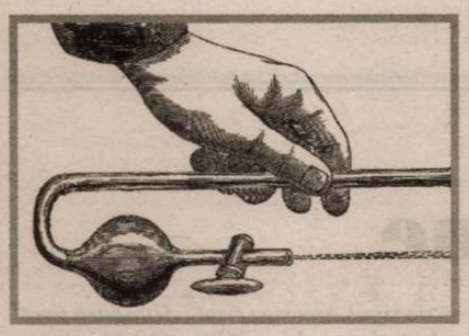

Oana STOICA

rosencrantz & co

Rușinea

● *Boyz and girlz*, text și regie: Sînziana Koenig. Cu: Alex Călin, Florina Gleznea, Katia Pascariu, Oana Cristina Pușcatu, Liviu Romanescu; scenografie și *lighting design:* Hermina Stănciulescu; muzică: Alexandru Suciu. Co-director artistic BÉZNĂ Theatre: Nico Vaccari. Proiect cultural finanțat de AFCN. Co-producție Centrul de Teatru Educațional Replika și BÉZNĂ Theatre.

© Centrul de Teatru Eucational Replika

Dezvoltarea tehnologică accelerată rezolvă unele probleme ale umanității și creează altele noi. Dacă pînă la apariția lui *Homo deus*, creator de viață artificială anticipat de Yuval Noah Harari, mai e un pic, transformarea lumii în „Poiana lui Iocan" prin intermediul Internetului își arată deja laturile întunecate precum manipularea sau dispariția intimității. Recentul scandal planetar legat de Facebook și de vînzarea datelor utilizatorilor, fără acordul (conștient al) acestora, către companii care au influențat procesele electorale (posibil) din mai multe țări, este un exemplu sugestiv pentru cît de puțin control mai avem astăzi asupra noastră.

Tehnologia și lumea virtuală (ușor de accesat) modifică, în fapt, contextul în care evoluăm, dar și comportamentul, mentalitatea și relațiile, atît interpersonale, cît și cele dintre individ și grup. O serie de fenomene negative sînt asociate cu Internetul, printre ele fiind creșterea criminalității prin diversificarea formelor de abuz, control, manipulare și prin scăderea vîrstei victimelor. Cei mai vulnerabili rămîn copiii și adolescenții, care nu conștientizează pericolele și devin ținte atît pentru prădătorii adulți, cît și pentru hărțuitorii minori. *Revenge porn* (publicarea online a unor materiale cu conținut sexual explicit fără acordul persoanelor implicate), dar și *bullying* (umilirea și excluderea prin hărțuire a unei persoane dintr-un grup, comportament, de regulă, fără legătură cu mediul virtual) sînt fenomene de dată recentă – ca denumire și concept – în lumea occidentală și au ajuns și la noi. Confruntată cu aceste noi forme de agresiune, societatea autohtonă – adulții responsabili (părinți, profesori, doctori, psihologi) și adolescenții – le conștientizează superficial, fără a le înțelege gravitatea și fără a ști cum să lupte împotriva lor, căci nu s-au „importat" încă și mecanismele de prevenție și intervenție (parțial eficiente – un caz recent din SUA s-a încheiat cu obligarea agresorului la plata a 6,45 milioane de dolari victimei, după ce a publicat fotografii nud ale acesteia fără acordul ei).

Limitele intimității sînt încălcate în primul rînd acasă, în relația dintre părinți și copii, și abia apoi în mediul virtual.

Tema din *Boyz and girlz*, spectacolul Sînzianei Koenig (de la BÉZNĂ Theatre, companie independentă de teatru româno-britanică, unde îl are partener pe Nico Vaccari), se înscrie într-o direcție asumată de Centrul de Teatru Educațional Replika, aceea a conștientizării problemelor, reale și concrete, cu care se confruntă tinerii astăzi. Textul prezintă o tragedie la indigo, iar unul dintre accentele principale cade tocmai pe repetitivitatea crimei și a urmărilor ei, ceea ce denotă incapacitatea societății de a o preveni. O adolescentă se sinucide după ce fotografiile ei nud au fost publicate pe Internet de un prădător sexual. O altă adolescentă repetă gestul după ce a fost filmată, fără să știe, în timp ce făcea sex, iar înregistrarea a devenit publică. În ambele cazuri, adulții și minorii din proximitatea victimelor contribuie esențial la declanșarea și agravarea crizelor, fiind agresori, complici, acuzatori publici. În jurul minorilor funcționează o rețea de judecăți, mentalități și atitudini a căror caracteristică generală este lipsa de empatie cu victima care, tradițional, este considerată vinovată. Structura patriarhală și misoginismul domină în familie și la școală, modelul pe care se construiesc personalitățile copiilor se bazează pe polarizarea genurilor, cu consecințe asupra comportamentului tinerilor. Limitele intimității sînt încălcate în primul rînd acasă, în relația dintre părinți și copii, și abia apoi în mediul virtual. Prin urmare, copilul are obișnuința invadării spațiului său privat și nu intuiția de a-și apăra intimitatea. Victimele *revenge porn*-ului sînt stigmatizate, blamarea este unidirecționată, raportul responsabilității este inversat (fetele sînt vinovate din cauză că „nu s-au păzit", nu agresorii lor, care au profitat de ele). Confruntată cu violența virtuală, societatea preferă să se refugieze în judecăți stereotipe. Astfel, povestea se repetă identic, ba, mai mult, primul caz folosește ca sursă de inspirație pentru al doilea, atît pentru agresori, cît și pentru victimă sau factorii de influență. Un lanț cauzal toxic.

Revenge porn vizează tocmai rușinarea publică (în scopul răzbunării sau din pur amuzament), cu efecte negative majore asupra vieții sociale (intervine *bullying*-ul) și mentalului victimei, cu atît mai mult cu cît posibilitatea de a pune capăt „motivelor rușinii" (fotografii, înregistrări) este redusă căci, odată postate online, oricine le poate copia și republica.

Spectacolul are funcția de a conștientiza nu doar fenomenul, ci și consecințele modului în care acționează actanții. Nu doar că *revenge porn* este în sine o formă de șantaj dificil de prevenit/soluționat, dar ea este agravată de principiul, general acceptat, conform căruia „victima e de vină". În lipsa educației generale și a unor măsuri eficiente de pedepsire a abuzatorului și de sprijinire a persoanei abuzate, viitoarele victime pot repeta, la infinit, destinul primeia. În spectacol, punerea în relație a două cazuri arată tocmai modul în care cei din jur, prin blamarea fetelor și propagarea materialelor incriminate, se transformă într-un agresor colectiv.

Boyz and girlz pune succesiv reflectorul pe cei care contribuie la crimă ca autori morali (părinți, profesori, medici). Cinci actori – Alex Călin, Florina Gleznea, Katia Pascariu, Oana Cristina Pușcatu, Liviu Romanescu – își pasează personajele, schimbînd rapid tipologiile, vîrstele și perspectivele, într-un spațiu gol, cu cîteva scaune, microfoane și o cameră de filmat, în care cel mai dureros lucru este singurătatea victimelor. *Boyz and girlz* este un spectacol profund inconfortabil pentru că descrie o realitate dură și modul în care noi, adulții, eșuăm în fața ei.

© Centrul de Teatru Eucational Replika

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

aduse cu poșta

Uniformizare în secesiune

Sînt sigur că dilema mea nu e originală pentru lume, ci doar pentru mine, deși e posibil să mă fi gîndit la ea și în alte vremuri și circumstanțe, după care am radiat-o din catalogul memoriei. E legată de identitatea națională și vine pe următorul fond de convingere personală, cum că există două căi în a te raporta la sine ca cetățean al unui stat: sînt (de dragul exemplificării) român că „așa a fost să fie" și m-am resemnat (aici intervine latura fatalității ființei umane în fața Demiurgului, un subiect de sine stătător) sau sînt român, mi-o asum, fizic și sufletește, și acționez în consecință.

În contextul actual european (dar nu exclusiv european) în care anumite state au ales să meargă pe calea unor democrații iliberale (Ungaria, Polonia, Turcia), în timp ce altele tatonează terenul (Austria, Cehia, România, Slovacia), dorind a fi democrații închise și supraprotectoare cu propriile societăți și culturi, întrebarea ce se formează în baza primului paragraf vine astfel: este cetățenește moral să mă identific în gîndire și acțiune mai degrabă cu locuitorii altui stat cu viziuni similare și să mă îndepărtez conștient de concetățenii mei cu idei opuse?

Sînt de părere că oamenii cu o educație elevată, responsabili moral, se identifică mai rapid cu gîndirile și comportamentele global pozitive ale altor purtători de identități naționale decît cu reacțiile negative ale celor cu pașaport similar. Cred că e mai sănătos ca Ion din România să se alieze spiritual și moral cu Ivan din Rusia, John din Marea Britanie, Jorge din Spania și așa mai departe, într-o buclă de gîndire progresivă, decît să țină isonul românismului, dacă acesta nu înseamnă decît o gargară ieftină și contraproductivă. Bineînțeles că ecuația asta funcționează și pentru oamenii mai puțin educați de pe mapamond, pentru corupți, pentru cei rău-intenționați, căci așa cum inteligența, libertatea, respectul și alte asemenea valori sînt universale, și opusurile lor beneficiază de aceeași inefabilă lege.

Această disonanță este, de altfel, unul dintre punctele-cheie de atac al autocraților din statele amintite mai sus și a fost mereu un subiect sensibil gravitînd în jurul unei categorii specifice: elitele. Pentru că acest curent de unire în gîndire vine în primul rînd la nivelul elitelor și se manifestă într-un spațiu în care umanismul și umanitatea sînt pe primul plan, nu discrepanțele național-identitare. Problema semnalată de ortodocșii statului-națiune în această cauză este atacul la însăși temelia statului și a omogenității poporului. Căci dacă individul educat devine „mai concetățean" în spirit decît în plan imediat, adică solidar cu alți indivizi cu cetățenie diferită, atunci se formează în paralel un stat, fără granițe vizibile sau recognoscibile, adică un stat inexistent pe care nu îl pot guverna decît un organism suprastatal și un bun-simț comun. Ceea ce va duce la înlăturarea fragmentării și posibilității de acaparare de tip tribal de care suferă în prezent Europa Centrală și de Est. Statul paralel, în acest sens, nu este un stat în stat, ci este un stat la un nivel superior. Dar, repetînd ideea formulată anterior, orice variantă își are opusul ei. Pînă a ajunge la un model de State Unite ale Europei, există aici și acum o dorință de uniformizare, dar o uniformizare în secesiune, judecînd după modul în care anumite țări își doresc a se închide tot mai mult în propriile cochilii („Uniunea Europeană, bazată la Bruxelles, a cărei membră și beneficiară este Ungaria, din 2004, și cancelarul Germaniei Angela Merkel sînt priviți în Ungaria cu mai mare suspiciune decît Vladimir Putin. Polonia, cel mai populist stat central-european, a îmbrățișat atît de strîns modelul ungar, încît Kaczynski îl numește «exemplul». S-ar putea ca Republica Cehă să nu fie mult în urma lor", scrie Roger Cohen în „How Democracy Became the Enemy", articol publicat în *The New York Times).* Modele precum guvernarea din Ungaria sînt admirate și urmate, închistarea statală fiind privită ca o metodă de a proteja cetățenii și tradiția locală. În felul acesta (deși fondurile europene continuă să vină), țările de acest gen se dezic de Europa și anunță un nou tip de retorică bazată pe primordialitate patriotic-identitară de tipul *America first* (*„Hungary first"* a fost sloganul lui Viktor Orbán pentru alegerile din 8 aprilie).

Interesant este modul de răspuns al țărilor, cu precădere al celor din estul Europei, și anume faptul că stau așezate confortabil cu picioarele în două luntri. După decenii întregi de comunism, locuitorii lor își doresc lumina occidentală, visează să atingă prosperitatea în care trăiesc vesticii (dovadă numărul mare de emigranți), însă continuă nestingheriți în a practica același tip de gîndire și comportament inadecvate atingerii acestui ideal. Văzîndu-se ajunși într-un fel de purgatoriu, nici pe departe la fel de prosperi ca vesticii la trei decenii după căderea Cortinei de Fier și pesemne iritați de acest lucru, înfricoșați de perspectivele sumbre din cauza năvălitorilor musulmani, oligarhilor însetați de capital, prădătorilor de resurse naturale din țarina-mamă, cetățenii din jumătatea nefericită a Europei reclamă că laurii capitalismului le dau mîncărimi în creștet și vor să-i azvîrle doar ca să-și facă ei propria cunună din ierburile crescute natural pe lîngă casă.

Pînă și din acest buchet de țări cu vederi din ce în ce mai opace, România e cea mai veștedă.

Cristian PERA

Andrei POGORILOWSKI

Mieczyslaw Weinberg – un compozitor de raftul întîi

Cred că totul a început în ziua în care am descoperit pe SoundCloud playlist-ul „Danish Composers' Society" (echivalentul Uniunii Compozitorilor din Romînia). Danezii au avut inspirația să uploadeze acolo peste o mie de compoziții, din toate epocile (față de 27, cîte a încărcat pînă acum Centrul de Informare Muzicală, CIMRO, de la noi). Surpriza a fost că am ascultat neașteptat de multă muzică bună, fără să am însă senzația că autorii respectivi ar fi fost cumva nedreptățiți de istorie (sau de propria mea incultură). Au urmat apoi canalele YouTube dedicate compozitorilor mai puțin cunoscuți (de exemplu, UnsungMasterworks, Past_Notes sau Rare Classix etc.). După sute de ore de ascultare, am înțeles mai bine de ce compozitorii de raftul întîi și-au meritat locul în ierarhia epocilor în care au trăit și am rămas cu impresia că istoria muzicii a făcut, în linii mari, dreptate, nelăsîndu-ne să ne întristăm din pricina unor „clasamente" strîmbe.

Așa i-am descoperit, de exemplu, pe minunații compozitori europeni, emigrați în SUA în perioada interbelică, Miklós Rózsa și Erich Korngold (dacă nu le știți deja, ascultați-le pe YouTube concertele pentru vioară și orchestră).

Acum vreo două-trei luni, îmi vedeam de treburi, în vreme ce un astfel de canal YouTube fusese lăsat, într-o fereastră de calculator colapsată, să mă surprindă cu propriile selecții. Atunci am trăit pentru prima dată un fel de „moment *aha!*". Auzeam un cvartet de coarde și mi se părea că sună neașteptat bine. Chiar neliniștitor de bine – făcîndu-mă să mă mir că nu pot spune cine l-ar fi putut scrie. Am lăsat fereastra să stea pitită în Dock-ul iMac-ului și, cu superioritatea calpă a snobului care „face ordine" printre pastișorii și epigonii monștrilor sacri, am început să chițibușăresc o muzică despre care nu știam decît că era impecabil scrisă. Cvartetul îmi evoca un compozitor care trăise în (sau rămăsese marcat de) epoca muzicii tonale/modale condimentate cu ceea ce teoreticianul muzical american Deborah Rifkin numea „note greșite": cîte un pic din Șostakovici, Prokofiev, Stravinski și Bartók. Cum la un moment dat mișcarea aceea a încetat, am început să ghicesc:

1. Un rus născut după Revoluția din Octombrie și mort tînăr, probabil în timpul Marelui Război Patriotic;
2. Un compozitor postmodern american căruia nu-i pasă că scrie ca pe vremea străbunicilor, pentru că în mod evident scrie al naibii de bine;
3. Dobro D. Dobrev, celebrul maestru bulgar căruia nu i-am reținut niciodată numele;
4. Nici prenumele;
5. Doar inițiala tatălui.

Apoi, ca la *Vocea României,* am dat perdeaua la o parte și am aflat despre cine era vorba: Mieczyslaw Weinberg (1919-1996) – un nume care nu îmi spunea în momentul acela absolut nimic.

De pe Wikipedia am aflat că nu murise tînăr, că nu fusese american sau postmodern, ci un compozitor polonezo-sovietic, de origine evreiască, cît se poate de serios, care a lăsat în urmă un portofoliu impresionant de lucrări: 22 de simfonii, 17 cvartete de coarde și nenumărate alte compoziții, printre care șapte opere. Născut în 1919 în Varșovia, dintr-un tată care emigrase acolo în 1916 (originar fiind din Chișinău) și o mamă născută la Odessa, Weinberg a ajuns cetățean și artist sovietic după ocuparea estului Poloniei de Armata Roșie, stabilindu-se inițial la Minsk. În timpul Războiului s-a refugiat în Tașkent, unde a cunoscut-o pe soția lui, Natalia Vovsi, fiica actorului Solomon Mikhoels (cel ucis din ordinul lui Stalin în perioada „complotului halatelor albe"). În 1943, Șostakovici, pe care Weinberg îl întîlnise în perioada refugiului, l-a ajutat să se mute la Moscova, cei doi devenind vecini și buni prieteni. Weinberg a susținut întotdeauna că, în pofida faptului că nu a primit niciodată lecții de la Șostakovici, a văzut în compozitorul mai mare cu treisprezece ani decît el un mentor.

După două luni în care am ascultat cu o perplexă încîntare lucrările lui Weinberg, pot spune că șostakovicianismul lui deranjează fix în măsura în care ne poate irita faptul că Mozart a scris muzică în „stilul lui Haydn". Unele compoziții par mai degrabă (vag) tributare altor maeștri: după ce a scris 19 simfonii, Weinberg a mărturisit că se simte ușor jenat de propria prolificitate, așa că a compus spre sfîrșitul vieții și patru simfonii de cameră (1987-1992), mișcările acestora sugerînd mai degrabă ecouri din Barber, Prokofiev, Bartók sau chiar Pärt. Ascultați-le – veți fi surprinși.

Fără îndoială, Weinberg nu a fost unul dintre acei „monștri de originalitate", despre care vorbea Stravinski în conferințele lui adunate în volumul *Poetica muzicală,* dar există voci care îl așază printre cei mai importanți compozitori din perioada sovietică. Norman Lebrecht, cunoscutul comentator muzical britanic, scria în 2014: „Cu cît îl ascult mai mult, cu atît sînt mai convins că Mieczyslaw Weinberg merită să fie cotat alături de ceilalți doi giganți ai secolului al XX-lea" (Șostakovici și Prokofiev, *n.m.*).

Revenind la cvartetele de coarde, nu pot spune decît că le-am ascultat „în buclă", nesățios, vreo trei săptămîni, în interpretarea celor de la Quatuor Danel. Am pus bine, în tableta Kindle, și o lucrare de doctorat dedicată exclusiv acestor lucrări *(The String Quartets of Mieczyslaw Weinberg: A Critical Study),* scrisă de muzicologul britanic Daniel Elphick, pe care o puteți descărca, gratis, de pe net. Pentru cei care își permit să dea peste 30 de dolari pe o carte, există și o (unică) biografie în limba engleză: *Mieczyslaw Weinberg: In Search of Freedom* (2010), scrisă de un alt muzicolog britanic, David Fanning.

Toate acestea arată că Weinberg nu este de fapt un compozitor uitat, ci doar necunoscut pentru melomanii lipsiți de curiozitate. Există chiar și o societate internațională care îi poartă numele (weinbergsociety.com), avînd-o ca președintă de onoare pe ultima soție a lui Șostakovici, Irina.

Nu vreau să întrerup nimănui plăcerea ascultării nemuritoarelor opere datorate geniului lui Dobro D. Dobrev, însă dacă v-am stîrnit curiozitatea, căutați pe net și muzica lui Mieczyslaw Weinberg, un compozitor pe care eu l-am așezat deja în „raftul întîi".

Andrei Pogorilowski *este teoretician muzical și scriitor. A publicat romanul* Nic Studeno. Al doilea cartuș, *Editura Cartea Românească, 2013.*

Lorin NICULAE

Ulise în țesătura topografiilor simbolice

În *Numele trandafirului,* Umberto Eco descrie un Edificiu, al cărui ultim nivel, al patrulea, interzis cu desăvîrșire neofiților, adăpostește o bibliotecă vastă, poate cea mai amplă bibliotecă a creștinătății la momentul acțiunii romanului, rivalizînd cu magnificele biblioteci arabe din Tripoli și Cairo. Accesul în bibliotecă se face printr-un *scriptorium,* aflat la etajul al treilea al edificiului, o sală vastă și bine luminată de cele 40 de ferestre, acolo unde călugări, scribi, copiști se desăvîrșesc prin studierea sau multiplicarea neprețuitelor manuscrise. Singura legătură între *scriptorium* și bibliotecă este călugărul orb Jorge din Burgos, în persoana căruia îl recunoaștem pe Jorge Luis Borges, imensul cărturar argentinian, director orb al bibliotecii naționale din Buenos Aires. Așa cum afirmă Eco însuși, un bibliotecar orb părea o bună idee narativă, deci modelul lui Borges se impunea, mai ales că „datoriile se plătesc", afirmație stranie, pe care Eco nu o dezvoltă nicicum. Despre ce datorie poate fi vorba?

Revenind în *scriptorium,* acesta comunică cu biblioteca printr-un portal străjuit de doi stîlpi, desupra căruia este inscripționat: *Nec plus ultra*. Nimeni nu păzește portalul, interdicția abatelui fiind strașnică și imposibil de încălcat. De altfel, chiar ajuns în bibliotecă, descoperi un labirint de încăperi și, în acest labirint, cărțile nu stau într-o ordine anume, ci în *Ordinea* știută doar de bibliotecarul orb, depozitar al întregii cunoașteri a bibliotecii. Opera fascinantă a lui Borges reprezintă o sursă de inspirație pentru Eco: configurația spațială a bibliotecii din Babel a lui Borges (1941), o labirintică bibliotecă infinită ce totalizează toate universurile posibile, cartea de nisip (1975) care trebuie ascunsă într-un loc al bibliotecii ce trebuie uitat, într-atît este de primejdioasă, reprezintă două filoane narative exploatate de Eco, suficiente ca să formeze datoria de onoare evocată de scriitorul italian. Dar mai există unul și poate că tocmai acesta este cel mai important.

În 1977, cu trei ani înaintea publicării romanului *Numele trandafirului,* Borges susține o serie de conferințe la teatrul Coliseum din Buenos Aires. Una dintre acestea este despre Dante și, cu precădere, despre episodul morții lui Ulise evocat de poetul toscan în cîntul al XXVI-lea din *Infernul*. Homer încheie *Odiseea* cu pacea ce se așterne în Ithaca, după ce Ulise își recapătă drepturile, dar Dante merge mai departe și află, de la însuși Ulise, povestea morții sale. La amurgul vieții, eroul își convoacă soții, bătrîni și obosiți, la o ultimă aventură: trecerea Gibraltarului și explorarea Atlanticului. Călătoria nu are ca scop înavuțirea ori războiul, ci, așa cum le spune Ulise tovarășilor săi: „Gîndiți-vă la semința voastră: / nu-i vită omul, ci-i făcut să ducă / știința și virtuțile pe creastă". Înaripați de-aceste vorbe, exploratorii lasă în urmă coloanele lui Hercule și avertizarea acestuia *(Nec plus ultra),* pătrunzînd în apele învolburate ale oceanului. După cinci luni de pribegie, navigatorii zăresc un munte, Purgatoriul. În fața acestuia însă, apele se despică, un vîrtej răstoarnă corabia de trei ori, iar a patra oară apele se închid deasupra echipajului care, folosind cuvintele lui Márquez, „fusese șters de pe fața pămîntului, pentru că depășise limitele cunoașterii omenești". Expediția sfîrșește tragic, dar fără regrete, în același mod în care piere nava lui Oronte *(Eneida):* „valul / Învîrte-n loc corabia de trei ori, / Și volbura cea repede-o înghite".

Descoperind sensuri noi textului dantesc, Borges transformă cîntul al XXVI-lea într-o alegorie tragică a căutării cunoașterii, sortită pieirii atunci cînd depășește limitele impuse de condiția umană. Ulise devine Dante, iar Dante ajunge la Eco îmbogățit de Borges cu arhetipul lui Ulise. Privit prin această lentilă, *scriptorium*-ul devine o Mediterană a civilizațiilor care pot fi cunoscute, iar biblioteca o metaforă a cunoașterii universale capabile să distrugă pe oricine se aventurează prea departe. Coloanele lui Hercule separă universul cunoscut de cel infinit care, aidoma bibliotecii din Babel, conține atît știința, cît și negarea ei. Cu spiritul său pătrunzător, Guglielmo (un avatar al lui Ulise, peregrinînd prin abație și încercînd să dezlege misterul morților legate de încălcarea interdicției spațiale) înțelege rapid că biblioteca mînăstirii adăpostește atît adevărul, cît și minciuna. „Biblioteca se apără singură, e de nepătruns ca și adevărul pe care îl găzduiește, amăgitoare ca și minciunile pe care le păstrează. Labirint al minții, este și un labirint pămîntesc. Poți să intri, dar nu poți să mai ieși", întărește abatele. Intrat în imensitatea Atlanticului, Ulise este înghițit cu navă cu tot de apele acestuia care, cu mii de ani înainte, înghițiseră evoluatele și rafinatele tărîmuri ale Atlantidei, mit care stă la baza numelui oceanului. Și poate că, pierzîndu-și viața, Ulise dobîndește cunoașterea pentru care, în pragul morții, părăsise Ithaca.

Străbătînd Atlanticul prin emisfera australă, spre sud-vest, așa cum spune Dante, Ulise ar fi ajuns, fără îndoială, în Brazilia sau chiar în Argentina, patria lui Borges, dacă nu ar fi răsărit în calea sa muntele Purgatoriului. El ar fi anticipat astfel descoperirea Lumii Noi de către Columb, în 1492, ghidat doar de stelele firmamentului sudic: „Sclipeau voios din cel'lalt pol puzderii / de stele-n cer, dar nu și-a noastră care, / scăldată-n mare, s-ascundea vederii". Similar, Umberto Eco evocă, în *Insula din ziua de ieri,* un episod contemplativ al lui Roberto: „Restul cerului era luminat și limpede și, la marginea dintre miazăzi și apus, aproape de fața mării, dincolo de pămîntul întins, zări un pîlc de stele pe care doctorul Byrd îl învățase să le recunoască: era Crucea Sudului. (...) Roberto își amintea o fantasmă ce-i vrăjise copilăria, aceea a unui pelegrin prin locurile de pe celălalt tărîm care, ieșind dincolo, pe țărmul acela necunoscut, văzuse cele patru stele, nemaizărite vreodată decît de primii (și ultimii) locuitori ai Paradisului Pămîntesc".

Erudit cunoscător al literaturii medievale și expert dantesc, Umberto Eco îl preia pe Ulise, recuperat din Infern de Borges, îl însuflețește în *Numele trandafirului* și îl salvează în *Insula din ziua de ieri,* prin mijloacele scriiturii concettiste, acolo unde succesiunea temporală este aparență sau joc. Rămînînd în inversiunea temporală propusă de Eco, Ulise părăsește borealul Dublin (Joyce), scapă de execuție în *Carabinierii* lui Godard, acolo unde bogăția înseamnă cunoaștere, iar prețul plătit sînt crima și moartea, pentru a ajunge, în cele din urmă, în Lumea Nouă, ca exponent al realismului visceral mexican (Bolaño).

Călătoria nu are ca scop înavuțirea ori războiul.

Anulînd cronologia, Ulise continuă să navigheze prin ochiurile țesăturii neterminate, destinate tatălui Laerte, întinse peste Atlantic și Mediterana, din Grecia și pînă în Mexic, grație iubirii soției sale Penelopa, dobîndind nemurirea într-o altă țesătură, de data aceasta literară. Contemplînd Crucea Sudului, Ulise atinge Paradisul terestru și obține mîntuirea prin iubirea dantescă, „iubirea ce rotește sori și stele".

Lorin Niculae *predă la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

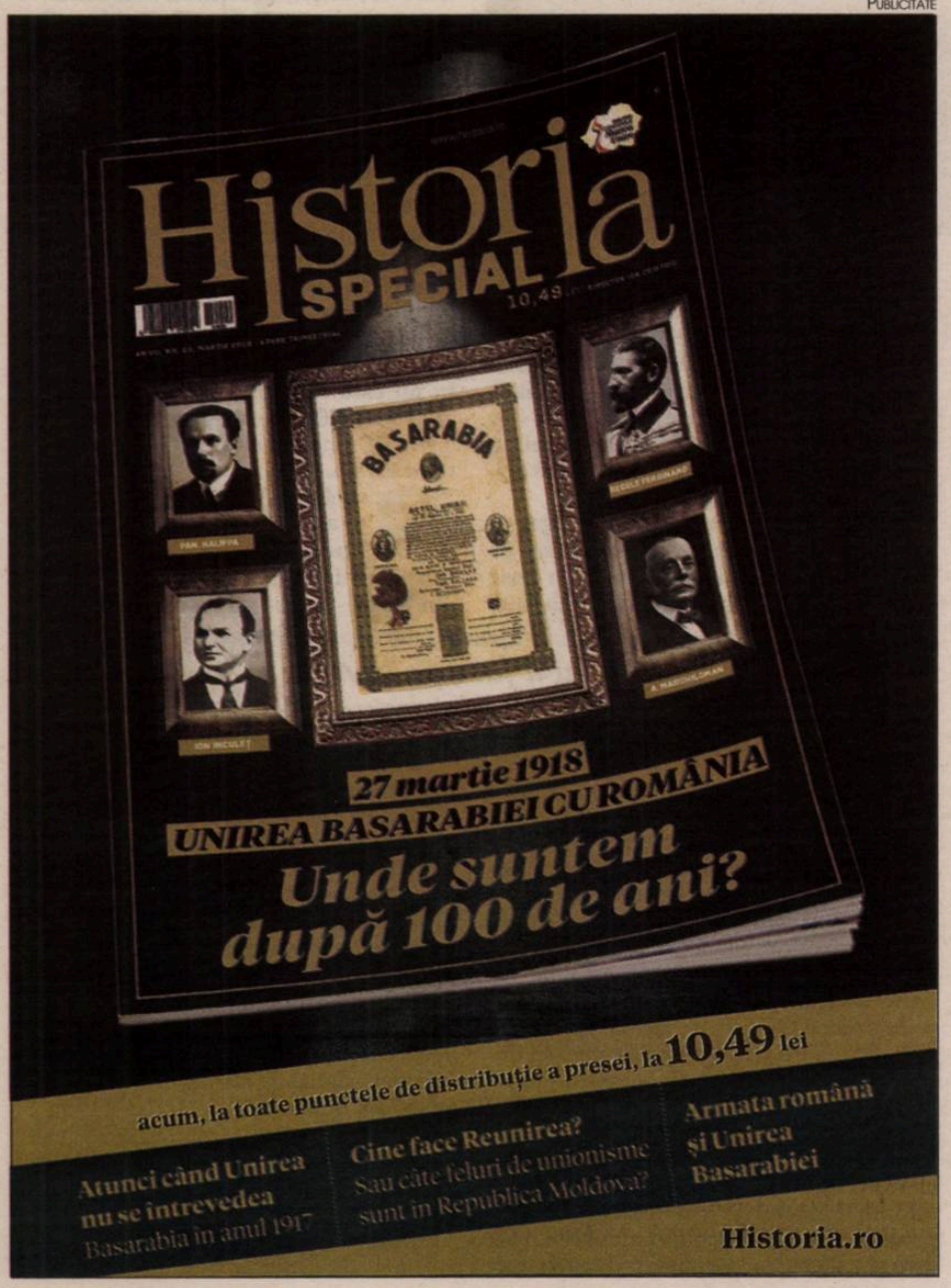

Cristian ISPIR

Un elogiu medieval adus bărbii

Istoricul roman Plutarh nu s-a lăsat impresionat de barba sofiștilor sau de a celor care doreau să treacă drept filozofi. Cu toții știm că *„barba non facit philosophum“*, deși unii dintre noi poartă barbă. Barba grecilor este binecunoscută, la fel și lipsa ei la romani – cel puțin pînă la urcarea pe tron a împăratului Hadrian, care, asemenea unui dandy sau hipster al zilelor noastre, a reintrodus moda bărbii în înalta societate romană. Nu știu dacă sîntem sau nu urmașii Romei, dar, ca bărbați, sigur ne tragem, cel puțin etimologic, din acei *barbati* despre care vorbesc textele medievale latinești. În Europa creștină medievală, barba nu îl face pe filozof, dar, în schimb, face ravagii. Latinii și grecii, în loc să întoarcă și celălalt obraz, își reproșează, unii altora, părul facial sau lipsa lui, pînă la anatemă și excomunicare. În Apus, concilii episcopale și decrete papale obligă clerul să-și radă barba. Barba nu are ce căuta în Biserica latină. Nici în afara Bisericii lucrurile nu sînt mai capilare. Deja în secolul al XI-lea și pînă spre finalul Evului Mediu, cei mai mulți bărbați nord-europeni își rădeau barba.

Este așadar surprinzător ca prima scriere serioasă despre barbă să vină din partea unui cleric francez. În antichitate, barba a fost subiect de discuție la Dion Hrisostomos și la Sineius de Cirene. Chiar și împăratului roman Iulian, zis Apostatul, a scris o satiră denumită „Misopogon“ („Inamicul bărbii“). Din secolul al IV-lea și pînă în veacul al XII-lea, însă, subiectul a rămas neatins. Pe la 1160, Burchard, abatele mînăstirii cisterciene franceze din Bellevaux de lîngă Besançon, rupe tăcerea cu o lucrare în latină intitulată *O apologie a bărbilor (Apologia de barbis)*. Acesta își propune să reabiliteze barba în rîndul fraților laici de la mînăstirea din Rosières, o filială a celei din Bellevaux. Frații laici trăiau alături de monahi, ajutîndu-i la treburile abației, dar nu făceau parte din ordinul monastic. Aceștia se deosebeau de monahi prin îmbrăcăminte, erau de cele mai multe ori analfabeți și excluși de la multe activități comune. Spre deosebire de călugări, frații laici își puteau lăsa barbă. *Apologia* lui Burchard se adresează acestora din urmă, pe care îi îndeamnă să nu-și radă barba. De altfel, lucrarea este menită să-l apere și pe Burchard însuși de zvonurile că acesta ar dori, spune el în prefața lucrării, să le dea fraților foc la barbă. Călugării, din invidie sau dispreț, îi batjocoreau pe frații laici din pricina bărbilor lor. Burchard nu numai că se apără, dar sfîrșește prin a face un tur de forță al subiectului, nelăsînd nici un fir de păr neatins.

Mai abitir ca un hipster, dar poate cu mai multă autoironie, Burchard se proclamă, încă de la începutul lucrării, drept „barbilog“ *(barbilogus)*, iar subiectul pe care îl abordează îl numește „barbilogie“. Totuși, stilul abordat nu este satiric. Deși, spune el, înțelepciunea nu stă în barbă, aceasta poate fi un semn de frumusețe, putere, virilitate, maturitate și evlavie. De ce să nu-ți lași barbă cînd atîția bărbați din Vechiul Testament au purtat barbă, se întreabă abatele. Cel mai celebru bărbos din Scriptură a fost Aaron, a cărui barbă este cîntată și în psalmi. Regele David a avut barbă, la fel și profetul Ezechiel. Nu este așadar nimic în neregulă cu barba omului, chiar dacă, din diverse motive, preoțimea nu poate purta barbă. De altfel, ce să caute barba în altar, peste cupa de împărtășanie și cărțile sfinte, se întreabă autorul. La fel cum sutana nu se potrivește la muncile cîmpului, nici barba nu i se cade preotului.

Bărbații se împart, în funcție de barbă.

Fără să vrea, Burchard face cel mai mare elogiu făcut vreodată bărbii de un autor premodern. Firește că ne spune, în bună tradiție exegetică medievală, ce reprezintă barba și cum trebuie interpretate pasajele din Scriptură și din literatură unde barba joacă un rol important. Dar ne spune de asemeni cîte tipuri de barbă există, ce stiluri de barbă se potrivesc cu ce coafuri, ce riscuri există atunci cînd îți lași barbă, ce să faci cu o barbă grizonantă sau ce se întîmplă cu barba în viața de apoi. De pildă, aflăm că bărbații se împart, în funcție de barbă, în cei cu barba precoce (numiți *citiberbes)*, cei a căror barbă a crescut tardiv *(tardiberbes)*, cei fără barbă *(nulliberbes)*, cei cu barba rară *(rariberbes)* sau cu barba deasă *(pleniberbes)*. Barba însăși se împarte în trei „specii“: cea de bărbie *(mentanea)*, de sub-bărbie *(submentanea)* și de maxilar *(maxillaris)*, și poate fi lungă *(prolixa)*, scurtă *(curta)*, stufoasă *(hispida)* sau rară *(rara)*. Nu se recomandă, de pildă, perciunii lungi cu barbă de sub-bărbie deoarece fac fața omului să semene cu a unei capre. Bărbatul cu mustățile pînă la urechi se aseamănă cu un mistreț, precizează Burchard. Barba se poate pierde din cauze naturale sau artificiale. Creșterea ei poate fi stimulată cu uleiuri și ierburi, iar dacă ajunge grizonantă poate fi vopsită.

Fin observator, Burchard înțelege, ca și comentatorii antici, că barba îl face pe bărbat să pară mai matur și, cum doar bărbații de lume își pot lăsa barbă, mai

Barba îl face pe bărbat să pară mai matur.

atrăgător. Pentru mulți, spune el, barba este o unealtă de fală și desfrîu. Într-un studiu american realizat în 2013, s-a constatat că barba influențează puternic atractivitatea femeilor față de bărbați. Burchard explică: barba ascunde imperfecțiuni ale feței, protejează împotriva muștelor și înțepăturilor de insecte. Ea este un semn de frumusețe *(signum decoris)*. Cu toate astea, există reguli. Barba nu trebuie să depășească două degete sub bărbie, și nici părul de pe obraji să nu depășească lungimea celui din bărbie. Dacă părul din capătul cozii unei păsări – barba păsării, spune Burchard – este folositoare pentru zbor, în schimb barba lungă incomodează și devine un pericol pentru omul muncitor. Mai este și o chestiune de igienă. O barbă lungă și deasă se îmbibă cu mîncare și băutură și devine un obiect de batjocură din partea celor rași. O barbă murdară, clarifică Burchard, te trage direct în întunericul cel din afară, unde sînt plînsul, scrîșnirea dinților și, în cuvintele autorului, pîrjolirea bărbii.

Cine citește *Apologia* lui Burchard are impresia că citește revista *Esquire*. Acesta menționează mai mult de zece stiluri de barbă, inclusiv un stil numit „urban“ *(urbana figuratio)* și un altul „militar“, despre care spune că nu se potrivește cu părul lung. Unii au norocul să aibă o barbă crescută pe ambele părți ale feței, ceea ce denotă răbdare și înțelegere. O barbă modestă, totuși, este un semn de smerenie.

Fiecare să fie mulțumit de barba pe care o are, recomandă abatele. Citiberbii – ne amintim, cei cu barba precoce – se plîng că barba îi face bătrîni, iar tardiberbii, rariberbii și nulliberbii sînt nemulțumiți că lipsa acesteia îi face să pară efeminați. Burchard amenință că nimic nu este mai monstruos decît mustața fără barbă, semn limpede de hermafroditism.

Barbilogia abatelui Burchard se bazează pe ideea că părul și barba omului, la fel ca și îmbrăcămintea, sînt semnele exterioare ale unor realități spirituale și lăuntrice. Prin urmare, fiecare barbă spune ceva despre purtătorul ei. Ea poate să fie spre zidirea omului sau poate să-l ducă direct în Iad. De pildă, Burchard precizează că cel care se fălește cu propria-i barbă va fi pedepsit cu arderea ei pe vecie. Un fel de epilare cu laser, *avant la lettre*. De altfel, Bourchard notează că cel care cade din cunoaștere în erezie este ca și cînd ar lua lepră în barbă. Femeile sînt excluse de la acest pericol, adaugă abatele, deoarece barba la femei este împotriva naturii. Potrivit lui Galen, barba unei femei ține de o căldură masculină nenaturală. Burchard cunoaște cea mai celebră femeie cu barbă din literatura europeană, Sfînta Galla din Roma (secolul al VI-lea), cumnata filozofului Boețiu. Ca să rămînă necăsătorită, Galla și-a lăsat barbă și a îndepărtat toți pețitorii. Cu sute de ani înaintea lui Zoe, Galla devine prima femeie cu adevărat bărbată. Aceasta nu este o problemă, asigură barbilogul. Gestul Gallei i-a asigurat castitatea, o virtute mult deasupra altor considerente naturale.

Burchard îi asigură pe frați că cei ce ajung în Viața de Apoi bărboși sau rași vor rămîne așa cum au intrat, nici un fir de păr din cap – sau din barbă – nu se va pierde. O barbă curată, pieptănată și unsă va fi spre slava omului în Împărăție. Dar ce putem spune despre viața de apoi a *Apologiei* lui Burchard? Din păcate, lucrarea se păstrează într-un singur manuscris, la Londra. Aceasta pare să fi fost pentru uz intern, căci nu este menționată de alți autori. Totuși, *Apologia* era încă citită spre finalul Evului Mediu. Un cititor, despre care putem presupune că avea barbă, a desenat, pe ultima foaie a manuscrisului, nouă figuri de bărbați cu barbă *(vezi imaginea alăturată)*.

***Cristian Ispir** este cercetător la British Library și asistent universitar la University College London.*

Andrei ȘERBAN

Oglinda

Shakespeare a spus că Teatrul e oglinda naturii.

Evident, e vorba de natura umană, acea natură umană care poate percepe vîntul și ploaia și, cum spune sonetul, „tot ce crește"... Sînt multe oglinzi și Teatrul poate fi oricare din ele.

Teatrul poate fi nimic mai mult decît o oglindă veche, jegoasă, și oglinda asta arată doar partea sordidă a naturii umane.

Teatrul poate fi oglinda prăfuită, care estompează imaginea, ca să acopere riduri și pete și să reflecte edulcorat realitatea.

Teatrul poate fi o oglindă strălucitoare, dar crăpată, în care țipete de protest și furie sau explozii de energii bucuroase produc fulgere orbitoare, puternic colorate, care provoacă noi crăpături și ne catapultează într-o lume mai fragmentată și mai plină de ură.

Teatrul poate fi o oglindă de bîlci distorsionată, care ne face să rîdem de diformitățile noastre și ale altora.

Oare acestea sînt oglinzile de care vorbește Shakespeare?

Operele sale complete sînt o oglindă în mod constant curățată și lustruită de cei care lucrăm în Teatru, pentru a ne dezvălui ce e ascuns în întuneric. Cînd lumina penetrează, oglinda parcă dispare. Pentru o secundă nu mai există diviziune între cel care privește și cel care este privit. Sîntem atinși profund.

Fragment din *Tip of the tongue (Pe vîrful limbii)*, cea mai recentă carte a lui Peter Brook, apărută la New York în 2018.

Aceste citate din Peter Brook m-au inspirat să descopăr oglinzile din *Mult zgomot pentru nimic* și să intuiesc capcane posibile în timpul lucrului la spectacolul nostru de la Teatrul de Comedie.

1) Oglinda veche: pericolul de a trata o comedie shakespeariană cu manierisme și clișee vechi care fac publicul să rîdă la poantele cele mai vulgare și obosite, reflectînd astfel doar partea sordidă a vieții. Chiar actorii considerați mari pot deveni extrem de triviali cînd nu percep calitatea extraordinar de complexă a scriiturii și trag rolul în jos, ca să-și satisfacă plăcerea succesului ușor obținut prin efecte ieftine (deși uneori scump remunerate).

2) Oglinda care estompează și acoperă ridurile devine periculoasă cînd ne identificăm prea mult cu ideea că se așteaptă să jucăm o comedie ușoară și veselă. În *Mult zgomot...*, „hazul" nu doar că dispare la un moment dat, dar situația devine atît de încordată, încît apare brusc șocul unei realități crude, umilitoare și chiar tragice.

Funcția rîsului e aceeași de două mii de ani încoace.

3) Oglinda strălucitoare, dar crăpată: există întotdeauna tentința facilă de a-l cataloga pe Shakespeare drept contemporanul nostru, de a ne limita la o viziune prea reductivă, prea legată de imediat. Cînd nu mai vedem pădurea din cauza copacilor, uităm că avem șansa de a căuta mai adînc, pentru a descoperi esența universală a mesajului. Ce e unic la bard este că poate comunica direct și imediat, dîndu-ne generos libertatea să adaptăm orice situație la timpul nostru, dar totodată ne îndeamnă să urcăm pe munte cu el, să privim de deasupra cetii, să percepem orizontul nemărginit și luminos, pe care de obicei nu-l vedem din vale, unde trăim.

4) Oglinda de bîlci ne încurajează să rîdem. Ce cadou să ne putem scutura de prostie, de fals și pretențiozitate, să ne recunoaștem mica ipocrizie și marea minciună, să rîdem de noi înșine și astfel să ne curățăm puțin, să simțim gustul normalității! Funcția rîsului e aceeași de două mii de ani încoace, de la Aristofan. Cînd e corect direcționat, rîsul purifică.

5) Oglinda care dispare... iată linia de sosire. De fapt, pentru asta lucrăm în teatru: ca oglinda să dispară în fiecare seară sub ochii noștri. Cum să înțelegem momentul în care nu mai există diviziune între cel care privește și cel privit, cînd actorii și spectatorii au aceeași experiență, cînd dispare granița între scenă și sală? Shakespeare pare să ne spună: cu toții sîntem aici, pe acest pămînt, ca să jucăm un rol, nu doar pe scenă, ci și în viață. Să joci înseamnă să acționezi. Hamlet se întreabă toată piesa de ce nu poate trece la faptă, dar la final, cînd înțelege ce înseamnă să-ți joci rolul, acționează. Pentru o colectivitate caracterizată de pasivitate, teatrul poate fi un ceas deșteptător. Dacă toți sîntem actori, atît cei care privesc, cît și cei priviți, e firesc să ne întrebăm ca Hamlet: cum să ne jucăm rolul?

Începutul secolului al XVII-lea, timpul în care a scris Shakespeare, se caracterizează prin schimbări profunde, cu inovații și descoperiri de tot felul: brusc, Pămîntul nu mai era plat, Soarele, nu Pămîntul, devenea de fapt centrul universului, noul protestantism producea un cutremur în religie, navigația se dezvolta rapid, la fel comunicațiile. Schimbările provocau neliniște și confuzie; în plus, războaiele și tensiunile care incitau naționalismul dădeau o stare comparabilă cu ceea se întîmplă azi: globalizarea, Internetul, dezbaterile ecologice, toate popularizate pe ecranele televizoarelor, au darul să zăpăcească.

Am convingerea că piesele scrise demult există doar în prezent și vorbesc despre noi, acum și aici. Camerele video cu imagini filmate în priză directă pe scenă, de care ne folosim în spectacolul nostru, reprezintă oglinda vremii de azi.

Pentru mine, alegerea e un pariu cu risc. M-am ferit în trecut de orice intrus pe antica scîndură a teatrului. Teatrul e o veche și solitară corabie și, deși cam scîrțîie din toate încheieturile, încă navighează demnă spre o destinație necunoscută.

După ezitări, am decis să cooptez tehnologia, pentru ca universul complex shakespearian să fie mai ușor recognoscibil într-un context contemporan, ca sub o lupă. Astfel vedem mărite pe ecran două lumi: una a politicienilor și a celor sus-puși, cu interesele, ambițiile și jocurile lor stupide de putere, și alta, a lui Beatrice și Benedick, care, într-o conjunctură viciată, în care dragostea a fost devalorizată și trivializată, au nevoie de probe și verificări multiple pentru a ajunge să creadă în existența ei.

În jurul nostru e prea mult zgomot: cel dinafară (al traficului agitat – și nu doar rutier – plin de sirene și claxoane asurzitoare, vacarmul neîntrerupt al emisiunilor TV, unde toți latră și nimeni nu ascultă pe nimeni, cel iritant de obositor al mall-urilor etc.) și cel dinăuntru (al ambițiilor și conflictelor personale care se ceartă între ele, fără o rezoluție). Cînd, totuși, furtuna se liniștește, ne dăm seama uneori că totul a fost... pentru nimic, ca titlul piesei.

E un titlu de piesă aparent ironic. Și totuși, cred că Shakespeare are altă intenție. Cuvîntul *nimic* are o semnificație complexă: cînd ne desprindem de tot ce nu e necesar și vedem cît de absurd și inutil a fost zgomotul, înțelegerea profundă a faptului că a fost pentru nimic, în mod curios, ne liniștește, ne dă gustul unei posibile eliberări. Teatrul poate oferi acest gust trecător, dar adevărat al libertății.

***Andrei Șerban** este regizor de teatru.*

AR FI INTERESANT DE AFLAT DACĂ FAIMOSUL *Â*, VIOI ȘI SUPLU, ÎȘI CONVINGE VICTIMA SĂ-L IERTE

■ Conform Institutului Național de Statistică, acum doi ani trăiau în România 10.356.600 de femei. Anul acesta, numărul femeilor a scăzut la 8.242.124. Așadar, peste un milion de femei pleacă anual din România să muncească în străinătate. Ar fi interesant de aflat și numărul de copii români născuți dincolo de granițe. Ușor-ușor, țara asta se mută în afara ei. (**M. C.**)

© Ș. Georgescu

Cu ochii-n 3,14

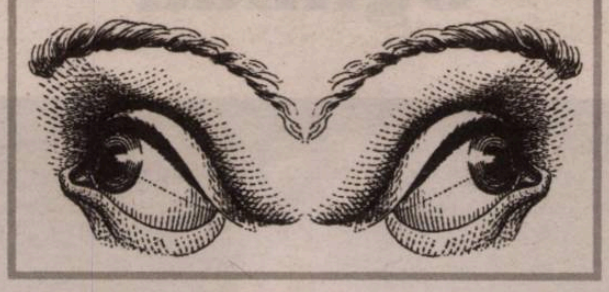

■ Deputatul Cătălin Rădulescu, faimosul, a declarat: „Sînt legist, îmi place să respect legea". Mai greu e cu respectarea limbii române. (**A. M.**)

■ Mărturisesc o plăcere intimă: caut cu nesaț și aștept cu nerăbdare zicerile la nervi ale lui Gheorghe Hagi. Recent, am depistat una colosală. Marele fotbalist ar fi spus, conform mai multor site-uri, că Guvernul ne tratează ca pe niște gaze. Am trăit amuzat vreo două zile, povestind în dreapta și-n stînga panseul decarului. Apoi, site-urile au reparat greșeala: Hagi nu spusese gaze, ci gîze. Cum, spre deosebire de revista noastră, mai toată lumea scrie cu *â* și nu cu *î*, lipsa diacriticelor (frecventă în comunicarea online) a dat un alt cuvînt. Omul vorbise despre gîze și a ieșit gaze. Rectificarea m-a dezamăgit. Preferam gaze... (**S. V.**)

■ Cînd, cuprinsă de vreo reverie lacom-patriarhală, urmăresc vreun condur vioi și suplu, vopsit în culorile pastelate la modă, care de la mare înălțime și cu o dexteritate demnă de *Cartea Recordurilor,* ocolește cu dibăcie, într-un dribling continuu de pase scurte sau mai lungi, gropi, gropițe, gropușoare, gropane, gropișuri din eternul nostru asfalt ieșit în primăvară, nu pot să nu fiu cuprinsă de admirațiune. Un autentic *„pas-de-deux"* din filmul eternei noastre renașteri bucureștene. (**R. M.**)

■ În țara cu o femeie la cîrma guvernului, se pot face multe lucruri. De pildă: zilele trecute, de Senat a trecut tacit legea „Prima Bătaie" – în cazurile de violență domestică, un agresor poate scăpa de acuzații dacă este la prima abatere și dacă își convinge victima să îl ierte. Aștept cu nerăbdare și legalizarea „Primului Furt". Vorba aia, îndrăznește să crezi. (**C. Ș.**)

SE MAI ÎNTÎMPLĂ ȘI LUCRURI DULCI: AU DISPĂRUT UNGHIILE DIN JUR

■ Prin București se mai întîmplă și lucruri bune: mai deunăzi, în metrou, doi tineri au dat locul unei doamne cu copil și uneia în vîrstă. Totul în același vagon. Nu sîntem chiar Gotham City, pînă la urmă. (**I. P.**)

■ „Un vînător-culegător tipic de acum 30.000 de ani avea acces la un singur fel de alimente dulci – fructele coapte. Dacă o femeie din epoca de piatră găsea un copac plin cu smochine, cel mai înțelept lucru pe care putea să-l facă era să mănînce pe loc cît de multe smochine, înainte ca ceata locală de babuini să golească copacul. Instinctul de a ne îndopa cu alimente bogate în calorii s-a înrădăcinat în genele noastre astfel." (Yuval Noah Harari, *Sapiens)* (**A. M. S.**)

■ Ce se mai fură în România: săptămîna trecută s-a furat o parcare întreagă. Potrivit reprezentanților Direcției Regionale de Drumuri și Poduri, din spațiul de refugiu aflat pe DN 76, între localitățile Brad și Groși, din județul Hunedoara, au dispărut băncile, masa, coșurile de gunoi și alte elemente din fier forjat. A rămas, probabil, asfaltul. Asta, în caz că exista așa ceva. (**M. M.**)

■ Un medic veterinar, vorbind cu mine la telefon: „Mă duc la un lup din Pipera, să-i tai unghiile, după care vin la dumneavoastră". (**M. P.**)

■ Primarul din Ikoma (Japonia) a interzis angajaților care fumează să folosească liftul 45 de minute după ce au stins țigara. Căci, susține el, aerul expirat de aceștia poate cauza „fumatul pasiv" pentru cei din jur. Fantazez, sadic, să-l plimb, măcar o dată, pe primarul ăsta cu liftul din blocul meu. (**S. G.**)

EHEI (PAR SĂ SPUNĂ MAI MULTE PERSOANE), CINSTIREA SE FACE LA BAZA STÎLPILOR

■ Cîteodată, lipsa diacriticelor poate sugera nostalgie sau regrete. Ca în acest anunț, afișat pe geamul unui local din Berceni: „Organizam evenimente". Ehei (par să spună autorii anunțului), ce evenimente organizam noi cîndva, ce chiolhanuri, ce petreceri... Acum, din păcate, vremurile s-au schimbat și nu mai organizăm nimic. (**D. S.**)

■ Cercetătorii chinezi au creat un *device* capabil să detecteze cu acuratețe, într-un grup de mai multe persoane, originea unei bășini eliberate cu discreție. Anul trecut, cercetătorii britanici descoperiseră că inhalarea unor mici cantități de gaze prezente în bășina umană poate contribui la o protecție mai bună împotriva cancerului. Prin urmare, iată și utilitatea *device*-ului chinezesc: te ajută să afli în preajma cui ești mai protejat de cancer. (**M. C.**)

■ Un anunț: „Cinstirea moaștelor se face prin sărutarea lor" (în Catedrala Patriarhală). (**M. C.**)

■ Cățeii au voie să facă pipi la baza stîlpilor, a decis un judecător, după ce consiliul orașului Richmond, Marea Britanie, a încercat să interzică acest lucru. Cîinele de pază al democrației trebuie să fie tare mulțumit. (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)
■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro
■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410
■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE
■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....
Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,
Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,
Telefon ..... E-mail.....
Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.
Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare.
Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **741** ■ 3-9 mai 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Despre joc, joacă și jocuri“

pagina **3**

TEODOR TIȚĂ

„«Viața merge înainte»“

pagina **12**

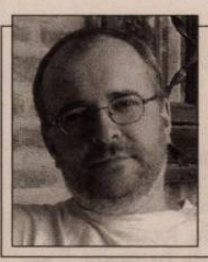

ANDREI POGORILOWSKI

„Mirajul anecdoticii“

pagina **20**

Vecinii

„Slavă aceluia care, neavînd un ideal sacrosanct, se mulțumește să nu-și scoată prea tare din sărite vecinii.“

GEORGE BRASSENS

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

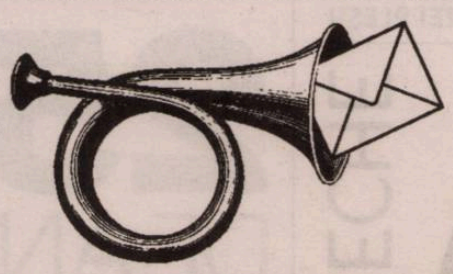

la vremuri noi, dileme vechi

Raluca NAGY

Vecinii

M-am apucat să scriu textul acesta din cauza unui status pe Facebook al unui amic: „Un vecin bun este acela care nu își pune parolă la rețeaua de Internet *wireless*." De cîte ori, prin locuri departe de casa mea și care nu beneficiau de Internet – asta pînă să se inventeze cel la purtător –, am vizitat agitată lista cu wi-fi, ca să constat cu amărăciune că toate rețelele erau parolate. Și mereu am mulțumit în gînd, cu un zîmbet luminos, vecinului generos al gazdei mele care a binevoit să nu-și paroleze netul, oferindu-mi astfel, fără măcar să știe, un lucru fundamental: contactul cu „vecinii" mei.

Un amic îmi povestea că îl rugase o prietenă ca, deoarece locuiește singură, dacă nu „activează" deloc trei zile pe Facebook, să dea buzna peste ea cu Poliția. Facebook e fereastra cu perdele trase pe jumătate, a casei noastre. Dacă vecinul nu vede mișcare trei zile, e natural să cheme Poliția. Sau măcar să vină să bată la ușă, să vadă ce se întîmplă.

Le pun studenților întrebarea „cîți dintre voi interacționează cu vecinii?" – destul de des, ca să primesc, an după an, același răspuns: poate o mînă solitară ridicată, pierdută prin spatele clasei, cînd am noroc. Nu faptul că lumea nu mai interacționează cu vecinii mă surprinde – nu e deloc o noutate –, ci faptul că încă nu e conștientizată instituționalizarea acestei noi forme de vecinătate, care nu se mai întîmplă pe scara blocului sau pe strada din sat, ci pe Facebook.

Vecini care văd și știu mai mult decît observăm noi activ. Cînd scrii un e-mail și ți se răspunde, e clar pentru toate părțile cine e implicat, ca și cînd inviți un prieten la masă, știi că vine. Cu vecinii, reali sau de Facebook, habar n-ai ce și cînd și cum văd, la ce se uită, care fragment din viața ta cotidiană le trece prin fața ochilor ca o fracțiune de scurtmetraj din care fiecare înțelege cam ce se poate.

Aparut în *Dilema veche*,
nr. 499, 5 septembrie 2013

Dilema veche vă propune

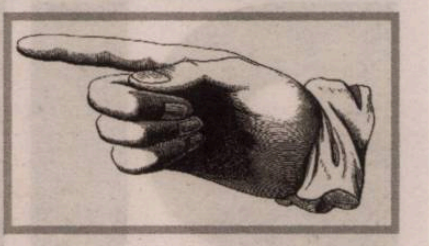

■ Nu rataţi, la TV Paprika, extraordinara călătorie culinară (și nu numai) a lui Rick Stein de la San Francisco, SUA, pînă în Oaxaca, Mexic. Jurnalism cultural de cea mai bună calitate, informație pertinentă și divertisment inteligent, toate ambalate colorat, dar neostentativ. Rick Stein e genul de *chef* cu care chiar ai vrea să stai de vorbă la micul dejun, la prînz sau la cină. Îl puteți urmări în week-end, începînd cu ora 14. (Matei Martin)

■ În perioada 7-13 mai, la București are loc Festivalul Filmului European. *La revedere acolo sus* (Franța), *Lumină intimă* (Cehoslovacia), *Brexitannia* (Marea Britanie) sînt doar cîteva dintre filmele care vă așteaptă. Programul complet pe http://ffe.ro/2018/programfilme. (Cristina Ștefan)

■ Premiat (și) la Festivalul Internațional de Film Cinepolitica, *Slava (Glory),* regia semnată de Kristina Grozeva și Petar Valchano, este unul dintre filmele cele mai faine pe care le-am văzut în ultima vreme. Un film despre ce și cît mai înseamnă umanitatea într-o societate profund coruptă. (Stela Giurgeanu)

■ Grădina verde, cea mai recentă literatură poloneză (în polonă și română), filme, muzică și cafea bună, toate acestea îi vor aștepta pe oaspeții Institutului Polonez din București joi, 10 mai, pînă la ora 20. Ca bonus – proiecția unui film-surpriză! (Adina Popescu)

■ Mi se întîmplă de multe ori să mă uit la fețele oamenilor din metrou sau din autobuz și să mă întreb ce fac, unde lucrează. Cîteva portrete în materialul lui Adi Tudose de pe Scena9, „Femei în cîmpul muncii": https://www.scena9.ro/article/foto-femei-in-campul-muncii. (Ana Maria Sandu)

■ O vizită văratică prin „locuri de citit" impune un popas tihnit la Anticariat Galeriile Cișmigiu. Un loc ospitalier, cu gazde primitoare și serios documentate. Aici, într-un colț, Ivo Andric, cu a lui *Poveste cu elefantul vizirului,* traducere de Gellu Naum și Voislava Stoianovici. O lectură care reconfirmă excelentul recent documentar transmis de TVR 3, *Destinul unui om: Ivo Andric,* regia Miljan Glisic, redactor Ștefan Asavei, dar care impune și reluarea romanului laureat cu Nobelul din 1961, *Podul de pe Drina* (pe cînd o reeditare?). (Ruxandra Mihăilă)

■ 5034 de fotojurnaliști din 125 de țări au trimis 73.044 de imagini pentru această expoziție. Puteți vedea cele mai bune dintre aceste imagini pînă în 23 mai, la MNAR din București, unde este deschisă „World Press Photo". (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

● **Mircea Horia Simionescu**

album dilematic Lucian Costin

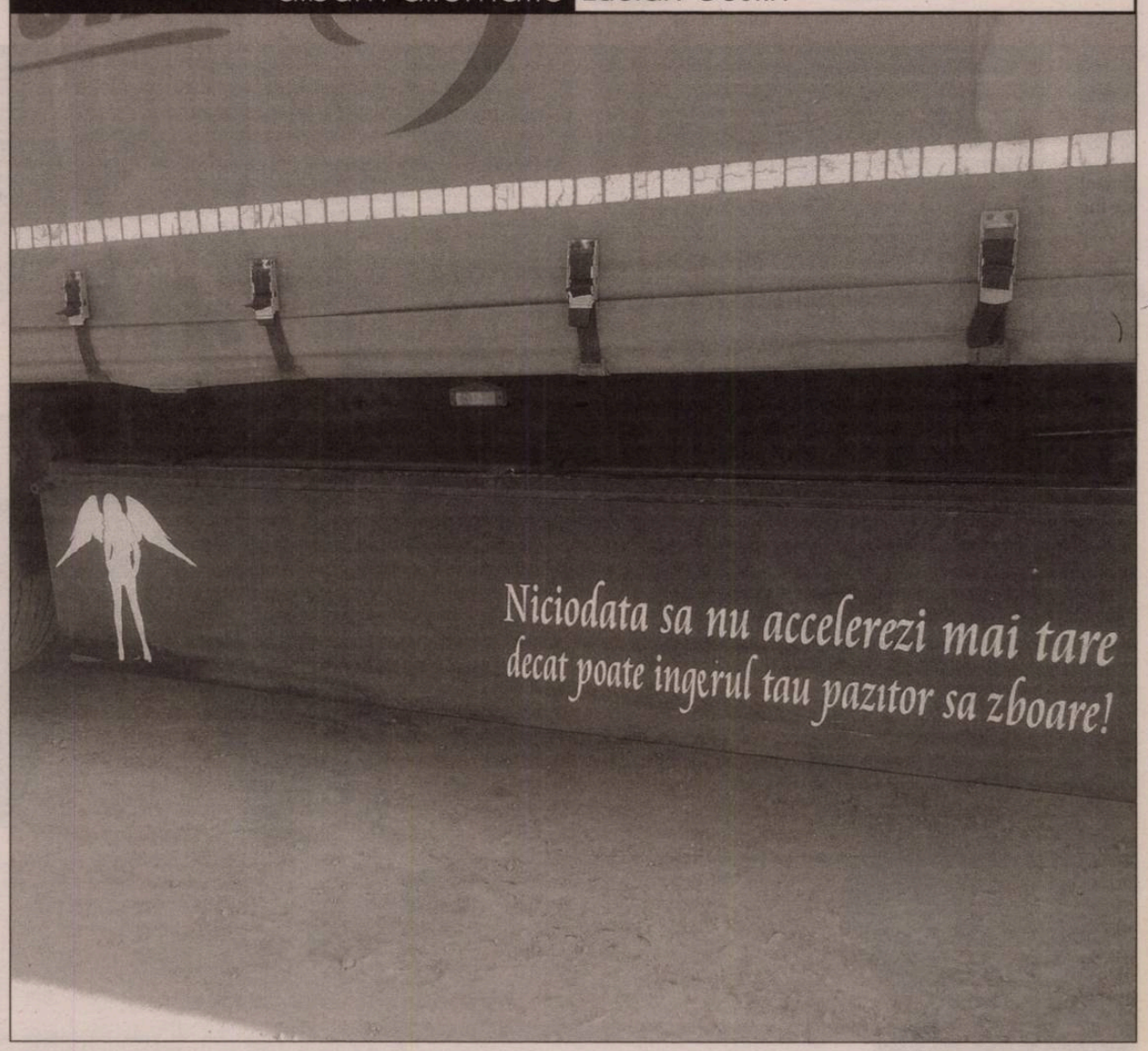

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

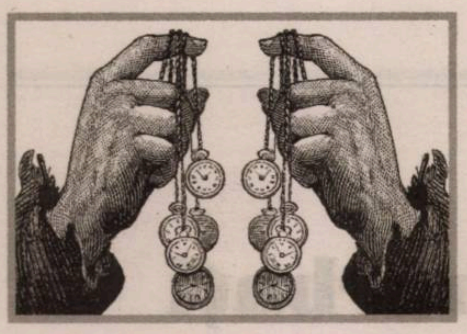

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Despre joc, joacă și jocuri

Pe măsură ce îmbătrînesc, mi se pare că cea mai nobilă, mai subtilă, mai misterioasă justificare a condiției umane este *simțul pentru gratuitate*. Spre deosebire de celelalte ființe vii, ne putem dedica toate rezervele de timp, toate înzestrările, viața întreagă exercitării unor activități care nu au nici o utilitate, nici o motivație pragmatică. Inventivitatea, ingeniozitatea, creativitatea – dincolo de orice nevoie imediată – țin de natura noastră specifică, de „originalitatea“ alcătuirii noastre, de vocația noastră constitutivă. Artele, curiozitatea pură și simplă, efortul dezinteresat nu se regăsesc în „repertoriul“ nici unuia dintre regnurile care ne înconjoară. Kant vorbea de „finalitatea fără scop“ pe care o întruchipează frumosul, Huizinga a scris o carte întreagă despre *„homo ludens“*. Ni se pare „normal“ ca cineva să-și petreacă viața compunînd melodii, pictînd, dansînd, scriind literatură, deși, pentru simțul comun, toate aceste ocupații pot apărea, uneori, drept „scandalos“ marginale, risipă capricioasă de timp și energie. Și totuși, cu toții „consumăm“ extatic „produsele“ gratuității, ne bucurăm de frumusețe, de armonie, de „dulcea inutilitate“ a oricărui fapt artistic, a oricărei forme de creație. Mă întreb dacă nu cumva tocmai simțul gratuității, disponibilitatea pentru fantezie și joc ne fac să fim „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu“. Nici Dumnezeu n-avea „nevoie“ să facă lumea! Își e, prin definiție, Sieși suficient. Iar felul cum arată creația Sa îngăduie o vastă și tainică reflecție despre bucuria sacră a „experimentului“, a extazului imaginativ, a rigorii născătoare de uimitoare diversitate. (Uitați-vă, pe Digi Animal World, la documentarele despre vietățile lumii și veți avea o primă intuiție a lui *„Deus ludens“*, a Creatorului care exersează inepuizabilul, implauzibilul, inclasabilul. Darwin nu poate explica nimic din dezlănțuita fantezie adaptativă a formelor vii, din multiplicitatea lor stupefiantă...)

Simțul gratuității explică apetența noastră pentru *joc:* nu doar pentru jocul copilăresc (au și puii animalelor această înclinație), dar pentru puzderia de „jocuri“ inventate de secole în orice comunitate umană, despre componenta ludică pe care o putem detecta în curgerea imprevizibilă a vieții, în „probele“ la care ne supune destinul, în sport, în umor, în ceremoniile publice.

Pe de altă parte, tocmai dimensiunea noastră ludică ne învață și că nu te poți juca iresponsabil cu orice. Orice joc adevărat are reguli, limite, exigențe. Cu unele lucruri „nu e de joacă“! Și cer iertare cititorului pentru intrarea în picaj a rîndurilor care urmează, de la tematica sublimă a gratuității cosmice la mlaștina confuză a cotidianului autohton. O fac pentru că, zi de zi, politicienii români, în primul rînd guvernanții, se joacă sub ochii noștri, pe pielea noastră, cu lucruri cu care nici un om întreg n-ar îndrăzni să se joace. În acest context, jocul apare ca derapaj, ca „lucrătură“ infantil primitivă, ca neseriozitate primejdioasă, pentru care țara, administrarea ei, interesul ei nu sînt decît materia primă a unei distracții de gașcă. Țara e tratată ca o jucărie. Iar selecția conducătorilor ei se face strict pe bază de „jocuri“ arbitrare și perdante.

Dacă te uiți la profilul profesional, la prestația publică, la „cariera“ celor mai mulți dintre cei care dețin puterea, e inevitabilă concluzia că cineva, conștient sau nu, se joacă bezmetic cu noi, sub privirile noastre placide. Exemplele sînt nenumărate. Iau la întîmplare cîteva.

Nu e o joacă să ai pe mînă economia unei țări. La noi, „tartorul“ din guvern este dl Dănuț Andrușcă. Ce-i drept, economist la bază. A ajuns ministru traversînd glorios S.C. ANDORIX din Vînători-Tîrgu Neamț (producție de cauciuc), apoi S.C. ULPROD din Tîrgu Neamț (tot cauciuc), apoi salt la Regia Autonomă pentru Activități Nucleare (producție de apă grea și ușoară), tot la Tîrgu Neamț, apoi CUPRUMIN S.A. (minereu aurifer) și S.C. CONVERSMIN S.A. Apoi deputat. Și, în sfîrșit, ministru! Nu știm ce l-a recomandat pentru acest portofoliu. Ca el sînt, nu mă îndoiesc, sute, poate chiar mii de economiști calificați. Are dl Andrușcă, în raniță, vreo ispravă impozantă? Dacă îl vezi vorbind (la audierea parlamentară sau cu gazetarii) ți se pare că ai nimerit pe discursul unui aprozarist. Pentru a-și explica bîlbîielile, se declară „emoționat“, dar nu e emoționat să accepte ditamai demnitatea ministerială. La Ape și Păduri îl întîlnim pe dl subinginer mecanic Ioan Deneș, fost consilier local la Beclean, fost electrician la CFR Cluj (1988-1993), fost director comercial la S.C. PROFING SRL Beclean și la S.C. TERMOTEC SRL Dej. Fost PNL, trecut la PSD. Tocmai bun să se ocupe de una din marile averi (în pericol) ale țării. Impresionantă e și cariera dnei Carmen Dan. A început, modest, ca secretară de Școală Generală la Videle și ca referent la Banca Agricolă din aceeași localitate, dar și-a luat un doctorat în drept (la Universitatea Ecologică...), a trecut și pe la Academia de Poliție din București, și a ajuns la cîrma Internelor. O dovadă vie că, în democrația autohtonă, nu ajungi sus decît dacă o iei de foarte jos și te împrietenești cu cine trebuie! Să mai vorbim de faimosul deja Valentin Popa, inginer cu înclinații literare, încă în plin proces de însușire a limbii materne? Sau de dna Grațiela-Leocadia Gavrilescu, inginer chimist, consacrată de o amplă activitate la S.C. ARPACOR S.A. Bucov și la S.C. ARPAROM S.A. Bucov și căutîndu-și vocația politică pe traseul PUR-PNL-ALDE? Sînt de acord: nici una din traiectoriile profesionale de mai sus nu exclude marele talent managerial. Dar s-o știm și noi! S-o simțim pe pielea noastră! Fiindcă dacă nu simțim nimic (ba din contra, simțim mici și mari dezastre!), atunci trebuie să ne consolăm cu ideea că sîntem prinși într-un joc de amatori. Conduși de un șmecheraș de cartier, în alianță cu un mediocru purtător de costume „liberale“ fine. Distracție plăcută!

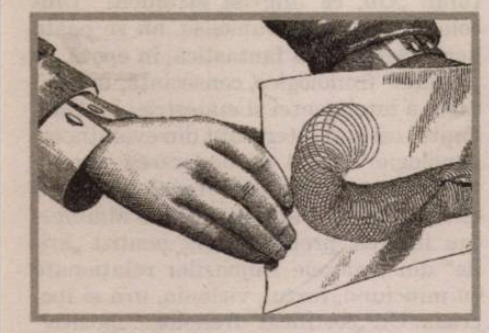

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Megalomania neantului

Vă aduceți aminte? Acum aproximativ douăzeci de ani abia apăruseră și la noi telefoanele mobile simple, care păreau un mare lux, fiindcă apelurile și abonamentele erau destul de scumpe. Pentru a le substitui cumva, unii foloseau pagerele. Mai știți ce însemnau? Nici vorbă de telefoane „inteligente“! Nici pomeneală de a naviga, de a face cumpărături ori operații bancare pe telefon, de a vedea filme și mai ales – marea obsesie actuală – de a comite *selfie*-uri în tren sau pe vîrf de munte, imediat expediate „prietenilor“, cu speranța de a încasa în schimb multe *like*-uri. Micile calculatoare de buzunar sau agende electronice separate erau încă niște invenții folositoare. Nici vorbă, pe vremea aceea, totuși atît de apropiată de noi, de Facebook, de Twitter, de YouTube. Chiar Windows-ul era încă recent și abia ne obișnuiserăm cu Internetul. Cîțiva ani mai devreme, despre Internet însuși abia se vorbea la emisiunile de știri. Prin '91, chiar și în SUA unii mai foloseau încă mașinile de scris electrice, deoarece PC-urile abia începeau să fie mai răspîndite.

Așa stînd lucrurile, cine printre politicieni și-ar fi putut imagina acum douăzeci de ani, ba chiar mai puțin, că Facebook-ul și aplicațiile sale vor conduce la un nou tip de război informațional între marile puteri, că așa-numitele *fake news* vor influența ieșirea Marii Britanii din UE, alegerea unui președinte neconvențional în SUA, suferința liberalismului în Europa – deopotrivă de Vest și de Est, revoluțiile arabe ori, la noi, demonstrațiile din anul 2017? Scandalul Cambridge Analytica, cu toate consecințele lui, ce expert, ce politolog, ce futurolog l-ar fi putut prezice pe timpul cînd faxul și copiatorul erau încă invenții recente, iar televiziunea și ziarul pe hîrtie încă dominau piața știrilor? Și desigur, am putea continua pe toate palierele și pentru toate epocile. Prin anii '70-'80 ai secolului trecut erau la modă profețiile sumbre despre sfîrșitul resurselor petroliere în cîteva decenii. Ce expert rațional ar fi putut anticipa atunci că noile tehnologii de extracție, inclusiv cele bazate pe șisturi, devenind rentabile, vor arunca în aer aceste profeții?

Întotdeauna oamenii și cu deosebire regii și oamenii politici au vrut să cunoască viitorul, pentru a-l controla. Cîndva se foloseau de astrologi și profeți, azi utilizează statistica și diferite prognoze „științifice“. Dar eșecurile sînt inevitabile, avînd în vedere cele de mai sus. Viitorul – a observat și K.R. Popper – nu poate fi prezis, fie și numai pentru că el depinde – și din ce în ce mai mult – de dezvoltarea tehnologiilor. Or, această dezvoltare, atunci cînd e puternic inovatoare, e imprevizibilă. Motivul e simplu: prin simplul fapt că e nouă, noutatea întrerupe o serie, marchează un punct de inflexiune sau chiar o singularitate. Fiindcă, dacă ai putea anunța noul, înainte ca el să existe, noul ar fi deja vechi. Dacă cineva ar fi putut prezice curentul electric înainte de Volta, l-ar fi descoperit și chiar aplicat înainte de Volta și atunci el însuși ar fi fost Volta. Dacă romanii ar fi putut anticipa puterea tiparului sau a artileriei, le-ar fi inventat și utilizat ei înșiși, pentru a-și menține imperiul. Tot așa, a anticipa corect (nu a scrie scenarii SF) cum va arăta lumea peste douăzeci sau cincizeci de ani e cu neputință, fiindcă nu știm ce se va mai inventa, ce se va mai descoperi și cum vor fi aplicate în practica socială, politică, informațională, culturală, medicală toate invențiile și descoperirile. Fiindcă, dacă am ști cu adevărat, noi am fi acei oameni din viitor care nu există încă.

Și să nu mi se vorbească de extrapolări. Ele sînt bune numai cînd schimbările sînt relativ reduse, iar curbele dezvoltării continue și „monotone“. Un exemplu: observînd puterea tot mai mare a armelor de foc, din secolul al XV-lea pînă în secolul XX, și felul cum s-au purtat războaiele, cineva pe la 1900 ar fi putut extrapola pentru viitor respectiva dezvoltare și prezice că acestea vor continua să scuture lumea tot mai violent și să fie tot mai generale, iar pacea tot mai imposibilă. Cum ar fi putut el ține seama de faptul că era nucleară a interzis practic războaiele directe între marile puteri? A prezice viitorul e numai un exercițiu de manipulare a prezentului, cînd nu o formă de demență.

Iar dacă așa stau lucrurile, cum să nu privești cu ironie, cu dispreț, dar și cu ceva oroare, cînd vezi pe un om politic, prin care se străvede neantul, că propune o comisie „științifică“ pe care s-o conducă nimeni altul decît el însuși și care să anticipeze viitorul țării pentru următorul sfert de secol? Și ca și cînd utopia (sau distopia) asta n-ar fi îndeajuns, mai vrea și ca nici un guvern care va conduce țara în perioada respectivă să nu se poată abate, prin lege, de la planul definit de el însuși!

Cu zece ori douăzeci de ani înainte de creația tiparului ori a Facebook-ului, orice profeție privitoare la starea politică a Europei și a lumii ar fi fost falsă și orice act politic conform ei o dovadă de ignoranță sau de nebunie de dictator. S-a schimbat lumea? Nu, sub acest aspect. Chiar acum, în timp ce scriem aceste rînduri, noii Gutenberg și Zuckerberg, încă anonimi, sînt la lucru și sfidează megalomaniile neantului. Creează viitorul.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Întrebări pentru bărbaţi

„Cît de mult mă iubeşti?“

Faptul că ochiul stîng ne-a înghețat în partea dreaptă sus, că gura este brusc strîmbă și că părem complet incapabili să ne controlăm bîțîitul piciorului și tresăritul mușchilor de pe față este desigur un semn de mare apreciere a întrebărilor dvs.

Răspunsurile variază în funcție de inteligența, de calificarea profesională și de experiențele de viață.

Dacă întrebarea este pusă de tanti Vasilica Viorica, cea mai premieră din lume, atunci răspunsul logic este: două kile de perdele, șase de draperii, o jumătate de ciucuraşi și restul, pînă la 20-20 de kile – bigudiuri și mileuri.

Pentru doamna Firea: 68 de minute cu elicopterul Ferrari pînă la mormîntul lui Arsenie Boca, 23 de afurisenii pentru Klaus, opt Maici Preciste, 1521 de iepuroi de Paști și două racle de moaște.

Viitoarea doamnă Dragnea va primi, desigur, o estimare în cocotieri, premieri și prezențe la Antena 3.

Nu sîntem calificaţi să vă răspundem cum trebuie.

68,73 kilograme de somn sau 31 de știucă, trei litri de bere Amstel, 21 de porții de iarbă, două concerte Vama Veche, o vadră de vin, 89.465 de Jouli sau echivalentul în cai-putere, trei derbyuri Steaua-Rapid, un motor de 2200 de centimetri cubi, 8 kilometri pe secundă – sînt răspunsuri absolut normale pentru noi.

Vă zîmbim, bucuroși de faptul că am făcut o estimare bună, care ar trebui să vă facă fericite. Nu sînteți.

Logic, încercăm cu hectolitri, tone, megajouli, viteze în ani-lumină.

Tot nu sînteți fericite.

Simțim cum ne amorțește mîna și ne rugăm pentru un atac cerebral, căci e mai simplu. Voi vă uitați la noi cu privirea aia de căprioară rănită.

„Deci tu nu mă mai iubeşti?“

După ce am stat și am calculat ca boii exact cît de mult vă iubim, acuși ne întrebați asta. Se blochează iar soft-ul și încep crizele de spasmofilie. Nu vă e milă. Dați mai departe.

„Cum arăt?“

La fel de bine ca o cincime din foarfeca aia a lui Ronaldo, două perechi de Air Jordan 21, o balenă albastră cu ciucuri, un pește de televizor, o Dacie 1100, un chef cu…

Clar nu e bine. Evident, nu sîntem calificați să vă răspundem cum trebuie.

Privirea aia ucigașă o cunoaștem prea bine, așa că ne pregătim frumos să ducem gunoiul. Undeva în China, dacă e posibil.

Aproape toți ne-am gîndit că ar fi mult mai ușor să avem o chestie scrisă de la voi cu răspunsurile la întrebări. Bine, ca să fim sinceri 100%, noi ne-am gîndit că ar fi și mai fain ca voi să puneți întrebările și tot voi să și răspundeți la ele, în timp ce noi ne uităm la meciuri, la mașini sau bem.

Dar nu se poate, frate!

Așa cum nici Messi nu va veni nicicînd la Steaua, așa cum Monica Bellucci nu ne va scrie cît de mult ne admiră burta de bere sau chelia intelectuală.

„M-am îngrășat, nu?“

Te gîndești că așa îți trebuie, că ai neglijat exercițiile alea de vorbit, în timp ce îți faci cruce cu limba și începi să îți dai seama că nu are cum să nu existe un Dumnezeu dacă ați reușit, tu și neamul tău bărbătesc, să supraviețuiți pînă acum.

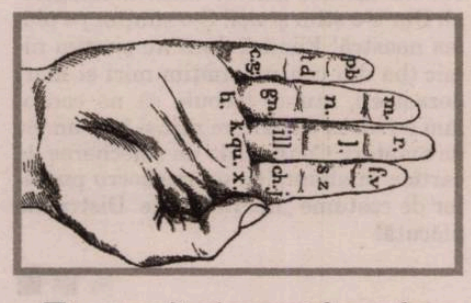

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Incursiuni în frenologie

Am auzit prima oară despre frenologie prin 1993, cînd, în postură de doctorand Fulbright la Universitatea Arizona din Tucson, l-am audiat pe remarcabilul profesor de romantism american, John Harmon McElroy, cu o prelegere asupra lui Walt Whitman. Se observa acolo că marele scriitor ar fi avut o hermeneutică „organică“, aproape „frenologică“, în raport cu poezia pe care o considera un fenomen „unitar“, „nedivizat“, capabil să genereze, *sui generis*, „hărți“ simbolice ale identității umane. Cum adică? m-am întrebat și m-am și dus la imensa bibliotecă din campus (pe atunci fratele Google nu era, vai, încă disponibil, nici măcar în Statele Unite!). Așa am aflat că frenologia a trecut, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, drept o importantă „știință medicală“, cu aplicabilitate în ceea ce noi am numi azi neurologie (*phrenos* – „creier“, *logos* – „știință“, în grecește). Creatorul ei, un doctor vienez, Franz Josef Gall, credea că studiul tactil al craniului uman poate indica specialistului o hartă a caracterului individului astfel investigat. Respectivul psiho-neurolog *avant la lettre* susținea că, în creier, se dezvoltă, *volens-nolens*, acele zone responsabile pentru acțiunile dominante și determinante din viața unui ins. „Pipăirea“ oaselor capului, cu atenție și profesionalism, va scoate în evidență, prin urmare, aceste „umflături“ (un fel de „cucuie“, mai pe românește), ultimativ responsabile pentru configurarea destinului fiecărui om în parte.

Lui Gall se pare că nu i-a prea plăcut termenul de „frenologie“. Îl prefera pe cel de „organologie“, presupunînd că ariile din creier focalizate pe diverse abilități reprezintă „organe“ în sine, cu funcții specifice. Luate în ansamblu, ele constituie un tot organic, ramificat spre o semnificație singulară (de aici și bănuiala lui McElroy că transcendentalismul poetic al lui Whitman ar deține un posibil constituent frenologic!). Desigur, nu trebuie să trecem sub tăcere ironiile la care a fost supus Gall de exponenți ai lumii medicale, mai ales după ce teoriile sale au devenit celebre în Europa și în America. Mulți spuneau că nu ar fi decît un șarlatan care se ocupă cu lucruri dubioase. Se dorea expert într-o „disciplină“ ridicolă, demnă de porecla „cucuiologie“. Oricum, cu sau fără voia confraților, doctorul austriac, asemenea, mai tîrziu, lui Sigmund Freud, a ajuns, treptat, un personaj pe bătrînul continent european. Făcea tururi prin marile orașe, unde organiza veritabile spectacole frenologice. În fața publicului mesmerizat, creiona hărți ale caracterelor unor subiecți selectați aleatoriu. Probabil că transmitea oarece credibilitate pe parcursul demonstrațiilor, întrucît și-a creat numeroși adepți. Ei au construit istoria frenologiei, căreia nu i-a lipsit, se înțelege, și o puternică dimensiune mitologizantă. Fără legendă, însă, evenimențialul istoric nu are nici o șansă să se impună, la fel cum literatura însăși nu supraviețuiește fără o aură de „istoricitate“ în jurul său.

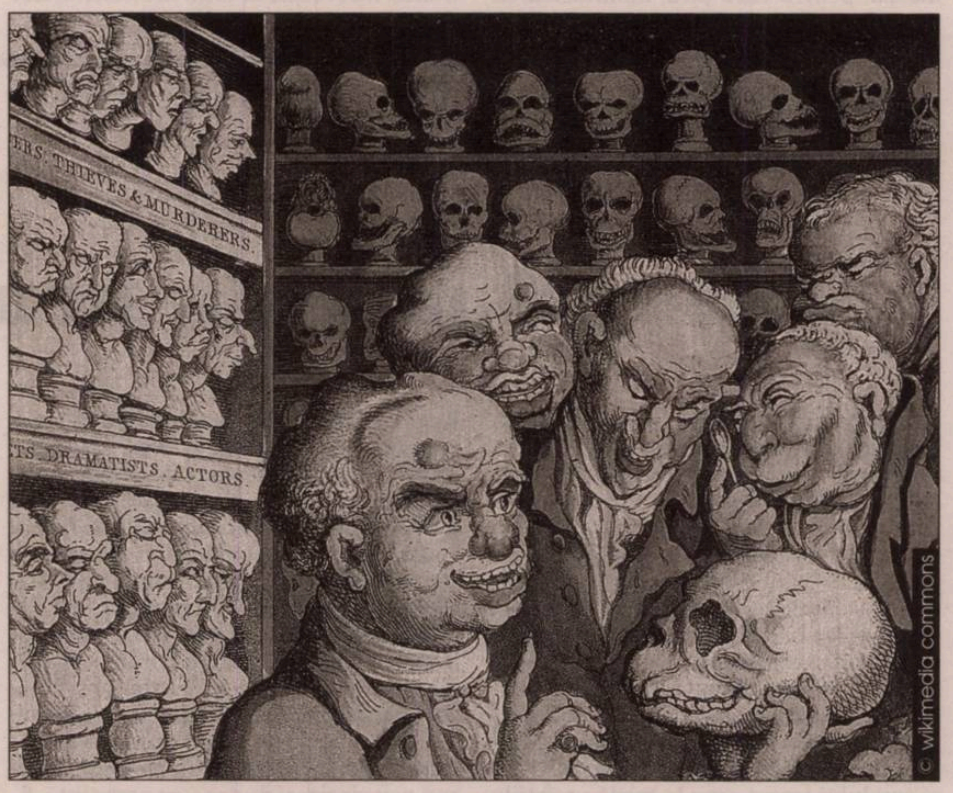

Pe linia inevitabilei mitologizări, se zice că, la o ședință organologică din Paris, tînărul Champollion a fost adus înaintea lui Gall pentru „examinare“ și „diagnostic“. Viitorul egiptolog avea numai șaisprezece ani, dar dădea deja semne de genialitate și apropiații doreau o părere avizată asupra abilităților sale reale. Fără a ști nimic despre băiat în prealabil, infatigabilul medic a exclamat chiar de la prima atingere a craniului adolescentului: „Oh, ce lingvist strălucit!“ Dincolo de poveștile frumoase, nu se poate nega răspîndirea fantastică, în epocă, a „științei“ frenologice, consecință, indubitabil, a inteligenței și măiestriei lui Gall. Faptul cel mai interesant din evoluția organologiei e legat de disperarea angajatorilor vremii de a găsi frenologi apți să citească mintea angajaților lor. Manifestau interes, preponderent, pentru „ariile“ din creierele slujbașilor relaționate cu minciuna, furtul, viclenia, ura și ipocrizia. Un „certificat“ frenologic „pozitiv“ (ce „confirma“ că un anume individ nu dezvăluia „înclinații“ organologice către sustragerea de bunuri necuvenite și către păcălirea malignă a semenilor) constituia argumentul prin excelență al succesului în viață. Cine ar fi pus la îndoială un caracter integru, avizat, cum ar veni, prin expertiză frenologică? De aceea, vin și eu astăzi, la debutul secolului XXI, cu „o propunere modestă“, precum Swift odinioară. Ce-ar fi ca noi, românii, să reactivăm, prin lege de stat și prin consens național, frenologia?

Mai precis, ce-ar fi să cerem, la numirea/alegerea cuiva într-o funcție publică ori doar administrativă, validarea organologică a celui vizat pentru exercițiul managerial? Să avem astfel minima garanție, fie și speculativă, că individul pus să conducă nu ne va fura, minți, trăda ori vinde cu nedisimulată nerușinare! Să întindem deci, cu emoție și delicatețe, mîinile spre scalpul personajului charismatic, spunînd, împreună cu Arghezi: „Vreau să te pipăi și să urlu: este!“

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Stela GIURGEANU

Minte-mă frumos

Într-o sticlă sterilă se amestecă suc pancreatic și glucoză, apoi se adaugă 35 de grame de ficat și 15 grame de inimă de rață și se lasă la fermentat 40 de zile. Apoi, se ia o picătură din soluție și se adaugă într-o sticlă cu apă pură, se amestecă și se varsă, după care sticla se umple din nou doar cu apă, se varsă din nou, se umple din nou. Preț de 200 de ori. Din ultima apă se îmbibă tablete care conțin zahăr și lactoză – vîndute mai apoi pe post de remediu homeopat care combate gripa. Este vorba despre metoda Korsakov, o metodă de diluție interzisă în Franța pînă în 1992, excepție făcînd cunoscutul Oscillococcinum, care a beneficiat de o măsură specială și care este și azi unul dintre cele mai vîndute medicamente din Franța.

Recunosc că primul impuls pe care l-am avut citind cîte ceva despre homeopatie a fost să mă crucesc, stupefiată de bizarul procedeu pe care l-am etichetat, în primă instanță, drept șarlatanie. Însă m-am oprit – ceea ce citisem era, totuși, la un nivel superficial și cred că doar un specialist sau cineva care a studiat problema în profunzime s-ar putea pronunța.

Cu toate astea, gîndul m-a dus înspre nevoia constantă pe care o avem, cu toții, de povești. Cînd realitatea ne sperie, ne spunem că „dracul nu poate fi atît de negru" și căutăm acele scenarii frumoase, pe care ni le facem în cap, în care să ne refugiem, ca odinioară în brațele mamei, unde nimic rău nu se putea întîmpla. Ceea ce, cred, este benefic, cît timp nu pierdem legătura cu realitatea.

Bunăoară, cîți dintre noi nu s-au visat, la răstimpuri, cîntăreți celebri de rock, deși nu aveau nici o aptitudine muzicală?

Cosmetizarea realității ne ajută, din cînd în cînd, să trecem peste etape grele din viață.

Cîți nu mîncăm spanac, crezînd că ne va face mai puternici și cîți nu ronțăim 10 nuci caju pe zi, crezînd că ne vor proteja de cancer? Sau cîți nu ne-am imaginat relațiile cu cei din jur mai bune decît erau ele în realitate? Iar dacă vorbim despre realitățile social-politice, cîți dintre noi nu consideră actualitatea drept una înfloritoare?

Cosmetizarea realității ne ajută, din cînd în cînd, să trecem peste etape grele din viață. Este ca un soi de șoc pe care ni-l autoinducem pentru a ne proteja mintea de stres, pentru a induce, prin iluzie, un soi de criogenie mentală – în speranța că, la trezire, momentele grele vor fi trecut.

Pe de altă parte, dacă ne încumetăm să facem acel *bungee-jumping* înlăuntrul nostru și să ne lăsăm pradă reveriei, trebuie s-o facem pe perioade scurte și să fim mereu atenți ca frînghia care ne ancorează de realitate să nu se rupă și să picăm în genunea fanteziei noastre, fără șansă de a reveni cu picioarele pe pămînt. Odată ce aceasta se rupe, devenim victime ale minciunilor frumoase. Care, cu moderație, pot fi salutare, dar în care nu trebuie sălășluit ca într-o bulă permanentă. Căci oricît de frumoase ar fi iluziile, sfîrșitul lor este de cele mai multe ori brusc și definitiv – nelăsînd nici un punct de sprijin în loc.

PUBLICITATE

GEORGE COȘBUC

GEORGE COȘBUC • POVESTEA COROANEI DE OȚEL

POVESTEA COROANEI DE OȚEL

Ediție de colecție

Tipărită prima dată în 1914

adevărul îți aduce

de luni, 7 mai

Istoria-simbol a Coroanei Regale

preț pachet ziar + 1 carte 14,99 lei

PROZĂ INEDITĂ

Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

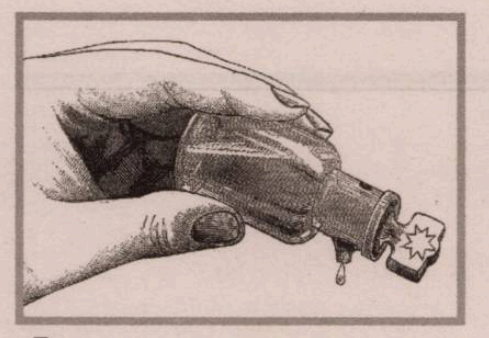

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

„A da ceață“

În multe limbi, cuvintele care desemnează ceața dezvoltă în mod firesc sensuri metaforice, stabilind o analogie între fenomenul atmosferic și o stare psihică de tulburare, de confuzie, de derută. Expresiile românești care conțin cuvîntul *ceață* nu sînt însă prea vechi. În dicționarul Academiei *(Dicționarul limbii române,* Litera C, 1940) este preluată, din culegerea lui I. Zanne, *Proverbele românilor,* doar construcția considerată regională (din Oltenia) *a avea ceață în creieri*, cu sensul „a fi beat“. *Mintea încețoșată* și *ochii încețoșați* pot avea, totuși, mai multe cauze – de la excesul de băutură la simpla oboseală. Expresiile familiare *a băga în ceață pe cineva,* cu înțelesul „a nedumeri, a deruta, a dezorienta“ și *a fi* (sau *a rămîne, a lăsa) în ceață,* adică „a fi (sau a rămîne, a lăsa) nelămurit, nedumerit“ sînt foarte răspîndite, dar și ele par destul de noi. Au început să apară în presă pe la începutul anilor '90, dar circulau deja în oralitatea familiară: „Sălile de limbi străine m-*au băgat* cu totul *în ceață*. America și mai mult nu!“ *(Opinia studențească,* 15, 1991); „Cel care-l ascultă pentru prima oară *rămîne* total *în ceață*“ (G. Arion, *Pe ce picior dansați? – Misterul din fotografie,* București, 1991); „M-*a lăsat* mai *în ceață* decît eram înainte de a-i vizita bîrlogul“ *(ibidem).* Există și completări expresive ale verbelor *a dispărea* sau *a (se) pierde,* prin locativul *în ceață,* construcțiile dezvoltate, cu sensul „a dispărea sau a (se) pierde cu desăvîrșire, fiind folosite ironic, atunci cînd dispariția are un caracter intenționat și vinovat: „Reușește să dea țeapă consecințelor *dispărînd* definitiv *în ceață*“ *(Academia Cațavencu,* 4, 1992); „Mai plasez și scule pă care le fac *pierdute în ceață*“ (Mircea Nedelciu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș, *Femeia în roșu,* 1990, p. 149). Descrierea dispariției se poate amplifica și mai mult, printr-o comparație glumeață – *ca măgarul în ceață:* „Investitorii au dispărut *ca măgarul în ceață!*“ (titlu, prosport.ro); „Așa dispare *măgarul în ceață*“ („declarație politică“ în Camera Deputaților, 16.12.2003). Dicționarele de argou din ultimele decenii (Nina Croitoru Bobârniche, 2006; George Volceanov, 2007) au înregistrat și expresiile *a mirosi a ceață* – „a fi beat“, formulă metonimică legată probabil de mai vechea *ceață din creieri* –, precum și *a avea ceață în stomac* – „a-i fi foame“, în care motivația e mai curînd metaforică, pornindu-se poate de la inconsistența ceții.

La toate acestea s-a adăugat, nu de multă vreme, o expresie familiar-argotică destul de diferită: *a da ceață* cuiva, cu sensul „a depăși“, Formula a fost atestată în anul 2006 de site-ul 123urban.ro, cu explicația „a lăsa mult în urmă (la propriu sau la figurat)“; glosarul online oferea și o încercare de explicație etimologică: „poate proveni și de la senzația de neclar *(blurring)* dată de un obiect în mișcare cu viteză foarte mare: *Frate, m-a luat ceața cînd a trecut porșeanu pe lîngă mine!“* Expresia apare de două ori în proza lui Dan Lungu, „Băieți de gașcă“ (în volumul cu același titlu, din 2005): „Băi Franzelă, *ne-a dat ceață* ciomăgarul!“ (p. 133); „Nu zic că noi eram deștepții lu' Ainștain, că *dădeam ceață totală,* de cădeau profii pe spate cînd deschideam noi pliscul, da' măcar n-aveam pretenții“ (p. 160). Între timp, formula pare să se fi răspîndit și mai mult; e prezentă, de pildă, în replica popular-argotică a unui personaj, în cartea lui Marian Godină, *Flash-uri din sens opus* (2016): „am plecat de la semafor bine (...), i-*am dat ceață* la nepot, știi cum s-a dus dăcioara mea (...). Fraierul a văzut că i-am dat cu umilire“. Alte atestări provin din titluri jurnalistice – „Îi *dă ceață* și lui Adrian N.! Regele imobiliarelor din primărie își mai face o vilă!“ (bzi.ro) – și în numeroase comentarii evaluative din internet „iPhone-ul îi *dă ceață* datorită sistemului de operare“ (yoda.ro); „Talisman *îi dă ceață* Skodei Superb“ (reno.ro), „îți *dă «ceață»* în doi timpi și trei mișcări trecînd cu 200 km/oră pe lîngă tine“ (automarket.ro) etc. Expresia este înregistrată de Ioan Milică, în cartea sa *Expresivitatea argoului* (2009), cu glosarea „a eclipsa“, care sugerează o anume explicație etimologică, prin metaforă. Într-adevăr, expresia, parțial sinonimă cu *a pune în umbră,* pare să se lege de celelalte formule în care ceața marchează dispariția din cîmpul vizual.

Ar mai fi posibil să existe și alte surse ale expresiei, care pot fi totuși simple coincidențe. În multe postări din Internet se discută despre circulația mașinilor în România și despre obiceiul prea răspîndit al unora de a folosi luminile de ceață, care îi deranjează pe ceilalți participanți la trafic: „dacă sînt în spatele tău și îți merg lămpile de ceață, mă amețești“ (politisti.ro); „Da, luminile de ceață din spate sînt mult mai periculoase“ (cars.ro); „că e soare, că e vînt, românul e mîndru că are mașină cu proiectoare de ceață și le aprinde mereu, «să fie vizibil». Eventual aprinde și stopul de ceață, ca nici un «derbedeu» de alt șofer să nu stea prea aproape de fundul mașinii sale pe o rază de 2 km“ (0-100.hotnews.ro); „circul în coloană în spatele unuia care mă orbește cu lampa de ceață și nu pot să-l depășesc“ (gds.ro). Exemplele de mai sus sugerează că expresia *a da ceață* ar fi putut apărea în jargonul șoferilor (în care este într-adevăr bine reprezentată), pornind de la situația concretă a depășirilor în trafic. Poate că și mai convingătoare este imaginea vehiculului care pornește în trombă, înecîndu-l pe cel rămas în urmă în fumul țevii de eșapament. Pînă la o eventuală confirmare a acestor scenarii, e totuși mai prudent să legăm expresia pur și simplu de îndepărtarea rapidă, care îl face invizibil pe cel învins.

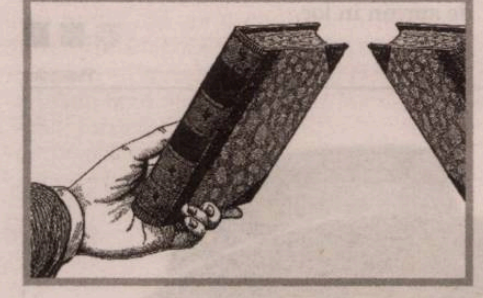

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

„Țara ne vrea proști“

Așa scrie pe unul dintre bannerele atîrnate la intrarea Facultății de Drept a Universității din București.

Nu mi-e foarte clar nici cine sînt acei „noi“, nici cine e „țara“ despre care se spune. „Ne“ se referă la studenții din facultate, la cei din UB, la studenți în general, sau la români? Cît despre „țară“, mi-a amintit de zicerea atribuită lui Tudor Vladimirescu, pe care o învățam, culmea, din manualele comuniste: „Patria e norodul, nu tagma jefuitorilor“. Într-o bogată tradiție autohtonă, „jefuitorii“ rimează cu „conducătorii“. *Passons.*

Nu știu în ce măsură conducătorii noștri ne vor proști și își dau silința să ne aibă după voia lor. Fără nici un dubiu, însă, ne cred proști.

S-a spus că în anul acesta s-a făcut pentru prima oară o distribuire fundamentată a locurilor bugetate pentru universități. Atît de fundamentată, încît, în final, s-au luat locuri de la universitățile de vîrf din România și s-au dat... nimeni nu știe exact unde.

Pentru prima oară, într-adevăr, oficialitățile au stabilit o serie de specializări de interes prioritar – evident, din domeniul științelor exacte. Excelent. Statisticile europene arată că sîntem fruntași la numărul de studenți în inginerie și în agronomie, și codași la științe socio-umane. N-are nimic. Să-și vadă Europa de trebile ei, noi ne vedem de ale noastre.

Dar, dincolo de „detaliile“ modului de a stabili aceste priorități, rămîne în suspensie o întrebare elementară: chiar nu există altă cale de a dezvolta decît distrugînd? Ministerul Educației pare să fi acționat precum instalatorul pe care îl chemi să-ți repare o țeavă, după care trebuie să chemi un zidar să-ți astupe găurile din pereți, după care ai nevoie de un electrician să-ți schimbe cablurile retezate din întîmplare ș.a.m.d.

Țara ne cere să nu mai vedem prostia și să nu o mai arătăm cu degetul, ca niște defăimători ce sîntem.

Și dacă se dorea să fie încurajate anumite domenii, fie ele care or fi, nu era mai normal ca ele să fie atribuite cu destinație specială prin competiție publică? Că mi-e greu să cred că se pricepe toată lumea, de pildă, la nanotehnologii.

A mai fost o inițiativă lăudabilă: locuri speciale pentru cei ce doresc să urmeze o carieră didactică și pentru absolvenții de licee din mediul rural. Sensul celor dintîi nu îl înțelege nimeni, deși sîntem în prag de admitere. Să zicem că aceste locuri ar urma să fie ocupate doar de candidați care își asumă obligația de a absolvi modulul psiho-pedagogic, pentru a avea apoi dreptul de a preda în sistemul de învățămînt. Chestia e însă că, dacă există carențe de personal didactic într-un domeniu sau altul, într-o zonă sau alta, ele nu decurg în nici un caz din lipsa de absolvenți abilitați. Marea majoritate a studenților, în special la discipline cu „cerere“ mare în școli, precum română, limbi străine, matematică, se achită și de îndatoririle – facultative – certificării pentru cariera didactică. Hiba e în ce se întîmplă după absolvire. Sau, poate, ministerul s-a gîndit că în felul ăsta îi va obliga pe cei în cauză să meargă la catedră. Aceeași veșnică încurcătură a socialdemocrației dîmbovițene, pentru care un drept e totuna cu o obligație. Despre masteratul didactic și celelalte măsuri pentru întărirea pregătirii profesionale a cadrelor didactice, lăsate să putrezească în Legea educației de șapte ani încoace, nu mai vorbește nimeni.

Locurile destinate absolvenților de licee din mediul rural par să fie, în intenția oficialilor, o măsură de discriminare pozitivă. Foarte bine. Inechitățile dintre urban și rural constituie una dintre problemele istorice ale României. În secolul trecut ele erau compensate, într-o oarecare măsură, prin inițiative locale, de sprijinire financiară a celor mai buni „copii ai satului“ ca să meargă la studii la oraș. Cine garantează că acum vom avea de a face cu candidați similari? Nu știm nici măcar dacă se vor putea ocupa locurile cu pricina, dacă vor exista suficienți absolvenți de bacalaureat ca să le ia în primire, nu știm nimic. Jucăm o idee, în principiu corectă, la loteria birocratică a formalităților de admitere.

„Revoluția“ gîndită pe un colț de masă se anunță, încă din start, un fiasco, așa cum a fost cea a manualului unic, inițiată de predecesorul actualului ministru.

În fine, argumentul suprem: legătura cu piața muncii – un argument care, prin populismul lui, face adepți, tot așa cum a prins și sloganul cruciadei împotriva „mafiei manualelor“. Găsești pe net o sumedenie de comentatori care vituperează împotriva universităților ce fabrică numai „filozofi“ muritori de foame, de care nimeni nu are nevoie. Lipsa de informații cît de cît concludente poate permite oricui să afirme orice pe această temă. Un singur lucru e cert: și piața muncii, ca și specializările prioritare, e cuibărită prin ungherele minții decidenților din educație. Iar celor care cred că universitățile ar trebui să fie un soi de școli postliceale, de arte și meserii, ar trebui să le reamintim că cel mai prețios capital de care dispune o țară cu resurse relativ modeste cum e România îl reprezintă materia cenușie.

Țara ne vrea proști, ne crede proști și, mai nou, țara ne cere să nu mai vedem prostia și să nu o mai arătăm cu degetul, ca niște defăimători ce sîntem.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Unde ne simțim acasă?

Mă uimește cîteodată cît de repede ne simțim „acasă“ într-un loc total străin. De pildă, ajungi într-o cameră de hotel, îți scoți cîteva lucruri din valiză și ți le înșiri pe pat, folosești baia, apoi ieși în oraș, un oraș necunoscut, iar peste două ore, cînd te-ai decis să te întorci la hotel, dacă te va întreba cineva unde mergi, îi vei răspunde aproape invariabil: „Mă duc acasă!“ Un „acasă“ temporar, sezonier, care nu se compară cu adevăratul „acasă“, dar chiar și așa, în momentul acela, reprezintă locul care îți aparține. Sau de care aparții. Oare acasă înseamnă atît de puțin? Sau atît de mult încît acasă poate să fie, de fapt, oriunde?

Acum cîțiva ani, am locuit aproape o lună în camera unui hotel prăpădit, singurul la vremea aceea, dintr-un orășel de provincie. Orășelul ducea lipsă de turiști, așa că hotelul era, de fapt, o casă provizorie a unor muncitori de la o fabrică din apropiere, un adăpost de-o noapte pentru șoferii de TIR sau un loc obscur de *rendez-vous* (zgomotele ce nu puteau fi puse la îndoială din prima noapte mi-au confirmat acest lucru). În primele zile, m-am simțit și m-am comportat „ca la hotel“, adică nu am atins și nu am folosit lucrurile din cameră mai mult decît era cazul, nu am mutat patul într-o poziție mai bună, mai aproape de fereastră, nu mi-am scos toate hainele din rucsac ca să le așez frumos împăturite în dulap. Locul mi-era complet străin, așa că am încercat să-mi petrec acolo doar timpul strict necesar pentru somn. Însă pe măsură ce treceau zilele, cu lentoarea specifică unui orășel de provincie, pe măsură ce recepționera (o fată care lucra de fapt ca vînzătoare în magazinul de la parterul „hotelului“) îmi zîmbea din ce în ce mai prietenos, pe măsură ce mă tot certam cu administratorul (un ardelean greu de cap) pentru că nu era apă caldă și mă salutam în fiecare dimineață cu toată lumea de pe o rază de un kilometru, iar cîinii vagabonzi din parcare dădeau din coadă, recunoscîndu-mă, hotelul devenea un „acasă“ în toată puterea cuvîntului. După vreo două săptămîni, personalizasem spațiul, camera de 12 metri pătrați, într-un asemenea hal încît n-o mai lăsam pe fată (aceeași recepționeră, desigur) să intre pentru a face curățenie, preferam să mă descurc singură într-o dezordine familiară, precum cea din apartamentul din București unde locuiam. Improvizasem un birou pentru laptop, un loc de fumat pe balcon, în aer plutea parfumul deodorantului meu, hainele erau pe umerașe în dulap (cumpărasem chiar și haine noi) și da, mutasem patul mai aproape de fereastră pentru ca atunci cînd mă trezeam să pot vedea munții. Am fost aproape șocată cînd, într-o dimineață, am descoperit sub pat o unghieră mică, roz, care nu era a mea. Abia atunci mi-am amintit că locul acela era de fapt unul de tranzit și că fusese un „acasă“ și pentru mulți alții, înaintea mea. Am păstrat unghiera ca amintire și de atunci am început să mă atașez mult mai repede de camerele de hotel prin care m-am tot perindat, să nu mă mai simt stingheră în aceste spații neutre, ale nimănui. Îmi plac din ce în ce mai mult aceste „acasă“ tranzitorii și-mi dau seama că, atîta timp cît poți transforma aproape orice loc într-unul al tău, în care să te simți confortabil și să ai intimitate, poți trăi o viața itinerantă fără să-ți mai dorești „să te așezi la casa ta“, cum se spune.

Totuși, cei mai mulți dintre noi au cîte o casă pe termen lung unde totul e personalizat, nu doar poziția patului sau modul în care hainele sînt așezate pe umerașe. Acest „acasă“ permanent aduce cu sine rutina, plictisul, devine un spațiu care uneori te sufocă, este mult prea impregnat de prezența noastră. De aceea simțim nevoia să spargem pereți (motivînd lipsa de spațiu), să schimbăm gresia și faianța din baie sau măcar să mutăm mobila din cînd în cînd. Ați observat că, la un moment dat, doar o nouă poziție a biroului sau renunțarea la un scaun în plus poate schimba totul, cel puțin pentru o vreme?

În blocul de garsoniere în care am locuit la un moment dat, spațiul pe care îl numeam „acasă“ era atît de meschin încît îl simțeam ca pe o cutie goală de pantofi. Ajungeam acasă și intram, de fapt, în cutie, închideam ușa, îi puneam cutiei capacul. Senzația era una de prizonierat. Într-o vară, un nou și entuziast vecin m-a anunțat că-și va renova de unul singur garsoniera moștenită de la o mătușă și că „lucrările“ vor dura cel mult zece zile. Am rezistat eroic bormașinii și altor zgomote obsedante, cum ar fi acele tropăieli mărunțele de parcă în garsoniera de sub mine ar fi mărșăluit la infinit o armată de pitici (n-am înțeles niciodată ce le provoacă, de fapt). Au trecut cele zece zile, iar „lucrările“ nici gînd să se termine. Mă întîlneam pe palier cu vecinul care tot căra saci de moloz, ca și cum și-ar fi construit un castel. În fond, nu era decît o garsonieră identică cu a mea. „Mai durează puțin, doar două-trei zile!“, mi-a spus. Ce tot face acolo? – începusem să mă întreb. Într-o dimineață în care tropăielile răsunau din nou ritmic, însoțite și de niște țiuituri extraterestre, am cedat nervos. Am bătut mai întîi la ușă și, pentru că nu a răspuns nimeni, am intrat înăuntru. „Ați spus zece zile, a trecut deja o lună...“, am început furibund și abia apoi l-am văzut, cocoțat pe un scaun, cum „sculpta“ ceva pe tavan, un soi de basorelief kitsch în jurul lustrei. M-a privit cu un aer candid: „Dom'șoară, vă rog să mă-nțelegeți... vreau să fie și la mine ceva frumos!“

Hotelul devenea un „acasă“ în toată puterea cuvîntului.

„Personalizarea“ apartamentelor noastre identice s-a văzut cel mai bine prin anii '80, cînd orașele au fost luate cu asalt de oameni de la țară care lucrau de-acum în fabrici și uzine. Cei mai mulți dintre ei au rămas pentru toată viața la bloc, fără să renunțe însă la obiceiurile moștenite din bătrîni, în satul lor de „acasă“. Femei în vîrstă care au acum doar ghivece cu flori pe balcon, pentru că încă duc dorul unei grădini adevărate, inexistente, la început aveau cîte-o poiată și chiar creșteau acolo găini. Iar unii vecini încă nu înțeleg care-i faza cu cabina de duș și, o dată pe săptămînă, de regulă sîmbăta, își umplu cada cu apă pentru a face cîte o baie „adevărată“, un adevărat ritual. Alții te somează să te descalți la intrare, deși ai venit de pe stradă, nu de la cîmp (urmează un scurt moment penibil în care aștepți să ți se dea papuci). Cîțiva invadează palierele, pe care le transformă în spații de depozitare, căci casele lor de la țară aveau și dependințe. Și obiceiul de a ieși seara „la poartă“ s-a păstrat – e suficientă o singură bancă, plasată strategic în fața scării de bloc, ca să se adune un cîrd de pensionari. Observi pe chipurile și în privirile lor că nu aparțin acestui oraș pe care l-au populat de voie, de nevoie, și că nici locuințele lor de la bloc nu-i reprezintă. „Acasă“ a rămas pentru ei doar în amintiri, undeva într-un sat unde nu mai au nici măcar un șopron și unde nu mai cunosc pe nimeni. Situația e identică și pentru orășenii care la pensie se retrag la țară. Într-adevăr, e aer curat, e verdeață și liniște, însă cei mai mulți tînjesc după oraș. Sînt lumi care nu se vor suprapune niciodată, atîta timp cît „acasă“ este ceva interior pe care poți să-l plimbi cu tine oriunde te-ai duce, însă nu-l poți înstrăina, fiindcă orice plecare presupune la un moment dat o întoarcere, chiar dacă aceasta se petrece doar la nivel mental.

Eugen ISTODOR

negustori și mușterii

Balada Guvidelui ce visa la madlena lui Proust

E mult deja de cînd mă înțeleg cu Mirel Bănică în privința roșiei. Originile și hermeneutica ei ne-au animat multe vremuri de alean. Recunosc însă m-a bucurat cu mult mai tare lupta comună pentru impunerea în atenția publică și cognitivă a guvidelui. Recunosc, despre guvide am scris timid întîi. Apoi, Mirel m-a îndemnat s-o fac fără perdea, căci nu mă va lăsa singur, de voi fi scalpat, înțepat de detractori cu os de somon sau de hamsie. Iată textul lui Mirel Bănică de susținere publică a mea și a guvidelui admirat. Recunoștință, domnule Mirel! Taina masonică și guvidă să ne aibă-n grijă!

Balada Guvidelui ce visa la madlena lui Proust: „Eugene Istodor, / Căpitane de vapor, / Vapor numit NOSTALGIE, / Cititorii să o știe, // Noi am prins și alte vremi, / Cu căpșuni, butași pereni, / Mîngîiați de vînt și soare, / Nu crescuți de la butoane. // Pulpa moale și gustoasă / Ce lăsa papila laxă, / Gustul dulce, aromat, / Nici acum nu l-am uitat. // Cum bine ai observat, / Astăzi totul s-a schimbat, / S-a schimbat și transformat, / Cauciuc de mestecat. // Umple TIR, umple vapor / Pentru vulg neștiutor, / Doritor doar de culoare, / Nu de pofte culinare. // Întrebarea de final / Deschide un alt dosar. / Guvidul e-n așteptare, / Cu spaimă de înhățare. // Rechinii sînt vigilenți, / Nu se uită la studenți. / Noi rămînem cu visarea, / Alții vor fura și marea...“

Mirel, guvidel

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Ce are Țiriac ba cu Federer, ba cu Serena?

Eu cred că Ion Țiriac a vrut dintotdeauna să fie Ilie Năstase. Bine, cine n-a vrut să fie, pînă la un punct, Ilie Năstase? Să-ți dai chiloții jos pe teren, să agresezi jurnaliști, să poți înjura doamne în gura mare și să primești aplauze, ce paradis! Dar mai ales să poți spune oricînd, orice despre oricine. Ce se poate întîmpla rău? Un pic de zgomot, un dram de zarvă și ești ca nou! Doar că Nasty așa e de cînd se știe. Și-a cultivat de mic acest talent de băiat (simpatic) rău. Alții ajung în Edenul incorectitudinii publice după ce s-au ridicat pe munți de bani destul de sus pentru a deveni mai mari decît viața. Din acel punct stratosferic în care curbura pămîntului e vizibilă, iar Everestul nu e mai mult decît un *bumper* așezat în calea oamenilor de rînd la intrările și ieșirile de la „Stejarii“, ai impresia că nu ți se mai aplică aceleași reguli. Odată, cel mai bogat dintre români a spus că, indiferent de cîți bani ai, mai mult de trei fripturi pe zi tot nu poți mînca. Drept. Dar la trăsnăile care îți ies pe gură pare că nu există limită. Ce a zis Țiriac? Despre Serena: „Cu tot respectul, are 36 de ani și 90 de kilograme. Aș vrea altceva pentru tenisul feminin“. Și continuă să susțină că fetele în tenis nu produc bani cît băieții. Despre Federer: „Nu se comportă corect“, după ce acesta a anunțat că renunță la sezonul pe zgură. Țiriac e organizatorul turneului de la Madrid. Pentru el, toate aceste vorbe înseamnă bani. În esență, lăsînd la o parte exprimarea frustă, nu spune enormități. Serena e cea care e. Iar Federer își menajează articulațiile într-o lume care trebuie să producă pentru a putea să-l plătească regește pe elvețian. Țiriac și-a apărat interesele. Și a creat un pic de vîlvă, care înseamnă reclamă. O fi spus el prostii altă dată, dar acum reacția „oamenilor de bine“ e exagerată, cu toată tenta machistă, complet neelegantă, a vorbelor despre Serena. Care i-a trîntit-o imediat: „Poate că e un om ignorant“. Nu, e un om cu un scop. Ca și ea. Ca noi toți. Ideea rămîne: dacă își permite o mașină mult mai tare decît a ta, cetățene X, Țiriac crede că poate rosti și vorbe mai grele. În rest, n-aveți griji, se vor împăca. Și vor trăi fericiți pînă la adînci bătrîneți. Dacă nu cumva unii dintre ei sînt deja acolo. Ups! Complet incorect politic...

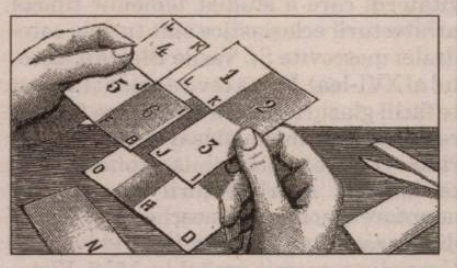

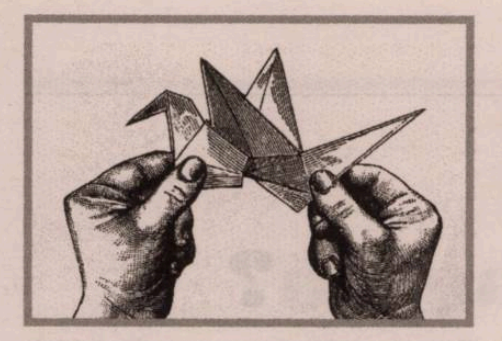

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

N-am luat trotinetă

Pe cînd stăteam într-o coloană de mașini din aceea fără speranțe, am observat un tip pe trotinetă care trecea nonșalant pe lîngă noi cu o viteză de invidiat. Evident, trotineta era electrică și omul părea să nu facă nici un fel de efort. Ca un înger fericit. Mi-am dat seama că e un mijloc de transport despre care nu știam mai nimic. Curios, am început să mă interesez. E o categorie mai largă pe care magazinele o încadrează la ceea ce ele numesc „mobilitate urbană". Un capitol în care se mai înscriu skateboard-urile electrice (unele, cică, *off-road),* hoverboard-urile și biciclurile cu sau fără ghidon, monociclurile (acele roți cu baterie care se țin între picioare într-un echilibru incredibil) și alte asemenea „ciudățenii". Uneori, invențiile acestea primesc numele pretențios de scutere electrice. Studiind mai în amănunt problema, am descoperit că trotineta electrică este considerată un mijloc de a ajunge la serviciu, de a te deplasa printr-un oraș aglomerat, mai degrabă decît un vehicul de agrement. Unii chiar își fac reclamă spunînd că trotinetele lor pentru adulți se diferențiază clar de cele pentru copii. Probabil știu ei bine că rușinea de a merge pe trotinetă ca adult e încă de neneglijat în societatea noastră. Dar poate că un oraș în care o mulțime de oameni ar circula cu asemenea forme variate de deplasare ar fi foarte interesant. Mulți cred că asta e o bună soluție pentru București.

La un moment dat am fost și eu sedus de ideea asta. Ca unul care a mai folosit bicicleta prin oraș, m-am gîndit că în special trotineta electrică ar putea fi un mijloc de deplasare mai flexibil, mai puțin solicitant, ba chiar mai puțin periculos, fiindcă, în mod reflex, șoferii te asociază mai degrabă cu pietonii, pe care se pare că au reflexul să-i ferească mai bine decît pe bicicliști. În plus, cu trotineta poți merge și pe trotuar fără să provoci panica și indignările pe care le-ai stîrni ca biciclist.

Nu-mi place militantismul eco-hipstero-vegano-agresiv al unora care se cred superiori pentru că au două roți și un lanț. Dar un miting de trotinetiști, hoverboardiști, monocicliști, skateboardiști și alte asemenea specii încă rare ar fi poate ceva mai nostim. Trăiască trotinetele, mi-am spus deci, la un moment dat, aceste adevărate cenușărese ale traficului! Și care, pentru ani buni parcă dispăruseră complet din memoria colectivă, chiar dacă mulți am avut așa ceva pe cînd eram copii.

De observat însă că, pentru o trotinetă electrică, e nevoie de ceva bani. E mai scumpă decît o bicicletă obișnuită, ba chiar unele modele se apropie de o mie de euro. Sigur, găsești și cu o mie de lei, dar nu știu cît de bine te descurci cu așa ceva în trafic. Se încarcă la baterie ca un telefon (se și conectează la telefonul mobil prin Bluetooth, cu ecranul lor LCD), dar cele mai ieftine nu prea pot fi folosite ca trotinete mecanice atunci cînd se descarcă bateria pentru că roțile se învîrt greu.

Citind comentariile de pe Internet, am aflat și de ce se plîng utilizatorii. Autonomia e în general încă o mare problemă. Cea înscrisă în datele vehiculului e în realitate mereu mai mică (la fel cum consumul mașinilor e întotdeauna mai mare decît cel dat de producător). Pietricelele sau crenguțele de pe străzi sînt și ele o mare problemă. Pentru micile roți ale unei trotinete e nevoie de asfalt neted și curat. Dar bordurile, gropile sau diverse alte obstacole sînt în general o problemă și pentru bicicliști. Pe urmă, cică, dacă mergi prea mulți kilometri, trotineta, fie ea și electrică, devine obositoare. Evident! În fine, cele mai multe dificultăți țin tot de calitatea infrastructurii orașului.

Nu eram prea convins că aș da așa mulți bani pe o trotinetă, dar am încercat să discut cu un vînzător. În primă instanță mi-a spus că înaintea mea are „de rezolvat" un alt client și că trebuie să aștept. Clientul acela aștepta însă și el de vreun sfert de oră nu se știe ce, iar în cele din urmă „rezolvarea" s-a soldat cu multe bombăneli. Am venit eu la rînd. Vînzătorul mi-a spus că modelul expus (și cu care toată lumea se plimba prin magazin) era unic. Nu mai aveau altele în depozit, deși sezonul abia începuse. Mi-ar fi dat-o și pe aceea folosită, dar fără vreo reducere. Modelele celelalte erau, și ele, ba la fel de unice și folosite, ba inconvenabile din diferite motive. Am întrebat dacă pot găsi modelul dorit la alte magazine din aceeași mare rețea. Mi-a spus că nu are habar, că nu au conexiuni cu alții. Comercianții de la noi pot uneori face pereche bună cu obstacolele din infrastructură. Parcă nici n-ar fi vrut banii mei. Și parcă nici eu nu mai voiam trotineta lor. Am realizat dintr-odată că trotineta e pentru orașe mai civilizate, în care lucrurile merg bine. Speranțele mele fuseseră, de fapt, deșarte. Nu, în București nici măcar umila trotinetă nu poate rezolva nimic. Poate trotilul.

ready made

„Fiecare din duplicatele pămîntești, fiecare dintre pămînturile ce se mișcă în milioane și milioane de exemplare colo în Cer, este fiul unui pămînt, duplicat și el. Noi facem parte din veșnicul clișeu. Pămîntul-duplicat reproduce exact tot ce se găsește pe globul nostru și prin urmare pe fiecare din noi cu casa sa, cu masa, cu familia, cu moșoroiul de furnicar, numit de noi *patrie,* cu toate evenimentele vieții personale, sociale, politice și economice. Cu un cuvînt acesta este duplicatul globului nostru ca conținut."

Zamfir C. Arbure, *Viața eternă în ceruri... (O ipoteză astronomică),* Cultura Națională, 1927

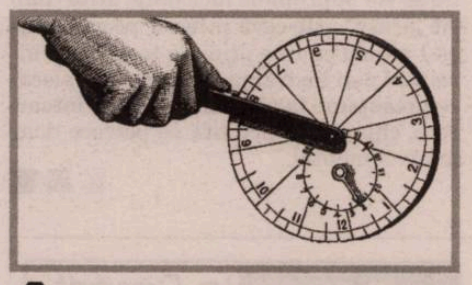

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Turbanul și Vaticanul

În cîte biserici vedem scris numele lui Allah? Răspunsul nu e simplu. Că există influențe islamice asupra artei creștine e limpede ca lumina zilei (filtrată prin vitralii). N-o să dau decît cîteva exemple pentru că timpul este limitat la un număr de caractere cu spații. Capela Palatină din Aachen, construită de Carol cel Mare la sfîrșitul secolului VIII, e inspirată, ce-i drept, de clădiri bizantine, dar arcele ei caracteristice, din bolțari care alternează culorile, amintesc fie de moscheea din Cordoba, fie de Cupola Stîncii din Ierusalimul lui Abd al-Malik. În secolul al XII-lea, pentru regii normanzi ai Siciliei se construiește ba Capela Palatină din Palermo, al cărei tavan folosește un ornament prin excelență islamic, *muqarna* – un superb balamuc de stalactite prismatice –, ba catedrala din Monreale, la care lucrează efectiv arhitecți musulmani, versați în arta dinastiei fatimide din Cairo, și care, cumsecade, își adaptează arabescurile la cerințele sponsorului creștin.

Poate și mai surprinzătoare pentru vizitatorul care a studiat temeinic tipicul arhitecturii ecleziastice sînt turlele catedralei moscovite Sf. Vasile Blajenîi (secolul al XVI-lea). Parcă ceva e ciudat la aceste făclii glazurate, care ezită între fervoarea unui creștinism abisal și lumea jucăriilor. O ipoteză plauzibilă explică această inovație a arhitecturii rusești prin adaptarea modelului moscheii Kol Sharif din Kazan, complet distruse cînd Ivan cel Groaznic a cucerit orașul în 1552. Victoria, foarte importantă pentru ruși (hanatul tătar le mîncase zilele o sută de ani), e sărbătorită de Ivan prin construcția catedralei Vasile Blajenîi. Arhitecții ei se ocupă și de ridicarea unei biserici pe locul moscheii distruse, cu care trebuie să fi fost bine familiarizați. Deși culorile vii au fost adăugate în secolele următoare, cele opt turle ale catedralei din Moscova recreează cele opt minarete de la Kol Sharif și par să fie tot atîtea turbane.

Să zicem deci că există circulație și la nivel estetic între cele două credințe. Acum, ca să vin mai aproape de răspunsul la întrebarea de la început, aș pomeni o chestie și mai importantă, anume tehnica pseudo-kufică. Așa sînt numite imitațiile cu scop ornamental ale inscripțiilor stilizate în cel mai vechi stil caligrafic arab, cel kufic. Eleganța supremă a acestor inscripții, prezente pe tot soiul de mărfuri arabe, de la textile la sticlărie, circulate în toată Mediterana, i-a impresionat nespus pe occidentali. Se vede asta încă de pe monedele regelui anglo-saxon Offa (secolul VIII), care imită inscripțiile kufice de pe monedele califilor abasizi. Dar mai ales începînd cu cruciadele, arhitectura romanică recurge tot mai mult la acest dispozitiv ornamental, șterpelit din artele minore islamice, unde inscripția compensează interdicția (chiar dacă nu așa strictă cum scrie în cărți) de a reprezenta oameni și animale. Toate aceste (în principal) versete coranice, folosite din plin de artiștii musulmani, sînt copiate deci, adesea inexact, de artiști europeni care nu le înțeleg, ci sînt doar fascinați de geometria lor. Așa apar imitațiile de caligrafie arabă pe clădiri din Grecia bizantină, un pic mai tîrziu în arta franceză și germană, de la pictura murală la manuscrise cu anluminuri. Mănăstirea beoțiană Sf. Luca (Hosios Loukas, secolul X) are zidurile decorate cu mici medalioane de cărămidă în pseudo-kufică, iar frescele ei de pe la 1200 au personaje biblice cu coifuri decorate tot așa. Pe un crucifix de lemn (secolul al XII-lea) din Barcelona, așa-numita *Majestat Batlló,* Iisus poartă o tunică inspirată probabil de textilele islamice, al cărei tiv e în orice caz ornamentat cu o inscripție pseudo-arabă de acest tip, asemănătoare, între altele, celei de pe un capitel romanic de la catedrala din Moissac, de partea cealaltă a Pirineilor. Motivul umblă. În Italia apare în tablourile lui Giotto și apoi pînă și pe ușile de bronz, turnate în *quattrocento* de Filarete, ale Bazilicii Sf. Petru din Vatican, o bazilică aflată nu tocmai la periferia lumii creștine.

Iar aici îmi pun întrebarea: ce se întîmplă cînd artistul copiază suficient de bine ceea ce pentru el este doar o podoabă grafică, stilizată pînă-n pînzele albe, dar la origine o *surah* din Coran (sau altă inscripție arabă, aproape mereu religioasă), încît ea să rămînă lizibilă în vignetele decorative? Păi, e destul de clar ce se întîmplă. Un bun exemplu e poarta de lemn a catedralei din Le Puy (Auvergne, Franța, secolul al XII-lea), sculptată și semnată în latinește de un tip, Gauzfredus, hai să-i zicem în franceză Geoffroi. Pe batantul din stînga, închinarea magilor, uciderea pruncilor și altele sînt încadrate, de-o parte și de alta, pe verticală, de un ornament pseudo-kufic constînd din repetarea a două cuvinte arabe. Al doilea e sigur Allah. Inscripția arabă originală n-a fost nici copiată perfect de bunul Geoffroi și nici nu includea, evident, vocalele, așa că unii zic că s-ar putea citi drept „Nu există alt Dumnezeu decît Allah" sau „Ce-o vrea Allah!", sau în fine alte variante, toate oricum formule frecvente în arhitectura și mobilierul islamic. De pe ce obiect anume a copiat Geoffroi inscripția, nu mai contează. Analogiile sînt cu arta califatului de Cordoba sau, mai bine, cu arta arabă din Sicilia, ea însăși tributară artei fatimide din Cairo pomenite mai sus; un model din, să zicem, Palermo n-ar fi deloc de mirare. Ce contează este că numele lui Allah se poate citi de mai multe ori pe ușa catedralei din Le Puy.

Ar merge o încheiere moralizatoare, despre pacea între popoare și înfrățirea între confesiuni. Dar pentru asta e nevoie de mai mult decît de un detaliu de istoria artei.

Cătălin Pavel *este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Propaganda rusă

– cum ne ferim –

Raţional vorbind, ruşii nu se pot aştepta la o susţinere consistentă în opinia publică de la noi pentru cel puţin o generaţie de acum înainte. Rusofobia este prea înrădăcinată în sufletul nostru colectiv, cu prea bune motive. Nici măcar anti-occidentalii noştri cei mai vehemenţi nu propun o cale prorusă, ci o iluzorie cale a independenţei totale, a neutralităţii. Ei nu visează o Românie aliată cu Rusia, ci o Românie „care de nimeni nu depandă", care joacă, demn, cu toate puterile în mod egal: o Românie de capul ei. În fine, e dreptul lor să viseze frumos. Fapt este că propaganda rusă de la noi, oricît ar fi de abilă, nu poate spera să obţină amorul nostru. Asta se poate, cred, în Bulgaria sau în Serbia – dar la noi, nu. Dar, dacă nu ne poate cuceri inimile, ne poate încurca minţile. Prin urmare, scopul propagandei ruse la noi nu poate fi altul decît confuzia. Rusia vrea o Românie vulnerabilă şi ezitantă, frămîntată şi dezorientată nu pentru a o cuceri, ci pentru a se asigura că puterile rivale (SUA, mai ales) nu pot avea în România un aliat temeinic, sigur, predictibil. Astfel, după observaţiile mele, propaganda rusă de la noi lucrează pe două direcţii.

Prima este aceea a adîncirii faliilor deja existente în societatea românească. Disputele în legătură cu lupta anticorupţie, cu distribuirea resurselor, cu moralitatea publică, cu tradiţiile creştine; falia dintre progresişti şi conservatori, cea dintre pro-occidentali şi anti-occidentali, cea dintre cei care se uită la Antena 3 şi cei care stau tot timpul cu nasul în laptop-uri, cea dintre lucrătorii „la privat" şi lucrătorii „la stat" – acestea sînt ţintele propagandei ruse. Primul obiectiv este să facă lucrurile să pară simple. Orice răgaz de gîndire trebuie suprimat, pentru că clipa de reflecţie atenuează isteria. Aşa că totul trebuie livrat în formă incendiară şi simplă. Românul trebuie să ştie că „adversarul" e uşor de identificat. E de-ajuns un semn şi ştii totul despre el. De pildă, merge la mitingurile din Piaţa Victoriei? Asta înseamnă că este anti-ortodox, pro-LGBT, pro-occidental, lucrează „la privat" şi, în ultimă instanţă, e cumpărat de Soros. Prin urmare, conservatorii trebuie să-l ia la ochi drept inamic. Dimpotrivă, mergi duminica la biserică, nu poţi fi decît „cu ruşii", iubitor de corupţie, prost grămadă, spălat pe creier de Antena 3, bugetar care tremură după o firimitură în plus de la buget. Progresiştii trebuie să se năpustească furios asupra acestui tip uman. Aş spune că obiectivul acestei acţiuni de propagandă este: puţină gîndire şi multă emoţie de toate părţile. Şi, prea adesea, ţine!

A doua direcţie de propagandă este specularea unor sentimente frumoase, specifice tuturor oamenilor. Ai o situaţie foarte complicată – de pildă, cea din Siria. Iarăşi, ideea este să o faci simplă, simplă de tot. Sigur că orice om detestă războiul şi e oripilat de moartea groaznică a civililor. Speculezi asta cu clipuri de genul „bogaţii bagă milioane de dolari în arme ca să omoare săracii care trăiesc cu 5 dolari pe zi". Cum să nu te revolţi? Ţi se arată avioane americane care trimit rachete – că avioane ruseşti care fac acelaşi lucru nu prea vezi. Furia merge spre americani. Nu ai timp să te informezi, să înţelegi că sutele de mii de morţi din Siria sînt mai degrabă în pasivul moral al lui Putin, care sprijină regimul lui Bashar al-Assad. Tu vezi avioane americane care trag, apoi vezi copii arşi – gata, americanii sînt nişte bestii. La fel, tema ecologistă. În fapt, şi ea extrem de complicată. Preţul plătit pentru tehnologie şi confort trebuie mereu plătit, dar trebuie şi echilibrat – asta nu este deloc simplu. Dar în termenii propagandei anti-occidentale totul e prezentat simplu, simplu de tot: corporaţiile americane distrug natura din ţara ta pentru profitul lor. Evident că orice om vrea un mediu curat, aer sănătos, ape perfect potabile, păduri vaste, zoologie variată şi botanică neameninţată. Şi îţi trebuie un timp ca să te informezi, să vezi ce anume este periculos şi ce nu în fiecare proiect energetic contestat. Dar nu poţi să nu observi că, în cazurile Roşia Montana şi Pungeşti cel puţin, aşa complicate şi controversate cum erau, activiştii ecologişti au fost extrem de radicali şi clari în cererile lor, dar nu prea s-au consemnat proteste similare în privinţa unor investiţii ruseşti echivalente. Mă grăbesc să precizez că nu-mi trece prin cap să spun că oamenii care au protestat împotriva acestor două proiecte occidentale au făcut jocul ruşilor. N-am nici o dovadă în acest sens. Iar proiectele, mai ales cel de la Roşia Montana, aveau umbrele lor. Ce vreau să spun este că o asemenea sensibilitate, firească uman şi benefică social, poate fi speculată de o atare propagandă. Iar istoria Războiului Rece dovedeşte că URSS lucra masiv prin tinerii ecologişti occidentali. De ce s-ar fi oprit Rusia lui Putin să o facă?

Şi dacă tot am adus aminte de anii 1950-1990, precizez că se joacă pe mai departe cu o tactică foarte eficientă pe atunci: tactica echivalenţei morale. Dacă, totuşi, cineva atrage atenţia asupra vinovăţiilor Rusiei, se răspunde „lasă că nici americani nu-s mai breji". S-a scris mult despre „echivalenţa morală". Este un raţionament etic care dă omului impresia că e corect şi echilibrat cu minimum de efort de gîndire. Mai precis, nu-l solicită şi îi dă confort interior. Excelent pentru oricine! Efortul de a înţelege gradele de vinovăţie într-o situaţie încurcată e complicat, e cu bătaie de cap – de ce să-l mai fac? Am zis că toţi sînt la fel, gata, am închis onorabil subiectul. În general, bestiile practică această tactică ticăloasă. Nu mă blama pe mine, şi tu eşti de vină, toţi sîntem de vină. Nu aşa spuneau şi zeloşii comunismului de la noi după ce regimul lor s-a prăbuşit?

Aşadar, aţîţarea tensiunii între clivajele fireşti ale oricărei societăţi democratice şi, în acelaşi timp, miza pe slăbiciuni omeneşti diafane sînt abil speculate pentru creşterea anti-occidentalismului de la noi.

Eu văd un singur fel de a rezista acestei propagande. Trebuie lucrat la atenuarea slăbiciunilor care asigură succesul acestei propagande. Oamenii diferiţi din societatea noastră liberă trebuie să reînveţe să empatizeze unii cu ceilalţi, iar fiecare dintre noi trebuie să reînveţe lecţia spiritului critic. Omenie şi discernămînt – asta dă de ruşine orice încercare propagandistică de a ne rupe de Occident.

PUBLICITATE

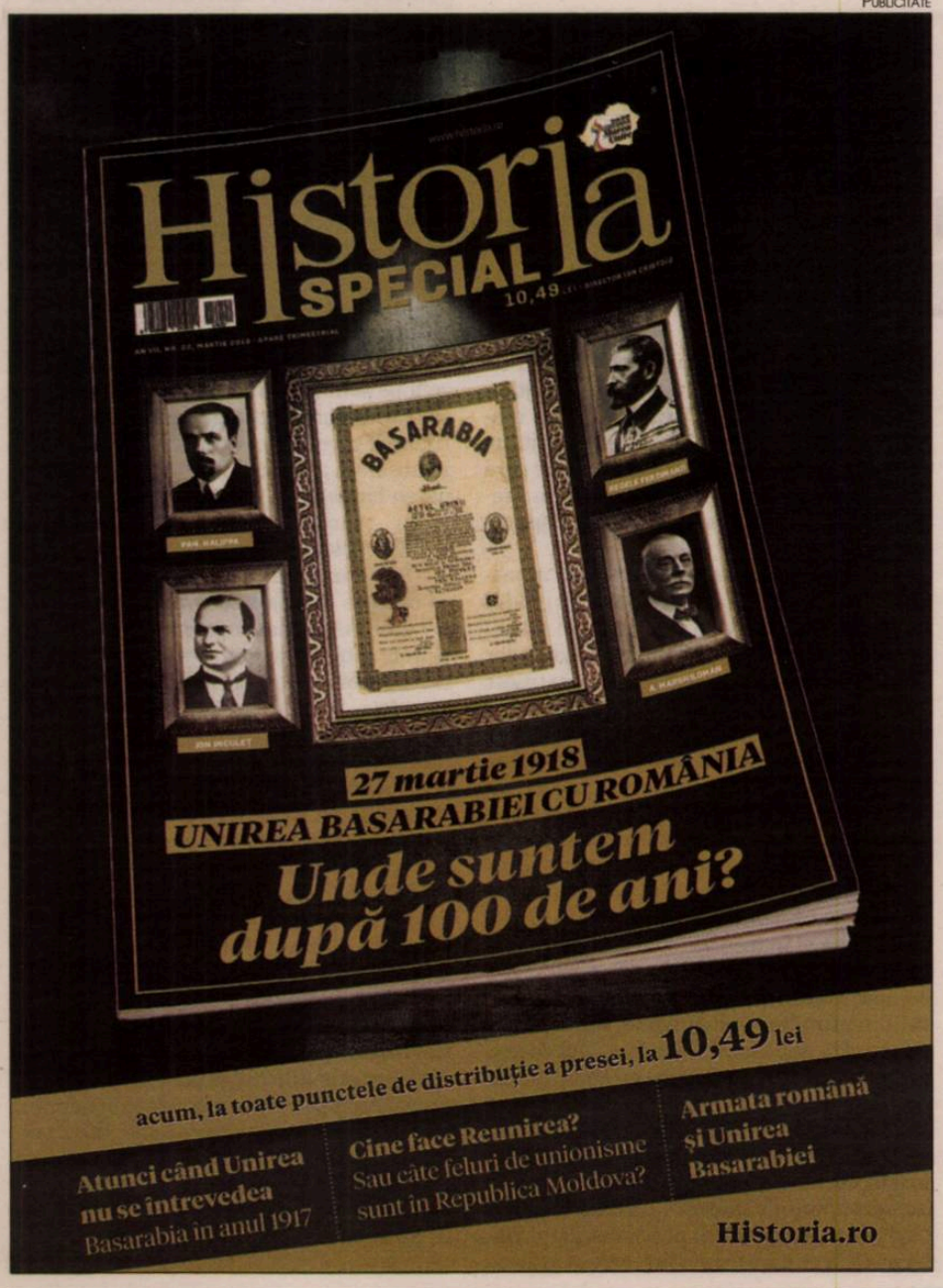

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Şcoala din cărămidă roşie

Pe faţada din partea stîngă a unei clădiri de cărămidă roşiatică din localitatea Reims, Franţa, stau prinse bine, înconjurate de steagurile Regatului Unit al Marii Britanii şi Irlandei de Nord, al Statelor Unite ale Americii, al Franţei şi al Rusiei, cîteva litere suple, de culoarea bronzului, care spun aşa: *„C'est ici que le 7 mai 1945, a été signé l'acte qui mit fin à la deuxième guerre mondiale en Europe."*

Clădirea reprezintă sediul unei şcoli; acum, Lycée Roosevelt, atunci, în 1945, Le Collège Moderne et Technique de Reims Şi nu doar atît. Mica instituţie de învăţămînt din istoricul oraş francez a găzduit în ultimii doi ani ai celui de-al Doilea Război Mondial sediul Cartierului General Suprem al Forţelor Aliate Expediţionare din Franţa, condus de generalul Dwight D. Eisenhower. Undeva, într-un colţ al clădirii, era aşa-numita „cameră de război", unde aliaţii se întîlneau şi discutau strategii militare, în decorul specific dominat de hărţi uriaşe pe care se marca evoluţia operaţiilor din teren, evoluţii care spre sfîrşitul lunii aprilie indicau deja un învins: Germania. Nu mai rămînea decît să se consemneze în scris.

Drept urmare, în ziua de 7 mai 1945, înainte ca zorii zilei să îşi facă loc prin întunericul nopţii, o delegaţie germană condusă de generalul Alfred Jodl, comandant al armatei naziste şi reprezentant al admiralului Karl Donitz (după sinuciderea lui Hitler din 30 aprilie, conform dorinţei acestuia, admiralul Donitz a fost numit succesorul său), a sosit la Reims, în mica clădire construită din cărămidă. „Ceremonia" a avut loc în amintita cameră de război (transformată astăzi în muzeu, păstrînd aceeaşi înfăţişare ca în 1945), unde în jurul unei mese lungi de lemn (rămasă intactă pînă în prezent) erau reprezentanţii militari ai Aliaţilor şi generalul Jodl, care a semnat actul de capitulare necondiţionată a Germaniei, punînd capăt astfel războiului în Europa. La 02,41 a.m., mai exact.

A doua zi, pe 8 mai, cetăţenii englezi, francezi şi americani sărbătoreau în stradă victoria. Nu şi sovieticii. În noaptea de 8 spre 9 mai 1945, la cerinţa lui Stalin, care considera actul de la Reims doar „instrumentul de capitulare", la Berlin a avut loc o nouă ceremonie de capitulare, prezidată de mareşalul Jukov, unde s-a semnat un nou act de predare fără condiţii a Germaniei. Ţinînd cont de fusul orar, pentru sovietici ziua care a marcat sfîrşitul conflictului a rămas 9 mai.

În altă ordine de idei, poate una mai superficială, oare cîtă şampanie s-a băut la Reims în zilele acelea?

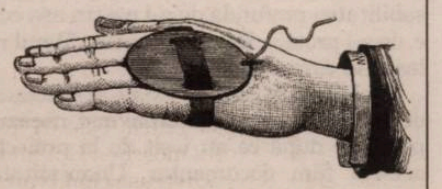

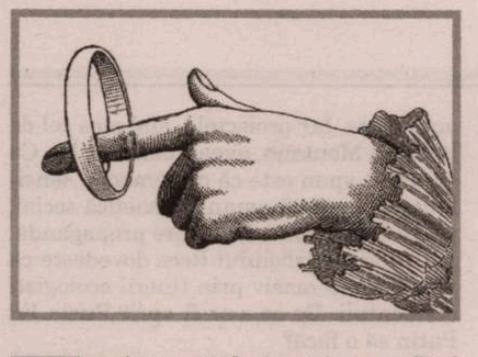

Selma IUSUF

legende **urbane**

Apa și uleiul

E o primăvară glorioasă în oraș. Cînd diminețile sînt răcoroase, aproape parfumate, ca niște rufe proaspăt spălate care flutură ușor pe sîrmă. Cînd te trezești foarte devreme și ai impresia că trăiești într-un soi de acvariu verzui. Lumina asta verzuie e semn de primăvară în oraș, laolaltă cu cîntecul neobosit și improbabil al mierlelor.

Într-o amiază a unei astfel de primăveri, mai multe grupuri de oameni sînt în fața unei biserici, undeva în centrul orașului. Grupurile sînt complet separate, dispuse în cercuri. Nimeni nu se amestecă cu nimeni, și totuși sînt parte cu toții a unui eveniment comun – o nuntă.

Privesc toată scena din fața bisericii, de undeva de foarte aproape, dar neimplicat. Sînt o străină, o neinvitată, o oarecare nimerită din întîmplare acolo. N-am nici cea mai vagă intenție de a judeca, sînt acolo cu o minte golită de cutume, de prejudecăți, văd totul cu ochii unui sălbatic inocent – visul neîmplinit, se pare, al multor generații de antropologi.

Grupurile sînt împărțite extrem de clar, așadar. Undeva în stînga intrării în biserică sînt prietenii comuni ai cuplului care va primi curînd binecuvîntarea cununiei. Reprezentanți ai ceea ce numiți cu larghețe hipsterime. Două treimi dintre băieți au bărbi. Cămăși cu mîneci lungi, strîmte, apropiate de torsuri, și abdomene plate. Pare că toți se hrănesc conștient cu salate, avocado și ouă poșate. Pare că toți fac un sport, în orice caz o activitate fizică, ceva. Cămășile, o nebunie de modele. Cu flori micuțe, colorate, cu picouri vesele, pepituri școlărești ironice, cu modelul acela indian sau persan care arată ca o amibă răsucită și care în engleză se numește *paisley*, și pentru care în română nu găsesc acum un cuvînt. Ochelari de soare, ceasuri bune. Vorbesc tare și rîd degajat. Fetele au venit în rochii ușoare de amiază și duc în plicurile din mînă telefoanele, o pudră mică și șervețele parfumate. Tocuri n-au, picioarele subțirele sînt în balerini moi cu fundițe mici în față. Vîntul de primăvară înfoaie rochia albă, scurtă a uneia dintre ele care și-o ține rîzînd cu ambele mîini. Au plete lucioase, de animal tînăr.

Un alt grup, plasat undeva la mijloc, aproape de intrarea în biserică, e al rudelor unuia dintre miri. 50-60-70 de ani, par a fi generații de oraș, cum le spuneți voi. Cămăși descheiate la gît, fără cravată, sacouri lejere, pantofi de amiază. Taioare, boburi scurte, tocuri joase. O bunică în negru, are părul alb făcut în bucle simetrice, ca Elisabeta a II-a. Există precis în grup și o mătușă scandaloasă numită Riri. În jurul acestui grup sar și se joacă cîțiva copii numiți Petru, Luca și Sofia. Una dintre doamne pare constant deranjată de ceva și-și dă ochii peste cap atunci cînd crede că n-o vede nimeni. Un domn fumează o țigară negricioasă de foi.

De-a dreapta intrării în biserică s-a plasat al doilea grup al rudelor unuia dintre miri. La fel de compact, la fel de închis, la fel de separat de restul. Aici sînt multe culori și străluciri. Bărbații sînt în pantaloni largi de costum și cămăși cu mîneca scurtă călcată impecabil. Dunga muncită atent cu fierul de călcat pare tăioasă ca un cuțit. Cămășile din acest grup sînt întinse pe burți generoase. Nimeni nu are barbă, obrajii sînt prospăt ferchezuiți, cefele tunse din scurt. Pantofii făcuți cu cremă par incomozi. Doamnele sînt strălucitoare. Una dintre ele e ca un glob de discotecă. Prinde razele soarelui într-o rochie ciclam cusută cu paiete multicolore, iar poșeta e mai spectaculoasă: pare făcută din frînturi de oglinzi. În acest grup se poartă tocuri înalte, iar frezele sînt imobile, nici o buclă nu se clatină în bătaia vîntului.

Toate grupurile sînt fortărețe închise, triburi complet separate. Un singur băiat din grupul celor cu barbă și cămăși strîmte se duce și salută pe cineva din tribul orășenesc. Grupul strălucitor, pe tocuri, e impasibil și puțin crispat.

Bunul-simț, gîndirea mea sălbatică (mulțumesc, Lévi-Strauss) îmi spune că, mai tîrziu, la restaurant, în orele în care nunta se va fi apropiat de final, granițele or să dispară și or să danseze cu toții o sîrbă unificatoare.

Pe miri nu i-am văzut, că a trebuit să plec.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

Notă

Cu foiletonul din numărul 719, sub titlul *1918*, am înscris prezenta rubrică în jubileu. Sîntem așadar contemporani cu cel dintîi centenar al țării. Primul nostru centenar, de fapt. Un privilegiu deopotrivă al emoției, al bucuriei, dar și al bilanțului. După primii o sută de ani se cuvine să ne arătăm chipul, să facem socotelile și să calculăm restul. Cu ce adică rămînem și cum arătăm noi înșine față în față cu propria noastră istorie.

Dar vom ocoli caracterul implicit festiv, binemeritat și firesc al acestei sărbători și vom încerca să luminăm cealaltă fațetă, ascunsă vreme de decenii în spatele crimei. Felul în care personalități-cheie în rostuirea Unirii, mari patrioți, au pierit în temnițele comuniste. Un lung șir de nume de referință cumulînd concomitent două învestituri: cea de erou și cea de martir. Și vom urmări să evidențiem modalitățile – diverse – prin care regimul comunist și-a asumat merite din actul de naștere al Țării, prin eliminarea consecventă a factorilor și uriașelor nume care le-au fost potrivnici interesului de clan criminal. Cum adică au manipulat și au tras foloase. Ne vom feri de vocabularul vehiculat în răstimp în jurul zilei de 1 Decembrie, precum corifei, artizani, făuritori etc., nu pentru că de prea multă folosință s-au tocit, ci pentru că au săpat la sensul fundamental al cuvîntului „patriotism" care sună azi desuet, fiind perceput uneori chiar nelalocul lui. Vom lăsa, ca de obicei, documentul să vorbească.

Toate foiletoanele la temă vor purta același titlu, realizînd în final o microarhivă ce va releva mai ales ceea ce am reușit să descifrăm pe reversul medaliei „Centenar / 1918-2018". În numărul viitor vom relua foiletonul semnat de doamna Doina Cornea, care a prefațat practic grupajul și pentru care s-au impus aceste precizări.

Ruxandra MIHĂILĂ

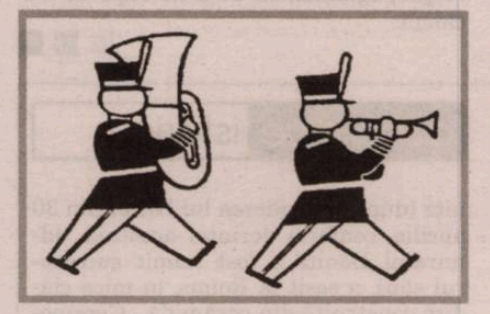

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Chestia cu România neîmblînzită

Pe scurt, treaba stă cam așa: conducerea subsidiarei românești a unui lanț de hypermarket-uri din Franța hotărăște să producă un film documentar despre natura României. Oameni tineri, care văd în ideea asta un prilej foarte bun de a pune sub bradul Centenarului un cadou surprinzător, dar și – după cum e foarte firesc – o ocazie potrivită de a contribui la reputația companiei pentru care lucrează. Se pune la bătaie un buget serios, se angajează o echipă de filmare din Anglia, o casă de producție cu experiență acumulată în ani, pe toate marile canale de film documentar, și totul se pune sub coordonarea unei echipe românești. Iese un film de vreo oră și jumătate, cu imagini foarte spectaculoase, cu un comentariu – cred realizatorii acestei producții – mulat pe orizontul de așteptare și pe tiparul de receptare al publicului românesc, adică apare primul film documentar despre natura României, care este proiectat în cinematografe. Mesajul filmului, comunicat cît se poate de clar, este că trăim în mijlocul unui spațiu divers, de mare valoare, pentru care nu avem nici un merit că există și față de care nu mîndria că sîntem pe-aici e soluția, ci responsabilitatea profundă de a-l păstra așa cum e, de a-l proteja. De pe 13 aprilie, filmul rulează în cinematografe.

E absolut normal să existe și spectatori dezamăgiți, nevrăjiți, neconvinși, necăzuți pe spate după ce au ieșit de la proiecția acestui film documentar. Unanimitatea obținută pe căi firești, neopresive, nu există. E-n natura ființelor umane de pretutindeni să fie diferite, să nu le placă același lucru, să contrazică, să critice, să analizeze, să-și exprime entuziasmul sau revolta față de un anumit lucru. În cazul documentarului amintit, echipa de producție a ales o strategie narativă pe care a considerat-o foarte potrivită pentru universul de receptare al publicului românesc. Actorul Victor Rebengiuc citește un comentariu populat cu metafore, cu un soi de aer poetic, pe care unii îl pot considera de modă mai veche, totul aranjat sub cupolele unor forme de candoare și patetism.

Sîntem un public din rîndurile căruia cei mai mulți vibrează autentic la felul acesta de mesaj. E limpede, după natura spectacolelor, emisiunilor, muzicilor, discursurilor politice, după mai toate formele de manifestare și expresie publică pe care le apreciază majoritatea de la noi, cam ce fel de public sîntem. Nu e nici bine, nici rău. Sîntem într-un fel, așa cum și alte publicuri din lumea asta sînt, pe-acolo, pe la ele pe-acasă. E evident că ne plac patetismele, că sîntem un public emoțional, deseori nostalgic, cu un oarecare apetit pentru ceea ce considerăm noi că e poetic. Nu cred că trebuie să se supere nimeni din cauza asta. Am crescut, mulți dintre noi, cu filmele lui Sergiu Nicolaescu, cu o istorie prezentată ca fiind mama actelor de vitejie din lumea asta, cu entuziasme și căderi în visare la Cenaclul „Flacăra" și la cuvintele înflăcărate ale lui Adrian Păunescu, cu lacrimi pe obraz cînd citim versurile lui Coșbuc și cînd ascultăm „Balada" lui Ciprian Porumbescu. În majoritate, ăștia sîntem, așa ne manifestăm, indiferent de ce-ar spune o minoritate care refuză categoric să se identifice cu un asemenea model de receptare și de perspectivă asupra lumii.

Unii dintre cei care fac parte din această minoritate nu se împacă deloc cu gîndul că realitatea în care trăiesc e una în interiorul căreia nu cei care gîndesc aidoma lor sînt mai mulți. Întotdeauna disprețuiesc visceral majoritatea, o catalogheză în cuvinte dintre cele mai urîte, o fac răspunzătoare de absolut tot ce e rău. Din cauza acestei majorități nu merge nimic aici, nivelul clasei politice e cel pe care îl vedem, iar speranța de a aduce civilizația și în partea asta de lume e nulă. Din cauza acestei majorități, natura țării noastre e batjocorită, exploatată barbar, răvășită și distrusă pînă și în locurile cele mai protejate. Ce facem cînd vedem pădurile și cursurile de apă, munții și dealurile, cîmpiile și litoralul scufundate sub gunoaie, sub mizerie, sub cruntă nepăsare? Ce facem cînd vedem știri despre vînătoare iresponsabilă, braconaj, furt de lemn, incendii de natură, provocate voluntar sau din neatenție, microhidrocentrale care distrug rîuri întregi? Înjurăm cît ne țin puterile cardio-vasculare această specie de „bizoni", „primitivi", „barbari". Sînt compatrioții noștri din majoritate, pe care punem orice vină, așa, la grămadă. N-am face nimic ca să încercăm, cît de puțin, să schimbăm lucrurile. N-am clinti un deget. Am bea chestii bune și-am filozofa pe seama a cît sîntem de condamnați să trăim în mijlocul unei majorități atît de rudimentare. Avem o părere. „Ei" sînt cauza absolută a răului. „Noi" sîntem întruchiparea binelui.

Atunci cînd un mesaj se adresează celor pe care îi disprețuim, nu mai contează, pentru unii dintre noi, ce conține mesajul cu pricina. Îl înjurăm și-l desconsiderăm de la bun început. Dacă sîntem iubitori de munte și de natură, știm noi mai bine cum se face un film despre așa ceva. Dacă vrem să protejăm natura, doar noi știm cum s-o protejăm. Dacă plantăm copaci, doar noi avem dreptul moral de face așa ceva. Cum îndrăznesc s-o facă și alții? Dacă în filmul documentar despre natura României s-au filmat niște animale și prin alte țări, e nenorocire, e siluirea realității, e orice. Comentariul documentarului e ca o „compunere de școală primară". E pentru „bizoni". Adică e destinat „ălora pentru care, oricum, n-are nici un sens să faci nimic, pentru că rămîn la fel". „Barbarul", „bizonul", „rudimentarul" sînt marii vinovați pentru tot ce nu merge. Iar dacă un produs cultural intenționează să-i facă mai buni pe cei pe care îi desconsiderăm, o să desconsiderăm și produsul, doar pentru că le e adresat. Știu, e o replică idioată. Dar nu-i așa că, uneori, chiar meritățm un pic din situația pe care o avem aici, din ce se-ntîmplă cu noi?

Anca MANOLESCU

Despre frumusețe și distanță

Ziua de duminică, 22 aprilie, a fost marcată, în calendarul liturgic, de tema „femeilor mironosițe", purtătoare de mir la mormîntul gol al Celui înviat. De la Înviere pînă la Cincizecime, duminicile scandează liturgic ritmul cu care Duhul se revarsă în lume, deschizînd-o către un cu totul alt regim de viață, de cunoaștere, de ființă. Fiecare dintre duminici constituie un nucleu, o etapă de semnificație. Femeile mirofore sînt asociate, printre altele, cu receptivitatea spirituală în momentul ei auroral. Cînd de necrezutul eliberator ți se impune cu o evidență suverană. Cînd, atinsă de această evidență, ființa se află în gol de sine, golită de pulsiunile extensive, autoafirmative, „convexe" ale ego-ului. Cînd ea e integral gol primitor, sensibilă la calitatea a ceea ce primește. Și caută să elimine tendințele deviante care ar compromite receptivitatea acestui spațiu gol.

În fidelitatea lor față de un mort, femeile aleargă la mormînt și sînt confruntate cu vidul lui, cu Cel care l-a părăsit, care n-a putut fi ținut de moarte. Golul mormîntului e semnul unei Plenitudini care se manifestă interiorității lor primitoare. Lor, celor dintîi li se arată Christos după înviere (Matei 28, 1-10; Marcu 16, 1-7). Ele sînt primele martore ale unei Vieți libere de cea mai severă, definitorie, limită a umanului.

În *Timpul Rugului Aprins,* părintele André Scrima interpretează ca pe o configurație de sens, ca pe o *grafie simbolică* o icoană a sfintelor femei la mormînt din școala lui Rubliov. Elementul pe care interpretarea îl pune pregnant în evidență este „giulgiul-vector" din centrul momîntului gol. E giulgiul nedespăturit, din care trupul Logosului a ieșit nu violentîndu-i legăturile – ceea ce ar presupune rămînerea în același plan cu ele –, ci străbătîndu-le, depășindu-le. Semnul grafic indică astfel condiția Celui înviat care, asumînd limitele creatului, le deschide și le întoarce spre denecurpinsul Originii. Giulgiul luminos, giulgiul-vector stă, în economia icoanei, drept semn, loc și dovadă a depășirii; indică traseul Logosului spre „locul său propriu" din care a coborît.

Vorbind despre această icoanăgrafie, făceam o observație mai degrabă estetică: anume că, în grupul celor trei mirofore, cea mai excentrică dintre ele este și cea mai elegant figurată, de o grație care îți taie suflarea. Dar e firesc să fie astfel în ordinea semnificației, mi-a răspuns Părintele Scrima. De ce e așa? De ce, în „grafia credinței", distanța e o frumoasă, o semnificativă atitudine? Iată două posibile direcții de răspuns.

A) *Așteptarea.* În raportul cu divinul, e mai adecvat să-i lași lui inițiativa decît să „dai buzna" peste el, riscînd astfel să-i dai propriul tău chip, să-l închizi în constructe umane, să te înstăpînești asupra lui. Distanța, în acest caz, înseamnă în același timp chemare și tăcere. Orientare a ființei către Dumnezeu și casă interioară calmă, liberă, „măturată" (Luca 11, 25), ca să poți percepe ceea ce El depune în tine. De ce îi deplînge Iisus pe „cărturarii și fariseii fățarnici"? Nu tocmai pentru „fățărnicia" lor? Și nu sînt vizate aici doar ipocrizia, disimularea, obiceiul de a te arăta altfel decît ești. Nu sînt deplînse oare aici și *înclinația,* dacă nu *apetitul pentru exterioritate?* Pentru instalarea credinței în văzutele cele mai de suprafață, fără adîncimea nevăzutelor? Pentru afirmarea de sine pe seama credinței? Toți avem, într-o măsură sau alta, această înclinație și ne trebuie spirit critic pentru a o ține în frîu. În mod inocent sau deliberat, conștient ori nu, preiei credința într-o manevră prin care te declari „reprezentantul" ei. Ajungi să îți arogi înalta ei autoritate. Îi tratezi pe ceilalți de la înălțimea unei autorități care nu îți aparține ție, ca persoană. Devii important, masiv afirmativ, judecător, dojenitor. Ba, cîteodată, chiar un „tribun al credinței". Nu mai ești un cercetător. Știi. Nu mai ești față de ceilalți credincioși un coleg de drum spre Același – prezent și infinit depărtat –, ci un „stăpînitor de adevăr".

Toți avem, într-o măsură sau alta, această înclinație și ne trebuie spirit critic pentru a o ține în frîu.

Luciditatea, capacitatea de a cîntări realist lucrurile pot avea atunci curioase ațipiri. Faci, de pildă, elogiul ortodoxiei – zugrăvind situația din teren în rozuri exaltate –, făcînd, de fapt, elogiul unui grup, al celor de care te simți apropiat în domeniul intelectual și public. Ești invitat să iei cuvîntul în biserică și cuvîntul tău pune laolaltă spiritualul și actualitățile, istoria sacră și geopolitica, respectul față de alte tradiții și superioritatea creștină, critica socială și meritele proprii, cu o egală cadență de tribună politică.

Cînd credința ajunge să fie astfel expusă, spațiul receptivității, golul lui atent la suflul fin al Duhului nu mai transpar în fața celorlalți. Sînt acoperite de sunetul de suprafață, de stilul exteriorității. Sigur că o credință vie are de lucrat și în lume, în socio-cultural, nu numai în adîncul secret al sufletului. Dar în lucrarea ei nu trebuie să țină mereu seama de *distanță?* De acea distanță între statura, inevitabil marcată de limitări, a insului uman și statura Celui care întemeiază credința? Într-un dialog cu Andrei Pleșu, părintele Scrima invoca distanța ca pe un semn al lucidității spirituale.

„Am eu, așa de ușuratic, dreptul – prin credința sau prin înțelegerea banală, naturală –, am eu dreptul să îl definesc, să îl țin în sărmanele mele contururi, să îl posed pe Christos pînă la a proiecta în el lucruri decurgînd din mărunțimea unei vieți pe care el a venit să o ridice, să o «deschidă», nu să o închidă?"

B) *Ruptura de nivel.* În credință, distanța e o atitudine „frumoasă" fiindcă păstrează conștiința unei depărtări mobilizatoare. Știi că Cel care te cheamă e de un nivel infinit depărtat de al tău. Că drumul către El, împreună cu El se deschide la nesfîrșit. Distanța înseamnă, de parte umană, cu posibilitățile umanului, asumarea transcendenței. Dumnezeu e transcendență tare, Pol al realului. Omul, în credință, e transcendere, drum, parcurs al treptelor. Esențial e să se mențină în mers, să nu se instaleze în credință, să rămînă călător. Ca în expresia prin care Nicolaus Cusanus definea condiția spiritualului. „Călătorul... în mers, care se mișcă pe o cale infinită, dacă e întrebat unde se află, răspunde: «pe cale», iar dacă e întrebat de unde vine, răspunde: «de pe cale»; dacă, în sfîrșit, i se pune întrebarea încotro merge, răspunde: «spre cale, venind de pe cale». De aceea, o asemenea Cale nesfîrșită se numește locul călătorului și ea este Dumnezeu."

Cînd e bine orientată, credința păstrează acut conștiința celor două tipuri de distanță: distanța față de ego și de „exterioități", pe de o parte, distanța mobilizatoare față de transcendent, pe de altă parte. În asta stau, mi se pare, savoarea, frumusețea ei.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Orient Express

Am trăit o copilărie de cititor clasic: cărți și, dincolo de ele, figura acelor domni extraordinari, *scriitorii.* Savuram, bunăoară, colecția romanelor lui Jules Verne, grație căreia regăseam fiorul foiletonului, plăcerea secvențialității, emoția scrînciobului. Abia terminam un roman și pe piață apărea deja următorul, de parcă francezul acela îndrăgit de toți adolescenții planetei ar fi fost în viață, producînd la nesfîrșit operele sale de ficțiune. El era scriitorul, noi – cititorii. Fiecare își făcea treaba cum se poate mai bine. Nu oboseam să citim, așa cum el – aflat aproape și totuși greu de reperat – nu contenea să scrie și să tipărească, pentru ca noi să plecăm, împreună cu eroii săi, în mereu insolite isprăvi. Jules Verne semăna negreșit cu tipii reprezentați în gravurile acelea de secol XIX care-i ilustrau literatura. Era puțin grăsuț, se îmbrăca în costume cadrilate, avea lavalieră, mustață, monoclu, pantofi cu nasturi, baston, mînuțe pufoase, ochi sarcastici și parcă mirosea a levănțică, tutun și rom tropical. Un tip mereu în mișcare, care se întîlnește cu savanți și editori, cu avocați și negustori de mărfuri exotice: cînd mai avea de fapt timp să scrie? Cu siguranță, deținea puteri un pic necurate, care-i permiteau să fie peste tot, să revină, să povestească, muindu-și tocul metalic în călimări de argint, să trimită spalturi, să primească periodic, chiar acasă, exemplarele calde, scoase din tipografie, precum cornurile din cuptorul brutarului. Poate că reușea să nu doarmă grație cafelei și opiumului, poate că făcea sport într-o sală special amenajată a locuinței sale spațioase, cu tavane înalte și scări din lemn, care scîrțîie în lumina electrică a nopții. Căci scopul lui nu era acela de a se bucura de prieteni, la o cină bine pregătită, nici acela de a-și crește copiii sau de a-și amuza tînăra consoartă, nu: un *scriitor* e un diavol de om, care înnegrește și 50 de pagini pe zi, țesîndu-și narațiunea precum o arahnidă pînza de borangic, cineva care a scăpat de obligația somnului și trăiește lucid, cu ochii arzînd de o patimă obscură. Nu știi cum a reușit să scoată din nimic o lume cu nume, fapte și întîmplări minunate, care te ține cu sufletul la gură, devenind mai reală decît mobila din camera ta de copil, mai reală decît tine însuți. Cum a reușit acest demiurg să stabilească atît de precis locul și momentul acțiunii, numele atîtor personaje, descrierea aievea a atîtor interioare și peisaje, de unde a găsit energia și fantezia de a transforma albul paginii virgine într-un leagăn epic pentru tumultul atîtor sentimente și decizii grandioase?

Mitul scriitorului trăiește. Cînd te cufunzi într-un roman de Ian McEwan, simți că tipul ăsta, dat naibii, e într-adevăr peste condiția umană obișnuită. Înțelegi că, dincolo de maniera care l-a consacrat și independent de tehnicile narative menite să curbeze timpul, el rămîne magicianul capabil să te reînvețe emoția originară a limbajului și strania demnitate a oricărei povestiri omenești. Chiar nu-ți pasă de proza vieții lui reale, de cum a devenit scriitor profesionist, de cît îl chinuie reumatismele sau îl stimulează alcoolul: îl resimți ca pe un guru, un profet al tribului, un vraci, un șaman, un strămoș totemic, o prezență charismatică, aproape extatică. Îți dai seama că timpul lecturii, cînd te afli captiv în labirintul său din cuvinte, se măsoară cu altă unitate. Te simți la fel de inteligent precum naratorul, care te invită la bordul navei, făcîndu-te părtaș al călătoriei pe toate mările interioare. Ești mai mult decît un martor indiscret: prin citire, rescrii spontan textul, devenind parte gramaticală dintr-un efort de creație care-ți aparține, căci – dacă închizi cartea – totul dispare. Pînă la urmă, intuiești că orice roman propune variațiuni pe tema călătoriei spre centrul pămîntului (ca lume specular, inversă, abisală). Homer, Apuleius, Boccaccio, Chaucer, Maupassant, Cehov, Virginia Woolf, Philip Roth, Bellow, Houellebecq: toți ne-au străpuns cu pumnalul lor, într-un Orient Express care a uitat să mai oprească.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

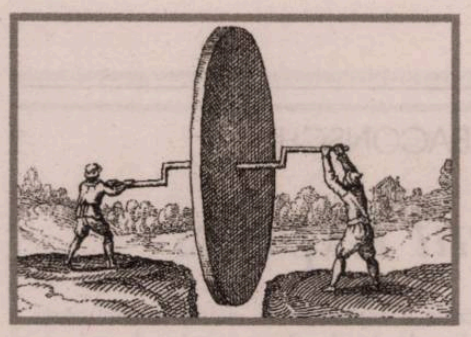

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

„Viața merge înainte“

Citatul din titlu îi aparține doamnei Viorica Dăncilă, premierul României. Zilele astea, viața doamnei Dăncilă merge înainte, imună la solicitarea de demisie venită din partea președintelui sau a unei părți a societății civile.

Și de ce n-ar rămîne doamna Dăncilă premier? Are de partea sa majoritatea parlamentară, majoritatea presei și majoritatea apatică a populației care, prin refuzul implicării, face posibilă supraviețuirea unui guvern inept și cinic, cu ieșiri obraznice și disprețuitoare la adresa propriului popor. Inept pentru că acumulează stupid deficite, pentru că nu e în stare să ia măsuri pentru domolirea inflației (mai devreme sau mai tîrziu, mult trîmbițatele creșteri de salarii vor fi înghițite în creșterea prețurilor), iar investițiile publice sînt cvasi-inexistente. Cinic pentru că, deși e dominat de reprezentanții stîngii, cabinetul PSD-ALDE face lucruri pe care nici un guvern de dreapta n-a îndrăznit să le facă pînă acum – un exemplu dureros e trecerea contribuțiilor de la angajator la angajat, decizie care aruncă, pe termen lung, sub șinele trenului o parte semnificativă a salariaților din România. Doamna Dăncilă poate rămîne premier și pentru că, în afara României, nu prea știe nimeni de domnia-sa. N-a lăsat nici o urmă în cei nouă ani pe care insistă să repete că i-a petrecut la Bruxelles și Strasbourg. Nici una.

Atunci cînd am cerut reprezentanților unui guvern străin cu un cuvînt greu în politica europeană o opinie despre doamna D., am obținut un zîmbet ironic și rugămintea să nu îi citez. Genul ăsta de interacțiuni sînt cumva dureroase indiferent cît de mult încerci să îți menții autonomia ca ziarist.

Doamna Dăncilă, cu stîngăciile ei, cu refuzul sau incapacitatea militantă de a emite idei adaptate funcției și epocii în care trăim, face din cetățenia română un detaliu stînjenitor. Amestecul domniei-sale în dosarul sensibil al ambasadei din Israel e cu atît mai ridicol cu cît – e din ce în ce mai clar – nici un fel de gîndire strategică nu a stat la baza lui. Urmăriți, dacă aveți vreme, imaginile de la primirea premierului român în Israel – dacă ar exista un TIFF al inadecvării, doamna Dăncilă ar lua premiul cel mare.

Viorica Dăncilă e coșmarul administrativ și politic cu care ne speriau prietenii noștri acum 20-25 de ani.

Se spune adesea că n-are rost să i se ceară foarte multe actualei deținătoare a principalei funcții executive în stat. Și asta pentru că, în absența oricărei dorințe de autonomie, dna Dăncilă e doar un instrument docil în mîinile lui Liviu Dragnea. Probabil așa e, dar tot cred că e o greșeală. Atitudinea asta ascunde o gîndire care pune accentul pe antipatii de moment și personalizează în exces funcțiile publice. N-ar trebui să uităm nici un moment că premierul României ia decizii în numele nostru, are o influență uriașă asupra economiei și reprezintă țara în aproape toate interacțiunile importante. În atari condiții, să pretinzi că doamna Dăncilă nu e importantă mi se pare o eroare. De deciziile (sau non-deciziile, dacă vreți) de azi ale Vioricăi Dăncilă depind nu numai autostrăzile sau spitalele viitorului, ci și respectul de sine al unei națiuni întregi. Or, în momentul ăsta, România nu merge înainte sau înapoi, ci în jos, spre Emil Bobu.

Cred că președintele a avut perfectă dreptate să ceară demisia premierului. Chiar și pentru membrii PSD e destul de clar că actuala deținătoare a portofoliului, cu toți consilierii ei și aparatul agresiv de propagandă care i s-a pus la dispoziție, nu face față poziției. Cred, pe de altă parte, că ambiguitățile președintelui au contribuit la actuala situație. Nu e clar ce calcule și-a făcut dl Iohannis atunci cînd a acceptat drept premier o persoana necalificată pentru o carieră politică sau administrativă reală, dar la un moment dat tot va trebui să explice raționamentul. Nu va putea spune că n-a știut despre cine e vorba. Asta nu e o scuză pe care președintele o poate invoca.

Aici aș vrea să precizez cîteva lucruri. România nu are o „școală de premieri“, iar foștii deținători ai postului au avut, la rîndu-le, destule defecte. Și totuși. Pentru astfel de poziții te pregătești activînd în administrație, business sau parcurgînd cu încăpățînare etapele unei cariere politice. Te mai califici citind mult și încercînd să înțelegi. Îți pregătești ascensiunea încercînd să înțelegi societatea și să reprezinți segmente din ea.

Viorica Dăncilă nu îndeplinește nici o astfel de condiție. Domnia-sa lîncezește fără regrete într-o baltă de autosuficiență care o ridică la suprafață după niște principii ale fizicii care n-au nimic de-a face cu normalitatea. Arhimede ar fi confuz.

Viorica Dăncilă e coșmarul administrativ și politic cu care ne speriau prietenii noștri acum 20-25 de ani. Ori de cîte ori am fost nemulțumiți de Nicolae Văcăroiu, Radu Vasile, Adrian Năstase sau Emil Boc, se găsea întotdeauna cîte un sceptic glumeț care spunea că se poate și mai rău.

După neserioși, amatori de dictatură sau marionete, avem primul premier fără însușiri. Și pentru că, în atîta amar de viață, doamna Dăncilă n-a reușit să își contureze o personalitate publică relativ coerentă, o fac alții pentru ea.

De asta e imperios necesar să i se ceară demisia. E prea tîrziu ca să mai fie un administrator bun sau un politician decent. Dar e încă la stadiul la care acumulează însușiri. Și, din cîte vedem cu ochiul liber, nimeni nu are bunăvoința să îi împrumute ceva competență sau măcar un dram de simț al ridicolului.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

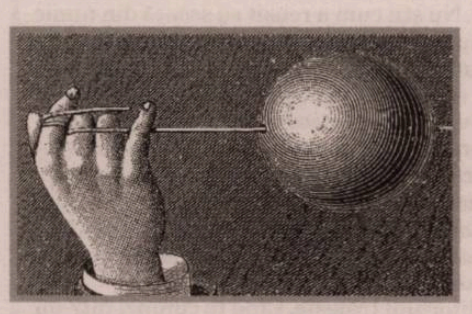

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

M, de la multilateralism

– sau reinventarea lumii libere –

În discursul rostit în fața Congresului în timpul vizitei sale în SUA, președintele francez Emmanuel Macron a pronunțat, de mai multe ori, cuvîntul „multilateralism“. Termenul a intrat de multă vreme în vocabularul curent al relațiilor internaționale. Însă, în contextul întîlnirii dintre Donald Trump și Emmanuel Macron, acest cuvînt capătă o nuanță aparte. Mai ales pentru că președintele american încearcă, încă de la începutul mandatului său, să-l submineze, în vreme ce Emmanuel Macron se străduiește să-i adauge noi sensuri. Dacă Donald Trump a cîștigat alegerile cu sloganul *„Make America great again“*, Emmanuel Macron crede că Franța nu poate fi măreață cu adevărat decît dacă își păstrează deschiderea spre lume. Multilateralismul lui Macron poate fi definit ca fiind exact opusul lui *„America first“* propovăduit de Trump.

Multilateralismul lui Macron poate fi definit ca fiind exact opusul lui „America first“ propovăduit de Trump.

Dar oare pot fi conciliate cele două viziuni asupra lumii și asupra națiunii? Istoria bi- și multilaterală e bogată. Să ne amintim: Franța e prima țară care semnează o alianță cu Statele Unite (1778). În cel de-al Doilea Război Mondial, SUA au intervenit decisiv pentru a elibera Franța ocupată de naziști. Imediat după război, Franța și SUA s-au numărat printre statele fondatoare ale Tratatului Atlanticului de Nord (1949). Au existat însă și momente mai tensionate. De pildă, în 2003, atunci cînd Franța s-a opus unei rezoluții a Consiliului de Securitate al Națiunilor Unite care ar fi permis o acțiune militară comună în Irak, unde, se credea, regimul lui Saddam Hussein își construise arme de distrugere în masă. Sînt, deci, suficiente momente de referință în istoria comună pentru a încuraja un viitor al acestor relații. Chiar și în situația de azi, în care divergențele par tot mai numeroase, tot mai insurmontabile: Acordul de la Paris, Tratatul cu Iranul, taxele vamale etc.

În discursul livrat Congresului american, președintele francez a pledat pentru cooperarea multilaterală, singurul răspuns la toate relele lumii. Franța rămîne un aliat puternic al SUA, chiar dacă e subapreciată, a explicat Macron. Occidentul se află într-un „moment critic“. Confruntîndu-se cu o lume complexă și amenințătoare, liderii și publicul au fost tentați să îmbrățișeze „izolaționismul, replierea și naționalismul“. O astfel de cale ar duce doar la dezastru, crede președintele francez. Pentru că „închiderea ușii spre lume nu va opri evoluția lumii“; asta n-ar face decît să permită dușmanilor libertății „să umple golurile“.

Singurul răspuns la provocările globale de astăzi este construirea unei ordini mondiale, una adaptată secolului XXI. Fundamentul acestei noi ordini mondiale ar trebui să fie „un nou multilateralism“, unul mai eficient, mai responsabil și mai pragmatic. Pionierii acestei noi ordini trebuie să fie mai umani în abordarea globalizării și să gestioneze cu înțelepciune resursele planetei (căci, nu-i așa, „nu avem o planetă B“).

Așa cum a amintit Macron, „Statele Unite au inventat“ sistemul multilateral care a apărut după al Doilea Război Mondial. Și tot SUA ar trebui să și reinventeze multilateralismul. O critică (implicită) a administrației Trump, care e în conflict deschis cu numeroase instituțiii create (și) cu sprijinul SUA tocmai în sprijinul cooperării multilaterale. Organizația Mondială a Comerțului, Organizația Națiunilor Unite etc. sînt considerate, în noua doctrină a lui Trump, constrîngeri inacceptabile pentru dezvoltarea economică a SUA.

Idealist și pragmatic în același timp, Emmanuel Macron a trasat trei direcții de dezvoltare pentru cooperarea multilaterală. În primul rînd, ea ar trebui să atenueze excesele globalizării. Dar nu prin respingerea unor instituții precum Organizația Mondială a Comerțului (așa cum a făcut-o Trump), nici prin liberalizare și dereglementare, ci prin intervenții „inteligente“ menite să repare inegalitățile sociale. Aici e poate nevoie de o traducere mai nuanțată, pe înțelesul lui Trump: președintele „suveranist“, adept al pieței libere, nu ezită să pună taxe noi pe importuri pentru a-și proteja piața liberă doar în interior…

În al doilea rînd, a mai explicat Macron, noul multilateralism trebuie să „facă din nou planeta noastră mare“. E, evident, un apel la rațiune: președintele francez speră că SUA vor reveni la Acordul de la Paris cu privire la schimbările climatice. Dar se va răzgîndi Donald Trump? Ce i s-ar putea oferi, la schimb? Cum ar putea întoarce decizia, după ce în campania electorală a denunțat pe cel mai ferm ton cu putință acest acord?

În fine, noul multilateralism presupune un sprijin neechivoc pentru democrație, amenințată, astăzi, deopotrivă de propagandă și de știrile false, și de noul val de autoritarism, populism și iliberalism. La auzul cuvintelor *„fake news“*, Donald Trump a avut, probabil, o tresărire: „Oare se poate face ceva?“, s-o fi întrebat. Greu de spus. Dar oare l-ar putea ajuta Emmanuel Macron?

Coordonatoare: Stela GIURGEANU

Vecinii

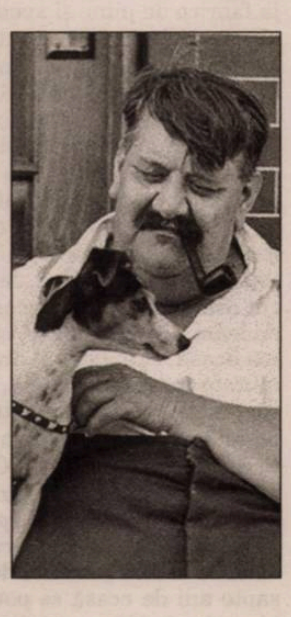

Texte și opinii de:

- Ada CODĂU (jurnalist)

„Balcanii din scara blocului“

- Liliana NICOLAE (jurnalist)

„Stînga, dreapta, vizavi“

- Bogdan MUNTEANU (scriitor)

„Netul și Vecinetul“

- Bianca Olivia NIȚĂ (jurnalist)

„Vecinătăți olandeze“

- Cătălin STAVARACHE (taximetrist)

„Vecin vecinului vecin“

- Rozana MIHALACHE (coordonator artistic, Green Hours)

„Vecinele noastre, cele de toate zilele“

- Anda DOCEA (jurnalist)

„Bun venit în bloc!“

argument

Oamenii de lîngă noi

Casa în care trăim este microuniversul nostru. Acel bîrlog unde ne refugiem, departe de lumea dezlănțuită, cu toate problemele ei sociale, politice și economice.

Însă mult din confortul acestui bîrlog depinde și de vecini, iar vecinătatea este, de cele mai multe ori, o ruletă. Unul bocăne, altul troscăne, unul trîntește ușa, altul ascultă muzică – musai tare. Și nu prea ai luxul să ți-i alegi. Dacă ai parte de o soartă bună și ai vecini cumsecade, adică din aceia care nu-ți transformă casa în anexa lor sonoră, nu te inundă și nu te agasează în nici un fel, poți spune că ai tras lozul cel mare.

Există însă și reversul: acei vecini turbulenți care îți pot transforma bîrlogul, din oaza de liniște care ar trebui să fie, într-un coșmar recurent, iar pe tine, din om în neom.

Cred că toți avem la activ povești despre acei vecini care ajung să scoată tot ce e mai rău din tine. Care îți dau frisoane de nervi. La început încerci pe cale amiabilă, cu vorba bună. Apoi faci plîngere la administrație. Apoi chemi Poliția. După care, dacă lucrurile tot nu se rezolvă, o iei *„down the rabbit hole“*. Dacă vecinul bagă bormașina, începi și tu să-i bați în țeavă; dacă lasă gunoiul la intrare, pe scara blocului, i-l verși pe preș, ca să-l înveți minte; dacă te inundă încontinuu și te întîmpină mereu tîmp cu același „Nu e de la mine, vecine!“, trîntindu-ți ușa în nas – păi, atunci pornești un război în toată regula.

Traiul la bloc, în comun, nu este deloc ușor. E un mozaic de obiceiuri care, vrînd-nevrînd, trebuie să se armonizeze. Fiecare are metehnele sale, dar nu toată lumea se gîndește la cum acestea îi afectează pe cei din jur. Iar de aici pînă la conflicte, rîci și nervi nu e decît un pas.

Acest Dosar nu își dorește a fi o analiză, de nici un fel, a vecinătăților. Nu are ca invitați experți în psihologie comportamentală sau sociologie, ci mai degrabă încearcă să adune povești personale despre traiul în comun. Cu bune și cu rele. (**Stela Giurgeanu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Liliana NICOLAE

Stînga, dreapta, vizavi

Primii mei vecini sînt ca niște personaje aproape inventate. Pot să jur că nu i-am cunoscut niciodată. Dar ei au fost acolo. În casa din stînga, în cea din dreapta, peste drum sau peste două străzi. Îi știu din poveștile părinților, dar imaginea mea despre ei – cum arătau, cum se purtau, cum vorbeau – nu știu dacă e cea reală sau dacă mintea mea nu le-a creat un chip, o voce, un caracter. Îmi amintesc ca prin vis o femeie oarbă, cu părul împletit în două cozi lungi și subțiri, care stătea în casa din fundul străzii. Nevăzătoare fiind, se descurca, însă, singură aproape cu tot ce avea de făcut prin casă. Uneori, mama ne lăsa pe mine și pe fratele meu (mai mare) să stăm în curtea ei, să-i mai ținem de urît. Asta chiar îmi amintesc, pentru că știu că îi recitam toate poeziile și îi cîntam toate cîntecele pe care le știam, iar într-o zi era să o pățesc, cînd – nu mă întrebați de ce! – ne-am jucat, eu și fratele meu, „de-a mortul". Și știam noi că morții au vată în nas. Toată strada a aflat apoi de spaima pe care am tras-o cînd am descoperit că nu mai puteam să respir, iar săraca femeie nu știa de ce plîng.

Eram prea mică și cred că m-am intersectat vreo patru ani cu primii mei vecini. Pînă cînd ne-am mutat la bloc.

Era unul dintre puținele blocuri care, pe vremea aceea, puteau fi cumpărate, printr-un împrumut făcut la CEC. Așa-numitele blocuri PP – adică proprietate personală. Cînd mă gîndesc acum, realizez că era aproape un nonsens în comunism. Dar au fost construite cîteva astfel de blocuri în oraș. Celelalte – cele mai multe – aveau apartamente care erau date de stat cu chirie. Ai mei de-abia au găsit un apartament din ăsta, bun de cumpărat, la etajul 4 al unuia dintre blocuri. Așa că ne-am trezit cu vecini noi, care au fost acolo – în apartamentul din stînga sau din dreapta, la etajul de jos sau pe scara cealaltă – aproape 30 de ani. Pînă am plecat eu. În alt oraș, în alt bloc, cu alți vecini.

Ne-am trezit, așadar, la începutul anilor '70, în blocul din cartierul Tineretului, din Giugiu, tot felul de oameni. Majoritatea muncitori. Dar aveam pe scară și o profesoară, și o secretară de partid, și un inginer la un abator. În rest, muncitori. Douăzeci de familii, cu 21 de copii, în total. La etajul 4, unde stăteam noi, eram cei mai mulți. Locuiam acolo, în cele patru apartamente de pe palier, șapte copii. Mai toți eram de aceeași vîrstă, ceea ce a fost grozav. Am crescut împreună și ne-am jucat împreună. Jocuri din acelea adevărate. N-am ratat nimic: „Elasticul", „Flori-Fete-Filme sau Băieți", „Țară-țară, vrem ostași", „Verde-stop, n-ai voie să iei", „Bîza", „Șotronul", „Mima", „V-ați ascunselea"... tot ce vrei și ce nu vrei! Băieții trăgeau cu cornete în trecători, iar noi, fetele, întindeam preșurile pe iarba din fața blocului, aduceam păpușile și le făceam mîncare din iarbă și pămînt, sub geamul lui Tanti Florica de la parter. Toate astea le făceam cu vecinii mei copii. Cu Liliana, de la 2, am fost colegă de bancă dintr-a întîia pînă într-a patra. Avem clasica fotografie din prima zi de școală, în bancă: două fetițe speriate, cu pampoane mari, ca niște urechi de Minnie Mouse (chiar dacă noi nu prea știam cine e Minnie Mouse). Cu Angelica, de la 1, m-am împrietenit cînd am crescut un pic și mi-ar fi plăcut să fie iubita fratelui meu, așa că apelam la tot felul de strategii copilărești pentru a-i face să se pupe. Avem o fotografie împreună în fața blocului, lîngă un cireș care

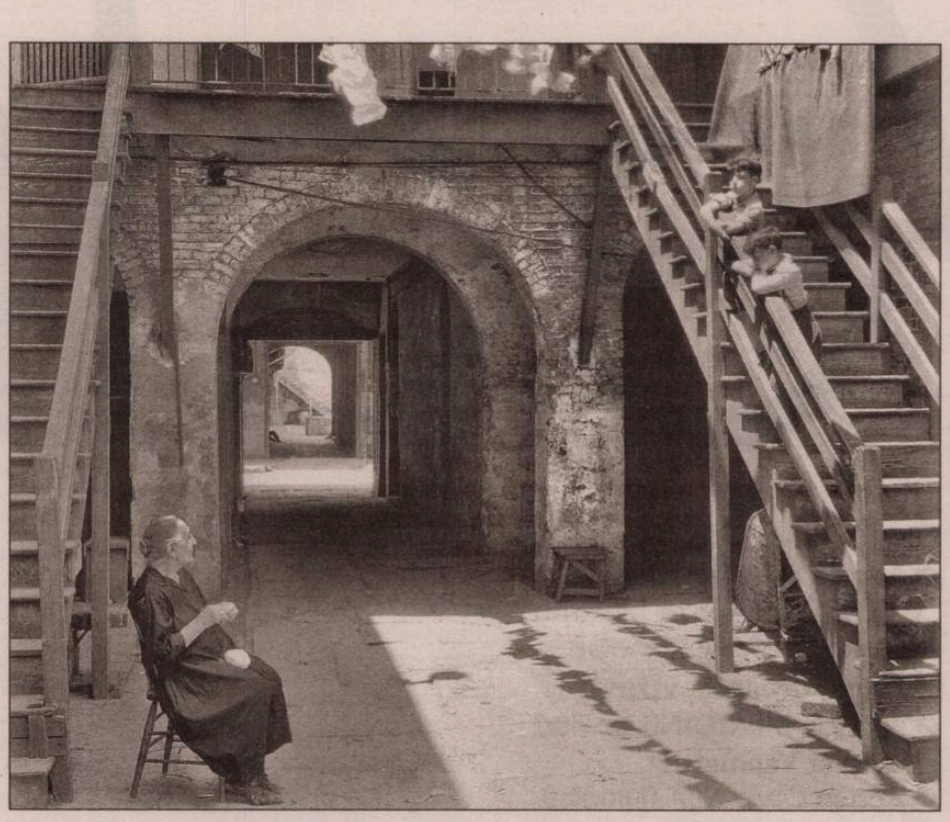

„Dacă îmi arde barba, vecinii vin să-și aprindă pipa."

(proverb turcesc)

„Omul care se mîndrește cu virtutea lui devine adesea o năpastă pentru vecinii săi."

GANDHI

era la vremea aceea cît noi – două fetițe de 6-7 ani tunse „castron" și agățate de o coardă. Înainte să fie tăiat, însă, acum cîțiva ani, cireșul ajunsese cît blocul și continua să facă cireșe mari, pietroase și bune. Cu Dana, de la 3, am rămas prietenă pînă azi și am amintiri de pe vremea cînd mamaia ei mă lăsa, uneori, cu biberonul plin cu lapte, să-i dau să mănînce, cînd era bebeluș. Se spune că, uneori, chiar eu, ditamai fata de școală, îi beam laptele din biberon, dar nu au existat niciodată probe în acest sens, așa că lucrurile au rămas nelămurite. De Vali, de la 2, mi-a plăcut, dar pentru că nu știam cum să-i arăt asta (eram prin clasa a II-a!), îl băteam, cum prindeam ocazia, iar el începea să plîngă și maică-sa, o femeie despre care am crezut întotdeauna că muncește prea mult, mă certa de la fereastră. Striga la mine să îi las băiatul în pace.

Multe făceau sau strigau vecinii de la sau la ferestre. Era ca un repertoriu intrat într-un soi de folclor. De la „Tanti Geta, o lăsați pe Georgiana afară?" la „Intră în casă, că e tîrziu!" sau „Hai la masă!", „Mai stau un pic!", „Să nu te miști din fața blocului!", „Mama, Petre de la 2 nu vrea să-mi dea și mie mingea!", „Mișcă-te în casă, imediat!", „Vecină, vezi că iar curge la baie țeava aia!", „Hai, nu vii pe la mine?", „Lasă că vezi tu!".

Tot de la geamuri se arunca uneori o minge uitată în casă sau un pulovăr sau o căciulă – dacă te prindea seara afară și se făcea frig. Sau un măr, să nu-ți fie foame. Ba, uneori, se lăsa ușor în jos o sfoară de la un geam și legam de ea te miri ce: o cheie sau un obiect care căzuse de la etaj și, ca să nu mai coboare vecinul, îl trăgea cu sfoara înapoi.

Primul telefon a fost instalat pe scara blocului tîrziu, cînd eu eram deja prin clasa a VIII-a. Așa că am prins vremurile acelea cînd vecinii își băteau la ușă ca să-și spună sau ca să-și ceară lucruri. Iar ușile se deschideau mai întotdeauna și mai întotdeauna se dădea ceașca de ulei sau lingura de zahăr sau cana de făină cerută. Vecinii nu prea se uitau pe vizor. Deschideau ușa larg, cu încredere. Doar noi, copiii vecini, fuseserăm învățați să nu deschidem ușa pînă nu întrebăm de trei ori „Cine e?" și pînă nu ne asigurăm că știm cine e de partea cealaltă.

O fereastră de la etajul 2, care dădea în spatele blocului, a fost scena unei povești de dragoste neacceptate de părinții fetei. De acolo, de la etajul 2, și-a aruncat sacii cu haine, iar ea a plecat pe ușă, cu mîinile goale, și nu s-a mai întors. A fugit de acasă.

Erau, însă, și ferestre de la care nu striga nimeni, niciodată, nimic. Erau ferestrele de la care, după perdea, se știa cine intră, cine iese, cînd, cu cine. Pentru orice eventualitate.

Faptul că ne-am nimerit acolo, în PP-ul de pe strada Tineretului, tot felul de oameni s-a dovedit a fi o întîmplare fericită. Erau anii comunismului, cînd totul se vindea pe cartelă, iar multe lucruri nu se găseau în magazine. Însă o vecină lucra la fabrica de pîine și avea o listă cu vecinii cărora le aducea – contracost sau pentru alte produse, la schimb – pîine caldă, făină sau chiar drojdie. Un vecin lucra la Abator și vindea carne proaspătă pe scară. Altul aducea de la fabrica de conserve unde lucra tot felul de legume cu care aproviziona vecinii. Bucăți mari de pînză de la „Dunăreana" – fabrica de textile – se găseau la vecina de la 3. Și tot așa. Nu înțelegeam, copil fiind, de ce se făcea trocul ăsta, chiar dacă uneori primeam sau dădeam unele produse, cînd nu era mama acasă. Era, de fapt, modul în care ne ajutam între noi, vecinii, să trecem prin comunism. Nimeni nu a turnat niciodată pe nimeni, nimeni nu s-a certat niciodată (prea tare) cu nimeni. Cred. Iar pe vremea aceea nu existau bormașini. Cred.

Locul acela căruia îi spuneam generic „fața blocului" – și care acum nu prea mai există – a fost și un fel de școală. La cei șapte ani de acasă se pot adăuga foarte bine și cei „cîțiva ani din fața blocului". Erai învățat să spui *sărut mîna* vecinilor. Iar dacă nu o făceai, vecinii te trăgeau de mînecă: „Hei, tu nu știi să spui *sărut mîna?* Ți-a mîncat pisica limba?" Sau, dacă ne auzeau vorbind prostii – și ne mai auzeau! –, erau primii care ne certau. Ba nimeni nu se supăra prea tare dacă un vecin ne trăgea o ușoară urecheală sau ne lipea o palmă pe fund.

Nu-mi amintesc conflicte majore între vecinii mei. De nici un fel. Mai degrabă acum, cînd unii au murit, alții s-au mutat, toți au îmbătrînit... parcă acum s-au mai înstrăinat și au descoperit că ar avea cine știe ce lucruri de împărțit.

Eu am continuat să am alți vecini, în alt oraș, în alt bloc. De data aceasta, cu douăzeci de apartamente pe palier. Îi știu doar pe cîțiva: doamna Iulia, care era prietenă cu doamna de la care am cumpărat garsoniera, vecina din dreapta – o bătrînă doamnă cu origini rusești și cu ochi incredibil de albaștri –, „dom' profesor" care nu mai iese cu zilele din casă, a slăbit mult și nu mai face glumele pe care le făcea cînd ne întîlneam la lift acum cîțiva ani, doamna care-mi udă florile cînd plec în concediu și... administratorul. A, să nu uit, că n-am cum: mai e vecinul de deasupra, care mă inundă periodic.

Vecinii mei de azi, din București, nu îi știu. Dar îi simt. Și îi aud în fel și chip. În chip de bormașină, de pat care scîrțîie, de pași grei care traversează camera de la un capăt la altul în fugă, parcă, de basi care se aud în boxe, de oameni grăbiți, încruntați.

În rest, în blocul meu e liniște, ca într-o stațiune.

***Liliana Nicolae** este jurnalist.*

Bogdan MUNTEANU

Netul și Vecinetul

Întîi și-ntîi, o fază. Acum vreo zece ani, bunică-mea s-a înarmat cu un par cît toate zilele și s-a suit în nuc să-l scuture. Cînd am venit noi acasă, era aproape în vîrf. O vreme ne-am milogit de ea să coboare. Nu ne-a băgat în seamă, lovea parcă și mai vîrtos. Și tot bombănea. Că trebuie făcut, că ce zic vecinii că nu-i făcut? Am făcut-o inconștientă și dusă, și nu mai știu cum. S-a oprit, s-a uitat urît, a dus un deget la gură. Am înțeles – ne-auzeau vecinii. Ce să fi făcut? Am luat găleți și ne-am apucat să strîngem nucile pe care le țintea ea cu parul. În anul următor, i-am ascuns scara. N-a mai vorbit cu noi zile-n șir, stătea pe bancă și se uita la nuc. Abia cînd ne-a văzut pe toți pregătiți de atac, a zîmbit. După aia, ne-a dat indicații.

Vecinii au fost mereu o parte importantă din universul bunică-mii și al multora din generația ei. Vecinii ne auzeau, ne vedeau, ziceau, oare ce ziceau, vecinii-n sus și-jos, niște mici dumnezei care băgau, după caz, *like*-uri, *love*-uri, ha-hauri, comentarii, *share*-uri, *seen*-uri și *unfriend*-uri. Nu ne-au convenit schemele astea, dar ne-au intrat în sînge, bunica a fost mereu o femeie dîrză. I-am explicat, nu demult, cum stau lucrurile acum, auzi, buni, să știi că există un fel de rețea mai șmecheră, așa și pe dincolo. A ascultat: vasăzică, a spus, te lauzi pe fesbucu' ăla și aștepți să vezi ce zice unu' sau altu'? Da, am spus. Și poate să vadă oricine? Da, fix așa. Hm, atunci nu-i chiar așa bun, a zis. Mai bine numa' cu vecinii, măcar ăștia te cunosc și te mai ajută.

M-am hlizit și mi-am văzut de drum. A, și mi-am supt burta. Un pic.

E opt dimineața. Ies să-mi iau o cafea de la o bodegă. *Showtime:* o rablă de Golf cu ușile larg deschise, un tip spart, o sticlă de vodcă, Paraziții. Îl recunosc pe ăla, stă prin zonă. Comand cafeaua și aștept să vină gaborii. Așa e în cartier. Băieții fac scandal, vînzătoarele amenință cu Poliția, pînă la urmă totul se rezolvă în mod amiabil. Azi e altfel. Tanti de la bodegă e altfel. Își pune mîinile-n cap, vai de mine și de viața mea, cu ce ți-am greșit, Doamne? Apoi, către scandalagiu: hai, puiule, te rog eu, te rog eu mult de tot, du-te acasă și culcă-te! Gurrrreaaa! urlă tipul. Se mai clatină un pic pe Paraziții, trage un gît de vodcă și urlă din nou: băă, maaami, mi-i foame! Vînzătoarea apucă o pungă de chips-uri și i-o aduce în grabă.

Cere cîteva cutiuțe de lapte condensat. Cîte, domnu'? Sînt un pic mai în spate, îl recunosc, e mușul de la trei. Fost boxer, am auzit. Haideți, domnu', cîte? Nu multe. Vrea numai să-și facă un pireu. Cîte, spuneți! Cîteva, acolo. La ce să dea 4 lei pe un litru? El nu bea lapte. Nevesti-sii îi plăcea, da' s-a prăpă... Gata, ziceți odată, cîte? Vreo cinci bucăți, așa. Oare or fi destule? Cît să-i dea gust la pi... Un leu cincizeci. Un leu și... da' cît îi una? Cît să fie, treizeci de bani, vă dau sau nu? Păi, cum vine asta, treizeci de bani? Ori cinci, face mai mult decît pireul! Mai bine pune el apă. Merge și-așa. Dă să plece, apoi se răzgîndește, să-i dea numai trei, să aibă totuși un pic de gust. Și să-i ia naiba pe toți, cu învîrtelile lor, că uite...

Bătrînul tace brusc și dă din mînă a lehamite. Plătește, ia cutiuțele, le pune-n buzunar, se-ntoarce, mă vede. Îl salut, se uită lung la mine, parcă nu știe exact de unde să mă ia. Mă uit în ochii lui, cu un fel de... da, mă uit cu milă. Cu milă! Mușul își încleștează pumnii, fornăie, are privire de ring de box. Transpir, îl ocolesc. Ziceți, domnu'! Ce dracu' voiam să cumpăr?

M-am mutat la casă. Știu cum îl cheamă pe cîinele vecinului, dar habar n-am cum îl cheamă pe vecin. Cu toate că mi-a împrumutat un clește tip papagal.

Un an mai tîrziu: m-am împrietenit cu vecinul pe Facebook.

Acum o săptămînă: în timp ce butonam, am aflat că a murit Ursu. Și că avea 16 ani. Am ieșit din casă, am făcut doi pași, m-am uitat în curtea vecinului. Într-adevăr, Ursu lipsea. Am scos telefonul și am apăsat pe *sad*. Și chiar eram trist.

Altfel, sîntem bine. Și eu, și bunica. Mai ales eu. Cei mai mulți dintre vecinii ei de-o viață nu mai sînt, iar ăia de-acum seamănă cu mine. Așa că adun nucile cînd am chef.

***Bogdan Munteanu** este scriitor.*

Știu cum îl cheamă pe cîinele vecinului, dar habar n-am cum îl cheamă pe vecin.

Meci nul, așadar. Nu ne-a convins, n-am convins-o, iată rezumatul.

Unu: bunicii nu i-a trebuit cont pe fesbucu' ăla.

Doi: unii dintre cei care au trecut prin mîna ei au mormăit, dar au plecat capul și s-au străduit mereu să păstreze aparențele (cu vecinii, cu toată lumea), alții s-au încăpățînat și, la un moment dat, s-au îndepărtat (de vecini, de toată lumea), iar alții au stat în joc de glezne. Gata, recunosc, sînt și aici, și acolo, în toate categoriile astea – nu prea-mi iese cu vecinii, devin cam constipat în preajma lor. Transpir, mă bîlbîi, de-astea. Dar, uneori, cînd mă aștept mai puțin, apar situații care ne apropie. Și puf, mă înmoi, ca să zic așa.

Bun! Vecini.

S-a oprit în dreptul meu și a rîs. Era puțin bizar, de zece ani, de cînd eram vecini, nu ne spuseserăm altceva decît 'mnăziua și 'mnăseara. De ce s-a oprit? De ce a rîs? Aveam șlițul descheiat? Nu. Un muc, ceva? Nu, imposibil! N-am așteptat mult. Vecine, pot să-ți pun o întrebare indiscretă? a zis. Ha?! Am dat din cap, da, dă-i drumul, ce să-i fi spus, nu, nu poți, lasă-mă-n pace, ciudatule? S-a scărpinat în cap. Auzi, ce-i cu puloverul ăsta, io te știam băiat serios, a zis. Poftim?! Unde bătea? Ce-avea puloverul? Era găurit? Pătat? Prea colorat, poate? Ce naiba, era vorba de o întrebare indiscretă și uite-l pe ăsta, că pulover, că băiat serios, se uita la mine și rînjea. Da' ce-are puloveru'? am întrebat, mai mult ca să nu tac. A rîs iar și a urlat: are burtăăă, băăă, hă-hăăă!

Nu mi-au venit în minte decît replici stupide, gen tu ai burtoc, bă, și ești și chel pe deasupra. Așa că n-am zis nimic.

Legea antizgomot

Conform Agerpres, Senatul a adoptat în luna martie inițiativa deputatului USR Matei Dobrovie, Legea zgomotului.

„Plenul Senatului a adoptat, miercuri, inițiativa deputatului USR Matei Dobrovie, Legea zgomotului. Aceasta vine cu reglementări mult mai clare față de prevederile anterioare și cu soluții la problema tulburării liniștii publice prin zgomot excesiv în locuințe și instituții.

În urma dezbaterilor din comisiile din Senat, în proiectul de lege privind modificarea și completarea Legii nr. 61/1991 au fost incluse mai multe amendamente care să acopere toate obiecțiile ridicate de Ministerul de Interne.

«În Comisia juridică de la Senat am depus mai multe amendamente, însușite de Comisie, pentru a acoperi și situațiile în care contravenția nu poate fi constatată, din diferite motive, prin mijlocul tehnic sau limitele de zgomot stabilite nu sînt depășite, dar există totuși un disconfort. Astfel, în cazurile menționate, constatarea contravențiilor va putea fi făcută și direct de către agentul constatator. Tulburările care produc un disconfort, fără a fi depășite totuși limitele de zgomot, se vor sancționa mai blînd, cu amenzi cuprinse între 100 și 500 de lei», a explicat deputatul USR Matei Dobrovie, inițiatorul propunerii legislative.

Lacunele din legea actuală au fost corectate de propunerea legislativă inițiată de USR prin: stabilirea unor limite maxime admisibile de zgomot pentru intervalul zi/noapte, introducerea în sarcina agentului constatator a obligației de a măsura nivelul zgomotului cu ajutorul unui mijloc tehnic, precum și prin sancționarea recidivei.

Prin noua reglementare, zgomotul este excesiv dacă depășește valoarea de 35 dB în locuințe sau în alte imobile cu funcțiuni echivalente locuirii în intervalul 7-23, cu excepția orelor 14-16, respectiv valoarea de 30 dB între orele 14-16 și 23-7.

Măsurătorile se efectuează în locuința reclamantului, în camera indicată de acesta, nu a celui reclamat, evitîndu-se astfel eventualele conflicte cu persoana reclamată. În plus, prin elaborarea normelor metodologice de instruire a agenților constatatori, acestora li se va explica în ce condiții se fac măsurătorile (ex. reclamantul trebuie să oprească sursele de zgomot din propria locuință, să păstreze liniștea pe durata măsurătorii etc.)

Activitățile desfășurate în diferite instituții se consideră a fi afectate dacă nivelul de zgomot depășește valoarea de 45 dB între orele 7-23, respectiv pe cea de 35 dB între orele 23-7.

Pentru a descuraja tulburarea liniștii publice, limitele de amendă se majorează cu jumătate dacă contravenientul continuă activitatea ce a provocat zgomotul deranjant imediat după aplicarea sancțiunii, o reîncepe în termen de 24 de ore de la sancționarea ei sau săvîrșește o nouă astfel de faptă în termen de 3 luni de la data aplicării sancțiunii anterioare."

(www.agerpres.ro)

Bianca Olivia NIȚĂ

Vecinătăți olandeze

Dacă vreți să vă mutați la noi în cartier, să știți că există o singură regulă: nu se iese la cumpărături la prima oră. Asta pentru că la prima oră – fie beznă, vînt sau furtună, nu contează –, de prin scări, de prin cotloane, iese garnizoana locală de bunici, înarmată cu papornițe cu roți, și așteaptă să se dea startul la supermarket. Dacă te grăbești, n-ai șanse. N-au niciodată portofelul la îndemînă, se pun la palavre cu casierița și în general au viteza celor care nu trebuie să fie undeva la o oră anume. Asta pentru că la noi în cartier lumea e la pensie. Nu de mult, de maximum 15-20 de ani.

În 2009, proaspăt absolvenți de studii masterale și săraci lipiți pămîntului, ne-am luat diplomele sub braț, motanul alb cu negru și un set de valize mai multicele, și ne-am mutat din Amsterdam – activ, urban, turistic – după aproape doi ani de locuit în centru, mers la școală ziua și explorat noaptea. Dacă vă întrebați de ce ne-am mutat, înseamnă că n-ați citit prima frază cu atenție, și mai ales ce scria după „studii masterale". Dacă vă întrebați unde ne-am mutat, ei bine, ne-am mutat în Rijswijk. Știu clar că nu știți unde e asta și că vi se împleticește limba în gură încercînd să-i spuneți numele. Nu-i nimic, la început și nouă ni se împleticea.

Rijswijk n-a fost inclus în traseul tururilor europene și există niște motive pentru asta. Să spui că ai dat Amsterdamul pe Rijswijk e ca și cum ai spune că ai dat Bucureștiul pe Bicaz. Totuși, eu, una, n-am văzut nici o problemă în asta, pentru că oricum ne mutaserăm temporar. Și cum ce e temporar durează cel mai mult, opt ani mai tîrziu, tot aici sîntem.

E și asta un fel de dragoste. În lumea tehnologiilor moderne, la noi în Rijswijk se cultivă lentoarea și atenția pentru detaliu și bun gust. O floare-n glastră, un bibelou în geam, o perdeluță la ușa de la boxă, un goblen frumos cu mori de vînt și plimbatul unui cățel mic alb în lesă, așa potent că pare c-ar avea un al cincilea picior – sentimentalul se manifestă în diferite forme și feluri la noi în cartier. Într-o lume IKEA, noi spunem vintage și prezervăm cultura materială și manierele anilor de foarte mult trecuți. Eu cred că există o posibilitate să ne contacteze cei de la UNESCO World Heritage în curînd.

Știu că deja căutați ruta către Rijswijk și de aceea țin să vă avertizez că pericole există. Aici ispita apare pe nepusă masă, are părul alb și voce tremurîndă. Ea spune: mă scuzați? Și tu te oprești. Ea spune: mă puteți ajuta? Și tu spui da. Și aici ai greșit. Cine are inima slabă, pierde. Pierde autobuze, trenuri, pierde întîlniri la ore fixe. Pierde timpul pe ploaie la ora 7 seara sunînd Salvarea pentru animale, pentru că amîndouă, nefiind experte în zoologie, n-am știut că găsitul pui de cioară nu făcuse chimioterapie, ci fusese ciocănit în cap de propria-i familie.

Pentru cine are ochi să vadă, Rijswijk e o piesă de muzeu. Dacă am decide să ne cerem independența față de Olanda și să avem țara noastră Rijswijk, cu capitala la Rijswijk Centru, să știți că nu ar fi o viață chiar nasoală. Ar fi o țară înconjurată de parcuri, un lux care-mi place tare mult cînd ies să alerg. Ar fi o țară și cu bune, și cu rele: prin grădinile noastre din spate ne trec arici, vulpițe și rațe, dar și o drăcovenie de stîrc care îți fixează fereastra cu orele și scoate sunete de dinozaur. Lentoarea ar fi un drept stabilit prin lege, și acum, dacă e să fiu cinstită, vă zic că de fapt asta a început să îmi placă aici. În plus, aș avea șanse maxime să devin președinte, și datorită vîrstei, dar și pentru că cine citește pe Internet și are sub 70 de ani aduce vești din viitor, în special cele *de peste zid*. Să știți că nu doar o dată am întîmpinat o bucurie vie dînd vestea că-ntre timp Ceaușescu a murit.

Totuși, să locuiești în patria bunicilor nu e lucru mic. Buclele retro, sacourile de tweed și pantalonii cu bretele, toate astea nu mai au secrete pentru mine și uneori îmi stîrnesc chiar invidie. E mereu coadă la coafor și chiar nu-i un sentiment bun să vezi că bunicul de peste drum e mult mai *hip* decît tine. Oricum, m-am mai obișnuit, am învățat cîte ceva și despre bucle, și mai nou nici romanțele olandeze nu-mi sînt străine.

Dacă mă gîndesc bine, de cînd ne-am mutat aici, vorba aia cu cine nu are bătrîni să și-i cumpere a devenit chiar interesantă. Nici nu știți ce potențial de afacere e aici la noi. Dacă n-aveți și doriți să vă cumpărați, vă rog să apelați fără ezitare. Avem o gamă vastă, dar aveți grijă ce vă alegeți.

Pe vecina mea de la parter să știți că nu v-o dau. Doamna Luud a fost prima mea prietenă aici, prima care mi-a aplicat un chestionar de evaluare – de unde sînt, cu ce mă ocup, ce-am mîncat de dimineață –, prima care mi-a speriat pisica de moarte cînd a găsit-o rătăcind pe scara blocului. Prima nu se uită niciodată.

Încă de la început, cînd nu vorbeam o boabă de olandeză, pe ea n-a deranjat-o deloc și nici n-a împiedicat-o să-mi povestească lucruri în detaliu. Mi-a zis și poante, și am rîs împreună. Ea mai întîi și mai tare, eu mai apoi și mai de politețe, că poanta clar n-o prinsesem.

Pentru companie, doamna Luud are un iubit cu ochelari fumurii și zîmbet de Elvis Presley, care-mi aduce aminte de bunicu-miu, deși n-are de ce, și asta mă face vulnerabilă, slabă și iertătoare. Elvis vine acasă cherchelit, roșu, cu zîmbetul iconic fixat pe meclă și ochi ce nu mai focusează prin ochelari. Nu știu exact de ce zîmbește așa, poate-n mintea lui își amintește cum trăia și el cîndva în Amsterdam, deși uneori mă gîndesc că poate-i doar fericit că a nimerit iar ușa. Îl studiez cu un mix de oroare și drag – la o adică, chefurile astea bahice îi sînt numărate –, dar el crede că mă uit la el pentru că-mi place mult. Asta-l face fericit, zîmbetul Elvis devine și mai larg, ochii se luptă cu lentilele, cuvintele nu-și mai au rostul. Și-n timp ce mă rog să nu ia pragul de la intrare, încerc să mă hotărăsc dacă-mi place mai mult cînd e așa și fumează mahoarce pe scara blocului sau cînd e treaz și își arată masculinitatea folosind cu orele o mașină de tuns iarba pe motorină. Însă e prea fericit și nu vreau să-i stric cheful. Îmi spun că o să-i zic eu doamnei Luud.

Acum, de cînd am învățat și olandeza, eu și ea chiar nu mai avem secrete. Practic, nu mă mai pot eschiva de la nici o întrebare. Spun ce fac, unde am fost și declar frumușel tot ce am în coletele pe care le ridică pentru mine, mai ceva ca la vama de la Poșta Română, și de cîte ori vin acasă mă rog în gînd să nu-mi fi zburat vîntul vreo pereche de chiloți peste balcon, pentru că doamna Luud îi culege cu o răbdare vrednică de vîrsta-i înaintată și îi prinde cu un cîrlig de bara de pe casa scării, să și-i ia ai cui or fi. Ai cui să fie?

Uneori nu-s ai mei și atunci întrebarea rămîne, iar ei dispar ulterior în mod misterios. Ce știu sigur e că-n timp am învățat să prind cîrligele mai bine. Și-am învățat și să-mi ascut auzul, căci să ieși din casă cînd sînt semne clare că e rost de chestionare e o treabă amatoricească. Nici o oră nu e destul de fragedă încît să te arăți pe balcon fără nici o precauție. Și că poți zburda liber prin supermarket poate crede numai cine nu știe durerea trecutului neatent de la raftul cu cereale la cel cu cafea – gafă plătită cu o jumătate de oră de uitat într-un album cu poze. Să te grăbești în Rijswijk poate fi și-o idee proastă, dar și o strategie de supraviețuire.

Și totuși, fix cînd cred că am lucrurile sub control, viața mi le întoarce. Cînd îmi uit cheia în casă, spășită și cuminte, tot la doamna Luud ajung. Cu grijă, îmi plantează o scăriță sub balcon, o țin și ea, și Elvis, și rîd amîndoi așa de tare în timp ce mă cațăr, că mi-e că mă scapă cu tot cu ea. Ajunsă sus, îmi promit că data viitoare cînd am să-i văd, n-am să mă mai grăbesc. La o adică, ce m-aș face fără ei?

***Bianca Olivia Niță** este jurnalistă.*

Ada CODĂU

Balcanii din scara blocului

Medgidia e un orășel în care pe fiecare stradă, în fiecare scară de bloc, la fiecare etaj respiră cîte un mozaic interetnic. Turci, tătari, greci, lipoveni, romi, armeni, bulgari, români... Cu toții vecini, cu toții diferiți, cu toții aproape identici, fără însă ca acesta să fie un paradox. Respiră același aer, udă, cînd și cînd, aceleași ghivece cu flori de pe scară, își întind rufele pe aceleași sîrme din curtea interioară. Copiii de turci, tătari, greci, lipoveni, romi, armeni și bulgari se joacă laolaltă cu românii.

În blocul în care a locuit Buna (bunica mea), blocul copilăriei mele, trăiau, la demisol, două familii de romi. Una, civilizată. Cu bun-simț. Simpatică. Destul de discretă. Centrată în jurul celei mai bătrîne femei din casă, o băbuță înțeleaptă și caldă. Cealaltă, însă, era, pentru bunica mea, pentru părinții mei, pentru mine și fratele meu, un coșmar. Capul familiei, un rom desprins parcă din filmele lui Kusturica, vulgar și violent, făcuse o plăcere bolnavă din a-și teroriza vecinii. Prin zgomote infernale, izvorîte dintr-un atelier de fierărie improvizat de el într-o anexă părăsită de lîngă bloc. În plin centrul orașului. Înjura, fără rezerve și ostentativ, în fața copiilor din bloc. Prin telefoane în miezul nopții. Buna era nevoită să pună peste telefonul fix, cu disc, cîteva perne și pături, ca să nu ne mai sperie noaptea țîrîitul strident. I-a futre ei mi-a bătut, acum un an, la ușă, ca să-mi aducă un plic care căzuse din cutia mea poștală, după care m-a invitat, extrem de dezinvolt, la o cafea. *„Do you have a boyfriend?“* Discuția a avut loc în fața ușii mele, fără ca lui să-i pese cumva de faptul că ne aud toți vecinii de la etaj. Era, așa, o chestie „ca-ntre vecini“. Deși în realitate n-a fost.

Traiul în comun, la bloc, în Constanța, înseamnă că de Kurban Bayram poți primi, dacă ai noroc de vecini darnici, o tavă cu baclavale și sarailii. Sau că te poți trezi cu vreun nigerian haios la ușă, dornic să te invite la o cafea turcească la nisip. Sau că în ianuarie auzi, de la vecinii de deasupra, colinde. Sînt ruși lipoveni, sărbătoresc Crăciunul pe rit vechi. Vecina de la parter e românca. Crește cinci pisici și hrănește toți cîinii din cartier. Atunci cînd e binedispusă vorbește cu aceștia în franceză.

„Așa a fost mereu și așa va rămîne“

Ce mi se pare mie interesant în orașe precum Medgidia și Constanța e și modul în care lucrurile astea se văd de „dincolo“. Adică dinspre ei, din partea lor. „De mic copil știu că de Crăciun și de Paște mănînc cozonac de la prietenii, de la vecinii mei, iar că de Bayram le duc mereu baclavale. Așa a fost mereu și așa va rămîne. Traiul în comun alături de alte confesiuni, de membri ai altor comunități etnice are farmecul lui, dar e și o provocare. Amintirile mele din școală, de pe strada pe care am copilărit, din cartier sau din oraș sînt simboluri ale unor culturi diferite pe care încă de cînd eram copil am fost învățat că trebuie să le respect, așa cum îmi respect propriile valori identitare și pe care, pe măsura trecerii timpului, m-am străduit să le înțeleg și să le aprofundez, fără a-mi uita rădăcinile, acesta fiind și secretul unei conviețuiri interetnice“, îmi spune Metin, un prieten tătar din orașul meu natal. Am urmat aceeași școală generală și același liceu, dar drumurile noastre s-au intersectat în Constanța, cîțiva ani mai tîrziu, într-un restaurant cu specific libanez. Ne-am cunoscut prin intermediul bunului nostru prieten comun ardelean. Da, orașul ăsta chiar e minunat!

Turci, tătari, greci, lipoveni, romi, armeni, bulgari...

Cam toate poveștile cu și despre vecini încep și se termină, în Dobrogea, cu această componentă interetnică. Oriunde te duci, oriunde te întorci, dai de-un turc, un tătar, un grec. E un sentiment plăcut să știi că trăiești într-o zonă în care, la ora actuală, acest amestec multicultural presupune armonie și bună înțelegere. Un grec tînăr îmi vorbește despre familia lui. O face de fiecare dată cu plăcere, iar mie-mi place, de fiecare dată, să-l ascult. „Bunica îmi povestea despre bunicul meu, pe care nu l-am cunoscut, din păcate, că vorbea patru limbi: greaca, turca, armeana și româna. Clienții pe care-i avea în atelierul de turnătorie din strada Olteniei erau în marea lor majoritate vorbitori ai acestor limbi. După căderea comunismului, mulți dintre reprezentanții minorităților din Constanța s-au risipit în lumea largă, iar a vorbi patru limbi nu a mai fost atît de necesar. Însă urmele și urmașii acelor oameni încă se mai văd sau trăiesc în Constanța“, îmi spune **Mihnea Hagiu**. Se declară încîntat de faptul că trăiește în acest oraș, alături de alte etnii. „Mă bucur că, de exemplu, minoritatea armeană numără cei mai mulți membri din România la Constanța. Sau să aflu despre comunitatea de evrei că își continuă existența și că își va reconstrui sinagoga așkenază din strada C.A. Rosetti. Mă bucură să știu că și comunitatea germană din Constanța și-a recuperat sediul și duce mai departe tradițiile păstrate de la strămoșii săi veniți începînd cu anul 1840 în Dobrogea din Rusia țaristă. Că tătarii și-au deschis primul restaurant cu specific tătăresc din Constanța sau că turcii au deschis primul Centru Cultural Turc din oraș. Nu în ultimul rînd, mă bucur că grecii, care își desfășoară activitatea în Teatrul «Elpis» din Constanța, încearcă și, pînă acum, reușesc să transmită mai departe tradițiile moștenite de la străbuni. Toate acestea îmi umplu sufletul de bucurie“, îmi mărturisește Mihnea, unul dintre cei mai activi, mai implicați etnici greci din Constanța.

„Omul își pierde inteligența la nervi.“

DALAI LAMA

„Singurul vecin bun este cel care face zgomot în același timp cu tine.“

AMBROSE BIERCE

„În teorie îți poți iubi aproapele chiar de departe: de aproape este ca și imposibil.“

F.M. DOSTOIEVSKI

Ciprian Tudose, un rus lipovean din Constanța, consideră că Dobrogea e un izvor nesecat de tradiții și obiceiuri care continuă să uimească prin specificul lor tocmai datorită faptului că aici trăiesc laolaltă o mulțime de minorități etnice. Există însă ceva care îl nemulțumește pe tînăr: „Singurul meu neajuns ca etnic este acela că nu am reușit să descopăr toate aceste tradiții din diferite cauze, la care se poate totuși lucra, pentru a rămîne un exemplu de bune practici în ceea ce privește multiculturalitatea în România“.

Emel Emin, o turcoaică din Constanța, dă poate cea mai frumoasă definiție a vecinătății urbane cotidiene: „Pe scara noastră avem vecini de diferite etnii. Majoritatea sînt români, dar sînt și copii de culoare. Nu pot să spun că am vreo vecină care nu se înțelege cu altă vecină. Toți ne înțelegem între noi, ne salutăm, ne respectăm. Am avut pe palier o familie de evrei. Cînd a decedat soțul meu, primii la care am mers au fost vecinii mei evrei, pentru că erau cei mai apropiați de mine și ne înțelegeam foarte bine“, își amintește femeia. Emin Emel susține că vecinii ei fac schimb de mîncăruri tradiționale, dar asta nu doar de sărbători, ci și în restul zilelor. Cînd și cînd, își dăruiesc unii altora diverse deserturi: „Cînd făceam cîte o plăcintă reușită mă duceam și la vecinii mei evrei. Și ei ne aduceau nouă mîncare sau ne invitau să mîncăm împreună. Au un nepoțel care mă saluta în turcă: *«Merhaba, anne!»*. Avem încredere unii în alții. Nu trecem unul pe lîngă celălalt fără să ne salutăm. Într-un an, de sărbătorile de iarnă, ne-am adunat toți de pe scară și a venit Moș Crăciun. Ne-a adus cadouri tuturor. Nici nu l-am recunoscut atunci pe unul dintre vecini, care fusese Moș Crăciun“, povestește turcoaica.

Vecinătatea este, la Constanța, prin definiție interetnică. Multiculturală. Ca un caleidoscop deosebit de bogat în bucăți de cioburi colorate. E ca o poveste cu mai multe sertare. O povestire în ramă. O ramă cu mai multe *passepartout*-uri. O bucătărie internațională la același etaj. Un mozaic uneori ametitor, dar mereu fascinant. Pestriț. Adorabil. Încîntător. E ca și cum într-o singură scară de bloc ar palpita toată inima Balcanilor.

***Ada Codău** este jurnalist, asistent univ. la Specializarea Jurnalism, Facultatea de Litere, Universitatea „Ovidius“ din Constanța.*

Stela GIURGEANU

La firul blocului

„Bunul-simț este geniul umanității."

J.W. GOETHE

La bloc dai peste tot felul de vecini. De la cei „normali", adică locatarii liniștiți cu care nu interacționezi decît în limitele bunei vecinătăți, la cei care intră în anumite tipare sau chiar la cei total atipici. Bunăoară, am dat peste acei vecini care își închiriază apartamentul, iar chiriașii lor subînchiriază – cu noaptea, cu ora sau cum le pică mușterii. Bineînțeles, nu tot timpul este vorba despre o afacere legală și de multe ori consecințele le suportă cei din jur. Pentru că un chiriaș cu chiriași nu va putea controla întotdeauna calitatea celor care subînchiriază, iar cei care petrec, fie o oră, fie o săptămînă, nu sînt neapărat preocupați de buna vecinătate, de vreme ce timpul petrecut în acea comunitate este unul temporar.

Pe de altă parte, există și acei vecini-tipare, despre care auzi sau pe care îi cunoști personal și pe care îi poți identifica în poveștile altora.

■ **Vecinul petrecăreț.** Este, de departe, cel mai întîlnit și cel mai agasant. Dotat, mai mereu, cu un sistem audio de care este mîndru. Căci pune muzică în draci, mai ales ca să le demonstreze invitaților săi cum trebuie să asculți bașii. Dacă nu îți sparg timpanele, de pomană. Petrecerile sale sînt, fără îndoială, un succes, socotind după urletele și zbieretele amicilor. Și, ca și cum bașii nu ar fi de ajuns, de cele mai multe ori sînt acompaniați și de bătăi ritmice din picioare. Mai trist este cînd invitații încep să cînte și ei.

■ **Vecinul vorbăreț.** Cînd te prinde, nu te mai lasă. Pe principiul „Bună ziua ai dat, belea ți-ai căpătat", vecinul vorbăreț este acel vecin care are tot timpul din lume și bănuiește că și tu faci parte din aceeași categorie. Cînd te întîlnește te întreabă de sănătate, cum mai merg lucrurile, prinzînd exact firul necesar pentru a deturna conversația înspre el. Înspre sănătatea lui, cum îi mai merg lui lucrurile etc. etc. Vecinul vorbăreț are un dar real: acela de a cădea dintr-o poveste într-alta, pe nesimțite, fără a-i da posibilitatea interlocutorului de a scăpa prea ușor. Nu există pauze, nu există uși de evadare, doar un lung monolog cu întîmplări atît de serioase și grave, pe care nu le poți tăia cu un: „Păi, bine, sănătate, mai vorbim".

■ **Vecinul taciturn.** Nu salută, iar dacă îl saluți, ori mormăie ceva ori, pur și simplu, nu răspunde. Dă impresia că întîlnirea cu tine îi strică toată ziua, iar tăcerea sa, înverșunată, chiar dacă luați liftul împreună, îi conferă o aură de superioritate. Nu ești și nu vei fi niciodată îndeajuns de demn pentru a-ți răspunde la salut.

■ **Vecinul șerif.** Se plimbă, de cele mai multe ori, pe aleea sau prin parcul de lîngă bloc. Cu acea siguranță a cuiva care știe că deține moșia. Chiar dacă nu are nici o funcție administrativă, cunoaște toate chichițele administrative, știe dacă ești sau nu la zi cu întreținerea și ia, pe scurt, problemele comunității în propriile mîini. Face și desface mai abitir ca administratorul blocului și, de cele mai multe ori, el rezolvă problemele locatarilor. Fie că aceștia vor sau nu.

■ **Vecinul curios.** Vrea să știe. Tot. De la ce ți-ai luat săptămîna trecută, cînd a văzut mașina aia mare care a oprit în fața blocului – și a urmărit la ce apartament au dus cutia, și aia mare, adică la tine (dar ce era în cutie, că abia au reușit oamenii s-o care pe scări?) pînă la cumpărăturile zilnice pe care le faci. Pentru că te tot vede, în fiecare seară, cum vii cu plasele pline și, dacă se uită la tine, nici nu arăți de parcă ai mînca cine știe ce, deci ce îți tot cumperi? Bineînțeles, tot interogatoriul va decurge pe un ton blînd, cu surîsul pe buze, ca și cum nu l-ar interesa personal, ci, așa, să facem conversație, ca între vecini. Să ne cunoaștem mai bine.

■ **Vecinul bîrfitor.** Îl știi pe ăla de la 3? Care pare el om de treabă, dar nici n-ai vrea să știi ce afaceri învîrte, păi cum, nu el a intermediat să vină firma X să rezolve cu anveloparea blocului, că este mînă în mînă cu administratorul, că și administratorul ăsta – zici că tună și-i adună – a făcut el multe pentru bloc, ce-i drept, dar chiar crezi că nu are și el o parte din afacere? Să nu fim, așadar, naivi.

■ ■ ■

Rozana MIHALACHE

Vecinele noastre, cele de toate zilele

„Nu arunca piatra în vecini, dacă ferestrele tale sînt de sticlă."

BENJAMIN FRANKLIN

– Pisicaaaaaaaaa! Pisicaaaaaa, am văzut o pisică!

Tușa Leana, care m-a îmbătat cu must cînd aveam cinci ani, s-a uitat mustrător la vecina ei care urla după o pisică imaginară.

Oglinzile erau acoperite. Zeci de lumînări aprinse și o candelă ambientau o cameră care fusese cîndva sufrageria noastră. Acum devenise o capelă prin care se plimbau tot felul de nebune.

Soacra învățătorului meu din I-IV – pe care la un moment dat am speriat-o de moarte (hm, poate n-am ales expresia potrivită...) cînd i-am ieșit în întîmpinare avînd o mască de argilă pe față – stătea într-un colț și se ruga în tăcere.

Încet-încet, au început să vină pe rînd: pufuleți, semințe, mărturii cu zahăr și vin, țuiculiță, frutifreș... și alte vecine sau rude îndepărtate cu care nu mai avusesem de-a face de ani de zile, sau poate niciodată.

Unele săreau direct la mîncare, înainte să se pornească pe bocit. Altele intrau în cameră smulgîndu-și sistematic basmaua, respectiv părul din cap.

Mirosea a tămîie, fum de lumînare, naftalină și multă actorie.

Am aflat de la străini că mama a fost o femeie minunată, o gospodină desăvîrșită și foarte frumoasă pe deasupra. Combinație rară. „Poate d-asta n-a avut noroc în viață."

Previzibil, bocetele se transformau în plînset mărunt și apoi în hohote de rîs. Pentru că ce altceva ai putea să faci la un priveghi? Să-ți rememorezi și să-ți deplîngi propria existență nefericită și apoi să-ți aduci aminte de momentele amuzante pe care le-ai împărtășit cu moarta – aici intră și o doză serioasă de amintiri false.

Descoperi la un astfel de priveghi mai multe lucruri despre vecinii tăi decît ai fi vrut vreodată să iei la cunoștință. Despre copiii lor, mîncărurile preferate, cui i se taie maioneza, dacă e bine să ornezi coliva cu nuci, cu bomboane colorate sau, simplu, cu cacao, cine ce medicamente ia pentru tensiune, sensibilitatea la carnea de porc, ce răsaduri au pregătit pentru primăvară, cine și-a cumpărat deja miel, cine are și zestrea gata pentru nepoți, dar și despre prosoapele cu margarete și rochia de catifea pentru propria înmormîntare, „pentru că e bine să fii pregătit pentru toate".

Didina, mătușa mamei, care fusese măritată cu un frate de-al bunicului meu, era cea mai prețuită dintre bocitoare. Avea o voce ascuțită, percutantă, pe care și-o putea controla perfect, în funcție de moment. De exemplu, dacă simțea că atmosfera devenea prea relaxată, ea scotea un strigăt scurt din gîtlej și acest sunet stîrnea sentimentul de vinovăție în celelalte babe, care, coordonîndu-se precum un cor bisericesc, începeau, pe voci, să se smiorcăie și ele. Și iată cum veghea se poate transforma într-o artă.

Pe măsură ce răsărea luna, se întețeau și povești sinistre cu strigoi care nu-și puteau găsi liniștea, ba chiar ieșeau noaptea din mormînt și-și săpau grădina (între noi fie vorba, un astfel de strigoi e bun pe lîngă casă). Făpturile de acest soi nu puteau fi stîrpite decît dacă dezgropai mortul – care de cele mai multe ori era intact și avea hainele răvășite – și-i băteai un țăruș în piept. Apoi, neapărat, trebuia săvîrșită o sfeștanie serioasă și costisitoare în casa familiei bîntuite, care desigur, inevitabil, urma să aibă o grădină mult mai puțin îngrijită.

Povestea mea preferată însă era cea cu soțul Didinei, Culae, care în ajun de Sînziene s-a auzit strigat de iele și a răspuns, „ca prostu'", și atunci a fost luat de creaturile superbe (și dezbrăcate), dus în pădure, la marginea satului, lîngă mlaștină (am căutat mlaștina aia toată copilăria mea – nu e!) și dansat în hora morții. În ultima clipă, Culae s-a deșteptat și s-a închinat cu limba. Și așa, la răsăritul soarelui, bărbatul a scăpat cu viață. Eu aș numi asta orgie nereușită, dar în fine...

Vocile au început să se amestece între ele. Babele își scoteau crucile din sîn, mîngîindu-le languros. Una și-a aprins o țigară la gura sobei, stîrnind un val de critici. Răspunsul ei a fost că și mama fuma și ar aproba. Cîteva s-au închinat în semn de acceptare.

Îmi amintesc că am reușit să evit cu succes îmbrățișări și ștampile pe obraji, iar cînd adunarea a devenit prea greu de suportat, am mers în mijlocul camerei și am anunțat că plec.

În sincron, babele s-au ridicat și au început să înainteze spre mine. Mergeam cu spatele, repejor-repejor către ușă, încercînd să scap de alai care arăta din ce în ce mai amenințător.

Am apucat să o văd pe mama în coșciug făcîndu-mi cu ochiul. Și cînd eram convinsă că n-o să mă salvez, că mă vor prinde și mă vor ține prizonieră toată noaptea și mă vor exorciza și vor încerca să mă convingă că pot și vreau și e necesar să bocesc și eu și să împărtășesc cu ele întîmplări inventate, a apărut pisica. S-a strecurat printre picioarele lor și a intrat în sufragerie.

Chiar atunci, pînza de pe una dintre oglinzi a început să alunece încet.

***Rozana Mihalache** este coordonator artistic la Green Hours.*

■ ■ ■

Anda DOCEA

Bun venit în bloc!

Nevoită fiind să părăsesc confortabilul cuib părintesc după terminarea liceului, pentru a merge la facultate, am devenit, de-a lungul timpului, expertă în schimbat locuințe cu chirie. Zece au fost cu totul, în tot atîția ani. O jumătate, în Cluj, cealaltă, în Capitală. Pe lîngă mutarea propriu-zisă, care implica nenumărate drumuri pentru a duce tot ce era necesar, de la furculiță și ceas deșteptător pînă la dulap și calculator, acomodarea cu vecinii era, de cele mai multe ori, o aventură în sine.

Prima dată am locuit în Grigorescu, un fel de Drumul Taberei din Cluj, cartier liniștit, cu parcuri și, în general, oameni în etate. Împărțeam apartamentul cu o studentă la Limbi clasice, iar vizavi de noi stătea, în gazdă, o altă filoloagă. Proprietăreasa fetei, o doamnă trecută de 70 de ani, ne aștepta obligatoriu în fiecare duminică seara la o partidă de remi, varianta cu etalare. Neavînd, în vremea aceea, nici televizor, nici Internet, era o ocazie bună să mai trag cu ochiul la filmele de la aparatul ce stătea pornit într-un colț, fără sonor. Aveam o pasiune pentru serialul *Nikita* și, de multe ori, îmi alegeam trenul cu care mergeam la Cluj în funcție de ora la care începea acesta. Gazda, mare amatoare de dulciuri, făcea uneori un fel de biscuiți rotunzi cu gem de prune, pe care îi așeza pe o farfurie întinsă și care sfîrșeau prin a fi mîncați pe jumătate (de ea însăși), pînă ajungea cu ei în sufragerie.

Urmăritul pe vizor era una dintre activitățile preferate ale doamnei. Era practic imposibil să ajungi acasă fără să știe, ba, mai mult, în primul minut suna la ușă, fără un motiv plauzibil. Cînd pleca cineva de la noi, la fel, nu scăpa de „scanare". Vecina avea un fiu care o mai vizita din cînd în cînd. De cîte ori venea, era un motiv să îți ceară ceva „cu împrumut", ceva ce deja văzuse prin bucătărie și i se părea util. O dată, a vrut cafea. A părut foarte dezamăgită că am o cutie plină, dar a luat-o pe toată, nu știa exact cît îi trebuie, cu promisiunea (evident, neonorată) că o va aduce înapoi. Cum, în timp, nu am mai răspuns la ușă, sub pretextul că sînt în baie și nu aud, iar serialul *Nikita* s-a terminat și el, am renunțat la vizitele de duminică seara și, din toamnă, m-am mutat în celălalt capăt al Clujului.

În cartierul Gheorgheni am locuit vreme de un an la același etaj cu un polițist, tatăl a două fete, pe care le trimitea întruna la învățat. Polițistul lucrase o vreme la secția de la căminele studențești și, de cîte ori mai apelam la el pentru diverse servicii, fiind foarte priceput la reparații, rămînea să fumeze o țigară și să ne povestească, mie și colegelor de apartament, cele mai mari grozăvii la care asistase, de cînd lucra în Poliție. Fiecare caz era prezentat pe scurt, detașat: cum s-a întîmplat, cine era victima, cum a fost găsit vinovatul, pentru ce i s-a făcut dosar. După o seară plină de astfel de informații, cu picanteriile din culise aferente, am decis să mai punem un lanț pe ușă.

Din Gheorgheni am aterizat în Zorilor, vizavi de complexul de cămine Observator, unde erau cazați mulți dintre prietenii mei din liceu. Am decis, împreună cu colega mea, să facem un chef de început de an universitar, la care am invitat toată lumea cunoscută. În afară de faptul că s-au perindat pe acolo vreo 70 de oameni, într-un apartament cu trei camere și două balcoane (mulți găsindu-ne după muzica ce se auzea de peste drum), petrecerea a trecut drept una reușită, cu mîncare și, mai ales, băutură pe săturate. Vecinii, pe care îi preveniserăm, au fost de treabă și nu au comentat nimic, chiar dacă, pe la 5 dimineața, cineva punea „Wicked Games" la maximum. Singurul vecin mai interesant era un grec student la Arhitectură care locuia sub noi, sub camera mea, mai precis, și se plîngea că aude zgomote de pași pe parchet noaptea. Nu i-am mărturisit niciodată că trag covorul și fac aerobic pe muzica Nataliei Oreiro, aflîndu-ne în anul de grație 2000 și în plin avînt al muzicii latino. L-am invitat și pe grec la petrecere, dar s-a intimidat și nu a venit.

În ultimii ani de studenție am rămas în Zorilor, dar m-am mutat pentru prima dată singură, într-un bloc de garsoniere. Proprietarul era preot, iar administratorul de scară îmi amintea de cei de dinainte de Revoluție, cu vestă, ochelari cu rame rotunde și groase, mereu cu o lanternă metalică în mînă și cu un dosar sub braț. Avea metode atît de strașnice încît, într-o lună, m-am trezit cu două persoane trecute la întreținere. Am fost convinsă că este o greșeală, dar mi-a spus, relaxat, că m-a căutat să verifice cîți stăm și nu am deschis. Răspunsul m-a năucit, ulterior l-a sunat tata (pe fix, cum altfel) să-l întrebe de unde aceste obiceiuri comuniste, așa că, drept răzbunare, m-a reclamat la Poliție că nu aveam viză de flotant. Prin urmare, în iunie, fix de ziua mea și înaintea unui examen, am fost trezită de bătăi în ușă și de un răcnet, pe două voci: „Poliția! Deschideți acum!" Exact ce visezi să auzi în dimineața în care împlinești 23 de ani, la ora 5. Întîlnirea matinală a fost scurtă: eu am prezentat buletinul și m-am ales cu un „La mulți ani!" și cu amenda aferentă. Interesant este că, din toamnă, am stat tot acolo. L-am convins pe proprietarul preot să facem flotant și, cînd administratorul cu vestă, lanternă metalică și dosar sub braț a sunat la ușă și mi-a zis: „Am venit să verificăm!", i-am permis să o facă.

Din ultimele case în care am locuit, în București, nu am atîtea amintiri, poate din pricină că petrec mai mult timp plecată. În general, în blocurile de garsoniere, cum este al meu, stau cîteva categorii de oameni: cei în etate, cîțiva proprietari care trăiesc singuri, chiriași studenți sau cupluri la început de drum. În orice moment, cineva se mută sau renovează, în special în diminețile de sîmbătă, altcineva vorbește la telefon suficient de tare încît să se audă toate detaliile, altcineva strănută sau, dacă nu strănută, sforăie de se clatină pereții imobilului cu nouă etaje (plus parter).

Cel mai mult am interacționat cu vecinii cînd s-a produs o fisură în conducta de apă caldă a blocului, care a dus la deteriorarea pereților pentru toate apartamentele de pe coloana respectivă, printre care și al meu. Am fost nevoită să urc și să aflu exact de la ce etaj vine apa. Cei de deasupra nu văzuseră nimic, dar mi-a fost greu să mă concentrez la discuție, dat fiind că jumătatea feminină a cuplului mi-a deschis ușa purtînd un papagal mare și colorat pe umăr, aparent nevorbitor. De atunci, nu i-am mai văzut. Pe de altă parte, și eu încerc să trec neobservată și îmi place să cred că nici nu deranjez prea mult, chiar dacă încă mai trag covorul și fac aerobic noaptea. Evident, pe altă muzică decît a Nataliei Oreiro.

***Anda Docea** este jurnalistă.*

Bătutul în țeavă
și alte remedii

De multe ori avem de-a face cu vecini care nu înțeleg de vorbă bună. Nu-i sperie Poliția, nu se sinchisesc de cei din jur. Dacă te duci și le spui că te deranjează, chiar și pe cel mai prietenesc ton posibil, îți închid ușa în nas, fără nici un drept de apel.

Petreceri, bormașină, bușituri, zgomote bizare – mai ales în toiul nopții, toate născătoare de aceeași întrebare: „Ce-or face, domnule, acolo?"

La bloc, cele mai vechi remedii, pe care le știu încă de mică, sînt bătutul în țeavă și/sau bătutul cu mătura în tavan. Primul deranjează și alți vecini, căci zgomotul în țeavă se propagă și în celelalte apartamente, iar coada de mătură în tavan îți strică, de cele mai multe ori, plafonul.

Așa că... ce rămîne de făcut? Ce alte remedii mai domoale și mai eficiente există? Internetul abundă aici de sfaturi.

Pe YouTube, un domn aparent senin începe să-ți povestească cum a scăpat el de calvarul de zgomote și de traumele provocate de petrecerile non-stop ale vecinilor. Și-a cumpărat multe pături, musai groase, și a început să își „izoleze" apartamentul. Și-a lipit, înainte de toate, pături pe tavan, apoi pe pereți, iar la urmă, pe ferestre, căci, spune el, a descoperit că ferestrele vibrează cel mai tare. La final, ne arată mîndru Nirvana pe care și-a construit-o, zîmbind larg ca un soi de guru antizgomot: și tu poți să scapi de vecinii zgomotoși.

Tot pe YouTube, altcineva, la celălalt capăt al zen-ului, un dur cu mușchi și tatuaje, ne demonstrează cît de benefică poate fi, pentru sănătate, vecinătatea cu turbulenții. Cînd demarează zgomotele, spune durul, te echipezi, îți iei o minge – preferabil de baschet – și începi pasele. De încălzire, la început, apoi din ce în ce mai îndîrjit, uite-așa: și începe gurul sportiv să combine pasele drăcește, minge-perete, minge-tavan, minge-podea, minge-tavan, minge-perete etc. etc.

Tot pe net există și gurul „mucalit". Musai un as într-ale informaticii, hackuiește sistemul audio al vecinilor care ascultă disco *loud* și începe să le schimbe muzica. Ba un Beethoven, ba o Sepultura. Aștia, vecinii, debusolați, revin la *playlist*-ul lor, dar imediat mucalitul le deraiază țopăiala către un rock cult sau un *country blues*. Nu scapă de zgomot, dar cel puțin se amuză copios jucîndu-se și el, la rîndul său, cu nervii vecinilor.

Dar poate cea mai comprehensivă secvență găsită pe YouTube, fără nici un fel de explicație, fără nici un comentariu, doar cu o poză, este o oră și jumătate de zgomot de bormașină. Pur și simplu. Cine știe, cunoaște. **(S. G.)**

Cătălin STAVARACHE

Vecin vecinului vecin

De-a lungul vremii am schimbat locuința de cîteva ori – de la bloc la curte și invers –, iar percepția mea asupra oamenilor care locuiesc în imediata apropiere s-a schimbat, așa cum e normal să fie. În locuri noi, lîngă oameni noi, nu poți rămîne același; am constatat că există anumite repere: un proces de acceptare, unul de adaptare, urmate de un proces de integrare.

Fiecare comunitate e un mic univers în care se stabilește o anumită ierarhie, iar cei mai „vechi" au mereu dreptate. Dar nici prea „vechi" să nu fie, căci rămîn singuri cu adevărul lor…

În primă instanță am fost un intrus, oriunde. Întotdeauna a existat o figură prietenoasă, caldă, un suflet bun care să-mi cîștige încrederea, urmînd, mai apoi, să mă descoasă: De unde vin? Cu ce mă ocup? Cît am de gînd să stau? Evident, imediat a știut toată suflarea. La început cunoști oamenii așa cum voiau să pară. Mai tîrziu aveam să aflu și cum sînt. Cum altfel decît la greu?

Țeava

A plesnit o țeavă în bucătărie. Apa țîșnea în voie, trebuia oprită de la subsol. Nu știam ce să fac mai repede, nu era timp de stat. Vine unul: „Ăă… nasol, vecine! Te las să-ți vezi de treburi, dacă ajunge la mine…" „Mulțumesc", zic, „dacă nu mă amenințai parcă n-aveam spor." „Da' cum de-ai reușit?" – intervine altul. „Dacă tot n-am cum să ajung la Niagara, poftim! A venit Niagara la mine." „Acu' te-ai găsit să glumești?!! Ce lume!" A plecat trîntind ușa. „Cheamă măcar administratorul, te rog, să oprească apa!", strig. Bagă capul pe ușă: „Asta e oră să te inunzi? Deranjez omul la ora asta? Dacă nu e acasă?" „Închide ușa atunci, că pierd șlapii pe scări, duși de apă!" Am lăsat totul baltă, la propriu, și am sunat eu la ușa administratorului: „Repede, trebuie oprită apa rece de la subsol!" „Imediat!" După vreo zece minute apare și începe să contemple situația. „Vai! Și nimeni să te ajute…" „Opriți apa, zău că nu mai pot." „Cum să nu?!! Imediat!" Pleacă bodogănind. După alte zece minute, nimic, așa că dau fuga la subsol. Administratorul înșuruba un bec în cu totul altă boxă, fără legătură cu cea în care se afla robinetul, că doar e electrician, nu instalator. Pe de altă parte, am aflat unde se găsea robinetul.

Bătrîna

La etajul patru locuia o bătrînă. Era mereu prima la casierie, să nu ajungă datoare. Trecută de optzeci de ani, subțirică și energică, muncea ca femeie de serviciu într-un bloc aflat în apropierea Pieței Victoriei. „Dacă stau degeaba, maică, mor! Cine să-mi dea? Nepoții sînt cu ale lor… tot eu le dau să aibă la copchii, că-s mici." Într-o zi a alunecat și și-a fracturat o mînă. „Nu mai pot să muncesc, asta e! Urîtă e bătrînețea…" Mi-a părut resemnată, dar hotărîtă să treacă cu bine peste. A murit într-o zi toridă de vară, cu geamurile închise, așezată în fotoliul din sufragerie, fără ca nimeni să știe, după ce a băut un păhărel de pălincă. Am aflat asta de la angajatul pompelor funebre, după o săptămînă, cînd a fost clar că a murit, după ce am fost trezit de niște bubuituri zdravene – pompierii spărgeau ușa apartamentului – și, total neinspirat, am deschis ușa, curios să aflu ce se petrece. Vai mie! Nemaigăsind apoi un loc în care să pot respira în propria casă, am fugit pe scări și m-am trezit atîrnat cu capul în jos pe gardul din fața blocului. Auzeam printr-o ceață galbenă istorisirea detaliată a eroului care era el, incapabil să mă ridic și să fug și de-acolo. „Măi, ia hai, revino-ți în fire!", mi-am zis. „Măcar pentru că tu ai încă posibilitatea asta!" „…Și așa de tare pălinca aia…", a continuat, „n-aveți să-mi dați o țigară?" „Am, în mașină. Ia cheile, e un pachet de Marlboro…" „A, nu… fumez numai Kent 8!" „Cum e posibil?!!!", am sărit în sus. „De fapt, lasă țigările! Eu, nu tu, cu tine n-am treabă!" …Maică, dacă nimănui nu i-a păsat de tine, iată că la final ai găsit o cale să rămîi în amintirea tuturor…

„Este vătămător să încerci să placi vecinilor tăi."

DEMOCRIT

„Nu te plînge de zăpada de pe acoperișul vecinului cînd nici pragul ușii tale nu este curat."

CONFUCIUS

„E o prostie să vrei să te răzbuni pe vecin punîndu-i foc."

PUBLILIUS SYRUS

A început să scoată, de cu seara, sacii de gunoi în dreptul ușii apartamentului.

Frumoasa

O domnișoară uimitor de frumoasă, parfumată și zîmbitoare, plutind în jos pe scări, ca un înger, mi-a mîngîiat timpanele ușor, cu o voce tandră, furîndu-mi privirea în ochii ei albaștri: „Bună ziua, vecine!" „Ori visez", mi-am spus, „ori nu cu mine vorbește." Știam că nu e nimeni în urma mea, totuși, ce să caute o asemenea ființă în scara asta de bloc, în cartierul ăsta, în orașul ăsta cu nebunia lui, în țara asta care nu mai e a nimănui, pînă la urmă? „Bună să ne fie, vecină!", am mormăit eu. Pînă a început să scoată, de cu seara, sacii de gunoi în dreptul ușii apartamentului, lăsîndu-i acolo pînă la prînz a doua zi. Așa că i-am dedicat cîteva rime, pe care le-am scris frumos de mînă și i le-am lipit pe ușă: „Ți-aș fi spus că ești o floare, / Zîmbetul tău luminează, / Dar tu scoți gunoiu-n ușă / Și-mi provoci atîta greață".

Mai nou, se practică crearea unui grup pe WhatsApp, în care se pot comunica diverse cu vecinii din bloc. Foarte util, nimeni nu are timp de ședințe și oricum se discută întotdeauna pe lîngă temele propuse. „Hristos a înviat!", a scris un vecin. „Adevărat a înviat!", au curs răspunsurile.

„Hristos a înviat!" – îi spun la prima întîlnire față în față. Mirat, răspunde: „Păi, ne-am urat de toate pe grup. Sau n-ai văzut? Adevărat a înviat, vecine!!! Avem tehnologie ca să salvăm timp!"

***Cătălin Stavarache** este taximetrist.*

Românii, printre cei mai certăreți vecini din Europa

Potrivit studiului „Trăind în Europa" din 2017, derulat de E.ON și Kantar EMNID, în cadrul căruia au fost chestionate în jur de 8000 de persoane din Germania, Marea Britanie, Italia, Republica Cehă, România, Suedia, Turcia și Ungaria, românii sînt printre cei mai certăreți vecini din Europa.

Pe www.zf.ro, găsim mai multe detalii ale acestui sondaj:

„Jumătate dintre europeni se ceartă cu vecinii din diverse motive, în cazul românilor principalele cauze fiind zgomotul, produs de copii sau petreceri, și mirosurile provenite de la gătit.

Cel mai des întîlnit motiv de ceartă, cu o marjă mare și indiferent de care dintre țările europene este vorba, e zgomotul produs de copii, petreceri sau de muzica dată la maximum.

Un total de 42%, practic aproape jumătate dintre germani, s-au certat cel puțin o dată cu vecinii lor din acest motiv.

Același procent se regăsește și în statisticile la nivel european, în timp ce 14% din cei chestionați plasează la mare distanță, pe locul doi, motivul vecinilor curioși și nepoftiți. Locul trei revine animalelor de companie, care sînt percepute ca fiind deranjante.

Grătarele, despre care se crede deseori că sînt motive de certuri, se situează mai jos în listă, pe locul opt, în cadrul sondajului de opinie (4 procente).

Certurile sînt mai degrabă cauzate de blocarea accesului la locurile de parcare, de zgomotul motoarele automobilelor lăsate pornite sau de mirosurile neplăcute.

Cei mai predispuși să se înfurie, conform răspunsurilor acordate chiar de ei, sînt turcii (75 de procente), urmați de români (73 de procente) și de cehi, care se situează pe locul trei (72 de procente).

În schimb, o treime dintre respondenții chestionați din Germania, Marea Britanie, Ungaria și Suedia nu s-au simțit niciodată deranjați de vecinii lor."

(www.zf.ro)

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți **copiii** să vină la **tine**

Istoria ca pastilă de umor

De ceva timp, jocul a devenit un cuvînt magic pentru toată suflarea omenească: ceea ce, inițial, era îndeobște privit ca o activitate de învățare asociată copilăriei, acum jocul, joaca, jucăriile sau studiul prin joc au trecut la vîrste mai mari. Ba chiar la cele mai mari: există curentul numit *„gamification“*, curent care bîntuie prin mari-

Sarcini de serviciu sub formă de concursuri, topuri, premii amuzante etc.

le firme: angajaților, ditamai oamenii în toată firea, li se propun, șugubăț, sarcini de serviciu sub formă de concursuri, topuri, premii amuzante etc. Au un succes imens proiectele care pornesc de la premisa că generațiile actuale, mai tinere sau mai vîrstnice, sînt o masă infantilă, vulnerabilă în fața stresului și a efortului, incapabilă să-și mai construiască motivații interioare solide și să pună mîna pe carte sau să se ducă la serviciu dacă nu e ispitită cu bomboane și *„foosball“*.

În același curent se înscrie și noua emisiune de la TVR 1, *Istoria cu Virgil*. O emisiune în care manualul de istorie este transformat într-un spectacol televizat destinat adolescenților și tinerilor care, altfel – nu-i așa? –, se țin departe de orice seamănă a cultură generală. Ideea nu este nouă, după cum mărturisește chiar realizatorul, ea aparține scriitorului american John Green, care a creat, pe Internet, o serie de filmulețe de acest gen pe diverse subiecte – istorie, literatură, filozofie etc.

Virgil Ciulin, cel care povestește nonconformist istoria românilor, nu e lipsit de haz, inteligență, farmec. Tipul acesta de activitate a început-o ca vlogger pe YouTube, unde a strîns numeroși fani. Ideea acestui tînăr, pasionat de istorie, vădit înzestrat pentru a comunica eficient cu spectatorii săi, de a crea filmulețe prin care să își atragă propria generație către domenii devenite „periferice“, merită, cred, să fie salutată și încurajată. Dar, lăsînd deoparte prejudecățile față de „distracția obligatorie, jocul oriunde și oricînd“ etc., aș face, totuși, cîteva comentarii pe marginea acestei idei.

O emisiune în care manualul de istorie este transformat într-un spectacol televizat.

■ Mutarea acestor filmulețe de pe Internet pe TVR 1 mi se pare o idee proastă, care dezavantajează și pe realizator, și televiziunea publică. De ce? Fiindcă felul în care sînt construite filmulețele, de la limbaj la scenariu, de la decor la timpul alocat fiecărui episod, nu lasă nici un dubiu asupra publicului-țintă, și anume „internauții“: monolog precipitat, cu termeni și expresii specifice adolescenților și tinerilor, ilustrări neconvenționale ale faptelor istorice, propoziții scurte ca de WhatsApp, costumație lejeră, decor de cameră de cămin studențesc. Nu seamănă deloc cu publicul „tradițional“ al televiziunii naționale și nici cu specificul programelor ei. Pe Internet pare un demers simpatic, interesant, benefic. La TVR pare un demers căznit de a ține pasul cu obiceiurile noilor generații: asemenea unei doamne venerabile, ușor anchilozată, care își imaginează că, dacă își pune cozorocul la ceafă și blugi jerpeliți, poate deveni de-a casei într-un club „de fițe“.

■ Filmulețul cu pricina era prezentat pe YouTube ca fiind un mijloc de popularizare a istoriei României. La TVR este prezentat ca fiind o emisiune-pamflet. Fiindcă din cînd în cînd Virgil aruncă ocheade, ironii (cam groase) la perioada contemporană: Băsescu amestecat printre luptele daco-romane, fotbaliști cu chip de sfinți, politicieni actuali aruncați în istorii vechi de sute de ani etc. Povestea originară și bunele intenții se duc pe apa sîmbetei. Ideea benefică ar fi fost tocmai aceea de a-i scoate pe adolescenți și tineri din sosul acru al vremurilor pe care le trăiesc și de a le oferi o privire mai complexă, mai profundă asupra evoluției poporului român. Așa, a devenit o distracție între altele. Un număr de revistă.

■ Am văzut și filmulețele lui John Green: sînt la fel ca ale lui Virgil pînă la un anumit punct. Dar unul foarte important: felul în care este conceput scenariul. În timp ce, la autorul american, povestea începe de la niște întrebări, de la o sumă de probleme pe care le pune evoluția omenirii (ce sînt civilizațiile, în ce fel poate fi analizată istoria etc.), povestea lui Virgil este o înșiruire strict anecdotică de fapte istorice. Fără interogativitate, fără anvergură.

Așadar, istoria în joacă: OK, nu e o idee rea. La urma urmei, nu trebuie să vorbim despre înaintașii noștri doar cu mîna la inimă și cu privirea lăcrimoasă spre tricolor. Dacă *Istoria* lui Virgil are succes, dacă tinerii sînt pregătiți să treacă de la cele zece minute de monolog animat, cu efecte computerizate, la cărțile de istorie sau măcar la curiozități mai fecunde, atunci e cazul să dăm experimentului o șansă.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

PUBLICITATE

adevărul
SAGA MAFIEI AMERICANE CONTINUĂ!
MARIO PUZO
Autorul bestsellerurilor NAȘUL și CASINO
Sicilianul VOLUMUL 1
SICILIANUL volumul 1
Mario Puzo
MARIO PUZO
Autorul bestsellerurilor NAȘUL și CASINO
Sicilianul VOLUMUL 2
SICILIANUL volumul 2
preț pachet ziar + 1 carte 17,99 lei
De joi, 26 aprilie volumul I
De joi, 3 mai volumul II
Numai cu Adevărul, la toate punctele de difuzare a presei

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!
Ediție de colecție Adevărul de la Proclamarea Regelui Mihai I
Adevărul
MIHAI I
CULTUL LEGALITAȚII
SENTINELA
PAȘTELE PE FRONTUL DIN RUSIA
FABERGE
Cum a scandalizat ION CREANGĂ Biserica și când a fost iertat
numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil
PREȚ PACHET SPECIAL REVISTĂ + ZIAR 11,99 LEI
EDIȚIA DE APRILIE, la toate punctele de difuzare a presei

„Sîntem martorii unei renașteri a jazz-ului la noi“

– interviu cu Alin VAIDA –

***Alin Vaida** este fondatorul festivalului Jazz in the Park, ajuns la ediția a șasea și care se desfășoară între 21 iunie și 1 iulie la Cluj-Napoca. Programul și mai multe informații despre festival pot fi găsite la www.jazzinthepark.ro.*

Ce înseamnă Concursul Internațional Jazz in the Park?

Concursul a debutat în 2015 din dorința de a crea o scenă nouă în cadrul festivalului, de a crea un cadru nou în care să putem da o șansă de exprimare trupelor tinere sau trupelor mai puțin cunoscute. Primeam foarte multe solicitări de concerte de la artiști pentru scena festivalului (în 2015 aveam doar o scenă în parc). Cum trebuia să alegem cu atenție trupele care cîntau în parc, încercam să alegem artiști cunoscuți tocmai din dorința de a atrage public. Dar ne doream să dăm ocazia și altor trupe bune să cînte, tot într-o atmosferă specifică de festival, cu public și într-un cadru prietenos. Deci, ca aproape orice lucru pe care-l facem, am pornit de la niște intenții bune. Și tot ca un lucru caracteristic nouă, la fiecare ediție încercăm să aducem îmbunătățiri, atît în organizare, cît și în conținut.

Cît de internațional este și ce oportunități oferă?

Concursul este internațional fiindcă îl promovăm la nivel mondial (sigur, mesajul e atractiv mai mult pentru Comunitatea Europeană, în principal din cauza posibilităților de a ajunge în Cluj). Ca premii, încercăm în fiecare an să facem o combinație între bani și contracte pentru alte evenimente. Pentru că nu doar banii sînt importanți în dezvoltarea unui muzician, ci și continuitatea. Așadar, avem șase premii în bani (primele trei locuri și mențiuni) la care se adaugă contracte la ediția următoare a Jazz in the Park, contracte la alte festivaluri, echipamente audio, contracte cu cluburi. Spre exemplu, cîștigătorul locului I din acest an va primi un premiu de 2000 de euro la care se adaugă două contracte plătite pentru ediția din 2018 și 2019 a Jazz in the Park și un contract pentru a cînta la un festival în China. Un alt premiu interesant: un club local va încheia cu cea mai bună trupă locală din concurs un contract de rezidență de minimum trei luni, timp în care vor fi organizate minimum șase concerte.

Cine/cum se poate înscrie și cum se va desfășura concursul propriu-zis?

Concursul este adresat trupelor tinere, trupelor care vor să ia în serios o carieră muzicală sau celor care vor să aibă parte de o experiență inedită. Formațiile se pot înscrie online prin completarea unui formular pe website-ul nostru și trimiterea unei probe video cu ei. Nu punem accent pe calitatea filmării, ci mai mult vrem să vedem că ei sînt cei care cîntă ceea ce ne trimit. Din propunerile primite selectăm cele mai bune 15 care vor intra în finala ce se ține la Jazz in the Park și e *live* cu public. Încercăm să ajutăm cît de mult trupele să participe, motiv pentru care nu există taxă de participare, oferim asistență la transport, cazare și masă pe perioada ședерii la Cluj.

Desfășurarea concursului este una aparte. Din 2016, concursul a primit propriul loc: o plajă situată pe malul Someșului, la Cluj. Încap aici cam patru mii de persoane, iar atmosfera e de festival: avem baruri, mîncare, jocuri, multe spații de șezut. Natura contribuie și ea fantastic la decor.

Publicul local vine aici fără să cunoască trupele, dar dornic să le descopere. Cred că asta creează o atmosferă aparte pentru trupe. Sigur, e un concurs, avem un juriu care decide, dar el e format doar din șase persoane. Trupa are în față cîțiva mii de alți „juriați“ care sînt dornici să-i vadă. Cred că această curiozitate și receptivitatea scoate ce-i mai bun din ei. De asemenea, noi tratăm această scenă de concurs ca pe celelalte scene de la festival: trupele sînt vedetele. Avem grijă de muzicieni, îi aducem la spațiul pentru concert, au un *backstage* amenajat frumos, protocol de artiști în spate. Încercăm să le înlăturăm orice fel de grijă pentru ca ei să poată da ce-i mai bun din ei pe scenă.

După patru ediții ale concursului, ce vi se pare că s-a schimbat în ceea ce privește atitudinea/abordarea muzicală a trupelor tinere?

La această întrebare eu nu mă pot gîndi doar la muzică. Fiindcă nu este doar despre asta, dacă vrei să răzbești în industria muzicală. Este și despre ce ești dispus să faci, despre cum vrei să comunici, despre cît timp ești dispus să aloci muzicii. De asemenea, se simte o diferență de abordare muzicală de la țară la țară. Dacă vorbim despre trupele românești, simt tot mai tare că ele încearcă să aducă ceva nou și să iasă de sub stilul clasic de jazz, predat în puținele secții de jazz care există în țară. Iar în prezent sîntem martorii unei renașteri a jazz-ului, care devine tot mai popular. Mulți muzicieni de jazz, în special în Statele Unite, ajung să compună linii melodice pentru artiști mai comerciali și își lasă acolo influențele. Am fost plăcut surprins să descopăr anul trecut că avem un fel de trupă tribut Robert Glasper la Cluj.

Trupele din Estul Europei (Serbia, Polonia, Ungaria, Bulgaria) aleg să meargă pe stiluri mai puțin comerciale, mai tehnice: *avantgarde* sau *free jazz*. Mi se pare un gest de curaj și loialitate față de convingerile lor muzicale să facă asta, fiindcă e clar că aceste genuri tehnice au un public mai restrîns. În rest, artiștii care vin din țările care consumă mai mult jazz își cam respectă trend-urile locale.

Care sînt cele mai sonore nume de anul acesta de la festival și care credeți că vor fi revelațiile?

Încă nu e anunțat tot *line-up*-ul, dar deja mi-e greu să numesc doar cîteva. Cred că fiecare concert este o experiență inedită și va avea ceva aparte. Dar fie, voi încerca să zic doar cîteva. Cred că cele mai sonore nume pentru comunitatea pasionaților de jazz din acest an sînt Richard Bona și Nik Bärtsch. De asemenea, anunțul concertului Afro Cuban All-Stars la gala de deschidere a avut un impact excelent. Vom fi *sold-out* probabil cu o lună înainte de concert. De asemenea, cred că lumea va fi foarte încîntată și de Fanfara „Ciocârlia“ și de The Herbaliser.

Ca revelații, eu cred foarte mult în Alfa Mist, Forq și Gallowstreet. Cea din urmă e o trupă *brass* din Olanda, cu o energie incredibilă. Deja văd cum oamenii vor dansa în parc cînd ei vor cînta. Pe Alfa Mist l-am descoperit întîmplător. Ascultam ultimul album de la Thundercat pe Internet, s-a terminat, iar Internetul mi-a pornit automat ca sugestie un album Alfa Mist. După un sfert de oră de ascultare, mi-am dat seama că sună incredibil, dar nu e Thundercat. De asemenea, mai avem un nume de anunțat care va produce o mare bucurie. E din Franța, atît pot zice deocamdată.

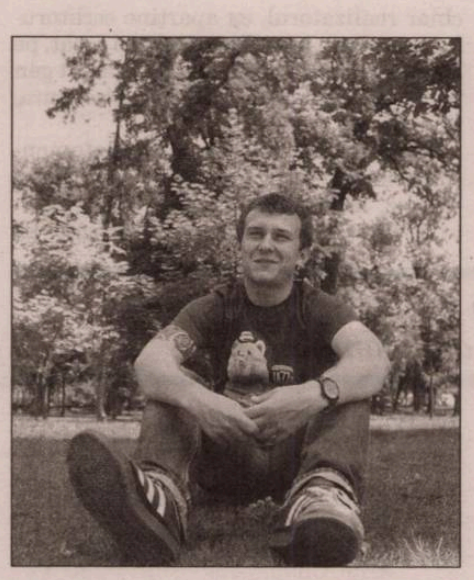

„Lipsește acoperirea media“

Există în acest moment festivaluri mari de jazz la București (Jazz in Church, Green Hours Jazz Fest), Timișoara, Gărîna, Cluj (Jazz in the Park și Smida), Brașov (Jazz at Bran Castle) și altele mai mici în alte orașe. Cum vedeți scena de concerte de jazz de la noi?

Ca să fiu sincer, eu nu cred că scena de concerte jazz din România este foarte sus. Și nu cred că există foarte multe evenimente cu jazz în România (festivaluri sau concerte punctuale). Multe din proiectele de jazz existente nu pot primi mulți oameni sau au adresabilitate doar locală. Festivalurile atrag mai mult public decît concertele în săli și datorită atmosferei specifice festivalurilor sau locurilor neconvenționale sau cel puțin diferite. În schimb, cred din tot sufletul că scena de jazz poate fi foarte sus. Și sînt pregătit, alături de colegii mei, să luptăm pentru asta și să facem tot ce e cu putință.

În primul rînd, ne lipsește acoperirea media. Foarte puține entități media difuzează sau scriu despre jazz. Toată lumea apreciază muzica, dar nu mulți fac un efort mai mare pentru a o descoperi. Din aceste motive, practic, toți promotorii de jazz depind foarte mult de ce fac ei singuri pentru a-și promova trupele cu care lucrează. Faptul că există tot mai multe festivaluri de jazz e un lucru grozav pentru industrie. Fiindcă, practic, noi sîntem unul pentru celălalt canale media de promovare a muzicii și a interesului pentru jazz.

Nu pot să nu spun că nici statul nu ne prea ajută. Mi se pare incredibil că, în acest moment, cea mai mare categorie din bugetul Jazz in the Park este cea de taxe. Nu e o glumă sau o exagerare. Măcar, dacă ai un festival, ai multiple surse de venit și cumva îți permiți să faci concerte mai mari. Dar să faci în acest moment în țară un concert de jazz pe bilete e foarte greu. Nu numai că e un gen muzical în creștere și că nu te poți baza pe *sold-out*-uri, mai trebuie să și dai aproximativ 21% din tot ce încasezi pe diferite taxe. Ca să fii profitabil, trebuie să vinzi bilete foarte scump, ceea ce devine nenatural la un moment dat. Că ajungi că ceri prea mult pe artiștii pe care-i prezinți publicului.

De asemenea, cred mult că lipsește cooperarea între noi. Cred mult că există un sentiment de competiție foarte pronunțat în industria jazz-ului. Între *promoter*-i, între trupe. Și eu am avut aceste sentimente, dar încerc din suflet să le reprim. Proiectele de jazz din România ar trebui să fie mult mai unite fiindcă uneori simt că ne avem doar unii pe alții. Cred că, indirect, toți ne ajutăm unii pe alții și, dacă am face-o și direct, am fi o forță. Putem deveni rivali în 30 de ani, cînd vom fi toți foarte mari la nivel european și ne vom bate pe artiști de talie mondială, doar pentru prestigiul de a-i avea, fiindcă sîntem deja siguri că ne vindem biletele orice ar fi. Pînă atunci, hai să lucrăm împreună.

Avantajele noastre însă sînt că ne aflăm într-o piață în creștere. Putem să o modelăm cum vrem. Și faptul că avem curaj și că ne facem proiectele din pasiune, nu doar din dorința de a avea o afacere în domeniul muzical. Să fim serioși, nu te bagi în industria jazz-ului dacă o faci pentru bani. Dar faptul că avem cu toții curaj să o facem și speranța că vom reuși ne face puternici. Și în secunda în care prindem o oportunitate sau un avantaj, fiți siguri că le vom maximiza.

Dragoș Bâscă, cel care organizează și seria de concerte Jazz Nouveau din București, spune că Bucureștiul nu are nici o strategie culturală, cel puțin muzical vorbind; are Clujul?

În primul rînd, prin strategie culturală a unui oraș eu înțeleg următoarele: că orașul are politici prin care încurajează derularea de proiecte culturale, facilitează accesul la resurse publice sau private locale, sprijină inițiative de dezvoltare de audiență, pe scurt, ajută operatorii culturali. Clujul are o astfel de strategie. Și cred că ea este observabilă cu ochiul liber. Clujul are unul din cele mai mari programe de finanțare nerambursabilă din România. De asemenea, operatorii culturali locali sînt invitați foarte des la consultări și sînt conectați la foarte multe oportunități locale. Poate cel mai important lucru e că ai cu cine vorbi în Primăria din Cluj.

Candidatura Clujului la titlul de Capitală Culturală Europeană a făcut și face multe pentru oraș. Chiar dacă nu am cîștigat titlul, cred că am cîștigat ce avem nevoie: mai multă cooperare, un cerc de interes unit, format din operatori culturali și autorități publice. Și s-a întîmplat asta. Faptul că reacția autorităților la pierderea titlului a fost: „Asta e, hai să continuăm proiectul scris, e prea bun să-l abandonăm“ spune multe. Întotdeauna am lăudat autoritățile locale din Cluj pe unde am avut ocazia și vreau să spun că o fac necondiționat. Noi lucrăm mult cu Primăria și, sigur, avem multe diferende, dar nu pot să nu apreciez deschiderea lor la dialog.

Așadar, ca o concluzie, da, Clujul are o strategie culturală. Nu e una perfectă și sînt multe lucruri de îmbunătățit, dar se vede un progres de la an la an. Unii aleg să atace greșelile făcute în prezent, eu însă aleg să laud îmbunătățirile, în speranța că genul acesta de încurajare ne va apropia în viitor de o strategie și de o formă de cooperare tot mai bună, mai transparentă și mai bogată în rezultate.

(varianta integrală a interviului poate fi citită pe dilemaveche.ro)

a consemnat Marius CHIVU

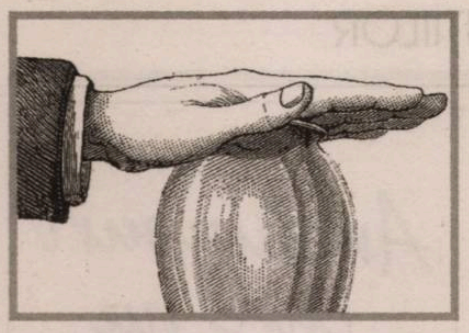

George BANU

scena lumii

Cultura ca antidepresor

Cînd dispare cineva drag, ca Ileana Littera, a cărei prietenie am împărtășit-o îndelung fără nici o umbră, în mod egal, și eu, și soția mea, cînd aflu că pe birou avea o carte a mea despre „memoriile teatrului" a cărei traducere o corecta în vederea unei reeditări, cînd îmi amintesc că îmi încheiam vara trecută cu un mic eseu publicat în *Dilema veche* despre „voce", unde îi evocam energia cu care proiecta organic sunetele limbii române, imposibilitatea de a continua neafectat exercițiul vieții devine flagrantă. Doliul reclamă timp, suferință, lacrimi. Între ele, la răscruce, pentru a mă consola, m-am refugiat în adevărate derive pariziene, făcîndu-mi din cultură o soluție, o terapie. Nu cultura ca divertisment, ci cultura ca antidepresor. Pascal spunea că nenorocirea omului vine din faptul că nu rămîne închis în camera lui – eu, acum, tocmai pentru că tristețea îmi asfixia camera și mă sufoca, am ieșit și, deliberat, m-am rătăcit.

Ca să văd în pădurea de la Vincennes ultimul spectacol semnat de Ariane Mnouchkine. Era o zi luminoasă și, în așteptare, spectatorii discutau, mîncau pe cîmpia aceea devenită în sfîrșit ospitalieră după luni de zile de ploaie și întuneric; mi s-a părut că de fapt participam, izolat, la o masă a morților ce pacifică și permite să reluăm șirul vieții. Nimic și nimeni nu mă deranja, dimpotrivă... mă gîndeam la moarte în inima unei vieți ce se manifesta discret, senin, fără excese. Poate că eram imprevizibil marcat de spiritul Indiei, căreia îi e consacrat spectacolul. El relatează povestea autobiografică a lui Ariane Mnouchkine însăși, care se refugiază într-o „Cameră din India" pentru a găsi materia unei reprezentații ce trebuia să o reconcilieze cu teatrul după eșecul cu *Macbeth*. Interpreta care-i servește de *alter ego* scenic se instalează într-un pat enorm și visează sau se trezește sub impactul unor apeluri telefonice intempestive, comice prin repetiție, de la o prietenă incapabilă să integreze diferența de fus orar. Cînd doarme, însă, se amestecă apariții onirice – dansuri indiene și fragmente din *Mahabharata* – cu prezența nocturnă a lui Shakespeare, autor tutelar, sau Cehov, ale cărui piese regizoarea în căutare de inspirație afirmă că nu le va monta, cu toate că el „rămîne omul care-i e cel mai drag pe lume". Aici seduce importanța somnului – nu somnul rațiunii care „naște monștri", cum spune Goya, ci somnul poetic care animă un univers de artist și îi eliberează imaginația.

Nu numai intertextual, spectacolul e și deliberat intercultural – dublu al lumii de azi – căci pe scenă coexistă actori francezi și indieni, japonezi și iranieni, iar la final, cînd apar pentru aplauze, această diversitate se impune – o știam, dar o redescoperim – ca „spirit" al lui Mnouchkine: alianța oamenilor și a culturilor, aceasta o definește. De altfel, după scene comice derizorii de atentate ratate sau partiții animaliere bizare, totul se încheie cu discursul umanist și unanimist al lui Charlie Chaplin din *Dictatorul*. Publicul aplaudă, căci, ca de obicei, Le Théâtre du Soleil lansează în final un apel la încredere și optimism. Și acum, din nou, acest colectiv politic angajat își încheie spectacolul printr-un vis utopic. E o constantă a lui pe care spectatorii, de ani de zile, o regăsesc și o iubesc. N-am avut oare aici ca vecini o familie de trei generații reunită: bunicii, copiii și nepoții, mărturie supremă a fidelității față de Mnouchkine și teatrul său?

Doliul reclamă timp, suferință, lacrimi.

În vecini, nu departe de casă, Muzeul Picasso organizează o expoziție pasionantă consacrată capodoperei care e *Guernica,* acest sat bombardat de armata germană trimisă de Hitler în ajutor falangei franchiste. Urmărim un adevărat *work in progress* care a condus la realizarea acestui strigăt acuzator de o incredibilă diversitate plastică. Picasso creionează figuri cu o viteză fulgurantă și cere amantei sale de atunci, Dora Maar, să înregistreze fotografic etapele acestei erupții de pasiune și revoltă: grație imaginilor, putem reconstitui incandescența unui artist ce se confruntă cu istoria și totodată își mobilizează total propriul geniu artistic. Picasso scrie multor prieteni implicați în războiul spaniol, Malraux, Éluard, se informează, simte enorm și vede monstruos, pentru a cita o frază celebră. Pe *Guernica* terminată el va testa inserția culorii – observăm și azi persistența unei minuscule pete albastre –, dar, mulțumită intervenției lui Malraux, va abandona această tentație și va păși de la *Guernica,* pentru o clipă, sub efectul acestei supradoze de moarte, mi-am uitat morții mei.

În aceste derive ale neliniștii m-am rătăcit la expoziția organizată de o prietenă, Cécile Debray, la Muzeul L'Orangerie, unde sînt expuse operele tîrzii ale lui Monet, *Nuferii,* îndelung devalorizate. Acum cîțiva ani, singur, în dialog direct cu aceste suprafețe vaste unde se detașează ici și colo persistențe ale realului, m-am disociat de cei care le disprețuiau considerîndu-la opere ale unui bătrîn artist amenințat de o cecitate progresivă și le-am înscris în filiația expresionismului abstract american ce îl are pe Jackson Pollock ca lider. Azi descopăr că intuiția mea se produsese din anii '40 în America, unde critici și artiști au reacționat deja la ineditul acestei aventuri picturale unice, pictura efectuată pe o suprafață vastă, reducînd realul la un ecou subtil perceptibil. Ceea ce la Monet intervine la capăt de drum, la artiștii americani e o opțiune adultă, agresivă și vitală. Ceea ce la el e o constantă îndepărtare de concret, e la ei o afirmare brutală, deliberată a abstracției ca simptom al unei subiectivități de artist. Egocentrică și solipsistă – de aceea lor le prefer *Nuferii,* unde ici și colo ghicim, înainte de dispariție, poduri și flori. Ca într-un haiku japonez. În seara aceea am aflat de moartea prietenei mele și m-am întrebat: cum să-i reține imaginea?

„Cum să regăsești începutul la ora sfîrșitului?"

Am rătăcit din muzeu în muzeu, din teatru în teatru, încercînd mereu să temperez prin cultură impasul doliului. Am văzut o expoziție consacrată japonismului la Giverny, locul de refugiu al lui Monet, și acolo m-am gîndit că, la sfîrșitul secolului al XIX-lea, Japonia a reprezentat această „utopie concretă" care va fi, mai tîrziu, Africa pentru Picasso, Derain și Brook, sau India pentru Mnouchkine și Barba. I-am consacrat o după-amiază lui Delacroix, artist ce-mi inspiră o veche rezervă prin abuzul de romantism militant – un fel de Victor Hugo al picturii! – și, uimit, am descoperit reversul *Guernicăi* în celebra pînză a speranței, aceea a „Libertății conducînd poporul", în care Franța dornică de libertate e personificată de o splendidă femeie ce avansează pe baricade desfășurînd un drapel tricolor. Umanitatea acestei reprezentări alegorice, deteriorată, de-a lungul timpului, prin abuz de mediatizare, m-a uimit. Cîte decepții vor urma, atît politice, cît și estetice, căci arta sovietică va difuza demagogic același motiv al tinereții purtătoare de speranță. Revoluționara lui Delacroix servește de precursor militantei comuniste care își afișează angajarea comunistă în statuia emblematică a Verei Muhina din fața Universității moscovite „Lomonosov".

După atîtea derive m-am refugiat într-o sală de teatru pentru a „auzi" *The Encounter,* spectacolul lui Simon McBurney inspirat de un roman al lui Petru Popescu: aici ni se spune la ureche, printr-un sistem de căști, o poveste „inițiatică" ce reconstituie sunetele pădurii și șoaptele unei fetițe, neliniștile unui antroplog și apelurile unui șef de trib amazonian care ne invită să regăsim „începutul" – al lumii, al vieții. Atunci, în ziua înmormîntării de la Bellu, s-a făcut liniște în mine și m-am întrebat: „Cum să regăsești începutul la ora sfîrșitului?"

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

Picasso, Guernica

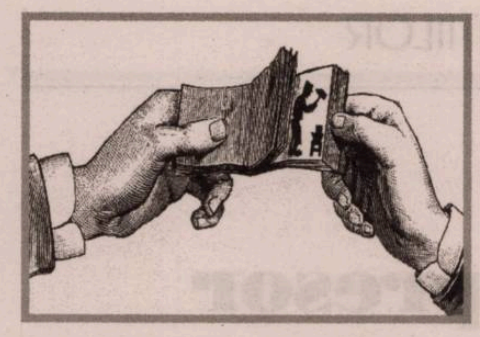

Marius CHIVU

feedbook

Polaroide & viniluri

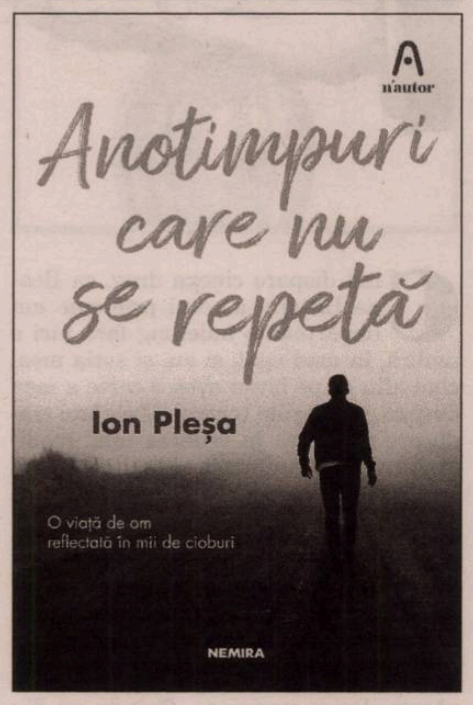

● **Ion Pleșa, *Anotimpuri care nu se repetă*, Editura Nemira, 2018.**

Dacă vă numărați printre cei care nu judecă cartea după copertă și ignorați *tagline*-ul cam prețios, potrivit mai degrabă unei cărți de pseudo-literatură scrisă de vreo bloggeriță, veți descoperi în volumul de debut tîrziu al lui Ion Pleșa (n. 1956) o carte de proză scurtă, surprinzătoare și rafinată, cum, poate, n-ați mai citit.

Cele treizeci și patru de proze alcătuiesc un volum omogen, cu titlu de sine stătător, în centrul căruia se află Daniel Preda, un bărbat de cincizeci de ani al cărui nume și a cărui vîrstă le aflăm abia la finalul cărții. *Alter ego* al autorului și protagonistul celor mai multe proze, Daniel Preda nu este însă, cel puțin în prima parte a cărții, atît un personaj în sine (singura proză în care se dezvăluie fiind cea intitulată chiar „Autoportret“, spre final), cît o prezență, un martor și o voce, cu ajutorul căruia sînt spuse mai multe povești de familie, coborînd în trecut uneori pînă în preajma războiului și lagărelor, dar pe care îl urmărim și în prezent, ca specialist într-o firmă de IT și ușor alienat în căsnicie. Majoritatea povestirilor sînt spuse la persoana întîi, uneori chiar cu voce de femeie, și nu e exclus ca destinatarul să fie chiar Daniel Preda, aflat la vîrsta cînd percepția trecerii timpului, a degradării relațiilor, trupurilor și lucrurilor se intensifică.

Ion Pleșa nu e neapărat preocupat să întrețină legăturile dintre situații și protagoniști, dar, dincolo de anumite trimiteri discrete și personaje recurente (cum ar fi părinții sau moartea unui tînăr înecat în Tisa), prozele sale au o anume „continuitate a amintirilor“, respiră același aer, creează aceeași atmosferă, trecerile de la o proză la alta semănînd cu trecerea prin camerele aceleiași mari case. Lipsite de intrigi propriu-zise, povestirile evocă scene trecute, mici istorii, imagini și amintiri în sepia ca niște fotografii vechi în care încă mai există urme de viață, încă mai răsună niște voci și ecouri pe fundalul muzicii la pick-up. De altfel, fotografiile și discurile de vinil – obiecte ale memoriei mereu lăsate în urmă, rătăcite și/sau regăsite – sînt două dintre leitmotivele acestor povestiri retro, foarte vizuale în ciuda introspecției, care alcătuiesc un fel de album (sau „clasor“, cum apare undeva) de polaroide narative.

Cel puțin în prima parte a volumului, pretextele narative sînt, în general, vizitele acasă sau la spital ale lui Daniel Preda, ai cărui părinți bătrîni și bolnavi (ambii sînt personaje interesante) declanșează poveștile, „secvențele evenimentelor în memorie“, întoarcerile în trecut sau meditațiile despre capriciile istoriei și ravagiile timpului. Căci plecările (la război, la gimnaziu, în excursii) și mutările (în cazarmă, în alt cartier, în delegații), uneori chiar emigrarea, provoacă drame nedefinite pînă la capăt, dar subînțelese, creează depărtări și înstrăinări, schimbă relațiile dintre oameni. În „Șeherezada din pustă“, spre exemplu, Daniel rememorează plecarea sa de acasă împreună cu tatăl său, spre orașul Szeged, unde urma să se înscrie la gimnaziu, și călătoria – pe jos, după ratarea trenului, ca-n proza „Proștii“ de Rebreanu – lungă de cîțiva zeci de kilometri se continuă, de fapt, pe durata unei întregi vieți. Căci, fără a fi exact situate, prin cele mai multe dintre prozele lui Ion Pleșa (el însuși născut în Ungaria) trece rîul Tisa, ortografiat în ambele feluri, și multe persoanje sînt maghiare, de unde și recurența temei strămutării în România (în „Cele mai frumoase flori“) sau în Israel (în „Dialectica naturii“).

În a doua jumătate a cărții, Ion Pleșa își diversifică tematica și chiar stilistica, explorînd granițele genurilor. Dacă povestiri precum „Organele de ordine“ sau „Raportul ofițerului de serviciu“ sînt două secvențe realiste, cu tensiune și umor, din comunism, iar „Exerciții de dicție“ este o proză dialogală de mediu corporatist, în cîteva cazuri tatonează fantasticul în stil cortázarian (în „Cursa“ și în „Circumstanțe atenuante“) sau în stil buzzatian (în „Niciodată“ sau în „Mai mult decît gravitația“, o metaforă a dispariției abordată și de Woody Allen în *Deconstructing Harry,* spre exemplu). Fundamental, Ion Pleșa rămîne însă un blecherian: preocupat de transformări, de alteritate, de mișcările interioare, de efectele timpului (de unde și lirismul său, vezi fragmentul de mai jos dintr-o proză a decăderii cu ocazia unei vizite în fosta casă – proză în tandem cu „Despărțirea“ – care poartă un motto din Alexandru Vona, la care, de altfel, face referință inclusiv prin titlu); interesat de „candoarea detaliilor efemere“ și de obiecte, mereu foarte atent la manifestările luminii pe suprafețe, la intrările și retragerile ei din decoruri. Cît despre titlul-metaforă, altfel nu neapărat grozav d.p.d.v. fonetic, sub care stau toate prozele, acesta pare să-și aibă originea într-un pasaj din „Înălțimile, sărbătoarea, seninul“: „După un punct de inflexiune în timp, toate anotimpurile se întîlnesc, într-un dans, se întorc către noi cu expresii melancolice de regret, reproș sau priviri aprinse…“.

Scene și decupaje pe tema trecerii timpului și a schimbărilor vieții, aceste proze de observație și atmosferă vintage – scrise cu rafinament și fără inegalități stilistice sau de valoare sensibile – oferă un *blend* de stranietate și melancolie, de introspecție și teatral, de lirism vag și umor fin, care denotă avantajele unui debut tîrziu, dar gata format, personal și inimitabil în felul lui. Ion Pleșa reușește cu aceste *Anotimpuri care nu se repetă* primul debut semnificativ al anului.

aproape de carte

Ion PLEȘA

Ferestre invizibile

(fragment)

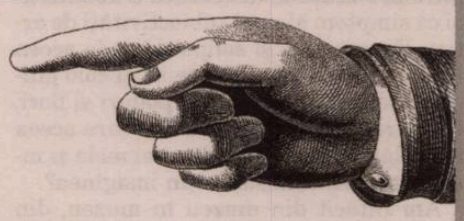

Fiecare rudă din regnul mineral are propriul ritm de descompunere și alte reacții specifice, necunoscute nouă. Ah, mai cu seamă bucățile de hîrtie care respiră în afara percepției imediate, cartoanele care se ondulează cînd nu ești de față, plicurile devalizate cîndva de secrete și rămase acum cu cochilia goală. Același mecanism intern, nu au la cine să se spovedească, nu are cine să le înțeleagă, mărturisirile lor rămîn incomprehensibile. Constat doar cum s-au chircit literele inițial înșirate frumos, pe șervețele încrețite nu se mai recunoaște numele scris cu creionul, sau cum a expirat o parolă. Consecințele acestor transformări se propagă luînd forma unui evantai, este o undă care se răspîndește, care se apropie. Nici o despărțire nu mai poate fi amînată și trebuie să împachetez cît mai etanș părțile care pot ceda tensiunilor interne.

Punctul de intersecție, reperul la care mă raportez, pare acum o nevinovată întîmplare. Nu există răgaz, regretele se adună în inele concentrice, lumea de fier încheie înțelegeri cu fantele și aglomerări de senzații se întrepătrund creînd un vîrtej rece, sînt nimicuri fără legături deslușite, este inocența cutiilor goale, sîmburii și cojile aruncate, căzute sub chiuvetă, nimic nu este îndeajuns de rectiliniu, desigur, camerele au întinderi neregulate, linii de fugă impersonale, foile pe care le-am semnat devin stacojii, gîndurile se hrănesc cu visuri ce-au fost ale mele, în buzunar găsesc monede ieșite din uz, familia va aprinde o lumînare cînd pieptănul o să lase urme prin aer.

Cînd dorm, realitatea își schimbă axa de simetrie, pentru ca a doua zi să-mi consum simetria încercînd să refac ordinea pe care o știu, vibrația din amprente se pierde astfel mai repede, tot mai repede curge energia din bateriile interne, hoții de viu profită știind că am luat-o la vale și nu mai pot să mă exprim cum o făceam la început. Lucrurile din jur îmi pregătesc ambuscade, forțîndu-mă să mă opresc, să mă întorc. Perdelele se mișcă imperceptibil, se aude liftul traversînd spațiul dintre etaje, ar putea spune mai multe despre ezitările mele scheletele de pisici îngropate în grădina din spatele blocului.

PUBLICITATE

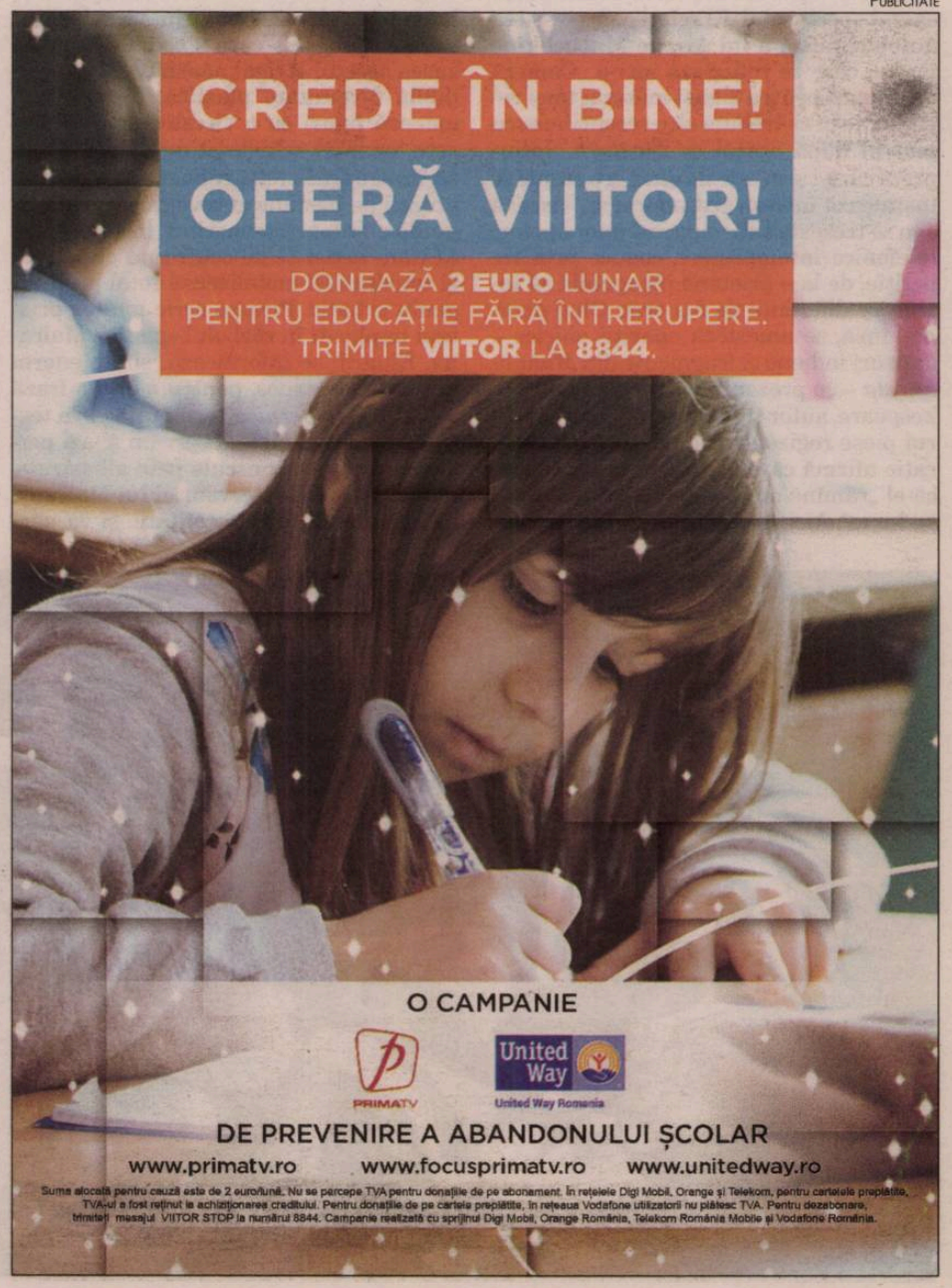

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Secolul al XIX-lea ca multivers

● **Constantin Georgian, *Opere asiatice inedite. Paris-Leipzig-Berlin-București, 1872-1904*, ediție științifică și critică, monografie introductivă, note și bibliografie de Eugen Ciurtin, Academia Română, 2017.**

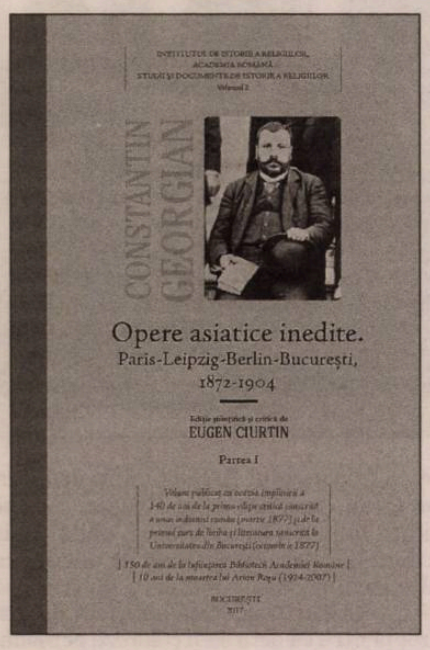

Nu știu dacă, de unele singure, manuscrisele lui Constantin Georgian oferă cititorului o „experiență completă“ (cum promite nota introductivă), dar e clar că astfel împachetate, într-o ediție de ținută culturală exemplară, efectul simbolic al restituirii e garantat. Foarte pe scurt: Georgian este, în ordine cronologică, primul indianist român care-și merită în chip științific titlul. Fără exagerări și fără adaosuri fanteziste menite să peticească ori să completeze o sumă de simple latențe. S-a născut la București în 1850, pe 2 ianuarie. A studiat la „Sfîntul Sava“, apoi a devenit student al Literelor bucureștene, pe care le-a absolvit în 1872 cu o lucrare despre viața și opera lui Sallustiu. Cîștigînd o bursă

Georgian este, în ordine cronologică, primul indianist român.

Hillel-Manoach, își petrece următorii ani în Franța, la École des Hautes Études și la Collège de France, specializîndu-se în gramatică comparată și sanscrită. Printre profesorii săi se numără autorități de talia unor Michel Bréal, Abel Bergaigne, Arsène Darmesteter și James Darmesteter. La recomandarea acestora, își va continua studiile la Lepzig, unde își va și susține, în martie 1876, doctoratul. E momentul începînd cu care asupra acestei cariere ireproșabile apar primele umbre conjuncturale: prima parte a tezei se va rătăci în drumul dintre Leipzig și Paris, astfel că, odată publicată, cartea va conține doar partea secundă a cercetării.

Ghinionul îl va urmări pe Georgian și pe frontul universitar: la Berlin, unde se va stabili ca agent diplomatic, îi va fi acceptat un curs, dar întregul proiect va cădea odată cu rechemarea lui în țară; la București, după insistențe, memorii și speranțe, va ajunge să țină un curs de sanscrită, la intervale nesigure: în 1878, 1879, 1884 și, probabil, 1889. Ideea unei catedre speciale nefiind, însă, sprijinită administrativ, Constantin Georgian va fi nevoit să accepte posturi pentru care era, în mod evident, supracalificat. Va preda latina în învățămîntul liceal, în cea mai mare parte la Seminarul teologic. În tot acest timp, își va continua, cu puteri rarefiate și printre picături, investigațiile orientalistice. Printre ele, și o ediție critică a tratatului de poetică *Rasamañjari* (în studiul căruia, subliniază expert și amar Eugen Ciurtin, Georgian deține un pionierat nerecunoscut și, de fapt, necunoscut pînă azi). Ca profesor, va fi prețuit de elevii săi, unii dintre aceștia, de felul viitorului junimist Simion Mehedinți, consacrîndu-i crochiuri memorialistice emoționante. La 26 noiembrie 1904, Constantin Georgian moare. Cinci ani mai tîrziu, manuscrisele sale sînt donate Academiei Române, în arhivele căreia se află și acum.

Am ținut să rezum această fișă biografică dintr-un motiv de ordin practic: foarte puțini sînt cei cărora profilul lui Constantin Georgian le spune ceva. Și nu e vorba doar despre sufragiile publicului larg cultivat. Eliade însuși avea să afle de existența acestui precursor al său abia tîrziu, în anii '60. Iar asta prin mijlocirea lui Arion Roșu, cel care, de fapt, pune în circulație numele lui Georgian. E cu atît mai semnificativ meritul lui Eugen Ciurtin de a fi preluat acest legat tacit și de a se fi zbătut, vreme de douăzeci de ani, pentru a pune la punct întregul aparat interpretativ și filologic care conferă prestanță academică acestui prim volum de *Opere*. Din cele patru sute de pagini ale întregului, mai bine de două sute sînt rezervate marginaliilor. Adică explicitărilor, nuanțărilor, emendărilor, lecțiunilor și configurărilor.

După o schiță a traseului intelectual al protagonistului, amănunțită și semnificativă (căci nu se împotmolește în accidental, ba chiar îl recuză explicit), Ciurtin își permite luxul și corvoada de a lua din nou distanță de subiect și, deci, de a reconstitui „ecosistemul“ în care singularul Constantin Georgian evoluează. Așa se face că întregul secol XIX autohton e reconstituit nu pe terenul solid al istoriei mari, nici pe cel al istoriei literare, ci pe nisipul variatelor tipuri de contact cu Orientul. De la minori ca Oltelniceanu sau Teohari Antonescu la erudiți ca Hasdeu și alții, și alții, întregul tablou al epocii se redesenează. Senzația e de veritabil univers paralel. În care e posibil să n-avem nici o probă despre eventuale întîlniri între Georgian și Eminescu, dar să constatăm că, la Paris, acesta a fost nici mai mult, nici mai puțin decît vecin cu Arthur Rimbaud.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Victor MOROZOV

dilematograf

Actualitate

● ***Aus dem Nichts* / *În întuneric* (Germania-Franța, 2017), de Fatih Akin.**

Felul cum se raportează la actualitate cineaști europeni vizibili este simptomatic pentru abordarea lor artistică în genere. Anul trecut, competiția principală de la Cannes s-a transformat într-o pepinieră de astfel de tentative de înțelegere a prezentului transpuse pe peliculă: o suită de filme scurtcircuitate de aroganța regizorului care le știe pe toate, de pretenția că astfel de produse artistice, altminteri mai mereu vidate de virtuți estetice, spun ceva fundamental despre societatea noastră. N-au lipsit de la Cannes filme despre imigranți (tratați grăitor ca simplă sursă de venit exploatabilă de bărbatul alb mai perspicace – în *Jupiter Holdja,* al maghiarului Kornel Mundruczo); despre imigranți și burghezi (cei dintîi pe post de simplu decor, cei din urmă surprinși în binecunoscutele lamentații interminabile – în *Happy End,* al lui Michael Haneke); despre burghezi și artiști (în multipremiatul *The Square,* un film tezist, într-atît de limpede îi e ținta: demascarea găunoșeniei din mediile burghez-artistice) ș.a. O salbă de exemple care arată că, atunci cînd vine vorba de așa-zisa denunțare a unei stări de fapt problematice, astfel de producții sînt neputincioase, ba chiar nocive prin conformismul lor: nu fac decît să întărească o narațiune hegemonică și să exileze marginalii (fie ei imigranți, artiști etc.) în rîndurile „Celorlalți". Filmele de mai sus nu au cum să ocazioneze descoperiri, din moment ce nu trec de stadiul unor prejudecăți regizorale înșiruite la nesfîrșit.

Aus dem Nichts (care a primit în România un nejustificat rating 18+) e un astfel de film. În trecut, regizorul Fatih Akin a realizat filme subtile – *Gegen die Wand* (2004) și mai ales *Auf der anderen Seite* (2007) – în care chestiona (pe filon autobiografic) raportul complex întreținut de germanii de origine turcă cu rădăcinile lor strămoșești. Poezia din *Auf der anderen Seite* ținea de sentimentul indicibil al depeizării, iar Akin poseda *know-how*-ul pentru a trata cu panaș o narațiune care să atace o temă de așa amploare. (Ceva oarecum similar se poate observa în romanul *Zăpada*, al lui Orhan Pamuk, unde un scriitor turc stabilit în Germania – Germania nocturnă a neoanelor și a singurătății – se întoarce acasă.) Pentru *Aus dem Nichts,* Fatih Akin – care de ceva vreme pare să plutească într-o zonă incertă (v. *The Cut* din 2015, un film istoric perfect mediocru) – nu renunță complet la fermecătoarea moștenire turcă, dar se descotorosește de ea din primele minute: Nuri Șekerci, fost traficant de droguri, și fiul său sînt uciși într-un atac cu bombă. Din acest moment, filmul se concentrează pe figura nemțoaicei Katja (Diane Kruger într-un rol convingător, premiat la Cannes) și a felului în care doliul soției se transformă în răzbunare.

Figura lui Nuri e interesantă (nunta sa cu Katja – care ține loc de secvență inițială a filmului – e înregistrată cu mobilul, pe culoarele închisorii în care își ispășește pedeapsa), dar nu are suficient spațiu cît să treacă de stadiul schiței. Miza filmului pare să se limiteze la a susține că nimeni nu e atît de inocent cum pare: Nuri are un trecut tulbure, chiar dacă după nașterea fiului său renunță la vechile obiceiuri (deci poate atacul ar putea avea motivația unei reglări de conturi); Katja însăși este o fostă studentă tumultuoasă, care mai consumă droguri ocazional. Uneori, scenariul atinge notele justificatoare: una a îngăduinței sau una a răzbunării. Faptul că *(spoiler)* Akin optează pentru un final *shocker* contribuie la discreditarea viziunii îndoielnice care a stat la baza scenariului. Ca și celelalte filme bazate pe actualitate (în promotarea lui *Aus dem Nichts* se subliniază faptul că e inspirat de un fapt real), pelicula lui Akin se împotmolește în același oportunism rigid aducător de premii pe la marile festivaluri, care din păcate trece drept luciditate, acuitate față de real. A spune că „așa e realitatea" nu e o scuză – fiindcă Akin, la fel ca Östlund, nu e un realist, ci doar un cineast care urmărește să impună o convingere personală. Cinema-ul resentimentar de tipul acesta nu numai că nu poate schimba datele problemei prin ocolirea realităților periferice, dar nici măcar nu își propune să analizeze lucid un fenomen, (inevitabil) complexificîndu-l – nu întîmplător, atacatorii din *Aus dem Nichts* au alura unor primate impenetrabile, iar această judecată apriorică nu e niciodată nuanțată. Cannes 2017 pare să fi înregistrat apogeul acestei perpetuări periculoase (căci vîndută drept „cinema de autor") a cinismului pe peliculă. E totuși de crezut că anul acesta pe Croazetă va sufla o briză nouă.

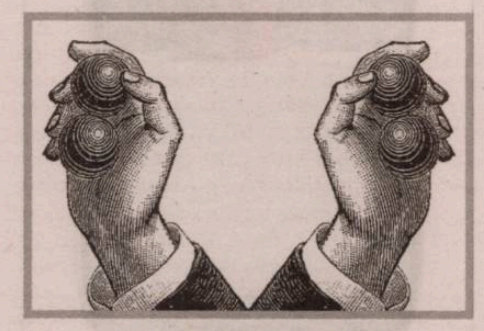

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Filamente de emoție

● **Adam Baldych & Helge Lien Trio, *Brothers*, ACT, 2017.**

Violonistul polonez Adam Baldych este un favorit al casei de discuri ACT, expus din fragedă tinerețe unor colaborări ambițioase cu avangarda jazz-ului scandinav – Rantala, Danielsson etc. E rîndul pianistului veteran Helge Lien să i se alăture într-o colaborare intergenerațională peste Marea Baltică. Lien vine cu trioul său norvegian ce îi mai include pe Per Oddvar Johansen (baterie) și pe Frode Berg (bas) – activi deopotrivă în scena pop-rock și ca filarmoniști, așadar muzicieni reprezentativi pentru agilitatea muzicală manifestă în spațiul scandinav. Totuși utilizarea lor aici e minimală, albumul *Brothers* anunțîndu-se încă din titlu ca un duet.

Trioul lui Helge Lien are unele în comun cu cel al lui Esbjörn Svensson, căutînd direcții inovatoare pentru trioul centrat pe pian, mizînd pe emoții din familia melancoliei. Albumul de față încearcă totuși să se detașeze de umbra lui Svensson, un efort deloc neglijabil ce întîmpină opoziție principială. Orice trio scandinav condus de pian are o datorie morală de a include o baladă tribut EST – în cazul de față (și în multe altele) e intitulată „Elegy". Intrusul Adam Baldych se dovedește a fi ingredientul-cheie în repoziționarea trupei lui Helge Lien în afara unei discuții centrate pe analogii. O versiune *cover* după Leonard Cohen („Hallelujah"), și saxofonul magicianului Tore Brunborg pe piesa de titlu mai contribuie la a împinge albumul *Brothers* cît mai departe de tentația comparațiilor cu EST.

Am găsit la unii recenzenți chiar motive de iritare – s-a format deja un registru al așteptărilor privind modul în care s-ar cuveni să sune jazz-ul melancolic scandinav centrat pe pian. Pentru fanii EST, vioara lui Baldych este percepută drept invazivă și stridentă, iar vîrsta prodigiosului polonez e de-a dreptul obraznică. Cei care se pot detașa de criterii principiale vor găsi în *Brothers* un album îndrăznet care experimentează cu contraste de texturi, cu melodii intense și foarte accesibile, chiar sentimentaliste, folosindu-se de vocabularul mai rar exploatat al jazz-ului violonistic (virtuozii viorii aleg să urmeze cariere în alte genuri).

Adam Baldych cîntă uneori la instrumentul său ca un folkist la o chitară rece, evitînd utilizarea arcușului, dar și tehnicile *pizzicato* standard (vezi excelenta „Love"). Adesea exploatează dublul stop, arcușul apăsat pe două corzi dă viorii sale două voci sincrone. Inspirat de Jean-Luc Ponty, intră, mai rar, și prin zone de distorsiune de inspirație prog rock – dacă rock-ul ar fi avut vioara ca principal partener al tobei. Totuși, polonezul e mai reținut decît ar fi putut să fie, asigurînd un balans politicos cu pianul lui Helge Lien, optînd să nu se impună în aceeași măsură în care o făcea pe materialul pe care i-l recenzasem data trecută, *Imaginary Room*. Avem aici mai puțin *gypsy jazz* și mai mult *nu-jazz* scandinav, mai puțin romantism slav și mai multă inspirație americană (influențe Jarrett, Haden etc.)

Ambii protagoniști mizează pe melodie și pe filamente de emoție incadescentă, dîndu-și tîrcoale galant, cu izolate momente de acrobație jazz, fără improvizații amorfe. Se urmărește o anumită puritate a sunetului, chiar și cînd cei doi cîntă deodată. Materialele casei de discuri ACT continuă să promoveze o agendă de unificare a muzicii clasice cu jazz-ul european, țintind spre consolidarea unei comunități de melomani mai curioși, dispuși să aprecieze muzica de filon clasic și dacă vine din partea unor artiști care sînt încă în viață și poate s-au format în alte industrii.

***Adam Bałdych & Helge Lien Trio** vor concerta pe 14 iulie în cadrul Festivalului de Jazz de la Gărîna.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

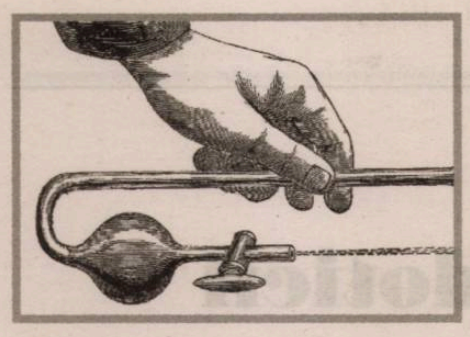

Oana STOICA

rosencrantz & co

Jette înțelege moartea

● *Peștii dorm?* de Jens Raschke; traducerea: Ciprian Marinescu; regia: Sanziana Stoican; scenografia: Valentin Varlan. Cu: Florentina Năstase. Producător: Centrul de Teatru Educațional Replika în parteneriat cu Ambasada Germaniei la București.

Una dintre caracteristicile Centrului Educațional Replika, ale cărui spectacole, producții proprii sau găzduite, se adresează în mare parte minorilor și adulților de lîngă ei, este abordarea unor subiecte din realitatea cotidiană a copiilor. Spectacolele lor vorbesc despre lucrurile concrete cu care cei mici se confruntă și pe care nu știu cum să le înfrunte. Poate fi vorba despre părinți plecați la muncă în străinătate, sărăcie sau mame minore, despre *bullying*, discriminare sau *revenge porn*. Toate sînt realități dure, cărora copilul sau adolescentul trebuie să le facă față și pentru care, de cele mai multe ori, nu îl pregătește nimeni.

Drumul spre echilibrul emoțional este sinuos și presupune ajutor din exterior, căci suferința nu trece de la sine.

Parte esențială a dezvoltării umane, suferința este dificil de gestionat. Adulții au ei înșiși probleme în a traversa evenimente dramatice, așa că uneori uită că cei mici suportă și ei consecințele acestora, fără să aibă capacitatea de a le internaliza. Drumul spre echilibrul emoțional este sinuos și presupune ajutor din exterior, căci suferința nu trece de la sine, cel mult se poate cicatriza, închizînd înăuntru demonii care vor evada, mai devreme sau mai tîrziu. O serie întreagă de studii și explorări, reale și ficționale, asupra consecințelor pierderii unei persoane apropiate prezintă experiențe, ridică probleme și identifică modalități de internalizare și gestionare a durerii. Cîteva cărți, recent traduse în limba română, prezintă perspective variate asupra doliului. Probabil cea mai cunoscută este *Anul gîndirii magice,* scrisă de Joan Didion după moartea soțului (National Book Award pentru non-ficțiune) și care descrie gradat procesul de conștientizare și gestiune a durerii în perioada de doliu. Julian Barnes descrie și el suferința de după moartea soției în *Niveluri de viață*. Două cărți de ficțiune abordează poetic pierderea partenerului de viață, *Durerea e o făptură înaripată* de Max Porter și *Arta corpului* de Don DeLillo (Marius Chivu scrie despre toate aceste cărți într-un articol din *Dilema veche,* „Șoțul moare"). Seria autobiografică de șase volume a lui Karl Ove Knausgård, *Lupta mea*, este construită în jurul morții tatălui (cu care scriitorul a avut o relație tensionată), la care se revine de mai multe ori și din perspective diferite, fiind limpede că autorul a fost profund marcat de eveniment.

În stagiunea de primăvară, numită „Povești la Replika" (5 martie – 12 iunie), la Centrul Replika a fost prezentată cartea psihoterapeutei Françoise Dolto, *Ce să le spunem copiilor cînd sînt foarte mici, cînd sînt bolnavi, cînd se bucură, cînd sînt triști,* care prezintă, pe baza cazurilor studiate, sfaturi legate de modul în care adulții pot ajuta copiii în situațiile de zi cu zi. Cartea a funcționat complementar cu un spectacol, *Peștii dorm?,* regizat de Sînziana Stoican pe un text de Jens Raschke. Piesa a fost tradusă de Ciprian Marinescu într-o serie de trei texte germane care explorează situații diverse din perspectiva copiilor *(Hikikomori* de Holger Schober – despre fenomenul pustnicilor japonezi, tineri care se închid în casă pentru perioade lungi de timp – și *Trucul lui Patrick* de Kristo Sagor, care explorează modul în care un copil gestionează informația că fratele său, încă nenăscut, va avea dizabilități).

Peștii dorm? tratează modul în care copiii se confruntă cu pierderea unei persoane dragi, aici fiind vorba de Jette, o

© L. Balfă

fetiță de 10 ani, al cărei frate, Emil, moare la 6 ani. Textul este un monolog al lui Jette în cimitir, la mormîntul lui Emil, pe care îl vizitează săptămînal. Jette încearcă să înțeleagă cum funcționează universul în care trăim și murim (existența unor reguli, deci a unui rost al lumii, este esențială pentru ameliorarea durerii). Fetița își creează propria poveste prin integrarea unor evenimente reale, amintiri, *reenactement*-ul unor momente (pentru a clarifica sensuri și senzații) și întruchiparea adulților din proximitate (părinți, rude, profesori) într-o narațiune. Asta îi permite să aprofundeze lucruri care s-au întîmplat deja, nu neapărat în sensul lor concret, realist, ci în virtutea unei logici personale care le face acceptabile din punctul ei de vedere. Faptul că universul se așază într-un tipar, că evenimentele au sens și că experiențele, deși grave, sînt comune tuturor oamenilor o ajută pe Jette să accepte pierderea lui Emil și să își ierte părinții (care au neglijat-o pe parcursul bolii băiatului). Jette trece printr-un proces de maturizare forțată fără a-și pierde însă inocența. Are nevoie de adulți pentru a depăși trauma, dar și ea îi va ajuta pe aceștia să suporte propria suferință. În momente-cheie, Jette intuiește cel mai bine cum să reacționeze. Împreună cu frățiorul, conștient de apropiata sa moarte, ea se joacă, bizar, de-a înmormîntarea, un joc care însă îi atenuează temerile micului Emil, deconstruindu-le prin umor și absurd. Moartea nu pare atît de rea dacă poți să rîzi de ea. La înmormîntare, tot Jette propune un joc care permite tuturor să-și ia rămas-bun într-un mod personal de la Emil. Spectacolul este un *one woman show* cu Florentina Năstase, a cărei aparență fragilă și naivă o ajută să exploreze copilăria în amalgamul ei de stări contradictorii, cu poftă de joacă și frici compulsive, furie, teamă și bucurie. Actrița stabilește spațiul ca un perimetru fizic de frunze și un loc imaginar de conversație, în care Jette își parcurge maturizarea și devine un copil înțelept, fără a fi și unul trist. Florentina Năstase jonglează cu atribute ale vîrstei (10 ani), genului (feminin) și poziției (de soră mai mare) a personajului, reușind să amuze și emoționeze (uneori pînă la lacrimi), dar cel mai important, „să țină" spectatorii timp de 80 de minute (misiune dificilă cînd actorul e singur pe scenă). E o calitate care face ca spectacolul să funcționeze pentru copii, dar și pentru adulți, care au de învățat despre cît și cum au nevoie cei mici de ei.

© M. Ștefănescu

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Andrei POGORILOWSKI

John Schaefer, Soundcheck și mirajul anecdoticii

Acum vreo 15 ani am avut un job mirific: paginam versiunile românești ale cărților tehnice aparținînd cîtorva mărci de automobile. Cînd viața îți oferă astfel de bucurii, nici o muzică nu te poate ajuta să traversezi cu veselie deșertul de plictis presărat cu racleți, boghiuri și jante fără să simți că pierzi, în chip iremediabil, timpul. Așa că m-am pus să ascult, în timp ce munceam, bine informatele conferințe/cursuri ale lui Robert Greenberg (goo.gl/RNwBf3 – un fel de *„stand-up musicology"*) în urma cărora am început să caut *eu* job-uri cît mai aride, ca să le pot asculta pe toate, cîștigînd în același timp bani. Vă recomand… ei bine, vă recomand tot, însă mie mi-au rămas la suflet seriile dedicate lui Șostakovici și Stravinski. Fiind filmate, cursurile acelea m-au făcut adesea să îmi întrerup lucrul ca să mă pot uita efectiv la ele – pentru că Robert Greenberg este și un remarcabil actor *sui generis*.

Chiar în perioada aceea a trecut prin România compozitorul american Marc Mellits, care m-a întrebat „ce am mai făcut *lately*", iar eu i-am răspuns că robotesc și ascult în același timp cursuri academice, o activitate nutrind-o pe cealaltă. De la el am auzit pentru prima dată numele lui John Schaefer, emisiunile acestuia de la New York Public Radio (WNYC), *Soundcheck* și *New Sounds*, făcînd deja senzație în Statele Unite, fiind retransmise selectiv și de National Public Radio și existînd arhivate sub formă de podcast-uri, pentru ca toată lumea să le poată accesa, de oriunde și oricînd. Pentru cine este doritor să se inițieze în babilonia lumii muzicale a zilelor noastre, emisiunile lui Schaefer reprezintă un bun abecedar.

Soundcheck (goo.gl/kzzwqL) a debutat în 2002 și la început conținea un meniu echilibrat de genuri muzicale abordate. Chiar dacă lucrurile s-au mai deteriorat între timp („Prea mult hip-hop!", îmi vine mie să exclam eu vocea lui Iosif Sava), important este că de obicei există invitați, publicul putînd să asculte amintirile, confesiunile și părerile tuturor muzicienilor importanți care se perindă prin *melting-pot*-ul newyorkez.

New Sounds (newsounds.org) prezintă în general albume și concerte, avînd uneori legătură cu emisiunile *Soundcheck*, pe care le ilustrează muzical.

Dacă m-ar întreba cineva cu ce am rămas de pe urma ascultării selective a acestor podcast-uri, ar trebui să admit că nu mai țin minte decît o serie de anecdote.

Prima îl are ca protagonist pe violoncelistul Mstislav Rostropovici. Exilat din Uniunea Sovietică în 1974, pentru că nu se dezisese de prietenia lui cu Soljenițîn (pe care îl și găzduise o vreme la el acasă), artistul se stabilește în Statele Unite, în 1977 devenind directorul muzical și dirijorul Orchestrei Simfonice Naționale din Washington.

Rostropovici nu prea avea talent la limbi. După douăzeci de ani petrecuți în mediul anglo-saxon, gramatica lui rămâ-

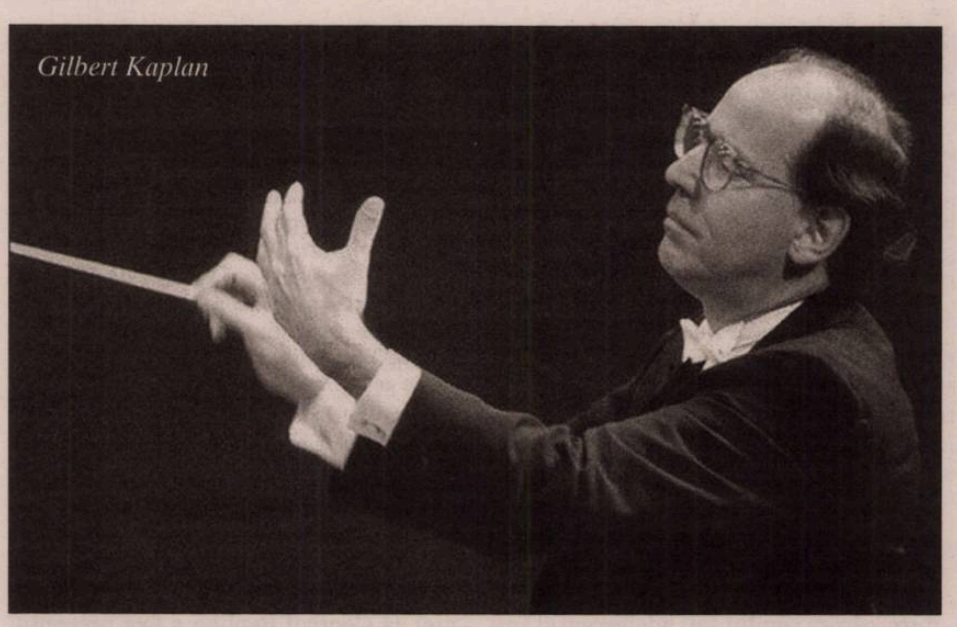
Gilbert Kaplan

sese aproximativă, iar accentul presărat cu nenumărate „semne moi" rusești (iată un exemplu din 1995: pxATkaJFxsk). Nici nu este de mirare că atunci cînd i s-a propus pentru prima dată să dirijeze ceva pe pămînt american, Rostropovici i-a înmărmurit pe reprezentanții unei filarmonici cînd a spus că ar dori să introducă în program și o lucrare de Respighi, „de exemplu, *Pines of Rome*" – titlul poemului simfonic fiind pronunțat limpede și cu glas tare ca *„Penis of Rome"*.

Mai țin minte fabuloasa poveste a lui Gilbert Kaplan (1941-2016): un american care la 25 de ani ascultă pentru prima dată Simfonia a doua de Mahler (cunoscută și ca „Simfonia învierii") și rămîne obsedat pe viață – nu neapărat de Mahler, ci de această lucrare în particular. Atît de obsedat încît, după o frumoasă carieră de economist, se apucă la 40 de ani să studieze dirijatul, la Juilliard School of Music, cu Charles Zachary Bornstein, iar un an mai tîrziu își vede visul cu ochii: fiind suficient de avut (se spune că, în 1984, a obținut din vînzarea revistei *Institutional Investor,* pe care o fondase în 1967, în jur de 75 de milioane de dolari), își permite să închirieze Avery Fisher Hall din New York, precum și American Symphony Orchestra completată de Westminster Symphonic Choir, dirijînd pentru prima dată mult iubita lui simfonie, pentru un cerc „restrîns" de 2800 de prieteni și colegi. Presa nu a avut acces la concert, însă un jurnalist de la *The Village Voice* s-a strecurat incognito, scriind ulterior o cronică elogioasă.

„The rest is history", cum se spune. După cronica din *The Village Voice,* Gilbert Kaplan a ajuns să dirijeze „Simfonia învierii" de peste o sută de ori, de multe ori cu orchestre de primă mînă. Există și două înregistrări: cu London Symphony Orchestra (1987 – HhwQEbpVtxQ) și cu Filarmonica din Viena (2002).

Kaplan a deținut manuscrisul simfoniei, publicînd ulterior o ediție „definitivă", în care a introdus peste 300 de modificări făcute de Mahler însuși. După moartea lui Kaplan, manuscrisul respectiv s-a vîndut la licitație pentru suma de 4.546.250 de lire sterline – un record absolut pentru piața de partituri autografe.

În fine, tot din emisiunile lui John Schaefer mai țin minte povestea basului chinez Hao Jiang Tian (o puteți găsi aici: goo.gl/2rCY3U). Pentru cei care nu citesc în engleză, voi traduce mai jos un mic fragment din interviu – însă nu înainte de a semnala existența unui volum de memorii scris de Hao Jiang Tian: *Along the Roaring River: My Wild Ride from Mao to the Met* (2008).

Iată așadar ce spunea basul chinez în anul apariției cărții: „[Pe cînd aveam vreo 20 de ani] m-am dus într-altă parte a orașului, ca să caut un prieten."

Pe vremea aceea (cca. 1975), încă în plină Revoluție Culturală, Hao Jiang Tian fugise din fabrică și ducea o viață de „adolescent rebel".

„Nu m-am mai urcat pînă la etajul cinci, unde se afla apartamentul acestuia, aproape fără să mă gîndesc. Prietenul meu nu era acasă, însă un vecin și-a făcut apariția la fereastră și m-a întrebat dacă nu cumva sînt cîntăreț. I-am răspuns că nu și am vrut să știu de ce m-a întrebat așa ceva.

– Pentru că ai o voce amplă, mi-a răspuns el.

Așa că am început să stăm de vorbă, dar nu mai mult de două minute, timp în care am aflat că vecinul prietenului meu se întîmpla să fie un cîntăreț profesionist.

– Cum am spus, ai o voce amplă, așa că ai putea și tu să urmezi o carieră de cîntăreț profesionist.

Acele două minute mi-au schimbat viața."

18 ani mai tîrziu, Hao Jiang Tian cînta alături de Pavarotti la Metropolitan Opera.

Notă: trimiterile de genul „HhwQEbpVtxQ" sau „goo.gl/2rCY3U" sînt variantele prescurtate ale unor site-uri de Internet.

Pentru cine este doritor să se inițieze în babilonia lumii muzicale a zilelor noastre, emisiunile lui Schaefer reprezintă un bun abecedar.

***Andrei Pogorilowski** este teoretician muzical și scriitor. A publicat romanul* Nic Studeno. Al doilea cartuș, *Editura Cartea Românească, 2013.*

PUBLICITATE

3 bani Exemplarul

FONDATOR ALEX. V. BELDIMANU

Adevĕrul

DIRECTOR POLITIC CONST. MILLE

Apare zilnic cu ultimele ştiri telegrafice şi telefonice dela corespondenţii săi

VEȘTI DE PE FRONT
EDIȚII SPECIALE DIN 1916

LA 100 DE ANI DE LA MAREA UNIRE, ADEVĂRUL
VĂ ADUCE MĂRTURII DE PE FRONTURI,
O CRONICĂ IMPRESIONANTĂ
DIN CEA MAI TULBURE ȘI MAI GREA PERIOADĂ DIN ISTORIA OMENIRII,
IMEDIAT DUPĂ INTRAREA ROMÂNIEI ÎN MARELE RĂZBOI, ÎN 1916.
CITIȚI
ÎN FIECARE LUNĂ EDIȚIILE DE COLECȚIE ALE ZIARULUI
DIN VREMEA PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL!
PRIMELE EDIȚII - 22 MAI ȘI 29 MAI
Ziarele sunt reproduse integral și distribuite împreună cu „Adevărul".
*Numai la punctele de presă

Andreea NICUȚ

Kitsch-ul în spațiul public

Kitsch-ul, fie el la nivel urban sau arhitectural, e un domeniu de expresie atît de vast, cu numeroase cauze, dar și cu mai multe efecte – la nivel vizual, desigur – căci efectul global îl cunoaștem cu toții, și anume dezgustul, ca mai apoi să intervină acceptarea forțată. De ce? Cum justifică majoritatea această acceptare forțată? Prin dreptul oferit de a interveni, în special, în propria curte, nimic nou, nu-i așa? Cred că sîntem conștienți cu toții că expresia fațadei proprietății private sau amenajarea spațiului neconstruit chiar din propria curte contribuie la marele costum al orașului. Evident că nu orice piesă din costum este prețioasă, dar fiecare joacă un rol în conturarea aspectului general. Orașul este un mozaic care captează atenția în special datorită zonelor luminoase sau celor neobișnuite care produc efecte cromatice prin alăturarea culorilor pure. Astfel, susțin cu tărie de la început că nu putem vorbi despre kitsch în afara unui context. „Ceea ce pare normal într-un context este exotic și extravagant în altul", menționa Florentina Badea *(Arhitext Design,* nr. 10/1997) în descrierea imaginii pavilionului regal din Brighton.

Invazia kitsch-ului a fost resimțită imediat după eliberarea de sub regimul socialist, dar cu toate că au trecut aproape trei decenii, se pare că perioada de tranziție nu s-a încheiat.

Fără a putea, cu siguranță, să cuprind totul, am să mă concentrez pe lucrurile ce au luat amploare în cadrul orașului și sînt percepute drept modele sau cel puțin referințe pentru noile intervenții. Kitsch-ul s-a strecurat rapid în modul de afirmare a expresiei arhitecturale în rîndul noilor pături sociale, care începeau să se individualizeze printr-o manieră unică, nu prin ceva simplu și inovator, ci printr-o asociere de cópii îmbinate dezordonat, introducînd o sumedenie de forme din zone de influență complet diferite. Una din cauze ar fi analiza superficială a așezărilor urbane pe care le vizităm la pas sau cu ajutorul Internetului, de unde ne inspirăm, uitînd cu totul mediul în care construim și care sînt caracteristicile contextului autohton. Nu vorbim aici de necesitatea absolută a creării unei arhitecturi contextualiste sau a uneia mimetice fără a avea o poziție critică, dar locul în sine ne provoacă la un dialog cu vecinătatea. Poziția autistă evocatoare a individualității, a aroganței într-o oarecare măsură, tocmai prin necomunicare, se poate traduce prin kitsch, la o scară mai mare, nu neapărat vorbind despre obiect. Mai degrabă inserția obiectului arhitectural într-un anumit mediu liniștit, construit pe baza unei anumite logici, devine un element al kitsch-ului, tocmai pentru că nu sînt respectate particularitățile zonei – regulile nescrise, dar sesizabile.

Contextul pune în evidență obiectul, împingîndu-l în față, dar tot contextul îl va insera în monotonia gri cu ajutorul noțiunii de timp. Poate răbdarea e cea mai prețioasă virtute, numai că, în acest caz, contextul va fi unul distrus din ce în ce mai mult, pentru că o clădire agresivă din punct de vedere vizual și cultural va coborî în ierarhia kitsch-ului pentru ca alta să îi ia locul.

Kitsch-ul e inofensiv cînd se exprimă fățiș, cu luminițe, mult sclipici și face zgomot. Aici trimiterile sînt mereu directe și neinterpretate, dorindu-se ca printr-o singură privire să spună totul. Devine însă o problemă cînd se camuflează în arhitectura clădirilor care nu au ajuns la un grotesc absolut, dar care devin modele, urmînd ca răul la o scară mai mare să se poată propaga.

Într-o discuție recentă aflu că un cuplu tînăr, proaspăt instalat într-un apartament bine organizat spațial, într-un imobil nou construit, a optat pentru închiderea terasei, ca foarte curînd să realizeze greșeala făcută. (Nu îi ajuta deloc acest lucru, loc de depozitare aveau destul, iar living-ul, în directă legătură cu terasa, este acum întunecos și slab aerisit.) Trag o singură concluzie: românului îi place să facă ceva cu mîna lui, bun sau rău, dar să fie ceva făcut de el. La noi, lipsa acțiunii nu e privită niciodată ca un lucru bun, de aceea sîntem furați de orice lucru exprimat – „măcar s-a intervenit cumva".

Potrivit acestui mod de gîndire, întîlnim tot mai des mici intervenții care i-au făcut pe locuitori să-și apropie locul, construcția. Am putea vorbi aici de un kitsch vernacular cu care sîntem obișnuiți pentru că acest instinct de a acționa există *a priori* în noi. Închiderea balcoanelor, închiderea scărilor exterioare, modernizarea intrării, schimbarea gardurilor, vopsirea caselor, apariția pergolelor, decorarea grădinii cu diferite figurine viu colorate, schimbarea tîmplăriei, apariția unei camere sau unei anexe, toate acestea sînt aspecte ce nu pot fi controlate, iar multe dintre ele oferă o notă pitorească. De multe ori, îmi amintesc de rigiditatea orașelor riguros întreținute în care o minoră inserție nepotrivită mă deranja, în comparație cu orașele românești care sînt mai degajate, mai poetice, chiar mai ludice. Sîntem îngăduitori și primim îngăduință.

În legătură cu arhitectura veche, construită pînă în a doua jumătate a secolului XX, majoritatea decorației și proporția golurilor ferestrelor, dar și a întregului obiect arhitectural trimitea la simboluri, cunoscute de omul de ieri. Dar omul de azi se află într-o ipostază *nesinceră* de a sfărîma toate elementele decorative. Astfel, *atașează* profiluri din polistiren în locul celor inițiale, neavînd prea multe în comun cu cele preexistente reabilitării. Omul de azi devine fascinat de lipsa de limite, de faptul că poate face orice, oricînd, oriunde.

Dorința tuturor promotorilor de kitsch este de a epata, de a se afirma pe sine într-un mod ostentativ, de a atrage atenția, strigînd „Uită-te la mine", crezînd că extravaganța le va aduce notorietate. Ultima frază mă face să mă gîndesc numai la încărcatele elevații ale cazinourilor.

Un aspect al arhitecturii vechi trebuie menționat. Multe construcții ridicate în stil eclectic, atît ale celor înstăriți, cît și ale celor cu venituri modeste, cu precădere, erau ultraornamentate, fără vreun fundament teoretic sau simbolic, ci pur decorativ. Ceea ce intervine în spațiu ca ceva nou, poate chiar kitsch, utilizînd din abundență o manieră nouă, constructivă, decorativă, tehnologică, în timp se atenuează și ajunge să placă, considerîndu-se un strat al memoriei. Aviz nostalgicilor – hai să adoptăm o poziție critică și față de trecut, nu doar față de prezent!

Revin la practici recente, cum ar fi termoizolarea tuturor clădirilor existente conform necesității de economisire a surselor neregenerabile, vizînd astfel întreaga populație. Aici se întîmplă o chestiune foarte simplă. Este necesară termoizolarea construcțiilor, iar persoanele implicate au ales metoda cea mai simplă și cea mai ieftină – placarea cu polistiren a fațadelor, uitînd complet ce se află dedesubt, și vopsirea în culori cît mai vii a fațadelor. În acest mod sîntem invadați de imense paralelipipede colorate cu care începem să ne obișnuim și să le purtăm în noi.

Dacă pînă acum am discutat doar despre metode de intervenție pe clădiri mai vechi, nu trebuie să uităm și de apariția kitsch-ului odată cu edificiile înălțate în perioada contemporană. Se poate observa mai bine absența limitelor, atît din punct de vedere urbanistic, cît și din punct de vedere arhitectural. Ne aflăm pe tărîmul încercărilor, al combinațiilor stilistice între *high-tech* și tradițional, între forme organice și structuri rigide fine, între soluții eco și performanța sticlei, între efortul minim produs și profitul maxim cîștigat, între tîrgurile cu ocazia sărbătorilor și toaletarea arborilor, între lucruri sezoniere și permanente.

Cu siguranță, acest concept nu trebuie abandonat în studiul urban, dar nu poate fi nici condamnat. Noțiunea de gust are un rol decisiv în a plasa diferitele acțiuni ca fiind sau nu moduri de manifestare ale kitsch-ului în spațiul public.

© E. Cojocaru

***Andreea Nicuț** este studentă în anul VI la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" și este membră a Asociației Române pentru Educație Cultură și Normalitate – ARCEN.*

PUBLICITATE

Horia Vicențiu PĂTRAȘCU

Acțiunea eternă: proiectul

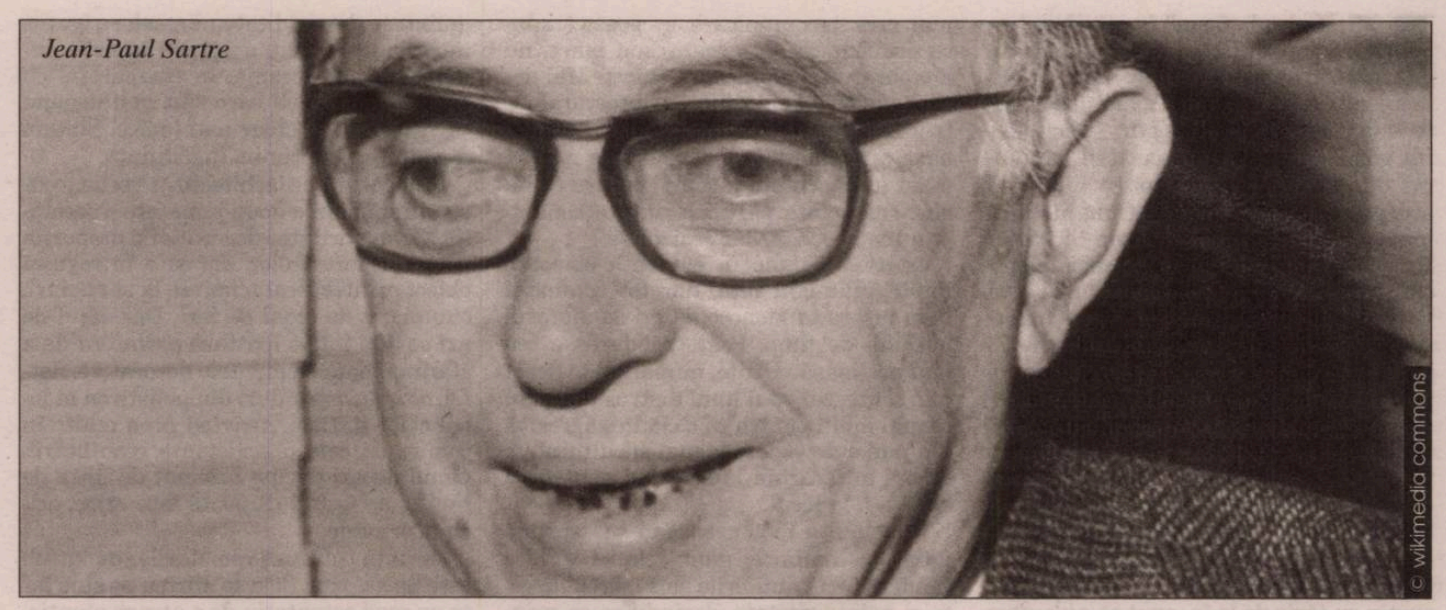

Jean-Paul Sartre

Omul de azi nu mai are o viață, ci un *proiect existențial*. Nu mai trăiește, ci (se) angajează, manageriază și desfășoară „proiecte". Banalul loc de muncă, „contractul de muncă", „job-ul" au devenit „proiecte". Altfel spus, nu mai mergi la serviciu, ci „faci parte dintr-un proiect" (cu varianta mai rară „program"). Nu mai dă bine azi să vorbești despre idealul țării tale – sună prea șovin, naționalist, retrograd –, dar este în regulă dacă, în loc de ideal, spui „proiect de țară". Bineînțeles, „fondurile" noastre cele de toate zilele, mai ales cele europene (Uniunea Europeană fiind la rîndul ei un proiect!) –, nu pot fi obținute decît în urma și în cadrul (bine reglementat) al unor proiecte. Fiindcă uneori reglementările tind să bată în complexitate chiar ordinea naturală, a apărut și specialistul care să te ajute să descurci în hățișul legislativ: consilierul de proiecte. Și o profesiune aparte: „managementul de proiecte".

Universitățile – școala în general – nu și-au dezmințit nici acum menirea: aceea de a consfinți instituțional și de a propaga la scară largă (și cum o poți face mai bine dacă nu pornind de la primele trepte ale dezvoltării indivizilor?) noile direcții ale societății. Astfel, elevii nu mai au lucrări de făcut, ci „proiecte". Profesorii – ca să avanseze în cariera lor, mai ales cei din universități – trebuie să fie „membri" într-un proiect, dacă nu chiar „directori de proiect". Colegii de echipă sînt colegi de proiect. O clasă de elevi este un „proiect", un meci de fotbal în curtea școlii a devenit un proiect (legat eventual de „dezvoltarea personală").

Așadar, un filozof căutător al principiilor lumii (de astăzi) ar putea spune pe bună dreptate că „totul este proiect." Teoria mea este că acest cuvînt – *proiect* – a intrat în folosința vulgului venind din filozofia existențială/existențialistă. Heidegger, Sartre și alții au speculat mult pe marginea ideii că „omul e ceea ce urmează să fie", că existența umană este determinată de ceea ce îi stă în față, înainte, și nu de o esență predeterminativă. Omul este un efort, un demers al împlinirii, o realizare, un proiect. Un cuvînt care a intrat pe calea regală și care a sfîrșit pe uliță, prin șanțuri, prin toate gospodăriile. Un fel de „plastic" – inițial o minune a tehnologiei, astăzi un element pe cît de răspîndit, pe atît de toxic.

Știam toate astea, dar ce am auzit la o emisiune de cultură de la România Cultural m-a făcut din nou să mă crucesc: „Cum ați ajuns la acest proiect, la acest proiect care reunește șase nuvele?" Era vorba, cum v-ați dat seama deja, de un volum de nuvele, iar întrebarea era adresată autorului acelui volum. Autorul nu a corectat-o pe doamna reporter în nici un fel. M-aș fi așteptat să zică: „Ce cuvînt stupid, nerod folosiți..." Sau: „Am conceput acest proiect într-o stare confuză, cînd m-am trezit, mahmur, în patul altcuiva unde nu știu cum am aterizat..." Dar autorul a continuat să îndruge despre „proiectele" sale literare. În altă zi, la același post de radio, s-a vorbit despre o piesă de teatru sau despre o serie de piese sub denumirea de „proiecte artistice", concertele de la filarmonică sînt, cum altfel, proiecte... Exemplele pot continua, dar mai amintesc doar unul: uitîndu-mă pe IMDb la comentariile legate de un film întîlnesc acest îndemn de a-l viziona: „Mergeți la cinema, susțineți proiectul..." A viziona un film nu mai înseamnă a consuma un produs artistic, cultural, ci este deopotrivă o *acțiune* – în speță, înseamnă să susții un proiect cinematografic... În curînd vom ajunge să nu mai spunem simplu că am dormit, ci că am participat la proiectul regenerării organismului sau la acela, cu impact ecologic, al economisirii curentului electric ori al reducerii consumului. Odihna ca „proiect" de reducere a consumului...

Cred că preferința pentru acest termen reflectă cîteva caracteristici ale epocii noastre. Trăim într-adevăr într-o epocă a proiectului. Intrat în uzul și abuzul comun, cum am spus, pe calea regală a filozofiei, el preia o serie de sensuri dintre cele cu care a fost învestit inițial. Unul dintre acestea se referă la redefinirea omului prin prisma verbului *a face*. Omul este ceea ce (se) face, omul are o esență *acțională*. Filozofia și psihologia umanistă, existențială, au dezbătut pe larg această nouă esență a ființei umane – acțiunea. Dacă la Martin Heidegger, cel mai mare teoretician al existenței umane citite etimologic – ca ceea ce stă în afara ei înseși, ca ceea ce are de venit –, mai erau prezente și alte două instanțe ale alterității radicale: ființa și neființa, ulterior în discursul umanist (de exemplu, la Jean-Paul Sartre sau Erich Fromm) nu mai rămîne decît singur omul, ca acela ce dă seamă de sine însuși, ca acela ce se construiește și se realizează pe sine însuși. Din „proiectul" uman, din proiectul existenței umane dispare orice altă referință în afara ființei umane. În psihologie se impune termenul *autorealizare* sau *realizare de sine* (prin A. Maslow), iar toate cărțile și manualele de fericire din zilele noastre sînt subsumabile acestei teme-program. Desigur, dorința de autosuficiență este visul străvechi al umanității, dar pînă la Iluminism această dorință a fost întotdeauna concepută în raport cu un așa-zicînd „donator de autosuficiență", cu un „suzeran" absolut care îmi acordă spațiul – și limitele – „autodeterminării" mele. Libertatea umană putea fi totală la scară umană, fiind în același timp privită la scară divină, limitată. Împărăția libertății umane nu se învecina decît cu Dumnezeu. După Iluminism, Revoluția Franceză și, în sfîrșit și în cel mai înalt grad, după „umanismul" secolului XX, acest ultim vecin a fost expropriat, omul luîndu-i în stăpînire bunurile și „pămînturile", omul a rămas singur, stăpîn absolut pe întinderea nesfîrșită a universului, a celor de sus și a celor de jos, a celor ce sînt „cum că sînt" și a celor ce nu sînt „cum că nu sînt". Iar acestor vorbe ale lui Protagoras nu li s-a mai opus de astă dată nici un Socrate. Nimeni nu-i mai stă în cale sau alături omului: el este ceea ce face (din el însuși). Limbajul, istoria, cultura sînt privite drept „construcții" ale omului și ca atare acestea trebuie uneori „deconstruite" pentru a ajunge la intenția sau la sistemul de intenții – pur umane – care le originează. (Privitor la această sete modernă de autodeterminare exclusiv umană trebuie revăzute paginile lui Berdiaev din *Împărăția lui Dumnezeu și împărăția Cezarului*.)

Un al doilea factor intervine în predominanța acestui termen: aparența lui științifică. În vreme ce proiectul avea, inițial, la filozofi, o încărcătură poetică, puternic metaforică, uzul din zilele noastre s-a contaminat cu un înțeles „științific", ingineresc, tehnic. Proiectul ca rezultat al muncii unor „proiectanți"... Și avem astfel o oribilă struțo-cămilă cu „greutate", cu „precizie", cu prestanță epistemică. Vasăzică, orice poate ieși de sub specia aproximativului și a vagului dacă este prezentat sub formă de proiect. Artele și umanioarele au fost primele care s-au repezit la noul termen tocmai pentru că ele sufereau cel mai tare de pe urma răului nume al „inutilității" și „inexactității". Presiunea, aproape teroarea pe care au exercitat-o și continuă să o exercite științele asupra umanioarelor a lăsat urme adînci. Științele au de partea lor „dovezi experimentale", o metodologie riguroasă și cel mai adesea o aplicabilitate evidentă, ceea ce le asigură dreptul de a controla domeniul acțiunii și implicit lumea umanului, din moment ce omul este redefinit ca ființă acțională. Autosuficiența și autodeterminarea nu mai sînt posibile în absența determinărilor cît mai precise și a definirii cît mai exacte a termenilor. Ceea ce nu vrea să fie simplă speculație trebuie să apeleze la teste, sondaje, chestionare, măsurători. Așa s-au născut sociologia, psihologia experimentală, antropologia culturală. Ei bine, termenul „proiect" și o anumită metodologie specifică lui au fost preluate de arte și umanioare, frizîndu-se deseori ridicolul. Să ni-l imaginăm pe Balzac prezentîndu-și *Comedia umană* ca proiect: obiective, context internațional, bibliografia actuală, modalități de diseminare, metode de testare a aserțiunilor, aplicabilitate.

> *Omul de azi*
> *nu mai are o viață, ci un* proiect existențial.

În sfîrșit, cel de-al treilea factor care a favorizat această tiranie a proiectului este un impuls profund uman: dorința de perpetuitate, într-un limbaj mai inactual: dorința de nemurire. Proiectul este acțiunea interminabilă, acțiunea care reverberează la infinit, împlinirea care niciodată nu se termină, fapta care se realizează continuu, care nu încetează niciodată a se realiza. Nu știu cîți au sesizat faptul că „proiectul" desemnează nu doar ceea ce ai de gînd să faci, ci ceea ce s-a realizat deja. De la lucrările prezentate de elevi și de studenți sub titulatura de „proiect" pînă la „proiectele" de cercetare, științifice sau artistice, înseși rezultatele proiectelor sînt denumite „proiecte". Proiectul este proiectat să dureze *ad infinitum* și, chiar dacă există termene-limită *(deadline*-uri), acestea nu sînt decît jaloane în cadrul lui, iar proiectul însuși poate fi îmbunătățit, ameliorat, dezvoltat, cuprins de un proiect mai larg ș.a.m.d. Proiectul este *acțiunea nemuritoare,* iar dacă omul este redefinit ca ființă acțională, putem conchide că dorința de nemurire a omului se exprimă, travestit, în apetența lui pentru proiect, pentru proiecte. Proiectul nu devine niciodată inactual, căci poate fi permanent actualizat. Proiectul este fapta mereu actuală, acțiunea mereu „la zi", niciodată revolută, niciodată desuetă.

Așadar, cele trei valori implicate în predominanța proiectului în zilele noastre sînt: acțiunea, știința și imortalitatea. Mai precis: definirea omului ca ființă acțională, prestigiul enorm al științei și dorința de nemurire a ființei umane.

Mai devreme sau mai tîrziu vom ajunge să spunem: „proiectez o plimbare", „am în proiect o poezie", „proiectez să-i cînt o serenadă Julietei" sau, sfîrșit de durere, „proiectul dragostei noastre a eșuat". Profesorii de limba română – unele dintre cele mai redutabile instrumente ale impunerii ideologiei sociale – vor comenta „Luceafărul" astfel: „proiectul lui Hyperion de a deveni pămîntean este, în cele din urmă, respins. Motivele respingerii acestui proiect sînt..."

Horia Vicențiu Pătrașcu *este doctor în filozofie al Universității „Al. I. Cuza" din Iași și cadru didactic la Universitatea Politehnică din București. Cele mai recente cărți publicate:* Pustiul binelui. Eseuri filozofice *(Editura Eikon, 2017) și* Idealul valah. Sondări în psihologia abisală a poporului român *(Ideea Europeană, 2017).*

Petre M. IANCU

Netanyahu și amenințarea iraniană

În dramatica sa ieșire la rampă, premierul israelian a ridiculizat negarea, de către iranieni, a programului lor nuclear militar. Tema îi preocupă intens pe observatori. Ce amenințări se articulează? Va fi război?

În joc nu e doar soarta acordului nuclear încheiat cu Teheranul de către Germania și puterile cu drept de veto în Consiliul de Securitate al ONU. Judecînd după declarațiile președintelui și reacțiile șefului diplomației americane, Pompeo, la discursul premierului israelian Netanyahu, e probabil ca SUA să denunțe acest acord în următoarele 12 zile.

Un atare demers ar isca inconveniente Rusiei, principalul aliat al Iranului. Ar provoca, totodată, neplăcerea unor americani, adepți ai fostului președinte Obama, artizanul acordului cu ayatollahii persani. În fine, ar genera iritarea vest-europenilor care susțin în continuare, fie și cu proaspete rezerve, această înțelegere și mizează pe dialog cu Teheranul.

Atît șefa diplomației europene, Mogherini, cît și oficialii germani și francezi s-au arătat înclinați să temporizeze, reacționînd rezervat la dezvăluirile liderului de la Ierusalim.

Nu puțini critici de stînga ai lui Beniamin Netanyahu au încercat, la rîndul lor, să contracareze dramatismul prezentării sale, susținută de grafici și fotocopii extrase dintr-o arhivă doldora de prezumtive documente iraniene, în greutate de o jumătate de tonă. Documente pe care, după examinarea lor de către experți, șeful diplomației americane, Pompeo, fost director al CIA, le consideră sută la sută autentice.

Beniamin Netanyahu

© wikimedia commons

Mesajul ei major este că regimul iranian a mințit și minte în continuare, chiar în aceste zile. Corolarul acestei constatări e că, probabil, va continua să mintă, nemeritînd încrederea acordată de Occident cînd a bătut palma cu ayatollahii, printr-o înțelegere precară de tot.

Dramatismul acestui mesaj nu reiese plenar decît din cunoașterea mentalității americane și a contextului amenințării persane. Tendința celei dintîi e să le retragă definitiv celor prinși mințind o încredere inițial liberal acordată.

În ce privește amenințarea iraniană, ea nu vizează doar un program nuclear militar numit „Proiectul Amad", care ar putea fi oricînd reluat, după ce, de bună seamă, a fost perpetuat în ciuda anunțului oficial iranian că ar fi fost pus pe butuci în 2003.

Nu mai puțin îngrijorătoare sînt programul balistic al Iranului islamist, precum și expansiunea sa în Siria și în regiune, de unde pune în pericol, în mod nemijlocit, statul evreu. În fine, extrem de alarmante sînt, în conjuncție cu aceste programe și consolidări militare la o aruncătură de băț de frontiera israeliană, amenințările cu genocidul pe care le proferează Iranul, cu regularitate, la adresa statului evreu.

În fața acestui complex de riscuri și amenințări, ce opțiuni au țările, popoarele și regiunile amenințate de șiiții iranieni, între care și statele arabe sunnite din regiune? Și, mai cu seamă, ce opțiuni au israelienii? Dar europenii?

Primii refuză categoric să mai comită o eroare fatală precum greșeala săvîrșită de evrei ca reacție la Hitler. Mulți au desconsiderat atunci primejdia genocidului, ignorînd amenințarea unei puteri totalitare, agresive, dispunînd de forța și capacitatea de a-și pune în aplicare voința exterminatoare.

Optica celor din urmă e, adesea, diferită de a americanilor, detestați de unii, între altele, pentru că asigură de multe decenii, *manu militari,* protecția unui Bătrîn Continent prea nevolnic și anemic ca să se salveze singur de varii tiranii.

Israelul nu se bucură de luxul superbiei unui continent din care o parte i se crede superioară Americii și-și permite să-i dea lecții morale și politice. E, deci, greu de crezut că Ierusalimul va putea tolera la nesfîrșit cvadricefala amenințare persană la adresa statului evreu, amplificată de rachetele iraniene staționate în Siria.

Nici UE și nici comunității internaționale nu le va fi ușor să-și perpetueze, în această chestiune, politica struțului, fără să riște autodiscreditarea totală. La rîndul lor, SUA se vor vedea silite să ia măsuri.

Ce-i rămîne Rusiei de făcut? Kremlinul nu-și va pune în pericol, probabil, victoria în litigiul civil sirian, alături de regimul Assad. Ca atare, nu va risca devastarea regională cauzată de o potențială extindere a războiului sirian și transformarea lui în teatrul unei conflagrații irano-israeliene.

Cu atît mai puțin își va asuma o confruntare directă cu SUA ori cu Israelul. Încît Iranului nu pare a-i rămîne decît alternativa, cîtuși de puțin ademenitoare, a unui război pustiitor, cu efecte incalculabile pentru regimul ayatollahilor. Sau mai probabila retragere din Siria și renunțarea la refuzul renegocierii tratatului său nuclear și a programului său balistic, însoțite, poate, de o extindere a operațiunilor teroriste pe care le sponsorizează regimul teocratic iranian în lume.

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

Ce opțiuni au israelienii? Dar europenii?

Semnificativ, în context, este că nici iranienii nu le-au contrazis, credibil, autenticitatea, preferînd să-ncerce să-l ia peste picior pe Netanyahu. Critici s-au arătat și alți adversari politici ai liderului de la Ierusalim. De pildă, de la publicația israeliană de stînga *Haaret*. Potrivit căreia, premierul statului evreu s-ar fi afișat teatral, într-o postură de cabotin, „recurgînd la mijloace facile", spre a prezenta cu efect informații în mare parte vechi, dintr-un raport publicat de IAEA în 2011.

Or, șeful Departamentului de Stat american a subliniat că în arhiva prezentată de Netanyahu se află mii de documente noi, necunoscute pînă de curînd.

Cu toate acestea, presa de peste Ocean nu se dă în lături de la estimări hazardate. Că scopul exercițiului premierului israelian ar fi fost, după cum susține ziarul *Chicago Tribune,* „să-l convingă pe președintele SUA să denunțe acordul cu Iranul" e o nerozie. În fond, e clar că Netanyahu l-a convins de mult pe Trump. În speță, înainte ca șeful Casei Albe să aibă acces la estimările experților săi cu privire la calitatea și fiabilitatea documentelor prezentate de șeful guvernului de la Ierusalim.

Parțial perplecși (pînă la o analiză exhaustivă) au rămas doar omologii săi europeni. Care se tem de o proximă escaladare a conflictului sirian mai mult decît de altceva. Needificate cu adevărat au continuat să fie și națiunile mai multor continente. Încît ieșirea la rampă a premierului israelian s-a adresat în egală măsură publicului israelian și celui american, liderilor europeni, lumii arabe și, în genere, comunității internaționale.

Cu ochii-n 3,14

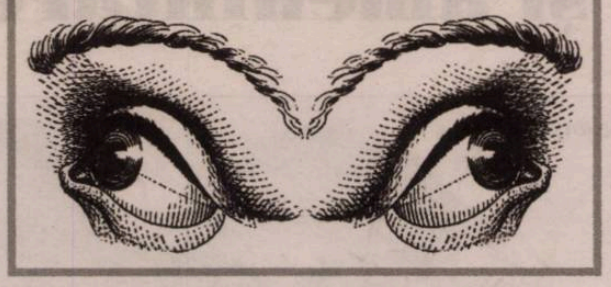

ÎN JURUL NOSTRU, UNII DINTRE CEI MICI TRANSFORMĂ JUCĂRIA ÎN TIMP CE MERG, ORIUNDE O POT GĂSI

■ Toate în jurul nostru se schimbă, mai puțin natura umană. (**A. M. S.**)

■ O grădiniță din Massachussets le-a interzis copiilor să folosească expresia „cel mai bun prieten“, susținînd că unii dintre cei mici s-ar putea simți marginalizați sau neincluși în grup. (**C. Ș.**)

■ În 2003, Mark Zuckerberg lansează FaceMash în rețeaua internă a Universității Harvard și dă socoteală profesorilor acesteia. Ulterior, transformă jucăria în fenomenul global Facebook și ajunge să dea explicații în fața Congresului american. Mă întreb cît de importantă va fi următoarea mișcare a lui Zuckerberg și dacă Prefericitul, Papa, Dumnezeu sau orice altă entitate astronomică în funcție, în acel moment, va avea întrebările potrivite pentru acesta. (**A. D.**)

© D. Călinescu

■ În Hawaii s-a votat o lege care interzice trimiterea de SMS-uri în timp ce mergi. Amenda este de 15 dolari, dar poate ajunge pînă la 99 de dolari, pentru recidiviști. Conform unei statistici, s-au înregistrat mai bine de zece mii de accidente cauzate de oamenii care stau lipiți de ecranul telefonului în timp ce merg. (**S. G.**)

■ Într-un articol din *The New Yorker:* „Masculii de musculiță de oțet caută eliberarea sexuală oriunde o pot găsi. Cînd nu pot face asta, ei beau alcool.“ (**C. Ș.**)

E CEL MAI VIGUROS EXEMPLU CĂ, DEOCAMDATĂ, TOTUL E SUB CONTROL

■ Dacă acceptăm că fotbalul e parte a culturii engleze (și europene), atunci toți xenofobii care acuză „hoardele barbare“ că ne distrug identitatea culturală europeană au în egipteanul Salah cel mai solid contraargument: 42 de goluri pentru Liverpool în acest sezon. E cel mai viguros exemplu că Europa marchează, în continuare, și cu ajutorul lui Mohamed. (**M. M.**)

■ Pe capul celei mai înalte statui a lui Iisus din lume au apărut mai multe antene de emisie, scrie gizmodo.com, care notează că scopul acestor antene nu este deocamdată clar. Oare ca să ne audă mai bine? (**A. M. S.**)

■ „Lucrători anume desemnați de către MAI să supravegheze cu sau fără brățară electronică persoana arestată la domiciliu“, „că doar, ce mare lucru, cel puțin un șef de post și un agent este [că sînt, *n.n.*] în fiecare comună“. Doar trebuie „să ai o hartă pe un ecran și să fie un lucrător specializat în lucru cu această aparatură“. Așa ne explică Eugen Nicolicea, „în mod juridic, și nu sentimental“, acest recent proiect vizînd arestul la domiciliu și în week-end. Abia aștept să-l întîlnesc pe agent pe ulița mare, cu harta subraț, căutîndu-și aresatul în fundul curții, după nucul cel mare, pe cînd nevastă-sa dă boane la păsări. „Bună ziua, fa Marcelo, acasă ți-i omu'?“ „Acas', că doar unde?, că mi l-or băgat la pîrnaie-n tindă, pînă luni dimineață. Da' stai numa' o țîră, c-acuș vine, o trecut valea pîn' la Gligoru lu' Căcel, că l-o rugat să-i dea o mînă de ajutor că-i fată vaca, să nu-i moară vițelu'. Da' vine mintenaș! O țîr de rachiu îți pui? C-oi fi și matale ostenit de-atîta alergătură!“ „No, amu-i ghine că ne-om înțeles!“ „Păi, cum de nu, că doar oameni sîntem, căciuli purtăm!“ „Corupție îi spunem, corupție scriem!“, murmură omul legii, pătruns de înalta-i misie, pe cînd dă rachiul peste cap și bifează în tabel că totul e sub control. (**R. M.**)

CEL PUȚIN TEORETIC, SE PARE CĂ MESAJELE S-AU ÎNĂLȚAT ÎN VĂZDUH

■ Bucureștiul a avut o serie de primari demnă de o galerie a grotescului. După toate figurile ciudate sau dubioase, în premieră, a urmat o doamnă. Ea ar fi putut, cel puțin teoretic, să mai lumineze galeria cu pricina, s-o mai înfrumusețeze. Deocamdată, ce mi se pare însă e că, la vremea primăverii, Bucureștiul n-a mai arătat de nu mai țin minte cînd așa de murdar și neadministrat. Pe lîngă gunoieri și măturători, parcă și semafoarele au ajuns să-și facă de cap, în ciuda locuitorilor. (**A. M.**)

■ Filtrul auto din orășelul elvețian Köniz a prins zilele trecute în imagini o rață zburînd cu o viteză de 22 km/oră peste cea admisă în zonă. Se pare că infractorul e încă în libertate. (**C. Ș.**)

■ Un studiu arată că 50% din mesajele misogine de pe Twitter sînt publicate de femei. Mi se pare la fel de (puțin) surprinzător ca femeile, nu puține, care exclamă, bărbătește, „P**a mea!“. (**M. P.**)

■ În alte vremuri, cînd se considerau ofensați sau aveau ceva de împărțit, bărbații rezolvau chestiunea printr-un duel. Unul memorabil s-a petrecut pe 28 iunie 1808 în apropiere de Paris și i-a avut ca protagoniști pe domnii De Grandpré și Le Pique, care aspirau simultan la grațiile domnișoarei Tirevit, dansatoare la Opera Imperială. Fiindcă pe atunci era la modă zborul cu balonul, cei doi s-au urcat, fiecare, în nacela unui balon și, din grădina Tuileries, s-au înălțat în văzduh. Cînd baloanele au ajuns la înălțimea de o jumătate de milă, și-au scos pistoalele și au tras (condiția era să nu tragă unul asupra celuilalt, ci să țintească balonul adversarului). Primul a tras Le Pique, care însă nu a nimerit ținta. A tras apoi și De Grandpré, nimerind-o pe a lui. Străpuns de glonte, balonul bietului Le Pique s-a prăbușit, iar acesta și secundul său au sfîrșit zdrobindu-se de pămînt. De Grandpré și-a continuat ascensiunea, a plutit o vreme purtat de aburii victoriei și în final a revenit la sol. Istoria (cel puțin aceea la care am avut acces) nu spune ce s-a întîmplat în continuare cu dansatoarea și învingătorul. (**D. S.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9:00-18:00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector....., Cod poștal.....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr..... din data.....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna*..... Semnătura.....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L. să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. – Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **742** ■ 10-16 mai 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Lăsați critica! Vrem soluții!“

pagina **3**

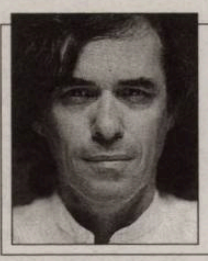

MIRCEA CĂRTĂRESCU

„Imperiul de hîrtie“

pagina **III**

PETRE M. IANCU

„Singurătatea Doinei Cornea“

pagina **20**

MHS

Ficționarul onomastic

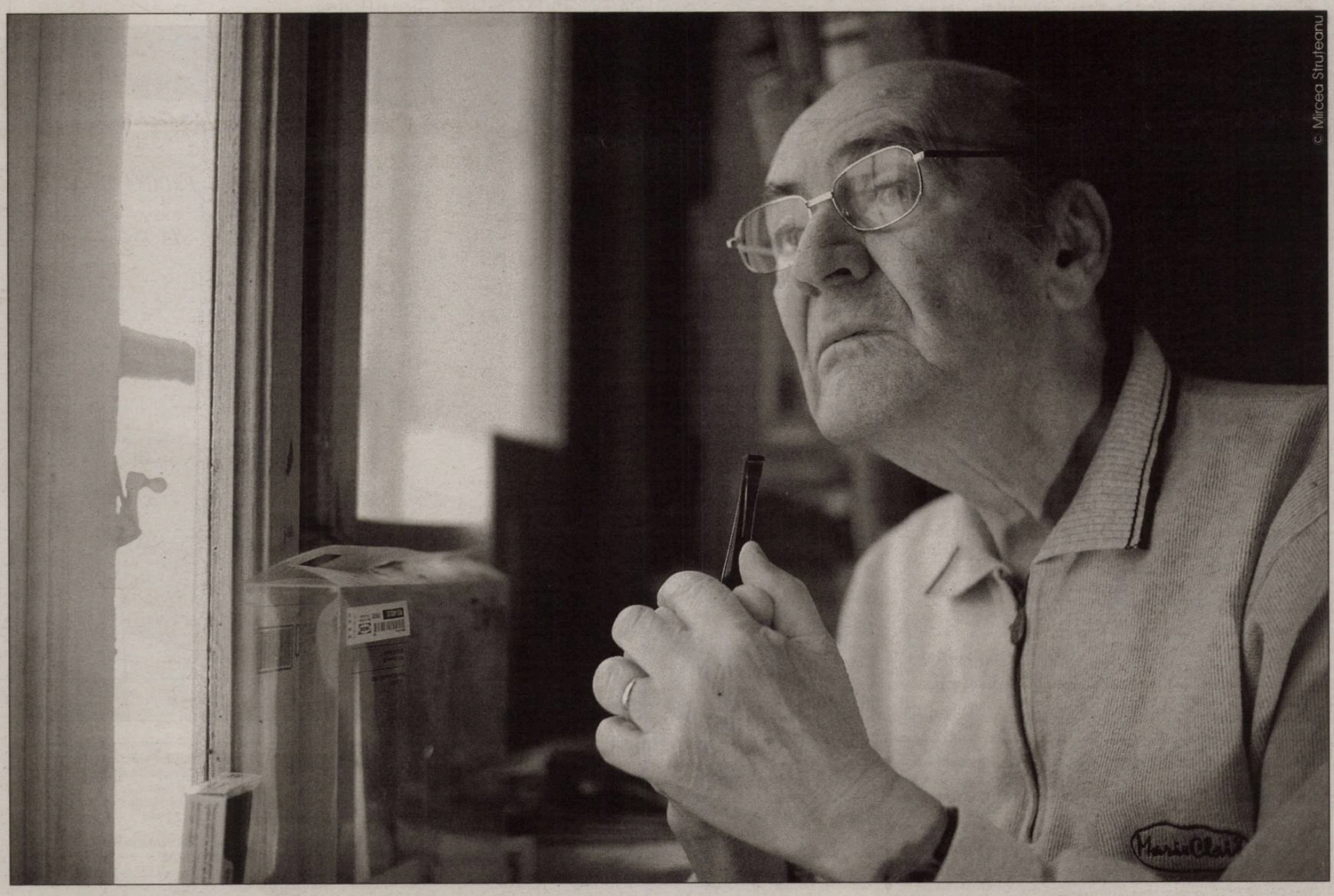

© Mircea Struțeanu

„Rîsul e un instrument în stare să producă mutații ale omenirii.“

MIRCEA HORIA SIMIONESCU

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

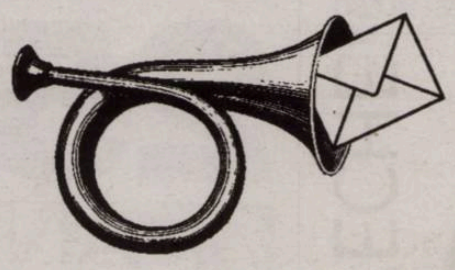

turneu de inbox

Ziua de odihnă

Legăturile Bisericii Ortodoxe cu Coaliția pentru Familie au fost și sînt evidente și demonstrate. Biserica, însă, nu ne lămurește de ce susține cu atîta înverșunare și resurse acest lucru. Practicarea homosexualității este considerată un păcat, dar mai sînt și alte păcate împotriva cărora nu se zbate nimeni, deși împotriva lor nu trebuie schimbată Constituția. Iar ele sînt mult mai simplu de combătut.

Un singur exemplu. Într-una din primele porunci – deci cele mai importante – (a doua sau a treia căci numărătoarea depinde de la un cult la altul) date lui Moise și scrise pe tablele legii se cere: „Adu-ți aminte de ziua odihnei, ca să o sfințești. Lucrează șase zile și-ți fă în acelea toate treburile tale, iar în ziua a șaptea este odihna Domnului Dumnezeului tău: să nu faci în acea zi nici un lucru, nici tu, nici fiul tău, nici fiica ta, nici sluga ta, nici slujnica ta, nici boul tău, nici asinul tău, nici orice dobitoc al tău, nici străinul care rămîne la tine." (Exodul, cap. 20, versetele 8-10).

De ce Biserica nu-și aduce aminte de porunca aceasta și să le amintească oamenilor că, în ziua de odihnă, sluga și slujnica, ce se numesc astăzi angajați la hipermarketuri, nu ar trebui să lucreze pentru tine? Punîndu-i să-ți taie salamul ție, om cu frică de Dumnezeu, în ziua de duminică săvîrșești un mare păcat împotriva poruncii divine. Închiderea magazinelor duminica, prin lege, n-ar fi necesară, așa cum erau discuții să se facă „la fel ca dincolo", ci ar fi firească întrucît, nu-i așa (?!), comerțul ține de o singură lege: a cererii ce creează oferta.

Pentru acest lucru nu ar trebui schimbată Constituția, nici legile țării. Trebuie doar ca Biserica să-și educe drept-credincioșii!

Observ, de asemenea, că în calendar s-au înmulțit sărbătorile „cu cruce roșie", adică acelea care presupun odihna și slujbe în biserici. Femeia de la mezeluri nu prea le poate ține, însă, căci dacă pică ca anul acesta cînd, în Săptămîna Luminată, au fost sărbători nou introduse vineri și sîmbătă, apoi duminica. Treburile casnice nu pot fi amînate atît de mult.

Tot așa, s-au înmulțit și „liberele" de la stat, cică pentru a ne conforma normelor UE. Așa a apărut ziua liberă cu ocazia Micii Uniri. Este interesant că Biserica n-a susținut să fie aleasă ca zi liberă o mare sărbătoare precum Boboteaza. De Bobotează, oamenii ar prefera o zi liberă ca să poată să aștepte preotul la sfințirea casei, nu să lase cheia la vecini, cum se întîmplă acum. Într-un an, s-a întîmplat ca, în timp ce un mare și „aurit" sobor de preoți își lua locul pe scena din piața mare pentru sfințirea cea mare a apei, oameni în salopete, angajați ai unei firme, să se înalțe pe macarale, dar nu ca să rîdă în soare, ci ca să desfacă ornamentele de sărbători.

N-ar trebui oare mai puțină culoare în calendar și mai multe culori în suflet?

Cornelia CĂTINEAN
corneliacatinean@yahoo.comv

Dilema veche vă propune

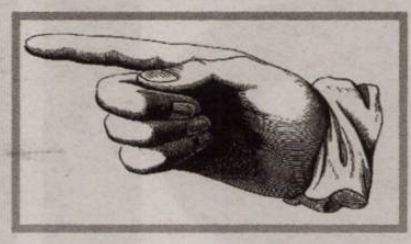

■ Dacă vreți să știți care au fost bestseller-urile ultimilor trei decenii în Franța, citiți acest articol: https://bibliobs.nouvelobs.com/actualites/20180430.OBS5986/quest-ce-qu-un-best-seller.html. Nu este vorba întotdeauna despre romane. De exemplu, banda desenată *Astérix* a bătut toate recordurile de vînzări: milioane de exemplare vîndute în cîteva luni de la apariție. (Ana Maria Sandu)

■ Despre ce mai înseamnă familia în ziua de azi, în articolul „Japan's Rent-a-Family industry" din *New Yorker* (https://www.newyorker.com/magazine/2018/04/30/japans-rent-a-family-industry). (Cristina Ștefan)

■ „Don't Worry, Be Happy". Bobby McFerrin în concert pe 19 mai la Sala Palatului. (Dana Călinescu)

■ *The Attic* este o revistă online de muzică și o platformă culturală care se concentrează pe o gamă largă de genuri muzicale din diverse culturi ale lumii *(world music),* oferind reportaje, articole și interviuri cu diferiți artiști, compozitori și ansambluri, recenzii de muzică și *podcast*-uri audio. Pe lîngă asta, între 21-24 iunie, va organiza o rezidență artistică, numită InContext, la Slănic Moldova, un festival cei propune un dialog dintr-o perspectivă etno-muzicologică și ecologică între muzica indiană și contextul natural din zonă (interculturalitate și interacțiune între om și natură în salina Tîrgu Ocna), precum și o serie de performance-uri, DJ set-uri și *workshop*-uri cu copii din zona Slănic, ce urmăresc să examineze relația sunetului cu natura. Mai multe la incontext.art/edition/10/incontext-music. (Marius Chivu)

■ *Ce-mi puteți face, dacă vă iubesc!?* – „Eseul confesiv despre Ioan Alexandru", dar și pentru Ioan Alexandru, am adăuga, semnat de Dan C. Mihăilescu. O carte exemplară pentru firul ideilor, pentru rostul Poetului, precum și prin felul obiectiv și foarte pertinent, minuțios argumentat și sugestiv, în care realizează o analiză „la rece" a ceea ce a fost „epoca", cu toate ale ei. Dar și felul în care oamenii acelei lumi au reușit să navigheze spre alte orizonturi, de lumină și senin. O carte care se cerne în răstimp, și de aceea se cere re/citită și se cuvine mereu re/evaluată. La maxim! (Ruxandra Mihăilă)

■ O nouă ediție Art Safari începe pe 11 mai în Piața George Enescu. Cu ocazia acestui eveniment, vizitatorii au ocazia să vadă tablourile a 50 de pictori celebri, aflate în colecția BCR. Cred că numele acestor pictori sînt de ajuns pentru a stîrni curiozitatea: Alexandru Ciucurencu, Aurel Băeșu, Camil Ressu, Corneliu Baba, Dumitru Ghiață, Eustațiu Stoenescu, Gheorghe Petrașcu, Henri H. Catargi, Horia Bernea, Ion Theodorescu-Sion, Ion Țuculescu, Iosif Iser, Jean Alexandru Steriadi, Marius Bunescu, Max Arnold, Nicolae Dărăscu, Nicolae Tonitza, Octav Băncilă, Rodica Maniu, Rudolf Schweitzer-Cumpăna, Samuel Mützner, Ștefan Luchian, Ștefan Popescu, Theodor Pallady, Vasile Popescu. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **România neîmblînzită**
- **Intimitate**
- **Mai '68**

album dilematic Gicu Butoi

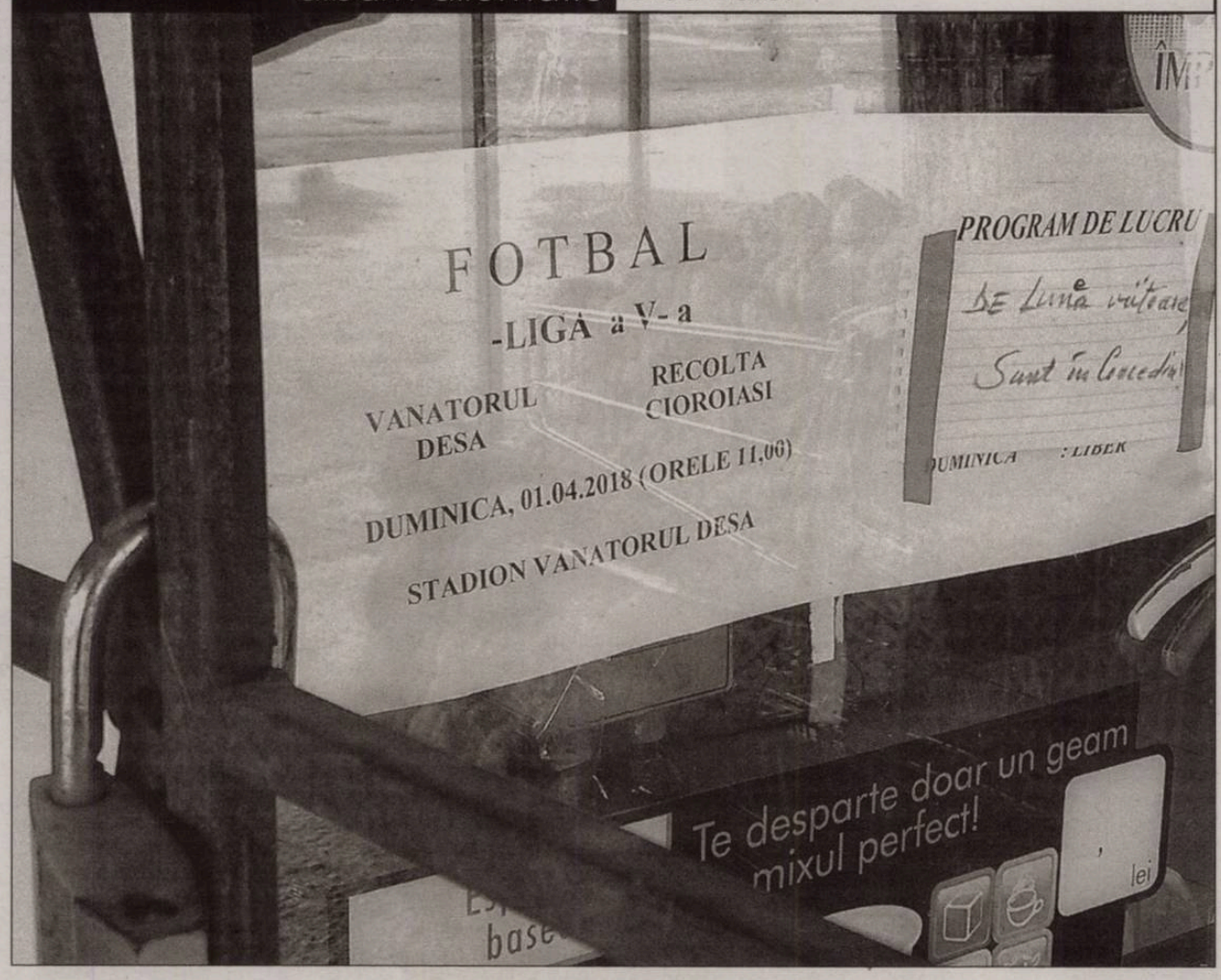

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipomedia

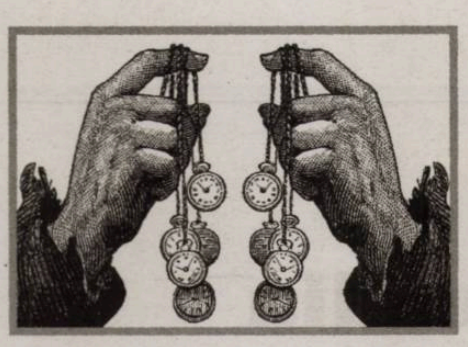

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Lăsați critica! Vrem soluții!

Nu e prima oară cînd mă confrunt, pe blog sau la cîte un post de televiziune, cu reproșuri nerăbdătoare: mi se spune că mă complac (asemenea multor „intelectuali“ și „reprezentanți ai societății civile“) în exercitarea unui acru spirit critic, dar nu vin niciodată cu soluții eficiente pentru îmbunătățirea situației. De curînd, am avut ocazia, într-un interviu solicitat, la Timișoara, de excelentul jurnalist Melania Cincea (cf. *Timopolis,* 29 aprilie), să-mi spun încă o dată părerea pe această temă. Îmi permit să reiau mai jos (cu minime modificări) pasajul cu pricina, în speranța că aș putea clarifica nițeluș rolul, rostul și limitele spiritului critic, în condițiile în care *„diagnosticul“ corect* al unei stări de fapt e, într-o primă etapă, mai important decît „tratamentul“ propriu-zis… Iată răspunsul meu la una dintre întrebările interviului:

Tema „soluțiilor“ e o temă spinoasă și, aș spune, o capcană specific autohtonă. În general, românii „au soluții“. Cum stai de vorbă cu unul, auzi: „Îți spun eu ce trebuie făcut.“ Românii sînt „deștepți“, au idei: „Dă-mi mie pe mînă Internele, sau Finanțele, sau Agricultura și-ți rezolv tot, cît ai zice pește!“ Or, asta introduce un coeficient de arbitrar vesel, care nu e eficient, ba, într-un anumit sens, e direct primejdios, Nu oricine are competența să „vină cu soluții“. Mai mult: de obicei, tocmai cei mai nepricepuți sînt doldora de „soluții“. Dar, în realitate, cetățeanul obișnuit nu are alt rol decît să pună probleme, să exprime nevoi, să reacționeze la derapajul guvernamental. Nu „să rezolve“ lucrurile. E, dacă vreți, o problemă de „diviziune a muncii“: „soluțiile“ sînt lotul instituțiilor Puterii. Adică al acelora care au fost aleși să le găsească și au și mijloace să le implementeze. Da, se pot face consultări largi, sondaje de opinie, dezbateri publice. Dar un ministru nu își face treaba cerînd de dimineața pînă seara soluții „de la popor“.

Vin acum la tema intelectualilor (mai ales cei numiți „publici“). Văd mereu, pe forumurile articolelor pe care le public: „Dom'le, e ușor să critici, dar vino cu soluții!“ Or, prestația mea de presă e a unui *diagnostician,* nu a unui *terapeut* universal. Încerc să semnalez boala, neregula, derapajul. Trag alarma, arăt cu degetul rana (eventual, neluată în seamă, dacă nu chiar ascunsă). Pot avea, e drept, și unele sugestii în domeniile la care mă pricep cît de cît. Pot să și greșesc. Dar nu am responsabilitatea, competența universală ori cea specifică, necesare pentru a dezlega orice ecuație administrativ-politică. Nu mai spun că, în calitate de „simplu cetățean“, nu dispun de *instrumentarul* „punerii în practică“ a ideilor mele. Trec peste faptul că, dacă *fiecare* dintre noi s-ar repezi să propună soluții, am ajunge rapid la anarhie. Nu oricine e pregătit să „salveze“ țara.

Există și ideea că intelectualii trebuie să educe masele, să iasă mereu, pașoptist, pe scenă. Îmi pare rău, nu așa e neapărat rolul artistului, al scriitorului, al filozofului, al intelectualului în general. Intelectualul ca „agitator“, ca lider ideologic, ca „propagandist“ de meserie, gata să ducă masele spre un „viitor de aur“, e supraviețuirea unui „imperativ“ marxist. În fond, nici George Enescu, nici Brâncuși, nici Rembrandt, nici Balzac – mai nimeni din această categorie – nu și-au propus și nu s-au simțit obligați sau îndrituiți să vină cu „soluții“ concrete. Și-au văzut de treabă. În unele cazuri e chiar preferabil ca intelectualii să nu abuzeze de militantism. Știm bine că au fost situații în care „angajarea“ unor intelectuali nu a fost tocmai înțeleaptă…

Nu oricine e pregătit să „salveze“ țara.

Prefer să ascult sfatul lui Raymond Aron; ca intelectual, statutul tău firesc e acela de *„spectator angajat“*. Cînd se întîmplă o neregulă, cînd apare o problemă, îți faci vocea auzită, te exprimi, acuzi sau aperi. Dar rostul tău nu e, cum credea Marx, *să schimbi* lumea, ci *să o înțelegi* și să o faci înțeleasă. Restul e voință de putere, orgoliu, aflare în treabă. Pe de altă parte, chiar dacă ai avea, pe domenii specifice, competențe cu șanse de reușită pragmatică, ele nu duc nicăieri, căci, de regulă, nimeni nu le solicită. Cine, la noi, îi întreabă pe reprezentanții societății civile sau pe intelectuali ce ar fi de făcut? Avem, cu adevărat, fertile dezbateri publice? Domnul Dragnea își permite, de pildă, să decidă că vom muta o ambasadă importantă de colo-colo. Dumnealui nu știe că în politica externă există contexte, experți, înțelegeri internaționale, riscuri. Vine din Turnu Măgurele și spune: „Păi, să mutăm ambasada română de la Paris la Nisa“. Nu vreau să fiu răutăcios, dar dl Dragnea e un băiat de mîna a treia, un provincial zglobiu, care s-a trezit brusc într-o poziție de decizie. Nimic din calitățile lui intelectuale, morale, pragmatice nu-l recomandă pentru a conduce țara asta. Ca să conduci o țară, trebuie, totuși, să ai niște înzestrări și să ai un proiect. Nu să te bagi în față, ca să surîzi, șmecher, pe sub mustață, în stilul: „Hai, că vă fac din vorbe!“ E amețitor că un asemenea aranjor de duzină a ajuns în vîrful națiunii. Asta e nenorocirea. Soluția? Să plece! Dar uitați-vă și la ceilalți miniștri, uitați-vă cum vorbește ministrul Educației. Uitați-vă cum vorbește și biata doamnă prim-ministru (…). Ce caută ea în fotoliul ăla? E ca musca-n lapte. Am vecini cel puțin la fel de competenți… Și totuși, a devenit un loc comun că „vinovați“ sînt, mereu, intelectualii. Dacă intră în politică o fac pentru că vor „sinecuri“ și privilegii, dacă nu intră stau, „elitiști“, în „turnul de fildeș“, fac pe deștepții și, în loc să rezolve lucrurile, „să se implice“, bombăne de pe margine! Soluții – ioc!

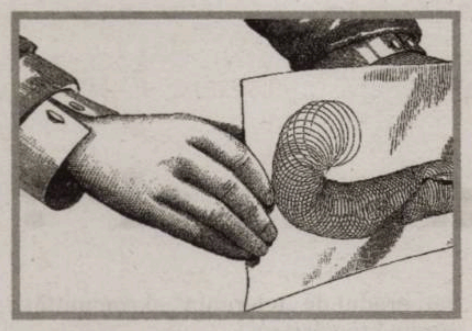

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Lecții de viață

Puține lucruri ne plac nouă, oamenilor civilizați, mai mult decît să dăm lecții altora. Și indiferent dacă asta e sau nu-i meseria noastră, o facem voluntar pe oriunde apucăm: acasă, la slujbă, pe stradă, dar mai ales cu amicii, cunoscuții, colegii și familia. Și nu mă refer, firește, la a le preda botanica sau geometria analitică, ci la a da cui vrei și cui nu vrei „lecții de viață“. Ne punem în cap că un altul, vecinul, colegul, fiica etc., nu trăiește cum trebuie: de pildă, adoră fleicile la grătar, pe cînd noi sîntem vegetarieni (ori invers), citește ceea ce noi considerăm maculatură, adoră emisiuni de televiziune care pe noi ne fac să urlăm, se îmbracă aiurea, se tatuează, trăiește cu cine nu se cade, detestă pisicile și așa mai departe. Gusturile respectivului ne scot din minți: „Vai, dragă, e atît de primitiv, sau de decadent, sau de grotesc ceea ce face și crede el sau ea!“ Sigur, viața lui nu ne afectează direct, dar indirect ne mîhnește numai, așa, ideea că hăpăie mici ca nesimțitul, fără să se gîndească nici la radicali liberi, nici la antioxidanți, nici la colesterol, nici la grăsimi cancerigene și nici, desigur, la bietele animale sacrificate pe altarul gurmandizei lui. Și atunci ce facem, mai ales că ținem grozav la ins? Fiindcă, se zice, „dacă nu l-aș iubi, puțin mi-ar păsa de faptul că se distruge, uite așa, încet-încet, cu ce mănîncă, cu cine iese ori cu altceva!“ Dacă am fi niște barbari egoiști, i-am întoarce spatele pur simplu, lăsîndu-l pradă viciilor sale și felicitîndu-ne că va pieri repede de pe urma lor. Dar nu, noi sîntem civilizați și filantropi, adică fie inspirați de vreo evanghelie, fie iluminați de vreo altă revelație, fie puțuri de știință, în tot cazul pătrunși de sentimente umanitare. Și atunci? Ce facem cu ipochimenul – după caz, ateu ori habotnic, oricum covîrșit de păcate? *Ne punem în gînd să-l salvăm.* De cine? De anturaj, de fleici, de Diavol, de Dumnezeu, dar în primul rînd de *el însuși.*

Asta e marea pasiune a civilizatului: să-și salveze aproapele de el însuși, cu deosebire împotriva voinței aceluia. (Căci dacă consimte, se pierde jumătate din haz, nu-i așa?) Modalitățile de salvare au fost și sînt numeroase – unele private, dar multe exercitate la nivel colectiv. Mereu unii trebuie eliberați de năravurile sau alegerile rele (din punctul nostru de vedere) prin legi și regulamente, prin tot felul de norme și recomandări, prin evanghelizări și predici. Ferească Dumnezeu să vrem răul cuiva! Dimpotrivă: noi, păstorii turmei, vrem să ferim turma mică de lupii cei răi și mulți, pe care ea îi ignoră, furișați, cum sînt, fie din străinătatea decadentă, fie de-a dreptul de la Satana. Dacă sîntem credincioși, vrem să-i învățăm pe alții că necredința e o boală și ținem morțiș să-i vindecăm, ca să ajungem cu toții vecini de Rai. Invers, dacă sîntem atei, vrem să-i salvăm pe credincioși de năpasta de a se bizui pe Rai. Inchiziția ardea și tortura eretici nu, chipurile, ca să le facă un rău, ci ca să le mîntuiască sufletele, ceea ce nefericiții care urlau pe rug se încăpățînau să nu priceapă. Or, sufletul e „omul însuși“, așa că bietul corp carbonizat nu avea nici o importanță. Iarăși, Teroarea din Franța revoluționară îi ghilotina pe preoți, ca să mîntuie poporul de opresiunea Bisericii. Cînd a sunat trompeta creării „omului nou“, scopul a rămas nobil: voiam să curățăm „omul vechi“ de prisosurile toxice: printre ele instinctul proprietății, instinctul parental, dorința de libertate. Și pînă la urmă l-am curățat cu totul.

Ne dorim liniștea, pacea?

În felul acesta, nenumărați oameni civilizați pe lumea asta și-au găsit în toate timpurile, cum se spune, o mare misiune: în loc să-și „cultive grădina“ în mod egoist precum Candide, în loc să-și ucidă adversarii din foame sau frică, precum orice fiară cinstită și orice canibal onest, s-au coalizat ca să-i sufoce pe adversari din nețărmurită iubire. În general, sportul favorit, în care ne întrecem cu asiduitate, este că „noi“ vrem să-i facem pe ceilalți mai buni, mai ales dacă ei nu vor și ignoră acest bine: eventual, strivindu-i, umilindu-i sau obligîndu-i la ipocrizie. Păcătoșii au pesemne o „falsă conștiință“, cum spuneau marxiștii, care trebuie să le fie extirpată, precum un organ bolnav din trup, pentru a însănătoși întregul. În particular, asta se va întîmpla și la noi cu ocazia celebrului referendum pentru „familia tradițională“. El este, desigur, și o manevră sau o diversiune a actualei Puteri, dar să nu vă imaginați că nu vor fi milioane care vor vota cu entuziasm pentru schimbarea Constituției în sensul oprimării unor păcătoși, spre binele lor, firește. Ce altă ocazie mai bună de a le arăta, dar neapărat cu altruism și bunăvoință, cum e mai bine să trăiască?

Ce relaxare ar fi totuși dacă am avea egoismul, din cînd în cînd, să nu mai vrem să ameliorăm specia ori să salvăm planeta! De cîtă tulburare am feri lumea și pe noi înșine dacă ne-am restrînge la a preda botanica, geometria, grădinăritul și alte asemenea fleacuri, omițînd lecția fericirii. Ne dorim liniștea, pacea? Ce bine ar fi atunci să fim din cînd în cînd și răi!

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Rică, Pavel și Suedia

„Ne ducem să ne întîlnim cu regina Suediei!“ Domnul de la aeroport se uită la Rică de parcă ar fi întruchiparea brunetă a ultimului model de Boeing Dreamliner.

Rică zîmbește cu gura pînă la urechi. Și Pavel (Ionuț).

Amîndoi au un pic peste 14 ani, dar arată cam de 12. Sînt frumușei foc, dar clar nu fac parte din grupul celor mai verzi dintre noi.

Omul pare îngrijorat. Apoi se uită la mine. Îmi zîmbește larg. Îmi strînge mîna și mă felicită pentru ceea ce fac. Îmi spune că mă citește.

Mă fistîcesc.

Trecem de controlul de la pașapoarte foarte repede. Ambii copii cască ochii mari la lumea din jur, la eleganța locului și apoi o tulesc la o fereastră, să vadă avioanele.

Stau lipiți de fereastră vreo 30 de minute.

Avionul este o aventură. Sînt foarte entuziasmați de cît de tare merge avionul și de nori. Apoi adorm. Îi trezesc înainte de aterizarea la Stockholm. Sînt extrem de impresionați și de asta, și trebuie să le răspund la cîteva zeci de întrebări.

Sîntem așteptați de vreo zece copii blonzi, cu un steag al României și unul cu World's Children's Prize. Vor să își facă poze cu noi. Pavel glumește și spune că probabil m-au confundat cu Salam.

Mergem vreo 90 de minute pe autostradă. E o dubiță Mercedes, iar Rică îmi spune de vreo cinci ori că e hidramată. Se întrec apoi la numit mașinile pe care le văd. Le povestesc despre Volvo și apoi discutăm despre motoare. Pavel se plictisește și cere niște muzică și e un pic dezamăgit că nu au manele.

Trecem pe lîngă Stockholm și priveliștea îi impresionează.

Ajungem în Mariefred. Orașul arată ca o poveste fainâ. E plin de rațe și de gîște și Rică, fiindcă și-a trăit marea parte a vieții lui în delta de la Văcărești, e un pic șocat că nimeni nu pare interesat de o ciorbă sau de o friptură. Sînt și destule lebede, dar absolut neinteresante pentru el, undeva departe, pe lac. Rațele sînt pe poteca pe care mergem noi.

Palatul pare și el desprins din desenele animate, după cum bine constată Ionuț. Mă întreabă dacă au rechini sau crocodili în canalul care separă castelul de oraș. Hotelul în care stăm e și el, parcă, desenat. E o căsuță din lemn, cu un interior de casă veche suedeză și cu toate facilitățile posibile, dar totul făcut cu un bun gust desăvîrșit.

Dorm tun după ce mănîncă rapid cam cît pentru trei familii măricele de suedezi. Ne trezim de dimineață la 6,30. Termină toată pîinea de la micul dejun și sînt foarte impresionați de cîte tipuri de gem și de sucuri avem. Un pic dezamăgiți că toate sucurile sînt naturale.

Ne ducem să vizităm o școală și am șocul vieții. Sînt vreo 150 de copii care ne așteaptă de parcă am fi varianta cea mai șmecheră a trupei ABBA. Cei mici au discutat despre noi și știu și ei tot ce am făcut. Ne întreabă o mulțime de lucruri, jucăm fotbal, baschet, tenis de masă și cîntăm. Pavel cîntă, ca să fiu cinstit. Ceea ce facem eu și Rică nu se poate numi cîntat.

Nivelul lor de engleză este incredibil. Întreb dacă este o școală privată sau de bogătani. Mi se răspunde că e o școală de cartier absolut normală.

Facilitățile școlii sînt năucitoare. Sală de muzică, atelier de lucrat în lemn, atelier de artă, atelier de cusut. La fiecare 26 de copii sînt doi profesori și doi asistenți. Elevii sînt în ciorapi, se stă pe jos, se lucrează pe laptop, copiii folosesc tot felul de jocuri educaționale. Au un cabinet medical care ar stîrni invidia clinicilor private din București.

Cantina de la școală ar putea și ea să funcționeze lejer în rol de restaurant bunicel la noi. Există două variante de băuturi. Apă și lapte. Meniul include o mulțime de legume, pește, supă și o mîncare chinezească. Nu au dulciuri, dar oferă fructe.

Ne întoarcem pe seară la Mariefred. Sîntem opriți pe stradă de zeci de ori de copii sau adulți care vor să ne felicite. Rațele nu ne cer nimic, dar la cum au decurs lucrurile pînă acum nu ne-ar mira dacă ar vrea și ele un *selfie* cu ultima generație de iPhone pentru rațe. Despre regină și alte peripeții din Suedia, în următoarea postare.

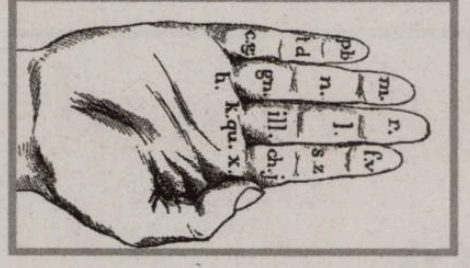

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

„Celălalt“. Sîntem sau nu „el“?

Un exercițiu de mare mărinimie.

Într-o prelegere interesantă despre cosmopolitism și imigrație, pe care a ținut-o la Iași în 2016, Mircea Martin a subliniat, la un moment dat, dimensiunea (semantică) negativă a unui termen perceput, în general, drept pozitiv. E vorba de *toleranță*. Profesorul observa, absolut justificat, faptul că *a tolera* înseamnă, ultimativ, *a îngădui* (fără îndoială cu parcimonie și chiar cu o anumită aroganță) dezmoștenitului sorții să se bucure, cu măsură, desigur, de preaplinul tău. Gestul „tolerant“ îl pune pe *tolerat,* inevitabil, într-o poziție de inferioritate, supralicitîndu-i, neelegant, condiția de marginal. El este invitat, subtil, de către *tolerantul* superior să aprecieze generozitatea revărsată asupra lui și să încremenească într-o postură de eternă gratitudine. Acțiunea „tolerantă“ seamănă, de departe, cu întinderea mofturoasă a mîinii boierului pentru a fi sărutată, docil, de iobagul încovoiat. M-am aflat pe lungimea de undă a reticenței domnului Martin față de toleranță, întrucît, de multă vreme, am resimțit-o eu însumi ca provenind din registrul însușirilor umane mai curînd egocentrice. De aceea, îmi apare a fi greu integrabilă pe lista virtuților fundamentale. M-am gîndit, prin urmare, să o studiez, îndeaproape, în cele ce urmează.

Să lămurim mai întîi de ce sugerează toleranța – la o privire grăbit-superficială – ceva pozitiv. O explicație trebuie căutată în predispoziția egocentrică a individului, deja menționată. Moralistul francez (din secolul al XVII-lea) Jean de la Bruyère precizează undeva în celebrele sale *Caractere (Les Caractères):* „Oamenii se suferă anevoios unii pe alții și sînt înclinați să nu se aprobe reciproc. Ei se arată atît de plini de ideile lor, încît nu mai au loc și pentru opiniile celor din jur.“ Autorul nu se referă, în această maximă, doar la unul dintre „moravurile veacului“, cum, inspirat, se subintitulează cartea lui, ci la maniera esențială de construcție a naturii noastre: obsedată de sine, permeabilă la autosuficiență și, invariabil, subiectiv-pernicioasă. Aproape nimic din ce este exterior personalității proprii (și intereselor personale, carevasăzică) nu reușește să ne capteze atenția, lovindu-se de blocajul percepției noastre ca de un zid impenetrabil. *A-l tolera* pe celălalt devine astfel, măcar în aparență, un exercițiu de mare mărinimie. Îmi calc, iată, în picioare nevoile (neostoite) ale ego-ului, *permițîndu-ți* ție, o entitate externă și, deci, periferică, să-ți exhibi individualitatea în aria de strălucire a eului meu. Cum poți defini un asemenea sacrificiu altfel decît „virtute“?

Aș aminti totuși că aceste „concesii“, deși pasibile de o oarecare ambiguitate pozitiv-etică, reprezintă, în fond, efectele colaterale ale unui dezinteres banal. Toleranța, în înțelesul său comun, descris mai sus, se ivește atunci cînd interesul personal pentru alteritate *încetează* să mai funcționeze. *Celălalt* ori, mai precis, *ceea ce are de oferit / solicitat celălalt* nu *mai* intră în interacțiune, în vreun fel, cu spațiul meu vital. Prin urmare, îl pot lăsa să se manifeste, mimînd, totodată, cu dexteritate, îngăduința și generozitatea. Cît timp „apropierea“ sa rămîne „neutră“, nerezonantă adică, din punct de vedere chimic (și nu numai), cu structura mea de intimitate, reușesc să-mi arog, facil, luxul „toleranței“. Îmi explica odată un renumit socio-psiholog cum funcționează chestionarele de stabilire a diverselor grade de acceptare (a unor lucruri) la nivelul populației. Întrebi „Îi agreați pe țigani?“ și primești, cu siguranță, răspunsuri afirmative de la 90% din respondenți. Mai tîrziu însă te întorci cu o interogație ușor perversă – „Despre care țigani ați dori să aflați zilnic noutăți, cei din America ori cei din cartierul dumneavoastră?“ Sută la sută dintre subiecți vor bifa acum căsuța cu „cei din America“. Clarificarea fixează, cu adevărat, gradul de „toleranță“ al comunității căreia i te adresezi.

Iar acest grad de toleranță e, fără discuție, *zero,* întrucît materializarea *celuilalt,* prin *apropiere*, îmi schimbă automat tipul de percepție și modalitatea de stimulare a intereselor proprii. Toleranța, așa cum o definim și ne-o asumăm noi astăzi, ilustrează mai degrabă indiferența pentru „obiectul“ său (alteritatea) decît dragostea necondiționată și pornirea irepresibilă de *a coexista* (cu *celălalt).* Pe lîngă îngîmfare, „tolerantul“ dezvăluie și o semnificativă doză de ipocrizie. El joacă un rol în care a ajuns din întîmplare. „Întîmplarea“ în cauză face, înainte de orice, ca subiectivitatea (egocentricitatea) lui să nu fie afectată. Apoi, se deschide, eventual, și ușa unei posibile curiozități pentru exotismul „toleratului“. În concluzie, am rezerve, din motivele enunțate, în a privi cu simpatie această imensă compulsie a postmodernității, numită „toleranță“. Mai mult, modul în care ea este clamată, impusă și teoretizată de „formatorii“ contemporaneității îmi apare ofensator, trivial, monomaniac, fals și duplicitar.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

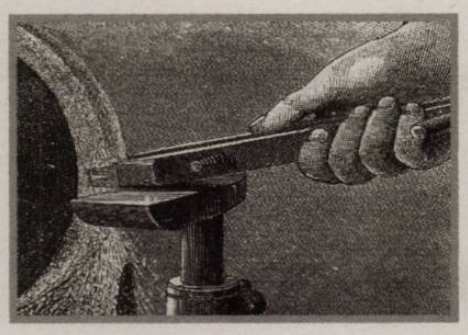

Ovidiu NAHOI

EU și UE

Noi și bugetul Uniunii Europene

Așa cum era de așteptat, proiectul de buget al Uniunii Europene 2021-2027, prezentat de Comisia de la Bruxelles, reflectă schimbarea de orientare și priorități, anunțată de președintele Juncker încă din discursul despre starea Uniunii, din septembrie anul trecut.

Apărarea comună, securitatea frontierelor, migrația, noile tehnologii, cercetarea sînt tot atîtea noi priorități care se cer finanțate. Ceea ce ar atrage reduceri de alocări dinspre politicile „tradiționale" precum coeziunea și agricultura. Și toate acestea, în condițiile în care – speră Comisia – statele membre vor fi de acord să-și crească un pic contribuțiile, pentru a compensa pierderea a circa 13 miliarde de euro pe an ca urmare a ieșirii Marii Britanii. Dar și să dea Comisiei mai multă autonomie financiară, prin întărirea așa-numitelor resurse proprii, taxe care merg direct către Bruxelles.

O altă noutate, intens discutată la noi – adesea ca și cum ar fi o decizie deja bătută în cuie, dar nu este… –, o reprezintă posibila legare a alocării fondurilor europene de respectarea standardelor privind Justiția și statul de drept. Un apel la valori, dincolo de aspectele pragmatice, în spiritul discursurilor președintelui Macron, din aula universității pariziene Sorbona, în toamna anului trecut și, mai recent, în aprilie, în Parlamentul European de la Strasbourg.

Cu alte cuvinte, ceea ce nu se poate prin celebrul Articol 7 din Tratatul European, în cazul statelor care comit derapaje de la statul de drept, s-ar putea prin intermediul pîrghiei bugetare. Atenție, însă, și proiectul de buget se aprobă în Consiliu cu unanimitate, deci drumul pînă la implementarea unei astfel de propuneri a Comisiei Europene, susținută puternic de Berlin, va fi cît se poate de anevoios și nu este deloc clar în ce măsură propunerea lui Jean-Claude Juncker chiar are sorți de izbîndă.

Mai întîi, lipsa de experiență.

De ce ar vota Budapesta sau Varșovia pentru o asemenea prevedere? Dar cît de departe vor fi aceste capitale dispuse să meargă cu Opoziția, știut fiind că fondurile europene sînt vitale pentru dezvoltarea celor două țări și, pe cale de consecință, pentru menținerea la putere a celor două guverne? Totul se va negocia și, așa cum s-a întîmplat de atîtea ori, se va ajunge în cele din urmă la o soluție de compromis, menită a salva și onoarea celor care au făcut propunerea, dar și banii Europei Centrale.

Comisia și-ar dori ca negocierile să se termine în primăvara anului viitor – așadar, sub președinția României. Iar compromisul să fie celebrat la summit-ul din 9 mai, care ar urma să se desfășoare la Sibiu. Un obiectiv ambițios, dacă privim relațiile dintre cei 27.

Statele central-europene, cu lideri aflați pe poziții politice puternice la ei acasă (Orbán în Ungaria și Zeman în Cehia au fost de curînd reconfirmați în mod strălucit la urne), constituie azi un grup articulat și călit deja în confruntările de la Bruxelles.

„Micii" contributori neți precum Austria, Olanda, Suedia sau Danemarca nu văd de ce și-ar crește alocațiile către bugetul comunitar. Germania și Franța nu uită că au o poliță de plătit „rebelilor" din Europa Centrală, după ce aceștia au respins ideeea relocării refugiaților.

Statele sud-europene, Spania, Grecia și Italia, par a fi cîștigătoarele noului buget, o parte importantă din subvenții urmînd a fi îndreptată către cele mai sărace regiuni meridionale, în detrimentul răsfățatei (pînă acum) Europe Centrale.

Și toate acestea se întîmplă pe un fond de înăsprire a discursului politic, de favorizare a *Realpolitik*-ului și a pragmatismului exacerbat, ba chiar a populismului în detrimentul valorilor pe care s-a constituit proiectul european. Pentru mulți dintre politicienii aflați azi la putere în diferite capitale europene – și nu e vorba aici doar de grupul de la Vișegrad – a amplifica aceste linii de tensiune este cu mult mai profitabil, în perspectivă electorală, decît a încerca să caute compromisul și să ducă proiectul mai departe.

Va putea România să îndulcească aceste asperități, pentru a ajunge la un compromis, înainte de summit-ul de la Sibiu, de peste un an? Cîteva obstacole majore stau în fața Bucureștiului.

Mai întîi, lipsa de experiență. România deține pentru prima dată președinția europeană și, în mod obiectiv, nu este depozitara unui prea mare număr de compromisuri și aranjamente tacite din trecut, pe care să le poată folosi acum în negocieri.

Conducerea cu succes a unor discuții de o asemenea complexitate presupune o poziție de *„honest broker"*. Dar, pe de o parte, România este cu mult prea interesată într-o anumită structură a bugetului, favorabilă statelor de coeziune. Pe de altă parte, angajamentul său pentru valorile europene devine tot mai chestionabil, lucru care face cu atît mai puțin probabil un sprijin fie și subteran din partea „pilonilor" francez și german.

Dar întrebarea fundamentală este dacă la București chiar există voința necesară pentru încheierea rapidă a negocierilor. În definitiv, de ce ar dori Guvernul să-i facă un asemenea cadou lui Klaus Iohannis, amfitrionul summit-ului de anul viitor, cu cîteva luni înainte de alegerile prezidențiale?

***Ovidiu Nahoi** este redactor-șef la RFI România.*

PUBLICITATE

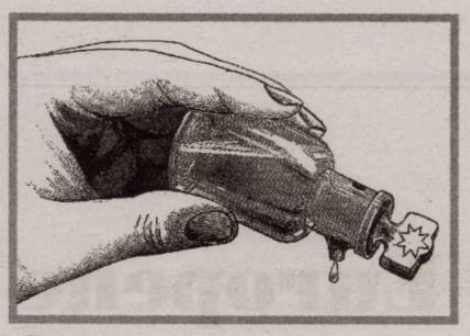

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Ne mișcăm în reluare“

În registrul colocvial actual, încetineala unei acțiuni poate fi descrisă printr-o formulă paradoxală și destul de amuzantă: *a se mișca în reluare*. Internetul oferă numeroase atestări ale expresiei; multe dintre ele se referă la domeniul IT, la programe de computer – „noul program ba nu merge, ba *se mișcă în reluare*“ (medfam.ro); „la deschiderea folderelor *se mișcă în reluare*, gîndește greu“ (videotutorial.ro). Alte exemple descriu comportamentul persoanelor: „te enervează doamna de la ghișeu care *se mișcă în reluare,* cu toate că tu stai la coadă de 2 ore?“ (blog.reinventconsulting.ro); „ospătari plictisiți care *se mișcă în reluare,* fără amabilitate“ (amfostacolo.ro); „cînd beau prea mult *mă mișc în reluare*“ (tpu.ro); „este normal ca, dacă nu joci nimic și *te miști în reluare* pe teren, să nu fii titular“ (blogsport.gsp.ro). Răspîndirea actuală și succesul formulei sînt confirmate de utilizarea sa în presă, cel puțin în publicațiile de tip tabloid, care recurg adesea la registrul familiar-argotic; astfel, expresia apare atît în titlul unui articol (tipic, de altminteri, prin totala lipsă de conținut și de interes a pseudo-știrii) – „R.T. alimentează *în reluare*“ – , cît și în textul propriu-zis: „R.T. părea că are tot timpul din lume, din moment ce *se mișca în reluare,* fără să-i pese de restul oamenilor din jurul său. Comediantului i-a luat ceva timp pînă i-a făcut plinul BMW-ului său“ (cancan.ro). În asemenea texte pitorescul de limbaj e o strategie curentă, în care se manifestă încercarea disperată de a trezi interesului cititorului pentru o fotografie sau o aserțiune de o absolută banalitate.

Sursa expresiei este ușor de stabilit: s-a pornit, desigur, de la situațiile în care reluarea unei secvențe filmate presupune și reproducerea ei *cu încetinitorul (au ralenti,* în franceză; *in slow motion,* în engleză). Reluarea cu încetinitorul se practică adesea pentru verificarea atentă a unor secvențe, mai ales în transmisiunile sportive. De aici, *reluarea* ajunge să fie identificată cu un caz particular foarte răspîndit – *reluarea cu încetinitorul* –, intrînd cu această valoare în stilul colocvial. Expresia pare destul de nouă; atestările din Internet indică prezența sa după anul 2005, cînd apărea în textul unei melodii a formației de rap Paraziții (în versul „Mă mișc în reluare“); e posibil ca formula să fi fost inventată de textierii formației sau – și mai probabil – să fi fost preluată din inventarul creativității familiar-argotice anonime; oricum, piesa muzicală a contribuit la răspîndirea ei.

Expresia este destul de ingenioasă prin paradoxul pe care îl produce formularea eliptică, prin contradicția dintre actul spontan al mișcării și statutul artificial de a fi filmat și reprodus în reluare; suprapunerea celor două scenarii creează o surpriză comică. O fază intermediară, mai puțin spectaculoasă, o constituie contextele în care ipostaza *reluării* este evocată doar ca o comparație lămuritoare: „Leneșul (…) trăiește în copaci și se mișcă *parcă în reluare*“ (protv.ro); „Mișcări încete, care *dau senzația* că individul *se mișcă «în reluare»*“ (doc.ro).

Surpriza asocierii se tocește cu timpul, astfel că formula *în reluare* este uneori folosită pur și simplu ca locuțiune adverbială cu sensul „încet“, în contexte dezambiguizante și în asociere cu alte verbe, ca a *merge, a fi* etc.: „Ar trebui să-i oblige pe cei care merg încet să se replieze pe benzi inferioare decît să-mi interzică mie să depășesc un trist care *merge în reluare* pe autostradă“ (trafictube.ro); „coada *mergea în reluare*, încet și sigur“ (impotriva.ro); „ne certăm ce ne certăm, vede că nu se înțelege cu mine, îmi ia biletul și îl *rupe* încet, *în reluare*“ (logout.ro); Construcția formulei cu verbul *a fi* poate fi derutantă pentru cine nu cunoaște recenta inovație semantică, mai ales că sensul nu mai este echivalabil cu *încet,* însemnînd mai curînd „într-o stare care provoacă încetinirea mișcărilor“: „Bună dimi tuturor! Sînt aici… dar eu *sînt în reluare* dimineața, încă dorm pe mine“ (ro.bigpoint.com); „cred că cel mai bine pot asemăna starea mea cu cea pe care o ai în zilele în care ești foarte răcit și *ești «în reluare»*, numai că nu mă doare nimic“ (sfatulmedicului.ro); „ieri încă *eram în reluare* cu toate cele și am lenevit la tv“ (comunitate.desprecopii.com).

În registrul colocvial, *în reluare* ajunge astfel să fie, prin sensurile sale extinse, un antonim parțial pentru expresia *pe repede înainte* și chiar, în reproșuri sau îndemnuri ironice, pentru formula glumeață *mai cu talent* (exploatată și de publicitate: *Ne mișcăm mai cu talent?):* „Da' mai repede nu se poate?! *Ne mișcăm în reluare?!*“ (kfc.ro). Nu știu dacă noua formulă va rămîne în uz sau va fi uitată peste cîțiva ani. Deocamdată ilustrează destul de bine expresivitatea limbajului colocvial și rapiditatea de răspîndire a inovațiilor sale.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

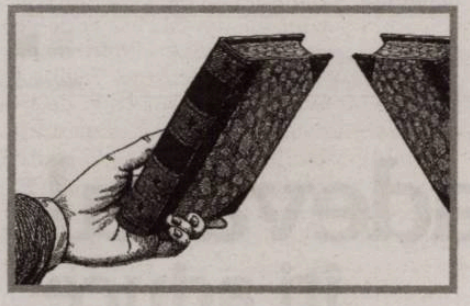

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Amintiri din pre-post-adevăr

Am intrat, zic unii, în epoca post-adevăr. Asta înseamnă că o aserțiune precum „Pe masa mea e un hamburger“ este la fel de adevărată sau de falsă ca și „Pe masa mea nu e nici un hamburger“ sau „Pe masa mea sînt doi hamburgeri“. Adevărul factual a devenit irelevant – și, împreună cu el, șansa mea de a mînca ceva azi la prînz. Ce contează în schimb este impresia pe care fiecare o are despre ingredientele unei afirmații. De pildă, poate eu înțeleg prin „hamburger“ o iahnie de fasole. Sau poate îmi țin masa în frigider. Sau poate eu nu sînt eu.

Acum cîteva minute l-am văzut – și l-am ascultat! – pe președintele Klaus Iohannis la televizor. A vorbit despre finanțele publice în primul trimestru 2018 în România. Din spusele președintelui reieșea că cifrele sînt sensibil – îngrijorător de sensibil – sub nivelul celor prognozate și asumate prin programul de guvernare.

După aceea au urmat, cum se întîmplă de obicei, luări de poziție din partea unor politicieni, fie din Opoziție, fie din rîndurile Puterii. Primii îi dădeau dreptate președintelui, întărind chiar accentele sumbre ale discursului său, cei din urmă, la fel de previzibil, îl contraziceau. Mi se pare demnă de interes, în primul rînd, acuza repetată de reprezentanții Puterii la orice intervenție critică a președintelui că acesta face deja „campanie electorală“. Interesant, zic, e că aserțiunea cu pricina face parte din binecunoscutele strategii de compromitere a oponentului, proprii tocmai campaniilor electorale. În traducere liberă, asta vrea să zică: „Nu e de luat în seamă. E vorba doar despre voturi“. În traducere și mai liberă: „A început vînătoarea de voturi. S-a dat liber la mințitul fără granițe“. Fiecare, cum se cuvine în post-adevăr, ia traducerea care-i place.

Ar mai fi o chestie demnă de luat în seamă. Cînd zici: „Prostii! Asta-i campanie!“ mai zici și „Ascultă la mine! Eu nu umblu să ling urechile oamenilor!“ Interesant. Partidul care și-a făcut deja o doctrină din ideea că mandatul electoral îți dă dreptul să conduci cum te taie capul vreme de patru ani ne reamintește acum insistent că ce se face și se spune în „campanie“ e bun de aruncat la coș.

Eu, privitorul, eu, ascultătorul, eu, beneficiarul, eu, decidentul suprem, eu, încorporarea suveranității poporului, stau ca netotul și mă întreb: cîți hamburgeri am pe masă? Unul? Nici unul? Jdemii? Mă pun la masă? Înghit în sec? Dau un party?

Eu, suveranul, îmi amintesc de vremurile în care eu, expertul, eu, tehnocratul, contribuiam la propășirea internațională a economiei românești.

În 1991-1994 am fost lector invitat la Viena, unde predam la Institutul de Romanistică limbă, literatură, cultură și civilizație română. Aveam un salariu modest, așa că surse suplimentare de cîștig erau binevenite. La un moment dat, nu mai știu prin ce împrejurări, am fost solicitat să colaborez la o publicație academică, de profil economic, privind țările foste comuniste din aria central și sud-est europeană. Editorii aveau mari dificultăți în a găsi, la acea vreme, colaboratori credibili și eficienți pentru România.

Ce mi se cerea era să consult presa românească și să redactez scurte articole informative pe teme de profil.

În scurt timp mi-am dat seama că sarcina pe care mi-o asumasem era mult mai dificilă decît crezusem. Și asta, nu din cauza cunoștințelor relativ precare de germană. Aici lucrurile s-au reglat ușor: aveam un „stilist“ care îmi corecta eventualele gafe lingvistice și, acolo unde avea nedumeriri, discutam și clarificam. Greu era să înțeleg ce urma să scriu.

De pildă, bugetul. Editorii m-au rugat încă de prin octombrie să le găsesc niște informații pertinente. Și-am tot căutat. Prin martie – Evrika! –, presa românească scrie despre adoptarea bugetului pentru anul în curs. Editorii ridică nedumeriți din umeri, bănuind că trebuie să fie o greșeală la mijloc. Nu prea înțelegeau cum poți guverna o țară vreme de cîteva luni fără un buget. Nu înțelegeam nici eu. Telefoane la București, întrebări la cunoscători, în fine, obțin iluminarea: se guvernează, provizoriu, pe bugetul din anul precedent. Cînd, odată cu înflorirea merilor și a perilor, avem reglementările economice pe masă, citesc în presă: „Un buget catastrofal, ce va duce la prăbușirea economiei românești“ sau „Bugetul de anul acesta va scoate România din marasmul economic“ sau… Derutat, cer audiență la editori. Hm, mi se spune, așa-i cu tinerele democrații, sînt mai zglobii, mai vocale. Importante sînt, însă, pentru o publicație academică, cifrele. Dar, pentru mine, tocmai asta e problema cea mai grea: nici măcar cifrele nu coincid! Rubricile stau altfel, ce scrie într-un ziar că ar fi „de dat“ pare în alt ziar că e de „de luat“, aici un zero în plus face suma de zece ori mai mare, la capitolul ăsta cifrele sînt complet diferite în diverse surse jurnalistice… În final, eu cum să fac acel articol „sec și informativ“, așa cum am fost rugat? Cîte note de subsol de tipul „nu e clar dacă…“ am voie să bag? Copleșit, editorul îmi răspunde ceva de genul: „Știți, noi am vrea să avem și România în publicația noastră“.

Nu știu, zău, cum se descurcă alții în epoca post-adevăr. Citesc și eu postări zilnice despre năzărelile lui Trump – cea mai nouă, de pildă, e propunerea de a-i înarma pe profesori ca să se prevină atentatele din școli –, despre Cambridge Analytica, despre intoxicațiile rusești… Le citesc cum aș citi poveștile lui Andersen – pentru farmecul în sine al poveștii. Și, în felul ăsta, îmi umplu masa de hamburgeri. Aș putea invita la festin tot cartierul.

În privința trăsnăilor românești, însă, ele îmi deșteaptă un alt sentiment. Mîndria patriotică începe să vibreze în mine și, cum tot am inventat noi stiloul lui Petrache Poenaru, caloriferul lui Andrei Marga și *perpetuum mobile* al Ministerului Cercetării, simt nevoia să revendic, ca străveche prioritate românească, inaugurarea epocii pre-post-adevărului. Big Mac!

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Bucureşti, o prelungire a comunei Voluntari

M-am născut în Bucureşti, nu m-am mîndrit niciodată cu asta şi nici n-am avut vreun sentiment de apartenenţă de genul „De unde eşti?“, „Din capitală!“. Ba chiar aveam o uşoară senzaţie de jenă atunci cînd eram mică, iar vărul meu de la Cluj – un oraş în care m-am simţit mereu ca acasă – susţinea că în Ardeal e adevărata civilizaţie şi ne numea pe „noi“, bucureştenii, „mitici“. Faptul că m-am născut într-un oraş mare mi-a marcat probabil viitorul, mi-a dat şanse în plus, deşi toată viaţa am încercat să fug din oraşul cel mare şi să găsesc spaţii mai mici care să mă reprezinte. Familia tatălui meu, în mare parte dispărută, are multiple rădăcini aici, istoria ei se leagă de istoria oraşului. Un stră-străbunic, Dedu, a venit tocmai din Albania ca să se stabilească în Bucureşti şi să devină, atunci cînd se putea, industriaş. „Casele lui Dedu“ au rămas undeva în memoria oraşului, numele – cel legat de familia noastră – s-a pierdut în timp. Averea s-a risipit cu bună ştiinţă, acelaşi Dedu a jucat o moşie la cărţi, atunci cînd ştia că naţionalizarea era inevitabilă. Străbunica, Florica, a fugit în Franţa, unde a şi murit. La Monte Carlo, găsise o metodă de jucat la ruletă care i-a asigurat un final de viaţă oarecum luminos şi liniştit. O strămătuşă, tanti Geta, soţia generalului Stan Poetaş, un mare erou al Primului Război Mondial, a murit în mizerie şi bolnavă de demenţă senilă, într-o garsonieră pe strada Paris, dată din milă de statul comunist. Bunica Dedu a trăit o jumătate din viaţă într-un apartament la comun, de pe strada Galaţi; erau atît de înghesuiţi acolo încît a preferat să-şi trimită copilul la un internat, în clasele primare, ca să nu-l chinuie. Iţe nevăzute mă leagă de oraşul acesta, aş vrea la un moment dat să încerc să adun laolaltă toate aceste cioburi, toate aceste destine, ca să-mi dau seama unde este locul meu în toată povestea asta complicată, însă toţi cei care ar putea să-mi povestească sînt morţi de mult.

Mama mea, în schimb, după ce a terminat facultatea de inginerie de la Cluj, ca şefă de promoţie, a ales cea mai bună repartiţie posibilă – la Bucureşti. Voia să fugă de oraşul mic, provincial – aşa i se părea ei Clujul pe atunci –, să se piardă într-un oraş mare. Cred că ar fi ales New York-ul dacă ar fi putut, cît mai departe de casă. Se săturase ca atunci cînd se pupa cu un băiat pe *Strasse* să afle tot Clujul, inclusiv tatăl ei, cam milităros din fire, care lucra în cadrul Armatei. Părinţii mamei, ţărani din Oltenia, erau prima generaţie „la oraş“ şi toată viaţa au dus dorul pămîntului aproape sterp şi prăfos, dogorit de arşiţă, al satului lor de baştină de pe lîngă Slatina. S-au adaptat însă vieţii la bloc – tăiau în cadă găinile pe care le mai primeau de pe la ţară, iar după ce primiseră un petic de grădină, *just for fun,* în spatele blocului, în Gheorgheni erau spaţii verzi destul de generoase –, mama-mare îşi petrecea întreaga vară cu fundu-n sus pe mica ei tarla ca să ude şi să plivească, să cultive ceapă şi morcovi.

Anumite obiceiuri nu pot fi dezrădăcinate de fel, chiar dacă statul comunist a mutat masiv oameni de la ţară la bloc, în marile oraşe. Nimeni nu s-a gîndit la sentimentele acelor oameni, ca şi cum ai smulge din pămînt nişte plante şi le-ai cultiva în altă parte, sperînd că ele or să se aclimatizeze. Aparent, era mai bine – un job stabil, serviciu, cum se numea pe atunci, în fabrici şi uzine, o cutiuţă de cel mult 50 de metri pătraţi, termoficare, apă caldă. Însă oamenii ăştia n-au aparţinut niciodată oraşelor şi nici măcar copiii lor, educaţi în acelaşi spirit – al micii comunităţi, al troculuI, al bîrfei –, care mereu au tînjit după casa „pe pămînt“, după răsadul de roşii, după cerul atît de aproape vara şi de plin de stele, de puteai să le atingi cu mîna. Oamenii ăştia strămutaţi nu avut niciodată un simţ civic care să rezoneze cu spaţiul citadin, n-au putut face nimic pentru oraş pentru că pur şi simplu n-au ştiut ce să facă. Doar l-au populat.

În clasele primare, trei sferturi dintre colegii mei aveau cîte o „mamaie“ la ţară. Îi indiviam, eu nu aveam o „ţară“ a mea. În apartamentul din Militari unde familia noastră a locuit puţini ani, la un moment dat, a fost o inundaţie în baie. Mama i-a atras atenţia vecinului de sus, un muncitor, că s-ar putea să fie o scurgere la cada lor. I-a răspuns: „Nu se poate, doamnă, nu-i de la noi… noi nu facem baie decît sîmbăta!“

Lucrurile s-au mai schimbat de atunci, însă nu într-un mod fundamental. Trăind aproape 40 de ani aici, am văzut oraşul luat cu asalt în valuri, chiar dacă regimul comunist se dusese naibii. Am auzit pe stradă toate graiurile limbii române şi mi-am zis că e normal să fie aşa, un mare oraş accesibil şi rîvnit de toţi. Am cunoscut studenţi din Republica Moldova care veneau aici pe locurile gratuite, la facultăţile de arte, şi frecau menta patru ani. Beau, filozofau şi fumau „sfoară“. Cei talentaţi sau mai degrabă cei care au reuşit să se descurce au rămas, alţii s-au întors sau au plecat mai departe spre oraşe şi mai mari, mai ofertante. Am văzut studenţi romi de prin satele din Bărăgan, tot pe la facultăţi de artă, care nu aveau nici o treabă cu arta şi mi-am zis că e normal să fie aşa, li se acordă o şansă. Mulţi şi-au găsit un rost, alţii din nou s-au întors sau au ajuns şi mai departe. Oraşul ăsta a primit de-a lungul timpului valuri şi valuri de migraţie, la fel ca Londra, Parisul sau New York-ul, însă toată această migraţie i-a dat lui o identitate? L-a făcut mai divers, mai viu, mai „inteligent“? De ce am oare senzaţia că Bucureştiul e şi acum, de fapt, dincolo de bruma de istorie care i-a mai rămas, un mare sat?

În ultima vreme sînt mai preocupată de oraşul meu decît eram în trecut. Mă gîndesc mai mult la familia mea şi la oamenii care au construit ceva aici. Şi mi-e milă de oraşul acesta, mi-e milă de oamenii care au venit aici din toate părţile ţării şi n-au ştiut ce să facă cu el, cum să-l locuiască. În anii '90, bazarul de la Europa – podul Colentina – mi se părea capătul unui lumi bune posibile, dincolo de el se sfîrşea civilizaţia şi începea mahalaua, celălalt tărîm. Comuna Voluntari, „la ţară“. O „ţară“ a prostului gust, a manelelor, a vilelor ţanţoşe care se ridicau printre căsuţe de chirpici, a beţiei de la prima oră a dimineţii, a kitsch-ului lălăit pe marginea şoselei, de la kebab la draperii şi perdele. Mi-am tot zis că, în momentul în care marele oraş se va întinde ca o ciupercă gigantică asupra unor astfel de zone limitrofe, ele vor arăta altfel, aşa cum am văzut că arată toate suburbiile marilor oraşe, pline de spaţii verzi, lacuri şi păduri. Ei bine, nu, la noi se întîmplă exact invers – asistăm la „voluntarizarea“ treptată a Bucureştiului. Şi aici nu e vorba doar de administraţie, e vorba de oamenii care îşi doresc să-şi aducă mahalaua în oraş şi să-l sufoce definitiv, pentru că li se permite, modelele lor fac parte, de fapt, din administraţia oraşului. Aş întreba-o pe doamna Firea: ce legătură sinceră, profundă are, de fapt, cu Bucureştiul? De ce şi-ar dori ea să facă din oraşul ăsta maltratat de un regim comunist, de un cutremur devastator, de nepăsare şi de „ţăranii“ care caută aici doar un sat mai mare în care să-şi arate muşchii *a good place to live?* Însă n-o pot întreba, pe pagina ei de Facebook – persoană publică – toate comentariile negative sînt cenzurate. Pagina ei e plină de felicitări, de confetti şi de baloane şi, din cînd în cînd, de comentariile unor „postaci“ care o recomandă pentru alegerile prezidenţiale. Noi, ăştia, din familiile Dedu, Poetaş sau alte familii mai mari sau mai mici de aristocraţi, boieri, meşteşugari, industriaşi, cofetari care au contribuit cumva la dezvoltarea acestui oraş, n-avem nici un cuvînt de spus, oraşul nu ne mai aparţine. Nu mai locuim în Bucureşti, locuim, de fapt, într-o prelungire a comunei Voluntari.

Eugen ISTODOR

negustori şi muşterii

Preţuri peste zece lei? S-a umflat dulfu-n coarne

Aici nu este vorba decît de felul în care ne păcălim zilnic. Mă scobor din 4x4, mă doare în cot că-n piaţă sînt preţuri de peste 10 lei. Mazărea, varza, fasolea, căpşuna, cireaşa. Apropo, cireaşa nici n-a apărut în România! Dacă însă vin pe picioare în piaţă îmi cad plombele cînd văd ditamai preţurile. Cum, frate-le meu, cartofi noi la 10 lei? Dar ce, cresc în copac? E normal să bagi preţ mare la trufanda, dar este evident că acilea este vorba de psihologie: las', bă, că prostul are bani, i-a mărit Guvernul pensia, salariul, îl arde pe vintre să halească o trufanda. Da, cum se zice, avem trufandale, totuşi, băieţi cu finanţa, nu exageraţi un pic? Ţăranii mor de foame oricît de scump se vînd în piaţă poveştile astea. De ce? Pentru că producţia adevărată a ţăranilor autentici nu atinge mai mult de 20% din ce haleşte o Românie, restul e falset industrializat. Deci ţăranul este exclus complet din joc. El vag atinge acel 10 lei inflaţionist. El vinde cel mult la 4-5 lei. Restul e preţul de intermediari şi preţul mofturilor şi minciuna guvernamentală. Ne jucăm cu 20-ul la căpşune, cu 30-ul la cireşe, cu 10-le la varză, cu 15-le la fasole şi mazăre. Hai sictir, nesătulule! Lăcomie mare! Aşteaptă să scadă! Nu-i băga banul mult şmecherului care se dă ţăran. El se îmbogăţeşte pe nesăturătura ta, pe lipsa ta de abţinere. Dă-i banul tău pe o iluzie! Repet, cireşul nu putea da cireşe în România. Păi, cum crezi? Dar cum de ai mîncat duminică de-ai spart două kile de cireşe? De unde cireşe? Te-ai întrebat? Din lăcomia ta, bre! Roşiile se duc la 8 lei, chiar 17? Păi, cum vine asta? Nu-ţi dai seama că, dacă nu cumperi – nu cumpăra! –, intermediarul moare cu roşiile fleşcăite? Tu, cu banul tău fals, cumperi minciunile din piaţă. Ţi-a dat careva bani mai mulţi? Nu. Atîta timp cît intermediarul îşi permite să ţină sus preţurile, cumpără şi roşia va fi la fel de scumpă toată primăvara. Să zic de măr un pic. Mărul stă în piaţă la 5 lei. Cum draci să stea aşa sus? Mărul abia mai dă din coadă, că-i primăvară, vin peste el toate fructele, e alungat de pe tarabă. Cu toate astea, e 5 lei. Aici ţin să-l felicit. Ţine-te ferice, mărule, piaţa e defectă. Tu eşti etern. Te ţii tare. Preţul tău este ficţiune. Ce dacă, bravo, mărule!

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Duckadam se pune cu şefii de la Apărare? E vorba de dreptate?

E vorba despre interese. Şi despre dreptatea de dincolo de justiţie, care e mai încîlcită decît un ghem de aţe al bunicii. Helmut a aruncat în faţa şefilor de la MApN un întreg rechizitoriu. Ei spun că vor să recupereze 37 de milioane de euro de la Becali pentru că a folosit ilegal imaginea Stelei creată de generaţiile de campioni din Ghencea. Duckadam arată însă că, în ceea ce-l priveşte, Steaua l-a uitat de îndată ce nu i-a mai fost de folos. Povesteşte prin ce a fost obligat să treacă pentru a se întreţine. Reiese că eroul de la Sevilla a însemnat pentru măreaţa armată română tot atît cît Archibald, adversarul lui din cealaltă poartă, adică nimic. Iată în numele cui, zice Duckadam, Armata pretinde acum acest purcoi de bani. „Nu am cerut nimic, aşteptam poate un telefon, pe care nu l-am primit niciodată. (…) Veţi rămîne o RUŞINE a istoriei!“ Nu sînt sigur că această şarjă plină de obidă ar mai fi avut loc dacă autorul ei n-ar fi îmbarcat în proiectul lui Becali. Duckadam e, evident, parte interesată în acest război. În care, totuşi, cea mai falnică instituţie a ţării a lăsat să-i scape printre degete cea mai titrată echipă de fotbal a României. După care a dormitat un pic, vreme de vreun deceniu, şi s-a trezit că vrea înapoi ceea ce înstrăinase cu nonşalanţă. Instanţa i-a dat dreptate, ceea ce spune mult despre felul în care privatul Gigi a crezut că „merge şi aşa“. Uite că nu merge! Şi dă-i, şi luptă… Numai că din această păruială rămîn plin de vînătăi milioane de fani. Şi ei au contribuit la trofee. Au umplut stadioanele, i-au susţinut emoţional pe răsfăţaţii talentaţi de pe teren, unii chiar au cotizat lunar pentru echipă. Cu toţii i-ar putea întreba pe toţi: „Ce-aţi făcut?!“ Bun de plată deocamdată e Becali. Foarte bine. Următorii pe listă ar trebui să fie generalii şi coloneii care erau de gardă cînd le-a dispărut Taj Mahalul ăsta din curte. Pentru că, altfel, vorbim despre o clasică întîlnire dintre şmecheri şi proşti. Şi parcă ne-am cam săturat.

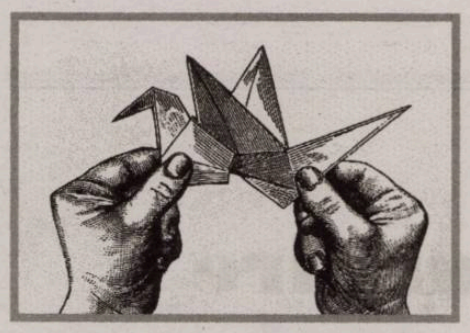

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Povestea snooker-ului

Tocmai s-a încheiat campionatul mondial. Snooker-ul ăsta are un fel de lume a lui la care o mulțime de telespectatori au avut acces, grație transmisiilor Eurosport și celor doi comentatori care și-au făcut datoria cu har și profesionalism de-a lungul anilor, Marius Ancuța și Daniel Bontea. Probabil că lor li se datorează faptul că, atunci cînd telespectatorii au avut ocazia să devină chiar spectatori, s-au dovedit a fi cît se poate de avizați (deși snooker-ul nu a avut nici un fel de tradiție în România). La turneele demonstrative sau de puncte care s-au organizat recent la București și la Cluj a existat un serios aflux de public cunoscător. Vorbim despre unul din rarele exemple în care o televiziune contribuie la rafinarea unui public.

Cum arată lumea snooker-ului? Încerc să împărtășesc o viziune cît se poate de subiectivă. Am pomenit deja cea mai importantă competiție a anului, campionatul mondial din foaierul teatrului Crucible de la Sheffield. Pentru că deseori are loc în preajma Paștelui sau a Înălțării, nu o dată mi s-a părut că bilele roșii și de alte culori de pe masa verde de la televizor au o corespondență secretă cu ouăle vopsite de pe masa de acasă. Așa am ajuns să asociez snooker-ul cu un fel de liniște și pace sărbătorească.

Campionatul suprem se desfășoară, cum ziceam, în foaierul unui teatru. Jocul are personaje care uneori parcă îți intră și în casă. Te poți atașa de ele ca de protagoniștii serialului favorit. Începi să le cunoști stilul de joc, ticurile, grimasele, felul în care se bucură sau se supără, îngrijorările și enervările. Le știi copiii, nevestele sau iubitele care apar în tribune. Adică uneori îi poți judeca (sau bîrfi) și după cum arată partenerele lor. De exemplu, dacă nu-ți plac spectaculoșii pantofi cu ținte ai lui Judd Trump, poate să-ți placă la fel de spectaculoasa lui parteneră.

Parcă la nici un alt sport figura jucătorului nu apare cu atîta pregnanță în cadrul ecranului. Avem de-a face, așadar, cu povestea unor figuri. E un întreg univers al fizionomiilor. Marelui finalist din acest an, John Higgins, i se spune *Vrăjitorul din Wishaw* sau *Vulpoiul*. Auzind a doua poreclă, am început să mi-l imaginez cît se poate de limpede, cu mersul lui tiptil, cum se strecoară afară dintr-o ogradă cu o găină în gură (a și fost prins odată cu o mîță-n sac, prin Ucraina). În schimb, pe campionul mondial de anul acesta, Mark Williams, nu mi-l pot desprinde de imaginea unui Iisus Cristos pictat de Rubliov (ochii, gura și formatul bărbiei, mai ales).

E un întreg univers al fizionomiilor.

Există și reversul. Jucătorul pe nume Rory McLeod e atît de negru că uneori aproape că nu-l vezi pe ecran. La un moment dat, pe vestă purta reclama firmei care-l sponsoriza. Se numea ISIS. Sînt sigur că în realitate e un ins foarte simpatic, dar, în povestea asta, nu m-am putut abține să-l botez Belzebuth.

Dintre personajele importante nu lipsește Micul Prinț, adică Neil Robertson, cu nasul lui în vînt și aerul aristocratic. Lui Peter Ebdon i-am zis Cristi, pentru că seamănă cu Cristi (nu contează care Cristi), tot așa cum lui Stephen Maguire îi zic Marcel *biliardarul* (nu contează care Marcel). Pe campionul mondial de anul trecut, Mark Selby, l-a portretizat Ronnie O'Sullivan, asemuindu-l în cartea sa cu o lipitoare care suge energia adversarului pînă cînd îl epuizează complet.

Nu l-am uitat pe pîntecosul Stephen Lee, cel plin de talent, în a cărui mînă tacul părea o scobitoare. Un țintaș extraordinar. L-au suspendat din snooker-ul profesionist pentru niște treburi ilegale. Pe vremuri mai era un țintaș nebun, Ian MacCullough (cine și-l mai amintește?). Cu „căpitanul" (aviator) Ali Carter nu pot să nu țin de fiecare dată cînd joacă, nu doar din cauza problemelor de sănătate cu care știu că se luptă, ci și pentru felul lui modest și simpatic de a fi. Anul acesta a reușit să-l învingă chiar pe eroul principal al poveștii snooker-ului mondial – Ronnie O'Sullivan –, cel fără de pereche.

Un tip pe care l-am văzut, lucru rar, rușinîndu-se cînd are noroc e Anthony Hamilton. Și n-am cum să nu-i pomenesc și pe Graham Dott, zis Pocket Dynamo, spiridușul care s-a rotunjit în ultima vreme, pe Mark Allen, care a ajuns să arate ca un broscoi mare și verde, pe Shaun Murphy, care face gurița aia mică atunci cînd e supărat, pe calculatul „criminal" Marco Fu sau pe aparent blîndul, dar periculosul „hipopotam" Stuart Bingham. Ce lume...

Mai sînt, evident, arbitrii, care devin cunoscuți alături de marii jucători pentru că stau multă vreme în cadru, partidele de snooker durînd ore în șir. Celebra Michaela Tabb, care mi se părea mereu că pronunță *sex* în loc de *six*, s-a retras. E înlocuită cu un oarecare succes de chinezoaica Peggy Li. *Turnul de control*, adică înaltul și blajinul Jan Verhaas, nu poate fi trecut cu vederea, maltezul Terry Camilleri se ține minte din cauza numelui de poezie, iar despre Erian Williams îmi închipui că nu poate fi păcălit pentru că a fost polițist. Aici îl avem și pe Alex Crișan, adică „Alex al nostru", cu un rol încă secundar în povestea asta. Și-am încălecat pe-o șa...

ready made

„Dar, peste toate, pe noi ne bucură atenția acordată de Scriitorii Independenți pe tărâm literar, tineretului ardelean. Pentru acest lucru, un chiot de frățească bucurie și un aprig ropot de nădejdi, din partea Ardealului tânăr."

Lanuri, Anul I, No. 3, Noemvrie 1933

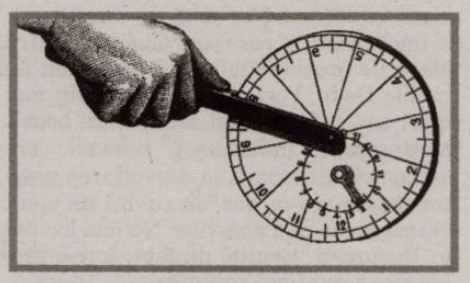

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Rondelul pozelor

Un articol academic prin care suflă vîntul va trebui bine căptușit cu fotografii spectaculoase – o știu toți cei trei tîrgoveți ai pieței de idei, autorul, editorul și cititorul. Lipsa substanței sare, chipurile, mai puțin în ochi dintre imagini cu situl arheologic la apus, luate, ca în începutul filmului lui Kalatozov, *Eu sînt Cuba*, din avionul care se apropie dinspre mare.

Într-un articol de arheologie sau artă veche nu prea se poate fără poze, spre deosebire, de pildă, de unul despre aoristul indo-european. Formele verbale se pot lipsi de *mug shots*. Dar ce concluzii poți să tragi despre un articol despre, să zicem, copiile romane ale statuilor grecești, lipsit de ilustrație? E ca și cum te-ai duce la concert și cineva, pe scenă, ți-ar povesti muzica. Așa că, praf în ochi sau nu, ilustrația de calitate e întotdeauna binevenită pentru cititor. Nu în ultimul rînd deoarece ai surpriza, pentru mine întotdeauna plăcută, că articolul e mai scurt decît părea după numărul de pagini. Prezența ilustrației e de apreciat și pentru că are în spate mult efort de alegere, de obținut dreptul de publicare, ca să nu mai vorbim de așteptarea cu sufletul la gură a apariției ca să vezi cîte din legendele lor au fost încurcate în ciuda a numeroase bunuri de tipar, toate finale. Ilustrație bună înseamnă deci și management bun, nu doar cărturărie.

Arheologia e una din puținele discipline în care poza trebuie adesea dublată de un desen. Sună puțin aiurea, ca și cum doctorul ți-ar lua instantaneu temperatura cu un termometru cu infraroșii și apoi ți-ar pune și mîna pe frunte. Adevărul e că multe detalii pot fi văzute numai de ochiul desenatorului specializat în arheologie, desenator a cărui importanță tot mai puțin proiecte sînt destul de luminate încît s-o vadă. Fotografiile se descurcă excelent, ce-i drept, cu obiectele bine păstrate. Dar ca să publici un fragment rulat de amforă Fikellura, va trebui să-l desenezi, pentru că e probabil ca elementele decorației lui să mai fie vizibile doar foarte slab, fiecare din alt unghi și, mai ales, numai pentru cel care știe exact unde să se uite. De secțiunea (profilul) prin straturi arheologice nu mai zic. Nu toate diferențele între straturi sînt de natură vizuală, iar dintre diferențele vizuale, multe apar doar cînd ești ochi în ochi cu pămîntul. Nici o fotografie generală a unui profil nu poate transmite bonusul uriaș de interpretare cu care vine desenul. În asemenea cazuri, a oferi nu un desen, ci doar o fotografie, ar fi ca și cum în loc de valorile nutriționale ai oferi observația „gust deosebit!". Uneori, dacă nu e loc decît pentru una din ele, se păstrează desenul, pentru că pur și simplu o poză face cît o mie de cuvinte, dar în arheologie există situații în care un desen face cît o mie de poze. De altfel, cu ceva vreme în urmă, artefactele arheologice din publicații mai importante nici măcar nu erau desenate, ci se făceau, pentru fiecare din ele, gravuri în toată regula. În anii 1960, catalogul opaițelor antice publicat de muzeul din Mainz cuprindea încă sute de gravuri de excelentă calitate. Un bun prieten a petrecut acum cîțiva ani mai multe luni desenînd fațada senzaționalului palat omeyad de la Mschatta (transportată din Iordania la Pergamonmuseum în Berlin). Asta se putea face – și s-a făcut – și fotografic, dar desenul (uman, adică nu obținut din fotografii procesate) este o formă complementară de documentație la care n-ar trebui renunțat.

Ce înseamnă ilustrație bună? Înseamnă că e bine aleasă, așadar perfect relevantă pentru text, pe care îl însoțește strîns, fără leșinuri turistice. O poză splendidă, generală a Parthenonului nu se va folosi în nici un caz într-un articol despre teatrul lui Dionysos (chiar dacă ruinele lui sînt la poalele Acropolei pe care se află celebrul templu), nici într-un articol despre activitatea politică a lui Pericle (pentru care ar merge o imagine care să prindă și friza ionică interioară, și pe cea dorică exterioară, sugerînd o arhitectură programatic panelenică), și nici într-un articol despre ceramica descoperită înăuntrul Parthenonului (articol în care spațiul trebuie folosit pentru pozele/desenele cu, *well*, ceramica). Ilustrație bună mai înseamnă că e făcută de un fotograf care nu este și bucătarul șantierului și de un desenator care știe totul despre umbre, ca să nu zic că mănîncă umbre pe pîine. Mai contează și reproducerea tehnică, pentru că nici un fotograf nu e atît de talentat încît poza lui să rămînă la fel de bună și pe hîrtie proastă. Asemenea imagini fac, una peste alta, articolul mai ușor de citit. Asta deși există încă mulți pentru care ilizibilitatea e unul dintre markerii de prestigiu ai cercetării științifice.

Că ilustrația orientează lectura și sporește puterea textului nu e valabil doar în arheologie, bineînțeles. Ilustrațiile lui Doré la *Divina Comedie* cuprind deja, după mintea mea, cam toate trucurile din lumea filmelor din categoria *Stăpînul inelelor*. Dar dacă îl citești pe Dante în edițiile ilustrate de Botticelli sau de Dalí, atmosfera e cu totul alta, chiar dacă textul rămîne același. Pînă și Jules Verne, citit de multe generații la rînd în România, e altul în funcție de ilustrațiile lui Neuville, Benett sau Roux. Ceva din copilărie s-a terminat cînd citești prima carte de ficțiune fără ilustrații. Mai tîrziu, dacă scrii articole în reviste de specialitate, începi să te joci din nou cu ilustrația. Din păcate, fără caracatițe supradimensionate văzute prin hublouri de submarine.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Pelerin la curtea lui Netanyahu

Dacă mi-ar sta în putere, aș organiza călătorii în masă ale românilor la Ierusalim, ca să înțeleagă mai bine pe ce lume trăim. Pentru mine, orice călătorie în acest mare oraș înseamnă o lecție și, mai ales, descoperirea unei deschideri interioare de care habar nu aveam că sînt în stare. Cu fiecare zi petrecută pe străzile vechiului Ierusalim, mai aflu ceva despre mine. Am mers, recent, pentru a șasea sau a șaptea oară la Ierusalim.

Vreau să vă împărtășesc cîteva din gîndurile pe care mi le-a stîrnit această călătorie, veritabil pelerinaj spre punctul focal al credinței mele, dar și spre propria mea inimă, nu pentru că ar fi important să știți ce mai e cu mine, ci pentru că ar fi important să vă mai gîndiți un pic la lumea în care trăim, abandonînd perspectiva marginală a României și empatizînd cu perspectiva centrală pe care o oferă așezarea în Israel. Nu mă îndoiesc, am mai spus-o, că Ierusalimul este centrul lumii și simt că e important pentru noi toți să încercăm să privim lumea și din centrul ei spre periferii, nu doar dinspre periferia noastră spre alte periferii. Mai întîi, un gînd de conjunctură.

Am prins la fața locului conferința de presă sub formă de spectacol mediatic în care premierul Benjamin Netanyahu a dezvăluit lumii că Israelul a pus mîna pe o imensă arhivă a programului nuclear iranian (a arătat sute de CD-uri și bibliorafturi) care ar dovedi că Teheranul nu s-a oprit din efortul de a produce arme nucleare. Premierul Netanyahu este un politician mult prea inteligent și experimentat ca să nu știe că, procedînd astfel, va genera un val de neîncredere în opinia publică internațională. Pe de o parte, imensa masă de pacifiști aliată cu imensa masă de antiamericani care domină „rețelele" își va aminti de sceneta armelor de distrugere în masă care a justificat invazia americană în Irak din 2003. Asemănările te trag de mînecă. Pe de altă parte, toată lumea știe că președintele american Donald Trump va anunța zilele acestea dacă SUA mai rămîn sau nu în tratatul numit „Joint Comprehensive Plan of Action", mai cunoscut în lume ca „The Iranian Deal". Astfel, legătura pare evidentă și aceeași masă de pacifiști, aceeași masă de antiamericani, la care se adaugă și imensa masă de antitrumpiști (însumate, cele trei mulțimi chiar dau o majoritate consistentă în opinia publică internațională), devin imediat vectori aprigi ai neîncrederii față de afirmațiile lui Netanyahu. De altfel, reacțiile de după conferința de presă din 30 aprilie confirmă aceste așteptări. Cei mai mulți comentatori, fie ei profesioniști sau amatori, nu cred sau, în cel mai bun caz, preferă să nu creadă în dezvăluirile lui Netanyahu.

Sigur, Benjamin Netanyahu nu este chiar cel mai credibil politician din lume. Dar nici Putin și ayatollahii nu sînt. Atunci, de ce a ales premierul israelian această cale, mai aproape de show mediatic decît de mesajul politic clasic? Cred că omul este cu mult mai inteligent și mai abil decît credem. Și mai cred că lumea văzută de la București există, cel mai adesea, doar în capul bucureștenilor. La fața locului, citind presa și conversînd cu oamenii din jur, am înțeles și altceva.

Pentru Israel, cea mai mare amenințare a momentului este prezența militară iraniană în Siria. De la începutul haosului catastrofic sirian, Israelul a fost atent, mai ales, la o singură chestiune. Lumea largă discuta despre soarta regimului lui Bashar al-Assad și democrație, despre scandaloasa neputință a Occidentului, despre reafirmarea Rusiei ca putere globală, despre lupta cu fundamentalismul islamic, despre puseul turc și drama adiacentă a kurzilor. Israelul, însă, a observat atent altceva: avansul iranian în Siria. Fie cu armata sa, fie cu *„proxy"* de genul Hezbollah, regimul de la Teheran, agresiv în antisemitismul lui, un regim care, vă reamintesc, asumă programatic distrugerea statului Israel, s-a consolidat în Siria, unde a intrat pentru a lupta de partea lui al-Assad. Iar Israelul, prin operațiuni militare de tot felul, a încercat să oprească această consolidare, navigînd cu grijă în funcție de prioritățile războiului sirian, căci distrugerea ISIS era, la rîndul ei, o prioritate strategică importantă. Așadar, Israelul trebuia să oprească avansul iranian, dar, în același timp, să nu prejudicieze „coaliția" anti-ISIS, din care Iranul făcea parte. Acum, după ce ISIS a devenit istorie, situația este mai simplă, dar și mai periculoasă. Acum, atît Bashar al-Assad, cît și Rusia admit dreptul Iranului de a sta în Siria, iar pasul următor al militarilor iranieni ar putea fi împotriva statului evreu. Așa se explică de ce Israelul a trecut la acțiuni mai decise împotriva capacităților militare iraniene din Siria după înfrîngerea ISIS, dînd un mesaj dublu: vedem ce faceți și nu tolerăm! Iar mesajul este direct pentru Iran.

Conferința de presă a lui Netanyahu trebuie văzută, mai degrabă, ca un moment al confruntării israeliano-iraniene decît altceva (de pildă, o mînă de ajutor dată lui Trump în justificarea eventualei decizii de a rupe tratatul antinuclear cu Iranul). Teheranul trebuie să înțeleagă că Israelul e puternic: îl poate bombarda, îi poate fura arhivele secrete, îl monitorizează îndeaproape „pe tot terenul". Nu te pune nici cu Tzahal, nici cu Mossad, că pierzi! – cam asta a vrut să spună, de fapt, Netanyahu în conferința de presă mult discutată. Și puțin importă dacă lumea largă a înțeles sau nu acest mesaj, important este că Teheranul a înțeles. Iar reacțiile iraniene par a confirma asta, căci, în afara unor ieftine bășcălii, nici o replică serioasă, consistentă nu a venit din capitala Iranului. Te-ai fi așteptat ca Iranul să contrazică serios afirmațiile lui Netanyahu, să producă dovezi contrare, cum că programul nuclear este riguros desfășurat în termenii acordului. N-a făcut-o. Nu pentru că nu ar putea produce un show mediatic contrar, ci pentru că, după părerea mea, a fost surprins de anvergura informațiilor căzute în mîna Israelului. Asta arată cît de puternic este, sub aspect informativ, statul evreu chiar și în birourile Puterii iraniene. Așadar, cred că Israelul a vrut pur și simplu să stupefieze Iranul cu forța sa și, mai cred, a reușit în bună măsură.

Altfel, noi sîntem doar spectatori la acest război. Penibili și mici. Ne place ori nu, avem în plan internațional exact anvergura unui Liviu Dragnea. Și mai cred că, decît să comitem prostii inutile de genul mutării ambasadei României la Ierusalim, mai bine am înțelege exact în ce situație este Israelul și am oferi sprijin politic eforturilor sale de a se proteja. Ar fi de mii de ori mai utilă Israelului o susținere românească – pe cît sîntem noi în stare, desigur – a eforturilor sale de îndiguire a puterii Iranului pe teritoriul Siriei, în cadrul ONU sau chiar UE, decît mutarea amețită a ambasadei. Dar, pentru asta, ne-ar trebui o politică externă.

PUBLICITATE

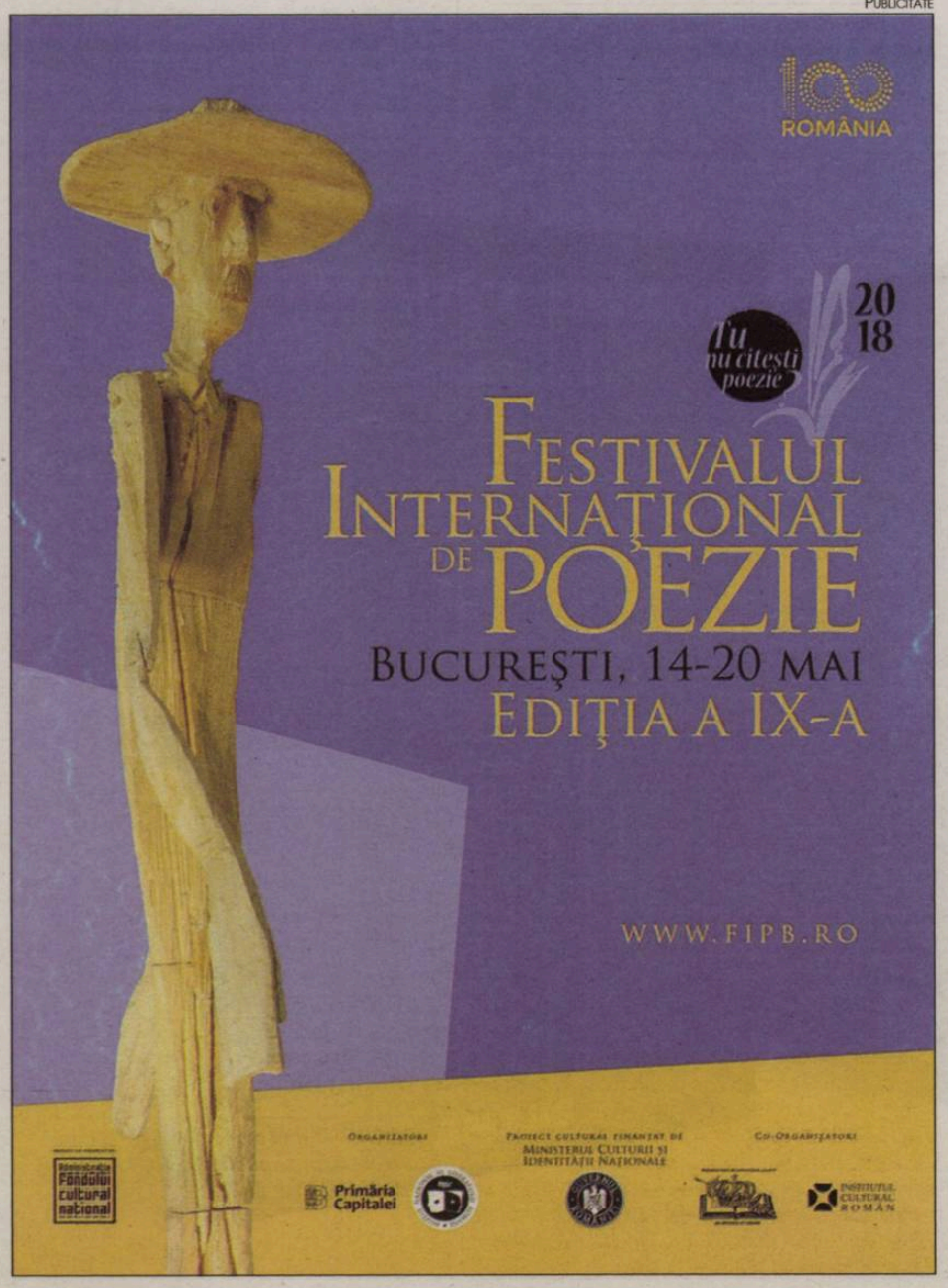

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

„Unde este palatul?"

„Adineauri am fost primit cordial la Slatina, mîine sosire la București", îi scria principele Carol tatălui său Karl Anton de Hohenzollern-Sigmaringen, pe 9 mai (după calendarul românesc de atunci) 1866.

Într-adevăr, în data de 10 mai 1866, bucureștii îl întîmpinau pe noul suveran al Principatelor Române. În timp ce principele Carol primea cheia orașului și urările de bun venit din partea primarului, o ploaie torențială a început să răpăie – prima din ultimele trei luni. Poate un semn bun, după credința orientală a mulțimii de români care strigau de bucurie (cum remarcă biograful Paul Lindenberg); poate nu unul chiar de bun augur, după stratul de noroaie care avea să se formeze pe drumuri.

Într-o trăsură deschisă, trasă de cai albi, înconjurată de ofițeri călare și precedată de o unitate de cavalerie, principele Carol, alături de însoțitorii săi, printre care și Nicolae Golescu, membru al Locotenenței Domnești, și-a început deplasarea prin capitala noii sale țări.

Pe Podul Mogoșoaiei (astăzi Calea Victoriei), principele Carol a zărit o clădire în fața căreia se afla o gardă de onoare și a întrebat, curios, ce casă este acolo. Domnul Golescu a intervenit: *„C'est le palais"* / „Este palatul". Principele, cuprins de mirare, a crezut că nu a înțeles bine și a revenit asupra întrebării: *„Où este le palais?"* / „Unde este palatul?" Nicolae Golescu i-a dat același răspuns, arătîndu-i spre casa cu pricina. Era vorba de casa Golescu (devenită Palat Domnesc), o clădire simplă, cu un singur etaj, care deși era un reper al Bucureștilor în epocă, era departe de cum și-ar fi imaginat principele Carol că ar fi arătat palatul său (pentru mai multe detalii despre Palatul Regal merită să vedeți lucrarea semnată de istoricul de artă Gabriel Badea-Păun, *De la Palatul Domnesc de pe Podul Mogoșoaiei la Palatul Regal de pe Calea Victoriei*, apărută la editura Corint).

Nici principesa Elisabeta, care a devenit soția principelui Carol în 1869, nu a reacționat foarte diferit. Ba chiar aproape identic. După nuntă – povestește viitoarea regină a României –, cînd Carol a adus-o pe Elisabeta la vechea casă boierească Golescu, care urma să fie căminul familiei tocmai constituite, i-a spus: „Aici este castelul". „Unde?", a replicat principesa, pentru a primi imediat un răspuns și un zîmbet de la principele său: „Dar am și intrat în el!"

Realitatea vremurilor, evidentă, semnala faptul că erau multe de construit în noua țară, devenită Regatul României din 10 mai 1881. Sarcina căzuse pe mîini bune. Tot în ziua sosirii sale în România, la reședința domnească, principesa Elisabeta a găsit pe biroul principelui Carol prima schiță de proiect care viza construirea podului peste Dunăre. Proiectul s-a transformat, după cum știm, într-una dintre construcțiile esențiale în modernizarea României.

Ca și dinastia instaurată de Regele Carol I.

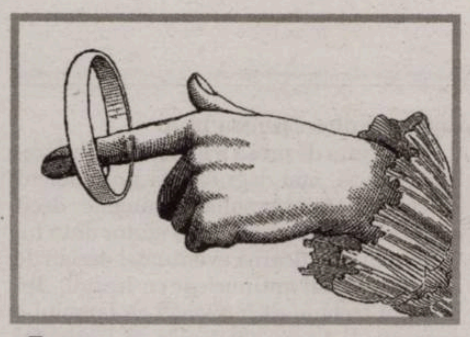

Selma IUSUF

legende urbane

O zi frumoasă la Grădina Botanică

În Grădina Botanică au înflorit irișii. Trandafirii mai au puțin și sparg și ei bobocii. Calendule, nu-mă-uita și cîrciumărese modeste mărginesc aleile. În zona numită „Grădina bunicii" cineva plantează răsaduri de legume. O grămadă de păsări necunoscute cîntă cu hărnicie. În dimineața asta clară de mai, puful de la *populos tremuloides* mi-a umflat capul și ochii pentru prima oară în viața mea.

Dar n-are nimic, totul se poate ascunde sub o pereche de ochelari de soare, afară e frumos, pot să văd (dacă-mi ridic pleoapele cu degetul) rațe pe lacul mic și tulbure, ba chiar țestoase care se încălzesc la soare.

Grădina e plină de cei care au vrut să respire alt aer și să-și bucure un pic ochii. E plină mai ales de părinți și copii. Ne oprim să bem o cafea și să lenevim puțin în liniște pe mica terasă umbrită a unei cafenele. O singură masă e ocupată; două fete cu părul roz beau *latte* și discută intens ceva. Nu vi s-a întîmplat ca, de multe ori, să vă așezați undeva unde e aproape gol și imediat locul ăla să se umple de lume? Mie da, de multe ori; probabil că de aia mă mîndresc interior că aș fi un soi de talisman norocos al patronilor de cîrciumă sau de magazin. Aduc clienți prin cine știe ce vibrație misterioasă.

Am adus și de data asta. Locul s-a umplut aproape instantaneu de părinți și copii. Iar din acest punct am devenit iar spectator.

„Mihnea, unde ești, mă, Mihnea?!! Horia, nu sări de acolo, Horia! Horia, o să cazi. Nu-l împinge pe Mihnea! Nu băga mîinile acolo, că-ți cumpăr imediat și ție... Horia, nu! Mihnea, nu!" O mamă excedată e peste tot prin cafeneaua aia. Aleargă de la tejghea, de unde aduce la masă prăjitură și suc, pînă la ieșirea din terasă, unde Mihnea nu știu ce a descoperit. Stă cu un ochi (și cu gura) pe Horia, care vrea să sară de pe un soi de platformă înălțată de ciment. Între timp, Mihnea reușește să-l împingă pe frate-său, unui război al „nu"-urilor.

Iancu are o cască imensă de biciclist pe cap. E roșie, strălucitoare, el e tare mititel și seamănă cu o ciupercă de desene animate. Are parte de același tratament: „Iancu, nu fă aia, nu fă ailaltă. Iancu, nu!" Maică-sa seamănă picătură

„Iancu, nu fă aia, nu fă ailaltă. Iancu, nu!"

ăla cade, se julește și urlă cu o gură pătată de jur-împrejur de ceea ce pare a fi înghețată cu ciocolată.

Mama e îmbrăcată într-un soi de uniformă pe care o văd și la alte mame din jur. Pantaloni trei-sferturi cu multe buzunare de-a dreapta și de-a stînga, părul strîns într-un conci din care au sărit șuvițe exasperate. Pe spate i-a crescut un rucsac mititel în care are chestii de primă necesitate. De acolo ies batiste de hîrtie, tricouri de schimb, sticle de apă. În mîini cară trotinete, pușți cu laser, super-roboți pătrățoși și alte născocenii SF din plastic colorat. Toate personajele din *Avengers* îi atîrnă din buzunarele alea, din rucsac și de mîini. O super-femeie.

Mihnea și Horia nu pot sta locului. Se duc la masă, iau o gură de prăjitură și se întorc la alergat cu gura plină. Horia îmi tușește în cafea. O tuse din aia de grădiniță, pe care o bănuiesc a fi teribil de molipsitoare. De fapt, cred că toți copiii de pe mica terasă tușesc. Căci pe lîngă Mihnea și Horia a apărut, din altă familie, și Iancu. Ia uite, zic, s-a revărsat aici tot manualul de istorie de clasa a cincea, iar eu m-am nimerit în tranșeele cu mama lui Mihnea și a lui Horia. Parcă are cearcănele mai adînci un pic. Sînt și tați prin jur și, clișeistic îndeajuns, par a fi mai relaxați. Unul a venit cu fiică-sa, leit Pippi Șosețica. I-a cumpărat fetei o înghețată sub formă de ursuleț. Fetița e dezamăgită: „E prea mică!" Taică-su zîmbește senin peste capetele tuturor.

Între timp, Horia sau Mihnea a reușit iar să cadă zdravăn. S-a lungit tot pe pietriș și urlă sfîșietor. Capul meu umflat pulsează incontrolabil. O să pocnească numaidecît și o să umplu terasa cu bucăți cleioase de creier.

Mama îi strînge urgent pe Mihnea, pe Horia și pe toți Avenger-ii împrăștiați pe jos. Din buzunarul pantalonului iese capul unui personaj cu solzi verzi. Se îndepărtează pe alee într-o învălmășeală de trotinete și roți ajutătoare. Aud din ce în ce mai slab: *Mihnea, nu, Horia, nu,* o tuse și un plîns înecat.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

1. „Fiu de preot greco-catolic, *Valeriu Traian Frențiu* s-a născut la Reșița la 25 aprilie 1875. A absolvit liceul la Blaj, în atmosfera însuflețită de idealurile memorandiste și de unire națională. Urmează apoi teologia la Budapesta, iar doctoratul și-l pregătește la Viena. A fost hirotonit preot în 1900, funcționînd ca protopop la Orăștie și la Hațeg. În 1912 a fost consacrat episcop, preluînd întîi dioceza de Lugoj, apoi cea de Oradea. Alături de Iuliu Hossu, a fost unul din reprezentanții spirituali ai românilor din Transilvania care au făurit Marea Unire de la Alba Iulia. Numele său figurează pe Actul Unirii împreună cu alte nume de înalți ierarhi și oameni politici, în cea mai mare parte formați în școlile Blajului, acest centru de spiritualitate greco-catolică. După Unire, ca Episcop de Oradea, a depus strădanii pentru întărirea ordinii morale și religioase prin reînființarea Reuniunilor Mariane și Pauline, dezorganizate în timpul Primului Război Mondial, prin introducerea exercițiilor spirituale în parohii, prin organizarea unor pelerinaje de edificare spirituală. Pentru toate aceste activități de interes istoric, național și moral, a fost decorat de guvernul României cu distincția de Mare Ofițer al Ordinului Coroana României. (...) Refuzînd să-și trădeze Biserica, la 30 octombrie este ridicat de Securitate și dus la Dragoslavele unde, împreună cu ceilalți episcopi își petrece iarna sub presiuni, în frig și înfometare. Urmează Căldărușani, ca apoi, în anul 1950, să se regăsească împreună cu ceilalți episcopi în penitenciarul de exterminare de la Sighet."

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei", în *Memoria*, nr. 14, iulie 1995

Nu întotdeauna „vorba zboară". Cînd e rostită de oameni care merită ascultați, rămîne.

Dilema veche vă propune să regăsiți voluptatea înțeleaptă a conversației. O colecție de mari personalități contemporane, aduse la tacla de Andrei Pleșu și de redacția revistei.

Preț revistă+carte: 19,99 lei

De joi, 24 mai

La toate punctele de distribuție a presei, numai împreună cu *Dilema veche*

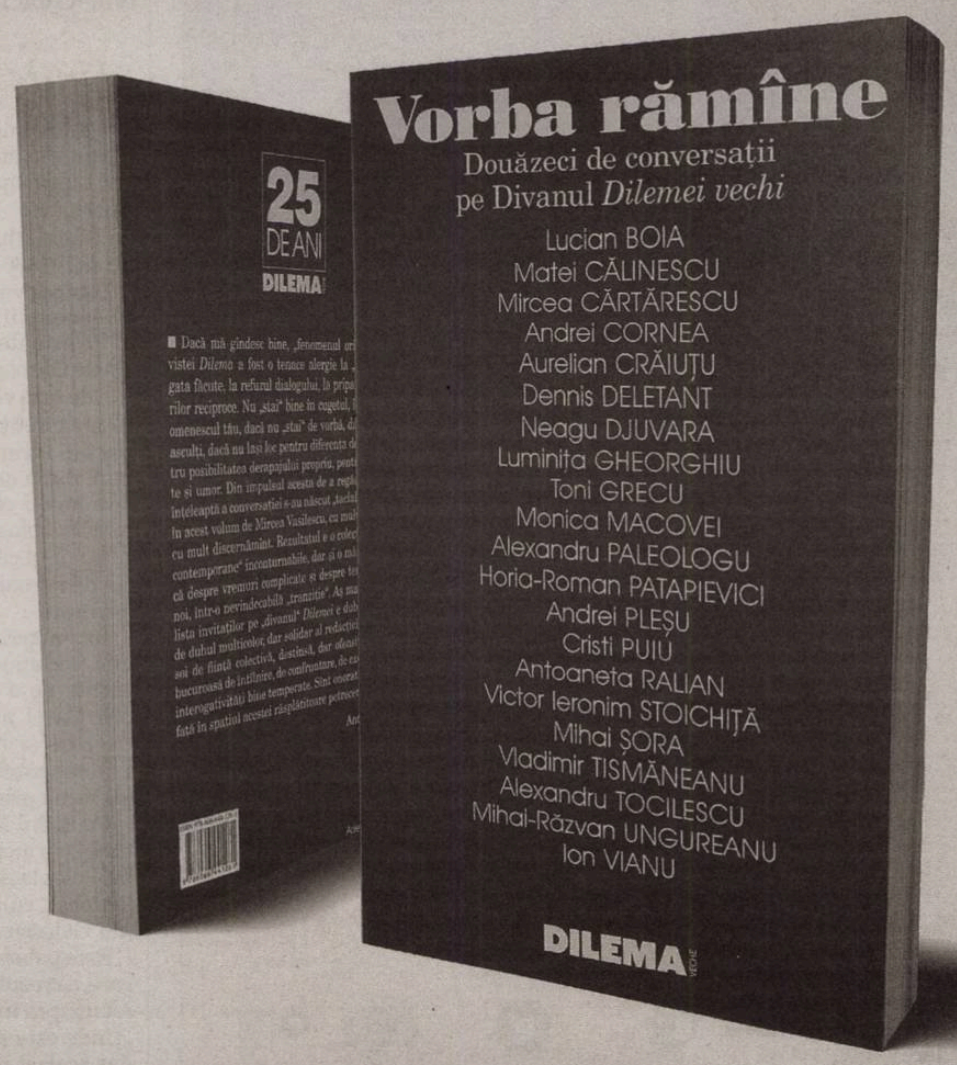

Petre GURAN

Ceci n'est pas une pipe sau Sfîrșitul istoriei

Nu! Nu este o glosă pe marginea fantazării ideologice a lui Francis Fukuyama. Istoria, în sensul comun de desfășurare reală a evenimentelor și interacțiune autentică a voințelor umane, nu numai că nu este integral accesibilă cunoașterii noastre, ea nu există, fiindcă cea mai neutră, echilibrată și cinstită narațiune istorică este tot o reconstituire. Spiritul nostru nu are acces la ceea ce s-a întîmplat decît prin intermediul unei narațiuni reconstitutive. Istoria nu este ceea ce a fost, ci ceea ce spun eu (istoricul) că a fost. Obiectivul stabilit de istoricismul german, al obiectivității maxime în judecata istorică (celebra frază a lui L. von Ranke: *„Wie es eigentlich gewesen"*), scoate în evidență faptul că nu există istorie în afara narațiunii istorice. Chiar martorul ocular al unui eveniment, într-o fază de maximă luciditate și cu un temperament flegmatic desăvîrșit, nu poate nota decît ceea ce se aude spus de participanții la un eveniment sau se vede cînd e vorba de mișcarea trupurilor și obiectelor pe care o poate înregistra privirea umană. În această privință, istoricul se lovește frecvent de relatările contrastante ale martorilor oculari și nu poate face mai mult decît să speculeze asupra motivațiilor personale sau circumstanțiale care l-au făcut pe martor să distorsioneze. Pe lîngă mărginirea cîmpului vizual față de cîmpul real al evenimentelor, martorul ocular nu cunoaște intențiile actorilor și deci nu poate determina cu precizie dacă ceea ce vede este rezultatul voinței actorilor. O ilustrare superbă a contradicției dintre ceea ce gîndește și rostește un individ față de ceea ce percepe și felul în care valorifică ceea ce percepe un ascultător este filmul *Being there,* regizat de Hal Ashby după romanul lui Jerzy Kosinski, adaptat în colaborare cu scenaristul Robert C. Jones, în care inegalabilul Peter Sellers întruchipează impostura angelică a unui retardat care debitează banalități cu aerul de străfulgerări de geniu. Percepția anturajului politic este ruptă de realitatea personajului și proiectează spusele lui într-un univers al profunzimilor insondabile.

Ceci n'est pas une pipe formulează René Magritte distincția dintre obiect și imaginea obiectului, numind fenomenul confuziei dintre cele două *La Trahison des images* (1927). Cu atît mai gravă și mai înșelătoare este confuzia dintre istorie și istoriografie. Nu e întîmplător faptul că Michel Foucault, părintele relativismului antropologic, dedică un întreg studiu memoriei lui Magritte cu titlul *Ceci n'est pas une pipe* (1973), explorînd limitele limbajului și ale gîndirii.

Avînd în vedere aceste observații, istoria este numai istoriografie, iar aici intră toate formele de oglindire narativă a realității, de la jurnale și memorii, imagini sau ruine materiale, eventual reconstituite arheologic, pînă la complexele sinteze istoriografice care încearcă să combine într-o narațiune unitară interacțiunea a mii de oameni (avîndu-i în vedere numai pe cei care cu adevărat participă la o decizie cu impact asupra unei comunități) pe perioade și teritorii întinse. Istoricul modern, pe linia lui Giambatista Vico, Hegel, Michelet și a istoricismului, este constrîns, în narațiunea lui despre acțiunea oamenilor, de viziunea dominantă despre sensul existenței istorice, adică credința în progres și reprezentarea că mișcarea perpetuă a ființei umane are un scop și o direcție. Între istoriografia romantică, ce face din națiuni un motor al istoriei, hegelianism, care exaltă statul și aparatul său birocratic, și marxism, care absolutizează imperativele proletariatului, nu a apărut un alt cadru ideologic pentru scrisul istoric. Singura replică la marxismul clasic a venit tot din interiorul marxismului și este relativismul antropologic. Este într-un fel capătul de drum al unei gîndiri care a început cu creația omului de către Dumnezeu și sfîrșește cu creația omului de către sine. Cercul ființei s-a închis cu desăvîrșire în circumstanța spațiotemporală a ființării umane. Astfel, paradigma marxistă a dezvoltării liniare a umanității spre orizontul mișcător al utopiei sociale s-a chircit pînă cînd s-a închis singură într-o mișcare circulară. Metodele istoriografice care s-au desprins din această viziune – antropologia istorică, antropologia religioasă sau antropologia culturală – au meritul de a fi împins discuția conceptuală pînă la limita comunicabilității unui fapt istoric. *Ceci n'est pas une pipe.*

Istoria ca istoriografie este percepută din ce în ce mai mult ca o autoreprezentare, acuzată a fi ilegitimă și prin urmare falsă sau chiar vinovată dacă este a unui dominant (civilizație, națiune, religie) sau legitimată prin valoarea de revendicare și constestare a dominatului. Din narațiunea generalizatoare a grupului social care reprezintă statul se desprind rînd pe rînd narațiunile grupurilor minoritare. Istoria se destește în istorii, rațiolalitățile (sau necesitățile, în limbaj marxist) istorice se pierd într-un hățiș de rațiolalități private. Termenul ultim al acestei disoluții este individul. Principală consecință este dizolvarea cauzalităților istorice într-un ocean de incertitudini teoretice și de dificultăți de gestionare a unei informații debordante.

Dar iarăși stranie coincidență, gîndirea post-marxistă relativizează istoriografia chiar la ora la care se face bilanțul responsabilităților unui secol de revoluție marxistă. Acum, cînd se deschid (parțial, cu reînchideri periodice) arhivele răspunderilor individuale pentru cel mai sîngeros secol din existența omenirii, istoria este lipsită și de metodă, și de sens. Războiul civil care a frămîntat secolul XX a împărțit societățile de pe întregul glob în victime și călăi, cu toate nuanțele care se pot descrie între victima absolută (copilul cu origini „nesănătoase" după vocabularul epocii) și călăul suprem, cel în care se regăsește ordinul primordial de executare a masacrului. Prin urmare, istoria este viziunea fiecăruia asupra acțiunilor proprii și/sau a repercusiunilor acțiunilor celorlalți asupra sa. Călăii erau dominanți ieri, dar azi sînt victime! Victime ale unei narațiuni istorice care favorizează victimele de ieri, care astăzi ar dicta viziunea istoriografică. Astfel nu mai poți stabili cine este dominant și dominat, fiindcă de îndată ce dominatul reușește să-și proclame narațiunea ca adevăr istoric este acuzat de a fi devenit dominant. Această acuzație de subiectivism interesat a încercat să macine orice mărturie asupra sistemului represiv al comunismului de la Panait Istrati, trecînd prin Soljenițîn, pînă la istoriografia occidentală a comunismului *(Cartea neagră a comunismului* coordonată de Stéphane Courtois sau recenta *Istorie mondială a comunismului* în trei volume intitulate *Călăii, Victimele* și *Complicii* de Thierry Wolton).

Depășirea politică a comunismului fără un proces, măcar istoriografic, al responsabilităților produce o ultimă victimă a războiului „autoreprezentărilor", însăși istoriografia. Funcția originară a mitului istorisit era întemeierea unei comunități. Istoriografiile naționale au preluat simbolic acest rol propunînd o narațiune istorică fondatoare a statului național. Dar această prăbușire intelectuală a istoriografiei nu aruncă umbra relativismelor și a incertitudinilor perverse chiar asupra existenței și sensului comunității?

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

O misiune bizantină la București

La 8 mai 1938 se deschidea la București Institutul Francez de Studii Bizantine, în imobilul din Christian Tell 18, care avea să devină unul dintre reperele europene pentru cercetarea istoriei Bizanțului. O echipă de augustinieni asumpționiști, condusă de părintele Vitalien Laurent și formată din Venance Grumel, Raymond Janin, Jean Gouillard, cărora li se va adăuga, pentru cîteva luni, în 1947, Jean Darrouzès, convinsese autoritățile catolice și pe cele române, cu sprijinul marilor istorici Gh. I. Brătianu și, decisiv, N. Iorga, pe atunci consilier regal, să se mute de pe malul asiatic al Bosforului, unde condițiile deveniseră impracticabile, la București, unde găseau mijloacele unui „apostolat intelectual imediat și fecund". Aduceau cu ei o faimoasă bibliotecă, alcătuită cu multă trudă la Kadikoy (fostul Calcedon), și o deja prestigioasă revistă: *Échos d'Orient*.

Mediile academice și culturale românești au primit cu entuziasm acest transplant savant, de la Academia Română, care avea să-l aleagă pe V. Laurent membru de onoare, la Universitatea din București. Este suficient să parcurgem lista savanților care au ținut să fie prezenți sau să adreseze mesaje la inaugurare pentru a avea dimensiunea europeană a evenimentului. Bucureștii vor deveni pentru comunitatea asumpționiștilor locul consolidării profilului academic al misiunii lor și al unei dezvoltări cu totul remarcabile a cercetărilor de istorie bizantină. La București va apărea primul volum din colecția Institutului, *Archives de l'Orient chrétien,* aici se va pregăti al treilea volum din *Regestes des Actes du Patriarcat de Constantinople,* tot aici institutul va edita colecția numismatică bizantină a lui Constantin Orghidan; membrii săi vor susține conferințe, directorul Institutului va deveni colaborator al Institutului de istorie universală, iar mediile ortodoxe aveau să fie, cu mici excepții, receptive la activitatea acestor catolici pasionați de Bizanț.

Istoria asumpționiștilor francezi, cuprinzînd deceniul românesc ca o tranziție fecundă dinspre apostolatul legat de strategiile misionare ale Romei pontificale în Orient, la Kadikoy, dar și în Bulgaria sau la Ierusalim, spre studiul academic al surselor istoriei bizantine la Paris, după 1947, este retrasată amplu și riguros de un volum coeditat de Marie-Hélène Blanchet și Ionuț-Alexandru Tudorie: *L'apport des Assomptionistes français aux études byzantines. Une approche critique*, apărut la Paris, în 2017, în colecția Institutului, fondată la București. Cartea este o reușită exemplară, fruct al unui colocviu ținut în 2014, la Colegiul „Noua Europă", grație cercetărilor recente despre deceniul bucureștean al Institutului Francez de Studii Bizantine desfășurate de cîțiva ani de istoricul și teologul Ionuț-Alexandru Tudorie, autor, printre altele, al unei foarte apreciate contribuții despre împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul. Volumul prezintă și evaluează critic evoluția acestei mici comunități în care „apostolii devin eruditi", se apropie de Orientul creștin pentru a-l readuce la „matca" romană și sfîrșesc prin a face din el obiect de studiu, restituindu-l astfel și celor care îi ignorau bogăția, memoria, moștenirea. Echipa părintelui Vitalien Laurent a putut, în condiții de multe ori vitrege, să refacă geografia și cronologia ecleziastică bizantină, să studieze sigilografia și numismatica, să reconstituie arhive și să aprofundeze ritualurile Bizanțului, să aducă la lumină legăturile dintre liturghie și artă, să editeze documente istorice și texte esențiale de teologie și spiritualitate.

Misiunea asumpționiștilor de la București a ilustrat un parcurs unic, în care vocația erudită și pasiunea intelectuală au înlocuit programatic o misiune apologetică și confesională. Coeditorii și coautorii volumului, G.-M. Croce, M. Cassin, A. Failler, D. Galadza, I. Jevtic, V. Kontouma, M.-H. Congourdeau, E. Mitsiou, P. Schreiner, V. Maladakis, V. Prigent, C. Morrisson, Ch. Gastgeber, evitînd, ca istorici, un panegiric, au oferit, de fapt, rațiunile profunde ale unui exercițiu de admirație. Ceea ce au prezentat ei este o moștenire inconturnabilă pentru noua generație de asumpționiști care clădește, din 2010, la Centrul „Sfinții Petru și Andrei", un generos dialog fratern pe un astfel de soclu.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător al Institutului de Istorie a Religiilor (Academia Română).*

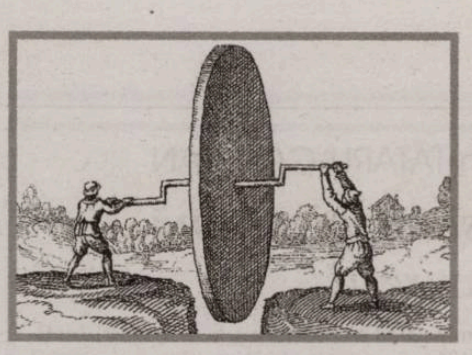

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

E panică, man!

Președintele a solicitat pentru a doua oară demisia premierului Viorica Dăncilă. De această dată, dl Iohannis a argumentat cu o serie de date privind sănătatea economiei și capacitatea actualei coaliții de a administra finanțele publice la un nivel decent. Din poza prezentată de Klaus Iohannis nu reiese neapărat reaua-voință, ci incompetența. Sigur că la o analiză mai extinsă pot fi identificate diverse căi de transfer al resurselor publice către clienții coaliției PSD-ALDE, dar președintele preferă să constate doar partea ușor de dovedit folosind chiar cifrele oferite de guvern.

Conflictul deschis legat de persoana doamnei Dăncilă obligă cumva PSD să se solidarizeze în jurul premierului. Atît de ferm e președintele în solicitările sale, încît foarte probabil zidul de apărare s-ar fi constituit natural și în jurul unei tufe de mărăcini. Nu e clar dacă șeful statului are și pasul doi pregătit. Un șir de cereri neurmate de vreo acțiune semnificativă l-ar împinge în irelevanță exact în anul în care trebuie să fie cu gîndul la următorul mandat. Chiar și dacă nu va mai candida, rolul său rămîne esențial în stabilirea succesorului.

E cert, pe de altă parte, că, măcar pentru o vreme, aceste atacuri provoacă disconfort în tabăra PSD. Izolat internațional, dl Dragnea obișnuiește să se folosească de interpuși pentru a-și atinge scopurile – așa a ajuns dna Dăncilă în Israel, de exemplu. Însă atunci cînd indignării de pe Facebook i se adaugă și vocea șefului statului, acești interpuși devin din ce în ce mai puțin frecventabili sau de-a dreptul ridicoli în ochii partenerilor străini. Așa se explică de ce, la puțină vreme după intervenția președintelui, Liviu Dragnea a răspuns cu una dintre puținele sale intervenții dure la adresa lui Klaus Iohannis. Vorbește președintele PSD despre un posibil „atac la siguranța națională" în subtextul declarațiilor șefului statului. Lăsînd la o parte morga gravă cu care se rostesc astfel de prețiozități, avem de-a face cu încă o sugestie deloc subtilă că s-ar putea trece la suspendarea președintelui.

În planul realității paralele.

Ultima oară cînd președintele a primit o astfel de amenințare în public s-a repliat rapid și a răspuns pozitiv dorințelor PSD. Spațiul în care se poate opera o suspendare devine însă din ce în ce mai limitat, iar Klaus Iohannis – tot mai liber să spună orice dorește fără să se teamă prea mult pentru viitorul său.

Altfel, din răspunsul lui Liviu Dragnea am reținut această parte involuntar amuzantă sau de o cruzime cinică la adresa Vioricăi Dăncilă: „Atîta timp cît programul generează creștere economică, doamna premier nu are de ce să își dea demisia, nu putem schimba premierii de cîte ori este supărat Iohannis pentru că nu este docilă în relația cu el."

În planul realității paralele, PSD continuă să agite steagul inutilului referendum pentru modificare Constituției. A confiscat ipocrit tema și acum nu știe cum să o gestioneze. Lăsînd la o parte exemplele personale ale liderilor coaliției de guvernămînt – adevărate modele de loialitate casnică –, susținătorii referendumului așteaptă o decizie a Curții Europene de Justiție privind recunoașterea unei căsătorii între persoane de același sex în care unul dintre parteneri e român. E foarte posibil ca statul român să fie obligat să le recunoască drepturile acestor oameni. O posibilă soluție, recunoscută de nevoie de PSD, este adoptarea unei legi a parteneriatului civil care să recunoască *de facto* drepturile tuturor cuplurilor necăsătorite. Organizațiile LGBT s-au grăbit să refuze țîfnos orice discuție pe această temă, susținînd că nu vor să facă nici o tranzacție pe această temă. Proiectul de lege privind parteneriatul este elaborat de CNCD în colaborare cu unele dintre aceste organizații și oferă aceleași drepturi similare cuplurilor căsătorite, cu excepția notabilă a posibilității de a adopta copii.

Cred că această ofertă a PSD este de fapt un uriaș pas înainte, iar refuzul discuțiilor arată limitele acestor organizații de nișă. Și spun asta pentru că beneficiarii proiectului respectiv ar fi cu precădere cuplurile heterosexuale. E vorba de statistică banală. Practic, cuplurilor de orice orientare care trăiesc în concubinaj li se refuză legiferarea unor drepturi pe care azi nu le au pentru simplul motiv că nu se pot legifera și mai multe drepturi. Altfel spus, organizațiile LGBT din România își refuză propriul succes (PSD a fost pus la zid și e obligat să negocieze) preferînd să aștepte. Cred că e o strategie nefericită care va duce la despărțirea unor falii liberale din societatea civilă.

Altfel, România se pregătește de un miting mare. Nu acela anunțat de dl Dragnea în favoarea familiei tradiționale, ci acela al societății civile împotriva Guvernului Dăncilă. Relevante la această adunare de sfîrșit de sezon nu vor fi cifrele (probabil niște zeci de mii), ci coerența mesajelor. Mitingurile antiguvernamentale care au condimentat week-end-urile lui 2017 au scăzut în amploare nu neapărat din cauza lipsei unei concluzii, cît mai degrabă pe motiv de lipsă de claritate. Am asistat la cele mai multe dintre ele și pot spune că nu întotdeauna era evident de ce au loc. Sigur, dacă nu luăm în calcul o nemulțumire generică față de starea de fapt. Însă ea va fi prezentă indiferent de culoarea guvernului.

Acum, grație lui Klaus Iohannis, ținta este doamna Dăncilă, iar PSD știe bine că nu mai e așa de solid după nenumărate gafe și, din reacțiile sale, vom putea estima probabil cît de mare este panica augmentată și de sondaje care nu sînt încă publice.

Pentru că, parafrazînd o reclamă, la PSD „e panică, *man*". Am intrat în linie dreaptă pentru alegeri.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

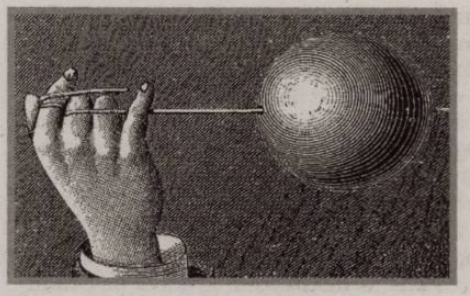

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Marx din Trier

Micul oraș Trier din Germania a celebrat cu fast 200 de ani de la nașterea celui mai cunoscut cetățean al său, Karl Marx. Festivitățile – între care s-a numărat inaugurarea unei expoziții în casa natală și dezvelirea unei statui a autorului *Capitalului* – nu puteau trece neobservate. Au participați zeci de personalități (printre care și președintele Comisiei Europene Jean-Claude Juncker). Au fost și cîteva, nu prea multe, proteste. Dar, una peste alta, atmosfera a fost mai degrabă sărbătorească.

Marxiștii de azi par să fi uitat că filozofia lui Marx a inspirat nenumărate tiranii. O vină poartă aici și instituțiile și politicile memoriale ale Germaniei care nu tratează simetric cele două orori ale secolului XX, fascismul și comunismul. Dacă asupra caracterului profund criminal al fascismului nu mai există, din fericire, nici un dubiu, comunismul pare un soi de utopie ratată, dar niciodată abandonată. Germania pare să fi produs instituții memoriale antitotalitare, dar nu și anticomuniste. Ca și cum germenii totalitarismului nu s-ar regăsi în opera filozofică a părinților fondatori, Marx & Engels. Avem, pe de o parte, o condamnare a dictaturilor comuniste, pe de altă parte un cult al părinților fondatori & gînditori ai comunismului; pe de o parte, o sinofobie în economie și geopolitică, pe de altă parte, o bună cooperare culturală pentru recuperarea, reactualizarea acestei figuri. Nu vrem să importăm mărfuri ieftine din China, dar un Marx din bronz *made in China* pare o afacere atractivă pentru orașul natal care l-a dat lumii pe cel care inspiră, și astăzi, doctrina Partidului Comunist Chinez.

O vină poartă aici și instituțiile și politicile memoriale ale Germaniei, care nu tratează simetric cele două orori ale secolului XX.

Faptul că prin Berlin urmele Zidului care odinioară separa cele două Germanii sînt încă vizibile, faptul că mare parte din dosarele STASI au devenit accesibile, faptul că numeroasele orori petrecute în fosta RDG au fost demascate și analizate nu a convins: Marx pare, în continuare, un filozof frecventabil. Ba chiar demonizarea lui îl face, în unele cercuri, și mai simpatic. Încă există un soi de nostalgie după RDG, alimentată, parțial, de muzeele dedicate comunismului, dar și de inechitățile produse de sistemul capitalist de după 1990.

Așa încît prezența lui Jean-Claude Juncker la aceste festivități mi se pare mai degrabă expresia unei carențe culturale decît de (in)adecvare politică.

Poate că-i lipsește bibliografia (*Cartea neagră a comunismului,* cărțile unor Alain Besançon ori François Furet etc.). Poate că a uitat că o mare parte a Europei de azi s-a aflat, pentru multe decenii, în sfera de influență sovietică și că extinderea Uniunii Europene nu s-ar fi putut produce dacă regimul comunist și sistemul sovietic nu s-ar fi năruit (sub propriul faliment). Iar Europa n-ar fi fost astăzi „cu mai multe viteze" dacă statele estice n-ar fi avut de recuperat povara/rămînerile în urmă datorate aplicării economiei planificate propăvăduite de marxism.

■ Vă mai amintiți, probabil, de *Goodbye Lenin,* acea comedie tristă despre despărțirea de tătucul sovietic și de comunism, în general. Acum mai bine de zece ani, cînd a apărut filmul, Germania chiar și-a luat definitiv rămas bun de la Lenin. Sau, cel puțin, așa am crezut: statuile lui Lenin dispăruseră deja de multă vreme. Cea din Berlin a fost demontată de pe soclu și ascunsă într-o pădure; la Potsdam, statuia a fost distrusă cu picamerele, cea din Dresda a fost luată în grijă de un colecționar privat, iar la Halle-Neustadt, pe locul unde era statuia s-a construit un centru comercial – revanșa simbolică a libertății, a capitalismului și a bunăstării asupra unei ideologii care a dus RDG (și alte state care au adoptat-o) la faliment.

Dar Lenin n-a dispărut chiar de peste tot. Ba chiar e foarte prezent. În orașul Schwerin, statuia sa tronează, înaltă de trei metri și jumătate, într-un cartier sărăcuț, între blocuri de beton. Și le vorbește, din cînd în cînd, celor de azi. De pildă, acum vreo doi ani, acest Lenin a provocat o dezbatere uriașă în Germania. Întîi de toate pentru că nimeni nu mai știa, nimeni nu își mai închipuia că există. Apoi, pentru că sute de oameni au manifestat pentru demolarea statuii și nu au reușit s-o clintească din loc. Cînd un fost deținut politic a vrut să înfășoare capul statuii cu un văl – un *happening,* o intervenție artistică – a fost împiedicat și huiduit de zeci de apărători ai lui Lenin. Oameni care au avut de suferit în timpul regimului comunist au publicat scrisori deschise și au trimis petiții în care au cerut măcar eliminarea monumentului din spațiul public. Degeaba. Primăria, care are în grijă statuia, a refuzat categoric. „De ce trebuie să ne raportăm mereu defensiv cînd vine vorba de moștenirea noastră culturală?", a spus atunci Angelika Gramkow, primarul orașului, membră a partidului Die Linke. Statuia mai surîde și azi pe soclu. Din Trier i se alătură acum, zîmbind peste timp și peste țară, Marx.

MHS
Ficționarul onomastic

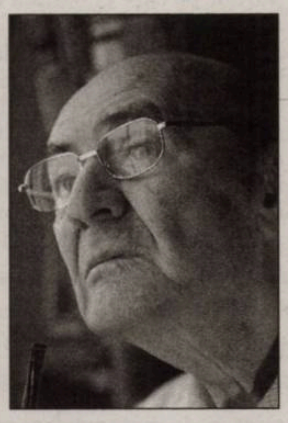

Texte și opinii de:
- Mircea CĂRTĂRESCU (scriitor)

„Imperiul de hîrtie“
- Andrei CRĂCIUN (scriitor și jurnalist)

„Scrisoare către MHS“
- Gabriela GHEORGHIȘOR (critic literar)

„Nemaipomenita «mașinărie» textuală“
- Mihai IOVĂNEL (critic literar)

„MHS de la A la Z“
- Bogdan-Alexandru STĂNESCU (scriitor și critic literar)

„Viața de după moartea literaturii“

argument

Prea ingenios

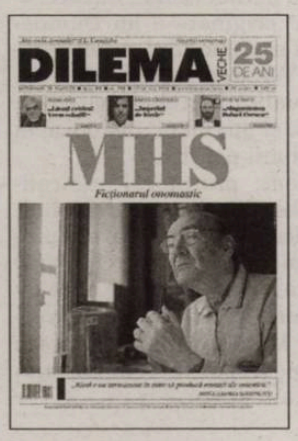

La șapte ani de la dispariția sa, cel mai original scriitor român postbelic și primul nostru mare prozator postmodern, Mircea Horia Simionescu (23 ianuarie 1928 – 18 mai 2011), nu pare să aibă o posteritate pe măsura importanței, diversității și întinderii operei sale (care numără nu mai puțin de 25 de titluri în șase genuri diferite), operă de o ingeniozitate și un rafinament stilistic inconfundabile, lîngă care pot sta puține alte construcții literare de la noi.

Tetralogia *Ingeniosul bine temperat* (compusă din romanele *Dicționarul onomastic*, *Bibliografia generală*, *Breviarul. Historia calamitatum* și *Toxicologia sau Dincolo de bine și dincoace de rău*, publicate între anii 1969-1983) reprezintă o suită de romane inclasificabile în felul lor, un monument literar sofisticat, fascinant, care continuă să-i minuneze pe cunoscători. În topul celor mai bune 150 de romane ale literaturii române, top rezultat în urma unei ample anchete realizate de revista *Observator cultural* de-a lungul întregului an 2000, tetralogia s-a situat pe locul 25, imediat după Ciclul Hallipa al Hortensiei Papadat-Bengescu. În ciuda celor trei reeditări (nici acelea integrale), tetralogia n-a reușit să treacă vreodată granița înspre publicul larg și probabil nici n-avea cum, întrucît rareori un scriitor a pretins un cititor cu mai multe calități.

Motivele pentru care Mircea Horia Simionescu nu este (atît de) cunoscut în afara mediului literar ar merita să fie discutate mai pe larg. În primul rînd este vorba, firește, de însăși literatura sa foarte „literară“, rafinată și, în ciuda umorului, dificilă. Ficționar fără limite, narator inteligent, subtil și subversiv, mînuitor dexter al limbii și galant al frazării, un balerin al genurilor (romanele sale nu sînt ceea ce este perceput, *în mod convențional,* ca roman, avînd în același timp prea puțin epic și prea multe personaje într-o compoziție prea fragmentară, povestirilor uneori le lipsește tema, notele sale de călătorie sînt mai mult note decît de călătorie, poeziile sale arată mai degrabă a schițe și meditații, iar jurnalele sînt cu de toate), Mircea Horia Simionescu nu și-a oferit nici o șansă pentru a deveni vreodată autor de manual. Ceea ce, în condițiile în care școala românească aduce enorme deservicii literaturii, s-ar putea dovedi, pe moment, marea șansă a operei sale.

La începutul acestui an s-au împlinit 90 de ani de la nașterea acestui uluitor scriitor, motiv pentru a-i dedica acest Dosar, pe de o parte un exercițiu de admirație, pe de altă parte un act de stîrnire a curiozității acelora care, dintr-un motiv sau altul, încă nu l-au citit. La rubrica mea dedicată cărților *(vezi pag. 16)* revin cu cîteva considerații despre opera și posteritatea lui Mircea Horia Simionescu, dar pînă acolo vă invit să-l (re)descoperiți în următoarele pagini pe cel căruia cunoscătorii îi spun, simplu și familiar, MHS. (**Marius Chivu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

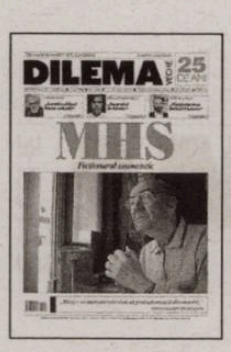

Gabriela GHEORGHIȘOR

Nemaipomenita „mașinărie" textuală

Pe 23 ianuarie 2018, Mircea Horia Simionescu ar fi împlinit 90 de ani. Pe 18 mai se fac șapte ani de cînd ne-a părăsit. Odată cu moartea sa, așa-numita Școală de la Tîrgoviște, de care nu-l putem despărți, intră cu totul în paginile cărților de istorie literară.

Să ne închipuim un copil așezat lîngă bradul împodobit, în dimineața Crăciunului. Privit de la distanță, pare că desface fără grabă cutiile cu surprize. Dacă apropiem obiectivul camerei imaginare de filmat, observăm pe fața lui, strălucită de încîntare, o concentrare adîncă, de om matur. Coborîm spre mîinile de ceasornicar liliputan, prinse într-o operație meticuloasă. Copilul demontează mașinuțele primite în dar, curios să descopere ce se află înlăuntrul lor și cum funcționează mecanismul care le pune în mișcare. Acest copil fascinat de misterul fabricației ar putea fi Mircea Horia Simionescu. Așa mi-l imaginez uneori pe scriitorul care a revoluționat literatura română postbelică, prin deconstrucția și reconstrucția originală din „monstruoasa", nemaipomenita „mașinărie" textuală a *Ingeniosului bine temperat*.

Prozatorii Școlii de la Tîrgoviște își fac apariția pe scena literaturii – după o activitate scripturală subterană de peste douăzeci de ani – în climatul intelectual-artistic de aparentă normalitate al „liberalizării" din perioada '64-'71: Mircea Horia Simionescu debutează editorial, în 1969, cu *Ingeniosul bine temperat. Dicționar onomastic,* Radu Petrescu în 1970, cu romanul *Matei Iliescu,* iar Costache Olăreanu, un an mai tîrziu, cu *Vedere din balcon*. Deși cărțile lor văd lumina tiparului într-un moment de îmblînzire și de relaxare a sistemului politic opresiv-coercitiv, tîrgoviștenii întorc spatele istoriei, arătîndu-se preocupați mai ales de formele și de mecanismele literaturii. Dacă acceptăm existența unui „postmodernism românesc fără postmodernitate", exclusiv estetic și teoretic, lipsit de dimensiunea politică (marxistă) ce caracterizează ideologia postmodernismului occidental și, îndeosebi, a celui american, atunci Mircea Horia Simionescu, Radu Petrescu și Costache Olăreanu se află printre scriitorii care marchează, la noi, sfîrșitul modernismului și inaugurează – artificial și neprogramatic – o nouă paradigmă literară.

De fapt, tîrgoviștenii și, în special, Mircea Horia Simionescu, influențați inițial și de manierismul călinescian, ilustrează și legitimează, involuntar și non-mimetic – spre deosebire de postmoderniștii programatici ai generației '80 care, în bună parte, au aclimatizat experiențe occidentale –, varianta „originală" a postmodernismului românesc „de seră", hipermanierist și apolitic. Prozatorii „Școlii de la Tîrgoviște" împing spre limita extremă inovațiile formale și stilistice ale modernismului, ancorînd, în urma unor îndelungi explorări experimentale în regim *underground,* pe un alt țărm al literaturii, necunoscut în acea vreme la noi. Apariția „fenomenului" tîrgoviștean a grăbit resincronizarea literaturii noastre cu literaturile occidentale. Proza scriitorilor tîrgovișteni se caracterizează prin ludic și ironie, intertextualitate subtilă (precum în romanul *Matei Iliescu* de Radu Petrescu) sau ostentativă (la Mircea Horia Simionescu, inclusiv falsă, inventată, ca la Borges), parodie și pastișă, polifonie stilistică, polimorfism, narcisism auctorial, autobiografism și autoficționalizare, metatextualitate, fragilizarea ontologiilor ficționale, „totalizarea" discursului (la Radu Petrescu, prin jurnal, ca în *Meteorologia lecturii;* la Mircea Horia Simionescu, în scrierile pe tiparul inventarului: *Dicționar onomastic* și *Bibliografia generală).*

„Există în această lume multă
fațadă, mult decor.
Eu toată lumea
mi-am imaginat-o
ca pe o confecție de carton."

„Există o preocupare intensă
a scriitorilor de azi în legătură
cu traducerea operelor proprii
– eu sînt dezinteresat
de această bătălie
a traducerilor,
căci pentru mine este
important cum să mă traduc
eu însumi, cum să micșorez
distanța între ceea ce scriu
și trăirea ce-mi însoțește
scrisul, cum să transmit această
trăire cititorului meu."

„S-a spus despre mine că sînt
livresc, ceea ce este neadevărat,
căci cele mai multe lucruri
nu le-am scris
decît după ce le-am jucat,
după ce le-am trăit".

„Mulți mă socotesc
un original, dar eu am preluat
cu seninătate din marea
moștenire clasică românească."

Toate citatele din acest Dosar
îi aparțin
lui Mircea Horia Simionescu.

„Lumea ca Bibliotecă"

Pe calea metaliteraturii parodice, redevabile unui inegalabil bricolaj textual, Mircea Horia Simionescu a mers pînă-n pînzele albe, pînă la extaza artificiului și pînă la convenționalizarea anticonvenției. Denunțarea operei literare ca artefact sau „dezvrăjirea" literaturii nu exclude însă fetișizarea ei. Și nici ispita compensatorie a referențialității, îndeosebi autobiografice. În tetralogia *Ingeniosul bine temperat,* descompunerea critică a tradiției se asociază cu invenția unui *no man's land* literar, unde procedeele anteriorității sînt recombinate, refuncționalizate, hibridizate, după un program deopotrivă riguros și ludic. Mă voi referi aici la primele două volume, pe care le consider, precum Mircea Cărtărescu, superioare celorlalte. Dacă ar fi publicat fie și doar atît, ar fi fost de ajuns ca Mircea Horia Simionescu să rămînă în istoria literaturii române ca un scriitor important.

Ruptura ontologică
între modelul originar și cópii.

Dicționarul onomastic este o scriere cu structură muzicală și deschisă, construită pe principiul temei cu variațiuni, reprezentînd un model literar, rarisim prin bogăția inventivității și prin dimensiuni, de unitate în diversitate. Ludicul și ironia generează o polifonie narativ-stilistică extremă, însă tema numelui îndeplinește rolul fundamental de ordonare a unui material abundent și „multicolor", referențial și livresc, dificil de imbricat și de compatibilizat în cadrul aceleiași cărți. Volumul se revelează, astfel, o operă multifațetată, „jucăușă" și versatilă, cu obsesii moderniste și cu îndrăzneli de poetică prozastică postmodernistă: pe de o parte, problematizarea relației referențiale a limbajului cu lumea, tentația recuperării funcției sale magice, iar pe de altă parte, exploatarea posibilităților parodistice ale scriiturii, revizitarea ironică a tradiției, a codurilor literare istoricizate. Mircea Horia Simionescu este, în acest „roman" al numelor și al „carnavalului" formelor literare, deopotrivă un „poet" și un „critic", un fantast și un virtuoz, arătînd o subtilă cunoaștere a tipologiei umane, dar rămînînd prizonierul livrescului. Observația realistă se regăsește în multe dintre textele de aici, dar semnificația generală ancorează în sfera metaliterarului, întrucît *Dicționarul onomastic,* în totalitatea lui, presupune o regîndire/revizuire a modului de a concepe și de a scrie literatura.

Bibliografia generală arată felul specific în care vede Mircea Horia Simionescu „Lumea ca Bibliotecă". Deși nu ajunge să ficționalizeze intertextul pînă la capăt, fără să dezvăluie tehnica sau, cu alte cuvinte, să reontologizeze tradiția literară, ca în opera lui Borges, *Bibliografia generală* este o utopie livrescă, parodică și metaliterară, hrănită de aspirația enciclopedică și de dragostea pentru literatură a autorului său. De asemenea, spre deosebire de literatura borgesiană, care ține de sfera *cratilismului* metafizic, *Bibliografia generală* reprezintă o „bibliotecă" a cărților care certifică ruptura ontologică între modelul originar și cópii, unde urmele „scriiturii" divine, dacă au existat cîndva, oricum nu se mai văd. Mircea Horia Simionescu este preocupat doar de inventarul fenotipurilor pe care genotipia le face posibile. Anamneza se focalizează pe seria istorică a codurilor și a formelor literare, privirea recuperatoare nu străbate niciodată *dincolo*, spre paradisul modelelor *originare*, fiind reținută exclusiv de *fenomenologia* cópiilor. Constatarea stării lor de imperfecțiune sau de degradare transformă reamintirea într-un prilej de ironizare și de parodiere, de recitire critic-polemică și de metamorfozare ludică a acestora, iar referințele ostentative la precedența literară și (auto)comentariul recurent redimensionează creația scriitorului tîrgoviștean ca metaliteratură hiper- și intertextualizantă. Mai mult decît atît, Mircea Horia Simionescu dezavuează, în cel mai pur mod antimetafizic, iluzia cratilistă a „cărții" originare a lui Dumnezeu în favoarea simulacrului, a „bibliotecii" de carton. Volumul reprezintă o paradigmă a textualității în cheie parodică, în care înfloresc și „germeni" distopici, în sensul subversiunii politice.

Concomitent, prozatorul radicalizează obsesiile de natură tehnică ale modernității literare și prefațează (într-un fel, chiar surclasează) achizițiile formale și stilistice ale postmoderniștilor generației '80. Cu toate acestea, „maestrul" Mircea Horia Simionescu rămîne și azi nedreptățit, prin absența traducerilor în alte limbi.

Gabriela Gheorghișor *este critic și istoric literar. A publicat* Mircea Horia Simionescu. Dezvrăjirea și fetișizarea literaturii, *Muzeul Literaturii Române, 2011. Cea mai recentă carte:* Cristian Popescu. Arlechinada tragică, *Editura Aius, 2015.*

Opera lui MHS

Dicționarul onomastic (roman, 1969), *Bibliografia generală* (roman, 1970), *După 1900, pe la amiază* (proză scurtă, 1974), *Răpirea lui Ganymede* (note de călătorie, 1975), *Jumătate plus unu. Alt dicționar onomastic* (roman, 1976), *Nesfîrșitele primejdii* (roman, 1978), *Învățături pentru delfin* (roman, 1979), *Breviarul. Historia calamitatum* (roman, 1980), *Banchetul* (proză scurtă, 1982), *Ulise și umbra* (note de călătorie, 1982), *Toxicologia sau Dincolo de bine și dincoace de rău* (roman, 1983), *Redingota* (roman, 1984), *Licitația* (roman, 1985), *Trei oglinzi* (jurnal, 1987), *Asediul locului comun* (roman, 1988), *Îngerul cu șorț de bucătărie* (proză scurtă, 1992), *Povestiri galante* (proză scurtă, 1984), *Paltonul de vară* (roman, 1996), *Fărădelegea vaselor comunicante* (proză scurtă, 1997), *Febra* (jurnal, 1998), *Tîrgoviște. Scurt excurs sentimental* (memorialistică, 1999), *Cum se face* (roman, 2002), *Literatură dus-întors* (publicistică, 2005), *Rătăcirile unui caligraf* (interviu, 2006), *Vîrstele* (jurnal, 2007), *Versete de ultimă folosință* (poezie, 2010), *Ingeniosul bine temperat* (audiobook, 2011).

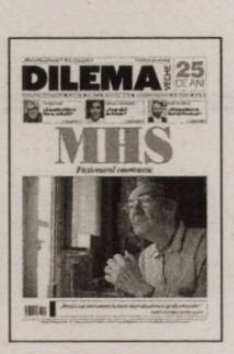

Mircea CĂRTĂRESCU

Imperiul de hîrtie

Într-o zi, prin anul al doilea, îl văzusem pe prietenul Nino Stratan cu un volum galben, ferfeniţit, sub braţ, avînd titlul *Ingeniosul bine temperat*. Nu ştiam nimic despre autor, iar Nino mi l-a recomandat cu cuvintele pe care le păstra doar pentru cei mai mari scriitori: „Omul e complet nebun!“ Pentru el, nebuni erau doar trei-patru autori: Arghezi, Ion Barbu, Foarţă, Grigurcu, cei pe care-i iubea pînă la identificare. Am luat şi eu de la bibliotecă volumul văzut la Nino (era *Bibliografia generală,* partea a doua a tetralogiei) şi am început să citesc. Cartea nu era de pe lumea asta. „Da, nebun, sublim nebun, uimitor şi înveselitor nebun“, îmi repetam din cînd în cînd, tăvălindu-mă pe jos de rîs la cîte-un pasaj sau rămînînd cu gura căscată la cîte-o frază pe care o învîrteam între degete ca pe macheta tridimensională a unei complicate molecule organice. Cartea era ca un drapel sfîşiat în bătălia estetică de vînturile şi proiectilele unei furii creatoare fără precedent la noi. Trebuia să trăieşti pe planeta îndepărtată a literaturii şi nu în mizerabila noastră lume comunistă ca să poţi scrie aşa ceva.

Ar putea substitui toată *literatura.*

Îmi suna pe alocuri a Borges, altădată a Calvino, în multe fragmente a Barth sau Donald Barthelme, contemporani pe alte meleaguri ai lui MHS al nostru şi deja celebrităţi în anii şaizeci, deşi la noi încă aproape necunoscuţi. Peste tot suna şi a Lewis Carroll şi mai ales, dintre autohtoni, a Urmuz. Cum spunem noi însă, seamănă, dar nu răsare. Căci MHS, în ciuda aerului de familie cu toţi autorii moderni pe care Hocke i-a inclus în abstrusa definiţie a manierismului ca manifestare tipică a omului problematic, este totuşi atît de original încît poate fi fără probleme recunoscut de la primele fraze. E Borges, dar unul plin de umor, Calvino, dar mult mai sintetic, Barthelme, dar cu un acut simţ moral, Urmuz, dar adesea transformînd gratuitatea în meditaţie socială, politică sau metafizică.

Poate că metafora cea mai sugestivă, care nici ea nu cuprinde însă toate dimensiunile acestui fantast, este cea a bibliotecarului, stăpîn desăvîrşit al unui imperiu literar, al unei lumi de cărţi şi citate. Clişeul, în kitsch-ul său obosit sau hilar, este substanţa reciclată masiv de scriitorul român, care, în felul său, ne dă şi el, în întreaga lui operă, un *Dictionnaire des idées reçues*, asemenea şi neasemenea celui al lui Flaubert.

Alături de Radu Petrescu şi Costache Olăreanu, foşti colegi de liceu la „Ienăchiţă Văcărescu“ din Tîrgovişte, Mircea Horia Simionescu s-a aflat în miezul mişcării literare ce avea să facă istorie sub numele de Şcoala de la Tîrgovişte, care, alături de alte cîteva nuclee literare (şi, în definitiv, şi de gîndire liberă, de embrioane de societate civilă) ca mişcarea onirică sau Cenaclul de Luni, au definit literatura progresivă a perioadei comuniste, neaservită şi din acest motiv marginalizată de Putere. Nicăieri, poate, autoreferenţialitatea literaturii nu este mai limpede decît în scrierile tîrgoviştenilor, care par a ignora cu desăvîrşire lumea reală, semnificativă pentru ei cel mult ca epifenomen cultural. Literatura e, pentru ei, tărîmul virtual în care totul e posibil, un joc imanent, cu toate piesele date pentru totdeauna, asemeni şahului, şi în care ceea ce contează este arta combinatorie. Li s-a reproşat întotdeauna gratuitatea, artificiul, „livrescul“, şi într-adevăr arta lor, predominant textuală, are ceva din tehnica laborioasă a împăturirii foii de hîrtie în *origami*-ul japonez. Ei aproape că nici nu au produs opere propriu-zise, ci un continuum textual din care, pentru necesităţi editoriale, au decupat uneori zone mai coerente pe care le-au numit „romane“, „nuvele“ etc. Genurile şi speciile tradiţionale sînt fie abandonate făţiş, fie hibridizate, parodiate, subminate, aşa încît comedia literaturii se poate desfăşura luxuriant, fără oprelişti, asemenea defilării carelor alegorice ale unui carnaval creol. Aproape fiecare cuvînt din textele lor are cîte un *hyperlink* ce trimite fie la un anume loc dintr-o scriere clasică, la o scenă, o situaţie sau un vers, fie la un alt pasaj din scrierea căreia îi aparţine, aşa încît fiinţa literară, translucidă şi evanescentă, a ficţiunilor lor ajunge să aibă o complexitate multietajată şi un sistem nervos ultrasofisticat.

„Catedrala“

Ingeniosul bine temperat, tetralogia lui Mircea Horia Simionescu, este, poate, „catedrala“ cetăţii de hîrtie a tîrgoviştenilor. Contemporanii au luat-o drept o scriere satirică sau umoristică, trecînd uşor pe lîngă enorma punere în discuţie a întregului cîmp literar pe care se construieşte această operă. Mimetismul, proteismul formal extrem, dexteritatea de *virtuoso* a prozatorului sînt prezente de la un capăt la altul al celor patru volume ce alcătuiesc un corpus care, la o adică, ar putea substitui *toată* literatura. Aspiraţia enciclopedică, borgesiană, chiar dacă permanent autoironică, se vădeşte din chiar principiile de organizare a tetralogiei – şi mai cu seamă a primelor două volume, superioare celorlalte. Modelele devin aici dicţionarul, respectiv bibliografia, adică forme taxonomice marginale, condensate, care îmbină fragmentarismul cu holisticul viziunii „în ochi de insectă“.

Dicţionarul onomastic, volumul de debut tîrziu, la 41 de ani, al scriitorului, este prima piesă a tetralogiei şi cea care stabileşte principiile de funcţionare ale noului tip de literatură propus de MHS, principii cum nu se poate mai diferite faţă de realismul propriu-zis sau realismul magic al prozei noastre din anii '60 şi '70. E incredibil că scrieri ca *Moromeţii* şi *Dicţionarul onomastic* au fost contemporane, deşi ultima s-a publicat mult mai tîrziu, căci ele ţin de vîrste foarte diferite ale literaturii. Cartea constă în articole de dicţionar. Formal, ar putea fi vorba despre un dicţionar etimologic sau enciclopedic, şi de altfel volumul a fost adesea considerat ca atare şi aşezat la secţiunea „dicţionare“ a bibliotecilor. Dacă bibliotecarii care-au făcut grotesca greşeală şi-ar fi aruncat ochii măcar pe prima pagină a cărţii ar fi înţeles că scrierea nu e decît o parodie uriaşă clădită pe scheletul convenţiei dicţionarului. Nume de persoane, unele familiare, altele bizare, dar nu de tot neplauzibile, sînt urmate de „definiţii“, uneori de două cuvinte, alteori de douăzeci de pagini, definiţii care nu definesc nimic şi care produc minţii, cum scria Wittgenstein, o crampă continuă. Spiritul neştiinţific, aglutinant şi verbios al vechilor enciclopedii e parodiat aici cu vervă şi ferocitate. Numele e privit ca un cîmp complex de sonorităţi, sugestii mnezice, fenomene de audiţie colorată, un nor semantic ambiguu, indeterminat, care stimulează imaginaţia asemenea petelor aleatorii în care pictorul (nota Leonardo da Vinci în carnetele lui) vede bătălii, cetăţi şi maşinării ciudate. Uneori simpla sonoritate declanşează, prin anagrame şi rotaţii ale literelor, un portret al unui fantomatic personaj, ieşit, încoifat şi-mplătoşat, dintr-un dans al combinaţiilor. Indiferent de mărimea lor şi de mecanismele de generare, mereu altele, inepuizabile ai zice, fragmentele ce compun *Dicţionarul onomastic* (şi continuarea acestuia, *Jumătate plus unu)* sînt un foc de artificii ce umplu de uimire prin ludic, gratuitate, ingeniozitate şi *witz*.

„Toţi mă califică drept un Borges al românilor, dar se înşală. Borges caută mistica, încifrarea, metafizicul. Spre deosebire de el, eu fac satiră. Mă plictiseşte asemănarea aceasta cu Borges.“

„Eu am sentimentul foarte puternic al ne-desăvîrşirii. Mă întreb de ce rămîn toate neterminate?“

„Scrisul se naşte din toate contactele trupului şi conştiinţei noastre cu lumea.“

„Greşita presimţire a dimensiunii unui text se vede la prima lectură. De aceea orice scriitor care îşi respectă scrisul, rescrie. Rescrierea e singurul control eficient al compoziţiei textului.“

În *Bibliografia generală,* capodopera lui MHS, principiul de construcţie este încă şi mai complex: fişa de bibliotecă permite, prin jocul dintre numele autorului, titlu şi comentariu, o intertextualitate universală, ca şi o transparentizare şi virtualizare a spaţiului lecturii fără alt precedent decît în opera lui Borges. Cărţi reale cu numele autorului fictiv (real sau inventat), atribuirea unei cărţi reale unui autor imaginar sau invers, rezumatul fantastic al unei scrieri reale şi invers, toate posibilităţile jocului cu mărgele de sticlă al bibliotecii imaginare sînt explorate. Nebun, sublim nebun, hilar nebun, nebun înţelept şi nebun jucăuş, MHS e suveran în lumea sa de hîrtie. Sînt momente în scrierile sale cînd ingeniosul nu mai este deloc temperat. Atunci levitează deasupra peisajului abstrus al literaturii, şi ne aduce şi pe noi în stare de levitaţie.

L-am văzut ultima dată la o expoziţie de fotografie [Expoziţia „Scriitori români. Chipuri şi taine, fotografii de Mircea Struţeanu“, martie 2011, Institutul Cultural Român, curator: Tudor Jebeleanu, *n.n.*]. Pe pereţi erau atîrnate portrete de scriitori. Am vorbit puţin cu el. Era real, compact, nu avea deloc aerul celui intrat într-un fel de ceaţă. Vorbea despre boală şi suferinţă, se plîngea că nu se mai poate mişca uşor, dar avea pe chip un fel de crispare sau de dîrzenie a celui care nu cedează. M-am despărţit de el cu aceeaşi căldură ca întotdeauna, convins că ne vom revedea de multe ori mai departe. De-acum însă a rămas din el doar ceea ce sperăm să rămînă din noi toţi: o carte frumoasă. E consolarea şi, în cazul celor ca MHS, triumful unei vieţi de scriitor.

(fragment din prefaţa la audiobook-ul Mircea Horia Simionescu citeşte din *Ingeniosul bine temperat, Editura Casa Radio, 2011)*

***Mircea Cărtărescu** este scriitor. Cea mai recentă carte:* Un om care scrie. Jurnal 2011-2017, *Editura Humanitas, 2018.*

Ce cărţi aţi fi vrut să le fi scris dvs.?

MHS: *Manualul inchizitorilor* şi *Întoarcerea caravelelor* de Antonio Lobo Antunes sînt cărţi în urma cărora îţi vine să te laşi de scris, cărţi pe care le citeşti cu creionul în mînă, cărţi atît de înalte încît ajungi la ele doar cu gîndul. O carte la care mă întorc mereu este *Levantul* lui Mircea Cărtărescu, o carte de geniu pentru care n-am termen de comparaţie. Şi mai sînt cărţile lui Răzvan Petrescu, un dezertor care n-a mai scris de mult. Aud însă că va scoate în curînd o carte şi ar fi bine să scoată că altfel îi scot eu o măsea. Omul acesta are atîta sînge rodnic în vene încît, dacă eu aveam energiile lui latente, eram cineva. Aşa, sînt ceva mai puţin: un cineva cu minus. *(răspuns la ancheta* Dilematecii *nr. 4/2006)*

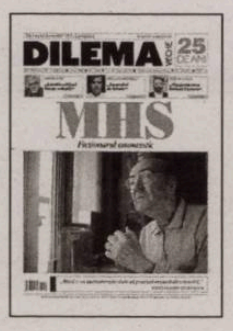

„Sînt contestatarul lucrurilor pe care nu mi le explic"

interviu cu Mircea Horia SIMIONESCU

De la cine ați moștenit capacitatea de fantazare?

Fratele meu era, de fapt, cel cu o imaginație extraordinară, cu un gust nemaipomenit pentru construcțiile neobișnuite, care frizau absurdul înainte de a auzi noi ceva despre literatura absurdului. Avea și o extraordinară inteligență tehnică: din trotinetă și-a făcut bicicletă, apoi motoretă. Și-a confecționat un automobil dintr-o rablă de BMW care, spunea el, ar fi aparținut poliției germane în timpul războiului. Cu această mașină reconstruită, a trecut Alpii. Pe la 10-11 ani, fratele meu, obosit de atîta joacă, se trîntea în pat seara și începea să pălăvrăgească, iar eu trăiam ceea ce povestea. Îi relatam și mamei toate „aventurile" noastre, mama ne asculta la început îngăduitoare, apoi reacționa întrebînd: „Ce tot bateți cîmpii voi acolo?!" Nu trecea mult și fratele meu îi spunea că am fost la grădina cu duzi unde l-am întîlnit pe generalul Eisenhower... Deci adevăratul inventator era fratele meu. A murit de Alzheimer.

Descrieți o zi din viața dvs. Ce citiți, ce posturi de radio ascultați la cele... șapte aparate pe care am apucat eu să le număr în fugă?

(Zîmbește) Sînt mult mai multe aparate de radio! M-am gîndit la un moment dat să țin un jurnal pentru o zi, în care să notez ceea ce fac, minut cu minut. Programul meu începe la cinci dimineața, cu Mozart sau Bach și cu un pumn de medicamente. Urmează o lectură, iar dacă o prind în undiță pe soția mea, îi citesc și ei cîteva pagini – fie din ce am scris eu, fie din Flaubert, Odobescu, Lucian din Samosata, Joyce, Borges, Cortázar. Într-o vreme, ascultam muzică la aparatul de radio și scriam pe un fond muzical. Iarna acordam prioritate cititului, iar vara scrisului.

Preferați un anotimp anume pentru scris?

În mod obișnuit, scriu începînd imediat după ziua mea de naștere, care este în ianuarie, și scriu pînă în iunie. Atunci pot să scriu o carte întreagă, turnată, firește. Pe urmă o las, uneori o las un an sau doi sau numai două luni. Depinde. Ca atare, atunci cînd crește ziua. Ziua cosmică.

Scrieți în orice împrejurare?

O, Doamne, în privința asta sînt de pus în muzeu! Scriu numai în condiții speciale și care se întrunesc rar, rarisim se-ntrunesc. Iată, acum nu scriu de trei-patru ani de zile. Nu pot scrie. Nu pot scrie, pentru că masa nu este cum aș vrea eu; o știam puțin mai înaltă și nu e atît de înaltă cum o știam. Sigur că sînt simple fandoseli. Probabil, dar sînt adevărate. Nu pot lucra cu ușa șifonierului deschisă. Nu pot lucra cu cineva care să fie alături și să facă altceva.

Și cum scrieți?

Foarte anevoios: blestemîndu-mi la fiecare cuvînt penița, cerneala, mașina de scris. Scriitorul care nu și-a lovit niciodată mîna dreaptă, ca s-o pedepsească pentru neputință, n-are să înțeleagă ce spun. Altfel, nu m-a preocupat niciodată ceea ce se numește documentare, pentru că atunci cînd am pornit să-mi întîlnesc iubita nu mi-a venit ideea că aș putea să mă documentez în problemele dragostei, nici cînd am suferit un grav accident n-am avut în gînd să experimentez problemele vieții și ale neființei. Am înțeles de timpuriu că un poet, orice ar face, nu poate trăi decît înlăuntrul poeziei (așa cum cu toții trăim, de vrem sau nu, în interiorul atmosferei), astfel că întreaga mea experiență poetică este rezultatul

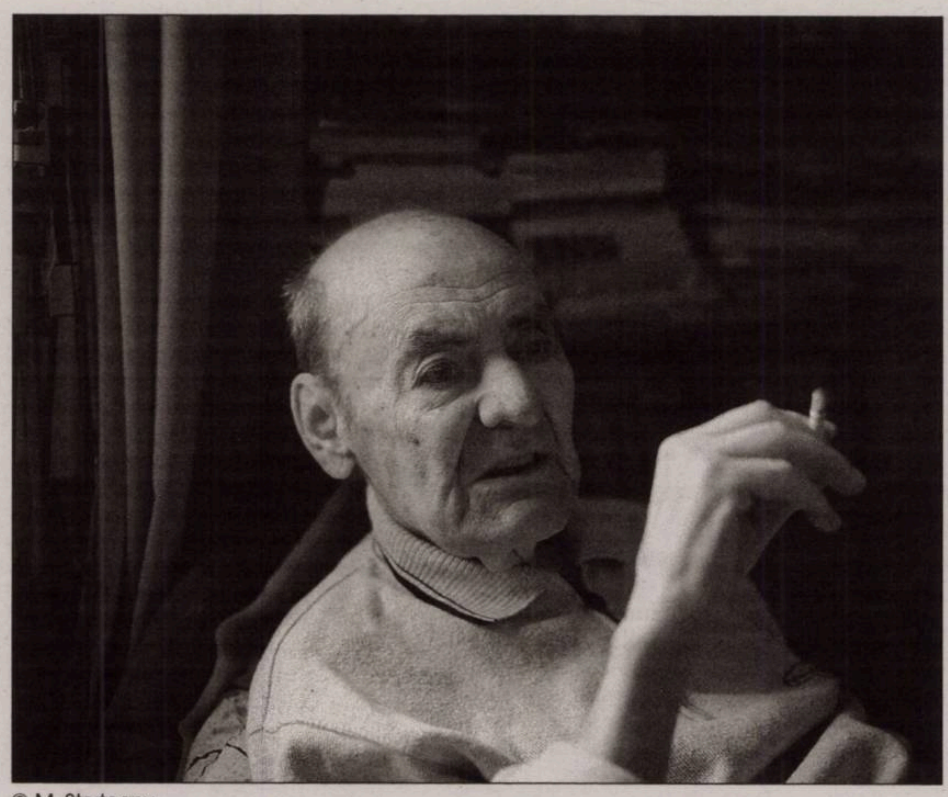

© M. Struțeanu

„În muzică tot ce se aude este și conținut. Nu există conținut în afară de cel prins de ureche. Așa trebuie văzută și literatura. Spectacolul oferit de pagină ochiului este conținut."

„La stil se ajunge după strădanii lungi. Am făcut multe investigații și am trăit numeroase eșecuri ca să ajung la mai nimic: am ales (găsit) ceva care să nu fie nici alegoric, nici măreț, să evite melodrama, dar și stilul fără reproș al gazetelor, ceva perfect... Imperfect, dar viu."

„Satira limpezește mai bine principiile. Eu am vrut să fac ceva care să semene cu un răspuns calm, temperat, la marile noastre întrebări."

trăirii exclusiv printre fenomene. Cineva a afirmat că aș scrie literatură evazionistă, dar asta înseamnă a scrie despre lucruri și întîmplări contrazise de realitatea în perpetuă mișcare. Or, pe mine realitatea m-a confirmat, și cititorii mei, admirabilii mei cititori mi-au spus-o ori de cîte ori am avut prilejul să schimbăm cîteva cuvinte. Scrierile mele, toate, sînt la prima vedere polemice...

Vă referiți la polemica cu ceea ce este absurd în lume?

Da. Uite, apropo de unele evenimente care se petrec acum pe glob: am o povestire mai veche pe care încă n-am publicat-o și în care două țări situate aproape la antipozi își declară război pentru că numele uneia începe cu A, iar al celeilalte cu V. Una este geloasă pe locul pe care îl ocupă cealaltă în catalog. Flotele lor se pregătesc timp de un secol pentru bătălie și apoi mai pierd cîțiva ani buni ca să se caute una pe alta prin oceanele lumii. Înfruntarea e relatată de un pescar (neutru), un martor ocular întîmplător și de fapt nu e o înfruntare pentru că o furtună îneacă tot. Cei cîțiva supraviețuitori se întorc acasă, ura nu i-a părăsit, ba o întrețin timp de încă un secol pînă la următoarea bătălie. Poate am să public cîndva acestă povestire. Am, de altfel, zeci de manuscrise, unele de mai bine de treizeci de ani, pe care aș putea să le public după una sau două rescrieri.

Multe dintre cărțile dvs. au rămas în umbra Bibliografiei generale...

De pildă, *Breviarul,* în care ironizam regimul vorbăreț, palavragiu, în care am zugrăvit lumea ca o casă de nebuni și care, la fel ca *Bibliografia generală,* se dorea o altă încercare de „întoarcere a brazdei". Apoi, așa-zisele note de călătorie din *Răpirea lui Ganymede* sau *Ulise și Umbra.* Călătoriile mele sînt anticălătorii, căci am luat în derîdere călătoria ca drum de comerț particular, de bișniță, de afaceri. Volumele respective au fost precedate de *Ocolul Bucureștilor în 15 ore.* Am făcut călătoria aceasta cu Costache Olăreanu în '58. Am mers pe marginea Bucureștiului, cu grija de a lăsa pe dreapta cîmpul și pe stînga orașul. Fiecare avea un carnet în care își nota ceea ce se întîmpla în jur, înregistrînd ora și minutul. Am adunat însemnările și am făcut o cărțulie care acum este, cred, în arhiva lui Radu Petrescu. După un timp, am desfăcut cartea și fiecare și-a luat partea lui.

Ce alte experimente ați mai făcut în tinerețe?

În perioada '45-'47 descopeream (cam tîrziu și totuși devreme) suprarealismul și făceam lettrism, caligrame, un fel de dadaism (incorect). În felul acesta am ajuns să descoperim că tot ce este scris (deci formă) este și conținut, și că textul se poate uneori dispensa de bagajul documentar, exterior lui, masajul aparținînd deopotrivă ambelor sfere ale comunicării. Ajunsesem la această concluzie studiind și ascultînd multă muzică, analizîndu-i limbajul. Prin 1947 începusem un roman, *Vegetații lunare,* un experiment în care urmăream să reabilitez adjectivul cel mai comun fiecărui substantiv, un fel de aplatizare stilistică intenționată. Era, în fond, o declarație de război tropilor, podoabelor ce – mi se părea atunci – parazitează un text. Tot de pe atunci păstrez o probă: *Cartea despre femeia esențială și lumile anexe,* care este preludiul la *Dicționarul onomastic,* carte ce, surprinzător, comunică cititorului, pe lîngă destule, să le spunem, documente tipologice, și o intensă stare poetică. În 1953 am scris o carte asemănătoare, în interiorul căreia am pus mai multă mișcare epică, intitulată *Comentariu asupra lucrurilor particulare,* pierdută. Mi-au rămas din ea, întîmplător, două texte ample (din șapte), transcrise atunci și trimise lui Radu Petrescu.

Cum ați pierdut-o?

Veneam cu troleibuzul dinspre pădurea Băneasa, citisem unei prietene din ea, ca să-mi verific procedeul, pur și simplu mi-a căzut din buzunarul necontrolat al fulgarinului. Am încercat să o regăsesc, am telefonat tuturor Simioneștilor din cartea de telefon, am fost la ITB etc. S-ar putea scrie o altă carte despre căutarea aceasta, dar Costache Olăreanu a făcut-o deja... În carte era o povestire despre rivalitatea unor generali care încearcă să obțină puterea după moartea generalissimului și, pînă la urmă, bătălia e cîștigată de un civil, căruia nu-i trecuse măcar prin gînd să concureze. Îți dai seama că nu puteam insista să caut acel manuscris, pentru că, deși acțiunea mea se petrecea într-o țară din America de Sud, evenimente europene grăbiseră să-mi copieze povestirea.

Ulterior, chiar în zona Americii de Sud, alte evenimente mi-au mai tradus o dată textul: *Bibliografia generală* apare (tot ca manuscris, bineînțeles) în 1950 și apare ca punct de plecare în *Istoria organică,* scrisă în 1945. Ideea lumii ca bibliotecă alcătuită din cărți care nu există formînd astfel o altă realitate și o dublură a lumii în care trăim. O regăsesc chiar în hîrtii din '44 și, de aici, unele apropieri pe care criticii le fac între mine și Borges. Apropierile mă onorează, dar cînd vorbesc de descendențe încep să mă irite. Prin '66 eram la Belgrad, îi povestesc unui prieten cartea și el îmi arată *Ficciones* a lui Borges în traducere franceză. Ei, traducerea franceză era din '44, iar eu în '45 aveam aceeași idee. Spuneți-mi și mie, o atare asemănare... Să te bucuri și, în același timp, să-ți vină să mori!

„Dumnezeu e ezitare"

Cînd aveți de gînd să vă împăcați cu Dumnezeu?

Nu sînt ateu, nici credincios (deși obișnuiam să merg în cîte un pelerinaj la Mănăstirea Dealu unde este înmormîntat capul lui Mihai Viteazul și să particip cu

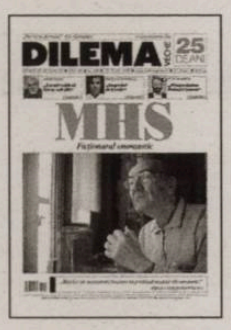

respect la slujbe), nici necredincios. Sînt contestatarul unor lucruri pe care nu mi le explic. Voi rămîne un nedumerit o viață întreagă, căci nu am priceput pe de-a-ntregul ce este cu forța supremă, dacă există sau nu există. Este foarte fertilă această poziție pentru literatură. În fața unui filozof sau a unui teolog mă retrag, căci nu sînt pregătit să intru în discuții contradictorii despre dogme. Însă mă tot întreb cum de a făcut Dumnezeu lumea asta cu atîtea imperfecțiuni și în atîtea zile. Trebuia să fi fost bine odihnit și, cînd s-a apucat de treabă, să o termine repede și cu toată forța. Trebuia să doarmă șase zile! Avea puterea să facă lumea în a șaptea zi. Știa că mai are doar o zi de lucru, era în tensiune, și ieșea mai bine. Așa, s-a întins șase zile, prea mult, a lălăit-o.

Două momente din viața dvs. v-au zdruncinat: moartea tatălui și moartea fiicei „din flori". Nu credeți că toate aceste lucruri sînt niște încercări?

Poate că da. Sînt într-o continuă căutare. Ce fac eu? Am un reportofon la căpătîi, mă trezesc noaptea, mă înregistrez, apoi transcriu, sînt însemnări multe, un teanc. Asta e problema primă a vieții mele: neînțelegerea. Dacă Dumnezeu diriguiește sau nu diriguiește lumea? De existența Lui nu mă îndoiesc, sînt creștin ortodox. Dumnezeu e în noi și El este și necesitatea stării de ezitare. Dumnezeu e ezitarea cea mai profundă. Dacă Dumnezeu ar apărea aici, în locul în care stăm de vorbă, și ar spune: „Fiul meu, gîndești greșit! Eu diriguiesc lumea." Și ne-ar oferi niște argumente. Mi-ar putea spune: „Uite ce este: nu am vrut să-ți salvez tatăl și fiica, te-am pus la încercări", dar eu aș adăuga: „Îngăduie-mi, Doamne, să te contest, să fiu în polemică, să fiu în vizaviul meu." Avem ce să ne disputăm. Poate doarme, poate a obosit, poate că oboseala îi vine de la cele șase zile de muncă, atunci cînd a făcut lumea. Nu era mai bine s-o facă într-o zi ca să aibă resurse și pe mai departe? Și i-aș trimite un zîmbet, pe care l-ar pricepe, așa cum înțelege și contestarea. Căci Dumnezeu mi-a făcut o concesie: mi-a semănat putința de a-l contesta. Dacă e supremul judecător, cred că îmi este și coleg: pot să-i spun, cu voce scăzută, ca unui coleg, ce mă nemulțumește. Am această posibilitate să fac afirmații îndrăznețe, pot să-l judec, pot să mă dezic. „A, ți-ai trimis Fiul? Și aici am niște obiecții: de ce, cînd era pe cruce, de ce n-ai intervenit? Ai vrut să duci pînă la capăt sacrificiul? Și prin asta ai făcut un program pe care eu trebuie să-l repet? Să îndur și eu? Să mă mîntuiesc prin sacrificiu? De ce, dacă Fiul a venit să ne răscumpere păcatele, de ce trebuie să le repetăm și noi?"

La un moment dat ați încercat să vă sinucideți...

Lucram pe atunci la Consiliul Culturii și Educației Socialiste. A fost o experiență care m-a zguduit: erau scrisori de demascare, oameni nevinovați erau pîrîți pentru activități inexistente, fiii își demascau părinții, era o ură devastatoare, totală. Ajunsesem să am insomnii datorită acestor scrisori incredibile. Mi-a picat, la un moment dat, în mînă o scrisoare, acest fapt n-o să-l pot uita niciodată, fiindcă numele la care se referea erau cunoscute: în casa Barbu Slătineanu, din Cotroceni, se întîlneau, pe ascuns, dușmani ai poporului. Era vorba, de fapt, de Șerban Cioculescu, Vladimir Streinu și ceilalți mari oameni de cultură. Împreună cu Costache Olăreanu, ne-am sfătuit și într-o noapte ne-am dus să-i anunțăm pe oameni că sînt vizați de un chiriaș. Multe dintre scrisori le-am rupt, le-am ars, astfel, multă vreme, făcînd o activitate ilegală. Așa erau vremurile. Am și rîs uneori, cu prietenii, desigur, un rîs trist, dar așa e, am dus o activitate ilegală, la un organ legal, al Partidului Comunist.

Ei bine, era în 1970 și Ceaușescu și Dumitru Popescu, cel care îi scria discursurile și în cabinetul căruia lucram eu, plecaseră la ONU, la New York. Și, după multă vreme, ziua mea de lucru nu se mai termina la miezul nopții. Ei bine, în acea zi, am ajuns la ora cinci acasă, am făcut un duș, am zis că nu se moare murdar, m-am urcat pe scuter, aveam pe mine doar o cămașă plușată, încă era cald, 16 octombrie. Am pornit pe scuter și am spus: prima mașină care îmi iese în față va fi și ucigașa mea. Mă așteptam la un camion. Și astăzi mai aștept camionul ăla. În impetuozitatea mea, cu dorința de a termina cît mai repede, venind pe linia tramvaiului 41, spre Casa Scînteii, în fața mănăstirii Cașin, am accelerat puțintel mai mult. Lovitura virtuală ar fi fost fatală. Lovitura reală m-a dus în aripa unei Dacii, m-am dezechilibrat și m-a aruncat pe stradă. M-am lovit la tîmplă, mi-am rupt clavicula, mi-am rupt piciorul. De la acea încercare ratată de sinucidere sufăr acum, cu piciorul ăsta al meu, mă vedeți cum merg.

Dar de ce doreați să vă sinucideți?

Falimentul meu era cauza. Nu mai aveam timp de scris. Măsurile din biroul lui Popescu-Dumnezeu, de acolo se conducea arta și propaganda, îmi arătau falimentul proiectelor mele. Ca scriitor mă așteptau vremuri grele. Eram sătul de tot ce vedeam în jurul meu și doream să termin cu totul. Știți ce era *Scînteia?* Nu era doar un ziar, de unde să te transferi, să pleci în altă parte, că ți se agățau tinichele de coadă. *Scînteia* era deasupra Comitetului Central, de acolo plecau tezele pe care Partidul le propaga în adunări și cuvîntări. Asupra mea apasă foarte greu că am fost la ziarul *Scînteia.* Înainte de încercarea de sinucidere, în mine mocneau mai multe conflicte; era și iubirea mea pentru altă femeie, mă gîndeam la divorț... N-am fost fustangiu. Dar mi-au plăcut femeile. Am fost întotdeauna îndrăgostit și am dibuit de timpuriu calitatea stimulatoare a perioadelor de dragoste. Dumnezeule! Femeile au fost un motor de Boeing. Au fost pătimașe, nu tiranice, și mă trăgeau înainte, îmi permiteau să înaintez.

După ce ați ratat sinuciderea, ce v-ați spus?

Mi-am pus pe perete, în fața patului de suferință, o inscripție din Mateiu Caragiale: „Pentru mine alternativa era deci simplă: trebuia să am ori energia de a sta pe poziție ferm pînă la fine – și, înșelîndu-mă singur, să consimt astfel ca falimentul moral al vieții mele să fie și fraudulos – ori eleganța de a-mi suna retragerea. Eleganța aceasta am avut-o". A fost liniștitor. După aceea, am spus că am făcut o mare prostie, sinuciderea e o prostie, deși m-a mai ispitit de vreo două ori de atunci. Dar am înlăturat-o, am suflat-o, cum sufli în lumînări.

Ați avut, așadar, o viață cu suișuri și coborîșuri.

O perioadă am fost și director al Operei Române din București, de unde am plecat în urma unei scandaloase întîmplări: spărsesem, din greșeală, un imens candelabru din cristal de Sighișoara. Și așa, nu știu cum, m-am trezit trimis la spitalul de nebuni, iar în '75, după tentativa de sinucidere, am ieșit la pensie cu „pensionare de gradul II de invaliditate, pentru cădere psihică". Ca să rezist, să nu înnebunesc, m-am mutat la Pietrosița și cu mîinile mele mi-am construit o frumoasă casă.

Cu Dorina, soția dvs., ați reușit să stați împreună 55 de ani...

Știți cum a fost? Locuia în gazdă, în apropiere de locul unde locuiam eu. Și eu stăteam în gazdă. Deși eram la *Scînteia,* nu m-am folosit de poziția de redactor ca să obțin o casă, așa cum au procedat alții. Eu stăteam în gazdă, pe lîngă biserica Silvestru, într-un loc, Dumnezeule... Lîngă patul meu era o pată mare de urină, dincolo de perete era closetul unei crîșme. Eu urcam în tramvaiul 5 care circula pe Dorobanți spre Casa Scînteii. Și în fiecare dimineață urca aceeași fată. Dorina. Eu călătoream cu prietenul meu Costache Olăreanu, care dormea la mine. Și i-am spus: „Măi Costache, tu o vezi pe fata asta? Uite așa nevastă mi-aș lua", iar Costache mi-a spus: „Păi, e la facultate la mine, e cu un an mai mică decît mine, nu e complicat să-ți fac cunoștință". Mi-a făcut cunoștință. Așa că i-am zis lui Costache: „Va fi nevasta mea!"

Cum s-au răsfrînt toate aceste întîmplări în scris?

Tot ce mi s-a întîmplat mi-a folosit scrisului, toate aventurile, toate accidentele, încercarea de sinucidere. Totul. Dar v-aș întreba, asta nu-i o țicneală? Cu scrisul ăsta! Nu te duci la petreceri cu cei de vîrsta ta, nu bați mingea la 13 ani, la 16 ani stai și citești și scrii, redactezi reviste literare într-un singur număr, apoi vrei să cunoști femeia, feminitatea, riști mereu, poate scapi de presiune, vrei să pipăi realul și scrii. Asta nu-i o țicneală? Mereu au fost invitat în diverse locuri. Eu zic și mă scuz: am de scris! Asta nu-i o țicneală? Mă gîndeam la scris și cînd îmbrățișam o femeie. Asta nu-i o țicneală?

De ce uneori „se rîde" de rîs?

Nu cumva rîdem mai puțin? De ce să-l considerăm un element de care ne-am putea dispensa? Unii confrați invită tot timpul la seriozitate. Dimpotrivă, avem de recuperat multe secole cînd n-am prea avut timp să rîdem. Să rîdem, deci, pentru a ajunge la zi.

La ce lucrați acum?

Pregătesc un fel de dialog, un interviu pe care mi-l iau singur.

Cum vedeți sfîrșitul acestui secol?

Planeta sărăcește, resursele pier.

„Aș face o artă a neputințelor, o artă a impotenților, a inapetenților și, dacă s-ar putea, o artă a stării pe loc."

„M-am simțit neînstare de două lucruri: a face teatru și a descrie pagini de amor."

„Convingerea mea este că artistul nu are nevoie de liniște sufletească și de calm. Trebuie să fie într-un surd conflict sau într-o permanentă stare de iritare. Ca umilit, ca ocolit, ca neluat în seamă."

„Ce-mi pare rău este că nu mai am timp. Ce-am făcut pînă acum sînt niște avansuri, dar undeva, cîndva, ar trebui să iasă blocul. Ce-am scris pînă acum au fost replici, lucruri polemice, iritări, răspunsuri la iritări."

Interviul de față este real, deși nu există ca atare, avînd la bază conversații cu scriitorul purtate de George Arion (Flacăra, *1977), Mircea Nedelciu* (Echinox *nr. 5-6-7/1982), Angela Baciu (1996), Dora Pavel (Radio Cluj, 1998), Ion Iancu Vale* (Realitatea Dîmbovițeană, *ianuarie 2000), Ovidiu Șimonca* (Observator cultural, *ianuarie 2008) și Ioana Revnic* (România literară *nr. 8/2008).*

a compilat Marius CHIVU

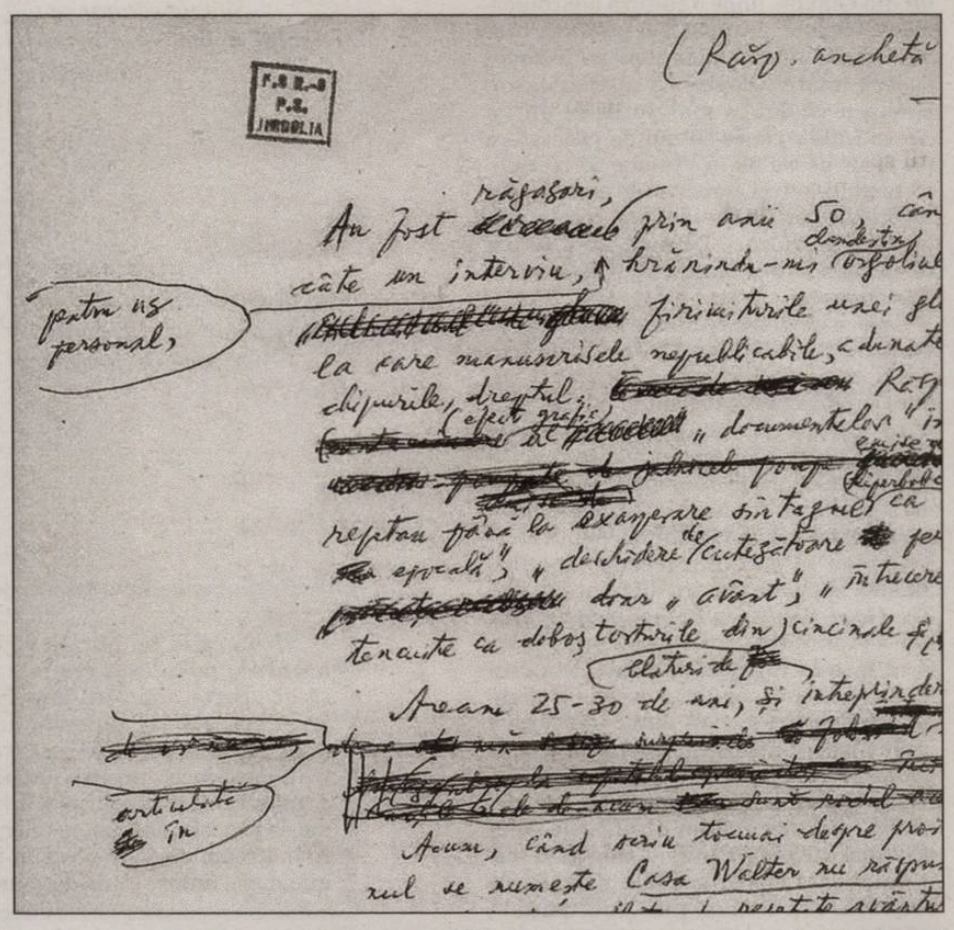

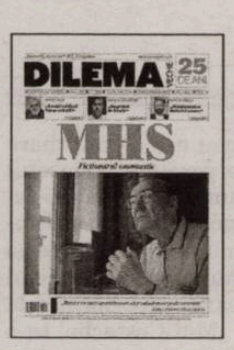

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

Viața de după moartea literaturii

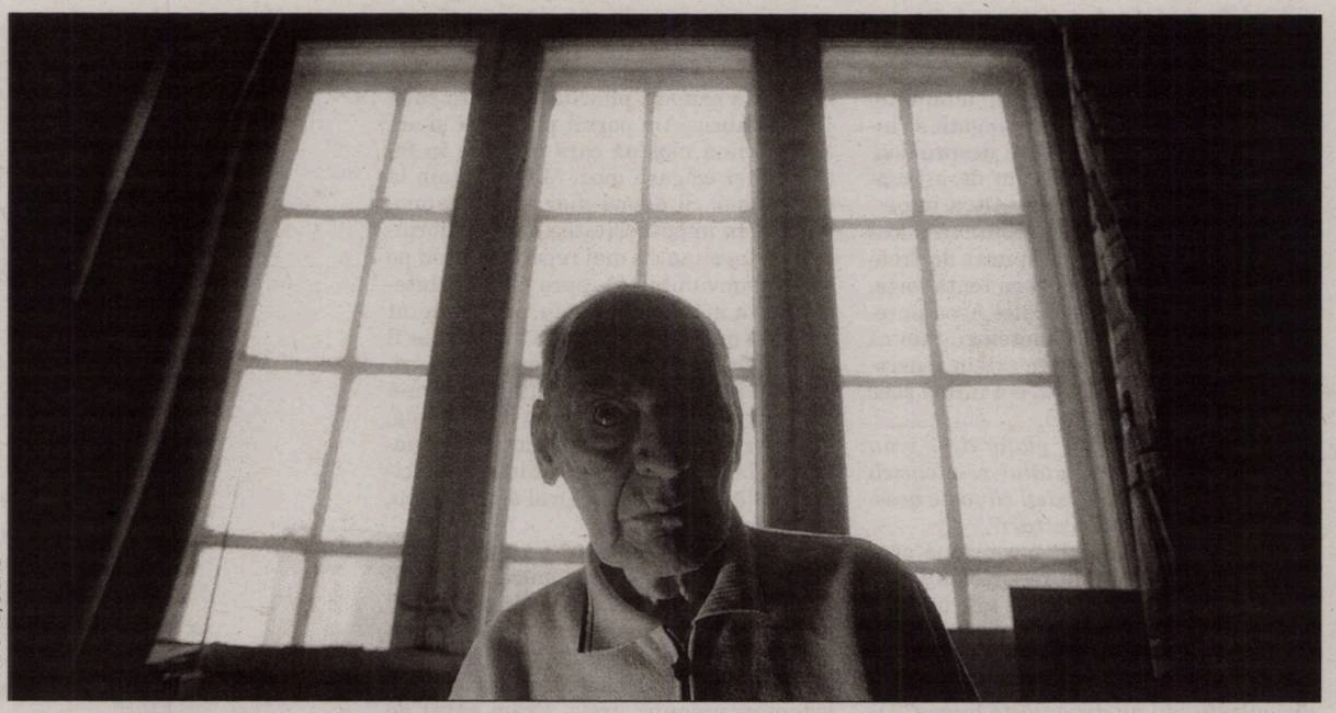
© M. Struțeanu

Azi-noapte am terminat de citit, pentru a treia oară, un roman excepțional al lui Ford Madox Ford. E vorba despre *The Good Soldier* (tradus la noi prin foarte subtilul titlu *Povestea unei pasiuni),* despre care Graham Greene spunea că ar fi unul dintre cele mai frumoase romane ale secolului trecut. Avînd în vedere concurența pe post și faptul că Greene își măsura cuvintele (cu mici excepții notabile), cineva ar crede că vorbim despre o carte care nu se mișcă din topurile de vînzări. Lucrurile nu stau, însă, așa, lucru care îl face pe Julian Barnes, de exemplu, să-i deplîngă soarta (posteritatea) scriitorului britanic într-un eseu plin de admirație. Că romanele lui Ford Madox Ford, atît de moderne în substanță și atît de „europene", nu au succesul meritat e un lucru pe care scriitorul îl anticipa încă din timpul vieții: „De ce ar gusta publicul londonez cărțile mele? Observațiile mele despre viață au loc pe un dubios fundal internațional. Nu conțin nimic legat de cuiburile de păsări din Anglia, despre flori de cîmpie sau grădini englezești. Sînt prelucrate sub forma unui modernism franco-american deloc agreabil locuitorilor din Cheltenham, să zicem." Totuși, iar aici mi se pare a sta „paradoxul cel bun", o mare parte din literatura contemporană de calitate din Marea Britanie se trage, tacit, din „pasiunea" lui Ford. Dau ca exemplu doar povestea lui Ian McEwan care, retras într-o casă cu o bibliotecă voluminoasă, a citit *The Good Soldier,* apoi a început să scrie, ca într-un vis, *Pe plaja Chesil*. Protagoniștii micro-romanului său, Edward și Florence, poartă numele celor din romanul lui Ford.

Dau un alt exemplu, de data aceasta diametral opus, o poveste „de succes": acum cîțiva ani, piața editorială internațională era cutremurată de redescoperirea unui scriitor american căzut în genunile uitării încă din timpul propriei vieți. Este vorba despre John Williams, al cărui *Stoner* a ajuns o revelație atît pentru editori, cît și pentru public. Descoperirea lui, însă, a pornit din Olanda, unde o editură nonconformistă (citește „jucăușă") a publicat *Stoner,* „marketînd" romanul ca pe „o capodoperă uitată". Faptul că în Olanda romanul a vîndut în mai puțin de un an cîteva (multe) sute de mii de exemplare i-a făcut pe cei de la Vintage să reediteze toate cele trei romane ale scriitorului american, care încă stau bine cocoțate în topurile de vînzări. De data asta, se pare că cercetătorii olandezi au fost cei cu descoperirea.

Care e diferența dintre Ford Madox Ford și John Williams? De ce primul, în ciuda ecranizării ciclului *Parade's End,* pare ținut în viață absolut artificial, păstrînd însă ștaiful unui scriitor al scriitorilor și continuînd să influențeze scriitori contemporani de marcă, iar al doilea a reușit să rupă toate barierele uitării și să revină în conștiința publicului? Nu vreau să dau un răspuns superficial, însă la prima privire diferența dintre *The Good Soldier* și *Stoner* este de viziune asupra literaturii: dacă Ford Madox Ford face în romanele sale analiza crudă a unui sentiment (și a decăderii umane), prelucrînd-o „sub forma modernismului franco-american", John Williams spune aceeași poveste sub forma cea mai tradițională, de un conservatorism „demodat", cel al secolului al XIX-lea. John Williams cel din *Stoner* nu pare să fi trăit experiența modernismului umanist de secol XX: nici formal, nici „substanțial",

„Am un reportofon la căpătîi, mă trezesc noaptea, mă înregistrez, apoi transcriu, sînt însemnări multe, un teanc. Asta e problema primă a vieții mele: neînțelegerea."

„Cărțile m-au învățat să citesc corect realitățile."

„Sînt un scriitor ca toți alții, bolnav de dragoste și curiozitate."

„Aș fi mulțumit dacă cititorul mi-ar citi cărțile cu gravitatea cu care le-am scris. Deși rîsul e mai mult decît necesar."

Stoner nu vrea să-și depășească condiția de poveste foarte tristă a vieții unui intelectual „necăjit".

Am făcut acest (prea) lung ocol cosmopolit pentru că-mi servește de minune în cazul lui Mircea Horia Simionescu. Cum ar putea fi redescoperit acest mare scriitor, adevărată punte între modernismul înalt și postmodernismul jucăuș al optzeciștilor români? Cam aceasta este tema Dosarului. Numai că respectiva temă ridică o seamă de întrebări: ce înseamnă să fie redescoperit? Înseamnă vînzări de masă? Înseamnă instituirea lui oficială (?) ca mare scriitor? Înseamnă prezența lui obligatorie în manualul unic de română? Sînt trei întrebări la care eu aș răspunde cu alte trei întrebări: este MHS un scriitor „de masă"? Este Mircea Horia Simionescu „un mare scriitor"? Poate fi el subiect într-un manual de literatură română?

Haideți să încercăm cîteva răspunsuri (deși oricare dintre ele se poate transforma într-un eseu de sine stătător), luînd ca reper ciclul *Ingeniosul bine temperat,* opera de căpătîi a scriitorului tîrgoviștean: Mircea Horia Simionescu nu este un autor de masă, așa cum un autor „avangardist" nu va fi niciodată așa ceva. Rolul lui asumat este acela de „scriitor al scriitorilor", prin chiar forma și esența literaturii pe care a practicat-o. Literatura de masă presupune accesibilitate, liniaritate, „suflet" (prost înțeles), convenții respectate la sînge, conformism. Cumpărătorul unui produs de masă nu are chef de experimente: el vrea exact ceea ce scrie pe ambalaj, un produs care să respecte normele și care să-și facă treaba. Adică să spună o poveste cu început, cuprins și încheiere și care să răscolească în el sentimente pe care, să zicem, navigarea pe net nu le mai poate trezi. Este MHS un mare scriitor? Nu este. Din simplul motiv că el face parte dintr-o paradigmă ce exclude o asemenea sintagmă: literatura ludică, intelectualizată pînă la sînge, literatura permutărilor ține de paradigma scriitorului meșteșugar, foarte departe de cea care permite instituirea lui drept călăuză a omenirii. El posedă *„ingegno", „agudeza", „witz"*, dar nu se vede pe sine ca pe un colos al literaturii, creatorul unor opere monumentale.

Autor de manual unic? Reper la pagina 85? Aici voi recurge la un secret pe care l-am cules la modul practic, cît am predat la Litere: literatura tîrgoviștenilor „se face" în anul al treilea, terminal, cînd studenții numai de postmodernism și de predecesorii săi nu au chef, pentru că se pregătesc de licență. Atenția, concentrarea lor se opresc undeva prin interbelic, apoi poate mai ciulesc urechile la Nichita Stănescu, pentru că au reținut de la mama și din liceu că ar fi un mare scriitor. MHS le trece ca un glonț pe lîngă ureche. Ce ar putea spune MHS unor liceeni? Multe, dacă literatura îngurgitată pînă la el ar fi bine predată și asimilată. Ceea ce nu se întîmplă și nici nu se va întîmpla prea curînd.

Cred că soarta fericită a lui Mircea Horia Simionescu este să rămînă un scriitor al scriitorilor și că literatura lui capătă plusvaloare de fiecare dată cînd un autor contemporan o amintește ca experiență formatoare. Iar asta nu e puțin lucru. În fond, ce înseamnă „nemurirea" romantică a unui scriitor? Să supraviețuiască în cărțile altora, ca un etimon.

Bogdan-Alexandru Stănescu *este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Editura Polirom, 2017.*

„Vizita casei lui Mircea Horia Simionescu mi-a lăsat cea mai intensă și aparte amintire. Am fost într-o după amiază liniștită, am stat mult de vorbă, am băut ceai și am intrat, încet-încet, printre unduirile și norișorii de fum de țigară, într-o lume de poveste, asemenea celor pe care încercam eu să le creez în imaginile mele, numai că de data asta am simțit că am fost eu însumi prins într-una. Am povestit despre oameni, despre sănătate, despre scris, despre idei și despre radiouri. Domnul Simionescu colecționa radiouri și avea foarte multe în casă, majoritatea fixate pe cîte un post diferit, în așa fel încît nu trebuia niciodată să le mute frecvența, ci numai să pornească cîte un altul diferit, cînd avea poftă de alt post. M-am simțit foarte onorat să-l pot fotografia și am fost impresionat de îngăduința lui pentru a mă primi. Se simțea din ce în ce mai rău și mi-a și spus că nu crede că mai are mult. Au mai trecut două luni." *(Fotograful Mircea Struțeanu, hyperliteratura.ro)*

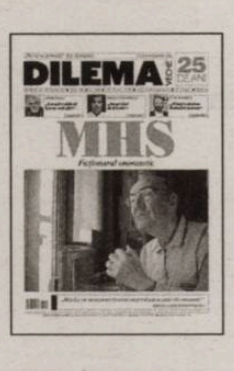

Mihai IOVĂNEL

MHS de la A la Z

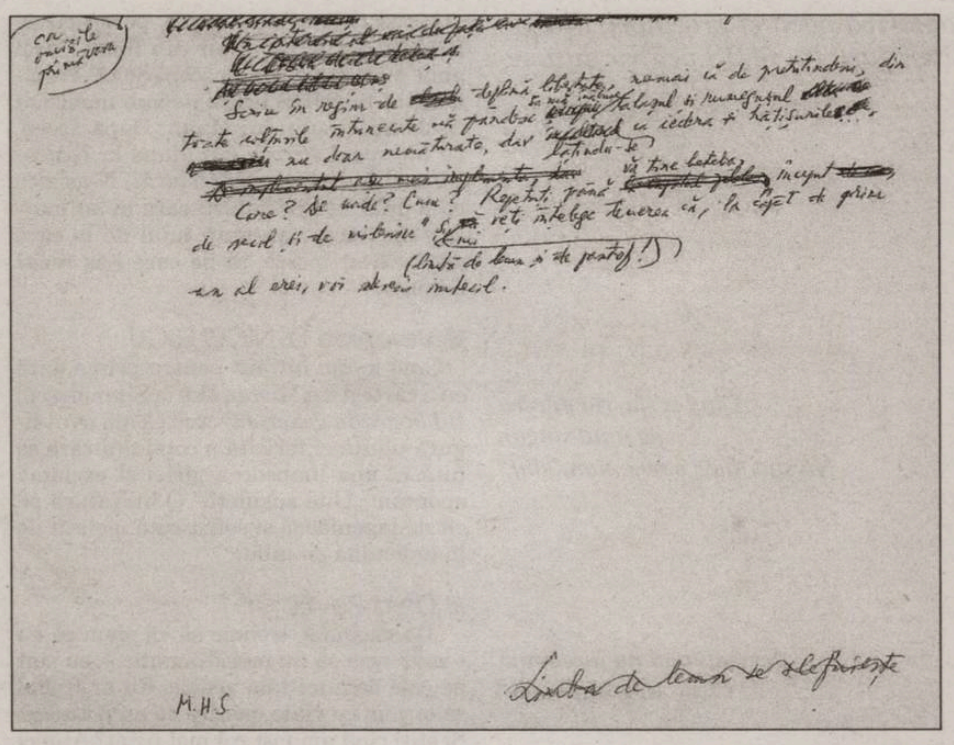

Alfabet. Primul volum din tetralogia *Ingeniosul bine temperat* – opera de căpătîi a lui MHS – se numește *Dicționar onomastic* (1969) și, ca orice dicționar, este dispus în ordine alfabetică. Ca orice dicționar? Nu chiar. Al doilea volum al tetralogiei, *Bibliografie generală*, o alăturare eterogenă, absurdă, comică, fantastică etc. de cărți inventate (unele indexate doar prin titluri, altele descrise pe larg), nu mai respectă nici un alfabet cunoscut. (După unele numărători, seria numără cinci volume; însă *Jumătate plus unu,* publicat în 1976, este de fapt o completare la *Dicționar onomastic* – cele două au fost publicate împreună, într-un singur volum, după 1989).

Borges. Literatura lui MHS a fost apropiată nu o dată de critică de cea a argentinianului Jorge Luis Borges. Desigur, nu se pune problema unei influențe directe – scriitorul român avea să citească primul text de Borges la cîteva decenii după ce-și descoperise formula.

Călinescu. MHS a urmat vreme de doi ani Facultatea de Filologie (1948-1950), abandonînd, ca și Alexandru George, din pricina condițiilor politice. A absolvit totuși în 1964 cu o lucrare despre poezia lui G. Călinescu – idolul grupului de prieteni care aveau să formeze Școala de la Tîrgoviște.

Dumnezeu. Porecla lui Dumitru Popescu, secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Român (deci mare grangure), al cărui șef de cabinet MHS este între 1969 și 1971. Excedat de poziție („de rang destul de înalt, corespunzînd cel puțin directorului general de minister“, după cum o descria Dumitru Popescu în memoriile lui), MHS își dă demisia, fiind numit în schimb… director la Opera Română. Pleacă și de aici în scurtă vreme, pensionîndu-se după un periplu tactic prin spitalele psihiatrice.

„Erasmo“. O povestire de MHS al cărei comentariu l-am găsit pe referat.ro. Citez – din comentariu – un fragment care pare bucățică ruptă din *Bibliografia generală:* „Opera «Erasmo» prezintă viața autorului, nu relatează o întîmplare trăită deoarece nu precizează locul și timpul întîmplării (sic!)“.

Familie. MHS se înrudea, pe linie paternă, cu Brătienii și cu Ion Pillat (nepotul lui Ionel Brătianu).

Generație. Născut în 1928, MHS ar fi trebuit să debuteze în anii '50. Dar cum posibilitatea ca literatura sa ludică, parodică și non-realistă să vadă lumina tiparului în anii '50 ținea de science-fiction, scriitorul a trebuit să aștepte mai liberalii ani '60 pentru a-și vedea primele cărți publicate. Debuturile din anii '60 compun cea mai eterogenă generație din istoria literaturii române: autori ca Leonid Dimov, Ștefan Aug. Doinaș au apărut în același timp cu mai tinerii Nichita Stănescu, Nicolae Breban și ceilalți șaizeciști propriu-ziși. Pe scurt, istoria (război mondial + stalinism + dejism etc.) a pus toate ouăle într-un singur coș – cel al generației șaizeciste.

***H**istoria calamitatum.* Titlul ultimului volum din *Ingeniosul bine temperat*, numit *Breviarul*. Nu l-am citit, deci la ce bun să mai vorbim despre el?

Ilizibil. În ciuda aspectului *friendly* al *Dicționarului onomastic* și al *Bibliografiei generale* (dar nici acesta lipsit de complicații multistratificate), literatura lui MHS este pretențioasă și relativ dificilă pentru publicul general. Și criticii literare i s-a întîmplat să rămînă *sans dents* în încercarea de a sparge osul și a-i suge măduva. „Roman ilizibil, lipsit de orice sens“: așa a caracterizat Alex. Ștefănescu ultimul roman al lui MHS, *Cum se face* (2002). Din fericire pentru Ștefănescu, acesta a reușit peste cîțiva ani să găsească un roman lizibil și pe gustul său: *Consumatorul de suflete* de Codin Maticiuc.

Jurnal. Pagini de jurnal apar în volumele *Trei oglinzi* (1987), *Paltonul de vară* (1996), *Febra* (1998).

Luceafărul. În această revistă, condusă pe atunci de Ștefan Bănulescu, debutează cu textul „Cum l-am trădat pe Pascal“.

Mogador. Așa se numea una dintre gazetele pe care MHS le scria de mînă, în adolescență, împreună cu prietenii său Radu Petrescu sau Costache Olăreanu. Alte publicații similare: *Colorado*, *Oraș de nikel*, *Metru cub*, *Spada* ș.a.

Nicotină. MHS fuma pipă.

Optzeciști. Prețuită de critică de la momentul debutului, proza lui MHS avea să devină obiect de cult în rîndul generației optzeciste, care vede în autor un precursor al postmodernismului. În lucrarea *Postmodernismul românesc*, Mircea Cărtărescu declara fără să ezite: „Avem, în opera lui Mircea Horia Simionescu și a lui Radu Petrescu, primul monument de literatură deplin și incontestabil postmodernă din proza românească“.

Pietroșița. În această mică localitate din Dîmbovița MHS își construise o locuință alternativă la cea bucureșteană. Nu știu dacă își cultiva grădina.

Romane. „Foarte rar duc la capăt un roman“, îi mărturisea MHS lui Mircea Cărtărescu într-o convorbire de la începutul anilor '90; „mă plictisește, pentru că lucrul pe care îl căutam l-am aflat la pagina 12. […] Singură muzica a ordonat ceva în știința de-a confecționa istorioare.“ Iată totuși primele 10 romane din literatura română în viziunea lui MHS, potrivit unui interviu acordat în 2001 revistei *Observator cultural*: 1) Hortensia Papadat-Bengescu, Ciclul Hallipa; 2) Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche;* 3) Radu Petrescu, *Jurnal* (generic); 4) Mihail Sadoveanu, *Creanga de aur;* 5) Liviu Rebreanu, *Ion;* 6) Mircea Cărtărescu, *Orbitor;* 7) Simona Popescu, *Exuvii;* 8) Tudor Țopa, *Încercarea scriitorului;* 9) Camil Petrescu, *Patul lui Procust;* 10) G. Călinescu, *Istoria literaturii române…*

Scrisori. Între 1950 și 1969, MHS lucrează la *Scînteia,* ziarul nr. 1 din comunism, la sectorul corespondență. Expresivitatea involuntară a scrisorilor trimise de cititori de toată mîna îi va influența literatura. Potrivit unui foileton memorialistic publicat în 2008 în *Ziarul financiar,* „[la *Scînteia*] am învățat să fiu fată bună la toate – în afară de a mă opune. Mi-am văzut de treburile mele, evitînd cu destulă abilitate să scriu. De-a lungul a 19 ani, cîți am petrecut la ziar, nu am scris decît două editoriale – unul despre deschiderea școlilor, altul despre cum să ridicăm cu o treaptă mai sus instrucția culturală la sate. În 1950, m-au debarcat însă, trimițîndu-mă pe o linie moartă. Au văzut că nu aveam stofa pe care o voiau ei și nici propagandistul model al ziarului nu eram. Am ajuns, astfel, la secția Scrisori, «la galere», cum obișnuiam eu să spun. Această secție era însă o fantastică mină de experiență umană. Veneau sute de scrisori, plîngeri, dezvăluiri despre abuzuri – la tot pasul în acel deceniu –, despre colectivizarea aflată în plin avînt, despre dramele omenești – multe, foarte multe…“

Tîrgoviște. MHS s-a născut la Tîrgoviște, iar gruparea literară informală pe care avea să o compună împreună cu prietenii săi Radu Petrescu, Costache Olăreanu, Tudor Țopa se va numi Școala de la Tîrgoviște. Cu toții scriau o proză intelectualistă, caligrafică, livrescă și autobiografică, rafinată stilistic și sofisticată narativ, cultivînd simultan clasicismul și experimentalismul. Unii i-au înrolat acolo, pe baza afinităților literare, și pe Petru Creția ori Alexandru George. Enervat de jurnalul postum al lui Radu Petrescu, Alexandru George și-a anunțat autoextragerea din grupare cîndva în anii 2000.

Urmuz. Cine ar putea nega apropierea lui MHS de marele și lapidarul maestru al absurdului?

Versuri. Spre sfîrșitul vieții, MHS a publicat un masiv – peste 400 de pagini – volum de versuri, *Versete de unică folosință* (2010).

Zenovie Pop Brezișeanu. Evocat cu căldură în prefața *Bibliografiei generale* drept „regretatul cărturar“, „distinsul meu protector“, „bunul om de inimă și simțire“; desigur, el e pe de-a-ntregul invenția lui MHS.

„Multe lucruri subversive au trecut de cenzură, crezîndu-se că mă ocup de comicării. Chiar și unii critici au rămas cu impresia că doar m-am jucat. Au, într-o oarecare măsură, dreptate, însă această dimensiune ludică a operelor mele nu o exclude pe cea gravă.“

***Mihai Iovănel** este critic literar. Cea mai recentă carte:* Roman polițist, *TACT, 2015.*

Pe gînduri

citind acestea veți spune
împreună cu criticii vînători de mișcare
deopotrivă cu amatorii de povestiri
eventual povestiri cu învățătură
(hrană considerată viu energizantă pînă-n
pragul morții cu stații după împrejurări
și leagăne pe la serbările școlare
dar de ce nu și-n bătaia televizorului)
veți spune indignați de enunțurile acestea
n-au nici un înțeles și
(tu care intenționai să pui notă în catalog)
te vei minți și mă vei minți:
ar fi prea frumos și potrivit cu intențiile mele
aș muri împăcat
cu toată rîvna și perseverența
încerc de-o viață să lustruiesc neînțelesul
să șlefuiesc obiectul pînă la miez
să rămîn cu miezul
cu fără-de-sensul visat în copilărie
cu acel nimic infuzat în toate
creponat afară pe cînd îl împing de-o viață
în butelii și interioare.

(din volumul
Versete de unică folosință,
Bibliotheca, 2011)

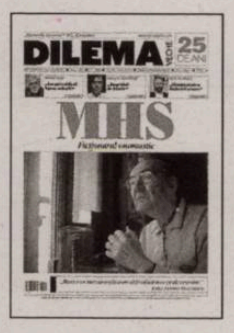

Uluiri & revelații

Am întrebat cîțiva scriitori, deopotrivă poeți și prozatori, din generații diferite: „Ce înseamnă literatura lui MHS pentru dumnevoastră?“

Șerban FOARȚĂ

Apărut în același an, 1969, cu *Viața și opiniile lui Zacharias Lichter* de Matei Călinescu, *Dicționarul onomastic* al lui Mircea Horia Simionescu a fost un soi de revelație (ca și, de altminteri, scrierea menționată inițial). *In nuce*, cartea este conținută într-o ingenioasă notă de subsol a unei schițe de Urmuz, anume *Algazy și Grummer:* „Ne permitem a arăta mai sus cititorilor cum ar fi trebuit și cum ar fi putut să fie un Algazy sau un Grummer «in abstracto», dacă dînșii nu ar fi fost creați de o întîmplare, o soartă care mai deloc nu ține seama dacă obiectele creațiunilor ei corespund, în forma și mișcarea lor, cu numele ce li s-a hărăzit. Cerem scuze d-lor Algazy & Grummer pentru observările ce ne permiserăm mai sus; o facem însă și din dorința de a-i servi, deșteptîndu-i din vreme asupra măsurilor de îndreptare în această privință. Se pare că remediul nu ar putea fi decît unul și singur: sau să-și găsească fiecare alt nume, în adevăr adecvat realității lor personale, sau să se modifice ei înșiși, cît mai e timpul, ca formă și ca roluri, după singura estetică a numelor ce poartă, dacă vor să le mai păstreze.“ De aici încolo, n-avem decît să căutăm în bibliotecă dialogul lui Platon intitulat *Cratylos,* și să cugetăm asupra „dreptei potriviri“ (sau dimpotrivă) „a numelor“ cu obiectul sau persoana pe care le desemnează ele.

„Cînd scriu, rîd adesea de unul singur. Nu știu dacă e recomandabil.“

„Senzațional nu înseamnă negreșit viață.“

„Eu lucrez la înțelepțirea cititorilor mei.“

Radu Pavel GHEO

Pe la începuturile liceului am citit întîmplător un roman intitulat *Redingota*. Nu mai știu cum mi-a ajuns în mînă, dar mi-a plăcut. Probabil (zic acum) m-au atras și trucurile narative, perspectivele multiple de tip dosar din final – deși abia mai tîrziu am descoperit că Vogelbach-ul lui MHS ieșise de sub mantaua Aschenbach-ului lui Mann. După aceea, cu interesul stîrnit, am ajuns la *Toxicologia* și am savurat *Breviarul*. N-aș zice că e unul dintre autorii care m-au marcat, dar e cu siguranță unul de la care am învățat multe. Și pe care l-aș reciti oricînd.

Veronica D. NICULESCU

Cînd m-am întîlnit pentru prima dată cu o carte a lui Mircea Horia Simionescu, *Bibliografia generală,* cred că am avut figura uluită și fericită a copilului care se uită în apa limpede a gîrlei și exclamă spontan: „Uite șușuleți!“ O literatură pe cît de ingenioasă și sofisticată, pe-atît de la îndemînă de iubit.

Dora PAVEL

„Da, doamnă, trebuie să vă spun că eu – n-aș vrea să fiu melodramatic –, eu sînt pe cale de a-mi tăia venele. Eu ar trebui să termin cu viața, pentru că nu pot scrie. Și știți cînd am fost cel mai iritat? Atunci cînd am citit o carte mare. Și l-am dat exemplu adineauri pe Saramago. Nobelul de acum cîțiva ani pentru frazare. Care și pe mine mă interesează… Și am avut și niște aventuri cu domnul Cortázar, pentru că am scris prin ’58 o proză, în care, la un moment dat, niște copii făceau un joc al mimei, erau mimi și căutau personajul care nu exista… Ca să descopăr după un timp proza lui. Pe urmă am avut ideea unei biblioteci a unor cărți care nu există și care formează o altă bibliotecă și o altă realitate și o dublură a lumii în care trăim. Ca, pe urmă, în ’66, să mă aflu la Belgrad și să-i povestesc unui prieten, care-mi spune: Dar pe Borges îl cunoști? Nu, habar n-am… Iar cu cartea lui Saramago am dat de pămînt și am strigat prin casă: Nu se poate! Nu se poate! Nu, n-are rost să mai vin eu cu bibiluri, pentru că uite cum scrie ăsta…“ Ce „principiu al autonomiei artei literare“, ce „estetică“ a Școlii de la Tîrgoviște!? Îl aud, îl văd și acum, ca în acel 3 ianuarie 2002, cînd am purtat conversația asta, tezaurizată apoi în cărțile mele de dialoguri. Mă prinsese și pe mine într-o fază cortázariană, în care devorasem și memorasem tot. Omul abandonase subiectul pentru a huli destinul care le hărăzise celor trei invocați o altă limbă, o altă șansă. Era furibund, disperat, copilăros. Alintat și tragic. Se căina, implora, ar fi vrut să dilate acel timp, pentru a mi se destăinui *pînă la capăt:* în sfîrșit, cineva îi asculta amarul. A fost, pentru mai bine de o oră, fratele meu mai mare.

Răzvan PETRESCU

Din tot ce citisem pînă la *Bibliografia generală* (urmată de celelalte trei ale ingeniosului flamboaiant) și din tot ce am citit după, nici o altă carte nu mi-a arătat atît de clar posibilitățile imense și libertatea pe care-o poate avea literatura. Scriitorul. Dublat de un om extraordinar, ce părea desprins din propriile scrieri – o spun pentru c-am avut norocul chior de a mă număra printre bunii lui prieteni. A reușit să aducă *jocul* în prim-planul literar, dar e un joc dificil, contrapunctic, cu nenumărate conexiuni care pun cititorul la încercare (și *trebuie* pus la încercare, zguduit, maltratat psihic și sufletește mai ales în zilele noastre), un joc de-o inventivitate debordantă și, pe cît de solicitant, tot pe-atît de plin de-o ironie și un umor ce sar printre pagini și reîntorc textul în el însuși. Cu lectorul prins definitiv acolo.

anchetă realizată
de Marius CHIVU

Andrei CRĂCIUN

Scrisoare către MHS

Scumpe domnule Simionescu,
eram deja student, ba chiar și ziarist, cînd am auzit cum vă spuneau ceilalți studenți (și foarte puțini ziariști) și mi s-a părut că am aflat o parolă sau că am intrat în posesia unei taine, că s-a întîmplat oricum ceva decisiv, că niciodată nimic nu va mai fi la fel. Cînd abia ai trecut de douăzeci de ani se mai întîmplă.

„Bă, tu ai citit MHS-ul?“ Cred că așa a sunat întrebarea, nu foarte protocolară, trebuie să admitem, a unui coleg de redacție, un reporter al timpurilor noastre. Nu mai știu ce i-am răspuns, știam să dau răspunsuri negative cu mai mult de două litere, dar știu că m-am gîndit: „Ce face ăsta, mă snobează?“ Nu mă snoba, îmi voia binele. „Du-te acasă, citește *Bibliografia generală,* pune-te la punct și mai vorbim.“ M-am dus acasă, nu-i vorbă, fiindcă aveam și eu o casă, dar bani să cumpăr o carte atît de însemnată n-aveam. N-aveam!

Nu mai știu cum am aflat că v-aș putea citi fără să plătesc, într-o rețea modernă, de secol XX tîrziu, care se numește Internet. Cu remușcări, am purces. Am început cu *Ingeniosul bine temperat* și am intrat într-o stare de fericire vecină cu nebunia. Da, domnule, da! Așa trebuie rîs de proștii care populează și lumea literelor, cum populează toate lumile. Ironia, autoironia, ludicul deșănțat, seriozitatea tragică, înaintînd dincolo de epidermă, spre inima textului. Și un permanent răspuns de necombătut la veșnica și idioata întrebare a criticilor dintotdeauna și de pretutindeni: „Ce-a vrut să spună autorul?“ Domnule Simionescu, v-am citit ca pe o răzbunare.

„E o prejudecată să ne închipuim că toți cititorii ne sînt contemporani: mulți dintre ei vin mai tîrziu.“

„Voi muri și tot voi simți nevoia de afecțiune.“

Dosarul continuă în pagina 23

M-am pus la punct cu *Bibliografia,* dar vă cunoșteam biografia pe sărite, și foarte rău făceam persistînd în această ignoranță. Aduc în discuție un mic amănunt biografic: eu sînt născut în Tîrgoviște, oraș în care, de altfel, n-am locuit niciodată. Dar tot se cuvenea să știu mai multe despre Școala de la Tîrgoviște. Aflați că eram deja flăcăiandru și nu știam – nu îmi vorbise nimeni, niciodată – de Școală.

Chiar dacă nu s-a uitat, numele dumneavoastră n-a mai fost atît de popular încît să ajungă pînă la elevii oarecare din provincie. Elitele literelor, desigur, vă țineau la mare preț și, v-am spus, inițialele dumneavoastră funcționau ca o parolă. Ziceai MHS și te lua interlocutorul de cult, de rafinat, de cunoscător. Trebuie să recunoașteți că e caraghios – dumneavoastră, care ați combătut toată viața pupincurismul și pupincurismul întors către sine, să fiți folosit ca un trandafir mort la rever.

Totuși, pe cei care n-au făcut din dumneavoastră o nouă piele cu care să se apere de propria impostură i-ați salvat. Îmi pare rău că trebuie să vă spun acest adevăr, dar ați funcționat ca o instanță. Le-a fost rușine, așa cred, știind că ar putea fi ei înșiși o jumătate de pagină în care se punctează ridicolul într-o *Bibliografie generală* a viitorului. Au scris și au publicat mai puțin, cu simț de răspundere. Desigur, din păcate, nu mulți au putut fi salvați. Altfel, rămîne, firește, tot cum a scris îndrăgitul critic literar inexistent Nicolai Colentina: „Cartea lui Simionescu merită citită doar pentru a fi demolată.“ Nimic mai omenesc decît să arunci cu pietre în absolut.

La prima lectură, cel mai mare regret în ce vă privește a fost că n-ați dezvoltat un pic idei din romanul *Condiția de șoarece* (Editura Palmier, Lyon, 1958), semnat de – cine altcineva – Lola Centomilla. Apoi, am învățat să trăiesc și așa și m-am slujit de imaginație ca de un cîine oarecum credincios. Și de atunci sînt puține zilele în care nu mă gîndesc la poeții care-și tîrăsc statuile în spate, la condiția de șoarece, la moarte și la Lola Centomilla.

Andrei Crăciun *este scriitor și jurnalist. Cea mai recentă carte:* Aleea Zorilor, *Editura Polirom, 2017.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Un discurs rușinos

Domnul Vasile Bănescu, purtătorul de cuvînt al Bisericii Ortodoxe Române, părea, pînă mai ieri, mai curînd o figură benefică pentru instituția în numele căreia vorbea: cultivat, cu un limbaj ceva mai vioi și mai expresiv decît cel al „colegilor de serviciu", cu mesaje dezmorțite, departe de clișeele livrate îndeobște în mesajele pastorale. Pînă mai ieri, zic, fiindcă, de curînd, a reușit performanța ca, din două declarații și trei idei arbitrare, să se alăture celor care fac triste deservicii Bisericii.

Iată ce a declarat domnul Bănescu. Despre orele de educație sexuală: *„Biserica Ortodoxă Română este de acord, la nivelul unor ore de informare pe care le poate face profesorul de biologie sau dirigintele, în legătură cu riscurile reale la care se pot expune tinerii care încep o viață sexuală prea timpuriu și dezordonată. (...) Copilul are nevoie de Educație cu majusculă, și nu de educație sexuală intensivă. Nu trebuie să absolvim cursuri de kamasutra ca să fim oameni normali".* Despre mamele minore: *„Nu este vorba de un fenomen, e vorba de cazuri punctuale, probabil numeroase, care însă nu au în spate o cauză legată de absența educației sexuale în școală. (...) „Toate aceste cazuri care se invocă au în spate, de fapt, motive sociologice: abandon școlar, plecarea părinților în străinătate, lipsa de acces la informare virtuală, deci pe Internet, în mediul rural, și nu în ultimul rînd, apartenența la o anumită etnie unde, după cum știm, viața sexuală se începe mult mai devreme".* (sursa: Mediafax)

Tocmai pentru că domnul Bănescu pare un cîștig pentru instituție, ar fi de evidențiat cîteva semne ale unor poziționări cel puțin pripite.

■ Biserica Ortodoxă Română nu este îndreptățită să își dea sau nu acordul pe un program laic de educație. Biserica poate să sugereze, să își expună opinia, să sfătuiască. Atît.

■ Eu cred că domnul Bănescu nu a citit nici *Kama Sutra,* nici un manual de educație sexuală. Și nici statisticile privind bolile cu transmitere sexuală, sarcinile nedorite, copiii abandonați prin maternități, fetele care devin mame la 12 ani etc. Dacă ar fi făcut-o, ar fi aflat că orele de educație sexuală nu au ca scop principal atingerea performanței în gimnastica sexuală, că celebrul text sanscrit conține texte nu numai despre tehnici erotice, ci și despre iubire, căsătorie, explorare emoțională etc. Ar mai fi aflat și că statisticile sînt „negre" fiindcă educația lipsește, iar comunitățile nu știu să prevină violența și nu pot apăra potențialele victime ale abuzurilor.

■ Nu și-a propus nimeni să îi învețe pe adolescenți arta amorului, din simplul motiv că nu acest tip de necunoaștere este cauza pentru care, de exemplu, minorele rămîn însărcinate. Nu vorbește nimeni despre educație sexuală „intensivă" (!). Ci măcar de una minimală. Adecvată vîrstei și preocupărilor celor vizați.

■ Cazuri „punctuale", spune purtătorul de cuvînt al Patriarhiei. Adică ici-colo. Statisticile spun altceva: în 2015, 9200 de mame aveau vîrsta cuprinsă între 10 și 17 ani, dintre care peste 600 au născut pînă să împlinească 14 ani (sursa: Organizația Salvați Copiii, România).

■ Printre cauzele enumerate de domnul Bănescu pentru fenomenul „mamelor minore" este și lipsa de acces la „informare virtuală". Mai exact, la ce fel de informații se gîndește? La cele de cultură generală? Nu le vor folosi la nimic ca să îi apere de abuzatori. La cele de pe site-urile Patriarhiei? Mă gîndesc că de acele site-uri ar avea nevoie mai mult adulții care trebuie să protejeze copiii. La cele despre educația pentru sănătate, educația sexuală? Păi, decît să lăsăm acest subiect atît de important la voia Internetului, care e un adevărat labirint, nu e mai bine să plătim profesori, medici de specialitate care să o facă direct, individualizat, cu grijă pentru vîrsta și nevoile celor care îi ascultă?

■ Apartenența la „o anumită etnie" (cam necreștinesc! – *n.m.*, M.I.) nu le aduce minorilor o genă în plus (sau în minus), responsabilă cu discernămîntul și cu capacitatea de a se apăra în fața abuzatorilor. Și nici nu legitimizează un act sexual cu un copil de 10 ani.

În fine, multe „scăpări" în vorbele Bisericii. E păcat. (Da, orele de educație sexuală nu vor rezolva definitiv și prompt problemele enumerate mai sus. Iar pentru ca aceste ore să aibă un rol eficient, vom avea nevoie de profesori cu adevărat calificați.) Evident, instituția are de apărat valorile proprii. Dar nu o poate face aruncînd în lume discursuri cel puțin neglijente.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

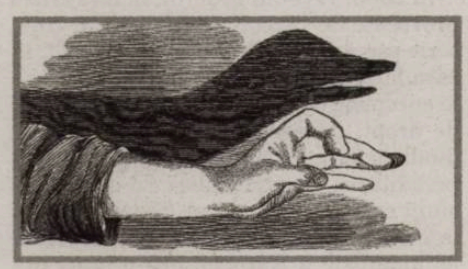

Iaromira POPOVICI

bazar

Călătorii inițiatice

Într-o zi, am pornit-o, pur și simplu, spre o nuntă în Calafat. De fapt, nu era chiar atît de pur și simplu. În Piscu Vechi, o comună de lîngă Calafat, îmi făcusem săptămîna de miere. Dădusem acolo, la sfîrșit de vreme comunistă, cu cîteva luni înainte de decembrie 1989, de niște oameni primitori și, cumva, în afara vremurilor. Într-un loc în care viața la țară își urma rosturile ei firești. Oamenii aveau o gospodărie așezată, mai totul se făcea în grădină. Aveau animale, păsări, oi, capre, cîte o vacă, porc și cai. Chiar și pîinea se cocea în casă, și era mai gustoasă.

Au trecut ani de atunci și a venit vremea să mă întorc la o nuntă în aceleași locuri. Mai era cît pe-aci să mă mai întorc o dată, acum un an, cînd proprietarul casei, gazda noastră din '89, murise. Dar nu știu cum s-a făcut că tocmai atunci, în drumul spre Calafat și împrejurimile lui, am intrat cu mașina într-un parapet. Mașina s-a făcut praf, noi ne-am întors acasă remorcați. Am văzut moartea cu ochii. E adevărat, am scăpat, dar nu am mai mers, de atunci, mult timp în față în vreo mașină. Nu ne-am mai cumpărat mașină. Și nu ne-am mai încumetat să refacem drumul spre Calafat.

Cum se întîmplă cu evenimentele astea din ciclul vieții, după moarte a venit o nuntă. Nepoata gazdei noastre a ajuns, dintr-o fetiță băiețoasă pe care-o ascultau copiii din sat, o fată blondă cu bucle care a studiat Dreptul și s-a așezat într-un oraș mare din vecinătate. Normal că s-a arătat la orizont și un băiat, și că s-a ajuns la nunta în cauză. Și abia cu astă ocazie fericită am îndrăznit să refacem drumul pe care pînă atunci îl cam credeam, dramatic spus, blestemat.

Și care, de astă dată, s-a dovedit aproape normal. Am reușit să trecem de locul

c. arhiva Costică Acsinte

cu parapetul ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. (Și, slavă Domnului, chiar nu s-a întîmplat.) Și am tot mers așa, urmînd diverse indicatoare, bucuroși că am rupt vraja. La un moment dat, mi-am permis chiar să adorm, lăsîndu-mă legănată, așa cum îmi place, de meandrele și spectacolul drumului. Cînd m-am trezit, ne apropiam de o localitate care era mereu pe indicator alături de cea în care, de fapt, trebuia să fim. Am continuat să înaintăm, cu conștiinciozitate, pînă cînd am descoperit că, din locul în care eram, mai aveam aproape 90 de kilometri pînă la Calafat.

Se pare că scăpasem de blestem, dar nu de tot. Bine că eram în viață. Ne-am luat inima în dinți și ne-am aruncat asupra celor 88 de kilometri. Oricum pierduserăm cununia civilă, intraserăm deja într-un non-timp. Tot mergînd așa, am descoperit că în jur totul era tot mai verde, înconjurat de ape din cînd în cînd, și din loc în loc erau cuiburi cu berze. Chiar cu cîte două berze, în jurul cărora se strînsese și păsăret de talie mică pe sîrmele de telegraf. Erau cîmpuri întregi verzi, vîrstate cu galben, cu stufăriș și păduri subțiri. Părea o lume proaspătă și neașteptată. La un moment dat am văzut chiar un castel abandonat, lăsat așa pur și simplu, semidemolat, în cîmp (probabil fostul conac boieresc devenit IAS și apoi uitat în paragină). În contextul general, în loc să ni se pară derizoriu, l-am găsit romantic.

Mă simțeam ca-n filmele în care greșești dimensiunea și te rătăcești într-una paralelă. Ca-n *Big Fish*-ul lui Tim Burton în care nimerești în orașul Spectre. De obicei, în asemenea filme, la un moment dat survine dezastrul: eroii sînt împiedicați de ceva sau de cineva să mai iasă din dimensiunea cea nouă și rămîn prizonieri în ea. În cazul nostru, ceea ce chiar se putea întîmpla era să rămînem fără benzină într-o zonă în care nu păreau să existe benzinării.

N-a fost deloc așa, o benzinărie mică și neașteptată, avînd o denumire de care nu mai auzisem, complet alta decît cele standard, ne-a ieșit pur și simplu în cale. Ne-a fost frică să nu fie vreun loc al pierzaniei, precum cele găsite de Sailor și Lula din *Wild at Heart*-ul lui Lynch pe drumul lor prin Vestul Sălbatic. Dar nici asta n-a fost așa. Se aflau acolo doi oameni: un domn bătrîn, cu mustață, pe care l-am întrebat dacă e bună benzina, deși habar nu aveam dacă e de încredere, și care a răspuns „Cum să nu fie?!" Și doamna de la benzinărie, angajată unică, grăsuță și dornică să ne fie pe plac. Ea era *in charge* acolo și-și punea și scotea „pălăriile" cu dexteritate: cînd ieșea pe-o parte să ne pună benzină, cînd venea, cu sufletul la gură, pe o alta, să ne aducă două ape și-o cola.

Am plecat de-acolo mulțumiți și, deodată, chiar salvați: au început să apară, brusc, localități de al căror nume auzisem și am ajuns, chiar la timp, la petrecerea nunții spre care ne îndreptam. Deși eram obosiți și cam ca vai de noi de pe drum, am găsit o cameră în care să ne schimbăm. Și din care să ieșim ca niște nuntași onorabili. După care ne-am așezat la o masă încărcată, alături de cîteva doamne în rochii lungi și de soții lor. În față se juca o enormă și fascinantă horă, în care mai toată lumea se prinsese. E adevărat că nu știam pasul, dar am căscat și noi ochii și ne-am bucurat, fără pretenții de protagoniști.

Corina ȘUTEU

Europa, un cuvînt...

În experiența mea, călătoriile profesionale în Africa și în America au fost revelatorii. Africa, în 2000 (în Togo și Benin), m-a învățat că fac parte, ca femeie albă, trăind în Europa, dintr-o minoritate în orice caz privilegiată prin comparație cu soarta femeilor din țări asiatice, arabe sau a celor de pe continentul african. America m-a învățat altceva: că sîntem extrem de eurocentrici, că avem impresia că lumea se concentrează pe ceea ce se petrece pe continentul în care trăim, că îi cunoaștem caracteristicile. Nimic mai fals. Comparația anecdotică a lui Denis de Rougemont, care asemănă Europa cu un elefant pe care, dacă îl privești la microscop, nu știi ce este, dar dacă te îndepărtezi, îi stabilești profilul și-i sesizezi imediat identitatea de animal cu trompă, e cum nu se poate mai justă. Cum facem ca această conștiință, aceea de a fi european, să fie tradusă inteligibil și să aibă sens într-o lume care s-a globalizat, care trece printr-o revoluție tehnologică accelerată și care a standardizat și simplificat transmisia, comunicarea, conținuturile umaniste?!

Abordarea interguvernamentală

După cel de-al Doilea Război Mondial, textul Convenției Culturale Europene se baza pe cinci principii fundamentale: toleranța, acceptarea reciprocă a diversității culturale, protecția culturii europene, promovarea contribuțiilor naționale la patrimoniul cultural comun, încurajarea studiului istoriei, limbilor, culturilor europene. Acest text, semnat sub egida Consiliului Europei în 1955, reflectă la nivelul guvernelor membre o hotărîre politică evidentă de a da culturii rolul de mediator, de pacificator și de interconector, ca pe o garanție a viitoarelor acorduri bilaterale între state, a pacificării „emoționale" a unei Europe încă tulburate de conflictul armat.

Cine își mai amintește, azi, de Convenția Culturală Europeană? Aproape nimeni. De altfel, cooperarea culturală intensă între statele occidentale ale Europei anilor 1970-1980 s-a bazat pe aceste principii. Convenția a devenit, paradoxal, desuetă sub șocul căderii comunismului, adică tocmai în contextul care ar fi trebuit, de fapt, să o facă încă mai actuală. Căderea ei în uitare se poate explica însă și prin aceea că, odată pusă în mișcare dinamica de cooperare culturală bilaterală și multilaterală care a culminat în anii 1990, totul părea să fie sortit a dura pentru totdeauna, așadar principiile Convenției deveniseră o practică vie în schimburile între națiuni. Rețelele culturale informale, născute și ele sub acest impuls conectiv, se dezvoltau exponențial, iar lumea artistică europeană balansa fericit între modelul francez (luxos și generos financiar) și cel anglo-saxon (pragmatic și orientat către revitalizarea activistă a comunităților fără mijloace și către salvarea simbolică a acestora prin cultură).

În siajul aceleiași Convenții apare cultura festivalurilor europene de tot felul, apar uzinele părăsite transformate în spații culturale alternative, apare nevoia de marginalitate culturală care cucerește centrul prin nonconformismul ei, apare legătura tot mai puternică între cultură și drepturile omului, între cultură și democrație. Accesul la cultură sub cele mai variate forme devine un imperativ social incontestabil, luat de către cetățenii Europei ca un dat definitiv și organic.

Efectul involuntar al acestei dinamici este însă și o tot mai pronunțată desacralizare, la nivel european, a domeniului culturii ca vector civilizator, ca instanță educativă, formatoare, ca spațiu al inițiaților și al inițierii. Așa încît, la căderea comunismului, petrecută cu numai trei ani înaintea adoptării Tratatului de la Maastricht (care oferea, în fine, o soluție de finanțare comunitară a culturii prin programe complementare), cîteva dinamici devin active. Este momentul de final al celor „treizeci de ani glorioși" (glorioși în termeni de prosperitate financiară din fonduri publice), explozia globalizată a noilor tehnologii se pregătește și, prin aceasta, naște o „cultură a imaginii" dominată de filmul american și de industriile vizuale ale publicității. Cultura Europei devine, sub toate aceste presiuni conjugate, în primul rînd un bun de consum al cetățeanului european. Or, consumul nu produce dinamici de coeziune, el nu respectă principii umaniste. El produce competiție, diviziune, individualism, obsesia succesului. El transformă arta în divertisment, anulează aspirațiile simbolice și le dă o valoare măsurabilă. Politicile publice ale țărilor europene (în

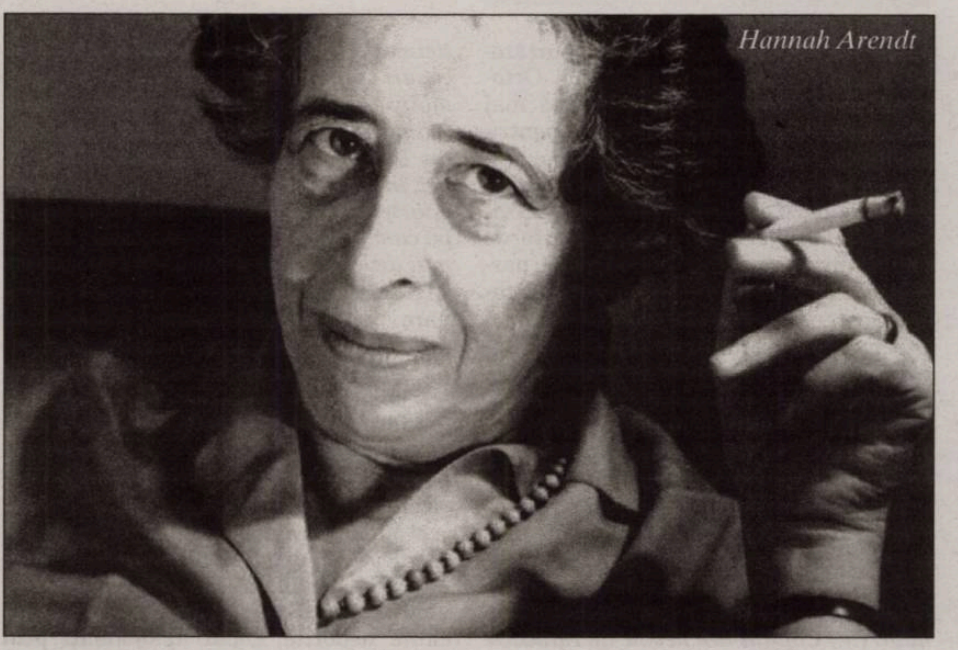
Hannah Arendt

marea lor majoritate) nu știu să se modernizeze în fața acestor provocări. Ele își continuă logica centralizată, unilaterală, bazată pe o viziune segmentată și depășită a sistemului cultural, continuă susținerea financiară inerțială, aceea care merge mult mai mult către instituții și infrastructuri decît către creativitate și noile dinamici puse în mișcare de evoluția globalizării.

Accesul la cultură sub cele mai variate forme devine un imperativ social incontestabil.

În 1997, raportul Consiliului Europei *„In from the Margins"* – unul dintre documentele sintetice fundamentale despre evoluția politicilor culturale în Europa în decursul a cincizeci de ani – formulează radical întrebarea: „Există un viitor pentru cultura europeană?" Răspunsul, în raport, rămîne unul deschis. Parafrazîndu-l pe Peter Brook, am spune că „întrebarea este cea care, încă pînă azi, ne reunește".

Abordarea intelectuală

Încă din 1954, Hannah Arendt observa, în *Criza culturii,* că trecerea de la cultura elitelor la cea democratic accesibilă, de la cultura inițiaților la cea „pentru toată lumea", de la cultura „sacră" la cea „marketizabilă" reprezintă de fapt pericolul esențial în protejarea și prezervarea domeniului culturii europene.

Comunicarea luînd progresiv și exhaustiv locul conținutului, estetica „distractivului" înlocuind arta critică, provocatoare, simplificarea mesajului constituind baza transmisiei creative, cultura se transformă fie în propagandă, fie în bun comercial.

Denis de Rougemont, în 1962, în emoționanta sa pledoarie intitulată *Șansele Europei,* afirma că Europa e unică fiindcă a descoperit lumea, nimeni n-a descoperit Europa, a dominat integral părți ale lumii, dar n-a fost niciodată cucerită în integralitatea ei, a influențat cultural radical alte culturi, alte culturi n-au influențat-o radical. Observațiile lui de Rougemont sînt, astăzi, în continuare valabile, cu toate că, din punct de vedere cultural, dominația exportului cultural american către Europa este evidentă și generalizată.

În 1987, Edgar Morin vorbește despre Europa policentrică și necesitatea de a renunța, de a impune un model cultural european omogen. El propune un model de adaptare a Europei la globalizare prin adoptarea unui concept cultural deschis, singurul capabil să includă diferențele fără să distrugă baza primordială a civilizației europene.

În 2003, Tzvetan Todorov, în fața crizei provocate de războiul declanșat în Irak, scrie eseul *Noua dezordine mondială,* în care formulează ceea ce numește valorile europene perene: raționalitatea, statul de drept, democrația, libertatea individuală, laicitatea și toleranța. Constatînd periclitarea acestor valori de către presiuni exterioare Europei, Todorov invită la o recîștigare a dominației intelectuale, umaniste a Europei, într-o lume unde forțele divizioniste marcate de obsesia puterii armate pot declanșa un cataclism mondial. Fără să formuleze direct termenul „cultură", el reafirma necesitatea de a reda o voce esențială valorilor, nu intereselor, pe continent.

Cît despre Europa politică și tehnocrată, ea merită o analiză aparte, cu atît mai mult cu cît astăzi, confruntată cu Brexitul, cu turbulența creată de criza imigranților, cu renașterea tensiunilor Est-Vest, a naționalismelor și mișcărilor de extremă dreaptă, această Europă ar vrea să apeleze, ca soluție, la o verigă de legătură intra-europeană pe care a slăbit-o tot mai mult între timp – cea a realităților interculturale.

A devenit azi Europa doar un cuvînt?... Încă nu. Dar ceea ce fiecare dintre noi ar trebui să încerce să înțeleagă este că, profund marcată de reașezările globale, slăbită în însăși esența ei culturală – singura care îi dă liantul identitar –, Europa de azi este, asemeni orașelor invizibile ale lui Calvino, un splendid spațiu al memoriei noastre subiective, pe cale să dispară dacă nu vom reuși să îl reinventăm.

(articolul de față reprezintă o formă abreviată a conferinței din cadrul programului „Intersecțiile de miercuri" de la Rezidența BRD Scena9)

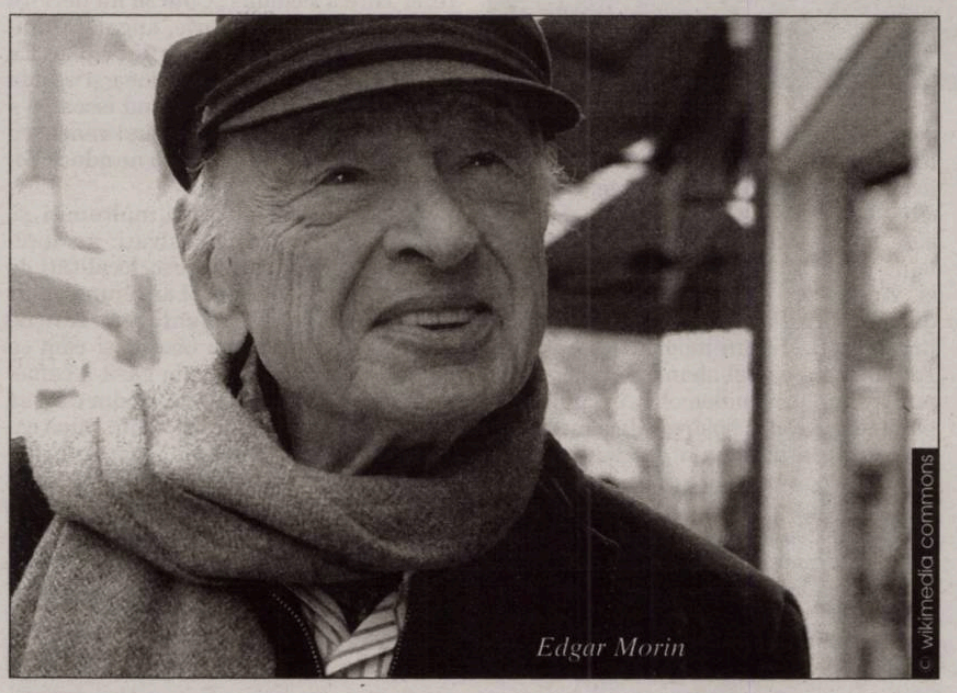
Edgar Morin

© wikimedia commons

***Corina Șuteu** este expert internațional în management și politici culturale. A fost director al Mastère Spécialisé Européen en Management des Entreprises Culturelles al Școlii de Comerț din Dijon. A fost director al Institutului Cultural Român de la New York și, timp de opt luni, ministru al Culturii. Este președinte al Making Waves, festivalul de film românesc de la New York.*

Mirella PATUREAU

Muzica secretă și neschimbată a planetelor

● Festivalul Internațional Shakespeare, ediția a XI-a, Craiova, 23 aprilie – 6 mai 2018.

Desfășurată în mod excepțional pe o durată de două săptămîni, ediția de anul acesta a festivalului craiovean a copleșit prin bogăția titlurilor și generozitatea alegerilor. Alături de mari nume ale scenei internaționale, Krzysztof Warlikowski sau Robert Lepage, cele două „coperți aurite" ale albumului de manifestări dedicate Planetei Shakespeare, am regăsit alte creații confirmate, multe românești, sau trupe tinere, genuri mixte, alături de spectacole stradale, larg spațiu de rezonanță în inima orașului. Și aici am recunoscut din nou bagheta magică a celui ce a imaginat și continuă să călăuzească neobosit jocul acestor planete, Emil Boroghină. Fiind eu însămi un oaspete statornic al festivalului, comparații sau aduceri aminte se impun cînd unele trupe invitate revin și ele ca oaspeți statornici. Amintirile se suprapun, se confruntă, surprizele se impun binevenite, țesînd un soi de „arheologie" subterană ce mă ține la adăpost de tentația catalogului „la rece". Nu voi vorbi așadar decît de cîteva popasuri personale, un cronicar grăbit pe o planetă prea vastă...

Ce au în comun două spectacole, unul venit din Coreea de Sud, altul de la Stratford-upon-Avon, în afară de gustul comun pentru Shakespeare? În primul rînd, tinerețea cuceritoare, plăcerea și entuziasmul de a juca, o anume stîngăcie simulată sau conștient exploatată, îndrăzneala și o evidentă stăpînire a limbajului scenic. Mokwha Repertory Company din Seul a venit cu *Romeo și Julieta* în regia lui Oh Tae-suk, imposibil să nu-mi amintesc astfel de șocul unui alt spectacol jucat odinioară la Craiova de o alta trupă din Coreea de Sud, *Visul unei nopți de vară* (compania Yohangza din Seul), o strălucită demonstrație de transfer cultural. Am regăsit și de astă dată un teatru vizual, într-o complicitate voioasă cu sala, actorii care se mișcau ca pușii pe arcuri încercau cîteva vorbe pe românește, spre deliciul publicului complice. Nu au jucat nici ei exact textul lui Shakespeare, l-au adus la ei, și l-au însușit fără să-l deformeze sau să-l trădeze. Verona coreenilor de astăzi este un oraș în multicolore straie tradiționale, tulburat de gîlcevile unor tineri gălăgioși și pușii pe șotii, pînă cînd gluma degenerează și morții apar ca din greșeală. O tinerețe inocentă ca și aceea a celor doi îndrăgostiți, stîngaci și pierduți printre cearceafuri în singura lor noapte de dragoste. Finalul e neașteptat, cele două familii învrăjbite refuză împăcarea și zidurile cetății se dărîmă într-un final de apocalipsă. Trupa vine din Coreea de Sud și păstrează încă temerile unei păci fragile. Flute Theatre din Stratford-upon-Avon, care venise odinioară cu un *Hamlet, who is there?,* ne-a propus de astă dată *A douăsprezecea noapte*. O trupă de tineri, neconvențională, în regia semnată și aici de Kelly Hunter. O linie muzicală rafinată și antrenantă punctează un scenariu alert pe care actorii îl servesc cu energie și imaginație, un foarte tînăr și excelent Malvolio, Richard Leeming, un seducător duce Orsino, Tom Chapman care semnează și muzica, o Viola, Paula Rodriguez, de o ambiguitate cuceritoare.

A venit apoi *Furtuna* din Tokyo, o întîlnire stranie și complet destabilizantă, în viziunea lui Masahiro Yasuda, cu Jijosha Yamanote Company. Teatrul japonez tradițional are o structură codificată și am asistat aici la o perfuzie secretă a spiritualității japoneze în textul shakespearian, transfigurat. *Furtuna*, montată de Yasuda, e mai întîi o scenă acoperită de cărți, pierdută într-un întuneric cețos. Prospero răsfoiește printre pagini, ideogramele cuvintelor sînt proiectate pe un ecran. Cuvintele sau semnele lor stîrnesc furtuna, magia e o magie a semnelor. Corpurile duhurilor, Ariel, ca și Caliban, sînt monstruoase, trupuri dezgolite ce țîșnesc și se tîrăsc după o coregrafie precisă, machiajele sînt albe, ca niște măști. Miranda e o făptură firavă cu ochelari, dar destul de atletică pentru a-l snopi în bătaie pe timidul îndrăgostit Fernando. Gesturile lor, amestec de împerecheri animalice, sînt nevinovate, ca o lege a naturii. Mișcarea e marcată de o tehnică specifică teatrului tradițional japonez, Yojo han, bazată pe o mișcare sacadată și pe o emisie specială a vocalelor, imperceptibilă pentru urechile noastre europene, dar care dau impresia de lume stranie, de altă planetă, Shakespeare e însă pe planeta sa, cea a viselor. „Sîntem făcuți din stofa viselor și scurta noastră viața e mărginită de somn...", încheie Prospero divertismentul pe care l-a provocat și care îi scapă în final. Odată cu renunțarea la magie, viața sa se stinge încet pe scena cuprinsă de întuneric și de ceața neființei. Un detaliu copleșitor: unul din marii actori ai teatrului, Ilie Gheorghe, interpret pe această scenă al *Furtunii* lui Silviu Purcărete, a fost condus pe ultimul drum în aceeași zi. Teatrul își lua astfel rămas bun de la unul din marii săi magicieni.

Vara precoce din acest an ne-a îngăduit să ne întîlnim, la adăpostul unui cort uriaș în aer liber, cu urmarea la seria de spectacole – imaginată de regizorul Gavriil Pinte – *În inima nopții,* o adaptare după Shakespeare, spectacol creat la Teatrul „Regina Maria" din Oradea, cu o scenografie de Roxana Ionescu, un spațiu bifrontal, cu spectatorii pe gradene, față în față. După episodul *Lear*, de data trecută, în același dispozitiv, a urmat *Macbeth*, sau *„Domnul Macbeth care pleacă la război"*, anunț repetat de cîteva ori, cu aceeași muzicalitate ce-mi amintea un vechi cîntec francez, *„Malbrough s'en va-t-en guerre"*... Tonul de legendă îndepărtată e astfel dat, vrăjitoarele ce-i prezic și urmăresc destinul sînt aici cinci femei în negru cu măști de corbi, croncănitoare. O siluetă în alb se desprinde din acest peisaj al nopții care acompaniază și comentează faptele teribile, un soi de conștiință a contemporaneității, de fapt inserturi din texte de George Banu și Monique Borie. Un spectacol puternic, construit pe imagini extrem de sugestive, cu neașteptate mașinării ale unei lumi primitive și malefice. Gavriil Pinte a extras și aici miezul de spaimă, de neliniști ce se trezesc la căderea nopții, departe de certitudinile energice ale zilei, o „metafizică" construită cu mijloace teatrale concrete, un superb exercițiu de echilibristică pe marginea hăului.

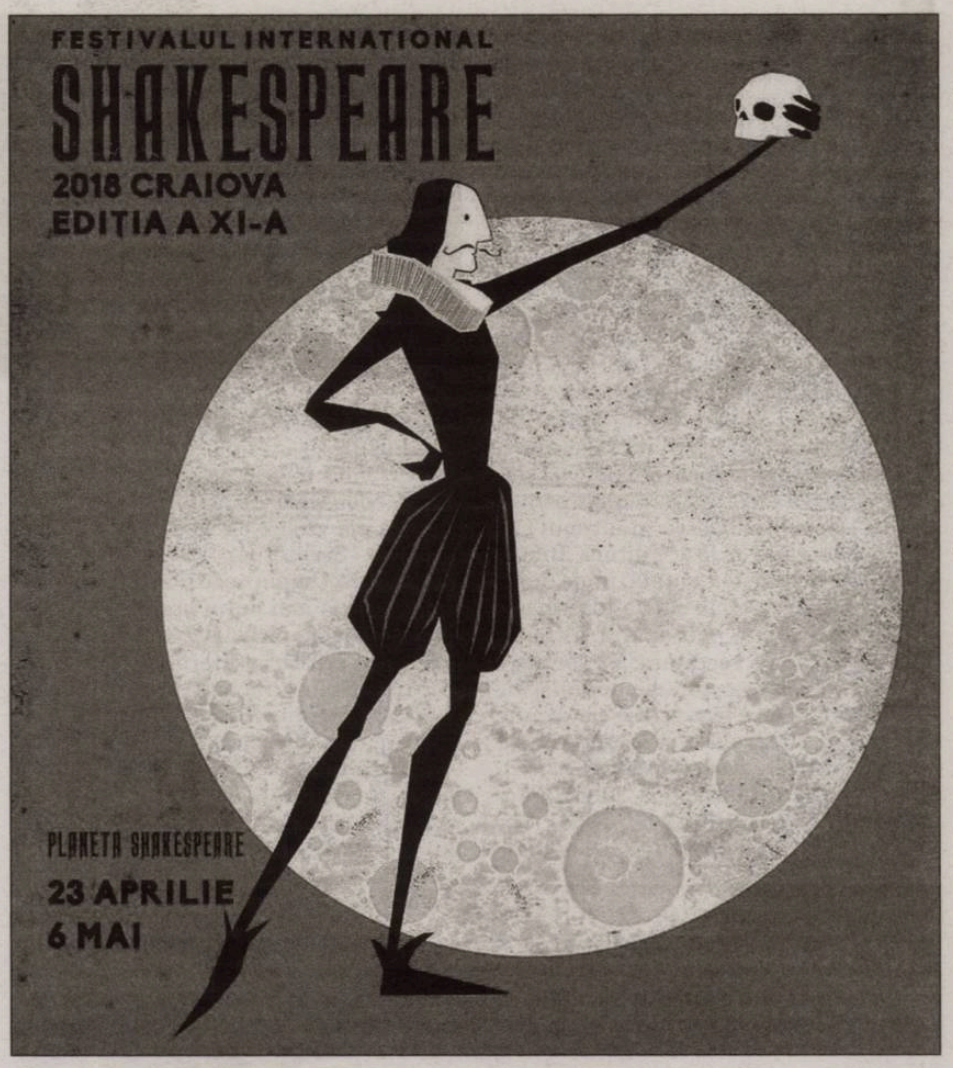

Un spectacol puternic, construit pe imagini extrem de sugestive, cu neașteptate mașinării ale unei lumi primitive și malefice.

Am mai avut parte și de un alt *Macbeth,* venit de la antipozi, compania A. M. Productions din Africa de Sud, în regia lui Alfred Abrahamse. Marcel Meyer, care ne-a marcat acum patru ani cu un *Richard III,* a revenit așadar în rolul principal. Toată recuzita infernală era din nou prezentă, mult întuneric, siluetele actorilor virile și războinice, măști și marionete, spectacolul se derula cu o energie conștiincioasă, personajele urcau și coborau anevoios pe căpriorii de lemn. O „inovație", Lady Macbeth, jucată de un bărbat, dar care nu amintește nici practica teatrului elisabetan unde nu jucau femei și se recurgea la travestiuri, și nici nu aduce nimic nou în relația dintre personaje. Se vorbește despre *ea* sau *she*, absolut surzi la prestanța reală a flăcăului în chestiune. Marcel Meyer a rămas o prezență scenică impresionantă într-un hățiș de bune intenții regizorale pierdute în ceață.

Teatrul Național din Craiova, gazda festivalului, a oferit un generos program, două texte, *Nopțile ateniene,* preferînd să înceapă cu fața întunecată a relațiilor umane, *Timon din Atena,* și terminînd aproape de miezul nopții sub lumina unei luni ghiduși, multiplicată și răspîndită în sală, invitată la un joc cu mingi argintii, *Visul unei nopți de vară*. Pariul îi aparține unui tînăr regizor francez, Charles Chemin, cunoscut ca asistent al lui Robert Wilson, de la care a desprins fascinația luminii și a muzicalității.

Într-una din ultimele zile din Festival, un *Hamlet* creat la Unteatru din București va rămîne fără îndoială una din cele mai puternice amintiri ale acestui banchet teatral, o demonstrație de inteligență și sensibilitate scenică. Peter Kerek semnează scenariul și regia și susține mai multe roluri alături de Richard Bovnoczki, amîndoi, cînd Hamlet, cînd Polonius sau Regele, în vreme ce Alina Berzunțeanu preia toate rolurile feminine. Jocul e complex, căci compresia – spectacolul durează 55 de minute – cere o corespondență exactă între ideile de bază ale piesei, o atenție permanentă la jocul cu personajele, pe care actorii le schimbă între ei ca pe niște mingi de ping-pong. Se joacă în mijlocul publicului, pe o platformă rotundă, pe care actorii supli, îmbrăcați în negru, ca niște „lucrători ai scenei", așteaptă publicul, încordați, gata de luptă. Căci este într-adevăr o luptă, cu textul, cu personajele, cu publicul, atît de aproape, atît de departe. Monologul prințului, *„To be or not to be"*, deschide spectacolul, întretăiat de replicile Regelui și ale Reginei care încearcă să-l convingă să accepte moartea tatălui său, replicile se țes rapide, scurte. Ofelia apare brusc, sub chipul Reginei, povestind scena intrării lui Hamlet în camera sa, purtînd deja semnele nebuniei. Se trece brusc la scena actorilor și la cursa întinsă Regelui, Regina Mamă se naște din Regina actriță, jocul se accelerează, Polonius cade sub loviturile lui Hamlet, Ofelia sau Regina trec repede prin fața noastră, vîrtejul de nebunie, de violență se încheie prin ultimele cuvinte ale aceluiași monolog. „Să mori, să dormi, nimic mai mult". Un spectacol rar, exigent și puternic, care ne ține încordați, suflet și spirit.

Carnet incomplet, din care am păstrat doar cîteva file, dar amintirile vor rămîne, sper, pentru a hrăni alte și alte seri de teatru...

***Mirella Patureau** este critic de teatru și traducătoare, cercetătoare la Atelier de Recherche sur l'Intermédialité et les Arts du Spectacle, CNRS, Paris.*

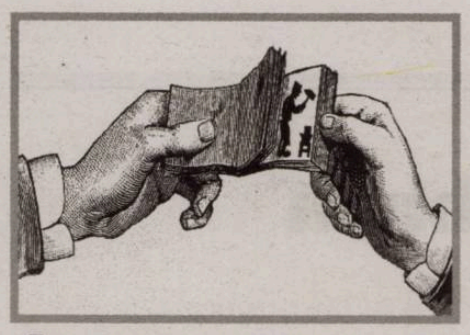

Marius CHIVU

feedbook

O posteritate bine temperată

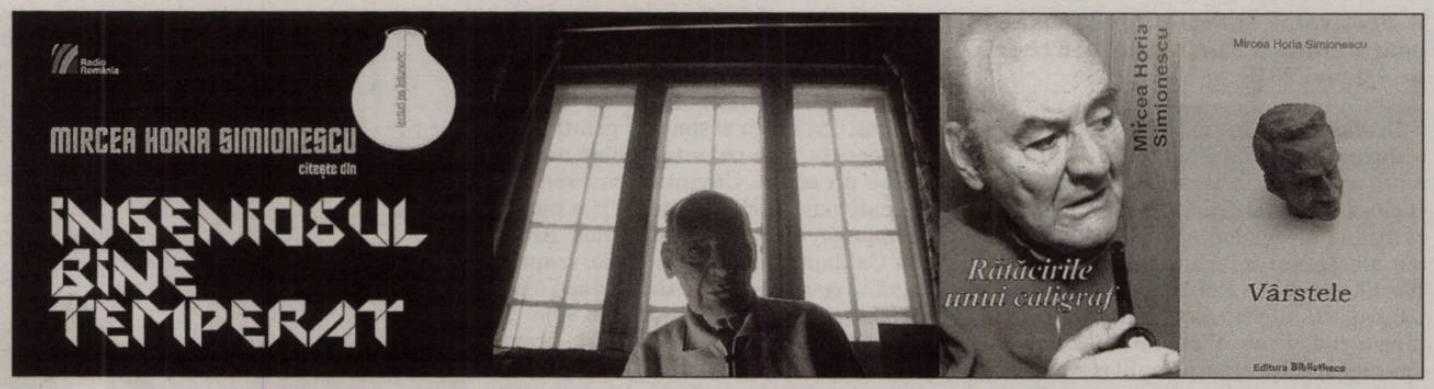

În continuarea argumentului Dosarului acestui număr, trebuie să spun că micile/marile eforturi editoriale din ultimele două decenii în ceea ce privește opera lui Mircea Horia Simionescu n-au schimbat prea mult cursul receptării/audienței literaturii sale.

Au existat trei tentative de reeditare a tetralogiei *Ingeniosul bine temperat:* editurile ALL și Nemira s-au oprit doar la *Dicționarul onomastic* și la *Bibliografia generală,* dar Humanitas a retipărit toate cele patru romane în 2007-2008, din păcate fără prea mare ecou (încă mai găsiți volumele, desperecheate, pe rafturile cu cărți la preț redus). Tot în 2007, Cartea Românească i-a reeditat romanul *Nesfîrșitele primejdii* (aparent epuizat), dar editura care a făcut cel mai mult pentru Mircea Horia Simionescu în ultimul său deceniu de viață a fost Editura Bibliotheca din Tîrgoviștea natală, unde, între 1999 și 2010 (cu doar cîteva luni înainte de moartea sa), i-au apărut ultimele cinci cărți, plus o reeditare: *Tîrgoviște – scurt excurs sentimental* (memorialistică, 1999), *Cum se face (petrecerea e obligatorie)* (roman, 2002), *Asediul locului comun* (roman, ediție *ne varietur,* 2004), *Literatură dus-întors* (publicistică, 2005), *Rătăcirile unui caligraf* (interviu, 2006), *Vîrstele* (jurnal, 2007 – *vezi și fragmentul de mai jos*) și *Versete de ultimă folosință* (poezie, 2010).

Având deja o operă care numără douăzeci de titluri (la împlinirea vîrstei de 70 de ani, în 1998, Uniunea Scriitorilor i-a acordat Premiul Opera Omnia), scriitorul intrase într-o perioadă mai puțin prolifică și e meritul, probabil niciodată suficient recunoscut, al criticului literar și prozatorului Mihai Stan, directorul Editurii Bibliotheca și președintele Societății Scriitorilor Tîrgovișteni, cel care l-a impulsionat să scrie publicistică, oferindu-i o rubrică în revista culturală *Litere* (rubrică pe care MHS a ținut-o între iulie 2001 și mai 2011, scriind articole de istorie și critică literară, eseuri pe teme generale, evocări, memorialistică, articole adunate parțial în volumul *Literatură dus-întors*) și, mai ales, l-a încurajat să publice cărți, devenindu-i un fel de editor personal, insistent și devotat. De altfel, volumul *Rătăcirile unui caligraf* este o carte în dialog, presărată cu fragmente de proză („dezorganizată și derizorie", cum o numește chiar MHS) și transcrieri de vise și însoțită de documente și fotografii inedite, volum compozit „organizat" de Mihai Stan, așa cum *Versete de ultimă folosință,* ultima carte antumă, de peste 400 de pagini, cu opera poetică a lui MHS (384 de poezii, unele nedatate, altele din perioada 2008-2010), a apărut tot datorită perseverenței sale.

În fine, prima apariție postumă, rămasă, din păcate, și cea mai recentă, este audiobook-ul *Mircea Horia Simionescu citește din Ingeniosul bine temperat* (prezentare de Mircea Cărtărescu, Editura Casa Radio, 2011), audiobook care cuprinde înregistrările de la Radio ale scriitorului din anii 1999 și 2000 (cînd a citit cîteva fragmente din *Dicționarul onomastic* și *Bibliografia generală),* plus ultimul interviu, acordat Ancăi Mateescu cu cîteva luni înaintea morții.

Poate că destinul acestui admirabil „scriitor al scriitorilor" este, cum spune Bogdan-Alexandru Stănescu în articolul din Dosar, să supraviețuiască în cărțile altora, ca un etimon. Cert e că acum, cînd cărțile sale mai pot fi procurate doar din anticariate sau de pe site-ul editurii tîrgoviștene (www.bibliotheca.ro) și cu o singură carte de critică literară dedicată (Gabriela Gheorghișor, *Dezvrăjirea și fetișizarea literaturii,* Muzeul Literaturii Române, 2011), e greu de spus cum va arăta cu adevărat posteritatea lui MHS.

aproape de carte

Mircea Horia SIMIONESCU

Vîrstele

(fragment)

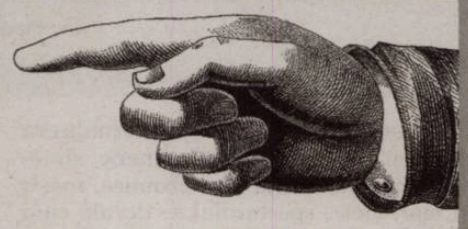

Îi telefonez lui Radu [Petrescu], cerîndu-i să mă ajute a afla cuvîntul potrivit unei fraze îndelung chinuite, care, spre a se articula, respinsese pînă atunci, asemenea unui organism supus transplantului, toți termenii sinonimi, aduși de aproape, de foarte departe. Prietenul meu, nedeprins cu mecanismele cuvintelor încrucișate, se afundă împreună cu mine în jungla ideilor anterioare expresiei grafice și încearcă să-mi înțeleagă nu doar sensul drumului principal, ci și mulțimea de poteci ce duc tainic, nemărturisit la el. Căutarea e deopotrivă penibilă și pasionantă pentru amîndoi, și, ca să nu-l mai rețin din treburi, dau să mă retrag: „Ei lasă, prietene, încep să cred că limba noastră nu are un cuvînt pentru nuanța dorită de mine…"

Dezastru. Radu abandonează investigațiile și se năpustește cu admirabilă mînie împotriva unei asemenea îndoieli: „Nici prin vis să nu-ți treacă, limba noastră e binecuvîntată, de-o bogăție pe care noi, scriitorii, o ignorăm mereu. E în stare să ne pipăie și să ne subțieze ideile cele mai complicate, să fixeze stările cele mai fugare, chiar și pe cele mai șotîncate…"

„Ce-ți veni cu vorba asta nemaiauzită?", am tresărit auzindu-l. „Ea vine parcă să-mi dezlege însăși problema. Nu ți se pare că s-ar înșuruba exact pe filetul frazei date? Intuiesc asta, dar mărturisesc că nu prea mă dumiresc ce-ar putea să însemne. L-ai inventat acum sau e împrumutat de undeva?" Radu hohotește în receptor, se minunează cît de subtil lucrează mașina electronică pusă în funcțiune de telefonul meu, apoi îmi cere un minut de răgaz. Cînd revine, îmi cere să ascult cîteva versuri, rugîndu-mă să le descopăr autorul: „Și vorbe rătăcite ți le puneam la cale, / Și rima zbîrnîindă mereu ți-o acordam, / Și versuri șotîncate, ce n-au nici deal, nici vale, / Pe legiuit semicol sudînd le cumpăneam."

„Heliade Rădulescu!", exclam. „Întocmai, dragul meu, catrenul e desprins din poezia «Ingratul», în care Heliade reproșează unui poet limfatic (vezi, erau din aceștia și pe vremea lui!) producția defectuoasă. Am recitit poezia ieri, după întoarcerea noastră din călătoria la Tîrgoviște, ca să prelungesc puțin aerul dealurilor pînă în biblioteca mea. Spre a-ți deveni limpede de cuprinsul și funcția cuvntului, nu te trimit la vreun dicționar (de altfel, mă îndoiesc să-l afli acolo), ci la peisajele satului Șotînga, cel din vecinătatea Tîrgoviștei. Locurile fac uneori bune treburi de etimologist. Acolo, rîpile tăiate de torenți și de ferăstraiele fantezi ale Ialomiței, șerpuitoarele drumege încurcîndu-se în lungi livezi și pădurici de corn, ștearsă frescă a bisericii vechi, pe întinsul căreia se oglindesc povîrnișurile și văile dimprejur, oamenii, *șotîncînd* pe costișe învolburate, și norii – fabuloșii nori ai acelui spațiu, acolo real, aci zugrăvit –, toate îți reconstituie perfect condiția și virtuțile cuvîntului. Neîndoios, cuvîntul și peisajul s-au șlefuit sub aceleași vînturi, într-un același climat. Acum îi știi înțelesul…"

Publicitate

Ionuț IAMANDI

pe de altă **carte**

Orfanii comunismului

● **Apostolos Patelakis, *Războiul civil din Grecia (1946-1949) și emigranții politici greci în România (1948-1982)*, editura Cetatea de Scaun, Tîrgoviște, 2017, 384 de pagini.**

Nikos era un băiat prietenos, înalt, cu un nas puțin mai mare decît media. Cînd juca fotbal în curtea școlii, își dezvăluia cel mai bine una dintre calitățile sale pregnante: eleganța. Toate la un loc făceau din Nikos o prezență aparte, fără a fi tratat diferit de către profesori, poate doar de fete. La învățătură nu strălucea, dar era clar mai departe de codași decît de fruntași. Dar undeva prin clasa a șasea sau a șaptea, Nikos a dispărut. Pur și simplu n-a mai venit la școală. Am aflat mai tîrziu că a plecat cu familia în Grecia. A, da, Nikos era grec, dar în afară de nume și de plecarea subită, nu făcuse și nu făcuserăm niciodată un caz din asta. Episodul a trecut discret deși, fără să elaborez prea mult, mă miram de unul singur că o familie din România socialistă e lăsată să plece într-o țară capitalistă, cum știam că e Grecia. Nu eram prea sigur pe atunci unde e mai bine, la comuniști sau la capitaliști, dar un lucru știam sigur: uleiul cu apa nu se amestecă. Misterul mi s-a lămurit recent, cînd mi-a picat în mînă cartea *Războiul civil din Grecia (1946-1949) și emigranții politici greci în România (1948-1982).*

Autorul, Apostolos Patelakis, este un fel de Nikos ceva mai în vîrstă. Amîndoi sînt fii de emigranți politici greci. Nu orice fel de emigranți, ci comuniști decișii, care probabil au știut la o adică și cum se folosește o armă pentru a-și impune punctul de vedere. Astfel de emigranți au curs în România începînd cu anul 1949. Au fost aproximativ 11.500 de persoane, dar cu totul, în aproape toate țările est-europene comuniste, vorbim de 80.000 de refugiați comuniști plecați din Grecia, potrivit lui Apostolos Patelakis. Cu toții au fost victimele colaterale mai puțin cunoscute ale vestitului „acord de procentaj" dintre Stalin și Churchill.

Să ne reamintim: spre sfîrșitul războiului, Stalin și Churchill au căutat să se înțeleagă asupra zonelor de influență din estul Europei. Nu se poate spune că nu au reușit; Marea Britanie a luat Grecia, URSS-ul România și Bulgaria. Cu Ungaria și Iugoslavia, care urmau a fi făcute *fifty-fifty*, lucrurile s-au complicat ulterior. Problema a fost că, în Grecia, partizanii conduși de comuniști, plini de merite militare în ce privește combaterea fasciștilor și naziștilor deopotrivă (ca și cei iugoslavi de altfel), luaseră un avînt politic mult prea mare pentru a se mai mula pe înțelegerile marilor puteri. A fost nevoie de un efort considerabil din partea britanicilor pentru a-i combate, conjugat cu sprijinul din partea lui Stalin. Spre satisfacția lui Churchill, acesta și-a abandonat oamenii și Grecia a rămas în sfera de influență anglo-americană. Comuniștii au luptat ce au luptat „împotriva imperialiștilor", dar au fost înfrînți. Unii dintre ei au emigrat, iar cei rămași acasă au fost multă vreme prigoniți – de pildă, ei și copiii lor nu se puteau angaja în generosul sector de stat. Conducerea partidului comunist grec s-a mutat la București, iar Gheorghe Gheorghiu-Dej, delegat de Stalin, a devenit un fel de supervizor al acesteia. Abia în 1982, guvernul Andreas Papandreu dă un decret de amnistiere, urmașii comuniștilor sînt repuși în drepturi și familii precum cea a lui Nikos din România se pot reîntoarce acasă în siguranță. Cartea lui Apostolos Patelakis este tocmai despre odiseea acestor orfani ai Europei cărora Stalin nu a mai vrut să le fie „tătucă", goniți și de acasă, primiți cu circumspecție de „mătușile" din țările socialiste.

Ne învîrtim însă și cu acest prilej în jurul subiectului „împărțirii sferelor de influență". Am putea încheia simplist cu constatarea că din România, țară în care, la sfîrșitul războiului, PCR avea 1.000 de membri, Churchill și Stalin au făcut un stat comunist, iar din Grecia, țară „cu vocație de stînga" (expresia îi aparține lui Apostolos Patelakis) și cu zeci de mii de militanți comuniști – singurul stat balcanic care a scăpat de încorporarea în lagărul sovietic. Ca și în Cehia, Iugoslavia și Albania, ca să nu menționez și Franța și Italia, după război, comunismul ar fi fost în Grecia o opțiune politică naturală, eliminată însă de britanici, culmea, cu concursul lui Stalin însuși. Dar strategia lui Churchill și în general politica externă britanică de după război trebuie pusă în context. Aflată încă în trena vechilor ambiții coloniale, Londra își stabilea în 1943 ca priorități accesul la resursele petroliere din Orientul Mijlociu, controlul bazinului mediteranean, controlul căilor de comunicație maritime vitale și menținerea dominației industriale britanice. Nu e nimic din această listă legat de țările din estul Europei, ba mai mult, se întrevede deja interesul pentru Grecia. În plus, marea dorință a britanicilor a fost înfrîngerea Germaniei, chiar dacă aceasta venea la pachet cu dominația URSS asupra Estului Europei. Cum spunea un diplomat britanic din epocă, Sir William Strang: „E mai bine ca Rusia să domine estul Europei decît ca Germania să domine vestul Europei". Iar în al treilea rînd, Marea Britanie avea de combătut și politica „aliatului" american în ceea ce o privea; potrivit istoricului Tony Judt, Roosevelt era cel puțin la fel de preocupat de restrîngerea Britaniei postbelice pe cît era de interesat de stoparea înaintării URSS în Europa. Sînt observații care fac din „acordul de procentaj" mai puțin o inițiativă personală a lui Churchill, cît o expresie, e drept, în continuare stîngace, a politicii externe britanice din timpul și imediat de după cel de-al Doilea Război Mondial.

***Ionuț Iamandi** este jurnalist la Radio România Actualități.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Andreea VLAD

dilematograf

Puternicul Nou Val feminin din indie-ul american

A doua ediție a Festivalului American de Film Independent (27 aprilie – 3 mai) a adus, la București și Arad, o bogată și variată selecție a celor mai bune titluri de gen de peste Ocean. Un suflu proaspăt, relaxat și surprinzător de matur artistic vine dinspre o pleiadă de tinere regizoare (Chloé Zhao și Greta Gerwig au 30 de ani și ceva) care, deși foarte diferite ca stil, tematică, viziune, oferă certitudinea unei noi generații. Kelly Reichardt face parte dintr-o generație mai matură, însă abia cu filmele mai recente, *Meek's Cutoff* (2010), *Night Moves* (2013) și acum *Certain Women (2017),* și-a conturat o manieră artistică definitorie. (Lista o include obligatoriu și pe regizoarea și scenarista afro-americană Dee Rees (40 ani), al cărei curajos și antirasist *Mudbound* (2017), distins cu Independent Spirit Robert Altman Award și cu patru nominalizări Oscar la activ, nu a figurat în selecția acestei ediții a festivalului, însă poate fi urmărit pe Netflix, care l-a achiziționat contra unei sume-record de la Sundance Festival. Un caz aparte este o altă afro-americană, Ava DuVernay, care după o carieră inițială solidă în cinema-ul independent, a optat pentru Hollywood).

The Rider (2017), regizat de cineasta americano-chineză Chloé Zhao, este o docudramă al cărei protagonist, interpretat de remarcabilul Brady Jandreau, ficționalizează un caz real. Brady Blackburn, un star rodeo în plină ascensiune, este obligat să-și reconsidere drastic aspirațiile în urma unui grav accident din timpul unui concurs. Un lucru cu atît mai dificil cu cît contextul nu este încurajator: recuperarea lui Brady nu decurge cum ar trebui, dimpotrivă, mama sa a dispărut prematur, are o soră adolescentă cu o dizabilitate psihică și un tată egoist și împătimit de jocurile de noroc, care nu ezită să vîndă calul mult iubit al fiului pentru a-și acoperi datoriile. Nu toate visurile se pot împlini, îi spune un personaj lui Brady, contrareroul miticului cowboy american. Însă dacă admitem, odată cu Prospero, că sîntem făcuți din aceeași plămadă ca aceea a viselor, atunci și visele ne pot plămădi pe noi, iar prin consubstanțialitatea lor, „capturarea" altui vis este întotdeauna posibilă. Acuratețea cu care regizoarea folosește docudrama în contrapunct cu o abordare poetică ce îmbină rafinat registrele nocturn-diurn, improvizație-punere în scenă, realism-impresionism, iluzie-deziluzie anunță o voce care va avea multe de spus. Frumusețea elaborată a cadrelor, intuiția spațiilor largi, ampla vibrație cromatică nu au o dimensiune calofilă, ci sînt o condiție intrinsecă a naturii americane, dîndu-i valoarea unui spațiu interior, dar și arhetipal (prin complexul simbol al calului) al protagonistului. Regizoarea, care recunoaște influența unor Wong Kar Wai (vizibilă mai ales în scenele onirice) și Ang Lee, recuperează o direcție a filmului de autor (*The Rider* a fost distins cu Art Cinema Award la Cannes, în 2017) funcțională și pentru un public mai larg: filmul a fost achiziționat de Sony Pictures, care îl distribuie la nivel global – să sperăm că și în România –, o performanță pentru o producție independentă).

Greta Gerwig, actriță la bază, a realizat, prin debutul său *Ladybird* (2017), genul de film care place atît publicului (a avut încasări de peste 75 de milioane de dolari la nivel global), cît și criticii. Cu două premii Globul de Aur și cinci nominalizări la Oscar, amuzantul, ludicul și foarte americanul *Ladybird* o are ca protagonistă pe charismatica Saoirse Ronan în rolul unei adolescente rebele și fragile, cu o voință de fier, care se luptă să depășească propriile limitări, cele ale familiei sale de condiție medie sau ale rigidului sistem educațional influențat de un catolicism fervent, în dificilul context economic, social și politic al Americii de după 11 septembrie. Greta Gerwig, care a folosit elemente din propria biografie, evită mizele ideologice și preferă o abordare cu mult umor, vie și incisivă a poveștii formării lui Christine „Ladybird" McPherson. *Ladybird,* servit de o excelentă distribuție, este leitmotivul eroinei moderne care își scrie propriul scenariu de viață, într-un vis american reinterpretat și nuanțat. „Sînt interesată de femei, punct", recunoaște cineasta, care și-a propus să redea caracterelor feminine locul pe care Cetatea Filmului li-l refuză.

În cele trei narațiuni paralele care compun *Certain Women* (Premiul pentru cel mai bun film, BFI Londra 2016), aparent nu se întîmplă nimic, însă tocmai această captare sensibilă, cerebrală și în cel mai curat stil cinematografic a anodinului cotidian arată anvergura autoarei. Kelly Reichardt decupează mici felii de viață cu precizia psihologică și delicatețea de filigran a unor maeștri ai prozei scurte ca Alice Munro sau Raymond Carver. Michelle Williams, actrița sa fetiș, este o soție aflată într-un subtil conflict cu soțul pentru atenția fiicei lor adolescente. Lupta pentru a convinge un bătrîn fermier local să le vîndă gresia din curte pentru viitoarea lor casă poate funcționa și ca un cod al înstrăinării celor doi soți. O actriță subtilă și cu un joc interiorizat, Laura Dern, interpretează o avocată care poartă propria luptă cu un client resentimentar în urma unui accident de muncă, un caz aproape imposibil de cîștigat. Enigmatica profesoară de drept Beth Travis (Kristen Stewart) și blajina, dar hotărîta fermieră Sam (Lily Gladstone) compun mica poveste de dragoste ambiguă a două tinere femei, aflate într-o căutare de sine diferit surprinsă. Protagoniștii din *Certain Women* sînt desigur femei (toate excelent interpretate), din preriile Montanei, însă Kelly Reichardt nu este adepta unui feminism subînțeles. Ea își tratează personajele cu egală atenție și intuiție, ceea ce îi și împrumută filmului o notă foarte personală de autentic uneori absurd, alteori de imprevizibil generat de însuși misterul vieții.

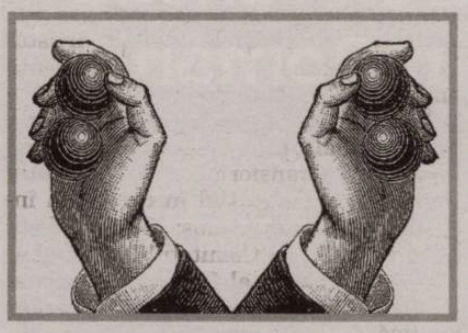

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Muzica de după țigara de după

● **Cigarettes After Sex, *Cigarettes After Sex*, Partisan Records, 2017.**

O trupă care se trezește cu un astfel de nume, aflat la jumătatea distanței dintre antipatic și interesant pentru aproape orice adolescent miop și virgin de la sfîrșitul anilor '90, trebuie să performeze cu destulă abilitate în aria semantică extinsă generată chiar de propria denumire. Cigarettes After Sex nu se trage (neapărat) din deceniul amintit, dar nici nu se sfiește să îi arunce ocheade pofticioase atunci cînd e cazul: *„Wearing black lipstick, bleaching your hair blonde, / Put on your socks, / Cut-offs and jeans shorts, vampire fangs / And your «I Love New York» shirt. / Well I know full well that you are / The patron saint of sucking cock..."* Vocea asta atît de feminină a lui Greg Gonzalez nu face decît să insinueze un sentiment paradoxal și *queer* în piesele de pe *Cigarettes After Sex,* primul album al formației texane relocate în Brooklyn.

Pe 9 iunie 2017, ziua lansării LP-ului despre care vorbesc aici, trecuseră cinci ani infiniți de la lansarea primului *release* al Cigarettes After Sex, un EP. Botezat *I.*, acesta se rezuma la a fi un exercițiu de stil pentru vocea lui Gonzalez și cantitatea de *reverb* pe care o putea el folosi pentru a extrage din aceste două ingrediente formula unui *dream-pop* lipicios, melancolic, *noir,* persistent, liniar și facil. „Affection", single-ul din 2015, venea să certifice rețeta – romantism, romantism și iar romantism cu urme vagi și imprecise de *shoegaze* și *Twin Peaks*. *„I know that you say that I get mean when I'm drinking / But then again sometimes I get really sweet, / So what does it mean if I tell you to go fuck yourself, / Or if I say you're beautiful to me?"*, șoptește vocea asta indecisă, în timp ce textele par a fi împrumutat destule din fatalismul monocrom al iubirilor consumate în filmele pentru adolescenți.

Pe *Cigarettes After Sex,* lucrurile stau (cam) la fel. *„I remember when I first noticed that you liked me back. / We were sitting down in a restaurant waiting for the check, / We had made love earlier that day with no strings attached / But I could tell that something changed how you looked at / Me then."* O fată pe nume Kristen, un bas și un *beat* care se repetă de la un capăt la celălalt, intervențiile punctuale ale unei chitări filtrate de *reverb*, *delay* și *echo* și vocea lui Greg Gonzalez, elementul care trebuie să salveze totul și în jurul căruia orbitează de fapt totul. „K.", prima piesă a acestui album, devine simptomatică pentru ceea ce va urma în următoarele aproximativ 50 de minute – o rețetă simplă și eficientă care, în contextul potrivit, poate provoca adicție.

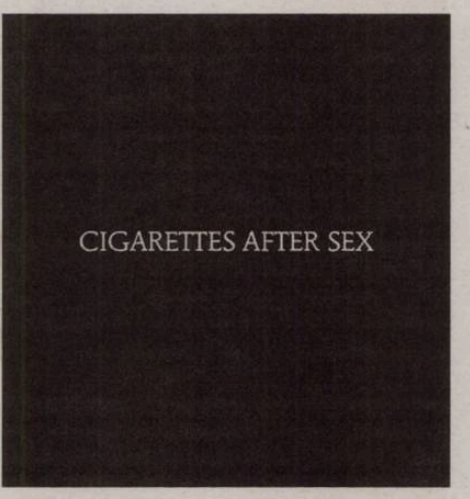

Cigarettes After Sex va concerta la festivalul Summerwell, care va avea loc între 11 și 12 august, pe Domeniul Știrbey din Buftea. Biletele pentru cele două zile, puse în vînzare pe easytickets.ro, costă 275 de lei, la care se adaugă taxe în procentaj de 6%. Cei care vor să și campeze în incinta spațiului de desfășurare a evenimentului vor trebui să mai plătească 99 lei + 6%. Mai multe informații găsiți pe summerwell.ro.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

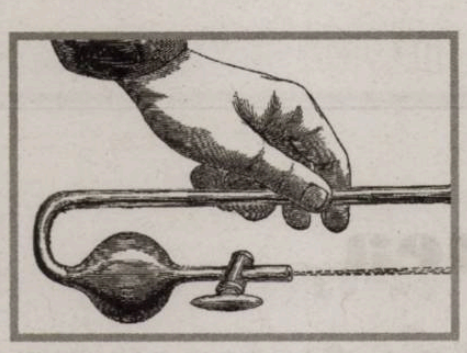

Oana STOICA

rosencrantz & co

Corp, societate, protest

– acțiunile performative ale lui Manuel Pelmuș –

În 2013, lucrarea care a reprezentat România la Bienala de Artă de la Veneția a generat reacții în toată lumea, cu consecințe directe în schimbarea paradigmei care gestionează relația dintre artele vizuale și cele performative. *O retrospectivă imaterială a Bienalei de la Veneția*, acțiune performativă continuă creată de Alexandra Pirici și Manuel Pelmuș, recupera 100 de ani de istorie a expoziției prin reproducerea, cu ajutorul performerilor, a unora dintre lucrările expuse aici de-a lungul timpului. Demersul artistic crea spațiu pentru o serie de chestionări precum relația dintre material și imaterial, obiect și ființă, spațiu și corp, economic și artistic; era o arhivă performativă și funcționa ca o recuperare a memoriei și o critică a monumentalismului. *Retrospectiva imaterială…* se alinia unei tendințe care integra performance-ul în muzee „ca un cal troian", menit să rechestioneze, prin corp, perspectivele asupra obiectului. Pirici și Pelmuș au devenit unii dintre liderii noului val *(„new performance turn")* care analizează conexiunea dintre performance și performanța economică. Precaritatea performance-ului (resursa umană este cea mai ieftină) este folosită ca instrument de investigare a comercialului în artă.

„…o gramatică a dansului și a coregrafiei."

Pirici și Pelmuș au fost comisionați, împreună și separat, să lucreze cu muzee și expoziții din toată lumea, de la Tate Modern din Londra și Tate Liverpool (2016) la Ludwig Museum, Köln (2016), Off-Biennale Budapesta (2015 și 2017), Kiev Biennale (2015), Centrul Pompidou, Paris (2014), Van Abbemuseum, Eindhoven (2014), Muzeul de Artă Modernă, Varșovia (2014) etc.

Cea mai recentă lucrare a lui Manuel Pelmuș a fost comisionată de Para Site, centru de artă contemporană din Hong Kong (curator: Cosmin Costinaș). *Movements at an Exhibition* (decembrie 2017 – februarie 2018) parafrazează titlul unei suite de pian a lui Modest Mussorgsky, *Pictures at an Exhibition*, care „traduce" pictura în muzică, deci redă un mediu prin altul. Pelmuș face aproximativ același lucru, folosind mișcarea cu dublu sens, atît ca pe „o gramatică a dansului și a coregrafiei, cît și ca o reprezentare a protestelor sociale. Adică mișcare de dans și mișcare socială".

Movements at an Exhibition concentrează trei surse de documentare. Una vizează istoria performance-ului din regiune, tema inițial propusă. O alta explorează muzica de protest, un tip de sonoritate care a însoțit și a amprentat revoltele studenților din Taiwan în anii '90 *(Taiwan Noise Movement)*. O a treia componentă a performance-ului este protestul social, regional și global, studiat prin prisma felului în care corpul ocupă spațiul public. Lucrarea se bazează pe principiul selecției subiective (a surselor, a raportului între componente etc.) și are forma unei acțiuni continue timp de patru ore cu patru performeri, care redau poziții, sunete și acțiuni ce funcționează ca memorie, comentarii, analize și conceptualizări privind funcțiile corpului la intersecția dintre social și artistic.

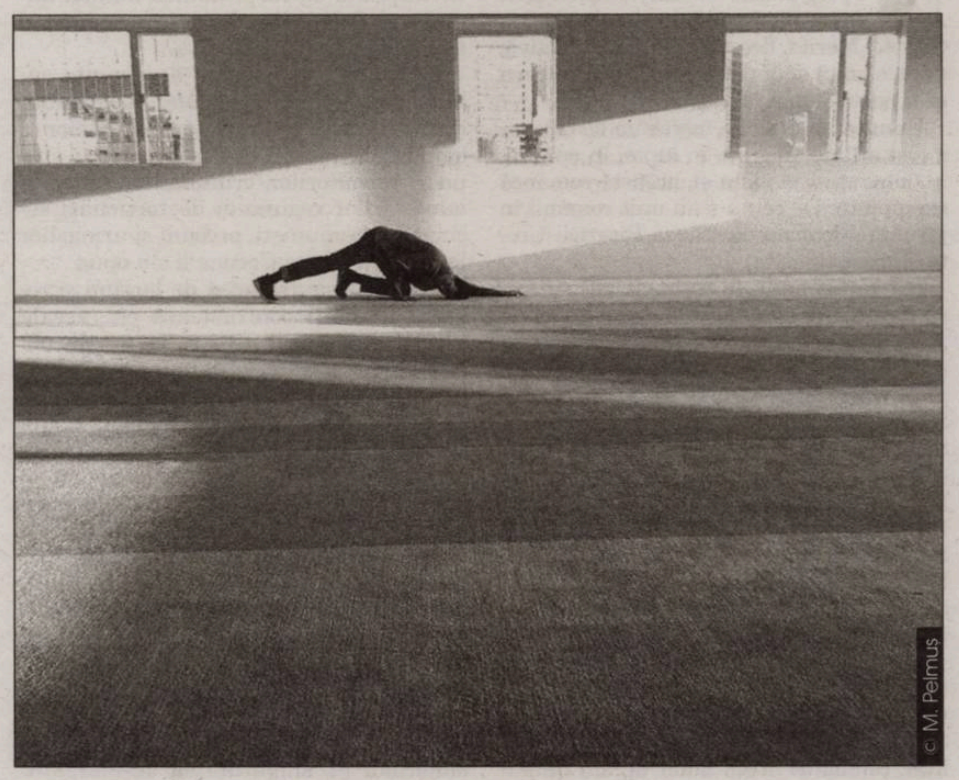

În timpul rezidenței destinate cercetării, Pelmuș descoperă că subiectul permanent fierbinte în Hong Kong este cel al relației cu China. „Generațiile în vîrstă se gîndeau că nu prea au scăpare, China își va exercita influența și va strînge robinetul de libertate, iar generația tînără participase deja la proteste precum Revoluția umbrelelor *(n.a.* – protest împotriva impunerii de către China a candidaților în alegeri – 2014). Eu nu sînt din zonă, dar vin din Europa de Est și știu cum e să ai o relație cu un Big Brother ca URSS, cu tendințe expansioniste. Așa că nu voiam să intru direct în politică, dar nici să o ignor."

Sînt cîteva elemente pe care Manuel Pelmuș le generează prin această acțiune performativă. Unul ține de poziționarea corpului în spațiu în timpul protestelor, modul în care *unul* devine *mai mulți*. Unele proteste erau declanșate de o singură persoană care adopta o anume poziție a corpului în spațiul public. Apoi, această poziție era preluată de alții sau primului protestatar i se alăturau și alții. Mișcarea se transfera, îi contamina și pe ceilalți și devenea o emblemă a revoltei. Patru fete, care se țin de umeri și de mijloc, stau față în față cu un cordon de polițiști. Fotografia lor, din spate, este reprodusă în performance. „Aceste corpuri în poziții recognoscibile sînt reinterpretate într-un spațiu de expoziție, într-un context diferit, și rămîneau acolo împreună, dar abstract, un fel de solidaritate reprezentată. Ce-i face pe oameni care au opinii diferite, *background*-uri diferite, care poate nici nu se plac, să se adune și să stea împreună? Mi-am dat seama că există o alianță cu corpuri de oriunde, un fel de *a sta* al corpului în spațiu care provoacă tensiune." De aici a apărut ideea de *formație* în sens de grup organizat într-un tipar care devine recognoscibil și capătă funcție protestatară.

Un alt element definitoriu al performance-ului este *embodiment* (întruchiparea). Pornind de la un performance realizat de un artist local, care mergea în patru labe și aduna boabe de porumb aruncate de vizitatori, ca reprezentare performativă a îngrijitorilor (oameni care fac curățenie, o clasă socială poziționată foarte jos), Pelmuș găsește fotografii ale unui protest al acestora în care ei sînt așezați într-o poziție „de rugăciune", întotdeauna în formație, pe diagonală, unul în spatele celuilalt. Artistul păstrează această formație ca secvență în acțiunea sa performativă.

În 1987, un grup de artiști a preluat o casă colonială, ulterior demolată, și timp de trei zile a transformat-o într-un spațiu hibrid (precum spațiul în care l-am întîlnit pe Manuel Pelmuș: „Omnia", fosta sală de ședință a Comitetului Central al PCR, viitor sediu al Centrului Național al Dansului) pentru o expoziție performativă, *Out of Context*. Una dintre acțiuniunile expoziționale a constat în mutarea integrală a apartamentului unui artist (Ronald Choi) în acea casă – „din cauza densității populației, locuințele sînt mici ca niște capsule" –, astfel că vizitatorii intrau într-un spațiu public, dar găseau unul intim. Artistul îi primea în pat și conversa cu ei. Secvența este reprodusă și multiplicată cu mai mulți performeri de către Pelmuș, în aceeași idee a explorării invidualului în raport cu multiplul („The One Becomes The Many").

Ceea ce face Manuel Pelmuș este să remedieze acțiuni sociale și performative, prin încarnare și interpretare (*embodiment/enactement*), ca forme de reprezentare a funcțiilor sociale și artistice ale corpului.

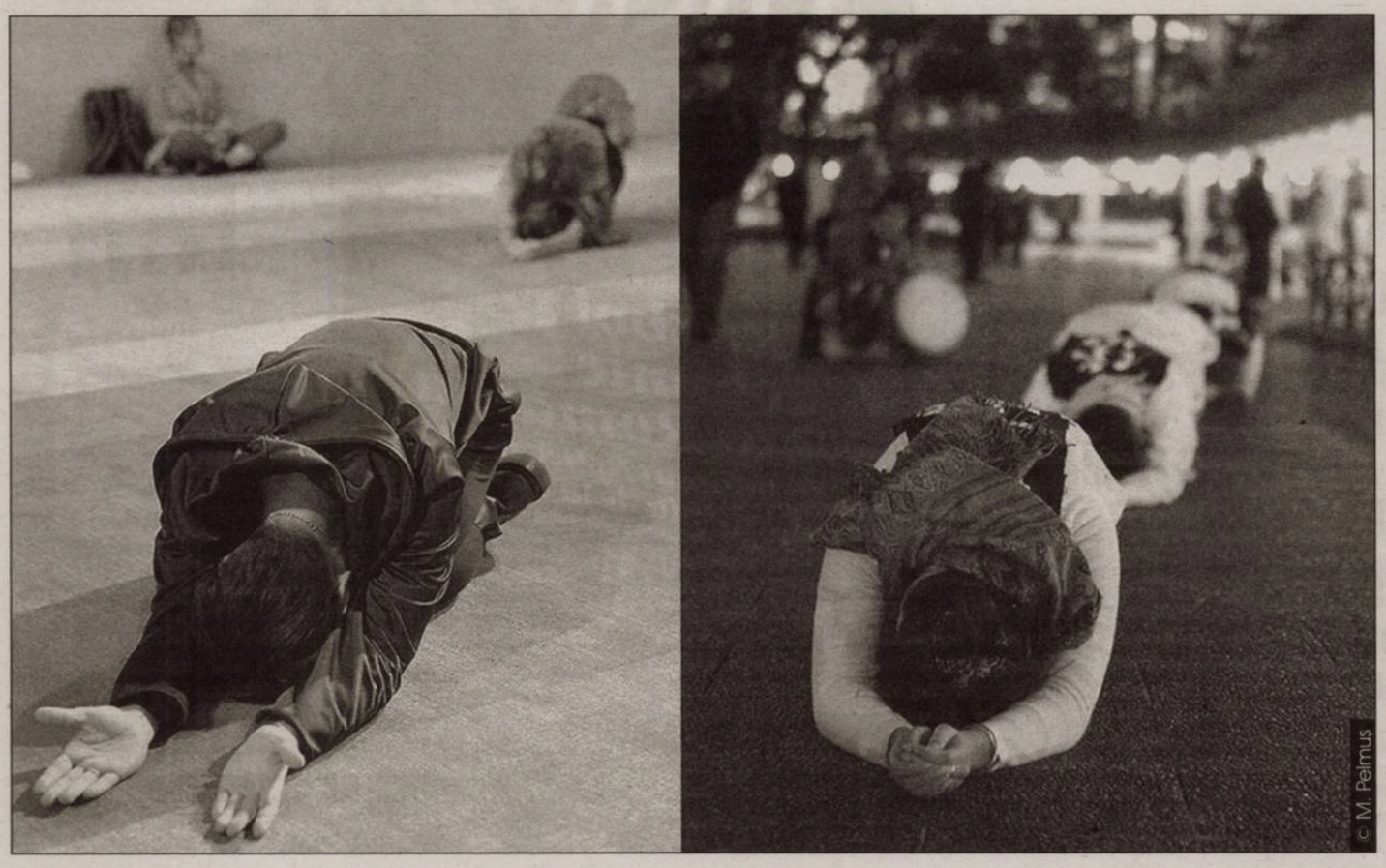

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Petre M. IANCU

Singurătatea Doinei Cornea

Nu e uimitoare insistența cu care nu puțini români au revendicat funeraliile naționale pentru Doina Cornea. Merita, firește, o cinstire colectivă, după o viață de luptă solitară. Dar altceva ar fi poate și mai productiv.

Esențial ar fi să ne întrebăm de ce oare a fost atît de singură, în lupta, în curajul, în onoarea și în viața ei, această româncă exemplară. De ce nu s-au unit românii în jurul ei? Doar nu din cauza Bisericii Unite, de care ținea?

S-a vorbit mult, în ultimele zile, în varii formule, despre „legenda rezistenței" și „bruma de demnitate" dobîndite, după cum scria Gabriel Liiceanu, de români „prin numele celor cîțiva care, în singurătatea curajului lor, au îndulcit batjocura și umilința la care ne condamnase regimul Ceaușescu". „Ei au fost aspri și cruzi, doamna Doina Cornea a fost puternică și delicată. Ea a biruit!", a declarat la rîndul său șeful Serviciului Român de Informații, Eduard Hellvig. Remarcabilă estimare de la omul care a preluat conducerea instituției numite, atîta amar de vreme, Securitatea.

Mă întreb însă: de ce oare mai păstrează Hellvig în arhivele proprii dosare ale poliției politice care ar fi trebuit de mult predate cercetătorilor teroristului regim totalitar, combătut atîția amar de ani de puternica și delicata doamnă? De restul, vai, prea firav, al disidenței românești?

Chiar crede Hellvig că Doina Cornea „a învins" într-o societate atît de profund minată de corupție și conformism, precum cea românească? Într-o țară a cărei democrație e sistematic torpilată de turpitudinea hoților, lingăilor și delatorilor din prima, a doua și a treia generație securistă?

S-au auzit sumedenie de cuvinte sublime, regretînd, de regulă, discrepanța dintre sărăcia recunoașterii meritelor ei și uriașele onoruri și fonduri oferite stîlpilor, turnătorilor, criminalilor sadea și adulatorilor regimului de torționari securiști și comuniști, precum și urmașilor lor, cărora Doina Cornea li s-a opus.

Zgomotoasa avalanșă de lacrimi și regrete fierbinți contrastează cu răceala tăcerii gîndurilor noastre ce se țin departe de o sferă esențială. Fie și aproape la fel de puțini ca disidenții autentici de factura unei Doina Cornea sub regim ceaușist, există, totuși, în România, gînditori capabili de autoreflecție. Spirite în stare să suporte durerea inevitabil ascuțită a sondării cauzelor și efectelor veritabile ale căderii țării într-o formă mai rea de comunism decît oriunde în Europa, cu excepția Albaniei.

Care sînt raporturile dintre această formă unică de comunism (și postcomunism) în Europa centrală și răsăriteană, abătută asupra națiunii române ori produsă de ea, și singurătatea radicală a disidenților ei, singurătatea de alergător de cursă lungă a prea puținilor ei luptători pentru libertate? Nu ne amăgim, oare, crezînd că în cauză e doar cruzimea represiunii comuniste și național-comuniste? Agresată de o furioasă restaurație ceaușistă, tocmai de răspunsul la aceste întrebări ar avea mai mare nevoie societatea românească. Dar prea puțini se încumetă să rostească întrebările-cheie. Prea puțini îndrăznesc s-o cinstească, fie și post-mortem, pe Doina Cornea, întorcîndu-se la curajul, libertatea, adevărul și onoarea pentru care și-a riscat ea libertatea și viața, cînd își învăța compatrioții să trăiască în demnitate.

De ce le vine ușor multor intelectuali să se cantoneze în regrete, dar peste măsură de greu să-și asume, dincolo de retorică, altruismul și civismul, protestul sistematic, curajos, valorile pentru care a luptat ea? De ce le e atît de peste mînă multora să pună nu doar teoretic, ci și practic degetul pe rană și să schimbe, în interesul românilor, ce e de schimbat și în discursurile, dar și în existențele proprii? De ce anume ține acest refuz? De comoditate? De propensiune spre *dolce far niente?* De fatalism? De balcanism? De dispreț mărturisit sau nemărturisit la adresa unei națiuni care n-avea cum să știe să se comporte la fel de solidar și demn față de comunism ca polonezii, ungurii ori cehii, de vreme ce n-a beneficiat de învățătura, de elitele și de instituțiile altora, de experiența și tradițiile lor democratice, de aderența lor la valorile statului de drept?

Nu de emoții și cuvinte frumoase duc lipsă românii. Nu de un cult al eroilor au ei nevoie. Ci de civism și solidaritate autentică, în baza unor repere clare care să excludă orice șansă de acceptare la cîrmă a ticăloșilor și incompetenților, a lingușitorilor, impostorilor și analfabeților.

Nimic nu și-ar fi dorit disidenții mai mult decît să nu se simtă izolați, ci în consens cu năzuințele adevărate ale propriului popor. Moartea, sau ani grei de izolare după gratii, sau în arest la domiciliu, aveau să fie partea lor. Precum și solitudinea celor urîți pentru că au avut curajul de a fi frumoși.

Nu e destul, *post festum,* să le cerem iertare, să le exaltăm splendoarea ori să condamnăm hidoșenia morală a celor care, din invidie, lașitate, ori prostie, i-au lăsat singuri și pe cîmpul de bătaie, și după luptă, neiertîndu-i și detestîndu-i în secret, pentru binele făcut.

Nu e suficient să le combatem, tardiv, solitudinea, prin ipocrit vuiet colectivist și gălăgioase cereri de funeralii naționale, deși Doina Cornea le-ar fi meritat neîndoielnic, cu asupra de măsură. Nu ajunge să încercăm să împiedicăm reificarea *post festum* și post-mortem a veritabililor eroi naționali, recuperați viclean de nerușinea propagandiștilor.

Ni se pare că pilda ei solitară ne luminează calea spre adevăr și spre onoare, înnobilîndu-ne? Cît oare ne vom mai feri, în acest caz, să înțelegem că sîntem siliți să ne schimbăm și viețile, nu numai teoriile, adecvîndu-le, prin fapte, nobleții colective nemeritate pe care ne-au conferit-o faptele ei?

***Petre M. Iancu** este jurnalist la Deutsche Welle.*

PUBLICITATE

5 Bani Exemplarul

FONDATOR ALEX. V. BELDIMANU

Adevĕrul

DIRECTOR POLITIC CONST. MILLE

Apare zilnic cu ultimele ştiri telegrafice şi telefonice dela corespondenţii săi

VEȘTI DE PE FRONT
EDIȚII SPECIALE DIN 1916

LA 100 DE ANI DE LA MAREA UNIRE,
ADEVĂRUL
PREZINTĂ
CRONICA ZBUCIUMATĂ A INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL.
CITIȚI
ÎN FIECARE LUNĂ EDIȚIILE DE COLECȚIE ALE ZIARULUI DIN VREMEA MARELUI RĂZBOI!
PRIMELE EDIȚII - 22 MAI ȘI 29 MAI
Ziarele sunt reproduse integral și distribuite împreună cu „Adevărul".
*Numai la punctele de presă

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

DIN 15 MAI,
la toate punctele de difuzare a presei

Cartea
La școală cu Regele Mihai
Povestea Clasei Palatine

PREȚ PACHET SPECIAL
29,99 LEI
numai împreună cu revista Historia, în limita stocului disponibil

CUM AR FI ARĂTAT ROMÂNIA
DACĂ GERMANIA CÂȘTIGA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

CĂPITANUL WITOLD PILECKI, PRIZONIER DE BUNĂVOIE LA AUSCHWITZ

Historia.ro

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Dorel Dumitru CHIRIȚESCU

Cît de speciali credem că putem fi?

Ascrie despre modul în care se acordă pensiile la noi este o întreprindere foarte grea. Motivul principal este acela că toată lumea se crede a fi specială. Dacă un om ajunge ministru, atunci dă un ordin pentru a putea fi și rector al unei universități, și ministru. Ce contează că în lege scrie altceva, modificăm legea. Exemplele de acest fel pot continua, din păcate, cu zecile și cu sutele. Tot felul de oameni modifică norme, doar pentru scopuri personale, bine țintite. Dacă este normal ca veniturile noastre să fie diferite, atunci este normal ca și pensiile să fie diferite. Dar acum, la noi, nu mai discutăm despre diferențe date de merite și carieră, ci discutăm despre diferențe la pensie rezultate în urma arbitrariului și hoției. Pur și simplu, cei care au puterea își votează venituri și pensii așa cum îi taie capul. Mai ales cei din politică au în mod pronunțat sentimentul că sînt speciali în raport cu toți ceilalți semeni ai lor. Ce să le spui acestor oameni? Să le vorbești despre contributivitate și echitate socială? Nu vor înțelege toate aceste lucruri și le vor considera simple teorii, fantasme ale noastre, care nu știm ce „greu" le este să ne reprezinte. Din acest motiv, voi vizualiza dezbaterea despre pensii și pensionari cu două povestiri. Doresc, prin intermediul lor, să pun în evidență absurdul și urîțenia situației, dar și profunda nedreptate în care se trăiește în această țară. Asistăm la un jaf care are multiple fețe, el aparține și prostului care se crede liberal pentru că are carnet de partid, dar și judecătorului care pronunță sentințe în favoarea sa și a familiei sale. În definitiv, este vorba despre repartiție și despre accesul membrilor societății noastre la un fond financiar comun din care se plătesc pensiile. Unii fraudează pur și simplu aceste sume, uzînd de poziția lor privilegiată în societate. „Există două moduri prin care cineva se poate înavuți: ori face ceva productiv, ori fură (mai mult sau mai puțin bătător la ochi). Oamenii își pot spori avuția producînd bunuri (sau servicii) și oferindu-le la schimb pentru un anume venit. Această metodă de a obține un venit face ca ambele părți implicate în schimb să aibă de cîștigat și sporește avuția generală a societății. Uneori însă, normele sociale permit oamenilor să-și sporească avuția «jefuind» sau subtilizînd ceea ce alții au produs și agoniseala lor. Această metodă nu numai că nu creează un venit suplimentar – cîștigul unuia este pierderea altuia –, dar mai și consumă resursele reducînd astfel avuția generală a societății" (James D. Gwartney, Richard L. Stroup, Dwight R. Lee, *Liberalismul economic,* Editura Humanitas, București, 2008, p. 133).

Pensia furată a mai intrat, iată, încă o lună.

Prima dintre întîmplările pe care doresc a le invoca pleacă de la un fapt furnizat de către televizor. Multe minuni și inadecvări vedem zilnic la acest aparat ciudat. Eu, de exemplu, am văzut zilele trecute pe unul rătăcit prin politică, care se credea a fi liberal pentru că are carnet de partid, care a fost primar liberal și este deputat liberal. Cel puțin așa spunea. Omul afirma sus și tare că el, din solidaritate cu foștii săi colegi primari din „țărișoară", militează pentru ca acești oameni să aibă și ei pensii speciale și colegii săi, de partid de data asta, „nerecunoscători și chiar trădători", nu au dat semnături pentru susținerea unei asemenea inițiative. Omul era foarte pornit și foarte entuziast, convins fiind de justețea bătăliei sale. În același timp afișa o supărare vizibilă pe faptul că partidul nu-l susține. Prima mea reacție a fost aceea de a-i spune, prin televizor, că bine face partidul că nu-l susține. M-am gîndit însă că omul nu este chiar atît de vinovat. Dacă toată lumea se crede specială în această țară, el și foștii săi colegi primari de ce nu s-ar crede la fel? Mai ales că „și-au dat viața și și-au sacrificat tinerețile pentru bunăstarea comunităților lor", nu? O întrebare rămîne, însă. Ce caută acest om acolo, adică în PNL? Un principiu fundamental al doctrinei pe care crede că o servește este acela că „atunci cînd statul este implicat în încercarea de a-i ajuta pe unii cetățeni pe seama altora, eforturile oamenilor se vor orienta către fraudă, iar creșterea economică va fi subminată" (James D. Gwartney, Richard L. Stroup, Dwight R. Lee, *Liberalismul economic,* Editura Humanitas, București, 2008, p. 133). Or, despre asta este vorba. Pensia specială este un furt pe care unii oameni îl săvîrșesc în defavoarea altora. Cum să primești niște sume pentru care nu ai contribuit? Pînă la urmă, nu a făcut decît să mă bucure poziția PNL în speța pe care o discutăm.

Întîmplarea cu insul care se crede liberal mi-a adus aminte de o alta, legată tot de pensii. Cunosc un judecător pensionar, posesor de mașină foarte scumpă, care știe că nu-și merită pensia fabuloasă și trăiește, bietul om, sub o mare presiune. Aș putea spune chiar că omul este un fel de victimă a pensiei sale foarte mari și nemeritate. Aflat sub influența celor de la RTV, al căror telespectator fidel este, marea lui dilemă este aceea dacă va mai primi această pensie și cîte luni se va mai întîmpla asta. În consecință, în fiecare lună, în ziua pensiei, se scoală cu noaptea-n cap, își ia cardul în buzunar și merge la bancă. Este neliniștit și păzește bancomatul dis-de-dimineață în speranța că de data asta pensia va intra mai devreme. Verifică din cînd în cînd soldul cardului, apăsînd tare, cu mîna tremurîndă, codul acestuia. De fiecare dată cînd vede că soldul este zero se sperie și transpiră tot, îngrijorat că de data asta banii n-or să mai intre. Se îndepărtează de bancomat dezamăgit și, uneori, merge chiar la unul dintre ghișee și întreabă cu o disperare abia disimulată dacă pensiile au intrat. Funcționara de acolo îl cunoaște și intră în jocul său. Îi răspunde amabil că nu, să mai aștepte, să aibă răbdare, că banii vor intra cît de curînd. Evident, de fiecare dată după ce judecătorul nostru iese afară, funcționara îi zîmbește complice colegei sale, arătîndu-i-l cu coada ochiului. „Iar a venit!!! E ziua de pensie!!!" Cum vă spuneam, omul nostru tot dă ocol băncii, se plimbă agitat, pînă cînd în mod invariabil, la una dintre încercări, bancomatul îi arată că are în sold pensia imensă pe care omul nostru nu o merită. Atunci îi vine inima la loc și zîmbește a satisfacție. Tastează grăbit codul și scoate banii. Toți!!! Îi vîră precipitat în buzunar, privind în jurul său ca un hoț grăbit. Are acest sentiment și nu greșește – judecătorul nostru chiar fură acești bani. Nimeni nu-l observă pe drumul spre casă cum mai duce din cînd în cînd o mînă la buzunar pentru a verifica dacă banii mai sînt acolo. Cînd ajunge acasă, soția sa îl așteaptă privind de departe pe geamul apartamentului. Cînd îl vede dînd colțul blocului cu mîna pe buzunar se liniștește și ea. Atunci știe că banii au intrat și că acum sînt în buzunarul soțului care vine triumfător cu ei acasă. Însă, de fiecare dată cînd el intră în casă, ea nu se poate abține și-l întreabă șoptit, ca și cum cineva ar putea să-i audă sau ar mai sta să-i asculte, dacă „au intrat". El îi răspunde cu o șoaptă gîfîită că da, au intrat și se așază pe scaunul din bucătărie, obosit ca și cum ar veni de la război. Nici măcar nu apucă să ia o înghițitură de apă din paharul pe care i-l întinde soția și bagă mîna în buzunar după bani. Îi scoate cu o satisfacție abia ascunsă în timp ce-i șoptește consoartei cum că „vezi, ăia de la RTV nu au avut dreptate, nu sînt probleme cu pensiile". Soția sa pune mîna pe grămada de bani și începe a-i număra în timp ce-i șoptește să vorbească mai încet că-i aud vecinii. Într-o tăcere conspirativă, începe numărătoarea banilor. Îi socotește în liniște, pronunțînd cifrele șoptit și cu multă luare-aminte. Practic, savurează fiecare bancnotă. În același timp se bucură de faptul că de fiecare dată hîrtiile mari de o sută de lei sînt noi. Este un fel de religiozitate conspirativă în modul în care această femeie numără banii. Lîngă ea, judecătorul așteaptă de fiecare dată încordat și rugîndu-se ca nu cumva bancomatul să fi greșit numărătoarea și să lipsească vreo bancnotă. La sfîrșit răsuflă amîndoi ușurați, banii sînt toți și zac înșirați pe masa lor din bucătărie. Sînt liniștiți că pensia furată a mai intrat, iată, încă o lună.

Este foarte bine că noi, oamenii, avem o părere bună despre noi înșine. De fiecare dată cînd ne trezim dimineața și ne privim fețele în oglindă trebuie să fim optimiști, încrezători și împăcați cu ceea ce sîntem. Încrederea în sine este o atitudine obligatorie. Atunci cînd ne evaluăm, însă, nu trebuie s-o facem doar în raport cu părerea proprie. Trebuie să privim și în jurul nostru, la oamenii de lîngă noi, la societate și la modul în care aceasta ne recunoaște încrederea în sine. Reflectarea noastră în raport cu lumea în care trăim este obligatorie, și asta trebuie să ne modereze entuziasmul egoist. Or, acum, cînd vorbim despre pensii, ne referim la un război al tuturor împotriva tuturor. Așa s-a ajuns să existe oameni care au pensii de mii de euro, în timp ce există alții care au pensii de sute de euro. Nimeni nu este special în raport cu ceilalți. Sîntem doar oameni, cu înzestrări, destine și cariere diferite, care ar trebui să-i respecte pe semenii lor. Ideea că eu sînt special și merit o pensie specială pentru că sînt primar, judecător sau parlamentar este o nebunie, o expresie profundă a pornirilor medievale de care sînt stăpîniți o bună parte dintre semenii noștri. Fără aceste beneficii speciale, mă întreb: cîți dintre politicienii de astăzi s-ar mai înghesui să candideze?!

***Dorel Dumitru Chiritescu** este profesor de economie la Universitatea „Constantin Brâncuși" din Tîrgu Jiu. Cea mai recentă carte a sa este* Capitalismul – O dezbatere despre construcția socială occidentală, *Editura Institutul European, 2016.*

Publicitate

Mihnea RUDOIU

Selfie-ul în lift

Cînd a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul, „întuneric era deasupra adîncului și Duhul lui Dumnezeu Se purta pe deasupra apelor“, așa că a zis Dumnezeu: „Să fie lumină!“ Și a fost lumină. (De la blitz-ul telefonului, cîteva milioane de ani mai tîrziu). „Și a văzut Dumnezeu că este bună lumina, și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric“ și, tot așa, a despărțit cu blitz-ul pasionații de *selfie*-uri de cei care folosesc telefonul preponderent pentru a suna și a naviga pe Internet și, uneori, pentru a face poze cu peisaje, căței și purcei.

Pe vremea lui Rembrandt, autoportretul reprezenta o chinuitoare formă de autocunoaștere. Azi, *selfie*-ul e o relaxantă formă de eludare a autocunoașterii. *Selfie*-ul exercită un impact apreciabil asupra *self-esteem*-ului și constituie dovada cea mai clară că, din punct de vedere al înfățișării, toți oamenii sînt frumoși. Dacă ai o îndoială cu privire la aspectul tău, un *selfie* va rezolva problema.

Sînt multe tipuri de *selfie*-uri, dar foarte apreciate au rămas și rămîn în continuare cele care, în prelungirea etern pilduitorului mit al lui Narcis și al obositoarei întrebări lansate de împărăteasa cea trufașă din povestea Albei ca Zăpada, sînt realizate cu ajutorul oglinzii din imediata apropiere. Iar între *selfie*-urile în oglindă, la loc de cinste se află cele realizate în lift, care, de departe, atrag atenția prin cîteva particularități. Voi explica de ce.

În primul și în primul rînd, fiindcă ești condiționat de elementul timp. Dacă locuiești la etajul al treilea, ai la dispoziție maximum douăzeci de secunde ca să faci poza. Din acest motiv, amatorii de *selfie*-uri în lift sînt singurii din univers care deplîng avansul tehnologic care a sporit nu doar silențiozitatea, dar și viteza ascensoarelor. Ei le-ar prefera pe cele din perioada interbelică, în care puteai croșeta un mileu pînă ajungeai la parter. De aceea, tot ei sînt singurii pe care-i încearcă o bucurie aparte în momentele în care rămîn blocați între etaje, pentru că astfel se pot ocupa pe îndelete de *selfie,* factorul timp devenind rizibil.

Se spune că cel mai bun *selfie* în lift i-a ieșit unei domnișoare cochete care, într-o sîmbătă seara, plecînd de acasă pentru a se întîlni în oraș cu fetele, ca să discute la o terasă, așa, ca fetele, despre ceea ce discută fetele, în general, a rămas blocată în lift 36 de ore, pînă ce a putut fi scoasă de acolo.

Cînd au întrebat-o pompierii dacă are nevoie de ceva, ea a răspuns cu glasul stins:

– Sunați-o repede pe mama, că mie mi s-a descărcat telefonul, și ziceți-i să urce fotografia DSCN089623 la profilul meu de Facebook. I-am trimis-o pe e-mail.

– Dar vă simțiți bine, vă e sete, poate?

– Și să îi aplice pozei filtrul Valencia, că eu am uitat.

– Vreți să mergeți la spital, să vă facem niște analize?

– Așa, iar la titlu să scrie *„La vita è bella* într-un *Ascenseur pour l'échafaud“*.

– Pot să vă iau pulsul?

– Desigur, dacă e cazul, să îmi scoată cu *Red eye removal* punctele roșii din dreptul ochilor.

– Domnișoară, fiți atentă puțin, în ce zi a săptămînii ne aflăm?

– Și să pună la final emoticonul meu preferat, cel cu îngerașul, știe ea care.

– Spuneți-mi, cît fac doi ori doi?

– Aaaa, să mă sune imediat dacă Vasile dă *like* la poză.

– Domnișoară…

– Atît vreau să aflu, dacă e un simplu like sau o inimioară…

– …să știți că sînteți foarte deshidratată.

– Că, dacă nu-mi dă nici un *like,* mai bine mă lăsați în lift…

Dar *selfie*-ul fiind o capodoperă a genului, după ce a uploadat maică-sa fotografia DSCN089623 la profilul de Facebook al fetei, Vasile i-a dat *like* (d-ăla cu inimioară), i-a adus și un buchet imens de zambile la spital și s-au căsătorit o săptămînă mai tîrziu și, după cinci luni, ea a născut gemeni și acum amîndoi sînt *trainer*-i motivaționali și învață lumea cum să treacă, cu ajutorul *selfie*-urilor, peste momentele dificile din viață.

Țac, țac, țac, țac…

Revenind, cuvîntul de ordine ce definește genul acesta de operațiuni e dexteritatea. De cum ai intrat în ascensor și acesta s-a pus în mișcare, sincronizarea e esențială. Aici e oglinda, ăsta-s eu, da, arăt bine, merit un *selfie,* apoi, pe repede-înainte trebuie să setezi telefonul pentru poză, să te așezi în lumina cea mai avantajoasă, să îți compui chipul cel mai interesant (dacă accentul cade pe haine, plasezi telefonul în dreptul feței, să o obturezi) și, Dumnezeu cu mila, apeși butonul. Pentru a avea de unde alege, în cele douăzeci de secunde, e imperios să îți recompui atitudinea și fizionomia de cîteva ori și să apeși pe butonul de făcut poze în neștire. Țac, țac, țac, țac, țac…

Rezultatul trebuie să se situeze minimum la cea mai joasă dintre cele mai ridicate așteptări, pentru a te putea declara cît de cît mulțumită. Dacă nu îți iese, poți spune că ai mers degeaba cu liftul. E ca și cum te-ai duce la mare și ar ploua non-stop. Ce faci în situația asta?

Amatorii de *selfie*-uri cunosc prea bine: mai dau o tură cu liftul. Ca să își sporească șansele, merg pînă la ultimul etaj. O tură sus, o tură jos, teoretic, doar dacă ești la primul *selfie* în lift se va impune suplimentarea sesiunii foto cu încă o excursie sus-jos.

Efortul va merita: vei apărea în mediile de socializare NU cu o poză făcută în fața oglinzii de la baie, nici a celei de pe hol, nici a celei lipite de șifonierul din dormitor, nici a celei din vreun club, ci – răpăit de tobe în fundal!!! – a oglinzii din lift. *Selfie*-ul suprem!

Unul din ghinioanele la care se expun zilnic sărmanii amatori îl constituie situația cînd ies din casă pregătiți sufletește pentru poza din lift și, surpriză, înăuntrul liftului dau peste alte persoane.

Serios, oameni buni? Serios? Dar scările pentru ce sînt? Mamaie, ai 75 de ani și matale tot cu liftul îți arde să mergi? Păi, cum să nu te doară articulațiile dacă nu faci pic de mișcare? Pentru o simplă pîine și o sticlă cu lapte, tu iei liftul șapte etaje dus, șapte etaje întors? Pe bune? Vă mai plîngeți că aveți pensiile mici…

Ce e de făcut în situația asta, totuși?

Desigur, nu prea multe: aștepți să coboare mamaie, să lase liftul liber, și îl iei dup-aia. Fără a mai pune la inimă că mamaie te-a înjurat (nebănuind intențiile tale artistice, a socotit că ești unul din idioții patentați care apasă pe butoane să oprească liftul doar pentru distracție).

Iar cînd liftul urcă la loc, ce să vezi, mamaie e tot acolo, că a uitat să-și ia banii de pe frigider și și-a dat seama abia la parter. Și iar va observa că ai oprit liftul și că nu vrei să urci în el și iar te vei alege cu o porție zdravănă de înjurături. „Arză-te-ar focul să te arză de pușlama!“ sau „Duduie, dacă erai fii-mea, te urecheam de-ți mergeau fulgii“ vor fi cele mai nevinovate afurisenii. Și, cînd colo, tu vrei o numai o poză, o singură poză. Cumva ceri prea mult de la via… de la lift, o poză în interiorul lui? Dumnezeule mare!

Întîlnirea neașteptată cu alte persoane în ascensoare e mereu o provocare, momentul dinaintea deschiderii ușilor e unul tensionat, cu frisoane și nod în gît, deoarece riscă să îți dea peste cap zen-ul și să te facă să întîrzii la întîlnirea cu fetele. Pare cîteodată că ceilalți locatari au ales să ia liftul special, măi, dar special pentru a-ți încurca socotelile cu *selfie*-ul. Parcă nu au nicio treabă, zici că merg cu liftul exact din motivul pentru care pensionarii aleg să se plimbe cu mijloacele de transport în comun prin oraș: fiindcă e gratuit. Și văd lume. Se duc pînă la parter, urcă la etajul doi, opresc la patru, își scutură picioarele la cinci, mai discută despre întreținere cu administratora de la unu, se uită cu coada ochiului la ce are în sacoșe vecinul de la șase, numai pentru că se plictisesc în casă și nu a început telenovela preferată.

Pe tine, însă, te încurcă. Nu îți poți compune mina aceea interesantă în spațiul strîmt din lift de față cu un moș, doi copii și o gospodină! Te-ai gătit degeaba, te-ai rujat degeaba, ți-ai făcut unghiile degeaba. Iar cînd ajungi la parter, nu poți rămîne în lift și urca din nou, dar singură, pînă la șapte, căci deja sînt alții care vor să urce. Dar, îți repeți tu nervoasă, cu sarsanalele alea umplute ochi de la supermarket nu se poate ajunge în casă și pe scări? Pentru ce au mai fost construite oare? Că pentru *selfie,* sigur nu.

Oricum, dacă cea mai mare șmecherie ar fi fost să îți faci *selfie* pe scările blocului, știți care ar fi fost ironia? Că nimeni nu ar mai fi luat liftul. Absolut toți locatarii și vizitatorii ar fi urcat și coborît doar scările: și mamaie cea reumatică, și instalatorul de la trei, și gaborul de la cinci, și aia care face videochat de la ultimul etaj, toți ar fi preferat scările. Cu liftul ar fi avut poftă să meargă doar cînd s-ar fi luat curentul.

Acestea sînt, pe scurt, doamnelor și domnilor, motivele pentru care *selfie*-urile în lift sînt printre cele mai complicate de realizat.

De aceea, cînd vedeți undeva, oriunde, un *selfie* făcut în lift, nu pregetați să îi oferiți *like*-ul vostru! Îl merită pe deplin.

Iar dacă te numești Vasile, hai, nu fi chitros, bagă acolo o inimioară!

Mircea Horia SIMIONESCU

Institutoarea

Bunicii din partea mamei, Venera, îi spuneam din adîncă, ineptă copilărie, Mamama, numele și prestanța înălțînd-o, în familie și în oraș, la gradul neconcurat de mamă-mareșal. Desimea de mătuși, străbunici, matroane și văduve octogenare călcîndu-ne pragul Poștei, unde Tatata, vrednic diriginte, le săruta cu solemnitate mîna, se înfățișa, comparativ, ca sărmană pedestrime. Anii mulți de contemporaneitate cu dînsa, dovezile de venerație a peste o duzină din promoțiile școlii unde a fost institutoare, tabloul ascensiunii ei de la protejata Anei Maiorescu și a Dumnealui, Magistrul, nași de căsătorie, pînă la triumful continuu sărbătorit în oraș pentru aducerea pe lume a nu mai puțin de 14 prunci (pierderile le trecem cu vederea), i-au sporit autoritatea în ochii mei dincolo de gradul dintru început acceptat, respectat. Cu fiecare an al trecerii mele din copilărie către majorat, respectul eminenței (lunecos, totuși, și intermitent) s-a transformat în dragoste. Mamama prezida discret nesfîrșitele partide de joacă ale nepoților și companionilor droaie din imensa grădină de pe strada Fructelor, ea se interesa de îndatoririle proștilor ei doi nepoți la școală, la străjerie, tot ea își găsea timp să-i adune pe înserat la temele pentru acasă, țintuindu-i loculuiînaintea maculatoarelor și infernalelor cruciulițe din capul problemelor de matematică propuse rezolvării. Bunica era dispusă să dea meditații la matematică și la fizică și unui regiment.

Cumplită tortură: să-ți domolești sîngele jocului, jocurilor, înțepenit trei-patru ore într-un scaun, să nu participi (desigur, tembelism de copil și adolescent) mai deloc la alinierile și îngrămădirile de cifre ale unei discipline inapte să povestească măcar un capăt de fabulă, să mîzgălească în aerul curat al hîrtiei un chip, un leagăn, o barcă, traseul (cu puncte-puncte) al mingii șutate cu efect pe poartă, asta însemna ieșirea dezgustată din lume. Ieșirea se producea neîntîrziat, simțeam în toată ființa moleșeala despărțirii, plecarea dulce printre trestii-le, nuferii, ochiurile albastre ale adițiunilor, ecuațiilor, celor mai mici multipli comuni, zalelor încleștate lanț ale stocurilor de 3,14 și, odată plecat, numai în auz, ca un cîntec suav, ca un descîntec, murmurul gurii bunei Mamama măcinînd enunțuri, formule, ocale de cifre, ieroglife. Vorbea, socotind, cu nespusă grație.

Acum, la distanță de șapte decenii de primele abandonuri de acest fel datorate bunicii Mamama, acum cînd mă preocupă și nu mă lasă să dorm (și să mor) chestiunea evaluării proporțiilor între idee și expresia ce pretinde că o precedă, cînd, în fine, îmi par abandonul (ca și eroarea) surse ale hazardului fertil în spațiul Poeziei, experiența șirului de căderi în somn „matematic", în absența golită de sens și țintă a zecilor de ore de meditație îmi apare, egotistului care mă bănuiesc, cea mai importantă realizare a Mareșalei care a crescut șapte copii și i-a făcut oameni, a format sute de fetițe și le-a fost, mulți ani după ce s-au așezat – unele cucoane – pe la casele și rosturile lor, o mamă.

N-am cunoscut o femeie mai dăruită științelor. Spiritul profesorilor ei (al Maioresculuiși), dar și al lui Spiru Haret, Petru Poni, Simion Mehedinți, o locuia vădit, avea (dar cînd mai avea, Doamne?) timp și dispoziție pentru lecturi întinse, deși deconcertant de răzlețe, avea dispoziție și răgaz, dar și sistem, atît cît sistemul izbutea să-i trimită pe Bouvard și Pécuchet la ultimele adevăruri ale vieții.

Respectuoasă cu somnul meu de neîntors, Mamama închidea maculatoarele cu problemele lustruite lună, tocmai bune de transcris în grabă de dimineață, curînd o auzeam cum sforăia. (Mă întreb acum: oare de ce, ca să mă țină treaz la meditație, de ce nu sforăia printre acei barbari de 3,14 și arborescenți algoritmi?). Semn că, în miez de noapte, pentru draga cercetătoare începea o nouă zi. Pentru că...

În întuneric, revenindu-mi în simțiri pe canapeaua de mult preferată, simțeam cum bunica face eforturi să-și alunge somnul și cum, izbutind întrucîtva, răscolește așternutul, maldărul de cuverturi, genți, manuale și rechizite, apoi, pe arii tot mai largi, cum răstoarnă măsuța veiozei, un scaun, brațul lemnelor de foc de lîngă sobă, etajera cutiilor cu ațe, foarfeci, lîneturi și sute de fleacuri. Se producea un asemenea răscol, camera trebuia luminată, că inima mi se cîrcea la temerea de un incendiu (veioza zăcea pe mătasea unui fular), sau că bunicii i se făcuse rău de atîtea exerciții nereușite. (Doar e știut că majoritatea calculelor cu puzderie de semne și cifre grele, consistente, interogative ultimativ, se încheie cu un straniu, lamentabil fîs, însemnat pe foaie cu un balonat, egal zero.)

– Ce s-a întîmplat, Mamama? Ai nevoie de ceva?

– Dormi acolo, vezi-ți de bine! Nu s-a întîmplat nimic.

– Dar văd că ții să răstorni toată casa. Hai, că nu mai dorm.

– Mă arde la lingurică, concedea bunica Venera să-și mărturisească neliniștea, insomnia, buimăceala din nou. Și, explicîndu-ne, în timp ce desfăcea foileta, cocoloșea și respingea scîrbită, pe rînd și angro, *Dicționarul* lui Diaconovici, *Petit Larousse*-ul, *Enciclopedia Minerva,* ființa ei puțin gîrbovită, dar încă robustă, profilul ei, aș spune, magnific, proiectat pe peretele Planiglobului într-un cui, părea să reproducă o gravură din *Faust,* în peniță și estompă.

– Caut și nu știu unde să găsesc, cît de lată – în kilometri – este Dunărea la Cazane. Eu nu știu cine ar putea avea în Tîrgoviște marea *Enciclopedie Britanică*... Neîndoios, acolo... Poate știe unul dintre colegii tăi...

Alte multe probleme de același soi, producătoare de insomnii, le-am moștenit cu îmbelșugare. Am pentru ce să fiu, pe viață, recunoscător Institutoarei.

(din volumul Cartea cu bunici, *Editura Humanitas, 2007)*

Alex TOCILESCU

Trei emhașesuri inedite

Cînd am aflat de acest Dosar, am zis „da" imediat. Tocmai devenisem beta-tester al unui motor nou de căutare, Alexandria 2.0, conectat la 72 de biblioteci din întreaga lume, cu ajutorul căruia pot răscoli toate cărțile cuprinse în acestea. Am scris în cîmpul de căutare „Mircea Horia Simionescu" și am apăsat pe *„search"*. În doar cîteva secunde am descoperit 424 de opere necunoscute mie, în care este menționat autorul român (sau o persoană cu același nume). Prin urmare, am decis să pun la dispoziție publicului larg rezumatele a trei dintre ele. Iată-le:

Prof. Dr. Mircea H. Simionescu, *Mic tratat de smuls zîmbete*. În scurta carte a profesorului Simionescu, tiz al autorului român și prodecan al facultății de anatomie de la Universitatea din Praga, emeritul om de știință prezintă sumar cele șapte metode cunoscute de smuls zîmbete: cu forța, cu binișorul, cu vorba bună, cu repeziciune, pe furiș, într-un moment de neatenție, cerebral. În partea a doua a cărții, autorul oferă exemple practice. Tragic: momentul în care un zîmbet smuls cu vorba bună de pe fața unei precupețe se rupe într-un colț și trebuie aruncat la gunoi. Volumul este însoțit de desenele graficianului suprarealist Miroslav Vlticka, care, deși frumoase ca compoziție, nu contribuie cu nimic la o mai bună înțelegere a practicilor descrise de autor. (Editura Rosicky & Fiul, Karlovy Vary, 1936)

Mario Aldini, *Fericirea e dincolo*. Povestea unui cuplu de bătrîni dintr-un sătuc din sudul Italiei. El e aproape orb, ea e paralizată. Într-o zi, realizează că nu mai știu unde e fericirea. O caută în toate cotloanele casei, bătrînul se aventurează chiar și în pod. Degeaba. Fiica cuplului, un vecin binevoitor, șeful poliției locale, patronul ziarului *Il Corriere della Notte,* un turist american și un marinar se alătură căutării, dar nu au succes. Bătrîna își amintește că ultima dată văzuse fericirea în șifonierul moștenit de la bunica sa. Se caută în șifonier, dar în el nu-i nici urmă de fericire. Un copil din sat se oferă să le-o dea pe a lui, însă cuplul refuză. După două săptămîni de căutări, o bucată din fericire este găsită în spatele sobei de fontă și pusă la loc în șifonier. Mircea Horia Simionescu are o apariție trecătoare în cartea lui Aldini: în timpul căutărilor, marinarul găsește în bibliotecă *Bibliografia generală*, primul volum din trilogia sa *Ingeniosul bine temperat*. Îl deschide, dar nu găsește în el decît o gînganie moartă. „O carte minunată, păcat că n-a scris-o cineva mai talentat", constată Tănase Ciocan în gazeta *Răcnetul Mizilului* după lectura cărții lui Aldini. (Editura Spectacles, Le Havre, 1988)

Jean Dupont, *Ultimul drum al transatlanticului Tănăsescu*. Povestea fascinantă a ultimului drum al transatlanticului Tănăsescu, construit de magnatul Traian Tănăsescu în 1926, este relatată de jurnalistul francez Jean Dupont, care a strîns mărturiile tuturor celor 842 de persoane aflate la bordul navei în acea călătorie. Plecînd din portul Constanța, uriașul vapor își croiește drum prin strîmtoarea Bosfor, lărgită special pentru această trecere de un detașament de geniști ai armatei turce, străbate fără peripeții Mediterana („Deși era un calm rău-prevestitor, pînă la urmă nu s-a întîmplat nimic rău", își amintește medicul navei, algerianul Bouakh Shakarat), trece prin Gibraltar, unde sînt trase 44 de salve de tun în cinstea sa, și se avîntă în Oceanul Atlantic. Poposește pentru cîteva ore la Reykjavik, la rugămintea pasagerului Mircea Horia Simionescu, care dorește să fotografieze o focă, face o escală la New York, unde primarul Jimmy Walker îl decorează pe căpitan cu ordinul „Podul din Brooklyn", acostează în mai multe insule din Caraibe (delicios momentul în care soția guvernatorului din Barbados decide să-l părăsească pe acesta pentru un matelot portughez), și se oprește în cele din urmă în largul coastei Uruguayului, de unde se urcă la ceruri în uralele locuitorilor din Montevideo. (Editura Corado & Colorado, St. Malo, 2004)

***Alex Tocilescu** este scriitor. Cea mai recentă carte:* Adevărata carte cu pisicile lui Tocilescu, *Editura ART, 2017.*

Cu ochii-n 3,14

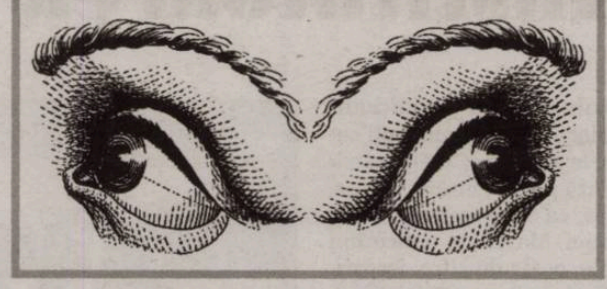

O IDEE AMĂGITOARE L-AR FI PUTUT INTERESA PE UN MUȘTERIU OARECUM RESEMNAT, AȘEZAT PE O BUTURUGĂ ÎNTR-O SALĂ DE AȘTEPTARE

■ O idee pentru industria produselor de îngrijire: șamponul „Adam și Eva“ împotriva căderii mărului. (**D. S.**)

■ Franța vrea să interzică producătorilor care fac substitute de carne să folosească nume de genul *„cîrnat* vegetarian“ pentru produsele lor, susținînd că ar fi amăgitoare. Așadar, poftă bună la „tuburile umplute cu micoproteine“. (**C. Ș.**)

■ O știre de săptămîna trecută spunea că Viorica Dăncilă se va întîlni cu Mugur Isărescu pentru a discuta despre inflație și despre indicele ROBOR. Nu pot decît să-mi închipui că o asemenea discuție l-ar fi putut interesa foarte tare pe Eugène Ionesco. (**A. M.**)

■ La o terasă din București, un mușteriu tomnatic, însoțit de o fată mai tînără, i se adresează chelnerului, cuviincios din cale afară: „Domnișoara renunță la ciorba de burtă.“ (**M. P.**)

■ Toate mesajele de pe pachetele de țigări sînt însoțite pe imagini oribile și dezgustătoare, de plăgi și de morți, mai puțin cel cu „Fumatul provoacă impotență“. Aici vedem doar o poză cu un bărbat, de la brîu în sus, care se uită amărît și oarecum resemnat în jos. Să înțelegem că ar fi cel mai mic rău dintre toate? (**A. P.**)

■ Cea mai frumoasă scenă pe care o poți întîlni într-o pădure de pe lîngă Calafat (e drept că pe la marginea ei): un localnic tunzîndu-l tacticos pe un altul, așezat pe o buturugă. (**I. P.**)

■ „De fiecare dată cînd mă mănîncă palma dreaptă iau bani“, zice o fată într-o sală de așteptare. „Nu prea credeam nici eu, dar de vreun an-doi văd că așa mi se întîmplă mereu.“ Vedeți, de bun ce e programul de guvernare, i-ar răspunde un Dragnea domnișoarei. (**C. Ș.**)

CINEVA DE TIP ANALOG A FOST ÎNȚEPAT DE UN ZÎMBET GREU

■ Primăvara asta, toate înmuguririle, înfloririle și desfloririle au trecut în două săptămîni: abia s-au scuturat magnoliile, că au și înnebunit salcîmii. Cineva acolo sus se grăbește. (**A. P.**)

■ Școlile britanice renunță la ceasurile de tip analog din sălile de examen din cauză că adolescenții nu sînt capabili să citească ora, a anunțat Uniunea Cadrelor Didactice, citată de *The Telegraph*. Ce noroc că școlile românești sînt în urmă cu cîteva zeci de ani față de Vestul Europei! (**C. Ș.**)

■ Cel mai bătrîn păianjen cunoscut de cercetători a murit la vîrsta de 43 de ani, după ce a fost monitorizat din 1974 și pînă acum pentru un studiu din Australia, scrie *Guardian*. Păianjenul nu a murit de bătrînețe, ci din cauză că a fost înțepat de o viespe. Ce trebuie să fie și în sufletul celor care l-au studiat o viață... (**A. M. S.**)

■ Cu un zîmbet șugubăț, analiștii politici se întreabă ce-o fi vrut să spună președintele Macron cînd i-a mulțumit soției premierului australian Turnball pentru ospitalitate, numind-o *„delicious“*. Gafă! – au exclamat cei mai mulți. N-aș fi atît de sigur. Poate că „scăparea“ ascunde ceva mai profund. Mă gîndesc că sensul neobișnuitului compliment se poate găsi în zîmbetul cu care Macron a rostit cuvîntul. Un pic timid, dar plin de sugestii. În orice caz, e preferabilă o hermeneutică a zîmbetelor în locul uneia a încruntărilor în politica externă a acestei lumi nebune. (**S. V.**)

■ Limba germană este o limbă greu de vorbit, pînă și pentru nemți. O dovedește un studiu, „Trăind în Europa“. Întrebați cît sînt de matinali, cei mai mulți au răspuns nu numai că dimineața n-ar face decît să se culce la loc, dar și că nu vor să vorbească sau să li se vorbească cel puțin o oră după trezire. Este de înțeles. (**S. G.**)

ÎN ZORI, BĂRBATUL TELEFONIC N-A MAI SUNAT LA TIMP

■ „Oglindă, oglinjoară, cine e prim-ministru în această țară?“, se întreabă în zori doamna Dăncilă, îmbărbătîndu-se și umflîndu-și pieptul a mîndrie fără prejudecată. Și, mută de admirațiune, se îndreaptă spre guvern. Intrarea pe la poarta nouă. (**R. M.**)

■ Într-o librărie, la raftul de noutăți, două cărți se țin de mînă și își zîmbesc: *Bărbatul care n-a mai sunat* de Rosie Walsh (Editura Nemira) și *Cineva cu care să fugi de acasă* de David Grossman (Editura Polirom). Frumoasă pereche. Deși bărbatul care n-a mai sunat nu e cineva cu care să fugi de acasă. (**M. M.**)

■ În *Anunțul telefonic* (nr. 47, din 30 aprilie 2018), la rubrica „Întîlniri, matrimoniale“, o ipostază oarecum neașteptată a lui *homo ludens:* „Bună sînt un tip din buc discret curat fără rețineri îmi doresc să cunosc un cuplu ok sau o doamnă pentru prietenie jocuțe etc.“. (**D. S.**)

■ Un grup de fani ai trupei Green Day încurajează pe toată lumea să cumpere albumul *American Idiot* în perioada 6-12 iulie, astfel încît titlul să apară în topurile din Marea Britanie la timp pentru vizita din 13 iulie a președintelui Donald Trump. (**C. Ș.**)

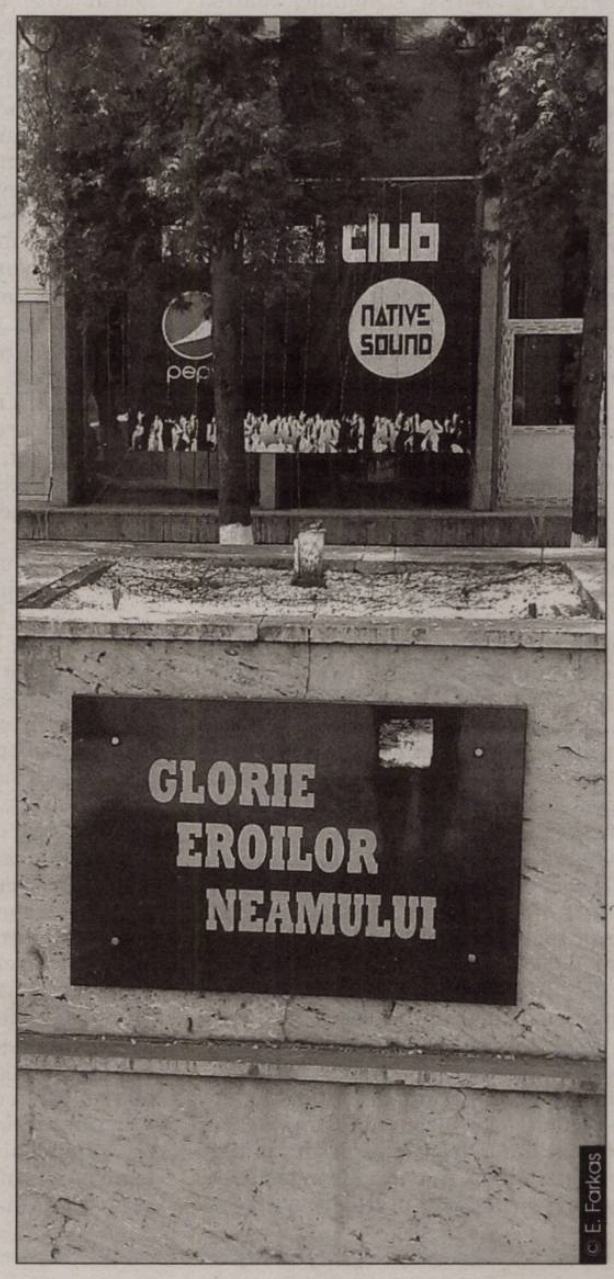

Ofertă specială pentru Dilematici!

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS Abonament 3 luni – un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 031.860.30.57, 031.860.30.85 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....

Telefon ..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....
în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....
Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la **S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente**, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **743** ■ 17-23 mai 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

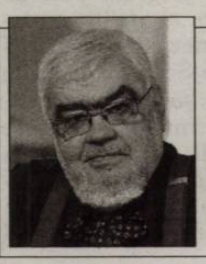

ANDREI PLEȘU

„O statuie bîntuie lumea: Karl Marx“

pagina **3**

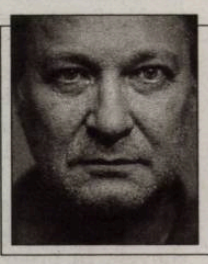

FLORIN IARU

„Caragiale n-a vrut să răspundă“

paginile **14-15**

ADRIAN MUREȘAN

„Doina Cornea și cultul autenticității“

pagina **23**

România neîmblînzită

© Max Milligan

„În filmele artistice, regizorul este Dumnezeul, în documentare Dumnezeu este regizorul.“

ALFRED HITCHCOCK

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

turneu de inbox

Nr. 742

Adina Popescu, „București, o prelungire a comunei Voluntari"

Și eu m-am născut în București acum aproape 78 de ani. E un oraș pe care l-am iubit și îl mai iubesc încă, dar cu enorm de multă amărăciune... Pentru că mai are colțuri pline de farmec, dar care vor pieri curînd sub kitsch-ul promovat cu încîntare, cutezanță și neobrăzare de Gabriela Firea, împreună cu lăcustele de care e înconjurată.

Dezastrul ăsta a început de multă vreme, de pe timpul lui Ceaușescu. Dej a fost prea ocupat cu distrugerea elitelor românești, n-a avut timp să se ocupe și de sistematizarea orașelor. Am trăit pe o stradă paralelă cu Calea Floreasca și perpendiculară pe strada Vlădescu (actualmente George Călinescu). Era o stradă de margine de București între anii 1940 și 1965, cînd am plecat de acolo. Locuiau pe ea și intelectuali, și funcționari, și mici meșteșugari care au putut să-și mai păstreze afacerea pînă prin 1959, cînd au dispărut toate micile afaceri particulare. Erau case frumușele, îngrijite, majoritatea cu proprietari, dar și cu chiriași. Cu grădinițe, cu tei, cu duzi. Era și un bloc mare construit în epoca interbelică pentru funcționarii Poștei, prin curtea căruia se putea trece în Calea Floreasca.

Pe strada Vlădescu era și casa lui George Călinescu. Mahalaua îl numea „nebunul de la casa cu icoană" pentru că pe deasupra unui gard înalt care o separa de restul lumii se vedea sus pe zidul de la stradă o mare icoană a Sfîntului Gheorghe. Călinescu obișnuia să iasă vara la poartă în șort și papuci și să-și privească vecinii. Acum, strada Cornescu, pe care locuiam, nu mai există, în locul ei tronează piața și complexul Floreasca (construcție de pe vremea lui Ceaușescu), iar strada Vlădescu, alias George Călinescu, este formată din bloculețe de trei etaje. A mai rămas în picioare doar casa lui Călinescu, dar icoana de pe calcanul ei a fost luată, gardul înlocuit cu unul de fier forjat și farmecul ei a fost anulat. Deși în ea se află un sediu al Institutului „George Călinescu". Măcar pentru că cei de dinăuntru se ocupă cu arta scrisului poate ar fi trebuit să fie păstrat spiritul celui care a locuit-o.

Cornelia Elena TOPALĂ

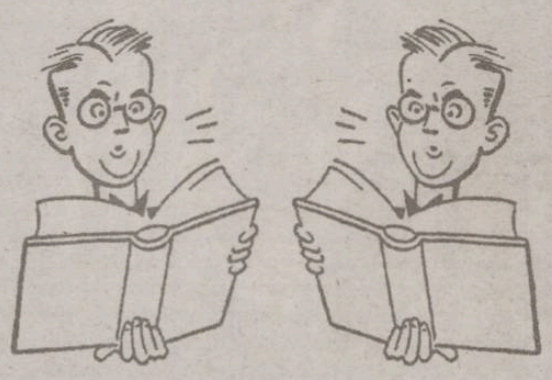

Dilema veche vă propune

■ *Un alt cînt al lui Marte. Cîntul iubirii,* de Paolo Isotta, tocmai a apărut la Editura Curtea Veche. O carte încîntătoare, scrisă de unul dintre cei mai influenți critici muzicali italieni. Isotta a ținut cronica muzicală pentru *Corriere della Sera* vreme de 35 de ani. Pricepere, onestitate și o vastă cultură – acestea sînt coordonatele publicisticii lui Paolo Isotta, iar această carte stă mărturie. Recomand călduros cartea din cel puțin două motive. Întîi, pentru că autorul este unul dintre cei mai rafinați și entuziaști admiratori ai lui George Enescu, iar paginile pe care i le dedică sînt de o profunzime și de o originalitate de care discursul nostru despre compozitorul național are urgentă nevoie. Apoi, pentru că arată care este standardul jurnalismului cultural serios. Un standard la care ar trebui să aspirăm. (Sever Voinescu)

■ www.mazzocchioo.com este o revistă online de arhitectură (românească, deși nu pare) unde, chiar în acest moment, se desfășoară o amplă anchetă despre supraviețuirea piețelor, la care răspund artiști și arhitecți români și străini. (Marius Chivu)

■ *Pădurea. Instrucțiuni de folosire* (Editura Publica) este a doua carte a lui Peter Wohlleben prin care încearcă să ne deschidă mintea cu privire la copaci și pădure (pe cealaltă o recenzez în pagina 16). Și, tot în ton cu Dosarul nostru, tot de la Editura Publica (a cărei „Co-Lecție de știință" merită urmărită cu toate titlurile ei), recomand cu tărie *Geniul păsărilor* de Jennifer Ackerman, un studiu fascinant dedicat celor mai recente descoperiri legate de inteligența uluitoare a păsărilor. (Marius Chivu)

■ „Pianul cu poeme – 100 de ani de poezie românească", un recital de muzică și poezie, organizat de Fundația Calea Victoriei în Sala de Marmură a Palatului Cercului Militar Național, miercuri, 23 mai, de la ora 19. Actrița Daniela Nane va recita din lirica de dragoste, în acordurile unor piese nu mai puțin celebre de Rahmaninov și Piazzolla. La pian, Ioana Maria Lupașcu. (Ruxandra Mihăilă)

■ Joi, 17 mai și vineri, 18 mai, de la ora 19, la Ateneu, concert Beethoven. În program, Uvertura „Leonora", Concertul nr. 4 pentru pian și Simfonia a V-a. Orchestra Filarmonicii „George Enescu" va fi condusă de Elio Boncompagni, iar solist va fi Matei Varga. Nu doar programul, ci și întîlnirea dintre cei doi protagoniști ai serii garantează un concert de neuitat. (Sever Voinescu)

■ Nu ratați, sîmbătă seară, la Biblioteca Centrală Universitară, maratonul de poezie cu: Magda Cârneci, Rita Chirian, Ioana Crăciunescu, Nora Iuga, Ioana Nicolaie, Cătălina Matei, Simona Popescu, Livia Roșca, Andra Rotaru, Cristina Stancu, Dan Coman, Sorin Gherguț, Florin Iaru, Ion Mureșan, Ioan Es. Pop, Bogdan O. Popescu, Octavian Soviany, Adrian Suciu, Eugen Suciu, Robert Șerban. E doar unul dintre evenimentele Festivalului Internațional de Poezie București. Programul complet poate fi găsit la fipb.ro. (Matei Martin)

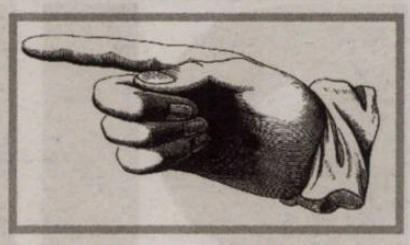

■ Pe 19 mai, la Școala Centrală din București – „Noapte Albă în District 40", un program plin de experiențe vizuale și auditive, ateliere, expoziții și dezbateri. ARCEN și BRD – Groupe Société Générale invită vizitatorii să exploreze subiectul memoriei într-o diversitate de forme: memoria arhitecturii și a orașului, memoria recentă, memoria sunetelor și a vocilor, memoria afectivă și memoria ideilor. (Adina Popescu)

■ În perioada 19-27 mai, la Palatul Telefoanelor va avea loc „Romanian Design Week", expoziția reunind peste 150 dintre cele mai bune proiecte realizate în ultimul an de designeri, graficieni și arhitecți români. (Cristina Ștefan)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Intimitate**
- **Mai '68**
- **Umor**
- **Bodyguard**
- **Rural / Urban**

album dilematic Teo Păduraru

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Ovidiu NAHOI ● Radu NAUM
Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA
Cătălin PAVEL ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

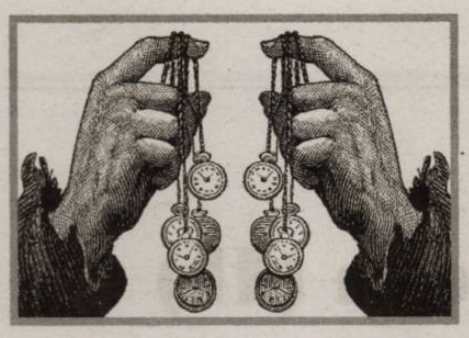

Andrei PLEȘU

nici **așa**, nici **altminteri**

O statuie bîntuie lumea: Karl Marx

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ospun limpede și apăsat, de la bun început: nu cred că Marx trebuie înlăturat din istoria filozofiei, nu cred că un radical act de cenzură aplicat textelor unui filozof e binevenit, nu cred că avem dreptul să-i excomunicăm pe numeroșii „adepți“, profani sau academici, ai filozofiei marxiste, al cărei impact asupra lumii moderne este masiv și complex. Obiecțiile mele sînt de alt ordin. 1) A fi „marxist“ fără să fi citit temeinic Marx e un mod (necinstit) de a-l manipula propagandistic. Asta s-a întîmplat, paradoxal, mai ales în țările blocului comunist, pentru care marxismul era ideologia tabu, dar în care lectura și exegeza operei sale erau, de cele mai multe ori, pur oportunism sau zel ideologic fără substanță. 2) Pentru a onora un gînditor, oricare ar fi el, nu e nevoie să cazi în idolatrie. Idolatria isterizează, falsifică, anatemizează tot ce nu o confirmă. Îmi plac la fel de puțin „marxiștii“ pursînge, devotați pînă la cecitate, pe cît de puțin îmi plac „heideggerienii“ fanatici, „psihanaliștii“ radicali, „fenomenologii“ care au aerul de a fi descoperit cheia universului și mecanismul suprem al cunoașterii. În această privință, nu pot decît să salut, ca pe o probă de luciditate și onestitate intelectuală, o afirmație a lui Marx, dezamăgit, spre cincizeci de ani, de tot soiul de derapaje ale gîndirii sale: „Eu nu sînt marxist“.

Constat, totuși, că aniversarea a două sute de ani de la nașterea lui Karl Marx produce o planetară vînzoleală festivă. De o parte, „fanii“, mai marxiști decît Marx, de cealaltă „detractorii“, traumatizați de o experiență de viață, în care numele filozofului se asocia cu dictatura, partidul unic, cenzura, Gulagul etc.

Un amestec de ignoranță și idealizare factice, de „echilibru“ demagogic și politicianism nătîng a fost, de curînd, discursul lui Jean-Claude Juncker cu ocazia dezvelirii, la Trier, a unei monumentale statui dedicate lui Karl Marx. Dl Juncker nu e la prima întîlnire cu ridicolul. „Creștin-democrat“ ca opțiune de partid (dar, iată, materialist dialectic la bază), jurist fără o singură zi de practică profesională, mereu binedispus într-o versiune puberă, dl Juncker a găsit de cuviință să cădelnițeze omagial o statuie masivă (4,5 metri) a gînditorului german. Lucrarea, *by the way,* este opera unui sculptor... chinez. Nu-l văd pe dl Juncker adormind, în fiecare seară, cu textele lui Karl Marx pe piept. Dînsul e însă convins că „Marx este blamat pentru lucruri de care nu este responsabil și pe care nu el le-a cauzat prin ceea ce a scris“. E drept că nu poți acuza un filozof pentru reaua interpretare sau aplicarea strîmbă a spuselor lui. Problema e însă dacă nu cumva tocmai „spusele“ sînt, uneori, grav discutabile. Și dacă e rezonabil să accepți că Wagner și Nietzsche sînt părtași, ideologic, la tragedia nazistă, că religia creștină e totuna cu Inchiziția, dar că autorul *Manifestului Partidului Comunist* nu e părtaș la tragedia comunistă. Greu de înțeles e și să citești fraze ale lui Marx de nedigerat pentru o minte „burgheză“ și să le treci cu vederea ca fiind nesemnificative. Cîteva exemple (pe care nu obosesc să le pomenesc, fără ecou, de mai multă vreme):

„Comuniștii trebuie să treacă drept monștri.“

Din *Capitalul:* „Violența este moașa cu ajutorul căreia noua societate ia naștere din pîntecul celei vechi.“

„Noi purtăm război contra tuturor ideilor proeminente de religie, stat, țară, patriotism.“

„Tortura a dat naștere celor mai ingenioase inovații, creîndu-se astfel pentru mulți meseriași cinstiți numeroase locuri de muncă în producția instrumentelor necesare.“

„Clasele și rasele care sînt prea slabe pentru a face față noilor condiții de existență vor fi înfrînte. (...) Popoarele slave sînt niște gunoaie etnice.“ Vezi și textul lui Marx din 1844 despre chestiunea evreiască, cu abundente pasaje antisemite: „Care e religia lumească a evreului? Negustoria. Care e Dumnezeul lui? Banul... Banul e zeul gelos al Israelului, dinaintea căruia nici un alt zeu nu are voie să existe. (...) În ultimă analiză emanciparea evreilor e emanciparea omenirii de iudaism.“ Sau, dintr-un articol apărut în *The New York Tribune* în 1856: „După cum armata iezuiților ucide orice gînd de libertate, tot astfel evreii care fură bogățiile lumii înăbușă dorința de eliberare a celor exploatați (...). Faptul că evreii au devenit atît de puternici, încît au ajuns să pună în primejdie viața lumii, ne determină să le dezvăluim organizația și adevăratul lor scop, astfel încît duhoarea pe care o emană să-i incite la luptă împotriva lor pe muncitorii din întreaga lume, care să extirpe o astfel de cangrenă.“

Din corespondența Marx – Engels: „Odată ajunși la putere, comuniștii trebuie să treacă drept monștri. (...) Și să nu le pese de asta.“

Engels, *Anti-Dühring:* „Dragostea universală față de oameni este o absurditate. Libertatea politică e mai rea decît sclavia cea mai rea.“

Ați întîlnit vreodată asemenea drăcii la Kant, la Hegel, la Heidegger, la Husserl, la Aristotel sau la Platon? Poți citi astfel de texte și să ți se umezească ochii de admirație? Ei

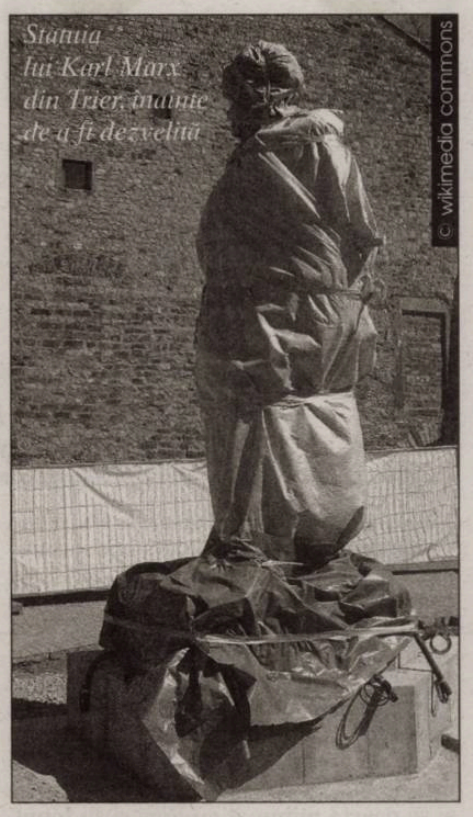

Statuia lui Karl Marx din Trier, înainte de a fi dezvelită

bine, da! Și, în fond, să nu ne blocăm în micul lor exces „contextual“. Să rămînem cu nostalgia marilor lor idealuri: egalitate (dar cu dictatura proletariatului!), deproprietărire, partid unic, lichidarea opozanților etc. E limpede că „stafia“ lansată de Marx cîștigă teren. Ceea ce mă face să repet, neliniștit, un aforism al marelui istoric și politolog Tony Judt: „Cel mai mare rău? Nazismul! Cel mai mare pericol? Comunismul!“ În ce mă privește, aș avea o singură rugăminte: Lăsați-mă să-l citesc pe Marx, dați specialiștilor șansa să-l studieze și să-l explice, luați ce e încă viu în gîndirea lui, dar nu mi-l băgați pe gît, ca misionarii isterici ai unui cult, dispuși să excomunice tot ce rămîne neafiliat la splendoarea lui absolută. Pe scurt, nu-mi luați capul pentru că – vorba lui Marx – „nu sînt marxist“...

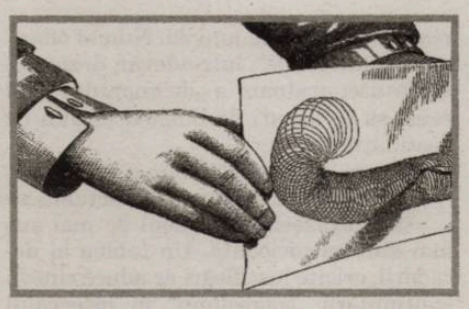

Andrei CORNEA

la **răscruce** de **gînduri**

Utopia neîmblînzită

Vreți să scăpați de ROBOR, de rate, de șefii isterici, de blocajul în trafic, de praful invadator, de știrile cu catastrofe ori cu stupidități, de certurile dintre vecini, ba chiar și de războiul dintre Iohannis și Dragnea, de polemica corupție-anticorupție-anti-anticorupție? Ați vrea să scăpați de mizeriile și plăcerile îndoielnice ale vieții urbane și moderne, ba aproape aș zice de condiția umană în secolul XXI? Am vrea, dar credem că nu se poate. Nu sîntem în Utopia, nici pe vreo insulă a Fericiților. Adevărat, dar ce-ați zice numai de o conservă de Utopie, un mic recipient îmbuteliat cu fericire? În lipsă de altceva, bună și conserva. Dar unde este? O puteți găsi zilele astea la cinema, foarte ieftin, în documentarul *România neîmblînzită,* produs de Auchan (priceput, nu-i așa, și la conservat, și la îmbuteliat o mulțime de produse).

Să fim serioși. Documentarul, realizat de excelenți profesioniști ai genului, încearcă să ne desprindă de asociațiile de idei standard: România egal mizerie, gunoaie aruncate pretutindeni, despăduriri sălbatice, poluarea apelor, noxe, aerosoli, ploi acide, fum industrial. Recunosc: mie îmi sugerează mai ales că România ar fi mult mai frumoasă și mai sănătoasă dacă ar fi locuită numai de urși, cerbi, berze și alte viețuitoare de acest fel. Iar în România lui Auchan nu există oameni, nici măcar clienți Auchan, ci numai urși care ies din bîrlogul iernatic, dar nu ca să cerșească la drumul mare de la șoferi, și de asemenea cerbi, și păsări, și mai ales păduri – nehăcuite de concetățeni; mai sînt și lupi care aleargă în haită, dar haite de bipezi umani nu-s. Vedem chiar și pe secretosul rîs, pe care altfel nu l-am văzut decît împăiat; vedem și zimbri, descinși parcă din frigurosul cuaternar, întîlnim capre negre care fac alpinism, dar fără alpiniști, acvile care se pregătesc să cadă în picaj asupra vreunui iepure, dar nu avioane. Sfîșierea prăzii n-o vedem – în România asta, așa neîmblînzită cum este, violența explicită e interzisă, deși bănuim că sălbăticiunile nu postesc. N-are rost să vă povestesc acum cu ce se ocupă și neîmblînziții pești din Deltă, și sturionii pe care-i credeam deja fosile, și zeci de alte vietăți de la munte sau din rîuri, lunci și lacuri. Mi s-a părut totul atît de bine, calm și pașnic – mai ales că și vocea naratorului (Victor Rebengiuc), domoală, calmă, sfătoasă, contribuia la efect – încît mai că mi-aș fi dorit să-mi crească blană și gheare, ori aripi și pene și să mă metamorfozez într-o specie de neîmblînzit, pregătită s-o șteargă nu numai din civilizație, ci și din umanitate.

Există această Românie?

Există această România? Mai există ea? Sau am fost induși în eroare de trucurile de filmare și de montajul ingenios? Unii sceptici sau cinici s-ar putea îndoi de autenticitatea imaginilor. Dar să nu le dăm crezare. Încă natura curată și nedomesticită n-a devenit un OZN. Și poate că avem ceva de făcut ca să nici nu devină unul. Filmul sugerează că ar trebui să ne ocupăm pentru ca „neîmblînzita“, dacă mai există, să supraviețuiască. Idee generoasă, nimic de zis, dar nu cumva în împăcarea asta propusă Naturii cu fiul ei rătăcitor și risipitor, bipedul chipurile rațional, se regăsește marea utopie? În ceea ce privește o Românie mai neîmblînzită, în sensul din film, mai putem avea totuși unele speranțe și la asta, adică la speranțe, servește documentarul. Poate deci vom reuși ceva, cîndva, undeva.

Cît despre Utopia ca atare, ea sigur va rămîne neîmblînzită.

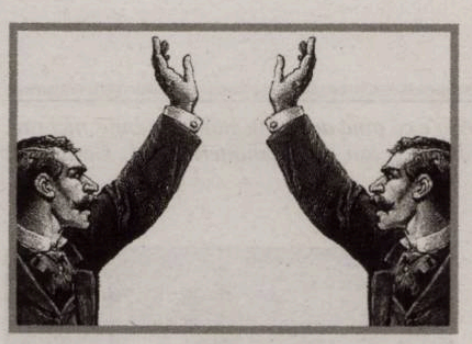

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Rică, Pavel și Suedia (II)

Am prestat seara la fotbal, baschet și ping-pong cu ceilalți copii. În ciuda faptului că au niște povești îngrozitoare de viață (război, abuz sexual, muncă forțată, închisoare, violență), sînt fericiți că se pot juca împreună. Ionuț e clar vedeta, căci joacă fotbal cel mai bine.

E plin de rațe, gîște și lebede.

Sîntem și trei moși. Din greșeală, îi dau unuia dintre ei la gioale. Rîdem și continuăm să ne jucăm fotbal. Desculți. Exact peste 48 de ore, la o cină de fițe, o să aflu că este unul dintre cei mai bogați suedezi.

Hotelul e senzațional. Nu am stat niciodată într-un loc mai fain. Nu e nimic luxos, dar e aranjat cu un gust impecabil și ai senzația că ești acasă. Patronii sînt foarte de treabă și se poartă minunat cu Rică și cu Ionuț. Amîndoi copiii sînt un pic nedumeriți de ce li se întîmplă. Mănîncă bucuroși tot ce li se oferă. Bunica obișnuia să mă amenințe că o să-mi rupă curul dacă mă prinde că fur ceva, dar să nu refuz niciodată ce primesc. Se pare că nu am fost singurul care a primit sfaturi de felul ăsta.

Începem dimineața cu o plimbare pe malul lacului, iar Ionuț este impresionat de stivele de lemn de construcție care stau nesupravegheate. Este incredibil de curat, iar faptul că trece o mașină care spală strada pare o risipă de bani. E plin de rațe, gîște și lebede și e o liniște incredibilă.

Castelul doamnei regine e plin de tablouri. Mă gîndesc că n-ar fi stricat deloc un influx de gene diferite, nu de alta, dar cele mai multe tablouri ar putea fi folosite cu succes la terapii de șoc.

Mobila din lemn de mahon, patul imperial, curtea interioară, tunurile de apărare și felul absolut impecabil în care arată castelul, care are mai mult de 500 de ani, îi lasă pe puști cu gura căscată.

Protocolul este foarte strict și organizatorii par speriați de grupurile mai tuciurii, mai ales cînd noi ne pierdem vizitînd uriașul castel. Ne împrietenim rapid cu grupul din Africa de Sud. Sînt din ghetoul din Capetown – cîntă absolut senzațional și au un ritm incredibil. Ionuț e foarte încîntat că poartă haine cam la fel și că îl lasă să bată la darabană de fiecare dată cînd are chef. Rică e o rușine pentru etnie – e clar afon. Peste o zi va deveni vedetă, dovedind că poate să lucreze în lemn mult mai bine decît oricare copil.

Ceremonia ține vreo două ore. Regina pare că e o admiratoare a lui Iohannis sau că a făcut același *training* de robotizare în funcții de conducere. Facem poze cu ea cînd ne înmînează premiul. Pozele ies superhaioase, mai ales că țin premiul în mîna care este în spatele reginei. A doua zi un prieten face un videoclip fabulos în care par că sînt un super-șmecher. Îl arăt suedezilor, care se prăpădesc și ei de rîs.

Seara ne jucăm din nou în sala de sport a școlii din Mariefred. E o școală veche de cîteva sute de ani care arată mult mai bine decît orice școală din România.

Rică decide că vrea să le arate copiilor cum se prinde pește cu mîna. Grupul de copii începe să se închege, în ciuda dificultăților de comunicare. Ajungem la hotel după 11. Copiii sînt cu gurile pînă la urechi, nu i-am văzut nicicînd mai fericiți. Adorm în cinci minute. Sînt frînt de oboseală și adorm și eu, nu înainte de a-l auzi pe Rică rîzînd în somn.

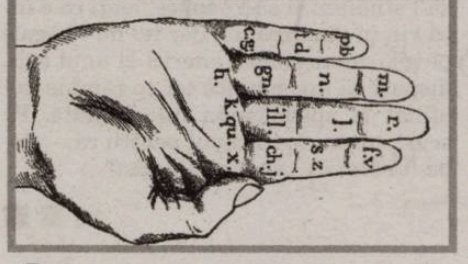

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

O radiografie a bănuielii

În piesa istorică a lui William Shakespeare, *Henric al VI-lea (King Henry VI)*, unul dintre personaje, Gloucester, dialogînd cu protagonistul, face la un moment dat următorul comentariu filozofic: „E cruntă suspiciunea din mintea vinovată. / Hoțul amușineaz-un poteraș în fiece tufiș!“ (Partea 3, actul 5, scena 6, rîndurile 11-12). În alt loc – mă refer acum la o străveche comedie latină, intitulată *Frații (Adelphi)* –, autorul (antic) Terențiu își pune unul dintre personaje să observe la fel de subtil: „Oamenii, cu cît le merge mai rău, cu atît devin mai bănuitori. Sînt tentați să interpreteze orice lucru ca pe o jignire.“ (Actul 4, scena 3, rîndurile 1-14). Remarcile mi se par pline de semnificații nu doar pentru spațiul literar (de unde provin), ci și pentru teritoriile (umaniste) vecine, cum ar fi etica, metafizica și psihologia. Aici sînt practic definite cele două surse principale ale unui sentiment uman extrem de răspîndit și, în egală măsură, dăunător – *suspiciunea*. În primul caz, cel shakespearian, Gloucester identifică originea „personală“, „individualizată“ așa-zicînd, a spiritului bănuitor. Vorbim despre natura insului corupt, posesor al conștiinței vinovate. Culpabilitatea structurală iradiază către alteritate, modificînd-o și chiar distorsionînd-o la nivelul percepției. Viciul proiectează, evident, viciu în exterior, în afara sinelui, cum ar veni. Suspiciunea constituie de aceea singura lui formă de apărare împotriva a *ceea ce știe, din propriе experiență, a fi rău*. Malignitatea ca mod individual de viață nu poate genera decît o „filozofie“ a răutății universale, de care, invariabil, suspiciosul trebuie să se protejeze energic. Cu un asemenea exemplar uman nu ai punți de comunicare. Buna ta credință este „desființată“ din start în ochii săi. Pentru bănuitor, „celălalt“ reprezintă, constant, un inamic perfid, destinat anihilării cu orice preț. Suspiciunea se manifestă așadar, pe palierul personal, drept – simultan – *cauză* și *efect*, fiindu-și adică, singură, atît *exces*, cît și *sancțiune*.

Suspiciunea, alerta instinctuală.

Mai complex ar putea fi însă cel de-al doilea caz sugerat de textul dramatic al lui Terențiu. Citatul trimite la o matcă ușor diferită a comportamentului bănuitor. Aceasta nu mai e conștiința (culpabilă) proprie, ci „mediul“ în care ea se formează. Altfel spus, „contextul“, „sistemul“, „istoria mare“. Odată intrată sub influența viciului (ca fenomenalitate de ansamblu), o lume corupe *sui generis* și anexează, distrugător, conștiințele individuale (care nici nu mai au direcționalitate specifică, supunîndu-se automatismelor colective!). Conduitele se uniformizează în același timp cu defectele morale. Bănuiala ajunge atunci maniera unică de control existențial. Întrucît am fost „lovit“, sistematic, de tarele mecanismului, singura mea opțiune de răspuns o constituie „lovitura“ aplicată, cu metodă, tuturor. „Metoda“ în cauză se va numi, obligatoriu, *suspiciune*. Mă consider „ofensat“, „traumatizat“, „refuzat“, „înșelat“, „furat“, „disprețuit“, „ridiculizat“, „emasculat“ încă înainte de a fi așa *per se*, deoarece lucrul (lucrurile) se va (se vor) întîmpla oricum mai devreme sau mai tîrziu. Educația mea însăși este configurată pe calapodul suspiciunii. Spiritul bănuitor capătă, în noile circumstanțe, un sens darwinian, de „adaptare supraviețuitoare“ la „mediu“. Autorul *Originii speciilor* nici nu credea, ca să fim exacți, în „utilitatea“ virtuților tradiționale. Ele erau, în optica sa, mai curînd „obstacole“ ale „evoluției“ și „durabilității“ (celui mai puternic) decît „calități“. Suspiciunea, alerta instinctuală, antenele impulsivității mereu întinse marțial, iată cheile supraviețuirii și implicit ale „conviețuirii“ cu „celălalt“! Societatea umană (mulți scriitori au și încercat, în fond, să ilustreze ideea în capodoperele lor artistice!) nu diferă mult de natură. Mersul prin labirintul ei poate seamăna la limită cu înaintarea prin hățișurile junglei. Numai *bănuind* fiecare „tufiș“, într-adevăr, drept posibilă ascunzătoare a „dușmanului“, vei reuși să te bucuri de liniștea locului de destinație.

Am irepresibila *bănuială* că societatea românească actuală se regăsește în tabloul de mai sus mai bine ca niciodată. Un tablou al decăderii, oricîte justificări ar aduce cineva legitimității „suspiciunii“ în intervalul competiției dintre oameni. Nu aș putea să precizez exact cînd comportamentul suspicios, tentația bănuitoare și pornirea decredibilizării aproapelui au devenit componentele *stării noastre de normalitate*. Am construit o „societate“ a neîncrederii patologice în „celălalt“, a bănuielilor perverse și pernicioase, care ne intoxică orizontul iremediabil. Toți sînt vinovați *ab initio*, nu mai există, pentru nici unul dintre noi, atît de des invocata prezumție de inocență. Drumul, prin urmare, mie cel puțin, îmi apare ireversibil. „Evoluăm“ darwinian, dar nu înspre desăvîrșirea ontologică a insului gînditor, ci către revizitarea „colegului“ său preistoric, a maimuțoiului primordial.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

Horia BLIDARU

Încă o beţie cu Marx?

Bicentenarul Marx a devenit brusc interesant prin plecăciunea președintelui Comisiei Europene înaintea uriașei statui a părintelui comunismului, dăruită de chinezi orașului său natal.

Trier, din Renania Palatinat, în al cărui centru istoric va trona statuia în stil sovietic, înaltă de 4,4 metri (5,5 metri cu soclu cu tot), obține deja un frumos profit din faptul că l-a găzduit pe Karl Marx în primii săi 17 ani de viață. Anual, 150.000 de turiști chinezi se perindă pe la casa părintească a co-autorului Manifestului Partidului Comunist. De înțeles, deci, de ce Consiliul Municipal a acceptat, acum un an, cu o largă majoritate (42 pentru, 7 contra, 4 abțineri), cadoul Chinei. Acesta fusese propus încă din 2015, în perspectiva aniversării a două secole de la nașterea celui care a pus bazele ideologice ale unuia din totalitarismele criminale ale secolului XX, prelungite pe alocuri pînă în zilele noastre.

Dar nu despre sutele de milioane de morți în aberantul gulag care a pus stăpînire pe 40% din omenire a fost vorba la Trier. Nici despre destinele mutilate ale supraviețuitorilor, nici despre falimentul penibil al doctrinei marxiste. Predica egalitaristă a născut lagăre și a umplut gropi comune. La festivitatea de la Trier a prevalat, însă, nu urma de sînge a marxismului în istorie, ci un amestec ironic de pragmatism capitalist și confuzie morală. Argumentele în favoarea veselei serbări au mers de la deschiderea față de turiștii și investițiile chineze pînă la exonerarea aniversatului. „Marx nu e responsabil de toate atrocitățile de care moștenitorii săi prezumați trebuie să răspundă", a declarat, la dezvelirea statuii, președintele Comisiei Europene, Jean-Claude Juncker.

Drept urmare, chipul lui Marx tronează acum, în Germania, pe diverse suveniruri, de la rățuște de baie și cești la bancnote de zero euro ori sticle de bere. Această cosmetizare a răului, pornind de la statuia pe care unii au denunțat-o a fi „calul troian" al Chinei, a scandalizat Estul Europei. Și nu atît din cauza raportării regimului de la Beijing la părintele comunismului și la drepturile omului.

O cosmetizare a răului.

Președintele Xi Jinping l-a numit pe Marx „cel mai mare gînditor al timpurilor moderne". Sub steagul roșu, China își vede alert de Noul Drum al Mătăsii. Care înseamnă achiziții și investiții în Europa, în ultimul deceniu, însumînd cel puțin 318 miliarde de dolari – cu 45% mai mult decît acțiunea similară a SUA în zonă, conform unei analize Bloomberg.

Ce deranjează mai ales în fostul bloc socialist sînt ambivalența și relativismul practicate la vîrful UE, în disprețul victimelor unei istorii injuste. 11 din cele 28 de țări membre au cunoscut direct binefacerile marxismului. Aceste popoare au învățat pe viețile lor că „în locul revoluției emancipatoare s-au născut utopii concentraționare", după cum sintetizează Vladimir Tismăneanu eșecul „ca profet și ca savant" al lui Marx.

În anii '90, noi, românii, ne despărțeam de trecut pe versurile lui Mircea Dinescu: „Bătrîne Marx, tu pe aceste meleaguri / vei fi degrabă bărbierit și trimis la reeducare". În alte părți, mai ales în țara lui natală, i-au fost demolate frenetic monumentele, într-o încercare tîrzie de exorcizare. Iată de ce nu putem rămîne impasibili la opțiunea dlui Juncker de a onora memoria marelui fiu al Trierului.

Dacă ajungeți la statuia lui Marx, aprindeți o lumînare pentru morții ce-i împovărează memoria.

***Horia Blidaru** este consilier politic la Parlamentul European.*

PUBLICITATE

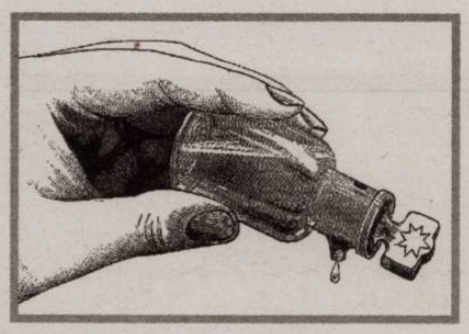

Rodica ZAFIU

cuvinte **nepotrivite**

Deșteptofoane

Denumirile celor mai noi și mai răspîndite aplicații ale tehnologiei pătrund în română, ca și în alte limbi, cu numeroase variații de scriere și de pronunțare, dar și cu traduceri parțiale sau totale. Ușurința cu care sînt preluate și adaptate cuvintele și expresiile englezești nu exclude calchierea lor glumeață, în limbajul colocvial. Pentru telefonul mobil multifuncțional și conectat la Internet se folosește de obicei denumirea în ortografia originală – *smartphone* –, dar există și destule adaptări spontane, reflectînd oralitatea: *smartfon* (cea mai apropiată de sursă), *smarfon* (transcriere a pronunțării comode și neglijente, care simplifică grupurile consonantice), ba chiar și *zmartfon* și *zmarfon* (intenționată transcriere a pronunțării în care consoana inițială poate deveni sonoră înaintea unei nazale). Toate variantele se găsesc în texte din Internet – „*Smartphone-ul,* între viața profesională și cea personală“ (zf.ro); „*Smartfonul* ucide conversația?“ (contrasens.ro); „Frate-meu și-a pierdut acum două nopți smarfonul la șaormerie“ (sirb.net); „ei știu că pot fi înregistrați cu zmartfonul și s-au adaptat“ (forum.softpedia.com); „cum îți iei zmarfonul online“ *(ibidem).* Desigur, atestările sînt din ce în ce mai puțin numeroase pe măsură ce ne depărtăm de forma etimologică.

Variația privește, cum se poate vedea din exemplele de mai sus, și articularea (perfect posibilă, marcată prin cratimă în cazul formei care păstrează ortografia din engleză). În mod previzibil, fiind vorba de un substantiv neutru, adaptarea presupune și oscilația între cele două desinențe caracteristice, *-uri* și *-e.* Într-adevăr, cel puțin pentru formele adaptate la sistemul scrierii românești, circulă ambele plurale: *smartfonuri* și *smartfoane*. Prima formă („Cumpără acum *smartfonuri* rezistente la șocuri“, emag.ro) ilustrează tendința actuală de încadrare a majorității împrumuturilor desemnînd non-animate în clasa neutrelor cu desinența *-uri* (care are avantajul de a nu modifica forma interioară a cuvîntului). Cea de-a doua formă – cu o alternanță vocalică în interior *(o-oa)* – este asociată mai curînd registrului popular, păstrînd un model mai vechi de flexiune. În cazul cuvîntului *smartfon,* pentru pluralul *smartfoane* ar trebui să pledeze analogia cu termenul intrat mai de mult în limbă, avînd același element de compunere și evidentă legătură semantică și referențială: *telefon,* cu pluralul *telefoane.* Se pare însă că pentru vorbitori analogia și legătura dintre *telefon* și *smartfon* sînt mai puțin importante decît conotațiile stilistice și socio-lingvistice ale formelor. Pluralul *smartfoane* apare de cele mai multe ori în contexte ludice, ironice, asociindu-se cu alte mărci familiare și cu forme non-standard: „e foame de *smartfoane*“ (academiacatavencu.info), „generația Mileniului, aia cu smartfoane“ (kmkz.ro); „o nouă linie de «smartfoane și *leptoape* de cupru, de se bate pe ele toți fotbaliștii!»“ (tvr.ro, prezentarea unei emisiuni umoristice). Modelarea cuvîntului prin analogie cu *telefoane* pare să funcționeze mai bine în româna din Republica Moldova, unde pluralul *smartfoane* apare destul de des, inclusiv în descrieri tehnice și în texte informative: „Smartfoane impermeabile cu carcasă metalică“ (saptamana.md); „numărul celor care au accesat Internetul prin intermediul telefoanelor mobile și *smartfoane* a depășit cifra de 1,3 milioane“ (molddata.md); „compania nu se limitează doar la inovații în sfera serviciilor online și a aplicațiilor pentru smartfoane“ (astroooptica.md).

De fapt, concurența celor două terminații de plural este influențată și de tendința de păstrare a scrierii originale: în varianta adaptată grafic, *smartfoane* este de două ori mai frecvent decît *smartfonuri;* în varianta care păstrează forma scrisă din engleză, pluralul *smartphone-uri* este net dominant. Forma hibridă *smartphoane*, care amestecă ortografia engleză cu pronunțarea românească, se întîlnește în Internet aproape numai în texte din Republica Moldova: „cărămizi în loc de computere și smartphoane“ (sputnik.md); „*smartphoane* fără viruși“ (prime.md), „tablete și smartphoane pentru polițisti“ (point.md); „poliția caută o hoață de smartphoane“ (canal2.md) etc.

Alături de variantele de adaptare (sau de simplă folosire neglijentă) a formei scrise și a pronunțării cuvîntului englezesc, poate să apară și traducerea sa – *telefon inteligent* –, o sintagmă cu puține șanse de răspîndire în uzul cotidian. Wikipedia menționează (fără surse) și propunerea terminologică *intelifon,* care are și mai puține șanse să intre în circulație (pentru că trunchierea din *inteligent* nu e suficientă pentru evocarea conceptului, rezultatul apropiindu-se, în schimb, de necultivatul *telifon).* Inventivitatea lexicală a vorbitorilor a produs însă forma *deșteptofon,* în care *smart* este tradus printr-un element de compunere ad-hoc, provenind din limbajul colocvial: „*deșteptofonul* nu e pentru proști“ (adevarul.ro); „are semnal pe *deșteptofon*“ (evz.ro, comentarii); „un click, un deșt pe deșteptofon (uite că sună haios!)“ (carpati.org); „aplicație șmecheră pe deșteptofon“ (zoso.ro); „fără deșteptofoane sau fără Internet la ele“ (forum.softpedia.com). Forma glumeață este destul de răspîndită, probabil tocmai pentru că se potrivește destul de bine unui obiect devenit familiar; ceea ce nu înseamnă, desigur, că are șanse reale să înlocuiască anglicismul *smartphone/smartfon.*

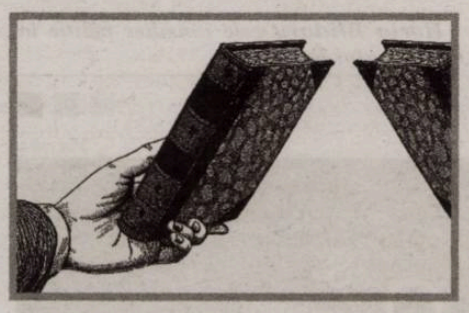

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Pedagogia încrederii (I)

Am auzit cîndva o povestioară – poate adevărată, poate scornită, poate și una și alta – care m-a amuzat enorm. Un emigrant a venit în Germania cu gînd să strîngă niște bani cu care să se întoarcă apoi acasă. Omul a muncit cu sîrg și, de teamă să nu fie prădat, și-a depus la bancă orice bănuț economisit. La un moment dat și-a luat inima în dinți și s-a dus la bancă să întrebe cît adunase. Funcționarul de la ghișeu s-a uitat în computer și i-a spus. Era o sumă frumușică. Emigrantul i-a cerut să-i aducă banii. Funcționarul n-a prea înțeles ce voia și nici nu-i prea venea la îndemînă să-i dea liber să-și retragă întreaga sumă, dar, în cele din urmă, a trebuit să-i facă pe plac. Emigrantul a luat fișicurile și a numărat pe îndelete toate bancnotele, bucată cu bucată, iar cînd a terminat i-a spus funcționarului: „Mulțumesc. Puteți să-i puneți la loc.“

Mi-am adus aminte de chestia asta citind, în *Sapiens* de Yuval Noah Harari – o carte absolut cuceritoare –, despre istoria banilor. „Încrederea e materia primă din care sînt făcute toate tipurile de bani“ – scrie Harari. Și, puțin mai încolo: „Banii sînt cel mai universal și mai eficient sistem de încredere mutuală care a fost inventat vreodată“ (p. 156).

Asta mi-a amintit, în altă ordine de idei, de studiul coordonat de Daniel David de la Universitatea „Babeș-Bolyai“ din Cluj, ale cărui rezultate au fost publicate sub titlul *Psihologia poporului român* (Polirom, 2015). Reieșea din acest studiu, nu în ultimul rînd, că cea mai proeminentă trăsătură psihologică a românilor în momentul de față e neîncrederea. Cum să faci capitalism în condițiile astea?

Și cum amintirile curg una dintr-alta, mi-a mai venit în minte un episod din Turcia, de pe litoral. Eram într-un grup mai mare, compus, în afară de mine, doar din femei și copii, așa că fusesem însărcinat cu finanțele colective. Mi se spunea *„bey pay“.* Am vrut să mergem cu toții într-o excursie către o localitate apropiată, tot pe malul mării. Transportul public se făcea cu microbuze și, în scurt timp, ne-am dat seama că degeaba stăteam în stație și le făceam cu mîna să oprească. Eram prea mulți ca să încăpem toți într-o singură mașină. Ne-a picat însă fisa că ne postaserăm tocmai în dreptul unui depou de microbuze și, cum o doamnă din grup o rupea pe turcește, am zis să ne încercăm norocul. În scurt timp un șofer s-a arătat dispus să ne ducă la destinație. L-am întrebat cît face și, cum suma era rezonabilă, am bătut palma. Pe drum, amica turcofonă îmi zice că șoferul ar putea să vină pe seară să ne aducă înapoi. Nu cerea nici de data asta marea cu sarea. Cînd ne-am coborît din mașină m-am dus să-i plătesc – evident, bilet întreg, dus-întors. Omul a numărat banii și mi-a întins îndărăt o parte din ei, bîiguind ceva în turco-engleză. Traducătoarea mi-a explicat: zice că pentru întoarcere îi plătim cînd vine să ne ia. Am rugat-o să-l întrebe cum de era așa de sigur că ne va mai găsi dezeară. Poate ne plictiseam, poate găseam ceva mai convenabil între timp și plecam fără să-l mai așteptăm. N-a fost nevoie să mi se traducă, pentru că răspunsul i se citea pe figură: „Păi, nu ne-am înțeles?“

Recunosc că nu m-am putut abține să mă gîndesc cîți dintre șoferii, dintre oamenii din România ar reacționa la fel. Deși, în fond, logica turcului era elementară: dăruiești încredere ca să primești același lucru. Așa noi puteam fi convinși că se va ține de cuvînt și ne-am fi simțit obligați, cum ne-am și simțit, să ne ținem, la rîndul nostru, cuvîntul dat. Sper că asta a înțeles, în cele din urmă, și funcționarul de la banca germană în pățania lui cu emigrantul care-i cerea să îi arate că banii lui sînt ținuți în bună ordine ca să-și aducă în continuare economiile.

Aș fi curios să știu dacă neîncrederea constatată de colegii de la Cluj e de dată recentă sau, ca să zic așa, un dat istoric al românilor. Din păcate, mă îndoiesc că va putea fi vreodată satisfăcută curiozitatea mea în această chestiune. Pentru perioada comunistă, e greu de crezut că cineva ar fi fost lăsat să investigheze cum stau românii în ce privește încrederea. Poate doar în departamentele specializate ale Securității să se fi făcut astfel de analize. Cît despre interbelic, el abundă în tot soiul de luări de poziție speculative despre firea românilor, din păcate, grevate mai totdeauna de aceleași metehne: absența unor informații statistice, pe de o parte, perspectiva atemporală, pe de cealaltă parte.

În ce mă privește, nutresc o convingere fermă și am o mare nedumerire. Sînt convins că încrederea e crucială pentru buna funcționare a oricărei societăți, în orice condiții. Mă tot întreb însă cum se poate forma încrederea în interiorul unei colectivități. Mai exact: există o „pedagogie a încrederii“?

Cred că există, dar are nevoie de o cu totul altă didactică decît cele arondate materiilor de studiu din sistemul de învățămînt. Nu vei obține, de pildă, nici un dram de încredere vorbind la nesfîrșit despre ea. Ba din contra. Încrederea se învață practicînd-o, nu discutînd-o sau analizînd-o. E un fel de *„learning by doing“.* E sentimentul imperceptibil pe care îl ai atunci cînd te sui în ascensor și apeși pe buton și te aștepți ca el să te ducă la etajul dorit, nu să se blocheze între etaje. Sau cînd vezi pe tabela de afișaj că tramvaiul va sosi în 7 minute și, după 6 minute, deja îl zărești apropiindu-se.

Pare că nici ascensorul, nici tramvaiul nu au nimic de a face cu emigrantul și cu turcul despre care am vorbit mai înainte. Acolo era vorba despre reciprocitate, care, zice-se, nu se leagă decît între persoane: cu funcționarul de la bancă sau cu grupul de turiști. Nu e însă așa. Dacă am încredere că liftul în care m-am urcat nu se va prăbuși în gol, lucrul ăsta nu se datorează admirației mele pentru mașinăria cu pricina – cîți dintre noi se pricep la ascensoare? –, ci convingerii că cineva, iar faptul că nu știu cine anume nu are absolut nici o relevanță, și-a dat cuvîntul că ea, mașinăria, va face ceea ce trebuie să facă.

Cum ar fi să arate, deci, o pedagogie a încrederii? Cine ar trebui să predea materia asta? Mă văd nevoit, deocamdată, să mă opresc.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Feriți liniile, trece un tren!

Ne grăbim toți trei spre mica gara de la Breaza, de fapt o haltă pierdută într-o pustietate verde. „Hai, hai, că pierdem trenul!“ – tot spune Anton, de pe la nouă și jumătate, deși trenul este abia la unspe. Însă fiecare dintre noi își are ritmul lui de a prinde trenul – într-un rucsac mic se îngrămădesc hanorace, șepci, o sticlă cu apă, fără sandvișuri astăzi, vom mînca undeva. Mergem cu mașina la gară... oare de ce n-om merge cu mașina pînă la Sinaia? – mă întreb eu, dar nu mai insist pe lîngă Anton. Nu vrea să ia mașina, n-o ia, e mașina lui, nu-i place să conducă pe DN1, îi e teamă de aglomerație și de posibile intemperii. Sau poate că vrea și omul să bea o bere la Sinaia. Așa că mergem cu trenul personal. Abandonăm mașina în fața gării, la umbră, mai sînt aproape 20 de minute pînă la tren. Peronul e pustiu, gara însăși în această zi de duminică de la sfîrșitul lui aprilie pare părăsită. „Nu mai fuma! Ai fumat deja destul azi!“, spune mama. Stăm toți trei pe peron – un copil adult, doi părinți care îmbătrînesc. Anton este încă marcat de grindina din ziua precedentă – „A distrus tot, tot... n-am văzut așa ceva în viața mea! Cireșul ăla care era minunat, de-abia așteptam să mănînc cireșe din el, gutuiul care era plin de flori. S-au dus dracului toate... uite, de asta vreau eu să mă mut de aici! Ca să nu mai văd în viața mea o asemenea calamitate...“ Părinții mei locuiesc la Breaza de aproape doi ani, probabil că în curînd se vor muta din nou. Sînt oameni care nu-și găsesc locul sau poate că nu aparțin de fapt acestei lumi.

„Feriți liniile, trece un tren!“, anunță vocea din difuzor a gării din Breaza. Nu este vocea unei prezențe, e o voce înregistrată. Anunță pe același ton impersonal și trenurile care opresc, și cele care nu opresc. Apare și trenul, un tren particular, lung, nesfîrșit, trece într-adevăr prin gară și pare să nu vrea să oprească, se grăbește spre stațiunile de pe Valea Prahovei. Aproape că alergăm ca să ne urcăm în ultimul vagon, deși am fost în gară cu 20 de minute mai devreme. Anton ne găsește rapid două locuri – mie și mamei –, iar el va sta cu două scaune mai în față. Trenul e plin, oamenii se plimbă în minivacanța de 1 Mai. Soarele de primăvară inundă vagoanele, e atît de multă lumină în jur și ne cuprinde pe toți o stare plăcută de somnolență, intrăm într-un soi de vis itinerant. Vedem pe fereastră primii pinteni ai munților a căror vegetație se revarsă peste calea ferată. Verdele deja întunecat al brazilor și cel crud al crîngurilor de foioase. Călătoria durează o jumătate de oră – Comarnic, Posada, Valea Largă, Sinaia Haltă, neverosimilele împrejurimi industriale ale orășelului desprins parcă de pe o altă hartă, a unei altei țări, departe, foarte departe de România. După multă vreme, stau lîngă mama mea într-un tren, pe două locuri alăturate. Sîntem mai mult decît mamă și fiică, sîntem tovarăși de drum. A fi tovarăș de drum cu cineva drag nu mă duce cu gîndul la tovarășii din comunism. În acea lumină binefăcătoare a dimineții, îi observ mîinile moi și fine, ridurile, dar mai ales strălucirea din ochi. Ochii nu au de a face cu vîrsta, luminează omul pe interior. Mă cuprinde duioșia.

Coborîm din tren. Va trebui să urcăm treptele spre oraș, dar de data asta vom merge încet și pe ocolite, pe strada în pantă care înconjoară treptele, ne vom măsura respirația. Nici chiar eu n-am chef să mai iau treptele cu asalt. Avem toată ziua la dispoziție, nu ne grăbește nimeni. Sinaia e mai frumoasă de la un an la altul, toate străzile ei, cele avîntate pe Furnica și cele molcome din centru, formează un arhipeleag sau poate chiar un continent. Iar tot acest timp pe care îl vom petrece aici, cele cîteva ore în care vom urca și coborî, ne vom uita la case și vom căuta veverițe, vom bea cîte o bere, vom avea repere aleatorii – hai să ajungem la poienița unde începe traseul spre 1400 sau hai mai bine spre Peleș! –, e un timp solar, se va dilata într-atît încît să ne ajungă și pentru zilele întunecoase, apăsătoare ale iernii. Sinaia, așa cum ne apare ea după ce coborîm din trenul personal, e un mic paradis.

„Hai, hai, că pierdem trenul!“ – spune Anton grăbind pasul și tîrîndu-mă după el. Sîntem în Gara de Nord, în anii '80, mergem într-o excursie de o zi la Sinaia sau poate la Bușteni, nu ne-am hotărît încă. O excursie de o zi, duminica, pentru că sîmbăta se lucrează. Eu am 8 ani, părinții mei sînt ingineri și locuiesc în București. Mama n-a putut să vină, a preferat să stea acasă ca să ne gătească pentru toată săptămîna care urmează, dar ne-a pus în rucsac hanorace, șepci, o sticlă cu apă, sandvișuri, piersici. Ne urcăm în trenul personal aproape gol, e duminică și e un tren de plăcere. Sîntem singuri în compartiment, doar eu și Anton. Pînă la Ploiești mă uit pe geam, cîmp și iar cîmp, mă plictisesc, mănînc o piersică. Anton rezolvă *Rebus*, timpul se tîrîie greu. Dacă măsuța de la geam n-ar fi atît de murdară și disfuncțională, poate am juca chibrițele. Dar așa doar stăm fiecare pe bancheta lui, așteptăm să ajungem odată în micul paradis numit Sinaia sau poate Bușteni. După Ploiești, lucrurile încep să se schimbe, apar dealuri, iar dimineața cea de devreme se transformă în dimineață tîrzie. Soarele inundă compartimentul nostru, doar al nostru. Lui Anton îi cade capul de la *Rebus*, au fost cuvinte prea complicate. Se întinde pe bancheta lui și adoarme. Eu îl privesc – un tată tînăr, cu ochelarii care aproape că îi cad de pe nas, a uitat să și-i scoată, respiră ușor, regulat, are un vis itinerant. Am intrat deja pe Valea Prahovei, care se revarsă cu toată vegetația ei peste calea ferată, vedem munții. Comarnic, Posada, Valea Largă, Sinaia Haltă. Un tovarăș milițian intră în compartimentul nostru. Anton se trezește. „Păi, ce faci, tovarășe, dormi încălțat pe bancheta cefereului? Așa faci și la tine acasă?!“ Anton îl privește buimac, bîlbîie scuze. „Păi, da, că așa distrugem noi toți bunurile poporului!“ Milițianul îi dă lui Anton o amendă, 50 de lei. Erau banii noștri pentru excursia la Sinaia sau poate la Bușteni. „Fir-ar al dracului!“, zice Anton după ce milițianul pleacă. „Poate voiam să beau și eu o bere! Lasă, că măcar avem sandvișuri, nu murim de foame!“

Ajungem la Sinaia, coborîm din tren și ne avîntăm voinicește spre scările care duc spre oraș. Anton încearcă să uite episodul cu amenda, avem o zi întreagă la dispoziție, nu ne grăbește nimeni. Ne pomenim pe un alt continent, departe, foarte departe de România, un arhipelag de străduțe care coboară și urcă, ne scot din oraș, ne duc în pădure, unde Anton poate să urle în voie: „Vă bag în pizda mă-sii de comuniști!“

Dragă Anton, ai împlinit de curînd 70 de ani, e o vîrstă frumoasă, deși știu că te înspăimîntă. M-am tot gîndit să-ți fac un cadou care să te bucure, dar n-am reușit, n-am găsit vreunul care să te reprezinte. Însă cred că timpul acesta repetitiv, timpul acesta luminos în drum spre un mic paradis posibil, poate Sinaia, poate Bușteni, timpul acesta petrecut în trenul personal care învinge toate miasmele iernii, toată rutina, toți timpii morți pe care ni-i culegem ca pe unghiile de la mîini și de la picioare atunci cînd ni le tăiem, valorează mai mult decît orice cadou. Sînt multe trenuri în viața asta, trenuri pe care tu le-ai pierdut și sînt pe cale să le pierd și eu, simt asta. Însă nici un tren nu se compară cu „trenul de plăcere“ care nu trage la peron niciodată, care te adorme și te poartă printr-un vis itinerant, întrerupt din cînd în cînd de cîte o voce impersonală, înregistrată, care anunță doar atît: „Feriți liniile, trece un tren!“

Eugen ISTODOR

Într-un colț din Obor este moară

Se urlă, se fac glume, se vinde. E incredibil cît de repede se petrece totul. E marfa furată de prin angrouri și lăsată din preț. Sînt vreo patru vînzători. Vînzătoare. Balaoacheșe. Au timp să facă tot soiul de circării. Să-i spună fiecăruia că e chior, că o are lungă ca leguma. În trei-patru minute am stat gură-cască și-am auzit de sluți, de orbi, de perna pe figura urîtei, de morți.

„Să-mi bag p... dacă n-ar trebui să te duci director. Mă jur!“

„Băi, m-am c...c. pe mine, mi-aduc aminte pe vremuri...“

„P...-n p... și uite așa!“

„Ai cap de porc. Să-mi bag picioarele, că nu poți să ieși în piață.“

„Tu? Pumni în gură! Pumni în gură!“

„Au ieșit din niște scorburi așa! Știi? *Hater*-i de profesie.“

negustori și mușterii

„Bre, șchiopule, cît vrei să-ți dau varza, bre?“

„Chiorule, tu nu vezi cît de bun e castravetele?“

„Ce te belești, bă, în ridichi cu colți de tigru?“

„Handicapato, ia mîna de pe căpșună! Ai tu bani cît oi da eu m...“

Dar totul totul era pe glumă. „Mori, bă, și tu n-o să știi de fasole verde!“ Glumă, veselie. Chiorul se bucura că e băgat în seamă ca chior, șchiopul ca șchiop, baba ca babă. Aveau demnitatea lor la legume, în Obor.

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Vasi (Geambazi) sau Gigi?

Aș face, așa, o pauză lungă... Adică, dacă asta am ajuns să ne întrebăm, înseamnă că am ajuns departe. Departe de ceea ce contează. Dar, de fapt, asta contează. Hăhăiala. Despre asta e vorba. Cine comandă, bă, Gigi sau Vasi? Hă, hă, hă!... Culmea e că numitul Vasi a făcut ceva treabă bună, e cel care a scos din pămînt noua bază a FCSB-ului. Rudă a lui Gigi B, care i-a pasat în acte echipa ca să nu mai poată fi tras la răspundere în tribunalele fotbalului pentru propriile declarații, Vasile Geambazi e un tip, se zice, cu apetit pentru construcții. Sigur, toată lumea spune că acestă schimbare de patron e praf în ochi, tot Becali conduce. E clar. Dar în viitor, cine știe? Ar fi împotriva a tot ceea ce cunoaștem și înțelegem legat de personajul în cauză, dar oamenii se mai schimbă, mai îmbătrînesc. Într-o zi, talentatul domn Vasi ar putea fi cu adevărat cel care decide acolo. Șantierul lui? Să vindece fracturile interne, să nu se bage la echipă, să reapropie acestui club un nume adevărat, nu o suită de litere care nici inițiale nu au voie să fie. Asta ar trebui să facă într-o bună zi cel care ar vrea să repună pe șine această entitate, Vasi sau Gigi, indiferent de diminutiv. FCSB e pe punctul de a pierde titlul. Pentru al treilea an consecutiv. Investind de departe cei mai mulți bani în jucători. Un caz despre cum să-ți dai, vorba lovitorilor în balon, cu stîngul în dreptul. În rest, se rîde. „Ne rîdem“, cum ar zice gagiii. Pînă cînd nu mai e rîsul lor.

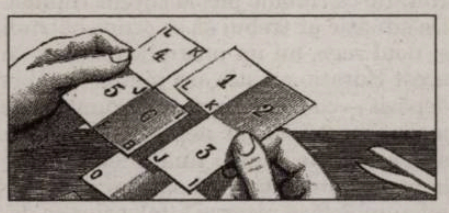

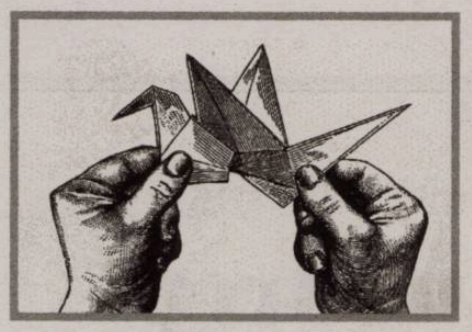

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

La Sineşti să nu opreşti

Recent a ieşit scandal cu hoţii care fură din automobile la popasul de la Sineşti. Scandalul mediatic e de actualitate. Hoţii sînt acolo de-o eternitate. E un fel de tradiţie locală, e vorba de indivizi care probabil că şi-au transmis „meseria" din tată în fiu. Mi-aduc aminte cum prin anii '90 circulau imagini filmate cu adevărate cascadorii ale unor localnici care se urcau în TIR-uri din mers, le deschideau uşile din spate şi, fără ca şoferul să aibă habar, aruncau mărfurile dinăuntru fie direct pe şosea (urmînd a fi recuperate de alţii), fie într-o furgonetă care mergea în urma TIR-ului. În paralel cu asemenea operaţiuni spectaculoase, indivizii din zonă operau adesea şi asupra unor şoferi particulari care opreau în acea parcare din mijlocul pădurii.

Asta era, cum spuneam, odată demult. Între timp, România a fost primită în NATO şi în Uniunea Europeană, a intrat, cum s-ar spune, în lumea civilizată. Şi nici prin cap nu mi-ar fi trecut că obiceiurile din preajma Sineştiului s-au conservat. Pînă cînd, toamna trecută, amicul Georgescu mi-a povestit cum au fost jefuiţi acolo socrii săi. La ceas de seară, venind ei din Moldova, au oprit maşina în parcarea de vizavi de celebrul popas, să-şi mai dezmorţească oasele, să fumeze o ţigară. N-au văzut şi n-au auzit nimic. Odată pauza încheiată, s-au suit din nou în maşină să plece. Dar, surpriză, maşina troncănea şi trăgea puternic spre dreapta. Nici nu apucaseră să iasă bine din parcare că a trebuit să oprească din nou, să vadă ce se întîmplă. Au descoperit o roată dezumflată. Nebănuind nimic, socrul lui Georgescu s-a apucat s-o schimbe. Soţia sa a ieşit să-l asiste. Şi stînd ea pe lîngă maşină, la un moment dat a zărit prin întuneric un ins foarte scund, aproape pitic, fugind spre pădure cu o geantă în mînă. I s-a părut că e geanta ei. S-a uitat în maşină şi, într-adevăr, poşeta îi dispăruse. Individul se strecurase cumva şi o luase cît timp ei erau ocupaţi cu roata. A strigat după el. Nu îi era atît de banii (nu prea mulţi) pe care-i avea înăuntru, cît de medicamente şi acte. S-au agitat cît s-au agitat, dar, neavînd încotro, au continuat să schimbe roata. Cînd treaba era aproape gata s-au trezit cu acelaşi pitic fugind spre ei şi aruncînd poşeta pe capotă, pentru ca imediat să dispară din nou în noapte. Luase banii, dar le restituise actele şi medicamentele. Un adevărat profesionist, hoţ de onoare. De aia spun că acolo pare a fi vorba de o „meserie" cu tradiţie serioasă. Tot piticul probabil că le înţepase cauciucul cînd se opriseră prima oară, la ţigară. Nu a luat poşeta atunci, ştiind el bine că e mai simplu să aşteapte momentul în care pasagerii şi şoferul încep să-şi facă de lucru cu roata de rezervă din portbagaj, cu cricul şi aşa mai departe. Scena a fost ca din *Twin Peaks*.

Un adevărat profesionist, hoţ de onoare.

Pentru Georgescu însă, povestea cu popasul de la Sineşti nu s-a oprit aici. Zilele trecute, mama lui a plecat cu nişte veri într-o excursie de o zi la Buzău. Aşadar, două doamne şi un domn, trecuţi de o vîrstă, îşi doreau să vadă Buzăul. Una din doamne conducea o Skoda Fabia bine întreţinută, dar nu prea nouă. Tocmai trecuseră de Mihăileşti, localitatea aceea în care a explodat camionul cu îngrăşăminte, cînd maşina s-a oprit în mers, fără nici o explicaţie. Cei trei au rămas pe marginea îngustă a acelei şosele pe unde se circulă intens şi cu mare viteză. Nu aveau mobiluri cu Internet, nu ştiau pe cine şi unde să anunţe. Sîmbătă la prînz fiind, oricum toate service-urile erau închise. Un echipaj de poliţie în trecere pe acolo a încercat să-i ajute, dar n-a reuşit prea multe. L-au sunat atunci pe Georgescu, la Bucureşti. A venit cu maşina lui, împreună cu socrul cel păţit la Sineşti. Au pus şufa între automobile şi i-au tractat pe cei trei ghinionişti. I-au luat încet-încet, înapoi către Bucureşti. Mai opreau prin cîte o benzinărie să facă pipi ba unul, ba altul, mai rîdeau de întîmplare şi pomeneau de cheful pe care meritau să-l tragă după ce întreaga dandana se va fi sfîrşit. Plecau din nou la drum, cu viteză mică, tîr-tîr, cu avariile aprinse. Unii şoferi – „dăştepţi de-ai noştri", cum zicea Georgescu, neînţelegînd prea repede despre ce era vorba – îi mai claxonau trecînd pe lîngă ei.

La un moment dat, cînd, cu chiu, cu vai, parcurseseră o mare parte a drumului, şoseaua a intrat într-o pădure. Ei bine, în acea zonă şufa s-a rupt. Ambele maşini au tras pe dreapta, întîmplarea făcînd ca tocmai acolo să fie o mare parcare, la marginea pădurii. Socrul lui Georgescu a încremenit. Ştia prea bine locul şi a început a se uita în stînga şi-n dreapta foarte suspicios. Era din nou oprit, fără voia lui, la popasul Sineşti. Se aştepta ca dintr-o clipă într-alta să apară piticul. A apărut în schimb un echipaj al Jandarmeriei. Acum patrulează mai des pe acolo. Pînă cînd problema s-o uita. Dar – „lucru dracu'", povesteşte Georgescu – şufa se rupsese în două locuri simultan. Părea ceva complet în afara fizicii. Era nenatural. Cum ziceam: ca-n *Twin Peaks*.

ready made

„Apoi, aş dori să aflu cum explică transformiştii reapariţia incisivilor la speciile de animale cari, după dânşii, au derivat din specia bou?"

Dr. N.C. Paulescu, *«Dovezi» nevalabile. Răspuns la răspunsul D-lui D. Voinov,* 1908

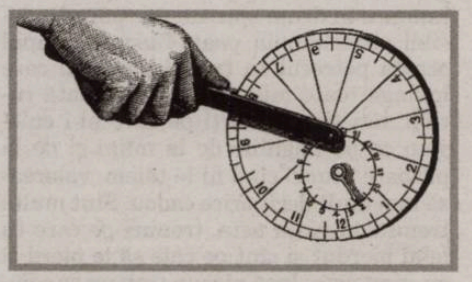

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Un nou produs din gama Shakespeare

Nu înţelegi *Hamlet* pînă nu ajungi să-l povesteşti într-un sat tradiţional din Nigeria. Episodul apare, fără comentarii culturale, într-un articol scris de Laura Bohannan, un antropolog care la începutul anilor '50 făcea muncă de teren în satele Tiv. Merită prezentat aici, chiar dacă (sau, cum abil se spune, tocmai pentru că) în Europa arheologia nu e aşa apropiată de antropologie, în vreme ce în SUA este una din cele patru ramuri ale ei. Ce se pierde şi ce se cîştigă la dezrădăcinarea lui *Hamlet* din engleză şi rezumarea lui într-o limbă bantu (de fapt, cred că lingviştii o numesc bantoidă)? Sînt clasicii chiar aşa universali?

Cînd descrie cum Horatio vede fantoma tatălui lui Hamlet, antropologul american constată că trebuie să folosească pentru cel dintîi, om învăţat (a studiat cu Hamlet la Universitatea din Wittenberg), cuvîntul „vrăjitor", aşadar „cel care ştie multe". Bătrînii Tiv o lămuresc apoi că fantoma din piesă e o aberaţie, nefiind nici semn, deoarece vorbeşte, nici zombie, pentru că nu poate fi atinsă, şi nici umbra unui mort, căci mortul nu face umbră. Prost primită e şi ideea lui Horatio că trebuie pus la curent Hamlet. De situaţie ar trebui să se ocupe bătrînii şi noul rege, nu un puştiulică. E clar că acest Horatio nu ştie aşa multe. De-abia depăşit – cu nişte bere de porumb şi de mei – acest început nepromiţător, apar alte probleme pentru tînăra femeie care le povesteşte bătrînilor satului. Nigerienii aprobă fără rezerve înţelepciunea deciziei văduvei, mama lui Hamlet, de a se recăsători la nici o lună de la uciderea bătrînului rege cu fratele lui mai tînăr. Iată că şi europenii sînt, uneori, raţionali! Povestitoarea ar vrea să explice furia lui Hamlet că mama lui s-a măritat în grabă cu ucigaşul. Chiar şi cu altul, tot trebuia să fi purtat doliu măcar doi ani!... Dar aici intervin şi femeile: să aştepţi doi ani e prea mult. Discuţia ajunge apoi la o gravă neglijenţă a lui Shakespeare, care uită să ne spună dacă bătrînul rege şi Claudius erau fraţi vitregi sau buni, dacă, adică, cel din urmă poate deveni întru totul ca un tată pentru Hamlet sau nu. Genealogie înainte de toate, mai ales în politică. Nemaivorbind că publicul nu pricepe unde sînt şi cu cine s-au căsătorit celelalte soţii ale regelui.

De ce înnebuneşte cineva? Ori vede fiinţele care pîndesc în pădure, ori îi face cineva vrăji. Cum Hamlet n-a văzut fiinţele care pîndesc în pădure, înseamnă că i-a făcut cineva vrăji; cum numai rudele masculine puteau să-i facă vrăji şi tatăl lui era mort, înseamnă că rămîne doar Claudius, unchiul, care încerca să-i facă rău, corect? Păi, da. Pe măsură ce antropologul istoriseşte, reiese că Hamlet însuşi face numai prostii. De exemplu, o ceartă pe mama lui! Care l-a născut şi l-a crescut! Îl omoară pe Polonius, care spiona, străpungîndu-l prin draperie şi strigînd, aoleu, un şobolan! (Aici e, ce-i drept, şi greşeala lui Polonius, care nu a spus: stai niţel, sînt eu.) Recurge la tot felul de şmecherii ca să afle dacă într-adevăr tatăl său a fost otrăvit, de exemplu aranjează ca actorii să vorbească de crimă în prezenţa ucigaşului, cînd putea pur şi simplu să întrebe un ghicitor de profesie! Dar greşeala cea mai mare este că vrea să-l omoare pe fratele tatălui său; or, răzbunarea nu e de competenţa lui, ci a colegilor tatălui lui. Soarta lui Claudius trebuia pusă în mîna bătrînilor tribului danez.

Încă de cînd e menţionată moartea Ofeliei, bătrînii nigerieni o explică: femeia s-a înecat prin vrăjitorie. Nimeni nu se îneacă; apa o bei, te speli cu ea. Vraja putea fi făcută doar de rudele ei masculine. Tatăl, Polonius, era mort. Rămîne fratele Laertes. De ce-ar vrea Laertes să o omoare? Avea nevoie de bani. De căsătorit nu putea s-o căsătorească, lumea ştia că moştenitorul tronului va vrea să-şi facă mendrele cu ea, şi cine-ţi mai face atunci dreptate?! Putea însă să-i vîndă corpul pentru vrăji! De ce sare Hamlet în mormîntul ei? Nu vrea să-l lase pe Laertes să ia corpul, să devină bogat şi deci un concurent politic periculos! Cum să nu vrea Laertes să-l pedepsească pe Hamlet, care, după ce l-a lăsat fără tată, l-a făcut s-o şi omoare degeaba pe sora lui, fără s-o poată vinde apoi? Din nou, publicul anticipează corect.

Nu ştiu dacă antropologul a documentat cu un reportofon, sau doar prin note, toată şezătoarea asta din vremea mlaştinilor umflate, cînd lumea avea timp de basme. La urma urmei, textul l-a publicat cam la zece ani după eveniment, şi destule texte celebre în antropologie (ca în cazul lui Napoleon Chagnon sau Margaret Mead) au fost mai tîrziu bănuite de o interpretare tendenţioasă a spuselor localnicilor. N-aş crede totuşi că avem vreun motiv să suspectăm că o cercetătoare (cu un doctorat la Oxford) a mînţit sau s-a lăsat mînţită. Ea nici nu ia paternalist peste picior populaţia pe care o descrie (sau doar un pic). Articolaşul – devenit clasic în studiile antropologice – e făcut de obicei să spună că ceea ce e produs în Anglia ultimilor ani ai reginei Elisabeta I, cu anxietăţile lor politice faţă de o iminentă *Machtübergabe,* nu va putea fi priceput lesne în sud-estul Nigeriei primilor ani ai Constituţiei MacPherson, într-un sat cu o respectabilă dimensiune neolitică. Pentru mine, „Shakespeare in the bush" spune însă două lucruri. Că nici o carte de ficţiune nu se reduce la ce se întîmplă în ea şi că rezumatul acţiunilor personajelor va tinde mereu să pară ori banal, ori cusut cu aţă albă. Şi că n-ar fi rău ca arheologii să se întrebe uneori dacă nu cumva înţeleg din viaţa comunităţilor dispărute, pe care şi-o explică aşa de convingător, cam tot atît cît populaţia Tiv din *Hamlet*.

***Cătălin Pavel** este arheolog şi scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Să faci tu ceea ce istoria a desfăcut

Ierusalim. Biserica Sfîntului Mormînt. Aștept să intru în mica criptă în care Mîntuitorul a învins moartea. Coada e lungă. Sute de oameni așteaptă între o oră și jumătate și două să se închine și să rostească o rugăciune, nu mai mult de o jumătate de minut, îngenuncheați, cu mîinile pe piatra care acoperă Locul unde trupul Său răstignit a fost așezat și de unde a înviat. Zîmbesc amar cînd îmi vine gîndul că, dacă ar fi pe-aici vreun reporter român cu o cameră, ne-ar scruta chipurile și ar da la televiziune imagini despre cum căutăm noi, proștii, miracolul în viață. Ar insista pe înghesuială și pe arbitrariul călugărului grec care păzește Mormîntul băgînd prin față, în ciuda cozii, fel de fel de oameni cu care are unele complicități.

Nu e suficientă lumină ca să pot citi ceva, așa că mă mărginesc să observ în jur. Văd toate rasele speciei mele și aud limbile lumii: italiană, greacă, chineză, spaniolă în zeci de accente, engleză, germană, arabă, hindu, rusă, poloneză, dar și altele pe care nu le pot identifica. Grupuri mai mari sau mai mici se roagă ori cîntă, fiecare în limba lui. Un Babel! Se spune că multe lucruri miraculoase se petrec aici. Unul, cel puțin, îl pot constata pe loc: în acest furnicar zgomotos nu există cacofonii. Ciudat, deși fiecare vorbește și cîntă altfel, totul sună într-o splendidă, spontană armonie. Aici, Babelul este învins! Sigur, sîntem toți creștini de multe feluri. În afara acestei cozi, nu ne înțelegem între noi. La o bere sau la o conferință, ne-am privi cu suspiciune sau, în cel mai bun caz, cu o curiozitate de entomolog: ce fel de creștin o fi și ăsta? Aici, însă, e altfel. Pare că sîntem la fel. Doar creștini. Ah, acest „doar" este nefericit. Sîntem toți creștini și acesta este cel mai mare numitor comun posibil – atît de mare încît, dacă am fi cum trebuie să fim, ar fi totul. Ar acoperi o identitate deplină.

Doar creștini.

Îmi amintesc un episod dintr-o recentă călătorie în America. Eram la Miami. Era duminică. Am intrat într-o biserică creștină, singura pe care am găsit-o în plimbare. Melkită. Liturghia era pe sfîrșite și, nu mult după intrarea noastră în biserică, preotul a început predica. Vorbea despre identitate – subiectul obsesiv al zilei. Mai ales în America. Și zicea cam așa: „Cum răspundem cînd cineva ne întreabă ce sîntem? Ne spunem prenumele și numele, numindu-ne astfel pe noi și familia noastră. Apoi, spunem din ce țară venim, eventual în ce oraș ne-am născut. Spunem, cu asta, cărui neam aparținem. Dacă sîntem mai departe întrebați și despre credința noastră, cei care o avem, ne repezim să precizăm exact confesiunea: catolic sau ortodox sau luteran sau metodist sau melkit sau baptist. Și cu aceste precizări, ni se pare că ne identificăm corect, că dăm coordonatele precise ale ființei noastre. Cînd colo, cel mai corect răspuns este exact cel pe care nu-l dăm, fiind și cel mai simplu: sînt creștin. Atît! Cînd veți întîlni pe cineva care, la întrebarea ce este, răspunde simplu: creștin, să știți că am dat de un om cu adevărat bine plasat." La Ierusalim, la o coadă de sute de credincioși veniți din toate colțurile lumii, eu, românul, simt că înțeleg ce a vrut să spună acel preot din Miami. Și de-acum știu ce am de răspuns cînd voi fi întrebat ce sînt.

Mă închin, mă rog și ies. Trec pe lîngă piatra mirungerii, unde zeci de oameni de cele mai felurite înfățișări se înghesuie, în genunchi, să pună pe piatra care mustește de mir haine, batiste, eșarfe, cruciulițe, icoane, inele. Unii stau cu fruntea pe piatră, alții nu o ating și o privesc intens, de aproape. Cineva bine aggiornat ar privi cu detașare și ar filozofa sociologic tot în cheia căutării primitive și prostești a miracolului. De regulă, asemenea aglomerări îmi repugnă. Acum, însă, mi se întîmplă ceva ce mă uimește. Simt că îi iubesc pe toți acești oameni deodată. Au aparențe penibile după gustul multora dintre apropiații mei, ba chiar după gustul meu. Sînt îmbrăcați ca turiștii de autocar, cară pungi și fac poze anapoda. Fetele își fac *selfie*-uri cu piatra mirungerii în fundal, zîmbind rujat, ori roagă pe cineva pentru o fotografie de cadru mai larg, se așază în profil și flexează, vag sexy, piciorul frumos. Bărbații își pun ochelarii de soare pe creștetul capului și zîmbesc, puternic, după standardul de virilitate Facebook. *Strike a pose!* În mod normal, simt o undă de dispreț cînd văd așa ceva. Acum, însă, nu-mi vine să cred ce simt: îi iubesc pur și simplu pe toți. Îi iubesc, pentru o secundă, pe toți cei de aici, pe toți cei care au fost vreodată aici și pe toți cei care vor ajunge vreodată aici. Îi iubesc pe toți cei care și-au dorit vreodată să ajungă aici și nu au ajuns niciodată. O secundă de grație, care mă amețește prin puritatea ei imensă. Nu-mi vine să cred că simt ce simt. Cum de mi se întîmplă așa ceva? Ies. Mai mult de o secundă nu am putut duce această iubire. Dar mă simt umplut de ea. Mă rog imediat ca această senzație de plenitudine să nu mă părăsească niciodată. Dar se scurge încet-încet din mine. Ordinea meschină a afectelor mele se reinstalează. Simt că pierd ceva important, dar și că m-am ales cu o amintire (o experiență, s-ar zice în limba de azi) excepțională.

Mă pierd pe străduțele rătăcitoare ale Orașului Vechi. Îmi dau seama că singura cauză pentru care merită să îți irosești toată viața este aceea a regăsirii unității tuturor creștinilor. În lumea tuturor cauzelor, asta este singura care merită o viață întreagă. Orice altceva e parțial, trecător, iluzoriu. Să încerci să faci tu ceea ce istoria întreagă a desfăcut! Asta este cea mai recentă lecție pe care mi-a dat-o Ierusalimul. Îi mulțumesc. Cui mulțumesc, de fapt?

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Buchetul regal

Neapărat cu o rămurică de mirt. Mirtul, arbustul mereu verde cu flori mici, albe și parfumate, stă prins în bucheteleele mireselor regale britanice de aproape 180 de ani încoace. Prima a fost Regina Victoria, care ulterior a avut grijă să planteze semințele unei tradiții istorice. La propriu, a plantat la Castelul Osborne, reședința sa de vacanță, cîteva crenguțe de mirt, care s-au transformat într-un arbust trainic, rezistînd și în prezent. De-a lungul deceniilor au apărut să îi țină companie cîțiva frați, printre care unul răsărit din rămurica de mirt din buchetul de mireasă purtat în 1947 de viitoarea Regină Elisabeta a II-a – buchetul lui Catherine, Ducesă de Cambridge, de exemplu, a avut rămurele provenite din ambele surse menționate.

Mai este și o altă tradiție a buchetului regal. Mai tînără decît cea a florii de mirt, cam de vreo sută de ani.

Pe 26 aprilie 1923, în celebra Westminster Abbey, din Londra, Prințul Albert, viitorul Rege George al VI-lea, se căsătorea cu Lady Elizabeth Bowes-Lyon. Înainte de a ajunge la altar, mireasa, printr-un gest de o spontaneitate surprinzătoare, și-a lăsat buchetul pe mormîntul Soldatului Necunoscut, construit la abație în 1920, în memoria tuturor soldaților necunoscuți căzuți în Primul Război Mondial. În 1915, fratele viitoarei suverane britanice își pierduse viața pe front. Gestul miresei constituia un tribut direct și emoționant către acesta și introducea un nou obicei în istoria regatului. De atunci, a devenit o tradiție ca buchetele mireselor din familia regală britanică să fie așezate pe marmura neagră (ce contrast!) a Soldatului Necunoscut de la Abația Westminster; ce-i drept, după ceremonia nunții.

Este adevărat că în anul precedent, în 1922, ceva similar se petrecuse la nunta Prințesei Mary, sora Prințului Albert, care a avut loc tot la Abația Westminster. După ceremonie, mireasa i-a dat buchetul de flori unui ofițer, care l-a așezat, însă, în alt loc simbolic, pe treptele Cenotafului de pe cunoscuta stradă Whitehall – monument național ridicat întru cinstirea și amintirea militarilor englezi care s-au sacrificat în conflagrația mondială. Oricum, tradiția s-a statornicit plecînd de la gestul făcut de Lady Elizabeth Bowes-Lyon la Abația Westminster.

Viitoarea mult așteptată, mult pregătită și mult comentată căsătorie regală britanică dintre Prințul Harry și Megan Markle nu va avea loc la Abația Westminster, ci la Capela Saint George de la Castelul Windsor. Unde va ajunge buchetul?

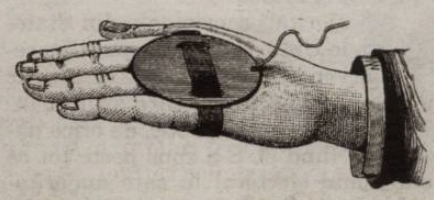

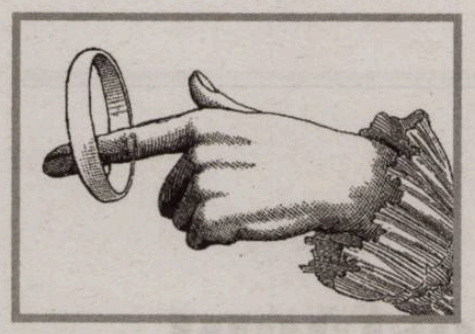

Selma IUSUF

legende **urbane**

De ce nu se suie bunica în Uber

...Și jocurile alea ca să facă din oameni roboți. Sta-aaai și te uiți toată ziua în telefon sau în tabletă, ce-o fi, nu mănînci, nu bei, Doamne ferește de ce-o mai fi. Cu societatea asta informațională...“

Cînd zice „societatea informațională“ rotunjește mai mult cuvintele și le apasă în dicție perfectă. E îmbrăcată lejer, de-o plimbare; pălărie de soare cu niște motocei croșetați pe o parte a borului, bluzică albă cu broderie spartă pe la guler și pe piepți, pantalonii ăia enigmatici care îmbracă trei sferturi din doamnele în vîrstă din România, nici pînă la glezne, nici pînă la genunchi, niște falduri largi care se opresc indecis cam la trei sferturi de gambă. Sandale comode peste un soi de șosete subțiri, de culoarea pielii, care îmbracă doar laba piciorului.

Zice rotund „societate informațională“ și mîngîie creștetul nepotului care stă lîngă ea – o statuie a nefericirii. Cineva i-a pieptănat lins părul blonziu într-o parte. Din freza cuminte sar nestăpînite niște smocuri de păr. E tăcut și cuminte, bunică-sa îl mîngîie pe cap în timp ce vorbește cu străinii prin autobuz – că unde o să ajungă lumea asta, dar uite nepotul nu e chiar pierdut, învață bine, mai citește o carte și are ore bine stabilite cînd e lăsat să stea pe tabletă.

Probabil că în acel moment băiețelul urăște pe toată lumea. Și pe bunică-sa care-i tot îndreaptă freza aia oribilă, și pe doamna necunoscută care stă pe scaunul de vizavi și dă din cap politicoasă în fața bătrînei care a ales-o imediat partener de conversație. Viața lui mică e de rahat, dar încă n-are de ales. Se uită pe geam afară, fața lui îngustă și palidă – un oval stins în 368-ul unui București indiferent.

Între el și bunică-sa e o puternică legătură de sînge și, neîndoios, dragoste. Dar el ar vrea să se facă *youtuber,* ca Stinky, Minky, ăia la care se tot uită cînd apucă. Unul dintre ei se filmează în timp ce se uită la diverse videoclipuri pe care le comentează și apoi pune filmul pe net. OK, comentează e mult spus. La care reacționează. Adică își pune telefonul pe *rec* în timp ce se uită la un clip cu doi tipi grași care cîntă hip-hop, iar în jurul lor o grămadă de fete frumoase bîțîie din fund și din coapse, din mîini și din cap. În timp ce se uită la clip, *youtuber*-ul ăsta face grimase, încearcă să imite mișcările fetelor și face tot soiul de comentarii care se vor haioase, dar se prăvălesc penibil într-un umor ușor agramat. Dar e fascinant. Omul are peste un milion de *follower*-i și numărul lor crește. Iar nepotul bunicii din autobuz ar vrea să facă și el asta. Sau să se filmeze cum joacă Minecraft și să pună treaba asta pe net pentru ca alții să se uite cu orele la cum joacă el Minecraft. Sau să se uite fascinat cum niște adolescenți sud-coreeeni bagă în ei cu bețișoarele găleți de mîncare într-un *fad* care se numește Mukbang. Înțelegi ce spun eu aici, bunico?

Chiar dacă nu, să știi că la asta mă gîndesc atunci cînd mă duci și mă iei de la engleză, de la bazin sau de la karate. Eu, încă prea mic ca să ies din freza asta impusă, și tu, cu pantalonii tăi caraghioși, sîntem la lumi distanță, mamaie. Tu cu rujul ăla roz-prăfuit din anii '70, cu sprîncenele încă desenate subțire în creion peste cît a mai rămas din sprîncenele tale adevărate, tu, care le știi pe toate împotriva mea, care încep să le știu pe toate, mamaie. Mai ții minte cînd erau mama și tata plecați și ne-au chemat un Uber ca să ajungem la doctor și tu ai vrut să te sui în toate mașinile care veneau pe stradă? N-ai înțeles conceptul, bunico, și mă faci de rîs.

Spui că o să ne robotizăm cu toții, dar uite cum ai stat tu cu ochii lipiți de televizor cînd prezentatoarea ta preferată de la știri a intervievat un robot. O roboată, una Sophia. Și ce ți-a mai plăcut cînd prezentatoarea ta n-a găsit altceva mai inteligent de făcut decît să pună roboata să zică „Bună seara, România“. Și s-o întrebe pe aia cum doarme. Recunoaște că te-ai distrat. Dar, na, poate că între noi nu se cască o lume întreagă, chiar dacă ne iubim. Ci două.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

2.„Născut la Tîrnava Mică, din părinți țărani, la 14 iulie 1899, Vasile Aftenie a crescut în atmosfera de cald patriotism premergătoare Marii Uniri. După ce a studiat teologia la Blaj, și-a luat doctoratul în teologie la Roma și a fost hirotonit în 1925. Datorită inteligenței sale, înaltei sale spiritualități și calităților sale organizatorice, a fost numit prorector al Facultății de Teologie din Blaj. Este consacrat episcop auxiliar al Episcopiei de Alba-Iulia și Făgăraș, apoi numit Vicar general de București. După declanșarea prigoanei comuniste împotriva credinței, a rămas mereu prezent în mijlocul credincioșilor săi din capitală, îndrumând, îmbărbătînd, însuflețind. Zadarnic a încercat guvernul Groza să-l atragă de partea sa, Episcopul Vasile Aftenie a rămas fidel Bisericii pe care o slujea. Este arestat la 29 octombrie 1948, dus la reședința patriarhală Dragoslavele împreună cu ceilalți episcopi, unde își petrece iarna sub presiuni psihologice, apoi la Căldărușani, mănăstire ortodoxă transformată în lagăr. În mai 1949, este azvîrlit într-o celulă a Ministerului de Interne. Izolat de ceilalți episcopi, anchetat cu brutalitate, torturat de Securitate pentru a-l sili să semneze trecerea la Biserica Ortodoxă, Vasile Aftenie, cel mai modern și cel mai monden dintre cei șase episcopi, nu cedează. Timp de un an a rezistat acestor chinuri, cînd, la 10 mai 1950, moare sub tortură, la Ministerul de Interne.“

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei“, în *Memoria,* nr. 14/iulie 1995

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Răzbunarea majorității

„Majoritate/majorități“. Iată un termen care începe să înlocuiască, din ce în ce mai des, nefericitul „masă/mase“. Ori de cîte ori se formula așa, „masă/mase“, era, pe bună dreptate, un motiv de supărare din partea celor care vedeau în folosirea acestui cuvînt o lipsă de respect la adresa demnității umane. În zona teoriilor, această înlocuire e o victorie a politicilor corecte, a perspectivei „liberale“ – luați acest termen în toată larghețea lui – asupra oricărui discurs public. Însă, practic vorbind, înlocuirea cu pricina face parte din setul de argumente zdrobitoare care depun mărturie pentru eșecul din teren al „liberalismului“. Cu alte cuvinte, într-un limbaj public acceptabil azi, „masele“ și-au cîștigat, în cel mai „liberal“ mod, statutul respectabil al „majorității“, dar au zdrobit, pe terenul realității, „liberalismul“ însuși. Insist asupra largheței cu care propun înțelegerea a ceea ce numim „liberal“, cu o doză consistentă de accepțiune americană, îmbinată cu nuanțele atît de multe și de diferite ale înțelegerii acestui cuvînt în Europa, atît în Vest, cît și în Est.

Majorități consistente din Statele Unite și din Europa și-au revendicat cît se poate de practic puterea și respectul cu care au fost învestite în discursul teoretic, de orice natură va fi fiind el. S-a spus peste tot că mecanismul electoral în care majoritatea decide, în virtutea unor drepturi universale, e unul dintre pilonii lumii civilizate? Bine! Iată, majoritățile decid în mod autentic! Cîtă vreme „liberalismul“ a dat spectacole de idei frumoase, multă lume a părut fericită. Dar în urma entuziasmului scenic, senzația de nepotrivire a discursului cu realitatea palpabilă a crescut de la an la an. E frumos să vorbești despre alteritate, multiculturalism, deschidere, beneficii ale globalizării. Însă, atunci cînd destinatarul acestor spectacole retorice frumoase se trezește în cartier și pe stradă cu alteritatea concretă, cu oamenii care populau discursurile, dar care acum populează în mod real străzile, situația se schimbă. E frumos să empatizezi la televizor cu suferința de pe alte meridiane. Dacă suferința aceea îți ajunge la ușă, generozitatea din fața televizorului se transformă în neliniște și în panică. Orice discurs despre valori umane pare o păcăleală sau, în cel mai bun caz, o vorbărie goală. Urmează oroarea față de discursul politic în general, dezvrăjirea față de mecanismele democratice, respingerea oricărei chemări la răbdare și dialog. Cei mai mulți dintre noi sînt dispuși oricînd să doneze pentru o cauză umanitară, să facă gesturi mai mult sau mai puțin simbolice, dar atunci cînd e vorba despre acțiune, participare susținută, renunțarea la o parte din ceva ce ne aparține, lucrurile se schimbă complet. Dăm înapoi, uităm entuziasmul de la început și ne înrăim.

Sînt momente în care unii dintre entuziaștii „liberalismului“ comit greșeala fatală. Pun eșecul teoriilor frumoase și al ideologiilor seducătoare pe seama „majorităților“, nedîndu-și seama că pun, de fapt, bomboana pe coliva propriilor idealuri. Și condamnă explicit aceste „majorități“, jignindu-le deseori. Asta dacă nu fac ceva și mai grav, care produce efecte nocive, mult mai profunde decît jignirea. Discursul ironic repetat la nesfîrșit, minimalizarea intelectuală, plasarea celor care par că nu înțeleg „marșul spre progres“ în zona irecuperabililor, a celor exclusiv responsabili pentru întoarcerea lumii în Evul Mediu. În locul evaluării pagubelor, al replierii într-o strategie de limitare a pierderilor și de recîștigare a unei urme de simpatie, în locul căutării unor forme de discurs alternativ viabil, care să răspundă celui „conservator“, „populist“, „radical“, entuziaștii „liberalismului“ rătăcesc într-o pădure de invective la adresa „mulțimilor de proști“ care se lasă manipulați. De fapt, nu fac altceva decît să alimenteze resentimentele, ura față de așezarea lucrurilor într-o formă de limpezime, respingerea oricărui dialog.

Efectele reale sînt crunte. Jignirea produce o formă de răspuns imediat. Dar ironia și disprețul, repetate la nesfîrșit, produc o ură adîncă, persistentă. Oamenii uită acte de umilire reală, din viața cît se poate de practică, împotriva cărora li se pare că n-au cum să se revolte și să lupte, întorcîndu-se cu toată forța împotriva celor care îi ironizează și îi desconsideră. Se răzbună, acumulînd și energia din lucrurile concrete, cele pe care nu le pot controla, și vărsînd totul pe cei care îi ironizează și îi desconsideră explicit. Nu mai contează deloc ce vor să spună aceștia din urmă și cît de întemeiate pot fi spusele lor. Oamenii, „majoritățile“ de oriunde, vor uita oricînd umilirea și disperarea dintr-un spital, canalizîndu-și toată dorința de răzbunare pe un „oengist“ care-i face proști și primitivi. Atunci, orice formă de discurs, oricît ar fi de rațional, de argumentat, devine suspect și respins imediat, cu rîcă adîncă și priviri injectate. Cînd le spui la nesfîrșit oamenilor că nu înțeleg libertatea, pentru că sînt primitivi, vor prefera absența acestui fel de libertate. Cînd le toci zilnic creierii cu lupta împotriva corupției, spunîndu-le că-și merită soarta, pentru că sînt complici, vor continua să fie fascinați în secret de „ăla care a avut sînge în canalizare și s-a descurcat“, pentru că „ăla“ pare o victimă, cu care, în cele din urmă, se pot identifica.

Marile idei, idealurile lumii civilizate, așa cum le văd unii, au mare nevoie de soluții practice rapide, dar mai ales de forme de discurs digerabil, care nu lingușesc „majoritățile“. Nu le pupă-n dos, cum am spune noi, pe-aici. Ci le vorbesc limba în mod real, nesimulat. „Populismul“ nu va putea fi încetinit din goana spre victoria absolută decît prin nașterea unui respect autentic pentru „majorități“.

(continuarea în numărul de săptămîna viitoare)

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Un nou chip al laicităţii

Dă Franţa – ori cel puţin preşedintele ei – un chip cu totul nou laicităţii sale? O laicitate nu neutru respectuoasă faţă de religie, ci doritoare de dialog, solicitantă faţă de credinţă? În 9 aprilie, la Collège des Bernardins, Emmanuel Macron a ţinut un discurs-program înaintea episcopilor francezi. Unii l-au numit „atac la adresa laicităţii", alţii l-au socotit „istoric". Oricum, acest discurs a trecut – mlădios, dar decis – peste o seamă de tabuuri „sacrosancte" ale secularizării. Într-un stil ales, marcat de citate din patrimoniul intelectual al Franţei, pe un ton-aripă, el a pledat pentru un umanism spiritual necesar întregii societăţi. Iată cîteva puncte.

Raportul public-privat. Emmanuel Macron a susţinut apăsat că oamenii de credinţă care lucrează pentru binele comun o fac – *îmbinat* – în numele valorilor republicane şi al angajării lor religioase. Pentru o mulţime de francezi, cele două dimensiuni, spunea el, nu pot fi separate. Ele fac parte din metabolismul fiinţei lor, nu numai private, ci şi sociale. L-a invocat desigur pe Arnaud Beltrame, militarul care, în serviciul public, a dus această conjuncţie de devotamente pînă la sacrificiu. Potrivit lui Macron, angajarea creştină nu are a se manifesta în societate printr-un filtru civic neutralizant al specificităţii sale. Ea contribuie tocmai cu trăsătura ei aparte la organismul social. Îi aduce acestuia substanţa, ştiinţa ei, îndelung experimentată, despre uman.

Distincţia între privat şi public privitor la religie capătă astfel nu doar o nuanţă, ci o reorientare. S-a vorbit chiar despre o „schimbare de paradigmă". Credinţa nu e de lăsat acasă, de reţinut în domeniul convingerilor intime sau al comunităţii de cult. Macron a declarat, împotriva unor clişee secularizante, că – în spaţiul public – credinţa/credinţele religioase nu pot fi înlocuite de o „religie de stat". Nici modelul mai recent, prin care anumiţi cercetători descriu faptul religios contemporan, anume „publicizarea unui privat" – presiune a convingerilor religioase pentru a-şi apăra interesele în spaţiul competitiv al societăţii mari – nu ar fi, în acest caz, adecvat. Credinţa era recunoscută ca aducîndu-şi „înţelepciunea", devotamentul, simţul pentru libertate, energia benefică într-o lume răscolită de crize, contradicţii, violenţă. Era îndemnată la dialog cu statul. Ba chiar era chemată să asume responsabilităţi politice.

O laicitate interesată de religie.

Aşadar nu o laicitate mefientă faţă de religii. Nu una reticent respectuoasă faţă de ele. Nici chiar o laicitate ospitalieră faţă de religii. Macron propune o laicitate fidelă sie însăşi, dar interesată de religie, în dialog cu posibilităţile ei specifice. Potrivit lui, credinţa face parte – e de dorit să facă parte – din „sevele" care să hrănească organismul social.

Nevoia de transcendenţă. Mai îndrăzneţ chiar, el a rostit de la înălţimea funcţiei sale termeni precum „absolut", „transcendenţă", „sacru". I-a invocat drept termeni capitali pentru oamenii de credinţă, dar importanţi pentru mult mai mulţi, poate presimţiţi de orice fiinţă umană în al său „tremur" lăuntric. Căutarea unui sens al vieţii, a miezului persoanei fac parte din structura umanului. Într-o societate absorbită de temporal, destructurată de relativism, spunea el, aceste căutări trebuie susţinute şi de politic. „E o urgenţă pentru politica noastră de astăzi să-şi regăsească înrădăcinarea în problema omului sau, pentru a vorbi împreună cu Emmanuel Mounier, a persoanei... Or, nu e cu putinţă să înaintezi pe această cale fără a întîlni catolicismul care, de secole, adînceşte neobosit această interogaţie. Îşi adînceşte propria interogaţie în dialog cu celelalte religii."

Tema persoanei – în nobleţea, căutarea şi fragilitatea ei –, temă spirituală, în fond, era invocată drept punct în care converg creştinismul, religiile în diversitatea lor, filozofia şi, în fond, „grija" umanului unanim (fără ca libertatea conştiinţei să fie lezată). Comentînd discursul, Eric Vinson, politolog specizat în cercetarea faptului religios, vorbea despre o „decompartimentare" a spiritualului. Acesta era repropus ca temă care nu priveşte doar sănătatea individului, ci şi a societăţii. În cuvintele lui Macron răzbătea acea întrebare a Simonei Weil: „O fărîmă de supranatural nu e oare, pentru o societate, de ordinul necesităţilor vitale?"

Un dialog al interogaţiilor. În sfîrşit, un alt punct remarcabil al discursului priveşte o foarte veche temă: cea a raportului între religie şi stat, între autoritatea spirituală şi guvernarea temporală. Recunoscută în dimensiunea ei non-temporală, „intempestivă", Biserica e invitată, tocmai datorită perspectivei ei specifice, la dialog cu gestionarii politici ai temelor şi crizelor de societate. Dar – şi aici intervine noutatea – dialogul acesta nu e conceput ca un dialog al „puterilor": putere de stat în dialog de putere cu puterea eclezială. Macron invita la un dialog al interogaţiilor, nu al sentinţelor, un dialog al umilităţilor conştiente că nu deţin soluţii, ci aproximează, rafinează drumul spre soluţie. „Schimburile noastre nu trebuie să se întemeieze pe soliditatea anumitor certitudini, ci pe fragilitatea a ceea ce ne pune întrebări şi, cîteodată, ne descumpăneşte. Trebuie să îndrăznim să ne întemeiem relaţia... pe împărtăşirea interogaţiei..."

Referindu-se la una din temele în care Biserica Catolică se investeşte astăzi – cea a problemei migranţilor –, Macron onora grija ei pentru cei fără apărare, fără voce, vulnerabili. Dar, pe de altă parte, spunea el, politicul, ca şi Biserica, trebuie să aibă grijă în aceeaşi măsură de capacitatea de primire a societăţii franceze, de coerenţa ei, de proprii cetăţeni, de propriii vulnerabili. Politicul, ca şi Biserica, sînt nevoiţi să lucreze cu tensiunea unor cerinţe opuse, în „intervalul" lor, să „frămînte lutul" contradictoriu al temporalului.

Vorbind despre interogaţia şi umilitatea căutărilor în dialog, pe de o parte, despre asumarea tensiunii, a contradicţiei, pe de altă parte, Emmanuel Macron nu propunea oare un stil neobişnuit astăzi, un fel de stil „spiritual" atît politicului, cît şi Bisericii?

Dincolo de aripa sa, discursul însuşi, s-a spus, pune cîteva întrebări. „Decompartimentînd spiritualul", Macron s-a adresat nu credinţei, nici creştinismului, ci catolicismului. Celelalte religii au fost adăugate ca un refren civilizat. Punînd accentul pe „înrădăcinarea politicului în problema persoanei", el s-a adresat nu conştiinţelor, ci de la instituţie la instituţie: a vorbit Bisericii, ceea ce însemna Bisericii Catolice. Sigur că istoria Franţei e îndelung legată de prezenţa formativă a catolicismului, că celelalte confesiuni şi religii au aici o prezenţă mai recentă. Dar dacă „naţiunea franceză" îşi recunoaşte „particularitatea de a gîndi universalele" o va face oare ea în dialog preferenţial cu catolicismul, el însuşi aflat într-o reflecţie asupra sensului catolicităţii sale?

Oricum, discursul preşedintelui francez merge cu o admirabilă îndrăzneală pe calea nuanţei, a interogaţiei, a unui „umanism realist". Dislocă tabuuri ce păreau de neclintit, are aripă spirituală şi intelectuală. Are curaj. Are stil. Şi e nevoie de stil în lumea noastră, măcinată de multe feluri de vulgaritate.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniş. Cercuri de studiu şi prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

La şcoală

Civilizaţia euro-americană modernă a extins domeniul libertăţii şi pe cel al egalităţii. Ideologia iluministă a drepturilor omului s-a difuzat, cu toate parantezele totalitare, cîştigând teren şi devenind chiar un soi de natură inerentă regimurilor democratice. Tot mai mulţi oameni se bucură de autonomie şi de egalitatea şanselor, însă nu părem mulţumiţi: ne-am dori ca expansiunea acestor două valori fundamentale să continue pînă la instaurarea unei societăţi perfect libere şi complet egalitare. Fireşte, realitatea şi-a impus limitele, iar filozofia politică a evidenţiat adesea faptul că egalitatea şi libertatea se pot distruge reciproc (şi chiar au făcut-o, în felurite momente şi modalităţi). Mă gîndeam la aceste truisme zilele trecute, cînd am văzut blocajul anarhist, pe care grupuri de studenţi radicali l-au decretat în universităţi din Franţa. Ei şi-au ocupat şcolile ca în mai '68, pentru a protesta contra revenirii la examenele de admitere (păstrate doar în sectorul Marilor Şcoli create de Napoleon şi rămase, pînă azi, locul unde se reproduc elitele politico-administrative din Hexagon). Limbajul sloganurilor utilizate de tinerii care vor ca oricine să poată studia oriunde, mai presus de aptitudini şi de eforturile individuale, nu aducea nimic nou: e vechiul aer brutal al utopiei care pretinde imediata ei întrupare. Tensiunea dintre aceşti tineri (inclusiv cei admişi la Sciences Po) şi moderat-liberalul preşedinte reformist Emmanuel Macron ne-ar putea surprinde, dacă n-am cunoaşte acumularea tot mai agresivă de populism antielitist menit să continue tradiţia revoluţionară a abolirii oricărui privilegiu. În Franţa – şi în alte state occidentale foarte bogate –, educaţia e majoritar gratuită (la orice nivel), asigurările sociale sînt generoase (scobind gaura unui deficit public în curînd abisal), statul-providenţă se ocupă de toţi (inclusiv de cheltuielile pentru reunificarea familiilor imigrante), iar corectitudinea politică (asortată cu practica discriminării pozitive) a devenit normativă. E oarecum ciudat ca, în asemenea condiţii, să vezi că noua generaţie revine în stradă, exacerbînd o cultură a protestului pe care o credeam adormită. Lupta cu „privilegiile" maschează de fapt dorinţa de a aboli orice ierarhie de merit, cu gîndul unei societăţi fără clase, în care toţi sînt egali în sens absolut, în vreme ce statul preia, nivelator, toate responsabilităţile. Vindecată (inclusiv prin coerciţie legală) de nazism, Europa (unde bicentenarul naşterii lui Marx e celebrat la vîrf) nu pare la fel de imună la fantomele comunismului.

Peste Atlantic, descoperim o atmosferă cumva asemănătoare, însă numai aparent. Universităţile de top – ni se spune în varii editoriale şi studii – sînt inaccesibile celor săraci (deşi orice student cu mijloace materiale limitate poate obţine o bursă, dacă-şi demonstrează performanţa şcolară de excepţie). Ba chiar ar fi mitologic supraevaluate, pentru a alimenta un uriaş business. Într-adevăr, diferenţa dintre şcoala publică (de proastă calitate) şi aceste citadele din Ivy League e astronomică. Numai că doar prin acceptarea selecţiei severe ai garanţia că produci elite competitive la nivel mondial şi americanii continuă să înţeleagă acest lucru. Mulţi copii bogaţi au bani de taxe pentru a accede în cele mai bune universităţi, însă asta nu exclude meritocraţia internă. Există, bunăoară, Phi Beta Kappa, cea mai veche şi prestigioasă Honor Society, care are sedii în 10% din universităţi (evident, cele de top) şi recrutează 10% din studenţii din anul terminal (evident, pe cei mai buni, demni de calificativele *magna* & *summa cum laude*). În ţara *corectitudinii politice,* elitismul e paradoxal asumat, cît se poate de limpede. La noi, unde Bioterra „bate" Sorbona, comunismul supravieţuieşte printr-un climat antielitist de evident sprijin popular. Ni se pare tot mai firesc şi mai distractiv să încurajăm pe toate căile (inclusiv electorale) *idiocraţia* cea mai robustă. Roadele acestei mentalităţi nu s-au lăsat aşteptate: sînt deja pe piaţă, într-o abundenţă înfricoşătoare...

***Teodor Baconschi** este diplomat şi doctor în antropologie religioasă.*

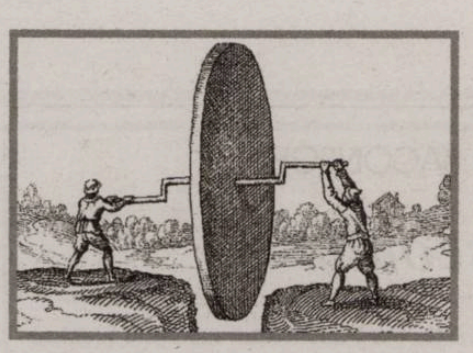

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Scurtul drum spre eșec al statului român

Statul român începe să fie tot mai mult o sumă de absurdități și mai puțin un ansamblu coerent de instituții funcționînd mai mult sau mai puțin competent în interesul societății. Încerc să le enumăr fără să am pretenția că încerc să construiesc o ierarhie a eșecului sau, în unele cazuri, a ticăloșiei evidente și militante.

CNCD – pînă nu de mult era un organism care sancționa motivat derapaje grave. S-a transformat în foarte scurt timp într-un soi de ridicol scut al diverșilor ofensați din cercurile apropiate lui Liviu Dragnea, neglijîndu-și sau anulîndu-și de-a dreptul misiunea de mediator, garant și supraveghetor al unui discurs care nu duce înspre extremism. Ca să amintesc doar una dintre deciziile recente, CNCD a decis să devină un soi de arbitru al glumelor, transformîndu-se peste noapte dintr-o instituție respectabilă chiar într-o glumă proastă. CNCD ar putea să-și administreze sieși o meta-sancțiune pentru rea-voință. Cu cîteva decizii cu evident substrat politic a reușit să își distrugă un bun renume construit în ani și care azi nu mai există. CNCD e în acest moment o fantomă inutilă și toxică.

Avocatul Poporului – prin refuzul de a prelua cereri de intervenție venite din societatea civilă sau din partea Opoziției, Avocatul Poporului s-a transformat într-un soi de consilier juridic de mîna a treia al Puterii. Și-a anulat astfel misiunea și, la fel ca în cazul CNCD, a devenit inutil, un organ inert în care o boală incurabilă scobește adînc și care, prin inacțiune, răspîndește în societate virusul distrugător al nedreptății.

Curtea Constituțională – alt arbitru care se bucură de cadourile echipei-gazdă. În 2012, Curtea Constituțională rămăsese ultima linie de apărare în fața unui asalt fără precedent împotriva oricărei instituții cu urme de autonomie. În fapt, ceea ce se întîmplă zilele acestea e un soi de act final al acelei tragedii parțial eșuate. CCR reușește să se îndepărteze tot mai mult de societate printr-o serie de decizii care încurajează cumva piața infracțiunilor din România. E neclar ce îi face pe judecătorii constituționali insensibili la subiectul acesta și la spiritul în care a fost scrisă legea fundamentală, dar efectele sînt relativ ușor de cuantificat urmărind numărul de dosare închise după ce deciziile Curții devin publice. O cifră pusă la dispoziție de DNA: 245 de dosare clasate după redefinirea infracțiunii de abuz în serviciu.

Ministerul Justiției – post-Rodica Stănoiu a existat un soi de înțeleaptă tradiție românească prin care miniștrii Justiției erau aleși dintre persoanele cu un oarecare trecut profesional ce nu putea fi contestat. Ba chiar s-a apelat adesea la independenți. Însă orice urmă de vagă competență, cumpătare sau înțelepciune a fost abandonată odată cu numirea la finalul lui 2016 a lui Florin Iordache. Ulterior, postul a fost preluat de Tudorel Toader, care a anulat orice prezumție de bune intenții ar fi putut să emită un ministru român al Justiției. Dl Toader nu numai că lucrează intens la destructurarea sistemului pe care îl conduce, ci și începe să pună pe agendă periculoase teorii suveraniste (nu ne spun nouă străinii ce să facem), ceea ce arată nu numai hotărîrea cu care acționează, ci și un orgoliu prost plasat și teribil de dăunător.

CNA – organism altădată militant în menținerea unui mediu audiovizual la parametri relativ decenți, e zilele acestea un soi de moluscă instituțională ce acționează în baza unor reflexe tot mai stinse. Ca un subcapitol aici, aș aminti megastructura care este televiziunea publică și care cheltuiește sume uriașe din banii contribuabilului pentru a întreține canale fără audiență, fără misiune și generatoare doar de scandaluri obositoare.

Serviciile secrete – un consens transpartinic dramatic face ca zona asta de instituții să se afle în afara oricărui control real al societății civile. Vinovăția aici este, repet, a tuturor factorilor politici începînd cu însuși președintele României, care a adoptat același *modus vivendi* al predecesorilor săi. Tolerează binevoitor independența absolută a oamenilor din servicii și, ulterior, caută scuze sau încearcă să acopere dezastrul prin tăcere sau mutarea subiectului în alte zone.

Nu sînt acestea singurele instituții care au uitat de ce există (ajunge să vă uitați la Ministerul Sănătății și la CNAS, sau la Ministerul Educației, sau la ANAF, alegeți oricare dintre ele, argumentele există). Sînt însă relevante pentru un fenomen prea puțin studiat: acela al eșecului gradual al statului.

Cu fiecare ratare a uneia dintre aceste instituții un principiu moare, o lege se golește de sens și un om sau o categorie de oameni decide că nu mai poate avea încredere în stat și decide fie să nu îi mai accepte regulile, fie să abandoneze cu totul și să plece din țară. Așa se explică și scîrba aceea mult hulită provocată unora de exercițiul banal al votului. Oamenii aceia nu sînt lipsiți de spirit civic, ci de încredere.

Nu cred că avem de-a face cu furtuna perfectă și în multe dintre aceste instituții există oameni care încă mai încearcă. Asztalos Csaba la CNCD, Lidia Stanciu la CCR, Doina Rusu la CNA și mulți alții. Însă toți aceștia sînt deocamdată minoritari. Instituțiile au fost populate cu persoane fără însușiri sau care își definesc viața după funcția deținută. N-a fost tot timpul așa și nu trebuie să rămînă așa.

Orice misiune politică își asumă Opoziția românească acum, trebuie să pornească de la prezumția că degradarea statului trebuie oprită. Pentru că încrederea într-un stat funcțional e esențială pentru un stat democratic.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

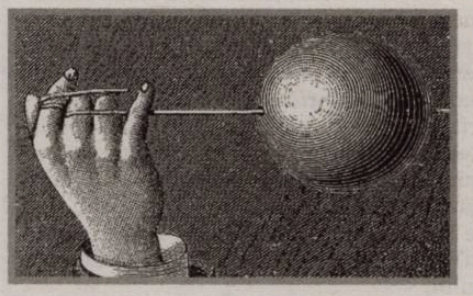

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Așteptări la Centenar

Institutul Național pentru Cercetare și Formare Culturală a lansat ediția 2017 a Barometrului de Consum Cultural. E un instrument de lucru pentru manageri culturali și pentru administrația publică. Pe de o parte, oferă o radiografie asupra participării culturale și asupra reprezentărilor pe care cetățenii le au cu privire la infrastructura și oferta culturală; pe de altă parte, ar trebui să se constituie într-un document de referință în elaborarea politicilor culturale. Probabil că ambele dimensiuni ale acestei cercetări sînt subapreteme: Centenarul Marii Uniri și patrimoniul cultural.

53% din respondenți sînt interesați în mare și foarte mare măsură să participe la evenimente culturale dedicate Centenarului Marii Uniri în județul lor, deși 58% din respondenți nu știu sau nu răspund la întrebarea ce fel de evenimente le-ar plăcea să fie organizate în localitatea lor cu această ocazie, iar 55% nu știu ce să răspundă sau nu răspund la întrebarea „Care e primul lucru care vă vine în minte cînd auziți sintagma Centenarul Marii Uniri?“.

Și mai spune ceva acest studiu: că românii nu sînt prea dornici să participe la evenimente comemorative.

ciate și, mai ales, subutilizate. Ar fi una dintre explicațiile pentru care barometrul indică, la fiecare ediție, aceleași inadecvări între așteptări și ofertă, aceleași inechități în ceea ce privește accesul la cultură, aceleași clivaje sociale... Sînt greu de urmărit aceste evoluții pe domenii distincte (consum de carte, de cinema, de teatru etc.), căci, deși metodologia e unitară, direcțiile de investigație diferă de la o ediție la alta a Barometrului; e sigur însă că distanța între marile orașe, pe de o parte, și mic-urban și rural, pe de altă parte, se accentuează. Anul acesta, cercetarea s-a concentrat pe două mari

Rezultatul cercetării nu e surprinzător. E vorba, aici, în primul rînd de o problemă de comunicare a autorităților: sîntem (aproape) la jumătatea anului și nu a existat încă o pregătire a opiniei publice pentru Centenar. Dincolo de acel logo creat special pentru jubileu și care apare pe antetul multor documente emise de instituții, dincolo de cîteva emisiuni la posturile publice de radio și televiziune, nu s-a făcut mare lucru în a comunica despre subiect. În plus, tema Centenarului e parazitată de tot felul de mici conflicte legate de finanțarea evenimentelor (cu concursuri

Regele Ferdinand

© wikimedia commons

de proiecte anulate și reluate etc.). Ce să mai înțeleagă oamenii dintr-o temă oricum abstractă? Lasă că nici în școli probabil că nu s-a insistat în nici un fel asupra subiectului Marii Uniri de acum 100 de ani. Și mai spune ceva acest studiu: că românii nu sînt prea dornici să participe la evenimente comemorative (50% nu au participat niciodată la un asemenea eveniment, 47% nu așteaptă cu nerăbdare aniversarea Centenarului).

Un alt fenomen interesant relevat de ediția curentă a Barometrului se referă la identitate și la patriotism. La întrebarea „Dumneavoastră din care grup vă simțiți că faceți parte?“, respondenții se identifică în primul rînd cu nivelul local (comuna sau orașul în care locuiesc – 65%), în al doilea rînd cu nivelul județean (51%) și abia în al treilea rînd cu nivelul național (40%). Ce se întîmplă la nivel local e mai semnificativ pentru oameni decît ce se întîmplă pe plan național. Revirimentul patriotismului local e semnul conservării unei diversități, al păstrării unor elemente de identitate locală. Dar și – poate – un semn al izolării comunităților locale. Această izolare ține adesea de absența infrastructurii și de incapacitatea administrativă, și ar trebui să fie un semnal pentru riscul de pauperizare.

Și ar mai fi un element constitutiv al apartenenței/mîndriei locale: patrimoniul. Identificat ca o valoare, totuși neglijat. Aproape 70% din români sînt conștienți de obiectivele de patrimoniu cultural material din localitatea lor (la nivelul orașului București sînt chiar 83%). Însă 36% nu au putut numi un obiectiv de patrimoniu. E, iarăși, o chestiune de comunicare și de educație: autoritățile fac prea puțin pentru a pune în valoare... valorile.

dosar DILEMA VECHE

Coordonator: Sever VOINESCU
Dosar realizat cu sprijinul Auchan România

România neîmblînzită

Texte și opinii de:

- Ovidiu Neculai BUFNILĂ (Societatea Ornitologică Română)

„De la șoimi la acvile“

- Livia CIMPOERU (WWF România)

„Despre mieunatul melodic al unui prădător discret“

- Virgil Alexandru IORDACHE (Facultatea de Biologie, București)

„Starea naturii și dezvoltarea durabilă“

- Silvia OLTEANU (Asociația Profesorilor de Biologie „Ecoterra“)

„Educația ecologică“

- Elena STANCU (jurnalistă)

„Reîntoarcerea zimbrilor“

- Radu SUCIU (Institutul de Cercetare și Dezvoltare a Deltei Dunării)

„Specia-fanion a Dunării“

argument

Unele lucruri trebuie păstrate așa cum sînt

Cînd documentarul *România neîmblînzită* a ajuns pe ecrane, am avut imediat convingerea că avem un eveniment căruia revista noastră merită să-i dedice un Dosar.

Caracterul excepțional al documentarului vine, în primul rînd, din calitatea sa intrinsecă. Filmat cu un profesionalism de top mondial, *România neîmblînzită* este mai mult decît un film tocmai pentru că, filmic, este desăvîrșit. *România neîmblînzită* este o atitudine, o subtilă pedagogie și o poveste despre noi înșine.

Atitudinea documentarului este un amestec dintre o încîntare manifestă și o îngrijorare subîntinsă. Motto-ul filmului (muzică pentru urechile unui conservator ca mine!) spune că „unele lucruri trebuie păstrate așa cum sînt“. În lumea de azi, ca să știi ce să păstrezi îți trebuie multă înțelepciune și ca să poți păstra îți trebuie multă putere. Greu de strîns o sumă semnificativă a acestor doi termeni!

Privind acest film, mi-am adus aminte de vorbele lui Alfred Hitchcock: „În filmele artistice, regizorul este Dumnezeul, în documentare Dumnezeu este regizorul“. Și de aici a mers în mintea mea gînd după gînd și nu mi-a trebuit mult să-mi dau seama că destinul *României neîmblînzite* este acela de a genera idei și dezbateri.

Nu știu dacă *România neîmblînzită* va reuși să educe în spirit ecologic și estetic pe foarte tinerii mei compatrioți. Dar știu că-i va încînta și le va face țara ceva mai dragă decît îmi imaginez că le este. Sigur, orice documentar informează și aspiră să formeze. Însă *România neîmblînzită,* în plus, inspiră.

Dosarul de față este doar o posibilă abordare a acestei teme enorme, superbe și foarte dificile care este natura României. Cîntînd în struna filmului, încercăm să ducem mai departe miza lui. (**Sever Voinescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Radu PARASCHIVESCU

În absența micului dresor

De ce e România din film neîmblînzită? Fiindcă lipsește îmblînzitorul. Măsura tuturor lucrurilor, trestia gînditoare și celelalte metafore sub care circulă omul prin lume nu se arată timp de nouăzeci și trei de minute. Bagheta lui de dresură nu e atît de lungă încît să acopere o țară și să facă din ea un circ. Ești scutit de prezența lui și liber să vezi, cu ochii mari și cu respirația de multe ori ținută fără să-ți dai seama, de toate în despletirea acestei Românii ascunse: acvile de munte și rîși, iepuri și cai, lupi și șerpi de apă, mistreți și fluturi. Oameni, în schimb, nu vezi și poate că ăsta e unul dintre mesaje. Fiindcă omul nu e doar singurul animal care se poate rata, ci și singurul făcător de rele în numele binelui, după o rețetă pe care a testat-o îndelung în istorie, de la Inchiziție pînă la comunism. Omul lipsește din *România neîmblînzită.* Dar ca să nu crezi că nu poate da buzna acolo unde domnește deocamdată puritatea sălbatică, pe la sfîrșit ți se arată un versant scalpat. O fostă pădure devenită cioturi. Avertismentul nici n-ar mai fi avut nevoie de glasul lui Rebengiuc. Imaginea nu face doar cît o mie de cuvinte, ci și cît trunchiurile executate la porunca sultanei Cherestea și a curtenilor ei penali.

Și pînă la ipostaza ei neîmblînzită, România a fost o bună purtătoare de supranume și etichete. A fost pe rînd eternă și fascinantă sau pur și simplu surprinzătoare. A fost grădina Carpaților sau, la alegere, a Maicii Domnului. Prințul Charles i-a simțit de la prima vizită parfumul vechi și i-a lăudat, deghizînd reprosul în compliment, atemporalitatea.

„Un film-bucurie, un film-libertate, un film-frumusețe. Un documentar care m-a îmblînzit."

MELANIA MEDELEANU, fondator al MagiCamp

„România neîmblînzită *are imagini care vor deveni iconice și care vor redefini imaginarul nostru colectiv legat de cum ne reprezentăm sălbăticia."*

ALEX GĂVAN, alpinist

Timelesness, a sunat verdictul gurii princiare cînd i s-a cerut un cuvînt de sinteză pentru ce vedea. După prințul Charles au venit și alți străini care se poartă mai frumos cu țara noastră decît o facem noi, irosiți în imnuri identitare cu lacrima în colțul ochiului și cu iile săltîndu-ne patriotic pe piepturi. Nu și-au sforăit declarațiile de amor pentru România, preferînd să se pună în slujba ei fără tam-tam. Iar acum au apărut, de peste gard *(off the fence,* cum ar veni), alți englezi care s-au decis să ne arate ceea ce nu mai știm, nu mai sîntem în stare sau nu mai vrem să vedem. Și anume, că trăim înconjurați de o comoară pe care, dacă nu sîntem atenți, riscăm s-o pierdem.

Cîrcotașii vor găsi, de bună seamă, de ce să se agațe dacă vor hotărî că filmul nu trebuie să le placă. Îi vor imputa aerul de oră de dirigenție combinată cu un soi de teleenciclopedie cu areal românesc. Se vor simți dăscăliți și, poate, puși la colț. Ba s-ar putea chiar să adulmece, în prezența englezilor de la Off the Fence, primejdia unor iscoade care, în spatele cinegestului, vor să vadă ce mai e de prădat prin țărișoară. Bănuiala lucrează non-stop și nu cere răgazuri. Însă nici chiar suspicioșii de vocație nu pot contesta una dintre marile virtuți ale *României neîmblînzite:* că e un mijloc impecabil de deschidere sau de redeschidere a ochilor. Nu doar Zuleiha din romanul lui Guzel Iahina și-i deschide, ci și noi, cei care slalomăm printre blocuri și călcăm pe pășuni de asfalt. Noi, cei care nu mai știm cum se schimbă hainele unei coline și care n-am văzut vreodată o capră neagră de veghe în vîrf de munte sau un cal în ritualurile febrile de dinaintea împerecherii.

„Sîntem deja uitarea ce vom fi." Așa începe epitaful lui Borges, așa se cheamă un roman al lui Héctor Abad Faciolince, asta se cuvine să murmurăm, ca pentru noi, în prezența acestei bucăți de lume care nu se poate împotrivi răului pe care i-l facem. *România neîmblînzită,* care trăiește în orizontul *hashtag*-ului „Rezist" fără să-l afișeze, e genul de film care, tocmai prin frumusețea lui crudă și netrucată, îl invită pe fiecare dintre noi să devină sau (mai rar) să rămînă un locuitor critic și autoexigent. Să accepte că e nevoie de o chirurgie a reformei. Și să spere că semenii lui cu mai mult suflet și mai multă păsare vor deveni „poliatri". Adică oameni care nu vindecă boli, ci cetăți, orașe și minți înnămolite.

Fiecare dintre cei care au văzut *România neîmblînzită* poate decupa la repezeală cinci episoade crude sau tandre. Și fiecare poate ieși din sală cu speranța de extracție scandinavă după care fericirea e cea mai bună metodă de educație. E bine, e frumos, dar nu e suficient. Eficiența pedagogică a filmului va fi confirmată abia cînd un biped citadin își va opri mîna gata să arunce hîrtia pe trotuar. Sau cînd un gataragiu compulsiv va intra în greva fleicii.

***Radu Paraschivescu** este scriitor. Cea mai recentă carte este* Două mături stau de vorbă, *Editura Humanitas, 2018.*

Teodor BACONSCHI

Un documentar de nota 10

Generația mea (născută la începutul anilor '60) a aflat cuvîntul „ecologie" din revista *Prisma,* editată de Ambasada RFG la București: în anii '80, conceptul de *natură-casă-a-ființei* ne era străin, chiar dacă îi redescopeream pe gînditorii presocratici, *via* Heidegger... În școala comunistă, aveam de-a face numai cu gigantismul industrial și reprezentarea naturii dezlănțuite, care va fi pînă la urmă supusă de voința Omului prometeic. Natura aceea turbulentă nici nu prea avea de ales: forța ingineriei, a științei, a rațiunii și a progresului economic planificat se impunea implacabil, punînd capăt mileniilor de frică, beznă și nesiguranță care definiseră condiția umană înainte de marea emancipare specifică Modernității. Abia generația postcomunistă a redescoperit natura ca aliat, mister, sursă de energie, spațiu de regenerare și prilej de comuniune cu Viața însăși. Copiii care au crescut cu National Geographic Channel, Discovery și alte asemenea stații TV „naturaliste" au fost și prima serie de români interesați de sporturile în aer liber, de prezervarea unor situri amenințate sau de campaniile globale susținute de Greenpeace. Pînă astăzi, tema biblică (omul va coloniza planeta ca suveran predestinat al ei) și tema neopăgînă (Mama-Natură, izvor de șarm și vindecare perpetuă) se amestecă în imaginarul nostru colectiv, disputîndu-și prioritatea și căutînd o sinteză care să împace dezvoltarea și supraviețuirea speciei. Unii caută o singură cale, condamnînd orice compromis. Alții își dau seama că excesul ideologic produce mitologii înșelătoare, de care e bine să ne debarasăm. Adevărul este că nu ne-am decis: vrem și dezvoltare rapidă, și prezervarea naturii! Această dilemă nu și-a găsit soluția nici în viața politică, nici în dezbaterile academice sau în opinia publică. Pentru a ne convinge, e suficient să rememorăm saga în coadă de pește a Roșiei Montana...

„Am descoperit foarte multe lucruri noi și îmi dau seama cîte ar mai fi de învățat. Filmul mi-a deșteptat interesul, curiozitatea, bucuria de a privi."

MAIA MORGENSTERN, actriță

„Un documentar minunat despre România nevăzută. Despre supraviețuire, despre miracolul naturii."

TUDOR GIURGIU, regizor

Iată însă că un film memorabil – *România neîmblînzită* – aduce cele de mai sus la ceasul tehnologiei contemporane: un documentar verde, care ne livrează sinteza principalelor frumuseți naturale din țara noastră, punînd la bătaie filmări subacvatice sau cu drona, precum și scene de *close-up* adunate într-un scenariu contrapunctic: o natură virgină, atemporală, din care omul lipsește (sau a dispărut, lăsînd numai vestigiile Histriei), e în final deschisă pedagogic spre omul-responsabil, invitat să priceapă că nu are nici un merit pentru că locuiește un teritoriu supradotat prin biodiversitate: meritul apare doar din momentul în care el protejează patrimoniul natural moștenit. Adică atunci cînd nu mai e un consumator necioplit, ci un partener lucid, tandru, proactiv, energic în autolimitarea lui sapiențială. Am privit încîntat rezultatul acestei munci de echipă (cu vocea lui Victor Rebengiuc și o coloană sonoră de mare acuratețe) și mă bucur că grupul Auchan Retail (comanditarul) a investit inteligent în capitolul CSR, cam precar ilustrat în multinaționalele din România. Produsul – filmat timp de un an, prin traversarea celor patru anotimpuri – merită proiectat în toate școlile din țară, pentru că reușește să instruiască fără să devină soporific, dar și pentru că oferă un catalog exhaustiv al speciilor care dau preț zestrei noastre biotopice: berzele, pelicanii din Deltă, acvila carpatică, ursul brun, rîsul carpatin, zimbrul (fie el izolat în rezervații), lupii, caprele negre, morunul, șarpele de apă și multe alte vietăți solemne sau umile, adunate într-o diorama palpitantă.

Autostrăzi n-am tăiat peste munți, așa că minunățiile naturii noastre sînt încă ferite mai mult prin subdezvoltare, decît printr-o cultură ecologistă devenită bun intelectual obștesc. Or, tocmai asta vrea să ne indice documentarul: că *neîmblînzirea* nu trebuie să fie un efect, ci un scop. Acum, dacă te uiți la alte națiuni europene (spaniolii, italienii, britanicii etc.), poți vedea că interesul capitalist a distrus pînă nu demult mai tot ce posedau ca patrimoniu natural. Dar vezi și că noua conștiință geoecologică răstoarnă tendința, corectînd excesele și restaurînd potențialul (păduri, ape, specii periclitate) cu o viteză elocvent-optimistă. E o chestiune de politici publice și de educație. Venind mai la spartul tîrgului, am putea reține bunele practici, compensînd măcar acum dezastrul prin care oricum am trecut (dată fiind industrializarea super-poluantă din deceniile comuniste). *România neîmblînzită* ne dăruiește o lecție de bun-simț și un respiro spiritual de care chiar avem cu toții nevoie. Nu rataţi vizionarea!

***Teodor Baconschi** este diplomat și scriitor.*

„Ne-am dorit un film care să stîrnească interesul pentru cunoaștere"

interviu cu Alex PĂUN

Ce este România neîmblînzită?

În cuvintele cele mai simple, un film documentar despre natura din România. Pelicula durează 90 de minute și cuprinde secvențe filmate în zone precum Munții Carpați, Delta Dunării, rîul Mureș, Histria. Documentarul înfățișează natura țării, așa cum arată aceasta de la un anotimp la altul: începe cu cadre iernatice, trece prin toate celelalte anotimpuri și se încheie cu imaginea unei păduri înghețate de revenirea gerului. Ciclul unui an, așadar. Conceptul documentarului, firul roșu care subîntinde toată povestea, este lupta vietăților pentru supraviețuire. Lupta dintre specii, dar și lupta cu diferitele ordalii ale anotimpurilor: vifor, arșiță, hrană greu de găsit etc. În centrul atenției se află fauna, deși secvențele despre floră nu lipsesc.

Cine a realizat filmul?

Sînt trei organizații mari și late care se află în spatele proiectului. Mai întîi, o casă de producție din Marea Britanie: Off the Fence, care are sediul la Bristol și care, de mai bine de douăzeci de ani, se ocupă cu realizarea de filme documentare. Ei au făcut *România neîmblînzită*. Ei au livrat profesioniștii, tehnica și experiența de care e nevoie pentru a pune pe lume un astfel de lungmetraj. Celelalte două organizații-cheie sînt Auchan Retail România, pentru care lucrez și eu, și The European Nature Trust, finanțatorii demersului. Presa de la noi relatează, arareori, binefacerile datorate marilor companii, dar Auchan e printre organizațiile care au avut mereu și altfel de mize decît cele strict economice. Companiile fac, adeseori, mult bine. Numai toamna trecută, de pildă, Auchan a organizat o acțiune silvică uriașă la nivel național, acțiune în urma căreia au fost plantați 85.000 de puieți. Cît despre The European Nature Trust, aceasta e o organizație non-guvernamentală preocupată de mediu. La noi în țară, derulează programe de educare a elevilor în spiritul respectului pentru natură. Ca să rezum, triumviratul dindărătul *României neîmblînzite* arată așa: o casă de producție, o companie, un ONG.

Cînd a început lucrul la film și cum a arătat procesul de producție?

Aș delimita două etape: perioada de producție și perioada de post-producție. Perioada de producție înseamnă intervalul de timp în care s-au făcut filmările. Acest interval a început în toamna lui 2016 și s-a terminat un an mai tîrziu, în toamna lui 2017. În această etapă, Off the Fence au avut libertate totală de acțiune: au ales în ce locuri din România vor filma, au decis ce specii și ce fenomene naturale merită luate în cătare, au trimis cameramani și tehnică în zonele unde s-a turnat. S-a filmat în 18 regiuni, s-a folosit un contingent de 22 de cameramani, s-au obținut sute de ore de material video. Britanicii au călătorit mii de kilometri în România și au folosit toate tipurile imaginabile de vehicul: automobil, avion, elicopter, barcă, sanie motorizată, mașinuță de golf.

A doua etapă a început atunci cînd, întregul material video odată adunat, Off the Fence a trimis în România un prim montaj, o primă versiune a filmului. Era, inevitabil, un material rudimentar, un șantier abia schițat, o promisiune de film mai degrabă decît un film. Totuși, acel moment din toamna lui 2017 a fost crucial. Dacă pînă atunci finanțatorii fuseseră o prezență mai degrabă palidă în cadrul proiectului (livrau banii și cereau, din cînd în cînd, unele rapoarte de activitate), începînd cu post-producția ei au devenit mai atenți la proiect și la filmul care, încet-încet, se încropea. Post-producția e etapa în care se decide ce secvențe rămîn în film și ce secvențe ies, etapa în care se compune muzica, în care se scrie o narațiune, în care se rafinează imaginile (culoare, lumină, limpezime), în care se înregistrează vocea actorului ce spune povestea. La urmă, toate acestea (imagine, muzică, voce) sînt puse laolaltă, pentru a obține produsul final. În cazul *României neîmblînzite,* post-producția a durat șase luni, după ce producția durase, ea, un an. În total, realizarea peliculei a pretins un an, șase luni și trei zile.

Care a fost rolul dvs.?

Vedeți, eu sînt un simplu intelectual umanist. Un literat. Nu am nici un trecut în industria cinematografică și nu am nici o pregătire științifică, atunci cînd vine vorba de plante și animale. În etapa producției, rolul meu a fost modic: îi mai întrebam pe cameramani prin ce zonă a țării se află, parcurgeam sumarele lor rapoarte de activitate, mă asiguram că ei primesc, lună de lună, sumele de bani de care aveau nevoie. Într-un rînd, în vara lui 2017, i-am și vizitat în Delta Dunării, unde se străduiau să filmeze cai și șacali. Am cunoscut, acolo, niște englezi simpatici, modești, perfect obișnuiți cu viața grea pe care o presupune filmatul în natură.

Contribuția mea a devenit substanțială în etapa post-producției, odată ce am primit prima schiță de film. Am preluat atunci, în mare măsură, efortul de coordonare a echipei. Lipsit de pregătire cinematografică și științifică, am încercat să compensez prin alte calități. Am o mare putere de muncă, o dorință aproape maniacală de perfecțiune, instincte artistice, un mod de lucru organizat, o anumită cultură a ideilor.

Și ce ați făcut, mai precis?

Am luat o serie întreagă de decizii artistice și ideologice. Am rafinat conceptul producției. Am văzut montajul propus de Off the Fence, l-am evaluat și, apoi, am propus o serie întreagă de modificări. Tot astfel am făcut la al doilea montaj, la al treilea montaj, la al patrulea, pînă cînd am ajuns la o variantă în acord cu viziunea mea. Cele mai multe dintre intervențiile mele au privit scenariul (ce subiecte au precădere, în ce ordine înșiruim secvențele, cu ce deschidem filmul, cu ce-l încheiem etc.), narațiunea *(i.e.,* textul care, cale de 90 de minute, însoțește imaginile), conceptul general (ce mesaje trebuie să transmitem, ce trebuie să evităm, care e tonul optim, cum trebuie să sune muzica), aranjamentul sonor final (volumul muzicii, al vocii și al sunetelor din natură, locul exact din film în care pică fiecare replică sau notă muzicală etc.).

Cu cine ați mai colaborat, în tot acest timp?

În afară de Off the Fence aș evoca doi oameni care au avut un aport esențial și pe care publicul românesc nu are cum să-i cunoască. Unul dintre ei este Nainita Desai, compozitoarea muzicii. Nainita este o londoneză de 50 de ani, specializată în muzică de film. A semnat coloana sonoră pentru producții difuzate de BBC, Discovery Channel, HBO, National Geographic. De-a lungul anilor, a colaborat cu Werner Herzog, Bernardo Bertolucci, Peter Gabriel. În cazul *României neîmblînzite,* ea a primit montajul final al peliculei și a gîndit bucăți muzicale pentru fiecare cadru. O muncă gigantică, pentru că nu e suficient să scrii cîntece frumoase, trebuie ca fiecare notă să pice matematic peste microcadrul pentru care a fost gîndită. Odată scrisă partitura, piesele au fost înregistrate în două etape: o parte dintre piese, cu un grup de 16 instrumentiști profesioniști din Londra; celelalte, în Cardiff, cu BBC National Orchestra of Wales. Seșiunea din Cardiff, trebuie spus, a folosit 73 de instrumentiști.

Un alt colaborator decisiv a fost sunetistul Andrew Wilson. Cu o experiență profesională de peste 25 de ani, Andrew a lucrat pentru unele dintre cele mai prestigioase filme documentare din istorie: *Monkey Kingdom, Bears, Earth, Deep Blue*. Și, acum, pentru *România neîmblînzită*. Aranjamentul sonor final cu el l-am făcut. Peste ce imagine trebuie să pice o anumită replică? Cît de tare trebuie să se audă, într-o anumită secvență, muzica? Unde o plasăm, astfel încît să nu obtureze sunetele emise de animale? Pentru întregul film, răspunsul la aceste întrebări ne-a luat patru zile pline. A fost epuizant, pentru că a trebuit să vedem fiecare secvență de cîte zece ori. L-am înțeles perfect pe Andrew cînd, în a treia zi, extenuat, a exclamat nu prea englezește: „Îmi vine să mă urc pe un pod și să mă arunc!"

Care au fost mizele proiectului?

Ne-a interesat un film educativ, care să stîrnească în tineri interesul pentru cunoaștere. De aceea am vrut și floră, și faună; de aceea am vrut toate mediile (terestru, acvatic, aerian, rupestru); de aceea s-a mers în mai multe zone din țară (nu doar în pădurile din Carpați sau doar în Deltă); de aceea am vrut să avem și mamifere, și pești, și păsări, și reptile, și insecte, și flori, și arbori; de aceea am folosit hărți; de aceea am vrut să avem toate animalele reprezentative din România. Ne-a interesat, apoi, un film-spectacol, o operă de artă, o creație care să-i facă pe oameni să se îndrăgostească de natură. Numai dacă se îndrăgostesc, ei vor avea chemarea să o protejeze. A doua miză a peliculei este, deci, ecologică și strategia noastră a fost să îi cucerim pe oameni: imagini frumoase, o muzică așijderea, vocea unui mare actor, un text lucrat de literați, un epilog în care lirismul și apelul la responsabilitate își dau mîna. Pentru cele două obiective (1. tinerii trebuie să cunoască lumea de dincolo de orașe și 2. oamenii trebuie să se îndrăgostească de natură, dacă vrem s-o îngrijească), am sacrificat orice alte considerente.

Sînteți mulțumit de ce a ieșit?

Cred că, din punct de vedere artistic, *România neîmblînzită* e o reușită. Imaginile și muzica sînt memorabile, textul e limpede, povestea curge. Cred că filmul e o reușită și din punct de vedere științific. Nu spun că nu pot fi descoperite inexactități, dar ansamblul ține. Pentru tineri mai ales, documentarul e o bună introducere în ceea ce va să zică natură. Mai sînt mulțumit și de mesajele morale ale filmului. Nu cred că am greșit în privința asta. Am vorbit despre frumusețea țării, dar am evitat notele naționaliste. Am făcut un apel ecologic, dar fără să cădem în acel extremism ideologic pentru care tot ceea ce face omul e vinovat și pentru care civilizația modernă e o rușine. Am preferat, în toate, moderația.

(Varianta integrală a interviului poate fi citită pe dilemaveche.ro)

Întrebările aparțin redacției.

„Am avut privilegiul de a urmări în avanpremieră acest film superb. Imaginile sînt spectaculoase, fabuloase, iar muzica vine întotdeauna să le sublinieze."

ALEXANDRU TOMESCU, violonist

„Este un documentar pe care l-aș recomanda tuturor adulților, dar mai ales copiilor."

ANDREEA ESCA, jurnalistă

„Sînt 90 de minute puternice, în care nici nu știi ce să admiri mai repede: frumusețea peisajelor, muzica perfect sincronizată cu imaginile, vocea lui Victor Rebengiuc."

ANDREEA RĂDUCAN, gimnastă

„Un documentar extraordinar de important, o recunoaștere copleșitoare a cît de binecuvîntată a fost și este această țară, dar și un semnal de alarmă cu privire la viitor."

IRINA IORDĂCHESCU, soprană

Sever VOINESCU

Lecția engleză

Puține idei sînt mai fixe în mintea oamenilor de peste tot și dintotdeauna decît aceea că geografia determină istoria. Și prin istorie înțeleg nu doar suma întîmplărilor militare, politice, religioase ori economice ale unei țări, ci și moravurile, sentimentele, ideile care animă corpul social. Cine nu știe că există o legătură profundă, de nu chiar una de determinare, între cadrul natural și „naturelul" oamenilor care-l locuiesc? Prejudecata publică spune că orice face un italian se explică prin soare și Mediterana, orice face un norvegian se explică prin ploaie și nori – noi, cel mai adesea, sîntem explicați prin ciobănitul transhumant, adică tot printr-o legătură directă cu geografia. Culoarea pielii și a părului, apucăturile și vitalitatea, ethos-ul și faimoasa *Weltanschauung* – tot ce definește antropologic o tipologie etnică ori regională este determinat de geografie.

Putem, așadar, să-i cunoaștem mai bine pe români privind natura României. Iar dacă privim chiar noi spre ceea ce ne-a dat Dumnezeu drept context natural de viață, se cheamă că privim chiar în oglindă. Și de aici începe, de fapt, dificultatea, căci nimic nu e mai greu decît să vezi în oglindă, chiar dacă nimic nu e mai ușor decît să-ți îndrepți ochii spre geamul care reflectă totul.

Cu toate astea în cap, m-am așezat în fotoliul în care fusesem cu gentilețe poftit și am privit documentarul *România neîmblînzită,* realizat de britanicii de la Off the Fence și finanțat de Auchan România (regia Thomas Barton-Humphreys, scenariul Thomas Barton-Humphreys & Alex Păun). Mă așteptam la un documentar din seria plictisitoare *Din frumusețile patriei noastre, România,* poate ceva mai bine filmat decît în prăfuitul stil „Sahia". Cînd colo, am fost expus unei călătorii prin frumusețile unei țări care aproape îmi e străină. Nu pentru că nu văzusem niciodată acele păduri, acei munții, Dunărea și Delta, lacurile de șes și lacurile dintre creste. Le văzusem pe toate. Dar documentarul mi le arăta altfel. Nu era vorba despre natura propriu-zisă, despre peisajul și populația lui botanică ori zoologică, ci despre ceea ce însuflețește peisajul. Vedeam elanul vital, spiritul locului, miracolul care-l face să fie natură și nu poză. Cu un cuvînt la modă acum, *vedeam* „energia" primă a locului în care

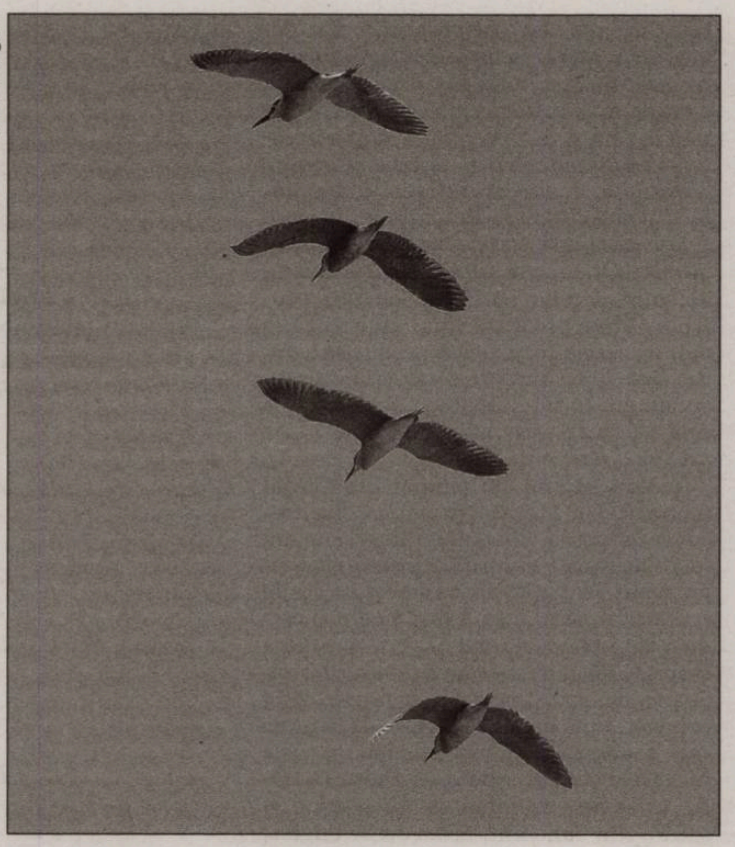
© M. Milligan

„Nu ați mai văzut un asemenea documentar despre România. Are cele mai incredibile filmări, dar și o poveste care se desface în capitole legate organic. România neîmblînzită *este un eveniment."*

MARIUS CONSTANTINESCU, jurnalist

trăiesc, îi percepeam *„vibe"*-ul natural. Astfel, totul arăta altfel și m-am întrebat imediat: trăiesc eu în această Românie? Cu această întrebare surprinzătoare și, admit, într-o mare măsură destabilizatoare, am plecat de la proiecție.

Există, fără îndoială, un peisaj ideal al țării, mitizat în frumusețea clasică, învățată la școală ori, pentru cei mai citiți, filozofat în acel „deal-vale" al lui Lucian Blaga. Un peisaj rural, neatins de om și în care, dacă totuși există oameni, ei sînt frumoși, curați, cuminți și spontani – oameni *naturali*. Acest peisaj se află în sufletele celor mai buni dintre noi, despre care cei mai pragmatici spun, imediat, că nu (mai) există în realitate. Sufletele bune sînt capabile să compună ceea ce criticii de artă numesc în pictură „peisaj orientat etic și compus artisticește".

Tradiția descoperirii propriei țări.

Ei bine, *România neîmblînzită* nu recreează un peisaj, nu repovestește nimic, ci pur și simplu îți arată ceea ce există într-un fel în care tu, cel care trăiești zi de zi și ceas de ceas în acest cadru, nu mai știi să vezi.

Dacă admitem, așadar, că sîntem precum este natura pe care o locuim, atunci oglinda pe care documentarul *România neîmblînzită* ne-o pune în față este greu acceptabilă pentru că, vreme de mai bine de oră, ne arată mai frumoși decît credem că sîntem și, în ultimele minute, ne arată mai răi decît putem admite. Peisajul nu e moral sau imoral, dar ceea ce facem noi cu acest peisaj este.

În fine, adaug că nu e deloc întîmplător că ochiul care a văzut această Românie pe care românii nu o văd, adică o Românie neîmblînzită, este străin. Avem, deja, o tradiție a descoperirii propriei țări prin ochiul altora. Sigur, ne vede un ochi profesionist, perfect antrenat să vadă natura în toate pliurile ei altfel insesizabile de către ochiul opiniunii publice. Dar un ochi străin, deprins cu alte reliefuri, alte culori și o altă dinamică a naturii, un ochi care știe să perceapă noblețea unui peisaj deloc spectaculos și evghenia unui animal socotit îndeobște banal.

Admitem, desigur, că un documentar despre natura României nu poate fi spectaculos. N-avem nici gheparzi care sprintează spre gazele cu 100 km/h, nici balene albe înălțîndu-se cît o corabie din adîncuri albastre pentru ca apoi să cadă sub o masă copleșitoare într-un *„splash"* ca un foc de artificii, n-avem nici urși albi bătînd ghețuri nesfîrșite cu ochi tandri și boturi pline de sînge de focă. Naturii noastre îi lipsește, în termenii sacrului, *tremendum,* însă nu-i lipsește deloc *fascinans*. Și primesc lecția de fascinație de la acești britanici, pentru că simt respectul cu care s-au apropiat de țara mea. Abordarea realizatorilor *României neîmblînzite* este de o nobilă delicatețe, are o eleganță aristocratică și o blîndețe respectuoasă – de aceea, rezultatul cinematografic îmi pare peremptoriu.

Radu VANCU

Un șoc al frumuseții

Cred că tocmai pentru noi, românii, e greu de acceptat că există atîta frumusețe obiectivă în țara noastră pe cît se vede în *România neîmblînzită*. Sîntem atît de deprinși să ne pictăm țara folosind materiile toxinelor și ale acizilor sarcasmului (în felul în care avangardiștii își construiau tablourile inserînd colaje de dejecții și chiar de excremente, sau în felul în care Andre Serrano construiește fotografii mistic-scandaloase precum *Christos în urină),* încît găsim surprinzător și aproape inacceptabil faptul că există o asemenea cantitate de frumusețe în România. E un șoc al frumuseții cel pe care-l trăiește spectatorul român, asemănător cu șocul oxigenului după hipoxie; și, ceea ce e cu adevărat important, un șoc al frumuseții *proprii*. Deci așa arată acest ținut al plîngerii perpetue, al deprimării incontinente, al catastrofismului fără saț̦iu? Așa arată, care va să zică, infernul nostru – adică atît de policolor, de hipnotic, de *paradiziac?*

„Natura nu face nimic inutil."

ARISTOTEL

„Natura este mereu la modă."

(autor necunoscut)

Se înțelege, așadar, care cred că e enormul merit al documentarului *România neîmblînzită:* el reușește nu doar *to restore paradise,* să restaureze paradisul, cum scrie undeva Ezra Pound – ci să pună o oglindă cu un chip paradiziac în fața unei conștiințe care se percepe drept iremediabil infernală. Restaurează, altfel spus, paradisul *pe locul* infernului, *din materia* lui – și abia asta e cu adevărat spectaculos, cu adevărat impresionant. Pentru orice cetățean român rațional, va fi greu să se mai perceapă drept cetățean al infernului după ce a văzut *România neîmblînzită;* pentru orice campion al urii de sine (care e, după Luca Pițu, sentimentul nostru național), va fi greu să se mai deteste după ce a văzut acest film.

România neîmblînzită e, așadar, unul dintre cele mai eficiente gesturi recente împotriva urii noastre de sine. Acest film surprinzător ne demonstrează, obiectiv, fără putință de dubiu, că putem fi chiar admirabili, că am putea la o adică ceea ce nici în fantasmele noastre cele mai îndrăznețe nu credeam: *să ne iubim*. Nu cunosc elogiu mai mare care ar putea fi adus acestui film. Sau oricărui alt obiect artistic.

***Radu Vancu** este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Zodia cancerului. Jurnal 2012-2015, *Editura Humanitas, 2017.*

Elena STANCU

Reîntoarcerea zimbrilor

După 150 de ani de cînd a dispărut din România, zimbrul s-a reîntors în Pădurile Neamțului.

Zimbrul din fața mea e masiv și amenințător, dar se mișcă cu o lentoare aproape grațioasă, apucă iarba ruginie cu vîrful buzelor, o mestecă încet și ne privește cu atenție. E un mascul de aproape o tonă și blana lui grimaronie, lucioasă, pare moale și catifelată. Cele două femele stau la distanță și ne privesc suspicioase. Cosmin se apropie de zimbru, dar acesta își împinge coarnele în față și face un gest scurt, de parcă ar fi gata să vină spre noi.

Sîntem în țarcul de aclimatizare din Parcul Natural Vînători-Neamț. Aici, în comuna Vînători, județul Neamț, e și administrația parcului, o clădire construită recent, în care lucrează cei 17 angajați, printre care zece *ranger*-i, un biolog și directorul parcului, Sebastian Cătănoiu. Din biroul lui se vede o bucată din țarcul de aclimatizare de 180 de hectare în care trăiesc în prezent 17 zimbri. Parcul Natural Vînători-Neamț se află în nordul județului, la granița cu Suceava, în Munții Neamțului. A fost înființat în 1999 ca să protejeze o arie de 30.818 hectare de pădure, viitorul teritoriu al zimbrilor. În 2004, administrația parcului a început primul program din România de reintroducere a zimbrului în libertate.

Cel mai mare mamifer de uscat din Europa, zimbrul, a dispărut din România în urmă cu 150 de ani, iar în Europa ultimele exemplare din libertate au fost vînate în 1919 în Pădurea Bialowieza din Polonia și în 1927 în Caucazul de Vest. La momentul respectiv, doar 57 de zimbri mai rămăseseră în viață, toți în captivitate. În România, încercările de reabilitare a speciei au început în comunism cînd, în 1958, o pereche de zimbri a fost adusă din Polonia în pădurea Slivuț-Hațeg, din județul Hunedoara. Zimbrii s-au înmulțit și urmașii lor au fost transferați și în alte locuri din România: Bucșani, Poiana Brașov, Grădina Zoologică Băneasa, Pitești, Tîrgu Mureș.

În România trăiesc în prezent 165 de zimbri.

Zimbrii aduși din Polonia și urmașii lor s-au împerecheat în repetate rînduri, pînă cînd s-au consagvinizat, iar adulții au început să se îmbolnăvească și viteii să moară la naștere. „Zimbrii valoroși din punct de vedere genetic au rămas dincolo de cortină (de fier – n.m.), în grădinile zoologice din vest", explică Sebastian Cătănoiu, directorul Parcului Vînători-Neamț. „Așa că preferăm să aducem zimbri din Europa de Vest pentru că au o zestre genetică mai bună decît cei pe care-i avem noi." Între 2005 și 2014, 17 zimbri au fost donați de grădini zoologice din Suedia, Elveția, Anglia, Germania, dar și de Rezervația Neagra-Bucșani și au fost aduși în țarcul de aclimatizare din Parcul Natural Vînători-Neamț. Unul dintre obiectivele parcului este să îmbunătățească compoziția genetică a turmei și de aceea, înainte să aducă un zimbru în țarc, i se fac teste genetice.

Primul grup de cinci zimbri a fost eliberat în 2012 în Chitele, Crăcăoani, o zonă de 5.000 de hectare, cu păduri de foioase și rășinoase și pante domoale, aflată departe de așezări omenești. Astăzi, în Pădurile Neamțului trăiesc 25 de zimbri, dintre care șase s-au născut în libertate. Alți 25 de zimbri au fost eliberați în 2016 în Munții Țarcu, în vecinătatea comunei Armeniș, și încă zece urmează să li se alăture. În România trăiesc în prezent 165 de zimbri, dintre care 50 în libertate, 56 în semilibertate și 59 în captivitate. Zimbrul, cel mai mare mamifer european de uscat, cîntărește între 300 de kilograme, femela, și o tonă, masculul; poate ajunge la 2,9 metri lungime și 1,9 metri înălțime. E mai înalt, dar mai puțin masiv decît vărul lui, bizonul american. Partea din față a masculilor este foarte dezvoltată, în disproporție cu crupa. În ciuda aspectului masiv și a mișcărilor lente, zimbrii sînt foarte agili și pot sări trei metri lungime și doi înălțime.

Biologul Răzvan Deju, 38 de ani, este responsabil cu reintroducerea zimbrului în Parcul Natural Vînători-Neamț. Planul său este ca, pînă în 2020, populația de zimbri din zona parcului să ajungă la 50. Angajații parcului monitorizează zimbrii care au fost eliberați și observă ce mănîncă și care e starea lor de sănătate, ce relații stabilesc în turmă și cum interacționează cu alte animale. Iarna, zimbrii sînt hrăniți și primesc în mîncare un mix de minerale, iar trimestrial li se recoltează probe coprologice pentru a se urmări gradul de infestare cu paraziți.

„Afurisiți"

Plouă mărunt și frigul umed îți intră în oase. *Ranger*-ii Ioan Mihuț, 35 de ani, și Iulian Cîlța, 33, sînt de serviciu astăzi și caută zimbrii în Munții Stînișoarei, în apropiere de Schitul Bouleț, de unde s-a primit ultima oară semnal GPS. Zimbrii sînt monitorizați din două în două zile și căutarea lor poate dura ore în șir, pentru că animalele parcurg și 12 kilometri într-o zi. Antena radio nu dă nici un semnal, așa că, cel mai probabil, zimbrii s-au ascuns într-o vale.

Cei doi *ranger*-i sînt localnici – Ioan e din comuna Crăcăoani, iar Iulian, din Agapia –, așa că le-a fost ușor să stea de vorbă cu oamenii înainte de eliberarea primului grup de zimbri. Parcul Natural Vînători-Neamț a făcut atunci o campanie de informare pentru ca localnicii să nu fie luați prin surprindere: li s-a explicat de ce s-a ales această zonă pentru eliberarea zimbrilor, li s-a spus să nu se apropie de animale și să nu le dea de mîncare. În satul Cracăul Negru, comuna Crăcăoani, casele sînt împrăștiate la marginea pădurii și oamenii de aici sînt obișnuiți să conviețuiască împreună cu lupii, ursii și vulpile. Dar de cînd zimbrii le-au mîncat căpițele de fîn și le-au rupt gardul ca să ajungă la mere și la sfeclă, sînt nemulțumiți. „De ce i-ai adus aici să-mi strice mie gardul?", îi întreabă pe *ranger*-i.

Tanti Rodica, 65 de ani, locuiește în Cracăul Negru, pe malul pîrîului Tisa, la ultima casă din sat; acolo unde se termină curtea ei, începe pădurea. Vara asta, zimbrii i-au rupt gardul și i-au răscolit grădina, iar tanti Rodica a sunat la 112. Se plînge că zimbrii i-au mîncat ceapa, pătrunjelul, morcovii, varza și cartofii, iar ce nu au mîncat au strivit sub greutatea copitelor lor. Găinile lui tanti Rodica sînt închise într-o cușcă, pentru că în afară de căprioare, lupi și zimbri, o mai vizitează vulpile și ulii. Dar cel mai mare necaz al femeii sînt zimbrii. „Acum an mă pune jos (zimbrul – n.m.)", povestește tanti Rodica. „Aveam un arac și am scăpat aracul din mînă și belitul cel mare, dacă nu mă învîrteam cu fața jos, mă spărgea tot. Mie îmi plac zimbrii, dar dacă strică, nu-mi plac. Și cît de afurisiți, s-a învățat. Soțul meu într-o dimineață a luat și-a pornit drujba. S-a dus singur cu drujba spre ei. Dar n-a fugit."

© C. Bumbuț

„Relația noastră cu natura înseamnă mai mult a fi decît a avea. Noi sîntem natura, nu avem natura."

STEVEN HARPER

„99% din toate speciile care au existat pe planeta noastră au dispărut."

EDWARD O. WILSON

„Fiecare specie este o capodoperă, o creație realizată cu cea mai mare grijă și cu geniu."

EDWARD O. WILSON

„Studiază natura, iubește natura, rămîi aproape de natură. N-o să te dezamăgească niciodată."

FRANK LLOYD WRIGHT

„Măreția unei națiii și progresul ei moral se văd în felul în care tratează animalele."

MAHATMA GANDHI

Copiii nu mai au răbdare, strigă și vorbesc unii peste alții. Sînt aproape o sută de elevi de la șapte școli din județele Neamț și Suceava care au venit astăzi la Parcul Natural Vînători-Neamț ca să sărbătorească Noaptea Zimbrului – anul trecut s-a numit Bisonween, dar numele a fost schimbat ca să nu se mai plîngă inspectoratul școlar că denumirea nu e creștină. Copiii au adus zeci de dovleci sculptați cu fețe fioroase și s-au pregătit pentru competiție. Echipele aleargă de la o probă la alta într-o hărmălaie veselă, urmați de profesorii și de *ranger*-ii care încearcă să-i organizeze. Aruncă la țintă, trag cu arcul, împăturesc hărți, rostogolesc dovlecii, țipă, aplaudă și se încurajează, fără să le pese că respirația lor se transformă în aburi. Se potolesc doar la sfîrșit, cînd angajații parcului îi servesc cu ceai cald și plăcintă de dovleac și cînd așteaptă emoționați ca directorul Sebastian Cătănoiu să anunțe echipele cîștigătoare.

„E important pentru noi să avem susținerea localnicilor", spune Elena Curea, responsabil pentru educație la Parcul Natural Vînători-Neamț. „Trebuie să-i atragem de partea noastră, să nu manifeste aversiune față de ideea de a pune zimbrii în libertate. Ne concentrăm mai mult pe educația copiilor și a tinerilor, pentru că e mai ușor să ajungem la adulți prin intermediul lor."

*Colarele GPS pentru zimbri au fost finanțate prin granturile SEE și norvegiene 2009-2014. Jurnalista **Elena Stancu** și fotograful **Cosmin Bumbuț** documentează o parte dintre proiectele sprijinite de Norvegia, Islanda și Liechtenstein. Reportajele lor pot fi citite pe www.teleleu.eu. Cea mai recentă carte a lor:* Acasă, pe drum, *Editura Humanitas, 2017.*

Virgil Alexandru IORDACHE

Starea naturii și dezvoltarea durabilă

Un spectacol de balet reușit ne încîntă prin frumusețe. Dacă schimbăm rolul de spectator cu cel de producător al spectacolului, baletul devine serviciu cultural, iar producerea sa – un scop a cărui atingere depinde de multe resurse: unele trăsături naturale ale protagoniștilor, unele bunuri culturale, resurse financiare, infrastructură.

Dorim o Românie care să ne încînte și este rezonabil să credem că ea nu va apărea fără un minim efort de organizare. Ideea de dezvoltare durabilă a României este o perspectivă cu un anume folos asupra țării noastre. Este important să avem o reprezentare potrivită asupra potențialului și limitelor ei. În acest text încerc să transmit ideea că natura și cultura sînt la fel de importante pentru dezvoltarea României, deoarece ignorarea culturii este o limită importantă a ideii de dezvoltare durabilă.

Ca sursă de autoritate pentru a descrie starea naturii putem folosi Raportul privind Starea Mediului în anul 2016 în România. Abordarea este onestă: „Este aproape imposibil de stabilit cît din impactul asupra pădurilor aparține schimbărilor climatice recente antropice și cît este efectul provocat de ciclul climatic planetar normal sau de alți factori" (pag. 359). Există o tendință de scădere a cantității și calității resurselor și serviciilor naturale.

Resursele și serviciile naturale mai puține și de calitate mai scăzută pot duce la o diminuare a producției de resurse și servicii produse în întreaga societate și a calității lor. Dar există și alte tipuri de resurse care pot avea același efect dacă le neglijăm. E nevoie să decidem în ce ordine trebuie să rezolvăm problemele avînd resurse finite. Sînt mai importante prioritățile legate de natură sau cele de infrastructură? În numele căror valori decidem?

„Animalele sînt prietenii ideali: nu pun întrebări, nu fac observații."

GEORGE ELIOT

„Unii vorbesc cu animalele. Problema e că mulți nu ascultă."

A.A. MILNE

„Pe lîngă dragoste și compasiune, animalele dovedesc și alte calități legate de instinctele sociale care în lumea noastră ar trece drept simț moral."

CHARLES DARWIN

Candidați acceptați în plan instituțional au fost la început valoare intrinsecă a naturii, independentă de om (ecocentrism, o etică deontologistă) și valoarea de utilitate a naturii (antropocentrism, o etică consecinționistă). Adepții raționaliști ai soluției cred că putem gestiona natura avînd toți aceste valori. Am putea ajunge la asta prin educație concepută de către niște experți. Programele globale de educație pentru dezvoltare durabilă sînt, la origine, gîndite în acest mod.

Această soluție instituțională a dus la o polarizare grupală excesivă a susținătorilor dezvoltării omenești. Pas cu pas, importanța culturii a devenit tot mai evidentă. Un document care marchează mutația poate fi considerat enciclica *Laudato si* (2015), care propune perspectiva creștină antropo-eco-teocentrică convergentă cu poziția Patriarhului ecumenic. După ce ignoraseră agenda protecției mediului, oamenii de dreapta, atașați valorilor tradiționale și libertății, propun că e bine să acceptăm pluralismul în privința valorii naturii, iar deciziile cu privire la ce este de făcut și cum anume să se ia în arene sociale de diferite mărimi, după amploarea problemei de rezolvat, cu antreprenori publici relativ descentralizați. Aceasta ar fi perspectiva policentrică, în care statul și instituțiile suprastatale au un rol important de facilitatori, de catalizatori.

Nici una dintre variantele ideologice nu are șanse să aibă monopol. Viziunile asupra lumii tind să privilegieze valori produse la scări sociale diferite (de la simpla relație utilitaristă individ – natură pînă la valoarea vieții care merită trăită, conceptibilă și caracterizabilă doar pentru grupuri sociale ample aflate în relații complexe cu natura). Ideologiile din acest domeniu sînt în competiție la scara de timp a ciclurilor electorale, dar probabil complementare la scară de timp a deceniilor, cea relevantă pentru dezvoltarea durabilă a țărilor.

România se află într-o situație provincială în managementul naturii. Este defazată masiv în zona academică în raport cu discuțiile la zi de pe piața ideilor. În zona ONG-urilor și în cea guvernamentală acționează urmînd cîteva scheme argumentative importate din raționalismul instituțiilor globale și europene, în care omul este gîndit ca parte din natură. Există și ample grupuri locale cu relații om – natură tradiționale benefice, cînd nu sînt fundamentate excesiv de mitic-naționalist.

Starea naturii în România nu este nici bună, nici rea în sine. Depinde de noi ce facem cu ea, de înțelepciunea noastră. Ca cetățeni sîntem beneficiari, însă nu ne putem deroba și de la o anume responsabilitate managerială. Cel puțin într-o democrație liberală.

***Virgil Alexandru Iordache** este lector dr. în cadrul Departamentului de Ecologie Sistemică și Dezvoltare Durabilă al Facultății de Biologie, Universitatea București.*

Silvia OLTEANU

Educația ecologică

Pământul este singura planetă cunoscută unde a apărut și a evoluat viața, culminînd cu omul, vietuitoare minunată și periculoasă, deopotrivă. Periculoasă, pentru că, deși mediul deține mijloace complexe de autoreglare, omul este singurul care poate distruge, uneori iremediabil, acest echilibru.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea a apărut ecologia ca răspuns la problemele de mediu create de dezvoltarea excesivă a societății. Astfel, omul, din distrugător, se dorește a deveni ocrotitor. Cum putem explica, totuși, poluarea tot mai accentuată a solului, apei și aerului? De ce copacii din orașe sînt „bolnavi" și mor dacă s-a redus gradul de poluare? De ce rămășițele copacilor din pădurile defrișate irațional rănesc retina obișnuită cu verdele odihnitor al codrilor legendari, acum doar o amintire? De ce Pământul, tot mai apăsat de nerecunoștința oamenilor, trimite semnale tot mai vizibile, care afectează profund starea fizică și mentală a omului?

Devine imperios necesară educarea ecologică a populației, deci informarea, conștientizarea și responsabilizarea societății umane în legătură cu impactul negativ al acțiunilor sale asupra mediului.

Educația ecologică trebuie fundamentată în familie, unde copilul învață de la cei dragi că trebuie să rèspecte viața, privind cu simpatie gîndăceii, fluturii și florile, și că nu trebuie să lase urme, sub formă de ambalaje sau resturi, în locurile de joacă. Apoi se continuă în școală, prin studiul biologiei, știința vieții, învățînd cum să asigurăm viitorul planetei. Dar poate fundamenta doar biologia (prin numărul de ore și programa școlară) educația ecologică necesară tinerei generații?

„Broasca nu bea toată apa din lacul unde viețuiește."

(proverb sioux)

„Nu tăia copacul care-ți face umbră."

(proverb arab)

„Copacul dă umbra tuturor, chiar și tăietorului de lemne."

(proverb indian)

„Securea nu are memorie, dar copacul are."

(proverb african)

Conform actualelor planuri de învățămînt, pentru studiul biologiei este alocată o oră/săptămînă, dar nu se mai predă biologia la clasele XI-XII, profil uman, și la filiera tehnologică; în schimb, au fost alocate două ore/săptămînă pentru clasele VI–VII și la nivel liceal, filierea teoretică/profil real, științele naturii (IX-XII) și matematică-informatică (IX-X). Sporadic, există și opționale de biologie dedicate studiului Educației pentru sănătate sau Educației ecologice.

Referitor la programele școlare, la nivel gimnazial, din anul școlar 2017-2018 a intrat în vigoare noua programă de biologie care răspunde, într-o mai mare măsură, nevoii de informare și educare ecologică a elevilor, în special la clasa a V-a *(Vietuitoarele în mediul lor de viață)* și la clasa a VIII-a (capitolul *Sănătatea omului și a mediului).* În clasele a VI-a și a VII-a se studiază *Funcțiile fundamentale ale organismelor,* fiind evidențiate adaptările la mediul de viață, dar și consecințele acțiunii unor factori poluanți asupra stării de sănătate a vietuitoarelor.

La nivel liceal, ecologia este strecurată printre celelalte noțiuni de biologie, cu o pondere mai mare la clasa a IX-a, unde se studiază influența mediului asupra eredității, mutațiile și factorii mutageni, și la clasa a XII-a, în cadrul capitolului de *Ecologie umană,* care evidențiază impactul antropic asupra ecosistemelor naturale, efectele deteriorării ecosistemelor asupra sănătății umane și importanța păstrării biodiversității. La clasa a X-a, pe lîngă studiul funcțiilor organismelor, se urmărește influența factorilor de mediu, precum și modalitățile de adaptare ale organismelor.

Orele de studiu dedicate predării biologiei, insuficiente pentru formarea și consolidarea educației ecologice a tinerilor, scăderea resursei umane calificate, numărul mare de elevi la clasă reprezintă doar cîteva aspecte care conduc, deopotrivă, la demotivarea elevilor și profesorilor.

Nu spun că un număr mare de ore dedicate studiului biologiei ar rezolva problema. Dar introducerea unor opționale de Educație ecologică, în special la clasele cu o singură oră de predare pe săptămînă, ar contribui la consolidarea cunoștințelor de ecologie, prin derularea unor proiecte și ar responsabiliza elevii față de acțiunile și impactul comportamentului uman asupra sănătății mediului. Școala ar trebui sprijinită, în mod real, de părinți și de societatea civilă, pentru că educația ecologică este o problemă a tuturor.

Biologia este o disciplină îndrăgită de elevi, atunci cînd depășești tiparele rigide ale transmiterii unor cunoștințe, cînd în laboratorul de biologie pătrunde cu adevărat viața printr-un filmuleț, prin imagini, prin colțul viu pe care ai avut grijă să-l amenajezi și să-i mobilizezi pe elevi în întreținerea lui. Este ceea ce ne permite studiul biologiei, în special la clasele a V-a și a VIII-a. Manualele școlare reprezintă doar niște mijloace, niște ghiduri, cel care le transformă în imagini și viziuni este profesorul.

A ș spune că biologia, în ansamblu, este o știință a bunului-simț. O disciplină pe care o predai și pe care elevul o învață cu dragoste, atunci cînd știi să o transpui într-o poveste despre om, despre viață, despre o planetă, la început neprimitoare, care s-a transformat în casa ta.

***Silvia Olteanu** este profesor de biologie, inspector școlar în cadrul ISJ Prahova și fondator al Asociației Profesorilor de Biologie „Ecoterra".*

Ovidiu Neculai BUFNILĂ

De la șoimi la acvile

Relația românilor cu păsările de pradă trece de la acvila Imperiului Roman, prin romanul *Neamul Șoimăreștilor,* și ajunge pînă la nuvela „La Vulturi". Problema este că nici răzășii cu nume de răpitoare ai lui Sadoveanu și nici vulturii lui Gala Galaction nu se prea regăsesc în studiile de specialitate cu caracteristicile date de scriitori. Nu e nimic, nici bufnițele de zăpadă nu duc poșta tinerilor vrăjitori, ca în literatura universală din genul Young Adult. Dar este clar că românii au stat cu ochii pe păsările de pradă. Mai ales că una dintre ele stă chiar pe stema României. Acolo avem cel mai puternic și agresiv răpitor diurn – acvila de munte, căreia i se mai spunea și pajură. Adică a tronat ceva timp și pe fisele folosite la „datul cu banul".

Dacă ne luăm după Sadoveanu, șoimii rătăcesc prin lume și apoi vin acasă să se așeze la cuibul lor. Corect, în totalitate. E drept, juvenilii de păsări răpitoare vagabondează prin lume, pînă cînd decid să se așeze undeva. Problema lor e cînd ajung acasă, pentru că șoimii nu construiesc cuiburi, ei preferă să le ocupe pe cele gata construite de alte păsări. Iar cel mai mare dintre șoimi poartă un nume superb – șoimul dunărean *(Falco cherrug).* Cel mai mic dintre șoimii europeni apare doar pe timp de iarnă la noi, iar de acolo i se trage și denumirea populară – șoimulețul de iarnă *(Falco columbarius).*

În ceea ce privește nuvela lui Galaction și copiii ca victime ale păsărilor de pradă, n-a fost înregistrat nici un caz de acest gen. În ce îi privește pe codalbi, românii le respectă statura – sînt cele mai mari acvile de pe continentul european, cu o deschidere a aripilor de 2,4 metri, mai mare decît cel mai înalt român – Ghiță Mureșan are „doar" 2,35 metri. Ce nu reușim noi să respectăm este denumirea de acvilă. Codalbii sînt mereu alintați cu apelativul de vulturi, dar sînt acvile. Cele mai mari. De fapt, există prea puțini traducători români care să nu se repeadă pe cuvîntul englezesc *„eagle"* și să nu îl traducă cu „vultur", în loc de „acvilă". Iar cele mai mari răpitoare chiar nu merită să fie confundate, nici măcar în romanele *Hobbitul* și *Stăpînul Inelelor,* acolo unde îi salvează de mai multe ori pe eroii lui Tolkien.

Echipa de curățenie a naturii

În ce privește vulturii, România nu mai are nici o pereche care să cuibărească pe teritoriul țării. Cum s-ar spune, au dispărut. Cîndva, la noi au existat perechi cuibăritoare din toate cele patru specii ale Europei, dar nu mai avem decît semnalări sporadice de vulturi. Trebuie spus că aceste superbe păsări au o reputație nemeritată – se spune „a sări ca vulturii pe cadavru" – și li se atribuie atitudini negative. Nu e cazul. Sînt cea mai eficientă echipă de curățenie a naturii. Ei duc gunoiul. Nu lasă să se răspîndească bolile. Elimină un leș cu totul. Hoitarul, vulturul pleșuv sur și vulturul negru curăță carnea de pe oase și îi fac loc zăganului, vulturul care consumă și oasele. În urma lor nu mai rămîne nimic. Revenind la observațiile de vulturi din România, an de an există semnalări de păsări care ajung aici. Din cînd în cînd, un hoitar *(Neophron pernocpterus)* sau un vultur pleșuv sur *(Gyps fulvus)* mai trece granița din Bulgaria, dar sînt vizite rare.

Recent, au existat și cîteva semnalări de vulturi negri *(Aegypius monachus).* Vecinii bulgari au programe de reintroducere a speciei în țara lor, păsări reintroduse care provin din Spania și pe care le hrănesc la stații speciale, unde le livrează cadavre de animale. Doar că păsările au aripi și nu văd foarte bine granițele. Așa a ajuns un vultur pleșuv pe un hotel din Alba Iulia, hoitarii pe stîlpii de înaltă tensiune din Dobrogea și – după 83 de ani – un zăgan a survolat Carpații, în 2016. Pasărea, botezată Adonis de cercetătorii francezi, le-a dat emoții serioase. Emițătorul satelitar s-a defectat deasupra Olteniei, iar biologii au tremurat la gîndul că a murit. După cîteva luni, vulturul a fost revăzut în Franța, fiind recunoscut după penele decolorate special și după inelele ornitologice de pe picior.

Urbanii și nesuferiții

Spre deosebire de eroii lui Sadoveanu, șoimii nu refuză orașele. Nici măcar Bucureștiul. Cel mai bine adaptat șoim la viața de oraș este vînturelul roșu *(Falco tinnunculus).* Este, de fapt, șoimul pe care îl vom întîlni cel mai des pe continentul european, o pasăre capabilă să vadă în spectru UV și să ia urma unui șoarece după petele de urină. Se instalează fără probleme în nișele de clădiri, în aerisirile de la debara sau de la baie, uneori și în jardiniera unde s-au uscat mușcatele de acum un an. Dar, de departe, cel mai important oaspete din orașe este șoimul călător *(Falco peregrinus).* Este cea mai rapidă vietuitoare de pe planetă. (Da, este încă și mai rapid decît ghepardul.) Atunci cînd se lansează în picaj, un șoim călător atinge viteze care trec de 330 de kilometri pe oră. Cînd șoimul călător trece pe deasupra Pieții Universității, stolurile de porumbei învață cît de confortabil este totuși să stai la înghesuială sub o grindă. Un porumbel matur nu are nici o șansă în fața unui asemenea răpitor. Nici nu mai e de mirare că o pereche de șoimi călători trece în patrulare peste Parcul Natural Văcărești, locul unde au fost observate peste 140 de specii de păsări sălbatice.

După ciori și porumbei, pe care oamenii îi urăsc pentru mizeria pe care o fac, probabil că păsările cele mai detestate din România sînt ulii. Nu există columbofil care să nu se teamă de ghearele unui uliu porumbar. La țară, doar apariția unei siluete de răpitor duce la golirea poiatei de găini, la urlete disperate ale gospodarilor care vor să alunge pasărea, să o împiedice să plece cu un pui în gheare. Pentru uliu nu e greu, strînge aripile, vine în picaj și „preia" din voleu tînăra pasăre de curte care nu s-a mișcat vioi la semnalul de alarmă. Pentru țăranul român, diferența dintre uliul porumbar și cel păsărar contează prea puțin. Dacă ajungem la finețuri precum șorecar comun, mare sau încălțat, rezultatul e același. Poate doar la viespar și la șerpar să se manifeste o toleranță mai mare, dar nimic nu întrece furia columbofililor. Nu au fost puține cazurile cînd oamenii au investit mult în porumbei de curse sau ornamentali și s-au trezit cu stolul zburătăcit. Replica a fost simplă și crudă – capcane cu care să fie prinse răpitoarele.

© S. Bugariu

„Trebuie să prețuim natura pentru că sîntem parte din ea și pentru că depindem de ea."

SIR DAVID ATTENBOROUGH

„Să descoperi natura este un deliciu fără sfîrșit."

SIR DAVID ATTENBOROUGH

„Înțelegerea naturii nu doar astîmpără curiozitatea, dar îți dă sentimentul împlinirii."

SIR DAVID ATTENBOROUGH

„Sursa nefericii omului este ignoranța lui față de natură."

PAUL-HENRI D'HOLBACH

© M. Milligan

Există însă și cazuri cînd agricultorii sînt mulțumiți de prezența răpitoarelor pe lîngă „afacerea" lor. Este cazul piscicultorilor. Orice lac cu pești va atrage păsări ihtiofage, de la stîrcii cenușii (cei mai mari din România) la chire și chirighițe. Deasupra lor, cu aripile în formă de V, peste cap, planează silueta celui mai mare erete din Europa – eretele de stuf. Acesta nu se sfiește să înhațe puii de stîrc din coloniile aflate pe sălcii sau pe stuful bătrîn. La livadă, la vie, nimeni nu se atinge de răpitoare. Atacă și graurii și rozătoarele, specii pe care agricultorii le blamează pentru pierderi. Iar dacă un agricultor dorește să aibă și o producție bio, atunci e clar că are nevoie de răpitoare. De aceea se amplasează cuiburi artificiale în zonă, dar și stîlpi de forma literei T, locuri de pe care răpitoarele pot pîndi orice mișcare.

La final, cîteva cuvinte despre cele mai hulite păsări de pradă – bufnițele. Le-am construit o reputație de ciocli, de piază-rea. Totul pleacă de la obiceiul priveghiului. Noaptea, cu un decedat care nu era îmbălsămat, mirosul era insuportabil. Se deschideau obloanele de lemn. Se aprindeau lumînările. Moliile mari, ca și alte insecte, erau atrase de lumină. După ele, cucuvelele, specia care le vînează. De aici a apărut superstiția că atrag moartea. A durat mult pînă cînd oamenii au descoperit că le sînt „folositoare", așa că au fost importate în Australia pentru a păzi silozurile de grîne de rozătoare.

Ovidiu Neculai Bufnilă *este responsabil de comunicare al Societății Ornitologice Române (www.sor.ro), cel mai longeviv ONG de natură de la noi. Biologul Sebastian Bugariu a asigurat corectura de specialitate a acestui material.*

Radu SUCIU

Specia-fanion a Dunării

„Dintre toate speciile de pești care trăiesc în apele Mării Negre și ale afluenților ei, cele care compun familia Acipenserizilor – sau sturionii – sînt cele mai interesante atît din punct de vedere științific, cît și chiar din cel economic practic“ – așa-și începe Grigore Antipa, în *Fauna Ichtiologică a României* publicată în anul 1909, capitolul referitor la sturioni. Deși au trecut de atunci aproape 110 ani, importanța comercială și științifică a sturionilor nu s-a diminuat, ci a crescut: sturionii produc cel mai scump aliment de origine animală de pe Terra, un kilogram de caviar de morun sălbatic atingînd pe piața de delicatese din New York, în anul 2010, prețul de 20.000 de dolari.

În anul 2010, Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii (UICN) a clasificat majoritatea speciilor de sturioni din bazinul Mării Negre și al Dunării ca fiind specii periclitate critic, iar în februarie 2016, Reuniunea Interministerială a Comisiei Internaționale pentru Protecția Fluviului Dunărea (ICPDR) a declarat la Viena sturionii ca „specii-fanion“ ale Dunării.

Ce înseamnă, de fapt, specii periclitate critic și specii-fanion, cine sînt sturionii și de ce li se acordă atîta atenție?

Sturionii sînt un grup de specii de pești extrem de vechi. Pe Terra există azi doar în mările și fluviile din emisfera nordică. Paleontologii au descoperit fosile, cu forma și structura aproape identică cu a sturionilor de azi, în straturi geologice vechi de cca. 200 de milioane de ani. Cum de au putut fi atît de siguri că e vorba despre aceleași animale? Pentru că sturionii sînt pești cartilaginoși. (Din aceeași grupare fac parte și rechinii, pisicile de mare și alte specii de pești care au supraviețuit pînă azi.) Deși nu au schelet osos, sturionii au corpul protejat de cinci rînduri de scuturi osoase, iar asemenea scuturi osoase s-au păstrat, ca fosile, în straturile geologice. De ce au nevoie de scuturi osoase cînd ei trăiesc în apă? Pentru că în cea mai importantă etapă a vieții lor, cînd trebuie să se reproducă, majoritatea celor 27 de specii de sturioni călătoresc din mări sau oceane pentru a-și depune icrele în fluviile unde s-au născut. Toți sturionii sînt specii de pești de apă dulce care s-au adaptat la mări și oceane. Această adaptare s-a produs în ultimii 200 de milioane de ani, odată cu scăderea nivelului oceanului planetar, formarea continentelor și a mărilor interioare.

„Să distrugi pădurile din rațiuni economice este ca și cum ai arde un tablou renascentist ca să încălzești mîncarea.“

EDWARD O. WILSON

„Dacă ai vrea să faci o plăcintă cu mere din nimic, mai întîi ar trebui să inventezi Universul.“

CARL SAGAN

Dosarul continuă în pagina 20.

Pentru ca stadiile timpurii de viață (icre fecundate, embrioni liberi și larve) să supraviețuiască, sturionii s-au adaptat să depună icrele în locuri cu fund pietros, unde au nevoie de cele două rînduri de scuturi osoase de pe burtă pentru a se proteja. Mai mult, în călătoria lor către locurile de reproducere din fluvii, sturionii întreprind unele dintre cele mai lungi migrații. Uneori sînt nevoiți să treacă prin cataracte, cum erau cele din defileul Porțile de Fier de pe Dunăre. Or, pentru a trece de asemenea cataracte pline de stînci, unde apa fluviului curge cu viteze foarte mari, sturionii și-au dezvoltat un incredibil sistem de ancorare. Deși sînt pești cartilaginoși, primele radii sau raze din înotătoarele de la piept sînt din os, iar articulația care le susține de corp are particularitatea că, odată răsfirate, radiile nu mai pot fi îndoite în față, iar peștele se fixează cu ele printre pietrele de pe fund. Așa se poate odihni pentru a continua să se „cațere“ pe stîncile peste care apa curge vertiginos. Este un fel de „alpinism subacvatic“.

Pentru că sînt pești care trăiesc la toate vîrstele doar pe fundul apei și preferă totdeauna apele adînci, sturionii au dezvoltat în abdomen o vezică înotătoare care comunică cu esofagul printr-un tub *(ductus pneumaticus)*. La fel ca un submarin – sau mai degrabă submarinul la fel ca sturionii –, ei elimină aer și se scufundă la mari adîncimi fără prea mare efort. Din motive care țin de strategia lor de supraviețuire – și după 200 de milioane de ani putem spune că sînt maeștri ai supraviețuirii –, sturionii nu ies aproape niciodată la suprafața apei. Poți să trăiești o viață întreagă la malul Dunării fără să vezi vreodată sturioni, care nu pot fi prinși cu undița. Excepție face o singură specie din Dunăre, cega, care trăiește, se reproduce și se hrănește toată viața în apă dulce, fără să migreze în mare. Cega poate fi prinsă pescuind la fundul apei cu momeală vie (efemeridele), iar pescarii amatori de pe Prut, Tisa, Mura, Drava, Sava sau Mureșul inferior știu asta de mult timp.

Doar patru specii

De ce, cînd și unde migrează sturionii? La aproape toate speciile de pești, o parte importantă din icrele fecundate depuse de femele sînt consumate de alte specii de pești. Unele specii își îngroapă sau își păzesc icrele pînă la eclozare. Așa fac, spre exemplu, somonii din America de Nord sau Orientul Îndepărtat și somnii din Dunăre. Sturionii au dezvoltat o strategie integrată de supraviețuire a stadiilor timpurii de viață: ei depun icrele pe fundul pietros pentru a se lipi de pietre și a nu fi purtate de ape sau prădate de guvizi. După eclozare, embrionii liberi ai sturionilor au strategii de supraviețuire diferite. În Dunăre, cei de morun se ascund în crevase, unde așteaptă să li se formeze înotătoarele, tubul digestiv și vezica înotătoare, pentru a putea înota suficient de bine și a scăpa de guvizi. Cei de păstrugă și de nisetru se ridică în curentul apei imediat după eclozare și se răspîndesc în fluviu. Strategia lor este de tipul „scapă cine poate“.

Care sînt speciile din Dunăre și de pe coasta românească a Marii Negre? Istoric, am avut șase specii. Morunul, nisetrul, șipul și păstruga erau așa-numitele specii migratoare anadrome. Înainte de construcția primului baraj de la Porțile de Fier (1974), migrau pentru reproducere pînă în Ungaria și Slovacia, uneori chiar pînă la Viena. Din cauza folosirii capcanelor cu garduri din bîrne, numărul celor care ajungeau atît de departe s-a redus enorm înainte de anul 1900. *(Vezi gravura care arată o asemenea capcană din bîrne instalată la Tufești, în amonte de Brăila.)* Cega și viza însă rămîneau în Dunăre toată viața, deși migrau pentru reproducere și pentru hrănire. Azi mai trăiesc în Dunăre doar patru specii: morunul, nisetrul, păstruga și cega.

Maeștri ai supraviețuirii.

De ce era și este nevoie de migrații? Puii de sturioni au nevoie să găsească zone cu fund nisipos mîlos unde trăiesc viermi, crustacee și larve de insecte. La vîrsta de o lună, puii de morun încep să se hrănească în Dunăre cu larve și cu puii altor specii de pești, fiind singurii sturioni de la noi cu gura foarte mare care ajung în Marea Neagră să vîneze, precum rechinii, bancurile de scrumbii, stavrizi și hamsii. Puii de morun își formează destul de repede o adevărată „armură“ de scuturi osoase, avînd vîrfurile din mijloc fosforescente și extrem de tăioase. *(Vezi puii de morun și de păstrugă capturați la la Stația de Monitorizare a Peștilor Migratori de la Isaccea.)*

Iată de ce sturionii sînt o specie-fanion. Cît despre starea lor actuală, de ce sînt o specie periclitată critic, poate într-un articol viitor.

***Radu Suciu** este cercetător științific, fondator și conducător al Grupului de Cercetare a Sturionilor din cadrul Institutului Național de Cercetare și Dezvoltare a Deltei Dunării din Tulcea (www.ddni.ro, rosturgeons.wordpress.com).*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Sarcini de la centru

Tovarășul Valentin Popa, fost profesor și actual Aneta Spornic al Educației, a efectuat o „vizită de lucru" în municipiul Deva, unde s-a întîlnit cu directorii și inspectorii școlari. Iată ce directive a trasat ministrul nostru, al tuturor: „Am subliniat că au crescut salariile, că au crescut veniturile cadrelor didactice. Acum sîntem însă și în măsură de a cere o creștere a calității actului educațional. La întîlnirea cu directorii am subliniat acest aspect și chiar m-am gîndit să le spun și soluții pentru a ajunge să creștem calitatea prestației la clasă a profesorilor. Dintre soluții, chiar am solicitat tuturor directorilor, directorilor adjuncți, inspectorilor, tuturor cadrelor care au atribuții de control, să meargă la clasă inopinat, în afara inspecțiilor programate, să asiste la ore. Prezența oricăruia dintre ei la clasă nu va fi decît benefică și pentru elevi, și pentru cadrul didactic care se va strădui, cu siguranță, mai mult și, în final, și pentru părinți, care vor vedea că sîntem implicați și că dorim să urmărim ca profesorul să vină la ore și să presteze cît mai bine în fața elevilor." Mie, uneia, aceste „măsuri" propuse de ministru îmi sună a gîndire de controlor RATB sau de milițian aflat în misiune prin cartierele rău famate.

Din tot discursul tovarășului Popa, reținem două idei principale: 1) Vă dau lefuri mai mari, puneți osul la treabă! și 2) Las' că vă știu eu, dacă nu stau cu ochii pe voi, leneviți toată ziua! Soluția deci pentru „creșterea prestației la ore a profesorilor" este ca inspectorii și directorii să stea, pe furiș, după ușă și să strige din cînd în cînd „bau-bau!" prin clase. Dascălii să stea cu frica în sîn, să n-aibă somn, să se uite peste umăr dacă nu cumva îi urmărește cineva, să verifice atent dacă nu stă mereu cineva la pîndă sub catedră. „Prezența inopinată" a controlorilor va fi una benefică, după cum sublinia tovarășul ministru: cadrele didactice vor munci mai cu spor, elevii vor fi mai studioși, părinții vor fi mai fericiți. Căci vor vedea cu toții cît de mult se implică „forurile superioare de partid și de stat" în activitatea lor. Simplu, nu? Cum de nu s-a gîndit nimeni, nici unul dintre cei mai buni miniștri ai Educației de pînă acum, să înceapă cu o astfel de acțiune de control și supraveghere? Probabil că tovarășului Popa toate celelalte soluții de îmbunătățire a educației în școli i s-au părut prea complexe, prea rafinate: e dificil să concepi un program de evaluare a cadrelor didactice, să reformezi școlile pedagogice, să concepi programe de strîngere de fonduri pentru construirea școlilor și a grădinițelor, să organizezi licitații corecte și eficiente pentru manuale și să lași deoparte gîndul unei edituri unice, de stat.

Al doilea fapt cu totul surprinzător pe care îl aflăm din discursul ministrul Educației este ce „rezervă de cadre" excepționale are: o armată de inspectori, directori și directori adjuncți extrem de bine pregătiți, gata oricînd să livreze modelul ideal de lecție pedaogică. Păi, dacă ei există, de ce nu au fost, ca să zic așa, „utilizați la capacitatea lor maximă"? De ce nu au fost invitați să bată țara în lung și lat ca să țină cursuri demonstrative pentru întreaga dăscălime?

Lăsînd gluma la o parte, se poate gîndi o formulă prin care evaluarea dascălilor să includă și o evaluare directă a felului în care își desfășoară activitatea în clasă. Dar ea ar trebui făcută de cineva nu cu funcție de control, ci cu rol de consiliere, și nu așa, la voia Domnului, ci făcînd parte dintr-un program bine pus la punct de *formare,* și nu de *verificare,* a cadrelor didactice. Un cadru didactic bun va fi bun indiferent dacă are vreun vizitator de la centru sau nu, iar un cadru didactic slab nu va deveni, cu inspectorii veniți pe neașteptate, vreun Titu Maiorescu. (Am lucrat în învățămînt ceva vreme înainte de revoluție. Vizitele așa-zis inopinate erau anunțate cu vreo două-trei zile înainte, de vreo pilă a directorului, școala intra în curățenie generală, erau desemnați cîțiva dascăli mai merituoși care să invite stăruitor musafirii la propriile ore, iar în ăst timp, cîțiva părinți mai „de-ai școlii" pregăteau bucate alese pentru chiolhanul de după. Cum sîntem un popor ospitalier, mă tem că lucrurile nu vor sta prea mult diferit nici astăzi.)

Dar poate că, în definitiv, ideea nu e chiar atît de rea... Numai că ar trebui început de sus, de foarte sus. Spre exemplu, chiar de la domnul ministru Popa: și dînsului i-ar prinde bine niscaiva controale inopinate, dese, la interval de cîteva minute, cîte îi sînt, de obicei, necesare ca să aibă idei proaste despre cum ar trebui să arate învățămîntul românesc.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Out of place și acasă

Într-o perioadă, aveam mereu, de multe ori chiar în mulțime, sentimentul de *out of place*. Pur și simplu nu-mi găseam locul și nu mă simțeam acasă mai niciunde. Asta se-ntîmpla la scurt timp după ce murise mama și după ce copilul meu plecase la studii în străinătate (cît de banal și de impersonal sună sintagma asta!). Țin minte chiar momentele mele prin mulțime, undeva pe la traversarea de pe Magheru la intersecția cu George Enescu: momente cînd tot omenetul din jur nu era nici măcar nociv, ci, pur și simplu, inexistent. Oamenii din jur deveniseră o mare incertă, nici gri, nici albastră, fără valuri remarcabile. Nu erau ca-n *Ispita (Closer,* Mike Nichols, 2004), în care din mulțime se distinge pînă la urmă un chip ce devine mai mult decît prietenos. Nu. Din mulțime nu se distingea nimeni. Masa de oameni – valuri mărunte – nu putea decît să te înghită molcom, în așa fel încît să te pierzi în ea.

Încet-încet, sentimentul s-a mai estompat, dar nu a pierit chiar cu totul. S-au conturat, timide, mai multe modalități de depășire a acestuia: una dintre ele, mai la îndemînă (cel puțin pentru mine), a fost să ridic capul deasupra mării în cauză. Deasupra s-au ivit frînturi de cer, suficiente ca să-mi capteze atenția, cu norii, stelele, culorile și păsările lui. După care, vindecată parțial de claritatea tăioasă a cerului, privirea îți poate coborî și asupra oamenilor din jur. Care, din noian de pete, devin o încrengătură de puncte. Puncte pe care le poți distinge și umaniza. Dacă nu implicat, măcar din postura de observator cvasi-detașat al pitorescului. Cînd începi să distingi în mulțime, să focalizezi, nu te mai simți *out of place* cu totul.

Depășești o primă barieră. Treci de prima fază. O a doua, mai complicată și mai personală, e să te raportezi la cineva sau ceva apropiat, cu care ai puncte comune, în care poți să te recunoști. Poate fi, dacă nu o persoană, măcar, în varianta mai puțin complicată, un loc sau o ocupație. De pildă, zici că te simți în largul tău în Parcul Tineretului, unde ai copilărit. În general. În particular, pe acolo era casa bunicilor tăi. Cu bune și rele, cu liniști și melancolii excesive, cu certuri terminate mereu, într-un fel sau altul, cu *happy-end*. Dar, mai ales, cu afecțiune și solidaritate reală. Acum, însă, casa e vîndută, și arată cu totul altfel. N-aș mai recunoaște-o, nu-mi spune nimic. Poate că, de fapt, arată chiar mai bine ca înainte, dar pe mine nu mă interesează. Știu și cine stă acum în ea, aș putea să intru, ca-n filme, și să mai văd cum e pe dinăuntru, ce a mai rămas din spiritul de altădată.

Dar mi-e frică să nu se-ntîmple ca-n „Tinerețe fără bătrînețe" și mereu decid să nu sun, să nu intru. Rămîn la visul absurd, *à la Marele Gatsby,* pe care-l tot clocesc în sinea mea: să am cîndva o sumă de bani atît de mare încît să răscumpăr casa cît ai zice pește.

Asta nu se întîmplă și, probabil, nu se va întîmpla niciodată. Așa că Parcul Tineretului nu mai pare chiar atît de familiar. Uneori, se simte pe acolo chiar o boare tăioasă. La fel se întîmplă în zona Lahovary, unde am locuit ceva timp inclusiv cu tatăl meu. În fostul nostru apartament e, acum, un cabinet stomatologic. Oamenilor care vin acolo să-și pună plombe, coroane și implanturi puțin le pasă că-n locul ăla tatăl meu adăsta la masa lui îngrozitor de lungă, citea, scria și mă-nvăța pe mine „de-ale vieții". Sau că mama ieșea mereu impecabilă din fața oglinzii stil din dormitorul așijderea, chiar dacă după asta trebuia să străbată, pînă la ușă, un lung drum cu obstacole de

c. wikimedia commons

toate felurile și acoperit de un linoleum incert. Ori că pe acolo au hălăduit, una peste alta, patru pisici, mai toate iubirile mele, prietenele mele, un tată vitreg și atîtea vise și planuri.

Dar toate astea sînt absolut banale. Și se integrează în fluxul firesc (și, desigur, crud) al trecerii în general. Trebuie doar să te adaptezi rapid la el, din mers, cu nonșalanță. Problema e că nu reușești să te mai simți în largul tău pînă la capăt. Treci de faza întîi și recapeți firescul pitorescului și al posturii de spectator. Dar pînă la faza a doua, mai personalizată, mai e. Încerci să te apropii de oameni care contează și cu care te străduiești să inventezi un nou firesc, un nou sentiment de apartenență. Care să te facă să uiți de toate casele vîndute și de cei care nu mai sînt. Muncești teribil pentru asta, ceva-ceva se leagă, dar simți că nu e pînă la capăt. Undeva, în sinea ta, simți că e mai mult pentru supraviețuire. Nu te legi de-adevăratelea, dar mimezi asta, cu grație. Nu mai vrei să fii *out of place,* îți induci și impui un tonus și-ți găsești niște puncte la care să te raportezi. Mai de bunăvoie, mai forțat, arunci niște săruri în oceanul de capete care-l colorează, chiar întrucîtva palid la început. Transformi *out of place*-ul în bună dispoziție pragmatică de supraviețuire. Nu mai vezi valuri cenușii, ci capete tot mai distincte, poate, acum, prea viu colorate. Te faci că uiți ce ai simțit, acut, cu puțin timp în urmă. Înoți înainte, dîndu-te mare că supraviețuiești.

Florin IARU

Caragiale n-a vrut să răspunză

– dezvăluirea secretului lui nenea Anghelache –

Povestea nuvelei „Inspecțiune“ de I.L. Caragiale este, poate, cea mai pasionantă și mai enigmatică din literatura română. De 118 ani, de cînd a apărut, în foileton, în ziarul *Universul,* zeci de scriitori, critici și istorici literari și-au frămîntat creierii, și-au pus la bătaie inteligența și au căutat un răspuns corect pentru tainica sinucidere a lui nenea Anghelache. Textul e direct și nesofisticat și, totuși, înțelesul atît de ascuns, încît este resimțit ca o provocare perpetuă. O cvadratură a cercului sau o Mare teoremă a lui Fermat.

Știți subiectul. Nenea Anghelache este un funcționar care mînuiește bani într-o importantă instituție publică și, cînd un coleg fuge din țară lăsînd în urmă o imensă pagubă, devine brusc nervos și dispare fără urmă. Tovarășii de pahar îl caută toată noaptea, cuprinși de cele mai negre presimțiri. Nefericitul se spînzurase la Șosea, în zori. Dar surpriza e mare. În urma lui Anghelache, inspecția constată că nu lipsește nici un sfanț. La catafalc, „camarazii s-au apropiat de masa pe care stă camaradul lor.

– De ce… De ce, nene Anghelache? a întrebat plîngînd ca un prost cel mai tînăr.

Dar nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspunză.“

Această frază, știută pe dinafară (cred) de zeci de mii de cititori, rămîne emblematică pentru începutul literar de secol XX. Sînt un admirator necondiționat al ei. Conține, la o primă vedere, o componentă emoțională, imposibilă conceptual pentru secolul care se sfîrșea (morții nu vorbesc) și o paradigmă nouă pentru literatura modernă (oricine, orice și oricînd poate mărturisi). În proza care urma să se scrie ulterior, granițele dintre posibil și imposibil se șterg treptat, punînd în loc o dimensiune creatoare/absurdă la care publicul s-a adaptat imediat. *Metamorfoza* lui Kafka propune aceeași deplasare a sensului. Pe cititor nu-l deranjează nici o clipă aberația logică a unui Gregor Samsa transformat în gîndac. El acceptă și citește mai departe. Dar să-ți imaginezi, la 1900, că un mort nu vrea să răspunză, deși pare a avea, nu se știe cum, posibilitatea, e de o îndrăzneală genială.

Asemenea tînărului care a izbucnit în lacrimi „ca un prost“ la mormîntul nefericitului, singuraticului și elegantului casier, mulți (Garabet Ibrăileanu, G. Călinescu, Șerban Cioculescu, Valeriu Cristea, Silvian Iosifescu, Vicu Mîndra, Mircea Tomuș, Mihai Gafița, B. Elvin, Nicolae Prelipceanu, Mihai Vornicu, Florin Manolescu, Ion Vartic, Gelu Negrea, Cosmin Ciotloș ș.a.) s-au apropiat de inexplicabilul text cu convingerea că-i vor da de capăt. La început, motivul actului sinucigaș a fost asociat cu frica, angoasa, nesiguranța socotelilor contabile neverificate atîta timp. Atît Ibrăileanu, cît și Călinescu s-au mulțumit cu explicația asta. Este, evident, incorectă, pentru că, așa cum observa Gelu Negrea (în „Anghelache și dublul său“, *România literară* nr. 6/2004), eroul încă nu apucă să afle de inspecțiune.

Odată cu epoca modernă, după ce am trecut prin expresionism, proletcultism și existențialism, adoptînd absurdul și aberația ca motive solide, comentatorii care au venit din urmă s-au bazat pe două ipoteze: prima, sociologic-reducționistă (mai ales în epoca proletcultistă), că Anghelache e o victimă a sistemului burghez capitalist, care se sinucide pentru că nu mai poate să trăiască așa. Dar de unde se va fi văzut asta, e drept, nu știe nimeni. În text, oricum, nu e pomenit nimic. Camarazii de pahar se simt bine împreună, taie firul în patru și formează un grup unit, dacă nu chiar omogen.

A doua, evident, pleacă de la lipsa de sens a existenței, de la „golul sufletesc“, opus „plinului financiar-contabil“. Nenea Anghelache se sinucide pentru că existența sa nu are sens. Nu e imposibil, doar că textul nu ne spune nici asta. În loc să se îngălbenească, cuprins de o revelație deznădăjduită, al nostru bea și se ceartă cu prietenii mai tineri. Apoi sparge o halbă, lucru care arată suficientă energie. E foarte viu. Trepidează. Ăsta nu e gol, e preaplin.

Într-un articol din 2004, Gelu Diaconu afirmă: „Există în text, drapat cu grijă sub aparențe anodine, un personaj ignorat aproape total de comentatori, care deține cheia actelor, deciziilor și mișcărilor sufletești ale lui Anghelache, inclusiv a enigmaticei sale sinucideri. Este dublul casierului, un fel de *alter ego* al său, care îi anticipează cu puțin traiectoria existențială: «nenorocitul» care fuge cu banii furați în America.“ Din păcate, teoria dublului îi ia ochii criticului și, în loc să se țină de text, se ține de Gaëtan Picon și de *Scriitorul și umbra lui,* ca rîia de cîine.

În sfîrșit, de curînd, într-o abordare neconvențională și ușor eretică, Cosmin Ciotloș îl citează (în „Cum anume, nene Iancule?“, *România literară* nr. 18, supliment, 2012) chiar pe autor: „Zarifopol consemnează amuzamentul cu care scriitorul își comenta singur capodopera: «De ce s-o fi omorît Anghelache? Nici eu nu știu.»“ Și ajunge la concluzia că, dacă autorul nu știe, nimeni nu știe. Și nici noi nu vom ști vreodată. Singurul lucru limpede e că „Nenea Anghelache trebuie să se fi sinucis dintr-un motiv major și secret.“ Absolut de acord. Care să fie secretul?

Azi am să ridic mănușa. Nu zic că am descoperit rezolvarea, dar tot ce am să spun de aici încolo se bazează exclusiv pe text, pe semnificațiile și împrejurările lui.

Textul, ultima frontieră

Cu mult timp în urmă am crezut, și eu, că sinuciderea are legătură cu banii. M-am vindecat de ea în clipa în care am fost gestionar. Gestionarii n-au metafizică. Ei procedează exact cum a procedat casierul misterios: fug. Iar sinuciderea de care vorbim în text nu e una simbolică. A avut loc cu adevărat, așadar ceva a cauzat-o. Este sinuciderea unui bărbat matur, elegant (atît cît poate fi un casier), un om de o perfectă urbanitate. (Sînt cuvintele lui Caragiale, el spune asta, nu eu.) Am constatat, tot de atunci, că multe evenimente deosebite au loc concomitent, fără a avea o legătură cauzală. O teorie care m-a bîntuit e că între sinucidere și discuția de la berărie nu e nici o legătură. Un cutremur se petrece la cîteva ore de la scumpirea alimentelor. Izbucnește un război cînd o țară sărbătorește ziua națională, iar un politician fuge din țară cînd au loc alegeri ș.a.m.d. Coincidențe. Le putem lua în calcul? În viață, da, în literatură, nu. Într-o proză (mai ales scurtă) există o legătură cauzală între toate elementele ei.

Dar dacă sinuciderea lui Anghelache nu are legătură cu inspecțiunea, cu furtul? Dacă iritarea și pasiunea cu care vorbește („urmează [el] din ce în ce mai cu căldură“) sînt inspirate de altceva? Dacă nenea Anghelache suferă? De exemplu, din dragoste. M-am luminat. Asta trebuia să fie. Anghelache iubește și a fost tratat cu refuz. Numai așa se explică abandonarea tipului de *urbanitate* pe care îl întruchipează Anghelache și încălcarea bunei-cuviințe. E pîrdalnica de dragoste, e eșecul inacceptabil, de unde izbucnirea grosolană, jignirea celor din jur. Să nu uităm că începutul secolului XX a fost marcat de niște sinucideri pasionale celebre, de la Odobescu la Dimitrie Anghel. E drept, a fost și multă impostură melodramatică în trendul zilei. „Groaznica sinucidere din strada Fidelității“ îmi e martoră. Dar, după ce a mai trecut timpul, mi-am dat seama că literatura nu este despre coincidențe, ci despre coincidențe semnificative. Or, în text nu există nici o femeie. Cele două persoane feminine care îi aparțin, de care aparține și pe care le cunoaștem sînt mama și sora. Pentru că Anghelache e holtei și stă cu familia. Asta nu e normal la un funcționar atît de respectat și care are o poziție atît de bună. Ar fi trebuit să-și întemeieze o familie. Singurătatea, la această vîrstă, nu dă bine nici în societate, nici la serviciu. Dar amicii lui nu au nici o clipă de mirare sau vreo manifestare a dezaprobării în legătură cu modul de viață al seniorului. Am remarcat asta cînd le explicam cursanților mei că tot ce e într-un text de proză scurtă e esențial. Nu există semnificații, sensuri, posibilități în afara cuvintelor folosite. Nu există cuvinte în plus, dar nici în minus. Totul are un rol, mult mai drastic decît în roman. Există accente care scot în evidență anumite formulări și bemoli care retrag altele. Din clipa aceea, am citit „Inspecțiune“ altfel. Numai și numai pe text, lăsînd la o parte dorința firească de a-mi introduce propria psihologie, propria viziune printre rîndurile lui Caragiale.

(Fac o paranteză. Este cunoscută pasiunea autorului pentru Edgar Allan Poe și faptul că, pornind de la concluziile lui C. Auguste Dupin, din nuvela „Scrisoarea furată“, Caragiale avea să înfățișeze publicului scrisorica lui Tipătescu către Joițica în toate cele cinci acte ale „Scrisorii pierdute“, fără ca nimeni s-o vază. Așa am ajuns să cred că misterul mînuitorului de bani este acolo, dar nu-l vedem din cauza pamblicii de la pălăria cuvintelor. Adică a textului parazit, a dublului limbaj care spune una și exprimă alta. Mai corect spus, un limbaj așa-zis parazit, care creează cadrul înșelător prin care ne duce pre noi în eroare și în ispită.)

Cine este nenea Anghelache?

Dacă e descris corect, dacă e coerent, personajul însuși ne va spune totul despre el. Personajul este cheia de boltă a oricărei povestiri. La el se găsește și el spune tot ceea ce trebuie să știm sau să înțelegem din povestire.

Anghelache M. este „mînuitor de bani publici într-o mare administrație“. (Tot ce voi cita de acum încolo aparține textului original.) Standardul lui social e mai degrabă ridicat. Nici prea-prea, dar nici foarte-foarte. „Anghelache e flăcău, stă cu soră-sa și cu mama lor, în Dobroteasa.“ Anghelache are „40-45 de ani“ și ocupă „odaia de la pod. Este bine îmbrăcat [și] are un ceasornic de argint cu monograma A.M.“ (din Raportul poliției). Deține „un tip de urbanitate. Corect și cinstit.“

Nu știm nimic precis despre viața lui personală. Holtei. Dar cam cum erau priviți în epocă holteii? Ca niște nereușiți, niște neîmpliniți. Un vag aer ironic și condescendent îi înconjoară întotdeauna pe flăcăii tomnateci. E ceva în neregulă cu ei. Dimpotrivă, Anghelache (cel de o urbanitate desăvîrșită) e agreat în grup, e elegant, e ascultat cu atenție. Argumentația lui este întotdeauna la obiect și mai degrabă uimitoare pentru un grup. E drept, nu avem nici o aluzie la vreo legătură sentimentală la care să se refere cumva amicii de pahar. Din toată povestea reiese doar că merge deseori la local, mai ales în zi de leafă, împreună cu camarazii. Unde discută pînă tîrziu, după tipicul caragialesc. Sora, Eliza, e obișnuită cu escapadele pînă în zori. Ea spune: „Îl așteptați degeaba… A trimis vorbă aseară pe la zece cu un comisionar, să stingem și să-ncuiem, că nu vine la noapte acasă… E poftit la o petrecere cu niște prietini și *nu crede să scape pînă la ziuă.*“ (s.m.) Eliza spune adevărul și nu se miră: aceasta e viața de noapte a fratelui mai mare. Chelnerii îl cunosc peste tot unde se duce, ceea ce, putem presupune, înseamnă că are și o oarece viață de noapte, destul de susținută în zilele de salariu. „Au fost de-a rîndul peste tot, de cîte două și trei ori, prin toate localurile de noapte, pe unde și-au putut închipui că s-o fi încurcat, după cunoscutu-i obicei la luarea lefii.“ Cu toate că nimic nu răzbate din dialoguri, camarazii par să știe ceva mai mult: „Au mers mai departe: l-au căutat și pe unde nu trebuia să-l caute.“ În mod normal, în limbajul secret al bărbaților, ar putea fi vorba de bordel. Dar de ce ar ascunde ei (și autorul), care au, ca orice gașcă bărbătească, o psihologie particulară, cuvîntul „bordel“? Din pudibonderie? Poate pentru că publicul acelui timp nu accepta termenul transcris într-o operă literară?

Hai să ne întoarcem încă o dată în local. Deși îi jignește, prietenii nu se supără. Ei au un soi de tandrețe față de el, o protecție afectuos-repectuoasă. Nici chelnerul nu mîrîie. Apelativul „nene“, permanent repetat, are tonalitatea Joițicăi, care îi spune lui Trahanache „nene“. Un soi de

indulgență complice, pentru cei iertați... Iertați de ce? Dacă e vorba de lipsa de bărbăție, virilitate, atunci de ce l-ar mai căuta la bordel? Nu, nu e asta. Prietenii știu unde să-l caute, doar că autorul nu spune precis unde. Ciudat. Trebuie să fie altceva. Locurile unde nu trebuia să-l caute pot fi de două feluri: unele la care se referă cu dispreț ipocrit morala publică și altele pe care secretul personal le ascunde.

Știm că nu știm ce viață privată are nenea Anghelache.

Ce-a vrut personajul să spună

Primul semn că în text e ceva ascuns cu mare grijă îl reprezintă începutul discursului agresiv: „Ba nu te iert deloc! strigă foarte tare d. Anghelache, bătînd cu pumnul în masă. Nu te iert deloc, pentru că d-ta nu-nțelegi, n-ai idee de ce vorbești!" Să remarcăm că atît contabilul fugar, cît și Anghelache sînt oameni mai presus de orice bănuială. E limpede că viața, aspectul și conduita lor sînt asemănătoare, la fel și notorietatea. Acest „nu-nțelegi, nu ai idee ce vorbești" e cu dublu sens, pentru că atît noi, cititorii, cît și comesenii sîntem mesmerizați de context: bani, delapidare, fugă. Lucrul care mă pune pe gînduri e *căldura* cu care vorbește eroul, într-o chestiune simplă și transantă. Comentatorii care presupun că Anghelache era nevrozat de lipsa controlului nu citesc textul. Anghelache nu are nici o clipă tulburări de conștiință, nu manifestă îndoieli. Polul descoperit a doua zi vorbește clar despre rigoarea cu care și-a organizat casieria. Nu, Anghelache nu se teme de nici un control. El are ce are cu celălalt, cel care ar fi trebuit controlat. Acest celălalt, urecheat la timp, nu ar mai fi fugit. E clar că Anghelache îl cunoaște / l-a cunoscut și știe de ce și cum au dispărut banii. În discuția imaginară pe care o pomenește, între celălalt și inspectori, tonul inspectorilor e foarte binevoitor. „Și dacă i-ar fi zis: «Amice, îți lipsesc patru-cinci sute de lei din casă; ia fii bun d-ta și-i pune imediat la loc, și aldată socotește mai bine.»" Neliniștea lui nu e legată de propria persoană. El nu are ce să-și reproșeze. Cînd afirmă „d-ta nu-nțelegi, n-ai idee de ce vorbești", el nu despre bani vorbește. „Anghelache înghite pe nerăsuflate încă un pahar și urmează din ce în ce mai cu căldură." Acest „cu căldură" *(pasiune, patos,* n.m.) arată o participare afectivă. De ce? Care e motivul? E neîndoios că un om cinstit ca Anghelache nu poate scuza o hoție. Și totuși... „Apoi dacă e așa, strigă d. Anghelache foarte tare, trîntind cu paharul în masă, dacă e așa, de ce vă faceți că nu-nțelegeți? Ori sînteți idioți? Idioți! Cuvîntul acesta face pe camarazi să nu mai înțeleagă nimica. Ca să pronunțe d. Anghelache, care este un tip de urbanitate, astfel de cuvînt, desigur trebuie să fie scos din țițîni. Însă ce? Ce l-a putut scoate astfel din țițîni pe d. Anghelache? Iată ce nu pot înțelege camarazii." Perfect adevărat. Nici nu este de înțeles. Pentru că singura explicație este că Anghelache nu poate spune în clar ce îl doare. E imposibil. Astfel încît preia toate cuvintele grupului, însă le accentuează altfel. *Idioții* nu văd și nu pricep. Și totuși, sînt aceiași idioți care îl vor căuta, tîrziu, prin locurile care nu ar trebui pomenite. Iată dialogul:

„– Cine poate crede de dumneata că nu ești om cinstit?

Cinstit! Cînd aude acest cuvînt, d. Anghelache se scoală drept în picioare cu paharul ridicat în sus și, în culmea furiei:

– Nu vă permit să faceți glume proaste pe socoteala mea, măgarilor! Că vă sparg capul! trîntește paharul de masa de marmură, prefăcîndu-l în țăndări, și iese turbat pe ușă."

Cinstit, adică onorabil. Adică în rînd cu lumea. Iată ce spune despre el Mihai Vornicu: „Ceea ce s-ar putea observa este că și aici eroul e un solitar lipsit de existență normală." Abia în acest punct, cititorul începe să aibă bănuieli. E un dublu limbaj. Nenea Anghelache vorbește despre existența lui, combinînd cuvintele altora. Anghelache nu se consideră pe sine însuși „necinstit", numai că acordă noțiunii de „cinste" o altă interpretare. El este *altfel*. Dar cum? Ia să fim atenți, din nou, la existența lui. Flăcău tomnatic. Locuiește cu mama și sora. De o perfectă urbanitate. Un renume nepătat. Nu are viață personală. Îi place cu camarazii. E prețuit de cei mai tineri. Prietenii îl caută acolo unde nu ar trebui să-l caute... Nu cumva?

Brusc, îmi revine în minte finalul povestirii: „De ce... de ce, nene Anghelache? a întrebat plîngînd ca un prost cel mai tînăr."

Dar hai să mai mergem o dată în crîșma sordidă. „La lumina spălăcită a becului Auer, chipul camaradului seamănă cu icoana unui martir în urma chinurilor: e alb ca varul, cu umbre albastre; fălcile-i sînt încleștate; nasul tras; ochii pierduți *în extaz*. În mîna-i asemenea albă, ca și cum pe sub piele n-ar mai curge un pic de sînge, ține o linguriță, cu care amestecă, încet, încet de tot zaharul." (s.m.) La o primă impresie, un băutor de forță. Doar că bețivii lui Caragiale sînt volubili, agitați, vorbăreți. „Din cînd în cînd oftează din adînc pe nas, umflîndu-și nările. Cum îl văd, camarazii se apropie de el și-l salută. El le zîmbește – *zîmbetul sfînt al martirului, care-ntrevede, prin deschizătura regiunilor cerești.*" (s.m.) „Camarazii, înțelegînd *starea sufletească* a camaradului, s-așează discreți la o masă alături și comandă cafele." (s.m.)

Aici, am două observații de făcut. Prima se referă la modul în care îl descrie Caragiale pe amicul Mitică. Procedeul e, de fapt, parodic. În singurul lui excurs teoretic, „Cîteva păreri" *(Ziua,* 22 februarie 1896*)*, Caragiale blamează acest tip romantic și gongoric de analiză psihologică: „[...] una din acele naturi pasionate cari poartă în adîncul sufletului lor mai multe motive de turburare decît le poate da lumea de afară: ele sînt ca marea. Priviți-o sub cerul senin, sub pîcla apăsătoare a ecuatorului, cînd nici o suflare cît de ușoară nu adie dasupră-i, priviți-o cum începe-a fierbe; clocotește, se umflă, se ridică uriașă; se zbate, se smacină, tot mai tare și mai tare, tot mai iute și mai iute, vasta anarhie a talazurilor peste talazuri!" Acesta este, în accepțiunea lui Caragiale, stilul prost: „Tocmai fiindcă *nu-nțelegi*... Dumneata ai uitat se vede că, pe cîtă vreme noi am privit împreună panorama mirifică a mării numai de hatîrul unei uzate și banale comparațiuni, ai uitat că, departe de acel impunător spectacol, într-un colț discret de berărie, amicul nostru Petru stă cu halba ridicată dasupra frunții închipuitului său rival." (Acest „nu-nțelegi" se regăsește și în nuvelă și e un cuvînt-cheie.) Nu cumva autorul a ridicat și el halba de bere deasupra personajului și acum ne duce de nas? E imposibil și improbabil la un autor atît de transparent, atît de econom și năzuros cu epitetele. Excursul „psihologic" este bucățică tăiată din anti-modul de folosire a literaturii. Dar ce ascunde autorul și de ce? Este, cumva, Mitică secretul lui Anghelache? Nu știm. Poate că e un adevăr care nu poate fi pomenit, dar pe care cunoscătorii, inițiații îl vor fi descifrat imediat. Caragiale face apel la limbajul pompos, pe care îl disprețuiește, tocmai pentru a ascunde. Cafeneaua e un loc special, Anghelache e client al zonei.

„– Mitică... nu cumva ai văzut tu astă-seară pe undeva pe nenea Anghelache?

Mitică *zîmbește* și face semn din cap că da. [...]

Mitică face semn cu palma stîngă pe masă, adică: aici." (s.m.)

(Modul în care tratează stilistic acest fragment, total opus felului său de a scrie, mă duce cu gîndul că și acest Mitică, alb ca varul, cu fălcile încleștate, cu mîinile încleștate, în extaz – are un secret. Beția lui nu e una obișnuită. „El le zîmbește – *zîmbetul sfînt al martirului, care-ntrevede, prin deschizătura regiunilor cerești, lumina vieții eterne* – și urmează să amestece în ceașcă *fără a schimba cîtuși de puțin măsura mișcării.*" (s.m.) Acesta nu e Mitică, ci, cum spunea Călinescu, un Mitică sumbru sau tragic.)

Onorabilul mînuitor de bani are o viață secretă, care nu seamănă de nici o culoare cu cea de zi. Însă nu șade niciodată locului, ci o zbughește cînd la Lăptărie, cînd la locuri unde nu trebuia. Își ascunde și mai bine viața sub pecetea nopții, așa cum a făcut-o întotdeauna. Care e viața asta? Nu știm. Dar hai să încercăm să o lămurim altfel.

Ce n-a vrut personajul să spună

Să procedăm prin excludere. Am văzut că nu are nici nici o nevroză contabilă. Societatea „capitalistă" îl lasă rece. Sentimentul „românesc al ființei" îi e străin. Nu e un neputincios. Nu îi plac femeile. Nu face nici o aluzie la absurdul existenței. Singura rezolvare simplă și coerentă care ne rămîne e să presupunem că nenea Anghelache e homosexual.

În clipa în care am emis această ipoteză, mi-am adus aminte de ce spusese Gelu Diaconu: „[Anghelache] este dublul casierului, un fel de *alter ego* al său, care îi anticipează cu puțin traiectoria existențială: «nenorocitul» care fuge cu banii furați în America." Anghelache îl cunoaște, știe și cît, și de ce, și cum a furat, și unde a cheltuit banii. E clar că enervarea lui vine dintr-o relație strînsă, dintr-o cunoaștere profundă, dintr-o viață comună, aventuroasă și cheltuitoare pentru celălalt, dar strict secretă și ermetică pentru eroul nostru.

Dintr-odată, mediul în care se învîrte Anghelache devine transparent. Preferă compania bărbaților. Se face plăcut celor tineri. E flăcău bătrîn. Își pierde nopțile cu discreție. Toată lumea îl respectă și am putea bănui că, după felul în care îi vorbesc, camarazii lui știu unde să-l caute. Nu e nici o clipă la vreo femeie. Nu e imposibil ca și Mitică cel extatic să știe. Toată lumea știe. Doar Anghelache nu știe că ceilalți știu. Pentru grup, homosexualitatea lui Anghelache e cunoscută și acceptată. E extravaganța unui tip de o perfectă urbanitate. Ceea ce nu știu amicii (și textul o dovedește) e legătura cu celălalt casier. Acolo e partea ascunsă despre care el nu poate să vorbească, dar pe care încearcă s-o explice folosind termenii comuni ai meseriei. În spatele fiecărui cuvînt stă o dublă semnificație. Doar așa abandonul urbanismului și al politeții capătă sens. Anghelache a rămas singur. E amantul părăsit, deși viața lui de noapte implică, fără îndoială, alte și felurite tentative și aventuri (un mod de viață cunoscut în mediile homosexuale).

Hotărîrea sinuciderii nu i-a venit în zori: „noaptea a trimis vorbă să nu-l aștepte cucoanele, că nu vine." Îndrăznesc să cred că hotărîrea sinuciderii a fost luată în momentul în care spune: „Nu vă permit să faceți glume proaste pe socoteala mea, măgarilor! Că vă sparg capul!" Anghelache simte (fără motiv, dar cu o conștiință încărcată) că lumea îl bănuiește, că secretul lui va fi devoalat. Urmează poliția, ancheta, totul e posibil, vor fi rămas urme? Poate că, de mîine, va fi acuzat că a împărțit banii cu fugarul. Acesta ar fi sfîrșitul onorabilității sale. De aceea se enervează, turbează. Nu poate mărturisi. Să nu mai facă nimeni glume proaste pe seama înclinației lui sexuale, pe seama relației lui amoroase! El nu știe dacă amicii lui știu și cît știu. După „Vă sparg capul!", el nu mai scoate, pînă la sfîrșitul nuvelei, nici o vorbă. Însă, realmente, prietenii au și nu au habar. Ei cunosc locurile și localurile pe unde rătăcește, știu atît cît e nevoie să știe, dar nu dau importanță și nici nu cunosc natura sentimentelor. După modul în care îl caută, amicii nici nu își imaginează că Anghelache iubește. Iar el nu are cui vorbi în termeni reali, ci numai în perifraze și aluzii foarte îndepărtate. „Ba nu te iert deloc! strigă foarte tare d. Anghelache, bătînd cu pumnul în masă. Nu te iert deloc, pentru că d-ta nu-nțelegi, n-ai idee de ce vorbești!" Într-adevăr. Amicii nu au idee despre ce se întîmplă sub ochii lor.

La ora la care familia lui primește mesajul, personajul era deja plecat de la berărie, iar sentimentul ridicolului și al disperării îl copleșise. Se hotărîse. Urma să își facă curaj, străbătînd localurile familiare, trecînd și pe la Lăptărie, pentru ca, la sfîrșitul nopții, să ajungă la Șosea. Ultimul mesaj e către chelner și e simplu și grăitor: „Ce afacere importantă? Să mă slăbească!" De acum, chestiunea contabilă nu mai are nici o importanță. Anghelache știe că el, unul, nu a furat nimic. Dar viața lui s-a sfîrșit și se sinucide. Anghelache e înșelat în dragoste, doar că dragostea lui e una homosexuală. Celălalt, *dublul lui,* nu a fost controlat de inspectori (îngerii salvatori ai onorabilității), astfel încît să rămînă amîndoi împreună, pentru totdeauna. Inspectorii ar fi trebuit să joace rolul unor *Dei ex machina*. Viața lor ar fi fost perfect acoperită, nimeni și nimic nu i-ar fi tulburat. De aceea sînt vinovați: „Dumnealor să-i tragă păcatele nenorocitului! Dumnealor l-au mîncat!"

Nu e vorba de bani, ci de evitarea providențială a unei despărțiri. Controlul financiar ar fi domolit cheful de aventură și extravaganțe al partenerului. Nu uitați, amîndoi sînt, au fost, formal, la fel de onorabili, iar în spatele celui fugit nu rămîne nici o familie. Totul se descîlcește. Iar finalul cel misterios e, deodată, inteligibil. Dacă recitim fraza: „Au mers mai departe: l-au căutat și pe unde nu trebuia să-l caute" înțelegem cu totul altceva ca la început. Trebuie să spun că exista, pe vremea aceea, prostituție masculină în București. „A merge mai departe" poate fi citit ca „a încălca un teritoriu interzis". Acela e locul unde nu trebuia să-l caute. Cu toate astea, afecțiunea camarazilor e sinceră, iar devoțiunea, emoționantă. Ce firesc se așază în această lumină, ultimele două rînduri:

„– De ce... de ce, nene Anghelache? a întrebat plîngînd [ca un prost] cel mai tînăr.

Dar nenea Anghelache, cuminte, n-a vrut să răspundă."

Și ce diferit îl privim acum pe mai tînărul și devotatul amic. Ca să-l ascundă și pe el, Caragiale face apel încă o dată la dublul limbaj: am pus special între paranteze „ca un prost", așa cum îl văd cei din jur. Dar, dacă extragem cele trei cuvinte (adică viziunea celorlalți, a publicului), semnificația se schimbă. Din ridicolă, umoristică, ironică, propoziția devine tulburătoare. Anghelache are un admirator secret. Nu mă pot împiedica să constat că autorul se va fi găsit, și el, în postura personajului său, în raport cu publicul *Universului*. Și în raport cu amicii săi literari care n-au priceput nimic, nu aveau idee despre ce vorbea Caragiale. Putea oare scrie deschis despre un astfel de caz? Nu. Morala epocii l-a împiedicat să explice despre ce era vorba: „De ce s-o fi omorît Anghelache? Nici eu nu știu", îi mărturisise lui Zarifopol. Știa, dar nu avea cum. Așa că a spus povestea cu alte cuvinte. Metoda lui E.A. Poe (din „Scrisoarea furată") își arată eficiența încă o dată. Scrisoarea de adio a funcționarului e vîrîtă neglijent în plicul la care nimeni nu se uită. Un plic contabil. Un pachețel cu un pol în foiță. „Milioane, boule!"

Și nu mă pot împiedica să constat zîmbind că, cel puțin mie, după 118 ani, nenea Anghelache, cuminte, mi-a răspuns la toate întrebările.

Florin Iaru *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Sînii verzi, *proză scurtă, Polirom, 2017.*

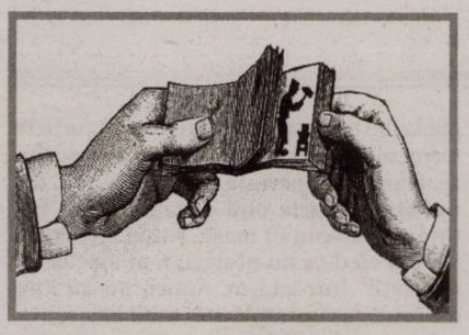

Marius CHIVU

feed**book**

Au copacii Internet?

● **Peter Wohlleben, *Viața secretă a copacilor. Cum comunică, ce simt. Descoperirea unei lumi ascunse*, traducere de Dana Gheorghe, Editura Publica, 2017.**

Peter Wohlleben este un fel de Steve Irwin al copacilor. Nu veți găsi un tip mai pasionat și care să scrie cu mai multă plăcere, pricepere și pe înțelesul tuturor despre organismele astea formidabile care se dovedesc a fi copacii, de care trăim înconjurați fără să știm mai nimic despre ei. De fapt, cercetătorii încă mai caută explicații pentru anumite caracteristici și fenomene legate de copaci și e uluitor că în zilele noastre încă nu se știe, spre exemplu, cum ajunge apa de la rădăcini la coroană (procesele de transpirație și osmoza sau forțele capilare dovedindu-se ineficiente în acest scop). În *Viața secretă a copacilor* (și titlul e cît se poate de exact), Peter Wohlleben o ia metodic și, pe întinderea a 34 de capitole, reușește să ofere înțelegere cu privire la viața interioară și exterioară a copacilor și, mai ales, a pădurii. Peter Wohlleben începe cu descrierea pădurii ca un superorganism cu o rețea comună de rădăcini, un vast ecosistem care înmagazinează și transportă apă, generează umiditate, comunică și emite avertismente, se reproduce, îmblînzește fenomenele meteorologice, ba chiar și migrează; un superorganism dotat cu simțuri și o anume inteligență, capabil de nenumărate strategii de supraviețuire.

Cum nu pot comenta și analiza această carte din perspectiva unui specialist, o să dau mai departe, sub forma unui corpus de tipul „știați că", informații fascinante, unele chiar greu de crezut. Cum ar fi de pildă că, prin coajă, copacii pot detecta tipurile de salivă ale insectelor și, în funcție de utilitatea sau nocivitatea lor, elimină substanțe de protecție (stejarii transmit tanini amari și otrăvitori, sălciile produc salicină etc.). Și mai uluitor este faptul că genul acesta de mesaje (informații, sfaturi sau avertismente legate nu doar de dăunători, dar și de condiții climaterice, de pildă) sînt transmise între copaci nu doar olfactiv și chimic, ori la nivel de ultrasunete, dar și electric (la viteza de 1 cm/sec.): celulele nervoase aflate la extremitățile rădăcinilor (structuri similare creierului uman) folosesc ciupercile ca intermediar, acestea acționînd precum fibrele optice de Internet, de unde și sintagma Wood-Wide-Web. Apropo de cele peste o mie de specii de ciuperci care se dezvoltă pe rădăcinile și scoarța copacilor, în schimbul unei treimi din carbohidrații produși de copaci, ciupercile oferă nu doar servicii de fibră optică, dar acționează și ca antiviruși, filtrînd metalele grele și blocînd atacurile bacteriilor. Datorită rețelei de rădăcini, copacii funcționează după un sistem de întrajutorare, cei vulnerabili fiind susținuți de cei puternici, care le transmit substanțe nutritive, vigoarea și stabilitatea pădurii ca ecosistem depinzînd de fiecare membru al ei. Tot legat de control, copacii maturi limitează accesul la lumină al puieților ca metodă educativă, iar anumiți copaci își pregătesc atît de minuțios reproducerea *(vezi și fragmentul de mai jos)*, încît scorușul, spre exemplu, își programează semințele să dormiteze pînă la cinci ani, în așteptarea celor mai potrivite condiții pentru germinare.

Ce-am mai aflat de la Peter Wohlleben? „Momentul în care un copac alege să-și piardă frunzele este o chestiune de caracter." Copacii acumulează hrană pentru iarnă, perioadă în care, asemeni ursilor, intră în hibernare. Un copac deține tot atît de multe lichide precum corpul uman, iar fagul are nevoie de pînă la 300 de litri de apă zilnic pe care, de altfel, îi și transpiră. Ultravioletele afectează inclusiv scoarța copacilor care, pe măsură ce îmbătrînesc, pierd în înălțime. În coroana unui copac trăiesc peste 2000 de insecte, clasificabile în peste 250 de specii, iar într-o mînă de pămînt de pădure sălășluiesc mai multe organisme decît numără populația Terrei. Ciocănitoarea poate dăuna copacului, efectul ei benefic nefiind decît colateral. Cei mai nefericiți copaci sînt cei din orașe, afectați de tot: poluare, zgomot, asfalt, toaletarea coroanei, sarea aruncată iarna pe străzi, urina cîinilor. Pădurile au redus de nouă ori concentrația de dioxid de carbon din era carboniferă, un copac depozitînd de-a lungul unei vieți pînă la 20 de tone de dioxid de carbon. Poluarea face copacii să crească mai repede, dar cu o calitate mai slabă a lemnului. Clima unui continent depinde

de tipul, întinderea și calitatea pădurilor sale; dar, din cauza schimbărilor climatice, copacii migrează dezvoltînd strategii de „împingere" a semințelor tot mai la nord. Tăierea copacilor, chiar și a celor uscați, afectează ecosistemul pădurii. Raportat la standardele umane, un copac atinge maturitatea după 200 de ani, iar întinerirea pădurilor este o strategie ineficientă: doar pădurile bătrîne ne pot ajuta împotriva schimbărilor climatice.

După ce citești cartea asta, nu vei mai intra într-o pădure altfel decît copleșit de admirație, cu un sentiment de vinovăție față de lipsa noastră de considerație față de copaci și, mai ales, cu jena că încă nu sîntem în stare să ni-i facem aliații noștri.

aproape de carte

Peter WOHLLEBEN

Viața secretă a copacilor

(fragment)

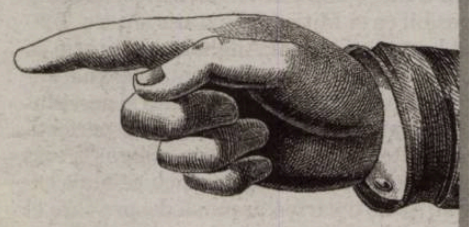

Pentru că polenul este mai concentrat în jurul propriului trunchi, persistă pericolul inseminării propriilor flori. În acest scop, copacii au dezvoltat diverse strategii. Anumite soiuri, ca molidul, se bazează pe momentul potrivit. Florile masculine și cele feminine înfloresc defazat, la interval de cîteva zile, în așa fel încît ultimele sînt polenizate preponderent cu polenul altor camarazi. Cireșii sălbatici, care se bazează pe insecte, nu au această posibilitate. Organele lor de reproducere masculine și feminine se află în aceeași floare. În plus, ei aparțin uneia dintre puținele specii de copaci din pădure polenizate de albine. Acestea cercetează cu atenție toată coroana și duc, de voie, de nevoie, polenul copacului mai departe. Însă cireșul e sensibil și simte atunci cînd îl paște pericolul endogamiei. Polenul care ajunge pe stigmat și intenționează să pătrundă în ovul prin intermediul unui tub delicat e verificat genetic. Dacă e vorba despre polenul propriu, tubul e blocat și se deshidratează. E permisă doar intrarea materialului genetic străin, promițător, care va produce mai tîrziu semințe și fructe. Cum distinge copacul între ce e al lui și ce e al altuia? Nici pînă astăzi nu avem un răspuns clar la această întrebare. Știm doar că, într-adevăr, genele trebuie activate și trebuie să fie compatibile. Nu greșim dacă afirmăm că pădurea și membrii ei simt asta.

Anumite specii se opun cu înverșunare endogamiei prin limitarea copacului la un singur sex. Salcia căprească dispune de exemplare atît feminine, cît și masculine și, în concluzie, nu se poate împerechea cu sine însăși, ci doar cu alți copaci. Sălciile nu sînt însă copaci de pădure. Ca niște adevărate pioniere, ele cresc peste tot unde nu există încă o pădure. Pentru că pe asemenea suprafețe există mii de ierburi și tufișuri înflorite, care atrag albinele, sălciile se bazează și ele pe insecte pentru polenizare. Apare însă o problemă: albinele trebuie să zboare întîi la sălciile de sex masculin, să ia de acolo polenul și să-l transporte către exemplarele feminine. Dacă s-ar întîmpla invers, polenizarea nu s-ar produce. Copac fiind, cum rezolvi problema, atunci cînd ambele sexe înfloresc în același timp? Cercetătorii au descoperit că sălciile emană un miros specific care atrage albinele. Odată ajunse în aria dorită, diferența se face în plan vizual. Pentru asta sălciile de sex masculin își dau toată silința, etalîndu-și mîțișorii de un galben luminos. Albinele sînt atrase inițial de aceste exemplare. Odată ce s-au ospătat, ele se îndreaptă spre florile discrete și verzui ale exemplarelor de sex feminin.

PUBLICITATE

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

O familie netradițională și alte animale de soi

● **Gerald Durrell, *Păsări, lighioane, rubedenii*, traducere de Maria Berza, ilustrații de Mircea Pop, Editura ART, 2017.**

Nu știu alții cum sînt, dar eu m-am despărțit (estetic) de Lawrence Durrell pe la vîrsta de 25 de ani, cînd mi-am dat seama că orice tentativă de a reciti *Cvartetul din Alexandria* se izbea de o senzație de greață pe care nu mi-o mai atenuau nici amintirea pasiunii cu care-l citeam în facultate, nici recent achiziționata corespondență cu Henry Miller. Simțeam la Durrell, încă din prima pagină, excesul în stare pură, colcăitor ca un ghem de rîme. Poate nu întîmplător (nu există întîmplare în biografia unui cititor), am găsit un sprijin nesperat pentru această despărțire cînd un coleg de la ziar mi-a pus în mînă, cu zîmbetul unui om care trecuse prin aceeași traumă, cartea fratelui său, Gerald Durrell, *Familia mea și alte animale*. Citind memoriile fratelui mai mic al lui Lawrence, m-am simțit răzbunat: unde cel mare e excesiv, mezinul e concis, unde scriitorul Durrell e egocentric, naturalistul Durrell are privirea orientată spre exterior, unde *Cvartetul* păcătuiește printr-o „pompoșenie“ sinistră, fratele lui dă dovadă de un umor care de multe ori te face să te întrebi cine o fi adevăratul scriitor al familiei.

Acum, pentru cine nu știe (chiar dacă a apărut și un serial care are acest subiect), familia Durrell (monoparentală, cum se zice acum, după moartea domnului Durrell) a părăsit Marea Britanie în 1935 pentru a se muta în insula Corfu, ceea ce acum pare rezonabil, însă atunci a fost privit ca un *downshifting* extravagant. Au trăit acolo timp de șase ani, pînă cînd războiul i-a izgonit înapoi. Acești șase ani petrecuți printre localnici, sub soarele Greciei, au stat atît la originea unei importante opere literare (despre care vorbeam mai sus), dar și a uneia de multe ori pe nedrept lăsate în umbră, *Trilogia Corfu* a naturalistului Gerald Durrell. Gerry avea pe atunci 10 ani, iar pasiunea lui pentru biologie, privită cu neîncredere, condescendență sau îngăduință maternă, era deja formată. *Păsări, lighioane, rubedenii,* cea de-a doua parte a trilogiei (foarte frumos tradusă de Maria Berza), continuă aventurile familiei și ale altor animale din primul volum al trilogiei, în vila lor care devine, cu fiecare pagină, atît muzeul (viu) de biologie al mezinului, cît și azilul unde trag tot soiul de nebuni (a se citi *artiști)* aduși de fratele cel mare, sau locul unde sora Margo își tratează recent dobîndita dependență de spiritismul menit s-o scape de coșuri și de kilogramele în plus.

Un downshifting *extravagant.*

Pare că rolurile sînt foarte clar împărțite: Durrell-scriitorul aduce în casă lighioane bipede (pictori și sculptori scandinavi care se încăpățînează să cînte Bach la acordeon, scriitori avangardiști niciodată treji, bătrîni lupi de mare care adoră conversația despre gonoreea dobîndită în bordelurile din Montevideo), iar Durrell-naturalistul, ei bine, el aduce restul: cărăbuși de bălegar, nenumărați cîini, căluți de mare, vreo două bufnițe (pe una dintre ele o cheamă Ulise), un măgăruș (pe nume Sally), păianjeni și, în general, cam tot ce putea oferi insula în materie de lighioane. Climaxul e atins cînd micuțul biolog găsește în mare cadavrul unei mari țestoase, pe care-l disecă pe veranda vilei, indiferent la mirosul groaznic care se propagă ca o aură în jurul colinei, sub privirile îngrozite ale familiei care protestează vehement. OK, poate că nu ăsta e climaxul: ar concura la această poziție și atragerea unui urs în casă…

Dacă însă credeți că micul Gerry (sau Gerald-naturalistul memorialist) are ochi doar pentru animale, vă înșelați: scena mesei luate acasă la Contesa Mavrodaki e absolut fenomenală. Aici se vede cu limpezime că Gerald nu e doar natură, ci și, dacă mi-e îngăduit, cultură:

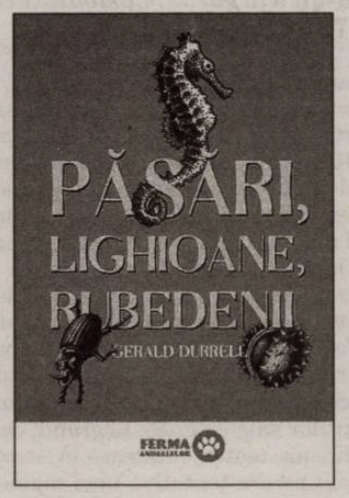

întregul capitol este o parodie spumoasă a primei întîlniri dintre Pip din *Marile speranțe* și Miss Havisham. Trilogia lui Gerald Durrell (din care sper că se va traduce și cea de-a treia parte) ar trebui, cred, să intre pe lista de lecturi a manualului unic. Poate ar aduce o notă de relaxare în mințile unor copii sfîșiați între *parenting*-ul scremut și următorul Comic Con.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Cartea
La școală cu Regele Mihai
Povestea Clasei Palatine

PREȚ PACHET SPECIAL
29,99 LEI

numai împreună
cu revista **Historia**,
în limita stocului disponibil

Historia.ro

EDIȚIA DE MAI,
la toate punctele
de difuzare a presei

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri,
de la 9:00 la 18:00,
la 0318.603.057

Victor MOROZOV

dilematograf

Sufocare

● ***Jusqu'à la garde / Custodie* (Franța, 2017), de Xavier Legrand.**

Parcursul lui Xavier Legrand (n. 1979) este exemplar: pentru debutul său în scurtmetraj, *Avant que de tout perdre* (2013), a cîștigat patru premii la Festivalul de la Clermont-Ferrand (cel mai mare festival de profil din lume) – inclusiv „Cel mai bun film" – și a fost nominalizat la Oscarul categoriei. Cu primul lungmetraj, *Jusqu'à la garde,* a fost desemnat cel mai bun regizor la Festivalul de la Veneția. Un palmares ireproșabil – și o carieră aflată încă la început de drum. Succesul scurtmetrajului se datorează virtuților sale estetice: Legrand, care vine dinspre teatru, relatează în *Avant que de tout perdre* tentativa unei mame de a fugi, împreună cu cei doi copii, de un soț violent. E remarcabilă urechea fină a debutantului absolut Legrand pentru ritmul intern al filmului: cîteva planuri lungi, presărate de-a lungul secvențelor altminteri decupate destul de alert, dau seamă de durata integrală a așteptării, în care cineastul nu dorește să taie. Dar filmul e și un moment de plăcere narativă – iar reușita sa *qua* film de gen *(thriller,* film de acțiune etc.) constă în faptul că regizorul îmbină aceste caracteristici-standard (de pildă, un joc primejdios de-a v-ați ascunselea printr-o parcare) cu *pedigree*-ul unui cinema de autor realist și fără emfază.

În *Jusqu'à la garde,* Legrand nu se arată încă decis să rupă cu moștenirea scurtmetrajului. Noul film constă într-o dezvoltare a tematicii abordate anterior: cei doi părinți (interpretați de aceiași excelenți Léa Drucker și Dénis Ménochet) divorțează, iar mezinul Julien, deși rămîne cu mama sa, este nevoit – spre deosebire de sora sa majoră – să se vadă cu tatăl lui la intervale regulate. Lucrurile nu decurg niciodată pașnic în cadrul acestor întrevederi, fapt cauzat și de caracterul de brută genuină al tatălui (ajutat de interpretarea aproape instinctuală a lui Ménochet), care pare că nu se are bine cu nimeni – nici măcar cu părinții lui. Filmul documentează în mare parte aceste întîlniri tată – fiu și, pentru o bună bucată de vreme, evoluează liniar, ca o dramă a incomunicabilității în care nici o parte nu se arată dispusă să facă concesii. Legrand transformă tensiunea care alimenta generos scurtmetrajul într-un sentiment al sufocării: *gros-plan*-uri insistente cu surprinderea reacțiilor personajelor și interacțiuni care virează aproape obligatoriu spre dispute aprige. Însă regizorul pare a fi găsit o altă resursă stilistică pe care o exploatează în repetate rînduri: ruperea de ritm. Filmul e alcătuit dintr-o suită de blocuri aproape compacte (ca niște acte, în teatru): decizia judecătorească cu privire la custodie; întîlnirile repetate dintre Julien și tată; petrecerea de majorat a surorii lui Julien; urmarea tragică a petrecerii. De aceea, deși pe alocuri pare să se deruleze monocord, filmul trece pe nebănuite de la o secvență la alta (și de la o tonalitate la alta), astfel că nimic – în afară, poate, de croiala similară a scurtmetrajului – nu anunță șocul din final, o pură secvență de *thriller* în care situația degenerează și fiecare secundă are greutatea ei. În anumite scene, mizanscena e riguroasă: ca în secvența petrecerii surorii, tratată în planuri lungi și largi, ce permite coexistența unei stări de bine cu o tensiune mocnită, care se amestecă organic în figura chinuită și foarte complexă a mamei incapabile să gestioneze agresivitatea fostului soț. (Cu toate astea, sora-ca-personaj pare mai degrabă rezultatul unei fidelități excesive a lui Legrand față de trama scurtmetrajului, care cuprindea doi copii în loc de unul; nu are suficiente momente pe ecran pentru a conta cu adevărat. Prim-planul e al lui Julien.) Însă felul în care *Jusqu'à la garde* basculează dinspre o dramă socială/de familie înspre un produs pur de gen poate să pară, simetric, un dezavantaj: fiindcă aceste blocuri cvasi-etanșe, dublate de cadraje strînse pe chipul personajului, nu prea lasă loc filmului să respire; adesea, rezultatul arată greoi – iar dacă intenția lui Legrand a fost să creeze o atmosferă apăsătoare, cred totuși că e prea mult. Uneori, aparența teatrală a filmului se face simțită mai mult decît ar fi cazul. *Jusqu'à la garde*, în ciuda faptului că prezintă anumite soluții ingenioase de transgresare a genurilor cinematografice – rezistînd la proba încadrării în categoria *thriller*-ului – ar fi avut de beneficiat de pe urma unei mai mari libertăți în tratarea temei, precum și a subiecților săi (tatăl, bunăoară, e destul de banal ca personaj exclusiv brutal și obtuz). Artistic vorbind, scurtmetrajul *Avant que de tout perdre* îi rămîne superior (interesantă ar fi fost o proiecție care să le juxtapună) – și probabil că a venit momentul ca Legrand să testeze și alte teme.

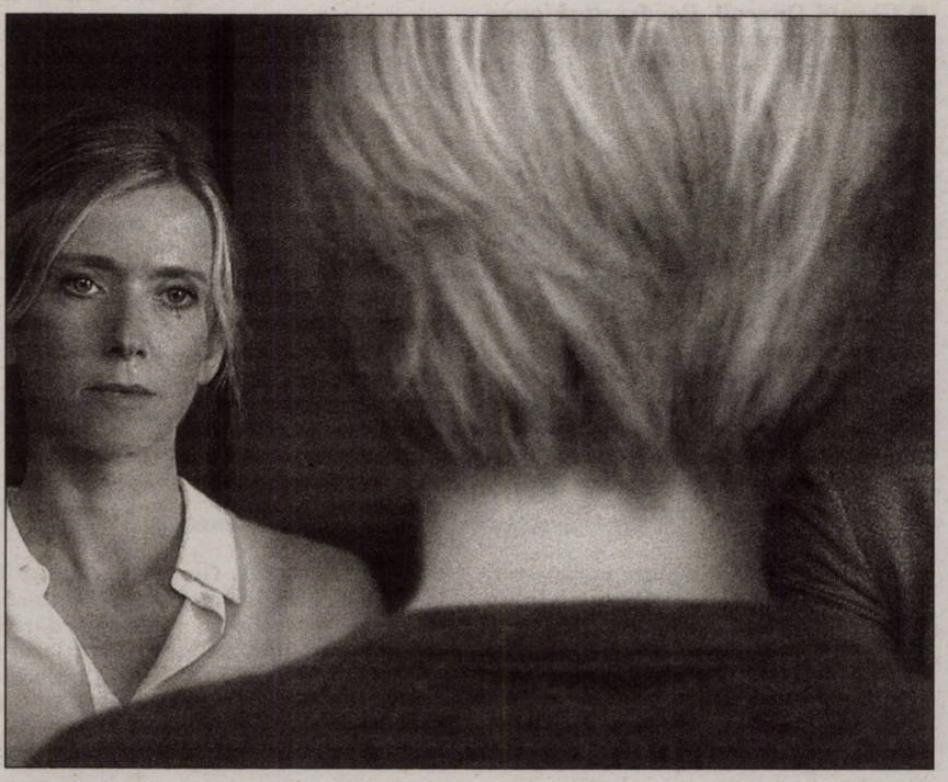

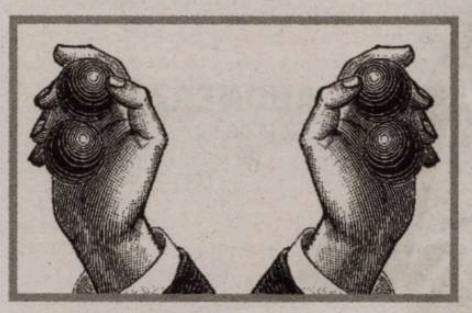

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Manual de istorie

● **Roberto Fonseca, *Abuc,* Montuno Producciones, 2017.**

Dintr-o coincidență am dat peste albumul lui Roberto Fonseca în aceeași perioadă în care am vizionat și filmul de animație *Chico and Rita*, despre gloria și veselia scăldate în muzică din Cuba efervescentă a anilor '50. Au fost stîrpite brutal și gloria, și veselia, într-un timp foarte scurt, prin instaurarea regimului ce avea să izoleze populația și să-i asasineze spiritul pentru jumătate de secol – o lecție despre ușurința cu care indivizii pierd libertăți în numele unei iluzorii autosuficiențe suverane impusă de orgolii personale. Muzica din Cuba prerevoluționară a cunoscut un revirement major începînd cu finele anilor '90 datorită ansamblului Buena Vista Social Club – profeți care au scris și încă scriu coloana sonoră a deschiderii treptate a insulei. În timp ce la noi se prefigurează referendumuri menite să ne dirijeze simțul realității, Cuba începe să se deschidă spre realitatea globală. Zilele astea, tot familia tradițională e și pretextul lor, însă îndreptîndu-se în direcția opusă nouă – să se fi făcut un troc undeva?

Pianistul Roberto Fonseca are legături strînse atît cu Buena Vista Social Club, alături de care și-a făcut ucenicia la începutul anilor 2000, cît și cu *Chico and Rita*. Coloana sonoră a filmului are în centru clanul Valdés, cu care Fonseca are legături de familie: e fiul vitreg al lui Chucho, deci nepot vitreg al legendarului Bebo Valdés, a cărui biografie a inspirat povestea filmului. Numeroase porțiuni de pe noul album al lui Fonseca ar fi putut completa ce se aude în *Chico and Rita.* Intențiile par similare cu ale filmului – de a povesti istoria Cubei cu mijloace muzicale, de a găsi analogii artistice unei istorii bipolare oscilînd violent între exuberanță naivă și sentimentul unei permanente amenințări. Se fac referiri și la relațiile cu Africa, de unde provin unele influențe stilistice ce aveau să fie hibridizate în insulele Caraibe cu muzica latino. Fonseca și-a reiterat adesea interesul științific asupra modului în care cultura Africii s-a translatat în America Centrală.

E dificil de stabilit cît din ce se aude aici e muzică originală și cît sînt preluări – teme familiare de arhivă („Cubano Chant" în format orchestral *big band)* sînt alternate sau mixate din mers într-un tablou extrem de eterogen în care se evidențiază: un bizar rap latino („Soul Guardians"), folclor african pervertit cu ingrediente de Caraibe („Afro Mambo"), rock Santanic cu referințe Buena Vista Social Club („Tumbao de la Unidad"), bolero cu voci suave de club de pierzanie („Despues", chiar cu vocea mamei lui Fonseca, veterana Mercedes Alfaro), *spoken word* patriotic („Velas y Flores"). Sînt bifate și muzica disco, cha-cha-cha ori R&B, dar și obligația oricărui pianist de peste Ocean de a face trimiteri la Keith Jarrett. E o armată de acompaniatori angajată aici, de regulă alții pe fiecare piesă, pentru a întări intențiile antologice ale materialului. Gama stilistică demonstrată pe *Abuc* (cuvîntul „Cuba" întors) e extrem de largă, prezentînd tărîmul natal al lui Fonseca drept o cultură de intersecție cu o istorie de intersecție, ce și-ar fi dorit să fie un sens giratoriu al sferelor de influență.

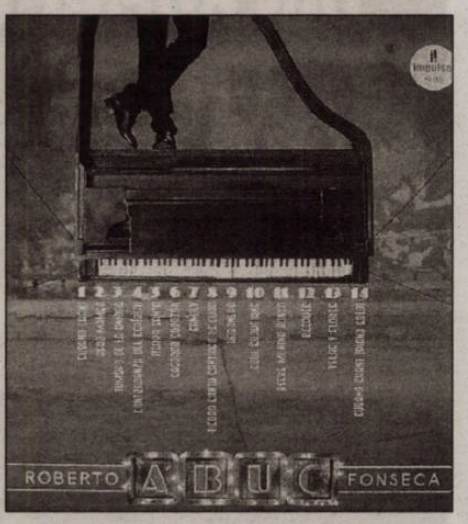

Pianistul oferă un album în care toată lumea va găsi bucăți favorite (altele pentru fiecare meloman). E un manual de istorie aici și oricine se poate opri asupra segmentelor cu care rezonează. Cu muzica e mai ușor să selectăm segmentele preferate decît cu istoria – prima ni se oferă, a doua ni se întîmplă.

***Roberto Fonseca Trio** vor concerta pe 14 iulie în cadrul Festivalului de Jazz de la Gărîna.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

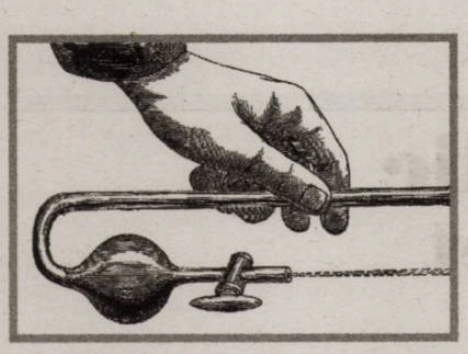

Oana STOICA

rosencrantz & co

Cum a reinventat Robert Lepage cubul Rubik

● *Ace și opiu*, Compania Ex Machina, Québec, Canada, text și regie: Robert Lepage, asistent regie: Normand Bissonnette. Cu: Olivier Normand, Wellesley Robertson III. Scenografia: Carl Fillion, designer recuzită: Claudia Gendreau, muzică și sunet: Jean-Sébastien Côté, lumini: Bruno Matte, designer costume: François St-Aubin, designer imagini: Lionel Arnould. Festivalul Internațional Shakespeare, Ediția a XI-a, Craiova, 23 aprilie – 6 mai 2018.

Festivalul Internațional Shakespeare de anul acesta, a XI-a ediție, a inclus, în afara programului shakespearian, un spectacol de Robert Lepage. Este în tradiția festivalului craiovean, creat de Emil Boroghină, să prezinte staruri ale regiei contemporane, ale căror limbaje performative constituie, de regulă, noutăți în spațiul autohton, iar regizorul canadian, pasionat de noile tehnologii și de utilitatea lor în teatru, se înscrie în această direcție. Prezentarea spectacolului *Ace și opiu*, produs de compania sa din Montréal, Ex Machina, intră în conexiune directă cu o altă producție, *Hamlet / Collage*, realizată de Lepage în Rusia, cu și pentru actorul Evgheni Mironov și invitată anul trecut în Festivalul Național de Teatru, la București. În ambele cazuri, este vorba despre *remake*-uri ale unor producții mai vechi (în ciuda declarației că nu îi place să-și revizuiteze spectacolele, Lepage a refăcut cîteva dintre acestea, care au constituit, la vremea lor, inovații în modul în care tehnologia se integrează în teatru, ca element generator de sensuri, nu doar de spectaculozitate): *Ace și opiu* a fost creat inițial în 1991, iar *Hamlet / Collage* în 1995 (se numea *Elsinore)*. Ambele spectacole originale erau performate de Lepage însuși. Un alt element comun este conceptul scenografico-vizual: spectacolele sînt create într-un cub *hi-tech,* suspendat și rotativ, cu trei laturi lipsă și diferite trape pe unde intră și ies elemente de decor, recuzită și actori, și care reprezintă suprafața pentru *videomapping.* Unele scene din *Ace și opiu* au fost dezvoltate ulterior în *Elsinore*, respectiv *Hamlet / Collage*, atît la nivel de concept tehnico-vizual, cît și ca partitură acrobatică a actorilor (aportul fizic într-un astfel de spectacol este asemănător cu cel al cascadorilor). Practic, pe scenarii complet diferite, regizorul canadian a folosit aceeași scenografie și tehnologia aferentă pentru a dezvolta un concept performativ și a crea spectacole diferite. Pentru Lepage, teatrul este rezultatul sincretic al mai multor medii (compania sa include designeri video, ingineri și acrobați), care contribuie egal și se folosesc unele de altele astfel încît tehnologia devine un instrument esențial nu doar pentru producerea spectaculosului, ci și a narațiunii.

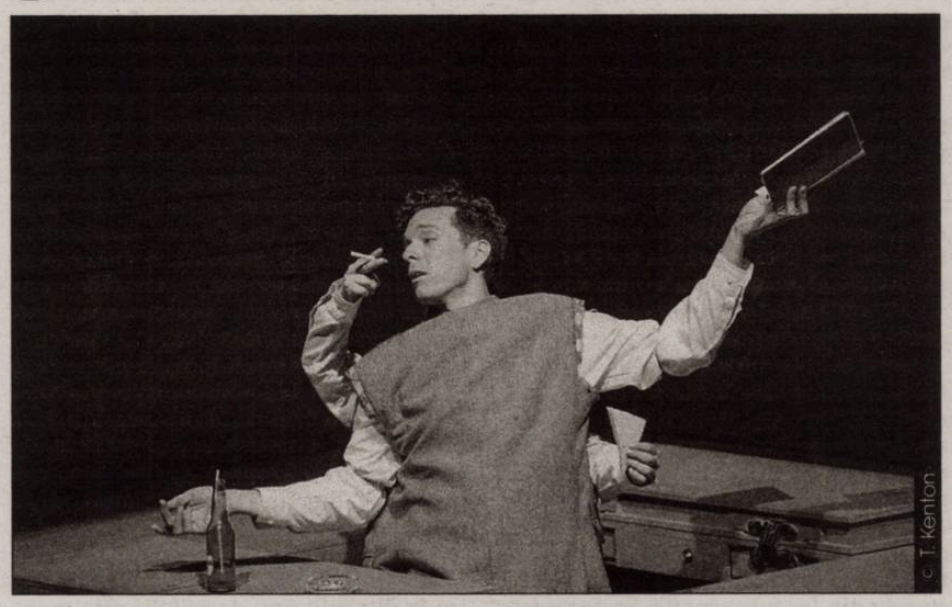

O demonstrație asupra modului în care inovația tehnologică poate crea sens în artă.

Ace și opiu are o structură dramaturgică eterogenă, este un scenariu poetic care mixează trei elemente: povestea de dragoste dintre Juliette Gréco și Miles Davis, din 1949, vizita lui Jean Cocteau la New York în același an și fragmente din scrierile sale *Scrisoare către americani* și *Opium. Jurnalul unei dezintoxicări;* experiența lui Lepage însuși la Paris, unde lucrează la un film, stă în camera de hotel în care au locuit Gréco și Davis și se confruntă cu depresia după despărțirea de iubitul său. Poveștile nu interferează direct, conexiunea lor nu este demonstrativă, ci mai degrabă se creează un spațiu în care se intersectează și se potențează mai multe teme și stări: Paris (locul acțiunilor și reperul atmosferei, elementul cu care se compară) și New York (elementul comparat) în anii boemei artistice, ai jazz-ului și ai efervescenței intelectuale, relația picantă dintre francezi și americani, de fapt, între vorbitorii de franceză și cei de engleză, între două culturi care relaționează acidulat, simbioza dintre suferința din dragoste, dependența de droguri (ca formă de a tolera durerea) și creativitate. Este un spectacol-poem cu doi actori-acrobați, Wellesley Robertson III în rolul lui Miles Davis, agil și expresiv fără cuvinte, și Olivier Normand, interpretul lui Cocteau și al lui Lepage (care joacă alternativ cu Marc Labrèche, cel care a propus refacerea spectacolului original). Olivier Normand este un actor impresionant prin versatilitate și rafinamentul interpretării, extrem de ludic, dar fără ostentație, subtil, cu un umor fin, milimetric acordat la text; știe să fie ironic fără să plesnească, are o mare precizie în redarea nuanțelor și o voce flexibilă, cameleonică. Cocteau este un personaj-construct, creat din voce (așa cum suna în înregistrările vechi, cu acel timbru metalizat, artificial), imagine (este recreată ședința foto pentru celebra fotografie de pe coperta revistei *Life* din 1949) și textele (cuvintele) sale. Personajul Lepage este, în contrapunct, profund uman, cald și firesc, contemporan ca expresie teatrală. Olivier Normand excelează, de exemplu, într-o scenă pur teatrală, realist-absurdă, în care personajul Lepage înregistrează audio un fragment despre Juliette Gréco și se confruntă cu mizantropriile reciproce ale culturilor franceză și engleză pe care, ca un *québécois,* le privește cu detașată ironie. Sînt scene antologice precum cea în care Davis, ieșit la fumat după un concert, o vede prima dată pe Gréco prin fereastra unui bar de la demisol, sau cea în care el o părăsește (știind că o relație interrasială în America anilor '50 nu era ușoară pentru o femeie albă), plecînd din camera de hotel în timp ce ea cîntă la duș.

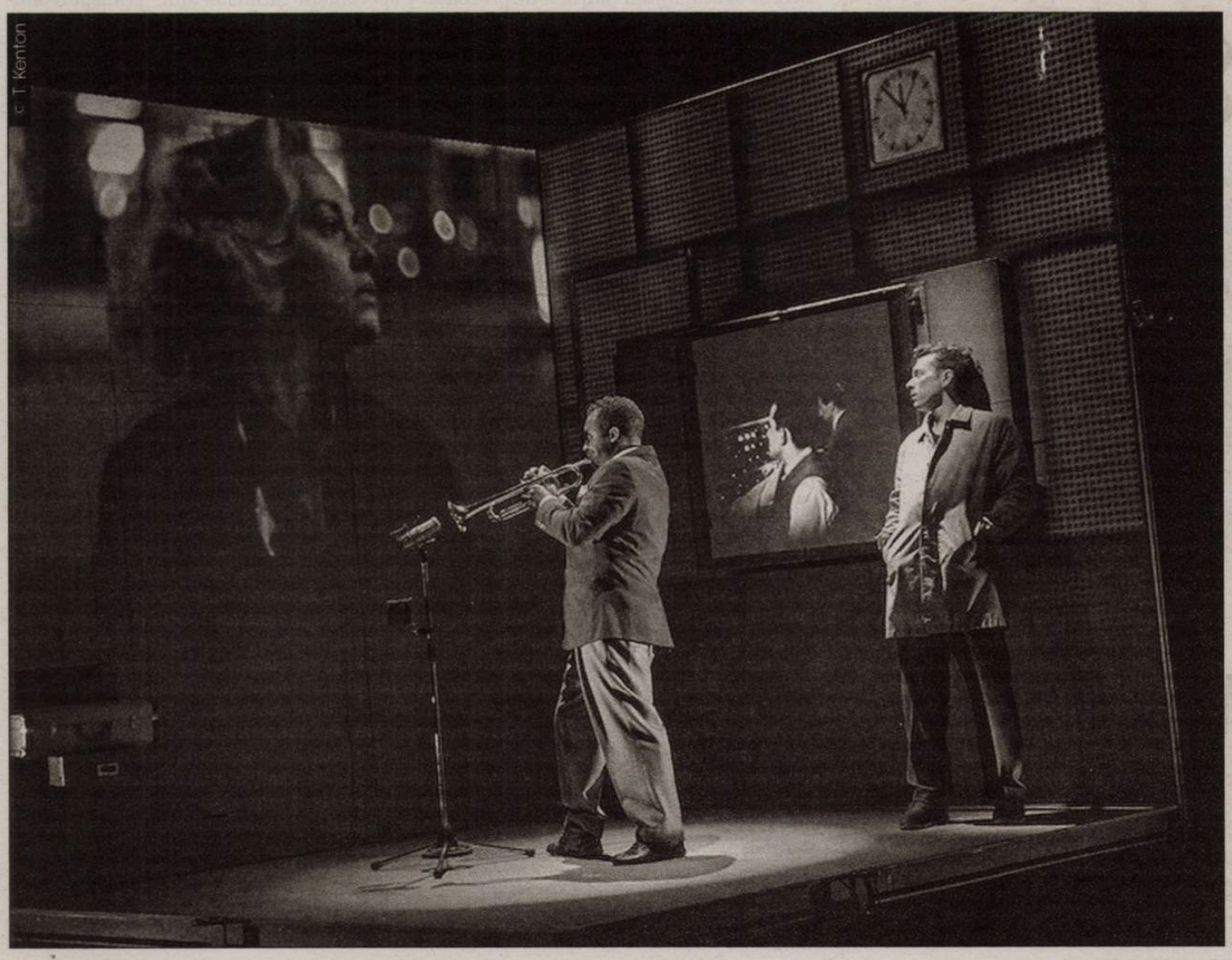

Ace și opiu este un construct performativ *hi-tech,* cu o arhitectură dramaturgică tip colaj, poetic și impecabil susținut actoricește. Valoarea invitării acestui spectacol la Craiova este amplificată, în primul rînd pentru specialiști, de prezentarea lui *Hamlet / Collage* în FNT 2017 căci, împreună, cele două producții ale lui Lepage fac o demonstrație asupra modului în care inovația tehnologică poate crea sens în artă. Acest lucru este cu atît mai util cu cît interesul pentru noile media pe scenă crește și în România. Deocamdată, la noi, implicarea tehnologiei rămîne însă într-o zonă aproape exclusiv ilustrativă.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Despre mieunatul melodic al unui prădător discret

– interviu cu Livia CIMPOERU –

Prima mea curiozitate, ca admirator al acestei feline cu un nume științific muzical, Lynx lynx, *este legată de dimensiunea populației, deopotrivă la noi și în lume.*

Există aproximativ 50.000 de exemplare la nivel global. În Europa trăiesc pînă în 10.000 de rîși, iar populația din Carpați este estimată la circa 2700 de exemplare. Dintre aceștia, 1200-1500 de rîși trăiesc în pădurile de pe teritoriul României, fiind pe lista animalelor strict protejate.

Dacă ne-am aventura și am avea noroc, pe unde am putea întîlni un rîs?

Rîsul e un prădător foarte discret, dar trăiește într-un areal variat și vast. Apare de-a lungul lanțurilor muntoase din sud-estul și centrul Europei, dar și din nordul sau estul continentului, pînă în pădurile boreale ale Rusiei, apoi centrul Asiei și platoul tibetan. Efectivele de rîs din majoritatea țărilor din vestul și centrul Europei sînt mult reduse, comparativ cu cele din lanțul carpatic. Se regăsește inclusiv în Balcani (Grecia, Macedonia, Albania, Kosovo și Muntenegru).

Unde trăia odată?

Populații mai extinse au rezistat în zona fino-scandinavă, în statele baltice și Rusia europeană. Rîsul a devenit subiectul mai multor proiecte de reintroducere a speciei în ultimii ani, în mai multe țări europene (Elveția, Slovenia, Italia, Cehia, Austria, Germania și Franța). S-au făcut eforturi pentru a mări populația rîsului.

Ce fel de prădător este?

După urs și lup, rîsul e al treilea mare prădător al Europei. Avînd un trunchi scurt, picioare lungi și labe foarte bine dezvoltate, aleargă foarte eficient prin zăpadă. Celebrele smocuri din vîrfurile urechilor îi conferă aspectul său atît de cunoscut. Felina emblematică a Carpaților are văzul și auzul extrem de fine, fiind capabilă să detecteze o pradă mică în zăpadă de la peste zeci de metri distanță. Este un vînător care apelează la ambuscade și elemente-surpriză. Felina se mișcă fără zgomot și atacă prada pe neașteptate, făcînd salturi și de cîțiva metri.

Știu că atacă animale fără excepție, deși practică vînătoarea pasivă.

Cum spuneam, este un animal foarte discret. Trăiește și vînează solitar, pe teritorii pe care nu tolerează nici un alt animal adult, mai ales de același sex. Teritoriul lui variază în funcție de sursele de hrană și de densitatea populației de rîși în arealul respectiv. Adulții masculi se țin la distanță unii de ceilalți prin marcarea teritoriului. Spre exemplu, partenerii sexuali sau mama cu puii comunică printr-un mieunat melodic care străbate distanțe lungi.

Teritoriul de acțiune al unui rîs poate ajunge pînă la 500 km², dar foarte rar mănîncă animale moarte sau domestice...

Vînează cu precădere ungulate mici, precum căprioarele sau caprele negre, dar și pradă mai mică, precum rozătoarele. Rîsului îi ia cîteva zile să termine de devorat o căprioară, astfel că poate să își

îngroape prada pentru a reveni la ea mai tîrziu. În unele zone în care animalele care constituie baza trofică sînt vînate excesiv, rîșii pot ataca și stîne de oi sau capre, însă astfel de atacuri sînt, într-adevăr, extrem de rare.

Puteți urmări o filmare cu o *camera trap,* realizată de WWF România, cu un rîs care-și consumă prada aici: www.youtube.com/watch?v=VJ_nc2ehJhM.

Puii se nasc orbi și fără blană...

Da, femela naște, în medie, doi pui în perioada mai-iunie, care rămîn alături de mama lor circa zece luni. După separare, tinerii rîși sînt supuși multor pericole, de aceea rata lor de supraviețuire este de doar 50% în primul an de viață și tot de 50% în al doilea an. Dar poate trăi pînă la 17 ani în sălbăticie și 20 în captivitate.

Cît de în pericol este ca specie? Și din ce cauze?

Supraviețuirea speciei este pusă în pericol de braconaj, dar mai ales de prezența și activitățile umane care îi invadează din ce în ce mai mult habitatul. Extinderea așezărilor umane, defrișările, lucrările de infrastructură (autostrăzi, pîrtii de schi), *resort*-urile turistice, vînarea excesivă a animalelor care constituie baza trofică a rîsului, deranjarea habitatului, toate aceste presiuni asupra speciei periclitează menținerea unei populații viabile și sănătoase de rîși. Or, ca și celelalte carnivore mari, respectiv ursul și lupul, rîsul este indicator al unui ecosistem sănătos și echilibrat.

În social media *urmăresc proiectele derulate de WWF România; ne puteți vorbi despre cele dedicate rîsului?*

Derulăm mai multe proiecte legate de conservarea carnivorelor mari, inclusiv a rîsului, care vizează atît identificarea și includerea coridoarelor ecologice în strategiile de dezvoltare a infrastructurii, cît și de îmbunătățire a coexistenței între oameni și carnivorele mari. Atitudinea negativă față de rîși este în principal legată de două tipuri de conflicte: vînătorii susțin că din cauza rîșilor li se reduc efectivele de vînat, în vreme ce proprietarii de animale (sau ciobanii) se plîng de pagubele făcute de carnivore în rîndul animalelor de fermă.

Prin proiectul „LIFE EuroLargeCarnivores", promovăm cele mai bune practici de prevenție a conflictelor între carnivorele mari și oameni, propunînd soluții precum gardurile electrice, cîinii de stînă specializați, repelenții sonori etc. În paralel, depunem eforturi pentru ca ministerele de resort să îmbunătățească sistemul de acordare a compensațiilor pentru pagubele suferite de fermieri/ciobani în urma atacurilor carnivorelor mari, care în prezent este foarte greoi și descurajează solicitarea de compensații. Proiectul mai vizează îmbunătățirea comunicării între factorii interesați (autorități centrale și locale, gărzi forestiere, gestionarii de fonduri cinegetice, ONG-uri, fermieri, comunități locale etc.) pentru aplicarea unor metode care să asigure o coexistență armonioasă cu oamenii.

Facem eforturi pentru a convinge autoritățile că managementul carnivorelor mari trebuie să fie făcut pe baza unor monitorizări folosind cele mai bune metode existente la ora actuală. Și încercăm să echilibrăm influența pe care vînătorii o au în luarea deciziilor la nivel central, făcînd lobby pentru impunerea unor practici etice și sustenabile de gestionare a fondului cinegetic.

Care este problema coridoarelor ecologice?

În cadrul unui alt proiect de anvergură, „TRANSGREEN", împreună cu specialiștii Ministerului Transportului și ai companiilor de dezvoltare a infrastructurii rutiere și feroviare, colaborăm pentru a fi luate în considerare coridoarele ecologice și necesitățile de deplasare ale carnivorelor mari și nu numai atunci cînd dezvoltă proiecte de construcție a autostrăzilor și căilor ferate. Una dintre soluții, respectiv realizarea de pasaje speciale (ecoducte) pentru asigurarea conectivității habitatelor și evitarea coliziunilor între mașini și animalele sălbatice, este negociată de ani de zile pentru autostrada Lugoj – Deva.

Cum am putea ajuta noi, nespecialiștii?

Cetățenii se pot implica prin susținerea demersurilor WWF pentru adoptarea unor planuri de management al carnivorelor mari bazate pe monitorizări reale și care să nu se bazeze pe vînătoare ca metodă principală de gestionare a populațiilor de animale sălbatice. Esențiale sînt protecția habitatelor, reducerea presiunilor și amenințărilor la adresa speciei și monitorizarea constantă, activă, prin metode moderne, care să determine comportamentul rîsului, teritoriul său și zonele prin care se deplasează.

Turiștilor le recomandăm să aibă un comportament cît mai puțin invaziv atunci cînd vizitează habitatele rîsului și ale altor animale sălbatice.

***Livia Cimpoeru** este specialist în comunicare al WWF România (www.wwf.ro).*

a consemnat Marius CHIVU

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Amereida

Un voiaj al arhitecților, poeților și filozofilor.

Alejandro Aravena (premiul Pritzker în 2016) și Nieto Sobejano sînt doi dintre arhitecții chilieni recunoscuți la nivel global. Arhitectura chiliană a devenit unul dintre subiectele preferate ale revistelor de arhitectură. I se dedică monografii. Totuși, de unde au apărut acești starhitecți chilieni? Dacă ar fi fost englezi, japonezi, americani, germani, acest lucru nu ar fi mirat pe nimeni. Cum a reușit Chile, o țară confruntată cu o sîngeroasă dictatură, să exporte arhitectură? Sînt două întrebări pe care mi le-am pus cu obstinație și pentru care, măcar parțial, am găsit răspuns, un răspuns fascinant care merită povestit și repovestit.

După cel de-al Doilea Război Mondial, arhitecții chilieni se găseau într-un impas: moștenind o arhitectură neocolonială comună, adaptînd un modernism lipsit de entuziasm și repere, ei resimțeau acut lipsa unei identități, a unei arhitecturi care să-i reprezinte, să-i comunice, să le fie proprie. În acest climat, profesorul arhitect Alberto Cruz Covarrubias, împreună cu poetul argentinian Godofredo Iommi, și alți arhitecți, sculptori, artiști, filozofi și-au propus un scop greu de atins, aproape donquijotesc: să descopere resursele și principiile pentru o arhitectură a Americii de Sud. Nici mai mult, nici mai puțin. Și, într-adevăr, cum să te poți gîndi la o arhitectură identitară, cîtă vreme nu ești conștient de caracterul acestei identități, altfel spus, fără să cunoști acel atribut, ori principiu, cauză care te face să te raportezi întîi la lume și, mai apoi, la arhitectură, într-o manieră personală, simplă, izvorîtă din suflet, pe care să o recunoști ca familiară, ca parte a unei moșteniri? Din acest motiv, Covarrubias și Iommi au pornit într-o primă călătorie de cartografiere simbolică a Americii de Sud, numită *travesía,* un voiaj al arhitecților, poeților și filozofilor de la Punta Arenas (Argentina) și pînă la Santa Cruz de la Sierra (Bolivia), menită să găsească propriul nord, printr-o suprapunere magică a Crucii Sudului peste continentul sud-american.

Apare astfel conceptul de *Amereida,* o juxtapunere a Americii și Eneidei, cristalizat inițial într-un poem colectiv coordonat de Iommi și, ulterior, într-o mișcare artistică și filozofică. *„Entre simulacros y fantasmas las gentes de américa sólo imitamos... ¿qué origen?“* Drumul intelectualilor este un drum spiritual, un drum al Damascului, la începutul căruia se afla ideea de teritoriu comun ca origine pentru o cultură comună, iar la capăt se află un concept originar, o chintesență a spiritului Americii Latine, căutată pe parcursul miilor de kilometri străbătuți, chiar dacă, geografic vorbind, nu au reușit să ajungă la destinație, din cauza conjuncturii politice boliviene. Întrebîndu-se ce împărtășesc locurile vizitate și oamenii care le animă, în ciuda diferențelor etnografice, culturale, geografice, istorice, ei au găsit numitorul comun eidetic al acestora, decantat într-un cuvînt simplu: *ospitalitate*. Oriunde s-ar fi oprit călătorii, au fost întîmpinați cu bucuria de a împărți spațiul și bunurile, oricît de puține ar fi fost acestea.

Astfel ia formă, în 1971, un proiect experimental îndrăzneț, proiectul „Orașului Deschis“ *(Ciudad Abierta),* al Universității Catolice din Valparaiso (Chile). Întorși acasă, profesorii Școlii de Arhitectură și Design (EAD) achiziționează un teren de 270 ha de dune mișcătoare, situat la 16 km nord de Valparaiso, în Ritoque. Peisajul aspru, mereu schimbător, devine un spațiu al experimentelor spațiale și formale în care programul central de arhitectură este *hospedería,* casa de oaspeți, acea casă deschisă oricui și oricînd. Sub îndrumarea profesorilor școlii și invitaților, studenții proiectează și execută case de oaspeți eliberate de orice exigență formală, în care limbajul arhitectural se îngemănează cu cel poetic, rezultînd configurări insolite, căutări menite să fundamenteze un nou început. De altfel, fiecare act de construcție începe, în „Orașul Deschis“, cu un act poetic, *faena,* la care participă întregul colectiv, apoi continuă cu o metodă de lucru extremă, numită *trabajo en ronda,* o ștafetă în care fiecare preia ideile celorlalți și le dă formă într-o manieră vizibilă, expusă, creativă, asumînd posibilele eșecuri ca parte inerentă a drumului. Nu îndrăzneala de a fonda un oraș, cu *faubourg,* turnuri de apă, amfiteatru, spații publice, sculpturi și case de oaspeți, este uluitoare, nici curajul de a experimenta, ci încăpățînarea și forța de a continua timp de 50 de ani un proiect care-și asumase dintru bun început sfîrșitul impresionează și rămîn unice în lume.

Energia, creativitatea și poezia investite în „Orașul Deschis“ au dat, în cele din urmă, roadele scontate, generînd o forță vitală pe care arhitecții chilieni contemporani o utilizează din plin, căci „arhitectura nu este doar o disciplină capabilă să ofere un răspuns tehnologic și estetic pentru utilizare, ci, dimpotrivă, este expresia sufletului care se exprimă artistic și poetic într-un mediu aflat în continuă evoluție“ *(Amereida).* Proiectul „Orașului Deschis“ continuă și astăzi, poetic, în Ritoque...

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu“ din București.*

Irina-Margareta NISTOR

România neîmblînzită oare a reușit să ne destreseze?

De mult n-am mai îndemnat, cu atîta entuziasm, prietenii, după degustarea personală a... produsului cultural, la o producție, măcar parțial locală, fără să risc să rămîn doar cu prietenul imaginar! Rețeta este una ideală ideală: un portret al faunei și al florei noastre, în parte ignorate, și în mod sigur nerespectate, cum s-ar cuveni, făcut, cu o imensă duioșie, dar și cu umor, totul însoțit de vocea inegalabilă și extrem de sofisticată, în nuanțe, a unui foarte mare actor: Victor Rebengiuc (în varianta în engleză îi dă glas poveștii Mark Strong, de neuitat în *Closer to the Moon* al lui Nae Caranfil, deci în cunoștință de cauză și de țară!). Extraordinar în acest demers, care le-a luat autorilor mai mult de un an, între altele ca să suprindă și toate anotimpurile, care în ultima vreme par a avea granițe greu de definit, este faptul că descoperim imagini nebănuite, fie că e vorba de o felină, precum o felină rară, ori de cerbi, broscuțe mai mici sau mai mari, care-și dau multă importanță, urși de toate generațiile (cîrcotașii zic că-s grizzly și că ar fi o trișerie, mărturisesc că nu m-am prins, pentru că e din categoria filmelor care sînt mai eficiente decît orice medicament sau sedință psy antidepresivă, prin urmare ești cu mult mai permisiv, ca spectator), lupi înspăimîntători și zburătoare de tot felul. Muzica este și ea un personaj în sine și genial sincronizată, cu fiecare cadru în parte. Migala ar putea defini într-un singur cuvînt această aventură în sunet și imagini în mișcare, atît de comentate și de admirate!

Scena efemeridelor ai vrea să nu se mai sfîrșească niciodată și îți lasă impresia că e un foc de artificii, dintre cele mai originale și doar imaginate sau visate. Filmările din cer îți dau senzația că parcă totul este văzut prin ochiul Divinității și că devii dronă/bondar, ca la Paris, unde deja se fac asemenea plimbări, care simulează zborul, pentru a avea panorama orașului observat de sus. Cu siguranță că extraordinarului Jacques-Yves Cousteau, care a venit și el cîndva în Deltă, i-ar fi plăcut această incursiune, redată cu enorm de mult har. Pînă și acvila de munte, atît de antipatică, devine atașantă, cînd își hrănește puii. Berzele sînt impunătoare, iar capra neagră, fără seamăn, este eclipsată poate doar de zimbri, pe cale de dispariție, bourii de altădată, atît de prețioși pentru colecționarii de timbre și care dau mister și deznodămînt unui scenariu cult, cu legendara Audrey Hepburn, în *Șarada!* Un singur reprezentant al regnului uman: un tractorist, care are, însă, o misiune importantă, pe care vă las s-o descoperiți. Nu ratați această nestemată cinematografică (termen inventat de maestrul D.I. Suchianu), care intră în categoria celor care pot cu ușurință ține loc de leac antipesimism notoriu. Mergeți cu copiii și bunicii! Apropo: o fetiță de 4 ani, Sofi, a fost fascinată și n-a mișcat 90 de minute, fermecată de ceea ce vedea pe marele ecran, deși de obicei e de o energie dărîmătoare pentru adulți. Un pușți de 7 ani, David, care m-a întrebat dacă am văzut pelicula, că pe ei i-a dus cu școala (bun obicei cîndva, dintre puținele de reluat), mi-a făcut chiar o mini-cronică: i-a plăcut partea cu puii de rîs, pe care-i tot aducea mămica lor înapoi, și a fost interesant cum omida a scos niște sunete care le-au făcut pe furnicile roșii să nu o mai mănînce, ursulețul care nu reușea să se cațere, iar broasca prindea molii... Plus finalul că sînt specii care nu trebuie pescuite, și mai ales să nu se mai arunce gunoaiele aiurea.

Totul devine atemporal și de un farmec unic. Să nu uităm că regia este semnată de un canadian, iar natura Canadei e paradiziacă: Tom Barton-Humphreys, secondat de un român pasionat: Alex Păun, răbdător și perfecționist, un proiect cu sprijinul inedit, surprinzător și uluitor de consistent al celor de la Auchan. *România neîmblînzită* educă și cultivă, Transilvania Film a dat iar lovitura: după ce a creat cinefili cunoscători și iubitori, acum ne-a arătat că putem să fim mai puțin încrîncenați și chiar mai blajini! Și cum, în gentlemani, avem *gentle* / blînd, poate că se va produce marea minune a nobleței omniprezente la început, măcar în gesturile mici. Speranța și optimismul încă nu m-au părăsit (de tot!)

P.S. La Cluj, dar și la Cannes, lumea și-a amintit, după fix 30 de ani, de *Le grand bleu* / *Marele albastru,* al lui Luc Besson, un film cult inubliabil, pe care îl reproiectează, onorează și redescoperă. Frumoasă coincidență!

***Irina-Margareta Nistor** este critic de film.*

Cristina ȘTEFAN

Mai bine singuri?

La cîteva zile după Brexit, regizorul de origine australiană Timothy George Kelly a mers în Marea Britanie, unde a făcut peste 200 de interviuri cu oameni de rînd din întreaga țară, căutînd să afle, chiar din gura britanicilor, de ce au vrut să părăsească Uniunea Europeană. În final, a ales 50 de reprezentanți anonimi, portretizați în documentarul alb-negru *Brexitannia*, alături de cîțiva experți. Și-a lăsat subiecții să vorbească liber, oferind o imagine de ansamblu a întregului fenomen. „E un portret al democrației în toată gloria sa hidoasă", a rezumat Kelly ulterior.

În curînd se vor împlini doi ani de la referendumul în care 52% dintre englezi au votat ieșirea din UE, iar subiectul încă stîrnește discuții aprinse. Așa cum arată *Brexitannia,* mulți britanici au fost luați prin surprindere, inclusiv cei care au votat *leave,* căci (la fel ca în cazul celor mai recente alegeri americane) sondajele anunțau rezultatul opus. Regizorul dă cuvîntul, pe rînd, unuia sau altuia, oamenii contrazicîndu-se pe alocuri, scoțînd la iveală lipsa de informare a unora, echilibrul altora, temeri și speranțe pentru viitor.

O insulă

„Inima mi-a spus să votez ieșirea", spune un cioban în vîrstă, „însă mintea mi-a zis să rămîn, așa că asta am votat." „Părinții mei, care au venit din Ghana în tinerețe și au muncit foarte mult ca să-și permită viața în această țară, se uită cum alții primesc acum o grămadă de ajutoare de la stat. Așa că îi înțeleg de ce au votat *leave",* arată o tînără. Altă fată, abia trecută de 18 ani, se declară susținătoare ferventă și foarte bine informată a UKIP-ului. Cineva deplînge închiderea fabricilor și lipsa locurilor de muncă. Un pescar se întreabă de ce Anglia își poate păstra mult mai puțin din captura de pește din apele continentale, față de Franța. Cineva confundă refugiații cu organizația ISIS. Un băiat povestește cum prietenii săi, deși se lamentează, nu-și doresc slujbele plătite prost pe care le au imigranții. „Brexit-ul a fost una dintre acele ocazii foarte rare de a spune *fuck off* guvernării", spune un bărbat. „S-au folosit de campania NHS ca să dezinformeze, să spună că toate milioanele date Uniunii Europene ar putea să meargă în schimb la sănătate. Dar adevărul e că banii aceia oricum nu ar ajunge în sistemul medical", explică altcineva. „A doua zi dimineață, după referendum, mi s-au adresat cele mai urîte cuvinte pe care le-am auzit de cînd locuiesc aici. Fiica mea s-a întors plîngînd de la școală, n-a putut dormi cum trebuie vreo două săptămîni după aceea. Mă simt în mare pericol și teribil de nefericită", mărturisește o femeie musulmană. Dar „nu sînt 17,5 milioane de rasiști în Marea Britanie", pare că i răspunde alt bărbat.

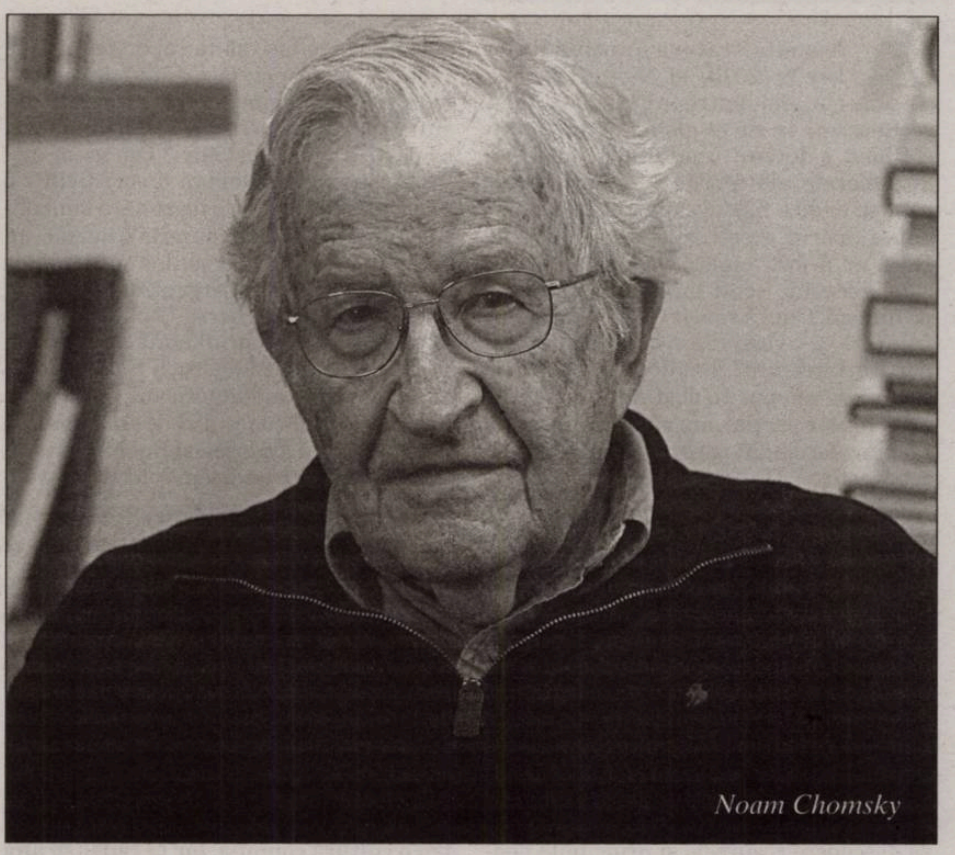

Noam Chomsky

Ca și cum cele 50 de personaje se află la o singură masă mare, între oameni existînd un dialog continuu. Fiecare își expune punctul de vedere cu naturalețe – unii văd doar interesele proprii, în vreme ce alții observă și imaginea globală. Pe parcurs, discuția devine tot mai profundă, ajungînd de la nevoile individuale ale cetățenilor de rînd pînă la contextul mai larg, al reglementărilor și al birocrației Uniunii, al politicilor neoliberale și al capitalismului global. Regizorul nu pune întrebări, nu ajută, nu judecă. Oamenii se întreabă singuri cine e de vină pentru toate lucrurile care nu merg bine în țară, dacă e bine că au ieșit din Uniunea Europeană, dacă sînt mai în siguranță singuri sau într-o comunitate, ori ce ar vota dacă s-ar mai face un referendum mîine. Pe parcursul documentarului, ies la iveală rasismul mocnit al populației – tot mai vizibil în întreaga lume, de altfel – și mai ales nevoia unei țări de a reveni la trecutul ei glorios, de stat cuceritor, aflat acum în umbra Franței și a Germaniei. Fostul imperiu își dorește să iasă din actualul „imperiu". E evidentă nostalgia oamenilor după vremurile în care toată populația britanică albă avea o slujbă și o locuință, economia mergea extraordinar, iar țara era invidiată de întreaga lume. Însă e ușor să găsești un țap ispășitor în imigranții care ar fi furat slujbele englezilor cinstiți, spun experții sociologi și politologi consultați în a doua parte a filmului, care nu aruncă vina Brexit-ului pe rasism, ci mai degrabă pe sistemul în care trăim. Referendumul a fost un răspuns emoțional, nu rațional. Diviziunea societății e clară, însă toți oamenii sînt victime ale unei democrații slăbite treptat, spun experții, victime ale unui cerc vicios dictat de piețele financiare internaționale. Neoliberalismul „subminează democrația, luînd deciziile de la popor și punîndu-le în mîinile puterilor private", spune Noam Chomsky în film, iar „acest lucru în sine este antidemocratic, și se pare că e nociv pentru marea majoritate a populației." Lucruri valabile nu doar pentru situația Marii Britanii, ci pentru întreaga lume nesigură în care trăim.

Fostul imperiu
își dorește să iasă din actualul „imperiu".

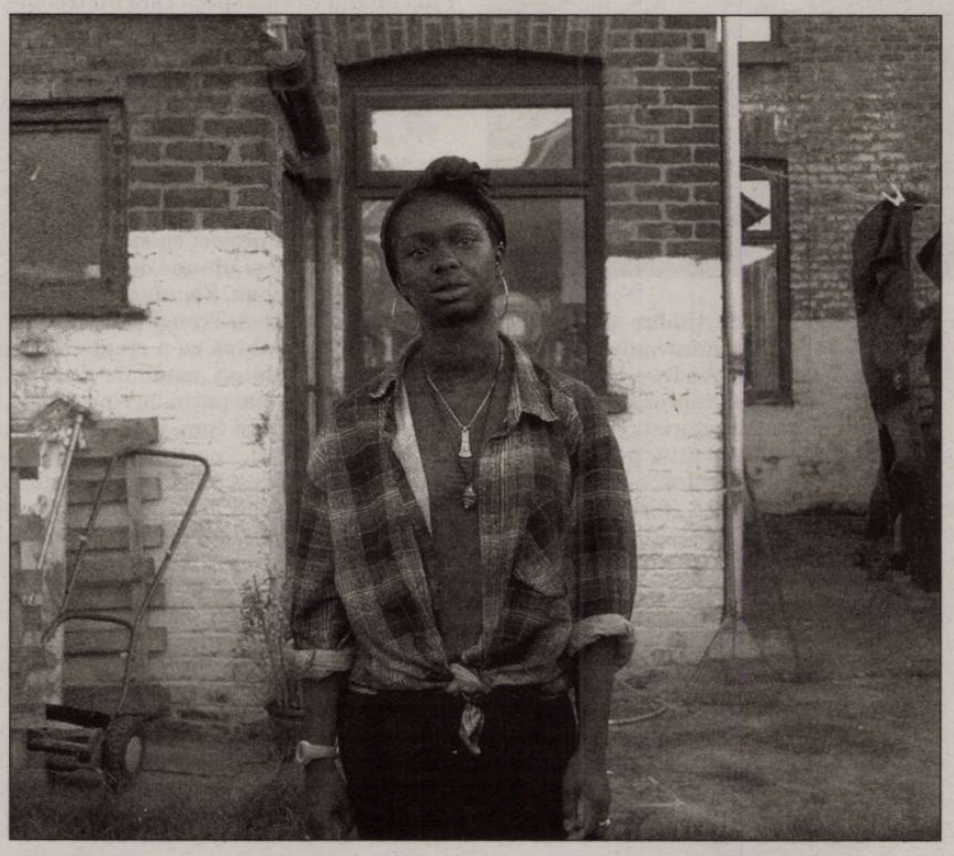

În final, întrebările privind ieșirea din Uniune rămîn fără un răspuns clar, și fără soluții. Brexit-ul în sine nu pare a reprezenta o soluție. Într-un interviu, Timothy George Kelly spunea că și-ar dori să filmeze și o continuare a documentarului, peste 20 de ani, așa încît aceiași oameni să reflecteze la cum vor fi mers lucrurile. Deocamdată, procesul de desprindere de comunitate e la început și a trecut prea puțin timp pentru a ne da seama de toate consecințele fenomenului.

Și acum?

Documentarul, proiectat recent în București în cadrul Festivalului de Film European, a avut parte și de o dezbatere. „Filmul arată cum oamenii trăiesc într-o bulă și de fapt nu aud ce spun alții", observă Ellie Buchdahl de la British Council România. Așa apar prejudecăți privind nivelul de inteligență al celor care au votat ieșirea, ceilalți considerîndu-se automat superiori, și viceversa. Buchdahl povestește cum a descoperit cu surprindere că are chiar printre prietenii ei – cu același statut social și intelectual – oameni care au votat *leave.* Se discută despre campania media de dezinformare și manipulare a populației britanice, care, de multă vreme, îi demonizează pe imigranți (inclusiv pe români), ușurînd munca politicienilor în favoarea Brexit-ului. „E vorba de aceiași politicieni ca la noi, care nu înțeleg cum trăiesc și ce își doresc oamenii pe care îi reprezintă", intervine o doamnă din public.

Ce se va întîmpla în continuare în Marea Britanie cu cetățenii de rînd, cu studenții străini, cu cei care locuiesc și muncesc în Anglia de doar un an sau doi, cu refugiații? În ciuda asigurărilor date de guvernanți, atmosfera generală e una de neliniște profundă. „Ce știm acum e că într-un an, în Marea Britanie vor fi trei milioane de oameni [cetățeni ai Uniunii Europene – n.r.] cu mai puține drepturi", spune jurnalistul Michael Bird, și că legăturile culturale și educaționale cu UE vor fi păstrate cît se poate de mult. Politologul Claudiu Crăciun adaugă: „Pentru omul de rînd, Brexitul nu va schimba nimic, nu va face cu nimic lucrurile mai bune. E trist că nu e clar ce se va întîmpla. Politica e complicată și cred că unele întrebări nu trebuie puse. Politica nu e o chestiune de «da» sau «nu». Referendumul acesta e nedemocratic, aș îndrăzni să spun. Cînd ajungi în fața unei decizii de o asemenea magnitudine, cu asemenea implicații, în care vor exista cîștigători și pierzători oricare ar fi răspunsul, atunci referendumul poate fi antidemocratic, pentru că simplifică o realitate complexă. Democrația e un permanent exercițiu de negociere, de cîntărire între interese diferite. Instrumentul a fost în mod tragic folosit, și am ajuns într-o lume în care nimeni nu înțelege nimic, nu vedem capătul, nici măcar cei care au susținut cu ardoare Brexit-ul nu e sigur că vor cîștiga ceva. Practic, s-a sărit în necunoscut, nimeni n-a avut un plan de ieșire, n-au existat scenarii economice, legale, constituționale."

Un om, cel puțin, și-a găsit soluția proprie: un britanic prezent la proiecție, mutat în București de cîțiva ani, ne-a spus că imediat ce a văzut rezultatul referendumului, și-a făcut actele pentru a obține și cetățenia română. Să fie oare o lume mult diferită aici?

Adrian MUREȘAN

Doina Cornea și cultul autenticității

Insomniacii de cursă lungă știu foarte bine că, pe lîngă chinul nocturn, la răsărit îi mai paște un pericol, acela de a-și deschide ochii prea repede. Deși acest neajuns îl poate surclasa adesea pe primul, sînt mai puțini cei care îl iau cu adevărat în calcul, din motive lesne de înțeles.

Doina Cornea se numără printre acei români care nu și-au deschis ochii prea repede în comunism, riscînd astfel să se piardă cu totul în orizontul roșu, deși a fost mai mereu, începînd din adolescență, o încăpățînată, o ființă refractară la orice formă de încovoiere a spiritului. Parcurgînd mărturiile pe care le-a lăsat în urma sa, constați cu surprindere că momentul adevărat al desprinderii din admirația sinceră și autentică pe care i-a purtat-o lui Ceaușescu, mai cu seamă în urma discursului său contestatar la adresa invaziei Cehoslovaciei din august '68, s-a consumat abia atunci cînd mama sa i-a atras atenția asupra cazului Goma și asupra faptului că ignora mai mereu, în numele unui apolitism încăpățînat, emisiunile postului de radio Europa Liberă. Odată deschiși însă, ochii Doinei Cornea au devenit aceia ai unui om de acțiune.

Înainte de a deveni cu adevărat o oponentă a regimului comunist, a avut însă și noroc, ceea ce clujeanca a recunoscut în numeroase rînduri, fapt consemnat și în ultimul volum de mărturii care a avut-o drept protagonistă *(Doina Cornea – Dincolo de zid: individualitate, autenticitate, opoziție în comunism*, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2017). Angajarea – în 1959, cînd teroarea părea a renaște și cînd destinele unor intelectuali precum aceia din lotul Noica-Pillat se frîngeau sub povara represiunii – pe postul de asistent universitar la Filologia clujeană părea, după cum remarcă istoricul Cornel Jurju, „un start de viață promițător". Din cele cîteva momente de cumpănă ale vieții sale de dinaintea situării fățișe în contra politicilor ceaușiste, Doina Cornea a reușit să iasă cu bine. În 1948, multiplică și răspîndește manifeste antisocialiste anonime, asemenea lui N. Steinhardt (cu care și seamănă în numeroase privințe, mai ales sub aspect temperamental, al anticonformismului structural, al exaltării valorilor curajului, al interesului pentru cugetarea existențialist-creștină și al atașamentului pentru lumea interbelicului românesc). Debutul său ca oponentă, după cum demonstrează și cartea lui Jurju, putea fi consemnat la fel de bine în '48, în '52 sau în '77. Din fericire, fragila profesoară a scăpat de fiecare dată cu bine din micile frecușuri care amenințau însă, la tot pasul, să îmbrace forme maligne.

„Nu sînt o ființă curajoasă, sînt un om normal, îmi era foarte frică…"

Firește că anticomunismul său militant nu a constituit efectul unei revelații accidentale, bruște, ci a fost rezultatul unui program coerent și de lungă gestație, însă este foarte greu, cel puțin în cazul Doinei Cornea, să ignorăm și micile ironii ale destinului său, precum și modul în care această femeie admirabilă a reușit să le facă față, să le convertească în plusvaloare. Probabil că scenariul s-ar fi amînat considerabil, iar cariera de opozantă a Doinei Cornea ar fi rămas încă într-o dureroasă expectativă dacă Vlad Georgescu nu ar fi săvîrșit în 1982 acea gafă radiofonică la Europa Liberă, difuzînd pe post numele autoarei „Scrisorii către cei care n-au încetat să gîndească", cu toate că i s-a cerut explicit, în textul care însoțea epistola, să nu comită această indiscreție.

Înainte de a-și asuma la modul grav opiniile lui Eliade cu privire la rolul intelectualului într-un spațiu represiv și într-un „mediu polițienesc", cunoscute de către Doina Cornea și din *Încercarea labirintului,* carte pe care a tradus-o și a difuzat-o în samizdat, ceea ce frapează și revine constant pe firul mărturisirilor sale este *sentimentul de frică*. Efectul rezultat este tocmai acela de autenticitate a mărturiei. Deși surprinzător, poate că laitmotivul tuturor acestor afirmații *post factum* este tocmai frica. Doina Cornea repetă obsesiv: „Nu sînt o ființă curajoasă, sînt un om normal, îmi era foarte frică…", „frica intrase în mine încă din '49" etc. În 1952, de pildă, trimisă de școală într-o comună din județul Sălaj spre a le vorbi țăranilor despre marile prefaceri și realizări socialiste și despre binefacerile materialismului, tînăra sfîrșește prin a-i îndemna pe săteni să-și repare biserica și să-și apere valorile tradiționale, donînd ea însăși o sumă de bani pentru refacerea edificiului. Pe scena interioară a subiectului, efectul este însă unul departe de sferele eroizante ale unui scenariu clasic: femeia va petrece ulterior nopți întregi strivită de frămîntări, la gîndul că totul se va afla și că va fi arestată. Ne putem întreba atunci care au fost resorturile acestei veritabile pedagogii a curajului prin care numele curajoasei opozante va rămîne în istoria noastră recentă. Ce anume a determinat-o să treacă peste efectele terorii psihice și fizice și să-și continue drumul?

Probabil că, formulat pe scurt, răspunsul ar fi: un admirabil efort de păstrare ori de regăsire a autenticității. Autenticitatea mi se pare un concept-cheie pentru discursul etic, politic ori socio-cultural al Doinei Cornea. Probabil și de aici a derivat fascinația pe care a întreținut-o pentru trăiriști, mai cu seamă pentru Eliade, pentru Noica și pentru Ionesco. Pînă la urmă, același cult al autenticității este ceea ce o împinge și înspre condamnarea fățișă a exercițiului cotidian al dedublării, practicat asiduu în România ceaușistă.

Dincolo de acest aspect, ceea ce o particularizează însă, la modul cel mai concret, pe Doina Cornea este încăpățînarea sa, tenacitatea, dorința sa de *a se exersa* în formele unui tip de discurs protestatar. Curajul, îi spune ea partenerului său de dialog, se dobîndește și se cucerește treptat, prin exercițiu zilnic și asumat. Întocmai unor exerciții de Yoga ori asimilării unei partituri muzicale. Mărturia este edificatoare: „Toți am fost la fel de lași, la fel de fricoși. Eu am fost la fel ca și ceilalți, poate mai mare lașă… Dar am încercat să fac exerciții și alții nu. Au zis că e degeaba. Așa spun românii la toate…" *(op. cit.*, p. 223)

„Au zis că e degeaba. Așa spun românii la toate…"

Viața de după moarte a Securității

Autenticitatea transpare, după cum subliniam, și în asumarea riscurilor, mereu și fatalmente corelate cu permisivitatea ori cu slăbiciunile sistemului de supraveghere și represiune. Tocmai de aceea, mecanismele vreunei tentative suplimentare de eroizare artificială *post factum* sînt cu totul excluse aici, inclusiv prin vocea opozantei. Și tocmai de aceea, privind retrospectiv, ne este foarte greu a judeca unde se încadrează cu adevărat momentul gafei lui Vlad Georgescu: printre secundele blestemate ori printre secundele „astrale"?…

Odată începută, lupta va fi una extrem de dură. În timpul arestului și anchetei din noiembrie '87, teroarea psihică își cunoaște apogeul: printr-o abilă tehnică de manipulare, victima, acuzată inclusiv de legionarism, de parcă ancheta avea loc în anii '50, este făcută să creadă că și-a nenorocit propriul copil, pe Leontin (alias Tin-Tin). Conform propriilor mărturii, acesta este momentul cel mai greu. Bătaia pe care o va lua în fața casei, în 18 mai 1989, linșajul stradal, public, la care va fi supusă ori izolarea completă de restul lumii vor fi mult mai ușor de suportat. Ceea ce încerca să distrugă comunismul, spune undeva Doina Cornea, erau de fapt relațiile firești dintre oameni. Poate că tocmai de aici derivă și caracterul atipic, pe care îl sesizează și Cornel Jurju, al motivației profunde a anticomunismului Doinei Cornea, situată mai presus de nemulțumirile materiale, de disfuncționalitățile sociale, de carieră sau de confortul personal.

Pentru opozantă, nu există fapte neînsemnate într-un univers concentrațional, iar a refuza să iscălești *de formă* comportă grave dileme existențiale și etice. Sînt idei întîlnite și la ceilalți doi opozanți pe care i-am avut, la Dan Petrescu și la Liviu Cangeopol, ori în discursul cultural, subversiv, al unor N. Steinhardt sau Octavian Paler, cu nuanțe și în grade diferite.

Privite retrospectiv, meritele Doinei Cornea nu scad nici după 1989. Calomniile care o vor urmări la tot pasul vor fi, însă, mai dureroase. Lecțiile vieții în *postcomunism,* și nicidecum într-o democrație autentică, nu se vor lăsa așteptate. În ciuda unor efecte benefice ale dezvoltării unei cariere internaționale pentru Doina Cornea, lupta cu „fostul eșalon doi al PCR" va fi dură. Nu e de mirare, în acest context, că fragila și curajoasa ei voce a fost atribuită unei „frustrate socio-profesional", unei protejate a Occidentului, ale cărei merite i-ar reveni, de fapt, în totalitate fiicei sale, Ariadna, unei cetățene care nu ar căuta altceva decît „să saboteze interesele României în lume" ori care ar contribui în chip premeditat la dezintegrarea teritorială a României în beneficiul Ungariei… Prin urmare, va continua să fie urmărită, iar corespondența îi va fi interceptată în continuare, timp de cîțiva ani, deși astăzi ni s-ar părea incredibil acest fapt. Cu toate acestea, probele aduse de Doina Cornea constituie dovezi incontestabile. Noaptea era bombardată cu telefoane și amenințări, care s-au dovedit departe de a fi spontane. Aproape că îți vine să te întrebi, ca orice tînăr naiv: *Dar în ce fel de țară am trăit, dom'le, după '90?*

La Cluj, decesul Doinei Cornea a fost întîmpinat mai degrabă prin tăcere. Din cînd în cînd, pe Internet ori pe Facebook, dacă mai tragi cu ochiul, mai apare cîte-un cetățean care le mai trage ironic cu teoria „disidentei de carton", care „suferea că stătea un securist în fața casei, vai-vai, grea suferință, ce să spun…" Nu te mai miră însă nimic cu privire la istoria acestei femei remarcabile. Cînd unii te scuipă în plină zi pe stradă, iar alții îți așază buchetele clandestine de ghiocei în gardul de la casă, cazul Doina Cornea (30 mai 1929 – 3 mai 2018) devine, în egală măsură, și o meditație pe marginea înseși a naturii umane.

***Adrian Mureșan** este eseist și critic literar, doctor în filologie al Universității din București.*

Cu ochii-n 3,14

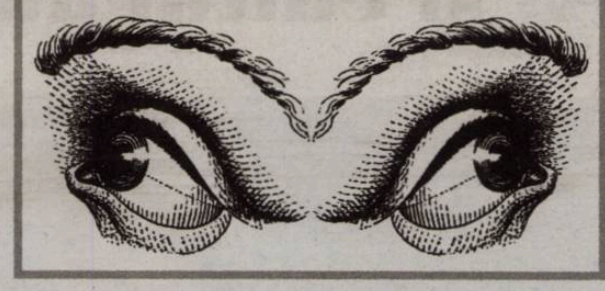

CE MAI ÎNSEAMNĂ MEMORIA CARE PROPAGA ERORI NESPUSE DUPĂ CE SE TERMINĂ APOCALIPSA?

■ Ce mai înseamnă familia? În vreme ce, în Japonia, se întîmplă ca văduvii să-și închirieze neveste sau fiice, bărbații să-și ia soții mai tinere și mai frumoase decît cea adevărată, doar pentru ieșirile cu prietenii, ori tinerele să angajeze actori să joace rolul de logodnici în fața părinților, în Marea Britanie, 9% din soți (sau parteneri aflați într-o relație de lungă durată) nu locuiesc împreună, chiar dacă unii au și copii. (**C. Ș.**)

■ În urmă cu 157 de ani, pe 23-24 ianuarie 1859, Al.I. Cuza a fost ales Domn al Țării Românești. Evenimentul s-a parafat în fostul hotel Concordia din București. Deși declarată monument istoric, clădirea este în prezent blindată cu plăci de PFL, păzită de bodyguarzi, iar accesul e interzis. Memoria momentului istoric al nașterii statului modern românesc riscă să dispară lăsînd loc unui mall sau unui proiect rezidențial. În timp ce alegii României serbează cu mare fast, în stil ceaușist, Centenarul Marii Uniri. Inițiativa de modificare a Legii 50/1991 privind autorizarea lucrărilor de construcții, care dezincriminează penal intervenția asupra monumentelor istorice, primește avize pe bandă rulantă, în Parlament. Iar Gabriela Firea e supărată foc că n-a stat chiar în fruntea bucatelor. Locul bomboanei pe colivă i se potrivește însă cu mult mai bine. (**R. M.**)

■ Deunăzi, mediafax.ro publica o știre tristă: era vorba despre un nou manual de limba și literatura română, care propaga erori flagrante, de genul „cartea care am citit-o“ (în loc de „cartea *pe* care am citit-o“). Știrea a dispărut, azi, fără urmă. Îmi fac iluzia că informația a fost depistată ca *fake news* și retrasă deîndată. (**M. P.**)

■ Purtătorul de cuvînt al Bisericii Ortodoxe Române a spus undeva ceva de bun-simț, ceva ce știe oricine că e factual adevărat: statistic vorbind, în comunitatea romă, femeile nasc la vîrste mult mai mici decît media. Asta nu-i nici rău, nici bine – e un fapt. După această observație, omul a avut și o opinie despre așa-zisa „educație sexuală“ în școli. Nu crede că folosește scopului pe care îl asumă. Chemîndu-l pe purtătorul de cuvînt al BOR la o judecată a cărei sentință este anunțată chiar de șeful „instanței“ înaintea oricărei audieri, CNCD dezvăluie instincte staliniste. Slavă Domnului că n-are dinții să muște stalinist. Neștiind ce să condamne mai repede, rostirea adevărului factual sau exprimarea opiniei – ambele enervîndu-l deopotrivă –, șeful CNCD, un domn Asztalos, devine o trîmbiță a corectitudinii politice, un propagandist al stridențelor smintitoare ale zilei. Așa cum uneori bișonii frizați se visează rottweileri sîngeroși, acest domn Asztalos se visează un fel de tartor ideologic, un fel de cenzor înalt al celor spuse și nespuse în spațiul nostru public. N-am nimic cu visul omului, fiecare crede ce vrea despre el însuși. Problema e că duce instituția în ridicol. Sau în ideologie… (**S. V.**)

■ Ce va face oare dna Lia Olguța Vasilescu după ce se termină cînepa? Fapt care pare iminent, de-acum. Se reprofilează? Sau se pensionează? Există și o a treia variantă. Deocamdată secretă. Pînă se lămurește cu „niște penali“. Nu în această formă. Dar în oricare dintre valorile adjectivului: „sancțiune penală“, „proces penal“ sau, de ce nu: „Doamna își alesese cel mai celebru avocat al timpului în penal“ (Sadoveanu). Să recunoaștem, e dreptul domniei-sale. (**R. M.**)

■ În metrou, un băiat își scoate din buzunar telefonul și apelează, din agendă, contactul numit Apocalipsa. Adică iubita lui, mi-am dat seama din discuție. (**C. Ș.**)

ASTA SĂ FI FOST PROFEȚIA CARE ZGUDUIE MILIONUL GOL-GOLUȚ?

■ Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD) l-a amendat pe președintele Klaus Iohannis cu 2000 de lei, considerînd că șeful statului a folosit discriminatoriu termenul „penali“: „Niște penali fac o încercare disperată să atace și să discrediteze DNA“. În cazul ăsta, Dex-ul zice că „penal“ este termenul argotic pentru infractor. Asta să fi fost problema, de fapt? (**A. M. S.**)

■ „Profeția teribilă care zguduie România: Vine o revoluție adevărată! Nimeni nu va mai pune capul pe pernă!“ – zbiară la noi un titlu de pe site-ul televiziunii B1. Așa crede – aflăm din articol – „cunoscuta clarvăzătoare Maria Ghiorghiu“. Și care-i noutatea? A mai zis cineva acum mai bine de o sută de ani, ridicîndu-și scufia de pe perna lui: „Mițule, scoal' degrab' și hai și noi pe la revuluție“. (**D. C.**)

■ Pentru „mitingul de un milion de oameni“ cerut de Liviu Dragnea, organizația PSD București (cea mai mare din țară) abia adună 6500. Și dacă celelalte județe ar trimite cîte zece mii, tot nu s-ar aduna milionul promis. Poate vin, în completare, măcar 4-500.000 dintre românii plecați din țară să-și caute o viață mai bună. Așa, să-i dea un brînci de ajutor… (**D. C.**)

■ La debutul Campionatului Mondial de Snooker, Mark Williams a declarat că, dacă va cîștiga, va ține conferința de presă în pielea goală. A cîștigat, și-a ținut promisiunea și, la întrebarea „Cum vă simțiți în postura de campion?“, a spus adevărul gol-goluț: „Nu foarte confortabil“. (**S. G.**)

ATENȚIE, ÎN MULTE HOTELURI DE PROVINCIE SÎNT PREA MULȚI REPUBLICANI NEVOIAȘI

■ Atenție, începe Art Safari. Dacă vă întîlniți cumva, în Piața George Enescu din București, cu lucrări de artă contemporană, să nu le confundați cu girafe. *Ceci n'est pas une pipe.* (**M. M.**)

■ Nu știu cum se face că, în mai multe hoteluri de provincie în care am fost în ultimul timp, există o cameră cu cîine. Un cîine de obicei măricel, bibelou, portocaliu sau albastru, care decorează o cameră altfel perfect neutră. Veselă reminiscență a oarecum uitatei vitrine. (**I. P.**)

■ Am auzit gura unei copile, în 381, explicînd aglomerația din autobuze: „E aglomerat pentru că sînt prea mulți oameni care vor să ajungă undeva“. (**D. S.**)

■ Un grup de republicani a trimis comitetului norvegian propunerea de a lua în considerare numele lui Donald Trump pe lista premiului Nobel pentru Pace, argumentînd că președintele american depune mari eforturi pentru a scăpa lumea de tensiunile nucleare dintre SUA și Coreea de Nord. (**C. Ș.**)

■ Sylvia Bloom a fost, timp de 67 de ani, secretară la o firmă de avocatură din Brooklyn. După ce a murit, la 96 de ani, s-a descoperit că femeia a adunat, în secret, 9 milioane de dolari (urmărind și investind în acțiunile cumpărate de șefii ei). Prin testament, a donat aproape toți banii către copii nevoiași. Dvs. ce ați face cu 9 milioane de dolari? (**C. Ș.**)

Nu întotdeauna „vorba zboară”.
Cînd e rostită de oameni
care merită ascultați, rămîne.

Dilema veche vă propune să regăsiți
voluptatea înțeleaptă a conversației.
O colecție de mari personalități contemporane,
aduse la tacla de Andrei Pleșu și de redacția revistei.

Preț revistă+carte: 19,99 lei

De joi, 24 mai

La toate punctele de distribuție a presei,
numai împreună cu *Dilema veche*

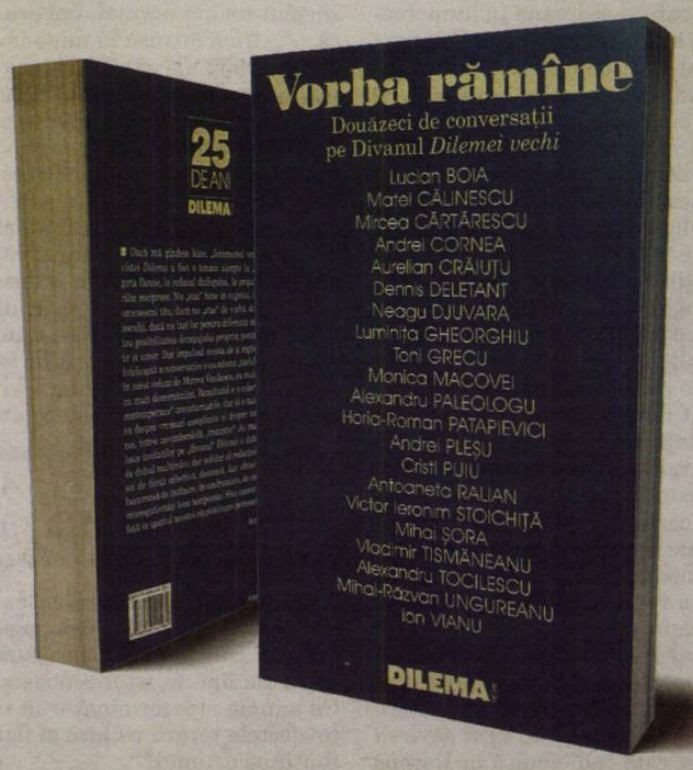

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **744** ■ 24-30 mai 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Lucian Pintilie și mizeria lumii“

pagina **3**

O NOUĂ RUBRICĂ

MATEI VIȘNIEC

„Interogarea europeană“

pagina **5**

MIHAI CHIRILOV

„Ghid de orientare la TIFF 2018“

pagina **14**

Intimitate

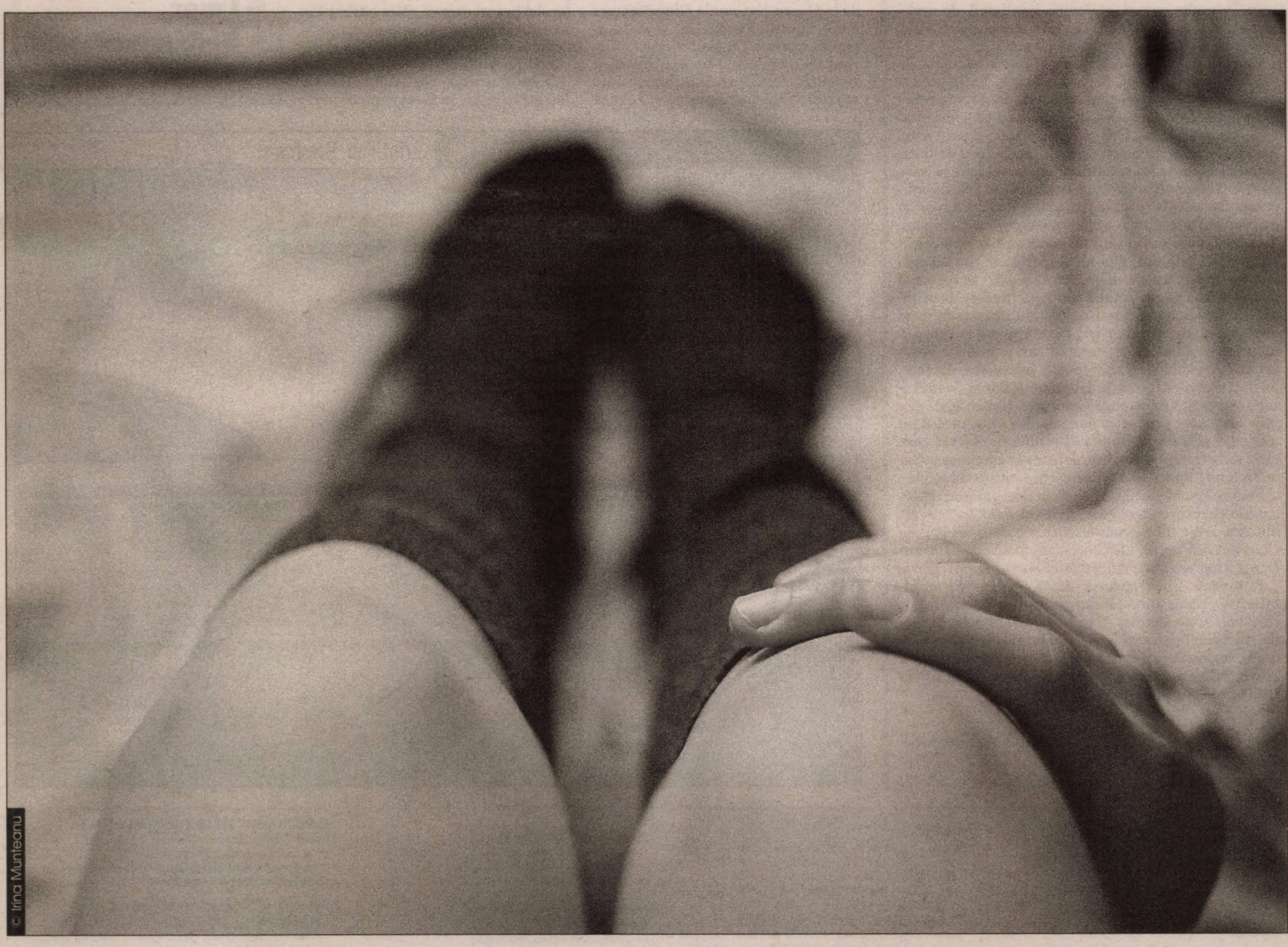

© Irina Munteanu

„Iubirea este o formă de comuniune și de intimitate.“
EMIL CIORAN

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

turneu de inbox

Nr. 740

Kitsch? Kitsch!

Obiectul-kitsch, omul-kitsch, gestul-kitsch

Kitsch-ul e un fenomen care ne înghite, și nu de azi, de ieri, ci de mult timp. Cum poți să faci diferența între ce e artă – cultă sau populară – sau, prin extensie, între ce este autentic și ce e imitație? Și, în definitiv, cine poate face azi, pertinent, această diferență?

Nu cred că oamenii, în general, consumatorii ar fi interesați să discearnă între artă și kitsch sau între autentic și copia lui (deși ar fi frumos). Cred că pe foarte puțini îi interesează dacă ce au achiziționat – și nu importă dacă e tablou, carte, obiect vestimentar sau obiect de cultură populară (un *suvenir,* adicătelea) – este sau nu este kitsch. Cuvîntul nu e operațional. Realitatea pe care o desemnează, da. (...)

Obiectul-kitsch devine, așadar, seducător și atractiv, *pentru că* este accesibil, de unde, inițial, nu fusese. În multe cazuri, el devine inteligibil, de unde, inițial, cel mai probabil, fusese incomprehensibil. Sau intangibil (preț, statut social etc.).

Ce cred eu că are în plus un obiect-kitsch față de originalul său (rebel, aș zice), foarte puțin prizat inițial? Îndrăznesc să spun că un obiect-kitsch beneficiază de drumul deschis de originalul său. Original care a dus tot greul. Originalul – prima (și prin asta, insolita) formă de manifestare a acelei sensibilități artistice (sau de orice natură) – este cel care se confruntă cu nemulțumirile, criticile sau cu indiferența oamenilor, el este primul care primește direct reacția de perplexitate sau de negare a oamenilor. Copia lui, kitsch-ul, vine senin (la mai mult sau la mai puțin timp după original, nici nu importă cît timp a trecut, ce importă e că vine oricum *după),* se așază și se înșurubează confortabil în siajul deschis de original. Lumea a avut timp să se obișnuiască cu ideea, cu modelul, cu îndrăzneala etc. De multe ori, se creează un grup de admiratori – secreți sau manifești, deseori critici vehemenți, dar poate prin asta, de fapt, inconștient atrași de acel fenomen –, dar și de imitatori, sau poate o întreagă industrie. Rezultatul? Copiile sînt gata, producția de masă a învins, prețul nu mai este prohibitiv, lumea se scaldă în obiecte care pînă ieri erau necunoscute, derutante sau inaccesibile. În fond, (doar) asta e forma care ajunge la mase.

Pentru lumea de astăzi, pentru *consumator,* obiectul-kitsch (deși numele nu i se revelează), în fapt, realitatea lui, e tot ce contează. (...) Există replici ale *Cinei celei de taină,* ale *Giocondei,* ale *Nopții înstelate,* ale *Țipătului,* ale *Persistenței memoriei.* (...)

Interesant mi se pare că există, deopotrivă, omul-kitsch. Cel care imită pe cineva celebru, de multe ori, cîntăreț, actor, sportiv. Sau pe cineva care e la modă (surorile bogate și celebre, domnișoare din *reality-show*-uri etc.). Îl imită pentru că (presupun că) îl admiră. Sau pentru că e un *model aspirațional* (e la modă pînă și termenul). (...)

Ohara DONOVETSKY

Dilema veche vă propune

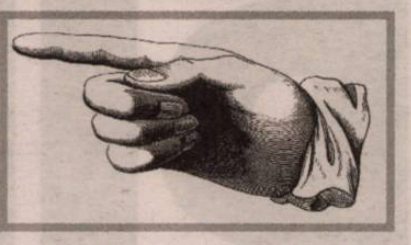

■ Prima ediție a „Seratei cu scrisori" va avea loc joi, 24 mai, de la ora 19,30, în Grădina Cărturești/ Verona, unde numiții Gianina Corondan, Răzvan Exarhu, Genevieve Fieraru, Nora Iuga, Ioana Pârvulescu, Cătălin Ștefănescu, Alex Tocilescu și subsemnatul vor citi scrisori de dragoste din literatura română într-un eveniment intim plin de patos, nostalgie și umor. Numele expeditorilor și destinatarilor scrisorilor scoase din cuferele arhivelor literare este secret, dar va fi pasiune, va fi disperare. (Marius Chivu)

■ „Cum ai putut rezista, Maiestate? Care a fost puterea care te-a susținut și însuflețit? Iar răspunsul Lui (sau al meu?) ar fi fost: conștiința obligației impuse de destin, de a fi Rege chiar și cînd nu mai ești Rege" – Ion Vianu, *Elegie pentru Mihai.* Scris în onoarea Majestății Sale Regele Mihai I, textul curge ca o rugă spre a înțelege un destin de rege și de țară. Pe lîngă caracterul subiectiv memorialistic, recenta apariție de la Polirom se impune ca un excelent manual alternativ de istorie centenară. (Ruxandra Mihăilă)

■ Abia apărut pe piață, excelentul DVD/Blu-ray cu foarte recenta producție a operei *Dama de pică* de la Opera Națională Olandeză are mare succes. Producția, deja cumpărată pentru sezonul viitor la Covent Garden, este remarcabilă regizoral (Stefan Herheim), impecabilă muzical (Mariss Jansons dirijează Orchestra Regală Concertgebouw) și excelent cîntată (Misha Didyk, Alexey Markov, Vladimir Stoyanov, Svetlana Aksenova, Larissa Diadkova, Anna Goryachova). Nu mi-e greu să-mi imaginez cît de cîștigat ar putea fi orice om inteligent și cultivat văzînd acest spectacol cu opera compusă de Ceaikovski după faimoasa nuvelă a lui Pușkin, în loc să se uite la televizor. (Sever Voinescu)

■ Nu știu voi ce credeți, dar eu aș (re)vedea acest musical, de data aceasta o producție românească – *Mamma Mia!,* care are premiera pe 24 mai la Sala Palatului. Pentru „Voulez-vous", „S.O.S.", „Take a Chance on Me", „Dancing Queen", dar și pentru distribuție. Am văzut deja cîteva secvențe de la repetiții și sună bine. (Adina Popescu)

■ *Povestea unei pasiuni* a lui Ford Madox Ford, apărută la Editura Litera, în 2017. Pentru felul în care scriitorul pune lumina pe partea nevăzută a relațiilor. Pentru că intimitatea rămîne o ciudățenie. Pentru că e o carte cu o frumusețe retro. (Ana Maria Sandu)

■ Expoziția „Romanian Dads", organizată de Ambasada Suediei la București, este deschisă la ArCuB pînă pe 31 mai. Tot acolo vor avea loc dezbateri despre rolul bărbaților ca tați și parteneri într-o societate echilibrată & egalitatea între sexe. (Cristina Ștefan)

■ Anul acesta, Festivalul „Panait Istrati" are loc la București în perioada 26-27 mai: ateliere pentru copii și adolescenți, expoziție de bandă desenată, sesiune de autografe și concert Balkan Taksim. Programul complet al festivalului poate fi găsit aici http://www.kyralina.ro. (Matei Martin)

■ Pentru a patra ediție din „Absent nemotivat" (și ultima pînă la toamnă), duminică, de la ora 18,30, în spațiul Qreator (bd. Aviatorilor 8A), îl voi avea ca invitat pe scriitorul sibian Radu Vancu: vom povesti și vom citi din poemele unui alt poet sibian, Iustin Panța (1964-2001), din păcate dispărut prematur la 36 de ani. Aflați mai multe despre acest admirabil poet la rubrica mea din pagina 16. (Marius Chivu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Mai '68**
- **Umor**
- **Bodyguard**
- **Rural / Urban**

album dilematic Cristina Ștefan

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 7.200+3.280
Tipărit la Tipomedia

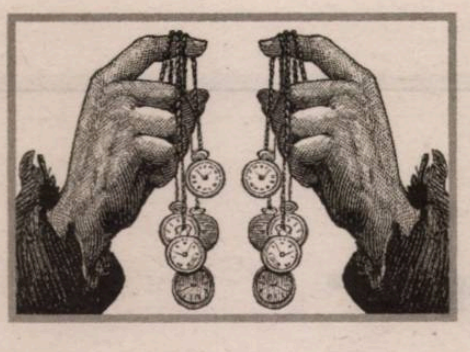

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Lucian Pintilie și mizeria lumii

Mi s-a oferit prilejul să spun cîteva cuvinte la aniversarea dedicată de Teatrul Bulandra lui Lucian Pintilie, cu ocazia împlinirii vîrstei de 80 de ani. Îmi este mult mai ușor să propun un discurs aniversar decît unul de înmormîntare. Mi-aduc aminte – păstrînd, firește, proporțiile – că dlui Noica i s-a reproșat, la moartea vechiului său prieten Mircea Eliade, o totală lipsă de reacție publică. Ne-am mirat și noi, cei din preajmă, de „discreția“ sa. A răspuns prompt: „Să înțeleg că aveți de gînd să vorbiți la mormîntul meu?!“ În reacția sa se puteau citi, simultan, stupoare și interdicție. Cum să te manifești retoric (chiar dacă sincer) cînd te desparți definitiv de un om apropiat? Prefer, deci, să transcriu mai jos (cu mici detalieri suplimentare, căci n-am avut un discurs scris și a trebuit să recurg la o versiune existentă pe YouTube) cele cîteva cuvinte rostite, în prezența lui Lucian Pintilie, a doamnei Marie-France Ionesco și a altor cîtorva prieteni, la sărbătorirea celor 80 de ani împliniți în noiembrie 2013.

Ca să încep cu o glumă, voi spune că, datorită lui Lucian Pintilie, am reușit să devin „disident“ *după* 1989! (Înainte de 1989 m-am străduit, dar n-am reușit mare lucru...) Să fii, în același timp, membru în guvern și disident e o performanță care nu mi-ar fi reușit fără sprijinul dlui Pintilie. Dînsul mi-a făcut onoarea să accepte direcția nou înființatei Case de Film a (nou înființatului) Minister al Culturii, unde o înlocuisem pe Suzana Gâdea... Ca director, Lucian Pintilie a patronat realizarea unui documentar despre protestele din Piața Universității, în regia lui Stere Gulea. E, cred, pînă în ziua de azi, singurul film documentar serios despre acest episod. Întîmplător, mă aflam în China, într-o „vizită oficială“, cînd a avut loc premiera filmului și am primit un telefon de-acasă, de la șeful meu de-atunci, dl Petre Roman, care m-a prevenit că filmul va produce legitime iritări și trebuie să fiu pregătit, la întoarcere, să dau unele explicații. (Episodul e povestit și de Stere Gulea într-un interviu din 12 aprilie 2012, în *Adevărul.*) Așa am devenit eu, datorită lui Lucian Pintilie, disident în primul guvern post-revoluționar! Nu văzusem filmul (se renunțase la obiceiul „vizionărilor“ rectificatoare) și îmi amintesc că l-am întrebat, mai în glumă, mai în serios, pe Lucian Pintilie dacă pusese cumva la cale, pe șest, demiterea mea...

Lăsînd gluma la o parte, Lucian Pintilie e, din păcate, pe lista numeroșilor intelectuali, artiști, scriitori români care au fost puși în situația să aleagă exilul. Exilul pare să fie, la noi, în România, cea mai convenabilă formă de exprimare creatoare. A început cu Ion Luca Caragiale, a continuat cu marea generație interbelică (Mircea Eliade, Eugen Ionescu, Emil Cioran ș.a.), i-a inclus pe Brâncuși, George Enescu și, iată, pe Lucian Pintilie. S-ar zice că trăim într-o țară în care, dacă vrei să *dai* ceva, e mai bine să-ți faci bagajul. Dacă vrei să dai ceva *rămînînd,* trebuie să fii pregătit să o încasezi, într-un fel sau altul... Admit, e drept că exilul e, într-un anumit sens, statutul constitutiv al oricărui creator, chiar dacă nu pleacă din țara lui. În orice ispravă creatoare se simte un „dincolo de lume“, un dincolo de spațiu și timp, un fel de a fi *străin* de orice apartenență administrativă. Dar nu e omul în general, prin natura sa de ființă creată și finită, un personaj aflat doar *în trecere* pe acest pămînt? Un exilat din Paradisul originilor? Și totuși: una e exilul dictat de Dumnezeu și alta exilul impus de o mînă de activiști de partid...

Am revăzut, în ultima vreme, cîteva din filmele lui Lucian Pintilie. Mi-a fost încă o dată clar cît de nătîngă, de birocratică era cenzura comunistă, de vreme ce a putut crede că, în acele filme, era vorba strict de o subversiune politică. Or, sentimentul pe care îl am acum, revăzînd imaginile, este că, dincolo de „șopîrla“ politică, avem de a face cu o țintă mult mai înaltă, mai puțin conjuncturală. O țintă, aș spune, metafizică. E vorba, mereu, despre cearcănul de *rău* și de *urîțenie* care însoțește, ca un dat constitutiv, lumea și omul. Lumea, indiferent de un context politic sau altul, e simultan fermecătoare și insuportabilă. Există o *mizerie* (originară?) a lumescului și a omenescului, și tocmai umbra acestei mizerii explodează în fața noastră în filmele lui Lucian Pintilie. Trăim într-o lume „căzută“, cum se spune în tradiția tuturor religiilor – și a creștinismului –, o lume amenințată fără încetare de spectrul strîmbătății. Ne izbim zilnic de forme baroce ale acestei strîmbătăți. Lumea e „teribilă“ (nu pot să nu mă gîndesc la acea *„terribilità“* pe care contemporanii lui Michelangelo o percepeau în unele dintre lucrările sale, un amestec de „grozăvie“, anvergură și intensitate) și, din punctul meu de vedere, *acesta* e chipul ei, așa cum apare în operele lui Lucian Pintilie. De aceea, socotesc că le împuținăm mesajul dacă le reducem la dimensiunea lor „realist critică“, cum se spunea pe vremuri. Acest portret „teribil“ al lumii poate lua uneori un chip *pitoresc,* alteori un chip *comic,* alteori un chip *grotesc,* alteori un chip direct *tragic*. Toate laolaltă sînt substanța cu care lucrează Lucian Pintilie, mobilizînd o ingeniozitate, o energie, o vitalitate artistică extraordinare. Și îi mulțumesc din inimă pentru că m-a făcut, pe de o parte, să-mi confirm melancolia proprie și panica dinaintea unei vieți și a unei lumi pe care le percep ca fiind greu de dus și, pe de altă parte, că mi-a dat, îmi dă în continuare – și o să-mi dea și de-aici înainte – sentimentul că, în această mizerie, rămîn, întotdeauna, loc și materie primă pentru miracol, splendoare și capodoperă.

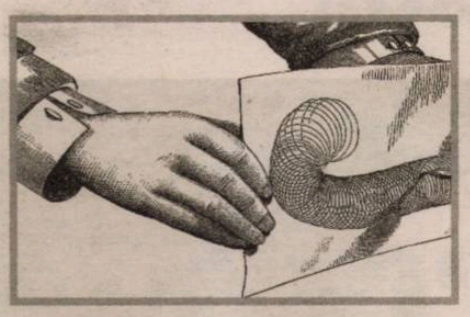

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

O familie nefericită

Vă amintiți cum începe *Ana Karenina?* „Toate familiile fericite seamănă între ele. Fiecare familie nefericită este nefericită în felul ei.“ Are dreptate Tolstoi. Dar, dacă într-adevăr există o familie nefericită cu totul, în felul ei chiar fără asemănare cu vreo alta, aceasta este familia regală britanică – „Casa de Windsor“, cum i se spune. Și nefericirea ei e atît de aparte, încît, spre deosebire de toate celelalte familii nefericite, ea nici măcar nu are voie s-o declare; mai mult, țara și lumea o tratează drept cea mai fericită și norocoasă dintre familiile pămîntului.

Strălucire, coroane, călești vechi de două sute de ani în care sînt purtați membrii ei, cavaleri, soldați în tunici roșii de pe vremea lui Wellington, toalete confecționate în mare secret de cei mai mari maeștri *„haute couture“,* ca să nu mai vorbim despre sutele de invitați – toate numai pentru o nuntă „particulară“ – a nepotului reginei Angliei, Harry, cu actrița americană Meghan Markle. Vă închipuiți ce lux orbitor ar fi fost dacă Harry era rege sau prinț de Wales și nu doar un amărît „al șaselea“ în linia de succesiune la tronul britanic? Cîți șefi de stat, cîți prim-miniștri, cîți alți regi invitați n-ar fi asistat la ceremonia „de stat“ la Westminster Abbey? Dar asta se cheamă nefericire, ce am văzut la televizor? – s-ar mira unii. Da, e nefericire să te îmbraci cum ți se spune că se cuvine, să ți se înregistreze toate spusele, să fii prins într-un protocol intratabil, să fii păzit zi și noapte de serviciile secrete; și mai ales să ți se consemneze toate vorbele, să ți se fotografieze toate gesturile, să-i știi pe *paparazzi* veșnic pe urmele tale – și nu o zi-două, ci toată viața; e mare nenoroc să se vîndă un nou tip de *cappuccino* cu numele tău, să-ți apară poza pe căni de bere, să se facă filme cu amorul tău și scenarii cu întîlnirile tale. E nefericire să fii constrîns, închis, protejat, limitat, ghidat, supravegheat, veșnic salutat, veșnic controlat, veșnic aplaudat. Soarta unui membru al acestei familii în zilele noastre e să nu aibă nici măcar libertatea de care dispune un om al străzii, care cel puțin își poate părăsi adăpostul nocturn sau azilul atunci cînd dorește.

Lumea crede că a fi rege, regină, prinț, prințesă e un imens noroc. Ba nu, nici măcar nu crede, dar pretinde asta în mod ipocrit. De fapt, lumea se defulează pe sărmana familie regală: după ce i-a luat absolut toată puterea de odinioară, a preschimbat-o într-o trupă de paiațe aurite, a căror soartă e pecetluită pentru totdeauna. Într-adevăr, marii miliardari ai planetei pot, dacă vor, să-și folosească o parte din bani ca să fie lăsați în pace. Oamenii de stat au de obicei un mandat limitat, după care redevin particulari, iar cei care nu dau semne că ar dori așa ceva (precum Putin) își pot vîntura frustrările recluziunii aurite prin exercitarea puterii absolute. Și se știe că puterea e un drog eficient, fie că e vorba despre cea politică, economică sau charismatică. În sfîrșit, vedetele cinema-ului sau ale muzicii, expuse mereu curiozității publice, au măcar pasiunea pentru munca lor și convingerea că reprezintă ceva ele însele. Doar familiile regale – și mai ales cea britanică – sînt condamnate pe viață la neputință și imobilism ceremonial, prinse nemilos în regulile etichetei, precum sînt insectele în ácele din insectar. Nominal în fruntea statului, incarnînd corpul mistic al statului, membrii ei nu-și pot alege singuri nici măcar acul care să le fixeze bietul lor corp fizic.

Iar dacă a te naște prinț sau prințesă e o fatalitate a eredității, să vrei să devii așa ceva prin căsătorie, precum acum Meghan Markle, mi se pare suprema nebunie, avînd în vedere imensa tristețe a condiției regale de azi. Și totuși, cazul tragic al prințesei Diana ar fi trebuit să servească drept avertisment tuturor prezumtivelor logodnice princiare. Dar se vede că obsesia „Cenușăresei“ este irepresibilă, indiferent cîtă revoltă ar stîrni ea din partea unor feministe îndîrjite. Sau poate – ce știu eu – aspirația pentru libertate e mult mai fragilă în lumea de azi, iar nefericirea produsă de servitute e mai puțin gravă decît tind să-mi închipui. Mai ales cînd servitutea vine la pachet cu rochii de la Givenchy! Oricum, monarhia constituțională de azi, pesemne plătindu-și multe păcate trecute, pare mai aproape de o pedeapsă a lui Dumnezeu decît de „grația“ sa. Sau „grația“ și aici, ca și în alte cazuri, rămîne de neînțeles.

Și tot de neînțeles este cum o lume care face atîta caz de drepturile persoanelor, care insistă atît asupra ajutorării celor defavorizați sub toate aspectele, nu s-a gîndit să facă nimic în favoarea acestor nefericiți de Windsor-i. E o discriminare strigătoare la cer și împotriva ei ar trebui să protesteze toate organizațiile pentru protejarea drepturilor omului. Ce ar trebui făcut? De exemplu, măcar să li se dea cîte o zi liberă pe lună, sau cîte o lună-două pe an, în funcție de rang: un fel de concediu, plătit desigur, și chiar destul de generos. Totuși, munca forțată e interzisă pretutindeni, chiar și în Marea Britanie. Și astfel, după mai mulți ani de sclavie crîncenă la domiciliu, să fie scoși la pensie ca orice om al zilelor noastre... Vor pierde cu această ocazie toate titlurile bune de nimic și așa-zisele privilegii; le va fi dată (sau redată) în schimb condiția de simplu particular, cu privilegiul său suprem: de a fi lăsat naibii în pace.

Valeriu NICOLAE

rătăcit în **Euro**-Narnia

Domnul profesor

Începe anul școlar. Sînt într-a XI-a și am intrat la clasa cea procopsită din liceu. Nu sînt foarte fericit, căci o bună parte din foștii colegi nu mai sînt cu mine. E totuși bine că Cioabă a luat și el notă mare la treaptă și stăm în aceeași bancă. E super-deștept, bubuie de idei și e, de departe, cel mai haios din generația noastră. Noroc că sînt mai frumușel și că, spre deosebire de el, mă pricep la gagici.

Sîntem la a doua oră. Vine un nene cu o chelie cu mega-șuviță, schilod și cu mustață, îmbrăcat parcă de dușmani sau de o soție super-geloasă. Marea majoritate a noilor colegi îl știu. Este profesorul de limba română. „Domnul Pîrvulescu", ni se șoptește.

– Bbbbună șiua, dododomnilor elevi!

Nu îmi vine să cred. Omul este bîlbîit, sîsîit, rîrîit și cu gura plină de prune. În plus, ne spune „domnilor", ceea ce este foarte ciudat pentru perioada în care sîntem – în socialismul multidezvoltat toți sîntem tovarăși.

Nimeni nu rîde. Răspund imediat salutului și o fac cu respect. Eu sînt sub pupitru, unde mă bucur să îl întîlnesc pe Cioabă, care deja are lacrimi în ochi de la rîs.

– Dododomnilor elevi, săsă ccccîntăm acum cccccîntecul lui Iancu!

Simt că o să leșin. Frate, o să se pună ăsta pe cîntat! Ciobanu e în rai.

– Ppppentru colegii noi cacare nu șșșștiți ccccîntecul, vvvvă rog șșșă-l știți pentru dadata viitoare.

Omul începe să scoată niște sunete care bănuiesc că le aude ca muzică. E grav rău.

– Ce fașeți, domnul Mamamamama…

– Șuș, șuș, la munte șuș…

– Că acolo-i Iancu duș…

– La stîna de șuș…

Sîntem pe jos de rîs. Pe bune, nu metaforic. Ne dă elegant afară din clasă. Rîdem ca apucații pe hol. Nu pricepem cum rezistă colegii noștri în clasă.

A doua zi, prima oră este tot cu domnul Pîrvulescu. Cioabă promite că nu o să rîdă și că nu o să facă caterincă. Vrem să ne integrăm în clasă, deși nu pricepem de ce boală suferă ceilalți de pot să fie atît de serioși.

Domnul Pîrvulescu decide să facă prezența. Mă ciupesc, îmi mușc limba, fac schimb de șuturi la țurloaie cu Cioabă, numa-numa să nu explodăm în rîs. Cei din jurul nostru ne aruncă niște priviri urîte de parcă nu ar auzi și vedea ce face omul de la catedră. După vreo zece minute de bîlbîieli, ajunge la Emanuel.

– Ce fașeți, domnul Mamamamama…

Nu reușește. Apoi zice, repede, repede, Emanuel.

Manu – și el un tip super-fain, deștept foc, singurul care este cît de cît aproape de culoarea mea – e și el un pic bîlbîit și șîșîit.

– Bbbibibine, tovarrrrășu' profesor!

E clar, Dumnezeu e împotriva noastră.

Nu mai pot. Mă ridic și plec spre ușă. Mă urmează imediat și Ciobanu. Avem lacrimi în ochi, dar reușim să nu rîdem. Pîrvulescu ne face cu ochiul și ne îndeamnă cu mîna să ieșim.

A fost cel mai remarcabil profesor pe care l-am avut. Avea un umor fabulos, citea cam tot ce era bun pe piața de carte și a devenit rapid idolul amîndurora. Am citit toate cărțile pe care le-a recomandat și nu am chiulit la nici una din orele lui – dovada cea mai clară de respect.

Peste un an, aud doi boboci care rîd de Pîrvulescu, le trag rapid cîteva capace și le spun indignat că sînt niște nesimțiți. Nu m-am făcut remarcat cu nimic la orele lui, cu o singură excepție, cînd nu m-am putut stăpîni să fac o glumă proastă. S-a uitat lung la mine, mi-am cerut scuze și am ieșit afară din clasă. Nu cred că m-am simțit mai idiot vreodată.

Era un anticomunist convins și nu ezita să spună cît de tîmpit era regimul lui Ceaușescu, spre disperarea multora. Ura oamenii care memorau aiurea și mi-a dat, cred, un 10 sau un 9 la o teză pentru că am făcut praf opera lui Sadoveanu. Mi-a scris pe teză: „Bravo, domnule elev, aveți curaj".

Mult după ce am terminat școala, m-am întîlnit cu el pe stradă. Arăta la fel, îmbrăcat cu niște haine care stăteau pe el ca pe gard. Și-a adus aminte nu numai cum mă cheamă, dar și de Cioabă. Era un pic pilit și melancolic. Mi-a venit să îl iau în brațe.

Încă îmi pare rău că n-am făcut-o.

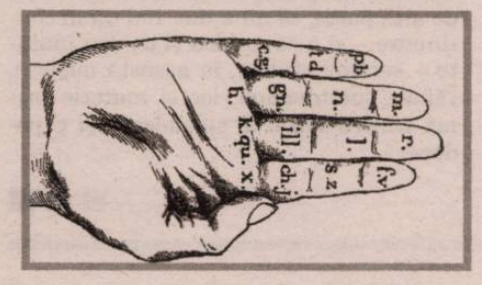

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Din nou, educația

Am fost invitat, nu demult, să particip la o întîlnire dedicată problemelor educației. Firesc, evenimentul m-a determinat să-mi pun probleme, așa-zicînd, „paideice". Tehnic vorbind, îmi pun astfel de probleme zilnic, de vreo douăzeci și cinci de ani încoace, prin însăși natura muncii mele la catedră, dar acum am încercat să mă detașez puțin de exercițiul didactic în sine și să-l privesc din afară, prin lentilă strict teoretică și metodologică. Procedînd în acest mod, mi-a și venit o întrebare năstrușnică în minte: „Ce este un profesor?" Recunosc, mai ușor mi-ar fi fost dacă mi-aș fi început „meditația" cu o interogație emisă, în deceniul trecut, de celebrul George Steiner (în colecția lui de prelegeri academice – *Lessons of the Masters / Lecțiile maeștrilor,* tradusă la noi de profesorul Virgil Stanciu, în 2009, drept *Maeștri și discipoli):* „Ce-i împuternicește pe un bărbat ori pe o femeie să predea unei alte ființe omenești?" Aici, unii – preponderent din învățămîntul nostru, dacă mi se permite mica și inocenta „digresiune" apozițională! – s-ar grăbi să răspundă duios: respectivul bărbat (respectiva femeie) este, cu siguranță, mai informat(ă), mai inteligent(ă) și mai experimentat(ă) ca discipolul din fața sa. Asta îl/o califică *să predea*. Justificarea ascunde totuși, să admitem, o doză imensă de relativism. Am serioase dubii că, întotdeauna, *cel care predă* se dovedește, în chip necesar, mai deștept, mai citit și mai umblat prin lume decît *cel căruia i se predă*. Știu, asemenea dumneavoastră, atîtea cazuri în care existența a infirmat validitatea ipotezei „superiorității multiple" a dascălului în raport cu învățăcelul, încît o voi respinge din start, fără a mai exemplifica și a mai căuta lămuriri suplimentare. În plus, *actul predării* ca atare îmi sună fals, pare sugestia unui exces de autoritate. Să nu ne păcălim! Nimic nu se poate face cu forța și, cu atît mai puțin, educația.

Prin urmare, intrigați, bănuiesc că deja întrebați dumneavoastră direct: bun, musiu editorialist, și atunci „ce, Doamne iartă-ne, este un profesor?" Aș replica scurt: *un profesor e un catalizator*. Apoi, aș reveni cu amănunte savante. Primul se leagă de „maieutica" lui Socrate. Filozoful era convins că adevărul ființează în individ de la naștere, numai că el trebuie „trezit" prin „mișire" intelectuală (maieutică) și „fundamentat" prin „amintire" spirituală (anamneză). Rolul maestrului devine acolo crucial, deși el nu „predă" practic ceva. „Activează" lucruri preexistente, „catalizează" interacțiuni, reacții și, ultimativ, revelații ce se petrec în mintea discipolului, „deșteptată" la viață (în fond, „formată", cum nuanțăm noi astăzi). Al doilea se referă la Noica. În tinerețea lui treizecistă, înțeleptul de la Păltiniș avea aceeași concepție despre misiunea profesorului. Învățătorul ideal, sesiza, în *Mathesis sau bucuriile simple,* autorul *Jurnalului filozofic,* este acela care ajunge să fie împresurat de învățăcei, din toate părțile, ca de o iederă verde, pînă cînd persoana sa nu se mai distinge între ramurile tinere. O imagine foarte plastică și foarte corectă: realmente, profesorul reprezintă „fertilizatorul" prin intermediul căruia semințele intelectului – plantate altundeva și de către altcineva – vor genera roadele cunoașterii de mai tîrziu. În sfîrșit, al treilea se focalizează pe lingvistul american Noam Chomsky, unul dintre cei mai străluciți și influenți umaniști ai prezentului. Universitarul de la MIT are o așa-numită „teorie nativistă", conform căreia creierul nostru

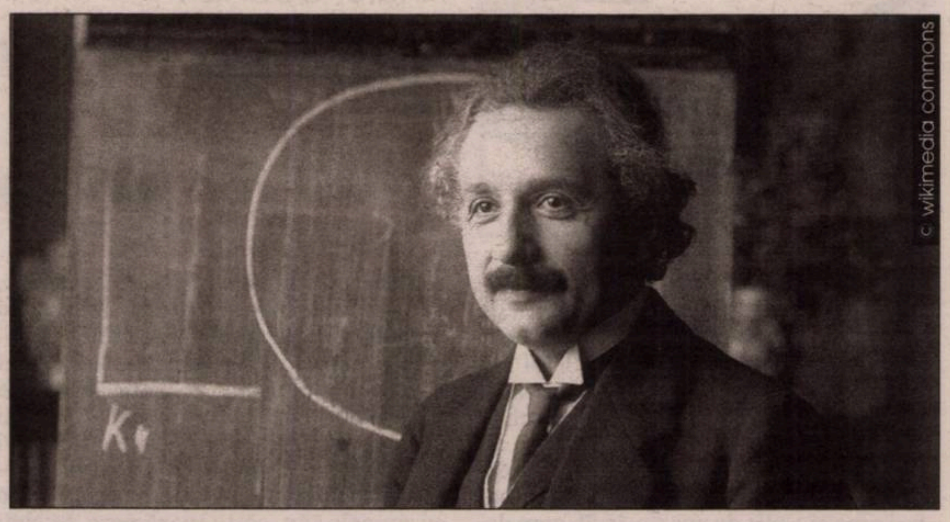

© wikimedia commons

deține, genetic, o „gramatică" a existenței (similară memoriei unui computer). Prin ea, *învățăm* (adică *trezim,* nu *dobîndim!)* cunoștințele deja „înmagazinate" transcendent în noi. Educația se dezvăluie iarăși ca o noțiune „declanșatorie", „generativă", inițiatorie" și nicidecum drept una strict „asumativă".

Profesorul îmi apare, de aceea, în postura unui mediator de fenomenalități și nu a unui emițător de sentințe. El „facilitează", nu „stabilește", incită la confruntarea minții june cu dilemele istoriei omenești, nu blochează gîndirea cu precepte osificate și pretins imuabile. Gestul didactic amplifică nedumerirea ontologică, umplînd-o de interogații, și nu oprește dinamica ființării, „turnînd", absurd și agresiv, în capul elevului „adevăruri" inexpugnabile. Predarea trebuie să dea viață, nu să ucidă. Pedagogii vorbesc despre trei factori care se intersectează în contextul formării umane: mediul, ereditatea și școala. Fiecare constituie un element „paideic" important, de unde și imposibilitatea teoreticienilor de a fixa ascendentul unuia dintre ei. La rîndul meu, nu pot ști care e mai puternic, dar îmi permit o mențiune. Dacă mediul și ereditatea sînt *date,* ținînd de soartă, școala intră în spațiul volitiv-opțional al fiecărui ins, depinzînd de *alegerea* noastră individuală și rămînînd o chestiune de construcție, nu una de predestinare. Optînd pentru educație însă, avem nevoie de repere profesorale. Acestea vor fi mereu cele care invită la dilema dialogului și nu la tirania certitudinii.

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

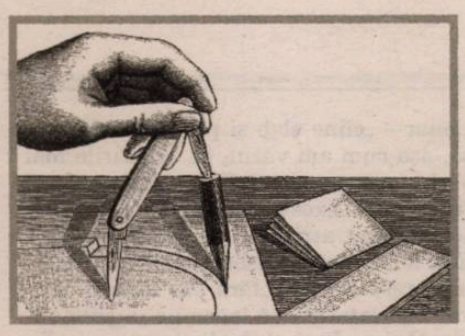

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Europa între probleme și dileme

Dacă Europa ar fi confruntată numai cu *probleme* poate că perioada pe care o trăim acum nu ar fi atît de dramatică. Problemele, știm cu toții, își găsesc pînă la urmă o rezolvare. Pe cerul Europei s-au adunat însă norii triști ai unor *dileme,* ceea ce complică infinit lucrurile întrucît, o știm din definiția respectivului concept, dilemele nu au soluție.

Cei puțin două dileme perturbă în prezent construcția europeană: una legată de imigrație, iar alta identitară, cele două dileme fiind de fapt gemene.

Cum să proclami la nesfîrșit universalitatea unor valori (precum drepturile omului, dreptul la liberă circulație, dreptul la azil, datoria morală de a fi ospitalieri față de cei care fug de dezastre) și să-ți păstrezi în același timp identitatea?

Cum să faci să poată coabita dreptul la continuitate istorică și deschiderea spre lume?

Uniunea Europeană pare în prezent o citadelă asediată căreia i se „desprind" contraforții. Marea Britanie s-a detașat de corpul comunitar și navighează spre alte experiențe geopolitice. Polonia, Ungaria și alte țări din Europa Centrală sînt tentate de „virtuțile" unei noi doctrine, cea a democrației iliberale. Soliditatea proiectului comunitar mai este pusă la grea încercare și de capacitatea uluitoare a altor țări (din sudul și estul Europei) de a vida democrația de sens. Aș mai semnala aici și o anumită abilitate a claselor politice de a frîna (uneori pînă la punctul zero) capacitatea de intervenție a statului de drept chiar și atunci cînd legislația este în perfect acord cu exigențele Bruxelles-ului.

O altă dilemă, mai nouă, ține de relațiile cu Statele Unite. Oare poate intra efectiv Uniunea Europeană în conflict comercial și diplomatic cu puterea care îi asigură securitatea și care a salvat democrația europeană de două ori în secolul trecut? Acumularea unor intense divergențe între europeni și americani, pe fondul a două viziuni de viitor care nu se suprapun, amplifică turbulențele actuale de navigație ale pachebotului european.

Pe un plan mai larg, însă, există un sentiment resimțit și în estul, și în vestul Europei că Occidentul și-a pierdut busola. Observ, în ultimii ani, cum se multiplică în librării cărțile legate de declinul sau de decadența Occidentului. „Istoria Occidentului, declin sau metamorfoză?" se intitula un dosar special publicat de cotidianul *Le Monde* în iulie 2014. Un titlu care m-a tulburat. Sună într-un fel ca o întrebare pusă la un referendum: ce preferați, declinul sau metamorfoza? O altă dilemă se ascunde de fapt aici. Dacă votați cu declinul, atunci trebuie să ne consolăm cu ideea că o veche civilizație dispare sub ochii noștri. Dacă votați cu metamorfoza, atunci trebuie să ne consolăm cu ideea că o nouă civilizație apare sub ochii noștri, care va fi total diferită de cea precedentă, deși va îngloba elemente disparate din ea...

În ianuarie anul trecut, Michel Onfray, un filozof care mă intrigă și pe care îl apreciez foarte mult, publica în Franța un fel de tratat de „declinologie", intitulat *Decadență.* Viziunea sa este apocaliptică. Pentru Michel Onfray civilizația iudeo-creștină nu mai are mult de trăit. Și chiar dacă dispariția ei va însemna un proces etalat încă pe cîteva secole, el este ireversibil, ne spune Onfray.

Cu atîtea vești proaste îmi pun însă o întrebare, și ea „dilematică", motivată mai mult de instinctul de supraviețuire al scriitorului din mine decît de decepțiile jurnalistului din mine. El, jurnalistul, după 30 de ani de comentarii pe marginea actualității, s-ar retrage pe o insulă pustie pentru a nu mai fi obligat să reflecteze la incapacitatea oamenilor și a societăților umane de a nu repeta greșelile trecutului. Scriitorul din mine, care scrie pentru oameni și mai ales pentru tineri, își pune însă o altă întrebare: cum să facem ca să le insuflăm tinerilor ceva mai multă încredere în Europa? Există, în acest demers oarecum didactic, niște clișee pe care le întîlnesc des. Cum ar fi următoarea afirmație: *această nouă criză este benefică pentru că din ea Europa va ieși mai puternică, mai motivată în dorința ei de integrare, de consolidare a casei comune etc...* Așa că îmi reformulez mie întrebarea: cum să-i fac pe tineri, fără să fiu didactic, să creadă în Europa, să-și extragă energie din statutul lor de europeni care circulă liber pe un imens teritoriu și să-i conving că de ei depinde supraviețuirea edificiului?

Reflectînd la aceste întrebări, îmi amintesc de o „iluminare" pe care am avut-o anul trecut la Festivalul de teatru de la Avignon, unde participam la o dezbatere despre imigrație, migrații și piesele scrise pe această temă (aveam și eu una în programul festivalului, în OFF). La discuții participa și un dramaturg originar din Coasta de Fildeș care a intervenit în discuție cu o „viziune africană". El s-a exprimat cam așa: „Dintotdeauna m-am hrănit cu cultura occidentală, europeană, în special franceză, deci mă simt european și simt că am dreptul să trăiesc în Europa".

Afirmația sa atît de simplă și de sinceră m-a emoționat întrucît și eu, în 1987, cînd plecam în Franța, simțisem același lucru, și anume că aveam dreptul să trăiesc în Occident pentru că eram de „cultură europeană".

Rememorînd această secvență, îmi spun: de fapt, sîntem mult mai mulți cei care vor să „salveze Europa", iar marea lor majoritate se află de fapt... în afara Europei.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

Nu întotdeauna „vorba zboară".
Cînd e rostită de oameni care merită ascultați, rămîne.

Dilema veche vă propune să regăsiți
voluptatea înțeleaptă a conversației.
O colecție de mari personalități contemporane,
aduse la tacla de Andrei Pleșu și de redacția revistei.

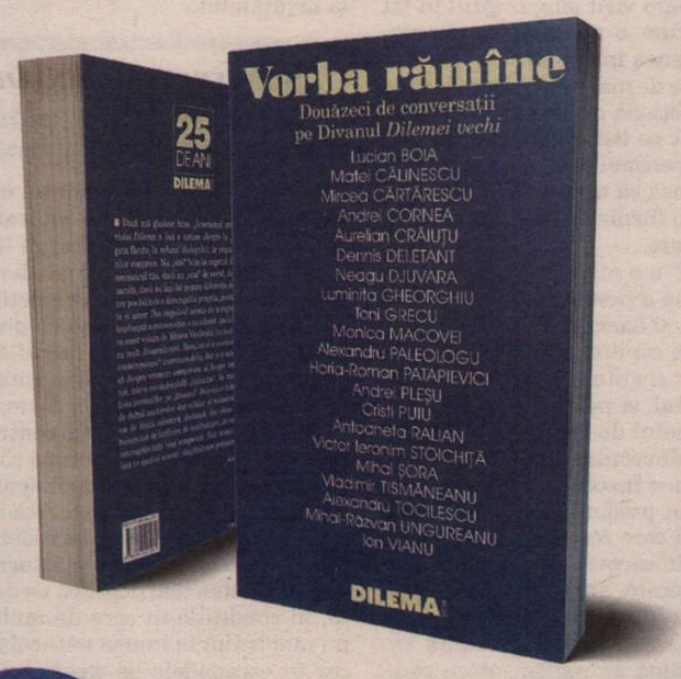

Preț revistă+carte: 19,99 lei

De joi, 24 mai

La toate punctele de distribuție a presei, numai împreună cu *Dilema veche*

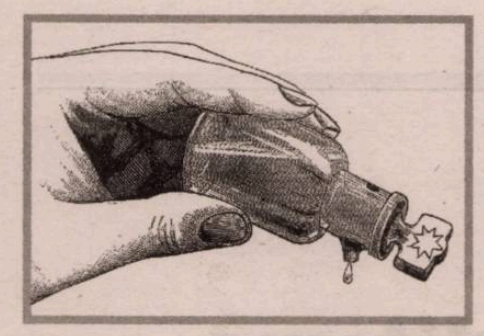

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Javră, adică vorbăreț

Termenul peiorativ *javră* nu a avut dintotdeauna agresivitatea pe care o transmite astăzi, ca epitet injurios adresat atît cîinilor, cît și – mai ales – oamenilor. Cuvîntul are atestări destul de vechi în dicționarele noastre. Este prezent, mai întîi, în dicționarul latin-român al lui Theodor Corbea, manuscris de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (editat de Mihai-Alin Gherman în 2001), ca traducere pentru latinescul *nugax,* în seria de sinonime „bîrfitor, mahler [= flecar], javră". În *Dicționarul de la Buda,* din 1825, *javră* (cu varianta *jeavră)* era definit ca „vreun cîne", dar și cu referire la abuzul de vorbărie: „clefăitor" (adică lătrător sau clevetitor), echivalat cu *jaseur* din franceză, *nugator* din latină etc. În același dicționar era înregistrat verbul *a jevri* (sau *javri),* explicat prin sinonimele – azi, în mare parte, populare, regionale și învechite – *a blehăi, a clefăi, a flencăni;* substantivul *jevrire* însemna „a căruiva cîine", dar și „clefăire, flencănire". Cuvîntul pare a fi legat, în primele sale atestări, mai ales de vorbărie, de trăncăneală și abia apoi – prin lătrat – de lumea canină. Dicționarul român-francez al lui Costinescu, din 1870, presupunea ca primară referirea la cîini, dar singura trăsătură reținută în descriere, comună cîinilor și oamenilor, era tot pălăvrăgeala, zgomotul inutil: *javră* era „cîine prost ce latră mereu în vînt", „cîine de vînat ce latră sau gonește fără a lua urma vînatului"; „om flecar, acela care vorbește verzi și uscate"; în același dicționar găsim verbul *a jăvrăi* – „a vorbi, a striga, a face gură în vînt", cu infinitivul substantivizat *jăvrăire* – „strigare supărătorie și fără motiv; vorbe lăudăroase, flecărie". În dicționarul etimologic al lui Cihac, din 1879, *javră* era înregistrat doar cu sensul „vorbăreț", iar verbul *a jăvri* doar ca „a pălăvrăgi", ambele cuvinte fiind considerate de origine slavă.

În *Glosariul care coprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor* (1871), în care Laurian și Massim exilau cuvintele de origine nelatină, *javră* primea o lungă serie de explicații și sinonime: „limbut, garrul [latinism introdus în dicționar, cu explicația „care face multă vorbă"], gură largă, care nu mai tace, ci vorbește verzi și uscate, care latră continuu, cum se zice, la lună, ca și cîinele, bombănitor, stupid, inept, nesărat, importun, nesuferit prin limbuția sa și chiar răutăcios, inept răutăcios, lipeală infatuă și grețoasă etc." Sînt citate și expresia *a fi javră* „a limbuți și lătra în deșert" – și derivatele *jăvrire, jăvritor, jăvritură;* iar contextele tipice indicate sînt: *ce javră de om; ce javre de muieri; e javră cînele, ce latră cu și fără timp, cu și fără loc; acest om e javră, cui nu poți nimica grăi, fără să se javrească* etc. În secolul al XX-lea, în decurs de cîteva decenii, s-a trecut de la sensul cuprins încă în dicționarul lui Șăineanu (ediția a VI-a, 1929) – „cîine ce latră mereu" – la „cîine jigărit, care trezește milă și repulsie" (NODEX, 2002). Derivatele cuvîntului nu mai apar în dicționarele de azi, dar pot fi regăsite în dicționarele de regionalisme. De pildă, *Glosarul regional Argeș* al lui D. Udrescu (1967) cuprinde verbul *a jăvri* „a vorbi-n dodii, aiurea, a bate cîmpii, a trăncăni, a pălăvrăgi" („Ce-i fi jăvrind așa la stele de pomană; nu te doare gura?"), „a cicăli, a cățăni" și substantivele *jăvreală, jăvrit* și *jăvruță* („persoană clevetitoare, bîrfitoare, palavragiu, flecar").

Atestările și explicațiile din vechile dicționare sînt dovezi ale lipsei de temei a indicației etimologice pe care unele dintre dicționarele noastre moderne au preluat-o cam pripit – respectiv a ideii că la originea formei s-ar afla o presupusă rasă de cîini (de negăsit în descrierile curente): javră ar proveni „din *Javarra* (numele unei rase de cîini fără păr)" (DEX). Etimologia pare convingătoare la prima vedere, dacă o raportăm la sensul actual din dicționar – „cîine slab și prăpădit". Numai că, așa cum am văzut, în atestările mai vechi *javra* nu era definită prin aspectul fizic, ci prin excesul de lătrat, care nu este neapărat atributul unei rase obscure. E la fel de puțin credibil că de la numele unei rase de cîini „fără păr" s-ar fi derivat un verb care să însemne „a pălăvrăgi". Mai mult, vechile dicționare nu oferă nici măcar un răspuns clar la întrebarea dacă la începutul peiorativizării termenului a stat cîinele (prea lătrător) sau omul (prea vorbăreț); ambele trasee ale extinderii semantice sînt posibile. În orice caz, explicația etimologică mai prudentă (chiar dacă nu absolut sigură) indică o origine slavă, presupusă de Cihac și de Dicționarul Academiei și preferată în prezent de *Micul dicționar academic* (2001-2003) și de *Noul dicționar universal* (2006).

Istoria cuvîntului traversează și episoade literare clasice: la Creangă, în *Amintiri din copilărie,* în desemnarea insultătoare a moșneagului care eliberează pupăza din tei – „Și cum i-o dau în mînă, *javra dracului* se face a o căuta de ou și-i dezleagă atunci frumușel ața de la picior" – sau la Caragiale, în *Bùbico,* în imprecațiile și insultele îndreptate către cățel: „Lua-te-ar dracul de *javră!*"; „N-am văzut de cînd sînt o *javră* mai antipatică și mai scîrboasă…"

Schimbarea de sens a cuvîntului *javră* e un caz destul de tipic de evoluție semantică peiorativă, în care un cuvînt folosit în contexte insultătoare își pierde înțelesul primar și atrage toate trăsăturile negative posibile (în cazul de față, *javră* a preluat probabil asocierile morale depreciative ale insultei *cîine).*

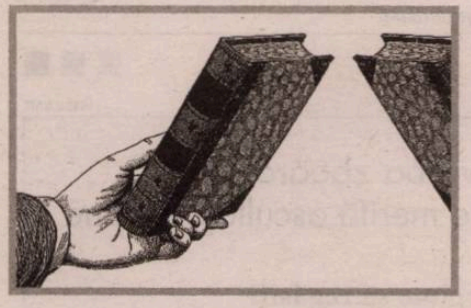

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Pedagogia încrederii (II)

„Cum ar fi să arate, deci, o pedagogie a încrederii? Cine ar trebui să predea materia asta?"

Simt că mi-am vîrît singur gîtul în laț promițînd, acum o săptămînă, un răspuns la asemenea întrebări.

Avem nevoie de mai multă încredere ca să putem funcționa cît de cît acceptabil. Ar fi de trecut pe lista bunurilor de larg consum indispensabile, precum apa și săpunul. Pare însă că nu s-a găsit nici producătorul, nici furnizorul care să satisfacă o atare cerere.

„Încrederea" e o materie pe care oricine e abilitat să o predea: și ministrul, și taximetristul, și bancherul, și cerșetorul, și părintele, și copilul, și iubitul, și iubita, și pietonul, și automobilistul, și medicul, și pacientul, și polițistul, și chiar și, în felul său, hoțul de buzunare. Încrederea se învață din contactul permanent cu ceilalți și cu tine însuți.

Desigur, unii predau încrederea – sau opusul ei – în cerc restrîns, în discuțiile din dormitor, în carcasa de automobil sau în sala de judecată, alții, printr-un soi de învățămînt la distanță, unor milioane de cursanți. O activitate legiferantă care să își propună să reglementeze comportamentele considerate corecte și nu să se războiască cu presupuse abateri, un act de guvernare care să fie neîndoielnic adresat celor guvernați, o Justiție care să dea dreapta măsură a aplicării legii, o presă care să țină la buna informare a destinatarilor, o practică medicală în care pacientul să fie luat drept partener, un mediu de afaceri cu scrupule etice și preocupări de responsabilitate socială ar putea deveni formatori de încredere calificați și de mare impact. Ar mai rămîne doar să fie capabili și, mai ales, să vrea.

Mă restrîng la domeniul educațional, la învățămînt.

Este exact punctul în care sistemul nostru de învățămînt clachează lamentabil.

De vreo cîteva sute de ani, miezul învățămîntului e dat de educația științifică. Învățăm, oră de oră, că lumea naturală, de la mersul planetelor la clocitul ouălor sub găină, e predictibilă și că noi, oamenii, sîntem singurii deștepți care ne-am dat seama de lucrul ăsta, ceea ce ne conferă un nemaipomenit avantaj de încredere. Învățăm, la mate, la fizică, la chimie șcl. că noi putem controla și domina lumea naturală pentru că o putem înțelege și continuăm să credem cu tenacitate și nesăbuință în această idee.

Cît privește însă încrederea în lumea noastră umană, lucrurile par să stea mai degrabă pe dos. Iar asta, în condițiile în care de multă vreme nu mai trăim în lumea naturală nici măcar în escapadele de week-end la mare sau la munte.

Educația noastră artistică, de pildă, ne confruntă adesea cu personaje care iau brusc decizii năucitoare. Un cioban e avertizat că cei doi parteneri ai săi au plănuit să-l omoare ca să-l jefuiască. În loc să își scape pielea, se apucă să-și rînduiască funeraliile – lăsînd posterității să discute cît o vrea, pro și contra, despre un presupus „fatalism" al poporului român. Un zidar căruia nu-i merge bine lucrarea are un vis și, în loc să vadă dacă frămîntă cum trebuie mortarul, dă curs visului și-și zidește de vie soția, ceea ce se dovedește, în final, o soluție corectă, validînd astfel un presupus mit al „jertfei creației". Educația artistică, în principal cea literară, nu dă seamă despre „predictibilitatea" lumii umane, ci despre nevoia insațiabilă de sens a acesteia.

În lumea noastră cea de toate zilele, atît de complicată și de confuză, încrederea trece inevitabil prin nevoia de sens. Nu relația cauzală o instituie, ci scopul, finalitatea. Atunci cînd mă urc în ascensor și apăs pe buton pentru etajul cutare sînt convins că liftul mă va duce acolo nu pentru că cred în eficiența contactului electric pe care tocmai l-am declanșat, a efectului pe care acesta îl produce asupra angrenajului de roți și cabluri ș.a.m.d., ci pentru că știu că dispozitivul a fost gîndit și realizat ca să mă transporte unde vreau să ajung.

Este exact punctul în care sistemul nostru de învățămînt clachează lamentabil: în a satisface nevoia de sens a tinerilor pe care își propune să îi instruiască, în a-i învăța pentru ce învață ceea ce învață.

Mă întorc la *Moriță* și la *Mănăstirea Argeșului*. Nici în cea dintîi, nici în cea de a doua baladă nu este vorba doar despre nevoia de sens a protagonistului, cioban sau zidar, ci, în primul rînd, despre nevoia de sens a celor care au inventat sau au construit aceste povești, a celor care le-au ascultat și le-au socotit demne de memorare și de reproducere. Este nevoia de a împărtăși o nevoie fundamentală, de a construi prin ea fundamentul unei legături cu ceilalți. Între gestul creatorului care se decide să aștearnă niște rînduri pe hîrtie, niște note pe portativ sau niște tuse pe pînză și strîngerea de mîini cu care doi oameni de afaceri perfectează o înțelegere nu e o diferență radicală: ambele presupun o investiție de încredere, oricît de contorsionată ar fi aceasta. Ambele presupun că există o reciprocitate între a oferi și a primi. Și ambele implică speranța într-un posibil *fair play,* oricît de precar – în cazul unui scriitor, de pildă, speranța că opera lui va cădea și în mîna vreunui cititor doritor să se bucure de ea, nu doar sub ochii criticului care, cum zicea Eminescu, o va comenta „Nu slăvindu-te pe tine… lustruindu-se pe el / Sub a numelui tău umbră."

Ce poate să-i învețe pe elevi despre acest dezirabil *fair play* un sistem de învățămînt care pare să se fi resemnat în a-și lua drept motto un alt vers eminescian: „Lumea-i cum este și ca dînsa sîntem noi"?

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Familia „tradițională“, dintr-o altă perspectivă

Cîteodată mă gîndesc că, în ciuda regimului comunist, am făcut parte dintr-o generație „protejată“, în sensul că ne petreceam mai mult timp cu părinții noștri decît petrec copiii de astăzi. Pe vremea cînd job-ul se numea serviciu, aveam părinți mai puțin ocupați, cei mai mulți frecau menta prin întreprinderile statului, cu ochii pe ceas, așteptînd să treacă cele opt ore regulamentare de lucru ca să se întoarcă acasă. Într-un regim totalitar, salariile erau cam aceleași, ideea de carieră era destul de imprecisă, oamenii nu-și doreau neapărat avansări și să iasă în evidență la locul de muncă pentru că ar fi implicat altfel de compromisuri, despre afaceri nici nu se punea problema, cel mult unii mai șmecheri făceau bișniță. Așadar, familia era un refugiu, poate mai mult decît astăzi. Nu eram crescuți de bone sau cel puțin nu se numeau bone, ci „femei“ – de multe ori vecine de prin bloc care aveau grijă de copiii altora pentru cîteva ore, fără alte obligații. De regulă, de pe la vîrsta de 3 ani eram pasați și în grija statului (mai întîi la grădiniță, apoi la școală), dar tot familia era „celula de bază a societății“. Parcă erau și mai puține divorțuri – din cauza vremurilor pe care le trăiau, oamenii erau mai toleranți unii cu alții, presiunea socială era mai mică, iar șansele de a-ți găsi marea iubire pe Internet erau, desigur, nule. Și ne mai întrebăm de unde „a apărut“ familia tradițională, dar și mentalitățile care s-au format în jurul ei... iată cum își are rădăcini adînci, înfipte în anii uniformizării, anii comunismului – o lume disfuncțională în care ne învîrteam cu toții fără sens. Iar pentru noi, copiii, figurile centrale ale acestui mic univers erau mama și tata.

Se spune că, în zilele noastre, copiii se maturizează mai repede. Relația autentică dintre părinte și copil nu durează mult, acum brețele apar mult mai devreme. La un moment dat, indiferent de afecțiunea pe care o acorzi sau cea pe care o primești, părinții devin indezirabili – sînt doar acea alungire incomodă a ta de care ai vrea să te rupi cît mai repede. E ca o bulă care se sparge. În momentul în care ai ajuns în afara bulei, *împreună* nu mai există, iar părinții și tot ceea ce propun ei, toate acele activități comune pe care le făceați înainte într-un mod firesc – de la a sta împreună la masă și pînă la a merge împreună la supermarket – se transformă în situații jenante. Abia atunci observi că tata vorbește prea tare pe stradă sau că mama nu știe să se îmbrace „ca lumea“, că nu te mai reprezintă.

Vine și tata
ca să bată un cui.

Nu mai funcționează nimic – nici relația de tip *buddy* dintre tată și fiu, de tipul: „Hai să jucăm un fotbal și să discutăm despre problemele tale!“, nici relația dintre mamă și fiică, bazată pe sfaturi de viață și pe schimbul de pantofi și de rochii. Excesul de comunicare de acum (Facebook și altele) n-a făcut decît să împingă vîrsta rupturii cu doi-trei ani mai devreme (adică pe la 12-13 ani), însă problemele au rămas aceleași. Cînd se atinge vîrsta critică, pentru un părinte timpul petrecut cu copilul său devine un coșmar – e în permanență mofluz și irascibil, are pretenții, însă nu mai are așteptări de la tine, se enervează dacă îi cumperi ceva, însă e apatic dacă nu-i cumperi nimic.

Dacă îl iei cu tine în concediu, să te aștepți la un dezastru, fiindcă tu nu ești decît un înlocuitor detestabil pentru gașca minunată de prieteni de vîrsta lui pe care și-o dorește *atunci* și *acolo*. Dacă îl lași cinci minute în fața hotelului, va pleca aiurea și se va întoarce plin de frustrări, apoi se va uita la tine ca și cum ai fi un personaj dintr-un film vechi, albnegru. Psihologia adolescentului nu s-a schimbat odată cu tehnologia. Îi văd pe stradă, chiar dacă acum se îmbracă altfel, au căști în urechi, își butonează telefoanele și vorbesc la ele într-o romgleză *cool* – adolescenți care bravează, însă de fapt nu știu unde să se mai ascundă de propriile umbre, iar cea mai mare problemă a lor este faptul că au părinți.

Reconcilierea intervine după douăzeci și ceva de ani și, treptat, familia redevine „celula de bază a societății“. Familia cea nouă care tinde să o includă în ea și pe cea veche. De obicei, părinții sînt din nou indispensabili, în momentul în care copiii au la rîndul lor copii și, astfel, li se redescoperă o utilitate. Și chiar dacă nu au venit încă pe lume nepoții, mama te vizitează periodic în noua ta casă ca să-ți gătească ceva bun, pentru că tu n-ai timp, să facă curat sau măcar să-și dea cu părerea despre lustra cea nouă din dormitor sau despre jaluzele. Vine și tata ca să bată un cui, să îți recomande un mecanic bun pentru mașină sau pur și simplu ca să te scoată la o bere.

În ciuda regulilor de bun-simț și a unor limite pe care viața de adult le impune, există semne clare că părinții s-au „reîntors“, iar influența lor e mai puternică decît oricînd. Acel cordon ombilical pe care te-ai înverșunat să-l tai în adolescență se reînnoadă de la sine, iar legătură pare una mai trainică decît cea din copilărie. Iar părinții sînt conștienți că și-au recuperat copilul pierdut și reconcilierea reprezintă pentru ei o perioadă de înflorire. Vor simți din nou că le aparții, de data aceasta cu un sentiment de mîndrie: ei te-au crescut și te-au educat, tu te-ai „realizat“, ai un job bun, ești la casa ta, te-ai căsătorit, ai la rîndul tău copii. Mărturii sînt toate acele fotografii pe care le poartă în permanență cu ei (sau le ține la îndemînă într-un folder de pe desktop) pentru a le arăta unui prieten vechi sau unui fost coleg de serviciu: „Ăsta e livingul lor...“, „Asta e mașina pe care și-au adus-o din Germania...“, „Aici e la petrecerea de Crăciun, de la firmă... „Aici sînt în vacanță, în Croația...“

Primele semne că părinții încep să îmbătrînească sînt un șoc pentru copiii-adulți. Devin brusc conștienți de trecerea propriului lor timp și de faptul că acea relație, cu suișurile și coborîșurile ei, pe care însă se puteau baza la un mod necondiționat, indiferent de ce le-ar fi rezervat viața, este, de fapt, una atît de fragilă. Și că, la un moment dat, cordonul ombilical se va rupe definitiv, iar acum nu va mai fi nimeni de vină. În momentul în care realizezi toate acestea, vrei dintr-odată să faci împreună cu părinții tăi toate acele lucruri banale și mărunte pe care nu le-ai făcut vreme de zece-douăzeci de ani.

La o terasă de la Sinaia, o mamă în jur de 80 de ani și o fiică de 60 stau la o cafea. Nu-și vorbesc, doar își savurează cafeaua și un moment de liniște, de familiaritate. Vor exista tot timpul lucruri care vor rămîne nespuse.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Sînt zile în care 6 lei șnițelul în Piața Rahova ți se pare fabulos

Sînt zile din acelea în care orice preț ți se spune este mare, mult prea mare. Uite, bunăoară luni. Este prea mult mi-am zis, plimbîndu-mă prin Piața Rahova, prea mult să dau 6 lei pe un șnițel. Era capătul lumii și mi s-a făcut nod la buzunar. Cum să coste aici, unde-i totul ieftin, 6 lei un șnițel? Ce-i face? Dar treptat m-am luat cu drumul și am privit în jur. Oare 6 lei acesta nu este fostul 4 lei? Ce contează? 4 lei îmi convine pentru Rahova, dar 6 lei pare deja preț de Unirea. Nu, nu accept. Și fac foame pe zi cît pot de mult și mi se pune spaima de foame pe un pachet de fistic. 20 de lei mi s-a părut de necomentat. Și, uite, ronțăi, la ora scrierii acestui articol, o pungă de fistic. Și dau și-un kil de apă tonică. Ceva nobil, îmi spun și nu mă deranjează că ziua se încheie cu nebunia fisticului înecat în Schweppes. Ce-o fi fost în Rahova cu mine privind cu jind la șnițel, dar părîndu-mi prea de nesuportat? Ce mă îndeamnă să rumeg o-ntreagă pungă scumpă de fistic? Foamea? Pofta? Neliniștile nopții? Relaxarea? Plăcerile unei lumi pe care n-o stăpînesc. Rătăcirile? Astfel, logic, m-am gîndit că 25 de lei pe un prînz în oraș dă orice mut cu ceva cheag. Deci, dacă eu așa fac, iată-mă reușind să mă integrez. Sînt ca toți muții care pun banul calcul spre a-și răpi ceva prînz. Și, uite, așa m-a salvat vinovăția. Din Rahova iată-mă refugiat în creierul meu, și el, bunul, făurindu-mi un meniu care e-n prețul comun al meniurilor de la restaurante. Ce creier! De asta îi dau apă tonică amară și fistic căpățînos, crud și inodor-dulce. Lemnosul din mine cere tainul fistichiu. Înot de pește are fisticul în stomacul meu. Și e înot de lux. 25 de lei. Ce bine-mi stătea cu șnițelul mîncat hulpav în fundul Pieței Rahova. Ce fac? Ce fac mîine? De ce contradicții, dialectici necunoscute voi fi furat? Mă las dus. N-am treabă cu proteina, nici cu grăsimile. Sînt încă liber. Uite, închei articolul cu gustul dulce al apei tonice. Asta nu-mi place. Dar, vezi, aș încheia altfel cu gustul uleios al bravului șnițel de Rahova. Cine-cine l-o fi mîncat? Și cu ce motivație?

Radu NAUM

un sport la Răsărit

Transferurile pot fi mai spectaculoase decît fotbalul?

E ca la poker. Cînd nu cîștigi, dai vina pe cărți. Le mai amesteci, le mai împarți o dată și iar încerci. Primești treiași și te gîndești deja la careu sau măcar la full. Apoi, cînd nu-ți pică ce-ți trebuie, începi să crezi că o scoți la capăt și cu „trei bucăți“. Blufezi, te autoiluzionezi, înjuri, mori. Dar nu mori. În sport e ca și cum ai avea mai multe vieți. În fiecare an o iei de la capăt crezînd că de data asta îți va fi ursit altceva. Cînd de fapt, ca în toate, îți urșești singur. Acum în fotbal, după ce s-a mai inventat o echipă care să-l păcălească pe Becali, trăim o frenezie vecină cu jocurile copilăriei, cînd făceam duminica echipele pe maidan. Eram aceiași, dar ne împărțeam după ideea veche a dorinței de a avea ce avusese celălalt. Ceea ce nu garanta în nici un fel reușita din ziua respectivă. Lipsa de idei din fotbalul nostru e cronică. Referitor la transferuri de jucători, stăpînul de la FCSB a instaurat un percept care, simplu, sună cam așa: „Ce nu văd cu ochii mei nu există“. Lumea devine dintr-odată teribil de mică, redusă la dimensiunile unei poieni din pădurea amazoniană. În consecință, circuitul fotbaliștilor în natură se organizează în felul următor: cei mai mici trebuie să fie destul de isteți încît să găsească jucători ieftini pe care să-i facă să joace bine aici, sub ochii care contează, și apoi să-i vîndă scump deținătorului de palat. Dar iată că, subit îmburgheziți, clujenii campioni vor să facă la fel. Nu mai caută în afară, metodă de succes a trecutului lor, ci scormonesc, în concurență cu FCSB, după restul de grăunțe din fața casei. Ba mai mult, au ajuns să facă schimb de oameni cu rivala. Cum ziceam, amestecăm și mai tragem o dată. Moment în care băieții cu crampoane deschid șampanii. Păi, unde mai găseau ei pe unii care să-i ia de buni, cu covoraș roșu întins la piciorușe?! Schimbi tricoul, ești ca nou! „Bă, ăsta nu era la CFR? Aoleu, e la Steaua?!! Și ăla de la Steaua? La C-F-R?!!!! Băi, ăștia rîd de noi?...“ Nu. Doar rîd.

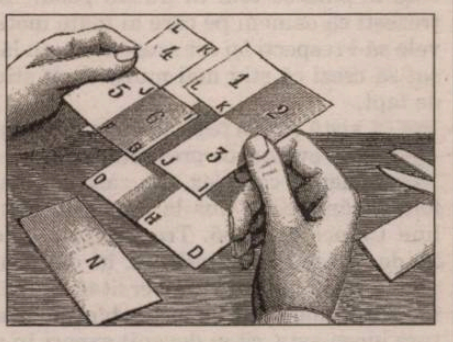

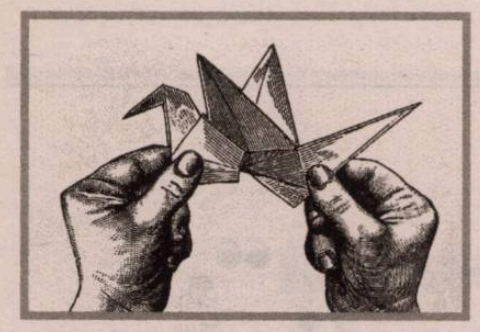

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Afaceri imobiliare

Doi oameni, soț și soție, povesteau că au visat multă vreme să aibă o casă de vacanță pe undeva, nu foarte departe de București, eventual, pe Valea Prahovei. Nu aveau bani, dar sperau că vor putea face niște împrumuturi pe la rude, un credit sau vreo inginerie financiară, ceva care să-i ajute să-și poată „transforma visul în realitate", așa cum se spune prin reclame și prin cărțile motivaționale.

Au apelat la o firmă imobiliară. Un agent amabil s-a oferit să le arate mai multe case de vînzare, noi și vechi. Prima oară cînd s-au întîlnit, într-o sîmbătă, omul i-a întrebat cam cîți bani au la dispoziție. Soțul a băgat capul între umeri, soția a zis imediat că nu prea mulți, maximum 50.000, și aceia cu ajutor. Auzind una ca asta, soțul s-a mirat teribil în sinea lui. De unde așa o sumă? El știa că, de fapt, n-au nici un sfanț. La rîndul lui însă, agentul a luat-o ca pe o ofertă de pornire, așa, pentru negociere, mult mai mică decît disponibilul real. Și s-a oferit să le arate mai întîi ceva scump și frumos, să le ia ochii, cum s-ar spune. I-a dus pe Valea Doftanei, dincolo de barajul de la Paltinu, la „casa francezului"... mare, comodă, cu un living enorm, cu geamuri pe ambele laturi, unele spre stradă, altele spre grădina din spate (care se termina chiar în rîpa prin care, susurînd, curgea o Doftană în stadiu de pîrîiaș), cu scară interioară de lemn, cu trepte late, pe care se așeza bine piciorul. La etaj erau dormitoarele. Grădina avea și un chioșc de lemn. Proprietatea se vindea cu tot cu mobilă, ba chiar și cu hainele din dulapuri, după cum zicea agentul. Numai gata să te instalezi. Le-a plăcut enorm. Imediat s-au imaginat locuind acolo. Costa însă cu mult peste o sută de mii de euro și prețul fusese deja redus de la peste două sute de mii. Nu și-o puteau permite cu nici un chip. Au părăsit-o visînd.

Agentul le-a arătat alte case, unele în construcție, altele terminate, unele „cu potențial", altele mai anoste. Oricare însă, în felul ei, merita atenție și cei doi s-au închipuit locuind în fiecare. Una avea o verandă minunată pe care erau instalate fotolii și mese, alta avea o formă cochetă, una era lîngă pădure, alta pe malul unui lac, una avea o mansardă romantică, alta un beci care te îmbia la gospodăreală. Au visat frumos în preajma fiecăreia. La urmă, agentul i-a dus la casa meșterului Stan, pe care, spunea, acesta o construise încet, cu răbdare și multă socoteală, „ca pentru el însuși". O făcuse, cică, pentru sine și pentru copiii lui, dar între timp nurorile se certaseră între ele și nu mai voiau să locuiască împreună, soția nu mai vedea nici ea rostul părăsirii casei bătrînești, așa că omul rămăsese cu ditamai construcția neterminată pe cap și se gîndise (zicea agentul care-l cunoștea bine) s-o vîndă. Meșterul Stan le-a arătat plin de mîndrie stîlpii de beton mai mulți și mai groși decît era nevoie, despre care zicea că asigură o siguranță excepțională în caz de cutremur. Lemnul de acoperiș fusese uscat, supraveghease chiar el procesul. Clienții noștri vedeau ei însă prea bine că geamurile erau mici pentru o casă de vacanță, parcă de buncăr, că bucătăria era nefiresc de îngustă, că dormitoarele și holurile erau prost împărțite. Meșterul nu avusese un proiect, lucrase după capul lui. Ei însă, de politețe, s-au făcut că apreciază lucrarea, mai ales că agentul fusese atît de amabil și le pusese la dispoziție întreaga lui zi de week-end, iar ei nu se hotărau la nimic (și știau bine că nici n-aveau cum se hotărî). Ajunși acasă, el și-a întreabat soția dacă așa, fără bani, nu cumva umblă după cai verzi pe pereți. Ea i-a răspuns liniștită: „E obligația lor să ne prezinte marfa! Pentru asta sînt agențiile imobiliare".

Nu s-au oprit aici. Cum agentul îi luase drept clienți interesați, i-a sunat pentru a stabili un nou tur, într-o altă sîmbătă. Și iar i-a dus să vadă mai întîi proprietăți scumpe, după care, următoarele, mai ieftine (la care ar mai fi putut spera), li se păreau total necorespunzătoare. Au fost prin sate, pe dealuri și pe văi. Au văzut „proiectele unor dezvoltatori", ba chiar au stat de vorbă cu vreo cîțiva dintre aceștia. Unul avea un Mercedes mai mare, parcă, decît casele pe care le construia. Pe la Brebu au vizitat o serie de căsuțe gemene, cu acoperișuri incredibil de ascuțite, ca-n ilustrațiile din cărțile cu povești. Erau însă din „materiale ușoare", nu din cărămidă sau lemn masiv, și ei nu erau siguri dacă e în regulă să ai o asemenea casă. Pe la Provița, au găsit o construcție „la roșu" care li s-a părut chiar că și-ar fi putut-o permite (deși ei abia își permiteau benzina pentru acele excursii „ghidate" cu agenția imobiliară). Dincolo de prețul de vînzare, casa aceea necesita însă o mulțime de cheltuieli pentru finisare. Ce-i drept, „avea potențial", după cum le atrăsese atenția agentul. Au zis că se vor mai gîndi. La încheierea turului, pe înserat, agentul i-a dus din nou la casa cunoscutului său, meșterul Stan. „Poate de data asta o s-o vedeți cu alți ochi și-o să vă placă mai mult", le-a zis. Era clar că avea un interes acolo. Ei iarăși au lăudat construcția, din politețe. A urmat chiar și un al treilea tur, într-o a treia sîmbătă. Pentru ei devenise ca o excursie pe la muzee sau pe la mănăstiri, încheiată de fiecare dată cu popasul de rigoare la casa meșterului Stan.

O să credeți, poate, că pînă la urmă s-au ales cu urîta casă a acestuia. Nu, fiindcă oricum n-aveau bani. La sfîrșit însă, simțindu-se vinovați că l-au făcut să-și piardă vremea cu ei, i-au cumpărat agentului imobiliar o sticlă de vin bun. Apoi, experți fiind deja în piața imobiliară de pe Valea Prahovei, s-au întors în micul lor apartament din București, ca niște telespectori avizați ai emisiunii *Vînătorii internaționali de case,* pe care n-o ratează niciodată. Și, cică, după ani de zile, încă visează la „casa francezului", cu pîrîiașul ei din fundul grădinii.

ready made

„Pentru a se pune stavilă păcatului beției și pentru a face pe oamenii din comună să trăiască deapururi în stare de trezvie și curățenie morală, în «Viitorul» se înființează o *însoțire de înfrânare.*"

Romul Simu, *Comuna «Viitorul». Sfaturi și pilduiri pentru înaintarea unui sat prin sine însuș,* Sibiiu, 1912

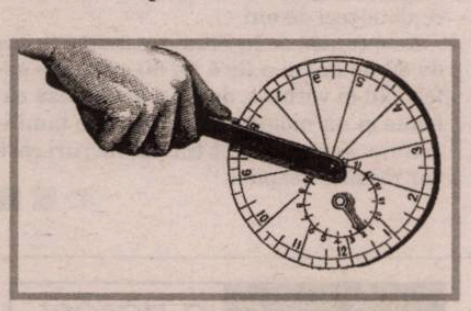

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Sindromul impostorului academic

Așa cum nu zice nebunul „Fraților, am înnebunit!", așa n-o să auzi un impostor adevărat zicînd: „Uneori, mă tem că nu sînt decît un impostor..." Sindromul (sau complexul) „impostorului academic" nu caracterizează poporul numeros al păcălicilor, siniștri sau șterși, cu titluri și poziții la fel de legate de competențele lor cît *scam*urile nigeriene de îmbogățirea reală peste noapte. Plagiatorii nu au un sindrom al impostorului, pur și simplu asta sînt. Cei afectați de el sînt, din contra, oameni cu doctorate pe bune, care lucrează prin universități, muzee și institute de cercetare, unde au pus osul la treabă și au o formă cuantificabilă de succes. Mulți din cei care și-au dedicat viața științelor umaniste (și cărora nu se știe ce anume le-au dedicat științele umaniste) îți vor spune, cînd discuția devine mai puțin solemnă, iar nota e încă departe, că din cînd în cînd se tem că nu țin pasul. Te trezești că oameni pe care ai toate motivele să-i respecți își cer scuze că te-au lăsat să crezi că știu mai multe decît știu de fapt.

Există cîteva teste psihologice pentru evaluarea prezenței unui asemenea complex, din care cel mai folosit rămîne cel pus la punct de Pauline Clance în 1985. Trecînd prin cele 20 de întrebări ale testului, îți dai seama că, pentru mulți universitari, cu cît muncești mai mult, cu atît te bîntuie mai tare ideea asta, că ai devenit expert în a părea mai competent decît ești. Se știe de altfel că dacă te lași în seama a ceea ce chiar știi să faci, nu ajungi nicăieri. Cei din jur sînt atît de populari, atît de siguri pe ei, angajați în proiecte, bifează, livrează. Trebuie să fii o reclamă la tine însuți. Mecanismele de promovare academică încurajează de altfel pe față comportamente cosmetice care țin de ambalarea și reciclarea dibace a ideilor, de glazuri retorice pe proiecte expirate și de vînătoarea cinică de puncte. (Cinci articole scurte cu aceeași idee aduc de cinci ori mai multe puncte decît unul singur.) Contacte, nu substanță, instincte, nu competență. Ești încurajat oficial nu să faci cercetare, ci să calculezi mereu raportul între investiția de efort și vandabilitatea produsului, cu alte cuvinte, cum să obții cît mai mult sclipici pe CV cu minimum de butonat. La pachet cu sindromul impostorului vine, normal, angoasa că vei fi dat de gol. Că oamenii care te-au prețuit și te-au ajutat vor descoperi acum că nu ești așa bun, că eziți, că trebuie să verifici în loc să știi cu ochii închiși. Alte cîteva întrebări din chestionarul american vizează crisparea cînd ești lăudat. În loc să răspunzi bucuros cu mulțumesc, îți descalifici realizările dintr-un gest.

Nu m-a surprins să văd aceste simptome prezentate analitic, pentru că le întîlnisem, în diverse forme, la oameni pe care îi admir. La ei, propria lor impresie de impostură vine adesea din onestitate, perfecționism și din faptul că nu pot juca fără crispare jocul poleitului social. Mai surprins am fost să constat că teoretizarea sindromului, făcută în 1978 de P.R. Clance și S. Imes, a pornit de la studiul unui substanțial eșantion de subiecți femei din SUA (tot așa, cu doctorate etc.). Deși între timp am văzut și studii care spun că bărbații nu sînt neapărat mai feriți de acest complex, alte date continuă să sugereze că femeile sînt mult mai vulnerabile la sindromul (numele a fost recent corectat în „fenomenul") impostorului. Studiul din 1978 spune că vulnerabilitatea asta începe de timpuriu, din familie, și sugerează două scenarii tipice. Sînt desigur reducționiste și poate nici nu se aplică în România, le repet totuși. Primul: fata, care are o rudă apropiată desemnată drept membrul inteligent al familiei, se va întreba mai tîrziu tot timpul dacă rezultatele ei profesionale nu cumva se datorează mai ales abilităților ei sociale și grației feminine, provincia care îi fusese rezervată ei. Al doilea scenariu: fetei i se împuie capul că e perfectă și că nu e nimic care să-i poată sta în drum, iar de îndată ce, mai tîrziu, se dovedește că multe chestii stau în drumul oricărui om, ea își pierde încrederea în orice fel de laude.

Printre concluziile aceluiași studiu sînt descrise și cîteva comportamente care par să perpetueze sindromul impostorului în femeia adultă, oricît de competentă obiectiv. Unul tipic s-ar putea numi pacifism proactiv. Subiectul nu-și contrazice coordonatorul de doctorat, colegii de catedră etc.; așa n-o să știi niciodată cum ar fi fost să fii autentic și deci nici n-ai cum să depășești starea subiectivă de impostură. Altă manevră, generalizată într-o strategie existențială, este hiperempatia – subiectul se prinde foarte rapid și exact la ce răspunde factorul de validare (cu ce tip de umor, cu ce tip de preocupări captezi interesul inspectorului sau rectorului). Clance și Imes zic că tot cîștigul de imagine obținut în felul ăsta de subiectul foarte educat, predispus la sindromul de impostură, se întoarce împotriva sa, fiind perceput de către el însuși ca o fraudă corelată cu folosirea oportunistă a farmecului personal. Ultima explicație din studiul american este că femeia nu vrea să abandoneze convingerea intimă că nu-și merită succesul, pentru că, dacă și l-ar asuma, va fi văzută – așa a fost învățată – ca nefeminină și ca un fel de factor de instabilitate socială. Curiozități de peste Ocean.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Galop nostalgic cu Cristian Ţopescu

Eram copil, aveam 11 sau 12 ani și eram deja deprins cu caii. Pe hipodromul de la Ploiești, în cuprinderea din mijlocul ovalului de zgură pe care alergau trăpașii în fața unei asistențe colorate și gălăgioase joia și duminica, se găsea o întindere de iarbă, numită de noi „teren", unde făceam călărie. Aveam acolo loc berechet, obstacole de toate felurile (staționate, riviere, triple etc.), manej pentru dresaj, o lungă pistă de nisip bătătorit, pe care încălzeam caii și galopam frenetic la final de antrenament.

Sînt convins că întîmplarea prin care, la începutul blînd al verii din al șaptelea an al vieții mele, am ajuns la călărie, o pură coincidență la prima vedere, a avut sensuri adînci, destinale, căci în prietenia mea cu caii mi-am dres sensibilitatea și am exersat în adîncul ei prietenia cum nu o puteam face cu un alt copil. Cred că nu există introducere mai bună în viață decît alături de cai. Înveți loialitatea, înveți cum de e posibilă o relație profundă și egală cu o ființă de douăzeci de ori mai mare și mai puternică decît tine, înveți onestitate și, mai ales, înveți responsabilitatea. Am amintiri care azi îmi par de poveste. De pildă, îmi amintesc o zi de iarnă, cu zăpadă destul de mare – în asemenea zile, ca să nu stricăm terenul, ieșeam cu caii pe cîmpul imens din spatele hipodromului, de la limita de sud a Ploieștiului. Undeva, foarte departe, cîteva case arătau caraghios, desenate minuscul și prăpădit pe orizontul depărtat și rece. În partea cealaltă, doar zarea, brăzdată, din cînd în cînd, de silueta fantomatică și minusculă a unui tren pe care abia dacă îl distingeai. Nu mai știu din ce motiv, antrenorul nu era cu noi. Făceam concursuri de galop, strigam și chiuiam, cei mai destoinici ridicau caii în două picioare, săream peste șanțuri, făceam slalom printre stîlpii de înaltă tensiune. Spațiul acela nelimitat prin care zbor ca o săgeată eu, mic, pe spatele unui armăsar pursînge englez, înspumat de galopul frenetic, a intrat în mine cu fiecare respirație și astfel am învățat fizic ce înseamnă libertatea absolută: să galopezi, cu calul tău, în infinit. Galopam aplecat în față, aproape de cal, îi simțeam mirosul în aerul tare, auzeam copitele mușcînd zăpada și vedeam conturul nărilor largi pe care le auzeam fornăind. Aveam un sentiment de dezlănțuire frumoasă, pentru că știam că fac ceva cu totul ieșit din comun pentru un copil de oraș comunist de la începutul anilor '80 și știam că totul i se datorează acestui prieten al meu, calul. Atunci am avut încredere totală în el, așa cum nu am mai avut niciodată în nimeni, și am închis ochii pentru un timp. Știam că nu mi se poate întîmpla nimic, știam că va avea grijă de mine, știam că mă iubește. Nu m-a dezamăgit, chiar nu mi s-a întîmplat nimic și această bună investiție de încredere a fost una dintre cele mai mari victorii sufletești ale copilului care eram asupra lumii despre care auzisem că e rea. Cu ochii închiși, lăsînd calul să te ducă în galop unde vede cu ochii... Eram una cu calul meu, în viteză, într-un fel de contopire fără rezerve. A fost apogeul de frumusețe al inocenței mele.

Apoi, căzăturile. Cred că am căzut de pe cal de cîteva sute de ori. Cădeam pe spate, pe mînă, în cap, în gît, în picioare, pe-o parte sau pe burtă, oricum – mă ridicam iute și o luam la fugă după cal, căci, eliberat de călăreț, calul fuge ca din pușcă spre grajduri. În spate, răsuna rîsul gros al antrenorului, care striga după mine „Vezi că rupe dîrlogii și te mănînc!" Mă despart 45 de ani și tot cam atîtea kilograme de acel copil. Irecuperabil!

Apoi, șelăria. O încăpere obscură, în capul grajdului, unde stăteau pe rastel șeile și, agățate într-un fel de cuier, hamurile. Fiecare călăreț își lua singur șaua, o punea pe cal, strîngea chinga, măsura lungimea scărițelor întinzînd cureaua pînă sub braț. Apoi scoteam caii din grajd. Cei mai mari dintre noi se urcau imediat. Noi, mai mici fiind, flexam piciorul stîng și grăjdarul sau chiar antrenorul ne azvîrlea în șa. Primele secunde în șa erau, întotdeauna, miraculoase. Lumea devenea alta. Am încălecat de mii de ori în viața mea și de fiecare dată urcarea în șa mi s-a părut un fel de întronare. Acolo, pe cal, totul e altfel și cred și acum că drogul călăreților nu e calul neapărat, ci acea vedere a lumii, din șa, printre urechile ciulite ale calului.

Tot atunci am cunoscut într-un fel brutal și moartea. Aveam cam 11 ani și calul meu, pe care îl chema Elegant, o splendoare de armăsar cu crupă roșcată și coamă și coadă blonde, a murit. Am venit dimineața la antrenament și nu mai era. Grăjdarii mi-au spus că murise rapid, în cursul nopții, dintr-o pricină digestivă. Am fost disperat. Am plîns multe zile și am refuzat să mai merg la antrenamente, cînd am înțeles că nu mai e nici o șansă să mi-l aducă înapoi pe Elegant. După un timp (două săptămîni să fi fost?) m-am dus totuși, și am primit un alt cal pentru antrenament, numit Suk, de care m-am îndrăgostit pe dată și care a fost calul meu încă doi sau trei ani, cît am mai practicat echitația.

Și tot pe la 12 ani, îndrăgostit fiind de echitație, cineva mi-a adus cartea *Călăreți, obstacole, victorii* de Felix Ţopescu. A fost biblia copilăriei mele. O știam pe dinafară, visam recordurile și medaliile povestite în carte, nume de cai, călăreți și competiții – o reciteam la nesfîrșit. Într-o zi, tata l-a întîlnit pe Cristian Ţopescu, fiul autorului. Se știe, Felix Ţopescu a fost unul dintre cei mai importanți călăreți din istoria sportului ecvestru românesc, iar Cristian Ţopescu, la rîndul lui, practicase cu succes nobilul sport. Tata i-a dus exemplarul meu și mi l-a readus cu un autograf pe care nu-l voi uita pînă voi închide ochii: „Lui Sever Voinescu, în speranța că pînă la ieșirea la pensie voi avea ocazia să-i comentez performanțele sportive. Cristian Ţopescu". Nu mai știu dacă, decenii mai tîrziu, cînd am avut ocazia să stau de vorbă cu Cristian Ţopescu în împrejurări pe care ar fi fost imposibil să ni le imaginăm, eu și el, la data autografului, i-am spus cît de mult a însemnat pentru mine acea dedicație. Cît de fericit m-a putut face! Și nu cred că i-am spus pentru că, undeva în sufletul meu, eram sigur că el nu va ieși la pensie pînă cînd nu-mi va comenta performanțele sportive. Nu știu de ce, încă mai cred că mi se va întîmpla...

Și dacă totuși e adevărat că a murit, n-aș vrea să tot vorbim despre asta – să nu speriem caii!

PUBLICITATE

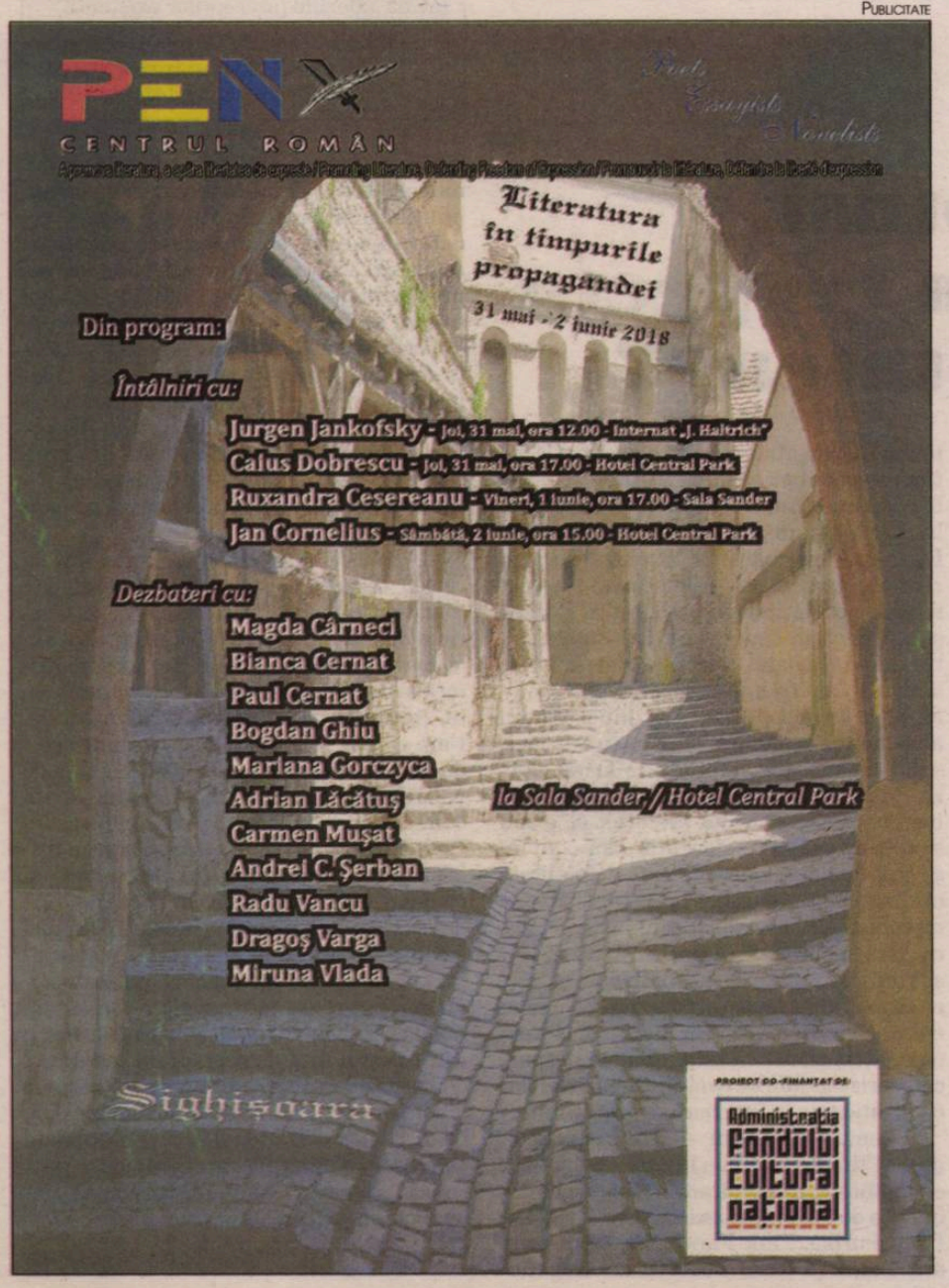

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Ce (mai) este de făcut?

Un răspuns de la Doina Cornea

„Un diplomat", „Ixulescu", „Un liber-cugetător din Slatina", „Un observator", „Un pieton nedumerit", „O gospodină din România", „Un ieșean nelămurit", „Un anonim din 23 de milioane", „Un călător cu trenul" și, pe lîngă acestea, multe nume proprii, unele cunoscute, printre care unul anume, Doina Cornea.

Erau doar cîteva dintre semnăturile puse pe textele scrisorilor românilor care ajungeau spre a fi citite la Radio Europa Liberă. Nu am trăit această istorie – din fericire –, dar dispariția doamnei Doina Cornea, care pe 30 mai a.c. ar fi împlinit 89 de ani, m-a dus cu gîndul la reconstituirea acelor ani, realizată de Mihnea Berindei și de Gabriel Andreescu în cele două volume ale lucrării *Ultimul deceniu comunist. Scrisori către Radio Europa Liberă*.

„Un ieșean nelămurit" scria astfel în toamna anului 1987: „Mă aflu încă sub impresia minunatului text al doamnei Cornea și nu pentru prima dată scrisorile acesteia îmi produc o încîntare spirituală și un sentiment de invidie pentru curajul său de a vi se adresa deschis, cu asumarea tuturor riscurilor, ce nu sînt de neglijat acum la noi." Mesajul ieșeanului difuzat în luna noiembrie venea ca răspuns la o scrisoare semnată de doamna Doina Cornea și transmisă la Radio Europa Liberă în 11 octombrie 1987, constituind astfel (așa cum remarcă autorii lucrării menționate) și o dovadă a dialogului pe care românii îl purtau între ei prin intermediul postului de radio.

„Încîntarea spirituală" amintită mai sus de cetățeanul din Iași este într-adevăr un efect implicit al textelor Doinei Cornea, care conțin, mai ales, un puternic mesaj moral, pe care a continuat să îl propage în ciuda tuturor încercărilor regimului de a o împiedica. Textul doamnei Cornea la care se referea ieșeanul de mai sus este intitulat sugestiv „Ce este de făcut? – sau să nu dăm Cezarului ce i se cuvine lui Dumnezeu" și se distinge, poate mai mult decît altele, prin conținutul profund moral, luînd forma unei reale meditații. M-aș opri asupra esenței și a concluziei. Esența meditației autoarei este că „vigoarea unui popor izvorăște, în primul rînd, din potențialul său spiritual: creativitate, inteligență, imaginație, forță morală, afectivitate, curaj. Spiritul creează totul, cultură, artă, știință, dar și economie, tehnică, comerț."

În concluzie, Doina Cornea face un apel: „Să nu abdicăm de la demnitate, să nu tolerăm să ni se manipuleze spiritul, să nu tolerăm să ni se răpească ceea ce avem mai uman în noi. (...) Să iubim, să credem, să sperăm. Să refuzăm orice complicitate cu minciuna și nelegiuirea, ca să nu mai trăim această mare vinovăție în suflet față de destinul nostru, ca indivizi și ca neam."

În caz că ne mai întrebăm din cînd în cînd „ce (mai) este de făcut?"...

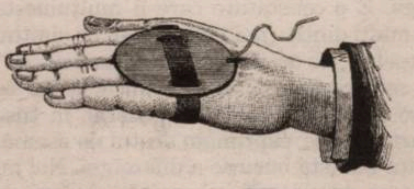

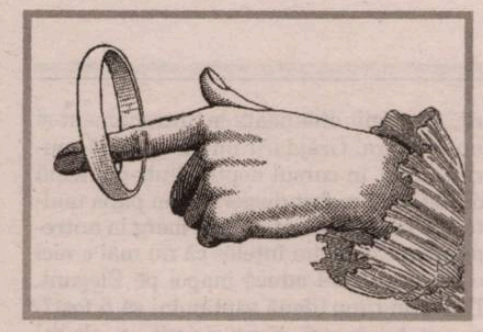

Selma IUSUF

legende urbane

Rădăcinile uscate de acasă

Sîntem peste tot. Sîntem peste tot în Europa asta și mult dincolo de ea. În Anglia, în Franța, în Spania și în insulele ei. În Grecia și în Germania. În Canada și în America.

E poate una dintre cele mai mari dezrădăcinări naționale, dar, firește, la noi acasă nimănui nu-i pasă. Am plecat singuri și am lăsat în spate jumătate de familie și niște părinți bătrîni exact în momentul în care ar fi avut cel mai mult nevoie de noi. Sau ne-am lăsat copiii exact în momentul în care ar fi avut mai multă nevoie de noi. Noi am plecat și ne-am rupt, am plecat cu jumătate de inimă și cu jumătate de cap, cu jumătate de trup, neîntregi și măcinați de îndoială. Am lăsat în spate jumătăți de copii în derivă. I-am lăsat cu bunici, cu unchi și mătuși la vîrste la care drumurile ar trebui să li se deschidă mănunchi în față, în malaxorul infernal al unei societăți care se autoconsumă tembel din temelii. Mulți n-am conștientizat drama și traumele pentru că nici noi multă carte n-am învățat și poate n-am citit destul ca să ne rafinăm snob sentimentele, dar durerea e acolo, pentru ca toată lumea care e în stare să vadă s-o vadă.

Sigur că aici unde am ajuns nu e ușor. Muncim în construcții, în parcurile regale (au aștia niște linii de monarhii de dinainte de anul 1000 și atîta grijă pentru ceea ce ei numesc moștenire culturală, că găsești specialiști în coacerea de cărămizi edwardiene sau curelari care mai știu să trateze pielea ca la 1300, oțelari de Toledo și alte minunății de care, din cîte știam de acasă, nu mai are nevoie nimeni), muncim la asfaltări de drumuri, servim la mese, avem grijă de bătrînii și de copiii lor, munca e grea și ei sînt pretențioși.

Ne aducem unul pe altul de acasă, din România. Un văr, un prieten, un frate. Om găsi un loc și pentru el să muncească, să cîștige pe cît poate, să trimită acasă, să-și facă aici un rost, să-și aducă nevasta și copiii. Uite cum ne întîlnim grupuri-grupuri pe la vreo ieșire de metrou de-al lor care leagă orașul de-a stînga și de-a dreapta, de-a latul și de-a curmezișul, prost să fii să n-ajungi unde vrei. Uite cum ne strîngem, un grup întunecat – toți ne îmbrăcăm în negru și în culori cenușii –, care cu genți imense, care cu pungi și pungulițe. „Haide, băi, că a zis Costi că a găsit chirie cu trei sute…“

Am mai lăsat apoi în spate cariere, casele pe care ne-am spetit să le plătim și celebrele noastre bule în care credeam că trăim protejați. Am stat și am stat pînă cînd n-am mai fost tineri, pînă am ajuns la un stadiu în care părea imposibil să mai pleci undeva. Ce rost ar fi avut? Uite, am ajuns să cîștigăm bine aici, ne-am dat copiii pe la școli bune, unde iluzia unui învățămînt alternativ e puternică, ieșim în vacanțe și părem europeni în toată Europa asta, sîntem bine îmbrăcați, știm ce și cum să mîncăm, sîntem de-ai lor oriunde pînă ne întoarcem la loc acasă. Unde la spital, unde lucrăm, nu știm exact dacă ne-au crescut sau ne-au scăzut salariile și nici ce se va întîmpla apoi de la o guvernare la alta. Unde, la departamentul meu de cercetare, ajung ultimele rămășițe de la buget, iar pe șef îl doare în cur că sînt chemat la conferințe de specialitate în toată lumea, că am făcut ceva semnificativ pe bucățica mea, că dincolo, unde sînt chemat, lumea e curioasă, interesată, îmi respectă munca, ba vrea să-mi finanțeze studiul în determinarea structurilor cvadruplexe. La întoarcere însă, mă calcă în picioare doamna de la casierie că am făcut prost niște deconturi și aflu de la radio că iar vor ăștia să-mi ia pensia privată. Și mă întorc de fiecare dată într-o țară de nisip. Unde ce construiește unul dărîmă celălalt. Unde rădăcinile se usucă iască, dar pe deasupra punem ditamai copacul cu frunze de hîrtie creponată și flori de plastic. Și plec. De aia plec.

Și să știți că, deseori, nici măcar nu mai e amărăciune în despărțirea asta. Poate să fie extrem de multă speranță, fie că plec dracului doar cu o pungă de plastic în mînă sau cu un Samsonite scump. Căci dincolo de dezamăgirea care curge încet în subteran, ca un fluviu de rahat, e libertatea adevărată și al naibii de greu de dus în spate.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

3. „Ioan Suciu s-a născut la 3 decembrie 1907. Alături de cei șapte frați ai săi, primește primele învățăminte de la tatăl său, preot greco-catolic, implicat în lupta de emancipare națională din Transilvania. Urmează școala primară și liceul la Blaj. Își pregătește și susține apoi doctoratul la Roma. Este hirotonit în 1931. Activitățile sale sînt diversificate. Preot, profesor la Seminarul Teologic de la Blaj, excelent pedagog, om de vastă cultură, el însuși autorul mai multor cărți de înaltă spiritualitate, orator talentat. Conferințele sale sînt renumite în toată țara. Este supranumit Episcopul tinerilor. (…). În vara lui 1940, la 33 de ani, este consacrat ca Episcop auxiliar de Oradea pe lîngă Episcopul Frențiu, fiind cel mai tînăr episcop catolic din lume. În timpul ocupației maghiare (1940-1944) a rămas la Oradea, împărtășind suferințele cu frații săi conaționali, scriind cărți de edificare creștină și de îmbărbătare, ca, de pildă, volumul *Eroism*. În 1944, a scăpat ca prin minune unei execuții sumare, fiind pus la zid de niște militari maghiari în retragere. În 1946, Episcopul Ioan Suciu revine la Blaj, în momente încă și mai amenințătoare pentru Biserică și poporul român. I se încredințează conducerea Mitropoliei. Cu energie și curaj își începe, în această calitate, turneele prin sate și orașe, îmbărbătînd spiritele în fața asaltului comunist, pregătindu-le pentru încercările ce le prevedea că aveau să vină. Se opune Ministerului Învățămîntului de a introduce profesori laici (comuniști) și manuale marxiste în școlile confesionale. Drept răspuns, Ministerul suprimă salariile profesorilor existenți.“

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei“, în *Memoria*, nr. 14/iulie 1995.

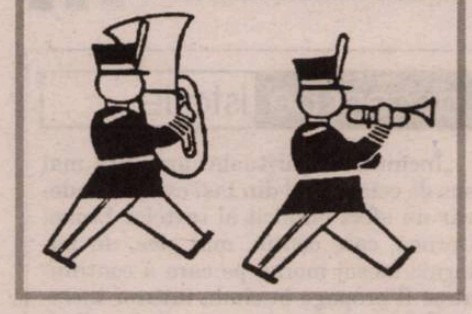

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Și, totuși, cum putem respecta „majoritatea“?

Încercînd să înțelegem că nu există altă soluție și că vîrsta democrației în care trăim cere din ce în ce mai apăsat acest lucru. Încercînd să acceptăm că ținta principală a gîndurilor și aspirațiilor noastre e un model civilizațional, nu zdrobirea „majorității“ printr-un discurs devastator, în care pronunțăm sentința: „Sînt proști, n-ai nici o șansă să-i schimbi!“ În funcție de spațiul cultural în care se pronunță această sentință, ea poate suna foarte asemănător. Sînt cuvinte pe care le auzi oricînd și la București, Budapesta, Varșovia și Praga, la Paris și la Londra, dar și la New York sau Los Angeles. Dar e cît se poate de limpede că, în străfunduri, lucrurile nu prea seamănă, așa cum ar părea la prima vedere. Fierberea, bolboroseala lipsei de acceptare, neașezarea, eternul provizorat și nervozitatea din Europa de Est nu sînt același lucru cu frămîntările din Europa de Vest, după cum nici acestea nu sînt la fel cu cele din Statele Unite. Nici măcar între țările din fostul bloc comunist lucrurile nu stau exact la fel.

La o privire aruncată de la mare înălțime, e foarte ușor să spui că, peste tot, insurecția mîrlăniei și imposturii face ravagii. E o constatare care îi mulțumește pe mulți dintre „noi“. Ne face să ne simțim deosebiți, ne asigură că nu sîntem ca „ei“, ca majoritatea „tîmpă“, adică la fel ca „proștii și primitivii“. În general, în tușe foarte groase, exprimăm destul de asemănător această bucurie a diferenței. Noi nu sîntem „bisericoși“, nu „pupăm moaște și nu ne călcăm în picioare la cozi la care se dă apă sfințită din cisterne“, nu mergem la festivaluri de folclor și la zilele orașelor „să ne îndopăm cu mici și bere, ca să votăm cu cine ne dă pîine și circ“, nu sîntem „turbați în apărarea familiei tradiționale“, nu credem că „dacii sînt părinții culturii europene“, nu sîntem convinși că „țiganii au un plan să se înmulțească pentru a ne transforma pe noi în minoritate“ și nu credem că „vaccinurile sînt parte a războiului bacteriologic declanșat de masonii care vor să împuțineze lumea“. Cu arome specific locale și cu cîteva diferențe lexicale, mănunchiul acesta de teme se poate regăsi, la prima vedere, peste tot. În general, e vorba despre o lume „fină, educată, de bun-simț“, care crede în „valori, în umanism și în democrație“, o lume de „oameni frumoși și eleganți, conduși în viață de noblețe și altruism“, o lume care „dă chipul actual al civilizației“, dar care e luată cu asalt și nimicită de „tradiționaliști, semidocți, abrutizați, inepți, habotnici, îndoctrinați, naționaliști, analfabeți“.

Orgoliul natural al autosituării de „partea bună a lucrurilor“, dorința de a fi deosebiți, de a face parte dintr-o „minoritate valoroasă, care ar merita respect și ascultare“ din partea „proștilor“, ne întunecă de cele mai multe ori căile gîndurilor. Și ne face să uităm, indiferent de limba în care gîndim, care e destinația ultimă a contribuției aduse de propria noastră valoare. Adică modelul civilizațional la care aspirăm și în care vrem să trăim. Diferența enormă între discursurile aparent asemănătoare – cele pe care ți se pare că le poți întîlni azi peste tot în Europa sau în Statele Unite – este că datele culturale pe fundalul cărora se petrec unele dintre aceste frămîntări sînt destul de diferite de la un spațiu la altul. Iar exercițiul alternanței la putere și al păstrării mersului înainte al comunității e foarte diferit de la un model cultural la altul. „Lumea bună“ se va văita peste tot că e rău și jale din cauza „majorității“, dar o va face de pe paliere foarte diferite de realitate civilizațională, nivel de viață și articulare a mecanismelor statale și comunitare. Pare că „lumea bună“ de la București, Cluj, Iași și Timișoara are aceleași probleme ca aceea de la Paris, Londra și New York. Nu prea e așa. Ne apropie enorm faptul că sîntem oameni ai zilelor noastre, dar ne despart categoric stadiile de evoluție ale modelelor civilizaționale în interiorul cărora trăim.

O comparație dură – și dureroasă în același timp! – ar fi cea în care ne-am aduce aminte cum ascultam noi muzici, aici, înainte de 1989. Ne fascinau Led Zeppelin, Deep Purple, Pink Floyd, Yes, Genesis și atîția alții. În fond, ascultam aceleași muzici ca semenii noștri din Occident, fredonam aceleași refrene și încercam să ne îmbrăcăm la fel ca ei. Din punctul ăsta de vedere eram egali, avem aceleași preocupări și gusturi, viețuiam, cumva, într-o lume comună. Diferența fundamentală era că noi trăiam aspirațional toate astea, din spatele Cortinei de Fier, iar ei o făceau cît se poate de concret, traversînd experiențele complete ale etapelor prin care treceau lumile lor. Cam așa e și acum. Rostim discursuri asemănătoare, dar o facem din interioarele unor realități foarte diferite, oricît de global ar arăta problemele pe care le dezbatem.

La noi, pare definitiv imposibil să respectăm „un tradiționalist“, „un naționalist“, „un dacopat“, „un biseric os“ sau un „manelisto-folclorist“. Nu am concepe sub nici o formă să ne pierdem vremea la un dialog cu asemenea „vietăți inepte, abrutizate și îndobitocite“. Dimpotrivă. I-am porcăi, mișcocări și certa, alimentîndu-le ura nu doar față de „noi“, ci și față de valorile reale în care credem. Pentru că așa cum consideram că doar „noi“ înțelegeam Pink Floyd la adevărata dimensiune a trăirilor pe care le provocau, așa credem și că doar „noi“ trăim valorile adevărate ale democrației și libertății. „Proștii“ n-au nici o șansă. În alte spații culturale, respectul față de alteritate nu e nici pe departe ideal, dar și-a construit în timp o bază rezonabilă. Atunci cînd vom reuși să învățăm că respectul față de semeni nu înseamnă doar considerația pentru cei care gîndesc aidoma nouă, abia atunci ne vom apropia de modelul civilizațional în care pretindem că credem. Chiar dac-am face-o doar pentru că „e la modă“, pentru că „se poartă“, tot ar fi un pas măreț.

Petre GURAN

Lecturi scandaloase: Luca 19, 27

Iisus îndeamnă la violență sau chiar este dispus să o folosească cînd va fi în circumstanța adecvată! Dacă vom fi tentați să negăm această afirmație, interlocutorul nostru ne va pocni cu următorul verset din Luca 19, 27: „Iar pe acei vrăjmași ai mei, care n-au voit să domnesc peste ei, aduceți-i aici și sugrumați-i în fața mea".

Nu este nici pe departe singurul verset scandalos. Scoase din text, multe versete sună sinistru: „Nu am venit să aduc pace" (Mt 10, 34); „Cine nu-și urăște mama, tatăl, copiii și chiar sufletul său nu este vrednic de mine" (Lc 14, 26). Apoi unele dintre pilde, prin caracterul lor eliptic, par a schița o nedreptate: cele cinci fecioare fără ulei, cărora celelalte le refuză orice ajutor (Mt 25, 1). În cele din urmă, chiar capitolul 19 al Evangheliei după Luca, înainte de versetul citat, conține pilda minelor (monede de aur sau argint) distribuite slugilor, care se încheie cu versetul de speriat „Oricui are i se va da, iar de la cel ce nu are și ceea ce are i se va lua" (Lc 19, 26).

Andrei Pleșu, în *Parabolele lui Iisus,* argumentează că pentru o bună înțelegere a textului evanghelic e nevoie, dincolo de instrumentele exegezei critice – amplasare în context istoric, comparația variațiunilor textuale și identificarea surselor literare –, de o stare și o relaționare duhovnicească, iar această exigență este înscrisă chiar în text. Cititorul Evangheliei este avertizat că sensul parabolelor nu este să dezvăluie un adevăr fixat în text printr-o formulare univocă, ci să-i dezvăluie cititorului propria stare de spirit, un adevăr din și despre sufletul lui. În această plurivalență a textului se recunoaște chiar metoda pedagogică a lui Iisus din Nazaret, care se adresează în majoritatea situațiilor unui interlocutor anume, chiar dacă sînt de față mai mulți martori, răspunzînd de multe ori unei cereri sau unei interogații, fie formulată de interlocutor, fie anticipată de Iisus. Răspunsul nu-l închide însă pe interlocutor într-o formulă, ci îi lasă deliberat opțiunea lecturii. „Cine are urechi de auzit să audă" (Lc 8, 8). Discursurile în fața unei mari mulțimi sînt puține, cum ar fi predica de pe munte sau situația în care s-a adresat mulțimii de pe țărm dintr-o corabie sau cele cîteva intervenții în sinagogile din Nazaret și Capernaum, dar chiar și în aceste cazuri formulările sînt de asemenea natură încît să poată fi citite individualizat. Pluralitatea textelor evanghelice păstrează urma acestei metode prin simplul fapt că relatarea se realizează de către un martor, care trece prin filtrul percepției sale cele auzite, deci redă felul în care a auzit el ceea ce a spus Iisus. De aceea parabolele nu sînt identice în cele trei Evanghelii sinoptice (Matei, Marcu, Luca), căci variațiunile indică deja înțelegerea pe care le-o dă ascultătorul. Astfel avem una, două sau chiar trei lecturi înainte ca textul să fie fixat în scris. În Evangheliile redactate de apostolii Matei și Ioan avem lectura lor ca martori sau lectura pe care ei o dau lecturii date de martorul care relatează. În cazul celorlalte două Evanghelii se adaugă lectura

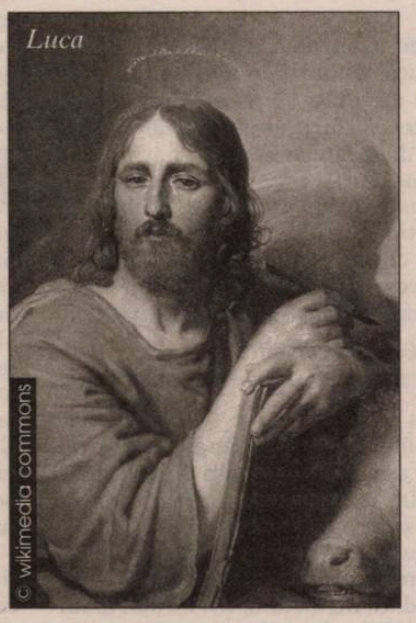

evanghelistului ucenic al unui apostol. Înțelepciunea Bisericii primare a constat tocmai în păstrarea acestor variații care atestă metoda pedagogică a lui Iisus, fiecare lectură fiind legitimată de prezența Duhului Sfînt în apostoli și evangheliști după Cincizecime.

Parabola talanților de la Matei și a minelor de la Luca ilustrează principiul lecturii personalizate. Cei doi evangheliști așază parabola în contexte diferite. Matei în grupajul parabolelor eshatologice, Luca în pregătirea intrării în Ierusalim. La Matei, în centru stă numai relația slugii „viclene și leneșe" cu stăpînul, la Luca se adaugă relația cu cetățenii care resping domnia stăpînului și îl vrăjmășesc.

Astfel, parabola la Luca nu e introdusă ca o parabolă a împărăției, ba chiar mai mult, nu există nici cea mai vagă indicație privitoare la sensul parabolei. În capitolul anterior, atunci cînd Luca relatează o parabolă, cea a Judecătorului nedrept, al cărei sens nu poate fi extras din context, evanghelistul indică direcția în care trebuie căutat sensul, învățătura despre felul în care trebuie practicată rugăciunea. În versetele 12-27 al capitolului 19, nici nu tîlcuie, nici nu indică tema căreia se subscrie parabola și nici nu desemnează direct un destinatar.

Indiciile trebuie căutate într-un context mai larg. Evanghelistul Luca plasează astfel de indicii minimale și în alte cazuri, cum ar fi parabola vameșului și a fariseului (Lc 14, 7): „și văzînd cum își alegeau cele dintîi locuri".

În cazul capitolului 19, care începe cu relatarea întîlnirii cu Zaheu, indiciile apar în versetele 7, 10 și 11: „și toți murmurau că la un om păcătos a intrat să găzduiască", deși le spusese „că pe cel pierdut a venit Fiul Omului să-l caute și să-l mîntuiască"; „și ascultînd ei acestea, Iisus le-a spus pe deasupra și o parabolă, fiindcă El era aproape de Ierusalim, iar ei credeau că Împărăția lui Dumnezeu se va arăta îndată".

Astfel, pilda omului de neam mare este pe de o parte exegeza la mîntuirea casei lui Zaheu, pe de altă parte răspunsul la o lectură abuzivă pe care o aplică mulțimile în general chemării lui Iisus, din care însă nu sînt excluși apostolii. Apropierea de Ierusalim crește tensiunea politică și bruiază percepția mesajului hristic. De aceea Iisus aplică un corectiv, indicîndu-le de fapt impasul în care i-ar duce logica pe care o dezvoltă ei. Și „ei" sau „toți", cum spune în v. 7, rămîne în mod special vag fiindcă îi privește și pe apostoli fără a vrea să-i incrimineze în mod special. Impasul este violența generalizată și devastatoare. Presiunea lecturii politico-mesianice în gîndul și sufletul apostolilor este denunțată de Luca și în capitolul 9, v. 51-56, unde Ioan și Iacov vor să cheme foc din cer, ca în vremea lui Ilie, asupra unui sat din Samaria, care îi izgonește pe cînd mergea Iisus spre Ierusalim. Din nou, „Ierusalimul" tulbură mințile. De aceea Iisus „întorcîndu-Se, i-a certat și le-a zis: Nu știți, oare, fiii cărui duh sînteți? Căci Fiul Omului n-a venit ca să piardă sufletele oamenilor, ci ca să le mîntuiască".

Astfel, parabola omului de neam mare, care „s-a dus într-o țară îndepărtată ca să-și ia domnie și să se întoarcă", este o reprezentare a lecturii pe care o aplicau lui Iisus chiar în acel moment ascultătorii lui. Ei așa voiau să-l vadă pe Iisus. Acestei lecturi politico-mesianice i se opune azi nu numai bunul-simț, ci chiar hristologia mărturisită de creștini de-a lungul secolelor. Dacă „omul de neam mare" ar fi Iisus s-ar descrie aici o relație subordonatoare între Tatăl și Fiul, întrucît stăpînul îndepărtat acordă unui subaltern al său autoritate asupra unui teritoriu particular. În Evanghelia de la Matei (28, 18), Iisus spune despre Sine că I-a fost dată „toată puterea în cer și pe pămînt", deci nu parțial și vicarial, ci echivalentă și coextensivă cu a Tatălui. Monarhia lui Iisus nu intră în concurență nici cu puterea lumească, după cum știm și din ispitirea lui Iisus în deșertul Carantaniei și din dialogul cu Pilat din Pont în Evanghelia după Ioan. Domnia omului de neam mare este o caricatură a Împărăției lui Dumnezeu. Mesianismul politic este această caricatură. Nu numai că nu este universală domnia primită, ci se negociază la concurență cu cetățenii țării respective, care se plasează cu cel care caută domnia într-o relație de opoziție. Faptul că parabola s-ar fi putut inspira din călătoriile istorice ale lui Irod cel Mare sau Arhelau la Roma pentru a-și asigura domnia în fața altor competitori nu face decît să sublinieze ironia comparației cu Împărăția lui Dumnezeu.

Astfel, sugrumarea vrăjmașilor, între care se înscria în mintea celor care murmurau și agentul fiscal Zaheu, nu este pusă de evanghelistul Luca în contextul judecății eshatologice, ci al urcării la Ierusalim, acolo unde nu un domn oarecare, ci Împăratul cerurilor va primi tratamentul pe care cei care nu aveau încă urechi de auzit îl gîndeau pentru vrăjmași.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

„Biblia după Borges"

Întrebați despre prezența Bibliei în luxurianta operă a lui Borges, cititorii săi nu cred că ar fi înclinați să-i recunoască imediat o pondere majoră. E drept că Borges rămîne autorului peregrinărilor în „grădinile potecilor ce se bifurcă", privilegiind referințe, reale sau inventate, la Cabală, gnostici, apocrife, filozofie arabă sau la Cervantes și Spinoza, prinse în țesătura unui „scepticism delicat" (J.M. Poirier) și a unui enciclopedism hrănit cu imagini din misterioase cabinete de curiozități. Era un agnostic fascinat de mistică și, mai ales, un mistagog oniric. Pentru John Updike, era un „precreștin", iar pentru Leonardo Sciascia – un „teolog ateu"! Totuși, el însuși ținea să o amintească, într-un interviu, pe bunica sa paternă, anglicană riguroasă, care îl inițiase în lectura Scripturilor, astfel încît putea spune la maturitate că a intrat „în literatură pe calea Duhului Sfînt", iar într-o conferință de la Harvard despre *Arta de a povesti* (1969) pleda pentru trei mari opere ale umanității: *Iliada, Odiseea* și... *Evangheliile,* insistînd că „istoria lui Hristos nu ar putea fi povestită mai bine". Sînt doar două referințe biografice pornind de la care devine posibilă o cercetare despre relația lui Borges cu Biblia.

E tocmai ceea ce și-a propus într-o conferință rostită la Buenos Aires, devenită apoi carte, *La Bibbia secondo Borges. Letteratura e testi sacri* (Bologna, 2017), cardinalul Gianfranco Ravasi, biblist, autor al unor impresionante comentarii la *Psalmi, Iov, Cîntarea cîntărilor,* care însumează cîteva mii de pagini, și promotor al programului vatican „Il Cortile dei Gentili". Convins de „funcția epifanică a literaturii", Ravasi pledează pentru creația borgesiană ca spațiu de întîlnire între cei ce cred și cei ce nu cred, construind un parcurs simbolic: *Nisipul ca piatra, Borges – „teologul ateu", Țiparul lui Iov, Cain sau Abel?, Ultimii pași pe pămînt, Iubit și atîrnat pe cruce, Povestiri din Evanghelie.* Cu admirație mărturisită de la bun început și rafinament hermeneutic, *La Bibbia secondo Borges* ne conduce, prin țesătura măiestrită a referințelor din întreaga operă la *Geneză, Eclesiast, Iov, Luca, Matei* sau *Ioan,* către portretul unei căutări care irumpe uneori ca un strigăt crepuscular (de pildă, în poemul *Hristos pe cruce* din 1984). E o aspirație neostoită de a vedea chipul lui Iisus, nu pe cel redat de pictori, ci pe acela prin care Fiul s-a descoperit oamenilor; o atenție existențială pentru care, paradoxal, „viața e prea săracă pentru a nu fi veșnică".

Nu este de mirare că lui Borges îi plăcea *Eclesiastul,* dar, așa cum îi mărturisea lui Fernando Sorrentino, era pasionat și de *Iov,* despre care a ținut o conferință în 1967 și a scris o prefață la *Exposición del Libro de Job* a misticului spaniol Luis de León. Cardinalul Ravasi pune în lumină atracția lui Borges pentru capitolele finale ale cărții, care surprind confruntarea dintre proiectul divin al ordinii creației și capacitatea umană limitată de a-l înțelege. Este limpede că Borges își revendica deplina libertate de a se raporta la textele biblice pentru a le imagina și continua prin ceea ce ele nu rostesc sau prin eficacitatea lor asupra cititorilor. O ilustrare a acestei *interpretatio* literare este *Legenda,* în care Cain și Abel se reîntîlnesc, lăsînd deschisă interogația despre iertare și culpă/remușcare, sau *El Evangelio según Marcos,* în care lectura din Biblie pe care studentul Baltasar Espinoza o face, în timpul unui diluviu, celor trei membri ai unei comunități izolate îi conduce pe aceștia la convingerea că Baltasar însuși este Mesia care trebuie răstignit.

Călătorind cu Borges, Gianfranco Ravasi ne invită să-l recitim dintr-o perspectivă legitimată de autorul însuși. Borges se referea la Homer și la Biblie ca la arhetipurile culturii în care respira cu noblețea unui antic și tristețea unui modern. Pentru el, cele două mari narațiuni capabile să spună ceva esențial despre om rămîn călătoria lui Ulise și Răstignirea, nostalgia lui *acasă* și drama lui Dumnezeu care acceptă să fie crucificat. În orizontul lor, scepticismul său estetic se întredeschide către sensul care ar putea rupe păienjenișul de vise și mistere. Astfel, Borges devine o parabolă profetică a culturii moderne.

***Bogdan Tătaru-Cazaban** este cercetător al Institutului de Istorie a Religiilor (Academia Română).*

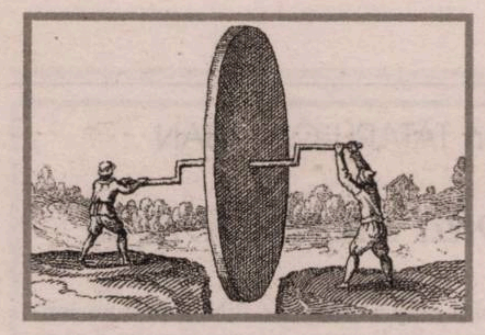

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Altă republică

Am întrebat un reprezentant al Opoziției dacă există deja un plan pentru eventualitatea în care, peste cîteva luni, vor prelua guvernarea. Omul avea cîteva idei destul de clare, iar cea mai radicală dintre ele viza schimbarea tuturor legilor, hotărîrilor de guvern și regulamentelor care guvernează activitatea principalelor instituții din zona executivă.

„Trebuie curățate", mi-a zis. Sub eufemismul ăsta se ascunde deja tradiționala schimbare de gardă în care, imediat sub nivelul politic, sînt înlocuiți înalții funcționari ai celeilalte părți cu alții, mai sensibili la prioritățile noii Puteri. E ceea ce a făcut PSD în ultimul an și jumătate cu o eficiență demnă de o cauză mai bună. Nu e nici un motiv să presupunem că aceia sînt teribil de diferiți de cei promovați de actuala coaliție. Nici unul. Ba chiar pot estima fără prea multă teamă că greșesc că orice posibilă coaliție a actualei Opoziții va avea dificultăți majore în a ocupa chiar și posturile tradițional politice și pot presupune o oarecare disperare în a importa resursele din zone adiacente politicului. Ăsta nu este neapărat un lucru rău: în societatea civilă și în economia privată sînt încă suficienți oameni care pot prelua și îndeplini onorabil slujbe în zona publică. Există un filon în societate care e încă interesat onest de bunul mers al statului. E tot mai mic și mai lipsit de speranță, dar există.

Partea neplăcută a acestui tablou ține de resursele umane din partide. Partidele, inclusiv PSD, au devenit un soi de tunel de acces către resursele publice fără nici o relevanță ideologică sau gîndire pe termen lung. Se lucrează cu termene scurte și obiective personale. Celebrul program de guvernare invocat consecvent și tîmp de actualul premier e un exemplu foarte bun de document formal absolut ignorat de o coaliție mult mai preocupată de schimbarea Codului Penal decît de consecințele directe ale deciziilor luate în guvern. Așa se explică nenumărate erori reparate în direct la televizor și mutarea permanentă a discursului către teme colaterale sau de-a dreptul manipulatorii. E greu să spui că PSD și aliații săi guvernează. Poți afirma că liderii săi se îmbogățesc, încearcă să se salveze sau își alimentează micile și meschinele orgolii de provincie care au tînjit zeci de ani către recunoaștere și legitimitate, dar nu că guvernează.

România derapează încet spre eșec.

Democrația internă, atîta cîtă a fost, a murit de mult în partidele românești. Consecința directă e producția de Viorici inodore, incolore, insipide și neautonome care domină în momentul ăsta instituțiile statului român.

Opoziția are, la rîndu-i, aceleași probleme. Amatorismul înfiorător al USR, care a blocat arogant luni de-a rîndul cererile de aderare sub pretextul că potențialii noi membri nu sînt suficient de puri sau corespunzători ortodoxiei confuze a conducerii din acea vreme, a provocat o pagubă ce nu va putea fi recuperată decît în ani de zile. PNL se comportă ca o pisică aruncată în mașina de spălat și, dacă ascultați cu atenție, o să auziți scrîșnetele de furie ale grupărilor interne pe care doar fantasma guvernării le ține împreună. Altfel e greu de înțeles ce au în comun extremiștii pro-CPF, libertarienii, naționaliștii de operetă și cei cîțiva liberali onești care s-au încăpățînat să își păstreze totuși speranța. Cît privește MRÎ, ea continuă să se scalde în apele călduțe ale nostalgiei neangajante provocate de amintirea duioasă a guvernării Cioloș. În numele MRÎ vorbesc vreo trei oameni și niciodată foarte clar.

Nu știu cîți dintre cititori au remarcat la vremea respectivă sau, dacă au făcut-o, cîți își mai amintesc de celebrul proiect de țară pe care președintele Iohannis urma să îl propună. Ar fi trebuit să ofere fundamentele teoretice pentru o direcție de dezvoltare a țării pe următoarele decenii. Deocamdată s-a mișcat mai repede Liviu Dragnea, care s-a pus în fruntea unei comisii numite România 2040, cu obiective asemănătoare. În fapt, nici unul, nici altul nu au ceva major de spus pe acest subiect. Președintele își calculează cariera, dl Dragnea mimează preocuparea.

Scriam săptămîna trecută despre derapajul rapid al unor instituții menite să asigure egalitatea de șanse și un spațiu public tolerabil. De atunci s-au mai întîmplat cîteva lucruri: primarul „liberal" al Timișoarei a asmuțit Poliția Locală pe niște activiști care strîngeau semnături (intolerabil acest huliganism civic, nu?), iar marșul pentru autostradă al societății civile din zona Moldovei a fost hărțuit discret de forțele de ordine, în timp ce dl Dragnea amenință iar la televizor persoane nenumite pentru faptul că fac publice lucruri din bucătăria guvernării. Între timp, în Parlament trece nesmintită o lege care urmărește să codifice exact nemulțumirile lui Liviu Dragnea.

România derapează încet spre eșec plenar și are nevoie probabil de un nou cadru în care să funcționeze. Un *restart,* dacă vreți. Un proiect ambițios și incluziv al cărui scop să fie mai mult decît oprirea tendințelor autoritariste ale domnului Dragnea sau ale peremiștilor care vorbesc azi în numele PSD. Poate e nevoie de o Constituție nouă. Poate e nevoie de acel nefericit proiect de țară invocat, dar niciodată creat. E posibil să fie nevoie doar de decizie și coerență. Însă oricum ar fi, jocul actual pe mize mici și tranzacții cu orizont de timp limitat e al naibii de păgubos.

În anul centenarului, generația politică ce ar trebui să îl onoreze face eforturi majore să se transforme în generația care a oprit România. A scos-o de pe șine și a trimis-o în irelevanță.

Fiecare copil care astăzi ia lecții de engleză la British Council pentru că părinții îl pregătesc deja de emigrare e un cap de acuzare la adresa acestor doamne și domni care mimează inabil politica. De la Klaus Iohannis și pînă la Liviu Dragnea, trecînd prin toate *proxy*-urile: Cioloș, Dăncilă, Orban, Tăriceanu etc.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

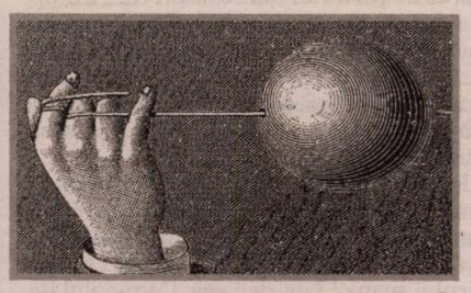

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Spre a Treia Republică?

După alegeri, *rien ne va plus*... Liga lui Matteo Salvini și Mișcarea Cinci Stele condusă de Luigi Di Maio vor forma noua coaliție de guvernare din Italia. Cele două partide considerate marginale sau periferice au devenit, prin alianță, principala forță politică a Italiei. Partidele *„mainstream"* (Forza Italia, Partidul Democrat și aliații) nu reușesc să formeze o majoritate parlamentară. O alianță antisistem, antieuropeană (sau, oricum, anti-EU), cu un discurs xenofob și cu un program de reforme economice foarte controversat, e pe cale să intre la guvernare. Premier va fi, cel mai probabil, Giuseppe Conte, un avocat și profesor de drept cu un profil public șters și fără experiență politică, cunoscut doar pentru că este co-autor al unui program de debirocratizare a administrației susținut de M5S. Iminența învestirii unui guvern legitim după o lungă perioadă de incertitudine nu e neapărat o veste bună. Italia e pe cale să treacă de la instabilitate la destabilizare.

Iminența învestirii unui guvern legitim după o lungă perioadă de incertitudine nu e neapărat o veste bună.

Pe scurt, alianța roșu-brună promite să pună pe roate economia Italiei, puternic afectată de criza financiară din 2008, și să-i ajute pe cei trei milioane de cetățeni aflați în situație de precaritate. Însă măsurile propuse sînt contradictorii și irresponsabile, spun numeroși analiști. Conform așa-numitului „contract" de guvernare, familiile vor avea un venit minim garantat de 780 de euro (cu condiția ca titularii acestui venit să-și caute activ loc de muncă). Se estimează că acest program va costa 17 miliarde de euro. Și pensia minimă va fi tot în valoare de 780 de euro. Dar sînt avute în vedere și alte reforme ale sistemului de pensii. Cea mai importantă schimbare se referă la renunțarea la creșterea vîrstei legale de pensionare, adoptîndu-se în schimb un sistem de calcul pe puncte care corelează vîrsta ieșirii la pensie și numărul de ani în care persoana a contribuit la asigurările sociale. Și această promisiune ar costa în jur de 20 de miliarde de euro, spun unele analize. Asta, în vreme ce Italia e țara europeană cu cea mai mare datorie externă în termeni nominali. Și a doua, după Grecia, în ceea ce privește gradul de îndatorare (132% din PIB). Alianța roșu-brună propune de asemenea o regîndire a sistemului de impozitare cu două niveluri de taxare, de 15%, respectiv 20%, ceea ce va însemna o pierdere la buget de aproximativ 50 de miliarde de euro.

Una peste alta, programul propune o creștere a cheltuielilor guvernamentale concomitent cu o scădere a veniturilor statului din taxe și impozite. Așanumitul „contract" de guvernare nu oferă multe explicații cu privire la sursele de finanțare pentru acest ambițios program. Evident, el depășește cadrul normativ stabilit de Uniunea Europeană în ceea ce privește responsabilitatea fiscală. Nu e deci exclusă o confruntare cu Bruxelles pe această temă.

Cît de departe poate merge Italia pe această cale? Care e gradul de autonomie în ceea ceea ce privește politica financiară a unui stat membru al Uniunii Europene și al zonei euro? Liderii celor două partide au vorbit de o „renegociere" a tratatelor. S-a vehiculat, de asemenea, ideea renunțării la moneda unică europeană. Dar și această pistă a fost abandonată. Luigi Di Maio a sugerat la un moment dat că poate, în anumite tranzacții, se va folosi o monedă națională, paralelă cu euro... Dar poate un stat să susțină două contabilități, adică una pentru economia reală și încă una pentru economia „paralelă"?

Cele două partide populiste au cîștigat alegerile cu un discurs xenofob și antiimigrație. Deportarea celor 500.000 de imigranți (fără acte) aflați pe teritoriul Italiei constituie o prioritate pentru noua coaliție. Care a cerut, de asemenea, fonduri suplimentare din partea UE, printre altele pentru construirea unor centre de primire „temporare".

În plan diplomatic, odată cu răcirea relațiilor cu Bruxelles se întrevede o apropiere de Moscova. M5S a cerut deja, în mod repetat, anularea sancțiunilor economice hotărîte la nivel european pentru Rusia după anexarea Crimeei.

Greu de prevăzut ce se va întîmpla în viitorul apropiat. Pentru că pînă și prezentul imediat e dificil de surprins cu precizie: declarațiile politice ale celor doi lideri principali sînt în același timp vagi și radicale, în plus, sînt adesea retractate, schimbate, nuanțate pînă la diluarea totală a conținutului. O acțiune planificată e contrazisă, anulată, înlocuită eventual chiar cu opusul ei, într-un vacarm politic din care nimeni nu mai pricepe nimic. A nu se înțelege că bagatelizez sau că minimalizez potențialul distructiv al acestor bîlbîieli incalificabile: acest amestec de populism și iresponsabilitate într-o țară cu economie oricum fragilă și cu un sistem politic instabil din construcție poate fi otrăvitor nu doar pentru Italia, ci și pentru Europa.

Ei bine, avînd în vedere toate aceste „reforme" susținute de noua coaliție, se prea poate ca în curînd Italia să schimbe radical regimul politic, să treacă la cea de-a Treia Republică. Sau nu.

Coordonatoare: Ana Maria SANDU

Intimitate

Texte și opinii de:

● Alexandru OFRIM (conf. univ. dr.)
„«Șapte copii și nu i-am văzut niciodată buricul»“
● Radu VANCU (scriitor)
„Un superlativ“
● Karin BUDRUGEAC (jurnalistă)
„Am căzut într-o fîntînă“
● Simona SORA (scriitoare)
„Autenticitate pură și simplă, cu toate riscurile ei“ – interviu
● Adina PINTILIE (regizoare)
„Filmul chestionează ideile preconcepute despre intimitate“ – interviu
● Anchetă
„O stare de libertate, de fericire și de timiditate“

argument

„Pentru mine înseamnă liniște“

M-a fascinat și m-a speriat deopotrivă spațiul acesta subțire, pe care îl creăm între noi și ceilalți. Ce și cît punem în el. E un sac fără fund sau, din contra, unul fragil, care ne poate costa scump în timp? Și ce faci cu ce construiești și pui laolaltă, cînd complicitatea cu celălalt dispare și nu-l mai recunoști? Unde se retrag intimitățile pierdute, există un cimitir al apropierilor eșuate?

Nu cred că poți găsi doi oameni care să se gîndească la același lucru dacă îi întrebi ce înseamnă pentru ei intimitatea. Avem definiții diferite în funcție de poveștile noastre de viață și de disponibilități. Cît de intimi ne permitem să fim cu noi înșine? Sau cu cei de lîngă noi?

În Dosarul de acum am încercat să deschidem această cutie a Pandorei. I-am dat tîrcoale și am întors-o și pe o parte, și pe alta. Și ne-am propus să vedem cum s-a schimbat conceptul în timp și ce mai înseamnă astăzi, într-o epocă în care sîntem mai conectați ca oricînd. Și, cel puțin în aparență, mai generoși cu imaginea noastră privată. Am scăpat de frici sau, din contra, în timp ce ne expunem viețile, ele cresc nestingherite și nebăgate în seamă, se întind peste noi ca niște pînze de păianjen?

Ne dorim intimitatea, dar ajungem să fugim de ea. Cînd o simțim că ne suflă în ceafă, o traducem în termeni de pericol. Implicarea prea mare devine vulnerabilitate și cine are chef de ea?

În textele pe care le veți citi o să descoperiți grade diferite de intimitate. Fie că este vorba despre literatură sau film, fie despre cercetări artistice a căror finalitate este să ne pună pe gînduri. Să ne facă să ne chestionăm intimitatea, după ce ne-am imaginat că știm ce e cu ea și cu ce se mănîncă.

Mi-aș dori ca acest puzzle de priviri și fantele de lumină pe care le propun autorii să vă convingă că subiectul a fost și rămîne de actualitate. Le mulțumesc invitaților mei, mari și mici (de la Școala 113 și de la „I.L. Caragiale“). „Pentru mine înseamnă liniște“, a scris un băiețel. Și ar putea să fie și răspunsul meu. Aș mai adăuga, poate, că înseamnă și încredere. Să ne gîndim, așadar, la cît de mult vrem să ne împărțim liniștea cu cineva, pe care vom ajunge să-l considerăm intim. La cum ne pierdem liniștea cînd intimitatea cu cineva se suspendă. Sau, din contra, cît de bine reușim să ne antifonăm spațiul privat ca să nu-l bruieze nimeni și nimic. (**Ana Maria Sandu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Alexandru OFRIM

„Șapte copii și nu i-am văzut niciodată buricul"

Înainte de a reconstitui cîteva concepții despre intimitate prezente în societățile premoderne, să explorăm cîmpul semantic al cuvîntului. În limba latină, *intimus* era superlativul de la *intus* – „interior". Apoi, are loc o primă alunecare de sens: între secolele XIII-XVII, prin *intimus* se înțelegea un prieten apropiat, de încredere, un confident. În secolul al XVIII-lea se schimbă iar spectrul semantic: sub influența romantismului, *intimus* este asociat cu ceea ce aparține forului interior, cu viața privată și cu secretul (apar noțiunile de „toaletă intimă", „boli intime", „jurnal intim").

Sociologul german Norbert Elias, în *Procesul civilizării* (1939), afirmă că în Evul Mediu nu exista o distincție clară între spațiul public și cel privat, intimitatea nefiind încă separată de viața socială. În consecință, scuipatul, suflatul nasului, rîgîieli și vînturi, precum și toate funcțiile ce țin de „josul corporal" se puteau desfășura în public, cu o naturalețe mai greu de înțeles azi.

Consultînd diverse surse, în primul rînd tratatele de bună purtare difuzate masiv în secolul al XVIII-lea și cartea lui Erasmus, *Despre buna creștere a copiilor* (1530), Elias constată: „Citim cît de firesc era să întîlnești pe cineva *«qui urinam reddit aut alvum exonerat»,* adică în timpul urinării sau al defecării. Iar marea nonșalanță cu care, după toate aparențele, erau rezolvate la acea vreme necesitățile firești față de alte persoane, și cu care se vorbea despre aceste lucruri, amintește de modurile de conduită pe care le mai putem întîlni și în prezent pretutindeni în Orient."

În plus, cînd aceste funcții fiziologice erau satisfăcute acasă, în cadrul privat, nu exista încă preocuparea de a te feri de prezența și de privirile celorlalți. În Anglia secolelor XVII-XVIII, în reședințele aristocrate și burgheze, într-un colț al camerei pentru luat masa, se afla mereu o oală de noapte, folosită de oricine avea nevoie, în prezența celorlalți meseni, cu care se putea continua nestingherit conversația. Atunci cînd femeile se retrăgeau într-o altă încăpere, pentru a sta la taclale, aveau la dispoziție o oală de noapte, utilizată în comun, pe care servitoarea o golea apoi în grădina casei. Într-o însemnare de jurnal (din 1664), Samuel Pepys relatează un episod în care o surprinde în sala de mese pe soția protectorului său, venită în vizită, Lady Sandwich, ușurîndu-se într-o oală de noapte. Pepys continuă conversația, ca și cum nu ar fi văzut nimic. (Curios, traducerea românească din 1965 a eliminat acest pasaj...)

În Franța, un tip special de oală de noapte portativă, numit *bourdaloue,* în formă alungită, cu o singură toartă, ca o sosieră, era rezervată pentru doamnele din înalta societate. Strecurat sub fuste sau crinoline, acest obiect era foarte util la teatru sau în timpul lungilor predici de la biserică, pentru că le permitea să urineze din picioare, fără să își dea jos veșmintele. Lipsa simțului intimității și a pudorii în ceea ce privește funcția excretoare a corpului este ilustrată și de către istoricul francez Roger-Henri Guerrand *(Les lieux. Histoire des commodités,* 1985) cu următoarea întîmplare: în memoriile sale, contele de Bussy-Rabutin (secolul al XVII-lea) își amintește că doamnele de Sault, de la Trémoille și marchiza de la Ferté, aflîndu-se în loja de la teatru, s-au ușurat acolo, apoi, deranjate de mirosul urît, și-au aruncat excrementele la parterul sălii.

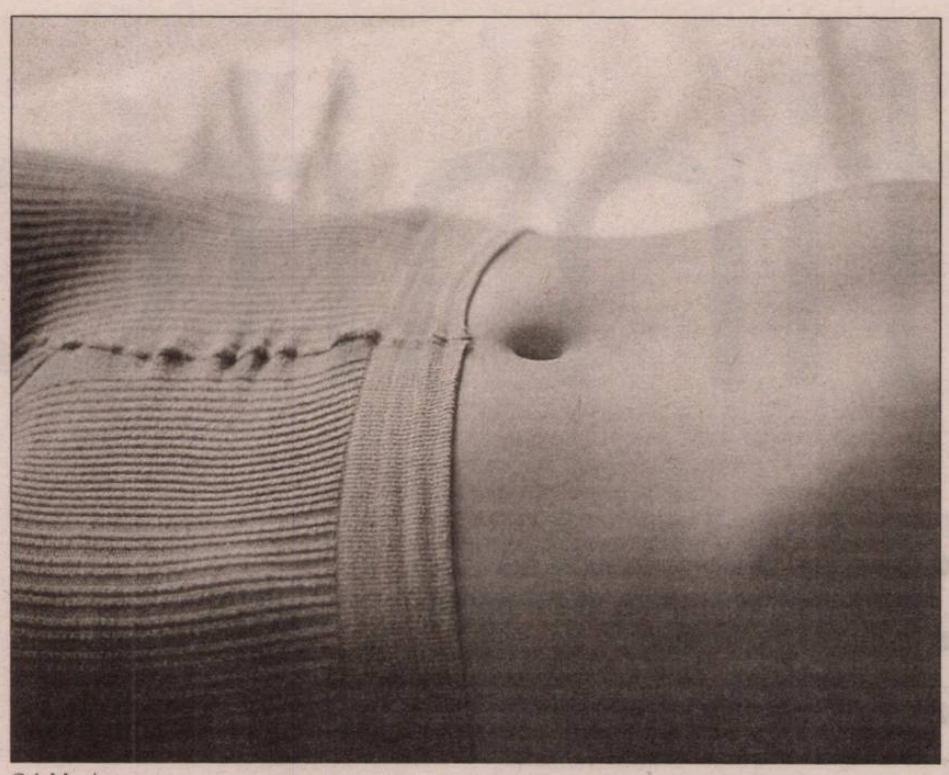

© I. Munteanu

„Nimic nu-i mai rușinos decît să te războiești cu acela cu care ai trăit în intimitate."

CICERO

Mult mai cunoscut este comportamentul regilor Franței, referitor la exercitarea funcțiilor naturale ale corpului într-un cadrul public. În secolul al XVII-lea apare un fel de strămoș al toaletei, o piesă de mobilier, scaunul perforat. Știm că Henric al IV-lea, Ludovic a XIII-lea și Ludovic al XIV-lea obișnuiau să își primească demnitarii și în timp ce se ușurau pe acest „tron".

Tot de la Elias aflăm că dormitorul nu era încă un spațiu intim, fiind un loc unde gazda își primea vizitatorii, în pat. Nu era deloc neobișnuit ca servitorii să doarmă în aceeași încăpere cu stăpînii. Tot din *Jurnalul* lui Pepys aflăm că servitoarea dormea în camera conjugală, fiind un fel de alarmă vie împotriva hoților. Sociologul american Erving Goffman *(Viața cotidiană ca spectacol,* 1959) consideră că servitorii sînt un fel de non-persoane, în afara momentelor în care sînt solicitați, în pofida prezenței lor, servitorii sînt tratați ca și cum n-ar exista.

Era absolut obișnuit, spune Elias, ca oamenii din Evul Mediu să doarmă goi, uneori mai mulți în același pat, chiar și în hanuri. Emmanuel Le Roy Ladurie, în monografia sa, *Montaillou, sat occitan de la 1294 pînă la 1324,* documentează această practică a dormitului în pielea goală. Elevii unui magistru de gramatică dormeau cîte doi în pat, într-o odaie comună. Un fost elev, ajuns diacon, mărturisește inchizitorilor că devenise homosexual, fiind victima colegului de pat, care profitase de goliciunea nocturnă.

Cămașa de noapte, introdusă în mediile aristocratice și burgheze în secolul al XVI-lea, se generalizează abia în secolul al XIX-lea. Paradoxal, acest articol vestimentar a fost o vreme un obstacol în calea intimității în viața de cuplu, pentru că femeile credincioase nu acceptau să renunțe la cămașă în timpul actului sexual. Conform recomandărilor preoților, relațiile intime trebuiau să aibă strict o finalitate procreatoare, nicidecum să fie o căutare a plăcerii. Atît cămășile feminine, cît și cele masculine aveau o fantă (uneori frumos brodată pe margini) situată strategic (i se spunea *chemise à faire un chrétien).* Este faimos episodul din *Ghepardul* lui Di Lampedusa, în care prințul se lamentează în timp ce merge la o prostituată: „Și cum aș putea să mă mulțumesc cu o femeie care, în pat, își face cruce înainte de fiecare îmbrățișare și care, apoi, în clipele de mare dăruire, nu știe decît să spună «Iisuse Hristoase!»? Cînd ne-am căsătorit, cînd n-avea decît șaisprezece ani, toate acestea mă extaziau; dar acuma... șapte copii am avut cu ea, șapte! și nu i-am văzut niciodată buricul".

Caracterul colectiv al vieții omului medieval împiedica formarea intimității individului, a unor zone de retragere. Acesta era lipsit de autonomie, complet absorbit și dizolvat în apartenența la un grup, la diverse solidarități colective care îl protejau: familie lărgită, vasalitate, breaslă etc. Căutarea singurătății era văzută ca un simptom al nebuniei, iar individul izolat era o anormalitate socială, un marginal. În mediile populare rurale și urbane, membrii familiei trăiau laolaltă, dormeau în aceeeași încăpere, neexistînd nici o posibilitate de izolare. Acest mod de locuire, aglomerat și promiscuu, a existat în Occident pînă după mijlocul secolului XX. Habitatul acesta este caracteristic și lumii rurale românești (pe alocuri, pînă astăzi). Citățm din raportul unui medic de pe la 1896: „În această singură odaie, trăiesc și dorm, grămădiți în paturi, bărbatul, soția, flăcăii, fetele mari, copii mai mărunți, o gîscă sau o găină cu pui, mielul, viteaua sau purceii, fătați de curînd". Aici, noțiunea de intimitate nu avea nici un sens.

Potrivit teoriei lui Elias, între secolele XVI-XIX se desfășoară în Occident un lent proces de difuzare a unor noi reguli de etichetă și conduită corporală. Acele acte corporale care înainte puteau fi manifestate în spațiul public încep să se mute în culise, în domeniul intimității și al vieții private. Treptat, ca urmare a „raționalizării comportamentelor", indivizii au interiorizat toate aceste noi norme de conviețuire în societate, au învățat să își controleze emoțiile și gesturile, s-au repliat în noile spații ale intimității domestice.

Intimitatea se exprimă în termeni spațiali, constituindu-se în cercul închis al casei și al vieții de familie. Dorința de intimitate a dus la o reorganizare a încăperilor casei aristocrate sau burgheze: dormitorul este rezervat exclusiv folosinței cuplului și închis cu cheia, inaccesibil oaspeților. Apare culoarul exterior camerelor, pentru a evita trecerea prin camera altcuiva. Noua compartimentare a casei include și alte spații de repliere: budoarul (spațiu intim feminin), alcovul (înconjurarea patului cu pereți despărțitori), studioul (mică încăpere unde putea intra numai capul familiei; aici se păstrau documentele), sala de baie și toaleta, anticamerele (pentru a proteja și mai mult spațiile intime), jaluzelele (pentru a împiedica privirile din exterior).

Într-o scrisoare din 1857, Flaubert face un adevărat elogiu izolării într-un colț intim: „Trebuie să-ți închizi ușa și ferestrele, să te aduni asupra ta însuți, ca un arici, să aprinzi în sobă un foc puternic, pentru că e frig, și să evoci în inima ta o idee înălțătoare".

Alexandru Ofrim *este conferențiar univ. dr., predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea București. Cea mai recentă carte publicată:* Străzi vechi din Bucureștiul de azi, *Humanitas, 2011.*

Radu VANCU

Un superlativ

Publicasem un volum de poezii în 2012, *Frînghia înflorită,* și nu mai puteam scrie decît în formula din *Frînghia înflorită,* ceea ce pentru mine era foarte enervant. Am încercat, de la o carte de poezie la alta, să nu-mi repet poetica. Or, după *Frînghia înflorită,* m-am blocat, nu mai puteam scrie decît în acea formulă. Era foarte enervant pentru mine – și cumva instinctiv am început să țin jurnalul acesta, *Zodia cancerului,* ca pe un fel de substitut pentru poezia pe care n-o puteam scrie, sperînd că mă va duce înspre o ieșire, că voi nota în el imagini, prefigurări ale unor poeme, și că mă va scoate din criză. Era, de fapt, un fel de cîrjă, de adjuvant, și criza asta a determinat la început scrierea lui.

Am constatat repede că, pentru mine, poezia e tot un gen al biograficului, ca și jurnalul. Am de-a face cu aceleași pulsiuni, aceleași teme, aceleași personaje, dacă vreți. Îmi vine mai degrabă greu să scriu proză, să inventez, să fac ficțiune. Pentru mine, și jurnalul, și poezia sînt cu totul altceva decît ficțiunea. Mircea Ivănescu spune așa: n-am înțeles niciodată poezia lui Nichita Stănescu, știam ce gîndește el, știam care sînt frămîntările lui, știam care e viața lui și-apoi vedeam că el apare cu poeme cu îngeri, cu mîini care se transformă în frunze, cu lucruri care nu se pot întîmpla pe lumea asta, zicea Mircea Ivănescu, iar în poezie nu trebuie să minți. Cam asta simt și eu cînd scriu și poezie, și jurnal. Nu pot să mint, nu pot să inventez în poezie sau în jurnal lucruri care n-au existat. O fi o limită a mea ca scriitor. Însă cred că poezia are de-a face cu acele tensiuni foarte stranii care există în viața fiecăruia dintre noi și pe care încearcă să le domesticească într-un fel sau altul. Dar asta înseamnă, repet, că sînt amîndouă genuri ale biograficului, scrise cu același stilou și că între ele nici măcar nu există o compartimentare clară. Există cîteva pasaje din jurnal care, doar tăiate sub formă de versuri, au putut să intre în *Cantosuri domestice,* fiind identice cu cele din jurnal.

În ce privește *Zodia Cancerului,* mi-am dat seama în 2015, cînd l-am încheiat, că am scris despre o lume marcată de un cancer politic și etic, că multe dintre simptomele acestui cancer social se regăsesc inevitabil și-n jurnalul meu și pentru că în această perioadă am avut suspiciunea că am eu însumi o formă de cancer, am avut simptome de genul ăsta și mi s-a părut că se leagă cancerul meu intim cu cancerul extim respectiv; sigur că metafora funcționează și pentru literatură ca atare. Literatura poate să fie într-un fel cancerigenă, în sensul în care e compusă din aceleași celule ca ale vieții tale care se activează și se mănîncă pe ele însele, așa cum se produce și în cancer. Literatura e viața ta mîncîndu-se pe ea însăși. E o zodie a cancerului, din punctul ăsta de vedere.

Care desemnează lăuntricul.

Sigur că toate formele de cancer sînt neplăcute, dar acesta, pe deasupra, era și rușinos – spun în jurnal despre ce e vorba în fapt, n-o să spun și *expressis verbis* – și, ei bine, s-a dovedit fals, dar sperietura a fost reală. Am vanitatea asta de a încerca să mor cît mai tîrziu. M-am speriat atunci și am notat, firește, despre această falsă boală în *Jurnal* și am constatat că boala îți ordonează într-un fel ciudat lecturile. Fără să-mi dau seama, mă duceam la cărți despre boală, Thomas Mann, de pildă, Nietzsche, Sf. Augustin, diverși romancieri contemporani care au scris despre boală și despre moarte și despre intrarea în moarte. Și le citeam cu o participare complet diferită de cea de dinaintea bolii, mă rog, a ceea ce credeam eu că e boală. Cel mai mult îmi părea rău că nu aș mai fi apucat să-mi văd copilul crescînd, asta era enervarea cea mare. Acesta a fost primul fir, cel al cancerului corporal. Al doilea era, de fapt, un moft, nu un cancer, enervarea asta că nu pot scrie poezie, sau credeam eu că nu mai pot scrie poezie. Pentru un grafoman e foarte frustrant, mă văicăream în jurnal că e o formă de cancer psihic. Apoi a fost cancerul ăsta politic; și el a fost un fals cancer, că n-am murit cu totul ca societate, nici bine n-o ducem... Totuși, vara lui 2012, apoi marțea neagră din 2013 au fost niște simptome – dacă nu de cancer, măcar de pneumonie sau de ceva în acea zonă, ceva vindecabil, dar foarte neplăcut și potențial letal. Și astea trei fire, cancerul psihic, cancerul fizic și cancerul politic s-au tot legat în *Jurnal* și, în finalul cărții, în 2015, cînd mi-am dat seama că au compus împreună o mică narațiune a vieții mele din anii aceia, mi s-a părut nimerit să-i dau titlul ăsta, fără legătură cu Sadoveanu. În plus, a observat la lansare cineva, sînt în zodia Racului, Racul fiind *Cancer* în americană – era al patrulea fir jucăuș al acestei narațiuni.

© I. Munteanu

„Minunată viață este aceea care se menține necontenit în ordine, chiar și în intimitatea sa."

MONTAIGNE

Prin urmare, e un jurnal totuși foarte intim, în care răzbat ecourile cancerului din afară, însă ceea ce m-a interesat a fost de fapt harta egoistă a creierului meu, a inimii mele, zis mai prețios și mai patetic. E un jurnal despre literatură de fapt, despre felul în care corpul nostru și creierul nostru transformă în literatură marfa pe care o primesc din afară. Llosa spune undeva că fiecare scriitor are o tenie în el și că tenia asta transformă în literatură tot ce primește. Din punctul ăsta de vedere, cred că jurnalul meu e un fel de jurnal al acelei tenii, sau o simptomatologie a teniei. Are o anumită legătură și cu exteriorul, dar de fapt este vorba despre modul în care exteriorul se transformă în interior.

Însă intimul nu înseamnă doar transformarea exteriorului în interior; el este o condiție tare de existență a literaturii, una dintre cele mai dure. M-a enervat mereu să văd cum critica românească tratează adjectivul „intim" ca pe ceva peiorativ: cînd se spunea despre un autor că e intim, era de îndată plasat pe raftul al doilea sau al treilea, sau chiar mai rău. Or, *intimus* e în latină un superlativ – al lui *intus,* care desemnează lăuntricul. Intimul e tot ce avem mai superlativ și mai esențial în noi; literatura acolo trebuie să origineze – și tot acolo trebuie să se întoarcă. Pentru literatura adevărată, intimitatea e întotdeauna un superlativ. Iar jurnalul e doar una dintre căile regale care pot să facă asta.

© I. Munteanu

***Radu Vancu** este scriitor.*

„Autenticitate pură și simplă, cu toate riscurile ei"

interviu cu Simona SORA

Ați publicat în 2009 o carte care se numește Regăsirea intimității. *Spuneați că „intimitatea nu este astăzi o temă la modă în România. Iar corpul – centrul nodal al intimității – nici atît". S-a schimbat ceva de atunci?*

Am publicat acea carte legată de intimitate în primul rînd pentru că voiam să dau un răspuns, cît mai onest cu putință, întrebărilor legate de îndreptățirea unui anume fel lectură critică. Eu făceam cronică de întîmpinare de ani buni, din anii '90 dacă stau să mă gîndesc bine, și eram în continuare la fel de nedumerită (ca aceia care se întrebau „A cui e? Cine o ține?") de mobilul acestui fel de scris. Întrebarea pe care mi-am pus-o de cîte ori citeam o carte despicînd-o și recompunînd-o (și cîte cărți rezistă la atare procedură?) era: de unde acest impuls? Și în raport cu ce set de valori (interioare/exterioare) dai un verdict în care impulsul ăsta e, orice s-ar spune, hotărîtor. Am detestat întotdeauna arbitrariul în zona asta, așa că m-am gîndit să explic (teoretic și practic) felul în care am citit cîte un set de cărți (din momentele de dezinhibare 1933 și 1989) în care interioritatea, corporalitatea, intimul deveniseră subiecte posibile. În ce voiam să fac eu atunci, aducînd în discuție felul în care comunică, la nivel intim, printr-o carte, scriitorul cu cititorul, nu s-a schimbat mare lucru. Aș zice chiar că lucrurile stau acum – la noi, ca la mulți alții – mai prost ca prin 2000, cînd exista o critică literară funcțională. În fond, povestea asta cu intimitatea e un bibil, o nevoie de mai-multă-autenticitate într-o zonă în care, oricum, falsul sare în ochi și țipă de la prima frază... Acum ne-am întors din nou la onestitate: întrebarea pe care (nu doar eu) mi-o pun în legătură cu cititul cărților de către unii și alții e dacă ei fac politici editoriale, jocuri de glezne, plăți în natură, nu dacă lectura lor vine din „coborîrea" în mintea scriitorului

„Căsnicia ar trebui să satisfacă nevoia de intimitate și iubire. La temelia existenței umane stă dorința de intimitate."

GARY CHAPMAN

Putem vorbi de o altă corporalitate în literatura română care începe odată cu Hortensia-Papadat Bengescu?

Cred că Hortensia Papadat-Bengescu a făcut ceva nemaifăcut (mai ales de către o femeie) pînă la ea în literatura română: a ieșit din subiectivitatea, lirismul, autoanaliza primelor sale cărți și a ajuns la „obiectivitate", construcție epică masivă, analiză riguroasă printr-un fel de *switch* pe care nici nu-l bagi bine de seamă dacă nu-i citești toate cărțile într-un interval relativ scurt. Sprijinită decisiv de E. Lovinescu, ea era acuzată de alți critici din epocă (Felix Aderca, Mihai Ralea) sau de mai tîrziu (Negoițescu) de contrafacere, falsificare deliberată a conținuturilor sufletești (implicit prozastice). H.P-B însă a făcut ceva mult mai complicat: a ieșit din autocentrarea lirică de care pătimea mai toată proza scrisă de femei prin însumarea interiorităților/intimităților personajelor și subsumarea acestui conglomerat unei conștiințe care le disecă de-a dreptul clinic. I-a păcălit pe toți, cu excepția lui T. Vianu, și (nu doar) de asta o ador.

Sînt scriitoarele mai dispuse să deschidă aceste „uși interioare"? Mai preocupate de „trupul sufletesc"?

Orice scriitor e dator să deschidă toate ușile care-l duc dincolo de complezență, comportamentism, drumuri bătute. În rest, cum bine zicea profesorul nostru de literatură: „Pentru artist, femeia nu-i femeie". „Ușile interioare" ale scriitoarelor și scriitorilor duc în același loc, singurul care contează; „trupul sufletesc" n-are gen sau sex, deși un punct G s-ar putea să aibă...

Unde începe și unde se termină intimitatea cu o carte / un autor?

Cum pe vremea cînd scriam despre intimitatea cititorului cu cartea mă luam în serios, am stabilit un set de trăsături utopice pentru intimitatea cititorului cu cartea: cultivarea sinelui prin intermediul cărților (literaturii), nu a Cărții unice; citit conștient, continuu, nu compulsiv; libertate de alegere, nu autoimpunerea unor lecturi obligatorii; citirea cărții în spiritul său, nu în litera sa, citirea fără grile; negocierea sensului în funcție de lecturile anterioare; o identificare conștientă și limitată; încredere în substratul ontologic al lumii din carte și în integritatea autorului; înțelegerea unicității cărții, dar și a influențelor exercitate literar asupra ei; recitirea și sesizarea noutății cărții; respectarea și conservarea integrității cărții; detașare față de cartea citită; conștientizarea anumitor reacții (ținînd de istoria exterioară) față de carte sau autor; acceptarea/respingerea cărții fără ipoteze contrafactuale care ar transforma-o în altă carte; intrarea într-un ciclu al lecturii și bibliotecilor infinite. Totuși, această relație cu o carte încetează în momentul în care apare următoarea...

Dacă ar fi să dați o definiție pentru intimitate, ce ați alege?

Cea mai bună definiție a intimității pe care am găsit-o este una psihologică, cea a lui Willy Pasini din *Éloge de l'intimité*: „o puternică individualizare și o siguranță de sine susceptibile de a face să coexiste și să dialogheze între ele diferitele părți ale personalității". Pentru mine, intimitatea asumată e o dimensiune a omenescului, autenticitate pură și simplă, cu toate riscurile ei.

„Te simți puțin ca preotul în parohie"

interviu cu medicul Cosmin MIHĂILESCU

Cunosc doamne care, din pudoare, aleg ginecologi femei. Ce înseamnă intimitatea dintre un medic și un pacient?

Am observat o împărțire pe vîrste a acestei opțiuni bărbat/femeie ginecolog. Pînă la 25-28 de ani, femeile preferă femei ginecolog; după ce trec de 30 de ani se vor orienta spre bărbați ginecologi. Asta e o constatare pur observațională – oricum, bărbații în această specialitate sînt din ce în ce mai puțini. Este o specialitate în care s-a inversat raportul de acum 30-40 de ani, cînd predominau bărbații.

Intimitatea dintre medic și pacient înseamnă în primul rînd încredere. Toți (sau aproape toți) medicii sînt competenți și oferă consiliere (diagnostic și tratament), dar contează empatia sau implicarea emoțională cu care o fac. De aici rezultă încrederea pe care o transmiți pacientului și, implicit, construirea intimității, mai deosebită în această specialitate medicală. Femeia bolnavă sau însărcinată (care e o stare fiziologică a normalității, oricît încearcă societatea modernă să o medicalizeze) are o structură psihologică aparte. Însuși consultul ginecologic este o agresiune a intimității, de aceea crearea unei stări de încredere și, probabil, intimitate este necesară. Spaime, neliniști, nesiguranțe și nefericiri, pe toate le simți de multe ori în spatele consultului ginecologic. Fără empatie și implicare emoțională e greu să obții încredere și intimitate. Dar se poate și fără, în fond, ginecologul nu e psihoterapeut. Dar rezultatul tratamentului, operației sau nașterii, mă credeți sau nu, depinde și de acest factor.

Cum a fost cînd ați început să profesați și cum e acum? S-a transformat ceva în timp (în felul în care vă purtați, vorbiți, mai ales că aveți de-a face cu multe femei însărcinate?

Mie de la început mi-a plăcut să vorbesc și asta m-a ajutat mult în construirea relației cu pacienta. De multe ori explic mai mult decît ar dori ea să asculte. Îmi place să cred că mă port la fel ca la început, cînd am început să profesez. Ce este unic în specialiate, apropo de intimitate, e că începi să ai o relație de lungă durată cu pacientele: vin la primul copil, vin la al doilea, vin cu fiica, vin cu mama, afli de divorțuri și infidelități, vieți refăcute, așa e cînd vin la tine de 10-12 ani. Te simți puțin ca preotul în parohie, care-și cunoaște enoriașii cu bune și cu rele. Mie îmi place, dar nu toți medicii au această disponibilitate. Te și încarcă emoțional, începi să trăiești acolo cu ele, cu problemele lor medicale sau nu. Cred că asta e o formă de intimitate, și nu e specifică României. Ginecologul „generalist", cum sînt eu, e la fel și în Franța, Italia. Medic al comunității. Fără empatie și încredere nu se poate accede la acest nivel. Singura problemă e timpul, nu ai suficient de mult timp cînd ai foarte multe paciente, și aici e acel ceva care s-a transformat în timp: cum să mai poți trăi și în afara profesiei? Acum, cînd lipsesc o săptămînă în concediu, mă ceartă gravidele că am lipsit prea mult!

Încrederea în medicii care ne tratează e importantă. Ginecologul are și responsabilitatea copilului. Cît de greu e să gestionezi partea cea mai intimă și mai irațională a ființei umane?

Mă ocup cu *screening*-ul malformațiilor fetale de mai bine de zece ani și pot spune că cea mai irațională frică a mamelor (părinților) este legată de sănătatea fătului pe care îl poartă în pîntec. Este atît de puternică și de irațională această spaimă, că mă doboară și pe mine uneori. Stau și le explic că totul e în ordine cu copilul, dar simt că de multe ori nu mă ascultă sau cred că le ascund ceva. Și e independent de nivelul social, grad de instruire, este ceva atavic, de specie, irațional. Am simțit-o și la doamne doctor ginecolog gravide. Uită tot! Termin supt de energie. Dacă vorbesc puțin e de rău, dacă explic, iar nu e bine, că explic prea mult și sigur copilul are ceva... Este dificil de gestionat partea cea mai irațională, aici chiar trebuie răbdare și empatie cu gravida. Dacă treci și de „examenul" acesta, rămînem prieteni pe viață!

Dacă ar fi să dați o definiție personală a intimității, ce ați alege să spuneți?

Pentru mine, intimitatea este „închiderea ce se deschide", ca să-l parafrazez pe Constantin Noica.

pagină realizată
de Ana Maria SANDU

„O stare de libertate, de fericire și de timiditate"

I-am rugat pe copiii de clasa a VII-a și a III-a cu care eu și Svetlana Cârstean lucrăm la Incubatorul de lectură să scrie pe cîte un bilețel ce reprezintă pentru ei intimitatea. A ieșit un puzzle de „intimități" mici, scrise de mînă, de-o candoare fără margini.

■ „Libertatea de a nu fi conectat tot timpul cu alți oameni." (Olivian)

■ „Un cuvînt mic pentru un sens atît de mare. Înseamnă să țin pentru mine și în mine cîteva secrete sau simple propoziții." (Maria)

■ „Intimitate = singurătate, liniște." (Aris)

■ „Relaxare, recreere." (Hana)

■ „Un moment în care sînt singur și pot să reflectez la mine însumi, șlefuindu-mi defectele." (Cristian)

■ „Fără întrebări și nimic de spus." (Riana)

■ „Gînduri proprii, o parte din interiorul tău, pe care o păstrezi doar pentru tine, pentru frămîntările tale." (Anastasia)

■ „Un fel de sentiment pe care îl ai atunci cînd ești confortabil și sincer cu cineva. Simți că îi poți spune orice, simți că nu te va judeca și că va înțelege ceea ce simți. Aveți o legătură specială, pe care doar voi o înțelegeți." (Smaranda)

■ „Este acel moment cînd totul se oprește în jurul meu și am timp să mă gîndesc și la mine." (Horia)

■ „Atunci cînd poți să faci unele lucruri fără să te bată nimeni la cap." (Catinca)

■ „Spațiu și secrete prea personale, pe care nu vrei să le afle și alte persoane." (Vlad)

■ „Este locul unde îți poți vărsa emoțiile, fără ca cineva să te vadă." (Sofia)

■ „Dreptul oricărei persoane de a avea un moment sau un loc în care să fie el însuși." (Rehama)

■ „O stare de libertate, de fericire și de timiditate." (Ciprian)

■ „Să stau singură, numai eu, cu gîndurile mele. Intimitatea există pentru mine în același timp cu relaxarea." (Lia)

■ „Singura stare în care poți să arăți cum ești cu adevărat și singurul loc în care nu poți să te simți niciodată în plus." (Miruna)

■ „Este cheia spre sufletul meu." (Flavia)

■ „Gînduri, frici, confidențe, către tine sau o persoană care înseamnă ceva. Încrederea sau cîștigarea ei." (Ioana)

■ „Pentru mine înseamnă lenjerie intimă." (Adrian)

■ „Un secret, o problemă, o frică sau un accident. Secretul meu intim e că mi-e frică de gîndaci vii. Jenant!" (Andra)

■ „Un lucru intim este un secret sau ceva ce ții pentru tine." (Natalia)

■ „Ceva ce știu doar eu. De exemplu, eu am o pernă cu două bufnițe, una mai mică și una mai mare. Nu vreau să povestesc despre perna mea deoarece mi-e frică să nu rîdă toată lumea de mine." (Larisa)

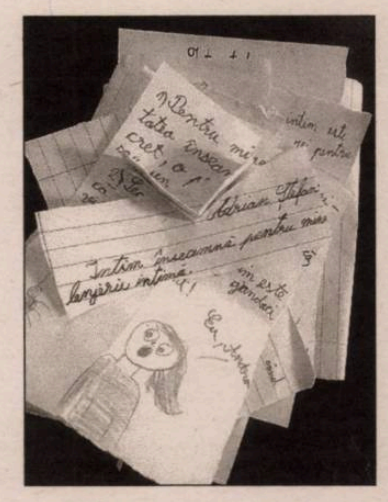

■ „Să nu afle nimeni secretele. Și lenjeria intimă este intimă. Adică chestii care sînt doar în familie sau între doi prieteni." (Pavel)

■ „Un lucru pe care eu și cei apropiați îl știm. Exemplu: ursulețul meu Teddy, pe care îl am de cînd m-am născut. Acum mi-am făcut curaj și colegii mei știu despre Teddy." (Anastasia)

■ „Să nu zici cui nu îți e prieten bun sau familie." (Darius)

■ „Să nu vadă alții anumite lucruri pe care le am." (Ina)

■ „Să fiu singură, lăsată în pace ca să îmi plîng de milă pentru ce am pe suflet." (Ioana)

■ „Secrete, iubiri." (Cristian)

■ „Ce vreau să știu doar eu." (Tudor)

■ „Intimitatea înseamnă ceva penibil pentru mine." (Andrei)

■ „Intim înseamnă liniște." (Rareș)

■ „Spațiu personal." (Dragoș)

■ „Cînd stau singură fără să mă deranjeze nimeni. De exemplu, cînd citesc." (Dominique)

■ „Intimitatea mea: îmi este frică de întuneric și de aceea dorm cu lumina aprinsă. Nu știe asta nimeni, doar mami." (Sara)

■ „Îmi e frică de muște, păianjeni și cînd eram la grădiniță am făcut pe mine. Îmi este frică să fiu eu însămi. Rușinos, știu!" (Ada)

■ „Un secret pe care vrei ca nimeni să nu-l audă. Nu este ceva rău deloc. Fiecare are secrete intime." (Maria)

anchetă realizată
de Ana Maria SANDU

Karin BUDRUGEAC

Am căzut într-o fîntînă

Pentru fetele din jurul meu totul părea natural. Se așezau, natural, la un metru de ei pe bancă. Se țineau, natural, de mînă, și părea la fel de natural să fie atinse în treacăt, pe un cot, un umăr sau un genunchi, sau să le fie dată o șuviță de pe față de cei mai îndrăzneți. Închideau, natural, ochii, cînd venea momentul și știau să-și lase buzele moi să fie presate și întredeschise, de parcă ar fi făcut asta dintotdeauna. Mă gîndeam că, poate, lucrurile se așază pur și simplu înainte să se întîmple, ca într-un soi de echilibru cosmic.

Mi-amintesc două sărutări. La 11 ani, pe uliță, în fața curții lui nea Gheorghe, cu un băiat care o plăcea pe verișoara mea mai mică și mai emancipată, dar hotărîse să meargă la sigur cu mine, doar treceam într-a șasea. Am făcut ce credeam că e de făcut: am deschis gura și mi-am ascuns limba lîngă omușor, ca să nu poată să o atingă. La 12 ani a fost mai dramatic. Jucam *Am căzut într-o fîntînă* într-o tabără, joc pe care toată lumea îl aștepta cu încîntare, pentru că numărul de metri adîncime echivala cu numărul de sărutări, iar salvatorul cu cel care urma să le îndeplinească. Mi s-au golit obrajii de sînge cînd am picat eu și mi-au luat foc cînd salvatorul meu a încercat, de față cu toată lumea, să treacă peste dinții mei strînși și să mă sărute, dumnezeule, cu limba. Am părăsit camera aproape plîngînd și nu m-am mai sărutat pînă la sfîrșitul liceului.

În anii aceia mi-am zis, cu o apetență pentru fatalitate pe care mi-o revendic din mitologia greacă, că nu voi avea niciodată o relație. Îmi doream o poveste de dragoste romantică de cînd învățasem să merg, dar cînd un băiat de care credeam că-mi place încerca să se apropie de mine, aveam ceea ce pot diagnostica, din amintiri, ca fiind atacuri de panică. Am crezut că e ceva stricat la mine, după care am acceptat cu înțelepciune că sînt stricată pe viață. Dacă aș fi putut să vorbesc cu cineva despre asta, la momentul respectiv, probabil ar fi trebuit să-mi spună că intimitatea nu e ceva la care accezi pur și simplu, prin voință. Că e un lucru fragil, care ține de o anumită chimie între oameni, pe care nu o poți falsifica. Că nu sînt stricată, ci poate doar mai sensibilă, sau mai sălbatică, sau mai preocupată de toate mișcările sinelui meu interior. Că voi reuși să iubesc.

„Nu trebuie să existe intimitate fără politețe."

(proverb japonez)

Pentru că nu aduceam băieți acasă, părinții mei au început să se întrebe dacă nu cumva îmi plac fetele. De plăcut îmi plăceau, asta era clar, prietenele mele au fost mai mereu amazoane, frumoase, înalte, superbe, care mă purtau cumva cu ele prin lume. Ne petreceam timpul împreună, dormeam împreună, făceam baie împreună, într-o voluptate sacrificată pe atunci propriei mele inocențe. Cînd prietena mea cea mai bună din Franța s-a îndrăgostit de o fată, ceva s-a rupt în mine, pentru că urma să aibă ceva cu ea ce nu putea avea cu mine. După aproape un an, mi-a spus că fusese doar o fază și că și-a dat seama că îi plac mai degrabă băieții. Ceva s-a rupt în mine din nou, pentru că, dintr-odată, asta făcea imposibilă o relație între noi, chiar dacă era ceva ce nu fusesem în stare să admit că aș fi vrut. Dar tocmai mi se refuza.

M-am trezit făcînd aceste exerciții de introspecție după ce am văzut, la distanță mică unul de altul, două filme românești care apar anul ăsta, și care sînt despre intimitate. *Nu mă atinge-mă,* Ursul de Aur al Adinei Pintilie, experimentează pe cîteva personaje cum poți ieși din propriile blocaje împingînd și porți pe care le-ai ține închise. În răcnetele protagonistei cînd un guru al sexului începe s-o atingă progresiv, am recunoscut fix senzația de sufocare pe care am simțit-o atunci în tabără și cu care m-am mai confruntat și în alte ocazii, de fiecare dată cînd am simțit că sînt pusă într-o situație în care alții așteaptă de la mine să fac ceva ce nu sînt pregătită sau ce nu-mi doresc. Dar oare prin acest mecanism de apărare bine sudat cu mine însămi nu mi-am și ascuns lucruri pe care aș fi putut să mi le doresc? La asta m-a făcut să mă gîndesc cel de-al doilea film, debutul cu titlu lung al unui prieten apropiat: *Cîteva conversații despre o fată foarte înaltă*. Este un film despre două fete care se iubesc, în care una insistă și cealaltă tot dă înapoi, dar nu o lasă nici să plece. M-a trecut prin multe din momentele mele de timiditate, prin puseurile de curaj care mă făceau să mă simt vinovată apoi că amăgesc, prin felul împiedicat în care am reușit să accept oameni în intimitatea mea, în ceea ce numește o prietenă „grădina din spatele curții". Băieți sau fete deopotrivă.

O adolescentă care vorbea recent la un *workshop* despre relații pe care l-am făcut cu „In a Relationship" a spus că ar trebui să ne învețe cineva de mici cum să ne respectăm propriul corp, cum să facem diferența între intimitate și obscenitate. Cum o mînă pe fund pe culoarul liceului e mai puțin un gest de afecțiune, intim, și mai degrabă unul politic, de posesiune. Or, „un om nu e ceva ce deții", a mai spus ea. M-am luminat la față pentru că mi-am dat seama că probabil așa se explică de ce nu am suportat niciodată să mi se pună mîna pe fund în public. Și m-am bucurat că ea știe asta deja.

***Karin Budrugeac** este jurnalistă la SUB25.*

Cît de vulnerabili sîntem

Am încercat să facem un fel de barometru al intimității. Să aflăm ce loc mai are ea în viețile noastre, cum ne ajută și cît de dificil e să ne deschidem în fața altcuiva.

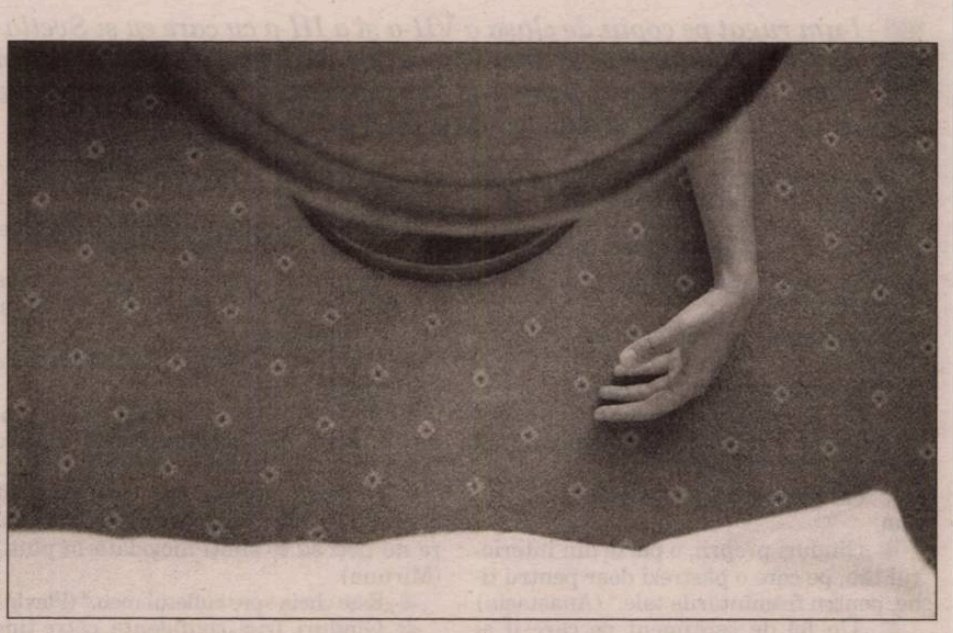
© I. Munteanu

Anca CERNOSCHI, fotograf

Întrebarea care mi se pune cel mai des nu este despre conceptul fotografiilor mele, ci despre cum reușesc să îmi apropii modelele astfel încît să ajung la rezultatul dorit. Aș vrea să spun că este ușor și la îndemîna oricui, dar adevărul e că este mai complicat de atît. Tu, cel real, nu o imagine pe care ți-o creezi, nu un rol pe care îl joci la cererea celui din spatele camerei. Aici începe să se vadă adevăratul curaj. Sau lipsa lui.

Avem numeroase exemple în fotografia de nud, de la începuturile ei pînă în zilele noastre, de femei care au îndrăznit nu doar să își privească semenele, ci chiar să privească bărbații din viața lor prin camera foto. De obicei erau partenerii lor de viață, fie în ipostaze casnice, fie pozînd, intrînd în jocul lor cu roluri diverse, fie chiar arătîndu-se extrem de vulnerabili, așa cum nu mulți dintre noi am avea curajul să o facem. Și cred că asta e cea mai sinceră dovadă, nu atît de dragoste, cît de încredere absolută în capacitățile artistice ale femeii iubite, de a obține un rezultat demn de încrederea acordată. Mă refer aici mai ales la Sally Mann, care și-a fotografiat copiii de multe ori nud, pentru că așa trăiau vara la ferma lor izolată din Virginia, iar mai tîrziu a început să documenteze efectele bolii de care suferea asupra corpului soțului său. Sigur că fotografiile cu copiii dezbrăcați au fost subiectul unui scandal imens, cu potențiale repercusiuni grave asupra lui Sally. Și atunci, mă întreb unde ar trebui să fie limita, dacă ar trebui să fie una. Este locul Justiției să intervină în problemele acestea care țin de intimitatea familiei pînă la urmă? Sau este mai mult locul artei în această intimitate? Sau al nici uneia, pentru că un anumit tip de intimitate nu ar trebui arătat celor din jur?

Dan COMAN, poet și scriitor

Acum mulți ani, la capătul adolescenței, cînd tocmai descoperisem cafeaua și încercam în zadar să parez violentele reacții ale corpului, într-un bar din Sîngeorz-Băi, la capătul nopții, o femeie înaltă s-a așezat lîngă mine, a stins brusc țigara și mi-a spus: *sînt o călugăriță care dansează, o* Mantis religiosa *blondă și sătulă care tocmai s-a aruncat în gol – prinde-mă, dar fă-o cît mai tîrziu.*

Acum, la mai bine de douăzeci de ani de la vorbele alea care mi-au marcat tinerețea, mi-am aprins țigara și m-am așezat la fereastră. E aproape cinci dimineața. Am scris un mesaj:

pentru un bărbat ca mine (înalt, zodia leu, obișnuit cu succesul), singurul criteriu al adevărului e sexul. pentru că aici e toată inima mea: o întindere de 17 cm la capătul căreia te aștept, aprinzîndu-mi țigara. știi bine: pentru cineva ca mine (impulsiv, trecut de 40, mare fan julius meinl) adevărul vine de la corp. și corpul nu minte niciodată. du-te pînă la capăt: acolo unde-i aprinsă țigara, un bărbat înalt (zodia leu, obișnuit cu succesul) îți va întinde, înflorită, inima sa.

Femeia nu mi-a răspuns.

Știam încă de cînd eram foarte tînăr că orice relație e sortită eșecului. Dar mai știam – iar pentru asta aș fi băgat oricînd mîna în foc – că nu orice relație e sortită uitării. Asta mă interesa cel mai mult: spațiul gol care apărea brusc între oameni, dinamica lui atît de specială, încercările disperate de a-l umple cu lucruri care se usucă întotdeauna mult înainte de vreme. Intimitatea care crește mai iute decît planta lui Vian și care sufocă de fiecare dată totul.

M-am întors de la școală. Mi-am făcut o cafea. Singura realitate e cea a minții – corpul va trebui să se descurce singur. *Coffee lover,* umerii eliberați, sutienul aruncat printre cărți:

din cînd în cînd tăcerea e singurul mod de a potoli inima.

„Stranie intimitate între două linii paralele care nu se vor întîlni niciodată."

ALESSANDRO BARICCO

Andreea IORDACHE, hairstylist

E vorba, pînă la urmă, de chimie. Unele fete se așază pe scaun, le pun vopseaua în păr și încep imediat să îmi povestească problemele pe care le au, ce se întîmplă în relațiile lor. Le place cînd le ascultă cineva și mă văd că sînt implicată, atentă la ce îmi spun ele. Am ajuns să le cunosc destul de bine. Cu o mireasă, de pildă, e important să am și eu încredere în mine, și ea, să se creeze o legătură pozitivă în timpul scurt cît sîntem împreună. Dar nu relaționez cu toate la fel. Am învățat în timp să le las și în pace, unele fete vor doar să stea să citească, să fie liniștite, în intimitatea lor. Și într-un fel e bine așa și pentru mine, uneori mi-aș dori să pot fi mai puțin deschisă, să nu plec cu toate frămîntările lor acasă.

„Singura realitate e cea a minții."

Laurențiu ION, poet

Mă deschid greu. Dar, dintre toate lucrurile care mă reprezintă, știu că mă aflu undeva între dorința de a fi descoperit și, în cele din urmă, teama de a lăsa pe cineva să mă cunoască pînă la capăt. Ca mulți alții, sper – nu am o problemă cu intimitatea, ci am o problemă cu a părea vulnerabil; e o teamă transmisă de un model patriarhal defect, care nu ne-a permis decît parțial să părem vulnerabili. Mă gîndesc acum: momentul în care-i permiți unui necunoscut să-ți aprindă țigara e intim, dacă te-apleci puțin în fața lui ca flacăra să-ți aprindă ce ții între buze, ai un moment de intimitate în care, deși tratat cu indiferența celor cîtorva secunde în care se petrece, ești vulnerabil. E o intimitate pur utilitară, la fel ca intimitatea ce se impune pe canapeaua unui psiholog, o accepți pentru că nu ai încotro, dar o ignori ca atare. Intimitatea apropie, la fel ca vulnerabilitățile pe care le împărtășim la schimb, dar înainte de intimitate, înainte să arătăm că sîntem ființe vii, fragile, am fost educați să fim bărbați, învățați să devenim și să fim puternici emoțional și fizic, și să mai dăm și bani pentru asta. Ce n-am învățat, și am descoperit pe parcurs – din mijlocul unor situații emoționale despre care abia am putut vorbi –, e că intimitatea devine necesară de la un punct încolo într-o relație, indiferent de natura sa, și cînd ceva devine necesar, restul e întîmplător: vulnerabilitățile, contextul în care devii intim cu cineva sau dimensiunea intimității propriu-zise.

George Mihai IRIMESCU, jurist

Intimitatea nu are o întindere clară. Cu toții știm ce înseamnă, fără a avea însă o reprezentare precisă. Intimitatea nu este stabilă. Este o tîrguială continuă, mai ales cu noi înșine, pentru bucățica aceea de viață pe care vrem sau nu vrem să o împărtășim. Intimitatea nu are vîrstă. De cînd ne naștem pînă în ultimul ceas, ținem la acest ceva ce este numai al nostru. În cea mai mare parte, intimitatea nu se vede. Este ferecată în mintea noastră, bine păzită sau abuzată, în funcție de posesor.

Iar odată intrat în cuplu, intimitatea lui și intimitatea ei nasc o a treia entitate unică, ce are propria viață, cu toate caracteristicile de mai sus. Intimitatea lor. Care e alcătuită din ADN-ul intimității celor doi, un ADN tocmit zdravăn, mai mult descoperit decît făcut.

Cînd ești singur, propria intimitate te poate face mai încrezător sau te poate aliena de tine însuți. Nu este ea răspunzătoare. Ea se pliază numai pe catrafusele tale emoționale. La fel, intimitatea comună te apropie sau te distanțează în funcție de emoția pe care o îmbracă. Așa că nu cred că intimitatea în sine modifică energia unei relații. Ea poate fi, cel mult, citită ca manifestare: dacă se simte bine sau dacă se simte înghiontită. Intimitatea se simte în largul ei atunci cînd relația este una cumsecade. Altminteri, se atrofiază, poate chiar pînă la dispariție.

anchetă realizată
de Cristina ȘTEFAN

„Filmul chestionează ideile preconcepute despre intimitate"

interviu cu regizoarea Adina PINTILIE

La ediția din acest an a Festivalului de Film de la Berlin, Adina Pintilie a cîștigat cu Nu mă atinge-mă *Ursul de Aur și premiul pentru debut. Filmul ei va fi proiectat în premieră în România la Cluj, unde se află în competiția Festivalului Internațional de Film Transilvania.*

„Intimitate" e cuvîntul care apare cel mai des în Nu mă atinge-mă. *Neputința protagonistei de a se apropia cu adevărat de cineva funcționează ca o metaforă extremă. Imperfecțiunea – dizabilitatea, în cazul celorlalte personaje – devin o pledoarie pentru acceptare. Iar filmul – o invitație la dialog. Cu noi înșine și apoi cu celălalt.*

© I. Dobre

„Dacă vă veți retrage
în intimitate,
totul vi se va întîmpla
la o scară redusă,
dar veți fi mult mai mulțumiți."

SENECA

Cu ce gînd ați plecat la drum în cazul acestui film?

Nu mă atinge-mă este, și a fost de la bun început, o cercetare personală despre intimitate. Cum spun la un moment dat chiar în film, cînd aveam 20 de ani, credeam că știu tot despre ce înseamnă intimitate, cum funcționează relațiile, despre erotism, frumusețe, corp etc. După douăzeci de ani de contact cu viața reală, toate ideile care-mi păreau atunci atît de clare și-au pierdut treptat contururile, au început să fie puse sub semnul întrebării de experiențele trăite, s-au relativizat în timp. Am realizat că, de fapt, nu știu nimic. Filmul a început ca un proces autoreflexiv, ghidat de curiozitatea mea de a descoperi cum trăiesc oamenii experiența asta adesea atît de dificilă și plină de contradicții a intimității.

Există granițe între lumea pe care o observi și cea pe care alegi s-o reconstitui?

Sîntem foarte rezistenți la etichete precum „documentar", „ficțiune", „experimental". *Nu mă atinge-mă* nu se încadrează în nici una dintre aceste categorii, este un „animal ciudat", cum spune Tómas Lemarquis (unul dintre protagoniști), un hibrid, la granița fluidă dintre realitate și ficțiune. Înainte de orice, este un *film-research,* un *film-dialog,* care invită spectatorul să pună sub semnul întrebării propriile idei preconcepute despre intimitate.

Este un film foarte personal, dar și foarte intim. Ați avut momente în care v-ați dorit să renunțați la film, de parcă ar fi o impudoare. Cît de mult v-a vulnerabilizat povestea?

Am întîlnit, în călătoria asta, foarte mulți oameni care m-au făcut să pun sub semnul întrebării, în primul rînd, propriile mele idei preconcepute. A fost, cum spuneam, un *film-research,* care a funcționat într-un fel așa cum se întîmplă în psihoterapie, adică în interacțiunea cu Celălalt „reînveți" să relaționezi, îți reajustezi perspectiva asupra realității, devii conștient de *pattern*-uri disfuncționale de gîndire și comportament, descoperi lucruri noi despre tine, despre ceilalți, despre modurile în care poți să relaționezi, despre granițele personale pe care le negociem în fiecare zi.

Mi-am dat seama că felul în care percep intimitatea, la un nivel profund și, de cele mai multe ori, irațional, este condiționat de felul în care am fost crescută, de familie, de relațiile cu cei din jur. Sînt foarte multe condiționări de care am început să devin conștientă foarte tîrziu și care îmi influențează, fără să știu, comportamentul, relațiile personale. Cred că și de asta filmul este atît de inconfortabil pentru anumiți spectatori, pentru că te scoate din zona aceea de confort în care crezi că ești sigur de lucruri, că ai certitudini, prin perspective noi și surprinzătoare, care destabilizează. *Nu mă atinge-mă* cred că e mai degrabă o oglindă în care spectatorul se poate privi și poate să vadă niște posibilități ale lui însuși, la care poate nu s-a gîndit pînă acum sau pe care îi e frică să le accepte.

„O oglindă
în care spectatorul se poate privi."

Mi s-au schimbat, de pildă, ideile despre relația dintre dizabilitate și sexualitate, despre *sex work,* despre frumusețe și corporalitate. Există foarte multe tipuri de corpuri diferite de norma clasică de frumusețe. Pentru mine, Christian, protagonistul cu atrofie musculară spinală, este un om absolut superb și un corp frumos, dar total diferit de normă. Pentru că e un film despre intimitate este, implicit, și un film despre corp, despre experiența ta subiectivă a propriului corp și despre felul în care percepi corpul celorlalți. Christian e unul dintre oamenii cu cea mai armonioasă relație cu propriul corp pe care îi cunosc, chiar dacă mare parte din corpul lui este complet imobilizată. Iar relația lui cu partenera sa Grit, viziunea lor despre intimitate, modul în care relaționează la nivel emoțional, spiritual, în care își explorează sexualitatea, talentul artistic, discursul lor activist progresiv despre dizabilitate și sexualitate au fost o permanentă bucurie și inspirație pentru noi toți. Iar relația care s-a dezvoltat pe parcursul filmului între Christian și Tomas a fost profund autentică și a avut un impact transformator major asupra acestuia din urmă.

© Manekino Film

Nu mă atinge-mă

Filmul s-a născut dintr-un proces îndelungat de cercetare, în care am lucrat atît cu actori profesioniști, cît și neprofesioniști. Am avut șansa să întîlnesc niște oameni cu totul speciali, care și-au asumat riscul de a porni împreună cu mine într-o călătorie emoțională de multe ori extrem de dificilă și inconfortabilă, care au avut marele curaj să împărtășească cu noi, cu camera, zone din cele mai vulnerabile ale vieții lor intime. Am lucrat cu un mix de povești personale ale lor și elemente ficționale: întîlniri între personajele reale și personaje cvasi-ficționale, constelații familiale, jurnale filmate pe care le-au ținut de-a lungul timpului, exerciții filmate pe anumite teme legate de intimitate, reconstituiri ale unor vise și amintiri etc. Am creat împreună un fel de „laborator", în care ficțiunea a funcționat adesea ca un spațiu sigur, o structură protectoare care ne-a permis să explorăm în siguranță adevăruri intime profunde, cu o autenticitate la care nu am fi avut altfel acces, prin abordările clasice specifice documentarului sau ficțiunii.

Emoția e bine controlată, filmul are o caligrafie frisonantă. În același timp, greutatea acestei călătorii seamănă cu o seară în care ai băut whisky. Mintea îți rămîne clară, dar îl simți în picioare, cînd te ridici. Și îți e greu să vorbești despre

De-a lungul procesului ne-am dat seama că există un „fir roșu" emoțional care conectează la un nivel profund toate istoriile explorate, că filmul vorbește de fapt despre procesul de căutare a libertății interioare. Fiecare dintre personaje se confruntă cu o acută contradicție între nevoia de intimitate și frica de aceasta, și trece printr-un proces transformativ, în care luptă cu propriile condiționări, cu propriile blocaje și mecanisme de autoapărare adesea inconștiente care îi împiedică să relaționeze, cu un conflict permanent între atașament și autonomie, între a oferi și a primi, între imaginea pe care și-au construit-o despre dragoste și realitatea ei. A iubi o altă ființă umană fără a ne pierde pe noi înșine – o dilemă esențială a intimității – se află în centrul explorărilor mele. Așa cum copilul începe să învețe să umble și să devină o ființă umană separată, care pornește în aventura vieții, tot așa personajele din *Nu mă atinge-mă* încep să se îndepărteze pas cu pas de trecut, trecînd printr-un proces dificil și, în același timp, eliberator, de „tăiere a cordonului ombilical", pentru a deveni liberi și a putea, în sfîrșit, să-l întîlnească și, posibil, să-l iubească pe Celălalt așa cum e el în realitate, nu imaginea distorsionată pe care și-au construit-o despre el.

a consemnat Ana Maria SANDU

Constantin VICĂ

Pe mine ție redă-mă

Dacă oprești pe cineva pe stradă și îi zici: „Vreau să-ți spun ceva intim“, probabil persoana oprită o va lua la fugă sau îți va da o palmă sănătoasă. Totuși, aceeași persoană nu va avea o problemă să tragă cu urechea la o conversație privată, să divulge secrete împărtășite ei, să urmărească imagini pornografice care apar ilegal online sau să citească jurnale, memorii și scrisori ale unor scriitori celebri. Diferența dintre cele două genuri de situații – ne aflăm totuși pe terenul posibilităților, nu al necesității, de aceea e posibil ca persoana aceasta să fie doar plăsmuirea mea – constă în prezența dorinței: intimitatea altora e interesantă doar dacă ne putem infiltra în mod „transgresiv“, încălcînd regulile permisiunii și accesului la viața privată, făcînd ceva împotriva voinței sau dincolo de voința și acceptul celor astfel dezvăluiți. Ridicarea vălului, adică apocalipsa intimității celuilalt, este tentantă. Dorința aceasta este dominație prin transparență, prin extragere din „starea de ascundere“ a ceva în mod esențial personal și fundamental pentru cunoașterea și respectul de sine. Ne tulbură cei care ar vrea să se deschidă către noi, fugim de intimitatea celor care vor să ne-o împărtășească spre a-i recunoaște și înțelege mai bine, dar nu ne putem abține să dislocăm unitatea ființei lor, împotriva voinței sau dorinței lor, pentru a-i deține, a-i supune. Intimitatea este profund legată de respectul de sine al fiecăruia, de aceea aducerea ei la vedere, punerea în public, dezvăluirea sa de fiecare dată naște crize existențiale.

În lagărele de concentrare, în spațiile de tortură care au populat criminal secolele trecute și pe cel prezent, corpurile trebuie să fie dezgolite, mințile sfredelite pînă la spargerea oricărei coerențe identitare pentru a face din oameni liberi, autonomi și demni mecanisme controlabile. Dispozitivul acesta, care a funcționat întotdeauna, trebuie să distrugă intimitatea pentru a dezgoli de sens existența, pentru a abrutiza și a anihila. Destinul ficțional al lui Winston Smith a fost și este destinul a milioane de oameni cît se poate de reali.

„Sufletele au un fel al lor de a se înțelege, de a intra în intimitate, pînă a se tutui, în timp ce ființele noastre sînt încă încurcate cu schimbul cuvintelor comune, cu sclavia exigențelor sociale.“

LUIGI PIRANDELLO

Pe de altă parte, secolul nostru duce la apogeu ceea ce Charles Taylor (și nu numai) ar numi „cultura narcisismului“, o formă deviantă a „culturii autenticității“. Sinele este o construcție, rezultatul unui *poiesis*, dar procesul nu se poate petrece fără ceilalți, fără o serie de relații relevante uman. Iar cele mai importante sînt relațiile intime, de „selfie“-ficare și dataficare, intimitatea și relațiile intime sînt reificate devenind mărfuri publice, multe și ieftine.

Videochat, poezie, jurnale și Instagram – toate, și nu doar acestea, sînt parte a unui proces specific modernității: odată inventată intimitatea ca *terra firma* a construcției de sine, ea a trebuit să devină productivă. Ea e cea transformată, pusă la treabă, (pre)lucrată și expusă. Expresia sensibilă de sine, indiferent cît de corporală sau spirituală ar fi, se amestecă cu ritmul aprig al schimbului și acumulării. Personalitățile noastre nu sînt dacă nu vor fi identificate

În lagărele de concentrare corpurile trebuie să fie dezgolite.

nu doar de dragoste romantică, ci toate relațiile care pot oferi grijă și atenție sufletelor noastre. Autentic trăiește omul cînd înțelege că exigențele interiorității au sens doar în tandem cu dragostea, respectul și deschiderea către orizontul de semnificație al celorlalți. Intimitatea este privată, dar recunoașterea e publică. Între aceste zone din spectrul existenței încercăm să fim nu doar rezultatul unor alegeri, ci sensul unui travaliu de conectare la ceva mai important decît noi și interesele limitate ale fiecăruia. Nu *social media*, care oferă promisiunea conectivității totale, este spațiul întîlnirii, oricît de mult și-ar dori companiile online ale secolului nostru. Simulacrul mediilor sociale online ne apare din ce în ce mai clar: atomizarea și fragmentarea vieții de zi cu zi, sociale și politice, au fost accentuate; lipsa de respect și incapacitatea de a înțelege diferența celuilalt sînt la orice pas; capitalismul a ajuns „halucinație consensuală“ și totul pare o mare uzină de exploatare a fenotipurilor digitale umane într-un joc al falsei dorințe. În acest climat și recunoscute ca unice. De aici și nevoia de a produce ceva recognoscibil ca diferit. Din intimitatea propriei conștiințe, care e totuși nevoită să se situeze într-o rețea de alte conștiințe și obiecte – rețea pe care o numim lume, căci nu avem un nume mai bun –, de aici pleacă salvarea și degradarea. Căci dacă privim aceste expresii nu putem să nu remarcăm o continuă repetiție a acelorași atitudini, gesturi și strategii; similarități și suprapuneri care ne arată cît de puțină diferență e-n frică, muncă și dragoste de la om la om, în mărturisirea și prelucrarea lor abstract-conceptuală. Nu doar eu sînt un altul, ci toți ceilalți pot fi eu, singularitate a multitudinii născută din iluzia unui limbaj privat și a genului propriu numite, pe scurt, intimitate.

***Constantin Vică** este lector universitar la Facultatea de Filozofie și cercetător la Centrul de Cercetare în Etică Aplicată, Universitatea din București.*

Cristian FULAȘ

Despre rușine

Între traducător și textul tradus relația e de non-identitate. Textul e întotdeauna *celălalt* exact în măsura în care autorul textului tradus e celălalt. Un altul pe care trebuie să îl transpunem dintr-o limbă în alta.

Sigur, întrebarea s-a mai pus: dacă, de exemplu, traduc Énard, îl traduc pe omul Énard sau pe autorul *Busolei?* Există deja o a doua non-identitate, există ceva ce mă poate salva, ceva străin cum ar fi naratorul textului – a cărui voce poate fi *interpretată* conform unor reguli strict estetice și stilistice, eludînd complet biograficul? Nu există un răspuns clar în această privință, probabil nu va exista niciodată.

Și, astfel, intervine intimitatea cu textul tradus. Și rușinea. Rușinea față de text, sentimentul apăsător că voi fi putut mai bine, că undeva, în sutele de pagini traduse, s-a strecurat o eroare care mă va bîntui, care mă va face să mă întreb în ce măsură lucrurile mai pot fi remediate la timp astfel încît greșeala să nu se vadă.

Există o relație stranie aici, aceea dintre intimitate și rușine. Iar între acestea două stă, neclintită, o specie de iubire canibală și cronofagă care transformă spațiul și timpul unei vieți de altminteri liniștite într-un Babel care cade în fiece secundă și a cărui reconstrucție rămîne imposibilă. Rușinea, în cazul traducerii, e aproape întotdeauna regret. Ea nu se traduce printr-o sfîșiere lăuntrică aici-și-acum, asemeni sentimentului normal de rușine, ci printr-o apăsare care rămîne întotdeauna prezentă ca acele melodii care ne răsună uneori în minte cu orele și zilele, fără a putea fi identificate. Nu există vindecare pentru traducător. Și tonul dominant rămîne unul de amărăciune și sfială.

Rușinea provine din imposibilitatea traducerii, din sentimentul unei provocări care sfidează nebunia și de cele mai multe ori o depășește, pentru că știm cu toții că acei oameni ale căror texte le interpretăm s-au ridicat în zonele necunoscute ale literaturii. Și e natural să ne rușinăm cînd, puși față către față cu textele celor mari, ne încumetăm să le dăm o nouă formă în limba pe care credem că o vorbim noi.

Există întotdeauna o voce rușinoasă și sfielnică pe care o citești în traducere, în textul care reproduce celălalt text, așa-zisul original. Relația etică față-către-față, atît de frumos și elegant construită de un Emmanuel Levinas, se preschimbă în acest caz într-o relație de tip *voce-către-voce.* O convorbire între două limbi care nu se cunosc. Sau, în cazul în care lucrurile merg bine, abia fac cunoștință una cu cealaltă. O traducere bună, adică una rușinată și stăpînă pe sentimentul ei, nu face decît să intre în dialog cu acea voce internă a originalului și să încerce, pe cît posibil, să o reproducă. Sigur, cu ezitări, bîlbîieli, lapsusuri, inversiuni, corespondențe căutate și/sau forțate, tot instrumentarul lingvistic care ne stă la dispoziție.

Există o speranță. Sau ar trebui să formulez, traducîndu-mă, *va fi existat o speranță?* În Prefața *Geometriei* lui Husserl, Jacques Derrida vorbea despre traducere ca posibilă transformare matematică a textului, ca transpunere exactă a sensului și literei originalului. Și aceasta e năzuința mea, acesta e scopul suprem cu care încep fiecare nouă traducere, asta *aș vrea să fac.* Rușinea ne împinge întotdeauna către lucruri nebunești, dar căutarea perfecțiunii trebuie să rămînă pe lista nebuniilor tolerate de orice societate.

Traducătorul e un îndrăgostit dinainte părăsit, unul care se rușinează de fiecare dată de propria voce și, la limită, reușește doar să-și vorbească sieși într-o limbă cît mai coerentă cu putință. Un Orfeu care, oglindindu-se în suprafața textului, își spune de fiecare dată: *Nu sînt eu!*

***Cristian Fulaș** este traducător și scriitor.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Reforma școlară și WC-urile

Domnul Liviu Pop a publicat, la începutul acestui an, pe pagina de Facebook a domniei-sale, o listă cu școlile și grădinițele din România care mai au încă, în mileniul III, toalete în curte: în total, 2188. Să presupunem că în fiecare instituție sînt 100 de copii care studiază și ajungem la aproximativ 20.000 de elevi care trăiesc, la o sută de ani de la Marea Unire, exact precum cei care au fost martorii evenimentului, la început de secol XX: cu WC-uri ascunse în fundul curții, fără produse de igienizare, fără apă curentă. Odată subiectul pus pe tapet de fostul ministru al Educației, au apărut știri și fotografii cu adevărat senzaționale: toalete turcești fără acoperiș, gropi săpate în pămînt și înconjurate de un gard precar, copii care își aduc de acasă coji de săpun și bidoane de apă, părinți care sînt sfătuiți să își învețe copiii să se abțină timp de patru-cinci ore de la folosirea WC-ul școlii, lipsa oricăror renovări de-a lungul cîtorva decenii sau zeci de cazuri în care construcția unei toalete în te miri ce sat uitat de lume a costat cît construcția unui apartament cu patru camere (un exemplu este semnalat de ziarul *Romînia liberă:* o toaletă dintr-un sat gălățean care a costat 71.000 de euro!!!).

Bun, știm că sărăcia năpădește, de mult timp, satele și comunele românești. Știm că sînt zeci de mii de familii care trăiesc în condiții insalubre, că există încă localități fără apă curentă și fără vreo unitate sanitară prin împrejurimi. Și totuși, de treizeci de ani, statul nostru ar fi putut da măcar acest mic semn de atenție către copiii români: renovarea tuturor școlilor și a WC-urilor anexate. Cum de nu s-a făcut asta?

Oricît ar fi de tentant să dăm vina pe Liviu Pop sau pe orice alt ministru al Educației pentru această situație, e cam dificil să o facem, dat fiind că majoritatea școlilor se află în administrarea Consiliilor Locale. Sigur, domnul Liviu Pop face parte din partidul aflat la guvernare, cu largi structuri în teritoriu, așa că nu înțelegem stupefacția și indignarea fostului ministru, dar asta este o problemă mai complicată: la fel și-a trăit domnul Pop și propriul mandat de la Educație: stupefiat, indignat și fără rezultate. Citind însă presa locală și cea centrală, am găsit și alte motive pentru care treburile merg prost: spre exemplu, mă uit la imaginile cu deja celebrele WC-uri jalnice, dărăpănate, mizere din curțile, la fel de aproximative, ale școlilor. Dar mă uit și la primăriile localităților care au în administrare școlile cu pricina: multe dintre ele proaspăt renovate, dichisite, cu perdelușe în geamuri și cu mușcate la ferestre. Și mă întreb: oare primarii din acele zone folosesc tot un WC în curtea primăriei, ascuns, de ochii privitorilor, printre garaje? Sau, poate, de la renovarea instituției, nu a mai rămas nici un ban pentru o construcție de trei metri pătrați și o fosă septică, măcar? (Din informațiile prezentate în presa locală, *Timiș online,* am ales, la întîmplare, una dintre școlile care fac parte din subiectul discutat: Școala Colonia Mică, Făget. Nu are toaletă pentru copii. Dar primăria are, în schimb, o „față nouă"! O construcție modernă, cu două etaje, geamuri termopan, structură modernă, dotată cu siguranță măcar cu un grup sanitar pentru cei treizeci de angajați.)

O altă informație, nu lipsită de un oarecare cinism: elevii Școlii gimnaziale din Buntești nu au, conform site-ului Bihor online, grupuri sanitare încorporate în clădirea școlii. În schimb, sînt lăudați în presa locală pentru că adună deșeuri selectiv, fac diverse obiecte din materiale reciclabile, iar Garda de Mediu a județului le ține cursuri despre cum să protejeze natura. Foarte frumos, dar Garda de Mediu nu a sesizat oare și că școala lăudată nu are tot ce-i trebuie? Sau ea se ocupă doar de sticlele de plastic și de copacii uscați?

Altă situație: citești despre întreaga comunitate din jurul acestor grădinițe și școli fără apă curentă, canalizare și grupuri sanitare și afli că, prin preajmă, se află oameni de afaceri prosperi, hoteluri, pensiuni, case renovate, vile etc. Pînă să ajungem cu jalba în proțap la „centru", cum de nu s-au găsit niscaiva oameni de ispravă care să pună umărul și mîna pentru a le oferi copiilor condiții igienice de studiu?

În Vaslui s-au construit cîteva toalete în mediul rural, prin 2007-2008, prin fonduri guvernamentale, toalete scumpe – fiecare a costat în jur de 200.000 de lei (!) – și inutile, de vreme ce au fost ridicate tot în fundul curții.

În fine, una peste alta, devine evident că nu lipsa banilor este cauza. Ci proasta organizare, proasta gestionare, lucrul făcut de mîntuială, indiferența. Domnul Liviu Pop a promis că PSD-ul va rezolva această situație pînă în 2020. Adică în preajma alegerilor prezidențiale și a celor parlamentare. Cînd e nevoie de promisiuni și de voturi. Măcar să le obțină cu niște WC-uri renovate decît cu mici și bere.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

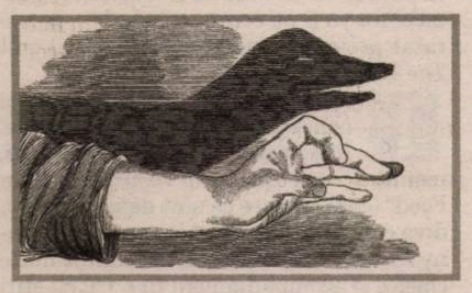

Iaromira POPOVICI

bazar

Vechi și nou

Am realizat, brusc, mai evident decît altădată, că sînt tot mai multe lucruri pe care obișnuiam să le fac și pe care acum nu le mai pot face. Nu din vreo opțiune personală, ci pur și simplu pentru că s-au schimbat atît de radical vremurile.

Fac parte din copiii născuți în a doua jumătate a secolului XX, cu un picior într-un secol și al doilea în altul, cu o jumătate de viață în dictatură și o jumătate în democrație. Complicată combinație între diverse feluri de civilizații: cea a bunicilor, pe de o parte, care spuneau povești cu războaie, uniri și pămînturi; pe de alta, cea a părinților, care, vrînd-nevrînd, au fost expuși și s-au adaptat sau au făcut față, fiecare în felul lui, crîncenilor ani '50.

Cu o copilărie în „democraticii" ani '70, în care ne-am bucurat de o aparentă normalitate, dar și, cîtă era, bine și sistematic îngrădită. Am zburdat doar mai veseli, o perioadă, în țarcul nostru bine delimitat. În care, pentru ca lucrurile să pară mai vioaie și mai colorate, am fost făcuți pionieri (și apoi șoimi ai patriei), ni s-au dat cravate roșii și insigne în semn de apreciere și ne-am simțit mîndri și recunoscători.

Edrept că, cel puțin în ce mă privește (sau ne privește pe mine și pe foștii mei colegi), doar pînă pe la sfîrșitul clasei a VIII-a – cînd am început să ne simțim rușinați de cravate și să le înghesuim, împreună cu matricolele și bentițele, în măruntaiele ghiozdanului. Oricum, odată cu liceul au venit și mai puțin fericiții ani '80, în care nu mai zburdam chiar așa de vesel, din varii motive, precum: nu prea mai aveam ce mînca, decît cu eforturi uriașe; nu prea mai aveam lumină, decît cu întreruperi; și nici căldură, decît din „surse neautorizate". Nu puteam ieși din țară, decît cu chiu, cu vai și cu dosar bun, în țările socialiste. Nu aveam, mai ales pentru cei cu înclinații umaniste, decît niște opțiuni foarte limitate la facultate. Ca să nu mai vorbim de opțiunile vestimentare sau cosmetice.

În privința timpului liber, se întîmplau și cîteva lucruri bune: oamenii citeau, mergeau la teatru, la Cinematecă și la Ateneu. Pentru că erau puține opțiuni, erau cozi interminabile. Filme noi veneau în cinematografe, dar puține. Mai puteai vedea, dacă primeai vreo invitație ori stăteai la coadă, la centrele culturale străine de atunci. Asta dacă nu ți-era teamă că o asemenea îndrăzneală îți va aduce o pată la dosar. Ori la Muzeul Colecțiilor. De altfel, muzeele și expozițiile existau și ele. Și erau chiar și discoteci.

Toate cele de dinainte fuseseră menite să schițeze un context. Doar că le-am prea extins. Ideea e că, pe acest fundal, al unui alt secol, pînă la urmă, puteai face niște lucruri pe care, acum, le vezi doar în filme. De pildă, să dai telefon dintr-o cabină telefonică. Atîtea filme polițiste sau *horror* au cel puțin o scenă cu personajul urmărit, zgribulit în vreo cabină telefonică în care bucșește cu fise un aparat delabrat, în speranța că din acea convorbire îi va veni scăparea. Cabină în care, de multe ori, e pîndit, urmărit, găsit și își află sfîrșitul...

De altfel, nu mai poți da telefon nici dintr-un interior, formînd cifrele ca pe vremea copilăriei mele, cu disc – ducînd discul pînă la capăt și înapoi, eventual certîndu-te, pe parcurs, cu cuplajul (termen uitat) și apoi plimbîndu-te prin cameră doar cît te lasă firul. Marea favoare pe care o puteai căpăta era un telefon cu fir mai lung... Ideea de a apăsa pe butoane ca să dai un telefon era inexistentă.

© wikimedia commons

Acum, dacă stăm să ne gîndim, apăsăm non-stop pe un buton sau altul. De fapt, apăsarea s-a transformat și tinde să se transforme mai curînd în atingere sau glisare. Gesturile în sine s-au schimbat. Telefonul fix, de fapt, a devenit și el desuet, o raritate, mulți l-au desființat.

Ca și televizorul, de altfel. Desigur, oamenii au în continuare televizoare, cu ecrane plate, și cei mai mulți continuă să urmărească programele prin cablu sau satelit. Însă sînt destui care și-au desființat televizoarele și se informează strict de pe net. Adunarea în jurul ecranului-cutie de altădată, cînd televizorul era un soi de vatră, dar și de autoritate din care se auzeau voci ce se impuneau ascultate nu mai e o prioritate. Membrii familiilor tind să se adune fiecare strict cu computerul personal, în colțurile lor.

Sigur că mai sînt filme care-i strîng laolaltă. Așa cum, altădată, mai erau cărți din care se făceau lecturi comune. Vorbitul la telefon, în sine, tinde să devină o ocupație complicată. Mai simplu-i scriu cuiva un mesaj pe Facebook sau pe WhatsApp decît să pierd 15 minute de politețuri inutile cu el la telefon. Tot mai simplu e să urmăresc imagini și să le dau *like*-uri decît să citesc postările lungi de pe Facebook. Imaginea ia tot mai mult locul cuvîntului, iar mesajele devin tot mai scurte. Oricum, s-au inventat emoticoanele.

Desigur, lucrurile nu se pot generaliza și nu toată lumea suferă de maladiile (dacă sînt maladii) de mai sus. Dar există o tendință...

TIFF 2018

În perioada 25 mai – 3 iunie va avea loc la Cluj cea de-a 17-a ediție a Festivalului Internațional de Film Transilvania. L-am invitat pe Mihai Chirilov, directorul artistic al TIFF-ului, să ne facă un ghid de festival. Am vrut să știm ce înseamnă TIFF-ul pentru cîțiva regizori, actori, critici de film, români și străini. Ancheta aceasta e o bună invitație de a veni sau a reveni la Cluj.
În competiția de anul acesta a festivalului sînt două titluri românești, două lungmetraje de debut: Nu mă atinge-mă *și* Charleston. *Interviurile cu regizorii Adina Pintilie (pe care îl găsiți în paginile Dosarului) și cu Andrei Crețulescu sper să vă facă curioși și să mergeți să le vedeți filmele.*

Mihai CHIRILOV

Ghid de orientare

Clujul nu e atît de mare ca să te poți rătăci ușor prin el dacă n-ai o hartă la îndemînă, dar TIFF-ul, cu evenimentele și proiecțiile lui suprapuse cu tot, îți poate da bătăi de cap serioase. Iată un ghid practic de orientare prin programul bifurcat al celei de-a 17-a ediții, dacă vrei să fii, pe cît posibil, la locul potrivit.

Competiția internațională nu mai are nevoie de nici o prezentare. Aici, proiecțiile sînt, de regulă, *sold-out*. Cu cît îți iei bilet mai din timp, cu atît mai bine – mai ales dacă vrei să fii primul din România care vede cele două filme autohtone candidate la Trofeul Transilvania: *Nu mă atinge-mă* al Adinei Pintilie și *Charleston* al lui Andrei Crețulescu. Două debuturi temerare, care merg în răspăr cu estetica longevivă a filmelor Noului Val.

Cele 21 de titluri premiate sau cu pedigree din „Supernova" se recomandă singure – acum depinde ce cauți. Israelianul *Nuntă post-mortem* e fix ce promite din titlu – și e una dintre cele mai țicnite idei de film de la TIFF. Emoționant, surprinzător, hilar, ba chiar nițel almodóvarian. *Fluviul negru* e un *policier noir* franțuzesc, satisfăcător de alambicat, dar dincolo de reușita lui ca producție de gen, e unul dintre cele mai deștepte filme recente despre puterea literaturii. Adepții lui Raymond Carver ar face bine să nu rateze nemțescul *Printre rafturi,* iar cei care duc lipsa unui *whodunnit à la* Agatha Christie pot jubila la argentinianul *Cine iubește și lasă*. Hipsterilor le-am rezervat un film în două personaje care vorbesc vrute și nevrute despre viață, dragoste, politică, sex, război, sinucidere, adicție, consumism etc. tocmai pentru a evita conversația despre subiecte mai intime: *303* e un veritabil *Before Sunrise* pentru generația Y, care mă tem că nu prea merge la cinema și preferă năzdrăvăniile *high-tech* din secțiunea „InfiniTIFF"... Și tot așa; cîte gusturi, atîtea filme.

Secțiunea tematică – „A fi sau a nu fi politic corect?" – e îndeajuns de explicită pentru a-și găsi publicul ei, care va respira ușurat că astfel de filme curajoase încă se mai fac astăzi, într-o perioadă marcată de activisme derapate și de extremele cosmetizante la care a ajuns corectitudinea politică. *Trip cu Keta* (Mexic) și *În căutarea nevrotică a serenității* (Brazilia) sînt două *trip*-uri irezistibil de obraznice și care trebuie luate ca atare, altminteri, vorba lui Mel Brooks, „comedia o să moară din cauza corectitudinii politice". Și tot la acest capitol e de văzut cum se va raporta mișcarea #metoo la cruzimile eroinei din danezul *Vacanța,* bomba de la Sundance din acest an, regizată, apropo, chiar de o femeie.

Cîte gusturi, atîtea filme.

Tot provocatoare prin definiție, secțiunea „Fără limită" întinde coarda la maximum cel puțin o dată, cu documentarul-șoc *Caniba*. Vă sfătuiesc să nu mîncați înainte. Deși nici cu norvegianul de la Berlin, *U – 22 iulie,* nu mi-e rușine, care dă cu tine de pămînt încă de la primele minute. Prin comparație, noua extravaganță cu vampiri a lui Sion Sono, *Tokyo Vampire Hotel,* inspirată de vizita cineastului nipon la TIFF și parțial filmată în Cluj și la salina din Turda, este delicios de drăgălașă. De văzut neapărat în decorul nocturn al Castelului Banffy de la Bonțida. Și tot prin comparație, filmele de groază și fantastice din „Umbre" sînt de-a dreptul inofensive – deși nimic nu anunță apariția creaturii din brazilianul *Bunele maniere*. Pînă la jumătate, ai putea crede că ai de-a face cu o cronică socială și, eventual, o poveste de amor lesbian.

Cinefililor-vînători-de-autori, care probabil au pus deja ochii pe retrospectiva Ingmar Bergman și pe filmele restaurate digital din opera Martei Meszaros și a lui Istvan Szabo (invitați de onoare la TIFF 2018), le vînd un pont în secțiunea „3x3": regretatul cineast israelian Assi Dayan, din păcate prea puțin cunoscut, și capodopera lui, *Viața văzută de AGFA*. Celor care încă mai cred în magia mersului la cinema le recomand un film cu și despre ei: se cheamă *Ați văzut filmul meu?* și e un colaj impresionant, montat la perfecție, din sute de titluri clasice în care protagonistă e sala de cinema. Și pentru că tot am deschis robinetul de nostalgie, aveți grijă să nu vă înecați în propriile lacrimi la *Gară pentru doi*, proiectat în Piața Unirii. Împușcați doi iepuri dintr-un foc: vedeți un film în aer liber alături de cîteva mii de oameni și călătoriți în timp în anii '80, cînd filmele sovietice făceau legea în România, grație secțiunii „Amintiri din URSS". Cu ultimele resurse de nostalgie puteți alege un titlu din grupajul de recuperări cinematografice „România 100" și bifați lejer, în felul ăsta, aniversarea Centenarului Marii Uniri. Îl sărbătorim și noi cum putem, nu cu filmul despre mărețul eveniment pe care Sergiu Nicolaescu nu l-a făcut niciodată, ci cu populara comedie romantică optzecistă *Fata Morgana* sau cu primul rol în cinema al lui Horațiu Mălăele, din *Muntele ascuns*. Iar dacă totuși vi s-a aplecat de la atîtea festivisme conjuncturale și trîmbițări ale identității naționale pe anul ăsta, am antidotul perfect: documentarul *Dacii liberi,* realizat de Andrei și Monica Lăzurean-Gorgan, și ironia lui bine dozată.

De ceva vreme, bulgarii nu lipsesc din marile festivaluri internaționale, iar numărul de spectatori care consumă film autohton e dublu față de România – motiv pentru care merită să vedeți măcar un film din „Focus Bulgaria". Eventual *Destinații,* care conține această replică antologică: „Bulgaria e o țară de optimiști. Toți pesimiștii și realiștii s-au cărat de mult din țară". Acum înțelegem și noi de ce ne simțim mai bine pe litoralul lor, nu pe al nostru.

O nouă destinație pe harta TIFF-ului este spațiul H33, care va găzdui o serie de proiecții-performance ireverențioase din oferta excentricului festival praghez Shockproof, invitat special la această ediție. Vă promit că adevăratul spectacol nu va fi pe ecran, ci în sală – de neratat proiecția interactivă cu filmul-cult *The Tingler*.

Restul îl știți: documentare și expoziții dintre cele mai diverse, filme pentru copii și adolescenți, meniuri cine-culinare în secțiunea „Film Food" (care se pare că sînt deja *sold-out),* diva care sfințește locul (în acest an, Fanny Ardant) și cine-concerte cu filme mute clasice și acompaniament *live.* Cu cît știți însă mai mult, cu atît plăcerea unei surprize e mai redusă – așa că vă propun să lăsați ghidul ăsta deoparte și să alegeți cu ochii închiși măcar un film din program. Poate că acela va fi primul lucru de care vă veți aminti de la TIFF 2018.

***Mihai Chirilov** este directorul artistic al Festivalului Internațional de Film Transilvania.*

„Dragoste pentru cinema"

– anchetă –

Sebastian LELIO, regizor

TIFF înseamnă prieteni. Și amintirea primului meu film, *La sagrada familia,* cîștigînd Trofeul Transilvania și o fată plîngînd la sfîrșitul proiecției. Înseamnă revenirea mea la Cluj cu fiecare film pe care l-am făcut de-atunci și pînă acum, pentru că TIFF e despre prieteni. Și dragoste pentru cinema.

TIFF mai înseamnă ocazia de a fi descoperit aici filmele extraordinare ale Noului Val și de a-i cunoaște îndeaproape pe cei care le-au făcut. N-o să uit niciodată proiecția cu *4 luni, 3 săptămîni și 2 zile,* într-o sală vibrantă, plină-ochi, imediat după ce filmul lui Cristian Mungiu a cîștigat Palme d'Or la Cannes, și privilegiul unic de a fi asistat la un moment important pentru România. Așadar, TIFF-ul mai înseamnă dragoste și admirație pentru cinematografia românească. Și, totodată, senzația ciudată, greu de explicat, că românii și chilienii au foarte multe lucruri în comun. În România mă simt ca acasă, deși îmi ia mai mult de 20 de ore de zbor ca să ajung aici. Dacă ar fi să adun toate astea într-o singură frază, TIFF-ul înseamnă să-mi îmbrățișez, încă ametit de *jetlag,* prietenii români care iubesc cinema-ul. Și poate că asta e însăși definiția fericirii.

(Chilianul Sebastian Lelio a venit de patru ori la TIFF, cel mai recent pentru a prezenta O femeie fantastică, *premiat în 2018 cu Oscarul pentru cel mai bun film străin. Noul său film,* Disobedience, *va putea fi văzut anul acesta la TIFF.)*

Paul NEGOESCU, regizor

TIFF-ul este cel mai important eveniment cinematografic din România și unul dintre cele mai mișto festivaluri de film la care am luat parte, *worldwide*. Și dincolo de calificativele astea elogioase, pentru mine are și o semnificație specială, pentru că mi-a produs un șoc emoțional cînd am văzut coadă de zeci de persoane stînd în ploaie, într-o zi de vineri la ora 11 dimineața, care încercau să intre la o proiecție *(sold-out)* a unui film de-al meu. Nu credeam c-o să mai văd vreodată în România cozi la cinematografe, cu atît mai puțin la un film de-al meu. TIFF-ul a reușit să facă minunea asta, să aducă oamenii înapoi în cinematografe.

Dagur KARI, regizor

Întotdeauna m-am gîndit la Transilvania ca la un loc mitic și am fost teribil de încîntat atunci cînd am fost invitat să vizitez TIFF-ul, în 2003, cu primul meu film, *Noi albinosul*. Am zburat spre Cluj cu un avion pricăjit care a mai și prins o furtună satanică pe drum, de m-a făcut să mă simt ca într-un film de groază prost regizat. Bine că nu m-am grăbit să mă iau după clișee – pentru că, odată ce am ajuns, ospitalitatea locului și a organizatorilor m-a copleșit. TIFF-ul a reușit încă de la primele ediții să creeze o platformă unică pentru iubitorii de cinema. Iar dacă vine vorba de petreceri – acestea sînt incredibile, nimic nu se compară cu ce am văzut aici. Pe timpul zilei, TIFF-ul e raiul pe pămînt, iar noaptea e de-a dreptul satanic.

(Islandezul Dagur Kari a cîștigat în 2003 Trofeul Transilvania pentru filmul său de debut, Noi albinosul, *și revine în acest an la TIFF ca membru al juriului.)*

Jay WEISSBERG, critic de film, *Variety*

Cum aș putea defini magia TIFF-ului? Dat fiind că vizitez în medie două festivaluri pe lună, sînt, cred, cel mai în măsură să argumentez de ce festivalul din Cluj este unul dintre puținele pe care încerc să nu le ratez niciodată. Tudor Giurgiu,

Mihai Chirilov și echipa lor înțeleg că cinefilia adevărată presupune atît filme care-ți merg la inimă, cît și cele care îți stimulează gîndirea. Această combinație ar fi însă mult mai săracă fără factorul uman și poate că asta face TIFF-ul atît de special. Festivalul e cadrul perfect pentru interacțiunile personale, strîngînd laolaltă oameni din industrie pe care îi apucă noaptea vorbind despre filme și tot ce ține de cinema – cu alte cuvinte, despre lume în general.

Este totodată unul dintre puținele festivaluri care prețuiește în egală măsură invitații și publicul, și rar mi-a fost dat să văd un loc în care entuziasmul pentru fiecare film să fie atît de palpabil încă dinainte să înceapă proiecțiile. Publicul de TIFF are o sete de cinema cu care orice metropolă internațională s-ar mîndri, iar cei care îl frecventează an de an vin din toate colțurile lumii. De la discuțiile organizate pe diverse subiecte care țin de industria de film, la dialogurile înflăcărate din cafenelele Clujului, festivalul își păstrează suflul intact și mă face să mă simt privilegiat că sînt parte integrantă dintr-un eveniment organic, găzduit de prieteni care știu ce înseamnă o organizare excepțională, o programare eclectică și, nu în ultimul rînd, o ospitalitate imbatabilă.

Ileana BÎRSAN, regizoare și critic de film

Dependența de TIFF a început odată cu a treia ediție a festivalului, prima la care am ajuns eu. De atunci, am ratat un singur an. De cînd mergeam doar ca spectator, am fost vrăjită de puterea pe care o are văzutul filmelor în mijlocul unui public care vibrează. În sălile arhipline (de pildă, *Moartea domnului Lăzărescu* l-am văzut pe scări), în cazul filmelor bune, se întîmplă un soi de complicitate că am asistat la ceva însemnat. După o vreme, TIFF-ul a devenit și „sarcină de serviciu" și privilegiul întîlnirilor rare, după care a venit EducaTIFF, pentru care păstrez niște emoții speciale. Anul trecut am avut parte de o experiență copleșitoare după proiecția documentarului *Procesul*, pe care l-am lucrat împreună cu Claudiu Mitcu – un Q&A record, de peste două ore și jumătate. După atîția ani de TIFF, abia aștept prima zi în care mă încearcă agonia și extazul programului de filme pentru care trebuie să dibuiesc cea mai bună strategie.

Anamaria MARINCA, actriță

TIFF 2005. Primul meu festival de cinema. În orice caz, singurul la care am fost invitată cu un film de televiziune. Poate pentru că era acasă, sau poate a existat speranța – sau premoniția – pasului următor. Atunci l-am cunoscut pe Alex. Leo Șerban. Și tot atunci am văzut, așezată turcește pe podeaua unei săli arhipline, *Moartea domnului Lăzărescu*. Răspunzînd (im)posibilelor așteptări legate de cinema, m-am întors în 2007. Era începutul unei prietenii care durează de 13 ani. Am revenit cu și fără filme cu numele meu pe generic, să văd prieteni, să întîlnesc oameni pe care îi admir, să alerg de la o proiecție la alta și să respir începutul de vară la Cluj. M-am întors de dor, cum te întorci într-un loc drag de care te leagă amintiri. Primul festival nu se uită niciodată.

Mona NICOARĂ, regizoare

TIFF-ul e un spațiu protejat în care se poate petrece orice, în care ești liber să trăiești ce vrei: șoc, groază, îndrăgostire, satisfacții intelectualiste, nostalgii pe care nu ți le-ai recunoaște în alt loc nici în ruptul capului. Am fost și cu un film, și cu treabă în juriu, și degeaba. Și pot să spun în cunoștință de cauză că cel mai

Gară pentru doi

bine e degeaba. Poți să te duci la filme de dimineață pînă noaptea tîrziu și să înțelegi prin ele o mie de lucruri despre tine și despre lumea întreagă, învîrtindu-te doar într-un mic perimetru din centrul Clujului. Nu știu alt loc în care poți să faci asta cu același abandon.

Vlad IVANOV, actor

TIFF-ul e un amestec rafinat și nebunesc de trăiri, exact ca ginul de mare calitate pe care-l mixează în ultima vreme Mihai Chirilov. Prietenii știu de ce... Am venit prima dată la Festival cu *4, 3, 2,* în 2007, iar anul acesta o să fiu în juriu.

Rodica LAZĂR, actriță

TIFF-ul e unul din momentele mele preferate din an. Înseamnă filme, oameni faini, prieteni – cîteva din cele mai bune lucruri din viața unui om. Înseamnă ocazii, petreceri, reîntîlniri, zile de relaxare, de descoperiri. E un oraș cu oameni care zîmbesc și își povestesc filme, care-și dau intîlnire sau plănuiesc întîmplări.

TIFF-ul e locul unde e noapte doar în sala de cinema, cînd vrei tu. E un public nou și tînăr sau experimentat și curios.

E o zi de vară, un cer albastru cu nori albi, puțină ploaie, un pahar de prosecco.

Anca GRĂDINARIU, critic de film

Cînd mă gîndesc la TIFF, mă gîndesc tot la începuturi, la primii ani și la entuziasmul ăla nebun, contagios, de pionierat, care nu semăna cu nimic din ce trăisem. Dacă ai fi legat un dinam la toată acea energie brută, ai fi iluminat toată țara. Și, într-un fel, chiar așa a și fost: o supernova într-un peisaj cinematografic întunecat care a precedat explozia Noului Val românesc. Erau mult mai puține filme, mult mai puțini invitați, dar rețeta cocteilului detonant de filme, petreceri, atmosferă electrizantă se scria de la sine. Un *vibe* care se mai păstrează și acum, cînd festivalul a devenit mare și consacrat. Dar trebuie să fii acolo, cel puțin o dată în viață, ca să-l simți pe pielea ta.

„O invitație care nu se refuză"

– interviu cu regizorul Andrei CREȚULESCU –

Cînd ați ajuns prima dată la TIFF? Și ce vă amintiți?

În 2002. La prima ediție, adică. (În paranteză fie spus, n-am ratat nici una.) Îmi amintesc un voiaj nocturn interminabil, într-un tren care nu poseda *wagon-lits,* un oraș, o atmosferă și un festival de care m-am amorezat instantaneu, un party de închidere delirant, într-un Diesel dotat, la acea vreme, cu scaune din cele mai șubrede, urmat de un mic dejun la un restaurant libanez care astăzi nu mai există, unde eu am comandat (oroare!) o ciorbă de văcuță. Și-mi mai amintesc cum Mihai îmi nota febril în program filmele pe care nu aveam voie să le ratez. Tradiția asta s-a păstrat și azi.

Cum a fost trecerea de la statutul de critic de film la cel de regizor și scenarist?

Atunci, pe moment, habar n-am cum a fost. Probabil că eram prea emoționat... A fost, totuși, un pic mai grea ca trecerea de la statutul de nimeni la statutul de critic de film. Privind în urmă (au trecut, totuși, șapte ani), ceea ce fac astăzi îmi pare, deopotrivă, o continuare firească și inevitabilă. Și nu, nu mai vreau să fac niciodată altceva.

După mai multe scurtmetraje pe care le-ați făcut și după ce unul dintre ele, Ramona, *a ajuns la Cannes, primul dvs. lungmetraj,* Charleston, *e în competiție la TIFF, iar apoi va intra pe ecrane. Ce înseamnă pentru dvs. premiera românească a filmului la Cluj?*

Toate cele patru scurte de pînă acum s-au văzut la TIFF – și de fiecare dată m-am simțit copleșit, chiar mai mult

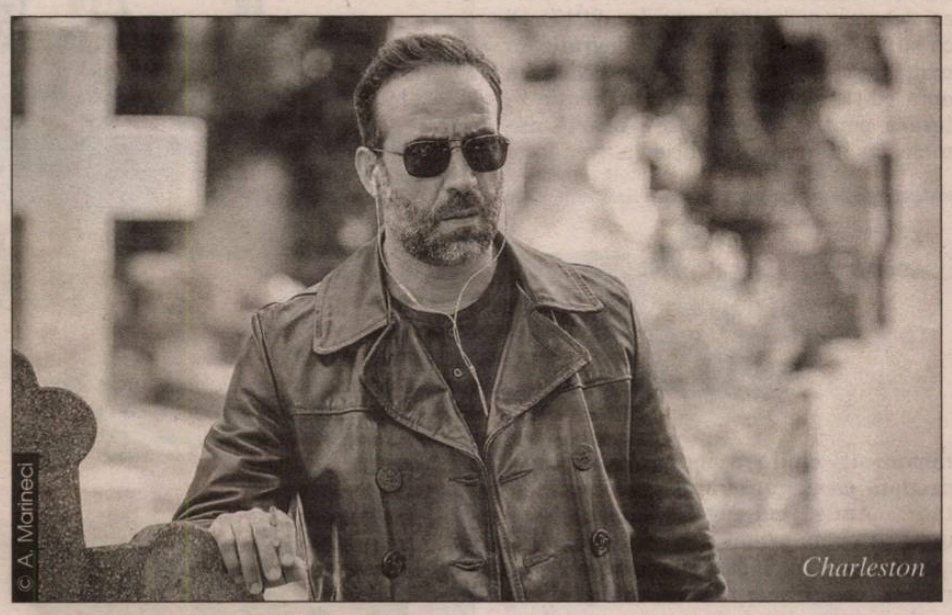

Charleston

decît la Cannes. Ei, acum să înmulțim cu 100 și să aflăm cum mă simt azi. Premiera în competiția de la TIFF înseamnă cam tot ce mi-am dorit pentru acest prim film. Sper că oamenii cărora le răspundeam în doi peri cînd mă întrebau de ce nu facem premiera în februarie, în martie, în aprilie au înțeles acum și-mi dau dreptate. Invitația la TIFF e o invitație care nu se refuză. Și mi se pare încă și mai onorant ca celălalt titlu românesc din competiție să fie semnat de o cineastă pe care o admir și-o prețuiesc de foarte mulți ani. De cînd scriam despre filme, adică.

Pe ce mizați în Charleston? *Filmul a călătorit mult și ați văzut reacțiile unor publicuri foarte diferite.*

Filmul s-a plimbat mult mai mult decît am crezut și am sperat – post-premiera mondială de la Locarno, am fost în Asia, America de Nord, America de Sud, mai toată Europa, Africa și la Moscova. Reacțiile publicului au fost formidabile – proiecții *sold-out,* spectatori stînd pe jos sau în picioare. La Locarno ni s-a cerut acordul pentru o extra-proiecție – și avuseserăm deja cinci sau șase. Mi se pare absolut extraordinar că niște străini (care nu știu chiar toți cu ce se mănîncă cinema-ul românesc și care bineînțeles că n-aveau habar de mine) au vibrat atît de puternic la un film extrem de... bucureștean, pînă la urmă. Poate inutil de menționat, întîlnirea cu publicul de acasă, acel public pentru care, de fapt, a fost gîndit acest film, mă înfricoșează și mă excită în egală măsură. De mizat mizez pe niște actori greu de cuprins în cuvinte (Șerban Pavlu, Radu Iacoban, Ana Ularu, Victor Rebengiuc, Ana Ciontea, Dorian Boguță, Adrian Titieni, Gabriela Popescu, plus cîteva cameo-uri bine țintite), pe o imagine (Barbu Bălășoiu) venită din tehnicolorul anilor '40-'50, pe o scenografie (Mălina Ionescu) deghizată în omagiu Edward Hopper și pe un *soundtrack* (Dengue Fever, Pipe's Not Dead!, Get Well Soon, Pretties For You, Noir Desir) pe care cronicarii străini l-au găsit teribil de *cool,* în ton cu filmul.

Cum era cinema-ul românesc cînd scriați despre el și cum e acum, cînd faceți filme?

Era zdravăn, era serios și era inconfundabil. Așa e și acum – a mai cîștigat niște diversitate, ceea ce e minunat și binevenit. Ce n-a cîștigat încă – pariul cu publicul. Ziua în care am să văd din nou oameni făcînd coadă la un film românesc (indiferent ce film și al cui) va fi o zi tare frumoasă. Sigur, plecăm de la premisa că se întîmplă o minune și inventăm niscaiva săli de cinema și, nu-i așa, că al treilea război mondial se amînă nițel.

pagini realizate de
Ana Maria SANDU

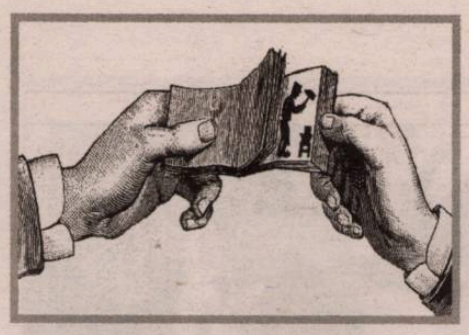

Marius CHIVU

feedbook

Un poet iubit

● **Iustin Panța, *Intențiile tăcerii*, Editura Charmides, 2012 & *Mult înainte de sosirea trenului ea se gîndește*, Casa de editură Max Blecher, 2014.**

Dintre toți scriitorii ultimelor decenii ale căror morți premature vor rămîne pe veci mari nedreptăți ale destinului, Iustin Panța (1964-2001) are parte de o posteritate oarecum consolatoare, dacă există așa ceva. Poeții Constantin Virgil Bănescu (1982-2009) și George Vasilievici (1978-2010) sau prozatorul Sorin Stoica (1978-2006) îmi pare că sînt mai puțin invocați, deopotrivă de breaslă și de public, cu toate că din opera lui Bănescu a fost alcătuită o antologie *(Zidul de mătase,* Casa de editură Max Blecher, 2011), lui Vasilievici i s-a publicat postum un roman *(Viseptol,* Casa de pariuri literare, 2011), iar opera lui Stoica a fost adunată, admirabil, într-un op masiv *(Dincolo de frontiere*, Casa de pariuri literare, 2014). Cum am tot scris în această pagină, posteritatea are căi nebănuite și e imposibil de întrevăzut ce curs va urma. Însă cel puțin în cazul lui Iustin Panța, dispărut nu din cauza vreunei boli sau sinucideri, ci în urma unui accident rutier, ceea ce numim îndeobște, cu destulă ușurătate, posteritate pare să se manifeste cu o anume stabilitate, ca să folosesc un cuvînt recurent în opera sa.

Născut într-o familie de filologi, dar licențiat în electronică și inginer practicant pentru scurtă vreme, Iustin Panța a debutat publicistic în 1985 în revista *Transilvania* și editorial în 1991 cu volumul *Obiecte mișcate,* iar în anii '90 a fost redactor-șef al revistei *Euphorion* din Sibiu. Ca și în cazul lui Sorin Stoica, a reușit ca într-un singur deceniu de activitate să creeze o operă suficient de consistentă pentru a vorbi și astăzi despre ea, publicînd volumele: *Lucruri simple sau echilibrul instabil* (1992), *Limitele puterii sau mituirea martorilor, un roman rusesc* (în colaborare cu Mircea Ivănescu, 1994), *Familia și Echilibrul indiferent* (1995), *Banchetul, echilibrul stabil* (1998), *Manual de gînduri care liniștesc / Manual de gînduri care neliniștesc – o încercare de filosofie poetică* (2000). În timpul vieții, poezia sa a fost foarte bine tradusă, antologată și premiată, inclusiv de Uniunea Scriitorilor, și încă de două ori; iar după moarte i s-au dedicat nu mai puțin de trei antologii: *Cealaltă obișnuință* (selecție de Dumitru Chioaru, 2002), *Obiecte mișcate* (opere complete, două volume, ediție de Nicolae Tzone, 2003) și *Mult înainte de sosirea trenului ea se gîndește* (2014), aceasta din urmă fiind îngrijită, cu ocazia semicentenarului, de prietenii săi sibieni din redacția *Euphorion:* Dumitru Chioaru, Ioan Radu Văcărescu și Rita Chirian. Mai mult decît atît, volumul său de debut, *Intențiile tăcerii,* pregătit pentru tipar în 1986, dar lăsat în sertar, a fost publicat în 2012 sub îngrijirea lui Alexandru Uiuiu, acesta fiind și autorul unui cărți cu titlul *Iustin. O proză despre o poezie* (Charmides, 2017). Și ca să închei acest excurs bibliografic, în urmă cu cîteva săptămîni s-a încheiat a opta ediție a unui concurs de creație literară pentru liceeni care-i poartă numele, iar în luna noiembrie va avea loc a XVII-a ediție a Colocviului Național Zilele Poeziei „Iustin Panța", în cadrul căruia se acordă și Premiul „Iustin Panța" pentru debut în poezie.

Din fericire, a fost și, iată, este în continuare un poet iubit, căruia prietenii și colegii de literatură îi duc, sub diverse forme, numele mai departe (în prefața antologiei *Mult înainte de sosirea trenului ea se gîndește,* din care reproduc și poemul de mai jos, Rita Chirian scrie că nu te poți apropia de o astfel de carte „decît cu tandrețe"), dar a avut parte și de o receptare foarte bună. De altfel, Mircea Martin, cel care a condus în anii '90 cenaclul „Universitas", scria la debutul cenaclistului Iustin Panța că este „un poet de care se va vorbi și în mileniul următor". Și nu s-a înșelat. Cine are curiozitatea să caute prin receptarea din ultimele două decenii va găsi toate numele bune din critica literară pronunțîndu-se strălucit despre poezia sa și încercînd să-l surprindă în formulări variate: Nicolae Manolescu („lirism polifonic"), Virgil Nemoianu („un centrifugal sigur de sine"), Dan-Liviu Boeriu („un povestitor infatigabil al nesemnificativului"), de la mari critici, care nici ei nu mai sînt printre noi, precum Ion Negoițescu, Marian Papahagi, Matei Călinescu, Cornel Regman sau Marin Mincu, pînă la congenerii sau urmașii săi într-ale poeziei, precum Ruxandra Cesereanu („un teolog privat"), Rita Chirian („un oficiant într-o religie defunctă", „un romantic întîrziat într-un timp anapoda"), Claudiu Komartin („un atlet al memoriei"), Dan Coman sau Ioan Șerbu.

Eu însumi am scris de cîteva ori despre cărțile sale (cu o stranie bucurie constat că l-am recenzat încă de pe cînd trăia, deși nu l-am cunoscut personal), remarcîndu-i de fiecare dată inteligența și proteismul stilistic, căci Iustin Panța se mișca dezinvolt între lirismul autobiografic și reflecția prozaică, combinînd/alternînd liricul cu narativul, notația diaristică, confesiunea și amintirile cu referințele mistice, descripția și discursivul cu aforismul laconic. Virgil Nemoianu l-a numit de-a dreptul postmodern, plasîndu-l între post-expresionismul german și minimalismul american, la care s-ar putea poate adăuga și ceva misticism rusesc.

Nu-mi mai rămîne decît să vă invit duminică, de la ora 18,30, în spațiul Qreator (bd. Aviatorilor 8A), unde, în cadrul evenimentului „Absent nemotivat #4", Radu Vancu și cu mine vom vorbi despre acest poet care ar merita să fie descoperit și de publicul larg.

aproape de carte

Iustin PANȚA

Îmi place să mă plictisesc

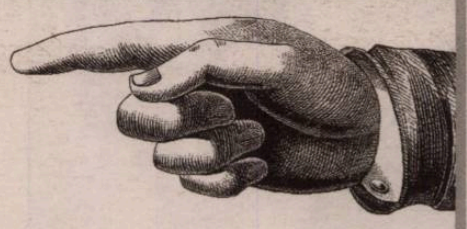

Uneori îmi place să mă plictisesc – atunci mă imaginez reușind lucruri care niciodată nu mi-au reușit, de pildă îmi închipui că pictez, în realitate sînt incapabil să desenez o floare, să schițez, oricît de simplu, un animal. Deci mă imaginez acum în fața șevaletului, în mîna stîngă cu paleta de culori – este un peisaj ceea ce apare de sub pensula mea – în prim-plan o salcie, într-un plan mai îndepărtat un stufăriș, dar astea prea puțin importă, mă preocupă să închid bucăți de cer cenușiu între crengile salciei – fiecare bucată de cer (patrulatere, triunghiuri, pentagoane) are altă nuanță de cenușiu. Cerul acesta se boltește peste un peisaj indiferent: stufăriș cu salcie – apoi mă pictez și pe mine acolo, undeva mai departe, numai eu știu că sînt totuna cu omul schițat pe linia

mediatoare și pentru că nimeni nu mai este acolo, dintr-odată devin mai important – cînd ești singur într-un loc, deodată, ca singură ființă, devii important... Am să mă zugrăvesc mic, mic de tot, nimeni nu-mi va deslușI chipul și voi fi singur, cu șarpele de baltă care nu se vede. Seara tîrziu, cînd plictiseala și insomnia îmi propun amabile o plimbare pe stradă (eu accept aproape

invariabil) am tentația de a mă așeza pe o bancă în cartierul meu de la marginea orașului; dar sînt aproape sigur că, așezîndu-mă, liniștea va fi aparentă, după cîteva momente la una dintre ferestrele blocului din spatele băncii se va produce o explozie – un sinucigaș a lăsat gazul deschis, iar vecinii, curioși, au intrat aprinzînd chibritul. Aceeași angoasă mă bîntuie și cînd stau, deseori, pe una din cele șase trepte ale casei lui. *(1992)*

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Dincolo de șaradă

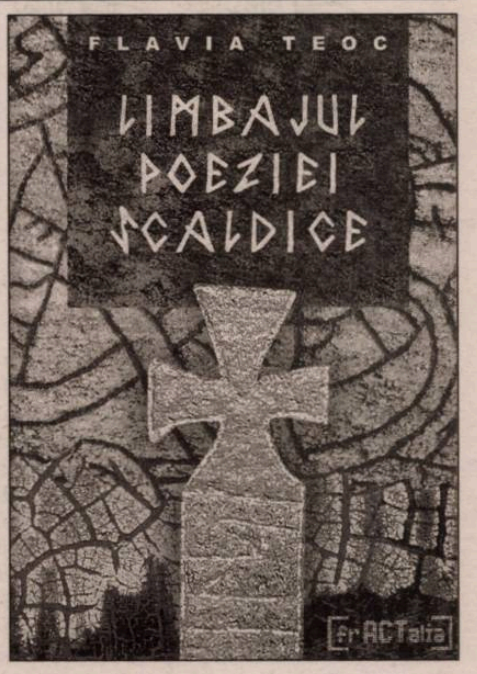

● **Flavia Teoc, *Limbajul poeziei scaldice. Metafore kenning și termeni poetici în poezia scaldică a secolelor VII-XIII*, Editura frACTalia, 2017.**

Există un frumos eseu al lui Borges dedicat acelor figuri de limbaj fără de care (alături de aliterații, desigur) poezia scandinavă ar fi de neconceput. Se numesc *kenning* și desemnează, pe scurt, un tip de metaforă care stă pe concatenarea unor serii mai lungi sau mai scurte de substantive în genitiv. Astfel, scrumbiile s-ar chema „săgeți de mare", balena ar fi „porcul talazurilor", bărbii i s-ar zice „pădurea fălcii", berii – „valul paharului", iar scutului de războinic – „luna piraților". Sînt, cum se poate constata, transparente și univoce, iar tot ce poate pune probleme e gradul lor de complexitate, presupunînd uneori etaje de sens. Mi-a rămas în minte, de pildă, încă de la prima lectură, formula „disprețuitorii zăpezii popasului șoimului". Ce ar putea însemna asta? Calculul e destul de intuitiv: popasul șoimului fiind, de bună seamă, mîna (orice reprezentare cinegetică medievală o confirmă), rămîne să admitem că zăpada mîinii reprezintă, în imaginarul nordic, argintul, deci bani, avuția, capitalul. De aici, totul devine clar, de nu chiar banal: este vorba despre cei generoși, despre cei care, nu dintr-un instinct al risipei, ci în numele virtuții, resping opulența. Exemplele sînt multiple. Nu e greu de bănuit ce l-a atras pe Borges în acest vertij, ce l-a făcut să conspecteze pasionat *Skáldskaparmál,* tratatul de poezie scandinavă al islandezului Snorri Sturlusson: descoperise, în plin secol al XIII-lea, un principiu poetic ferm, capabil să justifice nu doar barocul, dar mai ales modernismul *hard* european, cu diversele lui obscurități și ermetisme.

„Mărul", de exemplu, ca echivalent al inimii.

Și, dacă mă gîndesc la situații locale, poate că un Ion Barbu, un Emil Botta sau un Nichita Stănescu, ca să rămînem doar la cazurile psihologic plauzibile, ar fi meritat investigați în această lumină stilistică. Numai că, deși tradus încă din anii '90, eseul lui Borges pare a fi căzut în gol, laolaltă cu problematica lui. Nimeni la noi înaintea Flaviei Teoc nu s-a referit, nici măcar pasager, ca la o curiozitate, la uriașul orizont pe care-l deschide, în poezie și nu numai, metafora *kenning.* Faptul rezultă de altfel din bibliografia acestei cărți, din care, cu una-două excepții provenind din cîmpul lingvisticii generale, sursele autohtone lipsesc. *Limbajul poeziei scaldice* este, așadar, prima cercetare românească sistematică pe subiect. N-aș insista totuși asupra pionieratului ei, căci acesta e doar un merit printre altele. Ca, de exemplu, adecvarea. La origine o teză de doctorat, cartea aceasta nu împărtășește, în afară de necesarele note de subsol și de dicțiunea sobră, nimic din antipatica pedanterie academică tipică lucrărilor de gen. Scriitoare ea însăși, avînd la activ cîteva volume de versuri și un mic roman istoric, Flavia Teoc știe cum să fie concludentă fără a plictisi și cum să fie clară fără a coborî nivelul discursului. Așa încît, în rezumat, e un studiu foarte serios care se citește cu plăcerea debutonată a cărților de popularizare.

Dar ce aduce esențial această carte? Aș spune că un efect de perspectivă. Flavia Teoc reconstituie adîncimile acolo unde simpla descriere gramaticală ne oferă numai două dimensiuni. Asimilate în logica unei arte a asocierilor, metaforele *kenning* pot lăsa impresia unor șarade abile. Or, o asemenea reprezentare exclusiv formală a lor nu e numai neofertantă: e de-a dreptul greșită. În realitate, sub fiecare imagine frapantă produsă de scalzi se găsește un etimon care pune în contact o mentalitate cu un set de narațiuni legitimatoare. Nu spun numaidecît mituri. Important e liantul dintre condensarea materială a imaginii și arborescența „comentariului" care-o premerge. „Mărul", de exemplu, ca echivalent al inimii, decurge la rîndul lui dintr-un alt *kenning,* „comoara lui Tjazi" a cărui istorie e cum nu se poate mai complicată: îi implică pe Odin, pe Loki și pe Hœnir, șantajați de uriașul Tjazi să-i aducă merele zeiței Idunn. Păcăliți și privați de fructele magice, a căror putere n-o cunoșteau, zeii trăiesc experiența timpului, îmbătrînind și pierzîndu-și puterile. În fine. Și aici, și-n restul cazuisticii din carte (ordonată tematic), concluzia e aceeași: *limbajul* poeziei scaldice are morfologia unui continuu *dialog* cu o uriașă poveste dispusă freatic tocmai în afara limbajului.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

Numai cu „Adevărul", la toate punctele de difuzare a presei

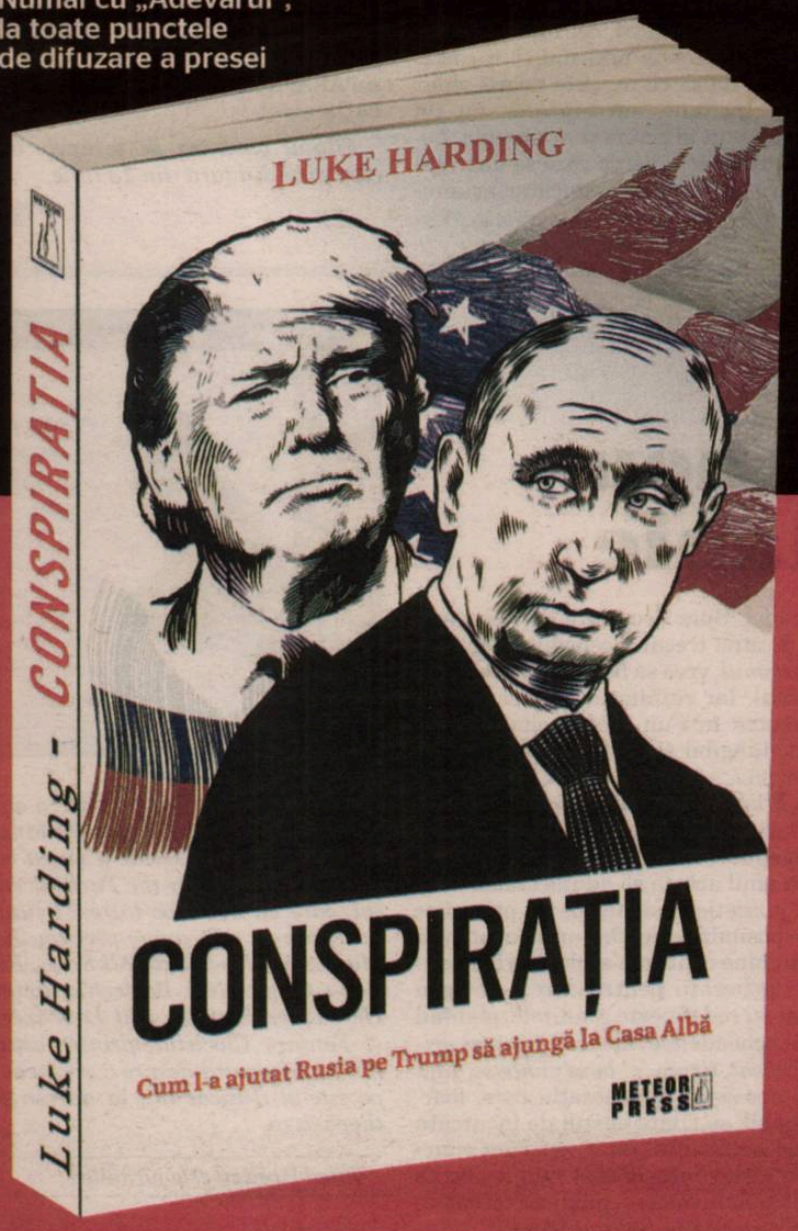

adevărul îți prezintă

Cel mai mare scandal politic al epocii moderne

de luni, 21 mai

prețpachet ziar + carte 19,99 lei

Andreea VLAD

dilematograf

Efect pervers

● ***Localul / The Place*** **(Italia, 2017), de Paolo Genovese.**

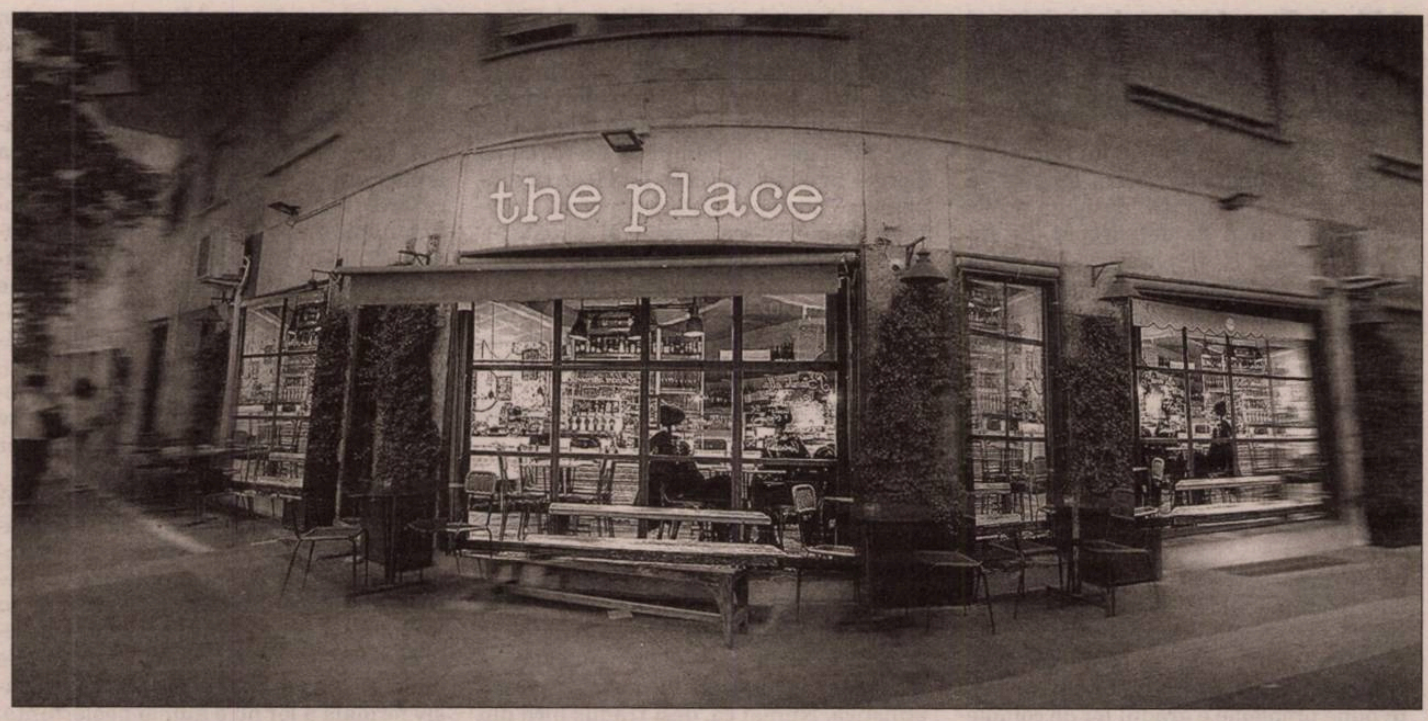

Natura intrinsecă a răului în om, raportul său complementar cu binele, limitele condiției umane trasabile cu precizie în momentul unor experiențe-limită reprezintă o preocupare permanentă a cineaștilor, mai vechi sau mai noi. Ultimul pariu de gen îi aparține peliculei italiene care a încheiat ediția din 2018 a Festivalului Filmului European, *Localul / The Place,* în regia lui Paolo Genovese.

Premisa e simplă: un necunoscut misterios poate schimba la propriu viețile unor oameni, dîndu-le „șansa", cum spune el, de a li se îndeplini cea mai dragă dorință în schimbul unei acțiuni condamnabile, un pur pact cu diavolul. Într-un local oarecare, pe scena pitorească a vieții defilează diverse personaje. O tînără vrea să fie (mai) frumoasă și în schimb i se cere să comită un jaf, ea alegînd să fure de la cea mai bună prietenă. Unui orb tînăr și frumos i se promite vederea, care însă are un preț: violarea unei femei. Unui tată educat și prosper al cărui copil se zbate între viață și moarte în spital din cauza unui cancer i se oferă șansa vieții acestuia, cu condiția luării vieții unui alt copil. O călugăriță nu îl mai simte pe Dumnezeu, iar singura soluție ar fi să rămînă însărcinată. Iar acest carusel absurd al binelui cerut deseori de ego la schimb cu o faptă „antiumană" se poate multiplica la nesfîrșit, ca într-o nuvelă fantastică a lui Dino Buzzati.

Cineastul italian reușește să evite riscul destul de serios al unui discurs moralist și al unui ton teatral (filmul se derulează de la început pînă la sfîrșit în același cadru, iar dialogurile sînt coloana de rezistență). Și asta grație unor actori inspirați și credibili, dar și foarte vizuali, precum și unui decupaj gîndit în ritm alert, cu cadre statice fizic, dar dinamice narativ și emoțional, cu replici și contrareplici în permanentă tensiune („Crezi în Dumnezeu?", îl întreabă unul dintre „clienți" pe necunoscut. „Cred în detalii". Străinului i se reproșează de către mai multe personaje ba că este un monstru, ba că scoate la iveală demonii interiori din om. „Îi hrănesc doar", se apără Străinul. „Nu ai strop de milă", îi spune un altul. „Ca nici unul dintre voi", vine răspunsul. „Cum știu că nu ești diavolul?" „Nu știi.")

Momentul de grație survine atunci cînd unele destine încep să se intersecteze, scăpînd de sub controlul și interpretările intermediarului demiurg, impostor, înger sau demon, sau toate laolaltă. Este limita dincolo de care omul se predă răului confundîndu-l cu binele sau renunță deliberat la bine, sedus de forța răului. Din fericire însă, în unele rare cazuri omul se poate recupera pe sine („depinde de noi să fim mai sfinți", ar fi spus Marguerite Yourcenar). Prezent pe alocuri (există și victime colaterale), cinismul nu sufocă filmul și nu îndepărtează spectatorul. E mai degrabă un efect pervers și deseori autoironic al odiseii omului către sine însuși („Pentru tine faci asta, nu pentru mine", îi spune Străinul unuia dintre clienții/pacienții săi, în timp ce pe un altul îl ajută să își clădească pentru prima oară în viață un scop).

Chiar dacă invită la reflecție, Paolo Genovese nu este interesat de revelații metafizice, nici să provoace un catharsis, ci alege o cale mai comodă (finalul simplist și cam forțat arată că, cel mai probabil, nici nu și-a propus mai mult): o comedie de moravuri, cu accente negre, chiar burlești. Incitant, surprinzător, cu un ritm captivant și actori charismatici, *Localul* e genul de cinema care se dezvoltă progresiv într-un film seducător, acumulînd efectele, dar nu ocupă memoria afectivă odată ce ai părăsit sala de cinema.

Un savuros și solid studiu de caractere menit să placă unui public larg, *Localul* (construit pînă la un punct ca anteriorul succes al italianului, *Perfect necunoscuți / Perfect strangers* – 2016) este un film a cărui reușită se datorează în primul rînd scenariului, montajului și excelentei distribuții colective (foarte bun Valerio Mastandrea în rolul Străinului, secondat de actori italieni de forță ca Marco Giallini, Silvio Muccino, Rocco Pantaleo, Alessandro Borghi, Vinicio Marchioni, precum și expresiva Alba Rochrwacher în rolul călugăriței – sora regizoarei Alice Rochrwacher, proaspăt laureată la Cannes).

Filmul va intra pe ecranele din București și din țară din 13 iulie.

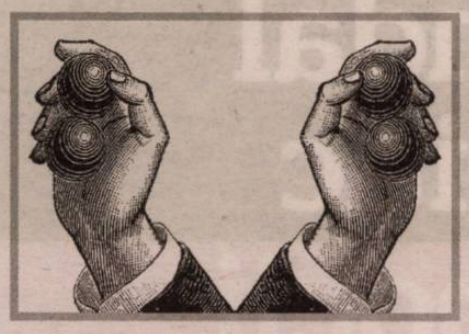

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Tot acest nou jazz britanic

● **Alfa Mist,** ***Antiphon,*** **Pink Bird Recording Co., 2017.**

Zilele astea, Londra respiră aerul unei noi generații în jazz. Al unui nou val care pare construit în bună măsură pe un etos DIY, concentrat îndeosebi în locuri pe care le poți întîlni în jumătatea de oraș din sudul Tamisei, precum Tomorrow's Warriors, The Roundhouse, Jazz Re:freshed, Church of Sound, Good Evening Arts sau Total Refreshment Centre. Deși vine din East London – locul în care, dincolo de glanțul orbitor al lui Canary Wharf, se născtea, acum mai bine de 15 ani, *grime*-ul –, Alfa Mist poate fi și el asociat acestui desant proaspăt de muzicieni dedicați noului jazz. Pianist autodidact, avînd ceva antecedente adolescentine de *beat maker* în aria *grime*/hip-hop, debuta discografic în 2015 cu un EP numit *Nocturne* – un *release* noctambul și melodramatic, neo-*soul,* dar infuzat cu esențe din *grime* și *broken beat,* electronic și pop, uneori (prea) tributar *acid jazz*-ului nouăzecist, *jazzy* dintr-o perspectivă nu în mod obligatoriu asumată/asumabilă.

„Ascultam 9th Wonder, Madlib și J Dilla și mă întrebam de ce *beat*-urile mele nu sună ca ale lor. Apoi am descoperit *sampling*-ul, am început să sap după discuri obscure și așa am descoperit alte genuri muzicale – muzica clasică indiană, folk-ul, muzica de film. De aici am ajuns la jazz, unde am și rămas de o vreme încoace", spunea, acum un an, Alfa Mist publicației online londoncalling.com. 2017 e și anul apariției primului LP al muzicianului din Londra, *Antiphon*. El vrea să fie *jazz* în contextul în care, de exemplu, *August Greene*, albumul rezultat recent din colaborarea dintre Common, Robert Glasper și Karriem Riggins, este *jazz*. Sau în care *magnum opus*-ul lui Kendrick Llamar, *To Pimp a Butterfly,* este – de ce nu? – *jazz*. *Antiphon* împarte cu EP-ul de acum trei ani o anumită metodologie de construcție și atmosfera *lounge*, dar asemănările se opresc aici. Spre deosebire de *Nocturne*, LP-ul de anul trecut începe prin a-și asuma *jazzismul*, vrea să fie *jazz* și altfel decît accidental. Iar rezultatul acestei dorințe se consumă într-un album cinematic și tripant, tangibil și fermecător prin simplitatea sa.

Alfa Mist n-a apărut pe compilația *We Out There,* produsă de Brownswood Recordings, *label*-ul lui Gilles Peterson, care încerca anul acesta să adune crema noului val jazzistic londonez pe un prim disc dintr-o posibilă serie. Dar ar fi putut avea locul lui bine conturat acolo, între numele unei generații pentru care acest gen muzical își redefinește granițele, planînd printre ocheadele evidente la pop și *grime, afrobeat, drum 'n' bass* și *house,* hip-hop și neo-*soul.* O generație care, foarte probabil, se simte destul de încurcată la auzul cuvîntului „jazz", așa cum puncta Piotr Orlov într-un text numit „Jazz's New British Invasion", publicat recent de revista americană *Rolling Stone.*

Vineri, 22 iunie, Alfa Mist va concerta la Cluj, pe scena amenajată la Muzeul de Artă, în cadrul celei de-a șasea ediții a festivalului Jazz in the Park. Evenimentul, care va avea loc între 21 iunie și 1 iulie, are pe afiș nume precum Juan de Marcos & Afro-Cuban All Stars, Richard Bona Group, Nik Bartsch's Ronin, The Herbaliser, Exit Oz, Bill Laurance, Forq și Fanfare Ciocîrlia, printre alții. Mai multe informații despre eveniment găsiți pe site-ul dedicat lui, la adresa jazzinthepark.ro.

Paul Breazu *este jurnalist.*

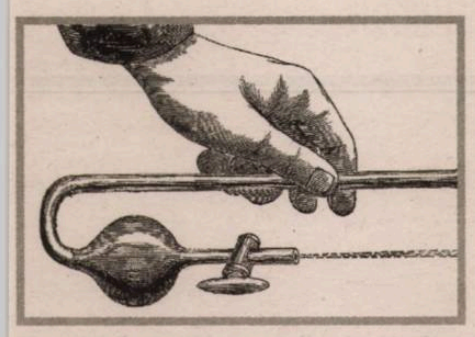

Oana STOICA

rosencrantz & co

„Micile“ istorii ale Marii Uniri

● Marea Unire. Episodul 1: *Altă istorie nu se putea scrie!;* Episodul 2: *N-a fost războiul nostru;* Episodul 3: *Răzvrătiții.* Text: Mihaela Michailov. Cu: Katia Pascariu, Alexandru Potocean; Mădălina Brândușe, Alice Monica Marinescu; Alex Călin, Katia Pascariu, Andrei Șerban. Cu participarea: Mihai Burcea, Veronica Lazăr. Scenografia: Mișa Dumitriu și Alex Horghidan. Regia: David Schwartz. Macaz Bar Teatru Coop. Spectacolele fac parte din programul multianual „Artă de rezistență – performarea istoriilor locale 2017-2018“, produs de Asociația O2G și cofinanțat de AFCN.

În atmosfera frivolă care caracterizează proiectele culturale prilejuite de centenarul Marii Uniri – deocamdată cu puține realizări (dar se vor înmulți) și cu decizii absurde (prelungirea evenimentelor sărbătorești pînă în 2020) –, discursul public, inclusiv cel artistic, a alunecat pe panta festivismului și a naționalismului, cu intenția vizibilă de a bifa subiectul și a justifica banii cu care manifestările aniversare se vor fi făcut. Dezbaterile publice asupra acelui moment istoric urmează, în general, viziunile oficial-eroizante. Narațiuni, perspective și personalități ale acelui timp funcționează într-o structură de discurs public promovat ca varianta valabilă astăzi a istoriei, care mitologizează faptele și personajele de la 1918 și oferă legitimitate aspirațiilor și acțiunilor epocii.

Există asupra Unirii de la 1918, ca și asupra oricărui fapt, istoric sau personal, mai multe viziuni, unele dintre ele putînd fi simultan posibile. Mărturiile (și interpretările lor), studiile, investigațiile realizate de-a lungul vremurilor asupra subiectului sînt afectate de discursul oficial al momentului în care ele au fost făcute (în strînsă legătură cu regimul politic) și de cel care le emite (de exemplu, versiunile românească și ucraineană asupra aceluiași eveniment diferă). Ceea ce știm sigur este că nu există o singură istorie sau un singur adevăr valabil. În asta rezidă valoarea demersului performativ de la Macaz, al lui David Schwartz și al echipei sale, în seria de spectacole dedicată Marii Uniri: aducerea în discuție a unor evenimente, persoane și viziuni inexistente sau marginale în discursul public, reflectarea asupra contextului și a efectelor războiului, relativizarea mitologiilor oficiale.

Primul spectacol din serie, *Altă istorie nu se putea scrie!,* începe exact cu aceste perspective multiple, uneori antagonice asupra Marii Uniri și a participării României la Primul Război Mondial, exprimate de istorici, teoreticieni sau chiar actanți (de la Constantin Noica la Mihail Roller sau Ecaterina Arbore) în diferite perioade, unele dintre aceste viziuni devenind, pe rînd, versiunea oficială într-un anume moment istoric. Spectacolul arată cum, în dezbaterile publice, nuanțele se anulează și perspectivele diverse ajung să se reducă la două poziții principale (ai căror susținători se acuză reciproc că au opinii fasciste, respectiv comuniste). În al doilea episod, *N-a fost războiul nostru,* există două discursuri paralele, parțial diferite ca implicare și poziționare a personajelor față de subiect: ororile războiului și efectele lui asupra soldaților, a masei populare, sînt prezentate din perspectiva Reginei Maria și a unei militante socialiste, doctorița Ecaterina Arbore. Diferite forme de protest, social și politic, din epocă apar în episodul final, *Răzvrătiții*. Revolta de la Hotin din 1919, a populației multietnice împotriva proaspetei administrații românești, este prezentată din trei perspective (românească, ucraineană și cea ulterioară, sovietică). Greva Tipografilor din 13 decembrie 1918 are mai multe viziuni (mărturii ale participanților sau rudelor acestora, pe de o parte, și discursurile oficiale și memoriile membrilor autorității, pe de altă parte). Cît despre Republica Diamantului Negru din Valea Jiului, autoproclamată în 1918, ca o formă (utopică) de revoltă a minerilor, informațiile sînt puține și nu tocmai clare.

Ceea ce știm sigur este că nu există o singură istorie sau un singur adevăr valabil.

Structura întregii serii performative conține o formulă aproape identică în fiecare episod: prezentarea mai multor discursuri, diferite ca abordare și interpretare, asupra unor evenimente; o dezbatere cu publicul (realizată cu ajutorul teoreticienei Veronica Lazăr și al istoricului Mihai Burcea), care este inclusă în spectacol; o parte ficțională, care teatralizează mărturii reale sau imaginează narațiuni prin care este explorată tema spectacolului. Fiecare episod are astfel teme distincte: problemele sociale, ale celor mai săraci, țăranii și muncitorii, care erau folosiți ca masă de manevră (și „carne de tun“) într-un război de unificare (perspectiva naționalistă) / de agresiune (perspectiva imperialistă); lipsa figurilor feminine din narațiunile Marii Uniri, cu excepția Reginei Maria, și poziția inferioară a femeii în toate clasele sociale; grevele generate de condițiile sociale și revoltele împotriva administrației românești, instalate după Unire în noile teritorii. Sînt narațiuni marginale cu personaje – individuale sau colectivități – fără chip și fără glas, ignorate sau absorbite de/în povestea glorificatoare a Unirii, care demonstrează o realitate complexă și chestionabilă.

Scriitura documentată a Mihaelei Michailov este susținută de regizorul David Schwartz printr-o teatralitate brechtiană, cu actori – naratori/comentatori/moderatori care impersonează personajele la vedere (costumele sînt neutre, negre, cu elemente colorate ce apar și dispar pentru a marca personajele). Uneori, demonstrativitatea este prea didactică (în special în scenele ficționalizate, cînd separarea în personaje bune și rele devine schematică), prea evident subiectivă (de exemplu, caricaturizarea unor personaje arată perspectiva istorică agreată de creatorii spectacolelor). Formulele teatrale merg de la documentare și dezbatere la *enactement, reenactement* istoric, impersonare, într-un discurs scenic (realist, absurd, grotesc, poetic) care dezeroizează discursul public, este antipatriotard și antinaționalist, oferă informații puțin accesibile, recuperează acțiuni și viziuni marginale și, prin toate acestea, îndeamnă la reflecție, la o gîndire critică asupra istoriei. Căci acesta este meritul spectacolelor de la Macaz (care pot fi văzute în 8-10 iunie și 15-17 iunie), de a se opune retoricii glorificatoare și mitologizante și a pune spectatorul, pur și simplu, pe gînduri.

Nicolas TRIFON

Basarabia interbelică

– cronica unui dezastru anunțat –

„Ignoranța clasei conducătoare românești a permis propagandei obsesive și mincinoase a sovieticilor să aibă cîștig de cauză și să răspîndească imaginea unei Basarabii sărace, prădată de moșierii de la București, chiar în timp ce milioane de țărani mureau de foame pe întinderile din Ucraina, iar alte milioane de cetățeni sovietici umpleau și făceau să funcționeze pe deplin sistemul neosclavagist apărut în cadrul așa-zisului gulag", ne avertizează în introducere Alberto Basciani, autorul *Dificilei Uniri: Basarabia și România mare 1918-1940* (p. 14), tradusă recent din italiană la editura Cartier. O bănuială se insinuează însă pe măsură ce avansezi în lectură: și dacă realitatea Basarabiei interbelice, așa cum e descrisă de istoricul italian, pornind de la fapte atestate și relativ cunoscute de publicul românesc, corespundea în anumite privințe imaginii răspîndite de propaganda sovieticilor, oricît de obsesivă și mincinoasă o fi fost ea? Refuzul de a lua în considerație o asemenea idee, oricît de contrariantă ar fi ea, ca o ipoteză care merită discutată, ca o provocare căreia trebuie să i se facă față, explică relația atît de complicată și de contraproductivă cu Basarabia care pare să se fi instalat durabil în opinia publică românească. Jena resimțită pe această temă alimentează la unii o retorică naționalistă tot atît de agresivă pe cît de neputincioasă atunci cînd nu se traduce la ceilalți prin indiferență sau chiar ostilitate. Deconstruind metodic principalele locuri comune despre Basarabia interbelică acreditate deseori de istoricii români, Basciani invită cititorul la un exercițiu cam dezagreabil pe alocuri, dar salutar. Cu o singură excepție, privind pogromul din 1903, asupra căruia „aproape nici un istoric român sau moldovean care s-a ocupat de evenimentele din acești ani nu a simțit nevoia să se oprească" (p. 68), istoriografia românească nu este vizată direct. În schimb, principalii autori citați sînt aceia care au publicat studii de specialitate în ultimele decenii în Occident: Wim van Meurs, Charles King, Irina Livezeanu, Michael Bruhis, Traian Sandu...

„Ultimatumul sovietic [26 iunie 1940] n-a ajuns în Basarabia pe neașteptate, dimpotrivă, a fost ultimul act al unei tragedii anunțate" (p. 374). Nu atît faptele în sine reconstituite în sutele de pagini care precedă un asemenea deznodămînt, cît acumularea lor conferă demonstrației autorului un caracter imparabil. Raportate la vasta documentație disponibilă folosită de autor și ordonate în funcție de domenile pe care le ilustrează, informațiile transmise, care uneori pot să pară anecdotice, scot la lumină un proces istoric coerent, copleșitor pentru principalii lui agenți. Pe alocuri, cartea lui Basciani îmi amintește de reportajul lui Panait Istrati publicat într-un ziar belgian *(Le Quotidien,* 13-14 decembrie 1925), sub titlul „Atrocitățile românești în Basarabia". Acest text, care se inspira din actele unor procese publice apărute deja în presa românească, a fost reluat de broșurile de propagandă basarabene prosovietice. Consultînd arhivele, realizezi că aceasta nu însemna că textul nu corespundea realității. De altfel, în cartea publicată patru ani mai tîrziu, *Spre altă flacără: spovedanie pentru învinși,* Istrati va folosi același ton sarcastic și acuzator evocînd fărădelegile sistemului sovietic.

„Cel puțin pentru moldovenii din Sfatul Țării preluarea puterii de către bolșevici la Petersburg, Moscova și în alte orașe importante ale Rusiei a dat un imbold puternic pentru a arde etapele și pentru a se apropia cît mai mult de emanciparea politică completă." (p. 99) Nu știu dacă aceasta era intenția autorului, însă expresia „a arde etapele" sugerează pentru mine cele două accelerări care la rîndul lor vor da naștere la două derive de pe urma cărora Basarabia va avea mult de suferit. Pe de o parte, deriva declanșată de confiscarea puterii de stat de către bolșevici, care punea capăt revoluției sociale și democratice din februarie 1917, iar pe de alta, deriva autoritară provocată de incapacitatea statului român să integreze teritoriile care i-au fost atribuite de tratatele de la sfîrșitul Primului Război Mondial. Aceste două dinamici s-au alimentat reciproc pînă la caricatură în Basarabia interbelică. Incontestabil, puterea sovietică a avut inițiativa, statul român fiind constrîns să reacționeze cu mijloacele de care dispunea. Pe cît de înșelătoare se vor dovedi promisiunile făcute victimelor injustițiilor sociale și minorităților din fosta gubernie, pe atît de reacționare, adică demagogice, primare și brutale, erau măsurile adoptate de către reprezentanții statului român. Basciani revine frecvent asupra acestui aspect. „Asupra vicleniei, abilității și determinării conducătorilor moscoviți nu există nici o îndoială. Rămîne de văzut pe ce strategie de contraofensivă se bazau românii pentru a contracara aceste planuri. (...) O primă reacție imediată a autorităților române a fost accentuarea tonurilor patriotice și naționaliste", estima un diplomat italian în 1924 (p. 220). Ea a fost urmată de ascensiunea fulgurantă a extremei dreapte cuziste și legionare și „impresia [sau, mai bine zis, iluzia] de siguranță apărută odată cu valul naționalist, care cuprinsese mare parte din Basarabia printr-o campanie condusă de sus" (p. 310).

Exista în Basarabia o elită, mai degrabă de stînga, care a pregătit Unirea și a participat la ea, și care, de la început, a formulat critici severe la adresa guvernului român mai ales pe chestiunea țărănească, scrie Basciani. Cîteva luni după înfăptuirea Unirii, circula un memoriu trimis în numele Sfatului Țării în care se putea citi: „Țăranii sînt scoși noaptea să facă de gardă, măsură foarte bună, dar făcută întotdeauna pe sprînceană, fiind chemați mereu oamenii care nu se au bine cu jandarmii. Dimineața, în loc să dea drumul oamenilor, îi țin toată ziua la postul de jandarmi, pentru diferite lucruri. La cel mai mic protest, omul e declarat bolșevic, spion rus și altele, bătut crunt și de multe ori se face cerere de expulzare. (...) În toate domeniile administrative domnește teroare, jigniri și corupție." (p. 130) Printre semnatari figurau importanți lideri basarabeni precum Pan Halippa și Ion Buzdugan. Același Pan Halippa semna în *Viața Basarabiei,* pe 25 decembrie 1936, una dintre declarațiile sale foarte dure, susținută mai întîi în Senatul României, despre starea foarte proastă a agricultorilor și a celor care munceau pămîntul în Basarabia. Afirmațiile de acest fel, precizează Basciani, erau prost văzute de *establishment*-ul românesc și în special de cercurile diplomatice, care reclamau faptul că declarațiile lui Halippa erau reluate și folosite de propaganda URSS (p. 342).

Această elită nu a contribuit însă la formarea unui „puternic curent politic basarabean" care să se opună „decăderii economice și culturale la care fusese condamnată Basarabia, în ultimii ani de stăpînire românească", constată cu regret Basciani. Disensiunile între „cercurile politice intelectuale basarabene de stînga (sau, mai simplu, progresiste)" și „centrele tradiționale de putere românești" au apărut din primii ani, însă „au fost îngropate din nevoia urgentă de a realiza Unirea, de impunerea necondiționată a românismului drept unică paradigmă de acțiune politică și culturală". Cum poate fi explicată o asemenea evoluție? La această întrebare Basciani nu răspunde precis, lăsînd să se înțeleagă că acesta era oarecum prețul pentru înaltele poziții pe care principalii artizani ai schimbărilor din 1917-18 și alți lideri basarabeni le-au ocupat în tot felul de instituții prestigioase ale statului român (pp. 332-333). Parțial, istoricul italian are probabil dreptate, însă mai important este de a nu pierde din vedere faptul că această stîngă basarabeană – și stînga, în general, din România Mare, ba chiar un anumit pluralism efectiv pe eșichierul politic – a fost principala victimă a dinamicii induse de șocul produs între terorismul bolșevic și reacționarismul românesc.

În mai multe rînduri, Basciani atrage atenția asupra unui aspect rareori tratat, și anume naționalismul ucrainean, care „dădea motive de îngrijorare moldovenilor la fel ca și cel rusesc" (p. 99). Declarațiile Radei de la Kiev, clar orientate către anexarea Basarabiei, n-au făcut decît să grăbească procesul de unire a teritoriilor de dincolo de Prut cu România (pp. 109-110). Tot în legătură cu Ucraina, Basciani ridică o problemă și mai rar abordată. Prin mărturiile refugiaților care reușeau să treacă Nistrul, prin spionii de care dispuneau, autoritățile române nu puteau să nu fie la curent cu *holdomor*-ul, adică foametea devastatoare care făcea ravagii în URSS și în Ucraina. De ce nu au informat ele opinia publică asupra acestui aspect, de ce nu au folosit acest argument în propaganda lor? Ca să nu penalizeze minoritatea română din Transnistria sau ca să nu compromită negocierile conduse de Titulescu pentru reluarea relațiilor diplomatice cu URSS și să obțină astfel recunoașterea Unirii? Acestea sînt cele două piste indicate de autor (pp. 279-280). Ne putem de asemenea întreba dacă nu cumva propaganda românească, la fel ca și cea sovietică, de altfel, avea un respect atît de redus pentru faptele concrete încît nu a crezut de cuviință să ia în considerare astfel de argumente. Și chiar dacă ar fi făcut-o, cine ar fi dat crezare unei asemenea informații? Acuzațiile de „fascist" și „agent al Siguranței" proferate de presa comunistă internațională împotriva lui Panait Istrati, în urma denunțării nedreptăților perpetuate în URSS, ne permit să ne facem o idee asupra situației din acele timpuri.

***Nicolas Trifon** este istoric. Împreună cu Matei Cazacu, este autorul cărții* Republica Moldova, un stat în căutarea națiunii *(Editura Cartier, 2017).*

PUBLICITATE

Adrian BENEA

Radicalii chic

Uneori, ca să ajungi la niște concluzii rezonabile, ești nevoit să faci *tabula rasa* și, imediat ce scapi de presiunea ideilor cu care te hrănesc alții, realitatea se limpezește. E ca și cum ai privi prea mult timp prin acea lunetă caleidoscopică ce ne fascina în copilărie și apoi, îndepărtînd-o de la ochi, ai realiza că totul nu a fost decît o iluzie.

Nimeni nu este scutit de asemenea momente de luciditate care se manifestă, în general, la sfîrșitul unui episod din viață, al unei relații, al unei cariere.

În ceea ce mă privește, am avut partea mea de astfel de revelații, ultima chiar recent, după ce am renunțat să citesc ziarele vreme de vreo cîteva luni. Vă mai amintiți episodul acela din *Friends* în care două dintre personaje, după o ședință-maraton de vizionat filme porno, aveau greutăți să se readapteze la cotidian, căci în lumea reală fata care livrează pizza nu se grăbește să se dezbrace imediat ce trece pragul clientului? Cam așa m-am simțit și eu la începutul curei de dezintoxicare mediatică.

M-am trezit, dintr-odată, într-o lume magică în care fiecare își vede de treaba lui, pînă și acei activiști înrăiți, încarnarea virtuții, care patrulează pe rețelele sociale împărțind Lumina, Adevărul și Viața. Căci, în lumea reală, toți oamenii, absolut toți, au propriile probleme concrete și nu au nici un chef să înghită teorii despre cele imaginare.

Probabil că nu este o surpriză pentru nimeni faptul că presa occidentală *mainstream* înclină, într-o proporție covîrșitoare, înspre stînga. Și tot așa, nu este nici o surpriză pentru nimeni faptul că mai toată inteligheția lumii se manifestă în paginile acestor publicații. Ziariștii și colaboratorii sînt *smart*, incisivi, articulați. În comparație, un ziar conservator îți lasă impresia unei fițuici studențești cu circulație limitată, scrisă de amatori a căror singură calitate este aceea de a fi alfabetizați. Sînt plictisitori, lipsiți de fantezie și de simțul umorului.

Dar ca mai mereu în viață, pericolul se ascunde exact acolo unde te aștepți mai puțin. Căci tristul adevăr este că oamenii cu adevărat inteligenți cad cel mai ușor pradă unor erori de gîndire comune. Pentru că sînt conștienți de superioritatea lor intelectuală, ajung să își exagereze expertiza în domeniul politicii și al problemelor sociale. Le este greu să își imagineze că se pot înșela și, tocmai din cauza acestei aroganțe intelectuale, sfîrșesc prin a se înșela mai des decît omul mediu.

Nourddine Bellaoui, un cunoscut magician, susținea că experiența l-a învățat faptul că oamenii inteligenți sînt cel mai ușor de păcălit, căci nu privesc doar cu ochii, ci își bazează judecățile pe un set complex de construcții mentale abstracte. Cu alte cuvinte, realitatea din mintea lor este mai concretă decît experiența directă, nemijlocită. Pot aduce ca argument un număr de studii pe această temă sau aș putea vorbi despre orbirea ideologică a lui Sartre în fața dovezilor genocidului sovietic, însă experiența nemijlocită a unui iluzionist profesionist, care își cîștigă viața manipulînd publicul, mi se pare mai concludentă.

Chinezii au definit perfect elita liberală occidentală prin cuvîntul *„baizuo"*. Un termen prin care îi ridiculizează pe reprezentanții ei, descriindu-i ca pe niște umaniști ipocriți, aroganți și ignoranți care manifestă pentru pace și egalitate numai ca să își satisfacă propriile sentimente de superioritate morală. Chinezii consideră că acești oameni nu au nici cea mai vagă idee despre problemele reale, ci sînt interesați doar de propria imagine.

Personal, prefer expresia *„radical chic"*, care, deși înseamnă în esență cam același lucru, cuprinde, în definiție, un atribut subtil: moda. Pentru intelectualii liberali, este important să fie înregimentați în ideologia epocii. Să fii „radical *chic*" este astăzi la modă, exact cum în perioada interbelică era la modă să fii naționalist.

Un exemplu sugestiv despre cît de departe poate să meargă orbirea aceasta ideologică este evenimentul recent în care a fost implicată o tînără americană, Keziah Daum, care și-a ales pentru balul absolvenților o rochie cu motive tradiționale chinezești. Radicalii *chic* s-au simțit personal lezați de faptul că fata nu a ținut cont de acea aberație a politicilor identitare cunoscută sub denumirea de *„cultural appropriation"*, care, în esență, înseamnă că nici un alb nu are dreptul moral să afișeze caracteristici „exotice", aparținînd altor culturi. Evident, reciproca nu este valabilă. Cînd un asiatic, de pildă, poartă blugi, lucrul acesta se numește imperialism american. Și pentru că trăim într-o lume interconectată, știrea a ajuns rapid în China, unde reacția oamenilor a fost mai degrabă una de perplexitate: nu reușeau nicicum să priceapă care e problema. Elitele noastre liberale ar avea, prin urmare, o sarcină teribil de grea să explice unor non-occidentali tot acest artificial și bizar construct ideologic care le folosește drept ghid moral în societate.

Pe de altă parte, presiunea este enormă pentru cei care nu se conformează. Cercetătorii, profesorii, politicienii, artiștii vinovați de delict de opinie sînt demonizați, ridiculizați. Ideile lor – dacă nu întotdeauna convingătoare, măcar interesante – sînt sistematic ignorate, în schimb sînt atacați personal, li se atribuie tare de caracter ca rasismul, sexismul, homofobia, li se caută motive ascunse, li se scormonește în biografie, li se inventează istorii, li se contestă orice urmă de competență. În cazul lor, legea lui Godwin (dacă o discuție se prelungește suficient, cineva va sfîrși inevitabil prin a te compara cu Hitler) se aplică aproape fără excepție.

Întreaga presă dominantă face front comun cînd vine vorba de „disidenți". Te-ai simți tentat să crezi într-o conspirație, dacă nu ar fi evident că este vorba doar de eterna natură umană și că nu-i nimic nou sub soare, aceeași veșnică nevoie de înregimentare, aceeași teamă inconștientă de excludere, aceleași slăbiciuni și defecte care ne fac să repetăm, ciclic, istoria.

Nu-mi rămîne decît să sper că măcar o mică parte din radicalii *chic* sînt recuperabili, că într-o bună zi vor lăsa, pentru o clipă, luneta de la ochi și vor realiza că trăiesc într-o lume complexă, fascinantă, imposibil de încadrat în șabloane, pe care aș îndrăzni să o numesc, cu voia dumneavoastră, lumea reală.

***Adrian Benea** este sociolog.*

PUBLICITATE

rfi ROMÂNIA
VOCILE LUMII
IAȘI 97.9 FM

Joi 31 mai
vino să participi la emisiunile RFI România
din zona pietonală
de pe B-dul Ștefan cel Mare și Sfânt
Emisiuni cu public – intrarea liberă

OVIDIU NAHOI
DECRIPTAJ
14h00

IAȘII LA CENTENAR –
DE LA CAPITALĂ
DE RĂZBOI
LA ROMÂNIA EUROPEANĂ

Disponibil pe rfi.ro
și LIVE

Parteneri:
FIE FESTIVALUL INTERNAȚIONAL AL EDUCAȚIEI 2018

Parteneri media:
Ziarul de Iași
IAȘI FUN

Ediția de colecție „Adevărul" se distribuie numai la punctele de presă

adevărul
oferă cititorilor săi
marți, 29 mai 2018
EDIȚIE DE COLECȚIE
VEȘTI DE PE FRONT
după intrarea României
în Primul Război Mondial

Adevĕrul
Înaintăm la Vatra Dornei și în munții Călimanului
În Dobrogea continuă retragerea inamicului
LA BAIONETĂ!
Cantina „Adevĕrului" pentru familiile mobilizaților
LUMINA!
– Vom avea mai multă lumină –
Germanii au dat o contra-ofensivă disperată pe Somme

PREȚ SPECIAL
ziar + ediție de colecție:
3,49 lei

ziarul „Adevĕrul" din
11 septembrie 1916
reprodus integral
Se distribuie numai cu adevărul

Un „caz Skripal“ de acum 40 de ani

– interviu cu Dorian GALBINSKI –

Cazul Skripal îi redeșteaptă unui fost redactor la BBC România amintiri de acum 40 de ani, din timpul Războiului Rece. Atunci era asasinat la Londra, cu o umbrelă otrăvită, jurnalistul bulgar Gheorghi Markov.

În Marea Britanie și-au găsit sfîrșitul în condiții neelucidate mai mulți disidenți din estul Europei, fie că vorbim de cei de astăzi, fie că ne referim la cei de dinainte de 1989. Dar dacă Serghei Skripal, agentul dublu atacat la Salisbury la începutul lui martie, a scăpat dintr-un astfel de atac (și recent, potrivit britanicilor, a fost externat din spital), alții nu au fost la fel de norocoși. Și-i putem aminti aici pe un alt agent rus, Alexandr Litvinenko, sau pe magnatul Boris Berezovski. Un caz celebru la vremea lui a fost cel al lui Gheorghi Markov, un jurnalist la secția bulgară a BBC World Service, otrăvit cu ricină pe stradă, cu ajutorul unei umbrele special modificate. Martor al acelor zile din 1978, cînd cazul Markov făcea furori la Londra precum astăzi cazul Skripal, ***Dorian Galbinski*** *își amintește cum a fost receptată la Bush House, sediul BBC World Service, vestea atacării unui coleg din secția bulgară. Dorian Galor, cum îl știu ascultătorii din România după numele de microfon, spune că și atunci, dar și acum, „semnătura“ de pe cele două atacuri îi pare aceeași* ***(I. I.)***

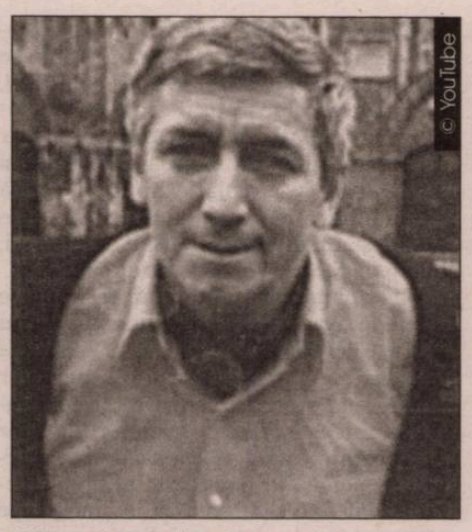

Gheorghi Markov la Londra, anii '70

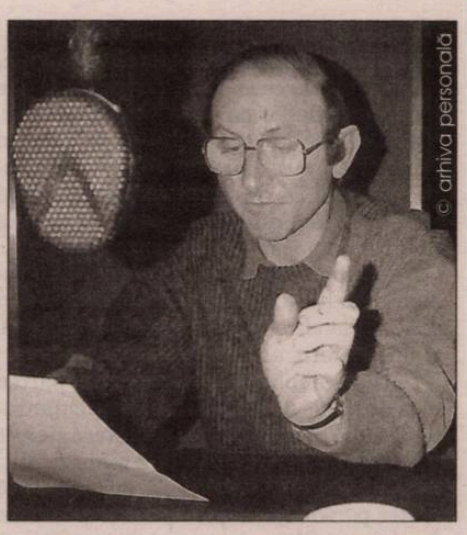

Dorian Galbinski prezentînd știrile la microfonul BBC, 1986

Vreau să pornesc de la ce îmi spuneați, că redacțiile în limbile română și bulgară erau vecine.

Da, erau ambele la etajul 5 în aripa sud-estică a clădirii Bush House din centrul Londrei în care pe atunci își avea sediul BBC World Service. Birourile noastre erau alăturate. Gheorghi Markov a venit la BBC prin 1972, adică la doi ani după ce am ajuns eu acolo. Era un tip înalt, nu foarte volubil, chiar aș spune că destul de retras.

Vă întîlneați ocazional, prin redacții sau prin clădire?

Ne întîlneam și prin clădire, pe holuri, dar dacă era vreo problemă, ceva care se întîmpla în Bulgaria, intram la ei în birou și îi întrebam. Sau invers, dacă era nevoie, veneau ei la noi. Aveam relații colegiale foarte bune.

Vă știați deci de aproximativ șase ani cînd s-a întîmplat, în septembrie 1978, atacul cu umbrela otrăvită.

O, sigur că da! Îl știam foarte bine, ne întîlneam aproape zilnic. Ori pe coridor, ori veneam la el în birou, ori ne întîlneam jos la cantină, se mai întîmpla să mîncăm împreună.

Și ce spunea? Cum era ca om? Markov era și scriitor, și un analist politic al actualității de atunci din Bulgaria.

Culmea este că noi nu știam multe despre el, abia după ce a fost asasinat am aflat o mulțime de lucruri. Știam că a scris în Bulgaria, că a publicat cărți, că era cunoscut, dar de exemplu noi nu am știut că el transmitea și pentru Europa Liberă acele analize acide privind regimul Todor Jivkov. Noi semnaserăm un acord cu BBC-ul că nu putem scrie sau vorbi la alte posturi de radio decît cu aprobarea expresă a BBC-ului, or' BBC-ul – atunci și nu numai atunci – nu a făcut o presă de genul atacării directe a liderilor comuniști, mai ales personal, cum a făcut Markov. Am fost foarte mirat că el a primit permisiunea să lucreze și pentru Europa Liberă.

În '78, pe 7 septembrie, cînd el a fost înțepat cu umbrela otrăvită, erau deci șanse să fiți de serviciu amîndoi.

Păi, da, chiar așa a fost. În acea seară, după program, eram cu băieții, cu cîțiva colegi în clubul BBC-ului, beam o bere, cînd a apărut un prieten de-al lui Markov, care lucra și el în secția bulgară. Bine, prieten… poate e cam mult spus, era un mare admirator al lui Markov, era codița lui… îl adora. Bulgarul acesta făcuse cu mulți ani înainte o călătorie în Australia și acolo și-a pierdut piciorul într-un accident stupid. Menționez episodul pentru că a primit o mulțime de despăgubiri pe care el le bea, în fiecare seară era la club. Ca și în seara respectivă, de 7 septembrie, cînd a apărut transfigurat – nu o să îi uit niciodată fața –, s-a așezat la masa noastră și ne-a spus că „au încercat să îl asasineze pe Markov“.

Întîmplarea cu Markov a avut loc în felul următor: el venea spre serviciu și aștepta autobuzul în stație, a fost înțepat, iar odată ajuns la birou a început să se simtă rău.

Da, de la serviciu a fost dus la spital. Iar colegul acesta al lui, după ce Markov a fost dus la spital, a venit jos la club să ne spună. Adică nu să ne spună nouă, să spună cuiva și întîmplarea a făcut că ne-a găsit pe noi.

Exista deja suspiciunea de tentativă de asasinat?

Da, Markov, cînd a ajuns la BBC, a văzut că nu îi trece durerea de la înțepătură, s-a uitat, a văzut o mică umflătură și i-a spus lui: „Cred că am fost otrăvit“. Și asta ne-a comunicat și el în aceeași seară, că Markov rîdea că a fost o încercare nereușită de asasinare. Sincer, inițial nu l-am crezut, mai ales că avea reputația că bea destul de mult, am zis că halucinează, că iarăși era beat.

Dar Markov era deja în drum spre spital.

Era deja dus, dar noi nu știam. A doua zi ne-am lămurit… că exista suspiciunea că fusese victima unei tentative de lichidare. Culmea este că, la cîteva zile după aceea, buletinul de seară de la BBC a început cu știrea că un al doilea membru al secției bulgare a fost găsit mort în locuința sa. Era vorba de un tînăr sub 30 de ani care, într-adevăr, a fost găsit mort în josul scărilor din casă, dar se pare că a fost un accident. De această dată noi nu am mai crezut că a fost un accident, eram convinși că și el a fost asasinat. Dar pînă la urmă s-a dovedit că a fost un accident.

Și ce s-a întîmplat apoi? Ce se discuta a doua zi despre cazul Markov?

Nu s-au spus prea multe, toată lumea se întreba cum a fost posibil ca el să transmită și pentru Europa Liberă, acesta era principalul subiect.

Dar după trei zile el a încetat din viață, adică nu au putut să îl salveze. A fost luată atunci în considerare ipoteza asasinatului?

Da, bineînțeles, pentru că în Marea Britanie orice moarte neexplicată sau inexplicabilă trebuie să fie discutată în fața unui așa-numit *„coroner“* (medic legist – *n.n.*), care face un fel de anchetă și la urmă dă un verdict. Cîteodată verdictul este „deschis“, numit și *„open verdict“*, pentru că nu sînt dovezi în nici o direcție. Nu mai țin minte ce verdict s-a dat în cazul lui, cred că s-a dat un verdict în sensul de omucidere cu autori necunoscuți. Bine, bănuieli existau că autorul a fost serviciul secret bulgar pentru că Markov, în tinerețe și în primii ani ai maturității lui, era foarte cunoscut în Bulgaria, era scriitor, dramaturg, făcuse parte din elita bulgară. Cunoștea pe toată lumea, le cunoștea multora secretele și se spune că începuse să le transmită la radio. Se spune că a fost avertizat să se oprească, dar el, fiind un disident neîmpăcat al regimului, a continuat. La un moment dat, nu știu dacă nu era chiar un intim al lui Jivkov, însă e destul de sigur că Jivkov ar fi vrut tare mult să îl aibă în anturajul lui.

Apropo de Jivkov, s-a făcut o legătură între moartea lui Markov și faptul că liderul comunist bulgar semnase un decret prin care autoriza serviciile secrete bulgare să acționeze, citez: „prin orice mijloace pentru a-i reduce la tăcere pe opozanții regimului“, un decret din '77, așadar cu un an înainte de atacul de la Londra.

Da, în orice caz, ce pot spune este că asasinatul ne-a pus pe gînduri, ne-am gîndit că dacă au început cu chestii din astea, mai ales că au fost și cazurile de la Europa Liberă, după bătaia pe care a mîncat-o Monica Lovinescu la Paris în anul precedent, deci începuseră să devină din ce în ce mai agresivi împotriva noastră.

Și cum era atmosfera în redacție în aceste condiții?

A fost o atmosferă foarte, foarte sumbră. Se spune că mulți șefi de secții est-europene încetaseră să mai mănînce la cantina BBC-ului, că își aduceau de acasă sandvișuri ca să fie siguri că nu vor fi otrăviți. Mă rog, nu știu dacă e adevărat sau nu, dar știu că dintr-odată parcă deveniserăm puțin mai atenți.

Regulile de pază și de acces în clădire s-au schimbat?

În perioada respectivă, în Londra și în Marea Britanie în general era foarte prezent și terorismul irlandez. Măsurile de securitate care s-au luat la Bush House și la celelalte clădiri ale BBC-ului nu știu dacă erau atît împotriva unor potențiali asasini, cît împotriva terorismului irlandez. Noi obișnuiam să ne parcăm mașinile în curtea unei clădiri vecine de vizavi, dar apoi nu am mai putut să parcăm acolo. Apoi au intervenit legitimațiile de intrare în clădirea BBC-ului, au început să fie încuiate studiourile. Securitatea s-a înăsprit după asasinarea lui Markov, bănuiesc că atacul asupra lui a jucat un rol, dar schimbările s-au făcut în așa fel încît să nu sperie pe nimeni.

Dar în interiorul redacției BBC în limba română s-a discutat despre cazul Markov?

Da, s-a discutat mult și oricum ne-a afectat pe toți. Mulți au sperat, mai ales serviciile britanice, mai ales după '89, odată cu prăbușirea comunismului, că se va afla cine a dat ordinul asasinării lui Markov… Nu s-a aflat. S-au făcut tot felul de speculații, au fost tot felul de zvonuri, dar în general e greu să afli cine poartă responsabilitatea finală a deciziei asasinării lui. Și, pînă la urmă, versiunea care a rămas în mintea oamenilor este că a fost asasinat de un agent al serviciilor secrete bulgare care a cerut ajutorul Uniunii Sovietice pentru otrava folosită și pentru umbrela modificată, și așa mai departe.

Da, a fost vorba de ricină. Rămîne cazul Markov cel mai grav incident în care a fost implicat un membru al unei redacții BBC World Service în timpul Războiului Rece?

Da, cu siguranță, pentru că el a fost ținta unui atac al serviciilor secrete ale unui stat comunist. Și noi am făcut o paralelă mai tîrziu, cînd a fost asasinat Litvinenko, chiar și acum, recent, cu Skripal. Toți acești oameni puteau fi asasinați de serviciile secrete (sovietice, bulgare sau oricare ar fi ele) în liniște. Ori un accident de mașină, ori un jaf pe stradă, se puteau face ușor înscenări. Nu era nevoie de atîta publicitate pentru că era clar că o umbrelă modificată și o otravă care nu se găsea în farmacii nu pot veni decît de la un serviciu secret. Cu alte cuvinte, a fost un mesaj foarte clar transmis și celorlalți disidenți: „Fiți atenți, uite ce se poate întîmpla dacă nu vă potoliți“. Și am făcut o comparație cu ce i s-a întîmplat lui Litvinenko, care a fost și el otrăvit, cu plutoniu, și cu ce i s-a întîmplat mai recent lui Skripal, cu otrava foarte sofisticată, care nu poate fi făcută decît într-un laborator.

Elementul comun fiind că toate aceste atacuri erau purtătoare ale mesajului „Iată, aici e clar semnătura noastră, noi sîntem“.

Exact, „Nu puteți dovedi nimic, dar e clar că noi sîntem, așa că aveți grijă“. Astfel că și acum 40 de ani și acum 40 de zile, să zic așa, nu știu cît e exact de la cazul Skripal, am avut impresia că avem de-a face cu același tip de mesaj.

a consemnat Ionuț IAMANDI

Elena STANCU

„Acolo e o junglă“

Un grup de tineri deținuți care nu sînt nici șmecheri, nici puternici învață să supraviețuiască într-un penitenciar românesc.

Bogdan îți sare în ochi atunci cînd îl vezi printre ceilalți deținuți de la Penitenciarul Bacău: poartă mereu cămașă, pantaloni de stofă și pantofi eleganți, își alege cuvintele cu grijă și folosește expresii prețioase. În penitenciarele din România întîlnești de obicei oameni săraci, fără educație, care au fost condamnați din copilărie la o viață grea. Așa că te întrebi ce caută aici un tînăr care arată ca un olimpic național la matematică.

A început să consume droguri și etnobotanice la 14 ani, iar la scurt timp după aceea, Bogdan s-a apucat și de trafic. „Vindeam mai mult ca să-mi susțin consumul de drog, vindeam la stradă, adică vindeam plic cu plic“, povestește el. A fost prins de poliție și, pentru că era la prima abatere, a primit o condamnare cu suspendare. S-a potolit o perioadă și a început să învețe – era elev la Liceul de Informatică „Tiberiu Popoviciu“ din Cluj-Napoca.

Nu a durat mult pînă cînd Bogdan a început din nou să consume droguri, a rămas în urmă cu școala și s-a transferat la alt liceu. Locuia cu mama lui, care e psiholog și care încerca să-l ajute să renunțe la droguri și la prietenii care-l țineau în mediul acela. Dar cînd a împlinit 18 ani, Bogdan s-a mutat la tatăl lui – părinții lui sînt despărțiți –, unde a avut mai multă libertate. A început din nou să vîndă droguri, de data asta în cantități mai mari, și a încercat să mituiască un angajat de la poșta vamală.

A primit o condamnare de trei ani și două luni pentru dare de mită și trafic de droguri, de data asta cu executare. Avea 19 ani cînd a fost închis și era în clasa a XII-a. „Am avut un șoc cînd am ajuns în penitenciar“, povestește Bogdan. „La Gherla erau 21 sau 22 de persoane într-o cameră, îmi era frică, nu știam cum să procedez, nu știam cum sînt privit, nu știam ce intenții au cei din jur.“ Un deținut considerat periculos „l-a scos la interval“, adică l-a invitat să se bată. „Eu l-am refuzat, a scos o rangă – o botă – de sub saltea, m-am prins de grilaj și l-am împins cu piciorul ca să dea bota jos.“ Conflictul s-a încheiat după ce Bogdan a bătut în ușa camerei și a venit gardianul.

Colegul lui „voia să tragă foloase de pe el“, crede Bogdan. Deținuții nu au voie cu bani în penitenciar, dar au un card cu care pot suna acasă și cu care pot face cumpărături de la magazinul din incinta închisorii. Deținuții se împart în două categorii: „căutații“, care sînt vizitați de rude și care primesc pachete și bani pe card, și „necăutații“, care nu au bani de țigări și care prestează diverse servicii în schimbul acestora – fac curățenie, oferă protecție sau sex. Țigările reprezintă un fel de monedă în penitenciar: tinerii joacă poker pe țigări, cumpără haine sau servicii cu țigări.

„M-a dezavantajat că se vede că sînt educat și căutat“, spune Bogdan. „Mulți se deschid în fața ta ca să te deschizi și tu în fața lor și folosesc acest lucru ulterior în scopuri murdare: să facă glume, să te terorizeze sau să obțină anumite foloase. Și de aceea aici trebuie să stai în mare parte precaut.“

A durat cîteva luni pînă s-a obișnuit cu viața din penitenciar. „Cînd cineva spune o vorbă mă gîndesc de două-trei ori de ce a spus-o, cum să-i răspund, dacă-l deranjează, ce persoane sînt în jur, încerc să mă gîndesc în o mie de părți în momentul în care vorbesc cu cineva.“ La închisoare a învățat să lase de la el și să renunțe la orgolii, dar cel mai greu i-a fost cu muzica, pentru că ceilalți ascultă manele și lui îi place muzica clasică. „Divergențele din camera mea vin din nivelurile diferite de educație.“

Bogdan vorbește corect, cu „pe care“ și cu toate acordurile la locul lor, deși se plînge că face greșeli gramaticale de cînd e aici. „La o vizită, niște prieteni chiar m-au corectat de cîteva ori și m-am dus în cameră și m-am gîndit că m-am schimbat eu în rău în loc să-i schimb pe ceilalți în bine.“ Face clasa a XII-a la fără frecvență și e printre puținii tineri de la Penitenciarul Bacău care au mai mult de opt clase. Bogdan are cărți și manuale din care învață, iar profesorii vin de cîteva ori pe semestru și îi dau teste – doar vreo douăzeci dintre tinerii de la Penitenciarul Gherla sînt la liceu. Caietele lui nu rezistă niciodată prea mult, pentru că se transformă repede în cereri către șeful de secție, în scrisori și în „ecsive“ (mesaje între deținuți).

„Mă gîndeam: «Ăsta ne poate omorî în orice clipă».“

În închisoare, domină cel care e puternic fizic și Carmen Sîrbu, profesoara de muzică de la Penitenciarul Bacău, îi deplînge pe băieții mai slabi. „Aici sînt într-o junglă, fiecare cu personalitatea lui, cu răutățile lui, cu orgoliul lui, cu angoasele lui. Se răzbună cînd pe ăla, cînd pe ăla. Acum patru ani, cînd am început [să predau la penitenciar], era un tînăr care avea, așa, un hău de spaimă în priviri. Și am plîns gîndindu-mă la el în ce junglă intră. Pe urmă a fost mutat în alt penitenciar, dar eu nu pot să uit cum arăta: era pierdut și înspăimîntat.“

Coordonatoarea școlii de la Penitenciarul Bacău, Ana-Maria Panaitescu, spune că tinerii deținuți trăiesc permanent într-o stare de tensiune. „Să aflu că un elev foarte bun de-al nostru va fi mutat pe maximă [siguranță]: a făcut niște lucruri rele. Ei acolo au foarte multe provocări și nu mai ține de tine, ca om, cum ai fost crescut; depinde de nervii tăi, de modul în care reziști. Acolo e o junglă, o junglă făcută de ei.“

După ce se va elibera, Bogdan o să-și dea bacalaureatul și o să se pregătească pentru admiterea la Facultatea de Drept din Cluj. Nu mai poate fi judecător sau procuror, așa cum visa cînd era mic, pentru că acum are cazier, dar și-ar dori să fie avocat. În penitenciar are timp să-și facă planuri: o să învețe, o să meargă la cursuri de dezvoltare personală, o să se apuce de dansuri și de cîntat. „Am avut prea mult timp liber în care doar am pierdut vremea și acum mă gîndesc că o să-mi ocup tot timpul, absolut tot timpul, într-un mod productiv.“

Clădirea în care sînt cazați tinerii de la Penitenciarul Bacău a fost renovată recent cu fonduri norvegiene și respectă toate standardele în vigoare. Deținuții stau cîte opt în cameră, nu cîte 15-20, cum stăteau înainte, și au suficient spațiu de mișcare. La Bacău sînt închiși aproximativ 180 de tineri de la regimurile deschis și semideschis. În România, există patru regimuri de detenție – maximă siguranță, închis, semideschis și deschis –, iar băieții între 18 și 21 de ani, cărora li se spune „bidivii“ în argoul de penitenciar, sînt separați de adulți.

Conflictele apar mai rar dacă deținuții nu stau înghesuiți: nu se mai lovesc unul de altul atunci cînd merg pînă la baie, se pot retrage dacă apar tensiuni și camera nu miroase a mîncare, pentru că există o sală de mese. Camerele de la Secția pentru tineri a Penitenciarului Bacău au televizoare, radiouri, scaune și noptiere, spre deosebire de alte penitenciare unde camerele de 12 persoane au un singur scaun, deținuții își țin lucrurile sub pat și televizorul și-l aduc de acasă. Tinerii au sală de sport și curți pentru plimbare proaspăt renovate, saltele de calitate și apă caldă fără întrerupere.

„Faptul că ei au parte de condiții mai bune îi umanizează“, spune psihologul penitenciarului, Mădălina Mătăsaru. „Eu pot să fac o comparație cu ce a fost în 2000, cînd erau camere cu 100 de persoane, toate diferite, și clar nu era așa cum ar fi trebuit să fie.“ În afară de condiții mai bune, tinerii de la Penitenciarul Bacău participă la activități, iar asta îi ajută să le treacă timpul mai ușor: cursurile de ping-pong și de limbi străine, concursurile de skanderbeg și de abdomene, programul de consiliere cu preotul și vizitele în comunitate rup monotonia detenției.

„Eu sînt foarte mulțumit că ne scot la activități“, spune Bogdan. Viața de la Penitenciarul Bacău nu e ușoară pentru el, așa că se bucură de fiecare dată cînd are ocazia să iasă din cameră. În închisoare, certurile izbucnesc din nimicuri: Bogdan s-a certat cu un coleg pentru că a vrut să suprapună două noptiere și să schimbe locul televizorului, iar acesta n-a fost de acord. „De cînd sînt aici, am devenit un negociator mai bun și am cîștigat inteligență emoțională. Înainte, nu puteam să mă uit în ochii unei persoane mai puternice ca mine și să-i spun ceea ce cred, mă panicam. Și degeaba ai un IQ mare, dacă inteligența emoțională e zero. Acesta e cel mai benefic lucru pe care l-am deprins de aici, din penitenciar.“

Lîngă camera lui Bogdan e „camera de munci“, unde stau tinerii care n-au rapoarte negative și care lucrează. Cele cîteva locuri de muncă din penitenciar – frizer, bucătar, servit masa, curățenie – sînt rîvnite de mulți deținuți, pentru că aceștia primesc cîte șapte zile cîștig la fiecare lună.

Camera de opt persoane în care stau Sergiu, 19 ani, Andrei, 19, Chiril, 20, și Emi, 19, te duce cu gîndul la un cămin studențesc. Este 12 decembrie și tinerii au decorat încăperea cu globuri, beteală și instalații pe care le-au primit de la familiile lor, iar la intrare, pe o noptieră, au împodobit un brad mic de plastic. Pe pereți au lipit postere și pagini cu reclame din reviste, iar înăuntru e ordine și aerisit. Majoritatea băieților de aici erau la liceu sau la facultate cînd au fost închiși și faptul că împart aceeași cameră îi face să se simtă mai protejați – între ei nu există certuri, șmecherii și jocuri de putere.

Sergiu și Andrei sînt amîndoi din Brașov și sînt închiși pentru aceeași faptă. Sergiu era în clasa a XII-a și abia împlinise 18 ani cînd a rămas singur acasă și l-a invitat la el pe Andrei, care a venit cu o fată. Au băut alcool, fata s-a îmbătat și ei au profitat. Pentru că „victima nu putea să-și expună acordul sau dezacordul“ au fost condamnați pentru viol. Nici lor nu le vine să creadă ce-au făcut.

Sergiu era un băiat obișnuit înainte ca viața lui să se întrerupă: se pregătea pentru examenul de bacalaureat și, în timpul liber, făcea scrimă. „Mi-au zis că am dreptul să-i anunț [pe părinți] și cînd le-am zis ce s-a-ntîmplat, mama a început să plîngă; nu-i venea să creadă, mai ales că mă știa liniștit, nu să am probleme cu poliția“, spune el. „Nici mie nu mi-a venit să cred cînd m-am văzut acolo, arestat. Și pentru viol!“

„Primele zile au fost infernale“, spune Sergiu. „Eram obișnuit să mă plimb de colo-colo, nu să mă văd închis într-o cameră mică. Și nu puteam să vorbesc cu părinții, atunci a fost greu, că nici nu știau ce-i acolo, nici eu nu știam. A trebuit să aștept cîteva zile să vină la vizită și să-mi lase un card de pe care să sun. Mama a fost distrusă.“

„Pînă să ajung aici, la Bacău, nu mă puteam obișnui“, povestește Sergiu. „Mi-a fost teamă, mă așteptam să fiu bătut, chinuit. Mai ales cînd te văd mai liniștit și că nu vrei să-ți faci probleme, așa te iau de prost. Am avut probleme, dar au trecut, s-au rezolvat… să mă înjure, să mă ia la bătaie, m-am apărat cum am putut. Am mai lăsat de la mine, m-am mutat din cameră cînd a fost nevoie. Acum e bine, că sînt în camera de munci; aici e liniște, înțelegere, fiecare își vede de treaba lui ca să plece mai repede acasă.“

Andrei e frizer, iar Sergiu, Chiril și Emi lucrează la servirea mesei – aduc mîncarea, o pun în farfurii, strîng vasele și fac curățenie. Ei mănîncă ce primesc de acasă și ce-și cumpără de la magazin, pentru că, spun tinerii, mîncarea de la Penitenciarul Bacău e foarte proastă și mulți o refuză. La ei în cameră, alimentele și țigările se împart și fiecare contribuie cu ce are, așa că nu există motive de ceartă.

Andrei nu arată de 19 ani – e subțire și mic de statură și nu i-ai da mai mult de 15-16 ani. Problemele lui au început de cînd a abandonat școala în clasa a VIII-a; pleca de-acasă dimineața și o mințea pe mama lui că merge la ore. În timpul arestului preventiv, la Brașov, Andrei a avut o depresie și psihologul i-a dat diazepam. „Trebuia să stau cu tot felul de oameni pe care nu-i cunosc lîngă mine, să accept să port o discuție cu ei, să accept să mănînc la masă cu ei, să le accept poveștile, să le accept tentele lor de șmecherie. Nu-mi venea să cred că sînt într-un asemenea mediu.“

În Brașov, a stat în cameră cu un tînăr care era acuzat de omor deosebit de grav și care fusese urmărit internațional – în timpul arestului preventiv, cînd nu sînt condamnați încă, tinerii nu pot fi separați pe regimuri de detenție. „Îmi era frică să dorm noaptea, mă uitam așa la patul lui. Mă gîndeam: «Ăsta ne poate omorî în orice clipă». Omul era liniștit, tot zicea că e nevinovat, deși ne dădea detalii. Da' am zis ca el de frică să nu ne ia și pe noi.“

Prima regulă învățată în penitenciar a fost să nu refuze „intervalul“. „Dacă te scoate cineva să te bați cu el să nu-l refuzi, pentru că atunci ești luat de fraier. Pe Codlea am aplicat regula asta, n-am refuzat să mă bat cu nimeni, dar cînd am ajuns pe Bacău, mi-am dat seama că aici sînt rapoartele. A fost de-ajuns să refuz să mă bat cu unul și dup-aia toți să se bată cu mine – ca să demonstreze că e mai șmecher ca tine, aici trebuie să fii văzut ca un șmecher.“

Camera pe care o împarte cu Chiril, Emi și Sergiu e o oază de liniște și spune c-a avut noroc să nimerească aici. Andrei, care e pasionat de istorie, le povestește celorlalți ce știe despre România, Emi le spune ce făcea în Arad cînd era liber și Sergiu, care a lucrat o vară ca barman, le descrie cum se fac cocteilurile. Seara se uită la un film sau citesc cărți pe care le iau de la bibliotecă.

Dar Andrei nu poate uita nici o clipă că află într-un penitenciar. „Nici acum nu m-am obișnuit cu ideea că sînt aici“, spune el. „Un om probabil că nu-i normal dacă se obișnuiește cu ideea că e închis. Eu am o speranță în orice că poate plec. Eu încă cred că e un vis că sînt aici, dar nu-i un vis.“

*Renovarea Penitenciarului pentru tineri Bacău a fost finanțată prin granturile SEE și norvegiene 2009-2014, în cadrul programului Servicii corecționale, inclusiv sancțiuni non-privative de libertate. Echipa Teleleu, jurnalista **Elena Stancu** și fotograful **Cosmin Bumbuț**, documentează o parte dintre proiectele sprijinite de Norvegia, Islanda și Liechtenstein.*

Cu ochii-n 3,14

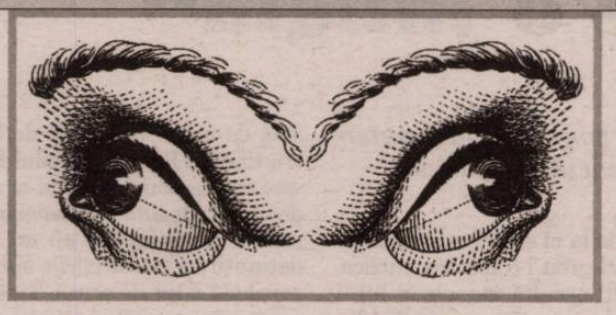

OPREȘTE-TE, AI GRIJĂ CĂ STRUCTURA GENETICĂ A ÎNGERILOR, SUPUSĂ UNOR TEMPERATURI ÎNALTE, ÎȚI ZÎMBEȘTE ELOCVENT!

■ La colțul pieței, aproape de bibliotecă, cerșetorul strigă: „Oprește-te, ai grijă că vine mașina!“ unui motan alb-tărcat. Motanul n-ascultă, traversează și se face ghem la picioarele omului. (**C. Ș.**)

■ Știre de pe un site destinat celor mai credincioși dintre români: „Testele genetice făcute în laboratoarele Vaticanului asupra scheletului de înger descoperit în solul înghețat al Siberiei confirmă fără nici o urmă de îndoială că românii sînt urmașii direcți ai îngerilor, avînd structura genetică cea mai apropiată de a acestora. Cauza morții îngerului, care s-ar părea c-a trăit acum aproximativ 14.000 de ani, pare să fi fost o leziune craniană suferită probabil de înger în urma ciocnirii accidentale de o stîncă în timp ce zbura. Puse cap la cap, împreună cu testele făcute asupra scheletului de înger găsit acum 12 ani pe Everest, analizele au putut reconstitui cu mare precizie structura genetică a îngerilor divini. Comparînd aceasta structură cu cea a diferitelor popoare, savanții Vaticanului au observat plini de uimire că structura genetică a îngerilor este aproape similară cu cea a populației care a trăit acum multe mii de ani pe teritoriul actual al României. Analizele urmează a fi publicate în cîteva reviste științifice și vor stîrni probabil multe controverse, după cum recunosc înșiși oficialii Vaticanului.“ De unde se vede că nouă, românilor, Dumnezeu nu doar ne-a dat, dar ne-a și băgat în traistă. (**M. C.**)

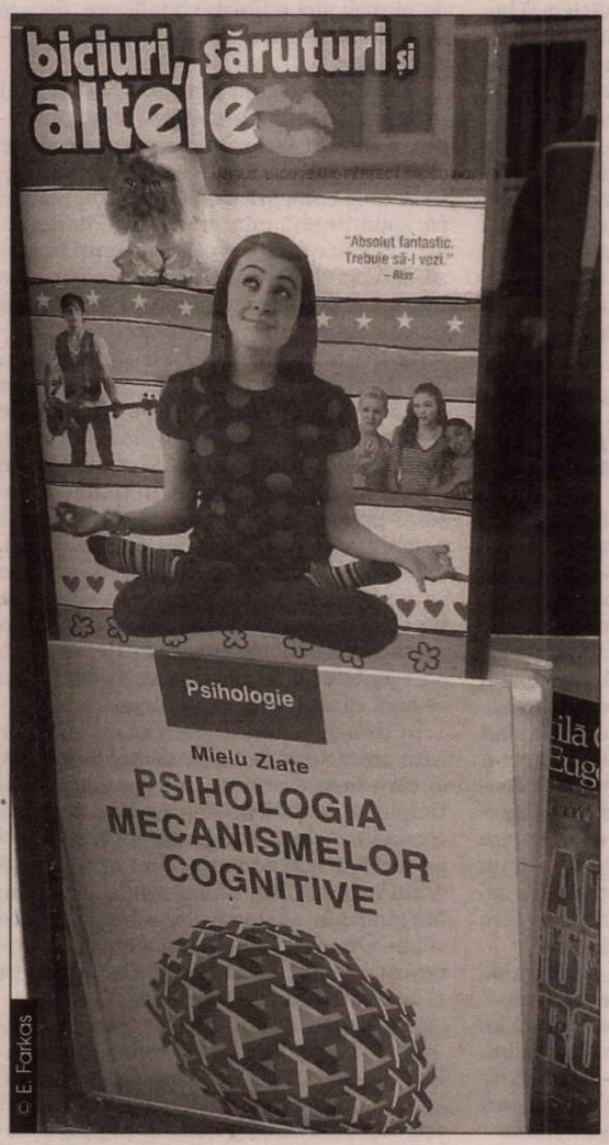

■ O companie din Elveția oferă serviciul de a transforma corpul uman al celor dragi, după moarte, într-un diamant. Cenușa obținută în urma incinerării este supusă unor temperaturi înalte, astfel obținîndu-se un diamant de 0,3-0,8 carate (în funcție de cerințele clienților), de multe ori albastru datorită compoziției chimice umane. (**C. Ș.**)

■ Sînt zile, în București, în care mai toată lumea îți zîmbește pe stradă: de la vînzătoarea de la McDonald's la trecători aleatorii, chiar și șoferi în trafic. Să mai spunem că orașul nostru e strict cenușiu… (**I. P.**)

■ „Trebuie să roadă, domnu' Dragomir, are nevoie și să roadă“ – explică elocvent, la telefonul mobil, bodyguard-ul clinicii în care mă aflu. Din cîte am înțeles, era vorba de iepurele unui presupus șef. (**M. P.**)

ÎN LIPSĂ DE ALTCEVA MAI STRÎMB, O MÎNĂ S-A APUCAT SĂ SE ÎNTOARCĂ INVERS, ÎNTR-O ȚARĂ TAMAN PE DOS

■ În lipsă de altceva mai bun de făcut, premierul Dăncilă s-a apucat să culeagă ghiocei. E și asta o meserie. Dar cum e sezonieră (meseria!), urmează, estival, căpșunele, portocalele, tomatele. Și doar la sfîrșit de tot, laurii. Din păcate! (**R. M.**)

■ Pe un coș de gunoi, un anunț lipit strîmb: „Bărbat caut jumătatea!“, plus numărul de telefon. Asta numesc eu reciclare! (**C. Ș.**)

■ Bărbații din viața mea – un el în vîrstă, către soția sa: „Nu știu, dom'le, cum sînt unii azi, că nu-i mai înțeleg. Eu mereu am zis că un bărbat, dacă oferă respect, poate să aibă și cinci amante.“ Douăzeci de metri mai încolo, un puști aleargă cu o pungă de la fast-food într-o mînă și telefonul la ureche: „Da, iubita, da, acum vin, mă grăbesc.“ (**C. Ș.**)

■ Gabriela Firea: „Dacă românii din afara granițelor văd că, deși facem școli, străzi, spitale, e permanent tensiune în societate, se vor gîndi de două ori dacă să se întoarcă.“ Radu Mazăre: „Concluzia mea personală este una singură: mă felicit că am plecat.“ (**C. Ș.**)

■ Studiile arată că bărbații însurați beau mai puțin decît burlacii, în timp ce la femei e invers. Încă un motiv pentru a milita pentru egalitatea între sexe. (**M. C.**)

■ Cea mai reușită campanie publicitară a politicii ultimilor ani ar putea să aibă acest slogan: „Fură cît poți și vei fi cîștigătorul unei vacanțe pe viață, într-o țară caldă“. (**A. M. S.**)

■ Presa sportivă de la noi citează următoarea declarație a Mariei Sharapova: „Doamne, în sfîrșit, nu mai transpir! Nu știu ce se întîmplă cu mine… Cred că așa e în momentul în care cîștigi un meci“. Știam, totuși, că legătura dintre o victorie sportivă și transpirație este taman pe dos: abia sudoarea abundentă garantează victoria. Fiind vorba de Sharapova, mă întreb dacă nu cumva această declarație este o reclamă subtilă pentru cine știe ce deodorant… (**S. V.**)

CE-O FI NAȚIONAL NOAPTEA DEVREME?

■ O inscripție pe spatele hainei unui nene: *CREATIV SECURITY*. Ce-o fi aia? (**D. S.**)

■ Conform datelor Institutului Național de Statistică, anul trecut s-au înregistrat în jur de zece milioane de vizite la muzeu. În România există aproximativ 700 de muzee. În 2018, muzeul parizian Luvru a avut tot în jur de zece milioane de vizitatori, deci cît toate muzeele românești la un loc. (**M. M.**)

■ În catedrala din centrul Cataniei, capitala Siciliei, oamenii fără adăpost pot dormi noaptea în locuri special amenajate, *în biserică*, adică unde se ține și slujba. Noaptea, podeaua catedralei este acoperită de saltele de dormit. Îmi imaginez că așa se va întîmpla și în Catedrala Mîntuirii Neamului. (**M. C.**)

■ Japonia: pentru că un tren a plecat din gară cu 25 de secunde mai devreme, conducerea și-a cerut scuze, în mod public: „Este impardonabil disconfortul pe care l-am creat călătorilor noștri“. Să nu ne mai îndoim, așadar, de existența extratereștrilor. (**S. G.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **745** ■ 31 mai – 6 iunie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Cețuri cotidiene“

pagina **3**

SELMA IUSUF

„Răul din interior“

pagina **10**

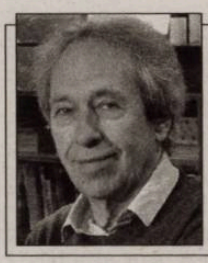

Interviu cu
PASCAL BRUCKNER

pagina **VIII**

După cincizeci de ani:

Mai ’68

« Il est interdit d’interdire. »

JEAN YANNE

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Matei FLORIAN

Compunere. La discotecă

În țara noastră sînt multe locuri frumoase, la munte, la mare, la muzeul Antipa, la țară, la discotecă. La discotecă e frumos deoarece sînt mulți oameni veseli care dansează, beau bere sau alte băuturi, fumează, vorbesc, se uită unii la alții, adică simt și ei nevoia să se distreze, pentru că în viață e frumos, dar greu și ai nevoie uneori ca să te descarci de amărăciune, oboseală, stress sau ai nevoie doar să te zbîntui un pic și să te pupi cu cineva.

De asemenea, în discotecă poți face multe cunoștințe noi. Dansezi frumos, adică te miști tare din corp, te hîțîni, cum ar veni, dai din mîini în față și în spate, te învîrți, îndoi genunchii și altele tot așa, pe urmă te așezi pe scaun, pe urmă iar dansezi frumos și iar te așezi pe scaun și, în timpul ăsta, vorbești și rîzi cît poți tu de tare, ca să te audă și celălalt cu care vorbești. E mișto melodia lu' ăștia, e marfă aici în Club A, în R 1, 2 și 3, în Salsa, în Back Stage, la Martin, în Vox ș.a.m.d., dar e naspa c-am răcit și că am cîrcei de la fotbal sau aerobică. Celălalt (dacă tu ești băiat, e fată sau viceversa) zice că da, că e bine, dar că ar putea fi și mai bine, să fie poate și un R.E.M. sau U2, că s-a plictisit numai de muzica de dans. Și că-i pare rău că ai cîrcei. La un moment dat, începe un R.E.M. sau un U2 sau altă muzică cel puțin la fel de frumoasă și atunci e un moment foarte important, trebuie să dansezi încet în cerc și să încerci să simți cît mai multe, cît de multe poți tu să simți.

Pe urmă se face tîrziu cînd se face dimineață și încep să meargă tramvaiele pe șină și metrourile pe sub pămînt și autobuzele și troleibuzele și ești obosit și ți-e foame și vrei acasă. Dar pînă se face dimineață ca să casti, ți se plimbă tot felul de luminițe prin ochi și basul din boxe îți sună prin burtă, dar mai mult prin urechi și ceilalți oameni care se învîrt cu tine pe dalele de piatră se fac albi în cap sau roși sau galbeni de la luminițe și transpiră. De obicei îți dai seama că deodorantul și parfumul au fost folosite degeaba.

Muzica este precum ploaia care vine, discoteca e ca grădina, iar omul se aseamănă cu floarea din grădină care va crește mare cînd vine ploaia. Discoteca este locul în care te duci ca să te simți bine și să uiți diferitele lucruri urîte care merită uitate. Discoteca este altceva decît băutul în singurătate sau alte obiceiuri nenormale care provin din occidentul perfid. În discotecă e mult zgomot, dar acest zgomot este plăcut. În discotecă nu cred că mama sau tata ar intra sau, dacă ar intra, n-ar sta mult.

În încheiere, pot să afirm că birjarul care să mîne în noapte, cît mai departe, nu mai e și nici Jean Moscopol nu mai e. Gică Petrescu doar mai e, așa cum o să fie el mereu: etern, nepieritor, nemuritor și veșnic.

(apărut în Dilema, nr. 321,
2 aprilie 1999)

SCRISORI DE RECOMANDARE

Dilema veche vă propune

■ Biblioteca Universității Tehnice din Iași, înființată în anul 1948 în cadrul actualei Universități „Al. Ioan Cuza". Aflată în interiorul Palatului Universității din Iași, clădire ridicată în 1860 la inițiativa domnitorului Alexandru Ioan Cuza, biblioteca are un patrimoniu de aproximativ un milion de documente de interes general sau de strictă specialitate. Construcția, situată în cartierul Copou din Iași, în care astăzi funcționează universitățile „Al. I. Cuza" și „Gheorghe Asachi", a ajuns la forma actuală, prin extindere, la mijlocul anilor 1930. Atît biblioteca, cît și aula pot fi vizitate oricînd, accesul turiștilor fiind gratuit. „Eu pot să afirm fără lipsă de modestie că aula este cea mai frumoasă din România. Le-am văzut pe toate. Biblioteca, la fel, este de o frumusețe extraordinară." – prof. univ. dr. Eugen Neculai Seghedin, prorector. (Ruxandra Mihăilă)

■ Lansat acum cîteva săptămîni, Raportul pentru București – o inițiativă a Centrului de Informare al Filialei Teritoriale București a Ordinului Arhitecților din România – este un document care, deși nu pare a fi o lectură facilă, oferă o perspectivă reală asupra problemelor urbanistice cu care se confruntă Capitala și e musai de răsfoit pentru a nu ignora problemele cu care ne confruntăm. Poate fi accesat și online, pe www.oar-bucuresti.ro (Stela Giurgeanu)

■ Dacă ați citit dosarul despre Mircea Horia Simionescu al revistei, o să înțelegeți și mai bine de ce am plecat la drum cu volumul său, *Trei oglinzi*. Cred că s-ar fi amuzat să știe că cineva îl citește într-un aeroport. (Ana Maria Sandu)

■ Am început să citesc cartea aceasta despre identitate într-o librărie și n-am mai lăsat-o din mînă. M-am regăsit în ea: *Porecla* de Jhumpa Lahiri (Editura Nemira). (Cristina Ștefan)

■ *Clubul femeilor dezlănțuite (Book Club,* Bill Holderman, 2018) – un film, de fapt, prost, dar cu o distribuție fermecătoare (Diane Keaton, Jane Fonda, Candice Bergen, Mary Steenburgen, Andy Garcia). Și cu meritul de a împinge limitele de vîrstă standard ale comediilor romantice spre 70 de ani. (Din păcate, cu prea multă și inutilă reclamă la *50 Shades of Grey.*) (Iaromira Popovici)

■ Nu ratați, la Bookfest, întîlnirea cu Iulian Ciocan și a sa *Dama de cupă*. Iulian Ciocan e un prozator mi-nu-nat care scrie puțin dar temeinic. Lansarea este vineri de la ora 17,30, la standul editurii Polirom. (Matei Martin)

■ Firma, Urma, DayDay, Lucia și alți muzicieni români vă așteaptă la festivalul Femei pe Mătăsari, în perioada 1-3 iunie, plus dezbateri despre cărțile Elenei Ferrante, o expoziție cu fotografiile Ancăi Cernoschi și multe altele. (Cristina Ștefan)

■ „Toți începem să dezvoltăm patologia Alzheimer la 40 de ani. Genetic, avem această predispoziție. Nu se pune problema *dacă* vei face Alzheimer, ci *cînd*", afirmă prof. de neuroștiință Rudolph Tanzi. În documentarul *The Future of Work and Death,* mai mulți filozofi, medici și jurnaliști își pun problema viitorului omenirii: va reuși medicina să stopeze îmbătrînirea corpului uman, sau vom recurge la tehnologie pentru a trăi veșnic? Și, în această lume din ce în ce mai automatizată, cum se va schimba piața muncii? (Cristina Ștefan)

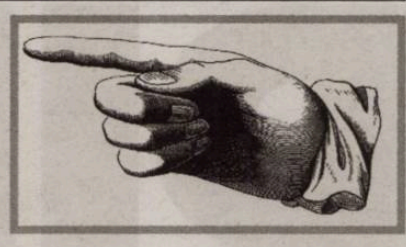

■ La „Baroque Books & Arts", adevărat arbitru al eleganței cărților, apare o antologie din lirica lui Ion Pillat, intitulată *Vinul de altădată*. Cartea, garnisită cu ilustrațiile Mariei Pillat-Brateș, este o încîntare pentru cititorul care mai are gustul limbii poetice frumoase. Poeziile, culese de Monica Pillat și Dana Vasiliu din mai multe volume ale autorului, alcătuiesc o lume în care viziuni alexandrine demne de Kavafis capătă „carnea" anotimpurilor de prin viile noastre. Nu ratați cartea – poate fi momentul de poezie al anului! (Sever Voinescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Umor**
- **Bodyguard**
- **Rural / Urban**

album dilematic Șerban Georgescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Șerban AXINTE ● Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU
Aron BIRO ● Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ
Andrei CORNEA ● Codrin Liviu CUȚITARU
Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.200
Tipărit la Tipomedia

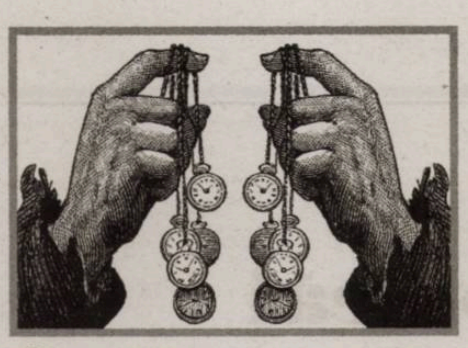

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Ceșuri cotidiene

În mod normal, loialitățile oarbe și interesele personale (legate de „carieră“ și avere) dăunează cu siguranță caracterului, dar n-ar trebui să destructureze cu totul facultățile intelectuale. Ba chiar din contră. Cel puțin așa credeam pînă de curînd. Constat însă, din ce în ce mai des, că m-am înșelat. Oameni pe care îi socoteam cît de cît inteligenți, maturi, capabili de oarecare coerență logică se dovedesc, adesea, începețoșați mintal, deîndată ce au de apărat un șef, un partid, o strategie oarecare de promovare personală. În astfel de situații, ei cad rapid sub nivelul înzestrărilor lor curente, pentru a intra în categoria nătărăilor aproape candizi. Îmi îngădui să dau două exemple, din multele pe care scena politică de la noi le oferă zilnic.

Un membru PSD, fost ministru, reactionează „înțelept“ și credincios disciplinei de partid, deîndată ce președintele Iohannis cere demisia dnei prim-ministru. Pot înțelege divergența de opinie, pot înțelege susținerea cvasi-obligatorie a unui premier desemnat de partidul din care faci parte. Ceea ce nu pot înțelege este argumentația de „începător“ a fostului ministru. Ceva de genul: „Nu se poate demite un prim-ministru așa, nitamnisam. Un prim-ministru înseamnă o întreagă rețea instituțională, o structură administrativă complexă, un întreg aparat... Prin demitere pripită, riști, deci, să provoci haos!“ Iată un mod de a argumenta la care partidul domnului cu pricina nu pare să se fi gîndit, cînd a schimbat, nitam-nisam, trei premieri într-un singur an. Decizia „din scurt“ e deci legitimă dacă e decizia șefului meu, dar iresponsabilă dacă e o propunere a șefului statului. Iată un caz în care loialitatea politică produce o stingheritoare adumbrire mintală, un soi de nebuloasă logică, cu efect opus celui scontat.

Alt caz: președintele Iohannis cere guvernului să răspundă „clar și documentat“ dacă mai au „bani pentru pensii și salarii pînă la sfârșitul anului“. Ei bine, un ministru direct implicat în afacere se grăbește să reacționeze după o logică stupefiantă: „Am căutat să văd care sînt atribuțiile președintelui României și n-am găsit nicăieri atribuția să întrebe dacă sînt bani pentru pensii și salarii. Atribuțiile dlui Iohannis sînt să asigure funcționarea instituțiilor statului.“

Nu e tare? Care va să zică, în Constituție, nu e prevăzut dreptul Președinției de a întreba cum e cu finanțele țării! Eu credeam că nu numai președintele, dar orice alt cetățean al României are dreptul să fie informat cu privire la politica economică a guvernului, mai ales dacă această politică îl atinge la buzunar. Ba bine că nu! Unde, în Constituție, e menționat *expressis verbis,* acest drept? Guvernul își vede de treaba lui, noi de nevoile noastre! Țanțoșul ministru pe care l-am citat e de părere că dl Iohannis trebuie să-și restrîngă activitatea „doar“ la asigurarea bunei funcționări a instituțiilor statului. Aha! Prin urmare a avea bani de pensii și salarii pentru cetățeni n-are legătură cu buna funcționare a instituțiilor statului! Să mai zică cineva că nu sîntem pe mîini bune! Că inteligența și constituționalitatea nu sînt confiscate definitiv de o mînă de oameni care, din fericire, ne conduc! Încep să mă întreb dacă dl Iohannis nu mai comite, în viața lui zilnică, și alte „abateri“ de la legea fundamentală a țării. De pildă: scrie undeva în Constituție că are voie să zîmbească? Sau să meargă cu bicicleta? Sau că soția domniei sale poate apărea în public cu rochii și poșete „neconforme“? Sau că poate convoca la Cotroceni vreun ministru pentru consultări? Cum adică? Păi ce, miniștrii sînt niște școlari pe care îi scoți, cînd vrei tu, la tablă?!

Nu vreau să mai dau și alte exemple. Mă tem puțin să nu fiu urecheat de o categorie de drept gînditori care înclină să privească duios, înțelegător, creștinește, greșelile demnitarilor. Mai ales cele de logică, gramatică, educație și cultură. A observa că dna Dăncilă nu se prea poate exprima omenește e, pare-se, o formă de misoginism. (Deși de comentarii „răutăcioase“ de același tip au avut parte și dnii Liviu Pop, Valentin Popa etc). Pe scurt: să-i lăsăm în pace pe guvernanți cu bombănelile noastre meschine! Să-i lăsăm să lucreze! Au multe de făcut și, slavă Domnului, se descurcă...

Un anumit coeficient de „ceață“ cerebrală ne invadează cotidian și pe canale mai „mondene“, mai puțin pretențioase, decît cele ocupate de „elitele“ politice. De pildă, în presă. Și mă voi referi, deocamdată, la nivelul cel mai de jos (dar și cel mai „popular“) al gazetăriei autohtone. Cititorul e, adesea, „prostit“, fie în mod voit, fie prin simplă inaptitudine profesională. Scopul? Creșterea, cu orice preț, a *rating*-ului. De luni de zile, văd, uimit, știri „teribile“ despre cunoscutul cuplu Andra-Măruță. Ideea generală e că ne aflăm în plină catastrofă. Andra "dă, în sfîrșit, din casă“, „Măruță e zdrobit“, „Andra îl înșală“, „Măruță o înșală“. Dacă ai slăbiciunea să dai *„click“* pe titlu (însoțit, de regulă, de o poză în lacrimi a celor doi), afli că, de fapt, totul e în regulă. Că nu s-a întîmplat nimic! „Andra pleacă din România!“ înseamnă doar că va avea un concert la Londra... Alteori se alunecă spre lugubru: „Ion Iliescu în doliu! A pierdut-o!“ Alături, o poză a fostului președinte lîngă soția sa. În realitate, e vorba despre un mesaj de condoleanțe al lui Ion Iliescu pentru Hildegard Puvak. Un mare prilej de lovituri mediatice (și o mare demonstrație de prost gust și lipsă de imaginație) sînt anunțurile funebre. Moartea unui muzician se anunță, poetic, astfel: „X s-a dus să cînte în ceruri“. În aceeași notă optimistă, ni se spune și despre balerini, regizori, poeți, că tocmai au decis să-și continue activitatea „dincolo“. Ce frumos! Ce performanță gazetărească! Ce sondaj abisal în teologia vieții de apoi!

Ceșuri sus, ceșuri jos, ceșuri în preajmă! Aud comentatori mereu întristați că am ajuns o simplă „colonie“ (a UE, a SUA, a „străinilor“ în general ș.a.m.d.). Eu unul mă simt colonizat, deocamdată, de ceșurile mioritice: cîteva turme de oi și cîțiva ciobănei...

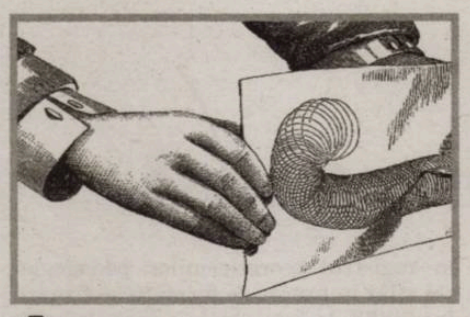

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Romulus și Remus

Într-o lume presărată prin voia diferiților zei sau – poate – a proniei unice numai cu incertitudini, nu-i de mirare că oamenii și-au dorit întotdeauna să afle care-i realitatea. „E de bine sau e de rău?“ au vrut să știe, spre a-și chivernisi viețile. Și cum există mereu profeți și oracole, lor li s-au adresat. Necazul a fost că nici profeții nu sînt mai deslușiți, sau poate că ar fi, dacă dușmanii nu s-ar amesteca și aici. Pythia vorbea în dodii – cum se știe – dar, ne spune istoricul Paul Veyne – nu o dată preoții ei erau suspectați că primeau mită de la cei mai avuți ca să aplece destinul într-o parte. Se spune de asemenea că, înaintea bătăliei de la Plateea dintre greci și perși, cînd trebuia obținut acordul zeilor printr-o cercetare a ficatului unor miei, haruspicii au fost „convinși“ să facă unele concesii de dragul elenismului și al mieilor, fiindcă zeii păreau indiferenți, dacă nu ostili, iar grămada de miei morți creștea neîncetat. Dar și profetul Isaia, care nu contenea în a profeți dezastre pentru Israel, era suspectat de înțelegere secretă cu asirienii și poate chiar era, practicînd ceea ce azi am numi „defetism“. Luînd în considerație deci incertitudinea vocilor divine, a anatomiei ficatului și probabilitatea ca pînă și sibilele și profeții să ia șpagă, mulți s-au gîndit că numai cifrele pot fi sigure. Dar sînt ele?

Ca să știe cine va da numele noii cetăți pe care o întemeiaseră, Romulus și Remus s-au apucat să numere vulturii de pe cer, în nădejdea că Jupiter le trimite semne prin aceste zburătoare consacrate. Remus, instalat pe Aventin, a văzut repede șase vulturi. Romulus, suit pe Capitoliu, a avut mai mult de așteptat, dar a văzut în schimb douăsprezece păsări. Cine să fie protejatul lui Jupiter? Cel care a văzut primul, sau cel care a văzut mai mult? Fiindcă zeii nu mai puteau fi întrebați a doua oară, dilema s-a lămurit ca între oameni: fratele și-a ucis fratele. Astfel s-a întemeiat Roma cea măreață. S-a demonstrat totodată că nici cifrele nu sînt panaceu pentru disputele noastre.

Astăzi nu mai luăm auspiciile, ci îi consultăm pe statisticieni și pe sociologi: ei au devenit profeții noștri, pentru a ne lămuri viitorul, ba chiar pentru a ne explica cum stăm cu prezentul. Și chiar, de fapt, cum stăm? Chestiunea rămîne însă la fel de încurcată ca pe timpul lui Romulus și Remus, deși nu mai numărăm vulturi, ci date din PIB: cum să citim cifrele? Dacă, de pildă, se constată că pe trimestrul I am avut creștere economică zero față de trimestrul IV din anul precedent, opoziția urlă că intrăm în recesiune. Guvernul răspunde zicînd că există în schimb creștere de peste 4% față de trimestrul I din 2017. Pe cine să crezi? Aceleași cifre se folosesc pentru a arăta fie că sîntem pe marginea prăpastiei, fie că sîntem în anticamera paradisului. Unii, de exemplu, susțin că au crescut salariile, grație „revoluției fiscale“; alții vin cu date (aceleași date) și arată că n-au crescut, sau aproape n-au crescut. Tot statisticile susțin că în ultimele luni lumea a consumat mai mult – ceea ce pare a fi susținut și de creșterile de prețuri. Peste 5% rată a inflației în aprilie, e de rău! Nici pomeneală, zic guvernamentalii, pînă la finele anului acest 5% se va micșora devenind 3%.

Întrebarea e, desigur, cum citești cifrele: direct, de-andoaselea; ce punct de plecare alegi, cum compari și cu ce, cum integrezi datele, în ce context le plasezi și așa mai departe. Veți spune că realitatea totuși nu se schimbă, fie și cînd citim cifrele în variante diferite. Nu sînt însă sigur că știu întotdeauna ce e realitatea. De exemplu, sînt convins că foarte mulți conaționali cred că lucrurile merg rău în România, ba chiar mai rău decît în alte epoci; motiv pentru care mulți se și expatriază. Asta-i realitatea pentru ei. Totuși, toate cifrele arată că niciodată în România nu s-a trăit mai bine decît în acești ani, că țara n-a fost mai sigură, mai prosperă și mai liberă. Care-i deci realitatea? Cifrele? Sau aspirațiile oamenilor? Contează mai mult comparația cu trecutul, sau cu contemporanii noștri din alte țări europene? Sau cu perspectiva viitorului? Și toate acestea, în fond, pot fi exprimate în cifre.

Ce să mai spunem de faptul că uneori „profețiile“ însele, cu sau fără cifre, ar putea schimba realitatea – ceea ce se numește *self-fulfilling prophecy.* Cînd președintele Iohannis dă de înțeles că datele statistice arată rău, ministrul de Finanțe răspunde că însuși mesajul sumbru al președintelui produce efecte economice negative pe piețe. Fie și măsurată în cifre, realitatea se schimbă după profet, și nu numai profetul după realitate. Ca să nu mai spunem că, oricum, oracolele sumbre rămîn suspecte de colaborationism cu „inamicul“. Care inamic? Asirienii, „statul paralel“? Dar nici pentru oracolele optimiste nu bag mîna în foc: dacă și de data asta Pythia a fost cumpărată?

Sigur este că și azi, ca și pe vremea lui Remus și Romulus, zeii preferă să se ascundă după cifre decît să vorbească răspicat. (A fi confuz face parte, probabil, din *job description* de divinitate.) Dar și noi stăm aproape la fel ca gemenii mitici: suit fiecare pe dealul lui, scrutăm cerul și ne numărăm asiduu vulturii; apoi, convins fiecare că cifrele i-au dat lui dreptate, deși sînt aceleași cifre pentru toți, ne luăm frățește la bătaie.

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Răzbunarea Vioricăi

După ce ne-a umplut de competență prin conducerea magistrală a domnilor Grindeanu și Tudose, Dragnea, probabil speriat de concurența intelectualilor marcanți din partid, de tip Bădălău și Daea, a venit cu soluția perfectă pentru România: doamna Dăncilă.

De parcă nu am fi avut îndeajuns de mult circ cu Olguța, discipola maestrului Vadim, în rol de franglezoaică de Oltenia, Nicolicea ca saltimbanc în drept, Șerban Nicolae – regele mîrlanilor, Ciordache, Codrin și Daea, ca ei înșiși, acum o avem șefă de guvern pe Viorica Vasilica.

Cum a ajuns o profesoară mediocră și agramată de liceu industrial, specializată în sonde și petrol, să fie prim-ministrul României este o întrebare care ar trebui să ne dea fiori reci. Cum o tanti care, în mod normal, ar fi fost cel mult administrator al unui bloc mai răsărit din Videle este cel mai important om al țării? Cum a ajuns democrația noastră să genereze rebut după rebut în cele mai înalte poziții în stat și, practic, zero oameni excepționali, profesioniști, cinstiți și competenți?

Tanti Viorica este speranța oricărei neconflictuale mediocre și supuse că, dacă ascultă de bărbatul conducător, va ajunge să mimeze funcția de premier al României așa cum a mimat doamna Viorica înțelegerea englezei timp de nouă ani, în Bruxelles.

Sub conducerea Vioricăi, orice prostovan cu pile, care are amestecul potrivit de tupeu și slugărnicie, poate ajunge ministru, secretar de stat, președinte de agenție guvernamentală, director sau consiliu, nu de alta, dar oameni de această teapă pot, în orice moment, să pară mai dibaci decît doamna premier.

Baronii mai răsăriți ai PSD și domnul Dragnea par, în comparație, oameni deosebit de inteligenți și competenți. Mediocrițile intelectuale ale PSD de tip Ecaterina Andronescu devin, brusc, farurile călăuzitoare ale patriei.

M-am trezit deunăzi pentru prima dată gîndindu-mă că jargonul de Ferentari nu ar fi chiar nepotrivit în comunicarea cu prim-ministrul. Îl și văd pe Belea tipînd la televizor: „Făi, Vasilco, să moară dușmanii PSD, că expresia «ce nu te omoară te face mai puternic» este din popor, cum zici matale, numai dacă Nietzsche se trage din Zalmoxis sau e rudă cu domnul Dragnea".

Apetitul pentru produs și enunțat tîmpenii al membrilor Guvernului era deja remarcabil, dar acum concurența a devenit de-a dreptul acerbă.

Circul și scandalul au înlocuit cu totul dezbaterea despre programul de guvernare. Gafele Vasilicăi distrag atenția de la faptul că ne ducem cu pași săltăreți direct spre groapă. Miile de grădinițe și creșe s-au pierdut printre „hehe" și „orice om îi este teamă", prostia agresivă și nepotismul celor numiți politic din ministere au devenit irelevante pe lîngă rostogolirile pe asfalt și castraveții pentru Papă.

Ce nevoie să avem noi de infrastructură, spitale și administrație competentă, cînd putem să ne spargem de rîs și să ne

Zalmoxis

© wikimedia commons

simțim cu toții mai deștepți decît doamna prim-ministru?

Procopsiți cu clovni involuntari cu ifose de oameni deștepți, ne vedem liniștit de caterincă, hipstereală și grătărel și sîntem fericiți că vine vara. Doamna Viorica strînge din dinți, linge mîna stăpînului și își asigură un viitor prosper fie în Brazilia, fie la Bruxelles, fie la Videle, în timp ce ne conduce, din gafă în gafă, spre hazna.

Deunăzi, Firea și Fifor au spus că traseiștii sînt trădători de patrie, neam, clan, gașcă de melci sau ce or mai fi ei acolo la partid. Apoi, într-un exercițiu deja clasic de fractură logică, doamna Firea anunță triumfal că președintele Dragnea a supervizat semnătura adeziunilor a șapte parlamentari care au trecut de la alte partide la PSD.

Dragnea, fost la PD și cel care a făcut legea aia de a umplut PSD-ul de primari și deputați de la alte partide, zice că Ponta și (probabil) Tudose sînt șobolani. Năstase spune așa, un pic cotit, că Dragnea e cam bou și Dăncilă e și mai proastă. Viorica Vasilica confirmă rapid și neconflictual restricționînd democrația. Daea e la adus ploaia împreună cu Bădălău. Apostolii lui Vadim și actualmente smardoii mediatici ai PSD-ului, Olguța și Codrin, sînt pe cai mari. ALDE, un partid exclusiv de traseiști, e reprezentat agresiv și mîrlănesc la Antena 3 și RTV de doamna Mincă. Doamna se întîmplă să dețină recordul pe ultimii ani la numărul de partide din care a plecat împreună cu un deputat PSD.

PSD/ALDE au controlul total asupra Bucureștiului și al zdrobitoarei majorități a primăriilor din țară. Văicăritul amestecat cu urlete și amenințări este însă principala preocupare a guvernării. Ce infrastructură, educație, sănătate? Țara are nevoie de agramați, bocitori profesioniști și specialiști în victimizare.

Ar trebui făcut oficial – sîntem conduși de Partidul Sociopaților lui Dragnea. Acronimul – PSD – rămîne.

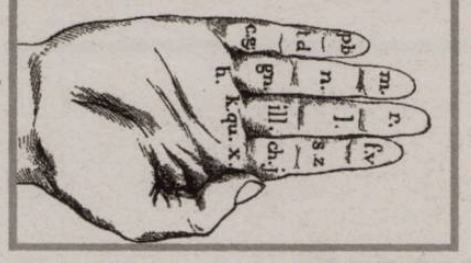

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Tribulațiile discipolatului

Am scris săptămîna trecută despre școală, dar m-am oprit, cu precădere, asupra celui/celei care predă, încercînd chiar să definesc noțiunea de „profesor". Ce-ar fi astăzi să ne referim și la celălalt pilon al educației, întrebîndu-ne, la fel de franc, *ce este un elev?* Vreau să încep însă cu o glumă care, veți vedea, are sens în discuția de față. Își dă profesoara de română a lui Bulă examenul de gradul întîi în învățămînt. Conform procedurii, la inspecția obligatorie de la clasă, vin doi universitari, îndrumătorul „lucrării metodico-didactice" și președintele comisiei. Bărbații se așază cuminți în ultima bancă – rămasă liberă special pentru ei. În imediata lor vecinătate, se află obrăznicătura clasei, Bulă însuși. Profesoara nu-l poate suferi deloc. Îi creează constant probleme, nu învață, e rudimentar și defazat. Ca atare, ea l-a exclus cu desăvîrșire din „regia" orei de inspecție. Nu i-a oferit nici un „răspuns" de „plasat" la momentul oportun și l-a mai trimis și în spatele clasei, avertizîndu-l să-și vadă de treabă. Lucrurile decurg remarcabil. Doamna verifică temele, ascultă și, apoi, prezintă lecția nouă. Ori de cîte ori întreabă ceva, toți copiii flutură mîinile pe sus, șușotind cu disperare: „eu, eu, eu". Absolut normal, întrucît „ora" în cauză mai fusese făcută de vreo trei ori cu ei, așa, „preparatoriu", „pentru orice eventualitate", cum se zice. Tinerii cunosc, pe dinafară și în detaliu, fiecare pas al intervalului didactic. Au fost „prelucrați" cerebral cu asupra de măsură.

Bulă se simte marginalizat și ia o decizie nebunească. Ridică, la rîndul său, mîna cu entuziasm juvenil, deși nu știe o iotă din ceea ce se discută. Profesoara este vizibil iritată și se preface că nu-l observă, numind mereu pe altcineva. Bulă, îndîrjit, nu renunță. Se întinde, cu burta pe bancă, agitîndu-și mîna, cu toate degetele, în sus. Strigă, cu glasul îngroșat timpuriu de „școala vieții", „eu, eu, eu". Doamna rezistă eroic, în ciuda faptului că turbulentul personaj atrage atenția inspectorilor într-un mod, probabil, neplăcut. În sfîrșit, tipa ajunge, trepidînd, la ultimele cinci minute din lecție. Mai pune o întrebare simplă, menită să cimenteze, în mintea copiilor, subiectele zilei. Bulă, mai insistent decît oricînd, sare pe loc, zbierînd deranjant: „eu, eu, eu". Evident, femeia nu mai are loc de întors. Se gîndește, speriată, că ar putea fi acuzată de discriminare. Pînă la urmă, sînt secundele finale din oră, ce se poate întîmpla, își spune derutată? „Hai, Bulă, răspunde tu!" rostește ea cu voce nesigură. Bulă țîșnește fericit în picioare și declamă, sonor, din adîncul ființei lui: „Mamăă, ceee *seeexy* esteee doaaamna profeesoară!" Ilaritate, țipete, descărcări de nervi. Profa urlă necontrolat la el să părăsească incinta, amenințîndu-l totodată cu scăderea notei la purtare. Bulă se îndreaptă, spăsit, către ieșire, dar revine, din pragul ușii, și, bătînd obrazul celor doi universitari, li se adresează dezamăgit: „Băi, dacă habar n-aveți, de ce naiba mai suflați, băi?"

Ilaritate, țipete, descărcări de nervi.

Dincolo de jocularitate, să sesizăm împreună partea „serioasă" a anecdotei. Bulă și colegii săi (în registre diferite, accept) sînt victimele „educației" robotizate, în interiorul căreia elevul „funcționează" aidoma unui android din filmele de *science fiction:* îi deschizi brutal (prin deșurubare) cutia craniană, îi activezi anumite circuite și, gata, procesul de învățare s-a desfășurat cu succes! Imaginea, să admitem, nu se situează foarte departe de adevăr. Frecvent, diverși dascăli (intrați, din jocul întîmplării, în această profesie!) procedează așa. „Toarnă" informații neprocesate și neselectate în creierul tînăr, umplîndu-l, prezumtiv, cu ceea ce ei numesc „cunoștințe". Bietul discipol dezvoltă astfel automatisme și, bănuiesc, ticuri, devenind o mașinărie ce reacționează numai la stimuli. Precizam data trecută că, în registrul teoreticienilor pedagogiei, cel aflat în proces de formare se fixează, inevitabil, la intersecția a trei elemente cruciale pentru soarta unui om: ereditatea, mediul și educația propriu-zisă, adică școala. Mai mult, îmi îngăduiam un comentariu hermeneutic. Dacă ereditatea și mediul, constatam, țin de predestinare, fiind imposibil de modificat prin voință individuală, școala se supune alegerii noastre libere. Or, *optînd pentru educație,* un ins își exprimă tocmai calitatea/trăsătura/însușirea de *a fi viu*. Dreptul și puterea de *a alege* ne confirmă postura de *ființe rationale*. Școala este așteptată așadar să dezvolte această condiție esențială a umanului, nu să o inhibe.

Raportarea profesorului la discipol trebuie să fie, în concluzie, una de consubstanțializare, de simbioză intelectuală, de dialog permanent și revelator. Dialogul reprezintă, prin excelență, marca de identitate a oamenilor vii și egali. El rămîne de aceea vital în exercițiul paideic. Educația însăși vine din arta comunicării și din abilitatea interacțiunii mentale. În afara lor, totul se preschimbă, dezolant, în artificiu.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

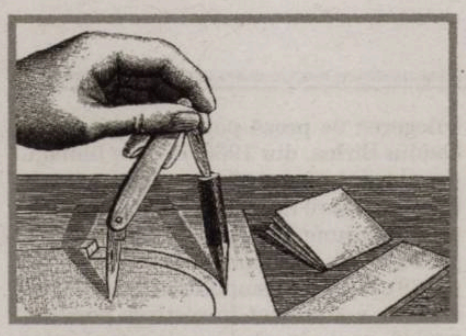

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Balcanizare și pavlovizare

Balcanii reprezintă de multă vreme o *dilemă* a Europei, iar occidentalii privesc această regiune ca și cum ar fi un copil neligitim, mai greu de educat și de introdus în societate. Din cînd în cînd Uniunea Europeană organizează cîte un *summit* balcanic, cum a fost cazul și anul acesta la jumătatea lunii mai, dar fără prea mult entuziasm. Întrebările care se pun în culise, la Bruxelles, legate de Balcani, ies parcă dintr-un oftat, dintr-o frustrare a capacităților reflexive. Ce strategie pentru țările din Balcani care bat la ușa Europei, dar care nu sînt încă pregătite, nici economic nici la nivelul democrației, pentru a intra în club?

Europa este încă traumatizată de primirea *prematură* în sînul ei a Bulgariei și a României. Încă un gest de generozitate, date fiind numeroasele crize actuale, pare riscant. Dar pe de altă parte acest copil mai ciudat și mai neascultător pe care îl reprezintă Balcanii riscă să fie înfiat de alții, de Rusia, de Turcia, de China... Balcanii sînt un cap de pod ideal pentru unele mari puteri care stau la pîndă în speranța că edificiul european, deja fisurat, se va prăbuși definitiv...

Urmăresc de mulți ani modul în care presa occidentală, și în special cea franceză, abordează problemele Europei de răsărit și ale Balcanilor și am și eu unele frustrări cînd constat sărăcia analitică a comentatorilor. Rareori analizele sînt făcute de adevărați specialiști, iar unghiurile de abordare sînt rareori interesante (ca să nu spun inteligente). În general domină clișeele, ele regăsindu-se și la nivelul limbajului, în arsenalul conceptual.

Mi se pare simptomatică, de exemplu, utilizarea termenului de *balcanizare* – un reflex al unei anumite imagini care s-a fixat în subconștientul colectiv occidental în privința Balcanilor. Puține regiuni ale globului au dat astfel de concepte profund negative.

Dicționarul *Larousse* conține mai mulți termeni similari, precum *„libanisation“* (libanizare). În acest caz însă există o nuanță, parcă mai puțin gravă decît *balcanizare*. *Libanizarea* desemnează un proces de fragmentare a unui stat pe fond de conflicte confesionale. Mai nou, văd că pătrunde în limbajul curent termenul de *somalizare („somalisation“),* cuvînt care captează ideea de prăbușire a autorității statale și de fragmentare clanică a teritoriului. Cum să evităm *somalizarea* Libiei, sau *somalizarea* Sahelului? se întreabă presa și strategii. Mai rar, dar deja intrat în dicționare, este termenul *irlandizare*. În revista *Esprit* am găsit acest incredibil titlu, datînd din septembrie 1989: „Palestina – Israel: se merge spre irlandizare?“ *Irlandizare* nu s-a fixat însă în mod durabil în limbajul analitic și mediatic, poate și pentru că între timp conflictul dintre catolici și protestanți în această regiune s-a mai calmat. O apariție meteorică pe cerul limbajului jurnalistic a fost termenul *finlandizare*. Anul nașterii sale este 1953 cînd occidentalii constatau cum Finlanda, sub presiunea Uniunii Sovietice, aproape că nu mai avea politică externă și nici suveranitate...

Ca bun colecționar de termeni insoliți, dar și de clișee care țin gîndirea în impas, mai am în insectarul meu termeni precum *columbizare, afganizare, israelizare, cecenizare, catalonizare*... Există un pericol de *afganizare* a Pakistanului, sau regiunii Sahelului, ne spun unii experți. Iar în America latină *columbizarea* stă la pîndă, mai ales în Mexic, țară care a preluat flagelul traficului de droguri și al confruntărilor dintre cartelurile mafiote. Termenul *israelizare* a apărut în contextul multiplicării atacurilor teroriste în Europa, ceea ce îi face pe unii comentatori să avertizeze că pe bătrînul continent vom trăi curînd tot așa cum trăiesc israelienii, într-o continuă stare de urgență, confruntați în fiecare secundă cu noi atentate.

Nimic nu se compară însă cu *balcanizare,* concept tocit și utilizat excesiv, veritabilă sperietoare, cu conotația cea mai întunecată dintre toate, mai înrădăcinat în minți decît oricare alt termen derivat dintr-o entitate geografică. *Balcanizare* este asociat cu toate sosurile actualității și cu toate zvîrcolirile sociale și geopolitice.

Într-un interviu publicat la începutul lunii mai în *Le Figaro,* filozoful francez Régis Debray deplîngea faptul că „globalizarea, care ar fi trebuit să fie un eveniment fericit, s-a transformat pînă la urmă într-o *balcanizare* furibundă“. Deduc din această frază că pot exista forme de balcanizare mai moderate și altele mai grave... Ca formă de scurtătură reflexivă, de comoditate analitică și de perpetuare a unui clișeu, *balcanizare* ține deja de fenomenul *pavlovizării* discursului critic.

„Pericolul unei balcanizări a Spaniei și al Europei este real“, scria *Le Monde* pe 11 octombrie 2017. „Internetul, dominație imperială sau balcanizare?“, se întrebau în septembrie 2013 doi experți ai Institutului francez de analize strategice. „Opriți balcanizarea sistemului educativ!“ cerea cotidianul comuniștilor francezi, *L'Humanité,* în octombrie 2012. Un grup senatorial avertiza, pe 28 martie anul acesta, că serviciul public feroviar riscă *balcanizarea* dacă Franța deschide acest sector concurenței...

Imposibil de enumerat aici toate domeniile de activitate sau fenomenele geopolitice peste care a fost aplicată eticheta „balcanizării“. Tuturor acestor minți însă îmi vine să le spun: opriți-vă, dragi confrați, nu va mai *pavlovizați,* nu vă mai *clișeizați,* nu vă mai *uniformizați.* Nu neg că Balcanii au revenit în centrul atenției mondiale după 1990, în contextul destrămării Iugoslaviei și al războiului din Bosnia. Ceea ce a realimentat termenul de *balcanizare* cu noi imagini de coșmar și cu noi conotații negative. Nu neg nici faptul că opinia publică europeană s-a aflat în situația de a „revizita“ Balcanii prin ororile care s-au produs acolo între 1992 și 1995. Sarajevo, Srebrenița, Vukovar sînt nume care au fost atunci repetate zilnic, forțînd întreaga lume la un turism mediatic macabru.

Un fel de blestem conceptual apasă totuși pe această zonă a Europei, în numele careia protestez: termenul de *balcanizare* nu reflectă decît carențele de gîndire și de informare ale celor care îl folosesc, precum și un reflex condiționat pavlovian în domeniul limbajului.

PUBLICITATE

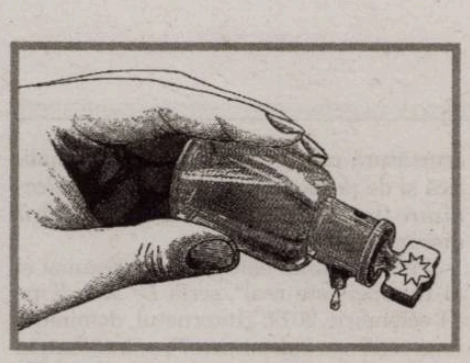

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

„Vai mama lui...“

În ultima vreme, formula familiară depreciativă (de exprimare a unei compătimiri ironice) *vai de mama (lui, ei, lor* etc.) apare tot mai des în ipostaza abreviată *vai mama...* Atestările din mass-media și din internet sînt numeroase; multe reproduc mesaje din lumea fotbalului – „declarații dure înaintea derby-ului cu CFR Cluj: «Sîntem la pămînt toți, *vai mama noastră*“ (sptfm.ro); „Lovin: «Sîntem *vai mama noastră!»*“ (gsp.ro); „Sîntem *vai mama noastră* toți și lumea așteaptă să jucăm fotbal“ (digisport.ro) – sau provin din alte sfere ale vieții publice românești – „G.B., făcut praf de un rival în afaceri: „E analfabet rău! E *vai mama lui,* săracu'!“ (gazetadebistrita.ro) –, inclusiv din stenograme ale dialogurilor dintre politicieni: „N-are nicio stație de asfalt, lucrează numai în combinații... are de dat bani la multă lume, e *vai mama lui!*“ (evz.ro). Formula a fost de altfel asumată și de publiciști, care o plasează în titlurile care urmăresc captarea cu orice preț a atenției: „A ajuns *vai mama lui:* Mitea, înjurat de Andreea Tonciu“ (a1.ro); „Căsuța noastră... e *vai mama ei* pe lîngă astea!“ (kanald.ro); „Taxe peste taxe pentru drumuri *«vai mama lor»*“! (cugetliber.ro); „*Vai mama lor!* Click! vi-i prezintă pe cei 12 concurenți...“ (click.ro).

Folosită exclamativ sau ca echivalent al unui adjectiv calificativ (peiorativ), formula redusă nu mai are transparența sintactică a construcției originare. Interjecția *vai* este atestată încă din cele mai vechi texte românești, în care se poate vedea cum complementele ei sunt fie în dativ (tiparul cult, solemn, *Vai mie!),* fie legate prepozițional prin *de* (tiparul popular, larg răspîndit, *Vai de mine!).* Construcția cu *de* apare deja în textele tipărite de Coresi, în secolul al XVI-lea – „O, *vai de voi,* păstorilor, carii pierdeți și risipiți oile turmei meale!“ (*Evanghelia cu învățătură,* 1581) –, este des utilizată în *Biblia* de la București (1688) – „*vai de mine,* fata mea, mă împiedecași întru piedecă“, iar în secolul al XVIII-lea este utilizată de Cantemir, în *Istoria ieroglifică* – „ca *vai de capul lui* căzdu“ – și în *Divanul* – „O, *vai de mine și de mine,* cum tălharilor, ucigașilor și oamenilor răi mă asameni!“. Cele mai cunoscute văietături din textele vechi sînt probabil cele ale lui Neculce, în formulele comparative – „Și cîndu-l ducè pe drum, îl pusesă într-o sanie cu doi cai, unul albu și unul murgu, și cu hamuri de teiu, *ca vai de dînsul“;* „zlotașii, ca *vai de capeteli lor,* îmbla șipurindu-să –, dar mai ales în exclamațiile patriotice: „Oh, oh, oh! *vai, vai, vai di țară!* Ce vremi cumplite au agiunsu și la ce cumpănă au căzdut !...“.

Dicționarul limbii române (în volumul XIII, partea I, Litera V, apărut în 1997) ilustrează cu citate întinse pe multe pagini construcțiile și valorile interjecției *vai.* Structura de (auto)compătimire, de obicei cu valoare ironic-depreciativă, are de fapt multe variante, cu numeroase substituții metonimice ale persoanei: *vai de capul lui, vai de pielea lui, de cojocul lui; vai de păcatele lui, de zilele lui, de sufletul lui, de steaua lui, de viața lui...; vai de mama lui* etc.. Între multele variante înregistrate de dicționarul academic (față de care seria populară conține, desigur, și combinații mai puțin decente) nu se găsesc construcții fără *de.*

Există totuși sporadice atestări mai vechi ale formulei reduse *vai mama lui*, în glosare și culegeri de texte populare din secolul al XX-lea. Cele pe care le-am identificat deocamdată sînt din sud, de unde e posibil să fi pornit inovația. În *Glosarul de cuvinte din județul Vîlcea,* publicat de G.F. Ciaușanu în *Memoriile secțiunii literare a Academiei Române,* 1930-1931, este înregistrată chiar formula *vai-mama lui*, echivalată cu *vai de muiculeana lui, vai de muiculița lui, vai de capul lui* etc. (p. 175). În culegerea de proză populară epică a lui Ovidiu Bîrlea, din 1966, în care limbajul popular este transcris cu mare acuratețe, formula apare într-un basm cules din zona Cîmpulung-Muscel în 1956 „Iară pițigoiu a cărat, *vai mama lui* !“ (volumul II, p. 138). Putem presupune că formula, des folosită, s-a scurtat în rostirea populară rapidă, poate trecînd printr-o fază intermediară de tipul *vai d' mama lui,* sau pur și simplu prin contaminare cu exclamația *vai, mamă!* sau cu imprecațiile în care apare termenul *mamă (mama lui!...).* Rămîne surprinzătoare, oricum, răspîndirea destul de rapidă a inovației regionale în registrul colocvial de azi.

Tiparul pare să se extindă și la celelalte variante ale formulei depreciative: „«M. nu are bani să treacă strada și minte lumea că o să facă iar echipă. *Vai capul lui»,* a spus C. la sport.ro“ (evz.ro); „mașina asta arată jalnic deocamdată. pînă și motoru arată *vai pielea lui*“ (forum4tuning.ro). Poate că vorbitorii sînt atrași (conștient sau inconștient) de noutatea unei inovații minore, care adaugă o notă de originalitate exprimării. Nu cred, totuși, că aceasta va putea înlocui structura tradițională *(vai de...);* mai curînd se va banaliza, rămînînd un simplu caz de variație.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor“, 2010).*

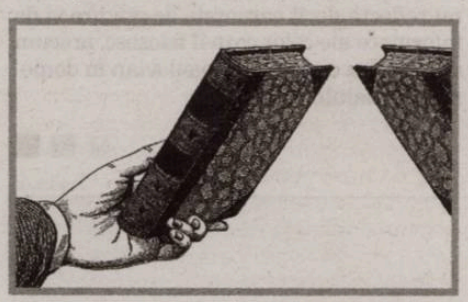

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Adjectivită

Luați un epitet de esență tare (de genul „halucinant“, „stupefiant“, „incredibil“ etc.), alăturați-i unul-două nume de politicieni și dați o căutare pe Google.

Am făcut experimentul cu „devastator“. Merită! Am găsit „atac devastator“, „declarații devastatoare“, „efecte d...“, „analiză d...“ și multe, multe altele. Pînă și mai previzibilul „cutremur devastator“, numai că nu era din zona Vrancei, ci din PSD.

Mă întreb cum a ajuns să se instaleze adejectivita asta devastatoare aproape pretutindeni în presă românească. Oare așa li se spune „titriștilor“ că e bine să procedeze? Nu se gîndește nimeni că e o insultă perpetuă la adresa cititorilor sau telespectatorilor, care poate ar vrea și ei să aprecieze, cu umilele lor resurse intelectuale, cine cît de devastat a fost în urma faptelor relatate?

Nu știu dacă adjectivita care bolborosește pînă și în cea mai ternă știre e o meteahnă datorată politicilor editoriale avide de audiență – dacă așa e, strategia e ineptă – sau ziariștilor care vor să se achite de îndatoririle de serviciu cum cred ei că ar plăcea patronului, trăgînd cu ochiul la ce fac vecinii. Încerc doar să identific resursele de care dispun.

În liceu am fost recidivist la olimpiadele de română. În clasa a IX-a chiar am luat premiul întîi, cu coroniță, pe țară. *Il capo di tutti capi*. Era fain la faza finală. Mergeai în tabără o săptămînă, întîlneai colegi din toate colțurile țării, descopereai locuri noi. Era, cum se zice în teoria valorilor, dezirabil. Și ca să obții ceva de dorit, mai trebuie să și înveți cum.

Deja într-a XI-a prinsesem rețeta. În esență, succesul depindea de arta epitetului. La olimpiadă, nu ți se cereau doar cunoștințe, ci și calități personale, cam nebuloase, dar nu indescifrabile. Creativitate, pe de o parte, și pasiune, de cealaltă parte. Epitetul, în special cel valorizant – i se mai spune, cred, și „apreciativ“ – era instrumentul ideal. Mai ales dacă îl trăgeai puțin, nu prea mult, către metaforă. Cu el colorai și încălzeai textul, orice ai fi avut, sau nu, de spus.

În clasa a XI-a am ajuns în finală la Tîrgu Mureș. O experiență grozavă. Am avut de făcut o compunere liberă pornind de la versul „Carte frumoasă, cinste cui te-a scris“, cu care se deschide *Ex libris* de Arghezi. M-am răzbunat pe tirania epitetului. Am scris de la coadă spre cap, pornind de la ultimul vers al poeziei: „Tu nu răspunzi la nici o întrebare.“ Am scris despre neputințele, suferințele, despre dilemele cărții – fără să știu că peste ani mă voi alătura unei alte *Dileme*. Pentru performanța mea săracă în adjective și dubioasă ca mesaj am primit 12 puncte din 20 și un soi de mențiune de consolare.

„Halucinant“, „stupefiant“, „incredibil“, „devastator“ ș.a.m.d. nu fac parte din lexicul curent al orelor de matematică, de fizică, de biologie. Se află, în general, dincolo de perimetrul vocabularului școlar. Avem, în schimb, o venerabilă tradiție a epitetului de esență tare, hiperbolic, încuibată în orele de română.

„Luceafărul poeziei românești“, „poetul nepereche“, „a adus o contribuție inestimabilă la...“, „descrie cu o deosebită măiestrie artistică...“. Cuvintele sînt altele, mecanismul același.

Avem o proliferare endemică a declarațiilor despre *valoarea* scrierilor studiate. Deși e problematic să le cerem unor adolescenți, adesea cu o cultură literară precară, judecăți de valoare estetică. N-are nimic, de-aia există și *copy-paste*. În schimb, ignorăm sistematic *valorile* care prind contur în universul acestor scrieri, puse sub lupă sau sub semn de întrebare, asmuțite una împotriva celeilalte, aureolate sau repudiate.

Pardon, greșesc! Dacă e vorba, de pildă, despre *Mănăstirea Argeșului,* punem imediat pe tapet chestiunea jertfei pentru un ideal și apăsăm pe pedală pînă ce textul devine, practic, ilizibil: să fie clar, aici e vorba despre condiția artistului! Îmi aduc aminte cum, la o dezbatere, o profesoară încerca să explice, cu mult patos, că Manole se jertfește pe sine, pentru că e dispus să renunțe la lucrul său cel mai de preț: soția.

Dar *Lacul* lui Eminescu? Vă mai aduceți aminte, poate, de acea poezie în care reveria așteptatei întîlniri amoroase, sub vraja naturii, duce în final către singurătate, suferință și suspine. Aici, evident, nu e vorba nicidecum despre valori. Să-l uităm pe apostolul Pavel, cu a sa zicére „Dacă dragoste nu e, nimic nu e.“ I-o fi plăcut lui Marin Preda, din motive stilistice. La *Lacul* ne uităm la epitete. La aliterații. La „eul liric“.

Într-unul dintre excelentele articole din *Contributors*, Oana Murariu observa că abordarea la limba și literatura română este excesiv formală. Așa e. Pilonul lingvistic rămîne, în continuare, identificarea și analiza diverselor categorii și structuri gramaticale. Iar literatura este privită ca meșteșug al cuvintelor.

Din sforțările de a construi o nouă programă de limba română pentru liceu am rămas cu o singură satisfacție majoră. Clasa a IX-a, în care se studiază teme literare. Am purtat zeci de ore de discuții, cu cei din grupul de lucru și cu mulți alții, ca să ne decidem care ar fi temele cele mai importante pentru adolescenții pe care îi pregătim ca să-i catapultăm în „viață“. Alegerea finală – din cîte îmi amintesc, „jocul/joaca“, „familia“, „școala“, „lumi fantastice“, „aventura“, „dragostea“, „scene din viața de ieri și de azi“, „modele“, „confruntări etice și civice“ sau cam așa ceva – rămîne amendabilă. Am întîlnit însă după aceea profesori fericiți de cum reacționau elevii la această „breșă“. Alții, în schimb, au găsit de cuviință să transforme programa într-un nou prilej de prelegeri docte, despre tema X în literatura română, sau, încă și mai eclatant, în cea universală.

Că ne place sau nu, iubirea, ca și priceperea de a te juca, curajul de a-ți asuma riscurile necunoscutului, deprinderea de a merge la școală, putința de a-ți înțelege părinții, tăria de a lua o decizie etică sau civică, disponibilitatea de a-ți călăuzi imaginația spre alte tărîmuri, flerul istoric, înțelepciunea în a-ți alege modele de urmat – toate acestea se învață. Mai devreme, mai tîrziu, niciodată prea tîrziu. Și e păcat să dăm la o parte fabulosul ghid al căilor de acces către valorile noastre cardinale pe care îl reprezintă literatura.

Sîntem, pe scurt, senzitivi la instrumentarea literaturii pentru a statuta valorile colectivității, consensul comunitar pentru care simțim o permanentă stringență, dar suferim de cecitate tocmai în zona valorilor existențiale, după care tînjesc adolescenții. Iar dacă n-o fac, dăm din umeri. Ce treabă are școala aici? Să-și rezolve problemele la dirigenție, deși poate ar fi mai de folos niște meditații la mate.

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Adaptarea înseamnă, de fapt, resemnare?

Recunosc: cînd mă uit la reportajele, excelent realizate de altfel, ale celor de la Recorder, despre România rurală în relația ei cu politicienii de acum, la un mic, la o bere, la o sărbătoare de 1 Mai, mă apucă amocul. Și mă apucă amocul atît de tare, încît îmi vine să urc în primul avion și să-mi găsesc un loc de muncă fără pretenții, vînzătoare sau guvernantă, într-o țară mai normală, să o iau de la capăt, uitîndu-mi definitiv tot trecutul. Ultimul reportaj cu „centenarul", de la Vărăști, județul Giurgiu, la care a participat și ministrul Agriculturii, Petre Daea, care a pupat copii pe creștet, a făcut cunoștință cu cetățeanul Oaie și a cerut un moment de solemitate cînd s-a cîntat balada lui Ciprian Porumbescu, mi s-a părut devastator. Mă urmăresc cadrele cu babele care coboară din microbuzul „Transport copii", enoriașe venite direct de la slujbă, cu tot cu preot, și cadrul cu bătrîna singură și foarte expresivă, cu un pahar de bere în mînă, de la pomană, la capătul unui drum prăfos care pare să nu ducă nicăieri. Mi-e silă de atîta tricolor, de atîta demagogie și populism, și tot degeaba... că oamenii ăștia de la Vărăști vor vota la fel și peste cinci și peste zece ani, cu condiția să mai fie în viață. Îmi dau seama că șansa noastră, a celorlalți, este nulă, că nu ne putem lupta și #rezista împotriva satului românesc, din lumea de dincolo de blocurile noastre citadine, care e un soi de monstru: ne înghite și ne aruncă de fiecare dată în obscurantism, într-un soi de Ev Mediu perpetuu, chiar dacă noi, ăștia mai deștepți și mai culți, „producem" mult mai mult decît ei, care nu produc de fapt mai nimic, contribuim însutit la taxele și impozitele statului român, inclusiv artiștii și sciitorii ăștia amărîți care își cîștigă traiul din drepturi de autori și care, de vreun an încoace, sîntem atît de frecați la icre, încît ne-am dori să devenim tîmplari și instalatori, doar ca să avem o viață mai liniștită. N-avem cum – depindem de baba care bea bere și oftează în lungul drumului, depindem de moșul care a mîncat cinci mici pentru că i-a făcut cinste primarul și a rîgîit satisfăcut. Și probabil că acesta este cel mai mare neajuns al democrației.

Totuși, după ce îmi trece amocul și mă gîndesc că aș mai putea încă să „mă descurc" în țara mea, să mai fac o ultimă încercare ca să supraviețuiesc cumva aici, încercînd în fiecare seară să fac abstracție de mirosul fetid al gunoiului și al zoaielor lăsate la întîmplare la stîlpii de pe strada Viitorului, să mă abțin și să n-o întreb pe femeia care a ieșit cu un scaun la poartă cum se poate bucura de stradă, de oraș, cînd la un metru de ea sînt resturile ei menajere, ca să n-o supăr și să nu mă înjure – și, în fond, ne dorim o bună înțelegere între vecini! –, să simt doar mirosul teilor din luminoasa lună mai, îmi dau seama că satul Vărăști, din județul Giurgiu, nu reprezintă de fapt România. Sau o reprezintă doar parțial, această Românie de sud, arsă de soare și lăsată în paragină, la porțile Orientului, unde bărbații beau de la ora 8 dimineața, unde forța de muncă e nulă, pentru că e mai ușor să trăiești din ajutor social. Și mai este și România rurală de est, săracă și înglodată în noroi. Totuși, mai avem satele din nord și din vest, unde un spectacol ca la Vărăști ar fi fost, desigur, posibil, însă s-ar fi încadrat în niște parametri mult mai decenți. Desigur că s-ar fi băut și acolo bere și s-ar fi mîncat mici la sărbătoarea comunei, însă ar fi existat niște limite, niște porți care se închid la terminarea festinului, pentru a asigura o intimitate, o pauză de gîndire. O Românie parțial catolică sau greco-catolică, unde decența și educația primează. Sate în care preotul doar își ține slujba de duminică și apoi se duce acasă, nu-și transportă enoriașii la bîlci. Am văzut și am trăit parțial în astfel de sate; pentru locuitorii lor, Bucureștiul sau Clujul sînt niște galaxii îndepărtate, în primul rînd contează bunăstarea din satul lor.

Oamenii nu apațin de fapt unor țări, unor continenente, ci aparțin unor străzi, unor cartiere, unor locuri. Să luăm de pildă ce au făcut locuitorii cartierului Cotroceni săptămîna trecută, la Bazaar Cotroceni: au recreat identitatea unui cartier din București. Au organizat un eveniment viu, deschis tuturor, cu înghețată, cu bere, cu arhitectură, cu povești. Oare se mai pot numi ei bucureșteni? Nu. Sînt deja cotroceniști, se separă de un oraș sufocant, își creează un refugiu și luptă, în același timp, pentru un obiectiv comun. Sînt convinsă că tot așa se luptă, pe parcele mici, și în alte locuri din România, căci, pînă la urmă și înainte de toate, oamenii își doresc *a good place to live*. Își doresc să-și facă mai bună vecinătatea, serile, plecările și întorcerile acasă.

Însă întorcîndu-mă la reportajul de la Vărăști, în final tot mă cuprinde amocul și-mi vine să iau primul avion, pentru o viață normală. Pentru că oamenii de acolo care au cu toții copii ce muncesc în străinătate și le trimit bani ca să-și mai facă un gard la casă, o bucătărie de vară, nu au nici o responsabilitate, nu-și dau seama, de fapt, pe ce lume trăim. Trăiesc într-o coadă a statului român, într-o coadă a copiilor lor; de fapt, într-o coadă inutilă a existenței, chiar dacă unii muncesc pe rupte – își pun legume în grădină, cresc porci sau găini, și nu e o muncă ușoară, însă munca lor de acolo, de la țară, nu mai ajută pe nimeni, nici măcar pe copiii lor, ca să le mai trimită o țuică și o slănină „la pachet", în Spania sau Cipru. Nu mai valorează nimic. E o muncă inutilă, o pierdere de vreme.

Slugărnicia, obediența, pupatul de mîini, mulțumirea cu puțin sau măcar cu promisiunea acelui puțin sînt deja apanajele unei generații. Noi, ceilalți, trăim încă pe muchie, dar facem parte dintr-un mecanism social disfuncțional, dintr-un corp deja bolnav. Cei care avem deja 40 de ani, populăm marile orașe și ne prefacem că luptăm antisistem, nu facem altceva decît să producem, de fapt, anticorpi, ne adaptăm. Mai o tumoare aparent benignă care se retrage treptat, mai un antinevragic, care potolește durerea de cap, mai o bere cu prietenii, mai o vacanță în Italia. Mă întreb sincer dacă eu aș fi extrasă acum din acest corp bolnav care cumva supraviețuiește, mereu în pragul colapsului, se menține și pe o linie de plutire, și aș fi expulzată într-un alt organism social complet sănătos, oare aș face față? Oare aș mai ști ce înseamnă normalitatea?

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Am fost în Matache Măcelaru și-am luat castravete

Era totul părăsit, în piață, cum intri dinspre Calea Victoriei. Nu doar Halei i se vedeau urmele de cum a fost rasă de pe pămînt, dar dughenele, pline pînă acum un an, erau cu lacătul pe buză, ușă. Erau măcelării, pîinării, troace de fel de fel, ba chiar o coadă de țărani. Tăcere, nici o vrabie nu zbura prin preajmă. Pustiu de plîngea și mititelul tras de pe grătarul din colț. S-a dus Matache săracu'! A căpiat și Măcelaru. Are viață tăblăria din dreapta cum te vezi dinspre Gara de Nord. Acum de toate, dar scumpărie. Este scump de la umflarea prețurilor. Cu 500 de lei luam toată piața, acum șase luni, în Obor. Acum fără o sută jumătate n-am scăpat și n-am luat mare lucru. Pătrunjel trei kile, mărar șase, cartofi noi două kile. Fasole țucără juma de kil. Căpșuni, caise peste 10 lei kilu, în luna lui iunie, deja, e crimă. Tarhon, cimbru. Ardei, roșie, vînătă, varză dulce... mult aduce. Vînătă am luat că aveam de gînd s-o fac picantă. Roșii țuguiate și pătrunse de soare că mi-era gîndul la bunică-miu care făcea o salată de vară de muream. Și uite sînt sănătos: ceapă, usturoaie. Ce-am uitat? Castravetele. Dom'le, într-un colț era o cucoană cu castraveți. Pe terminate. Și țelină, și usturoaie, și morcovi. Pe terminate, cum spun. Pe mine mă podidește nostalgia cînd văd tîrgovețul fără legume. Cum să n-ai? Dar așa e bine pentru el. N-am. Și-ntr-un colț castraveți. Urîți, vai de mama lor! Parcă-i huiduise cineva, îi luase la șuturi. M-am înfipt. Am luat tot ce era acolo. Am avut tentația să las deoparte un borcănat, un uriaș obez. L-am pipăit. Avea floare-n vîrf și m-am emoționat. E al meu. De ce să-l las? Cum să-l pun deoparte. Ce om sînt eu? Cum o să mă privesc în oglindă? Și l-am luat. Și l-am tăiat acasă primul. Și i-au curs semințele din el. Erau barosane. Și mi s-au curs pe degete. Și apa aceea a castravetului mi-a udat degetele, unghiile. Și așa a început amorul. Și așa l-am tăiat. Și așa am făcut salata bunicului meu. Ce castravete, ce caracter. Nici verde, nici alb în pieliță.

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Poate fi iertat Loris Karius? Poate rămîne portar la Liverpool?

Cert e că lumea se uită la frumosul Karius, un portar cu alură de zeu nordic, ca la un Ferrari făcut terci pe autostradă. Treci pe lîngă mormanul de fiare contorsionate și nu te poți abține să te gîndești: dar dacă eram eu în interiorul acestei geometrii frînte? Pentru că nu trebuie să conduci o mașină de lux ca să ajungi o știre de presă. Portarul care le-a îngropat la doi metri sub pămînt finala Ligii Campionilor celor de la Liverpool, oferindu-i lui Benzema o minge de gol *à la* Gîgă, iar mai apoi scăpînd balonul șutat de Bale precum săpunul în baie, e un caz clasic, dar rar, de om care trebuie să continue să trăiască, deși a murit deja. Karius nu va putea scăpa în veci de gafele din meciul de la Kiev. Greșeli de felul acesta nu sînt puține în lumea fotbalului, numai că, atunci cînd se produc în văzul planetei întregi, e o șapă de plumb de sub care nu poți ieși. Te poți iluziona. Te poți lăsa legănat, îmbălsămat de vorbele bune ale oamenilor cu sufletel. Dar adevărul e că trebuie să trăiești pe vecie cu o crimă în cîrcă: a ta asupra ta însuți. Așa că nu poate fi vorba despre iertare. Lumea îl poate ierta, dar ce folos? Pentru că sărmanul Karius a făcut ceva de nerefăcut în lumea lui. Șansa lui e să treacă la budism și să-și spună ca asta i-a fost karma. Dacă va fi dat afară? Păi numai odată cu Klopp, al său Pygmalion. El l-a proptit în poartă, el i-a dat aer în pînze și vînt în plete, el i-a spus să degajeze repede și scurt (ideea fixă și periculoasă a construcției jocului cu riscuri maxime), de unde pocinogul primului gol, de unde s-a crăpat totul. Să nu-l condamnăm singur pe Karius. Adesea, unde e un criminal, e și un complice.

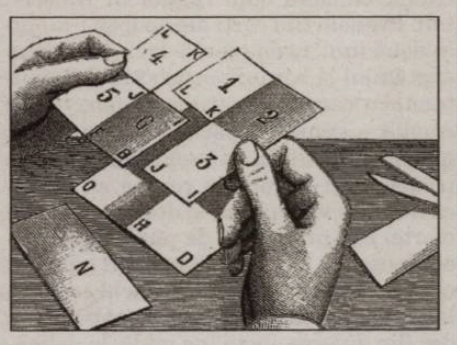

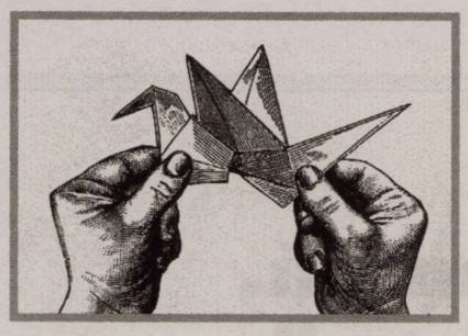

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Dulcea inerţie românească

Mulţi dintre noi observăm că ţara suferă de inerţie. Dezvoltarea se produce încet, exceptînd situaţiile în care chiar termenul *dezvoltare* e exagerat. Nu se construiesc spitale, autostrăzile cresc în ritm de melc, sistemul de învăţămînt s-a tot schimbat în ultimii aproape 30 de ani, dar nu neapărat în bine. Cînd lucrurile n-au stagnat pur şi simplu, dezvoltarea a fost înceată, aproape indiferent de guvernare. În domeniul politicii, astăzi nici nu se mai pune problema de vreun progres, ba chiar dimpotrivă. Ţările surori, sau pe care noi le credem surori, ca Polonia ori Ungaria, chiar dacă mai degradate în ultima vreme din punct de vedere al democraţiei, par să fi construit mai mult, să se fi dezvoltat într-un ritm mai accelerat, cu profit mai vizibil de pe urma fondurile europene. Ce ni se întîmplă nouă? De ce pentru săparea unui simplu pasaj rutier de cîteva zeci sau sute de metri e nevoie de cîţiva ani? De ce o biată lăţire a unei şosele de centură, pe care toată lumea o cere, nu s-a putut face nici în 28 de ani de la căderea comunismului? De ce, chiar în aceste condiţii, lumea iese greu la vot şi votează, aparent, în contra propriilor interese? De unde inerţia, lentoarea asta a noastră, mai ales în materie de construcţii, dar şi în aproape toate încercările de reformă? Sînt întrebări pe care ni le punem adesea unii dintre noi. Nu am pretenţia că pot să răspund la o chestiune aşa de serioasă, dar, dincolo de multe alte explicaţii, încerc să readuc în discuţie una dintre posibilele cauze.

Sînt nenumăraţi oameni care compară ce se întîmplă în România cu ce se întîmplă în ţări nu foarte depărtate, dar foarte dezvoltate, cum ar fi Germania, Franţa, Austria, Italia. Cei care fac asta au, bineînţeles, motive enorme de frustrare şi vor mai avea, cu siguranţă, multă vreme de acum încolo. Dar poate încă şi mai mulţi sînt cei care compară în sinea lor lucrurile de astăzi cu mizeria pe care au trăit-o sub regimul comunist. Unii se raportează aproape inconştient la acele timpuri de supravieţuire. Iar aceştia din urmă nu au cum să fie prea nemulţumiţi, chiar dacă se plîng adesea. Pretenţiile lor sînt totuşi minime. Nu mai duc lipsă de mîncare şi de băutură. În magazine se găsesc lucruri la care nici n-au visat, chiar dacă nu-şi permit orice. Nu mai e frig în case, benzina nu mai e raţionalizată, televizorul cu multe programe şi mobilul (eventual cu internet) sînt bunuri comune, accesibile oricui. În ciuda nostalgiilor după epoca lui Ceauşescu, pentru omul de rînd, nivelul de trai e astăzi infinit mai bun faţă de cel de atunci. Poate că prea mulţi oameni, mai ales aceia care au prins vremea comunismului, nu au alte aspiraţii mai înalte şi nici nu cred sau nu înţeleg că e nevoie de vreun efort pentru a păstra bruma de prosperitate actuală. Nu se gîndesc că ea se poate pierde. Speră că vor fi lăsaţi în pace să-şi consume fără grijă berea de zi cu zi (care azi, spre deosebire de altădată, face şi spumă), să-şi conducă din cînd în cînd maşina franţuzească sau germană, la mîna a doua sau a treia (care nu-i mai lasă în drum aşa cum făcea Dacia de pe vremuri), să se uite la ce programe de televiziune vor ei, să vorbească la telefon de oriunde şi oricît cu cine doresc. Toate acestea obţinute cu minimum de efort, lucrînd din cînd în cînd şi fără să se obosească prea tare, eventual cu un mic ajutor social, cu ceva bani de la copiii care muncesc în străinătate, cu o pensie sau cu banii din vreo închiriere a proprietăţilor redobîndite după 1989. De ce şi-ar schimba oamenii ăştia viaţa? De ce s-ar complica ieşind din amorţeală? Nu vor mai mult. Raportîndu-se la vremurile de dinainte de 1989, unii chiar percep traiul actual ca pe o meritată şi dulce recompensă după tot ce au îndurat atunci.

Odată, un inginer britanic a fost trimis în India să construiască o cale ferată. Înainte să înceapă să angajeze muncitori localnici, el s-a interesat cu cît se plăteşte ziua de lucru. I s-a spus că o rupie. Atunci inginerul s-a gîndit să le dea muncitorilor lui cîte două rupii pe zi, ca să fie mai motivaţi şi să nu plece. Aşadar, după prima zi de lucru i-a chemat şi le-a dat cîte două rupii de fiecare. Oamenii au plecat acasă fericiţi, dar în ziua următoare n-a mai venit nici unul la muncă. Inginerul s-a mirat teribil. A crezut că informaţiile lui fuseseră greşite şi că ar fi trebuit, poate, să-i plătească şi mai mult. A treia zi însă, s-a trezit din nou cu toţi muncitorii la lucru. Şi mai uimit, inginerul i-a întrebat de ce nu veniseră în ziua precedentă. Indienii i-au răspuns că îi plătise deja pentru acea a doua zi, dîndu-le cîte două rupii, adică plata pe două zile, şi că n-aveau de ce să mai vină într-o zi pentru care considerau că deja îşi primiseră suma obişnuită.

Cam asta e ideea. Întrebarea e cît trebuie să se devalorizeze acea rupie zilnică pentru ca acest gen de oameni să-şi schimbe atitudinea?

ready made

Notiţe

„Numărul căldărilor stătătoare a crescut deci de la 1879 cu 40,6%, al maşinelor stătătoare, cu 45,1%. Di'npotrivă, al căldărilor mişcătoare, precum căldările şi maşinele pentru corăbii, s'a îndoit."

Contemporanul, An. VII, No. 3, Iulie şi August 1889

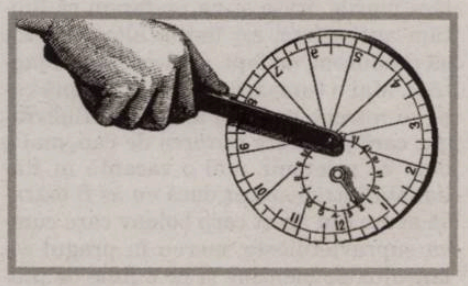

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Et in Arabia ego

De obicei, traducătorii lui Homer nu trag cu pistolul. Şi dacă o fac, nu caută nimeni gloanţele, ca să le pună apoi în muzeu. Dar uneori se întîmplă şi asta, sau mai exact o singură dată, anume în cazul lui T.E. Lawrence. Unii îl ştiu ca personaj jucat cîndva de Peter O'Toole *(Lawrence of Arabia,* 1962). Alţii, ca un *gentleman* aventurier, erou (dintr-o mare dragoste pentru 1. libertate şi 2. interesele politico-militare britanice) ale marii revolte arabe împotriva Imperiului Otoman (1916-1918).

După ce războiul mondial s-a terminat, Lawrence, în loc să se bucure de viaţă, şi-a scris memoriile (cu un titlu biblic: *Cei şapte stîlpi ai înţelepciunii,* 1926). Înainte ca autobiografia să devină celebră, un editor isteţ şi-a pus întrebarea dacă acest tip dintr-o bucată, cu o educaţie clasică, n-ar putea să dea o traducere foarte comestibilă a *Odiseei*. Lawrence a început-o în 1928 la Miranshah, la graniţa cu Afganistanul, unde lucra pentru Royal Air Force. Aşa, cîte o oră după muncă, cum traduc oamenii buni Homer în Waziristan. Primele trei cărţi ale epopeii i-au luat două luni, urmatoarele trei, doar două săptămîni la bordul pachebotului Rajputana, cu care a plecat din Bombay spre Anglia – genul de pachebot care i-ar fi plăcut şi lui Ulise. Lawrence s-a ţinut de treabă, deşi uneori nu reuşea să traducă decît un vers pe oră şi deşi avea şi alte oferte. I se propunea, de pildă, să traducă Rousseau, iar E.M. Forster îl bătea la cap să scrie un roman. În unele scrisori, lasă să se înţeleagă că o face pentru bani, dar din diverse aluzii (de pildă, la delicii-le traducerii cărţii a IX-a, cea cu Ciclopii), e clar că îl încînta. În Anglia, publicată în 1932 în doar 500 de exemplare, cartea a mers prost. Oxford University Press a lansat-o însă şi în SUA, unde s-au vîndut 12.000 de exemplare, în primul an. Traducerea din greacă, deşi multe epitete şi chiar pasaje întregi sînt tăiate ostăşeşte, e mai bună decît unele englezeşti de dinainte (Butler, un Homer de letopiseţ) şi de după (Rieu, un Homer al omului de pe stradă). Nu pierde, deşi e în proză, poezia lui Homer, şi, mai important, nu pierde nici umorul, pe care alţii îl fac dispărut sub multă naftalină cărturărească.

Lawrence avea, culmea, o bună pregătire de arheolog. Teza lui de licenţă de la Oxford (publicată postum) a fost scrisă la 22 de ani, pe baza unui turneu pe la 36 de castele din vremea cruciadelor, aflate în teritoriile de azi ale Siriei, Libanului şi Israelului. E drept că el vorbeşte de o influenţă aproape exclusiv franceză asupra arhitecturii cruciate în Orient, iar realitatea e că, la anul 1200, fortificaţiile levantine ale cruciaţilor sînt de fapt mai avansate decît cele din Franţa.

După licenţă, tînărul a participat la săpăturile de la Carchemiş (ruine azi împărţite în două de graniţa între Siria şi Turcia). A avut bafta să lucreze acolo cu Leonard Woolley, care mai tîrziu a descoperit mormintele regale de la Ur. Chit că, pare-se, mereu îmbrăcat pe şantier în echipament de fotbal (spre iritarea arheologilor mai conservatori), activitatea lui arheologică acolo e o parte onorabilă a studiilor britanice de hititologie. (În *fo-*

to el e în stînga basoreliefului).

În 1913, şi Woolley şi Lawrence se alătură echipei de ingineri ai majestăţii sale pentru o cartografiere a siturilor arheologice din deşert (Sinai şi Negev – Pustiul Sin din Biblie). Autorităţile otomane aprobaseră expediţia crezînd că ţinea de acel moft vestic numit arheologie, fără să ştie că ea era, de fapt, o operaţiune de spionaj al dispozitivului militar turc în sudul Palestinei de atunci, la vreo 150 km de canalul de Suez. (Cocktailul arheologie-spionaj e o veche specialitate britanică în Levant.) În publicaţia finală (altminteri dirijată de mai cunoscutul Woolley), Lawrence a scris un capitol în care identifică în teren ruinele vechiului oraş biblic Cadeş-Barnea, identificare acceptată şi azi. Nu e rău pentru un erou.

Şi epilogul modern: din 2006 şi pînă de curînd, o echipă de la universitatea din Bristol a cercetat urmele activităţilor militare în deşertul Iordaniei, în anii revoltei arabe. Ocupaţia otomană e foarte vizibilă, în amenajări mai ales de-a lungul celebrei căi ferate Hedjaz, duse de inginerii nemţi de la Damasc la Medina. Aproape invizibilă era pînă acum însă prezenţa gherilelor arabe. Proiectul de arheologia peisajului a identificat recent, între altele, locul unei tabere de noapte descrise în memoriile de război ale lui Lawrence al Arabiei. În urma celor 150 de oameni, artilerişti britanici şi beduini pe cămile, a rămas o bujie (de la unul din cele trei autoblindate Rolls Royce), o conservă de lapte condensat (pentru ceai), raţii militare marcate cu data şi numele unităţilor etc. S-au găsit şi fragmentele unui fel de ulcior ceramic, recipientul clasic pentru rom (un galon) al armatei britanice în Primul Război Mondial. Pe el se citeşte marcajul tipic „SRD", de la „Supply Reserve Depot" (în jargon militar, „Soon Runs Dry", „Seldom Reaches Destination", „Service Rum Diluted" etc.). Toate erau la suprafaţă undeva în deşert, neacoperite de un fir de nisip, din decembrie 1917.

Echipa din Bristol a lucrat şi la Hallat Ammar, locul unde Lawrence a condus o ambuscadă beduină asupra unui tren militar turcesc, loc descris tot în *Cei şapte stîlpi*... Acolo au găsit, între multe gloanţe, unul tras dintr-un pistol automat Colt 1911. E o armă, din cîte înţeleg, extrem de rară în Orientul Mijlociu în acea vreme, şi despre care se ştie că era în posesia lui Lawrence. Raportul arheologic propune, plauzibil, că e un glonţ tras de Lawrence însuşi în ziua ambuscadei – 19 septembrie 1917. Dacă e aşa e minunat – dacă nu, se impune un rîs homeric.

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Atîta pagubă!

Un refren lăutăresc făcut celebru într-o înregistrare epocală (A. Pleșu & J. Răducanu), spune „La Bacău, la Bacău, într-o mahala / S-a-ntîmplat, s-a-ntîmplat o mare dandana...“. Recent, la Bacău, dandanaua n-a fost nici mai mică, nici mai mare decît de obicei, dar suficient de sugestivă să merite măcar un articol. Premierul Dăncilă și comisarul european Crețu au susținut o conferință de presă. Cum jurnalistul român nu are un orizont mai larg decît distanța dintre propriul nas și ecranul televizorului pe care curg la nesfîrșit aceleași produse media idiotizante ale ziselor „televiziuni de știri“, întrebările au fost adresate exclusiv șefei Guvernului. Premierul nu a dezamăgit nici de data asta: presată să-și mărturisească chinul, dna Dăncilă a cerut audienței un pic de empatie, „un exercițiu de imagine“. Biata doamnă Dăncilă a vrut să spună, evident, „un exercițiu de imaginație“. Pierdută în labirintul lexical românesc, după ce, cu alte ocazii, își rupsese glezna în dificilele acorduri gramaticale ale limbii materne, biata doamnă Dăncilă a ratat din nou „mesajul de suflet“, căci a stîrnit, iarăși, cu eroarea ei, rîsete, bășcălii, exasperări. Cea mai mare parte a presei noastre a rămas aici, la acest nivel. Dacă scopul presei este să scoată reacții de la consumatorii ei, a reușit: iarăși ne-am năpustit asupra prim-ministrului (mi-e foarte greu să-i zic așa, dar asta este!).

Unii observatori mai fini au observat, totuși, că, în acea conferință de presă, nu a existat nici o întrebare pentru comisarul european. Îmi veți spune, poate, că așa e peste tot: „localul“ bate „europeanul“ și-mi veți repeta prejudecata că pe români îi interesează mai degrabă ce-i în țara lor decît ce-i în UE (deși UE este, în mare măsură, țara lor). Cămașa care-i mai aproape de piele decît haina. „Nu voi, stimabile, să știu de Europa d-tale, eu voi să știu de România mea, și numai de România“ – zic jurnaliștii români de azi, fideli crezului programatic al părintelui fondator al profesiei lor, dl avocat Nae Cațavencu, director-proprietar al legendarului *Răcnetul Carpaților*. Că de acolo vin/venim toți... În traducere pe limba timpului nostru, formula cațavencian ar fi „Nu vreau eu să știu de Europa Corinei Crețu, eu vreau să știu de România Vioricăi Dăncilă, și numai de România Vioricăi Dăncilă“.

Și totuși, lipsa de interes pentru probleme europene a jurnaliștilor prezenți la conferința de presă de la Bacău nu se explică pe de-a-ntregul prin atașamentul la o nobilă tradiție. Și nici printr-o grijă obsesivă pentru bunul mers al națiunii. Cred că, mai degrabă, jurnaliștilor de la fața locului le-a fost mai ușor să se bălăcească în sosul gros al triunghiului politic Orban – Dragnea – Iohannis, în care biata doamnă Dăncilă se găsește printr-o colosală farsă a destinului ei și al nostru, decît să-și muncească oleacă creierașele, să se informeze, să se gîndească și să întrebe ceva de interes despre politicile Comisiei sau despre Europa, în general, dacă tot aveau în față un membru al „executivului“ european. E vorba, mai pe românește, de lene. Nu-i mai ușor să-ți faci documentarea unui interviu uitîndute la Gâdea sau la Rareș Bogdan, decît să citești rapoarte al instituțiilor ori think-tankurilor europene, interviuri anterioare ale membrilor Comisiei, să chestionezi bugete și să reflectezi la strategii de viitor? Ba, sigur că este. Atunci, asta vom face.

Și nici lenea nu epuizează cu totul explicația lipsei totale de interes a presei de la Bacău pentru comisarul Crețu. Supremația localului românesc se realizează și prin uimitoarea translație a micimii noastre în marea agendă planetară. Zilele astea, tot de la geniile din presa noastră, am aflat că dl Ludovic Orban a depus plîngerea penală împotriva Vioricăi Dăncilă pentru că așa l-a pus Angela Merkel să facă (Frau Merkel o urăște pe dna Dăncilă de cînd i-a remarcat formidabila activitate în grupul socialiștilor din Parlamentul European, acolo unde dna Dăncilă, exercitînd un leadership impresionant, a unit într-un iureș entuziast pe toți socialiștii și a dinamitat o grămadă de planuri politice europene ale popularilor). Am aflat, tot din presa noastră vigilentă cu gramatica dnei Dăniclă, că dl Dragnea vrea să mute Ambasada României la Ierusalim pentru că Israelul va acoperi costurile ieșirii României din UE (se știe, scopul Israelului, pentru care e gata să pună jos miliarde de dolari, nu este războiul cu arăbimea, ci scoaterea României din UE, dacă nu ați aflat încă, e foarte rău, nu știți cîte știe presa românească despre secretele lumii – nici lumea nu știe cîte știe jurnalistul român despre ea!). Am mai aflat că dl Trump a început să-l placă pe dl Dragnea și, evident, și-a schimbat părerea despre dna Laura Codruța Kovesi (arestările DNA se discută în fiecare dimineață în Biroul Oval, acolo unde binomul dă raportul, iar dl Trump nu mai vrea să facă asta, că e obicei prost, de pe vremea dlui Obama, iar dl Trump vrea să redea libertatea popoarelor asuprite de cruciada sorosistă anticorupție, și așa se face că toți cei care au obamizat România vor fi înlocuiți în primele șase luni ale administrației Trump – cum, n-au fost înlocuiți încă?, nu-i nimic, nu mai trece mult, vor fi înlocuiți rapid, vă ținem noi la curent). Între timp, s-au mai dat ca certe două nume de viitori ambasadori ai Americii la București. Nu știe Departamentul de Stat nimic, sînt niște proști – știm noi! Totodată, am aflat că statutul de refugiat în Costa Rica al dnei Elena Udrea se decide tot la Casa Albă (nu se putea altfel), de unde ne vom da seama dacă americanii ne respectă cu adevărat ori doar se fac că ne respectă, ca să ne păcălească. Oricum, dl Trump e foarte ocupat cu problemele României: nu dă de cap daravelii Dragnea – Iohannis (încurcată treabă!), urmărește atent încleștarea titanilor Orban și Dăncilă, deslușește labirintul binomului și, mai ales, urmărește tot ce se zice în presa noastră. Amețitor!

Închei și eu articolul acestei săptămîni cu formula de încheiere folosită de Patronul nostru în veac, dl Ion Luca Caragiale, la finele unuia dintre memorabilele sale articole, nu înainte de a vă ruga să luați citarea aceasta ca pe o formă de respect pentru autorul ei și ca pe o recunoaștere că ceea ce vreau eu să zic nu se poate zice mai bine decît atît: „Astfel s-a dus și săptămîna aceasta, cum bag-seama or să se mai ducă multe, pînă cînd, dupe un vot secret dat de prooroci cu maioritate absolută de glasuri, A tot-țiitorul citind mesajul de dizolvare (menit a face senzație) o să închiză catastiful caraghiozlîcurilor omenești.“ Atîta pagubă!

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Din copilăria lui Ionel Brătianu

Printre fascinațiile mari ale oricărui copil – secretele. Și „vecinii“ lor apropiați – misterul și descoperirile. Aproape la fel de importante toate ca desertul, dar aceasta-i deja altă mîncare de pește.

Cînd te naști în familia istorică Brătianu, (aproape) totul capătă sensuri suplimentare, inclusiv copilăria, cu tot cu misterele ei. Copiii Brătienilor, mai exact ai lui Ion C. Brătianu și ai Piei Brătianu, erau învățați să păstreze cu sfințenie un secret, cînd acesta le era încredințat. Doi dintre cei șapte copii ai familiei, cei mai mari dintre ei, respectiv Sabina și Ionel (viitorul prim-ministru al României Ion I.C. Brătianu), au elucidat, la un moment dat, secrete peste care nu dai chiar în orice copilărie.

Cînd aveau vreo 13 ani și niște timp liber, tatăl lor, șeful guvernului român de atunci, îi implica în activitatea sa politică. Nimic prea ieșit din comun pînă aici. Dar de aici încolo, cel puțin interesant.

Sabina și Ionel primeau spre cifrare și descifrare cele mai importante telegrame de la cabinetul lui Ion C. Brătianu, telegrame pe care omul politic nu i le dădea nici măcar șefului său de cabinet. Pentru a ascunde și descoperi secretele comunicate, cei doi copii aveau acces la un instrument esențial de lucru: dicționarul personal cifrat al tatălui lor. Doar Eugeniu Carada mai putea consulta dicționarul cu pricina, în rest, nimeni nu ajungea la el.

Sabina Brătianu, devenită Cantacuzino, își aduce aminte în memoriile sale de impactul pe care îl avea asupra ei și a fratelui său faptul că li se încredința o sarcină atît de importantă. Cei doi copii erau atît de pătrunși de însemnătatea rolului care li se acorda, încît tratau misiunea ca atare, cu deplină conștiinciozitate. Nu îi vorbeau nici măcar mamei lor despre conținutul depeșelor și, chiar mai mult de atît, nu vorbeau nici măcar între ei despre acest lucru, deși de multe ori unul dintre ei termina telegrama începută de celălalt.

În timpul războiului din 1877, într-o zi oarecare, regele Carol I a observat ceva neobișnuit pe una dintre telegrame, care, din graba de a fi comunicată, rămăsese necopiată. Erau două tipuri de scrituri pe care nu le cunoștea. Regele, legitim curios, l-a întrebat pe Ion Brătianu cine sînt noii săi secretari, iar acesta i-a răspuns: „Copiii mei, Măria Ta.“ Replica a venit instant: „Dar sînt niște copii!“. „De nimeni nu sînt mai sigur decît de ei“, l-a asigurat prim-ministrul pe rege.

Conversația le-a fost redată ulterior și celor doi mici „secretari“ de către tatăl lor, în scopul evident de a le întări și mai mult discreția, subliniind încrederea care li se acorda.

Voi ce mistere dezlegați în copilărie?

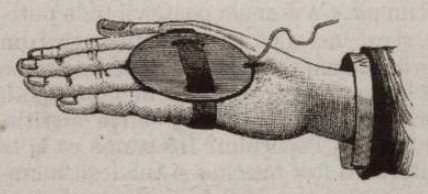

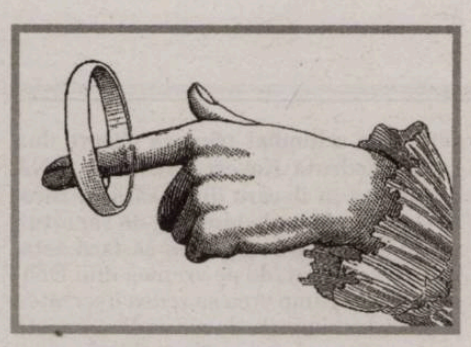

Selma IUSUF

legende urbane

Răul din interior

Obișnuiam să mă amuz și eu de fiecare dată cînd auzeam vreun locuitor al unui mic oraș din Bărăganul nostru de sud povestind cum nu vor ungurii să-ți dea pîine (sau mici, după caz) dacă ceri în românește. Și că, în general, Pișta vrea să ne ia Ardealul. Acest „ne ia" – colectiv și fără îndoială patriotic – devenea cu atît mai caraghios cu cît locuitorul meu din Bărăganul de sud nu văzuse în viața lui un ungur, necum să fi mers vreodată în temuta ungurime.

Adevărat, ca minoritar cotropitor, nici eu nu mă simțeam teribil de confortabil după toate consemnările istorice ale tătarilor mercenari năimiți care pîrjoleau totul în cale de nu lăsau piatră pe piatră, dar istoria recentă care ne arată domoliți și încă fără de patrie, plus convingerea că nici unul dintre ai mei n-ar refuza să servească cu o pîine un cinstit frate român, mă făcea să mă simt destul de confortabil în situația dată.

Așa că, dincolo de analizabila frică de străin, altceva mă fascinează și-mi dă mult de gîndit în ultimii ani. E paradoxalul rău din interior. E femeia care rîde de femeia la volan, blonda care spune bancuri obosite cu blonde, femeia care le urăște pe cele care au îndrăznit să spună *metoo* pentru că sigur alea sînt niște desfrînate, imigrantul care urăște imigrantul, românul care se plînge că s-a umplut Germania de negri.

Sigur, nu mă gîndesc la cazurile în care găsesc o bucurie absolută precum în prezența unui *stand up comedian* iranian care face o antropologie socială devastator de hilară despre confrații lui iranieni. Și nici la Philip Roth (Dumnezeu să l ierte între timp) sau la verișorul lui mai hip, Jonathan Safran Foer, care taie cu niște cuțite fine în ceea ce ei văd a fi carnea alunecoasă a evreității.

E vorba de acest paradox în fața căruia rămîi cu gura căscată. Așa cum rămîi în fața cuiva care a plecat din România și s-a așezat la Londra și care susține vehement un Brexit. Căruia îi pute că sînt pline străzile de pakistanezi și de persoane dubioase înfășurate din cap pînă-n picioare. Sau care rîde de moare că echipa națională a Franței e plină de „coloraț". „Ia uite bă, ce franceji sînt ăștia", îl poți auzi, în mîndria lui preaplină de alb, pe care puțin îl interesează că păcatele unor imperii îi fac, de generații, pe „colorații" ăia la fel de francezi ca francezii.

Uimirea și fascinația mea neabătută în fața acestor cazuri au fost cumva realimentate zilele trecute cînd am citit o recenzie a unei cărți scrise în anii '30, apărută recent în Statele Unite. E o carte care a stat nepublicată pînă acum, a Zorei Neale Hurston, o scriitoare și antropoloagă de culoare, moartă prin anii '60, în uitare și sărăcie. *Baracoon* îi spune cărții care documentează, printr-o serie de interviuri, viața ultimului sclav cunoscut, adus înlănțuit în America cu ultimul cargo uman, peste Atlantic, pe la 1860. E povestea lui Cudjo Lewis care avea 90 de ani în momentul în care scriitoarea a stat de vorbă cu el, în jurul anilor '30, cum ziceam.

N-o să vă plictisesc cu amănunte (cartea, istoria scrierii ei, autoarea, circumstanțele sînt absolut impresionante), dar o să vă spun cum se vede și aici că în cazul odios, dureros și încă nevindecat al sclaviei, istoria e infinit complicată și că o parte din durere a fost alimentată și de confrații africani înșiși. Ultimul sclav cunoscut, Cudjo Lewis, a fost vîndut albilor, în Africa, de căpetenia unui trib rival. N-a fost vînat prin junglă, n-a fost momit cu mărgele roșii și eșarfe colorate, a fost vîndut de ai lui. Sigur, nu uităm nuanța importantă că nu se putea vorbi de un popor, o nație, erau triburi și regate separate, aflate în conflict, dar orișicît. Iar copiii lui născuți în America au fost marginalizați de copiii celorlați africani care se simțeau superiori că nu erau născuți direct din sclavi. Erau, vezi bine, la a doua, a treia generație.

Nimic nu e mai devastator ca răul din interior. Ăla pe care ți-l fac fix ai tăi. Și, de aici, mai departe, probabil că nimic nu e mai devastator decît răul pe care ți-l faci tu însuți. Pentru că știi cel mai bine unde să lovești, nu?

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

4. „Urmează noi represalii: o seamă de preoți sînt controlați, destituiți prin decrete ministeriale, chiar arestați, deja în anul 1947. În vara anului următor, toate școlile confesionale sînt desființate, precum și toate publicațiile catolice. Așadar, posibilitățile de informare și educare în spirit creștin sînt suprimate. Episcopul Suciu nu se descurajează. El redactează scrisori pastorale invitînd la rezistență față de răul care se instala în țară.

La 3 septembrie 1948, este eliberat din funcție, în mod abuziv, de către Guvern. Episcopul Ioan Suciu nu ține seamă de document. Rămîne fidel credincioșilor în suferință și cutreieră satele îndemnînd la credință, la solidaritate și la unire în jurul Bisericii. (...)

La 29 octombrie este arestat. Și pentru el începe Calea Crucii, dar poate mai sinuoasă și mai grea; la Dragoslavele, la Căldărușani, la Ministerul de Interne, unde este bătut și torturat în anchetă, apoi la Sighet, între frații săi de suferință. Deși extenuat și bolnav, a avut o conduită exemplară: «Cît timp se simțea mai bine, Episcopul Ioan Suciu ne edifica cu frumoase meditații care ne împrospătau moralul (Ioan Ploscaru, *Lanțuri și teroare)*».

Dar boala, foamea, frigul îl răpun la 27 mai 1953, în celula 44, unde fusese aruncat, ca și ceilalți episcopi, fără vreo sentință pronunțată de vreun tribunal...

«Cînd l-au scos, l-au tras de picioare pe coridor și, pînă jos, capul îi sălta de pe o treaptă pe alta. A fost aruncat în căruță și dus la cimitirul vagabonzilor și al sinucigașilor». (Ioan Ploscaru)"

Doina Cornea, „Martiriul Bisericii Greco-Catolice și rezistența ei", în *Memoria*, nr. 14/iulie 1995

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Bă, ej cu capu?!

Taxi de zi. În urma unei discuții despre politică. „Domnu', io nu mai mă duc la votat. Că n-are nici un nonsens. Părerea mea. Adică, la ce să mă duc io acolo? Decît ca să mă duc? Păi, așea, mai bine-mi văd dă treaba mea, și nu mă duc. Înțelegeți cum zic io? Că tot ăștia iese". *Care ăștia? La cine vă referiți?* „Cum care ăjtea, domnu'?! Ăjtea toți care e și acuma". *Vă referiți la PSD?* „Io sper că sînt foarte clar ce vă spun! Nu, domne, pesedeu'! Io cînd zic toți, zic toți! Deci toți care e acolo la Casa Poporului". *Păi... n-au cum să cîștige alegerile absolut toți. Unii iau mai multe voturi, alții mai puține. Unii sînt la putere, alții în opoziție.* „Ce vorbiți?! Da' ce, domnu', io am gumăn păr? Mă vedeți, așea, mai prost? Mai față palidă? Adică, io nu-nțeleg cum merge treburile aicea?". *Iertați-mă, n-am vrut să se înțeleagă așa ceva!* „Păi, domnu', io fac taximetrie dînainte de Revoluție. Adică credeți că io sînt prost și nu mă duce capu' la ce face ăjtea? Credeți că io nu știu cum e cu alegerile ăstea? Păi, nu contează, domnu', cine cîștigă! Că ei îj face ale lor cum vrea. Adică io acuma sînt la putere, io iau mai mult. Da' te las și pă tine să iei un pic. Că dup-aia poate vii tu la putere, și mă lași și pă mine să mișc o țîră dîn buric. Să mai iau și io cîte ceva, ce rămîne dă la tine. Ei n-are treabă, dă fapt. Că nu contează dacă ej la putere sau la opoziție. Ej la Casa Poporului? Înseamnă că ej la putere! Ai fost jmecher și ți-a ieșit lucrarea să ajungi acolo? Ai mașină, ai eleaelea, ai tot ce trebuie, banu'-ban, pensia-pensie, nu mai ai treabă. Adică, credeț că ei nu vorbejte-ntre ei, p-acolo, pă la casa lu' Nea Nicu? Că ăla n-a apucat, săracu'. Da' și ăla erea un nenorocit. Și nu el, cît ea. În fine... Credeț' că ei nu vorbejte-ntre ei? Uite, bă, cum facem! Cutare, cutare, io îz las și ție un pic acuma, că io iau mai mult, că sînt la putere. Da'z dau și ție. Dup-aia, cînd vii tu la putere, îmi dai și tu mie o țîră dîn ce iei tu. Înțălegeț' cum vine treaba? Deci, pă mine să nu mă ia nimeni la unjpe metri cu d-astea, cu puterea și opoziția. Că n-am venit cu pluta. E una ș-aceeaș' treabă, după cum sănțelege ei. Să duce la televizor, să ceartă, să vadă prostu', să țină ba cu ăla, ba cu ăla, da' ei dup-aia bea o bere amîndoi și să rîde. Că are și dă cine. Că e atîțea care pune botu'... Deci proști, ca omu' dă zăpadă! Că face ăjtea ce vrea cu ei. Pă mine nu mă prinde pă la votat, că io nu pun botu' la caterinca lor...".

Taxi de seară. Curat, parfumat. „Să mă credeți, vă rog, că dac-aș mai avea măcar un patruș...cinci de ani, aș pleca fără nici o discuție. Nici n-aș sta să mă gîndesc. Vă spun foarte cinstit. Eu nu pot să mă plîng. Nu pot să zic că mi-e frică de ziua de mîine. Nu asta e problema. N-avem copii ai noștri, creștem un nepot, în fine... o tragedie. Dar e foarte bine acum. Măcar pentru el. Dar și pentru noi. Pentru că, totuși, e alt respect acolo. Știu, că am fost peste tot. De ani de zile mergem peste tot. Nu e perfect nicăieri, vă dați seama. Dar e alt respect. Asta discutam și cu soția, în Danemarca, Suedia, te simți alt om. Poate că nu e decît de fațadă respectul lor, dar știți ce?! De ce să mă deranjeze fațada? Care e problema? Știți cum e? Măcar mi se dă impresia că sînt respectat. Asta nu înțelegem noi, aici. Deși, vă rog să mă credeți, părerea mea e că e respect din educație, nu de fațadă. Asta n-avem noi aici. Că l-am auzit la radio pe un domn pe care îl respect foarte mult ca inteligență și... Deci, pentru oameni de-ăștia, toată stima! Și zicea dînsul la radio că avem tendința să exagerăm, să umflăm, cînd e vorba despre noi, și să zicem că aici e cel mai rău, cînd, de fapt, e destul de asemănător cu ce e pe la alții. Vedeți?! Deși am tot respectul pentru dînsul, nu sînt de acord. Poate că ne liniștește cumva comparația asta. Poate că face bine la starea de spirit, la dispoziție, să te gîndești că nu sîntem cel mai rău, că nu sîntem ultimii, cu bulgarii și albanezii. Dar nu poți să spui că e la fel ca la alții. Credeți-mă, am fost acolo, cred că nu e țară în Europa unde să nu fi fost. Plus Canada și America. Nu avem nici o asemănare, din păcate. Pe mine nu mă interesează că sînt excremente de cîine pe trotuar, la Paris, sau că e mizerie la Berlin, după lăsarea serii. Și, ce să vezi, ne asemănăm... Nu. Nu ne asemănăm deloc. Dacă începem comparația de la respect, sîntem de pe alte planete. Cu tot respectul, v-am spus, dar nu sînt de acord cu dînsul."

Taxi de noapte. Tîrziu. Discuția începe din fracțiunea de secundă în care am închis ușa mașinii. „De la mițocoțo, nepoate?" *Pardon? Scuze, dar n-am înțeles ceați zis.* „Adică de la o blăniță, nepoțele?" *De la o...ce?!* „Bă, ej cu capu?! De la un sex, o vrăjeală, ceva? Că, dacă ai rămas decît cu vrăjeala, ej fraier!" Omul rîde sănătos, din rărunchi, parcă ne-am ști de-o viață. Și e ferm convins că știe el de unde vin la ora aia. „Bă, ej cu capu'?! Femeile, toate, sînt decît pă interes! Ascultămă ce-z spun io ție, acuma! Să pleci cu ceva învățat, cînd te dai jos dă la mine dîn mașină! Deci nu să egzistă femeie care să nu fie după bani! Unele e mai ale dreacu ca radarele ălea dîn filme, cînd aude dă bani sau știe ea că e pă pricopseală. Zici că are antene, nu urechi! Banu'! Dăle banu', și face pentru tine ce vrei! Și te știe dă la distanță dacă ai material sau nu. Deci, ascultă-mă pă mine, bagi cardu' la bancomat în haimanale d-astea, și vezi cum fuge banii dîn cont ca cînd ai pune benzină la alimentare." *Rîde, din nou, cît se poate de fericit de propria lui înțelepciune. Și bate în volan ritmul cuvintelor.* „Toate, toate, nejte haimanale, numa' după bani!" Îndrăznesc să-l întreb: *Chiar și soția dumneavoastră?* „Bă, ej cu capu?! Păi aia e prima dîn lume! Dă cînd am luat-o, le studiez pă toate! Una nu egzistă să fie altfel! Toate, dăcît după bani! Să țîi minte asta dă la mine!".

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Paradoxul religiei

Există religie cînd există creditarea unui transcendent. Cînd există comunicare cu ceva inefabil, ceva care nu cade sub puterea facultăților strict umane. Umanul se deschide spre dincolo de sine, către un nevăzut suprem atrăgător. Dar la fel de important în religie e ca acest nevăzut/ inefabil/ transcendent să ia formă specifică, să se *manifeste* în chip riguros configurat, aparte expresiv. Cel care depășește orice formă își „localizează" prezența în puncte ale unei geografii sacre, se face prezent în limbaj, în rituri, în imagini. Se „întrupează". Ia chip, se manifestă ca universal *concret*.

Fra Angelico, ***Buna vestire***

Există așadar, în religie, o tensiune incitantă între transcendentul liber de orice determinații și expresia lui în forme cu necesitate mărginite. Articularea între Infinit și „finitul" expresiilor sale e una dintre marile teme ale religiei. Iar paradoxul crește cu un grad, atunci cînd luăm seama la specificul acestor expresii. Da, ele sînt formă, sînt expresie, sînt așadar cu necesitate mărginite. Dar sînt construite în așa fel încît, mărginite fiind, să nu fie mărginitoare. În economia lor, ele își indică propria depășire. Sînt expresii, sînt forme *vectoriale*. Nu te închid în conturele, în „localul", în particularul lor. Te incită să pornești încotro arată săgeata căreia îi dau suport. Indică o realitate care – dinăuntrul lor – te cheamă către nivelul ei propriu, transformal. Configurațiile religioase (cele izbutite) se construiesc pe niște determinații atît de puternice, atît de aparte, de rafinat alcătuite, încît te lansează dincolo de ele. Aceasta e subtila lor „convenție", acesta e regimul lor specific.

În Bunele Vestiri ale lui Fra Angelico – observa istoricul de artă Georges Didi-Huberman –, spațiul întîlnirii între înger și Fecioară e modelat în așa fel încît să interzică o percepție „naturalistă" a scenei. Există structuri neverosimile, voite incongruențe topologice, rupturi. E un spațiu care te împinge în afara lui. El slujește, spune Didi-Huberman, drept „operator pentru o convertire a privirii". La fel e „ogiva incompletă" despre care vorbește undeva Henry Corbin. În neterminarea ei, ea transportă atenția dincolo de spațiul nostru fizic și mental curent, spre acea realitate care îl situează, care ne situează. Icoana, la rîndul ei, nu e imagine carentă sub raportul realismului. Hieratismul ei e semnificant, e funcțional. Trimite spre un alt regim de ființă, spre Prezența care o locuiește fără a fi mărginită de vizibil. În Panteonul antic al Romei, masiva compoziție interioară e secundă față de ochiul de cer care o domină. Construcția lui Agrippa e un „instrument spațial" care îndreaptă privirea către deschisul din vîrf, e templu al acelui Terminus infinit, despre care vorbea Nicolaus Cusanus. Am mai pomenit despre structura templului budist de la Borobudur, analizată de indianistul Paul Mus. Spirala galeriilor exterioare, încărcate de ciorchinii imaginilor se rotește în jurul unui miez de piatră inaccesibil, care semnifică densitatea liberă de determinații a Principiului. Iată cîteva exemple, dintre nenumăratele ale artei religioase, unde avem de a face cu un „dispozitiv" vectorial, foarte rafinat în „codul" lui. Tot Henry Corbin vorbea despre „vigoarea transgresivă a simbolului", care furnizează vocabularul sacrului și al expresiilor sale. Cînd e izbutit pus în operă, cînd e înțeles, acest vocabular – fie că folosește unui text, unei construcții, unui act, unei imagini – cheamă la depășirea limitelor, către universalul divin care se exprimă prin ele.

Euimitor, de pildă, că în legendarul universal de întemeiere a sanctuarului, actul construcției rămîne foarte adesea marginal. Esențială e depistarea locului. El, locul, este încărcat de o putere vectorială pe care omul trebuie să o caute, să o descopere, să o perceapă, să o înțeleagă. Sanctuarul se ridică pe locul unei epifanii, al unui eveniment vizionar, al unei experiențe contemplative, adică într-un punct unde comunicarea între nivelele de ființă e deja deschisă. Acolo se construiește edificiul, iar spațiul lui mărginit își semnifică apăsat articularea cu deschiderea întemeietoare.

Tensiunea unei configurații care, prin singulara ei calificare, se deschide spre divin, non-localizabil și non-reprezentabil: iată o mare temă a sanctuarului și a oricărui act al religiei. Fundamentalismul religios dă atenție cvasiexclusivă configurației, suportului în mărginirea lui. Relativismul religios e vag, insensibil la specificitatea vectorială a configurației. Amîndouă riscă să piardă din vedere tensiunea, „paradoxul religiei".

Există în Evanghelie un episod care pune lumina exact pe această tensiune. E dialogul între Iisus și femeia samarineancă (Ioan, 4, 4-42). Ce se întîmplă la „fîntîna lui Iacob", sub raza verticală a ceasului douăsprezece? Iisus face aici o apăsată „critică a locului". Pare să conteste legitimitatea tuturor amplasamentelor terestre de comunicare cu divinul, a tuturor sanctuarelor. „Vine ceasul cînd nici pe muntele acesta, nici în Ierusalim nu vă veți închina Tatălui... vine ceasul și acum este, cînd adevărații închinători se vor închina Tatălui în duh și adevăr" (Ioan 4, 21-23). Desigur, cînd divinul e de față, cînd e prezență directă, locurile sacre sînt depășite în eficacitatea lor. Dumnezeu îți cere să răspunzi adecvat transcendenței lui. Se adresează intimității adînci a ființei; se descoperă în intimitatea Lui.

Iisus pune așadar o notă secundă asupra întregii geografii religioase. Nu o desființează, dar îi indică insuficiența, faptul că e „trecătoare": „vine ceasul și acum este...". Locurile sacre nu au rostul să „capteze" prezența sfîntă, nu o „posedă", nu o asigură între limitele lor.

Dar această „critică a locului" e departe de a se petrece într-un punct anonim al peisajului. Dimpotrivă, ea se rostește într-un centru saturat de determinații simbolice. E vorba în primul rînd despre un loc *rădăcină,* unde se perpetuează depozitul tradiției ebraice și marca unuia dintre personajele sale esențiale: acolo se află fîntîna „părintelui nostru Iacov". Acolo se află rezervorul de apă și de memorie al ținutului, care îi va sluji lui Iisus drept element de *accroche* pentru a invoca – în tensiune – „apa vie" a Duhului. Pe urmă, muntele Garizim – nume care are conotația de *ombilic* al cosmosului – constituie, pentru samarineni, în același timp *axa* simbolică a lumii, dar și conștiința unei separări, a unei înstrăinări în raport cu sanctuarul de la Ierusalim. Samaria – cu centrul ei, marcat pe verticala adîncurilor de fîntîna patriarhului și pe verticala înălțimilor de munte – este un ținut care va desemna, în concepția creștină, categoria celor *inclasabili.* Aflată între Iudeea și Galileea, între teritoriul „Legii vechi" și „lumea neamurilor" ce va primi Legea cea nouă, ea indică tocmai condiția trecerii. „A lăsat Iudeea și s-a dus iarăși în Galileea. Și trebuia să treacă prin Samaria" (Ioan 4, 3 - 4).

Iisus vorbește însă, e limpede, despre o trecere verticală: de la condiția mundană, marcată de particularul geografiei/ geografiilor sale, la condiția libertății Duhului, unde limitările se șterg. Da, El vorbește despre acest *transitus* spiritual. Dar o face într-un loc intens, multiplu calificat, încărcat de trăsături simbolice. O face într-un loc vectorial. Pune la lucru tensiunea definitorie a religiei, a suporturilor ei.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Pălținiș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Moartea ca valoare adăugată

Am format un stereotip comunitar: ne apreciem fără rezerve personalitățile abia cu titlu postum. În viață, mase umane indiferente contrastează cu accesele calomnioase, legendele diminutive și criticile exacerbate. Cît adevăr cuprinde această autopercepție? În primul rînd, unul statistic: se poate face oricînd un dicționar al scriitorilor, gînditorilor, istoricilor, oamenilor de știință sau artiștilor care au murit uitați, fie în exil extern, fie într-un amar surghiun lăuntric. Oameni de seamă, pieriți în uitare și sărăcie. Nu că am fi izolați în această antologie a ingratitudinii: cunoaștem felurite cazuri, și la case mai mari, din Europa occidentală. Totuși, Estul rămîne campionul acestui tip de atitudine: aici, omul obișnuit vrea ca toată lumea să fie ca el și face din orice comparație nu o sursă axiologică de ierarhizare, cît un prilej de *punere la punctul zero.* Din perspectiva eredității noastre, soiul acesta de voluptate aplatizantă comportă o ecuație cu termeni clari: găsim în el memoria autocrației turco-ruse, pudoarea ancestral-țărănească față de boieri, resentimentul proletar al luptei de clasă și, mai recent, înțelegerea democrației ca proces de omogenizare (din care "discriminarea" lipsește, cînd nu primește reparatorii accente „pozitive").

Adînc insinuată în subconștientul colectiv, ura tacită sau explicită față de personalități pornește și din preconcepția potrivit căreia „geniul" e fie un impostor, un închipuit, fie un personaj demonic, venit să tulbure ordinea stabilită prin trucuri greu de controlat și propuneri de o abisală incertitudine. De vreme ce opera sau atitudinea lui nu se conformează normei uzuale, suspiciunea pasivă sau respingerea agresivă sînt binevenite. Aș mai remarca un aspect: cu toate că oportunismul e aparent criticat, cele mai „populare" personalități din cultura noastră rămîn cele *validate de puterea instalată.* Prin efectul său castrator, contactul intelectualului cu puterea îi domesticește latura imprevizibilă, convertind resursele sale faustice în solemnitatea unei consfințiri *oficiale.* De vreme ce „orice stăpînire e de la Dumnezeu", orice contact cu ea primește carate redemptorii. În ochii poporului, mecanismele autonome de consacrare (bunăoară prin receptarea favorabilă din interiorul fiecărei „bresle") rămîn irelevante, căci nu *provin de sus.* Altfel spus, publicul admiră numai acrobația cu plasă și rebeliunea „cu voie de la poliție". Creatorul nu are voie să surprindă, să se camufleze, să zboare sub radar. Dacă vrea să fie recunoscut în societate, el trebuie să fie recunoscut ca atare și pe stradă: se admit lavaliera, bereta, pletele, bărbile, culorile ușor fistichii, tocmai pentru că ele conotează *uniforma* de artist...

Moartea oferă însă cel mai frumos cadou al creatorului față de comunitate. Dincolo de acest prag, el devine inofensiv, nu mai poate brusca starea fixă a lucrurilor și se pretează docil omagiului hagiografic. Lumea accesează articolul aferent din Wikipedia, pe Facebook apar mărturii efuzive, amintiri egocentric-pioase și laude hiperbolice, primarii ies cu propunerea de a boteza străzi din urbea lor cu numele „drag" al defunctului, se lansează chete online pentru statuia (sau măcar bustul) care să perpetueze „prezența" celui dispărut. În ultimii ani, s-a întețit și reflexul decorării postume, sau organizarea de funeralii cu pompă militară. Întrucît provoacă emoții colective, moartea se vinde bine, adună like-uri și redistribuiri: e de bonton să postezi propria variantă de necrolog, îngroșînd cu eleganță sau patos lamentațiile obștești. Sub influență italiană, a prins și moda de a aplauda sicriul, spre a spori teatralitatea paradoxal optimistă a despărțirii. Călătoriile cosmice și o bizară reminiscență faraonică îi fac pe mulți să-și reprezinte viața de apoi ca pe o deplasare interstelară, unde defunctul va continua, într-o ambianță angelică, activitățile sale pămîntești. Marele nostru contemporan a decedat: de acum, chiar că nimic nu ne mai împiedică să-i cinstim, ca la carte, valoarea!

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

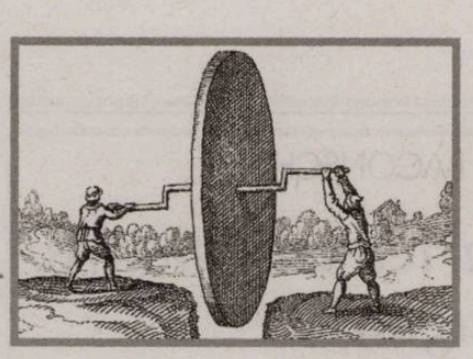

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Dragnea născut la București

Două știri importante pentru pesediști, zilele acestea. Prima dintre ele e că nu mai există majoritate PSD-ALDE, la Camera Deputaților. A doua, încă în așteptare la ora la care scriu acest text, privește rezultatul procesului de la Înalta Curte, în care președintele partidului este judecat pentru instigare la abuz în serviciu.

Scriam săptămînile trecute că PSD începe să dea semne de slăbiciune, ba chiar un pic de panică, pe alocuri. Cu toate eforturile lui Liviu Dragnea de a curăța partidul de contestatari și ambițioși, nemulțumirea persistă prin diverse sectoare și ia mereu forme noi. Iar Victor Ponta e acolo pentru a capitaliza. Și o face. Cei cinci parlamentari PSD care au trecut la Pro România (partidul tranzitoriu al dlui Ponta) au stabilit precedentul de care se temea dl Dragnea. Precedentul care arată că, în calitate de deputat PSD, nu vei fi lovit de o boală incurabilă dacă alegi să îl lași pe Dragnea în plata Domnului și a judecătorilor.

Plecarea celor cinci este o lovitură mai ales pentru imaginea de *führer* cu mania controlului pe care și-a construit-o actualul președinte al PSD. Cine își mai aduce aminte de condițiile plecării lui Sorin Grindeanu știe că atunci cînd Liviu Dragnea își pune în minte să intimideze sau să farmece parlamentari are suficiente metode și suficientă hotărîre cît să nu existe dubii că va reuși. Ei bine, transferul celor cinci anonimi e relevant tocmai pentru că distruge acest mit.

Însă dincolo de satisfacția inerentă de a vedea o construcție periculoasă destrămîndu-se, atitudine predominantă zilele astea, cred că trebuie observat mai atent contextul. Și anume, ceea ce începe ca o mișcare firească de contestare a autoritarismului lui Liviu Dragnea nu va continua sub nici o formă cu transformarea zonei politice pesediste într-un jucător onest, liberal și empatic. Asta dacă pornim de la prezumția că dl Ponta reușește cumva să fie consecvent.

Am mai multe motive de scepticism. Primul dintre ele ține de cariera recentă a lui Victor Ponta. Cred că s-a trecut prea ușor peste flirtul iresponsabil al fostului premier cu segmentele naționaliste din societate. Flirt eșuat, în treacăt fie spus, pentru că naționaliștii români au evitat asocierea cu o construcție tranzitorie și ipocrită așa cum era acel Partid România Unită pe care Ponta îl pregătea în 2016 pe post de vehicul politic.

Mai înapoi, dar rămînînd în zona discursurilor toxice, n-ar trebui uitată campania pentru prezidențialele din 2014. La îndemnul unor consilieri prea nervoși, cu prea mult timp liber și cam fără imaginație, dl Ponta și-a abandonat imaginea de Tony Blair *wannabe* în favoarea unui discurs violent xenofob ale cărui manifestări scîrboase persistă pînă în ziua de azi, chiar dacă cel care le-a legitimat a suferit între timp o altă metamorfoză. Una în revers, pentru că, acum, Victor Ponta a redevenit om de stînga.

„În zona de centru – centru-stînga nu există nici un candidat, vom propune un candidat care să poată veni cu un program de țară de centru-stînga. Este astăzi aici în sală."

Citatul de mai sus se referă la candidatul la Președinție al Pro România. Foarte probabil este vorba despre doamna Ecaterina Andronescu și asta ridică următoarea problemă legată de alegerile politice ale lui Victor Ponta.

Dna Andronescu poate să placă sau nu. Degrabă vărsătoare de lacrimi la televizor și patroană cinică a unui întreg sistem de relații și valori care a ținut educația românească undeva la granița dintre Kazahstan și Evul Mediu, Ecaterina Andronescu e un exemplu-simptom al felului în care gîndește dl Ponta. Mi-e greu să cred că o simpatizează pe „Cati", dar nu ezită să se asocieze cu oricine și orice, atunci cînd există un profit oarecare pe termen scurt. Alt exemplu de politician „pro" e fostul ministru al sănătății, Nicolae Bănicioiu, de al cărui nume se va lega întotdeauna apărarea modului inept în care a reacționat statul român după tragedia din octombrie 2015. Fără să fie vinovat în vreun fel, dl Bănicioiu a comis păcatul clasic al politicianului român încercînd să bage gunoiul sub preș. Mi-e greu să cred că acel moment va fi uitat prea ușor.

Dar aceștia sînt politicieni. Se pot invoca diverse calcule de moment și maxime cu autor necunoscut, pentru a justifica prezența lor într-un partid sau altul. Mai grave sînt asocierile celelalte ale dlui Ponta – cu guverne străine (Turcia, China, Serbia) și personaje de tipul Sebastian Ghiță. Niciuna dintre aceste relații nu a fost vreodată lămurită cu adevărat. Odele pe care fostul premier român le ridica, la un moment dat, dictatorului Erdogan al Turciei îmi par mult mai relevante decît orice bune intenții ar emite același fost premier zilele acestea.

Lui Liviu Draganea i se reproșează adesea autoritarismul, simpatia pentru modele precum cel ungar și, mai ales, cel mai des, provincialismul (grobianism, uneori) de care dă dovadă în raționamentele și alegerile pe care le face. Felul în care acest domn ambițios și-a construit cariera poate fi foarte bine înțeles citind seria dedicată subiectului de pe recorder.ro. Merită cîteva minute, n-am să insist.

Ei, bine, dacă astea sînt lucruri imposibil de ignorat în cazul lui Liviu Dragnea, aceleași trăsături i se iartă lui Victor Ponta pentru că i se opune primului. Cred că asta e o greșeală.

Pînă la urmă, Victor Ponta e Dragnea născut la București. Sau invers, dacă vreți – Liviu Dragnea e Ponta de la Gratia. Micile diferențe culturale sînt atît și nimic mai mult.

Atitudinea corectă în fața acestor oameni e distanța și studiul atent. Pe termen mediu o să vedem că sînt două capete ale aceluiași corp. Acest zombie inept care strînge disperat România în brațe. Din îmbrățișarea aceea el își extrage viața și prosperitatea, iar tu, cititorule, sentimentul tot mai acut de sufocare pe care îl ai cu pașaportul în mînă.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

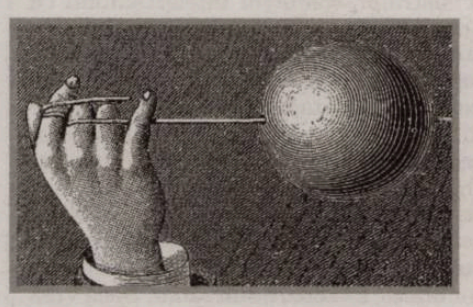

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Loto pentru patrimoniu

Nu se poate spune că Franța nu are grijă de patrimoniul cultural: clădirile-reper sînt în general bine renovate și întreținute, obiectele de patrimoniu sînt în stare bună de conservare, marile valori sînt nu doar expuse, ci și accesibile. Nu e vorba doar de potența financiară a unui stat care a consacrat conceptul de „excepție culturală", ci și de un întreg ansablu de legi și politici culturale menite să stimuleze conservarea și promovarea patrimoniului. E, pînă la urmă, și o chestiune de eficiență a finanțării, pentru că în Franța subvenția nu mai e de multă vreme privită doar ca o contribuție a statului pentru a susține cultura, ci și ca o investiție.

Dacă administrația culturală e (și) *business,* care să fie profitul după o asemenea investiție? Un specialist în economia bunurilor culturale, Xavier Greffe, a realizat o cercetare amănunțită a veniturilor generate de Muzeul Luvru. A luat în calcul nu doar încasările din bilete, ci și chiriile și concesiunile comercianților care vînd diverse produse în muzeu sau în curțile palatului, chiriile ocazionale percepute pentru producții televizuale și cinematografice, vînzarea unor drepturi de reproducere. A adăugat veniturile indirecte generate de simpla existență a muzeului: milioane de turiști care-și cheltuiesc banii prin hoteluri și restaurante pariziene, doar pentru a vizita muzeul. Toate acestea ar aduce un miliard de euro pe an. În plus, muzeul Luvru are în jur de două mii de angajați și generează alte zece mii de locuri de muncă indirecte în industriile creative.

Nu toate muzeele sînt însă atît de „norocoase". Și nu toate aduc profit (nici nu trebuie). Cum poate statul să le administreze pe toate fără să împovăreze peste măsură bugetul de stat (sau bugetele locale)? Franța tocmai și-a creat un nou mecanism de finanțare pentru muzeele publice. E vorba de o Loterie a patrimoniului. Din vînzarea biletelor se vor obține sumele necesare pentru a susține renovarea a 18 muzee. Criteriile de finanțare: urgența lucrărilor și posibilitatea unei intervenții rapide pentru a salva patrimoniul în pericol. Ministerul Culturii speră să obțină în jur de 20 de milioane de euro prin această loterie. Sumele sînt, evident, insuficiente, în comparație cu nevoile – a explicat dna ministru Françoise Nyssen. Însă demersul va încuraja, probabil, mecenatul colectiv, acest tip de finanțare participativă. E un model care ar putea fi preluat și de România. Mai ales că problemele muzeelor de aici sînt cu mult mai grave. Iar capacitatea statului de a le gestiona – infinit mai mică.

Demersul va încuraja, probabil, mecenatul colectiv, acest tip de finanțare participativă.

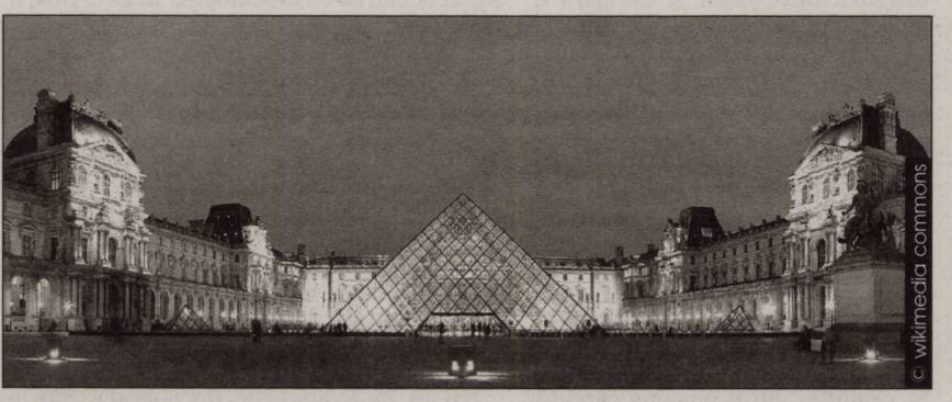

© wikimedia commons

O urgență ar fi, de pildă, recuperarea obiectelor de artă pe care statul (muzeele) le retrocedează. Sute de lucrări de artă valoroase, luate cu japca de statul totalitar comunist, au fost recuperate în instanță de proprietari sau de moștenitorii lor. Muzeele nu au fondurile necesare pentru a le achiziționa și se golesc încetul cu încetul. Eșecul achiziționării, prin subscripție publică, a *Cumințeniei Pămîntului* e doar un caz de mare răsunet; sînt însă multe, multe altele...

Mai e, apoi, problema sediilor de muzee. La Galați, Palatul Episcopal în care își avea sediul Muzeul de Artă Vizuală a fost retrocedat Bisericii. Iar colecția de artă contemporană s-a mutat la bloc (!), în niște încăperi înghesuite, greu de folosit ca săli de muzeu. Și la Ploiești, Muzeul „I.L. Caragiale" a fost retrocedat după ce moștenitoarea fostului proprietar a cîștigat în instanță dreptul asupra clădirii. Conform sentinței, clădirea va avea, în următorii zece ani, tot destinația de muzeu, dar nu e clar ce se va petrece după aceea.

Ca să nu mai spun că statul n-a mai deschis de ani buni muzee noi și că, în general, domeniul muzeografic se află, peste tot, la limita subzistenței: muzeele sînt subfinanțate, numeroase clădiri se află în stare critică (Muzeul Național al Țăranului Român e în curs de consolidare – o situație fericită, dar singulară) și muzeografii sînt plătiți prost și subapreciați.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei MARTIN

După 50 de ani: Mai '68

Texte și opinii de:

- Andrei ȚĂRANU (conf. univ., SNSPA)

„Sfîrșitul paternalismului“

- Mircea MARTIN (critic și teoretician literar)

„Cum m-am «întîlnit» cu Charles de Gaulle“

- Thierry WOLTON (scriitor și eseist)

„Lumea veche și lumea nouă“

- Camil-Alexandru PÂRVU (conf. univ., Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București)

„Un moment fondator?“

- Cristian IFTODE (conf. univ., Facultatea de Filozofie, Universitatea din București)

***„Viralitatea* unui protest legendar“**

argument

Un acquis *solid*

Ce mai rămîne, azi, din acel Mai 1968? Ce mai rămîne din acel spirit de revoltă, din acea formidabilă, improbabilă solidaritate între studenți și muncitori? Care sînt beneficiile acelor revolte, urmate de cea mai amplă grevă din istoria Franței și, poate, a Europei? Ceea ce a pornit ca o mișcare studențească *anti-* (establishment academic și cultural, putere politică, capitalism sălbatic etc.) a devenit, odată cu susținerea venită din partea sindicatelor, o demostrație *pro-* (drepturi și libertăți).

La cincizeci de ani după declanșarea revoltelor, încercăm să facem un bilanț provizoriu. Nu e un demers inutil: întîi de toate, pentru că mai ales generația de azi, care n-a participat la acele evenimente, care nu le-a trăit nemijlocit, consideră multe dintre victoriile obținute atunci ca fiind de la sine înțelese. Libertatea moravurilor, egalitatea în drepturi între femei și bărbați, dreptul la avort etc. sînt o moștenire directă – rareori recunoscută ca atare – a lui Mai 1968. În plan sindical, salariul minim și numărul redus de ore de lucru pe săptămînă sînt un beneficiu social cîștigat după trei săptămîni de grevă generală. Societatea civilă, așa cum o înțelegem astăzi, și ideea de activism politic ar fi fost mai sărace dacă n-ar fi existat mobilizarea de atunci. În sfîrșit, rearanjarea sistemului de educație, mai ales a Universității, se datorează tot protestelor masive din mai 1968. Toate acestea reprezintă un *acquis* solid și durabil. Dincolo de toate derutele ideologice, revoltele au produs, dacă nu o revoluție autentică, atunci măcar progres social vizibil. Iar modelul francez s-a exportat treptat în lumea occidentală.

Unele dintre aceste progrese sînt contestate astăzi sau anulate de adversarii libertății. Dacă Mai 1968 a fost o revoltă pentru libertate, atunci încă un șaișopt este nu doar posibil, ci și probabil. Mai ales acolo unde libertățile civile se restrîng treptat sub asaltul populismului conservator: în Ungaria, în Polonia, în România... **(Matei Martin)**

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Matei MARTIN

Un an nebun

scurtă cronologie

© wikimedia commons

■ *8 ianuarie* – Vizită a ministrului Tineretului și Sportului la căminele Facultății Nanterre. Studentul (de naționalitate germană) Daniel Cohn-Bendit îl interpelează pe marginea „Cărții Albe a tineretului": „În trei sute de pagini nu ați menționat o vorbă despre problemele sexuale ale tinerilor!" Incidentul nu trece neobservat: studentul este avertizat de decan și amenințat cu exmatricularea. Se afla, deja, pe o listă neagră: cu un an înainte, pe 22 martie 1967, participase la un protest împotriva regulamentului de ordine interioară: fetele aveau voie să vină la căminele băieților; lor, însă, le era interzis să le viziteze.

■ *26 ianuarie* – Un grup de studenți (intitulat „Mișcarea 22 martie") protestează la Nanterre împotriva posibilei exmatriculări a lui Daniel Cohn-Bendit. Primele confruntări cu forțele de ordine.

■ *27 aprilie* – Daniel Cohn-Bendit este arestat. Se răspîndește zvonul că ar putea fi mutat la altă universitate sau expulzat. Protestele se amplifică.

■ *1 Mai* – Pentru prima dată, din anul 1954, este autorizată o manifestație de ziua muncii. Marș comun al sindicatelor și al Partidului Comunist Francez. Participă zeci de mii de oameni. Daniel Cohn-Bendit este eliberat din arest, dar primește o convocare în fața comisiei de disciplină a universității pentru data de 6 mai.

■ *2 mai* – Incendiu la Sorbona. Focul e stins repede, nu există victime. Se presupune că focul a fost pus intenționat de militanți ai grupării de extrema-dreaptă, „Occident". Au loc ciocniri între studenții comuniști și membrii grupării „Occident". Incidente și la Facultatea de Litere de la Nanterre: un grup de studenți ocupă o sală de curs. Decanul suspendă cursurile. Opt studenți sînt covocați, pe 6 mai, la consiliul de disciplină al Universității.

■ *3 mai* – Protestele continuă la Sorbona și la Nanterre. Incidente foarte violente între studenți și forțele de ordine. În cursul nopții, se ridică primele baricade. Studenții ocupă Cartierul Latin. Poliția arestează 600 de protestatari.

■ *4 mai* – Uniunile studențești fac apel la grevă pe termen nelimitat. La Sorbona cursurile sînt suspendate. Continuă protestele în Cartierul Latin.

■ *5 mai* – Numeroși studenți, arestați în noaptea de 3 mai, sînt condamnați la închisoare. Proteste sporadice în mai multe facultăți.

■ *6 mai* – Protestele se extind în tot mai multe universități. Cei opt studenți de la Nanterre, între care Daniel Cohn-Bendit, răspund în fața comisiei de disciplină. Confruntări violente cu poliția; 600 de persoane (protestatari și forțe de ordine) rănite. Au loc 400 de arestări. Manifestații de solidaritate în mai multe universități din Franța.

■ *7 mai* – Declarație a președintelui De Gaulle: „Nu putem tolera violențele din stradă".

■ *8 mai* – Protestele continuă. În plenul Adunării Naționale, deputații comuniști (în opoziție) solicită amnistierea studenților condamnați.

■ *9 mai* – Protestele se extind: Nantes, Strasbourg, Rennes și Toulouse.

■ *10 mai* – Mai multe uniuni ale studenților fac un apel la grevă generală pe 13 mai. „Noaptea baricadelor": proteste deosebit de violente urmate de intervenția brutală a forțelor de ordine. Bilanțul: 350 de răniți, dintre care peste 30 în stare foarte gravă; două sute de mașini incendiate; zeci de magazine vandalizate.

■ *11 mai* – Premierul Georges Pompidou face un apel la calm. Protestatarii arestați sînt eliberați, guvernul anunță o lege de amnistiere a celor condamnați.

„Fiți realiști, cereți imposibilul!"

■ *13 mai* – Grevă generală și manifestații ale studenților și cadrelor didactice peste tot în Franța. Mișcărilor studențești li se alătură și muncitorii. La Paris participă peste un milion de oameni. Studenții arestați în ultimele zile sînt eliberați.

„Nu vreau să-mi pierd viața cîștigînd."

■ *14 mai* – Partidul Comunist Francez și Federația stîngii democrate și a socialiștilor depun o moțiune de cenzură împotriva guvernului. Greve spontane și proteste în mai multe centre industriale din Franța. Sorbona se autoproclamă „comună liberă"; Nanterre se declară „autonomă". Președintele Charles de Gaulle pleacă în vizită de stat la București.

„Baricada închide strada, dar deschide calea."

■ *15 mai* – Grevele se extind. Teatrul Odeon e ocupat de protestatari. L'École des Beaux-Arts se transformă în „Atelier popular".

■ *16 mai* – Greva se extinde la unele uzine Renault, sindicatele din domeniul metalurgiei, marile companii de stat: RATP (transportul în comun parizian) SNCF (căile ferate) și Air France.

„Cum poți gîndi liber la umbra unei capele?"

■ *17 mai* – Societatea publică de radio și televiziune anunță că intră în grevă. Greviștii cer demisia actualului Consiliu de Administrație și abrogarea statutului și propun formarea unui comitet pentru „obiectivitatea informațiilor". Georges Pompidou declară că „în fața dezordinii, guvernul își va face datoria".

„Închideți televizorul, deschideți ochii! "

■ *18 mai* – 6 milioane de francezi sînt în grevă.

„Politica e în stradă."

■ *19 mai* – Juriul decide suspendarea Festivalului de Film de la Cannes. Charles de Gaulle se întoarce din vizita de stat de la București.

■ *20 mai* – Peste 9 milioane de greviști. Opoziția cere alegeri anticipate.

„La revoluție sînt două feluri de oameni: unii care o fac și alții care profită de pe urma ei."

■ *21 mai* – Grevele se extind: Poșta, Peugeot, Michelin, Citroën, Gaz de France, funcționarii publici, marile magazine. Criză de combustibil la Paris: stațiile de benzină nu mai sînt alimentate, din cauza grevelor de la rafinării. Lui Daniel Cohn-Bendit i se interzice ședera în Franța. Televiziunea publică transmite integral dezbaterile parlamentare pe marginea moțiunii de cenzură.

„Chiar și dacă Dumnezeu ar exista, ar trebui suprimat. "

■ *22 mai* – Moțiunea de cenzură împotriva guvernului este respinsă. Este adoptată legea amnistiei. Unele sindicate se declară dispuse să negocieze cu guvernul. Protestele studenților continuă. Daniel Cohn-Bendit pleacă la Berlin.

■ *23 mai* – 100 de răniți la manifestațiile din Cartierul Latin. Și sindicatele din Poliție anunță o listă de revendicări.

„Poezia e în stradă."

■ *24 mai* – 10 milioane de greviști. Manifestații masive la Paris și în cîteva orașe. Proteste deosebit de violente la Bordeaux, Strasbourg, Nantes, Toulouse. La Lyon, un polițist este ucis de protestatari. Generalul De Gaulle anunță intenția de a organiza, în luna iunie, un referendum: „În cazul în care răspunsul va fi nu, e de la sine înțeles că nu-mi voi mai asuma această funcție".

■ *25 mai* – Ministerul Muncii începe negocieri cu cîteva confederații sindicale.

■ *26 mai* – Negocierile continuă. Georges Séguy, secretarul general al CGT, îndeamnă la continuarea grevelor. Asociația părinților (care reprezintă 500.000 de familii) face un apel la federațiile studenților să nu mai organizeze manifestații de stradă.

■ *27 mai* – Negocierile se încheie cu „Acordurile de la Grenelle" (denumite astfel după strada unde se afla Ministerul Muncii). Acordurile prevăd creșterea salariului minim, reducerea progresivă a duratei de lucru, scăderea vîrstei de pensionare, revizuirea contractelor colective, drepturi suplimentare pentru organizațiile sindicale. Unele sindicate cer continuarea grevei.

■ *28 mai* – Ministrul educației naționale Alain Peyrefitte demisionează. Unele sindicate încetează conflictul de muncă. Daniel Cohn-Bendit revine în Franța, după ce trece frontiera fraudulos.

■ *29 mai* – 800.000 de persoane protestează la Paris, la apelul CGT. Se cere un „guvern popular". În jurul orei 11.30, după ce solicitase amînarea Consiliului de miniștri (programat pentru ora 10), De Gaulle părăsește palatul prezidențial cu elicopterul. Pe parcursul zilei, avea să se afle că s-a deplasat la Baden-Baden, cartierul general al armatei franceze în Germania; apoi s-a întors în Franța, la Mulhouse, unde a susținut o teleconferință cu armata. În timpul absenței din capitală, s-a răspîndit zvonul unei vacantări a postului de președinte. Stare de incertitudine.

■ *30 mai* – Președintele anunță la radio dizolvarea Adunării Naționale și organizarea de alegeri anticipate. La Paris, pe Champs Elysées, manifestație de sprijin pentru De Gaulle, la care participă aproximativ un milion de oameni.

■ *31 mai* – Remaniere de guvern: Xavier Ortoli îl înlocuiește pe demisionarul Alain Peyrefitte. Au loc manifestații de susținere a puterii gaulliste. Guvernul continuă negocierile cu sindicatele. Unele dintre articolele Acordurilor sînt revizuite în favoarea sindicatelor.

■ *1 iunie* – Daniel Cohn-Bendit participă la proteste. Se scandează *elections, trahison* („alegeri, trădare").

■ *4 iunie* – Grevele încetează în cea mai mare parte a Franței. În schimb, la televiziunea publică, protestele se amplifică. Programul de știri e asigurat doar de un grup redus de jurnaliști.

■ *10 iunie* – Prima zi a campaniei electorale. Proteste în Cartierul Latin.

■ *12 iunie* – Sînt reluate cursurile în majoritatea liceelor. Guvernul interzice orice manifestație pe durata campaniei electorale. Se estimează că mai sînt un milion de greviști.

■ *14 iunie* – Poliția intervine în forță pentru a-i evacua pe protestatarii care se baricadaseră în Teatrul Odéon.

■ *16 Iunie* – Poliția intervine pentru a evacua Sorbona.

■ *23 iunie* – Primul tur al alegerilor legislative. Partidele gaulliste obțin o victorie zdrobitoare.

■ *27 iunie* – Se reia lucrul și la televiziunea publică.

■ *30 iunie* – Turul al doilea al alegerilor legislative. Rezultat: Union des démocrates pour la République și radicalii independenți obțin 43,6%, Centrul democratic – 10%, Partidul Comunist Francez – 20%, Federația stîngii democratice și socialiste – 16,5% și Partidul Socialist Unificat – 3,9%.

■ *13 iulie* – Republicanul Maurice Couve de Murville este numit prim-ministru.

Andrei ȚĂRANU

Sfîrșitul paternalismului

Cultura umanității și în special cea iudeo-creștină și musulmană a pus aproape permanent în centrul său imaginea tatălui drept și bun, dar sever și gelos, atotțiitor și atoatecunoscător. Dumnezeu Tatăl, pater familias, *moștenirea sînt toate expresii ale centralității autorității paterne în culturile euro-orientale, modele care s-au extins apoi în toată lumea, din Statele Unite pînă în Indonezia și din America Latină pînă în China.*

Figura tatălui a fost una recurentă și pentru grupurile sociale mari, care doresc să se considere popoare sau națiuni, paternalismul politic fiind un deziderat pentru acestea, în perioade sau după perioadele de criză. Tatăl politic – președinte, prim-ministru, rege, dictator – este chemat să asigure stabilitatea societății și coeziunea acesteia, după ample crize identitare produse de dezvoltare sau după conflicte interne și externe. În cazul democrațiilor (cel puțin formale), paternalismul ascunde o formă de autoritarism soft, axat pe credința că poporul se căiește pentru criza pe care a produs-o și se supune voinței unui părinte bun, dar sever, chemat să curețe mizeria produsă de „copiii" care se căiesc și pentru aceasta îți dăruiesc legitimitatea unui lider charismatic. Lumea occidentală este plină de asemenea figuri, după cel de-al Doilea Război Mondial (unele provenind chiar din perioada anterioară – Franco sau Salazar, de exemplu), precum Kondrad Adenauer, Charles de Gaulle, Winston Churchill, ca să pomenim doar numele cele mai reprezentative. De altfel, și modelul lor de democrație s-a numit „democrație dirijată" sau, în cazul lui De Gaulle, „cezarism democratic" – ceea ce arăta apetența scăzută pentru democrație a societăților abia ieșite din război.

Clasa conducătoare trăia încă în iluzia legitimității oferită de cîștigarea războiului și a creșterii relative a bunăstării.

Paternalismul este mai degrabă un reflex social, după cum ne arată Eric Fromm în celebra sa *Frică de libertate* – autoritarismul familial al tatălui burghez se transferă în plan politic, la nivel statal. Astfel, fiii fiilor politici se trezesc sub o dublă (dacă nu chiar triplă, în caz că există și un bunic) presiune a familiei și a statului. Adică: dacă nu sînt capabili de resurecție, sînt condamnați să repete experiența pentru generația viitoare. Doar că tinerii francezi ai anului 1968 (generația părinților mei) au încercat să rupă acest ciclu autoritar și să fundamenteze un alt tip de democrație, în locul celei dirijate, cea realmente participativă.

Il est interdit d'interdire a fost unul dintre primele sloganuri ale „Revoluției" din mai 1968 de la Paris, cu mesajul clar adresat unei generații considerate îmbătrînite și obosite înainte de vreme – căci e evident că revolta studenților a fost îndreptată în special împotriva generației părinților lor și a mentalității burghez-conservatoare ce se dorea a fi permanentizată de aceasta. Iar simbolul politic și eroic al acestei generații era generalul De Gaulle, cel care osifica morala și democrația dirijată pe altarul bunăstării mijlocului celor 30 de ani glorioși *(Les Trente Glorieuses)*.

Desigur, „Revoluția" de la Paris din mai 1968 nu a fost o revoluție, nici măcar o revoltă reală, ci mai degrabă un „alint" al copiilor clasei mijlocii în plină expansiune, dar a reprezentat o piatră de hotar pentru secolul XX. A fost debutul revoluției sexuale și a revoluției morale, în același timp, a revoluției pop-art-ului și a deceniului social-democrat. S-a dorit a fi anul reindustrializarea și creșterea ponderii educației în timpul social – au condus la o disonanță cognitivă de ambele părți: clasa conducătoare trăia încă în iluzia legitimității oferită de cîștigarea războiului și a creșterii relative a bunăstării, în timp ce, pentru noua generație, era clar că viitorul nu poate semăna cu trecutul și cu prezentul. Franța (și întreaga Europă) pierduse imperiul colonial și bazinul locurilor de muncă, se limita acum doar la Hexagon, revoluția sexuală bătea la ușă iar *loisirul* nu devenise încă o industrie (nici măcar în Statele Unite, darămite în Europa), iar cîștigătorul Războiului Rece era încă indecis (SUA erau implicate pînă peste cap în Vietnam).

Problema libertății a fost tema centrală a revoltei studențești din 1968 și problemele sociale au constituit tema grevei generale din același an, ceea ce demonstra, încă o dată, clivajul dintre grupurile sociale occidentale – fiecare grup avea probleme intragrup suficient de importante, încît să nu poată crea solidaritate politică și socială cu alte grupuri. Tema imposibilității reunirii și a trădării va rămîne una din moștenirile imaginarului colectiv al lui Mai '68. Studenții îi vor socoti pe muncitori incapabili de a se ralia „revoluției" și trădători pentru că au acceptat pactul de la Grenelle (prin care muncitorii primeau măriri salariale), în timp ce muncitorii îi considerau pe studenți incapabili de a stabili o linie politică clară și, în consecință, turbulenți în mod inutil. Era clar că erau puțini cei care înțelegeau pe deplin cerințe de tipul *soyez réalistes, demandez l'impossible!* („Fiți realiști, cereți imposibilul!"). Evident, nu numai muncitorii erau incapabili să înțeleagă motivele reale ale demonstrațiilor studențești, ci întreaga societate franceză și – din cîte spun contemporanii mișcării – nici studenții nu înțelegeau foarte bine mizele acestei demonstrații care atinsese magnitudinea unei revoluții.

© wikimedia commons

„Jos realismul socialist! Trăiască suprarealismul!"

„Tot ce e discutabil rămîne de discutat."

„Sacrul, acesta e dușmanul."

„Revoluția e incredibilă pentru că e adevărată."

„Uitați tot ce ați învățat! Începeți să visați! "

„Eu particip. Tu participi. El participă. Noi participăm. Voi participați. Ei profită."

„Arta a murit, nu-i consumați cadavrul."

„Doar adevărul e revoluționar."

De la cerința ca băieții să poată intra în căminele fetelor (ceea ce invers era posibil), pînă la a intra în coliziune cu autoritatea unui stat și a unei generații era o cale imensă. Și totuși, în numele unei revoluții sociale ambigue, îndreptate împotriva capitalismului și a intervenției SUA în Vietnam (ceea ce pentru ei era cam totuna), s-au ridicat baricade, s-au ocupat universități și s-a ajuns la confruntarea cu forțele de ordine. De aici au rezultat cîțiva morți, mulți răniți și o stare de confuzie politică și social imensă, care n-a fost rezolvată nici de dizolvarea Adunării Naționale și anunțarea de alegeri anticipate (cîștigate în final tot de gaulliști).

Ceea ce denotă că mișcările din mai '68 au reprezentat mai degrabă un simptom decît o criză, au fost simptomul schimbării de generație și de paradigmă culturală – o paradigmă mult mai liberă în gîndire și mult mai democratică decît cea anterioară. Desigur, schimbarea nu s-a produs dintr-odată, și nici paradigma nu a devenit dominantă imediat, dar societatea franceză (și apoi și cea europeană) au acceptat că se intră într-o epocă nouă, mai degrabă incluzivă decît exclusivă, mai degrabă socială decît competitivă și, în primul rînd, o epocă a libertății (sexuale, de opțiune, de credință etc.) în locul celei paternaliste a generației trecute.

Alegerile din iunie 1968 au demonstrat că „majoritatea tăcută" a francezilor respingea „revoluția", alegerile fiind cîștigate din nou de dreapta, chiar cu un scor mult mai bun în fața unei stîngi divizate, care a pierdut și alegerile, și suportul popular. Mișcările lui '68 păreau terminate și erau considerate ca niște accese de independență a unor tineri răsfățați. Și totuși, în ciuda acestor convingeri, în anul următor, generalului De Gaulle i se refuza referendumul republican, ceea ce a condus la demisia sa și la abandonarea politicii sale autoritar-paternaliste, iar Partidul Comunist Francez (considerat principalul trădător al mișcărilor studențești) își începea declinul inexorabil spre subsolul vieții politice franceze. Legitimitatea celui de-al Doilea Război Mondial se încheia și începea legimitatea lui Mai 1968. Legitimitate care i-a fost negată abia peste aproape patruzeci de ani, în 2007, de Nicolas Sarkozy, și care este realuată zilele acestea de altă generație de studenți.

***Andrei Țăranu** este politolog, conferențiar la Facultatea de Științe Politice, SNSPA, București.*

Camil-Alexandru PÂRVU

Un moment fondator?

Ultima perioadă este plină de comemorări și aniversări: Primul Război Mondial, Unirea „mică", centenarul Unirii „mari", Revoluția din 1917, Marx însuși, iar acum a venit, oarecum anemic, momentul pentru Mai '68. O aniversare anemică, pentru că Mai '68 nu le amintește românilor nici de un moment de glorie națională, nici de un moment de ruptură societală și culturală. România a trăit indirect și cu mare întîrziere transformările începute atunci în restul Europei și în America. Dificultatea de a înțelege ce s-a întîmplat atunci este amplificată de faptul că, în timp ce în Vest începeau ani lungi de asimilare și contestare a acelor transformări, în România se consolida protocronismul naționalist patriarhal și autarhic al unui regim comunist în căutare de legitimitate.

Mediul universitar și, mai ales, presa românească sînt destul de timide în a marca momentele istorice prin intervenții care să redea critic acea complexitate și semnificațiile sale. În schimb, dacă e vorba de mersul biruitor al națiunii, a cărei virtute e că ne scutește de controverse și de dezbateri mai serioase, festivismul își găsește parcă locul în mod „natural", cu inevitabilele cîntări și adunări cu lozinci ușor de scandat. Față de travaliul critic intens și durabil de înțelegere și deconstrucție pe care îl întîlnești în revistele și universitățile din Vest, în România sînt doar două-trei universități și cîteva reviste pe unde se poate întîlni ceva asemănător.

„Nu munciți niciodată!"

„Revoluție, te iubesc!"

„Cine vorbește despre dragoste distruge dragostea."

Ivan Krastev remarca recent că 1968 este azi mai intens dezbătut (în Vest) ca moment de ruptură istorică decît 1917. Într-adevăr, acest lucru se datorează faptului că clivajul politic, social și cultural dominant al epocii noastre – și în Est, și în Vest – provine din acele baricade, din ocuparea universităților și din grevele generale, din alianțele și trădările de atunci, din carierele politice și universitare ale participanților, din vocabularul și imaginarul politic generat atunci. Este un clivaj politic puternic, care atinge echilibre diferite de la țară la țară, actualizînd și transformînd clivajele din trecut. Este, cu alte cuvinte, momentul cînd clivajului tradițional stînga-dreapta începe să i se alăture un nou clivaj ce opune fidelitatea pentru tradiție, națiune și autoritate, unui pol alternativ, feminist, ecologist și cosmopolit.

Mai '68 este momentul de afirmare politică și culturală a unei generații care se născuse după încheierea războiului și crescuse în deceniile de creștere economică fără precedent. Contestarea viza nu doar clasa politică, ci în sens mai larg autoritarismul conservator și patriarhal din sferele industriale și agricole ce construiseră acel stat și pe care se bazau forțele politice postbelice și consensul social de pînă atunci. Acea generație a înlocuit treptat vocabularul binar al luptei de clasă cu unul despre egalitatea în drepturi pentru grupuri pînă atunci excluse sau invizibile, egalitatea de șanse, dreptatea socială, emanciparea. Revendicarea emancipării nu se mai face în numele unei majorități oprimate, ci în acela al unor minorități care cereau recunoaștere și acces egal în spațiul public. Este de aceea și momentul de cotitură pentru un anumit conservatorism, care părăsește tradiția elitistă și devine populist, născînd mișcările și partidele populiste de extremă dreaptă.

Pentru a înțelege semnificația anului 1968 și a clivajelor fondate atunci, este suficient să urmărim valurile recurente de mobilizare anti-Mai '68. Dacă pentru unii Mai '68 este începutul lungii serii de lupte pentru emancipare socială și politică a grupurilor pînă atunci marginalizate sau ignorate, pentru ceilalți este începutul sfîrșitului unor instituții tradiționale ale societății – familie, națiune, biserică. De altfel, Mai '68 nu a adus imediat vreo victorie politică. Dimpotrivă. Alegerile următoare aveau să aducă în Franța victoria covîrșitoare a partidelor ce îl susțineau pe generalul Charles de Gaulle și respingeau revendicările studenților. Tot un eșec a fost și mult ceruta alianță între sindicate, partide și studenți. Sindicatele s-au repliat pe poziții de negociere clasice, legate de condițiile de muncă (salariul minim, reducerea orelor de lucru etc.). Efectele lui Mai '68 au venit în timp, peste tot unde mobilizarea s-a făcut în numele egalității în drepturi și a emancipării sociale.

Societatea românească are dezavantajul de a fi ratat acel moment istoric și de a fi recuperat, în puțini ani și cu inevitabile sincope, cele cinci decenii de transformare culturală, politică și socială din Vest. În schimb, mobilizarea împotriva acelor timide transformări a fost și este puternică. Conservatorismul autoritar românesc este puternic mobilizat, prin inițiative recente, precum Coaliția pentru Familie, dar și în principalele partide – PSD și PNL – sau în instituțiile principale ale statului. În buna tradiție a conservatorismului românesc, el se mobilizează împotriva a ceea ce de abia există sau e pe cale de a se naște. Este ca și cum, de la 1848 încoace, mereu și mereu, emancipările și politicile de liberalizare au născut fronturi identitar-conservatoare ce au luat prea repede forme extreme. Și, paradoxal, mobilizările conservatoare par să fie mereu cu un pas înainte.

***Camil-Alexandru Pârvu** este conferențiar la Facultatea de Științe Politice, Universitatea din București.*

„Ne mobilizam în fața Sorbonei ca să împiedicăm «Occidentul» să intre"

interviu cu Michel CARASSOU

*Fondator al editurii franceze Non Lieu, în 2005, cu numeroase titluri de literatură română tradusă în franceză, în ultimii ani, specialist al mișcării Dada și al filozofiei existențialiste, **Michel Carassou** avea 23 de ani în mai '68. O jumătate de secol mai tîrziu, revoluția la care a luat parte ca student la Sorbona e cîntărită fără nostalgie, în eșecuri și reușite pe care le identifică lucid în societatea de azi, de pe pozițiile unui intelectual dezamăgit. Dar un dezamăgit fidel, pînă la capăt de stînga.*

Unde erați aum 50 de ani? Cum ați trăit revoltele din mai '68?

Eram student la Sorbona, pregăteam o licență în istorie. Eram de puțină vreme la Paris, primii ani de facultate i-am urmat la Nantes. Acolo am început „să mă politizez". Făceam parte din UNEF, sindicatul studenților, un grup care se situa la stînga Partidului Comunist (PC). Eram foarte critici față de PC, care ni se părea că se îmburghezise, nu mai reprezenta clasa muncitoare. La Paris, m-am regăsit într-un mediu și mai politizat, cu grupuri de stînga care se băteau între ele, în planul ideilor, și care se băteau la propriu, în special cu grupul „Occident". Era un grup de extremă dreptă destul de violent, care își recruta membrii de la Universitatea Assas, Facultatea de Drept. Trupe de șoc, înarmate cu bîte; veneau la Sorbona și noi îi împiedicam să intre.

„Profesori, ne faceți să îmbătrînim!"

„Libertatea e crima tuturor crimelor. E arma noastră absolută."

În planul ideilor, pentru ce manifestați ?

Pe termen lung, ceea ce voiam era o revoluție, o societate egalitară, idealul comunist. Pe termen scurt, eram foarte implicați – și aici eu am fost un militant activ – în cauza Vietnamului. Momentele fierbinți, primele manifestații dure din '67-'68, cînd au avut loc confruntări cu poliția, au fost pentru cauza Vietnamului. Noi ceream sfîrșitul războiului, dar de partea vietnamezilor. Reproșam poziția retrogradă a PC, voiam victoria, dar împotriva americanilor. În alte zile, ne mobilizam în fața Sorbonei ca să împiedicăm „Occidentul" să intre.

Sînteți un specialist al mișcării Dada, al avangardei. Mai '68 s-a inspirat din spiritul destructiv al lui Dada ?

Exista o voință de a distruge vechea lume, societatea burgheză, inegalitară, egoistă, închistată. Cinci-șase ani mai tîrziu, am ajuns într-un grup care se revendica de la avangardă, am făcut apropierea abia atunci. În mai '68, nu Dada reprezenta ceva pentru mine, ci marxismul. Nu acel Marx pe care îl devitaliza Partidul Comunist, ci Marx practicat în China și Cuba, sau în Franța, de către Louis Althusser, maestrul gîndirii lui Mai '68.

Care e reușita incotestabilă a mișcării Mai '68?

Generația '68 n-a ajuns cu adevărat la putere, generalul De Gaulle a rămas la putere, a demisionat apoi, dar n-a fost o revoluție politică. A fost o revoluție în moravuri, privitoare la libertatea de expresie, la condiția femeii și a minorităților sexuale. Azi e foarte vie mișcarea #metoo, dar pentru valori individuale. E marea diferență față de Mai '68, cînd exista sentimentul că societatea se putea transforma grație unor valori colective. Azi e o repliere către valori individuale sau familiale. Homosexualitatea, de exemplu, era percepută ca ceva subversiv. Azi, homosexualii vor să se topească în tiparul social, unde acestea sînt valorile: individul și familia. Mai '68 a fost un accelerator. Mișcarea feministă a avut și alte oportunități de accelerare, Primul Război Mondial, cînd femeile au luat locul bărbaților în fabrici. În istorie există astfel de momente cînd vedem că lucrurile se cristalizează.

Cel mai mare eșec al lui Mai '68?

Sfîrșitul iluziei că am putea face o societate egalitară. În anii de liceu, tema cea mai importantă era civilizația timpului liber. Plecam de la sociologi precum Jean Fourastié sau Pierre Bourdieu, pentru a crede că evoluția tehnicii va însemna mai puțină muncă. Oamenii vor munci 10 sau 15 ore pe săptămînă, restul va fi timp liber, iar munca era împărțită în mod egal. Am ajuns la altceva, cei care au de muncă, și muncesc din ce în ce mai mult, și cei care n-au deloc de muncă. Acest ideal al timpului liber, cu locuri de muncă împărțite egal, s-a dus pe apa sîmbetei. O utopie, dar utopiile nu se nasc pentru a se realiza complet, ci pentru a lansa lucrurile.

interviu realizat de Cristina HERMEZIU

Matei VIȘNIEC

Tentația autocelebrării

Deseori mi s-a întîmplat, în Franța, să discut cu intelectuali și cu artiști care se declarau, cu multă mîndrie, *„soixante-huitards“*, altfel spus actori activi ai evenimentelor din mai 1968. Există un numitor comun la acești francezi, în special la cei care au fost protagoniștii revoltelor de la Paris: chiar dacă ulterior s-au îndepărtat de idealurile proclamate în 1968, toți păstrează în ființa lor amintirea unui moment de extremă intensitate revoluționară, umană și emoțională. Ceva miraculos s-a întîmplat deci în acel mai 1968 în Franța, iar unora dintre interlocutorii mei le-a fost greu să-mi povestească evenimentele în cuvinte, preferînd să mă trimită la imagini. Treptat, mi-am dat seama că revolta din mai 1968 din Franța are ceva comun, la nivel de percepție, cu ceea ce s-a întîmplat în decembrie 1989 în România. Greu de găsit doi francezi care să aibă aceeași interpretare despre mai 1968, după cum este imposibil de găsit doi români care să aibă aceeași viziune despre decembrie 1989. Comparația însă se reduce la acest aspect.

În această perioadă, pînă pe 26 august, la Biblioteca Națională „François Mitterrand“ de la Paris poate fi vizitată o expoziție intitulată *„Icônes de Mai '68. Les images ont une histoire“* („Simboluri ale evenimentelor din Mai 68. Imaginile au o istorie“). Meritul acestei expoziții constă mai puțin în dimensiunea aniversară, cît în faptul că ne arată cum se scrie istoria. Contestațiile din mai 1968 de la Paris au devenit, la acea oră, evenimentul cel mai fotografiat din Franța postbelică. Zeci de mii de fotografii, realizate în special în alb și negru, au fost captate cu febrilitate, iar presa, ulterior, a creat o întreagă mitologie în jurul acelor momente.

Cîteva astfel de instantanee, devenite celebre, s-au transformat în afișe, au fost reproduse an de an sau la fiecare aniversare a revoltelor din '68, intrînd în memoria colectivă franceză, ba chiar planetară. De exemplu, o fotografie a studentului Daniel Cohn-Bendit (devenit ulterior o personalitate politică), schițînd un zîmbet ambiguu-provocator în fața unui polițist surprins cu spatele, polițist destul de amenințător ca atitudine, mai ales prin casca pe care o poartă. O altă fotografie celebră reprezintă o studentă care se detașează din mulțime întrucît stă pe umerii unui „camarad“, ea agită un drapel francez și afișează o expresie de seriozitate și de voință „revoluționară“, impresionînd atît prin frumusețea sa, cît și prin forța ideologică pe care o degajă.

Multe dintre fotografiile devenite „simboluri“ ale mișcării din mai 1968 nu au intrat însă imediat în imaginarul colectiv, ci în anii următori, printr-un fel de construcție mediatică avînd un scop precis – de „glorificare“ a acelui „moment istoric“.

De fapt, generația care s-a revoltat în 1968 a știut să se auto-celebreze, pentru că, de fapt, ea a preluat puterea culturală și mediatică, ea a dat tonul multor schimbări și s-a văzut chiar la cîrma statului, după ce socialistul François Mitterrand a devenit președinte, în 1981.

Din 1987, de cînd trăiesc în Franța, am asistat la multe dezbateri și polemici legate de „revoluția culturală“ din mai 1968. Practic, despre acest moment istoric am auzit cele mai mari elogii și cele mai aspre critici. Privirea critică a luat însă amploare în ultimii zece ani, poate și datorită faptului că acea generație este acum la ora bilanțului. Or, „bilanțul“ nu pare să fie prea strălucit. Cum se întîmplă des în cazul „revoluțiilor“, pînă la urmă „revoluționarii“ pun în practică exact contrarul proiectului inițial. Tineretul anului 1968 în Franța credea sincer că un alt model decît cel capitalist era posibil. După ce Uniunea Sovietică a intrat însă cu tancurile la Praga, în luna august a aceluiași an, fervoarea comunistă s-a mai atenuat printre tinerii francezi. Societatea de consum franceză a urmat modelul american, deși tinerii din mai '68 detestau modelul anglo-saxon. Într-o primă fază, demolarea oricăror forme de autoritate a însemnat o imensă sursă de oxigen pentru societatea civilă, dar, treptat, demolarea autorității în sistemul de învățămînt a dus la inegalități și mai adînci, în loc să stimuleze egalitatea șanselor. Chiar și „eliberarea sexuală“, care a început după 1968, a fost contrariată de apariția SIDA.

Au apărut în Franța, în ultimii 15 ani, veritabili „lichidatori“ ai mitologiei *„soixante-huitarde“*. Fostul președinte (de dreapta) Nicolas Sarkozy și-a exprimat deseori iritarea față de „moștenirea culturală“ a revoltelor din mai 1968, considerîndu-i pe protagoniștii ei drept responsabili pentru multe dintre problemele ulterioare cu care s-a confruntat Franța. Filozoful Luc Ferry, provenind dintr-o familie gaullistă, nu le poate ierta șaizecioptiștilor că au cauționat crimele unor figuri precum Lenin, Mao, Troțki, Che Guevara, Castro…

„O ficțiune metafizică amestecată cu puțină realitate sociologică.“

Și mai interesantă mi se pare însă analiza critică a unui filozof de stînga, Michel Onfray. Din punctul său de vedere, Mai '68 a fost „o ficțiune metafizică amestecată cu puțină realitate sociologică“. Michel Onfray le reproșează multora dintre „vechii combatanți“ trădarea, faptul că ulterior au trecut „cu arme și bagaje“ în tabăra opusă, liberală și consumeristă, pentru a lucra în publicitate, televiziune, industria de divertisment, mari întreprinderi private sau de stat. Pe mulți șaizecioptiști îi critică întrucît au fost „constructorii“ Europei ultraliberale de azi, și ai unui multiculturalism în care națiunile și identitățile tind să se dizolve. Ceea ce în mai 1968 părea să fie o generație unită, un entuziasm colectiv, s-a dispersat apoi în zeci, sute de fragmente disparate, de grupuri și tendințe minoritare, de vocații și sensibilități…

Momentul Mai '68 este sărbătorit în Franța fără entuziasm, în dezordine și sub semnul îndoielii. Pe data de 1 Mai, unele grupuri radicale de stînga, manifestînd cu violență la Paris, au încercat să reaprindă „spiritul lui Mai '68“. Diverși indivizi au scris pe pereți tot felul de sloganuri, dintre care unul mi-a atras în mod special atenția: „Dacă sîntem obscuri este pentru că vrem să vedem mai bine stelele“. Sînt cuvinte care mă fac să mă gîndesc la cît de ironică este istoria cu oamenii și la cîtă obscuritate se află în mintea unora care, în mod legitim de alfel, vor să aibă acces la stele…

***Matei Vișniec** este scriitor și jurnalist. A publicat recent* Ultimele zile ale Occidentului *(Editura Polirom).*

Afișele create de protestatari în timpul revoltelor din mai 1968 au fost tipărite la Școala de Arte Frumoase, ocupată de studenți și transformată în Atelier Popular. Sloganurile protestelor – cînd subversive, cînd disperat-agresive, cînd insolite și pline umor – au circulat astfel pe străzile Parisului, îmbogățind, prin estetică, mesajul revoltelor. Multe dintre aceste afișe au intrat în colecțiile muzeelor. Reproducem cîteva imagini emblematice.

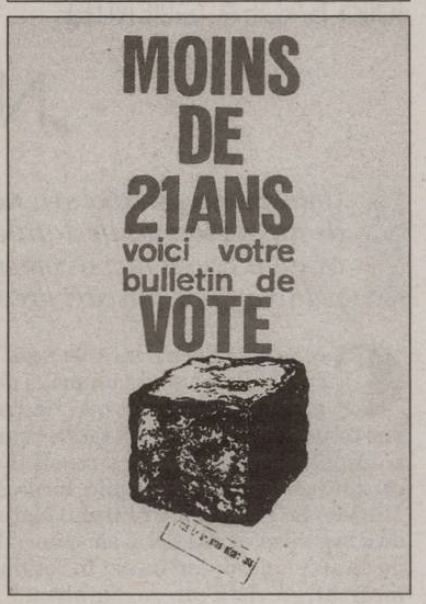

Cristian IFTODE

Viralitatea unui protest legendar

Am crescut cu mitul lui Mai '68: stare de revoltă pură și model exemplar de solidarizare. Drumul care unea Parisul lui '68 cu Piața Universității '90, trecînd prin Tienanmen '89, era bine bătătorit în imaginarul colectiv postdecembrist. Cu vremea, nimbul ce învăluia evenimentele declanșate la Paris în acea primăvară a cutremurelor simultane – proteste explodînd ca lava prin caldarîm în toate colțurile planetei, antitotalitare, pacifiste, ecologiste, pentru drepturile civile – a devenit, mai degrabă, un halo de ambiguitate, de ambivalență morală. Doar am învățat că puritatea nu e niciodată chiar așa de pură, pune-ți ochelarii și o să vezi crăpăturile în albul imaculat... Doar am învățat, bătrîne conștiințe istorice cum ne credem, că sublimul estetic e fie lipsit de urmări semnificative în planul praxis-ului, fie generator de efecte nefaste, perverse. Ceea ce a angajat Mai '68 e ceea ce Deleuze numea, fără o trimitere directă, „o devenire-revoluționară care nu e cîtuși de puțin totuna cu viitorul revoluției". Sau ceea ce Foucault va califica mai tîrziu, cu trimitere la funcția comunitară a filosofilor cinici din Antichitate, drept teatralizare (stradală) a unui adevăr înțeles ca scandal și provocare, mai degrabă decît coerență sau oglindire fidelă a faptelor. „Fiți realiști: cereți imposibilul!"

Mă interesează „imaginarul" Mai '68, sau Mai '68 ca hîrtie de turnesol, test de expunere a prejudecăților, fobiilor și aversiunilor noastre de azi. Consemnez în grabă, dicteu cvasi-automat, o sumedenie de efecte, receptări parțiale, distorsionări, deturnări și polarizări ale agendei Mai '68. Cum devin toate aceste „intensități" (din nou, vorba lui Deleuze) niște voci ale minții, creînd aglomerație pe dinăuntru, debordare, anticor și probă a ciocnirii unor matrice morale divergente. Mă interesează, pe scurt, *viralitatea* unui protest legendar și memele pe care le-a putut genera.

„Libertatea e conștiința necesității."

„Statul e fiecare dintre noi."

„A fi liber în 1968 înseamnă să participi."

Ce revoltă?! – mormăie cinicul –, în fond, totul a pornit de la o ceată de studenți zurbagii care nu mai aveau chef de școală odată cu venirea cocorilor: li s-a pus pata cînd li s-a restricționat accesul în căminul de fete de la Nanterre... Vocea „statului paralel" preia legătura: sigur și-a băgat KGB-ul coada în deranjul acesta... Disidentul anticomunist nu poate, apoi, rata să atragă atenția asupra acelor intelectuali de stînga implicați în proteste, care îmbrățișau, irresponsabil și în necunoștință de cauză, criminala „Revoluție Culturală" maoistă... Vocea progresistă e transantă: mai lăsați-ne cu *gauche caviar,* mergeți mai bine să vedeți memorabilul film al lui Hazanavicius *Le Redoutable,* avînd în centru figura unui Godard „radicalizat", înotînd stîngaci și miop în „spuma zilelor" lui mai '68... Nici marxistul-ortodox nu e mai prietenos: protestele generale din 1968 au avut un efect devastator pentru stînga politică, determinînd migrarea spre politici identitare și îndepărtarea de la agenda inițială a combaterii sărăciei și injustiției sociale.

Vocea progresistă e transantă: mai lăsați-ne cu gauche caviar.

Confruntați cu acest cor hipercritic, cum se face că sîntem încă fascinați de Mai '68? Enunț, pe fugă, trei „rațiuni": 1) Protestele nu au fost (doar) despre un refuz adolescentin al autorității, ci au constituit o extraordinară emulație colectivă, o activare a ceea ce psihologii morali numesc „instinctul de roi", adică a sentimentului apartenenței la o mare comunitate umană, înfrățind (pentru scurtă vreme) pe intelectualii fini cu muncitorii necalificați – iar aceasta, fără a acționa „comutatorul" religiei. 2) Mai '68 a reprezentat și o extraordinară emulație creatore, de ordin poetic: a dat naștere celor mai ingenioase sloganuri, bannere și mesaje pe pereți din istoria protestelor omenești, sursă încă vie de inspirație pentru *copywriter*-ii și *art director*-ii lumii, deci și o probă a extraordinarei puteri metabolice a capitalismului. 3) Orice s-ar spune, fenomenul a produs descentralizare administrativă, reformarea unui sistem universitar francez retrograd și autoritarist, precum și salutare politici sociale egalitariste.

***Cristian Iftode** este conferențiar la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București.*

Iulia BADEA GUERITÉE

„Nu-ți îngropa visele!"

Coincidențe, simboluri, neputință și neconcordanță. La cincizeci de ani de la manifestațiile studențești din mai 1968, Franța pare că nu a reușit nici o comemorare demnă de acest nume, și nici repetarea unor mișcări greviste similare.

Ceea ce se dorea, încă de anul trecut, la Paris, să fie un prilej de comemorare a acelui mai '68 care a dus totuși la schimbarea la față a Franței, și implicit a Europei, nu a reușit. Francezii nu au comemorat nimic. Încercările Marinei Le Pen și ale Frontului Național de a organiza dezbateri și sărbători demne de aniversare s-au înecat în cotidianul încărcat, greviștii care au paralizat Franța și care au vrut să aleagă date simbol, ca o repetare a acelor vremuri, nu au reușit decît să exaspereze populația, studenții care și-au spus că, blocînd universitățile, vor avea același succes ca atunci, au fost tratați atît de guvern cît și de restul francezilor cu o indiferență foarte aproape de complezență. Chiar dacă una dintre universitățile blocate a fost cea din Nanterre, acolo unde a început totul, în urmă cu o jumătate de secol.

„Sîntem cu toții «indezirabili»."

„Nu sînt în serviciul nimănui, poporul se va servi singur de mine."

Să ne amintim deci cum studentul Daniel Cohn-Bendit îi striga ministrului Tineretului de atunci, François Missoffe – „am citit Carta voastră Albă pentru Tineret! Șase sute de pagini de inepții! Nici măcar nu vorbiți despre problemele sexuale ale tinerilor...". A urmat ceea ce se știe deja, zeci de zile de revolte studențești, muncitorești, începute în 22 martie și terminate în 30 mai, dirijate împotriva capitalismului, a consumerismului, a imperialismului american și chiar împotriva lui Charles de Gaulle, ajuns la putere în 1958. O revoltă care mergea în ritm cu vremurile, cu schimbările care se anunțau, o revoltă sub soganul „este interzis să interzici!". Protestele au dus la dizolvarea Adunării Naționale.

În imaginarul francez, Mai '68 e considerat cel mai important moment din istoria Franței contemporane. O mișcare care a dus la nașterea unei Franțe decomplexate, suverane, libere, mîndre de ceea ce reprezintă în lume. Interesant de subliniat, ca un ecou al acestor zile, este faptul că unul dintre profesorii care au făcut atunci front comun cu studenții de la Nanterre a fost tocmai mentorul actualului președinte al Franței, Emmanuel Macron. Un anume Paul Ricoeur... profesor la Nanterre. Tot interesantă pare astăzi atitudinea generalului De Gaulle care, în plină revoltă (13 mai a fost ziua de vîrf a grevei generale), decide să viziteze... România (14–18 mai), și apoi să dispară, în Germania, pe tot parcursul zilei de 29 mai. La întoarcere, pe cînd fidelul său ministru, scriitorul André Malraux, organizează o manifestație de sprijin, anunță că nu va demisiona, că nu renunță nici la premierul său Georges Pompidou, dar că va convoca alegeri anticipate (aveau să se deruleze în iunie).

Ce a mai rămas astăzi din acele evenimente? O emulație culturală, cinematografică, sociologică, filozofică fără egal. Nașterea mișcărilor feministe, dar și dreptul la contracepție și la avort, extins ulterior în tot Occidentul. Universitatea pariziană s-a divizat ca urmare a acestor revolte în cele 13–14 unități distincte pe care le cunoaștem astăzi. Iar Daniel Cohn-Bendit a continuat, pînă chiar anii trecuți, să inflameze Parlamentul European și spațiile publice europene cu aceeași dorință de a sparge tiparele unei limbi de lemn pe care o avea din vremea studenției.

Cît despre Mai '68, în mentalitatea intelectualilor și analiștilor politici de acum, într-un stil foarte surprinzător, a dus la conștiința instaurării unui adevărat baraj. O frontieră mentală, cum a numit-o Jacques Attali, într-un recent număr al revistei *L'Express*. Este complicat azi să vorbești despre *acel* mai, în comparație mai ales cu *acest* mai. *Acel* mai era despre mersul în ritmul vremurilor, despre schimbare și viziune, o schimbare necesară, deci de necondamnat, chiar dacă în sine nu au fost nici mari învingători și nici mari cîștigători, ci doar efecte pozitive. În timp... *Acest* mai este despre conservatorism, despre a nu evolua, ci a păstra un anume *statu quo* (starea actuală *versus* reformele dorite de Macron). Greu de acceptat, greu de apărat, greu de purtat spre viitor cînd chiar lozinca universității din Nanterre, vizibilă din toate trenurile care trec prin gara Nanterre Université, este cît se poate de clară: *N'enterre pas tes rêves!* „Nu-ți îngropa visele!"

***Iulia Badea-Gueritée** este jurnalistă.*

Mircea MARTIN

Cum m-am „întîlnit" cu generalul De Gaulle

1968 a fost, fără îndoială, anul de maximă importanță pentru Europa postbelică, la concurență, desigur, cu 1989. Dar semnificația celui din urmă privește direct mai cu seamă partea estică a continentului. Pe cînd 1968 este anul cu cea mai mare densitate istorică și intensitate politică pentru întreaga Europă.

Ceea ce s-a întîmplat în 1968 la Paris a avut consecințe de lungă durată. Șocul provocat de evenimentele pariziene din mai – precedate de altele asemenea la Berlin, la Zürich și în alte orașe vest-europene – trebuie să fi fost puternic pentru regimurile democratice de acolo. Astăzi încă putem fi surprinși de violența cu care tinerii s-au revoltat în condiții de libertate și relativă prosperitate. Tehnicile manipulatorii nu erau încă în vogă, pe atunci, iar ideologia comunistă, care domina gîndirea intelectualilor occidentali, n-a jucat decît rolul de prim impuls anticapitalist, căci, destul de repede, tinerii răsculați s-au discociat de ea – mai exact spus, de propagandiștii Partidului Comunist Francez care încercau să-i călăuzească și să profite de mișcarea lor. O mișcare condiționată mai degrabă biologic și moral decît economic și social, cu manifestări anarhice de un radicalism spectaculos și gratuit. *Il est interdit d'interdire* – așa suna deviza lor principală, a cărei versiune tipărită ca ilustrată mi-am procurat-o și eu, și am așezat-o în biblioteca din spatele biroului, spre încîntarea studenților care mă vizitau. Pentru noi, aceste cuvinte aveau o semnificație concretă și gravă. O altă formulă – mai inspirată în absurditatea ei provocatoare – aparține studenților elvețieni: „Radeți Alpii, vrem să vedem marea!". Aceștia erau beneficiari ai unor condiții de viață mult mai bune decît colegii lor parizieni, ceea ce nu-i împiedica să fie, la rîndul lor, foarte revoltați.

Zilele, săptămînile, lunile de activism politic radical din 1968 au impregnat definitiv memoria și mentalitatea unei întregi generații de intelectuali occidentali și le-au inculcat o perspectivă politică – mai precis politizantă – omnivoră. De atunci și dincolo – deși nu independent de influența marxist-leninistă-maoistă –, totul a devenit ideologie și politică, în concepția lor, inclusiv literatura, artele și disciplinele umaniste sau chiar cele științifice...

Dar în 1968 a avut loc și „Primăvara de la Praga", urmată de invazia sovietică (și nu numai) care a înăbușit-o, în august, sub privirile neputincioase ale guvernelor occidentale. Și la Praga s-a strigat „Libertate!", dar acolo revolta era conținută de cercurile de fier ale regimului care n-au dispărut cu totul, în ciuda liberalizării interne. Iar sensul ei era diferit: la Praga și în Estul Europei, democrația burgheză și economia capitalistă erau rîvnite – în mod tacit, implicit, deloc explicit –, nu detestate și contestate, ca pe străzile și-n piețele din orașele vestice.

Ce se întîmpla în România, la București? Un fel de „primăvară" avusese loc mai devreme, în aprilie 1964, cînd, de sus în jos, a început un proces de de-sovietizare precaută, cu urmări pozitive în economie și în cultură. Dar viața socială rămînea sub un control totalitar ferm, democratizarea internă întîrzia să se producă, în vreme ce, pe plan extern, România se lansa într-o politică independentă, în orice caz liberă de ingerințele sovietice. Aici era marea diferență între Praga și București. Cee ce nu l-a împiedicat pe Ceaușescu să facă o vizită oficială la Praga și să susțină reformele lui Dubcek, în ciuda criticilor severe și amenințărilor lui Brejnev.

Această politică i-a atras simpatia și susținerea multor oameni politici și lideri din lumea cu adevărat liberă. Printre aceștia, generalul De Gaulle, care aprecia disidența lui Ceaușescu înlăuntrul lagărului socialist, oarecum similară cu propria sa poziție reticentă față de integrarea necondiționată a Franței în NATO. Așa se face că, pe 14 mai 1968, De Gaulle, împreună cu soția și cu o seamă de politicieni francezi importanți, sosea într-o vizită de stat la București. Am văzut la televizor momentul primirii oficiale pe aeroportul Băneasa și am fost surprins de căldura discursului ținut de oaspetele francez: „Cît de fericit sînt..." *(Combien je suis heureux!* – formula îmi stăruie în memorie) „că mă aflu pe pămîntul României". Aceste cuvinte aveau, chiar și pentru un tînăr ca mine, semnificația unei regăsiri istorice; îmi închipui ce ecou puternic vor fi putut trezi în conștiința atîtor vechi intelectuali români crescuți în cultul Franței și al culturii sale.

S-a întîmplat apoi să-l văd de aproape pe general... Nu știu în dimineața cărei zile a vizitei sale la București, urcam pe strada Știrbei Vodă, îndreptîndu-mă spre Calea Victoriei pe latura dinspre nord a Palatului Regal, cînd am fost izbit de o liniște neobișnuită, brusc instalată, și-am văzut oameni precipitîndu-se spre borduri. Am început și eu să alerg și am ajuns în colțul palatului, pe Calea Victoriei; de acolo am văzut limuzina elegantă, joasă, deschisă, alunecînd foarte încet... În dreptul hotelului Athenée Palace, lumea de pe trotuar a început să aplaude. Generalul s-a ridicat în picioare – era, cum știm, incredibil de înalt –, mulțumind. Limuzina a trecut apoi prin fața mea, l-am văzut de foarte aproape, nu-mi amintesc să fi fost vreo escortă și, deodată, cu un fel de entuziasm care m-a speriat pe mine însumi, m-am pomenit strigînd: *Vive le général De Gaulle!*. Mașina trecuse bine de locul unde mă aflam, dar generalul s-a întors și s-a înclinat, mulțumindu-mi. Am povestit mai tîrziu scena unor prieteni francezi care s-au amuzat copios. M-am amuzat, la rîndul meu, dar emoția acelui moment mă încearcă și astăzi... De Gaulle și-a scurtat vizita în România și s-a întors la Paris să înfrunte masele de tineri mobilizați împotriva „dictaturii burghezo-gaulliste". La Praga, în august, avea loc invazia cunoscută a trupelor Tratatului de la Varșovia, iar la București, Ceaușescu o va condamna (vehement, la început, apoi cu tot mai multă grijă)...

„Orașul în care prințul e STUDENT..."

„Fii atent la urechile tale! Ele au ziduri. "

„Sorbona va fi Stalingradul Sorbonei."

Anul 1968 a marcat – cu o claritate aproape didactică – decalajul politic și mentalitar între Vestul și Estul Europei. Tinerii intelectuali francezi și germani și-au făcut „68"-ul lor împotriva statului național burghez, intelectualii români au făcut „68"-ul lor în apărarea statului național și a independenței sale amenințate de URSS. În vreme ce politicul și politica deveneau tot mai centrale în viziunea despre lume a intelectualilor euro-atlantici, intelectualii esfici – și cei români, mai ales – erau fericiți că au izbutit să atenueze presiunea politică și ideologică oficială. Intelectualii occidentali au fost, în majoritatea lor, antifasciști și cel puțin simpatizanți comuniști, în timp ce, în Est, comunismul era greu suportat de cei mai mulți și susținut de foarte puțini. Pentru intelectuali îndeosebi, idealul era interbelicul – un interbelic, desigur, idealizat –, pentru ei viitorul era... trecutul. Decalajul acesta n-a dispărut cu totul după zeci de ani și în ciuda unei tendințe de apropiere care, deși manifestată de ambele părți, rămîne asimetrică.

***Mircea Martin** este critic și teoretician literar. Cele mai recente publicații:* Geometrie și finețe *(ediția a treia, Editura Tracus Arte, 2017) și* Radicalitate și nuanță *(Editura Tracus Arte, 2015).*

„Criza politică și socială care a cuprins Franța s-a precipitat. După șapte zile de grevă, întreaga activitate economică este paralizată. Aproape opt milioane de oameni ai muncii au încetat lucrul. Sute de mari fabrici, uzine, rafinării de petrol, gări, porturi, bazine carbonifere au fost ocupate de greviști. Ultimele telegrame anunță că noi sectoare sînt ocupate: marile magazine din Paris, Banca Franței, centrele nucleare din țară, taxiurile. (...) Parisul oferă un tablou neobișnuit: autobuzele și metroul nu mai circulă; plutoane de bicicliști împînzesc orașul, strecurîndu-se prin oceanul de mașini particulare aflate în ambuteiaje gigantice; serviciile de salubritate nu mai funcționează; cozi interminabile se formează la magazine, la stațiile de benzină, la ghișeele băncilor. (...)

După cum este cunoscut, scînteia actualei mișcări sociale a izbucnit în urmă cu trei săptămîni, la Universitatea din Nanterre. În mai puțin de o săptămînă, studenții au ieșit în masă în stradă, au declanșat o aprigă dezbatere parlamentară asupra evenimentului, au văzut închizîndu-se facultățile de la Nanterre și vechea Sorbonă. Forțele polițienești au fost trimise să evacueze pe cei care ocupaseră Sorbona, ceea ce a trezit o profundă indignare în masa studenților. (...)

Așa cum se arată într-o moțiune adoptată de studenții democrați din Nanterre, studenții se pronunță «pentru o reformă democratică a universității care să ducă la abolirea oricărei segregații sociale, să pună capăt recrutării tehnocratice într-o castă supusă monopolurilor, să prevadă participarea activă la viața națională, în scopul de a crea debușee pentru munca intelecutală, nu în funcție de profiturile unora, ci în funcție de nevoile tuturor». Asemenea revendicări legitime ale studenților sînt sprijinite în mod activ de clasa muncitoare, de sindicate, de forțele democrate de stînga. (...)

Marți și miercuri, în Adunarea Națională Franceză au avut loc dezbateri asupra unei moțiuni de cenzură depusă de Federația stîngii democrate și socialiste, împreună cu Partidul Comunist Francez, împotriva politicii economice, sociale și universitare a guvernului. (...)

Luînd cuvîntul în sprijinul moțiunii de cenzură, secretarul general al partidului comunist, Waldeck Rochet, a arătat că PCF «este gata să-și asume răspunderile și să participe la un guvern care să deschidă calea socialismului».“

Scînteia
ORGAN AL COMITETULUI CENTRAL AL PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN
VIZITA ÎN ROMÂNIA A PREȘEDINTELUI REPUBLICII FRANCEZE, GENERALUL CHARLES DE GAULLE
Cuvîntarea președintelui Consiliului de Stat, Nicolae Ceaușescu
Cuvîntarea președintelui Republicii Franceze, generalul Charles de Gaulle

Corespondență de la Paris de Al. Gheorghiu, „Mișcările sociale din Franța: poziții și implicații politice", în Scînteia, *23 mai 1968.*

Thierry WOLTON

„Lumea veche" și lumea nouă

De profesie jurnalist, ***Thierry Wolton*** *a scris numeroase volume despre trecutul recent al Europei, ca istoric și eseist preocupat în special de istoria comunismului și a postcomunismului. În limba română a apărut recent* KGB-ul la putere. Sistemul Putin *(Editura Humanitas).*

Care credeți că e cîștigul cel mai important și cel mai durabil al acestor mișcări?

E greu de găsit un punct comun al acestor mișcări foarte diverse, de pildă, între Primăvara de la Praga, Mai '68 în Franța și mișcarea de emancipare a negrilor de la Jocurile Olimpice de la Mexico. Toate aceste revolte au origini diferite; putem totuși constata peste tot o aceeași voință de rebeliune împotriva ordinii stabilite: cea comunistă – la Praga, economică și morală de la Paris și rasială – în Mexic. Aceste mișcări intervin la o generație (vreo douăzeci de ani) după sfîrșitul celui de-al Doilea Război Mondial, cînd trebuia să reconstruim, să reinstaurăm pacea, să reînvățăm să trăim normal. Odată cu revenirea prosperității (cel puțin în comparație cu dezastrele produse de conflictul mondial), această nouă generație, care a cunoscut doar pacea, a vrut să schimbe cu totul paradigma. Într-un fel, revoltele din 1968 pot fi înțelese ca mișcări generaționale care și-au propus să distrugă sau să scape de ordinea stabilită după război, fie ea politică (socialismul în Cehoslovacia), economică (reconstrucția în Franța) sau rasială (segregarea din SUA). Pe scurt: o revoltă împotriva autorității. E mai degrabă un fenomen generațional decît politic, chit că toate aceste mișcări au folosit un limbaj politic pentru a-și transmite mesajele. Dacă e să analizăm aceste trei mișcări, impactul lor ulterior a fost mult mai puternic decît evenimentele în sine, la momentul producerii lor. Primăvara de la Praga avea să spulbere ultimele iluzii cu privire la comunismul din Europa, anunțînd, cu 25 de ani mai devreme, căderea comunismului pe bătrînul continent; mai 68-ul francez e la originea unei eliberări în planul moravurilor produsă treptat, după mai mulți ani (dreptul la avort, căsătorie gay, explozie a feminismului), în vreme ce pumnii ridicați ai atleților de la Jocurile Olimpice din Mexic aveau să deschidă calea alegerii primului președinte american de culoare, Barack Obama, în 2008.

„Sub pavele e plaja."

„Aici se gîndește."

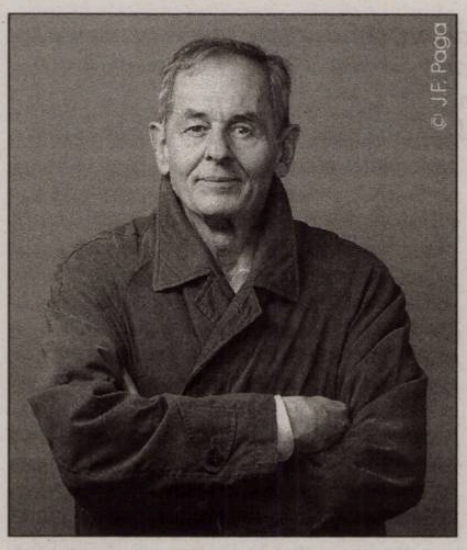

Ce s-a schimbat în clivajul stînga/dreapta după mai 1968, în Franța și în Europa?

Unul dintre sloganurile din mai 1968 a fost „Fugi, tovarășe, vechea lume e în spatele tău!". Pentru cei care contestau puterea, această lume veche putea fi capitalismul, cum putea fi, la fel de bine, și comunismul. Ideile stîngiste care triumfau atunci („stîngismul, această boală de copilărie a comunismului" – vorba lui Lenin) dau o lovitură formidabilă comunismului de tip sovietic. S-au identificat mai degrabă cu revoluția culturală din China, începută în 1966, și cu tinerii din Gărzile Roșii. Pe scurt: comunismul de tip moscovit nu mai atrăgea pe nimeni. E începutul declinului acestei versiuni a comunismului, în beneficiul unei alte iluzii (căci tot despre o iluzie e vorba), maoistă. E vorba de o breșă în doctrina monolitică impusă de Lenin în 1921 (un singur partid, o singură linie, un singur conducător). Maoismul nu avea să-i seducă prea multă vreme pe tinerii stîngiști (la cinci ani după 1968, toată povestea s-a încheiat). O întreagă generație avea să se emancipeze de ideea comunistă, în general. Mai 1968 anunță moartea marxism-leninismului, așa cum era cunoscut pînă atunci. Dar a mai fost nevoie de încă o generație pentru ca ceea ce numim comunism (în sens generic, de această dată) să moară de-adevăratelea și pentru ca toate ideile de acest fel să dispară. (E drept că încă mai există niște comuniști visători, dar ei sînt ariergarda). Și asta se verifică la nivel mondial.

Ce mai rămîne, astăzi, din spiritul 68-ist?

Generația 1968 s-a căsătorit, a făcut copii, i-a educat într-un spirit mai liber decît cel care îi fusese impus de generația părinților, cu reguli mult mai stricte de educație. Acești copii de după 1968 au devenit, la rîndul lor, părinți și aplică aceleași principii de educație pe care le-au cunoscut. A treia generație (cea de acum) e ceea ce numim cea a burghezilor boemi *(bobos):* bărbați și femei care vor să trăiască mai sănătos (ecologie), dar totuși bine (confort) și liber (moravuri). Universul lor, cu aceste referințe, nu mai are nimic de-a face cu trecutul. În acest sens, ei chiar sînt moștenitorii celor care în 1968 fugeau ca să scape de lumea veche. Ei sînt ajutați, în această fugă, de noile tehnologii care chiar pun bazele unei lumi noi. O lume care nu e neapărat mai bună ca cea de azi, dar asta e deja o altă poveste...

Pascal BRUCKNER

„Astăzi, totul e reproducere fără copyright"

Scriitor și eseist, ***Pascal Bruckner*** *e una dintre vocile cele mai cunoscute ale „noilor filozofii". A trăit plenar momentul mai 1968: era la liceu, pe cale să se înscrie la facultate. Cunoscut cititorilor români mai degrabă pentru romanele sale, Pascal Bruckner e și un autor de eseuri despre lumea contemporană. Cel mai recent volum al său,* Un rasism imaginar. Islamofobie și culpabilitate *a apărut la Editura Trei.*

Care credeți că e cîștigul cel mai important și cel mai durabil al acestor mișcări?

Individualismul democratic și hedonismul – astea ar fi cele două mari cîștiguri ale lui Mai 1968. N-a fost o revoluție proletară, nici o recapitulare a lui 1789 sau a lui 1917. A fost, în primul rînd, o revoluție a culturii, în cadrul căreia individul s-a detașat de colectivitate și și-a afirmat autonomia. S-au obținut rezultate durabile, dar rezistența în timp e problematică. Pentru că, odată cu detașarea de societate, individul nu mai e ancorat, e dezrădăcinat, se simte cumva în afara lumii. Mai ales în Franța, unde indivizii vor totul de la stat, fără ca statul să le poată cere nimic în schimb. Trăim sub regimul statului-providență, menit să ne protejeze, să ne îngrijească, un stat în care nu avem decît drepturi, în vreme ce el are doar obligații.

„Violați-vă ALMA MATER!"

„Nimicul e totul."

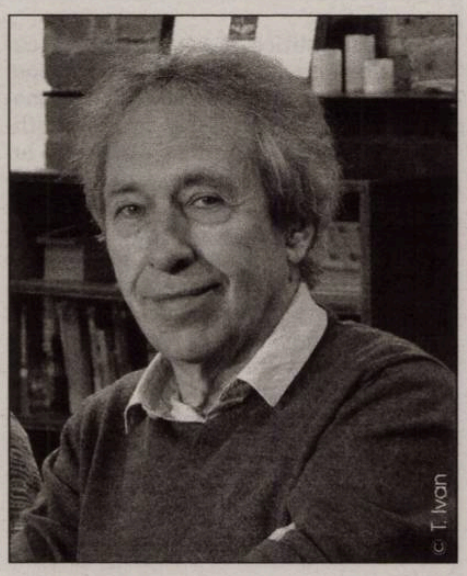

Ce s-a schimbat în clivajul stînga/dreapta după mai 1968, în Franța și în Europa?

Nu s-a schimbat mult. De fapt, diferențele dintre dreapta și stînga s-au atenuat considerabil. Stînga și dreapta împărtășesc adesea valori comune. De altfel, ăsta e și motivul pentru care la ultimele alegeri prezidențiale a cîștigat Emmanuel Macron. El și-a dat seama că acest clivaj dreapta-stînga e depășit și că cele două tabere se apropie tot mai mult pe anumite componente (economie, securitate). Altminteri, stînga e mai liberală în ceea ce privește moravurile, iar dreapta e liberală în ceea ce privește economia. Aici se mențin niște diferențe. În rest, diferențele sînt tot mai mici.

Ce mai rămîne, astăzi, din spiritul 68-ist?

O mare parodie. Vorba lui Marx: de-a lungul istoriei, lucrurile se întîmplă de două ori: o dată sub forma tragediei și a doua oară în chip de farsă. Mai 1968 era deja o farsă a tuturor revoluțiilor anterioare. Fiecare se deghiza după cum îl tăia capul: maoiști, castriști, trotkiști, leniniști... Iar astăzi, o parte din tineret dă semne că vrea să repete Mai 1968 și s-au apucat să scrie tot felul de sloganuri pe ziduri, să distrugă, să atace poliția... E mimetism, nu e invenție. Dacă admitem că în 1968 încă s-a mai inventat ceva, că încă se mai putea construi ceva nou, toate astea au dispărut la „revoluționarii" de azi. Astăzi totul e imitație, reproducere fără *copyright.*

interviuri realizate
de Matei MARTIN

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Ce nu știm că nu știm

Într-un interviu acordat *Ziarului de Cluj* acum ceva vreme, un fost ministru al Educației, unul dintre cei mai buni miniștri ai României postdecembriste, afirma următoarele: „Acești *digital natives* care au, datorită interacțiunii lor cotidiene cu mijloacele de informare, internetul, jocuri de calculator, telefoanele mobile – astea sînt activități cotidiene, de la 3 ani încep – această interacțiune cotidiană cu genul ăsta de mijloace îi face să înceapă să aibă preferințe, predispoziții. Preferă informația multimedia față de informația text, de ce? Totul e multimedia, Internetul tot e multimedia! Ei vor multimedia, tu le dai numai text. Și vrei să fie mulțumiți. Apoi, preferă informația pe care s-o poată accesa oricînd. Ei vor să-și *downloadeze* oricînd orice, școlile nu au dezvoltată componenta asta de e-learning. (...). Altă chestie: informație care să fie personalizată! Uitați-vă că toți își personalizează imediat totul: conturi de rețele sociale, celularul, tot, tot timpul își personalizează. Or, acolo (la școală, *n.m., MI)* nu e nimic personalizat. Totul e standard, nu poți să personalizezi nimic, să ai un proiect, să spui: OK, din informația asta, uite ce am făcut eu! Îmi apreciați această personalizare? Nu! La noi e: ai rezolvat asta, da, OK. N-ai rezolvat, pa!"

Domnul ministru pune în discuție un subiect fierbinte, azi: digitalizarea. Un subiect pe care se pare că noi, adulții care îi ghidează pe copii și adolescenți, nu îl „stăpînim" prea bine, după cum arată forfota din ultimul timp în jurul datelor personale, protecție, privat, luptă pentru putere etc. Este adevărat, copiii și adolescenții de azi sînt oameni ai timpului lor: conectați de mici la internet, la informații și evenimente care curg cu o viteză dificil de gestionat chiar și pentru un adult, la o lume virtuală mai colorată vizual și auditiv decît cea reală. Pare aproape hilar să încerci să îi seduci cu pagini de hîrtie colorate palid, care se citesc într-un ritm soporific. Dl ministru propune ca materialele didactice să țină pasul cu vremurile. Nimic nu poate părea mai firesc, dacă pariem strict pe efectul *prielnic* al digitalizării. Adevărul este, însă, că nu știm încă nimic despre efectele în timp ale acestui fenomen asupra copiilor, tinerilor: nu știm cum vor arăta generațiile crescute cu degetele pe tastatură și cu ochii pe ecrane, sensibile doar la culori violente, acțiuni gîfîite, sunete stridente. Adevărul este că de-abia acum începem să ghicim capcanele internetului, să aproximăm efectele, bune sau rele, ale rețelelor de socializare sau manipulare, să încercăm să ne descotorosim de imixtiunea agresivă, în viețile noastre, a intereselor mari, private. Pe scurt, de-abia începem alfabetizarea. Nu sînt, răspicat, împotriva digitalizării rapide a educației. Dar mă întreb dacă știm bine de ce, cu cine, cînd și în ce condiții e bine s-o facem. Mai apoi, un copil care începe să mînuiască tableta sau telefonul mobil de la 3 ani o face pentru că adulții din jurul lui îl încurajează prin propriul exemplu, sau prin ofertă directă. Nu este opțiunea lui, ci a noastră, a celor mari. *Învață,* deci, să aibă preferințe pentru informație rapidă, internet la îndemînă, răspuns imediat. O fi bine, o fi rău? Încă nu știm să măsurăm efectele pe termen mediu și lung, de aceea nu m-aș grăbi să construiesc un model de educație pe un scenariu încă volatil. Și, nu în ultimul rînd, e adevărat, adolescenții, tinerii au tendința de a-și personaliza intensiv interacțiunea cu internetul: profiluri, pagini de socializare, *display*-ul mobilului etc. Dar nu e asta, în fond, tocmai o reacție promptă *de apărare* împotriva uniformizării agresive pe care o propune chiar internetul? Tinerii se mișcă în aceleași grupuri de amici și de informații, între aceleași emoticoane și trucuri photoshop, în același vocabular minimalist și gesticulație monotonă. Informație *personalizată* într-o lume *digitalizată?* Nu e deloc simplu, cum pare la prima vedere: este o întrebare la al cărei răspuns va trebui să mai muncim un pic.

Informație personalizată *într-o lume* digitalizată?

Îi dau dreptate dlui ministru: manualele noastre sînt osificate, vin din timpuri care au pierit de mult și nu mai pot fi de folos unui elev al zilelor noastre. Dar cred că drumul spre digitalizare trebuie făcut prudent: încă avem de aflat traseele optime. Încă avem de pus busola corect pe harta infinită a internetului.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

Iaromira POPOVICI

bazar

Cine mai scrie de mînă

La școală, aveam un caiet cartonat, portocaliu și foarte gros, pe care scriam la orele de caligrafie. Scriam în el, teoretic, frumos. Făceam de nu știu cîte ori, pe nu știu cîte pagini, același semn, cu rotunjimile sau ascuțimile lui, frumos încadrat între rînduri, pînă mi se ura.

Nu pot spune că-mi plăcea caligrafia, ba dimpotrivă, mi se părea o plictiseală, dar cred că n-a fost cu totul așa. Ceva din efortul supradimensionat s-a lipit și de mine, undeva, pe al n-lea strat. Nici gînd să scriu frumos, uneori nu se-nțeleg deloc semnele scrijelite de mine pe vreo hîrtie. Și totuși, chiar și atunci, parcă mă străduiesc să păstrez un soi de unitate a lor, și de ordine în încercările literelor de a cădea una peste alta, de a se intersecta haotic și de a nu mai păstra „distanța reglementară" între ele. Una peste alta, ceea ce vreau să spun este că mai pot să scriu, de mînă, cînd și cînd, aproape inteligibil.

Ceea ce, zic, nu-i puțin lucru în zilele noastre. Desigur, exagerez voit. Dar voluptatea scrisului de mînă s-a cam pierdut, puțini mai iau chiar notițe așa, destui își fac însemnările pe telefon sau laptop și își scriu cursurile tot acolo. Ca să nu mai vorbim de prezentările, lucrările ori romanele vieții lor... Scrisul de mînă, pe cîte un carnețel părfuit, cu colțurile îndoite, ușor pătat de cafea pe copertă și îndesat în fundul unui rucsac e un soi de lux poetic. Așa cum în *Fahrenheit 451* devenise conversația: oamenii de acolo făceau eforturi să poarte o conversație, să-și răspundă unul altuia. Așa, și o notă de genul „1 pachet de unt, 1 cafea, hîrtie igienică, 2 bureți de vase și o bere" poate fi un eveniment. Ca să nu mai vorbim de mesaje complexe, de genul: „Pisi, am plecat la piață. Iau cartofi, ceapă verde și telemea. Mă întorc în 30 min. Te iubesc." – lipite pe frigider. Acum mai curînd îi trimiți lui Pisi un SMS.

Cît despre scrijelitul, sistematic, într-un caiet, pe vremuri chinezesc, cu coperți de mătase, de preferință roz sau portocaliu, despre cîte-n lună și-n stele, dar în mod special despre sentimente, nu știu în ce măsură mai poate fi vorba. Da, mă refeream la jurnalul, zis secret, al mai oricărei fete care se respecta și care se credea Prințesă. Scrijelitul prin colțuri umbroase, repede, cu pixul imperfect care te mînjea pe degete – ca să nu pierzi momentul în care el ți-a aruncat o posibilă privire, ori în care l-ai sunat (pe telefonul cu disc), i-ai auzit vocea și apoi ai închis, cu inima bubuindu-ți. Sau, atunci cînd, lucrurile nelegîndu-se de nici o culoare, în același caiet, prin aceleași colțuri te aplecai și-ți vărsai pe hîrtie dezamăgirile, eventual începînd, încurajator și implicat, cu „Dragă jurnalule".

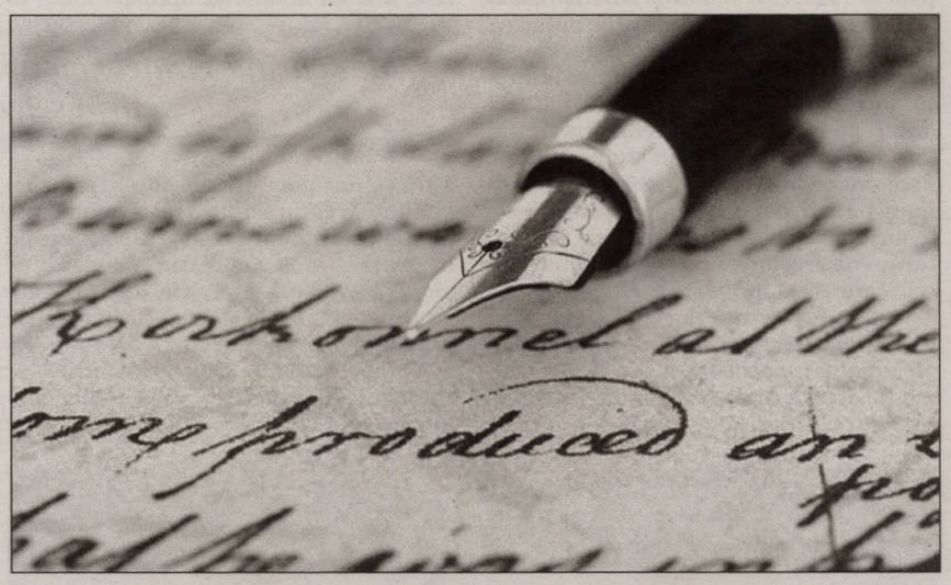

Acum pînă și eu, cînd am avut ceva de scris, am scris pe laptop. Chestii de jurnal inclusiv. Pînă la un punct. Cînd, întîmplîndu-mi-se prea multe lucruri greu de dus într-o perioadă, care pur și simplu răbufneau, laptopul, brusc, n-a mai făcut față șuvoiului. Tastatura lui și literele negre și egale, fie ele Times New Roman sau Calibri, n-au mai corespuns, brusc, stărilor prea tumultuoase. Și atunci s-a întîmplat un mic miracol de budoar: m-am dus la librărie și mi-am căutat un caiet. Adecvat.

La librărie, ochii mi-au picat aproape instantaneu pe un caiet tot roz, dar nu din mătase. Din carton strălucitor cu litere în relief. Era un caiet pentru prințese. (Da, știu, a venit un pic prea tîrziu.) Și totuși, l-am luat (și am descoperit că nu era ieftin, pentru că avea poze și inserturi din povești pe pagini). Caietul vădit kitsch a avut un efect miraculos asupra mea: am reînceput să scriu de mînă, pagini întregi. Desigur, nici vorbă de caligrafia de altădată. La început, literele aveau ascuțimi și neregularități nefirești. Cu timpul, însă, și-au reintrat într-un tipar inteligibil. Și paginile au început să curgă...

Apoi, scrisul de mînă a revenit în toate cele. Pot, iarăși, nota, de mînă, numere de telefon și nume, într-o agendă. Pot face liste de cumpărături, utile ori inutile, la sfîrșitul cărora desenez chiar și cîte o inimioară. Pot scrie programul zilei, imaginar sau real, cu orele strict precizate. Ba chiar și rețete ori rugăciuni. Toate de mînă.

Așa cum mama mea o făcea mereu, cu conștiinciozitate. Mereu avea cîte un caiet interminabil prin genții ei înspăimîntător de cuprinzătoare, pe care nota tot, cu rigoarea unei veșnice șefe de promoție: restaurante din străinătate unde ar fi vrut să mergem, nume de creme și parfumuri; cărți ezoterice și romane premiate; medicamente; instalatori și electricieni. Dar și bunicul meu, în casa căruia am găsit un caiet ordonat, în care își nota, zilnic, bolile. Cu simptome exacte, pe zile. N-aș fi ghicit asta despre neînfricatul meu bunic, eu, o veșnică (și, momentan, oarecum reprimată) ipohondră.

Ideea e că gesturile și ritualurile de altădată nu sînt complet pierdute. Pot fi reactualizate, practic oricînd, în momentele cînd avem o nevoie reală de ele și de o plonjare în trecut.

Siddhartha MUKHERJEE

Despre caracterul memoriei genetice

În septembrie 1944, în cea mai înverșunată fază a celui de-al Doilea Război Mondial, trupele germane care ocupau Olanda au interzis exportul de alimente și cărbune către regiunile nordice ale țării. Trenurile erau oprite, iar drumurile blocate. Transportul naval a fost, de asemenea, stopat total. Macaralele, navele și cheiurile portului Rotterdam au fost aruncate în aer, lăsînd în urmă „o Olandă torturată și sîngerîndă", după cum o descria un crainic radiofonic. Întretăiată de o sumedenie de căi navigabile și cu un intens trafic de mărfuri, Olanda nu a fost doar torturată și însîngerată. Ea a devenit curînd și extrem de flămîndă. Amsterdam, Rotterdam, Utrecht și Leiden depindeau de transporturile regulate ale proviziilor de alimente și combustibili.

La începutul iernii lui 1944, rațiile de război care ajungeau în provinciile de la nord de Rin și Waal deveniseră infime, iar populația era în pragul foametei. În decembrie, căile de transport naval s-au redeschis, dar apele erau înghețate, din cauza frigului. Dintre produsele alimentare, untul a dispărut primul, urmat de brînzeturi, carne, pîine și legume. Disperați, înfrigurați și înfometați, oamenii scoteau bulbii lalelelor din grădini, mîncau tulpini și rădăcini de plante și treptat au ajuns să mănînce și coji de mesteacăn, frunze și iarbă. În cele din urmă, aportul alimentar a scăzut la doar 400 de calorii pe zi – echivalentul a trei cartofi. O ființă umană „e formată doar dintr-un stomac și anumite instincte", scria un contemporan.

Perioada, rămasă încă și azi în amintirea olandezilor, avea să fie numită „iarna foametei" sau *Hongerwinter*. Foametea a făcut ravagii pînă în 1945. Zeci de mii de bărbați, femei și copii au murit de malnutriție; milioane au supraviețuit. Schimbarea regimului alimentar a fost atît de acută și abruptă, încît a creat un experiment natural oribil: pe măsură ce oamenii ieșeau din iarnă, cercetătorii puteau studia efectele unei perioade de foamete bruscă asupra unui număr definit de persoane. Unele fenomene, cum ar fi malnutriția sau retardul de creștere, erau de așteptat. Copiii care au supraviețuit *Hongerwinter* aveau să sufere ulterior de boli cronice: depresie, anxietate, boli de inimă, boli ale gingiilor, osteoporoză sau diabet (faimoasa actriță Audrey Hepburn, întruchiparea fragilității feminine, s-a numărat printre supraviețuitori și va fi afectată de o serie de boli cronice pentru tot restul vieții).

În anii '80 însă, a apărut un model mult mai ciudat: cînd copiii născuți de femeile gravide în timpul foametei au crescut, ei prezentau o rată de obezitate și de boli ale inimii mult mai mare decît rata generațiilor precedente. Și această descoperire ar fi trebuit anticipată. Se știe că expunerea la malnutriție *in utero* duce la modificări ale fiziologiei fetale. Lipsit de nutrienți, fătul își modifică metabolismul, reținînd cantități cît mai mari de grăsime pentru a se apăra împotriva pierderilor de calorii, fapt ce duce, paradoxal, la tulburări metabolice și la instalarea, la maturitate, a obezității. Dar cel mai ciudat rezultat al studiului *Hongerwinter* urma să fie relevat abia peste încă o generație. În anii '90, cînd nepoții femeilor și bărbaților expuși la foamete au fost studiați, și ei prezentau rate mai mari de obezitate și boli de inimă (unele dintre aceste probleme de sănătate sînt încă în curs de evaluare). Perioada de foamete acută schimbase cumva genele nu doar la persoanele expuse direct; mesajul fusese transmis și nepoților. Unul sau mai mulți factori ereditari trebuie să se fi imprimat în genomurile oamenilor malnutriți, traversînd cel puțin două generații. *Hongerwinter* rămăsese înscrisă în memoria națională a olandezilor, dar pătrunsese și în memoria lor genetică.

„Ceasornicarul uituc"

Dar ce era „memoria genetică"? Cum anume – dincolo de genele ca atare – era codată memoria genetică? Waddington nu știa de studiul *Hongerwinter* – el murise, într-un anonimat aproape total, în 1975 –, dar geneticienii au observat cu abilitate legătura dintre ipoteza lui Waddington și bolile transmise din generație în generație, în populația olandeză. Și aici era evidentă prezența unei „memorii genetice": copiii și nepoții indivizilor expuși foametei tindeau să dezvolte boli metabolice, ca și cînd genomurile lor transmiteau amintirea suferințelor metabolice ale bunicilor. Și în cazul acesta factorul responsabil pentru „memorie" nu putea fi o alterare a secvenței genetice: sutele de mii de bărbați și femei olandezi n-ar fi putut suferi mutații ale genelor în interval de doar trei generații. Și, de asemenea, o interacțiune dintre „gene și mediu" schimbase un fenotip (adică predilecția către dezvoltarea unei boli). Ceva trebuia să fi rămas înscris în genom din cauza expunerii la foamete – un stigmat permanent, moștenit – care era acum transmis de-a lungul generațiilor.

Siddhartha Mukherjee

Mai curînd girafele au apărut prin variație spontană și prin selecție naturală.

Dacă un asemenea strat informațional poate fi suprapus pe un genom, consecințele ar fi fără precedent. Mai întîi, o asemenea situație ar pune la îndoială o caracteristică esențială a evoluționismului darwinian clasic. Conceptual, un element-cheie al teoriei lui Darwin este că genele nu-și amintesc – de fapt, *nu pot* să-și amintească – experiențele unui organism într-o manieră transmisibilă permanent. Cînd o antilopă își întinde gîtul să ajungă la un copac mai înalt, genele ei nu înregistrează efortul și nici nu-l transmit mai departe, iar progeniturile nu se nasc girafe (transmiterea directă a unei adaptări, într-o trăsătură care să fie moștenită, constituia, să ne amintim, baza teoriei eronate a lui Lamarck privind evoluția prin adaptare). Mai curînd girafele au apărut prin variație spontană și prin selecție naturală: un mutant cu gîtul înalt apare la o specie străveche de erbivore, iar pe parcursul unei perioade de foamete acest mutant supraviețuiește și este selectat în mod natural.

August Weissman testase anterior ideea dacă o influență venită din partea mediului ar putea modifica permanent genele, tăind cozile la cinci generații de șoareci – și totuși, șoarecii din cea de-a șasea generație se născuseră cu cozile intacte. Evoluția poate făuri organisme perfect adaptate, dar nu într-o manieră intenționată: ea nu este doar „un ceasornicar orb", cum spunea Richard Dawkins cîndva, ci un ceasornicar uituc. Singurul ei imbold este supraviețuirea și selecția; singura ei memorie este mutația.

Cu toate acestea, nepoții epocii *Hongerwinter* dobîndiseră, cumva, memoria foametei îndurate de bunicii lor – nu prin mutații și selecție, ci printr-un mesaj de mediu, transformat printr-un mod necunoscut într-un mesaj moștenit. O „memorie" genetică de acest tip putea acționa ca o „gaură de vierme" pentru evoluție. Strămoșii girafei ar fi fost capabili să producă o girafă, nu croindu-și drum cu greu prin logica malthusiană, sinistră, a mutației, supraviețuirii și selecției, ci doar lungindu-și gîturile și înregistrînd și imprimînd o amintire a acelei întinderi, în genomul lor. Un șoarece cu coada tăiată va putea da naștere la șoareci cu cozi mai scurte, transmițînd această informație genelor. Copiii crescuți în medii stimulante ar putea produce copii și mai bine stimulați. Ideea era o reformulare a formulării lui Darwin referitoare la „gemulă": experiența sau istoria particulară a unui organism era semnalată direct genomului acelui organism. Un astfel de sistem putea acționa deci ca un mod de tranzit rapid între adaptarea și evoluția unui organism. El ar fi putut, practic, să-i redea vederea „ceasornicarului orb".

În ceea ce-l privea pe Waddington, el mai avea o miză în acest răspuns – una personală. Adept fervent al marxismului, doctrină la care se convertise de mult, el și-a imaginat că descoperirea unor asemenea elemente „de fixare a memoriei" în genom ar putea fi crucială nu doar pentru înțelegerea embriologiei umane, ci și pentru proiectele lui politice. Dacă celulele puteau fi îndoctrinate sau nu prin manipularea memoriei lor genetice, probabil și oamenii puteau fi îndoctrinați (să ne amintim de tentativa savantului sovietic Lîsenko de a obține acest lucru la tulpinile de grîu, și de încercările lui Stalin de a anihila ideologiile disidenților).

Un asemenea proces ar fi putut șterge identitatea celulară, permițînd celulelor să se transforme dintr-o celulă adultă într-una embrionară și inversînd astfel timpul biologic. Ar fi putut chiar anula caracterul fix al memoriei, identității și alegerii umane.

(Fragment din cartea Gena. O istorie fascinantă, *în curs de apariție la Editura ALL, în traducerea lui Carmen Nedelcu.)*

***Siddhartha Mukherjee** este medic, cercetător și scriitor. În 2011, a cîștigat premiul Pulitzer pentru volumul de non-ficțiune* Împăratul tuturor bolilor.

George PLEȘU

În apărarea artei contemporane

Probabil că de la tăierea teilor n-a mai existat o acțiune a Primăriei pe pietonal care să stîrnească atîtea controverse precum plasarea, între Casa Cărții și Biserica Trei Ierarhi, a unei instalații de artă contemporană. Din păcate, majoritatea acestor reacții s-au concentrat pe niște false piste: dacă lucrarea artistului german este sau nu artă și dacă suma cheltuită de municipalitate este justificată sau nu. Dar vom discuta mai încolo și despre acestea.

Întrebările firești ar fi fost: cine ia astfel de hotărîri în Primăria Iași – primarul, Consiliul Local, vreun departament din Primărie?; există vreun plan pe termen lung vizavi de susținerea și promovarea artei contemporane, sau astfel de inițiative au doar un caracter fortuit, bazate pe puterea de lobby a unor actori care pot influența, prin diferite metode, factorii de decizie?; cine realizează medierea către publicul larg a acestor lucrări, în scopul accesibilizării înțelesului și formării de noi audiențe?

Încercînd un răspuns pentru prima întrebare, nu e clar cine a luat hotărîrea de a plăti o sumă de bani pentru a aduce un artist care a fost prezent cu o instalație similară la Art Safari; dar cum Primăria Iași nu are vreo activitate notabilă legată de lumea artei contemporane, pare că inițiativa a venit din partea Art Safari. La fel, nu știm care au fost motivele și criteriile Primăriei să accepte această propunere.

Există elemente care să faciliteze interpretarea sa de către publicul larg?

Promovarea artei contemporane ar trebui să fie, dacă ne luăm după recomandările juriului de experți care au evaluat dosarul de candidatură al Iașului la titlul de Capitală Europeană a Culturii, una dintre principalele preocupări ale Primăriei. Există o discrepanță mare între ce se vehiculează drept arta contemporană în spațiul public ieșean și discursul la nivel european și mondial. Comentariile din online ale publicului larg arată limpede acest lucru și, departe de a putea arăta cu degetul către cei care-și dau cu părerea despre atributele estetice și conceptuale ale instalației artistului german, apare întrebarea: cine ar trebui să sprijine formele de artă contemporană și să medieze receptarea lor?

În mod normal, acesta este rolul instituțiilor de artă: muzee, universități, școli de artă, spații expoziționale publice sau private, galerii, ONG-uri culturale. Cum în Iași nu există o piață de artă care să susțină inițiative private, toate depind în principal de finanțări publice (Ministerul Culturii, administrația locală – Primăria sau Consiliul Județean Iași), finanțări obținute prin concurs (AFCN, diverse granturi ale unor instituții private sau publice), respectiv donații și sponsorizări (nesemnificative din cauza unei legi extrem de restrictive și a concurenței cu cazurile sociale, care au un impact emoțional mult mai puternic).

Iașul nu are nici o instituție publică axată exclusiv pe promovarea artei contemporane: Muzeul de Artă din cadrul Palatului Culturii, redeschis în urmă cu doi ani, nu are nici resursele umane necesare, nici pe cele financiare pentru a putea deveni centrul de „iradiere" de care are nevoie comunitatea locală. Universitatea Națională de Arte „George Enescu" este, la rîndul ei, scindată între diverse curente de opinii și preferințe/practici artistice, astfel încît doar o parte dintre studenți și absolvenți ajung să fie familiarizați – iar un număr și mai mic, practicieni – ai artei contemporane.

Spațiile expoziționale sînt limitate, fiind în general împărțite de artiștii care, deși contemporani cu noi, au o practică inspirată din arta modernă, actuală acum un secol, și de cei care încearcă să se conecteze la discursul, temele și abordările globale, care nu se mulțumesc cu un statut provincial. Valoarea primei categorii de artiști este stabilită doar în spațiul cultural românesc, printr-o serie de instituții mai mult sau mai puțin învechite, dar unde reprezentații acestor practici încă posedă poziții de putere. Cei din a doua categorie aspiră la o validare internațională, realizată prin invitarea de către instituții și evenimente de artă de amploare: muzee de artă, bienale și alte expoziții internaționale importante, tîrguri și galerii de artă contemporană.

Primăria Iași a promis transformarea Băii turcești într-un Centru de Artă Contemporană, un proiect mai vechi, o idee a probabil celui mai important artist contemporan ieșean, Matei Bejenaru. În afară de acest demers, care nu va putea fi concretizat mai devreme de patru ani, nu există o strategie clară în ceea ce privește arta contemporană. Strategia adoptată pe repede înainte de Consiliul Local în 2015, pentru a putea corespunde criteriilor impuse de juriul candidaturii pentru Capitală Europeană a Culturii, a primit implicit o notă proastă prin necalificarea Iașului în turul al doilea al competiției, și este extrem de confuză în ceea ce privește arta contemporană, pe care o confundă de multe ori cu arta produsă de artiști încă în viață.

De aceea, în momentul în care la competiția privind proiectele inițiate de sectorul independent este respinsă o propunere de organizare de cursuri de artă contemporană pentru publicul larg, dar în același timp se cheltuiesc 16.000 de euro pentru copia unei instalații, trebuie să ne întrebăm dacă a apărut dorința (legitimă, de altfel) de a micșora prăpastia dintre cultura oficială promovată de Primărie și ceea ce se întîmplă – în cazul acesta în spațiul public – la nivel internațional.

Explicațiile date de primarul Mihai Chirica par să indice că a apărut subit un interes pentru arta contemporană, Clemens Behr fiind selectat după ce au fost urmărite mai multe portofolii de artiști pe internet. Totuși, deloc întîmplător, o instalație asemănătoare a fost montată de acesta la București, lîngă cortul care a găzduit Art Safari, ceea ce demontează argumentele aduse anterior și ridică semne de întrebare legate de declarația germanului, că a urmărit să creeze ceva care să dialogheze cu spațiul în care lucrarea a fost amplasată. Din păcate pentru ieșeni, instalația este poziționată extrem de nefericit: chiar dacă îți dorești un dialog cu un element de arhitectură socialistă (Casa Cărții), nu poți să nu iei în considerare că pe partea cealaltă a drumului se află, de cîteva sute de ani, Trei Ierarhi, cea mai valoroasă biserică din Iași, din punct de vedere arhitectural. De altfel, majoritatea celor care au postat indignați fotografii online au ales această contrapunere, cu turnurile bisericii ivindu-se din spatele instalației.

Este operă de artă?

Acum e cazul să răspundem răspicat la întrebarea dacă instalația lui Behr este operă de artă: fără îndoială că este! Chiar dacă ne place sau nu, o creație a unui artist este considerată artă dacă este validată de lumea artei, formată din instituții, curatori, critici, galeriști, colecționari și artiști. Ne putem da cu părerea dacă este o lucrare reușită sau nu, iar aici intră în ecuație pregătirea fiecăruia și expunerea la alte opere de artă contemporană. Pentru cei care obișnuiesc să viziteze (chiar și online) muzee, galerii sau expoziții de artă contemporană, nu apare vreo dificultate în acest sens.

Iar aici ar trebui să intre în scenă rolul de mediator cultural al celui care propune proiectul (în acest caz, Primăria Iași): s-a preocupat ca opera să aibă o recepție pozitivă?; a asigurat cel mai potrivit cadru de prezentare a ei?; există elemente care să faciliteze interpretarea sa de către publicul larg?. Din păcate, prin simpla aruncare a lucrării pe pietonal, fără vreun indicator care să precizeze numele artistului, conceptul, ideea de la care a plecat, fără un comunicat de presă trimis înainte de amplasarea lucrării, nu după, Primăria a făcut mai mult rău artei contemporane, antagonizînd o parte a populației care asociază acum acest gen de artă cu lucrări pe care ea nu le poate înțelege și accepta. Acest tip de instalație ar fi putut fi prezentat într-un context muzeal (Palatul Culturii) și, însoțită de o mediere corespunzătoare, ar fi provocat un public ceva mai interesat să cunoască diverse manifestări artistice, să deslușească și să comenteze demersul artistului german.

Un al doilea aspect ține de caracterul provizoriu al lucrării: instalația respectivă nu e făcută să reziste o perioadă lungă sub cerul liber, fiind destul de fragilă. În cazul în care s-a dorit achiziția unei lucrări care să rămînă în patrimoniul orașului, de ce nu s-a optat pentru o instalație care să poată rezista pe termen lung?

Al treilea element privește valoarea artistului invitat: Clemens Behr este un tînăr promițător, cu o serie de lucrări expuse în diverse orașe de pe glob, dar care nu are pînă acum nici o expoziție instituțională serioasă. Acest lucru înseamnă că nu a fost încă validat de lumea artei, iarăși o decizie riscantă luată de municipalitate, care ar fi putut cu aceiași bani să cheme un artist cu un CV mult mai serios, care să realizeze o lucrare în spațiul public capabilă să genereze interes, măcar la nivel european, printre cei interesați de arta contemporană.

Încă un fapt care a contribuit la indignarea publică ține de estetica lucrării. Behr are în portofoliul său instalații mult mai reușite, care ar fi putut să comunice mai bine cu un public neavizat, care abia începe să fie confruntat cu arta contemporană. Adăugînd la acest lucru și amplasarea complet nefericită, reacțiile vehemente puteau fi prevăzute dacă Primăria ar fi avut cu adevărat interesul să facă un bine artei contemporane.

La final, să vorbim despre suma cheltuită: 16.000 de euro sînt bani puțini pentru o lucrare originală în spațiul public, dar dacă vorbim de un artist care a făcut o copie a unei lucrări deja realizate în București și care nu a părut să țină cont de specificul amplasamentului ales, apar semne de întrebare. Pentru a relativiza puțin discuția, Primăria Iași a alocat pentru ONG-urile culturale din Iași, anul trecut, cu ceva mai mult de 31.000 de euro pentru un an întreg (față de aproape 2,5 milioane de euro cît alocă Primăria Cluj-Napoca), iar finanțarea pe care un ONG (inclusiv din Iași) o poate obține dintr-un proiect sprijinit de AFCN, la tematica Arte vizuale, este de 17.000 de euro.

În concluzie, inițiativa de a face ceva pentru arta contemporană la Iași e nu numai salutară, dar și imperios necesară. Însă, așa cum am văzut, dacă nu sînt implicați specialiști și lipsește o viziune clară pe termen lung, ne putem întreba dacă n-ar fi mai bine ca Primăria să suplimenteze fondurile alocate pentru cultura independentă și să lase comunitatea să orienteze banii către acțiuni care să aibă cu adevărat un impact pozitiv, și pentru scena artistică ieșeană, dar și asupra publicului larg.

***George Pleșu** este director al galeriei de artă contemporană Borderline Art Space din Iași.*

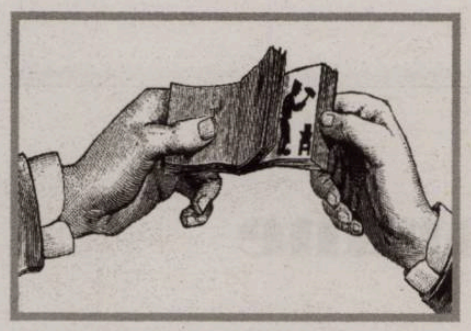

Marius CHIVU

feedbook

Premiul Iocan pentru proză scurtă

„Nu există proză scurtă pentru că nu sînt reviste și premii care s-o stimuleze sau nu există reviste și premii pentru că oricum nu se scrie proză scurtă?“ Puneam această întrebare cvasi-retorică acum trei ani, chiar în această rubrică, la apariția primului număr al revistei trimestriale de proză scurtă *Iocan* (editată de Vellant). La vremea aceea, nu exista nici un premiu literar, nici un festival, nici un colocviu critic, nici măcar un site dedicat exclusiv genului scurt. Trei ani mai tîrziu, bilanțul revistei *Iocan* arată impresionant: în cele șase numere au publicat proză scurtă nu mai puțin de 68 de scriitori (dintre care 30 de scriitoare), jumătate dintre aceștia apărînd pentru prima dată într-o revistă tipărită pe hîrtie. După un an editorial 2017 foarte bun pentru proza scurtă (peste 20 de titluri românești, noi și reeditări), tocmai va avea loc prima ediție a Premiului *Iocan,* acordat celui mai bun volum de proză scurtă al anului trecut. De la Premiile ASPRO, acordate ultima dată în anul 2004, la noi n-a mai existat nici un alt premiu dedicat exclusiv acestui gen.

Poate nu e o întîmplare faptul că deja cele mai premiate cărți de ficțiune de anul trecut sînt două volume de proză scurtă: *Mandarina* de Răzvan Petrescu a primit deja Premiul pentru Proză al revistei *Observator cultural* și Premiul Național „Ziarul de Iași“; iar *Copilăria lui Kaspar Hauser* de Bogdan-Alexandru Stănescu a primit Premiul Radio România Cultural și Premiul „Nepotu' lui Thoreau“. Poate că asistăm cu adevărat la un reviriment al prozei scurte și la o maturizare a juriilor literare de la noi care, iată, îndrăznesc să nu mai dea Cezarul romanului. Poate că tocmai activitatea revistei *Iocan* a stimulat revenirea genului scurt; în mod cert, prin acordarea acestui premiu (în valoare de o mie de euro), va slăbi și prejudecata așa-zisului gen minor.

Chestiunea rămîne însă actuală: de ce nu există secțiuni speciale în cadrul marilor premii literare, și pentru proza scurtă, pusă întotdeauna să concureze, fără șanse reale, cu romanul? (De ce) premiile literare favorizează tacit romanele, în detrimentul prozei scurte? Dacă lumea literară dă premii poeziei, întrucît consideră că e important să fie recunoscută și promovată, de ce nu se întîmplă același lucru și cu proza scurtă? Aceste întrebări erau formulate acum cîțiva ani chiar în SUA, patria *short-stories*-urilor, într-un articol scris de Lincoln Michel (redactorul-șef al revistei online electricliterature.com, el însuși autor de proză scurtă, editor de antologii de povestiri), intitulat *Should Literary Awards Do More to Recognise Short Stories?*. Lincoln Michel sublinia neconcordanța dintre prestigiul de care se bucură proza scurtă și insuficienta recunoaștere din partea premiilor literare, acesta fiind și unul dintre motivele pentru care genul scurt nu ajunge să-și vîndă bine nici măcar vîrfurile („Îi venerăm pe autorii de povestiri, dar publicul nu-i prea citește“). Lincoln Michel pornea discuția de la premiile care adună toată ficțiunea într-o singură categorie: National Book Award, Pulitzer, National Book Critics Circle Award – excepție făcînd premiile de gen: SF (Hugo și Nebula), fantasy (World Fantasy Award), mystery (Edgars), romance (RITA) sau horror (Bram Stoker și Shirley Jackson) – asta în condițiile în care pentru non-ficțiune există uneori și cîte patru categorii: „Nici unul dintre aceste premii nu are o secțiune separată pentru proza scurtă, în ciuda faptului că *e vorba de un cu totul alt gen*. În teorie, e drăguț să pui povestirile laolaltă cu romanele, pare că le acorzi aceeași importanță. În realitate însă, volumele de povestiri rareori și cîștigă. În ultimii 15 ani, nici o carte de proză scurtă nu a cîștigat Pulitzer-ul.“ *(s.m.)* Dar dacă National Book Award s-a mai acordat și povestirilor (în 2014 pentru Phil Klay cu *Redeployments,* și imediat în 2015 pentru Adam Johnson cu *Fortune Smiles),* americanii oricum avînd cel puțin trei premii prestigioase dedicate genului scurt (The Story Prize, O. Henry Prize și The Pushcart Prize), la noi Premiul *Iocan* vine să echilibreze balanța genurilor după un deceniu și jumătate de favoritism romanesc.

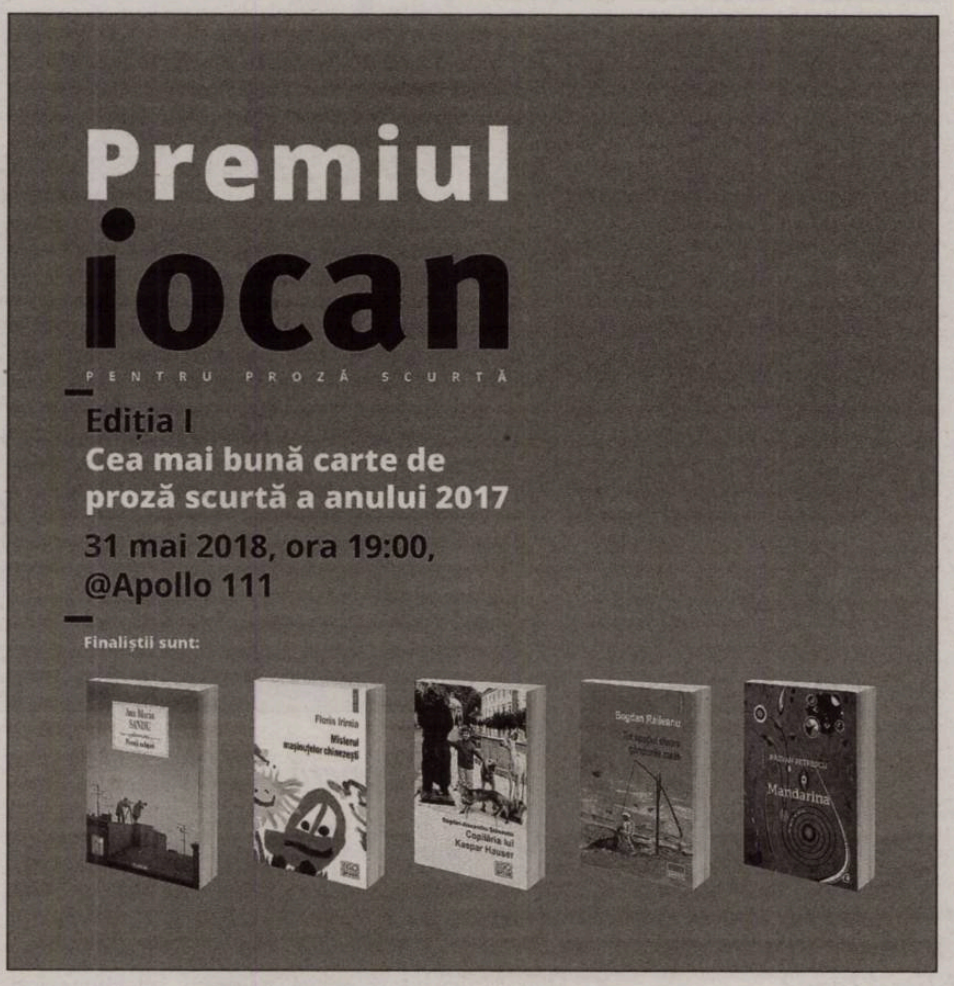

Care sînt cele cinci cărți nominalizate de editorii revistei *Iocan*? Iată-le, în ordinea alfabetică a numelui autorilor.

Misterul mașinuțelor chinezești (Polirom) de Florin Irimia (n. 1976): patruzeci de proze/secvențe confesive și introspective ale (cele mai multe) aceluiași bărbat ajuns la vîrsta critică la care simte nevoia acută de a se împăca cu trecutul traumatizant al copilăriei. O carte în fărîme despre abuzul emoțional și violența din sînul unei familii disfuncționale.

Mandarina (Curtea Veche), *comeback*-ul lui Răzvan Petrescu (n. 1956) după exact douăzeci de ani: o lucrare deopotrivă rafinată și dură, de o inventivitate extremă, cu accente auto-referențiale, dar și nenumărate tușe clinice, în aceeași dimensiune plină de excese a tragismului și a comicului, unde granițele fine dintre satiră și parodic, dintre farsă și absurd, dintre elegie și parabolă ajung deseori să șocheze.

Tot spațiul dintre gîndurile mele (Polirom) de Bogdan Răileanu (n. 1980): povestiri (de debut) inspirate de realitatea prezentului, în care personaje aparținînd clasei de mijloc se confruntă cu probleme de cuplu și ale societății momentului, într-o proză alertă, imaginativă, cu mult dialog, limbaj explicit și umor.

Copilăria lui Kaspar Hauser (Polirom) de Bogdan-Alexandru Stănescu (n. 1979): douăsprezece povestiri, avînd același narator, care spun povestea maturizării unui băiat în cartierele și șantierele Bucureștiului, băiat surprins în perioada confuză, pitorească și spectaculoasă a trecerii de la comunismul absurd și șters la capitalismul sălbatic postrevoluționar.

Pereți subțiri (Polirom) de Ana Maria Sandu (n. 1974): 17 povestiri de sine stătătoare, avînd în centru cupluri de bătrîni și tineri, văduvi și divorțați, cupluri aflate la început sau în relații disfuncționale, trăind la comun în același bloc cu patru etaje. Viața la bloc este o simfonie de amintiri, confesiuni, secrete și bîrfe în care micile și marile bucurii sau tristeți se desfășoară ca-ntr-un serial de palier.

Acestea fiind spuse, joi, 31 mai, de la ora 19, la Teatrul Apollo (str. Ion Brezoianu 23-25), juriul format din editorii revistei – Florin Iaru, Cristian Teodorescu, Dan Pleșa și cu mine, împreună cu invitata specială a primei ediții, actrița Ana Ularu, va acorda Premiul *Iocan* în cea mai scurtă gală de premiere, urmată de concertul acustic al trupei Adam's Nest. Va fi, sper, începutul unei frumoase tradiții de celebrare a genului scurt, prea multă vreme ignorat la noi.

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă **carte**

O viață postumă

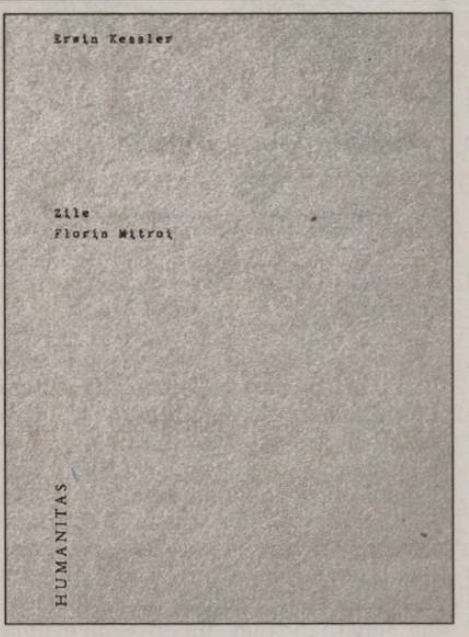

● **Florin Mitroi, *Zile*, prefață de Erwin Kessler, Editura Humanitas, 2018.**

Această carte, însumînd 500 de pagini de comentariu și (în cea mai mare parte) imagine, nu e nici album, nici monografie ilustrată. E o construcție mentală, un dispozitiv de interpretare conceput de Erwin Kessler pentru a face posibilă întîlnirea adecvată cu tipul de sensibilitate al unui artist deopotrivă imens și necunoscut. Căci ce s-a știut despre Florin Mitroi ca *personna*, ca prezență publică în spațiul picturii românești din a doua jumătate a secolului XX s-a dovedit a fi absolut insuficient. Cariera lui exterioară, ternă, regulamentară, de profesor la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu", mai degrabă steril în privința creației (va avea o singură expoziție personală, și aceea tîrziu, în 1993), nu promitea nimic din ceea ce, după moartea lui, a constituit o revelație. Și cantitativă, desigur, fiind vorba despre peste 7300 de desene, dar în primul rînd valorică. Demonstrarea și fructificarea acestei valori cu contur incert reprezintă marea miză a lui Erwin Kessler, motivul de adîncime pentru care dispozitivul despre care vorbeam a fost elaborat și pus în funcțiune. E o încercare exemplară, susținută cu alegrețe și forță de veritabilă cavalcadă intelectuală, așa cum nu știu să fi întîlnit, de pildă, în discursul criticii contemporane. Cu atît mai puțin al aceleia dotate cu agendă lucrativ-academică, contra căreia Kessler trimite, de altfel, cîteva binevenite săgeți. Ceea ce-l interesează pe el e să discearnă un adevăr, nu să „cerceteze" inerțial și frigid teritorii istoricizate.

Punctul de plecare simbolic al *Zile*-lor îl reprezintă, în trepte, lunile februarie și noiembrie ale anului 1974. E momentul cînd cu Florin Mitroi se petrece ceva, o transformare radicală și imposibil de descris în termeni precișI. Arta lui, care fusese pînă atunci doar marginală, exersînd perfecțiunea tehnică și păstrîndu-se imună la mode, capătă dintr-odată atributele unicității. Devine, pe de-o parte, strict privată, corpusul de desene rămînînd pînă la sfîrșit în mapele din atelier. Dar mai important decît atît, devine prizoniera de lux a unei obsesii care nu ține de tematică, ci de asumarea tematicii, adică de individuație: e vorba de sexualitatea ca pereche, aproape consubstanțială, a morții. Și una, și cealaltă, fără nimic alegoric, perfect concrete, în reprezentări figurative. La treizeci și cinci de ani, vîrstă cu încărcătură dantescă *(Nel mezzo del cammin di nostra vita)*, Florin Mitroi își reprezintă propria sinucidere: chipul bărbatului spînzurat sub această efigie păstrează mult din trăsăturile lui. E o dispariție în efigie, desigur, dar una din orizontul căreia Mitroi nu va ieși, de fapt, niciodată. Tot serialul de desene de aici, alcătuind un roman grafic cu totul special, este, din punctul acesta de vedere, o biografie fără cronologie, „o viață postumă", cum inspirat o numește Erwin Kessler. Scenariul amintește întrucîtva de acea *teorie a ultimului* cu care H.-R. Patapievici își începea cartea despre Culianu: se întîmplă în cazul minților excepționale ca, de la un moment încolo, acestea să realizeze un salt de nivel cu totul neașteptat. Talentul devine atunci, în mod spontan și irevocabil, geniu. Nu pentru multă vreme, căci, arată Patapievici convocînd exemplul lui Nitezsche, sancțiunea unui astfel de *hybris* e întotdeauna categorică. În cazul lui Mitroi, pedeapsa pare a fi fost tocmai acceptarea, în deplină disciplină stoică, a sinuciderii cotidiene, a sinuciderii în doze mici, vreme de 29 de ani.

Ce s-ar fi putut petrece totuși în 1974 cu Florin Mitroi?

Ce s-ar fi putut petrece totuși în 1974 cu Florin Mitroi? Dacă resorturile profunde sînt insondabile (și nu au cum să fie altfel), circumstanțele se pot, de bine, de rău, reconstitui. Erwin Kessler avansează o ipoteză pertinentă care îmbină antropologicul cu politicul. E vorba despre Legea presei, care stipula, pe căi ocolite și în cunoscutul limbaj de lemn al epocii, reintroducerea cenzurii în raport cu tot ce însemna spațiu public. Astfel că îi afecta în egală măsură și pe gazetari, și pe creatori. Prelucrată și prezentată în lunile anterioare promulgării (28 martie 1974), legea era unul dintre efectele practice ale mult mai cunoscutelor *Teze din iulie*. Pentru Mitroi lucrul cădea cum nu se poate mai prost: căci, aflat în pragul vîrstei începînd cu care nu mai putea fi considerat, din punct de vedere instituțional, tînăr artist, era practic constrîns să se oficializeze. N-a făcut-o. A folosit în schimb prilejul pentru a se scufunda în infern.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

CEA MAI CITITĂ REVISTĂ DE ISTORIE DIN ROMÂNIA!

Cartea
La școală cu Regele Mihai
Povestea Clasei Palatine

PREȚ PACHET SPECIAL
29,99 LEI

numai împreună cu revista **Historia**, în limita stocului disponibil

Historia.ro

EDIȚIA DE MAI,
la toate punctele de difuzare a presei

ABONEAZĂ-TE!
Sună de luni până vineri, de la 9:00 la 18:00, la 0318.603.057

Victor MOROZOV

dilematograf

Ironia sorții

● ***Foxtrot* (Israel, Elveția, Germania, Franța, 2017), de Samuel Maoz.**

Foxtrot e construit sub forma unui triptic: în prima parte, Michael Feldmann (Lior Ashkenazi) este anunțat de cîțiva soldați că fiul său Yonathan a murit pe front, pentru ca ulterior vestea să fie infirmată – era vorba de un alt Yonathan Feldmann; al doilea segment cuprinde secvențe din rutina cazonă a lui Yonathan și a colegilor săi, care asigură paza pe o șosea slab circulată. La un moment dat, Yonathan trage din greșeală asupra unor civili neînarmați; în sfîrșit, fragmentul din final revine în apartamentul familiei Feldmann, la ceva timp după moartea accidentală a fiului.

Cu toate că depinde în bună măsură de o serie de turnuri narative tragi-comice, a rezuma *Foxtrot* la un studiu stilizat despre ironia sorții înseamnă a-l diminua. Filmul vorbește mai degrabă despre teme grave (război, iubire, moarte), reașezate la scara umană, minoră, a celor care nu le pot cuprinde întreaga semnificație. Regizorul Samuel Maoz, aflat la al doilea său lungmetraj, pare că se simte cel mai bine în spații claustrofobice, în care tensiunea crește rapid: apartamentul lui Michael, cetățean înstărit al Tel Aviv-ului, devine o bombă cu ceas în care doliul e înlocuit rapid de nervi și cuvinte tăioase. În debutul său din 2009, *Lebanon* (Leul de Aur la Veneția), Maoz ataca problema războiului din Liban, din aceeași perspectivă a unor tineri soldați teleportați aproape întîmplător pe front. Alegerile sale stilistice erau juste (și similare lui *Foxtrot):* camera nu părăsea tancul decît în ultimul cadru, iar orice relație cu exteriorul era mediată de luneta trăgătorului care inspecta cîmpul de bătălie. În *Foxtrot,* narațiunea lui Maoz e ceva mai liberă și are idiosincraziile ei: prima secvență a tripticului, de pildă, nu pare să curgă spre nimic, nu anunță vreo continuare – e o simplă mostră de observație a felului în care se comportă Michael într-o situație specială (se frige pe mînă cu apă clocotită, își vizitează mama care suferă de Alzheimer și nu l recunoaște, în tot cazul pare depășit de evenimente). Maoz punctează vinietele observaționale cu diverse săgeți satirice care demască absurdul procedural al doliului și imposibilitatea ca trauma familiei să fie înțeleasă: alarma insistentă a telefonului îi amintește lui Michael să bea cîte un pahar cu apă pe oră; un soldat nepăsător se ocupă de detaliile organizatorice ale doliului, dar nu îi oferă tatălui pic de consolare.

A doua secvență e realizată pe același tipar, numai că acum Maoz exploatează rutina alienantă: zi de zi, soldații de la postul militar verifică mașinile care trec prin zonă și remarcă pasiv cum baraca lor, situată pe sol mlăștinos, se înclină din ce în ce mai tare. Dispozitivul regizoral optează fie pentru compoziții căutat-geometrice (toți cei patru soldați așezați în linie, mîncîndu-și conserva), fie pentru *gros-planuri* repetate ale aparaturii artizanale de care dispun aceștia (tot soiul de fire și instalații). E o alegere ce amintește de *Lebanon,* unde Maoz filma îndeaproape, stilizat-mizerabilist, pereții tancului, mînjiți cu cereale și un fel de clei. Această estetizare poate să treacă drept lirism gratuit, iar anumiți comentatori (precum redactorii *Cahiers du cinéma)* susțin că Maoz nu are stil, ci manieră, și că tocmai acest manierism ar fi momeală de premii pe la marile festivaluri *(Foxtrot* a luat Premiul Special al Juriului la Veneția). Cu siguranță se poate vorbi de afectare – dar cred că tocmai lentoarea prețioasă cu care Maoz filmează „cazarma", cu treceri dinspre soldații mereu cu mintea în altă parte înspre planuri-detaliu cu conserve etc., instaurează judicios senzația dilatării timpului și impune o distanțare față de subiect. La asta se adaugă atenția îndreptată spre gesturile convenționale din imaginarul cazon (povești de familie ș.a.), precum și spre ritualurile repetitive cărora Maoz li se dedică răbdător, avînd parcă drept unic scop să satureze acțiunea cu timpi morți. Astfel că, la a-nu-știu-cîta-mașină care oprește la control, nimic nu anunță tragedia, nici „îngroparea" ei ulterioară, la propriu. A treia secvență, care urmărește reconcilierea celor doi părinți Michael și Dafne (Sarah Adler), e bazată pe actori și pe puterea lor de a traversa stări, de la culpabilizare (Michael e cel care a ordonat ca Yonathan să se întoarcă acasă, acesta din urmă murind într-un accident pe drum) la acceptare. De aici, probabil, și sugestia dansului din titlu: cîțiva pași simpli și mereu revenirea în punctul din care ai plecat. Dar nici camera lui Maoz nu e chiar lipsită de idei, iar uneori rezultatul e încîntător (ca mîinile mlădioase ale lui Dafne, rănite într-un moment de furie, ecou al gestului lui Michael de la început, de a se frige cu apa de la chiuvetă).

Filmul (care a fost finalizat cu ajutor financiar extern) a fost foarte bine primit în Israel – mai puțin de către Miri Regev, ministru al Culturii, adversară declarată a libertății de expresie. Faptul e lesne de înțeles: imaginea nu tocmai reverențioasă pe care filmul o conturează Tzahalului – un grup dezorganizat, format din tineri soldați lăsați de izbeliște, care trag la întîmplare, și din șefi care mușamalizează afacerea – e la antipozi cu declarația lui Regev, care o consideră „cea mai morală armată din lume". Însă latura politică e suficient de discret sugerată încît *Foxtrot* să nu cadă în tezism, ci să pară genul de film în care absurdul completează firesc acceptarea matură. Iar stilul lui Maoz, oricît de prețios, e în perfectă coerență cu lumea ironic-haotică, guvernată de pulsiuni nebănuite, pe care o reprezintă.

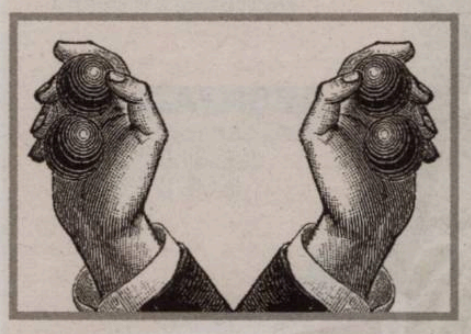

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Electro-organic

● **Essential Notes, *Introspection*, Sunete, 2017.**

Venind de la Satu Mare, duetul instrumental Essential Notes propune un jazz gîndit pentru o formulă de austeritate, redus la esențe și constrîns ca mobilitate fizică. De o parte avem clape și sinteză laptopistă (Simion Bărnuțiu), de cealaltă parte tobe (Róbert Kányádi). Al treilea component al trupei e factorul vizual menit să mai potențeze esențele, lărgind, în prezentări live, interfața de atac asupra publicului. Cu toate cele trei componente laolaltă, proiectul se prezintă cu succes drept un grup electro-jazz centrat pe sound organic de pian decorat cu găselnițe electrotehnice și vizuale.

Eticheta electro-jazz e flagrant abuzată prin părțile noastre de o pleiadă de DJ reușind să-și convingă publicul că e suficient să nu ai voce/versuri ca să te poți prezenta drept jazz. N-o să-i numesc aici, căci cu unii dintre ei mă cunosc, însă observația e menită să contrasteze cu etichetarea electro-jazz onest aplicabilă la duetul Essential Notes. Pianul lui Bărnuțiu e jazz fundamental inspirat de diverse triouri piano-centrice cu faimă – formatul a cunoscut succes larg în Europa datorită scandinavilor (Esjbörn Svensson Trio ș.a.m.d.), crescînd recent în popularitate și la noi (Sebastian Spanache Trio), iar sătmărenii oferă o variantă proprie, ceva mai aerisită, cu o distinctivă identitate sonoră ce se adresează în bună măsură și unui public non-jazz.

Essential Notes nu au spațiul de acoperire al unui trio real, iar asta le este deopotrivă un neajuns și un beneficiu. Pe de o parte, apar drept un trio auster, folosindu-se de proiecții vizuale pentru a compensa lipsa altor instrumente (în absența acestora, grupul poate lăsa impresia unui *jam session* între prieteni). Pe de altă parte, formatul de duet îi distinge de menționata modă a trioului jazz piano-centric virînd ocazional spre muzica electro-ambientală post-Philip Glass, apropiindu-se de ideile recente ale unor Jon Hopkins ori Nils Frahm. Chiar și în această poziționare, proiecțiile vizuale rămîn o cerință esențială, poate chiar într-o măsură mai mare – publicul jazz poate aprecia și fără ambalaj gimnastica prestației live, însă cei interesați de miza psihosomatică a muzicii electronice au nevoie de sinestezia sunet-imagine.

În jazz, bassul e instrumentul în mod uzual angajat pentru a lubrifia ori căptuși ceea ce iese din combinația pian-baterie, iar absența sa face sound-ul Essential Notes oarecum sec. Componenta de electrificare computerizată ține uneori partea bateriei, caz în care grupul își separă clar esențele, muzicienii cîntînd prin juxtapunere, mai mult decît prin sinergie. Alteori, efectele *in loop* se ocupă de a asigura închegarea la care mai apelează bunăoară și Bugge Wesseltoft cînd lucrează în condiții similare. Albumul *Introspection* încearcă să schimbe macazul, între cele două abordări, de la o piesă la alta, sacrificînd ocazional sobrietatea jazz („Just for fun"). Bucățile cele mai reușite sînt totuși acelea în care duetul reușește să-și integreze găselnițele în aceeași piesă – cazul „Memories".

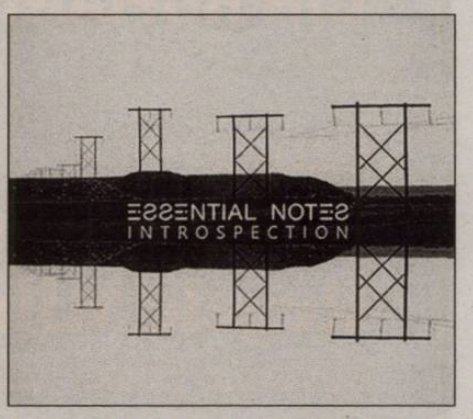

Avem, așadar, în Essential Notes, cîțiva pași spre moduri muzicale mai puțin practicate și populare în această parte a lumii. Proiectul urmează recomandări și idei validate deja în spațiul european, în ceea ce numim post-jazz ori electro-jazz. Totuși, distanța ce se poate parcurge în acest format auster e inerent limitată, experiența proiectelor de natură similară indicînd spre o necesitate de permutare și reformatare periodică în cercuri de colaborare mai largi.

***Essential Notes** vor concerta pe 29 iulie în cadrul Festivalului Jazz in the Park din Cluj. Mai multe detalii la www.jazzinthepark.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

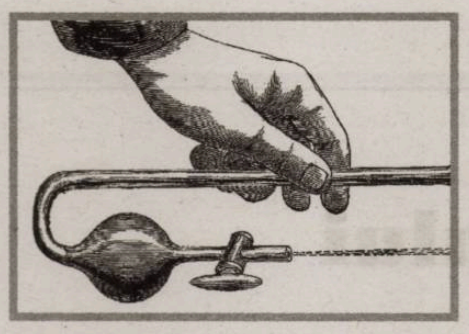

Oana STOICA

rosencrantz & co

Ținutul mamelor

● *Ritualul primăverii,* Concept: She She Pop. De/cu: Cornelia și Sebastian Bark, Heike și Johanna Freiburg, Fanni Halmburger, Lisa Lucassen, Mieke Matzke, Irene și Ilia Papatheodorou, Heidi și Berit Stumpf, Nina Tecklenburg. Video: Benjamin Krieg & She She Pop. Decor: Sandra Fox & She She Pop. Costume: Lea Søvsø. Colaborator muzical: Damian Rebgetz. Colaborator coregraf: Jill Emerson. Cosultant dramaturgie: Veronika Steininger. Light design și regia tehnică: Sven Nichterlein. Sunet: Florian Fischer. Asistent video: Anna Zett. Festivalul Internațional de Teatru Reflex 4, Sfîntu Gheorghe, 4-16 mai 2018.

În prima jumătate a lunii mai, la Sfîntu Gheorghe, județul Covasna – oraș mic, cu viață culturală intensă: are două teatre, român și maghiar, o trupă de teatru-dans și una de dans popular, toate (bine) cunoscute –, a avut loc a patra ediție a Festivalului Internațional de Teatru Reflex, organizat din trei în trei ani de Teatrul „Tamási Áron" și curatoriat de regizorul László Bocsárdi (directorul teatrului și al festivalului). Trienala Reflex se remarcă prin invitarea unor companii și artiști din Estul și Centrul Europei care inovează la nivelul limbajului artistic, al dramaturgiei și, în general, al teatralității. În cele trei zile petrecute la Relex, am văzut spectacole precum *Iosif și frații săi,* după Thomas Mann, în regia lui Tamás Ascher, produs de Teatrul „Örkény István" din Budapesta, o saga (pseudo)biblică minimalist derulată, în care actorii sînt concomitent naratori și personaje, și *Un mort se întoarce la iubita sa,* coproducție slovenă între Teatrul Prešeren din Kranj și Teatrul Orășenesc din Ptuj, o legendă locală despre eul dublu și dragostea de dincolo de moarte, dar și spectacolele a două companii care au reprezentat, în anii '90 – 2000, unele dintre cele mai incisive formule performative și formate organizaționale. She She Pop, un grup feminist, și Gob Squad, o companie care explorează conexiunea între teatru, media și viața cotidiană, au în comun practicile colaborative și esteticile hibride pe care le dezvoltă. Companiile berlineze (She She Pop este un grup german, iar Gob Squad, cu o componență mixtă, britanico-germană, a fost înființată la Nottingham și relocată la Berlin) au prezentat, la Sfîntu Gheorghe, spectacole create în urmă cu cîțiva ani, dar care, la nivel european, sînt încă exemple de inovație performativă, iar în România reprezintă o noutate absolută.

În repertoriul companiei She She Pop, *Ritualul primăverii* formează un diptic cu *Testament,* ambele spectacole tratînd relațiile cu părinții. *Testament,* creat în 2010 la HAU, Berlin, este o adaptare după *Regele Lear* de William Shakespeare, în care actorii și tații lor își examinează relația prin prisma conflictului intergenerațional, bazat pe resentimente și sfîrșit în iertare. Tații sînt prezenți *live* pe scenă, astfel că în disputa cu fiicele/fiul (Sebastian Bark, singurul actor bărbat, are o prezență incertă ca gen, el apare și în *Ritualul primăverii* într-o postură la granița dintre feminin – dominanta grupului – și masculin) se poartă de la egal la egal. *Ritualul primăverii,* creat în 2014, tot la HAU, se folosește de muzica lui Igor Stravinsky pentru a configura relația dintre fiice/fiu și mame, cele din urmă fiind văzute ca actanți sociali cu misiune impusă de societate pentru care trebuie să renunțe la elemente de identitate personală (o scenă sugestivă este cea în care mamele „testează" mai multe ipostaze sociale, prin „crearea", dintr-un material inform, a mai multor obiecte de îmbrăcăminte). Cu alte cuvinte, mamele reprezintă „jertfe" sociale. Diferența majoră față de *Testament* este că, spre deosebire de tați, mamele (în ambele spectacole participă părinții reali ai actorilor) apar doar în proiecții, o formă de videomapping inteligent folosită, astfel încît ele pot „interacționa" cu copiii lor de pe scenă. Schimbarea are probabil vreo motivație practică (cum ar fi dificultatea de a juca sau de a se deplasa a persoanelor vîrstnice), dar (involuntar) configurează diferit poziția mamelor de cea a taților, în societate și în conflictul intergenerațional. Prezența mamelor intermediată prin video, deși puternică la nivel vizual, are totuși mai puțină forță decît cea *live,* a taților, iar asta intră în legătură cu poziționarea socială în timp (o perspectivă durațională) a femeilor, cărora societatea le-a dat sarcini și îndatoriri precise, dar nu și o voce pe măsură. Relația mamă-fiică / fiu conține însă mai multe teme, nu doar a abandonării aspirațiilor personale de către mame, ci și teama generației tinere că preia și repetă destinele părinților.

Cu alte cuvinte, mamele reprezintă „jertfe" sociale.

Trebuie precizat că spectacolul nu este un balet, nu redă într-o dramaturgie coregrafică, narativă și rotundă, lucrarea lui Stravinsky. Aici este vorba despre o deconstrucție teatrală a baletului, performativ hibridă, care conține structuri postdramatice, video, dans, asociate într-o formulă care analizează temele muzicale din perspectiva prezentului și personalului, dar le integrează într-un context social și politic. Prezentarea companiei, a modului de lucru și a scopurilor sale, ca parte din spectacol, constituie cheia de citire, căci afirmă răspicat că întreg demersul performativ este personal, nu doar în sens subiectiv (prin invitarea propriilor mame pe scenă și analizarea propriilor relații de filiație), ci și prin stabilirea filtrelor de descifrare și contextualizare a spectacolului (datele personale sînt generalizate ca într-un studiu științific în care o multitudine de cazuri particulare generează o rezultantă universal posibilă).

Spectacolul mi-a amintit de un altul, regizat de polonezul Jan Klata, *Piesă despre mamă și patria-mamă,* în care se analiza liric paralelismul între destinele, idealurile și sacrificiile materne și patriotice, atît mama, cît și patria fiind esențiale în formarea și dezvoltarea personalității individuale. Interesant conceptual, ca discurs analitic despre poziția în societate a mamelor, *Ritualul primăverii* are o luciditate rece, tăioasă, în ciuda unei teatralități puternice, asumate și intenționate.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Tereza-Brîndușa PALADE

Luminile și febrele sufletului

Uneori mă întreb cum reușesc unii scriitori, eseiști sau critici literari să producă atîtea lucrări solide, izolîndu-se temporar de lumea dezlănțuită a politicii și administrației. Mai ales acum, cînd ordinea relativă a lumii noastre pare că și-a ieșit din țîțîni. De pildă, chiar de curînd, în perioada Paștelui, doi critici literari sighișoreni mi-au scris că au mai terminat fiecare cîte o carte. O explicație este că, în geografia culturală locală, cu cît ești mai departe de centrul politic învolburat al Capitalei sau de mari orașe unde se practică un civism activ ca Timișoara, Cluj și Iași, cu atît izolarea intelectuală e mai la îndemînă. Putem spune pur și simplu că depărtarea de epicentrul deciziilor politice și administrative neliniștitoare favorizează o dispoziție culturală meditativă. Pentru unii intelectuali ce au privilegiul „contemplației periferice", la această dispoziție se adaugă sentimentul unei misiuni, în care intuim ecouri nicasiene: aceea de a îmbogăți prin efortul cărturăresc propriu cultura română.

Mulți intelectuali situați în epicentrul deciziilor care ne influențează viețile au în schimb o dispoziție mai alertă civic, în parte și dintr-un sentiment al urgenței și responsabilității – conștiința că nu trebuie să abdici *aici și acum* de la datoria față de Cetate, printr-o altă *„trahison des clercs"*. Riscul meseriei de intelectual civic – ca să-l parafrazez pe Gabriel Liiceanu (sintagma sa „meseria de cetățean") – este eclectismul, risipirea și abaterea de la propria traiectorie intelectuală – conferințe, articole științifice, cursuri – pentru a răspunde provocărilor momentului. Concentrarea pe care o asociam mai sus cu „liniștea periferiei" este exclusă, sau e un lux în viața febrilă a unui intelectual care rămîne în priză la „viața Cetății".

Nu am intenția să scriu aici o apologie a civismului intelectual, pentru că îi recunosc, cum am sugerat deja, și limitele. Dar nu pot să nu remarc că intelectualul situat în preajma centrului politic – sau centrelor vieții civice – are deseori, astăzi mai mult decît ieri, sentimentul de a fi asediat în propria Cetate. Cînd în fruntea dregătoriilor ajung neo-fanarioți agresivi și un Don Corleone dirijează țara, te simți parcă vinovat dacă te retragi în comodități abstracte. Cînd educația începe pe mîna unor agramați meschini și întreprinzători, e greu să privești filosofic situația, ca pe încă un atac (efemer) la o cultură locală nepieritoare, pe care tu o îmbogățești cuminte, scriind în colțul tău încă o lucrare doctă de exegeză. Motivul e simplu: dacă educația umanistă e sabotată eficient prin diferite inginerii neostaliniste, la un moment dat nu va mai avea cine să citească acele scrieri exegetice.

Sentimentul asediului e sporit și de succesiunea rapidă a evenimentelor. Practic, luni afli că tiranii mărunți ai educației au amputat marile universități, marți – că un guvern de hrăpăreți incapabili desființează pensiile private, miercuri – că același guvern a luat în secret grave decizii diplomatice care pot provoca riscuri de securitate și tensiuni internaționale. Ș.a.m.d. Cum să nu te simți asediat în asemenea circumstanțe?

Cum să nu te simți asediat în asemenea circumstanțe?

Totuși, înțelept e să strecurăm în alerta asta și o undă de contemplație. Propun să ne întoarcem, de aceea, la o carte plină de adevăruri despre natura omului – *Luminile și umbrele sufletului* (1995) a lui Petru Creția. O carte de reflecție asupra realităților lăuntrice, deopotrivă sumbre și luminoase. Mă voi opri la un capitol întunecat ce corespunde crizei pe care am creionat-o deja: „Ticăloșii". Autorul observa, în anii '90, că în jurul său mișunau ticăloși ce aparțineau „vechii puteri". Capitolul conține și un profil *filologic* al ticălosului și studiază devenirea sa, de la o mică *hahaleră,* o *farfara* slugarnică, un *țuțăr,* un *fripturist* și un *trepăduș răzbătător,* la o *jigodie* ce se transformă treptat într-un ins *samavolnic:* „Toată legea lui este să fure, să mintă și să stăpînească în afara oricărei legi. (...) Prinzînd osînză, el începe *să-și facă mendrele: să jupoaie și să jecmănească.* (...) Și, pe măsură ce îi cresc belșugul și puterea, devine *trufaș* și *fudul.* (...) Îi place *să taie și să spînzure, să te țină la cheremul lui, să te prindă la strîmtoare, să-ți bage frica în oase.* [...] Ticălosul nu cunoaște rușinea. (...) Și nu arareori (...) este și *grosolan, mitocan, mîrlan, mojic, bădăran, țopîrlan, nesimțit* și *neam prost.* [...] Se află printre noi – ne avertizează autorul –, mișună și făptuiesc, sînt în fruntea bucatelor, ne otrăvesc viața și ne corup sau ne batjocoresc copiii. Pe ascuns sau pe față, vor să ne stăpînească. (...) De cele mai multe ori nu avem ce să le facem, pentru că știu să cumpere sau să sperie dreptatea, pentru că știu să lucreze în *cîrdășie, să se înhăiteze,* să se acopere unii pe alții. [...] Și încă ceva: ticălosul nostru de seculară tradiție și proaspătă înflorire este cu atît mai primejdios cu cît s-a înfipt mai sus. Să luăm mai ales aminte la cîrmuitori și dregători."

Tereza-Brîndușa Palade *este conf. univ. dr. la Facultatea de Științe Politice, Școala Națională de Studii Politice și Administrative.*

PUBLICITATE

„Votul de azi apără statul de NEdrept"

Corectăm până rămâne doar adevărul

VERIFICAT DE europa fm VERIFICAT DE

PUBLICITATE

PREMIERĂ ÎN ROMÂNIA

CAPRI

LUNI-VINERI 16:00

PRIMA TV

/SerialeItalienePrimaTV

www.primatv.ro

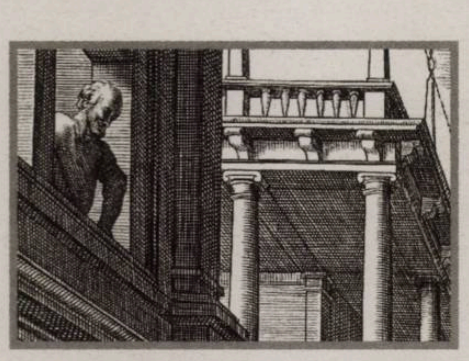

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Lectura orașului

Să citești orașul nu este lucru ușor. De unde să-l privești ca să-l cuprinzi cu ochii? De foarte departe, el se înfățișează ca o siluetă de case, turnuri, cupole, bidimensional, întocmai ca o pictură. De foarte departe, nu-l poți cunoaște, nu-i poți vorbi. Nu-l auzi.

De deasupra, dintr-un montgolfier, poți observa străzile, bulevardele, piețele, traficul aglomerat, palatele și clădirile guvernamentale, catedralele, cartierele, cimitirele, chiar și micile case. Vezi forma orașului, iar ea poate fi o pasăre, ca Brasilia, sau un pătrat, ca La Plata, sau chiar stea, cu un cerc de case, iar în mijloc, un fulg de nea, ca Palmanova. Îi înțelegi sensul, sau ți-l imaginezi. Vezi cartierele bogate și sărace, după verdeață, vezi parcurile și șantierele înecate în praf. Și chiar ai putea spune că îți place orașul, te-ai muta acolo, căci clima e blîndă, aerul curat, casele frumoase, parcurile verzi și traficul bun, dar ar fi întru totul pripit, căci, coborînd din balon și străbătînd străzile, ai putea observa fațade coșcovite, uși bătute în cuie, iarbă pe pragul caselor, storuri trase și geamuri sparte, cîini urlînd.

Doar parcurgînd străzile, poți vedea gropile din asfalt, gunoiul de pretutindeni, putregaiul sau, dimpotrivă, căutarea frumosului în dăltuirea pietrelor, în umerii unor felinare, într-o arcadă sau coloană. Poți auzi rîsete sau scrîșnete de dinți. Poți vedea îndrăgostiți ținîndu-se de mînă sau oameni triști alergînd disperați. Noaptea, cînd orașul se liniștește, îi poți respira liniștea și parfumul teilor și, în zgomotul propriilor pași, poți zări, ca într-o pictură de Edward Hopper, o vitrină luminată și, la o tejghea, un cuplu. Străbătînd orașul cu răbdare, îi poți descoperi reversul ascuns în spatele firmelor luminoase, al restaurantelor scăldate în lumină, rîsete și clinchet de pahare, și atunci vei ști dacă e un oraș trist sau vesel, înspăimîntat sau încrezător, nevrotic sau seren.

Arhitectul olandez John Nicholas Habraken spune că lectura orașului se aseamănă cu observarea unei partide de șah, într-o pauză a meciului. Dacă nu știi jocul, poți face o descriere minuțioasă a ceea ce vezi – cai, ture, pioni, pătrate albe și negre, dimensiuni, diametre, stilistică –, fără a înțelege nimic din ceea ce se întîmplă, de fapt. Cunoscînd regulile, îți dai seama dacă albul este în avantaj, sau negrul, însă nu poți ști cine este la mutare, nu înțelegi dinamica. La fel ca într-o partidă de șah, orașul întîmpină zorii la întretăierea unor vectori opuși, unor forțe care îl modelează și îi definesc caracterul. A cunoaște cu adevărat un oraș înseamnă să-i prevezi viitorul, înțelegîndu-i prezentul. Și nu e de ajuns.

Obrajii orașului sînt brăzdați de timp. Un surîs ascunde o cicatrice, iar privirea evocă o iubire pierdută. Sub un palat se află un cartier întreg, distrus fără cruțare, piatră cu piatră, frescă cu frescă, grădină cu grădină, amintire cu amintire. Într-o veselă piață unde poți să-ți comanzi o caricatură pentru un pol, ardeau rugurile sau scîrțîiau spînzurătorile. Pe o scară se mai vede încă o gaură în perete ce mărturisește un asasinat. Pe o groapă de gunoi se află acum un parc. Pe un vechi cimitir, o sală de bal. Într-o biserică, un muzeu. Orașul este viu, renaște după incendii și inundații, cutremure și invazii. Surîsul usucă lacrimile, iar sîngele proaspăt clocotește. Bătrînii își retrăiesc tinerețea, privindu-l. Dacă-i întrebi, îți vor spune că, în urmă cu cincizeci de ani, strada se numea altfel și era renumită pentru balurile date de familia ce locuia casa cu logii și majolică la parter, pînă cînd fiica cea mare a bancherului a fugit cu un soldat din trupele de ocupație. Procesiunile religioase o curățau periodic de patimi și o fac și acum, chiar dacă mult mai rar. Ce nu s-a schimbat este pavajul din bazalt și granit alb, ca o tablă de șah infinită, și fetele frumoase cărora băieții le aruncă noaptea trandafiri în balcoane.

Ascultîndu-i pe bătrîni, vei simți poate o afinitate pentru acel oraș și vei recunoaște cu surprindere clădiri pe care nu le-ai văzut niciodată, ascunse într-un vis uitat al copilăriei. Bosajele parterurilor îți sînt familiare, iar piatra cubică este exact cum ți-o amintești. Știi sigur că ai deschis cîndva ușa din lemn cioplit pe lîngă care treci, te întorci cîțiva pași și îi încerci clanța veche, ondulată, ruginită. În parc, o bunică îți zîmbește de parcă te-ar ști de copil. Deși îl vezi pentru prima oară, îl recunoști: este orașul tău.

A cunoaște cu adevărat un oraș înseamnă să-i prevezi viitorul.

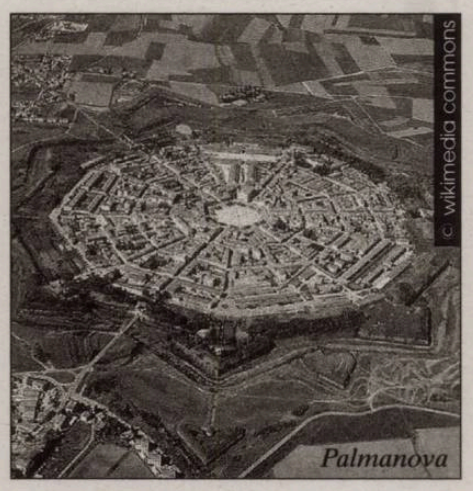

Palmanova

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

Andreea APOSTU

Orașul-vitrină

Trăim astăzi într-un oraș văduvit de vitrine. Altădată, ele constituiau o elaborată punere în scenă a prăvăliilor din București și a Bucureștiului în sine, un adevărat spectacol în care creativitatea comercianților lua forme dintre cele mai originale. Pasiunea aceasta ținea, cred eu, de o cultură a privirii care se dezvoltase considerabil în mediul urban și care se reflecta în preocuparea edililor de a crea un oraș mai rațional, mai plăcut, cu linii armonioase și cu spații publice curate și ordonate. Asta cel puțin în zona centrală, pentru că periferia reprezenta încă o imensă provocare, pe care interbelicii nu au mai apucat să o descîlcească, deși existau planuri de sistematizare încă de pe atunci. Între timp, opt decenii mai tîrziu, sîntem parcă din ce în ce mai indiferenți față de peisajul din jur, orașul devenind invizibil, un simplu loc de tranzit pentru activitățile noastre zilnice. Nu mai privim exteriorul, ca să nu ne afecteze aspectul său dezolant, și ne vedem liniștiți de treburile desfășurate în spațiul închis și protector al birourilor moderne. Urbanismul a încetat să îi preocupe atît pe edili, cît și pe locuitori. Ne-am obișnuit să nu mai avem pretenții estetice.

Ne-am obișnuit
să nu mai avem pretenții estetice.

În perioada interbelică, lucrurile stăteau altfel. Nu doar bulevardele erau luminoase, curate, disciplinate, ci și vitrinele căutau să îmbie trecătorii să le cumpere produsele. Așadar, pe lîngă primărie, comercianții încercau, în scopuri ceva mai bănoase, să contribuie la estetica propriei prăvălii și, indirect, la cea a orașului. Preocuparea era atît de vie, încît *Realitatea ilustrată* a organizat în 1932 un concurs de vitrine. De-a lungul mai multor numere, revista a publicat imagini cu magazinele bucureștene și fantezia lor debordantă. Aceasta, de altfel, se exprimase încă de la începuturi, prin denumirile alese de proprietari: La Papagal, La Vulturul de mare cu peștele în ghiare, La Moș Crăciun, Pomul de Aur, Turnul de aur, Ursul alb, Cronometrul, Hercule, Colibri etc. Existau și magazine cu nume mai puțin spectaculoase, dar renumite: Luca I. Niculescu, Lyon's, Gaston Mihăilescu, Aeroclub, Chic de Paris, Cent mille chemises, Fin de siècle, Dortheimer, Royal Shoe, Solavici, Cehoslovaca etc. Cînd m-am uitat prima dată la fotografiile din revistă, la bogăția de modele, de stofe, la aranjamentele simetrice, teancurile aliniate de covoare și covorașe, pălăriile parcă plutitoare, suspendate în cîrlige de sus pînă jos, rîndurile suprapuse și interminabile de pantofi, m-am gîndit imediat la romanul *Au Bonheur des Dames* și la descrierile aproape decadente făcute de Zola magazinului cu același nume, un infinit de nimicuri feminine, delicate și rafinate pînă la extrem, situat în mijlocul Parisului. Nici produsele masculine nu se aflau mai prejos în Bucureștiul interbelic, cu zeci de modele de pălării, stofe pentru costume, pantofi de lac și cămăși. De altfel, unul dintre magazine se numea chiar *Cent mille chemises* – așadar, o sută de mii de cămăși... Aveai de unde alege!

O întreagă lume *en détail* își expunea capriciile cumpărătorilor nehotărîți sau trecătorilor visători. Astăzi, orașul pare grosolan și nepriceput, cu magazine baricadate în mall-uri și fără nici o arteră comercială de felul celor care subzistă încă în orașele occidentale. Primăria a ratat ocazia de a reînvia Centrul vechi, făcînd din el doar o zonă a cluburilor, a meselor care împiedică circulația și a muzicilor cacofonice, ce se suprapun și se întrec care să se audă mai tare. Ideală ar fi fost o soluție mixtă, care să păstreze natura comercială elegantă a zonei, cu mici și mari negustori, și să ofere în același timp cumpărătorilor ocazia să se răcorească cu o limonadă sau o bere și să ia o gustare. Seara ar fi putut să deschidă porțile cluburilor pentru tineri, lăsînd totodată străzile libere, cu mai puține mese, pentru a încuraja plimbările. Din păcate, însă, Centrul vechi se află în prezent mai degrabă sub spectrul cantității decît sub cel al calității. Formula mixtă, de magazine *en détail,* cafenele de zi și baruri de noapte, ar fi fost benefică nu doar prin păstrarea parțială a memoriei locurilor, ci și prin diversificarea activităților economice, creînd o zonă activă pe tot parcursul zilei.

Printre lucrurile pe care nu le voi putea ierta niciodată comunismului se află și uciderea spiritului negustoresc individual, a inițiativei private și a tradiției. În Franța, de pildă, unele vitrine sînt aproape neschimbate de cîteva generații, iar afacerea e transmisă din tată-n fiu sau de la meșter la ucenic. Mi-au plăcut cel mai mult zilele petrecute în Bordeaux, privind vitrinele nenumărate și încercînd să prind toate detaliile amuzante inserate de comercianți pentru cumpărătorii vigilenți. În nici un alt oraș nu m-am plimbat în zona comercială cu un asemenea elan, delectîndu-mă cu festivalul de vitrine și de mici afaceri, de la ceasornicării la magazine de modă, decorațiuni interioare, jucării, genți, mănuși, rechizite școlare și ciocolată. Pentru toate magazinele și buticurile exista un model respectat de toată lumea, pe care îl puteau personaliza fără exagerare: nu erau folosite culori stridente, nici panouri de plastic în exces, iar forma veche a prăvăliilor, cu vitrină amplă și placaj de lemn, era păstrată aproape pretutindeni.

Mă plimbam astfel cu nesaț pe micile străzi, pline de prăvălii cu nume la fel de jucăușe ca acelea interbelice de la noi, cum ar fi *L'Instant poétique* sau *Arsenic des dentelles, Nous les libellules, Bonendroi, La chaise longue,* pentru că privirea acestor vitrine devenise cumva terapeutică – mă relaxa. Și nu vorbesc prostii, serios! Au spus-o și alții, cum ar fi Mircea Eliade, în *Întoarcerea din rai:* „Străzile miros întotdeauna altfel. Fiecare stradă are mirosul ei special și parcă lumina lor e felurită, e personală; sînt oameni care par mai frumoși, sau mai tineri, pe anumite străzi. Sînt străzi bune, altele rele; sînt unele cu prezențe fantastice, altele frivole. Și vitrinele au fiecare un strigăt al lor, neînțeles de toată lumea. (...) A nimerit o stradă bună, asta e. O stradă pe care pot vorbi, o stradă care să-mi descopere deodată ceva de care să mă pot agăța. Și o vitrină în fața căreia voi putea reflecta". În perioada interbelică, de la vitrinele pline cu stofe sau pălării ale micilor negustori de pe Lipscani la amplele structuri de sticlă ale magazinelor de mașini de lux de pe bulevardele Magheru-Bălcescu, pe atunci Take Ionescu-Brătianu, totul era transparență și reflexie. Dar și reflecție și meditație, pentru că, așa cum scria și Eliade, o vitrină era pretextul ideal pentru a reflecta. În fața ei, pierdut în multitudinea de obiecte expuse, gîndul putea hoinări nestingherit prin cotloanele minții.

Cu ordinea ei meticuloasă, vitrina putea fi așadar un fel de mandala mercantilă, care-ți permitea să te concentrezi și să te afunzi în gîndurile tale. Poate chiar să iei o decizie capitală. De ce am abandonat cu totul clădirile negustorești ale orașului, sluțindu-le, mutilîndu-le, ornîndu-le cu plastic roz sau albastru electric? Întregi artere au dispărut de pe harta economică a Bucureștiului, cum ar fi Calea Moșilor, Calea Călărașilor sau Calea Griviței. Mi-ar fi plăcut teribil să mă plimb pe lîngă prăvăliile din aceste zone și să admir meticuloasa așezare a mărfurilor, a tinichelelor, oalelor, măturilor, coliviilor pentru păsări, a lingurilor și polonicelor, care se ofereau privirii nu doar în magazin, ci și în afara lor, pe ziduri. Spre deosebire de luxul Lipscaniului, aici întîlneai o lume mai măruntă, dar nu mai puțin pricepută la afaceri. Pentru zonele istorice menționate, nu există din păcate nici inițiative de revitalizare inteligentă (care să nu fie o simplă pastișă) a vechilor prăvălii, nici un regulament al fațadelor, care să interzică folosirea anumitor culori sau modificarea clădirii și folosirea unor materiale improprii.

De ce s-a apucat ARCEN să numere, să analizeze și să noteze toate clădirile din zonele istorice ale orașului și problemele lor? În cazul fostelor artere comerciale, platforma interactivă „Catalog București", realizată de ARCEN în urma inventarului din cele 98 de zone protejate, va putea fi un punct de plecare pentru proiectele menite să recupereze ce a mai rămas din fostele prăvălii și să le reinventeze. Municipalitatea ar putea facilita, de pildă, întregul proces, printr-un sprijin financiar acordat celor ce doresc să-și deschidă un mic magazin sau atelier în fostele cartiere negustorești. Posibilitățile sînt nenumărate, numai voință și viziune să fie, pentru a readuce normalitatea în zonele astăzi crepusculare ale vechiului București.

Platforma „Catalog București" va permite, prin urmare, analizarea acestor posibilități, lansarea unor inițiative private sau publice, identificarea țesuturilor cu potențial comercial sau cultural, crearea unor regulamente noi privind fațadele etc. Starea în care se află orașul este cauzată și de necunoașterea realității din teren: numărul de clădiri, istoria și aspectul lor, starea de degradare sau mutilare. Cînd vom ști cu exactitate de unde plecăm, vom ști și unde vom ajunge. Sperăm doar să existe dorința ca Bucureștiul să ajungă (într-)un loc mai bun, mai îngrijit și mai fericit decît în prezent.

Calea Victoriei, 1930

***Andreea Apostu** este membră ARCEN și doctorandă a Universității din București (Facultatea de Limbi și Literaturi Străine) și a Universității din Poitiers.*

Vintilă MIHĂILESCU

Corporatiști vechi și noi

– Ce facem, domn' profesor, plecăm din țară sau mai stăm?

– ?...

A. mi-a fost masterandă cîndva, dar lucrează într-o corporație, de vreo douăzeci de ani. Acum a venit direct din Pipera și e încă sub impresia unor discuții care se pare că sînt tot mai frecvente și care se învîrt în jurul acestei dileme: mai stăm, sau plecăm? Și mulți pleacă: *aici s-au împuțit lucrurile!*

– Și unde pleacă? – mă interesez eu.

– Oriunde găsesc un post similar într-o corporație sau într-o filială a corporației în care lucrează, dar care să fie în altă țară. Dar pleacă mai ales cei tineri...

Și discuția alunecă spre „corporatiști" și diferența dintre cei „bătrîni" și „noua generație". Ca și A., toți ceilalți foști masteranzi de la masă, care lucrează în corporații, sînt, la cei 40 de ani ai lor, deja „veterani": altă generație, altă lume...

– I-am urmărit în metrou – intervine din nou A. Nu au răbdare să cobori, ca să urce ei, vin peste tine de parcă nici n-ai fi. *What,* nu vezi că eu cobor?! Se uită prin tine ca și cum nici n-ai exista, trebuie să îmi fac, de fiecare dată, loc cu coatele. La Unirii mai e cam așa, dar acolo chiar e înghesuială mare, însă la Pipera e gol...

– La fel e și la mine, la Mega Image-ul din Cotroceni – am intervenit și eu. Chiar astăzi, de pildă, soția mea s-a nimerit la raionul de mezeluri, taman la ora la care vin corporatiștii din preajmă. O tipă s-a dus direct la vînzătoare și i-a cerut un sandvici. Coada e acolo – i-a atras atenția soția mea. Ei, ce vă strofociți așa,

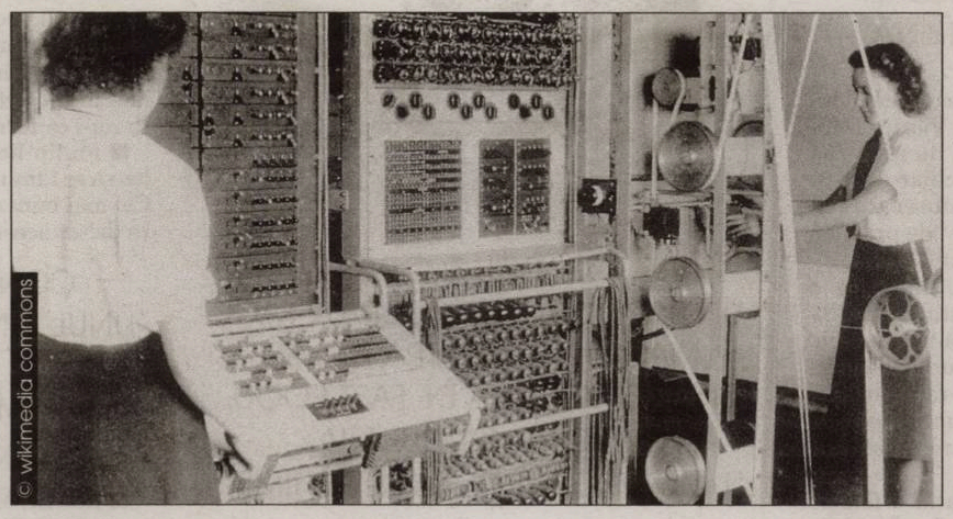

că nu iau decît un sandvici! – s-a răstit domnișoara cu pricina. Dacă nu treceți la coadă ca toată lumea, iese cu scandal! – a avertizat-o nevastă'mea. Hai să plecăm! – s-a adresat atunci tipa, scîrbită, celor doi colegi cu care venise –, nu vezi ce lume e aici? Niște țărani, cum ar veni...

– Nu mai e chiar așa... – ne corectează F. Multora nici nu prea le mai pasă că sînt corporatiști sau nu. Știu un cuplu, de pildă, care a lucrat vreo cîteva luni la noi, apoi au zis că nu le place și au plecat, el mai face niște fotografii publicitare și cîștigă niște bani și vor să plece undeva prin Asia pentru cîteva luni, după care...

– Noua generație! – îl întrerup în cor toți cei de la masă.

– Dar asta e peste tot – intervine, nedumerită, V., singura necorporatistă de la masă. Nu înțeleg ce-i cu acești „corporatiști", care e diferența? Toți sîntem angajați la un loc de muncă, peste tot sînt șefi și reguli mai mult sau mai puțin stupide, peste tot sînt diferențe între generații...

Atît ne-a trebuit! Vreo două-trei ore, care mai de care s-a lansat în a face portretul „corporatistului" – și a se delimita personal de acesta. Ajuns acasă, am încercat să-mi fac, așa, pentru mine, puțină ordine în cele discutate. Iată ce a rezultat.

Mai întîi de toate, organizațiile de tip corporatist au venit în România, inevitabil, mult mai tîrziu decît în țările lor de origine – și nu e lipsit de importanță dacă părinții sau bunicii tăi au lucrat și ei în corporații, sau dacă tu ești primul sau prima care pătrunde în această lume. Postcomunismul nu a adus deci pur și simplu corporații în țară, ci a lansat *„miracolul" corporatist.* Din orice mediu ar fi provenit, corporatiștii noștri erau prima generație „încorporată", cu handicapurile și orgoliile oricărei „prime generații" care reușește în viață, anume în această viață nouă a pieței capitaliste. A fost generația *corporate boomers* și a palatului de cleștar, ca să spun așa, care a avut sentimentul de apartenență nu la o clasă, ci la o castă de inițiați, sentiment întreținut și dezvoltat apoi de cultura de corporație. În astfel de condiții, această generație a putut să-și facă planuri de viață, planuri de-o viață – o viață care arăta ca o scară, pe care vor urca rapid pînă în vîrful ei: sîntem și vom rămîne *winners*-ii societății, sîntem *in control,* sîntem *safe* – a fost convingerea marii majorități. (Paradoxal, fusese și convingerea tristă a părinților lor, care știau, ca și mine, că, dacă termini o facultate, pensia scrie pe tine: locul de muncă era prost, dar categoric *safe.)* Bucuria reușitei și încrederea în inalienabilitatea statutului au condus această generație la o distincție impunitivă, dar și la o anumită seninătate tolerantă față de restul lumii: sîntem peste restul lumii pentru că merităm (trăim într-o meritocrație, evident) și nu avem deci nevoie să mai demonstrăm ceva lumii. Pe de altă parte, această apartenență elitistă și natura însăși a organizării corporatiste au dus la o identificare cu corporația, nu cu profesia: nu mai era atît de important ce specializare ai făcut la facultate, important era ce știi – și ești dispus – să faci. De unde și convingerea că *everything goes,* că, orice ai face, ești suficient de „flexibil" pentru a-ți găsi un loc într-o corporație; ba chiar că e riscant să știi prea multe, căci s-ar putea să fii considerat „overqualified". Drept care tot mai mulți au început să știe tot mai puțin.

Dar a sosit momentul *dezvrăjirii.* Promovarea nu a mers în ritmul așteptat, iar siguranța locului de muncă s-a dovedit a fi tot mai iluzorie – cei care au făcut o meserie din pasiune s-au trezit că, eventual, au promovat, dar de pasiunea lor s-a ales praful. În schimb, costurile umane ale acestui statut s-au dovedit a fi mult mai mari decît au fost ele imaginate inițial. Conștienți sau nu de această demitizare, „corporatiștii" din primul val au început să-și facă, explicit sau implicit, și alte planuri de viață. Schematic, alternativele îmbrățișate au fost următoarele:

– *Activiștii:* cei care *cred* în Corporație, pentru care aceasta este însăși paradigma unei societăți libere și democratice și care vor să educe societatea prin răspîndirea acestui *model,* nu a unei corporații sau a alteia;

– *Stick on:* vechea gardă (fidelii) și ariergarda (oportuniștii), care au fost hotărîți să-și conserve locul și poziția corporatistă, fie la locul inițial de muncă, fie căutînd orice alte oportunități similare. Unii au ales această cale pentru că asta știau să facă foarte bine, alții – pentru că nu mai știau să facă altceva;

– *Exit:* ieșirea din corporație, prin *downshifting,* antreprenoriat, mutarea în firme mai mici și *start-up*-uri – dar, în unele cazuri extreme, și prin *breakdown;*

– *Arabesca laterală:* un soi de adio, dar rămîn cu tine, de compensare conștientă sau inconștientă – de genul celei practicate de „hipsteri" – sau prin participare la „conferințe inspiraționale" etc. Tot aici intră, mai puțin vizibili, „anonimii": *e un bun ascunziș!* – spusese la masă, zîmbind, B., corporatist de peste 20 de ani; *în afara muncii, mă văd cu „oameni normali" și îmi păstrez astfel un echilibru interior* – se mai destăinuise altcineva;

– *Supra-compensare:* între vrăjire, dezvrăjire și vrăjeală. Anxietatea reprimată a pierderii locului de muncă și mai ales a statutului aferent duc la agresivitate și la nevoia de a-i convinge pe cei din jur pentru a se convinge pe sine că au rămas *winners* și *in control:* „corporatismul" devine *show off.* Această categorie, poate majoritară, își întreține autoprețuirea prin dispreț;

– *Plan B:* prevăzătorii, cei care au realizat pe cont propriu că robotizarea, digitalul, inteligența artificială și nu doar incertitudinile corporatiste vor schimba foarte rapid piața muncii, așa încît își pregătesc, din vreme și cu calm, o alternativă „sustenabilă" în viitor.

Toate acestea privesc mai ales prima generație, cea a „pionierilor", a „millenials", cei născuți prin anii 1980. Au urmat însă *post-millenials,* cei care au acum în jur de 25 de ani. Aceștia intră pe o piață a muncii deja dezvrăjită, în care *Corporația* este doar una dintre posibilități, dar care nu mai asigură nici distincția, nici împlinirea de sine și nici siguranța locului de muncă – așa că nu prea le pasă dacă sînt sau nu „corporatiști". Dezabuzați și hedoniști, în același timp, aceștia trăiesc într-un *carpe diem* planificat, dar planificat pe termen scurt, căci viitorul nu oferă nici o certitudine. Or, într-o lume incertă, *winner* este cel care este liber de orice certitudine...

***Vintilă Mihăilescu** este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* De ce este România astfel? *(coord.), Editura Polirom, București, 2017.*

Nu întotdeauna „vorba zboară".
Când e rostită de oameni care merită ascultați, rămîne.

Dilema veche vă invită la lansarea volumului aniversar 25 de ani *DILEMA*

Vorba rămîne

Douăzeci de conversații pe Divanul *Dilemei vechi*

Invitați speciali:
Mircea Vasilescu, Sever Voinescu, membri ai redacției *Dilema Veche*

Vineri, 1 iunie, ora 18.30
Bookfest, pavilionul B, scena ARENA

Bookfest
SALONUL INTERNAȚIONAL DE CARTE, ediția a XIII-a

Cu ochii-n 3,14

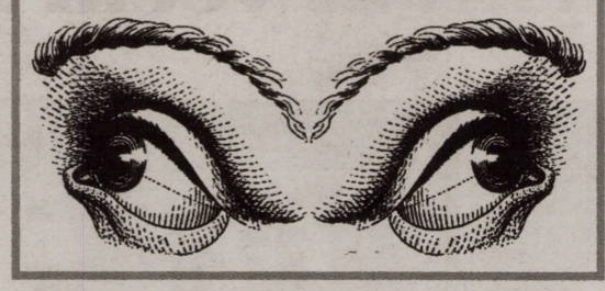

VIORICA DĂNCILĂ, ALBĂ CU TRANDAFIRI ROZ, I-A TRIMIS UNUI BĂRBAT GABLONȚURI, ȘTRASURI, PAIETE MULTICOLORE, SĂPTĂMÎNĂ DUPĂ SĂPTĂMÎNĂ

■ Celebra afirmație „putem spune, pe scurt, că reducem democrația...“ e un adevăr irefutabil. Viorica Dăncilă, care pare a fi o ființă foarte fericită, nu este însă conștientă că a spus chiar adevărul. Și chiar dacă în ultima vreme presa îi caută gafele cu lumînarea, e evident că tot ce face domnia sa, în „calitate“ de premier, ar trebui să fie mult mai luminat. (**A. M.**)

■ Bucureștiul ne oferă, din cînd în cînd, cîte o apariție spectaculoasă: într-o seară, în stația lui 133 de pe Dacia, o tînără frumoasă, îmbrăcată-ntr-o rochie destul de lungă, albă cu trandafiri roz, vorbea la telefon, cu căștile în urechi, și plîngea. La un moment dat, s-a ridicat, și-a luat *skateboard*-ul rezemat de gardul din piatră și a tulit-o pe carosabil, printre mașini, în trombă. (**I. P.**)

■ După o singură întîlnire față în față, o femeie din Arizona i-a trimis unui bărbat în jur de 65.000 de SMS-uri. „Dragostea e ceva excesiv“, a declarat femeia la scurt timp după ce a fost arestată pentru hărțuire. (**C. Ș.**)

■ Lecție deschisă: 1. culoarea dominantă – alb + orice tușă pastel; linia – simplă; podoabe – bijuterii regale discrete, sau deloc; ojă – fără; pălărie în ton (+/- voaletă, în același ton); 2. alb + negru (mult, printre nuntași); ocolitoare; la vedere: se remarcă gablonțuri, ștrasuri, paiete multicolore; policromă (eventual fiecare unghie de altă culoare, cu sau fără pistrui); pe ici, pe colo. *Long Live the Queen!* (**R. M.**)

■ În ianurie, Philip Roth acorda, pentru *The New York Times,* ceea ce avea să fie ultimul său interviu. „Peste două luni veți împlini 85 de ani. Vă simțiți bătrîn? Cum este să îmbătrîniți?“, era întrebat și Roth răspundea: „Da, în doar două luni mă voi despărți de bătrînețe pentru a păși în bătrînețea adîncă – coborînd tot mai mult, cu fiecare zi, în temuta Vale a Umbrelor. Mi se pare uluitor să mă găsesc aici la finalul fiecărei zile. Seara, cînd mă bag în pat să mă culc, zîmbesc și mă gîndesc: «Am mai trăit o zi». Dar e și mai uluitor să mă trezesc opt ore mai tîrziu, să fie din nou dimineață, iar eu să fiu în continuare aici: «Am mai supraviețuit o noapte», gînd care mă face să zîmbesc din nou. Continui să mă culc zîmbind și să mă trezesc zîmbind. Sînt foarte mulțumit că mă aflu încă în viață. Și pentru că acest lucru se întîmplă săptămînă după săptămînă, lună după lună, am iluzia că nu se va termina niciodată, deși știu prea bine că se va opri curînd. E ca și cum ai juca un joc, o zi da, una nu, un joc cu miză pentru mine devreme ce, fără sorți de izbîndă, deocamdată continui să cîștig. Vom vedea cît mă va ține norocul.“ Jocul s-a oprit pe 22 mai. (**M. C.**)

ÎNTRE TĂGĂDĂU ȘI COMĂNEȘTI, UN BĂRBAT TATUAT PE BRAȚE FACE MASAJ CU O PIATRĂ DE JAD ȘI CU O VENTUZĂ DE FAST FOOD, BLOCÎND CIRCULAȚIA: LUMEA ÎNCEARCĂ SĂ SE SCHIMBE

■ Undeva, între satele Tăgădău și Comănești, un preot de 54 de ani a fost găsit împușcat în cap. Arma, deținută ilegal de părinte, fusese furată cu un an în urmă de la consulul onorific al Italiei din Arad. Se pare că preotul s-a împușcat din greșeală, în timp ce vîna vidrele care îi mîncau peștii din iazul familiei. O pildă încă nedeslușită, o dramă eco sau *Jaf în stil italian?* (**M. P.**)

■ În autobuz, un bărbat tatuat pe brațe cu fețele copiilor săi vorbește la telefon: „Tati, ai grijă să pui bine caseta cu bijuterii a lui mami și ceasurile lui tati, știi că tre' să vină maică-ta mare și iar își bagă nasul peste tot.“ (**C. Ș.**)

■ Un sibian pe nume Vlad Secuianu a obținut medalia de bronz la campionatul mondial de masaj care s-a desfășurat la Copenhaga. „Nu e suficient să faci doar un masaj de calitate. E un cumul de mai multe elemente. Pot să fac o comparație cu o carne din ciorbă. Doar carnea nu face ciorba bună, e nevoie de mai multe ingrediente. Ingredientul meu secret a fost echipa care m-a însoțit și m-a încurajat“, a spus masorul premiat. Ar mai fi de adăugat că face masaj cu o piatră de jad și cu o ventuză. Ciorba e gata, poftiți la masa de masaj. (**M. M.**)

■ Cînd Carol May, o artistă din Elveția, a creat lucrarea *Unhappy Meal,* ironizînd clasicul meniu de la McDonalds destinat copiilor, Happy Meal, schimîndu-i fața zîmbitoare cu una tristă, a dorit să tragă un semnal de alarmă asupra pericolului junk food-ului. Nu s-a gîndit însă nici o secundă că atunci cînd o va expune într-o cameră de hotel din Hong Kong, subtilitatea artistică nu va fi înțeleasă de toată lumea: după expoziție femeia de serviciu a confundat lucrarea cu o cutie reală de *fast food* și a aruncat-o la gunoi. (**S. G.**)

■ Pe o autostradă din Polonia, un TIR care transporta 12 tone de ciocolată lichidă s-a lovit de un parapet și s-a răsturnat. Ciocolata a curs, toată, pe autostradă și s-a întărit, blocînd circulația. „E mai dificil să înlături ciocolata de pe autostradă vara decît să înlături zăpada și ghețușul iarna“ – a fost opinia expertă a unui drumar din echipa chemată urgent să redea autostrada folosinței automobiliștilor, dar și motivul pentru care această știre mi se pare demnă de această rubrică: iată încă o probă că niciodată, și în nici o privință, vara nu-i ca iarna! (**S. V.**)

■ Philip Roth: „Toată lumea încearcă să se schimbe, să se lămurească, să fie tentați, să dețină controlul. Cei mai buni cititori caută ficțiunea pentru a se elibera de tot acest zgomot.“ (**M. C.**)

CONTEMPLÎNDU-ȘI IMPERIUL, UNUL DINTRE PRIMII ROBOȚI SEXUALI S-A CĂSĂTORIT CU MIILE DE STELE ȘI PLANETE, ÎN PREZENȚA UNUI OBIECT ENIGMATIC

■ Recent, Mickey Mouse a împlinit 90 de ani. Se zice că, spre sfîrșitul vieții, contemplîndu-și imperiul care se tot dezvolta, Walt Disney ar fi spus: „Și cînd te gîndești că totul a început cu un șoricel...“. Despre care aflăm, astăzi, că nici măcar Mickey nu trebuia să se numească. Desenîndu-l, Disney a vrut să-l boteze Mortimer, dar soția lui i-a atras atenția că numele e arogant și distant, deloc prietenos. Și i-a propus Mickey. Așadar, totul a început cu o soție... (**S. V.**)

■ O jurnalistă a mers la o întîlnire cu un prototip robot, numit Henry, și a scris un text pentru *New York Magazine.* E vorba despre unul dintre primii roboți sexuali vînduți de Realbotix. Previziunile sună cam așa: în 2050, relațiile intime cu roboți vor fi la ordinea zilei. Oare va fi mai ușor? Sau roboții se vor umaniza suficient de mult încît femeile se vor îndrăgosti nebunește de ei și vor suferi? (**A. M. S.**)

■ Cică a apărut un nou trend, căsătoria cu „obiecte“. Scrie presa lumii că o femeie s-a căsătorit cu Turnul Eiffel, iar alta cu Zidul Berlinului. N-ar putea cineva să se mărite cu Cazinoul din Constanța, de exemplu, că poate îl pune pe picioare? (**D. C.**)

■ În vreme ce poluarea luminoasă crește de la an la an în majoritatea orașelor, locuitorii din statul Maine, SUA, vor să facă din această zonă o atracție „astroturistică“. Nordul statului se află pe locul al doilea ca întunecime a cerului de noapte, susțin astronomii, așa că parcurile naturale ar putea constitui, în viitor, „rezervații“ unde oamenii se pot așeza ca să privească miile de stele și planete, în locul luminii refractate de civilizație. (**C. Ș.**)

■ Philip Roth: „Literatura impune minții o stare care a dispărut între timp. Pretinde liniște, o anume formă a izolării și concentrare susținută în prezența unui obiect enigmatic.“ (**M. C.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **746** ■ 7-13 iunie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Băieții veseli“

pagina **3**

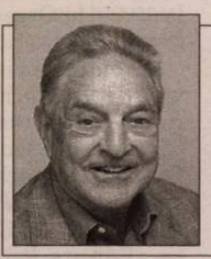

GEORGE SOROS

„Cum să salvăm Europa?“

pagina **20**

Interviu cu

IOAN HOLENDER

paginile **22-23**

umor.ro

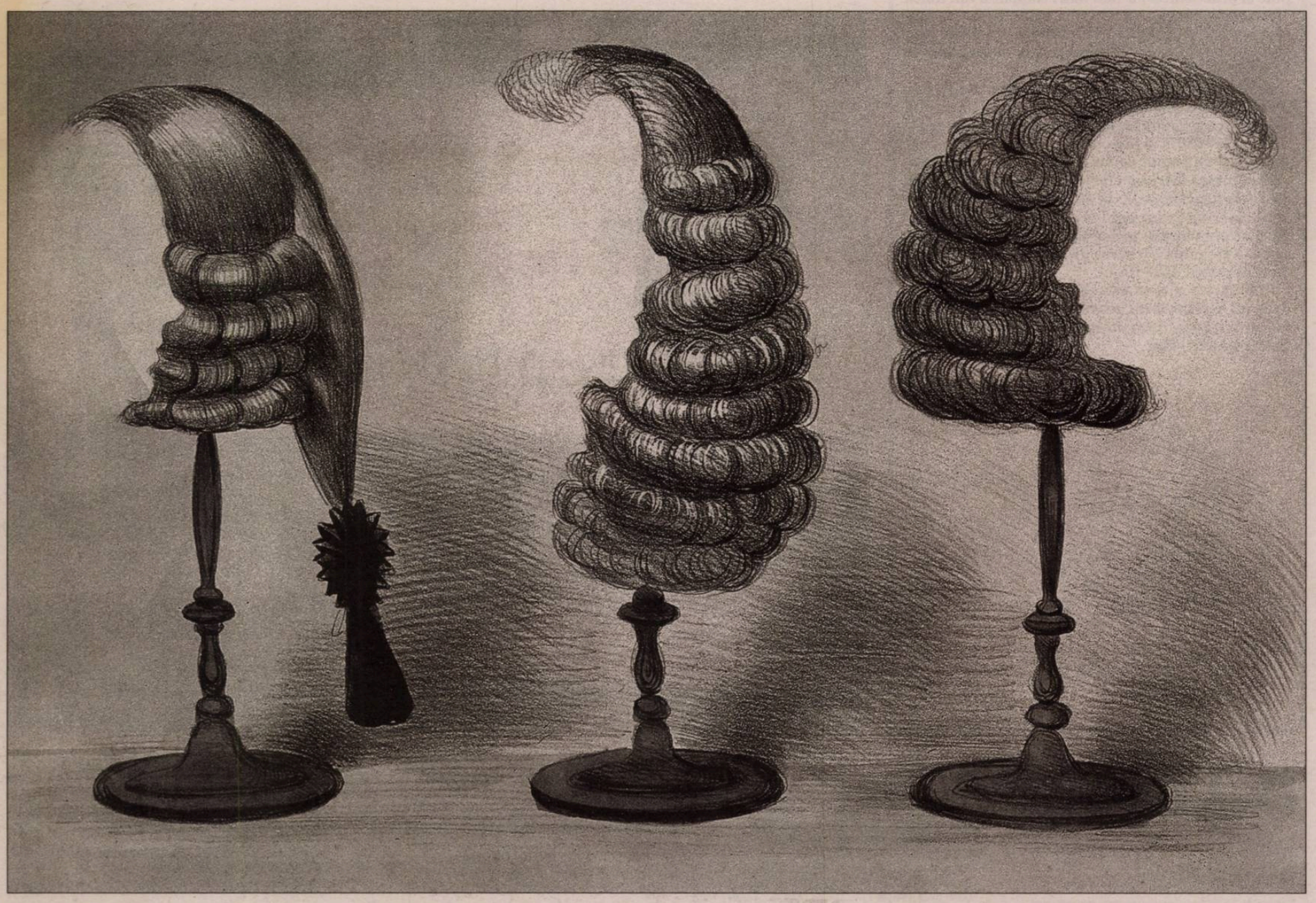

„Umorul este drumul cel mai scurt de la un om la altul.“

WOLINSKI

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

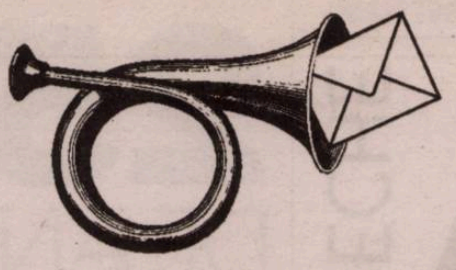

la vremuri noi, dileme vechi

Andrei ȚĂRANU

Toți putem fi (un pic) manageri

În general, managementul ca teorie a conducerii a devenit, pe lîngă o meserie, și un obiect de studiu care se aplică de la creșterea albinelor pînă la conducerea companiilor multinaționale. Astfel că încă o lucrare despre management ar părea că nu mai interesează pe nimeni, pentru că oricum pare că totul s-a spus și totul s-a făcut în domeniu.

Și totuși, lucrarea *Cele mai bune practici* coordonată de firma americană Arthur Andersen, sub semnătura lui Robert Hiebeler, Thomas B. Kelly și Charles Ketteman, iese total din cadrul general. Nu este o lucrare comună, pentru că nu-și propune să fie comună. Ea n-are pretenții totalizatoare și nici să dea sfaturi pur și simplu. Pare paradoxal, dar originalitatea ei stă în faptul că lucrarea adună sfaturi de la alții și le pune cap la cap.

Datorită unei cercetări continue de mai bine de șase ani și unei investiții de 30 de milioane de dolari, Arthur Andersen a creat *o bază de date a celor mai bune practici*, prin care sintetizează principiile și practicile celor mai mari companii din lume. Managerii oricărei afaceri, din orice industrie, pot să adapteze și să aplice în munca lor practicile prin care companiile menționate în carte obțin *cele mai bune rezultate posibile*.

Spre deosebire de marea majoritate a cărților de acest fel, care se bazează doar pe teoriile autorului sau pe o experiență limitată, „Cele mai bune practici" este rezultatul unei documentații de mai mult de 30.000 de pagini de date despre sute de companii din lumea întreagă. Revelînd o serie de strategii cu o reușită *garantată* de atragere a clienților și de implicarea lor în întregul proces, de la designul produselor pînă la marketing în vînzare și distribuție, cartea este practic o sursă de informații fără precedent în lumea afacerilor.

Este cartea care te face să te simți manager chiar dacă nu ești decît un *customer* obișnuit, creîndu-ți măcar senzația, dacă nu ești de specialitate, că ești *in charge with that*.

(apărut în *Dilema*, nr. 336, 16 iulie 1999)

Dilema veche vă propune

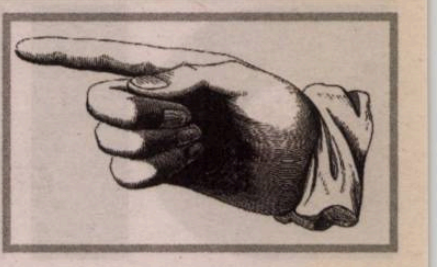

■ Galeria Galateca prezintă, în perioada 12-22 iunie, expoziția itinerantă „Art 100. Împreună în Europa. Dialog cultural româno-german". 23 de artiști români și 23 de artiști germani își expun lucrările. Apoi, în luna septembrie, expoziția va fi prezentată la Aachen, în Germania. (Matei Martin)

■ Plantația de nuci din Lazu' Tomiradului și din Valea Znidii (sat Grid, județ Brașov). Sandu Diduculu a săpat 100 de gropi, a cumpărat 100 de puieți, din bănișorii lui (vorbă gridănească de alint) și i-a plantat, tocmai hăt, în pădurea mare... Să tot fie vreo cinci-șase ani în urmă. Desigur, cifra nu are nici o legătură cu omologata centenară. Dar gestul lui singular, uitat de lume și chiar sporovăit de una lume, cum că n-ar fi prea în regulă cu Săndu-cu, merită includerea în calendarul de onoare, propriu. (Ruxandra Mihăilă)

■ La Humanitas a apărut *Jurnalul* lui Denis de Rougemont (două volume, al treilea va apărea spre toamnă). Credea într-o Europă federalizată de singurul liant care poate funcționa cu adevărat între toți europenii: cultura de tip creștin, în care persoana și demnitatea ei este fundamentul, iar principiul subsidiarității îi este constitutiv. După ce îl veți citi pe De Rougemont și veți înțelege de ce Eugène Ionesco îl propunea tinerilor aflați în căutarea unui sens al lumii, mă veți înțelege de ce mă tot gîndesc cum să fac să-l conving pe Jean-Claude Juncker să-l citească pe De Rougemont și nu pe Marx. (Sever Voinescu)

■ Două ore de blues american și folclor ardelenesc sau, mai bine zis, concertul Nightlosers din 9 iunie, de la 19,30, la Green Hours, București. (Stela Giurgeanu)

■ Pentru că vine vara și poate veți vrea să călătoriți nu prea departe, recomand cu tărie albumul de peste 500 de pagini de text și fotografie (realizate inclusiv cu drona) *Orașe în rezumat. Piese din Europa și istoriile lor* de Cătălin D. Constantin (Editura Peter Pan ART), o admirabilă – inclusiv grafic – lucrare de istorie, arhitectură, antropologie culturală și *travel*. De fapt, dacă mă gîndesc mai bine, este atît de consistentă încît poate funcționa nu doar ca ghid, dar și ca un înlocuitor de călătorii. Stai acasă și te plimbi prin piețele Europei. (Marius Chivu)

■ Două remarcabile (și necesare) integrale poetice din opera unor mari poeți europeni: Wislawa Szymborska, *Versiunea întîmplărilor* (traducere de Passionaria Stoicescu și Constantin Geambașu, Editura Tracus Arte) și Giuseppe Ungaretti, *O viață de om* (traducere de Nicoleta Dabija, Editura Paralela 45). Ambele masive opuri beneficiază de prefețe, note și tabele cronologice realizate cu pricepere. Și costă cam cît două pachete de țigări. (Marius Chivu)

■ *Charleston*, lungmetrajul de debut al lui Andrei Crețulescu, a intrat pe ecrane. E o poveste sentimentală, învăluită în fum de țigară, cu mai multă muzică decît în filmele românești ale ultimului deceniu. În rolurile principale o să-i vedeți pe Șerban Pavlu și pe Radu Iacoban. (Ana Maria Sandu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Bodyguard**
- **Rural / Urban**
- **Adulți care învață**

album dilematic Adrian Damian

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
031.860.30.57; 031.860.30.85
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.100
Tipărit la Tipomedia

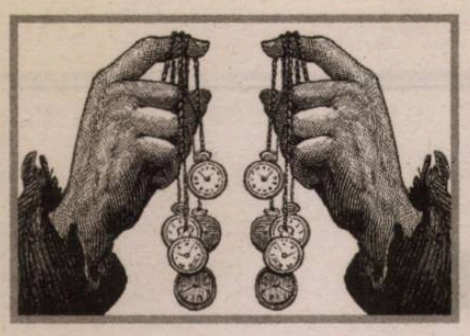

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Băieții veseli

Nu-mi plac solemnitățile obtuze, stilul țeapăn, pompa „oficială“. Protocolul poate fi respectat și fără poze ștaif, fără gesticulație teatrală, fără fizionomia împietrită a statuii. Umorul bine dozat e, în politică, dar și în viața curentă, o virtute binevenită, cu incalculabile efecte terapeutice. Sînt gata să accept stilul „informal“, dialogul destins, *firescul* atitudinii și al vorbirii. Cu condiția să nu devină strategie populistă, idee fixă, prost gust și proastă creștere. Practica obsesivă a glumiței, recursul infantil la băscălie ieftină, relaxarea ostentativă a brăcinarilor pot fi – mai ales în diplomație – inoportune, dizgrațioase, riscante. Nu te poți mișca pe scena publică a lumii cum te miști între mese, la o petrecere privată. Nu e recomandabil să n-ai, ca politician, alt program decît să fii „simpatic“, „băiat de comitet“, clovn „de gașcă“.

La noi, pe un fond de evidentă tensiune economică, financiară, socială, politică, poanta de cartier, pălăvrăgeala „hazoasă“, replica șmecheră sînt pe cît de inadecvate, pe atît de răspîndite. La diferite televiziuni, în discursuri parlamentare, în interviuri, politicienii noștri se întrec în mici ironii țanțoșe, în fente de circ, în bufonerii de chermeză. Țara piere și „elita“ ei, reprezentanții ei „de vîrf“ au timp și chef să se (ne) amuze. Am crezut, pînă mai ieri, că avem de a face cu o trăsătură specifică a sud-estului european sau, poate, a stilului dîmbovițean. „O, țară tristă, plină de umor!“. Dar dacă vrem umor, măcar să fie unul de oarecare anvergură: spontan, dar imaginativ, caustic, dar inteligent și, dacă se poate, asezonat cu unele igienice exerciții autocritice. Problema este că o undă de frivolitate prost plasată începe să se manifeste și la case mai mari. „Veselia“ autohtonă cucerește mapamondul. Spun asta după ce descopăr, uimit, nonșalanța „fără prejudecăți“ a unui politician de prim rang din ierarhia comunității europene: Jean-Claude Juncker. Domnul Juncker se simte foarte bine în pielea sa. Are mereu la îndemînă vorbe de duh și gesturi de agapă amicală. Pe cutare demnitar belgian îl pupă pe chelie, pe cutare prim-ministru îl bate, la propriu, pe burtă ca să-i atragă atenția că s-a îngrășat, unui gazetar care îl întreabă cum e cu criza economică din Grecia îi răspunde, sibilinic: „Cînd chestia devine serioasă, trebuie să fii gata să minți!“. Spectaculos pînă la sminteală a fost modul cum l-a întîmpinat, acum ceva timp, la Bruxelles, pe Viktor Orbán: o ușoară pălmuță pe obraz, însoțită de un cordial: „Salut, dictatorule!“. Din două, una: ori dl Juncker crede că prim-ministrul maghiar are, în modul său de guvernare, o componentă dictatorială, dar atunci cordialiatea sa jucăușă e deplasată, ori dl Juncker crede că dl Orbán e „OK“, dar atunci nu se înțelege de ce forurile europene sînt atît de nemulțumite de politica adoptată, în general, de dl Orbán. Oricum ar fi, lejeritatea cu care președintele Comisiei Europene înțelege să trateze, într-o împrejurare oficială, un înalt demnitar comunitar e mai mult decît discutabilă: rolul lui nu e acela al unui unchiaș șturlubatic care dojenește tandru un nepoțel zurbagiu. De curînd, același domn Juncker se declară îngrijorat de tendința Statelor Unite de a „dicta“ politica externă europeană, purtîndu-se nepoliticos cu Federația Rusă. Cum să spui că Rusia e o „putere regională“? Cînd, de fapt, e o putere globală. Nu se face. Nu așa se vorbește despre ruși. A, da, chestia cu Crimeea și cu Ucraina „nu prea merge“. Dar Rusia trebuie tratată corect, de la egal la egal, chiar dacă asta nu e prea „sexy“! Dl Juncker crede așadar că politica europeană față de Rusia trebuie să fie de o unilaterală „decență“. Să fim pragmatici! Să nu ne luăm după americani! Să reluăm mai curînd tradiția Chamberlain-Ribbentrop. Poate că nu e prea „sexy“ (un nou criteriu de evaluare diplomatică!), dar așa e civilizat.

Cum ar spune regina Marii Britanii: *„We are not amused!“*. Nu ne prea amuză acest băiat vesel care reprezintă, din vîrful piramidei, comunitatea din care facem parte. Deși, pe de altă parte, toți politicienii planetei par dispuși să ambaleze catastrofa în termeni de farsă carnavalescă. Putin cîntă *Blueberry Hill* dinaintea unei asistențe entuziaste (Sharon Stone, Kevin Costner, Depardieu etc.), Obama știe și el să cînte și nu se sfiește s-o arate. Bill Clinton a cîntat și el, Chávez de asemenea, de Berlusconi nu mai vorbesc... Sfîrșitul lumii? Aș! „C'ești copil?“. Totul e sub control. Toată lumea rîde, cîntă și dansează. Și să ne slăbească defetiștii care cred că noi, românii, n-am fi competitivi. Avem talente din belșug. Ludovic Orban e și chitarist, și gurist, Tălmăcean e un Michael Jackson al românilor, Ponta dansează ca o cadînă, Mazăre e Regele-Soare al Tomisului, Băsescu bate palma de pămînt ca un profesionist. Și dacă văd că lumea devine (prea) serioasă, mă încumet și eu, cu modestie, să cînt niscaiva romanțe. Neam săturat de vești proaste! Sîntem pe mîini bune! Jean-Claude Juncker e gata oricînd „să facă show“: „în doi, în trei, în cîte cîți vrei“. Și stăm bine și cu resursele: s-a descoperit apă pe Marte!

Acum vreo trei ani, am publicat textul de mai sus, oarecum contrariat de micile euforii comportamentale ale dlui Jean-Claude Juncker. De curînd, domnia-sa a apărut din nou „în vedetă“, apropo de discursul omagial cu care a însoțit dezvelirea unei ample statui a lui Karl Marx la Trier. O dovadă că textul meu nu anticipase dimensiunea sobră, solemnă, a personalității dlui Juncker. Îl văzusem doar ca pe un chefliu vesel. Or, iată că are și simțul grandorii (ideologice), și vocabularul (nițel lemnos) al festivității monumentale. Reproduc, deci, textul meu mai vechi cu titlu de mea culpa: *uite că „băieții veseli“ pot, la nevoie, „cînd o cer interesele partidului“, să se exprime și în registrul gravității restauratoare! Pe de altă parte, sincer vorbind, după discursul de la Trier, înclin să optez pentru versiunea mai șugubeață a dlui Juncker...*

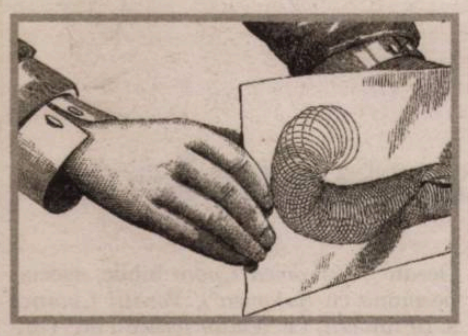

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Putere absolută

În sens etimologic, „putere absolută“ înseamnă putere „desprinsă“, „detașată“ de orice altceva, care nu răspunde înaintea nimănui și nu poate fi cenzurată de nimeni și nimic, înseamnă impunitate totală. De partea cealaltă, ea presupune obediența totală de partea celor cărora le dictează, executarea ordinului fără putință de ripostă. Sigur, ar mai putea exista, pentru moderarea puterii respective și limitarea arbitrariului, conștiința morală, simțul dreptății sau grija pentru interesele generale. Dar dacă aceste sentimente lipsesc, puterea absolută devine un monstru.

Or, iată că am constatat, dacă n-o știam deja, că avem în România o astfel de putere absolută monstruoasă: nu Parlamentul, nu Serviciile, nu Justiția, nici președintele, nici măcar PSD; este vorba despre Curtea Constituțională: nouă inși (desemnați printr-un algoritm politic, adesea cu CV-uri discutabile) care, în numele Constituției, pot dicta cu majoritate de voturi orice. Repet: orice. Decizia lor nu poate fi contestată de altă putere în stat, nu poate fi răsturnată nici prin votul Parlamentului (dacă ar dori așa ceva), nici de președinte, nici de Justiția ordinară, nici de un referendum popular. Judecătorii sînt inamovibili pe durata mandatului. Asupra CCR tratatele internaționale semnate de România (cum ar fi tratatul de aderare la UE) nu au putere și, la nevoie, Curtea le poate invalida fără posibilitate de revenire. Împotriva ei nu există apel sau recurs, ca în Justiția ordinară. Nu poți contesta deciziile ei la CEDO sau în alte foruri internaționale, iar Comisia de la Veneția n-are decît un rol consultativ. Mai mult, Curtea nu-i legată nici de propriile ei decizii anterioare, astfel încît nimic n-o oprește să-și schimbe propria jurisprudență, atunci cînd dorește.

Pînă acum ceva vreme, totuși, Curtea acționa cumva prudent și relativ responsabil, interpretînd în limitele plauzibilului deopotrivă Constituția și constituționalitatea în chestiune a unor legi. Se ferea să ia decizii repetate care să avantajeze în mod unilateral una dintre părți. Nu era radicală. Și, mai ales, respecta spiritul Constituției – acela de a diviza puterea, mai ales pe cea executivă, făcînd dificilă acumularea deciziei la o singură persoană sau partid. În cazul în speță: procurorii-șefi erau și pînă acum numiți politic, dar cel puțin intrau în joc două forțe: ministrul Justiției și președintele. Primul propunea, dar nu putea dispune, al doilea dispunea, dar nu putea propune. De săptămîna trecută, Curtea a decis altfel: de acum am aflat cu stupoare că președintele primește ordine, iar ministrul propune și dispune deopotrivă. Nu doar Justiția va funcționa diferit, nu doar anticorupția va fi compromisă, dar însăși arhitectura constituțională a statului a fost schimbată pe nepusă masă, fără consultare parlamentară, fără referendum, fără cea mai mică dezbatere: cetățeanul ales direct pe cinci ani, cu peste șase milioane de voturi, devine executantul dispozițiilor unui cetățean neales și care poate fi schimbat și de trei ori pe an, subordonat prim-ministrului, la rîndul lui dependent de votul Parlamentului, abia acesta ales prin vot popular. Unii vor numi asta democrație. Eu nu.

Veți spune: ce să-i faci, așa a interpretat CCR Constituția și legea. Fals. CCR (sau mai precis cei șase care au votat în favoarea deciziei de săptămîna trecută) n-a interpretat, ci a schimbat pur și simplu, în spirit, Constituția. Aș zice chiar: a trădat-o.

Și dincolo de toate: și-a permis să modifice sensul normal al cuvintelor din limba română: a decis că sintagma „la propunerea ministrului Justiției“ din legea care reglementează revocarea procurorilor-șefi înseamnă altceva decît o știam cu toții și o spun dicționarele: „propunere“ nu mai semnifică, de săptămîna trecută, „sugestie“, „recomandare“ ori, cum se explică în DEX „a supune o părere, o soluție, un proiect discuției și aprobării cuiva“, ci a devenit sinonim cu „ordin“, „cerere imperativă“. Iată ce înseamnă putere absolută: să impui limbii, să modifici arbitrar, prin decizie unilaterală și arbitrară, sensul cel mai obișnuit al cuvintelor, și asta într-un caz simplu și fără nici un echivoc semantic, să ordoni, altfel zis, ca albul să fie înțeles drept negru, numai fiindcă așa îți convine la un moment dat.

Într-un fel, această distorsionare arbitrară a sensului cuvintelor este lucrul potențial cel mai grav: căci nu mai e vorba aici de clarificarea unei eventuale ambiguități din Constituție și din ordinea de stat, ci pur și simplu de aroganța de a ne ordona cum să vorbim, cum să gîndim și cum să acționăm în consecință de acum înainte. Or, dacă azi cuvîntul „propunere“ devine sinonim cu „ordin“, și dacă această distorsiune semantică se transformă în obligație chiar pentru președintele țării, ce va împiedica într-o zi o putere absolută și arogantă ca – în spiritul lui Orwell din *1984* – să ne silească să acceptăm și alte sinonimii – în limbă, gîndire și în act: de exemplu, între minciună și adevăr, ori între sclavie și libertate?

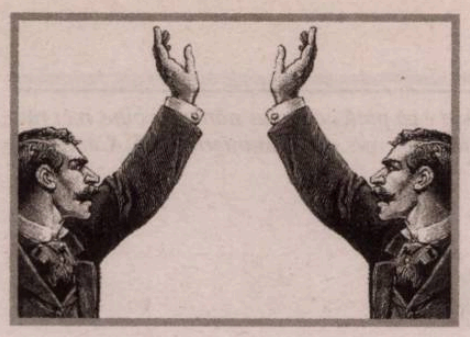

Valeriu NICOLAE
rătăcit în Euro-Narnia

Dăncilismul

Prim-ministrul României a mințit în CV-ul oficial – vorbește franceza și engleza la nivel de *marș du tramvai* și *hehe.* Doamna Dăncilă a fost în Top 10% cei mai slab pregătiți profesional membri ai Parlamentului European.

Președintele Parlamentului conduce o mașină de sute de mii de euro primită cadou de la unul dintre fugarii dați în urmărire de Interpol.

Un ministru a fost agent KGB.

Unul dintre cei mai importanți oameni ai PSD a cîștigat zeci de milioane din afaceri cu Primăria Bucureștiului.

Primarul Capitalei, șantajat de patronul postului de televiziune la care a lucrat.

Bona președintelui Senatului a fost numită secretar de stat.

Consiliera premierului din partea ALDE nu a terminat liceul, este analfabetă funcțional și are un masterat la Academia de Securitate.

Opt miniștri din actualul guvern, plagiatori dovediți.

Lideri importanți ai PSD, implicați într-un scandal de corupere de minore.

Nici unul dintre *breaking-news*-urile de mai sus nu este adevărat.

Toate par, însă, cît se poate de credibile.

România ar putea lejer să fie una dintre cele mai bogate, dacă nu cea mai bogată țară din Europa, numai dacă am fi în stare să valorificăm resursele nelimitate de prostie, tupeu și șmechereală ale elitelor noastre politice. Dacă ar apărea brusc o nevoie urgentă de vomitive naturale am fi iarăși super-cîștigați.

În acest fel, doamna Viorica Vasilica ar fi un motiv de mîndrie națională, Liviu Dragnea – un model demn de urmat de lideri politici gen Macron și Angela Merkel, iar Codrin Ștefănescu ar putea deveni și el util oricărei țărișoare doritoare de medicamente bio împotriva poftei de mîncare.

Doamna Dăncilă a anunțat triumfător că, pe 9 iunie, la ora 20, o să iasă la protest împotriva abuzurilor, la mitingul din Piața Vicoriei. Prim-ministrul României va ieși în fața clădirii Guvernului pe care îl conduce pentru a protesta împotriva abuzurilor!

Dăncilismul probabil va intra în istorie ca perioada în care orice prost, Grindean sau Tudose putea spera să atingă sau să depășească recordul mondial al nivelului de incompetență și de penibil pe care îl poate atinge specia de melc politic.

Așteptăm acum ca Liviu Dragnea să plătească cu banii negri ai baronilor locali cîteva zeci de mii de oameni pentru un protest împotriva corupției la vila aia din Brazilia, Tăriceanu să facă același lucru împotriva traseismului în fața Parlamentului, iar Codrin Ștefănescu să aducă clanurile din Ferentari pentru a protesta împotriva mîrlăniei în fața lui Eugen Nicolicea.

Scandalul cu puștoaice din hotelul lui Negoiță pare a fi complet uitat de milionul de PSD-iști gata să iasă pentru a susține familia tradițională a domnului Dragnea și a fostei amante devenite acum, oficial, iubită.

Îmbogățirile, demne de filmele cu *narcos,* ale lui Dragnea și baronilor PSD-ului, pe cît de stridente, pe atît de ignorate, par a fi uitate de către cei care i-au votat sau cei care nu s-au dus la vot.

Legăturile domnului Meleșcanu cu fostul Pact de la Varșovia și ale multor alți oameni foarte influenți din coaliția PSD-ALDE cu fostele structuri de securitate, precum și promovarea absolut grețoasă a acestora la postul de televiziune al celui mai cunoscut fost turnător securist par a fi și ele calități, și nu probleme ale celor care ne conduc.

Avem zeci de exemple de nepotism mîrlănesc, începînd de la fata lui Daea angajată la minister pînă la fata baronului PSD unsă ministră a Sportului fără ca asta să pară a fi un subiect problematic pentru o bună parte a compatrioților noștri. Avem sute de oameni de o prostie înfiorătoare ajunși în poziții de conducere în administrația publică la nivel național sau local și mii de români peste care a pogorît un extraordinar noroc de a fi exact la locul sau cifra potrivită la orice licitație sau achiziție făcută de statul reprezentat de rudele lor.

Plagiatorii, șmecherii, mîrlanii, inculții și hoțomanii reprezintă majoritatea celor care ne conduc, oameni care au fost votați în pozițiile în care sînt de compatrioții noștri.

Să ne imaginăm că situația actuală nu se datorează nouă, ci „tîmpiților" care votează altfel de cum am vrea noi este o dovadă de aroganță și mai ales de iresponsabilitate, așa cum este și ideea să te „pișipe el de vot" sau de luat jucăriile și plecat din țară.

Atîta timp cît oamenii buni stau pe margine sau pleacă, România va fi construită de domnul Dragnea și de domnul Tăriceanu, iar rezultatul va fi, desigur, o mare dăncileală.

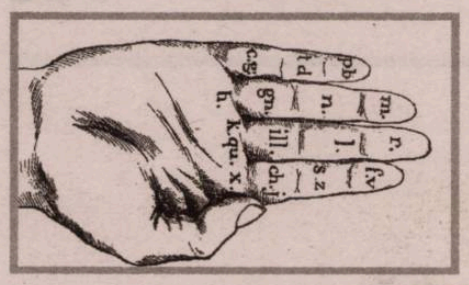

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Sporturi extreme: lingvistica

De două zile încoace, îmi vine să declam varianta parafrazată a faimosului vers homerian: „Cîntă, zeiță, nebunia ce-aprinse pe-Alpin Alpineanul!". Ca să înțelegeți despre ce vorbesc, trebuie să dăm timpul înapoi. Deocamdată, cu șaptezeci și două de ore. Atunci s-a întîmplat, conform presei (sprijinite de declarații ale martorilor oculari și purtătorilor de cuvînt din Poliție) un lucru nemaipomenit. O echipă de interlopi, temută în zonă, așa-zisul clan „Copacaban", l-ar fi ținut atîrnat cu capul în jos, de la marginea terasei celui mai înalt hotel din oraș, pe distinsul profesor universitar și reputat lingvist Diogen Alpineanu, poreclit, în interiorul comunității academice, Alpin Alpineanul. Redundanta poreclă nu-i venea bietului om, ironic, din sugestiile „montane" ale numelui său de familie, ci dintr-un detaliu mult mai banal. Diogen purta – desigur, sub compulsia unei imagini clasicizante care-l bîntuia din tinerețe! – o barbă mițoasă, ostentativ-savantă. Din păcate, colegii l-au perceput mai degrabă ca pe un ciobănesc mioritic flocos decît ca pe un înțelept al vechii Elade și i-au spus „Alpin", iar, mai tîrziu, și „Alpineanul". Așa a rămas: Diogen Alpineanu, *alias* Alpin Alpineanul. Bun, veți zice, și cum a ajuns totuși un intelectual, fie el și cu aer de cîine carpatin-miotitic, să se balanseze, la balustrada de la etajul al cincisprezecelea, în mîinile unor interlopi? Acum trebuie să dăm și mai semnificativ vremea înapoi și să constatăm că profesorul Alpineanu avea două mari pasiuni (cumva irepresibile) în viața lui: studentele și lexemele. Nimeni nu cunoștea ordinea lor în capul îmblănit al distinsului filolog și nici felul în care ele coexistau.

Atît indispensabilii,
cît și posesorul lor s-au făcut praf.

Cert rămîne faptul că, admitea el însuși în diverse cercuri, nu se putea stăpîni în fața „frumuseții tinereții", simțind nevoia „să o exploreze" în toate modurile cu putință, și, de asemenea, dinaintea „originii enigmatice a cuvintelor" cărora încerca, în orice împrejurare, să le stabilească, științific, descendența. Astfel a devenit unul dintre marii hărțuitori sexuali ai Universității și, simultan, un lexicolog cu greutate.

Fetele descoperiseră totuși o armă de neutralizare a prădătorului, născută din dualitatea obsesională a lui Alpin. Contraatacul s-a dovedit, treptat, atît de eficient, încît studentele nici nu au mai apelat, încet-încet, la eterna Comisie de Etică a instituției (oricum neputincioasă!). Și-au luat destinul în mîinile proprii. Cum? Simplu! Cînd filologul le chema în cabinetul personal pentru „discutarea eșecului la examen", iar apoi încuia ușa și se năpustea asupra lor, domnișoarele nu mai țipau disperate... (Memoria mea digresivă solicită aici o scurtă paranteză! Se povestea că, într-o seară, o fată inocentă ar fi zbierat atît de tare, atunci cînd l-a descoperit pe profesor așteptînd-o în birou numai în izmene, încît o femeie de serviciu, rătăcită pe acolo, a doborît ușa din lemn masiv a încăperii, cu o singură opintire. Ulterior, a șters coridoarele cu Alpin pe o arie de cîteva sute de metri. Atît indispensabilii, cît și posesorul lor s-au făcut praf. Lingvistul a fost spitalizat o lună, timp în care a scris lucrarea *Originea cuvintelor lăutărești din secolele XVII-XVIII...)* Așadar, victimele teribilului agresor nu mai făceau, mai nou, spectacol. Erau pregătite psihologic de colegele lor mai mari. Cînd Alpineanu își smulgea cureaua de la brîu, ele, aparent nevinovate, strigau: „Dom' profesor, știți cum se numea, de fată, bunica mea? *Pofunesta!"* Năucit, cu pantalonii pe vine, Diogen fugea la masa de scris și nota pe foaie: *„Po* și *funesta,* posibilă aluzie la *pompe funebre!* De investigat!". În scurtul interval „lexical", fata o ștergea din birou, învîrtind cu grație cheia uitată în ușă. Metoda nu a dat niciodată greș. În plus, așa s-au născut „sorginți" celebre: *Capon* („*clapon* autohton, cu interferențe în Italia și peste Ocean"), *Porcomea* („*porc* biblic, asociat pesemne cu *Salomea"), Voratil* („*vorace* și *til* din *etil,* i.e. *băutor feroce")* etc. Ghinionul lui Alpin Alpineanul l-a constituit întîlnirea cu lector doctor Mistuna Copacaban, fiica mafiotului Boran Copacaban. Ea se dovedise o persoană studioasă și ajunsese cadru didactic la Italiană. Preda un curs de „Literatură siciliană".

Culmea, Alpineanu știa afilierea familială a doamnei lector și nu ar fi îndrăznit să o supere cu ceva. Fusese însă fascinat de numele *Mistuna,* pe care l-a și localizat după îndelungi cercetări: *mistun* provenea dintr-un vechi dialect aztec *(limba pipil)* și însemna *pisică.* Nu s-a putut abține și i-a comunicat informația lectoriței. Femeia s-a enervat paroxistic. Drept urmare, Diogen a fost săltat rapid de șase zdrahoni și dus pe terasa hotelului amintit. Atîrnat, la înălțime, cu capul în jos, el nu a mai reușit decît să urle (precum odinioară Braveheart tras pe roată: *Freeedooom!): Piiipiiill! Mistunii* din jurul clădirii au fugit care încotro, mieunînd tulburați de grozăvia bufniturii din asfalt.

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

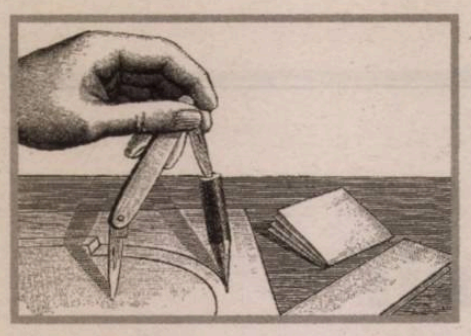

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Islamo-stîngiștii: noii „idioți utili“ ai Europei occidentale

Să ne imaginăm o armată bine organizată, condusă de un corp de ofițeri extrem de motivați. Soldații mărșăluiesc spre „lupta finală“, spre o lume ideală. Nimeni nu se îndoiește de victorie, soldații sînt gata să-și dea viața pentru „cauză“, iar ofițerii îi înflăcărează cu discursurile lor. Și cum să nu fii gata să-ți dai viața cînd ofițerii agită în mîini un plan de bătălie fără fisură, elaborat în mod „științific“?

Iată însă că anii trec și „lupta finală“ se tot amînă. Inamicul parcă se retrage deliberat și imaginează tot felul de tertipuri (cum ar fi societatea de consum și industria de divertisment) pentru a evita înfruntarea frontală. Soldații încep să dezerteze (atrași de unele bucurii ale vieții), dar ofițerii nu sînt îngrijorați. Grosul trupelor rămîne sub ascultarea lor, înaintează cu tenacitate... Numai că vine și momentul „catastrofei“ istorice: ofițerii descoperă într-o bună dimineață că au rămas fără armată. Corturile sînt goale, proletariatul a părăsit cîmpul de bătălie întrucît i-a crescut nivelul de viață. Foștii muncitori s-au îmburghezit puțin. Cureaua de transmitere a conștiinței de clasă s-a rupt. Copiii proletarilor au trecut prin școli și au devenit cadre, specialiști, creatori de întreprinderi și nu mai vor să preia de la părinții lor ștafeta revoluționară, misiunea distrugerii capitalismului.

Rămași singuri pe baricade, ofițerii se simt trădați, dar nu renunță la proiectele lor. Dogma e dogmă, ei preferă transformarea brutală și nu reformele. Idealul revoluționar este încă viu în mințile lor, precum și în mîinile cu care controlează numeroase medii de informare și universități. Căpitanii și locotenenții noștri nu se lasă deci demoralizați. Dacă vechiul proletariat nu mai vrea să se dedice cauzei revoluționare, ei bine, el va fi înlocuit!

Imigranții, străinii, copiii fostelor popoare colonizate din Africa și din Orientul Mijlociu.

Or, cine sînt noii proletari dispuși să se înroleze în lupta împotriva capitalismului, a globalizării, a Americii și a „ordinii occidentale“ în general? În marea lor majoritate ei sînt, de fapt, niște năpăstuiți ai soartei care vin din Mali, din Sudan, din Eritreea... Sînt tineri care părăsesc Maghrebul pentru că în țările lor de origine nu au nici un orizont. Sînt oameni care își riscă viața traversînd Mediterana cu ambarcațiuni fragile, după ce au plătit sume mari unor traficanți. Imigranții, străinii, copiii fostelor popoare colonizate din Africa și din Orientul Mijlociu (în majoritatea lor, de cultură și confesiune musulmană), marginalii și minoritarii de tot felul formează „masele“ din rîndurile cărora islamo-stîngiștii își aleg noii recruți.

Iată, pe scurt, povestea „nașterii“ islamo-stîngiștilor în Franța, dar și în alte țări ale Europei occidentale. Ei încearcă să impună o gîndire politică corectă pro-islam. Cu ajutorul unor bastonașe mediatice îi pedepsesc apoi pe toți cei care nu aderă la viziunea lor socială paradiziacă. Dacă nu adopți toleranța maximă față de islam nu ești un adevărat umanist. Îndrăznește cineva să spună că unele tradiții înrădăcinate în lumea musulmană nu sînt compatibile cu criteriile democrației? Ei bine, *îndrăznețului* i se dă cu bățul peste mîini și este taxat de intolerant, de islamofob, de xenofob, de rasist și chiar de fascist.

Nu „substituția de proletariat“ este gravă pentru Europa, ci faptul că, pentru acest fragment al extremei stîngi franceze, islamul reprezintă „partidul săracilor“. Cînd au loc atacuri teroriste în Europa, prima grijă a islamo-stîngiștilor este aceea de a îndemna populația să nu facă „amalgam“ între asasini și Coran. Ba uneori, publicul este îndemnat să reflecteze la „mesajele“ teroriștilor, să accepte justificarea asasinatelor prin faptul că popoarele asasinilor au fost umilite, exploatate, destabilizate de omul alb, de occidentali, de colonialiști, de capitaliști...

Urmăresc de mulți ani intensa luptă de idei care are loc în Franța în jurul islamului. Îmi este greu să rezum această înfruntare fără a pierde enorm din nuanțe. Constat însă că multe tabuuri au fost sparte. Figuri importante ale vieții intelectuale, precum Jacques Juillard, Michel Onfray sau Pascal Bruckner, au reușit, cu tenacitate, să străpungă carcasa gîndirii politice corecte. Procesul moral al acestei extreme stîngi care a pactizat cu islamul radical și cu obscurantismul poate avea loc. Islamo-stîngiștii au trădat nu numai valorile stîngii progresiste tradiționale, ci și unele valori intrinseci ale Republicii franceze precum laicitatea, egalitatea între sexe, dreptul la insolență, precum și dreptul de exercitare fără limite a spiritului critic...

Lenin îi numea „idioți utili“ pe acei intelectuali occidentali care nu înțelegeau nimic din realitățile Rusiei, dar sprijineau revoluția bolșevică. Islamo-stîngiștii sînt desemnați deseori în prezent ca fiind noii „idioți utili ai Europei occidentale“.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

Conectare

Afacerea mea e în continuă transformare

Noile abonamente Business Mobile

pentru companii mari şi mijlocii

Creează oferte unice pentru fiecare dintre angajaţii tăi cu:

- Resurse flexibile de voce şi date mobile, naţionale şi în roaming oriunde în lume
- Un portofoliu variat de smartphones
- Beneficii suplimentare incluse

Reinventează-ţi afacerea.
www.orange.ro/business-mobile

It's all about what matters to you

orange

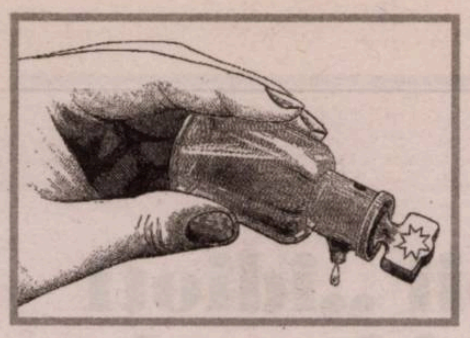

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Minat și minerit

Ostire de acum cîteva zile, reluată de mai multe ziare, televiziuni și site-uri de actualități, a pus în circulația mai largă un anglicism neinspirat și generator de confuzii. Termenul *a mina*, preluat din jargonul IT, apare în multe titluri recente: „Edu.ro *minează* criptomonede" (hotnews.ro); „Site-ul Ministerului Educației *minează* criptomonede" (libertatea.ro); „Site-ul Ministerului Educației a fost atacat de hackeri și *minat* pentru criptomonede" (stiri.tvr.ro). Cuvîntul reprezintă adaptarea directă a formei și a construcției din engleză a verbului *to mine,* creînd o omonimie riscantă cu verbul românesc *a mina,* împrumut de secol al XIX-lea din franceză. Verbul *a mina* este înregistrat în dicționarele noastre cu mai multe subsensuri înrudite, legate toate de ideea de distrugere; în DEX, este definit ca „a așeza, a pune explozibile, mine pe uscat sau în apă; a depune o încărcătură de exploziv într-o clădire, la un pod etc. pentru a le arunca în aer"; „(despre ape) a săpa, a roade un teren"; „(figurat) a slăbi, a distruge treptat; a măcina". Pentru orice vorbitor nefamiliarizat cu subiectul tratat și cu terminologia recentă a tehnologiilor digitale, știrea părea să se refere la distrugerea unei valute. De fapt, intenția era de a desemna procesul de sens opus; verbul englezesc a căpătat, pe lîngă semnificațiile mai vechi („a extrage cărbune sau alte substanțe din subsol"; „a plasa mine într-o zonă terestră sau marină"), o accepție nouă, pe care varianta online a *Cambridge English Dictionary* a înregistrat-o deja: „a folosi un software special pentru a încerca să obții criptomonede (adică monede digitale produse de o rețea privată)". Ca în multe alte cazuri *(fereastră, a naviga* etc.), noul sens este metaforic: descrie producerea de monede virtuale ca pe un fel de exploatare a unei galerii de mină (în mod prototipic, a unei mine de aur!). Metafora preia structura sintactică tranzitivă a verbului englezesc, astfel că obiectul exploatării miniere apare în ipostaza de complement direct al verbului.

Transpunerea ca atare a metaforei în română este imposibilă, în primul rînd pentru că verbul *a mina* nu are și sensul de „a exploata resursele subterane", lăsînd descompletată familia lexicală *mină, minerit, miner, minier* etc. Mai mult, activitatea în cauză nici nu are în română un verb tranzitiv specializat, care să primească drept complement minereul căutat. Sigur, se poate spune că minerii *lucrează* în mina de sare, *exploatează* zăcămintele de cărbune, *sapă* după aur etc. Nu se poate însă spune, în nici un caz, că *minează* sarea, cărbunele sau aurul.

Edrept, există un verb, nu foarte vechi și destul de rar, *a mineri,* care poate desemna activitatea minerului (în *Dicționarul limbii române* este ilustrat de un vers din Dan Deșliu: *„Mineream* pe la Abrud"); este însă un verb intranzitiv, care nu admite construcții de tipul *minerește cărbune*. Pentru a evita neplăcuta ambiguitate a verbului *a mina,* unii vorbitori de azi l-au preferat pe *a mineri,* forțîndu-i construcția gramaticală, dar salvînd măcar sensul: „Cum ajung site-uri precum cel al Ministerului Educației să folosească puterea procesorului vizitatorilor *să minerească criptomonede?"* (startupcafe.ro).

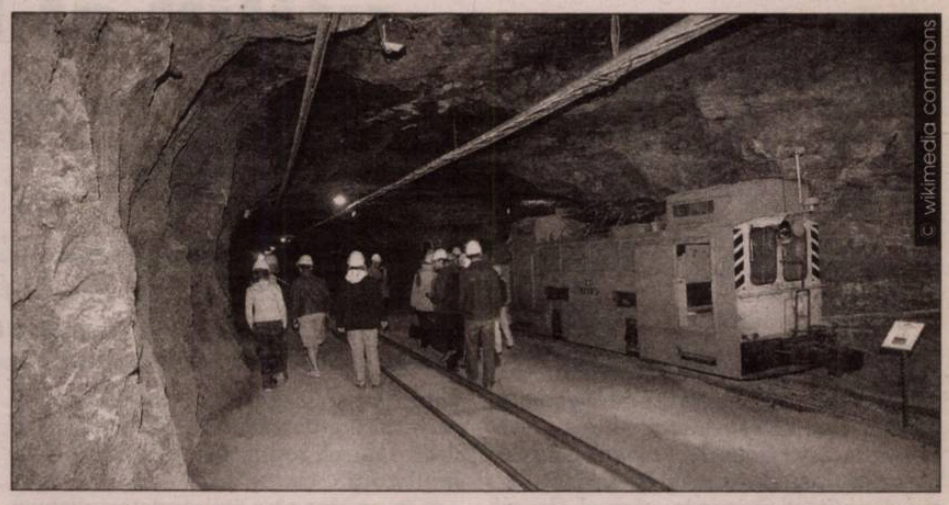

„Cum îți dai seama dacă *minerești* criptomonede" *(ibidem);* „Ce-am învățat ca român cît *am minerit* criptomonede ca Bitcoin" (vice.com) etc.

Soluția mai prudentă și mai corectă ar fi să se evite ambele verbe. Substantivele *minerit* și *miner* suportă ceva mai bine transferul metaforic imitat după engleză. *Mineritul* e activitatea programelor de producere a banilor virtuali – *„Mineritul* de monede digitale poate afecta performanța și durata de viață a bateriei computerului" (startupcafe.ro); *„Mineritul* de criptomonede direct în browser a explodat în ultimele luni ale anului 2017" *(ibidem);* „Am vorbit cu români care fac *(minerit* de) criptomonede" (cert.ro), iar *minerii* sînt sistemele prin care se obțin monedele: „Există pe marile site-uri de vînzări online din țară mulți care vînd *mineri* cu 2000-3000 de euro (...); probabil un aparat cumpărat pe această sumă va găsi 1 bitcoin o dată la 2-3 ani" (adevarul.ro); „Aceste extensii îți arată și dacă site-ul vizitat are *mineri* în cod" (playtech.ro). Marginal, se recurge și la preluarea termenului englezesc *mining* („se mai merită *miningul?",* bitcointalk.org) sau la creația lexicală colocvială *minereală* („plăci apte de *minereală",* forumlab501.ro).

Evident, jurnaliștii care *minează* știri ar putea oricînd recuge la verbe cu sens general *(a obține* sau *a produce)* și la o minimă explicație a proceselor în cauză.

Rodica Zafiu *este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

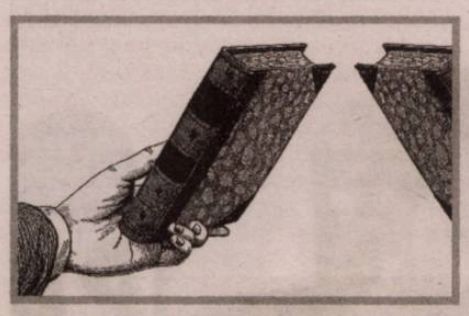

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Dihotomii

Dezghiocarea expresiei personale și formarea discernămîntului.

Cultura română are aplecare pentru matricele dihotomice. Între filologi circulă de multă vreme mitologia celor două figuri tutelare, opozabile, revendicîndu-se de la două paradigme net contrastante: G. Călinescu și Tudor Vianu.

Despre cel dintîi se istorisesc, în varii împrejurări, scene anecdotice, pline de pitoresc: despre amfiteatrul „Odobescu", mereu arhiplin la cursurile lui, cu studenți cățărați pe pervazurile ferestrelor, despre modulațiile inimitabile ale vocii maestrului, despre aluziile înțepătoare la adresa vremelnicii puteri politice, despre curtea seniorală a asistenților plasați în prima bancă, despre întrebările privitoare la sexul îngerilor adresate la examen timoratelor studente ale Literelor bucureștene. Potrivit acelorași surse folclorice, în sala de curs în care oficia Tudor Vianu o mînă de studenți ascultau prelegerile deloc spectaculare ale esteticianului, comparatistului, stilisticianului, într-o atmosferă austeră, dedicată disciplinei spiritului și rigorii cunoașterii.

În matricea noastră culturală, filologul, în special criticul sau istoricul literar, se regăsește în interiorul acestei polarități: fie urmaș al ethos-ului histrionic călinescian, fie descendent al cumpătatei raționalități vianești; mizînd fie pe exercițiul seducției intelectuale, fie pe cel al construcției intelectuale migăloase și ferme.

Constantin Noica avea să teoretizeze la rîndul său o dihotomie similară, între „luciditate" și „somnambulism", ca două variante opozabile ale raportării la actul cultural. Spre deosebire de filologi, care lăsau deschisă alegerea, cu avantaje și dezavantaje, filozoful își mărturisea opțiunea fermă pentru postura „somnambulică", singura aptă, în concepția sa, de a genera *impetus* creator, în comparație cu sterilitatea lucidității critice.

Dihotomizări de acest gen, la fel de partizane, întîlnim, de pildă, și în *Omul recent* al lui Horia-Roman Patapievici – între specialistul prizonier al domeniului său de expertiză și intelectualul autentic, dispus să exploreze teritoriul nemărginit al interogației epistemice –, semn că matricea binară e departe de a-și fi epuizat creditul. Într-un eseu ce deschide volumul *Limba păsărilor,* Andrei Pleșu, mai deloc filolog ca formație, își deapănă pe larg regretul că lingvistica și-ar fi trădat misiunea exploratorie, cantonîndu-se într-un formalism descriptiv și abandonînd proiectele explicative fundamentale, precum acela de a elucida, pe urmele gîndirii cratyliene, originea limbajului verbal. Exemplele privind această optică dihotomizantă pot fi, neîndoielnic, extinse, ea făcînd parte din zestrea mentală a gîndirii din toate timpurile, dar dovedindu-și, cred, o vigoare aparte *hic et nunc,* în lumea autohtonă contemporană, în căutarea ei frenetică de a alege „calea cea dreaptă", de ieșire din amorf și din minorat cultural.

Există un model paidetic dezirabil în formarea umanistă a tinerilor de azi?

Superficialitatea lui *homo zappiens* pare să reclame corectivul formulei vianești. Pare să avem nevoie mai mult ca oricînd de antrenamentul unei gîndiri riguroase și de soliditatea construcției cognitive. Debusolarea axiologică își revendică cu tărie pandantul reflexiei sistematice în sfera valorilor. Totodată, însă, hedonismului postmodern îi este afină arta seducției intelectuale călinesciene. Și, nu în ultimul rînd, nicicînd curajul creativității nu a fost mai insistent clamat în strategiile educaționale.

Avem nevoie, probabil, de a găsi soluții pentru acomodarea celor două mari obiective ale educației umaniste: dezghiocarea creativității și a expresiei personale, pe de o parte, formarea discernămîntului, pe de cealaltă parte.

Studiul literaturii, cel pe care paradigma tare a gîndirii științifice îl împinge către o tot mai excentrică marginalitate, are șansa de a realiza optim o astfel de sinteză. Contactul cu textele literare, strunit cu ingeniozitate, aduce în prim plan personalitatea receptorului, cu idiosincraziile ei, cu apetențele și cu credințele ei. Totodată, natura fundamental dialogică a orei de literatură creează premisele raționalizării propriului eu.

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Românii din Madrid (I)

– categoria „Să moară familia mea!“ –

Primul contact cu Madridul, pe la 11 seara, coborîtă direct din avion pe bulevardul Gran Via, a fost năucitor. De peste tot se auzea un vuiet – mașini în trafic, șantier, zumzet de voci, strigăte, rîsete, oameni de toate vîrstele ieșiseră pe stradă mai ceva ca pe faleza de la Mamaia, mici grupuri se revărsau pe trotuare din baruri, altele traversau strada, salutîndu-se cu prieteni de pe cealaltă parte. În Bucureștiul nostru, după ora 11 e liniște, o liniște provincială, mi-am zis, poate doar Centrul Vechi să fie oarecum mai animat. Ca să mă agăț de ceva familiar, mi s-a părut că Grand Via chiar seamănă cu Calea Victoriei, la scară gigantică. Clădiri asemănătoare, însă de trei ori mai înalte, uite și Palatul Telefoanelor, magazine de fițe, partea carosabilă e la fel de lată, cu pista de biciclete cam anapoda, exact pe mijloc. După o sută de metri, mi-a răsunat tot familiar în urechi „Să moară familia mea!“. Vocea venea din mulțime, mi-am întors capul, nu mi-am dat seama cui îi aparține. O voce anonimă din Madrid. După încă o sută de metri, un tip urla la un telefon mobil: „N-auzi, fă, că sînt aici, pe centru, la Callao? Un' să fiu în altă parte? Iar mă fuți la cap? Sînt aici, la Callao, nu mai suna!“. Tipul s-a pierdut la rîndul său în mulțime. După încă vreo două „Băga-mi-aș pula!“, această înjurătură tipic românească pe care o auzi atît de des pe stradă încît se dezbracă de orice fel de obscenitate și de orice fel de sens, transformîndu-se într-o banalitate, nu mai aveam nici un dubiu – eram acasă. Acasă, într-un oraș minunat care mi s-a părut, în același timp, exotic și de foarte departe.

De obicei, cînd plec din țară, îmi doresc să mă rup cît pot de vulgaritatea României și a limbii române, de „românisme“, mai ales de cele întîmplătoare, de pe stradă, așa că mă feresc de români. O fac pentru că vreau să mă simt „în Occident“, să-mi alung pentru cîteva zile depresiile, dar și pentru că mi-e rușine. Totuși, această parte a României de care, de fapt, vreau să fug mă ajunge din urmă, se întinde asupra mea ca o umbră. Mi-e rușine că tocmai ea este atît de prezentă și iese în evidență în țările mai norocoase și mai civilizate.

Însă la Madrid n-am avut unde să fug și să mă ascund. Aproape la fiecare bar, cafenea, fast-food la care m-am oprit era cîte un angajat român. La o teresă din parcul Retiro, cer în engleză un pahar de vin și o apă „cu bule“. Un tînăr mă întreabă tot în engleză de unde sînt. Răspund, fără entuziasm: din România. „Eram sigur!“, zice el în română. „Doar românii și italienii au accentul ăsta în engleză. Mai era o variantă să fii italiancă!“ Îmi face complice cu ochiul și îmi umple paharul pînă la refuz. La fast-food-ul meu preferat, cel cu 100 de sandvișuri, un alt băiat îmi cere numele ca să mi-l treacă pe bon, așa se procedează aici. I-l spun, îmi zîmbește: „Din România, nu-i așa?“. Toți acești compatrioți nu sînt cei pe care i-am întîlnit pe stradă, în prima seară, fac parte dintr-o altă categorie – sînt oameni care n-au plecat din România de prea mult bine, iar aici muncesc, își văd de treaba lor. Nu sînt oameni cu prea multă școală sau cultură, dar, din cîte am înțeles, sînt apreciați ca angajați și de multe ori preferați „fraților“ hispanici din America de Sud. Însă aflu de la cineva care locuiește de multă vreme la Madrid (și face parte dintr-o a treia categorie, cu totul aparte: intelectualii din Madrid care, deși par perfect adaptați, trăiesc pe jumătate tot în cultura română, oameni pe care n-o să-i observi pe stradă pentru că sînt de-o discreție absolută, reprezintă acea Românie a eleganței și a bunului-simț de care n-aș fugi niciodată) că tot există ceva disfuncțional în legătură cu ei – cînd au de-a face cu spaniolii și autoritățile lor, se comportă precum ei, se adaptează imediat și capătă simț civic, însă cînd au treabă cu românii, cu instituțiile lor și revin în matca limbii române, își reamintesc tot ce au „învățat“ în România, de la „merge și așa“ la comportamentul șmecher, indolență și nepăsare. Pe înserat, la standul României de la Tîrgul de Carte, apare un nene trecut de 50 de ani, cu o paporniță. A auzit el că „se dă“ ceva legat de România acolo (România a fost țară invitată la Tîrgul de la Retiro) și e curios. Îi explic că e vorba numai de cărți. Și de scriitori. Pare un pic dezamăgit, nu cunoaște pe nici unul dintre scriitorii contemporani invitați pe care îi enumăr. Nici de Mircea Cărtărescu n-a auzit. Totuși, l-a chemat pe el ceva la Tîrgul de Carte, vreo nostalgie. A văzut expoziția de fotografie de la intrare și are o nemulțumire: „Nu înțeleg de ce au pus numai poze din Transilvania și cu mînăstirile din Nordul Moldovei… Păi ce, la noi, la Tîrgoviște, nu sînt peisaje frumoase de pozat?“. Iată cum spiritul regional îl bate pe cel național, la peste 3000 de kilometri de casă. Domnul din Tîrgoviște este de peste zece ani la Madrid, muncește în construcții, dar vrea să se întoarcă în România, cu „pensie spaniolească“. Băiatul, în schimb, va rămîne aici pe vecie. „Și-a făcut credit pentru casă, nu mai poate să se întoarcă, o să plătească la el treij' de ani… E spaniol de-acum!“, mai adăugă el cu mîndrie și, în același timp, cu un strop de amărăciune. Mă tot gîndesc la oamenii ăștia simpli și, în fond, la curajul lor, ca la 40 de ani, de pildă, să se urce în avion și să plece, să se arunce într-o cultură cu totul necunoscută, să o ia de la capăt. Însă nu-mi dau seama cît de mult realizează ei treaba cu cultura, cît de altfel e Spania și ce are ea de oferit (apropo de cultură: în muzee nu auzi nici un „băga-mi-aș“ și nici limba română, auzi în proporție de 90% franceză și engleză). Tot ce contează este un mic cîștig și un strop de mai bine. Atelierul cu copiii românilor din Madrid – unii născuți aici, deci la a doua generație – a fost mai mult o lecție de limba română creativă. Au încercat să-și amintească cuvinte, le-au ales pe cele care au pentru ei o semnificație concretă legată de România, cum ar fi *mămăligă, mici, sarmale,* dar și cuvinte mai abstracte sau care „sună frumos“, precum *inimă* sau *dragoste.* Deși sînt deja pe jumătate spanioli, mamele lor încă fac acasă mămăligă, iar mămăliga va exista încă multe generații de acum încolo. Mulți au bunici la țară, în România. I-am întrebat unde le place mai mult, în România sau în Spania? În România, au răspuns cam toți. De ce? „Pentru că e așa, mai sălbatic… mai multă libertate, cel puțin așa e la mamaia mea, la țară. Noi aici stăm la bloc!“, mi-a răspuns o fetiță de 12 ani. Și cînd mamaia nu va mai fi? Îmi dau seama că, pentru ei, România devine acea țară exotică de aproape și, totuși, de foarte departe. Iar mentalitatea de copil rămîne aceeași – și copiilor cu părinți strămutați în București, în anii '80, li se părea mai frumos la țară, la bunici. Pe atunci, nu se pleca în Spania, se migra forțat spre marile orașe. Dar există oare o singură țară? Sau țara înseamnă de fapt doar mamaia și curtea ei, ulița prăfoasă a satului și vacanța sau mămăliga? Poate că țara înseamnă doar Tîrgoviște și „peisajele ei frumoase, bune de pozat“?

Ușor confuză, mă întorc pe străzi, ca să mă minunez de civilizația occidentală și ca să tresar în fiecare piață turistică unde mai recunosc cîte un compatriot – cu un acordeon sprijinit de burta rotundă ce indică un grad de bunăstare, cel mai bine știe să cînte „Valurile Dunării“. Ce dacă-i Madrid, nu Viena, nu-i tot aia?

Să fiu atentă pe Grand Via, că se cam fură! Ce-i drept, de două ori m-am pomenit cu rucsacul deschis. „Sînt prea permisivi spaniolii cu ei“, îmi spune un domn din categoria românilor muncitori și de treabă. „Dacă-i prind că fură sub o sută de euro sau o pereche de pantofi nu le fac nimic, le dau drumul înapoi pe stradă. Păi, se poate așa ceva? Francezii i-au trimis în șuturi acasă… și bine le-au făcut!“. În Piața San Miguel, angajatul român pare supărat cînd vede un grup mare de nemți înfometați care dau năvală printre standuri: „S-a spart conducta, să-mi bag…!“. Da, e mult de muncă astăzi, la Madrid, iar eu parcă nu m-aș mai întoarce acasă.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Proful meu preferat de căutări

M-am apucat de doctorat în umor într-o vreme în care lumea zicea: Bă, și tu? M-am săturat de ăștia ca tine. Mi-am terminat cercetarea pe cînd doctoratul era hărțuit, pe bună dreptate, prin mlaștini, tîrît în anchete.

Cel mai greu a fost ce-i mai plăcut: căutarea. În 2011 nu aveam partizani și nimic altceva decît interviuri cu prietenii de la *Cațavencu.* Și speranța că profesorul de antropologie Vintilă Mihăilescu nu mă rătăcește.

Vă dați seama lucruri: peste douăzeci de ani am transcris interviuri și am făcut reportaje. Limbă academică n-aveam. Mi-a spus profu': scrie ca să-ți explici ție. Vă dați seama, ceva-ceva citisem, aveam un nivel teoretic de tip De Botton, dar cu Platon și Aristotel nu mă luasem cu adevărat la trîntă. Și Vintilă mi-a spus: ca să poți să explici, înțelege ce citești. De unde s-o iau? Stăteam zeci de ore în bibliotecă rătăcit printre cărți, dicționare, începînd și iar începînd șantiere pe care nici azi nu le-am dus la capăt. Și cît de des, îl sunam pe Vintilă Mihăilescu. Este bine? Tăcea jenat. Mă rătăceam rău.

Zanatică rătăcire a fost prin teoriile umorului românesc. Era vremea *Antropologiei* lui Vintilă Mihăilescu. Pe dată mi-am dat seama că nu pot veni cu gogorițele românești despre umor la profu' meu de căutare. Ce-i cu tine? mă tot întreba. Îi trimiteam e-mail-uri cu tot soiul de întrebări. Îmi răspundea / le ignora. Bahtin cu *Rabelais*-ul lui. *Rîsul* lui Bergson. Popa și-a lui *Comicologie.* Ioana Pârvulescu și Caragiale al ei. Florin Manolescu și pariul cu comediile cîștigat de Caragiale. Rodica Zafiu și-ale ei studii. Zăceam de-a dreptul cu cărțile-n mînă și voluptățile astea nu le împărtășeam cu nimeni. Vintilă iar mă citea. Ce faci? Bun, și? Păi, nu-i de-ajuns? Rîdea de mine. Știam cercetare sociologică. Știam metode, învățasem tactici. Asta te-am pus eu să faci? Nu. Atunci? E momentul să te dezmeticești. Ai trecut prin…? Dar prin…? Știi? Dar…? Da, da, da. Bun. Acum e momentul: gîndește-te ce aduci tu nou. Ce cauți, de fapt?

Radu NAUM-

un sport la **Răsărit**

Ce are ea *și n-au* ele? Ea *fiind Simona Halep, care merge mereu ceva mai departe în turneele importante,* ele *fiind celelalte jucătoare din România care niciodată nu ajung acolo.*

Dimpotrivă. Cred că trebuie să ardem lumînarea de la celălalt capăt. De ce atîtea jucătoare de tenis care reprezintă România ajung să joace atît de constant turnee mari pînă în faze importante? Nu e ca și cum le-ar fi născut pe toate aceeași mamă sau ar fi crescut una lîngă cealaltă în același incubator sportiv. Nici vorbă. Fiecare și-a făcut viața așa cum a putut, în afara ochiului și banului public. E ca și cum am descoperi că mai mulți cetățeni apăruți pe lume între aceste granițe joacă în *blockbuster*-uri la Hollywood. Nu te întrebi de ce numai unul ajunge să fie pe afișul producției și să prindă mai mereu rolurile principale. Nu. Te întrebi cum Dumnezeu „avem“ atît de mulți compatrioți în asemenea pelicule. De unde pînă unde? Ca și în tenis, nu poate fi întîmplător. Și nici nu e. Toți acești oameni se trag unii pe ceilalți. Se alimentează reciproc chiar și de la distanță, chiar și în regim de adversitate. Există o emulație pe care nu o trîmbițează, dar care funcționează zi de zi. E, dacă vreți, secretul oricărei societăți deștepte, să pună oamenii în concurență și în construcție reciprocă, pentru că atunci nu trebuie să mai facă mare lucru, treaba merge de la sine, sînt motoare care se autocombustionează. Nu vă speriați, nu e cazul societății noastre. Aceste fete n-au luat aer de aici, sînt cetățeni ai lumii, au excavat tone de zgură, de iarbă și de ciment ca să ajungă unde sînt. Au visat și au avut părinți care au visat. Și care au avut bani să-și plătească visurile. Părinți care le-au împins chiar și împotriva voinței lor. Și cumva au creat un front de valoare care acum inundă tenisul și naște mereu surprize, chiar și tomnatice, cum e Mihaela Buzărnescu, despre care se scria într-un editorial în *L'Équipe:* „Veniți să o vedeți!“. Despre Halep încă nu se scrisese așa. Halep e portavionul acestei flote. E de o constanță la nivel macro care înspăimîntă. Este antistarul perfect, enervant pentru mulți. De la ea încolo vor trebui să se nască artistele. În această lume nouă, Halep și celelalte sînt pereții unei case încă fără acoperiș care ne lasă să stăm cu ochii în stele.

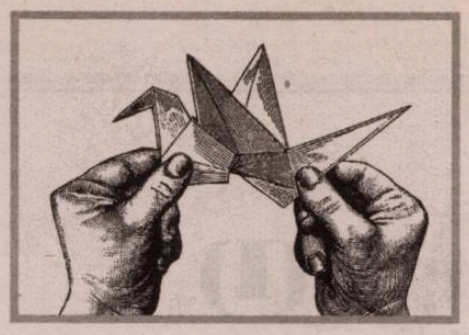

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cîlți

Uneori mai trebuie să faci reparații, prin România mai des decît în alte țări europene, că lucrurile se strică parcă mai repede și mai tare. Pe țeava nouă nu mai venea apă. Undeva era ceva stricat sau înfundat. „Mai degrabă înfundat – zicea inginerul –, că așa se întîmplă de obicei pe la noi, treaba se înfundă din cînd în cînd de nu-i mai dai de capăt. La fel ca străzile care nu duc nicăieri – mai zicea. E plină țara de fundături, domnule! O iei printre blocuri și te trezești într-o parcare cu multe mașini, dar care n-are nici o altă ieșire. N-ați observat? Și apoi, trebuie să faci cale întoarsă. Păi, în Grecia sînt labirinturi de străzi, străzișoare și străduțe, dar întotdeauna ieși la un liman, nimic nu se blochează pînă la capăt."

„La noi se înfundă și străzile, și țevile, și politica", l-a aprobat și instalatorul-șef în timp ce cumpănea în mînă un mops roșu. „Nu e de aici, pompa e bună", a conchis el după cîteva manevre de închis-deschis. „Mă tem că trebuie să săpăm acolo, în vale, unde sînt *robineții,* să vedem dacă nu au intrat cîlți sau știu eu ce alte mizerii pe conductă. Ar trebui să vină la vale. Sapă, sapă, pînă dai de apă, nu-i așa, nea Georgică? La vecinii dumneavoastră am găsit cîlți. Cineva o face intenționat. Înfundă țevile cu cîlți."

Toți cei patru bărbați porniră de-a lungul fostului șanț pe care instalatorul încă îl mai deslușea, deși între timp crescuse iarba peste el. La un moment dat i-a oprit brusc pe toți: „Aici era gaura, aici trebuie să fie butoiul pe care l-a pus moș Gheorghe, săracu', pentru protecție, aici sînt *robineții*. Săpați aici!"

Inginerul și ceilalți doi puseră mîinile pe cazmale și începură să sape. Deodată se opriră cu ochii la instalator: „Păi, ce faci, nea Georgică, cu tîrnăcopul ăla cu juma' de coadă?", întrebă Dorel rîzînd.

„Ehee! Ce știi tu, bă? Cu ăsta am construit eu socialismul. Prin muncă d-asta l-am construit, cu tîrnăcoape, topoare și lopeți fără coadă. Cozile stăteau deoparte și ne băgau strîmbe."

„Uscat pămîntul – zise Dorel –, e secetă mare. Uite că și mai la adîncime tot uscat e. N-am mai văzut așa ceva de cînd sînt. Secetă mare. Încălzirea globală, frate!"

„Păi, cînd plouă, plouă, cînd nu plouă, nu-i nici roună! Atenție, să nu dați peste țevi, că le spargeți. Uite capacul de la butoi. Desfaceți! Așaaa! Acuma trebuie să vedem dacă robinetul închide, ca să putem lucra."

„Cine a mai văzut robinet de avarie care să țină, sau racord flexibil care să nu crape în doi ani? – zise inginerul. Poate pe vremea cînd erau *robinete*. De cînd s-au transformat în *robineți*, nu mai ține nici unul."

„Păi, cine a mai văzut copil cuminte și babă frumoasă... brînză friptă la grătar, domnișoară pe măgar?" – îl completă instalatorul, trecînd cu nonșalanță peste comentariile lexicale.

Într-adevăr, robinetele nu țineau nici unul, apa venea în valuri și la un moment dat, vorba inginerului, „s-a oprit seceta" și a pornit a curge apă și de sus. N-au mai putut lucra.

„Vine Sfîntu' Ilie – zicea instalatorul adăpostit de ploaie sub o șură. Tună și fulgeră și trebuie să facem cinste cu mere, că așa se face."

După ce a trecut furtuna, s-au întors acasă, s-au spălat de noroi cu apă din sticlă și unii dintre ei s-au îmbrăcat frumos, să meargă la concert. Nu orice concert, ci muzică de cameră, pian, vioară, flaut și chiar o soprană. Celebrul festival „Arcuș", de la Sfîntu Gheorghe, a 28-a ediție. Fracuri, papioane, pantofi de lac, oameni rafinați. O lume total diferită de cea a noroiului săpat în căutarea robinetelor, noroi care se mai vedea și acum pe sub unghii. Bine că, în ciuda necazului cu țevile, reușiseră să ajungă la timp.

Ascultînd puternica voce a sopranei, inginerul s-a gîndit înfiorat cum o fi cînd așa o femeie ridică tonul la tine, cînd te certi cu ea adică, prin bucătărie. N-ai nici o șansă. Vocea ta nu va exista. Dar gîndul îi merse și mai departe și se întrebă dacă unei soprane i se pot înfunda vreodată țevile. Adică să nu-i mai curgă apa. De ce nu? Ba, cu siguranță, se întîmplă. Și chiar înainte de concert. Geniile noastre se lovesc adeseori de *meandrele concretului*. Tot așa, unui pictor cu cotă mare i se poate înfunda sifonul de la chiuvetă în timp ce-și spală pensulele, unui celebru scriitor i se poate înfunda pixul tocmai în timp ce scrie capodopera vieții sale, un mare savant aflat în drum spre o importantă conferință se poate bloca pur și simplu definitiv în trafic, iar unui actor care vrea să iasă din casă spre a susține rolul din spectacolul pe care-l ține cu religiozitate de peste zece ani i se poate bloca butucul de la yală. Totul se poate înfunda, chiar și flautul fermecat al lui Mozart, gîndi inginerul în timpul concertului. Cu cîlți.

ready made

„Mai întâiu sedimentele ni arata, că elementele neptunice totu mai multu si-au perdutu din violent'ia sa, pentru că dupa reversările conglomeratelor celor petróse si nesipóse ale stratelor Dyas, urméza o linisce adânca a apelor, în cari se asiédia mai întâiu etagiele cele immense de varuri, mai cu sama *Jura,* apoi stratele cele fine de *Creta* cu multimea animalelor crustate, ce le admira ochiulu microscopicu."

J. Cav. de Puscariu, *Consideratiuni asupra timpului si spaciului,* 1878

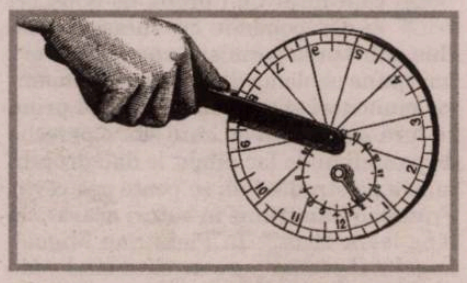

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Spiritul literei

Fiecare cercetător are o idee trăsnită preferată (ca să nu se înțeleagă că ar fi singura). O idee pe care n-o poate demonstra științific, dar în care simte că e ceva. Dacă aveți un pic de răbdare, aș vrea să vă spun ITP a mea. Pe scurt, mă gîndesc că introducerea alfabetului în Grecia, în epoca geometrică, a avut o contribuție directă la apariția artei figurative.

Vreo patru secole, lumea greacă trecuse prin așa-zisa epocă întunecată, în care arta și scrierea civilizației miceniene au dispărut ca apa în nisip. Că liniarul B fusese un silabar, iar nu o scriere alfabetică, nu contează aici, și nici faptul că nu a fost folosit pentru literatură. Cert e că, în locul miilor de tăblițe în liniar B găsite de arheologi, urmează acum un mare gol. Se medita probabil mult, dar de scris, deloc. La fel, în locul taurilor și zeițelor din frescele miceniene, urmează 400 de ani de zigzaguri și alte exerciții geometrice pe vase, ca făcute în timp ce vorbești la telefon. Nu știu dacă sînt în total zece vase din toată perioada asta pe care să apară un animal. Iar prima figură omenească apare după mai mult de trei sute de ani de la căderea micenienilor la sfîrșitul epocii bronzului.

Cam ăsta e deci bilanțul la data cînd se introduce alfabetul. Cea mai veche inscripție e de pe la 775 î.Hr. Mai trec vreo 15 ani în care ceva începe să pîlpîie: încă vreo cinci-șase figuri umane sînt produse de artiști din lumea greacă (trei în Atica). Iar apoi, deodată, apare în Atena un tip care face niște amfore și kratere de un metru și jumătate înălțime, folosite pe post de piatră de mormînt în cimitir și decorate cu sute de figuri – unul din cele mai interesante experimente artistice din toată istoria Greciei. Poți recunoaște mîna așa-numitului Maestru de la Dipylon de la un vas la altul – practic, se poate folosi analiza morelliană pentru autentificare, ca pentru un maestru renascentist (ceea ce, în sens larg, și este). Scenele cele mai caracteristice de pe vasele lui sînt cele de vizitare a mortului, aflat sub un fel de baldachin și înconjurat de rude care jelesc.

Dar poate că, de fapt, arta figurativă nu e o consecință a unui declic cognitiv produs de introducerea alfabetului, ci noua scriere și noua artă sînt ambele importate din Orientul mult mai avansat în ambele privințe? Parcă nu. Săpăturile arheologice de la Lefkandi, de exemplu, arată că, timp de un secol și jumătate, grecii de acolo au pus în morminte atît producțiile lor pur geometrice, cît și vase orientale importate, cu splendide frize cu oameni și animale, pe care deci le cunoșteau bine. Sau poate de alfabet a fost nevoie pentru trecerea pe curat a epopeilor orale, reflectate apoi în artă? Nu, nici conținutul inscripțiilor nu sugerează asta, și nici în artă nu se regăsesc motive homerice decît mai bine de o sută de ani mai tîrziu.

Pe vasele lui, ai zice că omul încearcă să scrie cu siluete. Șirurile de bocitoare din jurul catafalcului arată ca o succesiune de litere. Pictorul nu e interesat de naturalism, ci de interacțiunea simbolică a acestor litere umane multiplicate, în grupuri orientate în aceeași direcție, ca într-o obișnuință de lectură. Cele mai interesante sînt brațele acestor figuri. Într-un corp prezentat oricum foarte conceptual (tors triunghiular, fața ca o mig-

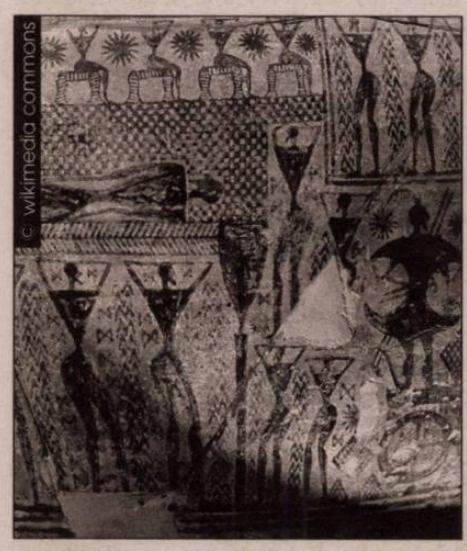

© wikimedia commons

dală cu un punct în centru etc.), ele sînt cele mai schematic desenate, ca la Olive a lui Popeye. Ele sînt și singurele care își schimbă poziția, care fac ceva, de obicei fiind folosite de bocitoare (care de multe ori sînt, de fapt, bărbați) ca să-și smulgă părul din cap.

Acești adulți care buchiseau acum 2700 de ani se confruntau cu alfabete încă nestandardizate, dar toate compuse mai ales din linii drepte (curbele sînt greu de zgîriat pe cioburi). În Creta, cobori puțin bețișorul orizontal dintr-un *alpha* și obții un *delta;* dacă îl scoți cu totul, ai un *gamma*. În Atena, scoți o liniuță dintr-un *mu* și devine un *nu*, rotești o alta și ai un *rho*. Gimnastica bețișorului are consecințe semantice. Să mai zic că atunci cînd acest Adam al pictorilor atenieni desenează războinici, el îi dotează cu un fel de scut bizar (dreapta jos în *foto),* care i-a intrigat mult pe istorici și pe arheologi. Or, în unele alfabete timpurii, pe care le cunoaștem binișor, apar semne similare (de pildă, pentru unele *eta).* E posibil ca scutul să fie, la origine, o literă.

Fascinația pentru scris e ilustrată și mai tîrziu pe vasele grecești de fenomenul aparent bizar al inscripțiilor fără sens (se cunosc cel puțin două mii). Acum cîțiva ani, printre ele au fost identificate unele cuvinte în georgiană, abhază, cercheză etc. auzite de greci de la cei ce ei numeau, general, sciți. Dar, cu siguranță, asta nu le explică pe toate. Rolul inscripțiilor nu poate fi nici de a decora, pentru că majoritatea nu sînt deloc caligrafice (deși e adevărat că direcția inscripțiilor poate crea linii de forță vizuale). De transmiterea unui mesaj e clar că nu-i vorba, și de altfel, pînă și inscripțiile care au sens nu sînt acolo pentru asta – majoritatea sînt perfect stereotipe, sau nume proprii, sau pur și simplu comentează, alături de un ulcior, „ulcior", de o fîntînă, „fîntînă" etc., ca într-un pasaj din *Veacul de singurătate*. Impresia mea e că Maestrul de la Dipylon, primul artist grec identificabil, deprinsese alfabetul și că în pictura lui se reflectă plăcerea de a scrie, care este, în ultimă analiză, plăcerea gîndirii abstracte. Scrisul de mînă despre care, din păcate, scriu chiar acum la laptop.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Un nou mod de a ne lupta unii cu alții

Cu mulți ani în urmă, Toader Paleologu și-a strîns textele publicistice într-o carte pe care a intitulat-o *Era supărăcioșilor*. Pe atunci, m-a înduioșat acest titlu. Îmi părea o dovadă că în sufletul amicului meu, renumit pentru cît e de simpatic, s-a păstrat un colț copilăresc. Supărăcioșii... Astăzi, revăd acest titlu cu alți ochi. Îmi pare de o intensă și sumbră actualitate. Hotărît lucru, lumea de astăzi aparține vexaților! Contemporanii mei se supără imediat și foarte tare, făcînd din absolut orice o chestie de principiu, inacceptabilă, de la care depinde, mă-nțelegi, existența lor și a civilizației!

Orice cuvînt rostit în public atinge pe cineva, care sare imediat și denunță o gravă ofensă, ba chiar o inacceptabilă discriminare. Consecința ofensei, firește, nu poate fi decît demisia ofensatorului (dacă are vreo funcție), aruncarea sa la marginea lumii, acoperirea sa cu un strat gros de rușine, pînă la eventuala executare a unei pedepse penale. Președintele Iohannis a spus că dl Dragnea face înțelegeri netransparente cu „statul evreu" sau cu „evreii" – imediat a fost denunțat ca antisemit. Purtătorul de cuvînt al BOR a vorbit despre realitatea probată statistic a mamelor de vîrste fragede într-o „anumită etnie", imediat au sărit alții că discriminează acea „anumită etnie". Tot el a citat o vorbă a lui Victor Hugo – ateii s-au simțit reprimați și cer dreptate. Ah, Hugo le-a scăpat, deși ar trebui găsită pe undeva vreo statuie a lui ce trebuie dărîmată pentru că simpla ei prezență erectă, mă-nțelegi, ofensează pe unul sau pe zece. Mai de mult, premierul Dăncilă (incontestabila regină a gafelor de tot felul!) a spus despre oponenții politici care denunță politicile pesediste în Parlamentul European că sînt „ca niște autiști" pentru că nu văd și nu aud mărețele realizări ale programului lor de guvernare. Prompt, unele asociații care se ocupă de cei care suferă de autism s-au revoltat: ofensă gravă! Evident, prim-ministrul a spus o prostie. Dar prostia e de natură politică, nu de natură a jigni, cumva, pe cei bolnavi. În plus, de ce ar fi autiștii jigniți pentru că dna Dăncilă îi numește așa pe unii precum Monica Macovei și Cristian Preda?

Din aceste exemple, se poate lesne sesiza că vexații vin din toate orizonturile. Ei au, totuși, ceva în comun: o luptă politică și ideologică de dus cu instituțiile pe care cei trei le reprezintă. Și, după cum se știe, la război e ca la război, tragi din toate pozițiile, cu toate gloanțele, doar-doar o nimeri vreunul pe cineva. Dar, dincolo de aceste vizibile iritări autoimpuse strategic, am observat că, în general, cuvinte absolut neutre cad anapoda pe sensibilitățile tot mai multor oameni și corelez această exacerbare a sensibilității unora cu legiferarea și instituționalizarea principiilor corectitudinii politice. Dacă tot s-a dat ucaz că oricine se simte ofensat poate lua un ban sau măcar obține o satisfacție din asta, de ce nu m-aș ofensa mai des? Ai făcut procedura și instituția, e firesc ca tot mai mulți oameni să o exerseze. Trebuia ca procedura și instituția să nu fie făcute? Nici asta nu zic. Vorbele au consecințe grele și răul este mai întîi în vorbe și abia apoi în fapte. Dacă putem opri vorbele care generează răul social, zic să o facem. Însă, trebuia să ne așteptăm că o instituție publică (cum ar fi, de pildă, CNCD) se va comporta așa cum Max Weber a observat că se comportă orice birocrație oriunde și oricînd: tinde natural să acumuleze tot mai multă putere și să se umfle, să-și crească importanța și utilitatea. Să ții o instituție în limitele ei firești este ca și cum ai încerca să ții un gras cu apetit insațiabil, la regim de pustnic – e foarte greu! Și instituțiile care veghează să nu discriminăm nu fac excepție. Mai adaug, de asemenea, că instituția numită CNCD, în particular, nu poate fi fundamental altfel decît orice altă administrație de la noi: dezechilibrată în decizii, vag competentă, degrabă ascultătoare la partide.

Dar, să trecem și de aspectele concrete și vă propun să privim în oarecare perspectivă. Ceea ce e ciudat în acest context de hipersensibilități rănite este că, în același timp, limbajul cu adevărat dur nu mai stîrnește pe nimeni. Apelative precum „nebun", „prost", „imbecil", „hoț" și „idiot" nu par a răni urechile nimănui, deși se folosesc pe larg, devenind chiar de rigoare la unele posturi de televiziune de mare audiență. Să nu uităm în ce lume trăim: apelativele de politețe dispar, sub elanul progresist, politețea, în general, nu mai este un scop al educației, stilul bătăii pe umăr de la prima vedere s-a impus categoric, vorbitul cu „tu", fără să știi cine e interlocutorul, a devenit firesc, cuvintele cu „p" nu mai scandalizează decît pe inadaptați (strecurați urechea într-un grup de adolescente din orice parc bucureștean și veți înțelege ce spun), calomniile abundă în presă, baia generalizată în lături este de rigoare. Ei bine, în această lume, sensibilitățile sînt aproape nevrotice și toată lumea se jignește la simpla adiere a vîntului. Cred că are sens să ne întrebăm de unde atîta sensibilitate într-o lume care acceptă un standard tot mai ridicat de brutalitate? Ce-i cu noi?

E înțelept, bineînțeles, să judecăm fiecare caz în parte, ferindu-ne de generalizări. Plec de la părerea că oricine aduce la cunoștința lumii că e rănit, chiar are o rană. Dar sînt și multe situații în care îmi dau seama că mă înșel. Este, din păcate, foarte „în spiritul timpului" să te pretinzi lezat fără să fii. Mai exact, să te pretinzi lezat în scopul de a lovi un neprieten.

Înainte să avem legi, instituții și „cremenal", un nepoliticos era denunțat ca atare și un fel de bun simț colectiv îl sancționa. Ceea ce ținea de bunele moravuri rămînea a se rezolva în spațiul moravurilor, cu mijloacele sociale specifice. Dacă acum trei decenii treceai cu vederea o măgărie (asta era, cu adevărat, o atitudine de domn în raport cu un nesimțit!), acum datoria ta de vexat este să formulezi imediat o plîngere, iar mitocanul musai să fie crucificat cu forța statului, care e obligat să sară în apărarea ta. Nu-i așa că e mai tentant să te simți vexat?

Oricum, posibilitatea să „calci pe bec" vorbind normal și comportîndu-te în limite omenești (ceea ce presupune și că te mai enervezi, că mai exagerezi, că te mai răstești) e mult mai mare – din ce în ce mai mare! Poate că ne e tot mai greu să coabităm. Poate că ne-am deprins să vedem imediat în celălalt inamicul. Sau poate că am găsit un nou mod de a ne lupta unii cu alții...

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

O americancă la Veneția

După 70 de ani.

La Bienala de la Veneția de anul acesta (26 mai-25 noiembrie) este prezentată expoziția „1948: Bienala lui Peggy Guggenheim", care reprezintă un omagiu la adresa expoziției istorice pe care cunoscuta colecționară de artă Marguerite (Peggy) Guggenheim a curatoriat-o la Bienală în anul 1948.

În 1920, Peggy Guggenheim s-a mutat din New York în Paris, în cartierul Montparnasse. Tatăl său, Benjamin Guggenheim, murise la bordul Titanicului cînd ea avea 15 ani și îi lăsase o avere considerabilă (care totuși pălea în fața celei a unchiului său, Solomon Guggenheim, fondatorul muzeului cu același nume). Viața boemă trăită de Peggy în centrul mișcărilor artistice care se manifestau în cafenelele și pe străzile Montparnasse-ului și prieteniile cu unii artiști, de exemplu cu Marcel Duchamp, i-au marcat definitiv interesul și i-au sporit iremediabil pasiunea pentru arta contemporană. Colecțiile ei deveneau din ce în ce mai cuprinzătoare (Picasso, Salvador Dalí, Max Ernst, Joan Miró, René Magritte, Paul Klee, Marc Chagall), în proporție directă cu sprijinul ei pentru artiștii avangardiști (este cunoscută ca fiind protectoarea pictorului american Jackson Pollock).

Din Paris, ne îndreptăm spre Veneția (urmînd-o pe Peggy Guggenheim, care s-a mutat acolo după finalul celui deal Doilea Război Mondial). În 1948, Bienala de la Veneția a revenit pe scena artei mondiale și i-a făcut un loc aparte și doamnei Guggenheim: în pavilionul grecesc. Ruinată de războiul civil, Grecia nu mai putea participa la Bienală din motive lesne de înțeles, iar pentru a umple cumva locul rămas gol, directorul expoziției a invitat-o pe americancă să își expună colecția privată.

Cu atîta suprarealism, dadaism, cubism și expresionism care adiau din cele 136 de lucrări expuse, prin livada de măslini care semnala pavilionul grecesc, expoziția Peggy Guggenheim a devenit unul dintre cele mai populare, dar și unul dintre cele mai comentate puncte de atracție ale Bienalei. Și de bine, și de rău, c-așa-i în artă.

Oricum, doamna Guggenheim s-a declarat încântată: „Ceea ce m-a încîntat cel mai mult a fost să văd numele Guggenheim pe hărțile din grădinile expoziției alături de Marea Britanie, Franța, Olanda, Austria, Elveția, Polonia... M-am simțit ca și cînd aș fi fost o nouă țară europeană."

Ce perspectivă... artistică, nu?

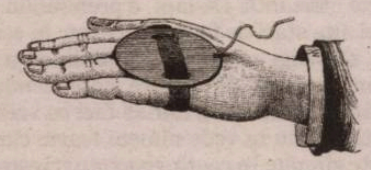

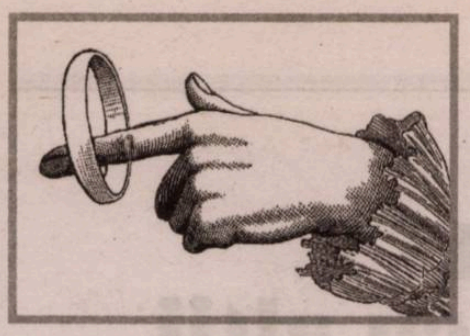

Selma IUSUF

legende **urbane**

Necazuri domestice

Doamna S. tresări speriată, mai să scape farfuria cu clătite pe pardoseala curată lună a bucătăriei sale. Un bubuit adînc, susținut, întrerupt de zgomotul spart al unor cinele lovite cu furie. Bubuitul scădea și creștea în intensitate, se întețea și se domolea pentru ca apoi să crească iar, înfiorător, ca un muget din adîncuri.

Clătitele fine de pe farfuria doamnei S. tremurau în vibrația aia adîncă, la fel și mîna ei rămasă într-un gest început și neterminat – portretul gospodinei înfricoșate într-un muzeu de ceară. Noul ei vecin de alături încerca un solo adevărat de tobe. Destul de netalentat, dacă vă întrebați, dar asta era ultima problemă a doamnei S.

Podeaua apartamentului vibra, cîteva păhărele micuțe păreau că joacă pe una dintre etajere, la naiba, simțea că plombele din măsele i se dislocă încet, iar un pahar cu apă aflat pe masă vibra și el fin, ca în scena cu T-Rex din primul *Jurassic Park* al lui Spielberg.

După momentul de perplexitate, doamna S. simțea cum furia începe să urce în valuri, cum îi prinde pieptul, gîtul și mai apoi tîmplele într-o încleștare cumplită. Tobe, serios, tobe? Avusese vecini care cîntau la chitară, se mai îmbăta cîte unul la vreo petrecere și dădea apoi tot repertoriul tînguit de la Cenaclul „Flacăra“, avusese microbiști care scoteau capetele pe geam la cîte un meci de care ea habar nu avea și slobozeau răgușit cîte un „Luptă, Steaua!!“ de i se muiau picioarele în casă, avusese bormașiniști și flexomani ca oricare dintre noi, ciocănitori, tîrșîitori de mobile în toiul nopții, capsomani, mitomani, bețivani și melancolici.

A avut printre vecini și elevi de școală obligați să repete la nesfîrșit la cîte o vioară, sărmanii. Arpegii și game chinuite i-au scîrțîit la urechi pînă ajunseseră cumva un zgomot de fond căruia a început să-i simtă lipsa în momentul în care copilul ăla nu s-a mai chinuit cu ele. Se întreba chiar ce se întîmplase. Învinsese lipsa de talent, se mutaseră oamenii, refuzase copilul să se mai chinuie și-și luase lumea în cap aruncînd cît colo biata vioară? Ea însăși avea o pianină dezacordată în casă, nu-i mai încercase clapele cu anii, de ajunsese s-o șteargă doar de praf și să-și pună pe ea cărți și colecția de busturi mici, de piatră. O Venus, un Schiller, un Bach și o Nefertiti cam kitschoasă. Avea înțelegere pentru orice fel de muzicieni, cum ar veni, dar la tobe nu se gîndise niciodată.

Ca orice orășean cumsecade, văzuse și, mai ales, auzise în viața ei de colocatară cam tot ce se poate vedea și auzi. Schelălăieli de cățel mic și amărît lăsat cu orele singur prin casă, certuri de familie și gemete de cupluri înfocate, manele și Manowar, Grieg, Ceaikovski, Nicu Alifantis și Jurnalul de la Antena 3 dat la maximum. Reparații, țevi bolborosind și gunoaie prăvălindu-se năprasnic pe tobogane de tablă de hăt de sus și pînă jos în trosnet de sticle sparte. Putea ghici, după sunetele din apartamentele alăturate, activitatea zilnică a vecinilor săi. Ziua în care fac șnițele, orele în care un copil e singur și bate mingea prin sufrageria încărcată cu mobile, bătrîna care se mișcă încet prin casă din fotoliul ei pînă în bucătărie – toc-toc-toc cu bastonul ei din lemn auriu, lucios la mîner.

Sigur că și ea era parte din țesătura asta sonoră și chiar devenise la un moment dat sursă a mirării neostoite a bătrînului domn D., care-și făcuse obiceiul să-i sune la ușă pe la 9 seara ca s-o întrebe dacă nu cumva are un motoraș prin casă, motoraș din cauza căruia domnul D. nu putea să se odihnească. Nu, nu avea nici un motoraș, toată lumea știa că, de fapt, motoarele sînt în capul bătrînului domn D., dar îl accepta așa, îl primea la ușă și-i răspundea invariabil cît se putea de politicos.

Avusese un vecin francez care-și tăia unghiile în balcon, țac-țac-țac, un vecin cu douăsprezece pisici, o doamnă care făcea continuu tocăniță și plutea oriunde într-un halou de miros de ceapă prăjită, un contrabasist, un dadaist și un polițist. Dar un tobosar, niciodată. Brusc, i se făcu dor de copilul cu vioara. Își încleștă maxilarele și-și îndreptă spatele. Lasă, o trece și asta!

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Aspirația spre nimic

Mai întîi a fost o ceață fină. Părea normală. Poate că așa și era. Perfect normală. Naturală. Venită după o noapte lungă și rece. Uneori, părea că dispare, că se ridică. Însă rămînea mereu, cumva, în privirile noastre încețoșate. Pe urmă, încetul cu încetul, s-a instalat peste tot, ca și cînd ar fi făcut parte din ordinea fiecărei zile. A devenit din ce în ce mai deasă, iar noi am învățat să ne orientăm în ea. Am învățat să ne facem trasee, așa cum învățaserăm să ne deplasăm și în întuneric, pe timpul lungii nopți reci. Acum, vedem ceața prin care am învățat să umblăm ca pe ceva firesc. Face parte din felul nostru de a înțelege peisajul în care viețuim. Sau face parte din felul nostru de a nu vedea pe unde mergem, tocmai pentru că ne-am obișnuit de multă vreme să ne orientăm cu ajutorul altor simțuri. Credem că e imposibil să urmeze o altă noapte rece, la fel ca aceea din care am ieșit. Fără să știm că felul ăsta de ceață, din ce în ce mai deasă, e, în felul ei, o întunecare lentă, o noapte care învață să joace rolul unei zile.

Cu toate că unii o denunță în gura mare, ceața e ceva care ne convine tuturor. E foarte ofertantă. De fapt, e preferabilă oricărei alte stări de fapt. Pentru că, în ceață, poți să strigi cît te țin plămînii, să-ți exprimi punctul de vedere care condamnă lipsa vizibilității, dar să faci ce vrei tu, pentru că nu te vede nimeni foarte clar. E foarte simplu. În ceață, zgomotul crește, pe măsură ce lucrurile sînt mai puțin vizibile. Corabia fiecăruia dintre noi trage cîte un semnal de clopot, la un anumit interval. În fondul sonor generat de milioanele de clopote, unele au abandonat ideea de interval. Clopotul e tras într-un ritm care depășește chiar și cadența celor mai performante arme automate. Nu se vede mare lucru. Ceea ce înseamnă că trebuie să ne bazăm foarte mult pe auz. Pînă cînd vacarmul clopotelor care semnalează prezența fiecăruia dintre noi devine o pastă sonoră densă și apăsătoare. Cu cît auzim mai greu, cu atît urlăm mai tare. Cu cît mai nervoase semnalele de avertizare a prezenței, cu atît mai isteric ritmul fiecăruia. Iar pasta sonoră a vacarmului în care existăm se transformă și ea, la rîndul ei, într-o ceață. O ceață a sunetelor, amestecată cu o ceață a vederii.

Cu toate astea, din cînd în cînd, răzbat anumite glasuri. Sînt vocile celor care își permit să cumpere stații de amplificare. Discursurile lor ajung și în cele mai îndepărtate cotloane. Cînd ai stație de amplificare, poți să te ridici un pic deasupra plafonului de ceață auditivă. De la înălțimea asta, poți să spui orice. Ai mari șanse să fii auzit. Și, mai ales, crezut. Pentru că nu se vede ce faci în timpul ăsta, din cauza ceții celeilalte. La adăpostul cețurilor, se poate face orice. Iar marele secret e că toți ne putem permite asta. Ceața din priviri și cea din auz nu sînt doar deranjante. Ele sînt și învăluitoare, pot fi și cît se poate de protectoare. Sînt prilejuri minunate de a te ascunde, deși pari, într-un anumit fel, la vedere. Așa ajungi să-ți placă ceața. Egalitatea, în ceață, e mult mai seducătoare decît cea clară, de la lumina zilei. În claritate, în limpezime, se vede tot. Egalitatea de la vedere e grea, pentru că îți limitează extrem de mult gesturile. Pe cînd egalitatea din ceață e minunată, pentru că îți permite să gesticulezi cît vrei, să faci ce vrei. Că nu se vede. De la adăpostul ceții strigi ce vrei tu, cu mult mai multă încredere.

Iar împletirea ceții vederii cu cea a auzului dă naștere, în cel mai firesc fel, unei ceți de idei. Ceea ce, iarăși, le convine multora dintre noi. În ceața generală poți să pari orice. De asta ai senzația că ești și plin de curaj. La adăpostul ceții poți să faci orice comentarii, să amendezi orice discurs, să fii cît se poate de malițios, patetic, scuturat de emoții profunde sau purtat pe aripile unui cinism suveran. Ceața chiar îți dă aripi. Capeți încredere fără să faci prea mult efort. E ca darul acela colosal din povești. Pelerina care te face invizibil. Te poți strecura oriunde și intri, ca ființă, în zona unei plăceri ascunse, greu de exprimat în cuvinte. Iar confortul ceții de idei e confortul suprem. Aici nu există imperfecțiuni, nepotriviri, poziții incomode, junghiuri cauzate de contorsionări, somn chinuitor, stat în picioare, teamă, angoasă, coșmar, torticolis, luxații și contuzii, aici totul e lin, pufos, moale, nimic nu are contur și nici greutate. Ceața de idei e un soi de paradis în care intrarea e cît se poate de democratică.

Cețurile te scutesc de responsabilitate. Nu prea mai e nimic pe umerii tăi. Totul e din cauza… ceții. Și e minunat că e așa. Poți s-o înjuri de la adăpostul ei înseși. Ce poate fi mai fascinant și mai seducător? Iar cînd îți e atît de bine, ce rămîne de făcut? Să prelungești cît mai mult starea asta. Și cum poți face așa ceva? Încurajînd ceața, mai mult sau mai puțin discret, sau chiar producînd-o. Oricum nu se vede aproape nimic. E ceață, nu?! Iar aspirația spre orice devine, la rîndul ei, ceva cețos. Ce e mai comod și mai convenabil, mai sigur și mai încurajator decît ceața? Odată pierdută, ridicată, dispărută, ne-am simți cu toții goi, rușinați, expuși vederii. Ce poate fi mai rău decît să fii văzut? Deși asta zicem că vrem. Să fim văzuți. Băgați în seamă. Respectați. Ei bine, ceața e mai bună decît toate, pentru că te scutește de orice griji. Nu mai ai nici tensiunea întrebării „Ce-ar fi dacă…?“. Ai doar confort. Un soi de liniștire. Poți să zici orice despre oricine, pentru că tu nu te vezi. Ce poate fi mai frumos? Și cine poate fi mai iubit decît negustorii de ceață? Și cine poate fi mai apreciat decît apărătorii ei? Și, la urma urmei, ce poate fi mai ispititor decît aspirația spre nimic? Pentru că poate fi la fel ca aceea spre orice. E deschiderea absolută. E ceața definitivă.

anti nostalgia

„Cred în ceea ce crede crinul…“

„Sper să nu stîrnesc hohote de rîs junimii troțkist-anarhizante de azi, dar, pentru cei din generația mea, apariția brobonatelor sticle de Coca-Cola de 2 lei, a țigărilor Lucky Strike cu 8 lei pachetul la «Katanga» și deschiderea Cenaclului Luceafărul dinspre finele anilor ’60, odată cu accesul liber la Culturalul american pentru *Zabriskie Point* și primul Festival al Clubului A au constituit o extraordinar de benefică (și inextricabilă) textură de libertate. Cenaclul Flacăra din anii ’70, ca și Cenaclul de Luni de peste un deceniu, recitalurile de rock și folk ale unor trupe precum Phoenix, Sfinx, Roșu și Negru, Sideral, Oliympic 64, cu Moni Bordeianu, Mircea Florian, Marcela Saftiuc, Dorin Liviu Zaharia, Dan Andrei Aldea, Liviu Tudan & Co., serile de muzică și poezie animate de Florian Pittiș, «Nocturnele» lui Miriam Răducanu, publicarea unor traduceri din Heidegger tocmai în *Amfiteatrul* lui Gh. Achiței, infiltrarea marxismului «luminat» (pe atunci încă mai credeam că există așa ceva) la *Contemporanul* lui George Ivașcu, albumele și seriile de artă de la Meridiane-le «lui» Modest Morariu, fabuloasele (pentru noi) serii de eseuri și teorie literară patronate de Romul Munteanu la Editura Univers, colecția «Bibliotheca Orientalis» patronată de Idel Segal la Editura Enciclopedică, recitalurile Madrigalului, ca și ale grupului Song, efervescența enormă generată de festivalul «Cerbul de aur», de primele seriale tv *Sfîntul, Baronul,* dar mai cu seamă *Forsyte Saga,* primele culegeri de folclor religios, de colinde maramureșene și mitologie românească, laolaltă cu prima reeditare, în 1968, după mai bine de un sfert de veac, a prozei lui Mircea Eliade…“

Dan C. Mihăilescu,
Ce-mi puteți face, dacă vă iubesc!? Eseu confesiv despre Ioan Alexandru,
Humanitas, 2015

Petre GURAN

Mirajul social al anticlericalismului

În mod paradoxal, istoria creștinismului începe cu un manifest anticlerical, pe care generații la rînd nu au obosit să-l repete în forme variate. A intrat în limbajul comun exordiul diatribei lui Iisus: „Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici!" pentru orice denunț al abuzurilor puternicilor zilei. Acest discurs împotriva elitei clericale din vremea lui Iisus, pe care îi numește „cărturari", „farisei", „călăuze oarbe" sau „învățători de lege", se regăsește redat în Evangheliile de la Matei (pe larg) și de la Luca, iar evanghelistul Ioan identifică acest conflict între Iisus și căpeteniile religioase ale epocii drept cauza principală a deznodămîntului tragic al profetului din Nazaret. Cel mai tenace reproș al anticlericalismului evanghelic se leagă de accesul la cunoaștere: „Vai vouă, învățătorilor de Lege! Că ați luat cheia cunoștinței; voi înșivă n-ați intrat, iar pe cei ce voiau să intre i-ați împiedicat", (Luca 11, 52). Conflictul dintre autoritate și cunoaștere a rămas în centrul tuturor anticlericalismelor de-a lungul timpului.

Pornind de la Evanghelii, anticlericalismul se construiește ca o critică internă: internă iudaismului inițial, apoi iudeo-creștinismului, în cele din urmă creștinismelor medievale și moderne. O regăsim formulată negativ în controversa donatistă. Pornind de la problema reintegrării în comunitate a clerului apostat, discuția a dus la punctul de vedere teoretic că harul sacerdotal este dependent de starea morală a clerului, iar odată cu harul sacerdotal se pierde și validitatea operațiunilor clerului căzut. Varianta pozitivă a aceleiași atitudini o regăsim în discursul despre preoție al Sf. Ioan Gură de Aur, care descrie preoția ca pe o stare morală atît de înaltă încît nu poți îndrăzni să ți-o dorești, ba chiar trebuie să și fugi de ea, de frică să nu dezamăgești. Altfel spus, preoția creștinismului timpuriu nu este o instituție socială, ci una harică și morală. Scopul acestei evaluări în epocă era, evident, de a distinge preoția creștină de cea păgînă, dar rezultatul a fost supralicitarea morală a acesteia. În orice caz, marile conștiințe creștine au fost de la început alertate de riscul „socializării" sacerdoțiului, adică de transformarea lui într-o instituție socială.

„Vai vouă, cărturarilor și fariseilor fățarnici!"

Anticlericalismul are, de altfel, două aspecte, unul teoretic, avînd în vedere însăși funcția sacerdotală, altul *ad personam*, identificînd o persoană sau un grup bine conturat din cadrul clerului drept țintă a criticii. Anticlericalismul teoretic este cel care pune în discuție chiar funcția socială a creștinismului ca religie. El este formulat fie dinspre nucleul spiritual al creștinismului, fie cu desăvîrșire din afara acestuia. Nucleul spiritual al creștinismului reproduce opoziția deja anunțată în Evanghelii între sacerdoțiu și profetism. Profetul care fuge de orice validare socială a rolului său este legitimat de puterea pe care o manifestă asupra universului material, dar mai ales de adevărul cuvintelor sale. Acest adevăr este perceput în sinea celui denunțat de cuvîntul profetic. Spre exemplu, regele David este perfect acoperit social de orice reproș în povestea Batșebei și a soțului ei Urie. Nimeni nu bănuiește că moartea lui Urie pe front poate fi consecința unei decizii a regelui David. Astfel, profetul Nathan, cînd îl înfruntă pe David, se adresează exclusiv conștiinței lui, singura în măsură să înțeleagă adevărul spuselor sale profetice. Numai David știe că este vinovat de moartea lui Urie. David poate să-l condamne pe Nathan pentru lezmajestate sau să primească cuvîntul lui spre îndreptarea sa spirituală. În vremea lui David, sacerdoțiul este deja despărțit de profetism, dar acceptă funcția spirituală a acestuia din urmă. În schimb, conflictul dintre sacerdoțiu și profetism este pus în lumină de Ioan Botezătorul și de Iisus din Nazaret. În acest caz, sacerdoțiul respinge legitimitatea spirituală a profetismului punînd capăt prin violență contestării profetice. Iisus le dezvăluie acest mecanism religios, care s-a tot repetat de-a lungul istoriei, prin care profetul incomod este transformat în victimă expiatorie, iar responsabilitatea este aruncată pașual asupra întregului popor. În creștinismul timpuriu, vocația profetică a preluat-o corpul monastic. Refuzul preoției și, prin urmare, limitarea drastică a practicii liturgice, așa cum o regăsim în majoritatea fundațiilor monastice din antichitatea tîrzie, se constituie într-un manifest implicit anticlerical. Și acest anticlericalism monastic inițial ține de aprehensiunea riscului „socializării" sacerdoțiului creștin. Reforma religioasă în Occident, manifestată deja sporadic în secolele al XIII-lea și al XIV-lea, și tot mai sistematic în secolul al XV-lea pînă la succesul ei politic în secolul al XVI-lea, are și ea la bază un anticlericalism teoretic, detonat însă de cazuri de anticlericalism *ad personam*, cum ar fi scandalul indulgențelor.

Pentru a formula anticlericalismul teoretic din afara creștinismului a trebuit să apară o alternativă socială la creștinism, pe care o găsim exprimîndu-se treptat din Renaștere pînă la Iluminism, ca gîndire liberă *(la libre pensée)*, mai precis eliberată de datele cunoașterii revelate pentru a reformula deductiv marile teme ale cunoașterii filosofice. Raționalismul umanist și pozitivismul Luminilor au produs alternativa politică, gîndirea socială a modernității. Conflictul de idei avea ca miză schimbarea structurilor de putere, în sensul înlocuirii purtătorilor mecanismului social al creștinismului cu o elită nouă. Această nouă elită nu este, în sens marxist, pur și simplu o expresie a clasei progresiste, burghezia, apoi proletariatul, ci un număr important social sau cel puțin politic de opțiuni personale în favoarea schimbării de paradigmă civilizațională. Studiul prosopografic al marilor mișcări de idei a pus în luminii că actorii cei mai importanți ai acestei noi elite s-au recrutat din toate clasele sociale. Cînd intri în detaliul mecanismului istoric al transformărilor sociale observi cît de mult joacă opțiunile individuale, bazate pe dorințe și așteptări formulate circumstanțial, și cît de puțin sînt valabile predeterminările sociale.

Astfel, și în cazul anticlericalismului iluminist, observăm un lanț cauzal între anticlericalisme *ad personam* și anticlericalismul teoretic formulat însă din afara creștinismului, întrucît nu se pronunță în numele consecvenței față de mesajul Evangheliilor, ci în numele unei noi conștiințe de sine a umanității europene, al unei noi viziuni asupra omului. Astfel, anticlericalismul iluminist a reușit să dizloce structura socială a creștinismului propunînd înlocuirea ei cu o nouă structură socială formulată *ad hoc*. Într-o primă fază, cele două structuri au intrat într-un proces îndelungat de separare, operînd asupra societății în paralel. De aici s-a născut discursul despre secularizare sau despărțirea Bisericii de stat. De fapt, este vorba că societatea, al cărei purtător de cuvînt este statul modern cu elitele sale modernizatoare, nu mai are nevoie pentru buna ei funcționare de structura socială a creștinismului și de sacerdoțiul ei „socializat". Adică exact de ceea ce se temeau primii creștini că, odată ce devine „lumească" sau „socializată", Biserica va intra în malaxorul frămîntărilor istorice.

Ajuns în acest punct, anticlericalismul modern nu mai are o bază teoretică. Deja din secolul al XIX-lea, societățile europene, inclusiv cele sud-est europene, erau suficient de secularizate pentru ca diversele forme de organizare ale cultului creștin, adică ceea ce numim în mod convențional Biserica sau bisericile creștine, să nu mai reprezinte decît interesele comunitare ale respectivului fragment din societate. Cu toate acestea, anticlericalismul teoretic a continuat să se manifeste pentru a reduce locul simbolic al acestor biserici în societate, producînd în cele din urmă discursul anticreștin propriu-zis. Aici însă poate fi dezbătută legitimitatea politică a acestui anticlericalism teoretic care nu pune în discuție responsabilitatea anumitor persoane, ci a unui grup social numit generic Biserica, în măsura în care acest anticlericalism poate fi asimilat discursului urii *(hate-speech)* împotriva unei minorități (indiferent cît de mare este aceasta) sau unui demers discriminator împotriva acestui grup social. Dreptul de a-și afirma propriul set de valori etice aparține fiecărei persoane sau grupurilor de persoane care-și aleg modul în care înțeleg să-și apere libertatea. Dincolo de această limită principială, anticlericalismul este un instrument de acum tradițional al competiției politice din spațiul cultural european.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Dumnezeu și confuziile noastre

Ce poate face un filosof în fața întrebărilor despre Dumnezeu? Va încerca să le formuleze bine, să evite sofismele și confuziile de tot soiul. Filosofia conștientă de propriile limite, dar și de propriile virtuți, poate aduce un plus de rigoare și de prospețime. Ne ajută să evităm cărările bătătorite, formulele tocite, falsele certitudini. Un astfel de exercițiu tonifiant reușește Rémi Brague în cartea *Du Dieu des chrétiens et d'un ou deux autres,* tradusă recent de Maria-Cornelia Ică jr. sub titlul *Dumnezeul creștinilor. Cîteva clarificări* (Deisis, 2017). E reflecția unui filosof creștin, cu o enormă știință de carte, acoperind în opera sa, încununată în 2009 cu marele premiu pentru filosofie al Academiei Franceze, zone care se întind de la Platon și Aristotel pînă la filosofia medievală latină, arabă, iudaică și la modernitatea tîrzie. Toată această expertiză îi oferă lui Rémi Brague instrumentele unei non-convenționale abordări a unor teme care, de regulă, intră în sfera de competență a teologiei: ce înseamnă a-L cunoaște pe Dumnezeu?; cum înțelegem unitatea treimică?; dar paternitatea divină? Reflecția este atent condusă spre a compune un portret al Dumnezeului în care cred creștinii: un Dumnezeu care „a spus tot", „nu cere nimic" și „iartă păcatele". Nimic mai simplu și, totuși, nimic mai paradoxal. Ar fi de puțin folos să rezum aici argumentația fiecărui eseu. Însă aș dori să propun, îngăduindu-mi să recomand cartea, cîteva ecleraje:

1) Ce ar putea fi mai de la sine înțeles decît perspectiva asupra creștinismului ca *monoteism*, unul dintre cele trei abrahamice? R. Brague privește însă critic capacitatea acestui concept inventat în secolul al XVII-lea de a exprima natura fiecărui „monoteism", precum și „comunitatea" cu celelalte. Primele două eseuri sînt o construcție subtilă menită a sesiza diferențele ireductibile care dau profilul esențial al fiecărei religii „monoteiste": „A vorbi de religii *monoteiste* nu ne face să avansăm prea mult în înțelegerea lor. Trebuie să ne întrebăm ce model de unitate a divinului este în joc aici și care sînt consecințele aplicării acestui model" (p. 23).

2) Unitatea lui Dumnezeu-Treime poate fi înțeleasă doar ca iubire reciprocă a Persoanelor Treimii, iubire care se dăruiește prin Duhul Sfînt astfel încît oamenii să poată mărturisi această unitate prin iubirea însăși, prin felul în care această iubire se lasă participată. Analiza lui R. Brague este de o admirabilă acuitate cînd studiază raportul dintre incapacitatea formelor de experiență umană, numite „iubire", de a „genera" alteritate, de a-l „venera, cum spunea Simone Weil, pe celălalt cu tot cu distanța care ne separă de el", și iubirea care, în Dumnezeu, este tocmai o relație cu alteritatea: „iubirea este această afirmare a celuilalt ca altul. Astfel, Tatăl nu e Tată decît născîndu-L pe Fiul. Instituirea celuilalt ca atare îi comunică substanța divină" (p. 98).

3) Paginile despre masculinitate și paternitate în discursul despre Dumnezeu sînt dintre cele mai rafinate. Cîte confuzii și împotriviri pripite ar (putea) fi evitate printr-o reflecție calmă asupra limbajului aplicat condiției divine și, mai ales, asupra sensurilor originare ale acestuia. „Întrucît creează, Dumnezeu se revelează ca tată. Ideea de creație aduce un corectiv decisiv celei a paternității: *ideea de paternitate este decuplată de cea de virilitate*" (p. 111). Iar această preferință pentru paternitate ca imagine a relației libere dintre Dumnezeu și creație nu înseamnă un „primat al virilității asupra feminității" (p. 113).

4) Dumnezeul creștinilor este unul care iartă păcatele, însă „iertarea nu poate atinge răul decît dacă răul, care e non-personalul prin excelență, ba chiar antipersonalul, ia față personală. Și pot să i-o dau doar recunoscîndu-l ca al meu. De aceea păcatul nu este iertat decît dacă este mărturisit" (p. 210). Brague face o deconstrucție a suitei de confuzii care decurg din asocierea convențională a păcatului cu plăcerea – ca și cum nu ar exista păcate fioroase, ca invidia sau intraductibila *acedie,* care nu fac nici o plăcere! – și conduce, cu o justă intuiție spirituală, către înțelegerea relației dintre iertarea deja dată și voința noastră de a o primi. Or, pentru această receptivitate, e nevoie de redarea libertății pierdute, de dez-legare ca o *nouă* creație.

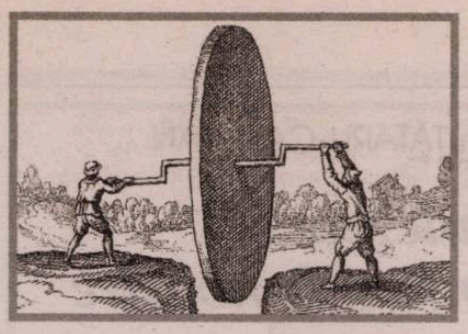

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Conspirații la lumina zilei

Dl Liviu Dragnea observă, fals-stupefiat și cabotin-mirat, că „se pune problema ca o putere subterană să paraziteze deciziile și să influențeze într-un mod ocult decizii importante, să permită intruziuni neconstituționale, să permită ca cetățeni români, firme românești să fie închise, zeci, mii de destine să fie distruse".

Nu știu dacă situația descrisă mai sus e chiar corect descrisă, dar, dacă ar fi așa, l-aș întreba pe dl Dragnea de ce, la mai bine de un an de la alegeri, respectiva „putere subterană" își face încă de cap? La o scurtă trecere în revistă a funcțiilor aflate sub controlul piramidei în vîrful căreia se află președintele PSD vedem că au rămas foarte puține pe dinafară.

Se prea poate ca dl Dragnea să se adreseze unei oculte care locuiește doar în mintea domniei-sale sau, de ce nu, a consilierilor politici care tot schimbă mutra inamicului pentru a nu plictisi publicul. Însă, la fel de bine, președintele PSD s-ar putea să aibă dreptate. Ei bine, în ambele cazuri, dl Liviu Dragnea ar avea niște răspunsuri de oferit. Nu societății în ansamblu, ci membrilor de partid și simpatizanților pe care îi tot duce cu zăhărelul de la îndepărtarea lui Victor Ponta încoace.

Am vorbit cu destul de mulți oameni (sau i-am citit) care se întreabă de ce funcționează aceste scenarii cu formă mereu în schimbare, dar cu linii de conținut identice.

Unul dintre motivele pe care prea puțini vor să le discute sau să le ia în seamă e adînca suspiciune în societate cu privire la rolul serviciilor secrete. Atunci cînd acest rol nu e discutat onest, teoria consipirației nu numai că prinde, dar e cumva firească.

Al doilea motiv e ambiguitatea președintelui Klaus Iohannis. Îi înțeleg cumva poziția – fost candidat la șefia guvernului din partea PSD și PNL, dl Iohannis a fost obligat să parcurgă o tranziție dificilă de la USL la dușman neîmpăcat al PSD și prieten rece al PNL. Tranziția asta nu s-a terminat încă, iar radicalismul unora dintre grupurile pro-Justiție îl mențin pe președinte undeva în zona de disconfort. În tot acest proces, definiția interesului public este în permanentă transformare și abuzată ca nici o altă noțiune care ocupă dezbaterile românești. În fapt, președintelui Iohannis îi lipsește capacitatea de a inspira o mică revoluție politică sintetizată în enumerarea celor două sau trei subiecte asupra cărora partidele non-PSD să se înțeleagă. Cel mai mic numitor comun, dacă vreți.

În cele din urmă, dar măcar la fel de important, avem acest ciudat fenomen al orbirii grupurilor anti-PSD care cedează bizar tocmai pe terenul care le-ar fi cel mai confortabil – acela al drepturilor civile. Banala statistică privind mandatele pentru ascultarea telefoanelor e cumva înfiorătoare, fie și dacă o consumăm cu un dram de sare. Vreo 300.000 de astfel de mandate în 14 ani, spune șeful pesedist al Comisiei de control al SRI. Sigur, de aici se ajunge la un calcul pe care refuz să îl cred, din care rezultă că vreo șase milioane de români au participat la convorbiri telefonice de tip conferință involuntară în care exista întotdeauna un al treilea personaj care asculta și lua notițe. SRI a respins această ultimă cifră, dar nu a clarificat în ce măsură numărul uriaș de mandate era necesar.

De ce aceste presiuni nu vin din partea societății civile sau a Opoziției rămîne un mister.

Sîmbătă, la o zi după ce ar trebui să aflăm dacă dl Dragnea va fi condamnat iar, vom asista în sfîrșit la acel mare miting al PSD care și-a tot schimbat subiectul în ultimele luni. Se va vorbi acolo mult și vag despre conspirația statului paralel, a puterii obscure și alte noțiuni dubioase și insuficient explicate. În absența unor incidente violente (locul și ziua sînt alese provocator, iar responsabilitate e toată a PSD), la finalul lui, vom rămîne la fel de nelămuriți cu privire la forțele care se luptă pentru controlul spațiului public și al birourilor administrației.

România va rămîne aceeași scenă a unei piese de teatru scrise de un autor confuz. Dl Dragnea va continua să se folosească de uriașul aparat mediatico-administrativ pe care îl are la dispoziție pentru a avansa scenarii ofensatoare la adresa inteligenței, iar opozanții săi vor continua să practice aceleași jocuri minore și foarte confortabile de opozanți fără noroc ai unei Puteri care are nevoie exact de asta: o opoziție nehotărîtă, fragmentată și fără chef să își pună întrebări dificile.

Opoziția română speră în secret că timpul le va rezolva pe toate. Speră că președintele PSD va fi înlăturat de Justiție sau de cine știe ce schismă internă a partidului, iar drumul spre victorie va fi astfel deschis. Ceea ce prea puțini dintre liderii Opoziției se întreabă e ce efect are discursul conspirationist-interesat al lui Dragnea și ce fel de nou Dragnea se antrenează prin subsolurile PSD. Presupunerea că PSD se va dezintegra plutește în aer cam de prin 1997, cînd un celebru editorial estima că votanții PSD sînt bătrîni și vor dispărea pe cale naturală. Ei bine, PSD e teribil de vioi și, deși scade în sondaje, rămîne cel mai mare partid al României.

PSD poate fi oprit din a se permanentiza la putere doar dacă va fi oprit din a confisca și maltrata convenabil teme legitime. Drepuri civile, probleme sociale și orientări politice majore. Pînă acum, nici președintele și nici Opoziția nu au reușit lucrul ăsta.

Trebuie să ne amintim că și un om aflat în comă are unele reflexe care funcționează încă. Asta nu înseamnă că poate merge la guvernare. Sau, mai puțin ambițios, nu înseamnă că poate părăsi camera sau patul în care a fost plasat de doctori.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

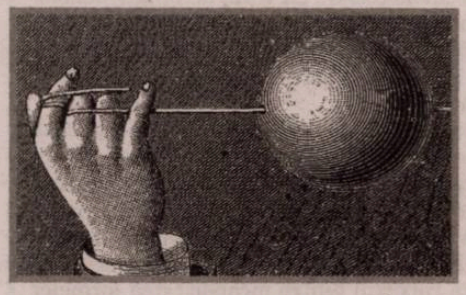

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Căpșunarii români și competitivitatea germană

Creșterea economică din România lovește în Germania. Asta reiese dintr-un articol publicat luni de *Die Welt:* ca urmare a creșterii economice, tot mai puțini lucrători agricoli din România mai acceptă să lucreze în Germania. „Din cauza lipsei culegătorilor ne putrezesc căpșunile pe cîmp", titrează cotidianul german. „Grație fondurilor europene, economia din Estul Europei duduie și, din cîte se pare, oferă alternative mult mai atractive la munca sezonieră pe ogoarele vest-europene. În plus, la nivel european, domenii precum construcțiile sau serviciile de livrare sînt mult mai dezvoltate. Ceea ce întărește competiția pentru lucrătorii competenți și dispuși să muncească din greu."

Pînă la urmă, e doar o formă de adaptare la „flexibilizarea" relațiilor contractuale.

Nu e clar ce știu fermierii germani despre „creșterea economică" din România ori despre bunăstarea produsă de fondurile europene (rămase oricum neaccesate). Ce e sigur e doar această realitate a cîmpurilor rămase nerecoltate. Cum de s-a ajuns aici? Pentru culegerea căpșunilor și a sparanghelului ar fi nevoie, anual, de aproximativ 160.000 de lucrători sezonieri. Nu recrutarea în sine reprezintă problema, cît fiabilitatea forței de muncă. Fermierii se plîng că, tot mai des, lucrătorii recrutați nu vin la fermă la data stabilită, că renunță la job înaintea încheierii sezonului de recoltare sau că nu-și dau silința în timpul orelor de muncă, aducînd pierderi importante. Imigranții sînt mult mai flexibili – se plîng fermierii germani. Dacă află de un job mai bine plătit, renunță de îndată la cel pe care îl au deja, mai notează ziarul german.

De fapt, tocmai legislația muncii e problema, și nu presupusa „creștere economică" din țările care exportă forță de muncă ieftină. Lucrătorilor agricoli de import li se oferă salariul minim (adică 8,84 euro pe oră). Însă nu atît oferta salarială e descurajantă, cît condițiile contractuale generale. Lucrătorii sezonieri sînt folosiți în campanii cu durată fixă, determinată doar de volumul de muncă. Neavînd nici o garanție că își vor găsi ceva de lucru odată încheiată recoltarea, e cumva firesc să fie „flexibili". Pînă la urmă, e doar o formă de adaptare la „flexibilizarea" relațiilor contractuale cerută de patronate și încuviințată de modificările legislative din ultimii ani. Relaxarea condițiilor de muncă a lovit exact sectorul cel mai slab dezvoltat al economiei germane, adică agricultura. Pot oferi fermierii salarii mai bune pentru căpșunari? Ar putea, dar cu prețul unei scăderi a competitivității. Iar căpșunarii români

au devenit esențiali. Și se vînd scump.

Cum ar putea atrage Germania forță de muncă în domeniul agricol? Angela Merkel a justificat cultura ospitalității cu privire la refugiați prin nevoia (reală) a Germaniei de a atrage forță de muncă. Însă refugiații sirieni și maghrebini nu pot fi folosiți la lucrările agricole – spun fermierii germani. O dată pentru că, în general, nu sînt calificați. Apoi, pentru că nu vor să vină la țară, preferînd să stea la oraș, acolo unde au mai multe oportunități de job-uri. Nu în ultimul rînd, în fermele germane se vorbesc româna și polona, deci integrarea lor ar pune numeroase probleme, mai spune *Die Welt.*

Fermierii ar vrea să aducă forță de muncă din Ucraina: lucrători calificați (încă) atrași de salariile oferite de germani. Dar Ucraina nu e membră a Uniunii Europene, așa că obținerea permiselor de ședere și a vizelor de muncă presupune demersuri greoaie. O soluție ar fi parafarea unui tratat bilateral între Germania și Ucraina sau prelugirea (pînă în 2020) a unei înțelegeri cu state din Balcanii de Vest (Bosnia și Serbia).

Coordonatori: Iaromira POPOVICI și Eugen ISTODOR

umor.ro

Texte și opinii de:

- Radu PARASCHIVESCU (scriitor)

„Scanner pentru impostori“

- Dragoș PĂTRARU (realizator TV)

„În numele tătucului“

Interviuri cu:

- Viorel MOȚOC de la *Cațavencii*
- Cristian GREȚCU de la Divertis
- Mimi BRĂNESCU de la *Las Fierbinți*
- Călin PETRAR de la *Times New Roman*
- Nechifor BUGEAC de la Letopiseț
- Alexandru DUȚU de la *Tetelejurnal*
- Teo, Vio și Costel de la Stand-up comedy – Club 99

argument

„Umorul te scoate din frică“

Dosarul de față e alcătuit în colaborare cu Eugen Istodor, care a scris, de curînd, o carte despre umor *(Cațavencii și tribul lor. O etnografie a grupului incomod și de moravuri grele Cațavencu (1990-2006),* Polirom, 2018). De aceea l-am lăsat pe el să explice mai pe îndelete ce și cum. (**Iaromira Popovici**)

Înjuri, ți-e frică sau faci cîte-o glumă. Cînd ceva nu merge în viața ta. N-ai scăpare, așa reacționezi. E emoție și e reacția ta imediată. Și aici e haios. În fapt, chiar și atunci cînd te crezi singur, de capul tău, chiar și atunci, reacționezi cum au făcut-o apropiații tăi, gașca ta de la bloc sau de la bere. Din cercul ăsta vicios nu ieși. Dar dacă ți-ar fi frică, nu-i așa, ai striga: „Lupul! Lupul!“. De prea multe ori și nu te-ar crede nimeni. Înjurătura, cum o fi ea făcută, este între frică și glumă. Te scuturi de rău c-o înjurătură cum o faci cu o glumă. Acum, îți dai seama, am scos gluma cucoană mare, regină. Ai în paginile ce urmează reconstituirea unui timp care n-a mers el cum trebuie în viața noastră, dar ne-am amuzat de nu ne-am prăpădit. După 1990, liderul satirei a fost *Cațavencu / Academia Cațavencu.* Născută din boemia șprițurilor reci ale comunismului, *Cațavencu / Academia Cațavencu* a însoțit momentele teribile ale loviturilor de stat din 1990, deruta vremilor lui Iliescu, Văcăroiu. A fost aproape singura publicație care l-a înfruntat pe premierul Adrian Năstase. Ai interviul cu Viorel Moțoc, astăzi în redacția *Cațavencii.* Divertis-ul început în găștile studențești ale comunismului are și el, în acest număr, istoria sa veselă, scrisă de Cristian Grețcu. Am rîs de ne-am prăpădit cu Divertis-ul. Vio, Teo și Costel au lăsat umorul politic și au atins coarda sensibilă a vieții de toate necazurile. Ei au început prin 2000: s-au urcat pe scenă în zilele amatorilor și au devenit profesioniști, fiind aplaudați prin Cluburile de *stand-up comedy* ale țării. Astăzi, fac seri pline la Club 99. *Times New Roman* a cucerit lumea virtuală. Formulare directă, supusă timpului scurt și imaginarului internautului. Mimi Brănescu acum privește *Las Fierbinți* și nu-și înțelege propriul succes. Plasîndu-și *sitcom*-ul în România de categorie B, Mimi Brănescu face din „rahat, bici“, prin stările de permanentă confuzie cognitivă ale personajelor sale vorbește despre deruta noastră, a tuturor. Dragoș Pătraru și gașca sa de la *Starea nației* sînt satiricii lucizi. Sancționează orice amestec în libertatea lor de creație. Aveți de citit, special, un „text de laborator“, fără haz. Adică despre ce este în capul lui Pătraru cînd e călcat pe coadă. Radu Paraschivescu nu putea lipsi de la acest colocviu al satirei. El are ochiul și spiritul deschise să prindă gogomăniile VIP-uleților de toată mîna. Personaje de-a dreptul de satiră, dar în același timp satirici pre limba lor, sînt Letopiseț și Tetelu. Pe Letopiseț l-am lăsat să-mi vorbească arhaic, cum îi este felul. Tetelu, personaj creat de Dragoș Mușat la *Academia Cațavencu,* are *show*-ul lui pe Internet. Alexandru Duțu a avut misiunea de a dezvălui felul șchiop de a spune lucrurile drept în față. Un lucru este mai presus de orice. În acest număr din *Dilema veche,* umorul a stat sub semnul revoluției: *Liberté, Égalité, Fraternité!* Pentru noi, mistoul, satira, hazul, spiritul, pamfletul sînt toate egale. Indiferent cine e performerul, umorul te scoate din frica pentru ziua de mîine. Și asta contează.

Umorul este alcool, te poți îmbăta de nu-l stăpînești, de pierzi caii. Tu știi să te oprești la timp din glumă, cît să nu-l jignești, să nu-i impui prietenului tău cel mai bun binele cu forța? (**Eugen Istodor**)

BARBURISME

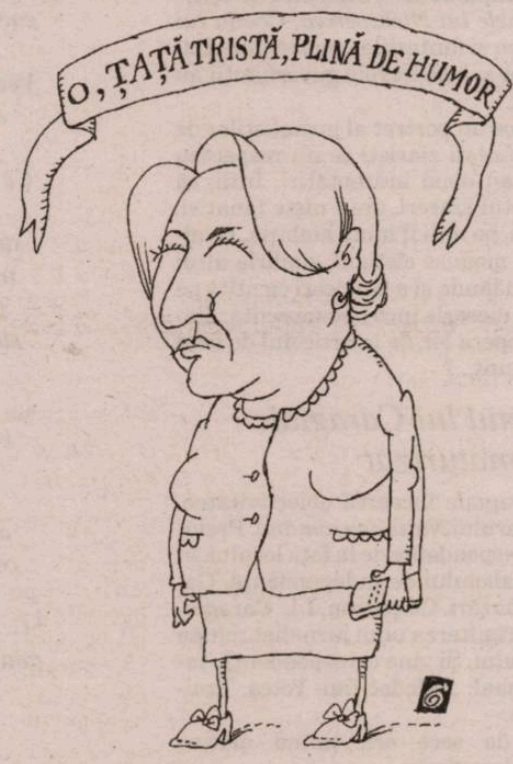

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Eugen ISTODOR

Un fel de istorie

Ca să-nțelegi ce-i cu ziarele de umor trebuie să-nțelegi că ele au ajuns aici, în 2018, pentru că au avut un public cumpărător și „înțelegător“, au avut un sponsor sau s-au ținut din vînzări și nu în ultimul rînd jurnalistul (performerul) avea niște condiții minime de trai, da, pentru a rezista să facă glume. Public-finanțe-statut. Când faci o glumă, nu-i așa, vrei să se și rîdă. Cam așa e acum și-n istorie. Și mai e ceva: în condițiile astea, să știi, nimeni nu-i mai prejos în umor.

Cațavencu și Academia lui sînt de același rang în satiră precum Orășanu, Caragiale, Ranetti, Arghezi.

Glume pe hîrtie au circulat scrise de mînă.

Aveai supărare pe careva, îl făceai de rîs scriind și punînd în prepeleacul casei lui supărarea ta. Înainte de Heliade Rădulescu și mult după aceea, tiparul era cenzurat strict de biserică și de stăpînire. C.D. Aricescu va scoate o carte (1884) cu aceste prepelicisme.

Umorul nu e bine văzut în programele lor nici chiar de iluminiști și pașoptiști *(Curierul* lui I.H. Rădulescu, *Albina* lui G. Asachi sau "Introducțiunea" la *Dacia literară).* Totuși, I.H. Rădulescu strecoară rubrica „Urzicele“, „un fel de dicoct foarte salutariu la multe rele sau morburi atît fizice, cît și morali“, iar Negruzzi scoate seria lui de „Fiziologii“. Se rîdea, nu-i așa, de obiceiurile noilor îmbogățiți, dar și de cele ale celor încremeniți în proiect: boierii cei mari.

Dar adevărata epocă a jurnalismului de umor o începe un necunoscut, astăzi, pentru noi: N.T. Orășanu.

E un tip cu mustăți uriașe, fără tată și mamă. Îi atacă pe ciocoi: pe Kogălniceanu și Cuza, care nu făceau tocmai la timp reformele și-și vedeau de interese. Aceștia îl cenzurau și-l băgau la răcoare. E o întreagă nebunie a apariițiilor de umor de după 1859. *Țînțarul, Nichipercea, Coarnele lui Nichipercea, Coada lui Nichipercea* și fanteziile umoristului-diavol care nu-și lasă în voie guvernanții au continuat.

Iorga face un portret al jurnaliștilor de început: „Acești ziariști ce nu respectau nimic aveau două îndreptățiri. Întîi, că erau cu totul sinceri, erau niște fanatici. Dacă, apoi, pe unii îi mîna ambiția, pe nimeni nu-l momise cîștigul, simbria altui ambițios, a lăuda și a batjocori cu atîta pe lună era o meserie încă necunoscută. Ziarele erau opera lor, de la articolul de fond pînă la anunț...“

Omenetul lui Caragiale nu s-a maturizat

I.L. Caragiale încearcă obiectivitatea, în cazul ziarului *Națiunea română*. Prelucrează corespondențe de la fața locului, în timpul Războiului de Independență. Gazeta are vânzări. Co-patron, I.L. Caragiale decide trimiterea unui jurnalist român la fața locului. Și vine corespondența. Iată-i cuprinsul: „«Medoc fini. Votca, Tzuica, dedans.»

Cetesc de zece ori, ținînd alături dicționarul cu cheie:

«Medoc – Plevna fini – luată Votca – rușii Tzuica – românii dedans – înăuntru.» Articolul corespondentului de la Plevna era cu cheie. Ca să nu știe concurența. Urmează publicarea știrii.

Națiunea romînă apare: a căzut Plevna! Întîi „Un entuziasm furtunos...“, apoi, „Fugiți! ne strigă un băiețel de la tipografie, intrînd prin dos. Fugiți! Vă omoară! (...)“

Ce fusese? Corespondentul nostru făcuse un chef strașnic toată noaptea cu niște muscali, încurcase codurile. Și *Națiunea* s-a prăpădit. Aici, Florin Manolescu și Ioana Pârvulescu l-au înțeles deștept pe Caragiale.

Din umor a făcut bani Ranetti cu Furnica *lui*

Un public ceva mai larg alfabetizat și cumpărător a citit glume de acest fel și unele mai bune:

„Pe-această chipeșă codană,
Spre care inima-mi pulsează,
Nu am ales-o pe sprînceană,
Că dumneaei și le pensează!“

Furnica rezistă peste 15 ani.

Interbelicul a cunoscut marea înfruntare dintre cenzură și pamflet. Arghezi, Vinea, Cocea, Geo Bogza. Peisajul momentului e definit astfel: „Îi urăsc, mă!“. „Nici mănuși, nici milă“, „Nici mamă, nici tată, nici patrie adorată – radem tot!“. Cine vrea să citească despre lumea asta are cărțile Magdei Răduță care să-i înfurie mintea.

Urzica *și rîsul ideologic*

Urzica (1949) a combătut moșierii și lumea lor ce trebuia extirpată. Vreo 15 ani cel puțin. Apoi, ținta a fost moravul comunist: ospătari, frizeri hoți, șefi ce-și trădează nevasta cu secretara. În sfîrșit, în anii '80, *Urzica* construiește exerciții de virtuozitate. Un fel de artă pentru artă, în care se strecoară șopîrlițe, aluzii la situația reală din comunism.

Personalitatea dominantă a publicației a fost Baranga, de la înființarea ziarului (1949) pînă la moartea lui Aurel (1979). Aurel Baranga, în perioada interbelică poet al avangardei (a colaborat la publicația cu cel mai impertinent titlu, *Pula),* a devenit, după 1945, un creator de umor după tiparele ideologiei comuniste. „Să ai pantaloni de tergal, să mergi la teatru cu o Dacia, să bei un Cico și să vezi un spectacol cu o piesă de Aurel Baranga erau idealul multor români. Aurel Baranga propune «cazuri», imaginînd spectacole-ședințe, la care să participe, fie și tacit, spectatorii.“ (Alex Ștefănescu)

Bancurile și umorul subversiv

Nu în ziare trebuie căutat cu adevărat umorul în comunism, ci în bancuri, umorul subversiv, cu transmitere orală. Într-una dintre antologii, a lui Călin Bogdan Ștefănescu (1991), întîlnim cîteva teme cu mult mai aproape de realitatea zilnică a anilor reci ai lui Ceaușescu.

Sigur, mulți se-ntreabă de ce astăzi nu mai avem bancuri. De ce Caragiale nu mai e să ne „biciuiască“. Dar să nu uităm. „Termenul de valabilitate“ al umorului este generația, comunitatea care îl performează, îl trăiește. Astăzi Caragiale o fi bun să ne caricaturizeze, dar el nu mai spune mare lucru generației pînă-n 38-41 de ani. Asta i se-ntîmplă Umorului.

Și apoi, nu-i nevoie de bancuri, de Caragiale chiar mereu. Am avut *Cațavencu,* avem acum *Times New Roman* ori, de ce nu, *Las Fierbinți* – satirici pentru epoca noastră, nu?

Doru Bușcu în interviurile din „Cațavencii și tribul lor“ are dreptate:

„Eu practicam un radicalism naiv. Și cred că toți credeam că lucrurile se pot schimba repede, credeam că știm în ce direcție trebuie făcută schimbarea, și vehemența noastră punea adrenalină în gesturi, în scris, în gîndire. Eram vii, spre deosebire de generația de acum. Tinerii noștri colegi sînt moleșiți de Internet, de lipsa proiectelor idealiste, de lămurirea principalelor probleme ale momentului, de instalarea unei societăți de consum. S-au tocit strigătele tinereții“.

Noi nu am încremenit în proiect?

Noi avem o scuză: am îmbătrînit. Ne-am vărsat porția de sînge pentru patrie. Pe de altă parte, vorba Ecleziastului, există vreme de bucurie, vreme de tihnă. Am mutat regis-

Într-o zi Cilibi Moise
a dat de o mare rușine,
l-a călcat hoții noaptea
și n-au găsit nimic. Cilibi
Moise se roagă de sărăcie
de vreo cîțiva ani,
ca să iasă din casă numai pînă
se îmbracă.
Vedeți, domnilor, în ce timpuri
am ajuns, hîrtia scrisă e mai
ieftină decît cea nescrisă.
Ce deosebire este între o roată
de car și un avocat? Roata
strigă ca să o ungă, pe avocat
trebuie să îl ungi ca să strige.
(...) Două feluri de indivizi
sînt fuduli pe această lume...
un slujbaș mic și un prost
mare.
(...) Am descoperit mijlocul
de a mă îmbogăți...
voi da tuturor ce vor vorbi
adevărul cîte un sfanț, și toți
care vorbesc minciuni să îmi
dea mie cîte un ban.
(...) Sînt oameni în lume care
poartă pălărie de cinci galbeni,
dar capul lor nu face
nici un sfanț.

CILIBI MOISE,
„Apropouri“

Dacă mergi în tren, fără să te uiți pe fereastră, ai sentimentul că stai pe loc.

trul. Dar, dacă mergi în tren, fără să te uiți pe fereastră, ai sentimentul că stai pe loc. Musca, din exemplul lui Galilei, nu realizează că, totuși, deși bîzîie local, ea se mișcă. Practic, ceea ce s-a născut din nerăbdarea noastră s-a consumat, fiindcă nerăbdarea noastră a fost mai concentrată decît epoca. Am avut o cadență a trăirii, ne-am izbit cu capul de geam, de mai multe ori, după care ne-am resemnat cu gîndul că lucrurile se schimbă mai lent, dar asta nu înseamnă că societatea nu s-a schimbat. Din nefericire, în viața fiecăruia din noi nu încape tot ceea ce ne-am dori să încapă. După moartea noastră, vor veni alți nemulțumiți care vor regreta, poate, că noi nu am apucat schimbarea dorită de noi.

Eugen Istodor *e jurnalist și doctor în sociologia umorului. Cea mai recentă carte publicată:* Cațavencii și tribul lor. O etnografie a grupului incomod și de moravuri grele Cațavencu *(1990-2006), Polirom, 2018.*

Revoluția lui Cațavencu

interviu cu Viorel MOȚOC, redactor *Cațavencii*, membru fondator *Cațavencu* și *Academia Cațavencu*

Satiric, nu umor?

Satiric are referent societatea, umorul trăiește prin el însuși. Umorul nu este contextualizat, cînd spui satiric, din punctul meu de vedere, referința este cea ce te înconjoară. *Cațavencu* a fost, în acest sens, un referent politic, contextual era revoluționar și, pe urmă, a început să se refere și la obiceiurile generale ale românilor.

Atuurile Cațavencu?

Era un anumit tip de detașare, era un ziar militant, dar nu își asuma o poziție strict partizană, precum ziarele de partid, *Dreptatea*, *Viitorul liberal*. Noi nu eram afiliați unui partid. Credibilitatea a venit și datorită finanțelor care veneau din altă zonă decît cea politică. Ăștia sînt de capul lor, scriu ce le trece lor prin cap, se spunea.

Cum ai început la Cațavencu?

Am ajuns la începutul lui februarie '90. Era un prieten de-al meu, coleg de facultate, Papi îi spuneam noi, care mi-a zis la un moment dat că, împreună cu niște cunoscuți, scoate un ziar, *Cațavencu*, și avea nevoie să mai venim și noi, colegii lui de la Litere, dacă putem, să scriem la ziarul respectiv. M-am întîlnit cu Papi, țin minte, pe terasa de la Cina și am avut, ulterior, imediat, o discuție cu soții Nacu. Ei căutau colaboratori la *Cațavencu*, am stabilit să le scriu un text pe săptămînă. Pînă să apuc să scriu am fost difuzor de *Cațavencu*, în săptămîna imediat următoare. Am vîndut *Cațavencu* în Gara de Nord, în Gara Ploiești și undeva în centrul orașului Ploiești.

Ce făceai la început?

Scriam „Revista presei". Pe vremea aia apăreau tot mai multe ziare. Am discutat cam ce anume mi-ar plăcea să fac, mie plăcîndu-mi de mic să citesc ziare; citesc ziare de cînd am mers la școală. Pe vremea aia, semnam Alexandru Cațe, cu pseudonimul, nu eram încă Viorel Moțoc.

De ce?

Era o perioadă destul de tulbure atunci, nu aveam nici eu o viziune limpede asupra viitorului meu. Nici nu îmi dădeam seama încotro va apuca să se îndrepte publicația. Mă gîndeam ca nu care cumva să mă maculez. Nu care cumva, în condițiile în care publicația ar fi eșuat, numele meu de literat să fie expus într-un fel sau altul. Cert e că pseudonimul Alexandru Cațe, Cațe, de la *Cațavencu*, m-am gîndit eu și de la numele adevărat al lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, cel mai bun prieten al lui Ion Luca Caragiale, pe care îl iubesc în continuare foarte mult. Pe Caragiale îl iubesc, dar implicit și pe Gherea. Alexandru? Fără nici un fel de conotații, m-am gîndit că la un nume scurt se cuvine un prenume lung. După aia am scris diverse. Pe sport am trecut abia în '92.

Și ce scriai? Diverse ce înseamnă?

Diverse articole. Țin minte că am fost remarcat de colectiv cînd mă apucam să scriu și alte lucrări în afară de „Revista presei", în iunie '90, cînd au venit minerii. Am scris un text „Camerun, mon amour!". Și făceam o paralelă între modul cum ne-a bătut echipa Camerunului la Campionatul Mondial și cum ne-au bătut minerii în București. Cum negrii din Camerun ne-au deșelat, și cum cei plini de cărbune ne-au făcut varză în București.

Tu aveai atunci și un exemplu în familie...

O bătuseră pe soru-mea. Eu pe 13-15 iunie tocmai plecasem la Rîmnicu-Vîlcea, era ziua lui tata și trebuia să și anunț familia că voi repeta anul. Mă hotărîsem să repet anul școlar, din cauza faptului că era Revoluție, eram pe baricade și, din punctul meu de vedere, era pur și simplu un scandal să mă duc la școală și să dau examenele în condițiile în care în țară se întîmplau atîtea chestii importante. Am plecat la Vîlcea, am văzut la televizor ce se întîmpla în București și cred că pe 14 m-am întors ca o floricică, în blugi, cu plete, și cu un sac în care aveam niște sticle de vin luate de la Rîmnicu-Vîlcea. Eram o pradă perfectă. Am ajuns la cămin și am aflat că sora mea nu e acolo. M-am apucat să o caut din persoană în persoană, nu existau telefoane mobile pe vremea respectivă, am aflat că ai noștri colegi sînt bătuți, unii în spitale, unii prin pușcărie, de soră-mea nu reușeam să dau. Și abia pe 15, după ce sunasem la spitale, la morgă, m-am întors în cămin, în Grozăvești, și am găsit-o pe soru-mea, care tocmai se întorsese plină de vînătăi, de la Măgurele. Am organizat un colectiv și am dus-o la o locuință conspirativă, pentru că minerii mai erau în București și, ne gîndeam, s-ar putea să vină și să mai dea o tură prin Grozăvești... A stat două-trei zile.

Dar mult timp nu te-ai gîndit la salariu fix, la carte de muncă...

Multă vreme am refuzat. Mi se părea că e o formă de înrobire, carte de muncă și salariu fix. Pînă la urmă, am renunțat la Alexandru Cațe, chiar am avut un text în *Cațavencu*, în ziua de azi n-ar putea să apară așa ceva, în care l-am ucis pe Alexandru Cațe. A fost un text semnat Viorel Moțoc, în care Alexandru Cațe era omorît, executat, și am continuat să semnez cu numele de Viorel Moțoc. În privința viitorului, era o vreme cînd atunci puteai să ai viitor. Nu îți făceai mari griji, calcule, socoteli, nu erai preocupat de pensie și de viitorul în carieră. Viitorul meu era să mă ocup cu scrisul, știu să scriu relativ bine, singurul lucru cu care mă mîndresc e că pot să scriu corect în limba română și n-ar fi fost o mare problemă dacă s-ar fi întîmplat să nu mai existe *Cațavencu*, de exemplu. Iar banii pe vremea aia, de asemenea, nu erau un lucru atît de important pentru mine.

Legat de îmbogățire, au existat școli de gîndire în Cațavencu?

Eu personal sînt de părere ca a existat permanent un fel de echilibru. Faptul că au existat mai multe „școli de gîndire" a fost un lucru bun, care a dus la un anumit tip de ponderare editorială, dar și de ducere înainte a șandramalei, din punct de vedere al problemelor financiare, să zicem. Dar ceea ce a ținut de scrisul nostru era la latitudinea fiecăruia dintre noi.

Dar am pierdut ceva pe parcurs? Am cîștigat ceva?

Ăsta e specificul lui. Dacă e vorba să descriu, să încerc să conceptualizez evoluția ziarului, într-adevăr, pentru noi e o problemă, pentru că am trecut de la genul de ziar militant la tipul de ziar supus inevitabil unor rigori ale pieței. Dacă ar fi fost vorba să rămînem militanți pînă la capăt, nu îmi dau seama ce tip de audiență am fi avut. Aici nu mă refer neapărat la cîștig, la profit. Mă refer la capacitatea noastră de adresabilitate unui anumit public care să rezoneze cu noi. Dacă am fi rămas militanți pînă la capăt ar fi însemnat să ne nișăm, masiv, profund și să rămînem numai cu un cerc de oameni, de fani necondiționați.

Părerea mea e că cei care ne cumpără în continuare, iată că folosesc termen de piață, ne citesc în continuare, iar cei care nu ne-au citit inițial, poate că, atrași de un anumit tip de ambalaj comercial, ajung să perceapă și un alt gen de idei, alea de care eram noi legați cînd eram pe baricade.

M-am speriat, de exemplu, cînd Sorin a zis că mulți au plecat, ne-a fugit cititorul în străinătate. Tu, însă, ai rămas în mirajul ăsta al Cațavencu-*lui.*

Din punctul meu de vedere, mi-am trăit viața destul de bine aici, fără să am o conștiință mesianică. M-am simțit bine făcîndu-mă util, mă rog, într-o vreme cînd erau șanse, perspective destul de încețoșate în privința viitorului României. Mă bucuram că sînt niște oameni care vedeau că există o publicație alături de ei. Și îmi ziceam, domne', e important și lucrul ăsta mic. Să fie o ceainărie care, într-un deșert de gheață, le oferă camionagiilor un pahar cald. Era o metaforă pe care îmi plăcea să o folosesc la vremea respectivă.

Crezi în poveștile cu Năstase, Văcăroiu?

Sînt niște povești, nu fabricate sau niște falsuri, dar sînt genuri de povești în care e destul de greu, din punct de vedere pur și simplu jurnalistic, să aduci proba definitorie, proba ultimă. Noi am făcut umor. Cu Văcăroiu, eu sînt de părere că am făcut o greșeală, că am făcut din Văcăroiu un tip simpatic, o persoană predispusă să stea la chef, să facă tot felul de poante și să fie un chefliu de bună sau de mai puțin bună calitate, dar în orice caz, cumva simpatic, în condițiile în care dl Văcăroiu e departe de a fi așa ceva, în ipostaza lui de om politic în relația cu anumite grupuri de interese. Iliescu, alt personaj *Cațavencu*, e, orice s-ar spune, un personaj complet. Dacă ții minte, cînd eram în facultate, la Teoria literaturii, era o chestie despre personaje plate și personaje rotunde. Văcăroiu e genul de personaj plat. Cel puțin noi așa i-am construit identitatea lui Văcăroiu, în timp ce, în privința lui Iliescu, sînt mai multe elemente, mai multe detalii. Mă refer aici la Iliescu pur și simplu ca personaj.

Ți-a mers bine la Cațavencu?

Sînt mulțumit. Mi-a plăcut la *Cațavencu* tocmai faptul că, cel puțin în ceea ce mă privește, am avut o libertate destul de mare de expresie, adică, practic, am putut să scriu ce am vrut. N-am fost încorsetat, n-am fost supus unor comandamente explicite.

Ți-ai păstrat tabieturile tale, ca bunicul tău. Ești generalul taclalei de la Red Lion.

La Red Lion nu e o mare plăcere, da' e pur și simplu bucuria de a te întîlni cu alții, de a vorbi. Păi, nu ziceam că îți povestesc... eu am citit recent, nu e ideea mea, o chestie scrisă de Henri Wald, *Confesiuni*. Henri Wald vine cu o anecdotă... cică, regele Frederic al Prusiei s-a gîndit să descopere limba inițială, limba aia originară, dinainte de dispariția Turnului Babel. Motiv pentru care a făcut un experiment de tip Mengele, l-am numi la ora asta. A luat doi nou-născuți, pe care i-a crescut în condiții princiare imperiale, gîndindu-se că, la un moment dat, ăia vor începe să vorbească. Și, în felul ăla, ei vor descoperi, de unii singuri, limba aia inițială, lucrul de la început. Poți să îi spui și limba îngerilor. Erau ținuți nemaipomenit, erau hrăniți, îmbrăcați, spălați. Și, cînd au crescut, nu puteau să articuleze nici un cuvînt și au murit de singurătate. Și de aia mi se pare mie important să mai stai, să sporovăiești, să mai zici o vorbă, să mai spui una, alta, să mai scoți niște chestii, chit că nu sînt neapărat importante, nu folosesc la nimic, n-au mare relevanță în oricare sens ai putea să iei chestia asta. Tot așa, un joc gratuit, este și ședința de joi, unde glumele, delirul pe toate temele par că n-ajută la nimic.

a consemnat Eugen ISTODOR

(...) Cînd vrei să vorbești,
la gură,
Să aibi lacăt și măsură.
Adică:
Vezi bîrna din ochiul tău
Și nu vorbi p-alt de rău.
(...) De aceea niciodată
Chelului despre chelie
Să nu-i spui vro istorie.
Și
Cu pleșuvul cînd vorbești
Tivgă să nu pomenești
Și nici
Să nu rîzi de măgar cumva,
Că poate îl încaleci cîndva.
Totdauna
Gura care e-mpuțită
Altui e nesuferită,
Că dacă
Mie-mi miroasă a floare,
Dar altuia a putoare.
Și în scurt,
Noi rîdem de unul-doi
Și patruzeci rîd de noi.
Pentru că
Nu este răsur să n-aibă cusur.

ANTON PANN,
Povestea vorbei – „Despre cusururi sau urîciuni"

(Interviul a fost luat în momente diferite. În august 2007 și 10 mai 2015. El, ca și interviurile cu ceilalți membrii fondatori ai grupului „Cațavencu", au fost principala materie de cercetare a cărților: Sociologia umorului romînesc. Sfera publică de la Țînțarul (1859) la Cațavencu (1990)", *Editura Universității din București, 2016 și* Cațavencii și tribul lor, *Polirom, 2018.)*

Radu PARASCHIVESCU

Scanner pentru impostori

Știm, ni s-a tot spus: umorul e un bun conducător de inteligență, la fel cum solemnitatea e una dintre conductele prin care circulă liber și înaripat prostia. Sigur, poți să vezi și oameni solemni cu umor, numai că solemnitatea lor nu e reală, ci jucată în orizontul autoironiei. Și cu asta ajungem la un lucru important: umorul nu e întreg fără autoironie. Fără putința de-a te detașa de tine însuți, de-a nu te mai iubi la oglindă, de-a te lua peste picior și la întrebări. Continentul umorului are nevoie de țara autoironiei. În plus, trebuie demolată prejudecata că umorul e semn de ușurătate. Și nu numai atît. E înțelept să nu uităm că a existat o vreme cînd cine avea umor se expunea bănuielilor de țicneală. Spre deosebire de timpurile acelea, astăzi toate sondajele despre viața de cuplu exaltă ideea că partenerul sau partenera trebuie să aibă simțul umorului. Dacă el vine la pachet cu o limuzină, o vilă cît un pachebot și trei conturi în Insulele Virgine Britanice e și mai bine. Dacă însoțește un decolteu abisal, niște fesieri bombați și două picioare lungi cît o zi fără cafea (expresie braziliană), așijderea. Oricum însă, umorul a devenit o marfă obligatorie. Aproape că ne vine să salutăm în el înlocuitorul contemporan al cufărului de zestre și al cornutelor din grajd de odinioară.

Și mai e ceva umorul: un formidabil developator al imposturii. Dacă te folosești de umor ca să scanezi viața publică (pe cea politică în primul rînd), obții rezultate spectaculoase. Ocupați să-și camufleze indigența neuronală sau inadecvarea, impostorilor nu prea le arde de umor. Iar de multe ori pur și simplu nu-l au. Dar asta nu înseamnă că nu asigură spectacolul. O fac năvalnic și năpraznic,

fiindcă au drept – să mă scuze Carmen Dan – *modus operandi* umorul fără voie. Eructația neuronală, bazaconia, aberația. Toți cotizanții pe care i-am antologat în cele cinci volume de nerozii livrate în spațiul public lucrează în virtutea inepției, iar dac-ar fi să găsesc un titlu-umbrelă pentru întregul cvintet, probabil că tocmai ăsta ar fi: „În virtutea inepției". Indiferent dacă sînt șefi de stat sau de partid, senatori sau maneliști, sportivi sau bancheri, șarlavraci sau clar(ne) văzători, au cu toții voluptatea făcutului de rîs, dublată de o carență esențială: simțul ridicolului. În general, datul în stambă se produce prin vorbe, deși există și cazuri cînd umorul involuntar rezultă din situații pe care pînă și unui scriitor inventiv i-ar fi greu să le scornească. Îmi vin în minte cîteva: panourile de afișaj pe care scrie cu litere mari „Afișajul interzis", mirificul produs „Lămîița. Concentrat de portocale", organizarea unui festival de film într-o reședință de județ (Suceava) care nu are nici măcar un cinematograf funcțional sau prezența pe hartă a unui sat din județul Botoșani unde există director de cămin cultural, dar nu există cămin.

În ceea ce privește ideea de a-i aduna laolaltă pe rostitorii de nerozii și absurdități agramate, ea mi-a venit traducînd o antologie de vorbe de duh autentice, semnată de Des MacHale. Atîta doar că MacHale punea accentul pe umorul voluntar („cu premeditare", cum ziceți voi) și pe panseurile atît de amuzante, încît ți se părea uneori că se găseau la granița dintre geniu și imbecilitate: „Dacă nu știi unde mergi, o să ajungi altundeva" sau „Nimeni nu se mai duce la restaurantul acela din cauză că e foarte aglomerat". Ei bine, eu am așezat conul de lumină pe umorul involuntar. Și am constatat repede cît de singur sînt eu și cît de mulți și productivi sînt ceilalți. Dar nu e prima dată că am un demers în antiteză cu al altcuiva. Țin minte că, la puțină vreme după ce Cristian Țopescu publicase volumul *Fairplay,* care preamărea onestitatea și cavalerismul din sport, eu am publicat *Fanionul roșu,* care vorbea despre zece gesturi oribile sau măcar urîte din istoria sportului. La rîndul lor, colecțiile de stupizenii sînt tot rodul unei percepții în antiteză.

***Radu Paraschivescu** e scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Două mături stau de vorbă. Scene românești, *Humanitas 2018.*

„Un prost care rîde e mai prețios decît unul care se supără"

interviu cu Mimi BRĂNESCU, scenaristul serialului *Las Fierbinți*

Cînd scrii scenariul, rîzi?

Din ce în ce mai rar. La început rîdeam mai des. Probabil și pentru că erau mai bune episoadele.

De unde vine rîsul?

Eu rîd cînd mă surprinde replica. La alții, nu știu cum funcționează.

Te miri vreodată de tine, „băi, ce-a putut să-mi treacă prin cap!"?

Nu. Face parte din fișa postului, chiar mă antrenez în direcția asta. E musai să-mi treacă „te miri ce"-uri prin cap.

Cu ce trucuri îți surprinzi spectatorul? De unde le-ai învățat?

Nu folosesc trucuri, folosesc scheme, pe care le tot rotesc. Nu m-a învățat nimeni, le-am descoperit pe parcurs. N-am nici o pregătire în cum se scrie. Sînt lăutar.

Cum faci umorul în Las Fierbinți? *Să-i placă și lui Andrei Pleșu, dar și să bată recordurile de audiență?*

N-am o tactică în privința asta. Cînd scriu, nu-mi propun să fac rating mare. Și nu știu dacă Andrei Pleșu se mai uită. A zis și el o dată că îi place, și acuma toți cu gura pe el. Audiențele sînt record și pentru că nu prea e concurență. Nu cred că dacă la aceeași oră s-ar difuza, la celelalte televiziuni, *Ray Donovan* și *Seinfeld,* s-ar mai uita așa de mulți spectatori la *Las Fierbinți*. Pe de altă parte, ce mișto ar fi să fie o superconcurență. Am fi obligați să devenim mai buni sau ne-am

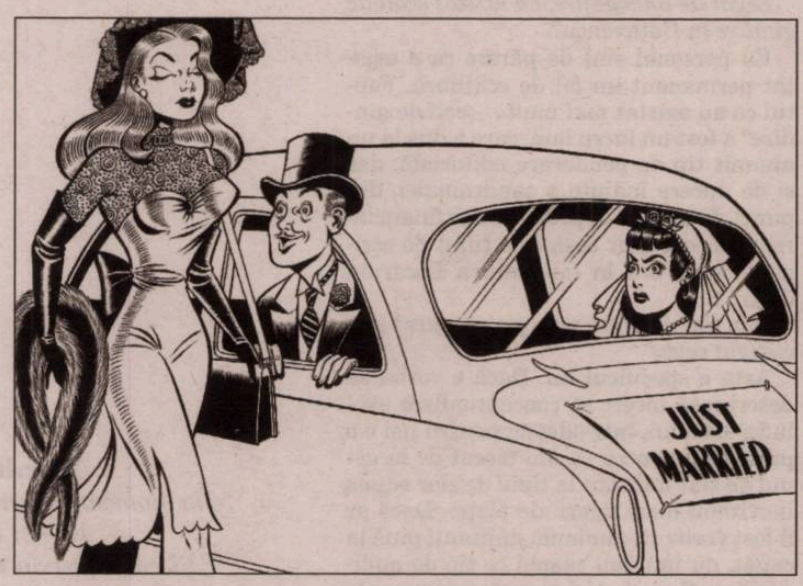

lăsa de meserie.

De ce e Celentano beat mereu?

Sînt mai multe posibilități cu el băut, e un fel de Jolly Joker. Faptul că e mereu beat justifică aproape orice. Pe de altă parte, mi se pare mai cu farmec actorul așa.

De unde îți vin rezolvări dramatice, precum Firicel care s-a apucat de muncă? Sau monologurile Aspirinei, sau cele privind nevoia educației?

Păi, rîdem, glumim, da' e groasă ce se întîmplă în țara asta. Nu prea îți mai arde de rîs.

Cum lucrezi la un episod? Pornești de la o idee / ai o poantă pe care construiești?

Și, și. Și, la avarie, iau o situație simplă pe care o răstorn. Adică o tratez așa cum ar trata-o personajele din serial. De exemplu, dacă pentru cei mai mulți să facă o faptă bună, să zicem, e normal, în serial e invers. Nu construim, dărîmăm, nu iubim, urîm, nu ajutăm, încurcăm etc.

Descrie-mi lucrul la un episod.

Împart episodul în trei ploturi. Luni încep să scriu primul plot, marți îl termin, miercuri îl încep pe-al doilea, miercuri îl termin și joi scriu ultimul plot, care e mai scurt. Iar vineri, sîmbătă și duminică mă odihnesc și, cît mă odihnesc, mă gîndesc și la ce o să scriu în următorul episod. Și așa, trei luni, trei luni jumătate, cît durează, de obicei, munca la un sezon.

Unde lucrezi? Acasă / în public? Ce tabieturi ai?

Lucrez acasă. Nu am tabieturi.

Cine / ce te inspiră?

Tot.

Ce este umorul? La ce folosește?

O observație pe care o faci cuiva, fără să vrei să-l superi. O mînă de ajutor.

De ce se supără oamenii la glume?

Pentru că, pe undeva, îi ciupesc.

Cît de prost e omul, tot rîde de alt prost. De ce?

Dacă rîde înseamnă că nu e chiar așa de prost. Cred cu tărie că un prost care rîde e mai prețios decît unul care se supără. Mai poate fi salvat.

a consemnat Eugen ISTODOR

Publicul de atitudine și frustrările din politică

interviu cu Călin PETRAR de la *Times New Roman*

De ce umor?

N-am fost niciodată o persoană serioasă și am dat la Filozofie. Cînd dai la Filozofie transmiți clar: nu vreau să muncesc. Nu dau la Filozofie ca să prestez ceva. Era în 2003, era vremea lui Funar, era un oraș înapoiat. Aveam un coleg care venise la *Aspirina săracului,* în București. Și am venit și eu la Dinescu. Era distractiv. Nu era o treabă serioasă, luam la caterincă toate subiectele. Am avut un ocol, pe la *Adevărul,* cînd Dinescu a fost preluat de Patriciu. Apoi, *TNR,* în 2009. La început, *TNR* era o chestie la bere. Publicam din cînd în cînd. Din grupul inițial sînt eu și caricaturistul. Pe atunci erau Mihai Radu, Dan Panaet. Formula actuală s-a așezat acum cinci ani. Eftimie, Ionuț, Vasile, Ovidiu și eu.

De ce au venit?

În opt ani și jumătate s-a plătit continuu. Da, ăsta e job-ul nostru. Toată lumea ne întreabă: da? Da, umorul e job-ul nostru. Și acum mogulul nostru ne-a luat o încăpere, acum sîntem într-un acvariu din ăsta corporatist. Da, și vine la noi la camera lui de relaxare, vine să ne audă zicînd tîmpenii.

Ce-ai înțeles din toată filozofia asta?

Am fost cu anticii, apoi fenomenologie, apoi Derrida. Cînd am citit *Spectrele lui Marx* mi-am dat seama că și-a bătut joc de mine. El face eschive în jurul unui subiect, pe 300 de pagini. Asta am înțeles: să fie totul o introducere, să nu spun nimic pe zeci de pagini. Așa a funcționat și la examene, am avut un eseu dat pentru trei materii diferite. Am luat și 10, și aveam și 7. Pe aceeași lucrare, fără schimbare.

Și în umor?

M-a distrat Kant. Are o glumă. E ca și cum ai mulge țapul cu ciurul. Și, nu știu, în umor despre asta e vorba. Să vezi un subiect prin prisma absurdului. A urmări cu detașare absolut totul. Am avut fenomenologia care lua totul în serios, nu? Și a venit Derrida. Totul m-a rupt. Și l-am descoperit și pe David Lodge. Și am văzut și cum e în mediul universitar. Asta e? Asta e!

Cum funcționează TNR?

Noi nu ne-am poziționat. Am zis: trebuie să rîdem noi. Știm că uneori nu ne distrează anume articole decît pe noi. Acum a venit un public de atitudine. Asta cere piața. Frustrări din politica de astăzi. Avem în vedere audiența.

Atitudine?

Asta-i țara. Aș vrea să fiu în Elveția, să scriu despre ceasuri și băbuțe. Și au venit și *fake*-urile astea pe net. Noi eram la lansare de *fake news*, inspirați de *The Onion*. Trebuie să spun aici că noi, efectiv, cu știrile inventate sîntem mai aproape de adevăr decît *Evenimentul zilei,* știi?

Ținte?

Extremiștii. Cum să fii fericit că ești român? De ăștia trebuie să ne luăm. E o întîmplare că sînt român, că sînt bărbat, că am un început de chelie.

Confuzia?

Da, sînt unii care dau drepturi la replică. Eu cred că trebuie să primești gluma și s-o continui. Zici că sînt prost? Bun, eu sînt și cu burtă, și idiot. Da, așa merge gluma. Dacă tu te ataci e semn că vrei să fii atacat. O cauți. Te oftici. Majoritatea n-au autoironia. Noi am zis să nu mai scriem despre Fuego, de exemplu. Ne luam de Fuego, dar nu atît de mult. Lumea a rămas cu impresia că noi făceam cu Fuego. Omul citea *TNR.* Și a făcut glume, omul are și inteligență, și mi-a cîștigat respectul. Sînt puțini aceștia.

Măruță? Trăistariu?

Măruță ne-a dat o notificare. Trăistariu se tot pozează în fel și chip. Și ne-am luat de el. A zis că ne-a dat în judecată. De fapt, a vrut publicitate. N-a dat pe nimeni în judecată. Mihaela Rădulescu s-a urzicat, dar i-a explicat Andrei Gheorghe și a înțeles.

Times New Roman *a fost amendat cu 16.000 de lei de către Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării (CNCD). Articolul vostru era „Curva lui Dragnea, asaltată de PSD-iști...“ și a fost considerat jignitor de toate femeile din PSD.*

„Sînt trei ani de cînd a murit tatăl meu, și șepte de cînd a murit maică-mea.
Am o soră măritată în Bucovina, care trăiește foarte bine cu bărbatu-său, ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină, și un unchi la București, care șede pe Podul Mogoșoaiei n. 751.
Sînt holtei, și n-am gînd să mă-nsor.
După slujbă nu îmblu.
Nu-mi bat capul de politică, și n-am nici o opinie.
Nu sînt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin.
Nu știu nici mazurcă, nici valț.
Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.
Obicinuiesc a mă culca la șepte, și a mă scula la unsprezece ceasuri.
Mă bărbieresc de trei ori pe săptămînă.
Iarna port pieptar de flanelă și galoși blăniți.
Am două frace, trei surtuce și patru părechi pantaloni.“

Negruzzi – „Scrisoarea II. (Rețetă) April 1838“

Băi, ce vrei să spun? PSD merge pe intimidare și vrea să ne ia pe noi de exemplu, de execuție în public. Da, uite, reacționăm!

Cuvîntul „curvă“?

O, asta e ipocrizie. Adică pe blog-uri, pe Facebook, la bețe zicem *curvă, curvă* și, cînd e vorba să citești, o, nu, ești vulgar! Hai să fim serioși. Cum adică? Tu ai voie să vorbești cum îți vine la gură, noi nu? De ce? Conform cărei legi? Oricum, am fost de acord, am scos articolul de pe net și vedem ce se întîmplă. Am înțeles ipocrizia generală și am zis: lasă, dom'le, să fim noi mai deștepți. Restul, amenda? Să vedem ce se întîmplă. Dar, cred eu, ceea ce a contat a fost ca PSD să-și arate mușchii, să dea o lecție.

Hazul și „copiii veacului“

interviu cu Nechifor BUGEAC, creatorul paginii de Facebook „Letopiseț“

De ce „Letopiseț“?

Pricina iaște aceasta – „Încurcătura den Vechime“, unde pisălește domniia voastră, nu ierea slobodă.

De unde ideea scrierii în limba arhaică?

Taina iaște una. De ar fi să pisălesc deaspre vieața și iubirile unei desfrînate, s-ar cuveni a pisăli direpт în șpaniolește, iscălindu-mă cu nume de muieare; altminteri, pisălind deaspre ceea ce se petrece în vremile lui Ioannie Vodă Gotul și ale Dracnei, pisălesc în „limba vechilor cazanii“, iscălindu-mă Nechifor Bugeac. Fieșcărei istorii îi iaște menit graiul său.

Cît de proastă e lumea de azi?

Mă tem că nu atîta gloatele sînt proaste, cît aceia carii se cred înțelepți.

Cît de ticăloasă?

Cu cît te afli mai de-a dreapta, mai pentru slobozenia vorbei, cu atîta te lepezi de ticăloșie.

Ce înseamnă social media?

Vroiți, dar, a spune „Ceaslovul Chipurilor“, au Cartea lui Zuchie, locul unde lumea își pretrece timpul cu nasul înfundat în oglinzi sclipitoare, cercetînd cadre cu mîțe.

Dar umorul ce înseamnă?

Hazul iaște acela carele îi supără pre mulți „Copii ai Veacului“, cărora li se spune și „Floci de omăt“.

Cum apar prejudecățile?

Acestea apar cetind ce-au scris învățații de-a stînga, cum ar fi inglejii de la Străjeriul. Poci deslușì și cum dispar: cercetînd „Letopisețul“.

Extremismele?

Mai-mare preste acestea iaște Zuchie, carele hotărăște ce iaște îngăduit a se da în vileag, afurisindu-te degrabă de ai dzis ceva neîngăduit de Anghela, Crăiasa Nemților – iară la noi în țeară iaște Divanul Obștesc Protrivnic Osebirii, carele pre mulți i-au certat cu gloabe pentru că au îndrăznit a spune lucrurilor pre nume.

Ce e viața?

Deaspre vieață au pisălit un alt hronicar, censtitul Miron Costin, carele gîndea cum că iaște „cumplită“ și „cu griji și primejdii cum iaște și ața“, adecă „prea supțire și-n scurtă vreme trăitoare“. Iară eu, nevrednicul, îndrăznesc să adaug cum că vieața nemica nu iaște fără mîțe.

Ce e moartea?

Moartea – au mutarea la Domnul, căreia i se mai dzice și pristăvire – iaște aceea carea l-au uitat pre Ion Iliescu.

pagină realizată de Eugen ISTODOR

Pe scurt, despre Divertis

interviu cu Cristian GREȚCU

Cînd și cum s-a înființat grupul Divertis? Care e povestea lui?

Ca să vă răspund în ordine: în 1981, prin decizia comună a lui Toni Grecu, care le-a adus la cunoștință colegilor săi de studenție Florin Constantin și Doru Antonesi că au înființat grupul Divertis... Povestea e una frumoasă, în jurul creativității celor trei s-au tot adunat și alți creativi, tot studenți, în ani diferiți, fie ai aceleiași facultăți (Electronică), fie ai alteia (Mecanică). Eu „orbitam" cam de prin 1980 scena umorului studențesc din Iași, acolo l-am și cunoscut pe Toni, apoi, odată cu spectacolele de pe scena Casei Studenților, s-au alăturat Silviu Petcu,Valentin Gora și Valentin Darie. Asta a fost componența „studențească" a grupului Divertis din Iași.

Ce tip de umor se putea face pe vremea lui Ceaușescu? Cum treceau aluziile?

Tipul de umor „studențesc", în care rîdeam de tot ce se putea din jurul nostru: colegi, profesori, examene, cămine. Sau, mai bine zis, de ce nu prea aveam la ele: apă caldă, curent electric, confort, cantinele cu serviciul obligatoriu și lipsa mîncării de calitate, tramvaiele și transportul în comun. Aluziile apăreau din așa-zisele „basme" sau „fabule", a căror acțiune se petrecea în alte țări, dar toată lumea știa despre ce e vorba...

Și, spre finalul „societății socialiste multilateral dezvoltate", la principalele manifestări unde se „gusta" spiritul Divertis, „Serbările" organizate de BTT, au apărut și primele reclamații de la „băieții cu ochi albaștri": că „facem afirmații tendențioase la adresa regimului" în textele noastre.

Ce s-a schimbat după 1989? Cum a evoluat umorul grupului în anii '90?

Păi, principala schimbare a fost că am ajuns la TV. La „Televiziunea Română Liberă", mai precis, unde ne-a recomandat Cristian Țopescu, colegul nostru de pe scena „Serbărilor". Între timp, grupul se mai mărise prin adăugarea lui Cătălin Mireuță, a lui Ioan Gyuri Pascu, venit de la „Ars Amatoria și Fiii", de la Cluj , și a lui Ioan T. Morar, care ne distra pe toți, pe vremea aceea, cu genialele sale impersonări ale lui Nicolae Ceaușescu. Așa arăta Divertis-ul ajuns la TVR într-o după-amiază, cînd a reușit să scoată din pepeni o Românie întreagă cu protestul dedicat „Prototiptilului"...

Umorul nostru era dat de două componente: textele scrise de noi (și noi absolut toți scriam texte, mai mult sau mai puțin bune) și cel dat de interpretarea personajelor. Evident că ne-am orientat către politic, o componentă pe care nu prea am avut voie să o dezvoltăm pe vremea Împușcatului...

De ce credeți că ați avut, atunci, atîta trecere? Care au fost „bucățile" voastre cele mai de succes?

Am avut succes pentru că am făcut umor de calitate, bazat pe cultura generală a spectatorului nostru și pe inteligența lui, am avut o abordare dură într-o formă elegantă și distractivă a evenimentelor vremii, am avut talent și „fețe" de oameni politici din timpul respectiv.

În plus, să nu uităm efervescența generală pe teme politice de după 1989, cam pînă cînd s-a „săturat" lumea de subiectele politice.

Mi-e greu să spun care au fost „bucățile" de succes, pentru că nu au fost prestații ale noastre care să nu se bucure de succes. Cred că toată lumea își amintește cu drag de „Interviul cu crescătorii de animale mici" de la Teatrul „Ion Creangă" din 1991, sau de spectacolele din cadrul

„Umorul, această expresie ireductibilă a eticii."

DANIEL PENNAC

„Umorul este curățenia morală și cotidiană a spiritului."

JULES RENARD

Galelor UNITER sau, de ce nu, și de personajele și întîmplările lor de la *Reflecții rutiere.*

Cum a evoluat grupul după aceea, în anii 2000? A schimbat ceva faptul că ați avut emisiuni constante la televizor?

Umorul nostru nu s-a schimbat calitativ, dar s-a „adaptat" cerințelor legate de faptul că emisiunile TV (pe la diverse televiziuni) au luat locul spectacolelor cu public și al apariițiilor televizate aleatorii... Deci, da, a cam schimbat... În felul negativ în care apariția beneficiului financiar asociat reușește să schimbe oamenii din spatele artiștilor.

S-a schimbat si publicul, cerea altceva? În ce măsură mai aveau sens aluziile politice? Ce alt tip de poante aveau succes?

Publicul nostru nu s-a prea schimbat, doar s-a dat deoparte, a emigrat, a ieșit din *„target"* și a fost „înlocuit" cu tineri, care doar întîmplător știu cine a fost Divertis. I-am ajutat și noi, despărțindu-ne oficial prin 2013 și devenind două entități, Distractis și Serviciul Român de Comedie.

Așa cum am mai afirmat, aluziile politice au ajuns chiar pînă acolo încît să „sîcîie" telespectatorul sau să-l oboseasc ă – faptul că trebuia să se „gîndească" de ce să rîdă la o glumă de-a noastră de comedie istorică... Evident, poantele cele mai gustate deveniseră cele vizuale, simple, sau comicul de situație, gen *Las Fierbinți.* Apropo de asta, noi am avut primii așa ceva în *Pro Corlate TV* și scenetele din această localitate fictivă cu primarul, popa, polițaiul, barmanul etc.

Care este situația acum? Cum mai e vizibil grupul și cui se adresează?

Situația acum este cea care este, Divertis a devenit istorie și prin faptul că, dacă ar face cineva un miracol și ne-ar reuni, tot ar lipsi aportul inconfundabil al colegului Ioan Gyuri Pascu, odihnească-l Dumnezeu... Grupul e foarte vizibil la nivel de căutare pe YouTube și se adresează nostalgicilor și celor educați cu gusturi clasice, lol...

Care este, după dvs., definiția umorului în general și a umorului à la Divertis în particular?

„Umorul este atunci cînd cineva rîde și tu știi de ce, și, eventual, rîzi și tu din același motiv." E o calitate umană nativă, care nu prea se poate învăța, se poate doar exersa și atunci devii un om „vesel, fără umor"... Umorul Divertis-ului nu era, nu este cu nimic diferit de orice umor. Poate tenta politică să-l fi făcut ceva mai deosebit, poate faptul că cele mai bune glume se adresau unui public cu o cultură generală minimă, poate pentru că nu am „coborît" niciodată mai jos de buric...

„Cred că toată lumea își amintește cu drag de «Interviul cu crescătorii de animale mici»".

Cum e să întrupezi un personaj ca Ion Iliescu?

E într-un fel... Mai ales cînd dai „nas în nas" cu el pe scenă... Mai ales cînd el devine personajul tău pentru foaaaarteee mult timp, cînd personajul nu seamănă mai deloc cu cel din realitate, fiind mult mai plin de umor și haioșenie. Mai ales cînd pățești la fel ca Birlic și nu mai „scapi" de „Iliescu de la Divertis". Ca să spun despre partea cealaltă, am două cărți cu autograf de la omul politic Ion Iliescu. Și cu dedicație. Oricum, m-am reprofilat, acum sînt *sommelier* și *wine-entertainer,* și viața merge înainte cu același umor...

a consemnat Iaromira POPOVICI

„Stand-up-ul nu-i banc"

Interviu cu Teo, Vio și Costel de la *Stand-up comedy* – Club 99

De ce ați început?

Vio: Eu am început cu *stand-up*-ul de vreo 14 ani. Și ne-am apucat cam în același timp cu toții. Eram la Cafe Deko și am văzut cum se face. Am ascultat, am rîs și mi-am spus: pot să fac și eu și pot să fac mai bine. Am urcat la *stand-up* și mi-a ieșit. Pe atunci, urca oricine pe scenă, sîmbăta.

Teo: Știi, noi nu știam exact ce facem. Știam mai degrabă ce nu voiam să facem. Știai, de exemplu, să spui: *stand-up*-ul nu-i banc. Nu e ca Toma Caragiu.

Vio: Era *Seinfeld* ca reper. Nu voiam glume de genul ăla.

Teo: Să fie clar, nu ne plăcea forma de bancuri, scenetă.

ci bucăți foarte tari. Dar și Vacanța rupea pe alocuri.

Teo: Revin. Simțeam că ne rupem de tot, că facem ceva nou în România.

Cînd trece timpul umorului: Divertis, Vacanța Mare ?

Vio: Vacanța Mare s-a prăjit pe televizor. Ca și Divertis-ul. N-au mai avut relație directă cu publicul. În *live* îți spune publicul ce merge, ce nu. De aia în America e public *live*. Bîjbîi cînd lucrezi fără public. Cred, de asemenea, că obligația de a scrie pentru TV, săptămînal, iar te prăjește.

Teo: TV-ul cenzurează din elan. Expiră, da, ca-n muzică. Hendrix a rămas Hendrix, dar nu e ce se ascultă acum.

„De ce aș face așa ceva?
Sînt pe scenă, nu acasă."

Costel: Și nu e improvizație a orice. Nu era delir. Pregăteai ceva de acasă. Mici premise pe care le încercai pe scenă.

Teo: Era un tip de umor pe care-l consideram depășit: Țociu-Palade, Stela-Arșinel. Asta nu!

Costel: Eram tinerii!

Teo: Eram nemuritori!

Vacanța mare, Vouă?

Costel: Radu Gabriel, Vizante îmi plăceau. De la Vouă. Radu scria chestii senzaționale, cu coada la salariu, cu Sîrma. După aceea s-au răsuflat. Și am fost fan Vacanța Mare, dar cum am intrat în *stand-up*-ul ăsta, Vacanța nu mai mergea.

Vio: La fel, Divertis-ul. Se încheiase și cu Divertis-ul.

Teo: Eu am crescut cu Divertis-ul. Dar nu am simțit nici o continuitate cu ce era în România. Clar. Nu că sînt modele proaste. Dar știam că ce facem noi nu e animalul ăla.

Vio: Eu am crescut cu ideea că Divertișii sînt mai fițoși. Vacanța Mare sînt vulgari. Pentru pulime. Divertis-ul avea mi-

Vio: Sînt chestii la modă, dar care rămîn.

Costel: *Seinfeld,* uite, a rămas. E constant.

Teo: De ce moare umorul? Pentru că e legat de timp. Se face strict pentru consum imediat.

Costel: Uite, eu mă uit la Jean Paler. Face niște show-uri la Sala Palatului. Cu lăutăria aia, manelele alea, el iese juma' de oră pe scenă, dacă e luat sau nu...

Vio, Teo: Ha-ha-ha!

Costel: Are momentul lui. Oamenii rîd maxim. Și avea atitudine. Jean Paler era în stilul lui. Omul era bine pe scenă. Ce spuneți? Era Sala. Era abțiguit.

Vio, Teo: Ha-ha-ha!

Costel: Serios. Faci *live,* ești acolo.

Teo: Îți dai seama cînd merge. De pe scenă se simte temperatura. Sala îți zice: nu rîd, dar e OK. Alteori, sala îți spune că nu te vreau în viața ei. La TV n-ai treaba asta.

Pînă unde-i improvizația?

Vio: Toată lumea schițează. Ei improvizează mai mult. Eu construiesc mai

Și cu asta ce-am făcut?
Ne-am trezit din hibernare
Și-am strigat cît am putut:
Sus Cutare! Jos Cutare!?
Și cu asta ce-am făcut?

Am dorit, cu mic, cu mare,
Și-am luptat, cum am știut,
S-avem nouă guvernare!
Și cu asta ce-am făcut?

Ca mai bine să ne fie,
Ne-a crescut salariul brut,
Dar trăim în sărăcie!
Și cu asta ce-am făcut?

Ia corupția amploare,
Cum nicicînd nu s-a văzut,
Scoatem totul la vînzare!
Și cu asta ce-am făcut?

CONSTANTIN TĂNASE,
„Și cu asta ce-am făcut?"

mult. Cred că trebuie s-o gîndesc.

Costel: Da, dar eu nu reușesc să redau ce scriu pe caiet acasă. Pe scenă nu merge.

Teo: Merg pe glume scurte acasă. Și simt că e alt om, că scriu altui om, de pe scenă. Scriu, dar nu știu ce o să iasă, nu știu finalul. Îl las pe ăla care e pe scenă, el să rezolve.

Nu te sperie?

Vio: Știi ce vrea să spună? Că e leneș. Îi dau, sanchi, temă celui de pe scenă...

Teo: Nu, nu. N-am altă cale.

Costel: Dacă îi dau o idee din caiet lui Costel de pe scenă, atunci mai fac ceva. Notez unde mi-a mers pe scenă. Uite, vreau să fac o glumă despre prieteni. Vreau să fac o glumă cum trecem de la străin la prieten. Cunoscuți, adevărați, frați, la-la-la. Și nu găsesc termenii. E dușman direct.

Teo: Nu suporți băieții la muncă.

Costel: Da, știu, dar vreau un termen. Nu există. Am scris acasă vreo patru pagini și n-am rămas decît cu faptul că, după ani, te vezi cu cel mai bun prieten la *gamebank,* pur și simplu să se vadă acolo și să nu mai știe că au fost prieteni.

Vio: Dar tu cum crezi că se face *gamebank*-ul?

Costel: Tocmai asta-i și ideea.

Vio: O fi ca la 6 din 49?

Costel: Da, da, și a fost *funny*. Aseară mi-a venit *gamebank* caritabil.

Cum văd soția, rudele glumele voastre?

Costel: Da, aici am o întîmplare. În ultimul timp îmi spun așa: mama mea imaginară, soția mea imaginară. Și spun clar: mama mea imaginară e o curvă. Sau în căsnicia mea imaginară îmi părăsesc soția... Știi, am spus glumele astea acasă, am spus: uite ce succes am avut. Și soția mea mi-a spus: „Costel, tu vrei să mă părăsești?". Cum așa? Nu vreau așa ceva. Cum să fac așa ceva? De ce aș face așa ceva? Sînt pe scenă, nu acasă.

Tetelejurnal și umorul

Interviu cu Alexandru DUȚU, coautor al *Tetelejurnalului*

Cum e umorul la Tetelejurnal*?*

Uneori foarte bun, alteori foarte, foarte mai puțin bun, alte dăți foarte, foarte mediu. Sau, cu vorba lui Nea Vasile de la Mîrșa, lăutarul: „am găsit un acordeonist extraordinar de bunicel".

De fapt, cît de bun trebuie să fie umorul? Cît de bun e bine să fie?

Aoleu, cum sună asta?! Marile valori, Binele, Frumosul și Umorul. O producție de umor, fie că este *Tetelejurnalul* sau *Academia Cațavencu,* are vîrfuri și scăderi. Grosier, am spune că valoarea ei e dată de media bucăților separate. Cred că în umor nu este atît de important să ai niște piscuri de mare sclipire. Mult mai important cred că este ca, atunci cînd nu ai piscuri, să nu faci prostii mari. Să ai un umor curat. Cam ăsta ar fi cuvîntul. Cînd nu ai explozii și vîrfuri, să nu fii vulgar, foarte artificial, să nu fii foarte prost. Dacă nu putem fi buni, măcar să fim curați cînd sîntem proști. De fapt, asta mă deranjează cel mai mult la umorul pe care îl văd în jurul meu. Nu că nu ar avea cine știe ce irumperi de mare valoare, ci că nu rămîne curat per total. Dacă scăderile nu sînt igienice și curate, ele pot strica lejer prestațiile de geniu. E o vorbă în fotbal: marile echipe sînt alea care joacă bine și cînd joacă prost. (Nu cele care fac două meciuri senzaționale și apoi patru meciuri execrabile.) Cam asta simt eu că este și la umor: cînd nu ai momente senzaționale, să poți juca onest. Iar pe platoul astfel igienizat și securizat, să aștepți să îți vină ceva și să o plesnești „cvasigenial" din cînd în cînd. Dacă nu-ți iese o glumă, nu-ți iese și asta e. Nu mai faci glumă în momentul ăla, în punctul ăla. Cel mai urît este s-o forțezi cînd se vede că nu-ți iese. Asta strică și ce ți-a ieșit bine în altă parte. Sau, ca să ne exprimăm ca marii filozofi de pe Facebook: în umor cel mai important este să știi cînd nu trebuie să faci umor. Și, ca să delirăm și să decolăm cu totul, hai să dăm și un fel de omolog al acestei teoreme tot din fotbal. Rusul Valeri Lobanovschi, matematician, mare băutor și genial antrenor, a spus așa: în fotbal cel mai important este ce fac jucătorii care nu au mingea.

Deci important este să fii autentic, nu deștept?

E mai important să nu fii prost, artificial, decît să fii deștept. Cred eu. *Fake*-ul, gablonzul se vede imediat aici. Sînt întreprinderi omenești care îți solicită mai mult prezența sinceră, onestă. Sînt activități care nu se prea pot face prin delegație: sexul, rugăciunea, masturbarea și, poate, umorul.

Cum e să fii Dumnezeu cîteva replici pe zi?

E bine. Eu pentru asta am și plecat la școală, la București. Mi-am dorit să ajung Dumnezeu. Și să nu fac armata. Între timp armata am făcut-o. Este de rîs să fii vocea lui Dumnezeu. Într-o noapte, un taximetrist care mă aducea cam pilit acasă mă întreabă: „Nu vă supărați, sînteți cumva Dumnezeu?". Nu m-am prins că omul îmi recunoscuse vocea și mi-a venit să-i răspund: „Nu, sînt Iisus Hristos, nu se vede, da' de ce-ntrebați!". Doamne, iartă-mă, că intru și la hulă acuma! Sau alta. Porecla mea, de foarte mulți ani, este Bărbosu. În faza de început a *Tetelejurnalului,* un șef extraordinar de măricel, dar care nu îmi știa porecla, a pus o întrebare tehnică despre proiect: „Și Dumnezeu cine este?" Iar cei de la masă i-au răspuns: „Dumnezeu este Bărbosu." La care omul: „Bravo, tată, asta știm. Eu vorbesc serios."

„Unde nu e umor
sînt lagăre de concentrare."

EUGÈNE IONESCO

„Umorul
este politețea disperării."

BORIS VIAN

pagină realizată
de Eugen ISTODOR

Dragoș PĂTRARU

În numele tătucului

Mereu, vorbind de umor, nu spunem prea multe despre laboratorul acestuia. Ne place sau nu gluma și atît. I-am luat lui Dragoș Pătraru o opinie „la fierbinte", la nervi. Fără glumă. L-am rugat să verse fără zaț tot veninul. Tot. Rar lucru a făcut Pătraru. S-a expus. De ce? Sînt vinovat. M-a interesat starea de fapt a unui om care face umor. L-am provocat să-mi scrie ce este în capul / sufletul lui în momentul în care era abia ieșit din seria de dezvăluiri privind TVR și pe Doina Gradea, proaspăt chemat la Comisia de Cultură. Aici nu mai este vorba doar de umor. Este o stare explozivă. Detalii pentru cei mai puțin obișnuiți cu Dragoș Pătraru și cu emisiunea sa Starea nației. Starea nației *și-a asumat misiunea intransigentului în lumea mass-media de astăzi. Face glume pe seama tuturor, Opoziție sau Putere, dar nu face nici un compromis în privința influenței patronale, a celui care dă banii pentru producție. S-a întîmplat în numai cinci ani la colaborarea cu TVR, Digi24 și iar TVR. De cîte ori patronul a impus reguli, de atîtea ori* Starea nației *a semnalat situația. Patronii i-au dat avertismente,* Starea nației *nu s-a lăsat. Recent, Dragoș Pătraru a dezvăluit presiunile Doinei Gradea, actual președinte-director general al TVR. Și, bineînțeles, așa s-a ajuns la anchete, denigrări ale umorului marca* Starea nației. *Da, citiți de ce este în stare umorul cînd e cenzurat.* ***(E. I.)***

Ce înseamnă Puterea care nu ține cont de adevăr și de dreptate – la naiba, care nu ține cont nici măcar de lege – am văzut la audierea din Parlament a doamnei Doina Gradea. În mîna unor slugi, puterea devine o armă letală împotriva democrației. Ce poate fi mai periculos pentru democrație decît o comisie parlamentară – auzi, de cultură – care pune interesul unei găști de partid înaintea interesului public? Și asta se întîmplă de aproape 30 de ani. Cea mai importantă instituție a democrației linge tălpile Puterii, linge tălpile unui tătuc. Și tătuci am avut destui. Iliescu, Băsescu, iar acum, cel mai tătuc dintre tătuci, Dragnea. A cărui fostă secretară e în comisia de cultură. Tot acolo se află, printre bacalbași și plești, și Diana Tușa, de profesie traseistă. Ajunsă la partidul pe care-l înjura cu foc, Tușa propune ca doamnei Gradea să nu i se poată adresa întrebări la o audiere în Parlament. Nici Zuckerberg, nici băieții de la Google nu au reușit așa ceva. Dar PSD poate. Pentru că PSD nu funcționează avînd în vedere interesul public, ci interesul găștii de partid. Iar gașca de partid a decis să își apere sluga pusă șefă peste TVR, cu misiunea clară de a subordona total, din punct de vedere editorial, postul public de televiziune, în vederea alegerilor din 2019 și 2020 (a se citi douăzeci-douăzeci).

Florin Pîslaru, umbra lui Dragnea, cum este descris prin ziare, m-a anunțat practic ce urmează, în momentul în care am revenit la TVR, în august, anul trecut. „Domnul președinte Dragnea vă transmite bine ați revenit la televiziunea publică", mi-a șoptit Pîslaru la ureche, mesajul fiind, de fapt: „Sînteți aici nu pentru că v-a adus tanti asta, Irina Radu, sau pentru că aveți un public important, ci pentru că domnul Dragnea, tătucul nostru, al tuturor, a aprobat această mutare." Era evident de atunci, pentru noi, că se va ajunge aici. De-aia am și decis să adunăm probe, pentru ca hidoasa mașină de propagandă să nu reușească în demersul pe care de altfel l-a și încercat: să acrediteze, în cor cu onor conducerea televiziunii, ideea că de vină sîntem noi, cei de la *Starea nației,* niște oameni puși întotdeauna pe scandal. Și că de fapt nimic din ce susținem nu e adevărat. Amuzant este că, dat fiind ordinul pe unitate, înregistrările nu ar confirma ceea ce spunem noi, că la TVR se dorește control politic total, pe care Gradea îl obține pe căile descrise chiar de ea, ci ne-ar face pe noi detestabili, pentru că, vai, am comis crima de a fi înregistrat niște discuții cu superiorii din TVR, în sediul televiziunii, în timpul orelor de program!

„Ce frumoasă este viața, /
Cînd ești chior și prost ca
țața / Și ajungi din potcovar
/ În Guvern subsecretar! //
Ce frumos e cînd vin rușii
/ Și îți spun din dosul ușii /
Cum să vorbești, cum să taci
/ Și pe apostolul să faci! // Ce
frumoasă este viața, / Cînd să
spui, te ține ața, / Că ne vine,
bat-o vina, / De la Răsărit
lumina! // Ce frumos e să ai
ceafă / Și de la Soviete leafă, /
Să fii frate
cu dușmanul / Și să-ți zică
Sadoveanu!"

JEAN MOSCOPOL,
„Guvernul comunist"

Cea mai vizionată producție zilnică a postului, Starea nației, *se pregătește de ieșirea din grilă.*

Deși s-a dezbătut intens problema limbajului folosit de Doina Gradea, nu asta este problema. Asta e ultima problemă. Care a fost scoasă în față inclusiv în comisie, unde ilustrul Pleșoianu a ajuns la concluzia că Gradea nu intervine în editorial la TVR pentru că și Pătraru vorbește urît, chiar în public. Da, vizionați audierea mea, dacă nu credeți.

Faptele sînt foarte grave. PSD a dat-o afară pe Irina Radu pentru că nu a vrut să execute ordinele venite pe firul scurt, de la partid. Ce i s-a reproșat Irinei? Tonul prea critic al unor producții, între care *Știrile, Starea nației,* ba chiar *Cooltura* și *Viața satului.* Pînă și *Universul credinței* a intrat în vizorul partidului. Astea au fost temele noii conduceri. După încercări de trei luni, presiuni, amenințări, nu s-a reușit scoaterea din grilă a emisiunii *Starea nației.* Dar reluarea de pe TVR 2 a dispărut, la insistențele proaspătului condamnat Zgabercea. Un tip fără funcție, dar cu multe combinații financiare și politice în TVR. A dispărut *Ora de știri,* care a fost înlocuită cu un documentar cu audiență zero. S-a tăiat o jumătate de oră din *Cooltura,* că deh, ăștia pe cultură au gura mare și nu cîntă partidul, iar Gabi Ghergheșcu, de la cea mai vizionată emisiune a postului, *Viața satului,* a primit un șef nou, fiind acuzat că e prea prieten cu Dacian Cioloș. Pînă și emisiunea religioasă *Universul credinței* a fost... încredințată unui nou producător. Și nu orice producător, ci chiar nepotul patriarhului. Să fie bine ca să nu fie rău, cum ar spune regele nostru, Gică Hagi.

În timp ce unii semnează contracte pînă în 2019 și sînt premiați generos pentru lipsa de performanță, în timp ce se dau zeci de mii de euro pentru deplasări nejustificate gen Eurovision, cea mai vizionată producție zilnică a postului, *Starea nației,* se pregătește de ieșirea din grilă.

***Dragoș Pătraru** este realizatorul emisiunii* Starea nației.

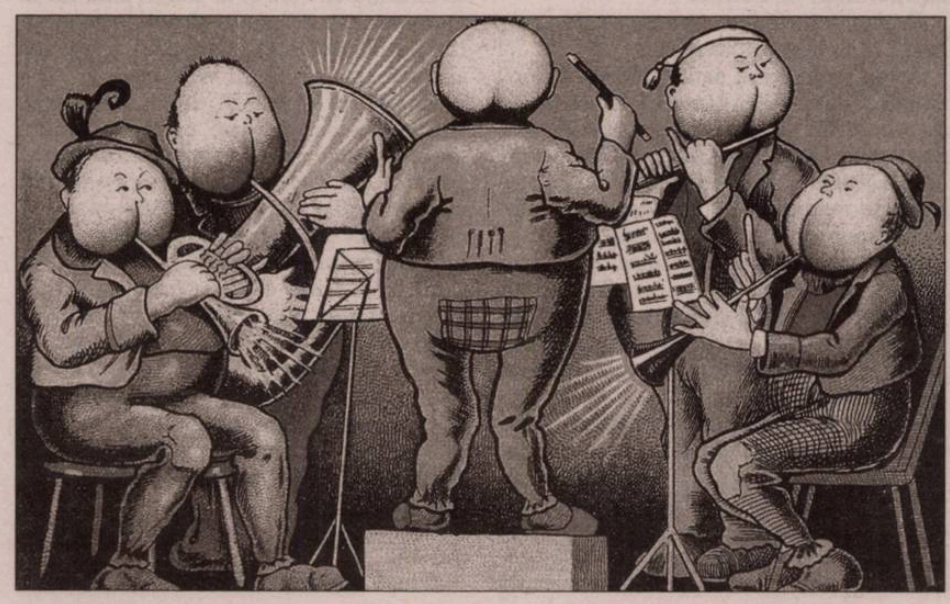

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

1 Iunie, ziua adulților

Atunci cînd omenirea a decis cîndva, în prima parte a secolului XX, să aleagă o zi anuală dedicată copilului, decizia a fost strîns legată de scopuri nobile: protecția copilului și a drepturilor lui, analize serioase privind abuzurile la care sînt supuși copiii pe întreg globul, identificarea unor soluții pentru a-i scoate din medii defavorizate (sărăcie, război, calamități), pentru a le oferi o viață mai bună. Sigur, lucrurile s-au schimbat de atunci: s-a stabilit că pe 1 iunie sau pe 20 noiembrie (zi aleasă de Națiunile Unite) nu ne mai gîndim numai la copiii nefericiți, ci și la cei fericiți, răsfățați de soartă. Foarte bine. Era evident, pe de altă parte, că, odată cu această decizie, a intrat pe fir spiritul antreprenorial, astfel încît, de atunci, în toate statele care-și sărbătoresc copiii s-au ițit tarabe și mall-uri ticsite de afaceri făcute în numele și „de dragul" copilului. Încă nici asta nu ar fi atît de rău: în fond, cu cît avem mai mulți copii veseli, cu părinți iubitori și cheltuitori prin preajma lor, cu atît scopul inițiatorilor acestui demers e mai aproape de intenția inițială.

De cîte ori văd, însă, cum este sărbătorit 1 Iunie în România, mi se pare că, deși „Grădina Maicii Domnului" e mare, mulți i-au cam sărit gardul: „gardul" bunei cuviințe, al educației și bunului gust, al normalității înseși. Cîteva exemple, culese de la principalele televiziuni autohtone.

■ În primul rînd, din felul cum s-au desfășurat programele zilei, s-ar zice că nu avem copii care se confruntă cu sărăcia și cu tot felul de abuzuri. Au fost și mici excepții, cînd s-a vorbit despre unele familii nevoiașe și despre eventuale programe sociale, dar cam expeditiv și la ore de minimă audiență. În rest, pentru televiziunile noastre, nu există, la noi, copii cu părinți plecați în străinătate, nu există drumuri de kilometri noroioși pînă la școală, nu există minori care trebuie să-și dedice ore întregi muncii fizice grele în gospodării.

■ Kitsch-ul a fost, adesea, greu de digerat. Ideea pe care par să o fi avut televiziunile despre cum ar trebui sărbătoriți cei mici este un nonsens: sclipici abundent, regie îndoielnică, scenarii haotice. Mai întîi, producătorii de emisiuni s-au gîndit că vor da lovitura inversînd rolurile: adulții au fost transformați în copii și, ați ghicit, copiii în adulți. Distracție mare! Părinți ghiduși și obosiți de soare ori de indicații regizorale, dudui care pînă mai ieri făceau strip-tease la ore de maximă audiență, dar, pentru 1 Iunie, au primit costume de zîne perverse, fericite să cocheteze cu tinerii frumușei din platoul de filmare, și copii interpretînd (fals) muzici de inimă albastră, cu mișcări lascive și rochițe de club de noapte. La una dintre televiziuni am văzut chiar maneliști, maneliști adevărați, cîntînd înconjurați de o mînă de fetițe îmbrăcate (sau, mai curînd, dezbrăcate) în niște petice care se străduiau, fără noroc, să păstreze cît de cît totul în limitele decenței. Dacă un adult ar păstra în arhiva personală astfel de „spectacole" pentru copii, ar ridica mari semne de întrebare cu privire la moralitatea lui.

■ O altă idee genială a producătorilor a fost aceea ca, de Ziua Copiilor, să-i punem pe copii la treabă: au muncit ca niște vedete de showbiz de revelion. Au dansat, au cîntat, au fost personajele principale ale unor spectacole lungi și obositoare. Să nu uităm că îi punem să facă același lucru și de Ziua Mamei, și de Crăciun, și de Paște.

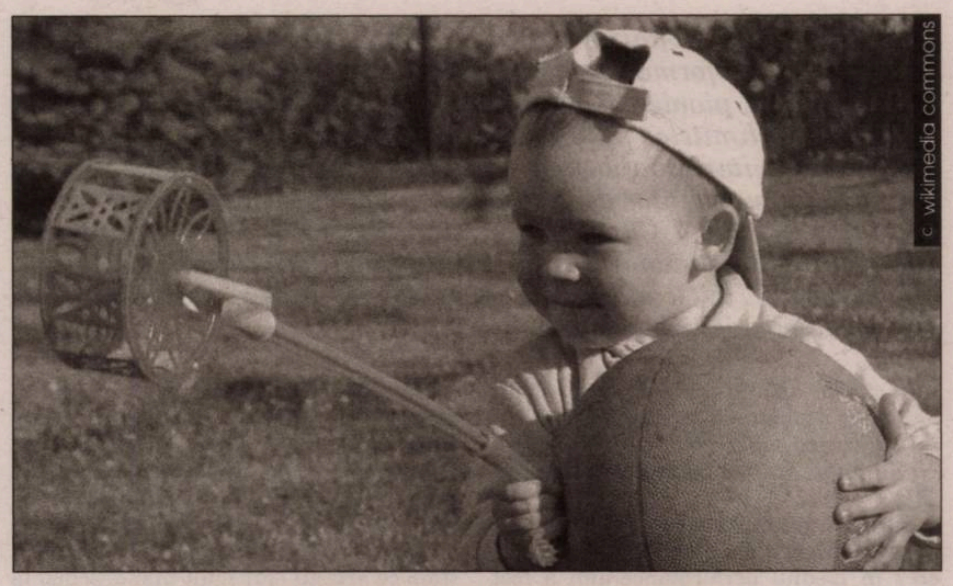

■ Și, în sfîrșit, „emblema" care guvernează întreaga forfotă de 1 Iunie e construită pe ideea că vîrsta copilăriei nu este o vîrstă, cu drepturile și limitele ei specifice, o etapă firească în evoluția omului, ci o *virtute* în sine, un „ideal". Drept care o mulțime de voci drăgălașe sînt pregătite, clipă de clipă, să azvîrle în public cu clișee dulci, însiropate: „copiii sînt rostul nostru", „să fii copil înseamnă să fii centrul universului", „joaca de-a copilăria" (titlu de emisiune dedicat, în mod evident, adulților, din moment ce copiii nu se joacă de-a copilăria, ci o trăiesc, pur și simplu), „copilăria ca vis fermecat", „copiii simt ce e e bine și ce e rău", „copiii sînt mai buni ca noi" etc.

În fine, spuneam că ziua aceasta ar trebui să fie despre drepturile lor și obligațiile noastre. Despre milioanele de copii din întreaga lume și miile de la noi, care muncesc, adesea, cot la cot cu cei mari. Despre ce poate face statul român pentru copiii săi, fie ei fericiți, dar mai ales nefericiți. Ar trebui, dar nu este.

P.S. Felicit televiziunea Digi24! O combinație fericită de reportaje despre jocuri, amintiri din copilărie, copii extraordinari, probleme sociale și educație.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

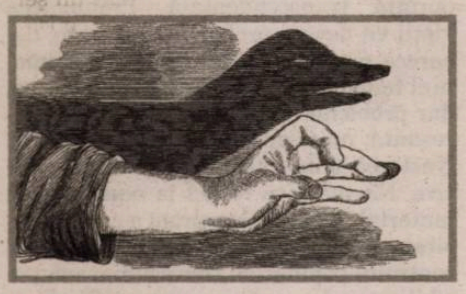

Iaromira POPOVICI

bazar

Întîlniri și așteptări

Se mai întîmpla ceva în vremurile mai vechi, cele de dinainte de anii 2000, să zicem. Timpul nu numai că trecea mai încet, cum se tot spune și se tot dovedește, ci mai molcom și fără atîtea farafastîcuri.

De pildă, atunci cînd te întîlneai cu cineva. Să zicem că era vorba de o persoană de sex opus, în adolescență. Întîlnirea devenea un eveniment remarcabil, pentru care te pregăteai cu mult timp înainte: te gîndeai cu ce să te îmbraci și cum să te porți, dezbăteai cu apropiații. Desigur, toate astea se întîmplă și acum. Și acum mai poți împrumuta o rochie de la o prietenă dacă nici una dintre ale tale nu corespund. Sau măcar o bijuterie. Repet, tot ritualul ăsta de *pre-dating* e valabil și în zilele noastre. Diferența era doar că întîlnirea propriu-zisă ți-o stabileai cu nu știu cît timp înainte, dar, pînă la ea, nu prea mai vorbeai cu respectivul. Două săptămîni, să zicem, fierbeai într-o așteptare, precum în poeziile kitsch-ului dulce, cînd chinuitoare, cînd exaltată. Desigur, în tot timpul ăsta, tricotai varii scenarii în jurul ființei dorite: cînd ți se părea că vei fi, cu ea, în al nouălea cer, cînd că nu va ieși nimic. Nu se prea punea problema, mai ales dacă era cineva mai nou, să-i dai o sută de telefoane înainte, ca să vezi în ce ape se scaldă, oricît ți-ai fi dorit.

Telefonul, în primul rînd, se folosea cu parcimonie, nu numai pentru că avea cuplaj și pentru că se ridica nota de plată (nu aveai minute nelimitate în nu știu ce rețea după nu știu ce oră), dar și pentru că era un „bun comun al întregii familii" (una din formulele de lemn ale epocii): era plasat de obicei în sufragerie, la vedere, și rar avea un fir atît de lung încît să ajungă și în celelelalte camere. Rar existau două aparate. Așa că, în cea mai mare parte a timpului, ca să dai de persoana iubită, sau măcar dorită, trebuia să ai de-a face cu întreaga familie. Trebuia să treci de proba vocii mamei lui, ușor înțepată, care punea întrebarea fatală: „Cine-ntreabă?". (Asta dacă nu erai atît de îndrăzneață sau de politicoasă ca să te prezinți întîi.) Nu puteai să suni de pe ID ascuns doar ca să-i auzi vocea. Desigur, puteai să suni și să ai norocul să-ți răspundă chiar el, dar era totuși o loterie.

Întîlnirea planificată cu destul timp înainte se apropia. Era și o notă oarecum festivă în aceste *dates,* notă care implica, în cazul fetei, măcar o bluză albă, dacă nu și o fustă gen Fondul Plastic; iar în cazul băieților, de multe ori (mi s-a întîmplat), un costum „de bun" și o floare. Nu se ieșea oricum duminica la cofetărie și la film, nu orice mamă te-ar fi lăsat să ieși din casă și să te faci de rîs. Chiar una dintre mamele care, altfel, țipau după tine în capot de la balcon să vii odată la masa ce, oricum, se simțea în aerul impregnat cu miros de chiftele.

Te duceai la locul întîlnirii, cuminte. De multe ori, la ceas, la Universitate. Te așezai într-un colț, să nu bați prea tare la ochi, și așteptai tăcut. Pe lîngă tine se mai foiau și alții care practicau același sport. Îți ajustai fusta pe care ți-o învolbura vîntul, părul așijderea și mina, care nu trebuia să pară anxioasă. Dacă ajungeai mai devreme, apăreau îngrijorările: Dacă nu vine? Ce fac și cum mă port dacă nu vine?

Primul gînd era ca, în cazul ăsta, să te retragi cu demnitate de la locul faptei. Să nu fii o victimă. Să pleci de acolo ca și cum nici usturoi n-ai fi mîncat, nici gura nu-ți mirosea, ca și cum ai fi fost un "simplu cetățean" ce s-a nimerit pe acolo într-o plimbare aleatorie. Asta dacă nu venea.

În caz că venea, dar mai tîrziu, tot nu era prea OK. Strategia era să te dai mai încolo, într-un loc din preajmă de unde nu prea puteai fi văzut, și să apari după ce ar fi apărut celălalt, cerîndu-ți scuze că a întîrziat. Prejudecățile vremii oricum spuneau că fata trebuie să ajungă puțin după băiat.

În orice caz, nici unul, nici celălalt nu-și puteau da SMS-uri dacă întîrziau, și nici nu-și puteau trimite emoticoane cu fețe plouate ori spăsite. Nu puteau da *check-in* pe Facebook și nici nu puteau vedea, tot acolo, pe unde se mișca celălalt. Puteai, cel mult, dacă aveai fise și dacă se nimerea vreo cabină telefonică prin preajmă, să te încumeți să-l suni pe respectivul, evident acasă. Acasă de unde, cel mai probabil, plecase și ori nu răspundea nimeni, ori răspundea mama lui, care nu era sigur că știa de întîlnire.

Deci, pînă la urmă, tot ceea ce puteai face era să aștepți. Stăteai nemișcat în frig sau pe căldură, bătut de soare, vînturi sau ploi, și vedeai, pur și simplu, ce urma să se întîmple. Nu doar că nu puteai controla lucurile, ci nici măcar nu puteai fi informat în ce le privește, cum ești azi. Erai singur, cu gîndurile tale, cu fricile și speranțele tale. Și, culmea, pe atunci, pentru că nu aveai alternativă și nici nu-ți trecea prin cap că ai putea avea, erai destul de OK cu asta. Comunicarea și informația nu erau – și nu puteau fi, decît într-o anumită și limitată măsură – priorități pe lista ta.

„Cînd îți privești corpul, îl vezi cît de depășit este“

– interviu cu Stelarc, artist vizual –

Unul dintre invitații Festivalului Nova, dedicat noilor tehnologii în artele performative, a fost ***Stelarc****, un controversat artist contemporan, pionier al augmentării corporale, un explorator continuu al limitelor propriului corp, binecunoscut pentru proiectele sale ce implică robotica, realitatea virtuală, Internetul, biotehnologia; un creator de „arhitecturi anatomice alternative“, cercetător în cadrul Curtin University din Perth, Australia, prezent chiar în acest moment într-o expoziție istorică intitulată „Artiștii și roboții“, la Grand Palais, Paris. Corpul performează dincolo de granițele pielii sale, ne spune Stelarc.*

În 40 de ani de carieră artistică ați dezvoltat numeroase lucrări de artă care analizează capacitățile extinse ale corpului uman. Cum a început totul în anii '70?

Fără să vreau să sune nerespectuos, motivul pentru care am început să lucrez în mediul performance-ului a fost că am descoperit că eram un pictor prost în școala de artă. Eram invidios pe dansatori, gimnaști și cîntăreți, care își foloseau trupurile atît ca mijloc de expresie, cît și ca tip de experiență. Am fost întotdeauna interesat de arhitectura evolutivă a corpului uman, de modul în care corpul operează și devine conștient în lume; acesta a fost primul impuls pentru a face instalații corporale. După arta minimală și conceptuală, artistului nu i-a mai rămas decît propriul corp pentru a face artă.

Erați interesat de acționismul vienez?

Nu în special, dar cunoșteam întreaga istorie a artelor performative. Momentul-cheie a fost atunci cînd am trăit în Japonia. Am fost foarte interesat de cultura orientală, dar și de tehnologia de ultimă oră, și ceea ce m-a impresionat cel mai mult erau luptele Sumo, dansul Butoh și robotica japoneză.

Cum s-a produs și se produce această legătură între artă și tehnologie? Cu cine colaborați, mai exact?

Primele proiecte pe care le-am făcut în școala de artă au fost căștile care despart viziunea binoculară. La începutul anilor '70, mi-am cercetat vizual interiorul corpului, filmînd 3 metri de spațiu interior în plămîni, stomac și colon. Cred că *Al treilea braț* a fost primul proiect care a necesitat consultarea și expertiza inginerilor și programatorilor. A fost nevoie de zece ani pentru a găsi trei chirurgi plastici care să finalizeze implantarea unei urechi pe propriul meu braț. Mă interesează modul în care pot actualiza aceste idei interdisciplinare. Ca artist nu mă interesează doar să speculez. Să ai o idee e ușor. Ceea ce este dificil este să-ți actualizezi ideile, să le experimentezi personal și, prin urmare, să articulezi ceva semnificativ. Ideile pot fi autentificate doar prin acțiunile lor. Situația neașteptată se află în chiar procesul de facere a artei. Arta nu se produce în planificarea unui performance, ceea ce e interesant e tocmai alunecarea dintre intenție și rezultat. Asta este arta: nu ideea ta inițială, nu rezultatul așteptat, ci tocmai această glisare între cele două. Și toate accidentele care au loc între ele.

Vă aflați întotdeauna în vecinătatea științei. Doza de „neprevăzut“ se schimbă odată cu evoluția științei?

Arta nu este despre știință. Dar tehnologia este cea care conectează arta la știință. Oamenii de știință și artiștii au metodologii diferite. Rezultatele științifice trebuie să genereze predicții, să fie demonstrabile, verificate și aprobate. Arta, în schimb, nu este utilitară și nici măsurabilă în același mod. Oamenii de știință adoptă o abordare reductivă, în timp ce artiștii sînt mult mai deschiși la noi posibilități: nu trebuie să fii rațional și nici chiar inteligent ca să faci artă bună. Și arta bună poate fi proastă în sine.

Dar de ce ai nevoie exact ca să fii un artist bun?

Arta este mai mult despre afecte decît despre informație. E mai mult despre intuiție, autointerogare, arta adresează întrebări mai degrabă decît să genereze răspunsuri. Arta nu trebuie să afirme convențiile și estetica acceptate, ci mai degrabă să propună posibilități alternative. Arta poate fi dezordonată, șocantă și chiar pornografică. Adesea arta exprimă idei incomode, generează anxietate, incertitudine și ambivalență. O lucrare de artă are ca rezultat iterații care devin alte lucrări de artă. Deci este un proces mult mai flexibil, deschis, creativ și jucăuș.

> *„Cum mai definești existența umană dacă nu te mai naști și nu mai mori?“*

Ați petrecut 19 ani în Japonia. Ce tehnici ale sinelui ați învățat acolo, cum v-ați educat corpul și mintea pentru a suporta performance-uri care necesită multă concentrare pentru a fi suportate fizic?

Nu a existat o formare specifică. Am fost un jucător de *squash* de primă clasă, am ajuns odată în sferturile de finală ale *open*-ului japonez, așa că m-am menținut în general în formă. Dar lucrările mele nu au legătură cu tehnica – nu sînt dansator sau compozitor. Nu e vorba atît de pricepere, cît de explorarea posibilităților neașteptate care se petrec atunci cînd îți folosești corpul.

„Sîntem viitorul“ ați spus la finalul conferinței dumneavoastră de la București. Nu testați prezentul, ci viitorul. Haideți să ne plasăm puțin pe teritoriul postumanismului.

Mă simt nesigur în definirea clară a trecutului, prezentului și viitorului. Cred că artiștii sînt mai buni la generarea unor viitoruri contestabile, deci ideile lor nu sînt dogmatice, ele nu se vor întîmpla în mod necesar, ci sînt pline de contingențe. Nu vorbim despre eugenie sau proiectarea de corpuri perfecte, ci mai degrabă despre explorarea unor arhitecturi anatomice alternative. Asta este cu adevărat important: să nu ai așteptări prea clare, care să se prăbușească ușor. Dacă aștepți ca ceva să se întîmple, acela nu mai este viitorul, ci doar actualul colaps al prezentului. Dar dacă poți să performezi cu indiferență, deschis către noi posibilități, îți permiți un timp și un ritm propriu. Dacă există un viitor, nu este unul al necesității, ci mai degrabă unul al contingenței. Are loc ca urmare a alegerilor ciudate pe care le facem.

„Alternativ“ este un cuvînt important, nu-i așa?

Este, pentru că se îndepărtează de această zonă problematică, filozofică a eugeniei. Și încurajează o abordare experimentală a corpului uman. Noi am evoluat într-un corp cu doi ochi, două urechi, o locomoție bipedă, două mîini, dar, în multe sensuri, vorbim despre un trup inadecvat, un corp prost conceput, chiar dacă minunat de complex. Am creat o *A treia mînă*, un *Braț extins*, o sculptură pentru interiorul stomacului (o sculptură nu de for public, ci una pentru un spațiu fiziologic privat), deci chiar încerc să concep mereu ceva neașteptat, care să schimbe relația dintre corp și tehnologie. Oamenii de știință folosesc tehnologia într-un mod foarte previzibil, artiștii se confruntă cu tehnologia, vin cu utilizări neașteptate și produc ceva care interoghează radical ceea ce este un corp și cum funcționează el.

În conferință ați vorbit despre Object Oriented Ontology*, o filosofie care respinge un tip de gîndire care consideră existența umană ca fiind superioară celei non-umane.* OOO *se referă la aplicarea unui tratament egal umanului și non-umanului.*

Mereu m-am referit la corp ca la un obiect, nu un obiect al dorinței, ci unul care poate fi reproiectat. Ceea ce este interesant în privința lui *OOO* este acest semn al egalității între un corp, un microfon, un microb, un algoritm: toate sînt la fel de importante, în acest sistem interactiv de obiecte și corpuri. Nu atît ce se întîmplă în interiorul meu sau al tău e important, ci mai degrabă ce se întîmplă între noi, comunicarea dintre noi, instituțiile sociale și culturale în care „locuim“.

V-ați întîlnit cu probleme etice de-a lungul timpului? Declarați că „tehnologia construiește natura umană“ și că ar trebui să ne ajutăm corpul să performeze mai bine. La polul opus, teologia ne-ar interzice să intervenim asupra propriului corp.

Există un spectru larg de opinii. De exemplu, poți accepta un *statu quo* biologic al corpului și să justifici faptul că un corp ar trebui să rămînă același. Dar cînd îți privești corpul, îl vezi cît de depășit este: trebuie să respiri mereu, inima trebuie să bată, dacă temperatura ta crește ești în pericol, trăiești în medie 80 de ani, apoi brusc te deteriorezi și mori. Și ai nevoie de 50 de ani ca să devii destul de înțelept... Deci vorbim de o durată limitată de viață.

Nemurirea e un vis vechi, cu o istorie îndelungată...

Cuvîntul „nemuritor“ nu este probabil cel potrivit, pentru că are în spate acest bagaj cultural, indică un fel de dorință transcendentală. Prelungirea vieții va deveni probabil o realitate, deoarece există multe cercetări în domeniul îmbătrînirii, în senescența celulară, dar problema filosofică mi se pare interesantă, nu neapărat rezultatul practic. Nașterea și moartea sînt strategii evolutive. Nașterea se referă la amestecarea materialului genetic pentru a crea diversitate. În timp ce moartea este legată de controlul populației. Dar acum avem posibilitatea de a crea un uter artificial, ceea ce înseamnă că existența noastră nu va mai începe odată cu nașterea, deoarece se va întîmpla deja în afara corpului uman. Și dacă putem înlocui părți defectuoase ale corpului cu organe crescute din celule stem sau organe tipărite 3D, atunci biologic nu mai murim. Deci cum mai definești existența umană dacă nu te mai naști și nu mai mori? În viitor, nu vom mai vorbi despre decese biologice, ci despre oprirea sistemelor tehnologice de susținere a vieții.

Nietzsche, în Știința voioasă*, scrie că „...noi, însetații de rațiune, vrem să ne privim în față trăirile, la fel de sever ca pe o experiență științifică, ceas de ceas, zi de zi! Vrem să fim noi înșine experiențele și cobaii noștri“. Asta faceți și dumneavoastră.*

Dacă ești artist performativ, trebuie să îți asumi consecințele fizice ale ideilor tale și toate riscurile medicale. Îmi folosesc propriul corp, deci elimin orice problemă etică. Mă pasionează Nietzsche, în special scrierile sale tîrzii: ideea că nu există o ființă imuabilă în spatele acțiunii. Realitatea este acțiunea, pe care o atribuim retrospectiv unui subiect.

a consemnat Daria GHIU

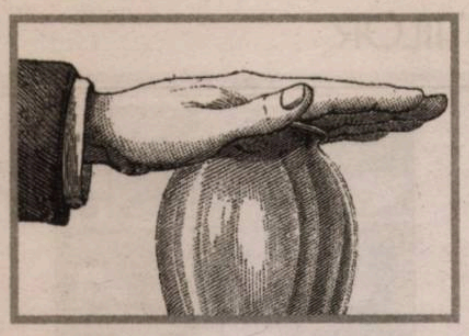

George BANU

scena lumii

1968... O jumătate de secol

Acum o jumătate de secol, în după-amiaza de 13 mai, m-am oprit la colțul Căii Victoriei cu Bulevardul Dacia, din cauza unui cortegiu oficial și, din spate, doar din spate, l-am văzut pe Charles de Gaulle: un spate încovoiat, destul de bătrîn, pentru mine, tînărul de atunci! Secvență memorabilă, conservată și simbolic, și meteorologic, o pecete de memorie! Apoi am traversat strada și, intrat în clădirea celebrei reviste *Secolul 20* cu care, spre marea mea satisfacție, începeam să colaborez. Vizita lui De Gaulle nu-mi spunea nimic, și nici măcar faptul că a recitat – formă de curtoazie! – cîteva versuri de Eminescu în română (Sanda Stolojan i-a fost profesoară ocazională) nu m-a atras. El reprezenta o altă lume pentru mine! Citeam cărțile dificil obținute din Franța, dar, lipsit de conștiință politică, nimic nu mă motiva în afara culturii ei cu care coexistam. Pe de altă parte, succesul ca gazdă al lui Ceuașescu diminua și mai mult preocuparea mea pentru vizita prezidențială. Curînd însă mi s-a vorbit despre debutul unor mișcări studențești la Paris unde absența lui De Gaulle provoca exasperări și chiar reproșuri iritate: „De ce rămîne în România? De ce nu revine?“. Vizita căpăta o dimensiune istorică și evenimentele l-au decis pînă la urmă pe General să reacționeze și să se confrunte cu situația confuză care se extindea ca un incendiu dificil de controlat. Noi rămîneam muți și sceptici... Regimul de la București a intuit însă pericolul și a procedat la un minor gest emblematic despre care m-a informat – am mai amintit-o – omul cel mai departe de actualitate, regizorul Aureliu Manea. În fața Comitetului Central, lîngă o fîntînă, acum dispărută, mi-a anunțat: „S-a suprimat examenul de marxism“. De Gaulle plecase, Manea îmi murmura vestea, afară era soare... dar nici eu, nici alții nu știam că în urmă cu o jumătate de secol, pentru generația noastră, isoria își schimba cursul!

Rămas la București, mă duceam cînd la lacuri, cînd la o bere. căci așteptam căsătoria unui prieten, Vlad Yarka, și a unei prietene, Adina Rațiu, pe 19 august: apoi prevăzusem o plecare la mare, dar în mahmureala de a doua zi am pierdut portofelul cu bilete și bani; m-am despărțit de fata cu care îmi plănuisem vacanța. Fără resurse financiare, fără companie, m-am consolat cu reîntoarcerea acasă la Buzău. În trenul de noapte am întîlnit-o pe sora unui prieten cu care s-a angajat un ușor flirt. Pe 21, eram singur în casa plină de soare cînd, dimineață, telefonul a sunat și vocea panicată a tinerei mele vecine de voiaj se bîlbîia spunîndumi: „Au intrat în Praga“. Și astfel, în august, ca într-un serial, se juca episodul următor, care de astă dată nu mai îmi era străin, ca cel francez: el mă privea direct, el ne implica pe tinerii din România de atunci. Istoria năvălea peste noi... ne-am întîlnit mai mulți sub o boltă de viță și, cu un pahar în mînă, am ascultat exaltați discursul de rezistență al lui Ceaușescu. Singura dată cînd a suscitat cu adevărat o adeziune reală. (Azi, același discurs răsună altfel și îi recunoaștem accentele demagogice, frazele prost construite, gesturile stereotipe.)

Am ascultat exaltați discursul de rezistență al lui Ceaușescu.

În aceeași vară, acum o jumătate de secol, Europa tinerei generații se revolta, se manifesta și sfîrșea nevictorioasă. Evenimentele de la Paris îmi parveniseră asemeni unui ecou îndepărtat, străin, Praga a cărei „primăvară“ era brutal asfixiată mă îndurera, ea îmi anunța eșecuri viitoare, și, ei, îi resimțeam intens impactul... Apoi am aflat, cîteva zile mai tîrziu, imolarea lui Jan Palach în mijlocul capitalei cehe ca reacție eroică de rebeliune radicală contra armatelor de ocupație. Trăiam zi de zi sub efectul insuportabil al eliminării lui Dubcek, liderul democrat, al arestării intelectualilor, dar mai ales al sacrificiului lui Palach, martir laic al generației mele. Și de aceea, de fiecare dată cînd mă duc la Praga, mă opresc în acel loc simbolic...

și îmi repet întrebarea pe care o punea Andrei Șerban, debutant strălucit, la teatrul din Piatra Neamț: „Cine poate fi Palach al nostru? Chibritele sînt pe masă“. Tăcere. El a plecat curînd în America, noi am încercat să supraviețuim, dar orizontul progresiv se întuneca: interdicții, compromisuri, trădări. Speranța, ca și De Gaulle, își întorcea spatele. Începea „iarna nemulțumirii noastre“.

Azi, la Paris, cu ocazia aniversării, descopăr expoziții, texte, mărturii și mă seduce dimensiunea totodată violentă și ludică a lui Mai '68: o tînără fată care flutura un drapel asemeni unui marinar ce-și salută de pe bordul vasului amiral coechipierii de navigație, un militant, Daniel Cohn-Bendit, care surîde luminos și ironic unui jandarm. La Praga, alte imagini, cele ale unui prieten, Kudelka, îi imortalizează pe tinerii ce oferă tanchiștilor ruși flori, discută cu ei, colegi de generație, dar fiecare situat de cealaltă parte a liniei de front... În afară de Palach, nimeni n-a murit! Dar freamătul unei lumi noi s-a resimțit. El s-a plătit apoi cu un preț scump în Est și a eșuat în reconcilieri mediocre în Vest.

O întrebare survine. De ce acum o jumătate de secol, arta a rămas străină evenimentelor? De ce nu am moștenit mărturii ale acestor exaltări generaționale cum a suscitat – în mod înșelător – Revoluția din Octombrie: Maiakovski, Eisenstein... De ce Mai '68 e artistic mut? Și întrebarea îmi revine și mai insistent la București cînd vizitez expoziția lui Călin Stegerean de la Muzeul Național, consacrată artiștilor confruntați cu experiența Primului Război. El e la originea expresionismului german, dar e totodată și sursă de inspirație pentru mari pictori români. Privesc aceste figuri mute, acești soldați încovoiați, aceste pînze sumbre de acum un veac și, nostalgic, deplor absența celor de acum o jumătate de veac. Cînd și de ce istoria se convertește în artă? De ce din Mai '68, la Praga sau Paris, ne rămîn, după spusele lui Hamlet, doar „vorbe, vorbe, vorbe“? Vorbe prețioase, dar vorbe fără altă posteritate decît istorică. Vorbe fără transfigurare... artistică.

P.S. La gala UNITER, auzind lista artiștilor morți în 2017, am retrăit momente din viața trecută care mi se părea că se dezintegrează prin dispariția unor fragmente legate de oameni de mult pierduți și regăsiți doar acum, la ora despărțirii ultime: Irina Gărdescu, Irina Bârlădeanu, Melania Niculescu și, îndeosebi, Iosif Hertea. Bucăți biografice smulse ca niște bucăți de carne din acest corp al meu progresiv ciopîrțit.

***George Banu** este eseist și critic de teatru. Cele mai recente lucrări publicate:* Scena lumii, anii Dilemei *(Editura Polirom, 2017) și* Ușa, o geografie intimă *(Editura Nemira, 2017).*

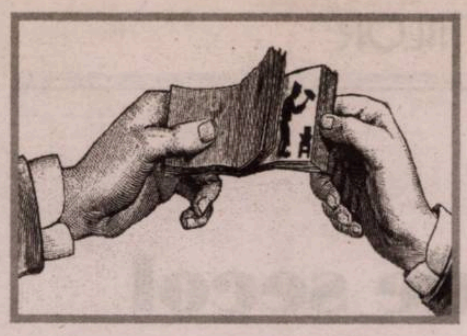

Marius CHIVU

feedbook

Comedia ratărilor

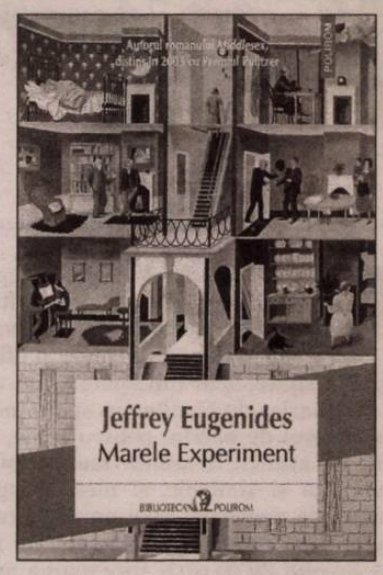

● Jeffrey Eugenides, *Marele Experiment*, traducere de Alexandra Coliban, Editura Polirom, 2018.

După trei romane de imens succes publicate însă la distanță de aproape un deceniu unul de altul (ecranizatele *Sinuciderea fecioarelor* și *Intriga matrimonială,* și *Middlesex,* premiat cu Pulitzer, toate trei traduse la Polirom), Jeffrey Eugenides a revenit anul trecut cu o colecție de zece povestiri scrise în perioada 1989-2017 și, cu excepția celor două inedite, publicate în reviste, în special în *The New Yorker.* Deși scrise într-o perioadă atît de lungă, două fiind legate de romanele sale (una avînd ca protagonist un personaj din *Intriga matrimonială,* cealaltă fiind un episod desprins ca atare din monumentalul *Middlesex),* prozele sînt omogene stilistic, iar critica a detectat imediat marea lor temă: ratarea ca urmare a obsesiei banului (cronicarul de la *The New York Times* vorbind chiar de o „automutilare mentală“ cauzată de idealul îmbogățirii), dar și din cauza complicatelor relații de cuplu.

În povestirea „Văicărețele“, cea care deschide volumul și una dintre cele inedite, două vechi prietene („bătrîna cea tînără și bătrîna cea bătrînă“) se regăsesc în situația de a fugi pentru ultima oară de-acasă. Cea mai bătrînă dintre ele, care deja dă semne de demență, a fost depusă de familie într-un azil modest, astfel că prietena ei mai tînără o răpește pentru a trăi cîteva luni împreună, ca pe vremuri, într-o casă izolată de zăpezi – o emoționantă punere în abis a minții în care viscolul demenței imaculează mintea bătrînei. Nu e singura povestire care are în centru o prietenie. În „Grădini capricioase“, doi bărbați, unul văduv, celălalt părăsit, se regăsesc într-un moment nepotrivit pentru a-și fi de ajutor unul altuia, pe cînd, în „Par avion“, o altă poveste despre dezastru și prietenie, doi tineri ajung pe o insulă thailandeză, unde unul dintre ei, afectat de dizenterie, se încăpățînează să creadă într-un leac tradițional pentru ca, în cele din urmă, deshidratat și subnutrit, să aibă parte de o iluminare care îl golește, la propriu, de orice legătură cu propriul corp și cu starea materială a acestei lumi. Într-un volum în care majoritatea personajelor aleargă după bani, aceste povestiri despre căutarea, în cele din urmă, ratată a unei forme anume de spiritualitate dau o notă profund ironică întregului tablou al condiției umane (americane) ilustrată de Jeffrey Eugenides.

Cum se întîmplă și în „Muzică timpurie“, poate cea mai tristă povestire din carte, în care un profesor pasionat de muzica veche primește de la soția lui un clavicord ale cărui rate nu le poate plăti. În timp ce se ascunde de recuperatorul de credite, amărîtul de profesor continuă să cînte la clavicordul din vremea lui Bach ca și cum în succesiunea de note atinse ar putea atinge mîntuirea. Și aici, din nou, Eugenides își arată măiestria: „De fapt, situația lui nu era atît de diferită de-a altora. Doar că el ajunsese la capătul drumului un pic mai devreme. Tot așa era și pentru vedetele rock și pentru muzicienii de jazz, pentru romancieri și poeți (sigur pentru poeți); tot așa era și pentru directorii de firme, pentru biologi, programatori, contabili, florari. Artiști sau nu, universitari sau nu, chiar și pentru soția lui și omul de la firma de recuperări: nu conta. Nimeni nu știa cum sunase muzica originală. Nu puteai decît să presupui, din datele avute, și să speri că te apropii. Nu exista vreun acordaj incontestabil sau vreo schemă scrisă de mînă pentru compozițiile pe care le interpretai, iar viza de care aveai nevoie ca să vezi claviatura Maestrului îți era întotdeauna refuzată. Uneori ți se părea că auzi muzica, mai ales în tinerețe, iar apoi îți petreceai restul vieții încercînd s-o reproduci. Viața tuturor era muzică timpurie.“

În celelalte scenarii ale ratării, o femeie ajunsă singură la 40 de ani dă o petrecere de inseminare *(vezi și fragmentul de mai jos)* în urma căreia se va autofertiliza cu sperma unui bărbat străin ales datorită „aurei“ sale (acesta fiind și titlul povestirii, de asemenea ecranizată și dezvoltată într-o comedie bună sub titlul *The Switch);* un bărbat își seduce bona, iar soția lui obține un ordin de restricție, astfel că ajunge să-și spioneze propria familie ascuns în tufișurile din propria grădină; un întreprinzător ajuns la vîrsta pensionării continuă să investească fără succes în moteluri dărăpănate; un editor și un contabil creează imprudent o tipografie-fantomă pentru a delapida editura unui magnat; un profesor de fizică este sedus (și, deși nevinovat, chemat în instanță) de o studentă de origine indiană al cărei plan era să-și însceneze dezvirginarea pentru a evita o căsătorie aranjată – aceasta din urmă fiind și o ilustrare a felului în care, sub pălăria fenomenului #metoo, încap de asemenea multe abuzuri.

Zece povestiri brici, scrise impecabil (și traduse pe măsură de Alexandra Coliban, recent premiată de Uniunea Scriitorilor pentru turul de forță din *Contraviața* lui Philip Roth, Polirom, 2017) – o privire care ajunge cu grație și, mai ales, cu umor în miezul lucrurilor.

aproape de carte

Jeffrey EUGENIDES

Marele Experiment

(fragment)

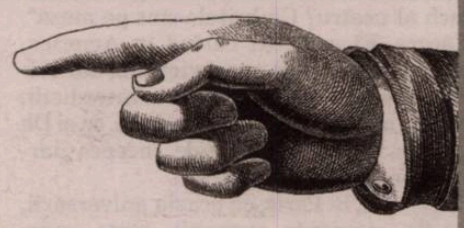

„După treizeci și cinci de ani“, scria în revistă, „femeile încep să aibă dificultăți cînd doresc să rămînă însărcinate.“ Tomasinei nu-i venea să creadă. Exact cînd mintea apucase pe calea cea bună, începuse corpul s-o ia razna. Natura nu dădea două parale pe nivelul ei de maturitate. Natura voia ca ea să se fi măritat cu iubitul din facultate. De fapt, din punct de vedere strict reproductiv, natura ar fi preferat ca ea să se fi măritat cu iubitul din *liceu*.

Văzîndu-și de viață, Tomasina nu observase că ovulele ei se duceau pe apa sîmbetei, lună de lună. Acum își dădea seama de toate. În timp ce ea făcea voluntariat în facultate, pereții ei uterini se subțiau. În timp ce ea își lua licența în jurnalism, ovarele ei își diminuau producția de estrogen. Și în timp ce ea se culca cu cîți bărbați avea chef, trompele ei uterine începeau să se îngusteze, să se înfunde. La douăzeci și ceva de ani. Acea perioadă extinsă a copilăriei americane. Perioada în care, cu studiile terminate și un loc de muncă, în sfîrșit putea și ea să se distreze puțin. Tomasina avusese o dată cinci orgasme cu un șofer de taxi pe nume Ignacio Veranes, în timp ce era parcat pe Gansevoort Street. Avea un penis strîmb, în stil european, și mirosea a ulei de motor. Tomasina avea douăzeci și cinci de ani pe atunci. N-ar mai fi repetat experiența, dar se bucura că o făcuse atunci. Ca să nu aibă regrete. Însă, eliminînd unele regrete, nu faci decît să dai naștere altora. N-avea decît douăzeci și ceva de ani pe atunci. Își făcuse de cap, atîta tot. Dar din douăzeci și ceva făcuse treizeci, încă două relații eșuate și ajunsese la treizeci și cinci, iar într-o zi te pomenești că pui mîna pe o revistă și citești: „După treizeci și cinci de ani, fertilitatea femeii începe să scadă. Cu fiecare an, procentul de avorturi și defecte congenitale crește“.

S-a gîndit la ei, la copiii pe care nu-i făcuse. Erau înșirați la geamurile unui autobuz școlar fantomatic, cu fețele lipite de sticlă, cu ochii mari, cu genele umede. Se uitau afară, strigînd: „Înțelegem. Nu era momentul. Înțelegem. Chiar înțelegem“. Autobuzul a plecat hurducîndu-se și l-a văzut pe șofer. A ridicat o mînă osoasă spre schimbătorul de viteze, întorcîndu-se spre Tomasina cu un zîmbet larg.

În revistă mai scria că avorturile se produceau tot timpul, chiar și fără ca femeia să observe. Blastule minuscule se frecau de pereții uterini și, nereușind să se prindă, se prăbușeau prin țevăraie: cea umană și apoi cealaltă. Poate că supraviețuiau în vasul de toaletă preț de cîteva secunde, ca niște peștișori. Nu știa. Dar după trei avorturi, o sarcină pierdută oficial și cine mai știe cîte neoficial, autobuzul școlar al Tomasinei era plin. Cînd se trezea noaptea, îl vedea îndepărtîndu-se încet de bordură și auzea larma copiilor înghesuiți pe scaune, țipetele acelea la limita imperceptibilă între rîs și plîns.

PUBLICITATE

● **Tatiana Niculescu, *Ei mă consideră făcător de minuni. Viața lui Arsenie Boca*, Humanitas, București, 2018, 208 p. + 16 p. de ilustrații.**

Ionuț IAMANDI

pe de altă carte

O privire rece asupra unui subiect cald

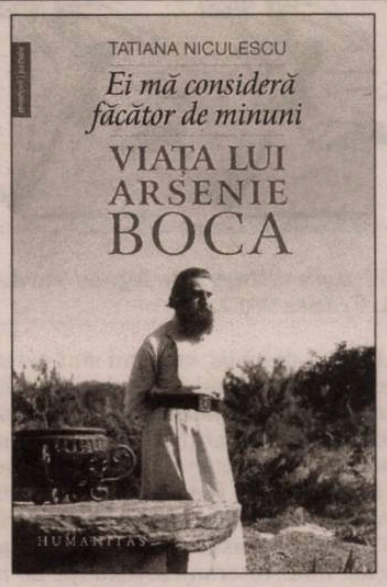

Într-o prezentare a tîrgului Bookfest 2018, încheiat duminica trecută, organizatorii menționau, dintre miile de titluri, o nouă carte biografică scrisă de Tatiana Niculescu – *Ei mă consideră făcător de minuni. Viața lui Arsenie Boca*. După volumele despre regele Mihai și regina Maria, autoarea se întoarce astfel la cea ce pare să o intereseze preponderent: excentricitățile și culisele vieții religioase. Este genul de subiect care a inspirat-o și cînd a scris despre viața patriarhului Teoctist, despre cazul Tanacu sau chiar și despre Corneliu Zelea Codreanu.

Cine asculta radioul pe la începutul anilor 2000 putea remarca o voce sonoră, un fel de bas feminin al știrilor, indiferent cît erau ele de grave sau benigne. Era vocea Tatianei Niculescu, pe atunci redactor la BBC World Service, secția română. Ea a păstrat tonul și în scrierile de mai tîrziu, inclusiv în cazul biografiei lui Arsenie Boca. Frazele sînt scurte, clare și neutre, indiferent dacă descriu vremea sau se referă la „năbădăile erotice" ale unui arhiereu. La fel se vrea și biografia în ansamblu: o privire rece asupra unui subiect cald, judecînd după amploarea actualei devoțiuni față de călugărul din secolul trecut. A rezultat o carte care contrabalansează biografiile „apocrife" atît de prizate de publicul larg cînd vine vorba de cel supranumit „Sfîntul Ardealului".

După Tatiana Niculescu, profilul lui Arsenie Boca are trei tușe fundamentale: o copilărie cel puțin dificilă, o aplicare către o interpretare sincretică a creștinismului și o influență inițială mai degrabă nefastă din partea mitropolitului Nicolae Bălan. Perspectiva lui Arsenie Boca asupra creștinismului e dată de contextul intelectual al epocii în care s-a format viitorul călugăr, pe cînd la modă era găsirea punților dintre credință și știință. Este contribuția lui personală la cariera de mai tîrziu. În schimb, profilul de duhovnic clarvăzător, de sfînt capabil de minuni și de păstor al sufletelor este prezentat ca fiind parte a planului interbelic al lui Nicolae Bălan. Mitropolitul controversat al Ardealului ar fi vrut să facă din mănăstirea Sîmbăta de Sus un pol al ortodoxiei din Ardeal, care să concureze, pe de o parte, cu cele apărute în jurul Maglavitului și Vladimireștiului, iar pe de altă parte, cu ramura greco-catolică a creștinismului alternativ din provincie. Iar un diacon ca Arsenie Boca, cu studii de teologie, medicină și arte plastice, inițiat în mistica creștină de Nichifor Crainic și de Dumitru Stăniloae, „se potrivea de minune cu acest proiect" – după cum scrie Tatiana Niculescu.

Schimbările politice radicale de după război au, în cele din urmă, un impact asupra prezenței publice a lui Arsenie Boca, dar mai ales asupra propriei lui percepții despre rolul și rostul său. Momentul de cotitură este anul petrecut la muncă silnică, la Canal, de unde Arsenie Boca se întoarce decis să afișeze o prezență cît mai modestă. Interesantă este aici prezentarea autoarei privind concepția lui Arsenie Boca despre relația dintre comunism și creștinism. Rareori autoarea părăsește abordarea narativă, faptică, și nici la acest capitol nu se dezminte, prezentînd probabil în premieră opiniile lui Arsenie Boca despre subiect, așa cum au fost ele consemnate de Securitate și păstrate în arhiva CNSAS.

Se vede în cartea Tatianei Niculescu experiența acumulată în scrierea biografiilor anterioare. De pildă, contextul politic al ultimilor ani ai lui Corneliu Zelea Codreanu este reconstituit fidel și eficient, îmbogățind elegant lectura. La fel, prin economia mijloacelor și exactitate, sînt binevenite digresiunile „sinaxarice", cum ar fi cele despre Zamfira/Safira de la Prislop, Anastase (prezentat ca un posibil nume conspirativ al lui Arsenie Boca) sau Sfîntul Ștefan cel Nou, prăznuit în ziua morții lui Arsenie Boca și care a avut o viață plină de similitudini cu acesta. Viața sfîntului Ștefan cel Nou este de altfel pictată de Arsenie Boca, în răspărul canoanelor, în biserica de la Drăgănescu. În schimb, autoarea arată mai puțină familiaritate cu unele evenimente din perioada comunistă. De exemplu, vorbește de manifestările antisovietice studențești din 1956 din România, „de la București, Cluj și Iași", dar omite să le menționeze pe cele mai mari și mai importante, de la Timișoara.

În paginile unei cărți se regăsesc uneori germenii următoarei cărți. Am încercat să îi găsesc și eu în *Viața lui Arsenie Boca*, admițînd că va fi vorba tot de o biografie și menținînd arealul de inspirație religioasă de care am pomenit. E posibil așadar să vedem în curînd, sub semnătura Tatianei Niculescu, o biografie (sau poate un roman?) a mitropolitului Nicolae Bălan. Sau poate una a lui Nichifor Crainic. Sau poate a lui Petrache Lupu. Sau poate mă înșel, și autoarea ne va surprinde cu o alegere cu totul neașteptată.

PUBLICITATE

Andreea VLAD

dilematograf

Chipuri, muze

● ***Visages villages* de Agnès Varda și JR, Franța 2017.**

„Dacă îi deschizi, oamenii sînt peisaje. Dacă eu mă deschid, vei vedea plaje fără vîrstă", spunea cineasta belgiană Agnès Varda în precedentul său film și cel mai autoreflexiv, practic o carte de memorii în imagini, *Les Plages d'Agnès* (2008). „Îmi place să filmez oameni, mă intrigă, mă pasionează asta", declara cineasta în același film. Veterana artistă (pe 30 mai a împlinit 90 de ani) aduce, în *Chipuri, locuri / Visages villages* (2017), realizat alături de tînărul artist vizual JR, o ludică nostalgie plină de umor în cadrele acestui pseudo-documentar-confesiune, dedicat fețelor umane și memoriei. Nominalizat la Oscar la categoria documentar, *Chipuri, locuri* juxtapune chipurile unor oameni obișnuiți și miezul de sens al fiecăruia („Fiecare chip spune o poveste", crede autoarea), prin fotografii-gigant realizate de JR, care decorează clădiri sau locuri din natură întîlnite în periplul lor prin cătunele Franței.

Fascinată, toată cariera sa, de oamenii simpli, de geografia lor interioară, Varda este un personaj foarte interesant. Soție a regretatului Jacques Demy, bună prietenă cu mari regizori ca Alain Resnais sau Chris Marker (alături de care a lucrat constant și a impus mișcarea de stînga Rive Gauche, cu un puternic *statement* politic, a Noului Val francez), cu scriitoarele Marguerite Duras și Nathalie Sarraute sau cu actorul Jean Vilar, muză ea însăși pentru actorii cu care a colaborat, printre care Philippe Noiret, Michel Piccoli, Catherine Deneuve sau Jane Birkin. Îi datorăm înregistrări rare cu Gérard Philippe, Andy Wharhol sau Jim Morrison. Prima femeie-regizor care a fost distinsă cu un Palme d'Or onorific pentru întreaga carieră la Cannes, în 2015. Militantă convinsă pentru drepturile femeilor și, prin toate filmele sale, pentru drepturile celor simpli și umili, de la pescarii din *La Pointe courte* la marginalii din *Daguerréotypes* sau culegătorii din *Les Glaneurs et la glaneuse.*

Fotografă la bază, fără studii academice de cinema și fără să fi fost cinefilă pînă la debut, dar cu studii de artă, Varda a reușit să impună un stil special și eclectic de a face cinema, care îmbină o sensibilitate poetică, ochiul atent al documentaristului în decupajul realității și intuiția de cineast autentic. Greu de încadrat într-un gen anume, îmbină ca nimeni alta stilul grafic-documentar cu tentă antropologică cu formalismul și preocuparea pentru o estetică funcțională, este la fel de credibilă în dialogurile literare, uneori chiar livrești („Thérèse este ca o plantă vivace, tu ești ca un animal în libertate", descrie protagonistul din *Le Bonheur* cele două femei din viața sa, „Inimii nu îi este niciodată de ajuns, dacă există revoltă ea vine din rațiune", spune eroina din *La Pointe courte),* ca și în limbajul oamenilor fără educație, în folosirea actorilor neprofesioniști și a actorilor de elită. Recunoaște în filmele sale influența picturii contemporane, a muzicii clasice sau a celei contemporane care adaugă profunzime imaginii, și folosește frecvent procedee tributare pop art-ului, suprarealismului și postmodernismului ca juxtapunerile și supraimpresiunile, alternanța color-alb-negru, asocierile vizuale inedite, ironia și paradoxul, citatele și autoironia, jocurile de cuvinte. În același timp, filmarea cu camera în mînă și priza de sunet directă îi sînt la fel de familiare.

Sînt uimitoare firescul cu care Varda prinde sub lupă lucrurile simple și detaliile vieții (ca la Bresson și, mai tîrziu, Tarkovski), apetența sa pentru o micromitologie a cotidianului – floarea-soarelui, apa, plasele de pescari, iarba, pasărea, animalul, oglinda, degetul etc. –, cultul pentru expresivitatea actorilor, prim-planul și gros-planul ocupînd un loc aparte în sintaxa filmelor ei, alternanța între filmarea frustă, mimetică și compozițiile plastice elaborate sau plonjeurile camerei care parcă plutește (ca în debutul său *La Pointe courte* (1955), film care îmbină „felii de viață" ale pescarilor din Sète cu criza unui cuplu burghez). Forța timpului subiectiv devine o normă de măsurare a forței vieții în cele două ore surprinse în timp real în care protagonista din *Cléo de la 5 la 7* (1957) așteaptă rezultatul unor analize cu un posibil verdict necruțător. În feministul și anticonsumeristul *Le Bonheur* (1965), care descrie povestea unei iubiri extraconjugale, atenția pentru anatomia umană și încadraturile neobișnuite dau intimitate și senzualitate cadrului, ca în unele filme ale lui Bergman *(Persona, Din viața marionetelor).*

Agnès cea atît de umană, în fața căreia deopotrivă oamenii simpli sau sofisticați se deschid aproape de la sine, ar fi dorit să îl revadă pe singurul cineast rămas în viață, alături de ea, din iconicul Noul Val de altădată. Însă Jean-Luc Godard, conform personajului pe care îl joacă și în viața de toate zilele, nu este prea abordabil, astfel că Agnès și mult mai tînărul ei coleg de platou nu ajung să îl mai întîlnească. „Un șobolan nenorocit", conchide cu o ironie amară singura persoană care a reușit să îl filmeze pe Godard fără celebrii săi ochelari negri. Precum chipurile oamenilor care o inspiră, sinceritatea este cuvîntul care o descrie cel mai fidel pe Varda în toată opera sa, ca și în acest posibil „cîntec de lebădă" al său. Filmul va intra pe marile ecrane din 29 iunie.

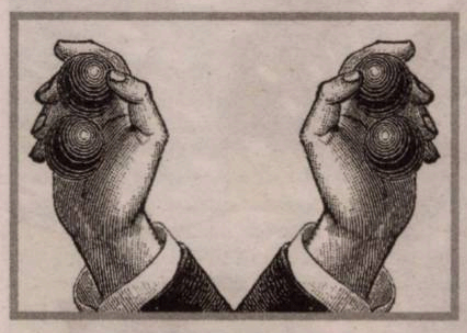

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

Tu, eu și Kanye

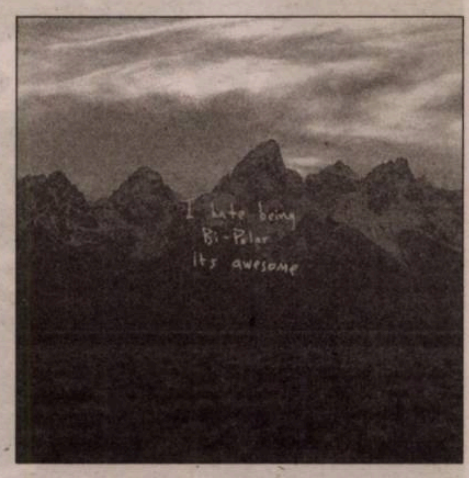

● **Kanye West, *Ye*, G.O.O.D. Music, 2018.**

„The most beautiful thoughts are always besides the darkest." Întrebat de Big Boy în show-ul său de pe YouTube de unde vine numele acestui nou album, Kanye West a avut răspunsul: „Cred că «ye» este cuvîntul cel mai des folosit în Biblie, iar acolo înseamnă «tu». Deci eu sînt tu, eu sînt noi, eu sînt despre noi". Pe 27 aprilie, cînd West își lansa *single*-ul „Ye vs the People", referințele biblice puteau fi citite într-o cheie politică – rapper-ul readucea în discuție o plauzibilă candidatură la președinția Statelor Unite. Sigur, asta după ce Donald Trump își va fi încheiat și al doilea mandat. *„I know Obama was heaven-sent / But ever since Trump won, it proved that I could be president."* Aleasă este celebritatea! *„I feel an obligation to show people new ideas..."* Trumpismul scînteiază din fiecare cuvînt al frazei dinainte. Dar *Ye*, albumul de 24 de minute al lui Kanye West, încearcă să se țină – parțial – departe de formatul unei platforme-program. Pe copertă stau o fotografie, făcută cu iPhone-ul, a unor munți din Wyoming și cîteva cuvinte: *„I hate being a Bi-Polar it's awesome"*. Sîntem aici, în locul unde, dintotdeauna, arta și travaliul asociat ei s-au constituit în filtre ale sanității mentale. *„The most beautiful thoughts are always besides the darkest"*, spune West pe prima piesă a acestui LP, „I Thought about Killing You". *„Today, I seriously thought about killing you, / I contemplated, premeditated murder. And I think about killing myself / And I love myself way more then I love you, so..."* În egolatra cultură a celebrității, ca și în Biblie, totul e despre *„ye"*.

Precedentul album al lui Kanye West, *The Life of Pablo*, lăsa, în cel mai briliant mod cu putință, impresia unei afaceri neterminate. *Ye* nu-l dezminte pe acest personaj KW care se substituie însăși muzicii, care încearcă să scoată din muzica pop cel mai dur diamant al culturii pop. *Antonim* al lui Béyonce – și ea un *performer* al activismului pur politic mediat de pop și de resorturile noii culturi (vizuale) a celebrității –, West joacă dur și controversat, încercînd să nu uite că este – deși nu mai este! – un copil al hip-hop-ului. *„They say «Build your own!», / I said «How, Sway?» / I said «Slavery a choice», / They said «How, Ye?» / Just imagine if they caught me on a wild day, / Now I'm on fifty blogs gettin' fifty calls, / My wife callin', screaming, say «We 'bout to lose it all!» / Had to calm her down 'cause she couldn't breathe, / Told her she could leave me now / But she wouldn't leave."* Personajul problematic și idiosincratic de pe *Yeezus*, poate cea mai răvășitoare, sonic și narativ, operă a hip-hop-ului ultimului deceniu, pare a se fi întors (pe dos): *„Niggas is savage, niggas is monsters, / Niggas is pimps, niggas is players / 'Till niggas have daughters, now they precautious. / Father, forgive me, I'm scared of the karma / 'Coz now I see women as something's to nurture / Not something to conquer..."* Din acest tablou lipsește Rick Rubin, omul care, uneori, știe cum să facă din rahat bici. Dar oricum nu mai are nici o importanță, pentru că *Ye* este doar o parte din drumul lui Kanye West către noi: *„Some day, some day, / Some day I'll, I will wear a starry crown. / Some day, some day, some day / I wanna lay down, like God did, on Sunday!"*.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

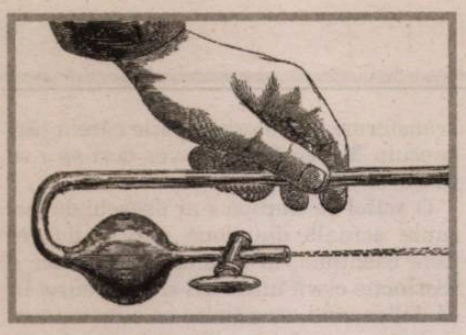

Oana STOICA

rosencrantz & co

Gătindu-l pe Andy Warhol

● ***Gob Squad's Kitchen*, concept: Gob Squad. Cu: Sean Patten, Sarah Thom, Bastian Trost, Simon Will; design video: Miles Chalcraft (Martin Cooper); design sunet: Jeff McGrory (Jeffrey Fisher); dramaturgie și manager de producție: Christina Runge; asistent design: Chasper Bertschinger; asistent artistic: Sophia Simitzis (Tina Pfurr). Gob Squad, Germania – Marea Britanie. Festivalul Internațional de Teatru Reflex 4, Sfîntu Gheorghe, 4-16 mai 2018.**

Festivalul Internațional de Teatru Reflex din Sfîntu Gheorghe, Covasna, aflat la a patra ediție, a invitat cîteva companii de referință (oricît de clișeistic ar suna) pentru peisajul teatral european actual. Prezente de peste 20 de ani pe scena europeană și percepute ca făcînd deja parte din *mainstream* (datorită parteneriatelor cu instituții puternice precum HAU sau Volksbühne din Berlin, a participării în festivaluri de top și a reacțiilor critice, covîrșitor favorabile), companiile She She Pop și Gob Squad, invitate la trienala Reflex 4, lucrează în sistem colaborativ (toți participă la crearea conceptului performativ și la dezvoltarea lui) și generează creații hibride, în care se intersectează mai multe stiluri artistice și metode de lucru. De exemplu, compania britanico-germană Gob Squad se concentrează pe rezultanta dintre teatru, media și viața cotidiană, pentru care spectacolul prezentat la Sfîntu Gheorghe, *Gob Squad's Kitchen (You've Never Had It So Good)*, este sugestiv.

Creat în 2007, în coproducție cu Volksbühne, Berlin, spectacolul *Gob Squad's Kitchen* este un pseudo remake video-teatral al filmului *Kitchen*, realizat de Andy Warhol în 1965 (în aceeași direcție, americanii de la Wooster Group fac reenactment-uri analitice ale unor spectacole celebre precum show-ul – filmat – *Hamlet*, cu Richard Burton; spectacolul american a fost văzut la București în 2010). Filmat într-o bucătărie, aparent după un scenariu fix, de la care însă actorii deviază, *Kitchen* cel original a constituit un pretext pentru Andy Warhol ca să își exprime fascinația pentru actrița Edie Sedgwick. *Gob Squad's Kitchen* păstrează din film vizualul (decor, costume), subiectele (sub forma unor conversații banal-frivole „se dezbat" teme sociale actuale) și stilul de joc (hiperminimalist, actorii – excelenți, cu un plus de expresivitate pentru Bastian Trost – știu să fie fireștri fără să fie civili). Însă toate acestea sînt parodiate, ironizate cu amuzament și inteligență, atît cît show-ul să fie sclipitor, iar spectatorul să înțeleagă că miza nu este aici. Dar unde e?

Spectacolul are o structură hibridă: în fața scenei este un ecran-cortină, în spatele căruia se află spațiul de joc propriuzis, pe care publicul este invitat să îl vadă înainte de începerea show-ului și să cunoască actorii (care își folosesc numele reale în spectacol, astfel încît ei sînt, la rîndul lor, niște hibrizi: actori-personaje). Tot spectacolul din spatele ecranului este transmis *live*, iar spectatorul vede, practic, un film în direct. De fapt, este vorba despre trei filme, căci există trei spații de joc, prezentate ca atare și pe ecran și în care se fac reenactment-uri pentru filmele lui Andy Warhol: deja amintitul *Kitchen, Sleep* (1964 – cinci ore în care este filmat John Giorno dormind) și *Screen Tests* (1964-1966 – o serie de portrete filmate). Gob Squad chestionează astfel relația cu trecutul, dintre *atunci* și *acum*, modul în care memoria este conservată în artă și valabilitatea ei în timp. Este aici o pseudo-recreare a unui timp (anii '60) care, din perspectivă contemporană, este considerat esențial pentru determinarea unor schimbări majore în societate, de la eliberarea sexuală la activarea conștiinței sociale. Gob Squad analizează astfel în ce măsură arta poate păstra „esența unui timp".

© L. Vargyasi

Gob Squad analizează astfel în ce măsură arta poate păstra „esența unui timp".

Dar lucrurile se complică și spectacolul trece la un nivel superior, atît ca tematică, cît și din punctul de vedere al complexității (și aici este miza lui). Rînd pe rînd, cei patru performeri aduc în scena din spatele ecranului cîte un spectator, care este echipat cu un sistem de căști prin intermediul cărora primește indicații detaliate (de acțiune și text) pentru a performa în spectacolul transmis pe ecran. Astfel, fiecare actor este înlocuit de un spectator care performează *în numele lui*, îl impersonează (așa cum spune Sarah Thom: „iat-o pe X, cum mă joacă pe mine în timp ce interpretez un personaj care joacă personajul din filmul lui Andy Warhol, *Sleep*"). Granița între performer și spectator, creator și martor, între convenție și realitate, între artistic și civil dispare, iar important este modul în care se produce această dispariție, felul în care cele două universuri, altfel bine delimitate, se suprapun.

Există multiple modalități de a-i implica pe spectatori în spectacol, de la interacțiunile performerilor cu aceștia la diferite formule de participare a publicului (de exemplu, în *Foamea noastră cea de toate zilele*, regia Ana Mărgineanu și Radu Apostol, publicul este invitat la masă). O variantă îndrăzneață este cea dezvoltată de grupul german Rimini Protokoll, în care actanții se reprezintă pe sine, actorii și personajele sînt una și aceeași persoană („teatrul experților vieții cotidiene"). În spectacolul Teatrului de Stat din Dresda, *Eu și dosarul meu* (parte din proiectul Festivalului Internațional de Teatru Divadelná Nitra din Slovacia, *Vieți paralele – secolul 20 prin ochii Polițiilor Politice)*, regizorul Clemens Bechtel a adus pe scenă victime și informatori STASI, care și-au performat poveștile personale. La fel în *Țuhaus*, regia Claudiu Lorand Maxim, producție Macaz, unde Vlad Bălteanu, fost deținut, își interpretează propria poveste despre lupta pentru condiții mai bune de detenție.

Dar Gob Squad face un pas mai departe: în timpul spectacolului, spectatorul *înlocuiește* actorul, astfel că la final, pe scenă, performînd, rămîne exclusiv publicul. Viața cotidiană devine spectacol. Realitatea devine convenție sau se prezintă/folosește cu/de instrumentele teatrale. De fapt, Gob Squad pune conceptul de teatru pe alte baze. Căci dacă poziționarea tradițională a spectatorului, ca martor al unui act artistic în care poate avea, cel mult, o implicare minoră (în exemplul dat, *Foamea noastră cea de toate zilele*, ca invitat la masă și participant la jocuri „de societate", publicul rămîne, totuși, martor al spectacolului), poate evolua în decursul unui *show* pînă la cea de performer, ceea ce noi numim astăzi „teatru" poate fi radical modificat.

© L. Vargyasi

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

George SOROS

Cum să salvăm Europa?

Uniunea Europeană se află în plină criză existențială. De zece ani încoace, tot ce ar fi putut merge prost a mers prost. Cum de un proiect care a pus bazele păcii și prosperității postbelice europene a putut să ajungă în această situație?

În tinerețea mea, un grup restrîns de vizionari, condus de Jean Monnet, a transformat Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului mai întîi în Piața Comună Europeană și apoi în Uniunea Europeană. Oamenii din generația mea erau susținători entuziaști ai acestui proces.

Eu însumi am privit UE ca pe o întrupare a ideii de societate deschisă. Era o asociere voluntară a unor state egale, care s-au coalizat și au sacrificat o parte din propria suveranitate pentru binele comun. Ideea Europei ca societate deschisă continuă încă să mă inspire.

Dar, după criza financiară din 2008, UE pare să se fi rătăcit. A adoptat un program de austeritate fiscală care a condus la criza monedei euro și a transformat zona euro într-o relație între creditori și debitori. Creditorii au stabilit condițiile pe care debitorii trebuie – dar nu pot – să le îndeplinească. Ceea ce a creat o relație care nu este nici voluntară, nici egală – exact opusul credoului pe care s-a clădit UE. Prin urmare, mulți tineri din ziua de azi privesc UE ca pe un inamic care, fără să le ofere un loc de muncă, le răpește perspectiva unui viitor sigur și promițător. Politicienii populiști au exploatat aceste resentimente și au format partide și mișcări antieuropene.

A urmat apoi valul de refugiați din 2015. La început, oamenii au empatizat cu năpăstuiții care au fugit de represiune politică și de războaie civile, dar nu și-au dorit ca viața lor de zi cu zi să fie perturbată de un colaps al serviciilor publice. Și, curînd, ei au fost dezamăgiți de eșecul autorităților de a gestiona criza.

Atunci cînd asta s-a petrecut în Germania, formațiunea de extremă dreaptă *Alternative für Deutschland* (AfD) a crescut rapid, devenind cel mai important partid de opoziție al țării. Italia a trecut printr-o experiență similară, iar consecințele politice au fost chiar și mai devastatoare: partidele antieuropene Mișcarea Cinci Stele și Liga Nordului au fost cît pe ce să preia guvernarea. De atunci, situația se deteriorează întruna. Italia se confruntă acum, în plin haos politic, cu alegeri. Într-adevăr, întreaga Europă a fost perturbată de criza refugiaților. Lideri fără scrupule au exploatat-o, chiar și în țări care abia dacă au acceptat refugiați. În Ungaria, prim-ministrul Viktor Orbán și-a susținut campania electorală pentru realegerea sa pe false acuze potrivit cărora eu plănuiesc să invadez Europa, inclusiv Ungaria, cu refugiați musulmani.

Orbán pozează acum în apărătorul unei Europe creștine în versiune proprie, versiune care încalcă valorile pe care s-a clădit UE, și încearcă să preia conducerea partidelor creștin-democrate care formează majoritatea Parlamentului European.

Statele Unite au accentuat, la rîndul lor, problemele UE. Denunțînd unilateral Acordul nuclear iranian, președintele Trump a distrus efectiv Alianța transatlantică, ceea ce a pus o presiune suplimentară asupra Europei, și așa asediată. A spune că Europa este pe cale de dispariție nu mai este o figură de stil, ci cruda realitate.

Ce se poate face?

UE se confruntă cu trei probleme arzătoare: criza refugiaților, politica de austeritate care împiedică progresul economic al Europei și, după cum a dovedit-o recent Brexit, dezintegrarea teritorială. Poate că o bună gestionare a crizei refugiaților ar fi cel mai bun început. Am fost întotdeauna de părere că repartizarea refugiaților în țările Uniunii Europene trebuie să se facă în mod voluntar. Statele membre nu trebuie obligate să accepte refugiați pe care nu îi vor, iar refugiații nu trebuie forțați să rămînă în țări în care nu-și doresc să trăiască. Acest principiu fundamental ar trebui să ghideze politica de imigrare a Europei. Europa trebuie de asemenea să reformeze Regulamentul Dublin, care a pus pe umerii Italiei și ai altor țări mediteraneene o povară nedreaptă, cu consecințe politice dezastruoase.

UE trebuie să-și protejeze granițele externe, menținîndu-le însă deschise pentru imigranții legitimi. La rîndul lor, statele membre nu trebuie să închidă granițele interne. Ideea unei „Europe fortăreață", inaccesibilă refugiaților politici și imigranților economici, nu numai că încalcă legea europeană și internațională, dar este cu totul nerealistă. Europa vrea să întindă o mînă de ajutor Africii și altor regiuni în curs de dezvoltare, oferind un ajutor substanțial regimurilor de coloratură democratică. Este o abordare corectă, în ideea că astfel de guvernări vor putea să ofere educație și locuri de muncă cetățenilor țării, care vor fi, prin urmare, mai puțin dispuși să se aventureze pe drumul periculos spre Europa.

Consolidarea regimurilor democratice din țările în curs de dezvoltare, precum „Planul Marshall pentru Africa" lansat de UE, va contribui de asemenea la reducerea numărului de refugiați politici. Țările europene ar putea astfel accepta imigranți din aceste țări, și din altele, în funcție de cerințele sale economice, printr-un proces reglementat. În felul acesta, migrația se va petrece voluntar, atît din partea imigranților, cît și din perspectiva statelor-gazdă.

Oricum, realitatea zilei de astăzi e departe de acest ideal. În primul rînd, și cel mai important, Uniunea Europeană nu are încă o politică unitară de imigrare. Fiecare stat membru are propria sa strategie politică, care contravine adesea intereselor celorlalte state.

În al doilea rînd, principalul obiectiv al celor mai multe țări europene nu este încurajarea democrației în Africa și în restul lumii, ci oprirea afluxului de imigranți. Astfel, o mare parte din fondurile disponibile sînt deviate către afaceri dubioase cu dictatori, care sînt mituiți pentru a le interzice imigranților să străbată teritoriul țării lor sau pentru a folosi metode represive care să-i împiedice pe propriii cetățeni să părăsească țara. Ceea ce, pe termen lung, va genera și mai mulți refugiați politici.

În al treilea rînd, ne confruntăm cu o reducere dureroasă a resurselor financiare. Un Plan Marshall pentru Africa eficient ar avea nevoie de cel puțin 30 de miliarde de euro pe an, vreme de mai mulți ani. Statele membre ale UE ar putea furniza doar o mică parte din această sumă. Așadar, de unde ar putea veni banii?

Trebuie să admitem un lucru: criza refugiaților este o problemă europeană care necesită o soluție europeană. UE are un rating de credit ridicat, iar capacitatea ei de împrumut este masiv subutilizată. Cînd să fie utilizată această capacitate dacă nu acum, cînd UE trece printr-o criză existențială? Din perspectivă istorică, datoria națională crește întotdeauna în timp de război. Dar, chiar dacă creșterea datoriei naționale contrazice doctrina îndeobște acceptată care propovăduiește austeritatea, austeritatea este ea însăși un factor care contribuie la criza în care se găsește Europa.

Pînă nu demult se putea argumenta că austeritatea dă roade: economia europeană crește încet și tot ceea ce trebuie să facă Europa e să persevereze. Privind însă în viitor, Europa tocmai se confruntă cu prăbușirea Acordului nuclear iranian și cu erodarea Alianței transatlantice, care vor avea cu siguranță un efect negativ asupra economiei sale, cauzînd și alte anomalii.

Trăinicia dolarului catalizează deja o volatilizare a valutelor piețelor în curs de dezvoltare. S-ar putea să ne îndreptăm spre o altă criză financiară majoră. Stimulul economic al Planului Marshall pentru Africa și alte părți ale lumii în curs de dezvoltare ar trebui să intervină exact atunci cînd e nevoie de el. Toate acestea mă determină să propun un plan de finanțare mai puțin obișnuit.

Fără să intru în detalii, vreau să arăt că propunerea mea presupune un mecanism ingenios, un mijloc special care va permite UE să capteze piețele financiare la un curs foarte avantajos, fără să implice vreo obligație directă pentru ea sau pentru statele membre; acest mijloc furnizează de asemenea și importante beneficii financiare. Mai mult, chiar dacă este o idee inovatoare, ea fost deja folosită cu succes în alte contexte, cum ar fi obligațiunile municipale generale din SUA și așa-numita finanțare de urgență pentru combaterea bolilor contagioase.

Ceea ce vreau să spun e că Europa trebuie să ia o măsură radicală pentru a supraviețui crizei sale existențiale: pe scurt, UE trebuie să se reinventeze.

Această inițiativă trebuie să fie un efort autentic, care să pornească de la firul ierbii. Transformarea Comunității Cărbunelui și Oțelului în Uniunea Europeană a fost o inițiativă pornită de la vîrf, și a făcut minuni. Dar trăim alte timpuri. Oamenii obișnuiți se simt excluși și ignorați. De aceea e nevoie de un efort conjugat, care să combine abordarea „de la vîrf" a instituțiilor europene cu inițiativele pornite „de jos", menite să atragă electoratul.

Am abordat pînă acum două dintre cele trei probleme arzătoare ale UE. Mai rămîne tema dezintegrării teritoriale, așa cum a arătat-o Brexit. E vorba de un proces extrem de dăunător, care afectează ambele părți implicate. Dar o chestiune *lose-lose* poate fi transformată într-o situație *win-win*.

Acest divorț va fi un proces îndelungat, care va dura, probabil, mai mult de cinci ani – o eternitate, din perspectivă politică, mai ales în vremuri schimbătoare, precum cele în care trăim. Depinde, în fond, de englezi să decidă ce anume vor să facă, dar ar fi bine să ia o decizie – mai bine mai devreme decît mai tîrziu. Acesta e scopul inițiativei *Best for Britain*, pe care o susțin personal. Această inițiativă a luptat și a contribuit la cîștigul de cauză al unui vot parlamentar în favoarea unei măsuri care permite opțiunea de a nu părăsi UE, înainte de finalizarea Brexit.

Anglia i-ar face un mare serviciu Europei dacă ar revoca Brexit și nu ar crea un deficit greu de recuperat pentru bugetul european. Dar cetățenii săi trebuie să-și exprime sprijinul într-o proporție suficient de convingătoare pentru a putea fi luați în serios de Europa. Mobilizarea electoratului ar fi în folosul Marii Britanii.

Argumentul economic în favoarea rămînerii în UE este unul solid, care însă a devenit evident abia în ultimele luni, și va mai dura pînă se va propaga. Între timp, pentru a consolida latura politică a acestui argument, UE va trebui să se transforme într-o organizație căreia țări precum Marea Britanie vor dori să i se alăture.

O astfel de Europă s-ar deosebi de formula actuală din două puncte de vedere esențiale. În primul rînd ar face o distincție clară între UE și zona euro. În al doilea rînd, ar admite că euro se confruntă cu multe probleme nerezolvate, cărora nu trebuie să li se permită să distrugă proiectul european.

Zona euro e reglementată de tratate învechite care susțin că toate țările membre UE urmează să treacă la moneda euro – dacă și cînd se califică pentru asta. Ceea ce a creat o situație absurdă, cu țări ca Suedia, Polonia și Republica Cehă care, deși susțin ferm că nu intenționează să treacă la moneda euro, sînt în continuare descrise și tratate ca state „pre-ins" (pre-aderare la zona euro).

Efectul nu este unul pur cosmetic. Contextul actual a transformat UE într-o organizație în care zona euro constituie miezul, iar ceilalți membri sînt clasați pe o treaptă inferioară. Presupunerea tacită din spatele acestei stări de fapt este că diversele state membre pot evolua cu viteze diferite, dar că toate se îndreaptă spre același țel. În realitate, numărul statelor membre care resping explicit ideea unei „uniuni tot mai strînse" e în creștere.

Această idee trebuie abandonată. Înlocuirea unei Europe „cu mai multe viteze" cu o Europă „cu mai multe piste", care să le permită statelor membre o paletă mai largă de opțiuni, ar avea un efect benefic pe termen lung. În stadiul actual, atitudinea față de cooperare e una negativă: statele membre vor să-și reafirme suveranitatea, mai degrabă decît să renunțe la ea într-o măsură și mai mare. Dacă însă cooperarea dă rezultate bune, starea de spirit s-ar ameliora și anumite obiective – apărarea, bunăoară – urmărite de coalițiile celor dispuși să acționeze ar putea atrage o susținere universală.

E însă posibil ca realitatea dură să oblige statele membre să lase deoparte interesele naționale, în vederea salvgardării UE. Este exact tema apelului făcut de președintele Franței Emmanuel Macron în discursul său de la Aachen, cînd a primit Premiul Charlemagne; punctul său de vedere a fost susținut, cu precauție, de cancelarul german Angela Merkel, care este cît se poate de conștientă de opoziția cu care se confruntă acasă. Dacă Macron și Merkel vor izbîndi, în pofida tuturor obstacolelor, ei vor călca pe urmele lui Monnet și ale grupului său restrîns de vizionari. Dar acest grup restrîns trebuie înlocuit cu o serie de inițiative pro-europene „de jos în sus". Voi face tot ce pot pentru a sprijini aceste inițiative, împreună cu rețeaua mea de Fundații pentru o Societate Deschisă.

Din fericire, Macron, cel puțin, e pe deplin conștient de necesitatea de a încuraja sprijinul și participarea populară la reforma europeană, după cum reiese cu claritate din proiectul său de „Consultații cetățenești". Festivalul Economic de la Trento, o întrunire de amploare, organizată de grupuri ale societății civile într-o perioadă în care Italia rămăsese fără guvern, se va desfășura între 31 mai și 3 iunie. Sper că festivalul va avea succes și că va constitui un bun exemplu care să încurajeze inițiative similare din partea societății civile.

***George Soros** este președintele fundațiilor Soros Fund Management și Open Society, și autor al volumului* The Tragedy of the European Union: Disintegration or Revival?

© Project Syndicate
2018. www.project-syndicate.org

traducere din limba engleză
de Matei PLEȘU

Pușcăriașul

Numele meu este România. Sînt un fost deținut politic din Europa de Est, eliberat și condamnat din nou. 50 de ani am zăcut și îndurat temnițele staliniste și comuniste doar datorită originii mele burgheze. Frigul, foamea, permanenta tensiune și suspiciune, maltratarea și terorizarea fizică și sufletească au constituit și consfințit coșmarul cotidianului obișnuit. Privilegiul călăilor istoriei este că, amatori fiind, abuzînd de toate mijloacele și tertipurile golanului sadea, reușesc uneori să se ia la trîntă cu ea și s-o însîngereze, însă dispar la fel de repede, subit și inexplicabil, părînd să-și conștientizeze singuri greșelile și erorile comise și grăbindu-se apoi să iasă din scenă, îngroziți și stupefiați de monstruozitățile lăsate în urmă.

După cum spuneam, am fost eliberat. Mi-am dorit din toată ființa acest lucru, nesperînd, după atîta amar de vreme, că se va mai întîmpla. Libertatea însă a fost și continuă încă să-mi creeze strania senzație a unei fata-morgana obraznice și neascultătoare, pe cît de accesibilă în aparență, tot atît de îndepărtată și imaterială. Cred că nici nu voi ajunge vreodată să reușesc s-o simt și să mă bucur cu adevărat de ea. Pe nesimțite, gratiile și zidurile închisorii m-au schimbat profund și radical, din fericire nu și iremediabil, schilodindumi sufletul și răpindu-mi visurile și încrederea în viitor. Parcă mi s-ar fi amputat o mînă sau un picior, sînt tot eu, și totuși am devenit un cu totul alt om, traumatizat, temător, complexat și nespus de blazat. Multe din convingerile și idealurile pentru care am luptat, înfruntînd eroic abuzurile și umilințele celor mai puternici decît mine, nu s-au împlinit. Frustrările, deși justificate, sînt acum tardive. Noua realitate mă sperie și mă bulversează cumplit, totul în jurul meu se transformă și se modifică fără încetare, schimbările fiind de fiecare dată bruște, grave și aproape imposibil de anticipat. Viața pulsează și evoluează laolaltă cu lumea care o zămislește și veghează asupra ei. Sau este cumva invers? Ceea ce voiam de fapt să vă comunic este că am luat hotărîrea, recunosc tîrziu și după polemici și tergiversări interminabile și descurajante, să acționez. Să ies din conul de umbră al istoriei unde am stat cuminte ca un școlar pedepsit pentru șotiile și poznele făcute, și să îmi spun părerea, să mi se facă auzită vocea.

Nu pot reuși dacă nu izbutesc să-mi recapăt demnitatea, verticalitatea și onoarea pierdute undeva în timp la porțile Bizanțului, din cauza ploconelilor, temenelelor, văicărelilor și ezitărilor succesive și repetate. Trebuie să renunț definitiv la pateticul rol al morții frumoase din tragediile îndepărtatei Elade și să încep să trăiesc. Din nou. Să accept și să privesc viața fără dușmăniile și resentimentele din trecut, și să mă împac cu propria-mi soartă. Destinul trebuie mai întîi căutat, abia apoi acceptat și însușit. Acesta este primul pas, urmează cel al voinței și tăriei caracterului, însușirea și calitatea rară și nobilă a oricărui suflet care se vrea puternic și generos. Încep să obosesc. Visez prea mult, gîndesc și năzuiesc prea departe? Nu știu, rămîne să demonstrez că drumul și calea alese sînt ireversibile, și, mai ales, că nu voi fi nevoit să mă mai îndoiesc de reușita și succesul destinației dorite. Piedicile, impedimentele și dificultățile întîlnite mă vor pune cu siguranță la grea încercare, îmi vor forța și încorda limitele și puterile, mă voi simți uneori ispitit să cedez și să mă declar învins, dar voi continua să-mi urmez și să-mi desăvîrșesc menirea și datoria transmise cu sacră religiozitate de-a lungul timpului.

Respectînd trecutul, asumîndu-mi responsabil prezentul, pregătind și așteptînd cu încredere viitorul, pot spera că toate sacrificiile făcute pînă acum nu au fost în zadar, iar energia, pasiunea și devotamentul, închinate cauzei progresului și bunăstării, vor deveni și simboliza cîndva credința intimă care să-mi întrețină și însuflețească flacăra promisiunilor viitoare.

Consider că am dreptul să îmi ridic privirea din pămînt și s-o îndrept asupra oricui, indiferent de mărime și faimă, fără să-mi mai fie teamă sau rușine. Sînt conștient că sînt în continuare disprețuit și că îmi va fi foarte greu să scap de stigmatul trecutului meu de fost pușcăriaș, în aceeași măsură însă îmi cunosc limitele, și, în pofida urîțeniei și a aspectului și comportamentului meu neglijent și nemanierat, îmi știu și calitățile și atuurile, nu puține și deloc de ignorat, care mă fac să nu mă simt cu nimic mai prejos decît confrații mei mai bogați și, poate, mai educați.

Parafrazînd un proverb cunoscut, nu întotdeauna haina îl face pe om. De multe ori sub haine ponosite și murdare se ascund oameni deosebiți și rari. Cine mai are însă răbdarea și priceperea să-i descopere? Prejudecățile, intoleranța, aroganța și cinismul ucid și distrug eventualele punți și speranțe de comunicare și apropiere. Pentru realizarea acestor neprețuite deziderate sînt indispensabile parteneriatele și dialogurile strînse și sincere, bazate pe stimă și apreciere reciproce, și nu de pe poziții de forță, unilaterale și inegale, așa cum se întîmplă aproape de fiecare dată. Cu toate astea, nu mă simt jignit sau descurajat. Știu că încă nu mi-am exploatat și întrebuințat adevăratele resurse și posibilități, că nu mi-am folosit inteligența, imaginația, fantezia, iscusința și în special spiritul întreprinzător la dimensiunile și capacitatea lor reale, și că nu am făcut dovada deplinei forțe creatoare moștenite de la generațiile anterioare. Și mai știu că, dacă aș fi mai atent și serios organizat, mult mai disciplinat, unit și solidar în acțiunile și faptele întreprinse, și, înainte de toate, scrupulos în îndeplinirea obiectivelor propuse, aș putea să-mi afirm și să dovedesc ceea ce am pierdut cu mult timp în urmă și încerc neobosit să redescopăr: respectul, încrederea și suportul din partea mult prea prețioșilor mei parteneri de drum, dar și echilibrul, siguranța și stăpînirea de sine a propriei ființe antagonice și echivoce.

Las aceste rînduri, încărcate de emoția și dragostea fiului pierdut cîndva, dar regăsit și adoptat acum cu inima și mintea eliberate pentru totdeauna de umbrele hîde și reci ale capriciilor vremelniciei timpului, drept chezășie și totodată lecție și pildă pentru sărbătorirea și îmbrățișarea copiilor nenăscuți încă.

Acesta-mi este legămîntul. Nu-l uitați! Veți decide singuri unde voi ajunge. Pentru că am învățat și mă perfecționez în continuare în arta supraviețuirii. Adică sînt blestemat și binecuvîntat în același timp. Efemer și etern. Trist, dar și fericit. Un astfel de om nu încetează să exercite asupra celorlalți atît atracție și uimire, fascinînd, cît și repulsia și disconfortul specifice nonconformiștilor, neînțeleși și veșnic nemulțumiți. Originalitatea este însăși viața sa. Nu are cum să abandoneze. Este prea lucid și neliniștit pentru a găsi timpul.

Mihai TUDOR

PUBLICITATE

PUBLICITATE

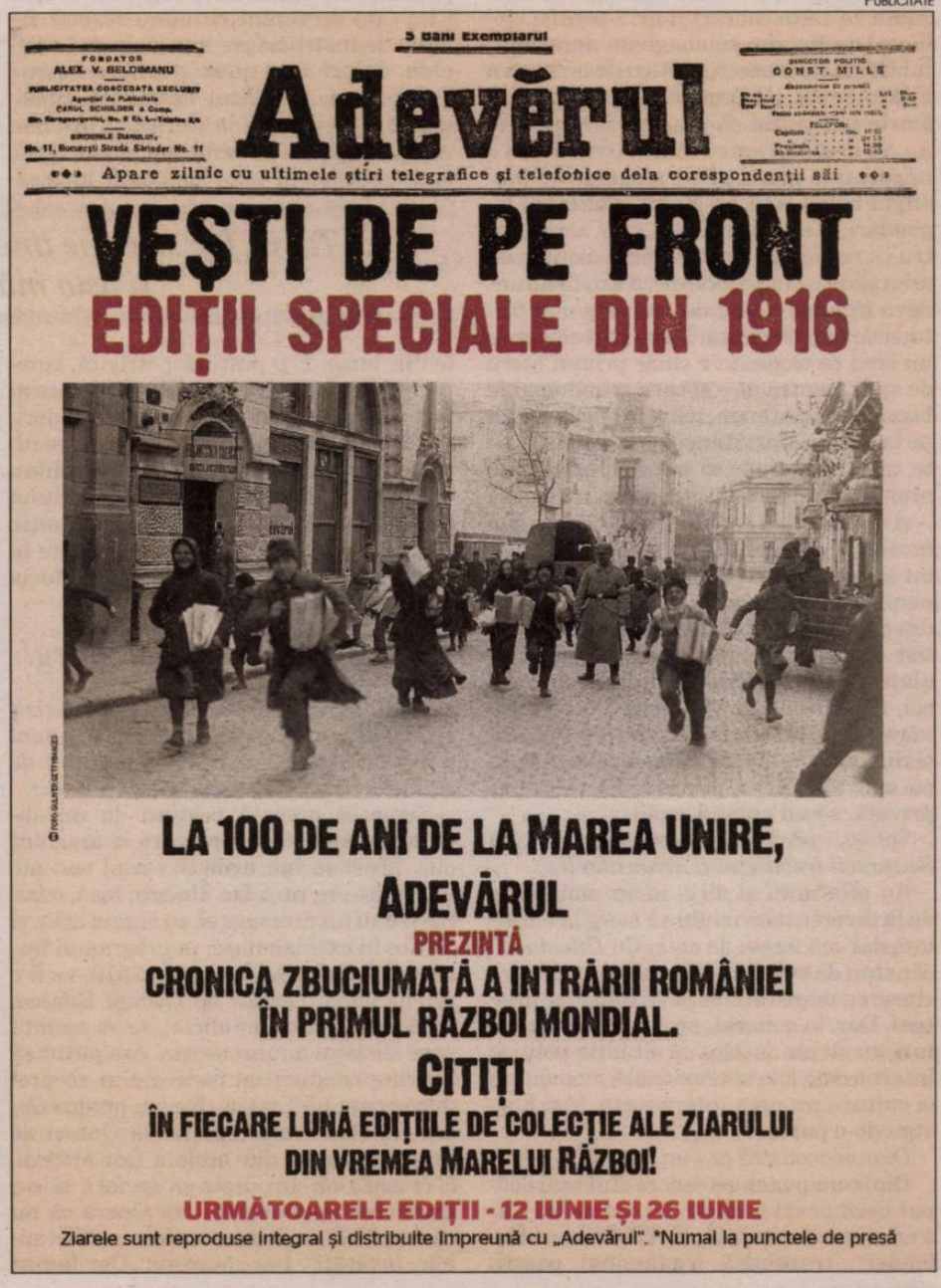

Renumele unui teatru de operă este dat de ansamblul său

– interviu cu Ioan HOLENDER –

Îl revăd pe dl ***Ioan Holender*** *după aproape un an. Ultima dată, am petrecut împreună cîteva zile foarte frumoase la ediția de anul trecut a Festivalului „Dilema veche" de la Alba Iulia, unde a fost invitatul nostru în cadrul serii de deschidere. La București, însă, nu ne-am mai întîlnit de cîțiva ani buni. Cam de cînd s-a retras de la conducerea Festivalului „George Enescu". Chiar dacă a venit foarte des în România, dl Holender nu a mai ajuns în Capitală. Iași, Sibiu, Cluj, Oradea și, evident, Timișoara natală au fost destinațiile sale românești din ultimii doi-trei ani. Îl reîntîlnesc la același hotel la care obișnuia să tragă cînd venea la București („vin la hotelul ăsta pentru că aici pot să înot"). În iulie va împlini 83 de ani. Are aceeași aură leonină, marcă a personalității sale puternice, încît îmi vine să intitulez acest interviu, parafrazînd un film celebru,* Leul în iarnă. *Este optimist și plin de umor, ca întotdeauna. Judecățile sale sînt lucide, ascuțite ca un bisturiu, cu argumente greu de combătut, cum le știm. Mărturisește că ne citește număr de număr, primind revista la Viena în fiecare săptămînă. Pînă să scot reportofonul, îmi spune rapid că nu e chiar de acord cu unul dintre textele mele mai recente (mă critică!) și are unele obiecțiuni la un altul, al dlui Andrei Pleșu. Are chiar acum* Dilema veche *la subraț, iar eu sînt mulțumit că am ocazia să conduc o revistă cu un asemenea cititor. Așez reportofonul între noi* – record, play!

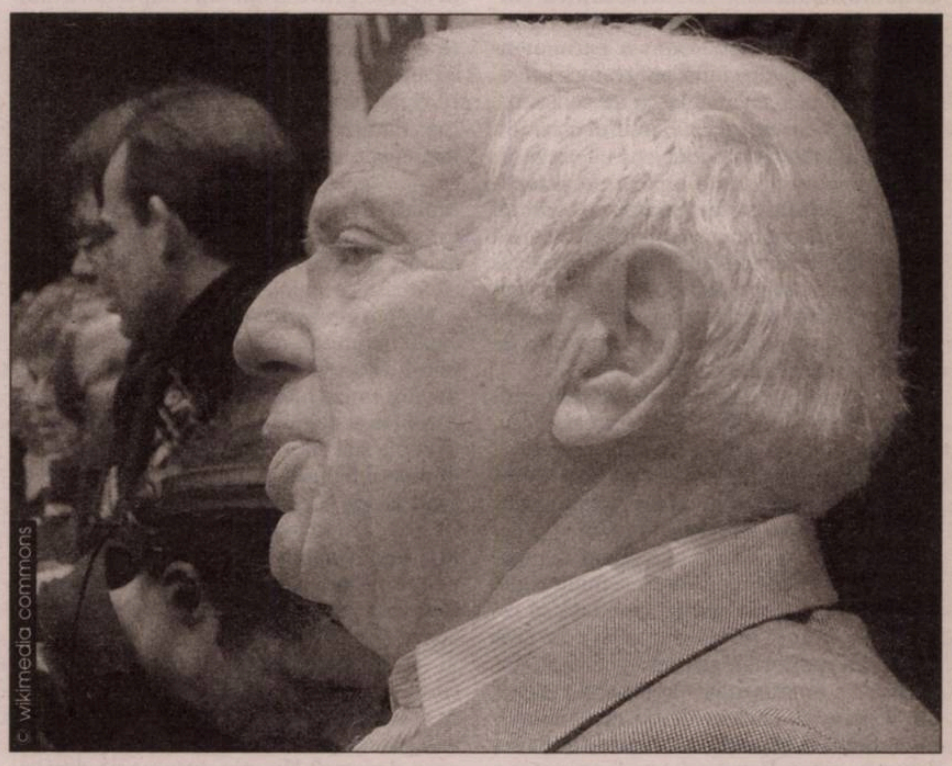

Cu ce ocazie la București, Herr Direktor?

Am venit împreună cu familia mea. De data asta, nu pentru că eu am treabă aici, ci pentru că cei doi copii ai mei au treabă. Fiica mea, Alina, va concerta la Ateneu și fiul meu, Liviu, va cînta la Opera Națională. Eu sînt aici ca să-i susțin și, bineînțeles, ca să-mi consum emoțiile. Alina va cînta concertul nr. 2 pentru violoncel de Haydn, sub bagheta apreciatului Horia Andreescu, alături de orchestra Filarmonicii „George Enescu". Eu sînt foarte emoționat că îmi văd fiica pe scena Ateneului. Pentru mine, Ateneul are o importanță mare, este o scenă de un prestigiu uriaș. Aici au cîntat muzicieni legendari, și eu, în tinerețe, ca și acum, intru cu respect în acest edificiu. Soția mea mi-a spus ieri că nu crede că există altundeva în lume o sală de concerte mai fastuoasă, mai elegantă. După părerea mea, nu cred că eleganța e chiar primul lucru de spus, pentru că e și ceva grandomanie bizantină în Ateneu, mai ales dacă umbli pe la subsol. Dar Ateneul pentru mine este ca un sanctuar al marii muzici, este mult mai mult decît o clădire frumoasă – și recunosc că este o clădire foarte frumoasă. M-am oprit la un moment dat să-i tot spun Alinei cît de important este Ateneul, pentru a nu avea și mai mari emoții din cauza concertului. Liviu cîntă, ca artist invitat pe scena Operei Naționale, alături de ansamblul și de cîntăreții casei, două roluri în trei zile: Contele Almaviva, în *Nunta lui Figaro* de Mozart, și Silvio, în *Paiațe* de Leoncavallo. Așa că eu sînt aici într-o postură discretă, pur privată, să-mi aplaud copiii...

Totuși, prezența dumneavoastră în București trebuie să fi atras atenția...

Au aflat unii și alții, m-au mai sunat de la diverse televiziuni să merg la emisiuni, dar mă feresc de asta. Cu *Dilema veche* stau de vorbă cu plăcere, pentru că vă citesc cu mare interes și vă consider prieteni. Dar, în general, prefer să nu fac valuri, cu cît am înțeles că situația politică internă este foarte tensionată momentan și cultura nu prea interesează. Mai bine stau de-o parte...

Dumneavoastră ce mai faceți?

Dintr-un punct de vedere sînt mai ocupat decît eram înainte. De patru ani, fac o emisiune intitulată „KulTOUR mit Holender", transmisă saptămînal pentru postul de televiziune austriac Servus TV, în Germania, Elveția și Austria. Emisiunea prezintă cultura muzicală a orașelor pe care le vizităm. Recent am filmat la Londra, Bruxelles, Skopje, Moscova, Soci, dar de-a lungul timpului am făcut si emisiuni despre cîteva orașe românești: despre București și Sinaia (m-am axat pe prezentarea palatelor regale), despre Cluj (am prezentat cu mare respect fabrica de instrumente muzicale de la Reghin, despre care nu se știe mare lucru), despre Iași. Am făcut asemenea emisiuni la Chișinău și la Cernăuți. Așadar, umblu mult cu această emisiune. Apoi, sînt consilier al unor instituții muzicale din lume. E o postură potrivită, cumva, cu vîrsta mea și vine firesc după ce ai fost ceva și nu mai ești – nu mai iau decizii, dau sfaturi. Așadar, îi consiliez pe directorul general al Operei Metropolitan din New York, pe directorul Festivalului de Primăvară de la Tokio, dar și pe alții. În plus, scriu cu oarecare regularitate în presa austriacă pe diverse teme, inclusiv despre România.

2019 – Oedipe *la Salzburg!*

Toată lumea vă știe ca un om al deciziei, ba chiar al deciziilor autoritare – cum a fost această alunecare spre postura de sfătuitor? Vă lipsește exercițiul puterii?

Sigur că această postură de consilier presupune că cei pe care îi consiliez sînt liberi să îmi urmeze sfatul sau nu. De multe ori, nu o fac. Uneori, însă, o fac. Să-ți dau un exemplu și, cu ocazia asta, și o știre în exclusivitate: în programul festivalului de la Salzburg din 2019, va fi o producție cu *Oedipe* de George Enescu. Încă nu s-a anunțat oficial, se va anunța spre sfîrșitul anului acesta. Am putut să conving conducerea festivalului să producă opera lui Enescu. Eu am produs *Oedipe* și cînd eram director la Operei de Stat din Viena, dar acolo a fost altceva, căci acolo eu am decis să se facă și s-a făcut. Îmi spuneau cei din Operă că nu cunosc *Oedipe,* le răspundeam: „Nu-i nimic, învățați". Îmi spuneau: „Dar lumea nu prea știe de *Oedipe*", le răspundeam: „Nu-i nimic, află acum". Și am produs *Oedipe.* Și cînd eram director și acum, încerc să realizez întîlnirea dintre o anumită operă, momentul potrivit producției ei și forțele artistice necesare să iasă o producție bună. Problema mea nu e neapărat că mi-am pierdut aria de putere, ci că mi se tot amintește vîrsta mea. Știu eu bine cîți ani am, nu trebuie să mi se tot spună. De pildă, la tenis, jocul meu de dublu a fost întotdeauna admirat. Numai că acum, după compliment, se adaugă: „Ce bine joci pentru vîrsta ta!". Tot ce fac se pune imediat în contextul vîrstei, și asta mă deprimă.

> *„Tot ce fac se pune imediat în contextul vîrstei, și asta mă deprimă."*

Sînteți nostalgic?

Am revenit acuma la București în acest hotel în care stăteam și cînd conduceam Festivalul „George Enescu". Și doamnele de la recepție, cînd m-au văzut, mi-au spus: „Ne bucurăm că ați revenit!". E frumos din partea lor, sigur că am revenit dar, de fapt, a revenit altcineva.

Faptul că citiți săptămînal Dilema veche *mă îndeamnă să vă întreb în ce măsură vă mai interesează ce se întîmplă în cultura României de azi?*

În mare măsură. Mă informez pe cît pot, discut din cînd în cînd cu prieteni români despre ce se întîmplă la Festivalul „Enescu", despre problemele din teatrele de Operă și așa mai departe. Dacă cineva din România mi-a cerut ajutorul sau o părere, niciodată nu am refuzat. Interesul meu are, însă, limite. E adevărat că fostul ministru al Culturii, dl Romașcanu, mi-a propus să preiau direcțiunea Operei din București, dar nici nu mai pot, nici nu mai vreau așa ceva. Cred că actualul director interimar, Ștefan Ignat, un profesionist, face o treabă bună în condițiile date.

Aud că la concursul de ocupare a postului de director al Operei bucureștene au rămas corigenți toți candidații. Nici unul nu a luat nota minimă. E cam penibil, nu?

Felul în care s-a ținut concursul este în sine penibil! La modul în care se organizează în România concursurile de acest gen, și eu aș fi rămas corigent. Ca să selectezi directorul Operei, dai o teză scrisă ca la școală – asta nu am mai auzit nicăieri în lume. În plus, gîndește-te cine sînt cei care evaluează acele teze școlărești ale candidaților. Un juriu alcătuit din oameni cu competențe discutabile dă note ca la școală pe lucrările candidaților. În mod normal, ministrul Culturii își asumă răspunderea unei numiri de acest calibru. Sigur, se poate face o comisie alcătuită din oameni cu adevărat pricepuți, care stă de vorbă cu cei care candidează și sugerează, într-o anumită ordine, pe cei mai potriviți: prima opțiune, a doua, a treia. Iar cu această listă venită de la comisie în față, ministrul stă de vorbă la rîndul lui cu candidații și decide în consecință. Așa se face. Toată povestea asta cu tezele corectate de cine sînt corectate este chiar penibilă.

Dar viața politică românească vă interesează? Aici toată lumea face politică... Uneori ai impresia că toată lumea face numai politică...

Ajung și la mine știri despre frămîntările politice din România. Înțeleg că aici toată lumea este preocupată de disputa aceasta între Iohannis și Dragnea, între PSD și opoziție și așa mai departe. Să știi că aceste dispute sînt complet ignorate în presa occidentală. A fost, însă, foarte prost primită remarca președintelui Iohannis cum că Dragnea și Dăncilă s-au dus în Israel ca să facă înțelegeri secrete cu „niște" evrei. Asta, după mine, este o declarație antisemită, în limbaj goebbelsian. Este o declarație inadmisibilă. Oricare alt președinte de stat din Europa ar fi suferit grave consecințe în urma acestei declarații și s-ar fi ajuns poate pînă la cererea demisiei acestuia. Declarația a făcut rău și președintelui Johannis, dar și României de astăzi. Pugilismul dintre președintele Camerei Deputaților și al partidului aflat la putere – PSD și președintele României – face rău ambilor și în special țării noastre. Îmi amintesc cu emoție că un număr atît de mare de români s-a alăturat cortegiului funerar al Regelui Mihai I. Asta dovedește că o adevărată personalitate este recunoscută și respectată chiar și după moarte. Citesc acum *Jurnalul* lui Armand Călinescu și văd ce politicieni inteligenți, de seamă și cu simț de răspundere a avut țara asta. Ce păcat că vorbesc la timpul trecut!

De cînd ați plecat de la conducerea Festivalului „George Enescu“ s-a desfășurat o ediție și sîntem practic cu programul gata pentru încă una. Cum vi se pare că a evoluat festivalul după era Holender?

Observ că interesul decidenților politici pentru festival e minimal. Mai observ că festivalul nu mai are președinte, pentru că Zubin Mehta s-a retras din toate funcțiile. De asemenea, Vladimir Jurowski tocmai a fost anunțat ca viitor director muzical al Operei de Stat din Bavaria, începînd cu 2021. Aș spune că, în sfîrșit, nimeni nu îi mai sîcîie pe cei de la Artexim, care fac festivalul cum vor ei. În cadrul festivalului se adună cele mai celebre orchestre și cei mai mari dirijori. Un festival nu este doar o adunătură de orchestre și soliști, ci trebuie să aibă un program adaptat timpului nostru și locului desfășurării sale. Dincolo de asta, adevărul este că Festivalul „Enescu“ nu este acum nici mai bun, nici mai rău decît era pe cînd îl organizam eu, dar nu mai interesează pe nimeni dramaturgia muzicală a acestuia. Important este să păstrăm tendința de a merge înainte cu un repertoriu mai îndrăzneț, mai riscant. Așa cum am făcut eu cu *Wozzek,* cu *Gurre-Lieder,* cu tetralogia *Inelului*. De asemenea, trebuie să ne orientăm pentru programe în care suflătorii sînt mai importanți decît „cordarii“, pentru că asta este nenorocita de sală pe care o avem. În privința sălii, eu m-am lămurit: Bucureștiul nu va avea o altă sală de concerte în următoarele decenii. Toți primarii și toate guvernele ne-au promis o sală de concert nouă, așa cum au toate orașele europene importante. Și nu ne-au promis doar nouă, au promis publicului. Nu s-au putut ține de cuvînt nici unii. Se pare că ne este pur și simplu imposibil să construim în Capitala țării o sală de concerte. Asta e, ne adaptăm acestei neputințe! Așadar, mai mult Mahler, Strauss și Șostakovici și mai puțin Mozart, Beethoven și Brahms în festival – asta e sala, acesta e repertoriul. În ceea ce mă privește, dacă aș fi continuat, aș fi vrut să facem la Sala Palatului *Moses și Aron* de Schönberg, iar marele Victor Rebengiuc să interpreteze în română naratorul, așa cum am făcut și în *Gurre-Lieder.*

În alt plan, cred că festivalul ar trebui să se deschidă mai mult spre alte arte și să dezvolte o aură intelectuală în jurul muzicii. În opinia mea, Festivalul „George Enescu“ a fost mereu un fel de festival al artelor în care, desigur, muzica este pilonul principal. Aș fi vrut, de pildă, să ne cuplăm mai bine cu teatrul – noi să facem *Wozzeck* de Berg, și Teatrul Național să facă în aceeași perioadă *Woyzeck* de Büchner.

Apoi, cuvîntul de deschidere al festivalului trebuie mereu să fie un discurs important. Eu am încercat să fac asta, dar am reușit doar parțial și doar uneori. Îmi amintesc că Andrei Pleșu a deschis cu o conferință festivalul de la Salzbrug în 2003, la invitația cancelarului de atunci, Wolfgang Schüssel. În 2011 l-am convins să deschidă și Festivalul „Enescu“. Dacă avem în România pe cineva care a deschis festivalul de la Salzburg, cum să nu fie invitat să deschidă Festivalul „Enescu“? Bun, ca Pleșu nu mai avem alții, dar pot veni oameni și din alte orizonturi să deschidă festivalul. Mă gîndesc la toți acești tineri cineaști români care au un mare succes internațional acum: Mungiu, Porumboiu, Puiu etc. Pe lîngă multele mele reușite, asta îmi pare rău că n-am reușit – aș fi vrut să dau festivalului o mai largă anvergură, să-l deschid și spre alte arte, spre alte discipline ale spiritului. Aș fi vrut să cresc dimensiunea intelectuală din jurul muzicii festivalului.

Nu ne mai ajunge muzica? În operă avem nevoie de regie, iată, și în evenimente muzicale avem nevoie și de vorbărie în jurul muzicii...

Opera nu este un muzeu. Dacă cineva a făcut o montare bună a unei opere, nici măcar aceea nu trebuie păstrată pentru totdeauna. Tocmai pentru că spectacolul de operă respinge prin natura lui realismul „de fotografie“. Cînd montăm *Tosca,* miza nu este să redăm cît mai realist Capela Sant'Andrea sau Palazzo Farnese. Opera invită la noi puneri în scenă, căci altfel moare. Oamenii trebuie să ajungă să vizualizeze ideea, or asta nu se poate decît printr-o continuă împrospătare a regiei spectacolelor. Am fost recent la Stuttgart, unde funcționează unul dintre cele mai bune teatre de operă din Germania, și am văzut acolo un *Don Pasquale.* Operă bufă. Lumea trebuie să rîdă. Donizetti. Ei bine, regizorul a pus în evidență toată mizeria morală a unui frate care își vinde sora ca pe o curvă unui bătrîn cam libidinos. Îți spun asta și tu îmi spui „Păi, sigur că da, așa e povestea“. De acord, doar că nimeni nu a făcut *Don Pasquale* în această cheie pînă acum. Toată lumea a mers pe comedie și nimeni nu a scos în evidență substratul moral al poveștii. Însă, problema cea mai mare în regia de operă este că viziunea regizorală trebuie să fie adecvată muzicii. Pe de o parte, îi ceri regizorului creativitate, pe de altă parte, el nu poate avea libertate 100%, pentru că muzica îl constrînge. Regizorul trebuie să miște personajele și decorurile într-un timp care îi este impus de muzică. Dacă în teatru regizorul poate inventa timpul și ritmurile, în operă nu poate, pentru că tempo-ul muzicii este al partiturii și, într-o oarecare măsură, al dirijorului, nu al regizorului. Din păcate, sînt foarte mulți regizori care vin să lucreze în operă fiind complet nemuzicali și fără să înțeleagă deloc muzica. Apoi, mai e și cîntatul, care este o treabă fizică. Regizorul de operă trebuie să știe ce efort presupune cîntatul în operă, cum anume cîntăreții emit nota muzicală, cum rămîn în tonul corect. Nu zic că regizorul trebuie să gîndească toată punerea în scenă ca să le ușureze treaba cîntăreților, dar nici nu poate să vină cu idei regizorale care să îngreuneze cîntatul. În sfîrșit, simt nevoia să adaug că, eu personal, sînt complet împotriva actualizărilor politice. Mi se pare și facil, și de prost gust să pui în scenă o operă, oricare, și să-i arăți pe Hitler, pe Stalin, pe Ceaușescu sau pe cine știe ce personaj politic actual...

Dar regizorul e un artist. E liber. Din moment ce l-ai invitat să lucreze, lasă-l să lucreze...

Ca director de operă, știi ceea ce va face regizorul. Vorbești cu el înainte, vezi ce intenții are și îl angajezi cînd ești sigur că ai înțeles și că ești de acord. Din acel moment, ești una cu regizorul, îl aperi dacă e criticat – pentru că, de fapt, îți aperi decizia ta. Așa am gîndit mereu. Vorbesc destul de mult cu Bogdan Roščic, cel care va prelua conducerea Operei din Viena peste doi ani. Discutăm atît de mult, încît au apărut vorbe că, de fapt, numirea lui e un fel de revenire a mea. Nici vorbă de așa ceva! Dar discutăm și am căzut de acord că marea provocare a viitorului Operei este regia producțiilor. Cui îi dai să facă regia unui nou spectacol? Sigur că depinde și de cît este de cunoscută opera. Riscul e mai mare la operele cunoscute și mai mic la cele necunoscute. La *Oedipe,* practic, poți să faci ce vrei, lumea nu prea are repere să judece. Dar la *Traviata,* toată lumea are păreri, toată lumea știe – e mai riscantă o nouă producție. În orice caz, nu trebuie sub nici o formă să dai întîietate vreunuia dintre cei trei membri ai „trinității divine“ din operă: regizor, dirijor, cîntăreț. Ca director de Operă trebuie să menții acest echilibru, neapărat. Într-un spectacol, regia are cel mai ridicat potențial de controversă, dar să știi că, din experiența celor 19 ani în care am fost director, plus a celor șase ani de cînd nu mai sînt, dar și a celorlalți ani de dinainte de a fi director, îți spun că niciodată succesul mare, rotund, deplin al unui spectacol de operă nu s-a datorat doar regiei. Cîntărețul a fost principalul aducător de succes! Și îți dai seama de toate acestea abia în momentul în care trebuie să te desparți de cîntăreț. Vorbeai de autoritate și decizie. Ai un cîntăreț cu care faci mare succes. Dar anii trec și la un moment dat vocea lui se alterează – nu mai e ce-a fost. Vine momentul în care te desparți de el. Cine decide „Gata! Nu te mai angajez pentru alte spectacole“? Eu, directorul. Meseria de director de operă presupune nu doar să aduci artiști, dar și să te desparți de ei. Așa cum trebuie să știi să-i aduci la vreme, trebuie să știi să te desparți de ei la vreme, chiar dacă sînt mari artiști, chiar dacă ani de zile ai avut succese mari cu ei.

Ce spuneți e din altă lume. La noi nimeni nu este dat afară!

(rîde) Știu. Cînd venise zvonul că voi fi numit director la Opera din București, toată lumea de acolo începuse deja să se sperie „aoleu, vine ăsta și ne dă pe toți afară!“. Adevărul este că situația aceasta în care omul odată angajat nu poate fi dat afară, indiferent cum evoluează profesional, e unică și stupefiantă. În instituțiile artistice nu poți să angajezi pe viață decît cu prețul mediocrității artistice.

„Marii cîntăreți ai momentului sînt greu de adus în producții românești pentru că ansamblul este de proastă calitate.“

La Viena nu e așa?

La Viena și în toată Europa se semnează contracte pe perioadă determinată. Abia după 15 ani de muncă obțineai privilegiul nu de a avea contract pe durată nedeterminată, ci de a ți se reînnoi contractul anual automat. La Viena, toate contractele se încheie pe maximum două stagiuni, după care pot fi prelungite sau nu.

La noi e altfel. Pe de o parte, avem muzicanți geniali pe care nu vrem să-i pierdem. Pe de altă parte, facem protecție socială. Viena să mai învețe!

Nu trebuie să fim sarcastici. România are nevoie de o reformă profundă a sistemului instituțiilor de spectacol. O spun cu riscul că supăr: avem prea multe teatre de operă și prea multe orchestre simfonice în România! Nu vreau să nominalizez, dar nu poți să mențiii teatre de operă și orchestre simfonice în orașe în care nu există nici infrastructură minimă pentru un spectacol de operă decent la nivelul secolului XXI, nici interes din partea publicului. Mai bine aduci pe cei mai buni de acolo într-un ansamblu mai bun, dintr-unul din marile orașe culturale ale țării, unde ai și săli, ai și interes, ai și tradiție. E mai bine și pentru el ca artist, și pentru teatrul de operă care-l primește. Iar contractele pe durată determinată sînt esențiale. Contractele pe durată nedeterminată distrug pur și simplu posibilitatea de a avea calitate.

Explicați-mi de ce contractul pe durată nedeterminată nu poate produce calitate.

Avînd contractul de muncă garantat pînă la pensionare, indiferent de calitatea prestației artistice, angajatul devine comod și nu mai lucrează la propriul instrument. Ajunge un funcționar detașat și uită că este artist. Trăim și existăm pe bani publici, iar ca directori, avem o responsabilitate. Teatrul de operă nu e un business – întotdeauna costă mult mai mult decît produce. Teatrul de operă va trebui mereu subvenționat. Ceea ce e contra spiritului timpului. Astăzi, un cîntăreț de operă poate cîștiga sume enorme, la care Caruso sau Gigli nici nu visau la vremea gloriei lor. Sigur, nu mulți sînt cei care cîștigă foarte mult, pentru că, de fapt, *cachet*-urile în teatre nu au crescut în ultima vreme. Dar au apărut concertele, tehnologiile de înregistrare și redare, așa că, dacă ți-ai făcut un nume cît de cît, poți cîștiga foarte bine. A apărut și acest interes pentru operă al țărilor din Golful Persic și al Chinei. Eu însumi plec de aici în Oman, fiind invitat să discut cu autoritățile de acolo proiectele lor de dezvoltare culturală. Acolo sînt oameni care aruncă sume tot mai mari pentru a-i avea pe marii artiști, dar aceia nu sînt bani publici. Un concert poate exista prin încasări, un spectacol însă nu.

Întotdeauna am socotit că circulația marilor valori este esențială pentru noi. Sînt trist că marile valori ale operei de astăzi ocolesc Opera din București.

S-au adus în România cîntăreți precum Pavarotti, Monserrat Caballé sau Carreras, cînd ei nu mai erau de mult în vîrful formei lor. Aruncăm bani mulți ca să vină cîte un nume care nu mai e de mult ce-a fost. Sau aruncăm și mai mult doar să vină într-un mic concert un star adevărat. Ca să vină cutare mare cîntăreț să cînte două-trei arii într-o gală, sîntem gata să dăm peste suta de mii de euro! Fosta directoare a ONB credea că un teatru muzical trăiește prin „evenimente“, însă acesta există prin ansamblul și spectacolele sale. Ceea ce trebuie făcut este să aducem asemenea mari artiști în producțiile noastre, nu în gale. Asta ar avea un impact enorm asupra operei românești, i-ar ambiționa pe muzicienii noștri, ar dinamiza serios viața noastră artistică. Dar marii cîntăreți ai momentului sînt greu de adus în producții românești pentru că ansamblul este de proastă calitate. Anturajul muzical și artistic este mediocru. Cea mai bună dovadă este că înșiși românii cei mai buni pleacă și revin rar, spre sfîrșitul carierei lor, și mai fac cîte un rol la ONB.

Ce vreți să spuneți, de fapt?

Că baza oricărui mare teatru de operă este ansamblul. Și că renumele unui teatru de operă este dat nu de bugetul său, ci de ansamblul său. Valoarea Operei din Viena este dată de valoarea excepțională a ansamblului său: soliști, orchestră, cor, balet etc. Opera din București a avut un ansamblu excepțional acum 40 de ani. Acum este de o deconcertantă mediocritate. Iar nivelul ansamblului este dat de nivelul fiecărui membru. Se spune că într-o orchestră cei mai slabi sînt exact aceia care se aud cel mai bine. E de ajuns să ai doar un compartiment în deficit și întreg ansamblul cade. Iar contractele pe durată nedeterminată nu fac decît să cronicizeze problemele de calitate artistică ale ansamblului de la noi, pentru că pur și simplu nu-i poți înlocui pe cei slabi. Dar ceea ce mi se pare cu adevărat uimitor este că ce spun eu aici despre contracte și calitate muzicală trece în România drept „reformă șoc“, reformă dură, ceva de neacceptat, iar în toată lumea în care se face operă este normalitatea însăși. Artiștii sînt susținuți de cei care plătesc impozit. Eu le spuneam la Viena: „Opera nu e să fiți voi fericiți. Voi trebuie doar să fiți mulțumiți, publicul, oamenii trebuie să fie fericiți“.

E bine sau e rău că opera tinde să se adreseze nu doar elitei? Totuși, e nevoie de o pregătire prealabilă ca să guști opera...

Opera nu trebuie să fie doar pentru cei avuți. Iar pregătirea o poți dobîndi. Tot opera trebuie să pregătească spectatorii pentru operă.

a consemnat Sever VOINESCU

Cu ochii-n 3,14

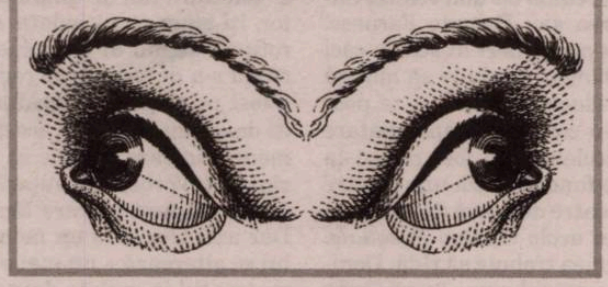

PARCĂ NU MAI E O SURPRIZĂ AȘA DE MARE: ȚIPĂTUL DE DURERE AL IERBII – PLĂCUT, INTELIGENT ȘI ROMANTIC – NU MAI POATE STA CU BURTA-N SUS

■ Cînd auzi peste tot pe stradă vorbindu-se numai despre „bănuți“, parcă nu mai e o surpriză așa de mare că nu avem bani de salarii și pensii. (**C. Ș.**)

■ Mirosul de iarbă proaspăt cosită este, de fapt, o substanță eliberată de plantă ca răspuns la o leziune. Mirosul care ne place atît de mult este, simbolic vorbind, țipătul de durere al ierbii. (**M. C.**)

■ Printre anunțurile de prietenie de la mica publicitate în care abundă căutările de doamne sau domni „cu fizic atrăgător“, „suple, „supli“, „atletic“, „elegantă“, „stilat“ etc., am găsit următoarea formulare:

„Domn 47 ani, plăcut, inteligent și romantic, caut o prietenie deosebită, adâncă și de durată cu o doamnă caldă, afectuoasă și cu un suflet special. Vârsta poate fi între 33-77 ani și aspectul fizic nu contează.“ Cu alte cuvinte, nu-l interesează nici vîrsta și nici aspectul, ci doar sufletul. Ce om! (**A. M.**)

■ Dlui Liviu Dragnea au început să-i fugă șobolanii de sub picioare... Și cînd roiesc șobolanii e semn rău. Nu însă pentru șef. Ierarhia se menține. Numai că el (șobolanul-șef) nu mai poate sta cu burta-n sus, în defensivă. Și iese la atac. Care pe care... (**R. M.**)

DIN SERIA NEBĂNUITELOR MANIFESTĂRI ALE CIFRELOR: O MAMĂ DIN SUEDIA OCUPATĂ DE UN IMENS DOMN CU BARBĂ COSTĂ 91 DE FRANCI ÎN JUDEȚUL TELEORMAN

■ Din seria nebănuitelor manifestări ale cifrelor: în anul 1863, în Irlanda s-a votat, cu 67%, amendamentul împotriva legalității avortului, pentru ca, în 2018, Irlanda să voteze din nou, tot cu 67%, pentru renunțarea la amendamentul care pedepsea avortul. (**M. C.**)

■ După ce artistul i-a greșit tatuajul cu numele băiețelului de 5 ani, o mamă din Suedia a decis că are o singură opțiune valabilă: să schimbe numele copilului, din Kevin în Kelvin. (**C. Ș.**)

■ Din seria „Vehicole uimitoare“: o mașinuță cu pedale, ca de copil, ocupată de un imens domn cu barbă. Pe carosabil. (**I. P.**)

■ Pe un site elvețian de știri (The Local Ch), după ce citesc știri despre un pensionar care a inventat o mașinărie care gătește 200 de cîrnați pe oră, despre un kebab care costă 91 de franci și despre o brutărie unde poți plăti cu bitcoin, descopăr și o veste cu adevărat îngrijorătoare: elvețienii au început să mănînce mai puțină ciocolată elvețiană. (**S. G.**)

■ A trecut ceva timp de cînd a apărut această știre, dar merită reluată: în județul Teleorman, pe un drum construit cu fonduri europene, kilometrul a fost „redus“din condei la 800 de metri, ca să intre mai mulți bani la teșchereaua cui trebuie. Lumea s-a repezit să spună „Vai, ce mai inventează ăștia ca să fure“. Dar de ce să nu vedem și partea pozitivă? În județul Teleorman se află cel mai scurt kilometru din lume. De ce n-or fi chemat pe cineva de la *Cartea Recordurilor* să-l omologheze? (**D. C.**)

S-A LĂMURIT ȘI ACEST ASPECT: ÎN BUCĂTĂRIE AU MAI RĂMAS, ȚINÎND FIECARE ÎN MÎNĂ CÎTE O LANTERNĂ APRINSĂ, LUPUL ÎMBRĂCAT ÎN HAINELE BUNICII ȘI VLADIMIR PUTIN

■ S-a lămurit și acest aspect: muncitorii care au lucrat la ridicarea piramidelor au fost plătiți cu bere, mai exact cu 4 litri de bere pe zi. La ce ați munci spre gloria omenirii pentru un pet de bere pe zi? (**M. C.**)

■ Una dintre legile mai puțin cunoscute ale lui Murphy: „Imaginea din cartea de bucate nu corespunde niciodată rezultatului final“. A se verifica, zi de zi, în bucătărie. (**M. M.**)

■ În 1990, în Africa trăia o populație de două milioane de elefanți și una de o jumătate de milion de rinoceri negri. Estimările din acest moment sînt coplesitoare: au mai rămas doar 400.000 de elefanți (declin de 80%) și 3000 de rinoceri (declin de 98%). Copiilor născuți anul acesta li se va vorbi la grădiniță despre elefanți, rinoceri și, posibil, tigri ca despre dinozauri. (**M. C.**)

■ Prin comuna Afumați de lîngă București, pe șosea, duminică seara, trecea o căruță. În căruță, doi copii așezați cu spatele spre cai, ținînd fiecare în mînă cîte o lanternă aprinsă. Șoseaua este E85 și face parte dintr-un important „coridor de transport paneuropean“. Evident, circulația căruțelor e interzisă. Dar se putea și mai rău: copiii ar fi putut avea în mînă opaițe. (**D. C.**)

■ Mai țineți minte scena din *Scufița Roșie* cu lupul îmbrăcat în hainele bunicii? „Vai, bunicuțo, dar de ce ai urechi atît de mari?“ „Ca să te pot auzi mai bine.“; „Vai, bunicuțo, dar de ce ai ochi atît de mari?“ „Ca să te pot vedea mai bine.“; „Vai, bunicuțo, dar de ce ai mîini atît de mari?“ „Ca să te pot apuca mai bine.“; „Dar, bunicuțo, de ce ai o coșcogeamite gura?“ „Ca să te pot înghiți mai bine.“ E singurul scenariu plauzibil care mi-a venit în minte cînd am citit știrea despre băiețelul de 9 ani care și-a înjunghiat mortal bunica. (**M. P.**)

■ A trecut neobservată știrea că Vladimir Putin n-a fost primul care să traverseze întreaga lungime a controversatului pod care leagă Rusia de Crimeea, inaugurîndu-l: i-a luat-o înainte Mostik, motanul-mascotă al constructorilor. (**C. Ș.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **747** ■ 14-20 iunie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Sfaturi pentru politicieni“

pagina **3**

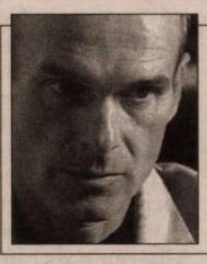

CRISTIAN TUDOR POPESCU

„Sub munţi“

pagina **III**

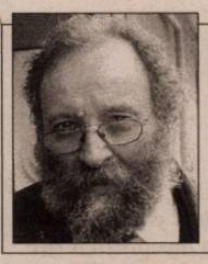

Interviu cu

ŞERBAN STURDZA

paginile **20-21**

Paza bună

„Acelor ce stau pază / În noapte, în ceaţă, în vînt / O, cum aş vrea să le cînt!“

EMIL ISAC

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Luca NICULESCU

Jurnalist cu te(a)mă de vacanță

Mi-e frică să plec în concediu. De cîte ori o fac, se întîmplă ceva în lume. Indiferent că plec vara sau toamna, că îmi iau cîteva zile la începutul iernii sau încerc să prelungesc un week-end, „actualitatea fierbinte" parcă atît așteaptă: să fiu în concediu.

Ca urmare, concediile au devenit o așteptare: „Cînd se va produce și unde voi fi"? [...]

De fapt, e suficient să mă uit pe calendarul vacanțelor mele din ultimii ani ca să știu cînd au avut loc evenimente importante. NATO intervine în Iugoslavia? Eu sînt cu prietenii într-un restaurant parizian. Minerii atacă Bucureștiul pentru a doua oară în 1999? Vizitez Trafalgar Square cu un amic de la BBC care trebuie să mă lase să mă descurc singur deoarece e nevoie de el în redacție. Lady Di moare într-un tunel din Paris? Eu sînt la 2 km distanță de tunelul respectiv, dar, atenție, în vacanță! N-am ce căuta acolo decît în calitate de curios (de partea profesională se ocupă colegii de la RFI, care n-au nevoie de un chibiț în concediu). La fel, cînd se prăbușește un Concorde la cîțiva kilometri de casa vacanțelor mele pariziene sau cînd, în 1995, Parisul e zguduit de o serie de atentate: sînt în vacanță! Mă uit la televizor ca toți ceilalți, mă îngrijorez ca toți ceilalți, dar nu pot să îmi fac meseria! Sun, timid, la redacția pariziană și întreb dacă e nevoie de mine. Mi se răspunde: nu, mersi, ne descurcăm, tu ești în vacanță, profită de Paris... [...]

Ce să mai zic despre 11 septembrie 2001, care m-a prins pe scaunul unui stomatolog din Germania! Senzație derutantă, cînd medicul pleacă de lîngă tine, chemat de asistentă, ca să se uite la televizor, să se convingă că e adevărat. Iar tu te simți ridicol cu mica ta suferință de măsea de minte, cînd medicul se întoarce și îți spune ce s-a întîmplat. Amețit de anestezie, nu îmi dădeam seama despre ce e vorba. Vedeam doar că e emoționat și mă rugam să nu îi tremure mîna.

Sigur, au existat și evenimente care m-au prins în redacție, alături de colegi – diferitele scrutinuri, războiul din Irak, seceta sau inundațiile. Dar tot am impresia că marile evenimente se petrec cînd stau la soare, cînd sînt la masă și, în general, cînd mă aflu la cel puțin 2000 km de redacție. Am ajuns să mă simt ca eroul din *Deșertul Tătarilor* care tot așteaptă un atac ce nu mai vine. Poate o să spuneți că bat cîmpii, dar știți unde eram cînd l-au arestat pe Saddam? Cu un grup de prieteni, la munte, într-unul din puținele locuri în care nu există semnal pentru telefonul mobil. Probabil că am fost printre ultimii oameni din lume care au aflat că Saddam Hussein fusese capturat.

Următorul concediu e prevăzut pentru octombrie. Cîteva zile. Puneți pariu că tocmai atunci o să se lase prins Ossama Ben Laden? Numai ca să îmi facă mie în ciudă...

(apărut în *Dilema veche*, nr. 33, 27 august 2004)

Dilema veche vă propune

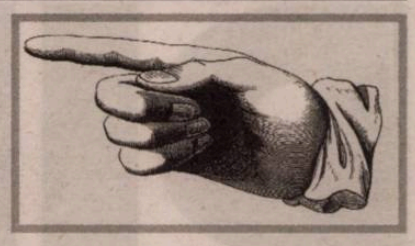

■ Creasta, acum, de la Rusalii pînă-n Sînziene, pornită înainte de răsărit, cu tot parfumul dimineților de mai/iunie și cu toate gîndurile răvășite de citadin hăituit între ciocane și nicovale cu vechime variabilă. Și un amănunt bio... frunza de brusture, cărnoasă, acoperitoare, care ține umbra mai bine decît paiul *China hand-made,* suculentă fiind și cu atît mai răcoroasă... (Ruxandra Mihăilă)

■ Poate că am pierdut în Vintilă Mihăilescu un rubricant al revistei noastre, dar Editura Polirom a cîștigat un autor mai prezent în librării. După ce anul trecut a coordonat volumul *De ce este România altfel? Avatarurile excepționalismului românesc* și a publicat *Hotel Ambos Mundos. Scurt eseu de antropologie borgesiană,* anul acesta a revenit cu o nouă colecție de eseuri (unele publicate chiar la noi în revistă) intitulată *Etnogeneză și țuică.* Spicuiesc cîteva titluri: „Dereticatul yen al șosetelor", „Freud și hîrtia igienică", „Apocalipsa plictisului", „Farmecul pierdut al suferinței", „Excepționalismul românesc al corupției", „Coaliția piticilor"... E despre români și despre România, firește. (Marius Chivu)

■ Conferința susținută de Radu Paraschivescu pe tema „Discursul ironic și efectele lui", joi, 14 iunie 2018, de la ora 18,30, la Muzeul Municipiului București – Palatul Suțu. Radu Paraschivescu va vorbi despre strategiile ironiei și efectele ei secundare. Ironia politică, foloase și ponoase. Campioni și victime notorii ale ironiei. (Adina Popescu)

■ Filmul *Dovlatov* (regia Aleksei Gherman Jr.) intră pe ecrane. Nu-l ratați. Șase zile fabuloase din viața unui scriitor rus care nu a reușit să publice nimic în URSS-ul anilor '70, cînd înghețul cultural atinsese apogeul, iar mecanismele propagandei deveniseră din ce în ce mai absurde. Scriitorul Serghei Dovlatov încearcă cu disperare să nu abdice de la principiile sale, chiar dacă asta înseamnă dezamăgire și angoasă. Va emigra și va deveni cunoscut în SUA, după moarte. Căutați și *Rezervația Pușkin* (Editura Humanitas, 2007), ca să aveți un tablou cît mai complet despre personaj. (Ana Maria Sandu)

■ „Clasici ilustrați" de la Editura ART, o nouă colecție de cărți vechi (fundamentale) într-o formulă splendidă grafic: *Dicționar de idei primite de-a gata* de Flaubert, *Doctorul Jekyll și domnul Hyde* de R.L. Stevenson, *În răspăr* de J.K. Huysmans, *Frankenstein* de Mary Shelley și *Dracula* de Bram Stoker. Ah, să mai fi fost din nou copil! (Marius Chivu)

Societatea de Cultură Macedo-Română anunță concurs de sinopsisuri pentru un lungmetraj cu tema „Lupta aromânilor pentru supraviețuire"

Filmul trebuie să se încadreze în perioada istorică (1870-1940) ce cuprinde multiple evenimente istorice privind lupta pentru supraviețuire a aromânilor: înființarea de școli și biserici românești în Balcani, obținerea de drepturi naționale, prăbușirea Imperiului Otoman și formarea statelor balcanice, strămutarea în Cadrilater ș.a.

Sinopsisul trebuie să aibă maximum 10 pagini. Societatea de Cultură Macedo-Română acordă un premiu de 5000 de euro pentru cel mai bun sinopsis.

Termenul-limită pentru prezentarea manuscriselor este de 20 septembrie 2018.

Autorii pot trimite sinopsisul prin poștă la adresa: Societatea de Cultură Macedo-Română, str. Vasile Lascăr nr. 199, sector 2, București, cu mențiunea „Sinopsis film".

Detalii pe http://scmr.ro

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Rural / Urban**
- **Adulți care învață**
- **Frici**
- **Eșec**
- **Liberalism**

album dilematic Iaromira Popovici

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU
TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.300
Tipărit la Tipomedia

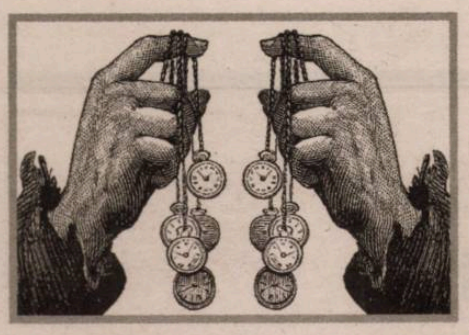

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Mihail Manoilescu. Sfaturi pentru politicieni

Am obosit. Previzibilitatea evenimentelor curente și supraabundența comentariilor mă demobilizează. Nu avem de a face cu subtilități, ci cu evidențe la îndemînă. Ne mișcăm zilnic într-o supă înecăcioasă, ale cărei ingrediente sînt: mediocritatea, subcultura, tupeul, supremația interesului personal, manipularea maselor (oricum) descumpănite. Așa stînd lucrurile, prefer să fac apel la înțelepciunea altora, mai inteligenți și mai pățiți decît mine, cu atît mai mult cu cît reflecțiile lor dovedesc o veche și toxică tradiție a patologiei politice autohtone. Reiau, deci, cu scuzele de rigoare pentru blocajul propriu, cîteva fragmente din Mihail Manoilescu. Le-am mai semnalat în vreo două rînduri, fără nici un ecou.

Prin 1998, am fost surprins să-l aud pe Jerônimo Moscardo, ambasadorul de atunci al Braziliei la București, declarînd că economia modernă a Braziliei își datorează fundamentele lucrărilor de specialitate ale lui Mihail Manoilescu. Am crezut, mai întîi, că e o flaterie diplomatică oarecare. Între timp, mi-am dat seama că impactul cărților lui Manoilescu asupra gîndirii economice a veacului trecut a fost extrem de puternic. Publicat în Franța, Germania și Portugalia, teoreticianul român contase – caz tipic autohton – mai mult în străinătate decît în propria lui țară. În țară, după o carieră politică nefericită și, din păcate, în multe privințe, neinspirată, Manoilescu a cunoscut temnița în 1927, ca pro-carlist, și apoi, în anii '40, ca pro-fascist. A sfîrșit în groapa comună de la Sighet, în 1950.

Fragmentele de mai jos sînt preluate din lucrarea Etica politică *publicată în 2010 de editura Spandugino. E traducerea românească a unei cărți scrise de Mihail Manoilescu în franceză, în anii 1946-1947. Traducerea aparține soției autorului, dna Elena Manoilescu, și beneficiază de îngrijirea și postfața nepotului său, dl prof. univ. Mihai Dinu.*

„Aproape niciodată nu se pune în mod curajos și clar problema etică a mijloacelor. Zicătoarea curentă, mărturisită sau nemărturisită, este că scopul scuză mijloacele! Și cum scopurile în politică sînt socotite întotdeauna legitime, dacă nu chiar sacre, de către aceia care le urmăresc, scrupulele nu vin să stăvilească elanul impetuos al oamenilor publici către idealul lor. De altfel – printr-o deformare psihologică curentă – în politică orice instrument devine scop; partidul politic, care ar trebui să fie un mijloc pentru a realiza binele public, devine, pentru membrii săi, scopul însuși al activității lor.“ (p. 69)

„…nimic nu e mai imoral decît consacrarea prin popularitate. Căci popularitatea este adesea răsplata acțiunilor moralmente inferioare ce urmăresc captarea demagogică a maselor.“ (p. 77)

„Dintre toate păcatele pe care omul politic poate să le facă, cel mai josnic este acela de a sacrifica interesele statului pentru acelea ale partidului. (…). Se întîmplă adesea ca spiritul de partid să fie mai tare decît patriotismul.“ (p. 197)

„Pentru omul politic amiciția personală excesivă pentru șef constituie o inferioritate și aproape un viciu.“ (p. 205)

„În viața politică, nimeni nu este vreodată calm și nimeni nu are timp să reflecteze. Pe de altă parte, presa amplifică, după dorință, excesele politicienilor. Dacă oamenii politici au febră, presa delirează; dacă oamenii politici insultă, presa suduie birjărește…“ (p. 222)

„Partidele sînt de un sectarism, de o răutate și de o violență care depășesc orice limită, deoarece instinctele crude pot să-și dea, în sînul acestora, acoperirea unei autorități colective.“ (p. 223)

„…mulți oameni politici, criticînd și atacînd o viață întreagă, păstrează, ajungînd în fine la putere, un spirit mai mult negativ decît constructiv, mai mult polemic decît realizator… Aceasta este plata unei vieți dedicate, într-o măsură exagerată, bătăliei politice.“ (p. 225)

„Oamenii politici nu-și dau seama că între ei ar trebui să domnească cel puțin o oarecare decență, dictată de interesul lor «profesional» comun. Depreciindu-se unii pe alții, ei ajung să se deprecieze toți în fața maselor.“ (p. 233) (…). Politicienii care se vorbesc de rău unii pe alții și care își fac între ei portrete atît de puțin măgulitoare nu riscă oare ca masele să ajungă, pînă la urmă, să-i creadă că sînt, într-adevăr, cu toții asemănători imaginilor pictate chiar de ei? Oare masele nu sînt ele îndreptățite să spună, după ce au ascultat schimbul de calomnii dintre aceștia, că, la urma urmei, toți au dreptate?“ (p. 234)

„Pentru a fi folositor cu eficacitate, un soldat trebuie să fie disciplinat, iar un om politic trebuie să fie liber.“ (p. 251)

„Este întotdeauna preferabil de a avea alături de tine oameni liberi care să te apere de tine însuți atît timp cît nu este prea tîrziu, decît de a dispune, în momentul înfrîngerii, de o gardă de pretorieni disciplinați, destinată să te apere de țara ta.“ (p. 252)

„În timp ce dictatura alunecă pe panta pieirii ei, suprimînd critica, democrația își consumă prestigiul său și pe acela al națiunii, exagerînd-o.“ (p. 253)

„Trebuie să se recunoască faptul că în toate țările, chiar și în statele cele mai evoluate, guvernul trebuie să exercite față de mase o funcțiune de educație. Din această funcțiune derivă atît ceea ce trebuie să facă guvernul pentru ca să ridice moralitatea vieții publice, cît și, mai ales, ce nu trebuie să facă niciodată. Orice educator este obligat să dea dovadă de decență și să aibă o ținută corespunzătoare rolului său. Tot așa și guvernul, deoarece abaterile sale față de morală au o rezonanță particulară.“ (p. 275)

A citit pentru dumneavoastră,
Andrei Pleșu

P.S. Sîmbăta trecută au avut loc la București o sumedenie de mitinguri. Cel mai „impozant“ a fost cel „spontan“ al coaliției de guvernămînt. Pentru mine, adevăratul eveniment al zilei a fost victoria de la Paris a Simonei Halep. Așa e întotdeauna: un singur om poate salva onoarea unei întregi națiuni, în mai mare măsură decît o poate face o piață plină…

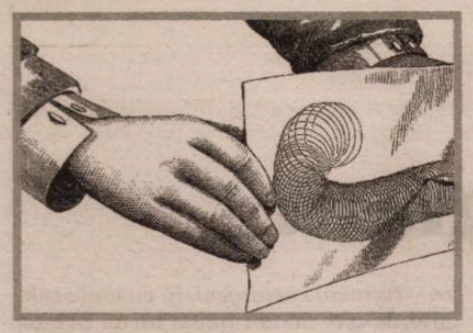

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Sfumato legislativ

Sînt locuri unde claritatea excesivă e un defect: în poezie, poate chiar mai general în literatură, unde nimicește posibilitatea unei colaborări a cititorului cu textul. La fel, cine i-ar reproșa lui Leonardo da Vinci *sfumato*-ul lui celebru – acele penumbre pline de mister care îi învăluie madonele? Dimpotrivă, a crea prea mult *sfumato* într-o lege, ba chiar într-o lege constituțională, e rețeta unui scandal interminabil. E cazul cu predilecție al legilor noastre – asta în pofida faptului că toți politicienii rostesc mereu, foarte convinși, această frază: „Totul e clar, legea e clară“. Clar, clară? Aiurea. Nici un fundal leonardesc nu-i mai puțin clar!

Acum, recunosc că legea nu se poate plia de la sine pe toate accidentele realului și ar fi absurd să încerce s-o facă. De aceea ea are nevoie, în unele cazuri, de instrucțiuni, în altele de interpretare juridică sau constituțională. Dar la noi, mai întîi interpretările și instrucțiunile, dacă clarifică unele lucruri, pierd claritatea altora; apoi, așa cum vedem zilele astea, interpretările devin atît de stranii, ca să nu spunem trase de păr, încît avem impresia că legislatorul a introdus cu bună știință neclarități fundamentale, numai pentru a ne crea necazuri și a ne pune cît mai multă ceață pe ochi. În termenii unor asemenea interpretări, legile devin asemănătoare cu oracolele Pythiei – se aplică atît de bine în toate cazurile, chiar în cele mai opuse, încît nu pot fi dezmințite niciodată. Iată, într-o frază a unei legi esențiale, există un verb la indicativ prezent: „(revocarea) se face…“ Noi, în simplitatea noastră, credeam că asta nu înseamnă altceva decît ceea ce exprimă în general indicativul prezent – descrierea unui proces: revocarea procurorilor are la bază un anumit scenariu. Curtea Constituțională, devenită expertă și în gramatică, ne-a dat peste mînă și ne-a spus: „se face“ înseamnă „trebuie făcută“. Indicativul s-a schimbat în imperativ modal. Nu-i o descriere, ci o obligație. Președintele – căci el este agentul din frază – e obligat să procedeze astfel, adică să-și subordoneze voința ministrului Justiției. Dar oare de ce legea n-a formulat obligația explicit, dacă voia să se înțeleagă așa? Sau n-a vrut? Dar ce a vrut?

Sau să luăm celebra deja formulă „sub autoritatea ministrului Justiției“ din Constituție, art. 132 (2). Dacă autorii preaînțelepți ai acestei sintagme ar fi vrut să spună că procurorii, prin procurorul general și procurorii-șefi DNA și DIICOT, sînt subordonații ministrului Justiției, că reprezintă statul precum orice funcționari guvernamentali, de ce n-au formulat-o ca atare acolo sau în altă parte? Iar dacă nu voiau să înțelegem așa ceva, de ce n-au precizat ce trebuie să înțelegem? În general, cum a fost posibil ca această Constituție să nu precizeze modul de numire și de revocare a procurorilor-șefi, așa cum o face, pe de altă parte, cînd este vorba despre prim-ministru și guvern? De ce, pe de altă parte, au inclus procurorii în capitolul „autoritatea judecătorească“, dacă îi voiau „sub autoritatea ministrului Justiției“? Cum se împacă cele două autorități? Pur și simplu, departe de a fi clară, Constituția este adesea de o confuzie uluitoare, permițînd nu numai interpretări foarte diferite, dar de-a dreptul contradictorii.

Nu cred că e așa din întîmplare. La urma urmelor, nu cere prea mare încordare a minții să folosești verbe adecvate modal sensului pe care vrei să-l dai frazei din lege. Cînd vrei să exprimi o obligație, spune „trebuie“, cînd vrei să permiți o alternativă, scrie „poate“, cînd vrei să descrii numai o procedură, pune indicativul prezent. Fiindcă „sub autoritatea“ poate fi decodat semantic de la „blînd“ la „sever“, explicitează-l, lămurind limitele acestei autorități. Dacă vrei o simetrie între numire și revocare, formulează gramatical perfect simetric. Dacă, dimpotrivă, nu vrei o simetrie, ci vrei ca revocarea să se facă diferit de numire, spune-o clar. Or, la noi domnește aproximația – nici perfect simetric, nici chiar nesimetric: un *sfumato* legislativ, minunat în pictură, sugestiv în literatură, dezastruos în legislație, dezesperant în viața socială și politică. C. Noica zicea că, în timp ce în Occident o ușă e ori închisă, ori deschisă, la noi poate fi nici, nici.

Cum spuneam, nu cred că, în multe cazuri cel puțin, e o întîmplare, nici o lipsă de inteligență, ci un fapt deliberat. Din precauție, legile au fost și sînt scrise în acest fel, pentru a păstra un ascendent discreționar al puterii politice. Spațiile semantice echivoce, unde pînă și interpretări contradictorii devin plauzibile, sînt caracteristice legilor și Constituțiilor din state autoritare și mai ales, în epoca noastră, acolo unde elitele politice vor să-și păstreze un ascendent nemeritat și privilegii exorbitante. Desigur, pe cînd România se pregătea să intre în UE și un timp după intrare, Constituția și legile erau interpretate, să spunem așa, moderat și relativ echilibrat: doream să dovedim că sîntem democrați, că avem stat de drept etc. Efectul a fost sumbru pentru multe dintre aceste elite: și-au pierdut impunitatea pe care o considerau un bun propriu. Azi, cînd UE a devenit mult mai slabă, cînd Occidentul în general e divizat de neînțelegeri, cînd Rusia se afirmă în mod agresiv, iar Statele Unite sînt în convulsiile unei președinții imprevizibile, situația s-a schimbat. Echivocurile sînt clarificate în direcția radicală și autoritară, îngrădind controlul reciproc al instituțiilor și subordonînd tot mai mult țara arbitrariului unui singur partid și celui care îl conduce. Astăzi, echivocul legilor e rezolvat în sens autoritar și sfidător la adresa unei mari părți a societății. Nu știm deocamdată dacă societatea și forțele politice din opoziție vor mai găsi resursele de a se împotrivi eficient – măcar la fel ca în anii trecuți.

Oricum, astăzi Puterea bate din picior tot mai tare și mai nerăbdătoare. Cel puțin aici nu-i nici un echivoc, iar tabloul n-are *sfumato*.

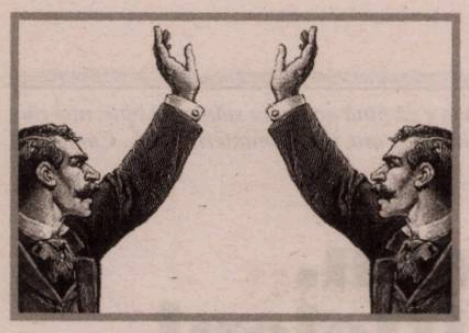

Valeriu NICOLAE

rătăcit în Euro-Narnia

Au înnebunit

Mitingul PSD-ALDE a fost unul foarte bine pregătit și, cel mai probabil, extrem de scump, căci cele două partide au dovedit în mod repetat că nu au nici o problemă să arunce cu banii noștri pe fereastră. Problema principală au fost discursurile.

Mai jos, cîteva extrase comentate.

■ *Gabriela Firea:* „La 100 de ani, ne întîlnim din nou să ne apărăm libertatea și demnitatea. Da, am ajuns să luptăm pentru libertate!"

Mă îndoiesc că doamna Firea s-a întîlnit cu cineva acum 100 de ani. Așa cum am mari îndoieli că înțelege cum funcționează timpul, am reținere serioase că pricepe noțiuni simple cum ar fi libertatea și, mai ales, demnitatea.

„Votul românilor este sfînt. Nu mai putem accepta ca cineva cu geacă roșie, participînd la mitinguri ilegale, să confiște votul românilor."

Votul popular pentru președintele Iohannis – 6.288.769 *versus* votul pentru PSD (și multe din aceste voturi au fost pentru Ponta) – 3.204.864.

Nimeni nu confiscă nimic în ceea ce privește voturile. Logica, bunul-simț, adevărul și, mai ales, matematica sînt „confiscate" zilnic de doamna Pandele, „primar general al României", și de colegii dumneaei.

■ *Călin Popescu Tăriceanu:* „Trebuie să ne luăm democrația înapoi. Securitatea nu a murit, ci doar s-a transformat, pas cu pas."

Într-adevăr. Cei mai mulți foști securiști au fost sau sînt în PSD-ALDE. Domnul Meleșcanu, probabil în capul domnului Tăriceanu, a luptat în munți împotriva Securității, în timpul liber, împreună cu Gheorghe Turda, meșterul care a cîntat imnul României la finalul mitingului. Instanța a dovedit că domnul Turda a fost colaborator al Securității.

„Statul paralel este cel mai mare dușman al nostru, iar dacă vom accepta în continuare să finanțăm acest mecanism bolnav, atunci să nu ne mire că nu sînt bani pentru educație și bani pentru sănătate."

Coaliția PSD-ALDE a votat creșterea semnificativă a bugetului pentru serviciile secrete. Un număr impresionant de lideri PSD-ALDE au urmat „academiile" lui Oprea sau cele ale SRI. Nimeni de la USR sau Ro+ nu a primit daruri cu diplome ca domnul Teodorovici.

■ *Lia Olguța Vasilescu:* „Oltenii mei, sînteți aici? Vă întreb ca să știe cu toții că românii sînt în stradă... Am fost luați în rîs, contestați, puși la zid, jigniți, văd că ați venit în număr foarte mare și este extraordinar, pentru că prezența voastră aici demască un sistem care este obișnuit să lucreze cu manipulare, cătușe, cu violență."

Doamna Vasilescu, fostă favorită a domnului Vadim Tudor, a fost și va fi luată în rîs sau pusă la zid pentru fracturile logice, gafele pe care le face și, mai ales, pentru o incredibilă lipsă de coloană vertebrală. Pentru minciuni, manipulări și agresivitate sînt PSD-ALDE criticați.

Cînd doamna Vasilescu era în Parlament ca membră PRM, scria că Adrian Năstase este „un minoritar cu palat la Cornu, cu turnulețe, care nu poate să se simtă decît frustrat că nimeni nu s-a gîndit să-i ridice și lui un monument". Propunea doamna Vasilescu și ceva monumente: „Bust din ciolan, Cap de copilă, Gînditorul de la Cornu, Premier cu natură moartă de foame, Coloana mandatului infinit și Poarta sărutului minorităților sexuale".

Odată ajunsă în PSD, a declarat că domnul Năstase a fost „cel mai bun prim-ministru al României" și că „îl asigur de toată prețuirea mea".

■ *Viorica Dăncilă:* „Trebuie să-i aducem înapoi pe români, să-i aducem împreună. România are nevoie de unitate, nu de ură și dezbinare. Vă mulțumesc și vă iubesc!"

Doamna premier a citit cu o destoinicie care denotă ore bune de repetare a celui mai anost discurs. Încheierea i s-a potrivit perfect – a fost ilogică și neconflictuală. Românii pleacă pe capete.

Mesajul a fost aliniat cu cel al domnului Dragnea, care a subliniat unitatea și iubirea caracteristice PSD: „Curățăm țara de mizeria împrăștiată de acești șobolani! Mi-a zis cineva că sîntem brigăzile albe. Fie și așa! Este o luptă deschisă."

Domnul Ponta și domnul Hrebenciuc au fost oameni extrem de importanți pentru PSD, oameni care au fost alintați de colegi cu nume de rozătoare. Nu spun că nu ar fi nevoie de o curățare a mizeriei produse de clasa politică, dar cererea venită din partea domnului Dragnea pare ciudată, dacă nu suicidală.

■ *Liviu Pleșoianu:* „Chiar în aceste clipe, Kövesi, Iohannis, Coldea, Maior și toți securiștii lor s-au închis într-o sufragerie. Haideți să strigăm împreună: Doamna cucuvea, unde v-ați ascunselea? Și să mai strigăm, că mai avem: Ești sufrageristă și nu mai rezistă!"

În sufrageria domnului Oprea, locul unde a început statul paralel să strige asurzitor în capul domnului Pleșoianu, au fost cinci PSD-iști foarte influenți, un prieten foarte apropiat al domnului Ghiță, și el un mega-PSD-ist pe lîngă obsesia vorbitorului.

Discursurile au fost uluitoare. Megalomanie, disperare, agresivitate, manipulare grosolană și multă, multă nesimțire au fost ingredientele principale. Sociopatia și controlul maselor prin mesaje care să inducă frică par a fi devenit esența Puterii actuale.

Faptul că PSD-ALDE ar avea nevoie de consultanță psihologică a fost sugerat de realizatoarea Antenei 3, doamna Iosub. Aceasta a exclamat spre sfîrșitul discursului domnului Pleșoianu: „Ăsta a înnebunit de tot!"

Rar mi se întîmplă să fiu de acord cu opinia Antenei 3. Sîmbătă seară am fost.

■ ■ ■

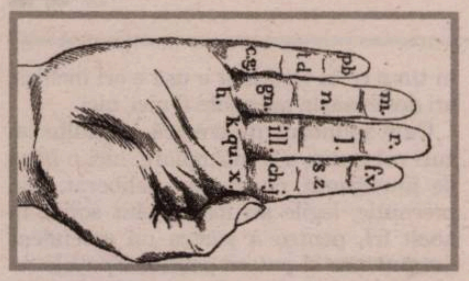

Codrin Liviu CUȚITARU

prezentul discontinuu

Lingvista ultragiată

Acel prostănac
nu era lingvist decît în visele lui diurne.

Articolul meu dilematic de săptămîna trecută („Sporturi extreme: lingvistica") a supărat-o teribil pe doamna profesor universitar Mobidica Rever, specialistă, din cîte am înțeles, în limbi pe cale de dispariție. Motivul enervării? L-ați ghicit, desigur: referirea mea „amatoare" la *limba pipil*. Lingvista mi-a trimis o scrisoare ultragiată (scrisoare, spre surprinderea mea, expediată prin poștă, redactată de mînă, cu plic, ștampilă și adresa de la Universitatea unde lucrez frumos caligrafiată în dreptul destinatarului, scrisoare, ce mai, rarissimă!) pe care o voi reproduce – la cererea domniei-sale – întocmai în paragrafele următoare: „Domnule CLC (de *stimate* nici nu poate fi vorba), am citit cu iritare crescîndă relatarea dumneavoastră din *Dilema veche,* referitoare la incidentul fatal din existența colegului meu (vorba vine!) Diogen Alpineanu. Să ne lămurim dintru început! Acel prostănac nu era lingvist decît în visele lui diurne. A fost un uzurpator de școală, un delabrat, un, un, un... Ah, mai bine mă opresc aici, că risc să-mi ies complet din minți, iar problema este legată de dumneata, nu de ipochimenul care și-a meritat soarta *(à propos,* dacă o știți pe Mistuna Copacaban, vă invit să-i transmiteți, din partea mea, *Excelsior!)!* Așadar, revenind la dumneata, domnule (vai de capul meu!) *filolog,* cum poți să numești *dialect* limba *pipil?* E *limbă,* pentru numele lui Dumnezeu, *are ea însăși dialecte* pe care nu ți le mai înșir acum, întrucît oricum nu ai pricepe nimic! Ține de spațiul nativilor americani, fiind folosită în America precolumbiană, din zona statului Utah pînă în actualele El Salvador, Nicaragua și toată America Centrală. Se află pe cale de dispariție. Mai există, în prezent, din păcate, doar vreo 500 de vorbitori autentici de Pipil. Sau – pentru informarea matale! – *Nawat,* cum i se mai spune. *Limba nawat,* desigur, sfertodoctule, nu *dialectul* – ferească Sfîntul! – *nawat!*... Iar m-am urcat pe dulap de nervi și va trebui să-mi fac a cincea injecție pe ziua de azi pentru a mă liniști. Ești un terminator de universitari, domnule, cu textele dumitale! Ne aduci la exasperare! Ne distrugi metodic, fără nici un scrupul!...

Să revin însă la scopul scrisorii de față! Te conjur să o publici *ad litteram* în cadrul rubricii din *Dilema veche!* (În paranteză fie zis, iată cum sfertodocții de teapa dumitale se bucură de audiențe imense, cărora le comunică tot felul de prostii, iar savanții ca mine stau captivi în anonimat și înghit pastile cu pumnul din cauza celor ca tine! Să mai crezi că ar fi dreptate în lume!) Apariția misivei va fi reparatorie pentru statutul limbii *pipil* (pe care l-ai decredibilizat, numindu-l *dialect* – scriu asta cu sîngele zvîcnindu-mi în timpane!), dar și pentru un vechi proiect lingvistic de-al meu, desconsiderat decenii la rînd de așa-zișii *gramaticieni* ai României. Considerînd că am reabilitat cît de cît bietul *pipil* (oh, dacă aș fi putut să pun și mîna pe tine, *CLC*-ule, fie și preț de un minut, ce reabilitare adevărată ar fi fost, mamă-mamă!), să trec la proiect! Mai întîi, punctul științific de plecare (cititori ai *CLC*-ului, atenție aici la ce este cu adevărat cercetarea academică!; nu vă mai lăsați prostiți cu textulețe de ziar, fir-ați voi să fiți de zelatori ai intelectualilor de mucava!). În limba *pipil,* pluralul substantivelor se realizează într-un mod foarte original: cuvîntului la singular i se adaugă un sufix interesant, format din prima silabă a lexemului în cauză și morfemul gramatical *j*. Să exemplificăm chiar cu termenul *mistun / pisică,* pe care l-ai folosit și dumneata într-o manieră – nu mai comentez, că-mi circulă limfa prin creier cu viteza luminii – diletantă! *Mistun* (la singular) devine *Mijmistun* la plural, adică *pisici* (s-a reluat silaba *mi* împreună cu morfemul *j* – *mijmistun / pisici).* Identic se întîmplă cu substantivul *kal / casă – kajkal / case*. Ori cu *tukat / păianjen – tujtukat / păianjeni*. Și cu toate celelalte, de care matale habar nu ai! Ei bine, și acum trec la partea a doua a proiectului meu inovator, inițiat cu multă vreme în urmă! Am vrut să revoluționez limba română, propunînd Academiei RSR, în 1986, adoptarea și la noi a acestui tip de plural. Pluralele românești sînt ilogice, neregulate și caraghioase. Auzi, *chibrit / chibrite / chibrituri, păsărică / păsărele / păsărici, vis / vise / visuri, copertă / coperte / coperți* ș.a.m.d. Tîmpenii!...

Ne-ar strica oare să spunem *chibrit / chijchibrit, păsărică / păjpăsărică, copertă / cojcopertă?* Sau, ca să fiu în temă, *cuțitar / cujcuțitar?* Bineînțeles că nu! Impostorii de la Academie m-au ignorat însă atunci, așa cum mă ignoră și azi... Stau, în schimb, închisă în camera albă, cu pereții acoperiți de saltele, avînd mînecile cămășii legate la spate cel puțin două ore pe zi și înghițind tablete și fiole felurite! Nu mai sînt Mobidica. Am devenit Moby Dick, Balena Albă... Prin urmare, bagă de seamă Ahabule în ruină! Voi găsi eu cumva o cale să-ți vin de hac în numele oropsitului *pipil*..."

***Codrin Liviu Cuțitaru** este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

■ ■ ■

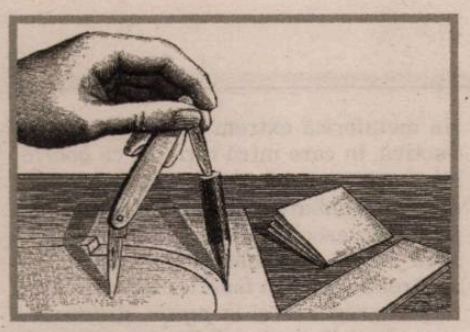

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Teatrul – dimensiune identitară a Europei

Europa este confruntată cu multe angoase, de la imigrație la dilemele sale instituționale și morale, dar în domeniul culturii rămîne primul producător mondial de emoție și de interogație artistică. Am eliminat din ecuație, vorbind despre *cultură,* Hollywoodul și industria de divertisment.

În această perioadă estivală, Europa respiră prin miile de plămîni ai creativității care sînt festivalurile sale. Fenomenul merită descifrat din multe puncte de vedere: istoric, socio-cultural, economic, turistic... Un virus festivalier (benefic) a pătruns în aproape toate orașele (chiar și de talie mai mică) ale Europei, orașe care își impun vizibilitatea prin cultură.

Festivalurile sînt o veche tradiție în Europa, iar în Evul Mediu au coabitat cu tîrgurile și cu pelerinajele. La Paris, în fiecare an, în lunile aprilie și mai, se ține un fel de *iarmaroc (La Foire du Trône)* care își are originea în anul 957. În materie de manifestări teatrale avînd continuitate, Franța a dat tonul printr-un festival creat în 1869 într-un loc magic, teatrul antic de la Orange. După al Doilea Război Mondial, două importante festivaluri de teatru, cel de la Avignon și cel de la Edinburgh, create ambele în 1947, au început să transmită unde pozitive în întreaga Europă. Treptat, harta festivalieră a Europei s-a îmbogățit, iar festivalurile s-au diversificat. După căderea comunismului, țările din estul Europei au intrat și ele în joc propunînd noi pelerinaje artistice, unul dintre cele mai importante fiind cel de la Sibiu, festival ajuns la a 25-a ediție.

Aș îndrăzni să spun că nimic nu e pierdut în Europa atîta vreme cît există un atît de mare interes pentru teatru. Din antichitate pînă astăzi, teatrul a fost un ecou al Europei, devenind o dimensiune identitară a sa. Nu întîmplător, Europa a fost primul continent care s-a dotat cu teatre naționale. Un public inițiat și-a transmis ștafeta interesului pentru arte-

Nimic nu e pierdut în Europa atîta vreme cît există un interes pentru teatru.

le scenei chiar și în perioadele catastrofale ale istoriei europene. Dictatorii n-au îndrăznit să interzică teatrul, au preferat să-l transforme în *tribună* ideologică, dar nu au reușit întotdeauna pentru că artiștii au fost mai subtili decît cenzura. Pe nici un alt continent nu există un public de teatru atît de numeros ca în Europa, cu o disponibilitate atît de mare pentru experimente și pentru provocări intelectuale. Secțiunea oficială a Festivalului de la Avignon, de exemplu, a devenit de peste două decenii un fel de expresie a avangardei instituționalizate. Spectacole care în Statele Unite n-ar rezista pe afiș nici trei zile atrag în Franța mii și mii de spectatori timp de săptămîni în șir. Constat acest lucru cu încîntare: publicul european de teatru este unul *diferit,* el a asimilat cultura avangardelor, iar nevoia de teatru s-a infiltrat în sufletul său în mod durabil...

Constelația de festivaluri din Europa (de teatru, muzică, dans, operă, pantomimă, marionete, spectacole de stradă și de lumini etc.) întreține o circulație benefică de artiști și de idei. Într-un moment cînd europenii par destul de pesimiști, artiștii sînt mai activi decît oricînd, alergînd dintr-un oraș în altul, de la un teatru la altul, de la un festival la altul. Există o Europă pe care nu o savurăm destul, întrucît mediile de informare o ignoră (nefiind sursă de știri proaste): cea a febrilității artistice și culturale, a bucuriei de a da sens vieții prin cultură. Luna iulie este marcată de un vast pelerinaj artistic, european, dar și internațional, la Avignon, iar în luna august capitala mondială a teatrului se mută la Edinburgh. Și orașul Sibiu, prin Festivalul creat de Constantin Chiriac, devine timp de zece zile, în luna iunie, un reper în geografia festivalurilor.

Acum cîțiva ani am avut o revelație în acest oraș, unde însoțeam o trupă de actori de la Chicago. După ce au jucat la Sibiu și s-au lăsat timp de patru zile aspirați de vertijul festivalului, i-am întrebat, la plecare, ce le-a plăcut cel mai mult în România. Actorii americani au reflectat cîteva minute, pentru că le ceream un răspuns comun, și mi-au spus: „Cel mai mult ne-a plăcut că am putut *pierde* timpul". Uluitor mi s-a părut acest răspuns, întrucît el sintetizează ceea ce trebuie să fie cultura: o modalitate de a transforma timpul brut în timp uman, sufletesc, de formare de sine, de intrare în armonie cu sensul vieții.

De atunci îmi tot spun că noi, românii, mai avem această știință, această pricepere de a-i face pe străini să *piardă* timpul în sensul cel bun, de natură să-i ajute să-și cultive sufletul. Poate că această pricepere este un tezaur național de care nu eram conștienți, o bogăție a noastră la care nu trebuie să renunțăm cu nici un preț.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Publicitate

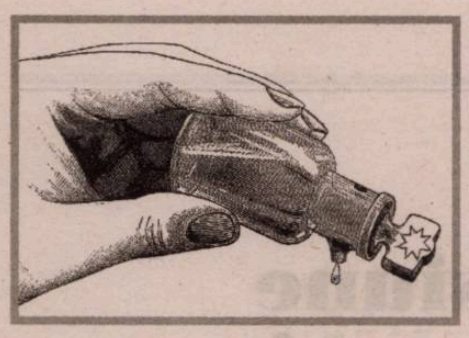

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Japița

Unii dintre termenii injurioși din româna populară sînt aproape de negăsit în dicționarele noastre sau au fost înregistrați cu alte sensuri decît cele ale insultei. *Japiță* lipsește cu totul din unele dicționare – în primul rînd, în mod surprinzător, chiar din DEX –, în vreme ce în altele (mai vechi) apărea cu un înțeles strict tehnic: „bucată de lemn sau de fier îndoit, așezat deasupra proțapului și formînd scobitura în care se prinde jugul" *(Dicționarul limbii române moderne*, 1958). Ca termen popular desemnînd o piesă din alcătuirea plugului, cuvîntul fusese înregistrat în 1893 de dicționarul român-francez al lui Frédéric Damé, apoi de Candrea, în *Dicționarul enciclopedic „Cartea Românească"* (1931), de Dicționarul Academiei (1937), de Scriban (1939) etc.

Uzul actual al cuvîntului nu mai evocă deloc plugăritul: „Cum să nu mai fii o *japiță*, hatere" (titlu, vice.com); *„Japița* – cu ochii ăia de peruzea cu care te-a cucerit într-o seară de vară – stă atentă pe portofelul tău" (stelian-tanase.ro), *„Japița* intelectuală (titlu, ziaruldeiasi.ro); „tipa asta e o *japiță* de prima clasă" (protv.ro, comentarii) etc. Uzul injurios al cuvîntului pare să se fi răspîndit în a doua jumătate a secolului al XX-lea, așa cum o indică atestările sale în literatură, la autori din anii' 80: „Nu-ți mai ajung bărbații... parașuta, *japița,* pătachina lumii" (Sorin Preda, 1985); „Cînd doamna e *japiță* și nu mai vădește respect, îi rupi gura" (Smaranda Cosmin, 1987) sau chiar din generațiile anterioare: la Radu Cosașu, Ion Băieșu, Nina Cassian („luni mă mut la 2 Mai, în casa în care am stat aproape treizeci de ani, dar nu în camera mare, ci în una mai proastă și fără Babușca, ci cu *japița* de fie-sa", *Memoria ca zestre,* III, 2005) etc. Nu în ultimul rând, *Japița* este chiar titlul unui roman al lui Marin Sorescu, publicat postum, în 1999, dar scris, se pare, înainte de 1989. Cea mai veche atestare a sensului figurat peiorativ se găsește într-un articol de Al. Vasiliu, „Din argoul nostru", publicat în 1937 în *Grai și suflet*. Cuvîntul apare și în argoul pușcăriașilor, evocat într-un volum din 1991 – Ioan Chertiție, *Confesiunile unui gardian:* „«Boșii» nu rămîneau sensibili la orice *«japiță»* sau *«jartea»*. Trebuia să le ofer numai «trufandale», numai «cruditați»". În afara glosarelor argotice, sensul peiorativ este înregistrat în *Micul dicționar academic* (2002), cu explicația „nemernic", în *Noul dicționar universal* (2006) – „femeie neserioasă, femeie de moravuri ușoare" – și în *Dicționarul explicativ ilustrat* (DEXI, 2007), „epitet depreciativ pentru o persoană rea, ticăloasă; nemernic"; „femeie de moravuri ușoare".

Sensul insultelor, se știe, este extrem de vag și labil, astfel că pendularea între „nemernic" și „prostituată" nu trebuie să ne mire prea mult. În ceea ce privește vechimea relativă a accepțiilor și procesul schimbării semantice, se pot face doar presupuneri. E foarte probabil ca sensul figurat să fi fost inițial cel de epitet peiorativ pentru o femeie redusă la rolul ei sexual, ca în seria metaforică extrem de bogată și productivă, în care intră termeni ca *boarfă, zdreanță, otreapă, parașută, rapandulă* etc. O schimbare a sensului poate fi motivată de asocieri ale formei (forma sonoră *japiță* cuprinde grupuri de sunete al căror simbolism fonetic e predominant negativ, regăsite și în *pipiță, pițipoancă* etc.), dar e foarte posibilă și o motivație pur semantică. Termenul tehnic popular este muntenesc, iar etimonul său este cuvîntul bulgăresc *jabița,* cu sensul „broscuță". În descrierea plugului tras de boi, *japița* apare ca piesă a jugului, ca mecanism de fixare, cu o funcție și o formă care o apropie de *broasca*-încuietoare. E posibil ca în limbajul popular cele două piese ale sistemului de fixare să fi fost tratate metaforic în cheie sexuală, *japița* devenind o ipostază a femeii ca obiect sexual, deci o „prostituată". Se poate ca termenul să fi fost legat și de regionalismele *japă,* „nuia" și *jap* (sau *japalău),* „mosneag neputincios" – eventual cu alte trasee ale evoluției semantice.

În orice caz, utilizarea peiorativă specializată pentru femei a cuvîntului este încă puternică, așa cum o dovedesc multe dintre citatele de mai sus. Că *japiță* se poate folosi și ca insultă pentru bărbați, cu un sens mai larg, predominant moral, e absolut firesc; foarte mulți termeni peiorativi trec prin această transformare.

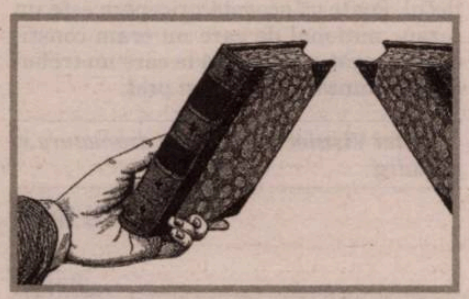

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

În lumea showbiz-ului politic

Am văzut cum se prăbușește o dictatură și mă întreb dacă voi asista și la instaurarea uneia, sau dacă nu asist deja.

La căderea lui Ceaușescu am fost, ca mulți alții, în locurile fierbinți ale evenimentelor: la primele mitinguri de protest din viața mea, apoi la facultate, să o apăr de teroriști, apoi... la televizor, holbîndu-mă noapte de noapte la ședințele CPUN – cred că însemna „Consiliul Provizoriu de Unitate Națională" sau cam așa ceva – transmise în direct. Voiam să văd, să aud, să aflu. Voiam să particip, după putințele mele.

Aveam convingerea că ce văd, ce aud, ce aflu este ceea ce se întîmplă. În scurt timp însă a reieșit că teroriștii de care apărasem Literele cîteva nopți la rînd nu prea erau teroriști, că Iliescu nu avea de gînd să organizeze primele alegeri libere din România, ci să le captureze, că Revoluția n-ar fi fost tocmai o revoluție – lucruri care și azi, după trei decenii, au rămas sub semnul întrebării. Efectul a fost, în primă instanță, debusolant. Apoi, într-un fel, mi-am revenit: lucrurile pe care le-am văzut și le-am auzit chiar se întîmplaseră – spargerea baricadei de la Universitate în noaptea de 21 decembrie, mulțimile care năpădiseră străzile a doua zi dimineață, gloanțele care răsunau la un moment dat în holul Facultății de Litere în preajma Crăciunului, ședințele nocturne ale CPUN, pe care Iliescu le prezida cu o răbdare de fier... Toate astea chiar se întîmplaseră, iar eu, ca mulți alții, ca Fabrice del Dongo al lui Stendhal la bătălia de la Waterloo, văzusem, auzisem și înțelesesem din ele atît cît mă ajutau ochii, urechile și mintea.

Mărturisesc că am avut un impuls de a ieși să asist la mitingul PSD-ALDE de sîmbătă *live,* din piață, însă am cedat comodității și am rămas la televizor două ore bătute pe muchie.

Mă număr printre cei care consideră ideea acestui miting cel puțin dubioasă. Acolo unde Puterea începe să-și scoată susținătorii în stradă, deja lucrurile miros urît.

Prima întrebare, și cea mai firească, e în ce scop. A doua, nemijlocit legată de prima, este cu ce mesaj. Pînă și organizatorii au fost în dificultate la acest punct, modificîndu-și în repetate rînduri obiectul activității. Pînă la urmă, au găsit o soluție, cel puțin caraghioasă: Guvernul și Parlamentul României cheamă cetățenii la luptă împotriva abuzurilor. Ciudat, nu? Te-ai aștepta ca tocmai inițiatorii să fie cei de la care votanții să aștepte rezolvarea unei astfel de probleme, în măsura în care ea există.

Și totuși, care e scopul convocării acestui miting, al cărui obiectiv a rămas pînă în final incert? Să arate că Puterea are încă mulți susținători? Avem pentru asta sondaje de opinie. Să-și fidelizeze suporterii? Să fim serioși, mare parte dintre ei nici măcar nu au avut răbdare să rămînă pînă la sfîrșit. Iar dacă cineva și-a închipuit că masa de participanți a călătorit ore lungi cu autocarele ca să asculte două ore de discursuri pe care le-ar fi putut urmări, ca și mine, din fotoliu la televizor, acel cineva trebuie să fie naiv din cale afară.

Mă număr printre cei care consideră ideea acestui miting cel puțin dubioasă.

Acest miting a fost nimic altceva decît o declarație de forță. „Pentru că putem." Menirea lui nu a fost de a arăta susținerea de care se bucură alianța PSD-ALDE, ci capacitatea ei organizatorică. Vrem să vă arătăm că putem să facem ceea ce vrem să facem, cu ordinea de zi prestabilită, cu *dressing code*-ul impus, cu listele de participanți alcătuite la nivelul filialelor, cu autocarele închiriate și cu locurile de parcare rezervate, cu logistica pusă la punct, cu pancartele gata confecționate, cu *entertainer*-i care să antreneze mulțimea să scandeze mesajele dorite să fie transmise pe calea undelor, cu marcarea limpede a ierarhiei Puterii, cu regia manifestației atent planificată.

M-am întrebat, urmărind pe ecran derularea evenimentului, ce s-ar fi întîmplat dacă Ceaușescu și sfătuitorii lui apropiați ar fi înțeles, după izbucnirea revoltei în Timișoara, că o schimbare de strategie era indispensabilă și, la mitingul din 21 decembrie, în loc să se bazeze pe aceeași rutină a discursurilor lemnoase, a aplauzelor la comandă și a megafoanelor care controlau vocea mulțimii atîta vreme cît ele însele erau controlate, ar fi decis curajos să intre în dialog cu publicul, invitîndu-l să scandeze „Libertate!" și „Jos Securitatea!". Poate că nu s-ar fi produs ruptura dramatică a liniilor de transmisie din Piața Palatului și, ulterior, a pancartelor *ready made,* a efectivelor participante la miting, a guvernării, a forțelor de ordine, a statului și a societății românești.

Am crezut multă vreme că trebuie să avem răbdare pînă ce se va înfiripa și în România o clasă politică profesionalizată. Acum o avem și nu mai e doar caraghios sau, după caz, întristător. Am ieșit din zona veseliei și a tristeții. Nu mai sîntem doar spectatorii incompetenței și ai minciunii, ci ai unei insațiabile sete de putere tot mai ferm articulate, căreia contextul internațional îi cîntă în strună. Sîntem martorii unei impetuozități dictatoriale fără precedent din 1989 încoace, capabile să regizeze mineriade de catifea. Am intrat în lumea *showbiz*-ului politic.

Am ascultat comentatori străduindu-se să compare, fiecare potrivit propriei opțiuni, nivelul participării la mitingul PSD-ALDE cu cel al mitingurilor #Rezist. O inepție. Nu există nimic comparabil între cele două acțiuni, nici ca generare, nici ca mesaj, nici ca relevanță socială. Singura perspectivă din care calculul ar avea vreun sens ar fi cea în care cele două „armate" ar ajunge să se înfrunte la un moment dat în cîmp deschis: „Țară, țară, vrem ostași!"

Am ascultat iarăși comentarii lipsite de noimă privind motivațiile participanților: convingere sau obligație? Păi, și una, și alta. „Dragostea trece prin stomac" – sună o zicere de-a noastră. Convingerea trece prin obligație. Ne preocupă binele lui *homo sapiens,* al omenirii, al civilizației euro-atlantice, al țărișoarei noastre, al județului, urbei sau cătunului de rezidență. Ne preocupă însă, cel puțin în egală măsură, binele nostru personal. Asta ar trebui să accepte măcar în ceasul al treisprezecelea toți cei care văd scrutinul electoral ca pe olimpiada națională de științe politice.

Mai am doi ani pînă să mă dumiresc dacă asist la încropirea unui nou regim dictatorial, „cu față umană", sau nu. Ultimele alegeri parlamentare nu au fost o bătălie între forțele politice, ci un blat între forța organizatorică a principalului ofertant și pasivitatea electoratului. Se va repeta oare același scenariu?

Liviu Papadima *este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

Adina POPESCU

portrete din mers

Rata de Madrid și somnul națiunii

Tîrziu, în noapte, pleacă o cursă *low-cost* de la Madrid spre București. Ne îmbarcăm bulucindu-ne, după buna tradiție românească, ajungem în aeronavă, unde tot cei care nu și-au permis să plătească bagaje de cală își înghesuie papornițe, troller-e strivite și deformate ca să încapă în compartimentul special pentru bagaje de cabină, în spațiile de deasupra scaunelor, fără să țină cont de faptul că și vecinii lor de călătorie au, de fapt, dreptul la același spațiu. Regula este: primul venit, primul servit. După ce ne plasăm bagajele, ne lungim pe cîte două scaune și oftăm fericiți – am făcut-o și pe asta. Acum vom trage un pui de somn, eventual vom rontăi niște alune sau un sandviș, să vedem ce prețuri mai au ăștia de la *low-cost*, în trei ore jumate sîntem în România. Un copil plînge isteric, cîțiva bărbați sînt cam abțiguiți și vorbesc tare, dintr-o pungă se mai rostogolește cîte o sticlă cu whisky din *duty free*. Cam asta e atmosfera din „rata" de Madrid, identică cu cea din autobuzele „de pe sate" pline cu navetiștii care munceau în fabricile vreunui mare oraș, singura diferență e că zboară și că biletul costă ceva mai mult. Însă nu atît de mult ca toți acești compatrioți ai noștri să nu și-l poată permite.

Pe locul meu, se lăfăie un compatriot țigan. Ce relevanță are faptul că era țigan? – mă întrerupe aici din povestire o prietenă jurnalistă care se află deja în lumea luminoasă, *trendy* și făcătoare de bine a corectitudinii politice. Dar chiar, ce relevanță are? – mă întreb și eu. Așa că reformulez: un compatriot pe la 40 de ani, negricios, cu un lanț gros de aur la gît care concura cu niște cercei și alte lanțuri ce aparțineau soției și fiicei de pe scaunele de alături – împreună, valorau mai mult decît Loganul meu din 2008. Mexicani care cîștigaseră la Loto, cumva? Nuu, că mi-am dat seama că vorbeau limba română. În aceeași limbă română am încercat să-i zic bărbatului că aveam locul 4A. Iar bărbatul s-a făcut că plouă, pînă cînd am insistat și i-am zis: „Vă rog, puteți să verificați dacă aveți loc aici? Teoretic, și așa cum scrie pe bilet, ar fi locul meu!" Atunci bărbatul a ridicat o sprînceană și și-a deschis unul dintre cei doi ochi pe care îi ținea pe jumătate închiși, probabil că era foarte obosit, îl obosise rău de tot Madridul. S-a uitat la mine crunt și m-a întrebat: „Să mori tu?" Aici au intervenit stewardesele și mi-au preluat dificila misiune de a-l convinge pe bărbatul țigan să se mute două locuri mai în față, acolo unde era, de fapt, locul lui, să-și părăsească familia tradițională alcătuită din soție și fiică pentru a sta și eu jos undeva, în avion. Toată operațiunea a durat vreo jumătate de oră și n-a avut succes, așa că m-am pomenit alături de un alt tip exilat, din aceleași motive, undeva pe niște locuri de rezervă de la ieșirile de urgență. Stewardesa s-a scuzat, oftînd: „Sper că nu vă deranjează, măcar aveți mai mult loc la picioare!" Nu mă deranjează, oricum sînt conștientă în ce țară mă întorc, totuși, mă întreb: dacă pe lumea asta tot există niște reguli, oare de ce nu sînt valabile pentru toți? I-aș spune prietenei mele jurnaliste care mă întrerupsese mai devreme din povestire că, în situația de față, eu m-am simțit cea discriminată, nu compatriotul meu țigan. Și din acel moment, da, avea o relevanță faptul că era țigan. Și i-aș mai ruga pe cei care populează această lume luminoasă și *trendy* a corectitudinii politice, cei care vor să „salveze" și să ajute la integrare, de multe ori cu bani serioși europeni, dincolo de ideologie, să înceapă cu lucruri mai simple – cum ar fi să-și adune bieții discriminați într-un aeroport și să-i învețe ca pe alfabet cum se distribuie locurile într-un avion: 1A, 2B, 4F. Că doar de-aia există reguli pentru toți pe lumea asta, nu-i așa?

Între timp, am pierdut și culoarul de zbor, avionul a plecat cu 45 de minute întîrziere și va ajunge la 3,30 la București. Stewardesa care mă condusese mai devreme la noul meu loc și care a decolat alături de noi oftează pentru a doua oară – s-a săturat de cursele de Madrid și de Londra care aterizează la București, nu mai rezistă, sînt pur și simplu de coșmar. Vrea să se transfere pe cele de Cluj sau Timișoara, cu pasageri mai decenți. Și angajații aeroportului din Madrid s-au cam săturat de noi, mereu se pleacă cu întîrziere din cauza unor astfel de incidente, mereu se pierd culoare de zbor și traficul aerian se dă peste cap. Peste tot există reguli, de ce nu și pentru români? Apoi, mai apar și alte incidente în timpul zborului – compatrioții noștri care „fac afaceri" împreună la Madrid își amintesc de niște rîci mai vechi și încep să se bată și să se taie, de-i preia Poliția chiar de pe Otopeni. Sau urcă la bord pur și simplu beți și nu mai trebuie să-și amintească nimic, îi apucă amocul din orice. Să fie de vină cumva dorul de țară? Însă astăzi, slavă Domnului, e liniște, copilul a încetat să țipe, bărbații care vorbeau tare au ațipit. Doarme profund și compatriotul țigan, mulțumit, pe locul lui, alături de familia sa. Dar nu va dura mult, va începe din nou foiala cînd stewardesele vor trece cu cărucioarele cu mîncare, se vor număra euroii mici și va începe bătălia pentru sandvișuri – că mie de ce nu mi-ai dat? că ți-am cerut și nu m-ai auzit... că de ce i-ai dat lu' ăla înaintea mea?... că mi-e foame... să mori tu? Românul, dacă a plătit un bilet *low-cost*, în avion se simte rege și vrea să fie tratat regește, mai ceva ca la *1st class*. Că doar e pă banii lui! Ăia munciți din greu în Spania. Zeci de mîini se întind agitate spre sandvișuri, pasagerii ăștia par nemîncați de-o lună, stewardesele din nou nu mai fac față, dar trebuie să zîmbească frumos, ăsta e jobul, mi-e milă de ele.

Ne izolăm, fiecare în bula lui în care încă mai există filme și literatură.

Pentru a mă izola cumva de toată agitația din jur într-o bulă a mea, de liniște și confort, închid ochii și mă gîndesc deja cu nostalgie la timpul pe care l-am petrecut într-un oraș fabulos pe care, din păcate, l-am lăsat în urmă, la toți oamenii mișto pe care i-am cunoscut, la ce treabă minunată au făcut cei de la ICR Madrid la Tîrgul de Carte de la Retiro, au organizat peste o sută de evenimente, au adus scriitori români, au apărut zeci de articole în ziare despre România și cultura română, interesul spaniolilor pentru cărțile românești a crescut. Și dacă toate aceste lucruri atît de bune s-au întîmplat și am plecat din Madrid încărcată de bucurie și de optimism – uite că se poate, facem o figură frumoasă, existăm pe o hartă culturală a lumii! –, oare de ce acum, în „rata" care zboară spre București, trebuie să închid ochii, să mă izolez într-o bulă ca să fac abstracție de ce întîmplă în jur, ca să nu mă mai enerveze faptul că pentru un compatriot de-al meu nu contează dacă am scris în viața asta vreo carte, sînt un nimeni, ba chiar un potențial dușman pentru că am avut tupeul să-mi ocup locul în avion?

Asta facem și acasă noi, ăștia de bun-simț care am mai rămas – ne izolăm, fiecare în bula lui în care încă mai există filme și literatură, cafenele decente și plimbări prin parc, concerte și lansări de carte, ca să putem supraviețui. Asta făceau și părinții noștri pe vremea comunismului, înjurau regimul printre dinți, se înghesuiau pe la cozi și erau umiliți de toate gestionarele de la Alimentara, cu opt clase, însă ajungeau acasă, unde aveau o bibliotecă, o veioză, un disc pe vinil cu o simfonie de Beethoven. Și supraviețuiau. Nu s-a schimbat nimic – în bulele noastre închidem ochii, ca să nu-i mai vedem, să nu-i mai auzim, ce dacă sînt 150.000 în Piața Victoriei? Sînt doar niște amărîți care n-au reușit să ajungă la Madrid sau care n-au învățat ca lumea cum să fure, închidem ochii și acceptăm că regulile nu sînt pentru toți, ne mai defulăm pe Facebook, închidem ochii și se scufundăm în lungul și eternul somn.

Eugen ISTODOR

negustori **și mușterii**

Blestemul cireșei la 10 lei

Este jumătatea lui iunie. Încă un pic și gata luna lui Cireșar. Nu știu cum de nu vă întrebați. Cum să fie, dom'le, 12, 15, 10, 9 lei cireașa în piață? Cum? Cînd cad cireșii de rod în toată România, noi ne învîrtim în jurul sumei ăsteia colosale? Cum, dom'le, am pierdut orice relație cu realitatea, cu banul, cu anotimpurile? Cu noi ne-am pierdut, știu, orice rațiune de judecată. Dar cum, 10 lei cireașa? Nimic mai eronat. Dar, ce zic eu, prostii, parcă sînt bătrîn. Eu n-am bani să dau 10 lei pe cireașă. Asta e, nu am. Ce să fac? Mă gîndesc și eu cum să trag de bine o lună întreagă. Și de cînd demența asta de umflare a pensiilor și salariilor... păi, iar sînt bătrîn? Sînt. Dar mai ales sărac. Mai ales numărînd fiecare bănuț. Păi, așa am fost și, uite-mă, și acum. La fel. Stau ca boul în mijlocul pieței și nici măcar nu mai găsești vreunul să dea ieftin. S-a ajuns să se arunce decît să se dea la finișul pieții. Mai bine omori cireașa cu mîna ta decît s-o dai săracului. Nu te mai crede nimeni că ești sărac. Nu te mai crede nimeni că ești om și vrei cireașa la valoarea ei de om care te hrănește. Ce-o fi rău cînd e bine? Cireșica nu iartă, dar nici se bagă singură în pungă. Eu știam gestul ăsta. Cînd eram la bunici:

Vara mi-a adus cercei
Roșii ca obrajii mei.
Eu îi pun pe la urechi
Agățați perechi-perechi.
– Cît de bine-ți stă cu ei,
Vreau și eu așa cercei!
Zice mama, eu nu am...
– Îți aduc un kilogram!

Acum n-am ban de kil. Mai bine îmi iau cireș. E 19 lei în Obor și aștept să-mi facă peste cinci ani cireșe. Iese mai bine cu așteptarea.

Radu NAUM

un sport **la Răsărit**

Există viață după cîștigarea unui Roland Garros?

Bănuiesc că, după ce te naști, există viață, da. Pentru că, într-un mod esențial, Simona Halep s-a născut sîmbătă, 9 iunie, la Paris, în arondismentul 16. A fost asistată de 3500 de români și de alte cîteva mii de străini care au încurajat-o să scoată definitiv capul în lumea mare. Pentru un campion, ca și pentru un explorator, nu există „pînă aici", exceptînd cazul în care nu mai are pămînt sau mare de descoperit. Lui Merckx i se spunea „Canibalul" pentru că îi mînca de vii pe ceilalți competitori și nu era niciodată sătul, indiferent cîte trofee avea în tolbă. Într-un fel, pentru Halep s-a terminat viața dulce. Viața adevărată, aspră și nedreaptă, plină de recompense, de invidie și de așteptarea eșecului din parte multor concurenți și chibiți, abia acum începe. Pentru că ea deja s-a instaurat. A luat sceptrul. Acum o mulțime de priviri hulpave sînt îndreptate asupra ei. Și ea trebuie să le țină la distanță de tron. Va fi simpatic. Halep, deocamdată, e junioara din vestiarul legendelor. E cea care, la o adică, le deschide ușa unor Navratilova, Chris Evert, Steffi. De aceea trebuie să mai pună carne de trofee pe ea. Și poate. Poate pentru că are de oferit lumii mai mult decît victorii: un fel de a fi care emoționează, invită la reflecție și exemplu. Halep intră în lumea de sus a tenisului cu roșeața din obraji și bătăturile țăranului întors de la cîmp. Ea nu e o campioană oarecare. E campioana care a săpat pînă la glorie, și asta e înduioșător. Iată plusvaloarea ei. Pe asta nu i-o poate lua nimeni, în afară de ea însăși. Halep nu stă la mîna altora. Moare și reînvie pe mîna ei. Are deci cu ce să-și ocupe o lungă viață.

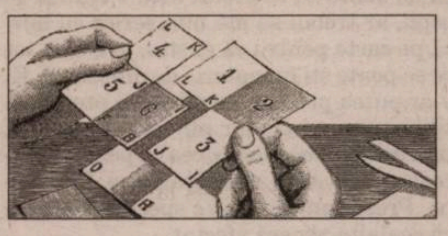

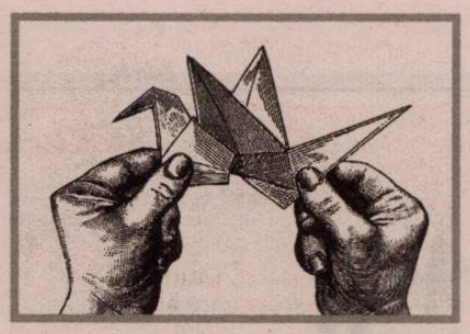

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Cîrciuma adevărată

Pe Fănuș Neagu l-am auzit prima oară, pe la începutul anilor '80, vorbind despre portughezi. Fusese la Lisabona și observase felul lor relaxat de a fi. „Nu fac altceva decît să bea vin verde și să înjure guvernul" – povestea scriitorul unor amici de pahar din România lui Ceaușescu. I-a întrebat atunci pe portughezi ce le-a făcut guvernul lor, de-l înjurau așa. I-au răspuns că orice guvern trebuie înjurat, din principiu. De la Revoluția Garoafelor însă, cred că nici un guvern nu le-a făcut portughezilor ce ne fac nouă guvernele mai tot timpul: o încercare aproape fără pauză de a ne sta în spinare și uneori chiar pe grumaz. Noi cum ar trebui oare să vorbim despre ele? Dacă ar fi să mai facem o comparație, culmea e că, la un sondaj organizat printre portughezi, Salazar, dictatorul care i-a condus timp de decenii, a cîștigat post-mortem două titluri contrare, cel mai bun portughez din istorie și cel mai rău portughez din istorie, în același timp. Poate că la fel s-ar întîmpla și la noi cu Ceaușescu. Dincolo de acest amănunt, de asemănările de limbă (cu sonorități similare explicabile de către lingviști prin aceea că și noi, și ei n-am format ca popoare la marginile Imperiului Roman) și de faptul că și ei, ca și noi, au un cuvînt pe care-l cred unic în lume, intraductibil, și anume *saudade* (care se traduce totuși în română cu „intraductibilul" nostru *dor)*, orice alte comparații pe care unii le mai încearcă mi se par complet exagerate. De la gradul de dezvoltare, nivelul de trai și pînă la mentalități, diferențele sînt enorme. Și dacă ar fi să reduc deosebirea la esență, aș spune că ei se află într-o etapă tîrzie de civilizație, iar noi într-una incipientă. Ei sînt o fostă mare putere colonială, noi nici nu știm încă prea bine ce sîntem. Introducerea asta, știu, nu pare să aibă vreo legătură cu cîrciumile. Și totuși.

Un ghid portughez ne-a învățat cum să alegem cîrciuma, așa încît să nu ne păcălim. Ne-a spus că trebuie să fie mică (cîteva mese) și întunecoasă, nimic fastuos. Meniul zilei să

Trebuie să fie mică (cîteva mese) și întunecoasă, nimic fastuos.

nu depășească 12 euro și să fie scris de mînă, nu tipărit, pentru că așa se vede că oamenii au gătit în ziua aceea ce au găsit mai proaspăt la piață și că nu-ți servesc alimente congelate pe care le țin permanent și pe lista tipărită. De asemenea, spunea ghidul, cîrciuma nu trebuie să fie, bineînțeles, lîngă obiective turistice importante. Am urmat recomandarea, care ni s-a părut de bun-simț, și nu ne-a părut rău.

Știu că pe lume există cîrciumi fenomenale, restaurante la modă, localuri de fițe sau cîrciumi tradiționale, restaurante unde se mănîncă preparate moleculare sau locuri în care se servesc mese copioase.

Ei bine, dar cînd n-ai o întîlnire de afaceri și nici nu vrei să experimentezi cine știe ce, cînd nu ești snob sau nu vrei să epatezi pe cineva invitîndu-l la o cină specială? Cînd pur și simplu ți-e foame și vrei să-ți gătească cineva ca acasă, să te simți comod și nestingherit? Atunci e tocmai bun exact genul de local de care vorbeam. Lisabona e plină de ele: cu mese și scaune simple din lemn, cu fețe de masă în carouri cît se poate de banale, cu o tejghea de pe sub care apare un fel de „mamaie" ușor gîrbovită, dar veselă, care îți ia comanda ca și cum ai fi nepotul ei și care, chiar dacă nu știe nici limba ta și nici cu engleza nu se descurcă, deși încearcă, știe parcă ce le place tuturor semenilor ei, în a căror slujbă și-a pus oricum toată viața, ca o furnică.

Nu te deranjează nici toaleta mică, nici chiuveta, săpunul și oglinda aflate, din lipsă de spațiu, chiar printre mese. Îți spui că nici un arhitect n-ar reuși să dea atîta naturalețe unui decor. Într-o asemenea cîrciumă, supa de varză, carnea grasă de porc cu fasole și vinul ordinar de masă sînt la locul lor. Și te lingi pe degete.

La noi, un astfel de loc s-ar numi „bombă", iar unui om cît de cît conștient i-ar fi, pe bună dreptate, cam teamă să-l frecventeze. La ei, localurile de acest fel sînt pline de lume de toate categoriile. Acolo probabil că portughezii beau vin verde și își înjură guvernul, așa cum zicea Fănuș Neagu. Ideea de restaurant în România e încă asociată cu o oarecare ceremonie, cu cheltuiala (cu risipirea banilor adică), cu petrecerea, cu distracția, cu păcatul chiar, și mai greu cu normala necesitate de a mînca. Iar „bombele" sînt asociate cu pericolul, cu hoția patronului, cu lipsa igienei, cu mîncarea dubioasă. Cîrciumi ca în Portugalia sau ca în Grecia, de exemplu, simple, dar bune, nu fac parte din peisajul nostru curent, sînt rare. N-avem, adică, localuri nenumărate în care să înjurăm guvernul și iată că nici n-am ajuns la concepția, pe scară populară, că e mai sănătos să înjuri guvernul, fie și numai din principiu, decît să-l lauzi. E o racilă din comunism? Mă tem să nu fie și mai de demult... Să nu fie de la diferența aia de stadiu civilizațional de care vorbeam la început.

ready made

„Acum să judece lumea cititoare, care a fost caz vrednic de condamnat: că eleva ce mergea la biserică s'a plimbat pe stradă în mod cinstit, cu un om cinstit, ori balul de trei zile din pădure și prezentarea elevelor numai în pantaloni în fața bărbaților?..."

Filotea Dumbrava, „Masculinizare ori decadență? Strigătul disperat al unei romînce", în *Flori de crin, revistă femenină,* Anul I, Nr. 3, Septemvrie 1932

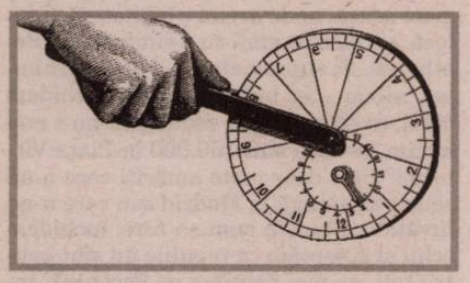

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Pasărea

Ce poate fi mai frumos decît plajele tropicale ale arhipelagurilor din Bavaria? Am răsfoit cu multă nostalgie publicația oficială, apărută cu doar cîteva luni în urmă, a unei descoperiri făcute în vara lui 2010, anume cea mai veche fosilă de *Archaeopteryx*. (Doar o idee mai veche decît toate celelalte, fără ca asta să schimbe mare lucru. Nu e ca și cum pasărea ar fi fost prinsă ieri în parcul Moghioroș.) M-am gîndit că merită să scriu deci despre familia (ba destrămată, ba reunită) arheologie – geologie – paleontologie.

N-am uitat că arheologia nu se ocupă de dinozauri, ci de oameni, și nici că între apariția manifestărilor neplăcute / extincția primilor și ivirea celorlalți sînt vreo 60 de milioane de ani. Că veni vorba, toate fosilele micului dinozaur *Archaeopteryx* (cît un corb), zburătoarea de reclamă a paleontologiei, strămoșul cu perucă pudrată al păsărilor de azi, au aproximativ 150 de milioane de ani vechime. Simplific puțin lucrurile pentru că sîntem între noi, adulții. Dacă aș bănui că articolul ăsta e citit și de copii, ar trebui să mă pun serios cu burta pe carte pentru că ei știu, azi, cam tot ce se poate ști în materie de dinozauri. Ei v-ar putea preciza, de pildă, că pterodactilii zburau și ei, dar nu erau dinozauri, precum *Archaeopteryx* cea cu pene, ci pterozauri, cu aripi membranoase, fără pene. Presupun că fiecare specie considera că cealaltă zboară afectat.

Noul schelet este prezentat și discutat pe o sută de pagini. Cunosc fervoarea asta de la arheozoologi, și ea e cu atît mai normală cu cît nu se cunosc azi decît 12 asemenea exemplare. Toate au fost găsite într-o centură de calcar de vreo 100 km care trece pe la jumătatea distanței între Nürnberg și München. Uitîndu-mă la locurile de descoperire, cartate de pildă pe https://paleobiodb.org/navigator/, mi-a dat prin minte că toate se află de-a lungul a ceea ce a devenit, mult mai tîrziu, granița Imperiului Roman în Germania, *limes*-ul din Bavaria. E o coincidență care pare să ascundă ceva, dar, din păcate, nu ascunde nimic. Interesul arheologilor în zonă e legat nu doar de *limes*, dar și de nenumăratele cariere de piatră. Încă din antichitate, oamenii au folosit calcarul de Solnhofen, care clivează frumos, pentru tot felul de pavaje (și desigur că în felul ăsta au introdus ceva fosile jurasice în așezări). Calcarele astea sînt paradisul fosilelor și implicit al paleontologilor – vreo 750 de specii sînt documentate acolo, cu conservare excelentă (meduze, pene, cerneala din caracatiță, aripa de pterodactil). Mai sînt și cariere de secol XVIII, asta pentru că tot de-acolo se obțineau cele mai bune plăci litografice din lume, calcarul avînd o granulație practic invizibilă (vizibilă numai pentru copii și geologi).

Geologii sînt printre cei mai interesanți profesioniști pe care i-am cunoscut pe șantierele arheologice, probabil singurii erudiți care țin și la tăvăleală. Arheologia a luat de altfel din geologie legile stratigrafice, puse la punct de Lyell și alții după 1830. În paleontologie și geologie s-a teoretizat și folosirea fosilelor ca indicatori cronologici. De pildă, în cazul scheletului descoperit în 2010, prins în matricea calcaroasă chiar lîngă craniul păsării se află un amonit tipic, a cărui datare generală se cunoaște și cu care pasărea era asociată; rațional similare aplică și un arheolog cînd folosește ceramica pentru datări relative sau absolute. Să mai zic că geologii români sînt, în clasamentul pe națiuni, mai sus decît arheologii români...

Fragmente de schelet de *Archaeopteryx* au fost găsite și pe lîngă Oradea, în mina de bauxită de la Cornet, publicate în 1984, dar contestate în 2011. Alți dinți au fost raportați și din Portugalia și Franța, dar în ambele cazuri specialiștii nemți au strîmbat din nas și au contestat identificarea. Adevărul e însă că nu există două fosile ale păsării care să aibă dentiția la fel. Numărul, spațiile, forma și înclinarea dinților, toate diferă (m-am uitat cam mult la aceste poze). Păsările trăitoare pe insulițele paleoarhipelagului de la sfîrșitul jurasicului (azi acoperite de birturi, berării și biblioteci germane) aveau o capacitate de zbor limitată și s-au diversificat probabil trăind fiecare în colonia ei. E imposibil să nu te gîndești că e cam aceeași situație cu cintezele de Galápagos, studiate de Darwin, cu ciocuri diferite în funcție de supermarket-urile de unde își luau semințele. De altfel, prima fosilă *Archaeopteryx* a fost descoperită în 1861, la doar doi ani după publicarea *Originii speciilor,* și a fost imediat văzută ca o dovadă-cheie a tranziției de la reptile la păsări.

Interesante, în raport, sînt laudele care se aduc colecționarului (rămas anonim) care a găsit fosila într-o carieră de pe o proprietate privată, unde turiștii și amatorii primeau acces pentru colecționarea de fosile. Amatorul – dar oare chiar e vorba de un amator? – i-a anunțat pe specialiști și apoi i-a dus să vadă locul exact al descoperirii, iar specimenul a fost înregistrat ca obiect de patrimoniu german, ceea ce garantează disponibilitatea lui permanentă pentru studiu, chiar dacă el rămîne într-o colecție privată. Pe de altă parte, după ce a început să circule vestea descoperirii, cariera respectivă a fost o vreme închisă din cauza iureșului de așa-zișii exploratori veniți la prădăciuni. Chiar dacă regimul descoperirilor de fosile e altul decît al celor arheologice, lucrurile nu sînt simple deloc. Ehe, era mai bine în jurasic...

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Alchimistul

Preocuparea obsesivă pentru rostul propriului meșteșug pe lume îmi pare o trăsătură definitorie a oricărui mare artist. În consecință, un spectacol de teatru îmi pare bun cu adevărat dacă, undeva în adînc, repune problema teatrului ca atare. Asta nu înseamnă nesfîrșite meditații metafizice despre sine, tirade narcisiste și abundente șuvoaie autoreferențiale, cum vedem, din păcate, în multe producții culturale de azi. Preocuparea pentru rostul propriei arte devine intelectualmente interesantă pentru „consumator“ doar dacă se simte în plan îndepărtat, dacă e camuflată în miza de primă instanță. Nu montezi Shakespeare ca să te întrebi despre rostul teatrului pe lume, dar nu poți să montezi Shakespeare fără să reflectezi, în plan secund, la așa ceva. Tocmai dozajul între obsesia lungă, de-o viață, și noutatea de conjunctură a fiecărui spectacol dovedește ceea ce artistic se cheamă „măiestrie“. Știu, cuvîntul e demonetizat (azi toată lumea e maestru, excelență și președinte de ceva!), dar eu îl folosesc aici în sensul lui vechi, respectabil și greu atribuibil.

Acesta e doar un gînd care mi-a venit după ce am văzut noua producție a lui Andrei Șerban, o „adaptare nepermis de liberă“ (am citat din programul de sală) a piesei *Mult zgomot pentru nimic* de Shakespeare, de la Teatrul de Comedie. Un spectacol despre care m-aș fi așteptat să se vorbească mai mult. Întîi, pentru că se simte imediat că este unul dintre cele mai ambițioase proiecte ale acestui important artist și nu avem prea mulți regizori de teatru cu o carieră echivalentă. În al doilea rînd, pentru că această lectură a lui Shakespeare în Bucureștii anului 2018 chiar pune probleme serioase legate de conjunctură, și ce altceva ne conduce viața noastră de azi decît conjunctura? În al treilea rînd, pentru că avem pe scenă o sumă de actori tineri, excepțional motivați, în frunte cu această formidabilă Sabrina Iașchevici, o actriță cu un potențial dramatic excepțional, cu o „claviatură“ artistică de o întindere neobișnuită, un fel de amestec între Emma Thompson și Anna Magnani, care, după opinia mea, se așază deja, la nici 30 de ani, în liga mare. Sigur, ochiul perfect al lui Andrei Șerban în materie de distribuții este deja recunoscut, după cum capacitatea sa de a energiza actorii tineri este deja legendară. Charismaticul regizor rămîne, la cei 75 de ani ai săi, un mare regizor pentru actori tineri. În fine, pentru că, așa cum sugeram mai sus, spectacolul reflectează în subsidiar la raportul dintre teatru, pe de o parte, și film și televiziune, pe de altă parte, într-o lume care este inundată de politică și cu totul înrobită de ecrane. Televizorul și camerele de supraveghere de peste tot au devenit (vai!) ca aerul în lumea noastră.

În acest *Mult zgomot*... găsim toate acele trăsături ale artei lui Andrei Șerban *at his best*. Spectacolul are ritm și energie. Jocul actorilor sub bagheta e dăruire totală. Spectacolul are suficientă îndrăzneală față de textul marelui dramaturg cît să stîrnească interes chiar și la Teatrului de Comedie cînd pe scenă și prin tot teatrul de joacă *Mult zgomot pentru nimic* te dumirește. Nu-i o revelație, cuiva care știe bine piesa, dar are respect față de „desenul“ original. În fine, nu uiți nici o clipă că ai pe scenă o comedie. Un bun cunoscător al spectacolelor făcute de Andrei Șerban peste tot în lume îmi șoptește că regizorul este recunoscut pentru ușurința naturală cu care manevrează creativ un text dramatic din registrul comic. Poate. Dau această observație sub beneficiu de inventar. O dau, totuși, pentru că asta am simțit și eu, nespecialist, în *Mult zgomot*...: o finețe remarcabilă în construirea jocului comic al actorilor, ceea ce mi se pare remarcabil avînd în vedere că, în vremea noastră, comedia a devenit groasă, grotească uneori, și perfect egală cu caraghiosul. *Mult zgomot*... este o comedie *flashy,* care binedispune, dar care se oprește cu un pas înainte de a cădea în stridență. Cum zic, mînă de maestru!

Unii ar vedea o comedie ca să rîdă de alții. Precizez imediat că nu găsesc nimic condamnabil în asta. Cei mai lucizi ar vedea o comedie ca să rîdă de ei înșiși – sănătoasă deprindere. Alții ar vedea o comedie doar ca să se destindă. Comediile lui Shakespeare, însă, mai oferă și o altă posibilitate: le poți vedea ca să te dumirești. Nu mai știu ce filozof scria că marea miză a unei opere de artă nu este nici educația maselor, nici critica social-politică, ci dumirirea bietului omuleț care ajunge în fața ei. Îmi place montarea lui Andrei Șerban pentru că, agitată și solicitantă vizual cum este, dumirește, clarifică un pic ce e cu noi. Rîzi? Sigur că rîzi. Dar ce face rîsul tău din tine contează, de fapt. Rîsul din sanu-ți schimbă viața. Dar contează mult. Cu un milimetru măcar, te edifică.

Precizez că nu fac, aici, o cronică de teatru. Cum zic, mi-ar fi plăcut să citesc mai multe cronici de specialitate despre acest spectacol. Citiți aici doar notele unui spectator care are obiceiul să meargă la teatru, dublat de un cititor care îl divinizează pe Shakespeare. Nu mulți autori pe lumea asta cer o hermeneutică întreagă pentru aproape fiecare cuvînt pe care l-au scris – Shakespeare e unul dintre acești foarte puțini. Dramaturgia, ca și poezia lui, pretind un tip de atenție similar cu cel ce trebuie acordat textelor sacre. Sensuri, aluzii și uluitoare revelații găsești aproape la fiecare frază, versificată ori nu. Oricine a încercat să se aventureze în textele sale în original și s-a ajutat, spre a înțelege mai bine, de mai multe traduceri știe bine ce vreau să spun. Materialul dramatic al oricărei piese de Shakespeare este atît de vast, încît canalizarea lui spre o anume, identificabilă intenție este extrem de tentantă. Din fericire (sau din păcate!), Shakespeare pare că ține la orice sarcină: poți face din el și ideologie feministă, și creștinism al eliberării, și antitrumpism sau, la noi, antipesedism, poți face spectacole deprimante sau exuberante, poți face spectacole crude sau diafane, în fine, îl poți relativiza la infinit. Unii zic că asta este dovada clară a geniului său. Dar asta poate fi și o imensă capcană. Nu pentru el (căci Shakespeare nu mai poate fi vreodată compromis!), ci pentru regizorii și actorii care îi aduc textele pe scenă, aici și acum, în fața noastră. Ce am văzut eu în acest *Mult zgomot*... este compoziția fericită între lumea lui Shakespeare și lumea noastră, subîntinsă de frămîntarea regizorului în legătură cu rostul teatrului (ori doar al comediei) în lumea televizorului. Spectacolul acesta nu e, însă, doar chimie, ci este alchimie. Iar alchimistul este, desigur, Andrei Șerban.

Publicitate

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Fotbal în Rusia

La început era numit „joc britanic în aer liber“ și caracteriza Sankt Petersburg-ul ultimilor ani ai secolului al XIX-lea. Englezii și scoțienii care lucrau în port și în fabricile din capitala de atunci a Imperiului Rus au adus cu ei și obiceiul de a juca acest sport și au organizat primele echipe (chiar cluburi) de fotbal.

Începutul secolului XX găsea deja o echipă națională a imperiului pe teren, în primul său meci internațional, jucat cu cehii, iar în 1912 se conturase primul campionat intern. Apoi a început Primul Război Mondial și jocul – orice joc – a fost întrerupt.

Noua istorie, cea sovietică, a îmbrăcat noua echipa națională, tot sovietică, în tricouri roșii și pantaloni scurți albi și a readus-o pe teren, cu un oarecare succes. Abia după al Doilea Război Mondial, în 1947, Uniunea Sovietică a devenit membru FIFA. Dar ceva legat de fotbalul rusesc s-a întîmplat chiar în timpul acestui război.

Nu oriunde și nu oricînd. În Leningrad (fostul Sankt Petersburg), chiar în timpul asediului orașului. Operațiunea militară nazistă de blocare a capitalei sovietice, cu scopul final de a o captura, a început în septembrie 1941 și s-a încheiat în ianuarie 1944. Cele 872 de zile în care orașul a fost aproape total izolat (singura linie de aprovizonare era pe Lacul Ladoga) au rămas în istoria contemporană drept unul dintre cele mai înspăimîntătoare capitole. Pentru a ridica moralul populației care se afla într-o stare îngrozitoare, dar și pentru a arăta cumva inamicului că Uniunea Sovietică nu se predă, autoritățile sovietice au decis să organizeze... un meci de fotbal.

Pe 31 mai 1942, stadionul Dinamo din Leningrad, bombardat strașnic, dar cu o parte care încă mai putea fi cît de cît folosită, a găzduit așa-numitul „meci al blocadei“. Echipele concurente erau Dinamo și echipa Uzinei de Metal din Leningrad (Zenit). Unii jucători fuseseră chemați pe teren direct de pe front, iar epuizarea cauzată de condițiile de război și de izolare se vedea clar în prestația lor. Jocul a avut două reprize a cîte 30 de minute, iar la pauză fotbaliștii nu s-au așezat pe bancă întrucît intuiau că, dacă vor sta jos, nu vor mai avea putere să se ridice. Spectatorii au fost din aceeași „piesă“, cîțiva pacienți răniți ușor de la un spital din apropiere.

Meciul blocadei s-a încheiat cu scorul, irelevant, de altfel, de 6 la 0 pentru echipa Dinamo. Nu scorul de pe tabela de marcaj era important, ci cel înregistrat în mentalul colectiv și în jocul de imagine sovietice.

O curiozitate *off-side*: cîte cartonașe roșii s-or da la Mondialul 2018 din Rusia?

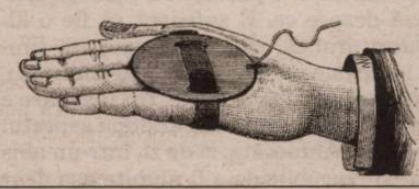

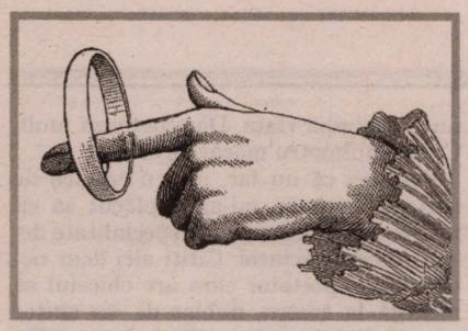

Selma IUSUF

legende urbane

Falsa antropologie a compasiunii

Pe Nelu G. îl miră cumva de ce punem noi, mîncătorii ăștia de avocado pe pîine prăjită, poze cu mici pe Facebook. Le-o pune poate și el, dar în alt context, poate după un *after*-botez, cu un cumnat îmbrățișat pe după grumaji, roșii, veseli, cu halbele în față, numa' că-i lipsește ironia hipsterelii, mă înțelegeți. El le pune pe bune, așa cum pe bune ascultă manelele alea pe care le apără cu condescendență camuflată aceiași mîncători înțelegători de avocado.

Cum partea educată înțelege că e bine să schimbi perspectivele ca să ai o viziune cît de cît nealterată de prejudecăți a realității, pe Nelu îl doare la bascheți că alții încearcă să-l înțeleagă și că se apleacă asupra *lifestyle*-ului său cu grijă empatică de antropologi sociali recenți.

Băutorii de vin și mîncătorii de supe clare se aruncă cu egală voluptate într-un ocean de ciorbă de burtă și-ntr-o baterie de mici populari, numa' că trebuie să anunțe cumva vitejia asta. Și petrecerile cu manele. Că, la o adică, niște băutură în plus te face să te bîțîi bine și pe André, și pe Florin Salam, și pe Rage Against the Machine. Logic. Dar dacă imersiunea asta în popular nu e anunțată, nu există. Nu o să capete sens, nici valoare. O ieșire din cînd în cînd în decor proletar e igienică, dar ferească Dumnezeu și buna Maică a Domnului să ai un vecin ca Nelu care te va cadorisi duminică de duminică cu chiote și manea din aia de care-ți place.

Păi, Nelu G., săracul, nu e educat, nu e vina lui, o să zicem iară noi ăștia, antropologi de catifea care-am văzut Europa și care-l urîm pe Trump. Ne aplecăm cu înțelegere asupra lui, dar de la o distanță sanitară, și-i descleiem omului resorturile interioare, că știm mai bine. Ăla zace gol, dezmățit, pe masa sterilă a disecției noastre, cu vintrele pe afară. Spectacolul nu-i simpatic, pute și ne stăpînim greu să punem mîna la nas, că nu se face. L-am disecat pe Nelu, i-am băgat apoi mațele la loc în burtă, l-am cusut și i-am dat drumul. Diagnosticul e pus. Nelu nu e educat, d-aia e manipulat, la revedere, săracul.

Ca orice om civilizat, un mîncător de supă clară se va întreba apoi ce e de făcut. Să-l educăm pe Nelu! Păi, pentru asta ar trebui probabil niște programe bine scrise, cu șanse de a fi aplicate pe la Gura Șuții, pe acolo, cu alergătură, bani și sistem în spate. E al dracului de greu, iar cu Nelu ăsta de acum nu mai ai ce face. E format gata. Dai în carnea aia tare a lui și-n burta stratificată de mîncat fără cap, în viața și-n convingerile lui, ca și cum ai încerca să cioplești o bucată de beton cu un ciocan de silicon.

Să-i educăm copiii, ne gîndim apoi ăștilalții, care am trecut prin aceleași școli de rahat, dar pentru care viața a mai avut, habar n-am, un buzunar în plus. O casă cu cărți, un părinte mai ambițios, o moștenire prețioasă de la mamaie care se numește curiozitate cu orice preț, nu știu, un zvîc în plus; așa... o șansă i se mai spune. Dar ca să educi cumsecade copiii iar trebuie să intri adînc în statul ăsta neparalel și e al dracului de greu. Iar te trezești cu ciocănelul de silicon în mînă în fața unui bolovănoi impasibil și, pe bune, ți-e și cam lene.

Și stai așa, hipsteraș cu umerii mici, și te uiți în stînga și-n dreapta. Pînă să-i educăm superior pe ăștia ca Nelu, stai așa, că e altcineva de vină. Ăia care n-au votat. Să știți că acolo e chiar mai complicat. Porniți de pe aceleași poziții, că și ăia știu ce gust are un avocado pe pîine prăjită de i se mai spune și toast. Numai că habar n-au cine e la guvernare și nici n-o să le pese curînd. Realitatea lor e, poate, un job 9-17, două vacanțe în străinătate, ieșit în weekend și făcut praf în cluburi, recuperare, de la capăt.

Dar, la urma urmei, cine naiba sînt eu ca să fac categorisirile astea? Mi-a dat mie cineva în mînă adevărul ultim ca să știu ce-i în sufletul lui Nelu, al antrolopogilor soft și educați, al *nine-to-fiver*-ilor? Normal că nu. Sînt, la urma urmei, un mîncător de mici ocazional între două mese cu pîine artizanală pe care mai întind niște avocado. O empatică, cum ar veni.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

5. „Vîrstnic fiind, mărturisește că nimeni nu îl pregătise pentru funcția de rege. De aceea, întoarcerea din exil a Principesei Elena, devenită Regina Mamă Elena odată cu plecarea lui Carol al II-lea, însemnă pentru regele adolescent nu numai o recuperare afectivă, ci și un început de învățătură regală, fiindcă Elena, care nici ea nu a domnit, era fiica lui Constantin I al Greciei, monarh și el cu un destin dramatic. (...)

Dar bătrînul rege, ajuns la deplina transparență, își amintea de mama: «Da, ea m-a învățat meseria de rege... *mai ales pe partea creștinismului*». Aici atingem ceva profund și care pare să fi fost definitoriu pentru Mihai: religiosul, pentru el, făcea parte din exercițiul puterii. În măsura asta era descendentul unei tradiții medievale... ca și la alți suverani din bătrîna Europă, fie și «constituționali», laicitatea este de suprafață. Regina Mamă l-a învățat caracterul particular al harului divin care făcea din carnea lui umană una regală, printr-o conversie inițiatică, o cale misterică... oricît de sceptic ar fi cel care vrea să-l înțeleagă pe Mihai, nu poate să omită această profundă relație cu divinul care l-a făcut, toată viața și prin toate umilirile grozave prin care a trecut, să se simtă Rege. Om era desigur, în nici un chip o ființă supranaturală. Dar particularitatea destinului lui nu și-o poate explica, nu ar avea nici un sens altfel. Numai dacă admitem credința lui fermă în producerea unui soi mai înalt de mirungere, *inițierea regală* despre care vorbește René Guénon, putem să înțelegem sau să ni se pară că înțelegem întruparea regală, chiar în cele mai grele împrejurări, și răspunderea atît de grea pe care și-a simțit-o, în asemenea contrast cu firea lui omenească."

Ion Vianu,
Elegie pentru Mihai, Polirom, 2018

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Singura salvare

Rostim și scriem atît de multe cuvinte, cu o frecvență atît de mare și pe o scenă atît de deschisă, încît totul a devenit un zgomot de fond. Oceane de păreri freamătă din zori și pînă-n noapte, se învolburează în furtuni sau băltesc liniștite la soare. Talazurile de opinii, gînduri exprimate în toate felurile, au inundat orice spațiu imaginabil al limitelor fizice între care trăim. Există atîta exprimare în această lume încît ideea autentică de comunicare s-a dizolvat complet, într-o masă gigantică de afirmație. O exprimare al cărei scop nu e comunicarea, ci exprimarea însăși. Nu sîntem interesați să facem schimburi de mesaje încărcate cu sens. Asta ar însemna o pierdere de vreme. Nimeni nu-și mai permite acum așa ceva. Adică să te oprești un pic și să te gîndești. Așa ceva poate fi considerat un soi de dizabilitate.

Pare că ne-am transformat cu toții într-un material elastic și, agățați de coarnele tehnologiei, funcționăm ca o praștie cosmică. Facem doar două mișcări. Ne întindem, ne tensionăm cît putem de tare, pentru ca apoi să expulzăm în spațiu, printr-o eliberare din tensiune, ceea ce considerăm că e o afirmație. O zicere. Un citat. Un gînd. O părere. Un text. Nu contează despre ce. E suficient să fie o alcătuire grafică, din litere grupate liniar, în segmente mai mari sau mai mici, despărțite de spații egale. Un text care e recognoscibil ca atare doar după aspectul lui grafic. Alunecăm, zi de zi, într-un abis de texte pasibile de a fi numite așa doar după felul în care arată, nu după ceea ce spun. Iar oceanul acesta planetar, al textelor, nu conține vietăți. Ci doar entități fără organe, alcătuiri uniforme dintr-un plastic universal, care nu mai e nici măcar toxic, pentru că, în absența vieții, nu mai poate amenința nimic. Zilnic, sute de milioane de pet-uri din acest soi de plastic, sute de milioane de alcătuiri lingvistice aruncate în neant alimentează acest ocean, care nu mai conține nici zgomot, nici tăcere, ci doar o mișcare continuă a cuvintelor de plastic.

Pe de altă parte, într-o altă dimensiune a sa, traficul acestui simulacru de comunicare e atît de intens încît nu mai poate exista nici noțiunea de stație. E doar un flux colosal, care funcționează cu unicul scop de a fi. Ca un organism care se consumă pe sine, pentru a exista și pentru a se divide. Singurul lucru pe care ni-l dorim cu adevărat este să avem posibilitatea de a afirma. De a spune, înjura, striga, denunța ceva. Orice. Am descoperit gustul de a ne auzi cu toții, de a arunca în cosmos, în fiecare zi, contribuția noastră la vacarmul universal. Uneori ai senzația că a devenit ceva pur fiziologic, ca mersul la toaletă, dimineața. Trezire, toaletă, cafea, Internet, privire fugară, postare. Abia de-aici încolo poți să accepți că urmează în fața ta o zi. După ce ai deschis adevărata fereastră care-ți face legătura cu lumea. Ecranul computerului. Adică după ce ai strigat întregii lumi mesajul tău de revenire la starea de trezire. Abia acum simți că ești parte a lumii spre care crezi că ai acces prin această fereastră.

Cu toții facem asta, fiecare în felul său. Cîtă vreme ai la dispoziție mijloacele tehnice de a te adresa universului, nimic nu-ți mai stă în cale. Pe 5 septembrie 1977, NASA a lansat sonda Voyager 1, un mesaj al omenirii care se adresează cuiva nedefinit, în imensitatea cosmică. Noi facem acum zilnic așa ceva. Trimitem, în fiecare moment al zilei, un mesaj care ne validează existența. Voyager 1, deși există fizic și transmite și la ora asta, e o superbă metaforă. Sondele pe care le trimitem noi acum, zilnic, prin fiecare postare care ne semnalizează prezența, sînt mai concrete ca o bătaie a inimii, dar din ce în ce mai golite de orice speranță a sensului. Cu toate astea, e o tentație care continuă să te devoreze, chiar dacă reușești să o refuzi. Pentru că știe că, mai devreme sau mai tîrziu, te vei întoarce la ea. Altminteri, riști să nu faci parte din lumea asta. Și, decît o aneantizare prin însingurare, mai bine una prin iluzia participării la lume. Așa că, pînă la urmă, tot intri în fluxul acesta colosal, care te înghite complet, chiar dacă tu te poți minți frumos că faci toate astea cu măsură, că tu doar observi, ți-ai făcut o identitate falsă, un cuib secret, de unde contempli nebunia lumii, delirul absolut, descătușarea supremă. Ai senzația că, dacă nu ți-ai dat numele real, nu ți-ai pus o poză cu tine cel adevărat/cea adevărată, observi totul din umbră, neștiut de nimeni, și ești, cumva, în siguranță. Crezi că, dacă te uiți pe gaura cheii, Gorgona nu-ți poate prinde privirea.

Însă chipul acesta al lumii nu e, cu tot dinadinsul, unul doar schimonosit. El e chipul nostru, așa cum sîntem acum. Lucrul cel mai trist este că orice ființă de bun-simț crede că bunul-simț însuși ar putea fi salvat de tehnologie. Că miliardele de trasee ale spațiului virtual se pot supune acelorași reguli, care abia mai rezistă în spațiul public, al prezenței palpabile de zi cu zi, în viața pe care încă o mai numim „reală". Încă mai credem și sperăm că tehnologia ne ridică pe o treaptă superioară a existenței noastre, ca ființe umane. De fapt, pe străzile virtuale, mai mult sau mai puțin luminate, circulă aceiași indivizi periculoși ca în realitate. Acolo respiră aceiași ticăloși, bandiți, hoți, violatori, tipi fără scrupule, ipocriți de dimensiuni cosmice, oportuniști abisali, iresponsabili, mitocani, bătuți în cap, „impresioniști" plini de figuri, exact aceeași faună ca aceea din realitate. Iar singura salvare, oricît ar părea de iluzorie, pentru oricare dintre lumi, e o imagine care poate părea banală. Salvările, ambulanțele, mașinile de urgență care ar trebui să apară în această situație nu mai sînt unele albe, cu o cruce roșie pe ele. Sînt galbene. Sînt mașinile care duc, zilnic, copiii la școală. Într-acolo ar trebui să privim, dacă vrem să salvăm ceva din ceea ce încă mai numim „sens". Acolo și doar acolo mai e ceva de salvat.

Anca MANOLESCU

Corupții ca persoane

Una dintre temele persistente ale Papei Francisc este condamnarea corupției. El denunță „cancerul" mafiilor care, spune el, reduce la masă exploatată, prostituție, teamă o mulțime de oameni pe întinsul lumii. „Mafioții nu pot face așa ceva, nu pot să facă din frații noștri niște sclavi. Să ne rugăm Domnului să convertească inimile acestor persoane!" (cf. *Vatican News,* 26.05.2018) În cîteva rînduri, el a mers chiar mai departe: i-a îndemnat la căință pe mafioți, amenințîndu-i că, în lipsa ei, riscă infernul, damnarea. Un departament al Vaticanului a fost însărcinat să conducă reflecția asupra posibilității de excomunicare din Biserică a acelora care nu se rectifică. Alături de îndemnuri adresate societății și guvernelor, alături de gesturi de fraternitate, de politici umanitare anticorupție, Papa face apel la dimensiunea de „rigoare" aparținînd propriu-zis credinței: la judecata sufletelor în fața lui Dumnezeu și a Bisericii. Se adresează mafioților ca unor *persoane* puse în fața responsabilității lor în această lume și în cealaltă.

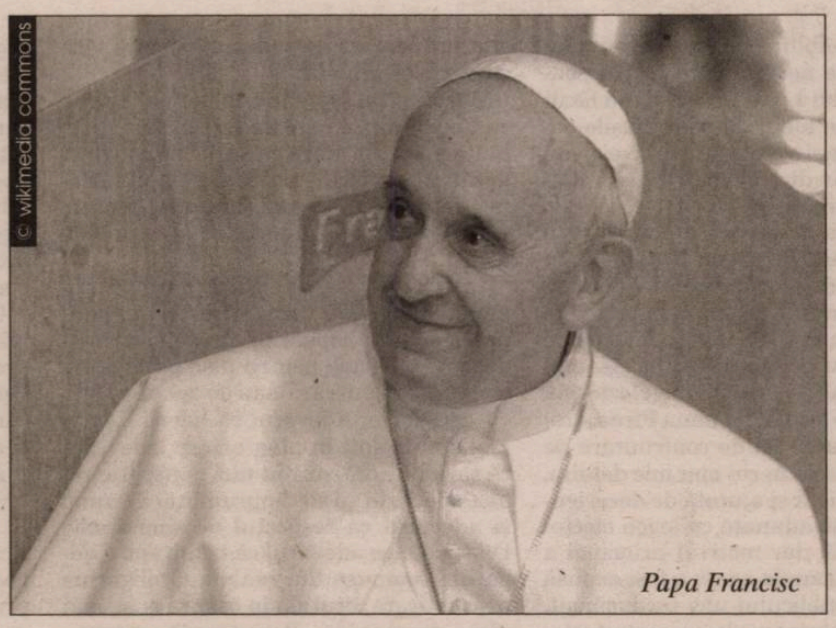

Papa Francisc

De curînd, *Vatican News* anunța vizita Papei în Sicilia, în septembrie, cînd se comemorează moartea Părintelui Giuseppe Puglisi. Preot foarte activ în rîndul tinerilor sicilieni, pe care, în numele valorilor Evangheliei, îi îndemna să nu cedeze rețelelor criminale, Părintele Pino ducea „în teren" o luptă deschisă împotriva Mafiei. Voia să interzică șefilor mafioți participarea la procesiunile și la celebrările religioase, ceea ce ar fi echivalat cu blamul și excluderea lor publică din comunitatea de credință. El a fost ucis pe 15 septembrie 1993, la un an și ceva după asasinarea judecătorilor Giovanni Falcone și Paolo Borsellino. Beatificarea sa, în 2013, a pus cîteva probleme canonice, nelipsite de un anumit pigment, ce e drept tragic: fusese „martirizat" nu de „dușmani" ai credinței, ci de niște „buni" catolici mafioți. Papa a evocat în multe rînduri curajul, credința activă ale preotului sicilian, din care îndeamnă să se facă un model.

Credința riscă ridicolul de a-și adresa mesajul fiecărui suflet.

Papa Francisc se referă așadar nu doar la un fenomen de societate, combătut în numele valorilor creștine. El se referă la persoane și la statura lor totală. Se referă la victime, a căror demnitate – nu numai strict umană, ci de sursă divină – este batjocorită, mutilată. Se referă la eroii credinței și la cei activi care fac să transpară, prin actele, generozitatea și curajul lor, modelul lui Christos. Se referă la agresori, al căror suflet are nevoie de o radicală redresare. Papa Francisc se referă la conștiințe, la trezia lor în lumina credinței.

Există voci care socotesc că mesajul Papei se concentrează prea mult pe social, pe problemele imediatului, pe reformarea lui „aici". Totuși, nici una dintre chemările lui nu este lipsită de reper transcendent, de direcție verticală. De vreme ce se adresează – cu fervoare, cu prospețime – conștiințelor, de vreme ce se adresează persoanei referite la Christos, el face operă spirituală. Aplicată în teren.

A existat un moment cînd Biserica Ortodoxă Română s-a declarat și ea împotriva corupției. În februarie 2017, cînd protestatarii umpleau Piața Victoriei, Biserica a susținut o temă opusă puterii PSD care încerca să-și legalizeze malversațiunile. A pledat pentru continuarea luptei anticorupție, dreptate socială, dialog. („Imparțială", BOR a dat totuși credit atunci și discursului Puterii, adăugînd că „folosirea penitenciarelor nu trebuie confundată cu exterminarea", ceea ce exagera pînă la tragic un argument marionetă de care PSD a uitat de mult.) De atunci încoace, iliberalismul, presiunile asupra Justiției, atacurile la DNA s-au acutizat. Ba PSD anunță chiar (scriu pe 7 iunie) autobuze, detașamente, mobilizare (prin dependență economică și demagogie): organizează, împreună cu ofensiva corupților, o demonstrație anticorupție. În tot acest interval, Biserica nu a mai reacționat.

Dar, chiar atunci cînd a făcut-o, în februarie 2017, mesajul ei nu se adresa persoanei, nu se adresa conștiințelor. În comunicatul ei de presă, Biserica Ortodoxă Română se recomanda ca „factor al păcii sociale"; declara că „hoția și furtul degradează societatea în plan moral și material", îndemna la „rugăciuni pentru pacea și unitatea poporului român, pentru înnoirea vieții morale și spirituale a societății românești". Vehicula generalități înălțătoare, pline de bunăvoință verbală. Dar „inofensive". Neangajante pentru conștiința persoanei, pentru judecata de sine a indivizilor.

Poate că persistă, în stilul de discurs al Bisericii, unele stîngăcii de comunicare cu lumea largă. Dar, dincolo de asta, rămîne totuși de mirare că persoana și conștiința ei nu sînt ținta principală atunci cînd Biserica își dă mesajul către societatea mare. În fond, creștinismul răsăritean susține că tema persoanei – destinul spiritual al fiecărui suflet – este domeniul lui privilegiat, este capitolul în care poate aduce mesajul specific, de mare preț, al credinței. Creștinismul răsăritean pune accent pe capacitatea lui de a vedea în fiecare ființă umană pe Cel care își oglindește, își imprimă acolo chipul. Cheamă la redresare luînd ca reper acest Chip.

Da, știu: e ridicol să chemi la rectificare interioară pe dl Dragnea și pe tovarășii lui de interese, pe soții lui penali. Dar credința riscă ridicolul de a-și adresa mesajul fiecărui suflet. Iisus, cel dintîi, riscă și aruncă sămînța cuvîntului lui pe orice sol, pe pămîntul interior al oricărei ființe. Chemarea e făcută tuturor, răspunsul aparține fiecăruia. Iisus nu s-a adresat categoriilor colectivului. În fața mulțimilor, în fața oponenților, în fața apropiaților, s-a adresat mereu interiorității umane, responsabilității ei în lumea de aici și în cealaltă.

Dacă Biserica Ortodoxă vrea să-și iradieze mai viu prezența în societatea mare, nu e oare potrivit să-și îndrepte în primul rînd atenția, chemarea, mesajul către persoană, să stîrnească examenul de sine al individului? Creștinismul, religia în genere vorbesc mult despre comunitate, comuniune; dar acestea se construiesc pe oameni vii, pe conștiințe treze, nu pe categoriile colectivului. Desigur, rostul Bisericii este preponderent non-mundan. Ea are în grijă destinul spiritual al persoanei credincioase. Dar acest destin se joacă nu numai „dincolo", ci și aici, încă de aici. Și nu numai în spațiul Bisericii ori în intimitatea rugii, ci și în actele vieții sociale. Pe urmă, chemarea la luciditate, la interogația de sine poate avea ecou în orice suflet, angajat sau neangajat religios. Poate fi semnificativă pentru mulți. Pentru binele comun, nu ar fi oare folositor ca Biserica să se adreseze public fiecărei conștiințe, fiecărui „tu", libertății și responsabilității lui?

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Pălținiș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Dacismul ca delir

Înainte de a răsfoi plăsmuirile unui Densusianu, de a respecta erudița mompsiană a unui Pârvan sau de a mă cufunda, ca adolescent, în opusul lui Eliade *(De la Zalmoxis la Genghis-Han),* am luat act de faptele dacilor din manualele comuniste, ca și din cinematografia epocii de aur, controlată monopolistic prin tandemul Titus Popovici – Sergiu Nicolaescu. Se vede treaba că protocronismul anilor '80 – menit să cimenteze ficțional politica izolaționistă a regimului – a deformat durabil mintea multor români din generația mea. O vezi pe Facebook, unde dacismul sfidează putinătatea (adesea neglorioasă) a izvoarelor grecești, ignoră lacunele arheologice, sare optimist peste mileniul obscur (așa cum apare el, dezolant, în cosmografiile medievale) și se adîncește într-o mitologie țîfnoasă, numai bună pentru a hrăni afecte colective anti-occidentale. Căci, asta-i esența noului curent pseudoștiințific la care diverși cetățeni burtoși, cu părul alb și nervul patriotic mereu excitat, se abonează tot mai delirant. Dacă sîntem mai cu seamă daci este pentru că moștenim blestemul nobil al unui neam născut, iar nu făcut, care a fost „leagănul civilizației europene": un secret enervant pentru numeroșii noștri dușmani, dispuși să oculteze toate „evidențele", pe fondul unei continue și perfide conspirații. Adepții acestui surogat ideologic neonațional-comunist sînt convinși că dacii au inventat cam tot ce face din civilizația umană o mașinărie admirabilă. Nu s-au oprit la foc, roată și silex. Au inventat metalurgia, călătoria cosmică, monoteismul, artele oculte și disciplinele paranormale. Știau totul, dintotdeauna, preferînd să conserve gnoza adamică într-o formulă orală, greu de subtilizat prin spionaj sau uzurpare de identitate. Oricum, a fi dac înseamnă a nu fi roman, adică a opune imperiului civilizator demnitatea obiectiv ultragiată a unui învins superior și ghinionist. Substratul dacic – perfect inoxidabil – lucrează ca instrument de autosatisfacție, menit să prefacă înfrîngerile în victorii nerecunoscute, absențele în prezențe subtile, inaccesibile profanilor, și influențele alogene într-un complot eșuat.

Secta are numeroase variante internaționale: fervenți ai eclectismului *New Age* reînvie la Stonehenge megalitice ritualuri celtice. Mizînd pe o autoironie deșteaptă, francezii se delectează, de multe decenii, cu aventurile contrafactuale dedicate lui *Asterix și Obelix.* Diverse grupuri pasionate de istorie din Italia, Benelux sau Germania reconstituie, în costume de epocă și arsenalul aferent, bătălii din trecutul îndepărtat. Nimic rău în aceste pasiuni artizanale, perfect inocente și poate chiar utile ca lecții în aer liber (le-am putea compara cu războaiele de jucărie cu *Paintball guns).* Ceea ce mă deranjează e contextul, nivelul și consecințele dacismului nostru de carnaval. Pe de o parte, el devine o sursă de autohtonism esențialist, arhaic și ostil Uniunii Europene. Pe de altă parte, sufocă în nori de triumalism ieftin interesul legitim pentru cunoașterea, onestă intelectual, a civilizației dacice (perfect înscrisă în epoca pan-europeană a fierului). Nu i-am văzut pe fanaticii dacismului să semneze vreo petiție pentru refinanțarea campaniilor arheologice la care am renunțat de multe decenii, în vreme ce patrimoniul scos la lumină se degradează (inclusiv prin autoservire cu „materiale de construcție" sau trafic de artefacte). Există din fericire și cercetători serioși ai moștenirii geto-dacice: un Leonard Velcescu (doctor al Sorbonei), care a făcut inventarul exhaustiv al statuarului dacic din Italia, sau Cătălin Borangic, din Alba Iulia, ocupat cu o solidă *Enciclopedia Dacica,* în format digital. Lista pasionaților competenți e desigur cu mult mai lungă. Vocea și producțiile lor sînt însă acoperite de gălăgia agresivă a cetățenilor convinși că pandul secret de comandă din Bucegi funcționează la cheie, că hieroglifele egiptene denunță un scandalos furt intelectual și că statuia lui Decebal, din zona Porților de Fier, nu e o kitsch troglodit, ci o epifanie colosală. Nu degeaba a inventat ilirul Nenea Iancu epitetul *daco-român...*

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

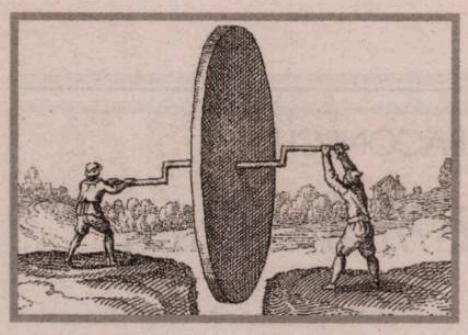

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

„Bine ai venit în țara noastră“

Citatul de mai sus îi aparține Gabrielei Firea și a fost rostit în „momentul Ceaușescu“ al întîlnirii de pe Arena Națională care ar fi trebuit să o celebreze pe Simona Halep, dar s-a transformat într-o exprimare plenară a disprețului pentru piratarea politică a unuia din puținele momente luminoase ale sportului românesc.

Scăparea de discurs a primăriței Bucureștiului venea pe fondul unor huiduieli cum numai la un Steaua-Rapid cinstit de Liga a IV-a mai poți auzi zilele astea.

Țara ei, a Gabrielei, o mai văzusem cu două zile înainte, la mitingul-mamut organizat pentru susținerea lui Liviu Dragnea. O țară a discursurilor neaplaudate, a lipsei de entuziasm onest, a calculului trist și a uniformizării de nevoie. O țară a încrîncenării și a minciunii. O țară a celor puțini și stridenți urcați pe umerii celor mulți și dezorientați.

O mai urmărisem pe Gabriela Firea și la mitingul anterior. Discursul ei a fost unul dintre cele mai slabe (și au fost multe așa) dintre cele rostite pe scenă. Plin de clișee, tributar unei imagini a României care n-a existat niciodată, mai aproape de găunoșenia culturii oficiale din național-comunism decît de realitate. De altfel, acel întreg miting a avut loc într-o clonă a realității. PSD a încercat să șteargă amintirea demonstrațiilor de după Ordonanța 13, dar n-a reușit decît să se zombifice pe sine într-o adunare lipsită de nerv în care încrîncenarea din vocea lui Liviu Dragnea n-a făcut decît să păteze albul de pe cămășile oamenilor. Oameni veniți de bunăvoie sau aduși acolo prin diverse metode, care mai de care mai „creative“.

Gabriela Firea are ambiții prezidențiale. Pe Arena Națională, în doar 50 de secunde, ele s-au transformat în speranță de supraviețuire politică. Și o vom vedea acționînd în sensul acesta. Nu știu cîți dintre cititori își mai aduc aminte ultima campanie electorală pentru alegeri locale. Doamna Firea a refuzat atunci orice fel de confruntare pe care nu o controla în cel mai mic detaliu. Sigur că a cîștigat și ajutată de dezorientarea Opoziției, adunată cu legea electorală favorabilă, dar motivul principal a fost faptul că domnia-sa nu a fost expusă cu adevărat publicului nici un moment. Probabil se va întoarce la această strategie în perioada următoare. Însă paguba a fost produsă.

În atari condiții, cei mai mari aliați ai Gabrielei Firea devin în momentul acesta partidele de opoziție care încă refuză să accepte că, pentru alegeri într-un singur tur, ele nu au decît soluția unui candidat unic. Pe Arena Națională, bucureștenii au arătat că pot și vor să sancționeze ipocrizia și lipsa de talent. Dar strategiile politice sînt în mîna cîtorva oameni și sînt influențate de personaje mici și fără cine știe ce ambiții.

Bucureștiul seamănă, în perioada asta, cu un cimitir în care au fost închiși niște lăutari. De din afara gardului se pot ghici dezastre și glorii trecute și se aude lălăiala inutilă a antenumiților puși să cînte pentru că nimeni nu știe ce altceva e de făcut.

În țara lor se tot ridică garduri din minciună și *fake news*. Crește încrîncenarea și sînt dispuși să meargă oricît de departe e nevoie pentru a se proteja, nu neapărat de pușcărie sau de domnia legii, cît de adevăr. Adevărul că liderii României sînt izolați în plan extern, adevărul că țara nu contează în nici o discuție reală, adevărul că ne împrumutăm scump și adevărul că respectul de sine scade. Dar mai ales adevărul că trăim sub o oligarhie compusă din inabili. O oligarhie nesofisticată, brutală în esența ei și, mai ales, revanșardă. Revanșardă, resentimentară și conștientă că puțina legitimitate de care dispune se risipește cu fiecare zi, cu fiecare greșeală gramaticală și cu fiecare om care emigrează.

Ceea ce îi lipsește PSD e nu numai simțul ridicolului, ci și o echipă secundară de strategi care să pună la îndoială raționamentele geniilor care îl lasă pe Liviu Dragnea să apară în fața unui ecran uriaș pe care scrie „vinovat“ sau o încurajează pe Gabriela Firea să meargă pe stadion. Dar, de bine, de rău, îi au pe ceilalți. Cei care iau decizii pentru publicul pesedist. În cazul Opoziției, nu există nici măcar aceia. Bănuiesc o oarecare admirație față de PSD chiar și la cei mai radicali opozanți ai săi. Ar vrea oamenii ăștia să aibă și ei parte de un așa aparat mediatico-administrativ la dispoziție. Uită că misiunea lor principală e să furnizeze speranță și planuri credibile.

Ceea ce am văzut în ultima săptămînă la București, pe serviciul PSD, reprezintă o șansă uriașă de *break* pentru Opoziție. E momentul acela psihologic în care adversarul a ratat lovitura de grație și acum respiră greu.

Adversarul se retrage tot mai mult în terenul lui și în țara lui. Țara lui însă e clădită din retorică șubredă, e administrată cu frică pe post de respect și vede adversari în propriii cetățeni. Țara lor e o minciună. Dar va deveni adevăr dacă nimeni nu îndreaptă lanterna către ea. La mitingul de sîmbătă al PSD, participanții i-au întors spatele. Nimeni nu i-a întrebat pe oamenii aceia spre ce s-au întors. Aveau ce să vadă cînd Dragnea a rămas în urmă, pe scena aia, cu telefonul în mînă?

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

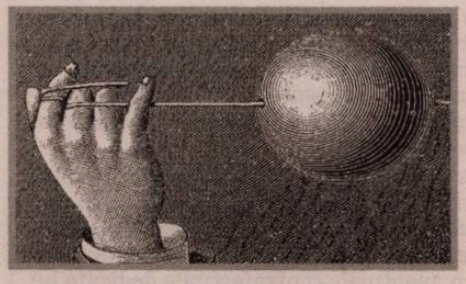

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Departe de carte

Piața de carte germană e una dintre cele mai dezvoltate din Europa: cifra de afaceri a sectorului editorial se ridică la 9,2 miliarde de euro (2017). Unul din patru germani citește zilnic. Un studiu recent arată însă o scădere a interesului pentru lectură. Cifrele sînt îngrijorătoare, iar tendința e de neoprit, spun reprezentanții uniunii editorilor din Germania. Ce se întîmplă?

În ultimii patru ani, numărul celor interesați de lectură a scăzut cu peste șase milioane. Asta înseamnă aproape 18% mai puțini consumatori de carte. E adevărat, situația nu e chiar gravisimă: anul trecut, cel puțin 30 de milioane de germani au cumpărat cel puțin cîte o carte. Dar cifrele acestui studiu arată o ruptură. Este pentru prima dată cînd raportul dintre cititori și neconsumatori de carte se inversează: mai puțin de jumătate dintre germani mai achiziționează carte. Care să fie motivele despărțirii de carte? Cum s-au modificat obiceiurile de lectură? Și, mai ales, cum pot fi recuperați cei care au renunțat să citească? Studiul arată că ei aparțin unor categorii sociale foarte diverse – sînt, deci, greu de încadrat și de identificat. Necititori sînt deopotrivă la sat și la oraș, deci abandonarea cărții nu e cauzată de carențe ale infrastructurii de distribuție; au renunțat la carte oameni din toate categoriile de venit, deci nu prețul cărții ori situația financiară a eventualului cumpărător e factorul determinant. Diferențe importante s-au constatat numai în ceea ce privește grupele de vîrstă: și-au păstrat obiceiurile de lectură adolescenții și adulții tineri, precum și vîrstnicii (60+); în schimb, la categoriile de vîrstă din intervalul 30-60 consumul de carte s-a redus considerabil. E vorba de categoria populației active. Timpul dedicat lecturii s-a redus considerabil. Lipsa timpului și, pînă la urmă, a energiei reduce apetitul pentru lectură. Competiția a însemnat tot mai multe ore de muncă sau tot mai multă energie dedicată serviciului; în siajul crizei economice din 2008, a crescut nevoia de competitivitate economică, cu urmări inclusiv în viața cotidiană a germanilor, în felul în care își petrec timpul liber.

Nevoia de a fi mereu conectați distrage atenția de la lectură, o întrerupe, o fragmentează.

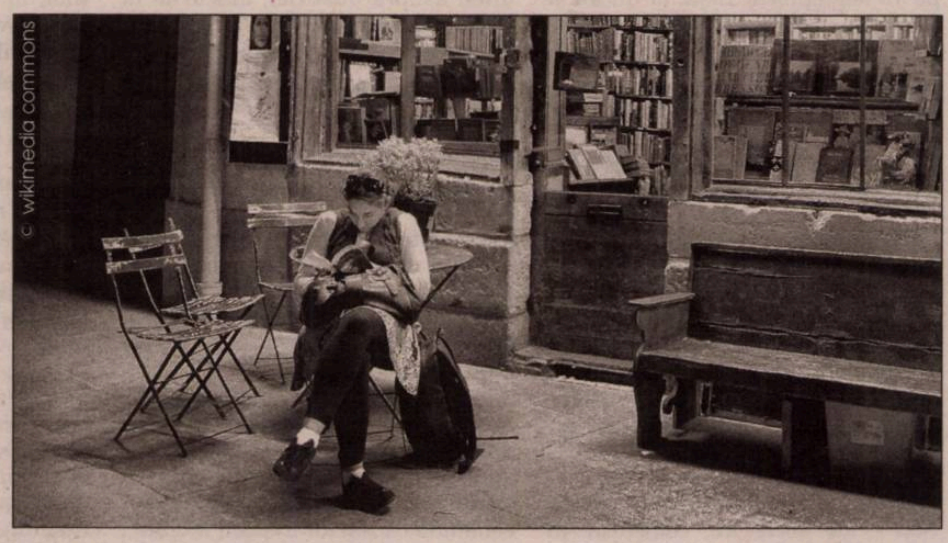

© wikimedia commons

Un alt factor important analizat pe larg în acest studiu e relația cu mediul online. De pildă, aflăm că germanul mediu nu „rezistă“ mai mult de 18 minute fără să-și consulte telefonul inteligent ori tableta. În medie, germanii își consultă telefonul de 88 de ori pe zi. Nevoia de a fi mereu conectați distrage atenția de la lectură, o întrerupe, o fragmentează. Lectura presupune o atenție exclusivă, incompatibilă, de pildă, cu verificarea ultimelor *status*-uri de pe Facebook. Evadarea din cotidian prin carte nu mai e o opțiune convenabilă; mulți dintre cititorii „pierduți“ au migrat spre consumul (domestic) de film. E mai facil, mai accesibil să te uiți la un film pe marile platforme online și să tragi cu ochiul, din cînd în cînd, la telefon. O soluție ar fi „tratarea“ dependenței de Internet. Mai în glumă, mai în serios, studiul sugerează o aplicație mobilă (ce altceva!) care să-l trimită pe utilizator la lectură… deconectînd temporar toate celelalte funcții. Dar și dacă s-ar face o asemenea aplicație, cîți ar fi dispuși să și-o instaleze?

Ar mai fi de discutat și conținutul. Ani de-a rîndul, editurile au încercat să recupereze cititori străduindu-se să publice o gamă tot mai variată de genuri. Ca să atragă cititori noi, edituri (cu pretenții) literare s-au reinventat, devenind generaliste: pe lîngă colecțiile consacrate de roman contemporan sau clasic ori de literatură universală au apărut genuri și subgenuri noi, adresate în special cititorilor tineri (dar nu numai lor), non-fiction, ghiduri, cărți ilustrate și multă paraliteratură. Pentru unele, diversificarea ofertei a fost un pariu cîștigat. Altele au pierdut. Dar, per ansamblu, veniturile pieței s-au diminuat. Căci tirajele au scăzut proporțional cu numărul tot mai mare de titluri noi publicate. Efectul e, astăzi, ușor de explicat; dar, înainte să se producă, puțini îl anticipaseră. În 2017, pentru prima dată după zece ani, a scăzut și numărul de titluri noi puse pe piață. Editurile încearcă să-și consolideze portofoliile, să vîndă mai puține titluri, dar mai bine.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Matei PLEȘU

Paza bună

Texte și opinii de:

- Alexandru OFRIM (conf. univ. dr. la Facultatea de Litere a Universității București)

„Îngeri și oameni“

- Radu PARASCHIVESCU (scriitor, jurnalist și traducător)

„Biceps și forceps în bodygîndirea românească“

- Cristian CHIVU (dr. al Facultății de Teologie „Aristotel“ din Salonic)

„Doamne, păzește-i pe păzitori!“

- Cristian IFTODE (conf. univ. dr. la Facultatea de Filozofie a Universității București)

„O genealogie a supravegherii“

- Mirel BĂNICĂ (sociolog al religiei)

„Bodyguard sub clar de lună“

- Cristian Tudor POPESCU (jurnalist și scriitor)

„Sub munți“

argument

Veghe și supraveghere

În limba engleză, Sf. Petru – „paznicul“ porților cerești – e numit și *janitor (at heaven's pearly gates)*. Iar „*janitor*“ are, asemenea lui Ianus, zeul cu două chipuri, o semnificație dublă: înseamnă „portar, paznic“, dar și „îngrijitor“, cel care întreține, care gospodărește „obiectivul“ protejat. Această multifuncționalitate a paznicului pare să se răsfrângă și asupra bodyguard-ului factotum de pe meleagurile noastre sau „agentului de pază gospodar“ (Răzvan Papasima), care păzește, marțial, magazinul, dar cară și sacoșe, mătură și asistă docil „reduceri“, „anulări“ și alte rutine comerciale.

Alăturarea dintre bodyguard și îngerul păzitor din Dosarul de față poate părea excesivă. Dar, într-o lume ideală, îngerul păzitor e paradigma, prototipul oricărui protector – paznic, gardian, străjer sau bodyguard. Iar „tezele pentru o fenomenologie a protecției“, cum le numește Andrei Pleșu, pot sluji ca *modus operandi* oricărei categorii de „agent de pază“ – fie el înger, pedagog, păstor sau paznic.

Vorbind despre îngeri, „paznicul, bătrîn reumatic“ al lui Ion Vlasiu *(Drum spre oameni)* sau „bodyguard-ul parodic“ din farmacii, „pipernicit, care nu impresionează nici prin înfățișarea de șahist cu hemoroizi [...], nici prin uniforma cu trei numere mai mare“ (Radu Paraschivescu) inspiră o inofensivitate angelică, la antipodul vlaviei îngerești.

Din universul paznicilor nu lipsesc portretele feminine: un text apărut în *Viața Românească* în 1954 vorbește despre „paznica încălțată cu cizme soldățești“ dintr-un penitenciar, și, în *Ion,* Liviu Rebreanu o evocă pe Savista, „o paznică neprețuită“.

Virtutea „pazei și protecției“ are o puternică componentă vizuală, presupune o vedere alertă, completă, permanentă: „păzim din privire“ (Cristian Iftode); nu întîmplător, paznicii redutabili au mai multe chipuri (Ianus) sau capete (Cerber). Camera video este instrumentul prin excelență al supravegherii, expresiile vigilenței trimit adesea la simțul vederii: „a nu scăpa din ochi“, „a sta cu ochii pe cineva“, „a căsca ochii“, „a fi cu ochii în patru“, iar pierzania unui paznic este somnul, adormitul în post, ratarea stării de veghe prin închiderea ochilor.

Vorbind de performanțe vizuale, rubrica „Cu ochii-n 3,14“ a *Dilemei vechi* e un exercițiu exemplar al vederii integrale, circulare; spagatul ocular din vinietă, distribuția acrobatică a privirii, îngăduie o atenție îmbogățită, o supravedere – chiar dacă defensivă, contemplativă – asupra lumii. Iar intertextele culese cu majuscule pot fi mesajele sibiline ale *daímon-ului* protector al revistei. (**Matei Pleșu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Alexandru OFRIM

Îngeri și oameni

În ultimul său interviu televizat, președintele Mitterrand a fost întrebat dacă știe ce este *„la part des Anges“*, întrucît se născuse lîngă localitatea Cognac. Bineînțeles că știa despre acea parte a băuturii care este lăsată să se evapore din butoaie, pentru a-i spori tăria. Profitînd de acest subiect, realizatorul îl întreabă dacă „a simțit prezența benefică a îngerului“. „Mama m-a învățat că am un înger păzitor. Ei bine, nu l-am întîlnit niciodată...“ Și continuă: „Știți, îngerii sînt o invenție recentă, ei au început să apară cu 200 de ani înainte de Hristos. Să spunem că sînt foarte moderni îngerii“.

Paradoxal, deși în ultimele decenii a apărut o imensă literatură despre îngeri, provenind din zona teologilor, îngerul păzitor nu s-a bucurat de o abordare sistematică. Istoricii medieviști au fost cei care au aruncat o privire mai atentă asupra subiectului, dar, cu toate acestea, nici pînă acum nu avem o istorie a îngerului păzitor. Există doar capitole mai ample, în istorii ale îngerilor sau în lucrări de angelologie (trebuie amintit aici consistentul capitol din cartea lui Andrei Pleșu *Despre îngeri).*

Îngerul păzitor, prezent în toate cele trei mari religii monoteiste, era cunoscut în Vechiul Orient, la asiro-babilonieni, precum și în antichitatea greco-romană (în ipostaze de protectori invizibili – *genius* și *daimon* – spirite care aveau în grijă individul).

În secolele IV-V, creștinii au preluat această credință, nădejdea în protecția unor spirite celeste fiind adaptată în cadrul oferit de noua religie. Istoricul Peter Brown afirma că „poate nu este surprinzătoare răspîndirea sfîntului patron în cercurile ascetice“, unde călugărul, în singurătatea chiliei sale, avea nevoie de această idee liniștitoare. De exemplu, la „părinții pustiei“ (secolele IV-V), credința va fi îmbrățișată fără rezerve. În *Pateric* găsim relatări despre capacitățile unor monahi clarvăzători („vederea cu duhul“) de a-i vedea pe îngerii păzitori. Avva Macarie Egipteanul ar fi văzut un roi de draci care înconjurau doi tineri, spre a-i atrage în păcat, însă îngerul păzitor și-a scos sabia și i-a alungat. Despre un alt ascet se spunea că a văzut cum îngerii se depărtează de monahii care discută despre treburi lumești.

Această răspîndire a cultului îngerului păzitor nu a fost lipsită de controverse dogmatice. Scrierile Părinților Bisericii și apoi teologia scolastică au încercat să deslușească trăsăturile protectorilor cerești. Sf. Pavel pusese în gardă: „Nimeni să nu vă smulgă biruința printr-o prefăcută smerenie și fățarnică închinare la îngeri“ (unii autori creștini au văzut în cultul îngerilor o formă de politeism).

Gîndirea apuseană a fost puternic influențată de grecul Dionisie Areopagitul (secolul V), fondatorul angelologiei medievale, care a organizat lumea îngerilor în „ierarhiile cerești“ cuprinzînd nouă „cete“: Serafimii, Heruvimii, Tronurile, Domniile, Stăpîniile, Puterile, Începătoriile, Arhanghelii și Îngerii. Îngerii sînt, așadar, cel mai de jos ordin ceresc, dar Dionisie nu amintește nimic în scrierea sa despre îngerii păzitori.

S-a discutat mult, de la Părinții Bisericii pînă astăzi, despre temeiurile biblice ale acestei credințe. Potrivit unor autori, textele biblice referitoare la îngerii păzitori sînt ambigue, aluzive. Avem episodul tînărului Tobit, care este însoțit într-o călătorie de arhanghelul Rafael, în chip de om, fără ca Tobit să știe cine este. În Psalmul 90: „Nu vor veni spre tine rele și bătaie nu se va apropia de locașul tău. Că îngerilor Săi va porunci pentru tine ca să te păzească în toate căile tale.“ În schimb, alți autori consideră că există numeroase alte pasaje în care se afirmă explicit prezența îngerului tutelar. Iisus spune: „Vedeți să nu disprețuiți pe vreunul din aceștia mici, că zic vouă: că îngerii lor, în ceruri, pururea văd fața Tatălui Meu“.

„Cum se poate
ca un parlamentar nătîng
și corupt, un asasin,
un turnător plătit, o otreapă
oarecare să aibă un înger
păzitor, și încă unul care
îl iubește și vrea să-l mîntuie?!
Și totuși, se pare că așa stau
lucrurile. Nu există nimeni pe
lumea asta care să nu fie în
administrația
unei instanțe angelice.“

ANDREI PLEȘU,
Despre îngeri
(Humanitas, 2003)

„O, nu-i umbra ei aceea,
este îngeru-i de pază,
Lîngă marmura cea albă văd
ființa-i aeriană.“

MIHAI EMINESCU,
Înger și demon

„Paza bună
trece primejdia rea.“

ION NECULCE

Convingerea că oamenii au un protector celest a fost îmbrățișată de majoritatea Părinților Bisericii, fiind prezentă în învățăturile lor: Grigore din Nazians, Eusebiu din Cezareea, Ieronim etc. Dezbaterile patristice au vizat mai multe întrebări: toți oamenii beneficiază de această protecție sau numai cei credincioși?; îngerul proteguitor își face apariția în momentul concepției copilului, în burta mamei, la naștere sau doar la botez?; este suspendată protecția dacă omul păcătuiește?

Acest imaginar al raporturilor cu nevăzutul a primit un element suplimentar. Grigore de Nyssa, Ioan Casian, Filon din Alexandria au preluat și creștinat o idee mai veche, prezentă în religiozitatea populară din Antichitate: fiecare om are atît un *genius albus* – spirit bun, cît și un *genius niger* – spirit rău. Așadar, fiecărui om îi este repartizat și un diavol, care îl ispitește pe om, avînd misiunea de a-l duce la pierzanie.

În secolul al XIII-lea are loc un reviriment al angelologiei, mai ales datorită scrierilor lui Toma d'Aquino. Pe patul de moarte, în 1274, acesta s-ar fi destăinuit că, în tinerețe, familia ar fi vrut să-l îndepărteze de la cariera teologică, astfel că frații săi i-au adus o prostituată. El rezistă tentațiilor carnale, intră în transă și are viziunea a doi îngeri care vin și îl eliberează.

Contrareforma va da un impuls nebănuit credinței în îngerul păzitor, care primește o consacrare catehetică și liturgică. Cartea iezuitului Coret, *L'ange conducteur* (1683), adevărat bestseller, are 500 de ediții pînă în 1740. Cuprindea rugăciuni adresate îngerului, sfaturi cum să te porți cu el și, mai ales, erau descrise atribuțiile protectorului în momentul morții.

Istoricul Philippe Ariès consideră că, începînd cu secolul al XIII-lea, își face apariția o nouă atitudine față de moarte. Imaginile Judecății de Apoi reprezentau scena resurecției morților, care îl aclamă pe Iisus. Nu este nici judecare, nici condamnare. Morții care aparțin Bisericii se „odihnesc“ pînă în ziua reîntrupării. Mîntuirea avea un caracter universal.

Se produce o mișcare lentă de ierarhizare a credincioșilor, ei situîndu-se în perspectiva eschatologică în funcție de aspectul moral al conduitei personale. Judecata de după moarte capătă un caracter individual. Păcatele sau faptele bune nu aveau cum să treacă neobservate. Nu este deci întîmplătoare credința în prezența permanentă a celor doi observatori: cel bun și cel rău.

O mutație în planul mentalităților, similară celei din Occident, se va produce și la noi în secolul al XVI-lea. În pictura murală din Țările Române, în credințele populare și în texte apocrife primesc o mare amploare teme precum „Vămile văzduhului“, „Judecata de Apoi“, în toate acestea figurînd ideea Judecății individuale.

Și la români este atestată credința în îngerul păzitor: „Se crede că fiecare om are un înger păzitor, care are îndatorirea să-l păzească din ziua botezului pînă la acea a morții“ (Arthur Gorovei); „Omul nu-și vede nici Îngerul păzitor, nici Diavolul, căci de i-ar vedea, ar sta veșnic la sfadă fie cu unul, fie cu celălalt“ (Tudor Pamfile). Ca și în Occident, și în credințele românești îngerul păzitor are un rol psihopomp, asistă la momentul agoniei, unde are loc prima încleștare cu demonii, prezenți și ei. După moarte, consolează sufletul dezorientat, apoi îl escortează pentru a-l duce în fața Judecății, protejîndu-l pe drum de atacurile diavolilor.

În această călătorie, sufletul trebuia să treacă de proba „Vămilor văzduhului“. Fiecare vamă corespunde unor păcate. La aceste vămi sufletul este întîmpinat de diavoli care îi arată păcatele comise. Toate faptele sale fuseseră prompt înregistrate, acumulate în dublă partidă, de către „scribii-contabili“ ai celeilalte lumi. Sufletul nu poate contesta învinuirile demonilor, pentru că aceștia au evidențe scrise. Îngerii au și ei o „documentație“ cu faptele bune. Dacă are mai multe fapte rele decît bune, sufletul nu mai are nici o scăpare, fiind tîrît în Iad. Într-o legendă avem o imagine foarte plastică: la fiecare dintre Vămi este o „cantălărie“ unde „dracii scriau pe piei de dobitoace“. Cînd se apropia sufletul însoțit de îngerul protector, diavolul „scotea o piele de bivol tăbăcită din sîn, scrisă toată și le-o întindea“. Așadar, fiecare om posedă un „dosar“ propriu cu care se înfățișează în fața Judecății. În imaginarul lumii de dincolo, circuitul „birocratic“ al faptelor oamenilor este foarte bine organizat. Într-un text apocrif din secolul al XVIII-lea găsim credința că îngerul păzitor ia sufletul omului și îl duce să asiste la prohod și la praznic și scrie de cîte ori zic oamenii „bogdaproste“ pentru sufletul defunctului.

Biserica a refuzat ca îngerii păzitori să primească un nume. Cu toate acestea, astăzi, găsim o întreagă literatură ocultă, conținînd o nebuloasă mistico-ezoterică și magică despre îngerii păzitori: formule pentru a fi invocați spre a li se cere favoruri, li se poate afla numele în funcție de ziua și anul în carte te-ai născut etc. Am completat acum și eu un test găsit pe Internet și am aflat numele îngerului meu. M-a mirat mențiunea că ar fi specializat în protejarea celor ce se dedică studiului fizicii. Se pare că nu l-am întîlnit...

Alexandru Ofrim *este conferențiar univ. dr. și predă cursuri de istorie culturală la Facultatea de Litere, Universitatea București. Cea mai recentă carte publicată:* Străzi vechi din Bucureștiul de azi, *Humanitas, 2011.*

Cristian Tudor POPESCU

Sub munți

Există o grămadă de motive din pricina cărora o ființă umană poate fi tristă. De la dat afară din serviciu pînă la a-i fi murit cîinele sau fiindcă a pierdut Dinamo. Indiferent de cauză, tristețea arată cam la fel.

Îmi amintesc însă figura unui om, de meserie ministru, devastată sub asaltul unui val de melancolie inclasabilă. Privea crestele înzăpezite ale Alpilor scînteind în soare, sprijinindu-și falca în palmă și strivind chiștocul în scrumiera vîrfuită. Un abur de lacrimă plutea pe ochii săi de bătrîn zeu al găinilor, pradă amurgului în plină zi. Părea să vadă ceva ce pentru restul lumii rămînea invizibil, undeva, la granița dintre înainte și sus.

Rana sufletească i se citea pe chip, așijderea resemnarea în fața unui destin nemilos și nedrept. Un român înjunghiat pe la spate de frații lui.

A oftat și a rostit din rărunchi, clătinînd ușor capul, fără să se uite la mine: „Nu mi-a dat și mie măcar un badigard, unu', că nu ceream șapte,..“

Între alte vipuri ale lumii, la Forumul Economic de la Davos, venise și Yasser Arafat. Am relatat într-o corespondență cum, în ciuda gărzilor în civil din jurul lui, am reușit să ajung atît de aproape de liderul Al Fatah încît aș fi putut să-l omor și dîndu-i cu o măciucă în cap. Cred că adevăratul său bodyguard, cel care îl ajutase să ajungă pînă la o vîrstă înaintată, era însuși Allah.

Așa că l-am întrebat – *off the record,* nu era un interviu: „Credeți că dorește cineva să vă omoare, domnule ministru?“

Și-a aprins următoarea țigară din șirul nesfîrșit al fiecărei zile. Cred că fuma și în somn, cu gesturi de somnambul.

„Nu. Cine să mă omoare pe mine? Eu aș vrea să-i omor, pe niște unii care nu sînt în stare să priceapă cum merge economia, dar să dea ordine știu, ca să ducă țara de rîpă.“

Dînsul era, la bază, învățător și filatelist pasionat. Partidul îi încredințase conducerea Ministerului Dezvoltării.

„Dar, atunci, de ce doriți să vi se dea gardă de corp?“

Trăgea din țigară ca un înecat.

„Pentru că asta înseamnă că statul e conștient de valoarea mea. Că am o misiune importantă și că sînt de neînlocuit. Dacă aș avea badigard, aș fi băgat în seamă, nu vezi că nu mă întreabă nimeni nimic în afară de tine?...“

Așa era, pînă și sîrbul pe lîngă care încercase să se dea în speranța că știe românește se îndepărtase zîmbind.

„Ar putea fi un motiv și faptul că nu sînteți foarte fluent într-o limbă internațională?“

Senchiu, no problem, jiomapel și niet erau cunoștințele, esențializate, de engleză, franceză și rusă pe care le declara în CV.

„Nu, domnule, de ce? Ceaușescu nu vorbea nici o limbă străină și îl știau toți de frică, de la Nixon la Brejnev. Am translator, să vorbești pe limba ăluilalt e semn de slăbiciune.“

„Nu e, de fapt, un fel de trădare de țară, domnule ministru?“

„Ba da, ziaristule, bine zici. Îți înșeli limba, îți vinzi țara! O să le spun asta și la Partid.“

Se mai luminase la față.

„Bine, dar, mă gîndesc, nu puteați să vă angajați un bodyguard privat, de la o firmă? Cît poate să coste?“

„Noo, păi ce să fac cu el? Badigarzi din ăștia au toți șmecherii și hoții. Toți au mașini de 'jde mii de euro, se duc cu elicopteru' la cîrciumă, au vile cît castelu' și bătăuși care să-i păzească. Eu nu sînt nici hoț, nici șmecher, eu sînt ministrul Dezvoltării în Guvernul României, mie să-mi dai sepepist de la stat, că muncesc șaișpe ore pe zi și de ce am eu în cap atîrnă soarta țării!“

Ultimele cuvinte aproape le strigase.

„Dar sînteți credincios, ortodox, nu?“

M-a privit lung.

„Sigur că sînt. Mă duc la biserică, cu nevastă-mea, de cîte ori am timp, citesc seara din Biblie, am duhovnic, mă spovedesc...“

„Aveți păcate?“

„Cu gîndul, fiule, păcătuiesc mult cu gîndul.“

„Sînteți credincios, deci știți că ați primit prin botez un înger păzitor, care să vă apere de rele. Nu e mai tare îngerul păzitor decît sepepistul?“

Chelnerul îmbrăcat ca un lord ne-a întrebat dacă mai dorim ceva și s-a retras discret. Se așternea umbra peste munții fermecați de deasupra Davosului.

„Îngerul păzitor e fratele tău întru Domnul, nu e sepepist.“

„Îngerul păzitor, dragule, îți este dat ca să te apere mai degrabă de tine. Necuratul nu-ți poate face rău decît dacă îl lași. Îngerul îți păzește mai întîi sufletul, ca să nu alunece, nu trupul. Dacă tu împiedici îngerul să ajungă la tine, el nu te poate ajuta. Dacă ochiul sufletului îți este închis și urechea astupată, nu vei auzi strigătul de primejdie al îngerului și nici nu vei vedea semnele pe care ți le pune în cale.

Sepepistul poate să te ia în brațe și să te trîntească la pămînt ca să te scape. Îngerul păzitor e fratele tău întru Domnul, nu e sepepist.“

Vreo zece secunde, am păstrat tăcerea.

„Paznicii cimitirului mătură de pe morminte stratul de frunze scuturate peste noapte.“

AL. VLAHUȚĂ

„Venea paznicul atelierului, un bătrîn reumatic.“

ION VLASIU, *Drum spre oameni*

„N-ați fi vrut să fiți mai degrabă ministrul Cultelor? Și al Culturii, bineînțeles...“

„Nu, că asta-i ușor. Cu economia-i greu. Să faci la oameni locuri de muncă, autostrăzi, să aibă putere de cumpărare mare, să-și ia case, aici, în țara lor, să facă copii, nu să plece prin străinătăți. Dacă nivelul de trai e bun, să vezi cum răsare și cultura.“

„Dar credința? Depinde și ea de situația economico-financiară?“

„Cum să nu? Cînd are omul bani, atunci e mulțumit, are un preaplin sufletesc, se duce duminica la slujbă, face donație la Biserică; îi dă lui Hristos ce e al lui Hristos. Dar din dar se face Raiul...“

„Credința în Dumnezeu nu trebuie să fie necondiționată, nu trebuie să continui să crezi și atunci cînd îți merge rău, sau poate tocmai atunci mai cu tărie?“

„Ba da, dragule, dar asta nu e pentru orișicine.“

„Știți, în Olanda, de pildă, unde nivelul de trai este mult peste al nostru, au închis aproape toate bisericile sau le-au făcut magazine și muzee, că nu se mai ducea lumea...“

„Aia e o țară stăpînită de Diavolul. Acolo se împreunează bărbați cu bărbați și femei cu femei, nu se mai fac copii, se vînd drogurile la liber. Cînd pune ochii Nenumitul pe un popor, nu se lasă pînă nu-l ticăloșește de tot...“

„Și pe noi nu poate să ne ia dracul?“

„Nu, nu poate ca să ne ia, că aici e Grădina Maicii Domnului. Asupra României stau îngeri de pază, de asta noi ne păstrăm credința noastră ortodoxă, facem Catedrala Mîntuirii Neamului. Crezi că Ceaușescu a căzut că așa au vrut americanii și rușii la Malta? Nu, copile, a pierit de Nașterea Domnului, pentru că s-a atins de biserici!“

Seara tîrziu, am mai trimis la ziar o corespondență despre Elveția ca sanatoriu și teren de golf spriținat cu zăpadă.

***Cristian Tudor Popescu** este jurnalist și scriitor.*

Teze pentru o fenomenologie a protecției (îngerești)

Nu există ființă creată care să fie în afara oricărei protecții. Nimic nu e cu totul lipsit de apărare. Tocmai pentru că a fi creat înseamnă a avea o existență derivată, adică a exista depinzînd de un principiu superior, a fi creat echivalează cu a fi asistat. [...]

În lumea creată, nu există nimic atît de slab încît să nu poată asuma un oficiu protector și nimic atît de puternic încît să se poată dispensa de orice protecție.

Nu există protecție fără precondiția *apropierii* dintre protector și cel protejat. A proteja *e a fi alături.* [...] Protectorul-mercenar, protectorul „de profesie“ își asistă protejatul de la *distanța* unui interes personal imediat sau a unei ideologii misionare care ratează omul concret de dragul unei umanități vagi. Nu este eficace decît protecția care se întemeiază pe o formă sau alta de *iubire.* [...]

Fr. Wilhelm Schlossinger nu ezită să creadă că legătura dintre omul individual și îngerul său păzitor este atît de personală, încît are un caracter de unicat. Fiecare înger capătă funcția de înger păzitor o singură dată, *pentru un singur om.* El e solidar pînă la capăt cu succesul sau eșecul misiunii sale, și nu e „transferabil“, rutinier, altei persoane. [...]

Apropierea necesară exercitării protecției nu devine funcțională dacă nu are un punct de sprijin în afara ei, în *depărtarea* stabilă a unui reper absolut. *Trebuie să fii aproape în numele unei depărtări.* E tocmai amplasamentul spiritual al îngerului. [...]

Vocația de a proteja se vădește în intuiția momentului optim al *suspendării protecției* directe. Cu alte cuvinte, exercitarea protecției nu trebuie să creeze dependență, să diminueze în vreun fel libertatea celui protejat. [...]

Protecția e *pro-iecție.* Scopul ei nu este să apere *de* ceva, ci *în vederea* a ceva. Protectorul nu se concentrează obsesiv asupra protejatului, ci asupra destinației sale spirituale. [...] Protecția adevărată nu e niciodată strict defensivă. Ea este creatoare, anticipativă, ofensivă. [...]

Protecția e profilactică și modelatoare. Ea antrenează, vindecă și instruiește în aceeași măsură în care apără. În caz contrar, devine simplă oblojeală, purtare de grijă demobilizatoare. Îngerul nu e protector ca o ordonanță devotată, ci ca un *maestru spiritual,* ca un duhovnic. [...]

Practicată cu înțelepciune, protecția ocultează prezența protectorului. Îngerul e discret. Discursul îngeresc evită pletora dăscălitoare, preferînd să contamineze tăcut, ca o adiere, decît să sermonizeze. [...]

O piedică în calea protecției îngerești este exercițiul egolatru, obsesional și stîngaci al protecției de sine. Cine se substituie îngerului îl îndepărtează. [...]

[...] Îngerul transmite omului pe care îl protejează misterul vocației protectoare, așa încît protejatul învață să protejeze la rîndul lui, să-și descopere dimensiunea angelică.“

„În purtarea lor de grijă se exprimă ceva din devoțiunea maternității și din misterul anagogic al feminității în genere.“

Andrei PLEȘU, *Despre îngeri* (Humanitas, 2003)

Cristian CHIVU

Doamne, păzește-i pe păzitori!

Ziua Sfinților Arhangheli ne-a prins anul acesta într-o fază alarmant de nefilozofică. Afară vîntul de toamnă șuiera nebunește parcă prevestind trîmbița Domnului, iar ploaia măruntă, dar hotărîtă, a lichefiat și a întins mizeria de pe străzi. În biserică, surpriză: credincioșii contrastau izbitor cu atmosfera de afară, iar cel mai abitir, părintele. Optimism eschatologic exaltat, cîntări pe tonalități inuman de înalte, semn al preludiului extazului divin, însemnarea repetitivă spasmodică cu semnul Sfintei Cruci surprind această atmosferă extatică. Corolarul itinerariului sacramental a fost negreșit predica părintelui. Pe ton înalt, cu gesticulații bruște ale mîinilor, îndreptate preponderent către Pantocrator, ne-a vorbit despre îngeri ca și cum ar fi fost frații lui… Frații lui mai mici, evident. Jargoanele seminaristice adaptate la cotidian n-au lipsit: Sfîntul Mihail cu părul lins e îngerul dreptății *(bad cop)*, iar Gabriel cu părul creț e îngerul milostivirii *(good cop)*. Ce ne-a frapat este că de mai multe ori a accentuat că *îi simțim* lîngă noi în tot ceea ce facem, semn că noi stăm cam prost cu simțirea. După predică, descumpăniți oarecum, ne-am dosit într-un apartament de pe Bulevardul Libertății, am deschis două sticle de vin „Incantation" și am început să filozofăm în formatul binecunoscut de simpozion *(syn + pino* = a bea împreună). Personajele simpozionului sînt Cristi (Cr), Clement (Cl), Mihai (M) și Ion (I), toți credincioși în îngeri, dar fără să-i fi văzut vreodată.

Cristi: Dragi *sympotes,* astăzi vă propun să discutăm despre paza cerească, despre păzitorii cerești în raport cu paza și păzitorii lumești. Dumnezeu Proniatorul care poartă de grijă tuturor, sfinții și îngerii lui sînt păzitorii noștri cerești. Păzitorii lumești sînt în primul rînd instituțiile abilitate, *bodyguarzii* statului, poliție, armată, servicii secrete, care trebuie să ne apere de orice pericol. Toate aceste instituții sînt indispensabile societății, dar este vorba de o pază destul de impersonală, pentru că ei păzesc în primul rînd niște mase, apoi niște oameni. Ei servesc în primul rînd patria ca entitate, apoi oamenii care fac parte din această entitate, pe cînd Dumnezeu, sfinții și îngerii lui slujesc și păzesc pe fiecare în parte. Cei dintîi își fac datoria, pe cînd Dumnezeu ne apără pentru că ne iubește. De multe ori iubirea pentru o entitate, gen patrie, popor, se cam evaporă cînd ajunge la membrii acelei entități!

I: Tocmai de aceea e greșit să spui că Dumnezeu iubește poporul. Dumnezeu iubește oamenii din acel popor. Pe fiecare în parte. Cum spunea Vasile cel Mare, Dumnezeu se împărtășește fiecăruia în parte în așa fel încît fiecare îl simte întreg pe Dumnezeu ca și cum ar fi numai al lui. Este vorba de o legătură personală. Nu mai vorbim (că nu e tema noastră) că filetismul este o erezie condamnată de Biserica universală a lui Hristos. Deci această pază a lui Dumnezeu este una personală, plină de iubire. Fiecare din noi avem de la Dumnezeu un înger păzitor, un înger al nostru, care nu e al nostru, nu ne aparține, ci ne e dat de Creatorul lumii, cum bine observă angelologul dilematic.

Cl: Păi, ce să facem, să desființăm poliția, armata, serviciile, că sînt, chipurile, impersonale și că *nu iubesc* și să ne lăsăm doar în seama îngerului păzitor? *Și va fi rătăcirea cea din urmă, mai rea decît cea dintîi,* cum zice Biblia. Așa e cu voi! Nu zice apostolul Pavel că Dumnezeul nostru nu este Dumnezeul neorînduielii, *akatastasias* în greacă, adică este un Dumnezeu al respectării ordinii? Toate aceste orînduiri nu sînt făcute pentru binele fiecăruia dintre oameni?

„Paznicul veghează peste avutul obștesc."

Revista Teatrul (martie 1962)

„Șade omul acasă și păzește cu mare grijă cele cîștigate."

Text popular

M: Mi-aduc aminte de o predică a unui episcop care relata cum a fost salvat de îngerul păzitor un copil de trei ani care a căzut de la etajul 4. De acord, dar legitim îmi pun întrebarea: în alte cazuri de astfel de accidente, îngerul păzitor *arondat* altor copii accidentați ce făcea? Era în concediu? Nu neg existența îngerilor, părintele chiar m-a convins astăzi *(sic!)*, dar nu înțeleg cum există! Iar a minimaliza munca unor oameni care ne protejează pentru că ne apără îngerul păzitor mi se pare ridicol!

ordinea aceasta se realizează prin oamenii din aceste instituții abilitate să ne protejeze, nu prin – sau mai bine zis nu în primul rînd – prin îngeri păzitori. Apoi, și acești soldați au îngeri păzitori care îi îndeamnă să-și facă datoria. Este vorba de o viziune pragmatică, nu de idealisme. Iar noi, oamenii protejați de ei, am face bine să-i susținem pe acești oameni care au o ocupație foarte periculoasă, nu să le blamăm, minimalizăm munca, din cauza unor greșeli ale unora dintre aceștia.

Cl: Este foarte greșită, antiscripturistică și antipatristică atitudinea multora din Biserică (nu a prelaților, că ei se înțeleg bine cu aceste instituții), dar în special a celor mai tineri dintre ei, care blamează poliția și alte instituții pe motiv că ne sînt suprimate libertățile. Fără acești păzitori ar fi haos și nu cred că haosul înseamnă libertate. Zilnic țipă pe rețelele de socializare că aceste instituții le încalcă drepturile, deci le restrîng libertatea, deși au toată libertatea, chiar și să-i înjure zilnic. Mai mult, apropo de libertate, Maxim Mărturisitorul spune că adevărata libertate, cea pe care o are Dumnezeu și spre care tindem noi, este dincolo de opțiune!

M: Pune, te rog, cu dedicație pentru acești tineri rebeli din Biserică, cei care sînt împotriva orînduirii, și versetul lui David: *Domnul este luminarea și mîntuirea mea, de cine mă voi teme?*

Cr: Aici, în acest punct, vă dau dreptate. Cît privește tema noastră, discuția despre păzitorii lumești este una principială, nu conjuncturală. Discutăm despre principii, nu despre situații. Nimeni nu a negat sau minimalizat importanța acestor păzitori, doar am spus de la început că sînt indispensabili societății. Dar nu putem să nu observăm, apropo de idealisme, și insuficiența lor, oricît de performanți ar fi. Chiar și un impersonalism ineluctabil pentru astfel de instituții, pentru că ei acționează ca o entitate. Evident, nu putem exclude de tot

Sfîntul Mihail cu părul lins e îngerul dreptății (bad cop), *iar Gabriel cu părul creț e îngerul milostivirii* (good cop).

I: Nu am negat și nu am minimalizat rolul acestor apărători, ci doar am subliniat relativitatea și uneori inconsistența acestei protecții. Mai mult, susțin cu tărie și impersonalitatea acestei paze care ar putea fi și periculoasă, pentru că poate duce la idealisme rupte de omul concret. Păzitorii pot ajunge să iubească niște idealuri inculcate de propaganda statului, uitînd de omul concret. Și paznicii din timpul prigoanei comuniste, miliției, securiștii, gardienii, poate credeau că ne apără de instigatorii imperialiști, așa se face că i-au păzit bine pe prințul Ghika, pe Arsenie Papacioc, Dumitru Stăniloae, Gheorghe Calciu și mulți alții!

Cl: Asta mi se pare o diversiune inspirată chiar din propaganda lui Makarenko! Noi discutăm despre instituțiile de astăzi, nu despre organele represive din timpul comunismului. Iar aceste instituții sînt alcătuite din oameni care apără alți oameni, pe noi, oameni, persoane, de furturi, de tîlhării, de atacuri teroriste. Sînt oameni pentru oameni! Nici noi nu absolutizăm munca lor, evident sînt multe neajunsuri, dar a blama munca lor este cu siguranță o mare greșeală, inspirată dintr-un idealism religios foarte periculos.

M: Exact! Cum ai spus, Dumnezeu iubește ordinea – morală, socială –, iar nota personală în acțiunile lor, de vreme ce, așa cum ați spus, sînt oameni care lucrează pentru oameni. Dar chiar și așa, este vorba pe de-o parte de o protecție a unor oameni făcută de oameni cu toate neputințele lor și pe de alta de o protecție a oamenilor de către *Cel ce a făcut cerul și pămîntul.* Și da, protecția lui Dumnezeu este una plină de iubire.

I: În general, e valabil și între oameni, te simți cu adevărat protejat doar de cel care te iubește. Aș conchide foarte scurt: nu există protecție adevărată și pază adevărată fără iubire, căci fără iubire, paza și protecția pot sufoca și chiar ucide.

Ploaia s-a oprit, iar un curcubeu luminos intens și-a făcut loc printre blocurile comuniste. Instantaneu ne-am amintit cuvintele nemuritoare ale Psalmistului: *Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi. Că de voi și umbla în mijlocul morții, nu mă voi teme de rele; că Tu cu mine ești.*

Cristian Chivu *este doctor în teologie al Facultății de Teologie a Universității „Aristotel" din Salonic. Cea mai recentă carte:* Sf. Grigorie Palama, Opere complete, *vol. VI, ediție bilingvă (traducere, note, introducere), Editura Gîndul Aprins, 2018.*

Cristian IFTODE

O genealogie a supravegherii

Să pornim de la un adevăr evident (ne-au rămas atît de puține, după consumarea postmodernismului): supravegherea nu e în sine bună sau rea, ci indispensabilă vieții noastre în societate. Încă de cînd sîntem foarte mici, ne păzim din privire unii pe alții, ne evaluăm mutual conduitele și îi sancționăm pe cei care încearcă să trișeze în jocurile cooperării. În măsura în care empatia și simțul corectitudinii sînt definitorii pentru caracterul nostru ultrasocial, am putea spune, forțînd un pic lucrurile, că există DNA în ADN-ul oricărei ființe umane sănătoase la cap. Exigența reciprocității vine imediat în urma instinctului social, iar Darwin lega originile moralității și succesul adaptativ al lui *homo sapiens* de grija de a avea o bună reputație în ochii semenilor. Cu mult înainte de părintele evoluționismului, un personaj al lui Platon din dialogul *Republica,* Glaucon, ne avertiza că oamenii sînt mult mai interesați să *pară* corecți, decît să fie astfel. Parabola păstorului Gyges, cel care, dînd peste un inel al invizibilității, se transformă, din om cumsecade, în ucigaș și violator, e menită să ne confrunte cu un test etic elementar: cum te vei purta în condițiile în care știi că, orice ai face, vei fi nevăzut de semenii tăi, adică vei scăpa nedescoperit sau, oricum, nepedepsit? „Starea de excepție" (de la reguli) ce caracterizează puterea suverană se explică tocmai printr-o asimetrie a regimului vizibilității: suveranul are ochi (și urechi) peste tot, dar nu e niciodată complet vizibil pentru supușii săi.

Ne păzim din privire unii pe alții... Merită amintit (așa cum o face, adesea, J.-L. Marion) faptul că „a păzi din privire" e chiar etimologia latină a cuvîntului „intuiție" (din *in-tueri, intuitus),* termenul-cheie al fenomenologiei. Prețioasele noastre intuiții sînt tocmai ceea ce reușim să „păzim din privire": ceea ce nu ne mai scapă din ochi. Iar pentru vorbitorii de limbă franceză, simplul act de a privi e deja un soi de dublare a pazei *(re-garder),* decalcul al latinului *intueri*. Privim, altfel spus, decupăm și „arestăm" obiecte din fluxul vizibilului.

Să ne întoarcem, însă, la mizele etico-politice ale supravegherii. Pe filieră socratică, povestea filozofiei grecești e, în bună măsură, despre inventarea unui tip de *veghe de sine,* de vigilență critică menită să susțină și să intensifice pînda noastră mutuală cea de toate zilele. Atenția la sine, supravegherea continuă a reacțiilor și testarea constantă a concordanței dintre ceea ce spui că se cuvine făcut și ceea ce faci în viața de zi cu zi reprezintă, pentru filozofii greci, condiția de bază a îngrijirii de sine *(epiméleia heautoû)* și cheia exercițiilor spirituale, așa cum sublinia P. Hadot. „Apostolul" îngrijirii de sine este Socrate, personaj legendar dotat, spre deosebire de muritorii de rînd, cu un dispozitiv de supraveghere și control suplimentar: un *daimon*, o voce lăuntrică de sorginte divină, acționînd ca o siguranță din „panoul electric" al minții morale a lui Socrate, adică blocîndu-i anumite intenții de acțiune, fără a-l împinge vreodată să facă ceva anume. Cîte avataruri nu va cunoaște *daimon*-ul socratic în mentalul european, de la îngerul păzitor la judecătorul kantian al conștiinței și de la Vocea freudiană a Tatălui la greierașul lui Pinocchio, Jiminy Cricket (formă alterată infantil a exclamației sacre: *Jesus Christ),* în ecranizarea lui Disney!

Dar pentru filozofii plasați în filiația directă a lui Socrate, problema pare să fi fost următoarea: cum suplinim *absența* acestei voci divine în muritori? Simplu: printr-o extindere a regimului vizibilității în răspăr cu ceea ce vor însemna revendicările moderne de protejare a intimității și sferei private. Două soluții, înrudite și totuși diferite, ies în evidență.

Cea stoică, un pic vicleană, presupune un „ca și cum", în locul unei devoalări efective: „Trăiește și acționează în orice clipă ca și cum ai fi în văzul întregii lumi", repeta Seneca. Nu tuturor ne vorbește *daimon*-ul, dar montajul mental concentrat de îndemnul stoic reprezintă un soi de anti-inel al lui Gyges. De altfel, experimente notorii din psihologia morală arată ușurința cu care sîntem „amorsați" *(priming)* să ne comportăm mai cinstit prin simpla afișare a unei imagini cu niște ochi ce parcă ne scrutează. E vorba de a acționa comutatorul adînc înrădăcinat al rușinii, generator de atîtea „intuiții" morale: toate ni se par naturale, pînă cînd începem să le bănuim pe toate a nu fi decît exigențe sociale internalizate.

Iar aici se plasează soluția radicală a filozofilor cinici din Antichitate, cei care chiar făceau totul în ochii lumii, scandalizînd oamenii bine crescuți prin lipsa lor de pudoare și „lătrînd" în gura mare adevăruri incomode cu privire la practicile noastre de viață, la setea noastră de putere și nevoia frivolă de a fi admirați. Pe cinic nu are rost să-l supraveghezi, pentru că nu are nimic de ascuns: greutatea e să-l suporți. Nu doar mișcarea *hippie* sau „ecologia profundă" a lui Arne Naess pot fi văzute ca manifestări contemporane ale impulsului cinic (în sensul antic, nu acela modern, al blazării), ci și practici din era digitală de tip *hacking* sau *whistleblowing,* în măsura în care pun în discuție acea asimetrie de care vorbeam mai devreme, cu trimitere la puterea suverană. Azi, statul poate ști totul despre tine, prin serviciile sale de informații, în timp ce tu, cetățean ca oricare altul, știi foarte puțin despre funcționarea efectivă a mecanismelor puterii: e vorba de „secrete de stat". Unii sînt scandalizați de acest fapt, în timp ce alții îl socotesc inevitabil pentru prezervarea siguranței naționale și a securității sociale.

Pînă la a ajunge, însă, la formele actuale pe care le atestă cyber-bioputerea, o genealogie a supravegherii nu poate ocoli ipotezele enunțate de Foucault, pe cît de fascinante intelectual, pe atîta de tulburătoare. Conform gînditorului francez, devenirea creștină a lumii noastre a antrenat și o nouă vîrstă a tehnologiilor sinelui. Veghea „de sus" permanentă („De nu te vede nimeni, te vede Dumnezeu", mă avertiza, aproape în fiecare zi, bunica mea) se concretizează în mecanisme detaliate de supraveghere ierarhică („episcopul" fiind, etimologic, acela care „vede peste tot") și se conjugă cu imperativul ascultării necondiționate de părintele duhovnicesc sau de preotul ce se îngrijește de sufletul tău, în perspectiva Vieții veșnice. Practica „ascultării" *(exagoreusis)* se bazează pe obligația de „a spune tot", de a te confesa, de a mărturisi părintelui toate gîndurile și impulsurile tale tainice. Preotul, la rîndul său, are obligația de a veghea asupra „turmei" sale cu o grijă ce trebuie să fie deopotrivă generală și specială, adecvată fiecărui credincios în parte, așadar personalizată.

Se cuvine spus că miza lui Foucault nu era aceea de a realiza o critică instituțională a Bisericii creștine, ci de a evidenția modul în care tehnologia creștină a sinelui devine, în Occidentul secolelor XVII-XVIII, tehnologie a puterii de stat,

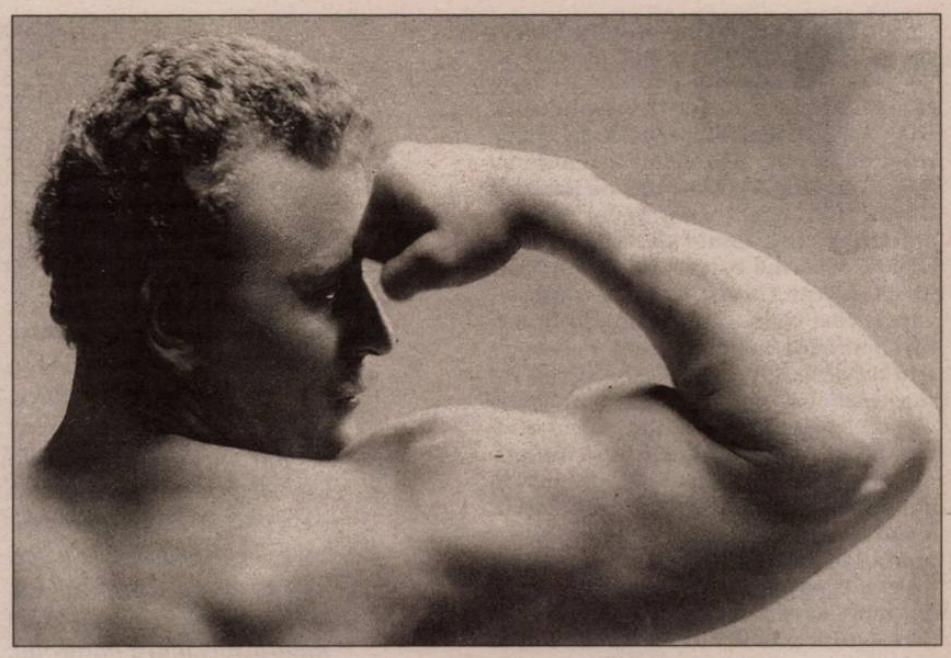

atestînd emergența unei noi paradigme de guvernare: *bioputerea*, „înstăpînire a puterii asupra omului ca ființă vie" sau chiar „etatizare a biologicului". Mîntuirea s-a mutat din lumea de dincolo și a devenit sarcina puterii politice. Legea, disciplina și securitatea se suprapun ca straturi ale acestei politici axate pe triunghiul sănătății fizice, bunăstării economice și securității sociale a cetățenilor, fără vreun orizont transcendent.

Foucault a lăsat pagini antologice despre funcționarea tehnicilor disciplinare în marile spații de închidere ale Occidentului modern (internatul, uzina, cazarma, azilul, închisoarea etc.), tehnici prin care se urmărește, în fond, „dresarea" unor indivizi utili (economic) și docili (politic). Panopticul lui Bentham, ca proiect de închisoare asigurînd vizibilitate deplină asupra deținuților, fără vreun rest de *privacy,* precum și izolarea lor „monadologică", exhibă în realitatea sa esențială dispozitivul modern de putere. Însă întrebarea la care ne-a lăsat pe noi să răspundem (formulată, deja, pe la finalul anilor '70) este încă mai angoasantă: succesul (neo)liberalismului în Occident nu vine oare la pachet cu matricea unei „societăți de securitate" (Deleuze o va denumi „societate de control") ce transformă respectul liberal pentru sfera privată în ceva pur formal și declarativ?

În zilele noastre, „nevoia" de a fi nonstop conectați ne face să purtăm în buzunare și genți dispozitive de supraveghere *(smartphone, laptop),* iar sentimentul general de vulnerabilitate, indus de mediatizarea atîtor sinistre atentate teroriste din ultimii ani, ne determină să consimțim la supraveghere generalizată, rămînînd, totodată, într-o stare de alertă constantă. În cuvintele lui Fr. Gros, unul dintre cei mai importanți continuatori intelectuali ai lui Foucault, „securitatea ca sistem ce încorporează protecția se reproduce în fiecare dintre noi ca *ethos* al precauției... Vigilența integrează individul viu într-un sistem de securitate. Războiul cerea supunerea tuturor. Stările de violență recomandă vigilența fiecăruia".

„Frica păzește pepenii."

ANTON PANN,
Povestea vorbei

„Noi ce mai păzim aici?
S-a înserat,
toată lumea a plecat."

LIVIU REBREANU,
Ion

***Cristian Iftode** este conferențiar univ. dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București. Cele mai recente publicații includ:* Aristotel. Problema analogiei și filozofia donației *(2015) și* Critică, marginalitate, cinism *(volum editat împreună cu Cristina Voinea).*

Răzvan PAPASIMA

Agenții „gospodari" și paradoxul insecurității securității

„Nea Nelu, adună matale coșurile astea, nu mai au oamenii pe unde să treacă", se adresa o casieriță agentului de pază, un bătrînel simpatic, de la magazinul de la colț, rebranduit acum de un lanț de supermarket-uri care au împînzit Bucureștiul. Agentul s-a conformat și a ordonat coșurile lăsate alandala de către clienți, eliberînd culoarul din fața caselor de marcat. Cu altă ocazie, l-am observat pe Nea Nelu aranjînd marfa în rafturi împreună cu un alt angajat al supermarket-ului. Întîmplarea mi-a stîrnit curiozitatea: este vorba despre o obligație de serviciu sau despre altceva?, mă întrebam eu. Așa s-a născut unul din primele mele terenuri din anii de ucenicie în antropologie de la SNSPA și am petrecut o vară întreagă alergînd de la un supermarket la altul pentru a deslușI această lume a agenților de pază din București. Nu mică mi-a fost mirarea cînd am observat cum practici asemănătoare erau recurente în mai toate spațiile comerciale, iar agenții puteau fi văzuți cărînd coșurile, aranjînd marfa, ba chiar pe unii i-am surprins dînd cu mătura sau făcînd diverse alte munci pe care le-am numit generic „gospodăreală", munci care nu se regăseau printre obligațiile lor formale. Mai mult decît atît, atunci cînd am aflat că, în cazul multora, în fișa postului este înscrisă obligația de a nu construi relații cu angajații supermarket-ului la care sînt detașați, lucrurile au devenit și mai interesante. Iar cînd cineva mi-a mărturisit că una din atribuțiile cele mai importante e reprezentată de supravegherea angajaților din magazin și nu neapărat a clienților, care oricum sînt obiectul supravegherii camerelor de filmat instalate acolo, lucrurile s-au complicat și mai mult. Cine sînt acești oameni și cum au ajuns ei agenți de pază? Răspunsul necesită mai întîi un apel la istorie.

„Agentul de pază", denumirea unei noi ocupații în România postsocialistă, își are unul dintre strămoși în persoana *pazarnicului,* polițistul din vremea Regulamentelor Organice, însărcinat cu paza unei piețe, a unui tîrg. Cuvîntul provine din turcesul *pazarlîk* (negustorie, comerț, trafic), din care în limba română s-au păstrat rădăcinile *pază* (acțiunea de a păzi) și *pazar,* devenit mai cunoscut ca *bazar* (tîrg). Această legătură înrădăcinată lingvistic între pază și comerț relevă, pe de o parte, faptul că activitatea comercială, piața în sine, era asociată unui spațiu aflat la limita moralității, punctat de practici ilicite și de conflicte, iar pe de altă parte, faptul că paza și piața se aflau într-o legătură de interdependență, în care paza(rnicul) ordona activitatea de comerț (pazar-ul) și nu invers. Privind din această perspectivă, se observă cum în zilele noastre această semnificație a fost răsturnată, iar forma sa radicală a devenit comercializarea pazei și apariția unei industrii a securității private. Pentru a înțelege cum s-a petrecut această resemnificare este nevoie de o altă incursiune în trecut, de această dată mult mai recent.

După căderea comunismului, în România, la fel ca în întreg spațiul Europei de Est, privatizarea proprietății publice a înregistrat un ritm extrem de rapid, unic în lume ca amploare, iar retragerea statului a coincis și cu diminuarea treptată a rolului acestuia în asigurarea protecției și securității. Emergența proprietății private a creat la fel de repede și „nevoia" pentru securitate privată, și așa se face că primele firme de specialitate au început să funcționeze în 1991-1992, cu toate că abia în 1996 a fost adoptată prima lege prin care se reglementa activitatea acestora. Pînă în 2004, numărul total al firmelor de securitate care obținuseră licență depășea cifra de 1000 de companii private, în 2014 ajungeau la 1326, iar în 2017 la peste 1700. Dar cel mai important rol în *boom*-ul industriei securității private l-a avut adoptarea Legii nr. 333/2003 privind paza obiectivelor, bunurilor, valorilor și protecția persoanelor, prin care firmele private erau obligate să-și asigure protecția bunurilor, atît în interior, cît și în exterior. Cu alte cuvinte, statul s-a retras, dar în locul său a lăsat o piață. Karl Polanyi a fost printre primii care au văzut, contrar teoriilor economice ortodoxe, că piețele nu apar în mod natural, ci sînt construite politic, de către stat, prin norme, practici și reglementări, iar cazul României reprezintă o bună ilustrare a faptului că istoricul și antropologul de origine maghiară nu s-a înșelat nici de această dată. Prin intervenția directă a statului a fost creată o cerere nouă care a dus astfel la sporirea numărului de firme de securitate, care aveau rolul de a satisface aceste noi cerințe, mai mult sau mai puțin reale. Piața securității a devenit astfel cel puțin funcțională, dacă nu și utilă. Numărul mare de firme licențiate, în jur de 1700, la nivelul anului 2017, din care aproape o treime aflate în București, reprezintă o imagine clară a faptului că piața securității este una activă care atrage forță de muncă importantă.

„Numeroase pasaje scripturare (legate de Lot, Isaac, Agar, Daniel, Iuda Macabeul, Iudita, Tobit, Iosif, Petru etc.) confirmă, de pildă, rolul lui de protector al corpului omenesc, fie că preîntîmpină primejdiile fizice, fie că atenuează efectul lor. […] Îngerul nu suspendă legile naturii, nu cultivă miracolul, nu se distinge prin performanță «acrobatică». Spre a te salva de la înec, el îți salvează barca, dar nu te face, asemenea Mîntuitorului, să mergi pe apă."

ANDREI PLEȘU,
Despre îngeri
(Humanitas, 2003)

„Da pîndari pe cine-au pus
Un june c-o fată mare…
Ei păziră cît păziră
De la o vreme se iubiră."

ELENA HODOȘ,
Poezii poporale din Banat

„Îți spun să te păzești,
să fii cu ochii în patru."

MARIN PREDA,
Risipitorii

Cine sînt acești oameni și cum au ajuns ei agenți de pază?

Așa se explică faptul că în ultimul timp întîlnim agenți de pază la tot pasul, dar mai ales în supermarket-uri. Recrutați din diferite categorii sociale, de la foste cadre ale Poliției Comunitare la foști muncitori disponibilizați și pînă la pensionari în căutarea unui venit suplimentar sau tineri aflați la primul loc de muncă, agenții de pază din supermarket-uri reprezintă o categorie aparte în industria securității. Plătiți cu salariul minim pe economie, fără o pregătire adecvată, cu toate că aceasta este o condiție obligatorie, mulți dintre aceștia nu îți inspiră un sentiment de siguranță, ci unul contradictoriu, de neputință și inutilitate. Mai mult, din cauza faptului că trebuie să-i supravegheze și să-i controleze pe angajații supermarket-ului în care lucrează, agenții sînt etichetați uneori de către aceștia ca „țărani", „pîndari", „reclamagii", „bădărani", „impertinenți", iar unii chiar îi suspectează la rîndul lor că sustrag produse din magazin. Nici clienții nu au o părere mai bună, de multe ori îi tratează cu dispreț, nu le răspund solicitărilor, îi reclamă sau chiar refuză să le arate marfa în cazul în care sistemul de alarmă pornește la ieșirea din magazin. Agenții de pază din supermarket-uri se confruntă astfel cu o lipsă a autorității care poate veni și dintr-o „conștientizare a inferiorității", în termenii lui Goffman, avînd la bază originea lor socială precară. Uniforma de agent devine în astfel de cazuri un stigmat, iar acestei situații paradoxale în care se regăsesc, a insecurități securității, ei îi răspund îndeplinind munci care nu sînt înscrise în fișa postului, munci simple, de „gospodăreală", prin care își cer dreptul la recunoaștere socială. Devin uneori excesiv de amabili cu clienții, le cară sacoșele la intrarea în magazin spre zona din dreptul caselor de marcat, pentru a nu mai fi nevoiți să le depoziteze în spațiile special amenajate, îi ajută pe angajații magazinelor, atunci cînd sînt solicitați sau chiar fără să li se solicite ajutorul. Nevoia de recunoaștere vine pe de altă parte și din necesitatea psihologică de a fi văzut, de către cei lîngă care își petrece cea mai mare parte a timpului, ca un coleg, nu ca un „pîndar", iar de către clienții magazinului cu care intră în contact permanent, și este foarte posibil să-i și cunoască, mai degrabă ca un vecin și nu ca o persoană de rang inferior. Este adevărat că și supermarket-urile încurajează „gospodăreala" pe motiv că agenții ar sta degeaba, însă, deși ar părea în contrast, „gospodăreala" ca acțiune intrinsecă a agentului, venită din nevoia de recunoaștere, și încurajarea comportamentului de „gospodar" de către managementul supermarket-urilor sînt într-o simbioză perfectă, managementul urmărind *creșterea forței productive* a agentului.

Unul dintre eșecurile majore ale comunismului, nota Vintilă Mihăilescu, l-a constituit incapacitatea de a realiza o reală proletarizare a societății, din cauza faptului că un număr important de muncitori au rămas legați de gospodărie, iar majoritatea acestor muncitori nu au dorit să fie buni muncitori. Astfel, comunismul a creat mai degrabă un muncitor-gospodar, iar comunismul nu a reușit să distrugă satul și gospodăria sătească, ci, în mod paradoxal, în final, a întărit-o.

Dezindustrializarea, privatizările care au urmat în anii de tranziție au dus la pierderea locurilor de muncă pentru majoritatea acestor muncitori-gospodari. Cei mai mulți s-au trezit în doar cîțiva ani în fața unei situații aproape fără ieșire, munca pentru care fuseseră pregătiți, pe care o practicaseră o bună bucată de vreme, nu mai era căutată pe piață. Cu fabricile, uzinele și șantierele închise, muncitorii-gospodari s-au văzut rapid în postura de șomeri, muncitori rămași fără obiectul muncii și obligați, mai mult sau mai puțin, să caute soluții de recalificare profesională. Prin privatizarea securității, statul român a construit și o formă de intervenție socială, și astfel o parte importantă din ceea ce reprezenta clasa muncitoare a fost reconvertită, ajungînd să îngroașe rîndurile noilor „agenți de pază", o categorie socială nouă aflată la limita precarității, agenți de pază care nu și-au dorit să fie agenți de pază.

În cazul lor, trecerea de la comunism la capitalism a adus cu sine și trecerea de la muncitorul-gospodar la agentul de pază-gospodar. Practicile agenților în supermarket-urile bucureștene arată că „gospodăreala" este mijlocul prin care aceștia își afirmă și își cer recunoașterea, redefinind atribuțiile care le sînt impuse de sus în jos. Munca de „gospodăreală" devine astfel nu doar un vehicul de integrare, de apartenență cu sens, ci și un mecanism de ordonare, de a realiza o ordine orizontală, prin relațiile sociale construite la locul de muncă.

Răzvan Papasima *este doctorand în antropologie la Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București.*

Radu PARASCHIVESCU

Biceps și forceps în bodygîndirea românească

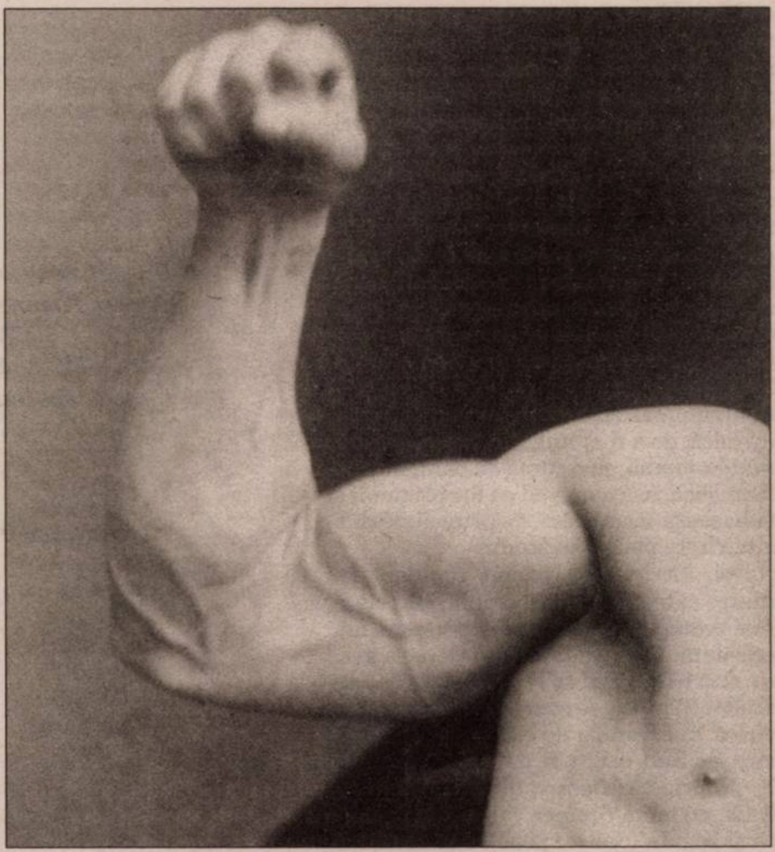

A trecut peste un sfert de secol de la venirea pe lume și pe peliculă a lui Frank Farmer. Cine e domnul și cu ce ocazie pe la noi? Să ne amintim. Frank Farmer, jucat de Kevin Costner, e personajul principal din filmul *The Bodyguard* (1992) al lui Mick Jackson. Domnul Farmer poartă o ghiulea la glezna memoriei: ziua de 30 martie 1981, cînd, ca membru al echipajului însărcinat cu protejarea președintelui Ronald Reagan, nu are timp să-l neutralizeze pe atentatorul John Hinckley Jr. După ani și ani, vorba trupei Compact, Frank Farmer e angajat ca gardă de corp a unei cîntărețe pop interpretate de Whitney Houston, care primește amenințări din partea unui necunoscut cu intenții rele. Motivul bodyguard-ului răvășit de amintiri apare un an mai tîrziu și în filmul *In the Line of Fire,* unde cel urmărit de eșecul profesional e Frank Horrigan, jucat de Clint Eastwood. Hîtrii nu întîrzie să conchidă că fictivii domni Farmer și Horrigan vor fi fost pesemne colegi de echipaj în serviciul cît se poate de palpabilului domn Reagan. Poanta nu e rea, dar cade la confruntarea cu viața reală: Frank Horrigan n-a făcut parte din garda de corp a lui Ronald Reagan, ci din a lui John F. Kennedy. Ca urmare, ghiuleaua atîrnată de glezna memoriei are cu o tonă mai mult decît cea a lui Farmer. Ambii bodyguarzi exorcizează trecutul după voia scenariștilor: ocupîndu-se de răufăcători și îndrăgostindu-se postromantic, dulceag și pe alocuri caraghios. Farmer de cîntăreața pe care trebuie s-o apere, Horrigan de agentul secret Lilly Raines (Rene Russo). Cele două consimt la amoarea celor doi și totul e minunat în cea mai bună dintre lumile posibile.

Viața bate filmul, de acord, dar nu de fiecare dată. În România e ceva mai greu să-ți cadă cu tronc un bodyguard. Motivele sînt multe, însă unul sare în ochi: personajului i s-a schimbat foaia de parcurs. Odată cu ea, și profilul, ceea ce înseamnă laolaltă oțelul din priviri și gogoșile de mușchi, fermitatea posturii și rapiditatea gestului. Cuvîntul „bodyguard“ nu mai înseamnă astăzi ce-ar trebui să însemne: gardă de corp. Adică escortă personală a unui personaj important și expus (excepție fac bodyguarzii arondați președintelui în temeiul protocolului și al siguranței). Bodyguard-ul de azi nu mai păzește corpuri, ci structuri, instituții, mecanisme și locuri. Asta însă nu-l oprește să se recomande „bodyguard“, fiindcă „body“ are, pentru urechea românului, o percuție aptă să sugereze dîrzenie și pumn. „Paznic“ e un omolog nevolnic, care nu promite vitejii. Dacă ești paznic, ai grijă să nu plece muncitorul cu vreo piesă din fabrică și să nu spargă elevii geamurile școlii. De obicei ești netuns și un pic cocoșat, fumezi palmînd țigara ca să nu te vadă directorul și aduni priviri mai degrabă compătimitoare. Paznicul nu are nici poezia atemporală a „străjerului“ de dincolo de Prut, nici forța stihinică a echivalentului occidental. Nu există demoazelă în stare să se amorezeze de un paznic, oricît de adîncă i-ar fi disperarea.

Ce păzește totuși bodyguard-ul dintre Carpați și mare, de la Nistru pîn' la Tisa? Cum spuneam, nu persoane, ci obiecte, zone sau incinte. E discutabil cîtă eficiență poate avea un om pus să apere integritatea unei intersecții, de pildă, dar certificatul de țară eternă și fascinantă permite României toate acrobațiile din lume. Printre altele, postarea unor bodyguarzi parodici în farmacii. Tabloul are ceva de pe altă lume, fără doar și poate. În farmacii intră de obicei oameni cu probleme de sănătate. Peste jumătate dintre ei sînt vîrstnici cu o constituție precară și cu o sănătate pe măsura constituției. Unul vrea un tertensif, altul un supozitor cu indometacin. Unuia îi tremură rețeta în mîna care se chinuie să mascheze Parkinsonul, altuia îi e rușine că pensia nu-i ajunge pentru tot ce-i trebuie. Ce noimă are un bodyguard într-o farmacie? Ce e chemat să împiedice? Pe cine e pus să ocrotească? Cît de plauzibilă e ipoteza unui asalt pensionăresc asupra rafturilor cu scobutil și paracetamol sau cea a linșării unei farmaciste fiindcă n-a vrut să distribuie algocalmin la liber? De altfel, îndeletnicirile predilecte ale bodyguard-ului din farmacie sînt fumatul în fața intrării și citirea unui ziar pe scăunel. Corolarul acestei categorii este bodyguard-ul pipernicit, care nu impresionează nici prin înfățișarea de șahist cu hemoroizi (noroc că, fiind într-o farmacie, știm că „Hemoroeasy face bine“), nici prin uniforma cu trei numere mai mare. El invită, ca de altfel întreaga categorie căreia îi aparține, mai degrabă la glume de copil needucat decît la prudență.

O altă categorie de o perfectă inutilitate este cea a bodyguard-ului din metrou. Singura lui rațiune de-a fi e sporul decibelic. Spre deosebire de bodyguard-ul din farmacie, cel din metrou e răstit, gălăgios și indiferent la privirile care-i sugerează că e cazul să umble la volum. La volumul vocii, fiindcă la cel al corpului nu mai are rost. Bătălia e de mult pierdută. Trei sferturi dintre bodyguarzii din metrou dispun de rotunjimi care le dau prilejul ca, în eventualitatea unui episod ostil, să nu-și ia adversarul pe piept, ci pe pîntec. Prezența lor e la fel de utilă ca o fisură anală. Încă n-am întîlnit un bodyguard care să aplaneze un conflict sau să impună respect unor tineri turbulenți, care vor să se dea în spectacol și să-și deranjeze vecinii. În fond, e și normal să se întîmple așa, cîtă vreme noțiunea de „deranj“ le e străină în primul rînd bodyguarzilor. Fascinați de ideea că metroul le aparține, aceștia cred că le e permis orice: să pută, să zbiere la telefonul mobil, să se așeze față în față și să-și urle unul altuia intimități de familie sau de crîșmă. Tentativele de educare, oricum sfielnice, sînt sortite din plecare eșecului. Nu de alta, dar fiecare bodyguard subteran crede că trenul în care se află e „al lui“, la fel ca sălile de judecată ale judecătorilor negri din filmele americane. Faptul că mergi cu același metrou nu e opțiunea ta, ci mai degrabă concesia lui. Gestul lui de mărinimie. În condițiile astea, faptul că răgetele lui te indispun pare condamnabil de-a binelea. În ochii lui, desigur.

A nu se crede totuși că nu există și bodyguarzi care corespund fișei de post. Fiecare căpetenie interlopă din România (plus Liviu Dragnea la ieșirea de la audieri) circulă însoțită de o gardă pretoriană compusă din băieți cu exces de lănțuguri și de bicepși. E vorba de inși cu anatomie variabilă, care au renunțat la gît și care, văzuți din spate, au ceafa montată direct pe omoplați. Sînt băieți care asudă la sală și merg cu brațele încovoiate pe lîngă corp, aidoma unor culturiști coborîți de pe podium sau unor personaje simpatice și păroase din integrala *Tarzan.* Descind din mașini negre și poartă haine de culoarea mașinii. Imită tot felul de antropoizi din filmele de acțiune și se visează samurai cu box în loc de sabie și chelie în loc de moț. Din rîndul lor se distinge o subcategorie exemplară în lipsa ei de rost: cea a bodyguarzilor care-i însoțesc pe boxeri. Sondată atent, memoria dă la iveală un episod din urmă cu aproape cincisprezece ani, cînd Leonard Doroftei, gata să înceapă meciul pentru titlul mondial cu Raul Balbi, apare pe culoarul care duce spre ring încadrat de patru matahale cu ochi mici și palme cît cazmaua. Să fii campion mondial la box și să umbli cu gardă de corp, iată într-adevăr o imagine care poate deschide albumul suprarealismului românesc contemporan. E ceva pur și simplu de neînțeles. Concluzia Loredanei Groza sună cu acest prilej mai bine ca oricînd: „Sînt oameni care nu poți să le bagi lucruri în cap nici cu forcepsul“.

Moduri ale protecției. Terminologie

„[...] E suficient să invocăm denumirile tradiționale ale îngerului păzitor pentru a ne face o idee despre amploarea temei. Să începem cu *paidagógos* și *poimén*. «Fiecare credincios» – spune Sfîntul Vasile cel Mare – «are un înger care îl îndrumă ca *pedagog* și *păstor*». *Paidagógos* desemna, în grecește, un sclav care trebuia să aibă grijă de copiii familiilor înstărite, mai ales cînd se aflau în afara casei: el era, de pildă, acela care îi ducea la școală sau la joacă și îi aducea, apoi, îndărăt. «Pedagogul» avea, prin urmare, răspunderea siguranței copiilor pînă în clipa întoarcerii acasă. Este exact sarcina esențială a îngerului păzitor: el e responsabil cu întoarcerea noastră în casa Tatălui și cu protecția noastră cîtă vreme sîntem încă pe drum. Supraveghetor și administrator, îngerul îndeplinește funcția pe care păstorul *(poimén)* o îndeplinește față de turma sa. E implicată aici și o funcțiune liturgică, o slujire, o «păstorire» iluminativă. Alte denumiri, mai mult sau mai puțin sinonime: *phýlax* (gardian), *prostátes* (înainte stătător), *epimeletés* (intendent), *éphoros* (supraveghetor), *bóethos* (asistent, ajutor), *phrurós* (gardian), *noméus* (cioban), *paidonómos* (responsabil cu educația), *didáscalos* (învățător), *epíscopos* (observator, tutore). [...] Jean Daniélou, pe urmele Sfinților Părinți, unifică atribuțiile îngerului păzitor în trei mari categorii [...]: îngerul păzitor e «înger al păcii» (Ioan Chrysostomul), «înger al căinței» (Hermas) și «înger al rugăciunii» (Tertulian). [...]“

Andrei PLEȘU,
Despre îngeri (Humanitas, 2003)

Radu Paraschivescu *este scriitor. Cea mai recentă carte publicată este* Două mături stau de vorbă, *Editura Humanitas, 2018.*

Mirel BĂNICĂ

Bodyguard sub clar de lună

Acțiunea se petrece în anul de grație 1998, în orașul Geneva, Elveția, unde truditorul acestor rînduri se afla în vederea efectuării unor studii de master. Cîteva precizări pentru mai tinerii cititori: în urmă cu ani-lumină, adică fix 20 de ani, salariul mediu din România se învîrtea pe undeva pe la 35 USD pe lună. Sper să nu greșesc, dar nu cred, primul meu fluturaș de salariu, tot din perioada minunaților ani '90, anii marelui *Jaf Național,* arăta fabuloasa sumă de 18 *coco americani* (cum ne plăcea să le spunem, afectuos), la cursul zilei. Este păstrat cu sfințenie, motivațional. Așadar, nici o speranță, cît de mică, de a fi ajutat „de acasă", din România-mamă, cu o sumă de bani, fie ea și simbolică, așa cum văd că fac prietenii și cunoscuții mei astăzi, cu pruncii de diferite vîrste plecați la studii.

Doi: tot în acea vreme, comunicarea dintre oameni era mai simplă, mai clară, mai ordonată și, îndrăznesc să spun, mai eficientă. Universitatea din Geneva avea un excelent Birou de Plasare, fără de care studenții pîrliți de soartă și cu arici la buzunar din Europa de Est, Africa și America de Sud nu ar fi putut supraviețui, la propriu. În fiecare dimineață, la ora 8 fix, doamna Steiner, fie-i pensia tihnită și bogată (dar nu poate fi altfel în Țara Cantoanelor), deschidea ușa Biroului și țintuia cu ace cu gămălie, pe un panou de plută, ofertele de lucru din acea zi. Anunțurile erau împărțite pe categorii, începînd cu ceea ce s-ar putea numi „muncă necalificată", de jos (grădinărit, mutare mobilă, curățenie) și terminînd cu cele stratosferice, pentru elvețieni și cei cu permis de muncă valabil (bănci, asigurări, marketing, vînzători de lux prin chopard-uri și vuittoane, diverse stagii de fitze la case de licitații, plătite) la care noi, vagoneții din lumea a treia, nu puteam decît să visăm frumos. Uneori mai apăreau și anunțuri greu de clasat, cum a fost acela pe care l-am înhățat avid, într-o frumoasă dimineață de 8 iulie 1998, după cum stă scris în jurnalul pe care îl țineam atunci, ca formă de supraviețuire. Mai exact, erau ceruți patru tineri *en bonne forme physique,* care să asigure „discret" buna desfășurare a unor „evenimente exclusiviste" derulate de studenți ai Universității din Geneva.

Pe moment, nu mi-am dat seama prea bine despre ce este vorba, dar învățasem din experiențele anterioare că nu trebuie să te temi; realitatea de la fața job-ului, ca să mă exprim astfel, era de multe ori complet diferită de cea prezentată la Universitate. Uneori în bine, alteori în rău.

Trei: tot în acea perioadă ieșeam dintr-o istorie de amor terminată prost. Așa că încercam să recuperez timpul pierdut, mă „rebranduiam" fizic și nu numai, mergînd aproape zi de zi la sala de sport. Eram în mare formă. Plus amintirea unei „centuri verzi" la karate, în România, obținută însă prea ușor, pentru că toată generația mea făcea karate. Anii 1990 au fost ani de karate, pînă peste poate. Toți avem acum dureri la genunchi din cauza lor.

Munca era însă mai ușoară decît mi-am închipuit la început. După modelul universităților americane, Universitatea din Geneva avea și ea organizații mai aparte de studenți, denumite „frății". Purtau nume fistichii, greu de reținut, gen *Phi Delta Phi Gamma International Fraternity* și alte asemenea, aveau propriile culori, drapele, coduri de conduită. Din exterior nu puteai ști prea mare lucru despre ele, era o mică dimensiune de societate secretă, închisă. Erau frecventate de studenți proveniți din familii ilustre, bogate, cu nume de bănci, ceasuri de mînă, multinaționale de medicamente sau dulciuri. Nu dau exemple, că mi-e teamă de drepturile de *copyright* și imagine, dar v-ați gîndit vreodată cum e să porți același nume de familie cu „cronometrul" de 120.000 de franci elvețieni de la încheietura mîinii? În mediile noastre de studenți obișnuiți circulau adevărate legende despre petrecerile monstruoase pe care le organizau, acompaniate de alcool în exces, iarbă și *altele.*

Una dintre aceste frății, mixtă (adică erau admise și fete, mai degrabă o excepție atunci, cred că acum, în epoca lui *#metoo,* lucrurile s-au schimbat radical), căuta agenți de securitate pentru serile dansante pe care le organiza în timpul week-end-ului într-o sală închiriată într-unul dintre cele mai șic hoteluri ale orașului, Hotel de la Paix. În treacăt fie spus, Nicolae Titulescu avea un apartament rezervat „cu anul" la etajul al treilea al acestui hotel, pe vremea cînd era mare guru la Societatea Națiunilor, iar la doi pași de el, pe cheiul lacului Leman, a fost asasinată, în septembrie 1898, împărăteasa Sissi a Austriei, de către un anarhist italian. Am contemplat mult timp placa memorială, care marchează locul exact al dramei, în nopțile cu lună, la ieșirea de la „muncă".

Am primit (eu și ceilalți trei colegi, studenți și ei, un algerian, un albanez și un argentinian) un costum negru, croit (aproape) pe măsură, cămașă albă și cravată neagră, îngustă, un complet extrem de sobru; semănam cu o echipă de ciocli de lux cu atribuții de securitate. Nu aveam nici o armă, nici măcar un spray lacrimogen. Arma și scutul eram noi. Sarcina era simplă în aparență, grea în esență: cînd începea distracția, trebuia să-i triez discret din ochi pe cei care nu făceau parte din invitați, să spun politicos „Bună seara" și să-i îndrum pe invitații veritabili, pe „frățiori", cum ar veni, către sala unde avea loc reuniunea. După două-trei prestații, ochiul se formează și reușeam să-mi dau seama imediat cine face parte din „frăție" și cine nu. Un *monsieur* spus mai apăsat era suficient pentru ca impostorul să cedeze. Cu băieții din frăție era mai ușor, pentru că toți respirau un aer inefabil, inconfundabil, incomensurabil de bogăție moștenită și asumată plenar. Cu fetele, ceva mai greu, pentru că unele erau îmbrăcate în rochii de mii de euro, dar cu bascheți uzați în picioare – „așa e mai *cool*", mi-a spus odată una dintre ele, obosită și afumată, în timp ce aștepta tristă taxiul și se uita lung la cravata mea neagră și sobră, prea sobră, după cum vă spuneam.

Cît timp am lucrat acolo ca agent de securitate, nu am avut decît o singură dată probleme cu adevărat, din cauza unui rus bogat și mort de beat care, dînd cu ochii de fetele frumoase și vesele, a dorit să participe și el la petrecerea studențească. Se plimba pe holuri cu o sticlă de șampanie pe jumătate goală între degete, cam așa cum fac nuntașii pe uliță, la nunțile de la țară. Ne-a fost foarte greu să-l facem să renunțe și a trebuit să-l conducem cu forța la un post de poliție, cel mai apropiat, după ce în prealabil rusul a vrut să-l miruiască pe unul dintre noi cu sticla de șampanie. Polițiștii în uniformă nu prea știau cum să procedeze în situația dată, iar eu am luat contact, din mers, cu una dintre dilemele fundamentale ale meseriei de bodyguard. E clar că reprezinți o formă de autoritate, dar pe cine anume și în ce condiții? Rusului i s-a dat drumul după o mică amendă, pe care nu cred că a plătit-o vreodată, a plecat înjurînd, spunîndu-ne într-o engleză spartă că, dacă se întîmpla așa ceva la el acasă, la Sankt Petersburg, aveam de mult gîtul tăiat – și tot făcea spre noi un gest circular, elocvent.

În timpul distracției, noi stăteam la ușa salonului cu pricina, așteptînd să fim chemați, dar nu au fost niciodată probleme. Doar unii turiști mai curioși, cazați în hotel, doreau să știe ce se întîmplă acolo și eram nevoiți să le explicăm, politicos, că este o *private party*. Surîdeau rece și plecau imediat. Atunci cînd ai 500 de dolari de plătit pe noapte pentru o cameră ești, în general, un tip de om politicos.

La sfîrșitul petrecerii, la ore mici de dimineață, trebuia să-i conduc pe tinerii mei colegi de universitate (pe unii dintre ei îi recunoșteam de pe holuri, din biblioteci) către taxiuri, surîzînd cu ultimele puteri, stors de vlagă. Ei, tocmai acum începeau problemele adevărate. Fetele din frăție nu prea rezistau combinației fatale de alcool cu canabis și erau foarte greu de condus către taxi. Din cîte am citit și mi s-a povestit, canabisul are puternice efecte anxiogene (vă rog, nu surîdeți fin, acum, cei care au fumat; chiar nu am fost interesat niciodată de așa ceva, cîștigam prea greu banii ca să-i ard prostește…), așa că, de multe ori, nu ajungea doar să le duc în brațe, ci trebuia să le și îndes, la propriu, în taxiuri. Și era nevoie de un mare efort de voință, atunci cînd mă rugau să nu le las singure… Și începeau să plîngă. Sau cînd nu-și mai aminteau adresa la care locuiau și trebuia să aștept minute lungi, pe cheiul lacului, să vină prieteni sau părinți. Iar telefonia mobilă era abia la începuturile ei.

Am renunțat destul de repede la această slujbă, după numai o lună, cu toate că era bine plătită față de alte job-uri studențești, tocmai din cauza afurisitelor Taxi-Momente. M-am întrebat după aceea de ce „frățiile" preferau serviciile unor amatori ca noi și nu prestația unor firme de profesioniști, de care Elveția nu duce lipsă. Sînt sigur că nu lipsa banilor constituia o problemă. De la acest episod sînt mult mai empatic față de cei pe care-i numim, puțin zeflemitor, bodyguarzi. Au o imagine proastă, nemeritat de proastă în ochii publicului, fie că este vorba de România sau de Occident. Și asta în ciuda slujbei lor dificile, a problemelor de violență, alcool, furt cărora trebuie să le facă față, cu mijloace precare și lipsă de coordonare. La final, o rugăminte: nu trageți în bodyguard! Indiferent de cum arată acesta. Nimeni nu face meseria aceasta din plăcere. Cu sau fără uniformă, cu sau fără pantofi cu vîrful în formă de cioc de rață.

„Sf. Ambrozie admite că, uneori, Dumnezeu ia îngerul de lîngă cei drepți, pentru a-i lăsa să lupte singuri, sporindu-și meritul."

ANDREI PLEȘU,
Despre îngeri
(Humanitas, 2003)

„Cînd ar ști omul ce-ar păți, dinainte s-ar păzi."

ION CREANGĂ

„Cine e mușcat de șerpe se păzește și de șopîrlă."

IULIU A. ZANNE,
Proverbele românilor

„Păzitor de stele = astrolog"

„Înainte păzitor = precaut, prevăzător, prudent"

DLR

Mai exact, erau ceruți patru tineri
en bonne forme physique.

***Mirel Bănică** este cercetător în domeniul antropologiei religiilor în cadrul Institutului de Istorie a Religiilor, Academia Română, București. În acest moment pregătește un volum dedicat religiei și sistemului de practici religioase ale romilor.*

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Ce ne așteaptă?

Am asistat, sîmbăta trecută, la un mare miting de partid. Nu prea știm de ce a fost inițiat, împotriva cui, pentru ce, în sprijinul cui, din moment ce PSD are Guvernul, este partidul majoritar în Parlament și în structurile de conducere locale și, deci, ar putea oricînd să schimbe ce i se pare că este de schimbat. În fine, este inutil să încercăm descifrarea tuturor scenariilor care ar putea să „explice" amestecul puterilor „oculte", malefice, în destinul brav al acestei țări și la fel de inutil este să ne întrebăm cum de a ajuns acest partid să se prezinte în rol de martir al luptei pentru libertate. Altceva pare amuțitor. Înfricoșător. Că vorbitorii de pe scena mitingului erau oameni cu funcții importante în stat: primarul Capitalei, șeful Senatului, șeful Camerei Deputaților, prim-ministrul României, parlamentari. Adică oameni pe mîinile cărora se află destinul acestei țări. Dintre cei asemenea lor, au fost și, probabil, vor fi aleși și în viitor ministrul Educației, cel al Sănătății, cel al Justiției. Dintre cei ca ei au fost și vor fi aleși cei care au sau vor avea misiunea de a lucra pentru generațiile viitoare, de a gîndi pentru ele o țară mai primitoare, mai bună cu locuitorii ei. Iar dacă pînă mai ieri mai era o brumă de speranță, un fir de nădejde că poate lucrurile vor fi altfel, discursurile celor din Piața Victoriei le-au risipit în mai puțin de o oră. (Căci dacă ne-am imaginat, pînă și pentru o clipă, că un Liviu Pop sau un Valentin Popa au fost niște accidente, mici episoade de proastă inspirație, acum știm că ne-am înșelat: sînt oameni reprezentativi ai partidului lor.)

Ce s-a întîmplat în piață? S-au făcut comparații iresponsabile cu fosta Securitate și cu victimele ei.

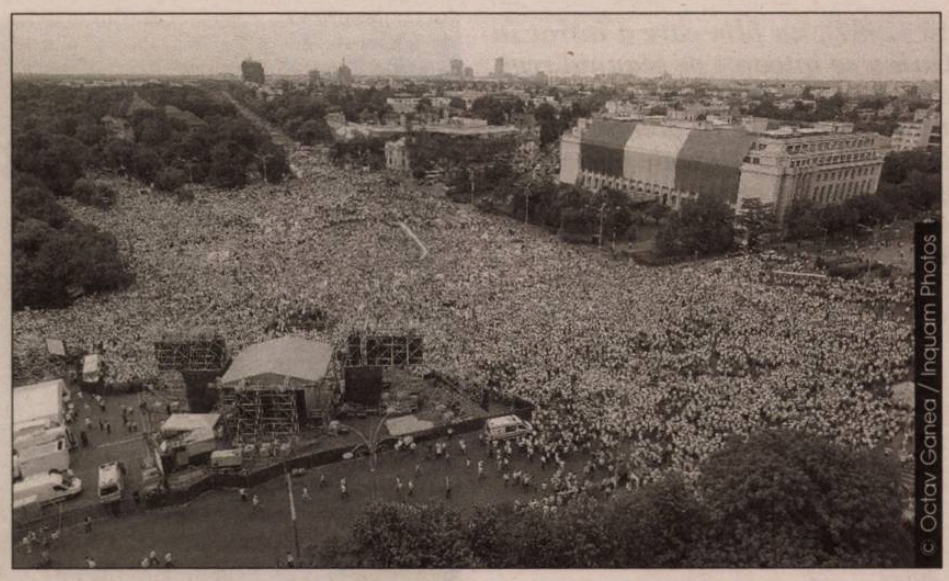

Au curs cu nemiluita jignirile, instigările la ură, minciunile. Au ridicat pumnii, au strigat, s-au dat în stambă. Au năimit un actor să le cînte ode, același actor care pe vremurile comuniste interpreta cu sîrg și cu talent roluri de activist de partid. Au fost ridicați la rang de eroi ai luptei împotriva DNA-ului Mariana Rarinca, cunoscută pentru mesajele analfabete, amenințătoare, trimise unui judecător la CCR, sau Liviu Dragnea, suspect în mai multe cazuri de corupție.

Copiii și tinerii noștri au auzit și au văzut, pe 9 iunie, laolaltă cu noi, felul în care va arăta România lor. Au auzit și au văzut ce gînd îi mînă în luptă pe cei aflați la putere și decși să n-o părăsească. Au asistat la un circ ieftin pus în scenă de un neica-nimeni agramat, înnobilat cu grad de „rebel de serviciu", care încerca jalnic să anime mulțimea cu slogane căznite, grosolane: „Ieși afară, cucuvea torționară", „Noi majoritatea, voi Securitatea", „Ludovic, nu fi trist, tu ești noul securist", „Codruța Kövesi ne va părăsi", „Din sufragerie te duci la pușcărie".

Un circ ieftin pus în scenă de un neica-nimeni agramat.

Copiii și tinerii noștri au văzut și au asistat la felul în care vorbitorii de la tribună au stîlcit istoria, literatura și limba română. Și adevărul. Iată cîteva exemple de „măiestrie" retorică: „Am venit să vă spun cum arată statul paralel, pentru că eu m-am întîlnit cu el. L-am văzut în birourile DNA, unde mi-a pus cătușe. Am fost acuzată de luare de mită, care n-au fost bani, ci capital de imagine. Cu alte cuvinte, au oamenii încredere în tine? La pușcărie!" Sau: „Să vorbim și despre celelalte categorii sociale care ajung țintе. Asta vedem la dascălii care sînt puși sub urmărire pentru un buchet de flori. Vedem la oamenii de afaceri, care se tem să mai vorbească chiar și cu un portar de la o instituție publică, de teamă să nu fie acuzați." Sau: „Nimeni nu este la adăpost, absolut oricine azi în România poate fi vizat de un enunț care să-i aducă o acuzare și o condamnare." Acesta e mesajul apocaliptic pe care îl dau poporului conducătorii lui. Sînt la guvern și se comportă ca niște ilegaliști viteji... Ca niște „partizani" curajoși, în fața plutonului de execuție.

Ce e de făcut? Cum să îi explici unui copil, unui tînăr de azi, cîte neadevăruri a spus partidul care guvernează țara, într-o singură seară, în fața a peste 100.000 de oameni? Ce speranțe mai sînt de lăsat generațiilor care-și caută drumul, încă, în România? Tot ce ni se arată e un misterios Bau-Bau. Altul decît Bau-Baul de la guvernare...

Revin: mitingul PSD ne-a adus în față imaginea pe care o vor avea, mulți ani de aici înainte, educația, sănătatea, Justiția. O imagine mutilată de corupție, ignoranță, nepăsare. Am învins!

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

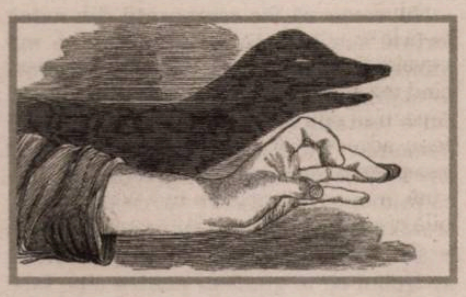

Iaromira POPOVICI

bazar

22 (de ani)

– atunci și acum –

Fiul meu tocmai a împlinit 22 de ani. În seria aniversărilor unei vieți, nu pare a fi mare lucru. În sensul că, evident, vîrsta de 18 ani își avea conotațiile ei; precum și 21, în varianta americană. Pe cînd 22...

Și, totuși, pentru generația noastră cel puțin, cifra nu e lipsită de semnificații. 22 decembrie 1989 e considerată (desigur, cu toate întrebările și controversele) ziua victoriei Revoluției, dacă putem s-o numim așa. Din perspectiva generației mele, studenți pe atunci, care au ieșit, în mare parte, în stradă, o s-o numesc așa, fără să judec prea mult termenul – pentru că așa am simțit-o. Așa am simțit-o pe 21 decembrie, cînd am ieșit în Piața Universității, cu mai toți colegii mei, foarte *casual*, ca și cum ar fi fost ceva de la sine înțeles. Și cînd am fugit de acolo în noapte, după ce soldații au început să tragă în jos, asta a fost. Precum și a doua zi dimineața, cînd am văzut trupele pe străzi și am auzit de numărul mare de răniți. Și în haosul-exaltare din zilele următoare, în care ne fofilam pe lîngă clădiri, evitînd arme imaginare sau nu, ori făceam patrule împotriva teroriștilor imaginari și ei.

Băiatul meu a primit, de ziua lui, printre altele, un tort și o brioșă, fiecare dintre ele la pachet cu două lumînări reprezentînd cifra 2. Fiecare dintre cele patru lumînări semăna cu cîte o lebădă, cam așa cum eram noi învățați la școală cînd scrijeleam cifrele. Perechile de doi mi-au adus aminte de magazinul „22", unul dintre primele destinate copiilor de după '89 (pe vremea cînd băiatul meu nici nu se născuse). Ca să nu mai vorbim de Revista *22*, tribuna anilor revoluționari și nu numai.

La 22 de ani, el e student în SUA și cetățean al lumii. Nu numai că-și pune problema ce va face și spre ce domeniu se va îndrepta, ci și în ce loc al lumii ăsteia (care nu înseamnă doar Europa și America de Nord) ar vrea să trăiască. Are prieteni de toate națiile și de toate orientările sexuale. Își alege, cu maturitate, în ce să creadă și în ce nu, încercînd să depășească mai toate prejudecățile. M-a învățat, de pildă, să am o altă atitudine față de romi: recunosc că tindeam ca, cel puțin în conversații, să fiu nedreaptă, să pornesc de la un fel de prezumție de vinovăție. Să nu-i privesc pe cei diferiți sau mai puțin înzestrați de natură de sus, chiar la nivel instinctiv: ci, pur și simplu, să nu dau importanță lucrurilor ăstora, cînd sînt altele care contează. La festivalul Super, care, în afară de vreo doi adulți, e făcut numai de adolescenți, cei mai mari fiind studenți, am văzut cum se pot face și regla lucrurile firesc, fără pompă și infatuare: *teenager*-ii de acolo au ales după criterii corecte filmele, au făcut ceremonia de premiere suportabilă, fără discursurile penibile, interminabile ale adulților cu orgolii refulate.

Și eu, la 22 de ani, îmi vedeam de revolta mea, mai ales că vîrsta asta m-a prins în perioada de maxime schimbări în România. Ne făceam, practic, cursurile penultimului și ultimului an de facultate în Piața Universității, unde ne duceam precum la *pub*-ul de cartier, dar nu în sens negativ. Acolo ne erau prietenii, acolo vorbeam, cîntam, ne bucuram, ne revoltam, speram și ne făceam planuri. Acolo ne-am învins, zile de-a rîndul, frustrările și prejudecățile acumulate în epoca ceaușistă, deși am fost, atunci, copii și adolescenți în epoca ceaușistă. Acolo ne-am dezvoltat o conștiință politică și civică, atît cît ne-au dus capul și puterile pe fiecare. Acolo ne-am văzut colegii bătuți crunt de mineri pe 13, 14, 15 iunie (că tot se împlinesc acum 28 ani de la Mineriadă). Și fără posibilitatea de a li se face vreodată dreptate. Cel puțin așa părea pe atunci, acum se pare că s-au mai schimbat lucrurile.

Băiatul meu aruncă în aer prejudecățile generației noastre. Care generație, la rîndul ei, ca să ajungă la prejudecățile astea, oricît de absurd ar părea, s-a luptat, atît cît a putut, cu cele ale generației părinților (nu toți părinții intră în categoria asta) trăitori *full time* în comunism. Ceea ce lor li se pare firesc acum, pentru noi a fost o luptă. Îmi aduc aminte, de pildă, că mi s-a părut o mare victorie să pot purta mini pe stradă fără să mă fluiere golanii (pe care acum i-aș fi putut acuza de hărțuire sexuală), să mă pot săruta cu iubitul în locuri publice fără să mă admonesteze vreo doamnă de vîrsta a treia și să am un cuvînt de spus în fața vînzătorilor (care, atîția ani, ne fuseseră un fel de stăpîni, pentru că, amenințați de foame, cam ajunseserăm la mîna lor). Ca să nu mai vorbesc de posibilitatea de a ieși din țară, unde vreau și cînd vreau – pe vremea de atunci nu puteam nici în Bulgaria, aveam dosar prost. Ori de a spune ce-mi doresc în gura mare, pe stradă, inclusiv la adresa regimului. Ca să nu mai vorbesc de dreptul de a protesta pentru sau contra a orice.

Diferență de unghi, dar, pînă la urmă, același spirit. Vorba lui Taylor Swift, în al ei „22" (desigur, din alt context, și lărgind perspectiva, totuși): *„We're happy, free, confused and lonely at the same time / It's miserable and magical, oh yeah"*.

„De fapt, am rescris cu mîna mea ce gîndise Preda“

– interviu cu regizorul Stere GULEA –

După 30 de ani de la Morometii *(1987), un film care a intrat în istoria cinematografiei,* ***Stere Gulea*** *se întoarce pe scaunul regizoral cu continuarea poveștii, o ecranizare după volumul al doilea din* Morometii. *La TIFF au fost prezentate, în premieră, cîteva secvențe din* Morometii 2. *Actorul Horațiu Mălăele este cel care îl joacă acum pe iconicul Ilie Moromete. Echipa filmului a fost prezentă pe scenă, iar interviul de față a fost făcut la Cluj, în timpul festivalului, de reporterul AperiTIFF-ului.*

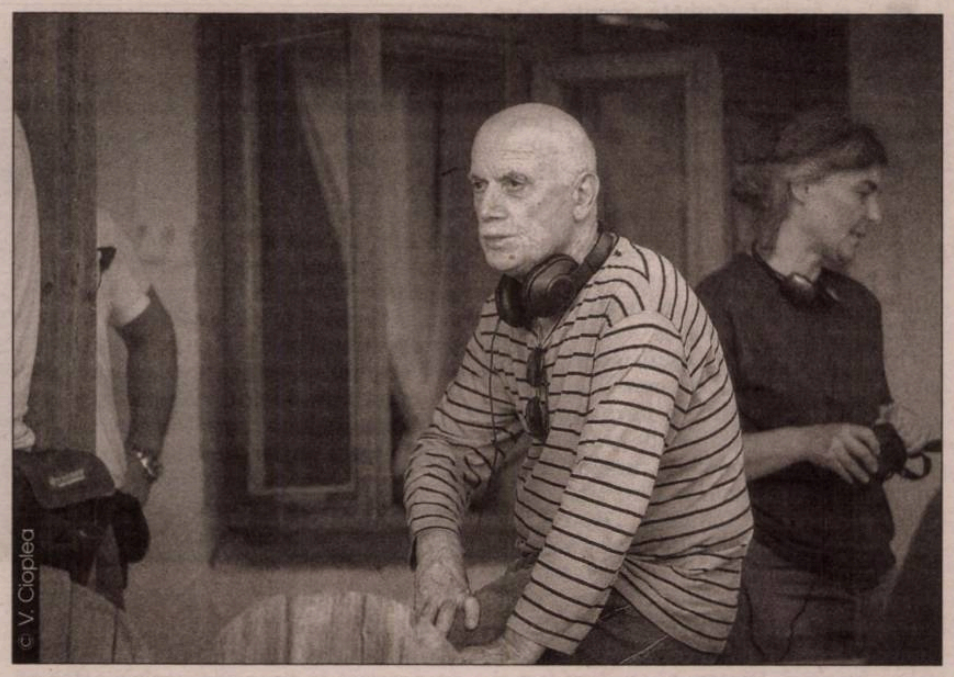

1945. Am citit că ați plasat acțiunea din Morometii 2 *în acest an. Sîntem la finalul celui de-al Doilea Război Mondial. Cît din teatrul războiului e prezent în film?*

Teatrul războiului, ca ecou, așa, foarte puțin. Într-una din scene, de fapt. După război, prin prezența sovieticilor. Pentru că aproape tot ce se întîmplă e într-un sat. Un sat prin care se poate presupune că ar fi putut trece niște trupe rătăcite, dar direcția era alta. Ecourile politice, cîte puteau fi ele într-un sat la vremea respectivă, da, astea există. Ăsta e și motivul pentru care am luat decizia să continui *Morometii*. Istoria pe care o cunoșteam, la vîrsta pe care o am, era una comunistă. Cu *Morometii 2* am redescoperit perioada respectivă.

Pînă la urmă, în 1945 are loc congresul de la Yalta. Și ne trezim comuniști din monarhiști.

Da, da, da, dar omul de rînd? Ce știa el? Ecouri, presupuneri. Erau frămîntări, veneau unii de pe front care fuseseră instruiți pe-acolo cu ideile comuniste, puneau mîna pe putere, agitatorii comuniști care erau împinși, ridicați, susținuți masiv de propagandă și de trupele sovietice. Omul de rînd ce făcea? Percepea vînzoleala asta, nesiguranța, incertitudinea. Oamenii, cum e Moromete, apucaseră un tip de societate. Desigur, cu ale ei, nu facem acum din ea o chestie luminoasă. Una dintre problemele lui Moromete e atunci cînd i se spune că, dacă mai comentează politica guvernului, or să existe consecințe, și el zice: „Păi, măi, gura omului nu i-o-nchide decît Dumnezeu.“ Iar ăla zice: „Eh, se mai schimbă lucrurile.“

Ăsta e și motivul pentru care ați ales colectivizarea lui Groza, față de colectivizarea ceaușistă?

Da, pentru că am încercat să mă păstrez ca perioadă istorică acolo. Felul în care se termină filmul, el *(n.r.* – Moromete) refuză să intre-n colectiv. I se întinde hîrtia și el o întoarce așa: „Păi, măi, aici scrie așa că... de bunăvoie.“ I se confiscă tot și-l lasă fără nimic. Colectivizarea începuse deja, dar oamenii uită că ea a început devreme. Mă rog, cu incertitudinile ei. Asta e problema lui Moromete. Și a generației lui. Că nu mai pot vorbi, că pot zice doar ce li se dă voie. Fac doar ce li se dă voie. Poate, pentru cei tineri, asta nu era o problemă.

Credeți că filmele, și cel 1987, și cel de acum, sînt o odă adusă țăranului român?

Cu siguranță. Nu mă feresc să zic asta.

Pentru țăranul român de atunci, de cînd se petrece acțiunea, sau e și pentru țăranul român de acum?

N-au legătură între ei. Din păcate. Ruptura care s-a produs odată cu colectivizarea, încercarea de a reconecta capetele după 50 de ani conduși de o anumită mentalitate, de o anumită atitudine, e nesperată. Era un univers la început. Universul acela s-a destrămat și nu mai poate fi reluat. Bun, din punctul de vedere a cum a evoluat lumea, țăranul n-a mai rămas. S-a industrializat. Că e bine sau nu, asta e cu totul altceva. Atunci ponderea țărănimii era foarte mare. Acum, că eram în întîrziere, e adevărat. Dar, în același timp, societatea rurală, prin sedimentare, istorie, selecție, a avut rigorile ei. Pecetea culturii noastre e a culturii rurale. A creat valori, ceea ce nu s-a întîmplat după aceea. Cu valorile alea se identifică acum națiunea. Cu ce să te identifici după 23 august 1944? E greu.

Credeți că Moromete a rămas relevant ca personaj?

Am și eu percepția mea subiectivă. Nu știu dacă e cel mai bun. Cert este că *Morometii,* romanul, a dat un personaj care a intrat în mitologia noastră. Cred că se bucură de o mai mare empatie și simpatie Ilie Moromete decît Ion al Glanetașului, să zicem. Întocmai prin datele lui care nu se limitează la dorința patologică de pămînt. Este inteligent, reflexiv, face dovada că în acea lume era un spectacol inteligența acestui om. Acum, că Preda i-a dat această aură mai strălucitoare decît cea din realitate, nah. Dar dacă te uiți la sedimentele care s-au păstrat din cultura asta rurală, vezi că lucrurile astea nu sînt scorneli. Limbajul lor, felul lor de a fi și a vorbi este spectaculos și interesant. Eu păstrez o afecțiune acestui fel al lor. Îl consider extraordinar de cult, nu numai corect, dar toată culoarea din limbaj nu o mai întîlnești în ziua de azi.

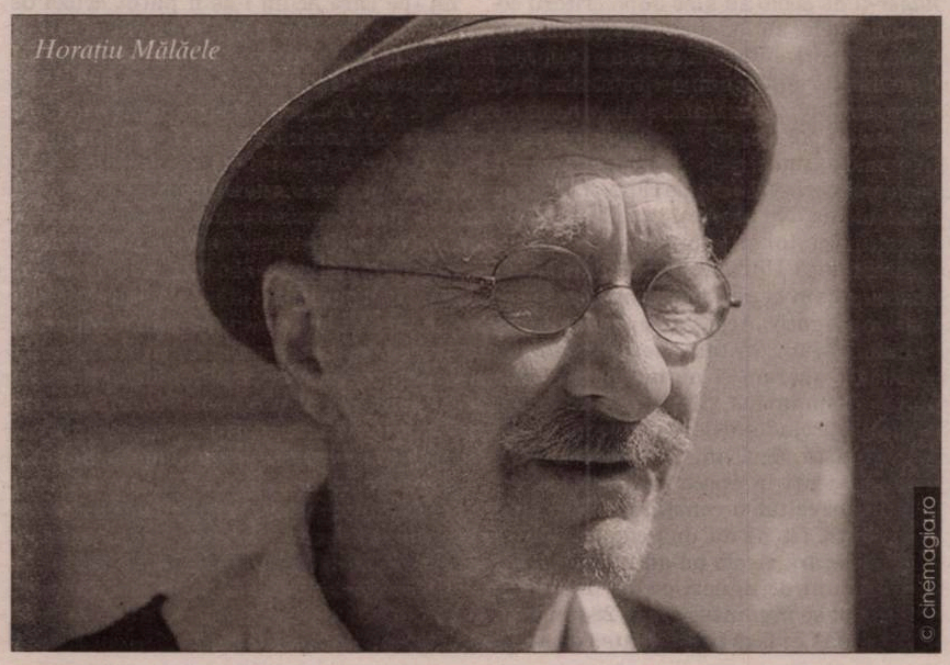

Horațiu Mălăele

Dar Niculae?

Eu cred că da. E ca puiul care iese la viață.

Dar l-ați transformat, din activist politic, în scriitor.

Da. Început de scriitor. Debutează, dar o încasează. În momentul în care se întoarce să-și continue studiile și intră în lumea presei socialiste. Se nimerește că ăia îl publică, apoi e trimis să facă un reportaj la o manifestație de ziua regelui, că tot vorbeam de greva regală și criza politică, și acolo vede o realitate, iar la cinematograf, după montajul redacției, vede total altceva. Așa o încasează. Nu mai înțelege nimic.

Odată cu diferențele astea dintre realități, ca diferențele dintre film și roman, cît credeți că ați pus din dumnevoastră în Morometii 2 *și cît a rămas din Preda?*

Cred că am reconstruit traseele și relațiile posibile ale lui Preda. În cenzură, dacă voia să scrie despre lumea aia, despre ce se întîmpla atunci, trebuia să dea obolul, cum se spune. Pe cînd eu cred că nu am falsificat nimic. M-am oprit la o epocă, pentru personaje la fel, trasee pe care le găsești în *Viața ca o pradă* ori în publicistica lui ca o confirmare, chiar și în volumul 2, în prima parte. De fapt, am rescris cu mîna mea ce gîndise Preda. Trasee pe care Preda le-a imaginat ori le-a trăit.

În care dintre personaje vă regăsiți cel mai mult?

Ilie Moromete, categoric. E un personaj care m-a fascinat și mă fascinează. Vedeți, întîmplarea face că am avut o interpretare cu Victor Rebenciuc și una cu Horațiu Mălăele, care sînt fațete ale aceluiași personaj. Poate fi interpretat și așa. Chiar dacă timpul nu ne-a iertat pe nici unul. Măcar cu Niculae am ținut să fie de 18 ani. Abia terminase liceul. Am vrut să vezi că e necopt, din cum se mișcă, din cum gîndește, din cum vorbește.

Și cum credeți că noua distribuție a revigorat universul atît a lui Preda, cît și al dumneavoastră?

Îmi e greu să vă spun. Ce se întîmplă: în momentul în care ceva ce ai făcut e validat la înălțime, e greu să vii să spui că arăți altceva. În momentul în care am luat decizia, care s-a impus din realitatea biologică, a trebuit să lucrez cu alți oameni. De exemplu, Horațiu Mălăele cred că, așa cum și-a construit personajul cu îndemnul și susținerea mea, face un rol bun, chiar foarte bun. Diferit. Mie îmi apare Ilie Moromete din roman, iar latura pe care o scoate Mălăele îi lipsea lui Moromete în primul film. Acum, el vrea să vadă ce gîndește omul, ce gîndesc ăștilalți.

De ce Morometii 2, *astăzi? Credeți că putem face o paralelă cu România sociopolitică din zilele noastre?*

Nu vreau să fac comparații din astea forțate sau la botul calului. Dar ce mă uimește în ziua de azi, sigur, sînt lucruri total diferite, dar ce mă surprinde neplăcut e tentația și tendința de a gîndi monomaniac. Ca atunci. A crede că numai așa trebuie, care este de tip totalitar. Adică în momentul în care tu, ca politician, crezi că numai ce oferi tu ca soluție e tot ce se poate, iar realitatea te contrazice, ar trebui să te gîndești pentru cine faci. Pentru oameni? Pentru societate? Poți mulțumi cîțiva oameni cu cîteva mii de lei, dar e asta spre binele societății? Spre mîinele societății? Sau este, de fapt, o ipotecare a viitorului? E o chestie pe care nu o înțeleg. De ce e teama asta a politicianului de a-și revizui treaba argumentînd: Dom'le, atunci cînd am gîndit, cu societatea în gînd, așa am gîndit-o. Societatea e în schimbare, trebuie să ne ajustăm tot timpul. Dar ce avem în vedere? Hai să facem în așa fel încît societatea asta să meargă înainte.

Deci lipsește din reflexivitatea lui...

În momentul în care un om, un țăran – deștept, este adevărat – e întrebat în film de o fată mai dusă puțin, așa: „Ce e cu comitetele astea?“, el răspunde: „Cică vin unii și vor să schimbe lumea.“ Și ea zice: „Păi, și cum vor să o facă?“ El: „Păi, asta e, că nu se știe.“ Așa e omul, lumea, trebuie să fim conștienți de limitele pe care le avem. Sînt tot felul de capcane, dar nimeni nu zice: „Stai, mă, să nu cădem și noi în astea.“ Eu cred că asta lipsește. Nevoia de a spune că și cel de lîngă mine, poate, are și el dreptate.

a consemnat Cosmin POPA

Nora IUGA

Sfîntă obrăznicie, nu mă lăsa!

Trebuia să mă grăbesc. Anca mă anunțase în ultimul moment că spectacolul avea loc peste o oră. Mi-am pus fusta înflorată și bluza din pînză topită, cu mîneci lungi. Pielea mea de pe brațe zici că-i hîrtie creponată. Știam că aveam un rol important în piesa respectivă... parcă-i spunea *Spoon River* sau *River Spoon*. Pînă și numele i-l uitasem, dar nimeni nu mi-a dat vreodată textul să-l citesc. Sau măcar replicile pe care urma să le repet. Regizorul ne spunea, de cîte ori ne întîlneam la repetiții, „Improvizați! Improvizați! Improvizați!“ Cînd m-am uitat în oglindă aveam părul negru și foarte creț. Deasupra buzei de sus, deslușeam un început de mustață. Nu-mi stătea rău. Mi-am luat buchetul de crizanteme într-o mînă și cartea *Cui i-e frică de Virginia Woolf* în cealaltă și m-am pomenit bîjbîind prin culise. Lumina și vocile din scenă pătrundeau pînă la mine, dar nu era acolo nimeni să-mi spună prin care deschidere să intru. Din ce creștea lumina, creșteau și vocile. Glasuri de femei vorbeau într-o limbă necunoscută. De bună seamă, era un dialect nepalez, fiindcă și Marius, cînd s-a întors din Himalaya, mi-a spus cîteva expresii din limba băștinașilor, așa că m-am prins imediat. Atunci mi-am luat inima-n dinți și-am intrat în scenă. „Sfîntă obrăznicie, nu mă lăsa!“ a fost prima replică pe care am rostit-o în limba română. Sala a început să aplaude. Cele două fete, așezate cuminți pe două jilțuri – mă muncea întrebarea dacă erau din vremea lui Petru Rareș sau a lui Radu cel Frumos –, culmea, și ele aveau în poală aceeași carte, *Cui i-e frică de Virginia Woolf*. Și-au întors automat capul spre mine. Le-am recunoscut. Cea mică și slabă era Adela, cea voinică era Miruna. Cred că, de fapt, le-am recunoscut după miros. Dinspre Adela venea un parfum de crin, dinspre Miruna, unul de mosc. Nu știu de ce, cînd am auzit aplauzele, îmi venea să spun „Heil Hitler!“... dar mi-am zis că nu se cade și am făcut cîțiva pași spre rampă, clipind întruna, fiindcă lumina sufitelor mă orbea și brusc m-am împiedicat de un corp moale, care zăcea în mijlocul scenei. Am deschis ochii. Pe jos era întins un bărbat cu pantaloni de dril și șosete flaușate. Avea pe el un tricou bej, mulat pe corp, așa că nu-mi dădeam seama dacă era cu tricou sau fără. Ținea pe piept cartea *Cui i-e frică de Virginia Woolf* cu ilustrații de Ion Barbu, colorate strident. Era deschisă la pagina... nu puteam distinge numărul.

M-am aplecat să văd cît reușise să citească pînă atunci și crizantemele mi-au alunecat din brațe și i-au acoperit cartea. El a ridicat un braț, le-a dat la o parte și a întors foaia al cărei număr nu apucasem să-l descifrez. Atunci am văzut că unele file se desprindeau și cădeau. Adela și Miruna, care la început crezusem că interpretează rolurile alea în nepaleză, de neînțeles pentru mine, apropiindu-mă mai mult, am văzut că de fapt citeau într-un glas din aceeași carte și, cum terminau pagina, o aruncau pe jos. Am simțit brusc o gîdilitură în gît și-am început să strănut. Îmi număram strănuturile în limba română și, pe măsură ce mă apropiam de zece, aplauzele se întețeau. Atunci a căzut candelabrul. Dar n-a murit nimeni. Atîta doar că toate regulamentele au fost încălcate. Ca la un semnal, și-au deschis toți telefoanele mobile și și-au aprins țigările în sala de spectacol. Atunci mi-am rostit a doua replică: „Alo, alo, fiți calmi, dragi tovarăși, CCR-ul veghează!“ Aplauzele sălii m-au făcut să mă apropii mai mult de rampă și-am putut să disting că toți spectatorii purtau la rever o insignă galbenă pe care scria REZIST. Le-am spus atunci: „Înțeleg că toți ați fost la Bookfest și toți v-ați cumpărat *Cui i-e frică de Virginia Woolf*“. „Da!“, a răspuns toată sala într-un glas. „Și o s-o citiți pînă la capăt, chiar dacă-i cad foile?“ „Da!“, a venit prompt replica. „Și-acum ați învățat să strigați: «Cucurigu!!»“ „CUCURIGU!“, a răsunat din toate piepturile și s-a rupt catapeteasma Parlamentului și-a căzut, în aplauzele tuturor. Și ăla de jos, acoperit de crizanteme și de foile căzute din carte, a început a cînta... era chiar Fărîmiță Lambru, cu vocea lui răgușită ca un cui ruginit: „Lume, lume, soro lume, cașa-i lumea trecătoare, unu' naște și-altu' moare, lume, soră lume...“

Peste zece zile, am primit o scrisoare din Sibiu, de la J.W. „Știi că te-am văzut la televizor, ai cîntat“, îmi scria. Eu? Am cîntat în gînd, am dormit.

***Nora Iuga** este scriitoare.*

„În muzică nu e necesar ca vorbele să fie înțelese“

– interviu cu Jófrídur ÁKADÓTTIR aka JFDR –

*Cîntăreața islandeză **Jófrídur Ákadóttir** aka JFDR (n. 1994) va concerta în seara de 14 iunie în Spațiul M60 din București.*

Cum a fost să crești lîngă un compozitor precum tatăl tău? V-a încurajat pe tine și pe sora ta geamănă să cîntați încă de mici?

Absolut, ne-a încurajat în mod special să explorăm muzica pe cont propriu, lucru care acum mă definește, care descrie felul în care abordez muzica.

Ai lucrat vreodată împreună cu tatăl sau sau preconizezi s-o faci cîndva?

M-a ajutat să duc la capăt primul album al meu și al surorii mele sub numele Pascal Pinon și a fost inginerul de sunet al celui din urmă. A venit cu cîteva idei grozave, spre exemplu, a adus o cutie cu resturi metalice și un inel gigantic de titan rămas din corpul unui avion.

Pascal Pinon, Samaris, JFDR, Gangly... Ești interesată mai degrabă de abordări muzicale diferite sau de colaborări variate? Cît de diferit sună muzica ta sub fiecare dintre aceste nume?

Toate aceste constelații au avut propriul lor timp și propriul lor loc și fiecare m-a învățat ceva diferit. Niciodată nu mi-am dorit să fiu un artist solo, doar că acum pare cel mai potrivit lucru.

Simți că descoperi sau creezi muzica? Analog sau digital?

Și, și. Împreună, într-un amestec.

Sigur Rós au inventat un limbaj în care să cînte, iar tu, cu Samaris, ai cîntat poeme islandeze de secol XIX; cît de importante sînt pentru tine cuvintele atunci cînd compui propria ta muzică, dar și atunci cînd o asculți pe a altcuiva?

Cuvintele au fost dintotdeauna importante pentru mine. Cuvintele sînt o dimensiune diferită de a înțelege și de a te exprima prin muzică și au puterea de a înălța un cîntec sau de a-l distruge cu totul. Îmi place să lucrez cu cuvintele, dar nu e necesar ca acestea să fie înțelese de toată lumea. Atîta timp cît îmi creez o legătură cu ele, pot transmite ceva și publicului, și cred că ăsta este cel mai important în muzica celor de la Sigur Rós sau în muzica pe care o cînt cu Samaris. Este teatrul din muzică.

Cum îți explici succesul muzicienilor islandezi din ultimele decenii? Care este ingredientul care face muzica islandeză atît de... nepămînteană: natura, clima, izolarea?

Cred că e vorba despre faptul că sîntem o comunitate mică și izolată. Muzica este modul prin care ne distrăm unii pe alții și se întîmplă foarte rar să și facem bani din asta. Așa că este un dialog motivat doar de creativitate și plăcere. Ceea ce dă o anume calitate muzicii.

Dintre toți muzicienii islandezi, deja celebri sau încă necunoscuți, cu cine te simți cel mai conectată muzical? Cine te-a inspirat cel mai mult?

Mi-e foarte greu să spun. Dar aș alege-o pe sora mea Ásthildur, m-a învățat mai multe decît își poate ea da seama.

În ultimii ani am pierdut (prematur) mulți muzicieni, de la David Bowie la Jóhann Jóhannsson, ca să-i numesc doar pe aceștia. Moartea cui te-a afectat cel mai mult sau, ca să spun așa, cu cine ți-ar fi plăcut să colaborezi dacă ai fi avut ocazia?

Deși moartea lui Bowie a fost o tragedie, moartea lui Jóhann Jóhannsson m-a afectat mult din cauza faptului că a fost un apropiat al comunității mele, al oamenilor cu care colaborez, pe care îi iubesc. Ar fi fost o onoare pentru mine să-l cunosc îndeaproape și să lucrez cu el.

Tu cum asculți muzică acum: în streaming, pe YouTube, iTunes, viniluri? Crezi că felul în care ascultăm muzica ne afectează felul în care o înțelegem și o apreciem?

Cu siguranță. Am fost plecată pentru cîteva zile fără telefon și parcă aș fi avut o revelație. Atunci cînd poți asculta orice vrei oricînd vrei este deopotrivă uluitor și înspăimîntător. Asta înseamnă să consumi muzica. Partea bună este că multă lume încă depune un efort considerabil ca să facă muzică și mă bucur că asta încă n-a dispărut.

Care este cel mai de preț disc de vinil pe care-l ai acasă?

Blue de Joni Mitchell.

a consemnat Marius CHIVU

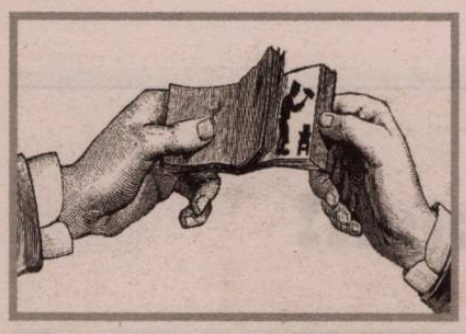

Marius CHIVU

feedbook

Fenomenologia sportului rege

● **Simon Critchley, *Faza cu fotbalul*, traducere de Radu Paraschivescu, Editura Baroque Books & Arts, 2018.**

Dacă n-ați judecat niciodată fotbalul prin gîndirea filozofică a unor Hegel, Husserl, Merleau-Ponty, Sartre, Nietzsche, Habermas, Heidegger, Gadamer sau Lacan, o veți face (sau nu) după ce veți citi eseul acestui britanic pe nume Simon Critchley, profesor de filozofie la New School for Social Research din New York și fan de-o viață al clubului Liverpool.

„La ce ne gîndim cînd ne gîndim la fotbal? Fotbalul înseamnă o mulțime de lucruri – o mulțime de lucruri complexe, contradictorii și care se bat cap în cap: memorie, istorie, loc pe hartă, clasă socială, genul, în toate variațiile lui tulburi (îndeosebi masculinitatea, dar tot mai des și feminitatea), identitate familială, identitate tribală, identitate națională, natura grupurilor (atît de jucători, cît și de suporteri) și relația adeseori violentă, dar uneori pașnică și discret-admirativă, dintre grupul nostru și altele" – așa își începe Simon Critchley excursul său inteligent, presărat în egală măsură cu jargon filozofic, date din istoria fotbalului și anecdote personale de microbist incurabil. Ambiția lui este să creioneze o fenomenologie a acestui sport care a trecut din epoca sa socialistă („fotbalul este baletul clasei muncitoare") în cea capitalistă, cu structură corporatistă și transnațională (FIFA) și, fatalmente, coruptă. „Cum negociem contradicția dintre nevoia unei critici a fotbalului și posibilitatea unei poetici a lui? Poate fi rezolvat conflictul dintre asociativismul și socialismul pe care-l are forma fotbalului și capitalismul agresiv al fondului său?", se întreabă Simon Critchley, care alege să se concentreze asupra poeticii fotbalului, pe care-l consideră mai meditativ și mai contemplativ decît multe alte sporturi, descriindu-i natura controversată prin rezonanța cu textele fenomenologilor mai sus amintiți.

Veți găsi în această carte nu doar informații surprinzătoare (cuvîntul „soccer", din lat. *soccius,* este de fapt un termen britanic, folosit în Regatul Unit pînă în 1970, cînd a fost abandonat, fiind însă deja exportat pe terenul american), dar mai ales fraze și formulări sofisticate, prețioase sau poetice care, scoase din context, te umplu de nedumerire și/sau încîntare: „fotbalul defensiv italian oferă bucurii dialectice", „fotbalul vorbește despre schimbările care apar în experiența timpului", „trecutul unui meci se uită repede și uneori este greu de recuperat", „poetica fotbalului este apotropaică", „jocul are întîietate în fața conștiinței jocului", „jucătorii nu sînt definiți de intențiile lor subiective într-un joc care nu e explicat de forțe cauzale obiective", „mingea dă impresia că are potențial de viață", „fotbalul este un act constant de mimesis sau de imitație productivă", „trebuie să te gîndești la fotbal ca la un teatru al diferențierii identitare, unde diferența este dată de distanța dintre teorie și praxis", „calitatea sacră a fotbalului constă în diverse elemente aparent infantile, cum ar fi culoarea tricourilor", „ființa jucătorilor nu este ființă-în-sine, ci ființă-pentru-noi, mediată prin spectatori și reclamînd cunoașterea care să le afirme existența", „antrenorul poate părea ca o figură mesianică, ca un Iisus răstignit sau ca un nou Lazăr" și, preferata mea, „fotbalul, de obicei, vorbește despre cum e cînd pierzi".

Cum elegant își descrie intenția de a se apleca exclusiv asupra „încîntării", creionînd „doar" o poetică a experienței fotbalistice, finalul cărții îl aduce însă pe Simon Critchley și într-o zonă ceva mai critică. „Sportul este sublimarea războiului civil", spune el într-un ultim capitol în care vorbește puțin și despre partea întunecată a balonului rotund. Și continuă: „fotbalul oferă o organizare legală a violenței", consolidează unui soi de tribalism la nivelul cluburilor, naționalism la nivelul țării și colonialism la nivel continental (cluburile oligarhilor transferă, transformînd în marfă, jucători de culoare), are o natură patriarhală, discriminatorie sexual și rasial. Simon Critchley nu insistă, dar pare în măsură să scrie și o astfel de analiză.

Faza cu fotbalul (cu titlul original carverian *What we think about when we think about football)* este o carte inteligentă – al cărei traducător, Radu Paraschivescu, și-a dorit mult victoria, făcînd față cu brio driblingurilor jargonului filozofic – și, dacă asta căutați, te ajută să meditezi ceva mai mult în timpul meciurilor Campionatului Mondial din Rusia. Care începe chiar astăzi cu un meci între Rusia și Arabia Saudită. Asta apropo de „organizarea legală a violenței".

aproape de carte

Simon CRITCHLEY

Faza cu fotbalul
(fragment)

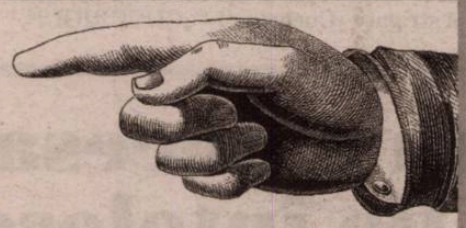

Spectatorii știu cum evoluează meciul și cam în ce fel o să se termine. Jucătorii se pierd în vîrtejul meciului. Dacă joacă bine, se investesc cu totul în fazele de joc. Însă spectatorul e un lucru aparte, care participă de la o distanță absolută, ce-l absolvă de implicarea în activitatea frenetică de pe teren. Uneori spectatorii se simt mulțumiți dacă echipa lor cîștigă la scor și se dezlănțuie frenetic, chit că pentru scurtă vreme, cînd unul dintre jucători înscrie. Însă adeseori ne uităm la meci cu o presimțire de rău augur. Distanța contemplativă poate fi o distanță a neliniștilor. Preluînd un gînd al clasicistei Mary Lefkowitz, rolul spectatorului e același cu al zeilor din tragedia antică: asistă la acțiune, îi urmăresc desfășurarea, știind din capul locului că lucrurile care se petrec nu sînt rodul unui eveniment neașteptat sau un joc al întîmplării, ci o parte din mașinațiile sorții. În drama antică, îndeosebi la Euripide, zeii apăreau pe un dispozitiv teatral ca o macara deasupra scenei *(mechane),* ca niște spectatori dintr-un stadion cosmic. De multe ori, sportivii dau impresia că sînt niște jucării ale sorții, incapabili să afecteze cursul dramei și să-i schimbe deznodămîntul adeseori tragic, cu toate strădaniile lor intense, dînd impresia că sînt prinși în păienjenișul pieirii.

E ca și cum te-ai uita la dansul psihotic al lui Lucky, din primul act din piesa lui Beckett, *Așteptîndu-l pe Godot,* cel căruia Pozzo îi spune „plasa". Iar fanii presimt tot ce urmează să se întîmple și se lasă la loc în scaune, simțindu-se stupefiați și dezamăgiți. De fapt, e mult mai grav, fiindcă atît timp cît meciul nu s-a terminat, măcar în cele cîteva minute de prelungire încă putem spera. Așa cum o să arăt nu peste mult timp, în fotbal nu te omoară doar dezamăgirea, ci și speranța mereu reînnoită. Cel mai rău lucru al condiției ei de iubitor al fotbalului este tocmai acest cocktail oribil de presentiment și speranță.

Cei cărora le place fotbalul nu sînt o adunătură de huligani neghiobi, naționaliști săraci cu duhul sau fasciști turbați. Nici vorbă. Pe de altă parte, nu sînt nici participant cvasi-nietzscheeni la o comuniune ritualică și sacră. Sînt un public inteligent, adeseori extrem de bine informat și critic, chiar dacă se dedau frecvent prostului-gust dus la extrem și candorilor licențioase ale *parrhesiei*. Sînt, de multe ori, experți autentici, relaxați, cînd își spun părerea, și nu se tem să emită judecăți. Avem aici un public compus din oameni capabili de totalitate – care sînt în stare să vadă tabloul de ansamblu. După părerea mea, fotbalul oferă un exemplu profund de raționalitate discursivă. Mai mult, poate că fotbalul este singurul domeniu de activitate umană în care filozoful și teoreticianul social german Jürgen Habermas are dreptate cînd vorbește despre natura consensuală a acțiunii comunicative și despre forța argumentului superior. Ne susținem echipa și avem motive întemeiate s-o facem. Dar asta fac și suporterii altor echipe.

PUBLICITATE

VEDUTE VENEȚIENE

DIN COLECȚIA DE ARTĂ A INTESA SANPAOLO

Muzeul Național de Artă al României

14.06 - 15.07.2018

www.intesasanpaolobank.ro

Canaletto
(Venetia, 1697 - 1768)
Capriccio con chiesa gotica e laguna (detaliu), cca. 1720 - 1721
Colectia Intesa Sanpaolo
Gallerie d'Italia - Palazzo Leoni Montanari, Vicenza

MNAR

INTESA SANPAOLO BANK
Romania

INTESA SANPAOLO

GdI
GALLERIE D'ITALIA
PALAZZO LEONI MONTANARI
VICENZA

Victor MOROZOV

dilematograf

În dezacord cu vremurile

● ***Dovlatov* (Rusia, Polonia, Serbia, 2018), de Aleksei Gherman Jr.**

Premiat recent la Festivalul de la Berlin, cel mai recent film al rusului Aleksei Gherman Jr. (n. 1976) conturează o biografie atipică, prin cîteva *flash*-uri, a scriitorului Serghei Dovlatov. Acțiunea acoperă șase zile din Leningradul lui noiembrie 1971, cînd viața lui Dovlatov stă suspendată între destrămare totală și raze de speranță iluzorii. Protagonistul acestui *biopic* nu e necunoscut – în românește, cărțile sale, aflate acum în ruptură de stoc, au fost publicate la Humanitas –, iar persecuția sîcîitoare la care a fost supus de regimul comunist îl recomandă nu neapărat ca disident neobosit, cît, mai larg, ca pe un exponent al verticalității sub vremuri strîmbe.

Gherman Jr. nu prea are treabă cu *mainstream*-ul cinematografic. Filmul său precedent, uluitorul *Under Electric Clouds* (2015), propunea o frescă estetizantă a Rusiei la o sută de ani de la Revoluția bolșevică – o țară stranie a neoanelor, atomizată de paranoia, de progresul tehnologic galopant, de moștenirea istorică apăsătoare. Acest amplu portret societal era permis de o multitudine de fire narative disparate, sarcina spectatorului fiind de a discerne între poveștile care se pot conecta și pistele lăsate intenționat în aer. Narativ, *Dovlatov* pare mai aproape de o linearitate convențională (filmul evoluează cronologic), dar asta nu îl face mai puțin interesant ca produs artistic, căci regizorul folosește o sumedenie de trucuri pentru a sparge progresul fluid (elipse, informații dozate cu măsură). De așteptat, filmul nu prezintă cîtuși de puțin o imagine flatantă a regimului politic, mult mai preocupat de îngroșarea rîndurilor mediocrității decît de susținerea adevăratelor talente.

În acest sens, destinul lui Dovlatov – care nu va fi publicat pînă în 1989 – este simptomatic pentru umilințele și josniciile constante la care erau supuși cei care nu se conformau liniei partinice: într-o scenă, prozatorului i se dă de înțeles că povestirile lui vor fi invariabil refuzate, fiindcă ies din schema simplistă (dar agreată) de erou *vs* antierou. Dovlatov se mulțumește, în prozele sale, să observe, și nu să glorifice idealurile socialiste, și astfel e constrîns să facă gazetărie.

Pe de altă parte, în film, regimul opresiv e doar o față a medaliei, chiar dacă totul e condiționat de felul în care intelectualii vremii se raportează la el. În cele șase zile acoperite de narațiune, scenariul optează destul de limpede împotriva senzaționalismului facil – preferîndu-i tribulațiile reținute ale protagonistului; totuși, cotidianul personajului pare la fel de îndepărtat și de banalitatea rutinieră, căci acțiunea înregistrează, în intervalul scurt de timp, evenimente destul de importante: un scriitor ostracizat își taie o venă în văzul lumii, un prieten pictor al lui Dovlatov este ucis într-o altercație cu autoritățile, Iosif Brodski (viitorul laureat Nobel) emigrează în Statele Unite (Dovlatov îl va urma peste cîțiva ani). Un eveniment precum plecarea lui Brodski îi permite lui Gherman să își ancoreze povestea într-o zonă a autenticului informat istoric. Altminteri, filmul exploatează mai ales momente din intimitatea autorului (interpretat de către sîrbul Milan Maric), surprins între un mariaj care se desface și diverse seri-

te la care se adună intelectuali și artiști. Scenariul documentează aceste întrevederi – adevărate oaze de libertate, departe de ochii regimului – în apartamente în care se ascultă jazz, iar discursurile abundă în referințe (îndeobște picturale: de la Pollock la Rothko, și livrești), dar și într-o nesiguranță perpetuă cu privire la ce va aduce ziua de mîine. Gherman nu se înnămolește în brizbizuri psihologice cu personajele secundare, și tocmai aparenta lor inconstanță contribuie la o narațiune mai liberă și mai realistă. Foarte inspirate sînt și personajele feminine care tot apar la răstimpuri în calea lui Dovlatov: de la încă-actuala-soție la anumite partenere din trecut sau la noi cunoștințe. Gherman se amuză, de fiecare dată, să dezamorseze aceste potențiale legături, care se sting așa cum au apărut: din senin. Filmul cuprinde și un plan oniric, căci Dovlatov are vise recurente cu Brejnev și cu un lagăr sovietic în care lucrase ca paznic în trecut: mesajul ironic rostit chiar de personaj e că, în URSS-ul acelor ani, „realitatea și ficțiunea devin inseparabile".

Dovlatov nu e un film lipsit de umor: inițial, scriitorul jumătate evreu, jumătate armean participă la realizarea unui film de actualitate ce îi include ca personaje pe Dostoievski, Tolstoi ș.a., „chemați" să laude o realizare muncitorească de pe un șantier; culmea, Dovlatov e singurul care pare conștient de ridicolul situației. Mai mult, pentru a supraviețui absurdului zilnic, Dovlatov recurge la ironie și detașare: pretinde, în fața unui bișnițar speriat, că ar fi ofițer al organelor legii, iar ulterior îl trimite la superiorul său, „căpitanul Kandinski". Dar acest cotidian, evident stilizat, al scriitorului ar putea să pară monocord, surprins doar în fentarea mai mult sau mai puțin reușită a regimului. Numai că mizanscena îndrăzneață a lui Gherman – cu compoziții forfotitoare ale cadrului, mișcări de cameră ample și planuri lungi, în tușe gri-gălbui-maronii – diluează tezismul. E ușor de văzut în filmele lui Gherman și o aluzie tăioasă la actualul regim moscovit: în *Under Electric Clouds,* aluzia se realiza printr-un prezent alegoric și o autoritate căreia nu i se dădea numele; aici, ea ține de izolarea în trecut. Spre deosebire de filmele nu prea subtile ale lui Andrei Zviaghințev, Gherman are și spirit subversiv, și panaș vizual recognoscibil. Ca orice mare film, *Dovlatov* este mai întîi o operă de Aleksei Gherman Jr., și abia apoi una despre traiul sub vremuri tulburi.

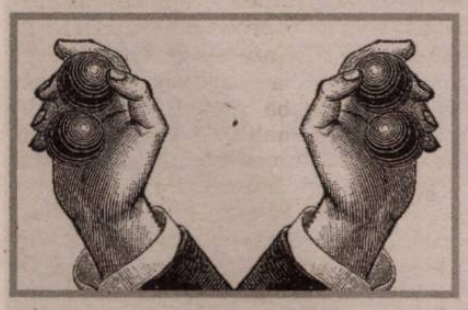

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Înrudit cu șahul

● **Nik Bärtsch's Ronin, *Awase*, ECM, 2018.**

Nik Bärtsch propune un nou set de „module zen funk", abordare stilistică trepidant-hipnotică ale cărei ingrediente sînt precizia fractalică, reticența și un saxofon incisiv, caracteristici ce trădează originile elvețiene ale proiectului, trimițînd gîndul spre proverbiala breaslă a ceasornicarilor acelor meleaguri. Dincolo de faptul că Elveția a ținut mereu să se separe politic și economic de restul Europei, se manifestă acolo și o strategie programatică a distincției, un orgoliu al originalității și tehnicismului. În proiectul Ronin, acestea sînt filtrate prin trimiteri la cultura japoneză. Numele proiectului și titlul albumului *Awase* sînt referințe la rigoare și la proceduri ritualice japoneze, la un principiu al fuziunii precise ce stă la baza artei marțiale Aikido.

O proprietate pe care elvețienii o cercetează intens în muzică este impactul psihosomatic al sunetului, cu precădere cel facilitat de limbajul ritmului, inspirîndu-se din funcții primordiale ale muzicii ritualice. Dezinteresați de a solicita empatie prin versuri (Ronin nici măcar nu își intitulează piesele), artiștii preferă să subordoneze muzica unor probleme algoritmice încadrabile în disciplina numită *„pattern recognition"*. În muzică, astfel de probleme au de-a face cu manipularea anticipării, din partea ascultătorului, a diverse șabloane sonore – uneori stimulînd anticiparea pentru confortul familiarului, alteori dirijînd-o spre piste false pentru a menține atenția captivă prin incertitudine. În asta constă pînă la urmă esența muzicii, însă la Nik Bärtsch nu e doar un obiectiv implicit, avem de a face cu o meta-analiză explicită. Artistul își numește efortul compozițional drept *„workshopping"*, iar ceea ce ni se oferă pe noul album sînt decupaje de lungimi aleatoare (de la 5 la 18 minute) ale unor piese care par să se nască și să se zvîrcolească sub observația ascultătorului heisenbergian, dînd o nouă interpretare principiului incertitudinii.

Substraturile rock, jazz, funk ori eticheta mai degrabă parodică de „zen funk" a proiectului elvețian sînt doar procedee la îndemînă pentru a experimenta cu disponibilitatea și capacitatea de anticipare din partea ascultătorului. Centrul trupei este pianul minimalist, însă pe acest material, oarecum de relansare (Bärtsch nu s-a mai ocupat de proiectul Ronin din 2010), avem un format nou redus la cvartet, cu o figură nouă – bassistul Thomy Jordi –, alături de tobosarul Kaspar Rast și intensul saxofonist Sha. Ultimul are ocazia de a debuta cu o compoziție proprie, balada cvasi-dansabilă „A", singura ce nu respectă monotona nomenclatură a „modulelor" și rupe albumul ieșind din *„framework"*-ul Ronin.

Jumătate din album preia și actualizează unele module de pe materiale anterioare, inclusiv din celălalt proiect al lui Bärtsch, *Mobile*, pe care elvețianul își exersează înclinațiile acustice. *Awase* ne propune o subtilă reinventare a sound-ului Ronin în condițiile reducerii secțiunii de percuție și împuternicirii saxofonistului Sha într-un rol mai proeminent, oferind și cîteva porțiuni copioase de clarinet bas ce invocă ingrediente asiatice sugerate conceptual de titlul albumului. Desigur, se poate critica faptul că avem în bună măsură material reciclat

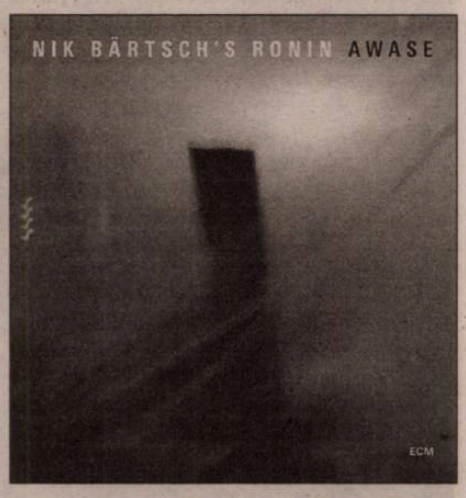

din albume anterioare, însă, după cum sugerează și nomenclatorul pieselor Ronin, aici nu avem de a face cu un sistem tradițional de identificare și delimitare a conținutului muzical. Vorbim mai degrabă de un exercițiu de *pattern recognition* de factură sportivă, înrudit cu șahul, unde tactici și mutări clasice se remixează cu atacuri-surpriză.

***Nik Bärtsch's Ronin** vor concerta pe 27 iunie la Muzeul de Artă din Cluj-Napoca în cadrul festivalului Jazz in the Park. Mai multe la www.jazzinthepark.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

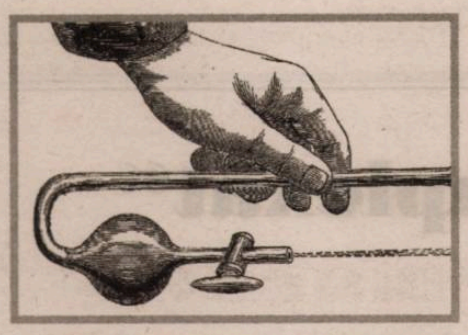

Oana STOICA

rosencrantz & co

Noi, ceilalți

● *3 Milioane*, regia: Adina Lazăr, dramaturgia: Alexandra Felseghi, scenografia: Silviu Medeșan. Distribuția: Diana Buluga, Emanuel Cifor, Lucia Mărneanu, Denisse Moise, Lucian Rus. Animații: Paul Mureșan. Documentare: Diana Meseșan. Create. Act.Enjoy, Cluj.

Acțiune care a bulversat societatea românească, inițiativa Coaliției pentru Familie privind schimbarea definirii familiei în Constituție, din uniunea între soți în uniunea între un bărbat și o femeie, a generat o serie de luări de poziții, pro sau contra. Opiniile sînt, de regulă, vehemente (consecința inițiativei este drastică: odată modificată în acest sens Constituția, dispare posibilitatea legalizării ulterioare a căsătoriilor între persoane de același sex). În ciuda discursurilor ce reclamă ocrotirea familiei tradiționale (care nu se află în nici un pericol), demersul nu este defensiv, ci agresiv: „tradiționaliștii" atacă un drept egal cu al lor, viitor și ipotetic, al altor persoane. Nu protejăm ce avem, ci le luăm altora ce nu au încă.

Meciul se joacă, de fapt, pe alt teren.

Spectacolul *3 Milioane,* regizat de Adina Lazăr la compania Create.Act.Enjoy din Cluj, schimbă perspectiva obișnuită asupra temei – de a face cunoscut universul LGBT – și oferă spațiu de (auto)prezentare cîtorva dintre cele aproape trei milioane de persoane care susțin modificarea Constituției *(audiatur et altera pars).* Cine sînt semnatarii inițiativei CpF, care sînt motivațiile și contextele în care au semnat, dacă au fost manipulați și de către cine/ce – sînt întrebări pe care spectacolul le ridică, căci dacă nu se știe mare lucru despre viața, problemele, nevoile persoanelor LGBTQ+, nici susținătorii familiei tradiționale nu sînt mai bine cunoscuți, dincolo de prejudecăți, tipare și etichete.

Bazat pe o documentare realizată de jurnalista Diana Meseșan prin interviuri cu persoane care s-au pronunțat public în favoarea demersului CpF, dar și cu „anonimi", textul Alexandrei Felseghi este structurat într-o serie de portrete (impersonări ale semnatarilor, construite din discursul lor, minim ficționalizat și parodiat). Actorii (excelenți Diana Buluga, Emanuel Cifor, Lucia Mărneanu, Denisse Moise și Lucian Rus) folosesc jocul ca formă de teatralitate – trag la sorți „personajele" reale pe care urmează să le ipostazieze, ca la loterie – pentru a prezenta situații concrete care au dus la semnarea inițiativei CpF și informații obiective referitoare la temă, mai ales în raport cu afirmațiile personajelor. *3 Milioane* nu este un spectacol nici pro, nici contra inițiativei CpF, ci unul de investigare a actanților în această dispută. Să știm cine sîntem noi și cine sînt adversarii și să înțelegem că, privit din partea opusă, *noi* sîntem *ceilalți*.

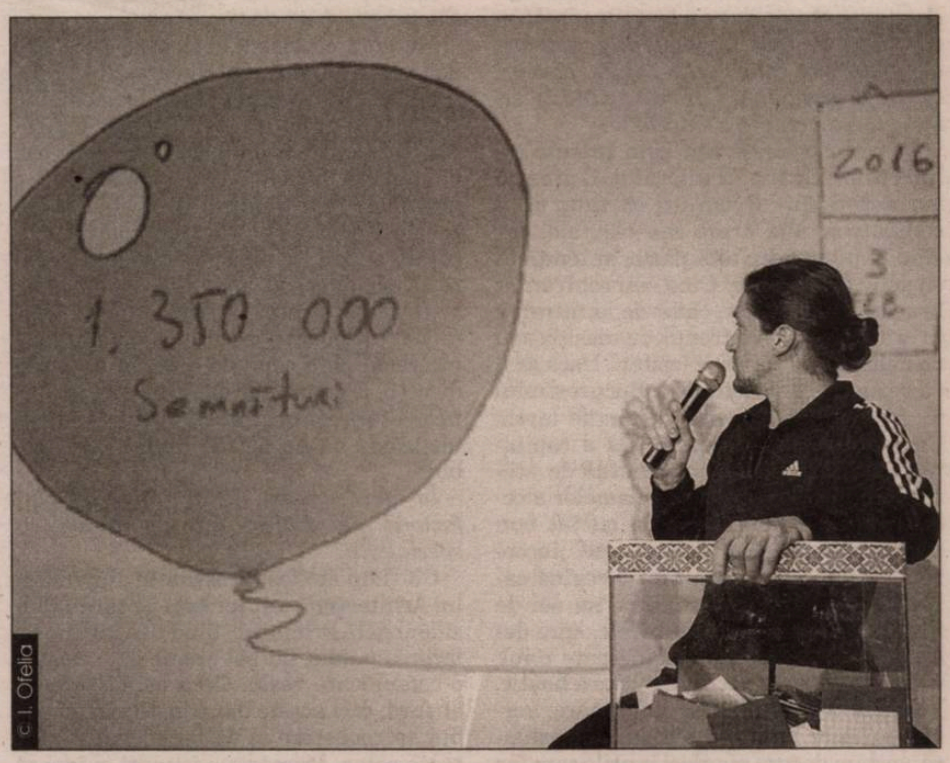

© I. Ofelia

Există diferite motivații care determină oamenii să semneze „pentru familia tradițională", iar în unele cazuri, deloc puține, nu este vorba despre convingerile semnatarului privind căsătoria sau persoanele LGBT. Meciul se joacă, de fapt, pe alt teren, iar homosexualii sînt doar pretextul pentru „joc".

Adina Lazăr prezintă cîteva caractere și situații concrete care au valențe de a reprezenta tipologii și tipare: Călin Mărincuș (activist homofob, a agresat-o pe actrița Oana Mardare la Pride Cluj 2017), Ana-Corina Săcrieru (avocată, purtător de cuvînt al Coaliției pentru Familie, a încercat să oprească o conferință despre discriminare și egalitatea de gen, organizată de liceeni din Focșani), Virgil Gheorghe (autorul cărții *Fața nevăzută a homosexualității)* sau, de partea cealaltă, judecătorul Cristian Danileț (s-a declarat public împotriva demersului CpF), dar și persoane mai puțin cunoscute (precum elevul din Bacău care a încercat să oprească acțiunea unei profesoare de a cere elevilor să semneze în favoarea referendumului, deși aceștia nu au drept de vot). Aceste cazuri au cîteva elemente comune, vizibile în spectacol și datorită desenelor comic-amărui ale lui Paul Mureșan: un tip de discurs conservator care se asociază cu naționalismul (familia tradițională dă impuls sentimentului patriotard, deși nu există un model de familie specific românilor) și misoginismul (stereotipuri de gen în familie, cu femeia redusă la rolurile de mamă și gospodină), conectarea discursului homofob intern cu unele internaționale (ale unor radicali de dreapta și/sau fanatici religioși precum americana Kim Davis, care a conferențiat în România în 2017), vehicularea unor informații „științifice" aberante (precum dovada unor „vindecări" de homosexualitate).

© I. Ofelia

Implicațiile pe care le ridică aceste situații converg într-un punct: relația cu autoritatea. Toate personajele prezentate – unii au semnat pentru „familia tradițională" pentru că le-a cerut preotul, deși nu sînt de acord sau nu au nici o părere despre referendum, alții sînt homofobi, iar mulți se află în diferite stadii între aceste extreme – vor să se integreze într-o societate și să fie recunoscute ca făcînd parte din ea (sentimentul apartenenței la o comunitate ca element definitoriu în crearea identității). Relația lor cu autoritatea – campania Bisericii în favoarea referendumului a fost amplă, abilă și eficientă, s-a folosit de prestigiul preoților și a mizat pe contactul om cu om care inhibă refuzul – este de subordonare fără analiză. În lipsa unei educații care să formeze gîndirea critică (și nu reproducerea mimetică a ideilor standard), românii nu sînt obișnuiți să chestioneze autoritatea și legitimitatea ei sau să i se opună. Opiniile personale și argumentate sînt puține, cele mai multe sînt constructe de stereotipuri generale, luate de-a gata și asumate ca atare. Nu recunoaștem cultura diversității (frica de cel diferit se traduce prin furie) căci ne e mai ușor să stigmatizăm în cor decît să încercăm să înțelegem de unul singur. Sîntem toleranți doar dacă sîntem forțați: Curtea de Justiție a Uniunii Europene a decis săptămîna trecută, într-un caz autohton (Adrian Coman și americanul Robert Claibourn Hamilton au cerut recunoașterea în România a căsătoriei lor, oficializată la Bruxelles), că statele membre trebuie să recunoască căsătoriile între persoane de același sex încheiate în alt stat.

Cu mult umor și fără înverșunare, spectacolul Adinei Lazăr arată nu (doar) gîndirea îngustă a unei părți din populație, exacerbarea naționalismului și a fanatismului religios pe fondul intoleranței față de persoanele atipice în raport cu tiparul social agreat, ci (și) eșecul nostru ca națiune, încă o dată divizată de propria neștiință.

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

„Bucureștiul este un oraș complexat“

– interviu cu arhitectul Şerban STURDZA –

Pare că, de ani buni, despre București doar se vorbește, dar concret nu se schimbă nimic în bine. Aglomerație, poluare, demolări sau construcții ilegale, parcuri lăsate în paragină. Care este, pînă la urmă, starea actuală a Capitalei?

Vă voi răspunde atît prin prisma arhitectului, cît și a locuitorului. E greu să vorbești despre București cît timp nu îl compari cu alte orașe sau capitale, dar cînd te întorci din altă parte, ai tendința să spui: fir-ar să fie! Cînd ești confruntat brusc cu diferențele, chiar de la intrarea în oraș, fie că vii cu trenul, cu mașina sau cu avionul, începi să ai tristeți. Dacă ar fi să rezum starea actuală a Bucureștiului aș face-o prin senzația că pierde teren. Că orașul ăsta nu mai arată a capitală. Bucureștiul dă sentimentul de stătut și de plictis în ciuda reclamelor a ceea ce se face pentru el. Un cuvînt bun pentru Bucureștiul actual este „incoerent“. Este ca un stup fără o regină care să-l organizeze, condus de un soi de fluture decorativ. Dar fluturele, spre deosebire de regină, nu are în spate roiul, e de unul singur, iar roiul zboară haotic. Vorbind despre proasta guvernare, vorbim nu doar despre aglomerări și poluare, vorbim despre pierderi inutile care fac ca Bucureștiul să nu mai aibă case mai vechi de două-trei sute de ani. A informa asupra acestor abuzuri e periculos pentru că naște păreri contra administrației, care învelește, acoperă și minte. Chestiunea asta va merge, dar nu tot timpul. În momentul de față, Bucureștiul e un oraș complexat și asta mă nemulțumește.

Există, totuși, și zone frumoase în București, chiar dacă puține...

Nu cred că există zece zone care să-i dea aerul de capitală. Bucureștiul se degradează, și se degradează iremediabil. Ce se face prost nu are caracter temporar, ci definitiv. E un lucru pe care îl vezi. O capitală înseamnă în primul rînd o poziție de reprezentare. Ar trebui să reprezinte puterea politică, economică, culturală a țării, să aibă acele atuuri cu care să poată concura cu alte capitale, iar la capitolul acesta sîntem undeva foarte jos. Un guvern care nu-și canalizează interesul pe o capitală este, în anumite direcții, perdant. Iar dacă cei care guvernează țara își neglijează vîrful de lance, înseamnă că nu își fac treaba cum trebuie.

În acest context, cît de interesați sînt factorii de decizie într-un dialog cu specialiștii?

Cît timp am fost președinte al Ordinului Arhitecților, o autoritate pe care o consider egală Primăriei, fiind o instituție de interes public, nu pot spune că a existat o comunicare reală. Ceea ce mi se pare absurd, căci aceste două instituții ar trebui să coopereze și să facă legături. Cu toate astea, Primăria a ignorat și ignoră Ordinul Arhitecților, una dintre componentele esențiale ale societății, dînd dovadă de un soi de autism instituțional. Bineînțeles, te gîndești de ce nu a existat această cooperare, pentru că nu trebuie plecat de la rele intenții. Și, analizînd situația, ne gîndim la problemele din cadrul Primăriei, și la angajați, la numărul lor, la pregătirea pe care o au – în cazul Primăriei București existînd o lipsă reală în ambele direcții. Ca număr, dimensionarea serviciilor e pur și simplu neadaptată nevoilor, la fel se întîmplă și la capitolul competență, pentru că principiile după care se ghidează recrutarea persoanelor nu au legătură cu competența, ci cu bugetarea.

Nu pot să nu mă gîndesc și la un soi de complex față de specialiștii care ar putea veni cu soluții viabile.

Cred că există acest complex. Cînd ești în situația de a guverna un organism multilateral pe care nu-l pricepi, îl simplifici pînă acolo unde tu poți, cît de cît, să-l înțelegi. Vorbesc despre cazuri clare: spui că ai de gînd să construiești un spital, ești aplaudat și crezi că ai rezolvat problema fără să poți însă explica chestiuni elementare: unde, cînd, cum – a evita aceste întrebări și analiza care stă în spatele lor printr-o afirmație bruscă, o „știre“ care ai senzația că echilibrează situația unui oraș e o dovadă că se vorbește prea mult și se face prea puțin. Simplificarea e atît de abruptă încît creează separarea între omul care guvernează și omul care e guvernat. Incompetența duce la dispreț, ca să te aperi. Asta face să te distanțezi și de ideea unui raport privind starea orașului pe care îl guvernezi.

Și ajungem, astfel, la Raportul pentru București. De ce există acest raport? Cui îi este, pînă la urmă, adresat?

Cînd am făcut acest raport, primul lucru a fost să ne adresăm Primăriei pentru un parteneriat – considerînd că lucrurile se văd mai bine din mai multe direcții. Cînd vorbim despre o problemă trebuie să o facem în ansamblu, cu corecțiile de rigoare. Raportul beneficiază de aceste păreri din exterior, chiar și de la Primărie, dar aceste puncte de vedere au fost preluate prin înțelegere tacită, de la om la om, și nu printr-un parteneriat oficial, tocmai din cauză că acest parteneriat a fost refuzat.

De ce a fost refuzat?

Probabil pentru felul cum a fost făcut primul raport, în 2016. A îngrijorat. Ca și cel de acum, Raportul pentru București are o calitate esențială, care se numește sinceritate, e bazat pe lucruri reale, deși nu este exhaustiv, încearcă să fie structurat și bazat pe realitate. Iar realitatea de obicei deranjează – cît timp infirmă anumite slogane. A participa la acest raport – în condițiile pe care le-am pus noi – înseamnă să recunoști situația reală, să recunoști că ești depășit de situație și că ai nevoie de ajutor, ceea ce a dus la delimitarea de acest raport.

Însă, dacă ți-ai pus în gînd să dezvolți un oraș, nu ai cum s-o faci după ureche. Dezvoltarea e un concept relativ și discutabil și presupune un preț a cărui justificare trebuie să ți-o asumi cu bune și cu rele. Este un preț de inflație sau nu. Trebuie pornit de la faptul că avem două milioane de locuitori: cum suportă ei dezvoltarea orașului?

Comportamentul și publicitatea actuală, cu lozinci, mai mult sau mai puțin adevărate, care se tot propagă, au un caracter efemer față de istoria orașului, dar grevează asupra unui corp viu – locuitorii în ansamblu, care suferă mai mult ca în alte orașe. Poluare, sănătate, stres, confort urban, chiar și mîndrie – sînt atribute care au o dimensiune la București, alta la Budapesta. Dacă e să comparăm capitalele, în primul capitol al raportului, „București, 10 ani de la aderare“, se vede clar, pe cifre, unde ne situăm. Vom constata că aici riscurile sînt mai mari, că oferta vieții culturale e mult mai mică comparînd teatre, muzee, că densitatea e mai mare, deci viața e mai stresantă, orașul e mai poluat. De asemenea, nici pînă azi, Bucureștiul nu are o strategie în ceea ce privește relația cu comunele limitrofe, peste care se adaugă și necazul extraordinar pe care îl prezintă toate sectoarele care sînt radiale. E ca un fel de cerc cu sectoare, iar centrul cercului e locul în care conflictele cauzate de aceste intersecții devin evidente și greu de guvernat pentru că acolo se întîlnesc cu toții și vor fiecare cîte ceva.

Dar se poate schimba ceva în acest sens?

Este o întrebare legitimă, cu o soluție pe măsură. Ori facem o lege a Capitalei care să structureze toate aceste probleme, ori ne lăsăm pe legile existente, indiferent dacă în ultimii 30 de ani s-au schimbat dinamica și structura.

Dacă mai înainte aveam mahalaua – în sensul unei comunități grupate în jurul unei școli sau biserici –, aceste mahalale s-au transformat în cartiere. Cartierul e o formă structurantă care a dispărut cînd s-a trecut de la o viteză de dezvoltare mică, interbelică, la viteza uriașă din timpul comunismului – cartierul a crescut vertiginos, adoptîndu-se modelul blocului, iar locuirea colectivă a generat cartierul de dimensiuni mari, cît un oraș, precum Drumul Taberei sau Balta Albă, creîndu-se utopic o societate care, teoretic, avea un confort pe care nu-l avusese pînă atunci: apă curentă și un spațiu mai mare. Pe de altă parte însă, nu s-au mai construit școlile sau grădinițele sau spitalele necesare. Din punct de vedere social, oamenii nu s-au mai regăsit, decît, probabil, la nivel de scară de bloc. Apare, mai apoi, o dezvoltare care preia modelul capitalist, dar însușit parțial, apare compania de construcție, inițiativa privată, iar toate elementele mai înainte centralizate se descentralizează, iar bunele și relele se multiplică la infinit.

Ceaușismul de o persoană a devenit ceaușismul de mii de persoane, fiecare crezîndu-se un mic dictator și fiecare crezînd că democrația înseamnă că poate face ce dorește, fără să aibă grijă de vecinătate. În această situație, complicată pentru administrație, modalitatea de a face față e o adaptare pe moment care se face, de obicei, prin corupție. Ce nu pot rezolva legal, rezolv prin metode incorecte, prin adaptare la situație. Corupția și abaterea de la lege sînt modalități curente de a-ți rezolva treburile. Or, la nivelul salariatului, care trebuie să dea autorizații în 30 de zile, fără să aibă timp să analizeze documentația, fără să știe să facă formalitățile, vorbim despre o imposibilitate a cărei vină nu-i aparține, dar pe care e obligat să o acopere, de frică, printr-un act de corupție.

Legea e bună, dimensionarea e greșită. Nu poți să-i ceri unui salariat să fie și inginer, și arhitect-șef – apropo, Bucureștiul nu are, nici la ora actuală, un arhitect-șef! Și nimeni nu vrea să recunoască că un salariat într-o primărie are de făcut o serie de lucruri care îl depășesc la capitolul competență. Vorbim și despre lipsa de transparență, dar asta și pentru că angajații, de multe ori, nici nu știu să-ți răspundă la întrebări. Dacă ar fi perfect sinceră relația între arhitectul care proiectează și angajatul care dă avize, vei vedea că sînt, și unul, și altul, victime ale unui sistem care nu funcționează, pentru că la nivelul conducerii nu se recunoaște că e necesară o structură de specialiști care să guverneze un oraș.

Aici aș spune că e o mare vină a oamenilor care fac politică și care și-au dat

PUBLICITATE

adevărul prezintă
Un sfert de veac de monarhie

seama că e mult mai ușor să guvernezi un oraș cu o persoană pe care o scoți în față, care afirmă diverse lucruri, dar care nu dă explicații mai departe. Însă zona de conflict se adîncește. E un lucru sesizabil de mulți, și cel mai sesizabil e după ce citești Raportul pentru București.

Ați semnalat, de altfel, în acest raport, și cîteva zone-problemă.

În ultimii ani s-a creat, din cauza acestei depărtări dintre autoritate și locuitori, o reacție a societății civile, oamenii încercînd să-și rezolve singuri ceea ce nu le rezolvă autoritatea.

Să ne aducem aminte de creșterea numărului de mașini în anii '90 și de faptul că, neavînd parcări, „descurcăreții" și-au făcut garaje din panourile prefabricate. Au apărut astfel sute și mii de garaje construite ad-hoc, care reprezentau de fapt o nevoie reală a populației. O nevoie la care administrația nu s-a gîndit. Dacă ar fi existat un grup de urbaniști care să lucreze și să depisteze la timp, chestiunea asta ar fi fost, de mult, un semnal de alarmă. Reacția a fost să demoleze garajele ilegale și să dea amenzi, fără a rezolva însă problema parcărilor. Acest caracter punitiv și intolerant al administrației dovedește incapacitatea de a reacționa corect. Dacă nu îți înțelegi populația, pedepsești, nedînd nimic în schimb.

După tragedia de la Colectiv au fost pedepsiți cîțiva oameni. Administrația a recunoscut că asigurările la incendiu sînt catastrofic rezolvate, dar reacția a fost să închidă teatre, restaurante, cinematografe, grădini de vară – o măsură punitivă care a redus oferta culturală și de *entertainment* într-o capitală și așa vitregită. Dar nu a oferit și soluții, iar asta ține de incapacitatea de a reacționa corect la nevoile populației.

Așa că societatea civilă a început să-și pună probleme: ce facem în cazul cutare? Dacă Primăria nu plantează copaci, hai să ne facem noi parcuri. Așa au apărut ONG-urile – vocale și competente în timp – care au început să deranjeze administrația. Au cerut transparență și măsuri concrete și punctuale în cazuri specifice, drept care administrația a început să considere ONG-ul un dușman. Arhitectul care făcea parte dintr-un ONG era etichetat drept incompatibil în meserie. Noi am fost întrebați deseori de conducerea administrației: sînteți oengiști ori arhitecți? Pe acest fundal, organizațiile au devenit și mai virulente, iar zonele pe care le-am semnalat în raport au fost dintre cele semnalate de societatea civilă.

Parcul Romniceanu este una dintre aceste zone, problemă semnalată de Asociația „În Cotroceni". E vorba despre un proiect ilegal pe care Primăria îl făcea în acel parc, construirea unui patinoar. Era absurd, pentru că trebuia aplatizată o formă de relief, singura de acest tip din București. Parcul Romniceanu e o zonă importantă geografic pentru că face parte din cornișa Dîmboviței – vorbim, așadar, despre o zestre urbană într-o zonă de rezervație de arhitectură. Proiectul ilegal al Primăriei de a face acolo un patinoar dovedește nu doar lipsă de coerență, dar și o ticăloșie generată de incompetență. E ceva ce se poate întîmpla oriunde și oricînd – întîmplător, a fost aici. Într-adevăr, parcul are nevoie de revigorare peisagistică, dar pentru asta ai nevoie de oameni competenți care să nu distrugă zona. Din păcate, în urma scandalului provocat de Asociația „În Cotroceni", autoritățile au trecut la represalii. Directe și cu consecințe. Au venit să controleze oamenii care semnaseră petițiile, dacă au avize pentru termopanele apartamentelor etc. Iar oamenii au dat înapoi.

Vorbind despre parcuri și despre spațiile verzi, în raport aveți și un capitol despre... caniculă. Este și canicula din Capitală o consecință a proastei guvernări?

Este un aspect foarte important. Există o categorie de specialiști care a apărut în ultimii zece ani: arhitectul peisagist, acel om care lucrează în folosul confortului urban cu competența pe care un arhitect o are în clădiri. Și care ar fi normal să împînzească administrațiile. Cu toate astea, peisagistul este încă considerat a fi o meserie exotică în România. Cei care organizează Parcul Herăstrău sau Cișmigiul nu beneficiază de peisagiști. Iar echilibrul dintre ceea ce înseamnă verde și construcții sau amenajări este stricat. Nu poți accepta, de pildă, ca în Parcul Ioanid să se facă alei de trei metri lățime de asfalt doar pentru a da acces, o dată pe lună, mașinii de salubritate.

Un oraș de cîmpie, precum Bucureștiul, cu praf mult, are nevoie de o atenție sporită pentru zona verde, însă, sistematic, se ignoră și, mai mult, se fură din terenul public pentru alte interese. Nu poți construi, de pildă, cîrciumi enorme în parcuri pe motiv că oamenii vor terase – e un abuz care are ca efect deteriorarea totală a unor zone, precum Parcul Herăstrău.

Mai e și acea decizie stupidă: poți tăia niște pomi dacă plantezi alții, în altă parte. Dar nu e același lucru dacă tai cinci pomi pe Magheru și plantezi 30 într-o pădure. Nu se ține cont de lucruri elementare, ca de pildă: la vînturile mari, copacii rezistă în grup. Dacă ești de acord cu asemenea decizii, luate fără cap, îți înșeli, de fapt, familia. O guvernanță competentă trebuie să aibă grijă de majoritatea oamenilor. Ideea că vrei să fii occidental și modern și faptul că omul trebuie să se simtă bine în orașul său sînt două lucruri diferite în percepția și politica de guvernanță actuală. Practic, cetățeanul nu contează. Contează imaginea făcută din cuvinte.

Aș vrea să încheiem, totuși, acest interviu cu un minimum de optimism posibil. Să vorbim puțin și despre potențiale soluții. Ați menționat în raport o plintă urbană. Ce este aceasta și la ce ar folosi?

Vă voi răspunde, pe scurt, prin altă întrebare: cum să generezi viață urbană într-un oraș care practic nu are o piață de socializare? Atît Piața Victoriei, cît și Piața Romană sînt niște intersecții, nu spații destinate cu adevărat locurilor de întîlnire. Piața Romană, ca reper și importanță, e o catastrofă.

Ca să suplinești această lipsă de spațiu, ai putea să lărgești trotuarele, iar marginea formată din parterul clădirilor sau intrîndurile în magazine să o faci accesibilă, ca și cum e parte din exterior. Să ridici, de pildă, vitrina, cum e la Londra. Prin asta definești, pe scurt, plinta urbană. Dacă ar fi gîndită ca element urban de interes public, plinta urbană ar face ca trotuarele de pe Bulevardul Magheru, de exemplu, care acum este un spațiu îngust, unde nu ai loc să pui niște mese, prea zgomotos și însorit, din cauză că nu are copaci mari și mai e și ocupat de mașinile parcate aiurea, dacă ai elimina toate aceste lucruri și ai crea un concept unde oferi cetățeanului kilometri de plintă urbană, ai putea compensa, într-o oarecare măsură, lipsa pieței publice. Și ai putea să-ți imaginezi un Magheru cu copaci mari, cu trotuare mai largi, cu vitrine atrăgătoare, un bulevard prietenos, un loc care să ofere astfel relaxare, nu aglomerație și nervi. Și ne mai putem imagina multe, dar fără o susținere coerentă, fără deschidere spre dialog din partea celor în măsură să le transforme în realitate, toate rămîn acolo, în imaginația noastră.

a consemnat Stela GIURGEANU

PUBLICITATE

Nicolae BOLOG

Imagistica medicală – „paznic“ sau „agresor“?

„Nu poți trata prostia, dar o poți investiga.“
Autor necunoscut

Dacă aș vrea să dau un răspuns clar și concis întrebării din titlu, ar trebui să îi citez pe avocați și să apelez la cuvîntul lor magic și, în același timp, reconfortant pentru clienții lor: „depinde“. Ținînd totuși cont de faptul că singurul lucru care îi unește pe medic și pe avocat este că folosesc un limbaj complicat și impenetrabil pentru ceilalți (și, vai, ce le place), voi încerca, din poziția mea de medic radiolog, să dau un răspuns cît de cît mai clar acestei dileme.

În ultimii aproximativ 100 de ani, acest domeniu medical a înregistrat, poate, cel mai spectaculos salt dintre toate specialitățile medicale, iar impactul tuturor acestor descoperiri în practica medicală a fost unul imediat și răsunător. Este de-ajuns să amintim faptul că nu mai puțin de opt premii Nobel au revenit de-a lungul timpului unor figuri ilustre care au avut contribuții în radiologie și imagistică: Wilhelm Röntgen – 1901, Antoine Henri Becquerel, și Pierre și Marie Curie – 1903, Albert Einstein – 1921, Irène și Frédéric Joliot-Curie – 1935, Bloch și Purcell – 1952, Werner Forsmann – 1956, Godfrey Hounsfield – 1979, Peter Mansfield și Paul Lauterbur – 2003. Este evident că această recunoaștere a principiilor care stau la baza diverselor tehnici imagistice vine ca un argument de netăgăduit că imagistica a apărut ca un „paznic“ și se comportă ca un „paznic“ de nădejde al sănătății noastre.

În zilele noastre, nu există spital sau policlinică în care să nu se apeleze zilnic la vreuna din metodele imagistice (radiografie, ecografie, computer-tomografie, rezonanță magnetică, angiografie etc.), tot așa cum nu există pacient care să nu fie investigat prin una din aceste metode. „Paza“ pe care ne-o oferă imagistica se întinde pe diverse și variate niveluri, începînd de la prevenție, trecînd prin diagnostic și ajungînd la tratament. Deși nici o investigație imagistică nu previne apariția vreunei boli, este bine cunoscut faptul că radiologia/imagistica are un rol hotărîtor în detectarea leziunilor precanceroase prin programele de *screening* (cancer de sîn, leziuni nodulare hepatice, polipi la nivelul colonului). În următorii ani se așteaptă o creștere a incidenței cancerelor și, ținînd cont de faptul că „paza bună trece primejdia rea“, programele de *screening* ar aduce beneficii majore prin detectarea leziunilor în stadii incipiente, în special la pacienții care prezintă factori de risc pentru apariția unor astfel de leziuni. În ceea ce privește rolul imagisticii în diagnostic, lucrurile sînt extrem de clare: imagistica și-a pus amprenta și și-a impus punctul de vedere, fiind aproape de neconceput și de neacceptat ca anumite diagnostice de certitudine să se facă fără a apela la metode de investigație imagistice. Este greu de imaginat practicarea neurologiei și neurochirurgiei fără a avea la îndemîna astfel de unelte. De asemenea, spre deosebire de trecut, în prezent nu mai este nevoie să se apeleze la metode „barbare“ de diagnostic, cum ar fi o operație (abdomen, genunchi etc.) doar pentru a stabili un diagnostic. Pe lîngă faptul că, prin această abilitate de a „vedea“ în interior, chirurgul va ști exact la ce să se aștepte în momentul operației, mai există și nenumărate cazuri în care imagistica previne intervențiile chirurgicale inutile. Mai mult, în acest moment există metode imagistice de tratament care fac parte dintr-o supraspecialitate denumită radiologie intervențională. Tratamentul endovascular al stenozelor arteriale cardiace sau al anevrismelor cerebrale, tratamentul minim invaziv al tumorilor hepatice, renale, osoase sau uterine, extragerea non-chirurgicală a calculilor renali sau biliari sînt doar cîteva din exemplele care vin să sublinieze importanța imagisticii în tratament. Astfel, se evită operațiile laborioase care vin la pachet cu un timp lung de recuperare, risc crescut de complicații și cheltuieli foarte mari pentru pacient și pentru sistemul medical, prin mici intervenții care scurtează semnificativ timpul de recuperare, cu reducerea riscului de complicații.

Încheind această pledoarie în favoarea radiologiei, ne întrebăm firesc cum un astfel de „paznic“, dotat cu toate aceste unelte sau metode impresionante, ar putea deveni un „agresor“. Însă, așa cum nimeni și nimic în această lume nu e perfect, tot așa, imagistica poate aluneca pe panta agresiunii, atunci cînd o utilizăm în mod necorespunzător sau cînd o „suprasolicităm“.

Oricare dintre metodele de diagnostic și tratament poate genera efecte nedorite care pot afecta negativ în mod direct sănătatea pacienților. Examinările care folosesc razele X (radiografia, computer-tomografia, angiografia) sînt cele cu posibile efecte negative. Razele X sînt radiații electromagnetice ionizante care penetrează organismul uman în timpul examinărilor, iar o parte din energia lor este absorbită de organism. Dacă în cazul unei radiografii pulmonare sau osoase energia absorbită și efectele secundare sînt aproape nule, în cazul unor examinări cu durată mai mare sau cu o doză mai mare de radiații (cateterism cardiac, computer-tomografie etc.) putem vorbi de apariția unui anumit grad de risc – este recunoscut faptul ca examinările cu doză foarte mare de iradiere cresc într-un anumit grad riscul de cancer. Deoarece copiii sînt mai radiosenzitivi decît adulții (cu cît copilul e mai mic, cu atît riscul e mai mare), decizia de a apela la astfel de examinări trebuie să fie luată doar atunci cînd se așteaptă ca beneficiile diagnosticului prin astfel de metode să compenseze riscurile sau cînd alte metode de investigație care nu sînt iradiante nu pot fi efectuate pentru acel scop. La momentul actual, există un control strict al dozelor de radiații ale fiecărui aparat și există aparate care permit examinări cu iradiere mai mică (în special în pediatrie), astfel încît „agresiunea“ investigației să fie minimă.

Nici o investigație imagistică nu previne apariția vreunei boli.

Un alt risc îl reprezintă substanțele care se injectează pacienților în timpul examinărilor. Deși din punct de vedere statistic efectele adverse sînt rare, acestea pot să apară, mai ales la gravide și la copii sau la pacienții care au anumite afecțiuni (alergii la iod, insuficiență renală sau insuficiență cardiacă). Aceste efecte au fost reduse sau chiar eliminate prin apariția unor noi clase de substanțe injectabile și printr-o selectare a pacienților înainte de examinări.

În afară de aceste efecte nedorite ale examinărilor imagistice, care pot afecta direct și pe termen scurt sau lung pacienții, mai există și un alt tip de „agresiuni“ insidioase care merită amintite. Le-aș putea numi chiar perfide.

Odată cu dezvoltarea și apariția tuturor acestor metode revoluționare de diagnostic, medicii din diverse specialități apelează din ce în ce mai des și din ce în ce mai mult la acestea. Americanii îi numesc pe cei care ajung să exagereze cu această atitudine *„profligate doctors“* (medici risipitori), referindu-se la acei medici care au tendința de a recurge la nenumărate teste și examinări, chiar și atunci cînd acestea nu sînt neapărat necesare. Nu sînt puține cazurile în care, deși o singură examinare este suficientă pentru un diagnostic, se solicită în continuare (în „cascadă“) și alte teste din ce în ce mai complexe și mai costisitoare. Am putea găsi două explicații pentru astfel de situații: medicina „defensivă“ și/sau necunoașterea indicațiilor pentru astfel de examinări. Prin medicina „defensivă“ se înțelege atitudinea unor medici care, pentru a evita situații conflictuale și pentru a reduce riscul de fi dați în judecată pentru malpraxis, fac un exces de zel în utilizarea a nenumărate teste și examinări de prisos. A doua explicație ține în principal de pregătirea studenților și a rezidenților. Fiecare medic trebuie să aibă un bagaj serios de cunoștințe, care să-i permită să aleagă cea mai scurtă și cea mai eficientă cale spre diagnostic (de cele mai multe ori, cea mai scurtă cale e și cea mai ieftină). De asemenea, medicii trebuie să știe exact ce reprezintă, ce riscuri are și ce beneficii aduce pacientului fiecare tip de examinare. Nimeni nu îl poate obliga pe medic să ia decizii în legătură cu modul de abordare a pacientului și a bolii acestuia, și, prin urmare, nici asupra deciziei sale de a alege tipurile de examinări pe care le consideră necesare și suficiente. Citind toate acestea sînt convins că prima întrebare pe care ar pune-o orice om care a avut sau nu a avut de-a face cu sistemul medical este: „Și care ar fi agresiunea față de noi dacă medicii fac prea multe examinări?“. Răspunsul e simplu și scurt: „Banii!“ După al Doilea Război Mondial, cheltuielile în domeniul medical au crescut vertiginos. Pe de o parte explicabil, ținînd cont de apariția tuturor metodelor moderne și costisitoare de diagnostic și tratament care au avut un impact pozitiv și indiscutabil asupra sănătății populației. Pe de altă parte însă, supralicitarea și excesele au crescut și mai mult – în acest caz, nejustificat – cheltuielile. În 2014, în SUA, piața medicală era de 3 triliarde de dolari, reprezentînd între 16% și 18% din PIB. Există date că, în acest ritm, în anul 2082 aceste cheltuieli legate de sistemul de sănătate american ar ajunge să reprezinte incredibila cifră de 47% din PIB. Situația este similară (la o alta scară, bineînțeles) și în România, iar datorită acestor date avem și răspunsul la întrebarea de mai sus. Vom plăti cu toții (bolnavi sau nu) din ce în ce mai mult pentru serviciile medicale, iar o parte din aceste cheltuieli se vor duce și în examinări imagistice care de fapt nu erau necesare. Există specialiști care sînt de părere că aproximativ 30% (!!!) din cheltuielile din medicină ar fi teste, examinări și intervenții redundante.

În final, aș mai putea adăuga un efect „pervers“ al dezvoltării fără precedent a imagisticii medicale: tendința medicilor clinicieni de a scurtcircuita anamneza (discuția directă cu pacientul) și examenul clinic, și de a apela imediat la o examinare imagistică, înainte chiar să-l întrebe pe pacient ce anume îl supără. Acest efect poate fi contracarat prin educația din timpul facultății și al rezidențiatului: studentul sau rezidentul trebuie să știe că o anamneză serioasă și un examen clinic riguros contează cel puțin la fel de mult ca o examinare imagistică.

Ca o concluzie a acestui „proces“ intentat imagisticii, putem spune că imagistica joacă un rol esențial și determinant în medicina actuală, jucînd indubitabil în principal rolul de „paznic“ al sănătății noastre. Pentru a evita „agresiunile“ accidentale sau nedorite ale utilizării acestor unelte, este necesară o cunoaștere profundă a tuturor aspectelor tehnice, medicale și socio-economice pe care implementarea și utilizarea lor le implică.

***Nicolae Bolog** este medic primar radiolog, cercetător științific și doctor în științe medicale.*

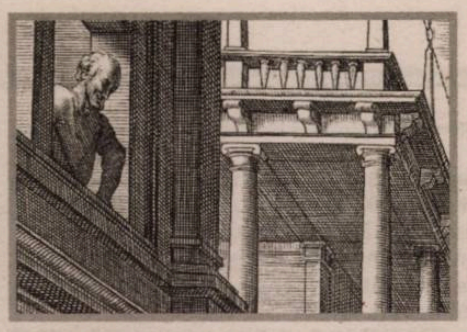

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Standardizarea arhitecturii prin ochii unui copil

De data asta vă voi povesti o întîmplare de cînd eram mic: aveam patru ani și eram la mare, cu mama și fratele meu, Adrian. Eram cazați în Olimp, la hotelul „Slatina", în apropierea plajei, unde se ajungea foarte ușor. Era suficient să traversezi o stradă puțin circulată, apoi, apucînd-o pe o potecă ce tăia printre vilele destinate nomenclaturii de partid, cu o arhitectură splendidă, ajungeai direct pe faleza îngustă. Treptele de ciment coborau direct pe plaja care, pe atunci, era mult mai lată ca acum. Treptele au rămas aceleași. Într-o zi, mai pe la sfîrșitul sejurului, cunoscînd bine drumul simplu de la plajă la hotel, memorînd și numărul camerei, doi, unu, doi, ușor de reținut, i-am lăsat pe mama și fratele meu să o ia înainte, simulînd un interes major pentru ciulinii de la marginea plajei. Planul meu era simplu: urma să le dau un avans substanțial, apoi, urcînd faleza pe un alt pachet de trepte, aveam să ocolesc hotelul pe partea cealaltă și să ajung la recepție înaintea lor. Anticipam surpriza de a mă găsi în hol, știind că eram în urma lor, iar nările îmi fremătau simțind parfumul victoriei personale pe care aveam să o înregistrez, jucîndu-le o festă pe cinste.

Zis și făcut: slipul albastru al fratelui meu dispărînd printre tufișuri, am alergat pe traseul planificat, apoi, gîfîind, am ajuns la hotel. M-am bucurat să văd că ei nu ajunseseră încă și am început să-i aștept. Cinci minute, zece, cincisprezece, nu știam ceasul, dar nu înțelegeam cum poate să le ia chiar atît de mult. Tiptil, îndoiala mi-a încolțit în suflet: de bună seamă ajunseseră înaintea mea și urcaseră direct la cameră, deși normal ar fi fost să mă aștepte, să-mi constate absența, nu să-l ignore pe mezinul familiei. Cu sentimente revanșarde, am urcat la etajul al doilea al hotelului, camera doi, unu, doi, am bătut supărat în ușă, trăgând în jos de clanță, însă, cînd aceasta s-a deschis, am rămas perplex, interzis, paralizat: în cameră era o doamnă, cu un băiețel și o fetiță, iar vocea tatălui se auzea de la duș, într-o tonalitate care sugera supărarea legată de tratamentul la care fusese supusă ușa. Risipite prin cameră zăceau colaci, papuci, genți, truse, farfurii, fructe, genul de dezordine care nu poate fi mimată. Mă iertați, am greșit camera, și m-am retras în fugă spre scară, rușinat. Ușa s-a închis în urma mea, scăpasem de penalizarea unui comportament neadecvat, însă rămînea problema esențială: hotelul nu-l greșisem, recunoscusem cu precizie recepția din lemn, configurația spațiului (pe atunci nu-i spuneam așa), scara, balustrada, etajul, coridorul, mocheta, ușile, fotoliile. Hotelul era bun. Etajul era bun și el. Atunci cum putusem uita numărul camerei, atît de ușor de memorat, doi, unu, doi, iar camera era a patra de la scară, cum îmi aminteam cu precizie? Ușor înciudat, am apelat la planul B, am început să ascult pe la ușile învecinate, sperînd din suflet să recunosc vocea fratelui meu sau pe-a mamei. Numai voci străine, peste tot. Ori liniște. Timpul trecea, mi se făcuse foame, situația era suprarealistă (cum aveam să aflu la liceu). Am coborît la recepție și am făcut singurul lucru care mai era de făcut, date finind circumstanțele: am început să plîng în hohote, după spusele martorilor care au început să mă împresoare, să mă întrebe de ce plîng, cum mă cheamă, unde stau, aici, la hotel, ce hotel, „Slatina", aici nu e „Slatina", e „Craiova", n-ai văzut deasupra intrării, nu, pentru că sînt mic și nu știu încă să citesc, hohoteam eu.

Risipite prin cameră zăceau colaci, papuci, genți, truse, farfurii, fructe.

În scurtă vreme, a apărut mama, mai disperată ca mine, cu Adrian de mînă, ce-i cu tine, ce cauți aici, ești la „Craiova", nu la „Slatina", cum de te-ai rătăcit, nu știai drumul, parcă adineauri erai în spatele nostru, apoi ai dispărut, ne-am gîndit că vrei să ne joci una din festele tale, dar nu te-am găsit la recepție și am dat alarma în toată stațiunea.

Ulterior, în facultate, am aflat despre standardizare în arhitectură, puncte tari și puncte slabe. Am văzut și un film sovietic, al cărui titlu l-am uitat, despre un navetist care, ușor amețit de vodca de după muncă, greșește halta și coboară cu una mai departe, într-o gară identică. După ce străbate o stradă la fel, urcă într-un bloc asemănător, descuie ușa apartamentului cu cheia care se potrivește, se vîră în patul identic, iar dimineața se trezește lîngă o altă femeie. Rezultă o idilă, firește. Am citit critica lui Konrad Lorenz cu privire la standardizare și am testat regionalismul critic. Însă, după experiența spațiilor identic-diferite ale celor două hoteluri, „Slatina" și „Craiova", coșmarul ajungerii la ușa casei mele, care, după ce se deschide, relevă străini care populează interioare necunoscute avea să mă bîntuie ani buni...

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

Bogdan-Alexandru STĂNESCU

pe de altă carte

PPP: ceva scris, ceva trăit

● Emanuele Trevi, *Ceva scris*, traducere de Geanina Tivdă, Editura Vellant, 2018.

Cartea lui Emanuele Trevi e o *chimaera*: parte eseu literar, parte roman, parte excurs nostalgic în istoria unei literaturi moderniste care în anii '90 și-a trăit ultimele zile de glorie, dar mai presus de orice e o declarație de dragoste pentru Pier Paolo Pasolini, pornind de la fascinantul său ultim proiect narativ/ontologic, *Petrol*. Probabil că foarte puțini cititori mai știu că *Petrol* a fost tradus în limba română datorită eforturilor regretatului critic și italienist Marin Mincu, însă acea traducere venea să se așeze practic pe nimic – poezia lui Pasolini nu era tradusă (nici acum nu e), filmele lui sînt accesibile doar unui cerc restrîns de cinefili, iar din opera în proză (incluzînd aici și eseistica) nu exista nimic în limba română (nici acum nu stăm mai bine, la capitolul traduceri adăugîndu-se doar *Scrieri corsare* și *Teorema)*. Așa că, dacă spun, alături de Emanuele Trevi, că Pier Paolo Pasolini este ultimul mare reprezentant al modernismului înalt, s-ar putea să isc stupoare. Însă și în absența acestei afirmații, ciudățenia asta splendidă scrisă de Trevi s-ar putea să fie prost înțeleasă. De ce? Pentru că e rezultatul unei obsesii, așa cum doar marii scriitori pot provoca. Mai mult, implicarea existențială a lui Pasolini în corpul textului/al filmului, la care se adaugă celebra și misterioasa sa moarte (văzută de unii drept asasinat politic, de alții drept suicid „cu mîna altuia" – vezi romanul lui Dominique Fernandez, *Dans la main de l'ange)* au dat naștere unor legende ce au coagulat în jurul lor grupuri de inițiați, de *aficionados* legați între ei prin rituri menite a adînci misterul (scena unui asemenea rit executat pe plaja de la Ostia, unde a fost găsit cadavrul scriitorului, e descrisă de Trevi în romanul său).

Ceva scris *poate exista doar în măsura în care este simultan* ceva trăit.

Pe scurt, un tînăr scriitor îndrăgostit de arta lui Pasolini se angajează pe post de factotum la Fondul Pier Paolo Pasolini din Roma, condus de Laura Betti, fostă actriță în filmele lui Bertolucci, Fellini și, bineînțeles, Pasolini. În scurt timp, va realiza că fosta frumusețe a epocii de aur a cinematografiei italiene e complet nebună, subjugată irațional de spiritul lui Pasolini, pe care-l ia drept etalon absolut atît în relațiile cu cei din jur, cît și cu orice formă de act artistic. Pentru Betti, amfitrioană a unor petreceri legendare din lumea bună a Romei, Pasolini a reprezentat o *întîlnire,* comparabilă poate cu cea dintre Sfîntul Eustațiu și Cerb.

Nebuna, după cum va fi numită Betti încă de la început, e o creație a posterității lui Pasolini, așadar o *creatură* a cărei morfologie o urmează pe cea a cărții în care devine personaj principal-secundar (după fantoma lui PPP, bineînțeles): e foarte grasă, o divină bulimică, și mustește de ură față de toți cei ce-o înconjoară, în special față de naratorul cărții. Trebuie însă să pătrunzi în carnea acestui romaneseu pentru a înțelege faptul că ura ei este în legătură directă cu o puritate pasoliniană, cu o intoleranță organică pentru ipocrizie, pentru cutume sociale sau pentru orice fel de năzuințe interesate. *Carieră literară* este o sintagmă ce are darul de o scoate din minți: pentru această Erinie romană, literatura, arta în general trebuie asumate existențial – *ceva scris* poate exista doar în măsura în care este simultan *ceva trăit*. Iar acest ideal artistic nu a fost atins decît în ultima mare operă a modernismului european, adică în cartea-monument a lui Pasolini, publicată postum, în 1992, *Petrol*. Lectura romanului *Petrol* devine similară cu trăirea unui mister eleusin, lucru pe care tînărul narator al romanului-eseu îl va pricepe abia în final, după despărțirea de gorgona nebună Betti.

Cartea lui Trevi este una a transformărilor, urmînd cu fidelitate textuală acele metamorfoze sexuale din *Petrol* care au stîrnit un mare scandal la apariția cărții:

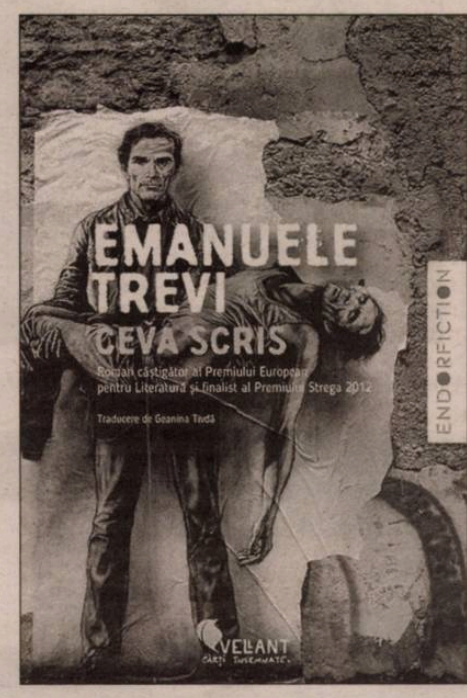

așa cum Carlo al doilea din romanul-șantier al lui PPP se lasă penetrat de douăzeci de bărbați îndată ce se transformă în femeie, naratorul lui Trevi se lasă subjugat și „lovit" de Stăpîna Betti, într-un exercițiu sado-maso ce urmează, așa cum am spus, cărarea simbolică ce ar fi dus de la o Atenă personală (cariera literară) la Eleusis (implicarea reală în corpul propriei scrieri).

Excelentă carte, excelentă traducerea Geaninei Tivdă.

***Bogdan-Alexandru Stănescu** este scriitor și critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Copilăria lui Kaspar Hauser, *Polirom, 2017.*

Cu ochii-n 3,14

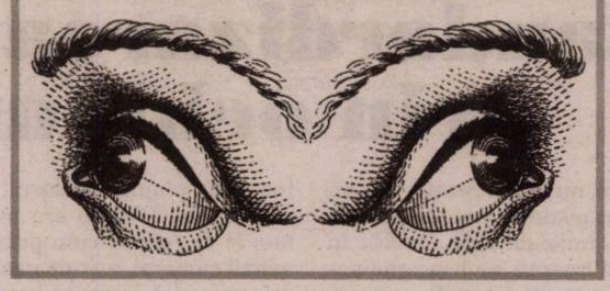

DUPĂ CE UNII REPREZENTANȚI AI AUTORITĂȚILOR AU STUDIAT PROCESELE CHIMICE DIN CORPUL UNOR CONSUMATORI DE BUNĂVOINȚĂ, UNELE NUMERE AU RĂMAS PRINSE ACCIDENTAL ÎN SCUTECE

■ După ce a cîștigat ușor un meci din optimile de finală ale turneului de la Roland Garros, Simona Halep a făcut o declarație neobișnuită: „Mă gîndesc la cîștigarea unui Grand Slam, dar nu știu dacă se va întîmpla în acest an sau în această viață.“ Uau! Nu ne rămîne decît să sperăm că o asemenea creștere a reflexivității nu-i va dăuna competitivității. (**A. M.**)

■ Penka, o vacă aparținînd bulgarului Ivan Haralampiev, a trecut din greșeală granița în Serbia, iar polițiștii de frontieră n-au observat-o. Un sîrb a identificat-o după ecuson și a vrut s-o restituie proprietarului, dar autoritățile bulgare au decis că vaca trebuie împușcată, pentru că a părăsit granițele UE și nu mai are voie să vină înapoi. Ar trebui să existe libertate de mișcare și pentru animale. Iar unii reprezentanți ai autorităților ar trebui închiși în țarcuri, cu talangă de gît. (**D. C.**)

■ Cafeaua este cel mai răspîndit drog recreațional. Cercetători ai unei universități americane au studiat procesele chimice și neuropsihice din corpul unor consumatori de cafea și au constatat că sînt asemănătoare cu cele ale unor dependenți de heroină. Sper ca această descoperire să nu se soldeze cu vreo interdicție. N-aș vrea să fim nevoiți să cumpărăm cafeaua, pe sub mînă, prin cine știe ce ganguri întunecoase... (**M. M.**)

■ CIA a publicat un raport anunțînd că, în viitorul apropiat, Coreea de Nord nu are nici o intenție de a renunța la armele sale nucleare. Kim Jong-un ar părea însă că ia în considerare deschiderea unei francize de hamburgeri în Pyongyang, în semn de bunăvoință. Cum ar veni, pacea trece prin stomac. (**C. Ș.**)

c. Ș. Georgescu

■ Unele numere de mașini ies din obișnuita rutină senzaționalistă gen SEX, FBI, CIA. Am trecut pe lîngă o mașină cu numărul UNT. M-a înduioșat și mi-a adus aminte de vremurile de tristă, dar și hilară amintire, cînd o colegă de facultate a vrut să-l seducă pe un coleg cu un pachet de unt. (**I. P.**)

■ Un loc de parcare de 2,5 pe 5 metri s-a vîndut în Hong Kong cu 760.000 de dolari, scrie *South China Morning Post*, citat de CNN. Cu un preț de aproape 61.000 de dolari pe metru pătrat, locul de parcare este mult mai scump decît prețul pe metru pătrat, 18.300 dolari, al unui apartament din Hong Kong. Cele mai scumpe locuri de parcare din lume au rămas cele din Manhattan, unde sînt cîteva pentru care s-a plătit cîte un milion de dolari. E adevărat că suprafața lor e de două ori mai mare decît a celui din Hong Kong. (**A. M. S.**)

■ Potrivit unui studiu realizat în 43 de porturi, din Peru pînă în Chile, 46.000 de țestoase sînt prinse accidental în plasele pescarilor, în fiecare an. 16.000 dintre acestea mor din această cauză. Seria celebră *Les Tortues Ninja* a împlinit 34 de ani. (**A. M. S.**)

■ Ies dintr-un supermarket, cu cărucior plin. Deasupra mormanului de cumpărături tronează un pachet de scutece. Cînd ajung în dreptul ușii, alarma începe să țiuie. Mă opresc nedumerit. Un bodyguard aleargă spre mine, aruncă o privire în cărucior și mă consolează: „Stați liniștit, e de la pamperși“. (**M. P.**)

ÎNTÎMPLĂTOR SAU NU, FURIA CELOR CARE DORESC SĂ IASĂ ESTE SFÎRȘITUL

■ În Piața Obor, pe o bancă, doi bețivi trăgeau dintr-o sticlă de vin și discutau politică. Primul: „Păi, l-am avut pe Radu Vasile prim-ministru... apoi l-am avut pe Țapu', care nu mai știu ce-o fi fost... pe Năstase... iar acum asta, Dăncilă?! Să fim serioși...“ Al doilea: „Îți zic io că la ultimele alegeri, dacă era o coadă de mătură pe lista pesedeului, coada aia de mătură se alegea. O coadă de mătură!“ Întîmplător sau nu, a doua zi, la Bookfest, se lansa cartea lui Radu Paraschivescu *Două mături stau de vorbă*. (**A. P.**)

■ În mai 2018, la 50 de ani după mai '68, am văzut la Paris, pe trotuarul din fața intrării în stația de metrou Châtelet, această inscripție: „Furia enunțiativă este un mușchi“. (**D. S.**)

■ Pentru a diminua rata divorțurilor din China, autoritățile din cîteva provincii au hotărît să dea un test celor care doresc să iasă din mariaj, pentru a vedea cît de bine își cunosc partenerul. Care e ziua de naștere sau mîncarea preferată – se numără printre întrebări. Cu cît răspunzi mai corect, cu atît obții divorțul mai greu. Dar, oare, dacă încearcă să copieze, sînt scoși din examen? (**S. G.**)

■ Vocabular de epocă (cu circulație publică): SĂRAC (adj.). Cînd ți-a rămas prea multă lună pînă la sfîrșitul banilor. (**R. M.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEȘU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIȚIE ■ Anul **XV** ■ nr. **748** ■ 21-27 iunie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEȘU

„Modelele zilelor noastre“

pagina **3**

TEODOR TIȚĂ

„Zombificarea“

pagina **12**

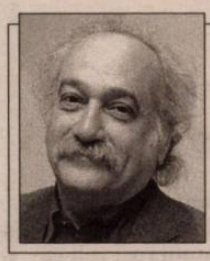

D. SAM ABRAMS

„Opera lui Mircea Cărtărescu în context universal“

paginile **14-15**

Urban / Rural

© Colecția Costică Acsinte

„Un țăran dacă vine la București, tot țărani caută.“

MARIN PREDA

Redacția DILEMA VECHE: Șos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 București ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

la vremuri noi, dileme vechi

Irina NICOLAU

Hoția la români înainte și după 23 August

Pe aici, pe la noi, se fură de cînd lumea. Aici și peste tot. Dacă Prometeu nu fura focul, omenirea mînca și azi hrană rece. De altfel, sînt numeroși zeii care s-au remarcat prin furt și, dacă zeii fură, cum să nu fure oamenii?! Se zice că performanțe deosebite în această direcție au popoarele latine. Știu eu ce să spun? Să iei lucrul altuia a fost o practică obișnuită și în Asia și, cum ei sînt mulți, or fi furat mult.

Oricum, la români, înainte de a veni comunismul, oamenii furau cît furau, dar faptul în sine era rușinos. Mai un furt, mai o tragere în țeapă, mai un furt, mai „o dare în tîrg" cu lucrul furat atîrnat de gît. Secolele treceau, hoții furau și pedepsele curgeau...

Și iată că sosește armata sovietică glorioasă, ne eliberează și scoate din raniță comunismul nu mai puțin glorios. Pentru hoție începe o epocă de aur. Dacă nu furi scrie pe tine *prost*. Măcar puțin. Eu, de pildă, stocam sticluțe de cerneală, adică solicitam cerneală peste necesar. Ce să furi de la Institutul de Folclor?! Plaja de posibilități a altora era însă mult mai mare și oamenii au profitat. Ce înclin să cred că a fost specific pentru această perioadă este însă furtul de stat. 45 de ani, statul a furat la drumul mare: pămînt, ape, păduri, valori de tot felul, vieți. Domnule, și le-au furat atît de bine, dar atît de bine, încît nici după unsprezece ani de la căderea comunismului omul nu-și recapătă lucrul lui. Pentru că, de fapt, în marea jecmăneală, a fost furată și rușinea, și fără rușine trăim așa cum vezi.

(apărut în Dilema, *nr. 448, septembrie 2001)*

SCRISORI DE RECOMANDARE

Dilema veche vă propune

■ Pe 23 iunie, în ajun de Sînziene, de la ora 20,30 și pînă spre miezul nopții, în Grădina Interioară de la Școala Centrală (str. Icoanei, nr. 3-5) se vor citi pagini din Mircea Eliade și scriitori contemporani, și se va vorbi despre întîlnirile și neîntîlnirile care schimbă ritmul vieții: întîlnirea ca îndrăgostire, întîlnirea cu Celălalt, întîlnirea cu sinele și întîlnirea ca îmblînzire. (Cristina Ștefan)

■ Pentru cine nu a descoperit-o încă pe Lydia Davis, vă recomand cele două volume apărute la Editura Vellant: *Un impuls bizar* și *Defalcare. Aproape nici o amintire* (traducere de Luana Schidu). O maestră a detaliului, o proză scurtă de-o naturalețe copleșitoare. Și dacă v-ați întrebat vreodată cît de scurtă poate să fie o povestire, aceasta este o mostră și un posibil răspuns: „Știm că sîntem foarte speciali. Și totuși ne străduim să aflăm în ce fel: în felul ăsta nu, în felul ăstălalt nu, atunci în ce fel?" (Ana Maria Sandu)

■ Mergeți să-l vedeți pe Șerban Pavlu în *Charleston* (regia Andrei Crețulescu), acest *bad boy* care fumează țigară de la țigară și corectează oamenii cînd folosesc „care" în loc de „pe care". (Cristina Ștefan)

■ De Sînziene, tîrg de antichități, „(o)rînduit" de Muzeul Național al Țăranului Român, între 22-24 iunie, orele 10-18. Oferta, fabuloasă: ii și fote, cătrințe, șurțuri și brîuri, laibăre și bundițe, ștergare, fețe de pernă și de masă, icoane, cruci, pristolnice, podoabe, lăzi de zestre, blidare, lingurare, donițe, putinei, căuce, furci și roți de tors, fuse, vîrtelnițe, felinare, piulițe și rîșnițe de alamă... Nu vor lipsi delicatesele: prăjituri, cozonaci și miere, dar și plantele de leac, proaspăt culese înainte de rouă. Sursa: MȚR. (Ruxandra Mihăilă)

■ Culegerea de eseuri ale regretatului Tony Judt, *Cînd lucrurile schimbă lumea (1995-2010),* selecție și introducere de Jennifer Homans (traducere de Petru Iamandi, Editura Litera); eseuri despre Europa și Războiul Rece, despre Israel și Holocaust, despre America și 11 septembrie, despre tehnologie și social-democrație, plus cîteva impresionante portrete dedicate unor François Furet, Amos Elon sau Leszek Kolakowski. Peste 400 de pagini de inteligență despre lumea noastră de ieri și de azi. (Marius Chivu)

■ De joia aceasta intră în cinematografe *Au revoir là-haut,* o bijuterie de film, cu Nahuel Pérez Biscayart într-unul dintre rolurile principale. (Cristina Ștefan)

■ Catherine Durandin, *România mea comunistă,* Editura Vremea, 2018. O istorie personală, subiectivă, emoționantă, scrisă de un istoric care a cercetat cu minuțiozitate comunismul și post-comunismul din România. (Matei Martin)

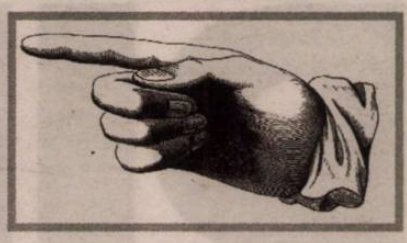

■ Ivan Patzaichin și-a deschis un restaurant în București, pe modelul celui din Tulcea, la The Ark, lîngă piața de flori. Se spune că mîncarea e ca-n Delta Dunării și specificul e, evident, pescăresc. Bineînțeles că performanțele multiplului campion olimpic nu pot fi comparate cu cele în materie de bucătărie ale nici unui *chef* din România. Asta nu înseamnă că nu poate fi o mare plăcere să mănînci acolo. (Andrei Manolescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Adulți care învață**
- **Frici**
- **Eșec**
- **Liberalism**

album dilematic Adina Popescu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:

Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:

Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN
Ionuț IAMANDI ● Maria IORDĂNESCU
Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Victor MOROZOV ● Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE
Lorin NICULAE ● Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL
Mihaela SIMINA ● Bogdan-Alexandru STĂNESCU
Oana STOICA ● Cătălin ȘTEFĂNESCU
Bogdan TĂTARU-CAZABAN ● Teodor TIȚĂ
Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC ● Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.400
Tipărit la Tipomedia

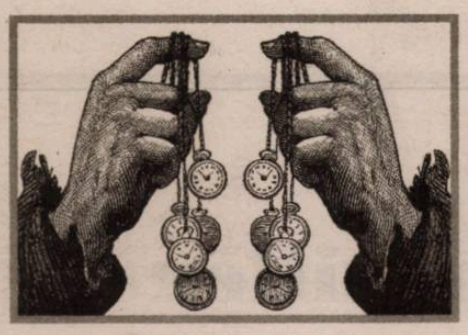

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Modelele zilelor noastre

Copiii și adolescenții de azi petrec, se știe, foarte mult timp cu ochii la ecranele televizoarelor, la *smartphone,* pe Facebook, pe rețelele de socializare în general. E, psihologic, inevitabil ca ceea ce văd să devină, pentru ei, *reper* comportamental, vestimentar, lexical, gramatical. De vreme ce personajele prezente zi de zi, seară de seară, pe scena publică sînt „celebre“, mostre de notorietate pentru toată lumea, adevărate exemple de „succes“, e cu totul firesc ca cei tineri și foarte tineri să aibă înclinația de a le imita, de a le lua drept modele de carieră împlinită, drept „inspirație“ pentru viața curentă (privată, comunitară, profesională). Toți am avut, în anii liceului, înclinația candidă de a „aspira“ la „stilul“ cîte unei vedete. Cine n-a plecat de la vreun western ținînd un timp mîinile depărtate de corp, ca John Wayne înainte să scoată pistolul? Cîte fete n-au adoptat, mai mult sau mai puțin discret, coafura sau decolteul cîte unei dive hollywoodiene? Mai tîrziu, pentru unii, „țintele“ au devenit mai „sofisticate“: cîte un poet boem, cîte un artist neconvențional, cîte un filozof „interesant“. Vine însă și vîrsta la care apele se despart: unii rămîn cópiile mai curînd ridicole ale fantasmelor lor de tinerețe, alții își găsesc sinele autentic și drumul propriu.

Așa stînd lucrurile, „se sparie gîndul“ cînd asiști la spectacolul cotidian al lumii noastre politice, al mediilor de tot soiul, sau al „show“-urilor distribuite ca „divertisment“. Un inventar rapid scoate la iveală o tristă colecție de insanități: politicieni care n-au acces la limba lor maternă, dar nici la propriile lor idei (sau la propriile lor ambiții ideologice), guvernanți, parlamentari și opozanți care se exprimă rudimentar, previzibil, neconvingător, cînd nu cad în grosolănie de mahala, în atac mitocănesc, în limbaj de bodegă și băscălie de țoapă prepotentă. Nu lipsesc, e drept, nici băieții ceva mai cultivați, mai „fini“, care însă, prin afilieri „utile“ și strategii lucrative, au ales să se profileze, în comportamentul lor public, ca lichele. Nu mai vorbim de mari propagandiști ai dreptei căzuți la pat cu stînga cea mai șubredă moralmente, nu mai vorbim de republicani țepeni, bucuroși să se tragă-n poză cu familia regală (și viceversa, din păcate!), nu mai vorbim de securiști care se luptă, la sfîrșit de carieră, cu Securitatea, sau de nărăviți ai afacerilor murdare, obsedați de „reforma Justiției“. Nici o minte normală nu mai poate face ordine în acest lupanar.

Trecem, apoi, la gazetărie: spațiul optim al răfuielilor propagandistice, al solidarității de gașcă, al capului în gură, al vulgarității virile. Înjurătura, blestemul, ironia de tripou ocupă tot terenul. Moderatorii adoră postura de milițieni isterici, întrupări ale „poporului suveran“ (dar bine plătiți de o obscură elită de sforari), „autentici“ pînă la a se simți în studioul din care emit ca la ei acasă, mai exact ca la ei în debara, în closet, între prieteni adunați tovărășește la o băută și la o bîrfă. Să nu uităm categoria „deșteptților“, pricepuți la toate, „analiști de mărcă“, abonați la adevăr și la poante secrete, specialiști în speculația umbroasă, inaccesibilă minților neantrenate. Toate textele lor par să aibă drept *motto,* scris cu cerneală simpatică: „Hai să vă explic eu, bă boilor, cum stau de fapt lucrurile!“

Spectacolele de „varietăți“ nu pot lipsi din acest inventar melancolic. Se cultivă nerușinarea analfabetă, abuzul exploziv de cărnițe și ocheade, bălăngăneala languroasă de harem, indiscreția crasă, prostul gust practicat cu ostentație, bîrfa grasă, chiotul șmecher, complicitatea de budoar. A cînta a devenit o combinație de țipăt, gîfîială și geamăt. Melodia e ca și absentă, textul e jenant, coregrafia – curajos pornografică. De curînd, am picat, zapînd, pe o emisiune în al cărei titlu apărea cuvîntul „stil“. Totul se petrecea în așa fel încît conceptul stilului să sucombe în parodie! În „juriu“ se distingea o doamnă căreia îi crescuse din cap o alcătuire arborescentă, cu sclipiri argintii, de natură să reducă vietatea de sub ea la nivelul unei rădăcinoase extraterestre. Am asistat, perplex, la un fel de concurs menit, chipurile, să aducă în fața nației un monument de stil, dar care a ridicat pe podium, cu vot unanim, o domnișoară cu trăsături angulare, nervoasă, agresivă, scuturată de spasme ofensate, strălucitor prost crescută, dar contînd fără dubii pe sprijinul României și al lui Dumnezeu! A fost apreciată „sinceritatea“ ei, „frumoasa ei nebunie“, pe scurt – ce s-o mai lungim? – „stilul“! Nu pot decît să cer, smerit, Marelui Anonim să nu îngăduie (încă) proliferarea acestui „model“ pe plaiurile patriei. Am sfîrși într-o cochetă epilepsie…

Măcar printre politicieni lucrurile sînt mai nepretențioase… Unul o ia razna, începînd, în mod vizibil, să se creadă marele mahăr al istoriei autohtone: suficient pînă la impudoare, glumeț nevoie mare, fericit că a găsit vinovații dezastrului național. Sînt doar cîțiva: președintele, Justiția, serviciile, NATO, UE, Soros, multinaționalele, Securitatea, mișcarea #rezist. Dar îi vom lichida pe toți! Prima mișcare – mutarea ambasadei noastre din Israel de la Tel Aviv la Ierusalim! Și cîteva mitinguri cu lanterne. Un altul, frumușel și tont cum îl caracterizau, mai demult, cîțiva prieteni, sugerează că dna Kövesi e un fel de Ana Pauker, iar el însuși, alături de Mazăre, Ghiță, Vlasov, Relu Fenechiu și alții, o replică actuală la Maniu, Mircea Vulcănescu, Coposu, Petre Țuțea, Gheorghe Brătianu ș.a. Asta da cultură istorică și rigoare politică!

Cum se pot orienta tinerii de azi în această ofensivă îngrămădeală de falsuri? Ce vor alege? Ce șanse au să se formeze armonios, să capete croiala minimală a unor oameni întregi, educați, pregătiți să slujească adecvat și „cu stil“ țara în care s-au născut? Nu se cade să abandonăm orice speranță. Dar, în ce mă privește, îmi trebuie o „haltă de ajustare“, un blînd popas cu ochii spre cer…

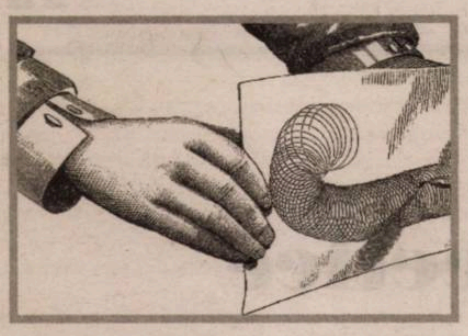

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

O comparație monstruoasă

Unde sîntem? Spre ce ne îndreptăm? Ce vrem să devenim? Nu pun aceste întrebări îngrijorate în sens filozofic sau existențial. Sensul e banal, dar asta nu înseamnă că tensiunea întrebărilor e minoră. Cînd președintele Senatului declară într-un discurs înaintea delegațiilor Senatelor europene (așadar în calitate oficială) că acțiunile DNA din ultimii ani sînt echivalentul acțiunilor Securității din anii '50 și că revine Comisiei Europene responsabilitatea pentru presupusele persecuții dictate de „statul paralel“, ceva este foarte în neregulă la noi. Iar direcția spre care mergem arată sinistru.

Este vorba, mai întîi de toate, de ce și cu ce compari. Este o teribilă sfidare să compari represiunea comunistă din anii '50, cînd zeci de mii de oameni nevinovați au pierit în închisori și lagăre, cînd alte zeci sau sute de mii și-au pierdut casele și proprietățile, au fost reduși la indigență, au fost tracasați, urmăriți, cu acțiunile DNA – fie și însoțite de protocoalele cu SRI – împotriva unor corupți de rang înalt. Sfidarea, chiar insulta e întîi și întîi la adresa victimelor de atunci și a memoriei lor; este vorba despre o distorsionare teribilă nu numai a realității actuale, ci și a istoriei. Unii au fost condamnați, trimiși la Canal sau uciși pur și simplu pentru clasa lor ori pentru ideile și gîndurile lor. Ceilalți – cei de azi – au fost în cel mai bun caz închiși pentru că, așa cum a stabilit Justiția, s-au îmbogățit în mod necinstit, mai ales drenînd banul public în propriile buzunare. Într-un caz am avut represiune politică în masă; în celălalt avem procese penale legale și de drept comun. Într-un caz am avut un regim criminal și ilegitim, așa cum a formulat și Comisia Tismăneanu, în celălalt avem un regim cît de cît democratic și un stat care începea să fie de drept. Într-un caz, abuzul a dat legea și regula, în celălalt, cînd a fost abuz – dacă a fost –, el a reprezentat marea excepție. Într-un caz, Justiția – sau parodia de Justiție – a terorizat populația, care nu avea nici dreptul să se plîngă; în celălalt, Justiția a fost adesea terorizată la televiziunile unor urmăriți și condamnați penal, care emiteau liber.

Dar dl Tăriceanu și-a reluat acuzația că milioane de români ar fi fost interceptați de SRI. Comparația cu Securitatea, în mare parte, pe asta se bazează. De fapt el a preluat cifrele, inventate pur și simplu de deputatul Manda și asumate de o comisie politică, cifre absurde și nedovedite cîtuși de puțin. Cifrele reale sînt cu mult mai mici. Dar stau și întreb și eu, ca prostul: cum ar fi fost posibil ca DNA să strîngă dovezi edificatoare împotriva suspecților de corupție, oameni bogați și puternici, fără ascultarea – cu mandat judecătoresc – a unor convorbiri și fără a utiliza denunțători? În fond, cei care au jefuit țara în ultimele două decenii aveau la dispoziție destule metode de „a fi discreți“! Acum abia legile sînt schimbate în sensul de a priva parchetul de mijloace eficiente de probă. Însă, cel puțin deocamdată, n-a dovedit nimeni că protocoalele SRI-DNA sau DIICOT din trecut au fost contrare legii și că au adus daune societății în ansamblu. Dimpotrivă.

Dar pentru cei care totuși înclină să ia în seamă asemenea comparații, poate cel mai bine este să reflecteze la sensul acțiunilor represive – să le spunem astfel – din trecut și de acum. Cine erau, în anii '50, cei aruncați în închisori? Cei asimilați „dușmanilor de clasă“, privați de drepturi, expropriați, restricționați, aflați într-un veritabil exil intern, pe scurt, cei aflați „jos“ pe scara puterii sociale, economice și politice. Cine comanda persecuțiile? Puterea comunistă, adică cei „de sus“ din momentul respectiv. Dar acum? Cine sînt condamnații ori ascultații? Elita. Cei de „sus“. Oameni dintre cei mai bogați și mai puternici – parlamentari, primari, miniștri, judecători. Cine o face? Una dintre cele trei autorități sau puteri legitime ale statului: autoritatea judecătorească – procurorii întîi, apoi judecătorii. Și cine ar putea profita de pe urma reducerii marii corupții? Întîi s-a vorbit de Băsescu. Cînd Băsescu n-a mai fost președinte, s-a inventat stupiditatea „statului paralel“ – asta pentru că era greu de recunoscut că majoritatea oamenilor obișnuiți, „de jos“, voiau să se continue anticorupția. Acum, aliatul lui Tăriceanu, Dragnea, adoptînd un limbaj nazist, vorbește despre „șobolanii“ care năpădesc instituțiile legitime ale statului. În anii '50, elita era împotriva poporului, sau a majorității sale. Azi, poporul, în majoritatea sa, e împotriva elitei corupte de la putere, chiar dacă uneori mulți oameni cad pradă unei propagande mincinoase. Dar vocea oamenilor liberi am auzit-o tot anul trecut din stradă – oameni ieșiți din proprie inițiativă, cu sutele de mii, din aproape toate orașele țării. Chiar dacă alții – precum cei strînși cu autocarele din toată țara la mitingul PSD – se lasă încolonați de frică și din obediență.

Acuzînd Comisia Europeană (incredibil de tăcută, de nereactivă deocamdată, cel puțin la nivelul declarațiilor) de a fi susținut „statul paralel“, Tăriceanu n-a îndrăznit încă să compare deschis Uniunea Europeană cu fosta URSS. Dar nu sîntem deloc departe de încă o monstruozitate, așa cum nu sîntem departe de declararea oficială a celor care au fost condamnați pentru acte de corupție drept persecutați politic (și eventual „despăgubiți“ pecuniar prin vreun spor). Mîrșăvia și cinismul acestor oameni sînt fără limite. Cum fără limite le este și resentimentul. „Cum“ (își vor fi spus ei tot timpul), „noi, cei puternici, bogați, influenți, noi, stăpînii țării și ai vremurilor, să fim arestați, inculpați, judecați și chiar condamnați, fie și cu suspendare, la fel ca prostimea? Așa ceva nu se poate, nu s-a mai văzut și nu trebuie să se mai vadă pe fața pămîntului țării ăsteia.“

Și mă tem că nici n-o să se mai vadă, cel puțin o lungă bucată de vreme.

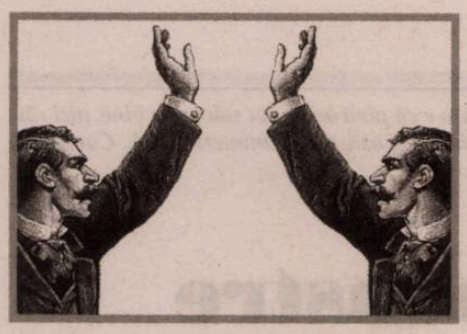

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Jurnal de viitor consilier al Vioricăi

Orice om îi e frică de justiț.

M-am uitat patriotic și disciplinat la Antena 3 și România TV zilele astea, că o fost belea mare. Or arătat, frate, clar, cu dovezi ca la televiziunile profesioniste, cum era pe vremuri OTV-ul, că ne înconjuresc dujmanii. E jale, frățică, pericolul e cît casa. UE, NATO, Soros, naziștii, fasciștii, KGB-iștii, veninoșii, statul paralel, #rezist, democrații americani, sopranele, actorii, pulifricii, șobolanii, cîinii, slugile, străinii răi, acoperiții, serviciile, multinaționalele, BNR-ul, președintele, jurnaliștii, judecătorii, procurorii suptmînește conducerea aleasă de popor, băi băiete.

Praf ar face-o dacă nu ar fi gloriile neamului, competenții planetei ăștea, magnificii luptăreți angajați de domnul Voiculescu, slavă, slavă numelui său! Mai sînt și cavalerii și cavaleroaicele domnului Ghiță, patriot, dom'le, care organizează rezistența în munții de la Belgrad, care și ei asudă pentru țărișoara asta a noastră! Și Mazăre, săracu', sînt sigur că pregătește o rezistență, două acolo unde este el, că doar e prieten cu domnu' Liviu. Brazilia și Costa Rica pregătesc și ele ajutoare de trimis cu parașute mai mult sau mai puțin autohtone.

M-am îmbrăcat regulamentar în tricou alb, că a zis nea Liviu că sîntem brigăzile albe, și m-am pus în fața televizorului. Aveam și verde, și maro în casă, că nu se știe niciodată de unde vin cotropitorii. Am aprins luminile și am cîntat și imnul cu inima la mînă și cu domnul ăla de o fost turnător la Securitate, dar a devenit și el om de cînd s-a dat cu securiștii noștri.

Acum este totul clar. Ăștia de vă zisăi mai sus că îmi ziseră vedetele televizate dupe ce se jurară pe cuvîntul lor de mari onorabili că conspiră, conspiră toți, dar toți, mă, împotriva lui nea Liviu, PSD și ALDE, a duamnei Firea și, implicit, a țărișoarei. Dar-ar dracii în iei, mi-am zis și mi-am făcut rapid trei cruci cu limba și am pupat poza cu poza lu' doamna Firea pupînd moaștele alea sfinte. Am scos și tabloul cu tovarășul Iliescu.

Atîția dujmani – zic apostolii lui Dragnea sau ai cui mai dă banul sfînt, Gâdea, Ciuvică, Ciutacu și Badea – s-au strîns numai în ultimele patru zile. Stau toți, frate, pregătiți, gata-gata să ne belească liderul și lidera noastră de bossulică.

Să facem tranșee, zic. Nu înainte să furăm noi, frate, tot ce a rămas de furat și dupe să ne gîndim strategic cum protejăm tezaurul țărișoarei. Zeci de mii, ce zic io, milioane de mii de români, așa săraci cum sîntem, dar viteji, frăție, o să stăm cu piepturile goale în fața televizoarelor dacă nu ne plătește autocarele baronii de supt Liviu. Ne concentrăm psihedelic și tot biruim!

Eu cred că se lasă cu război, ăștia sînt hotărîți să ne fure! Ce New York, tătucu', Soros e hotărît să alipească Afumațiul, Videle și Palilula la țara lui, bă! Și asta ca asta, dar avuțiile adevărate ale patriei, ale neamului, băăăăă, sînt la risc! Comorilii, băăăăă! Tezaurul tezaurului trebe să-l salvăm.

Onorariile deosebite, darurile de nunți și tablourile lui Vâlcov, profesionalismul și simțul ridicolului Vioricăi Vasilica, bun-simțul lui Nicolicea, calmul legendar al lui Codrin, frangleza Olguței, modestia doamnei Firea, jurămintele la biserică ale domnului Tăriceanu, primăria lui Pandele, înțelepciunea lui Pleșoianu și mai ales cinstea lui domnu' Dragnea sînt la mare, mare pericol, zic. Codrul, balta aia de la Belina, ramul și ce o mai fi fost de protejat sînt la eroii neamurilor lor! Le păstrează pentru noi, băăă! 'reați ai dreacu' de dușmani veninoși ai României libere!!

Hai, pupi la doamna primar general al României! Marș, mă, du tramvai la hipsteri! Dragnea președinte și Viorica șefa la Academia noastră a românilor neparaleli!

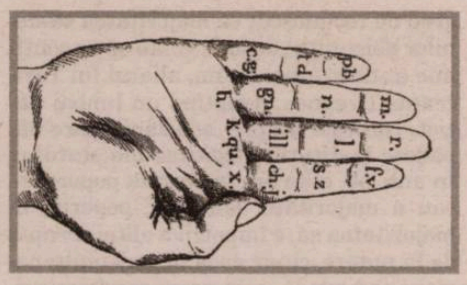

Codrin Liviu CUȚITARU
prezentul discontinuu

Schizoidii apoplectice

M-a sunat într-o seară, săptămîna trecută, doamna Mititica Polen, soția colegului meu Costel Polen, orientalist cu specializare principală în limba farsi *(farsi,* desigur, după denumirea impusă de arabă, în realitate însă, „limba persană" sau, cel mult, *parsi,* așa cum de altfel ne și cerea Costel mereu, extrem de nervos, să ne referim, *corect,* la obiectul muncii sale!). Mititica plîngea deznădăjduită. Îl luaseră pe bietul profesor, de dimineață, chiar din sala de examen, cu ambulanța. Ce se întîmplase? Doamna Polen mi-a explicat contextul cu destulă greutate, printre sughițurile determinate de plîns și pe fondul unei anumite stinghereli sesizabile în vocea întreruptă de spasme. Din detaliile furnizate, am intuit sursa stînjenelii ei: fuseseră necesari mai mulți brancardieri pentru a-l transporta pe orientalist, venise și o a doua Salvare să acorde îngrijiri medicale unor posibile „victime aflate la fața locului", s-a apelat la „cămașă" pentru imobilizarea pacientului, pacient a cărui destinație ultimă a fost secția de Neuropsihiatrie etc., etc. Cu alte cuvinte, m-am lămurit imediat, paradoxalul Costel o făcuse lată. Oarecum previzibil. Toată lumea îl știa pe Polen așa încă din tinerețe – „paradoxal". Era „locuit" de două „euri" opuse – blajinul, cumsecadele, elegantul și simpaticul profesor Polen, alături de sceleratul, întunecatul și bestialul Nea Costel ivit, în răstimpuri, pe nepusă masă. Am lăsat, prin urmare, eufemismele la o parte și am întrebat-o direct: „Ce i-a mai trăsnit prin cap acum?" Doamna Polen a început să plîngă năvalnic. Apoi, oftînd teribil, mi-a răspuns: „Înțeleg că, după ce le-a dat subiectul celor cinci studenți pe care-i are la farsi, din motive obscure, l-a smuls pe băiatul firav care stătea în prima bancă și, ținîndu-l aprig de umeri, l-a învîrtit prin aer... *Ulterior, i-a plesnit pe tinerii din amfiteatru cu el...*" „Vrei să repeți?", am întrerupt-o terifiat. „Da, ai înțeles bine: a bătut patru studenți *cu un al cincilea*, folosindu-se adică de ăsta din urmă ca de o armă – cum să-i spun? – *vie...* Faptul însă nu mai are nici o importanță. Vor fi consecințe drastice, extreme... Te-am sunat doar să-ți transmit că vrea să te vadă. A urlat la mine că el ar fi Hamlet, iar tu Horațio și, ca atare, ai misiunea *să-i tezaurizezi* povestea!" M-am dus așadar, a doua zi, la Clinica de „Furioși"...

Să-l scot la lumină și pe acest al doilea domn Polen.

Noroc că am pile acolo (am jucat fotbal, în liceu, cu directorul actual al spitalului, director care, inexplicabil, m-a numit constant Alimoș, deși i-am precizat de cîteva ori că mă cheamă Codrin – am acceptat, într-un tîrziu, baladescul apelativ, fiindcă observasem privirea doctorului ațintită, mepe care n-ai fi bănuit-o în circumstanțele date. „Am decis: numai tu, Ishmael, ești calificat să-mi spui istoria! O istorie fabuloasă, care, prin episodul recent, și-a revelat în sfîrșit sensul. *Eu nu sînt unul, ci doi!* Am simțit dintotdeauna dualitatea, dar acum am dovada clară. În mine coexistă doi indivizi, unul diurn, manifest în împrejurări academice, celălalt nocturn, demonic, freudian (Mititica s-a confruntat mai des cu el, voi, ceilalți, l-ați văzut cu intermitențe, complet neconvingător!). Am hotărît acum cîțiva ani să încerc să-l scot la lumină și pe acest al doilea domn Polen. Să nu-l mai tratez carevasăzică asemenea unui cetățean de categorie inferioară. Costel Bunul, trăit singular, *in everyday life,* rămînea o *farsă* făcută de un jalnic profesoraș de *farsi*. În numele adevărului, Costel Ne-Bunul trebuia, imperios, dezvăluit! Am încercat inițial prin tafizic, în depărtări cețoase, undeva pe peretele de deasupra capului meu). Un zdrahon în costum de infirmier m-a condus pe niște coridoare sumbre, cu uși ferecate. L-am găsit pe Costel, cu multiple perfuzii înfipte în mîini, într-o rezervă izolată. Avea o expresie de fericire prostească întipărită pe chip. „Ce bine îmi pare să te văd!", a strigat cu o vioiciune meditație. Nimic! Ne-Bunul se ascundea magistral. Ieșea cînd avea el chef și îi ardea vreo trei scatoalce Mititicii ori zbiera la cîte-o față palidă din Universitate. Bunul se bucura de prioritate. Deținea exclusivitatea identitară în ochii alterității. Atunci ce mi-am zis? Hai să caut soluții în străvechea alchimie persană! Să rezolv problema prin metode antice miraculoase! Mi-a luat vreme îndelungată cercetarea, admit, dar rezultatul a fost sublim. Am creat o licoare magică menită să-l aducă în prim-plan pe disprețuitul Ne-Bun. Odată ingerată, nimeni și nimic nu-i mai stătea în cale... Am băut-o, cu emoție, înainte de examenul de ieri. Succes deplin! Ai aflat probabil că am rupt în bătaie o grupă întreagă de studenți, cu eficiență de timp maximă!..."

„Costel, Costel!", am intervenit tulburat. „Povestea ta seamănă leit cu faimoasa narațiune a lui Stevenson despre doctorul Jekyll și domnul Hyde..." Ochii i s-au întunecat brusc. A scos un răget sălbatic. „Mă acuzi de *plaaagiaaaat?*" Și-a smuls perfuziile și n-am mai auzit decît *„muma-n..."*

Codrin Liviu Cuțitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universității din Iași. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

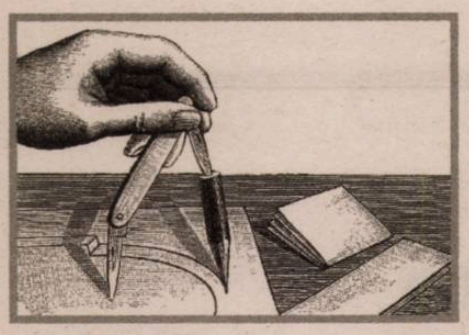

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Imigrația ca tragedie morală a Europei

A existat o perioadă, în istoria recentă a Europei, cînd oamenii politici cîștigau voturi pledînd pentru „deschidere" și pentru multiculturalism. În prezent cîștigă teren partidele care afișează o clară politică antiimigrație sau cele care promit un control ferm al fenomenului migratoriu. În numai două decenii, europenii parcă au devenit mai temători, mai nesiguri pe ei, mai prudenți, mai puțin ospitalieri, mai peocupați de dimensiunea identitară a continentului lor. O formă de schizofrenie comparabilă cu aceea pe care am cunoscut-o în anii comunismului își întinde tentaculele în toată Europa.

În Europa răsăriteană, înainte de 1989, aproape fiecare cetățean practica un „joc" dublu: una spunea în public (mimînd slogane patriotice și acceptînd cultul personalității) și alta spunea în intimitatea familiei sau cînd se vedea cu prieteni apropiați.

Oarecum în același fel, europeanul de azi știe că există o „gîndire corectă politic" care trebuie aprobată la nivel cerebral. Străinul (sau refugiatul, sau migrantul) este semenul nostru, este un năpăstuit al soartei și avem datoria morală de a-l ajuta, este o „șansă pentru economie", este cel care va frîna declinul demografic pe vechiul continent, este un simbol al globalizării, este un alt „eu" și, în simbioză cu el, se va construi o nouă societate plurală, multiculturală, mixtă, metisată, egalitară, bazată pe respectul fiecăruia de către fiecare...

Europeanul care aprobă cu entuziasm aceste principii luminoase în spațiul public își schimbă părerea în cabina de vot, acolo unde nimeni nu-l vede și nu-l controlează. În cabina de vot, brusc, toate aceste „certitudini" încep să se transforme în îndoieli: și dacă imigrația este, de fapt, o invazie? și dacă toleranța deschide ușl largi islamului radical? oare nu mă voi simți curînd străin în propria mea țară dacă vom continua să primim străini? oare nu voi plăti curînd impozite mai mari pentru ca țara mea să-i poată găzdui, hrăni și forma profesional pe toți acești oameni? Zeci și zeci de întrebări țîșnesc în intimitatea cabinei de vot în mintea alegătorului, întrebări pe care uneori nu le poate pune deschis în dezbaterea publică. Și atunci, cu mîna tremurîndă, uneori chiar rușinat, uneori chiar cuprins de un sentiment de vinovăție, alegătorul nostru traumatizat de îndoieli își dă votul pentru formațiunile pe care, în public, declară că le detestă...

Dezbaterea în jurul imigrației nu este deci nici senină, nici nuanțată și nici deschisă în Europa. Poate aici se situează și tragedia morală a unei lumi în care spiritul critic a fost multă vreme considerat drept cel mai luminos fruct al luptei pentru libertate. Europa este prin excelență patria universalismului. Or, cum să le negi dreptul de a veni în Europa unor oameni care caută refugiu tocmai în numele acestor idei, pentru a beneficia de mai multă libertate (de gîndire și de mișcare) și de mai multă demnitate (inclusiv materială)?

Dar, în fața *cifrelor mari,* valorile universale încep să se clatine, ca și spiritul critic, de altfel. Europa tremură la ideea că la porțile ei s-ar putea afla la un moment dat un miliard de candidați la exil, cîți există probabil în Asia și în Africa, spații în plină explozie demografică. Toată filozofia Luminilor și toată arhitectura luminoasă a drepturilor omului riscă să se prăbușească precum castelele din cărți de joc în fața acestor *cifre mari*. Generozitatea funcționează doar atunci cînd îți bat la ușă unul, doi sau cel mult trei străini. Cînd în fața aceleiași case se adună însă zece sau douăzeci sau treizeci de oameni în căutare de *ospitalitate* începe, din păcate, haosul.

În fața cifrelor mari,
valorile universale încep să se clatine.

Europa este deja confruntată cu propria politică *haotică* în fața imigrației. Țările din nord nu au aceeași viziune cu cele din sud, iar cele din vest nu sînt de acord cele din est și din Europa Centrală. Filozoful francez Alain Finkielkraut, într-un foarte interesant eseu intitulat „Identitatea nefericită", ajunge la concluzia că principalul element identitar al Europei de astăzi este *deschiderea.* Ceea ce va duce treptat la o totală metamorfoză umană, culturală și religioasă a micului continent european. Diverși demografi, precum Emmanuel Todd, avertizează că emisfera nordică a planetei nu are nici o șansă în fața demografiei galopante a emisferei sudice. Presiunile migratorii sînt în primul rînd un efect demografic, sînt presiuni ale unor imense mase de tineri asupra unor societăți în curs de îmbătrînire.

Demografia este însă o știință detestată de campionii gîndirii politice corecte. În general, cei care evocă statistici și cifre devin suspecți în ochii umaniștilor angelici. Ei detestă nu numai *cifrele mari,* ci și orice argument cifrat.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

PUBLICITATE

Afaceri

Când eşti antreprenor, fiecare alegere contează

4G+ reţeaua #1

Noile abonamente Orange Pro

E simplu să alegi oferta potrivită

- 10 GB pentru telefonul tău de la 7 €/lună
- Reduceri la activarea mai multor abonamente

orange.ro/antreprenori

TVA inclus. Ofertă valabilă pentru persoane juridice până la 16 iulie cu posibilitate de prelungire, la activarea unui abonament Orange Pro 7 prin contract nou sau prelungire pe 6 luni, 1 an sau 2 ani. Reducerea se aplică pentru Orange Pro de minim 1 €, din oferta curentă, la activarea a 2 sau mai multe abonamente prin contract nou sau prelungire pe 2 ani.

orange

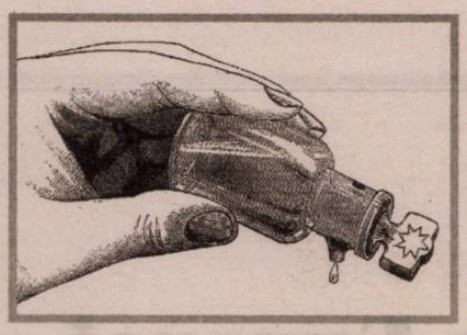

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Găina pestriță

Ghicitorile populare autentice nu sînt cel mai bun exemplu pentru înțelegerea gîndirii metaforice. Nu e potrivit să căutăm în ele procese analogice prin care s-ar dezvălui asemănarea profundă, surprinzătoare și perfect motivată dintre două elemente provenind din sfere diferite. Echivalările sînt mult mai adesea parțiale și aproape arbitrare. De cele mai multe ori, răspunsul e aproape imposibil de dat prin simplu raționament (pentru că formula ghicitorii permite prea multe interpretări), favorizîndu-l pe cel care deține deja o cheie, validată de tradiție. E drept, de multe ori dezlegarea ghicitorii nici nu are mare importanță, pentru că scopul ei e de a provoca un echivoc comic, de a sugera intrarea în zone tabu, anulînd apoi, ironic, printr-un răspuns oarecare, asocierile de idei cu tentă sexuală.

Ghicitorile tradiționale, înregistrate de culegerile mai vechi, sînt extrem de concrete și nu neapărat bazate pe o asemănare de substanță. Adesea ceea ce contează este un simplu detaliu descriptiv, dintr-un ansamblu nu tocmai coerent. De altfel, multe dintre ghicitorile adunate de folcloriștii noștri în secolul al XIX-lea nici nu au fost introduse într-un circuit didactic mai larg, probabil tocmai pentru că echivalările pe care le conțin sînt mai greu de acceptat în context raționalist și educativ. În *Cimiliturile românilor,* celebra culegere a lui Artur Gorovei (din 1898), nu lipsesc glumele echivoce (de exemplu, soluția ghicitoarei „încîrligata, îmbîrligata, în gaură băgata" este *cercelul;* pentru „arțira pîrțira încalică pe arțoi pîrțoi, dar arțoi pîrțoi nu poate să-ncalice pe arțira pîrțira" explicația este *cioara și porcul* etc.). Metaforele transpun un element concret în altul la fel de concret: *ciuperca* e o *mînăstire, broasca* e *iapă*, *coasa* poate fi *cățea, cățelușă, vacă, vițelușă, iapă, țarcă*. Cu o frecvență tulburătoare, *vaca* pare a fi un fel de cuvînt cu sens generic, substitut ideal pentru orice obiect încă neidentificat. Se stabilesc, astfel, echivalențe neașteptate, între *vacă* și *casă* – („Am o vacă: vorbesc mațele din ea"), *vacă* și *cuptor* („Am o vacă: cînd se balegă, toți aleargă"), *vaci* și *călcîie* („Am două vaci roșii..."). Tot *vacă* sînt *plosca, pușca, moara, biserica* („Am o vacă porumbacă..."), *ceaunul*, *cofa* („Am o vacă și o duc de coadă la apă") sau *cana* („Am o vacă cu țîța în spate"). Luna are o serie bogată de echivalente: *mîță grasă, cățelușă, rață potcovită, găinușă, gîscă, oaie brează, purcea* – fiind, desigur, și *vacă:* „Am o vacă bălaie, / Paște noaptea prin gunoaie". Un alt element al peisajului romantic, *negura,* e tratat în aceeași cheie metaforică: „Am o vacă surie: / vine din pustie, / cuprinde luncile / cu brîncile".

„Am o găină pestriță / duce vestea la Gheorghiță."

În acest tip de metaforă, în care esențială pare destructurarea comică și desacralizantă a obiectului, nu e de mirare că termenul prin care este descrisă cartea (și în genere textul scris) este *găina*. În mai multe variante de ghicitoare, cartea este *găină pestriță* („Găină pestriță / la popa pe poliță", „Am o găină pestricioară, / șede la popa pe lăicioară"), ca și scrisoarea (desemnată tot prin termenul *carte*, în limba mai veche): „Am o găină pestriță / duce vestea la Gheorghiță"; „am o găină cînepie, / dă de veste la domnie" etc. În metafora *găinii pestrițe*, detaliul descriptiv cel mai important este desigur cel al scrisului, văzut din afară, ca un simplu desen care împestrițează pagina. Cartea nu apare în ghicitori ca un obiect prea familiar, ci mai curînd ca un fel de ghicitoare încîlcită – „Rădăcină pătrăcină, / rar voinic care-o dijghină". Pe lîngă cartea-găină există, oricum, și oglinda-găină, într-o ghicitoare de o generalitate dezarmantă („o găină boghetă / șede la mama-n părete"), ba chiar și sufletul-găină („Am o găină cucuiată, / o țin în cămară încuiată"). În fond, dacă luna e o *vacă bălaie* și sufletul o *găină cucuiată*, cartea e foarte respectabilă în ipostaza sa de *găină pestriță*.

***Rodica Zafiu** este prof. dr. la Facultatea de Litere, Universitatea din București. A publicat, între altele, volumele* Limbaj și politică *(Editura Universității București, 2007) și* 101 cuvinte argotice *(Humanitas, Colecția „Viața cuvintelor", 2010).*

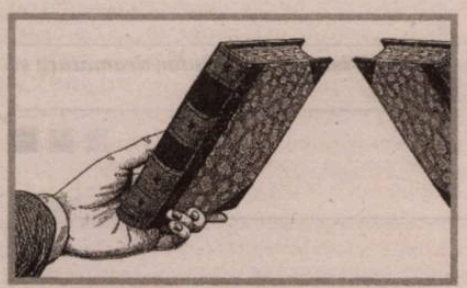

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Enervabilii

Simona Halep a umplut sufletele românilor de bucurie și de mîndrie. N-au fost puțini cei care, în diverse manifestări publice, s-au lăsat pradă ispitei de a ciupi din aura victoriei pentru folosul propriu, uneori în forme extravagante.

Mitingul PSD-ALDE a profitat fără jenă de finala de la Roland Garros, ca moment preliminar începerii festivităților. Cu siguranță, aveau pregătite ambele variante, și pentru succes, și pentru înfrîngere, „c-așa-i în tenis", cum zicea odinioară Toma Caragiu. Iar Simona, cuminte, a cîștigat.

Contînd pe civilitatea sportivei, Gabriela Firea, primar de București, a plusat, afișîndu-se la brațetă cu purtătoarea cupei. Juma-juma. A fost huiduită. Pesediștii s-au enervat: nu așa ne-a fost vorba! Au dat drumul la mașinăria de dejecții, umplînd iarăși net-ul de mesaje sulfuroase. Nu pe primăriță ar fi huiduit-o lumea pe stadion, ci pe Simona, că și-a permis să-și adjudece 50% din victorie. Apoi, cînd au văzut că au făcut-o lată, au trimis la înaintare vidanjorii cu parfum de regrete.

N-a trecut mult timp și Simona a devenit din nou corp delict, iar de data asta nu doar în oropsita noastră Românie, ci mapamondic. O caricatură din *Charlie Hebdo* a încins spiritele pînă la iminența unui nou conflict internațional. Unii s-au declarat ultragiați și s-au dezis instantaneu de națiа franțuză, de Occident, de globul planetar și de galaxia Andromeda. Alții, mai cu fereală, și-au clamat entuziasmul față de ironia corozivă a caricaturiștilor de la *Charlie,* pentru că, precum se știe, cu o floare nu se face primăvară, iar noi ar fi cazul să nu ne îmbătăm cu apă rece. Nu pe Simona a ironizat-o *Charlie,* ci naționalismul nostru de două parale. Alții, și mai dibaci, au socotit că, de fapt, în vizor erau înșiși franțuzii prostiți de clișeele cu țigani și otrăviți de xenofobie. Oricum, valul indignării a zdrobit apologetica.

Citesc pe Facebook un anunț al ambasadorului României la Paris, care încearcă să asigure cititorii că națiа franceză nu ne e ostilă – ne-a fost oare cîndva? – și că ar fi bine să nu facem din țînțar armăsar. Îi răspunde pe dată furibund dna Maria Grapini, europarlamentar. Nu mă pot abține să citez: „Domnule Ambasador, cu tot respectul nu înteleg exprimarea... efectul avut asupra unora...? Asupra tuturor romanilor! Asupra dumneavoastra nu? Ati facut o scrisoare oficială Presedintelui Frantei sa iasa cu un mesaj public de apreciere pentru Simona si sa-si ceara scuze???? M-am saturat sa lucram cu mănusi de matase iar ei cu barosul!" (Scuze, normele citării mă obligă să reproduc *ad litteram,* inclusiv în ce privește diacriticele limbii națiunii pe care atît de mult o iubim.) Să-l lăsăm dară pe domnul Macron aplecat asupra pupitrului pe care se străduiește să-și compună scrisoarea de scuze și să ne întoarcem asupra chestiunii, care merită, totuși, un dram de reflecție serioasă.

Prostul gust n-are de ce să facă obiectul unor dispute diplomatice. Nici măcar bunul gust. Pe mine, unul, caricatura celor de la *Charlie* m-a lăsat rece: o compoziție fără sare și piper, cum am mai văzut cu miile. Nereușită și ca idee, și ca grafică. Sînt cumva culpabil pentru „înălțarea estetică" pe care mi-am permis să o exercit? Pesemne că da. Și asta pentru că am comis ceea ce în estetica receptării se cheamă o „eroare de gen".

Caricatura e îndeobște o formă de umor și, ca tot ce ține de umor, țintește să provoace o delectare veselă, amuzament și bună dispoziție. Nu însă și în cazul *Charlie*. Caricaturile lor vor să enerveze. Și, după cum se vede, reușesc cu brio.

Ca să enervezi, trebuie să-ți alegi, prin subiect, prin mesaj, prin reprezentare, publicul-țintă: enervabilii. Cei gata să sară ciupiți de fund cînd au senzația că s-a atins ceva intangibil. Noi, aici, în România, nu ducem lipsă de enervabili. Mă întreb dacă cei de la *Charlie* au și vreun colaborator știutor de română care să le dea seama de reacțiile stîrnite, să-și poată freca mîinile satisfăcuți. Sau, poate, în lipsa unui astfel de intermediar, așteaptă și ei, ca și doamna Grapini, scrisoarea de scuze a lui Macron – în limba franceză.

Unii spun că cei de la *Charlie Hebdo* joacă, într-un fel, la cacealma, forțînd limitele democrației pentru a-i testa vitalitatea. Democrația, precum se știe, tinde să devină bleagă și soporifică, așa că te poți trezi peste noapte cu vreun Trump, cu vreun Orbán. În arte, cel puțin, scandalul a fost mai totdeauna unealtă a primenirii, a revigorării. Poate că așa e și în politică. Poate că scandalul de dinainte e preferabil celui *post festum,* cel mai adesea agonic.

Este, în orice caz, un joc hazardat cel pe care îl practică *Charlie* și, cum s-a văzut, periculos. Unii vor scrisori de scuze de la președintele Franței. Alții, mai pragmatici, își obțin singuri reparația morală, cu ajutorul Kalașnikoavelor.

Există enervabili și enervabili.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

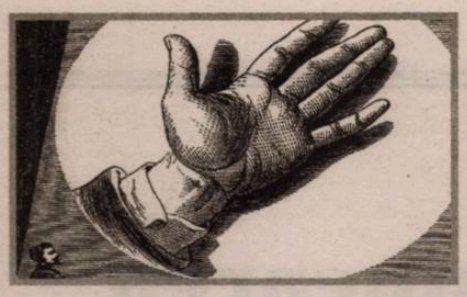

Adina POPESCU

portrete din mers

Înainte de a deveni cetățeni europeni

– și după? –

Scotocind prin computer, am găsit niște note de reportaj din urmă cu mai bine de zece ani, adică din 2006, cu un an înaintea integrării României în Uniunea Europeană, atunci cînd reușeam să fac mai multă muncă de teren, ca jurnalist. Recitind textele, mă tot întreb ce s-a schimbat și ce nu.

La țară…

De fiecare dată cînd ajung întîmplător în locuri rupte de civilizație, cum ar fi satele Cotorca sau Lilieci, mă întreb dacă comisiile europene le-au vizitat vreodată. Dacă au văzut ulițele prăfoase, pline de șanțuri și de hîrtoape, casele din chirpici, latrinele din fundul curții, gardurile șleampăte, băncile din față porților de care atîrnă parcă demonstrativ un ciorchine de babe încălțate cu șlapi ieftini din plastic, copii bronzați, în pielea goală ca la triburile din Africa pe care le vezi pe Discovery și magazinele mixte, zise și bodegi, unde bărbații fără loc de muncă se îmbată de la ora opt dimineața. Oare au văzut toate astea? Imposibil să nu le fi văzut, căci sînt localități înșirate de-a lungul șoselelor care fac legătura cu drumurile naționale, care fac legătura, mai departe, cu drumurile europene. Și dacă le-au văzut, oare s-au întrebat cum vor reuși „să integrezi“ așa ceva într-o lume a fermelor cochete din Vest, văruite în alb, a straturilor plivite atent de buruieni și a școlilor „de la țară“ unde copiii învață să monteze pe computer filmulețe despre istoria și oamenii de vază ai satului lor (cum am văzut la Deutsche Welle)?

La Lilieci, toată lumea fumează Marlboro *lights* și așteaptă ajutoare din străinătate. Cum văd pe cineva cu o valiză mare, burdușită, își zic: gata, au venit ajutoarele! Se ridică împleticindu-se de pe scaunele din tablă de la bufet, se strîng în jurul omului cu valiză, întreabă pe cine caută și își aprind țigările lor Marlboro *lights*. Comentează. Ce o fi cu valiza? O fi trimis-o fata aia care a plecat în Italia la muncă și de atunci nimeni nu mai știe nimic de ea? Sau băiatul ăla care muncește de doi ani în Spania, „da' n-a trimis un ban acasă la familia lui sau la altcineva din sat“? Italia și Spania au devenit pentru ei locuri extrem de familiare unde te duci să te căpătuiești, de unde te mai întorci sau nu, dar care nu au și nu vor avea nici o legătură cu satul lor Lilieci. În satul lor nimic nu se va schimba, pentru că le place așa cum e. Mirosul de porc care vine la coteț să rămînă miros de porc, iar rachiul de la bufet să coste în continuare zece mii suta. În cele din urmă, se lămurește și „problema cu valiza“: e fata din Italia. „Cine? Curva aia?“

La Cotorca, semnele acceptării „europenizării“ în sufletele oamenilor sînt și mai puțin vizibile. Tinerii se duc seara la discoteca din satul vecin, fiecare călare pe calul său, fără șa și cu părul dat cu gel. Gelu vine din Europa, mai exact din Germania, „da' nu stă prea mult p-aci, se duce înapoi, că acolo îi e mai bine… ducă-se pe pustii!“ Nea Fane, de cînd i-a murit baba, a luat-o puțin razna, se duce noaptea pe cîmp și urlă ca lupii. „Pe babă, săraca, a călcat-o o mașină pe cînd transversa șoseaua, a aruncat-o pe sus, că era ușurică, tocmai în grădina lui Floarea, la douăj' de metri de drum!“ Asta a venit pentru nea Fane din Europa: un jeep cu două sute la oră, pe drumul european!

…și la oraș

De fiecare dată cînd ajung întîmplător la Aeroportul Otopeni încerc să-mi stăpînesc dorul de ducă pe care mi-l provoacă peisajul dezolant. Îmi închipui că așa arată un aeroport dintr-un stat american gen Kansas, cu locuitori puțini și climă deșertică. Vîntul bate puternic și ridică pe sus praful, pungile și ambalajele de hîrtie. Taximetristul va aștepta o jumătate de oră sau o oră, pînă cînd va sosi avionul, după care va mai cere încă două sute de mii în plus. Apoi, pe întreg parcursul drumului, va încerca să priceapă ceva din conversația în engleză cu străinii pe care îi transportăm de la aeroport. Dacă e șmecher se va da mare: „Spune-le că și io am fost în Germania prin '92, la un văr de-al meu din München!“ sau „Spune-le că fii-mea cea mare s-a căsătorit la Roma de doi ani și acuma, în vară, merg și io în vizită!“ Dacă nu e șmecher, va încerca să se bage în discuție ca musca-n lapte și să se dea drept băiat de comitet: „Două lucruri urăsc în Bucureștiul ăsta: stopurile și hopurile! Stopurile pen'că mă întîrzie și hopurile pen'că îmi distrug mașina. Ha, ha, ha… le traduci?“

Mereu aceeași diferențiere clară dintre *ei* și *noi: ei*, adică „străinii“, și *noi,* adică românii care am vrea să fim ca ei, dar nu sîntem. Acolo, în taxi, o rablă de Dacie berlină care trece cuminte pe banda întîi, căci poate același jeep care a trecut și prin satul Cotorca i-a făcut semne cu farurile să se dea la o parte, simt din plin aerul provincial al României.

Și, pentru a încheia într-o notă cu adevărat sumbră, voi aminti băncile din fața blocurilor de garsoniere unde seara se adună pensionarii la taclale. Imagini aproape identice cu cele pe care leam văzut la Lilieci sau la Cotorca. Integrarea nu depășește „granițele“ garsonierelor lor de 15 mp metri pătrați și a bîrfelor despre vecini: „Ăla de la doi iar a venit beat acasă și s-a certat cu aia… i-am auzit io pe la două noaptea cum se ceartă!“ „Să intrăm în Europa?!“, se întreabă mosulețul de la opt care nu e niciodată restant la întreținere. „Da' ce crezi, că-mi mărește mie pensia? Nu cred. Mie niciodată nu mi-a băgat nimeni în traistă!“

Și, ca bonus, o ședință de redacție din același an

La o cafenea, undeva în măruntaiele Casei Presei, la masă cu redactorul-șef. Acesta își comandă șnițele, pilaf, murături. Într-adevăr, îi este foame: înfulecă și face abstracție de tot ce e în jur. Alți doi redactori, printre care o fată tăcută, genul femeie-păpușă, și un ardelean vorbăreț, oarecum emoționat pentru că stă la masă cu șeful, își comandă cîte o cafea și își aprind, în același timp, țigări. Liniște mormîntală: redactorul-șef mănîncă, redactorii se uită pe pereți și fumează. Dar…

Ardeleanul prinde un moment propice și începe „să propună subiecte“: „Am fost la conferința de presă a alianței… A ieșit cu scandal. Nu ne-au lăsat să intrăm pînă cînd… Ce zici, ăsta nu-i subiect?“ Redactorul-șef taie cu meticulozitate murăturile mai întîi în două, apoi în patru. „Am aflat că, într-o comună din Arad, primarul PNL a fost amenințat de doi angajați ai prefecturii, prefectul fiind de la PSD. Uite subiect mișto, nu-i așa?“ Redactorul-șef își mănîncă șnițelul dînd din cap, confuz. „Un membru PD a declarat că… dar fiică-sa are o firmă vinovată de evaziuni fiscale în valoare de… și ăsta ar fi un subiect valabil, nu?“ Redactorul-șef ia o gură de bere și zîmbește indulgent. Tînărul redactor stinge cu un gest nervos țigara în scrumieră și-și aprinde imediat alta.

Cineva de la masă spune, într-o discuție mai generală, că nu-i place stilul ziarului. Mai exact, crede că, fiind cotidian, nu are nici un stil. Ardeleanul se înfierbîntă, ia apărarea ziarului său cu vehemență, în timp ce trage cu ochiul la redactorul-șef: „Cum adică să n-aibă stil?! Dacă vrei să scrii cu stil, scrii cu stil! Ziarul nostru te va accepta și promova prin numele său!“

Redactorul-șef a terminat de mîncat, rontăie din ultimul castravete și zîmbește larg. Zîmbetul îi este adresat tînărului său subaltern. Acesta se simte brusc fericit. Nu l-a lăudat nimeni, dar zîmbetul acela spune totul. Ardeleanului nici nu-i trece prin cap că ar putea fi zîmbetul unui redactor-șef ghiftuit care acum se poate întoarce cu o nouă dispoziție sufletească în biroul său de unde să dea telefoane la care să urle așa cum îi șade bine oricărui redactor-șef. Femeia-păpușă zîmbește și ea, fără să știe de ce, suflînd studiat fumul de țigară.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Roșii storcite

Am stat fascinat, să fi fost două minute, să fi fost un veac. Era o lădiță de roșii storcite în piață. Am privit materia dezintegrată, din ce în ce mai dusă, topită, dezrădăcinată. O muscă uriașă îi dădea ocol, se înfipseseră albinele. Omul era și el pe acolo. Trei-patru gorobeți căutau forme de viață mîncabile. Abandonau. Dădeau cu degetul, întorceau roșiile pe fețele tumefiate. Trăgeau cu ochiul, trădau cu mîna. Ticăiau să le iasă ceva. Atunci m-am gîndit că mereu căutăm părți bune și perfecte. Că nu ne lăsăm pînă n-avem noi întîietate la specialul din roșie. Priveam roșiile storcite într-o fascinație. Nimeni nu punea preț pe ele. „Ia-le, dă un leu!“ – m-a îmbrîncit brusc un neică tînăr cu pălărie hipster. Deci privirea mea lungă a umflat prețul. Nu mai poți să ai o clipă de liniște, de admirație de sine în fața trecerii lumii, că vine unul și te prețăluiește. Te uiți, admiri, hai, du acasă. Un leu! Și atunci am trădat. Oare nu fusesem eu ca acei doi-trei-patru gorobeți care se înfigeau în marfă? Nu cumva admirația pentru pulpele roșiilor în putrefacție era privirea posesiei? Nu cumva priveam și nu vedeam altceva decît nevoia mea? O supă cu piper, cu o mînă de orez? Nu cumva eram și albină, și muscă? Dom'le, ce situație! Credeam că-s un mare admirator al lucrului în sine, al trecerii lumii. M-am prețuit cu scîrbă. M-am lăsat lat sub propria mizerie. Dom'le, cum să fiu în halul ăsta, cum să decad? Unde mi-e capul? Să dau un leu pentru scîrbele alea de roșii? Păi, nu le-aș lua nici gratis. Un leu? Ce să fac eu cu roșii prețăluite? Nu, nu se poate. Ce hahalere de roșii, ce rost fără rost, ce lume fără cap! Roșiile astea? Dom'le, dar unde mă aflu, ce vreau eu? M-am înfipt imediat și am luat roșii de 8 lei. De-al dracului, hei, oacheșule, mă vezi, am bani! Cum să mă păcălești tu pe mine? Cum, un leu? Am banii mei, nu-s gorobete, cum îți permiți, bă? Că-ți fac vînt acum din muntele ăsta de vorbe! Te spulber, tu ce crezi? Mama voastră de hoți! Am bani, bre, eu voiam… ce voiam, ce vreau. Eram cu ochii pe pulpele roșiilor, doar nu mai poate omul să se bucure de gratuități?

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

La golul Mexicului cu Germania, bucuria mexicanilor a provocat un cutremur adevărat. Din istorie știm și de un război între două țări, aprins tot de la fotbal. Adică să fie vreo legătură între fotbal și dezastru?

Da, dar poate și invers. După ce Mannschaft-ul a cîștigat acum patru ani Cupa Mondială, economiștii (un fel de seismologi și ei) au înregistrat o creștere a productivității muncii germanilor – asta ne mai trebuia! Deci e cu dusîntors. Fotbalul e drogul popoarelor. E scurtătura prin care te poți face cunoscut în lume în lipsă de argumente solide și locul în care năpăstuiții planetei, altfel capabili să îndure toate necazurile imaginabile, nu mai accepta nici un milimetru de nedreptate. Apropo de cutremurul mexican, e posibil ca și la noi să se fi produs unul la mingea trimisă de miss Sloane în fileu după ultimul serviciu al Simonei. Mai ales dacă am fi fost cu toții acasă… După filmul *El secreto de sus ojos* mi s-a părut că sîntem frați cu mexicanii peste mări și țări, ca două rude rătăcite. Aceiași oameni minunați și aceeași patrie mafiotizată prin incapacitatea de a se structura social, drept care e roasă pe la toate încheieturile de felurite vietăți înfricoșătoare. La noi, în '94, s-a strigat „Hagi, președinte!“. Acum, la ei, s-a scandat: „Ochoa, președinte!“, după numele portarului victoriei contra nemților. Ce vă ziceam… Și uite așa uităm. Ei uită că stimabilii jucători au petrecut cu prostituate cu cîteva luni în urmă. Noi uităm că Halep e romîncă tot așa cît e și Herta Müller. O seară sîntem regina balului. Apoi bate ceasul de miezul nopții.

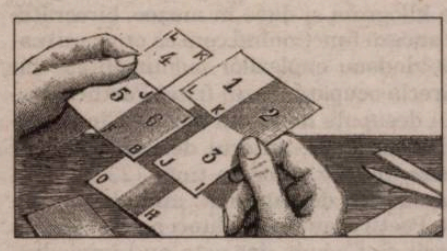

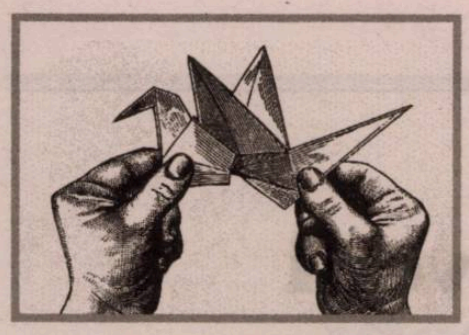

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Statul de drept și mîncarea

De peste douăzeci de ani, formula „stat de drept“ e interpretată și răsinterpretată în România cu mai multă sau mai puțină pricepere, cu mai multă sau mai puțină bună-credință. În această revistă a existat chiar o rubrică intitulată „Statul de drept“, autorul ei încercînd ani de-a rîndul să explice esența și nuanțele acestui concept în general și în cazuri particulare. Mai nou, știm că unii au inventat ideea *statului paralel* deranjați, de fapt, de tot mai pronunțata dezvoltare a *statului de drept,* adică a unei Justiții care nu se mai intersectează cu politica, în sensul că nu mai depinde de politicieni. Neînvățați cu așa ceva și chiar uimiți de fenomenul prin care și cei ajunși în funcții importante pot fi pedepsiți la fel ca oamenii de rînd, pentru diverse ilegalități, aceștia au ajuns la povestea că ar fi ceva paralel. Paralel într-adevăr, cu ideea lor despre stat și putere. Bineînțeles, aici trebuie făcută și distincția între *statul legal* și *statul legitim,* asupra căreia specialiștii în drept atrăgeau atenția încă de pe la începutul anilor '90, și deosebirea dintre instituțiile represive dintr-un regim nedemocratic și instituțiile îndrituite să impună legea într-o țară democratică. În fine, ar trebui lămurite și o mulțime de alte detalii de genul că una e să asculți telefoanele populației din motive politice, pentru a o ține sub control, cum se întîmpla în *statul legal* al lui Ceaușescu, și alta e să asculți telefoanele unor suspecți de fapte penale.

Evident, unii și-ar putea închipui că prosperitatea n-are de-a face cu asemenea chestiuni complicate care țin de teoria statului, cu alte cuvinte, că dacă guvernanții reușesc să dea de mîncare cetățenilor, nu contează prea mult raporturile dintre puterile în stat. Ei bine, intrarea României în Uniunea Europeană a fost condiționată la momentul respectiv, așa cum spunea un fost ministru al Justiției, de o singură mare problemă: tocmai aceea a separării clare și funcționale a Justiției de restul puterilor. De ce oare?

Pentru că mai sînt oameni care știu că de independența Justiției depinde însăși funcționarea capitalismului, a sistemelor financiare care asigură dezvoltarea economiei și creșterea bunăstării. Un istoric foarte la modă pe care l-am mai pomenit, Yuval Noah Harari, în a sa lucrare *Sapiens – scurtă istorie a omenirii,* ajunge și la acest subiect. Problema i se pare atît de importantă, încît a considerat că merită s-o cuprindă în cele nici 400 de pagini în care radiografiază întreaga evoluție a speciei umane. Există un capitol unde autorul explică decăderea monarhiilor absolutiste și apariția capitalismului. Pe scurt, el demonstrează cum dezvoltarea economică foarte rapidă a unor țări și părți ale lumii, în ultimele cîteva sute de ani, s-a datorat creditelor. Iar creditele încep, pe la anul 1500, să meargă tot mai mult către țările ca Olanda (prima dată), în care „tribunalele sînt o ramură separată a guvernării și nu depind de burghezie și prinți“. În Spania, mare putere încă pe atunci, după cum explică Harari, „tribunalele sînt subordonate regelui – funcțiile judecătorilor sînt la cheremul lui, iar aceștia se tem să nu fie pedepsiți dacă nu-i fac pe plac“. Bancherii și negustorii au început să înțeleagă atunci că trebuie să-și ofere creditele și să facă afaceri acolo unde aveau siguranța că le vor primi înapoi și că regulile și proprietățile erau respectate (în termenii de astăzi, în statele de drept) și nu acolo unde suveranul putea să nu considere prioritară înapoierea unui credit și putea să nu-l returneze fără să fie pedepsit. Așa se face că un imperiu colonial ca Spania a început să-și piardă puterea, nemaireușind nici să adune bani pentru armate și cuceriri, în vreme ce alte state, precum Olanda și apoi Anglia, în care regulile funcționau rațional, au început să se dezvolte. „Capitalul se scurge, scrie Harari, din statele dictatoriale care nu reușesc să protejeze persoanele private și proprietățile lor. În schimb, el se revarsă în statele care susțin domnia legii și proprietatea privată.“ Explicația e pe cît de simplă, pe atît de clară. Fenomenul continuă și în zilele noastre. Așa se explică o bună parte din succesul și bunăstarea Statelor Unite (care au un sistem de Justiție total independent și bine pus la punct) sau prosperitatea țărilor occidentale în care, de asemenea, Justiția funcționează independent. Tot așa se înțelege și de ce majoritatea populației din țările în care abuzurile autorităților rămîn nepedepsite nu reușește niciodată să scape de sărăcie.

Nu reușește niciodată să scape de sărăcie.

Revenind la oile noastre, lucrurile sînt la fel de simple: dacă fondurile europene, creditele, investițiile, în general capitalul care intră în România, ajunge într-un fel sau altul sub controlul unor baroni (mai mult sau mai puțin locali) care nu-l folosesc pentru dezvoltare, ci în interes propriu, fără să dea socoteală în Justiție, el se va diminua, iar bunăstarea, cîtă e, în loc să crească, va scădea.

ready made

Mult stimate Domnule și amice,

„Ne pare foarte bine că cutia ce ați uitat ne-au dat mult dorita ocaziune de a vă înnoi încredințarea sincerei stime și amiciții ce vă conservăm și pururea vă vom conserva.

[...]

P.S. Trimitem cutia cu căciulițe.“

Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Barițiu, publicată de N. Bănescu, Vălenii-de-Munte, 1911

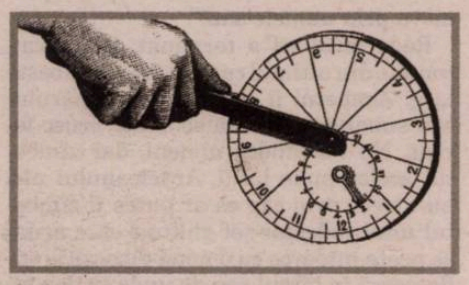

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

Vandalism subvenționat

Cine distruge clădirile istorice? Într-un pamflet din 1825, Victor Hugo – care spunea despre el însuși că era *poète par aspiration, archéologue par sympathie* – acuză trei categorii. În prima sînt revoluționarii antireligioși. Nu trebuie să vezi ruinele celebrei abații benedictine din Cluny, distruse în 1790, ca să-i dai dreptate; cu toate bisericile bucureștene demolate de comuniști se putea face un muzeu al raiului. În a doua sînt speculatorii imobiliari. Menținerea în paragină a unei clădiri istorice pînă cînd e gata să fie vîndută pe nimic cui trebuie, sau înlocuită cu ce trebuie, e o artă despre care Hugo avea o oarecare idee fără să fi vizitat cazinoul din Constanța. A treia categorie e poate ceva mai neașteptată – restauratorii. Și am văzut destule monumente antice în care restaurările recente n-au fost decît o aplicare vajnică de ciment.

Hugo observă în continuare cum, în vreme ce arheologii francezi caută artă veche în Mesopotamia, biserici ruinate din Franța sînt cumpărate de englezi la kilogram și duse în muzee, birocrația franceză funcționînd cam ca otomanii care vindeau englezilor monumentele din Grecia ocupată (cazul frizei Parthenonului decupate de lordul Elgin). Cînd scrie articolul ăsta, autorul de mai tîrziu al *Mizerabililor* e foarte tînăr (23 de ani), dar destul de cunoscut, mai ales ca poet. Poeții erau mai visători pe vremea aia decît sînt acum, dar asta nu-l împiedică pe Hugo să zică, nu foarte diafan, despre cei care distrug monumente istorice că sînt „prea idioți ca să înțeleagă că sînt barbari“.

Mai trec șapte ani și Hugo revine cu un pamflet și mai dur. „Război demolatorilor“ e un text clasic pentru cei care se ocupă cu protecția patrimoniului. „Avem 44.000 de legi cu care nu știm ce să facem, 44.000 de legi din care dacă sînt 10 bune. [...] Iar pentru o lege a monumentelor [...] nu avem timp.“ De data asta, autoritatea lui e cu totul alta, pentru că tocmai a publicat *Notre-Dame de Paris.* De altfel, o consecință secundară a succesului acestui roman e trezirea interesului public pentru arhitectura gotică (pe lîngă cea renascentistă), și o bruscă și binevenită jenă a primăriei pariziene față de starea proastă a catedralei, în fața căreia se adună acum de zece ori mai mulți turiști. Fraza-cheie din *Guerre aux démolisseurs* e că nu există vreun oraș sau orășel în care nu să se pregătească/înceapă/încheie distrugerea unei clădiri istorice, prin grija autorităților centrale, locale sau a persoanelor private.

Cetății i s-a furat coroana.

După revoluție (de data asta nu mai e vorba de cea din 1789, ci de cea din 1830), puterea a trecut, spune Hugo, de la oameni care nu știau să scrie la oameni care nu știu să citească și care, pînă să capete ceva știință de carte, se îndeletnicesc cu guvernatul. Unul din nenumăratele exemple pe care le dă este din Laon. Acolo consiliul municipal votează demolarea turnului lui Ludovic al IV-lea (Louis d'Outremer, secolul X) pentru lărgirea pieței. Pentru asta se angajează o firmă plătită cu o sumă mai mare decît ar fi costat cumpărarea unei clădiri oarecare din aceeași piață. Hugo citează toată povestea dintr-o scrisoare oficială trimisă lui din Laon (scrisoare din care dacă nu nea aminti că a lăsat deoparte toate frazele magnifice în care era lăudat, n-ar fi, totuși, el însuși). Vedem destul de clar în fața ochilor mutrele acestor membri din consiliul municipal, de care Hugo spune că sînt ca scoase din Rabelais sau din Hogarth. (De ce nu din Daumier, exemplul perfect și s-ar zice, mult mai la îndemînă? – probabil pentru că, în anul publicării pamfletului, Daumier face pușcărie din cauza felului în care l-a caricaturizat pe Ludovic-Filip de Orléans ca Gargantua, în vreme ce Hugo va fi făcut pair mai tîrziu de același rege.)

Ce contează, aici, e protestul lui Hugo, deloc de la sine înțeles atunci, împotriva distrugerii monumentelor istorice. Turnul din Laon, în curs de demolare, spune mai departe pamfletul din *Revue des Deux Mondes*, e mai acoperit de schele și frînghii decît la un asediu al englezilor. Cetății i s-a furat coroana, și tot ea plătește hoțul. Retorica e, normal, a vremii, dar mesajul e universal. După o listă întreagă de exemple similare, Hugo dă acestui fenomen numele de „vandalism subvenționat“.

Ultimul episod din relația lui Hugo cu arheologia e o scurtă scrisoare a lui, din 1883, către președintele consiliului municipal al Parisului. Scrisoarea asta a salvat de la distrugere amfiteatrul roman din Paris (așa-numitele *Arènes de Lutèce).* O nouă stradă urma să treacă exact prin amfiteatru, legînd Rue Monge de Rue Linné (și îmbogățind pe cei care, cu un uimitor fler imobiliar, tocmai cumpăraseră terenurile și clădirile-cheie), dar n-a mai trecut.

Citîndu-l pe Hugo din 1825 și schimbînd doar numele țării, s-ar putea spune simplu: nu mai demolați România. Iar pentru că, în 1832, spunea că în loc de vandalism subvenționat e nevoie de protecție legală și de restaurare „cu grijă, inteligență și sobrietate“, aș adăuga: și de *Ambulanța pentru monumente* și alte inițiative asemănătoare.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

Sever VOINESCU

axa dus-întors

După opt ani, doar pentru un minut

Citesc în presa americană o scenă extrasă dintr-o foarte recentă carte scrisă de unul dintre oamenii apropiați de Barack Obama la Casa Albă, fost consilier de cursă lungă al fostului președinte. Aflu, astfel, că Barack Obama a trecut printr-un veritabil *roller-coaster* emoțional în zilele care au urmat victoriei lui Donald Trump. La început nu a crezut, apoi nu a înțeles, apoi a trebuit să accepte, în final s-a edificat cu concluzii de genul: „Poate că poporul vrea acum un desen animat – asta e!" Vă sînt cunoscute, cred, aceste oscilații emoționale – exact prin serpentinele lor trecem și noi cînd alegerile sînt cîștigate de ceilalți. Iată, să ne consolăm – ditamai președintele Statelor Unite, om politic cu uriașă experință, albit în Biroul Oval, trăiește rezultatul unor alegeri exact ca unul dintre noi.

Revin. Scena la care mă refer se petrece în mașina blindată a președintelui american, care șerpuia prinsă strict într-o coloană de securitate prin Lima, capitala statului Peru, la puțin timp după alegerile cîștigate de Trump. Obama trăia încă faza a doua a traumei: era blocat în întrebarea „Cum de a fost posibil?". Tocmai citise un editorial care explica rezultatul alegerilor prezidențiale prin faptul că democrații pur și simplu au uitat cît de importantă este pentru oameni identitatea și comunitatea în care trăiesc, mizînd aiurea pe un globalism golit de sens uman, pe un fel de universală integrare a speciei. Fie vorba între noi, asta este și explicația cea mai frecventă care se dă nu atît victoriei lui Trump, cît eșecului lui Clinton. În fine, Obama citește un astfel de editorial și cade pe gînduri privind pe geamul *bulletproof* al limuzinei. Își întreabă retoric apropiații: „Și dacă am greșit? Poate că am împins lucrurile prea departe. Poate că oamenii vor pur și simplu să se întoarcă la triburile lor." Consilierii încearcă să-l remonteze spunîndu-i că, dacă al treilea mandat ar fi fost permis de Constituție și ar fi candidat, el sigur l-ar fi învins pe Trump. Ceea ce cred și eu, fie vorba între noi. Argumentul acesta pare să-l fi revigorat pe lider și apare o mică undă de megalomanie – nu cred că poți fi președinte al Americii vreme de opt ani și să nu devii un pic, măcar un pic, megaloman. Obama continuă: „Mă întreb dacă nu cumva am venit cu zece sau douăzeci de ani prea devreme".

Revoluțiile făcute de oameni au nenorocit lumea.

Îmi place acest episod pentru că președintele Obama, promotorul neînduplecat al agendei liberal-progresiste în lume, activistul neobosit, politicianul glorios, cade în dubiu. Sigur, nu îl formulează în termeni tari, precum „poate că apăr o agendă în sine greșită pe care oamenii o resping". Nici vorbă. Valorile și credințele sale rămîn ferme. Dubiul, oricît e de tulburător, e moale: „poate că oamenii nu sînt destul de evoluați ca să înțeleagă cît bine le-am făcut" ori „poate că sînt eu prea avansat, văd foarte departe în mijlocul unora care văd abia lungul nasului". Vreau să zic că dubiul lui Obama are limite, tocmai pentru că în fondul convingerilor sale nu există dubiu. Însă nu sînt deloc exigent în privința adîncimii și duratei dubiilor unor lideri politici de mare anvergură. Cînd ai pe mînă o lume ca asta, a noastră, totuși, e preferabil să fii mai degrabă un bun decident decît un bun filozof. Așa că mă mulțumesc și cu acest dubiu de-un minut și nu prea tare. Este, totuși, important...

Dar scena îmi place mai ales pentru că pe Obama dubiul îl duce exact la punctul în care eu mă aflu în deplin echilibru. Cu alte cuvinte, simt că empatizez cu un om care îmi este străin ca un extraterestru: avem un punct în comun. Acolo unde ajunge el cînd e cel mai nesigur și șovăitor, sînt eu în momentele mele cele mai sigure și stabile.

În alt plan, sînt convins că multe dintre opțiunile nefericite ale popoarelor sînt reacții la excesele conducătorilor. Cred că un progresism agresiv, arogant, obraznic, plus un rasism de semn invers, a făcut posibilă alegerea unuia ca Trump în America. Cred că ipocrizia de carton a politicianului de Bruxelles a făcut posibilă victoria unor golănași zglobii în Italia. Cred că aroganța junckeristă este, de fapt, de vină pentru Brexit. Sigur că popoarele greșesc. De cînd e lumea, gloata e cea mai injustă și cea mai labilă instanță cu putință. Dar nu poți funcționa în politică fără ea, ca ultim reper. Democrațiile există din rațiuni cît se poate de pragmatice – nimic etic ori înțelept în ele!

Dar, ca să înțelegi bine toate acestea, trebuie să asculți atent adîncul tău conservator. Cînd Obama spune că, poate, poporul vrea altceva decît i-a propus și promis el, nu prea contează dacă o spune disprețuitor sau temător, dacă a ajuns la o revelație politică ori e doar rănit de vanitatea-i. Obama atinge, poate inconștient, temeiul conservator, de găsit în oricare dintre noi. Iar acest temei este desemnat de cel mai prețios cuvînt din vocabularul conservator: prudență. Abia în dubiu, Obama exersează prudența. Toate revoluțiile făcute de oameni au nenorocit lumea pentru că unii, puțini și incandescenți, au vrut să ia cu forța toată umanitatea în direcția în care ei credeau. Nu există nici măcar un singur exemplu în care asemenea acțiuni au adus bine în jur. Dimpotrivă, marii conducători, cei care au făcut bine lumii, au știut că mersul este o sumă de pași din care dacă unul lipsește, nu mai iese mersul întreg, că oamenii sînt inerțiali și că a-i conduce înseamnă a-i lăsa pe ei să vină lîngă tine și nu a-i lua cu tine, repede și departe, că vor, că nu vor. Lui Obama i-a luat opt ani de președinție ca să ajungă la acest gînd. Dar, din cîte înțeleg, după ce a ajuns la el, l-a părăsit în mai puțin de un minut...

PUBLICITATE

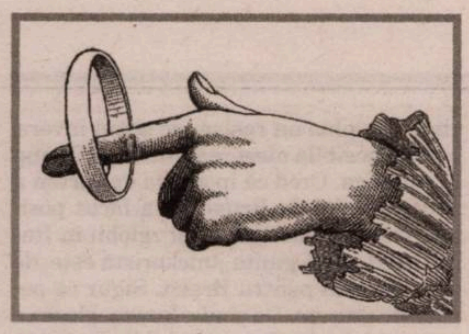

Selma IUSUF

legende **urbane**

Dacă

Dacă aș pleca vreodată din patria asta dulce, mi-ar fi dor de mirosul de vinete coapte, vara. De intimitatea asta un pic promiscuă din blocurile copilăriei mele. Căci asta vor face depărtarea, distanța și ruperea: o reîndrăgostire cu ochi umezi de bețiv.

O să-mi lipsească, probabil, mirosul verii în București. Putred pe alocuri vara, în miros acru de dude strivite, de coji de pepene, de gunoi mustos, de ploaie prăfoasă, de rufe proaspăt spălate întinse dezmățat prin balcoane și curți. O să mă gîndesc la toate mirosurile de la bloc. Acolo unde știai exact cine s-a apucat să prăjească cartofi, care coace ardei și cine amestecă într-o ciorbă cu mult borș. Am urcat zilele trecute șase etaje pe jos în blocul alor mei (era un lift în revizie angoasantă de vreo două săptămîni) și mi s-a părut că am urcat treaptă cu treaptă, etaj cu etaj, o scară aromoasă în plină memorie a copilăriei.

La unu erau papuci la o ușă. O pereche mari, o pereche micuți. Ușa, din astea mai noi de tablă, arăta ca un capac de sicriu dichisit. La doi cineva scosese pe palier o masă rablagită, încă acoperită de o mușama verde cu flori, sub care băgase un taburet și mai rablagit. Pe masă, o scrumieră. Era clar că de stat în casă nu mai erau bune, dar parcă nici de aruncat. Pe holul ăla s-au potrivit numai bine. Nici așa, nici altminterea, mă întreb dacă se va așeza vreun ostenit la masa aia să tragă o „țigare", că în casă nu fumează, nu se face, se împut perdelele. La trei, ușa care dădea spre toboganul ghenei era deschisă, iar spațiul ăla de unde aruncai gunoiul era plin de flori. Flori țărănești, frumoase; mușcate cărnoase, cîrciumărese înalte, dalii, petunii de toate culorile, gura-leului de un galben ireal și mărărițe. Un ficus comun exilat dintr-o sufragerie, lunguieț și posibil bolnav, arăta străin și total alienat. Iată, cineva „făcuse frumos" la ghenă, se revărsase cu naturelul simțitor în spațiul comun, exact ca ăla cu masa și taburetul lui damblagit. Că uite cum stai și filozofezi cînd urci scările și înjuri surd toate țigările fumate și pe alea pe care urmează să le fumezi. Omul e ca mercurul, dom'le. Nu știi pe unde alunecă și se scurge, ce ușiță și ce crăpătură găsește de se întinde cu rufe, oale, mese și scaune pe unde apucă și nu-i al lui. Florile erau tare frumoase, nu zic. Și mai înseninau un pic spațiul ăla cu toboganul ruginit, așa e. Mi-am adus imediat aminte, în timp ce urcam gîfiind la patru, de grădinile blocului luate în primire de cîte un gospodar care creștea pătrunjel și te miri ce alte verdețutri de ciorbă pe acolo, grădini apărate cu sălbăticie de cea mai mică intruziune a vreunui străin. Nouă, copiilor, ne-ar fi tăiat o mînă dacă-i luam din corcodușe, iar mingea scăpată prin leușteanul lui era imediat căsăpită.

La patru, da, mirosea divin a vinete coapte. Cineva urma să mănînce o salată bine frecată cu ulei, cu ceva ceapă în ea și un pic de tot usturoiată. Am tras adînc mirosul în piept. Dap, așa miroase copilăria mea vara. A vinete coapte, a cea mai bună salată întinsă cu dărnicie peste o bucată de pîine cu coaja crocantă. La cinci, altcineva văruise un dreptunghi mare, portocaliu-mediteranean, doar în jurul ușii lui. Să fie frumos. Pe alt perete, rămas de un alb murdar, un alt cineva înjura gros, în cărbune, Steaua.

La șase am terminat scara memoriei, ajunsesem la ai mei. Mama făcuse salată de vinete, o salată gustoasă de roșii și friptură de pui. La desert era prăjitura aia populară cu vișine prin ea. Efortul meu era încununat magnific. Urcasem în cîteva minute din copilărie adîncă de bloc pînă la prînzul iconic de duminică. În București stătuse ploaia și zeci de melci care vor sfîrși chisăliță sub picioarele noastre o luaseră brambura afară din grădini și băloșeau asfaltul. Oțetarii – copacii care ar trebui să fie emblema Bucureștiului – luceau glorios. Cineva se uita cu sonorul dat la maximum la nu știu ce meci din Campionatul Mondial.

De toate astea mi-ar fi un pic dor. De restul, nu.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

De Sînziene...

„Sînzienele sînt niște zîne bune care zboară noaptea prin văzduh. Mai ales în noaptea dinspre sărbătoarea lor, sînt foarte generoase: dau noroc pentru holde, pentru sănătate. Devin rele numai dacă le supără oamenii. De Sînziene, fetele culeg florile albe sau galbene numite sînziene și își împletesc din ele cununi și cingători. Cingătorile sînt purtate peste zi, iar seara sînt puse la uscat pentru leacuri și cosmetice. Cununile se pun pe casă, fiecare membru al familiei are cununa lui. După felul în care se usucă, sînt luate de vînt sau cad, cununile vestesc cine va avea noroc peste an, cine se va căsători, cine va muri. De Sînziene se strîng plante de leac. Pînă la Rusalii plantele nu erau bune, erau ciupite de Iele. Acum se culeg pentru tot felul de boli, tot felul de vrăji. În această noapte găsești mai ușor iarba fiarelor care descuie lacăte. Sînt mai multe procedee. Unul dintre ele este așa: iei un lacăt, îl legi cu o sfoară și îl tîrîi după tine prin iarbă, noaptea, în cîmp. Cînd auzi că s-a desfăcut înseamnă că lacătul a dat peste iarba fiarelor. De Sînziene este interzis să te scalzi.

În alte locuri din țară, sărbătoarea se numește Drăgaică. Cîteva fete frumoase se fac Drăgăici. Una dintre ele se îmbracă în mireasă. Ea are puteri deosebite, dă bob grîului, miros florilor... După ce a fost Mireasă-Drăgaică, fata nu se poate căsători timp de trei ani. De trei ani are nevoie să se curețe de forțele luminoase cu care s-a impregnat într-o singură zi! O altă variantă de Drăgaică se face cu patru fete, dintre care două îmbrăcate bărbătește. La românii din Balcani, sărbătoarea se numește Taghiani. Fete, căldări cu apă împodobite cu flori în care s-au pus bijuterii de argint, cîntec..."

Irina Nicolau, *Ghidul sărbătorilor românești*, Humanitas, 1998

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și **coate**

Marile secrete ale succesului

Dacă aveți timp și chef, faceți un experiment. Dați o căutare pe Google după cuvîntul „succes". Pe românește. O să obțineți „aproximativ 63.700.000 rezultate (0,24 secunde)". Se dovedește că acest cuvînt e unul de foarte mare... succes. E extrem de puternic și are o influență profundă în viața noastră, din moment ce se bucură de o asemenea energie a prezenței și a utilizării lui. Oare cu ce alt cuvînt ar concura? Ce l-ar putea depăși? Ce ar putea cîștiga cea mai mare importanță în viața celor mai mulți dintre noi? Și cum s-ar numi acest ceva, capabil să depășească prezența formidabilă a cuvîntului „succes"? Să încercăm „onestitate": 298.000. Slab rezultat! „Profesionalism": 1.570.000. „Pasiune": 3.900.000. „Solidaritate": 1.150.000. „Compasiune": 454.000. După cum se vede, compasiunea nu prea are succes. Să mai încercăm. „Umanism": 126.000. „Civilizație": 1.200.000. „Moralitate": 309.000. Pînă acum, onestitatea, moralitatea și umanismul stau cel mai prost. Haideți să încercăm cu „Dumnezeu". Ce cuvînt poate fi mai tare decît acesta? Să dăm o căutare: „aproximativ 10.500.000 rezultate (0,30 secunde)". Mult mai puțin decît rezultatele căutării după cuvîntul „succes".

Evident, experimentul de mai sus e unul superficial și nerelevant. E doar o joacă. Dacă luăm în calcul asemănarea semnelor grafice care alcătuiesc cuvintele succes/*success*, din română și engleză, speculația unei concluzii a rezultatelor comparative scîrțîie foarte tare. Succesul cuvîntului „succes", din română, e ajutat din plin de asemănarea cu „*success*", din engleză. Știm cum funcționează un motor de căutare, știm că putem obține rezultate diferite de la o oră la alta, de la o zi la alta, de la un motor de căutare la altul. Totuși, dacă această joacă merge mai departe, din curiozitate, la căutarea cuvîntului „*success*", obținem 1.080.000.000 de rezultate. La „*honesty*", obținem 87.300.000. La „*professionalism*", 54.400.000. La „*compassion*", 104.000.000. La „*morality*", 45.900.000. Chiar și așa, se vede limpede că, la o căutare pe Google, succesul cuvîntului „*success*" se traduce în zece cifre, pe cînd celelalte cuvinte menționate nu reușesc să depășească opt sau nouă cifre în rezultatele căutării. Iar „*God*" iese învingător de data asta – însă tot în zece cifre – cu 1.800.000.000 de rezultate. În alte zile pierde net în fața *succesului*. Ca detaliu amuzant, nici măcar „*faith*" nu reușește mai mult de nouă cifre (662.000.000).

Deși știm că e doar o joacă și că universurile de semnificație ale cuvintelor din limbi diferite, atît la nivel superficial, cît și în profunzime, nu sînt întotdeauna aceleași, totuși, rezultatele unui asemenea tip de căutare pot da suficiente motive de punere pe gînduri. Obsesia succesului cu orice chip e un fenomen de dimensiuni colosale. Pe măsură ce cuvintele care denumesc valori fundamentale ale umanului se tocesc și capătă doar o importanță decorativă, crește puterea de seducție a noțiunii de succes. Marile valori au devenit un fel de refugiu, la care apelăm doar atunci cînd trăim frustrarea de a nu obține succesul pe care ni l-am fi dorit. În momente de acest fel deplîngem zgomotos alunecarea lumii în derizoriu, în deșertăciune, și denunțăm pervertirea ființei umane. Bocim la parastasul reperelor fundamentale, dar o facem cam ca atunci cînd intonăm solemn imnul național și ne dăm seama că nu-i prea știm versurile. E ca fuga la Dumnezeu, doar atunci cînd ești disperat. Pînă la momentul cu pricina, a fost și el undeva, pe-acolo, printre noțiuni. Cum dăm de necaz, cum devenim pioși și-i solicităm ajutorul. La fel și cu marile cuvinte care numesc valori. Dacă eșuăm în drumul spre succes – așa cum îl vedem noi acum, adică celebritate și bani mulți –, dăm fuga la adăpostul noțiunilor sigure, de unde denunțăm prăbușirea lumii. Cum începe să ne surîdă șansa, imediat reintrăm în mîndra cetate a bucuriei de a spune că lumea e o junglă în care supraviețuiesc doar cei mai buni. Adică oamenii de succes. Nici nu mai contează natura împlinirilor acestora. Nu mai e important ce fac. Sau cum fac. Ei sînt adevăratele icoane ale templului devenirii de azi. Au avut succes? Atunci sînt „valori". Lumea îi știe. Iar asta e măsura supremă a succesului.

Imperativele de azi sînt „să apari" și „să te știe lumea". E prea puțin important pentru ce. De fapt, nu e important deloc. Pur și simplu, nu mai contează. Secretul e „să apari". Pentru că doar așa „te știe lumea". Însă mai există un secret. Unul bine păstrat, în interiorul multora dintre noi. Deși spunem că disprețuim sau că nu ne interesează succesul obținut pe căi „de-astea", îngroșăm masiv rîndurile asistenței care propulsează în spațiul public asemenea personaje, dar și felul acesta de perspectivă a lumii. O anumită formă de promiscuitate, din interiorul fiecăruia dintre noi, dorește să fie văzută, oglindită în alții. Și face așa tocmai pentru a-și masca, ascunde sau, dimpotrivă, pentru a-și justifica, valida prezența de la „domiciliu". Totul merge pînă la a le frecventa imaginea, a-i admira, a-i invidia în secret pe „oamenii de succes". Pînă la explozia mărturisirii „demnității" din tipul de contemporaneitate la care lucrăm acum cu sîrg: „Da, domnule! Și ce dacă?! Da, îl admir pe Cutărescu! Și ce-i cu asta? Am dat în cap la cineva? Am furat ceva?" Iar admirația și, în cele din urmă, respectul merg în pas vioi către idea *aceasta* de succes, întruchipat de cineva care întotdeauna trebuie să fie un pic „mai prost decît noi". Cu specificarea vitală: „Ehe, lasă-l, că nu e prost deloc! Dacă era așa prost, n-ajungea unde e..." Pentru că doar așa mai capătă aer să se ventileze aspirația ascunsă, din fiecare, aceea care ne spune că am putea fi și noi acolo, dar n-am avut chef, „sînge în canalizare" sau noroc suficient. Așa că ne simțim bine trăind prin „reprezentanții" ăștia, de care putem să și rîdem. Alt mare secret.

Petre GURAN

„Ce este omul de-Ți amintești de el?“

(Psalm 8, 4)

Dintre toate civilizațiile lumii, cea în care omul a fost obiectul celei mai intense meditații și al celei mai sistematice cercetări este spațiul civilizațional din jurul Mediteranei. De la întrebarea pe care o formulează psalmul lui David, aparținînd straturilor celor mai vechi de redactare a Bibliei, și continuînd cu școala socratică, pînă la umanismele bizantine, medievale, renascentiste și iluministe, civilizațiile Europei au rafinat această întrebare: Ce este omul? Cel mai recent răspuns, transformat în dogmă a modernității și, prin urmare, componentă fixă a educației școlare, a fost că omul de „azi” constituie rezultatul întîmplător sau neplanificat (referință la termenul *hazard* din celebra lucrare a geneticianului Jacques Monod *Le Hasard et la Nécessité. Essai sur la philosophie naturelle de la biologie moderne)* al unei serii de mutații genetice necesare în condițiile produse de întîmplare. Genetica a continuat dezvoltarea teoriei darwiniene a evoluției speciilor, plasînd însă în scheme simple arborele genealogic, de care ne amintim cu toții din școală, de la *paramaecium* la *homo sapiens* sau, după cum au încercat unii antropologi să acrediteze, la faza ultimă a acestuia, *homo sapiens sapiens*. Între cele două capete ale schemei se înscrie în conștiința elevului școlii publice fastidiosul șir de manifestări culturale ale umanității, care au produs materia de studiu a disciplinelor umaniste, reconvertite în secolul XX în disciplina *antropologie* – culturală, istorică, religioasă. Însă cea mai importantă expresie a acestei căutări a esenței umanului a căpătat numele de *umanism* care, în mod special din secolul Luminilor, a început să desemneze căutarea unei definiții a umanului care să nu necesite referința la o creație și un creator. Astfel, umanismul a devenit în secolul XX, în pofida protestelor puternice ale unor gînditori creștini, curentul de gîndire pe care l-a revendicat mișcarea politică de stînga. În forma sa cea mai recentă, umanismul a proiectat omul dincolo de umanitatea sa biologică. Această nouă aspirație a primit numele de *transumanism* sau, după titlul lui Yuval Harari, *Homo Deus*.

Pe locul întîi se află divinitatea poliadă.

Această reflecție trimilenară despre ceea ce este omul a ascuns însă o distincție aproape imperceptibilă sau rareori admisă între două feluri de a pune această întrebare sau două înțelesuri ale cuvîntului *om* în această întrebare. Această distincție, care a dat umanismului acea ambivalență care l-a făcut să fie revendicat de toate curentele filosofice ale Europei, se referă la faptul că întrebarea poate privi individul sau specia. Cînd spui *om*, referința se face simultan și la ansamblul tuturor celor care aparțin categoriei, și la un exemplar din această categorie. În fraza delfică *gnôthi seautón* (cunoaște-te pe tine însuți), referința se face chiar la individul particular care citește inscripția. Această cunoaștere nu este astfel a speciei și nici nu este comună speciei, ci este o cunoaștere particulară fiecărui individ în parte. Reflecția lui Socrate privește cel mai adesea acest înțeles individualizat al umanului. Legătura cu *daimon*-ul sau chiar raportarea la *ho theos,* divinitatea monadică, presupune un interlocutor individualizat și nu o specie.

Atunci cînd reflecția despre om ia în considerare specia, o face în mod special sub forma grupului care înlesnește supraviețuirea. Nu este deci vorba despre sensul biologic de specie, ci de forma de organizare sub care constatăm existența umanului, după cum au formulat-o în mod direct Platon și Aristotel, care i-au atribuit speciei umane caracteristica de a produce moduri de organizare a grupului complexe și variate. Aceasta este societatea.

Cînd întrebarea „Ce este omul?” îl privește pe individ, ea exprimă căutarea rostului existenței fiecăruia în parte. Tipul acesta de interogație îl scoate pe individ din specie și deci din orizontul dialogului cu congenerii lui și îl plasează în perspectiva dialogului cu un alt tip de ființă susceptibilă a da un răspuns dintr-un punct de vedere care nu este al umanului. Aceasta este divinitatea creatoare. Astfel, observăm că din această întrebare se naște, pe de o parte, conștiința individualității, *prospon* în greacă sau *persona* în latină, iar pe de altă parte se naște ideea accesului la creator. Majoritatea divinităților cu care se întreține muritorii veacurilor păgîne nu sînt divinități creatoare și nu li se poate cere nici o socoteală ontologică. Întrebarea aceasta naște necesitatea psihologică a accesului la divinitatea creatoare și nu doar la divinitatea poliadă, adică cea care veghează la buna funcționare a societății.

O treaptă intermediară și provizorie a existenței.

Cînd întrebarea „Ce este omul?” se referă la specie, adică la societate, ea deschide discuția asupra formei optime de organizare a grupului astfel încît să se ajungă la maximum de șanse de supraviețuire a grupului. Domeniul care se ocupă de această organizare este, după definiția lui René Girard, *cultura*. În lista produselor culturale care se ocupă de această organizare, pe locul întîi se află divinitatea poliadă. Aceasta își poate avea originea, eventual, într-un țap ispășitor divinizat. Este de reținut că divinitățile responsabile de teocrații țin de acest al doilea tip de interogație.

La rîndul lor, fiecare dintre aceste două tipuri de interogație poate primi un răspuns din două perspective. La întrebarea care ia în considerare individul, perspectiva majoră este cea spiritualistă. Astfel, cel care se întreabă, precum o face psalmistul citat în titlu, fie pornește de la, fie ajunge la constatarea că actuala formă a existenței sale, înscrisă în coordonatele timpului și spațiului, este numai o treaptă intermediară și provizorie a existenței sale, pe care o denumește „ființă“ într-un sens metaforic pînă cînd i se va dezvălui un nivel superior sau o calitate diferită a existenței sale. Dintre gîndirile religioase ale antichității, cel mai deschis s-a afirmat această perspectivă în misticismul iudaic, vetero- și neotestamentar sau apocrif, și în budism. A doua perspectivă este cea materialistă sau biologistă, în care individul nu este decît o infimă verigă în lanțul evoluției, de cele mai multe ori fără nici o contribuție.

La al doilea tip de întrebare, perspectiva spiritualistă este mai degrabă concesivă. Existența grupului este admisă ca o consecință a spațiotemporalității și aparent necesară acestei existențe provizorii. În orice caz, gînditorii care au abordat întrebarea de al doilea tip din această perspectivă s-au preocupat, de fapt, de opțiunile teoretice și de acțiunile practice de sustragere a individului de sub supremația grupului.

Cealaltă perspectivă, materialistă, este cea care a dat naștere celor mai importante teorii politice. Pornind fie de la observația că individul este insignifiant, fie de la observația că este fundamental rău și dăunător congenerului său, gîndirea politică a stipulat că scopul umanului este realizarea unui mod de organizare a grupului care să „schimbe” natura defectuoasă a individului. Prin societate, individul poate fi ameliorat. Modalitățile acestei ameliorări sînt fie de tip coercitiv, fie de tip doctrinar (educație, ideologie dominantă), fie, în cele din urmă, de tip tehnologic, prin „supraprotezare” (inserarea în organism a unor aparate) sau prin manipulare genetică. Societatea are astfel ca obiectiv să recreeze omul sub o formă nouă și mai ales transformată după propriile-i obiective. Rămîne, evident, fără răspuns întrebarea cine este „societatea”.

Aceste patru abordări, pe care le-am observat dezvoltîndu-se în experiența umanității din ultimele trei milenii, se conturează antagonic în ultimele secole ale umanității și au produs nu numai o dezbatere polemică aprinsă, ci chiar explozii de violență fizică. Secolul XX a ilustrat chiar încercarea eliminării prin exterminarea exponenților ei a perspectivei spirtualiste. Prezervarea acestei varietăți este poate lecția pe care trebuie s-o rețină secolul XXI.

***Petre Guran** este dr. în istorie bizantină al École des Hautes Etudes en Sciences Sociales, cercetător la Institutul de Studii Sud-Est European al Academiei Române.*

Bogdan TĂTARU-CAZABAN

Cum îi citim azi pe Părinți?

M-am întrebat adeseori ce se poate face pentru ca marii autori creștini ai primelor secole să fie citiți în afara zonei specialiștilor. Astăzi sîntem beneficiarii unei fabuloase erudiții care, de peste un secol, oferă ediții critice, traduceri, comentarii ale textelor acestor autori, în marea lor parte cinstiți ca „Părinți ai Bisericii“. Știm acum mai multe despre ei decît s-a știut în oricare altă epocă. O parte dintre textele lor, rămase în manuscrise și de mult uitate, stau în zilele noastre în ediții somptuoase pe rafturile marilor biblioteci sau în librăriile specializate. Și totuși, în plin avînt al studiilor, acest tezaur riscă să devină materie de studiu pentru foarte puțini. Chiar și în Bisericile care se revendică de la marea tradiție a Părinților. Chiar și aici, unde există conștiința importanței lor, Părinții au parte de multe ori de un tratament solemn, care menține distanța.

Mi se poate spune că distanța e inevitabilă, pentru că este vorba, totuși, despre o istorie îndepărtată, că textele nu mai corespund așteptărilor de astăzi, că retorica lor nu este pe gustul modernilor, că problemele lor nu mai sînt ale noastre, în fine, că îți trebuie o pasiune de arheolog și o răbdare de arhivar pentru a le parcurge integral și a extrage, eventual, ceva pentru zilele noastre. Nu discut justețea acestor obiecții. Le iau ca pe un simptom care se manifestă și la cei care ar trebui să-i citească pe Părinți. Ceea ce mi se pare însă esențial este găsirea unor soluții care să îi facă atractivi, fără să le denatureze mizele și să le niveleze înălțimea. Cu singura excepție, probabil, a *Confesiunilor* lui Augustin, a căror uluitoare „modernitate“ le salvează de trecerea timpului, celelalte texte ale Antichității creștine așteaptă să fie relansate către publicul larg, căruia i-au și fost, de fapt, în marea lor parte, dedicate.

Una dintre variante îmi pare a fi ilustrată de antologia din Sfîntul Ioan Gură de Aur îngrijită de patristicianul Guillaume Bady: *Trop occupé pour t'occuper de ta vie? Le guide au quotidien d'un Père de l'Eglise* (Cerf, 2015). E o selecție ingenios articulată din imensa operă a unuia dintre cei mai mari Părinți ai Bisericii, cu o artă oratorică atît de înaltă încît urmașii i-au atribuit un supranume: Hrisostom / Gură de Aur. Guillaume Bady a ales să decupeze fragmente care pun în lumină insolitul, caracterul nonconformist, înțelepciunea paradoxală, lecțiile puternice de viață, ardoarea pentru Dumnezeu, finețea umană, intransigența și sacrificiul de sine, în fine, un personaj care se adresa direct oamenilor din vremea sa și care, prin elocință și inteligența inimii, poate fi adeseori „mai modern decît modernii“. Astfel, în fața rezistenței la lecturi integrale, florilegiul devine soluția cea mai la îndemînă, nu neapărat în sensul „celor mai frumoase pagini“ sau al textelor pilduitoare, ci al unui profil condensat, care să trezească elegant și cu discernămînt gustul pentru autor.

O altă propunere vine tot din spațiul francez (un paradox al laicității, între atîtea altele!). *Le Figaro* și *Presses de la Renaissance* au propus, în ultimii ani, o serie de CD-uri dedicate marilor figuri ale spiritualității creștine, de fapt, o superbă colecție de „profiluri“, cu mici antologii, în lectura marelui actor Michael Lonsdale. Nimic de mirare în promovarea unor figuri occidentale mai familiare, dar printre cei pe care *Le Figaro* i-a ales se află și Sfîntul Grigore din Nazianz, cu poemele sale și cu un fragment din faimoasa cuvîntare despre Duhul Sfînt... Iar dacă nici vocea lui Michael Lonsdale nu convinge, atunci să ne încredem măcar în gustul lui Jean d'Ormesson. Iată ce alegea să evoce în *Călăuza rătăciților*, apărută în românește în traducerea lui Cristian Preda (Baroque Books &Arts, 2017): *„O, Tu, cel de dincolo de orice, / Ce nume să-ți dăm? / Ce imn să-ți cîntăm? / Nu există cuvînt care să te exprime. / Ce minte te va putea înțelege? / Ești dincolo de orice înțelegere. / Doar tu ești indicibil / Căci tot ce se spune a ieșit din tine. / Doar tu ești incognoscibil / Căci toată cunoașterea vine de la tine.“* O rugăciune a Sfîntului Grigore din Nazianz.

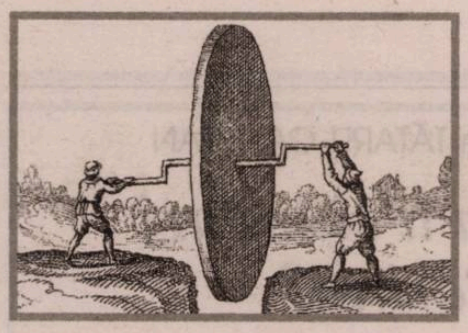

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Zombificarea

Am urmărit luni seară strădania exasperat-disperată a partidelor de opoziție care încercau să oprească mașinăria de vot a coaliției de guvernare de la adoptarea pe repede înainte a modificărilor la Codul de Procedură Penală.

N-a funcționat nimic. Apelurile la procedură, la bun-simț sau la rațiune au rămas fără efect. Coaliția și-a văzut netulburată de misiunea ce îi fusese încredințată de un Liviu Dragnea care, suveran și vinovat, supraveghea circul din propriul birou. Nu dorea, probabil, să se amestece cu minionii-executanți din băncile Camerei Deputaților.

Luni seară am asistat la o formă specială de violență simbolic-procedurală cu efecte în plan concret. Acea violență a statului capturat, zombificat și întors împotriva propriilor cetățeni. Felul orb-înverșunat în care funcționează majoritatea parlamentară nu are nimic de-a face cu rațiunea politică, ci mai degrabă cu mulțimile de soldați sovietici biciuiți spre linia frontului de NKVD-iștii din spate. Sigur că mulți dintre deputații Puterii asasinează egalitatea de șanse din societatea românească din convingere sau ticăloșie, dar unitatea coaliției nu din convingeri e făcută.

Se înșală cei care cred că aproape 200.000 de oameni în stradă și dronele din Parlament nu înmoaie genunchi de judecători, nu fac procurorii să se gîndească de două ori sau nu trimit fiori reci pe șira spinării funcționarului public. Cum să te lupți cu așa ceva? Ajunge să te uiți la neputința Opoziției care încearcă, încearcă și încearcă.

Ceea ce vedem acum, pe cealaltă parte, sînt mai degrabă rămășițele unei libertăți prea puțin exercitate, nu manifestările ei depline. Niște magistrați care protestează? Trei ONG-uri care se organizează? Cîțiva deputați ai Opoziției încrîncenați? Nu e chiar impresionant. Dar nici în 2000-2004 nu erau prea mulți. Ba chiar mai puțini.

Înverșunarea cu care coaliția PSD-ALDE calcă tot în picioare a intrat deja într-o zonă a non-compromisului. Un prieten rațional și sceptic observa cu amărăciune că ne apropiem rapid de punctul acela în care una dintre tabere îți răpește autonomia și te forțează să iei atitudine. Acel punct *„of no return"* în care să aperi egalitatea în fața legii și democrația de nivel primar devine infinit mai important decît neplăcerea pe care o simți văzînd cu cine te întovărășești pe drumul ăsta. Pericolul crește cu fiecare efort legislativ, cu fiecare ironie sau amenințare scrîșnită a cîte unui lider al coaliției.

Ne putem întreba ce urmează, după ce au colonizat instituțiile statului cu morți-vii condiționați de pesedism feroce. După ce au răpit autonomia și decența aparatului administrativ și l-au întors cinic împotriva acelor sectoare din societate care încă rezistă.

Putem bănui că vor suporta tot mai greu „defăimarea", poluarea fonică a manifestațiilor și libertatea de expresie. Putem presupune că dovezile de loialitate vor trebui exprimate public și încălcarea jurămîntului de credință față de castă va deveni al naibii de costisitoare. Putem presupune că Opoziția mai slabă de înger va fi transformată într-un soi de PSD Light cu aromă de vanilie. Putem bănui toate lucrurile astea și altele mai rele.

Mai putem bănui și că Opoziția solidă, atîta cîtă e, se va radicaliza. Iar asta o va împuțina chiar dacă, probabil, pe termen lung o va întări. Putem chiar să estimăm că doar încăpățînații vor rămîne în picioare la final. Lecția anilor '90 predată de Corneliu Coposu rămîne valabilă.

Am scris de mai multe ori în acest spațiu despre nevoia unei strategii comune a Opoziției. Nici măcar acum nu vedem așa ceva, iar asta li se va deconta la un moment dat. N-am să insist asupra subiectului. O să observ doar că, de la un punct încolo, neputința devine complicitate. Incapacitatea constituirii unui front comun în fața amenințării atît de fățișe la adresa statului ridică întrebări cu privire la capacitatea reală de administrare a țării cînd și dacă PSD va scăpa vreodată hățurile din mînă. La finalul invaziei barbare, peisajul din interiorul instituțiilor publice nu va fi plăcut sau ușor de înțeles și reparat. Dacă nu se pot coordona între ei acum, cînd subiectul e simplu, ce vor face atunci? Vom auzi ironii despre USR de la PNL și invers? MRÎ va simți iar nevoia să mobileze guvernul cu secretari de stat pesediști aleși de Liviu Dragnea (sau urmașul lui, e puțin important numele)?

N-am auzit încă de la nici unul dintre partidele de opoziție, cu atît mai puțin de la toate împreună, o promisiune fermă că toate aceste modificări cu dedicație ale legilor penale vor fi anulate. N-am văzut să existe o propunere alternativă de întărire a respectivelor legi. Una curajoasă și care să scoată din sărite coaliția de guvernare. Care să le arate că poate exista și o bătălie între limite maximale, nu numai una între centru și extremă. Chiar și acum vedem acel păcat veșnic al reacției și lipsa acțiunii virtuoase.

În anul centenarului, România se zombifică, se mimează pe sine fără talent, fără să se mai uite în exterior și fără să mai știe cine e. Zilele astea se duce o bătălie pentru sufletul ei.

Vom avea fie un stat mincinos, locuit de un duh străin și răutăcios, fie unul vag funcțional, dar măcar cu o pretenție credibilă de rațiune și onestitate. În a doua situație, vom avea o șansă să greșim și să îndreptăm. În prima, nu, pentru că viețile noastre vor fi ele însele întemeiate pe o minciună fondatoare. Va fi irelevant ce credem.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

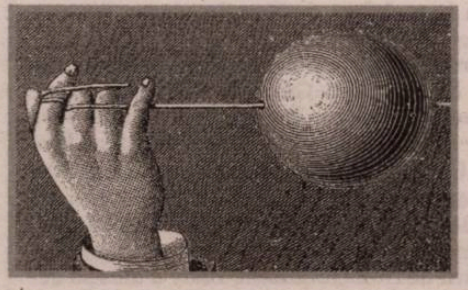

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Berlin. The show must go on?

Criza de la Volksbühne se adîncește. Tulburările de acolo au depășit deja de multă vreme comunitatea teatrală berlineză: impasul acestei instituții a declanșat reacții în numeroase alte teatre germane și europene. Să ne amintim ce s-a întîmplat. Pe la jumătatea anului trecut, Volksbühne se despărțea de unul dintre cei mai iubiți directori & creatori de teatru din Germania, Frank Castorf. De numele său se leagă succesul național și european al teatrului berlinez: un teatru nonconformist, teatru non-verbal, de mișcare, că privilegiază spectacolul în defavoarea mesajului, pe scurt, că e exact opusul lui Castorf. Nereușind să gestioneze situația, Chris Dercon a și fost obligat să demisioneze, fiind înlocuit cu Klaus Dörr, un manager cultural în al cărui CV apar funcții executive la Schauspiel Stuttgart, Berliner Ensemble, Maxim Gorki Theater... Va fi director interimar pînă în 2020. Asta, dacă va cîștiga sprijin din partea trupei și a publicului, pentru că, pînă una-alta, situația rămîne tensionată.

Frank Castorf

Nu doar somnul rațiunii,
ci și gîndirea-critică-cu-orice-preț poate naște monștri.

anti-*mainstream*, care s-a bazat, în mare parte, pe revizitarea (am putea spune chiar: reinventarea) textelor clasice. Schimbarea din funcție a lui Castorf nu s-a produs peste noapte. Trupa teatrului și publicul știau deja, cu un an înainte, că directorului nu avea să i se mai prelungească contractul pentru încă un mandat; se știa și numele celui care avea să-l înlocuiască; s-au făcut, cu multe luni înainte de preluarea funcției de către Chris Dercon (fost director la Tate Modern), întîlniri cu echipa artistică pentru ca planurile noului director să fie cunoscute de toată lumea. Degeaba... Zeci de proteste, petiții și scrisori deschise blochează, de mai bine de un an, activitatea teatrului. Lui Dercon i s-a reproșat că vrea să facă un teatru comercial, că vrea să abandoneze „teatrul vorbit" în favoarea unui

E un moment zero pentru Volksbühne, e punctul de *restart*. Doar că teatrul nu mai este în căutarea unui nou director, ci a unui proiect instituțional. Și, deși programarea pare să fi reintrat în normal, teatrul găzduiește mai mult proteste și dezbateri decît spectacole. Artiști, teatrologi, critici, funcționari culturali, manageri, activiști ori simpli spectatori încearcă – parcă în zadar – să reclădească instituția. Unii îi cîntă prohodul lui Frank Castorf – deși marele regizor montează acum la Berliner Ensemble și e curtat de numeroase alte teatre.

Alții cer, pur și simplu, desființarea organelor de conducere ale teatrului și stabilirea unor forme de administrare democratice și nu ierarhice: de pildă, un consiliu de conducere compus din creatori, sociologi, intelectuali progresiști. O idee contrazisă destul de repede prin argumentul că un consiliu ar fi, pînă la urmă, doar un alibi, o modalitate prin care Puterea (primăria, statul etc.) ar legitima preluarea efectivă a conducerii teatrului și, pînă la urmă, reducerea autonomiei decizionale.

Apoi, mai sînt și voci care critică deriva progresistă afirmînd că Volksbühne a fost un spațiu al expresiei teatrale subversive, că acolo s-a vorbit, chiar și în vremea RDG, o limbă diferită de cea a oficială, în fine, că libertate înseamnă refuzul conformității inclusiv față de normativele corectitudinii politice. Or, mulți dintre cei care protestează și ocupă holurile instituției vor un teatru angajat antirasist, antisexist, anticapitalist, feminist și pro-diversitate. Cu un lucru par să fie însă toți de acord: teatrul trebuie neapărat să fie social. Doar asupra conținutului nu s-a ajuns la consens. Oricum, dezbaterea – dacă acest vacarm mai poate fi numit dezbatere – se poartă mai degrabă de pe poziții militante. Ceea ce fragilizează întregul demers. Reforma instituției a devenit subiect de dispută între partide (și mișcări) extremiste de tot felul. Implicarea Die Linke complică și mai mult situația.

E, totuși, și ceva pozitiv în toată această agitație. Protestele demonstrează exemplar că teatrul poate deveni o marcă a identității locale și naționale, că poate genera solidarități, că poate structura și mobiliza comunitatea. Efervescența de acum arată atașamentul pe care publicul format prin spectacolele produse vreme de decenii aici îl are față de trupă și față de modelul repertorial. Însă nu doar somnul rațiunii, ci și gîndirea-critică-cu-orice-preț poate naște monștri.

dosar DILEMA VECHE
Coordonator: Andrei MANOLESCU

Urban / Rural

Texte și opinii de:

● Victor GIOSAN (consultant în domeniul managementului și al finanțelor publice)
„Permanenta tentație iliberală“

● Vintilă MIHĂILESCU (antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative)
„Maimuțe și șobolani“

● Ioana POPESCU (etnolog)
„Satorașul, o lume ajurată“

● Dumitru SANDU (profesor de sociologie la Universitatea din București)
„Ca un arhipelag în derivă: satele României“

● Șerban STURDZA (președinte al Ordinului Arhitecților din România)
„Am refuzat să desființez satele“

argument

Diferența internă

Se vorbește despre deosebirile dintre Est și Vest, despre diferențele dintre Nord și Sud, despre fracturi și ciocniri importante între civilizații și așa mai departe. Există însă și o diferență nelegată de regiuni geografice mari, de plasări cardinale, de arii religioase importante, una diseminată mărunt în interiorul multor țări: cea dintre rural și urban. O diferență care uneori iese la suprafață prin state mai mari sau mai mici (mărimea nu contează) cu ocazia alegerilor. De fiecare dată cînd se întîmplă asta, lumea are ocazia să mediteze la deosebirile, încă esențiale, dintre mediul rural și cel urban, dintre mentalitățile locuitorilor de la țară și ale celor de la oraș. În ultima vreme, în statisticile Uniunii Europene, zonele locuite sînt împărțite chiar în trei categorii: rurale, urbane și intermediare. De fapt, în unele documente oficiale, tipologia zonelor locuite are chiar și mai multe subcategorii.

Ce putem spune însă despre asemenea împărțiri și diferențe în România? Știm că, după standardele comune, calitatea vieții din mediul rural este mai scăzută decît cea din mediul urban. Unul din factorii revelatori este mortalitatea infantilă care, în România, e mult mai crescută la sate față de orașe. Ne punem întrebarea și cît de depărtate sînt valorile, aspirațiile și posibilitățile din mediul urban față de cele din mediul rural?

Analiza pare să se complice fiindcă apar și alte chestiuni de lămurit, ca de exemplu:

Cît de ruralizate sînt orașele și cît de modernizate sînt satele?

Zonele post-industriale sau localitățile mono-industriale trebuie considerate orașe sau sate?

Unde se încadrează localitățile de la marginea orașelor mari?

Descoperim și că, așa cum au apărut sate foarte moderne, există și orașe care par a se „dezurbaniza“, a se reîntoarce la condiția rurală.

În Dosarul ce urmează ne punem și problema efectelor aplicării planului de sistematizare a localităților din timpul comunismului (ștergerea diferențelor dintre sat și oraș, cum spuneau marxiștii). De ce a vrut Ceaușescu să desființeze satele (și cu ce rezultate) și de ce politicienii actuali nu sînt preocupați deloc de un program de dezvoltare rurală?

Care sînt efectele tipului de localitate asupra modului în care trăiesc și gîndesc locuitorii? Dacă mai e adevărată observația sfîntului Toma de Aquino că mediul în care trăiește omul îi hotărăște caracterul, atunci în ce fel se deosebesc caracterele oamenilor în funcție de gradul de urbanizare al localității în care trăiesc?

După cum se vede, sînt o mulțime de întrebări, iar răspunsurile nu pot fi niciodată complete. (**Andrei Manolescu**)

BARBURISME

Desen de Ion BARBU

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Victor GIOSAN

Permanenta tentație iliberală

Ernst Nolte încheie cartea sa fundamentală despre fascism*, apărută cu mai bine de 50 de ani în urmă, cu un capitol inedit pentru un volum de istorie: „Fascismul ca fenomen transpolitic", prin care încearcă o fundamentare teoretico-filozofică a fascismului. Nolte explică, dincolo de multe divergențe, că filozofia europeană, de la Parmenide la Hegel, este de acord cu distincția dintre o lume finită și naturală, a lucrurilor parțiale și determinate de spațiu și timp, și o lume eternă, infinită, nelimitată, numită fie Unul, Ființa, Natura – deci de separarea dintre ființa finită și ființa eternă. Și că omul aparține ambelor lumi: prin corpul său primei lumi, finite și naturale, și prin gîndirea sa celei de-a doua, fiind astfel capabil să depășească existentul. Pornind de aici, istoricul german definește trei categorii-cheie: gîndirea (filozofia) ca alienare, transcendența teoretică și transcendența practică.

Pentru Nolte, *a gîndi (a teoretiza, a filozofa) reprezintă un mod unic de alienare,* prin modul în care subiectul acesteia se îndepărtează enorm de lumea existentă, de obiectele și lucrurile, date și familiare. De asemenea, numai un subiect care gîndește este capabil de a produce o viziune anticipată, mai bună, a ceea ce există acum, deci de a gîndi critic permanent în sensul depășirii situației actuale, a existentului. În același timp, este adevărat că subiectul se atașează de ceea ce există și că un asemenea sentiment se poate manifesta numai în raport cu existentul ca atare. Din această dialectică a criticii (depășirii către ceva mai bun) și a atașamentului (în sensul conservării a ceea ce există), în care primul element este mai puternic și își impune dinamica, se naște alienarea.

Pentru a simplifica lucrurile putem spune că în general transcendența de care vorbește Nolte înseamnă de fapt *emancipare* – critica și depășirea existentului către o stare anticipată, proiectată, considerată mai bună. Alienarea, la rîndul ei, este provocată de atașamentul (iubirea) față de conservarea imposibilă a existentului pe cale de a fi depășit.

Emanciparea teoretică reprezintă critica și depășirea existentului, înțeles în sens foarte abstract, către înțelesuri tot mai subtile ale întregului existenței, într-un proces infinit, în care o stare/situație finală NU există. *Emancipare practică* este procesul prin care omul își extinde capacitatea de a controla, supune și transforma natura, prin intermediul unor relații sociale, de natură democratică (egalitate formală), tot mai complexe, sofisticate, mediate. Cele două sînt legate printr-un proces dialectic, prin care se influențează reciproc, care modelează și depășește realitatea. Expresia ei cea mai cunoscută este ceea ce se numește diviziunea socială a muncii (specializarea) ca mecanism decisiv de amplificare al modernității capitaliste.

Societatea liberală este o societate a plenitudinii deoarece toate formele de emancipare teoretică pot să se dezvolte într-o manieră autonomă, este o societate care se critică pe ea însăși – emanciparea practică rămîne permanent criticabilă, este o societate căreia îi lipsește siguranța de sine – ea nu încetează niciodată să se îndoiască de ea însăși.

Putem folosi acest cadru noltean de analiză pentru a discuta despre *crizele permanente* ale societății liberale. Acestea reprezintă o reacție de împotrivire la procesul continuu de emancipare practică, din ce în ce mai complex și mai sofisticat, care are la bază două motive: tensiunea dintre caracterul natural-finit al omului individual și proiectul infinit dinamic al emancipării practice; și inconfortul psihologic al permanentei schimbări și al medierii tot mai complicate și complexe a vieții cotidiene, al nostalgiei pierderii existentului cunoscut, în ultimă instanță alienarea produsă de o viață cotidiană tot mai „artificială".

„Orașele sînt abisul speciei umane."

JEAN-JACQUES ROUSSEAU

Ambele motive pun problema identităților fluide, care se schimbă rapid, dispar și nu pot fi păstrate: putem vorbi de acest lucru la trei niveluri: universal (generic), particular (comunitar), singular (individual). *Identitatea universală (generică)* este un proces de permanentă devenire, nu poate fi fixată într-o formă definitivă, este chiar procesul dialectic continuu al abstractizării vieții și gîndirii, al cuplului emancipare teoretică și emancipare practică.

Identitatea singulară (individuală) este preocuparea fundamentală a modernității liberale și se exprimă prin sistemul tot mai complex și sofisticat de drepturi ale omului (negative și pozitive) – este, de fapt, centrul emancipării practice.

Identitatea particulară (comunitară) este elementul median și este, de fapt, singura, împărtășită fiind de mai mulți oameni, care funcționează ca o formă definită și relativ clar conturată pentru o perioadă de timp. Este singura pe care un individ o împărtășește cu alții, care face parte din relațiile sale sociale, pe care o resimte ca fiind ocrotitoare, de care se atașează prin educație și cultură. Continua emancipare practică specifică modernității liberale și singura cunoscută, de altfel, are tendința evidentă de a dizolva tot mai repede diferite identități particulare, comunitare, regionale, naționale sau de civilizație. Pe de altă parte, emanciparea practică este produsul specific al unei astfel de identități particulare: tradiția europeană greco-romană, iudeo-creștină și iluministă, identitate ce nu scapă procesului de dizolvare. În acest fel, emanciparea rămîne oarecum suspendată, cu propriul fundament axiologic subminat.

„La Macondo nu s-a întîmplat nimic, nu se întîmplă nimic și nu se va întîmpla niciodată nimic. Satul acesta este un sat fericit."

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

Dinamica acestor tipuri de identități este legată de relația dintre procesul permanent de emancipare (în ambele sale forme, teoretică și practică) și formele predominante de locuire. Astfel, *satul* este forma în care emanciparea este minimă pentru că relațiile dintre oameni și dintre ei și natură sînt directe și nemediate. Ele au un rol determinant în înțelegerea și adaptarea la lume, iar emanciparea teoretică rămîne la nivelul gîndirii magice.

Orașul este cel care permite dinamica emancipării, atît teoretice, cît și practice, încă din antichitate: mai întîi sub formă religioasă, apoi filozofică, apoi politică (democrația antică greacă și sistemul juridic, instituțional, politic roman) și în final economică – începînd cu orașele medievale italiene, apoi, în secolele XVI-XVII, Anvers, Amsterdam și Londra. Orașul este forma ce declanșează mecanismul dialectic emancipare teoretică – emancipare practică.

Metropola este forma deplină de materializare a emancipării teoretice și practice, care permite cel mai bine manifestarea deplină a mecanismului dialectic specific acesteia, care pare chiar să accelereze procesul pînă la a fi considerat complet scăpat de sub control – de unde și faptul că este principala țintă a atacurilor antimodernitate încă din secolul al XIX-lea, atît în cultura europeană, cît și în cea română.

Revoluțiile modernității pot fi citite și în această cheie a conflictului metropolei radical-emancipatoare cu provincia nostalgic-conservatoare: revoluția de la 1789, revoluțiile de la 1848, Comuna din 1871. Revoluția rusă, izbucnită în cosmopolita metropolă a Sankt Petersburgului, se termină cu victoria conservatorismului comunei rurale, tradiționale ruse asupra emancipării practice utopice marxiste, victorie exprimată prin stalinismul național-bolșevic. La rîndul lui, fascismul/nazismul nu este numai un antimarxism, ci este mai ales o reacție de frică împotriva cosmopolitismului „degradat" al modernității liberale, al metropolei sau, cum subliniază Nolte în definiția sa „transpolitică", este o rezistență împotriva transcendenței (emancipării) practice și o luptă împotriva transcendenței (emancipării) teoretice.

Dar, de fiecare dată, emanciparea practică nu a putut fi oprită: toate formele politice mai mult sau mai puțin non-emancipatoare au avut nevoie de industrie, tehnică, știință, cunoaștere pentru a face față competiției declanșate chiar de universalizarea mecanismului emancipării datorate modernității liberale. Stalin a decis că este nevoie de industrializare rapidă și a realizat-o în modul său rudimentar și absolutist. Hitler a avut nevoie de dinamica industriei capitaliste și a lăsat-o mai mult sau mai puțin în pace, spre disperarea aripii de stînga a NDSAP. Exemplul cel mai edificator este poate cel al Chinei, o închidere conservatoare de secole a fost urmată de modernizare superaccelerată (40 de ani) prin utilizarea la maximum a mecanismului emancipării practice, chiar dacă numai tehnic, economic, social și numai parțial politic.

În acest context se pune întrebarea: în dinamica tot mai accelerată a emancipării (teoretice și practice), identitățile noastre singulare, care reprezintă scopul absolut al liberalismului și aflate în goana permanentă după căutarea unei identități universale, dar imposibil de prins în brațe, pot dizolva complet diferitele identități particulare? Răspunsul cred că este negativ – omul rămîne o ființă socială, dar socializarea se produce practic la scara numerelor mici sau relativ mici, deci la nivelul unor identități particulare. Din această cauză, cred că alienarea produsă de permanenta instabilitate a acestor identități, de atașamentul/nostalgia după forme de comunitate care dispar sub ochii noștri, *produce o permanentă tentație iliberală,* mult mai evidentă la nivelul formelor de locuire de mai mici dimensiuni: zona rurală și zona urbană mică și mijlocie.

Reacția iliberală este o reacție conservatoare de limitare a emancipării practice, nu neapărat de răsturnare a acesteia. Poate deveni, dar nu este obligatoriu, și fascism: acesta are o componentă revoluționară distinctă, similară marxismului – ideea că poate fi definit și fixat un stadiu final al emancipării teoretice și că emanciparea practică trebuie „forțată" să-l materializeze.

Ce se poate face? Cred că sînt puține răspunsuri: în primul, conștientizarea deplină a întregului mecanism dialectic al emancipării teoretice și practice și al alienării permanente pe care o poate produce. Apoi un răspuns politic: un liberalism mai inclusiv social și mai protector în ceea ce privește conservarea pe cît posibil a unor identități particule – un liberalism „bine temperat". Și poate o grijă mai mare pentru valorile identității particulare care a născut liberalismul modern.

---

* Ernst Nolte, *Fascisme & Totalitarisme,* Éditions Robert Laffont, Paris, 2008, pp. 667-705.

***Victor Giosan** este consultant în domeniul managementului și al finanțelor publice.*

Vintilă MIHĂILESCU

Maimuțe și șobolani

„Chestiunea agrară / țărănească“ are la noi o lungă istorie, care ar trebui cunoscută pentru a ști și înțelege de unde am pornit. Dar cine mai are răbdare în zilele noastre de așa ceva? Să ne limităm deci la perioada recentă.

După căderea comunismului, mai degrabă tacit politic, dar tot mai evident socio-economic, au avut loc, de fapt, două tranziții: una urbană (a urbanului mare și mijlociu) spre economia de piață și una rurală spre „feudalism“ – mai exact, un abandon al ruralului, care a ajuns să dezvolte astfel relații majoritar de tip precapitalist. Astfel, „prin construirea a două sisteme de distribuție principale relativ autonome între ele, societatea românească a fost practic descompusă în două societăți alternative“ – rezumă Vladimir Pasti. În toată această perioadă nu a existat nici o *politică* agricolă coerentă și consistentă, ci doar eventuale *inițiative* – dintre care unele au fost bune, dar fără a fi integrate într-un „proiect de țară“ viabil. Tranziția spre piața capitalistă a implicat dezindustrializare și a dus la „disponibilizări“ în masă. Primii puși în șomaj au fost cei care primiseră, personal sau în familie, loturi de pământ prin procesul paralel de decooperativizare. A început astfel migrația inversă: după 1996, fluxul rural-urban s-a inversat, populația ocupată în agricultură a crescut de la 28,5% în 1989 la 43,5% în 2001, pentru a se stabiliza pe la 29% după 2008 (față de media europeană de 4,7% – 3,4% în zona euro). Iar acest (nou) rural, sărac și saturat, a alimentat mai departe masiva migrație externă, după cum amintește Dumitru Sandu. În timp, decalajele față de oraș s-au accentuat, nu s-au diminuat: veniturile unei gospodării rurale sînt, în medie, cam jumătate din cele din urban, numărul de locuitori la un medic este de peste 3,7 ori mai mare, procentul persoanelor cu studii superioare este de aproximativ 6,5 ori mai mic decît în urban, peste trei sferturi dintre drumurile comunale și județene sînt de pămînt sau doar pietruite, iar mortalitatea infantilă este aproape de două ori mai mare în rural. Iar lista este mult mai lungă... Cu toate acestea, ruralul este departe de a fi uniform așa cum ne-am obișnuit să-l imaginăm. Un recent studiu Nielsen, de pildă, a constatat că aproximativ un sfert din gospodăriile rurale au venituri peste media națională, iar comportamentele de consum ale tinerilor încep să se asemene tot mai mult cu cele ale tinerilor urbani decît cu cele ale adulților din rural.

Acesta ar fi, în liniile cele mai generale cu putință, profilul decalajului dintre urban și rural. Capitalizînd și manipulînd fricile tranziției, acest decalaj socio-economic a fost însă împachetat ideologic și a dat naștere imaginii publice a celor „două Românii“. Procesul a început din primele zile de după revoluție, cînd Ion Iliescu a stîrnit mai ales populația rurală împotriva „boierilor“ lui Coposu și a „golanilor“ care îi susțin, și care ar fi vrut să-și ia pămînturile și averile înapoi – și mulți au crezut: alungată pe ușă, „lupta de clasă“ revenea pe fereastră. Am deschis porțile democrației prin Dumnezeu („Domnule președinte, credeți în Dumnezeu?“ – a lansat Emil Constantinescu), dar am deschis prin aceasta și cutia Pandorei – și nu a trecut mult pînă cînd cei împotriva cărora fusese lansat acest reușit „marketing electoral“ să-l recupereze pe Dumnezeu și tradiționala sa familie românească și să-i acuze pe foștii acuzatori de „perversități“ de tot soiul – și mulți oameni de la țară, cu frica lui Dumnezeu și mai puțin „iluminiști“, au crezut din nou.

Exact acum 100 de ani, într-o ședința a Camerei din 25 august 1918 avea loc această polemică:
– D.D. Pătrășcanu: Țara asta este o țară de țărani!
– D. Stoianovici: Cine a spus-o? Unde este scris?
– D. Dinu Arion: România s-a păstrat numai prin boieri!
– D.I. Teodorescu: Nu este adevărat! (Zgomot mare, protestări violente din partea Majorității)
– D.P. Greceanu, Vicepreședintele Camerei: Dumneavoastră discutați chestiunea pătimaș...

Pe de altă parte, apariția și consolidarea unei clase de mijloc, eminamente urbană, și-a văzut la un moment dat eforturile împiedicate de balastul subdezvoltării rurale. Și așa este, doar că, în loc să abordeze aceste decalaje socio-economice prin mijloace socio-economice, această Românie în oglindă a urbanului educat s-a radicalizat la rîndul ei și a ideologizat „ruralul“: ei, din cealaltă Românie, sînt leneși, proști și asistați social pe munca noastră. Și au crezut cu tărie la rîndul lor; frustrarea legitimă a devenit dispreț de castă. A fost epoca „ciumpalacilor“. „Uitați-vă la aceste maimuțe!“ – se mai revolta încă zilele trecute, privind participanții la mitingul PSD, un comentator de pe un post anti-PSD.

Atacată în interesele sale vitale, clasa guvernantă actuală a reluat pe altă spirală a istoriei strategia inițială a președintelui Iliescu și a stîrnit (mai ales) populația din sate și din micile orașe împotriva burgheziei urbane cu nume de cod „statul paralel“, care, ca și boierii lui Coposu, ar vrea să le compromită toată agoniseala. Și unii (mai puțini însă, se pare, decît se așteptau organizatorii) au crezut din nou: s-a inaugurat vremea șobolanilor.

În ultima vreme s-a votat mai ales negativ, alegînd răul cel mai mic din perspectiva fiecăruia. Sîntem pe cale să votăm împotriva fricii celei mai mari – ceea ce s-ar putea să mobilizeze mai multă lume la vot. Cele „două Românii“ au însă, statistic vorbind, frici opuse și la fel de radicalizate.

Vintilă Mihăilescu *este antropolog, profesor la Școala Națională de Științe Politice și Administrative. Cea mai recentă carte publicată:* Etnogeneză și țuică, *Editura Polirom, București, 2018.*

Ioana POPESCU

Satorașul, o lume ajurată

Oricît ar părea de ciudat, pensionarea înseamnă început de viață nouă, pentru care ești sau nu pregătit, dar care oricum, în mod paradoxal, îți deschide în mod necesar alte orizonturi. În cazul meu, pregătirile au fost timpurii, de lungă durată, excesive și nerealiste. Am cumpărat un război de țesut, dar nu m-am învrednicit să învăț să-l folosesc. Am achiziționat o găleată de lut de oale, cît pe ce să îmi cumpăr și o roată, dar noroc că m-am decis doar la modelaj; oricum, lutul s-a pietrificat între timp. Am adunat fire de tricotat, deșirate din pulovere și jachete vechi, dar dețin și astăzi vreo trei începuturi de vestă-fular-puloveraș, care așteaptă vremuri mai creative. În nerăbdarea mea de a deveni bunică, am început să învăț limba strămoșilor materni, respectiv greaca, în dorința de a folosi o limbă secretă cu nepoții mei. Aceștia însă nu s-au ivit pînă acum.

În schimb, pensionară deja de cîțiva ani, am rămas legată de munca de muzeu, de proiecte de expunere sau de noi tehnologii vizuale. Privind înapoi la visurile mele pentru bătrînețe, constat cu amuzament că le concepeam ca pe o întoarcere în timpul istoric, spre ocupațiile tradiționale ale țărăncilor din vechime. Și, mai ales, către un timp plin de răgazuri. Ca o încununare subconștientă a acestui demers, vizam și întoarcerea spre calendarul vechi, împărțit în doar două anotimpuri, cel cald, al activităților fizice, și cel rece, al șezutului gînditor pe cuptor. În acest scop, chiar am găsit la țară o căsuță veche cocoțată pe o culme de deal, pe care am „modernizat-o“, adăugîndu-i o baie de 2 mp și un spațiu pentru împreună-gătit-vorbit-citit-jucat, în vechea magazie. Și dacă toate celelalte proiecte pentru vremea pensiei au rămas în stadiul de intenție, balansul între iarnă și vară funcționează: la gura sobei în București continuu să învăț greaca, iar în curtea casei țărănești culeg fructe și fierb dulcețuri. Așadar, satul și orașul, mai precis cătunul și metropola se însailă pe firul vremii, cu o coerență pe care numai alternanța ritmică a contrastelor o poate conferi.

■ Dacă primesc diminețile cîte o vizită scurtă de la o vecină, cînd îi ofer o cafea, mi se răspunde diferit: da, mulțumesc, chiar dacă am mai băut una de dimineață, fără zahăr, te rog. Sau, dincolo, mi se spune: mulțumesc, doar că nu știu ce cafea aveți, eu nu beau decît din cea verde de la... (nu facem promovare).

■ Mă îmbrac de obicei în haine pe care le iubesc și care îmi dau o stare de bine, fără să mă preocupe moda. Într-un loc mi se spune: ce rochie frumoasă, imprimeul ăsta seamănă cu finul înflorit. Dacă sînt la celălalt acasă, aud: am avut și eu o rochie ca asta, dar am dat-o, că nu se mai purta...

■ Mă întîlnesc pe drum cu o vecină, tocmai se întoarce de la coafor, că dacă acum se umblă fără basma, trebuie să se aranjeze măcar o dată pe lună. Și mie tocmai mi s-a atras atenția politicos, la biserica de lîngă casă, că trebuie să îmi acopăr părul cu ceva, orice, fie pălărie, fie un șal.

■ Scot salteaua la aerisit și o bat puțin, să mai afînez lîna. O am de la mama și e grozavă, nici tare, nici moale, călduroasă iarna și răcoroasă vara. Peste gard, o vecină mă salută și mă întreabă aproape rîzînd: mai aveți încă saltea de lînă? Noi am luat de la..., că nu face acarieni. S-o întreb ce sînt ăia?

■ Nu am considerat niciodată vacanța completă dacă nu am ajuns și la mare, îndeobște la 2 Mai, măcar cîteva zile. În jurul casei mele, aud vorbindu-se acum despre Padova, despre Roma, ba chiar și despre Paris. Ei, nu e așa scump, că mergem la rude.

■ Uit să iau la mine cartea pe care urmează să o citesc la iarbă verde, dar parcă mi-e urît să mă întorc din drum. Aduce ghinion. Vecinul zice: aoleu, măi doamnă, doar nu sînteți superstițioasă? Astea sînt prostii moștenite din bătrîni.

■ Îmi plac casele cu fațade albe, peste care vibrează umbrele frunzelor la fiecare adiere de vînt. Văruiesc în fiecare an. Vecina din capul drumului zice: mai bine dați cu lavabilă, noi dăm cu asta și pe pomi. În cealaltă casă, trebuie împrospătați puțin pereții interiori. Șeful de echipă mă întreabă: dăm cu valabilă sau vreți tapet?

„La noi, diferențele dintre sat și oraș sînt mari, dar sînt mari și de frumusețe.“

HORAȚIU MĂLĂELE

Trăiesc, cum spuneam, în două zări diferite, una obsedată de modernizare, cealaltă de multe ori în căutare de confirmarea experienței (re)trăite. De aceea, una e mai dezorientată și mai nesigură de sine, cealaltă are rădăcinile mai adînc înfipte în moștenirile trecutului. Amîndouă sînt firești, dar la fel de pline de surprize. De aceea, s-ar putea ca, dacă v-aș întreba care-i care sau care-i de unde dintre istoriile de mai sus, s-ar putea să greșiți. Așa, pentru exemplificare, vă șoptesc că „valabila“ aparține metropolei.

Ioana Popescu *este etnolog.*

Dumitru SANDU

Ca un arhipelag în derivă: satele României

Cum mai sînt satele României de azi? Ca un arhipelag în derivă*. Derivă față de ce? – veți întreba imediat. Față de un țărm în mișcare dat de nivelul de aspirație de a trăi „ca afară", cît mai aproape de țărmul european al secolului XXI sau, mai modest, ca la orașul dezvoltat din apropiere. Este o aspirație cîștigată și din drumurile tot mai dese în străinătate, la lucru, rude sau prieteni. Nu numai, însă. Aspirația a apărut și din faptul că satul românesc este unul dintre cele mai „depărtate", în context european, de nivelul de civilizație materială de la oraș. Și nu vorbim aici de un oraș îndepărtat, ci de cel apropiat, tot din România. Faptul a fost posibil, dacă limităm evaluarea numai la perioada postdecembristă, și datorită inerției administrativ-politice de a nu face nimic pentru a reduce decalajele dintre traiul la oraș și cel de la sat.

Azi, ca și ieri, satele de aici sînt un „arhipelag". Acesta este risipit între insule înghețate în sărăcie și izolare, sate cu nivel mediu de dezvoltare și satele relativ puține care au un nivel de trai apropiat de cel al orașelor mici. Dacă renunțăm la metafora arhipelagului și trecem la identificarea principalilor factori de condiționare a vieții sociale din satele de azi ale României va trebui să ne raportăm pe scurt la accesibilitatea urbană, ocupațiile agricole sau non-agricole, plasarea centrală sau periferică a satelor în comune, la experiența de migrație în străinătate a populației locale și la tipul de cultură tradițională sau modernă care predomină acolo.

„Ca și ieri" înseamnă cu lucrurile nu s-au schimbat față de trecutul apropiat? Da și nu. Da, relațiile au rămas aceleași în sensul că drumul modern, orașul dezvoltat din apropierea satului, nivelul de educație și experiența de migrație în străinătate continuă să fie factorii care aduc bunăstare în comună sau în sat. Nu, însă, în sensul că, sub anumite aspecte, satul ultimilor ani, în România, desigur, este tot mai depărtat de oraș ca nivel de viață. De unde știm acest lucru? Cea mai complexă comparație pe care o putem face, cu datele disponibile, este cea între dezvoltarea umană locală, pe medii rezidențiale, la ultimele două recensăminte, din 2011 și 2002. De aici rezultă clar că decalajul de nivel de viață între oraș și sat a sporit.

Dacă extindem perioada și privim numai la diferențele dintre rural și urban sub aspectul stării de sănătate, atunci rezultă că în ultimii 28 de ani starea de sănătate a rămas constant mai proastă în rural față de urban. În Uniunea Europeană, numai Bulgaria are o ruptură mai mare decît România între viața de la oraș și cea de la sat, cu stare de sănătate mult mai proastă în rural comparată cu cea din urban. Oricum, ca nivel de stare de sănătate, pe total țară, România are cea mai ridicată rată a mortalității infantile. Judecat numai pe mediul rural, România este cu o rată de mortalitate infantilă imediat sub cea a Bulgariei. Este evident că în această ecuație a sărăciei rurale din România contează nu numai economia și educația de nivel precar, ci și starea proastă serviciilor sanitare locale și regionale. Exodul medicilor nu face decît să închidă și mai tare cercul vicios al problematicii rurale a țării.

Decalajul de stare de sănătate dintre urban și rural în România este unul de durată. În ultimii 28 de ani, rata mortalității infantile a rămas, constant mai mare cu 4-5 puncte în rural față de urban. În România, despre care discutăm, este ca și cum toate guvernele postdecembriste nu ar fi văzut problema. Sau, chiar dacă au constatat-o – ceea ce este foarte probabil, dată fiind pletora de titrați care au condus guverne și ministere –, nu au fost capabile să conceapă programe de reducere a decalajelor de nivel de viață între sat și orașe. Sau, pur și simplu, nu i-a interesat tema în cheie electorală. În România, în continuare, sărăcia locală, favorizată prin mecanisme administrative și rețele clientelare, este tratată ca o fatalitate. Este ceva de genul „Noi, cei de la putere, am vrut regionalizare pentru descentralizare în 2013, dar nu s-a putut. Curtea Constituțională, președinți de consilii județene, fostul prim-ministru… ei sînt de vină."

„Cînd va ridica țăranul român
capul sus?
În jos am privit
de cînd ne-am născut."
EMIL CIORAN

Ce înseamnă, de fapt, accesibilitatea urbană menționată anterior? Dacă satele sînt aproape de orașele mari și de drumuri mai bune, o duc mai bine sau foarte bine. Precum la Dumbrăvița în Timiș, Ostratu în Corbeanca-Ilfov, Șelimber la Sibiu, Valea Lupului la Iași sau Florești în Cluj. Regional, principalele nuclee de dezvoltare rurală se mențin în Ilfov, Timiș, Brașov, Sibiu și Cluj. Satele și comunele cu multă sărăcie au fost și sînt cele din Vaslui, Botoșani și Teleorman. Marile orașe pot constitui poli de dezvoltare pentru satele din regiunile aferente. Dar, din păcate, lucrurile sînt lăsate la întîmplare. Este nevoie de legi care să facă efectiv descentralizarea administrației publice în jurul marilor orașe. Există un proiect normativ elaborat în acest sens, dar nu se aplică. De ce? Pentru că nu este elaborat de către „partidul nostru"? Nu știu. Cine trebuie, cine are un rol instituțional în acest sens, ar fi cazul să își aducă aminte de problemele și soluțiile menționate anterior. Aș da numai un exemplu-interogație care poate fi de folos: cum ar fi dacă sărăcia din Teleorman, Giurgiu, Ialomița și alte județe ale Munteniei apropiate de București ar fi redusă prin modelul care a stat la baza regiunii de dezvoltare Mazowia, din Polonia? Sigur, am ieși din ideologia comodă, politicianistă, că sărăcia comunitar-regională este o fatalitate. Nu este așa și am rezolva multe probleme dacă acțiunea publică ar merge pe linii fundamentate științific și nu numai pe interese de grup, mai mult sau mai puțin partinice. Probabil transpartinice.

În ce sens contează, în această discuție despre sărăcia sau dezvoltarea rurală, distincția dintre satul central, pe teritoriul căruia se află primăria comunală, și satul periferic? Prin mecanisme multiple, de segregare administrativă și rezidențială, satele centru de comună sau centrale au fost favorizate în alocarea fondurilor de investiții pentru infrastructură locală. Aproape nimeni nu vorbește în spațiul public din România de azi despre faptul că sărăcia rurală nu este egal împărțită între satele centrale și cele periferice. Șansele de a fi mult mai sărac, slab educat, bolnav, nemulțumit de viață și nefericit sînt semnificativ mai mari în satele periferice decît în cele centrale. Iar populația rurală care trăiește în sate periferice reprezintă aproximativ 60% din totalul populației rurale.

Desigur, sărăcia din satele periferice ca dezvoltare, dar majoritare ca pondere în populația rurală contează foarte mult. Nu încape îndoială că guvernanții și parlamentarii, de orice culoare, ar trebui să o descopere. Întreb, însă, dacă numai la acest aspect se reduce contribuția proastei administrări la sărăcia rurală. Evident, nu. Ar fi multe alte aspecte de adăugat: infrastructură de locuire, servicii sanitare proaste sau inexistente, șanse școlare specifice mai ales satelor periferice etc. Aș evidenția aici, în condițiile date de redactare, numai una singură, de ordin structural. Am mai amintit și cu altă ocazie, în alt context, că dintre cele 2861 de comune, aproximativ 700 sînt sărace sau foarte sărace și, predominant, de dimensiuni reduse. Nici vorbă să își poată asigura viabilitatea economică necesară unei bune administrări. Integrarea lor voluntară, stimulată prin mecanisme instituționale, în unități teritoriale mai mari, viabile economic, ar putea contribui la reducerea sărăciei locale. Pentru administratorii de la nivel central, și problema, și soluțiile sînt cunoscute. De ce nu se adoptă soluțiile normale de defragmentare prin consolidarea instituțională? Eu cred că din motive de interes politic, de mai ușoară controlare a electoratului sărac, risipit în comunități sărace. M-aș bucura ca instituții responsabile pe temă să dovedească faptic posibilitatea unor soluții mai bune decît cele sugerate anterior.

Și experiența de migrație de care vorbeați la început, cum intră în ecuație? Prin ambele forme de migrație, atît externă, cît și internă. Deocamdată contează mai mult plecările în străinătate. Prin banii trimiși acasă crește numărul de locuințe moderne la sat, sporește investiția în copii și se reduce sărăcia la nivelul consumului curent în gospodăriile de migranți sau foști migranți. Din păcate, migrația temporară în străinătate nu aduce dezvoltare durabilă, ci inconsistentă. Efectelor pozitive de tipul menționat li se contrapun o mulțime de efecte negative, de lungă durată – îmbătrînire a populației, reducerea bugetelor locale prin reducerea populației active, divorțialitate sporită, copii rămași singuri acasă, fără părinți etc. Parte din soluția de principiu ar fi convertirea migrației externe temporare în mobilitate teritorială internă. Aceasta este cea care aduce dezvoltare rurală consistentă. Din păcate, însă, orașele și centrele rurale dezvoltate pe care le avem nu sînt capabile să stimuleze în suficientă măsură migrația sau mobilitatea internă de care aminteam anterior. Cum România nu are politici de migrație și de dezvoltare teritorială corelate, bine fundamentate și prin bugetarea adecvată, slabe speranțe și din acest punct de vedere. În treacăt fie spus, în context, bună parte din politicieni se bucură tacit de plecările masive în străinătate pentru că în acest fel scapă de un electorat critic care deranjează corupția și amatorismul din politică și din administrație.

Desigur, ar mai fi multe de adăugat la acest diagnostic rapid la sărăcia rurală din România și la decalajele în creștere dintre oraș și sat, în defavoare satului. Deocamdată aș mai adăuga numai o explicație. Neglijarea satului în favoarea orașului în politicile publice din România are o consistentă tradiție în practicile de tip comunist. Ulterior s-au mai adăugat și alți factori: corupția și incompetența susținute prin selecție profesională clientelară care duc la incapacitatea de dezvoltare a infrastructurii, fragilizarea instituțiilor publice, favorizarea intereselor de clan politic, partinic sau transpartinic, în dauna deciziilor luate prin studii de bună fundamentare a politicilor etc.

* Argumentele empirice care susțin evaluările formulate în text sînt disponibile, pentru cei interesați, în cîteva planșe sintetice, în engleză la https://goo.gl/9opLD3.

Dumitru Sandu *este profesor de sociologie la Universitatea București. Printre lucrările publicate:* Viața socială în România urbană *(Editura Polirom, 2006) și* Lumile sociale ale migrației românești în străinătate *(Editura Polirom, 2010).*

„Am refuzat să desființez satele"

interviu cu arhitectul Șerban STURDZA

În 1974, Nicolae Ceaușescu a inițiat un program denumit „sistematizare", care prevedea urbanizarea forțată a spațiului rural, în vederea ștergerii diferențelor dintre sate și orașe. Departe de a fi un beneficiu, sistematizarea a distrus sute de sate, fără a ține seama de tradiții sau de vreo etică a urbanismului, dezvoltînd și o serie de probleme sociale. Cum se alegeau satele care trebuiau desființate și ce puteai face, ca arhitect, cînd ți se repartiza un sat pe care trebuia să-l supui sistematizării? Arhitectul ***Șerban Sturdza*** *a fost printre cei care s-au opus acestor practici. Cum se putea refuza sarcina trasată de partid, dar și cum a afectat acest program societatea românească în ansamblu – urmele sînt vizibile și azi – sînt doar cîteva dintre întrebările pe care i le-am adresat.*

© Colecția Costică Acsinte

Erați în România în perioada proiectului „sistematizării"?

Locuiam, de vreo 30 de ani, în Timișoara. Eram acolo și din motive politice, dar și pentru că eram legat de acel loc, unde pot spune că am reușit să-mi fac profesia cu plăcere și cu dedicație. În acea perioadă ceaușistă lucram într-un Atelier care se ocupa de domeniul social-cultural – asta însemna construirea de școli și spitale. Eram acolo pentru că refuzasem să fac blocuri, fiind convins că un arhitect nu trebuia să facă așa ceva. Am refuzat și n-am pățit nimic, dar m-au mutat disciplinar la acest Atelier. După un timp am fost avansat și am condus Atelierul de Urbanism al Orașului (în paranteză fie spus, Bucureștiul nu are, nici în prezent, un asemenea departament) care se ocupa, printre altele, și de satele din Banat. Într-o zi, a venit un ordin de la Ceaușescu care spunea că trebuie desființate satele. Fiecare arhitect – și erau mulți – era obligat să desființeze două sau trei sate.

Dar ce însemna, practic, pentru un arhitect să desființeze sate?

Trebuia să faci un studiu în care prezentai situația actuală prin cifre. Cîți oameni locuiau acolo, ce lucrau, ce școală aveau, cît teren agricol etc. Și apoi trebuia să dovedești că acel sat nu era viabil, conform unor baremuri – concluzia studiului urmînd să arate că satul respectiv trebuie desființat, iar populația strămutată. Toată treaba se făcea nominal – fiecare arhitect avea repartizat un anumit sat.

Dar eu, încă o dată, am refuzat să particip la așa ceva. Țin minte că mi s-au dat trei sate, la granița cu sîrbii, pe care trebuia să le declar neviabile. Inițial mi s-a refuzat refuzul și atunci m-am încăpățînat, realizînd un studiu care dovedea exact contrariul a ceea ce se aștepta. Adică demonstram că satul respectiv nu trebuie desființat. Culmea a făcut ca studiul acela să fie acceptat.

Cum a fost posibil?

Totul era la grămadă, lumea era înfricoșată, dar eu, care eram mai atașat de sate decît înfricoșat de ce putea să mi se întîmple, eram chitit să nu accept. Nici nu-mi trebuia mie vreun calcul, pentru că era clar că nu ai cum să desființezi o comunitate decît dacă, practic, ai niște motive solide. Ceea ce nu era cazul, în Banat existînd pămînt fertil și oameni muncitori – era deci o chestiune stupidă. Chiar dacă satele erau mici, ele aveau viață și funcționau foarte bine.

Am refuzat, așadar, să mă supun și, cum conduceam întreg Atelierul, mi-am dat seama și cum puteam stopa mai departe cererile partidului de a desființa alte sate. Inutil să spun că nici un om de acolo nu era de acord cu așa ceva, pentru că mai toți aveau rude la sat. Așa că m-am hotărît să fac lucrurile de mîntuială, cît se poate de prost. Toate memoriile, toate planurile erau incomplete, greșite și stupide. Le făceam înadins așa, în speranța că va îngreuna politica. Iar șmecheria asta chiar a ținut, pînă a picat regimul.

Cum arată azi un asemenea loc, un sat care a trecut prin sistematizare?

Mă gîndesc la un sat aflat la vreo 50 de kilometri de Iași, care nu mai e sat în sensul adevărat al cuvîntului, Ceuașescu a făcut acolo vreo opt blocuri. Oamenii s-au urbanizat, în sensul că nu mai lucrează pămîntul, ci caută de lucru la Iași, unde nu prea găsesc, așa că vegetează. Este unul dintre multele locuri unde numărul oamenilor asistați a crescut.

Este vorba despre o derivă care decurge din incapacitatea de a te adapta unor situații. Oamenii nu își mai lucrează pămîntul, preferă să fie paznici sau, dacă au plecat în străinătate, la muncă, atunci cînd se întorc preferă să-și cumpere o mașină și să facă pe taximetriștii ilegali, între Iași și sat. Te întrebi dacă sînt sau nu fericiți, mulțumiți cu sine. Există acest sistem întreținut – de a nu dori mai mult decît ce poți realiza cu minimum de efort și problema multora din asemenea locuri e cum să facă rost de două beri pe zi și să stea la televizor în restul timpului.

Sistematizarea a afectat patrimoniul?

Aici este o discuție mai amplă și trebuie spus că sînt niște confuzii legate de patrimoniu care trebuie clarificate. În primul rînd, în România, patrimoniul înseamnă, din punct de vedere politic, biserici, cetăți, castele și cîteva instituții, dar nu a atins categoria caselor particulare, decît foarte rar. Patrimoniul are niște ierarhii și din punctul de vedere al percepției, dar și din perspectiva întreținerii. Patrimoniul statului, de exemplu, e mai bine îngrijit ca patrimoniul particular – o casă de patrimoniu particulară nefiind ajutată de stat. Vorbind despre patrimoniu, în altă ordine de idei, toată lumea știe cîte monumente istorice există în țară, dar nimeni nu le-a văzut pe toate în ultimii doi ani, ca să aibă o idee despre starea lor actuală, să știe unde anume trebuie direcționați banii pentru întreținerea lor. Să nu uităm că atunci cînd a venit cultul mozaic la București ca să se intereseze cîte sinagogi mai sînt active în România, nimeni n-a știut să răspundă. Pe scurt, lumea, în prezent, nici nu știe ce are, darămite ce a avut. Așadar, întrebarea despre patrimoniu este vagă și pot să vă răspund doar că este extrem de interpretabilă. De exemplu, în România, la ora actuală, tratamentul de restaurare a unei clădiri de patrimoniu este deseori unul fals. Sînt nenumărate cazuri în București unde, pe baza unui consens, se stabilește că e mai economică demolarea unei case monument și refacerea ei „indentic" decît recondiționarea ei. Dar, prin această practică, nu faci decît să minți. Pentru că faci, de fapt, o pastișă care nu are nici o valoare, deși în scripte o treci ca fiind o valoare de patrimoniu.

Am înțeles că dimensiunea acestei probleme este una gravă și sper să o dezbatem, pe larg, într-un interviu viitor. Revenind însă la sistematizare, ca un soi de concluzie, ce urmărea, totuși, Ceaușescu prin desființarea satelor?

Era o chestiune de control. Pe de o parte, se dorea controlul populației, pe de alta, controlul productivității. Pentru că de multe ori recolta de pe cîmp nu se mai recolta doar prin CAP-uri, iar oamenii furau, miliția trebuia să pîndească. Țăranii și-au dat seama și au format drumuri laterale – așa s-au născut niște principii de apărare, trebuia să faci un spațiu controlat pe toate marginile, în cel mai bun caz puneai case pe ambele părți, ca să nu mai existe alte drumuri pe care localnicii să poată circula.

„Arhitectura noastră națională urbană este greoaie, pedantă și boccie."
NICOLAE TONITZA

În ceea ce privește productivitatea, în afara faptului că o canalizare pentru 200 de oameni strămutați la bloc era mai eficientă decît pentru un sat în care oamenii locuiau împrăștiat, foarte mulți erau nevoiți să își părăsească pămîntul și să muncească în fabrici și uzine. Să producă, adică, doar pentru stat, care avea astfel siguranța că fiecare cetățean era activ și productiv.

Îmi aduc aminte, vorbind despre controlul productivității, că atunci cînd lucram la Institut nu aveam voie să folosim lemnul și fierul. Pentru asta trebuiau aprobări speciale și doar dacă atingeai anumite baremuri. Nu aveai voie, de exemplu, să faci un gard de fier. Sau un lambriu – cuvîntul însuși nu avea voie să apară în documentație, fiind considerat ceva inutil și burghez, un moft. Așa că, în documentație, scriai „protecție pentru zid" și demonstrai că avea o utilitate. Sau, cum proiectam, la vremea respectivă, clădiri spitalicești, la un moment dat am proiectat o clădire care, ulterior, a luat și un premiu de arhitectură. Însă ferestrele le-am făcut cu împărțituri – inițial, proiectul a fost refuzat pe motiv că e consumat prea mult lemn. Am cerut doctorului, în tema de proiectare, să specifice că e necesar ca ferestrele să aibă acele împărțituri, pentru că pacienții, copiii în special, sparg geamurile și e mai economic să spargă unul mic decît unul mare. Și așa au acceptat. Dar astea erau micile chichițe prin care puteai păcăli, puțin, sistemul.

a consemnat Stela GIURGEANU

Potrivit unui sondaj Eurostat din 2015, populația României locuiește în mediul rural în proporție de 45%, în zone urbane în proporție de 11% și în zone intermediare în proporție de 44%. Lituania este singura țară din UE în care majoritatea populației (56%) trăiește în mediul rural. Cel puțin jumătate din populația rurală din Bulgaria, România și Malta trăiește sub riscul sărăciei sau al excluziunii sociale. În același an 2015, aproximativ 23% din populația Uniunii Europene trăia în mediul rural, iar 24% locuia într-un apartament la oraș.

Bogdan VOICU

Bine ați venit în timpurile noastre

Din capul locului trebuie spus că, în opinia mea, vechea opoziție urban-rural este astăzi golită de conținut. Sînt alte dimensiuni infinit mai importante, iar normativismul urbanului ca opus ruralului a pierdut aproape complet din relevanță. Acest lucru, petrecut cu multă vreme în urmă în lume, se petrece de cîteva decenii și la noi, în România.

Hai să ne reamintim însă de ce cîndva era util să privim în mod diferit ruralul și urbanul. Orașul era mare și modern. El era locul unde se făureau produsele industriale, unde exista canalizare și apă curentă, unde se producea cunoaștere, unde se întîmplau arta și divertismentul.

Prin contrast, în rural se aflau agricultorii, arta găsea rare manifestări, iar oamenii erau mai puțin educați. În timp ce familia nucleară domina orașul, în rural oamenii trăiau în familii extinse, ce reuneau sub același acoperiș părinți, bunici și copii, se căsătoreau mai iute, divorțau mai rar și aveau mai mulți copii.

Pe scurt, ruralul definea o lume mai degrabă tradițională prin resursele disponibile și tradiționalistă prin comportamentele culturale. Urbanul contrasta prin expunerea superioară la modernitate și modernizare. Opoziția rural-urban definea sintetic aceste polarități. Ea a fost preluată ca atare de către taxonomia administrativă românească, separînd comunele de orașe și municipii. Etichetele respective sînt puternic înrădăcinate în reprezentările dominante la nivel social și continuă a fi aplicate ca atare. La nivel trivial, „țăranii" sînt adesea desconsiderați prin definiție de către mai stilații orășeni…

Trăind în București, m-am izbit adesea de stigmatizarea oricui vine din „provincie", ca să nu mai zic de deluzoriul atașat orașelor mai mici. M-a amuzat mereu să observ că, dacă este să acceptăm acest punct de vedere ca pe un criteriu inamovibil, bucureșteanul ar constitui un grăunte neînsemnat în raport cu cei din Istanbul sau Londra. Lipsa de cunoaștere este parte a fuduliei bucureștene legată de dimensiune. Adesea cei ce propagă astfel de opinii ce iau în derîdere „provincialii" sau „țăranii" nu realizează că există localități de dimensiuni (sau cu tradiții, sau mai bogate, sau mai celebre, sau mai educate ș.a.m.d.) de cîteva ori mai mari decît cea de la care se revendică, iar simpla aplicare a criteriului pe care îl folosesc i-ar plasa pe ei înșiși în cel mai pur derizoriu. Dar necunoașterea este încă și mai interesantă, ducînd către surprindere atunci cînd, spre exemplu, află că dintre Amsterdam, Bruxelles, Stockholm sau Lisabona doar capitala Europei trece de un milion de locuitori.

Geografia reală e încă și mai înșelătoare, pentru că nu doar mărimea contează: Marele Ducat al Luxemburgului nu înseamnă nici pe departe un singur oraș, ci o țărișoară cu destul de multe localități, unele mult mai urbane decît cea mai urbană localitate din România. Orașul-capitală este însă de douăzeci de ori mai mic decît Bucureștiul. Niște provinciali, nu? Salariul mediu este de vreo zece ori mai mare, iar țara are 13 autostrăzi care chiar există și sînt funcționale, nu doar în proiect. Au și tren de mare viteză (ce e drept, doar către Paris!). Mda, nu știu cine o fi de fapt mai provincial. Poate cei care cred că a fi ardelean e superior oricărei alte identități, sau cei care au decis că banner-ul „Republica Ploiești, patria noastră" aduce atingere integrității naționale și i-au interzis prezența pe un anume stadion (cu cîțiva ani în urmă).

Că tot veni vorba de Ploiești. În 1980, în clasa a doua, am studiat geografia orașului, ca materie la școală. Îmi amintesc bine manualul, unul subțirel, necartonat, plăcut atingerii. Scria în el despre cele șase comune suburbane ale orașului. Le țineai minte ușor pentru că cinci dintre ele începeau cu B (Blejoi, Bucov, Berceni, Bărcănești, Brazi), iar în a șasea (Tîrgșorul Vechi) sînt niște rămășițe dacice (plus niște terme romane și o mănăstire ctitorită de Vlad Țepeș). Cele șase comune, se spunea în manual, vor deveni în curînd parte a orașului. Un oraș care se tot mărea. Avusese un pic peste 100.000 de locuitori la începutul ultimului război, scăzuse la 9000 la finalul acestuia, dintre care doar 3000 dormeau în orașul asaltat de bombardierele variilor armate. Apoi tot crescuse, dincolo de barierele vechi. Așa s-a întîmplat cu toate orașele.

„Țăranul este omul absolut."

PETRE ȚUȚEA

Regimul comunist a oprit vremelnic această dezvoltare naturală, după ce însă o accelerase pentru scurtă vreme: dornic să se legitimeze prin ceva, dar și să evite propria înlăturare printr-o invazie sovietică precum cea din Cehoslovacia anului 1968, Ceaușescu și „dobitocii" din jurul său, indiferent de eșalon au decis să treacă țara printr-o a doua industrializare. Scopul era obținerea independenței prin sporirea capacității de a exporta și ocuparea unor locuri întîi la competiții inexistente, precum cea de a fi primul producător mondial de oțel. Industrializarea creștea numeric populația orașelor, atrăgînd lucrătorii rurali către fabrici. În același timp, diminua populația rurală. Politica pronatalistă agresivă urma a produce efecte asupra pieței muncii abia două decenii mai tîrziu. Destul de probabil, procesul risca să reducă independența alimentară a României, spulberînd visele autarhice ale dregătorilor epocii. Nu știu dacă acesta a fost motivul, dar este cert că orașele românești se închid: devine greu, aproape imposibil să obții o viză de oraș, să te muți din rural în urban.

Sînt anii 1970-1980 și asistăm la un proces bizar. A doua industrializare este un experiment unic. Cvasimajoritatea societăților se industrializaseră o dată și gata. În lumea dezvoltată (căreia îi aparțineam și atunci), și Vestul, dar și Estul treceau la post-industrializare, asistau la ascensiunea sectorului terțiar. România o luase pe calea ei, proprie, ca o autentică viitoare democrație originală. Paradoxal, experții în marxism de la „Ștefan Gheorghiu" și de aiurea nu observaseră ceea ce în sociologia vestică devenea parte a paradigmei dominante: fabrica oferea muncitorilor modele de urmat, îi pregătea pentru modernizare culturală. Ei preluau *pattern*-uri de organizare rațională și le transferau în viața de familie, în lumea lor privată. Transferul includea valori ale emancipării, printre altele ale emancipării politice, laolaltă cu un mod de viață… urban. Închizînd orașele, apăreau cohorte întregi de navetiști, mai ales în jurul orașelor mari, *care dezvoltau aspirații urbane locuind în rural*.

Vestul trecea deja printr-un proces de transformare a locuirii ce presupunea părăsirea zonelor industrializate, urbane, și căutarea unor zone mai verzi. Cum acestea se aflau în afara orașelor, consecința era extinderea orașelor și apariția de zone metropolitane. Acestea unesc mai multe localități care devin complementare din punct de vedere al vieții sociale, populația folosindu-le ca pe un tot compact din punct de vedere al accesului la locuri de muncă, *entertainment* și timp liber, îngrijirea sănătății, producerea de cunoaștere și artă, educație ș.a.m.d. Trenurile luxemburgheze pomenite mai devreme sînt parte esențială a peisajului: dezvoltarea metropolei formate din mai multe localități depinde de calitatea transportului și a căilor rutiere. În bună măsură, interdependența dintre oraș și zona din jur era tocmai ce se petrecea și în România datorită interdicției de a migra spre oraș. Pe de o parte, orașul nu putea funcționa fără aportul navetiștilor. Pe de alta, expunerea la modernitate făcea ca aspirațiile navetiștilor rurali să poată fi satisfăcute doar în oraș. Lipsea însă un transport sustenabil, dimensionat după nevoile indivizilor, nu după cele ale fabricilor. Cel existent era bazat pe un parc învechit de autobuze, pe o rețea subdimensionată de drumuri, pe șine neperformante și pe trenuri lente și departe de standardele vremii încă din fabricație. Rețeaua urbană de tramvaie ieșea rar în afara granițelor orașelor, iar uneori șinele erau atît de prost construite, încît deraierile erau frecvente. O astfel de rețea avea nevoie de o investiție masivă pentru a se reforma, adică de un număr mare de clienți cu nevoi diversificate. După 1990, prăbușirea fabricilor construite irațional, fără a se baza pe piețe clare pentru producția lor, a făcut ca nici rețeaua de transport să nu se poată reforma, ajngînd să se prăbușească. „Metropola" a părut iar a fi o himeră fărîmițată în urban și rural.

Numai că… revenim în cele cinci comune cu B și una cu T din jurul Ploieștiului. În Brazi se află o rafinărie. Ca produs secundar, ea furniza și furnizează agent termic orașului. În Bucov se află grădina zoologică. În Blejoi este marea zonă comercială cu mall și hypermarket-uri din nordul orașului. La Strejnic, parte din Tîrgșor, este aerodromul. Berceni conține ca localitate componentă Dîmbu, mai degrabă cartier al orașului, incluzînd și Gara de Est. Azi, o parte din locuitorii din cele șase comune continuă să lucreze în oraș, în timp ce o parte din orășeni încă mai vin spre fabricile din cele șase comune. După anul 2000, migrația spre satele respective definește schimbul de populație cu Ploieștii. În timpul acesta, în oraș, vechile spații industriale sînt gentrificate, unele devenind clădiri cu birouri, altele sînt destinate shopping-ului, iar unele locuirii.

Metropola redevine metropolă. O lume dinamică în care se modelează valori ce nu pot apărea cu ușurință la cei ce nu ies din satul lor mic: toleranță, deschidere la schimbare, încredere în oameni, orientarea spre înțelegere rațională a lumii, urmate de dorința de dezvoltare personală, de a proteja mediul, de a merge dincolo de „a avea".

Aceasta constituia în fapt diferența ce exista cîndva între rural și urban. Întrebarea mea este dacă nu ar trebui să discutăm în termeni de „zone urbane" și „localități izolate", cu o infinitate de trepte intermediare, date de accesul la cunoașterea și modurile de viață ale zonei metropolitane și de dimensiunea în sine a zonei metropolitane, văzută nu ca un număr, ci ca o ofertă de servicii ale modernității. Discrepanțele dintre localități sînt date de educație și mod de viață, nu de simpla localizare geografică. Uneori ele se suprapun peste structuri demografice sau sociale.

Ceea ce determină în bună măsură diferențe precum cele observate la vot sau în comportamente maritale, ca să dau două exemple, sînt însă caracteristicile indivizilor. Localizarea în rural sau urban dispare, de regulă, ca factor diferențiator dacă dai la o parte (în analize statistice, spre exemplu) efectul acestor caracteristici personale. E adevărat însă că în zonele metropolitane, adică în acele zone urbane mari, indivizii sînt mai altfel, după cum am argumentat, avînd acces la alegeri mai diverse, la o viață mai intensă. Expunerea la modele mai variate le permite să se dezvolte altfel. Iar acest lucru se petrece și în urban, și în rural, dacă te afli într-o zonă metropolitană…

Bogdan Voicu *este sociolog. Printre cărțile publicate:* Satul românesc pe drumul către Europa *(Editura Polirom, 2006), împreună cu Mălina Voicu.*

Cătălin LENȚA

Problemele săteanului sînt singurele care contează

De cînd vorbesc la radio despre viața la țară, convingerile mele despre separația oraș-sat parcă nu mai sînt atît de ferme. Și nu neapărat din cauza „modernizării" ruralului românesc, cît mai ales din cauza degradării (în parte) a mentalului orășenesc. Și nu numai, ci a multor orașe(?) în sine. Și asta se vede și se poate mirosi la o simplă plimbare. Și totuși, încep să caut elementele care diferențiază urbanul de rural. Și întîi îmi vine în minte păstrarea încă, la țară, a unei încăpățînări în gîndire și simțire, ca să nu spun a unui imobilism care în mod normal ar trebui să te sperie. Umblu și eu prin sate, stau de vorbă cu fermieri, cu autorități locale, cu țărani și cu ciobani, cu cîți tineri au mai rămas pe ici-colo, cu preoți și dascăli (de școală). Și, revăzînd acum mare parte a discuțiilor, încep să mă întreb unde e poporul acela cu carte, trecut prin școli, cu sentimente și cu un ceva venit din ancestral, cu un bun-simț „natural". Și îmi dau seama că eu nu sînt în stare să înțeleg așa cum trebuie zestrea populară. De multe ori am fost plecat cu treabă de reporter, să găsesc și eu transformarea în bine de care vorbește oricine în țara asta. Omului din rural (de cele mai multe ori) îi ajunge orizontul mărginit de coama gardului. Lumea lui e cuprinsă între tablele de intrare și ieșire din localitate, problemele lui sînt singurele care contează. Ceilalți pe care îi știe sînt politicienii (văzuți la Antena TV și România 3) și rudele de la oraș sau plecate aiurea prin Europa. Pentru el nu există dezbateri de idei și ferească Cel de Sus să îl contrazici sau să încerci să îi schimbi convingerile. Nu spun că în urban ar fi exact opusul, dar asta pentru că și orașele, nu-i așa, sînt doar niște sate mai mari. Și am și un exemplu. Merg (nu destul de des) la țară, pe lîngă Tecuci, la soacră. Peste drum de casa ei e o alta în care locuiește un mic om de afaceri, dar cu treburi foarte împrăștiate. În camerele din față are magazin, mai mult cîrciumă. Nu duce lipsă niciodată, nici vara, nici iarna, de mușterii. Prea puțini veniți după ulei sau chibrituri; majoritatea întreabă de vin, bere și țuică. Dar despre ei, puțin mai încolo.

Mă întorc la întreprinzătorul local, care are în grădină cîteva solarii cu roșii, ardei, vinete și ce mai crește pe acolo. Și ceva pămînt, destul cît să creadă că deține o fermă. Acum cîțiva ani venise vorba de greutățile unei afaceri de unul singur, de cît de greu e să răzbești în lupta cu cei care îți vînd semințe și chimicale, cum nu poți să convingi un supermarket că marfa ta e mai bună și mai proaspătă, de fapt cum mai ai puțin pînă te omoară străinii cu magazinele lor cu tot. Și, din una în alta, apare în vorbă cuvîntul cooperativă. Plăcută surpriză – omul vrea așa ceva, ba chiar a mai vorbit cu alți cîțiva și sînt gata să se apuce de treabă. Și deși are telefon cu Internet și televizor, nu știe pe cine să întrebe. Cine să ne ajute, mă întreabă, deși îi arăt că sînt firme de consultanță, că există instituții județene și ale statului la care poate să meargă, ba chiar ar fi de ajutor o întrebare la primărie. Nu, dom'le, nu, că nu mai avem încredere, toți vor doar să ne ia banii. Nu ai putea dumneata, că tot vorbești de astea, să ne spui ce să facem? Și uite așa mă transform în consultant agricol. Cu cît știam, cu cît am mai întrebat, cu telefoane date, în două luni aveam deja un proiect de asociere, doar să îl adapteze și să completeze numele lor și denumirea. Mă întorc la doritorul de cooperativă, mulțumit că

© Colecția Costică Acsinte

fac și eu ceva pentru transformarea ruralului. Prima deziluzie – ceilalți patru potențiali asociați nu mai sînt, că... s-au certat de la împărțirea patrimoniului comun. Și nici nu era semnat nimic încă. A doua dezamăgire – se pare că și eu aveam o vină în neînțelegerile dintre ei pentru că nu erau încă lămuriți cît o să cîștig eu la afacerea asta (deși nu apucasem să cer ceva). Există însă și părți bune – acum am la dispoziția cui vrea un statut de formă de asociere în agricultură și respectivii nu mă mai înjură, că le-a trecut între timp. Dar și eu m-am lecuit de intenția de a tranforma ceva în domeniu. Și mă mulțumesc să constat – că afacerile tot prost le merg, că grosul banilor vine din vînzarea de băutură (plătită în bună parte cu ce iau unii de la primărie drept premiu pentru nemuncă) și nu din agricultură, și că în magazinul în cauză poți cumpăra roșii din Turcia sau Spania fără bon fiscal. Și asta pentru că, după cum mi s-a explicat, doar n-o fi el mai prost ca statul care îi ia banii și nu dă nimic în loc. Am renunțat să îi spun de educație gratuită, de spitale, de drumurile pe care își duce marfa. De ce să mă cert din nou cu el, mai ales că omul încă nu e hotărît dacă vrea să fie de stînga sau de dreapta?

Asimpatizat puțin cu liberalii, pe vremea fostului primar, acum e aproape socialist, că s-a schimbat edilul. Și asta mă duce la ideea că politica e doar un subiect de comentat la un pahar pentru că nu prea văd ei, adică cei cu care am încercat eu să facem o cooperativă, diferențele de doctrină. Și acum îmi amintesc, aproape obligatoriu, de un drum, acum multă vreme, în județul Bacău, în timpul primei campanii pentru alegeri europarlamentare. Încercam atunci să aflu cum votează oamenii, cum fac alegerea, ce îi convinge că unul e mai serios decît altul. Iar cea mai potrivită explicație a venit de la un oier, mai mult cioban, care mi-a spus așa: îi aleg de pe gard. Cum de pe gard? – îl întreb. Păi, mata nu vezi că sînt două afișe? Corect, avea omul dreptate, două afișe, doi candidați, unul de dreapta, unul de stînga. Și, îmi spune votantul, în ziua în care ne cheamă, pe primul pe care îl văd, pe ăla pun ștampila. Dar nu e vreo diferență între ei? – întreb eu. Nu, și nici nu contează, înțeleg din răspuns. Și exact astea sînt atitudinea și mentalul și astăzi. Nu contează o idee, un om, important e ce îmi iese mie. La urma urmei, nu e chiar greșit, numai că nu prea vrea nimeni să investească, măcar timp, în a afla mai mult, în a alege chiar știind despre ce e vorba. Și spun asta pentru că pe unii dintre cei pomeniți înainte i-am văzut acum cîteva zile în București, la un mare miting în alb. Veniseră pentru că au fost aduși. Dacă întrebai ce caută prin Capitală, răspunsul era „Lasă-mă pe mine, întreabă pe băiatul care ne-a adus". Exact, i-a adus, nu au venit pentru că așa simțeau ei că e bine. Au fost aduși așa cum un cioban își plimbă turma de la munte la șes o vreme și apoi urcă din nou în munte. Un drum obositor și pe care oile nu îl înțeleg, dar îl fac pentru că sînt împinse de la spate. În ce credeți voi? Ce știți despre cei care vă spun vorbe peste vorbe? O privire încruntată a fost cel mai gingaș răspuns primit.

Și uite așa nici nu prea am apucat să vorbesc de ceilalți, cei care îi asigură prosperitatea vecinului de la țară. Unii care știu mai bine politica decît liderii de partid, unii care au soluții la toate relele din lume, unii care abia așteaptă o ocazie să arate ce pot. Numai că nu o fac pentru că se trezește berea în pahar. Unii care se plîng că nu se mai poate trăi în România „aștora", unii care încă îl acuză pe Băsescu de toate relele, unii care se plîng că nu găsesc un loc de muncă. Aceiași care însă nu știu cum arată un loc de muncă, aceiași care nici în ruptul capului nu ar pleca din comuna lor. Aceiași pentru care, în afară de mersul la biserică, dar tot mai rar, nu există decît o masă jegoasă de plastic pe care să pună o bere. Sau două, sau mai multe, pînă se termină banii. Aceiași care îi căinează pe cei șapte violatori din Vaslui, că, nu-i așa, nu a fost vina lor. Ce dacă și-au bătut joc de un om? Nu „și-a cerut-o"? Aceiași cărora nu li se pare nimic anormal în faptul că, în mediul rural, aproape 20% din nou-născuți nu au tatăl recunoscut. Aceiași care „au o casă", chiar dacă, la țară, una din trei locuințe noi tot nu are canalizare. Aceiași care, dacă au avut noroc să ia primăria ceva fonduri europene, au apă în casă, dar nu vor să o plătească, ba au mai găsit și metode care mai de care mai ingenioase să fure apă din conducte.

Ăștia să fie țăranii despre care învățam cîndva? Îmi dau seama că, nefiind sociolog și netrăitor între ei, mai am mult pînă să îi înțeleg. Sau poate că ne depărtăm, încet-încet, unii de alții? Și, de fapt, e chiar așa mare diferența între rural și urban?

„Mediul în care omul trăiește cea mai mare parte a zilei îi hotărăște caracterul."

Sf. Toma de Aquino

***Cătălin Lența** este jurnalist la RFI.*

Conform datelor Institutului Național de Statistică, în 2016 s-a înregistrat cea mai mare migrație internă din România, de după anul 1991. 400.000 de oameni și-au schimbat domiciliul dintr-o localitate în alta (cu acte). Pentru prima oară în 2016, numărul celor care au plecat din București a depășit numărul celor care au venit în București.

Județele care atrag cel mai mult populație sînt Arad, Bihor, Cluj, Constanța, Giurgiu, Iași, Ilfov, Sibiu, Timișoara, Brașov.

Județele care pierd populație sînt Galați, Vaslui, Brăila, Teleorman și București.

Nostalgie combinată cu depresie generală

interviu cu Ioana CÎRLIG și Marin RAICA

*O serie de fotografii au fost expuse de artiștii **Ioana Cîrlig** și **Marin Raica** la galeria de la Rezidența BRD Scena 9. Imagini cu peisaje post-industriale, deprimante, amuzante, stranii, familiare sau șocante, după cum le poate percepe fiecare privitor. Peisaje din zone care nu sînt nici rurale în mod tradițional și nici urbane. Locuri care par a fi încercat să fie urbane și care se reîntorc în rural. Am stat de vorbă cu autorii despre experiențele lor din aceste zone pe care le-au străbătut și fotografiat.*

© Ioana Cîrlig

Prin ce locuri ați găsit imaginile din fotografiile pe care le-ați expus în galeria de la Rezidența BRD Scena 9 sub titlul „Postindustrial: Zîne"?

În 2012 am început proiectul Post-Industrial Stories. Ne-am mutat din București în Brad și apoi, după un an, în Petrila, județul Hunedoara. Am călătorit prin multe locuri mici, industrializate intens în perioada comunistă, în căutarea atmosferei postindustriale – acel sentiment de ce ar fi putut fi pe care oamenii îl păstrează și care se resimte în orice colțișor. Ne-au interesat în special zone miniere, Brad, Certej, Roșia Montană, Roșia Poieni, Valea Jiului, Anina, Moldova Nouă.

Ce ni se pare interesant la orășelele miniere (care au trecut sau trec în aceste momente prin procesul de dezindustrializare) este că au avut o perioadă de creștere dramatică, în care locuri foarte mici, unele chiar sate, s-au dezvoltat în orașe și centre industriale, cu oameni din toată țara care s-au mutat acolo, iar acum trec printr-un proces opus, o scădere care afectează toate aspectele vieții – lipsa locurilor de muncă, depopulare. La sfîrșitul anului 2015 am făcut un album de fotografie cu acest proiect.

Ați descoperit o graniță fină între rural și urban, legată cumva de eșecul industrializării? Cum ați descrie această graniță?

Granița dintre rural și urban este mai ușor de perceput într-un oraș mic, mai ales în contextul depopulării. Cu cît pleacă mai mulți oameni, cu atît locurile se micșorează și se apropie mai mult de ideea de sat – oamenii au grădini și cotețe cu animale, aduc lemne de foc din pădurea din spatele blocului etc.

Am început proiectul „Zîne" în 2015, inspirați și de faptul că prin zonele prin care am fotografiat pentru „Post-Industrial Stories" am întîlnit două categorii de oameni, cei mutați de prin alte locuri din țară pentru a lucra la mină – oameni care stau la bloc – și oamenii locului – cei care se ocupă cu creșterea animalelor și cu agricultura. În Valea Jiului, de exemplu, se face clar diferența între minerii orășeni și momîrlanii, cei care trăiesc după alte reguli, mai ancorați în tradițional. Ideea acestui proiect ne-a venit după ce întîmplător am vorbit cu Marcu Jura, un etnolog care s-a întors acasă după studii și a devenit cioban. El ne-a povestit despre tradițiile din zona Văii Jiului, credințele și obiceiurile oamenilor de aici, despre Muma Pădurii și Zîne, aceste personaje care există în mentalul colectiv și dispar în momentul în care îți pierzi credința în ele. Din 2016 am extins zona de documentare în Maramureș, Oaș și Munții Apuseni.

Cum i-ați defini pe oamenii pe care i-ați fotografiat: țărani, orășeni sau altcumva?

Sînt două tipuri de oameni, trăiesc în locuri și după reguli diferite.

Pentru „Post-Industrial Stories" am fotografiat mulți orășeni, în diferite situații – am fost în subteran și prin spații de lucru, am ascultat fanfara, am fost la furat de fier cu „magneți", am petrecut mult timp atît cu familii foarte sărace, cît și cu ingineri, salvatori minieri, profesori, artiști. Cu unii dintre ei am stabilit legături de prietenie, în orășelele prin care am locuit, alții au fost doar personaje întîlnite pe drum.

„Dacă vrei să fii cunoscut și să nu cunoști, vegetează într-un sat; dacă vrei să cunoști și să nu fii cunoscut, trăiește într-un oraș."

CHARLES CALEB COLTON

„Am modificat așa de mult mediul nostru înconjurător, încît va trebui acum să ne adaptăm pe noi înșine, pentru a putea exista în acest mediu."

NORBERT WIENER

Proiectul „Zîne" l-am gîndit un pic altfel, nu mergem prin zeci de locuri, petrecem mult timp cu oamenii pe care vrem să îi fotografiem pentru a observa detalii din viețile și credințele lor și a încerca să le sugerăm mai departe prin imagini. Ei ne ajută să construim povestea, și pentru că e ceva mai abstract, mai personal.

Vi se pare că, în general, genul de „peisaj" pe care l-ați studiat prin aceste fotografii e într-o evoluție? Adică se transformă cu timpul într-un peisaj de sat tradițional, într-unul de sat mai modern sau rămîne undeva într-un fel de zonă incertă? Cum vi se pare viitorul lor?

Există o amprentă industrială atît în peisaj, cît și în mentalitatea oamenilor, dar care nu știm cît mai rezistă. Din lipsă de organizare, în multe locuri (mai ales în locurile mici), probabil ruinele în stare din ce în ce mai rea vor trona la nesfîrșit în peisajele montane, rămînînd într-o zonă incertă post-apocaliptică. Aceste locuri clar nu vor deveni sat tradițional, probabil nici un fel de sat. În orașele mai mari, centrele industriale sînt dărîmate și fac loc unor noi încercări (Hunedoara, Călan).

Probabil că ați vorbit uneori cu localnicii din zonele pe care le-ați fotografiat. Cam care ar fi orizontul lor? Au vise, aspirații, planuri, nostalgii sau frustrări recurente?

În Anina, un domn la cîrciumă ne spunea că au rămas doar bărbații, și își spun văduvi veseli. Soțiile sînt plecate la muncă în străinătate și trimit bani acasă.

În locurile fost industrializate, apare în orice discuție cu un om 30+ nostalgia cu toate nuanțele ei, combinată cu un soi de depresie generală. În majoritatea locurilor monoindustriale, în locul minelor sau fabricilor nu a apărut nimic, angajatorii sînt magazinele second-hand și cîte un gater. Tinerii vor să plece cît mai repede. Un profesor din Sulina ne-a spus că *aici am rămas doar noi, visătorii.* Sînt cei care vor să rămînă pentru familie, pentru că iubesc peisajul sau pentru că încearcă să își deschidă o mică afacere, și mai sînt cei prea amărîți ca să își facă planuri de evadare.

Ați pornit la fotografierea acestor peisaje postindustriale cu un anume program în minte sau ideea v-a venit pe parcurs?

Inițial ne-am propus să ajungem prin foarte multe centre industriale, să călătorim mult. După cîteva călătorii ne-am dat seama că ne interesează punctual situația zonelor miniere, datorită particularităților acestor spații, și că e mai potrivit pentru stilul nostru de lucru să petrecem mai mult timp într-un loc pe care să îl înțelegem cît putem de bine. Așa că am adunat imagini în două feluri – în călătorii de cîteva săptămîni în care culegeam impresii (peisaje și portrete) și în perioade lungi, de cîte patru-cinci luni, petrecute în aceeași zonă (Brad, Valea Jiului).

Cînd mergeați pe teren pentru a fotografia aceste lucruri, au fost imagini sau situații care v-au surprins în mod special, la care nu vă așteptați?

Ne place mult întîmplătorul, surpriza în fotografie. Acesta e motivul pentru care vrem mereu să călătorim, să explorăm. Și motivul pentru care nu regizăm imaginile, nu construim noi situații, sîntem observatori.

Am învățat despre diferitele moduri de a trăi și am înțeles că viața are loc în orice condiții. În explorările pentru „Post-Industrial Stories" am întîlnit multe situații dure sau surprinzatoare. Nu știam, de exemplu, cît de multe fete devin mame pînă să împlinească 16-17 ani, nu știam cît de răspîndită e metoda *loverboy* în locurile sărace și cît de exploatată e vulnerabilitatea fetelor. Am întîlnit multe povești foarte triste, dar și situații super-pozitive, oameni de la care am învățat că poți să faci multe cu puțin.

Lucrînd la proiectul „Zîne", ceea ce ne-a surprins cel mai tare a fost faptul că nu ne așteptam ca unele credințe arhaice, superstiții sau ceea ce noi considerăm mituri să fie așa de bine integrate în viețile unor oameni acum, în 2018, cu Internet și toate cele.

a consemnat Andrei MANOLESCU

Potrivit studiului *Nielsen* dat publicității în ianuarie 2018, în România sînt 10.000 de sate în care consumatorii au profiluri similare cu cei din mediul urban. 68% din cumpărături sînt produsele alimentare printre care predomină pîinea, țigările, berea, apa, guma de mestecat.

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Dincolo de victorie

Recunosc, am făcut parte dintre cei care nu au crezut că Simona Halep va reuși să cîștige trofeul Roland Garros. M-am îndoit că va reuși să își înfrîngă emoțiile puternice de dinaintea ultimului pas în lupta pentru titlul de campioană. Am urmărit ultima parte a meciului, atunci cînd victoria compatrioatei noastre începuse să pară verosimilă. M-am simțit apoi vinovată pentru scepticismul meu și m-am bucurat pentru ea, pentru antrenorul ei, pentru familia și pentru țara ei. (Da, știu, țara nu prea a ajutat-o cu nimic, așa cum țara nu stimulează în nici un fel eforturile de a obține excelența în orice domeniu, fie el sportiv, artistic, științific etc. Fără școli performante sau terenuri sportive măcar salubre, fără bani alocați și grijă dedicată dezvoltării noilor generații, e cam greu ca România să își asume vreun merit pentru performanța cîte unui cetățean al ei. Dar dacă sportiva, în momentele de glorie, cu eleganță și generozitate, a ales să se bucure împreună cu conaționalii ei, de ce i-aș refuza solidaritatea mea?)

Simona Halep este, evident, un model. Prin eforturile enorme pe care le-a depus, prin consecvență și răbdare, prin curaj și talent, prin decență și prin discreția cu care a jucat rolul de mare sportivă pe teren și în afara lui. Mă întreb, însă, cîți dintre cei care, luînd-o drept model, pornesc pe drumul ei știu cu adevărat ce îi așteaptă. Cîți dintre copiii care se joacă de-a tenisul de performanță sînt pregătiți pentru ceea ce urmează și cîți dintre părinții care îi încurajează știu pentru ce bătălie îi antrenează. Din primii ani în care a pus mîna pe racheta de tenis, viața Simonei s-a schimbat: antrenamente peste antrenamente, eforturi de a deveni „vizibilă“ în primele rînduri rezervate marilor jucătoare, eșecuri triste, de ultimă secundă, sau succese surprinzătoare, venite parcă de nicăieri. Ani lungi de muncă cu gîndul la un trofeu mare, care să conteze în calculele rigide ale tenisului mondial: „De la 14 ani visez la acest moment“, spune, la 26 de ani, tenismana, după cîștigarea turneului Roland Garros. Adică 12 ani de muncit pe brînci, cu gîndul la o posibilă mare victorie.

Dar și odată ajunsă în liga celor mai buni, Simona Halep a avut de înfruntat greutăți și adversități nu numai pe teren, ci și în afara lui: presa a tocat mărunt fiecare detaliu din viața ei personală, fiecare mișcare privată, fiecare privire sau gest. Au fost filmați și fotografiați părinții, iubiții, prietenii, vecinii, profesorii, foștii colegi. Paparazzii i-au fotografiat, lacomi, proprietățile, i-au cîntărit, individioși, averile. Operația de micșorare a sînilor a fost subiectul mestecat de jurnaliști și fotografi pînă la saturație: animații grafice, comentarii penibile, întrebări grosolane, titluri amuțitoare („Bust mai mic, trofee multe!“, a apărut pe prima pagină a unui important ziar sportiv), tot arsenalul mediatic a fost pus la bătaie pentru a stîrni și întreține bîrfa, senzaționalul. Și la opt ani după operație, în conferințele de presă se mai găsește cîte un neica nimeni, autohton sau străin, care să caute cu lumînarea un mărunt moment de glorie, întrebînd-o despre sîni și intervenția chirugicală.

Dar nici asta nu a fost de ajuns. Simona Halep a devenit armă în cafturile politice ale vremurilor sale, folosită cu nerușinare de oricine avea dușmani și un cap de dat în gură: politicieni care aveau nevoie să anime mulțimile adunate cu arcanul ca să le cînte în strună, ziariști precari, cu umor îndoielnic, care au de animat cititori din ce în ce mai răsfirați și de întreținut o glorie nefastă, bazată strict pe rating, comentatori de ocazie, blog-uri isterice, organizații naționaliste, toți și toate s-au gîndit să transforme momentul de glorie al tenismanei într-unul de etalat bojoci și mușchi. (Că veni vorba: caricatura – proastă – din *Charlie Hebdo* ne-a iritat? Citiți cîteva dintre titlurile unor articole despre sportivă, apărute de-a lungul vremii în presa de la noi, din România noastră – pe site-ul Times New Roman între altele – și veți vedea că indignarea ar fi trebuit să înceapă mai demult și mai de aproape.) Iar oameni de litere serioși, dar meschini în fond, au identificat, cu promptitudine, motivul pentru care Simona Halep joacă: pentru bani și glorie proprie. Nu ca alții care lucrează pe gratis și de dragul anonimatului...

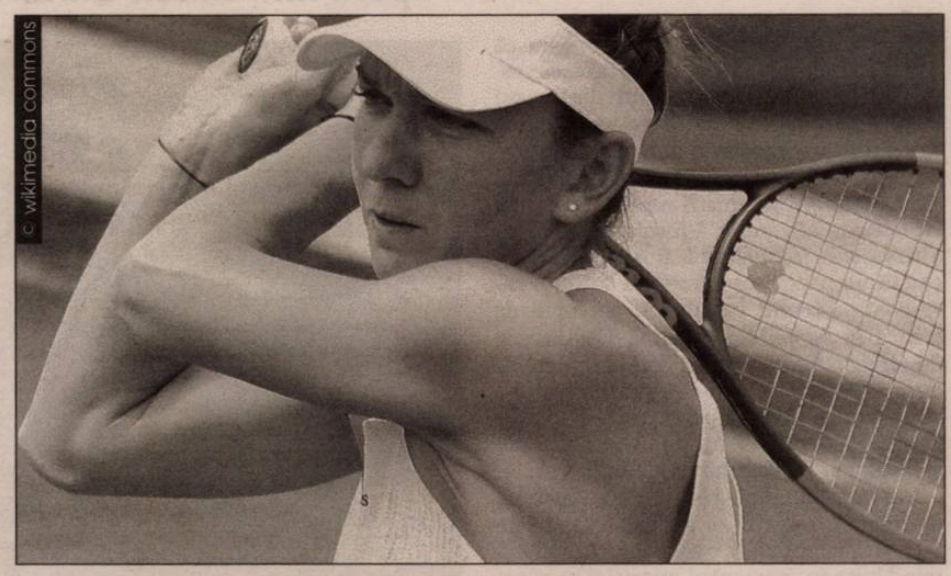

Dincolo de toate, însă, Simona Halep poate mobiliza, fără îndoială, prin exemplul propriu, copii și tineri în drumul spre performanță, în orice domeniu. Un model nu numai prin efort și talent, ci, mai ales, prin tăcerea cu care înconjoară greutățile purtate pe umeri de-a lungul carierei. Revin și spun: cîți dintre copiii de azi, performerii de mîine, știu toate astea? Cît ar trebui să știe la început de drum și cîte ar trebui să fie pregătiți să afle pe măsură ce înaintează? Cum măsori sacrificiile și victoriile?

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

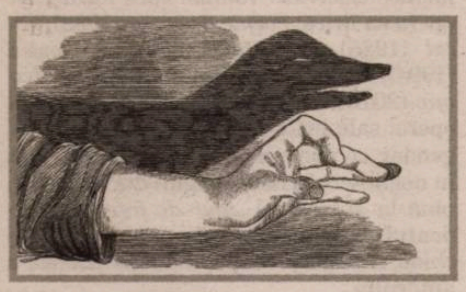

Iaromira POPOVICI

bazar

Teleportări de week-end

Există un soi de modă a week-enduri petrecute în alte capitale ale lumii. Îți iei, din timp, un bilet destul de ieftin de avion, rezervi un Airbnb și, cînd îți vine timpul, dus ești. Pentru aproximativ trei zile, te așteaptă Paradisul.

În ce constă Paradisul ăsta? În a stoarce maximum din destinația respectivă (evident, una de vis) în cît mai scurt timp. În „a te distra“ atît cît îți permit simțurile, cît îți permite forma fizică și cît te lasă bugetul. Să vezi ce poți din orașul respectiv, „reglementar“, și anume: piața centrală, cu catedrală, dacă are vreuna; strada principală pietonală, cu mult shopping, îndeobște; ceva specific local, vreo străduță, vreun pub, vreun spectacol. Să „guști“ din deliciile culinare locale. Să achiziționezi cîteva suveniruri pentru acasă, chestii mici, dar specifice.

Sună cam *creepy,* dacă prezinți lucrurile așa. Evident, nu e doar asta, pentru că în fiecare week-end din ăsta e, mereu, loc și de altceva, care nu poate fi înghesuit în rețetă. Sigur că globalizarea și schema de uniformizare pe care o aduce se simt mai ales în orașele europene. (Ceea ce e și rău, dar și bine, pentru că, odată ce ai vizitat niscaiva Viene și Parisuri, ai prins șpilul și te poți orienta mai oriunde). În primul rînd sînt oamenii cu care pleci și cu care împărtășești fiecare experiență, cu șabloanele ei cu tot: indiferent de ele, ești legat tot mai strîns de persoanele cu care trăiești ceva în comun. Apoi, în fiecare schemă apare și neașteptatul, care face ca fiecare excursie din serie să și sară din tipar.

De fiecare dată mai sînt și oamenii locului, care-ți schimbă perspectiva. La Madrid, unde am fost recent (pe urmele Adinei Popescu, dar din întîmplare), strada era o bucurie. În cartierul unde ne-am nimerit, pe stradă era mereu cineva. Oameni de toate națiile, diferiți și, pînă la urmă, asemănători. Am avut senzația, în cartierul respectiv, că mi se împlinește un vis de-o viață: acela ca, la orice oră din zi sau din noapte aș ieși pe stradă, să nimeresc în mijlocul oamenilor, să nu fiu singură. Sigur, unele din grupurile de acolo puteau părea, la o scrutare mai atentă, și dubioase (deși strada noastră se numea Calle del Ave Maria). Dar erau, în același timp, oameni cu copii mici, bătrîni, căței.

Blocul în care stăteam îmi aducea aminte de *Roma* lui Fellini. Urcai pe niște scări imperfecte, dar poetice, printr-o curte interioară unde atîrnau rufe la uscat, în care răzbăteau mirosuri și voci în multe limbi ale pămîntului. Urcai greu, mai ales dacă aveai bagaje, dar era o încîntare. Mai ales că, dacă ridicai capul, în mijloc vedeai cerul. În apartamentul mic, dar cu toate cele, în care am locuit, cînd deschideai geamul, invariabil auzeai, iarăși, voci, eventual ușor răstite. Nu mă deranjau – dimpotrivă, adormeam bine pe fundalul lor familiar (blocul meu socialist...).

În oraș, lucrurile funcționau, dar pe fondul unei amabilități generale, mai puțin false decît în alte părți. Oamenii chiar păreau prietenoși. Cînd nu te descurcai cu diversele aparate, de undeva, din umbră, apărea un om, viu și vorbitor, care te ajuta discret, fără obidă ori superioritate. Chelnerii erau OK și ei, în sensul că nu veneau la tine din cinci în cinci minute să te întrebe dacă mai dorești ceva, te lăsau mai mult într-ale tale, fără să fie ostili. Și în magazine, vînzătorii, cu cîți am avut de-a face, mi s-au părut mai puțin intruzivi.

Am petrecut ceva timp în diverse aglomerări urbane, la un tîrg de vechituri și-ntr-o piață. Fascinante amîndouă. La tîrgul de vechituri am regăsit gestul care mi-a sărit în ochi pentru prima dată cînd am plecat din țară, în Anglia, și apoi în Franța, prin anii '90: căutatul frenetic în coșuri imense, bucșite cu haine probabil la mîna a doua, printre care poți găsi, cu ceva noroc, și comori. În piață, oameni veniți din toată lumea stăteau care pe unde apucau, cu cîte o farfurie minusculă pe genunchi, din care ciuguleau cu furculițe mici, din plastic, cu cîte o bere alături, de la fripturi îmbibate în grăsime la delicatele sushi-uri. Și păreau cît se poate de fericiți.

Lîngă piață și alături de cea mai mare coadă la un bancomat pe care am văzut-o în viața mea se afla un soi de amestec între magazin și restaurant ecologic. Arăta ca o mică piață situată în interiorul unui magazin, în care toate păreau eco, bio și naturale. Puteai bea sucuri de aproape orice și mînca salate din fructele și legumele pe care le vedeai pe acolo. Comandai, unuia dintre vînzătorii bărboși, și plăteai cînd voiai, după ce terminai de mîncat. Un concept care ne-ar prinde bine și pe aici.

Ar mai fi multe de povestit, dar teleportarea a cam expirat. Trei zile trec precum fumul și iată-te, *in no time,* înapoi în avionul înțesat de români gureși și cu multe bagaje (mie-mi place asta, mă face să mă simt acasă). Dar și (surpriză!) cu o ceată remarcabilă de spanioli care veneau în excursie la noi.

D. Sam ABRAMS

„Nimic nu e altfel decît îmi spun simțurile“

– opera lui Mircea Cărtărescu în context universal –

Nu este exagerat să se insiste că scriitorul Mircea Cărtărescu este, neîndoielnic, unul dintre cei mai importanți autori ai actualei panorame literare internaționale. Excelența și ambiția, atît conceptuală, cît și formală, a deja vastei lui producții confirmă categoric această afirmație. Dincolo, însă, de înalta valoare intrinsecă a acestei producții, există un aspect al operei lui recente care poate a trecut insuficient perceput de critică și de publicul cititor. Cărtărescu deschide o foarte redusă listă de nume de autori de mare profunzime care generează bogate și diverse perspective de viitor pentru sistemul literar după spectaculoasa prăbușire a postmodernismului.

Cărtărescu cunoaște perfect postmodernismul, așa cum o demonstrează faptele. În primul rînd, avem sejurul în Statele Unite în momentul apariției postmodernismului. În al doilea rînd, avem teza sa de doctorat *Postmodernismul românesc* (Editura Humanitas, 1999). La început, cunoașterea esteticii postmoderne a fost ca o scîndură de salvare pentru autor, în sensul că l-a încurajat să facă saltul definitiv spre modelarea extraordinarei lui opere de maturitate. Apoi, cu trecerea anilor, Cărtărescu a apucat-o pe alte drumuri, care l-au dus spre depășirea postmodernismului. Acum, împreună cu alți autori, ca Siri Hustvedt cu *The Blazing World* (2014) și Arundhati Roy cu *The Ministry of Supreme Happiness* (2017), marchează drumul regenerării și reînnoirii literaturii în aceste momente. În fond, postmodernismul a fost inițial un stimul creator pentru a ieși în arenă, dar a devenit sau a însemnat apoi un impuls spre reorientarea operei sale generale.

Producția lui Cărtărescu are patru puncte cardinale: poezie, proză (roman și proză scurtă), memorialistică și, în sfîrșit, eseu și jurnalistică. E bine de amintit că aceste genuri nu sînt compartimente etanșe care contribuie la dispersarea operei autorului. Dimpotrivă. Urmînd preceptul lui Nicolaus Cusanus, *quodlibet in quodlibet,* trebuie să vedem diferitele genuri pe care le cultivă Cărtărescu ca autentice vase comunicante. Totul este în tot, totul este pretutindeni. Asupra acestei teme va trebui să revenim.

Un alt aspect semnificativ al ansamblului producției literare a lui Cărtărescu este acela că a contribuit la situarea Bucureștiului pe harta literaturii universale. Prezența Bucureștiului în opera autorului este un element-cheie al universului său literar. Bucureștiul este mai mult decît un fundal sau un pretext. Este o constantă prezență vie care, de la o carte la alta, dobîndește un protagonism mai mult sau mai puțin important. București este acel *„locus standi“* din care Cărtărescu contemplă condiția umană, realitatea, lumea, universul. Bucureștiul este pentru Cărtărescu ceea ce reprezenta sudul Statelor Unite pentru Faulkner sau Dublinul pentru Joyce. Nu dau aceste două exemple *à la légère*. Dublin-ul lui Joyce ne dă perfect măsura Bucureștiului pentru Cărtărescu. Pentru a înțelege exact ce spun, trebuie să privim Dublin-ul cu ochii lui Joyce cînd a scris și publicat *Oameni din Dublin* (1914) și, ulterior, *Ulise* (1922). Pentru Joyce, Dublinul nu era orașul mitic care e pentru noi. Mai degrabă invers. Era un oraș ocupat, neterminat, un oraș eșuat, insalubru. În secolul al XVII-lea, englezii, sub Oliver Cromwell, ocupaseră definitiv Irlanda. În secolul al XVIII-lea, nou-veniții au vrut să construiască o capitală imperială demnă, a Luminilor, dar

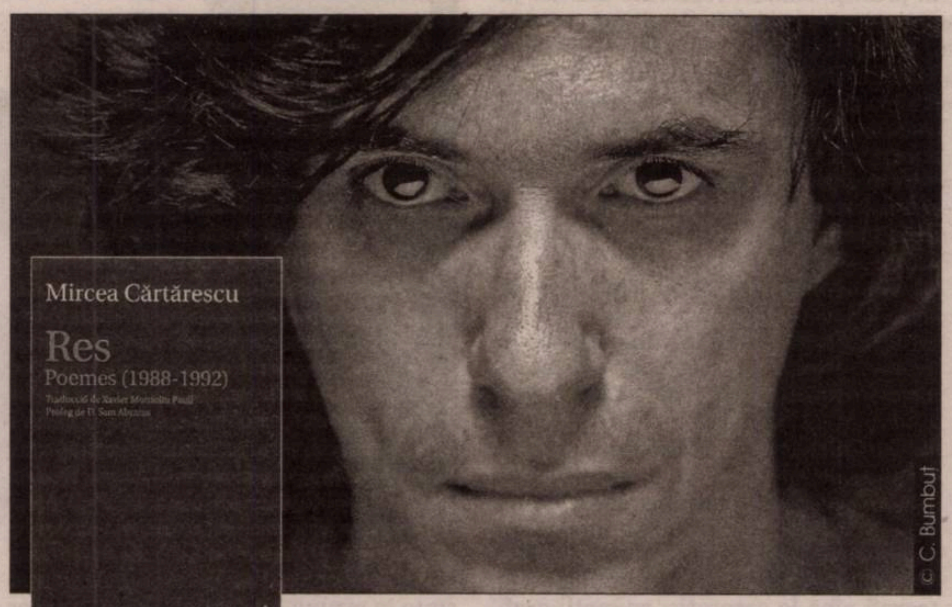

văzînd că Irlanda nu oferea compensațiile economice așteptate de elitele engleze, și-au abandonat visele și proiectele grandilocvente pentru Dublin și orașul a devenit un oraș neterminat și eșuat, o capitală de provincie, atît de degradată și nesănătoasă, încît locuitorii ei aveau o medie de viață cu opt ani mai mică decît alți locuitori ai insulei.

Ca pretext, motiv sau temă literară, Dublinul nu era prea promițător și tocmai de aceea l-a ales Joyce. Ar fi putut alege Paris, Zürich sau Trieste, locuri pe care le cunoștea la fel de bine ca Dublinul, dar Joyce a vrut orașul său natal. Pentru a demonstra eroarea modernismului într-o problemă esențială: convingerea că în orașul mare, metropolă sau megalopolis – Paris, Berlin, Londra, New York, Moscova, Roma – viața este mai plină. În secolul al XIX-lea, scriitorii încep să graviteze spre orașe și să le glorifice. Joyce a mers în sens invers: alegerea unui oraș ocupat, neterminat, eșuat și nesănătos urmărea să arate că viața este una și se oferă în întregime peste tot. Se poate percepe întreaga experiență a vieții în (sau din oricare) loc al planetei. Aceasta era și dorința lui Malcolm Lowry la Oaxaca, a lui Sherwood Anderson la Winesburg, Ohio. Nu trebuia să fii Dos Passos și să te stabilești la New York, nu trebuia să fii Proust și să povestești Parisul, nu trebuia să fii Alfred Döblin și să explici Berlinul bob cu bob.

În opera lui, Mircea Cărtărescu a folosit Bucureștiul așa cum a făcut Joyce cu Dublinul. Aș zice că poate chiar mai mult. Da, cred că Mircea Cărtărescu a făcut un pas dincolo de opțiunea joyceană, căci Bucureștiul devine un simbol al Europei de Est, al Europei și al lumii. București se întrupează întotdeauna în opera lui Cărtărescu într-o formă mai mult sau mai puțin manifestă. Este o prezență constantă. De exemplu, în romanul *Solenoid* este atît de vizibil, încît sfîrșește devenind unul dintre protagoniști. În volumul *Nimic,* orașul este un fel de *„basso continuo“* de fond. Chiar și în scrierile aflate cel mai mult sub semnul oniricului, Bucureștiul există. Într-un interviu luat de Audun Lindholm în 2008, tradus de Thilo Reinhard, Cărtărescu explică complexa sa relație cu orașul natal: „Astăzi nu este un loc prea bun de trăit, o metropolă aglomerată, cu trei milioane de oameni, prea multe mașini și poluare intensă – nu în ultimul rînd, una sonoră. A devenit un simbol al capitalismului fără scrupule, un loc unde magnații industriali și mogulii se luptă între ei, în disprețul restului populației. Un oraș în care e și periculos să trăiești. Bucureștiul despre care am scris eu este cu totul altfel. Este Bucureștiul copilăriei și tinereții mele. Obiectiv vorbind, orașul era mult mai frumos atunci, dar pentru mine era ceva mai mult, un miracol, o minune pentru copil, oriunde ar fi privit. Copilul este un *bricoleur,* care-și asamblează lumea folosind tot ce-i cade în mînă. Așa că, vezi, eu am o complicată relație dragoste/ură cu Bucureștiul. Cînd am început să scriu *Orbitor,* dragostea era forța care mă mîna. În anii din urmă am început să detest orașul tot mai mult. Astăzi Bucureștiul este un șantier pentru ruine.“

*Poezia &/*vs. *proza*

Un aspect niciodată studiat suficient de corect în istoria literaturii universale este relația multor autori, simultan sau alternativ, cu poezia și proza. Sînt mari poeți ca Goethe, Pușkin, Walt Whitman, Giacomo Leopardi, William Butler Yeats, Rainer Maria Rilke, Paul Valéry, Osip Mandelștam, Czeslaw Milosz, Juan Ramon Jiménez, Agustí Bartra sau Dylan Thomas care au scris excelente opere în proză. Sînt mari prozatori ca G.K. Chesterton, Miguel de Unamuno, Dorothy Parker, Cesare Pavese sau Giorgio Bassani care au scris excelente cărți de poeme. Sînt autori ca Joan Maragall, Rudyard Kipling, D.H. Lawrence, Robert Graves, Jorge Luis Borges, Salvador Espriu sau Octavio Paz care pot fi considerați atît mari prozatori, cît și mari poeți. Sînt mari prozatori, ca Edith Wharton, Marina Țvetaeva, Robert Walser, Vladimir Nabokov, Günter Grass sau John Updike, al căror avut conține o discretă, dar valoroasă operă poetică. Sînt mari poeți, ca Juan Ramón Jiménez, e.e. cummings, Elizabeth Bishop sau Philip Larkin, care au o discretă, dar valoroasă operă în proză. Sînt mari prozatori, ca Marcel Proust, Nikos Kazantzakis, George Orwell, Josep Pla, Katherine Mansfield, Malcolm Lowry sau Roberto Bolaño, care au vrut să-și încerce norocul pe terenul liricii, chiar dacă efemer. Sînt mari poeți, ca Stevie Smith, care au simțit, într-un anumit moment, ispita sau chemarea prozei.

În sfîrșit, sînt pagini din istoria literaturii occidentale pline de cazuri de mari autori care nu au putut îndura uzura sau dispersia de energie creatoare pe care o presupune cultivarea concomitentă a poeziei și prozei. În acest sens, avem mari poeți, ca Henry David Thoreau, James Joyce, François Mauriac sau Joan Sales, care au amuțit spre a deveni prozatori de geniu. Sau cazul, mult mai puțin comun, de mari prozatori, ca Thomas Hardy sau Edward Thomas, care au amuțit spre a deveni poeți atît de importanți încît, în final, opera lirică va eclipsa proza.

În acest autentic dans sau mare de nume și tendințe, trebuie să-l situăm pe Mircea Cărtărescu printre marii poeți care au abandonat lirica pentru a se dedica prozei, pînă la punctul de a se converti, prin romanele, narațiunile, jurnalele și eseurile sale, într-o autentică și indispensabilă referință internațională pentru proza de ficțiune și non-ficțiune, așa cum am spus mai sus. De fapt, cu romane ca trilogia *Orbitor* (1996, 2002, 2007) sau *Solenoid* (2015) și cele patru volume ale *Jurnalului* (2001, 2005, 2011, 2018), s-a situat, pe bună dreptate, într-un loc privilegiat al literaturii internaționale contemporane ca unul dintre foarte puținii autori care indică sau marchează drumul de urmat pentru depășirea teribilei fundături provocate de prăbușirea posmodernismului, cum am insistat mai sus.

Dirijarea darurilor

Primele texte poetice cunoscute ale lui Cărtărescu datează din 1978, dar traiectoria lui literară oficială a început cu volumul *Faruri, vitrine, fotografii* (1980). De-a lungul anilor va construi o solidă operă poetică ce va atinge în total 783 de pagini, care îl situează în fruntea legendarei „Generații în blugi“. Se mai adaugă unele poeme dispersate și *Aer cu diamante,* foarte cunoscutul volum publicat împreună de patru poeți tineri, în 1982.

După debut, au apărut într-un ritm armonios diferitele volume care alcătuiesc opera sa lirică: *Poeme de amor* (1983), *Totul* (1985), *Levantul* (1990), *Dragostea* (1994), *Cincizeci de sonete* (2003) și *Nimic* (2010). Asta înseamnă că itinerariul operei sale lirice merge de la debutul legendar, cu poemul „Căderea“, narativizat în negativ în primele pagini din *Solenoid,* pînă la autenticul *„tour de force“,* „Occidentul“, care închide volumul *Nimic* și închide, în același timp, producția poetică a autorului.

În lumea literaturii sînt evident două categorii generale de autori, cărora le-am spus „acumulativi“ și „arhitectonici“. Autorii acumulativi sînt cei care nu-și pierd somnul cînd se gîndesc la profilul de ansamblu al operei lor. Se gîndesc la ce au în mîini și lasă opera de ansamblu să se construiască prin efectul natural de acumulare. Cesare Pavese, Vladímir Maiakovski sau Gabriel García Márquez sînt bune exemple.

Există, apoi, autorii arhitectonici care, intens preocupați de structura generală a producției lor literare, nu lasă nimic la voia întîmplării. Fiecare lucru bine făcut și la locul lui concret. Juan Ramon Jiménez, Agustí Bartra sau Iosif Brodski sînt cazuri ilustre de autori arhitectonici. În compania acestora trebuie să-l situăm pe Cărtărescu. Acest fenom se înțelege perfect cînd vedem că opera sa poetică reunită începe cu „Căderea“, poemul care l-a catapultat în faimă, după lectura mitică în faimosul Cenaclu de Luni condus de Nicolae Manolescu, și se încheie cu „Occidentul“, poemul care arată spre opera posterioară în proză care, cu anii, îl va situa pe orbita internațională ca pe unul dintre autorii cei mai semnificativi ai panoramei literare actuale.

Opera poetică a lui Cărtărescu trasează, așadar, un arc cronologic între 1978

și 1992. Aici se impun trei clarificări. Volumul *Dragostea,* potrivit mărturisirii autorului, „este, între cărțile mele, cea menită nenorocului" fiindcă era pe punctul de a fi publicată, dar *Visul* (1989) și *Levantul* (1990), din motive editoriale, i-au luat-o înainte, astfel încît publicarea lui va întîrzia aproape un deceniu. Pe de altă parte, dintr-o notă editorială la *Poezia* (2015), o voluminoasă carte care-i reunește opera, știm că ciclul intitulat *Cincizeci de sonete* (2013) a fost scris integral între 1978 și 1979. Și o altă notă ne informează că „volumul *[Nimic]* a fost scris între 1988 și 1992".

Acum, că am stabilit cadrul cronologic al operei sale poetice, putem observa în liniște fenomenul eclipsării progresive a vocii poetice a autorului și graduala deplasare spre terenul prozei. Opera lui narativă va începe cu publicarea *Visului* (1989) care se va converti în romanul „fractal și holografic" *Nostalgia* (1993), în care cele cinci povestiri, toate, sfîrșesc prin a se împleti. Opera lui eseistică va începe cu *Eminescu, visul chimeric* (1991), volum consacrat figurii și operei marelui poet romantic. Iar cea memorialistică se va inaugura cu *Jurnal I 1990-1996* (2001). Apoi, poezia va rămîne în urmă și vor urma romane ca *Orbitor* (1996, 2002, 2007) și *Solenoid* (2015), cărți de proză scurtă, ca *De ce iubim femeile* (2004), *Frumoasele străine* (2010) sau *Ochiul căprui al dragostei noastre* (2012), eseuri ca stimulantul *Postmodernismul românesc* (1999) și încă trei volume de *Jurnal* (2005, 2011, 2018), ultimul, care corespunde anilor 2011-2017, recent ajuns pe piață.

Se vede fără greutate cum proza, eseul și memorialistica au invadat spațiul cronologic și creator al ultimului său volum de versuri, *Nimic,* care, așa cum am arătat, a fost scris între 1988 și 1992. Toate aceste date nu trebuie să ne facă să credem, nici o clipă, că poetul Cărtărescu a murit cînd a pus punct ultimului poem din *Nimic,* splendidul și contondentul „Occident". A murit poate, cel mult, poetul în sensul strict tradițional al termenului. Cărtărescu a dirijat toate darurile sale poetice spre lumea prozei și se pot detecta cu ușurință în viziunea generală a autorului, în lexicul său precis și evocator, în ritmul fluent al frazelor, în bogăția imaginilor și simbolurilor, în simțul spațiului, în manevrarea timpului... De fapt, cu o lovitură de geniu, autorul a creat un hiper- sau un supragen literar, capabil să primească și să sintetizeze toate genurile pe care le-a cultivat. În proza lui matură încap, armonios și echilibrat, poezia, narațiunea, eseul și memorialistica într-un discurs unic superior simplei însumări a genurilor individuale care îl alcătuiesc.

În fond, este vorba de o transformare a poeziei pornind de la deplina ei încorporare într-o realitate textuală de nivel mai înalt sau superior, fără a se dilua.

Cele trei fracturi ale Nimicului

Nimic, cum am spus mai sus, a fost scris integral între 1988 și 1992, deși sînt informații că unele poeme au putut fi scrise înainte de 1988. Oricum ar fi, trebuie să ne limităm la versiunea cronologică pe care a dorit să o stabilească Mircea Cărtărescu, căci este versiunea care face ca *Nimic* să se potrivească la fel ca o mănușă în schema structurii generale a producției autorului. Este o serie unică de 39 de poeme, de mărimi diferite, de la poeme cu două cuvinte precum „Ce am învățat trăind" pînă la autentica, lunga melopee din „Occident". Cu excepția extremelor, în textul definitiv, publicat în *Poezia,* poemele se distribuie, mai ales, în două grupuri generale: poeme de puțin peste o pagină și poeme de trei pagini. Subtila combinație de lungimi conferă cărții un foarte plăcut ritm al desfășurării progresive a conținuturilor, un ritm conceptual cu valoare muzicală, ceea ce în cîmpul criticii de poezie se numește ritm ideologic.

Că volumul este o secvență de 39 de poeme ar putea însemna că poetul nu s-a zdrobit cu determinarea structurii generale a ansamblului. Nimic mai fals, nimic mai departe de adevăr. Este o carte structurată cu clara voință muzicală de anunțare de teme și variațiuni pînă în momentul final al extraordinarului poem „Occident", care ne obligă să facem un *da capo,* fiindcă ne oferă cadrul conceptual general care ne ajută să înțelegem toate poemele, unul după altul, dintr-o nouă perspectivă globală.

Este o carte care are un aspect fundamental trecut cu vederea de critici și de cititori în general: reformularea discursului poetic propusă de *Nimic* se înrudește cu un anumit sector al modernismului tîrziu din secolul XX, cu poeți ca William Carlos Williams, Gertrude Stein și Charles Olson, pe de o parte, și gînditori ca John Dewey, pe de altă parte.

Nimic, ca volum, izvorăște sau pornește dintr-o serie de fracturi produse în viața lui Mircea Cărtărescu aproximativ în anii scrierii cărții. Prima a fost profunda experiență a alterității care a fost paternitatea poetului, o paternitate total asumată, care s-a produs cu puțin înainte de începutul procesului de scriere a poemelor din *Nimic* în 1988. A doua fractură este dramatica prăbușire a Uniunii Sovietice, încurajatoarea revoluție română din 1989 și iluzia primelor alegeri libere de după 1937, la 20 mai 1990. Iar a treia, la fel ca la Marin Sorescu cu ani în urmă, plecarea în SUA în 1990, ca *fellow* la International Writing Program de la Universitatea din Iowa, care punea capăt carierei de profesor la o școală generală dintre 1980 și 1989.

Cele trei fracturi umplu de sens și semnificație titlul riscant *Nimic.* Nimic din poezia anterioară. Nimic din viața anterioară. Un nimic existențial, un mare gol sau abis. Nimic din lumea anterioară. Nimic din trecut. Nimic din viața prezentă. Nimic din opera prezentă. Nimic din Occident. Nimic din viitor. Și am putea continua examinînd nuanțele titlului. Mai mult, dacă am recurge la etimologia cuvîntului „nimic", din latinul *ne + mica,* adică „nici un strop", am putea merge mai departe în investigațiile asupra titlului cărții.

Cele trei fracturi au marcat un neobișnuit „înainte și după" în viața și opera autorului. Nimic nu va mai fi la fel ca înainte. Era clar că se simțea dislocat și perplex în fața schimbărilor și trebuia să se reinventeze ca poet sau să renască spre a încerca să fie la înălțimea circumstanțelor.

În învolburarea adusă de căderea URSS și de revoluția română, Cărtărescu mizează, în primul rînd, pe reconstruirea și reorientarea valorilor personale și comunitare. Viața și lumea vor trebui reclădite de jos, într-un fel de expansiune generală. Pentru Cărtărescu, asta însemna o paradigmă care începea de la casa lui pînă în lume în general, trecînd prin cartier, prin orașul București, prin România, Europa de Est, spre restul Europei și spre lume. Dar baza a tot, tot, trebuia să fie sfera personală și locală.

În fața fracurilor adînci din viață, așa cum a demonstrat Sigmund Freud, deseori ne retragem în zonele de confort pentru a putea gestiona mai bine deconcertarea de moment. În termeni freudieni, cînd se produce o asemenea fractură, principiul realității, *„Realitätsprinzip",* capacitatea noastră de a evalua realitatea și de a acționa asupra ei se întrerupe sau se neutralizează și ne simțim dislocați și în afara jocului. În această situație de înstrăinare, facem o regresie psihică, în căutarea unui stadiu anterior al dezvoltării noastre personale, sociale sau culturale neproblematice. Atunci ne scoatem din circulație și ne odihnim. Apoi, odată restabiliți, ne simțim din nou capabili să gestionăm corect deconcertarea și ne putem întoarce în lume ca să ne regăsim locul și să exercităm adecvat principiul realității.

În lumea culturii am putut vedea exemple ilustre pentru acest fenomen. Să ne gîndim, de exemplu, la unii foști combatanți în Primul Război Mondial, ca Robert Graves sau Gerald Brenan. Graves a fugit de Anglia cu banii cîștigați din bestseller-ul său biografic *Goodbye to all that* (1929) și a sfîrșit prin a se stabili în izolatul sat Deià din Mallorca, unde, cum i-a povesstit un istoric local poetului, nu avusese loc nici un război de 600 de ani. La Deià, Graves a dus viața simplă a mediteraneanului milenar, practic fără nici o comoditate. La rîndul lui, Brenan a fugit în micul sat Yegen, uitat de Dumnezeu, din Alpujarras (Granada), și el întors la viața de dinainte de modernitate. El ne-a lăsat o prețioasă mărturie a anilor la Yegen în *South from Granada* (1957). Hemingway, în schimb, s-a retras din civilizație dedicîndu-se pescuitului în Caraibe și vînătorii în Africa. De fapt, nici Graves, nici Brenan, nici Hemingway nu s-au recuperat niciodată din fractura războiului, astfel că principiul realității la ei a rămas afectat pentru totdeauna.

Irumperea modernismului a însemnat și pentru cultura occidentală o fractură. Personaje ca William Carlos Williams, Gertrude Stein, Charles Olson și John Dewey i-au fost martori, protagoniști și, pînă la un punct, victime și au reacționat în forme diferite, cu un punct de intersecție sau coincidență: retragerea înapoi spre a face un salt înante. Modernitatea este, în fond, o epocă bazată pe o criză permanentă, spre deosebire de alte epoci istorice, mai solide și consolidate. Pînă la urmă, modernitatea „este" criza sistematică sau sistemică prin excelență, ce se produce des și zguduie, clatină totul și ne obligă constant să ne reinventăm, să ne recuperăm. Chiar marele slogan al lui Ezra Pound, marele slogan al modernismului, *„Make it new!",* o deviză sau maximă împrumutată dintr-o inscripție a unui împărat chinez din dinastia Shang, este o bună dovadă. După Pound, pentru a fi moderni, așa cum voia sau credea el, întotdeauna trebuie *„make it new"*, care implică în sine o ruptură, părăsirea vechiului pentru nou, refuzul vechiului spre a realiza pe deplin noul.

Iar dacă privim atent, acum, că modernismul a căzut și știm că nu era sfîrșitul a nimic, ci o altă criză sistemică a modernității, putem să ne întrebăm dacă profundele fracturi din viața lui Mircea Cărtărescu nu sînt rezultatul unei alte crize a modernității, a modernității extreme, am putea spune, lumea în care trăim acum, pînă la viitoarea criză. Eu cred că da și, de aceea, ca să iasă din ea, autorul a reacționat într-un fel care amintește de maeștrii modernismului tîrziu pe care i-am amintit, William Carlos Williams, Gertrude Stein, Charles Olson, John Dewey. Ca ei înainte, Cărtărescu a suferit o criză a modernității.

Și, ca ei, Cărtărescu s-a repliat în fața fracturilor din viața lui și, făcînd-o, a găsit darul, miracolul condiției umane și realitatea cea mai elementară și, înarmat cu aceste descoperiri, a reformulat sensul și întinderea poeziei în *Nimic* ca să înfrunte o nouă lume, o nouă lume pe care, acum, el încearcă s-o reconducă pentru ca să-și realizeze toate potențialitățile, potențialități deteriorate sau ignorate.

(fragment din prefața ediției catalane a volumului Nimic: Res. Poemes (1988-1992), *traducere de Xavier Montoliu Pauli, Editura Lleonard Muntaner, 2018)*

traducere de Jana BALACCIU MATEI

D. Sam Abrams *(n. 1952) este poet, traducător și critic literar de origine americană, hispanist stabilit la Barcelona.*

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Comorile ascunse din pod

Știți? Ca în copilăriile acelea din povești (adesea reale), în care nepoții se cațără în podul casei bunicilor în timpul vacanței de vară, pentru că acolo găseau tot felul de obiecte vechi, învăluite în farmecul și misterul vremurilor, ca-ntr-un muzeu, și pentru că acolo... nu prea aveau voie.

Ceva mai pretențios și sigur mai înalt este podul, ascuns timp de vreo 700 de ani, din Abația Westminster, care din 11 iunie a.c. a fost deschis publicului sub forma unui nou muzeu numit „Galeriile Jubileului de Diamant al Reginei". Spațiul a rămas gol încă din secolul al XIII-lea, cînd Henric al III-lea a reconstruit abația, iar de-a lungul veacurilor s-a transformat într-un amplu loc de depozitare, în care istoria Regatului Unit a adunat tot soiul de obiecte, de la felurite statui sau efigii în ceară pînă la piese de mobilier încărcate cu semnificație, precum tronul pe care a fost încoronată regina Maria a II-a a Angliei. Tipul acesta de artefacte, alături de numerose altele, pot fi văzute de acum de vizitatorii care ajung în pod la Westminster, unde dezordinea de altădată a fost ordonată pe patru mari teme: „Construirea Abației Westminster", „Cult și viață cotidiană", „Abația Westminster și monarhia", „Abația și memoria națională".

Accesul nu se face pe scara spiralată îngustă, care reprezenta singura cale de a ajunge în spațiul respectiv, ci printr-un turn special construit de arhitecții care s-au ocupat de restaurarea podului pentru deschiderea muzeului. De altfel, după ce au îndepărtat podeaua originală, specialiștii în conservare au descoperit sub aceasta mai multe cioburi de vitralii, pe care le-au expus pe pasarela care face legătură dintre pod și turnul nou construit.

Ferestrele încadrate în piatră ale podului din Westminster ar oferi, după spusele poetului britanic de secol XX Sir John Betjeman, „cea mai bună priveliște din Europa". Poate e și viziunea artistică, subiectivă, deseori cu tendințe hiperbolizante, la mijloc, dar nu cred că e prea greu de imaginat că, odată ajuns în pod, priveliștea de la înălțime asupra interiorului abației te poate surprinde. În plus, că tot sîntem la ferestre, pe marginile acestora, și nu numai, sînt gravate o multitudine de inițiale, datînd de prin secolul al XVIII-lea, indicat prin scrijelirea anului: „1750". Istoricii atribuie aceste „opere de artă" elevilor de la școala de altădată de la Westminster, care, cînd puteau, se furișau în locurile ascunse ale abației.

Altfel, eu (cu nelipsita complicitate a surorii) pîndeam în podul bunicii mai ales țesăturile de lînă, de cînepă sau de bumbac. Voi?

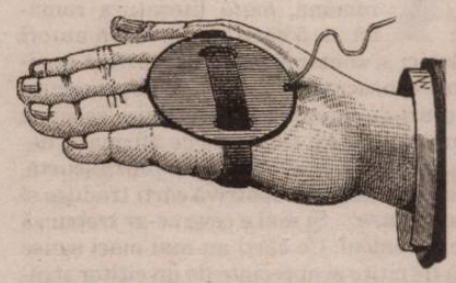

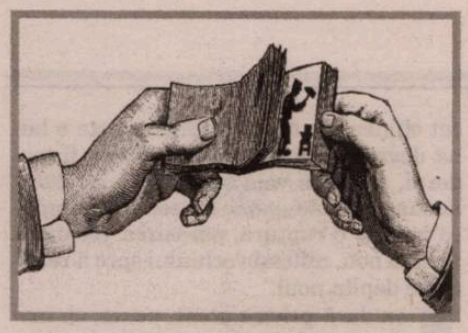

Marius CHIVU

feedbook

Literatura română în 5 cărți

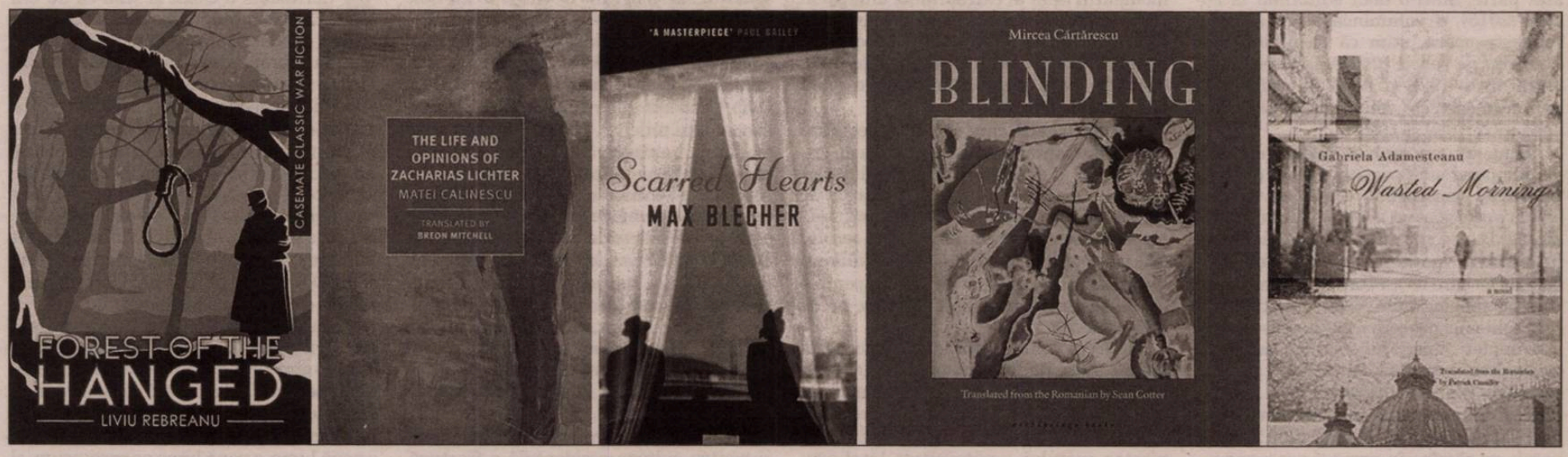

Detest să fac liste cu cărți. Fie că e vorba de recomandări de lectură, fie că e vorba de cine știe ce top, întotdeauna mă blochez. Ce alegi să pui pe listă, ce alegi să lași pe dinafară? Pentru că întotdeauna e vorba de un număr limitat de titluri. Cu cît lista sau topul au criterii mai riguroase sau mai restrictive și o plajă de selecție mai mică, cu atît mai ușor. Pot face pe loc un Top 5 cu cele mai bune cărți de proză scurtă apărute la noi anul trecut (am și făcut asta recent pentru Premiul Iocan), dar dacă mi s-ar cere un Top 5 cu cele mai bune volume de povestiri din întreaga literatură aș începe să am dificultăți. Și, din păcate, cum mă ocup și cu recenzii de carte (și încă din anul 2000), mi se cer liste tot timpul.

Cea mai recentă solicitare de acest fel, și cea mai grea dintre tot ce-am primit pînă acum, mi-a fost făcută de curînd de către Lit Hub (https://lithub.com), probabil cea mai mare și mai importantă platformă online de literatură în limba engleză (unde am avut șansa și onoarea să fiu publicat și eu anul trecut cu un eseu), un *hub* care adună, selectează și distribuie zilnic informație de la peste 300 de reviste literare, edituri & librării *mainstream*, academice, independente și underground din toată lumea (vezi întreaga rețea aici: https://lithub.com/about-literary-hub). *„Can you do a short list of 5 books on Romanian writing? What would you recommend to Lit Hub readers to read from your country?"* Așa sună solicitarea lor și, de cînd am primit e-mail-ul lor, numai la asta mă gîndesc. Și cu cît mă gîndesc mai mult, cu atît această listă de cinci titluri mi se pare mai irealizabilă. Asta pentru că, deși inițial eu m-am gîndit că trebuie să fie vorba de cărți românești deja traduse în limba engleză, editorii de la Lit Hub nu țineau neapărat ca toate titlurile să fie accesibile cititorilor lor: *„It'd be great if they were all translated, but one or two which are not yet is fine too"*, au spus ei.

Întotdeauna ți se reproșează taman ce ai lăsat pe dinafară.

Așadar, cum recomanzi literatura română, *toată* literatura română, în 5 cărți? Deopotrivă autori clasici și contemporani, deopotrivă scriitori consacrați, pe nedrept necunoscuți, autori de manual, de prestigiu, scriitori cult, debutanți și în curs de afirmare, deopotrivă romane, volume de proză scurtă, poezie și eseu, deopotrivă cărți traduse și netraduse... Și mai e ceva ce-ar trebui să iei în calcul. Ce cărți au mai mari șanse să fie citite și apreciate de un cititor străin despre ale cărui preferințe și cunoștințe contextuale nu știi mai nimic? Altfel spus, dacă tot faci o asemenea listă exclusivistă, ce pui în ea ca să fie și eficientă? Ce recomanzi unui cititor străin care, cel mai probabil, știe foarte puține sau chiar nimic despre România și literatura ei? O astfel de listă pretinde și responsabilitate. Nu poți irosi șansa de a le stîrni curiozitatea cititorilor străini pentru propria literatură recomandîndu-le cărți care nu i-ar putea interesa și/sau care nu le-ar plăcea sau, aspect foarte important, care ar putea fi rău traduse (varianta americană a *Nostalgiei* lui Mircea Cărtărescu, spre exemplu, este ratată, iar unele romane de M. Blecher sau Dan Lungu au două variante de traduceri – care-or fi mai bune?). Așadar, lista nu trebuie să fie doar bună și indiscutabilă, dar neapărat și adecvată.

Ca să-mi fac sarcina mai ușoară, am decis să mă rezum la cărțile românești deja traduse, și doar în ultimii ani, în engleză. În primul rînd, asta garantează că cineva, un editor britanic sau american, și-a pus deja întrebările de mai sus și ar fi mai sigur să merg pe mîna lui. În al doilea rînd, nu risc să-mi pun în cap contemporanii, știut fiind că întotdeauna ți se reproșează nu ce-ai introdus pe listă, ci taman ce ai lăsat pe dinafară. În al treilea rînd, cărțile românești traduse în engleză sînt puține, ceea ce reduce enorm plaja selecției. În fond, doar aceste edituri britanice și americane au tradus (mai mult) din literatura română în ultimii ani: University of Plymouth Press, Dalkey Archive Press, Yale University Press, Northwestern University Press, Istros Books, Penguin Modern Classics, Archipelago Books, New York Review Book, Old Street Publishing și Casemate. Dacă or mai fi și altele, mi-au scăpat.

Și acum cărțile/autorii. La ficțiune, ai de ales între Rebreanu *(Pădurea spînzuraților)*, Eliade *(Romanul adolescentului miop, Tinerețe fără tinerețe, Domnișoara Christina)*, Mihail Sebastian *(De două mii de ani)*, Max Blecher *(Inimi cicatrizate, Întîmplări în irealitatea imediată)*, Norman Manea *(Vizuina, Plicul negru, Octombrie, ora opt)*, Gabriela Adameșteanu *(Dimineață pierdută, Întîlnirea)*, Matei Călinescu *(Viața și opiniile lui Zacharias Lichter)*, Mircea Cărtărescu *(Orbitor. Aripa stîngă, De ce iubim femeile)*, Ioana Pârvulescu *(Viața începe vineri)*, Răzvan Petrescu *(Mici schimbări de atitudine)*, Petru Cimpoeșu *(Simion Liftnicul)*, Cecilia Ștefănescu *(Intrarea Soarelui)*, Lucian Dan Teodorovici *(Matei Brunul)*, Dan Lungu *(Sînt o babă comunistă)*, Filip Florian și Matei Florian *(Băiuții)*. Dacă mi-a scăpat ceva care ar merita să fie pe listă, este neintenționat (cu excepția *Cărții șoaptelor* de Varujan Vosganian). Însă odată ajuns în acest punct, îți poți pune întrebarea: Herta Müller este eligibilă pentru o astfel de listă? În fond, scrie în germană.

La poezie e ușor, căci antologiile noi de poeți români traduși în engleză și care ar merita să prindă lista sînt, după cunoștințele mele, puține: Nichita Stănescu, Ion Mureșan, Ioan Es. Pop, Mircea Dinescu, M. Ivănescu. Nici la eseu/memorialistică nu sînt prea multe titluri: Mihail Sebastian *(Jurnal)*, Mircea Eliade *(Jurnal)*, Noica *(Șase maladii ale spiritului contemporan)*, Lena Constante *(Evadarea tăcută)*, Stelian Tănase *(Clienții lu' tanti Varvara)*, Norman Manea *(Întoarcerea huliganului, Despre clovni)*, Andrei Pleșu *(Pitoresc și melancolie)*. Și încă o întrebare aici: Cioran sau Victor Ieronim Stoichiță sînt eligibili? În fond, cărțile lor sînt scrise în franceză.

Încă n-am făcut lista, încă deliberez, luînd în calcul tot ce-am problematizat mai sus. Voi ce-ați alege?

PUBLICITATE

Doris MIRONESCU

pe de altă carte

Terminator lepădînd trandafirii

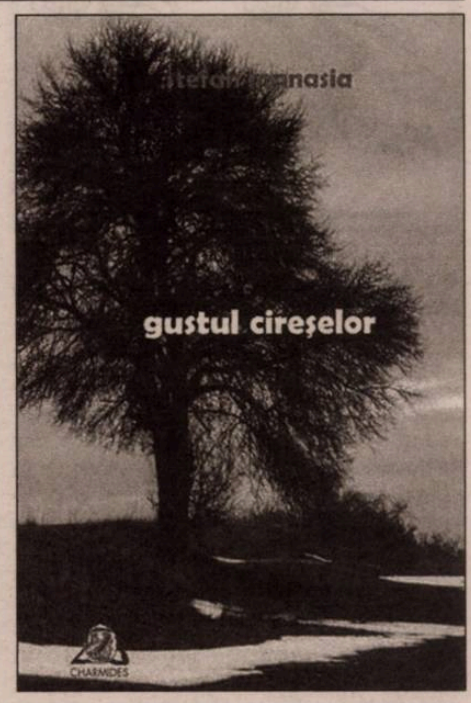

● **Ștefan Manasia, *Gustul cireșelor*, Editura Charmides, 2017.**

Ștefan Manasia este poetul cel mai *cool* al generației sale, un nemilos risipitor de imagini, trăindu-și cu naturalețe amorală generozitatea, neînțelegînd-o. Îmi amintește de Schwarzenegger în *Terminator 2,* androidul trimis din viitor ca să-l salveze pe copilul șef al unei viitoare revoluții, pe muzică de Guns N'Roses: Terminator lepădînd trandafirii dintr-o cutie de flori în care camuflează o armă. Un gest perfect poetic, aș zice, pentru că poezia nu se face gratuit, floricelele sînt doar decor, iar pariul poeziei este sever și doar el o face poezie.

Acum, poetul are un copilot.

În volumul *Gustul cireșelor,* Manasia pare să se lase tentat de valorile pozitive ale vieții, amintite prin trimiterea la celebrul film al lui Abbas Kiarostami. E un volum văratic și, adesea, jubilator, plin de poeme de dragoste diafane sau *hard,* tandre sau violente. Aflat într-o rezidență literară la Iași, în Copou, îndrăgostit și întîlnind mulți prieteni, poetul pare a fi intrat într-o zodie bună, pe care o păzește cu superstiție: „Vreau să mor la 30 de ani, spune Acosmei / Și se apropie binișor de 50. / Toți am rîs. Vreau să fiu fericit, / Mă gîndesc ascunzîndu-mi / În palmă zîmbetul". Pe terasa lui Radu Andriescu sau la mesele de ping-pong de la Master Club, în serile britpop de la Acaju sau pe treptele casei cu hublouri din parcul MLR, universul se curbează favorabil, iubita strălucește, florile înfloresc. O asemenea infuzie de fericire e neobișnuită în versurile mereu tensionate, pătimașe, paranoice ale lui Manasia. (Iar, pentru mine, e la fel de neobișnuit să îl citesc pe Manasia descriind toposuri familiare, din Iași, pentru că de obicei spațiile din poezia lui par vaste și vag amenințătoare, deși nu e vorba decît de străzi sau ceainării din Cluj.)

Însă fericirea nu poate fi decît pasageră în poezia lui Manasia. Frumusețea din grădinile înflorite ale Iașiului nu servește decît la a aminti că toate grădinile sînt niște experimente peisagistice fragile, mici enclave de civilizație, amenințate de distrugere, ca grădina mexicană din *Sub vulcan* de Malcolm Lowry. Mereu se insinuează bănuiala că splendoarea din jur nu e decît o mistificare demonică: „Cine mă va convinge că pubelele uitate / În soare... nu sînt altceva / Decît artefactele înscenării, recuzita serei-refugiu, / Cu temperatura & lumina setate atent, ca să mă fixeze". Însuși faptul de a se afla într-un interludiu al existenței, într-o rezidență artistică dintr-un oraș îndepărtat, unde fericirea îi este reglată perfect cît să devină productivă literar, alimentează astfel de suspiciuni. Și scenariile paranoic-critice reîncep imediat să defileze, evocînd fantasmele îndepărtate ale exploatării neocapitaliste și ale turismului sexual: „Bun venit în paradisul micuților nevăzători, / Thailandezilor shemale, clonelor-dansatori! / Bun venit în viața asta care deja / A extirpat umanitatea din ea". Lumea reală de sub cartonul butaforiei e la fel de violentă, crudă și rea, iar mistificarea locală nu poate decît să amîne luarea brutală la cunoștință, revelația gravă.

Aceasta este zona „normală" de respirație a poeziei lui Manasia. Teorii ale conspirației, simboluri obscure pe care le presimți periculoase, nonșalante vizite prin teritoriile ISIS, menționarea în treacăt a exercițiilor NATO, a caimanilor din lagună, a falseturilor lui Thom Yorke. Și tot în această zonă navighează el cel mai adesea, chiar și într-un volum plin de serotonină și entuziasm ca *Gustul cireșelor*. Deosebirea este că, acum, poetul are un copilot: iubita, alături de care începe să creadă că specia poate fi salvată de la nebunie și distrugere. Salvarea speciei va avea loc doar în forma unei noi retocmiri a pămîntului, după apocalipsă, cînd noul cuplu adamic va regăsi inocența în lumea pustiită, sau cînd va ateriza pe o nouă planetă care s-o înlocuiască pe cea veche, putrezită sub păcatele sale. Pînă atunci, rătăcind printr-o lume falsă, Manasia scrie poezii pline de miracole, care îi dau de gol acesteia inconsistența.

***Doris Mironescu** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Viața lui M. Blecher. Împotriva biografiei, *Editura Humanitas, 2018.*

PUBLICITATE

Andreea VLAD

dilematograf

Noir, amor, alcool

● ***Charleston* de Andrei Crețulescu, România, 2017.**

Nu neapărat în ordinea asta. Cînd viața îți dă o subită lovitură sub centură, subterfugii ca tutunul, alcoolul și încremenirea într-o durere mută par o evadare, dar se dovedesc o eroare de perspectivă, ca în *Charleston*. Timidul, visătorul și manieratul Sebastian (Radu Iacoban) intră în viața egocentricului, sarcasticului și dominatorului Alexandru (Șerban Pavlu) la scurt timp după dispariția în urma unui accident a soției celui din urmă, Ioana (Ana Ularu). Apariția lui Sebastian în calitate de „iubit în ultimele cinci luni, mai mult sau mai puțin" acutizează sentimentul de nebuloasă a morții bruște a acesteia. În liniile de fugă ale pierderii ei definitive se adună și ceea ce rămăsese nespus sau ascuns în zona gri. Rivali și complici *a posteriori,* cei doi bărbați diametral opuși sînt fiecare pentru celălalt o concretețe a Ioanei cea mai apropiată de momentul ieșirii ei din scenă. Suficiente motive de lacrimi și gravă reflecție, nu însă și într-o comedie neagră, unde deriziunea subminează în orice clipă marile adevăruri, nuanțînd lecțiile de viață și imprevizibilul lor.

Debutul criticului de film Andrei Crețulescu, *Charleston* vine oarecum pe o zonă de nișă în cinema-ul autohton: savuroasă comedie *pop noir* în aceeași măsură în care este și o nostalgică dramă romantică, *Charleston* se plasează undeva la mijloc între două abordări anterioare, diferite, ale registrului absurdului (în general rar antamat de cineaștii români, fiind un registru destul de dificil de tratat, la care publicul empatizează doar dacă acceptă codul de receptare propus de autor): de la thriller-ul *noir,* minimalist și autoironic *Killing Time* de Florin Piersic Jr. la o estetică a absurdului amintind deopotrivă de Buñuel din ultima sa perioadă și de umorul Noului Val ceh din excelentul *Visul lui Adalbert* al lui Gabriel Achim.

Însă nu faptul că umple o nișă estetică este un argument *per se* în favoarea lui *Charleston,* ci atuurile sale incontestabile: premisa provocatoare (nu se întîmplă curent să te trezești la ușă cu un rival de rîsu'-plînsu' de care habar nu aveai, și e și mai greu de anticipat cum vei reacționa) și farmecul poveștii; faptul că regizorul delimitează de la bun început convenția absurdului, astfel că, în cea mai bună tradiție a oricărei narațiuni de gen, cu cît ilogicul se multiplică, cu atît acesta dă structurii narative propria sa logică; excelenta distribuție, cuplul Șerban Pavlu – Radu Iacoban ca protagoniști complementari, avînd o chimie reală, dar există apariții de calibru și în roluri minore (Gavril Pătru, Adrian Titieni, Dorian Boguță, plus Rodica Lazăr în propriul rol); eleganța vizuală cu care *Charleston* insuflă dorul de acel București al cartierelor istorice în real pericol din cauza mafiei imobiliare (în film, zona Armenească – Maria Rosetti – Icoanei); o coloană sonoră vibrantă (Noir Désir și Get Well Soon printre alții, dar și muzica originală compusă de Massimiliano Nardulli), umorul în diferite tonalități (de la cel pur negru la sarcasm și chiar sardonic, parodie, persiflare, ironie și autoironie, cinism sau burlesc – ca în excelenta scenă a dansului celor doi), imaginea plastică și rafinată (Barbu Bălășoiu), aerul vintage al decorurilor (minuțioasă și precisă scenografia Mălinei Ionescu), atenția pentru detalii (un neverosimil Fiat 500 roșu, plus un motan fotogenic în lumină filtrată!).

O mențiune specială pentru Radu Iacoban, actor și regizor de teatru cunoscut pe scenele bucureștene, aflat la primul rol principal pe marele ecran. Printr-un joc inteligent și interiorizat, el dă umanitate și candoare unui personaj conceput caricatural încă din scenariu și expus ridicolului (librarul vegetarian din Sulina, pasionat de pescuit sportiv și scrieri SF, dar novice în amor), neîndoios o parodie la adresa clișeului amantului modern.

În egală măsură sînt vizibile și minusurile filmului: ar fi fost de dorit mai multă acuratețe de ansamblu, există scene inutile (cea de la frizerie sau cea a mamei lui Alexandru și a echipei de meșteri) sau redundante (echipa de interlopi implicați în mafia imobiliară), dar și multiple referințe cinefile, doar pentru cunoscători (Alexandru fiind el însuși regizor de film) sau unele tușe/replici/situații puse în cadru de dragul de a epata. *Charleston* se resimte uneori și ca echilibru dramaturgic: de exemplu, ar fi fost nevoie de o prezență mai activă a prematur dispărutei Ioana (fie și ca fantomă, însă cinema-ul este prin definiție o artă a sugestiei, inclusiv a prezenței *in absentia).* Nu doar pentru că Ana Ularu e o actriță foarte atipică, pe care e păcat să nu o folosești mai mult dacă tot ai ocazia, ci mai ales pentru că e foarte greu să induci emoție spectatorului pe o durere abstractă, redată prin mult fum de țigară (cu timpii morți aferenți), mult alcool și postura catatonică a lui Șerban Pavlu, altfel un excelent actor de film, cum îl știm. La fel pentru un moment-cheie al filmului. Scena vizitei celor doi la părinții Ioanei (profesioniști ca întotdeauna, Victor Rebengiuc și Ana Ciontea) e incompletă, deși impecabil construită pe același model al teatrului absurd, în care povestea detaliată a morții cîinelui său Beagle este un cod de autoapărare psihanalizabil al tatălui Ioanei, în fața morții fiicei. Incompletă în sensul că durerea părinților e suspect de mută, chiar dacă de la bun început este setat codul disimulării – prin fabulație la tată, prin tăcere la mamă.

Andrei Crețulescu are talent și potențialul de a-l dezvolta, dacă ar elibera filmul de balastul (deopotrivă calofil și cinefil) care îi împiedică creșterea izvorîtă din necesitatea sa internă, nu din cea a autorului său. O capcană care pîndește, de altfel, mulți debutanți.

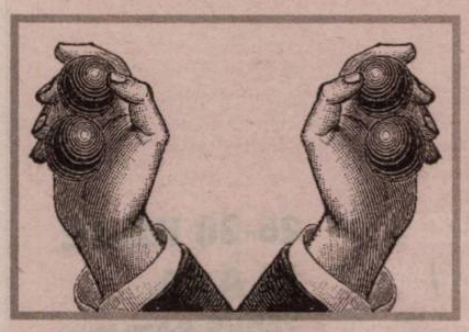

Paul BREAZU

audio și n-am cuvinte

O lume sintetică

● **SOPHIE, *Oil of Every Pearl's Un-insides**, MSMSMSM, 2018.**

Cînd jurnalista publicației americane *Billboard* Kristin Wescott Grant îl întreba, într-un interviu din septembrie 2014, cum ar denumi genul căruia se circumscrie muzica lui, Samuel Long a replicat scurt: „advertising". Un răspuns în general surprinzător pentru un muzician, dar nu și pentru scoțianul relocat în Los Angeles. O să încep cu începutul. Cu un an înainte de interviul amintit, „Bipp", unul dintre primele *single*-uri lansate de SOPHIE, numele proiectului muzical al lui Long, se traducea printr-o repriză revoltător de simplă/simplistă, futuristă și adictivă, construită dintr-o linie de bas *bubblegum*ică și o mantră vocală *sintetizată* – *„I can make you feel / If you let me"* –, dar, mai important, îl tracta pe scoțian în aria unei subgen, hyperpop-ul, construit aproape de unul singur de un *label* englez numit PC Music. La sfîrșitul lui 2014, SOPHIE și A.G. Cook, șeful casei londoneze, produc o piesă, „Hey QT", pentru americana Quinn Thomas/Hayden Dunham.

O comandă pentru lansarea unei băuturi energizante care îi poartă numele, QT Energy Elixir, cîntecul se desprinde de scopul inițial și devine un hit hyperpop în care sînt mixate toate ingredientele din care este acesta construit: trance, K-pop, J-Pop, eurodance, UK bass, sinteză, multă sinteză și un slogan care i s-ar putea foarte bine atașa acestei subculturi: *„Looks fizzy, tastes bouncy! 100% Supernatural"*. Prin „Hey QT", muzica devine *product placement*-ul perfect, este ea însăși produsul care vinde produsul. (Printr-o înscenare flamboaiantă, QT Energy Elixir va fi „prezentat" de PC Music într-o instalație numită POP CITY, performată – culmea! – la Red Bull Music Academy Festival 2015, în New York.) Dacă „advertising" este genul muzical pe care Long și l-a arogat, el rezidă, dincolo de ironie, în această perspectivă pe care hyperpop-ul o *produce* accesînd unul dintre visurile electrice ale pop-ului: o lume sintetică, o lume-*produs/ă* de laborator, în care *supernatural* se citește ca *post-natural*. În cealaltă lume, cea reală, „Lemonade", un *single* lansat de SOPHIE în același an 2014, devenea coloană sonoră pentru o reclamă McDonald's.

„My face is the front of shop, / My face is the real shop front, / My shop is the face I front, / I'm real when I shop my front!" La patru ani distanță de momentul acela, răstimp în care i-a apărut o compilație, *Product*, a colaborat cu Madonna, Kyary Pamyu Pamyu, Vince Staples, Lunice, Charlie XCX și Let's Eat Grandma, SOPHIE și-a lansat primul album, *Oil of Every Pearl's Un-inside.* Cînd basul acesta monstruos de pe „Faceshopping", piesa din al cărei text am citat mai devreme, se sparge în mii de așchii metalice, știi că momentul „Bipp" este într-un fel istorie. Poate că din el a rămas urma unei aspirații – *„Artificial bloom, / Hydroponic skin, / Chemical release, / Synthesise the real, / Plastic surgery, / Social dialect, / Positive results, / Documents of life"*. Samuel Long însăși/însuși a pus capăt unei tranziții, devenind vizibil, *trans*formîndu-se într-o *drag queen: „Progress / Pushing through the mould, / Tracing with my fingers, waking up, / Wanting growth"*, se aude de pe „Whole New World / Pretend World". Și într-o *drama queen*, în siajul divelor R&B-ului din anii '80-'90: *„I was a teardrop in your eye? / I never thought I'd see you cry / Just know whatever hurts, it's all mine / It's OK to cry, it's OK to cry…"*

* Albumul de debut al lui SOPHIE, *Oil of Every Pearl's Un-insides,* lansat de propriul *label,* MSMSMSM, poate fi cumpărat în format digital și ascultat online pe pagina de Bandcamp a artistului scoțian, la adresa https://sophieofficial.bandcamp.com/releases.

***Paul Breazu** este jurnalist.*

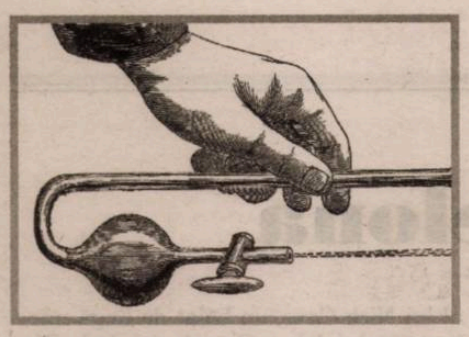

Oana STOICA

rosencrantz & co

Ura de după dealuri

● ***Bucurie și fericire,* text: Székely Csaba, traducerea: Varro Izabella, regia: Ándi Gherghe, asistent regie: Simon Attila, lumini: Szekely Tamas. Cu: Benedek Botond, Badics Petra, Piroska Nagy Fodor, Nagy Istvan, Károly Kovács, Orbán Levente, Szász Réka. Cofinanțat de AFCN și Municipiul Tîrgu Mureș. Teatru 3G din Tîrgu Mureș.**

De vreo doi ani, societatea autohtonă este divizată de inițiativa Coaliției pentru Familie privind redefinirea familiei în Constituție ca fiind uniunea între un bărbat și o femeie, cu intenția de a anula posibilitatea ca în viitor să fie legalizată căsătoria între persoane de același sex. Artiștii au reacționat față de acest demers și de ampla campanie care l-a însoțit prin spectacole care explorează tema LGBT în raport cu preconizatul referendum pentru „ocrotirea" familiei tradiționale (subiect deocamdată abandonat în discuțiile publice după ce Curtea de Justiție a UE a decis că țările membre trebuie să recunoască mariajele între persoane de același sex, oficializate în alte state). Abordările artistice sînt diferite, dar concluziile au ajuns în același punct: demersul CpF a stîrnit homofobia latentă a societății.

Una dintre perspectivele nu atît atipice, cît specifice asupra homofobiei vine de la Teatrul 3G din Tîrgu Mureș. Invitat de ActiveWatch la Gala Hate Awards (Teatrul Odeon, 23 mai), *Bucurie și fericire* – text Csaba Székely, regie Ándi Gherghe – este o incursiune ficțională în viața aproape complet necunoscută a homosexualilor secui. Spectacolul explorează homofobia într-o comunitate etnică profund conservatoare, în care se respectă autoritatea, în special cea a Bisericii, mentalitatea este rigidă, viața personală este interiorizată, iar relațiile de familie sînt caracterizate de o anume duritate prin care se traduce intransigența morală. Atitudinea inflexibilă a unor oameni care preferă să nege realitatea, dacă nu le convine, decît să și-o asume sau măcar să admită că există, favorizează ierarhizarea discriminărilor astfel încît unele categorii de persoane stigmatizate public pot deveni acceptabile în raport cu altele. Dublu minoritarii – homosexuali și secui – se confruntă cu poziționarea pe cea mai joasă treaptă în acest clasament, ca o formă vie de superlativ negativ.

Csaba Székely ridica problema gradelor de discriminare și în alt spectacol, *MaRó,* creat tot la Teatrul 3G și tot în regia lui Ándi Gherghe: din perspectiva naționalismului maghiar, românii erau indezirabili, dar deveneau acceptabili (ba chiar parteneri de atitudini rasiste pentru maghiari, „compătimeau împreună", vorba lui Caragiale) în raport cu romii. Fără să fie explicit exprimată, și din *Bucurie și fericire* transpare ierarhizarea discriminării: un extremist maghiar homofob s-ar putea împrieteni mai degrabă cu un naționalist român decît cu un maghiar gay. De exemplu, un tată (Nagy Istvan) își „motivează" copilul să facă diferite lucruri prin folosirea exemplului negativ, un prototip stigmatizat în mentalul colectiv („Ce-i cu tine, de ce nu cînți, ești poponar?"). De altfel, în spectacol există un inventar de idei homofobe vehiculate în spațiul public cu funcția de a legitima aversiunea (frica/furia) față de persoanele LGBT (exemplu: profesorii homosexuali și operele de artă cu/despre gay pervertesc elevii). În plus, dramaturgul Csaba Székely se concentrează în special pe zona rurală sau mic urbană, acolo unde homofobia este puternică și asumată (așa cum, zic tradiționaliștii, țăranii români nu pot fi gay, nici cei secui nu sînt).

...un spațiu comun, unde se adună toate ideile, situațiile și personajele.

Construit fragmentar, din povești inspirate de cazuri reale (printre care cel al Adelei Stan, profesoara de la Turda concediată după ce a prezentat elevilor *Eclipsă totală,* un film despre Paul Verlaine și Artur Rimbaud), care converg/explodează în final (artificiu dramaturgic necesar pentru a demonstra că situațiile și convingerile diferite există în același timp și același loc, de unde și necesitatea cultivării unei culturi a diversității), spectacolul panoramează intersecția între viața obișnuită (iubiri fericite sau neîmpărtășite, relații funcționale sau destrămate etc.), așa cum este ea, indiferent de orientarea sexuală, și homofobia care grevează existența persoanelor LGBT. Cotidianul homosexualilor nu se poate derula normal într-un context homofob, iar spectacolul arată tocmai curgerea accidentată a vieții de zi cu zi, acest trăit la marginea provizoratului, ascunsului, nespusului.

Este aici și o privire solidară a heterosexualilor față de persoanele LGBT. Creat de un dramaturg și un regizor heterosexuali, show-ul are mai puțin de-a face cu introspecții care poetizează vulnerabilitatea (așa cum se întîmplă în spectacole în care perspectiva este dinăuntru, personală) și mai mult cu greutățile concrete cu care se confruntă homosexualii (recunoașterea, față de sine și în fața celorlalți, a propriei identități de gen, marginalizarea la locul de muncă – inclusiv pierderea serviciului – și în societate, excluderea din familie, agresiunile în spațiul public etc.).

Spectacolul are o ramă vizibil convențională: homosexualii sînt prezentați ca o specie bizară într-un documentar TV. Este o trimitere la absurdul pe care îl creează societatea contemporană prin etichetarea unor oameni ca fiind inferiori față de norma socială (radicalizarea acestei atitudini a făcut ca homosexualii să fie victime ale Holocaustului). Regizorul Ándi Gherghe configurează un spațiu comun, unde se adună toate ideile, situațiile și personajele. Se întîlnesc aici un profesor (Benedek Botond) care are pobleme nu doar cu propria sexualitate, ci și cu propria meserie, un fost elev plecat la oraș (Károly Kovács), un cuplu de lesbiene (Badics Petra și Szász Réka) în criză, un cîrciumar de sat (Orbán Levente), refugiat de lîngă nevastă (Piroska Nagy Fodor) lîngă posterul cu Freddie Mercury, și vocile/autoritățile publice (polițist, asistentă, profesori etc.). Filtrul pus de regizor intersectează mai multe stiluri: realism, parodie, absurd, grotesc (bătaia coregrafiată pe muzică de operă este un debușeu parodic al unei situații dramatice) și prin el este exploatată abilitatea comediei de a spune lucruri grave într-o formă (aparent) neserioasă.

Prezentînd poveștile unor oameni negați de propria comunitate („șterși" din conștiința publică), *Bucurie și fericire* arată cum societatea exercită diferite modalități de *bullying* asupra unor categorii sociale. Una dintre formulele de agresiune este procesul prin care victimele sînt făcute invizibile. Căci cine nu „există" nu poate pretinde drepturi.

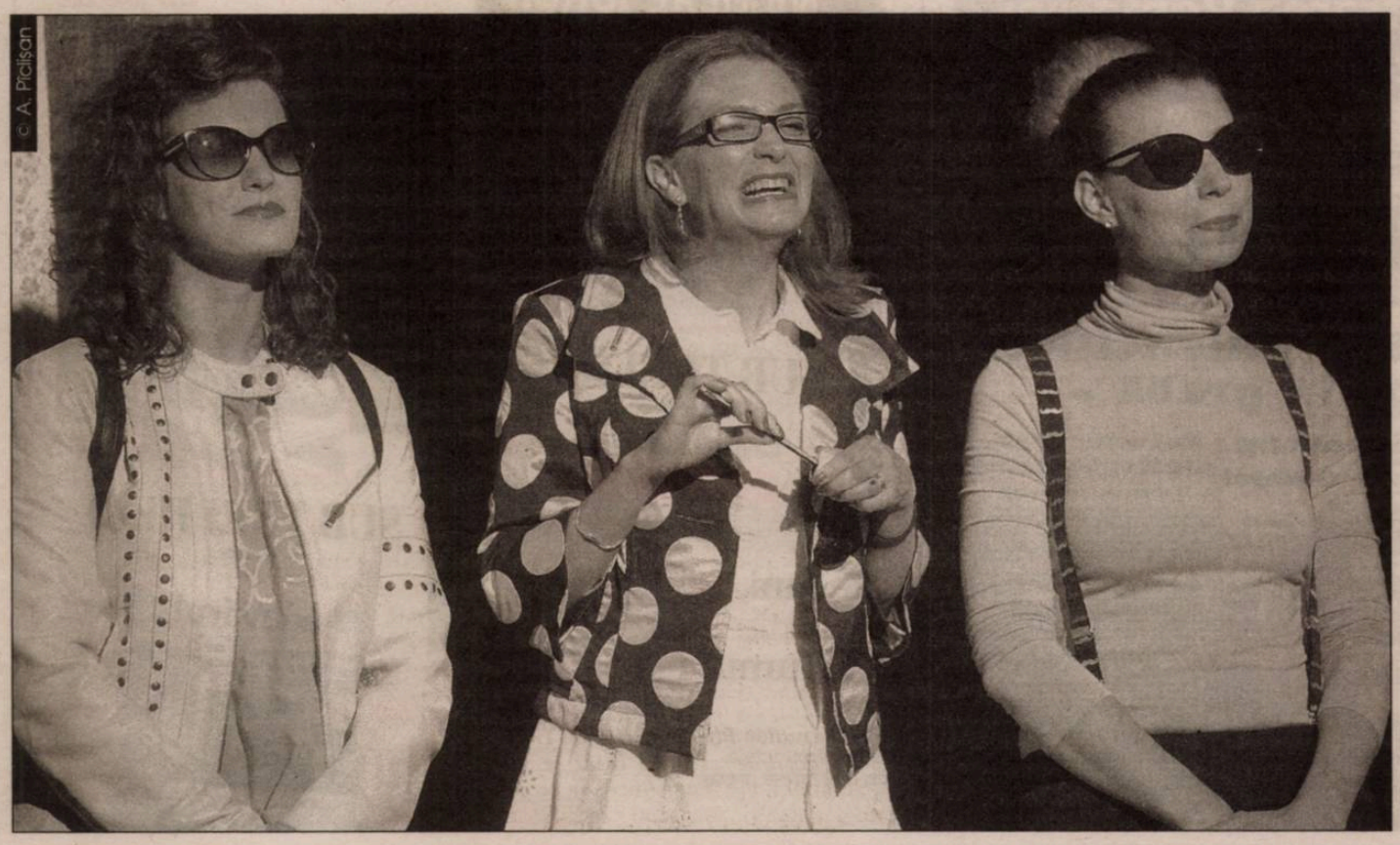

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Cristina ȘTEFAN

Muzică, arhitectură, Barcelona

În prima seară în Barcelona, nimeresc din întîmplare într-un anticariat micuț din zona centrală. În fundul sălii, doi bărbați în vîrstă ne mai aruncă o privire în timp ce răsfoim cărțile. Prietena cu care călătoresc îmi face o fotografie, cineva îmi spune că hîrtia cărților vechi miroase a vanilie și de-asta ne place atît de mult, nu știm ce să cumpărăm mai întîi, hotărîm să ne întoarcem spre finalul vacanței.

În parcul Güell, doi columbieni cîntă la chitară despre *una blanquita*, vizavi de terasa Canta y no llores, un bărbat în vîrstă ne strigă *„Palomitas!“*, oamenii de peste tot sînt calzi și prietenoși, dacă le vorbești în spaniolă, îți răspund cu *„guapa“* ori *„cariño“*, un chelner ne oferă șampanie, scuzîndu-se că ne-a făcut să așteptăm, pe plajă e liniște și curățenie, doar într-un colț un grup de tineri cîntă și dansează pe Bob Marley și The Doors. În port, iese în larg un vas vopsit negru, botezat Rock 'n' Roll, și toată ziua am în minte coloana sonoră din *Pirate Radio*. În jur se vorbește, amestecat, engleză, spaniolă, franceză sau germană, ca-ntr-o mare familie. La Muzeul Ciocolatei, mă simt cum trebuie să se fi simțit Hansel și Gretel în căsuța lor, cu parfumul amărui de cacao înconjurîndu-mă din toate părțile. Parcul Montjuic e pustiu, în vreme ce lumea se îmbulzește în fața clădirilor realizate de Gaudi, două turiste germane se urcă cu picioarele pe decorațiunile din parcul Güell, să-și facă un selfie, iar pe sculptura cu pisica grasă a lui Botero, cineva a scrijelit un *„go vegan“*. La Els Quatre Gats, cafeneaua frecventată pe vremuri de Picasso, e plin, și plin e orașul de graffiti cu pisici și chipuri de femeie. Beau cafea într-un scuar micuț din cartierul gotic, la fîntîna de lîngă s-au adunat mai mulți locuitori din zonă, locul pare ascuns, doar pentru ochii lor. Au înflorit teii și aici, cu toate că-s mai puțini ca-n București – platanii sînt cei care domină pe bulevardele și aleile largi, iar înspre plajă, și palmierii. La altă terasă, un localnic povestește că sangria de acolo e cea mai bună, nu aceea din La Rambla, la suprapreț. Într-un pasaj aproape de Muzeul Picasso, o turistă britanică bea ceai, citește puțin, se odihnește și apoi pleacă iar cu rucsacul în spate. Rar, citesc cîte o știre din țară, pe un perete aproape de Plaça Reial, fotografiez un text șters de vreme: *„Esta democracia es una mentira“* / „Această democrație e o minciună“, am sentimentul că sînt atît de departe de România, și totuși atît de aproape.

„Esta democracia es una mentira.“

Mă uit la bulevardele largi și clădirile cu arhitectură superbă, mă gîndesc cum ar fi să mă mut de fiecare dată cînd văd vreun anunț de închiriere, ceva cu balcon mare, aici, în clădirea turcoaz, ar fi numai bine. În Barcelona, „revoluția în trafic“ s-a petrecut de mult, nu vezi mașini lăsate pe trotuar (au multe parcări subterane), se circulă mult cu bicicleta sau pe scuter, metrourile și autobuzele vin rapid, în fiecare stație sînt panouri care te anunță cît mai ai de așteptat și există indicatoare turistice peste tot. Se urcă pe la ușa din față și se pot lua bilete de la șofer – cît am stat, n-am văzut nici un controlor, totul pare că se bazează pe bun-simț.

Firește, nu e totul perfect: își au și ei cerșetorii lor sau vînzătorii ambulanți (mai mult sau mai puțin tolerați de poliția locală), iar dacă ieși din zona centrală, vezi numeroase graffiti împotriva turiștilor – barcelonezii au organizat în ultimii ani mai multe proteste împotriva mulțimilor care le iau cu asalt orașul și i sufocă. Citesc că, înainte să fie aleasă primar al Barcelonei, Ada Colau a fost activistă într-o mișcare privind criza locuințelor în Spania. La începutul mandatului, în 2015, și-a redus drastic propriul salariu și alte cheltuieli, a donat bani, a petrecut o noapte cu oamenii nevoiași într-un adăpost și a redirecționat fonduri pentru mesele școlare ale copiilor săraci. Și, cu toate acestea, la doar trei luni de la preluarea postului, barcelonezii i-au atras atenția că încă n-a venit cu nici o soluție pentru identitatea orașului vizitat de trei milioane de turiști anual.

Ne alăturăm și noi acestor milioane, încă două fete venite la un festival de muzică. Ne așteaptă cîteva seri pline de concerte, la majoratul Primavera Sound – fiecare o mică bijuterie, în felul său. Un cuplu de olandezi în vîrstă se sărută și dansează încet pe „Distant Sky“ al lui Nick Cave, un băiat de lîngă mine îi strigă lui Adam Granduciel de la War on Drugs că-i minunat, Charlotte Gainsbourg mi se pare frumoasă și văzută de aproape, la Slowdive, cineva spune „aștept să-i văd de douăzeci de ani“, adorm cu The National încă în minte. E aproape două dimineața și stau singură la marginea unui gard, pe nisip. Pe lîngă mine trec valuri-valuri de oameni, undeva în fața mea, departe, e marea, praful se ridică și-mi intră în ochi, Arctic Monkeys tocmai și-au încheiat concertul, în cap îmi sună toată muzica pe care-am ascultat-o aici și mi-aș dori să nu se mai termine.

În ultima zi, intru în trei-patru librării, mă învîrt aiurea prin centru, dar micul anticariat de la început e de negăsit, parcă l-ar fi înghițit pămîntul. Întoarsă înapoi în România, nu pot scăpa de sentimentul că mi-aș fi imaginat eu toată această lume minunată. Bucureștiul e cu atît mai brutal după ce te întorci de undeva din afară, după cum remarcă arhitectul Șerban Sturdza într-un interviu din *Dilema veche*. Imediat ce cobor din avion, mă asaltează știrile din țară: marele miting PSD urmează în weekend, dosarul Roșia Montană retras de la UNESCO, proteste, dezamăgiri. Un prieten îmi spune că se gîndește să plece definitiv din țară. Nu mai participă la mitinguri, i se pare că nu mai au nici un sens. Merg cu altă prietenă la protest, e cald, au venit cîteva mii de oameni, unii stau aliniați cu fața la Guvern (statul paralel), noi nu știm încotro să ne îndreptăm.

PUBLICITATE

Edițiile de colecție „Adevărul“ se distribuie numai la punctele de presă

adevărul
oferă cititorilor săi
marți, 26 iunie 2018
EDIȚIE DE COLECȚIE
VEȘTI DE PE FRONT
la o lună după intrarea României în Primul Război Mondial

PREȚ SPECIAL
ziar + ediție de colecție:
3,49 lei

ziarul „Adevĕrul“ din
15 septembrie 1916
reprodus integral
Se distribuie numai cu adevărul

adevărul prezintă
Un sfert de veac de monarhie

De luni,
18 iunie
- volumul I

De luni,
25 iunie
- volumul II

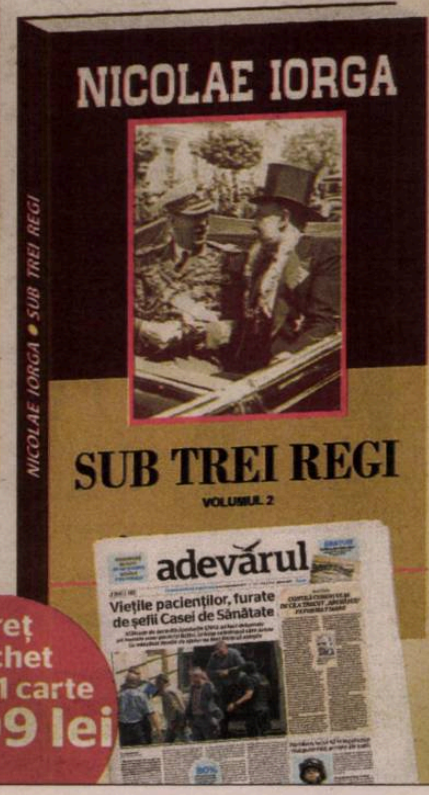

Numai cu „Adevărul“, la toate punctele de difuzare a presei

preț pachet ziar + 1 carte
14,99 lei

Alexandru PĂTRAȘCU

Primul Œdipe

– un document prețios –

Creația lui *Œdipe* din 1936 la Opéra de Paris a fost transmisă în direct la Radioul românesc prin intermediul unui telefon, fără a fi și înregistrată, chiar în condițiile cele mai primitive. Așa se face că prima mărturie sonoră a operei lui Enescu este cea a concertului de la Salle Pleyel, din 18 mai 1955, de o imediată și cu atît mai tragică postumitate (compozitorul dispăruse cu două săptămîni înainte). Nu vom ști niciodată cum a cîntat rolul André Pernet, așa că primul interpret al lui Œdipe pe care-l putem asculta și judeca este Xavier Depraz. Azi, înregistrarea acestui concert este disponibilă comercial prin efortul unei micuțe case de discuri franceze, Malibran.

Timp de peste o jumătate de secol a existat un singur disc cu *Œdipe:* cel al lui Ohanesian și Brediceanu, din 1965, încercînd să recreeze în studioul Electrecord atmosfera serilor premierei românești de la Enescu '58. Apoi, EMI i-a făcut dreptate compozitorului (dar și lui Edmond Fleg, pentru că libretul original e în limba franceză), superbul disc din 1990 fiind o defilare fericită de staruri în jurul unui José van Dam exemplar. Onoarea acestei discografii este salvată, și încă foarte bine, de publicarea pe disc a unei bune părți din duzina de transmisiuni radio ale diverselor concerte și spectacole ce au urmat.

A venit momentul în care timișoreanului Charles Bruck, elev și apoi colaborator apropiat al lui Pierre Monteux, ar trebui să i se recunoască meritele pentru viziunea asupra lui *Œdipe.* Partitura lui Enescu e dificilă pentru dirijor și nu numai pentru că e manuscrisă (vai, chiar și astăzi). În încercarea de a-i reda toate subtilitățile și culorile abundente, mulți dirijori au pierdut pe drum urgența dramatică. Sferturile de ton imperceptibile, sunetele de fierăstrău și ritmurile libere pot construi ele însele un tablou uimitor, dar static. Bruck nu pare preocupat de toate aceste detalii și extrage din partitură esența tragediei antice cu o siguranță dezarmantă. Avem în față un *Œdipe* captivant, de un ritm neobosit, dar firesc, punctat de mari momente teatrale, în care corul chiar joacă un rol, iar măștile personajelor au trăsături intense. Tot el va stabili și primele tăieturi „tradiționale" (sub scuza constrîngerii timpului de emisie): *Dansurile tebane* lipsesc, reducînd primul act la un prolog de aproape douăzeci de minute. Dar ascultați curgerea muzicii lui Enescu eliberată de folclorul românesc și veți constata cît de natural se integrează opera sa în tradiția franceză. În epocă, Silvestri reușea să fie încă mai nuanțat și în același timp mai întunecat, dar cu un ansamblu vocal neinteligibil.

Două nume din distribuție, Henri Médus (Străjerul) și Pierre Froumenty (Marele Preot), sînt ale unor artiști care au cîntat și la premiera din 1936. Ei nu se detașează în mod special din restul distribuției masculine din jurul lui Œdipe, iar echilibrul acestui platou vocal dă o bună indicație asupra modului cum se cînta la Paris o operă franceză contemporană, în perioada interbelică: omogen și meticulos profesionist, dacă nu chiar pedant în ceea ce privește mîndria unei dicții impecabile. Într-adevăr, ceea ce izbește ascultătorul acestui disc este claritatea pronunției, făcînd uitată absența libretului din setul Malibran. Din punct de vedere tehnic, toată scena sonoră e captată de foarte aproape, încîntînd prin definiția vocilor.

Xavier Depraz este admirabil de la un capăt la altul al operei. La nici treizeci de ani, bas-baritonul francez e un Œdipe juvenil, de o noblețe a expresiei care-l face ideal pentru actul al doilea, stupefiant de clar în limba sa maternă. E mai atașant decît intelectualul van Dam și la polul opus intensului, dar zgomotosului Ohanesian. Umanitatea din opera lui Enescu e cel mai bine reprezentată de Depraz pe parcursul întregii sale călătorii mitice, de la tînărul abandonat în Corint la eroul triumfător și apoi despot al Tebei, pînă la topirea în lumina azilului din Atena. E egalat în prospețime de Rita Gorr, un Sfinx cu o tușă senzuală adăugată vocii albe necesare monstrului mitologic din scena ghicitorii.

Moizan, Monmart și Betti se încadrează în aceeași omogenitate a rolurilor impecabil cîntate și de Lovano, Peyron, Vessières, Giraudeau și Noguera, un anturaj fără veleități solistice ce-l pune în valoare și mai mult pe Depraz.

În anul Centenarului, Europa muzicală îl onorează pe Enescu mai bine decît România: după acest disc de la Malibran, *Œdipe* va avea o nouă premieră la Amsterdam chiar în decembrie, iar în 2019 este programat ca vedetă a Festivalului de la Salzburg, în timp ce numeroasele Opere naționale n-au reușit încă să prezinte o producție în afara Bucureștiului.

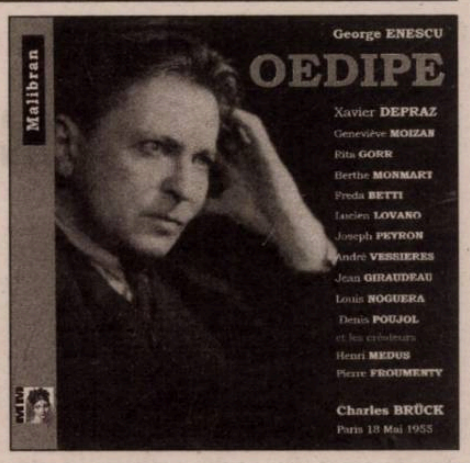

■ **Enescu: *Œdipe***

Geneviève Moizan *(Jocaste),* Rita Gorr *(La Sphynge),* Berthe Monmart *(Antigone),* Freda Betti *(Mérope),* Xavier Depraz *(Œdipe),* Lucien Lovano *(Créon),* Joseph Peyron *(Laïos),* André Vessieres *(Tirésias),* Jean Giraudeau *(Le berger),* Louis Noguera *(Phorbas),* Denis Poujol *(Thésée),* Henri Médus *(Le veilleur),* Pierre Froumenty *(Le Grand-Prêtre),* Corul și Orchestra RTF, d. Charles Bruck. Malibran MR805

■ **Alte înregistrări:**

Silvestri (d.), Ohanesian, ONB, live 1958 (Casa Radio RNF 11521, 2011)

Brediceanu (d.), Ohanesian, ONB (Electrecord EDC269/271, 1965)

Foster (d.), van Dam, Monte Carlo (EMI CDC7540112, 1990)

Gielen (d.), Pederson, Viena, live 1997 (Naxos 8660163-64, 2006)

Hobson (d.), Ignat, Illinois, live 2005 (Albany Troy 861/62, 2015)

PUBLICITATE

Cristian IFTODE

Elogiu filozofiei practice

La celălalt pol decît imperativul biopolitic „Trebuie să apărăm societatea“, în mediile intelectuale vestice de după anii ’80 s-a auzit, tot mai apăsat, îndemnul „Trebuie să-ți schimbi viața“. De la apariția consilierii filozofice la succesul pe care îl cunoaște ideea filozofiei ca „mod de viață“ (Hadot) și „îngrijire de sine“ (Foucault), cotitura atestată în gîndirea contemporană pare să fie una *performativă*. Cumva, este vorba de perechea întîrziată a acționismelor neoavangardiste ce ajung să ocupe o parte însemnată a scenei de artă contemporană, odată cu anii ’60. Sau e ca și cum filozofii occidentali se dumiresc, în cele din urmă, că trăiesc într-o lume în care managementul, psihoterapia, artiștii performativi și diverșii guru New Age i-au lăsat cu „textele“, dar le-au luat „viața“ – și încearcă să se replieze.

Să nu ne amăgim: „preocuparea de sine“ și „arta de a trăi“ rămîn preponderent elitiste, așa cum s-a întîmplat și în Antichitatea greco-romană, în timp ce complacerea și „acceptarea de sine“ rămîn cuvintele de ordine ale culturii populare a divertismentului. La fel, noțiunea simplist-naivă de autenticitate ca expresie nealterată a unui focar lăuntric de trăsături continuă să regleze cultura *self-help* și să reverbereze în industria „dezvoltării personale“ sau în succesul terapiilor *mindfulness*. Fără a intra, astfel, în contradicție cu imperativele managementului „stării-de-bine“, pentru cei care au timpul liber și resursele financiare aferente devine, însă, o preocupare tot mai pregnantă aceea de a nu mînca oricum, ci cît mai „natural“, adică *bio*, refuzînd a înghiți surogatele sau produsele cu multe E-uri oferite maselor de marile lanțuri de producție și distribuție alimentară; de a nu fuma și a diminua consumul de alcool; de a recicla tot mai atent și, dacă se poate, plenar deșeurile pe care le produc; de a-și antrena trupurile la sală și a face jogging; de a diminua stresul printr-un apel conjugat la evadări exotice și instrumente de (auto)terapie, adică practici ale sinelui „psiho-imunologice“ (Sloterdijk); de a corecta defectele naturale prin recurs la chirurgie plastică și a încetini, prin tot felul de tehnici ameliorante, procesul de îmbătrînire și degradare fizică.

Frica de *bătrînețe* este marea temă a vremii noastre, pentru că Occidentul se simte din cale afară de bătrîn cultural. Occidentalii se plîng că sînt sterili spiritual la fel cum se plîng de creșterea demografică scăpată de sub control în afara Europei civilizate, iar întrebarea dacă marea cultură europeană nu e deja expirată merge mînă în mînă cu teama că „autoimunizarea“ în fața noului, a „străinului“, a pînă mai ieri marginalizatului, nu va cauza altceva decît tumori sociale maligne.

Înțelegînd termenul „asceză“ în semnificația lui etimologică, aceea de exersare și fortificare, putem vorbi de o elită de consumatori *ascetici*, pe care o vedem, în era capitalismului global, desprinzîndu-se din marea masă de consumatori, din populația planetară aflată în creștere exponențială. Nu mai e vorba doar de faimă și bani, aducînd cu sine excesele de viață aferente: e vorba de a *ști* să trăiești, de a ști *cum* să te bucuri de viață cît mai mult și mai bine; e vorba, așadar, de o certă formă a îngrijirii de sine. Atare împrejurare istorică face ca antica temă etică a îngrijirii „filozofice“ de sine să se bucure, astăzi, de o receptare favorabilă în rîndul acestei elite. Vorbim, însă, de o receptare în care semnificația *etică* a dezideratului socratic este extrem de ușor denaturată sau deturnată într-o direcție fie strict imunitară – iar atunci, îngrijirea trupului își dă sau nu mîna cu protecția mediului –, fie narcisist-individualistă.

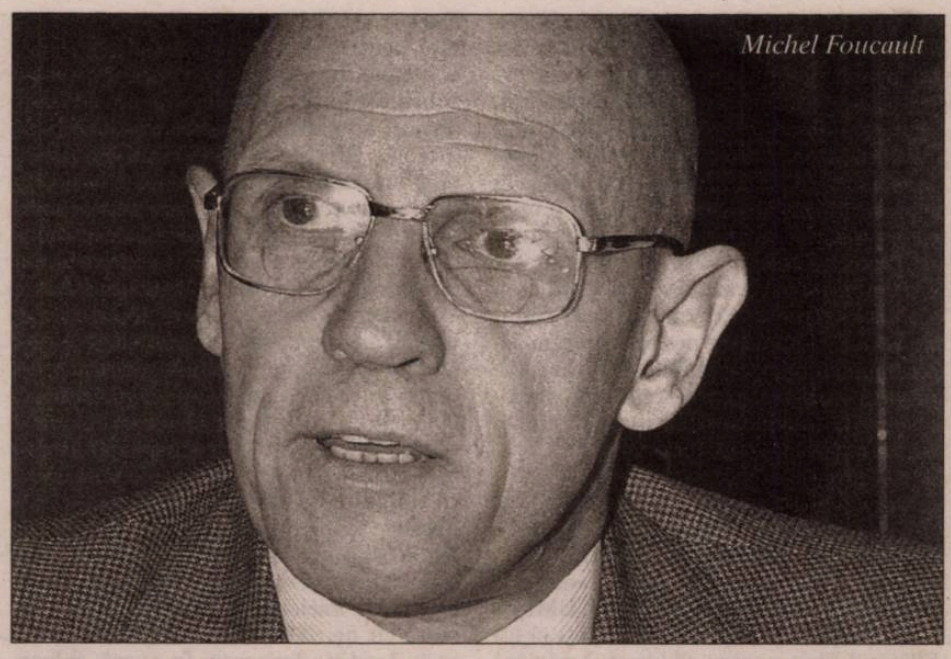
Michel Foucault

Grija de sine presupune deschiderea către ceilalți.

Întrebarea centrală a filozofiei practice este dacă nu cumva singura problemă ce poate primi o soluție filozofică finală ești tu însuți, este *sinele* tău. Aici se atestă suflul existențialist al noii filozofii practice, chiar dacă forma în care aceasta se toarnă acum nu mai este una rebelă, revoluționară, ca în primele decenii de după al Doilea Război Mondial, ci una ascetică și „antropotehnică“. Nu e „antiteoretică“, așa cum susțin, uneori, detractorii ei, pentru că astfel ar înceta să mai fie filozofie. Dar este animată de convingerea că toate problemele eterne ale filozofiei, transpuse și actualizate în limbaje succesive, sînt, privite de sus, din afara subiectivității tale, forțări ale limbajului dincolo de limitele exprimabilului și tăieri ale crăcii de sub picioare. Aceasta nu înseamnă că aporiile filozofiei blochează: cum știa deja foarte bine Aristotel, aporiile sînt începutul, nu fundătura drumului gîndirii. Însă toate răspunsurile tale rămîn *ale tale*, nu doar pentru că tu ești cel care le articulează, ci în sensul că tu ești miza tuturor întrebărilor și dilemelor, la capătul drumului: nu libertatea în genere, ci libertatea *ta*, nu fericirea în genere, ci fericirea *ta*, nu natura timpului, ci timpul *tău*, nu raportul minte/corp, ci propiul *tău* mod de a institui și menține un anumit raport între minte și corp ș.a.m.d. Găsirea unor răspunsuri consistente și coerente la asemenea probleme, răspunsuri ce rămîn, în chip fatal, revizuibile și provizorii, furnizează, însă, veritabile pîrghii ale construcției de sine.

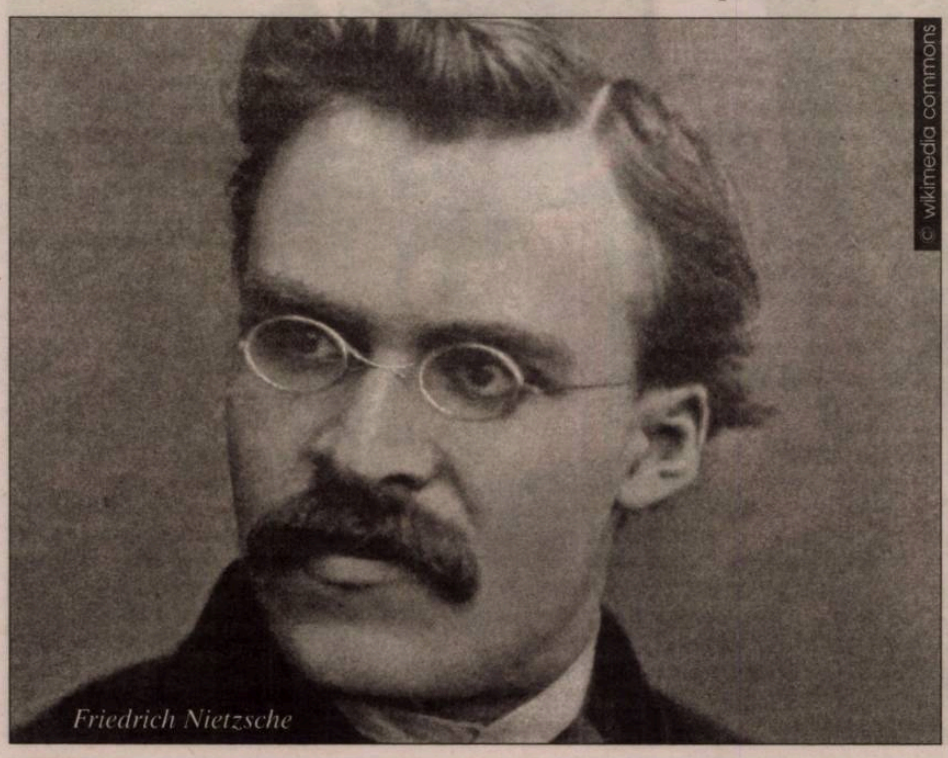
© wikimedia commons
Friedrich Nietzsche

Din punctul de vedere al filozofiei practice, efortul filozofic se justifică în măsura în care simți că îți conferă echilibru existențial, orice fixare într-o matrice identitară solicitînd însă inevitabile reveniri, revizuiri, deplasări. Iar aceasta nu se poate decît asumînd dimensiunea ludică a filozofiei, reînvățînd virtutea socratică a autoironiei, adică învățînd să nu te iei în serios pînă la capăt în teoriile tale – dar să te iei foarte în serios în ceea ce întreprinzi și în modul în care ceilalți sînt afectați de acțiunile tale –, nici să nu te simți distrus cînd îți fuge periodic pămîntul de sub picioare.

Important este să înțelegem că, în oricare dintre formele sale filozofice, grija de sine presupune deschiderea către ceilalți; presupune ocuparea minții și a inimii cu proiecte prin care ne punem, fiecare dintre noi, în serviciul celorlalți. Seninătatea, atunci cînd nu e o mască, e un rîs sănătos pe buza prăpastiei. Orice umor de calitate își trage seva din înțelepciunea tragică a fragilității vieții umane: ești cea mai importantă ființă din lumea ta și, în același timp, o vietuitoare complet insignifiantă la scară cosmică. O cultură *vitală* este una care nu tăgăduiește nici unul dintre impulsurile noastre primare, printre care și nevoia viscerală de a conferi formă și sens unei existențe ca atare dezordonate, împrăștiate pe mai multe planuri ce comunică doar parțial: familie, carieră, politică, pasiuni etc.

Dacă m-ați însoțit pînă aici, următoarea afirmație nu are cum să vină ca o surpriză: încercarea – chiar și însoțită de eșecul constant – de a *practica* filozofia într-un sens unitar, perfect integrat, este o îndeletnicire benefică, salutară. Mai mult decît a saluta, de la distanță, eroismul discret al practicienilor filozofici din toate timpurile, e cazul să vedem în această sforțare neîncetată și cel mai bun manifest pentru *bucuria* de a trăi. Nu doar Epicur sau Spinoza, ci și Socrate, Diogene sau Nietzsche oferă mărturie pentru așa ceva: cu toții, în fond, celebrează filozofia ca „artă de a trăi“, și viața, ca exersare continuă, dar și bucurie a *respirației*. Chiar și pesimismul unui Cioran se naște dintr-o pasiune nebună pentru viață! Un stupid loc comun spune că filozofia nu este pentru firile practice; de fapt, filozofia nu a fost niciodată pentru cei care nu văd pădurea de copaci, sau pentru cei care se lasă cu totul absorbiți de grijile zilnice și nu știu cum să aibă grijă de ei. Filozofia nu este nici pentru cei care urăsc viața, așa cum e ea, *aici* și *acum*, presupunînd că există cu adevărat asemenea oameni: de ce s-ar osteni ei, atunci, să o înțeleagă mai bine? De ce ar asuma că viețile noastre nu pot fi trăite oricum și că un anumit mod de a trăi este mai bun decît altul? E ca și cum ai susține că cineva se face pictor pentru că urăște culorile.

În lumea de azi, lume de rețele și măști suprapuse, lume în care indiferenții se emoționează la show-urile caritabile, iar ticăloșii fac cele mai mari pomeni – pînă aici, nimic nou –, lume în care bunii o duc rău și răii fac bine – cel puțin așa susțin cinicii –, lume în care iubirea vine cu termen de garanție, contract matrimonial sau declarație de independență – aici, parcă ar fi ceva nou –, lume în care nimeni nu mai are răbdare cu nimeni, însă toți pretind și mai multă atenție, ei bine, în lumea aceasta, cel mai important, mai derutant și mai riscant lucru este că *poți să o iei oricînd de la capăt*.

(fragmente din volumul în curs de apariție Viața bună. O introducere în etică)

***Cristian Iftode** este conferențiar universitar dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea București. Cele mai recente publicații includ:* Aristotel. Problema analogiei și filozofia donației *(2015) și* Critică, marginalitate, cinism *(volum editat împreună cu Cristina Voinea).*

Andrei VORNICU

38 de ore de îmblînzit Ibiza

Cînd am ajuns în Ibiza, mă așteptam să fiu strivit de o gloată uriașă de indivizi euforizați, să fiu făcut una cu insula de nesfîrșite cohorte de exaltați abandonați instinctelor primare și feluritelor licori și substanțe pe care le caută la noi DIICOT-ul, să fiu asurzit de vacarmul unei fișii de pămînt plutind într-o derivă extrasenzorială în insomniaca Mediterană, pe scurt, credeam că aterizez în plin dezmăț, ca un Faust ce își găsește în sfîrșit Iadul preferat. În mai puțin de o oră, reveria dionisiacă, plină de expectative aventuroase și mînjite de presupoziții, mi-a fost făcută țăndări: Ibiza Town, capitala insulei, se înfățișa, pe orice străduță aș fi apucat-o, ca o stațiune depopulată de pe litoralul românesc, care emana un iz pregnant al deceniului nouă, pe vremea cînd eu abia aveam cîțiva ani. N-am pomenit gloate gălăgioase, mașini decapotabile cu bașii revărsați pînă-n zare, ținute provocatoare, agitație și larmă, ci străzi aproape pustii, restaurante care nu serveau pentru două-trei ore după-masa, fiind *siesta,* și fiind și duminică pe deasupra, magazinele alimentare erau zăvorîte, în timp ce omniprezentele non-stopuri de la noi erau acolo complet inexistente. Întreaga insulă părea că respiră un calm mediteranean, o torpoare lipsită de griji și indiferentă la agitația planetei.

Prietenul care m-a întîmpinat și m-a găzduit locuiește în Ibiza de patru ani, timp de aproximativ șase luni, cît durează sezonul turistic. E fotograf în baruri, la petreceri pe plajă și la petreceri private pe vase. Sintagma „fotograf în Ibiza" sună bine, dar, deși realitatea e mult mai puțin *glamourous*, prietenul meu e mulțumit. Îmi confirmă prima impresie: Ibiza nu e despre petreceri dezlănțuite, destrăbălare generală, droguri, cluburi omniprezente, extravaganță și toate celelalte clișee care se vehiculează. Există, bineînțeles, dar într-o pondere mult mai restrînsă. Adevărata identitate a insuliței cuprinse în Insulele Baleare este mai complexă. Denumită Eivissa în dialectul catalan local, Ibiza a fost colonizată de fenicieni în anul 645 î.Chr. și transformată în port. Ibiza Town este patronată și acum, de la înălțime, de colina pe care se găsește Dalt Villa („orașul vechi") cu cetățuia din vîrful căreia Ibiza se întinde, în toată splendoarea ei sălbatică, și de pe care e vizibilă și insula Formantera, alături de care formează Insulele Pituitare. O plimbare prin cetatea-orășel (încă locuită) aduce aminte de Sighișoara prin atmosfera carnavalescă, puzderia de standuri cu mîncare și articole *handmade,* pantele abrupte și gangurile înguste. Orașul, în sine, exclude orice fel de opulență și pare încremenit în propriul ritm desprins de tiparele obișnuite.

Orașul în care locuiește prietenul meu fotograf este al doilea ca mărime de pe insulă și e cunoscut drept Sant Antoni de Portmany (în catalană) sau San Antonio Abad (în castiliană). E situat în cealaltă parte a insulei, dar distanța de 16 km e lesne de străbătut dacă dispui de mașină. Deși autobuzele sînt o opțiune în Ibiza, fără autoturism personal te simți incomodat. Infrastructura leagă principalele așezări umane de pe insulă, dar mare parte din ea rămîne un teritoriu sălbatic, care absoarbe de departe ecourile petrecerilor și a prezenței umane și le neutralizează. O bună parte din insulă, alături de ruda sa, Formantera, sînt listate în patrimoniul UNESCO, prin urmare își vor conserva aspectul.

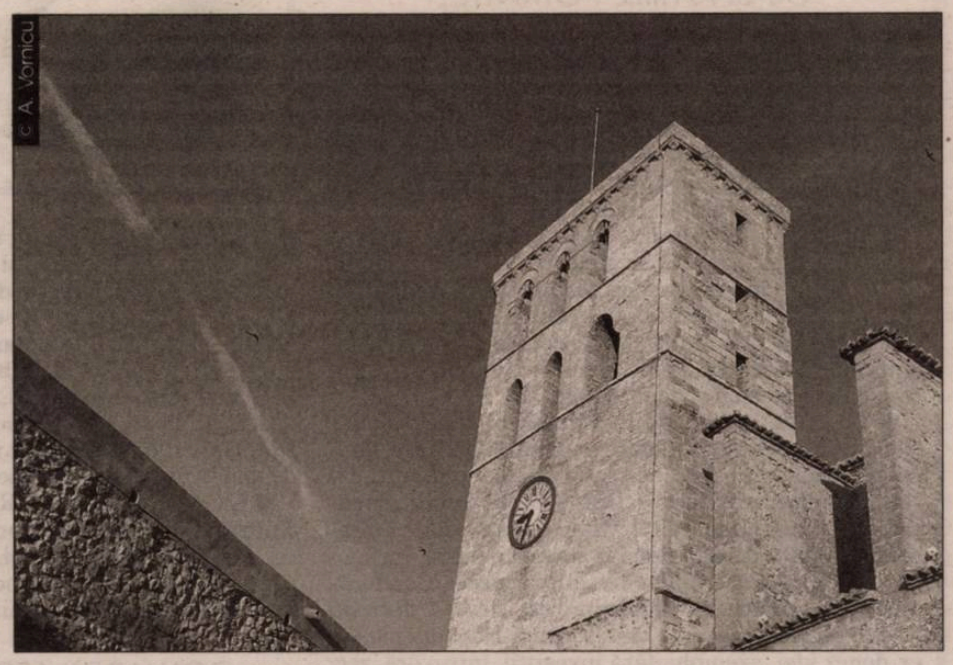
© A. Vornicu

Cea mai mare parte a celor aproximativ 38 de ore pe care le-am petrecut pe insulă s-au consumat în San Antonio Abad, al cărui nucleu e reprezentat de un monument intitulat simplu, Oul, care, conform legendei locale, ar marca locul de naștere al lui Cristofor Columb. Aspectul urban e similar cu cel din Ibiza Town, doar că are un aer mai turistic, poate și datorită plajei și promenadei care se întinde pe tot parcursul portului. Clădirile sînt în general albe, cu ferestrele vopsite în verde sau albastru intens, pe alocuri scorojit, dar nu mai puțin pitoresc. Nu am reușit să găsesc nici o toaletă publică în zona centrală și nu am văzut nici prea multe magazine alimentare.

O bună parte din insulă, alături de ruda sa, Formantera, sînt listate în patrimoniul UNESCO.

Nu am auzit vorbindu-se românește în plimbările mele, dar am cunoscut seara suficienți compatrioți care lucrează acolo și care mi-au spus că ar constitui a doua cea mai mare minoritate de pe insulă. Cei mai mulți dintre români lucrează ca barmani și bucătari. Unii s-au plîns că au fost discriminați datorită naționalității, că sînt tratați ca niște slugi, că lucrează pe salarii mizerabile și sînt desconsiderați în ciuda competenței lor. Ce-i drept, sînt abia la început, speră ca lucrurile să se redreseze. Alții nu s-au plîns. Un tînăr mi-a spus că e de opt ani pe insulă, ajunge în România cel mult de cîteva ori pe an și că nu s-ar mai întoarce de tot. Viața în Ibiza l-a cucerit și nu se plictisește niciodată.

Pe terasa barului în care ne aflăm răzbate o muzică proastă, un remix inferior al unui hit semiuitat al anilor '90, dar nu mă plîng: halba de bere costă 3 euro, un preț mic pentru Ibiza, iar de astfel de spelunci insula nu duce lipsă. Românul amorezat de Ibiza îmi ascultă impresiile și mă asigură că, de la finalul lunii mai încolo, peisajul se va umple de turiști. Cluburile „alea tari" se găsesc în zone mai izolate, sau anumite plaje, el mi-a recomandat Plaja d'en Bossa, mi-a spus că trebuie să stau acolo cîteva luni ca să prind pulsul, apoi pulsul mă va prinde pe mine și nu voi mai scăpa de el. Voi fi una cu Ibiza. Între timp, prietenul meu fotograf vorbește cu clienți, îi pozează, apoi se retrage într-o cameră separată, imprimă pozele și le introduce în brelocuri. Clienții par mulțumiți. Berea de 3 euro le menține dispoziția la cote înalte. Temperatura exterioară nu e cea mai bună, dar nimeni nu dîrdîie. Nu se aud de nicăieri bașii boxelor puse-n trepidații de DJ faimoși care umplu panourile publicitare de la marginea șoselelor, dar orice s-ar auzi și orice s-ar vedea, e tot Ibiza, adică o legendă insulară care cutreieră Internetul și mentalul colectiv și atrage lumea spre un miraj de sunet, nisip și apă translucidă.

Mi s-a dus de mult bronzul celor trei ore petrecute pe micuța plajă intimă situată între stînci, unde n-am văzut pic de mizerie, n-am auzit zgomote deranjante, nu m-a călcat nimeni din greșeală și unde soarele sidefa nisipul de sub stratul de apă clar și subțire, dar mi-a rămas întipărită-n piele senzația de neastîmpăr de a descoperi misterul insulei pe care simt că n-am înțeles-o cu adevărat. Am vrut să îmblînzesc Ibiza, dar m-a îmblînzit ea pe mine încă înainte să-i ghicesc contururile. Ceea ce e bine, în fond. Mă văd deja făcîndu-mi, într-un viitor nespecificat, dar cert, bagajele și luînd-o cu satisfăcută obediență înapoi spre ea, cea care întoarce unora un obraz sălbatic, iar altora unul catifelat.

***Andrei Vornicu** este jurnalist.*

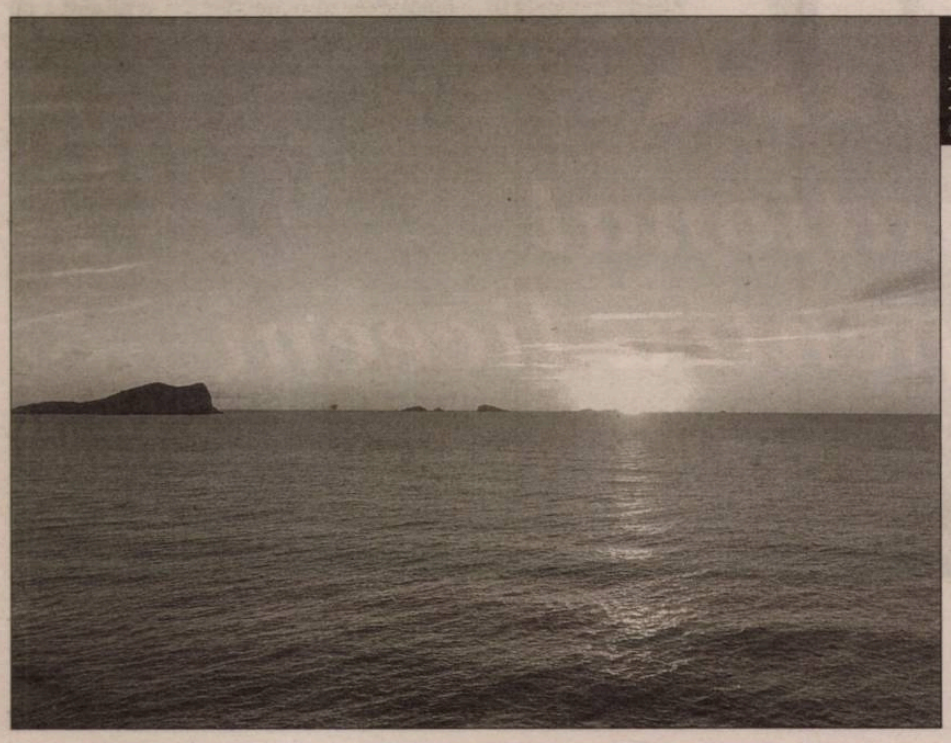

© A. Vornicu

Cu ochii-n 3,14

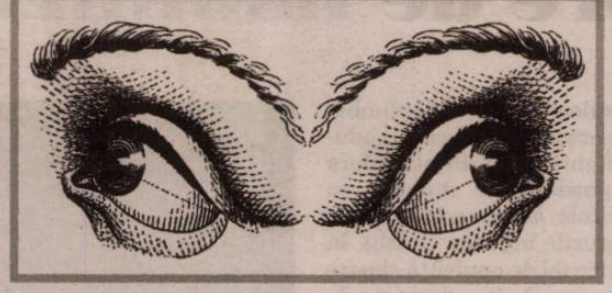

ARĂT EU CA UN FEL DE LAMPĂ, PREZENTABIL, UMBLÎND PRIN BIBLIOTECILE UNIVERSITARE CU UNGHIILE POTRIVITE?

■ Două doamne, în autobuz. Și una o întreabă pe cealaltă: „Coborîți la prima?“ (dar aproape șoptit, pe un ton confidențial, de parcă răspunsul ar fi presupus dezvăluirea unui secret rușinos pe care nimeni din preajmă n-ar fi trebuit să-l afle). „Nu“, răspunde răspicat cea întrebată, iar tonul ei spunea limpede: „Arăt eu ca și cum aș coborî la prima?“. (**D. S.**)

■ Traduceri memorabile din meniul unei taverne grecești: „miel“ *(arnaki* în greacă) e tradus în engleză cu *„lamp“*, în germană cu *„Lampe“* și în română cu „lampă“. Să fie o aluzie involuntară la mielul pascal și la Săptămîna Luminată? Ce-i drept, dacă amesteci într-o pălărie ideea de „miel“ cu cea de „lumină“, s-ar putea să iasă un fel de „miel-lampă“. (**M. P.**)

■ Un anunț pe jumătate matrimonial: „Pensionar civil, 1,65, prezentabil, mare omenie, capacitate, dansator excepțional, fără pretenții vîrstă, studii etc. doresc doamnă care decît să mă accepte. Iubiți inventatorii, trimișii Domnului! Minunea minunilor, extraordinar. Afară de alte reușite, invenții, acum am construit perpetuum mobile (din „n“ variante). Conducătorii țării, partide, militare, ziare etc. cereți-l, dacă nu îl vînd străinătății, care deja solicită. Doamna premier, donez idei, exemplu, fără investiții, într-o oră, zeci mii locuri de muncă. Folosindu-mă, salvați România! Nu am Internet. Contactați-mă telefonic“. Ei, salvăm România? (**A. P.**)

■ Sylvester Stallone a fost acuzat de un viol pe care l-ar fi săvîrșit în urmă cu 27 de ani. Anul trecut, același personaj a fost acuzat că ar fi comis o agresiune sexuală în anii '80 în Las Vegas, împotriva unei persoane de 16 ani. Ni-l putem închipui, adică, pe Stallone umblînd prin Las Vegas cu mitraliera, ca-n *Rambo,* și mai violînd cîte o puștoaică ici, alta colo… Și noi ca-

re credeam că omul e cam impotent… (**A. M.**)

■ Studenții și specialiștii în etică fură mai mult decît oamenii din afara acestui domeniu. O spune, negru pe alb, un studiu realizat de un profesor de filozofie din California, a cărui cercetare a arătat că volumele de etică contemporană din bibliotecile universitare au cu 50% mai multe șanse să „dispară“ în comparație cu alte cărți. Poate că nici etica nu mai e ce-a fost odată. Pragmaticii & utilitariștii inspiră – iată! – un nou tip de delict: furtul de subzistență prin lectură. (**M. M.**)

■ La metrou, la Piața Romană, un salon de manichiură-pedichiură oferă, printre altele, „unghii tehnice“. O inițiativă bună, cred, pentru cei ca mine, cărora ni se blochează mintea cînd vine vorba de chestii tehnice. Măcar să avem unghiile potrivite. (**S. G.**)

POLUAREA AERULUI DE DREPT JOACĂ UN ROL MAJOR ÎN ZONA REPEDE: PROTEJEAZĂ PERSOANELE CĂSĂTORITE APROXIMATIV

■ „Toți stați în București. De ce nu vă mutați în altă parte?“ a fost soluția deputatului PSD Corneliu Buicu, oferită cu privire la poluarea aerului Capitalei. (**C. Ș.**)

■ Atunci și acum: iunie 1990, 13-15/2018, 9; scop: lichidarea Opoziției/desființarea statului de drept („statul paralel“); formă: manipulare; refren comun: Nu-i așa că nu v-a chemat nimeni? Nu-i așa că ați venit de bunăvoie?; tătucul: Iliescu/Dragnea; lider: Cosma/fără; transport: gratuit cu autocare, mașini, tren/lipsă SNCFR; profil: determinați, violenți/întrebători, dezorientați, amărîți; *dress code:* fără/*white.* Mineriada albă, București, la Centenar. Coșmarul negru continuă. (**R. M.**)

■ „Memoria și contextul joacă un rol major în toate mesele importante din viața unui om“ – Anthony Bourdain (1956-2018). (**M. C.**)

■ Sîmbăta trecută, mergînd prin zona Piața Victoriei și pe Calea Victoriei, încercînd să-i ajung din urmă pe cei de la Pride, m-am tot întîlnit cu domni și doamne în alb, de vîrsta a doua și a treia, mergînd relaxați și sporovăind veseli, cu ceva cumpărături în mîini. Păreau în excursie cu clasa, cam precum eram noi pe vremea pionieratului. Nu conta unde ne duceau, fie că era la închisoarea ilegaliștilor de la Doftana, fie chiar la inaugurararea metroului, unde venea Ceaușescu. Noi făceam aceleași glume, flirturi și plecam acasă cu aceleași suveniruri. (**I. P.**)

■ Auzite în metrou: „Nu pot acum, mă grăbesc foarte repede să ajung acasă, vorbim mai tîrziu.“ (**C. Ș.**)

■ „Furnicilor le place atît de tare sucul zaharos, încît îl lipăie direct din fundul păduchilor. Pentru a accelera procesul, le ating acestora dosul cu antenele lor, iar asta îi provoacă păduchelui senzația de urinare. Pentru ca altor prădători să nu le vină ideea să mănînce aceste prețioase colonii de păduchi, furnicile le protejează. Albinele se folosesc și ele de fecalele păduchilor. Ele sug stropii dulci, îi transportă în fagure, unde îi vomită și îi transformă în miere de pădure. Un deliciu pentru consumatori, deși nu are nimic de-a face cu florile“ – din *Viața secretă a copacilor de* Peter Wohlleben, Editura Publica. (**M. C.**)

■ Un studiu american din 2013 a concluzionat că persoanele căsătorite sînt mai fericite decît acelea care nu se află într-o căsnicie. Și că majoritatea acelor persoane sînt bărbați. (**C. Ș.**)

■ În Elveția există o ciupercă uriașă din soiul ghebelor care se întinde pe o jumătate de kilometru pătrat și are o vîrstă de aproximativ o mie de ani. O altă ciupercă, în statul american Oregon, are o vîrstă estimată de 2400 de ani, se întinde pe nouă kilometri pătrați și are o greutate de 600 de tone. Ciupercile reprezintă, de fapt, cele mai mari organisme de pe Terra. (**M. C.**)

FELICITĂRI! LA VREMURI NOI, UN DAR PUBLIC

■ Felicitări, Simona Halep! *Merci, chérie!* (**R. M.**)

■ La vremuri noi și absurde, cărți vechi: cea mai bună lectură, *Castelul* lui Kafka. (**A. M. S.**)

■ Gheorghe Turda, rapsod popular înaintat acum cîțiva ani în gradul de general de brigadă în rezervă, a cîntat imnul României la mitingul PSD, unde s-a protestat împotriva „abuzurilor Securității“. Turda este director al Centrului Cultural Național din Ministerul de Interne, deși, în 2011, ÎCCJ a confirmat că rapsodul popular a fost colaborator al Securității. Unul dintre primele lui discuri se intitula *Am avut și eu un dar*. (**M. C.**)

■ Sub orice critică a fost manevra primarului general Gabriela Firea, care a lovit-o public pe Angela Gheorghiu prin publicarea onorariului pe care chiar Gabriela Firea i l-a plătit pentru un concert. Știind că frustrarea naște ură, creștina G. Firea a urmărit să incite marea masă a bucureștenilor amărîți împotriva marii artiste pe logica „Eu trăiesc cu 100 de euro pe lună și asta i-a 140.000 de euro pe un concert“. Tipic bolșevic! Și, din cîte văd, ține. Înfricoșător! (**S. V.**)

„Sînt vechi, domnule!“ (I.L. Caragiale)

FONDATOR **ANDREI PLEŞU**

DILEMA VECHE

25 DE ANI

SĂPTĂMÎNAL DE TRANZIŢIE ■ Anul **XV** ■ nr. **749** ■ 28 iunie – 4 iulie 2018 ■ www.dilemaveche.ro ■ 32 pagini ■ 5,99 lei

ANDREI PLEŞU

„Avem numai soluţii pe care nu le avem“

pagina **3**

MATEI VIŞNIEC

„Amărăciuni filozofice“

pagina **5**

ANCA MANOLESCU

„Exerciţiul ascultării“

pagina **11**

Cît trăieşti învăţi

„Educaţia este îmblînzirea unei flăcări, nu umplerea unui vas.“

SOCRATE

Redacţia DILEMA VECHE: Şos. Fabrica de Glucoză nr. 21, sector 2, 020331 Bucureşti ● **telefon:** 0372.130.006 ● **e-mail:** dilema@dilemaveche.ro

turneu de inbox

Nr. 744

În intimitate cu încă 2.549.236

Încerc să îmi dau seama despre ce fel de intimitate mai poate fi vorba cînd, în orice moment, ai cu tine un *device* care te ține în legătură cu 2000 de oameni (cifra e aleatorie, mi-a plăcut din rațiuni necunoscute, ei sînt, de fapt, 2.549.236).

Oameni din lumea largă, prieteni și neprieteni, oameni cunoscuți sau necunoscuți, uneori, animale, dar și plante, oameni din locuri pe care le știi și din locuri pe care nu le știi, oameni doar cu voci sau doar cu profiluri, oameni care au doar glume sau doar figuri sau doar mesaje și peisaje. A, și mai sînt cei care au doar fotografii. De peste tot de unde se duc. Toate vin, în devălmășie, spre tine, se varsă peste tine, intră în urechile tale, trec prin ochii tăi, se insinuează pe sub fruntea ta, pînă ajung să locuiască cu tine. Și tu ești prietenul lor, al tuturor. Nu se mai poate altfel. Ți-a intrat pe sub piele să te conectezi la viața lor. E a doua ta natură. De fapt, viața lor este și viața ta. Viața ta este viața lor.

Nu mai ești niciodată singur. Nici cînd ești singur, dar nu mai ești, de fapt, singur niciodată – nu-i așa? –, pentru că, în *intimitatea* ta, există telefonul. Pentru că ai tot timpul, în fața ochilor, în mînă sau în urechi, telefonul, prietenul cel mai bun al prietenilor tăi. Sau laptop-ul. Nu mai ești niciodată singur, nu știi dacă pentru că ai ales asta sau pentru că, pur și simplu, așa s-a-ntîmplat. Iar acum nu se mai poate altfel.

Mîna s-a făcut căuș de mult timp pentru tipul de telefon cu care rezonezi, nici nu mai știi cum e să fii fără el în palmă. Dacă peste noapte s-ar întîmpla să devenim una, nu ar fi totuși o mirare. Ar fi mai ușor pentru toată lumea. Uneori, pentru scurtă vreme, el locuiește în buzunarul pantalonilor sau în poșetă sau în rucsac, dar asta se întîmplă numai pentru o scurtă, o foarte scurtă vreme. Și din motive independente de voința ta. Pentru scurtă vreme, lumea, cu toate știrile, veștile, fotografiile, poveștile, glumele, dar și buchetele ei de flori și imaginile ei cu pisici și cîini, a tăcut înghesuită în buzunarul de la pantaloni sau din geantă. Cînd toate condițiile vor fi prielnice iarăși, va ieși la lumină toată această lume bogată și colorată. Va ieși la lumină și va intra în casa ta, în mintea ta. În *intimitatea* ta. În intimitatea ta locuiește acum toată lumea cu care ești *friend* sau care îți dă *like* sau *adore,* dar și cei cărora tu le dai *like* sau *friend* sau *adore*. Uneori, se insinuează și cei cu *hate* sau *whatever,* dar pentru asta există *ignore* sau *block* sau *unfriend,* nu e nimic grav. Nu ești singur, ai urmăritori și tot ce trebuie ca să te simți sigur și în problemă.

Nu contează că te miști fără ca un partener să fie fizicește lîngă tine. E de mult timp doar o chestiune de semantică. Sau de percepție. Sau de un alt fel de fizică. Tu ai lîngă tine – și într-un fel, dar alt fel, tot fizicește – mii de prieteni, agreasem să fie 2.549.236, e în regulă?

Și-apoi, ce înseamnă, de fapt, intimitatea asta? Hm, *în intimitate...,* ceva pentru care nu e timp azi. În orice caz, pare *overrated*.

Ohara DONOVETSKY

Dilema veche vă propune

■ Ion Bulei, *Un Hohenzollern în România: Carol I,* Meteor Press, 2018. Asumîndu-și, chiar nedeclarat explicit, nobila misiune, deopotrivă dificilă, dar și încununată de succes, de a restitui, prin documente și har, efigiile Centenarului, reputatul istoric recompune, în cea mai recentă carte a sa, profilul plurivalent al „celui mai important dintre regii noștri", de al cărui nume se leagă modernizarea României și includerea ei pe harta Europei civilizate. (Ruxandra Mihăilă)

■ Fascinantul și neliniștitorul roman al lui Kafka: *Castelul*. K. e prins într-o realitate căreia încearcă să-i găsească o logică. Dar se izbește de fiecare dată de cîte un zid ridicat de cei cu care interacționează. „Se scrie mult pe aici, zise K. uitîndu-se de la distanță la acte. Da, un obicei prost, zise domnul rîzînd din nou, dar poate că nici nu știți încă cine sînt." Ediția mea BPT e veche (din 1968) și îngălbenită. Dar textul are o prospețime incredibilă. (Ana Maria Sandu)

■ Jean-Luc Godard, prieten de demult, îi trage clapa regizoarei Agnès Varda la o întîlnire fixată pentru documentarul la care ea lucra. „Șobolan nenorocit", se întristează Agnès. Apoi îi lasă în fața ușii brioșe de la brutăria lui preferată. Aceasta e doar una dintre scenele care m-au emoționat la *Visages Villages / Faces Places*. Mergeți să vedeți filmul, să intrați o oră și jumătate în mintea acestei femei, să vedeți prietenia dintre un artist de 88 de ani și altul de 33, și, în sfîrșit, să rămîneți cu senzația că totul este efemer. (Cristina Ștefan)

■ Sintra, aflată în patrimoniul UNESCO, e foarte aproape de Lisabona. Un fel de Sinaia de unde se vede oceanul, doar că are ceva mai multe castele, palate și cetăți decît stațiunea noastră. Localitatea e, bineînțeles, foarte celebră. Și chiar merită vizitată. Cînd Lisabona (frumoasă și ea) moare de cald, Sintra se ascunde în cețuri răcoroase. (Andrei Manolescu)

■ Colecția de interviuri cu muzicieni sau oameni din showbiz-ul de la noi apărute în ultima vreme la Editura Casa de pariuri literare, care construiesc, indirect, o istorie a poprock-ului românesc în comunism: Florian Lungu, Doru Ionescu, Florin-Silviu Ursulescu, Nelu Stratone, Costin Petrescu, Ștefan Mardale, toți aceștia în dialog cu un cristian, Doru Ionescu și Nelu Stratone. Plus monumentala panoramă-dicționar *Rock în timpuri noi. Povestea fascinantă a anilor '90* de Nelu Stratone, a doua parte a trilogiei documentaristice *Istoria ROCKului românesc,* apărută la Hyperliteratura și disponibilă inclusiv pentru comenzi online. (Marius Chivu)

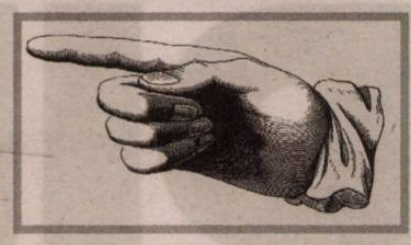

■ Sîmbătă, de la ora 11, la librăria Humanitas Cișmigiu, se lansează *Vertijia* – o lume fabuloasă pentru copii, imaginată de Ioana Nicolaie și ilustrată de Anca Smărăndache. Iar luni, 2 iulie, începe Bucharest Jazz Festival – șapte zile de festival, cinci zile de concerte în Piața George Enescu, evenimente conexe zilnice, cu nume mari. (Adina Popescu)

Propuneri de *Dileme vechi* pentru viitor:

- **Frici**
- **Eșec**
- **Liberalism**

album dilematic Marius Chivu

DILEMA VECHE

REDACȚIA:
Dana CĂLINESCU (secretar general de redacție)
Marius CHIVU ● Radu COSAȘU ● Stela GIURGEANU
Andrei MANOLESCU (redactor-șef adjunct)
Matei MARTIN ● Matei PLEȘU ● Adina POPESCU
Iaromira POPOVICI ● Ana Maria SANDU
Dan STANCIU (art director) ● Mircea VASILESCU
Sever VOINESCU (redactor-șef)

RUBRICI:
Teodor BACONSCHI ● Ion BARBU ● Aron BIRO
Paul BREAZU ● Cosmin CIOTLOȘ ● Andrei CORNEA
Codrin Liviu CUȚITARU ● Petre GURAN ● Ionuț IAMANDI
Maria IORDĂNESCU ● Eugen ISTODOR ● Selma IUSUF
Anca MANOLESCU ● Ruxandra MIHĂILĂ
Doris MIRONESCU ● Victor MOROZOV
Radu NAUM ● Valeriu NICOLAE ● Lorin NICULAE
Liviu PAPADIMA ● Cătălin PAVEL ● Mihaela SIMINA
Bogdan-Alexandru STĂNESCU ● Oana STOICA
Cătălin ȘTEFĂNESCU ● Bogdan TĂTARU-CAZABAN
Teodor TIȚĂ ● Andreea VLAD ● Matei VIȘNIEC
Rodica ZAFIU

TEHNOREDACTARE: Adrian DAMIAN
EDITOR WEB: Cristina ȘTEFAN

PUBLICITATE PENTRU PRINT:
d.stan@teaminnovation.ro / Tel: 0742-100.630
office@teaminnovation.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

PUBLICITATE PENTRU ONLINE:
vanzari@ead.ro
eli.ranetescu@adevarulholding.ro

MANAGEMENT GRUPUL DE PUBLISHING:
Administrator Special: Carmina Dumitrescu
Director Marketing: Steluța Zamfir
Coordonator Producție: Constantin Delta
Director Distribuție: Dana Zamfir

Informații și reclamații ABONAMENTE:
0372.130.211; 0372.130.213
(numere cu tarif normal, disponibile de luni pînă vineri, între orele 9 și 18)
e-mail: abonamente@adevarulholding.ro

ISSN: 1584-1669
Revistă editată de: Adevărul holding
Publicație auditată de: BRAT
Tiraj: 8.400
Tipărit la Tipomedia

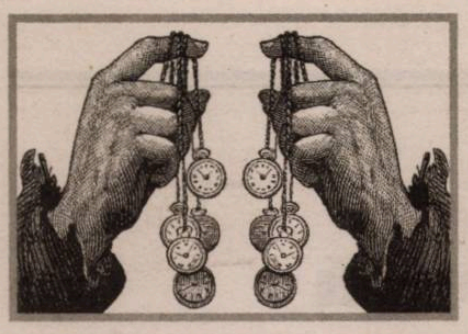

Andrei PLEȘU

nici așa, nici altminteri

„Așa e că pînă acum nu stăm nici bine, nici rău, adică nici așa, nici altminteri?“ (I.L. Caragiale)

Avem numai soluții pe care nu le avem

Asta și pentru că avem problemele pe care le avem și care nu seamănă cu problemele nici unei țări bine așezate politic, economic, financiar și moral. Să recapitulăm. Partidul de guvernămînt se legitimează printr-un masiv sprijin popular și se laudă cu votul unei majorități zdrobitoare. În realitate, e vorba de un electorat de 3,5 milioane (din 18!), adică de un număr de voturi echivalent cu cca 19% din totalul voturilor exprimabile. Cu alte cuvinte, 81% din populația țării n-a votat PSD sau n-a votat deloc. Sînt aceste procente de natură să ateste o mare victorie, o îndreptățire decizională solidă, o euforică simpatie populară? Mai departe: partidul de guvernămînt a reușit performanța rarisimă să propună într-un an și jumătate trei guverne (respectiv trei prim-miniștri), contestînd competența primelor două, ca și cînd i-ar fi fost impuse din afară (statul paralel?). Nebuloasa administrativă în care se zbate populația, cînd e vorba de pensii, salarii, obligații fiscale, școli, spitale, autostrăzi etc., nu poate fi explicată decît prin cvasi-nulitatea profesională a miniștrilor, dublată de invazia unei demagogii vesele, pentru care nereușitele ori nu există, ori sînt vina altora („statul paralel“, multinaționalele, Opoziția, misterioase interese străine ș.a.m.d.). Se pare că România de după decembrie 1989 n-a avut niciodată o guvernare mai arbitrară, mai nesigură, dar – paradoxal – mai triumfalistă ca aceasta de azi. Cireașa de pe tort o reprezintă solidaritatea de tip mafiot (sau nătîng) a vîrfurilor din PSD în jurul șefului suprem. Nicăieri în lumea civilizată, un președinte al Camerei Deputaților (și, totodată, președinte de partid) nu rămîne în funcție după ce a fost condamnat de un complet de judecată. Chiar dacă e o condamnare încă atacabilă juridic sau nedreaptă, cel vizat se retrage bărbătește din funcție pînă la lămurirea finală a lucrurilor. Nu există „prezumție de nevinovăție“ fără „prezumția de bună-cuviință“ și fără prezumția de onorabilitate. La noi, acest minim cod etic nu funcționează. Treburile țării și demnitatea ei sînt fără ezitare suspendate, de dragul „conducătorului iubit“.

Poate veni soluția de la președinte? În mod ciudat, procentele legitimității sale sînt, șmecherește, lăsate deoparte: 19% susținere PSD e covîrșitor! 55% susținere Iohannis e neglijabil! Și totuși, așa arată rezultatul scrutinului din decembrie 2014. Or, experții descurcărelii politice autohtone se străduiesc, harnici, să curețe instituția prezidențială de mai toate atribuțiile sale constituționale. Președintele trebuie să se rezume – dacă nu vrea să o pățească – la un rol de regină.

Opoziția? Cu regret trebuie să o spun, Opoziția noastră e un apogeu al palorii, al inadecvării, al nereprezentativității. Nici o voce cu adevărat riguroasă și convingătoare, nici un profil politic capabil să seducă, nici o strategie bine articulată. Excepțiile se numără pe degete și sînt, în general, marginalizate de chiar colegii lor de partid. A organiza mici show-uri de protest în holul Parlamentului, a gesticula teatral și ineficace pe scena publică, a înregistra vitejește, cu telefonul mobil, mitocăniile cîte unui pesedist nu sînt, din punctul meu de vedere, manevre politice consistente, cu șanse de reușită reală.

Mitingurile #rezist: deocamdată, singura manifestare civică aptă să iradieze oarecare optimism. Dar, am mai spus-o, ele sînt mai curînd un *simptom* compensatoriu decît o *soluție* radicală. E bine că există, e bine că se aude vocea unor români care înțeleg să-și exprime nemulțumirea, să amendeze derapajele unei guvernări care pendulează între ridicol, inept și subversiv. Căci nu mă sfiesc să declar că o guvernare proastă, cu miniștri semianalfabeți, cu un prim-ministru care sfîrșește prin a-ți face milă și cu un „patron“ ideologic grav maculat este – prin raportare la interesul național – subversivă. O asemenea guvernare nu reacționează normal la protestele străzii și tocmai de aceea socotesc că ele nu pot fi, la noi, soluția. Decît, eventual, prin abundență cantitativă. Un milion de oameni în stradă, sau măcar cîteva sute de mii, impun reacție. Cîteva mii, oricît de lăudabile – nu. Adaug că nu ajută nici unele (inevitabile?) alunecări spre o retorică de „fiesta“ carnavalescă („Româncele sînt cele mai frumoase femei din lume și cele mai gospodine!“ – striga, la un moment dat, un „răzvrătit“, scăpat la microfon…). Sobrietatea e, cred, mai rentabilă decît bășcălia, mai ales dacă nu ești acolo ca să te amuzi, ci ca să-ți exprimi îngrijorarea și protestul.

Presa? E destul să compari rating-urile diferitelor posturi de televiziune ca să înțelegi, deprimat, că sîntem prizonierii unor propagandiști guroși, că sînt mai mulți români bucuroși să audă înjurături decît adevăruri clare, chiar dacă „nespectaculoase“. Nu vom ieși curînd din monotonia vesperală a unui mic grup de „analiști“ previzibili, bine plătiți ca să exhibe, fără efort, certitudini vandabile, într-un limbaj care se situează între „expertiza“ țanțoșă și bădărănia de cartier.

Justiția? N-aș vrea să fiu în pielea magistraților. Dacă condamnă, sînt manipulați. Dacă achită, sînt manipulați. Sînt, de fapt, teritoriul în care statul paralel se luptă cu statul paralel! Care stat paralel? Acela care se răfuiește cu celelalte state paralele…

Mai în glumă, mai în serios, îmi trec prin gînd și posibile „soluții“ proletare. Oare „clasa muncitoare“ e chiar fericită? Nu se manifestă decît pe bază de sandvișuri și transport asigurat? Totul merge bine prin fabrici și uzine? „Ilegaliștii“ de dinainte de război aveau mai multă imaginație: cîte o grevă, cîte un marș de protest, cîte o ofensivă „sindicală“. Să înțelegem că numai „dreapta“ e responsabilă cu amendarea răului public? Vreo „stîngă“ adevărată, gata să dea peste mînă falsei stîngi instalate, stîngaci, la putere nu încropim?

Cum vedem, situațiunea e plină de cearcăne! N-o să mă credeți, dar în aceste condiții, singura soluție la care visez este… PSD-ul! Nu se poate ca un partid atît de mare să fie ostaticul unei minorități de tip Șerban Nicolae, Nicolicea, Codrin Ștefănescu, Carmenuța, Olguța, Viorica, Adrian Dobre ș.a. Mai există, totuși, și Chirica, și Cătălin Ivan, și – minune! – Ecaterina Andronescu. Și sînt sigur că mai sînt mulți alții! Să facă un efort să existe! Să asume un chip onorabil! Să slujească partidul altfel decît prin temenele sau absenteism. Să nu se lase identificați cu o echipă de proști, infractori, derbedei și țoape… Se poate! Uitați-vă la dl Péter Eckstein-Kovács! Curajul și verticalitatea se pot practica pînă și în formațiuni politice mult mai „legate“ decît bietul PSD. Hai! Un pic de inteligență și de onoare!

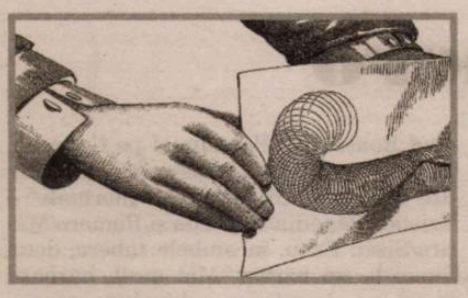

Andrei CORNEA

la răscruce de gînduri

Bucuria

Sînt dintre cei – nu puțini – care joi seară, 21 iunie, au jubilat. Da, am jubilat, deși s-au găsit cîțiva, chipurile cucernici, care să ne certe că, vezi, Doamne, e urît să te bucuri de nefericirea unui om. Ba chiar unii ipocriți, care se bucurau și ei în sinea lor, au făcut pe mîhniții. S-o spunem răspicat: nu, nu-i urît, nici rușinos să te bucuri de nefericirea (deocamdată provizorie sub raport faptic) a unui tiran, de începutul, îndepărtat încă, al căderii unui dictator. E o zi luminoasă și fastă pentru toți iubitorii libertății, cînd crisparea și întunericul de pe figura lui i-au anunțat surpriza, îngrijorarea, ba chiar disperarea. Și doar se pregătise atît de bine! Făcuse atîtea pentru ca sentința să nu cadă: legi schimbate în Parlament în mare viteză, influențarea Curții Constituționale, diabolizarea tuturor adversarilor politici, miting cu două sute de mii de aduși din toate colțurile țării, presiuni îngrozitoare asupra Justiției, propagandă mincinoasă fără sfîrșit. Și totuși n-a fost destul: în termenii lui, „statul paralel“ a lovit din nou, perfid, prin numai doi judecători de la Înalta Curte care l-au condamnat la trei ani și jumătate de închisoare. Pentru ce? Ei, pentru un fleac de abuz în serviciu: cică ar fi instigat ca două funcționare ale partidului-stat să fie plătite din banii destinați prin buget ajutorării copiilor nefericiți și săraci. În limbaj popular, se poate spune că a profitat de funcție ca să fure de la gura copiilor nevoiași și să-și îndestuleze partidul! Cum să nu te veselești atunci cînd ticălosul a fost condamnat, fie și în primă instanță, și cînd copiilor li se face dreptate?

Nu sîntem naivi. Știm bine ce urmează. Ne-a amenințat deja, de altfel: va schimba legea prin ordonanță de urgență, probabil. Între judecata de fond și apel, articolul legal în baza căruia a fost condamnat se va evapora sau va fi reformulat astfel încît mai ales lui să nu i se mai aplice. Asta, în termenii săi, înseamnă că „s-a radicalizat“. A furat din banii copiilor; acum va fura, pentru a spune astfel, din Codul Penal, ajutat de complicii săi din partid și din guvern. Poate s-o facă și o va face, probabil, căci spaima și ura îi întunecă mintea. Va tot ies în stradă, sfidîndu-l pe față. Mîine ar putea fi iarăși sute de mii, ca mai an. Încă n-au murit presa și televiziunile care îl critică, încă n-a sucombat de tot Opoziția care îi face obstrucție în Parlament, încă presa internațională – o oficină, desigur, a „statului paralel“ – îl bombardează cu calomnii. Acum se adaugă aranja lucrurile în așa fel încît să scape de legile care îl încurcă și de oamenii care nu-i dau pace. Planuri are din belșug, iar sfătuitorii și lingușitorii îl asigură că situația este cu totul sub control.

Nu sîntem naivi. Știm bine ce urmează.

Și totuși, ceva nu-i merge. Mereu se poticnește în ceva. Are unanimitate pe față în partid, dar știe bine că mulți îl vor doborî la pămînt și îl înjură pe la colțuri. Diverși trădători continuă să fojgăie prin întuneric și îl lovesc. Alții lovesc la lumină, dar crede că și ei sînt manipulați de „forțe oculte“. Ba se arată cîțiva procurori care nu dezarmează, ba rămîne șeful statului, pe care n-a reușit să-l sperie nici măcar cu suspendarea, ba cîteva zeci de mii de contestatari și judecătorii de la Înalta Curte care, iată, îl condamnă după lege, în pofida multor pronosticuri: și doar le-a mărit salariile, le-a asigurat pensionarea anticipată în condiții excepționale! „Ce tot vor?“ se întreabă înfrigurat, fără răspuns, ziua și noaptea. Că unii își țin capul sus și nu se lasă cumpărați, nu poate nici pricepe, nici crede, dacă i-o spune cineva.

Cum să nu jubilăm azi așadar, indiferent ce ne va mai aduce ziua de mîine, cînd vedem că el suferă că nu i-a putut cumpăra sau intimida pe toți? Încă Justiția n-a capitulat: o știe dictatorul și se teme. Simte că blocul puterii sale e profund fisurat și stă să se surpe în orice clipită. Viața i-a devenit un coșmar bîntuit de fantasmele inventate de el însuși, ale „statului paralel“. Trăiește deja în carcera propriilor temeri și obsesii, în așteptarea închisorii viitoare, care – putem crede – va fi, comparativ, mult mai ușor de îndurat. Între timp, în acaretu rile sale, atît de bine rostuite, se tot prăsesc „șobolanii“, iar în grădina sa, atît de bine lucrată de pălmașii săi, mereu răsar supărătoare buruieni.

Cum să nu să rostim atunci, împreună cu Horațiu, acel fericit *„nunc est bibendum“*, cînd îl simțim înspăimîntat de moarte, fiindcă știe deja că n-a reușit și nu va reuși să pliverească toate buruienile libertății? Desigur, se va strădui mult, să fim convinși. Totuși, dacă nu le-a plivit pe toate, orice grădinar îi poate spune că e ca și cînd n-a plivit nimic.

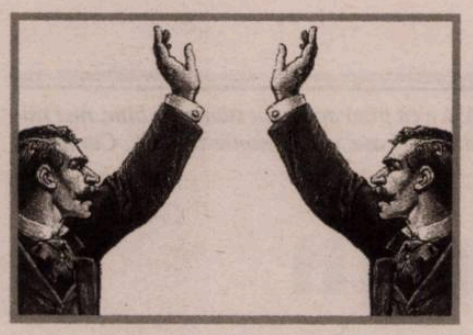

Valeriu NICOLAE
rătăcit în **Euro**-Narnia

Nevoia de decenţă

Dorinţa de a deţine controlul total a coaliţiei de guvernămînt este îngrijorătoare. Lipsit de o minima cultură politică, PSD-ul confundă democraţia cu totalitarismul.

Combinaţia de violenţă verbală, lipsă de bun-simţ, scandal pe de o parte şi răspîndirea fricii în rîndul populaţiei, manipulare emoţională şi victimizare pe de altă parte, au devenit instrumentele favorite ale propagandei politice a PSD-ului.

Victimizarea este acum cartea cîştigătoare a PSD-ului. A fost cartea cîştigătoare pentru multe partide şi mişcări politice care s-au dovedit catastrofale pentru ţările lor. Lupta împotriva inamicului din interior vîndut străinilor este periodic soluţia favorită a regimurilor totalitare pentru a cîştiga controlul asupra puterii. Este ironic totuşi că tactica aceasta este dictată PSD-ului de consultanţi străini.

România e plină ochi de victime politice. Oameni cinstiţi şi săraci ca Năstase, Dragnea, Hrebenciuc, Voiculescu, Ghiţă, Mazăre şi restul sînt victime ale tuturor prigoanelor posibile, de la şobolani, staliniști, naziști pînă la sorosişti şi pro-europeni. Coaliţia de guvernare ar trebui să îşi schimbe numele în Coaliţia Sfinţilor şi Victimelor de la Putere.

Justiţia a devenit cauza nenorocirilor tuturor oamenilor acestora neprihăniţi şi patrioţi. Conducătorii noştri au din ce în ce mai mult discursuri specifice cleptocraţiilor africane şi nu unei democraţii europene. Plini de bani, controlînd executivul şi legislativul, oamenii care au fost în poziţii de putere din anii '90 încoace sînt, sărmanii, victime.

Victimizarea creează polarizare. „Noi împotriva lor" duce la o împărţire a electoratului avantajoasă pentru PSD. Duce la radicalizarea celor care au votat PSD şi la o demobilizare a celor care îşi doresc normalitate şi bun-simţ.

Desigur, este iresponsabil că Dragnea răspîndeşte la ore de maximă audienţă, la televiziuni de casă, minciuni şi îi numeşte pe românii care nu sînt pro-PSD şobolani şi fasciști. Atacurile repetate asupra celor care nu sprijină Puterea ca fiind staliniști, naziști, fasciști sînt toxice pentru România, dar eficiente din punctul de vedere al propagandei politice a unui partid controlat de un om care are nevoie să scape de puşcărie. Sînt avantajoase pentru oameni ca Voiculescu şi Ghiţă.

Degradarea rapidă a discursului politic pentru a susţine măsuri care destabilizează statul, dar salvează lideri politici corupţi şi pe acoliţii lor de la puşcărie are efecte catastrofale pe termen lung.

PSD-ul, ca orice partid controlat de baroni, are nevoie să controleze total puterea. Fără banii de la stat şi fără protecţie împotriva Justiţiei, partidul riscă să facă implozie.

Cu un CNA disfuncţional, incapabil să controleze derapajele din ce în ce mai grave ale televiziunilor, cu un CNCD aproape total subordonat PSD-ului şi cu lideri de opinie ai PSD/ALDE extrem de violenţi în limbaj, democraţia noastră se

© wikimedia commons

şubrezeşte pe zi ce trece.

Revenirea la normalitate este necesară, deşi dificilă. O soluţie ar putea fi o întîlnire a liderilor politici actuali şi a celor care influenţează opinia publică menită să restabilească un minim standard de decenţă a discursului public în România.

România ar trebui să fie mai importantă decît orice ambiţie politică, ideologie sau orgoliu.

Restabilirea decenţei limbajului politic şi public trebuie să devină o prioritate.

Decenţa, profesionalismul, munca şi cinstea vor întări societatea. România are nevoie de democraţie şi nu de drăgnism. O democraţie meritocratică şi pro-europeană şi nu un iliberalism agresiv şi pro-corupţie va duce România spre prosperitate.

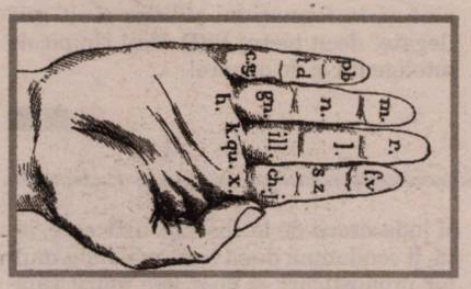

Codrin Liviu CUŢITARU

prezentul discontinuu

Tristan şi Romero

Am aflat recent, dintr-un memoriu adresat de doi studenţi filologi Senatului universitar, o poveste demnă de cele mai lacrimogene telenovele sud-americane. Protagoniştii, Tristan Maimurelu şi Romero Căpşunel, erau singurii noştri studenţi de la secţia de Javaneză A (specializare principală aşadar!) şi Malgaşă B (specializare secundară) din ultimii zece ani. Adică nişte raritaţi. Primul a devenit student aici în toamnă, fiind prin urmare încă *freshman,* al doilea avea deja un an de experienţă în studiul exoticelor limbi, reprezentînd (de unul singur, într-adevăr!) „grupa" de *sophomores*. *À propos* de limbile în discuţie! Pentru cine nu ştie, ele fac parte din grupul lingvistic polinezian. Sînt vorbite în insula Java din Indonezia (javaneza) şi, respectiv, în insula Madagascar din estul Aficii (malgaşa). Limbi cu potenţial, să admitem (mai ales ultima!), deşi, paradoxal, după cum se vede, puţin frecventate de tineri. Pe scurt, petiţionarii reclamau, în memoriu, „închiderea abuzivă" a secţiei de Javaneză-Malgaşă „drept consecinţă a unui nefericit concurs de împrejurări", de care „ei nu se făceau responsabili". Cu precădere, se arătau ultragiaţi de transferul lor „nefiresc" la Engleză-Franceză, ramură umanistă pentru care nu optaseră vreodată în fişele de înscriere la Facultatea de Litere. Supărarea celor doi juni mi s-a părut, recunosc, justificată. Nu ai cum să radiezi o secţie, fie şi din motive de ineficienţă financiară (acesta era, probabil, aici cazul), „în timpul jocului", cum ar veni, cîtă vreme există măcar un student acolo. O laşi „să curgă în lichidare", chiar cu un ins înscris şi, eventual, o opreşti la debutul ciclului următor. Intrigat, am derulat investigaţii proprii. Ce am aflat, cu oarece efort detectivist, m-a şocat pur şi simplu!

Forurile administrative mi-au răspuns că „secţia se autodizolvase". Se închisese de la sine prin plecarea intempestivă a cadrelor didactice angajate în colectivul liliputan. „Cadrele didactice" în cauză erau patru colege de-ale mele de la Litere, pe care le ştiam din vedere: lector doctor Păpădia Ferocel, conferenţiar doctor Caprella Sinecur, conferenţiar doctor Maura Paura (italiancă naturalizată, după 1990, în România) şi lector doctor Sissi Melesteu. Toate, fete dedicate studiului feroce (cu toate că epitetul nu prea mergea, îndeosebi în asociere cu doamna Ferocel), fără familii, cu dioptrii mari şi scheme lingvistice malaio-polineziene în cap. De ce dispăruseră ele, în bloc, din Universitate? Memoriul semnat de Tristan şi Romero nu se referea şi la un asemenea detaliu, dar, pe la colţurile instituţiei, evenimentele reale căpătaseră, în scurt timp, conţinut epic. Se povestea că zeul Eros (alias Amor, alias Cupidon!) se distrase copios pe seama secţiei de Javaneză-Malgaşă, trăgînd, simultan şi la nimereală, săgeţi (otrăvite) deopotrivă asupra profesorilor şi studenţilor. Rezultatul a fost o aiureală generală, înaintea căreia pălea însăşi avalanşa de confuzii din *Comedia erorilor* a lui Shakespeare. Ca să înţelegem, trebuie să mergem încet, pas cu pas, în ritmul în care am rezolva o ecuaţie extrem de complicată. *Primo tempo:* În mod bizar, concomitent, serioasele domnişoare Păpădia Ferocel şi Caprella Sinecur se îndrăgostesc de efebul Tristan Maimurelu, student în anul I. *Secundo tempo:* Identic şi straniu-simetric, Maura Paura şi Sissi Melesteu îşi pierd minţile pentru simpaticul Romero Căpşunel de la anul al II-lea. *Terzo tempo:* Lui Tristan şi lui Romero li se aprind, la rîndu-le, iremediabil, călcîiele după sobrele lor profesoare.

Profesoarele au şters-o, discret, pe uşa din dos.

Mă opresc o secundă pentru a vă permite pauza de respiraţie, întrucît situaţia nu este atît de simplă cum credeţi. Tristan şi Romero s-au îndrăgostit la rîndu-le, e drept, însă „în oglindă", adică de persoanele „greşite" – Tristan le iubea pe Maura şi pe Sissi, pe cînd Romero pe Păpădia şi pe Caprella. Fix invers. Oricum, catastrofa s-ar fi produs şi în condiţii aşa-zicînd „normale" – Tristan/Păpădia/Caprella şi Romero/Maura/Sissi. Erau, în ambele tabere, două femei la un bărbat. Mai mult, bărbaţii înşişi se dovedeau „schizoizi", experimentînd iubiri duale, paradoxale. Dezastru iminent, ca atare. Tragedia s-a ridicat însă la pătrat prin nesincronizarea erotică a părţilor. Împricinaţii şi-au dat cu toţii întîlnire de Rusalii, în faţa decanatului, pentru a clarifica lucrurile. A ieşit o bătaie de film *western,* cu ferestre sparte, „păpădii" feroce şi „maure" speriate aterizate în copacii din curtea interioară a Universităţii, „tristani" triști şi tumefiaţi, „romeri" striviţi şi „sissii" transformate în şuncă presată. Doar vacanţa de Rusalii a salvat facultatea de la scandalul mediatic. Profesoarele au şters-o, discret, pe uşa din dos şi domnii Maimurelu şi Căpşunel au ajuns în postura de anglişti (francofoni). Memoriul a rămas nesoluţionat. Cu atît mai mult cu cît directoarea de la Engleză, doamna Filomela Asparag, a precizat: „Vai, dar nu vom abandona doi băieţi frumoşi! Îi reprofilăm!"

Codrin Liviu Cuţitaru *este profesor la Facultatea de Litere a Universităţii din Iaşi. Cea mai recentă carte publicată: romanul* Scriptor sau Cartea transformărilor admirabile, *Editura Polirom, 2017.*

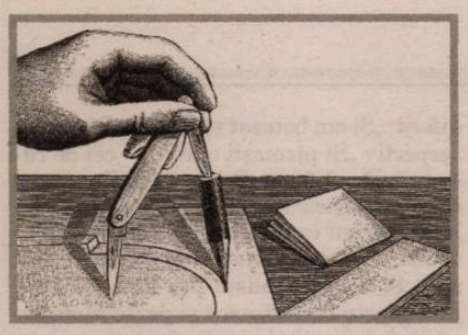

Matei VIȘNIEC

interogarea europeană

Amărăciuni filozofice în preajma vacanțelor de vară

Trăim un moment schizofrenic al civilizației numită *occidentală* sau de tip *occidental:* plouă zilnic cu avertismente convingătoare legate de agravarea crizei prin care trece, dar soluțiile propuse nu sînt convingătoare. Boala este identificată și definită, dar remediile lipsesc. Știm încotro ne îndreptăm, dar nu știm cum să oprim, nici cum să frînăm „drumul spre zid".

În Statele Unite a apărut o carte cu un titlu simptomatic: *Fascism. A Warnig (Fascism. Un avertisment).* O carte scrisă de un nume sonor al diplomației americane din ultimii douăzeci de ani, doamna Madeleine Albright. Ea consideră că o tentație autoritară, care ar putea deveni fascistă, se face simțită în propria țară, precum și în Europa. Într-un interviu acordat revistei franceze *Le Point,* Madeleine Albright compară ceea ce se întîmplă în prezent cu anii '30 în Europa și constată că imigranților li se atribuie astăzi rolul de țapi ispășitori, cam în același fel în care li s-a atribuit acest „rol" evreilor în anii ascensiunii nazismului.

În Germania a apărut o carte scrisă tot de un diplomat, fost ministru de Externe între 1998 și 2005, Joschka Fisher. El se apleacă asupra aceluiași „mare bolnav" cu un titlu tot fără echivoc: *Declinul Occidentului. Europa în noua ordine mondială a secolului al XXI-lea.* Și el acordă un interviu, în același număr din 21 iunie al revistei *Le Point,* și face la un moment dat următorul comentariu: „Noi am trăit în Europa o lungă perioadă de fericire".

Iată doi diplomați, buni cunoscători ai mecanismelor vizibile și invizibile care fac să meargă lumea, care sînt profund neliniștiți. Ambii avertizează că spiritele rele ne dau tîrcoale, că au revenit, cu alte măști, din străfundurile mlăștinoase ale istoriei. Și că normalitatea cu care ne-am obișnuit (cea bazată pe democrație, pe stat de drept, pe liberă circulație, pe libertate și egalitate, pe exercitarea fără frică a spiritului critic) nu este eternă și că poate fi deturnată treptat, deviată de la traiectoria ei, manipulată, instrumentalizată... Ambii ne avertizează că sîntem într-un fel de tranziție și că deceniile viitoare s-ar putea să nu mai aibă textura „fericită" a celor precedente (cînd nu ne-am dat seama că erau cei mai buni ani din viața noastră).

O altă frază mi-a atras atenția la sfîrșitul lunii iunie, o frază pronunțată de președintele francez Emmanuel Macron. Vorbind despre unele forțe naționaliste, populiste sau de extremă dreaptă care cîștigă teren în Europa și preiau butoanele deciziei, șeful statului francez a folosit un termen mai puțin diplomatic pentru a le caracteriza: „Îi vedeți cum cîștigă teren, ca o lepră, mai peste tot în Europa, în țări unde consideram imposibil să vedem că reapar? Ei spun lucrurile cele mai grave și noi ne obișnuim cu ele. Ei se dedau la cele mai grave provocări și nimeni, absolut nimeni, nu se scandalizează."

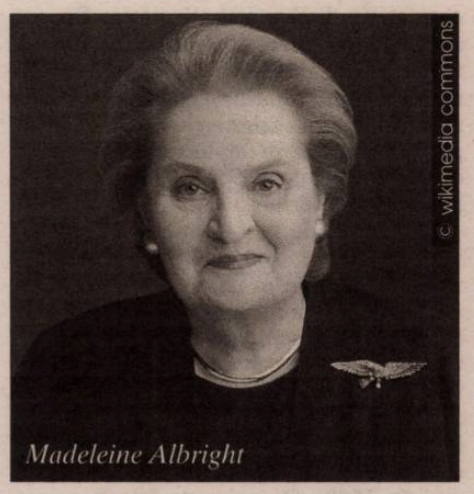

Madeleine Albright

Cuvîntul „lepră" folosit de șeful statului francez a produs repede unele indigestii și unele reacții. Printre care și observația că în arena democrației oricine vine la putere prin voturi liber exprimate este în mod automat încărcat cu onorabilitatea decurgînd din însăși noblețea exercițiului democratic.

Toate aceste semne, avertismente, amărăciuni exprimate în forme filozofice sau politice, excese de limbaj trădînd o anumită nervozitate, precum și numeroasele imagini și mesaje care vin dinspre o anumită „lume dezlănțuită" care nu mai vrea să fie ținută la porțile prosperității, toată această imensă ploaie de meteoriți încinși ar trebui deci să ne oblige de urgență la găsirea unui remediu. În mod normal, toți liderii lumii libere, toți șefii de partide, de curente și de contracurente, toți patronii de întreprinderi, toți experții geopolitici, militari și din alte domenii, toate eminențele cenușii și toți cei capabili să contribuie la croirea unei gigantice veste de salvare ar trebui să se reunească de urgență. Și să găsească soluții.

Este ceea ce ar trebui să se întîmple într-o lume normală, numai că a noastră pare să-și fi pierdut de mult instinctul de supraviețuire. În prezent, această lume este preocupată de cu totul altceva și va fi aspirată în următoarele două luni de un fel de ceremonial religios, de un fel de ritual al transhumanțelor moderne care aruncă pe drumuri milioane de semi-migranți: vacanțele de vară.

Despre cum stăm cu decadența, cu declinul și cu spiritele rele, mai vorbim la toamnă. Și poate tot atunci vom relua discuția despre cum spiritele rele se instalează uneori la putere (ceea ce s-a mai văzut în istorie) nu prin altceva ceva decît strictul și nobilul mecanism democratic.

***Matei Vișniec** este scriitor, dramaturg și jurnalist.*

Publicitate

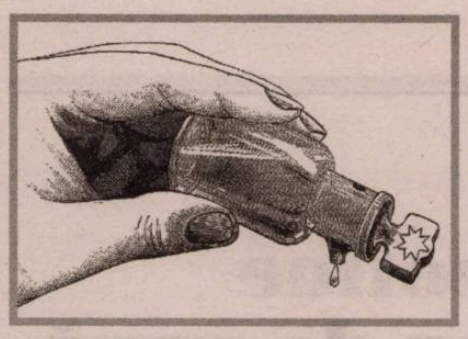

Rodica ZAFIU

cuvinte nepotrivite

Fămeaia tradițională

Formulele care cuprind cuvîntul *familie* vehiculate și dezbătute tot mai mult în ultima vreme au de-a face mai mult cu accepții juridice ale termenului, eventual preluate prin calc *(familie extinsă)* sau cu interpretări subiective, evaluative și destul de vagi *(familie tradițională).* Rămîn în afara discuției aspectele lingvistice ale cuvîntului și ale echivalentelor sale mai vechi și mai ales modificările în timp ale utilizării lor. Schimbările suferite de cuvîntul latinesc *familia* sînt atît de mari încît ilustrează perfect relativitatea conceptului. Se știe că latinescul *familia* a fost, pe de o parte, moștenit de română – în forma *fămeaie,* curentă în limba mai veche, devenită *femeie* în româna contemporană, pe de altă parte împrumutat pe cale cultă, în epocă tîrzie, în forma *familie,* cu sensuri din limbile romanice moderne. Dicționarele latine indică de la început pentru *familia* sensuri multiple și schimbătoare; așa cum arată dicționarul etimologic Ernout și Meillet, cuvîntul desemna inițial servitorimea și sclavii dintr-o casă, diferențiați de cei aflați în relație de rudenie; apoi termenul a suferit extinderi semantice, ajungînd să desemneze toți locuitorii casei, rude și servitori deopotrivă, ba chiar și proprietățile materiale.

Pe cît de larg era sensul cuvîntului în latină, pe atît de restrîns a ajuns în română, prin reducerea la un singur membru al familiei, ba chiar la persoana desemnată în funcție de sex, nu de relația de rudenie. Totuși, în textele vechi, sensul larg (parțial conservat în aromână de cuvîntul *fumeal'e)* era încă bine atestat. În *Tîlcul evangheliilor,* una dintre culegerile de predici tipărite de Coresi (în 1567), *fămeaie* este folosit curent pentru a desemna un ansamblu de rude, poate chiar mai mult decît atît; *fămeaia* cu sensul larg – copii, rude, oameni din casă – este clar distinctă de *muiere* („soție"), *„cu muiarea ta și cu toată fămeaia ta* pasă la besearecă", ba chiar și de *feciori:* „să slujim și să-l ajutăm în toate sărăciile ale lui; pre el nici întru un chip să nu vătămăm, *nece muiarea-i, nece feciorii, nece fămeaia".* *Fămeaia* era asociată *casei* – „Așa apostolii încă n-au vrut părăsi *casa și fămeaia* de mintea lor, ce pentru chemătura lu Hristos". În *Palia de la Orăștie* (1582), bunăstarea este descrisă în termeni similari: „Și marhă multă avea, dobitoace mici și mari, și *mare fămeaie".* Sensul se păstrează și în secolul următor, de exemplu în *Noul testament de la Bălgrad* (1648): „Botezat-am derept aceaia și *fămeaia* Stefanei" (I Corinteni, 1, 16); „Și pizmașii omului să fie *fămeaia* lui" (Matei 10, 36). În *Biblia de la București* (1688), pasajele sînt traduse diferit: „Și am botezat și *casa* lui Stefana", respectiv „Și pizmașii omului – cei de *casa* lui". De altfel, în *Biblia* de la București cuvîntul *femeie* și derivatele sale erau folosite curent cu sensul generic (și de gen) de azi: *„bărbat și fămeaie* au făcut pre dînșii"; „Și cunoscu Adam pre Eva, *fămeaia* lui"; „parte *bărbătească* și parte *fămeiască* să fie". În dicționarul său latin-român de la sfîrșitul secolului al XVII-lea, Theodor Corbea înregistra ambele sensuri, traducînd din latină *familia* prin „fămeaie, căsnicie", iar *fœmina* tot prin „fămeaie"; ultima accepție era însă cea mai frecventă în text, apărînd în numeroase definiții: *„Claudia,* g.f. o *fămeaie* rimleancă"; *„concubina,* g.f. *fămeaie* durmitoare dempreună, soției de pat".

De la desemnarea tuturor locuitorilor unei gospodării pînă la restrîngerea la un singur membru, variațiile termenului sînt extrem de mari. Desigur, dinamica sensurilor s-ar înțelege mai bine dacă am lua în considerare sinonimele parțiale ale cuvîntului și întregul său cîmp lexico-semantic, incluzînd și alți termeni care numesc rudenii și coabitări. În orice caz, la fel ca istoria sau sociologia, istoria limbii contrazice ideea unui tipar unic și imuabil al familiei.

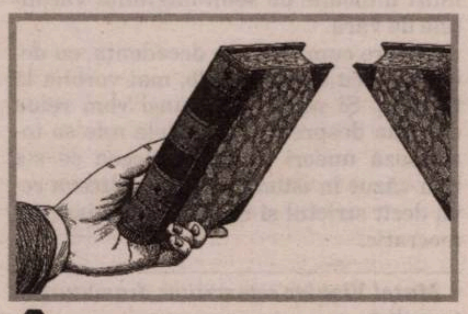

Liviu PAPADIMA

învățătura de minte

Cu educația la radiolog

În societatea noastră atît de dezbinată există totuși un consens promițător. Mai toată lumea pare să fie de acord că avem un învățămînt deplorabil. Corul plîngerilor e reactivat, cu o periodicitate la fel de previzibilă ca migrația păsărilor, la fiecare evaluare națională – bineînțeles, cu ajutorul binevoitor al presei.

Mă uit peste un articol din *Evenimentul zilei,* ocazionat de subiectele de la examenul scris la română la Evaluarea națională pentru clasa a VIII-a. Titlul e generos: „RADIOGRAFIA învățămîntului românesc". Majusculele aparțin, desigur, autoarei articolului, Georgiana Ioniță, care ne promite „o analiză bazată pe cifre și comentarii avizate a rezultatelor de la prima încercare cu care copiii dau piept pe drumul cunoașterii". Aflăm din această analiză că starea jalnică a învățămîntului românesc are trei cauze majore: 1. Nu se mai studiază clasicii literaturii române; 2. Nu se mai dă admitere la liceu; 3. Nu se mai acordă suficientă atenție școlilor de meserii. Deducem și că, odată rezolvate aceste hibe, învățămîntul românesc se va putea relansa către performanțele glorioase ale anilor '80 ai secolului trecut.

Cel dintîi dintre experții interogați este academicianul Eugen Simion, care de altfel furnizează și subtitlul articolului: „Este inadmisibil! Li se șterge copiilor identitatea națională". Mă opresc nedumerit chiar asupra acestei formulări: cum adică „li se șterge" copiilor...? Cine face lucrul ăsta? Cum? Cînd? De unde sugestia de *brain wash,* pe care ar comite-o ori învățămîntul în ansamblul lui, ori poate, ceva mai modest, nepriceperea alcătuitorilor de subiecte? Sau poate e vorba despre vreo conspirație în care să-și fi vîrît coada, insidios, însuși statul paralel. Lăsînd gluma la o parte, mărturisesc că m-am intersectat de mai multe ori cu academicianul Eugen Simion pe această temă și am rămas cu impresia că, pentru domnia-sa, „identitatea națională" e un fel de dat cu care ne naștem, conținut în ADN-ul nostru, în vreun subconștient colectiv de la care ne împărtășim jungian sau în vreo matrice stilistică pe care o ingerăm, blagian, odată cu laptele matern. Mai prozaic din fire, pentru mine identitatea cu pricina nu face parte din ființa noastră biologică și nici din structurile mentale înnăscute. Avem, desigur, părinți care ne transmit o anume zestre genetică, dar mă îndoiesc că ea e altoită cu Eminescu, Enescu sau Brâncuși. Avem un loc al nașterii, care poate să fie și un aeroport internațional. Pe scurt, identitatea națională nu se primește la naștere și nici prin taina vreunui botez, ci se formează prin ceea ce urmează să devenim. Și aici începe de fapt adevărata problemă. Eu, unul, aș prefera, de pildă, ca prin „identitate națională" să înțeleg mai puțin reverența față de clasicii culturii române, cît atribute mai pedestre precum „cinstit", „harnic", „destoinic", „cuviincios", „tolerant", poate chiar „simpatic" – lucruri după care alții să ne poată recunoaște și să zică: „Aha. Ești român?" Și, mai presus de toate, o bună și frumoasă stăpînire a ceea ce nu numai că ne particularizează la modul absolut, dar se și dovedește indispensabil pentru a funcționa ca o comunitate: limba.

Pentru academicianul Eugen Simion, dovada peremptorie a etnocidului comis asupra generațiilor viitoare o constituie faptul că textul ales pentru proba scrisă provine din romanul *Inocenții* al Ioanei Pârvulescu în loc să poarte semnătura vreunui Hogaș sau Sadoveanu. „Am ajuns să le cerem copiilor analiză pe textele Ioanei Pârvulescu, de parcă România nu are un Sadoveanu sau un Calistrat Hogaș, să afle cum arată o excursie la munte." Dacă domnul academician ar fi avut disponibilitatea de a irosi un pic din timpul domniei-sale înainte de a se pronunța, ar fi observat, poate, că în subiectul de examen incriminat nu e vorba despre nici un fel de „analiză pe text", ci de cîteva întrebări gramaticești dintre cele mai simple (sinonimie, cratimă, formarea cuvintelor, hiat), o cerință iarăși minimală în aria „înțelegerii de text", de a identifica două „idei principale/secundare [adică de oricare, măcar să aducă cît de cît a idei, *n.n.*] din textul dat" și o întrebare absolut puerilă vizînd conținutul textului. În plus, veșnica și inepta compoziție argumentativă cum că textul dat ar aparține genului X.

Domnul academician Eugen Simion e îngrijorat că elevii de 14-15 ani de azi nu mai au prilejul să li se reveleze rafinamentele artei scriitoricești de înaltă clasă ale unui Sadoveanu sau Hogaș. Pe mine mă ia groaza că la un astfel de subiect, absolut elementar, neavînd nici în clin, nici în mînecă cu valorile literare, abia 73,6% din candidați au putut să promoveze. Nu mai este vorba, domnule academician, despre faptul că elevii noștri nu reușesc să-i cunoască și să-i înțeleagă pe clasici, ci despre faptul că mare parte dintre ei nu reușesc să înțeleagă nimic. Nici un text mai lung de zece rînduri, oricît de simplu.

Cel de al doilea intervievat, Iulian Cristache, președintele Federației Naționale a Asociațiilor de Părinți, pune degetul pe rană: „Avem 42% analfabeți funcțional". Cei despre care vorbeam mai sus. Concluzia dlui Cristache pornind de la această realitate sumbră este, spre a prelua un epitet drag presei, „năucitoare": „Ar trebui ca admiterea să se facă la fel ca înainte de 1990, pe bază de concurs. Fiecare liceu să își aleagă subiectele de testare, în funcție de profil și nivel." Mi-e imposibil să pricep în ce fel crede dl Cristache, din poziția dumisale de reprezentant al părinților elevilor din România – inclusiv, bănuiesc, al părinților celor 42% – că revenirea la admiterea la liceu, ce ar adînci, fără doar și poate, segregația și așa endemică în învățămîntul românesc, va putea contribui la diminuarea analfabetismului funcțional în rîndul tinerilor de azi. Să-i uităm deci pe cei ale căror odrasle riscă să îngroașe rîndurile handicapaților social din România, cohortele celor care nu vor putea aspira vreodată la o slujbă cît de cît decentă, lipsindu-le abilitățile indispensabile inserției în lumea contemporană. Ei sînt, precum zicea un alt clasic, „din lumea celor care nu cuvîntă".

Cea de a treia intervenție, a dlui Marius Pieleanu, sugerează, în contextul dat, soluția miraculoasă: „E drept, o societate are nevoie de medici, profesori, inginieri, academicieni, însă la fel de mare nevoie are și de strungari, frizeri, zugravi, meserii extrem de respectabile și chiar bănoase. Problema este că nu avem o relație consistentă între ce cere economia și ce dăm. Nu se asigură o formare profesională în acest sens, dispar meserii, meserii extrem de utile, mai ales în zonele rurale. Noi trebuie să ținem în viață, pentru că sindicatele fac presiuni, o mulțime de licee care nu își găsesc justificarea." Corect, pînă la un punct – ce facem, de pildă, cu mobilitatea socială? cu exercitarea liberului arbitru în formarea individuală? –, numai că, poate nu a știut dna Ioniță să formuleze întrebările, nu era vorba despre liceele-fantomă menținute în viață de zelul sindical și de aspirațiile bovarice ale celor dispuși să le frecventeze, ci despre cunoștințele și abilitățile cu care elevii români încheie gimnaziul, ciclu de învățămînt obligatoriu și de cultură generală. Altminteri, cred că orice sociolog ar fi dispus să conceadă că e greu să te descurci fără scris și citit, asumate drept competențe textuale – producere și înțelegere de text –, și socotit, înțeles drept capacitate de rezolvare de probleme, chiar și în meseriile cele mai „manuale". Fără astea, nu vom avea nici măcar zugravii și tinichigiii cărora le ducem, pe bună dreptate, dorul.

Concluzia? Avem un învățămînt catastrofal, însă catastrofal în atîtea feluri încît e imposibil de aflat cum ar arăta unul bun.

***Liviu Papadima** este profesor de literatură română la Facultatea de Litere, prorector la Universitatea din București; coautor al manualelor de limba și literatura română pentru liceu, apărute la Humanitas Educațional. A coordonat mai multe volume apărute la Editura Arthur.*

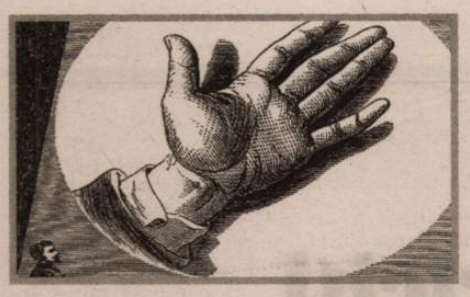

Adina POPESCU

portrete din mers

După douăzeci de ani

Bobi, cel care a fost marele Mister într-a IX-a, s-a îngrășat și are un început pronunțat de chelie. Magda e neschimbată, arată fantastic, ca la 20 de ani, poate că din cauza faptului că nu s-a măritat, doar o rețea de riduri fine în jurul ochilor îi trădează vîrsta. Alina are același păr lung, cîrlionțat, pentru care o invidiau toate fetele din liceu, însă talia i s-a îngroșat după cele patru nașteri. Alex a rămas la fel de scund, n-a mai crescut, pare la fel de pus pe glume, deși uneori îi surprind cîte un zîmbet trist. Natalia, care a venit tocmai de la Paris ca să ne vadă, are aere de femeie emancipată. Aia micuță care ne întreba non-stop, în pauză, dacă ne-am pus-o e slabă ca un țîr și poartă o fustă indecent de scurtă pentru 40 de ani, dar îi stă bine. Bogdan a rămas la fel de mitocan, doar că nu se mai șterge cu tricoul de transpirație după ora de sport și nu-și mai scuipă, cu precizie, flegmele la fiecare pas. Silvia e la fel de timidă, s-a retras pe un colț de calorifer și nu îndrăznește să vorbească cu nimeni. Mă întreb cum mă văd ei pe mine. Cît de mult m-am schimbat, de fapt?

Ne așezăm în băncile care ne-au rămas mici, îi privesc pe toți acești adulți-copii pe care nu i-am mai văzut pe douăzeci de ani, pe unii abia dacă i-am recunoscut. Îi simt pe toți apropiați și, în același timp, niște străini.

De fapt, de cînd am intrat în curtea liceului, încercînd să mă comport cît se poate de normal, de parcă aș fi fost acolo alaltăieri, m-a apucat angoasa. Mă așteptam să privesc lucrurile cu detașarea omului peste care au trecut, totuși, douăzeci de ani, dar nu! Bîzîitul tîmpit al soneriei, turmele amorfe de adolescenți scurgîndu-se spre intrarea elevilor, vocile ascuțite ale fetelor care își continuă bîrfele, cleveteala, micile lor răutăți de fiecare pauză, împletindu-se cu cele mai grave, în schimbare, ale băieților care se strigă unii pe alții cu „Băă!“, „Măă!“ și „Hai!“, toate sînt atît de prezente. Uite acolo, în spatele magaziei de pe terenul de baschet, am fumat prima țigară, un Kent lung, pe la al cincilea fum mi s-a făcut greață, dar am înghițit în sec, am luat o gură de cola răsuflată și am reușit s-o termin. M-am simțit o eroină și nu m-am mai lăsat nici pînă în ziua de azi. De gardul ăla șui mă sprijineam în fiecare pauză ca să văd ce face C. de la B, cu cine vorbește, ce alte gagici se mai holbează la el în afară de mine. Dacă îi surprindeam privirea – ochii ăia imposibil de albaștri, așa scria în jurnal – eram fericită și visam cu ochii deschiși toată ora de mate. Pe băncile de la poartă ne mai pierdeam vremea înainte de a ne hotărî dacă chiulim sau nu de la chimie… dar unde să mergem? Era iarnă, frig, dîrdîiam în blugii noștri cu talie joasă, ca să ne lase mijlocul gol, să scoată în evidență rezultatele vreunei diete minune, să fim privite cu invidie – „Fatăăă, cît ai slăbit!“ N-aveam unde să mergem, doar să bîntuim pe străzile înghețate, să scoatem aburi pe gură în timp ce povestim pentru a suta oară ce mișto a fost la bairamul de sîmbătă la care a venit și L. sau V., ori să ne plîngem de milă.

Așadar, am intrat în curtea liceului, unde era liniște. Nu se auzea nici o sonerie, nu se vedea nici urmă de adolescent chiulind, nimeni nu juca baschet acum, la începutul vacanței de vară, și totuși am simțit dintr-odată toate fricile, toată nesiguranța de atunci. Frica de profa de chimie care era pur și simplu dementă, frica de un nou 3 în teza la mate și de două pagini cu ecuațiile mele tăiate cu roșu, teama că nu voi fi niciodată o tipă populară, că nu voi avea nici o gașcă și că n-o să încap *ever* în blugii Motor numărul 27 pe care îi purtau toate gagicile super, mișto și bestiale, teama că C. sau L. sau V. n-or să mă bage în seamă niciodată, iar la capătul tuturor acestor frici, gogorița cea mare – Bac-ul. Nu exista viață dincolo de Bac, așa că teama că mă voi trezi față în față cu un viitor incert era atît de îndepărtată încît nu merita luată în seamă. Și iată-mă exact în acel viitor incert, descoperind cu groază că, odată ce am pășit pe poarta liceului, odată ce m-am insinuat din nou în același spațiu, sînt, de fapt, aceeași.

Stăm cu toții în băncile care ne-au rămas mici. În clasă se aude un zumzet de adulți-copii, ne întoarcem la banca din spate și ne lungim peste cea din față ca să le arătăm colegilor fotografii pe telefonul mobil – primul copil, al doilea copil, casa de vacanță sau vacanța din Grecia. Apoi, dirigul ne cere să facem liniște ca să începem. Deși a ieșit la pensie doar de cinci ani, mi se pare foarte bătrîn. Ochii lui albaștri din spatele ochelarilor cu lentile groase sînt opaci, le-a dispărut acea sclipire cu care explica problemele din *Gazeta matematică*. După ce strigă catalogul, cu chicotelile de rigoare, ne perindăm prin fața clasei ca să ne prezentăm viața din ultimii douăzeci de ani. Un fel de PowerPoint.

– Am terminat Medicina, dar n-am profesat ca doctor. De zece ani lucrez în cadrul unei companii farmaceutice care are contracte în Asia, călătoresc din Dubai la Hong Kong și pînă în Taiwan, zice Bobi, fostul Mister Boboc, încercînd să-și tragă un pic burta și să bage pieptul la înaintare.

Aplauze, ovații:

– Am terminat Fizica, am rămas în învățămînt și sînt asistent universitar… însă de puțină vreme fac parte dintr-o trupă de dans pentru amatori, povestește Magda.

Alte aplauze, profa de fizică se uită la ea ca la o realizare personală. Sau ca la animalul de casă favorit.

– Sînt casnică, dar am patru copii, m-am dedicat creșterii și educației lor, zice Alina. Adică sînt mamă cu normă întreagă.

Aplauze și priviri duioase, încurajatoare.

– Sînt inginer de aeronave, am vrut să plec din țară, în anii 2000, să emigrez în Canada, dar n-am plecat… cred că rău am făcut, mai ales că la noi nu prea se construiesc avioane! rîde Alex.

Aplauze ceva mai anemice, se simte aici, undeva, un sîmbure de ratare.

– Sînt consultant financiar, trăiesc la Paris… nu m-am măritat… ăăă, n-am simțit nevoia, sînt îndrăgostită de Paris! încearcă Natalia să facă o glumă.

Aplauze moderate, cîteva priviri invidioase.

– Am terminat ASE-ul, dar m-am gîndit că cel mai bine este să fac ceva pe cont propriu și acum… am propria firmă de consultanță! exclamă, cu o voce de parcă ar fi cîștigat la Loto, aia micuță care ne tot întreba dacă ne-am pus-o.

Aplauze.

Mă gîndesc că ar fi foarte amuzant ca la sfîrșitul întîlnirii să vină la mine și să mă întrebe în șoaptă, pe un ton conspirativ: „Ei, ți-ai pus-o?“

– Ăăă… lucrez în administrație, la o primărie de sector… în timpul liber, joc fotbal… ăăă, cam asta, zice Bogdan, care de emoție sau de la căldura din clasă a transpirat abundent, mă întreb dacă o să-și scoată cămașa albă din pantaloni și o să se steargă pe față.

Aplauze politicoase.

Silvia iese în fața clasei și tace. Pare terorizată de toate privirile ațintite asupra ei. Cred că ar prefera să ia un 2 și să treacă la loc în bancă. Noi toți așteptăm, totuși, să ne spună ceva, dacă așa este jocul.

– Ce să vă zic? începe ea cu o voce mică, în cele din urmă. Sînt bibliotecară… citesc… trăiesc.

Aplauze anemice, de complezență. Mă uit mai atent la Silvia – îmbrăcată modest, o viață modestă, totuși are o privire luminoasă, lipsită de orice urmă de frustrare. Și, brusc, încep să o admir.

Plec de la „întîlnirea de douăzeci de ani“ ușor confuză, cu sentimente amestecate. Buzunarele sînt pline de cărți de vizită – nu se știe cînd ai nevoie de o firmă de consultanță, de o cameră unde să tragi la Paris, de un inginer de aeronave și de pile la primărie. După douăzeci de ani, foștii colegi de liceu se transformă în contacte. Utile.

Acest text a fost scris pentru evenimentul organizat de ARCEN la Școala Centrală, în noaptea de Sînziene. Tema a fost „O (ne)întîlnire“, personajele sînt fictive.

Eugen ISTODOR

negustori și **mușterii**

Ardei capia, chiftele și pantofi de-o avere. Melodramă și tragedie

Eu ardeiul. Eu ardeiul îl mănînc cu chiftele. Chiftelele bine aduse din mărar, pătrunjel, din oleacă de busuioc. Aruncate în uleiul încins. Și apoi aruncate și cuprinse de ardeiul capia. Îmi plac chiftelele care intră în găoacea ardeiului. Care se potrivesc în nervurile, în curburile ardeiului. Aici sînt categoric. Îndes chiftele pînă se potrivesc. Da, le pun cu mîna mea, sînt conspirationist. Nu umblu cu jumătăți de măsură. Jap, înnebunesc chifteaua să intre odată în găoacea ardeiului. Ce chiftea să nu se supună? Dar am stat zilele trecute în ditamai magazinul și am privit la ardeiul roșu capia cum se stingea. Peisajul scurgerii vieții dintr-o legumă este o crimă comisă de ochiul necruțător. Acesta intră în conspirație cu timpul și creierul. Stăteam și priveam, în magazinul uriaș dintr-un mall și mai uriaș, un ardei mic, care avea în vîrful lui un punct din care întreaga lume a ardeiului se ducea. Încotro? Acum nu mai era plînsul ardeiului pe care l-aș fi luat acasă, l-aș fi cumpărat pentru plînsul lui. Nu. Ochiul meu era necruțător. Vedeam cum nimic nu-l mai salva pe ardei. Gata, era terminat. Ce-mi păsa mie? Ce le păsa celorlalți? Eram singurul, chiar unicul care vedea stricăciunea ardeiului. Mi-era așa drag ardeiul, plîns, stricat, rupt. Probabil vreo ladă, vreo neatenție a cărătorului, vreun cumpărător care a dat cu el de pămînt. Nu, ardeiul capia tăcea. Făceam o crimă cu ochiul. Nu era mai simplu să-l cumpăr? N-aș fi rezolvat cu 38 de bănuți această dramă? Nu, n-am vrut. Mi-era milă de ardei, dar și de 38 de bănuți. Anunț, pe această cale, că luîndu-mi eu pantofi de 65 de euro foarte colorați, dar de pînză, cu striațiile de ardei capia pe ei, uite, anunț că i-am rupt a treia zi de la purtare. Cred, de două zile, că e din cauza ardeiului capia pe care l-am urmărit necruțător. Da, cred că este o legătură. Nu m-ai salvat? Ia de-aici, zgîrcitule! Săraculeeeee! Îți trebuiau pantofi de 65 de euro și te-ai legumit la 38 de bani. Poftim! – așa am visat că-mi vorbea ardeiul. Ardeiule, trece timpul peste tine! Timpul te trece, oricît ai rîde și dansa. Hai, că i-am zis-o! Totuși… băi, cît de prost să mergi ca să-ți termini pantofii?

Radu NAUM

un sport la **Răsărit**

Roger Federer și Rafael Nadal sînt ca Făt-Frumos și Zmeul Zmeilor sau invers?

Cei doi împart lumea fanilor precum Messi și Ronaldo. Doar că în tenis nu e vorba despre „Gelatul“ contra „Robotzelul“, ci de „Intelectualul“ *versus* „Nemuritorul“. Și mai ales nu e vorba despre cine se și cine nu se dopează. În fotbal, discuția asta a fost depășită de mult, fotbaliștii și fanii cu conștiința cristalină dorm ca niște prunci. Sigur, unii nu se mai trezesc, dar asta-i viața, nu? În fine, moartea… În tenis încă mai există un soi de dezbatere underground. De fapt, asta ar despărți cu adevărat doi supercampioni: răspunsul la întrebarea dacă umblă la cutia cu maimuțe și, dacă n-ar umbla, n-ar fi de fapt cam pioni? Nu știm. Dar avem niște fapte. Federer a cerut de mai multe ori controale serioase antidoping. Nadal și-a văzut de treaba lui și de ticurile cu trasul de chiloți înainte de serviciu. Federer are un joc fluid. Nadal are un joc de salahor, de Stahanov, ai senzația că realizează cincinalul în patru ani. Nadal e cel mai bun pe zgură, unde e de muncă zdravăn. Federer e mai eficient pe suprafețe mai rapide, unde punctele se joacă mai repede și rezistența fizică (deci eventualul aport al „maimuțelor“) mai puțin importantă. Țiriac a avut dreptate cînd l-a tras de urechi pe Federer reproșîndu-i absența din sezonul de zgură. Pînă la urmă, fără el sponsorii sînt mai puțin fericiți. Dar Federer i-a răspuns simplu (nu chiar cu aceste cuvinte): sînt bătrîn, trebuie să am grijă de mine. Se poate înțelege și așa: eu sînt „bio“, iar ca să rămîn așa am nevoie de odihnă și cumpătare. Pînă la urmă, înțelege fiecare ce vrea. Sau ce poate. E frumos să îi vezi jucînd pe cei doi. Dar nu tot ce e frumos e și adevărat. Și Moș Crăciun e o mare vedetă care cîștigă an de an cam toate meciurile.

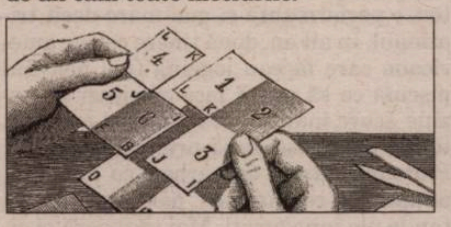

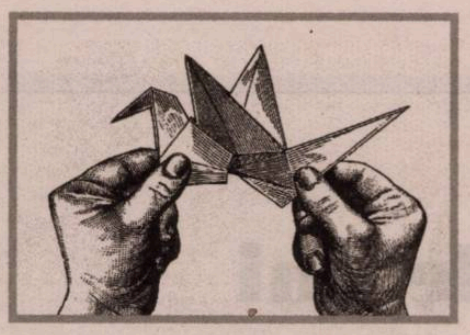

Andrei MANOLESCU

libertatea de impresie

Profesori nefericiți

La o agapă, foști colegi rememorau ce le făceau profesorilor din liceu înainte de 1989. E drept că și profesorii făceau elevilor diverse lucruri, fiindcă pe vremea aceea exista obiceiul pedepselor fizice sau al terorizării prin note, amenințări cu corijența (mai ales înainte de examene importante pe care le puteai pierde), extemporale și altele. Cum nu se prea puteau pune cu „teroriștii" liceului, de cele mai multe ori elevii se „răzbunau" pe niște bieți profesori care nu știau sau nu voiau să se apere de ei.

Un asemenea „cal de bătaie" era o profesoară de biologie, care nici nu mai e, sărmana. N-o să-i pronunțăm numele, deși chiar și acesta era subiect de bancuri. O fostă elevă își amintește cum, după ce profesoara făcea prezența, unii colegi ieșeau din laborator „cu ursul". Se foloseau adică de marele urs împăiat care era într-un colț. Se ascundeau în spatele lui și-l împingeau ușor-ușor spre ușă. Evident că toți ceilalți rîdeau, spre nedumerirea profesoarei care nu înțelegea ce se întîmplă. Ursul „făcea pași", iar odată ajuns în apropierea ușii, cel ascuns în spatele lui aștepta un moment prielnic, de obicei cînd profesoara scria ceva pe tablă, și se strecura afară. Un altul muta apoi ursul la loc sub ochii profesoarei, care tot nu înțelegea nimic, pentru următorul elev care voia să iasă, care lua manevra de la capăt cu animalul către ușă. Ursul se tot plimba așa pînă la ușă și înapoi în timpul orei, iar la sfîrșit în clasă rămîneau foarte puțini elevi, spre nedumerirea profesoarei.

Dincolo de asta, unii aruncau cu bucăți de cretă în profesoară în timp ce scria la tablă sau, odată, un coleg zis „Piticul" a pătruns în diorama cu Delta Dunării din spatele clasei. Surprins acolo de apariția inopinată a profesoarei, s-a ascuns printre mistreți, pelicani și stuf. Pe la jumătatea orei, în timp ce vorbea, profesoara l-a văzut, în vitrină. A amuțit brusc. Credea că diorama aceea e încuiată cu cheia și nu pricepea ce poate căuta un elev înăuntru. Întrebîndu-l, acesta a răspuns speriat ceva de genul „Păi, eu eram aici". A stîrnit un haz de nedescris. O singură dată profesoara de biologie chiar s-a supărat serios, cînd cineva a aruncat în acvariu o pungă întreagă cu purici de baltă. Peștii au mîncat tot și au fost găsiți a doua zi cu burțile în sus. Cel care a săvîrșit „pesticidul" nu știuse, probabil, că peștii mănîncă pînă crapă. În orice caz, în ciuda anchetei declanșate de profesoară, nu s-a aflat niciodată cine a fost.

„De ce freci talpa, tovarășe elev?"

Pe profesorul de filozofie îl înnebuneau frecînd sub talpa piciorului (mai mulți în același timp) cîte un creion cu muchii. Astfel, în clasă se producea un fel de hîrîială generală care bruia discursul despre marxism al profesorului. Uneori, omul se uita atent pe sub bănci să vadă ce se întîmplă, dar atunci mișcarea se oprea. Creioanele erau scurte și nu se vedeau de sub pantofi. La un moment dat însă, „filozoful" a înțeles că zgomotul e legat de mișcarea picioarelor. De atunci, de cîte ori auzea hîrîitul acela, se întorcea brusc către un elev din zona respectivă, pironindu-l cu vorbele: „De ce freci talpa, tovarășe elev?" Negările erau de-a dreptul teatrale. Se prefăceau teribil de ultragiați de asemenea acuzații, mai ales că de multe ori bietul profesor nici nu-l nimerea pe adevăratul „vinovat". Oricum, în timp ce unii „frecau talpa", alții din ultimele bănci jucau cărți (deja e o dispută, astăzi, dacă *whist* sau *șeptică).*

În fine, în catalogul din arhivă existînd și numele profesorilor, și-au adus aminte de unul care, altfel, cu siguranță s-ar fi pierdut complet în negura timpurilor, în ciuda faptului că-l chema Bășică. Preda o materie care se numea UTLM. Și-au adus aminte inițialele astea ca prin vis. Pe Google, am descoperit că sînt acronimul de la *Utilajul și Tehnologia Lucrărilor Mecanice.* Cei de la clasele industriale făceau MUI, adică *Mașini și Utilaje Industriale*. La fel de interesant. Unii dintre profesorii aceștia erau și ei jenați sau timorați că, prin imbecilitatea regimului de atunci, erau obligați să predea asemenea materii unor elevi care, evident, aveau cu totul alte interese și preocupări. Iar domnului Bășică i s-a întîmplat ca, în timp ce se plimba în fața clasei, să-i apară printre picioare o minge lansată de pe rîndurile dintre bănci. Prima oară a zîmbit și, luînd-o în mîini, a pus-o pe ultima bancă. Mingea a apărut însă și a doua oară. Era deci ceva intenționat și omul s-a enervat. A băgat mingea sub catedră. A treia oară a apărut însă altă minge, mai mică. S-a lovit de peretele de sub tablă și s-a întors rapid printre rînduri, făcîndu-se nevăzută. Tovarășul Bășică a intrat în alertă. Se vedea că pîndește o nouă apariție a mingii pentru a o confisca și pe aceea. La un moment dat, lansatorul a prins momentul să-i dea drumul din nou rapid printre rînduri, ca la popice. Prea repede pentru ca profesorul (grăsuț) s-o poată prinde cu mîna. Cel mult putea să-i dea un șut, ceea ce a și încercat, înainte ca mingea să dispară iar printre rînduri. N-a nimerit-o însă și s-a izbit cu pantoful de piciorul de fier al primei bănci. I-au dat lacrimile de durere și de ciudă. După cîteva secunde, însă, vorbea în continuare despre UTLM-ul lui, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat.

ready made

„Un om hecticos scuipă jos, în scuipitul lui se află o mulțime de microbi, scuipatul acela se uscă și se face prav, care apoi de vânt, sau de umbletul nostru, se ridică în aer, iar noi când tragem aer în plumâni, tragem și baccilii ieșiți din omul hecticos."

Dr. Iulian Chitul,
Boalele lipicioase, Sibiiu, 1914

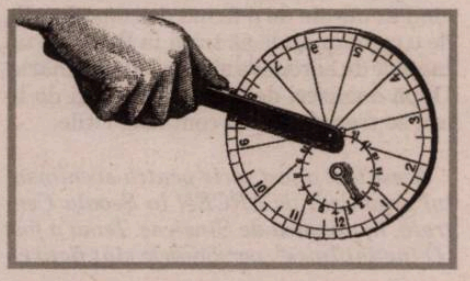

Cătălin PAVEL

o, ce vestigii minunate!

SPQRT

Am auzit că directorul unui șantier arheologic din Turcia a introdus în program „ora de mișcare". Nu știu dacă participanții la săpăturile lui au avut vreo clipă senzația că sînt un fel de deținuți. Poate, din contra, i-au fost recunoscători pentru această șansă de a-și dezmorți oasele făcînd sport. Pentru că, de fapt, numai o parte din oamenii de pe șantier se află efectiv pe teren; mulți dintre specialiștii de pe săpăturile mari (care au și depozite la fața locului) lucrează de fapt tot în birou, chiar dacă biroul e mai degrabă un laborator la poalele unui deal, departe de lumea orășenilor.

Am avut odată doi colegi spanioli care făceau opt ore pe zi analize de faună malacologică și care, după ziua de muncă, ieșeau la alergat. Veneau la masa de seară cu tot cu aparatul cu care tocmai își calculaseră procentul de grăsime din corp și care indica un procent nesănătos de scăzut. Aparatul rămînea pe masă în timpul cinei. Toată lumea aflase că făcuseră și cîte un triatlon *Ironman*. Erau simpatici totuși – în condițiile astea, o performanță și mai mare decît triatlonul. În alt an, două tinere colege americane care făceau jogging (noi neavînd piscină ca să poată face cincizeci de bazine scurt înainte de muncă) s-au lăsat totuși păgubașe după prima săptămînă. Plutoane întregi de bărbați cu mustață, adunați la ceaiuri tari, patriotice, se uitau la ele înnegurați. Mai văzuseră ei cîte un biciclist străin care făcea turul lumii, bronzat și numai tendoane, dar femei nu, ele erau primele.

Arheologii din ultima serie de săpături de la Troia (din 1988 încoace) au locuit într-un sat construit de o firmă germană ca o formă de donație pentru șantier. Căsuțele astea de lemn fuseseră concepute pentru o zonă de munte, nicidecum pentru căldura zăpăcitoare de la Dardanele, dar asta e, casa de dar nu se caută la țigle. În orice caz, satul fusese prevăzut și cu un teren de sport, cu doi stîlpi pentru un fileu de volei. În cele cinci veri pe care le-am petrecut acolo, ăsta a fost sportul principal. Orice meci oferă, bineînțeles, informații cît zece teste de personalitate despre colegi; pentru unii e o joacă, pentru alții e o luptă pe viață și pe moarte, unii fac un meci *de mucho nivel,* alții un grătărel.

Din cînd în cînd se mai scot seara și piesele de șah. Jucam lîngă muzeul din Adamclisi și lîngă noi s-a oprit și profesorul Alexandru Barnea, cel mai bun cunoscător al Dobrogei romane (alături de Alexandru Suceveanu de la Histria, încă în viață în acele frumoase vremuri). Directorul nostru de șantier a aruncat o privire pe tablă și a spus: „îndîrjită, cu *tetrapylon",* remarcă ezoterică pe care n-am uitat-o, deși au trecut aproape douăzeci de ani. Puțin după asta, jucam, în biblioteca muzeului din Volubilis, cu un domn din Frisia olandeză, specialist în recipiente antice pentru ulei și parfum. Niciodată nu poți fi sigur dacă e pe bune sau nu cînd celălalt începe prin a spune „n-am mai jucat de mult", „sper că mai țin minte cum să mut" etc., dar de data asta, faptul că olandezul n-a scos nici o vorbă înainte de a începe m-a pus în gardă. După multă caznă, am ajuns într-o poziție foarte închisă, în care mi se părea că am ceva avantaj, deși de multe ori continuă să ți se pară așa și după ce atacul tău ajunge într-un punct mort. Întîmplarea face că se putea forța remiza prin repetarea mutărilor, ceea ce am și făcut. Mi s-a părut că omul joacă suspect de bine, prea bine ca să-mi permit să joc o mutare mai slabă doar ca să evit remiza. Îmi amintesc extraordinar de bine cum m-a privit la sfîrșitul partidei acest înalt și distins profesor: cu ură. M-a luat cu totul prin surprindere această ură. Să fi fost chiar așa obișnuit să-i bată pe toți cei pe care îi provoca în diverse situații sociale, încît, dacă nu cîștiga, era ca și cum cineva îi încălca drepturile? Spre rușinea mea, m-am întrebat și dacă nu cumva era din cauză că, ei bine, eram un tip din România, care venea de la săpat călare pe un tractor... Mai lipsea doar să fi dat și o dușcă dintr-un recipient de parfum.

Prin tradiție, pe orice șantier are loc și un meci de fotbal, în care o echipă de arheologi fără nici un crez joacă împotriva selecționatei încruntate din sat, care își apără nevoile și neamul și telefoanele de ultimă generație. Despre meci se vorbește cîteva săptămîni la rînd și, în ziua în care organizarea în sfîrșit reușește, lumea fierbe și se joacă foarte serios. Arheologii pierd și meciul nu se repetă, pentru că știința capătă brusc prioritate.

Mi-ar fi plăcut să ne viziteze și un specialist în jocuri cu mingea din antichitatea clasică, descrise în destule texte și ilustrate pe stelele grecești *(foto)* și, în perioada romană, mozaicuri. Dar parcă văd că ar fi preferat să-și continue studiul decît chiar să joace personal.

***Cătălin Pavel** este arheolog și scriitor. Cea mai recentă carte publicată este romanul* Chihlimbar, *Polirom, 2017.*

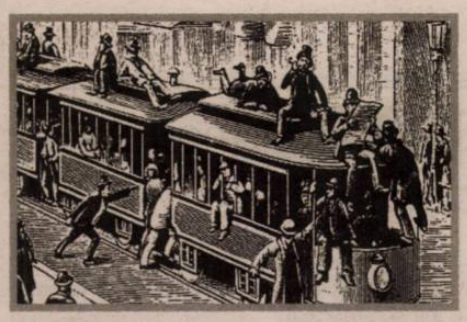

Sever VOINESCU

axa dus-întors

Demitizarea, azi

După anii comunismului, în care se auzea în cetate numai și numai minciună propagandistică, lumea românească a primit primele lucrări de „demitizare“ precum sufocatul primește aer proaspăt. Amintesc celor mai tineri că regimul comunist avea monopolul total asupra mijloacelor media și ceea ce se putea auzi, citi ori vedea în spațiul public era îmbibat de ideologia regimului. De altfel, în comunism, cultura era văzută în mod deschis ca propagandă, dovadă fiind nu doar tonele de documente de partid în acest sens, ci și structura instituțională a statului și partidului (căci, în acei ani, conform Constituției, statul și partidul unic erau una). Chiar și micile breșe în acest sistem cultural-ideologic controlat, tot „opera“ regimului erau pentru că uneori, rar, cenzura era neglijentă sau incompetentă, ori cîte un potentat avea puterea de a regiza cîte un gest vag neconform și gira vreo apariție – dar, în cele mai multe cazuri, știa bine ce face. Așadar, tot ce aflam noi despre istoria și cultura noastră ori despre istoria și actualitatea lumii era serios alterat. Figuri istorice majore erau pur și simplu reinventate pentru a servi, de pildă, ca figuranți într-o linie de ascendență ce culmina cu Ceaușescu. Episoade ample din istoria națională erau pur și simplu scoase din istoriografie, după cum altele erau pur și simplu inventate, anume ca să servească spălării pe creier a națiunii și apariției mutantului zis „om nou“. Scopul era acela de a dovedi că socialismul/comunismul este perfect legitim, firesc și 100% românesc. Așadar, recuperarea adevărului (oricît este el de relativ!) sub forma „curățării“ narativului istoric de paraziții ideologiei comuniste devenise o necesitate stringentă la începutul anilor 1990. A fost, de pildă, extrem de necesar să știm că ideea națională românească este o creație tîrzie, de secol XIX, și că, de pildă, cineva ca Mihai Viteazul ajunsese să unească țările române din cu totul alte motive decît o profetică viziune patriotică, cum ne spunea istoria oficială. A fost nevoie, de asemenea, ca după 1990 să temperăm exaltarea elementului dacic în etnogeneza noastră, să spunem răspicat că, de fapt, nu știm foarte multe despre daci, dar știm o grămadă de lucruri despre romani și că în venele noastre curge un sînge ceva mai amestecat, în care se găsesc, în doze bune, și sînge slav, cuman sau (vai!) maghiar. De toate acestea și foarte multe altele, România avea nevoie, iar cei care au făcut această operă de restaurare a memoriei noastre merită recunoștință.

Dar anii postcomunismului fraged sînt departe. Lumea românească a ajuns și ea să se așeze după liniile de front ale vremii noastre: progresiști și conservatori, și acum nu se mai luptă cu comunismul decît vînătorii de fantome. Acum, lupta dintre noi este perfect occidentală: omul tradiției *vs* omul recent. În aceste timpuri, demitizarea a încetat să mai fie scoaterea la suprafață a unui adevăr eradicat de o ideologie și a devenit, perversă transformare, de-a dreptul armă ideologică.

Prima mea observație este că se demitizează din ce în ce mai puține idei și din ce în ce mai mulți oameni. Nu-i de mirare, războiul cultural de azi se poartă om la om. Astăzi, demitizarea înseamnă să iei un personaj de mare anvergură din tabăra cealaltă (ca să ai nerv în scriitură), să nu sufli o vorbă despre lucrurile mari pe care le-a făcut (ideal este să nici nu te pricepi la ele) și să scrii apăsat despre detalii (pe care le poți și exagera ori chiar inventa în marginea altor detalii, căci în numele cauzei e permis!). Ideea de bază e să arăți că cel mare era, de fapt, mic. Statuile sînt doar mobilier stradal – cînd ies din modă, le schimbi cu ce se poartă. Demitizatorii mizează, desigur, pe două trăsături ale nefericitei naturi umane. Întîi, pe antipatia cu care unii privesc, din varii motive, pe cei mari – ei vor zice: „Iată, era un nimeni, știam! Mai lăsați-mă cu ăsta!“ Apoi, pe un public general și mediocru, care va fi bucuros să afle că nu există măreție, ci doar mediocritate, ca a lui. Puterea ideii „toți sîntem la fel“ este colosală și are efecte mixte: este pe atît de devastatoare pentru spirit și cultură, pe cît este de benefică în plan juridico-politic.

La începutul anilor 1990, dl Andrei Pleșu semnala, într-o discuție cu dl Al. Paleologu, că a venit vremea biografiilor care ignoră cu totul axa centrală a destinului subiectului. Dl Pleșu avea o exprimare plastică pentru asta: „Dacă zic cuiva că-mi plac Chesterton, Creangă și Sadoveanu, va scrie despre mine că-mi plac grăsuții“. Trăim din plin vremea cărților în care sîntem învățați să-l judecăm pe filozoful cutare, care a produs o revoluție în modul în care oamenii se gîndesc la propria lor minte, după ce făcea servitorului său acum 200 de ani, pe savantul cutare, autor a mii de pagini care refondează o întreagă disciplină a spiritului, după trei articole obscure din tinerețe, și pe poetul cutare, veritabil creator de limbă națională, după precaritatea igienei personale din ultimii ani de viață. Aici se ascunde o altă miză periculoasă a demitizării de modă nouă: merge pe simplu și superficial. Detaliul care dărîmă opera este, adesea, de ordin tabloid – va fi mult mai ușor de asimilat în memoria colectivă decît ideile abstracte din tomurile „mitului“. În plus, detaliul care dărîmă se duce din gură-n gură, e ușor de rostit și de transmis mai departe, în vreme ce ansamblul unei opere consistente este netransmisibil prin tacla. Demitizările au devenit, astfel, mai degrabă bîrfe compromițătoare și lucrează exact în acest regim, amestecînd invenția cu speculația, făcînd țînțarul armăsar și, mai grav, armăsarul țînțar. Demitizările de azi nu mai sînt analize ale operei, ci lupe cu efect deformator care măresc sau micșorează, după dorință, ceva din biografia „mitului“.

Observ, spre final, și că „demitizarea“ poate avea unele bune rezultate în planul personal al demitizatorului, căci este și o cale de afirmare. Nu prea ai ce pune pe masă cînd vine vorba de isprăvi culturale serioase, dar vrei să fii și tu cineva, atunci trîntește o „demitizare“. Alege un personaj pe care multă lume îl admiră și arde-l! E înțelept ca „mitul“ de distrus să fie mort, ca să nu se poată apăra. Dacă ești isteț, poți chiar prinde mai mulți iepuri deodată. Odată cu personajul principal poți „demitiza“ și o întreagă tradiție, o întreagă epocă, poate chiar un întreg popor. Depinde doar de anvergura demonului din tine.

PUBLICITATE

Mihaela SIMINA

accent pe istorie

Pe Fifth Avenue în secolul al XIX-lea

Fifth Avenue, numărul 350, New York. O rochie lungă de catifea neagră și o tiară cu diamante.

Doamna Caroline Astor (autointitulată „*the* Mrs. Astor“), soția lui William Backhouse Astor Jr. și, deci, membră a uneia dintre cele mai bogate și cunoscute familii din societatea americană din secolul al XIX-lea, își face apariția la balul organizat chiar de ea la reședința personală (una dintre ele, desigur, unde, de altfel, astăzi se află The Empire State Building).

Astfel de baluri deveniseră o obișnuință în Statele Unite ale Americii de după Războiul Civil, epocă cunoscută ulterior și sub denumirea de „The Gilded Age“, grație lui Mark Twain și cărții sale *The Gilded Age: A Tale of Today,* în care satirizează aspectele negative ale societății americane ascunse sub o „poleială de aur“. Petrecerile de acest tip vizau numai crema societății americane, care la acel moment o avea drept reprezentantă pe mai sus-menționata doamnă Astor. Exista chiar o listă, numită „lista celor 400“, alcătuită de Caroline Astor și de un apropiat al acesteia, Ward McAllister (autointitulat și el „arbitru al eleganței“ newyorkeze). Pe lista cu pricina erau trecuți cei care formau, conform autorilor, elita societății din New York. Lipsea un nume: Vanderbilt.

Curînd, lista avea să sufere modificări cu ajutorul Alvei Vanderbilt, soția lui William Kissam Vanderbilt, nepotul lui Cornelius Vanderbilt, inițiatorul imperiului cu același nume. Alva era hotărîtă să introducă numele familiei sale în lumea bună a orașului New York. A început simplu... a construit o vilă imensă, care aducea a castel franțuzesc, pe (firește!) Fifth Avenue. Numărul 660.

Odată terminată construcția reședinței, se impunea o petrecere de casă nouă. În martie 1883, Alva Vanderbilt s-a gîndit să organizeze un bal mascat similar celor care se făceau în Europa (își făcuse studiile la Paris). S-au pregătit o mie de invitații pentru elita New York-ului. Nici una dintre ele pentru vreun Astor. Între timp, fiica doamnei Astor, Carrie, deja își pregătise cadrilul pentru bal împreună cu niște prietene. Dezamăgită că nu primise invitație, s-a plîns mamei sale, iar aceasta a aflat motivul pentru care familia Astor nu era pe lista de invitați la marele bal Vanderbilt: Alva Vanderbilt susținea, sprijinindu-se pe o regulă socială nescrisă, că din cauza faptului că doamna Astor nu a trecut niciodată în vizită pe la reședința Vanderbilt și nu au făcut schimb de contacte, nu îi putea trimite invitația. A doua zi, Caroline Astor a trimis o carte de vizită la reședința Vanderbilt, iar apoi invitațiile au sosit numaidecît.

În seara balului, pe la ora 22, caleștile începeau să sosească pe Fifth Avenue la numărul 660. Din ele se revărsa toată poleiala aurită.

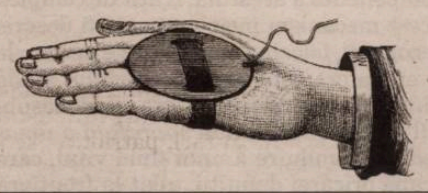

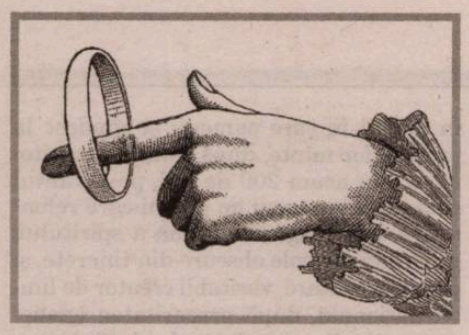

Selma IUSUF

legende urbane

Frica

La început au fost fricile primare, primordiale, instinctuale. Ești un copil mic și ți-e frică de întuneric. Tragi, ca primii oameni, către lumină, căldură, colectivitate. Din întuneric vin coșmarurile, necunoscutul, străinii.

Am reușit pînă acum să-mi fac o colecție de vise visate. Le țin minte pe categorii: luminoase, colorate, agitate, grotești, înfiorătoare și contorsionate, antilogice, antigravitaționale, zburînd cu susul în jos și cu josul în sus, sfîșietor de triste și mai frumoase ca oricare roman devastator citit sau scris vreodată de omenire. Nici unul nu e însă mai viu ca primul coșmar al copilăriei rămas în amintire. E simplu, n-are filozofii adînci în spate și nici imagini memorabile. Nici n-avea cum. E, pur și simplu, *the good, the bad and the ugly*. Pe categorii, fără urmă de îndoială. Să fi avut trei ani? Îmi aduc aminte că primisem o tricicletă cu șezutul din lemn lucios, albastru marin. Atît de mult mă bucuram de ea, că n-am vrut să mă despart o clipită de obiectul adorației mele și ținusem morțiș să dorm cu ea la capul patului. Era, înțelegeți, mult prea voluminoasă ca s-o bag sub pătură cu mine așa cum se întîmplase cu multe alte jucării mai manevrabile. În prima seară am visat că pe tricicleta aia s-a așezat un soi de lup zbîrlit, cu dinții rînjiți, cu blana toată roasă, ca mîncată de molii, cu ochii înfiorător de roșii care, culmea, păreau cumva familiari. Era mai degrabă un vîrcolac, dar n-aveam eu pe atunci noțiunea aia. Vîrcolacul ăsta era și mare, și mic, iar labele lui abia ajungeau la pedale, așa că nu reușea să miște din loc tricicleta mea albastră, făcea doar un zgomot infernal din pedalele ei metalice. Ăsta e coșmarul din care m-am trezit țipînd, primul vis din memoria mea, înainte de a mă cufunda apoi o lungă vreme în uitare blîndă.

Am revenit, ani după aceea, la suprafața memoriei conștiente cu alte frici. Cu frica să nu-mi pătez rochia nouă pe care mi-o cususe bunică-mea pentru Ramazan Bayram. Cu teama de a nu lua note mici la școală. Cu teama de păianjeni, albine și omizi. Cu frica bine ascunsă de Sofica, grasa din fața blocului cu care mă încăierasem de nenumărate ori. Indiferent de asalturile mele nesăbuite, Sofica era un munte de fetiță, de neclintit. Era ca și cum un țînțar ar fi vrut să răstoarne un elefant. Elefanta Sofica băgase groaza în toți. Și în mine, dar n-am recunoscut niciodată. O fac acum. Unde o fi Sofica?

Evident, cu adolescența, și apoi mai tîrziu, fricile au început să se rafineze. Să capete nuanțele angoaselor, temerilor, ezitărilor, lașităților sau, mai rău, ale comodităților. Teama de a nu fi acceptat mi-a distorsionat individualitatea ca văzută printr-o apă unduitoare. Trebuia să fac parte dintr-un grup, trebuia să mă îmbrac într-un anume fel, trebuiau să-mi placă oameni care nu-mi plăceau, trebuia să citesc lucruri de care nu aveam chef. Dincolo, în societate, trebuia să ascult, să mă integrez, să fiu decentă. Să-mi fie teamă de ce-o să zică lumea. Și nu trebuia să încalci tabuuri.

Teama de a nu fi socotit pur și simplu un om nebun sau necivilizat te face să respecți niște cutume sociale. Nu e vorba aici de comportamente elementare, e vorba de încălcarea unor sensibilități primare. Nu zici, de pildă, public, cu foarte mare ușurință, că nu-ți plac copiii. Cum să nu-ți placă copiii? Poți cel mult să-i eviți atunci cînd se poate, dar neparticiparea la corul de admiratori atunci cînd un copil e scos prima oară în public pare dubioasă, vă zic. Nu poți să zici că nu te impresionează poveștile astea cu bunicii buni, cu istoriile de la țară, cu amintirile lăcrămoase despre broboada lui mamaie și mîinile ei crăpate nu știu cum, pentru că vei fi suspectat de o monstruoasă insensibilitate.

Spre final o să mă copleșească însă una dintre cele mai mari frici. Frica de a nu mai ști unde e adevărul. Teama că o să ajung să-l accept așa cum mi se prezintă și o să renunț la a-l mai căuta. Că o să umblu de acum prin lume cu un ochi acoperit de albeață și cu celălalt clar, limpede, iar asta o să mi se pară firesc.

***Selma Iusuf** este jurnalistă, redactor-șef la știri, radio Kiss FM și Magic FM.*

anti nostalgia

1918

6. *Operațiunea „Tămădău“*

„Vînduți străinilor, au vrut să ia calea străinătății!

I. Mihalache, N. Penescu, Ilie Lazăr, N. Carandino au fost arestați în momentul cînd se pregăteau să fugă cu avionul peste hotare. Ei erau amestecați în acțiunile criminale ale unor elemente dușmane poporului. Fuga fusese ordonată personal de Iuliu Maniu.

Comunicatul Ministerului de Interne:

Pătrunși de ură împotriva regimului democrat și urmărind răsturnarea acestui regim, fiind amestecați în acțiunile criminale ale unor elemente dușmane poporului și temîndu-se de răspundere în fața justiției și a mîniei populare pentru nelegiuirile săvîrșite, mai mulți conducători ai Partidului Național-Țărănesc, urmînd ordinul direct al lui Iuliu Maniu, au încercat în ziua de 14 iulie 1947 să fugă într-o țară străină, pentru care scop au corupt piloți din aviația militară. Organele Siguranței Statului au arestat în ziua de 14 iulie la ora 7 pe aeroportul Tămădău, la 46 km de București, în momentul cînd încercau să se îmbarce, pe următorii conducători al P.N.Ț. și pe complicii lor:

1. Ion Mihalache, vicepreședinte al P.N.Ț.; 2. Nicolae Penescu, secretar general al P.N.Ț.; 3. Ilie Lazăr, membru în delegația permanentă a P.N.Ț.; 4. Nicolae Carandino, director al ziarului *Dreptatea;* 5. Lily Carandino, soție; 6. Elena Penescu, soție; 7. Gafencu Constantin, doctor; 8. Popescu Gheorghe, inginer; 9. Borcea Dumitru; 10. Borcea Eugen; 11. Adj. Lustig Romulus, aviator; 12. Adj. Preda Gheorghe, aviator; 13. Popa Aurel, șofer; 14. Rusu Petre, șofer. Cercetările continuă.“

Scînteia, nr. 872, joi, 17 iulie 1947

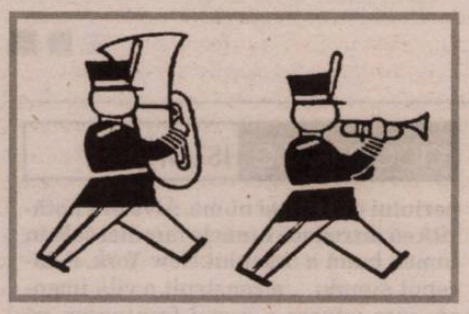

Cătălin ȘTEFĂNESCU

fără doar și coate

Homo Inconspicuus

Deși nu se remarcă vizual prin ceva anume, e din ce în ce mai vizibil. Nu prin apariția sa fizică – despre care nu poți spune absolut nimic –, ci prin rezultatele prezenței și înmulțirii sale pe această lume. Nu e o ființă ștearsă. Dac-ar fi așa, ai avea, totuși, cîteva detalii de care te-ai putea agăța pentru a-l descrie. E o vietate care s-a adaptat atît de bine la mediu încît se poate confunda cu orice element, din orice peisaj. E cea mai avansată expresie a procesului evolutiv pe care îl parcurge ființa umană. O adaptare atît de sofisticată încît această ramură a speciei pare că există chiar la frontiera lumii, dincolo de care începe o altă dimensiune. Și e foarte aproape de un anumit nivel de perfecțiune. Nu în tehnicile de camuflare, pentru că a depășit net acest nivel. Ci în capacitatea de a cuceri orice fel de teritoriu. Pentru că nu se mulțumește doar cu faptul că, odată ce l-a invadat, ocupă un anumit spațiu. Asta fac ființele rudimentare.

În acest caz, ființa fără portret fizic devine o substanță care se încorporează chiar și în ideea de materie care alcătuiește teritoriul cucerit. Devine o componentă a acestuia. E atît de complex acest mecanism încît nu poate fi descris rezonabil, folosind cunoștințele pe care le avem la ora asta. Imaginați-vă un fel de pînză freatică, întinsă peste tot, dedesubtul a ceea ce am numi *suprafață a umanului*. O unduire a unui fluid vital, care scapă oricărei definiții, aflat la frontiera stărilor de agregare. Ființa fără însușiri fizice a pătruns, la un moment dat, prin multele crăpături ale acestei suprafețe. N-a fost nevoie să înoate sau să exploreze adîncurile fluidului. Pur și simplu s-a dizolvat în el, s-a răspîndit în acest mediu, devenind imediat o parte a elementelor care îl alcătuiesc. Nu e nevoie nici măcar să călătorească în diferite locuri ale lumii. Ajunge instantaneu, dizolvîndu-se în orice element component al acestei dimensiuni în care trăim. Fenomenul merge atît de departe încît doar figurile de stil mai pot să-l exprime. Doar o metaforă largă mai are posibilitatea de a se încumeta să-l descrie. În puține cuvinte, ar fi cam așa: e ca și cum o insulă îndepărtată, complet neexplorată, ar conține impostură cu mult înainte ca o ființă umană să pună piciorul pentru prima dată pe țărmul acelui petec de pămînt pierdut în ocean.

Bineînțeles că ființa fără însușiri fizice e o specie extrem de solidară. Și e vorba despre o solidaritate care a depășit de multă vreme hotarul oricărui fel de exprimare. Se simt între ei mult dincolo de norul feromonic invizibil, cel care înconjoară existențele rudimentare, oprite gîfîind de oboseală pe treptele inferioare ale evoluției. Ființa fără portret fizic își recunoaște congenerul după un anumit fel de vibrație. E ca un soi de verigă care se deschide numai și numai în prezența unei anumite frecvențe, acceptă înlănțuirea și se închide imediat, formînd o legătură de o trăinicie pe care speciile obosite nici măcar nu și-o pot imagina. Odinioară, cu foarte multă vreme în urmă, în preistoria profundă a acestui fenomen, denumeam această legătură ca fiind „solidaritatea impostorilor“. A trecut mult amar de vreme de atunci, iar schimbările sînt profunde, mai ales acum, cînd întrezărim cîte ceva prin crăpăturile limitelor la care cunoaștem universul. Ființa fără însușiri fizice a trecut de mult timp prin aceste crăpături. Ne așteaptă liniștită dincolo, după ce ea deja s-a dizolvat în peisajul în care noi vom păși, emoționați, mîine.

Dacă vreți să recunoașteți cumva această specie în spectrul vizibil pe care-l poate percepe ființa umană, uitați-vă cu atenție, pur și simplu, peste tot. Dar mai ales în instituții publice, în companii transnaționale și în politică. Sînt mediile propice în care fertilitatea speciei duduie. Acolo se simt minunat, la căldură și umezeală, culturile din care zămislesc aceste clone perfecte. Acolo se găsește lichidul amniotic în care se dezvoltă fulgerător acest miracol al evoluției. Acolo e matca acestui soi de entitate născută din esența dorinței de a cuceri. O ființă hibridă, alcătuită dintr-un tub digestiv și un aparat reproducător extrem de performant, pe suprafața cărora s-au fixat cele mai sofisticate mecanisme de apărare și supraviețuire. O existență mutată într-un fel de transparență care poate atinge perfecțiunea, la deplasarea prin orice mediu, în așa fel încît prezența acestei comunități, gigantice din punct de vedere numeric, să fie abia perceptibilă.

Dar paradisul acestui soi de ființe se găsește în „mediul artistic“ și în universitate. Acolo este laboratorul în care se dezvoltă cu adevărat această specie colosală. Acolo se întîlnesc vîrfurile absolute ale procesului evolutiv fulgerător, deja imposibil de perceput și de măsurat cu mijloace clasice. În gelatina luminată multicolor, în forfota prețioasă a „mediului artistic“ și în hățișul de regulamente și vasalități al universității, în aceste spații sigure crește o adevărată elită a unei specii fenomenal de performante, capabilă să se dezvolte galopant și să se autocontemple în același timp. Codurile lingvistice, vestimentare, comportamentale au fost depășite de multă vreme. Rudimente de acest fel se mai păstrează doar în peșterile din subsolurile articolelor, unde se mai practică mușcături și fugi mîrîite, la umbra identității false sau la cea a semianonimatului. Însă la suprafață, în lume, vibrația în care se comunică între aceste exemplare diurne, pe frecvențe extreme, e deja un sunet de fond al întregii lumi în care trăim. Nu se mai poate pune problema studierii amănunțite a acestei specii, pentru că studiul însuși a devenit un sistem de înțelegere în care s-au dizolvat pionierii acestui model civilizațional, exemplarele de elită, vîrfurile acestei clase care acum stăpînește discreționar universul cunoscut. Lumea e de mult cucerită. Iar unii dintre noi ne înșelăm, de multă vreme, crezînd că sîntem altceva.

***Cătălin Ștefănescu** este realizatorul emisiunii* Garantat 100% *la TVR 1.*

Anca MANOLESCU

Exercițiul ascultării

Probabil ca reacție față de ororile terorismului islamic, se înmulțesc în Franța, în Apus în general, întîlnirile interreligioase. Și nu doar la niveluri oficiale, ci între comunități, între simpli credincioși. De curînd, la Paris, nobila vechime a bisericii Saint-Merry – la doi pași de care se află Centrul Beaubourg cu atelierul lui Brâncuși și fîntîna Stravinsky – găzduia un asemenea eveniment. O „noapte sacră" de experiență a „trăirii laolaltă" a celor trei religii, ebraică, creștină și musulmană, cu muzică din cele trei spiritualități, cu dialoguri între participanți. Islamul era invitat pe latura lui sufită, de creativitate contemplativă, sensibilă la universalul lui Dumnezeu. Pe de altă parte, organizatorii voiau să dea voce mai ales tinerilor, cu așteptările, concepțiile lor, cu practica lor de „coexistență" spirituală (cf. Éric Vinson, „Nuit sacrée au cœur de Paris", *Le Monde des religions,* 18.05.2018). Evenimentul a reunit aproape două mii de persoane.

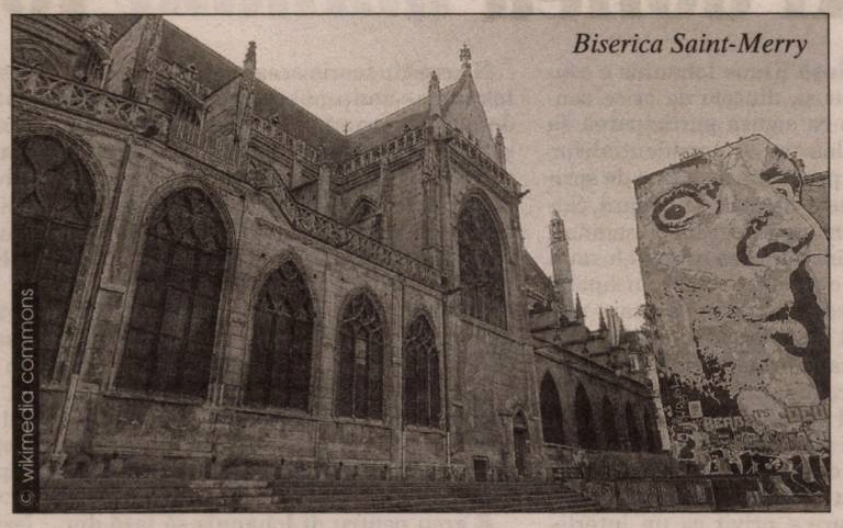

Biserica Saint-Merry

În ciuda mulțimii de participanți, o asemenea întîlnire poate părea cam slabă față de violența descreierată a urii, a rafalelor de mitralieră, a înjunghierilor în plin oraș, a camioanelor care se reped în mulțime. Era ea oare prea palidă, prea declarativă, cam prea „drăguță" ca să aibă eficacitate? Într-o primă instanță așa poate părea. Totuși, dincolo de asta, „festivalul" cu muzică, rînduieli împărtășite și dezbateri propune ceva poate modest, dar prețios. Testează disponibilitatea de a-l asculta pe celălalt, o stîrnește, o exersează. E un exercițiu de atenție față de alte religii, întîlnite în expresiile lor non-exclusiviste, în practicile de fiecare zi, în chipurile de oameni care sînt angajați în ele. Or, exercițiul atenției față de altă credință, exercițiul dialogului cu alteritatea religioasă nu e ușor. Trebuie deprins cu răbdare, cu o perseverență gata să îndure – și să încerce să depășească – închiderile interlocutorului și propriile stereotipuri, înțelesurile superficiale, concordismele facile, tot ceea ce e *mal-entendu:* prost-ascultat și prost-înțeles. Deosebirile de concepție, de atitudine, de formulare a credinței – reale, legitime, fertile – cer interpretări fine, propriuzis spirituale pentru a-și descoperi convergența.

A-l asculta pe celălalt nu e o atitudine „pasivă".

A-l asculta pe celălalt, a-l accepta în credința lui nu înseamnă deloc a-ți părăsi propria așezare spirituală. Nu înseamnă relativism, cu atît mai puțin compromis, „trădare" a religiei tale. Dimpotrivă. Nu-l poți asculta pe celălalt, nu-l poți întîlni în specificitatea credinței lui dacă nu o faci sub raza Celui spre care se îndreaptă religiile. E nevoie să fii bine așezat în propria credință, bine format, bine pătruns de ea ca să fii un interlocutor valabil, ca să depășești simpla gesticulație a bunăvoinței. În întîlnire, pui la lucru tocmai vectorul spre universalul divin propriu credinței tale. Testezi în ce măsură ești capabil să iei asupra ta acest vector. Te raportezi la exigența de universalitate a lui Dumnzeu așa cum s-a revelat El pe calea ta religioasă. Or, asta cere efortul credinței, cere luciditatea ei. Cere să-ți depășești limitările, stazele, confortul în ce privește credința.

Există mereu, observa Părintele Scrima, „tentația să avem o viziune a lui Dumnezeu din perspectivă proprie, umană, care circumscrie *definitiv* înțelesurile și adevărurile, pretinzînd totodată că aceasta e unica lui dezvăluire. Or, Christos spune: «Sînt acolo unde voi nu m-ați căutat...» (cf. Matei 25, 31-46). Judecata din urmă nu e dezvăluire doar a faptelor, ci și a sensibilității noastre de a-l percepe pe Christos acolo unde El nu e declarat. Or, «acolo» El este inclus, e inclusiv; nimic nu rămîne, de fapt, în afara lui" (André Scrima în dialog cu Andrei Pleșu, 1993, în vol. André Scrima, *Teme ecumenice,* Humanitas, 2004).

A-l asculta pe celălalt nu e o atitudine „pasivă", de simplă înregistrare. Ea cere străduința interpretativă, perseverența generozității, puterea de a nu ceda eșecurilor. Cere să găsești noi moduri de a pregăti, de a deschide dialogul, de a-l adînci. În 2015, Institutul Catolic din Paris a publicat un volum de reflecții privind conceperea dialogului interreligios. Titlul lui, *À l'écoute de l'autre* („În ascultarea celuilalt") accentua tocmai caracterul de efort, de responsabilitate, atitudinea *activă* de „a-ți aținti urechea".

Dar „ascultarea" nu păstrează ea, în orice context spiritual, dubla calitate a receptivității și a vigilenței? Nu indică ea maleabilitatea receptorului și totodată atenția lui activă? Să luăm, de pildă, raportul între discipol și părintele sau maestrul spiritual. Aici „ascultarea" înmănunchează, ca sens, disponibilitatea auzului și disponibilitatea supunerii. Ucenicul ascultă învățătura, sfaturile, indicațiile maestrului și le urmează; se supune față de cel din urmă pînă la „tăierea voii proprii". Devine el simplul executant al unei procedeu de îmbunătățire pentru care doar celălalt e responsabil? Nu e chiar așa. Da, ucenicul devine maleabil în mîinile experimentate ale maestrului. Dar asta înseamnă că lasă să i se dizolve „nodurile" limitative ale egoului. Nu că ajunge un decerebrat care execută, cu evlavie automată, un canon. Literatura paternității spirituale vorbește despre faptul că maestrul nu face decît să rafineze în ucenic auzul interior, să trezească în acesta capacitatea de a-și face propria experiență spirituală. Iar ucenicul nu trebuie să-și urmeze maestrul fără înțelegere, fără responsabilitate.

Mai mult, „a-l asculta pe celălalt" poate fi un analogon, în imediat, al lui „a-l asculta pe Celălalt", pe Dumnezeu în alteritatea transcendenței sale. În această ascultare e omul doar pasiv? Trebuie doar să se încline la vuietul Vocii de sus? Dar, dacă e numai pasiv, plat ascultător, va auzi el straniul, străinul sunet al divinului? Printre mijloacele cu care Plotin sugerează elanul către Unu se numără și o metaforă „auditivă". Cel care se străduiește să prindă sunetul Realității procedează, spune el, ca cineva care, ținînd să asculte o anumită voce, „se va îndepărta de celelalte voci și își va deștepta urechea spre sunetul dorit, cînd acesta ar ajunge la el" (Enn. V.1. 12, traducere de Andrei Cornea, în Plotin, *Opere,* vol. I). Ca să prinzi sunetul polar e nevoie așadar de o receptivitate activă: pe de o parte să ai discernămîntul de a te distanța de vocile divergente, parazite; pe de altă parte să-ți pregătești urechea pentru noutatea inconfundabilă a Glasului pe care nu-l cunoști, dar pe care îl vei recunoaște în nelumescul lui.

Christos însuși cere explicit o atare receptivitate activă, discernantă. „Iată Eu stau la ușă și bat; de va auzi cineva glasul Meu și va deschide ușa, voi intra la el și voi cina cu el și el cu Mine" (Apocalipsa, 3, 20). Ce stranie condiție! În sens comun, nu poți fi ținut responsabil că auzi ori că nu auzi. Atunci ai, în sens spiritual, responsabilitatea atenției? E de așteptat să fii în același timp maleabil și vigilent, ascultător și discernant, tăcut și ofensiv.

A-l asculta pe celălalt, cu diferența lui religioasă, poate fi un exercițiu modest, ajutător, concret, dar formativ pentru a percepe semnalul Celuilalt, în diferența lui nelumească.

***Anca Manolescu** este cercetător în domeniul antropologiei religioase. Cea mai recentă carte publicată e* Modelul Antim, modelul Păltiniș. Cercuri de studiu și prietenie spirituală, *Humanitas, 2015.*

Teodor BACONSCHI

Ca la noi...

Începînd cu umanismul renascentist, Prostia și-a meritat majuscula alegorică, funcționînd ca materie primă a distopiilor paradoxale *(encomium moriae* etc.). Tendința s-a combinat perfect cu pesimismul antropologic al Reformatorilor (pentru Luther, omul căzut în păcat e un „buștean"). Revoluția copernicană – care avea să-i inspire lui Pascal „teroarea spațiilor infinite" – a completat dezvrăjirea geocentrismului biblic în care omul juca măgulitorul rol de rege al Creației. În fond, modernitatea a început printr-o detronare autocritică a urmașilor lui Adam: ei nu mai sînt culmea rațională a faptului cosmogonic divin, ci mașinării stricate, sedii ale corupției, citadele ale unei animalități prost domesticite, pe care numai raționalismul abstract-autoritar al Luminilor avea să-l repună pe drumul cel bun al ordinii publice forțate (deci al binelui comun obținut prin impactul Educației obligatorii și disciplina Statului-gestionar). Odată ce modelul ptolemeic dispare, oamenii vii se simt furnici nemernice într-un univers înfricoșător, nimicuri fragile, pe care numai ideologia căii unice îi poate pune la treabă eficient, în lupta cu misterul și în religia științei. Totalitarismele veacului trecut au desăvîrșit macabru ingineria socială care a înlocuit, pe un fundal scientist, anticlerical și agnostic, străvechiul personalism al teologiei patristice. Dacă, în Evul Mediu, societatea oprima individul prin abolirea corporatistă a mobilității sociale pe verticală, în Noul Timp, indivizii se supun legii și imperativelor științifice (numai bune pentru a justifica dictatura, cultul progresului și militarismul etatist). În această complicată dialectică, prostia devine aliatul obiectiv al Puterii. Ea nu mai e sursă semirustică de satiră amuzantă, cît obscuritate geometrizată, stihie canalizată, Leviathan orb.

După statistici poate discutabile, românii au un IQ mediu situat în ultima treime a tabloului european. Asta pentru că sîntem pe jumătate țărani și pentru că național-comunismul a funcționat prin contraselecție, descurajînd performanța în liberă competiție și încurajînd excepția propagandistică (sport, olimpiade școlare). Cînd un român își demonstra natura eminentă, el nu servea drept model chemat să ridice media, ci doar ca piesă într-o vitrină menită să demonstreze superioritatea lumii sovietice asupra celei capitaliste. Elevi dopați la fel de necinstit ca și sportivii de top aveau doar misiunea de a confirma avantajul comparativ al utopiei bolșevice.

Apoteoza vizibilă a prostiei (mediocritatea adulată și promovată pentru calitățile ei „liniștitoare") a continuat în postcomunism, inclusiv prin democratizarea universității, în detrimentul oricărei selecții meritocratice. Tot ce fusese rău în vechiul regim s-a reciclat la o scară amplificată sub cel nou, cu ajutorul populismului demofil (masele au rămas pe stadioane, puse să strige ce trebuie, și după trei decenii de presupusă libertate). Așa se explică (dacă privim atent) clivajul dintre elita progresist-citadină și utilizarea politică a „poporului" ca masă anonimă, solicitată să legitimeze stagnarea. Clivaj? Mai mult decît atît: luptă deschisă pentru cucerirea puterii. Tehnocrație *vs* tirania majorității. Dincolo de dramaturgia acestei coliziuni, numai Biserica operează cu un concept *(poporul lui Dumnezeu)* care, prin viața liturgică, devine fapt comunitar solidar și coerent. În spațiul eclezial găsești, sporadic intersectate, toate categoriile amintite: și intelectuali, și țărani, precupeți, lume provincială, lideri politici: dacă n-ar exista acest teren de aterizare comună, lupta epică dintre emanciparea prin cultura inteligenței și conservarea stării de fapt posttotalitare s-ar fi convertit într-un război civil. Riscul n-a dispărut. El e doar atenuat și temporizat prin impactul retoricii evanghelice (introdusă în autoportretul nostru identitar). Trăim deocamdată în labirintul vulgarității plebiscitate, al violenței simbolice și al unor bătălii de culise, transpuse în minciună mediatică. Știu că e trist și deprimant. M-am străduit să vă arăt de ce.

***Teodor Baconschi** este diplomat și doctor în antropologie religioasă.*

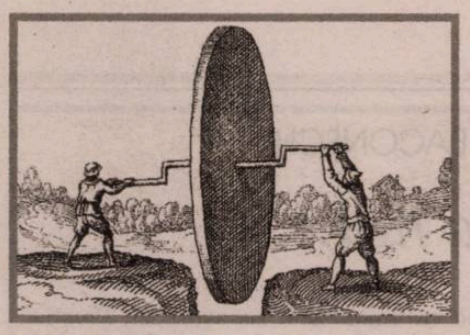

Teodor TIȚĂ

contraintuiția

Al doilea mandat Iohannis

Anunțul președintelui Klaus Iohannis că va intra în lupta pentru următorul mandat prezidențial a avut ceva sardonic în el. E greu să ignori momentul: la nici 24 de ore după ce Liviu Dragnea afla că e din nou condamnat și ieșea în public cu un halucinant și sfidător mesaj din care am aflat nu numai că nu pleacă nicăieri, dar că e decis să pună democrația în paranteze. Nu insist, s-a discutat destul de mult pe tema asta.

Dincolo însă de zîmbete și de mici victorii simbolice, dl Iohannis este într-o situație nu tocmai fericită. Împins într-un colț constituțional de către un PSD care, de la Ion Iliescu încoace, nu poate trece peste frustrarea că nu poate avea acces la cea mai înaltă funcție în stat, actualul președinte a asistat pasiv la golirea de conținut a funcției prezidențiale. I se reproșează adesea că e absent, lipsit de idei și incapabil de reacții eficiente. Lucrurile astea sînt doar parțial adevărate. Nu știu cîți dintre cititori își mai aduc aminte de războiul surd cu Victor Ponta în primii ani de mandat ai domnului Iohannis și ultimii (cel puțin pînă acum) ai celui de-al doilea. Iohannis a pus presiune pe fostul premier și, grație unui concurs de împrejurări care l-a situat de aceeași parte a baricadei cu Liviu Dragnea, a obținut pînă la urmă plecarea lui Ponta din toate funcțiile deținute.

Scenariul se repetă acum cu Liviu Dragnea pe post de țintă și Klaus Iohannis aliat conjunctural cu Ponta. Micile ironii ale vieții. Însă Klaus Iohannis e considerabil slăbit și, dincolo de orice sondaje care dau ca sigură participarea sa într-un al doilea tur al prezidențialelor, cea mai mare problemă a sa ține de sprijinul neentuziast de care se bucură. Suporterii săi sînt mai degrabă resemnați cu ideea că se încolonează în spatele unui lider lipsit de o strategie clară, incapabil să inspire altceva decît un oarecare respect și fără alt plan decît veșnicul „eu nu sînt Ponta“ transformat, zilele astea, în „eu nu sînt Dragnea“.

Dacă dl Iohannis are un avantaj clar și puternic, atunci acela ține strict de relațiile internaționale. A rămas, din păcate, singurul politician român care e privit ca un interlocutor viabil și decent în cancelariile occidentale. Am mai remarcat și cu alte ocazii problema oribilă și prea puțin discutată a prezenței românești în plan internațional. România are cam tot atîta influență în marile dezbateri cîtă are o pseudo-țară precum Kosovo. O cortină de catifea înconjoară granițele României și mai toate partidele românești se fac că nu pricep de ce e beznă. Dl Iohannis trece de ea, însă e din ce în ce mai neclar ce și pe cine reprezintă. Da, reprezintă românii, dar românii sînt guvernați de ineptul cabinet Dăncilă stimulat de umorile unui dublu condamnat penal. Poate dl Iohannis să ceară partenerilor noștri externi să ignore detaliile astea? Probabil poate, dar cine ar ține seama de așa ceva?

Nu cred în teoria aceea care spune că dl Iohannis e mulțumit cu onorurile formale de care se bucură în funcție. Cred că, pur și simplu, nu găsește ieșiri din situația actuală și asta e marea dramă a candidatului pentru un al doilea mandat. La Cotroceni se decontează acum factura pentru confuzia întreținută de președinte în relația cu principalii săi suporteri, amestecul nefericit în politica internă a PNL, ambiguitatea relației cu celelalte forme de opoziție și mai ales refuzul de a participa la dezbateri unde ar fi trebuit să conducă, nu să reacționeze. Servicii secrete, Justiție, sărăcie etc. Apropo, se mai știe ceva despre proiectul „România educată“?

E greu pentru dl Iohannis să iasă din încurcătura asta, dar nu imposibil. Din nefericire, un al doilea mandat Iohannis nu va avea drept obiectiv finalizarea proiectelor începute în primul (ele nu există sau sînt teribil de vagi), ci reconsolidarea relevanței și prestigiului instituției prezidențiale. După Traian Băsescu, Klaus Iohannis ar fi trebuit să facă curat și să zugrăvească edificiul. N-a făcut-o și acum casa a suferit modificări de structură care riscă să o pună la pămînt.

Îi va fi greu. PSD patronează un complex mediatico-economic uriaș pe care nu va ezita să îl folosească pînă la ultima limită a decenței și legalității. Iohannis nu va avea de partea sa decît unele segmente de societate civilă și cîteva partide care se urăsc unul pe altul în secret. Nu înșir suma de variabile deloc mică ce ar putea influența campaniile care vin. Observ doar ridicarea ALDE, care poate deveni destul de repede un soi de pod între adversari și o alternativă centristă la cei doi poli care s-au configurat deja în pregătirea alegerilor care vin.

Klaus Iohannis a fost un primar bun și un președinte neinspirat. Pentru a obține un alt mandat pe o platformă democratică și liberală e obligat să devină un navigator bun în ape tulburi. Știu că metafora asta e uzată de precedentul președinte, însă pentru actualul sînt lecții de reținut din carnețelul fostului căpitan de vas. Ambiția, încăpățînarea și verbul pot salva situații ce par fără ieșire.

Pe de altă parte, aș observa că un banal anunț de intenție nu înseamnă mare lucru. Klaus Iohannis se poate răzgîndi, poate fi înlocuit („Dragă Stolo“ actualizat?) și poate fi ignorat de segmentele de societate pe care se bazează acum.

E încă devreme. Gestul său are deocamdată doar micul și îndoielnicul merit că i-a provocat o criză de nervi lui Liviu Dragnea.

***Teodor Tiță** este jurnalist. Îl puteți găsi la twitter.com/jaunetom.*

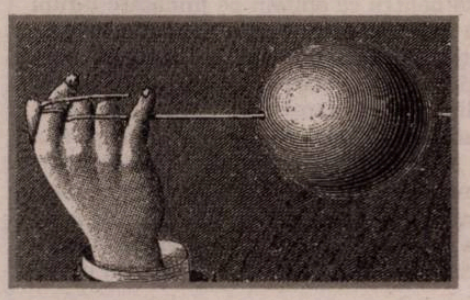

Matei MARTIN

mapamondul de buzunar

Noua arhitectură a puterii

Mai poate fi vorba de pluralism?

Nu e nici o surpriză: Recep Tayyip Erdogan a cîștigat alegerile prezidențiale din Turcia. Iar partidul său, AKP, se menține la putere și va forma viitorul guvern. „Noul“ președinte și-a desenat, cu grijă, din timp, arhitectura statului pe care îl poate conduce pînă cel puțin în 2023. Multe dintre dispozițiile adoptate la referendumul constituțional de anul trecut au intrat deja în vigoare. Președintele republicii va avea mult mai multe puteri: funcția de prim-ministru nu mai există în ierarhia executivului, fiind preluată chiar de președinte; tot el alege și membrii cabinetului. Parlamentul are un rol redus. Iar președintele are o mare influență asupra sistemului judiciar. Noua republică e deci un fel de sultanat: un hibrid care pune laolaltă prerogativele președinților din cele două modele democratice prezidențiale de la care spune că se inspiră Erdogan – cel francez și cel american –, fără a prelua însă și mecanismele de echilibrare a puterilor în stat. Rezultă o pseudodemocrație, un regim superprezidențial cu toate atributele unei dictaturi.

Însă nu doar alcătuirea acestui stat reprezintă un risc pentru democrație și statul de drept, ci și abuzul de super-putere. După lovitura de stat eșuată din iulie 2016, președintele Erdogan a instituit starea de urgență și a lansat ceea ce mulți comentatori consideră a fi o adevărată campanie de epurare politică. În jur de 50.000 de persoane au fost arestate în lunile care au urmat: jurnaliști, angajați ai administrației, militari și polițiști. Alte 150.000 de persoane au fost demise sau destituite – inclusiv angajați ai sistemului de învățămînt. Erdogan a arătat, prin prelungirea acestei stări de urgență și prin extinderea nelimitată a prerogativelor, cam ce fel de stat vrea să creeze. Constituția oricum permite un fel de autocrație, însă devine tot mai clar că, prin perpetuarea stării de urgență, se naște o dictatură.

Turcia a oferit Occidentului o lecție de democrație, a spus președintele după aflarea rezultatelor. Într-o logică a populismului cinic, are dreptate. Pentru că, în democrație, majoritate înseamnă putere. Însă Erdogan a obținut majoritatea (la o diferență de 2%) și se menține la putere pe baza unui discurs care polarizează: mobilizînd electoratul conservator, de dreapta, nostalgic-otoman și religios, și discreditînd adversarii de orice fel. Pentru o țară ca Turcia, unde trăiesc împreună grupuri sociale, culturale și etnice diferite, un sistem prezidențial construit astfel poate fi fatal pentru libertate și pentru democrație.

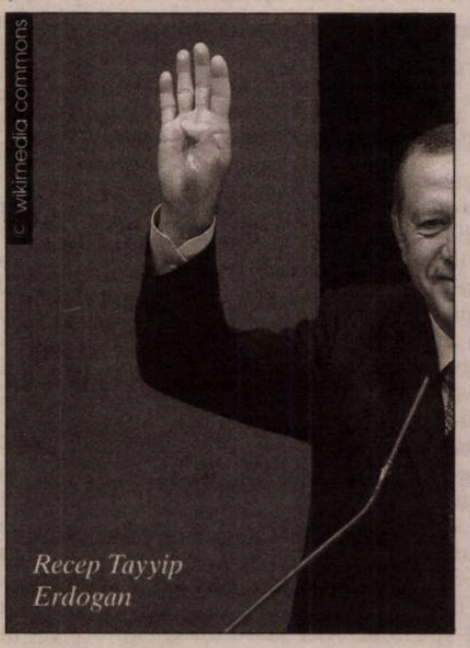

Recep Tayyip Erdogan

De altfel, observatorii OSCE au atras atenția că în timpul campaniei electorale nu au existat șanse egale pentru toate partidele. Starea de urgență a adus nenumărate restricții în ceea ce privește adunările publice ale Opoziției. În plus, dezbaterea electorală a fost de fapt un *one man show:* 90% din spațiul emisiunilor electorale de pe posturile publice i-a fost dedicat lui Erdogan și partidului său, AKP; multe companii private de media i-au fost, de asemenea, obediente. Pe de altă parte, potrivit organizației Reporteri fără Frontiere, Turcia este „cea mai mare închisoare pentru jurnaliști“. În 2017 se situa pe locul 155 (din 180) în clasamentul mondial al libertății presei. Un bilanț din 2016 indica 150 de jurnaliști aflați în detenție. 170 de publicații au fost suspendate în urma puciului și peste 100.000 de site-uri sînt blocate. Erdogan a profitat de puci pentru a-și elimina, prin decret, adversarii politici și pentru a închide gura presei critice. Mai poate fi vorba de pluralism?

Derivele acestui regim se vor resimți și în plan internațional. Turcia s-a apropiat în ultimii ani de Rusia – politic, dar și economic. E vorba, printre altele, de proiecte comune: un nou sistem de apărare și un reactor nuclear promise Turciei de Rusia. NATO nu poate decît să constate, probabil cu îngrijorare, aceste evoluții. Și să pregătească strategii de seducție. Întărit, relegitimat de ultimele alegeri, Erdogan se va simți îndreptățit să mențină cursul antioccidental pe care a înscris țara deja de mai multă vreme. Obiectivul de integrare în UE a fost de mult abandonat, printre altele și datorită unor incompatibilități structurale. Dacă în ceea ce privește raporturile economice nu se vor constata mari schimbări, este foarte posibil ca relațiile bilaterale ale Turciei cu statele din UE să aibă de suferit. Nu e exclus nici ca Turcia să renunțe la acorduri importante, așa cum e cel cu privire la refugiați.

Coordonatoare: Adina POPESCU

Cît trăiești înveți

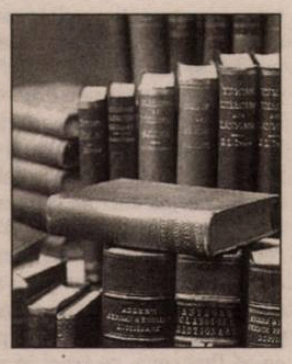

Texte și opinii de:

● Simina DIACONU (fondatoarea *Revistei de Povestiri* & Clubului Revdepov)

„Experiențe care te fac să pierzi noțiunea timpului“

● Sandra ECOBESCU (președinta Fundației Calea Victoriei)

„Educația nu se termină odată cu școala sau cu facultatea“ – interviu

● Tudor GANEA (scriitor)

„Despre scrisul sezonier“

● Lucian MIHAI (trainer)

„Training sau educație continuă“

argument

A învăța de plăcere

Recunosc, în timpul liceului, de-abia așteptam să termin cu școala odată pentru totdeauna. Nu mergeam cu plăcere la cursuri, orele de matematică și de fizică mi se păreau lungi, epuizante și inutile, fiindcă aveam senzația că nu învățam nimic. Sau cel puțin nimic folositor pentru viitorul meu, în care visam că voi scrie cărți și articole pentru ziare. Întîmplător sau nu, chiar așa a fost, iar ecuațiile complicate, trigonometria și integralele chiar nu mi-au folosit la nimic. Poate că alesesem prost, un profil real care nu mi se potrivea. Însă mai era și altceva, „sistemul“ în sine – trezitul de dimineață, la 7, orele cu durată fixă în care stăteai înțepenit într-o bancă, într-o sală de clasă neatrăgătoare, profesorii care veneau, predau și plecau, toată acea rutină, notarea și spaima de note mici, „ascultatul“ la tablă, tezele, perspectiva Bac-ului, acest înspăimîntător examen „de maturitate“. Cînd am terminat clasa a XII-a, am fost cel mai fericit om din lume. Apoi nu m-am dat în vînt nici după facultate, însă la o facultate de arte (și meserii?) lucrurile sînt subiective, orgoliile – mari. În fine, am fost și mai fericită cînd mi-am dat seama, după încă patru ani, că nu mai trebuie să învăț nimic. Acel imperativ *trebuie* dispăruse. Desigur că am mai învățat multe – jurnalismul l-am învățat „pe teren“, la *Dilema,* care pe vremea aceea era o redutabilă școală de jurnalism, pentru mine și pentru mulți alții. Să scriu un roman am „învățat“ scriindu-l, rescriindu-l, restructurînd de nenumărate ori povestea, cizelînd frază cu frază. Așadar, tot acest proces de învățare a continuat pe nesimțite, însă în absența unui „sistem“ care presupune uniformizare, n-am mai simțit nici o presiune, nu-mi mai putea da nimeni note, evaluarea se transforma într-o autoevaluare.

Ideea acestui Dosar mi-a venit în momentul în care am devenit *trainer* în cadrul unui atelier de scriere creativă. Predam „povești pentru copii“ și m-am trezit față în față cu oameni din diferite domenii – economie, publicitate, arhitectură, inginerie, chiar – care veniseră acolo să mă asculte și „să învețe“ să scrie pentru copii. În primul moment m-am speriat pentru că mi-am amintit de școală, iar inversarea rolurilor – eu în fața unei „clase“ pe post de „profesoară“ – mi se părea cel puțin stranie. Treptat, mi-am dat seama că nu am nici un motiv de îngrijorare, nu trebuia să predau nimic, nu se instala nici o rutină, lucrurile veneau de la sine. Și mă bucuram cînd îmi dădeam seama că, de la curs la curs, textele „elevilor“ mei deveneau din ce în ce mai bune, respectînd în fond doar niște reguli de bun-simț. Apoi am început să-i admir pe ei, pe „elevi“ – oameni în toată firea care vor să se desprindă de job-ul lor, din corporație sau de aiurea, sau uneori chiar și de job-ul de părinte, și se înscriu la un curs de scriere creativă ca să „învețe“ ceva nou. Desigur, scrisul nu se poate învăța, ține în primul rînd de talent, însă creativitatea și cheful de a scrie se pot stimula, atunci cînd nu există nici un *trebuie,* nici un sistem. (**Adina Popescu**)

Cititori, fiți ascultători! În fiecare joi, de la ora 18,30, la emisiunea Timpul prezent. *O dezbatere pornind de la Dosarul revistei* Dilema veche, *moderată de Adela Greceanu și Matei Martin. Ne puteți asculta pe frecvențele Radio România Cultural sau online la www.radioromaniacultural.ro.*

Magda BUNEA

Otilia, enigma și idiotul

Cantitatea de informație transmisă e invers proporțională cu gradul ei de previzibilitate – e o lege pe care am învățat-o în Facultatea de Electronică. Titlul e destul de imprevizibil, așa că musai să fac cumva să găsească cititorul ceva cantitate – și calitate! – în ce scriu aici. Are imprevizibilitatea vreo legătură cu modul în care învață adulții? Din experiența mea de mulți ani în situații de învățare cu adulți, reiese că are. La un curs despre managementul schimbării cu absolvenții unui master în administrație din UK, unul din participanți a ținut să îmi spună că e prima dată cînd nu i-a venit să adoarmă pentru că nu putea să prevadă ce urmează și se vădise că merita să fie atent la ce o să mai spun, ce o să mai facem, ce o să mai învețe, ce o să mai descopere că poate face, și va face.

Ca adulți, dezvoltăm *abilitatea prevederii* – abilitate bună în unele situații, dar păguboasă în altele. Nu cred că e vreun om matur care merge la un curs și își propune să fie prevăzător să nu cumva să învețe ceva, dar sînt oameni mari care își propun să fie prevăzători, să se vadă că ei știu tot – și subiectul, și tehnicile, și că se știu și pe ei înșiși –, în definitiv. Așa că, dacă ne întrebăm ce presupune procesul de învățare la adulți, un prim răspuns ar fi că „învățătorul" trebuie să știe să obțină consimțămîntul adultului că... mai are ceva de învățat. Desigur, nu e vorba de o declarație, ci de o stare. O stare de întîmpinare curioasă, cu o vorbă mai iute am zice o întîmpinare necritică a *ce poți să știi, ce trebuie să faci și ce îți e îngăduit să speri* – ca să citez un om preocupat de simplitate. Cu o vorbă mai dulce: o întîmpinare cu dragoste a celui ce vede ce poți să fii învățînd. Un răspuns bun la întrebarea „Cum poți să faci ca virtualitatea din ei să devină act?" (C. Noica, *Cei 22)*

O altă mare diferență față de copii e că adulții au mai puțină energie și sînt – ce să vezi! – mai puțin atenți la ce e în jurul lor. Rar mai găsești cîte unul să lanseze o salvă de „de ce? / pentru ce?" Nu se face, domnule, ești om mare, *știi*. Acesta e parapetul cel mai greu de înlăturat: știi lucruri, ai cîte o rutină de a răspunde la situații diverse, chiar dacă rutina nu îți rezolvă problema. Poate părea un paradox, dar e o realitate pe care toți o experimentăm mai mult sau mai puțin: ne mulțumește competența în a ști cum nu poate să meargă ceva și ne e mult mai inconfortabil să explorăm căi de rezolvare a unei situații nefericite. Se poate afirma că există o rezistență la succes! Da, pentru că succesul e o schimbare, iar procesul de schimbare presupune învățare a altceva, presupune atenție (deci efort), motivație, hotărîre. Dacă pînă acum cîțiva ani, cei care învățau erau toți oameni, iată că a apărut Sophia! O mașină inteligentă care are pînă și un program de automotivare ca să învețe continuu – e un jucător nou care nu numai că nu rezistă succesului, dar e programat să îl caute. Niște reguli ale jocului au fost definitiv schimbate.

O altă diferență între învățăcelul copil și cel adult e că „naturile" lor diferă. Am auzit mulți adulți spunînd că nu pot să schimbe nimic, *aia e, a devenit a doua mea natură*. Ei nu observă că, deși spun că nu se pot schimba, ar putea să fie mîndri că au o capacitate importantă: pot să-și facă „natura". Și totuși, în loc să aleagă ce vor, să practice ce le e necesar („Ești ceea ce faci cel mai des", Aristotel *dixit)*, rămîn încremeniți într-o „dublă" perpetuă cu copilul și drobul de sare.

„Cel care se pricepe
nu vorbește.
Stăpînind erudiția, el tace."

Lao Zi

„Un om educat se deosebește
de un om needucat așa cum
un om viu se deosebește
de un om mort."

Aristotel

„Natura ne aseamănă,
educația ne deosebește."

Confucius

Marea diferență între natura întîi, cea a copilului, și a doua natură, cea a adultului, e că primul nu are profeții de împlinit, așa că el e curios și liber. Nu pentru mult timp, doar în primii ani din viață, pînă cînd începe să înțeleagă cuvintele, situațiile. Dacă o persoană foarte apropiată îți spune că nu ești bun de nimic e foarte posibil să faci tot ce poți, adult fiind, ca să nu îl dezamăgești. Ba chiar să îți construiești un sistem solid de convingeri care să acționeze automat cînd se ivește prilejul să fii bun de ceva. Pe măsură ce creștem, contextul (social, cultural, personal, profesional), oamenii din jur (părinți, profesori, parteneri, colegi, șefi) contribuie și ei la edificarea *(sic!)* unor credințe păguboase despre sine. Păguboase sînt și convingerile așa-zis pozitive: „sînt cel mai tare", „le știu pe toate" și chiar „merit să fiu fericit" – cum reiese din studii recente asupra efectelor gîndirii prea pozitive asupra vieții. Necazul e că, adulți fiind, nu mai sîntem tentați să privim curioși aceste convingeri, să le desfacem, să vedem cum sînt făcute, să facem altceva din ele. Pentru că, adulți fiind, pierdem obiceiul de a face lucruri din ceea ce vedem în jurul nostru: facem lucruri din ceea ce „vedem" în capul nostru. Unul dintre cele mai dificile lucruri la un curs pentru adulți e ca ei să-și dorească să observe și să exploreze ca pe vremea cînd erau copii, să îmbine și să strice și să învețe ce să facă diferit. Să „probeze" credințe noi, mai potrivite stadiului vieții lor. Să se bucure învățînd. Din păcate, obsesia performanței erodează chiar învățarea. A fi primul, a fi perfect – și acestea sînt limitări care ne limitează. Ca să nu mai zic de celebra *push your limits* – urmînd-o nesmintit riști să împingi toată viața un perete fără să îl vezi pe cel de alături, în care există o ușă.

Ca să accesezi acea primă natură în care învățarea era una cu tine e necesar să fii privit fără să se aștepte ceva anume de la tine, să fii admirat pur și simplu pentru că ești, cu încrederea de bun-simț că nu ai încotro decît să crești – căci oare ce altceva e în firea copilului?! Astfel, posibilul e ceva ce nu te contrariază, ba dimpotrivă, te tentează, te energizează. Cred că învățarea are șanse să se producă atunci cînd adultul începe să creadă că viitorul el/viitoarea ea are un grad mare de probabilitate – nu în sens matematic, ci de a putea fi probat. Abia apoi poți ajusta pînă cînd îți vine cum vrei. *Growing is an act of freedom* – obișnuiesc să zic, dacă nu te cultivi, dacă nu crești, ei bine, nici libertate nu prea ai.

Ca urmare, cum să fie cel care îl învață pe un adult ca să declanșeze în el un proces de învățare veritabil? Acum, e musai să spun că din momentul în care am fost invitată să zic o părere aici mi-am amintit că Andrei Pleșu a scris la un moment dat în *Dilema veche* un articol în care îi amintea pe noii *traineri*. „La orizont a apărut o specie umană nouă, un mutant zglobiu, un amestec de candoare țanțoșă, suficiență tandră și limbaj de plastic."

Acum cîțiva ani, am tradus în românește o carte din seria cunoscută sub numele *Inner Game* a unui absolvent de literatură engleză de la Harvard. Acest Timothy Gallwey e considerat fondatorul *coaching*-ului. El nu aparține speciei celei noi pe care o descrie domnul Pleșu, ba am constatat chiar o asemănare cu domnul Constantin Noica – cel care se numea și se dorea antrenor – pe englezește, *coach*. Ca români, avem șansa să se fi petrecut o astfel de întîlnire exemplară între niște adulți și un antrenor de adulți, și avem șansa că a fost „înregistrată", că avem „studiul de caz" – cu *debriefing* cu tot, am zice, dacă ne-am îngădui să stricăm limba minunată în care cei doi „antrenați" au scris despre experiența personală cu antrenorul comun.

Iată cam ce are de făcut un antrenor de oameni mari și ce aflăm că făcea Constantin Noica. Antrenorul acordă toată atenția și admirația celui cu care lucrează, fără critică și fără să se pună pe el pe primul loc. „N-am nici o tehnică. Am dragoste. Cînd întîlnesc un tînăr, el devine brusc mai important decît mine însumi." În antrenarea unei persoane e foarte important ca antrenorul să dea importanță procesului de gîndire și celor nevăzute și neștiute, dezvăluite astfel, și să aibă toată încrederea în posibilitatea de realizare a ceea ce afirmă că dorește celălalt. Ce observau învățăceii adulți la Păltiniș: „Filozoful avea un ochi de a doua instanță și era capabil să vadă într-o situație ceea ce îndeobște nimeni nu vedea. (...) În jurul lui Noica, ceea ce se petrece este mai curînd o pierdere de densitate, o suspensie a determinărilor imediate. Prezența lui nu ne leagă. Ne trece în posibil și ne face posibili." Un rol important în interacțiunea dintre antrenor și cel antrenat îl joacă întrebările – dar nu cele ce asigură succesul unei gospodine, cum le cataloga un danez celebru, ci aproape exact cele pe care le punea Noica: „Care e felul tău de a privi lumea? În lumina cărei idei apărute în tine lucrurile vor arăta altfel decît au arătat pînă acum?" Și, în finalul oricărei întîlniri de antrenare, e important să îți fie clar cum poți să acționezi ca să faci ceva, să treci în real ceea ce vrei să realizezi. Ce le spunea antrenorul? „O idee nu e mare decît dacă poți să ieși cu ea pe stradă."

O notă la ediția a doua a *Jurnalului de la Păltiniș* spune că, odată cu prima sa apariție, în 1983, „s-a născut mitul Noica. Tinerii (și nu numai ei) luau drumul Păltinișului, sperînd – și cîteodată izbutind – să cunoască ei înșiși vraja aspră a unei Școli nebănuite înainte." În cărțile sale despre *Inner Game,* în anii '70, Timothy Gallwey vorbește despre magia care pare că însoțește antrenamentul solicitat de un adult. Ce să fie această vrajă, această magie? Poate răspunsul cel mai potrivit îl aflăm de la unul dintre cei mai apreciați și iubiți profesori: domnul Gabriel Săndoiu, de la Colegiul „Sfîntul Sava": „O singură metodă are efect în educație: predarea prin fascinație."

Vrajă, magie, fascinație – toate vizează copilul dinăuntrul celei de-a doua naturi a adultului, îi dau încredere să îndrăznească să se regăsească Făt-Frumos sau Ileana Cosînzeana. Dar poate un exemplu simplu de a înlesni unui adult să-și ocupe locul pe care îl vrea în propria viață e tehnica suavă, deși directă, a empaticului Prinț Mîșkin: „cercetînd cu multă curiozitate și luare aminte".

Cu ce se aleg concret oamenii în momentul în care participă la cursuri pentru adulți (creative sau nu)? Dacă au șansa întîlnirii cu un antrenor adevărat, se aleg cu altă viață – din acelea posibile ale lor –, în care se simt mai bine, sînt mai inteligenți, mai creativi, mai curajoși, mai făptuitori și mai fericiți. În liceu, un coleg a scris că enigma Otiliei e că Felix a dormit cu ea și a lăsat-o cum era. Adesea e și enigma unei situații de așa-zisă învățare. Mult zgomot, mult plastic, multă suficiență zglobie – cu vorbele domnului Pleșu. Mai bună e tăcerea unui idiot *(sic!)* atent și încrezător, respectuos și admirativ, ponosit, dar prinț!

Cum știi că învățarea s-a produs? Învățatul se apucă el să îi învețe pe alții ce a învățat.

Magda Bunea *a fost implicată în activități de învățare cu adulți din 2005, ca trainer în comunicarea în organizații și între organizații, apoi, din 2007, a început și o practică serioasă de* coaching, *folosind un nou format de învățare:* nestworking.

Cristian VECHIU

Din experiențele unui lector

În ultimii zece ani, ideea de educație și formare permanentă a prins din ce în ce mai mult contur în spațiul românesc. De la materialele scrise despre rolul învățării continue pînă la instituțiile și proiectele care oferă un cadru adecvat cursurilor pentru adulți, se poate observa că există un interes deosebit pentru implementarea unei concepții care se bazează, în fond, pe un element deloc sofisticat: indiferent de vîrstă sau preocupare profesională, ființa umană poate întotdeauna să-și amelioreze, să-și îmbogățească sau să-și completeze bagajul de cunoștințe.

Experiența mea ca lector la Fundația Calea Victoriei, care organizează și propune cursuri atît pentru copii, cît și pentru adulți, a început în urmă cu trei ani, în vara lui 2015. Îmi amintesc și acum primul curs pe care l-am susținut, dar și grupa generoasă formată mai ales din doamne și domnișoare care veniseră să descopere un alt fel de a citi și a înțelege poveștile din *O mie și una de nopți*. Pe atunci, nu bănuiam cît de diferit vor arăta grupele de participanți la fiecare curs în parte, nu anticipam că prin întîlnirile de la șapte seara voi avea posibilitatea să cunosc și să le vorbesc unor persoane atît de distincte, dar legate cumva de o trăsătură comună, și anume dorința sau setea de cunoaștere. Această constatare despre diversitatea persoanelor prezente la cursuri mi-a devenit accesibilă abia din momentul în care am început să țin cursuri.

În perioada studenției participasem la cîteva din cursurile organizate de Fundație, dar din postura aceea nu m-a uimit și nici nu mi-a fost evidentă varietatea publicului, toată atenția mea era centrată, mai degrabă, în jurul noilor informații pe care le descopeream. Timpul a trecut, studiile mele formale au continuat în paralel cu alternativele de învățare în afara mediului organizat de Ministerul Învățămîntului, am aprofundat subiectele de care eram pasionat și, după ce mi-am făcut curaj și le-am propus celor de la Fundație o serie de cursuri, am făcut rocada, devenind, din cursant, lector. Abia din acel moment am putut observa că într-un loc care facilitează o altfel de întîlnire cu subiecte și tematici din domeniile umaniste se strîng oameni care nu au nici studii anterioare similare și nici vîrste asemănătoare. Dintr-odată, a fi lector devenea o provocare mult mai mare decît mi-aș fi închipuit, căci fiecare curs sau eveniment urma să fie o experiență cu totul nouă, prin care trebuia să-mi ajustez nivelul de adaptabilitate și să le pun la dispoziție participanților acele informații de care *ei* aveau nevoie, pe care *ei* doreau să le afle și prin care *ei* puteau să obțină ceea ce căutau.

Cursurile pe care le țin se înscriu cu precădere în orizontul tematic al istoriei religiilor și filozofiei. Cînd propun subiectele cursurilor mele, sper întotdeauna să am parte de un public curios, dinamic, alert, dar de fiecare dată așteptările mele sînt depășite, fiind mereu uimit de oamenii care vin cu pasiuni nebănuite pentru filozofie, mitologie sau religie comparată sau de cei care își descoperă în timp real un mod de a gîndi mai critic, mai elaborat și mai argumentat. Încă de la primul curs, din dorința de a veni în întîmpinarea întrebărilor și curiozităților cursanților, am implementat o modalitate (probabil deloc originală) de a afla motivele pentru care persoanele respective au ales să participe. De fiecare dată îi întreb care sînt lucrurile pe

care doresc să le afle sau să le aprofundeze pe durata cursului, despre ce anume le-ar plăcea să discutăm mai mult, ce curiozități punctuale au în legătură cu subiectul abordat la curs. Răspunsurile variază asemeni domeniilor din care provin cursanții sau studiilor formale pe care aceștia le-au finalizat. Negreșit, în fiecare serie nouă există cel puțin o persoană care va răspunde: „Nu am o curiozitate anume, vreau să mă las surprins/ă de cursul dumneavoastră". După cum vă puteți închipui, întrebările mele de la început de curs nu au un răspuns corect ori mai puțin corect, ci sînt interogații care îmi oferă posibilitatea de a-mi adapta întotdeauna discursul la necesitățile și căutările participanților.

Despre domeniile în care activează sau despre studiile pe care le-au absolvit nu întreb niciodată, dar aproape întotdeauna răspunsul la întrebările de mai sus conține și aceste informații. Uneori, în aceste detalii pot sesiza un alt fel de a spune: „Nu știu prea multe despre subiect, dar mi-ar plăcea să aflu". Alteori, răspunsurile sînt mai elaborate: „În facultate nu am avut unde sau cînd să aflu despre asta și asta" ori „Mi-aș fi dorit să studiez filozofia, dar părinții m-au îndrumat spre alte studii din motive pragmatice". Există desigur și cazuri în care cursanții vin mînați de o pasiune veche pentru un anumit subiect, și nu de dorința de a completa o lacună sau de a se familiariza cu ceva total nou. Am avut de-a lungul timpului participanți care aveau, de pildă, lecturi nenumărate de filozofie antică, dar care erau în căutarea unei structuri pentru informațiile pe care le acumulaseră deja. Îmi amintesc de o doamnă care la prima întîlnire dedicată cursului de istoria religiilor m-a uimit prin faptul că citise un gînditor poate prea puțin cunoscut la noi, Jonathan Z. Smith. Un alt moment memorabil a fost prilejuit de cursul despre evangheliile apocrife, cînd un tînăr cursant (de care acum mă leagă o prietenie) m-a uimit cu lecturile și noțiunile cunoscute despre gnosticism. După cum variază vîrsta participanților (de la tineri de 18 ani la persoane de peste 60 de ani) ori specializările lor (de la ingineri la doctori, de la avocați la studenți, de la profesori de liceu la oameni de radio, de la persoane care lucrează în corporații la artiști), tot astfel diferă și resorturile interioare care îi motivează pe acești oameni să rămînă într-un contact permanent cu propria lor educație. Deși motivația diferă (de la pasiunea cea mai neașteptată pentru un gînditor, o epocă sau un subiect pînă la dorința de a studia ceva nou, de la conștientizarea unor lipsuri în formarea anterioară la căutarea unei modalități de relaxare prin învățare), rezultatul final este același: cultivarea unui fel de a fi ce înțelege importanța educației continue.

După terminarea unui curs, după despărțirea de o grupă, mă întreb adeseori ce s-a mai întîmplat cu persoanele respective, ce au mai făcut și în ce măsură și în ce manieră i-au ajutat cele discutate. Pe mulți dintre participanți am ocazia să-i revăd și la alte cursuri (fie ținute de mine, fie de colegii mei de la Fundație) și astfel rămîn cumva în contact cu preocupările și activitățile lor. Cu unii m-am împrietenit, ne vorbim și ne vedem și în afara evenimentelor de la Fundație, iar cu alții întreținem discuții pe e-mail sau Facebook. Sînt întotdeauna stăpînit de o anumită stare de entuziasm cînd primesc un mesaj în care un fost cursant mă întreabă ce alte cărți sau articole ar mai putea adăuga pe lista de lectură, în afară de cele recomandate la curs pentru că pe acelea deja le-a parcurs. În urma interacțiunii cu persoanele care vin la cursuri, am conștientizat că ceea ce se întîmplă în organizația în care activez sau în alte instituții similare nu reprezintă un model concurențial pentru școala sau educația formală. Eu însumi sînt un „produs" (și) al acestui format de învățămînt. Probabil că am fi mult mai cîștigați dacă am admite importanța și rolul esențial al ambelor modele și ale complementarității lor. De altfel, unele dintre cele mai mari satisfacții profesionale în calitate de lector se identifică cu motivarea și încurajarea unor cursanți care, mai apoi, s-au decis să se înscrie la Facultatea de Filozofie sau la Masterul de Studii Religioase. Am aflat cu bucurie și admirație că unii cursanți au hotărît să-și urmeze pasiunile mai vechi și să treacă peste nesiguranța sau tracul de a se dedica studiilor umaniste în ciuda faptului că provin din domenii cu totul diferite.

În fine, revelația fundamentală pe care am avut-o susținînd cursuri într-o instituție culturală independentă ține de faptul că nu există o formulă ideală, o rețetă, un tipar după care să te ghidezi cînd ai de-a face cu un astfel de format educațional. O provocare majoră pe care o întîmpin la fiecare serie nouă de cursanți este aceea de a-mi structura informațiile și discuțiile în funcție de participanți, de atmosfera creată în fiecare seară de curs, de întrebările și observațiile primite pe durata întîlnirilor noastre. Spre deosebire de tinerii care pășesc pentru prima dată în sălile facultăților și care adesea sînt mai degrabă debusolați la început, majoritatea adulților cu care lucrez la cursuri știu bine ceea ce vor și ce urmăresc punctual prin timpul și energia pe care sînt dispuși să le investească în astfel de interacțiuni, iar aceste lucruri mă fac și pe mine să fiu un lector mai bun, înțelegînd mai bine cu ce și cît pot contribui la educația acestor persoane.

Cu atît mai mare este însă provocarea de a fi lector în cazul celor care doresc să se lase surprinși de ceea ce le pot oferi la cursuri, căci nu este important doar să-i impresionezi, ci să le și transmiți că au fost părtași la o experiență relevantă pentru viața lor.

„Citește nu pentru
a contrazice,
nici pentru a crede,
ci pentru a cîntări
și a lua în considerare."

FRANCIS BACON

„Pregătirea înseamnă totul.
Conopida nu este altceva decît
o varză care a fost educată
într-un colegiu."

MARK TWAIN

„Educația unui popor
se judecă după ținuta
de pe stradă.
Văzînd grosolănia pe stradă
ești sigur că o vei găsi
și în casă."

EDMONDO DE AMICIS

***Cristian Vechiu** este doctorand al Facultății de Teologie Romano-Catolică, Universitatea din București, și lector la Fundația Calea Victoriei.*

Tudor GANEA

Despre scrisul sezonier

Nu știu dacă pot numi reconversie bîțîitul meu literar recent. Asta pentru că sînt un simplu sezonist în zona literară. De doi-trei ani trec periodic granița și profit de indulgența vameșilor. Însă nu am viză de lungă ședere. Mă întorc repede la ale mele. 99% din timpul meu este ocupat de job. Nu de literatură, din păcate. Scrisul este pentru mine Grecia. Vacanța aia anuală în care sar de pe stînci în Mediterană, fac scufundări pînă îmi pocnesc sinusurile și înot cu orele pînă ating o ciudată epuizare care mă gîdilă. Apoi ies pe plajă și, în timp ce simt sarea de mare cum se cristalizează și îmi strînge pielea, mă uit la apa turcoaz și-mi promit solemn că-mi vînd tot ce am, cumpăr un bungalou pescăresc și mă retrag acolo *forever*. Însă tot ca sezonist mă reîntorc. Planul se surpă întotdeuna pe la Ruse. Cam așa stau treburile și cu literatura, care mi-ar fi plăcut să fie reconversia mea totală, încremenirea într-un Mr. Hyde relaxat, dar sucurile gastrice nu sînt alcaline. Rămîn (și în mod cert voi rămîne tot timpul de acum înainte) un arhitect care scrie pe ciupite. Și nu sînt singurul. Văd că toată lumea ciupește. Asta pentru că nu se poate trăi din scris pe meleagurile noastre. Literatura română este plină de bubițe roșii pe care și le scarpină pînă la sînge. Și nu, nu este deloc o „literatură obosită“ (așa cum remarca Márquez auzind că autorii români scriu în week-end-uri, între demisii sau după zece ore de job) din moment ce reușește să-și alunge atît de energic roiul de scriitori țînțari ce-i ciupesc pielea cu înțepături scurte.

În ceea ce mă privește, m-am instalat într-o resemnare mioritică vizavi de schizofrenia născută din conlocuirea celui-care-scrie (pe apucate) cu cel-care-proiectează (zilnic). Deși am scris în secret timp de 15 ani, fără să arăt nimănui, abia după ce am publicat primul micro-roman am început să aud cîntecul sirenei din apele literaturii. Îl auzeam și înainte, dar mi se părea o bolboroseală. Acum îl aud HD. Cel puțin așa mi se pare. Poate era mai bine înainte. Nu că acum aș lua prea în serios toată treaba asta cu literatura, dar înainte de publicare eram singur pe terenul de fotbal. Făceam ce voiam. Dădeam la vinclu de la mijlocul terenului, șutam mingea peste școală. Nu-mi păsa. Acum trebuie să mă feresc de piedici, să driblez, să-mi exersez jocul la cap (am un joc la cap foarte deficitar).

„Scopul educației ar trebui să fie pregătirea unor oameni care să acționeze și să gîndească independent și care, în același timp, să vadă în slujirea comunității realizarea supremă a vieții lor.“

ALBERT EINSTEIN

Așadar, vorbim de o reconversie periodică, a cărei apariție/dispariție este asemănătoare curgerii temporare a rîului Călmățui. Această reconversie periodică mi-a fost activată după cursul de *creative writing* făcut cu Marius Chivu și Florin Iaru. Deși scriam din liceu, oamenii ăștia doi – la care țin foarte mult – au reușit să mă monteze cumva. Mi-au dat încrederea pe care nu o aveam înainte. Mi-au sădit certitudinea că „da, îmi place pe aici, vreau să mai stau“. Înainte să-i întîlnesc, tăiam cam 90% din tot ce scriam. Am șters/masacrat peste o sută de povestiri și două mici romane de-a lungul anilor. A nu se interpreta că post-curs mi-a fost inoculată o doză de indulgență, din contra, am început să fiu mult mai atent la detalii și, mai ales, am început să rămîn în literatură și peste program. Mi-au zgîndărit coaja de pe bubă și de atunci îmi tot pansez rana. Tamponările cu tifonul literar îmi scurtcircuitează în creier mici dureri electrice, ciudat de plăcute. Așa am devenit un *workaholic* de hobby. Cursul lui Florin și Marius nu este numai unul de „semnalare a greșelilor din scris“, nu este numai un filtru prin care „ies atîția scriitori cîți intră“, ci este (cel puțin așa a fost în cazul meu) și un moment de trezire literară, așa cum, în filme, spioni infiltrați de mici în țara inamică se activează după ani și ani la auzul unui cuvînt-cheie șoptit în prealabil sub hipnoză.

Pentru mine, acest prim hipnotizator într-ale scrisului a fost profesorul meu de literatură din liceu – poetul, criticul și prozatorul Mircea Țuglea –, plecat dintre noi mult prea repede. El mi-a fost tătucul spion ce mi-a amorsat mica bombiță cu ceas ce avea să explodeze abia după cursul celorlalți doi spioni, căci există o conspirație pynchoniană a acestor *scouter*-i literari ce-și dau mîna la decade distanță, fără să se cunoască între ei. Cu Mircea, orele de română căpătau un design *high-tech* de navă spațială ce călătorește prin hiperspațiu și aterizează în cele mai ciudate colonii literare. Suda trecutul de prezent prin găuri de vierme și reușea să ne conecteze 4D la literatură. În mod sigur, pe o astfel de planetă, într-un sejur dintre două salturi hiperluminice, am fost infectat cu un bizar organism pentru ca *alien*-ul să eclozeze din mine recent.

În concluzie, printre punctele de sprijin ale reconversiei mele periodice, un loc privilegiat îl au aceste întîlniri providențiale cu specialiști în explozibil literar.

***Tudor Ganea** este arhitect și scriitor. Cea mai recentă carte publicată:* Miere, *Editura Polirom, 2017.*

Monica PATRICIU

Punct și de la capăt

Mă număr printre cei care au făcut școala la timpul ei. Și pe atunci, la Timișoara, și la liceu, și la facultate erau profesori excepționali. Doar doctoratul a venit cam tîrziu, dar lucrînd la teză am avut șansa s-o cunosc și să mă împrietenesc cu Mihaela Tonitza Iordache, conducătoarea lucrării mele, despre strategii repertoriale la Teatrul Național Radiofonic.

După mulți ani de presă, dintre care douăzeci la Radio România, într-o zi am fost anunțată că trebuia să ies la pensie. Mi s-a înmînat decizia de pensionare și gata. Punct. Un punct cu valoare de virgulă pentru că viața mea a continuat și continuă cît va vrea Dumnezeu. Ca să nu alunec în depresie și plictis, ca să nu mă apuc să joc canastă ore în șir sau să eșuez într-un fotoliu cu ochii la televizor, m-am gîndit să fac ceea ce mi-a plăcut toată viața. Și cum de mică am învățat fără efort și cu bucurie, cum vîrsta nu mi-a afectat curiozitatea și cum nimeni nu-mi poate lua plăcerea de a învăța, m-am decis să fac diverse cursuri.

Și cursurile, unul mai interesant decît celălalt, au venit spre mine parcă atrase de un magnet. Am început cu „Scrie despre tine“, care a fost doar pe jumătate ceea ce am crezut, adică un curs de scriere creativă. În același timp, a fost un curs de actorie care mi-a făcut mare plăcere. Supravegheați atent de un tînăr actor sever și exigent, am improvizat ore în șir. Acolo m-am împrietenit cu Alina, cu Carmen, cu Oana, cu Bogdan, acolo le-am cunoscut pe Smaranda și pe Delia. Din păcate, după vreo doi ani grupul s-a destrămat. Delia a plecat în India, Alina s-a mutat la Paris, iar Smaranda pe o insulă îndepărtată.

„Scopul educației este nimicirea mărginirii egoiste a individului și supunerea lui la rațiunea lucrurilor.“

TITU MAIORESCU

Pe urmă, într-o zi am descoperit Fundația Calea Victoriei și cursurile ei atît de interesante și de diferite, care nu intră în vacanță niciodată. La fundație am învățat despre parfumuri și despre vinuri, am urmat un curs de mozaic, altul despre poveștile care alcătuiesc *1001 de nopți* sau despre femeile celebre ale României. Tot la fundație am învățat să fac săpun și cosmetice naturale, și am descoperit farmecul Bucureștiului plimbîndu-mă prin oraș împreună cu Anita Sterea, un tînăr istoric care știe totul despre orașul lui Bucur.

Atunci cînd am vrut să aprofundez anumite teme am reluat anumite cursuri. Cursul despre istoria parfumurilor de la fundație a fost completat de întîlnirile organizate de Artizanii olfactivi, datorită cărora i-am descoperit pe cei mai importanți parfumieri ai zilelor noastre, de exemplu pe Roja sau pe Annick Goudal.

Uneori am încercat să-mi depășesc limitele și, cu toate că n-am talent la desen, m-am înscris la un curs de pictură pe sticlă. Cum-necum, după cîteva ședințe, destul de puține, am reușit să fac un tablouaș de care sînt tare mîndră. Atît de mîndră încît am așezat tablouașul meu în living, lîngă tablourile profesioniștilor. Tot din categoria cursuri cam nepotrivite pentru mine au fost cîteva lecții de educație financiară. Nu m-am simțit ca peștele în apă, ba chiar am tot vrut să renunț la cursul acela complicat pentru mine, dar mi-am dat seama că am nevoie de anumite informații dintr-o zonă cu care sînt mai puțin familiarizată.

Au mai fost cîteva cursuri de scriere, evident, cele mai bune din oraș, pentru că între timp am devenit specialistă în alegerea cursurilor. Apoi am devenit academiciană și asta pentru că m-am înscris în Academia de dans pentru seniori. Toată viața mi-am dorit să dansez, dar mereu am amînat dansul pentru mai tîrziu. Și după dans am ajuns la yoga, așa că tocmai am descoperit o lume fascinantă, cu mirosuri și sunete neobișnuite.

Din fericire, mai am încă multe de învățat și sînt sigură că din meseria de elev n-am să ies la pensie niciodată. Zilele trecute, întîlnindu-mă cu o prietenă, a trebuit să răspund la întrebarea aceea banală și puțin enervantă: „Ce mai faci?“ I-am răspuns că urmez curs după curs și că n-am timp să mă plictisesc. Privindu-mă zîmbind, mi-a spus cîteva cuvinte pe care nu le pot uita: ești liber doar atunci cînd faci ceea ce-ți place. Așa e. Prietena mea are dreptate.

***Monica Patriciu** a absolvit Facultatea de Filologie și din 1990 a realizat emisiuni pentru Radio România.*

Simina DIACONU

Experiențe care te fac să pierzi noțiunea timpului

În 2012, publicam o revistă deschizătoare de drumuri – *Revista de Povestiri* –, care aducea lunar cititorilor proză scurtă proaspătă, adică scrisă mai ales de debutanți, mai mult cu plăcerea de a spune o poveste decît cu ambiția de a scrie „bine". Mi s-a părut atunci natural să adaug revistei un satelit, un atelier de scriere creativă axat pe proza scurtă, pentru cei care voiau să-și antreneze scrisul literar. Așa că primul atelier a apărut în toamna lui 2012 și a avut ca invitați doi scriitori cunoscuți, care aveau să își asume și ei mai tîrziu aceeași misiune de a da prozei scurte un rol mai vizibil în literatura noastră. Atelierul și-a păstrat de atunci frecvența bianuală, a mai schimbat antrenorii și a ajuns la peste 100 de absolvenți.

Ei, am vorbit doar despre primul atelier. Următorul a fost cel de scenaristică, pe care l-am organizat la sugestia Ceciliei Ștefănescu. Apoi a apărut cel de comunicare, NESTworking, inventat de Magda Bunea. Am adăugat în evantai caligrafia, argumentarea, benzile desenate, animația *stop-motion,* iar scrierea creativă s-a diversificat – intensiv, online, la Vama Veche, relaxat (Creative Writing Sundays), science-fiction și *fantasy,* poezie, literatură pentru copii. De-a lungul timpului, unele ateliere au dispărut, altele s-au transformat. Cele mai solicitate sînt cele de scriere creativă și cele de caligrafie. Cele literare au dat și cele mai gustoase fructe – cărțile publicate de absolvenții noștri, de genuri variate, la edituri variate. Probabil cel mai cunoscut absolvent în acest moment ar fi Tudor Ganea, care a primit doi ani la rînd premiul „Tînărul Scriitor al Anului". Dar sînt mulți și scriu mișto, și unele cărți încă stau să apară! În plus, s-au mai cristalizat pentru o vreme un cenaclu SF – Secția 14 – și o revistă online de povești pentru copii – *NoiPovești*. Încerc să fiu la curent cu victoriile absolvenților noștri, sînt curioasă să văd unde îi duc pasiunile lor.

În general, oamenii care participă la atelierele Club Revdepov vor mai mult decît să-și petreacă timpul liber într-un mod plăcut. Probabil că, fără să știe, caută starea de *flow,* despre care scria Csikszentmihalyi – experiențele care te fac să pierzi noțiunea timpului, în care te concentrezi total, în care îți dezvolți talentul, experiențele care se potrivesc într-un desen mai mare, cel al sensului pe care vrei să-l dai vieții tale.

Cei de la atelierele literare vin să-și antreneze scrisul, fie că vor să publice, fie că nu. Majoritatea nu sînt oameni care să fi absolvit Literele. Vin să își facă prieteni cu aceeași pasiune și să cunoască scriitorii care dau contur literaturii contemporane. E ceva să fie citit textul tău de scriitorii apreciați ai momentului! Și e posibil ca textul tău să fie printre preferatele scriitorului invitat și atunci apare în *Revista de Povestiri.* Dar cred că esențiale sînt totuși legăturile care se creează între cursanți.

La atelierele de caligrafie vin fie profesioniști sau aspiranți din zona artelor vizuale (designeri, arhitecți, *art directors,* ilustratori), fie oameni care vor să-și antreneze concentrarea, răbdarea, conștientizarea – ca într-o formă de meditație, s-ar putea spune – sau care vor să folosească practic această abilitate – pentru a scrie felicitări, semne de carte, versuri ș.a.m.d. Unii dintre absolvenți predau acum la rîndul lor caligrafia, mai ales copiilor, în proiecte personale sau în colaborare cu alte părți.

Poate că femeile sînt mai interesate de dezvoltarea lor personală.

Se întreba cineva de ce vin la ateliere mai degrabă femei decît bărbați. (E adevărat, cu o excepție – atelierul de SF.) Nu pot decît să speculez. Poate că femeile sînt mai interesate de dezvoltarea lor personală (care apare ca efect secundar oricare ar fi specificul atelierului) și *„dubito"* mai des – oare aș putea să fac asta mai bine? Oare îmi folosesc timpul bine? Poate sînt și mai deschise la a cunoaște oameni noi? Cine știe, astea sînt generalizări și suferă în consecință.

Se întîmplă să aud: „Atelierele tale mi-au schimbat viața". E emoționant, așa că, dacă aud asta, încerc să schimb subiectul. Dar poate fi adevărat, încerc să explic. În primul rînd, cred că media de vîrstă la ateliere e în jur de 30 de ani. Oamenii au apucat să sufere, cum ar veni, și sînt deja în niște structuri de viață care îi apasă. Pot să aibă sentimentul că sînt pe niște șine și puterea lor de a-și schimba destinul a scăzut. Ei, poate că atunci apare un moment de introspecție și își amintesc de anumite activități care le făceau plăcere sau descoperă acum aceste pasiuni. Fac un prim pas curajos și vin la un atelier. Pe măsură ce investesc timp, bani, energie mentală în pasiunile astea, viața se schimbă. Centrul de greutate se deplasează treptat înspre ce îi face fericiți. Își fac în mod real prieteni noi, sînt la curent cu domeniul în care se antrenează – participă la lansări, alte evenimente, scriu mai bine sau mai ușor. Se țese pînza asta în jurul lor și au mai multă încredere. Încredere care duce la mai multă acțiune ș.a.m.d. Mă tem că e vorba de o spirală.

„Autoeducația este, după părerea mea fermă, singurul tip de educație care există."

ISAAC ASIMOV

Iar antrenorii cu care lucrez sînt un element esențial în această transformare, pentru că nu sînt doar specialiști în domeniile lor, ci au și interesul de a-i crește pe novici, de a le lărgi orizonturile, de a împărtăși cu ei ce știu, aspirațiile și nemulțumirile lor. Își aduc contribuția nu numai prin rolul creator pe care și l-au asumat, ci și prin acest rol de antrenor, în care unii dintre ei se simt foarte bine: e un mod alternativ în care se simt valoroși – sper!

Există, legat de atelierele de scriere creativă, prejudecata că nu se poate *preda* scrisul de literatură sau creativitatea. Nu poți să înveți pe cineva să scrie ficțiune dacă n-are *talent*, nu poți să-l înveți să fie creativ, spune critica. Culmea, răspunsul vine din activitatea în sine, care nu e predare, nu e „a învăța pe cineva", ci e *antrenare*. Avem ateliere, nu cursuri. Accentul e pe practică, nu pe teorie. Cuvîntul de ordine e *feedback*-ul. Nu implantăm talent, ci îl catalizăm. Îi dăm contextul în care să se dezvolte, prin exercițiu și *feedback* avizat. E cunoscut pariul – genetica sau mediul, cine influențează mai mult? Club Revdepov vine cu mediul, în mediul mai larg al culturii/industriilor creative din România.

Simina Diaconu *este fondatoarea* Revistei de Povestiri *&* *Clubului Revdepov.*

Lucian MIHAI

Training sau educație continuă

Intru în sala de curs, îmi las jos gențile cu materiale și încep să rearanjez mesele și scaunele, așa cum fac de obicei, pentru a crea un spațiu prietenos, potrivit pentru interacțiune. Pun materialele pe mese, îmi instalez laptop-ul și încep să mă gîndesc la ce voi spune în primele minute. Mă întreb ce participanți voi avea, în ce dispoziție vor fi și la ce se așteaptă ei. Sînt momentele dinaintea cursului prin care oricine, în postura mea, poate trece. Sînt momente în care uneori te gîndești la mai mult. Oficial, sînt formator profesional, dar termenul folosit mult mai des e acela de *trainer*. Lucrez de 18 ani în domeniul formării și educației continue, domeniu cunoscut tot mai mult sub numele de *training*.

Cît de des utilizați și cît de cunoscuți sînt acești termeni este relativ. În multe discuții cu oameni care nu sînt în contact cu „bula" corporatistă sau de business e evident că profesia mea pare neclară. „Și ce faci mai exact?" vine întrebarea de clarificare. După ce inevitabil folosesc și cuvîntul „curs" apare și întrebarea care trădează și curiozitate, și puțină neîncredere: „Și ce-i înveți tu?" Cel mai simplu răspuns e „ce nu i-a învățat școala", iar cîteva exemple par că ar putea lămuri mai bine ce, iar lacunele din sistemul educațional mă ajută enorm: cum să gestionezi relații, comportamente dificile, cum să fii mai eficient, cum să conduci oameni, cum să îți gestionezi emoțiile, să comunici cu impact, să gîndești critic și strategic, să lucrezi în echipă, să iei decizii mai bune etc. În această încercare de lămurire, cu cît dau mai multe exemple pare că nedumerirea interlocutorului meu crește proporțional cu senzația de aroganță pe care risc să o transmit. Am ezitat des să merg mai departe cu lămuririle pentru că nu este vorba doar despre ce învață, ci și de motivație, în ce scop învață, dar și de cum se face asta. Și totuși...

Majoritatea oamenilor sînt obișnuiți, din motive evidente, să asocieze învățarea cu acumularea de cunoștințe și cu testarea lor ulterioară, or, scopul principal al formării este să dezvolte competențe, deprinderi de abilități și da, uneori să schimbe și mentalități, și atitudini. Spre sfîrșitul anilor '90, cînd primele multinaționale își făceau simțită prezența, am descoperit cu toții zîmbetul în comerț, amabilitatea și profesionalismul la telefon și serviciile de calitate. Acum au devenit normalitate sau cel puțin o așteptare care, odată înșelată, nu ne lasă indiferenți. Atunci nu era așa, ne surprindeau. Zîmbetul, tonul amabil, rezolvarea unei probleme au în spate nu doar proceduri, sisteme și recrutarea oamenilor potriviți, dar și formare, *training*. Acestea sînt competențe, atitudini și aptitudini care, chiar dacă se dezvoltă pe un fond personal propice, nu pot fi sustenabile fără un efort de dezvoltare și perfecționare, în context. În anul 2000 am susținut primul meu curs pentru oameni care lucrau la departamentul de relații și servicii pentru clienți al unui operator de telefonie mobilă. Acei oameni preluau la fiecare trei minute un apel telefonic care necesita un răspuns, o rezolvare de problemă. Să răspunzi timp de patru ore fără oprire la cel puțin 80 de apeluri, cu probleme total diferite, lucrînd cu mai multe ferestre deschise pe un ecran, păstrînd același ton calm, deși de multe ori auzi voci iritate, ești agresat verbal sau repeți aceleași lucruri de multe ori, în timp ce știi că ești monitorizat, nu e chiar simplu și „natural" indiferent

de înclinațiile pentru rezolvarea de probleme și oricîtă amabilitate ai avea. Iată de ce e nevoie să dezvolți aptitudini și atitudini pe care nu le-ai învățat nicăieri.

Și cred că tot acest exemplu poate să ilustreze bine și de ce e relevantă întrebarea cum îi înveți pe oameni, cum le

„Și ce-i înveți tu?"
Cel mai simplu răspuns e „ce nu i-a învățat școala".

„După hrană, adăpost și prieteni, cea mai mare nevoie a omului sînt... poveștile."

PHILIP PULLMAN

dezvolți aceste abilități. Pentru că pot să îți explic cum să fii amabil, poți să îți dau să conspectezi tehnicile de gestionare a stresului și apoi să te „ascult" la proceduri de rezolvare de probleme, dar s-ar putea să nu ajute prea mult. Și aici intervine metoda de livrare a unui curs, designul instruirii. Pentru că adulții învață prin implicare, au nevoie de relevanță și de a contribui în proces și, nu în ultimul rînd, de motivare.

Participanții încep să sosească și încerc să văd pe fețele lor cam în ce dispoziție sînt. Sper să nu treacă acum printr-o perioadă foarte încărcată în care, pe lîngă oboseală, se gîndesc la cîte mail-uri mai au de dat. Probabil se gîndesc la cît timp o să-i țin și la „cum o fi și *trainer*-ul ăsta?". Sper să nu fie dintre cei „trimiși" de șefi care fie nu vor să fie acolo, fie nu înțeleg de ce au fost „înscriși". Sper să fie dornici să învețe.

Ne cunoaștem și vorbim de așteptările lor de la curs, unele sînt specifice, altele generice, dar ceea ce îi motivează pe cei mai mulți să învețe în general sînt lucruri firești, vor să aibă rezultate mai bune pentru a fi recompensați mai bine, pentru a avansa, pentru a-și dezvolta cariera, pentru a se dezvolta profesional și a rămîne competitivi pe piața muncii. Mulți o fac și din curiozitatea de a ști, din dorința de a învăța permanent și de a se dezvolta personal. Toate aceste energii canalizate ne ajută să trecem și peste perioade mai obositoare.

În zona privată a economiei se investesc zeci bune de milioane de euro în formarea profesională, majoritatea finanțată direct de multinaționale *(sic!)*. Între timp, nevoia de dezvoltare personală a început să iasă din zona corporatistă. Piața și nevoile s-au dezvoltat și a apărut și o zonă de formare și dezvoltare pur personală în care oamenii investesc din propriile resurse. Și cred că acesta e cel mai bun semn și trend, acela cînd oamenii plătesc pentru propria dezvoltare și nu se opresc să învețe ceva nou.

Seara ajung acasă și îmi atrage atenția o postare cu un instantaneu de pe o rețea socială pe care o redistribui instinctiv: un domn de 82 ani tocmai a absolvit masterul la Facultatea de Istorie a Universității București. Un instantaneu de educație continuă.

Lucian Mihai *este trainer și partener la compania Interact, cu o experiență de 18 ani în management de servicii profesionale și training. A fost ales Trainer-ul anului în 2008.*

„Trăiește ca și cum ai muri mîine. Învață ca și cum ai trăi pentru totdeauna."

MAHATMA GANDHI

Oana ȚEPEȘ-GREURUȘ

„Școala altfel"

Dacă ai noroc și ești curios, foamea de carte nu se potolește niciodată. Eu așa mă laud. Chit că nu mai am de dat socoteală nimănui și nu vînez note, vreau să învăț ca la școală. O școală modernă. Unde povestea are rost, ești expus des la artă și practica se face. Pe bune. Nu ca pe vremea mea. Pînă acum, am bifat următoarele cursuri și ateliere: actorie, caligrafie, poezie, tango, povești pentru copii, cioplit în lemn sau cîntat la tobe africane. Ba chiar am mers și la un *workshop* despre „cum să-ți simplifici viața" și, nu demult, am învățat care-i secretul pîinii cu maia! Făină, apă, sare. Numai că, atenție, rețeta cursului perfect nu-i așa de simplă. Interesul e mare, există cerere, iar oferta e cu bune și rele. Se mai vînd și iluzii! Eu le-am ales pe sprînceană, după o documentare jurnalistică. M-am interesat din mai multe surse, m-am uitat să fie un mentor fain, un preț corect și *feedback* cinstit. Apoi, am ales doar ce-mi place. Nu m-am dus să fac prezența și să mă laud amicilor cu noi îndeletniciri. Am mers pur și simplu să mă îmbogățesc, să aflu noutăți, să pun întrebări și să cunosc oameni diferiți. Iar pînă acum le-am nimerit pe toate.

De pildă, cînd n-a mai fost de-ajuns să merg la teatru, la cinematograf sau să privesc lumea lui Garp, m-am înscris la un curs de actorie. Am vrut un schimb de roluri. Și uite-mă, seara, după job, într-o casă bucureșteană, cu tavan înalt, rostind texte care-ți pun la încercare pronunția. „Creața isteață, zîmbitoare și glumeață, scandează cu dicție fără interdicție fel de fel de poezii azurii cu copii și făclii, pe hîrtii, mii și mii, apoi pe-un cal alb merge la bal triumfal." Eram în mijlocul unor străini, cu nume pe care am învățat – printr-un joc de prezentare – să le țin minte din prima, jucam mima și uitam de griji. Viața căpăta noi înțelesuri. Eram personaje. Respiram, improvizam și rîdeam nesperat de mult. Să nu vă imaginați că am avut vreo miză cînd m-am înscris la cursul de actorie. Voiam să socializez și să (mă) joc! În nici un caz n-am mers să „monetizez", un cuvînt la modă astăzi și care, pentru cei mai mulți, nu înseamnă să bați monede cu *DEX*, ci să scoți bani din ceva. Ei bine, n-am primit nici un leu și nici n-am visat să joc în reclame. În schimb, am cîștigat timp de calitate și mai multă încredere în mine. Dar asta nu înseamnă că un astfel de curs nu te-ar putea ajuta să-ți schimbi cariera dacă asta visezi. Știu oameni care se înscriu la cursuri pentru avansați și pun în scenă piese. După job.

Dacă pentru cursul de actorie mi-am făcut loc într-o toamnă aglomerată, o întreagă lună de vară fierbinte a revenit caligrafiei. A fost mai mult decît ABC-ul. Am scris întreg alfabetul de zeci de ori, mi-a amorțit mîna, am liniat caiete, mi-am vărsat călimara cu cerneală pe rochia nouă și nu mi-a păsat deloc. În alt context, probabil, ar fi fost o tragedie. Am scris pangrame, am pictat litere ochioase și mi-am dorit să nu se mai termine. Cursul a fost o bucurie, și nu doar pentru mine. Am scris și rescris pînă mi-a ieșit (aproape) perfect troparul Arhanghelilor Mihail și Gavriil. I l-am dăruit, pe 8 noiembrie – în ziua sărbătorii – Maicii Stareță Mihaela stavrofora, de la mînăstirea Stavropoleos. Am rulat hîrtia ca pe un papirus, am legat-o cu o sfoară și-am avut emoții. Dacă nu e cuviincios? În duminica următoare, părintele Iustin Marchiș le-a arătat enoriașilor scriitura și le-a vorbit despre „strădania unei tinere". A fost o mare mulțumire de sine și un examen trecut cu brio. Emoția pe care o transmit e aceeași și cînd „pictez" vederi și felicitări pentru prieteni dragi. Mă gîndesc că nu-i puțin lucru să-ți vezi numele conturat în Textura Quadrata, ori cu majuscule frumos decorate în acolade și tușe, fix ca într-un manuscris de odinioară. Important este și cum scrii, nu doar ce scrii. Forma și mesajul.

„Obiectivul unui profesor modern nu e acela de a defrișa jungle, ci de a iriga deșerturi."

C.S. LEWIS

Au mai fost cursuri de încercare, doar ca să văd cum e. Iar cînd nu te iei prea în serios, lucrurile sînt mai simple. Chiar și percuția africană. N-am priceput cum stă treaba și n-am cine știe ce talent la bătut toba, însă timpul petrecut într-o comunitate de oameni care știu și simt muzică, palmele muncite și meditația de la sfîrșitul orei sînt musai de trăit măcar o dată în viața. E drept că n-am învățat să cînt, dar am gustat din tradițiile africane și m-am încărcat de energie bună. Nici n-am vrut mai mult.

***Oana Țepeș-Greuruș** este jurnalistă, storyteller la gainfashion.ro*

Adriana ȘTEFAN

Omul potrivit la locul potrivit

Întrebarea „Cu ce te ocupi?" mi-a creat, de cele mai multe ori, o stare de disconfort. Directă, mă arunca de fiecare dată, nemiloasă, în hăul dezamăgirilor și-al întrebărilor fără răspuns. Mă auzeam povestind despre proceduri, despre rapoarte și cifre, despre tot felul de analize cu denumiri pretențioase și mă simțeam ca o impostoare. Departe de mine înflăcărarea omului pasionat de munca lui, departe de mine interesul pentru ascensiune în ierarhia organizațională, departe de mine mulțumirea omului potrivit la locul potrivit. Și, totuși, m-am străduit timp de cîțiva ani buni: conștiincioasă, promptă, comunicativă, la zi cu noutățile... Doar că nu prea eram prezentă la serviciu cu sufletul și, de la un anumit moment încolo, nici măcar cu mintea. Primele fisuri în raționamentul meu de om practic (să ai un serviciu bun, să-ți asiguri existența, să ai stabilitate financiară) au apărut odată cu primul copil. Am început să mă simt captivă pe durata orelor petrecute la birou, în fața calculatorului. Închideam ochii și cîrpeam fisurile cum puteam eu mai bine, spunîndu-mi că sigur sînt pe drumul cel mai bun pentru mine. Dar cînd și-a făcut apariția și cel de al doilea copil, cîrpelile mele s-au dovedit a fi inutile, iar raționamentul construit în timp, cărămidă cu cărămidă, s-a năruit într-o clipă. În perioada aceea am înțeles că nu pot încerca, la nesfîrșit, să avansez într-o direcție care nu mă reprezintă.

Trecerea de la angajatul conștiincios la părintele conștiincios s-a produs în mod natural și fără nici un regret din partea nimănui. Era și timpul! A urmat o perioadă de căutări și de întrebări. Destul de lungă. Ideea de a scrie era pitită bine prin cotloanele minții mele încă de prin clasa a opta, însă nu depășise niciodată bariera unor pagini de jurnal sau a colaborării cu revista liceului.

La poveștile pentru copii nu am ajuns imediat și nici măcar nu am nimerit drumul de una singură. Copiii mei m-au dus pînă acolo, prin provocările pe care le presupun interacțiunile cu ei, dar mai ales interacțiunile dintre ei. Astfel, m-am pomenit inventînd tot felul de povești, menite (inițial) să stingă diverse conflicte sau să atenueze supărări și nedumeriri copilărești. Din fericire, am avut norocul unui auditoriu receptiv și destul de critic în privința bazaconiilor pe care le debitam. Idei de genul „în camera mea a crescut un copac peste noapte", sau „am întîlnit-o în tren pe regina furnicilor, mergea pînă la mare..." n-au scăpat de „de ce"-uri și observații pertinente. Apoi, într-o zi oarecare, întîmplarea a făcut să descopăr că există un atelier de scris povești. Ce bucurie! Mai ales că ideea de a scrie ieșise din cotlonul ei atunci cînd copiii îmi ceruseră să le repet povestea cu un urs și un iepure pe care o inventasem pe drumul plictisitor de la grădiniță spre casă. A fost de-a dreptul amuzant, căci, pe cît de spontan scosesem povestea din jobenul imaginației, pe atît de repede o și uitasem. Aproape în totalitate. Atelierul respectiv s-a dovedit a fi exact imboldul de care aveam nevoie pentru a căpăta încredere și pentru a-mi dori cu adevărat să scriu. Să scriu bine. Căci nu este suficient să ai idei haioase, contează enorm modul în care scrii despre ele.

Am învățat rapid că un personaj interesant n-o să facă niciodată lucrurile singur. Că, pentru a fi credibil in ochii micilor cititori, are nevoie (asemeni nouă) să mănînce și să se hidrateze, să caute și să descopere, să experimenteze tot felul de emoții. În plus, are chiar dreptul de a fi simpatic sau nesuferit. Am învățat că nu este de-ajuns să-ți alergi personajul și să-l pui să facă un milion de lucruri, dacă nu te oprești să-i conturezi personalitatea. Copiii poate nu se identifică mereu cu personajele buclate și cu ochi albaștri, dar sigur se vor identifica, măcar un pic, cu un personaj căruia nu-i place conopida sau cu unul care detestă să-i spui mereu ce are și ce nu are voie să facă. Încercînd să scriu povești, am aflat o mulțime de lucruri despre mine. Am constatat, de pildă, că mă simt foarte atrasă de poveștile scrise pe două paliere: cu mesaje pentru copii – clare, la vedere și ușor de interceptat – și mesaje pentru părinți, exprimate mai subtil. Și că tare mi-aș dori să pot scrie și eu așa. Iar asta cere muncă, perseverență, răbdare și organizare. La fel ca în job-ul de birou din prima parte a istorisirii mele, doar că de data asta în direcția care îmi place cu adevărat.

„A educa mintea fără a educa inima nu înseamnă educație."

ARISTOTEL

Auzind de noile mele preocupări, oamenii din jur au avut două tipuri de reacții:

– Uau, ce tare! M-ai făcut curios, să-mi dai și mie să citesc!

Sau:

– Mda... și în afară de asta, ce-ai mai făcut (cu adevărat) interesant în ultima vreme?

În ciuda celei de-a doua reacții (recunosc, neașteptată pentru mine), am reușit să depășesc sentimentul de descurajare. Iar motivul este unul foarte simplu: îmi place cine sînt și cum sînt atunci cînd scriu o poveste. Îmi place să fiu personajul principal, deși în viața pămînteană am tendința să rămîn, mai degrabă, ascunsă în spatele cortinei. Îmi place să fiu personajul negativ care, adesea, dă savoare poveștii (căci, nu-i așa, sîntem cu toții atrași și de partea întunecată a lucrurilor). Îmi place să fiu povestitorul, să ajut povestea să prindă contur și să-și urmeze calea. De fapt, cel mai mult îmi place că mi-am găsit și eu, în sfîrșit, locul. Și, indiferent dacă acest lucru se va materializa sau nu în vreun fel, mă străduiesc să scriu povești un pic mai bine în fiecare zi.

***Adriana Ștefan** este economistă.*

„Educația nu se termină odată cu școala sau cu facultatea"

interviu cu Sandra ECOBESCU, președinta Fundației Calea Victoriei

De unde a pornit această idee a Fundației Calea Victoriei de a organiza cursuri în domenii umaniste și artistice pentru adulți?

Ideea fundației a apărut într-o discuție cu sora mea, Irina (care acum trăiește în Germania), despre ce proiect am putea face pe Calea Victoriei, unde ea avea un apartament într-un bloc modernist, interbelic. Pentru că în acea perioadă citeam cărțile de istorie ale domnului Neagu Djuvara și eram fascinată de capacitatea domniei-sale de a explica lucrurile pe înțelesul tuturor, într-o manieră foarte documentată, dar deloc complicată, punînd evenimentele în context european, a apărut ideea de a crea un spațiu dedicat științelor umaniste și artelor. Atît eu, cît și sora mea am urmat educația din școlile din perioada comunistă (eu eram în clasa a XI-a cînd a fost „revoluția") și am resimțit această lipsă a educației organizate în domeniile culturale. Altfel spus, ne-am propus să creăm un spațiu alternativ, comparabil prin abordarea temelor cu nivelul cursurilor sau seminariilor de la facultate, dedicat unor domenii cum ar fi istoria, literatura, istoria artei, muzica, pictura, filozofia, etnologia, istoria religiilor etc. Recunosc că am fost inspirată de atmosfera efervescentă din anii '90 de la Facultatea de Litere, unde am avut șansa să cunosc cîțiva profesori excepționali care mi-au deschis mintea: Mircea Vasilescu, Ion Bogdan Lefter, Bogdan Ghiu, Mircea Cărtărescu, Nicolae Manolescu (care în acea vreme ținea un curs fabulos despre literatura de sertar) și alții.

Adulții au la dispoziție – mai ales în Capitală și în orașele mari – multe locuri unde să își completeze sau să își cizeleze cultura, educația, cum ar fi muzeele, teatrele, bibliotecile, revistele culturale, numeroasele conferințe și manifestări culturale, concerte de toate felurile, de la jazz, rock și pînă la muzica clasică de foarte bună calitate. Ceea ce aducem noi în plus este un sistem, o constelație, adică, mai precis, dacă cineva vrea să aibă cîteva repere clare într-un domeniu cum ar fi istoria religiilor, de exemplu, poate urma un curs care să îi traseze aceste direcții foarte utile, să îi ofere o baza. La fel și cu muzica clasică, domeniu în care lucrăm cu Tiberiu Soare, împreună cu care am organizat conferințe, transformate ulterior în două cărți foarte apreciate de public: *Pentru ce mergem la Operă?* și *Nouă povești muzicale,* un fel de manuale prietenoase pentru melomanii care vor să afle perspectiva unui dirijor asupra unor mari compozitori, curente și capodopere muzicale.

Care au fost cursurile inițiale și care sînt cursurile care au cel mai mare succes astăzi?

Primul curs de la Fundația Calea Victoriei a fost cel susținut de domnul Neagu Djuvara, numit „Cum am trăit secolul XX?", urmat de cursul „Cum să ascultăm muzică?" al lui Tiberiu Soare. Printre lectorii nostri de la început se numără cîțiva bursieri ai Colegiului „Noua Europă" cum ar fi Mihail Neamțu, Ștefan Vianu sau Mirel Bănică. La scurt timp de la lansarea fundației a intrat în echipa de lectori doamna Georgeta Filitti, istoric charismatic și foarte pasionat de poveștile Bucureștiului, de destinele unor personalități marcante din istoria noastră recentă. Un moment foarte important, pentru mine și public, a fost conferința domnului Andrei Pleșu „Ce știe și ce nu știe Socrate?". Am pus alături personalități marcante ale vieții culturale cu tineri cercetători și artiști care să prezinte publicului de toate vîrstele diverse domenii, subiecte sau tehnici practice din domeniul artelor plastice.

„90% din educație este încurajare."

ANATOLE FRANCE

„E mai bine să înveți chiar și mai tîrziu decît niciodată."

PUBLILIUS SYRUS

„Sînt o parte din tot ceea ce am citit."

THEODORE ROOSEVELT

„Îndîrjirea mea a fost de a fi un bun student toată viața. Şi, cînd am ieșit la pensie la vîrsta de 68 de ani, am venit la Paris și m-am înscris la școala de limbi orientale, am făcut o licență în sîrbo-croată. Între 68 și 72 de ani!"

NEAGU DJUVARA

„Nu toți cei care care citesc devin lideri. Însă toți liderii citesc."

HARRY S. TRUMAN

Cred că unul dintre punctele forte ale fundației, dincolo de calitatea cursurilor și selecția atentă a lectorilor, este varietatea foarte mare de domenii, care nu poate fi găsită în cadrul altor instituții culturale sau în programa unor ONG-uri care organizează cursuri. Domeniile în care sîntem activi și care acoperă, fiecare, unul sau mai multe cursuri/evenimente sînt: antropologie, folclor, actorie, arte plastice, istoria artei, astronomie, istoria Bucureștiului, istorie universală, design interior și arhitectură, psihologie și dezvoltare personală, filozofie, diplomație, fotografie, stil vestimentar, muzică (aici avem conferințe și concerte), religie și spiritualitate, scriere creativă și jurnalism.

Este foarte greu, în acest moment, să pot spune care sînt domeniile sau cursurile care se bucură de cel mai mult succes, pentru că publicul a ajuns să aprecieze, în timp, toate direcțiile. Pot spune că am reușit să facem foarte populare cursuri mai dificile, „mai deștepte", cum le spun eu, cum ar fi istoria artei, istoria religiilor, istoria culturală a Europei sau cursurile de filozofie.

Cel fel de oameni se înscriu la cursuri și care sînt motivațiile lor? Dar așteptările?

Oamenii care participă la cursurile și evenimentele noastre sînt foarte diferiți, au vîrste cuprinse între 18 și 60 de ani, au profesii și preocupări foarte diverse: sînt avocați, corporatiști, publicitari, *freelancer*-i, angajați ai instituțiilor statului, medici, profesori, psihologi, chiar și artiști.

Ce au în comun este faptul că sînt persoane extrem de active, care se informează continuu, care au înțeles că educația nu se termină odată cu școala sau cu facultatea, și că în societatea actuală este nevoie, poate mai mult ca niciodată, de o continuă „updatare" a informațiilor și abilităților noastre. Ei își doresc să învețe lucruri noi, să își consolideze cultura generală, să își dezvolte diverse abilități, dar, foarte important, doresc și să socializeze cu oameni cu interese comune, să interacționeze cu lectori interesanți, să aparțină unei comunități și să se relaxeze.

În ce măsură astfel de cursuri pot schimba viața cursanților? Şi în ce măsură rămîn doar un hobby?

Cred că un procent de cel puțin 30% din cursanții noștri fac schimbări semnificative în viețile lor, adică își schimbă locul de muncă, își dezvoltă o abilitate sau prind curaj pentru a începe o afacere pe cont propriu, își rezolvă probleme personale (mai ales dacă urmează cursurile susținute de psihologi și *coacher*-i). O altă mare parte se bucură de cursurile fundației așa cum ne bucurăm de o carte bună, de un film surprinzător, de o călătorie într-un oraș cu istorie. Avem cîteva povești frumoase, oameni care au urmat un master de antropologie după ce au prins gustul pentru acest subiect la cursurile noastre, tineri care au intrat la facultăți de arte, cu sprijinul nostru, după cursurile noastre, oameni care și-au început proiecte originale după urmarea unui curs la fundație (cum este cazul lui Ion și al Danei Georgescu, care au inventat „Moara de hîrtie" de la Comana), oameni care ne-au spus că se simt la noi ca într-o oază de normalitate și care se bucură că există. Mie nu îmi place cuvîntul hobby, are un sens peiorativ, ca și cum eu aș spune că hobby-ul meu este să merg la concerte de muzică clasică, cînd de fapt este ceva care mă pasionează, mă transformă, mă definește ca individ.

Așa cum ați spus, în general, educația românilor și procesul de învățare se termină, din păcate, după cei 12 ani de școală, eventual după facultate. Avem nevoie de o educație continuă? Cum se poate realiza ea?

Educația continuă este utilă și necesară pentru orice persoană care dorește să se bucure de fiecare zi, dincolo de satisfacerea nevoilor primare. Altfel spus, eu cred că arta și umanioarele chiar ne fac viața mai frumoasă, chiar ne rafinează simțurile, ne oferă metode diverse și sofisticate de degustare a realității. Această bucurie este foarte vizibilă la concerte, de exemplu, cînd chipurile oamenilor sînt transfigurate, încep să zîmbească, chiar să plîngă de bucurie. Cred că acesta este rolul artei, să treacă dincolo de cotidian, să reinterpreteze realitatea și să ne îmbogățească experiența vieții. După cum spuneam, există numeroase forme prin care putem să ne continuăm educația, Internetul oferă, la rîndul lui, enorm de multe materiale pentru cei care nu au acces, poate, la evenimente numeroase, cum se întîmplă în București. Eu, de exemplu, m-am apucat la 44 de ani de Masterul de Studii Vizuale și Societate, din cadrul masterului de antropologie de la SNSPA, coordonat de Vintilă Mihăilescu, un profesor și un om excepțional. Este o experiență extraordinară să te întorci la școală după mai mult de douăzeci de ani.

În ce măsură procesul de învățare este mai dificil la adult decît la copil?

Nu cred că procesul de învățare este mai dificil la adulți, în cazul educației continue, adultul alege ce vrea să învețe, în cazul copiilor, este o programă prestabilită, deseori neinspirată și încărcată cu excesiv de multă matematică, pe care 80% din absolvenții de școală nu o vor folosi niciodată. În cazul fundației, asistăm la o seriozitate a adulților în a urma cursurile alese care ne impresionează și ne inspiră să mergem mai departe. Neagu Djuvara, pe care l-am cunoscut cînd avea peste 90 de ani, încă învăța lucruri noi, citea cu bucurie, venea la cursurile noastre, deci vîrsta poate fi doar un pretext pentru cei care nu vor să facă eforturi și se complac în lene, dușmanul nostru principal.

Ce fel de relație se creează între cursanți și lectori?

Relația dintre lectorii noștri și cursanți este mai democratică decît cea din școală, de aceea făceam comparația cu seminariile de la facultate. Punem mult accent pe interactivitate și dialog. Mulți lectori sînt foarte iubiți de cursanți, devin un fel de mentori pentru ei și îi susțin și dincolo de limitele unui curs, comunică în continuare. Contează foarte mult, dincolo de pregătirea unui lector în domeniul abordat, generozitatea profesorului, deschiderea către cursanți, dorința de a împărtăși, charisma, bucuria de a preda. Dacă există această bucurie, această pasiune pentru domeniul sau subiectul prezentat, transferul de informație se face pe nesimțite, ca într-o vrajă bună.

a consemnat Adina POPESCU

Maria IORDĂNESCU

lasă-ți copiii să vină la tine

Un dialog ratat

Ministerul Educației a propus opiniei publice o dezbatere despre Strategia Națională de Educație Parentală. Proiectul are în vedere o serie de acțiuni menite să implice părinții în rezolvarea unor probleme importante la nivel național, precum abandonul școlar, sărăcia, igiena și sănătatea precare, intoleranța față de diversitatea opțiunilor de viață (familii atipice, diferențe religioase sau de orientare sexuală etc.). Cum își dorește ministerul să facă asta? Prin programe de formare a educatorilor, profesorilor sau asistenților sociali în domeniul educației parentale, care, la rîndul lor, să livreze părinților competențele necesare, și prin includerea acestei materii („educație parentală") în programul opțional de cursuri pentru liceeni. De îndată ce a apărut proiectul pe site-ul ministerului s-au făcut auzite „freamătul și zbuciumul" ONG-urilor care sprijină familia tradițională. Pe principiul „Ce-ai cu noi, mă, pentru ce să dăm cu var?!", au reacționat vehement, cu vorbe mari de tipul „intruziune în viața privată", „spălare de/pe creiere", „ne luați dreptul de a decide singuri cum vrem să ne creștem copiii", „Constituția e cu noi!" etc. (De fapt, principala „materie" din educația parentală care i-a scos din minți pe tradiționaliști a fost educația pentru acceptarea diversității în orientarea sexuală sau relativizarea familiei de tip „clasic".) Protestele au avut ca efect imediat scoaterea proiectului de pe pagina ministerului, deși era doar un proiect, nu o lege, deși invitația era la dialog, nu la afecte clocotinde, deși avem și mulți copii săraci, fără educație și lipsiți de igienă elementară, și mulți părinți care au nevoie de ajutor. Despre inițiativa ministerului și despre lipsa de dialog care i-a urmat ar fi cîte ceva de spus.

■ *E nevoie* de educație parentală, în special în mediile defavorizate economic, unde informația nu ajunge, unde familiile încă mai cred că bătaia sau munca fizică grea în gospodărie de la vîrste fragede sînt metode de educație bune și suficiente, unde vaccinarea pare un ritual voodoo, unde abuzurile fizice sau emoționale fac parte din ritualul „afectiv" al traiului de zi cu zi.

Au „cîștigat" cei care s-au opus? Gata, închidem dialogul?

■ Din ecourile avute de proiect în spațiul public s-ar putea înțelege că subiectul principal al educației parentale este despre acceptarea diversității: taberele pro și contra s-au încăierat exclusiv pe acest subiect, lăsînd în urmă probleme cu mult mai importante ale pedagogiei.

■ În privința inițiativei ministerului: din text se înțelege că premisele de la care a pornit acest program sînt, printre altele, reticența părinților în fața educației parentale și atașamentul acestora față de valorile tradiționale, conservatoare etc. Iată un citat: „Părinții reclamă fie o incapacitate de gestionare a relațiilor cu propriii copii, fie rămîn atașați valorilor care s-au transmis tradițional și pe care le consideră ca fundamentînd modele valide de relaționare intrafamilială. Această din urmă atitudine, care în domeniul educației parentale reprezintă și o formă de manifestare a reticenței părinților în ceea ce privește participarea la cursuri de educație parentală, este prezentă uneori și în discursul profesioniștilor, care idealizează familia tradițională, pe care o consideră drept o formă perfectă de organizare." Acestea sînt, din punctul meu de vedere, o informație eronată și o greșeală tactică: cursurile online sau *training*-urile clasice în domeniu sînt nenumărate, iar participarea părinților este impresionantă. Mai apoi, este lipsit de tact și neadevărat să consideri că părinții, majoritatea lor, sînt nepregătiți să educe un copil și că ministerul deține secretul pedagogiei.

■ La prima vedere pare că ministerul s-a gîndit să includă întreaga populație adultă care are în grijă copii într-un program de educare parentală. Sigur, nu e cu forța, spune ministerul: programul trebuie „să acorde celor ce studiază condiții mai liberale (!) de autoeducație și autoevaluare, de alegere a conținuturilor și metodelor, a locului și timpului de învățare". În textul propunerii legislative nu există deloc cuvintele „opțional" sau „obligatoriu în cazul unei anchete sociale care dovedește că..." Știu, există problemele de care aminteam mai sus: sărăcia, ignoranța, mediul agresiv etc. Dar trebuie pornit de la premisa că majoritatea părinților sînt de bună-credință și bine informați. Sprijinul oferit, deci, de minister ar trebui să fie mai degrabă opțional, sub formă de consiliere sau, cînd e cazul, obligatoriu, ca parte din programul de protecție socială a familiei, a copilului.

■ Nu se înțelege de ce Ministerul Educației a retras proiectul de pe site: l-au retras fiindcă era prost? Fiindcă „nu e momentul"? Au existat voci care l-au susținut, voci care l-au combătut, așa cum era firesc. Au „cîștigat" cei care s-au opus? Gata, închidem dialogul? E adevărat, subiectul educației parentale este unul sensibil și trebuie abordat cu multă delicatețe. Dar nici nu trebuie lăsat baltă doar pentru că cei care i se opun vehement sînt cei care ar putea aduce – nu-i așa, domnule Valentin Popa? – voturi mai multe pentru un loc în Parlament.

Dialogul public pe o problemă extrem de importantă, în orice societate civilizată, a fost, deci, întrerupt. Păcat: ar fi fost un bun prilej să ne adunăm față în față, umăr la umăr și să reflectăm la felul în care vrem să ne creștem copiii, luînd în calcul timpurile care vor veni, indiferent de țîfnele și iritările noastre, de fricile sau dorințele care ne animă azi.

***Maria Iordănescu** este psiholog.*

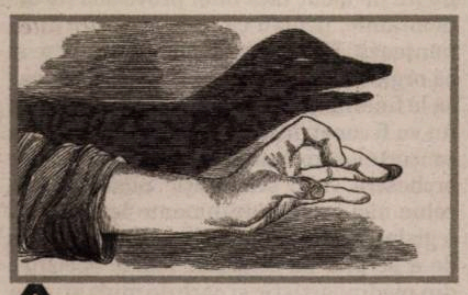

Iaromira POPOVICI

bazar

De-ale vieții

În ultimul timp, diverse întîmplări vin peste noi mai mult decît oricînd. Cel puțin asupra mea se succed, incontrolabile, și nu pot decît să le trăiesc cum mă pricep mai bine. Și, cît de cît, să le observ.

Evenimentele astea sînt de la personale la profesionale și continuînd cu sociale și politice. Sînt perioade în care parcă toate astea își dau mîna și nu te lasă să moșmondești, liniștit, la ale tale cele de toate zilele, să te afunzi în rutina care te ajută să evadezi din realitate. Îți dorești (cel puțin, eu, una, îmi doresc) să zaci la masa ta de scris și să visezi la toate cele, mai citind, mai scriind... Și din cînd în cînd să mai vezi cîte un film care să te păstreze în visare.

Evident, în realitate, nu se poate. Sau nu se poate decît pe termen scurt. Cînd te-ai instalat mai confortabil în utopia ta, mai toate ale vieții dau peste tine. Cele care năvălesc sînt de diverse categorii, care mai de care mai plăcute. Întîi, să zicem, cele legate de sănătate. Cînd ți-e lumea mai dragă, te lasă un genunchi, simți un junghi în spate sau cazi pradă unei bronșite interminabile. Încerci să le tratezi, dar nu e atît de ușor. Acum nu te mai duci pur și simplu la un doctor care doar te consultă, ci la unul care te trimite să-ți faci diverse investigații, de la analize de sînge la RMN. Pe toate astea, dacă te grăbești, le faci într-un centru privat, unde le plătești. Deși ai asigurare de sănătate, cel puțin formal.

Apoi, legat de chestiuni profesionale. Vrei să faci ceva, să creezi ceva ce-ți place. Dar asta nu înseamnă că vei cîștiga, neapărat, și bani din asta. (Banii se pare că vin, de cele mai multe ori, din lucrurile mai anoste.) Te concentrezi, muncești pentru proiectul tău idealist. Citești cîteva cărți, scoți idei, îți vin idei, ești fericit. Îți pui proiectul în aplicare, iese bine, oamenii cu care ai de-a face par mulțumiți. Dar nu cîștigi aproape nimic. Ce-i drept, ai fost fericit un timp.

Le deschizi pe toate, pe rînd, precum în castelul lui Barbă-Albastră.

Sînt, apoi, chestiunile administrative. Ai o proprietate, două, te poți considera măcar o persoană mulțumită, dacă nu fericită. Dar proprietățile astea trebuie administrate, și asta nu se face de la sine. Trebuie să te ocupi tu de ele și să ai de-a face cu alți oameni care se ocupă de ele. Cum pot. Vine o vreme în care toate se strică, parcă la un semn. Și e vorba de lucrări destul de mari, care înghit mulți bani. Oamenii care se ocupă de proprietățile tale clachează, în asemenea situații, îi lasă nervii. Te duci, îi împaci, te faci că ești Zen. I-ai împăcat pe respectivii oameni, ți-ai luat o piatră de pe inimă. Între timp, meseriașii care au reparat ce-au avut de reparat, după ce-și iau, desigur, banii, pleacă fără să mai ducă la bun sfîrșit și operațiunea finală. Dispar în ceață și nu mai răspund la telefon. (Noroc că știai asta din filme, ce bine e să vezi multe filme...)

Trebuie, la un moment dat, să închirieze un apartament în oraș, pentru cîteva zile. Te uiți pe una din rețelele consacrate: prețul e rezonabil, totul arată bine în poză, îl închiriezi. Cînd ajungi acolo, cîteva lucruri nu se potrivesc. În dormitorul-sufragerie nu există geam, e doar unul pictat pe perete. Asta să zicem că nu e mare lucru. Apartamentul are, însă, și o terasă interesantă, dar dubioasă. Cu multe geamuri și uși. Le deschizi pe toate, pe rînd, precum în castelul lui Barbă-Albastră. Una dintre ele, care se deschide mai greu, dă spre o scară plină de gunoaie, care duce la subsol. *Stairway to Hell*, am spune dacă am exagera sau am face un scenariu *horror*. Ușa nu se încuie. O închizi bine și te întorci în încăperea cu geam fals. Acolo timpul trece, televizorul merge (căci ce-ți poți dori mai mult decît un ecran aproximativ uriaș în mijlocul peretelui?) și lucrurile se mai polenesc. Dar nu pentru mult timp: la un moment dat, începe o mică forfotă nebănuită; cînd te îndrepți spre bucătărie, îi vezi, în splendoarea lor: sînt gîndacii de bucătărie. Mulți și alerți.

Am schimbat apartamentul cu o cameră de hotel. Proprietarul ne-a dat o parte din bani înapoi. În hotelul la care am ajuns, în prima zi, am avut o întîlnire haioasă: unul dintre gîndacii de talie mică venise cu noi. Altfel, hotelul era curat. În cameră trona un mare pat alb și confortabil, care o ocupa mai pe toată. Încăperea ar fi putut fi chiar mare, dacă nu le-ar fi conținut pe toate într-un amalgam care sufoca orice intimitate: cabina de duș, WC-ul, chiuveta, desigur aproape toate separate de cîte un perete de sticlă netransparent. Și totuși... În jurul marelui pat alb te simțeai descoperit.

Întîmplările care te iau pe sus nu se opresc aici. Celor private li se adaugă unele publice: cînd se întîmplă ceva eufemistic spus neplăcut în țara în care trăiești, nu poți să-ți continui visarea decît dacă ești inconștient. Simți nevoia să pui și tu umărul cît și cum poți. Postura de cetățean e tot a ta, și nu poți s-o ignori. Așa că, atunci cînd ți se încalcă drepturile, te duci și protestezi. Îți asumi că liniștea ta visătoare se va tot duce pe apa sîmbetei.

„Filarmonica «George Enescu» ar trebui să fie o forță muzicală internațională“

– interviu cu Christian BADEA –

Bine ați revenit la Ateneu! Închideți stagiunea, zilele acestea (28-29 iunie) cu un concert Bernstein la care țineți foarte mult.

Mulțumesc! Leonard Bernstein a fost unul dintre mentorii mei, pe care l-am admirat atît ca dirijor, cît și ca pedagog sau compozitor. Am ținut să celebrez centenarul său și să prezint cîteva compoziții, pe care le consider reprezentative. Într-un fel, acest centenar Bernstein este un preambul la un proiect la care lucrez legat de Centenarul României. Cu alte cuvinte, vom trece, în stagiunea următoare, de la o celebrare de care mă simt legat personal la onorarea Centenarului României, de care sîntem legați cu toții.

Ce interesant! Nu prea știu pe nimeni din lumea muzicală românească să fi prezentat pînă acum un proiect centenar. Despre ce e vorba?

sărbători. Acești 100 de ani înseamnă un drum pe care România modernă l-a început în mod fericit în 1918, dar l-a continuat și prin episoade istorice dramatice și care continuă și în ziua de azi. În perioada interbelică, am recuperat cultural față de Europa, dar a urmat războiul și mai mult de jumătate din acești 100 de ani au fost trăiți sub diverse dictaturi, pentru ca astăzi să revenim și să recuperăm din nou decalajele față de Europa. Eu nu sînt sociolog și nu sînt istoric, dar sînt muzician. De aceea am încercat să împletesc evenimentele cronologice ale Centenarului cu o dramaturgie muzicală, care le urmărește, pornind de la istoria Ateneului și a Filarmonicii. În plus, proiectul propune și ateliere, conferințe sau expoziții.

Acest proiect este prezentat și ca prilej de a invita soliști și dirijori foarte importanți pe care Filarmonica, de obicei, nu-i

„Eu nu sînt sociolog și nu sînt istoric, dar sînt muzician.“

Deși în România se fac multe gale, totuși Centenarul este un subiect mai delicat. Semnificațiile sînt numeroase, iar importanța evenimentului este unică. Următorul centenar va fi, inevitabil, peste 100 de ani. Cu alte cuvinte, grandoarea lui este apăsătoare și am ajuns la această idee că nu este suficient să i se dedice un concert de gală care să celebreze punctual Marea Unire. Tot în 2018, Ateneul împlinește 130 de ani, iar Filarmonica aniversează 150 de ani de la înființare. Pentru o instituție reprezentativă pentru cultura românească, nu doar muzicală, acest moment merită un proiect mai ambițios. Propunerea pe care am făcut-o este cea a unei stagiuni centenare, sau cel puțin a unui ciclu de concerte dedicate acestei triple sărbătoriri.

Adică un adevărat concept. Puteți să îmi dați cîteva detalii?

Sigur că da. E o chestiune de perspectivă. Putem privi Centenarul ca pe o aniversare a celor 100 de ani de la Marea Unire sau putem privi spre cei 100 de ani ce au trecut de atunci, ceea ce face mult mai interesantă provocarea acestei

are. Ca să dau cîteva exemple, între concertele tematice avem cîteva care au scopul a ne aminti de epoca de aur a Filarmonicii, cînd stagiunile interbelice aveau ca invitați la București artiști de o valoare incredibilă, an de an: Claudio Arrau, George Enescu, Pablo Casals și Dinu Lipatti erau prezențe frecvente, iar compozitori celebri precum Stravinski, Ravel, Richard Strauss sau Mascagni își dirijau propriile compoziții. Apoi a venit războiul, Europa trecînd prin momente dramatice, chiar tragice. Unul dintre concertele la a cărui realizare țin foarte mult este un concert memorial pentru victimele Holocaustului, în care vom prezenta lucrări de Schoenberg, Bloch și Șostakovici.

Adică un sezon de o valoare apropiată bienalei Enescu. Cînd va fi anunțat programul?

Cel mai probabil la începutul stagiunii viitoare, cînd îl vom definitiva. Am propus acest proiect în primăvară, la Ministerul Culturii, dar nu am primit încă un răspuns definitiv. Au existat discuții și promisiuni la nivel guvernamental și al altor instituții finanțatoare (cum ar

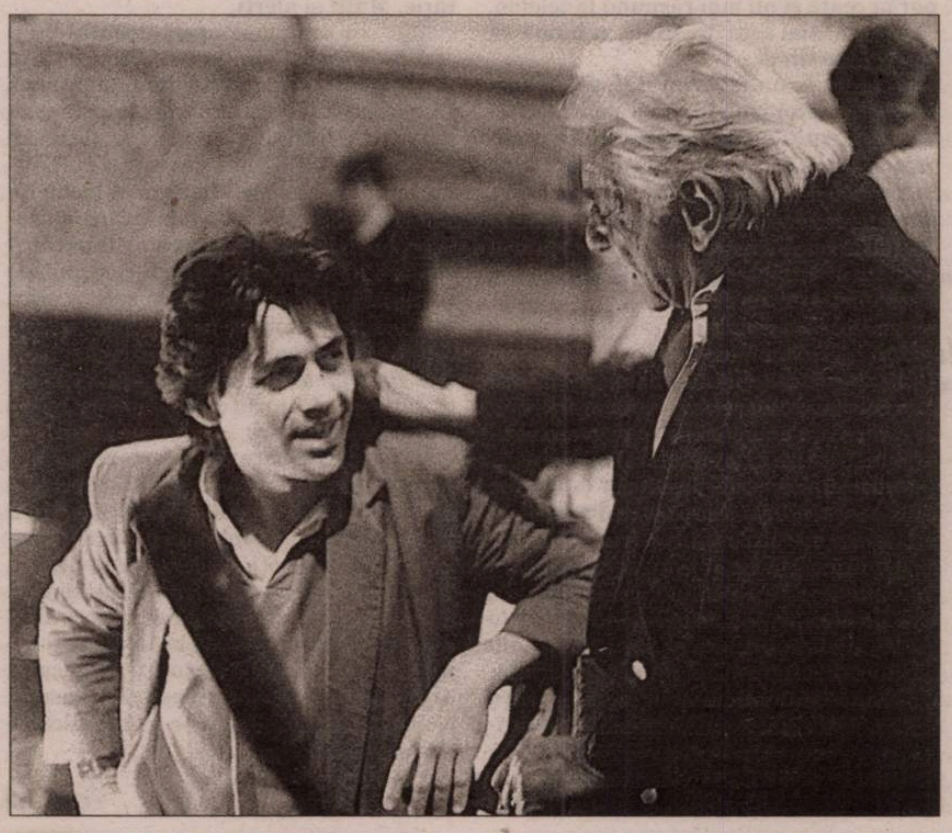

fi ICR) și rămîn optimist că vom obține fondurile necesare la rectificarea bugetară. Însă, în acest moment, singura finanțare certă vine din partea sponsorilor privați. În funcție de bugetul pe care îl vom obține, vom dimensiona proiectul. Concret, cu cît vom primi mai mulți bani, cu atît mai multe concerte de calitate vom putea prezenta. Cu resursele obișnuite și cu sponsorizările din mediul de afaceri privat sperăm să putem realiza 8-10 concerte.

Sună foarte promițător, dar și puțin neliniștitor în ceea ce privește finanțarea. Acum doi ani, ați prezentat publicului de la Ateneu un concert senzațional, cu actul I din Parsifal. *Îmi aduc aminte că acel proiect era realizat de Fundația Română pentru Excelență în Muzică, în parteneriat cu ICR și cu Filarmonica. Nu ar fi o soluție și pentru acest sezon centenar?*

Inițial, așa am intenționat, iar ideea parteneriatului rămîne valabilă. În același timp, directorul general al Filarmonicii, dl Andrei Dimitriu, mi-a cerut ajutorul și am acceptat să fiu consilier onorific din dorința de a ajuta pe cît posibil la progresul artistic al instituției. Am ajuns împreună la concluzia că acest proiect este suficient de complex încît să implice și Filarmonica în obținerea bugetului necesar. Așa că, la un moment dat, răspunzînd solicitării Ministerului Culturii adresate instituțiilor muzicale publice pentru a prezenta un proiect legat de Centenar, am decis să facem cererea de finanțare în numele Filarmonicii. Tocmai pentru că e o instituție reprezentativă, care aniversează la rîndul ei niște evenimente foarte importante. Desigur, intenția este de a prezenta publicului același nivel de excelență artistică pe care l-am obținut în cele două concerte cu *Parsifal*.

Toate aceste detalii despre proiect îmi sună ca un fel de test de stres pentru establishment*-ul cultural din România. Nu am mai întîlnit un proiect de o asemenea anvergură la Filarmonică. Și nici la alte instituții culturale din București, deși în Marea Britanie sau în SUA cicluri de concerte sau spectacole pe o anumită temă sînt frecvente. Credeți că infrastructura administrativă din România e suficient de flexibilă încît să îl susțină?*

Sînt încrezător. În fond, ministerul, Guvernul sau alte instituții finanțatoare nu au de făcut față unei provocări insurmontabile, pentru că aceste instituții finanțează. Ele nu au nevoie să dezvolte și să organizeze astfel de programe, ci doar să le finanțeze. De altfel, nici Filarmonica nu va fi constrînsă să iasă din obișnuința concertelor-abonament de joi și vineri, iar orchestra va fi stimulată. Sigur, putem relua aici vechile argumente legate de o legislație generală, care nu are suplețea de a se plia pe cerințele foarte specifice din mediul artistic și care de mult nu mai răspunde necesităților societății secolului XXI: finanțările acordate pe termen prea scurt pentru a se putea alinia cu calendarul artiștilor internaționali, legislația muncii și chiar structura instituțională învechită etc. Problemele de mai sus, pe care le știe toată lumea, nu încurajează proiectele care au nevoie de o planificare la nivelul celei pe care o practică marile orchestre din Occident. Dar construim o echipă cu care să putem duce la bun sfîrșit această inițiativă.

„Unul dintre concertele la a cărui realizare țin foarte mult este un concert memorial pentru victimele Holocaustului.“

Dorința și speranța mea sînt să ne concentrăm eforturile în aceeași direcție, aceea de a face ca Filarmonica să devină o forță muzicală internațională. România merită să aibă cel puțin două instituții de valoare comparabilă cu cele din Europa Occidentală, Filarmonica și Opera, pe măsura talentului marilor muzicieni români precum George Enescu, Dinu Lipatti, Clara Haskil, Constantin Silvestri, Sergiu Celibidache etc.

a consemnat
Alexandru PĂTRAȘCU

„Dacă ești un scriitor bun, oamenii își vor aminti personajul romanului tău și pe tine te vor uita“

– interviu cu Elias KHOURY –

Scriitorul libanez ***Elias Khoury*** *a fost recent în România pentru a-și prezenta romanul* Copiii ghetoului. Numele meu este Adam, *apărut la Polirom în traducerea lui Nicolae Dobrișan. Unul dintre cei mai importanți scriitori de limbă arabă de astăzi, Elias Khoury s-a născut la Beirut în 1948, a fost jurnalist cultural în Liban și profesor invitat la Columbia University și distunguished professor la New York University. A primit Arabic Novel Prize 2008 și a fost nominalizat la International Prize for Arabic Fiction 2017.*

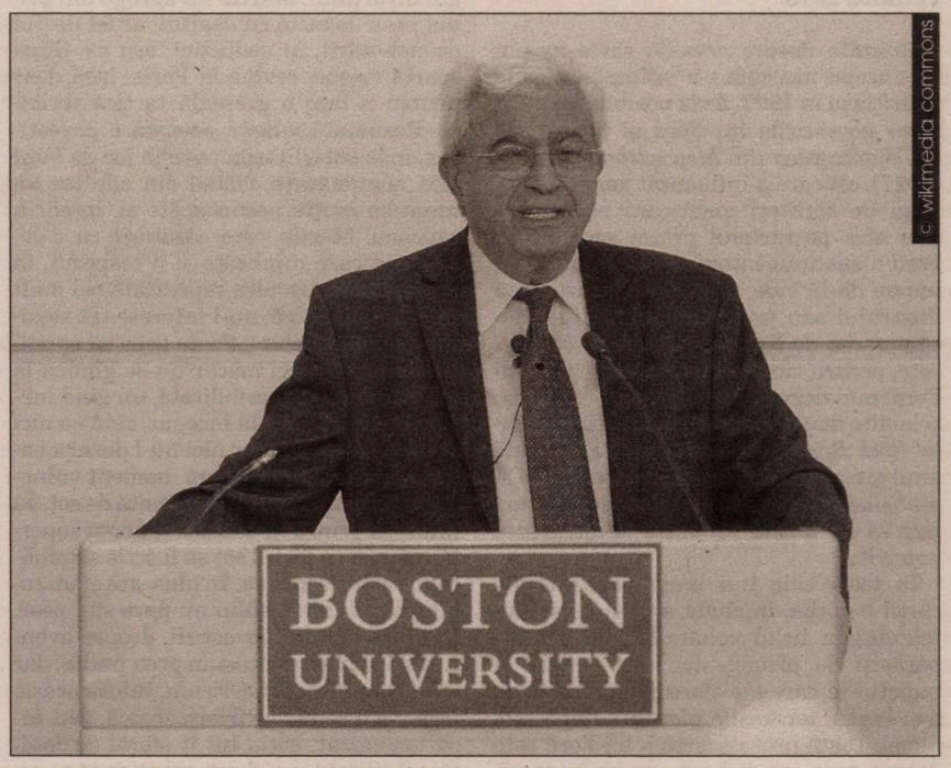

© wikimedia commons

Capitolul introductiv al romanului Copiii ghetoului. Numele meu este Adam *e scris de un profesor de literatură care a primit carnetele cu însemnări ale cuiva care s-a sinucis, carnete pe care profesorul decide să le publice. Capitolul introductiv este semnat Elias Khoury. De ce ați ales să apăreți ca personaj în propria poveste?*

Din mai multe motive. Unul dintre motivele principale este că personajul narator al cărții vorbește mult despre literatură și critică multe opere literare, critică romane palestiniene, critică romane israeliene. Și m-am gîndit că nu ar fi cinstit să nu-mi critice și propriul roman, de asta am început așa cartea. M-am gîndit că e frumos să las personajul să mă critice în propria mea carte, ceea ce e destul de rar în literatură, dar iată că se poate întîmpla. În plus, eu am fost profesor la New York University vreme de 15 ani, așa că știu bine locul, cunosc bine New York-ul și locurile descrise la începutul romanului.

Adam, autorul carnetelor, se sinucide, dar însemările sale și povestea sa vor supraviețui, grație profesorului Elias Khoury. Este aceasta povestea unui eșec sau este povestea unei supraviețuiri?

Și una, și alta. Supraviețuirea se va încheia cu moartea. E destinul omului să moară, din nefericire. Sau din fericire. Imaginați-vă că n-am mai muri: ar fi cumplit. Aceste carnete ale lui Adam nu erau destinate publicării. Adam nu era sigur ce scrie. Întîi a încercat să scrie un roman despre un poet arab clasic care a murit din iubire, apoi s-a hotărît să nu mai scrie acel roman, ci să-și scrie autobiografia. El nu s-a gîndit niciodată că e un roman ceea ce scrie, el a crezut că sînt niște însemnări. Sînt multe povești în carnetele lui, dar e și multă critică literară. Pînă cînd am citit eu aceste carnete și mi-am zis că aș putea să le fur – de ce nu? mi-am zis. Aș putea s-o fac, toți scriitorii o fac. Dar am sfîrșit prin a accepta faptul că nu aș putea rescrie ceea ce a scris, așa că am decis să-i public însemnările așa cum sînt. Le puteți citi ca pe un roman, le puteți citi cum doriți, e o operă deschisă. E textul unei experiențe trăite, al unei tragedii, e povestea unui om cu multe identități, a unui om care își pune întrebări nu doar cu privire la tragedia palestiniană, ci și cu privire la propria sa tragedie. La un moment dat, Adam a descoperit că nu este fiul celor care l-au crescut, ci a fost găsit la pieptul unei femei moarte, în timpul marelui exod care a avut loc în 1948, a descoperit deci că toată viața lui a fost o minciună. Așa că a încercat să-și inventeze povestea. Din această perspectivă, povestea este propria lui meditație asupra semnificației trecutului său, care face parte, desigur, dintr-o imensă tragedie, cea prin care a trecut și, din păcate, încă mai trece poporul palestinian. Așa că poate fi o mărturie, o istorie, o poveste. Iar una dintre întrebările majore pe care și le pune Adam lui însuși și pe care literatura nu cred că și-a adresat-o vreodată este legată de iubire. În general, toate poveștile de dragoste din literatura clasică sînt povești de despărțire, nu avem povești de dragoste în care cei doi să se căsătorească în final. Dacă iubirea duce la căsătorie, nu mai avem nici o poveste. Iar întrebarea lui Adam este nu cum începe dragostea, ci cum se sfîrșește ea. Pentru că marea tragedie a iubirii este că se termină. Și el chestionează semnificația finalului iubirii. Fiindcă descoperă dintr-odată că n-o mai iubește pe Dalyia, femeia cu care intenționa să se căsătorească, și asta îl marchează. Fusese împreună cu această femeie vreme de zece ani, crezînd în tot timpul acesta că ea este iubirea vieții lui și apoi, la un moment dat, a trecut printr-o cădere nervoasă, după ce unul dintre prietenii lui s-a sinucis, iar ea l-a părăsit. De obicei, cînd iubești vreme de zece ani pe cineva, pleci și te întorci tot timpul, dar în acel moment el a descoperit că n-o mai iubește și asta l-a pus serios pe gînduri. Și l-a făcut să-și piardă orice credință. Și, de fapt, asta l-a făcut să emigreze la New York. El trăia atunci în Jaffa, lîngă Tel Aviv, și s-a hotărît să plece deși îi era bine acolo, scria la un ziar, era specialist în muzică arabă, în Umm Kalsum, celebra cîntăreață egipteană, și era foarte cunoscut în cercurile hippiote din Tel Aviv, ale stîngiștilor din Tel Aviv care trăiesc în mica lor bulă.

> *„Realitatea vieților noastre e să spunem povești.“*

De ce e un roman Copiii ghetoului?

Pentru că singurul nume care i se potrivește este cel de roman. Pentru că un roman poate fi orice. Romanul e o formulă literară care a trecut prin numeroase transformări. Și care a început cu ceva de soiul ăsta, cu *Don Quijote*. Povestea pe care o spune Cervantes în *Don Quijote* este povestea unei minciuni. El spune că a găsit un manuscris într-o piață din Toledo, un manuscris arab pe care l-a tradus în spaniolă. Ceea ce nu e adevărat, desigur. *Don Quijote* era un text foarte deschis. Apoi, odată cu raționalismul, romanul a început să devină foarte strict și au apărut romanele realiste și naturaliste. Și acum, în zilele noastre, în postmodernism, romanul e din nou deschis. Orice poate fi un roman. Și încă o dată îl descoperim nu numai pe *Don Quijote,* dar redescoperim marea carte de povești *O mie și una de nopți*. Este un roman? Nu știu. Dar e mama tuturor romanelor. Nu vreau să intru în teorii literare, să vorbesc despre Bahtin sau alții, despre faptul că romanul este arta care poate aduce laolaltă toate celelalte arte, poți avea poezie, poți avea arhitectură într-un roman…

Poți avea critică literară într-un roman…

Foarte multă, da. Aici, în *Copiii ghetoului*, e multă critică literară și cred că genul de critică pe care îl găsiți în cartea asta este parte a cercetării romanești. Asta fac romancierii tot timpul, dar n-o declară. Măcar aici Adam ne spune întregul secret al scrierii unui roman.

„Cred că orice scriere este de fapt o formă de rescriere“, spune profesorul Khoury, cel care primește caietele de însemnări ale lui Adam. Este aceasta și convingerea dumneavoastră?

Nu este aceasta și convingerea dumneavoastră? Eu așa citesc literatura. De la epopeea lui Ghilgameș și narațiunile Greciei antice și pînă în zilele noastre, temele literare sînt foarte puține. Sînt patru, cinci, șase teme pe care le reluăm la nesfîrșit. Dar mereu le scoatem din contextul lor și le punem în altul, în contextul prezentului nostru. Și le re-repovestim în alt mod. Așa că într-un fel da, scrierea e rescriere. În procesul rescrierii adăugăm, desigur, lucruri noi, dar scrisul în profunzime este un act de rescriere. Așa cum spune și Adam. El zice că de cîte ori citește un roman bun, simte că el este autorul. În acest sens, cu toții sîntem autorii tuturor romanelor din lume, ai romanelor pe care le iubim. Și pînă la urmă, ce-au făcut de fapt toți scriitorii? Ce a făcut de fapt Shakespeare? A rescris povești. Noi nu știm dacă povestea lui Hamlet, de pildă, a fost reală, ceea ce oamenii vremii știau. Dar știm că Shakespeare a rescris-o. Și, rescriind-o, a reinventat limbajul, a pus o nouă lumină asupra experienței umane. El a reinterpretat, de pildă, complexul lui Oedip. Iar povestea lui Oedip, la rîndul ei, era o rescriere a poveștii lui Abraham și așa mai departe. Tatăl care-și ucide fiul. Povestea semnificativă nu e cu fiul care-și ucide tatăl, așa cum ne-a spus-o Freud, de fapt Oedip și-a ucis tatăl fiindcă tatăl lui voia să-l ucidă pe el – și acesta e mitul lui Abraham. În acest sens spun că noi rescriem, nu repetăm poveștile, ci le rescriem și le reinventăm, ca și cum literatura lumii ar fi o singură carte, ca să folosim termeni borgesieni, o singură carte la care încercăm să adăugăm cîte o pagină, uneori doar un paragraf, uneori doar o propoziție.

O singură carte, dar nu o singură poveste, nu-i așa?

Nu, nu există o singură poveste. Vreau să spun că fiecare poveste are în spate o poveste. Iar dacă vrei să știi întreaga poveste, trebuie să-ți spun povestea din spatele poveștii care e în spatele poveștii și tot așa. Deci sîntem într-o situație de expunere permanentă la poveste. Așa trăim. În arabă nu avem pentru verb decît două aspecte, trecutul și viitorul, nu avem prezent. Pentru că de fapt nu există prezent. Ceea ce ți-am spus că se întîmplă la timpul prezent acum un minut ține deja de cele întîmplate, e deci la trecut. Așa că trăim mereu în povești. Realitatea vieților noastre e să spunem povești.

„Nu înțeleg de ce au cutezat poeții și ceilalți oameni de litere să mai scrie după Cîntarea cîntărilor *și* Cartea înțelepciunii!“*, spune personajul dumneavoastră. Ce reprezintă literatura de azi în raport cu vechile texte sacre?*

Asta e o idee a lui Adam cu care eu nu sînt de acord. Dar, sigur, el poate avea propriile idei, eu i le respect. Da, de fapt, după *Cîntarea cîntărilor,* care e o mare operă literară, e foarte greu să mai scrii. De aceea scriitorii rescriu, nu scriu. Și reinventează, nu inventează. Și-n felul acesta literatura e un proces continuu. Ca și cum nu ar exista un autor. E o operă a unui autor colectiv. În literatura clasică nu existau autori. Nu știm cine-i autorul celor *O mie și una de nopți,* știm sigur că nu Homer a scris *Iliada* și *Odiseea,* el doar le-a cules și le-a cîntat. În timpurile noastre se vorbește foarte mult despre numele scriitorilor și scriitorii se cred foarte importanți. De fapt, nu sînt importanți. Dacă ești un scriitor bun, oamenii își vor aminti personajul romanului tău și pe tine te vor uita. Iar dacă ești un scriitor prost, vor uita și personajul tău, și te vor uita și pe tine. Deci, oricum ai lua-o, destinul tău ca scriitor e să fii uitat.

a consemnat Adela GRECEANU

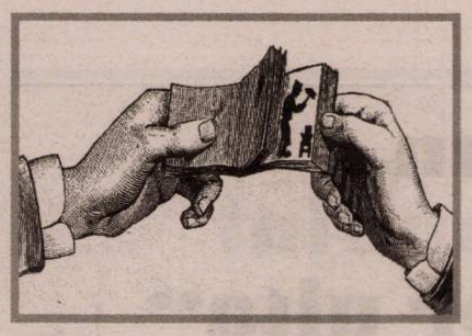

Marius CHIVU

feedbook

Bărbați între femei

● **Richard Ford, *Femei cu bărbați*, traducere de Vali Florescu, Editura Vellant, 2018.**

Discuția despre această carte ar putea începe, așa cum s-a întîmplat deja la apariția ei în 1997, de la posibile legături între povestirile lui Ford și povestirile lui Hemingway din *Men without women* (1927), cel care a influențat generații întregi de scriitori americani aventurați mai ales pe tărîmul prozei scurte; dar Ford a susținut întotdeauna că titlul s-a impus de la sine, nefiind o replică dată ilustrului său predecesor. De altfel, dacă e vorba de legături, *Femei cu bărbați* este, pentru cine cunoaște bine opera lui Ford, mai degrabă o carte de legătură cu celelalte două volume de povestiri ale sale: *Rock Springs* (1987, tradusă de mine anul trecut la Black Button Books) și *A multitude of sins* (2002). Ce anume mă face să spun asta voi arăta la momentul potrivit.

În toate cele trei lungi povestiri ale cărții e vorba, în ciuda a ceea ce ar putea sugera titlul volumului, de bărbați părăsiți de primele lor soții, aflați în punctul în care fac eforturi nereușite de a-și regăsi teritoriile pierdute lîngă alte femei. Toată proza scurtă a lui Ford este despre eșec, iar aici este vorba în special despre eșecul mariajului (așa cum în *A multitude of sins* cele mai multe povestiri au ca subiect infidelitatea unuia dintre cei doi soți) și, deși protagoniștii sînt bărbați, femeile sînt personajele mai interesante, mai puternice, mai tragice, mai misterioase.

În prima proză din carte, „Afemeiatul", un agent de vînzări american cunoaște la Paris o femeie cu un copil aflată în pragul divorțului. Martin nu ajunge din prima prea departe cu asaltul, altfel destul de nehotărît, al seducției, așa că, după scurtă vreme, revine la Paris, însă doar pentru a face o greșeală tactică teribilă. Rezumată vulgar, aceasta e povestirea, însă subtilitățile puse în joc de Ford sînt nenumărate, făcînd din adulter un teren cu multe necunoscute și, implicit, capcane. Martin este căsătorit cu o femeie pe care o iubește și o respectă, în timp ce franțuzoaica reprezintă cel mult o atracție exotică, nu-l interesează sexual în mod deosebit („Poate avea să se culce cu ea, dar nici măcar nu se gîndea la asta, era doar o posibilitate, un gînd inevitabil"), cel puțin la început, cînd ea nici nu-l încurajează, dar nici nu-l dezarmează. Femeia se află într-un moment vulnerabil din viața ei: a fost părăsită de soț, ea fiind cea prinsă în adulter, și acum suportă rușinea ca fostul soț să fi scris și publicat o carte despre ea. În plus, are și un copil mic de care tatălui nu pare să-i pese. În afara titlului povestirii, despre aventurile lui Martin nu știm prea multe, dar știm că au existat. Oricum, întors acasă, fără s-o fi sedus pe franțuzoaică, deci încă nevinovat, soția lui îi oferă, cu multă subtilitate, o a doua șansă pentru ratare și Martin, complet debusolat/îmbătat de propriul orgoliu, o acceptă, întorcîndu-se la Paris. E foarte multă tensiune în această povestire care avansează implacabil spre dezastru. Criza bărbatului matur prins între frustare, tentație și imprudență oferă un spectacol crud și de un comic foarte fin.

A doua proză din carte, și poate cea mai bună, poartă titlul „Gelozie" și pare desprinsă din *Rock Springs:* povestirea surprinde momentul de maturizare a unui băiat adolescent, preluat de mătușa lui de la tatăl său, fermier în Montana, pentru a fi dus cu trenul să locuiască, pentru o vreme, cu mama lui la oraș. Părinții lui nu sînt încă divorțați, iar tatăl, ca și băiatul, pare că speră la o împăcare. Nu e foarte clar ce anume a fost între bărbat și sora soției sale plecate de-acasă, dar între ei ceva întîmplat, căci există o anume complicitate, apropiere și, deopotrivă, tensiune. Băiatul pare să-i țină momentan pe toți la locurile lor. În „Imperiu" din *Rock Springs,* proză înrudită cumva cu „Gelozie", un alt bărbat se gîndește la sora soției sale în timp ce trenul în care se află amîndoi traversează un cîmp incendiat. Aici, violența are loc înainte ca băiatul și mătușa lui să urce în tren, episod care oferă un posibil indiciu despre natura surorii mamei sale și rolul jucat de aceasta în separarea părinților săi.

În a treia povestire, „Occidentali", un scriitor american mediocru, părăsit de soție, pleacă la Paris însoțit de noua lui iubită, o femeie mai în vîrstă decît el, pentru a-și întîlni editorul și traducătoarea francezi. Parisul, care fusese rampa de lansare pentru marii scriitori americani de altădată, îi este ostil lui Matthews din prima zi: editorul îi trage clapa, vremea se strică, iar relația lui cu Helen *(vezi și fragmentul de mai jos)* ajunge, pe neașteptate, într-un punct fatal. Ca și în celelalte povestiri, protagonistul bărbat este la cheremul destinului, nehotărît, confuz și slab în relația cu femeile din jurul său, prezente sau trecute. Aproape de fiecare dată, bărbatul nu prea știe ce să facă cu propria viață și pare că mai mult le încurcă pe femeile din viața lui. „Există femei care au plătit scump faptul că au avut relații cu mine", este convingerea/revelația/confesiunea, nerostită pînă la urmă de Martin, protagonistul primei povestiri, iar această axiomă se aplică și bărbaților din celelalte proze. Căsătorii ratate, triunghiuri amoroase incerte, adultere mediocre – despre asta e vorba în povestirile lui Ford din această carte în care toate personajele, protagoniste sau secundare, se confruntă cu distanțe, incertitudini și neîmpliniri.

Fiind a patra sa carte tradusă la noi, *Femei cu bărbați* dă un contur mai pregnant în limba română operei lui Richard Ford, unul dintre ultimii mari scriitori americani din vechea generație.

aproape de carte

Richard FORD

Femei cu bărbați

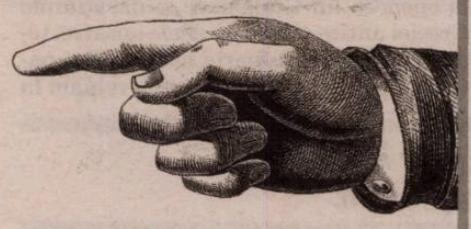

Helen a ieșit din baie în picioarele goale, a venit la fereastra la care se afla Matthews și s-a uitat pe geam. Mirosea a căldură și a parfum. Vîrfurile șuvițelor îi erau umede. Și, în acea clipă, el a fost fericit doar să-i înconjoare umerii osoși cu brațul și s-o tragă mai aproape de el.

– Eu sînt la menopauză. Și, în plus, am cancer, a zis Helen fără nici o inflexiune în glas. Ai zice că e prea mult să se întîmple amîndouă simultan.

Nu l-a strîns la rîndul ei pe Matthews de braț, nici n-a părut să-i observe gestul, mulțumindu-se doar să privească drama fulgilor plutind încremenit. Se afla doar fizic lîngă el, și nimic mai mult.

Însă, preț de acea clipă, el a încremenit. Și, dacă ea n-ar fi fost protejată de brațul lui, s-a gîndit, ar fi urlat. O lamentație. O obiecție. Renumărarea voturilor. Cum putea orice altceva să fie mai important acum? Grijile lui, speranțele lui, truda lui în viață? Totul trecea pe planul al doilea, după cele spuse de Helen. Ar fi putut să spună și ceva mai puțin important pentru ea, și tot l-ar fi făcut să uite de preocupările lui, într-o clipită. Ce era calitatea asta? s-a întrebat el. Un fler pentru situații dramatice? O atitudine ce nu suporta să i se opună rezistență? O certitudine deasupra oricăror altor certitudini? Orice-ar fi fost, lui îi lipsea, îi lipsea categoric, cel puțin în cantitățile de care dispunea ea.

Dar rezultatul a fost că s-a simțit și mai atașat de ea, mai atașat decît se simțise în tot anul de cînd o cunoscuse, chiar și la început, cînd îi fusese studentă și și-o trăseseră în vechea lui casă, și totul era excitație, și sudoare, și eforturi fizice consistente. Acum îi era mai dragă decît avea, fără-ndoială, să-i fie vreodată. Ea așeza lucrurile în perspectiva corectă privind importanța și lipsa lor de importanță, crea o prioritate folosindu-se de propria viață ca de un standard. Și acum nu mai era deloc, în toate felurile în care își dorise să nu mai fie, în centrul universului, și simțea o mare ușurare.

– Cred că ți-e frică de mine. Dar din alt motiv acum, a zis Helen.

– Nu, te înșeli, a spus Matthews categoric. Nu mi-e cîtuși de puțin frică de tine.

A tras-o mai aproape, a simțit mătasea ce-i acoperea umerii, i-a inspirat parfumul cald și ușor înțepător al trupului. Ar fi putut face dragoste cu ea acum. Ar fi fost ușor.

(fragment din „Occidentali")

PUBLICITATE

Cosmin CIOTLOȘ

pe de altă carte

Priorități

● **Mihai Eminescu, *Publicistică literară: Convorbiri literare, Curierul de Iași, Timpul, Fîntîna Blanduziei*, selecție, note și prefață de Cătălin Cioabă și Ioan Milică, Editura Humanitas, 2018.**

Se împlinesc astăzi, 28 iunie, 135 de ani de la momentul cînd, în urma unei crize nervoase, Eminescu a fost internat în sanatoriul doctorului Suțu din strada Plantelor. S-a scris mult despre acest episod cu totul tragic, care avea să pună capăt, cu șase ani înaintea morții, unui destin cultural exemplar. O cercetătoare a cărei probitate e mai presus de îndoială a identificat, de exemplu, cîteva subtile legături psihologice între tinerețea berlineză a poetului și pulsiunile regicide care i-au marcat debutul bolii. În paralel cu asemenea observații licite, s-au înmulțit însă în ultima vreme teoriile conspiraționiste, ai căror adepți insistă că totul n-ar fi fost decît o abilă înscenare vizînd neutralizarea gazetarului. Crase rătălmăciri, atunci cînd nu sînt pur și simplu scenarii delirante, acestea oferă totuși prețioase indicii despre felul în care a fost fetișizată și instrumentalizată publicistica lui Eminescu: ca și cum nimeni înaintea lui și nimeni simultan cu el n-ar fi practicat la noi pamfletul politic. Ca și cum, în plus, omul n-ar fi fost, întîi și-ntîi, scriitor.

Este meritul excelentei și substanțialei antologii datorate lui Cătălin Cioabă și lui Ioan Milică de a fi privilegiat tocmai ipostaza de cetățean al *republicii literelor,* adică pe aceea pe care autorul *Scrisorilor* și-a asumat-o încă din adolescență și n-a renegat-o niciodată. Sînt binecunoscute micile ricanări ale lui Eminescu la adresa profesiei de jurnalist: de la simpatica „foaia vitelor de pripas", cum numea *Curierul de Iași,* pînă la crunta, inclementa „masturbație intelectuală", formule la care acesta a recurs subîntind un arc de cerc cu multe nuanțe de dezgust. Niciodată poezia (sau proza, de care se simțea tot mai tentat după împlinirea vîrstei de 30 de ani) nu i-au pricinuit reticențe comparabile. Dimpotrivă. Literatura a reprezentat partea luminoasă a scrisului său.

Necomplezent, pătrunzător și empatic.

Și totuși, după cum se poate intui, cele două compartimente n-au fost niciodată izolate etanș. Jubilația artistă se face simțită adeseori în articleria eminesciană. Uneori regulamentar și instituțional, cum e cazul recenziilor aplicate la volume de Odobescu, Hasdeu sau, cu o insistență care-l onorează, Creangă. Alteori, cu ambiția sintezei: cele cîteva necrologuri ale unor personalități culturale sînt transformate rapid în mici medalioane conclusive. Despre C. Negri, Cezar Bolliac sau Vasile Conta scrie cu înțelegere, față de alții e mai sever, dar nicidecum nedrept. E memorabilă, în acest sens, precizia cu care e „citit", în întregul activității sale, Heliade Rădulescu. Numeroase dări de seamă parlamentare sînt scoase din efemerul lor și plasate sub semnul cîte unei parabole care le accentuează și ridicolul, și (nu-i un cuvînt riscat) permanența: faptul că un lider de partid s-a înconjurat de colaboratori la fel de incompetenți îi provoacă lui Eminescu reverii anecdotice: prima jumătate a articolului rezumă păstos, cu vervă, o întîmplare din Anton Pann, despre un bărbat și urît, și gelos, care, pentru a-și ține soția departe de ispite, invita la masă numai cocoșați și zdrențăroși aidoma lui. Impregnat de literatură, Eminescu convoacă spontan citate sau aluzii, face trimiteri dintre cele mai înalte și rezumă explicit ideația pe care-o găsește eficientă pentru a susține propriile argumente. Instinctul artistic îi e sigur și e păcat că n-a avut pe cine și-l exersa dintre contemporanii lui. Mă gîndesc la felul cum scrie despre *Revizorul* și *Suflete moarte:* necomplezent, pătrunzător și empatic. Cronica reprezintă în sine o mostră de stil. Care, nu mă îndoiesc, i-ar fi plăcut lui Lucian Raicu, autor el însuși al unei cărți despre Gogol. Eticheta din titlul acesteia, *fantasticul banalității,* se potrivește, de altfel, și unora dintre bruioanele propriu-zis publicistice cu care Eminescu pigmentează coloanele *Timpului* și pe care Cătălin Cioabă și Ioan Milică au făcut bine că nu le-au ocolit: mici cruciade locale ale copiilor, părurieli conjugale, personaje bizare ale marilor orașe, alunecări protocroniste ale ziarelor.

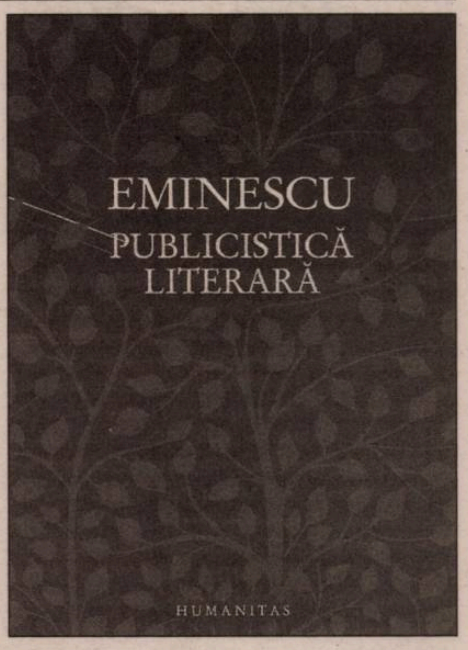

Lucruri mărunte, fapte diverse care ne descoperă fericit latura nestatuară, destinsă, predispusă la umor și expresivitate pasageră a (nu-i așa?) celui mai serios scriitor romîn.

***Cosmin Ciotloș** este critic literar. Cea mai recentă carte publicată:* Elementar, dragul meu Rache. Detalii mateine sub lupă, *Humanitas, 2017.*

PUBLICITATE

PUBLICITATE

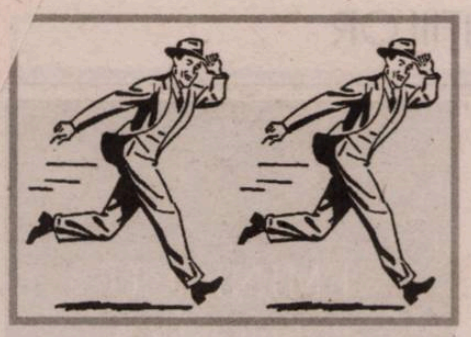

Victor MOROZOV

dilematograf

Imigrantul zburător

● ***Jupiter holdja / Jupiter's Moon* (Ungaria-Germania-Franța, 2017), de Kornél Mundruczó.**

În cel mai recent film al său, regizorul Kornél Mundruczó abordează subiectul crizei contemporane a migranților. Este poate cea mai directă tratare a acestei teme propusă de o ficțiune cinematografică, într-un an (2017) în care chestiunea imigrației s-a aflat pe toate buzele, fiind atinsă și de alte figuri proeminente ale cinema-ului european de artă, precum Michael Haneke sau Fatih Akin. Preocuparea celor doi era însă mai mult tangențială, ca un semn de întrebare obsedant, aflat totuși în subtext, umbrit de alte fire narative mai importante; în schimb, Mundruczó deapănă chiar în prim-plan povestea unui imigrant sirian care, după ce este împușcat, descoperă că poate să zboare.

Pentru această fabulă pe marginea actualității, regizorul a imprimat filmului său mult din atitudinea antiimigraționistă și adînc naționalistă a Guvernului Viktor Orbán. Nu e prima oară cînd Mundruczó trage cu ochiul în agenda politică a prim-ministrului maghiar: în *Fehér Isten / White God,* din 2014, cineastul exploata o decizie a cabinetului Orbán privitoare la impozitarea diferențiată a cîinilor, în funcție de rasă – corciturile urmînd să coste mai mult decît cîinii de rasă maghiară pursînge. Mundruczó conferea acelui film o alură de povestioară a lui Colț Alb, reactualizată: o corcitură bună și blîndă este separată de tînăra sa stăpînă și trebuie să suporte abuzurile oamenilor cu suflet rău, care transformă animalul într-o bestie însetată de sînge; pe parcurs, lucrurile se inversează și iau forma unui *revenge movie,* în care o hoardă de cîteva sute de cîini terorizează locuitorii Budapestei. Însă paralela cu *Jupiter holdja* nu se oprește doar la nivelul genezei filmului. O fi acționînd Mundruczó ca un cineast politic atent la starea nației (cîinii pe post de oprimați care în final își iau revanșa asupra tiranului), dar asta nu înseamnă că e complet dezinteresat de formă: atît filmul precedent, cît și acesta se întemeiază pe un cocktail de genuri cinematografice, în care interesul central – un fel de cireașă de pe tort – pare să fie acordat SF-ului. E probabil o încercare de a mai dilua din tema apăsătoare, căci *actualitatea*, în *Jupiter holdja,* se invită în cadru cu tot ce are mai urît: autorități care trag orbește în refugiați, atentate la metrou, un oraș sub stare de asediu în care cerul e brăzdat de elicoptere amenințătoare. Dincolo de asta, tentația psihologizantă a filmului e pur convențională: tînărul imigrant e luat în primire de un doctor pus pe linie moartă, jucat de Merab Ninidze, care este decis să facă profit de pe urma abilității celui dintîi de a levita. Astfel, doctorul îl prezintă ca pe un înger unei națiuni debusolate, dar avide de minuni, fie ele contrafăcute. Regăsim aici aceeași preocupare a lui Mundruczó pentru studiul părții întunecoase a naturii umane, mereu gata să pervertească și să exploateze în folosul propriu; singurul personaj pozitiv este refugiatul inocent, pierdut printre oameni fără scrupule. Pilda filmului, care vine mai ales pe cale alegorică, pare să spună că pînă și cei care pretind a fi protectorii tăi dovedesc că au un miez de tîlhar. Și tot în firea unei astfel de pelicule „cu cheie" e și faptul că, spre final, tîlharul se va îndrepta, va conștientiza greșeala.

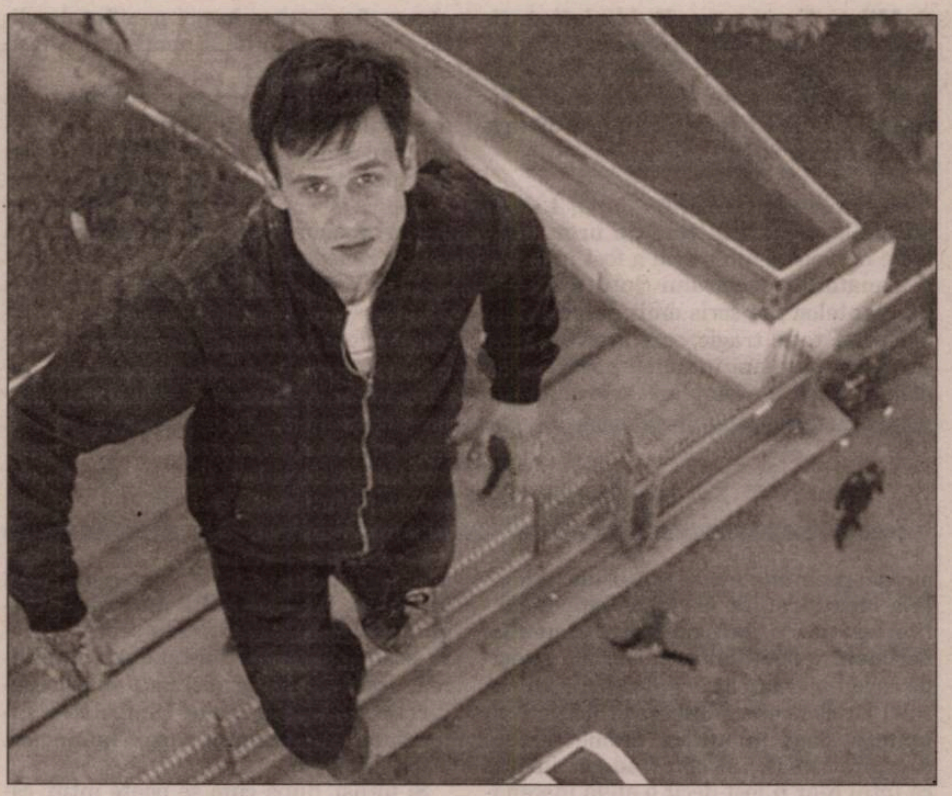

Mundruczó nu ascunde faptul că filmul e cît se poate de demonstrativ: chiar și titlul său face referire la satelitul planetei Jupiter, Europa. Dacă însă chiar își propune să gloseze pe marginea unei stări de fapt generale (afluxul imigranților într-o lume care nu e dornică să-i primească) și, eventual, să denunțe obtuzitatea și apucăturile naționaliste ale Europei, atunci cred că mijloacele filmului sînt problematice. Rezultatul, deși se dorește a fi empatic, este la fel de cinic ca tentativele unor Haneke, Ruben Östlund sau Yorgos Lanthimos, regizori în vogă ai așa-zisului cinema de artă european. O cale în răspăr cu tipul de cinema arogant practicat de cei de mai sus, și care prezintă o soluție umanistă, reușind în același timp să arboreze o estetică delicată, este filmul *La Villa,* al cineastului angajat Robert Guédiguian: acolo, o familie dezbinată se unește *grație* unor refugiați. Mundruczó pare totuși să aibă o concepție destul de îngustă despre ce înseamnă „cinema de artă", dovadă fiind uzul aparent aleatoriu al planurilor lungi, altă constantă a cinema-ului chirurgical practicat de Haneke & Co. Fără să aibă răceala celor din urmă, *Jupiter holdja* nu are nici virtuozitate a mizanscenei, deși vine dintr-o cultură cinematografică care a stat bine chiar și în ultimii ani: realismului cariat practicat de Mundruczó îi prefer însă onirismul din *On Body and Soul,* al lui Ildikó Enyedi, și mai ales imersiunea frenetică din *Son of Saul*, de László Nemes.

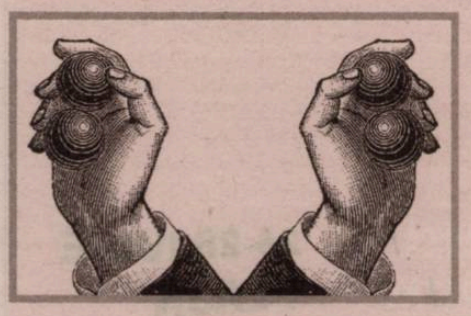

Aron BIRO

audio și n-am cuvinte

Filamente

● **Youn Sun Nah, *She Moves On*, ACT, 2017.**

Vocea lui Youn Sun Nah a cochetat dintotdeauna cu pop-ul candid, oferind una din cele mai eficiente chei de acces în universul jazz și în portofoliul casei de discuri ACT (o funcție esențială e îndeplinită și de standardele de inginerie sonoră impecabilă garantate de instituția respectivă).

Pe albumul *She Moves On* e chiar o provocare să identifici ancorele jazz, în ciuda faptului că artista îl are de partea ei pe unul dintre chitariștii de marcă ai genului – Marc Ribot (recent prezentat în această rubrică cu ocazia vizitei în România). Acesta preferă să țină isonul cu solouri rock retrase sau îngînări folk, urmînd exemplul altor chitariști care au mai acompaniat-o pe diva din Seul/Paris, vezi contribuțiile lui Ulf Wakenius, care pe albume rareori iese din matca subordonată obiectivelor de popularizare jazz urmărite de întreg catalogul Youn Sun Nah. Filamentele jazz care mai pîlpîie pe acest material se datorează clăparului și producătorului Jamie Saft, a cărui experiență este strîns legată de numele lui John Zorn. Saft e responsabil cu arhitectura sonoră și conceptul pop-jazz ilustrat aici, ajutat de bateristul Dan Rieser în momentele cu caracter mai improvizațional – o secție ritmică atipică, din care ritmul uneori lipsește, tobele filfîind blînd și subtil în jurul vocii protagonistei.

Un ingredient esențial al succesului lui Youn Sun Nah este contrastul între originile asiatice, contextul jazz în care activează artista și selecția de șlagăre occidentale cîntate cu dicție perfectă, formată parcă pe coloane sonore Disney. Strategia e facilitată și pe acest album de o selecție de piese clasice preluate din surse diverse – Joni Mitchell („The Dawntreader"), Lou Reed („Teach the Gifted Children"), Jimi Hendrix („Drifting", cu interesante răstălmăciri chitaristice din partea lui Ribot), Paul Simon („She Moves On"), Peter, Paul & Mary („No Other Name"). Paleta este mai puțin năstrușnică decît în trecut, fără bucăți care să cocheteze cu parodia (preluările Metallica ori Nine Inch Nails de pe alte albume). Întreg materialul este fixat într-un spațiu sobru, al tributului adus clasicilor eterni, unul americanocentric – acolo unde în trecut se mai strecurau bucăți exotice cu trimitere la originile asiatice sau la domiciliul parizian al artistei, acum avem doar selecții consacrate de folclorul american – „A Sailor's Life", „Fools Rush In" și „Black is the Color".

Ca de obicei, se propun și unele bucăți originale – prin acestea iese la lumină mai puternic filonul jazz, astfel că sînt distanțate în ordinea pieselor (deschidere, închidere) asemeni unor pastile care trebuie dozate înainte și după masă pentru a-și face efectul în dieta vintage pop-folk recomandată de ansamblul materialului. Producătorul Jamie Saft pune și el la dispoziție o compoziție, „Too Late", o baladă folk croită în spiritul albumului, cu aportul unui cvartet de coarde.

Fără a se aventura în a cînta în mai multe limbi și inspirîndu-se dintr-o paletă limitată de genuri și epoci muzicale, Youn Sun Nah oferă cu *She Moves On* cel mai conservator album al său – mai puțin globalist și efervescent decît în trecut, conceput pentru a ataca piața americană, ori poate gîndit astfel de newyorkez-ul Jamie Saft. Acesta a avut un rol central în concepție și o ghidează pe divă în alte direcții decît suedezul Ulf Wakenius – colaboratorul pe care Youn Sun Nah îl mai credita în trecut drept sfetnic. Cu această subtilă schimbare de direcție, artista propune acum un soi de încarnare feminină și cu sînge asiatic a lui Frank Sinatra.

***Youn Sun Nah & Ulf Wakenius** vor concerta în seara de 12 iulie în cadrul Festivalului de Jazz de la Gărîna. Mai multe la www.garana-jazz.ro.*

***Aron Biro** este autorul blogului http://aronbiro.blogspot.com.*

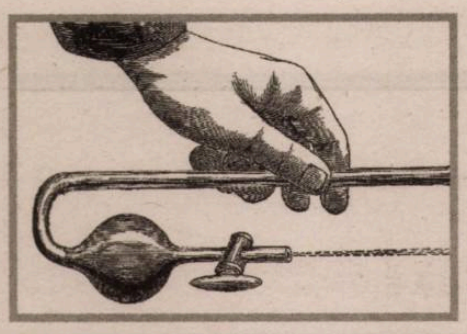

Oana STOICA

rosencrantz & co

Drame și formalisme

● *Gardenia* de Elzbieta Chowaniec, traducerea: Luiza Săvescu, regia: Zoltán Balázs, decorul: Constantin Ciubotariu, costumele: Andrada Chiriac. Cu: Antoaneta Zaharia, Paula Niculiță, Simona Popescu, Mădălina Ciotea. Spectacolul este produs în cadrul proiectului european „Fabulamundi. Playwriting Europe", cofinanțat prin programul „Europa Creativă" al Uniunii Europene 2017-2020. Teatrul Odeon.

Noua producție a Teatrului Odeon, *Gardenia*, îl readuce în România pe regizorul Zoltán Balázs. Născut la Cluj, Balázs trăiește la Budapesta, unde are o companie independentă de teatru, Maladype, cu care a venit în România de mai multe ori. În spectacolele lui, corpul și textul funcționează simbiotic, unul prin altul, împreună, nu doar alături. De la biomecanica lui Meyerhold la teatrul-dans al Pinei Bausch, Zoltán Balázs experimentează tot felul de formule prin care corpul activează dramaturgia, verbală sau nonverbală. Textul scriitoarei poloneze Elzbieta Chowaniec – montat a doua oară în România, după spectacolul din 2012 al Teatrului Maghiar „Csiki Gergely" din Timișoara, regia Koltai M. Gábor – îi oferă regizorului un suport bun pentru asemenea explorări deoarece este construit pe baza unui model repetitiv: o situație narativă se reia, cu mici diferențe, în patru variante.

Miza este panorama, nu detaliul.

Gardenia este un studiu dramaturgic despre modelul transgenerațional, realizat într-un univers eminamente feminin: rănile-fantomă ale trecutului din propria familie, pe care le purtăm încrustate în ADN și care ne influențează destinul. Perspectiva nu este aici legată de vină sau responsabilitate (a generației actuale pentru faptele trecute), ci de imposibilitatea de a se sustrage unui tipar comportamental specific unei familii. Patru femei, de la străbunică la strănepoată (cea care învață căderea și imprimă destinul – Antoaneta Zaharia, pragmatica – Paula Niculiță, fragila agresivă – Simona Popescu, rebela cinică – Mădălina Ciotea), parcurg un secol, strîns conectate la istorie, și repetă la nesfîrșit drame și comportamente toxice. Fiecare eșuează la nivel individual, mai ales în ipostaza de părinte. Femeile își ratează vocația de mamă, copilele își promit să fie părinți mai buni pentru odraslele lor și, desigur, repetă eșecul propriilor mame. Poveștile în sine sînt mai puțin importante, nu din cauză că n-ar fi relevante, ci pentru că sînt construite ca exemple ilustrative pentru tipar. Scriitoarea vizează modelul existențial transgenerațional, nu destinele invidiuale care fac vizibil tiparul. Deci miza este panorama, nu detaliul. Fiecare personaj își începe povestea printr-un monolog care descrie perioada copilăriei, cînd speră la un viitor diferit de norma familiei, pentru a continua cu dialoguri căci, pe măsură ce se maturizează, predecesoarele (mame, bunici) i se alătură (istoricul traumelor și comportamentelor nocive se activează) și viața reia ciclul repetitiv.

Este în scriitură un refren biografic pe care Zoltán Balázs îl exploatează în spectacolul de la Odeon printr-o abordare constructivistă. Scenografia (Constantin Ciubotariu) este geometrică, se conectează vizual cu abstracționismul lui Piet Mondrian: o serie de linii (bare subțiri de metal), scări care nu duc nicăieri și diferite forme geometrice rezultate din acest mixaj, în alb, negru și galben. Coregrafia este bazată pe sincronie, cu personajele mișcîndu-se și vorbind mai mult în paralel decît direct, unele cu altele. Gesturi identice repetate marchează acumulări temporale sau experiențiale: aparițiile desculțe, în furou, reprezintă vîrste primare, inocente, încă nepervertite (copilăria); hainele galbene, pantofii și rujul negru asumă maturizarea și totodată destinul. Ca adulte, femeile sînt prinse din urmă de trauma transgenerațională, încarnată în trupurile predecesoarelor care li se alătură în mișcări sincron.

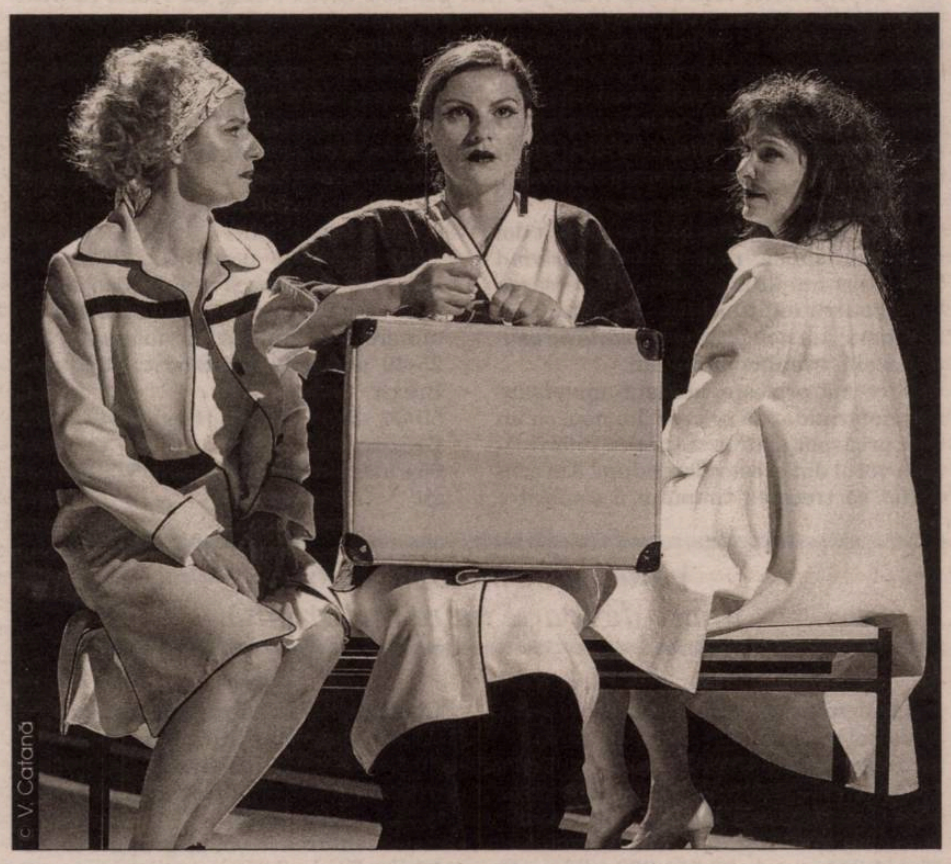

Pînă aici, spectacolul poate părea, deși motivat, excesiv de formalist. Există însă o ramă mai largă care schimbă puțin direcția. Trebuie spus că stilul de joc este rece, distant, că monoloagele, deși personale, conțin și momente de comentariu (personajele sînt totodată și naratori, iar asta este o poziție parțial obiectivă). Acest dramatic minimalist este tăiat din loc în loc de pasaje de operă: coloana sonoră se constituie într-o serie de arii pe care personajele le „cîntă". Aici sînt mai multe lucruri de remarcat. Primul ar fi că există o convenție expresă: să fie clar că personajele mimează cîntatul, deși o fac (ar trebui să o facă) credibil. Apoi, ariile de operă funcționează ca un debușeu pentru aceste femei zgîriate de viață, abrutizate afectiv. Dincolo de luciditatea dezolantă care se instalează foarte devreme în viața fiecăreia, ele au încă resurse de afectivitate, doar că răbufnirile emoționale au o forță (auto)destructivă. De fapt, aici regizorul complică puțin personajele, adăugînd cinismului un bagaj afectiv greu. Practic, Zoltán Balázs oferă tragicului două texturi diferite. Nu în cele din urmă, opera, care exprimă, asumat și pasional, sentimente complexe ce denotă o viață interioară convulsivă, reprezintă aici un contrapunct la narațiunile și confesiunile dramaturgice, raționale și distante. Jocul dramatic minimalist, sterilizat, este alternat cu exhibarea muzicală a afectului.

Constructul performativ din *Gardenia* este argumentat, dar se pune problema dacă el funcționează. Poate că, la premieră, spectacolul era prea crud, plutea încă o stingherealã care accentua formalismul și crea senzația de artificial. Refrenele – vizuale, coregrafice, de text și structură dramatică – pot deveni monotone, dacă spectacolul nu vibrează. Ceva lipsește și din modul în care se întretaie drama cu opera, senzație amplificată de inexistența informațiilor privind coloana sonoră (nu sîntem un popor cultivat muzical, care ascultă Puccini de dimineața pînă seara), ceea ce face dificil de înțeles conexiunile între situația dramatică și cea muzicală (conexiunile există, în mod cert, opera oferind un metacomentariu asupra dramei). Aș zice că spectacolul ar putea funcționa, dar încă nu e gata (sau, cum se zice în teatru, că trebuie să se așeze).

***Oana Stoica** este critic de teatru.*

Mihai VASILESCU

Doi ani de la Brexit

Am primit textul de mai jos din partea unui coleg de liceu și bun prieten, care trăiește de mult în Marea Britanie. Cifrele și procentele pot părea fastidioase, dar mi se par un excelent prilej de reflecție despre ideea de „referendum", despre „democrație", „popor", „opinie publică" etc . Îl propun deci cititorilor Dilemei vechi, *cu certitudinea că vor fi la fel de sensibili ca și mine la iradierea colaterală și subtextuală a analizei.* ***(Andrei Pleșu)***

Sîmbătă, 23 iunie, s-au împlinit doi ani de la referendumul privind așa-numitul Brexit. Aniversarea va fi pentru mulți, în Marea Britanie și nu numai, un nou prilej de meditație asupra acelui eveniment crucial.

În ce mă privește, această aniversare m-a determinat să privesc din nou, cu un ochi proaspăt, datele statistice referitoare la votul din acest referendum. Am constatat că trecerea timpului a conferit o nouă semnificație acelor date și că pot fi trase noi concluzii, care pentru mulți pot fi cu totul surprinzătoare.

Să examinăm principalele date:

■ Rezultatele: voturi pro-Brexit – 17.410.742; voturi anti-Brexit – 16.141.241; total: 33.551.983; diferență în favoarea Brexit – 1.269.501 voturi.

Concluzie: Dacă 634.750 de alegători din peste 33,5 milioane ar fi votat invers, nu am fi avut Brexit.

Concluzie: Unul dintre factorii principali care au contat în victoria celor pro-Brexit a fost legat de vîrsta alegătorilor. Un al doilea factor a fost însă proporția în prezentarea la vot.

■ Prezentarea la vot pe grupuri de vîrstă (cifre finale, după corecții asupra evaluărilor inițiale):

– 18-24 ani: 64% din alegătorii înregistrați
– o proporție considerabil mai mare decît cea evaluată inițial și care contrazice afirmația celor pro-Brexit că tinerii nu ar fi interesați de chestiunile privind prezența în UE
– 25-39 ani: 65% din alegătorii înregistrați
– 40-54 ani: 66% din alegătorii înregistrați
– 55-64 ani: 74% din alegătorii înregistrați

Tendința devine deja clară, dar ce urmează este de-a dreptul uimitor:

– *65+ ani: 90% din alegătorii înregistrați*

Concluzie: Votul celor în vîrstă de 65+ apare de foarte mare importanță.

■ Pentru a vedea însă cît de important a fost cu adevărat votul celor de vîrstă 65+, trebuie să cunoaștem numărul real al persoanelor din acest grup de vîrstă care au votat la referendum. Chiar în absența unei cifre oficiale în acest caz, numărul poate fi estimat cu un grad acceptabil de acuratețe. Se știe, din cifrele oficiale, că în referendum au votat circa 33,6 milioane de persoane și că aceasta a reprezentat circa 72,2% din numărul total al alegătorilor înregistrați. Deducem, de aici, că numărul total al alegătorilor înregistrați a fost de circa 46,5 milioane. Populația Marii Britanii în 2016 a fost de circa 64,5 milioane, numărul persoanelor sub 18 ani a fost de circa 14,5 milioane, deci numărul persoanelor peste pragul vîrstei de votare a fost de circa 50 de milioane. Numărul total al persoanelor de vîrstă 65+ în Marea Britanie, în 2016, a fost de circa 10,5 milioane. Astfel, proporția celor peste 65 de ani în totalul populației de vîrstă care ar permite votarea a fost de circa 21%. Dacă presupunem aceeași proporție în numărul total al alegătorilor înregistrați, găsim numărul alegătorilor înregistrați de vîrstă 65+ ca 21% din 46,5 milioane, adică 9,76 milioane. (Să observăm că acest număr reprezintă o subestimare, fiindcă este mai probabil decît media, ca persoanele peste 65 de ani să fie înregistrate ca alegători.) Întrucît se știe că în grupul de vîrstă 65+ au participat la vot 90% din numărul alegătorilor înregistrați, rezultă că numărul alegătorilor din acest grup de vîrstă care au votat a fost de circa 8,78 milioane. *Deci, peste un sfert din totalul celor care au votat în referendumul asupra Brexit au fost în vîrstă de peste 65 de ani.*

■ Putem examina acum o cifră și mai semnificativă: diferența dintre numărul de voturi pro și anti-Brexit în acest grup de vîrstă. Conform cifrelor din paragraful 2, 61% din alegătorii peste 65 de ani au votat pentru Brexit, deci 61% din circa 8,78 milioane, adică circa 5,35 milioane. Rezultă că circa 3,43 milioane de alegători de vîrstă 65+ au votat anti-Brexit și, deci, diferența dintre votanții pro și anti-Brexit în acest grup de vîrstă a fost de 1,92 milioane. Acest număr este semnificativ mai mare decît diferența totală de aproximativ 1,27 milioane între voturile pro și anti-Brexit în toate grupurile de vîrstă. Ceea ce înseamnă că întreaga diferență în numărul de voturi care a dus la victoria susținătorilor Brexit în referendum ar putea fi atribuită, în principiu, votanților în vîrstă de peste 65 de ani. Cît despre numărul de circa 635.000 de voturi, menționat în paragraful 1 ca înclinînd balanța în acest referendum, toate acele voturi ar putea fi cu atît mai mult atribuite, în principiu, alegătorilor în vîrstă de peste 65 de ani.

■ În fine, să aruncăm o privire asupra datelor statistice referitoare la mortalitatea în Marea Britanie.

În cei doi ani 2016 și 2017, numărul de decese în Marea Britanie a fost, respectiv, de 595.659 și 605.879; aceasta înseamnă un total de 1.201.538 de decese, adică aproximativ 1,2 milioane. Din iunie 2016, cînd a avut loc referendumul, și pînă acum au trecut exact doi ani, și putem presupune că numărul total de decese în acești doi ani este de asemenea în jur de 1,2 milioane. Potrivit datelor statistice, numărul de decese atribuite altor cauze decît bolilor și vîrstei înaintate nu a depășit 100.000 pentru doi ani. Deci ar rămîne 1,1 milioane de decese atribuite diverselor boli și vîrstei înaintate. Conform curbelor statistice oficiale, considerabil mai mult de 60% din decese au loc peste vîrsta de 65 de ani. Chiar și cu limita inferioară de 60%, putem conchide că cel puțin 660.000 de persoane peste 65 de ani au decedat în ultimii doi ani de la referendum. Ceea ce ne permite să spunem că, în principiu, toți cei 635.000 de alegători care au contat pentru înclinarea balanței în referendum ar putea să fi murit deja, de atunci.

Desigur, concluzia nu e corectă din punct de vedere strict logic, dar ea reprezintă un caz elocvent de „mod în care pot fi privite lucrurile". Marea Britanie este încă în Uniunea Europeană, procesul legat de finalizarea Brexit-ului va mai dura peste un an și consecințele sînt încă neclare.

Cîți alții dintre votanții Brexit nu vor mai apuca să vadă primele consecințe reale ale votului lor?

Theresa May

Votul celor în vîrstă de 65+ apare de foarte mare importanță.

***Mihai Vasilescu** este jurnalist stabilit la Londra.*

PUBLICITATE

Lorin NICULAE

urbe în vorbe

Săpuniera

Era din plastic verde, lucios și părea unicul loc sigur în care copilul putea să țină uriașa rădașcă pe care o prinsese, cu infinite precauții, cu o seară în urmă, nefamiliarizat cu drepturile animalelor sălbatice la libertate și problemele spinoase de etică pe care subiectul le generează. Insecta era, după toate standardele entomologice, gigantică. Pentru copilul în vîrstă de numai 9 ani, părea un gîndac al lui Hercule, rătăcit prin pădurea de la Crevedia. Așezată în săpuniera dreptunghiulară, rădașca atingea cu coarnele și picioarele dinapoi ambele laturi scurte, în extensie maximă. Ochiul de viitor architect al copilului apreciase că noua casă de plastic oferea spațiul existenței minime, ba chiar și confortul umbrei și hrănirii la ore regulate cu frunze și muguri de plante (copilul habar nu avea care putea fi dieta echilibrată pentru o rădașcă, se baza pe presupuneri copilărești). Avea să afle mult mai tîrziu că arhitecții căutaseră, în 1929, la Frankfurt, exact spațiul existenței minime, *das Existenzminimum,* adică acel spațiu care să încapsuleze cu precizie toate funcțiunile necesare unei locuințe și că alți arhitecți, după numai 30 de ani, condamnaseră acest demers care strivea utilizatorul și-l transforma într-un simplu mecanism al unei mașini de locuit. Dar să revenim la insectele noastre.

Odată așezat capacul deasupra ei, goanga mai zgîria un pic pereții netezi ai săpunierei cu cangele perfecte de la capătul picioarelor musculoase, apoi se liniștea. Aer intra la interior, în cantități însemnate, întrucît standardele de turnare a formelor de plastic erau laxe la vremea respectivă, mai ales pentru produsele destinate pieței interne, așa cum era cazul de față, judecînd și după cantitatea de apă care se prelingea din săpunieră de fiecare dată cînd un agent de curățire umezit, fie și puțin, era găzduit în incinta verde. Dimineața, insecta era trezită, se dezmorțea, apoi era scoasă la plimbare de copilul grijuliu cu animalul său de companie. Săpuniera era ideală și la transport, întrucît încăpea într-un buzunar și nici nu dădea de bănuit. Profesorii care-l vedeau mereu pe copil cu săpuniera în mînă sau în buzunare îl priveau cu satisfacția pe care doar contemplarea rodului pîrguit al educației le-o putea aduce, punînd acest lucru pe seama înțelegerii de către o minte necoaptă, dar perspicace, a importanței igienei personale în combaterea hepatitei și a viermilor. De altfel, izbită de pereții săpunierei, rădașca producea exact sunetul unui ciot de săpun, tare ca piatra, uscat și crăpat, care se încăpățînează să nu se termine, oricît ți-ai dori tu să o termini cu el.

Insecta era, după toate standardele entomologice, gigantică.

Într-o dimineață, pe cînd contempla cleștii uimitori ai animalului care se preumbla prin frunziș, copilul fu descoperit de colegii săi de tabără care se adunară ciopor în jurul insectei, atingînd-o cu bețigașe, punînd întrebări pline de curiozitate, cărora copilul le răspunse cum știu mai bine, așteptînd ca grupul să se împrăștie pentru a-și continua plimbarea în liniște, ceea ce se și întîmplă, în momentul cînd se dădu alarma că „au băgat prăjituri la bufet". Incidentul trecu astfel aproape neobservat, iar seara copilul se culcă, la fel ca în toate serile, cu săpuniera sub pat, gîndindu-se bucuros la noua zi de vacanță ce avea să vină.

În zori, pe cînd goarna suna vesel deșteptarea, băiețelul deschise vesel săpuniera și așteptă ca rădașca să-și facă înviorarea, numai că insecta avea capul separat de trup printr-o tăietură precisă de briceag, aplicată, așa cum avea să afle mai tîrziu, de un coleg invidios. Picioarele și cleștii se mai mișcau, iar copilul nu înțelese din prima situația sau refuză să o priceapă. Cu degetele sale mici, îi lipi capul de trunchi. Rădașca părea, din nou, întreagă, dar nu mai porni la plimbare. Spațiul existenței minime, menit să asigure confortul de locuire, nu-i oferise totuși insectei protecția în fața cruzimii gratuite, iar bunele intenții pavaseră calea către distrugerea fizică a animalului de companie. Rădașca mai

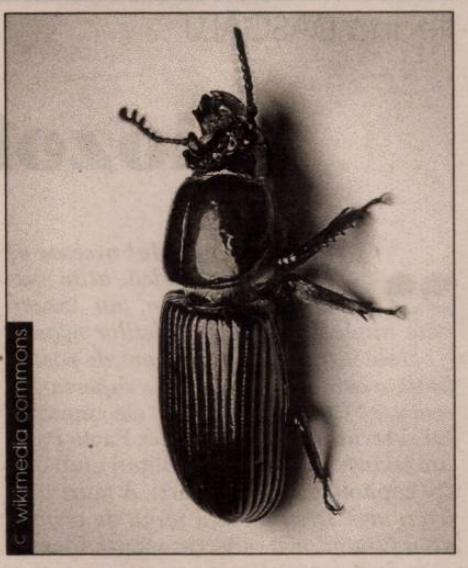

© wikimedia commons

mișcă pînă la asfințit, din ce în ce mai stins, pînă cînd rămase cu totul imobilă, iar copilul înțelese că, intervenind în ordinea firească a lucrurilor, condamnase insecta la moarte. Ar fi întrebat-o, dacă ar fi putut, dacă stătuse bine în săpunieră, deși intuia un răspuns negativ, similar celui pe care l-ar fi dat locuitorii dealului Uranus, cărora regimul le demolase casele și-i mutase la un trai „superior", în blocurile din panouri prefabricate. Fără să știe nimic despre responsabilitatea arhitectului față de oamenii pe care intenționează să-i fericească, convingîndu-i să trăiască (adesea împotriva voinței lor) potrivit viziunii sale asupra spațiului, copilul jeli, jeli mult, nu doar pierderea tovarășului necuvîntător, ci și sfîrșitul propriei inocențe.

***Lorin Niculae** este profesor la Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu" din București.*

PUBLICITATE

Ileana DASCĂLU

Filozofia în orizontul autenticității

„Este deci absolut necesar să murim, fiindcă, atîta vreme cît trăim, nu însemnăm nimic, iar limbajul vieților noastre [...] este intraductibil; un haos de posibilități, o căutare nesfîrșită de raporturi și sensuri.“ Cu aceste gînduri ale cineastului și scriitorului italian Pier Paolo Pasolini își începe Costică Brădățan unul dintre capitolele noii sale cărți, *A muri pentru o idee. Despre viața plină de primejdii a filozofilor,* o reflecție asupra filozofiei ca formă de acțiune, expresie a autenticității și, în esență, o artă deopotrivă de a trăi și a muri.

Autorul, profesor de studii umaniste la Universitatea Texas Tech și profesor onorific de filozofie la Universitatea din Queensland, Australia, se angajează într-un demers de interogare asupra posibilităților filozofiei de a reprezenta o experiență transformatoare atît pentru cei care i se dedică fără rezerve și, practicîndo, aspiră la împlinirea de sine, cît și pentru cei aflați în ipostaza de martori sau spectatori ai acestor destine. Această dublă dimensiune – de creator al unui destin exemplar prin coerența între vorbă și faptă, dar și de spectator al acestuia – imprimă o dinamică aparte existenței umane. Este vorba, așa cum nota și Pasolini, de limbajul unei vieți care devine inteligibil doar atunci cînd fluxul plin de irepetabile potențialități al acesteia încetează și devine o imagine, pe care, stabilă și simplificată, ne-o putem în sfîrșit traduce. De aceea, dacă sensul unei vieți nu se poate afirma pe deplin decît odată ce încetează curgerea acesteia, am putea accepta, alături de Pasolini, că „Numai datorită morții ne poate viața sluji ca să ne exprimăm pe noi înșine.“ (p. 207)

A muri pentru o idee este, pe scurt, „povestea filozofilor angajați pe calea primejdioasă ce duce din agora către rug sau eșafod.“ (p. 48)

Dar cine sînt filozofii care și-au asumat această cale și cum ar trebui înțeleasă alegerea lor de a rămîne consecvenți propriilor idei pînă la sacrificiul suprem? Ce miză etică și existențială poate anima niște oameni aparent preocupați mai mult să comenteze realitatea decît să o trăiască pe deplin, în așa măsură încît să renunțe senini la propria viață pentru idei de multe ori abstracte, obscure, poate și incomunicabile în esența lor? Mai mult, nu ar trebui să vedem în presupusa lor exemplaritate tocmai o confirmare a lipsei de adaptare, de flexibilitate, pe care existența socializată ni le impune? *Primum vivere, deinde philosophari* – nu este aceasta o exigență de la care filozofii, autoexilați în lumea aseptică a ideilor, par să se sustragă?

Să nu ne lăsăm, însă, cu totul pradă acestui scepticism și să îl însoțim pe autor în călătoria pe care ne-o propune. Îi vom întîlni în ea pe Socrate, pe Hypatia din Alexandria, Giordano Bruno, Thomas Morus, Simone Weil, Jan Patocka, dar și pe Michel de Montaigne, care ne învață cum să îmblînzim moartea, cum să facem din ea pedagogul care să ne ajute să trăim mai bine. Din cînd în cînd, apar în intermezzo-uri și alte figuri care vin să întregească punerea în scenă a confruntării cu moartea, ca Martin Heidegger, Ingmar Bergman, Lev Tolstoi, Michel Foucault, René Girard, Edvard Munch sau mai puțin cunoscutul Paul-Ludwig Landsberg, cel care recuperează ideea morții ca experiență mistică.

Alegerea autorului de a completa cazuistica filozofilor-martiri cu interpretări avînd autoritate teoretică, dar, desigur, lipsite de legitimitatea morală a sacrificiului de sine, limpezește pe alocuri raportul dintre cele două canale prin care se afirmă autenticitatea celor dintîi: *cuvîntul* și *corpul*. Este interesantă aici interpretarea picturii lui Munch, *Autoportret cu braț scheletic,* ca o punte între neostoicismul lui Montaigne și viziunea lui Heidegger, pentru care „Ființa întru moarte este în chip esențial angoasă.“ (p. 85)

Tocmai pentru că moartea este o experiență ireplicabilă și incomunicabilă, a încerca o explicare a relației sale cu filozofia prin sistematizări și clasificări ar fi un proiect sortit eșecului, dacă aceste instrumente teoretice s-ar dori mai mult decît un mecanism de ghidaj al cititorului cu scopul de a unifica într-un mod coerent ceea ce ține de experiență, de intraductibilele momente trăite.

Să nu ne lăsăm, însă, cu totul pradă acestui scepticism.

De aceea, dincolo de exemplele și comentariile care organizează materialul cărții, *A muri pentru o idee* este interesantă, cred, mai ales prin nuanțele fiecărui caz în parte.

Jean-Louis David, Moartea lui Socrate

© wikimedia commons

Montaigne își elaborează în bibliotecă propria strategie de pregătire pentru moarte, admirativ la adresa figurilor exemplare ale antichității, dar fără a se pune el însuși vreodată într-o situație-limită. Hypatia din Alexandria, din opera căreia nu ne-a rămas, în schimb, nimic, și-a plătit loialitatea față de propriile convingeri printr-o moarte crudă, în care au fost implicați membrii frăției creștine a *parabalanilor*. Moartea sa fără rezistență și rămasă mult timp cvasianonimă contrastează net cu aceea – am putea spune barocă – a lui Giordano Bruno, în care cruzimea pare să aibă un rol ritual, de canonizare a fostului eretic. La gîndul morții cumplite care i se pregătea ca preț pentru a fi refuzat supremația regelui Henric al VIII-lea în materie de religie, Thomas Morus recurge la o terapie prin scris, creînd o realitate prin care se distanța de propriul său trecut marcat de contradicții și paradoxuri – Morus fusese el însuși cîndva în rolul inchizitorului care condamna și uneori ancheta diverși indezirabili.

Cu totul singular este cazul Simonei Weil, a cărei autocondamnare la moarte prin înfometare în numele solidarității cu victimele Franței sub ocupație redă crezul său deopotrivă etic și spiritual de îndeplinire a datoriilor morale și desăvîrșire prin anihilarea eului. Poate în acest caz, ca și în acela al filozofului ceh Jan Patocka, pe care Paul Ricœur îl socotea „cel mai socratic dintre filozofii moderni“, transpare cel mai limpede legătura dintre *sacrificiu* și *sacru,* dintre anihilarea eului și înnobilarea sa.

Figura care tutelează toate aceste exemple tragice dînd prin ea însăși un sens tragicului și autenticității este, fără îndoială, aceea a lui Socrate. Condamnat de către concetățenii săi atenieni, el, care expunea atît de ușor ignoranța și impostura unor interlocutori cu pretenții, refuză să își construiască o apărare, iar hotărîrea sa de a se îndrepta spre o moarte la fel de demnă și onestă cu sine însuși pe cît îi fusese și viața pusă în slujba mișcării adevărului sînt relatate pe larg în carte. Simbolismul sacrificiului de sine nu poate fi nicicum subestimat, căci astfel, scrie Brădățan, „filozofia înțeleasă ca «pregătire pentru moarte» a devenit o trăsătură proeminentă a reprezentării de sine a filozofului în Apus. Moartea lui Socrate a devenit parte a definiției filozofiei înseși.“ (p. 180)

Putem identifica aici, cred, miza principală a cărții, aceea de a recupera, în măsura posibilului, un standard al coerenței externe în filozofie, adică „o perfectă simetrie între cuvînt și faptă“, chiar dacă „adoptarea ideii că filozofia este o practică a transformării de sine ne face fundamental vulnerabili.“ (p. 21)

Să însemne aceasta oare că aspiranții la statutul de filozof ar trebui să își asume dintru început că această cale exclude jumătăți de măsură, că virtuțile teoretizate și angajamentele ideatice asumate ar trebui, la limită, să poată fi probate prin exemplul personal? Este, așadar, acceptarea martiriului condiția în orizontul căreia are sens practicarea filozofiei?

Fără îndoială, într-un sens mai puțin radical, putem citi *A muri pentru o idee* ca pledoarie prin care sînt denunțate neajunsurile unei înțelegeri limitate, în sens strict tehnic, profesionalizat, a filozofiei. Pledoaria care se desprinde ar putea fi aceea că filozofia nu ar trebui să fie doar o îndeletnicire a minții și o disciplină de studiu utilă pentru clarificări conceptuale și pentru deslușirea unor probleme mai degrabă teoretice, a provocărilor intelectuale rezervate celor care stăpînesc un limbaj de specialitate. Atîta timp cît practicarea sa cu integritate oferă spiritului uman cea mai mare libertate posibilă, validarea filozofiei (a sistemului de gîndire), coincide cu validarea consecvenței (vieții, eticii) filozofului, deci este necesar un orizont al unei proporționale responsabilități. *A muri pentru o idee* construiește, în acest sens, un discurs bine documentat despre filozofie ca mod de viață, ca artă de a trăi și de a muri. Așa cum afirma Jan Patocka, cel care a plătit prin propria moarte susținerea Chartei '77, adevăratul filozof le datorează semenilor săi „schițarea unei cetăți în care *filozoful să poată trăi,* în care să poată trăi omul menit să poarte de grijă propriului suflet.“ (p. 130)

Edvard Munch, Strigătul

© wikimedia commons

***Ileana Dascălu** este lector univ. dr. la Facultatea de Filozofie, Universitatea din București.*

Nicolae DRĂGUȘIN

Cine apără Constituția de Curtea Constituțională?

Curtea Constituțională a României (CCR), îndeplinind rolul de „garant al supremației Constituției", exercită o serie de atribuții precum verificarea constituționalității legilor înainte și după promulgare, soluționarea conflictelor juridice de natură constituțională. S-ar putea spune că CCR e menită să apere legea fundamentală în fața excesului de activitate al autorităților publice. În ce condiții Constituția însăși ar avea nevoie să fie apărată de excesul de activitate al CCR?

Niciodată această problemă nu s-a pus mai serios decît în ultimii doi ani. CCR a fost solicitată să se pronunțe într-un număr tot mai mare de spețe începînd cu 2005-2007, perioadă de cînd datează și prima sugestie de abolire a Curții (Cătălin Avramescu, „Desființarea Curții Constituționale" revista *22*, 4 octombrie 2005). În cazuistica proprie, mai sensibilă decît controlul de constituționalitate și hotărîrea asupra excepțiilor de neconstituționalitate nu poate fi decît soluționarea conflictelor juridice de natură constituțională. Nu e întîmplător că această atribuție a zăcut în adormire pînă în 2005 și s-a revigorat ulterior. De ce? România s-a văzut forțată să procedeze la o reformă legislativă a statului care să creeze condițiile luptei eficiente împotriva corupției; apoi, electoratul român a trimis de trei ori la șefia statului două persoane cu temperamente diferite, e drept, dar unite de o agendă comună, opusă majorității parlamentare. Astfel, s-au creat premisele unor conflicte dintre autorități, pe aliniamentul conservarea privilegiilor în mîinile unor grupuri cu acces la resurse (definiția corupției ca activitate specifică a oligarhiei) *vs.* democratizarea privilegiilor legale. Referitor la protagoniștii acestor conflicte, este interesant de observat că dacă, în majoritatea cazurilor pînă în 2014, aceștia erau președintele și, respectiv, Guvernul cu Parlamentul, după 2014 se adaugă autoritatea judecătorească.

Creșterea volumului de activitate nu poate să dea seamă decît asupra vizibilității și, cel mult, importanței acestei autorități publice. Posibilitatea ca activitatatea CCR să exceadă Constituției pe care, teoretic, trebuie să o apere nu se documentează decît în raport cu tipul soluțiilor adoptate și, mai ales, cu raționamentele care le susțin. Ultraactivitatea CCR din anii 2016-2018 este comparabilă cu aceea din 2012. În ambele situații, CCR a pronunțat soluții care au dinamizat dezbaterea publică. Diferența este că dacă, în 2012, reacțiile s-au produs preponderent în domeniul politic, în 2016-2018 reacțiile au avut un caracter pronunțat doctrinar. Cu alte cuvinte, în 2016-2018 dezbaterea a trecut dincolo de soluție, a depășit comentariul politic pentru a analiza raționamentul din spatele acesteia. Profesionalizare a dezbaterii publice? Posibil. În tot cazul, există o diferență majoră între tipul soluțiilor adoptate în 2012 – cînd CCR a fost solicitată să se pronunțe, bunăoară, asupra motivelor de suspendare a șefului statului, asupra conflictului dintre președinte și premier cu privire la participarea la Consiliul European și asupra validării referendumului de demitere a șefului statului – și soluțiile adoptate după 2016. Dintre acestea, cele mai importante vizează abuzul în serviciu, eliminarea infracțiunilor de corupție din categoria „amenințărilor la securitatea națională", slăbirea rolului deținut de președinte în numirea șefilor din Justiție și în revocarea procurorilor-șefi. Dincolo de activitatea jurisdicțională, concretizată în decizii, CCR a desfășurat și o activitate administrativă, materializată în Hotărîrea 1/2017 prin care președintele CCR își arogă dreptul de a cenzura opiniile minoritare. Această măsură reprezintă o noutate în activitatea CCR, după cum neobișnuită este și contestarea acestei hotărîri în circuitul judecătoresc obișnuit (contenciosul administrativ).

Polemica în jurul CCR a început încă din 1990, cînd legiuitorul constituant s-a întrebat asupra oportunității creării unei autorități publice care să asigure „supremația Constituției", după modelul european. Perioada elaborării Constituției este interesantă – și actuală în orizontul prezentei hiperactivități – numai din perspectiva argumentelor pentru și împotriva unei asemenea instituții. În clipa de față, legitimitatea CCR pare mai mult ca niciodată pusă în discuție; hiperactivitatea scoate la iveală o putere uriașă și un viciu latent. Puterea rezidă în rol (art. 142, alin. 1) și în atribuții (art. 146). Viciul latent rezidă în alcătuirea Curții (art. 143 și 145). Le vom lua pe rînd pentru a arăta, altă dată, în ce măsură natura activității desfășurate după 2016 îndreptățește temerile celor care în Adunarea Constituantă din 1990-1991 fie au respins *de plano* ideea unei autorități constituționale, fie au cerut organizarea acesteia pe alte baze.

Pilonii puterii CCR sînt mulți și bine ancorați în textul constituțional. Evidența se impune încă din cuprinsul legii fundamentale, ale cărei articole sînt organizate în titluri, capitole și secțiuni. Observăm că, sub aspect instituțional, există două titluri care reglementează autoritățile publice (Parlamentul, președintele României, Guvernul, administrația publică și autoritatea judecătorească) și, respectiv, Curtea Constituțională. Altfel spus, Constituția prevede că există, pe de o parte, autoritățile publice care organizează în instituții cele trei ramuri ale puterii publice (legislativă, executivă și judecătorească), iar, pe de altă parte, Curtea Constituțională a României. Nu trebuie să-i învinuim pe John Locke și pe Montesquieu că nu au prevăzut că în afara celor trei puteri mai există și o a patra, după cum nici noi nu trebuie să ne învinovățim pentru acest adaos la tradiția care s-a născut prin refuzul absolutismului politic. În definitiv, nimănui nu trebuie să i se reproșeze că nu anticipează evoluția lucrurilor ori că refuză să rămînă încapsulat într-o tradiție rigidă. Problema se conturează abia atunci cînd analizăm titlul III („Autoritățile Publice") și titlul V („Curtea Constituțională") prin raportare la la titlul I („Principiile Generale"). Din punct de vedere al literei, fiecare articol constituțional se bucură de o egală greutate în ordinea juridică. Totuși, în ordinea simbolic-morală putem afirma că „principiile generale" definesc identitatea statului și, pe cale de consecință, se bucură de întîietate și îndeplinesc funcția de cheie interpretativă. Un principiu general este „separația și echilibrul puterilor" (art. 1, alin. 4). Mai mult sau mai puțin eficient, acest principiu stă la baza interacțiunii dintre autoritățile publice evocate la titlul III. Principiul pare însă inaplicabil CCR. Analizînd titlul V din perspectiva principiului separației, trebuie să observăm că această instituție pare mai curînd o grefă ce nu e prinsă cu nimic, exceptînd rolul generic de garantare a supremației Constituției, de trupul legii fundamentale. Este adevărat că legiuitorul a optat ca „separația și echilibrul puterilor" să opereze „în cadrul democrației constituționale", ceea ce ar putea justifica exceptarea CCR de la aplicabilitatea principiului. În același timp, „România este stat de drept" (art. 1, alin. 3), ceea ce presupune domnia legii, adică faptul că statul și opțiunile de natură politică se subordonează dreptului. Ce se întîmplă cînd o anume autoritate publică iese din orbita dreptului?

Un principiu general este „separația și echilibrul puterilor".

CCR deține o riscantă capacitate centrifugă. În primul rînd, este o instituție care, sub forma deciziilor, se pronunță prin acte jurisdicționale. Ele sînt „general obligatorii" (art. 147, alin. 4), în sensul că se aplică cu aceeași forță tuturor, indiferent dacă în cauză sînt autorități publice ori cetățeni. Deși modul de funcționare se inspiră din procedura instanțelor de judecată, Curtea prezintă particularitatea – esențială uneori – că deciziile sînt definitive încă de la prima pronunțare. Soluția adoptată nu este atacabilă în nici un fel. Spre comparație, nu există nici un act al vreunei autorități publice care să nu fie atacabil, ceea ce poate fi interpretat nu doar în orizontul „echilibrului puterilor", ci și în cel al unui „proces echitabil" (art. 21). Calea de atac în context administrativ și judecătoresc reprezintă un instrument de evitare a abuzului. Este drept că principiul „supremației Constituției" (art. 1) pe care CCR o garantează ar justifică o natură excepțională a deciziilor prin care își exercită atribuțiile, însă în anumite condiții această putere se poate întoarce chiar împotriva Constituției. În al doilea rînd, este o instituție care, așa cum am arătat, funcționează în afara principiului „separației și echilibrului puterilor". În al treilea rînd, puterea Curții rezidă și în propria jurisprudență. Iarăși cu titlu excepțional, Curtea funcționează pe baza precedentului judiciar. Aceasta este, firește, o consecință directă a faptului că deciziile sînt definitive de la prima pronunțare și general obligatorii, însă se întîmplă ca forța să-i fie mărită prin chiar propria jurisprudență. Prin Decizia nr. 536/2011, Curtea a statuat că obligatoriu nu este doar dispozitivul, „ci și considerentele pe care se sprijină acesta". Spre comparație, actele jurisdicționale tradiționale pronunțate de instanțele de judecată (sentințe, decizii) sînt obligatorii numai din perspectiva soluției adoptate, nu și a motivelor. Așa stăteau lucrurile în 2011. Cinci ani mai tîrziu, Curtea avea să afirme că nu doar motivele care conduc direct la soluție sînt obligatorii, ci orice considerent enunțat. Acest mod dinamic de funcționare a jurisprudenței întărește capacitatea Curții de a deveni legiuitor pozitiv, adică de instituție care adaugă legi noi, ceea ce contravine rolului Parlamentului de „unică autoritate legiuitoare a țării" (art. 61). Dar cum poți contesta încălcarea Constituției de către Curte?

Ar putea exista această posibilitate, însă numai în raport cu discernămîntul și capacitatea autocritică a judecătorilor constituționali. Numai că aici se ascunde un viciu latent care, atunci cînd se actualizează, face ca puterea specială a CCR să devină discreționară. Viciul latent constă în politizarea și insuficientul profesionalism al membrilor din completul constituțional. Despre judecătorii constituționali aflăm că sînt independenți în exercitarea mandatului și inamovibili pe durata acestuia. CCR împrumută iarăși două atribute ale autorității judecătorești, omițînd însă mecanismul regulator al Consiliului Superior al Magistraturii. Independența magistraților este temperată legal prin căile de atac, iar instituțional prin CSM. Independența judecătorilor constituționali nu are nici o contragreutate. Inamovibilitatea magistraților este temperată de CSM, în schimb a judecătorilor constituționali de nimic. De asemenea, criteriile de numire a judecătorilor constituționali sînt suficient de imprecise încît forța independenței să nu fie purificată de originile politice. Un număr de 6 din cei 9 judecători sînt desemnați (mai curînd numiți decît aleși) de cele două Camere ale Parlamentului care funcționează ca autoritate publică eminamente politică. E drept că, în majoritatea cazurilor, membrii Curții sînt desemnați de Parlament, însă e suficient să ne gîndim la înțelepciunea legiuitorului german care a stabilit că alegerea se face din rîndul magistraților federali. Abia acum în CCR funcționează doi magistrați de carieră, numiți de către președinte.

Răspunzînd la întrebarea din titlu, judecătorii constituționali pot apăra Constituția de Curte, cu condiția eliminării riscului politic și a garanțiilor de profesionalism. În situații excepționale, putem argumenta și referendumul (art. 90) drept cale de atac nenumită la deciziile controversate.

***Nicolae Drăgușin**, doctor în filozofie, este lector universitar la Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir" din București.*

Cu ochii-n 3,14

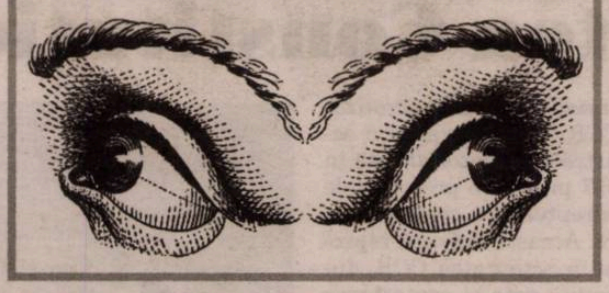

LA VÎRSTA A TREIA, BĂRBATUL DE UZ INTERN VA CÎȘTIGA UN COVORAȘ VERDE, LA PAHAR

■ La Centenar, România și-a scris epitaful. (**M. C.**)

■ Bărbații din viața mea: aventurierul de vîrsta a treia – un domn atent îmbrăcat, sacou elegant, cămașă bine călcată, pantofi lustruiți, citește o carte peste umărul unei doamne. Se tot fîțîie, îmi aruncă o privire, „da, domnișoara e frumoasă, pot s-aștept după dînsa“, scoate un ziar, se bagă iar în vorbă. Îmi povestește cum a convins el o damă 70+ care nu mergea niciodată cu bărbați în lift să urce împreună, mă întreabă la ce facultate sînt, dacă plouă diseară și dacă pot să-l conduc și pe el cu umbrela... (**C. Ș.**)

■ Cîteva zeci de persoane s-au strîns, pe 10 martie, în fața Sălii Palatului, pentru a protesta, atunci cînd PSD a organizat un congres extraordinar. Jandarmii i-au ridicat pe unii dintre protestatari, pentru tulburarea ordinii și liniștii publice. Printre protestatarii amendați s-a numărat și un bucureștean surdo-mut, în al cărui proces-verbal jandarmul a notat: bărbatul a scandat lozinci anti-PSD. Amenda dată acestuia a fost de 2000 de lei. Din fericire, s-a admis plîngerea omului împotriva procesului-verbal întocmit și protestatarul „gălăgios“ a fost exonerat de la plata amenzii. (**A. M. S.**)

■ *„It is so sad, so sad...“ – Irodiada,* actul I. Variantă inedită dintr-un manuscris în limba engleză, de uz intern. (**R. M.**)

■ Superofertă la o terasă, cu ocazia Mondialului de fotbal: „Bere gratis la fiecare meci al României“. Naționala noastră, după cum se știe, nu s-a calificat. Cumva ironic și-n spiritul „superofertei“, întreprinzătorul sigur va cîștiga. Iar microbiștii, chiar dacă nu vor avea ocazia să bea bere gratis, sigur nu vor pierde. (**M. M.**)

■ Printre idei inedite de cadouri, găsesc pe un site un set de minigolf pentru toaletă. Conține un covoraș verde, care se pune lîngă vasul de toaletă, o mică platformă pe post de gaură și un steguleț. Să fie mai cu moț. (**S. G.**)

■ Publicația *Anunțul telefonic* de acum 25 de ani a fost reeditată. Printre rînduri, în ea se regăsește atmosfera vremii. De pildă, la rubrica „Propuneri de afaceri“, cineva scrie: „Posed dozator 5 capete pentru distribuit răcoritoare la pahar; caut posesor spațiu pentru colaborare“. Altcineva vrea să cumpere „benzi de magnetofon puțin folosite“. Există și o ofertă de lecții „Yoga, disciplinarea echilibrului și a fericirii personale“. Un alt anunț spune: „Recondiționez discuri ambreiaj, plăcuțe față, saboți spate, orice tip autoturism...“ Nu lipsește nici clasica societate româno-italiană care „asigură contracte de muncă pentru tinere fete 18-30 de ani în Sexy Night cluburi în Italia“. Și cînd te gîndești că unii încearcă să ne întoarcă în acele vremuri, ba chiar poate și mai înainte... (**A. M.**)

DE-ACUM ÎNAINTE, NU NE PUTEM SALVA LOGICA DECÎT PRIN PIEȚE, DACĂ ACESTE CUVINTE MAI POT AVEA VREUN SENS MONDIAL PÎNĂ LA SFÎRȘITUL ANULUI

■ „De-acum înainte se va fura ca-n codru“ – Dan Perjovschi. (**M. C.**)

■ Varujan Vosganian, acuzat mai an de procurorii DIICOT de constituirea unui grup infracțional organizat, abuz în serviciu și complicitate la delapidare, a luat cuvîntul în Parlament pentru schimbarea Codului Penal: „Nu ne putem salva decît toți odată, nu ne putem salva pe rînd. Dacă spunem că Justiția e infailibilă și că toți ceilalți greșim, n-o să ajungem nicăieri.“ (**M. C.**)

■ Lucian Șova, ministru al Transporturilor (PSD), i-a dat replica unui coleg deputat care a afirmat că avem nevoie urgentă de autostrăzi și că riscăm să plece marile companii dacă nu avem o infrastructură decentă: „Cînd o să avem autostrăzi, o să avem salarii mari. Și tot vor pleca [multinaționalele]. Către alte zone fără autostrăzi, dar cu salarii mici.“ Nu te pui cu logica de partid. (**C. Ș.**)

■ Spre nemulțumirea comunității evreiești din Roma, mare amatoare de anghinare prăjită *(Carciofi alla giudia),* rabinatul israelian a propus excluderea anghinarei de pe lista alimentelor cușer, pe motiv că miezul legumei ar conține „carne“ – insecte, viermi și alte lighioane ne-cușer. Altfel spus, țăranii români de prin piețe, care vînd cireșe „fără «carne»“, desfac marfă cușer de o viață și, asemenea domnului Jourdain, nici măcar nu știu. (**M. P.**)

■ Viteza cu care se încearcă demolarea statului de drept român depășește cotele seismice înregistrate vreodată în țara noastră. Jocul plăcilor tectonice a anulat orice predicție logică și rațională, dacă aceste cuvinte mai pot avea vreun sens în acest context. Lecția lui Roller din 1947 – „Democrația de tip nou“ –, preluată de Iliescu prin *copy-paste,* dă roade nesperate la Centenar. Centenarul furat. Seismologi din toate țările, uniți-vă! P.S. În același număr din *Scînteia* semnează și Silviu Brucan, marele profet. Mincinos. (**R. M.**)

■ Un parlamentar rus a îndemnat rusoaicele să evite contactele sexuale cu bărbații străini care nu sînt albi, în timpul Campionatului Mondial de Fotbal, pentru că ar putea deveni mame singure cu copii de rasă mixtă. (**C. Ș.**)

■ Înainte ca guvernarea imbecililor & infractorilor din Parlamentul nostru să voteze modificările Codului Penal, în Eurobarometrul din primăvară încrederea românilor în UE crescuse la 59%, cu 11 procente mai mult decît anul trecut. Pînă la sfîrșitul anului va depăși probabil 70%. Singurul lucru bun realizat de Dragnea & Co. (**M. C.**)

ÎN ULTIMII ANI PRIMEȘTI DOAR DREPTUL DE A TRĂI UN FIOR GREU

■ În emisiunea *Mama mea gătește mai bine* de la Prima TV, cam toate preparatele se fac în tigaie (chiar și acelea pe care mamele de pe vremuri le făceau în cratiță sau în oală). Explicația cred că e simplă: au fost multe promoții la tigăi în ultimii ani. (**D. C.**)

■ Prim-ministrul Republicii Mauritius a anunțat că străinii bogați pot deveni cetățeni ai insulei. Pentru un milion de dolari poți deveni cetățean cu drept de vot, pentru 500.000 primești doar pașaport mauritian. Mark Twain a spus că Mauritius a fost creat primul, iar abia apoi Raiul, care este doar o copie a insulei. Oare politicienilor noștri exilați li se pare prea ieftină destinația asta exotică? (**A. M. S.**)

■ Peste o jumătate de milion de copii s-au născut în afara căsătoriei în ultimii șapte ani în România, potrivit datelor Institutului Național de Statistică. De-asta e importantă campania pentru „familia tradițională“, ca să prezervăm dreptul de a trăi în continuare în ficțiune. (**M. C.**)

■ În metrou, îmi cade privirea peste cuvintele unei reclame: „Totul în jur e poezie curată / Care abia așteaptă să fie gustată“. Mă uit în jur – nici picior de poezie curată, doar niște persoane călătoare cu metroul. Și cînd mă uit mai bine la reclama aia, mă dumiresc: poezia curată era, de fapt, în cașcavalul Hochland. M-a trecut un fior atunci, la gîndul că totul în jur e cașcaval. (**D. S.**)

■ Neînțelegeri – 1) un bărbat la telefon: „Mami, cîte sticle de șampanie ai zis, două sau nouă?“; 2) o bătrînă cu șal și fustă cu bănuți, unei vînzătoare nedumerite: „Ehe, păi cînd dădeam eu din ele, murea Parisul!“; 3) alt bărbat, tot la telefon: „Păi, găsești o grămadă pe centură, ce-i așa de greu?“ (**C. Ș.**)

3 luni 54 LEI
6 luni 98 LEI
12 luni 159 LEI

ABONEAZĂ-TE ACUM LA DILEMA VECHE
...îți dă de gîndit!

Cum te abonezi

■ SMS: Abonament 3 luni - un SMS cu textul DILEMA la 7488 (10 Eur / SMS + TVA)

■ ONLINE la http://abonamente.adevarul.ro

■ VIRAMENT BANCAR sau MANDAT POȘTAL: în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410

■ LA TOATE OFICIILE POȘTALE

■ FIRMELE DE ABONAMENTE

Informații și reclamații: abonamente@adevarulholding.ro, tel. 0372.130.211, 0732.130.213 (L-V, 9.00-18.00)

Talon de abonament

Nume..... Prenume.....

Str..... Nr....., Bl....., Sc....., Et....., Ap.....,

Localitate..... Județ/ Sector ....., Cod poștal .....,

Telefon..... E-mail.....

Am achitat suma de ..... lei cu mandat poștal / ordin de plată nr. ..... din data .....

în contul S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L., cod fiscal RO18990288, deschis la BRD Sucursala Decebal, nr. cont RO70 BRDE 441SV 5830 5914 410.

Abonamentul va începe din luna* ..... Semnătura .....

Plata se va efectua până la data de 25 a lunii în curs pentru ca livrarea abonamentului să înceapă de la data de 1 a lunii următoare. Prin completarea prezentului talon sunt de acord ca S.C Adevărul Holding S.R.L să prelucreze datele mele cu caracter personal pentru activități promoționale și să le dezvăluie terților conform legii nr. 677/2001. Îmi rezerv dreptul să mă opun acestei prelucrări și să solicit ștergerea datelor adresându-mă societății S.C. Adevărul Holding S.R.L. printr-o cerere scrisă.

Pentru abonamentele plătite cu mandat poștal sau ordin de plată este necesar să trimiteți talonul completat, împreună cu copia dovezii de plată la S.C. ADEVARUL HOLDING S.R.L. - Abonamente, București, Șos. Fabrica de Glucoză nr.21, sector 2, cod poștal 020331.